CATENA AUREA

D. THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN QUATUOR IESU CHRISTI EVANGELIA

PARS PRIMA

IN MATTHAEUM ET MARCUM.

ALMA COLLEGE
208.6
LIBRARY
Ag 56
Alma, California

NEAPOLI
EX TIPOGRAPHIA VIRGILIANA

MDCCCXLV.

13716

LIBRARY

LECTORI BENEVOLO

EDITORES.

Neminem profecto latet veteris Testamenti libris non parum Evangelia excellere; haec enim non quae « multifariam multisque modis olim Deus loquutus est patribus in prophetis; sed quae novis- » sime loquutus est nobis in Filio » (1) locupletissima narratione tradunt. Hinc est, uti solerter advertit D. Gregorius magnus, quod licet prior tempore lex fuerit umbram habens futurorum bonorum, posterius Evangelium gratia stabiliens corda nostra, tamen Ezechieli in medio captivorum iuxta fluvium Chobar degenti post quatuor animalia quae Evangelistas designant, rota una veteris Testamenti imago apparuit (2). « Quomodo prius animalia et postmodum rota una aspicitur, dum » ante Testamentum vetus fuerit, et postmodum sancti Evangelistae secuti sint? Sed intelligere in » his possumus, quod illi prius a propheta visi sunt, qui merito transcendunt. Nam quantum san- » ctum Evangelium Testamentum vetus praecellit, tanto et praedicatores eius in descriptione pro- » phetica praeferri debuerunt (3) ».

Non tamen idcirco adeo apertae sunt Evangeliorum sententiae ut nullius egeamus auxilio ad intelligendum; immo non paucae nec leves occurrunt legentibus difficultates, ut quod olim Philippo uni ex septem primis Ecclesiae Diaconibus Candacis reginae Aethyopum eunuchus, hoc quisque nostrum non semel aut iterum dicere cogatur : (4) « Et quomodo possum (intelligere) si » non aliquis ostendat mihi? » Quot ibi humano intellectui prorsus impervia rerum divinarum mysteria, quot primo intuitu sibi contradicentia testimonia, quae certo certius explicari nobis debent, ut potissima illa Bibliorum sacrorum pars divinitus inspirata utilis sit ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus! Recte igitur D. Augustinus docuit: « Ipsa quippe verba evangelica secum portant expo- » sitiones suas: nec intercludunt ora esurientium, quia pascunt corda pulsantium (5) ». Quis autem Novatorum erroribus favens, privato sensui tot errorum origini, et non potius SS. PP. auctoritati, quam penes veritas est et ius et norma credendi, hanc evangelicarum sententiarum expositionem relinquat?

Hoc prorsus consilio Doctor Angelicus qui PP. exemplaria nocturna diurnaque manu versaverat, lectissima quaeque testimonia coniunxit, eaque pro locorum opportunitate ita disposuit, ut ne unum quidem S. Evangeliorum verbum absque interpretatione effugerit, et iure meritoque aestimo divinum illud opus Catena aurea in quatuor Evangelia audierit. Hoc eodem consilio auream hanc catenam typis edere non parum utile duximus, ut sive verbi Dei praecones, sive theologicarum rerum doctores, sive fidelium animarum moderatores hoc tam praeclaro opere uti facilius valeant, inque veritatis, virtutisve confirmationem non unam Evangeliorum auctoritatem, sed et aptissima cuique rei PP. testimonia proferant. Ut autem qua maxima possemus diligentia editio haec perficeretur, optima quaeque vetustiora exemplaria simul contulimus, PP. ipsorum volumina aliquando etiam adivimus, rati optime nos de litteraria republica mereri, si mendis quibusque seclusis, cuncta genuine fideliterque exhiberentur.

Utinam, quod est in votis, non sordeant mysteriorum Dei dispensatoribus hi labores! Utinam ex tam vivis fontibus et sibi et aliis spiritales aquas hauriant! Utinam non inanibus humanae sapientiae verbis, sed potius sapientiae scientiaeque Dei divitiis gaudeant!

---

(1) Hebr. 1. 1. 2.
(2) Ezech. 1. 15.
(3) S. Greg. magn. hom. 6. in Ezech. post. init.
(4) Act. 8. 31.
(5) S. Aug. serm. 2. de Verb. Dom. secund. Matth. cap. 2.

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/catenaaurea0012dtho

DIVI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

AD URBANUM QUARTUM PONTIFICEM MAXIMUM

IN CATENAM SUPER MATTHAEI EVANGELIO EDITAM

EPISTOLA DEDICATORIA.

Sanctissimo, ac Reverendissimo Patri Domino Urbano, divina providentia Papae Quarto, frater Thomas de Aquino, Ordinis Fratrum Praedicatorum, cum devota reverentia, pedum oscula beatorum. Fons sapientiae unigenitum Dei Verbum praesidens in excelsis, per quod Pater sapienter fecerat, et suaviter disposuerat universa, in fine temporum carnem sumere voluit, ut sub tegumento naturae corporeae, splendorem eius humanus intuitus posset inspicere, quem in celsitudine maiestatis divinae attingere non valebat. Diffuderat siquidem radios suos, sapientiae videlicet suae indicia, super omnia opera quae creavit; quodam vero ampliori privilegio imaginem propriam hominum animabus impresserat; (1) quam tamen diligentius expresserat in cordibus ipsum amantium secundum sui muneris largitatem. Sed quid est hominis anima in tam immensa creatura, ut divinae sapientiae vestigia possit comprehendere ad perfectionem? Quinimmo et sapientiae lux infusa hominibus per peccati tenebras, et occupationum temporalium caligines fuerat obumbrata; et intantum est quorumdam cor insipiens obscuratum ut Dei gloriam in idola vana converterent, et quae non conveniunt facerent, in sensum reprobum incidentes. Divina vero sapientia, quae ad sui fruitionem hominem fecerat, eum sui inexpertem esse non sinens, totum se in humanam naturam contulit, eam modo sibi assumendo mirabili, ut errantem hominem ad se totaliter revocaret. Huius igitur sapientiae claritatem nube mortalitatis velatam, primus Apostolorum Princeps fide conspicere meruit, et eam constanter absque errore, et plenarie confiteri, dicens *Matth. c. 16. Tu es Christus Filius Dei vivi.* O beata confessio, quam non caro et sanguis, sed Pater caelestis revelat! Haec in terris fundat Ecclesiam, aditum praebet in caelum, peccata meretur solvere, et contra eam portae non praevalent inferorum. Huius igitur fidei, ac confessionis haeres legitime, Sanctissime Pater, pio studio mens vestra invigilat, (2) ut tantae sapientiae lux fidelium corda perfundat, et haereticorum confutet insanias, quae portae inferorum merito designantur. Sane si, secundum Platonis sententiam, beata censetur Respublica, cuius rectores operam sapientiae dare contigerit, illi siquidem sapientiae, quam imbecillitas intellectus humani erroribus plerumque commaculat; quanto magis sub vestro regimine beatus censeri potest populus christianus, ubi tanta diligentia excellentissimae illi sapientiae curam impenditis quam Dei Sapientia carnalibus membris induta, et verbis docuit, et operibus demonstravit? Et huius siquidem diligentiae studio Vestrae Sanctitati complacuit mihi committere Matthaei Evangelium exponendum, quod iuxta propriam facultatem executus, sollicite ex diversis Doctorum libris praedicti Evangelii expositionem continuam compilavi, pauca quidem certorum Auctorum verbis, ut plurimum ex Glossis adiiciens, quae, ut ab eorum dictis possent discerni, sub Glossae titulo praenotavi. Sed et in sanctorum doctorum dictis hoc adhibui studium, ut singulorum Auctorum nomina, nec non in quibus habeantur libris assumpta testimonia describantur: hoc excepto quod libros, et expositionem supra loca quae exponebantur, non oportebat specialiter designari: puta, sicubi nomen inveniatur Hieronymi, de libro mentione non facta, datur intelligi quod hoc dicat super Matthaeum: et

(1) *Al.* quantum diligentius.

(2) *Al.* ut ante.

in aliis ratio similis observetur : nisi in his quae de commentario Chrysostomi super Matthaeum sumuntur, oportuit inscribi in titulo, Super Matthaeum, ut per hoc ab aliis quae sumuntur de ipsius Homiliario distinguantur. In assumendis autem sanctorum testimoniis , plerumque oportuit aliqua rescindi de medio ad prolixitatem vitandam, nec non ad manifestiorem sensum, vel secundum congruentiam expositionis , litterae ordinem commutari. Interdum etiam sensum posui , verba dimisi , praecipue in Homiliario Chrysostomi , propter hoc quod est translatio vitiosa. Fuit autem mea intentio in hoc opere non solum sensum prosequi litteralem, sed etiam mysticum ponere; interdum etiam errores destruere, nec non confirmare catholicam veritatem. Quod quidem necessarium fuisse videtur, quia in Evangelio praecipue forma fidei catholicae traditur , et totius vitae regula christianae. Prolixum igitur praesens opus non videatur alicui : fieri enim non potuit ut haec omnia sine diminutione prosequerer , et tot Sanctorum sententias explicarem, omnimoda brevitate servata. Suscipiat itaque Vestra Sanctitas praesens opus, vestro discutiendum , corrigendumque iudicio , vestrae sollicitudinis, et obedientiae meae fructum, ut dum a vobis emanavit praeceptum , et vobis reservetur finale iudicium , ad locum unde exeunt flumina revertantur.

D. THOMAE AQUINATIS

IN CATENAM SUPER MATTHAEI EVANGELIUM

PRAEFATIO.

SUPER montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion. Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Ierusalem. Exalta, noli timere, dic civitatibus Iuda : Ecce Deus vester: Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium eius dominabitur, ecce merces eius cum eo. *Is. 40.*

. E- ng. no- n.

GLOSSA Evangelii pronunciator apertus Isaias Prophe ta evangelicae doctrinae sublimitatem, nomen et materiam breviter comprehendens, evangelicum doctorem ex persona Domini alloquitur dicens: *Super montem excelsum ascende tu*, etc. 1. Ut autem ab ipso evangelii nomine sumamus exordium : *Aug. contra Faus. lib. 2. cap. 2.* Evangelii nomen latine interpretatur bonum nuncium, vel bona annunciatio. Quod quidem cum aliquod bonum annunciatur semper dici potest, proprie tamen hoc vocabulum obtinuit annunciatio Salvatoris. Narratores quippe originis, factorum, dictorum, passionum domini Iesu Christi proprie dicti sunt Evangelistae. *Chrysost. in Homiliario sup. Matth. Hom. 1.* Quid enim his bonis nunciatis fiat aequale ? Deus in terra, homo in caelo, amicitia Dei ad nostram facta naturam, prolixum solutum praelium, diabolus confusus, mors soluta, paradisus apertus. Et haec omnia supra dignitatem nostram et cum facilitate nobis data sunt, non quia laboravimus, sed quia dilecti sumus a Deo. *Aug. de vera religione. c. 16.* Cum enim omnibus modis medeatur animis Deus, pro temporum opportunitatibus, quae mira sapientia eius ordinantur, nullo modo beneficientius consuluit generi humano, quam cum unicus filius consubstantialis Patri et coaeternus totum hominem suscipere dignatus est et Verbum caro factum est et habitavit in nobis: ita enim demonstravit quam excelsum locum inter creaturas habeat humana natura in hoc, quod hominibus in vero homine apparuit. *Aug. in serm. de Nativ.* Demum factus est Deus homo, ut homo fieret Deus. *Glos.* Hoc igitur bonum evangelizandum praenunciat Propheta dicens : *Ecce Deus vester. Leo in ep. 10. ad Flavianum.* Exinanitio autem illa, qua se invisibilis visibilem praebuit, et creator ac dominus omnium rerum unus voluit esse mortalium, inclinatio fuit miserationis, non desertio potestatis. *Glos.* Ne ergo sic Deus adesse credatur, ut fieret aliqua diminutio potestatis, subiungit Propheta : *Ecce Dominus in fortitudine veniet. Aug. de doctrina christiana lib. 1. c. 11.* Non per locorum spatia veniendo, sed in carne mortali mortalibus apparendo. *Beda in ser. de Domini passione.* De ineffabili autem Dei potentia factum est, ut dum Deus verus est in carne passibili, conferatur homini gloria per contumeliam, incorruptio per supplicium, vita per mortem. *Aug. de peccatorum meritis lib. 2. c. 30.* Fuso enim sanguine sine culpa omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus homines a diabolo antea tenebantur. *Glos.* Quia ergo per virtutem Christi patientis homines a peccato liberati, servi facti sunt Dei. Sequitur: *Et brachium eius dominabitur. Leo Papa serm. 18. de passione.* Adfuit autem nobis in Christo singulare praesidium, ut in natura passibili mortis conditio non maneret, quam impassibilis essentia recepisset, et per id quod non poterat mori, possit id quod mortuum fuerat suscitari. *Glos.* Et sic per Christum nobis immortalis gloriae aditus aperitur. Unde sequitur : *Ecce merces eius cum eo*, de qua, scilicet ipse dicit : *Merces vestra copiosa est in caelis. Aug. contr. Faus. lib. 4. c. 2.* Aeternae enim vitae promissio regnumque caelorum ad novum pertinet testamentum, temporalium vero promissiones testamento veteri continentur. *Glos.* Sic ergo quatuor nobis de Christo evangelica doctrina tradit, divinitatem assumentem, humanitatem assumptam, mortem per quam a servitute eripimur, resurrectionem per quam nobis aditus gloriosae vitae aperitur, et propter hoc in Ezechiele sub figura quatuor animalium demonstratur. *Greg. sup. Ezech. Hom. 4.* Ipse enim unigenitus Dei filius veraciter factus est homo, ipse in sacrificio nostrae redemptionis dignatus est mori, ut vitulus, ipse per virtutem suae fortitudinis surrexit, ut Leo, ipse etiam ascendens ad caelos est elevatus, ut Aquila. *Glo.* In qua ascensione manifesto ostendit suam divinitatem. Matthaeus ergo in homine intelligitur, quia circa humanitatem Christi principaliter immoratur. Marcus in Leone, quia agit de resurrectione. Lucas in Vitulo, quia agit de Sacerdotio. Ioannes in Aquila, scribens sacramenta divinitatis. *Ambros. sup. Luc. in praef. toti. op.* Et bene accidit, ut quoniam evangelii huius librum secundum Matthaeum dicimus esse moralem, opinio huius praemitteretur; mores enim proprie dicuntur humani. Figura autem Leonis adscribitur Marco, quia a potentiae coepit expressione divinae, cum dixit: *Initium evangelii Iesu Christi fi-*

2. Ma teria E vangeli

3. E- vang. gurae.

lii Dei. Ioanni autem figura Aquilae, eo quod divinae miracula resurrectionis expressit. *Greg. in Ezec. Hom. 4.* Haec autem ipsa uniuscuiusque libri evangelica exordia testantur: nam quia ab humana generatione coepit, iure per hominem Matthaeus: quia per clamorem in deserto, recte per Leonem Marcus: quia a sacrificio exorsus est, bene per Vitulum Lucas: quia vero a divinitate Verbi coepit, digne per Aquilam significatur Ioannes. *Aug. de consen. Evan. lib. 1. cap. 6.* Vel Matthaeus, qui regiam Christi personam maxime commendavit per Leonem significatur. Lucas autem per Vitulum, propter victimam Sacerdotis. Marcus autem, qui neque stirpem regiam, neque sacerdotalem narrare voluit, et tamen in humanis versatus ostenditur, hominis figura significatur. Haec autem tria animalia, Leo, Homo, Vitulus in terra gradiuntur, unde isti tres Evangelistae in istis maxime occupati sunt, quae Christus in carne operatus est. At vero Ioannes, velut Aquila volat, et lucem incommutabilis veritatis acutissimis cordis oculis intuetur, ex quo datur intelligi tres Evangelistas circa activam vitam fuisse versatos, Ioannem vero circa contemplativam. Doctores autem Graecorum per hominem intelligunt Matthaeum, quia genealogiam Domini secundum carnem descripsit: per Leonem vero Ioannem, quia sicut Leo suo rugitu cunctis bestiis timorem incutit, sic et Ioannes cunctis haereticis timorem incussit: per Vitulum intellexerunt Lucam, quia Vitulus Sacerdotalis est hostia, et ipse semper circa templum, et Sacerdotium versatus est: et per Aquilam Marcum intellexerunt, quia Aquila in scripturis divinis solet significare Spiritum sanctum, qui locutus fuit per ora Prophetarum, et ipse a prophetico testimonio exorsus est. *Hieron.* Circa numerum vero Evangelistarum, sciendum est plures fuisse, qui evangelia scripserunt, sicut et Lucas Evangelista testatur dicens: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare* etc. Et sicut perseverantia usque ad praesens tempus monumenta declarant, quae a diversis auctoribus edita, diversarum haeresum fuere principia, ut est illud iuxta Aegyptios, et Matthiam, et Bartholomaeum, duodecim quoque Apostolorum, et Basilidis, atque Apellis, et reliquorum quos enumerare longissimum est. Ecclesia autem, quae supra petram Domini voce fundata est, quatuor flumina Paradisi instar eructans, quatuor annulos et angulos habet, per quos quasi arca testamenti, et custos legis Domini lignis mobilibus vehitur. *Aug. de cons. Evan. lib. 1. cap. 2.* Vel quoniam quatuor sunt partes orbis terrae, per cuius universitatem Christi Ecclesia dilatatur. Alius autem fuit eis ordo cognoscendi, atque praedicandi: alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque praedicandum primi fuerunt, qui secuti sunt Dominum in carne praesentem, docentem audierunt, facientemque viderunt, atque ex eius ore ad evangelizandum sunt missi. Sed in conscribendo evangelio, quod divinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos ante passionem Dominus elegit primum, ultimumque locum duo tenuerunt: primum Matthaeus, ultimum Ioannes, ut reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur. *Remig.* Matthaeus quidem scripsit in Iudaea sub tempore Caii Caligulae Imperatoris. Marcus in Italia, Romae sub tempore Neronis, vel Claudii secundum Rabanum. Lucas vero in Achaiae, Beotiaeque partibus, rogatus a Theophilo. Et Ioannes Ephesi in Asia minori sub tempore Nervae Principis. *Beda.* Sed tamen, cum sint quatuor Evangelistae, non tam quatuor evangelia, quam unum quatuor librorum veritati consonum ediderunt. Sicut enim duo versus eandem prorsus habentes materiam, pro diversitate metri, et verborum duo sunt, et tamen non nisi unam continent sententiam: sic Evangelistarum libri, cum sint quatuor, unum continent evangelium, quia unam doctrinam faciunt de fide catholica. *Chrysost. Hom. 1. sup. Mat.* Sufficiebat autem, ut unus Evangelista omnia diceret: sed cum quatuor ab uno ore omnia loquantur, non secundum eadem tempora, neque in eisdem locis convenientes, et adinvicem colloquentes maxima fit demonstratio veritatis. Et hoc ipsum quod in aliquibus modicis dissonare videntur, maximum signum veritatis est. Si enim per omnia consonarent, crederent inimici, quod ex placito quodam humano convenientes scripserint, quae scripserunt. In principalibus quidem, quae pertinent ad informationem vitae et praedicationem fidei, nequaquam dissonant, nec in parvo. Si autem in miraculis hic quidem haec, ille vero illa dixit, hoc te non conturbet: si enim unus omnia dixisset, superfluus esset numerus reliquorum, si omnes diversa, nequaquam consonantiae demonstratio appareret. Si autem aliquid de temporibus, vel modis differenter annunciant, hoc nihil impedit eorum, quae dicta sunt veritatem, ut infra ostendetur. *Aug. de cons. Evan. lib. 1. c. 2.* Quamvis autem singuli eorum suum quendam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius praecedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata praetermisisse, quae scripsisse alius invenitur, sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui laboris adiunxit. *Glos.* Sublimitas autem evangelicae doctrinae consistit quidem primo in eius excellentissima auctoritate. *Aug. de consen. Evan. lib. 1. c. 1. in principio.* Inter omnes enim divinas auctoritates, quae sanctis literis continentur, evangelium merito excellit, cuius primi praedicatores Apostoli fuerunt, qui dominum Iesum Salvatorem nostrum Christum etiam in carne praesentem viderunt, quorum quidam, hoc est Matthaeus et Ioannes, etiam scripta de illo, quae scribenda visa sunt, libris singulis ediderunt. Ac ne putaretur, quod attinet ad percipiendum ac praedicandum evangelium interesse aliquid, utrum illi annuncient, qui eundem Dominum hic in carne apparentem secuti sunt, an alii, qui ex illis comperta fideliter crediderunt, divina providentia procuratum est per Spiritum sanctum, ut quibusdam etiam ex illis, qui primos Apostolos sequebantur, non solum annunciandi, verum etiam scribendi evangelium tribueretur auctoritas. *Glos.* Et sic patet, quod sublimitas evangelicae auctoritatis a Christo dependet, et hoc designatur in verbis Prophetae praemissis cum dicitur: *Super montem excelsum ascende tu.* Mons enim excelsus Chri-

4. Evang. numerus.

5. Evang. ordo loca-lis.

6. vang sonat

7. van narr nis

8. vang blimi tripl

stus est, de quo idem Isaias dicit: *Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium. Is. 2. 2.* idest, super omnes sanctos, qui a monte Christo montes dicuntur, quia de plenitudine eius omnes accepimus. Recte autem ad Matthaeum dicitur: *Super montem excelsum ascende tu*, quia sicut praedictum est, ipse in propria persona facta Christi vidit, et eius doctrinam audivit. *Aug. de cons. Evan. lib. 1. c. 7.* Illud autem discutiendum est, quod solet nonnullos movere: cur ipse Dominus nihil scripserit, ut aliis de ipso scribentibus necesse sit credere. Sed nequaquam dicendum est, quod ipse non scripserit, quandoquidem membra eius id operata sunt, quod dictante capite cognoverunt. Quicquid enim de suis factis, et dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquam suis manibus imperavit. *Glos.* Secundo etiam habet evangelica doctrina sublimitatem virtutis. Unde Apostolus dicit, quod *evangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Et hoc ostendit Propheta in praemissis verbis, cum dicit: *Exalta in fortitudine vocem tuam;* in quo etiam et modum evangelicae doctrinae designat in exaltatione vocis, per quam doctrinae claritas denotatur. *Aug. ad Volus. epis. 3. prope finem.* Modus enim ipse quo sancta scriptura contexitur est omnibus accessibilis, paucissimis penetrabilis, ea quae aperte continet quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea vero, quae in mysteriis occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit quo non audeat accedere mens tardiuscula et inerudita quasi pauper ad divitem, sed invitat omnes humili sermone quos non solum manifesta pascat, sed etiam secreta exerceat veritate, hoc tam in promptis, quam in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus aperta desiderantur, desiderata quodammodo renovantur, renovata suaviter intimantur. His salubriter et prava corriguntur, et parva nutriuntur, et magna oblectantur ingenia. *Glos.* Sed quia vox exaltata longius auditur, potuit in exaltatione vocis evangelicae doctrinae publicatio designari, quia non ad unam tantum gentem, sed ad universas nationes praedicanda mandatur: *Praedicate*, inquit Dominus, *evangelium omni creaturae. Marc. 16. 15. Greg. Hom. in evan. 29.* Potest enim omnis creaturae nomine natio gentium designari. *Glos.* Tertio autem habet evangelica doctrina altitudinem libertatis. *Aug. cont. advers. legis l. 1. c. 17.* In veteri enim testamento, propter temporalium bonorum promissiones, malorumque comminationem servos parit temporalis Ierusalem. In novo autem, ubi fides impetrat caritatem, qua lex possit impleri, non magis timore poenae, quam dilectione iustitiae liberos parit Ierusalem aeterna. *Glos.* Unde et hanc sublimitatem doctrinae evangelicae Propheta designat dicens: *Exalta, noli timere.* Restat autem videre quibus et qua de causa hoc evangelium sit scriptum. *Hieron.* Matthaeus enim evangelium in Iudaea hebraeo sermone edidit, ob eorum maxime causam, qui in Ierusalem crediderant ex Iudaeis: cum enim primo praedicasset evangelium in Iudaea, volens transire ad gentes, primus evangelium scripsit hebraice, quod fratribus a quibus ibat in memoria dereliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei evangelium praedicari, sic et contra haereticos scribi. *Chrysost. sup. Mat.* Corpus autem suae narrationis ordinavit Matthaeus: primum ergo nativitatem, deinde baptismum, tertio tentationem, quarto doctrinam, quinto miracula, sexto passionem, septimo resurrectionem et ascensionem ipsius: non solum historiam de Christo exponere volens per hoc, verum etiam evangelicae vitae statum docere, quoniam nihil est, quod ex parentibus nascimur, nisi iterum per aquam et spiritum renati fuerimus ex Deo. Post baptismum autem necesse est contra diabolum stare: post hoc quasi omni superata tentatione factus idoneus ad docendum. Siquidem Sacerdos est, doceat, et doctrinam suam bonae vitae, quasi miraculis factis commendet: si laicus est, operibus doceat fidem. Deinde necesse est exire nos de hoc stadio mundi, et tunc restat, ut tentationum victoriam resurrectionis merces sequatur et gloria. *Glos.* Patet igitur ex praemissis evangelii nomen, evangelicae doctrinae materia, scriptorum evangelii figura, numerus, tempus, lingua, differentia et ordo, evangelicae doctrinae sublimitas et quibus hoc evangelium sit conscriptum et ordo processus ipsius.

9. Quibus scripsit Matthaeus.

10. Ordo Matthaei.

D. THOMAE AQUINATIS CATENA

IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHAEUM.

CAPUT PRIMUM.

SANCTUM IESU CHRISTI
EVANGELIUM SECUNDUM MATTHAEUM
CAPUT PRIMUM.

Liber generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham.

Quia aciem hominis Matthaeus significat, quasi de homine exorsus est scribere, dicens: *Liber generationis. Raban. sup. Matth.* Quo exordio satis ostendit generationem Christi secundum carnem suscepisse narrandam. *Chrysost.* Iudaeis enim evangelium scripsit, quibus superfluum erat exponere divinitatis naturam, quam cognoscebant, necessarium autem fuit eis mysterium incarnationis ostendere. Ioannes autem cum gentibus evangelium scripsit, quae non cognoscebant si Deus filium habet, ideo necessarium fuit primum illis ostendere, quia est filius Dei Deus, deinde quia carnem suscepit. *Raban.* Cum autem parvam libri particulam teneat generatio dixit: *liber generationis.* Consuetudo enim hebraeorum est ut voluminibus ex eorum principiis imponant nomina, ut est *Genesis. Glos.* Planior autem sensus esset. Hic est liber generationis, sed hic est mos in multis, ut *visio Isaiae*, subaudis, *haec est.* Generationis autem singulariter dicitur, quamvis multae per ordinem replicentur, quia propter Christi generationem ceterae hic inducuntur. *Remig.* Dicit autem, *liber generationis Iesu Christi,* quia noverat scriptum esse, liber generationis Adae, et ideo sic exorsus est, ut opponeret librum libro, Adam novum Adae veteri, quia omnia per istum sunt restaurata, quae per illum sunt corrupta. *Hier. cap. 53.* In Isaia autem legimus: *Generationem eius quis enarrabit?* non ergo putemus Evangelistam prophetae esse contrarium, ut quod ille impossibile dixit esse affatu, hic narrare incipiat, quia ibi de generatione divinitatis, hic de incarnatione dictum est. *Chrysost. hom. 2.* Nec tamen parva aestimes te audire hanc audiens generationem, est enim valde auditu mirabile, quod ineffabilis Deus ex muliere nasci dignatus est et habere progenitores David et Abraham. *Remig.* Si autem aliquis dixerit, quia propheta de nativitate humanitatis dixit: non est respondendum: Nullus generationem Domini narravit, sed perrarus, quia Matthaeus, et Lucas. *Raban.* In hoc autem, quod dicit: *Iesu Christi,* regalem et sacerdotalem in eo exprimit dignitatem; nam Iesus, qui nominis huius praesagium praetulit, primus post Moysen in populo Israel ducatum tenuit; Aaron vero mystico consecratus unguento, primus in lege sacerdos fuit. *Aug. de quaest. nov., et vet. testam. quaest. 49.* Quod autem per olei unctionem praestabat Deus illis, qui in reges, vel sacerdotes ungebantur, hoc praestitit Spiritus Sanctus homini Christo addita expiatione. Spiritus enim sanctus purificavit, quod de Maria virgine in corpus Salvatoris profecit, et haec est unctio corporis Salvatoris, quare Christus est appellatus. *Chrysost. sup. Matth.* Quia vero impia prudentia Iudaeorum negabat Iesum de David semine esse natum, subdit, *filii David, filii Abraham.* Quare autem non sufficiebat dicere illum filium Abrahae solius, aut David solius? Quia ad ambos de Christo nascituro ex eis promissio fuerit facta, ad Abraham quidem sic: *Et in semine tuo benedicentur omnes gentes terrae.* Ad David autem ita: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Ideo ergo utriusque filium dicit, ut utriusque promissiones in Christo adimpletas ostenderet; deinde, quia Christus tres dignitates fuerat habiturus, rex, propheta, sacerdos. Abraham propheta fuit et sacerdos, sacerdos sicut Deus ad illum dicit in Genesi: *Gen. 15. Accipe mihi vaccam rufam,* Propheta sicut ait Dominus ad Abimelech de illo. *Gen. 20. Propheta est et orabit pro te.* David rex fuit et propheta: sacerdos autem non fuit. Ideo ergo amborum filius nominatus est ut utriusque patris triplex dignitas originali iure recognosceretur in Christo. *Ambros. in Luc. lib. 3. c. 3.* Ideo etiam duos generis auctores elegit, unum qui de congregatione populorum promissum accepit; alterum qui de generatione Christi oraculum consecutus est, et ideo licet sit ordine successionis posterior, prior tamen describitur, quia plus est promissum accepisse de Christo, quam de ecclesia, quae est per Christum, potior est enim qui salvat eo quod salvatur. *Hieron.* Ordo etiam praeposterus, sed necessario commutatus. Si enim primum posuisset Abraham, et postea David, rursus ei repetendus fuisset Abraham, ut generationis series texeretur. *Chrysost. sup. Mat.* Altera autem ratio est, quia regni dignitas maior est quam naturae, nam etsi Abraham praecedebat in tempore, David praecedebat in dignitate. *Glos.* Quia vero ex hoc titulo appareat totum hunc librum conscribi de Iesu Christo, necessarium est praecognoscere quid sit sentiendum de ipso, sic enim melius exponi poterunt, quae in hoc libro de eo dicuntur. *Aug. de quae. Ev. lib. 1. c. 45.* Error autem haereticorum de Christo tri-

bus generibus terminatur, aut de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. *Aug. de haere.c. 8.10.44.45.* Cherintus ergo, et Hebion Iesum Christum hominem tantum fuisse dixerunt, quos secutus Paulus Samosatenus Christum non semper fuisse, sed eius initium ex quo de Maria natus est asseverat: nec enim aliquid amplius quam hominem putat, et haec haeresis postea a Photino confirmata est. *Aug. cont. haeret.* Ioannes autem Apostolus istius insaniam longe ante Spiritu Sancto conspiciens, eum alto imperitiae sopore demersum suae vocis praeconio excitat dicens: *In principio erat Verbum.* Ei ergo quod in principio erat apud Deum, non relinquitur in novissimo tempore, ut originis suae ab homine principium sumpserit. Item inquit: *Pater glorifica me illa gloria, quam habui apud te priusquam mundus fieret*, audiat Photinus eum gloriam ante principium possidere. *Aug. de haeres. c. 89.* Nestorii autem perversitas fuit, ut hominem tantummodo ex Beata Maria Virgine genitum praedicaret, quem Verbum Dei non in unitatem personae, sed in societatem separabilem recepisset, quod catholicorum aures nequaquam ferre potuerunt. *Cyril. Alex. ep. 1.* Ait enim Apostolus de Unigenito, quod cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo. Quis est ergo ille qui est in forma Dei? aut quomodo exinanitus est, et descendit ad humilitatem secundum hominis formam? Et quidem si praedicti haeretici in duo dividentes Christum, idest in hominem et Verbum, hominem dicunt sustinuisse exinanitionem, separantes ab eo Dei Verbum: praeostendendum est, quia in forma et in aequalitate intelligitur, et fuit patris sui ut exinanitionis sustineret modum. Sed nihil creaturarum est, si secundum propriam intelligatur naturam in patris aequalitate: quomodo ergo exinanitus dicitur, et ex qua eminentia ut esset homo descendit: aut quo modo intelligitur assumpsisse tamquam non habens in principio servi formam? Sed aiunt quod Verbum patri aequale existens habitavit in homine nato per mulierem. Et haec est exinanitio. Certe audio filium dicentem sanctis Apostolis: *Si quis diligit me, verbum meum custodiet.* Audis quomodo in eis qui se diligunt, se et sibi cohabitare dixit Deum patrem? Putas ergo ipsum exinanitum, et vacuatum, dabimus et servi formam accepisse, quia in diligentium se animabus facit mansionem. Quid autem spiritus habitans in nobis putatis, et ipse humanationis dispensationem adimplet. *Abbas Isidorus ad archiep. epist. 41.* Verum ne universa adnumeremus, unum ad quod universa intendunt dicemus, quia illum qui Deus erat, humilia loqui et dispensativum simul et utile est, et nihil inviolabili naturae praeiudicat. Eum vero qui homo est, divina et supernaturalia quaedam loqui summae praesumptionis est malum: nam regi quidem licet etiam et humiliter agere, militi vero non licet imperiales voces emittere. Si igitur Deus erat humanatus, etiam humilia locum habent. Si vero homo tantum erat, excelsa non habent locum. *Aug. de haeres.* Sabellium discipulum Noeti quidam perhibent, qui dicebant Christum eundem et patrem et spiritum sanctum. *Aug. contr. haeret. c. 41.* Huius autem insanissimi furoris audaciam caelestium testimoniorum auctoritate frenabo, ad demonstrandam propriae substantiae filii personam, non illam, quae homini suscepto congruere cavillatur assumens, sed illa in medium proferens testimonia, quae sine ullo ancipitis intelligentiae scrupulo divinitati eius competere omnes pariter confitentur. In Genesi enim Deum dixisse legimus: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Ecce pluraliter dicit. *Faciamus*, alium videlicet iudicamus ad quem loquentis factus est sermo. Si unus est, ad imaginem suam fecisse describitur. *Glos.* Alii vero, veram Christi humanitatem negaverunt. Valentinus enim dixit, Christum a patre missum spiritale vel caeleste corpus attulisse, nihilque assumpsisse de Maria Virgine, sed per illam tanquam per rivum, aut fistulam sine assumpta carne transisse. Nos autem non ideo credimus natum ex Maria Virgine, quia aliter in vera carne existere atque hominibus apparere non posset: sed quia sic scriptum est in ea scriptura, cui nisi crediderimus nec Christiani nec salvi esse poterimus. Si autem de caelesti vel aërea, vel humida creatura corpus assumptum vellet commutare in humanae carnis verissimam qualitatem, hoc eum potuisse facere quis negaret? *Aug. de haeres. c. 46.* Manichaei vero dixerunt, phantasma esse Dominum Iesum Christum, nec foemineo posse nasci ex utero. *Aug. LXXXIII. quaest. 13.* Sed si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus: et si fallit, veritas non est. Est autem veritas Christus: non ergo phantasma fuit corpus eius. *Glos.* Et quia principium huius evangelii secundum Lucam manifeste ostendit Christum natum ex foemina, ex quo apparet vera Christi humanitas, ergo utriusque evangelii principia negant. *Aug. c. Faust. lib. 2. c. 1.* Unde Faustus dicit evangelium quidem a praedicatione Christi et esse coepit et nominari, in quo ipse nusquam se natum ex hominibus dicit. At vero genealogia adeo non est evangelium, ut nec eius scriptor ausus fuerit eam evangelium nominare. Quid enim scribit? *Liber generationis Iesu Christi filii David*; non ergo liber evangelii Iesu Christi, sed liber generationis. At vero Marcus, quia generationem scribere non curavit, sed tantum praedicationem filii Dei, quod est evangelium, vide quam competenter sit exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filii Dei, ut hic satis appareat genealogiam non esse evangelium: namque et in ipso Matthaeo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum coepisse praedicare evangelium regni; ergo quicquid ante hoc narratur, genealogiam esse constat, non evangelium. Ad Ioannem ergo, et Marcum me contuli, quorum mihi principia non immerito placuerunt, quia nec David, nec Mariam inducunt, nec Ioseph, contra quem *Aug. lib. 2. c. 2.* Quid ergo respondebit Apostolo dicenti: *Memor esto Iesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine David, secundum evangelium meum*? Quod autem erat Apostoli Pauli evangelium, hoc etiam ceterorum Apostolorum et omnium fidelium, hoc enim alibi dicit: *Sive ego, sive illi evangelium praedicaverunt. Aug. de haer. c. 49.* Ariani autem Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum volunt esse unius eiusdemque substantiae, aut existentiae, sed esse filium creaturam Patris, Spiritum vero sanctum creaturam creaturae,

hoc est ab ipso filio creatum volunt, Christum etiam sine anima carnem suscepisse arbitrantur. *Aug.1.de Trinit. c. 6.* Sed Ioannes in eo declarat filium non tamen Deum esse, sed etiam eiusdem cum Patre substantiae, quia cum dixisset: *Et Deus erat Verbum*, addidit: *Omnia per ipsum facta sunt*, unde apparet ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia, et si factus non est, creatus non est: et sic eiusdem cum Patre substantiae est; omnis enim substantia,quae Deus non est, creatura est. *Aug.contr.Felic.c.15.* Nescio enim quid nobis mediatoris persona contulerit, qui medius nostrum non redimens carnem, quia sine anima, nec beneficium possit sentire suscepit. Si enim venit Christus salvum facere quod perierat, quia totus homo periit, totus beneficio Salvatoris indigeret: et ideo Christus veniendo totum salvat, corpus et animam assumendo. *Aug. in lib.* LXXXIII. *q.* Quomodo etiam ipsi respondent tam manifestis obiectionibus ex evangelica scriptura, in qua contra eos Dominus tam multa commemorat? ut est illud: *Tristis est anima mea usque ad mortem*, et: *Potestatem habeo ponendi animam meam*, et multa huiusmodi: qui si dicant in parabolis eum locutum esse, habemus Evangelistarum rationes, qui res gestas narrantes sicut eum corpus habuisse testantur, sic eum indicant habere animam per affectiones, quae non possunt esse, nisi in anima; eis enim narrantibus legimus: *Et miratus est Iesus, et iratus*, et multa huiusmodi. *Aug. de haer. c. 55.* Apollinaristae autem, sicut Ariani, Christum dixerunt carnem solam sine anima suscepisse. In qua quaestione testimoniis evangelicis victi, mentem, quae rationalis est anima hominis, defuisse animae Christi, sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dixerunt. *Aug.* LXXXIII. *quaest. q.80.* Sed si ita est belluam quandam cum figura humani corporis Dei Verbum suscepisse crederetur. *Aug. de haer. 55.* De ipsa vero eius carne sic a recta fide dissensisse perhibentur, ut dicerent carnem illam, et Verbum unius eiusdemque substantiae esse, contentiosissime asseverantes Verbum carnem factum, hoc est, Verbi aliquid in carnem fuisse mutatum, atque conversum, non autem carnem de Mariae carne suscepisse. *Cyril. in epist. 28. ad Ioan. Ant.* Furere autem arbitramur eos, qui suspicati sunt, quod mutationis obumbratio circa divinam Verbi naturam potest contingere: manet enim quod est semper et non mutatur, nec conversionis est capax. *Leo ad Constantinopol. epist. 22.* Nos autem non ita dicimus Christum hominem, ut aliquid ei desit, quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive animam, sive mentem rationabilem, sive carnem, quia non de foemina sumpta sit, sed facta de Verbo in carnem converso atque mutato. Quae tria falsa Apollinaristarum haeresis, tres varias protulit partes: *Leo ad Palest. epist. 81.* Eutiches quoque tertium Apollinaris dogma delegit, ut negata humanae carnis, atque animae veritate, totum Dominum nostrum Iesum Christum unius assereret esse naturae, tanquam Verbi divinitas ipsa se in carnem, animamque verteret, et concipi, nasci, aut nutriri, et cetera huiusmodi, eius tamen essentiae fuerit seu divinae, quae nihil horum in se sine carnis recepit veritate,quoniam natura unigeniti,natura est Patris,natura est Spiritus sancti, simulque impassibilis, et sempiterna. Verum si ab Apollinaris perversitate haereticus iste decesserit, ne convinceretur, deitatem passibilem sentire, atque mortalem, et tamen Verbi incarnati idest Verbi et carnis unam audet pronunciare naturam, non dubie in Manichaei, et Marcionis transit insaniam, et Dominum Iesum Christum simulatorie omnia credit egisse, nec humanum ipsum corpus, sed phantasticam corporis speciem, oculis apparuisse cernentium. *Idem ad Iulianum epist. 11.* In eo vero, quod Eutiches in episcopali iudicio ausus est dicere ante incarnationem duas fuisse in Christo naturas, post incarnationem autem unam, necessarium fuit, ut ad reddendam rationem professionis suae sollicitis interrogationibus urgeretur. Arbitror enim eum talia loquentem hoc habere persuasum, quod anima, quam Salvator assumpsit, primum in caelis fuit commorata quam de Maria Virgine nasceretur. Sed hoc catholicae mentes, auresque non tolerant, quia nil secum Dominus de caelo veniens nostrae conditionis exhibuit. Nec animam eius, quae anterior extitisset, nec carnem, quae non materni corporis esset, accepit, unde quod in Origene merito damnatum est, qui animarum antequam corporibus insererentur non solum miras, sed et diversas fuisse asseruit actiones, necesse est, quod in isto plectatur. *Remig.* Has igitur haereses in principio evangelii sui Evangelistae destruunt: nam Matthaeus, cum narrat eum duxisse originem per reges Iudaeorum, verum hominem eum ostendit et veram carnem habuisse. Similiter et Lucas, qui sacerdotalem stirpem et personam describit. Marcus autem, cum ait: *Initium evangelii Iesu Christi filii Dei.* Et Ioannes, cum ait: *In principio erat Verbum*, manifestant eum ante omnia saecula semper fuisse Deum apud Deum Patrem.

2. Abraham autem genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam, et fratres eius.

2. *Aug.de consens. Ev.lib.2.c.4.* Matthaeus Evangelista ostendit generationem Christi, secundum carnem se suscepisse narrandam, quam a genealogia Christi exorsus est. Lucas autem tanquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, non ab initio evangelii sui, sed a baptismo Christi generationes enarrat ubi testimonium Ioannes perhibuit dicens: *Ecce qui tollit peccata mundi.* In generationibus etiam Matthaei significatur nostrorum susceptio peccatorum a Domino Christo. In generationibus autem Lucae significatur abolitio nostrorum peccatorum ab ipso, ideo generationes Christi Matthaeus descendens enarrat, Lucas autem ascendens; humanam autem Christi generationem Matthaeus descendendo describens ad Abraham generationes commemorat. *Ambr.in Luc.c. 3.* Prior enim Abraham meruit fidei testimonium, quia credidit Deo, et reputatum est ei ad iustitiam: ideo etiam auctor generis debuit significari, quia instaurandae ecclesiae sponsionem primus emeruit, cum dicitur: *Benedicentur in te omnes tribus terrae.* Et iterum David delatum est, quod Iesus filius eius diceretur, unde huic praerogativa servatur, ut ab eo generationis dominicae maneret exordium. *Chrysost.*

hom. 3. Evangelista igitur Matthaeus generationem dominicae carnis per seriem parentum volens commendare memoriae ordiens, a patre Abraham dicit: *Abraham genuit Isaac.* Cur non dixit Ismael, quem primitus genuit? Sequitur: *Isaac autem genuit Iacob.* Cur non dixit Esau, qui eius primogenitus fuit? Quia scilicet per illos ad David pervenire non posset. *Glos.* Omnes tamen fratres Iudae cum ipso in generatione computat quod etiam ideo factum est, quia Ismael, et Esau non remanserunt in cultu unius Dei: fratres vero Iudae in populo sunt computati. *Chrysost. hom. 3.* Vel propterea, duodecim Patriarcharum meminit, ut eam quae ex progenitorum nobilitate est elationem auferret. Etenim multi horum ex ancillis nati fuerunt, sed omnes similiter erant Patriarchae, et Tribuum Principes. *Glos.* Ideo autem Iudam notatim posuit, quia de illo tantum dicens descendit. In singulis autem Patribus, non solum debet notari historia, sed allegoria, et moralitas; allegoria quidem, in quo unusquisque Patrum Christum praefiguret; moralitas in hoc notatur, quod ex singulis Patribus in nobis aliqua virtus per significationem nobis, vel exemplum aedificetur. Abraham ergo in multis locis figuram Christi portat, et praeterea in nomine. Abraham enim pater multarum gentium interpretatur, et Christus est pater multorum fidelium. Abraham etiam de cognatione sua exiit, et in terra aliena demoratus est, et Christus derelicto Iudaico populo, ad gentes per praedicatores suos exivit. *Chrysost. sup. Matth.* Isaac autem interpretatur risus: risus autem scotorum est, non stricta cachinnatio labiorum, sed rationabile gaudium cordis quod fuit mysterium Christi. Sicut enim ille parentibus in ultima senectute donatus est laetitia suis, ut cognoscatur, quia non erat filius naturae, sed gratiae: sic et Christus in novissimo fine productus est a matre Iudaea gaudium cunctis: sed iste per virginem, ille de anu, ambo contra spem naturae. *Remig.* Iacob supplantator interpretatur, et de Christo dicitur: *Supplantasti insurgentes in me subtus me. Iacob genuit Iudam, et fratres eius. Chrysost. sup. Matth.* Et noster Iacob genuit duodecim Apostolos in spiritu non in carne, in verbo non in sanguine. Iudas autem interpretatur confessor, quoniam Christi erat imago, qui confessor patris erat futurus, dicens: *Confiteor tibi pater Domine caeli, et terrae. Glos.* Moraliter autem Abraham nobis virtutem fidei per exempla Christi significat, cum de eo legatur: *Abraham credidit Deo, et reputatum est ei ad iustitiam.* Isaac significat spem, quia interpretatur risus: fuit enim gaudium parentum: spes vero similiter est gaudium nostrum, dum aeterna bona sperare facit, et de eis gaudere. Abraham ergo genuit Isaac, quia fides generat spem. Iacob autem significat caritatem. Caritas enim amplectitur duas vitas, activam per dilectionem proximi, contemplativam per dilectionem Dei: activa per Liam, contemplativa per Rachel significatur. Lia enim laborans interpretatur, quia activa in labore est: Rachel visum principium, quia per contemplativam principium, idest Deus videtur. Nascitur ergo Iacob de duobus parentibus, quia caritas nascitur de fide et spe, quod enim credimus, et speramus, diligimus.

3. Iudas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon, Salmon autem genuit Booz de Raab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Iesse. Iesse autem genuit David Regem.

3. *Glos.* Praetermissis aliis filiis Iacob, Evangelista Iudae prosequitur generationem, dicens: *Iudas autem genuit Phares, et Zaram de Thamar. Aug. de civit. Dei.* Nec Iudas primogenitus nec istorum geminorum aliquis fuit primogenitus Iudae, sed ante illos iam tres genuerat. Eos itaque tenuit in ordine generationum, per quos ad David, atque inde quo intenderet, perveniret. *Hieron.* Notandum autem in genealogia Salvatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas quas scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccata deleret, unde et in sequentibus Ruth Moabitis ponitur. *Ambros. sup. Lucam. c. 3.* Lucas autem hic declaravit, ut immaculatam sacerdotalis generis seriem declararet, sed Sancti Matthaei consilium a rationis iustitia non abhorret: nam cum evangelizaret secundum carnem generatum esse, qui omnium peccata susciperet subiectum iniuriis, subditum passioni, nec hoc quidem putavit exortem asserendum esse pietatis, ut maculatae quoque originis non recusaret iniuriam, simul ne puderet ecclesiam de peccatoribus congregari, cum Dominus de peccatoribus nasceretur; postremo ut beneficium redemptionis etiam a suis maioribus inchoaret, ne quis putaret originis maculam impedimento posse esse virtuti, nec se insolens de sui nobilitate iactaret. *Chrysost. in ho. 3.* Post hoc monstratur omnes obnoxios fuisse peccatis: instat enim Thamar fornicationis Iudam accusans, et David ex fornicata muliere genuit Salomonem. Si autem a magnis lex non est impleta nec a minoribus: et sic omnes peccaverunt et necessaria facta est Christi praesentia. *Ambros. sup. Luc. c. 3.* Vide autem quia non otiose Matthaeus utrumque significavit cum Phares tantummodo commemorationum causa deposceret: quia hic in utroque mysterium est, per geminos enim gemina describitur vita populorum: una secundum legem, altera secundum fidem. *Chrysost. sup. Matt.* Per Zaram enim significatur Iudaicus populus, qui primus apparuit in luce fidei quasi de vulva tenebrosa mundi procedens, et ideo significatus est cocco circumcisionis, putantibus omnibus, quia ipse populus Dei erat futurus: sed posita est ante faciem eius lex, quasi saepes vel maceria. Sic ergo impeditus est populus Iudaicus per legem: sed temporibus Christi rupta est saepes legis quae erat inter Iudaeos et gentes: sicut ait Apostolus: *Eph. 2. 14. Medium parietem maceriae solvens:* sic factum est ut gentilis per Phares significatus: postquam rupta est lex per Christi mandata, primus ad fidem procedat, et postea sequitur Iudaicus populus. Sequitur: *Phares autem genuit Esron. Glos.* Iudas genuit Phares et Zaram antequam intraret Aegyptum, in quam ambo postea cum patre transierunt. In Aegypto vero Phares genuit Esron. Esron autem genuit Aram, Aram autem genuit Aminadab. Ami-

nadab autem genuit Naasson: et tunc Moyses eduxit eos de Aegypto. Naasson autem fuit dux sub Moyse in tribu Iuda per desertum, in quo genuit Salmon. Iste Salmon fuit princeps de tribu Iuda, quae cum Iosue terram promissionis intravit. *Chrysost. sup. Matth.* Quoniam autem ex aliqua causa, secundum providentiam Dei posita horum patrum nomina credimus. Sequitur: *Naasson autem genuit Salmon.* Iste Salmon mortuo patre fuit princeps in tribu Iuda, quae cum Iosue terram promissionis intravit. *Chrysost. sup. Matth.* Accepit autem uxorem nomine Raab, haec autem Raab dicitur fuisse Raab meretrix de Hiericho, quae suscepit exploratores filiorum Israel, abscondit eos et servavit incolumes. Cum autem Salmon nobilis esset inter filios Israel, quia de tribu erat Iuda, et quia filius principis erat, vidit Raab sic fidelem, quasi magnam aliquam constitutam, meruit accipere in uxorem. Forsitan autem et ideo intepretatur Salmon quasi per ipsum nomen invitaretur a providentia Dei, ut acciperet vas electionis Raab. Interpretatur enim Salmon: accipere vas. Sequitur. *Salmon autem genuit Booz de Raab. Glos.* Iste Salmon in terra promissionis genuit de illa Raab Booz. Booz autem genuit Obed ex Ruth. *Chrysost. super Matth.* Quomodo autem Booz acceperit uxorem Moabitidem nomine Ruth, exponere aextimavi superfluum, cum de his scriptura sit omnibus manifesta. Hoc autem dicimus solum, quoniam Ruth pro merito fidei suae nupsit Booz, quae deos patrum suorum repulit, et Deum viventem elegit. Et Booz pro merito fidei suae illam accepit uxorem, ut ex coniugio tali sanctificato genus nasceretur regale. *Ambros. sup. Lucam c. 3.* Quomodo autem Ruth cum esset alienigena Iudaeo nupsit, et qua ratione in Christi generatione eius putaverit Evangelista copulae commemorationem esse faciendam, quae legis serie moechabatur. Quia ergo non de legitima Salvator generatione manavit, videtur esse deforme nisi ad apostolicam sententiam revertaris, quia non est lex posita iustis, sed iniustis. Haec enim cum esset alienigena et Moabitis, praesertim cum lex Moysis prohiberet has nuptias, Moabitasque excluderet ab ecclesia; quomodo introivit in ecclesiam: nisi quia sancta et immaculata moribus supra legem facta est. Definitionem ergo legis excessit et meruit inter maiores dominici generis computari, propter cognationem mentis electam, non corporis. Magnum autem nobis exemplum est, quod in illa nostrum omnium qui ex gentibus collecti sumus, ingrediendi in Ecclesiam domini figura praecessit. *Hieron. in epist. ad Paulinum.* Ruth etiam Moabitis Isaiae explet vaticinium dicentis: *Emitte agnum Domine dominatorem terrae, de petra deserti ad montem filiae Sion.* Sequitur. *Obed autem genuit Iesse. Glos.* Iesse pater David binomius est: quia frequentius vocatus est Esai. Sed quia Propheta vocat eum non Esai, sed Iesse dicens: *Egredietur virga de radice Iesse*, ut ostenderet illam prophetiam completam in Maria et in Christo, Evangelista posuit: *Iesse autem genuit David regem. Remig.* Sed quaerendum est quare sanctus Evangelista solum David nominaverit regem, quod ideo dixit, ut ostenderet eum primum fuisse regem in tribu Iuda; ipse autem Christus est Phares divisor, ut est illud: *Dividet agnos ab hoedis*, est et Zaram oriens, ut est illud: *Ecce vir: oriens nomen eius est.* Esron sagitta ut est illud: *Posuit me sicut sagittam electam. Raban.* Vel alterum propter abundantiam gratiae et latitudinem caritatis. Aram electus secundum illud: *Ecce puer meus electus*, vel excelsus secundum illud: *Excelsus super omnes gentes Dominus*, ipse est Aminadab, idest voluntarius qui dicit: *Voluntarie sacrificabo tibi.* Idem est et Naasson, idest augurium, quae novit praeterita, praesentia, et futura, vel serpentinus secundum: illud: *Moyses exaltavit serpentem in deserto*: Est et Salmon, idest sensibilis qui dicit: *Ego sensi de me virtutem exisse. Glos.* Ipse accipit Raab, idest ecclesiam de gentibus. Raab enim fames vel latitudo vel impetus: quia ecclesia gentium esurit et sitit iustitiam, et impetu doctrinae Philosophos et reges convertit. Ruth etiam interpretatur videns vel festinans, et significat Ecclesiam, quae puro corde videt Deum et festinat ad bravium supernae vocationis. *Remig.* Est et Booz, in quo robur, ut est illud: *Ioan. 12. 32. Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me.* Est et Obed serviens, ut est illud: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Est et Iesse incensum secundum illud: *Ignem veni mittere in terram.* Ipse est David manufortis secundum illud: *Dominus fortis et potens.* Desiderabilis, secundum illud: *Veniet desideratus cunctis gentibus.* Pulcher aspectu, secundum illud: *Speciosus forma prae filiis hominum. Glos.* Interim videamus quas virtutes isti patres in nobis aedificent: quia fides, spes, et caritas omnium virtutum sunt fundamentum. Sequentes virtutes sunt quasi superadditiones. Iudas interpretatur confessio, duplex est autem confessio: est altera fidei, altera peccatorum. Si ergo post tres supradictas virtutes peccatur, necessaria est non solum fidei, sed peccatorum confessio. Post Iudam sequitur *Phares et Zaram*, Phares divisio, Zaram oriens interpretatur: et Thamar amaritudo. Confessio enim generat divisionem a vitiis, et ortum virtutum, et amaritudinem poenitentiae. Post Phares sequitur Esron qui sagitta interpretatur, postquam enim aliquis divisus est a vitiis et saecularibus, debet fieri sagitta ut in aliis vitia praedicando perimat. Sequitur *Aram*, qui interpretatur electus vel excelsus: quia postquam aliquis a mundo remotus est, et aliis proficit, necesse est ut Deo electus, hominibus celebris, excelsus in virtutibus habeatur. Naasson interpretatur augurium: hoc autem augurium non est saeculare sed caeleste. De hoc gloriabatur Ioseph fratribus mandans: *Vos detulistis scyphum domini mei, in quo augurari solebat*: Scyphus est divina scriptura, ubi est potus sapientiae, in hac auguratur sapiens: quia ibi videt futura, idest caelestia. Sequitur. *Salmon*, idest sensibilis, postquam enim aliquis studet in divina scriptura, fit sensibilis, idest discernens gustus rationis quid bonum, quid malum, quid dulce, quid amarum. Sequitur. *Booz*, idest fortis: instructus enim in scripturis, fit ad omnia adversa toleranda fortis. *August. sup. Matth.* Iste autem fortis est filius Raab, idest Ecclesiae. Raab enim interpretatur latitudo vel dilatata: quia enim ex omnibus finibus terrae vocata est Ecclesia, ideo gentium latitudo appellatur. *Raban.* Sequitur Obed, idest servitus: non enim idoneus est ad servitutem,

nisi qui fortis est, quae servitus generatur ex Ruth, idest festinantia. Oportet enim promptum esse servum non pigrum. *Chrysost. sup. Matth.* Nunc autem, qui divitias et non mores, pulchritudinem et non fidem, et quod in meretricibus quaeri solet, hoc in coniugibus optant, non generant subditos filios vel sibi vel Deo, sed contumaces et contra se et contra Deum, ut filii eorum sint poena irreligiositatis eorum. Iste Obed genuit Iesse, idest refrigerium: nam quicumque est subditus Deo et parentibus suis, tales filios generat Deo praestante, a quibus refrigeratur. *Glos.* Vel Iesse, idest incensum. Si enim servimus ex amore et timore, erit devotio in corde, quae ex igne et desiderio cordis, suavissimum incensum offert Deo; postquam autem aliquis idoneus est servus, et sacrificium Deo factus, sequitur ut sit David, idest manufortis, qui contra hostes fortiter dimicavit et Idumeos tributarios fecit. Similiter ipse debet carnales, idest homines verbo et exemplo Deo subiugare.

4. David autem rex genuit Salomonem ex ea quae fuit Uriae. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat.

4. *Glos.* Secundi quatriduarii generationis seriem Evangelista decurrit, quae a regibus continetur: et ideo a David incipit, qui primus in tribu Iudae regnavit dicens: *David rex genuit Salomonem ex ea quae fuit Uriae. August. de consens. ev. l. 2. cap. 4.* Quia enim in generationibus Matthaei significatur nostrorum susceptio peccatorum, ideo ipse a David per Salomonem descendit, in cuius matre ille peccavit. Lucas vero a David per Nathan ascendit, per quem prophetam Deus peccatum illius expiavit: quia in generationibus Lucae significatur abolitio peccatorum. *August. in lib. 2. Retrac. c. 16.* Dicendum tamen fuit cuius nominis prophetam, ne putaretur idem fuisse homo, cum alter fuerit: quamvis et ipse hoc nomine vocaretur. *Remig.* Quaerendum est autem, quare Evangelista Bersabee proprio nomine non nominavit sicut ceteras mulieres? quod ideo est, quia ceterae mulieres quamvis reprehensibiles fuissent, tamen laudabiles erant virtutibus. Bersabee vero non solum fuit conscia adulterii, sed etiam homicidii mariti sui: et ideo proprio nomine eam non nominavit in genealogia domini. *Glos.* Tacet etiam nomen Bersabee, ut nominando Uriam reducat ad memoriam illud maximum scelus, quod in eum fecit. *Ambros. in Lucam c. 3.* At vero sanctus David in eo est praecellentior, quia hominem se ipse cognovit, et commissum super arrepta Uriae uxore peccatum poenitentiae curavit lacrimis abluendum: ostendens nobis neminem propriae virtuti debere confidere. Habemus enim adversarium magnum, qui vinci a nobis sine Dei adiutorio non possit, et plerumque in illustribus viris gravia peccata reperies, ut quasi homines tentationi potuisse succumbere cognoscas, ne virtutibus egregiis plusquam homines crederentur. *Chrysost. sup. Matth.* Salomon autem interpretatur pacificus, quoniam omnibus in circuitu gentibus pacificatis, et tributa reddentibus, pacificum habuit regnum. *Salomon autem genuit Roboam.* Roboam interpretatur a multitudine populi. Multitudo enim mater est seditionis: quia quod a pluribus peccatur, plerumque manet invindicabile. Paucitas autem magistra est disciplinae.

5. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam. Iosias autem genuit Iechoniam, et fratres eius in transmigratione Babylonis.

5. *Hieron.* In quarto autem regum volumine legimus de Ioram Ochoziam fuisse generatum. Quo mortuo, Iosabeth filia Ioram regis, soror Ochoziae tulit Ioas filium fratris sui, et eum internecioni, quae exercebatur ab Athalia subtraxit. Cui successit in regnum filius eius Amasias, post quem regnavit filius eius Azarias, qui appellatur Ozias, cui successit Ioatham filius eius. Cernis ergo quod secundum fidem historiae, tres reges in medio fuerunt quos Evangelista praetermisit. Ioram quoque non genuit Oziam, sed Ochoziam et reliquos quos numeravimus; verum quia Evangelistae propositum erat Thesseradecades in diverso temporis statu ponere; et quia Ioram generi se miscuerat impiissimae Iezabelis, idcirco usque ad tertiam generationem eius memoria tollitur, ne in sanctae nativitatis ordine poneretur. *Hilar.* Purgata vero labe familiae gentilis iam regalis, in quarta generationum consequentium origo numeratur. *Chrysost. sup. Matth.* Quod Spiritus sanctus per prophetam contestatus est dicens: *Ut dispergeret omnem masculum de domo Achab et Iezabel*, implevit Iehu filius Namsi, et accepit promissionem, ut usque ad quartam generationem sedeant filii eius in sede regni super Israel. Quanta ergo benedictio facta est super Iehu, qui vindictam fecerat super domum Achab, tanta maledictio facta est super domum Ioram propter filiam iniqui Achab et Iezabel, ut usque ad quartam generationem praecidantur filii eius regum numero, et sic peccatum eius descendit in filios eius, sicut fuerat scriptum: *Reddam peccata patrum in filios, usque ad tertiam et quartam generationem.* Videte ergo quam periculosum est inire coniugia ex genere impiorum. *August. de quaest. nov. et vet. testam. Quaest. 85.* Vel non immerito sublati sunt de numero ceterorum Ochozias, Ioas, et Amasias. Sic enim eorum continuavit impietas, ut nullum intervallum haberet. Salomon autem merito patris dimissus in regno est. Roboam autem merito filii: illi autem tres maligne agentes erasi sunt. Ad perditionem enim generis exemplum est, quando iugiter malignitas panditur. Sequitur: *Ozias autem genuit Ioatham, Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam*, cui, cum esset sine liberis, dictum est: *Dispone domui tuae, quia morieris.* Ideo flevit, non propter longiorem vitam, cum sciret inde Salomonem placuisse Deo, quod non petiisset ampliores annos, sed quia dubitabat, ne promissio Dei impleretur, cum se sciret esse de David, per quem oportebat venire Christum, et ipse erat sine liberis: Sequitur. *Ezechias autem genuit Manas-*

sen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iechoniam, et fratres eius in transmigratione Babylonis. Chrysost. sup. Matth. Sed non sic positum est in libro Regum, ubi talis est ordo. Iosias genuit Eliacim postea vocatum Ioachim. Ioachim autem genuit Iechoniam: sed Ioachim sublatus est de numero regum, quia non populus Dei constituerat eum in regnum, sed Pharao per potentatum. Si enim iustum fuit, ut propter solam commixtionem generis Achab tollerentur tres reges de numero regum, quare non erat iustum, ut similiter tolleretur Ioachim, quem Pharao vi hostili fecerat regem? Et sic Iechonias qui est filius Ioachim, nepos autem Iosiae sublato patre de numero regum ipse est positus, pro eo quasi filius Iosiae. *Hieron.* Vel aliter: sciamus Iechoniam priorem ipsum esse quam Ioachim, secundum autem filium non patrem, quorum primus per k. et m. secundus per ch. et n. scribitur(1). Quod scriptorum vitio et longitudine temporum apud graecos latinosque confusum est. *Ambros. in Luc. c. 3.* Duos enim fuisse Ioachim regnorum libri indicant. Sic enim scriptum est, dormivit Ioachim cum patribus suis, et regnavit Ioachim filius eius pro eo, filius autem est cui Hieremias nomen imposuit Iechoniam. Et bene sanctus Matthaeus a propheta voluit discrepare, ut non Ioachim, et Iechoniam vocaret simul, quia maiorem fructum dominicae pietatis astruxit. Generis enim nobilitatem Dominus in hominibus non requisivit, sed de captivis et peccatoribus congrue nasci voluit, qui remissionem veniebat praedicare captivis: non igitur suppressit alterum Evangelista, sed utrumque significavit, quod uterque Iechonias dictus sit. *Remig.* Sed quaeri potest, quare dicat Evangelista eos natos in transmigratione, cum nati fuissent antequam transmigratio fuerit facta? Ideo autem dicit hoc: quia ad hoc nati sunt, ut de regno totius populi pro suis et aliorum peccatis captivi ducerentur. Et quia praescius erat Deus eos esse ducendos captivos, idcirco dixit eos natos in transmigratione. De his autem quos sanctus Evangelista in genealogia Domini simul ponit, sciendum quia aut similes fuerunt fama aut infamia. Iudas et fratres eius laudabiles fuerunt fama: similiter Phares et Zara, Iechonias et fratres eius notabiles fuerunt infamia. *Glos.* Mystice autem David est Christus, qui Goliam, idest diabolum superavit. Urias autem idest luxuria, idest diabolus qui dicit: *Similis ero Altissimo,* cui Ecclesiam coniugatam Christus de solario paternae maiestatis adamavit, et pulchram factam sibi matrimonio copulavit. Vel Urias, idest iudaicus populus, qui per legem de luce gloriatur. Sed huic Christus legem abstulit, quam de se loqui docuit. Bersabee autem est puteus satietatis, idest abundantia gratiae spiritalis. *Remig.* Vel Bersabee interpretatur puteus septimus, sive puteus iuramenti, per quod significatur fons baptismatis, in quo datur donum spiritus septiformis, et fit ibi adiuratio contra diabolum. Est et Christus Salomon pacificus, secundum illud Apostoli: *Ipse est pax nostra.* Est et Roboam latitudo populi secundum illud: *Multi venient ab oriente et ab occidente. Raban.* Vel impetus populi: quia velociter populos convertit ad fidem. *Remig.* Ipse est Abias idest pater dominus secundum illud: *Unus est pater noster qui in caelis est,* et iterum: *Vos vocatis me magister et domine:* Est et Asa, idest attollens, secundum illud: *Qui tollit peccata mundi:* Est et Iosaphat, idest iudicans, secundum illud: *Omne iudicium dedit filio.* Est et Ioram, idest excelsus, secundum illud: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit:* Est et Ozias, idest robustus domini, secundum illud: *Fortitudo mea et laus mea Dominus.* Est et Ioatham consummatus vel perfectus, secundum illud Apostoli: *Finis legis Christus.* Est et Achaz convertens, secundum illud: *Convertimini ad me. Raban.* Vel comprehendens, quia *nemo novit patrem nisi filius. Remig.* Est et Ezechias fortis dominus, vel dominus confortavit, secundum illud: *Confidite, ego vici mundum.* Ipse est Manasses oblivionis sive oblitus, secundum illud: *Peccatorum vestrorum non recordabor amplius.* Est et Amon fidelis secundum illud: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* Est et Iosias, ubi est incensum domini secundum illud: *Factus in agonia prolixius orabat. Raban.* Quod vero incensum orationem significat. Psalmista testatur dicens: *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Vel domini salus, secundum illud: *Salus autem mea in sempiternum erit. Remig.* Ipse Iechonias praeparans vel domini praeparatio secundum illud: *Si abiero et praeparavero vobis locum. Glos.* Moraliter autem post David sequitur Salomon, qui interpretatur pacificus. Tunc enim aliquis fit pacificus motibus sedatis illicitis, et quasi iam in aeterna tranquillitate positus, cum Deo servit et alios ad eum convertit. Sequitur *Roboam*, idest populi latitudo: postquam enim non habet quod in se vincat, amplecti alios debet, et late populum Dei ad superna trahere secum. Sequitur *Abias* idest pater dominus. His enim praemissis potest se profiteri filium Dei, et tunc esse Asa, idest attollens ut de virtute in virtutem ad patrem suum ascendat, et tunc erit Iosaphat, idest iudicans, ut alios iudicet et a nemine iudicetur. Ita fit *Ioram*, idest excelsus quasi in caelestibus habitans. Unde efficitur Ozias, idest robustus Domini, quasi robur suum Deo attribuens, et in suo proposito perseverans. Et sequitur *Ioathan*, idest perfectus, quia quotidie in maius proficit. Et sic fit Achaz, idest comprehendens, ex operatione enim augmentatur agnitio secundum illud: *Annuntiaverunt opera Dei, et facta eius intellexerunt.* Sequitur *Ezechias*, idest fortis Dominus, quia Deum fortem esse intelligit et ideo in amorem eius conversus fit Manasses idest obliviosus temporalia tradens oblivioni, et ex hoc fit Amon, idest fidelis, qui enim temporalia contemnit, neminem in re sua defraudat. Et sic fit Iosias, idest salutem Domini secure expectans; Iosias enim salus domini interpretatur.

6. Et post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem ge-

(1) יהויקים *Ieoiakim*, יכניה *Ieoiachin*.

nuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob.

6. *Chrysost. sup. Matth.* Post transmigrationem inter privatas personas primo ponit Iechoniam quasi privatum et ipsum. *Ambros. sup. Lucam c.3.* De quo Ieremias dicit: *Scribe virum istum abdicatum quia non exurget ex semine eius, sedens in throno David.* Quomodo autem ex semine Iechoniae, nullus regnaturus dicitur per prophetam? si enim Christus regnavit, ex semine autem Iechoniae Christus est, propheta mentitus est. Sed illic futuros ex semine Iechoniae non negatur, et ideo de semine eius Christus est, et quod regnaverit Christus, non contra prohetam est, non enim saeculari honore regnavit. Ipse enim dixit: *Regnum meum non est de hoc mundo. Iechonias autem genuit Salathiel. Chrysost. sup. Matth.* De Salathiel quidem nihil legimus vel boni vel mali, tamen putamus sanctum eum fuisse, et in captivitate assidue Deum petiisse pro ipsa calamitate quae contigerat Israel, ideo petitionem Dei eum appellatum fuisse, interpretatur enim petitio Dei: *Salathiel autem genuit Zorobabel*, qui interpretatur fluitio postposita, vel ex commixtione. Vel hic doctor Babyloniae legitur, si verum est nescio, quia sacerdotale et regale genus mixtum est in Zorobabel. Propter istum autem reversi sunt filii Israel in terram propriam, quia cum contenderent tres pro sua sententia, vicit Zorobabel, et pronuntiata est omnibus fortior veritas esse, propter quod Darius concessit ei filios Israel redire in sua, ideo recte secundum providentiam Dei nominatus est Zorobabel, idest doctor Babyloniae. Quae enim maior doctrina, quam ostendere veritatem dominatricem esse omnium rerum. *Glos.* Sed hoc videtur esse contrarium generationi, quae legitur in Paralipomenon. Dicitur enim ibi. Iechonias genuisse Salathiel et Phadaia, et Zorobabel Mosollam, Ananiam et Salomith sororem eorum. Sed scimus multa in Paralipomenon vitio scriptorum depravata. Unde multae et indeterminatae genealogiarum veniunt quaestiones quas iubet Apostolus evitari. Vel potest dici. Salathiel, et Phadaia eundem esse quasi binomium. Vel Salathiel et Phadaia fratres esse, et filios eiusdem nominis habuisse, et historiographum secutum fuisse generationem Zorobabel filii Salathiel. De Abiud usque ad Ioseph, nulla historia invenitur in Paralipomenon: sed alii multi annales leguntur fuisse apud Hebraeos, qui dicebantur verba dierum, de quibus Herodes rex alienigena dicitur multos combussisse, ut ordo regiae stirpis confunderetur. Et forsitan Ioseph nomina parentum ibi legerat, vel alio quoquo modo retinuerat, unde Evangelista seriem istius generationis poterat scire. Notandum tamen, quod prior Iechonias domini praeparatio dicitur. Utrumque autem convenit Domino Christo qui dicit: *Ego sum resurrectio et vita, et vado parare vobis locum.* Salathiel, idest petitio mea Deus illi convenit qui dicit: *Pater sancte, serva illos quos dedisti mihi. Remig.* Est etiam Zorobabel, idest magister confusionis secundum illud: *Magister vester cum publicanis et peccatoribus manducat.* Ipse est Abiud, idest pater meus iste secundum illud: *Ego et pater unum sumus.* Est et Eliacim, idest Deus resuscitans secundum illud: *Resuscitabo eum in novissimo die.* Est et Azor idest adiutus, secundum illud: *Qui me misit mecum est.* Ipse est et Sadoc iustus sive iustificatus, secundum illud: *Traditus est iustus pro iniustis.* Est et Achim, idest frater meus iste, secundum illud: *Qui fecerit voluntatem patris mei, hic meus frater est.* Est etiam Eliud, idest Deus meus iste, secundum illud: *Deus meus et Dominus meus. Glos.* Est et Eleazar, idest Deus meus adiutor. Est et Mathan, idest donans vel donatus, secundum illud: *Dedit dona hominibus et sic Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret. Remig.* Est et Iacob supplantans, quia non solum ipse supplantavit diabolum, sed et huius potestatem suis filiabus dedit, secundum illud: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes.* Est et Ioseph, idest apponens, secundum illud: *Ego veni ut vitam habeant et abundantius habeant. Raban.* Sed videamus, quid moraliter isti patres significent: quia post Iechoniam, qui dicitur praeparatio Domini, sequitur Salathiel, idest petitio mea Deus, qui enim praeparatus est non petit, nisi solum Deum. Sed iterum fuit Zorobabel, idest magister Babylonis, seu terrenorum hominum quos facit cognoscere de Deo, quod pater est: quod sonat Abiud, et tunc ille populus resurget a vitiis, unde sequitur Eliacim qui resurrectio interpretatur, et idem et bene operandum ab intus, quod sonat Azor. Fit Sadoch, idest iustus, et tunc dicit fidelis per dilectionem proximi, ipse est frater meus quod sonat Achim, et per dilectionem Dei dicit Deus meus, quod sonat Eliud, et sequitur Eleazar, idest Deus meus adiutor: quia recognoscit Deum suum adiutorem. Ad quid autem tendit, ostendit Mathan qui dicitur donum vel donans, expectat enim Deum datorem, sicut luctatus est in principio et vitia supplantavit. Sic et in fine vitae quod ad Iacob pertinet, et sic pervenitur ad Ioseph, idest ad augmentum virtutum.

7. Iacob autem genuit Ioseph virum Mariae, de qua natus est Iesus qui vocatur Christus.

7. *Glos.* Post omnes generationes patrum ponit ultimo generationem Ioseph viri Mariae, propter quam omnes aliae introducuntur, dicens: *Iacob autem genuit Ioseph. Hieron.* Hunc locum obiicit nobis Iulianus Augustus de dissonantia Evangelistarum, cur Matthaeus Ioseph filium dixit Iacob, et Lucas filium eum appellaverit Heli, non intelligentes consuetudinem scripturarum, quod alter secundum legem ei pater sit. Scimus enim hoc per Moysen Deo iubente praeceptum *Deut. 29.* ut si frater aut propinquus absque liberis mortuus fuerit, alius eius accipiat uxorem, ad suscitandum semen fatris vel propinqui sui. Super hoc Aphricanus temporum scriptor, et Eusebius Caesariensis *lib.1.histo.eccle.c.6.* plenius disputaverunt. *Iulius Apher in libro ad Aristidem.* Mathan enim et Melchi diversis temporibus, ex una eademque uxore Esta nomine singulos filios procrearunt, quia Mathan qui per Salomonem descendit uxorem eam primum coeperat, et relicto filio uno Iacob nomine defunctus est. Post cuius obitum, quoniam lex viduam alii viro non vetat nubere: Melchi qui per Mathan

genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathan accepit uxorem, ex qua ipse suscepit filium nomine Heli, per quos ex diverso patrum genere efficiuntur Iacob et Heli uterini fratres quorum alter, idest Iacob fratris Heli sine liberis defuncti, uxorem ex mandato legis accipiens genuit Ioseph, natura quidem generis suum filium, propter quod et scribitur: *Iacob autem genuit Ioseph.* Secundum legis vero praeceptum Heli efficitur filius Iacob: quia frater erat ad suscitandum fratris semen eius uxorem acceperat, et per hoc recta invenitur atque integra generatio. Et ea quam Matthaeus enumerat, et ea quam Lucas qui legalem successionem, quae velut adoptione quadam erga defunctos constat competenti satis per hoc designavit indicio, observans ne in huiusmodi successionibus genuisse aliquem nominaret. *Aug. de consens. Evan. lib. 2. c. 3.* Commodius enim filius eius dictus est a quo fuerat adoptatus quam si diceretur ab illo genitus, cuius carne non erat natus. Matthaeus autem dicens: *Abraham genuit Isaac*, et in hoc perseverans donec diceret: *Iacob genuit Ioseph*, satis expressit eum patrem produxisse secundum ordinem generationum, a quo Ioseph non adoptatus, sed genitus erat, quamquam si etiam Lucas genitum diceret Ioseph ab Heli, ne sic nos hoc verbum perturbare deberet, neque enim absurde quisquam dicitur non carne, sed caritate genuisse, quem sibi filium adoptaverit. *Iulius. Apher eccles. hist. apud Euseb. lib. 1. cap. 6.* Haec autem non nobis ad subitum reperta, aut absque ullis auctoribus commentata sunt, sed ipsi Salvatoris nostri secundum carnem propinqui, seu studio tanti seminis demonstrandi, seu edocendi quae secundum veritatem gesta sunt, haec tradiderunt. *Augst. de consens. Evan. lib. 2. c. 4.* Merito autem Lucas, qui non ab initio Evangelii sui, sed a baptismo Christi generationes enarrat, tamquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionem efficimur filii Dei credendo in filium Dei. Per carnalem vero generationem quam Matthaeus prosequitur, filius Dei potius propter nos homo factus est. Satis autem ostendit Lucas se dixisse Ioseph filium Heli, quod illi fuerit adoptatus, cum Adam filium dixerit Dei, qui per gratiam quam postea peccando amisit, tanquam filius in paradiso constitutus sit. *Chrysost. in hom. 4.* Positis igitur progenitoribus universis, et finiens in Ioseph, addit. *Virum Mariae*, monstrans quod propter illam et hunc in genealogia posuit. Cum autem virum audieris, tibi suspicio non subeat nuptiarum, sed recordare consuetudinis scripturarum; quod sponsae uxores, et sponsi viri vocantur. *Gennadius. de eccle. dogmat. cap. 2.* Natus est autem Dei filius ex homine, idest ex Maria, et per hominem, idest non ex Maria, et non per hominem, idest ex viri coitu, sicut Ebion dicit, unde signanter subdit: *De qua natus est Iesus. August. de hæres. c. 11.* Quod est contra Valentinum, qui dixit Verbum nihil assumpsisse de Virgine, sed per illam tanquam per rivum aut fistulam pertransisse. *August. cont. Faust. l. 26. c. 7.* Cur autem carnem ex utero foeminae assumere voluerit, summa consilii penes ipsum est, sive quod utrumque sexum hoc modo honorandum indicavit, assumendo formam viri et nascendo de foemina, sive aliqua alia causa quam non temere dixerim. *August. quaest. 49. de no. et ve. test.* Quod autem per olei unctionem praestabat Deus his, qui in reges ungebantur, hoc praestitit Spiritus sanctus homini Christo addita expiatione quare natus, Christus est appellatus. Et hoc est quod dicitur: *Qui vocatur Christus. August. de consens. Evang. lib. 2. c. 1.* Non tamen erat fas, ut eum ob hoc a coniugio Mariae separandum putaret, quod non ex eius concubitu, sed Virgo peperit Christum, hoc enim exemplo magnifice insinuatur fidelibus coniugatis, et servata pari consensu continentia, posse permanere coniugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu, praesertim quia nasci eis filius potuit sine ullo complexu carnali. *Aug. de nupt. et concu. lib. 1. c. 11.* Omne autem nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, fides, proles, et sacramentum: prolem cognoscimus ipsum Dominum: fidem quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum divortium. *Hieron.* Quaerat autem diligens lector et dicat, cum Ioseph non sit pater Domini Salvatoris, quid pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usque ad Ioseph? Cui respondebimus primo, non esse consuetudinis scripturarum ut mulierum in generationibus ordo taxetur, deinde ex una tribu fuisse Ioseph et Mariam, unde ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam, et quod simul censentur in Bethleem, ut de una videlicet stirpe generati. *August. de nup. et concu. lib. 1. c. 11.* Fuit et series generationis usque ad Ioseph perducenda, ne in illo coniugio virili sexui, utique peccatorum peccatori fieret iniuria, cum veritati nihil deperiret, quia ex semine David erat et Maria. *August. contr. Faust. lib. 23. c. 9.* Nos ergo credimus etiam Mariam fuisse in cognatione David, quia eius scripturis credimus, quae utrumque dicunt, et Christum ex semine David secundum carnem, et eius matrem Mariam, non cum viro concumbendo, sed Virginem. *Concilium Agatense.* Cavendus autem est hic Nestorii error, qui sic dicit, cum divina Scriptura dictura est aut nativitatem Christi, quae ex Maria Virgine est, aut mortem, nusquam videtur ponens Deus, sed aut Christus, aut filius, aut Dominus, quoniam haec tria naturarum significativa duarum, aliquando quidem huius, aliquando vero illius, aliquando autem et illius et istius. Accipe autem ad hoc testimonium: *Iacob genuit Ioseph virum Mariae, de qua natus est Iesus, qui dicitur Christus.* Deus enim Verbum secunda ex muliere non eguit nativitate. *August. contr. Felician. cap. 12. circa medium.* Sed non alius Dei et alius hominis, sed idem Christus Dei et hominis filius fuit, et sicut in uno homine aliud animus et aliud corpus, sic in mediatore Dei et hominum, aliud Dei filius, aliud hominis filius fuit, unus tamen ex utroque Christus Dominus fuit. Aliud inquam, pro discretione substantiae, non alius pro unitate personae. Sed obiicit haereticus. Nescio quomodo natum doceatis ex tempore, quem coaeternum Patri dicitis iam fuisse? nasci enim est velut quidam motus rei non extantis antequam nascatur, id agens beneficio nativitatis ut sit. Quo colligitur, eum qui erat, nasci non potuisse si nasci potuit, non fuisse. Ad quod respondetur. Fingamus sicut plerique volunt esse in mundo animam generalem, quae sic ineffabili motu semina cuncta vivificet, ut non sit concreta cum genitis, nempe cum

haec in uterum passibilem materiam, ad usus suos formatura pervenerit, unam facit secum esse personam eius rei, quam non eandem constat habere substantiam, et fit operante anima et patiente materia ex duobus substantiis unus homo, cum anima aliud doceatur, aliud caro, sicque animam nasci fatemur ex utero, quam ab utero venientem vitam dicimus contulisse concepto. Nasci inquam ex matre dicitur, qui ex hac sibi corpus aptavit, in quo nasci posset, non quia antequam nasceretur quantum ad se attinet, ipsa penitus non fuisset. Sic ergo immo multo incomprehensibilius est, atque sublimius, natus est susceptione perfecti hominis de matre filius Dei, qui per omnipotentiam singularem omnibus genitis est causa nascendi.

8. Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim : et a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim: et a trasmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.

8 *Chrysost. sup. Matth.* Positis generationibus ab Abraham usque ad Christum, eas in tres partes divisit, per generationes quatuordecim quia ter completis 14 generationibus, numeratus est in Iudaeis status hominum, ab Abraham enim usque ad David fuerunt sub Iudicibus, a David usque ad transmigrationem Babylonis sub Regibus, a trasmigratione usque ad Christum sub Pontificibus. Hoc ergo vult demostrare, sicut semper completis 14 generationibus, mutatus est hominum status, sic completis 14 generationibus a transmigratione ad Christum, necesse est a Christo mutari similiter hominum statum, quod et factum est; post Christum enim omnes gentes sub uno Christo iudice, rege, et Pontifice factae sunt, unde quando iudices, reges, et Pontifices Christi dignitatem praefigurabant, semper principia eorum in figura fuerunt Christi, primus iudicum Iesus nave, primus regum David, primus Pontificum Iesus filius Iosedech, hoc in figura Christi fuisse, dubitat nemo. *Chrysost. in hom. 4.* Vel ideo in tres partes divisit omnes generationes, demonstrans, quod neque regimine transmutato facti sunt meliores, sed sub iudicibus, regibus, Pontificibus, et sacerdotibus in eisdem permanserunt malis, propter quod et captivitatem Babylonis commemorat, manifestans quod neque ex hoc sunt correcti. Descensus autem in Aegyptum non meminit, quia Aegyptios non timebant, sicut Babylonios vel Assirios, et quia illud erat antiquum, hoc autem recens, et quia illuc non propter peccata deducti fuerant sicut in Babylonem. *Ambros. in Luc. cap. 3.* Illud autem non praetermittendum putamus, quod a David temporibus, usque ad Iechoniam cum 17 fuerunt reges Iudaeae 14 generationes Matthaeus posuit. Oportet autem cognoscere, posse plures esse successiones pauciores generationes possunt enim diutius vivere aliqui et serius generare, aut certe penitus exortes existere, itaque non quae regum, eadem generationum tempora. *Glos.* Vel potest dici tres reges esse praetermissos, ut superius dictum est.

Ambros. in Luc. cap. 3. Rursus ergo cum a Iechonia usque ad Ioseph generationes 12 computentur, postea 14 generationes descriptas esse commemoravit. Sed si diligenter advertas, hic quoque 14 generationum poteris invenire rationem; 12 enim a Ioseph numerantur 13 est Christus, duos autem Ioachim, idest duos Iechonias fuisse historia indicat, patrem et filium: non igitur suppressit alterum Evangelista, sed utrumque significat, ita addito minori Iechonia, generatiotes 14 computantur. *Chrysost. sup. Matth.* Vel unus Iechonias bis numeratur in evangelio, semel ante transmigrationem, iterum autem post transmigrationem, hic enim Iechonias cum esset unus duas habuit conditiones, fuit enim et rex ante transmigrationem, quasi rex factus a populo Dei, factus est et privatus post transmigrationem: ideo ante transmigrationem numeratus inter reges quasi rex: post transmigrationem autem inter privatos. *August. in lib. de consens. Evan.* Vel ideo unus in illis progenitoribus bis numeratur, idest Iechonias a quo facta est quaedam in extraneas gentes deflexio, quoniam in Babylonia transmigratus est. Ubi autem ordo a rectitudiue flectitur ut eat in diversum, tanquam angulum facit, illud autem quod in angulo est, bis numeratur, et hic iam Christum praefigurat a circumcisione ad praeputium migraturum, et lapidem angularem futurum· *Remig.* Ideo autem 14 posuit generationes: quia denarius significat decalogum, quaternarius vero quatuor libros evangelii, unde in hoc ostendit concordiam legis et evangelii. Ideo etiam quaterdenarium numerum triplicavit, ut ostenderet quia perfectio legis, prophetiae, et gratiae in fide sanctae Trinitatis consistit. *Glos.* Vel in hoc numero septiformis gratia Spiritus sancti significatur, hic enim numerus ex septem conficitur, quod autem geminatur, significat gratiam Spiritus sancti corpori et animae esse necessariam ad salutem. Sic ergo haec generatio dividitur in tres thesseradecades. Prima est ab Abraham usque ad David ita quod David ibi includitur, sed secunda a David usque ad transmigrationem, ita quod David ibi non includitur, sed transmigratio sub eo continetur; tertia est a transmigratione usque ad Christum, in qua si dicamus Iechoniam bis numeratum, transmigratio inclusa est. In prima significantur homines ante legem, in qua quosdam homines naturalis legis invenies, scilicet Abraham, Isaac, et Iacob, omnes usque ad Salomonem. In secunda significantur homines sub lege, omnes enim qui in ea inveniuntur sub lege fuerunt. In tertia homines gratiae, quia terminatur ad Christum qui gratiae dator fuit, in qua etiam liberatio a captivitate Babyloniae facta est, significans liberationem a captivitate per Christum factam. *August. de consens. Evan. lib. 2. cap. 4.* Cum autem quaterdenas generationes tribus distinxisset articulis, non tamen eas dixit in summa ut diceret. Fiunt omnes 42; unus enim in illis progenitoribus bis numeratur, scilicet Iechonias, sic ergo non 42 quod faciunt ter. 14 sed propter unum bis numeratum 40 et una generationes fiunt. Matthaeus igitur qui regiam in Christo constituerat insinuare personam, excepto Christo 40 homines in generationum serie numeravit. Numerus enim iste illud tempus significat quo in hoc saeculo regi nos oportet a Christo, secundum disciplinam laboriosam, quam significat illa virga ferrea. Quod

autem numerus iste hanc temporalem vitam aeternamque significet, illa interim causa de proximo occurrit, quod et tempora annorum quadripartitis vicibus currunt, et mundus ipse quatuor partibus terminatur ab oriente et occidente, aquilone et meridie; 40 autem quater habent decem. Porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur. *Glos.* Vel denarius ad decalogum refertur, quaternarius ad praesentem vitam, quae per quatuor tempora transit, vel per decem vetus testamentum, per quatuor novum. *Remig.* Si quis autem voluerit dicere quod sunt 40 et duae generationes, quia non est unus Iechonias, sed duo, dictum est, quod et iste numerus congruit sanctae ecclesiae, nascitur enim a a septenario et senario, nam sexies septem 40 et duo faciunt. Senarius refertur ad laborem, septenarius vero ad requiem.

9. Christi autem generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.

9. *Chrysost. sup. Matth.* Quoniam superius dixerat: *Iacob autem genuit Ioseph*, cui desponsata Maria genuit Iesum, ne aliquis audientium sic aestimaret esse nativitatem quomodo praecedentium patrum, ipse ordinem narrationis suae praecedens dicit: *Christi autem generatio sic erat*, ac si dicat. Generatio quidem eorum quos exposuimus patrum sic fuit, quemadmodum retuli; Christi autem generatio non sic, sed ita erat: *Cum esset desponsata mater. Chrysost. in hom. 4.* Quasi enim aliquid novum dicturus praemittit modum generationis dicere, ne audiens virum Mariae, aestimes natum esse lege naturae. *Remig.* Potest autem ad superiora referri hoc modo. Sic erat Christi generatio sicut dixi, idest Abraham genuit Isaac. *Hieron.* Sed quare non de simplici Virgine, sed de desponsata concipitur? primum ut per generationem Ioseph origo Mariae monstraretur, secundo ne lapideretur a Iudaeis ut adultera, tertio ut in Aegyptum fugiens, haberet solatium mariti. Martyr etiam Ignatius, quartam addidit causam, ut partus inquiens eius celaretur diabolo, dum eum putat non de Virgine, sed de uxore generatum. *Chrysost. sup. Matth.* Ideo autem et desponsata et domi habita, nam quemadmodum in ea quae in domo viri concipit, intelligitur conceptio naturalis, ita in ea quae extra domum concepit, est suspecta coniunctio. *Hieron. contr. Helvid.* Sciendum autem, quod Helvidius, quidam homo turbulentus accepta materia disputandi, blasphemare contra Dei matrem incoepit, cuius prima propositio fuit, Matthaeus loquitur sic: *Cum esset desponsata.* Ecce inquit habes desponsatam, non commendatam ut dicitis, et utique non ob aliud desponsatam, nisi quoniam nupturam. *Orig.* Desponsata fuit quidem Ioseph, non tamen in concupiscentia iuncta. Mater eius inquit, mater immaculata, mater incorrupta, mater intacta. Mater eius cuius eius? mater est Dei, unigeniti Domini, regis omnium plasmatoris, et redemptoris cunctorum. *Cyril.* Quid enim videbit aliquis in sancta Virgine praeter alias? si Dei mater non sit, sed Christi vel Domini, ut Nestorius dicit, nihil enim absurdum est etiam si voluerit quis matrem uniuscuiusque unctorum, Christi nominare genitricem. Sola vero praeter illas sancta Virgo et Christi genitrix, intelligitur ac dicitur. Genuit enim non purum hominem secundum vos, sed incarnatum potius, et hominem factum ex Deo patre Verbum. Sed forsitan illud ais: Dic mihi, putasne divinitatis facta est virgo? Et ad hoc quoque dicimus, quia natum est ex ipsa Dei substantia eius Verbum, et sine principio temporis semper existens genitori, in novissimis autem temporibus, quoniam caro factum est; hoc est unitum carni animam habenti rationalem, natum etiam dicitur carnaliter per mulierem, Assimilatur autem quodammodo nativitati, quae est secundum nos hoc sacramentum, matres etenim terrenorum ministrant naturae coagulatam paulatim carnem perficiendam in specie humana. Immittit autem animali spiritum Deus. Sed licet sint istae solummodo terrenorum corporum matres, attamen parientes totum animal, et non partem peperisse dicuntur. Tale autem aliquid gestum percipimus in generatione Emmanuel; natum enim est ex patris substantia Dei Verbum. Quia vero carnem assumpsit propriam eam faciens, necessarium est confiteri, quia natus est secundum carnem per mulierem. Quia igitur et Deus vere est, quomodo dubitabit quispiam sanctam Virginem dicere genitricem? *Leo Papa in ser. de nativ.* Non autem te Dei conceptus turbet, partus te non confundat auditus, quando virginitas quidquid est humani pudoris excusat, aut quae hic verecundiae laesio, ubi iniit deitas, cum amica sibi semper integritate consortium? ubi est interpres Angelus, fides pronuba, dispensatio castitas, donatio virtus, iudex conscientia, causa Deus, conceptio integritas, virginitas partus, virgo mater? *Cyril. ad Ioannem* Antiochenum. Sed si de caelo, et non ex ipsa sanctum corpus Christi factum esse diceremus, ut Valentinus, quomodo intelligeretur Dei genitrix Maria? Nomen autem matris ostendit, cum subdit: *Maria.*

Beda sup. Lucam lib. 1. c. 3. Interpretatur autem Maria stella maris hebraicae, domina syriace, quia et lucem salutis et dominum mundo edidit. Cui autem desponsata fuerit, ostendit subdens: *Ioseph*, *Chrysost. sup. Matth.* Ideoque fabro lignario Maria desponsata erat, quoniam Christus Ecclesiae sponsus omnium salutem hominum operaturus erat per lignum crucis. *Chrysost. in Hom. 4.* Quod autem sequitur: *Antequam convenirent*, non dicitur, antequam duceretur in domum sponsi, etenim iam intus erat. Consuetudo enim multoties veteribus erat in domo desponsatas habere, quod et nunc quoque fieri videtur, et generi Loth intus cum ipso erant. *Glos.* Sed dicitur: *Antequam convenirent*, ad carnis commixtionem. *Chrysost. sup. Matth.* Ut non ex compassione carnis et sanguinis nasceretur, qui ex Deo natus est, ut carnis et sanguinis solveret passionem. *August. de Nup. et concu. lib. 1. c. 12.* Nuptialis etiam concubitus ibi non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat, sine ulla carnis concupiscentia, quae accidit ex peccato, sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato, ut hinc etiam doceret omnem, quae de concubitu nascitur carnem esse peccati, quandoquidem sola quae non inde na-

ta est, non fuit caro peccati. *August. in ser. de nativ.* Nascitur etiam ab intacta foemina Christus, quia fas non erat, ut virtus per voluptatem, castitas per luxuriam, per corruptionem incorruptio nasceretur: nec poterat nisi novo ordine adventare de caelo, qui vetustum mortis destruere veniebat imperium. Regnum igitur tenuit virginitatis, quae regem genuit castitatis, ideo etiam Dominus noster virgineum sibi requisivit hospitium habitandi, ut nobis ostenderet Deum in casto corpore portari debere, ergo qui scripsit lapideas tabulas sine stilo ferreo, ipse gravidavit Mariam Spiritu sancto, unde dicitur: *Inventa est in utero habens. Hieron.* Non ab alio inventa est nisi a Ioseph, qui pene licentia maritali omnia noverat. *Chrysost. sup. Matth.* Nam sicut historia non incredibilis docet, quando gesta sunt quae refert Lucas: Ioseph absens erat, nec enim conveniens est putare praesente Ioseph introisse Angelum ad Mariam, et dixisse quae dixit, et Mariam respondisse quaecunque respondit. Et si credamus Angelum potuisse intrare ad eam et loqui, plane tamen Mariam abiisse in montana et mansisse cum Helisabeth mensibus tribus, possibile non fuit praesente Ioseph, quia necesse erat ut absentationis eius, et mansionis diutinae requireret causas, postquam autem rediit peregre post tot menses, invenit eam gravidam manifeste. *Chrysost. in Hom. 4.* Proprie autem dicit: *Inventa est*, quod de non excogitatis dici consuetum est. Ne autem molestes Evangelistam interrogando, qualiter sit natus ex virgine, breviter expedivit se dicens *de Spiritu sancto*, quasi Spiritus sanctus est, qui est hoc miraculum operatus, neque enim Gabriel, neque Matthaeus Apostolus dicere potuerunt. *Glos.* Hoc ergo quod dicitur: Est ex Spiritu sancto, Evangelista ex parte sua adduxit, ut cum diceretur habere in utero, omnis mala removeretur suspicio a mentibus audientium. *August. serm. de temp. 191.* Non autem sicut quidam sceleratissime opinantur, Spiritum Sanctum dicimus fuisse pro semine, sed potentia ac virtute creatoris dicimus operatum. *Ambros. in lib. de Spirit. S. lib. 2. c. 5.* Quod enim ex aliquo est, aut ex substantia est, aut ex potestate eius est, ex substantia sicut filius, qui a patre, ex potestate sicut ex Deo omnia, quomodo et in utero habuit Maria ex Spiritu sancto. *August. in Enchir. c. 38.* Profecto autem iste modus, quo natus est Christus de Spiritu sancto, insinuat nobis gratia Dei qua homo nullis praecedentibus meritis, in ipso ex ordine naturae suae quo esse coepit, Verbo Dei copularet in tantam personae unitatem, ut idem ipse esset filius Dei. Sed cum illam creaturam quam virgo concepit et peperit, quamvis ad solam personam filii pertinentem tota Trinitas fecerit, neque enim separabilia sunt opera Trinitatis, cur in ea facienda solus Spiritus sanctus nominatus est? an et quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa operari Trinitas intelligitur. *Hieron.* Sed inquit Helvidius, neque de non conventuris Evangelista dixisset priusquam convenirent: quia nemo de non pransuro dicit antequam pranderet, quasi siquis diceret. Antequam in portu pranderem, ad Aphricam navigavi, non posset stare sententia, nisi ei in portu prandendum sit quandoque, aut non potius sit intelligendum sic, quod ante licet saepe et consequentiam indicet, tamen nonnunquam ea tamen quae prius cogitabantur ostendit, nec necesse sit ut cogitata fiant. Cum ideo aliud intervenerit, ne ea quae cogitata sunt fierent. *Hieron.* Non ergo sequitur ut postea convenerint, sed scriptura, quod factum non sit ostendit. *Remig.* Vel hoc verbum conveniendi, non ipsum concubitum, sed tempus significat nuptiarum, idest quando ea quae fuerat sponsa, incipit esse uxor. Est enim sensus: *Antequam convenirent*, idest antequam rite solemnia nuptiarum celebrarent. *August. de consens. Evang. lib. 2. c. 5.* Hoc quemadmodum factum sit quod hic praetermisit, Lucas exponit post commemoratum conceptum Ioannes ita enarrans: *In mense autem sexto, missus est Angelus*, et infra: *Spiritus sanctus superveniet in te*, hoc ergo est quod Matthaeus commemoravit dicens: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto*, nec contrarium est, quia Lucas exposuit quod Matthaeus praetermisit, sicut non est contrarium, quia Matthaeus deinceps continet quod Lucas praetermisit. Sequitur enim: *Ioseph autem vir eius cum esset iustus*, usque ad eum locum, ubi scriptum est de Magis, quia per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Siquis autem velit unam narrationem ex omnibus, quae de Christi nativitate dicuntur ab alterutro, si haec praetermittuntur, ordinare sic potest: *Christi generatio sic erat: Fuit in diebus Herodis regis usque ibi: Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam.* Et tunc addendum est quod hic dicitur: *Et inventa est in utero habens de Spiritu sancto.*

10. Ioseph autem vir eius cum esset iustus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.

10. *Chrysost. in hom. 4.* Cum dixisset Evangelista, quia ex Spiritu sancto, et sine concubitu inventa est in utero habens, ne suspectum habens Christi discipulum quasi grandia de suo magistro fingentem, introducit Ioseph, per ea quae passus est ad fidem eorum quae dicta sunt conferentem, unde dicit: *Ioseph autem vir eius cum esset iustus. August. in serm. 18. de temp. 14. de nativ.* Intelligens enim Ioseph Mariae uterum gravidari turbatur, quia Mariam quam de templo domini acceperat, et nondum cognoverat, gravidam sentiebat, secumque aestuabat disputans et dicens: Quid faciam? prodo, aut taceo? Si prodidero, adulterio non consentio, sed vitium crudelitatis incurro, quia secundum Moysis sententiam, lapidandam eam esse cognosco. Si tacuero, malo consentio, et cum adulteris portionem meam pono, quoniam ergo tacere malum est, adulterium prodere peius est, dimittam eam a coniugio. *Ambros. in Luc. l. 2. non longe ab initio.* Pulchre autem docuit sanctus Matthaeus, quid facere debeat iustus, qui opprobrium coniugis deprehenderit, ut incruentum ab homicidio, castum ab adulterio praestare se debeat, et ideo dicit: *Cum esset iustus.* Ubique ergo in Ioseph iusti gratia, et persona servatur, ut testis ornetur, lingua enim iusti loquitur iudicium veritatis. Sed quomodo Ioseph cum crimen celet uxoris, iustus describitur? *Hieron.* In lege enim praeceptum est, non solum reos, sed conscios

criminis obnoxios esse peccato. *Chrysost. in hom.* Sed sciendum, quod iustum hic virtuosum in omnibus dicit. Est enim iustitia specialis quaedam, ut avaritiam non habere, et altera universalis virtus, et sic nomine iustitiae maxime utitur Scriptura. Iustus igitur existens, idest benignus et mitis, voluit occulte dimittere eam, quae non solum traditioni, sed etiam poenae secundum legem obnoxia videbatur; sed Ioseph utrumque remisit quasi supra legem vivens, sicut enim sol antequam radios monstret, mundum clarificat, sic et Christus antequam nasceretur, multa signa perfectae virtutis apparere fecit. *August. de ver. Domin. ser. 16.* Vel aliter. Si solus nosti, quia aliquis peccaverit in te, et eum coram hominibus argueres, non es corrector, sed proditor; unde vir iustus Ioseph tanto flagitio quod de uxore fuerat suspicatus magna benignitate pepercit. Aestuabat utique certa adulterii suspicio, et tamen quia ipse solus sciebat, noluit eam divulgare, sed occulte dimittere. volens prodesse peccanti, non punire peccantem. *Hieron.* Vel hoc testimonium Mariae est, quoniam Ioseph sciens illius castitatem et admirans quod evenerat, celat silentio cuius misterium nesciebat. *Remig.* Videbat enim gravidam, quam noverat castam, et quia legerat: *Egredietur virga de radice Iesse*, unde novit Mariam duxisse originem, et legerat etiam: *Ecce Virgo concipiet*, non diffidebat hanc prophetiam in ea esse implendam. *Origen. hom. 1. ex variis locis.* Sed si suspicionem in ea non habebat, quomodo iustus erat, ut immaculatam dimitteret? ideo ergo dimittere volebat, quoniam magnum sacramentum in ea esse cognoscebat, cui approximare se indignum aestimabat. *Glos.* Vel cum vellet eam dimittere, iustus erat, cum occulte, pius notatur, eam ab infamia defendens, et hoc est, cum esset iustus, voluit dimittere eam, cum nollet eam traducere in publicum, idest diffamare, voluit hoc facere occulte. *Ambros. in Luc. lib. 2.* Nemo autem quam non accepit, dimittit, et ideo quam volebat dimittere, fatebatur acceptam. *Glos.* Vel cum nollet eam traducere in domum suam ad cohabitationem assiduam, voluit occulte dimittere eam, idest tempus nuptiarum mutare; vera enim virtus est, cum nec pietas sine iustitia, nec sine pietate servatur iustitia, quae separatae ab invicem dilabuntur. Vel iustus erat per fidem, qua credebat Christum de Virgine nasciturum, unde voluit se humiliare ante tantam gratiam.

11. Haec autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph dicens: Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.

11. *Remig.* Quia sicut dictum est, cogitabat Ioseph occulte Mariam dimittere, hoc autem si fecisset, perpauci essent, qui non magis suspicarentur eam esse meretricem quam Virginem, idcirco repente consilium Ioseph divino mutatum est consilio, unde dicitur: *Haec autem eo cogitante. Glos.* In quo notatur animus sapientis, qui nihil temere vult incipere. *Chrysost. in hom. 4.* Notatur etiam mansuetudo Ioseph, quia nulli enarravit suam suspicionem, neque ei, quae suspecta erat, sed in se cogitabat. *August. in serm. de temp. 18. et de nativ. 14.* Sed Ioseph ista cogitante, non timeat Maria David filia, quoniam sicut David veniam contulit sermo propheticus, sic Mariam liberat Angelus Salvatoris. Ecce enim iterum Virginis ille paranimphus Gabriel advenit, unde sequitur: *Ecce Angelus Domini apparuit Ioseph. Glos.* Hoc igitur verbo *apparuit*, significatur potestas apparentis, qui quando vult, et quomodo, exhibet se videndum. *Raban.* Quomodo autem Angelus Ioseph apparuerit, demonstratur, cum dicitur: *In somnis*, idest quomodo Iacob scalam vidit per imaginationem quamdam oculis cordis ostensam. *Chrysost. in hom. 4.* Ideo autem non apparuit manifeste Ioseph, sicut Pastoribus, quia valde fidelis erat; Pastores autem indigebant quasi rudes. Virgo autem indiguit quasi primo de maximis instruenda. Similiter etiam Zacharias indiguit ante conceptionem prolis mirabili visione. *Glos.* Apparens Angelus nomen exprimit, genus commemorat, et timorem excludit, dicens: *Ioseph fili David*, Ioseph, eum ex nomine, quasi notum et familiarem sibi ostendit. *Chrysost. sup. Matth.* Filium David eum nominans, voluit eum adducere in memoriam promissionis Dei ad David, ut de semine eius Christus nasceretur. *Chrysost. in Homiliario.* Dicens autem: *Noli timere*, monstrat eum iam timere ne offenderet Deum, quasi adulteram habens, alias neque cogitasset eam expellere. *Sever.* Sponsus etiam ne timeat admonetur, quia pius animus, dum compatitur, plus pavescit, ac si dicat: Hic non est mortis causa, sed vitae, quia quae vitam parturit, non meretur occidi. *Chrysost. sup. Matth.* Dicens etiam ne timeas, cognitorem se cordis eius ostendere voluit, ut per hoc futurorum bonorum, quae de Christo erat dicturus faceret fidem. *Ambros. in Luc. lib. 2.* Non autem te moveat, quod eam coniugem vocat, non enim virginitatis ereptio, sed coniugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. *Hieron. contr. Helvidium.* Non tamen est putandum, quod ex eo quod uxor est appellata, sponsa esse desierit, cum hanc esse consuetudinem Scripturae noverimus, quod sponsos viros, et sponsas appellet uxores, sicut Deuteronomii testimonio adprobatur: *Si quis*, inquit, *invenerit virginem desponsatam viro in campo, et vim faciendormierit cum ea, moriatur, quia humiliavit uxorem proximi sui. Chrysost. in Hom. 4.* Dicit autem: *Noli timere accipere*, idest domi retinere, iam enim mente dimissa erat. *Raban.* Vel noli timere accipere eam nuptiali conventu et assidua cohabitatione. *Chrysost. sup. Matth.* Propter tres autem causas apparuit Angelus Ioseph hoc dicens ei: Primo ne iustus homo, ignorans faceret rem iniustam ex proposito iusto: deinde propter honorem ipsius matris, nam si dimissa fuisset, apud infideles, turpi suspicione carere non poterat: tertio ut intelligens Ioseph sanctam conceptionem, diligentius se custodiret ab illa quam prius; ideo tamen non ante conceptionem Virginis venit ad Ioseph, ut nec cogitaret haec quae cogitavit, ne pateretur quae passus est Zacharias culpam infidelitalis incurrens de conceptione coniugis iam longaevi, quia credibilior enim erat res, virginem posse concipere quam anum. *Chrysost. Hom. 4.* Vel ideo turbato iam Ioseph Angelus venit, ut appareat Ioseph sapientia,

et ut hoc ipsum fieret ei eorum, quae dicebantur, demonstratio. Dum enim audit ab Angelo, quae intra se cogitaverat, indubitabile signum erat, quod a Deo mitteretur, cuius solius est scire cordis secreta. Sermo etiam Evangelistae insuspicabilis fit, demonstrans Ioseph passum quod improbabile est virum pati, virgo etiam omnem malam suspicionem effugit ex hoc, quod vir qui Zelotipiam passus est, eam suscepit, et post conceptionem servavit. Ideo autem Virgo Ioseph, haec quae Angelus nuntiarat non dixit: quia non aestimabat sibi credi a sponso, et maxime iam in suspicionem adducto. Virgini autem ante conceptionem annuntiat Angelus, ne si post conceptionem differret, in angustia esset. Oportebat autem extra turbationem esse illam matrem, quae omnium conditorem recepit. Non solum autem Angelus ab iniqua commixtione Virginem excusat, sed et supra naturam concepisse demonstrat, non solum timorem auferens, sed et laetitiam addens, unde subdit: *Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est. Glos.* Aliud est nasci in ea, et aliud ab ea; nasci ab ea, est prodire in lucem, nasci in ea est idem quod concipi vel secundum praesentiam Angeli quam habet ex Deo, cui futurum quasi praeteritum est natum dicitur. *August. Quaest. 32. no. et vet. testam.* Sed si de Spiritu S. natus est Christus, cur dictum est: *Sapientia aedificavit sibi domum*? Domus ista gemina ratione debet intelligi? Primum enim domus Christi Ecclesia est, quam aedificavit sibi sanguine suo, deinde potest et corpus eius dici domus eius, sicut dicitur templum eius. Factum autem Spiritus S. factum filii Dei est, propter naturae et voluntatis unitatem, sive enim Pater faciat sive Filius sive Spiritus Sanctus, Trinitas est quae operatur, et quicquid tres fecerint, Dei unius est. *August. in Ench. cap. 38.* Numquid tamen ideo dicturi sumus patrem hominis Christi esse Spiritum S. ut Deus Pater Verbum genuerit, Spiritus S. hominem? quod ita absurdum est, ut nullae fideles aures id valeant sustinere. Quomodo ergo dicimus Christum natum de Spiritu S. si non eum genuit Spiritus S. ? an quia fecit eum? inquantum enim homo est, factus est, sicut Apostolus dicit: *Factus ex semine David secundum carnem*; neque enim quia mundum istum fecit Deus, dici eum fas est Dei filium aut natum ex Deo, sed factum vel creatum vel conditum; hic autem cum confiteamur eum natum de Spiritu sancto et Maria Virgine, quomodo non sit filius Spiritus Sancti, et sit filius Mariae Virginis? non ergo concedendum est, quicquid de aliqua re nascitur, continuo eiusdem rei filium nuncupandum; ut enim omittam aliter de homine nasci Filium, aliter capillum, pediculum et lumbricum, quorum nihil est filius: certe homines qui nascuntur ex aqua, et spiritu, non aquae filios recte eos dixerit quispiam, sed Dei Patris et matris Ecclesiae. Sic ergo de Spiritu S. natus est, et filius Dei Patris, est non Spiritus S.

12. Pariet autem filium, et vocabis nomen eius Iesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

12. *Chrysost. Hom. 4.* Quia hoc quod Angelus ad Ioseph dixerat supra humanam cogitationem et legem naturae erat, non solum ex praeteritorum revelatione confirmat quae dixerat, sed etiam ex futuris dicens: *Pariet autem filium. Glos.* Ut enim non videretur Ioseph, amplius coniugio non esse necessarius, cum conceptio esset facta sine eius auxilio, ostendit, quod quamvis non sit necessarius conceptui, tamen utilis est procurationi, quia ipsa pariet filium, et tunc matri et filio erit necessarius: matri ut ab infamia defendat, filio ut eum nutriat et circumcidat. Quae circumcisio notatur ubi dicit: *Et vocabitur nomen eius Iesum.* In circumcisione enim solet dari nomen. *Chrysost. sup. Matth.* Non autem dixit pariet tibi filium sicut ad Zachariam: *Ecce Elisabeth uxor tua pariet tibi filium*, quia mulier quae ex viro concipit, marito suo filium parit, quia magis ex illo est quam de ipsa; haec autem quae non de viro conceperat, non viro filium peperit, sed sibi tantummodo. *Chrysost. Hom. 4.* Vel indeterminate hoc posuit, ut ostendat, quod eum peperit orbi terrarum universo. *Raban.* Dicit autem: *Vocabis nomen*, et non impones, quia ab aeterno impositum est. *Chrysost. Hom. 4.* Hinc autem ostenditur admirabilem esse partum: quia Deus est, qui nomen desuper per Angelum mittit, nec nomen quodcumque, sed quod est infinitorum bonorum thesaurus. Ideoque interpretatur illud Angelus, bonam substituens spem, et ex hoc ad credendum quod dicebatur inducit. Facilius namque sollicitamur ad prospera, et promptius fidem accommodamus secundis. *Hieron.* Iesus enim Hebraeo sermone Salvator dicitur. Etymologiam ergo nominis significat, dicens: *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Ostendit enim eundem totius mundi Salvatorem, et nostrae salutis auctorem. Salvat quidem non incredulos sed populum suum, hoc est in se credentes salvat, non tam a visibilibus hostibus, quam potius invisibilibus, hoc est a peccatis salvat, non armis pugnando, sed peccata relaxando. *Sever.* Veniant et audiant qui requirunt, quis est quem Maria genuit? Ipse enim salvum faciet populum suum, non alterius salvum faciet populum; unde? a peccatis eorum: esse Deum qui peccata donat, si christianis non credis, crede infidelibus vel Iudaeis dicentibus: *Nemo potest peccata dimittere, nisi solus Deus.*

13. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce virgo in utero habebit et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel quod est interpretatum nobiscum Deus.

13. *Remig.* Mos fuit Evangelistae, ea quae dicit de veteri testamento confirmare propter Iudaeos, qui in Christum crediderant, ut agnoscerent ea esse completa in gratia Evangelii, quae praedicta fue-

rant in veteri testamento, et subdit: *Hoc autem totum factum est.* Quaerendum autem est in hoc loco quare dixerit, hoc totum factum esse, cum superius solam conceptionem narraverit? Sed sciendum, quod hoc ideo dixit, ut demonstraret quod ante in praesentia Dei factum fuit, quam fieret apud homines. Sive quia praeteritarum rerum erat narrator, totum factum esse dixit, quia quando hoc scripsit, iam totum factum erat. *Raban.* Vel hoc totum factum esse dicit, quod Virgo desponsaretur, quod casta servaretur, quod gravida inveniretur, quod per Angelum revelaretur, ut adimpleretur quod dictum est. Non enim hoc impleretur, quod Virgo conciperet et pareret, nisi desponsata esset, ne lapidaretur, et nisi ab Angelo secretum detegeretur, et ita eam Ioseph acciperet, dimissa per infamiam efflueret, et lapidatione periret. Si ergo ante partum periret, cassaretur prophetia quae ait: *Pariet filium. Glos.* Vel potest dici, quod *ut* non ponitur causaliter, non enim ideo impletum est, quia implendum erat, ponitur autem consecutive, sicut et in Genesi: suspendit alterum in patibulo, et coniectoris veritas est probata, sic et in hoc loco intelligendum est, quod hoc facto quod praedictum est prophetia impleta est. *Chrysost. in Hom. 5.* Vel aliter. Quia vidit Angelus abyssum divinae misericordiae, naturae leges solutas, et eum qui erat omnibus superior, ad hominem qui erat omnibus inferior descendisse. Haec et huiusmodi uno verbo ostendit dicens: *Hoc autem totum factum est*, quasi dicat, ne putes, quod haec nunc tantum Deo placeant, olim praeordinata sunt; decenter enim Angelus non Virgini, sed Ioseph prophetiam inducit, quasi in prophetis meditanti et experto. Et primo quidem Virginem coniugem appellaverat, nunc autem Virginem cum propheta inducit, ut hoc etiam a propheta audiret, quasi diu praemeditatum, unde ad fidem eorum quae dicebantur, inducit Isaiam, vel magis Deum; non enim dicit: *Ut impleretur quod dictum est ab Isaia,* sed *quod dictum est a Domino per Isaiam. Hieron. lib. 3. in expositione c. 3. sup. Isaiam.* Quoniam autem praemittitur in propheta: *Dabit Dominus ipse vobis signum*, novum debet esse atque mirabile. Si autem iuvencula vel puella ut Iudaei volunt, et non Virgo pariat, quale signum poterat appellari, cum hoc nomen aetatis sit, non integritatis? Et revera Virgo Hebraice Bethula (1) appellatur, quae in praesenti loco non scribitur in propheta. Sed pro hoc verbo positum est alma, quod praeter 70 omnes adolescentulam transtulerunt. Porro halma apud eos ambiguum est, dicitur enim et adolescentula et abscondita, ergo halma non solum puella vel virgo sed Virgo abscondita dicitur et secreta, quae numquam virorum patuerit adspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. Lingua quoque punica, quae de Hebraeorum fontibus manare dicitur, proprie virgo alma (2) appellatur. In nostro quoque sermone alma dicitur sancta, omniumque pene linguarum verbis utuntur Hebraei, et quantum cum mea pugno memoria, numquam me arbitror alma de muliere nupta legisse, sed de ea quae est virgo, ut non virgo solummodo sit, sed in annis adolescentiae; potest enim fieri ut virgo sit vetula. Ista autem virgo erat in annis puellaribus, vel certe virgo non puella, quae adhuc virum nosse non posset. *Hieron. sup. Matth.* Pro eo autem, quod Evangelista Matthaeus dicit: *In utero habebit*, in propheta quia futura praedicit, significat quod futurum sit, et scripsit, *accipiet.* Evangelista autem quia non de futuro, sed de praeterito narrat historiam, mutavit *accipiet*, et posuit, *habebit;* qui autem habet, nequaquam accepturus est. Dicit autem: *Ecce virgo in utero habebit et pariet filium. Leo in epistola ad Flavianum.* Conceptus quippe est de Spiritu sancto intra uterum Virginis matris, quae ita illum salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. *August. in ser. 11. de Nativ.* Qui enim dirupta corporum membra in aliis poterat reintegrare tangendo, quanto magis in sua matre quod invenit integrum non violavit nascendo? Crevit enim in eius partu corporis integritas potius quam decrevit, et virginitas ampliata est potius quam fugata. *Theo. in ser. Ephes. concilii.* Quia vero Photinus purum hominem dicit, qui natus est, Dei non dicens partum, et qui ex vulva processit hominem, proponit a Deo divisum, dicat nunc quomodo natura humana per vulvam virginalem nata, virginitatem vulvae servavit incorruptam; nullius enim hominis mater virgo permansit. Sed quia natus est carne Deus Verbum, custodit virginitatem, seipsum per Verbum esse ostendens; neque enim nostrum verbum cum paritur corrumpit mentem, neque Deus Verbum partum eligens peremit virginitatem. Sequitur: *Et vocabunt nomen eius Emmanuel. Chrysost. in Hom.* Consuetudo quidem est Scripturae res quae contingunt pro nominibus ponere. Nihil ergo est aliud quod dicit: *Vocabunt nomen eius Emmanuel*, quam videbunt Deum cum hominibus, unde non dicit, *vocabis*, sed *vocabunt. Raban.* Primo quidem Angeli psallentes, secundo Apostoli praedicantes, adhuc et sancti martyres, deinde cuncti credentes. *Hieron. sup. Isaiam. lib. 3. ad exposit. cap. 7.* Septuaginta autem reliqui transtulerunt similiter *vocabis*, pro quo hic scriptum est *vocabunt*, quod in hebraeo non habetur; verbum enim charatim, quod omnes interpretati sunt vocabis, potest intelligi et vocabit, quia ipsa scilicet virgo quae concipiet et pariet Christum, Emmanuel appellatum sit nomine, quod interpretatur nobiscum Deus. *Remig.* Quaerendum autem est, quis est interpretatus hoc nomen, Propheta aut Evangelista aut aliquis translator. Sed sciendum quod Propheta non est interpretatus, sancto autem Evangelistae quid necesse fuerat interpretari, cum scriberet hebraeo sermone? fortassis quia hoc nomen obscurum erat apud Hebraeos, idcirco dignum erat interpretatione. Sed magis credendum est quod aliquis translator sit interpretatus, ne haberetur hoc nomen obscurum apud latinos: hoc denique nomine duae substantiae divinitatis scilicet et humanitatis in una persona Domini nostri Iesu Christi designantur, quia qui ante omnia saecula ineffabiliter genitus est a Deo Patre, idem ipse in fine temporum factus est Emmanuel, idest nobiscum Deus ex Virgine matre. Quod

(1) בתולה *bethulah* (2) קולמה *alma.*

autem dicitur *nobiscum Deus*, potest intelligi hoc modo, nobiscum factus est passibilis, mortalis, et per omnia nostri similis absque peccato, sive quia substantiam nostrae fragilitatis quam assumpsit, substantiae suae divinitatis in unitate personae coniunxit. *Hieron. sup. Isaiam. lib. 3. in exposit. cap. 7.* Sed sciendum quod Hebraei hoc de Ezechia filio Achaz prophetari arbitrantur, quod ipso regnante capta sit Samaria, quod omnino probari non potest. Siquidem Achaz filius Ioathan regnavit super Iudaeam et Ierusalem annis XVI, cui successit in regnum filius eius Ezechias annos natus XXIII, et regnavit super Iudaeam et Ierosolymam annis XXIX; quomodo ergo quum vidit primo anno Achaz, prophetiam de Ezechiae conceptu dicitur et nativitate, cum eo tempore cum regnare coeperat Achaz, iam novem esset Ezechias annorum? nisi forte sextum Ezechiae regni annum quo capta est Samaria, infantiam eius appellari dicant non aetatis, sed imperii, quod coactum esse ac violentum etiam stultis patet. Quidam de nostris Isaiam prophetam duos filios habuisse contendit, Iasub et Emmanuel; Emmanuel de prophetissa uxore sua esse generatum in typum Domini Salvatoris; hoc autem fabulosum est. *Petrus Alphonsus in Dial.con. Iudaeos.* Non enim scitur, quod aliquis homo illius temporis Emmanuel sit vocatus. Sed obiicit Hebraeus; quomodo stare poterit quod hoc propter Christum dictum sit et Mariam, cum ab Achaz usque ad Mariam multa centena annorum transierunt? Sed licet ad Achaz loqueretur Propheta, non solum tamen ad eum vel de suo tempore dicta est prophetia. Propter hoc enim dictum est: *Audite domus David*, non audite Achaz. Iterum: *Dabit Dominus ipse vobis signum*, addit ipse, ac si diceret, non alius, ex quo potest intelligi ipsum Dominum signum esse futurum. Quod etiam pluraliter ait, *vobis* et non tibi, innuitur non propter Achaz vel ad ipsum solum hoc dictum fuisse. *Hieron. sup. Isaiam. lib. 3. ad exposi. cap. 7.* Est ergo sic intelligendum quod dicitur ad Achaz. Iste puer qui nascetur ex Virgine domus David, nunc appelletur Emmanuel, idest nobiscum Deus, quia rebus ipsis, probabiliter a duobus regibus inimicis liberata, patebit Deum te habere praesentem. Postea autem vocabitur Iesus, idest Salvator, eo quod universum genus hominum sit salvaturus. Non mireris ergo o domus David ad rei novitatem, si virgo Deum pariat quae tantam habeat potestatem ut multo post tempore nasciturus te nunc liberet invocatus. *Aug. contr. Faust. lib. 12. cap. 45. in initio.* Quis autem dementissimus diceret cum Manichaeo verius esse fidei de Christo sine teste non credere, cum Apostolus dicat: *Quomodo credent ei quem non audierunt? aut quomodo audient sine praedicante?* Ut autem non contemnerentur, neque fabulosa ducerentur, quae Apostoli nunciabant, demonstratur haec a prophetis fuisse praedicta, quia etsi attestabantur miracula, non defuissent qui magicae potentiae cuncta illa tribuerent, nisi talis eorum cogitatio contestatione prophetica vinceretur. Magicis enim artibus longe antequam nasceretur, Prophetas sibi constituere a quibus praenunciaretur, nemo utique diceret. *August. lib. 13. contr. Faust. c. 7.* Si etiam dixerimus homini gentili, crede Christo, quia Deus est, et respondebit, unde credo? prolataque auctoritate prophetarum contenderimus fidem prophetarum ex his quae ventura cecinerunt, evenisse cernuntur. Credo enim quod eum non lateret, quantas a regibus huius saeculi persecutiones prius pertulerit Christiana religio, videat nunc ipsos reges terrae Christi imperio subiugatos, omnesque gentes eidem servientes, quae omnia per Prophetas fuerunt praedicta. Hoc ergo audiens de Scriptura prophetica et cerneus in universa terra completa moveretur ad fidem. *Glos.* Horum ergo errorem Evangelista excludit, dicens: *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam.* Prophetia autem alia est ex praedestinatione Dei, quam necessarium est evenire omnibus modis, ut sine nostro impleatur arbitrio, ut illa de qua modo agimus, unde dicit *ecce*, ad demonstrandum certitudinem prophetiae: alia est ex praescientia Dei cui nostrum admiscetur arbitrium, et cooperante gratia consequimur praemium, vel ab ea iuste relicti tormentum; alia non ex praescientia, sed est quaedam comminatio more humano facta, sicut illud: *Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur*, intelligendo, nisi Ninivitae corrigantur.

14. Exurgens autem Ioseph a somno, fecit sicut praeceperat ei Angelus Domini, et accepit Mariam coniugem suam. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, et vocavit nomen eius Iesum.

14. *Remig.* Eo aditu rediit vita quo ingressa est mors. Per inobedientiam enim Adae omnes perditi sumus, per obedientiam Ioseph omnes ad pristinum statum incipimus revocari, nam his verbis magna nobis virtus obedientiae commendatur, quibus dicitur: *Exurgens autem Ioseph a somno fecit sicut praeceperat ei Angelus Domini. Glos.* Non tantum quod praecepit Angelus fecit, sed etiam sicut praecepit. Quisquis etiam a Deo monetur, solvat moras, surgat a somno, faciat quod iubetur: *Et accepit Mariam coniugem suam. Chrysost. sup. Matth.* Non in domo accepit eam; non enim adhuc dimiserat eam de domo, sed de animo suo deposuerat eam, et iterum in animum suum eam accepit. *Remig.* Vel accepit celebratis nuptiis ut coniux vocaretur, non tamen ut concumberet, quia sequitur: *Et non cognoscebat eam. Hieron. contr. Helvidium circ. initi. lib.* Sed Helvidius superfluo labore desudat, *cognoscendi* verbum ad coitum magis quam ad scientiam esse referendum, quasi hoc quisquam negaverit, et eas ineptias quas redarguit aliquando prudens quispiam potuerit suspicari. Deinde vult dicere, quod *donec* sive *usque* adverbium certum tempus significet, quo completo fiat aliud quod usque ad illud tempus non fiebat, ut hic: *Non cognovit eam donec peperit filium.* Apparet, inquit, cognitam esse post partum, cuius cognitionem filii tantum generatio differebat. Et ad hoc adprobandum congerit de Scripturis exempla quamplurima. Ad quod respondemus, et *non cognoscebat*, et *usque* vel *donec* in Scripturis dupliciter intelligenda. Et de eo quidem quod scriptum est: *Non cognoscebat* ad coitum esse referendum, ipse disseruit nul-

lo dubitante, quin ad scientiam saepe referatur, ut ibi: *Remansit puer Iesus in Ierusalem, et non cognoverunt parentes eius.* Sic etiam *donec* in Scriptura saepe certum tempus, sicut ipse disseruit significat, saepe infinitum, ut est illud: *Donec consenescatis, ego sum,* numquid postquam illi senuerint, Deus desistet? Et Salvator in Evangelio: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consumationem saeculi,* ergo post consumationen saeculi a discipulis abscedet? Et Apostolus: *Oportet illum regnare donec ponat inimicos sub pedibus eius,* nunquid postquam illi sub pedibus erunt, regnare desistet? Intelligat ergo ea de quibus posset ambigi si non fuissent scripta significari. Cetera vero nostrae intelligentiae derelinqui, iuxta quod Evangelista illud indicat, de quo scandalum poterat moveri, non eam cognitam esse a viro usque ad partum, ut multo magis intelligeremus cognitam non fuisse post partum. *Hieron. sup. Matth.* Ut si quis dicat donec ille vixit non est hoc locutus, nunquid per hoc significavit, quia post mortem ille locutus est? quod fieri non potest, sicut et Ioseph ante partum credibile fuit ut non cognosceret eam, quia nondum cognoscebat mysterii dignitatem; postquam vero cognovit, quia est facta Unigeniti Dei templum, quomodo poterat hoc usurpare? Sed sequentes Eunomium putant, quia illi ausi sunt hoc dicere quod Ioseph hoc ausus fuit, sicuti insanus neminem reputat esse sanum. *Hieron. contr. Helvid.* Ad summum illud requiro, cur se abstinuerit Ioseph usque ad partus diem; respondebit utique, quia Angelum audierat dicentem: *Quod in ea natum est.* Qui ergo somnio tantum credidit, ut uxorem non auderet tangere, hic postquam pastores audierat, Magos viderat, miracula tanta cognoverat, templum Dei Spiritus S. sedem, Domini sui matrem audebat attingere? *Chrysost.sup. Matth.* Potest etiam dici quod verbum *cognoscendi* hic accipitur pro agnitione, vere enim non agnovit eam ante cuius fuerat dignitatis; et postquam peperit, tunc cognovit eam, quia speciosior et dignior facta fuerat quam totus mundus, quia quem totus mundus capere non poterat, in angusto cubiculo uteri sui sola suscepit. *Hilar. in Hom.* Vel aliter. Propter sanctissimae Mariae glorificationem a Ioseph cognosci non potuit, donec peperit: Dominum enim gloriae habens in utero quomodo cognosceretur? Si Moysi cum Deo colloquentis glorificata est facies, ut non possent intendere in eum filii Isrel, quantomagis Maria agnosci vel intueri non poterat, quae Dominum potentiae utero habebat? Post partum autem a Ioseph agnita invenitur specie faciei, non tactu libidinis. *Hieron. sup. Matth. in fine c.* 1. Ex hoc autem quod dicitur: *Filium suum primogenitum,* quidam perversissime suspicantur et alios filios habuisse Mariam, dicentes, primogenitum non dici nisi qui habeat et fratres, cum hic mos Scripturarum sit, ut primogenitum non eum vocent, quem fratres sequuntur, sed eum qui primus natus sit. *Hieron. contr. Helvid.* Alioquin si non est primogenitus nisi quem sequuntur et fratres, tamdiu Sacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu et alia fuerint procreata. *Glos.* Vel primogenitus dicitur inter omnes electos per gratiam, proprie autem Unigenitus Dei Patris vel Mariae dicitur. Sequitur: *Et vocavit nomen eius Iesum.* Die octavo quo fiebat Circumcisio et nomen imponebatur. *Remig.* Liquet autem hoc nomen fuisse notissimum sanctis patribus et Dei prophetis, maxime illi qui dicebat: *Defecit in salutari tuo anima mea, et exultavit cor meum in salutari tuo.* Et illi qui dicebat: *Exultabo in Deo Iesu meo.*

CAPUT SECUNDUM.

Cum natus esset Iesus in Bethleem Iudae, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Ierosolymam dicentes: Ubi est qui natus est, rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente, et venimus adorare eum.

August. in serm. de Epiph. Post miraculum virginei partus, quo uterus divino numine plenus, salvo pudoris signo Deum hominemque profudit, inter obscuras cubiculi latebras et praesepis angustias, in quibus infinita maiestas membris contractioribus stabulabat, dum pendet ad ubera et vilium patitur Deus involumenta pannorum, repente novum de caelo sidus terris effulsit, et totius mundi dissipata caligine, noctem convertit in diem, ne dies celaretur in nocte, unde Evangelista dicit: *Cum ergo natus esset. Remig.* In principio autem huius evangelicae lectionis tria ponit. Personam, cum dicitur: *Cum natus esset Iesus*; locum cum ait: *In Bethleem Iudae*; tempus, cum addit: *In diebus Herodis regis.* Et haec tria ad confirmationem narrandae rei ponuntur. *Hieron. sup. Matth.* Putamus autem ab Evangelista primum editum, sicut in hebraico legimus Iudae non Iudeae. Quae est enim aliarum gentium Bethleem, ut ad distinctionem eius hic Iudeae poneretur? Iudae autem idcirco scribitur, quia et aliam Bethleem in Iudaea legimus in libro Iesu filii Nave. *Glos.* Duae enim Bethleem sunt, alia quae est in terra Zabulon, altera quae in terra Iuda, quae prius vocata est Ephrata. *August. in lib. de consens. Evan. lib. 2. cap.* 2. De civitate autem Bethleem Matthaeus Lucasque consentiunt. Sed quomodo et qua causa ad eam venerint Ioseph et Maria, Lucas exponit, Matthaeus praetermittit. E contra de Magis ab Oriente venientibus Lucas tacet, Matthaeus dicit: *Chrysost. sup. Matth.* Sed videamus quid ad utilitatem respiciat quod Evangelista tempus designat quo Christus nascitur dicens: *In diebus Herodis regis,* quod dicit, ut prophetiam Danielis impletam demonstraret, quae post LXX septimanas annorum Christum nasciturum esse praedicit. Nam ex illo tempore usque ad regnum Herodis LXX septimanarum anni sunt consummati, vel ideo quia quandiu Iudaica gens sub Iudaicis regibus quamvis peccatoribus tenebatur. Prophetae mittebantur ad remedium eius, nunc autem quando lex Dei sub potestate regis iniqui tenebatur, et iustitia Dei sub dominatione Romana premebatur, nascitur Christus: quia magna et desperabilis infirmitas, medicum artificiosiorem quaerebat. *Raban.* Vel ideo regis alienigenae mentionem fecit, ut impleretur prophetia quae dixit: *Non auferetur sceptrum de Iuda nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. Ambr. in. Luc. lib. 3. satis longe.* Fertur autem quod Idumaei latrones Asca-

lonam ingressi, Antipatrum inter alios adduxerunt captivum. Is igitur imbutus mysteriis Iudaeorum, Hircano Iudaeae regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompeium Hircanus direxit, et quia legationis fructu potitus est, per eam gratiam partem regni affectavit. Occiso autem Antipatro, filius eius Herodes sub Antonio Senatusconsulto Iudaeis regnare praeceptus est, in quo claret Herodem nulla affinitate generis Iudaeorum regnum quaesivisse. *Chrysost. in hom. 6. circa med.* Dicitur autem: *Herodis regis*, dignitatem addens, quia et alius filius fuit Herodes qui Ioannem interfecit.

Chrysost. sup. Matth. Dum ergo hoc tempore natus esset: *Ecce magi veniunt*, hoc est, confestim ut natus est, magnum Deum ostendentes in parvulo homine. *Hieron. in Dan. 2.* Magi vero sunt qui de singulis rebus philosophantur, sed sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui aliter tamen habentur apud gentem suam, eo quod sint philosophi Chaldaeorum, et ad huius artis scientiam reges quoque et principes eiusdem gentis omnia sapiunt, et ipsi primum ortum Domini intellexerunt. *August. in ser. de Epi. ser. in princ.* Isti autem Magi quid fuerunt, nisi primitiae gentium? Israelitae pastores, Magi gentiles, illi prope, isti longe, utrique tamen ad angularem lapidem cucurrerunt. *Idem ser. 2. circ. med.* Manifestatus est ergo Iesus non doctis, nec iustis; praevalet namque imperitia in rusticitate pastorum, et impietas in sacrilegiis Magorum, utrosque sibi lapis ille angularis attribuit, quippe qui venerit stulta eligere ut confunderet sapientes, et non vocare iustos, sed peccatores, ut nullus magnus superbiret, nullus infirmus desperaret. *Glos.* Hi autem Magi reges fuerunt, qui etsi tria munera obtulisse dicuntur, non ideo non plures quam tres fuisse probantur, sed ut per eos gentes quae ex tribus filiis Noe natae sunt, venturae ad fidem praefigurarentur, vel tot fuerunt principes, qui plures duxerunt in comitatu suo. Venerunt autem non post annum, quia tunc inveniretur in Aegypto, non in praesepio, sed XIII die. Ad ostendendum autem unde venirent dicitur: *Ab Oriente. Remig.* Sciendum est autem, quia varia est de Magis opinio. Quidam enim dicunt eos fuisse Chaldaeos; Chaldaei enim stellam pro Deo colebant, et ideirco dixerunt quod nuncupativus eorum deus ostenderit Deum verum natum. Alii vero dicunt Persas eos fuisse. Nonnulli dicunt illos de ultimis finibus terrae fuisse. Alii vero dicunt illos fuisse nepotes Balaam, quod magis est credendum. Balaam enim inter cetera quae prophetavit dixit: *Orietur stella ex Iacob.* Illi vero habentes hanc prophetiam, mox ut viderunt stellam novam, intellexerunt regem natum et venerunt. *Hieron.* Hanc enim stellam futuram vaticinio Balaam noverant, cuius erant successores. Sed quaerendum est si Chaldaei vel Persae aut de finibus terrae fuerunt, quomodo in tam brevi spatio Ierosolymam venire potuerunt? *Remig.* Sed sciendum est, quod aliqui solent dicere quod puer qui tunc natus est in tam brevi spatio temporis de ultimis finibus terrae ad se perducere potuit. *Glos.* Vel non mirandum est eos in XIII. diebus venisse in Bethleem, cum equos Arabicos, et dromedarios haberent, qui scilicet sunt veloces ad iter. *Chrysost. sup. Matth.* Vel per biennium ante Christi nativitatem profecti sunt, et stella eos praecedebat, et neque esca, neque potus defecit in peris eorum. *Remig.* Vel si fuerunt successores Balaam, reges isti non longe distant a terra promissionis, ideireo in tam brevi spatio temporis Ierusalem venire potuerunt. Sed tunc quaerendum est, quare Evangelista dicat eos ab Oriente venisse. Quod ideo est, quia ab illa regione venerunt, quae in orientali parte Iudaeis posita est. Pulchre autem ipsi ab Oriente venisse dicuntur, quia omnes qui ad Dominum veniunt, ab ipso et per ipsum veniunt. Ipse enim est oriens, secundum illud: *Ecce vir oriens nomen eius. Chrysost. sup. Matth.* Vel ab Oriente venerunt unde dies nascitur, inde initium fidei processit, quia fides lumen est animarum. Ab Oriente ergo venerunt, sed Ierosolymam. *Remig.* Quamvis Dominus ibi natus non esset, quia licet agnoscerent nativitatis tempus, locum tamen non cognoverunt. Ierusalem enim regia civitas est, et crediderunt quod talis puer non nisi in urbe regia nasci debuisset. Sive ideo venerunt, ut adimpleretur quod scriptum est: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Ierusalem*, quia ibi primo annuntiatus est Christus. Sive ut studio Magorum damnaretur pigritia Iudaeorum: *Venerunt ergo Ierosolymam dicentes: Ubi est qui natus est rex Iudaeorum? August. in ser. 2. de Epiph.* Cum autem multi nati atque defuncti essent reges Iudaeorum, numquid quemquam eorum adorandum Magi quaesierunt? Non; quia nec quemquam eorum de caelo loquentem didicerunt. Non itaque regi Iudaeorum quales esse illic solebant, hunc tam magnum honorem longinqui alienigenae ab eodem regno prorsus ab extraneis a se deberi arbitrabantur, sed talem natum esse didicerant, in quo adorando, se salutem quae secundum Deum est, consecuturos minime dubitarent: neque enim aetas erat saltem, cui adulatio humana serviret, non de membris purpura, non in capite diadema fulgebat, non pompa famulantium, non terror exercitus, non gloriosa fama praeliorum, hos ad eum viros ex remotis terris cum tanto voto supplicationis attraxerunt. Iacebat in praesepio puer, ortu recens, exiguus corpore, contemptibilis paupertate. Sed magnum aliquid latebat in parvo, quod illi homines primitiae gentium, non terra portante, sed caelo narrante didicerant, unde sequitur: *Vidimus stellam eius in Oriente.* Annuntiant et interrogant, credunt et quaerunt, tamquam significantes eos qui ambulant per fidem, et desiderant speciem. *Gregorius. in hom. 10.* Sciendum autem, quod Priscillianistae haeretici qui nasci unumquemque hominem sub constitutionibus stellarum putant, hoc in adiutorium sui erroris assumunt quod nova stella exiit, cum Dominus in carne apparuit, cuius fuisse fatum, eamdem quae apparuit stellam putant. *August. cont. Faust. lib. 2. c. 1.* Et secundum Faustum hic stella inducitur, quae confirmat Genesim, ut recte genesidium hoc magis nuncupari possit quam evangelium. *Greg. in hom. 10.* Sed absit a fidelium cordibus, ut esse quid fatum dicant. *August. de Civ. Dei lib. 5. c. 1.* Nam homines quando fatum audiunt, usitata loquendi consuetudine non intelligunt, nisi vim positionis siderum, qualis est, quando quis nascitur sive concipitur, quando aliqui alienant a Dei voluntate. Et hi ab auribus omnium repellendi sunt, qui qualiumcumque deorum volunt esse cultores. Ali-

qui vero stellas hanc putant habere potestatem traditam sibi a summa Dei potestate, qui magnam caelo faciunt iniuriam, in cuius velut splendidissima curia opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena civitas decrevisset, genere humano decernente, fuerat avertenda. *Chrysost. sup. Matt.* Si ergo aliquis adulter et homicida fiat per stellam, magna est iniquitas illarum stellarum, magis autem illius qui creavit stellas; nam cum sit praescius futurorum Deus, ex quo tanta iniquitas futura erat per stellas, si voluit ei dare non est bonus, si noluit ei dare, et non potuit, impotens est. Si etiam stellae est, quod aut mali sumus aut boni, ergo nec bonum nostrum laudandum est, nec malum vituperandum, quia nec in nobis est voluntarius actus: ut quid enim mali mei poenam suscipiam, quod non voluntate, sed necessitate commisi? Ipsa denique mandata Dei ne peccent homines, aut hortamenta ut faciant bonum, hanc insipientiam destruunt. Quis enim iubet aliquem ne faciat malum, quod non potest declinare? aut faciat bonum, ad quod non potest pervenire?

Greg. Nyss. lib. 5. philosophiae c. 1. Insipientes vero sunt et orationes omnibus secundum fatum existentibus, exulat autem et providentia Dei cum pietate, cum his et homo organum solum invenitur superni circularis motus, ab hoc enim moveri ad operationem aiunt, non solum partes corporis, sed animae excogitationes, et universaliter qui hoc dicunt, quae in nobis sunt, et contingentis naturam destruunt, et ita nihil aliud est hoc, quam omnia evertere, ubi etiam de reliquo erit liberum arbitrium? Liberum enim oportet esse quod est in nobis. *August. de civit. Dei. lib. 5. c. 6.* Non usquequaque autem absurde dici potest, ad solas corporum differentias afflatus quosdam valere sidereos, sicut in solaribus accessibus et decessibus videmus anni tempora variari, et lunaribus incrementis atque decrementis augeri et minui quaedam genera rerum sicut conchas et mirabiles aestus oceani, non autem animi voluntates positionibus siderum subdi. *Ibid. c. 1.* Quod si dicantur stellae significare ista potius quam facere, quid est, quod nunquam dicere potuerunt, cur in vita geminorum, in actionibus, in eventibus, professionibus, artibus, honoribus, caeterisque rebus ad humanam vitam pertinentibus, atque in ipsa morte plerumque sit tanta diversitas, ut similiores sint multi extranei, quam ipsi inter se gemini, per exiguum temporis intervallum in nascendo separati, in conceptu autem per concubitum uno etiam in momento seminati? *Ibid. c. 8.* Quidam vero non astrorum constitutionem, sed omnium connexionem seriemque causarum, quam Dei summi tribuunt voluntati, et potestati fati nomine appellant. *Ibid.* Si quis ergo res humanas fato tribuit quia ipsam Dei voluntatem vel potestatem fati nomine appellat, sententiam teneat, linguam corrigat. *Ibid. cap. 9.* Quoniam fati nomen solet a loquentibus poni in siderum constitutione, unde voluntatem Dei fati vocabulo non nuncupamus, nisi forte ut fatum a fando idest a loquendo dictum intelligamus. Scriptum est: *Semel locutus est Deus, duo haec audivi.* Unde non est multum cum eis de verbi controversia laborandum atque certandum. *Aug. contr. Faust. lib. 2. c. 5.* Si autem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus ut liberum arbitrium voluntatis ab omni necessitatis vinculo vindicemus, quanto minus illius temporalem generationem sub astrorum conditione credimus factam, qui est universorum aeternus creator et Dominus? Itaque illa stella quam viderunt Magi Christo secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur. Proinde non ex illis erat stellis, quae ab initio creaturae itinerum suorum ordinem sub creatoris lege custodiunt, sed novo virginis partui novum sidus apparuit, quod ministerium officii sui etiam ipsis Magis quaerentibus Christum, cum ante faciem praeiret, exhibuit; donec eos usque ad ipsum locum, ubi Deus Verbum infans erat, praeeundo perduceret. Quidam autem Astrologi ita constituerunt nascentium hominum fata sub stellis, ut aliquam stellarum homine aliquo nato circuitus sui ordinem reliquisse, et ad eum qui natus est perrexisse asseverent. Sortem quippe nascentis astrorum ordini colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ad hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex his erat, quae in caelo peragunt ordines suos, quomodo poterat discernere, quid Christus acturus erat, quae nato Christo iussa est relinquere quod agebat? Si autem ut probabilius creditur ad demonstrandum Christum, quae non erat, exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit, sed illa extitit, quia Christus natus est, unde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellae fatum fuisse diceremus, ipse quippe illi, non illa huic nascendi attulit causam. *Chrysost. in Hom.* 6. Non est hoc etiam Astronomiae opus a stellis scire eos qui nascuntur, sed ab hora nativitatis futura praedicere, hi autem tempus nativitatis non cognoverunt, ut hinc sumentes initium a stellarum motu futura cognoscerent, sed e converso. Dicunt ergo: *Vidimus stellam eius. Glos.* idest propriam, quia hanc creavit ad ostensionem sui. *August. in serm. de Epiph.* Pastoribus Angeli, Magis stella Christum demonstrat, utrisque loquitur lingua caelorum, quia lingua cessaverat prophetarum. Caelos Angeli habitant, et sidera exornant, utrisque ergo caeli enarrant gloriam Dei. *Greg. Hom. Evangeliorum 10.* Et rationabiliter Iudaeis, tanquam ratione utentibus rationale animal idest Angelus praedicare debuit. Gentiles vero quia ratione uti nesciebant, ad cognoscendum Dominum non per vocem, sed per signa perducuntur, quia et illis prophetiae tanquam fidelibus, et istis signa tanquam infidelibus data sunt. Eisdem autem gentibus Christum, cum perfectae esset aetatis, Apostoli praedicant, eumque parvulum et necdum per humanitatis officium loquentem stella gentibus denuntiat, quia nimirum rationis ordo poscebat, ut loquentem iam Dominum, loquentes nobis praedicatores, et necdum loquentem elementa muta praedicarent. *Leo. Papa in serm. 3. de Epiph.* Ipse etiam Christus expectatio gentium, de quibus quondam beatissimo patri Abrahae innumerabilis fuit promissa successio, non carnis semine, sed fidei foecunditate generanda, et ideo stellarum multitudini comparata, ut ab omni gentium patre, non terrena sed caelestis progenies speraretur. Ad credendum ergo promissae posteritatis haeredes in sideribus designati, ortu novi sideris excitantur, ut in quo caelum est adhibi-

tum in testimonium, caeli famuletur obsequium. *Chrysost. in Hom. 6.* Quoniam autem non caelestium una stellarum haec fuit, manifestum est; nulla enim alia stellarum hac via procedit, haec enim ab Oriente in Meridiem ferebatur; ita enim Palestina ad Persidem iacet. Secundo autem a tempore quo videbatur; non enim in nocte apparuit tantum, sed in media die, quod non est virtutis stellae, sed nec etiam Lunae. Tertio ab eo quod apparebat, et occultabatur rursus; cum enim intraverunt Ierosolymam, occultavit seipsam, deinde ubi Herodem reliquerunt, seipsam monstravit, neque etiam proprium quemdam gressum habebat, sed cum oportebat ire Magos, ibat, quando autem stare oportebat, stabat, sicut et de columna nubis erat in deserto. Quarto, quia non sursum manens partum Virginis ostentabat, sed deorsum descendens hoc faciebat, quod non est stellae motus, sed virtutis cuiusdam rationalis, unde videtur haec stella virtus invisibilis fuisse in talem apparentiam formata. *Remig.* Nonnulli dicunt hanc stellam fuisse Spiritum Sanctum, ut ipse qui postea super baptizatum Dominum descendit in specie columbae, in specie stellae apparuit Magis. Alii dicunt fuisse Angelum, ut ipse qui apparuit pastoribus, apparuerit etiam Magis. *Glos.* Sequitur etiam: *In Oriente.* Utrum stella in Oriente orta sit, an ipsi ibi positi natam et occidentem viderint, ambiguum est; potuit enim nasci in Oriente et eos in Ierusalem perducere. *August. in serm. de Epiph.* Sed dicturus es. A quibus audierunt quod talis scilicet stella Christum natum significaret? profecto ab Angelis bonis an malis? Christum quidem et Angeli mali, hoc est daemones filium Dei esse confessi sunt. Sed cur non et a bonis non audierint, quando in Christo adorando salus eorum iam quaerebatur, non iniquitas damnabatur? Potuerunt ergo illis et Angeli dicere. Stella quam vidistis, Christus est. Ite, adorate illum, ubi natus est, et simul indicate qualis quantusque natus sit. *Leo Papa in serm. 4. de Epiph.* Vel praeter illam stellae speciem, quae corporeum incitavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit, et hoc quidem ad illuminationem fidei pertinebat. *August. in lib. de quaest. No. et ve. testa. quaest. 65.* Vel Iudaeorum natum regem intellexerunt, cum stella indice temporalis rex soleat designari. Hi enim Magi Chaldaei non malivolentia astrorum cursum, sed rerum curiositate speculabantur. Sicut enim datur intelligi, traditionem Balaam sequebantur qui dixit *Num. cap. 24. Orietur stella ex Iacob*, unde videntes stellam extra ordinem mundi, hanc intellexerunt, quam Balaam futuram indicem regis Iudaeorum prophetaverat. *Leo Papa in serm. 4. de Epiph.* Potuerunt autem illis credita et intellecta sufficere, ut corporali inituitu non inquirerent, quod plenissimo visu mentis inspexerant, sed diligentia sagacis officii ad videndum usque ad puerum perseverans nostri temporis hominibus serviebat, ut sicut omnibus nobis profuit, quod post resurrectionem Domini vestigia vulnerum eius, Thomae apostoli exploravit manus, ita ad nostram utilitatem proficeret, quod infantiam ipsius Magorum probavit adspectus. Unde dicunt: *Venimus adorare eum? Chrysost. sup. Matth.* Sed numquid nesciebant quia in Ierusalem regnabat Herodes; numquid non intelligebant, quia quicumque rege vivente, alterum regem pronuntiat, aut adorat, punitur in sanguine? Sed dum considerabant regem futurum, non timebant praesentem, adhuc non viderant Christum, et iam parati erant mori pro eo. O beati Magi, qui ante conspectum crudelissimi regis, priusquam Christum cognoscerent, Christi facti sunt confessores.

2. Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Ierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, in Bethleem Iudae. Sic enim scriptum est per prophetam. Et tu Bethleem terra Iudae, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.

2. *Aug. in serm. de Epiph.* Sicut Magi desiderant redemptorem, ita Herodes timet successorem, unde sequitur: *Audiens autem Herodes rex turbatus est. Glos.* Rex dicitur ut ex collatione eius qui quaeritur, hic intelligatur extraneus. *Chrysost. sup. Matth.* Et ideo turbatur audiens regem natum Iudaeis ex genere Iudaeorum, cum esset ipse genere Idumeus, ne regno revoluto iterum ad Iudaeos, ipse a Iudaeis expelleretur, et semen eius post ipsum praecideretur a regno; semper enim grandis potestas maiori timori subiecta est. Sicut enim rami arborum in excelso positarum, etiam si levis aura flaverit, moventur, sic et sublimes homines etiam levis nuntii fama conturbat, humiles autem sicut in convalle plerumque in tranquillitate consistunt. *Aug. in sermon. 2. de Epiph.* Quid autem erit tribunal iudicantis, quando superbos reges timere faciebat nativitas infantis? Pertimeant reges ad patris dexteram iam sedentem, quem rex impius timuit adhuc matris ubera lambentem. *Leo Papa in serm. 4. de Epiph.* Superfluo tamen Herodes timore turbaris, non capit, Christum regio tua nec mundi Dominus potestatis tuae coepit esse contentus angustiis. Quem in Iudaea regnare non vis, ubique regnat. *Glos.* Vel non solum propter se timuit, sed propter iram Romanorum; decreverant enim Romani, ne quis rex vel Deus sine eorum consilio diceretur. *Greg. in Hom. ubi supra. in princ.* Caeli autem rege nato, rex terrae turbatus est, quia niminum terrena altitudo confunditur, cum celsitudo caelestis aperitur. *Leo Papa in serm. 6. de Epiph.* Herodes etiam diaboli personam gerit, sicut tunc fuit incentor, ita nunc quoque est indefessus imitator. Cruciatur enim vocatione gentium, et quotidiana potestatis suae destructione torquetur. *Chrysost. sup. Matth.* Uterque ergo zelo proprio turbatur, et sui regni successorem timebat, Herodes terrenum, diabolus autem caelestem. Ecce autem et Iudaicus populus turbatur, qui magis de auditu isto gaudere debuerat, quia rex Iudaeus surgere dicebatur. Sed turbabantur, quia de adventu iusti non poterant gaudere iniqui. Aut certe turbabantur, ne forte iratus Iudaico regi genus eius vexaret. Unde sequitur: *Et omnis Ierosolyma cum illo. Glos.* Vo-

lens illi favere quem timebat; populus enim plus iusto eis favet, quos crudeles sustinet. Sequitur: *Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi.* Ubi nota diligentiam inquirentis, ut si invenerit, faciat quod postea se velle ostendit; sin autem, accusatus sit Romanis. *Remig.* Scribae autem dicti sunt non tantum ab officio scribendi, sed potius ab interpretatione Scripturarum; erant enim legis doctores. Sequitur. *Sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur.* Hic attendendum est, quia non dixit ubi Christus natus est, sed ubi nasceretur. Callide enim interrogavit eos, ut posset agnoscere si de rege nato laetarentur. Christum autem vocat, quia noverat inungi regem Iudaeorum. *Chysost. sup. Matth.* Ut quid autem interrogat Herodes, qui non credebat Scripturis, aut si credebat, quomodo sperabat posse interficere illum, quem regem futurum esse dicebant? Sed diabolus instigabat, qui credebat quod Scripturae non mentiuntur. Sic sunt omnes peccatores, qui hoc ipsum quod credunt, perfecte credere non permittuntur; quod enim credunt, veritatis est virtus, quae non potest esse occulta; quod autem non credunt, excaecatio est inimici. Si enim perfecte crederent, sic viverent quasi post modicum transituri de hoc mundo, non quasi in aeternum mansuri. Sequitur: *At illi dixerunt. In Bethlehem Iudae. Leo Papa in serm.* 1. *de Epiph.* Magi quidem humano sensu significatum sibi regis ortum existimaverunt in civitate regia esse quaerendum. Sed qui servi susceperat formam, et non iudicare venerat, sed iudicari, Bethlehem praeelegit nativitati, Ierosolymam passioni. *Theod. in serm. concil. Ephesini.* Si enim maximam Romam elegisset civitatem, potentia civium, mutationem orbis terrarum factam putarent; si filius fuisset Imperatoris, potestati, utilitatem adscriberent. Sed quid fecit? Omnia egena et vilia elegit, ut divinitas cognosceretur orbem transformasse terrarum; propterea pauperculam elegit matrem, pauperiorem patriam, egenus fit pecuniis, et hoc tibi exponit praesepe. *Greg. in Hom.* 8. Bene etiam in Bethlehem nascitur: Bethlehem quippe domus panis interpretatur. Ipse namque est qui ait: *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi. Chrysost. sup. Matth.* Cum autem debuissent celare mysterium regis praefiniti a Deo, maxime in conspectu alienigenae regis, facti sunt non praedicatores operum Dei, sed proditores mysteriorum eius, et non solum manifestant mysterium, sed etiam propheticum protulerunt exemplum. Unde subiungitur: *Sic enim scriptum est per prophetam* scilicet Michaeam: *Et tu Bethleem terra Iuda. Glos.* Hoc sic ponit, ut ab eis dictum est, qui etsi non verba, veritatem sensus quodammodo ponunt. *Hieron.* Unde hic reprehenduntur Iudaei de ignorantia, quoniam prophetia dicit: *Tu Bethlehem Ephrata,* illi dixerunt, *tu Bethleem terra Iuda. Chrysost. sup. Matth.* Sed adhuc ipsam prophetiam praecidentes interficiendorum parvulorum facti sunt causa, sic enim scriptum erat: *Ex te exiet rex, qui pascet populum meum Israel, et dies eius a diebus saeculi.* Si ergo integram prophetiam protulissent, considerans Herodes, quia non erat rex terrenus, cuius dies a diebus saeculi erant, in tantum furorem non exarsisset. *Hieron. sup. Matth.* Est autem sensus prophetiae talis. Tu Bethlehem terra Iuda, vel Ephrata quod ideo dicitur, quia est alia Bethleem in Galgalis sita, quamvis parvus vicus sis inter millia civitatum Iuda, tamen ex te nascetur Christus, qui erit dominator Israel, qui secundum carnem de David est, de me tamen natus est ante saecula, et ideo dicitur: *Egressus eius ab initio a diebus aeternitatis,* quia apud Ioannem habetur: *In principio Verbum erat apud Deum.* Sed hoc ultimum, ut dictum est, Iudaei tacuerunt, alia vero mutaverunt, vel propter ignorantiam ut dictum est, vel ad maiorem manifestationem, ut Herodi alienigenae intellectum prophetiae aperirent, unde pro eo quod propheta dixit Ephrata, quod erat nomen antiqum et forte Herodi ignotum, dixerunt *terra Iuda.* Pro eo autem quod propheta dixerat: *Minima es in millibus Iuda,* volens ostendere parvitatem eius quantum ad populi multitudinem, dixerunt: Nequaquam minima es in principibus Iuda, volentes ostendere magnitudinem dignitatis, provenientem ex dignitate principis nascituri, quasi dicerent: Magna es inter civitates ex quibus principes prodierunt. *Remig.* Vel talis est sensus, quamvis minima videaris inter urbes principatum habentes, tamen non es minima: *quia ex te exiet dux, qui regat populum meum Israel*; dux autem iste Christus est, qui populum fidelem regit et gubernat. *Chrysost. in hom.* 1. Intende autem certitudinem prophetiae; non enim dixit, quod in Bethlehem erit, sed quod de Bethlehem exiet, ostendens quod ibi solum nasceretur. Quomodo autem habet rationem de Zorobabel, haec dicta esse, ut quidam dicunt? Non enim exitus eius fuit a principio ex diebus saeculi. Neque etiam ex Bethleem exivit, cum non in Iudaea sed in Babylonia natus sit. Est etiam ad hoc testimonium quod dicit: *Nequaquam minima es, quia ex te exiet;* nullus enim alius illustrem fecit villam, in qua nasceretur quam Christus. Post nativitatem enim a finibus orbis terrarum veniunt visuri praesepe et tugurii locum. Non autem dixit: ex te exiet filius Dei, sed *dux qui pascet populum meum Israel*: oportet enim in principio condescendere, ut non scandalizarentur, et quae ad salutem hominum pertinebant, praedicare ut magis inducerentur. Mystice autem dicit: *Qui regat populum meum Israel.* Israel enim hic dicit eos, qui crediderunt ex Iudaeis; si autem non omnes Christus rexit, eorum est accusatio. De gentibus autem interim tacuit, ne scandalizaret Iudaeos. Vide autem mirabilem dispensationem; Iudaei enim et Magi simul se invicem docent. Iudaei a Magis audiunt quod Christum in orientis regione stella praedicabat, et Magi a Iudaeis, quod prophetae antiquitus eum nuntiaverunt, ut geminato testimonio confirmati, ardentiori fide expeterent, quem et stellae claritas, et prophetiae manifestabat auctoritas. *August. in serm. de Epiph.* Poterat enim stella quae Magos perduxit ad locum, ubi erat cum matre Virgine Deus infans, ad ipsam eos perducere civitatem, sed tamen subtraxit se, nec eis prorsus apparuit, donec de civitate in qua Christus nasceretur, et ipsi Iudaei dicerent: *In Bethlehem Iuda*, similes facti fabris arcae Noe, qui aliis ubi evaderent praestiterunt, et ipsi diluvio perierunt; similes lapidibus a milliariis viam ostenderunt, nec ipsi ambulare potuerunt. Audierunt et abierunt inquisitores, dixerunt et remanserunt doctores. Nunc quoque Iudaei simile aliquid nobis exhibere non de-

sinunt; nonnulli enim paganorum, quando eis de Scripturis testimonia clara proferimus, ut noverunt Christum ante prophetatum, suspecti ne forte a Christianis ista conficta sint, malunt credere codicibus Iudaeorum, et sicut tunc Magi fecerant, Iudaeos dimittunt inaniter lectitare, ipsi pergunt fideliter adorare.

3. Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellae, quae apparuit eis, et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, et interrogate diligenter de puero, et cum inveneritis renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum: Qui cum audissent regem, abierunt.

3. *Chrysost. sup. Matth.* Postquam audivit Herodes responsum duplici modo credibile; primum quia a sacerdotibus fuerat dictum, deinde quia exemplo prophetico fuerat comprobatum: non tamen ad devotionem flectitur nascituri regis, sed ad malitiam interfectionis eius per dolum; vidit enim quia non poterat Magos nec blandimentis flectere, nec minis terrere, nec auro corrumpere, ut consentirent in interfectionem regis futuri, ideo illos decipere cogitavit; unde dicitur: *Tunc Herodes clam vocatis Magis.* Occulte autem vocavit eos, ut non viderent Iudaei, quos habebat suspectos, ne forte quasi regem suae gentis amantes proderent consilium eius: *Diligenter didicit ab eis tempus stellae. Remig.* Idcirco diligenter, quia callidus erat, et timebat ne non reverterentur ad eum ut tunc sciret quid ageret de puero occidendo. *August. in ser. de Epiph.* Ferme autem biennio ante visa est stella mirantibus quid esset. Sed tunc intelligitur indicatum eis cuius esset stella, quae iamdiu videbatur, quando natus est, qui per illam significabatur. Sed postquam Christo nato revelatum est Magis, venerunt ab Oriente, et tertiadecima die adoraverunt eum, quem ante paucos dies natum fuisse didicerunt. *Chrysost. in hom.* 7. Vel ante multum tempus haec stella apparuit, quoniam multum tempus in itinere erant Magi consumpturi, ut confestim cum natus esset, Christo assisterent, eum in fasciis adorantes, ut mirabilior appareret. *Glos.* Secundum alios vero a die nativitatis Christi creditur stella tantum apparuisse, et peracto officio, cum nova esset, desiit esse; ait enim *Fulgentius in hom. de Epiph.* Puer natus novam stellam fabricavit. Cognito autem loco et tempore personam pueri vult non ignorare, unde dicit: *Ite, et interrogate diligenter de puero.* Illud praeceperat quod absque praecepto erant facturi. *Chrysost. in hom.* 7. Non autem dicit: *Interrogate* de rege, sed *de puero*; ei enim etiam nomen potestatis inviderat. *Chrysost. sup. Matth.* Ergo ut ad hoc eos induceret, devotionem promittebat, et per eam gladium acuebat, et malitiam cordis sui humilitatis colore depingebat. Talis est consuetudo omnium malignorum, quando aliquem in occulto gravius laedere volunt, humilitatem illi et amicitias fingunt. Unde dicit: *Et cum inveneritis renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum. Greg. in Hom. 10.* Adorare eum se velle simulat, ut quasi hunc, si invenire possit, extinguat. Sequitur: *Qui cum audissent regem, abierunt. Remig.* Audierunt Magi Herodem, ut quaererent Dominum: sed non ut ad eum reverterentur. Significabant enim bonos auditores, qui bona quae audiunt a malis praedicatoribus faciunt, sed tamen opera illorum non imitantur.

4. Et ecce stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer.

4. *Chrysost. sup. Matth. Hom. 11.* Ex hoc loco ostenditur, quia cum stella deduxisset Magos prope Ierusalem, abscondita est ab eis, ut relicti a stella cogerentur in Ierusalem interrogare de Christo simul et manifestare, propter duo: primo ad confusionem Iudaeorum, quia gentiles stellae tantummodo visione confirmati, Christum per alienas provincias requirebant, et Iudaei ab infantia prophetias legentes de Christo, et in suis finibus natum non susceperunt; demum ut interrogati sacerdotes, unde nascitur Christus, ad praeiudicium suum responderent, de Bethlehem; quia qui Herodem docuerant de Christo, ipsi ignorabant de illo, et ideo post interrogationem, et responsionem habitam subditur: *Et ecce stella, quam viderant in Oriente antecedebat eos*, ut considerantes obsequium stellae, regis intelligerent dignitatem. *August. in ser. de Epiph.* Et ut Christo plenum redderet obsequium, temperavit gradum, donec Magos perduceret ad puerum. Obsequium praebuit, non imperium adduxit; supplices ostendit, hospitium radiavit amplissimo lumine, et tecta nati perfudit, sicque discessit; unde sequitur. *Usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. Chrysost. super Matth.* Quid autem mirum si soli iustitiae orituro, stella ministrabat divina? Stetit enim supra caput pueri, quasi dicens: Hic est, ut quia loquendo monstrare non poterat, stando demonstraret, *Glos.* Hic autem apparet, quod stella in aëre posita erat, et domui in qua puer erat multum vicina; aliter enim domum non discrevisset. *Ambros. in Lucam libr. 2. cap. ult.* Haec autem stella via est, et via Christus, quia secundum incarnationis mysterium Christus est stella; ipse enim est stella splendida et matutina, unde ubi Herodes est, non videtur, ubi autem Christus, rursum videtur et viam monstrat, *Remig.* Vel stella significat gratiam Dei, Herodes diabolum; qui autem per peccatum se diabolo subdit, mox gratiam perdit, quod si per poenitentiam recesserit, mox gratiam invenit, quae non dimittit, donec perducat ad domum pueri, id est Ecclesiam. *Glos.* Vel stella est illuminatio fidei, quae ad proximum ducit, quam dum divertunt ad Iudaeos, Magi amittunt, quia dum a malis consilium quaerunt, veram illuminationem perdunt.

5. Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre eius, et procidentes adoraverunt eum, et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham.

5. *Glos.* Postquam praemisit stellae obsequium, subiungit Evangelista Magorum gaudium, dicens: *Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde. Remig.* Et sciendum, quod non satis fuit dicere Evangelistae: *Gavisi sunt*, sed addidit: *Gaudio magno, valde.*

Chrysost. sup. Matth. Gavisi ergo sunt, quia spes eorum non erat decepta, sed amplius confirmata, quod tanti itineris non sine causa susceperunt labo-

rem. *Glos.* Gaudio gaudet, qui propter Deum gaudet, qui est verum gaudium. Addidit autem et *magno*, quia de magno gaudebant.

Chrysost. Per mysterium enim stellae intelligebant, quoniam dignitas tunc nati regis excedebat mensuram omnium mundalium regum. Addidit etiam *valde*. *Remig.* Quia voluit ostendere, quod magis gaudent homines de rebus perditis quam semper possessis. Subditur autem: *Et intrantes domum invenerunt puerum. Leo Papa in serm. 4. de Epiph.* Quantitate parvum, alienae opis indigum, fandi impotentem, et in nullo ab humanae infantiae generalitate discretum; quia sicut fidelia erant testimonia, quae in eo maiestatem invisibilis divinitatis ostenderent, ita probatissimum debebat esse, sempiternam illam essentiam filii Dei veram suscepisse hominis naturam. *Cum Maria matre eius. Chrysost. sup. Matth.* Non diademate coronata, aut in lecto aureo recumbente, sed vix tunicam habente unam, non ad ornamentum corporis, sed ad tegumentum nuditatis, qualem habere potuit carpentarii uxor peregre constituta. Si ergo regem terrenum quaerentes venissent, magis fuissent confusi quam gavisi, quia tanti itineris laborem sine causa suscepissent. Nunc autem quia caelestem regem quaerebant, etsi nihil regale videbant, in eo tamen solius stellae testimonio contenti, gaudebant oculi eorum contemptibilem puerum aspicere, quia spiritus in corde eorum terribilem eum monstrabat, *unde procidentes adoraverunt eum;* vident enim hominem, et agnoscunt Deum. *Raban.* Divino autem nutu factum est, quod abierat Ioseph, ne aliqua malae suspicionis occasio daretur gentibus. *Glos.* Qui licet morem suae gentis in donis offerendis sequantur; Arabes enim auro, thure, et diversis generibus aromatum abundant, tamen aliquid mysterii muneribus demonstrare volebant; unde sequitur: *Apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. Greg. Hom. 10. in Evan.* Aurum quippe regi congruit: thus vero in Dei sacrificium ponebatur: myrrha autem mortuorum corpora condiuntur. *Aug. in serm. de Epiph.* Aurum igitur solvitur quasi regi magno; thus immolatur ut Deo; myrrha praebetur quasi pro salute omnium morituro. *Chrysost.* Haec autem etsi tunc non intelligebantur, secundum quale mysterium ista gerebant, vel quid significaret unumquodque munus eorum nihil contrarium est; gratia enim quae illos haec omnia facere hortabatur, ipsa ordinaverat universa. *Remig.* Et sciendum, quod isti non singuli singula obtulerunt; sed singuli tria, et singuli cum suis muneribus regem Deum et hominem praedicaverunt. *Chrysost. in Hom. 7.* Erubescant ergo Marcion et Paulus Samosatenus, qui nolunt videre, quae Magi viderunt, qui Ecclesiae sunt progenitores, Deum in carne adorantes. Nam quod in carne vera sit, panni monstrant et praesepe; quoniam autem non ut purum hominem adorant, sed ut Deum, demonstrant dona, quae Deo offerre decens erat. Confundantur et Iudaei videntes se praeventos a Magis, et neque post illos venire studentes. *Gregor. Hom. 10. in Evang.* Potest et in his aliud intelligi. Auro namque sapientia designatur, Salomone teste, qui ait: *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.* Thure quod Deo incenditur, virtus orationis exprimitur, secundum illud: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Per myrrham vero carnis mortificatio figuratur. Nato ergo regi aurum offerimus, si in conspectu eius sapientiae lumine splendemus; thus offerimus, si per orationum studia Deo redolere valeamus; myrrham offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificamus. *Glos.* Tres autem viri qui offerunt, significant gentes de tribus partibus mundi venientes. Thesauros aperiunt dum fidem cordis per confessionem ostendunt. Bene autem in domo docentes, ne thesaurum bonae conscientiae iactando propalemus. Offerunt tria munera, hoc est fidem sanctae Trinitatis; vel apertis thesauris Scripturarum, hystoricum, moralem, et allegoricum sensum offerunt, vel Logicam, Physicham, et Ethicam, dum illa fidei servire faciunt.

6. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

6. *August. in serm. de Epiph.* Herodes impius factus ex timore crudelis voluit desaevire. Sed quomode poterat capere eum, qui ipsas fraudes venerat amputare? Ut ergo eius fraus eliderétur, sequitur: *Et responso accepto. Hieron.* Qui enim munera obtulerunt Domino, consequenter responsum accipiunt. Responsum, quod graece χρηματισθεντες dicitur, non per Angelum fit, sed per ipsum Dominum, ut meritorum Ioseph privilegium demonstraretur. *Glos.* Fit autem haec responsio per ipsum Dominum, quia nullus alius viam reversionis instituit, nisi ille qui dicit: *Ego sum via*; non tamen loquitur puer ad eos, ne divinitas ante tempus reveletur, et ut vera humanitas habeatur. Dicit autem: *Et responso accepto.* Sicut enim Moyses tacitus clamat, sic isti pio affectu interrogabant quid divina iuberet voluntas. Dicit autem: *Per aliam viam reversi sunt in regionem suam*: quia infidelitati miscendi non erant Iudaeorum. *Chrysost. in Hom. 8.* Intuere autem Magorum fidem qualiter non scandalizati sunt in seipsis dicentes. Si magnus est puer hic, quae necessitas fugae est, et occultae recessionis? Hoc enim est verae fidei non quaerere causas eorum, quae fieri praecipiuntur, sed suaderi solum ab eis.

Chrysost. sup. Matth. Si autem Magi Christum quasi terrenum regem quaesissent, invenientes eum apud ipsum mansissent, nunc autem adoraverunt et reversi sunt. Cum autem reversi fuissent, manserunt colentes Deum magis quam ante, et praedicantes multos erudierunt. Et denique cum Thomas ivisset ad provinciam illam, adiuncti sunt ei et baptizati, facti sunt executores praedicationis ipsius. *Greg. Hom. 10.* Magnum vero nobis aliquid Magi innuunt, quod in regionem suam per aliam viam revertuntur. Regio quippe nostra paradisus est, ad quem Iesu cognito redire per viam qua venimus, prohibemur. A regione etenim nostra superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando discessimus, sed ad eam necesse est ut flendo, obediendo, visibilia contemnendo, atque appetitum carnis refraenando redeamus. *Chrysost. sup. Matth.*

Nec etiam erat possibile, ut qui ab Herode ad Christum venissent, redirent ad Herodem; qui enim relicto Christo ad diabolum transeunt per peccatum, frequenter per poenitentiam revertuntur ad Christum. Qui enim fuit in innocentia, dum nescit quid sit malum, facile decipitur; sed cum expertus fuerit malum quod invenit, et recordatus bonum quod perdidit, compunctus redit ad Deum. Qui autem relicto diabolo, venit ad Christum, difficile redit ad diabolum, quia dum gaudet in bonis quod invenit, et recordatur mala quae evasit, difficile redit ad malum.

7. Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph dicens: Surge et accipe puerum et matrem eius, et fuge in Aegyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum, et matrem eius nocte, et secessit in Aegyptum. Et erat ibi usque ad obitum Herodis, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ex Aegypto vocavi filium meum.

7. *Raban.* Hic praetermittit Matthaeus diem purificationis, in qua portebat primogenitum offerri in templo, et agnum vel par turturum, aut columbarum. Et quamvis timerent Herodem, tamen non sunt ausi transgredi legem, quin ad templum puerum deferrent. Cum itaque rumor de puero iam inciperet dilatari, mittitur Angelus qui in Aegyptum faciat puerum transportari; unde dicit: *Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph. Remig.* Per hoc, quod semper Angelus Ioseph in somnis apparuisse dicitur, mystice designatur, quia illi qui a curis terrenis, et saecularibus negotiis quiescunt, perfrui angelica visione merentur. Dicit ergo ei: *Surge et accipe puerum et matrem eius Hilar.* Cum desponsatam eam iusto significabat, coniugem nuncupavit, sed post partum Mater tantum Iesu ostenditur, ut quemadmodum iusto Ioseph deputaretur Mariae in virginitate coniugium, ita venerabilis eius ostenderetur in Iesu matre virginitas. *Chrysost. sup. Matth.* Non autem dicit, accipe matrem et puerum eius, sed e converso, quia non propter matrem puer natus est, sed propter puerum mater praeparata est. Sequitur: *Et fuge in Aegyptum.* Quomodo autem filius Dei ante hominem fugit; aut quis liberet de inimicis, si ipse inimicos suos timet? Et primum quidem oportet, ut regula humanae naturae quam suscepit conservet, et in hac parte; quia humanae naturae et puerilitati convenit fugere potestatem minantem; deinde ut ceteri Christiani, cum necessitas persecutionis advenerit, fugere non erubescant. Sed quare in Aegyptum? Recordatus est enim Dominus, qui non in finem irascitur, quanta mala fecerit super Aegyptum; ideo mittit Filium suum in eam, et dat illi magnae reconciliationis signum, ut decem plagas Aegypti una medicina sanaret, et populus qui ante fuerat persecutor populi primogeniti, custos fieret filii unigeniti; quia illi violenter dominati sunt, isti cum devotione servirent, ut iam non irent ad mare rubrum demergendi, sed vocarentur ad aquas baptismatis vivificandi. *August. in serm. de Epiph.* Audi etiam magni mysterii sacramentum. Moyses aliquando in Aegypto perfidis clauserat diem; illuc Christus adveniens sedentibus in tenebris reddidit lucem, fugit ut illuminaret, non fugit ut lateret. Sequitur: *Et esto ibi usque dum dicam tibi; futurum est enim ut Herodes quaerat puerum ad perdendum cum. Aug. ser. Innocent.* Putabat enim infelix tyrannus Salvatoris adventu regali se solio detrudendum: sed non ita est; non ad hoc venerat Christus, ut alienam gloriam invaderet, sed ut suam donaret. Sequitur: *Qui consurgens accepit puerum et matrem eius nocte et secessit in Aegyptum. Hilar.* scilicet idolis plenam. Iam enim post Iudaeorum insectationem Iudaeam relinquens, Christus ad gentes inanissimis religionibus deditas, colendus infertur. *Hieron.* Quando igitur tollit puerum et matrem eius, ut in Aegyptum transeat, nocte tollit et in tenebris; quando vero revertitur in Iudaeam, nec nox nec tenebrae ponuntur in evangelio. *Chrysost. sup. Matth.* Omnis persecutionis angustia nox est, refrigerium autem dies. *Raban.* Vel quia luce vera recedente lucis ipsius osores in tenebris remanserunt, ipsa vero redeunte illuminantur. *Chrysost. in hom. 8.* Vide autem statim ipso nato tyrannum insanire, et quod mater cum puero ad extraneam effugatur regionem, ut si tu incipiens alicui spirituali rei deservire, videaris tribulari, non turberis: sed omnia viriliter feras, hoc habens exemplum. *Beda.* Quod enim Dominus a parentibus sublatus est in Aegyptum, significat electos saepius malorum improbitate suis effugandos ex sedibus, vel etiam exilio damnandos. Si quidem ipse qui suis erat praecepturus: *Cum vos persecuti fuerint in unam civitatem, fugite in aliam*, primus fecit quod praecepit, fugiendo hominem quasi homo in terra, quem stella Magis paulo ante adorandum monstravit ex caelo. *Remig.* Quod autem Dominus in Aegyptum iturus esset, praedixerat Isaias cum ait: *Ecce Dominus ascendit super nubem levem et ingredietur Aegyptum, et disperdet simulacra Aegypti.* Consuetudo autem fuit istius Evangelistae omnia quae dixit confirmare; et hoc ideo, quia Iudaeis scribebat: ideoque subiungit: *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem. Ex Aegypto vocavi filium meum. Hieron. de optimo genere interpretandi.* Hoc *70. interpretes* non habent, sed in Osee propheta iuxta hebraicam scribitur veritatem: *Quia puer Israel est, et dilexi eum. Et ex Aegypto vocavi filium meum*, pro quo 70 transtulerunt: *Quia parvulus est Israel et dilexi eum, ex Aegypto vocavi filium meum. Hieron. sup. Osee. lib. 3. in exp. c. 11.* Hoc autem testimonio utitur Evangelista, quia haec typice referuntur ad Christum. Notandum enim quod in hoc Propheta, et in aliis, ita de adventu Christi, et de vocatione gentium praenuntiatur, ut radix historiae non penitus deseratur. *Chrysost. in hom. 8.* Est etiam prophetiae lex multa multoties dici de aliis, compleri autem in aliis, sicut de Symeone et Levi dictum est: *Dividam eos in Iacob, et dispergam in Israel*, quod non in eis sed in nepotibus completum est, quod et hic apparet; Christus enim natura Dei filius est, et sic in eo vere prophetia completur. *Hieron.* Possumus autem et hunc locum conciliare, et inducemus testimonium ex Numeris: *Deus ex Aegypto vocavit eum, gloria eius sicut unicornis. Remig.* Per Ioseph autem designatur ordo prae-

dicatorum, per Mariam sacra Scriptura, per puerum notitia Salvatoris, per persecutionem Herodis persecutio quam passa est Ecclesia in Ierosolymis, per fugam Ioseph in Aegyptum transitus praedicatorum ad gentes infideles; Aegyptus enim tenebrae interpretatur, per tempus quo fuit in Aegypto spatium temporis ab Ascensione Domini, usque ad adventum Antichristi, per obitum Herodis, extinctio invidiae in cordibus Iudaeorum.

8. Tunc Herodes, videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde; et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem et in omnibus finibus eius, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis.

8. *Chrysost. sup. Matth.* Postquam parvulus Iesus Magos suo imperio subiugavit, non potestate corporis, sed gratia spiritus, irascebatur Herodes; quia quos ipse sedens in throno regni suadere non potuit, his Iesus parvulus placuit in praesepio iacens, deinde contemnentes eum, Magi addiderunt causas doloris; unde dicitur: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde.* Illa enim regum ira magna et inextinguibilis est, quam regni zelus accendit. Sed quid fecit: *Mittens occidit omnes pueros.* Sicut enim bestia vulnerata, quidquid oculis eius occurrit, quasi auctorem sui vulneris dilaniat; sic et ille delusus a Magis iram suam super parvulos diffundebat. Dicebat enim cogitans in furore. Certe Magi puerum invenerunt, quem regnaturum dicebant; nam rex regni zelo repletus, de his omnia timet, omnia suspicatur. Ideo ergo misit, et interfecit omnes parvulos, ut unum inveniret in omnibus. *August. in serm. de Epiph.* Et dum insequitur Christum regi nostro coaevum, procuravit exercitum stolis victricibus candidatum. *August. in serm. 3. de Innocentibus.* Ecce prophanus hostis beatis parvulis nunquam tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio; nam quantum contra eos iniquitas abundavit, tantum gratia benedictionis effulsit. *Idem.* O parvuli beati, ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo, qui etiam parvulis baptismum prodesse non existimat Christi; nam qui natus habere potuit praedicatores Angelos, narratores caelos, adoratores Magos, potuit et illis, ne pro eo sic morerentur, praestare, si sciret illa morte perituros, et non potius maiore felicitate victuros. Absit ut ad liberandos homines Christus veniens, de illorum praemio, qui pro illo interficerentur, nihil egerit, qui pendens in ligno pro eis a quibus interficiebatur, oravit. *Raban.* Non est autem contentus vastatione Bethlehem, sed et adiacentia loca vastavit, nec ullam misericordiam aetatis habuit, a filio unius noctis, usque ad filium duorum annorum, quin omnes occideret, unde subdit: *In Bethlehem et in omnibus finibus eius a bimatu et infra. August. serm. de Epiph.* In caelo enim viderant Magi ignotissimam stellam non ante paucos dies, sed ante finem biennii, sicut inquirenti Herodi patefecerunt, unde a bimatu et infra occidit infantes: propter quod sequitur: *Secundum tempus quod exquisierat a Magis. August. ser. de Innoc.* Vel quia timebat ne puer cui sidera famulantur, speciem suam paulo super aetatem, vel infra transformaret, vel aetatem sui temporis occultaret, ideo videtur pueros a bimatu usque ad pueros unius diei interfecisse. *August. de consens. Evan. lib. 2. c. 11.* Vel aliquorum magis propinquantium periculorum terroribus agitatus, Herodes ab illa cura scilicet interficiendi pueros mente abrepta in aliis potius occupatur; vel potuit credere Magos fallaci stellae visione deceptos, posteaquam non invenerunt quem natum putaverant, erubuisse ad se redire, atque ita timore depulso, a persequendo puero quievit, et sic completis diebus purgationis, tuto cum illo ascendere potuerunt. Quis enim non videat unum illum diem regem multis occupatum latere potuisse, deinde vulgatis rebus, quae in templo dictae factaequae fuerant, Herodes sensit se a Magis illusum, ac deinde sicut hic dicitur, multos infantes occidit. *Beda Hom. in fest. Innoc.* In hac autem morte puerorum, omnium Christi martyrum pretiosa est mors designata; quod parvuli occisi sunt, significat per humilitatis meritum ad martyrii perveniendum gloriam; quod in Bethleem et in omnibus finibus eius occisi sunt, ostendit in Iudaea unde Ecclesiae coepit origo, et ubique per orbem persecutionem saevituram; quod bimi occisi sunt, doctrina et operatione perfectos indicant, quid vero infra, simplices; quod illi quidem occisi sunt, et Christus evasit, insinuat corpora martyrum ab impiis posse perimi, sed Christum ab eis non posse auferri.

9. Tunc adimpletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Vox in Rhama audita est, ploratus et ululatus multus: Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.

9. *Chrysost. Hom. 9.* Quia Evangelista horrore implevit auditorem, crudelem occisionem narrans, rursus mitigationem apponit, ostendens quod haec non facta sunt Deo nequeunte prohibere atque ignorante, sed per prophetam praedicentem; unde dicit: *Tunc impletum est. Hieron. sup. Hierem. lib. 6. in expo. cap. 31.* Hoc Hieremiae testimonium Matthaeus, non secundum hebraicam veritatem, nec iuxta 70. protulit. Ex quo perspicuum est Evangelistas, et Apostolos non interpretationem alicuius secutos, sed tanquam Hebraeos quod legebant hebraice, suis sermonibus expressisse. *Hieron. sup. Matth.* Quod autem dicitur: *In Rhama*; non putemus loci nomen esse, quod est iuxta Gabaa, sed Rhama excelsum interpretatur, ut sit sensus. Vox in excelso audita est, idest longe lateque dispersa. *Chrysost. sup. Matth.* Vel quoniam de morte innocentium mittebatur, ideo in excelso audiebatur, secundum illud: *Vox pauperis penetrat nubes.* Quod autem dicit *ploratus*, fletum parvulorum ostendit. Quod autem dicit *ululatus*, matrum significat lamentum; in parvulis autem mors faciebat finem doloris, in matribus autem semper per memoriam reparatur; et ideo dicit: *Ululatus multus, Rachel plorans filios suos. Hieron.* De Rachel natus est Beniamin, in cuius tribu non est Bethleem. Quaeritur ergo, quomodo Rachel filios Iudae, idest filios Bethlehem quasi suos ploret? Respondebimus breviter, quia sepulta sit iuxta Bethleem in Ephrata, et ex corpusculi hospitio, matris nomen

accepit. Sive quoniam Iuda et Beniamin duae tribus iunctae erant, et Herodes praeceperat non solum in Bethlehem interfici pueros, sed et in omnibus finibus eius; per occisionem Bethlehem intelligimus multos etiam de Beniamin fuisse caesos. *August. De quaest. nov. et vet. test. quaest. 62.* Vel quia filii Beniamin, qui ad Rachel pertinent, olim a reliquis tribubus extincti sunt, et in praesenti et in futuro erasi. Tunc ergo Rachel coepit filios suos plangere, quando filios sororis suae in tali causa vidit occisos, ut aeternae vitae haeredes existerent: cui enim aliquid adversum evenit, ex felicitate alterius infausta sua miserius luget. *Remig.* Assumpsit autem S. Evangelista ad exaggerandam magnitudinem luctus, et diceret etiam Rachelem mortuam plorasse filios suos, et noluit consolari, quia non sunt. *Hieron.* Et hoc secundum duplicem intelligentiam, sive quia eos in aeternum mortuos existimaret, sive quia se consolari nollet de his, quos scivit esse victuros, ut sit sensus, *noluit consolari* de hoc, quod non essent, *Hilar.* Non enim non erant hi, qui mortui putabantur; in aeternitatis enim profectum per martyrii gloriam efferebantur; consolatio autem rei amissae erat praestanda, non auctae. Rachel Ecclesiae typum praetulit diu sterilis, nunc foecundae; huius ploratus ex filiis, non ideirco quia peremptos dolebat, auditur, sed quia ab his perimebantur, quos primum genitos filios retinere voluisset. *Raban.* Vel significat Ecclesiam quidem plorare sanctorum de hoc saeculo ablationem, sed non ita velle se consolari, ut qui saeculum morte vicerunt, rursus ad saeculi certamina secum redeant toleranda, quia non sunt ultra revocandi in mundum. *Glos.* Vel non vult consolari in praesenti, quia non sunt; sed omnem spem et consolationem ad aeternam transmittit vitam. *Raban.* Bene autem Rachel, quia ovis vel videns dicitur, Ecclesiam figurat, cuius tota intentio ut Deum contempletur, invigilat: et ipsa est ovis centesima quam pastor in humeris reportat.

19. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Aegypto dicens: Surge et accipe puerum et matrem eius, et vade in terram Israel. Defuncti sunt enim, qui quaerebant animam pueri.

19. *Eusebius ecclesiastica historia lib. 2. cap. 8. et 9.* Cum pro sacrilegio, quod Herodes in Salvatorem commiserat, et scelere quod in aequaevos eius peregerat, ultio eum divina perurgeret in mortem; corpus eius, *ut Iosephus lib. 18. cap. 7. refert*, morbus invasit diversus, ita ut diceretur a vatibus non morbi corporis haec, sed divinae ultionis esse supplicia. Ipse autem furore iam plenus nobiliores et primarios ex omni Iudaea ad se colligi, et recludi iubet in carcere; mandans, statim ut spiritum exhalasset, omnes interfici, ut eius obitum omnis Iudaea defleret invita. Paulo autem antequam novissimum spiritum redderet, Antipatrum filium suum iugulavit, post duos pueros quos ante necaverat, scilicet Alexandrum et Aristobolum. Talis igitur Herodis finis, qui digna supplicia scelere, quod in Bethlehem erga parvulos gesserat, et pro insidiis Salvatoris exactus est, ab Evangelista designatur cum dicit: *Defuncto autem Herode. Hieron.* Multi propter ignorantiam historiae labuntur in errorem, putantes eundem esse Herodem, a quo in passione Dominus irridetur, et qui nunc mortuus esse refertur. Ergo Herodes ille, qui cum Pilato postea amicitias fecit, huius Herodis filius est, frater Archelai, quem Tiberius Caesar Lugdunum relegavit, fratremque eius Herodem successorem regni fecit. Primo ergo Herode defuncto, *ecce apparuit Angelus Domini in somnis Ioseph in Ægypto dicens: Surge et accipe puerum et matrem eius. Dyonis. in caelest. hierarch. cap. 4.* Vide quoniam et ipse Iesus supercaelestibus essentiis superexistens, ad id quod secundum nos est immutabiliter veniens, non refugit ad se ordinatam et assumptam humanam ordinationem; sed obediens subditur Dei Patris per Angelos dispositionibus, et per Angelos ipsos annuntiatur Ioseph a patre disposita filii ad Aegyptum recessio, et iterum ad Iudaeam ex Aegypto transductio. *Chrysost. sup. Matth.* Vides enim quia Ioseph ad ministerium Mariae erat electus; eunte enim illa in Aegyptum et redeunte, quis ministerium ei tantae necessitatis impleret, nisi desponsata fuisset? Nam in prima quidem facie Maria puerum nutriebat, et Ioseph conservabat; revera autem puer et matrem nutriebat, et Ioseph tuebatur. Sequitur: *Et vade in terram Israel.* Quasi medicus enim descendit in Aegyptum, ut visitaret eam languentem erroribus, non ut remaneret in ea. Ratio autem reversionis assignatur, cum subditur: *Defuncti sunt enim, qui quaerebant animam pueri. Hieron.* Ex hoc loco intelligimus non solum Herodem, sed etiam sacerdotes et scribas eo tempore necem Domini fuisse meditatos. *Remig.* Sed si multi fuerunt, quomodo in tam brevi spatio extincti sunt? Quia ut dictum est, Herode mortuo, occisi sunt omnes maiores, qui in custodia tenebantur. *Chrysost. sup. Matth.* Quod dicitur consilio factum esse, quia consenserunt Herodi, ut inquireret puerum et occideret, quia scriptum est: *Turbatus est Herodes, et omnis Ierosolyma cum illo. Remig.* Aut certe locutus est Evangelista per speciem tropi, quando multi ponuntur pro uno. In hoc autem quod dicit: *Animam pueri*, destruuntur haeretici, qui dixerunt Christum non sumpsisse animam, sed loco animae habuisse divinitatem. *Beda hom. de Innoc.* Quod autem occisis pro Domino pueris Herodes non longe post obiit, et Ioseph Dominum cum matre ad terram Israel reduxit, significat omnes persecutiones, quae contra Ecclesiam erant movendae, persecutorum morte vindicandas, et pacem Ecclesiae denuo reddendam, et sanctos qui latuerant ad sua loca reversuros. Vel quod defuncto Herode redit ad terram Israel Iesus, denuntiat quod Enoch et Helia praedicantibus, Iudaei, sopita modernae invidiae flamma, fidem veritatis accipient.

14. Qui consurgens accepit puerum et matrem eius, et venit in terram Israel. Audiens autem, quod Archelaus regnaret in Iudaea pro Herode patre suo, timuit illo ire, et admonitus in somnis secessit in partes Galilaeae. Et veniens habi-

tavit in civitate quae vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per prophetas, quoniam nazaraeus vocabitur.

14. *Glos.* Angelicae admonitioni Ioseph non inobediens fuit; unde sequitur: *Qui consurgens accepit puerum et matrem eius et venit in terram Israel*, Non enim determinaverat Angelus, in quo loco terrae Israel, ut dubitante Ioseph iterum revertatur, et frequentiori visitatione Angeli certior redderetur; unde sequitur: *Audiens autem, quod Archelaus regnaret in Iudaea pro Herode patre suo: timuit illo ire. Ioseph. lib. 17. c. 1.* Habuit siquidem Herodes uxores novem, ex quarum septem numerosam suscepit sobolem; primogenitus eius Antipater ex Io. sida; Alexander, et Aristobolus ex Marianne; Archelaus ex Mathaca Samaritide: Herodes Antipas, qui postea tetrarcha fuit, et Philippus ex Cleopatra Ierosolymitide. Tribus igitur primis ab Herode interfectis, et post mortem eius occasione testamenti patris Archelao gubernationem regni usurpante, et causa de successione regni ad Caesarem Augustum delata; tandem de consilio Senatus omnem Herodis Monarchiam distribuit: mediam partem scilicet Idumaeam, et Iudaeam tradens Archelao sub nomine Tetrarchiae, pollicitus se facturum eum regem, si se dignum praebuisset. Mediam vero partem in duas secuit tetrarchias: cessitque Galilaea in partem Herodis tetrarchae. Itureae vero et Traconitidis regio Philippo. Factus est ergo post Herodem defunctum Archelaus quasi Dyarchus quod dominii genus, hic regnum appellat. *August. de cons. Evan. lib. 2. c. 10.* Sed hic aliquis quaeret, quomodo sicut Lucas narrat, ibant parentes eius per omnes annos pueritiae Christi in Ierusalem, si Archelai timore ibi prohibebantur accedere? Hoc dissolvere non est difficile; fieri enim poterat, ut per diem festum, inter tam ingentem turbam latenter ascenderent mox reversuri, cum tamen aliis diebus habitare metuerent, ut nec solemnitate praetermissa essent irreligiosi, nec continua mansione perspicui. Iste quoque intellectus patet, ut quod Lucas dicit per omnes annos eos ascendere solitos in Ierusalem, tunc accipiamus factum, cum iam non metueretur Archelaus, qui secundum historiam Ioseph *lib. 2. c. 8.* solum. 9. annis regnavit. Sequitur: *Et admonitus in somnis secessit in partes Galilaeae.* Sed forte hic quispiam moveatur. Cum Matthaeus dixerit, ideo timuisse Ioseph, cum puero redeuntem ire in Iudaeam, quia pro patre suo Herode Archelaus filius eius regnabat, quomodo potuit ire in Galilaeam, ubi alius filius eius Herodes Tetrarcha erat, ut Lucas testatur? Quasi vero ipsa sint tempora quibus puero timebatur, quae Lucas commemoravit, quae usque adeo mutata erant, ut in ipsa Iudaea non rex esset Archelaus, sed praeses Pilatus. *Glos.* Sed tunc quaeritur; quare non timuit Ioseph in Galilaeam ire, cum et ibi Archelaus regnaret? Sed melius potuit latere cum puero in Nazareth, quam in Ierusalem, ubi erat caput regni Archelaus: *Chrysost.* Immo quia regionem ortus sui mutavit, res in posterum caligine obducta est. Omnis quippe impetus persequentis in Bethlehem, eiusque fines desaevierat. Venit igitur Ioseph in Nazareth, et periculum fugiens, et in patriam rediens; unde sequitur: *Et veniens habitavit in civitate quae vocatur Nazareth. August. de consens. Evang. lib. 2. ca. 9.* Forte et hoc movet, quomodo dicat Matthaeus propterea cum puero Iesu parentes eius isse in Galilaeam, quia metu Archelai in Ierusalem ire noluerint, cum propterea magis isse in Galilaeam videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilaeae, sicut Lucas non tacuit? Sed intelligendum est, quia ubi Angelus in somnis in Aegypto dixit ad Ioseph: *Vade in terram Israel*, sic intellectum primo esse a Ioseph, ut putaret rectius esse pergere in Iudaeam; ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel. Postquam vero comperit ibi regnare Archelaum, noluit obiicere se periculo, cum posset terra Israel etiam Galilaea intelligi, quia et ipsam populus Israel incolebat. Quamquam possit et aliter solvi, quia potuit videri parentibus Christi, non esse habitandum ibi cum puero, nisi in Ierusalem, ubi erat templum Domini, et illuc ivissent, nisi Archelai praesentia terrerentur. Non autem divinitus iubebantur in Iudaea vel Ierusalem habitare, ut de Archelao quod timebant deberent contemnere, sed in terra Israel in qua etiam, ut dictum est, poterat intelligi Galilaea. *Hilar.* Verum typica ratio conservata est; Ioseph enim Apostolorum tenet speciem, quibus Christus circumferendus est creditus. Hi tanquam Herode mortuo, idest populo eius in passione Domini deperdito, Iudaeis praedicare sunt iussi; missi enim erant ad oves perditas domus Israel, sed manente haereditariae infidelitatis dominatu metuunt, et recedunt; admoniti per visum Spiritus S. donum in gentibus contemplantes, ad eas conferunt Christum. *Raban.* Vel hoc ultima tempora Ecclesiae designat, quod plurimis Iudaeorum ad praedicationem Enoch et Heliae conversis, ceteri ad instinctum Antichristi contra fidem pugnabunt. Pars igitur Iudaeae, in qua regnabat Archelaus, Antichristi sequaces ostendit. Nazareth autem Galilaeae, quo transfertur Christus, partem eiusdem gentis quae fidem est susceptura designat; unde Galilaea transmigratio, Nazareth autem flos virtutum interpretatur; quia Ecclesia quo ardentius a terrenis ad caelestia transmigrat, eo magis virtutum flore et germine abundat. *Glos.* Huic autem prophetae testimonium adiungit, dicens: *Ut impleretur quod dictum est per prophetam quoniam Nazaraeus vocabitur. Hieron.* Si fixum de Scripturis posuisset exemplum, nunquam diceret: *Quod dictum est per prophetas*, sed simpliciter *quod dictum est per prophetam.* Nunc autem pluraliter prophetas vocans, ostendit se non verba de Scripturis sumpsisse, sed sensum. Nazaraeus interpretatur sanctus; sanctum autem Dominum futurum omnis Scriptura commemorat. Possumus et aliter dicere, quod etiam eisdem verbis iuxta hebraicam veritatem in Isaia scriptum sit: *Exiet virga de radice Iesse, et Nazaraeus de radice eius consurget. Chrysost. sup. Matth.* Aut forte legerunt et aliquos prophetas ita dicentes, qui non sunt nobis canonizati, sicut Nathan et Esdra. Et quoniam hoc prophetatum erat, manifestat Philippus dicens ad Nathanaëlem: *Quem scripsit Moyses in lege, invenimus Iesum a Nazareth*; unde etiam prius Christiani Nazaraei vocabantur: sed apud Antiochiam mutatum est hoc nomen, et dicti sunt Christiani. *August. de consens. Evan. lib. 2. c. 5.* Haec autem omnia, quae sunt a narratione

Magorum, et deiceps Lucas tacet, hoc proinde cognoscendum, quod deinceps ad cetera valeat, sic unumquemque Evangelistarum contexere narrationem suam ut tanquam nihil praetermittentis series digesta videatur; tacitis enim quae non vult dicere, sic ea quae vult dicere, illis quae dicebat adiungit, ut ipsa continuo sequi videantur; sed cum alter dicit ea, quae alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum, ubi ea potuerint a quo praetermissa sunt transiliri.

CAP. III.

In diebus autem illis venit Ioannes Baptista praedicans in deserto Iudeae et dicens: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Hic est enim de quo dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius.

Chrysost. sup. Matth. Sol appropians antequam appareat, mittit radios suos, et facit albescere orientem, ut praecedens aurora adventum diei demonstret: sic Dominus natus in mundo, antequam appareat, per doctrinam spiritus sui fulgore transmisso illum inavit Ioannem, ut praecedens ille adventum annuntiet Salvatoris: et ideo post ortum Christi enarratum, doctrinam eius enarraturus Evangelista, et baptismum in quo testimonium habuit de praecursore, et Baptista praemittit, dicens: *In diebus autem illis venit Ioannes Baptista praedicans in deserto. Remig.* His autem verbis beati Ioannis non solum tempus et locum et personam, sed etiam officium et studium demonstrat. Tempus generale demonstrat cum dicit: *In diebus autem illis. August. de cons. Evang. lib. 2. ca. 6.* Hoc autem tempus Lucas per terrenas potestates expressit cum dixit: *Anno XV.* Sed intelligere debemus Matthaeum cum diceret: *In diebus illis*, in multo longiori spatio accipi voluisse. Mox enim ut narravit regressum de Aegypto Christum, quod utique tempore pueritiae vel infantiae factum est' ut possit stare quod Lucas de illo cum. XII. esset annorum narravit, continuo intulit: *In diebus autem illis*, non utique pueritiae tantum illius dies insinuans, sed omnes dies ab eius nativitate usque quo praedicare coepit Ioannes. *Remig.* Personam ostendit cum dicit: *Venit Ioannes*, idest manifestavit se, qui iamdiu prius latuerat. *Chrysost. in Hom. 14.* Sed quare necessarium fuit, ut Ioannes Christum praeveniret, operum testimonio Christum praedicante? Primo quidem ut hinc Christi dignitatem discas, quod sicut Pater, ita et ipse prophetas habet, secundum illud Zachariae: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis.* Deinde ut nullam causam inverecundiae Iudaeis relinquat, quod et ipse demonstrat dicens: *Venit Ioannes neque manducans neque bibens, et dicunt daemonium habet. Venit filius hominis manducans et bibens, et dicunt. Ecce homo edax.* Sed et aliter necessarium erat ab alio prius dici, quae de Christo erant, et non ab ipso: alias Iudaei quid dixissent, qui post testimonium Ioannis dixerunt: *Tu testimonium perhibes de teipso?* Testimonium tuum non est verum. *Remig.* Officium subiungit, cum dicit: *Baptista;* in quo Domini viam praeparavit; nisi enim baptizari homines consuescerent, baptismum Christi abborrerent. Studium ostendit, cum ait: *Praedicans. Raban.* Quia etiam Christus praedicaturus erat; postquam enim visum fuit idoneum tempus scilicet circa triginta annos incipiens praedicationem suam, viam Domino praeparavit. *Remig.* Locum subiungit dicens: *In deserto Iudaeae. Max.* Ubi ad praedicationem eius nec insolens turba perstreperet, nec infidelis auditor rediret, sed hi tantum audire possent, qui praedicationem cura divini cultus expeterent. *Hieron. sup. Isai. lib. 11. in expo. ca. 40.* Vel in hoc considerandum est, quod salutare Dei, et gloria Domini non praedicatur in Ierusalem, sed in solitudine Ecclesiae, et in deserta gentium multitudine. *Hilar. can. 11. in Mat.* Vel etiam ad Iudaeam venid tesertam, Dei frequentatione, non populi, ut praedicationis locus, eorum quibus praedicatio erat missa, solitudinem testaretur. *Glos.* Vel typice desertum significat vitam a mundi illecebris segregatam, quae poenitentibus competit. *August. lib. de Poenit. in init.* Nisi autem poeniteat aliquem vitae veteris, novam non potest inchoare. *Hilar.* Et ideo poenitentiam regno caelorum appropinquante pronuntiat, per quam est reditus ab errore, recursus a crimine, et post vitiorum pudorem professio desinendi dicens: *Poenitentiam agite. Chrysost. sup. Mat.* Ubi manifestat in ipso principio, quia benigni regis est nuntius: non enim peccatoribus minas intendebat, sed indulgentiam promittebat. Solent reges nato sibi filio, indulgentiam in regno suo donare, sed ante transmittunt acerbissimos exactores. Deus autem nato sibi filio, volens donare indulgentiam peccatorum, praemisit quasi exactorem exigentem et dicentem: *Poenitentiam agite.* O exactio quae non facit pauperes, sed divites reddit. Nam cum quis debitum iustitiae suae reddiderit, Deo nihil praestat, sed sibi lucrum suae salutis acquirit. Poenitentia enim cor emundat, sensus illuminat, et ad susceptionem Christi praeparat humana praecordia: unde subiungit: *Appropinquabit enim regnum caelorum. Hieron.* Primus Baptista Ioannes regnum caelorum praedicat, ut praecursor Domini hoc honoretur privilegio. *Chrysost. in Hom.* Ideoque quod nunquam Iudaei audierant; neque etiam a prophetis; caelos, et regnum quod ibi est, praedicat, et nihil de cetero de terra dicit. Sic ergo ex novitate eorum, quae dicuntur, erigit eos, ad quaerendum eum qui praedicatur. *Remig.* Regnum autem caelorum quatuor modis dicitur, nempe Christus, secundum illud: *Regnum Dei intra vos est.* S. Scriptura, secundum illud: *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum eius.* S. Ecclesia, secundum illud: *Simile est regnum caelorum decem virginibus.* Supernum solium, secundum illud: *Multi venient ab Oriente et Occidente, et recumbent in regno caelorum*, et hoc totum hic potest intelligi. *Glos.* Dicit autem: *Appropinquabit enim regnum caelorum*, quia nisi appropinquaret, nemo redire posset, quia infirmi et caeci, via quae est Christus, carebant. *August. de con. Evang.* Haec autem verba Ioannis alii Evangelistae praetermiserunt. Iam vero quod sequitur: *Hic est qui dictus est per Isaiam prophetam dicentem. Vox clamantis in deserto: rectas facite semitas eius*; ambigue positum est, nec elucet, utrum ex persona sua Evan-

gelista commemoravit, an adhuc verba eiusdem Ioannis secutus adiunxerit, ut totum hoc Ioannes dixisse intelligatur: *Poenitentiam agite: appropinquabit enim regnum caelorum.* Hic est enim de quo dictum est per Isaiam prophetam. Neque enim hoc movere debet, quia non ait, Ego sum; sed *Hic est*: nam et Matthaeus dixit *Invenit hominem sedentem in telonio*, et non dixit, Invenit me. Quod si ita est, non est mirum, si et interrogatus quid diceret de seipso, sicut narrat Ioannes Evangelista respondit: *Ego vox clamantis in deserto. Greg. hom. 7. in evan.* Scitur autem, quia unigenitus filius Verbum Patris vocatur, secundum illud: *In principio erat Verbum.* Ex ipsa autem nostra locutione cognoscimur; quia vox sonat, ut verbum possit audiri. Adventum itaque Domini Ioannes praecurrens vox dicitur, quia per eius ministerium Patris Verbum ab hominibus auditur. *Chrysost. sup. Matth.* Vox etiam est sonus confusus, nullum secretum cordis ostendens, sed hoc tantummodo significans, quia vult aliquid dicere ille qui clamat; verbum autem est sermo, mysterium cordis aperiens. Ad haec vox inter homines et animalia communis est; verbum autem est hominum tantum. Ideo ergo Ioannes dictus est vox, non verbum, quia per eum Deus sua consilia non demonstravit, sed hoc solum quod Deus aliquid facere in hominibus meditabatur; postea autem per filium suum plenissime mysterium suae voluntatis aperuit. *Raban.* Qui recte vox clamantis ob fortitudinem praedicationis dicitur. Tribus autem modis clamor accidit; hoc est, si longe positus est cui loquatur, si surdus, si per indignationem: et haec humano generi acciderunt. *Glos.* Est igitur Ioannes quasi vox verbi clamantis: verbum enim clamat in voce, idest Christus in Ioanne. *Beda.* Sicut etiam clamavit in omnibus, qui a principio aliquid divinitus dixerunt; et tamen iste solus est vox: quia per eum praesens verbum ostenditur, quod alii longe nuntiaverunt. *Greg. hom. 7. in evan.* Ipse autem Ioannes est clamans in deserto, quia derelictae ac destitutae Iudaeae solatium Redemptoris annuntiat. *Remig.* Quantum autem ad historiam attinet, in deserto clamabat, quia remotus erat a turbis Iudaeorum. Quid autem clamet, insinuat cum subiungit: *Parate viam Domini. Chrysost. super Matth.* Sicut enim magno regi in expeditionem venturo praeparatores praecedunt, qui sordida abluunt, dirupta componunt; sic et Dominum nostrum praecessit Ioannes, qui ab humanis cordibus poenitentiae scopis peccatorum sordes eiiceret, et quae dissipata fuerant spiritualium praeceptorum ordinatione componeret. *Greg. hom. 20. in evang.* Omnis autem, qui fidem rectam et bona opera praedicat, Domino ad corda audientium viam parat, rectas Domino semitas facit, dum mundas in animo cogitationes per sermonem bonae praedicationis format. *Glos.* Vel fides est via qua verbum ad cor descendit: cum mores in melius mutantur, fiunt semitae rectae.

2. Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos. Esca autem eius erat locustae et mel silvestre.

2. *Chrysost. sup. Matth.* Postquam ostendit, quia ipse est vox clamantis in deserto, prudenter Evangelista subiunxit: *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum*: in quo ostenditur, quae sit vita ipsius: nam ipse quidem testificabatur de Christo, vita autem eius de ipso. Nemo autem potest esse alterius testis idoneus, nisi prior fuerit suus. *Hilar.* Fuerant enim praedicanti Ioanni et locus opportunior, et vestitus utilior, et cibus aptior. *Hieron.* De pilis enim camelorum habebat vestimentum, non de lana. Aliud austerae vestis indicium est, aliud luxuriae mollioris. *Chrysost. sup. Matth.* Servis autem Dei non convenit habere vestimentum ad speciem visionis vel ad carnis delectamentum, sed tantum ad tegumentum nuditatis. Habebat enim Ioannes vestem non mollem neque delicatam, sed cilicinam, gravem, et asperam, et conterentem corpus potius quam foventem, ut de virtute animae eius ipse habitus corporis loqueretur. Sequitur: *Et zonam pelliceam circa lumbos suos.* Consuetudo enim erat apud Iudaeos ut zonis laneis uterentur: ideo iste quasi durius aliquid facere volens, zona pellicea cingebatur. *Hieron.* Porro quod sequitur: *Esca eius erat locustae et mel silvestre*, habitatori solitudinis congruum est, ut non delicias ciborum, sed necessitates humanae carnis expleret. *Raban.* Tenui victu contentus, et ex minutis volatilibus, et melle invento in truncis arborum. In dictis autem Arnulphi Galliarum Episcopi reperimus minimum genus locustarum fuisse in deserto Iudaeae, quae corpusculis in modum digiti manus exilibus, et brevibus in herbis facile capiuntur, coctaeque in oleo pauperem praebent gustum. Similiter narrat, in eodem deserto esse arbores habentes lata folia et rotunda, lactei coloris et melliti saporis, quae natura fragilia manibus fricantur et eduntur; et hoc est quod mel silvestre dicitur. *Remig.* Sub hoc autem habitu vestimentorum, et utilitate ciborum ostendit se peccata totius generis humani deflere. *Raban.* Potest et habitus et gustus eius qualitatem internae conversationis exprimere: nam austerioribus utebatur indumentis, quia vitam peccantium increpavit. *Hieron.* Zona quidem pellicea, qua cinctus fuit et Helias, mortificationis est indicium. *Raban.* Locustas et mel silvestre edebat, quia dulcius sapiebat turbis praedicatio eius; sed citius finem sortita est: in melle enim dulcedo, in locustis est alacer volatus, sed cito deciduus. *Remig.* Per Ioannem autem, qui Dei gratia interpretatur, significatur Christus, qui mundo gratiam attulit; per vestimentum illius designatur Ecclesia gentium. *Hilar. can. 11.* Cum exuviis immundarum pecudum, quibus gentiles pares existimantur, Christi praedicator induitur, fitque sanctificatum habitu prophetali, quidquid in eis vel inutile fuerat, vel sordidum. Zonae autem praecinctio efficax in omne opus bonum est apparatus, ut ad omne ministerium Christi simus accincti. In esum etiam eliguntur locustae fugaces hominum, et ad omnem adventum nostri sensus evolantes; nos scilicet, qui ab omni sermone et congressu ipsis quibusdam corporis saltibus efferebamur voluntate vagi, in operibus inutiles, in verbis quaeruli, sede peregrini, nunc sumus sanctorum alimonia et satietas prophetarum electi, simul cum melle silvestri, dul-

cissimum ex nobis cibum non ex alveariis legis, sed ex truncis silvestrium arborum praebituri.

3. Tunc exibat ad eum Ierosolyma et omnis Iudaea, et omnis regio circa Iordanem, et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua.

3. *Chrysost. sup. Matth.* Conversatione Ioannis exposita, convenienter subiungit: *Tunc exibat ad eum*: amplius enim resonabat conversatio vitae eius in eremo, quam vox clamoris ipsius. *Chrysost. in hom. 10.* Erat enim mirabile in humano corpore tantam patientiam videre: quod denique et Iudaeos magis attrahebat, magnum Heliam in eo videntes. Conferebat autem ad stuporem, quod dereliquerat eos gratia prophetarum, et post longum tempus reversa videbatur ad eos. Praedicationis etiam modus immutatus ad id proderat: nihil enim assuetorum apud alios prophetas audiebant, puta praelia et victorias Babylonicas et Persicas; sed caelos, et quidem illic regnum et supplicium gehennae. Dicit autem: *Tunc exibat ad eum Ierosolyma et omnis Iudaea, et omnis regio circa Iordanem et baptizabantur ab eo in Iordane. Glos.* Baptismo praecurrente, non peccata dimittente. *Remig.* Baptismus enim Ioannis figuram gerebat catechumenorum: nam sicut modo catechizantur pueri, ut digni fiant sacramento baptismatis; ita Ioannes baptizabat, ut baptizati ab eo, postea devote vivendo digni fierent accedere ad Christi baptismum. In Iordane autem baptizabat, ut ibi aperiretur ianua regni caelestis, ubi datus est aditus filiis Israel terram promissionis intrandi. Sequitur: *Confitentes peccata sua. Chrysost. sup. Matth.* Ad comparationem enim sanctitatis Ioannis, quis poterat arbitrari se iustum? Sicut enim vestis candida si fuerit posita iuxta nivem, ad comparationem nivis sordida invenietur; sic ad comparationem Ioannis, omnis homo videbatur immundus: et ideo peccata sua confitebantur. Confessio autem peccatorum testimonium est conscientiae timentis Deum. Perfectus enim timor solvit omnem pudorem. Illic autem turpitudo confessionis aspicitur, ubi futuri iudicii poena non creditur. Et quia ipsum erubescere poena est gravis, ideo iubet nos Deus confiteri peccata nostra, ut verecundiam patiamur pro poena; nam et hoc ipsum pars iudicii est. *Raban.* Bene autem qui baptizandi erant, exire ad prophetam dicuntur; quia nisi quis ab infirmitate recedat, pompae diaboli ac mundi illecebris abrenuntiet, baptismum salubre consequi non poterit. Bene autem in Iordane, qui descensio eorum dicitur, baptizantur; quia de superbia vitae ad humilitatem verae confessionis descenderant. Exemplum autem iam tunc confitendi peccata, ac meliorem vitam promittendi baptizandis dabatur.

4. Videns autem multos Pharisaeorum, et Sadducaeorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructum dignum poenitentiae. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.

4. *Greg. in Pastor. lib. 3. cap. 1.* Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, ut ad sua singulis congruat, et tamen a communis aedificationis arce numquam recedat. *Glos.* Unde necesse fuit, ut post doctrinam quam Ioannes turbis tradiderat, Evangelista etiam illius doctrinae faceret mentionem qua instruxit eos, qui provectiores videbantur: et ideo dicit: *Videns autem multos Pharisaeorum et Sadducaeorum venientes ad baptismum suum. Isidor. lib. 8. cap. 4. Etymolog.* Pharisaei et Sadducaei inter se contrarii sunt; nam Pharisaei ex hebraeo in latinum interpretantur divisi, eo quod traditionum et observationum iustitiam praeferunt unde divisi vocantur a populo quasi per iustitiam. Sadducaei interpretantur iusti; vindicant enim sibi quod non sunt, corporum resurrectionem negant, et animam cum corpore interire praedicant. Hi tantum quinque libros legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt. *Glos.* Hos ergo qui inter Iudaeos maiores videbantur, videns Ioannes ad baptismum suum venire, dixit eis: *Progenies viperarum, quis vobis demonstrabit fugere a ventura ira? Remig.* Consuetudo Scripturarum est ab imitatione operum nomina imponere, secundum illud: *Pater tuus Amorrhaeus*: sic et isti ab imitatione viperarum progenies viperarum dicuntur. *Chrysost. sup. Matth.* Sicut enim artificiosus medicus si viderit aegrotantis colorem, intelligit speciem passionis; sic Ioannes venientium ad se Pharisaeorum pravas cogitationes intellexit: forsitan enim apud se cogitaverunt: Imus, et confitemur peccata nostra, nullum laborem nobis imponit, baptizamur, et consequimur indulgentiam peccatorum. Insipientes, numquid facta digestione impuritatis non est necessaria sumptio medicinae? Sic multa diligentia necessaria est homini post confessionem et baptismum, ut vulnus peccatorum perfecte sanetur; ideo dicit: *Progenies viperarum.* Natura enim viperarum est, quod statim cum momorderit hominem, currit ad aquam, quam si non invenerit, moritur; ideo istos dicebat progeniem viperarum, quia peccata mortifera committentes currebant ad baptismum, ut sicut viperae per aquam tantum pericula mortis evaderent. Item viperarum natura est rumpere viscera matrum suarum, et sic nasci. Quoniam ergo Iudaei assidue persequentes prophetas corruperunt matrem suam synagogam, ideo progenies viperarum nuncupantur. Item viperae a foris speciosae sunt et quasi pictae, intus autem veneno repletae; ita et isti pulchritudinem sanctitatis ostendebant in vultu. *Remig.* Cum ergo dicitur: *Quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira?* subauditur, nisi Deus. *Chrysost. sup. Matth.* Vel quis vobis demonstravit, num Isaias propheta? Absit. Si enim ipse vos docuisset, non spem in aquam poneretis tantum, sed etiam in operibus bonis; ille enim dicit: *Lavamini, et mundi estote, auferte nequitiam ab animabus vestris, discite benefacere.* Numquid e-

tiam David, dicens: *Lavabis me, et super nivem dealbabor?* Absit: ille enim sic dicit postea: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Si ergo essetis discipuli David, cum gemitu ad baptismum veniretis. *Remig.* Si vero, *quis demonstrabit*, sub futuro legatur tempore, hic est sensus: Quis doctor, quis praedicator dabit vobis consilium, ut possitis evadere iram aeternae damnationis? *August. lib. 9. de Civ. Dei. c. 5.* Deus autem propter quamdam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem secundum Scripturas irascitur, nec tamen ulla passione turbatur: hoc enim verbum vindictae usurpavit effectus, non ille turbulentus affectus. Si ergo vultis effugere, *facite dignum fructum poenitentiae. Greg. hom. 20. in evang.* In quibus verbis notandum est, quod non solum fructus poenitentiae, sed dignos poenitentiae admonet esse faciendos. Sciendum enim est, quia quisquis illicita nulla commisit, huic iure conceditur ut licitis utatur. At siquis in culpam lapsus est, tanto a se debet licita abscindere, quanto se meminit et illicita perpetrasse. Uniuscuiusque ergo conscientia convenitur, ut tanto maiora quaerat bonorum operum lucra per poenitentiam, quanto graviora sibi intulerit damna per culpam. Sed Iudaei de generis nobilitate gloriantes, idcirco se agnoscere peccatores nolebant, quia de Abrahae stirpe descenderant, et ideo eis recte dicitur: *Et ne velitis dicere inter vos: Patrem habemus Abraham. Chrysost. hom. 11.* Haec autem dixit, non prohibens illos dicere ex illo se esse, sed prohibet in hoc confidere, virtuti animae non insistentes. *Chrysost. sup. Matth.* Quid enim prodest ei quem sordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio vilis, quem mores adornant? Melius est enim alicui ut in eo glorientur parentes, quia talem filium habent, quam ut ipse de parentibus glorietur. Sic et vos nolite gloriari dicentes, quia patrem habemus Abraham: sed magis erubescite, quia filii estis eius, et sanctitatis eius non estis haeredes. De adulterio enim natus videtur, qui non assimilat patrem. Parentum igitur gloriam excludit, dicens: *Et ne velitis dicere. Raban.* Quia ergo praeco veritatis ad dignum poenitentiae fructum faciendum eos incitare volebat, ad humilitatem provocabat, sine qua nullus poenitere potest, subdens: *Dico enim vobis quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. Remig,* Fertur, quod in eo loco praedicavit Ioannes circa Iordanem, ubi iubente Deo XII. lapides de medio alveo Iordanis sublati positi sunt; potuit ergo fieri ut hos demonstrando, diceret *de lapidibus istis. Hieron.* In quo Dei indicat potentiam, quod qui de nihilo cuncta fecerat, posset et de saxis durissimis populum procreare. *Glos.* Prima enim sunt rudimenta fidei credere Deum posse quicquid voluerit. *Chrysost. in hom.* Ex lapidibus autem generari homines, simile est ei quod ex Sara processit Isaac: unde et propheta dicit: *Aspicite ad petram de qua excisi estis. Is. 51. 1.* Huius igitur prophetiae eos memores faciens, monstrat quod possibile est, nunc etiam simile fieri. *Raban.* Vel aliter. Lapidum nomine gentes significatae sunt, quae lapides coluerunt. *Chrysost. sup. Matth.* Item lapis durus est ad opus, sed cum factum fuerit opus ex eo, deficere nescit; sic et gentes cum difficultate crediderunt quidem, tamen credentes permanent in aeternum in fide. *Hieron.* Lege Ezechielem: *Auferam* inquit *a vobis cor lapideum, et dabo vobis cor carneum. 36. 26.* In lapide duritia, in carne mollitudo mostratur. *Raban.* De lapidibus ergo filii Abrahae suscitati sunt, quia dum gentiles in Abrahae semine, idest in Christo crediderunt, eius filii facti sunt, cuius semini sunt uniti. Sequitur: *Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Chrysost. sup. Matth.* Securis est acutissima ira consummationis, quae totum praecisura est mundum. Sed si posita est, quare non praecidit? Quia rationabiles sunt arbores, et in potestate habent facere bonum aut non facere, ut videntes ad radices suas positam esse securim, timeant et faciant fructum. Ergo denunciatio irae, quod est securis positio, etsi in malis nihil agat, tamen a malis segregat bonos. *Hieron.* Vel securis est praedicatio evangelii iuxta Hieremiam, qui verbum Domini comparat securi caedenti petram. *Ier. 23. 29. Greg. hom. 20.* Vel securis est Redemptor noster, qui velut ex manubrio, et ferro ex divinitate constans et humanitate, tenetur ex humanitate sed incidit ex divinitate: quae videlicet securis ad radicem arboris posita est, quia etsi per patientiam expectat, videtur tamen quid factura est: *Omnis enim arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur:* quia unusquisque perversus paratam citius gehennae concremationem invenit, qui hic fructum boni operis facere contemnit. Securim autem non iuxta ramos positam, sed ad radicem dicitur; cum enim malorum filii tolluntur, rami infructuosae arboris abscinduntur: cum vero tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor a radice abscissa est, ne remaneat unde prava iterum soboles succrescat. *Chrysost. in hom. 11.* Cum autem dicit *omnis,* excludit primatum, quod est a nobilitate; quasi dicat: Etsi nepos fueris Abrahae, sustinebis poenam sine fructu manens. *Raban.* Quatuor autem sunt species arborum: quarum una tota est arida, cui assimilantur pagani; altera viridis, sed sine fructu, cui assimilantur hypocritae; tertia viridis et fructuosa, sed venenosa, cui assimilantur haeretici, quarta viridis est et fructum bonum gignit, cui assimilantur viri catholici. *Greg. in hom. 20.* Igitur omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem mittetur: quia paratam gehennae concremationem invenit, qui hic boni operis fructum facere contemnit.

5. Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam, qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni. Cuius ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili.

5. *Glos.* Quia in praecedentibus verbis Ioannes explicaverat, quod supra summarie de agenda poenitentia praedicavit, restabat, ut etiam distinctius praedicaret, quod de regni caelorum appropinquatione iam dixerat; et ideo dixit: *Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam. Greg. in hom.* Ioannes, non in spiritu, sed in aqua baptizat, quia peccata solvere non valebat: corpora quidem per aquam lavat, sed

tamen animas per veniam non lavat. *Chrysost. hom. 10.* Cum enim nondum esset oblata hostia, neque peccatum solutum esset, nec spiritus descendisset in aquam, qualiter fieret remissio peccatorum? Sed quia Iudaei nequaquam propria sentiebant peccata, et hoc erat eis causa malorum, advenit Ioannes in cognitionem eos ducens propriorum peccatorum, poenitentiam memorando. *Greg. hom. 7. in ev.* Cur ergo baptizat, qui peccata non relaxat, nisi ut praecursionis suae ordinem servans, qui nasciturum nascendo praevenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando praeveniret? *Chrysost. sup. Matth.* Vel missus erat Ioannes ad baptizandum, ut ad baptismum venientibus praesentiam filii Dei in corpore praedicaret, sicut ipse testatur alibi dicens: *Ut manifestetur in Israel, ideo ego veni in aqua baptizare. August. in Ioann. tract. 4.* Vel ideo baptizat, quia oportebat baptizari Christum. Sed quare non solus ipse baptizatus est a Ioanne, si ad hoc missus erat Ioannes per quem baptizaretur Christus? Quia si solus Dominus baptizatus esset baptismate Ioannis, non deessent, qui putarent baptismum Ioannis maiorem esse quam baptismum Christi, usque adeo, ut solus Christus eo baptizari meruisset. *Raban.* Vel ideo baptizat, ut poenitentes hoc signaculo ab impoenitentibus secernendo ad baptismum dirigat Christi. *Chrysost. sup. Matth.* Quia ergo propter Christum baptizabat, ideo ad Christum venientibus ipsum praedicat apparitorum, et eminentiam potestatis eius annuntiat dicens: *Qui autem post me venturus est, fortior me est. Remig.* Sciendum est autem, quod quinque modis venit Christus post Ioannem, nascendo, praedicando, baptizando, moriendo, et ad inferos descendendo. Et pulchre Dominus dicitur fortior Ioanne, quia ille purus homo, hic vero Deus et homo. *Raban.* Ac si Ioannes dicat: Ego quidem fortis sum ad poenitentiam invitando, ille peccata remittendo; ego regnum caelorum praedicando, ille donando; ego in aqua baptizando, ille in spiritu. *Chrysost. hom. 11.* Cum autem audieris, *quia fortior me est*, ne aestimes secundum comparationem me hoc dicere; neque enim inter servos illius ordinari sum dignus, ut vilissimam ministerii susciperem particulam: unde subdit: *Cuius non sum dignus calceamenta portare. Hilar.* Apostolis utique circumferendae praedicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem Dei erat debitum nuntiare. *Chrysost. sup. Matth.* Vel per pedes Christi intelligere possumus Christianos, praecipue Apostolos, ceterosque praedicatores, inter quos erat Ioannes Baptista: calceamenta autem sunt infirmitates, quibus operit praedicatores. Haec ergo calceamenta Christi omnes praedicatores portant, et Ioannes etiam portabat; sed se dignum non esse portare pronuntiat, ut maiorem ostenderet gratiam Christi meritis suis. *Hieron.* In alio Evangelio ait: *Cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamenti.* Hic humilitas, ibi ministerium demonstratur: quia Christus cum sponsus sit, et Ioannes non mereatur sponsi corrigiam solvere, ne vocetur domus eius iuxta legem Moysi, et exemplum Ruth, domus discalceati. *Chrysost. sup. Matt.* Quia vero nemo potest dare dignius beneficium quam ipse est, nec facere alterum quod ipse non est, recte subdit: *Ille vos baptizabit in Spiritu Sancto, et igni.* Ioannes quidem cum sit corporalis, spiritualem baptismum dare non potest, sed baptizat in aqua, quae corpus est; et ideo corpus cum corpore baptizat. Christus autem spiritus est, quia Deus est. Spiritus etiam sanctus, spiritus est; anima quoque spiritus est; ideo spiritus cum spiritu spiritum nostrum baptizat. Baptismus autem spiritus proficit, quia ingrediens spiritus circumplectitur animam, et quasi muro quodam inexpugnabili circuit eam, et non permittit, ut carnales concupiscentiae praevaleant contra eam. Non quidem facit, ut caro non concupiscat, sed tenet animam, ut ei non consentiat. Et quoniam Christus iudex est, baptizat in igne, idest in tentationibus; in igne autem baptizare non potest homo purus. Ille enim tentandi habet licentiam, qui remunerandi habet potestatem. Hic autem baptismus tribulationis, idest ignis comburit carnem, ut non germinet concupiscentias: nam caro spirituales quidem poenas non timet, sed carnales. Ideo ergo Dominus super servos suos carnales tribulationes mittit, ut timens angustias suas caro non concupiscat malum. Vides ergo quia spiritus repellit concupiscentias, et praevalere non sinit; ignis autem ipsas concupiscentiarum radices comburit. *Hieron.* Vel *in Spiritu S. et igni*: quia ignis est Spiritus S. quo descendente, sedit quasi ignis super linguas credentium. Et impletus est sermo Domini dicens: *Ignem veni mittere in terram*: sive quia in praesenti spiritu baptizamur, et in futuro igni, secundum illud Apostoli *1. Cor. 3. Uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Chrysost. in hom.* Non autem dicit: Dabit vobis Spiritum S.: sed *baptizabit vos in Spiritu sancto*, copiam gratiae metaphorice ostendens. Per hoc etiam monstratur, quod sola voluntate etiam in fide indiget ad iustificandum, non laboribus, et sudoribus: et sicut facile est baptizari, ita facile est per eum transmutari, et fieri meliores. In igne vero vehementiam gratiae, quae vinci non possit, demonstrat; et ut intelligat, quod similes antiquis et magnis Prophetis repente suos faciat: propter hoc enim ignis meminit, quia plures visionum prophetalium per ignem apparuerunt. *Chrysost. in Matth.* Patet ergo, quod baptismus Christi non solvit Ioannis baptismum, sed in se inclusit: qui enim baptizatur in nomine Christi, utrumque baptismum habet et aquae, et spiritus: quia Christus et spiritus erat et corpus suscepit, ut et corporale, et spirituale baptisma daret. Ioannis autem baptismus non includit in se baptismum Christi; quia quod minus est, maius in se includere non potest. Ideo Apostolus cum invenisset quosdam Ephesios Ioannis baptismate baptizatos, iterum baptizavit eos in nomine Christi, quia in spiritu non erant baptizati: quoniam et Christus iterum baptizavit eos, qui a Ioanne fuerant baptizati: sicut sermo Ioannis demonstrat, dicens: *Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in spiritu*, Nec videbatur iterum baptizare; sed semel, quia enim amplius erat baptisma Christi quam Ioannis, novum dabatur, et non iteratum. *Hilar.* Salutis igitur nostrae, et iudicii tempus designat in Domino dicens: *Baptizabit vos in Spiritu sancto, et igni*, quia baptizatis in Spiritu S. reliquum sit consummari igne iudicii; unde subditur: *Cuius ventilabrum in manu sua. Raban.* Per ventilabrum, idest paleam, discre-

tio iusti examinis designatur, quod habet Dominus in manu idest in potestate, *quia Pater omne iudicium dedit filio*. Sequitur: *Et permundabit aream suam. Chrysost. sup. Matth.* Area idest Ecclesia; horreum vero regnum caeleste; ager autem hic mundus. Mittens ergo Dominus Apostolos, ceterosque doctores quasi messores, praecidit omnes gentes de mundo, et in aream Ecclesiae congregavit. Hic ergo triturandi sumus, hic ventilandi: omnes enim homines in rebus carnalibus delectantur, sicut grana in palea. Sed qui fidelis est, et boni cordis habet medullam, mox ut leviter tribulatus fuerit, negligens carnalia currit ad Dominum: si autem modicae fidei fuerit, vix cum grandi tribulatione; qui autem omnino infidelis est et vacuus, quantumcunque tribulatus fuerit, non transit ad Deum. Triticum autem cum primum trituratum fuerit, iacet cum paleis in uno loco confusum: postea autem ventilatur ut separetur; sic et in una Ecclesia fideles cum infidelibus habentur commixti; ideo movetur persecutio quasi ventus, ut ventilabro Christi iactati, qui iam disiuncti fuerant actibus, separentur et locis. Et vide quia non dixit, mundabit aream suam, sed *permundabit*: necesse est enim, ut diversis modis tentetur Ecclesia, donec permundetur. Et primum quidem ventilaverunt illam Iudaei, deinde Gentiles, modo Haeretici, postmodum perventilabit Antichristus. Sicut enim quando modica est aura, non permundatur tota tritici massa, sed leviores paleae iactantur, graviores autem remanent: sic et modo modico flatu tentationis sufflante pessimi homines recedunt. Si autem surrexerit maior tempestas, etiam illi qui videntur esse stabiles, sunt exituri. Ideo necessaria est tentatio maior, ut permundetur Ecclesia. *Remig.* Hanc etiam aream, scilicet Ecclesiam Dominus mundat in hac vita, cum vel per iudicium sacerdotum mali de Ecclesia tolluntur, vel per mortem de hac vita abscinduntur. *Raban.* Universaliter autem areae purgatio in fine perficietur, quando mittet Angelos suos filius hominis, et colliget de regno suo omnia scandala. *Greg. 34 Mor. c. 5.* Nam post trituram vitae praesentis, in qua nunc triticum sub paleis gemit, ita illo extremi iudicii ventilabro triticum paleaque discernitur, ut nec in tritici horreum paleae transeant, nec in palearum ignem horrei grana dilabantur: et hoc est quod sequitur: *Et congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili. Hilar.* Triticum suum, perfectos scilicet credentium fructus, dicit caelestibus horreis recondendum, paleas vero infructuosorum hominum inanitatem. *Raban.* Verum hoc inter paleas et zizania distat, quod paleae non alio quam triticorum semine prodeunt, zizania vero de diverso. Paleae ergo sunt, qui fidei sacramentis imbuuntur, sed solidi non sunt; zizania vero, qui et opere et professione secernuntur a bonorum sorte. *Remig.* Ignis autem inextinguibilis dicitur poena aeternae damnationis: sive quia quos semel suscepit, numquam extinguit, sed semper cruciat: sive ad differentiam ignis Purgatorii, qui ad tempus accenditur et extinguitur. *August. de Concord. Evang. lib. 2. ca. 12.* Si autem quaeritur, quae verba potius Ioannes Baptista dixerit, utrum quae Matthaeus, an quae Lucas, an quae Marcus eum dixisse commemorat; nullo modo hic laborandum esse iudicat, qui prudenter intelligit ipsas sententias esse necessarias cognoscendae veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatae. Et in hoc apparet non debere nos arbitrari mentiri quemquam, si pluribus reminiscentibus rem, quam audierunt, vel viderunt, non eodem modo, atque eisdem verbis eadem res fuerit indicata. Quisquis autem dicit Evangelistis per Spiritus S. potentiam hoc potuisse concedi, ut nec in genere verborum, nec in ordine, nec in numero discreparent, non intelligit, quanto amplius Evangelistarum excellit auctoritas, tanto magis per eos fuisse firmandam ceterorum hominum vera loquentium securitatem. Quod autem alius dixit: *Cuius non sum dignus calceamenta portare*; alius vero *Calceamenti corrigiam solvere* non verbis tantum, sed et re ipsa videtur aliud esse. Merito ergo quaeri potest quid horum Ioannes dixerit? Verum enim videtur narrasse, qui hoc potuit narrare quod ille dixit; qui autem aliud, etsi non est mentitus certe, vel oblitus, aliquid pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatem abesse ab Evangelistis decet, non solum eam, quae mentiendo promitur, sed etiam eam, quae obliviscendo. Ita si ad rem pertinet aliquid aliud intelligere, ex utroque dictorum recte existimandum est Ioannem utrumque dixisse, sive aliud alio tempore, sive confestim. Si autem nihil intendit Ioannes, cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam eius et suam humilitatem; quodlibet dictorum dixerit, eandem tamen sententiam tenuit, quisquis etiam verbis suis per calceamentorum commemorationem eandem significationem humilitatis expressit; unde ab eadem voluntate non aberravit. Utilis ergo modus et memoriae commendandus, non esse mendacium cum quisque voluntatem eius explicat, de quo aliquid narrat, etiam dicens aliquid aliud quod ille non dixit; voluntatem tamen suam explicavit eandem quam et ille, cuius verba commemorat. Ita enim salubriter dicimus nihil aliud esse quaerendum quam quid velit ille, qui loquitur.

6. Tunc venit Iesus a Galilaea in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Respondens autem Iesus dixit ei: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum.

6. *Glos.* Postquam praedicatione sui praecursoris Christus mundo praenunciatus est, tandem qui diu latuerat, hominibus se manifestare voluit, unde dicitur: *Tunc venit Iesus a Galilaea in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Remig.* Est sciendum quod in his verbis describuntur personae, loca, tempus et officium. Tempus cum dicit; *Tunc. Raban.* Quando scilicet tricenarius erat; in quo ostendit nullum vel Sacerdotem vel praedicatorem debere institui, nisi sit perfectae aetatis. Ioseph tricenarius regimen Aegypti suscepit; David ea aetate regnum inchoavit; Ezechiel sub eodem tempore Prophetiam promeruit. *Chrysost. in hom.* Quia etiam post baptismum hunc legem cessare oportebat, hac aetate ad baptismum venit, qui potest omnia peccata suscipere, ut lege

servata nullus dicat, quia ideo eam solvit, quia implere non potuit. *Chrysost. super Matth.* Tunc etiam, scilicet quando Ioannes praedicaverat, *poenitentiam agite;* ut confirmaret praedicationem ipsius, et ut testimonium acciperet a Ioanne. Sicut autem cum processerit Lucifer, lux solis non expectat occasum Luciferi; sed eo procedente egreditur, et suo lumine obscurat illius candorem: sic et Christus expectavit, ut cursum suum Ioannes impleret, sed adhuc eo docente apparuit. *Remig.* Personae ponuntur, cum dicit, *venit Iesus ad Ioannem*; idest Deus ad hominem, Dominus ad servum, Rex ad militem, lux ad lucernam. Loca designantur, cum dicit: *A Galilaea in Iordanem.* Galilaea enim transmigratio interpretatur. Quicunque ergo vult baptizari, transmigret de vitiis ad virtutes, et veniendo ad baptismum se humiliet; Iordanis enim interpretatur descensus. *Augustus.* Multa autem mirabilia in hoc flumine saepius facta esse Scriptura S. commemorat, inter cetera dicens: *Iordanis conversus est retrorsum; Ps. 113.3.* ante quidem retrorsum aquae conversae fuerant, modo retrorsum peccata conversa sunt: sicut etiam Helias in Iordane divisionem aquarum, et Christus Dominus in eodem Iordane separationem operatus est peccatorum. *Remig.* Officium designatur, cum sequitur, *ut baptizaretur ab eo. Chrysost. sup. Matth.* Non ut ipse remissionem peccatorum acciperet per baptismum, sed ut sanctificatas aquas relinqueret postmodum baptizandis. *Augustus.* Salvator enim ideo baptizari voluit, non ut sibi munditiam acquireret, sed ut nobis fluenta mundaret. Ex quo ipse in aquam demergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Nec mirum quod aquam, hoc est substantiam corporalem ad purificandam animam dicimus pervenire: pervenit plane, et penetrat conscientiae universa latibula. Quamvis enim ipsa sit subtilis et tenuis, benedictione tamen Christi facta subtilior, occultas vitae causas, ac secreta mentis subtiliore rore pertransit. Subtilior enim est benedictionum cursus quam aquarum meatus. Unde quae de Salvatoris baptismate benedictio fluxit, tanquam fluvius spiritalis, omnium gurgitum tractus, universorum fontium venas implevit. *Chrysost. sup. Matth.* Ad hoc autem ad baptismum venit, ut qui humanam suscepit naturam, totum humanae naturae inveniatur implesse mysterium; nam quamvis ipse non erat peccator, tamen naturam suscepit peccatricem. Propterea etsi pro se baptismate non egebat, tamen in aliis carnalis natura opus habebat. *Augustus. serm. de Epiph.* Item ideo baptizari voluit, quia voluit facere, quod faciendum omnibus imperabat, ut bonus magister doctrinam suam non tam verbis insinuaret, quam actibus exerceret. *Augustus. in Ioann. tract. 5.* Hinc ergo dignatus est a Ioanne baptizari, ut cognoscerent servi, quanta alacritate debeant currere ad baptisma Domini, quando ipse non dedignatus est accipere baptisma servi. *Hieron.* Item baptizari voluit, ut baptismate suo, Ioannis baptisma comprobaret. *Chrysost. Hom. 12.* Quia vero baptismus poenitentiae erat, et in demonstrationem delictorum inducebatur, ne aliquis aestimaret, quod hac ratione Christus ad Iordanem venit, ideo venienti dixit: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Quasi dicat: *Chrysos. super Matth.* Ut tu me baptizes, est idonea ratio, ut iustus efficiar et dignus caelo; ut autem ego te baptizem, quae est ratio? Omne bonum de caelo descendit in terram, non de terra ascendit in caelum. *Hilar.* Denique a Ioanne baptizari prohibetur ut Deus: et ita in se fieri oportere ut homo docet: unde sequitur: *Respondens autem Iesus dixit ei: sine modo. Hieron.* Pulchre dixit, *modo*, ut ostenderet Christum in aqua a Ioanne, Ioannem a Christo in spiritu baptizandum. Sive aliter: *Sine modo*, ut qui formam servi assumpsi, expleam et humilitatem eius; alioquin scito te in die iudicii meo esse baptismate baptizandum. Vel *sine modo*, ut dicat Dominus: habeo et aliud baptisma, quo et baptizandus sum. Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in sanguine tuo. *Chrysost. sup. Matth.* In quo etiam ostendit, quia postea Christus baptizavit Ioannnem; quamvis etiam in apocryphis libris hoc manifeste scriptum sit. Sed *modo sine*, ut iustitiam baptismatis non verbis, sed factis adimpleam: prius suscipiam, postea praedicabo: unde sequitur: *Sic enim decet nos omnem implere iustitiam*: ubi non hoc significat, ut si fuerit baptizatus adimpleat omnem iustitiam, sed *sic*, idest quemadmodum baptismatis iustitiam prius factis implevit, postea praedicavit; sic et omnem aliam iustitiam, secundum illud: *Coepit Iesus facere, et docere.* Aut ita: Sic oportet nos implere omnem iustitiam baptismi idest secundum dispensationem humanae naturae: sic enim implevit iustitiam nascendi, crescendi, et similium. *Hilar.* Erat et per eum omnis implenda iustitia, per quem solum lex poterat impleri. *Hieron.* Non autem addit iustitiam legis sive naturae, ut utrumque intelligamus. *Remig.* Vel sic: Decet nos implere omnem iustitiam; idest ostendere exemplum omnis implendae iustitiae in baptismo, sine quo non aperitur aditus regni caelestis. Vel etiam discant superbi exemplum humilitatis, ut non dedignentur baptizari ab humilibus membris meis dum viderint me baptizatum a te Ioanne servo meo. Illa autem est vera humilitas, quam comes obedientia sequitur: unde subditur: *Tunc dimisit eum*; idest ad ultimum assensum praebuit, ut baptizaret eum.

7. Baptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei caeli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se.

7. *Augustus. ser. de Epiph.* Quia ut dictum est, cum Salvator noster abluitur, iam tunc in nostrum baptismum tota aqua mundatur, ut secuturis postmodum populis, lavacri gratia ministretur. Oportuit etiam Christi baptismo ea designari, quae per baptismum consequuntur fideles; unde dicitur: *Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua. Chrysost. sup. Matth.* Factum Christi ad mysterium pertinet omnium qui postmodum fuerant baptizandi; et ideo dixit *confestim*, et non dixit simpliciter *ascendit*: quia omnes qui digne baptizantur in Christo, confestim de aqua ascendunt: idest proficiunt ad virtutes, et ad dignitatem sublevantur caelestem: qui enim in aquam ingressi fuerant carnales et filii Adae peccatores, confestim de aqua ascendunt spirituales

filii Dei facti. Si autem quidam ex sua culpa nihil proficiunt baptizati, quid ad baptismum? *Raban.* Quia ergo nobis Dominus sui corporis intinctu baptismi lavacrum dedicavit, nobis quoque post acceptum baptisma caeli aditum patere et Spiritum S. dari demonstravit: unde sequitur: *Et aperti sunt ei caeli. Hieron.* Non reseratione elementorum, sed spiritalibus oculis; sicut et Ezechiel in principio voluminis sui apertos esse commemorat. *Chrysost. sup. Matth.* Si enim ipsa creatura caelorum rupta fuisset, non dixisset, *aperti sunt ei*, quia quod corporaliter aperitur, omnibus est apertum. Sed dicet aliquis: Quid enim? Ante oculos filii Dei clausi fuerant caeli, qui etiam in terra constitutus erat in caelo? Sed sciendum, quod sicut secundum dispensationem humanam baptizatus est, sic secundum humanam dispensationem aperti sunt ei caeli; secundum autem naturam divinam erat in caelis. *August.* Sed nunquid tunc primo aperti sunt ei caeli etiam secundum humanam naturam? Fides enim Ecclesiae et credit, et tenet quod non minus aperti sunt ei caeli ante, quam post. Ideo ergo dicitur, quod aperti sunt ei caeli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni caelestis. *Chrysost. sup. Matth.* Forte enim erant invisibilia quaedam obstacula prius, quibus obsistentibns animae defunctorum non poterant introire caelos. Nullam enim animam ante Christum arbitror ascendisse in caelum ex quo peccavit Adam, et clausi sunt caeli. Sed ecce baptizato Christo aperti sunt tantum; postquam vero tyrannum vicit per crucem, quia non erant necessariae portae caelo nunquam claudendo, non dicunt Angeli, aperite portas, iam enim erant apertae; sed *tollite portas.* Vel baptizatis aperiuntur caeli, et vident ea quae sunt in caelo, non carnalibus oculis videndo, sed spiritalibus fidei credendo. Aut ita: Caeli sunt Scripturae divinae quas omnes legunt, non tamen omnes intelligunt, nisi qui fuerint sic baptizati, ut accipiant Spiritum S. Unde et Apostolis primitus erant clausae Scripturae prophetarum; sed accepto Spiritu S. reseratae sunt eis omnes Scripturae. Tamen quocumque modo intelligatur, caeli aperti sunt ei, idest omnibus propter eum: sicut si Imperator alicui pro alio petenti dicat: Hoc beneficium non illi do, sed tibi, idest propter te illi. *Glos.* Vel tantus splendor circumfulsit Christum in baptismo, ut empyreum videretur caelum reseratum esse. *Chrysost. in hom. 12.* Si autem tu non vides, non incredulus sis: etenim in principiis spiritalium rerum semper sensibiles apparent visiones, propter illos qui nullam intelligentiam incorporalis naturae suscipere possunt, ut si postea non fiat, ex his quae semel facta sunt, recipiant fidem. *Remig.* Sicut autem omnibus per baptismum renatis aperitur ianua regni caelestis, ita omnes in baptismate accipiunt dona Spiritus S. ideo subditur: *Et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam et venientem super se. August. serm. de Epiph.* Christus enim postquam natus est hominibus, renascitur sacramentis; ut quemadmodum tunc eum miramur incorrupta matre progenitum, ita et nunc suscipiamus illum pura unda submersum. Filium enim genuit mater, et casta est; Christum lavit unda, et sancta est. Denique Spiritus S. qui tunc illi in utero adfuit, modo eum in gurgite circumfulsit; qui tunc Mariam castificavit, nunc fluenta sanctificat. Unde dicit: *Et vidit spiritum Dei descendentem. Chrysost. sup. Matth.* Ideo autem Spiritus S. speciem columbae suscepit, quoniam prae omnibus animalibus haec cultrix est caritatis. Omnes autem iustitiae species, quas habent servi Dei in veritate, possunt habere servi diaboli in simulatione; solam autem caritatem S. Spiritus non potest immundus spiritus imitari. Ideo ergo hanc privatam speciem caritatis sibi servavit Spiritus S. quia per (1) nullius testimonium sic cognoscitur ubi est Spiritus Sanctus, sicut per gratiam caritatis. *Raban.* Significantur etiam quatuor virtutes in baptizatis per columbam. Columba enim secus fluenta habitat, ut viso accipitre, mergat se et evadat, meliora grana eligit, alienos pullos nutrit, non lacerat rostro, felle caret, in cavernis petrae nidificat, gemitum pro cantu habet; ita et sancti secus divinae Scripturae fluenta resident, ut incursum diaboli evadant, sanas sententias quibus pascantur eligunt, non haereticas; homines qui diaboli fuerunt pulli, idest imitatores, doctrina nutriunt et exemplo; bonas sententias lacerando non pervertunt haereticorum (2) more; ira irreconciliabili carent; in plagis mortis Christi, qui petra firma est, nidum ponunt, idest suum refugium et spem, sicut etiam alii delectantur in cantu, ita ipsi in gemitu pro peccatis. *Chrysost. in hom.* Veteris etiam recordatur historiae: in diluvio enim apparuit hoc animal, ramum ferens olivae, et communem orbis tranquillitatem annuntians, quae omnia typus erant futurorum. Etenim nunc columba apparet, liberatorem nobis demonstrans, et pro ramo olivae adoptionem generi humano affert. *August. lib. 2. de Tri. cap. 5. et 6.* Est autem in promptu intelligere cur Spiritus S. missus dicatur, cum in ipsum Dominum corporali specie velut columba descendit, facta est enim quaedam creaturae species ex tempore in qua visibiliter ostenderetur Spiritus S. Haec autem operatio visibiliter expressa, et oculis oblata mortalibus, missio Spiritus S. dicta est, non ut appareret invisibilis eius substantia, sed ut corda hominum exterioribus visis commota, ad occultam aeternitatem converterentur. Non autem sic assumpta est creatura in qua Spiritus S. apparuit, in unitatem scilicet personae, sicut assumpta est humana illa forma ex Virgine. Neque enim columbam beatificavit spiritus, aut sibi in personae suae unitatem in aeternum coniunxit. Proinde, quamquam illa columba spiritus dicta sit, ut ostenderetur per columbam spiritum demonstratum, non tamen ita possumus dicere Spiritum S. et Deum et columbam, sicut dicimus filium et Deum et hominem; nec sicut dicimus filium agnum Dei, non solum Ioanne Baptista dicente, sed etiam Ioanne Evangelista vidente agnum occisum in Apocalypsi: illi quippe visio prophetica non est exhibita oculis corporeis per formas corporeas, sed in spiritu per spirituales imagines corporum. De illa vero columba nullus unquam dubitavit, quin oculis visa sit; nec sicut dicimus filium petram, scriptum est enim: *Petra erat Christus;* ita possumus dicere spiritum

---

(1) *Alibi omittitur* nullius. (2) *Al* morte.

columbam. Illa enim petra iam erat in creatura, et per actionis modum nuncupata est nomine Christi, quem significabat; non autem sic illa columba, quae ad haec tantummodo significanda repente extitit. Magis autem simile hoc mihi videtur flammae illi quae in rubo apparuit Moysi, et illi quam populus in eremo sequebatur, et fulguribus ac tronitruis quae fiebant dum lex daretur in monte. Ad hoc enim rerum illarum corporalis extitit species, ut aliquid significaret atque praeteriret. Propter has ergo corporales formas missus dicitur Spiritus S. illae vero species corporales ad demonstrandum quod opus fuit, ad tempus apparuerunt, et esse postea destiteruut. *Hieron.* Sedit autem columba super caput Iesu, ne quis putaret vocem Patris ad Ioannem factam, non ad Dominum; unde sequitur: *Et venientem super se.*

8. Et ecce vox de caelis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

8. *August. ser. de Epiph.* Non enim ut ante per Moysen aut per prophetas, nec per typos aut figuras, venturum in carne Pater Filium docuit; sed palam venisse monstravit, dicens: *Hic est filius meus. Hilar.* Vel ut ex his quae consumabantur in Christo, cognosceremus post aquae lavacrum, et de caelestibus portis sanctum in nos spiritum involare, et caelestis nos gloriae unctione perfundi, et paternae vocis adoptione filios Dei fieri. *Hieron. in Mat. c. 3.* Mysterium autem Trinitatis in baptismate demonstratur. Dominus baptizatur, Spiritus descendit in habitu columbae, Patris vox Filio testimonium perhibentis auditur. *August. ser. de Epiph.* Nec mirum si in dominico lavacro mysterium non defuit Trinitatis, cum nostrum lavacrum Trinitatis compleat sacramentum. Voluit enim Dominus primo circa se exhibere, quod erat postea humano generi praecepturus. *August. de fide ad Petrum cap. 2.* Quamvis autem Pater et Filius et Spiritus S. sint una natura; firmissime tamen tene tres esse personas, Patremque solum esse, qui dixit: *Hic est filius meus dilectus*; et filium solum esse, super quem illa vox Patris insonuit; et Spiritum S. solum esse, qui in specie columbae super Christum baptizatum descendit. *August. l. 4. de Trini. cap. 21.* Haec autem opera sunt totius Trinitatis. In sua quippe substantia Pater et Filius et Spiritus S. unum sunt, sine ullis intervallis temporum vel locorum; in meis autem vocibus separati sunt Pater, Filius, et Spiritus S. nec simul dici poterunt; et in litteris visibilibus sua separatim locorum spatia tenuerunt: quia similitudine utcumque cognoscitur, inseparabilem in seipsa Trinitatem per visibilis creaturae speciem separabiliter demonstrari. Quod autem solius Patris vox sit, ostenditur ex hoc quod dicit: *Hic est filius meus. Hilar. de Trin.* Non solum nomine contestatus est eum esse filium, sed proprietate. Multi enim nos filii Dei sumus; sed non talis est hic filius; hic enim et proprius et verus est filius, origine non adoptione; veritate non nuncupatione; nativitate non creatione. *August. sup. Ioan. Tract. 14.* Pater autem diligit Filium, sed quomodo Pater Filium; non quomodo Dominus servum, sed quomodo unicum, non quomodo adoptatum: et ideo subditur: *In quo mihi complacui. Remig.* Vel ad humanitatem Christi referatur, si legatur, *in quo mihi complacui.* Talis est sensus: in quo mihi complacui, quia istum solum reperi sine peccato. Si vero legatur, *in quo mihi complacuit*, subauditur placitum meum constituere, ut per eum agerem, quae agenda sunt, idest genus humanum redimerem. *August. de cons. Evan. lib. 2. ca. 14.* Haec autem verba, et alii duo Marcus et Lucas similiter narrant; sed de verbis vocis, quae de caelo facta est, variant locutionem, salva tamen sententia. Quod enim Matthaeus ait dictum, *hic est filius meus dilectus*, et alii duo dicunt, *tu es filius meus dilectus*, ad eandem sententiam explicandam valet; vox enim caelestis unum horum dixit; sed Evangelista ostendere voluit ad id valere quod dictum est, *hic est filius meus*; ut illi potius, qui audiebant indicaretur, quod ipse esset Filius Dei; atque ita dictum referre voluit, *tu es filius meus*, ac si illi diceretur: *Hic est filius meus.* Non enim Christo indicabatur quod sciebat; sed audiebant qui aderant, propter quos vox facta est. Iam vero quod alius dicit, *in quo mihi complacui*; alius, *in te complacuit mihi*, si quaeris quid horum illa voce sonuerit, quodlibet accipe: dum intelligas eos, qui non eandem locutionem retulerunt, eandem retulisse sententiam; quod enim Deus in Filio sibi complacuit, admonetur aliquis ex eo, quod dictum est, *in te complacui*; quod autem in Filio Pater placuerit hominibus, admonetur ex eo quod dictum est, *in te complacuit mihi*, ut intelligatur hoc dictum esse ab omnibus Evangelistis tanquam diceretur: In te complacitum meum constitui; hoc est implere quod mihi placet.

CAP. IV.

Tunc Iesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum ieiunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit.

Chrysost. sup. Matth. Postquam baptizatus est Dominus a Ioanne in aqua, ducitur a spiritu in desertum ut baptizaretur igne tentationis; unde dicitur: *Tunc Iesus ductus est in desertum a spiritu. Tunc* scilicet quando Pater clamavit de caelo: *Hic est filius meus dilectus. Chrysost. hom. 13.* Quisquis ergo post baptismum maiores sustines tentationes non turberis; etenim propter hoc accepisti arma, ut non vaces, sed ut praelieris. Ideo autem tentationem a te Deus non prohibet; primum quidem ut discas quoniam multo factus es fortior; deinde ut magnitudine donorum non extollaris; tertio ut diabolus experientia cognoscat, quod perfecte abeo abscessisti; quarto ut per hoc fortior reddaris; quinto ut crediti tibi thesauri signum accipias: neque enim diabolus superveniret tibi ad tentandum nisi te in maiori honore effectum videret. *Hilar.* In sanctificatis enim maxime diaboli tentamenta grassantur, quia victoria ei est magis optata de sanctis. *Gregor. hom. 16. in evang.* Dubitari autem a quibusdam solet, a quo spiritu sit ductus Iesus in desertum, propter hoc quod subditur: *Assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem.* Sed vere et absque ulla quaestione

convenienter accipitur, ut a Spiritu S. ductus esse credatur, ut illuc eum suus spiritus duceret (1), quo hunc ad tentandum spiritus malignus invenit. *August. in 4. de Trin. cap. 15.* Cur seipsum quoque tentandum praebuit? ut ad superandas tentationes mediator esset, non solum per adiutorium, verum etiam per exemplum. *Chrysost. sup. Matth.* Est autem ductus a Spiritu S. non quasi minor maioris praecepto; non enim solum ductus dicitur, qui alicuius potestate ducitur, sed etiam ille qui alicuius rationabili exhortatione placatur: sicut scriptum est de Andrea, quod invenit Simonem fratrem suum, et adduxit eum ad Iesum. *Hieron. sup. Matth.* Dicitur autem non invitus aut captus, sed voluntate pugnandi. *Chrysost.* Ad homines enim diabolus vadit, ut tentet eos: quoniam autem adversus Christum diabolus ire non poterat, ideo contra diabolum Christus processit, unde dicitur: *Ut tentaretur a diabolo. Gregor. hom. 16.* Sed sciendum nobis est, quia tribus modis tentatio agitur: suggestione, delectatione, et consensu; et nos cum tentamur, plerumque in delectationem aut in consensum labimur, quia de carnis peccato propagati in nobisipsis etiam gerimus, unde certamina toleramus; Deus vero qui in utero Virginis incarnatus in mundum sine peccato venerat, nihil contradictionis in semetipso tolerabat. Tentari ergo per suggestionem potuit, sed eius mentem peccati delectatio non momordit; atque ideo omnis diabolica illa tentatio foris, non intus fuit. *Chrysost. in hom. 15.* Tunc autem maxime instat diabolus ad tentandum, cum viderit solitarios; unde etiam in principio mulierem tentavit sine viro eam inveniens: unde et sic per hoc etiam diabolo datur occasio tentandi, quod ducitur in desertum. *Glos.* Hoc desertum est inter Ierusalem et Hierico, ubi morabantur latrones, qui locus vocatur Damin (2) idest sanguinis, propter effusionem sanguinis, quam ibi latrones faciebant; unde et homo cum descendisset a Ierusalem in Hierico, incidisse dicitur in latrones gerens figuram Adae, qui a daemonibus victus est. Conveniens ergo fuit ut ibi Christus diabolum superaret, ubi diabolus hominem sub figura superasse dictum est. *Chrysost. sup. Matt. hom. 5.* Non solum autem Christus ductus est in desertum a spiritu, sed et omnes filii Dei habentes Spiritum S.; non enim sunt contenti sedere otiosi: sed Spiritus S. urget eos aliquid magnum apprehendere opus, quod est ire in desertum quantum ad diabolum: quia non est ibi iniustitia, qua diabolus delectatur. Omne etiam bonum est extra carnem et mundum, quia non est secundum voluntatem carnis et mundi. Ad tale ergo desertum omnes filii Dei exeunt, ut tententur: ut puta si non proposuisti ducere uxorem, duxit te Spiritus S. in desertum, idest extra fines carnis et mundi, ut tenteris a concupiscentia carnis. Quomodo enim tentatur libidine qui tota die est cum uxore? Scire autem debemus quod filii Dei non tentantur a diabolo nisi in desertum exierint: filii autem diaboli in carne et mundo constituti confringuntur, et parent: sicut bonus homo, si uxorem habuerit non fornicatur, sed sufficit ei uxor sua. Malus autem etiam habens uxorem, fornicatur, et non est uxore contentus: et sic in omnibus invenies. Filii ergo diaboli non exeunt ad diabolum ut tententur. Quid enim opus habet ad certamen exire, qui non desiderat vincere? Qui autem gloriosiores sunt filii Dei, extra fines carnis exeunt contra illum, quia victoriae gloriam concupiscunt. Propterea et in hoc Christus exiit ad diabolum, *ut tentaretur ab eo. Chrysost. in hom. 15.* Ut autem discas quam magnum bonum est ieiunium, et qualiter scutum est adversus diabolum, (1) et quoniam post baptismum non lasciviae, sed ieiunio intendere oportet; ipse ieiunavit non eo indigens sed nos instruens. *Chrysost. sup. Matth.* Et ut quadragesimi nostri ieiunii poneret mensuram, quadraginta diebus, et quadraginta noctibus ieiunavit; unde sequitur: *Et cum ieiunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus. Chrysost. in hom. 15.* Non autem ultra processit ieiunando quomodo Moyses et Helias, ne incredibilis videretur carnis assumptio. *Greg. in hom. 16.* Ipse autem auctor omnium in quadraginta diebus nullum omnino cibum sumpsit. Nos quoque quantum possumus, quadragesimae tempore carnem nostram per abstinentiam affligamus. Quadragenarius autem numerus custoditur, quia virtus decalogi per libros quatuor S. Evangelii impletur: denarius etenim quater ductus, in quadragenarium surgit. Vel quia in hoc mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus per cuius voluptatem praeceptis dominicis contraimus, (2) quae per decalogum sunt accepta. Qui ergo per carnis desideria decalogi mandata contempsimus, dignum est ut eandem carnem quaterdecies affligamus. Vel sicut in lege offerre debemus decimas rerum, ita ei offerre contendimus decimas dierum. A prima enim dominica quadragesimae usque ad paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadae veniunt, quarum dies quadraginta et duo sunt, ex quibus dum sex dies dominici ab abstinentia subtrahuntur, remanent triginta sex. Dum vero per tercentum sexagintaquinque dies annus ducitur: nos autem per trigintasex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus. *August. lib. 83. quaest. 81.* Vel aliter; Omnis sapientiae disciplina est creatorem creaturamque cognoscere. Creator est Trinitas, Pater et Filius et Spiritus S. creatura vero partim est invisibilis, sicut anima, cui ternarius numerus tribuitur. Diligere enim Deum tripliciter iubemur, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente. Partim visibilis, sicut corpus, cui quaternarius debetur, propter calidum et frigidum, humidum et siccum. Denarius ergo numerus, qui totam insinuat disciplinam, quater ductus, idest numero, qui corpori debetur, multiplicatus, quia per corpus administratio geritur quadragesimum numerum conficit, cuius partes aequales ad quinquaginta perveniunt: unum enim et duo et quatuor et quinque et octo et decem et viginti, quae sunt partes quadragenarii simul iuncta, efficiunt quinquaginta. Et ideo tempus quo ingemiscimus, et dolemus, quadragenario numero celebratur. Status autem beatitudinis, in quo erit gaudium, quinquagesimae celebratione praefiguratur, idest a Pascha usque ad Pentecosten. *August. ser. de quadrag.* Non au-

(1) *Al.* ubi. (2) *Al.* Dorohim.

(1) *Al.* quod quoniam. (2) *Al.* Per cuius voluntatem praeceptis divinis contrahimus.

tem quia Christus post acceptum baptismum continuo ieiunavit, regulam observationis dedisse credendum est, ut post Christi baptismum continuo ieiunare necesse sit. Sed quando acriori certamine cum tentatore confligitur, ieiunandum est, ut corpus impleat de castigatione militiam, et animus impetret de humiliatione victoriam. *Chrysost. sup. Mat.* Sciebat autem Dominus cogitationem diaboli, quia volebat eum tentare: audierat enim quia Christus natus est in hoc mundo Angelis praedicantibus, pastoribus referentibus, Magis quaerentibus, et Ioanne ostendente. Unde Dominus processit contra eum, non quasi Deus; sed quasi homo, magis autem quasi Deus et homo. Nam per quadraginta dies non esurire, non erat hominis: aliquando autem esurire non erat Dei; unde esurivit, ne manifeste intelligatur Deus, et sic diaboli spem tentandi extingueret, suam autem victoriam impediret; unde sequitur: *postea esuriit. Hilar. can. III.* Nam post quadraginta dies non in quadraginta diebus esuriit. Igitur cum Dominus esuriit non inediae surrepsit operatio, sed naturae suae hominem dereliquit. Non enim erat a Deo diabolus, sed a carne vincendus. Qua rerum ratione indicat post quadraginta dierum consummationem, quibus post passionem in saeculo erat commoraturus, esuritionem se humanae salutis habiturum, quo in tempore expectatum Deo Patri munus, hominem quem assumpserat, reportavit.

2. Et accedens tentator, dixit ei: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

2. *Chrysost. sup. Matth.* Quia diabolus videns per quadraginta dies Christum ieiunantem desperaverat, postquam esurientem sensit, iterum coepit sperare; unde sequitur, *et accedens tentator.* Si ergo ieiunaveris et tenteris, ne dicas, quia perdidi fructum ieiunii mei; nam etsi non tibi profuit ieiunium tuum ut non tenteris, tamen proficiet ut a tentationibus non vincaris. *Greg. in hom. 16.* Sed si ipsum ordinem tentationis aspicimus, pensamus quanta magnitudine nos a tentatione liberamur. Antiquus enim hostis primum hominem ex gula tentavit, cum cibum ligni vetitum ad comedendum suasit: ex vana gloria cum diceret: *Eritis sicut Dii: Gen. 3.* ex avaritia, cum diceret: *Scientes bonum et malum:* avaritia enim non solum pecuniae est, sed etiam altitudinis, cum supra modum sublimitas ambitur. Quibus autem modis primum hominem stravit, (1) istis modis secundo homini tentato succubuit. Per gulam tentat, cum dicit: *Dic ut lapides isti panes fiant;* per vanam gloriam, cum dicit: *Si filius Dei es, mitte te deorsum;* per sublimitatis avaritiam, cum regna mundi ostendit dicens: *Haec omnia tibi dabo. Ambros. sup. Luc. lib. 4.* Inde autem coepit unde iam vicerat, scilicet a gula: unde dixit ei: *Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* Quid autem sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognoverat Dei filium esse venturum; sed venisse per infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud tentatis est: et Deo se profitetur credere, et homini conatur illudere. *Hilar. can. III.* Eam ergo in tentando conditionem operis proposuit, per quam in Deo ex mutatione lapidum in panes virtutem potestatis agnosceret, et in homine oblectamento cibi potentiam esurientis illuderet. *Hieron.* Sed duobus contrariis teneris o diabole: si ad imperium eius possunt lapides panes fieri, ergo frustra tentas eum, qui tantae potentiae est; si autem non potest facere, frustra Dei filium suspicaris. *Chrysost. sup. Mat.* Sicut autem diabolus omnes homines excaecabat, sic modo invisibiliter a Christo est excaecatus. Post quadraginta enim dies esurientem sensit, et per quadraginta non esurientem (1) non intellexit. Cum suspicatus est eum non esse filium Dei, non cogitavit quoniam fortis athleta ad ea quae infirma sunt descendere potest; infirmus autem ad ea quae fortia sunt ascendere non potest. Magis ergo ex eo quod per tot dies non esuriit, intelligere debuit quia Deus est, quam ex eo quod post tot dies esuriit, quia homo est. Sed dicit: Moyses et Helias quadraginta dies ieiunaverunt, et homines erant. Sed illi ieiunantes esuriebant et sustinebant, iste quadraginta diebus non esuriit, sed postea. Esurire enim et non manducare, patientiae est humanae: non esurire autem, divinae naturae. *Hieron.* Propositum autem Christi erat humilitate vincere; unde adversarium vicit testimoniis legis, non potestate virtutis; ut hoc ipso, et hominem plus honoraret, et adversarium plus puniret, cum hostis generis humani non quasi a Deo, sed quasi ab homine vinceretur; unde sequitur: *Qui respondens, dixit ei: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Gregor. in hom. 16.* Sic ergo tentatus a Diabolo Dominus, sacri eloquii praecepta respondit, et qui tentatorem suum mergere in abyssum poterat, virtutem suae potentiae non ostendit; quatenus nobis praeberet exemplum ut quoties a pravis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam excitemur potius quam ad vindictam. *Chrysost. in Mat.* Non autem dixit: *non in solo pane* (2) *vivo,* ne videatur de se dictum esse, sed: *non in solo pane vivit homo;* ut posset diabolus dicere: *Si filius Dei es.* Abscondit se, ut non ostendatur, quod potest si homo est; astute excusat se, ne ostendatur non posse. *Raban.* Testimonium autem hoc de Deuteronomio sumptum est. Ergo si quis non vescitur verbo Dei, iste non vivit; quia sicut corpus humanum non vivit sine terreno cibo, ita et anima vivere non potest sine Dei verbo. Procedere autem verbum de ore Dei dicitur, cum voluntatem suam per Scripturarum testimonia revelat.

3. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, et dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus rursum: Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.

(1) *Al.* eisdem.

(1) *Al. deest* non. (2) *Al.* vivit.

3. *Chrysost in Mat.* Cum ex praemisso Christi responso nihil certum discere diabolus potuisset:utrum Christus Deus esset , an homo ; assumpsit eum ad aliam tentationem, dicens apud se: Iste qui fame non vincitur, etsi filius Dei non est, tamen sanctus est; valent enim homines sancti fame non vinci; sed postquam omnem necessitatem carnis vicerunt , per vanam gloriam cadunt ; ideo coepit eum tentare in gloria vana; propter quod sequitur: *Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem. Hieron.* Assumptio ista non ex imbecillitate Domini venit, sed de inimici superbia , qui voluntatem Salvatoris necessitatem putat. *Raban.* Sancta autem civitas Ierusalem dicebatur, in qua Templum Dei erat, et Sancta sanctorum, et cultus unius Dei secundum legem Moysi. *Remig.* In quo ostenditur,quia diabolus fidelibus Christi etiam in sanctis locis insidiatur. *Greg.in hom.16.* Sed ecce dum dicitur, Deus homo in sanctam civitatem a diabolo assumptus , humanae aures audire expavescunt; iniquorum tamen omnium diabolus caput est. Quid est autem mirum si se ab illo permisit in montem duci , qui se permisit a membris illius crucifigi ? *Glos.* Diabolus enim semper ad alta ducit elevando per iactantiam, ut praecipitare possit. Et ideo sequitur: *Et statuit eum supra pinnaculum Templi. Remig.* Pinnaculum sedes erat Doctorum: templum enim non habebat culmen erectum , sicut nostrae domus habent , sed et planum erat desuper more Palaestinorum, et in ipso templo tria tabulata erant. Et sciendum, quia in pavimento pinnaculum erat , et in unoquoque tabulato pinnaculum erat. Sive ergo statuerit eum in illo pinnaculo , quod erat in pavimento , sive in illis quae erant in primo, secundo , vel tertio tabulato; intelligendum est , quod in illo statuisset eum , unde aliquod praecipitium esse potuit. *Glos.* Nota vero haec omnia corporeis sensibus esse completa: (1) si enim verba adinvicem conferuntur, in specie hominis diabolum apparuisse verisimile est. *Chrysost. in Matth.* Sed forte dicis : quomodo in corpore constitutum videntibus omnibus statuit supra templum ? Sed forsitan diabolus sic eum assumebat, ut ab omnibus videretur, ipse autem , nesciente diabolo , invisibiliter sic agebat , ut a nemine videretur. *Glos.* Ideo autem duxit eum supra pinnaculum, cum vellet eum de vana gloria tentare , quia in cathedra Doctorum multos deceperat inani gloria , et ideo putavit istum positum in sede magisterii inani gloria extolli posse ; unde sequitur : *Et dixit : Si filius Dei es , mitte te deorsum. Hieron.* In omnibus enim tentationibus hoc agit diabolus , ut intelligat , si filius Dei sit. Dicit autem, *mitte te*; quia vox diaboli qua semper homines cadere deorsum desiderat persuadere potest, praecipitare non potest. *Chrysost. in Matth.* Per hanc autem propositionem, quomodo poterat cognoscere si est filius Dei, an non ? Volare enim per aërem non est proprie opus Dei, quia nulli utile est. Si ergo aliquis volaverit provocatus, propter ostentationem solam hoc facit, et est potius ex diabolo, quam ex Deo. Si ergo homini sapienti sufficit esse quod est , et non est necessarium ei apparere quod non est , quanto magis filius Dei ostendere se necessarium non habet , de quo nemo potest tantum cognoscere quantum est apud se? *Ambros. sup. Lucam lib. 4.* Sed quia satanas transfigurat se sicut Angelum lucis , et de Scripturis ipsis divinis laqueum fidelibus parat , utitur testimoniis Scripturarum, non ut doceat , sed ut fallat ; unde sequitur : *Scriptum est enim , quia Angelis suis mandavit de te. Hieron.* Hoc enim in xc. Psalmo legimus; verum ibi non de Christo , sed de viro sancto prophetia est. Male ergo diabolus interpretatur Scripturas. *Chrysost. in Matth.* Vere enim filius Dei Angelorum manibus non portatur ; sed ipse magis Angelos portat; et si portatur manibus Angelorum, non ut non offendat ad lapidem pedem suum quasi infirmus, sed propter honorem, quasi Dominus. O diabole, quoniam filius Dei manibus portatur legisti; et quia super aspidem et basiliscum calcat , non legisti? Sed illud quidem exemplum profert quasi superbus; hoc autem tacet quasi astutus. *Chrysost. hom.13. in Matt.* Intuere etiam,quia testimonia a Domino allata sunt convenienter, a Diabolo autem indecenter: non enim quod scriptum est : *Angelis suis, mandavit de te, et in manibus tollent te* ; suadet proiicere seipsum , et praecipitare. *Glos.* Est ergo sic exponendum. Ait enim Scriptura de quolibet bono homine , quod Angelis suis , idest administratoribus spiritibus praecepit de ipso, quod in manibus suis , idest in auxiliis suis tollant eum , et custodiant , ne offendat pedem idest affectum mentis , ad lapidem, idest ad veterem legem scriptam in lapidibus tabulis ; vel per lapidem potest intelligi omnis peccati occasio et ruinae. *Raban.* Notandum est autem , quod Salvator noster licet permisisset se a diabolo supra pinnaculum templi (1) poni, tamen renuit ad imperium eius descendere , nobis exemplum donans, ut quisquis imperaverit viam veritatis arctam nos ascendere, obtemperemus. Si autem vult nos de altitudine veritatis, et virtutum ad ima erroris et vitiorum praecipitare , non illum audiamus. *Hieron.* Falsas autem de Scripturis diaboli sagittas veris Scripturarum frangit clypeis , unde sequitur : *Ait illi rursum Iesus: scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Hilar. can. III.* Diaboli enim conatus contundens , et Deum se protestatur et Dominum. *Chrysost.* Non autem dixit , non tentabis me Dominum Deum tuum , sed ita: *Non tentabis Dominum Deum tuum*, quod poterat dicere omnis homo Dei tentatus a diabolo, quoniam et qui hominem Dei tentat, Deum tentat. *Raban.* Vel aliter. Suggerebatur ei quasi homini, ut aliquo signo exploraret quantum Deus posset. *August. contr. Faust. l. 22. c. 36.* Pertinet autem ad sanam doctrinam, quando habet homo quid faciat, non tentare Dominum Deum suum. *Theodot.* Tentat enim Deum, qui sine ratione obiiciens se periculo , quidpiam agit. *Hieron. quaest. 6. in Deut.* Et notandum quod necessaria testimonia de Deuteronomio tantum protulit, ut secundae legis sacramenta monstraret.

4. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde , et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, et dixit ei : Haec omnia

(1) *Al.* quia enim prima,

(1) *Al deest* poni.

tibi dabo, si cadens adoraveris me. Tunc dicit ei Iesus : Vade Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Tunc reliquit eum diabolus, et ecce Angeli accesserunt et ministrabant ei.

4. *Chrysost. in Matth.* Diabolus ex secundo responso incertus, transit ad tertiam tentationem; quia enim Christus retia ventris disruperat, retia vanae gloriae transiverat; ponit ei retia avaritiae; propter quod dicitur: *Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde.* Quem scilicet diabolus circuiens omnem terram excelsiorem ceteris cognoscebat. Quanto enim excelsior fuerit mons, tanto ex eo spatiosior terra videtur, unde sequitur: *Et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum.* Ostendit autem ita non ut ipsa regna vel civitates eorum vel populos vel argentum vel aurum videret, sed partes terrae in quibus unumquodque regnum vel civitas posita erat, utputa si ascendens super excelsum locum digito extenso dicam tibi: Ecce ibi est Roma aut Alexandria, non sic ostendo tibi ut ipsas videas civitates, sed partes terrae in quibus positae sunt; sic et diabolus poterat Christo singula loca demonstrare digito, et uniuscuiusque regni honores et statum verbis exponere; nam ostensum dicitur etiam, quod exponitur ad intelligendum. *Origen. sup. Lucam. hom. 50.* Vel aliter: Non est arbitrandum quod regna ei mundi ostendens, Persarum verbi gratia regnum, Indorumque ostenderit, sed ostendit ei regnum suum, quomodo regnaret in mundo, idest quomodo alii (1) regnentur a fornicatione, alii ab avaritia. *Remig.* Gloriam eorum appellat aurum, argentum et lapides pretiosos et temporalia bona. *Raban.* Ostendit autem haec diabolus Domino, non quod ipse visum eius amplificare potuit, aut aliquid ignotum demonstrare, sed vanitatem pompae mundanae, quam ipse diligebat, quasi speciosam ac desiderabilem verbis ostendens, in amorem Christo suggerens venire volebat. *Glos.* Qui non concupiscentiae oculo intuetur sicut nos; sed sicut medici vident morbos, sine laesione. *Hieron.* Sequitur: *Et dixit illi, haec omnia tibi dabo.* Arrogans et superbus de iactantia loquitur; non enim potest omnia regna dare, cum sciamus plerosque sanctos viros a Deo reges factos. *Chrysost. sup. Matth.* Sed ea quae per iniquitatem fiunt in mundo, ut puta per furtum aut per periuria acquisitas divitias diabolus dat. Non ergo diabolus quibus vult divitias dare potest, sed his qui volunt ab illo recipere. *Remig.* Miranda etiam est diaboli dementia; illi promittebat dare regna terrena, qui suis fidelibus dat regna caelestia, et gloriam mundi ei qui est caelestis gloriae Dominus. *Ambr. l. 4. in Luc.* Habet autem ambitio domesticum periculum: ut enim dominetur aliis, prius servit; curvatur obsequio, ut honore dominetur, et dum vult esse sublimior, fit remissior; unde aperte subditur: *Si cadens adoraveris me. Glos.* Ecce antiqua diaboli superbia. Sicut enim in principio voluit se similem Deo facere, ita nunc volebat divinum sibi usurpare cultum, dicens: *Si cadens adoraveris me.* Ergo qui adoraturus est diabolum, ante corruit. Sequitur: *Tunc dicit ei Iesus: Vade satana. Chrysost. sup. Matth.* In quo finem tentandi diabolo ponit, ne progrediatur ulterius tentans. *Hieron.* Non autem ut plerique putant, eadem satanas et Petrus condemnantur sententia. Petro enim dicitur: *Vade retro me satana*, idest sequere me qui contrarius es meae voluntati; huic autem dicitur: *Vade satana*, et non ei dicitur *retro*, ut subaudiatur: Vade in ignem aeternum qui paratus est tibi, et Angelis tuis. *Remig.* Vel secundum alia exempla. *Vade retro*, id est reminiscere, recordare in quanta gloria conditus fuisti et in quantam miseriam cecidisti. *Chrysost. in Matth.* Videndum autem quia Christus cum passus fuisset tentationis iniuriam, dicente sibi diabolo: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*, non est turbatus, neque diabolum increpavit. Nunc autem quando diabolus usurpavit sibi Dei honorem, exasperatus est et repulit eum dicens: *Vade satana*, ut nos illius discamus exemplo, nostras quidem iniurias magnanimiter sustinere, Dei autem iniurias, nec usque ad auditum suferre; quoniam in propriis iniuriis esse quempiam patientem laudabile est; iniurias autem Dei dissimulare nimis est impium. *Hieron.* Dicens autem diabolus Salvatori: *Si cadens adoraveris me*, e contrario audit, quod ipse magis adorare eum debeat Dominum, et Deum suum. *August. contr. serm. arianorum cap. 29.* Unde sequitur: *Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* Unus Dominus Deus noster est ipsa Trinitas, cui soli servitutem pietatis iure debemus. *August de civit. Dei lib. 10. c. 1.* Nomine autem servitutis cultus Deo debitus intelligitur; latriam quippe nostri ubicunque sanctarum Scripturarum positum est, interpretati sunt servitutem; sed ea servitus, quae debetur hominibus, secundum quam praecepit Apostolus servos dominis suis subditos esse debere, graece nuncupari solet dulia; latria vero aut semper aut tam frequenter, ut pene semper ea servitus dicitur, quae pertinet ad colendum Deum. *Chrysost. in Matt.* Diabolus autem sicut rationabiliter intelligi potest non quasi obediens praecepto recessit; sed divinitas Christi et Spiritus S. qui erat in eo excussit indo diabolus; unde sequitur: *Tunc reliquit eum diabolus.* Quod ad nostram proficit consolationem, quia non tamdiu homines Dei diabolus tentat quamdiu vult, sed quamdiu Christus permittit. Etsi enim permittit eum paulisper tentare, tamen repellit propter infirmam naturam. *August. lib. 9. de civ. Dei c. 20.* Post tentationem vero sancti Angeli spiritibus immundis metuendi (1) quomodo ministrabant, et per hoc magis magisque innotescebat daemonibus quantus esset, unde sequitur: *Et ecce Angeli accesserunt et ministrabant ei. Chrysost. in Mat.* Non autem dixit, descendentes Angeli, ut ostendat quia semper ad ministerium eius erant in terris, sed tunc praecipiente Domino recesserunt ab eo, ut locus diabolo adversus Christum daretur, ne forte videns Angelos circa eum, non appropinquaret ad eum. In quibus autem rebus illi ministrabant, scire non possumus, utrum ad sanationes infirmitatum, an ad effugationem daemonum; quae omnia per Angelos facit, unde eis facientibus ipse facere videtur;

(1) *P. Nicolai habet* regantur.

(1) *Al.* Domino.

tamen manifestum est, quod non propter necessitatem impotentiae eius ei ministrabant, sed propter honorem potestatis ipsius; non enim dicitur, quod adiuvent eum, sed quod ministrent. *Gregor. in hom. 15.* Ex his autem unius personae utraque natura ostenditur, quia et homo est quem diabolus tentat, et idem ipse Deus est cui ab Angelis ministratur. *Chrysost. in Matt.* Nunc breviter perstringamus quid significent Christi tentationes. Ieiunium est abstinentia rei malae, esuries est desiderium eius, usus eius est panis. Qui ergo peccatum sibi convertit ad usum, lapidem convertit in panem. Respondeat ergo diabolo persuadenti, quia non in solo usu illius rei vivit homo, sed in observantia mandatorum Dei. Quando vero quis inflatus fuerit quasi sanctus, ductus est quasi super templum, et quando aestimaverit se consistere in sanctimoniae summitate, positus est supra pinnaculum templi. Et haec tentatio sequitur primam, quia victoria tentationis gloriationem operatur, et fit causa iactantiae. Sed vide quod Christus ieiunium ultro susceperit. Super templum autem diabolus eum duxit, ut tu ad abstinentiam laudabilem sponte procedas. Extolli autem ad fastigium sanctitatis non acquiescas, fuge exaltationem cordis, et non patieris ruinam. Ascensio autem montis est processio ad altitudinem divitiarum et gloriae huius mundi, quae de superbia cordis descendit. Cum ergo volueris dives fieri, quod est ascendere in montem, incipis cogitare de divitiis et honoribus acquirendis; et tunc princeps mundi gloriam regni sui tibi ostendit. Tertio loco providet tibi causas, ut si volueris illa consequi, servias ei, negligens iustitiam Dei. *Hilar. can. III.* Victo autem a nobis calcatoque diaboli capite, Angelorum ministeria et virtutum in nos caelestium officia non defutura ostenditur. *August. de consens. Evang. lib. 2. c. 16.* Lucas has tentationes non eodem ordine prosecutus est; unde incertum est quid prius factum sit, utrum regna terrae prius demonstrata sint, et postea in pinnaculum templi levatus sit, an e converso; nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit. *Glos.* Sed quod dicit Lucas magis videtur secundum historiam esse, sed Matthaeus has refert tentationes, secundum hoc quod in Adam factae sunt.

5. Cum autem audivisset Iesus, quia Ioannes traditus esset, secessit in Galilaeam, et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon, et Nephtalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam: *Is. 9. 1. 2.* Terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris trans Iordanem Galilaeae Gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.

5. *Raban.* Postquam Matthaeus de XL. dierum ieiunio et de tentatione Christi et de Angelorum ministerio narravit; continuo subiecit, dicens: *Cum autem vidisset Iesus, quia Ioannes traditus esset. Chrysost. in Matth.* Sine dubio a Deo, quia in virum sanctum nemo potest aliquid, nisi tradiderit eum Deus. Sequitur: *Secessit in Galilaeam*, scilicet de Iudaea, ut passionem suam opportuno tempori reservaret, deinde ut nobis fugiendi periculum daret exemplum. *Chrysost. in hom. 16.* Non enim accusabile est non proiicere seipsum in periculum, sed incidentem non stare viriliter. Recedit etiam de Iudaea, Iudaicam invidiam mitigans, simul quidem prophetiam complens, et magistros orbis terrarum piscari studens, qui in Galilaea morabantur. Attende etiam qualiter ad gentes abiturus a Iudaeis accepit causam; etenim cum praecursorem in vincula misissent, impellunt Iesum transire ad Galilaeam Gentium. *Glos.* Ut autem refert Lucas, venit Nazareth, ubi erat nutritus, et ubi intravit in synagogam; ubi legit et dixit multa, propter quae voluerunt eum praecipitare de monte, et tunc descendit Capharnaum: unde modo ait Matthaeus: *Et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit Capharnaum. Hiero. de locis hebraicis.* Nazareth est in Galilaea vicus iuxta montem Thabor: Capharnaum est oppidum in Galilaea gentium iuxta stagnum Genezareth: et ideo dicit, *maritima. Glos.* Addit etiam: *In finibus Zabulon, et Nephtalim*: ubi prima captivitas Hebraeorum fuit ab Assyriis. Ubi ergo prima legis oblivio est, ibi prima evangelii praedicatio, ut de loco quasi medio diffluceret ad Gentes et Iudaeos. *Remig.* Reliquit autem unam, scilicet Nazareth, ut praedicando et miracula faciendo plures illuminaret. In quo facto reliquit praedicatoribus exemplum, ut eo tempore et illis in locis studeant praedicare, quando multis prodesse possunt. Sequitur: *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam: Terra Zabulon et terra Nephtalim.* In prophetia ita habetur: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra Nephtalim, et novissimo aggravata est via maris, trans Iordanem Galilaeae gentium. Hieron. sup. Isai. li. 3. in exposit. cap. 9.* Dicitur autem primo tempore alleviata esse ab onere peccatorum, quia in regionibus duarum tribuum primum Salvator Evangelium praedicavit; novissimo vero tempore aggravata est fides eorum, plurimis Iudaeorum in errore permanentibus. Mare autem hic lacum appellat Genezareth, qui Iordane influente efficitur, in cuius littore Capharnaum et Tyberias et Bethsaida et Corozaim sitae sunt; in qua maxime regione Christus praedicavit. Vel secundum Hebraeos in Christum credentes, hae duae tribus Zabulon et Nephtalim ab Assyriis captae sunt, et Galilaea deserta est, quam Propheta dicit esse alleviatam, eo quod peccata populi sustineret: sed postea reliquae tribus quae habitabant trans Iordanem et in Samaria ductae sunt in captivitatem: et hoc, inquiunt, Scriptura nunc dicit, quod regio cuius populus primum captivatus est, ipsam primum lucem praedicantis viderit Christi. Vel secundum Nazaraeos, adveniente Christo, primo terra Zabulon et Nephtalim est Pharisaeorum erroribus liberata, postea per Evangelium Apostoli Pauli ingravata est, idest multiplicata praedicatio in terminos Gentium. *Glos.* Hic autem in Evangelio diversi nominativi ad idem verbum reducuntur: ita et terra Zabulon et terra Nephtalim, quae est via maris, quae est trans Iordanem, scilicet populus Galilaeae Gentium, qui ambulabat in tenebris. *Hieron. lib. de locis hebr.* Nota autem, quod duae Galilaeae sunt: una quae dicitur Iudaeorum, et alia quae dicitur Gen-

tium. Divisa est enim Galilaea a tempore Salomonis qui dedit viginti civitates in Galilaea Hyram regi Tyri, quae pars dicta est postea Galilaea Gentium; reliqua Iudaeorum. Vel legendum est: *Trans Iordanem Galilaeae Gentium:* ita, inquam, ut populus, qui vel sedebat vel ambulabat in tenebris, lucem viderit, nequaquam parvam, ut aliorum Prophetarum, sed magnam, scilicet illius, qui in Evangelio loquitur: *Ego sum lux mundi.* Et *qui habitabant in regione umbrae mortis, lux orta est eis.* Inter mortem et umbram mortis hoc interesse puto, quod mors eorum est qui cum operibus mortis ad inferos perrexerunt; umbra autem mortis eorum est qui dum peccant, nondum de hac vita egressi sunt: possunt enim, si voluerint, agere poenitentiam. *Chrysost. sup. Matth.* Vel in regione umbrae mortis sedebant Gentiles, quia colebant idola et daemones. Iudaei autem, qui legis opera faciebant, in tenebris erant, quia Dei iustitia nondum erat eis manifesta. *Chrysost. in hom. 10.* Ut autem discas, quod neque lumen, neque tenebras sensibiles ait, de lumine dixit, *lumen magnum*, quod alibi dicitur lumen verum; tenebras autem exponens nominavit umbram mortis. Deinde monstrans quod non ipsi quaerentes invenerunt, sed Deus ipsis apparuit, dixit quod lumen ortum est, et effulsit: non enim prius ipsi ad lumen cucurrerunt, etenim in ultimis malis homines erant ante Christi praesentiam: neque enim ambulabant in tenebris, sed sedebant; quod signum erat quia non sperabant liberari: sicut enim nescientes quo oporteret progredi, ita comprehensi a tenebris sedebant, iam non potentes stare. Tenebras autem vocat hic errorem et impietatem. *Raban.* Allegorice autem Ioannes est vox praecedens Verbum, et alii Prophetae. Postquam autem Propheta cessavit et ligatus est, accessit Verbum, complens quod praedicaverat vox, idest Propheta. *Et secessit in Galilaeam* idest de figuris ad veritatem. Vel *in Galilaeam*, idest in Ecclesiam, ubi est transmigratio de vitiis ad virtutes. Nazareth interpretatur flos; Capharnaum villa pulcherrima. Reliquit ergo florem figurarum, quo fructus Evangelii significabantur, et venit in Ecclesiam, quae est Christi virtutibus pulchra. Et maritima est, quia iuxta fluctus saeculi posita, quotidie tunditur procellis persecutionum. Inter Zabulon et Nephtalim sita est, idest Iudaeis communis, et Gentibus. Zabulon enim habitaculum fortitudinis dicitur: quia Apostoli, qui de Iudaea electi sunt, fortes fuerunt. Nephtalim dilatatio, quia Gentium Ecclesia per orbem dilatata est. *August. de consens. Evan. lib. 2. c. 17. in init.* Ioannes autem Evangelista priusquam iret Iesus in Galilaeam, dicit de Petro et Andrea et Nathanaële et de miraculo in Cana Galilaea; quae omnia ceteri Evangelistae praetermiserunt, id contexentes suis narrationibus quod Iesus reversus sit in Galilaeam: unde intelligitur fuisse interpositos aliquos dies, quibus illa de discipulis gesta sunt, quae interponuntur a Ioanne. *Remig.* Sed illud solertius attendendum est, quare Ioannes dicat Dominum ivisse in Galilaeam, antequam Ioannes missus fuisset in carcerem. Nam post vinum de aqua factum et descensum eius in Capharnaum, et post ascensum eius in Ierusalem, dicitur in Evangelio Ioannis, quod rediit in Iudaeam et baptizabat, et nondum erat missus Ioannes in carcerem. Hic autem dicitur, quod postquam traditus fuit Ioannes, secessit in Galilaeam: et hoc quidem dicit Marcus. Non autem debet hoc contrarium videri: nam Ioannes primum adventum Domini in Galilaeam descripsit, qui scilicet fuit ante incarcerationem Ioannis. Sed et de secundo adventu alibi facit mentionem, cum ait quod *Iesus reliquit Iudaeam, et abiit iterum in Galilaeam*, et de hoc tantum secundo adventu in Galilaeam, qui scilicet fuit post incarcerationem Ioannis alii Evangelistae dicunt. *Euseb. lib. 3. Eccle. hist. cap. 18. circ. med.* Ioannem enim tradunt usque ad ultimum pene vitae suae tempus absque ullius Scripturae indiciis evangelium praedicasse; sed cum trium (1) Evangelistarum evangelium ad ipsum notitia pervenisset, probasse quidem veritatem dictorum, deesse tamen vidit aliqua, et maxime quae primo praedicationis suae tempore Dominus gesserat. Certum est enim, quod in aliis tribus evangeliis haec videntur sola contineri, quae in eo gesta sunt anno quo Ioannes Baptista, vel inclusus est in carcerem, vel punitus. Matthaeus enim post tentationem Christi continuo subiecit: *Audiens autem, quia Ioannes traditus esset:* et Marcus similiter. Lucas vero priusquam aliquid de actibus Christi referret, dicit, quod Herodes conclusit Ioannem in carcerem. Rogatus est ergo Ioannes Apostolus, ut ea quae praeterierant priores ante traditionem Ioannis, Salvatoris gesta conscriberet: et ideo dicit in evangelio suo: *Hoc fecit initium signorum Iesus.*

6. Exinde coepit Iesus praedicare et dicere: Poenitentiam agite: Appropinquavit enim regnum caelorum.

6. *Chrysost. sup. Matth.* Ille debet Christi iustitiam praedicare, qui ventri suo contradicere potest, qui saeculi istius bona contemnit, qui vanam gloriam non desiderat. Et ideo dicitur: *Exinde coepit Iesus praedicare*, idest ex quo tentatus famem vicit in deserto, avaritiam sprevit in monte, vanam gloriam repercussit in templo. Vel *exinde coepit praedicare*, ex quo traditus est Ioannes: nam si praedicante Ioanne praedicare coepisset, vilem reddidisset Ioannem, et inveniretur praedicatio Ioannis esse superflua quantum ad istius doctrinam; sicut si uno tempore sol cum lucifero oriatur, gratiam luciferi celat. *Chrysost. in hom. 14.* Ideo etiam non praedicavit donec Ioannes in carcerem mitteretur, ne ex hoc multitudo scinderetur: propter quod etiam Ioannes nullum fecit signum, ut per miracula omnes traherentur ad Christum. *Raban.* In hoc etiam docet, ne quis ab inferiori persona sermonem contemnat, unde Apostolus: *1. Cor. 14. 30. Si cui sedenti revelatum fuerit, prior taceat. Chrysost. in Matth.* Sapienter autem inde praedicationis suae sumpsit initium, non ut conculcet Ioannis doctrinam, sed ut magis confirmet, et testem eum verum fuisse demonstret. *Hieron.* In quo etiam ostendit se eiusdem esse Dei Filium, cuius ille fuerat Propheta; et ideo dicit: *Poenitentiam agite. Chrysost. sup. Matth.* Non enim statim iustitiam praedicavit, quam omnes cognoscebant, sed poenitentiam qua omnes indigebant.

(1) *Al.* Evangeliorum.

Quis ergo ausus est dicere: Volo bonus esse, et non possum? Poenitentia enim correctio est voluntatis: et si vos mala non terrent, ut scilicet poenitentiam agatis, saltem bona delectent: unde sequitur: *Appropinquavit enim regnum caelorum* idest beatitudo regni caelestis; ac si dicat: Parate vos per poenitentiam, quia appropinquavit tempus mercedis aeternae. *Remig.* Et notandum quia non dicit: Appropinquavit regnum Chananaeorum aut Iebuzaeorum, sed *regnum coelorum*. Lex enim promittebat bona temporalia, sed Dominus regna coelestia. *Chrysost. in hom. 14.* Considerandum etiam quod in hac praedicatione nihil de seipso manifeste praedicabat: quod interim conveniens erat, quia nondum de eo decentem habebant opinionem. Incipiens etiam nihil grave et onerosum dixit, sicut Ioannes dixerat (1) securim excindendae arbori imminentem, et huiusmodi, sed in principio benigna proposuit, regnum coelorum (2) evangelizans. *Hieron.* Mystice autem Ioanne tradito Christus incipit praedicare, quia desinente lege, consequenter oritur Evangelium.

7. Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilaeae, vidit duos fratres Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem eius mittentes rete in mare; erant enim piscatores. Et ait illis: venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus, secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedaei, et Ioannem fratrem eius in navi cum Zebedaeo patre eorum, reficientes retia sua, et vocavit eos. Illi autem statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum.

7. *Chrysost. in Matth.* Antequam Christus aliquid dicat vel faciat, vocat Apostolos, ut nihil illos lateat, nec verborum Christi nec operum, ut postmodum fiducialiter dicere possint: *Non possumus quae vidimus, et audivimus non loqui. Act. 4. 20.* Hinc est quod dicitur: *Ambulans Iesus iuxta mare Galilaeae. Raban.* Mare Galilaeae idem est quod stagnum Genezareth, mare Tiberiadis, et lacus salinarum. *Glos.* Decenter autem per piscatoria vadit loca piscatores piscaturus; unde sequitur: *Vidit duos fratres Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem eius. Remig.* Vidit autem non tam corporaliter, quam spiritualiter, ad corda eorum respiciens. *Chrysost. in hom. 14.* In mediis autem operationibus existentes eos vocavit, monstrans quod omnibus occupationibus sequelam suam praeponere oportet; unde sequitur, *mittentes retia in mare;* quod quidem eorum officio congruebat, propter quod sequitur: *Erant enim piscatores. August. in serm. de Kalend. Ianuarii.* Non enim eligit Reges aut Senatores aut Philosophos aut Oratores, immo eligit plebeios, pauperes et indoctos piscatores. *August. sup. Ioann. Tract. 7.* Si enim doctus eligeretur, fortassis ideo se diceret electum, quia doctrina eligi meruit. Dominus autem noster Iesus Christus volens superborum frangere cervices, non quaesivit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator. *Chrysost. in Matt.* Futurae enim dignitatis gratiam artificii opere prophetabant; nam sicut qui retia iactat in aquam, nescit quos pisces comprehensurus est; sic et doctor quando divini sermonis retia super populum iactat, nescit qui sunt accessuri ad Deum. Sed quosque Deus excitaverit, illi adhaerent eius doctrinae. *Remig.* De his autem piscatoribus loquitur Dominus per Ieremiam dicens: *16. 16. Mittam in vos piscatores meos, et piscabuntur vos*; unde et hic subditur: *Venite post me. Glos.* Non tam pedibus, quam affectu et imitatione: *Et faciam vos fieri piscatores hominum. Chrysost. sup. Matth.* idest doctores, ut cum rete verbi Dei comprehendatis homines de mundo tempestuoso et periculoso, ubi homines non ambulant, sed feruntur. quia diabolus cum delectatione compellit eos in mala, ubi alterutrum homines se comedunt, sicut pisces fortiores devorant iuniores, ut translati vivant in terra, corporis Christi membra facti. *Greg. hom. 5. in evang.* Nulla autem Petrus, et Andreas Christum miracula facere viderant, nihil ab eo de praemio aeternae retributionis audierant, et tamen ad unum Domini praeceptum, hoc quod possidere videbantur obliti sunt, unde sequitur: *At illi continuo relictis retibus, secuti sunt eum.* In quo affectum debemus potius pensare quam censum. Multum enim reliquit qui sibi nihil retinuit: multum dimisit, qui cum re possessa concupiscentiis renunciavit. A sequentibus ergo tanta dimissa sunt, quanta a non sequentibus concupisci potuerunt. Exteriora enim nostra Domino quantumlibet parva sufficiunt, nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur. Aestimationem quippe pretii regnum Dei non habet, sed tantum valet, quantum habes. *Chrysost. sup. Matth.* Non autem praedicti discipuli secuti sunt Christum, Doctoris cupientes honorem, sed operis lucrum; sciebant enim quam pretiosa est anima hominis, quam grata est apud Deum salus ipsius, et quanta est merces. *Chrysost. in hom. 14.* Tantae igitur promissioni crediderunt, et per sermones quibus sunt capti crediderunt se alios posse piscari. *Chrysost. in Matth.* Haec igitur cupientes secuti sunt omnibus relictis, in quo nos docuerunt, quia nemo potest terrena possidere, et perfecte ad caelestia pervenire. *Glos.* In his ergo datum est exemplum illis, qui (1) censum deserunt pro Christi amore. Subditur autem exemplum eorum, qui etiam carnales affectus pro Deo postponunt, unde dicitur: *Et procedens inde, vidit alios duos.* Nota quia vocat binos et binos, sicut alibi legitur, quia misit eos binos et binos ad praedicandum. *Gregor. hom. 5. in Evang.* Quatenus hic nobis tacitus innuat, quia qui charitatem erga alterum non habet, praedicationis officium suscipere nullatenus debet. Duo enim sunt praecepta charitatis, et minus quam inter duos charitas haberi non potest. *Chrysost. in Matth.* Super charitatem etiam fraternitatis, Ecclesiae recte posuit fundamenta, et ex radicibus charitatis exuberans quasi humor ascendit in ramis, et hoc super naturalem charitatem, ut non solum per gratiam, sed

(1) *Al.* securim et arborem incisam et huiusmodi.
(2) *Al. deest* caelorum.

(1) *Al.* sensum.

etiam per naturam ipsa caritas firmior habeatur; unde dicit: *Fratres*, sic enim fecit Deus, et in veteri testamento super Moysen, et Aaron fratres, ponens aedificationis initium. Quoniam autem abundantior est gratia novi testamenti quam veteris, ideo primum populum aedificavit super unam fraternitatem, hunc autem super duas: *Iacobum*, inquit, *Zebedaei, et Ioannem fratrem eius in navi cum Zebedaeo patre eorum, reficientes retia sua*: quod est maximae paupertatis indicium; vetera enim reficiebant, qui nova unde emerent non habebant. Et quod ad maiorem pietatem eorum pertinet, in tanta paupertate sic patri suo succurrebant, ut secum eum baiularent in navi, non ut ille istos adiuvaret in opere, sed ut isti illum consolarentur sua praesentia. *Chrysost. hom. 14.* Non parva autem est hic demonstratio virtutis, inopiam facile ferre, ex iustis nutriri laboribus colligari invicem amoris virtute, patrem inopem habere secum, et in eius obsequio laborare. *Chrysost. sup. Matth.* Aestimare autem primos velociores ad praedicandum, quia retia mittebant: istos autem quasi pigriores, quia adhuc retia componebant, non sumus ausi; quia differentiam eorum cognoscere solius est Christi. Forte ergo illi propter Petrum dicti sunt mittentes retia, qui praedicavit Evangelium, sed non composuit. Isti autem propter Ioannem componentes, qui Evangelium composuit. Sequitur: *Et vocavit eos*: Erant enim habitatione cives, dilectione concordes, artificio pares, fraternitatis coniuncti pietate. Ideo simul vocavit eos, ne tot bonis coniunctos dissimilis vocatio separaret. *Chrysost. hom. 14.* Vocando autem nihil eis promisit sicut prioribus: obedientia enim eorum qui praevenerant, viam eis ad credendum praeparaverat. Sed et multa de ipso audierant scilicet tanquam familiares, et consanguinitate coniuncti. Sequitur: *Illi autem relictis retibus et patre, secuti sunt eum. Chrysost. sup. Matth.* Tria enim sunt quae relinquere debet qui venit ad Christum: actus carnales, qui per retia piscationis significantur: substantiam mundialem quae per navem: et parentes qui per patrem. Reliquerunt ergo navem ut fierent ecclesiasticae navis gubernatores. Reliquerunt retia, ut non pisces afferrent ad civitatem terrenam, sed homines ad caelestem. Reliquerunt unum patrem, ut spirituales patres omnium fierent. *Hilar. can. III. in Matth.* Eis igitur artem, et patriam domum relinquentibus, docemur Christum secuturi, et saecularis vitae sollicitudine, et paternae domus consuetudine non teneri. *Remig.* Mystice autem per mare designatur iste mundus, propter amaritudinem et fluctuationem. Galilaea autem interpretatur volubilis, sive rota, et significat mundi volubilitatem. Ambulavit igitur Iesus iuxta mare, dum ad nos per incarnationem venit, quia non carnem peccati, sed similitudinem carnis peccati suscepit ex Virgine. Per duos fratres duo populi designantur, qui ab uno Deo patre creati sunt quos vidit quando eos misericorditer respexit. Per Petrum enim, qui interpretatur agnoscens et dicitur Simon, idest obediens, designatur Iudaicus populus, qui per legem Deum agnovit, et praeceptis eius obedivit. Per Andream, qui interpretatur virilis sive decorus, intelligitur Gentilis populus, qui post agnitionem Dei viriliter in fide permansit. Nos populum vocavit, quando praedicatores in mundum misit dicens: *Venite post me* idest relinquite deceptorem, et sequimini creatorem. De utroque etiam populo facti sunt hominum piscatores, idest praedicatores. Relictis autem navibus, idest carnalibus desideriis, et retibus, idest mundi cupiditatibus; secuti sunt Christum. Per Iacobum etiam intelligitur Iudaicus populus, qui per cognitionem Dei diabolum supplantavit; Per Ioannem Gentilis populus, qui sola gratia salvatus est. Zebedaeus autem, quem relinquunt, et interpretatur fugitivus, sive labens, significat mundum, qui transit et diabolum, qui de caelis lapsus est. Per Petrum etiam, et Andream mittentes retia in mare designantur illi, qui in prima aetate dum de navi corporis sui mittunt retia carnalis concupiscentiae in mare huius seculi vocantur a Domino. Per Iacobum et Ioannem reficientes retia designantur illi, qui post peccata ante adversitates veniunt ad Christum recuperantes quae perdiderunt. *Raban.* Duae naves duas Ecclesias figurant, eam quae ex circumcisione, et eam quae ex praeputio vocata est. Quilibet etiam fidelis sit Simon Deo obediendo: Petrus peccatum suum agnoscendo: Andreas viriliter labores patiendo, Iacobus vitia supplantando. *Glos.* Et Ioannes, ut totum gratiae Dei adscribat; et ideo quarta tantum vocatio ponitur: per quos praedicatores Dei, a quatuor mundi partibus vocatos signetur. *Hilar.* Vel in hoc futurorum Evangelistarum numerus figuratur. *Remig.* Per hoc etiam quatuor virtutes principales designantur; prudentia enim refertur ad Petrum propter divinam cognitionem: iustitia ad Andream propter operum virilitatem: fortitudo ad Iacobum propter diaboli supplantationem: temperantia ad Ioannem propter divinae gratiae effectum. *August. de consens. Evan. lib. 2. c. 17.* Sane movere potest, quomodo Ioannes dicat non in Galilaea, sed iuxta Iordanem Andream secutum esse Dominum cum alio, cuius nomen tacetur: deinde Petrum ab illo nomen accepisse; ceteri autem tres Evangelistae de piscatione vocatos eos dicunt, satis inter se convenienter; maxime Matthaeus, et Marcus; nam Lucas Andream non nominat, qui tamen intelligitur in eadem navi fuisse. Hoc etiam videtur distare, quod tantum Petro a Domino dictum esse commemorat Lucas: *c. 5. Ex hoc iam homines eris capiens*; quod Matthaeus et Marcus ambobus dixisse narrant: sed potuit prius Petro dici secundum Lucam; et ambobus postea secundum alios duos: Sed quod de Ioanne diximus, diligenter considerandum est, cum et locorum plurimum intersit et temporis et ipsius vocationis. Sed intelligendum est, Petrum et Andream non sic vidisse Dominum iuxta Iordanem, ut ei iam inseparabiliter inhaererent: sed tantum cognovisse quis esset et eum miratos ad propria remeasse. Forte autem quod praetermiserat, recapitulat, quia sine ulla consequentis temporis differentia dicit: *Ambulans autem iuxta mare.* Quaeri etiam potest, quomodo binos seorsum eos vocaverit, sicut narrat Matthaeus et Marcus, cum Lucas dicat, Iacobum et Ioannem tanquam socios Petri ad adiuvandum vocatos fuisse, et simul subductis ad terram navibus Christum secutos? Unde intelligendum est hoc primo esse factum quod Lucas insinuat, et eos ad capturam pi-

scium ex more remeasse: non enim erat dictum Petro, quod pisces nunquam esset capturus, cum post resurrectionem hoc fecerit; sed quod homines esset capturus; postea hoc factum est quod Matthaeus et Marcus narrant; non enim subductis ad terram navibus, tanquam cura redeundi secuti sunt eum, sed tanquam iubentem, ut sequerentur.

8. Et circuibat Iesus totam Galilaeam docens in synagogis eorum, et praedicans evangelium regni, et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio eius in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus, et tormentis comprehensos, et qui daemonia habebant, et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos. Et secutae sunt eum turbae multae de Galilaea, et Decapoli, et de Ierosolymis, et de Iudaea, et de trans Iordanem.

8. *Chrysost. in Matth.* Omnis rex pugnaturus contra adversarium, prius congregat exercitum, et sic vadit ad pugnam: sic et Dominus contra diabolum pugnaturus, prius congregavit Apostolos et sic coepit Evangelium praedicare; unde sequitur; *Et circuibat Iesus. Remig.* In quo Doctorum vita instruitur: ut enim non sint pigri, docentur per hoc quod dicitur, *Circuibat Iesus. Chrysost. in Matth.* Quia enim illi ut debiles ad medicum venire non poterant, ipse sicut studiosus medicus, circuibat graviter aegrotantes: et Dominus quidem circuibat singulas regiones; qui autem sunt unius regionis Pastores, considerando debent circuire populi singulas passiones, ut ad remedium passionis eorum, aliquod medicamentum in Ecclesia proferatur. *Remig.* Ut autem non sint acceptatores personarum, docentur praedicatores per hoc quod subiungitur, *Totam Galilaeam.* Ut autem vacui non discurrant, docentur per hoc quod subditur, *Docens.* Ut autem non paucis, sed multis prodesse studeant, monentur per hoc quod sequitur, *In synagogis. Chrysost. hom. 14.* Hinc quoque Iudaeos docebat, quod nec esset Dei adversarius, nec animarum seductor, sed quod patri consentiens advenisset. *Remig.* Ut autem non errores, neque fabulas, sed salutaria praedicent, docentur per hoc quod subditur, *Praedicans Evangelium regni.* Distat autem inter docens et praedicans: docens enim refertur ad praesentia, praedicans ad futura: docebat enim de praesentibus mandatis, praedicabat de futuris promissis. *Chrysost. in Matth.* Vel docebat iustitias naturales, quas scilicet ratio naturalis docet, ut castitatem, humilitatem et huiusmodi, quas per seipsos omnes bona esse intelligunt, de quibus necessaria est doctrina, non tantum propter manifestationem quantum propter excitationem cordis. Praevalentibus enim delectationibus carnalibus, scientia iustitiae naturalis quasi in oblivionem deducta obdormit. Cum ergo coepit Doctor reprehendere carnalia mala, eius doctrina non novam scientiam introducit, sed oblitam commonefacit. Praedicabat autem evangelium annuntiando bona, quae antiqui manifeste nec audierant, ut beatitudinem caelestem, mortuorum resurrectionem et huiusmodi. Vel docebat interpretando prophetias de ipso; evangelium praedicabat denuntiando in se bona futura. *Remig.* Ut autem Doctores doctrinam suam virtutibus commendare studeant, docentur per hoc quod subditur: *Sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo.* Infirmitas quidem est corporum, languor autem animarum. *Chrysost. in Matth.* Vel per languorem animae aliquam passionem intelligimus, ut avaritiam, libidinem et huiusmodi; per infirmitatem autem infidelitatem, per quam aliquis infirmatur in fide. Vel per languores intelliguntur graviores corporis passiones, per infirmitates autem leviores. Sicut autem passiones corporales divinitatis virtute sanabat, sic spirituales verbo pietatis. Primo autem docet, et postea sanat, propter duo. Primo, quia praemittitur quod magis necessarium est; verba enim pietatis aedificant animam, non miracula; deinde quia verba per miracula commendantur, et non e converso. *Chrysost. hom. 24.* Considerandum autem, quod quando novum fit aliquid, ac politicae cuiusdam introductio, signa Deus facere consuevit, praestans suae potentiae pignora his, qui legem eius accepturi sunt. Sic cum hominem facturus esset, prius mundum creavit, ac tum demum facto homini legem in Paradiso dedit; et cum sancto Noe legem positurus esset, magna utique mirabilia monstravit: sed et Iudaeis quidem cum legem laturus esset, prius prodigia magna ostendit, ac tum demum eis praecepta legis imposuit. Ita hic sublimem quandam vivendi introducturus disciplinam, auctoritatem mandatis suis praestruxit claritate signorum; quia enim aeternum regnum quod praedicabat, non apparebat, ex his quae videntur, etiam illud quod nondum apparebat, manifestum fecit. *Glos.* Sed quia praedicatores debent habere bonum testimonium ab his qui foris sunt, ne si vita despicitur, praedicatio contemnatur, subditur: *Et abiit opinio eius in totam Syriam. Raban.* Syria est omnis regio ab Euphrate usque ad mare magnum, a Cappadocia usque ad Aegyptum, in qua est provincia Palaestina, in qua habitant Iudaei. *Chrysost. hom. 14.* Intende autem moderationem Evangelistae, quia non unumquemque nobis enarrat curatorum, sed brevibus verbis copiositatem transcurrit signorum; unde sequitur: *Et obtulerunt ei omnes male habentes. Remig.* Per quos varias vult intelligi infirmitates, sed leviores. Cum vero dicit, *Variis languoribus, et tormentis comprehensos*, illos vult intelligi, de quibus subinfertur, *Et qui daemonia habebant. Glos.* Languor diuturnus est tormentum et morbus acutus, ut dolor lateris et huiusmodi; qui autem daemonia habebant, sunt qui a daemonibus vexabantur. *Remig.* Lunatici enim dicti sunt a luna, quae dum menstruis temporibus crescit et decrescit, ipsi vexantur. *Hieron.* Daemones enim observantes lunaria (1) tempora, creaturam infamare cupiebant, ut in creatorem blasphemiae redundarent. *August. 1. 21. de civ. Dei c. 6.* Illiciuntur tamen daemones ad habitandum per creaturas, quas non ipsi sed Deus condidit, delectabilibus, pro sua diversitate diversis, non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis, quae cuiusque delectationi

(1) *Al.* tempore creaturarum.

congruunt. *Raban.* Paralytici autem sunt corpore dissoluti : paralysis enim graece , latine dicitur dissolutio. Sequitur, *Et curavit eos. Chrysost. in Matth.* Cum in quibusdam locis dicatur, *Multos curavit* : hic simpliciter (1) dicitur, et *curavit eos* : signans , quod omnes curavit ; sicut et novitius medicus intrans civitatem , omnes ad se venientes curat , propter suam opinionem commendandam. *Chrysost. hom. 14.* A nullo autem eorum fidem exquisivit, quoniam nondum virtutis suae demonstrationem dederat , et illi e longinquo venientes et aegros adducentes , non parvam ostenderant fidem. Sequitur : *Et secutae sunt eum turbae multae. Raban.* Quae quadripartitae sunt: alii propter caeleste magisterium , ut discipuli: alii ob curationem infirmitatum: alii sola fama et curiositate , volentes experiri an verum esset quod dicebatur: alii per invidiam , volentes eum in aliquo capere, et accusare. Mystice autem Syria interpretatur (2) elata, Galilaea volubilis vel rota, idest diabolus et mundus , qui et superbus est et ad ima semper rotatur , in quo fama Christi per praedicationem innotuit: daemoniaci enim sunt idololatrae, lunatici, instabiles , paralytici, pigri et dissoluti. *Glos.* Turbae autem , quae sequntur Dominum , sunt de Ecclesia, quae spiritualiter est Galilaea transmigrans ad virtutes; et Decapolis decem praecepta servans (3), in Ierosolyma et Iudaea , quam visio pacis et confessio illustrat : *Et trans Iordanem* , quia baptismo transito, terram promissionis intrat. *Remig.* Vel sequitur Dominum *de Galilaea* , idest de volubilitate mundi, *et Decapoli* quae est regio decem urbium, et significat decalogi transgressores: *Et de Ierosolyma* , quia scilicet prius innoxia pace detinebatur : *Et de Iudaea* , idest de confessione diabolica: *Et de trans Iordanem* , qui prius erant in Paganismo constituti, sed transeuntes per aquam baptismi venerunt ad Christum.

CAP. V.

Videns autem Iesus turbas, ascendit in montem, et eum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, et aperiens os suum docebat eos, dicens : Beati pauperes spiritu , quoniam ipsorum est regnum caelorum.

Chrysost. in Matth. Omnis artifex secundum professionem suam , opportunitatem operis videns gaudet: carpentarius enim si viderit arborem bonam , concupiscit eam praecidere ad opus artificii sui ; et Sacerdos cum viderit Ecclesiam plenam, gaudet animus eius et delectatur , ut doceat. Sic et Dominus videns magnam congregationem populi , excitatus est ad docendum ; unde dicit : *Videns autem turbas Iesus, ascendit in montem. August. de Concor. Evan. lib. 1. c. 19.* Vel hic potest videri multas turbas vitare voluisse , et ob hoc ascendisse in montem , ut solis discipulis loqueretur. *Chrysost. hom. 15.* Per hoc autem quod non in civitate et foro , sed in monte et solitudine sedit, erudivit nos nihil ad ostentationem facere, et a tumultibus abscedere, et praecipue cum philosophandum est , ac de rebus seriis disserendum. *Remig.* Hic enim sciendum est, quod tria refugia legitur Dominus habuisse, navim, montem et desertum: ad quorum alterum quotiescumque a turbis opprimebatur, conscendebat. *Hieron.* Nonnulli autem simpliciorum fratrum putant Dominum ea quae sequuntur in Oliveti monte docuisse, quod nequaquam ita est : ex praecedentibus enim et sequentibus in Galilaea monstratur locus , quem putamus esse vel Thabor vel quemlibet alium montem excelsum. *Chrysost. in Matth.* Ascendit autem in montem: primo quidem, ut impleret prophetiam Isaiae dicentis : *Super montem ascende tu :* deinde ut ostendat quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere dicitur , qui docet Dei iustitiam pariter et qui audit ; nemo enim potest in valle stare , et de monte loqui. Si in terra stas, de terra loquere : si autem de caelo loqueris, in caelo consiste. Vel ascendit in montem, ut ostendat , quod omnis qui vult discere mysteria veritatis , in montem Ecclesiae debet ascendere, de quo Propheta: *Mons Dei, mons pinguis. Hilar.* Vel ascendit in montem , quia in paternae maiestatis celsitudine positus, caelestia vitae praecepta constituit. *August. de serm. Do. lib. 1. c. 1.* Vel ascendit in montem, ut significat, quia minora erant praecepta iustitiae, quae a Deo data sunt per Prophetas populo Iudaeorum, quem timore adhuc alligari oportebat; per Filium autem suum maiora populo quem caritate iam convenerat liberari. Sequitur, *Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Hieron.* Ideo autem non stans, sed sedens loquitur ; quia non poterant eum intelligere in sua maiestate fulgentem. *August, ubi supra.* Vel quod sedens docebat, pertinet ad dignitatem Magistri. Accesserunt autem ad eum discipuli eius , ut audiendis verbis illius hi essent etiam corpore vicinidres , qui praeceptis implendis animo appropinquabant. *Raban.* Mystice autem sessio Domini incarnatio eius est; quia nisi Dominus incarnatus esset, humanum genus ad eum accedere non potuisset. *August. de Conc. Evang. lib. 1. c. 19.* Movet autem , quod Matthaeus in monte dicit hunc habitum esse sermonem a Domino sedente ; Lucas autem in loco campestri a Domino stante. Haec igitur diversitas facit videri alium fuisse illum , alium istum. Quid enim prohibet Christum quaedam alibi repetere, quae ante iam dixerat? Aut iterum facere, quae ante iam fecerat? Quanquam etiam possit illud occurrere, in aliqua excellentiori parte montis primo cum solis discipulis Dominum fuisse, quando ex eis duodecim elegit: deinde cum eis descendisse non de monte, sed de ipsa montis celsitudine in campestrem locum, idest in aliquam aequalitatem, quae in latere montis erat, et multos capere poterat, atque ibi stetisse , donec ad eum turbae congregarentur ; ac postea cum sedisset, accessisse propinquius discipulos eius, atque ita illis, ceterisque turbis praesentibus , unum habuisse sermonem, quem Matthaeus Lucasque narrant diverso narrandi modo , sed eadem veritate rerum. *Gregor. l. 4. Moral. c. 4.* Sublimia autem praecepta Domino in monte dicturo praemittitur : *Et aperiens*

(1) *Al. deest* dicitur. (2) *Al.* clara. (3) *Al.* et.

os suum docebat eos, qui dudum aperuerat ora Prophetarum. *Remig.* Ubicumque autem legitur Dominus aperuisse os, inspiciendum est, quia magna sunt, quae sequuntur. *August. ibid.* Vel dicit, *Aperiens os suum*, ut ipsa mora commendet aliquanto longiorem futurum esse sermonem. *Chrysost. hom. 15.* Vel hoc dicit, ut discas, quoniam nunc quidem docebat os aperiens in loquendo, nunc autem vocem, quae est ab operibus, emittens. *August. ibid.* Si quis autem pie sobrieque consideraverit, inveniet in hoc sermone, quantum ad mores opportunos pertinet, perfectum vitae Christianae modum: unde sic ipse sermo concluditur: *Omnis qui audit verba mea haec et facit ea, similabo eum viro sapienti. August. de civit. Dei lib. 19.* Nulla autem est causa philosophandi, nisi finis boni, quod autem beatum facit, ipse est finis boni. Et ideo a beatitudine incipit, dicens: *Beati pauperes spiritu. August. lib. 1. c. 2. ibid.* Praesumptio quidem spiritus audaciam, et superbiam significat. Vulgo etiam magnum spiritum superbi habere dicuntur, et recte; nam spiritus ventus vocatur: quis vero nesciat superbos inflatos dici quasi vento distentos? Quapropter recte hic intelliguntur, *Pauperes spiritu*, humiles et timentes Deum, idest non habentes inflantem spiritum. *Chrysost. hom. 15.* Vel spiritum hic elationem, et animum dicit: quia enim sunt multi humiles nolentes rerum necessitate coacti, non est laus: unde illos beatificat, qui se ex electione humiliant. Ideo autem hic incipit radicitus evellens superbiam, quia haec fuit radix, et fons malitiae universae: contra quam ponit humilitatem, velut quoddam stabile fundamentum, qua subiecta, cum stabilitate alia superaedificantur; hac autem destructa, pereunt quaecumque congregaveris bona. *Chrysost. in Mat.* Ideo autem dixit manifeste, *Beati humiles spiritu*, ut sic humiles ostendant, ut semper adiutorium Dei sint mendicantes; unde in graeco dicitur: Beati πτωχοι ptochi, idest mendici vel egeni. Sunt enim multi naturaliter humiles, et non ex fide, qui non pulsant adiutorium Dei; sed solum qui secundum fidem sunt humiles. *Chrysost. hom. 15.* Vel quia pauperes spiritu hic dicit formidantes, et tremientes Dei iussiones, quomodo Dominus per Isaiam commendat. Quid autem amplius quam simpliciter humiles? Humilium enim hic quidem mediocriter est; hic autem superabundanter. *August.* Superbi ergo appetant regna terrarum, sed humilium est regnum caelorum. *Chrysost. in Mat.* Nam sicut cetera vitia deponunt ad inferos, maxime tamen superbia; sic et omnes virtutes inducunt in regnum caelorum, maxime tamen humilitas: quia proprium est, ut qui se humiliat, exaltetur. *Hieron.* Vel beati pauperes spiritu, qui scilicet propter Spiritum S. voluntarie sunt pauperes. *Ambros. de Offi. lib. 1. c. 14.* Inde autem incipit beatitudo iudicio divino, ubi aerumna aestimatur humana. *Glos.* Pauperibus autem in praesenti convenienter promittuntur divitiae caeli.

2. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

2. *Ambros. in Lucam. lib. 4.* Cum simpliciter contentus fuero inops, superest ut mores meos temperem. Quid enim mihi prodest carere saecularibus, nisi fuero mitis? Congrue igitur sequitur, *Beati mites. August. lib. 1. ca. 3.* Mites sunt qui cedunt improbitatibus, et non resistunt in malo, sed vincunt in bono malum. *Ambros. ubi supra.* Mitiga ergo affectum tuum, ut non irascaris aut certe iratus ne peccaveris. Praeclarum est enim motum temperare consilio, nec minoris virtutis dicitur prohibere iracundiam, quam omnino non irasci: cum plerumque (1) illud lentius, hoc fortius aestimetur. *August.* Rixentur igitur immites, et dimicent pro terrenis, et temporalibus rebus. Sed beati mites, quoniam ipsi haereditabunt terram, de qua evelli non possunt: illam, inquam, terram, de qua in Psalmo dicitur: *Portio mea in terra viventium.* Significat enim quandam stabilitatem haereditatis perpetuae, ubi anima per bonum affectum tanquam loco suo requiescit, sicut corpus in terra; et inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra: ipsa est requies, et vita sanctorum. *Chrysost. in Matt.* Vel terra hic, sicut quidam dicunt, quamdiu est in hoc statu, terra mortuorum est, quia vanitati subiecta est: cum autem liberata fuerit de corruptione, fit terra vivorum, ut mortales haereditent immortalem. Alterum exponentem legi, quasi caelum, in quo habitaturi sunt Sancti, dicatur terra vivorum; quod quantum ad inferiorem regionem caelum est, quantum autem ad superius caelum dicitur terra. Alii dicunt, quia corpus nostrum terra est, et quamdiu subiacet morti, terra est mortuorum; cum autem fuerit conforme factum gloriae corporis Christi, erit terra vivorum. *Hilar.* Vel haereditatem terrae mitibus Dominus pollicetur, idest eius corporis quod ipse assumpsit habitaculum, (2) quia per mansuetudinem mentis nostrae habitat Christus in nobis, nos quoque clarificati corporis eius gloria vestiemur. *Chrysost. hom. 15. in Matt.* Vel aliter Christus hic spiritualibus sensibilia immiscuit: quoniam enim aestimatur qui mitis est omnia sua perdere, contrarium promittit dicens, quod cum stabilitate sua possidet, qui non est protervus; qui autem aliter est, multoties animam, et haereditatem paternam perdit. Quia vero Propheta dixerat, *Mansueti haereditabunt terram*, a consuetis verbis contexit sermonem. *Glos.* Mites etiam qui seipsos possederunt haereditatem Patris in futuro possidebunt; plus (3) autem est possidere quam habere: multa enim habemus, quae statim amittimus.

3. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

3. *Ambros. in Lucam* 1. 4. Cum hoc feceris, ut scilicet sis pauper et mitis, memento quia peccator es; lugeto peccata; unde sequitur: *Beati qui lugent.* Et bene tertia benedictio est peccata deflentis, quia Trinitas est, quae peccata condonat. *Hilar.* Lugentes enim hic dicuntur non orbitates aut contumelias aut damna moerentes; sed peccata vetera flentes. *Chrysost. in Matth.* Et qui sua quidem peccata lugent, beati sunt, sed mediocriter: beatiores autem sunt, qui aliena lugent peccata: tales convenit esse omnes Doctores.

---

(1) *Al.* istud levius. (2) *Al.* et quia.
(3) *Al.* Plus autem est possidere terram, quam habere regnum caelorum: multa enim etc.

Hieron. Luctus enim hic non mortuorum ponitur communi lege naturae, sed peccatis et vitiis mortuorum. Sic flevit Samuel Saulem, et Paulus eos, qui post immunditiam poenitentiam non egerunt. *Chrysost. in Matth.* Cum autem consolatio sit lugentium cessatio luctus; qui sua peccata lugent, consolabuntur indulgentiam consecuti. *Chrysost. homil.* 15. Et licet talibus sufficiat venia frui, non terminat retributionem in peccatorum remissionem, sed et multarum facit particeps consolationum et hic et in futuro. Semper enim maiores laboribus Deus dat retributiones. *Chrysost. in Matth.* Qui vero aliena peccata lugent, consolabuntur, qui cum in saeculo illo providentiam cognoverint Dei, et intellexerint, quod qui perierunt, non fuerunt Dei, de cuius manu nemo rapere potest, de eis, luctu derelicto, in sua beatitudine laetabuntur. Vel aliter, *August. in serm. Dom. in monte lib. 1. c. 4.* Luctus est tristitia de amissione carorum. Conversi autem ad Deum ea quae in hoc mundo cara habebant, amittunt; non enim gaudet his rebus, quibus ante gaudebant, et donec fiat in illis amor aeternorum, nonnulla moestitia sauciantur. Consolabuntur ergo Spiritu S., qui maxime propterea Paraclitus nominatur, idest consolator; ut temporalem amittentes, aeterna laetitia perfruantur; et ideo dicit: *Quoniam ipsi consolabuntur. Glos.* Vel per luctum duo genera compunctionis intelliguntur, scilicet pro miseriis huius mundi, et pro desiderio caelestium; unde filia Caleph petivit irriguum superius et inferius: huiusmodi autem luctus non habet, nisi pauper et mitis, qui cum mundum non diligat, quod miser est recognoscit, et ideo caelum concupiscit. Convenienter ergo lugentibus promittitur consolatio, ut qui tristatus est in praesenti, gaudeat in futuro. Maior est autem retributio lugentis, quam pauperis et mitis; plus enim est gaudere in regno, quam habere et possidere: multa enim cum dolore possidemus. *Chrysost. homil.* 5. Notandum (1) autem, quod hanc beatitudinem non simpliciter, sed omnino cum intentione et cumulo posuit: ideoque non dixit, qui moerent, sed qui lugent: siquidem praeceptum istud totius philosophiae magisterium est. Si enim qui filios vel proximos mortuos lugent, toto illo doloris sui tempore nec pecuniarum nec gloriae amore tenentur, non invidia consumuntur, non iniuriis permoventur nec aliis vitiis obsidentur, utpote solis luctibus mancipati: multomagis, qui propria peccata lugent, sicut ea lugere dignum est, celsiorem hanc philosophiam debet ostendere.

4. Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

4. *Ambros. in Lucam.* lib. 4. Postquam delicta deflevi, esurire incipio, et sitire iustitiam. Aeger enim, cum in gravi morbo est, non esurit; unde sequitur: *Beati qui esuriunt, et sitiunt iustitiam. Hieron.* Non nobis sufficit velle iustitiam, nisi iustitiae patiamur famem, ut sub hoc exemplo nunquam nos satis iustos, sed semper esurire iustitiae opera intelligamus. *Chrysost. in Matth.* Quoniam omne bonum quod non ex amore ipsius boni faciunt homines, ingratum est ante Deum. Esurit autem iustitiam qui secundum iustitiam Dei desiderat conversari; sitit autem iustitiam qui scientiam eius acquirere cupit. *Chrysost. homil.* 15. Iustitiam autem dicit vel universalem vel particularem avaritiae contrariam. Quia enim de misericordia dicturus erat, praemonstrat qualiter misereri oporteat, quia non ex rapina neque ex avaritia; unde etiam quod est avaritiae proprium, scilicet esurire, et sitire, iustitiae attribuit. *Hilar.* Sitientibus autem, et esurientibus iustitiam, beatitudinem tribuit, significans extensam in Dei doctrinam sanctorum aviditatem, perfecta in caelo satietate repleri: et hoc est quod dicitur: *Quoniam ipsi saturabuntur. Chrysost. in Matth.* scilicet largitate remunerantis Dei, quoniam maiora erunt praemia Dei, quam sanctorum desideria. *August. de ser. Dom. lib. 1. c. 3.* Vel illo cibo saturabuntur in praesenti, de quo Dominus dicit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei*, quod est iustitia; et illa aqua, de qua quisque biberit, fiet ei *fons aquae salientis in vitam aeternam. Chrysost. homil.* 15. Vel (2) rursus sensibile praemium statuit; quia enim plurimos divites facere putatur avaritia, dicit hoc esse contrarium, magisque id praestare iustitiam; qui enim iustitiam diligit, tutissime omnia possidet.

5. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

5. *Glos.* Iustitia et misericordia ita coniunctae sunt, ut altera ab altera debeat temperari; iustitia enim sine misericordia crudelitas est; misericordia sine iustitia dissolutio: unde misericordia post iustitiam subdit, dicens: *Beati misericordes. Remig.* Misericors dicitur, quasi miserum habens cor; quia alterius miseriam, quasi suam reputat, et de malo alterius quasi de suo dolet. *Hieron.* Misericordia hic non solum in eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus. *Augus. lib. 1. c. 6.* Beatos autem dicit esse qui subveniunt miseris, quoniam eis ita rependitur, ut de miseria liberentur; unde sequitur: *Quoniam ipsi misericordiam consequentur. Hilar.* Intantum enim Deus benevolentiae nostrae in omnes delectatur affectu, ut suam misericordiam sit solis misericordibus praestaturus. *Chrysost. hom. 15.* Videtur autem esse aequalis retributio; sed est multo maior: non enim est aequalis humana misericordia et divina. *Glos.* Merito ergo misericordibus misericordia impenditur, ut plus accipiant quam meruissent; et sicut plus recipit qui ultra saturitatem habet, quam ille qui habet tantum ad saturitatem; sic maior est gloria misericordiae, quam praecedentium.

---

(1) *Al.* Notandum autem quod hanc beatitudinem cum intentione quadam proposuit; ideo non dicit, qui tristantur sed *qui lugent.* In quo etiam perfectionis sapientiae magisterium dedit: si enim qui filios vel alios defunctos lugent, secundum illud tempus non desiderant pecuniam nec gloriam nec conviciis exacuuntur nec aliqua alia passione capiuntur: multo magis haec servare debent, qui lugent sua peccata.

(2) *Al.* Vel in hoc terrenum determinat: quia enim aestimatur avaritia abundantes facere, ipse contrarium dicit quod iustitia hoc operatur: qui enim iustitiam capit omnia cum stabilitate habet.

6. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

6. *Ambros. in Luc. lib. 4.* Qui misericordiam defert, misericordiam amittit, nisi mundo corde misereatur. Nam si iactantiam quaerit, nullus est fructus; unde sequitur: *Beati mundo corde. Glos.* Convenienter autem sexto loco ponitur cordis munditia, quia sexto die homo conditus est ad imaginem Dei; quae quidem obtenebrata erat in homine per culpam, sed in (1) mundis cordibus reformatur per gratiam. Merito autem post praedicta sequitur, quia nisi illa praecedant, mundum cor in homine non (2) creatur. *Chrysost. hom. 15.* Mundos autem hic ait, vel eos qui universalem virtutem possident, et nullius sibi malitiae conscii sunt, vel eos qui in temperantia consistunt, quae maxime necessaria est ad videndum Deum, secundum illud Pauli: *Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Quia enim multi miserentur quidem, sed impudica agunt; monstrans, quod non sufficit primum, scilicet misereri, hoc de munditia apposuit. *Hieron.* Mundus autem Deus a mundo corde concupiscitur. Templum enim Dei non potest esse pollutum. Et hoc est quod dicitur: *Quoniam ipsi Deum videbunt. Chrysost. in Mat.* Qui enim omnem iustitiam facit et cogitat, mente sua Deum videt, quoniam iustitia figura est Dei, Deus enim iustitia est. Secundum ergo, quod aliquis eripuerit se a malis et fecerit bona, secundum hoc Deum videt aut parum aut amplius aut interdum aut semper secundum possibilitatem humanam. In saeculo autem illo, mundi corde Deum videbunt facie ad faciem, non in speculo, et in enigmate, sicut hic. *August. in serm. Dom. in mont. lib. 1. cap. 7.* Stulti autem sunt qui Deum videre istis exterioribus oculis quaerunt, cum corde videatur, sicut alibi scriptum est: *In simplicitate cordis quaerite illum*: hoc enim est simplex cor, quod mundum cor. *August. ultim. de civ. Dei. c. 29.* Si autem tantum poterunt in corpore spirituali oculi etiam ipsi spiritales, quantum possunt isti quales nunc habemus, proculdubio per eos Deus videri non poterit. *August. l. 1. de Trinit. c. 8.* Haec autem visio merces est fidei, cui mercedi per fidem corda mundantur, sicut scriptum est: *Mundans fide corda eorum*; hoc autem probatur illa maxime sententia: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. August. sup. Genes. ad literam. lib. 12. c. 25.* Nemo autem videns Deum vivit vita ista, qua mortaliter vivitur, et istis sensibus corporis. Sed nisi ab hac vita quisque funditus moriatur, sive omnino exiens de corpore, sive ita alienatus a carnalibus sensibus, ut merito nesciat, sicut ait Apostolus, utrum in corpore an extra corpus sit, non in illam subvehitur visionem. *Glos.* Maiorem autem remunerationem isti habent, quam primi; sicut qui in curia Regis non solum prandet, sed etiam faciem Regis videt.

7. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

7. *Ambros. in Lucam. lib. 4.* Cum interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne dissensiones contentionesque ex affectu tuo prodeant, a te pacem incipe, et sic pacem aliis feras: unde sequitur: *Beati pacifici. August. lib. 19. de civ. Dei. c. 13.* Est autem pax tranquillitas ordinis. Ordo autem est parium, disparium-que sua cuique loca tribuens dispositio. Sicut autem nemo est, qui gaudere nolit, ita nemo est, qui pacem habere nolit; quemadmodum ipsi qui bella volunt, nihil aliud quam ad gloriosam pacem cupiunt bellando pervenire. *Hieron.* Pacifici autem dicuntur beati, qui primum in corde suo, deinde et inter fratres dissidentes faciunt pacem. Quid enim prodest alios per te pacari, cum in tua anima sint bella vitiorum? *August. in ser. Do. in mont. lib. 1. c. 8.* Pacifici autem in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes et subiicientes rationi, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei: in quo ita ordinata sunt omnia, ut quod est in homine praecipuum et excellens, imperet ceteris reluctantibus, quae sunt nobis bestiisque communia, atque idipsum quod excellit in homine, idest mens, et ratio subiiciatur (3) potiori quod est ipsa veritas Filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest, nisi superioribus subiiciatur. Et haec est pax, quae datur in terra hominibus bonae voluntatis. *August. in lib. Retract. lib. 1. c. 19.* Non tamen cuiquam provenire potest in hac vita, ut lex repugnans legi mentis omnino non sit in membris. Sed hoc nunc pacifici agunt domando concupiscentias carnis, ut ad pacem plenissimam quandoque veniatur. *Chrysost. in Mat.* Pacifici autem ad alios sunt, non solum qui inimicos in pace reconciliant, sed etiam illi qui immemores malorum diligunt pacem. Pax enim illa beata est, quae in corde posita est, non tantum in verbis. Qui autem pacem diligunt, filii sunt pacis. *Hilar.* Pacificorum autem beatitudo adoptionis est merces; et ideo dicitur: *Quoniam filii Dei vocabuntur.* Parens enim omnium Deus noster est, neque aliter transire in nuncupationem familiae eius licebit, nisi fraternae invicem caritatis pace vivamus. *Chrysost. hom. 15.* Vel (4) quia cum pacifici dicantur, qui non adversum se mutuo dimicant, sed alios dissidentes in concordiam revocant, iure etiam Filii Dei appellantur: quia Unigeniti hoc praecipuum fuit opus distantia copulare, conciliare pugnantia. *August.* Vel quia in pace perfectio est, ubi nihil repugnat, pacifici filii Dei dicuntur, quoniam nihil resistit Deo. Et utique filii Dei similitudinem pacis debent habere. *Glos.* Maximam ergo dignitatem habent pacifici, sicut qui filius Regis dicitur, in domo regia summus est. Septimo autem loco beatitudo haec ponitur, quia in Sabbatho verae requiei dabitur pax, sex aetatibus transactis.

8. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est regnum caelorum.

8. *Chrysost. hom. 15.* Posita pacificorum beatitu-

(1) *Al.* in mundis corde. (2) *Al.* non creditur.

(3) *Al.* peccatori. (4) *Al.* Vel quia pacifici dicuntur qui nec ligant, nec odiunt ad invicem, sed et congregant litigantes; recte Filii Dei vocantur: quia Unigeniti hoc est opus, congregare dispersa et pacificare contra se praeliantia.

dine, ne aliquis existimaret, quod semper pacem sibi quaerere sit bonum; subdit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*, hoc est propter virtutem, propter defensionem aliorum, propter pietatem: iustitiam enim consuevit pro omni virtute animae ponere. *August. in ser. Dom. in mont. lib. 1. c. 8.* Pace enim intrinsecus constituta ac firmata quascumque persecutiones ille qui foras missus est, forinsecus concitaverit (1), aut gesserit, auget gloriam, quae secundum Deum est. *Hieron.* Signanter autem addidit, *Propter iustitiam*: multi enim propter sua peccata persecutionem patiuntur, et non sunt iusti. Simulque considera, quod octava verae circumcisionis beatitudo martyrio terminetur. *Chrysost. in Matth.* Non autem dixit: Beati qui a gentibus persecutionem patiuntur, ne putes illum solum beatum, qui persecutionem patitur propter idola non colenda, ideo et ab haereticis persecutionem patiens propter veritatem non relinquendam beatus (2) est, quia propter iustitiam patitur. Sed et si quis ex potentibus, qui Christiani videntur, forsitan propter sua peccata correctus a te, fuerit te persecutus, beatus es cum Ioanne Baptista. Si enim verum est, quod Prophetae martyres sunt, qui a suis occisi sunt; sine dubio qui propter causam Dei aliquid patitur, mercedem martyrii habet. Et ideo non posuit Scriptura personas persequentium, sed solam causam persecutionis, ut non aspicias, quis te persequitur, sed propter quid. *Hilar.* Sic ergo ad postremum eos in beatitudine numerat, quibus omnia pro Christo pati, qui iustitia est, pronus affectus est. His igitur et regnum servatur, quia in contemptu saeculi sunt pauperes spiritu; unde dicit: *Quoniam ipsorum est regnum caelorum. Aug. ib. c. 9.* Vel octava beatitudo tanquam ad caput redit, quia consummatum perfectumque ostendit et probat. Itaque in prima et in octava nominatum est regnum caelorum; septem enim sunt quae perficiunt, nam octava clarificat, et perfectum demonstrat, et per hos gradus perficiantur et ceteri, tanquam accipiatur rursus exordium. *Ambros. in Lucam. l. 4.* Vel aliter: Primum regnum caelorum sanctis propositum est in absolutione corporis: secundum post resurrectionem esse cum Christo. Post resurrectionem enim, terram incipies tuam possidere absolutus a morte, et in ipsa possessione consolationem reperies. Consolationem sequitur delectatio, delectationem divina miseratio. Cui autem miseretur Dominus et vocat, et sic vocatus videt vocantem. Qui autem Deum viderit, in ius divinae generationis assumitur, et tunc demum quasi Dei filius caelestis regni divitiis delectatur. Ille igitur incipit, hic repletur. *Chrysost. hom. 15.* Ne autem mireris si secundum unamquamque beatitudinem regnum non audis, quia cum dicit, *Consolabuntur*, *misericordiam consequentur*, et cetera huiusmodi, per haec universa nihil aliud quam regnum caelorum occulte insinuat, ut nihil sensibile expectes. Neque enim beatus est, qui in his coronatur, quae cum praesenti vita discedunt. *August. in serm. D. in m. l. 1. c. 3.* Diligenter autem attendendus est numerus harum sententiarum; his enim septem gradibus congruit operatio Spiritus S. septiformis quam Isaias describit: sed ille a summo, hic ab imo: quia ibi docetur Filius Dei ad ima descensurus, hic homo de imis ad similitudinem Dei ascensurus. In his prius est timor, qui congruit hominibus humilibus, de quibus dicitur: *Beati pauperes spiritu*, idest non alta sapientes, sed timentes. Secunda est pietas, quae convenit mitibus; qui enim pie quaerit, honorat, non reprehendit, non resistit, quod est mitem fieri. Tertia est scientia, quae convenit lugentibus, qui didicerunt, quibus malis nunc vincti sunt, quae quasi bona petierunt. Quarta quae est fortitudo, congruit esurientibus et sitientibus, quia desiderantes gaudium de veris bonis laborant, a terrenis cupientes averti. Quinta consilium convenit misericordibus, quia unicum remedium est de tantis malis erui, dimittere aliis et dare. Sexta est intellectus, et convenit mundis corde, qui purgato oculo, possunt videre quod oculus non vidit. Septima est sapientia, quae convenit pacificis, in quibus nullus motus est rebellis, sed obtemperant spiritui. Unum autem praemium, quod est regnum caelorum, varie nominatum est. In primo, sicut oportebat, positum est regnum caelorum, quod est perfectae sapientiae initium, ac si diceretur: *Initium sapientiae timor Domini.* Mitibus haereditas tanquam testamentum Patris cum pietate quaerentibus. Lugentibus consolatio, tanquam scientibus quid amiserunt, et in quibus mersi sunt. Esurientibus saturitas, tanquam refectio laborantibus ad salutem. Misericordibus misericordia, tanquam optimo consilio utentibus, ut hoc eis exhibeatur, quod exhibent. Mundis corde, facultas videndi Deum tanquam purum oculum ad intelligenda aeterna gerentibus. Pacificis Dei similitudinem. Et ista quidem in hac vita possunt compleri, sicut completa esse in Apostolis credimus; nam quod post hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi potest.

9. Beati estis cum maledixerint vobis homines et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me. Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.

9. *Raban.* Superiores sententias generaliter (3) dirigebat, iam incipit loqui praesentes compellans, praedicens eis persecutiones quas pro nomine eius passuri erant, dicens: *Beati estis cum maledixerint vobis homines et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos. August. ibid.* Quaeri autem potest, quid intersit quod ait: Cum vobis maledicent, et dicent omne malum: cum maledicere hoc sit malum dicere? Sed aliter est maledictum iactatum cum contumelia coram illo qui maledicitur, aliter cum absentis fama laeditur. Persequi autem est vim inferre, vel insidiis appetere. *Chrysost. in Matth.* Si autem verum est, quoniam qui calicem aquae porrexerit, merces eius non perit; consequenter qui vel unius levissimi verbi iniuriam fuerit passus, vacuus non erit a mercede. Ut autem blasphematus sit bea-

(1) *Al.* augerit. (2) *Al.* esse. (3) *Al.* digerebat.

tus, duo convenire debent, ut et mendaciter blasphemetur, et propter Deum: alioquin si unum defuerit, non est beatitudinis merces; et ideo dicit: *Mentientes propter me. August.ib.* Quod propter illos dictum puto, qui volunt de persecutionibus, et de fama suae turpitudinis gloriari; et ideo dicere ad se pertinere Christum, quod multa de illis dicuntur mala; cum et vera dicantur quando et de errore illorum dicuntur, et si aliquando falsa iactantur, non tamen propter Christum ista patiuntur. *Gregor. in Ezechiel. hom. 9.* Quid autem poterit obesse si homines vobis derogent, et sola vos conscientia defendat? Sed tamen linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatam debemus aequanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat; unde et hic dicitur: *Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Glos.* Gaudete mente quidem, et exultate corpore, quia merces vestra non tantum magna est, sicut aliorum, sed copiosa est in caelis. *August. ib.* Non hic caelos puto dici superiores partes huius visibilis mundi: non enim merces vestra in rebus visibilibus collocanda est, sed *in caelis* dictum puto in spiritalibus firmamentis, ubi habitat sempiterna iustitia. Sentiunt ergo istam mercedem, qui gaudent spiritualibus, sed ex omni parte perficietur, cum mortale hoc induerit immortalitatem. *Hieron.* Gaudere igitur et exultare debemus, ut merces nobis in caelestibus praeparetur. Hoc qui vanam sectatur gloriam, implere non potest. *Chrysost. supra Matth.* Quia quantum aliquis laetatur de laude hominum, tantum de vituperatione tristatur. Qui vero gloriam concupiscis in caelo, opprobria non timeas in terris. *Greg. in Ezech. hom. 9.* Aliquando tamen detractores debemus compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire a nobis bona poterant, corda innocentia corrumpant. *Glos.* Non solum autem praemio, sed etiam exemplo eos ad patientiam provocat, cum subdit: *Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Remig.* Magnam enim consolationem accipit homo in tribulatione positus, dum recordatur passiones aliorum, a quibus exemplum patientiae accipit; ac si diceret. Mementote quia illius vos estis Apostoli, cuius et illi fuerunt Prophetae. *Chrysost. hom. 15.* Simul et insinuat coaequalitatem sui honoris ad Patrem; ac si dicat: Sicut illi propter Patrem, ita et vos propter me patiemini. Cum etiam dixit, *Prophetas qui fuerunt ante vos*, monstrat et ipsos Prophetas iam factos. *August. ubi sup.* Persecutionem autem hic generaliter posuit, et in maledictis, et in laceratione famae.

10. Vos estis sal terrae. Quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.

10. *Chrysost. hom. 15.* Quoniam sublimia praecepta Apostolis dederat, et multo quam in lege veteri maiora; ne turbarentur ac dicerent: quonam modo haec implere poterimus? eos laudum admixtione permulcet, dicens: *Vos estis sal terrae.* Per quod ostendit quam necessarie ista praecipiat. Non enim pro vestra, inquit, salute tantummodo, aut pro una solum gente, sed pro universo prorsus orbe haec vobis doctrina committitur. Proinde non oportet vos adulari, atque palpare; sed e contrario salis instar mordicare. Quod si homines mordendo, ac perstringendo, male audieritis, gaudete: hoc enim salis est opus, laxa quaeque mordicare, atque restringere. Sic itaque aliorum maledictio nihil vobis adferet incommodi, sed vestrae potius firmitatis testimonium erit. *Hilar. can. IV.* Est autem hic proprietas quaerenda dictorum, quam Apostolorum officium, et ipsius salis natura monstrabit. Hoc igitur in omnem usum humani generis effectum incorruptionem corporibus, quibus fuerit aspersum, impartit, et ad omnem sensum conditi saporis aptissimum est. Apostoli autem sunt rerum caelestium praedicatores, et aeternitatis velut (1) salitores: merito sal terrae nuncupati, quia per virtutem doctrinae quasi salientes, aeternitati corpora servant. *Remig.* Sal etiam per aquam et ardorem solis et per flatum venti in naturam alteram commutatur; sic et apostolici viri per aquam baptismi et ardorem dilectionis et flatum Spiritus S. in spiritalem regenerationem commutati sunt. Sapientia etiam caelestis per Apostolos praedicata, exsiccat humores carnalium operum, aufert foetorem, et putredinem malae conversationis, et vermen libidinosae cogitationis, et illum de quo dicit Propheta: *Vermis eorum non moritur. Remig.* Sunt Apostoli sal terrae idest hominum terrenorum, qui amando terram, terra vocantur. *Hieron.* Vel Apostoli sal terrae appellantur, quia per illos universum hominum conditur genus. *Chrysost. sup. Matth.* Doctor enim cum fuerit omnibus praedictis virtutibus ornatus, tunc est quasi optimum sal, et totus populus de illo conditur, videndo eum et audiendo. *Remig.* Et sciendum quia nullum sacrificium offerebatur Deo in veteri Testamento, nisi prius condiretur sale; quia nullus potest laudabile sacrificium Deo offerre absque sapore caelestis sapientiae. *Hilar. can. IV.* Verum quia conversioni homo subiacet, ideo Apostolos sal terrae nuncupatos monet in traditae sibi potestatis virtute persistere, cum subdit: *Quod si sal evanuerit, in quo salietur? Hieron. ibid.* Idest si doctor erraverit, a quo alio doctore emendabitur. *August. ib. cap. 10.* Et si vos, per quos condiendi sunt populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna caelorum, qui erunt homines, per quos a vobis error auferatur? Alia litera habet: *Si sal infatuatum fuerit*, ostendens fatuos esse iudicandos qui temporalium bonorum vel copiam sectantes, vel inopiam metuentes amittunt aeterna, quae nec dari possunt ab hominibus, nec auferri. *Hilar. ibid.* Si autem doctores infatuati nil saliant, et ipsi sensu accepti saporis amisso vivificare non possunt corrupta, redduntur inutiles; unde sequitur: *Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. Hieron.* Exemplum de agricultura sumptum est. Sal enim ut in condimentum ciborum et ad siccandas carnes necessarium est, ita alium usum non habet. Certe legimus in Scripturis urbes quasdam ira victorum

(1) *Al.* satores.

salo seminatas, (1) ut germen nullum in ipsis oriretur. *Glos.* Postquam ergo illi qui capita sunt aliorum defecerint, nulli usui apti sunt, nisi ad hoc ut mittantur foras ab officio docendi. *Hilar.* Vel etiam de Ecclesiae promptuariis proiecti, pedibus incedentium conterantur. *August. ubi sup.* Non autem calcatur ab hominibus, qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest nisi inferior; inferior autem non est qui quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen in caelo fixus est.

11. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in caelis est.

11. *Chrysost. in Matth.* Sicut doctores propter bonam conversationem sunt sal, quo populus conditur, ita propter verbum doctrinae sunt lux, qua ignorantes illuminantur. Prius autem est bene vivere, quam bene docere: et ideo postquam Apostolos dixerat sal, consequenter vocat eos lucem, dicens: *Vos estis lux mundi.* Vel quia sal in eo statu tenet rem, ne ad deterius mutetur; lux autem ad melius perducit illustrando: propter quod Apostoli dicti sunt prius sal propter Iudaeos, et propter populum Christianum, a quibus Deus cognoscitur, quos servant in Dei scientia; lux autem propter gentes quas ad scientiae lumen perducunt. *Aug. ib. c. 11.* Oportet autem hic mundum non caelum et terram, sed homines qui sunt in mundo intelligi, vel qui diligunt mundum, quibus illuminandis Apostoli missi sunt. *Hilar.* Natura enim luminis est ut lucem, quocunque circumferatur, emittat, illatumque aedibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem Dei positus, (2) obscurus tenebatur ignorantiae tenebris, cui per Apostolos scientiae lumen invehitur, et cognitio Dei claret, et de parvis eorum corpusculis, quocumque incesserint, lux tenebris ministratur. *Remig.* Sicut autem sol dirigit radios suos, ita et Dominus, qui est sol iustitiae, direxit Apostolos suos ad effugiendas humani generis tenebras. *Chrysost. hom. 15.* Intellige autem quam magna eis promittit, ut qui in regione propria cogniti non erant, ad fines orbis terrarum eorum veniret fama. Nec persecutiones quas praedixerat, eos potuerunt occultare; sed propter hoc magis praeclari reddunter. *Hieron.* Ne autem Apostoli abscondantur ob metum, sed tota libertate se prodant, docet eos fiduciam praedicandi, cum consequenter dicit: *Non potest civitas abscondi supra montem posita. Chrysost. hom. 15. a med.* Per hoc etiam eos docet esse sollicitos de propria vita, quasi in oculis omnium positos, sicut civitas quae est supra montem posita, vel lucerna supra candelabrum lucens. *Chrysost. in Matt.* Haec autem civitas Ecclesia sanctorum est, de qua dicitur: *Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei.* Cives eius sunt omnes fideles, de quibus Apostolus: *Vos estis cives sanctorum.* Haec ergo civitas posita est supra montem Christum, de quo Daniel: *Lapis abscissus sine manibus, factus est mons magnus. August. lib. 1. de ser. Do. cap. 12.* Vel posita est supra montem, idest supra magnam iustitiam, quam significat mons, in quo disputat Dominus. *Chrysost. in Matth.* Non potest ergo civitas abscondi posita supra montem, etiam si ipsa voluerit: mons enim qui eam portat, facit eam omnibus manifestam: sic et Apostoli et sacerdotes, qui fundati sunt in Christo, non possunt esse absconditi, etiam si voluerint, quia Christus eos manifestat. *Hilar. c. IV.* Vel civitatem, carnem quam assumpserat, nuncupat; quia in eo per naturam susceptí corporis, quaedam humani generis congregatio continetur; et nos per consortium carnis suae sumus habitatio civitatis. Abscondi ergo non potest, quia in altitudine positus celsitudinis Dei, admiratione operum suorum offertur omnibus contemplandus. *Chrysost. in Mat.* Quare autem sanctos suos Christus manifestet, et non sinat eos esse absconditos, per alteram comparationem ostendit, cum subditur: *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed supra candelabrum. Chrysost. hom. 15.* Vel per hoc quod dixit, *Non potest civitas abscondi*, demostravit suam virtutem; in hoc autem quod subdit, *Neque accendunt lucernam;* eos inducit ad liberam praedicationem, ac si diceret: (3) Ego quidem lucernam accendi, ut vero perseveret ardens, vestri erit studii, non solum propter vos, sed propter alios, qui illuminabuntur, sed et propter gloriam Dei. *Chrysost. in Mat.* Lucerna est verbum divinum, de quo dictum est: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Accendentes lucernam, sunt Pater et Filius et Spiritus S. *August. lib. 1. de ser. Do. c. 12.* Quid autem putamus dictum esse, *Et ponunt eam sub modio?* Ut occultatio tantum lucernae accipienda sit, tanquam si diceret: Nemo accendit lucernam, et occultat eam; an aliquid etiam modius significat: ut hoc sit ponere lucernam sub modio, superiora facere corporis commoda (4) per praedicationem veritatis? Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem doctrinae (5) commodis temporalibus obscurat et tegit. Et bene modius dicitur res corporalis, sive propter retributionem mensurae, quia ea quisquis recipit, quae gessit in corpore; sive quia temporalia bona, quae corpore peraguntur circa dierum mensuram, quam significat modius, inchoantur et transeunt: aeterna vero et spiritualia nullo tali fine coercentur. Super candelabrum autem lucernam ponit qui corpus suum ministerio verbi subiicit, ut superior sit praedicatio veritatis, et inferior servitus corporis; per ipsam enim corporis virtutem excelsior lucet doctrina, dum per vocem et ceteros corporis motus, bonis operibus insinuatur discentibus. *Chrysost. in Matt.* Vel modii sunt homines mundiales; quoniam sicut modii desuper quidem vacui sunt, subtus autem pleni; sic omnes mundi amatores in rebus spiritualibus insensati sunt, in terrenis autem sapientes: et ideo quasi modius ver-

(1) *Al.* ita ut. (2) *Al.* obscuratur ignorantiae tenebris.

(3) *Al.* Ego quidem lucernam accendi, vestri autem studii erit eam manere ardentem non solum propter vos etc.

(4) *Al.* quam praedicationem. (5) *Al. adest* bonae.

bum Dei tenet absconditum, quando propter aliquam causam terrenam, verbum Dei non est ausus palam proloqui, nec fidei veritatem. Candelabrum est Ecclesia, quae baiulat verbum vitae, et omnis ecclesiasticus vir. *Hilar. can. IV.* Vel synagogam Dominus modio comparavit, quae susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modium (1) dimensae observantiae continebat. *Ambros. in Luc.* Et ideo nemo fidem suam intra mensuram legis includat, sed ad Ecclesiam conferat, in qua septiformis Spiritus relucet gratia. *Beda in hom. 1.* Vel ipse Christus accendit lucernam, qui (2) testam humanae naturae flamma suae divinitatis implevit; quam nec credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est sub mensura legis includere, vel intra unius gentis terminos noluit cohibere. Candelabrum Ecclesiam dicit, cui lucernam superposuit, quia nostris in frontibus fidem suae incarnationis affixit. *Hilar. can. IV.* Vel lucerna Christi ponitur in candelabrum, idest in ligno per passionem suspensa; quae lumen aeternum est in Ecclesia habitantibus praebitura; et ideo dicit: *Ut luceat omnibus qui in domo sunt. August. ubi sup.* Si quis enim domum vult accipere Ecclesiam, non est absurdum. Vel domus est ipse mundus, propter id quod superius ait: *Vos estis lux mundi. Hilar. ib.* Tali etiam lumine monet fulgere Apostolos, ut ex admiratione operis eorum Deo laus impertiatur: unde sequitur: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona. Chrysost. in Matth.* Idest sic illuminate docentes, ut non vestra tantum audiant verba, sed et opera videant, ut quos illuminaveritis per verbum quasi lux, condiatis per exemplum quasi sal. Per illos autem doctores qui docent, et faciunt, magnificatur Deus: nam disciplina Domini ex moribus familiae demonstratur; et ideo sequitur: *Et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est. August. ubi sup.* Si tantummodo diceret: *Ut videant opera vestra bona,* finem constituisse videretur in laudibus hominum, quas quaerunt hypocritae; sed addit: *Et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est,* ut hoc ipsum quod homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem constituat, sed referat ad laudem Dei; et propterea placeat hominibus, ut in illo glorificetur Deus. *Hilar.* Non quod ab hominibus oporteat gloriam quaerere, sed ut dissimulantibus nobis, opus nostrum his, inter quos vivimus, in honorem Dei eluceat.

12. Nolite autem putare, quoniam veni solvere legem aut Prophetas. Non veni solvere, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat caelum et terra, iota unum aut apex unus non praeteribit a lege, donec omnia fiant. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum.

12. *Glos.* Postquam hortatus est audientes, ut se praepararent ad omnia sustinenda pro iustitia, et non absconderent quod accepturi erant, sed ea benevolentia discerent, ut ceteros docerent, incipit eos informare quid doceant, tanquam si quaereretur: Quid est hoc quod non vis abscondi, pro quo iubes omnia tolerari? Numquid aliquid dicturus es extra ea quae in lege sunt scripta? Ideo inquit: *Nolite putare quoniam veni solvere legem aut Prophetas. Chrysost. in Matt.* Quod propter duas causas dicit. Primum ut discipulos suos his verbis ad suum provocaret exemplum, ut sicut ipse omnem legem adimplebat, sic et illi studerent implere. Denique futurum erat, ut calumniarentur eum Iudaei, (3) quasi legem solventem; unde priusquam incurrat calumniam, calumniae satisfacit, ne putaretur sic venisse, ut simpliciter legem praedicaret, sicut Prophetae fecerant. *Remig.* Duo dixit; negat venisse se solvere, et affirmat venisse se implere; et ideo addit: *Non enim veni legem solvere, sed implere. August. l. 1. de ser. Dom. c. 14.* In hac autem sententia duplex est sensus: nam adimplere legem aut est addendo aliquid quod minus habet, aut faciendo quod habet. *Chrysost. hom. 16.* Implevit igitur Christus Prophetas, complendo omnia quae per eos de ipso fuerant dicta; legem autem, primo quidem nihil transgrediendo legalium, secundo iustificando per fidem, quod lex per litteram facere non valebat. *August. con. Faust. lib. 19. c. 7.* Demum etiam, quia sub gratia positis in hac mortali vita difficile erat implere quod in lege scriptum est, *Non concupisces*, ille per carnis suae sacrificium sacerdos effectus impetrat nobis indulgentiam, etiam (4) hinc adimplens legem, ut quod per nostram infirmitatem minus possumus, per illius perfectionem curetur, cuius capitis membra effecti sumus. *Aug. ib. c. 22. et 23.* Puto etiam sic esse accipiendum quod dicitur: *Non veni legem solvere, sed adimplere*, his videlicet additamentis, quae vel ad expositionem pertinent antiquarum sententiarum, vel ad conversationem in eis. Aperuit enim Dominus etiam iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidii genere deputari. Maluit etiam nos Dominus non iurantes non recedere vero, quam verum iurantes appropinquare periurio. *Lib. 17. c. 1.* Sed cur, o Manichaei, legem non accipitis et Prophetas, cum Christus (5) eos se non venisse solvere dixit, sed adimplere? Ad hoc respondet Faustus haereticus: Quis hoc testatur dixisse Iesum? Matthaeus. Quomodo ergo Ioannes non id testatur, qui fuit in monte? Matthaeus hoc scripsit, qui postquam Iesus descendit de monte, secutus est eum? Ad hoc Augustinus respondet, *lib. 17. c. 3.* Si nemo de Christo vera dixit, nisi qui vidit eum, vel audivit, hodie de eo vera dicit nullus. Cur ergo ex ore Ioannis non potuit vera Matthaeus audire de Christo, si ex libro Ioannis possumus vera loqui de eo nos tanto tempore post nati? Hinc enim non solum Matthaei, sed etiam Lucae, ac Marci Evangelium, et non impari auctoritate receptum est. Huc accedit, quia et ipse Dominus potuit narrare Matthaeo quod egerat, antequam eum vocasset. Aperte autem dicite non vos credere Evangelio; nam qui in Evangelio non nisi quod vultis creditis, vobis po-

(1) *Al.* diversae. (2) *Al.* testamenta.

(3) *Al.* quasi legem solventem, priusquam incurrat.
(4) *Al.* hic. (5) *Al.* ad eos.

tius quam Evangelio creditis. Item Faustus *lib. 17. c. 4.* Probemus et Matthaeum hoc non scripsisse, sed alium, nescio quem, suo nomine. Quid enim dicit? *Cum transisset Iesus vidit sedentem hominem ad telonium Matthaeum nomine.* Et quis ergo scribens de seipso dicat: *vidit hominem*, et non vidit me? Ad quod Augustinus *lib. 17. c. 3.* Ita Matthaeus de se, tamquam de alio scripsit, sicut et Ioannes fecit, dicens: *Conversus Petrus vidit alium discipulum, quem diligebat Iesus.* Manifestum est enim hunc morem fuisse Scriptorum cum gesta narrarent. Item Faustus *lib. 17. cap. 2.* Quid quod etiam ex ipso sermone quo praecepit, non putare quia venerit legem solvere, magis intelligi datur quia solveret? Neque nihil tale eo faciente Iudaei suspicari hoc possent. Ad quod Augustinus *lib. 17. c. 6.* (1) Hoc quidem valde infirmum est; non enim negamus Iudaeis non intelligentibus videri potuisse Christum destructorem esse legis et Prophetarum. Item Faustus *lib. 17. c. 2.* Quid quod etiam lex et Prophetae nec adimpletione gaudent, cum in Deuteronomio dicatur: *Haec praecepta quae mando tibi, observabis, nec addas quicquam eis, nec minuas?* Ad quod August. *lib. 17. c. 6.* Non intelligit Faustus quid sit legem implere, cum hoc de verborum adiectione putat accipiendum. Plenitudo enim legis caritas est, quam Dominus dedit mittendo fidelibus Spiritum S. Impletur ergo lex, vel cum fiunt quae ibi praecepta sunt, vel cum exhibentur quae ibi prophetata sunt. Item Faustus *lib. 18. c. 1.* Quod novum testamentum Iesum condidisse fatemur, quid aliud quam destructionem fatemur veteris Testamenti? Ad quod Augustinus *lib. 18. c. 4.* In veteri Testamento figurae erant futurorum quas, (2) rebus per Christum praesentatis, auferri oportebat, ut eo ipso lex et Prophetae implerentur, in quibus scriptum est, daturum Deum novum Testamentum. Item Faustus *lib. 18. cap. 2.* Hoc igitur si dixit Christus, aut aliud significans dixit, aut, quod absit, mentiens dixit, aut omnino nec dixit. Sed Iesum quidem mentitum fuisse nullus dicat; ac per hoc aliter dictum est aut nec omnino dictum est. Nequidem iam adversus capituli huius necessitudinem Manichaea fides (3) reddidit tutum, quae principio mihi non cunctis quae ex Salvatoris nomine leguntur scripta, passim credere persuasit. Esse enim multa zizania, quae in contagium boni seminis, Scripturis pene omnibus noctivagus quidam seminator insparsit. Ad quod Augustinus *lib. 18. cap. 7.* Manichaeus docuit impiam perversitatem, ut ex Evangelio quod haeresim tuam non impedit hoc accipias, quod autem impedit non accipias. Nos autem docuit Apostolus piam provisionem, ut quisquis nobis annuntiaverit, praeter id quod accepimus, anathema sit. Dominus autem exposuit quid sint zizania, non aliqua falsa veris Scripturis immissa, sicut tu interpretaris, sed homines filios maligni. Item Faustus *lib. 18. cap. 3.* Cum te Iudaeus interpellabit, cur legis, et Prophetarum praecepta non serves, quae Christus dixit non se venisse solvere sed adimplere? Cogeris aut vanae superstitioni succumbere aut capitulum profiteri falsum aut te Christi negare discipulum. Ad quod Augustinus *lib. 18. c. 7.* Nullas ex hoc capitulo catholici patiuntur angustias, quasi legis et Prophetarum praecepta non servent, quia caritatem Dei et proximi habent, in quibus praeceptis pendet lex et Prophetae. Et quaecumque ibi rebus gestis vel sacramentorum celebrationibus vel locutionum modis figurate prophetata sunt, in Christo, et Ecclesia compleri cognoscunt. Unde nec vanae superstitioni succumbimus, nec istud Evangelii capitulum falsum esse dicimus, nec Christi discipulos nos negamus. *Lib. 19. cap. 16.* Qui ergo dicit: si Christus legem, et Prophetas non solvisset, illa sacramenta legis, et Prophetarum in Christianorum celebrationibus permanerent: potest dicere: si Christus legem, et Prophetas non solvisset, adhuc promitteretur nasciturus, passurus, resurrecturus: cum ideo magis hoc non solverit, sed adimpleverit, quia iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant; sed annuntiatur, quod natus sit, passus sit, resurrexit; quod haec sacramenta, quae a Christianis aguntur, iam personant. Patet ergo, quanto errore delirent, qui putant signis sacramentisque mutatis, etiam res ipsas esse diversas, quas ritus propheticus pronuntiavit promissas, et evangelicus demonstrat impletas. Item Faustus *lib. 19. cap. 1.* Quaerendum est si hoc Christus dixit, cur dixerit: utrum ne compalpandi Iudaeorum furoris causa, qui sancta sua ab eo conculcari videntes, nec audiendum quidem eum existimabant, aut ut nos, qui ei credebamus ex Gentibus, instrueret legis subire iugum. *Ibid. c. 2.* Si autem haec non ei fuit causa dicendi, illa debet esse quam dixi; nec hoc ipsum mentitus est. Sunt enim tria genera legum; unum Hebraeorum, quod peccati, ac mortis Paulus appellat: aliud Gentium, quod naturale vocat, dicens: *Gentes naturaliter, quae legis sunt faciunt*; tertium est veritatis, de qua dixit: *Lex spiritus vitae.* Item Prophetae alii sunt Iudaeorum, de quibus notum est; alii Gentium, de quibus Paulus dicit; *Dixit quidam proprius eorum Propheta:* alii veritatis, de quibus Iesus dicit: *Mitto ad vos Sapientes, et Prophetas. Lib. 19. c. 3.* Et quidem si observationes hebraicas adimpletionis gratia protulisset, dubium non erat, quin de Iudaeorum lege et Prophetis dixisset; ubi vero sola recenset antiquiora praecepta, idest, *Non occides, non moechaberis*; quae olim promulgata fuerant per Enoch et Seth et ceteros iustos, cui non videatur hoc eum dixisse de veritatis lege et Prophetis. Ubi vero Iudaeorum quaedam visus est nominasse, penitus eradicavit, praecipiendo contraria, ut est illud: *Oculum pro oculo, dentem pro dente.* Ad quod *Augustinus lib. 19. c. 7.* Manifestum est quam legem, et quos Prophetas Christus non venerit solvere, sed implere. Ipsa enim est lex, quae per Moysen data est: non autem sicut Faustus *lib. 19. c. 19.* opinatur, quaedam Dominus adimplevit, quae ab antiquis iustis iam dicta erant ante legem Moysi, sicut *Non occides;* quaedam vero solvit, quae propria videbantur legis Hebraeorum, *lib. 19. c. 18.* nos enim dicimus, et haec pro tempore bene fuisse tunc instituta, et nunc a Christo non soluta, sed adimpleta, ut patebit per singula. Hoc etiam non intelligebant, qui in ea perversitate manserunt, ut Gentes cogerent iudaizare, haeretici scilicet qui Nazaraei dicuntur.

(1) *Al.* hodie. (2) *Al.* in rebus.
(3) *Al.* reddit hic tutum.

Chrysost. in Matth. Quoniam vero omnia quae ab initio mundi usque ad finem erant futura, mystice erant prophetata in lege, ne videatur aliquid eorum quae fiunt, Deus non antea cognovisse, propterea dicit: Non potest fieri, ut transeat caelum, et terra, donec omnia quae in lege prophetata sunt, rebus ipsis fuerint adimpleta; et hoc est quod dicit: *Amen quippe dico vobis, donec transeat caelum, et terra, iota unum, aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant. Remig. Amen*, hebraeus sermo est, et latine dicitur vere, fideliter, sive fiat. Duabus autem de causis hoc sermone utitur Dominus, sive propter duritiam illorum, qui tardi erant ad credendum, sive propter credentes, ut profundius attenderent ea quae sequntur. *Hilar. can. IV.* Per hoc autem, quod ait: *Donec transeat caelum et terra*, caelum quidem et terram maxima elementa non arbitramur esse solvenda. *Remig.* Permanebunt enim essentialiter, sed transibunt per renovationem. *August. li. 1. de ser. Do. cap. 13.* Per hoc autem, quod ait: *Iota unum, aut unus apex non transibit a lege*, nihil potest aliud intelligi, nisi vehemens expressio perfectionis, quae per litteras singulas demonstrata est, inter quas litteras iota minor est ceteris, quia uno ductu fit: apex etiam est ipsius aliqua in summo particula. Quibus verbis ostendit in lege ad effectum, et minima quaeque perduci. *Raban.* Apte quoque graecum iotha, et non iod Hebraeum posuit, quia iota in numero decem significat, et Decalogum legis enumerat, cuius quidem apex, et perfectio est Evangelium. *Chrysost. in Matth.* Si autem ingenuus homo vel in vili mendacio inventus fuerit, erubescit, et vir sapiens verbum quod dixit, non (1) relinquit in vacuum; quomodo verba divina sine exitu vacua poterant permanere? Unde concludit: *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines minimus vocabitur in regno caelorum.* Puto autem, quod ipse Dominus manifeste hoc (2) respondit, quae sunt minima mandata monstrans, dicendo: *Si quis solverit unum de mandatis istis minimis*, idest quae modo dicturus sum. *Chrysost. hom. 16.* Non enim pro veteribus legibus hoc dixit, sed pro his, quae ipse erat praecepturus, quae quidem minima vocat, licet magna sint. Sicut enim multoties de se humilia locutus est, ita et de suis praeceptis humiliter loquitur. Vel aliter. *Chrysost. sup. Matt.* Mandata Moysi in actu facilia sunt: *Non occides, non adulterabis*: Ipsa enim criminis magnitudo voluntatem faciendi repercutit; et ideo in remuneratione modica sunt, in peccato autem magna. Mandata autem Christi, idest: *Non irascaris, non concupiscas*, in actu difficilia sunt; et ideo in remuneratione magna, in peccato autem minima. Minima igitur dicit (3) ista Christi mandata, *non irascaris, non concupiscas*: ergo illi, qui levia peccata committunt, minimi sunt in regno Dei; idest, qui iratus fuerit et grande peccatum non fecerit, a poena quidem securus est scilicet damnationis aeternae; non tamen est in gloria scilicet quam consequntur illi, qui etiam haec minima implent. *August. l. 1. de ser. Dom. c. 16.* Vel e converso illa, quae praecepta sunt in lege, dicuntur minima; quae autem Christus dicturus est, sunt maxima. Mandata autem minima significantur per unum iota, et unum apicem. *Qui ergo solverit, et docuerit sic*, idest secundum quod solvit, *minimus vocabitur in regno caelorum.* Et fortasse ideo non erit, quia ibi, nisi magni (4) esse non possunt. *Glos.* Solvere autem, est non agere, quod recte quis intelligit, vel non intelligere quae depravavit, aut minuere integritatem superadditionis Christi. *Chrysost. hom. 16. a med.* Vel cum audieris minimum in regno caelorum, nihil aliud suspicare quam supplicium, et gehennam. Regnum enim consuevit dicere non solum regni utilitatem, sed tempus resurrectionis et adventum Christi terribilem. *Greg. hom. 12.* Vel per regnum caelorum Ecclesia intelligenda est, in qua doctor qui solvit mandatum, minimus vocatur; quia cuius vita despicitur, restat ut eius praedicatio contemnatur. *Hilar. can. IV.* Vel minima dicit Domini passionem et crucem; quia si quis tanquam erubescenda non confitebitur, erit minimus, idest novissimus ac pene nullus; confitenti vero, magnam in caelo vocationis gloriam pollicetur; unde sequitur: *Qui autem fecerit, et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum. Hieron.* Suggillat in hoc pharisaeos, qui contemptis mandatis Dei, statuebant proprias traditiones; quod non eis prosit doctrina in populo, si vel parvum quod in lege est, destruant. Possumus autem et aliter intelligere, quod magistri eruditio, etiam si parvo peccato obnoxia sit, dedueat eum de gradu maximo; nec prosit docere iustitiam quam minima culpa destruit: beatitudoque perfecta sit, quae sermone docueris, opere complere. *August. lib. 1. de ser. Dom. cap. 17.* Vel aliter: *Qui solverit illa minima*, scilicet praecepta legis, *et sic docuerit minimus vocabitur; qui autem fecerit illa minima, et sic docuerit*, non iam magnus habendus est; sed tamen non tam minimus quam ille qui solvit. Ut autem sit magnus, facere debet, et docere, quae Christus docet.

13. Dico autem vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum, et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis.

13. *Hilar. can. IV.* Pulcherrimo ingressu opus legis coepit excedere, aditum in caelum Apostolis, nisi iustitiam pharisaeorum anteissent, denuntians non futurum; et hoc est, quod dicit: *Dico enim vobis. Chrysost. hom. 16. sup. Matth.* Iustitiam autem hic dicit universalem virtutem. Intende autem gratiae additamentum; discipulos enim suos adhuc rudes, magistris qui in veteri Testamento erant vult esse meliores. Scribas autem, ac pharisaeos non dixit iniquos, quia non dixisset eos habere iustitiam. Vide etiam quoniam hic vetus Testamentum confirmat, comparationem faciens eius ad novum: plus enim et

(1) *Al.* inquit. (2) *Al.* ostendit. (3) *Al.* ita.

(4) *Al. deest* esse.

minus eiusdem generis est. Scribarum autem et pharisaeorum iustitiae sunt mandata Moysi; superimpletiones autem illorum mandatorum sunt mandata Christi. Hoc ergo (1) est quod dicit: Nisi quis legis mandata, et haec mea praecepta, quae ante illos minima existimabantur, impleverit, non intrabit in regnum caelorum; quoniam illa de poena liberant, quae scilicet transgressoribus legis debetur, non autem in regnum inducunt: haec autem et de poena liberant, et in regnum inducunt. Cum autem sit idem solvere minima mandata, et non custodire; quare supra de solvente dicit, quod minimus vocabitur in regno Dei; hic autem de non conservante, non introibit in regnum caelorum? Sed vide quia minimum esse in regno, idem est quod non intrare in regnum. Esse autem aliquem in regno, non est regnare cum Christo, sed esse tantum in populo Christi; tanquam si dicat de solvente, quod inter Christianos quidem erit, tamen minimus Christianus. Qui autem intrat in regnum, fit particeps regni cum Christo. Consequenter et iste qui non intrat in regnum caelorum, gloriam quidem non habebit cum Christo, erit tamen in regno caelorum idest in numero eorum, super quos Christus caelorum Rex regnat. *August. lib. 20. de civit. Dei. cap. 19. cir. med.* Vel aliter: *Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam scribarum, et pharisaeorum*, idest super eos qui solvunt quod docent, quia de iis alibi dictum est: *Dicunt enim, et non faciunt;* ac si dicat: *Nisi* ita *abundaverit iustitia vestra*, ut vos non solvatis, sed faciatis potius quod docetis, *non intrabitis in regnum caelorum*. Alio ergo modo intelligendum est regnum caelorum, ubi ambo sunt, et ille scilicet qui solvit quod docet, et ille qui facit, sed ille minimus, ille magnus: quod quidem regnum caelorum est Ecclesia praesens. Alio autem modo regnum caelorum dicitur, quo non intrat, nisi (2) hic qui facit; et hoc est Ecclesia, qualis in futuro erit. *August. contr. Faust. lib. 19. cap. 30.* Hoc autem nomen (3) regnum caelorum, quod tam crebro nominat Dominus, nescio utrum in libris veteris Testamenti quisquam inveniat: proprie enim pertinet ad revelationem novi Testamenti, quod ori eius etiam nominandum servabatur, quem Regem ad regendum servos suos vetus Testamentum praefigurabat. Hic ergo finis, quo praecepta referenda sunt, occultus erat in veteri Testamento; quamvis secundum eum, etiam tunc viverent sancti, qui futuram eius revelationem videbant. *Glos.* (4) *Nisi abundaverit*, referendum est ad intellectum pharisaeorum, et scribarum, non ad continentiam veteris Testamenti. *August. contr. Faust. lib. 19. c. 28.* Pene enim omnia quae monuit, vel praecepit Dominus, ubi adiungebat, *Ego autem dico vobis*, inveniuntur et in illis veteribus libris. *Aug. lib. 19. c. 25.* Sed quia non intelligebant homicidium, nisi peremptionem corporis humani, aperuit Dominus omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidii genere deputari; unde subdit: *Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. Chrysost. in Matth.* Volens Christus ostendere, quia ipse est Deus, qui aliquando locutus est in lege, et qui nunc mandat in gratia illud mandatum quod ponitur in lege, ante omnia scilicet prohibitiva, quae sunt contra proximum, et (5) nunc ponit in principio mandatorum suorum. *August. lib. 1. de civ. Dei cap. 20.* Non autem quod audivimus, *Non occides*, virgultum vellere nefas ducimus, secundum Manichaeorum errorem, nec de irrationabilibus animalibus dictum intelligimus; quia iustissima ordinatione creatoris, vita et mors eorum nostris usibus subditur. Unde restat, quod de homine intelligamus, quod dictum est: *Non occides;* non alterum ergo nec te: neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit. Nequaquam autem contra hoc praeceptum fecerunt, qui auctore Deo bella gesserunt, ac personam gerentes publicae potestatis iustissimae rationis imperio, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium obedienter occidere. Hi ergo [excipiuntur quos Deus occidi iubet sive lege data, sive ad personam pro tempore expressa iussione: non autem ipse occidit, qui ministerium dat iubenti, sicut adminiculum gladio utendi; nec Sampson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus hoc iuserat, qui per illum miracula faciebat. *Chrysost. hom. 16.* Per hoc autem quod dicit, *Dictum est antiquis*, ostendit multum tempus esse, ex quo mandatum hoc acceperant. Hoc ergo dicit, ut auditores ad sublimiora progredi praecepta cunctantes acrius incitet, ut si quispiam doctor dicat puero negligenti, nescis iam quantum temporis in syllabarum meditatione consumpseris? Et ideo subdit: *Ego autem dico vobis quoniam omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* In quo considera legislatoris potestatem: nullus enim antiquorum (6) Prophetarum ita locutus est: sed sic: *Haec dicit Dominus;* quia illi ut servi ea quae sunt Domini annuntiabant, hic autem ut Filius ea quae sunt Patris, quae etiam sua sunt; et illi conservis praedicabant, hic autem suis servis legem ponebat. *August. lib. 9. de civ. Dei c. 10.* Duae quidem sunt sententiae Philosophorum de animi passionibus. Stoicis enim non placet huiusmodi passiones cadere in sapientem; Peripathetici enim has passiones in sapientem cadere dicunt, sed moderatas, rationique subiectas; sicut cum ita praebetur misericordia, ut iustitia conservetur. In disciplina autem Christiana non tam quaeritur utrum prius animus irascatur, aut tristetur; sed unde. *Chrysost. in Matt.* Qui enim sine causa irascitur, reus erit; qui vero cum causa, non erit reus: nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur. Itaque (7) qui cum causa non irascitur, peccat: patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit, et non solum malos, sed etiam bonos invitat ad malum. *Hieron.* In quibusdam ergo codicibus additur, *sine causa*; ceterum in veris definita sententia est, et ira penitus tollitur. Si enim iubemur orare pro persequentibus, omnis

(1) *Al. deest* ergo. (2) *Al.* ille. (3) *Al.* regni. (4) *Al.* Vel hoc quod dicit *nisi* etc.

(5) *Al.* non. (6) *Al. deest* Prophetarum. (7) *Forte* qui cum causa irascitur non peccat.

irae occasio tollitur.(1) Radendum ergo est *sine causa*, quia ira viri iustitiam Dei non operatur. *Chrysost. in Matth.* Sed tamen iracundia quae cum causa est, non est iracundia sed iudicium; iracundia enim proprie intelligitur commotio passionis; qui autem cum causa irascitur, ira illius non est ex passione; ideo iudicare dicitur, non irasci. *August. in lib. retract. lib. 1. c. 19.* Illud etiam dicimus intuendum quid sit irasci fratri suo; quoniam non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur. Qui ergo fratri, non peccato irascitur, sine causa irascitur. *August. lib. 14. de civ. Dei cap. 9.* Irasci autem fratri ut corrigatur, nullus sanae mentis reprehendit: huiusmodi enim motus de amore boni, et de sancta caritate venientes, vitia dicenda non sunt, cum rectam rationem sequantur. *Chrysost. in Matth.* Puto autem quod non de iracundia carnis loquitur Christus, sed de iracundia animae: caro enim non potest obedire, ut non conturbetur. Quando ergo homo irascitur, et non vult facere quod ira compellit, carō eius irata est, animus autem eius non est iratus. *August. lib. 1. de serm. Dom. c. 19.* Sic ergo in hoc primo est unum, idest ira sola; in secundo autem sunt duo scilicet ira, et vox, quae iram signat; unde sequitur: *Qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio.* Nonnulli de graeco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannosum dici racha, quoniam graece dicitur pannus ῥάκως idest racos. Probabilius autem est non esse vocem significantem aliquid, sed indignantis animi motum exprimentem. Has autem voces Grammatici interiectiones vocant, velut cum dicitur a dolente, heu. *Chrysost. hom. 16. a med.* Vel *racha* est verbum contemptus, et (2) parvipensionis. Sicut enim nos, vel famulis vel iunioribus iniungentes dicimus: Vade tu, dic illi tu; ita et qui Syrorum utuntur lingua, *racha* dicunt pro *tu*. Dominus enim et quae parvissima sunt evellit, et cum honore nobis invicem uti iubet. *Hieron.* Vel racha hebraeum verbum est, et dicitur Κενὸς, idest Kenos inanis aut vacuus, quem nos possumus vulgata iniuria absque cerebro nuncupare. Signanter autem addit: *Qui dixerit fratri suo*: frater enim noster nullus est, nisi qui eundem nobiscum habet patrem. *Chrysost. in Matth.* Indigna (3) autem res est dicere hominem vacuum, qui habet in se Spiritum S. *August. ib.* In tertio autem significantur tria ira, et vox quae iram significant, et in voce vituperationis expressio; unde dicitur: *Qui autem dixerit fatue, reus erat gehennae ignis.* Gradus itaque sunt in istis peccatis: primo, ut quisquis irascatur motum retineat corde (4) receptum. Iam si extorsit vocem non significantem aliquid, sed animi motum ipsa eruptione testantem, plus est quam si ira surgens silentio premeretur. Sed adhuc plus est si etiam verbum proferatur, quod iam certam vituperationem designat. *Chrysost. in Matth.* Sicut autem nemo est vacuus, qui habet Spiritum S. ita nemo est vacuus qui Christum cognoscit; sed si *racha* idem est, quod vacuus, quantum ad sensum verbi, unum est dicere *fatue*, et *racha*; sed differunt quantum ad dicentis propositum: *racha* enim verbum vulgare erat apud Iudaeos, quod non ex ira neque odio, sed ex aliquo motu vano dicebant, magis fiduciae causa, quam iracundiae. Sed forte dices; si *racha* iracundiae causa non dicitur, quare peccatum est? Quia contentionis causa dicitur, non aedificationis: si enim nec bonum verbum dicere debemus, nisi pro aedificatione, quanto magis illud quod in se naturaliter malum est. *August. ib.* Vide etiam nunc tres reatus, iudicii, concilii, et gehennae ignis: in quibus quosdam gradus factos admonet a levioribus ad graviora; nam in iudicio adhuc defensionis locus datur; ad concilium autem pertinere videtur sententiae prolatio, quando inter se iudices conferunt quo supplicio damnari oporteat; in gehenna vero ignis certa est damnatio, et poena damnati. Unde patet quantum intersit inter iustitiam pharisaeorum, et Christi: ibi enim (5) occidentem reum facit iudicio, hic autem ira facit reum iudicio, quod horum trium est levissimum. *Raban.* Gehennam hic Salvator inferni cruciatum nominat, quam nomen traxisse putant a valle idolis consecrata, quae est iuxta Ierusalem, repleta olim cadaveribus, quam et Iosiam contaminasse in libro Regum legimus. *Chrysost. hom. 16.* Hic autem primum gehennae nomen posuit, postquam de regno caelorum supra dixerat, ostendens quod illud dare, est ex suo amore, hoc autem ex nostra desidia. Multis autem hoc grave videtur, si pro solo verbo tantam patiemur poenam: propter quod quidam dicunt hoc hyperbolice dictum esse. Sed timeo, ne verbis hic nosmetipsos decipientes, illic opere ultimum patiamur supplicium. Non ergo aestimes hoc esse onerosum; plures enim poenarum, et peccatorum a verbis habent principium: etiam parva verba multoties homicidium pepererunt, et civitates integras everterunt. Nec enim parvum aestimes, fratrem stultum vocare, auferens ei prudentiam et intellectum, quo homines sumus et ab irrationabilibus distamus. *Chrysost. in Matth.* Vel *reus erit concilio;* idest ut sit unus ex concilio eorum, qui adversus Christum fuerunt, sicut Apostoli in suis Canonibus interpretantur. *Hilar. can. IV.* Vel qui Spiritu S. plenum convicio vacuitatis insinuat, fit reus concilio sanctorum, contumeliam Spiritus S. sanctorum (6) iudicium animadversione luiturus. *August. ib.* Quisquis autem dixerit, quo graviori supplicio punitur homicidium, si gehenna ignis punitur convicium, cogit intelligi esse differentiam gehennarum. *Chrysost. hom. 16.* Vel iudicium et concilium sunt poenae in praesenti: gehenna autem, poena futura. Ideo autem irae iudicium apposuit, ut ostendat, quod non est possibile hominem omnino esse sine passionibus; sed refroenare eas possibile est; et propterea determinatam poenam non apposuit, ne videretur (7) prorsus iram prohibere. Concilium autem posuit nunc pro iudicio Iudaeorum, ne videatur semper nova inducere, ac peregrina docere. *August. ib.* In istis autem tribus sententiis subauditio verborum intuenda est. Habet enim prima sententia omnia verba necessaria, ut nihil subaudiatur: *Qui irascitur*, inquit, *fratri suo sine causa*, secundum quosdam; in secunda vero, cum ait: *Qui autem dixerit fratri suo ra-*

(1) *Al.* irascendum ergo non est sine causa. (2) *Al.* vilipensionis. (3) *Al.* indignum autem est dicere. (4) *Al.* conceptum.

(5) *Al.* occisio. (6) *Al.* iudicio. (7) *Al.* totaliter.

cha, subauditur *sine causa*: nam in tertia, ubi ait: *Qui autem dixerit fatue*, duo subaudiuntur, *fratri suo* et *sine causa*. Et hoc est unde defenditur, quod Apostolus Galathas vocat stultos, quos etiam fratres nominat: non enim id facit sine causa.

14. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.

14. *Aug. ser. Dom. c. 20.* Si irasci non est fas fratri, aut dicere racha, aut fatue, multo minus in animo tenere aliquid, ut in odium indignatio convertatur; et ideo subdit: *Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te. Hieron.* Non dixit, si tu habes aliquid adversus fratrem tuum; sed *si frater tuus habet aliquid adversum te*, ut durior tibi reconciliationis imponatur necessitas. *August. ib.* Tunc enim ipse habet adversus nos, si nos eum in aliquo laesimus: nam nos adversus illum habemus, si ille nos laeserit, ubi non est opus pergere ad reconciliationem; non enim veniam postulabis ab eo, qui tibi fecit iniuriam, sed tantum dimittas, sicut tibi a Domino dimitti cupis, quod ipse commiseris. *Chrysost. in Matth.* Si autem ille te laeserit, et prius rogaveris, magnam habebis mercedem. *Chrysost. hom. 16.* Sed si aliquis propter amorem proximi ei reconciliari non curat, ad hoc eum inducit ut saltem eius opus non remaneat imperfectum, et praecipue in loco sacro; unde subdit: *Relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo. Chrysost. in Matt.* Ecce a discordantibus accipere non vult sacrificium. Hinc ergo perpendite quantum sit malum discordiae, propter quod et illud abiicitur per quod culpa relaxatur. Vide autem misericordiam Dei, quomodo hominum utilitates amplius aspicit quam suos honores; plus enim diligit concordiam fidelium quam munera: quamdiu enim fideles homines aliquam dissensionem habuerint, munus eorum non suscipitur; oratio enim non exauditur. Nemo enim inter duos inimicos potest esse fidelis amicus amborum: ideo et Deus non vult esse amicus fidelium, quamdiu inter se fuerint inimici. Et nos ergo fidem Deo non servamus, si inimicos eius non diligimus, et amicos eius odimus. Qualis autem praecessit offensio, talis debet sequi reconciliatio. Si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare; si verbis offendisti, verbis reconciliare; si operibus offendisti, operibus reconciliare. Omne enim peccatum quo modo committitur, eo modo de ipso poenitentia agitur. *Hilar. can. IV.* Reconciliata autem humana pace reverti in divinam iubet, in Dei caritatem de caritate hominum transituros. Et ideo sequitur: *Et tunc veniens offeres munus tuum. August. lib. 1. de serm. Dom. c. 20.* Si autem quod hic dicitur accipiatur ad litteram, fortassis aliquis credit ita fieri oportere si frater sit praesens; non enim diutius differri potest, cum munus tuum relinquere ante altare iubearis. Si vero de absente, et quod fieri potest, etiam trans mare constituto aliquid tale veniat in mentem; absurdum est credere ante altare munus relinquendum, quod post terras et maria pererrata offeras Deo. Et ideo prorsus intro ad spiritualia refugere cogimur, ut quod dictum est, sine absurditate possit intelligi. Altare itaque spiritualiter fidem accipere possumus. Munus enim quod offerimus Deo, sive doctrina sive oratio vel quidquid aliud Deo acceptum est ad reconciliationem, non pedibus corporis, sed motibus animi, ubi te humili affectu prosternas fratri in conspectu eius, cuius munus es oblaturus. Ita enim ac si praesens sit, poteris eum non simulato animo lenire veniam postulando; atque inde veniens, idest intentionem revocans, ad id quod agere coeperas, offeras munus tuum.

15. Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius iudici, et iudex tradat te ministro, et mittaris in carcerem. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.

15. *Hilar. can. IV.* Quia nullum tempus vacuum affectu placabilitatis Dominus esse permittit, cito in vitae nostrae via reconciliari nos adversario praecepit, ne in mortis tempus non inita pace transeamus; et ideo dicit: *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum eo in via, ne forte tradat te adversarius iudici. Hieron.* Pro eo quod nos habemus in Latinis codicibus, *Consentiens*, in Graecis scriptum est (1) εὔνοος, eunoon, quod interpretatur benevolus aut benignus. *August. ut sup, c. 22.* Sed videamus quis sit adversarius, cui iubemur esse benevoli? Aut enim diabolus est aut homo aut caro aut Deus aut praeceptum eius. Sed diabolo non video qualiter iubeamur esse benevoli aut consentientes: Ubi enim benevolenta, ibi amicitia; nec quisquam dixerit amicitiam cum diabolo esse faciendam; neque concordare cum illo expedit, cui semel renuntiando bellum indiximus; neque consentire illi debet, cui si numquam consensissemus, nunquam in istas incidissemus (2) materias. *Hieron.* Quidam tamen dicunt a Salvatore praecipi ut simus benevoli erga diabolum, ne faciamus eum poenam sustinere pro nobis, quem dicunt pro nobis esse torquendum, si ei consenserimus vitia suggerenti. Quidam cautius disputant, in baptismate singulos pactum inire cum diabolo ei abrenuntiando. Si ergo servaverimus pactum, benevoli et consentientes sumus adversario, et nequaquam in carcere recludendi. *August. ib.* Non autem video quomodo accipiam, ab homine nos iudici tradi, ubi Christum iudicem intelligo, ante cuius tribunal omnes exhiberi oportet. Quomodo ergo iudici traditurus est, qui ante iudicem pariter exhibetur? Et etiam si occidendo quis nocuerit homini, non erit iam tempus quo concordet cum eo in via, idest in hac vita: nec tamen ideo non sanabitur poenitendo. Carni vero multominus video quomodo consentientes esse iubeamur: magis enim peccatores ei consentiunt, sed eam sibi consentire cogunt. *Hieron.* Quomodo etiam caro mittenda erat in carcerem, si

(1) *Al.* Synoeon (2) *P. Nicolai* miserias.

animae non consenserit, cum et anima et caro pariter recludendae sint, nec quidquam possit caro facere, nisi quod animus imperaverit? *Aug. ib.* Fortassis ergo iubemur (1) Deo consentire, quia ab eo peccando recessimus, ut adversarius noster dici possit dum nobis resistit: Deus enim superbis resistit. Quisquis ergo in hac vita non fuerit reconciliatus Deo per mortem filii eius, tradetur ab illo iudici, idest Filio cui Pater iudicium dedit. Quomodo autem potest recte dici, homo esse in via cum Deo, nisi quia Deus ubique est? Aut si non placet dici impios esse cum Deo, qui ubique praesto est, sicut non dicimus caecos esse cum luce, quae eos circumfudit; unum reliquum est, ut hic adversarium praeceptum Dei intelligamus, quod adversatur peccare volentibus, et datum est nobis ad hanc vitam, ut sit nobiscum in via; cui oportet nos consentire cito, legendo, praeaudiendo, deferendo ei culmen auctoritatis, ut quod aliquis intelligit, non oderit, propter hoc quod adversatur peccatis suis, sed magis diligat propter correctionem. Quod vero obscurum est, oret ut intelligat. *Hieron.* Sed ex praecedentibus manifestus est sensus, quod Dominus nos ad concordiam proximi cohortatur; nam supra dictum est: *Vade reconciliari fratri tuo. Chrysost. in Matth.* Festinat enim Dominus, ut ad amicitiam festinemus inimicorum nostrorum, quamdiu vivimus in hac vita, sciens quam periculosum est, si unus ex inimicis pace non facta mortuus fuerit. Si enim inimicantes per mortem iveritis ante iudicem, tradet te Christo, convincens te reum iudicio eius. Tradet autem te iudici, etiam si te prius rogaverit; qui enim rogat prius inimicum, reum facit eum ante Deum. *Hilar. can. IV.* Vel adversarius tradet vos iudici, quia manens in eum simultatis vestrae ira arguit. *August. ubi sup. cap. 21.* Iudicem intelligo Christum: *Pater enim omne iudicium dedit Filio.* Ministrum autem intelligo Angelum. Et *Angeli*, inquit, *minietrabant ei*: et cum Angelis suis venturum credimus ad iudicandum: Unde sequitur: *Et iudex tradat te ministro. Chrysost. in Matth.* Vel *ministro.* idest Angelo poenarum crudeli, et ille mittet te in carcerem gehennae; unde sequitur: *Et in carcerem mittaris. August. ib.* Carcerem autem intelligo poenas videlicet tenebrarum, et ne quis istum carcerem contemneret, sequitur: *Amen dico tibi, non exies inde donec reddas novissimum quadrantem. Hieron.* Quadrans genus nummi est, quod habet duo minuta: hoc est ergo: Non egredieris de carcere; donec etiam minuta peccata persolvas. *August. ib.* Aut enim pro eo positum est quod nihil relinquitur impunitum; sicut cum volumus exprimere aliquid ita exactum, ut nihil relinqueretur, dicimus, usque ad fecem: vel significantur sub nomine quadrantis novissimi terrena peccata. Quarta enim pars elementorum huius mundi, et ea novissima, terra invenitur. In hoc autem, quod dictum est, *Solvas*, significatur poena aeterna. Et sicut positum est, *Donec*, ubi dictum est: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis*: non enim cum fuerint inimici sub pedibus positi, desinit regnare, ita et hic accipi potest: *Non exies inde, donec solveris novissimum quadrantem*: semper non exiturum, quia solvet semper novissimum quadrantem, dum sempiternas poenas peccatorum terrenorum luit. *Chrysost. in Mat.* Vel si quidem in hoc saeculo (2) si pacem fecisses etiam gravissimi operis; poteris accipere (3) indulgentiam; si autem semel condemnatus fueris, missus in carcerem non solum de gravibus peccatis, sed etiam de verbo otioso, quod potest significari per quadrantem, exigentur a te supplicia. *Hilar. can. IV.* Quia enim caritas plurimum peccatorum tegit, novissimum poenae quadrantem solvemus, nisi pretio ipsius culpa criminum redimatur. *Chrysost. in Matth.* Vel angustiae huius mundi appellantur carceres, in quas plerumque peccantes mittuntur a Deo. *Chrysost. hom. 16.* Vel loquitur hic de iudicibus, qui sunt in mundo isto, et de via quae est ad hoc iudicium, et de carcere isto; ut non solum a futuris, sed et a praesentibus auditorem iudicat, quae sunt ante oculos, et magis consueverunt movere, sicut et Paulus dicit: *Si malefeceris, time potestatem: non enim sine causa gladium portat.*

16. Audistis, quia dictum est antiquis, Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.

16. *Chrysost. hom. 17.* Postquam Dominus, quid primum mandatum contineret edocuit, scilicet, *Non occides*, instituto pergens ordine, provehitur ad secundum, dicens: *Audistis quia dictum est antiquis: non moechaberis. August. de decem chordis cap. 3.* non ibis ad aliquam aliam praeter uxorem tuam. Si enim hoc exigis ab uxore, non vis hoc reddere uxori, cum debeas in virtute praecedere uxorem? Turpe autem est, ut vir dicat hoc non posse fieri. Quod foemina facit, vir non potest? Noli autem dicere: uxorem non habeo, ad meretricem pergo, nec hoc praeceptum violo, quod dicit, *Non moechaberis*: iam enim nosti pretium tuum, iam nosti quod manduces, quod bibas. Abstine ergo te a fornicationibus. Cum enim imaginem Dei, quod es tu, corrumpis per fornicationes et defluentias libidinis, ipse etiam Dominus, qui scit quid tibi utile sit, hoc praecipit ne per illicitas voluptates corruat templum eius quod esse coepisti. *August. contr. Faust. lib. 19. c. 23.* Sed quoniam putabant pharisaei tantummodo corporalem cum foemina illicitam commixtionem vocari moechiam, demonstravit Dominus talem concupiscentiam nihil aliud esse, dicens: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.* Quod autem lex praecipit, *non concupisces uxorem proximi tui*, videbatur Iudaeis intelligendum esse de ablatione, non de concubitu. *Hieron.* Inter πάθος pathos, et προπαθειαν propathian, idest inter passionem et propassionem hoc interest, quod passio reputatur (4) in vitium; propassio licet vitii culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, et anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est. Si ergo consenserit, de propassione transivit ad passio-

(1) *Al.* ideo.

(2) *Al.* pacem feceris. (3) *Al.* intelligentiam.
(4) *Al.* pro vitio.

nem, et huic non voluntas (1) peccandi est, sed occasio. Quicumque igitur viderit ad concupiscendum; idest sic aspexerit, ut concupiscat, et facere disponat, iste recte moechatus dicitur in corde suo. *August. lib. 1. de serm. Dom. c. 23.* Nam tria sunt quibus impletur peccatum, scilicet suggestio quae per memoriam fit, sive per corporis sensus, quod si frui delectaverit, delectatio illicita refroenanda est. Si autem consensio facta fuerit, plenum peccatum est. Verum tamen delectatio ante consensum vel nulla est vel tenuis, cui consentire peccatum est. Si autem et in factum processerit, videtur satiari et extingui cupiditas. Sed postea cum suggestio repetitur, maior accenditur delectatio, quae adhuc minor est quae in consuetudinem vertitur, quam vincere difficile est. *Gregor. lib. 21. moral. cap. 2.* Quisquis vero incaute exterius respicit, plurimumque in delectatione peccati cadit, atque obligatus desideriis incipit velle quod noluit. Valde namque est quod caro deorsum trahit, et semel species formae cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu solvitur. Providendum ergo nobis est; quia intueri non debet, quod non licet concupisci. Ut enim munda mens in cogitatione servetur, a lascivia voluptatis suae deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. *Chrysost. hom.* 17. Si ergo studeas venustis vultibus oculos frequenter infigere, profecto capieris, etiam si secundo et tertio possis fortasse animum continere. Neque enim extra naturam aleamque humanam consistis. Qui enim in se flammam cupiditatis accenderit, etiam absente muliere quam vidit, iugiter apud se turpium rerum simulacra depingit, et nonnunquam ad flagitium ipsum etiam opere pervenit. Si qua vero ideo ornatur et comitur, ut in se oculos hominum irritet, etiam si nullum pulchritudine sua potuerit vulnerare, dabit tamen extrema suplicia; paravit quippe venenum, porrexit poculum, etiam si nullus qui biberet inventus sit. Quod autem ad solos viros videtur dirigere, etiam foeminis competit; cum enim capiti loquitur, toti profecto corpori admonitio communis est.

17. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et proiice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam et proiice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.

17. *Glos.* Quia non solum peccata vitanda sunt, sed et occasiones peccatorum tollendae, postquam docuit vitare moechiae peccatum, non solum in opere sed etiam in corde, consequenter docet occasiones peccatorum abscindere, dicens: *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te. Chrysost. in Matth.* Sed si secundum prophetam non est sanitas in carne nostra, quot membra quis habet, debet abscindere, ut secundum malitiam carnis, sufficiat poena membrorum. Sed videamus si sic possibile est intelligere de oculo corporali vel manu, sicut totus homo cum conversus fuerit ad Deum, mortuus est peccato, sic et oculus cum desierit male aspicere, eiectus est peccato; sed neque sic convenit. Si enim dexter oculus scandalizat, sinister quid facit? Numquid contradicit dextero, ut quasi innocens reservetur? *Hieron.* In dextero ergo oculo et dextera manu, et fratrum et uxoris, et liberorum atque affinium, et propinquorum innuitur affectus, quem si ad contemplandam veram lucem nobis impedimento cernimus, debemus truncare huiusmodi portiones. *August. ib. cap. 24.* Quemadmodum autem in oculo contemplatio, sic in manu actio recte intelligitur? Per oculum autem intelligimus dilectissimum amicum; solet enim ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem suam, ita dici: Diligo eum, ut oculum meum. Oportet autem intelligi per oculum amicum consiliarium, quia oculus iter demonstrat. Quod autem additum est *Dexter*, fortasse ad augendam vim dilectionis valet: dexterum, enim oculum homines magis formidant amittere. Vel quia dexter est, intelligitur consiliarius in rebus divinis, sinister autem oculus est consiliarius in rebus terrenis; ut sic ille sit sensus: Quidquid illud est quod ita diligis, ut pro dextero oculo habeas, *si scandalizat te*, idest si impedimento est tibi ad veram beatitudidem, *eiice eum, et proiice abs te.* De sinistro autem scandalizante superfluum erat dicere, quando quidem nec dextero parcendum est. Dextera autem manus accipitur dilectus adiutor in divinis operibus; sinistra autem in operibus quae huic vitae, et corpori sunt necessaria. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter vult Christus ut non solum de periculo nostri peccati curemus, sed etiam ne ad nos pertinentes turbae aliquid agant; ut puta si habes aliquem amicum, qui res tuas bene aspicit quasi proprius oculus, aut qui procurat res tuas quasi propria manus; si eum agnoveris aliquid turpiter agere, proiice eum longe abs te, quia scandalizat te: quia non solum pro nostro peccato, sed etiam proximorum, quos prohibere possumus, dabimus rationem. *Hilar. ibid.* Fit ergo innocentiae gradus celsior; carere enim non solum propriis vitiis, si extrinsecus incidentibus admonemur. *Hieron.* Vel aliter: Quia supra de concupiscentia mulieris dixerat, recte nunc cogitationem et sensum in diversa volitantem oculum nuncupavit. Per dexteram autem, et ceteras corporis partes, voluntatis ad effectum initia demonstrantur. *Chrysost. in Matt.* Oculus enim iste carnalis speculum est interioris oculi. Habet autem et corpus suum sensum, quod est oculus sinister, et appetitum quod est manus sinistra. Partes autem animae dextrae vocantur, quoniam in libero arbitrio anima est creata, et sub lege iustitiae ut videat et agat. Pars autem corporis, quae non habet liberum arbitrium, et est sub lege peccati, sinistra dicitur. Non autem carnis sensum vel appetitum praecidere iubet; desideria enim carnis retinere possumus, ut non faciamus quod desiderat caro, praecidere autem non possumus, ut non desideret. Quando autem ex proposito volumus malum et cogitamus, tunc dexter sensus et dextera voluntas nos scandalizant; et ideo hic praecidere iubet. Possunt enim praecidi propter arbitrii libertatem. Vel aliter: Omne bonum generali-

(1) *Al.* peccati.

ter quod nos vel alios scandalizat, praescindere debemus a nobis; sicut si visito aliquam mulierem causa religionis, bonus respectus est oculus dexter: sed si assidue visitans decidi in laqueum desiderii eius, vel etiam quidam videntes scandalizantur, dexter oculus scandalizat, quod bonum est scandalizat; oculus enim dexter est bonus respectus, idest intentio, manus dextera, bona voluntas. *Glos.* Vel oculus dexter est vita contemplativa, quae scandalizat in desidiam mittendo vel arrogantiam, vel cum ex infirmitate contemplari ad purum non valemus. Dextera autem manus est bona operatio, vel vita activa quae scandalizat, dum per saeculi frequentiam, et occupationis taedio illaqueamur. Si quis ergo non potest frui contemplativa, non torpeat otio ab activa; vel ne dum occupatur actibus, arescat ab interna dulcedine. *Remig.* Sed quare eiiciendus sit dexter oculus et dextera manus abscindenda, manifestat cum subdit: *Expedit enim. Chrysost. in Matt.* Quoniam enim alter alterius membra sumus, melius est ut sine uno tali membro salvemur, quam ut volentes tales habere, et ipsi pereamus cum eis. Vel melius est ut sine uno respectu, aut uno bono opere salvemur, quam dum omnia opera bona volumus facere, cum omnibus pereamus.

18. Dictum est autem; quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat.

18. *Glos.* Docuerat superius Dominus alienam uxorem non esse concupiscendam: consequenter hic docet suam non esse dimittendam, dicens: *Dictum est autem, quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudii. Hieron.* In posteriori parte istum locum plenius Dominus et Salvator exponit, quod Moyses libellum repudii dari iusserit propter duritiam cordis maritorum; non dissidium concedens, sed auferens homicidium. *Chrysost. in Matth.* Quando enim Moyses filios Israel eduxit de Aegypto, genere quidem erant Israelitae, moribus autem Aegyptii. Propter mores Gentilium contingebat, ut vir odiret uxorem; et quia dimittere illam non permittebatur, paratus erat interficere eam, aut assidue affligere: ideo iussit dari libellum repudii, non quia bonum erat, sed quia remedium erat mali peioris. *Hilar. can. IV.* Sed Dominus aequitatem in omnes concilians manere eam maxime in coniugum pace praecepit; unde subdit: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam. August. cont. Faust. li. 19. c. 26.* Quod hic praecepit Dominus de uxore non dimittenda, non est contrarium ei quod lex praecipit, ut Manichaeus dicebat; neque enim ait lex, qui voluerit dimittat uxorem, cui esset contrarium non dimittere; sed utique nolebat dimitti uxorem a viro, qui hanc interposuit moram, ut in dissidium animus praeceps libelli conscriptione refractus absisteret: praesertim quia ut perhibetur apud Hebraeos, scribere litteras hebraeas nulli fas erat, nisi Scribis solis, qui excellentiorem profitebantur scientiam. Ad hos igitur lex mittere voluit eum, quem iussit libellum dare repudii, si dimisisset uxorem; qui inter ipsum et uxorem pacifice agendo, concordiam suaderent, et libellum non scriberent, nisi in animo nimis perverso consilium concordiae non valeret. Sic ergo neque primorum hominum legem per verborum additamenta implevit, neque illam quae per Moysen data est, quasi contrariorum oppositione destruxit, ut Manichaeus dicebat; sed potius omnia ex Hebraeorum lege commemorata ita commendavit, ut quidquid ex persona sua insuper loqueretur, vel ad expositionem requirendam valeret, si quid illa obscure posuisset, vel ad tutius observandum quod illa voluisset. *August. de ser. Do. in monte. li. 1. c. 25.* Qui ergo dimittendi moram quaesivit, significavit quantum potuit duris hominibus se nolle dissidium. Dominus ergo ad illud confirmandum, ut non facile uxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit, dicens: *Excepta causa fornicationis*; ceteras vero universas molestias si quae forte extiterint, iubet pro fide coniugali fortiter sustineri. *Chrysost. in Matt.* Si enim extraneorum vitia supportare debemus dicente Apostolo: *Invicem onera vestra portate*; quanto magis (1) uxorum? Vir autem Christianus non solum se inquinare non debet, sed nec aliis inquinandi occasionem praebere; alioquin illorum crimen ad istius redundat peccatum, qui aliis committendi criminis factus est causa. Qui ergo dimittens uxorem occasionem dedit adulteriorum committendorum, ut et illa adulteretur in alterum, et alter in illam, pro adulteriis huiusmodi condemnatur: et ideo dicit, quia *qui dimiserit uxorem suam, facit eam moechari. August. ib.* Ulterius etiam moechum dicit virum qui eam duxerit, quae dimissa est a viro, scilicet per libellum repudii; et ideo subdit: *Et qui dimissam duxerit, adulterat. Chrysost. hom. 17.* Non enim dicas quoniam vir suus (2) eam dimisit, quia etiam postquam dimissa est, remanet dimittentis uxor. *August. ib.* Huius autem rei Apostolus terminum ostendit, qui tamdiu observandum dicit, quamdiu vir eius vivit; illo autem mortuo dat nubendi licentiam. Si autem non conceditur alteri nubere mulieri vivente viro a quo recessit; multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere; neque enim contra istud praeceptum, quo Dominus dimitti coniugem vetat, facit qui cum ea non carnaliter, sed spiritualiter vivit, cum non eam dimittat. Beatiora namque sunt coniugia eorum, qui inter se pari (3) consensu continentiam servant. Oritur autem hic quaestio, cum Dominus causa fornicationis permittat dimitti uxorem, qualiter hic intelligenda sit fornicatio: utrum ut eam fornicationem credamus dictam, quae stupris committitur, an quemadmodum Scripturae solent fornicationem vocare, omnem illicitam corruptionem; sicut est idolatria vel avaritia, et omnis iam transgressio legis per illicitam concupiscentiam. Sed si licet secundum Apostolum, ut dimittatur coniux infidelis, quamvis melius sit non dimittere; et tamen non licet secundum praeceptum Domini ut dimittatur coniux nisi causa fornicationis; fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Porro si infidelitas fornicatio est, et idola-

(1) *Al.* uxorem. (2) *Al. deest.* eam. (3) *Al.* sensu.

tria infidelitas, et avaritia idolatria ; non est dubitandum, et avaritiam fornicationem esse. Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? *August. in lib. retract. lib. 1. c. 19.* Nolo tamen putare lectorem in re tam difficili istam sibi disputationem nostram debere sufficere ; non enim omne peccatum fornicatio est spiritalis ; neque enim omnem peccantem Deus perdit, qui quotidie sanctos suos exaudit, dicentes : *Dimitte nobis debita nostra*, cum perdat omnem qui fornicatur ab eo. Utrum etiam propter hanc liceat dimittere uxorem, latebrosissima quaestio est; licere tamen propter istam, quae in stupris committitur, nulla quaestio est. *August. lib. 83. quaest. quaest. ult.* Si enim aliquis asserat solam (1) fornicationem Dominum admittere ad causam relinquendae coniugis, quae concubitu illicito perpetratur; potest dicere Dominum de utroque fideli dixisse, ut neutri liceat alterum relinquere, nisi causa fornicationis. *August. de serm. Dom. cap. 28.* Non autem tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur; sed quisquis eam quoque uxorem dimittit a qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis utique dimittit, non tantum illius, sed et suae : illius, quia fornicatur, suae, ne fornicetur. *August. de fid. et oper. cap. 16.* Eodem etiam modo eam rectissime dimittit si viro suo dicat, non ero uxor tua, nisi mihi de latrocinio divitias congreges, aut si quid aliud vel facinorosum, vel flagitiosum in viro monuerit. Tunc enim ille cui hoc uxor dicit, si veraciter poenitens est, membrum quod eum scandalizat amputabit. *August. de ser. Dom. in mont. lib. 1. c. 28.* Nihil autem est iniquius quam fornicationis causa uxorem dimittere: si et ipse convincitur fornicari, occurrit (2) ei illud, *in quo alterum iudicas teipsum condemnas.* De eo autem quod dicit : *Et qui dimissam duxerit, adulterat*, potest quaeri, utrum sicut moechatur ille, qui eam ducit ; sic et illa quam ducit: iubetur enim ab Apostolo, et illa manere innupta, aut viro reconciliari. Sed tamen si discesserit a viro, multum interest, utrum dimittat, an dimittatur: si enim ipsa virum dimiserit, et alteri nupserit, videtur cupiditate mutandi coniugii virum priorem reliquisse, quae adulterina cogitatio est: sed si dimittatur a viro, inveniri non potest, quomodo cum vir et mulier pari consensu misceantur, unus eorum moechatus sit, et non alter. Huc accedit, quia si moechatur ille ducendo eam, quae dimissa est a viro, ipsa facit eum moechari ; quod hic Dominus vetat.

19. Iterum audistis, quia dictum est antiquis: Non periurabis; reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per caelum quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Ierosolymam, quia civitas est magni regis, neque per caput tuum iuraveris quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, non non. Quod autem his abundantius est, a malo est.

19. *Glos.* Docuerat supra Dominus non esse iniuriam proximo inferendam, prohibendo iram cum homicidio, concupiscentiam cum adulterio, et dimissionem uxoris cum libello repudii ; nunc autem consequenter docet ab iniuria Dei abstinendum, cum prohibet non solum periurium tanquam malum, sed etiam iuramentum tanquam mali occasionem; unde dicit: *Iterum audistis quia dictum est antiquis. Non periurabis.* Dicitur enim in Levitico: *Non periurabis in nomine meo*; et ne creaturas facerent sibi deos, praecepit reddere Deo iuramenta, et non iurare per creaturas; unde subditur: *Redde autem Domino iuramenta tua*, idest si iurare contigerit, per creatorem iurabis, non per creaturam: unde dicitur in Deuteronomio: *Dominum Deum tuum timebis, et per nomen eius iurabis. Hieron.* Hoc autem quasi parvulis fuerat lege concessum, ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas idolis immolarent, sic et iurare permitterentur in Deum, non quod recte hoc facerent, sed quod melius esset Deo hoc exhibere quam daemoniis. *Chrysost. in Matth.* Nemo enim frequenter iurat, qui non aliquando periuret; sicut qui fecit consuetudinem multa loqui, aliquando loquitur importuna. *August. cont. Faust. lib. 19. c. 25 a med.* Quia vero periurare grave peccatum est, longius autem remotus est a periurio, qui nec iurare consuevit, quam qui verum iurare proclivis est ; maluit nos Dominus non iurantes (3) recedere a vero, quam verum iurantes appropinquare periurio ; unde subdit : *Ego autem dico vobis non iurare omnino. August. de ser. Dom. in mont. lib. 1. cap. 30.* In quo pharisaeorum iustitiam, quae est non peierare confirmat ; non enim potest periurare, qui non iurat. Sed quoniam ille iurat, qui adhibet Deum testem, considerandum est ne contra hoc praeceptum Domini Apostolus fecisse videatur, quia saepe hoc modo iuravit cum dixit: *Quae scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Et ad Roman. 1. Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo*; nisi forte quis dicat tunc cavendam esse iurationem, cum aliquid dicitur per quod iuratur; ut non iuraverit, quia non dixit per Deum, sed dixit, *testis est mihi Deus.* Ridiculum est hoc putare, sed tamen etiam sciat hoc modo iurasse Apostolum dicentem: *Quotidie morior per gloriam vestram, fratres.* Quod ne quis ita existimet dictum, tanquam si diceretur: Vestra gloria me fecit quotidie mori. Graeca exemplaria diiudicant, (4) in quibus quod scriptum est, νη την καυχησιν ημετεραν, ni tin kauchisin himeteran, idest per gloriam vestram non nisi a iurante dicitur. *August. contr. mendac. c. 25.* Sed pleraque in verbis intelligere non valentes, in factis sanctorum colligimus, quemadmodum oporteat accipi quod facile in aliam partem duceretur, nisi exemplis revocaretur. Iuravit Apostolus in epistolis suis et sic ostendit, quomodo accipiendum est quod dictum est : *Dico autem vobis non iurare omnino*, ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi veniatur, ex facilitate autem iurandi veniatur ad consuetudinem, a consuetudine in periurium decidatur. Et ideo non invenitur iurasse nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam praecipitem. Et tamen Dominus omnino ait, *non iurare* : non enim

(1) *Al. adest.* illam. (2) *Al.* enim.

(3) *Al. adest* non. (4) *Al.* in quibus quod scriptum est nonnisi a iurante dicitur.

concessit ut id liceret scribentibus. Sed quia praecepti violati reum Paulum praesertim in epistolis conscriptis nefas est dicere, intelligendum est illud quod positum est, *Omnino*, ad hoc positum, ut quantum in te est non affectes, vel quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum. *August. contr. Faust. lib. 19. c. 23. a med.* In praescriptis ergo ubi est consideratio maior, pluribus locis Apostolus iurasse invenitur, ne quisquam putaret etiam verum iurando peccari, sed potius intelligeret humanae fragilitatis corda non iurando tutius a periurio conservari. *Hieron.* Denique considera, quod hic Salvator non per Deum iuvare prohibuit, sed per caelum, per terram, et per Ierosolymam, et per caput tuum: hanc enim per elementa iurandi pessimam consuetudinem semper habuere (1) Iudaei. Qui autem iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat; Iudaei autem per Angelos et urbem Ierusalem, et templum et elementa iurantes, creaturas venerabantur Dei honore; cum in lege praeceptum sit, ut non iuremus nisi per Dominum Deum nostrum. *August. de ser. Dom. in monte. lib. 1. cap. 31.* Vel ideo est additum, *Neque per caelum*, quia Iudaei non putabant se teneri iuramento, si per ista iurassent, ac si dicat: Cum iuras per caelum et terram, non te arbitreris non debere Domino iusiurandum tuum, quia per eum iurare convinceris, cuius caelum thronus est, et cuius terra scabellum est: quod non est sic dictum quasi habeat Deus collocata membra in caelo et in terra, ut nos cum sedemus; sed illa sedes Dei iudicium significat. Et quoniam in hoc universo mundi corpore maximam speciem caelum habet, sedere in caelo dicitur, tanquam praestantior sit excellenti pulchritudine vis divina; terramque dicitur calcare, quod minimam speciem ordinet in extremis. Spiritualiter autem sanctas animas caeli nomine significat, et terrae (2) peccatrices; quoniam *spiritalis omnia iudicat*. Peccatori autem dictum est: *Terra es et in terram ibis*. Et qui in lege manere voluit, sub lege ponitur; et ideo congruenter dicit, *Scabellum pedum eius*. Sequitur: *Neque per Ierosolymam, quia civitas est magni regis*, quod melius dicitur, quam diceret mea, cum tamen hoc dixisse intelligatur. Et quia ipse utique est Dominus, Domino iusiurandum debet, qui per Ierosolymam iurat. Sequitur: *Neque per caput tuum iuraveris*. Quid enim poterat quisquam magis ad se pertinere arbitrari quam caput suum? Sed quomodo nostrum est, ubi potestatem faciendi unum capillum album, aut nigrum non habemus? Propter quod dicitur: *Quia non potes unum capillum album facere aut nigrum*. Ergo Deo debet iusiurandum quisquis etiam per caput suum iurare voluerit. Et hinc etiam cetera intelliguntur. *Chrysost. hom. 17.* Attendite autem, quod elementa mundi extollit, non ex propria natura, sed ex habitudine quam habent ad Deum, ne idolatriae daretur occasio, *Raban*. Qui autem iurare prohibuit, quomodo loqui oporteat docuit, subdens: *Sit autem sermo vester, est est, non non*; idest quod est, sufficiat dicere est; quod non est, sufficiat dicere non est. Sive ideo dicitur bis *est est*, *non non*, ut quod ore affirmes, operibus probes, et quod verbis negas, factis non confirmes. *Hilar. can. IV.* Vel aliter: In fidei simplicitate viventibus iurare opus non est, cum quibus semper quod est est, quod non non; et per hoc (3) eorum et opus et sermo omnis in vero est. *Hieron.* Evangelica igitur veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro (4) iuramento sit. *August. ib. cap. 30.* Quapropter qui intelligit non in bonis, sed in necessariis iurationem habendam, refraenet se quantum potest, ut non ea utatur nisi in necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum quod utile est credere, nisi iuratione firmetur. Hoc ergo est bonum et appetendum, quod hic dicitur: *Sit sermo vester est est, non non. Quod autem his abundantius est, a malo est*; idest si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suades; quae utique infirmitas malum est. Itaque non dixit: Quod amplius est, malum est; tu enim non malum facis qui bene uteris iuratione, ut alteri persuadeas, quod utiliter persuades, sed a malo est illius, cuius infirmitate iurare cogeris. *Chrysost, hom. 17.* Vel a *malo est*, idest ab infirmitate eorum quibus lex iurare permisit. Ita enim Christus non monstrat veterem legem diaboli esse; sed a veteri imperfectione ducit ad abundantem novitatem.

(1) *Al.* habere Iudaei noscuntur. (2) *Al.* peccatorem.

20. Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo, sed siquis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram; et ei qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium; et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. Qui autem petit a te, da ei, et volenti mutuare a te, ne avertaris.

20. *Glos.* Quia superius docuerat Dominus non esse proximo iniuriam inferendam, nec irreverentiam Domino, consequenter hic docet qualiter se Christianus habere debeat ad iniuriam sibi inferentes, unde dicit: *Audistis quia dictum est, oculum pro oculo et dentem pro dente. August. con. Faust. li. 19. c. 25.* Quod quidem ad reprimendas flammas odiorum in se invicem saevientium, et immoderatos animos refraenandos ita praeceptum est. Quis enim facile contentus est tantum rependere vindictae, quantum accepit iniuriae? Nonne videmus leviter laesos homines, moliri caedem, sitire sanguinem, vixque invenire in malis inimici unde satientur? Huic igitur immoderatae ac iniustae ultioni lex iustum modum figens, poenam talionis instituit; hoc est, ut qualem quisque (5) instituit iniuriam, tale supplicium rependat, quod non fomes sed limes furoris est, non ut id quod sopitum erat, hinc accenderetur; sed ne id quod ardebat, ultra extenderetur; imposita est enim iusta vindicta, quae iuste debetur ei, qui passus fuerit iniuriam. Quod autem debetur, etsi benigne remittitur non tamen inique repetitur. Itaque cum peccet, qui immoderate vult vindicari, (6) non peccet

(3) *Al. omittitur* hoc. (4) *Al.* iureiurando. (5) *Al.* intulit. (6) *Al.* non quc iuste etc.

autem, qui iuste vult vindicari; remotior est a peccato, qui non vult omnino vindicari; et ideo subdit: *Ego autem dico vobis non resistere malo.* Poteram autem et ego sic ponere: Dictum est antiquis: Non iniuste vindicabis; ego autem dico vobis, ne vindicetis, quod adimpletio est: si per haec verba quod legi defuit, a Christo additum mihi videretur, ac non potius id quod lex volebat efficere, ne iniuste se quisquam vindicaret, conservari tutius, si omnino se non vindicaret. *Chrysost. in Mat.* Sine hoc enim mandato legis mandatum stare non potest; quia si secundum legis mandatum omnibus reddere mala pro malis coeperimus, omnes efficiemur mali, eo quod persequentes abundant. Si autem secundum Christi praeceptum non resistitur malo, et si mali non leniuntur, tamen boni permanebunt boni. *Hieron.* Dominus ergo noster vicissitudinem tollens, truncat initia peccatorum; in lege namque culpa emendatur, hic peccatorum auferuntur exordia. *Glos.* Vel potest dici, quod Dominus hoc dixit, iustitiae veteris legis aliquid addens. *August. de ser. Dom. in monte lib. 1. c. 33.* Pharisaeorum enim iustitia minor est, non excedere vindictae modum, et hoc est pacis inchoatio; perfecta autem pax est, talem penitus nolle vindictam. Intra illud ergo primum quod praeter legem est, ut maius malum pro minori malo reddatur, et hoc quod Dominus perficiendis discipulis dicit, ne pro malo ullum malum reddatur, medium locum tenet, ut tantum reddatur quantum acceptum est; per quod a summa discordia ad summam concordiam transitus factus est. Quisquis enim malum prior infert, maxime a iustitia distat: quisquis autem nulli prior malefecit, sed tamen laesus rependit gravius, recessit aliquantulum a summa iniquitate; qui vero tantum reddit quantum accepit, iam aliquid donat: iustum est enim eum qui laesit prior, gravius laedi. Hanc ergo inchoatam minime iustitiam ille perficit, qui legem venit implere. Duos autem gradus qui intersunt, intelligendos reliquit; nam est qui non reddat tantum, sed minus; et hinc ascendit, qui omnino nil rependerit; quod parum videtur Domino, nisi et amplius sis paratus suscipere. Quapropter non ait, non reddere malum pro malo, sed *non resistere adversus malum*, ut non solum non rependas quod tibi fuerat irrogatum, sed etiam non resistas, quin aliud irrogetur. Hoc enim est quod convenienter exponitur: *Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe ei et alteram.* Quod ad misericordiam pertinere hi maxime sentiunt, qui eis quos multum diligunt serviunt, vel pravis vel phreneticis, a quibus multa saepe patiuntur, et, si eorum salus id exigat, praebent se etiam ut plura patiantur. Docet ergo Dominus medicus animarum, ut discipuli sui, eorum quorum saluti consulere vellent, imbecillitates aequo animo tolerarent. Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit: quia nihil innocentius est eo, qui in virtute perfectus est. *August. de mendac. ad Consen. cap. 15.* Ea vero quae in novo Testamento a sanctis facta sunt, valent ad exempla intelligendarum Scripturarum, quae in praeceptis digesta sunt, velut cum legimus in Evangelio: *Accepisti alapam*; exemplum autem patientiae nullum quam ipsius Domini excellentius invenimus; et ipse cum alapa percussus esset, non ait: Ecce alteram maxillam, sed ait: *Si male dixi, exprobra de malo; si autem bene, quid me caedis?* Ubi ostendit illam praeparationem alterius maxillae in corde faciendam. *August. in ser. Dom. in monte lib. 1. c. 50.* Paratus enim fuit Dominus non solum in alteram maxillam caedi pro salute omnium, sed in toto corpore crucifigi. *Lib. 1. c. 35.* Quaeri autem potest, quid sit dextera maxilla. Sed cum facies sit, qua quisque cognoscitur, in faciem caedi secundum Apostolum est contemni ac despici. Sed quoniam facies non potest dici dextera et sinistra, et tamen nobilitas est, secundum Deum et secundum saeculum, ita distribuitur tamquam in dexteram maxillam et sinistram, ut in quocunque discipulo Christi contemptum fuerit, quod Christianus est, multo magis in se contemni paratus sit, si quos huiusmodi saeculi honores habent. *Lib. 1. cap. 37.* Omnia autem in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera dividuntur; quorum unum est, quod restitui non potest, alterum quod potest. Sed in illo quod restitui non potest, vindictae solatium quaeri solet. Quid enim prodest, quod percussus repercutis, nunquid propterea quod in corpore laesum est, restituitur? Sed tumidus animus talia fomenta desiderat. *Chrysost. in Matth.* Nunquid autem si repercusseris eum, compescuisti eum, ut te non percutiat? Sed magis excitasti eum ut adhuc percutiat. Nam iracundia per iracundiam non compescitur, sed amplius irritatur. *August. ib.* Unde Dominus potius misericorditer perferendam alterius infirmitatem iudicat quam alieno supplicio suam mitigandam: neque tamen hic ea vindicta prohibetur, quae ad correctionem valet; ipsa enim pertinet ad misericordiam, nec impedit illud propositum quo quisquam paratus est ab eo, quem correctum esse vult, plura perferre. Requiritur tamen ut et ille vindicet, cui ordine rerum potestas data est, et ea voluntate vindicet, qua pater in filium parvulum, quem odisse non potest. Sancti autem viri nonnulla peccata morte punierunt, quo et viventibus utilis metus incuteretur, et illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset si viverent. Inde est, quod Elias multos morte affecit, de quo cum exemplum cepissent discipuli, reprehendit in eis Dominus non exemplum prophetae, sed ignorantiam vindicandi, animadvertens eos non amore correctionis, sed odio desiderare vindictam. Sed postquam eos docuit diligere proximum, infuso etiam Spiritu sancto, non defuerunt tales vindictae; nam et verbis Petri Ananias et uxor eius exanimes ceciderunt; et Paulus Apostolus tradidit quendam sathanae in interitum carnis: et ideo quidam adversus corporales vindictas, quae sunt in veteri Testamento, nescio qua caecitate saeviant, quo animo facta sint, nescientes. *August. ad Bonifa. comit. epist. 50.* Quis autem mente sobrius regibus dicat; non ad vos pertinet, quis velit esse sive religiosus sive sacrilegus? Quibus dici non potest: Non ad vos pertinet in regno vestro, quis velit pudicus esse aut impudicus. Melius est quidem ad Deum colendum doctrina homines duci, quam poena compelli; multis autem profuit, quod experimentis probavimus, prius dolore vel timore cogi, ut postea possint doceri, aut quod iam verbis didicerant, opere sectari.

Sicut enim meliores sunt quos dirigit amor, ita plures sunt quos corrigit timor. Agnoscat in Apostolo Paulo prius cogentem Christum, et postea docentem. *August. in ser. Do. in monte lib. 1. c. 39.* Tenebitur ergo in hoc iniuriarum genere quod per vindictam luitur iste modus a Christianis, ut accepta iniuria non surgat odium, sed paratus sit animus plura perpeti, nec correctionem negligat, qui vel consilio vel auctoritate uti potest. *Hieron.* Secundum autem mysticos intellectus, percussa dextera nostra, non debemus sinistram praebere sed alteram, hoc est, alteram dexteram: iustus enim sinistram non habet. Si nos haereticus in disputatione percusserit, et dextrum dogma voluerit vulnerare, opponatur ei aliud de Scripturis testimonium. *August. ib.* Aliud autem iniuriarum genus est quod integrum restitui potest, cuius duae sunt species: una ad pecuniam, altera ad opera pertinet: unde de primo horum duorum subdit: *Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Sicut ergo quod positum est de percussa maxilla, omnia significat, quae sic ingeruntur ab improbis ut restitui non possint, nisi vindicta; ita quod positum est de vestimento, omnia significat, quae possunt restitui sine vindicta; et hoc etiam ad praeparationem cordis, non ad ostensionem operis praeceptum recte intelligitur. Et quod de tunica et vestimento dictum est, in nobis faciendum est, quae aliquo iure temporaliter nostra esse dicimus. Si enim de necessariis hoc imperatum est, quanto magis superflua contemnere convenit? Et hoc ipse signat cum dicit: *Qui vult tecum in iudicio contendere.* Omnia ergo intelliguntur de quibus in iudicio nobiscum contendi potest. Sed utrum et de servis accipiendum sit, magna quaestio est: non enim Christianum oportet sic possidere servum quomodo equum, quamvis fieri possit ut maiori pretio valeat equus quam servus. Sed si servus rectius a te regitur quam ab illo, qui eum cupit auferre, nescio utrum quisquam audeat dicere, eum ut vestimentum debere contemni. *Chrysost. in Matth.* Indigna autem res est, ut homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis infidelis. Vel si fidelis, certe saecularis, et qui te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter necessitatem causae, et perdes dignitatem Christi propter negotium mundi. Deinde omne iudicium irritatio cordis est, et cogitationum malarum: nam si videris, quod causa tua fraudibus aut pecuniis expugnetur, et similiter tu causae tuae adesse festinas, etsi ab initio hoc consilium non habuisti. *August. in Enchir. cap. 78.* Et ideo prohibuit hic Dominus suos de saecularibus rebus cum aliis habere iudicium. Tamen cum Apostolus sinit in Ecclesia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Ecclesiam vero terribiliter vetat; manifestum est, quid secundum veniam concedatur infirmis. *Greg. in moral. lib. 31. c. 10.* Sed tamen quidam dum temporalia nobis rapiunt, solummodo sunt tolerandi; quidam vero sunt servata caritate prohibendi, non sola cura ne nostra subtrahantur, sed ne rapiente non sua, semetipsos perdant. Plus enim ipsis raptoribus debemus metuere quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare. Cum autem pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, apparet quod plus res, quam proximus amatur. *August. in ser. Do. lib. 1. cap. 36.* Tertium vero iniuriae genus, quod ad operam pertinet, ex utroque confectum est, (1) et cum vindicta, et sine vindicta potest restitui; nam qui angariat hominem, et cogit se improbe adiuvari ab invito, et poenam improbitatis potest luere, et operam reddere. In hoc ergo genere iniuriarum Dominus docet animum Christianum esse patientissimum, et ad perferenda paratum; unde subdit: *Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo.* Et hoc utique monet, non tam ut pedibus agas, quam ut animo sis paratus. *Chrysost. hom. 18.* Angariare enim est iniuste trahere, et sine ratione vexare. *August. ib. hom. 18.* Sic ergo dictum putamus, *Vade cum illo alia duo*, scilicet millia, ut tria compleri voluerit, quo numero significatur perfectio, ut meminerit quisquis hoc facit, perfectam se implere iustitiam; propter quod et tribus exemplis hoc praeceptum insinuavit, et in hoc tertio exemplo, simplo duplum additur, ut triplum compleatur. Vel per hoc accipitur quod in praecipiendo tanquam tolerabilius incipiens paulatim creverit: nam primo praeberi voluit alteram maxillam, cum fuerit dextera percussa, ut minus perferre paratus sis, quam pertulisti. Deinde illi qui tunicam vult tollere, iubet et pallium dimitti; vel vestimentum secundum aliam litteram, quod aut tantundem est aut non multo amplius. Tertio de mille passibus, quibus addenda dicit, duo millia usque ad duplum perducit. Sed quoniam parum est non nocere, nisi et beneficium praestes, consequenter adiungit et dicit: *Qui autem petit a te, da ei. Chrysost. in Matth.* Quia divitiae nostrae non sunt, sed Dei: Deus enim dispensatores divitiarum suarum voluit esse nos, non dominos. *Hieron.* Sed si eleemosynis tantum dictum intelligamus, in pluribus pauperibus hoc stare non potest; sed et divites si semper dederint, semper dare non poterunt. *August. c. 40.* Dicit ergo: Omni petenti da, non omnia petenti; ut id des, quod dare honeste potes et iuste. Quid enim si pecuniam petat qua innocentem conetur opprimere? Quid si stuprum petat? Dandum est ergo quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum ab homine credi potest; et cum negaveris quod petit, indicanda est iustitia, ut non eum inanem dimittas, et aliquando melius aliquid dabis, cum petentem iniuste correxeris. *August. ad Vincen. epist. 48.* Utilius enim esurienti panis tollitur, si de cibo securus iustitiam negligat, quam esurienti panis frangitur, ut vi iniustitiae seductus acquiescat. *Hieron.* Potest enim intelligi de pecunia doctrinae, quae numquam deficit, sed quanto plus datur, tanto amplius duplicatur. *August. ib.* Quod autem ait: *Et volenti mutuari a te, ne avertaris*, ad animam referendum est: *hilarem enim datorem diligit Deus.* Mutuatur autem omnis qui accipit, etsi ipse non soluturus sit, quia misericordibus Deus plura restituit. Aut si non placet accipere mutuantem, nisi eum qui accipit redditurus, intelligendum est Dominum ipsa duo genera praestandi esse complexum: nam aut donamus, aut reddituro commendamus. Recte ergo ad hoc beneficii genus hortando dicit, *Ne avertaris*, idest ne propterea voluntatem alienes, quasi Deus non reddi-

(1) *Al. deest* et cum vindicta.

turus sit, cum homo reddiderit; cum enim ex praecepto Dei facis, infructuosum esse non potest. *Chrysost. in Matth.* Ergo iubet nos Christus mutuum dare, non tamen sub usuris; quia qui sic dat, non sua dat, sed aliena tollit; de uno vinculo solvit, et multis alligat; et non propter Dei iustitiam dat, sed propter proprium lucrum. Similis est etiam pecunia usuraria aspidis morsui: nam sicut venenum aspidis latenter omnia membra corrumpit, sic usura omnes facultates convertit in debitum. *August. ad Marcel. epist. 5. circ. med.* Obiiciunt autem quidam, quod haec Christi doctrina Reipublicae moribus nulla ex parte conveniat; nam quis, inquiunt, tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanae provinciae depraedatoribus non mala velit belli iure rependere? Sunt autem ista praecepta patientiae semper in cordis praeparatione retinenda, ipsaque benevolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa, et cum invitis benigna quadam asperitate plectendis; ac per hoc si terrena Respublica praecepta Christiana custodiat, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis iustitiaeque pacatam societatem victis facilius consulatur: nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur; quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua poenalis nutritur impunitas, et mala voluntas velut hostis interior roboratur.

21. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis Filii Patris vestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.

21. *Glos.* Docuit Dominus supra iniuriam inferenti non esse resistendum, sed ad plura perferenda paratum esse; nunc autem ulterius docet iniuriam inferentibus impendendum esse caritatis affectum simul et effectum. Et cum praemissa ad complementum iustitiae legis pertineant, convenienter hoc ultimum (1) rite pertinet ad impletionem caritatis, quae secundum Apostolum est legis plenitudo. Dicit ergo: *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum. August. lib. 1. de doct. Christ. cap. 30.* Quod autem nullum hominem excepit, qui praecepit proximum diligere, Dominus in parabola semivivi relicti ostendit, dicens proximum qui erga illum extitit misericors, ut cum intelligamus proximum, cui exhibendum esse misericordiae officium, si indigeret; quod nulli negandum esse quis non videat? Domino dicente: *Benefacite his, qui oderunt vos. August. de ser. Dom. in monte. lib. 1. c. 41. a med.* Gradum autem esse in pharisaeorum iustitia, quae ad legem veterem pertineret, hinc intelligitur, quod multi etiam eos a quibus diliguntur oderunt. Ascendit ergo aliquem gradum, qui proximum diligit, quamvis adhuc oderit inimicum: unde ad hoc designandum subditur: *Et odio habebis inimicum tuum.* Quae vox non est accipienda ut iubentis iusto, sed permittentis infirmo. *August. contr. Faust. lib. 19. cap. 24.* Quaero autem a Manichaeis, cur proprium velint esse legis Moysi, quod dictum est antiquis, *oderis inimicum tuum.* An et Paulus non dixit homines quosdam Deo odibiles? Quaerendum est ergo, quomodo intelligatur exemplo Dei, cui dixit Paulus quosdam odibiles, odio habendos inimicos: et rursus exemplo Dei, *qui facit solem suum oriri super bonos et malos*, diligendos inimicos? Haec itaque regula est, qua et oderimus inimicum propter id quod in eo malum est, idest iniquitatem, et diligamus inimicum propter id quod in eo bonum est, idest rationalem creaturam. Audito igitur, et non intellecto quod antiquis dictum erat: *Oderis inimicum tuum*, ferebantur homines in hominis odium, cum non deberent odire, nisi vitium. Hos ergo corrigit Dominus cum subdit: *Ego autem dico vobis; diligite inimicos vestros*, ut qui iam dixerat: *Non veni solvere legem, sed implere*: praecipiendo utique ut diligamus inimicos, cogeret nos intelligere quomodo possemus unum eundemque hominem et odisse propter culpam, et diligere propter naturam. *Glos.* Sed sciendum est, in toto corpore legis non esse scriptum: *Odio habebis inimicum tuum*; sed hoc dicitur quantum ad traditionem scribarum, quibus visum est hoc addendum quia Dominus praecepit filiis Israel persequi inimicos suos, et delere Amalech de sub caelo. *Chrysost. in Mat.* Sicut (2) enim quod dictum est: *Non concupisces*, non dictum est ad carnem, sed ad animam; sic in hoc loco caro quidem inimicum suum diligere non potest, anima autem potest; quia dilectio vel odium carnis in sensu est, animae vero in intellectu. Quando ergo nocemur ab aliquo, et si sentimus odium, non tamen exequi volumus; cognosce quia caro nostra odit inimicum, anima vero diligit. *Greg. Moral. lib. 22. c. 10. et 11.* Inimici autem dilectio tunc veraciter custoditur, cum non de profectu deiicimur, nec de ruina illius laetamur. Non enim amat aliquis quem non vult esse meliorem, eumque stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur. Evenire tamen plerumque solet, ut non amissa caritate, et inimici nos ruina laetificet, et rursum eius gloria sine invidiae culpa contristet; cum et ruente eo quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo plerosque iniuste opprimi timemus. Sed ad hoc servandum est discretionis examen, ne cum nostra odia exequimur, fallamur sub specie utilitatis alienae. Oportet etiam pensare quid debemus ruinae peccatoris, et quid iustitiae ferientis: nam cum perversum quemquam Omnipotens percutit, et congaudendum est iustitiae iudicis, et condolendum miseriae pereuntis. *Glos.* Qui autem sunt contra Ecclesiam, tribus modis ei adversantur; odio, verbis, cruciatu corporis (3). Ecclesia e con-

(1) *Al. deest* rite.

(2) *Al.* autem. (3) *Al. decst* Ecclesia.

tra diligit (1) unde dicit, *Diligite inimicos vestros*: benefacit, unde sequitur: *Benefacite his qui oderunt vos*: et orat, unde sequitur: *Et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Hieron.* Multi praecepta Dei imbecillitate sua, non sanctorum viribus aestimantes, impossibilia putant esse quae praecepta sunt: et dicunt sufficere virtutibus, non odisse inimicos; ceterum diligere plus praecipi quam humana natura patiatur. Sciendum est ergo Christum non impossibilia praecipere, sed perfecta, quae fecit David in Saul et Absalon: Stephanus quoque martyr pro lapidantibus deprecatus est: et Paulus anathema cupit esse pro persecutoribus suis. Hoc autem Iesus et docuit et fecit, dicens, *Pater ignosce illis. August. in Enchirid. cap. 75.* Sed perfectorum sunt ista filiorum Dei; quo quidem se debet omnis fidelis extendere, et humanum animum ad hunc affectum, orando Deum, secumque luctando perducere. Tamen hoc tam magnum bonum tantae multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cum in oratione dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. August. de ser. Do. in m. lib. 1. c. 24.* Oritur autem hic quaestio, quod huic praecepto Domini in quo nos hortatur orare pro inimicis, multae aliae Scripturae partes videntur adversae: quia in prophetis inveniuntur multae imprecationes adversus inimicos; ut est illud *Ps. 108. Fiant filii eius pupilli.* Sed sciendum, quod Prophetae solent figura imprecantis futura praedicere. Sed illud magis movet quod dicit Ioannes: *Est autem peccatum ad mortem, non pro illo dico ut oret quis*; aperte enim ostendit esse aliquos fratres, pro quibus orare nobis non praecipitur, per hoc quod praemittit: *Si quis scit peccare fratrem suum etc*, cum Dominus etiam pro persecutoribus nos iubeat orare. Nec ista quaestio solvi potest, nisi fateamur aliqua peccata esse in fratribus, quae inimicorum persecutione sunt graviora. Nam et Stephanus orat pro eis a quibus lapidatur, quia nondum Christo crediderant; et Apostolus Paulus non orat pro Alexandro, quia frater erat, et per invidentiam, fraternitatem oppugnando peccaverat. Pro quo autem non oras, iam non contra illum oras. Sed quid agimus de his, contra quos oratum a sanctis accipimus non ut corrigerentur, nam hoc modo pro ipsis potius oratum est, sed ad illam ultimam damnationem, non sicut contra Domini traditorem per Prophetam; nam illa, praedictio futurorum non optatio supplicii fuit. Sed sicut in Apocalypsi legimus martyres orare ut vindicentur? Sed hinc non oportet moveri. Quis enim audeat affirmare, utrum contra ipsos homines, an contra regnum peccati petierint (2). Nam ipsa et iustitiae et misericordiae vindicta martyrum, ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt. Destruitur autem partim correctione hominum, partim damnatione perseverantium in peccato. Nonne tibi videtur Paulus in seipso Stephanum vindicasse cum dicit: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo. August. quaest. 68. no. et ve. testa.* Vel animae occisorum clamant vindicari se postulantes; sicut sanguis Abel clamavit de terra non voce, sed ratione. Nam et opus opificem laudare dicitur per hoc ipsum, quod videntem se oblectat: non enim tam impatientes sunt sancti ut urgeant fieri quod sciunt tempore praefinito futurum. *Chrysost. hom. 18.* Vide autem quot gradus ascendit, et qualiter nos in ipsum virtutis verticem statuit. Primus gradus est non incipere (3) iniuriam; secundus ut iniuriam ulciscens, aequali supplicio sis contentus; tertius non facere vexanti, quae quis passus est; quartus exponere seipsum ad patiendum mala; quintus amplius se tribuere quam ille vult, qui fecit mala; sextus non odio habere eum qui hoc operatur; septimus diligere; octavus benefacere; nonus pro ipso orare. Et quia magnum erat praeceptum, praeclarum praemium subdit, scilicet fieri similes Deo: unde dicit: *Ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est.* Si quis enim praecepta Dei custodiat, et Filius Dei efficitur: ergo non in natura filius est, hic scilicet de quo loquitur, sed arbitrio suo. *August. de ser. Dom. in monte lib. 2. c. 46.* Ex illa autem regula intelligendum est quod hic dicitur, qua et Ioannes dicit: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Unus enim naturaliter filius est; nos autem potestate accepta efficimur filii, inquantum illa quae ab eo praecipiuntur implemus. Itaque non ait, facite ista, quia estis filii; sed facite ista, ut sitis filii. Cum autem ad hoc nos vocat, ad similitudinem suam vocat: unde sequitur: *Qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos.* Potest autem per solem intelligi non iste visibilis, sed ille de quo dicitur: *Vobis qui timetis nomen Domini, orietur sol iustitiae*, et per pluviam irrigatio doctrinae veritatis: quia et bonis et malis apparuit et evangelizatus est Christus. *Hilar. can. IV.* Vel in baptismi et spiritus sacramento tribuit solem et pluviam. *August. ib.* Vel potest accipi sol iste visibilis, et pluvia qua fructus gignuntur, quia iniqui in libro Sapientiae plangunt: *Sol non ortus est nobis.* Et de pluvia spirituali dicitur: *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam.* Sed sive hoc sive illud, magna Dei bonitate fit quae nobis imitanda praecipitur. Non autem solum ait, *Qui facit solem oriri*, sed addidit, *Suum*; idest quem ipse fecit: ut hinc admoneremur quanta liberalitate ex praecepto eius praestare debemus, quod non creamus, sed ex muneribus eius accipimus. *August. ad Vincent. epist. 48.* Sed sicut ista dona eius laudamus, ita etiam flagella in eos quos diligit cogitemus. Unde non omnis qui parcit, amicus est, nec omnis qui verberat, inimicus: melius est enim cum severitate diligere, quam cum lenitate decipere. *Chrysost. in Matth.* Caute autem dixit, *Super iustos et iniustos*: quia omnia bona Deus non propter homines dat, sed propter sanctos, sicut et flagella propter peccatores; sed in bonis non separat peccatores a iustis, ne desperent; nec in malis iustos a peccatoribus, ne glorientur; maxime cum malis bona non prosint, quae male viventes ad praeiudicium suum percipiunt; nec bonis mala noceant, sed magis prosint ad iustitiae lucrum. *August. lib. 1. de civ. Dei cap. 8.* Nam bonus temporalibus bonis non extollitur, nec malis frangitur. Malus autem ideo hu-

(1) *Al.* unde sequitur primo, *Diligite inimicos vestros;* secundo, *Benefacite his qui oderunt vos*; tertio, *Et orate e.c.*

(2) P. *Nicolai habet ex textu Augustini:* Nam ipsa est sincera et plena iustitiae et misericordiae vindicta martyrum, etc.

(3) *Al.* iniustitiam.

iusmodi (1) felicitate punitur, quia felicitate corrumpitur. Vel ideo ista temporalia bona et mala utrisque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quae mali habere cernuntur, nec mala turpiter evitentur, quibus et boni afficiuntur. *Glos.* Amare autem amantem naturae est, inimicum vero amare est caritatis; et ideo sequitur: *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis*, scilicet in caelo?(2)Nullam. De his enim dicitur, *Recepistis mercedem vestram.* Sed tamen haec oportet facere, illa non omittere. *Raban.* Si ergo peccatores erga dilectores suos, (3) natura ducé, volunt esse benefici, multo magis vos maioris dilectionis (4) signo amplecti debetis etiam non amantes: unde sequitur: *Nonne et publicani hoc faciunt?* Idest qui publica vectigalia exigunt, vel qui publica negotia saeculi vel lucra sectantur. *Glos.* Si vero pro his tantum oraveritis, qui aliqua affinitate vobis coniuncti sunt, quid amplius habet beneficium vestrum quam infidelium? Unde sequitur: *Et si salutaveritis fratres vestros tantum; quid amplius facietis?* Salutatio enim est quaedam species orationis! *Nonne Ethnici hoc faciunt. Raban.* Idest Gentiles, nam ethnos Graece, Latine gens dicitur, qui tales sunt, ut fuerunt geniti, scilicet sub peccato. *Remig.* Quia vero perfectio dilectionis ultra dilectionem inimicorum non potest procedere, ideo postquam Dominus praecepit diligere inimicos, subiunxit: *Estote ergo et vos perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.* Ipse quidem perfectus est ut omnipotens, homo autem ut ab omnipotente adiutus: nam sicut quandoque in Scripturis pro veritate et aequalitate accipitur ut ibi: *Sicut fui cum Moyse, ita ero et tecum;* aliquando autem pro similitudine, ut hic. *Chrysost. in Mat.* Sicut enim filii carnales similant| patres in aliquo corporis signo, ita filii spirituales Deum in sanctitate.

22. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in caelis est.

22. *Glos.* Postquam Christus legem quantum ad praecepta implevit, incipit nunc eam adimplere quantum ad promissa, ut pro caelesti mercede praecepta Dei faciamus, non pro terrenis quae lex promittebat. Omnia autem terrena ad duo potissima reducuntur, scilicet ad humanam gloriam, et ad terrenorum affluentiam; quorum utrumque in lege promissum esse videtur. De gloria enim dicitur in Deuteronomio: *Faciet te Dominus excelsiorem cunctis gentibus, quae versantur in terra.* De affluentia vero temporalium ibidem subditur: *Abundare te faciet Dominus in omnibus bonis.* Et ideo Dominus haec duo ab intentione fidelium excludit, scilicet gloriam et terrenorum affluentiam. Sed sciendum quod appetitus gloriae propinquus est virtuti. *Chrysost. in Matth.* Ubi enim res agitur gloriosa, ibi facilius invenit locum gloriationis occasio: et ideo intentionem gloriae primo Dominus excludit: prae omnibus enim vitiis carnalibus periculosius hoc esse in hominibus intellexit: cum enim omnia mala servos diaboli vexent, concupiscentia vanae gloriae magis vexat servos Dei, quam servos diaboli. *Prosper l. de sent. Aug. sen. 377.* Quas etiam vires nocendi habeat humanae gloriae amor, non sentit, nisi qui et bellum indixerit: quia etsi cuiquam facile est laudem non cupere dum negatur, difficile tamen est ea non delectari cum offertur. *Chrysost. in Matth.* Intuere autem qualiter incoepit velut de fera aliqua difficile cognita disputans, et apta furari eum, qui non valde vigilat: occulte enim ingreditur et omnia quae intus sunt, insensibiliter aufert. *Chrysost. hom. 19.* Et ideo hoc cautius cavendum mandat, dicens: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Cor autem nostrum attendere debemus: invisibilis enim est serpens quem observare iubemur, et latenter ingreditur et seducit. Sed in corde mundo si surreptio inimici successerit, mox homo iustus discernit, quia spiritu alieno pulsatur; si autem cor fuerit iniquitatibus plenum, suggestionem diaboli non facile intelligit, et ideo praemisit, *Ne irascaris, Ne concupiscas*: quia qui malis istis subiectus est, cor suum non potest attendere. Sed quomodo potest fieri, ut non coram hominibus eleemosynam faciamus? Aut si fiat, quomodo non sentiemus? Si enim praesente aliquo occurrerit pauper, quomodo dabitur ei absconse? Sed educendo eum in secreto, videtur quia datur. Sed considera quia non dixit: Ne tantum coram hominibus faciatis, sed addidit: *Ut videamini ab eis.* Qui ergo non ideo facit ut ab hominibus fecerit, non tantum coram hominibus fecisse videtur; qui enim aliquid facit propter Deum, neminem videt in corde suo nisi Deum, propter quem facit; sic artifex eum semper habet prae oculis, qui sibi opus faciendum commisit. *Greg. li. 8. Mor. cap. 5.* Si ergo dantis gloriam quaerimus, et publicata nostra opera in conspectu illius occulta servamus; si vero per hoc nostram laudem (5) conspicimus, foras ab eius conspectu iam fusa sunt, etiam si a multis ignorentur. Sed valde perfectorum est, sic ostenso opere actoris gloriam quaerere, ut de illata laude, privata nesciant exultatione gaudere, quam infirmi, quia perfecte contemnendo non superant, necesse est ut bonum quod operantur, abscondant. *August. de ser. Do. in mon. lib. 2. c. 2.* In hoc vero, quod dicit, *Ut videamini ab eis*, nihil addens, apparet hoc eum prohibuisse, ut ibi finem nostri propositi collocemus. Nam et Apostolus qui dicit: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Alio loco dicit: *Ego* (6) *hominibus per omnia placeo.* Quod non ideo facit, ut placeret hominibus, sed Deo, ad cuius amorem corda hominum volebat convertere ex eo quod eis placebat: sicut enim non absurde loqueretur qui diceret: In hoc opere quo navem quaero, non navem quaero, sed patriam, *August. ib.* Dicit autem, *Ut videamini ab eis*: quia sunt quidam qui sic faciunt iustitiam coram hominibus, ut non videantur, et glorificetur Pater qui in caelis est: non enim suam iustitiam deputant, sed eius cuius fide vivunt. *August. ib.* In hoc etiam quod addit: *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in caelis est*, nihil aliud demonstrat, nisi illud

(1) *Al.* infelicitate. (2) *Al. deest* nullam. (3) *Al.* versa vice. (4) *Al.* signum.

(5) *Al.* concupiscimus. (6) *Al.* omnibus.

nos cavere oportere, ne humanam laudem pro nostrorum operum mercede quaeramus. *Chrysost. in Mat.* Quid autem a Deo recipies, qui Deo nihil dedisti? Nam quod propter Deum fit, Deo datur, et ab eo (1) recipitur: quod autem propter homines fit, in ventos effunditur. Quae est autem sapientia res dare et verba vacua comparare, et mercedem Dei contemnere? Vel illum aspice a quo laudem expectas, qui te propter Deum facere putat; alioquin vituperaret te magis. Ille autem qui plena quidem voluntate propter homines fecisse videtur: si autem per alicuius cor cogitatio vana ascendit, desiderans hominibus apparere, anima autem intelligens contradicit; ille non propter homines fecisse videtur, quia quod cogitavit, carnis est passio; quod elegit, iudicium animae.

23. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt in synagogis et vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

23. *August. de ser. Do. in monte. lib. 2. c. 5.* Generaliter supra Dominus iustitiam nominavit cum dixit: *Attendite ne iustitiam vestram etc*, nunc autem per partes exequitur. *Chrysost. in Matt.* Ponit autem tria fortia bona, scilicet eleemosynam, orationem, et ieiunium, contra tria mala, adversus quae Dominus tentationis bellum suscepit; pugnavit enim pro (2) nobis contra gulam in eremo, contra avaritiam supra montem, contra vanam gloriam supra templum. Est ergo eleemosyna quae dispergit, contra avaritiam quae congregat; ieiunium contra gulam, quia ei contrarium: oratio vero contra vanam gloriam, quia cum omne malum ex malo nascatur, sola vana gloria de bono procedit; ideo non destruitur: nullum ergo remedium potest esse contra vanam gloriam nisi oratio sola. *Ambros.* Omnis autem sententia disciplinae Christianae in misericordia et pietate est; et ideo ab eleemosyna incipit, dicens: *Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te. Glos.* Tuba autem est omnis actus vel sermo per quem operis iactantia demonstratur; puta qui facit eleemosynam quando aliquem videt praesentem, vel intercedente aliquo, aut honestiori personae, quae potest retribuere; alias autem non facit. Sed et si in loco secreto fecerit eo proposito ut laudabilis videatur, tuba est. *August. ib. c. 1.* Sic ergo quod dicit: *Noli tuba canere ante te*, ad hoc respicit quod superius ait: *Attendite ne iustitiam faciatis coram hominibus. Hieron.* Qui autem tuba canit eleemosyna faciens, hypocrita est, et ideo subdit: *Sicut hypocritae faciunt.* (3) *Isidor. li. 10. etym. c. 8.* Nomen hypocritae tractum est a specie eorum qui in spectaculis contecta facie incedunt, distinguentes vultum vario colore, ut ad personae quam simulant colorem perveniant, modo in specie viri, modo in foeminae ut fallant populum dum in ludis agunt. *August. c. 5. in init. ib.* Sicut ergo hypocritae, idest simulatores, tanquam imitatores personarum aliarum agunt partes illius quod non sunt; non enim qui agit partes Agamemnonis, vere ipse est, sed simulat eum; sic et in Ecclesiis in omni vita humana (4) qui se vult videri quod non est, hypocrita est: simulat enim se iustum et non exhibet, qui totum fructum in laude hominum ponit. *Glos.* Et ideo subdit loca publica cum dicit, *In synagogis et vicis;* et finem intentum cum subdit: *Ut honorificentur ab hominibus. Grego. Mora. lib. 31. c. 11.* Sciendum vero est, quod sunt nonnulli qui et sanctitatis habitum tenent, et perfectionis meritum exequi non valent: quos nequaquam credendum est inter hypocritarum numerum currere; quia aliud est infirmitate, aliud callida simulatione peccare. *August. ib. cir. med.* Tales autem qui simulatione peccant, ab inspectore cordis Deo mercedem non capiunt, nisi fallaciae supplicium; et ideo subditur: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Hieron.* Non Dei mercedem, sed suam: laudati enim sunt ab hominibus, quorum causa exercuere virtutes. *August. ib. c. 6.* Hoc autem respicit ad illud quod supra posuit: *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum.* Sic ergo, non quomodo illi eleemosynam facias, sed quomodo facienda sit, iubet convenienter, cum dicit: *Te autem faciente eleemosynam nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Chrysost. hom. 29.* Hoc autem per superabundantiam dicitur; ac si dicat: Si possibile est teipsum ignorare, et ipsas manus latere possibile esset, studiosissimum est tibi. *Chrysost. in Mat.* Apostoli autem interpretantur in libris canonum sic: Dextera est populus Christianus, qui est ad dexteram Christi; sinistra autem est omnis populus, qui est ad sinistram. Hoc ergo dicit, ne Christiano eleemosynam faciente, quae est dextera, infidelis aspiciat qui est sinistra. *August. ib. cap. 4.* Sed secundum hoc videbitur nulla esse culpa velle placere fidelibus, cum tamen in quorumlibet hominum laude finem boni operis constituere prohibeamur. Ut autem te imitentur quibus facta tua placuerint, non tantum fidelibus, sed etiam infidelibus exhibendum est. Si autem, ut alii dicunt, sinistram inimicum putaveris, ut nesciat inimicus tuus cum eleemosynam facis, cur ipse Dominus inimicis Iudaeis circumstantibus misericorditer sanavit homines? Deinde quomodo cum ipso inimico faciemus, ut illud impleamus praeceptum; *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*? Tertia opinio est ridenda eorum, qui dicunt sinistrae nomine uxorem significari, ut quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum solent esse foeminae, lateat eas, cum aliquid viri alienis impendunt propter domesticas lites. Non autem solis viris hoc praeceptum datum est, sed etiam foeminis: cui ergo sinistrae iubetur foemina occultare opus misericordiae suae? An etiam vir sinistra erit foeminae? Quod si quispiam putat, cum praeceptum sit talibus, ut se invicem bonis moribus lucrifaciant, non sibi debent occultare bona opera sua, nec furta fa-

(1) *Al.* recipietur. (2) *Al.* bonis. (3) *P. Nicolai habet hic.* Glossa. Forsitan in convocandi populi gratiam hoc faciebant, ut omnes irent ad spectaculum; *unde hauserit non insidians.*

(4) *Al.* quisquis.

cienda sunt ut promereatur Deus. Quod si occultandum est aliquid, quandiu alterius infirmitas id aequo animo non potest sustinere, quamvis non illicite fiat; non tamen foemina per sinistram significari facile apparet totius capituli significatione; et etiam quam sinistram vocet. Quod enim in hypocritis culpatum est, quod scilicet laudes hominum quaerunt, hoc tu facere vetaris : quapropter sinistra videtur significare delectationem laudis ; dextera autem significat intentionem implendi praecepta divina. Cum ergo conscientiae (1) faciendi eleemosynam miscet se appetitio laudis humanae, fit sinistra conscientiae dexterae. Nesciat ergo sinistra, idest non se misceat conscientiae tuae laudis humanae appetitio. Dominus autem noster multo magis prohibet solam sinistram in nobis operari, quam eam misceri operibus dexterae. Quo autem fine hoc dixerit, ostendit cum subdit : *Ut sit eleemosyna vestra in abscondito*, idest in ipsa bona conscientia, quae humanis oculis demonstrari non potest, nec verbis aperiri ; quandoquidem multi multa mentiuntur. Sufficit autem tibi ad promerendum praemium ipsa conscientia, si ab eo expectas praemium, qui solus conscientiae inspector est. Et hoc est quod subditur: *Et Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.* Multa latina exemplaria habent : Reddet tibi palam. *Chrysost. in Matth.* Impossibile est enim, ut opus bonum hominis in abscondito dimittat Deus ; sed in hoc saeculo manifestat, et in illo glorificat, quia gloria Dei est ; sicut et diabolus manifestat malum, in quo malitiae eius virtus ostenditur. Proprie autem publicat Deus omne bonum in saeculo illo, cuius bona non sunt communia bonis et malis : ideo cuicumque illic bene fecerit Deus, manifestum est quia pro mercede iustitiae suae meruit illud. Merces autem iustitiae in hoc saeculo manifesta non est, quia hic non solum boni, sed etiam mali sunt divites. *Augustin. ib.* Sed in Graecis exemplaribus, quae (2) propria sunt, non invenimus, *Palam. Chrysost. hom. 19.* Si ergo vis habere inspectores eorum quae facis, ecce habes non solum Angelos aut Archangelos, sed Deum universorum.

CAP. VI.

Cum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

Chrysost. in Matth. Salomon dicit *Eccli. 8. Ante orationem praepara animam tuam.* Quod quidem facit, qui faciens elemosynam venit ad orationem: bona enim opera excitant fidem cordis, et dant confidentiam animae apud Deum orandi. Ergo eleemosyna praeparatio est orationis, et idem Dominus post eleemosynam, (3) convenienter de oratione nos instruit. *Augustin. de ser Dom. in monte. lib. 2. c. 6.* Non autem hoc monet nunc ut oremus, sed quomodo oremus ; sic nec superius ut faciamus eleemosynam, sed quo animo faciamus. *Chrysost. in Matth.* Est autem oratio quasi quoddam spiritale tributum, quod anima offert Deo de visceribus suis. Quanto ergo glosiosior est, tanto cautior est servanda, ne propter homines facta vilescat ; et ideo dicit: *Cum oratis, non eritis sicut hypocritae. Chrysost. hom. 19.* Hypocritas vocat, qui Deum se fingentes orare, homines circumpiciunt ; ideo subdit: *Qui amant in synagogis orare. Chrysost. in Matth.* (4) Puto autem quod non ad locum hoc refert Dominus, sed ad propositum orantis ; in conventu enim fidelium orare laudabile est, sicut dictum est: *In ecclesiis benedicite Deum.* Qui ergo sic orat, ut ab hominibus videatur, non Deum aspicit sed homines : et ideo quantum ad propositum suum in synagoga orat. Cuius autem orantis mens solum aspicit Deum quamvis in synagoga oret, tamen apud se in secreto videtur orare. Sequitur, *Et in angulis platearum*; ut videantur, absconse (5) orant: et sic dupliciter laudantur, et quia orant, et quia absconse orant. *Glos.* Vel anguli platearum sunt ubi via per transversum ducitur, et quadrivium redit. *Chrysost. in Matth.* Eo ergo proposito in conventu vetat orare, ut a conventu videatur; unde subditur: *Ut videantur ab hominibus.* Orans ergo nihil novum faciat quod aspiciant homines vel clamando vel pectus percutiendo vel manus extendendo. *August. ib.* Non autem videri ab hominibus nefas est; sed ideo hoc agere, ut ab hominibus videaris. *Chrysost. hom. 19. ant. fin.* A vana enim gloria ubique erui bonum est, maxime autem in oratione: si enim in hoc cogitationibus circumferimur, si ad orandum ingressi fuerimus, hanc habentes aegritudinem, qualiter intelligemus ea quae a nobis dicuntur ? *Aug. ib.* Sic etiam fugiendum est hominum (6) sententiam, si hoc animo aliquid fiat, ut fructus expectetur placendi hominibus, unde subditur: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Chrysost. in Matth.* Unusquisque enim ubi seminat, ibi metit: unde qui propter homines orant, non propter Deum, ab hominibus, non a Deo laudantur. *Chrysost. hom. 19.* Dicit autem, *Receperunt* ; quia Deus retributionem, quae est ab hominibus usurpant. Quomodo autem orandum sit, subiungit, dicens: *Tu autem cum oraveris intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito. Hieron.* Hoc simpliciter intellectum erudit auditorem, ut vanam orandi gloriam fugiat. *Chrysost. in Matth.* Ut nemo sit ibi, nisi ille qui orat, et ille quem orat. Testis enim orantem gravat, non adiuvat. *Cyprian. de orat. Dom. ser. 6.* In abditis etiam locis orare magis convenit fidei, ut sciamus Dominum ubique esse presentem, et maiestatis suae plenitudine occulta penetrare. Possumus etiam intelligere per ostium domus os corporis, ut non clamosa voce oremus Deum, sed tacito corde propter tria. Primo, quia Deus non voce clamosa pulsandus est, sed conscientia recta placandus, quia est cordis au-

(1) *Al.* facientis. (2) *P. Nicolai ponit* priora.

(3) *Al.* consequenter. (4) *Al.* Non ad locum hoc referri quod ait Dominus. (5) *Al.* orare. (6) *Al.* scientia.

ditor : secundo, quia secretas orationes tuas non oportet alterum scire, nisi te, et Deum: tertio, quia clamose orans, alterum iuxta te non permittis orare. *Cassian. cap. 35.* Cum summo etiam est orandum silentio, ut ipsos quoque inimicos nostros, qui orantibus nobis maxime insidiantur, lateat nostrae petitionis intentio. *August. ib.* Vel per cubicula nostra sunt intelligenda corda nostra, de quibus dicitur: *Ps. 4. Quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Ostium est carnalis sensus; foris sunt omnia temporalia, quae per sensum cogitationes nostras penetrant, et turba vanorum phantasmatum orantibus obstrepunt. *Cyprian. ib. cap. 6.* Quae autem segnitia est alienari, et capi ineptis cogitationibus et prophanis, cum Dominum deprecaris; quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam quod cum Deo loquaris? Quomodo te audiri a Deo postulas, cum teipsum non audias? Hoc est ab hoste non cavere, hoc est Deum negligentia orationis offendere. *August. ib.* Claudendum est ergo ostium, idest carnali sensui resistendum, ut oratio spiritualis dirigatur ad Patrem, quae fit in intimis cordis, ubi oratur Pater in abscondito; unde sequitur: *Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Remig.* Et est sensus: Sufficiat tibi ut ille solus noverit tuam orationem, qui omnium corda novit occulta, quia ipse qui est inspector, erit exauditor. *Chrysost. hom. 19.* Non autem dixit, gratis dabit, sed *Reddet tibi*: etenim debitorem seipsum tibi constituit.

2. Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt; putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.

2. *August. de ser. Do. in mon. lib. 2. cap. 7.* Sicut hypocritarum est praebere se spectandos in oratione, quorum fructus est placere hominibus; ita est Ethnicorum, idest Gentilium in multiloquio se putare exaudiri; et ideo subditur: *Orantes autem nolite multum loqui. Cassian. lib. 9. collat. cap. 36.* Frequenter enim sed breviter est orandum, ne immorantibus nobis, inserere aliquid nostro cordi insidiator possit inimicus. *August. ad Probam epist. 121. cap. 10.* Non tamen ut quidam putant, hoc est orare in multiloquio, si diutius oretur: aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam et de ipso Domino scriptum est, quod pernoctaverit in orando, et prolixius oraverit, ut vobis praeberet exemplum. Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen brevissimas et raptim quodammodo iaculatas, ne illa (1) violenter erepta, quae oranti plurimum est necessaria, per productiores moras hebetetur intentio; ac per hoc ipsi satis ostendunt hanc intentionem; (2) sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perduraverit, non cito esse rumpendam. Absit autem ab oratione multa locutio; sed non desit multa precatio, si fervens perseverat intentio: nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis; multum autem precari, est eum quem precamur diuturna cordis excitatione pulsare; nam plerumque hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur, plus fletu quam afflatu. *Chrysost. hom. 19.* Dissuadet igitur per hoc inanem locutionem in orando; puta cum non petimus decentia a Deo, sed potentatus et glorias, inimicos superare, et pecuniarum abundantiam. Iubet ergo hic non longas orationes facere; longas autem dico non tempore, sed multitudine eorum quae dicuntur. (3) Perseverare tamen oportet eos qui petunt: *Orationi enim*, ait Apostolus, *instantes*; non tamen iubet decem millium versuum orationem componere et corde tenus enuntiare, quod occulte insinuat, cum dixit: *Nolite multum loqui. Glos.* Damnat autem multiloquium orationis veniens de infidelitate; unde sequitur, *Sicut Ethnici faciunt.* Gentilibus enim erat necessaria verborum multiplicitas propter daemones qui nescirent quid illi peterent, nisi illorum verbis instructi; unde sequitur: *Putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur. Aug. de ser. Dom. in mont. l. 2. c. 7.* Et revera omne multiloquium a Gentilibus venit, qui exercendae linguae potius quam mundando animo dant operam, et hoc studii genus, etiam ad Deum prece flectendum, transferre conantur. *Gregor. 14 Mor. cap. 27.* Sed veraciter orare est amaros in compunctione gemitus, et non composita verba resonare; et ideo subditur: *Nolite ergo assimilari eis. August. ib.* Si enim verba multa ad id proferuntur ut instruatur ignarus; quid eis opus est ad rerum omnium conditorem? Unde sequitur: *Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Hieron.* Consurgit autem in hoc loco quaedam haeresis Philosophorum quorundam, dogma perversum dicentium: Si novit Deus quid oremus, et antequam petamus scit quid indigeamus, frustra scienti loquimur. Quibus respondendum est non narratores esse, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignoranti, aliud (4) scientem petere. *Chrysost. hom. 19.* Non ergo oras ut doceas, sed flectas ut familiaris efficiaris continuitate interpellationis, ut humilieris, ut rememoreris peccatorum tuorum. *August. ib.* Nec etiam verbis nos agere debemus apud Deum ut impetremus quod volumus, sed rebus quas animo gerimus, ut intentione cogitationis cum dilectione pura et supplici affectu. *August. ad Prob. epist. 121. cap. 9.* Sed ideo per certa intervalla temporum etiam verbis rogamus Deum, ut illis rerum signis nosipsos admoneamus, quantumque in hoc desiderio profecerimus nobisipsis innotescamus, et ad hoc agendum nosipsos acrius excitemus, ne variis curis quod tepescere coeperat, omnino frigescat et penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Nobis ergo necessaria sunt verba, quibus commoveamur, et inspiciamus quid petamus, non quibus Dominum seu docendum seu flectendum esse credamus. *August. de ser. Dom. in mont. l. 2. c. 7.* Sed rursus quaeri potest, sive rebus sive verbis orandum sit, quid opus sit ipsa oratione, si Deus iam novit quid nobis necessarium sit, nisi quia ipsa orationis intentio cor nostrum serenat et purgat, capaciusque efficit ad excipienda divina munera, quae spiritualiter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum

(1) *Al.* vigilanter. (2) *Al.* sic esse obruendam.

(3) *Al.* permanere. (4) *Al.* petere scienti.

nos exaudit Deus, qui semper paratus est dare suam lucem; sed nos non semper parati sumus accipere, cum inclinamur in alia. Fit ergo in oratione conversio corporis ad Deum, et purgatio interioris oculi, cum ea quae cupiebantur, temporaliter excluduntur, ut acies cordis simplicis ferre possit simplicem lucem, et in ea manere cum gaudio, quo beata vita perficitur.

3. Sic ergo vos orabitis: Pater noster qui es in caelis.

3. *Glos.* Inter salutaria monita, et divina quibus (1) consuluit credentibus, formam orandi proposuit brevibus verbis, ut sit fiducia cito annuendi, quod breviter vult rogari; unde dicit: *Pater noster qui es in caelis.Cyprian. de orat. Dom.* Qui fecit vivere, docuit et orare, ut dum oratione quam Filius docuit apud Patrem loquimur, facilius audiamur. Amica et familiaris oratio est Dominum de suo (2) rogare. Agnoscat Pater Filii sui verba cum precem facimus, et cum ipsum habeamus advocatum apud Patrem pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba promamus. *Glos.* Non tamen his solis verbis oratur, sed et aliis sub eodem sensu conceptis, quibus cor nostrum accenditur. *August. de ser. Do. in mon, lib. 2. c. 8.* Cum autem in omni deprecatione benevolentia concilianda sit eius quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur; per laudem illius, ad quem oratio dirigitur, solet benevolentia conciliari; et hoc in orationis principio poni solet: in quo Dominus noster nihil aliud nos dicere iussit, nisi *Pater noster qui es in caelis.* Multa quidem dicta sunt in laudem Dei; nusquam tamen invenitur praeceptum populo Israel ut dicerent, *Pater noster*; sed est eis insinuatus, ut Dominus tanquam servis. Sed de populo Christiano Apostolus dicit *Rom. 8.* quod spiritum adoptionis accepit, in quo clamamus, *Abba Pater*; quod non est meritorum nostrorum, sed gratiae quam in oratione ponimus, cum dicimus, Pater, quo nomine et caritas excitatur: quid enim carius debet esse filiis quam pater? Et supplex affectus, cum homines dicunt Deo, *Pater noster,* et quaedam impetrandi (3) praesuppositio: quid enim non det filiis petentibus, cum hoc ipsum ante dederit, ut filii essent? Postremo quanta cura animum tangit, ut qui dicit, *Pater noster,* tanto patre non sit indignus? Admonentur etiam hinc divites, vel genere nobiles cum facti fuerint Christiani, non superbire adversus pauperes vel ignobiles, quoniam simul dicunt Deo, *Pater noster;* quod non possunt pie ac vere dicere, nisi se fratres esse cognoscant. *Chrysost. hom. 20.* Quod enim nocumentum est ex inferiori cognatione, cum secundum superiorem omnes simus copulati? Qui etiam patrem dixit, et peccatorum remissionem et adoptionem et haereditatem et fraternitatem quae est ad Unigenitum, et spiritus largitionem per unam hanc confessus est nuncupationem. Non enim possibile est vocare Deum Patrem, nisi eum, qui est omnibus istis bonis potitus. Dupliciter orantium igitur erigit sensum, et dignitate eius qui invocatur, et magnitudine beneficiorum, quibus orans potitus est. *Cypr. de orat. Dom. serm. 6.* Non autem dicimus, Pater meus; sed *Pater noster*: quia pacis et unitatis magister noluit sigillatim et privatim precem fieri, ut quis cum precatur, pro se tantum precetur. Publica enim est nobis, et communis oratio; et quando oramus, non pro uno tantum, sed pro populo toto oramus, quia totus populus unum sumus. Sic enim unum orare pro omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipse portavit. *Chrysost. in Matth.* Pro se enim necessitas cogit, pro altero autem caritas fraternitatis hortatur. Dulcior autem est ante Deum oratio, non quam necessitas transmittit, sed quam caritas fraternitatis commendat. *Glos.* Dicitur etiam, *Pater noster,* quod commune est omnibus; non pater meus, quod soli Christo convenit, qui est Filius per naturam. *Chrysost. in Matt.* Addit autem, *Qui es in caelis,* ut sciamus nos habere Patrem caelestem; et erubescant se terrenis rebus substernere qui patrem habent in caelis. *Cassian.lib.9.Coll.c.18.* Et ut ad illam regionem in qua Patrem nostrum commorari fatemur, summo desiderio properemus. *Chrysost.hom.20. In caelis* ergo cum dicit, non illic Deum concludens hoc ait, sed a terra abducens orantem, et excelsis regionibus affigens. *August.ib.c.9.* Vel dicitur esse *in caelis,* idest in sanctis et iustis; non enim spatio locorum continetur Deus. Sunt quidem caeli excellentia mundi corpora, et si in eis locus Dei esse credatur, melioris meriti sunt aves, quarum vita est Deo vicinior. Non autem est scriptum *Ps. 33. Prope est Dominus* celsis hominibus, aut eis qui in montibus habitant; sed *contritis corde.* Sed sicut terra appellatur peccator, cui dictum est. *Gen. 3. Terra es, et in terram ibis*; sic caelum iustus e contrario dici potest. Recte ergo dicitur, *Qui es in caelis*: tantum enim spiritaliter interesse videtur inter iustos et peccatores, quantum corporaliter inter caelum et terram. Cuius rei significandae gratia orantes ad orientem convertimur, unde caelum surgit, non tanquam Deus ibi sit ceteras mundi deserens partes, sed ut admoneatur animus ad naturam excellentiorem se convertere, idest ad Deum, cum corpus eius quod terrenum est, ad corpus excellentius, idest ad corpus caeleste convertatur. Convenit etiam ut omnium sensibus et parvulorum et magnorum bene sentiatur de Deo: et ideo qui nondum possunt aliquid (4) corporeum cogitare, tolerabilior est illorum opinio (5).

4. Sanctificetur nomen tuum.

4. *August. lib. 2. de serm. Dom. in mont. c. 10.* Dictum est quis sit qui petitur, et ubi habitet. Iam videamus quae sint petenda. Primum autem omnium quae petuntur, hoc est: *Sanctificetur nomen tuum*; quod non sic petitur, quasi non sit sanctum Dei nomen, sed ut sanctum habeatur ab hominibus, idest ita innotescat Deus ut non aestimetur aliquid sanctius. *Chrysost. hom. 20.* Vel rogare iubet orantem, Deum per nostram glorificari vitam; ac si dicat: Ita

(1) *Al.* consulit. (2) *Al.* regere ut gnoscat etc.
(3) *Al.* praesumptio.

(4) *Al.* incorporeum. (5) *Al. additur* si Deum in caelo potius esse credant quam in terra.

fac nos vivere, ut per nos universa te glorificent. *Sanctificetur* enim (1) idem est quod glorificetur. Digna est autem Deum deprecantis oratio, nihil petere ante Patris gloriam, sed omnia eius laudi posponere. *Cyprian.* Vel aliter: Non optamus Deo, ut sanctificetur orationibus nostris, sed ut nomen eius sanctificetur in nobis. Quia enim ipse dixit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum*, id petimus et rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse coeperimus, perseveremus. *August. de bon. persever. c. 2.* Cur autem perseverantia ista poscitur a Deo, si ut Pelagiani dicunt, non datur a Deo? An et ista irrisoria petitio est, cum id ab eo petitur, quod scitur non ipsum dare, sed ipso non dante esse in hominis potestate? *Cyprian. serm. 6.* Et hoc etiam ut sanctificemur, quotidie deprecamur. Opus enim est nobis continua sanctificatione, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua purgemus.

5. Adveniat regnum tuum.

5. *Glos.* Congrue sequitur, ut post adoptionem filiorum regnum petamus, quod filiis debetur; unde sequitur: *Adveniat regnum tuum. Aug. de serm. Dom. in mont. l. 2. c. 10.* Quod non ita dictum est, quasi Deus nunc non regnet etiam in terra, semperque in ea regnaverit. *Adveniat* ergo accipiendum est ut manifestetur hominibus. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cum eius Unigenitus non solum intelligibiliter, sed etiam visibiliter venerit iudicare vivos et mortuos. Tunc autem esse futurum iudicii diem Dominus docet, cum Evangelium praedicatum fuerit in omnibus gentibus; quae res pertinet ad sanctificationem nominis Dei. *Hieron.* Vel generaliter pro totius mundi petit regno, ut diabolus in mundo regnare desistat, vel ut in unoquoque regnet Deus, et non regnet peccatum in mortali hominum corpore. *Cyprian.* Vel nostrum regnum petimus advenire a Deo nobis repromissum, et Christi sanguine acquisitum, ut qui in saeculo ante servivimus, postmodum Christo dominante regnemus. *August. ad Probam epist. 121. c. 11.* Regnum namque Dei veniet, sive velimus sive nolimus. Sed desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, ut nobis veniat, atque in eo regnemus. *Cassian. l. 9. Coll. c. 19.* Vel quia novit sanctus testimonio conscientiae suae cum apparuerit regnum Dei, eius se futurum esse consortem. *Hieron.* Attendendum autem, quod grandis audaciae sit, et purae conscientiae postulare regnum Dei, et iudicium non timere. *Cypr. serm. 6.* Potest etiam et ipse Christus esse regnum Dei, quem venire quotidie cupimus, cuius adventus ut cito nobis repraesentetur optamus; nam cum resurrectio ipse sit, quia in ipso resurgimus, sic et regnum Dei potest intelligi, quia in illo regnaturi sumus. Bene autem regnum Dei petimus, idest caeleste, quia est et terrestre regnum. Sed qui renuntiavit iam saeculo, maior est etiam honoribus eius et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena sed caelestia regna desiderat. *August. de bono persever. c. 2.* Cum autem petitur, *Adveniat regnum*, quid orant qui iam sancti sunt, nisi ut in ea sanctitate, quae iam illis data est, perseverent? Neque enim aliter veniet Dei regnum, quod his qui perseverant usque in finem, certum est esse venturum.

6. Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra.

6. *August. lib. 2. de serm. Dom. in monte cap. 10.* In illo beatitudinis regno vita beata perficietur in sanctis, sicut nunc in caelestibus Angelis. Et ideo post illam petitionem qua dicimus, *Adveniat regnum tuum*, sequitur: *Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra*; idest sicut in Angelis, qui sunt in caelo voluntas tua fit, ut te perfruantur, nullo errore obnubilante eorum sapientiam, nulla miseria impediente eorum beatitudinem; ita fiat in sanctis tuis, qui in terra sunt, et de terra quantum ad corpus attinet, facti sunt. Item *fiat voluntas tua*, recte intelligitur, obediatur praeceptis tuis; *sicut in caelo et in terra*; idest sicut ab Angelis, ita ab hominibus, non quod ipsi faciant ut velit Deus, sed quia faciunt quod ille vult; idest faciunt secundum voluntatem eius. *Chrysost. hom. 20.* Vide autem consequentiam optimam: quia enim concupiscere docuit caelestia per hoc quod dictum est, *Adveniat regnum tuum*, antequam ad caelum perveniatur, ipsam terram iussit fieri caelum, per hoc quod dicit: *Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra. Hieron.* Erubescant autem ex hac sententia, qui quotidie ruinas in caelo fieri mentiuntur. *August. ib. c. 11. Vel sicut in caelo et in terra*, idest sicut in iustis, ita in peccatoribus; tanquam si diceret: sicut faciunt voluntatem tuam iusti, ita etiam peccatores, ut ad te convertantur; sive ita ut sua cuique tribuantur, quod fiet in extremo iudicio. Vel per caelum et terram accipiamus spiritum et carnem. Et quod dicit Apostolus *Rom. 7. Mente servio legi Dei*, videamus factam Dei voluntatem in spiritu. In illa autem immutatione, quae promittitur iustis, *Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra*; idest sicut spiritus non resistit Deo, ita et corpus non resistat spiritui. Vel *sicut in caelo et in terra*; idest sicut in ipso Iesu Christo, ita et in Ecclesia; tanquam in viro, qui patris voluntatem implevit, ita et in foemina quae illi desponsata est. Caelum enim et terra convenienter intelligitur quasi vir et foemina, quoniam terra caelo foecundante fructifera est. *Cypr. serm. 6.* Non ergo petimus ut Deus faciat, quod vult, sed ut nos facere possimus, quod Deus vult; quod ut fiat in nobis, opus est Dei voluntate, idest opera eius et protectione: quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei misericordia tutus. *Chrysost. hom. 20.* Virtus enim non est nostri studii solum, sed superioris gratiae. Rursum autem hic orationem pro orbe terrarum cuilibet nostrum iniunxit: neque enim dixit: *Fiat voluntas tua* in me vel in nobis, sed ubique terrarum, ut solvatur error, et plantetur veritas, et expellatur malitia, et revertatur virtus, et sic iam non differat caelum a terra. *August. de bono persever.* Ex hoc autem evidenter ostenditur contra Pelagianos initium fidei esse donum Dei, quando pro infidelibus, ut habere fidem incipiant, sancta orat Ecclesia. Cum etiam in sanctis iam sit facta

(1) *Al. deest* enim.

Dei voluntas, cur ut fiat adhuc petunt, nisi ut perseverent in eo quod esse coeperunt? *Chrysost. in Matt.* Communiter autem accipi debet quod ait: *Sicut in caelo et in terra, idest sanctificetur nomen tuum sicut in caelo et in terra. Adveniat regnum tuum sicut in caelo et in terra. Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra.* Et vide quod caute locutus est; non dixit: Pater sanctifica nomen tuum in nobis: Adveniat regnum tuum super nos: Fac voluntatem tuam in nobis. Nec iterum dicit: Sanctificemus nomen tuum: Suscipiamus regnum tuum: Faciamus voluntatem tuam, ne hoc aut Dei tantum, aut hominis tantum esse videatur. Sed medie dixit et impersonaliter: nam sicut homo non potest facere bonum nisi habuerit adiutorium Dei, sic nec Deus bonum operatur in homine, nisi homo voluerit. *August. in Ench. cap. 15.* Haec ergo tria in praemissis petitionibus petuntur: hic inchoantur, et quantumcumque proficimus, augentur in nobis; perfecte vero, quod in alia vita sperandum est, semper possidebuntur. Reliquis vero quatuor quae sequntur petuntur temporalia, quae propter aeterna consequenda sunt necessaria; panis enim qui convenienter petitur hic, est necessarius. Sequitur enim: *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Hieron.* Quod nos supersubstantialem exprimimus, in Graeco habetur ἐπιουσιον epiousion, quod verbum 70 interpretes περιουσιον periousion frequentissime transferunt. Consideravimus ergo in Hebraeo, et ubicumque illi περιουσιον expresserunt, nos invenimus segula quod Simmacus ἐξαίρετον, Exereton, idest praecipuum vel egregium transtulit; licet in quodam loco peculiarem interpretatus sit. Quando ergo petimus, ut peculiarem vel praecipuum nobis Dominus tribuat panem, illum petimus qui dicit in Evangelio: *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi. Cyprian. serm. 6.* Nam panis vitae Christus est, et panis hic omnium non est, sed noster est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie accipimus, intercedente aliquo graviori delicto a caelesti pane prohibeamur, et a Christi corpore separemur. Petimus ergo, ut qui in Christo manemus, a sanctificatione eius et corpore non recedamus. *August. de bono persever. cap. 4.* Perseverantiam ergo a Domino sancti poscunt, quando petunt ne a Christi corpore separentur, sed in ea sanctitate permaneant, ut nullum crimen admittant. *Chrysost. in Matt. Vel panem supersubstantialem* posuit, hoc est quotidianum. *Cassian. l. 9. col. c. 21.* Cum (1) dicit, *Hodie*, ostendit eum quotidie esse sumendum, omnique tempore haec oratio debet profundi; quia non est dies, qua non opus sit nobis huius panis perceptione cor interioris hominis confirmare. *August. de serm. Dom. in mont. lib. 2. c. 12.* Sed contra hoc illi movent quaestionem, qui in orientalibus partibus non quotidie cenae Domini communicant; qui de hac re suam sententiam defendunt vel ipsa auctoritate ecclesiastica, quod sine scandalo ista faciunt; neque ab eis qui Ecclesiis praesunt, facere prohibentur. Sed ut de istis nil in aliquam partem (2) deseramus, illud certe debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi a Domino accepisse, quam transgredi non oportet. Quis ergo audeat dicere', semel tantum nos orare debere orationem Dominicam, aut si iterum et tertio, usque ad eam tantum horam qua corpori Domini communicamus? Non enim postea dicere poterimus, *Da nobis hodie*, quod iam accepimus. Aut poterit quisque cogere, ut ultima parte diei sacramentum illud celebremus. *Cassian. ib.* Licet istud quod dicitur, *Hodie*, ad praesentem vitam possit intelligi; idest dum in hoc saeculo commoramur, praesta nobis hunc panem. *Hieron. ib.* Possumus supersubstantialem panem et aliter intelligere, qui super omnes substantias sit, et universas superet creaturas, scilicet Domini. *August. ibid.* Vel quotidianum panem accipiamus spiritualem, praecepta scilicet divina quae quotidie oportet meditari et operari. *Gregor. 24. Mora. cap. 7.* Nostrum autem hunc panem dicimus, et tamen ut detur oramus; quia Dei est (3) ex vi naturae, et noster fit per acceptionem. *Hieron.* Alii simpliciter putant, secundum Apostoli sermonem dicentis: *Habentes victum et vestitum, his contenti simus*, de praesenti tantum cibo sanctos curam gerere; unde in posterioribus praeceptum est: *Nolite cogitare de crastino. August. ad Probam ep. 121. c. 11.* Sic ergo hic sufficientiam petimus a parte quae (4) excellit, idest nomine panis totum significantes. *Chrysost. in Matth.* Non solum autem oramus ideo, *Panem nostrum da nobis hodie*, ut habeamus quid manducemus, quod commune est inter iustos et peccatores; sed ut quod manducamus, de manu Dei accipiamus, quod est tantum sanctorum. Nam illi Deus dat panem, qui cum iustitia praeparat; diabolus autem ei, qui praeparat cum peccato. Vel ita, ut dum a Deo datur, sanctificatus accipiatur; et ideo addidit, *Nostrum;* idest quem nos habemus paratum, illum da nobis, ut a te sanctificetur; sicut Sacerdos panem accipiens a laico, sanctificat et porrigit ei: panis enim offerentis est, sed quod sanctificatum est, beneficium est Sacerdotis. Dicit autem, *Nostrum*, propter duo. Primo quia omnia quae nobis Deus dat, per nos aliis dat, ut de eo quod accipimus, partem impotentibus faciamus. Qui ergo de laboribus suis indigentibus praestat, non tantum panem suum manducat, sed etiam alienum. Deinde qui de iustitia acquisitum panem manducat, suum panem manducat; qui autem cum peccato, alienum. *August. de serm. Dom. in monte. lib. 2. c. 12.* Forte autem aliquis moveatur, cur oremus pro his adipiscendis, quae huic vitae sunt necessaria, sicut est victus, et tegumentum, cum Dominus dicat: *Nolite solliciti esse, quid edatis, aut quid induamini*: non potest autem quisque de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse sollicitus. *August. ad Probam epist. 121. c. 11.* Sed sufficientiam vitae non indecenter vult, quisquis vult et non amplius; haec autem sufficientia non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, et congruentem habitum personae hominis, quo habitu non sit inconveniens eis, cum quibus honeste vivendum est. Ista ergo cum habentur, ut teneantur, cum non habentur, ut habeantur, orandum est. *Chrysost. hom. 20.* Considerandum est autem, quod postquam dixit, *Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra*: quia hominibus loque-

(1) *Al. adest* enim (2) *Al.* disseramus.

(3) *Al.* ex munere. (4) *Al.* expedit.

batur in terra carne indutis, et non potentibus habere eandem impassibilitatem cum Angelis, condescendit iam infirmitati nostrae, quae necessario indiget cibo: et ideo pro pane iussit orationem facere, non pro pecuniis neque pro lascivia, sed solum pro pane quotidiano; et neque hoc sufficit, sed apposuit, *Da nobis hodie*, ut non conteramus nosipsos sollicitudine supervenientis diei. *Chrysost. in Matt.* Et sic prima facie videntur haec verba sonare, ut qui hoc dicunt, non habeant in crastinum, aut post crastinum praeparatum. Quod si ita est, oratio ista aut paucis potest convenire, sicut Apostolis, qui docendi gratia omni tempore vagabantur, aut forsitan nulli. Doctrinam autem Christi ita debemus aptare ut omnes in ea proficiant. *Cyprian.* Divinum ergo cibum discipulus Christi debet petere, ne in longum desiderium petitionis extendat, quia contrarium sibi fit et repugnans, ut quaeramus in saeculo diu manere, qui petimus regnum caelorum velociter advenire. Vel addit, *Quotidianum*, ut tantum quis manducet, quantum ratio naturalis exigit, non quantum lascivia carnis impellit. Si enim in uno convivio tantum expendas, quantum sufficere tibi potest centum diebus, iam non quotidianum cibum manducas, sed multorum. *Hieron.* In Evangelio autem, quod appellatur secundum Hebraeos pro supersubstantiali pane mahar reperitur, quod dicitur crastinum, ut sit sensus: Panem nostrum crastinum, idest futurum da nobis hodie.

7. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

7. *Cypr.* Post subsidium cibi petitur et venia delicti, ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat, nec tantum praesenti vitae, sed aeternae consulatur, ad quam venire potest si peccata donentur, quae debita Dominus appellavit, sicut alibi dicit: *Dimisi tibi omne debitum, quia rogasti me.* Unde sequitur: *Dimitte nobis debita nostra.* Quare necessarie et salubriter admonemur, qui peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur; et ne quis sibi quasi innocens placet, ut se extollendo plus pareat, instruitur se peccare quotidie, dum pro peccatis quotidie iubetur orare. *August.de bon.persever.* Hoc autem telo Pelagiani confodiuntur haeretici, qui audent dicere hominem iustum in hac vita habere nullum omnino peccatum, et in talibus hominibus esse iam in praesenti tempore Ecclesiam non habentem maculam aut rugam. *Chrysost. hom. 20.* Quoniam vero fidelibus haec oratio convenit, et leges Ecclesiae docent, et orationis principium, quod docet Deum patrem vocare. Qui ergo fidelibus iubet remissionem peccatorum petere, demonstrat quod post baptismum contingit peccata dimitti, contra Novatianos. *Cypr. serm. 6.* Qui ergo pro peccatis nos orare docuit, paternam misericordiam promisit; sed plane addidit legem, certa conditione nos constrigens, ut sic nobis debitum dimitti postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus, et hoc est quod dicit: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Gregor. 10. Mora.* Ut profecto bonum, quod a Deo compuncti petimus, hoc primum proximo conversi faciamus. *August. de serm. Dom. lib. 2. c. 5.* Hoc non de pecunia dicitur, sed de omnibus quae in nos quisque peccat, ac per hoc etiam de pecunia: peccat namque in te qui pecuniam tibi debitam, cum habet unde reddere, non reddit; quod peccatum si non dimiseris, non poteris dicere: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, Chrysost.in Matth.* Cum qua ergo spe orat, qui inimicitiam servat adversus alterum, a quo forsitan laesus est? Sicut enim ipse orans mentitur: dicit enim, remitto, et non remittit; sic et a Deo petit indulgentiam, et non illi indulgetur. Sed multi nolentes dare veniam peccantibus in se, fugiunt istam orationem orare. Stulti! Primo, quia qui non sic orat ut docuit Christus, non est Christi discipulus; secundo, quia nec Pater libenter exaudit orationem quam Filius non dictaverit; cognoscit enim Pater Filii sui sensus et verba, neque suscipit quae usurpatio humana excogitavit, sed quae sapientia Christi exposuit. *August. in Enchir. c. 73.* Tamen quia hoc tam magnum bonum scilicet dimittere debita, et dimittere inimicos tantae multitudinis non est, quantum credimus exaudiri, cum in oratione dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Procul dubio verba sponsionis huius implentur, si homo nondum ita proficit, ut diligat inimicum; tamen quando rogatur ab homine qui peccavit in eum, ut ei dimittat, dimittit ex corde, qui etiam sibi roganti utique vult dimitti. Iam vero qui eum in quem peccavit, rogat, si peccato suo movetur ut roget, non adhuc est reputandus inimicus, ut eum diligere sit difficile, sicut difficile erat, quando inimicitias exercebat.

8. Et ne nos inducas in tentationem.

8. *Chrysost.in Matth.* Quia multa magnifica supra mandavit hominibus, ut Deum patrem suum dicant, ut regnum Dei petant venire; ideo nunc additur humilitatis doctrina, cum dicitur: *Et ne nos inducas in tentationem. August.de serm. Dom. in mon. lib.2. c.14.* Nonnulli codices habent: Et ne nos inferas in tentationem, quod tantundem valere arbitror; nam ex uno Graeco verbo, εἰσενεγκῃς isenences, utrumque est translatum. Multi autem interpretando ita dicunt: Ne nos patiaris induci in tentationem, exponentes quomodo dictum sit, *Inducas.* Non enim per seipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, quem suo auxilio deseruerit. *Cyprian. serm. 6.* Qua in parte ostenditur contra nos, nihil adversarium posse, nisi Deus ante permiserit, ut omnis timor noster et devotio convertatur ad Deum. *August. ib.* Aliud est autem induci in tentationem, aliud tentari; nam sine tentatione probatus esse nemo potest, sive sibi ipsi, sive alii; Deo autem ante omnes tentationes quisque notissimus est. Non ergo hic oratur ut non tentemur, sed ut non inferamur in tentationem, tanquam si quispiam cui necesse est igne examinari, non orat ut igne non contingatur, sed ut non exuratur. Inducimur enim si tales inciderint, quas ferre non possumus. *August. ad Probam ep. 121. c. 11.* Cum ergo dicimus, *Ne nos inducas in tentationem*, nos admonemur hoc petere ne deserti eius adiutorio alicui tentationi, vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. *Cyprian. ib.*

In quo admonetur infirmitatis et imbecillitatis nostrae ne quis se insolenter extollat, ut dum procedit humilis, et submissa confessio, et datur totum Deo, quidquid suppliciter petitur, ipsius pietate praestetur. *August. de bo. persever. c. 5.* Cum autem sancti petunt *ne nos inferas in tentationem*, quid aliud quam ut in sanctitate perseverent, orant? Si autem hoc sibi concesso quidem esse de Dei dono, cum ab illo poscitur demonstratur, nemo sanctorum non tenet usque in finem perseverantiam sanctitatis; neque enim quisquam in proposito Christiano perseverare desistit, nisi in tentationem primitus inferatur. Ideo ergo petimus ne inferamur in tentationem, ut hoc non fiat; et si non fit, Deus non permittit ut fiat: nihil enim fit, nisi quod aut ipse facit, aut fieri permittit. Potens est ergo a malo in bonum flectere voluntates, et lapsum convertere ac dirigere in sibi placitum gressum. Cui non frustra dicitur: *Ne nos inferas in tentationem;* nam qui in tentationem suae malae voluntatis non infertur, in nulla prorsus infertur; *unusquisque enim tentatur a concupiscentia sua.* Voluit ergo Deus a se posci, ne inferamur in tentationem, quod poterat nobis, et non orantibus dari; quia voluit nos admoneri, a quo beneficia accipiamus. Attendat ergo Ecclesia quotidianas orationes suas: orat ut increduli credant; Deus ergo convertit ad fidem: orat ut credentes perseverent: Deus ergo dat perseverantiam usque in finem.

9. Sed libera nos a malo: Amen.

9. *August. de serm. Dom. lib. 2. c. 16.* Orandum est non solum ut non inducamur in malum quo caremus, sed ab illo etiam liberemur, in quod iam inducti sumus; et ideo sequitur: *Sed libera nos a malo. Chrysost. hom. 20.* Vel malum hic diabolum vocat, propter excellentiam malitiae, non quae ex natura est, sed quae ex electione. Et quia ad nos implacabile bellum habet, propter hoc dixit: *Libera nos a malo. Cypr. serm. 6.* Post omnia quidem supradicta in consummatione orationis, venit clausula universas preces nostras collecta brevitate concludens: nihil enim remanet quod ultra adhuc debeat postulari, cum semel protectionem Dei adversus malum petamus, qua impetrata, contra omnia quae diabolus et mundus operatur, securi sumus. Quis enim de saeculo metus est, cuius in saeculo Deus tutor est? *August. ad Probam epist. 121. c. 11.* Et hoc ultimum quod in oratione dominica positum est, tam late patet, ut homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, et in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc terminet orationem; unde sequitur, *Amen*, quo desiderium orantis exprimitur. *Hier.* Amen enim, quod in fine constat scriptum, signaculum est Dominicae orationis; quod Aquila interpetratus est *Fideliter*, quod nos *Vere* possumus dicere. *Cypr. ib.* Quid mirum, si talis oratio est quam Deus docuit, qui magisterio suo omnem precem nostram salutari sermone breviavit? Hinc per Isaiam fuerat ante praedictum: *Sermonem breviatum faciet Deus super terram.* Nam cum Dominus Iesus Christus omnibus venerit ut colligeret doctos pariter atque indoctos, omni sexui atque aetati praecepta salutis ediderit, praeceptorum suorum fecit grande compendium ut in disciplina caelesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium velociter disceret. *August. ad Probam epist. 121. c. 12.* Quaelibet autem alia verba dicamus, quae affectum orantis vel praecedendo format ut clareat, vel consequendo (1) attendit ut crescat: nil aliud dicimus, quam quod in ista oratione dominica positum est, si recte et congruenter oramus. Qui enim dicit; Clarificare in omnibus gentibus, sicut clarificatus es in nobis, quid aliud dicit quam: *Sanctificetur nomen tuum?* Qui dicit *Ps. 118. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum*, quid aliud dicit quam: *Fiat voluntas tua?* Qui dicit *Ps. 79. Ostende faciem tuam et salvi erimus*, quid aliud dicit, quam: *Adveniat regnum tuum?* Qui dicit *Prov. 30. Paupertatem et divitias ne dederis mihi*, quid aliud dicit, quam: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Qui dicit *Ps. 131. Memento Domine David, et omnis mansuetudinis eius, et Ps. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala*, quid aliud dicit, quam: *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris?* Qui dicit *Eccli. 23. Aufer a me concupiscentias ventris*, quid aliud dicit, quam: *Ne nos inducas in tentationem?* Qui dicit *Ps. 58. Erue me ab inimicis meis Deus meus*, quid aliud dicit, quam: *Libera nos a malo?* Et si per omnia predicationum sanctarum verba discurras, nihil invenies, quod in ista oratione Dominica non contineatur. Quisquis autem id dicit, quod ad evangelicam istam precem pertinere non possit, carnaliter orat; quod nescio quomodo non dicatur illicite, quando renatos Dominus non nisi spiritualiter docet orare. Qui autem dicit in oratione: Domine multiplica divitias meas, et honores meos auge; ut hoc dicit eorum habens concupiscentiam, non id attendens, ut ex his secundum Deum prosit hominibus: puto eum non invenire in oratione Dominica, quo possit haec vota aptare. Quamobrem pudeat saltem petere, quod non pudet cupere. Aut si et hoc pudet, et cupiditas vincit, melius hoc petetur, ut etiam ab isto cupiditatis malo liberet cui dicimus: *Libera nos a malo. August. de ser. Dom. lib. 2. c. 18.* Videtur etiam iste numerus petitionum septenario beatitudinum congruere. Si enim timor Dei est, quo beati fiunt pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum, petamus ut sanctificetur in hominibus nomen Dei timore casto permanente in saecula saeculorum. Si pietas est, qua beati sunt mites, petamus ut veniat regnum eius, ut mitescamus nec ei resistamus. Si scientia est, qua beati sunt qui lugent, oremus ut fiat voluntas eius sicut in caelo et in terra; quia si corpus tanquam terra cum spiritu tanquam caelo consenserit, non lugebimus. Si fortitudo est, qua beati sunt qui esuriunt, oremus ut panis noster quotidianus detur nobis hodie, quo ad plenissimam saturitatem venire possimus. Si consilium est, quo beati sunt misericordes, quoniam miserebitur, dimittamus debita, ut nobis nostra debita dimittantur. Si intellectus est, quo beati sunt mundo corde, oremus non induci in tentationem, ne habeamus duplex cor, temporalia et terrena sectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si sapientia est, qua beati sunt pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, oremus ut liberemur a malo: ipsa enim liberatio liberos nos faciet fi-

lios Dei. *Chrysost. hom. 20. circ. med.* Quia vero sollicitos nos fecerat inimici memoria, in hoc quod dixerat: *Libera nos a malo*, rursus audaciam praebet per hoc, quod in quibusdam libris subditur: *Quoniam tuum est regnum, et virtus et gloria*: quia si eius est regnum, nullum formidare oportet, cum et qui praeliatur contra nos, sit ei subiectus. Cum autem virtus eius et gloria sint infinita, non solum a malis eruere potest, sed etiam facere gloriosum. *Chrysost. in Mat.* Haec etiam ad praecedentia pertinent, quod enim dicit, *Tuum est regnum*, respondet ad illud quod dixerat: *Adveniat regnum tuum*, ne aliquis dicat: ergo Deus non habet regnum in terra. Quod autem dicit, *Et virtus*, respondet ad id quod dixerat: *Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra;* ne aliquis dicat, quod Deus non potest facere quod vult. Quod vero dicit, *Et gloria*, respondet ad omnia quae sequuntur, in quibus gloria Dei apparet.

10. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata.

10. *Raban.* Per hoc quod Dominus dixerat, *Amen*, significat indubitanter illis a Domino conferri omnia, quae rite postulant, qui conditionis additae servare pactum non negligunt; unde subditur: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et Pater vester caelestis delicta vestra. August. in serm. Dom. lib. 2. c. 18. amed.* Ubi non est praetereundum quod ex omnibus his sententiis, quibus nos Dominus orare praecepit, eam potissimum commendandam esse indicavit, quae pertinet ad remissionem peccatorum, in qua nos misericordes esse voluit; quod est unum consilium miserias evadendi. *Chrysost. in Matt.* Non autem dixit, ut prius nobis Deus dimittat, et postea nos debitoribus nostris; scit enim Dominus homines esse mendaces, quoniam etsi acceperint remissionem peccati sui, ipsi suis debitoribus non dimittunt: ideo sic dicitur ut prius dimittamus, postea petamus dimissionem. *August. in Enchi. cap. 73.* Quisquis autem roganti et peccati sui poenitenti ex corde non dimittit, nullo modo aestimet a Domino sua peccata dimitti; et ideo subdit: *Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Cypria.* Excusatio enim tibi nulla est in die iudicii, cum secundum tuam sententiam iudiceris, et quod feceris, hoc ipse patiaris. *Hieron.* Si autem hoc quod scriptum est: *Ego dixi dii estis*; *vos autem sicut homines moriemini*, ad eos dicitur, qui propter peccata homines ex diis esse meruerunt; recte ergo et hi quibus peccata dimittuntur, homines appellati sunt. *Chrysost. hom. 20.* Ideo autem caelorum et Patris meminit, ut ex hoc provocet auditorem: nihil enim ita te Deo assimilat, sicut iniuriam tibi facientibus ignoscere. Inconveniens est autem, si talis patris filius existens (1) servilis efficitur, et ad caelum vocatus, terrenum quendam, et vitae huius proprium habeat sensum.

(1) *Al.* ferialis, *item P. Nicolai habet* ferox.

11. Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes. Exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.

11. *Chrysost. in Matt.* Quia oratio illa iam fortis est, quae fit in spiritu humili et corde contrito; qui autem deliciis fruitur, spiritum humilem et cor contritum habere non potest; manifestum est, quoniam oratio sine ieiunio gracilis est et infirma: et ideo quicunque pro aliqua necessitate voluerunt orare, ieiunium cum oratione iunxerunt, quia ieiunium adiutorium est orationis. Unde consequenter Dominus post doctrinam de oratione, subiungit doctrinam de ieiunio, dicens: *Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes.* Sciebat enim Dominus gloriam vanam ex omni bono procedere: ideo spinam vanae gloriae, quae nascitur in terra bona, iubet praecidere, ne suffocet ieiunii fructum. Non autem potest fieri, ut non sentiatur qui ieiunat; sed melius est ut ieiunium te ostendat, quam tu ieiunium. Non autem potest fieri, ut sit hilaris qui ieiunat; ideo non dixit, Nolite esse tristes, sed *Nolite fieri tristes*; qui enim per imposturas aliquas (2) fallentes apparent, illi non sunt tristes, sed fiunt; qui autem naturaliter propter assiduum ieiunium tristis est, non fit tristis, sed vere est; unde subdit: *Exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus ieiunantes. Hier.* Verbum *exterminant*, quod in ecclesiasticis scripturis vitio (3) interpretum tritum est, aliud multo significat quam vulgo intelligitur. Exterminantur quippe exules, qui mittuntur extra terminos. Pro quo ergo sermone *demoliuntur*, semper accipere debemus quod Graece dicitur ἀφανίξουσι. Demolitur autem hypocrita faciem suam, ut tristitiam simulet, et animo forte laetante luctum gestat in vultu. *Gregor. 8. mora. cap. 50.* Nam ora pallescunt, corpus debilitate quatitur, pectus interrumpentibus suspiriis urgetur; nihilque tanto labore aliud, nisi aestimatio humana cogitatur. *Leo Papa ser. 4. de Epiph.* Non sunt autem casta ieiunia, quae non de ratione veniunt continentiae, sed in arte fallaciae. *Chrysost. in Matth.* Si ergo qui ieiunat, tristem se facit, hypocrita est; quanto magis iniquior est qui non ieiunat, sed argumentis quibusdam in facie sua pingit venalem pallorem, quasi ieiunii signum. *August. de ser. Do. in monte lib. 2. c. 19.* In hoc autem capitulo maxime advertendum est non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam, et eo periculosiorem quo sub nomine servitutis Dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitus, vel ceterarum rerum nitore fulget, facile convincitur rebus ipsis pomparum saeculi esse sectator, nec quemquam fallit dolosae imagine sanctitatis; qui autem in professione Christianitatis inusitato squalore ac sordibus intentos in se omnium oculos facit, cum id (4) voluntate faciat, non necessitate patiatur, ceteris eius operibus potest cognosci, utrum hoc contemptu superflui cultus, an ambitione aliqua faciat. Fructus autem ieiunii hypocritarum manifestatur, cum subinfertur,

(2) *Al.* pallentes. (3) *Al.* interpetratum. (4) *Al.* voluntas.

Ut pareant hominibus ieiunantes: Amen dico vobis receperunt mercedem suam, idest quam desideraverunt.

12. Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo qui est in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

12. *Glos.* Docuit Dominus quid non est faciendum, modo docet quid est faciendum, dicens: *Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, et faciem tuam lava. Aug. de ser. Dom. in mont. l. 2. c. 20.* Quaeri autem solet quid sit quod hic dicitur: non enim quisquam recte praeceperit, quamvis faciem quodidiana consuetudine lavemus, unctisque capitibus cum ieiunamus, nos esse debere, quod turpissimum omnes fatentur. *Chrysost. in Matth.* Item si ideo iubet nos non fieri tristes, ne per tristitiam appareamus hominibus ieiunare; si unctio capitis et lavatio faciei a ieiunantibus semper serventur; nihilominus erunt signa ieiunii. *Hieron.* Sed loquitur iuxta ritum provinciae Palestinae, ubi diebus festis solent ungere capita. Praecipit ergo, ut quando ieiunamus, laetos et festivos nos esse monstremus. *Chrysost. in Matth.* Simplex ergo (1) intentatio huius est, quoniam per aggregationem intelligenda sunt ista, sicut cetera antedicta, tanquam si dicat: Sic longe te facere debes ab ostentatione ieiunii tui, ut si posset fieri, quod tamen non decet, ea etiam facias, quae ex diverso luxuriae et epulationis videntur esse indicia; unde sequitur: *Ne videaris hominibus ieiunans. Chrysost. hom. 21.* In eleemosyna quidem non simpliciter hoc posuit; sed dixit eleemosynam non esse faciendam coram hominibus, apponens ut videremur ab eis: in ieiunio autem et oratione nihil tale addidit; quoniam eleemosynam quidem impossibile est omnino latere, orationem autem et ieiunium possibile est. Non parvus autem fructus est humanam gloriam contemnere: per hoc enim aliquis a gravi hominum servitute liberatur, et (2) propriae virtutis operator efficitur, eam amans, non propter alios sed propter seipsam. Sicut enim nos contumeliam aestimamus, cum non propter nos, sed propter alios diligimur: ita nec virtutem oportet propter alios sequi, nec Deo propter homines obedire, sed propter seipsum. Ideo sequitur: *Sed Patri tuo, qui est in abscondito. Glos.* Idest Patri tuo caelesti qui est invisibilis, vel qui habitat in corde per fidem. Deo autem ieiunat, qui pro eius amore se macerat, et quod sibi subtrahit, alteri largitur. *Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Remig.* Sufficit enim tibi, ut qui est inspector conscientiae, sit et remunerator. *Chrysost. in Matt.* Spiritaliter autem facies animae conscientia intelligitur. Sicut enim in conspectu hominum gratiosa est facies pulchra, sic in oculis Dei speciosa est munda conscientia. Has facies hypocritae, qui propter homines ieiunant, exterminant, fallere volentes Deum et homines; nam semper vulnerata est conscientia eius qui peccat. Si ergo abstuleris nequitiam ab anima tua, lavasti conscientiam tuam, et bene ieiunas. *Leo Papa ser. 6. de Ieiu.* Impleri enim debet ieiunium, non ciborum tantummodo parcitate, sed maxime privatione vitiorum. Nam cum ob hoc castigatio ista sumatur, ut carnalium desideriorum fomites subtrahantur, nullum magis sectandum est conscientiae genus, quam ut semper simus ab iniusta voluntate sobrii, et ab inhonesta actione ieiuni, quae devotio non secernit invalidos, quia etiam in languido corpore potest animae integritas reperiri. *Chrysost. in Matth.* Spiritaliter autem caput tuum Christus est, sitientem pota, esurientem ciba; et sic oleo misericordiae unxisti caput tuum, idest Christum, qui clamat in Evangelio: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Chrysost. hom. 16.* Illud enim ieiunium Deus adprobat, quod ante oculos eius manus eleemosynarum lavat. Hoc ergo quod tibi subtrahis, alteri largire, ut unde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. *August. de ser. Do. lib 2. c. 20.* Vel caput recte accipimus rationem, quia in anima praeeminet, et cetera hominis membra regit. Ungere ergo caput ad laetitiam pertinet. Interius ergo gaudeat de ieiunio suo, qui ieiunando se avertit a voluntate saeculi, ut sit subditus Christo. *Glos.* Ecce non omnia in novo Testamento ad litteram accipiuntur. Ridiculum enim est in ieiunio oleo delibari; sed spiritu amoris eius, cuius passionibus debemus participare, nos macerando, mens debet inungi. *Chrysost. in Matt.* Proprie autem debet faciem quidem lavare, caput autem non lavare, sed ungere. Quamdiu enim sumus in corpore, conscientia nostra sordida est in peccatis. Caput autem nostrum Christus peccatum non fecit.

13. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo, ubi nec aerugo nec tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.

13. *Chrysost. hom. 21.* Postquam vanae gloriae expulit aegritudinem, optime iam sermonem de contemptu divitiarum inducit. Nihil enim ita pecunias concupiscere facit, ut gloriae cupido, propter hoc namque famulorum greges, et auro opertos equos, et argenteas mensas expetunt homines, non ut utilitatem aut voluptatem impleant, sed ut multis ostendantur; et hoc est quod dicit: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. August. de ser. Dom. lib. 2. c. 21.* Si enim eo corde quisque operetur aliquid, ut terrenum commodum adipiscatur, quomodo erit cor mundum, quod in terra volutatur. Sordescit enim aliquid cum inferiori miscetur naturae, quamvis in suo genere non sordidetur: quia etiam de puro argento sordidatur aurum si misceatur, ita et animus noster terrenorum cupiditate sordescit, quamvis terra in suo ordine munda sit. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Quia supra Dominus nihil de eleemosyna vel oratione vel ieiunio docuerat, sed simulationem eorum compescuit tantum; nunc secundum tria praedicta, tres consequentias introducit doctrinae, quarum prima pertinet ad eleemosynam, quae est haec: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra:* ubi primo dat consilium ut

(1) *Al.* interpretatio. (2) *Al.* proprius, *Item* proprie.

eleemosyna fiat, ut sit ordo narrationis talis: *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te*; et postea subsequitur: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*; secundo ostendit quae est utilitas in eleemosyna facienda; tertio ut neque timor inopiae accidentis impediat voluntatem eleemosynae faciendae. *Chrysost. hom. 21.* Dicens autem, *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, subdit, *Ubi aerugo et tinea demolitur*: ut demonstret thesauri qui est hic, nocumentum, et eius qui est in caelo, utilitatem, et a loco et ab his quae nocent: quasi dicat, quid formidas ne pecuniae consumantur, si eleemosynam dederis? Itaque da eleemosynam et additionem accipient: etenim quae in caelis sunt, apponentur; quod si non dederis, pereunt. Et non dixit: Aliis derelinquis, quoniam hoc delectabile est hominibus. *Raban.* Tria autem ponit, secundum tres diversitates divitiarum. Metalla aerugine, vestes tinea demoliuntur: sunt autem alia, quae neque aeruginem, neque tineam timent, sicut lapides pretiosi; et ideo ponit generale detrimentum, scilicet fures, qui omnes divitias rapere possunt. *Chrysost. in Matth.* Alia littera habet, *ubi tinea, et commestura exterminant.* Omnia enim bona mundi (1) triplex tollit interitus. Aut enim a semetipsis veterascunt et tineant, sicut vestimenta; aut ab ipsis dominis luxuriose viventibus comeduntur; aut ab extraneis vel dolo vel vi vel calumniis vel aliquo iniquo modo diripiuntur; qui omnes fures dicuntur, quia per iniquitatem festinant aliena facere sua. Sed dices: Numquid omnes qui haec habent perdent ea? Interim quidem dicam, quia etsi non omnes perdunt, tamen multi perdunt. Vere autem et male servatas divitias etsi non corporaliter, spiritualiter tamen perdidisti, quia non proficiunt tibi ad usum salutis. *Raban.* Allegorice autem aerugo significat superbiam, quae decorem virtutum obfuscat. Tinea quae vestes latenter rodit, invidia est, quae bonum studium lacerat, et per (2) compactionem unitas dissipat. Fures sunt haeretici et daemones, qui semper ad hoc sunt intenti, ut spiritualibus spolient. *Hilar. can. v.* Ceterum laus caelestis aeterna est, nec furto surrepenti subtrahenda, nec tinea et rubigine invidiae excidenda; et ideo sequitur: *Thesaurizate autem vobis thesauros in caelis, ubi neque aerugo neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, neque furantur. August. ib.* Caelum autem hoc loco non corporeum acceperim, quia omne corpus pro terra habendum est. Totum enim mundum debet contemnere, qui sibi thesaurizat in illo caelo, de quo dictum est *Ps. 113. Caelum caeli Domino*, idest in firmamento spiritali. *Caelum enim et terra transibunt.* Non autem in eo quod transit collocare debemus thesaurum nostrum, sed in eo quod semper manet. *Chrysost. in Matth.* Quid ergo melius est, an (3) in terra reponere, ubi incertus est conservationis eventus, an in caelo ubi est certa custodia? Quae autem stultitia est illic relinquere, unde exiturus es, et illic non praemittere quo iturus es? Illic ergo substantiam tuam colloca, ubi patriam habes. *Chrysost. hom. 21.* Quia tamen non omnis terrenus thesaurus aerugine aut tinea destruitur aut per fures aufertur, et ideo aliud inducit, dicens: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum;* ac si dicat: etsi nihil priorum veniat, non parvam substinebis iacturam inferioribus affixus, et eorum servus factus, et a caelestibus cadens, et nihil excelsorum cogitare potens. *Hieron.* Hoc autem non solum de pecunia, sed de cunctis possessionibus sentiendum est. Gulosi enim Deus venter est; lascivi thesaurus sunt lubrica, (4) amoris libido. Huic servit unusquisque a quo vincitur. Ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Ponit nunc quae sit utilitas in eleemosyna facienda. Qui enim collocat thesauros in terra, non habet quid sperat in caelo. Ut quid ergo aspiciat in caelum, ubi nihil repositum habet? Unde dupliciter peccat: primo quia mala congregat: secundo quia cor habet in terra: et ex contrariis causis dupliciter bene facit, qui thesaurizat in caelo.

14. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit; si ergo lumen quod in te est, tenebrae sint, ipsae tenebrae quantae erunt?

14. *Chrysost. hom. 21.* Postquam fecit mentionem de intellectu in servitutem redacto et captivato, quia hoc non multis facile cognoscibile erat, ad exteriorem doctrinam transponit, dicens: *Lucerna corporis tui est oculus tuus,* ac si dixerit: Si non nosti, quod est iactura intellectus, a corporalibus hoc disce. Quod enim est oculus corpori, hoc est intellectus animae. Sicut ergo oculis orbatis multum operationis reliquorum membrorum amittitur lumine eis extincto; ita et mente corrupta, multis malis vita tua impletur. *Hieron.* Hoc ergo totum transfert ad sensum: quomodo enim corpus totum est in tenebris, si oculus non fuerit simplex; ita si anima principalem fulgorem suum perdiderit, universus sensus vel sensualis pars animae in caligine commorabitur; unde dicit: *Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sint, ipsae tenebrae quantae erunt?* Idest si sensus qui lumen est animae vitio caligatur, ipsa putas caligo quibus tenebris obvolvetur? *Chrysost. in Matth.* Videtur autem, quod non de corporali oculo hic loquatur, nec de hoc corpore quod videtur deforis; alioquin dixisset: Si oculus tuus sanus fuerit aut infirmus; nunc autem (5) dicit, *Simplex et nequam.* Si autem benignum oculum habet et infirmum, nunquid corpus eius in lumine est? Aut si malignum et sanum, numquid corpus eius in tenebris est? *Hieron.* Sed solent lippientes lucernas videre numerosas; simplex autem oculus et purus simplicia intuetur et pura. *Chrysost. in Matth.* Vel dicitur oculus non a foris, sed ab intus. Lucerna enim est mens per quam anima videt Deum. Qui ergo cor habet ad Deum, illius oculus lucidus est; idest illius mens munda est, non terrenis concupiscentiis sordidata. Tenebrae autem in nobis sunt sensus carnales, qui semper desiderant quae sunt tenebrarum. Qui ergo habet oculum mundum, idest

(1) *Al.* tripliciter. (2) *Al.* et per hoc compactionem.
(3) *Al.* super terram.

(4) *Al.* amatoris. (5) *Al.* subdit.

mentem spiritalem, corpus suum servat lucidum, idest sine peccato: etsi enim caro desiderat mala, virtute tamen divini timoris repercutit eam. Qui autem habet oculum, idest mentem aut malignitate tenebrosam, aut concupiscentia turbulentam, tenebrosum possidet corpus: non enim resistit carni quando concupiscit perversa, quia non habet spem in caelo quae praestat nobis virtutem, ut concupiscentiis resistamus. *Hilar. can. v.* Vel aliter: De officio luminis oculi lumen cordis expressit; quod si simplex et lucidum manebit, claritatem aeterni luminis corpori tribuet, et splendorem originis suae corruptioni carnis infundet, scilicet in resurrectione; si autem obscurum peccatis et voluntate erit nequam, vitiis mentis natura corporis subiacebit. *August. de ser. Do. lib. 2. c. 21.* Vel aliter: Oculum hic accipere debemus intentionem nostram, quae si munda fuerit et recta, omnia opera nostra, quae secundum eam operamur, bona sunt; quae quidem omnia totum corpus appellavit, quia et Apostolus membra nostra dicit quaedam opera, ubi ait: *Mortificate membra vestra, fornicationem et immunditiam.* Non ergo quid quisque faciat, sed quo animo faciat, considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis quia hoc nobis manifestum est bono animo nos facere quod facimus. *Omne enim quod manifestatur, lumen est.* Ipsa vero facta, quae ad hominum societatem procedunt, incertum nobis habent exitum; et ideo tenebras eas vocavit: non enim novi cum pecuniam porrigo indigenti, quid sit inde facturus. Si ergo ipsa cordis intentio quae tibi nota est, sordidatur appetitu temporalium rerum, magis ipsum factum, cuius incertus est exitus, sordidum erit; quia etsi bene alicui proveniat, quod tu non recta intentione facis, quomodo tu feceris, imputabitur tibi, non quomodo illi provenerit. Si autem simplici intentione, idest sine caritatis opera nostra fiant, tunc munda sunt, et placent in conspectu Dei. *August. con. mend. c. 7.* Sed ea quae constat esse peccata, nulla velut bona intentione facienda sunt: ea quippe opera hominum si causas habuerint bonas vel malas, nunc sunt bona nunc mala, quae non sunt per seipsa peccata; sicut victum praebere pauperibus bonum est, si fiat misericordiae causa; malum autem, si fiat causa iactantiae. Cum vero opera ipsa peccata sunt, ut furta, stupra, et huiusmodi; quis dicat causis bonis esse facienda, vel peccata non esse? Quis dicat: Furemur divitibus, ut habeamus quid demus pauperibus. *Gregor. 28. Mor. cap. 13.* Vel aliter: *Si lumen quod in te est*; idest si hoc, quod nos bene agere coepimus, ex mala intentione offuscamus; ipsa quae mala esse non ignoramus, etiam cum facimus, *quantae tenebrae erunt, Remig.* Vel aliter: Fides lucernae assimilatur, quia per eam gressus interioris hominis, idest actio illuminatur ne offendat, secundum illud *Ps. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum*; quae si fuerit munda et simplex, totum corpus lucidum erit: si vero sordida, totum corpus erit tenebrosum. Vel aliter: Per lucernam intelligitur rector Ecclesiae, qui bene oculus dicitur, quia salutaria plebi subiectae providere debet, quae per corpus intelligitur. Si ergo rector Ecclesiae erraverit, quanto magis errabit populus ei subiectus?

15. Nemo potest duobus dominis servire. Aut enim unum odio habebit, et alterum diliget, aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonae.

15. *Chrysost. in Matth.* Superius dixerat Dominus, quod qui habet mentem spiritalem, ille potest corpus suum servare sine peccato; qui autem non habet, non potest; cuius rationem subiungit, dicens: *Nemo potest duobus dominis servire. Glos.* Vel aliter: Quia dictum est supra, quod propter intentionem temporalium, bona mala fiunt, unde posset aliquis dicere: Ego faciam bona et propter temporalia et propter caelestia. Contra quod Dominus ait, *Nemo potest duobus dominis servire. Chrysost. hom. 22.* Vel aliter: In anterioribus avaritiae compressit tyrannidem per multa et magna: sed adhuc alia opponit ampliora. Non enim in hoc solum nobis nocent divitiae quod latrones adversus nos armant et quod intellectum obtenebrant sed etiam a servitute Dei nos expellunt. Et hoc probat a communibus conceptionibus, dicens: *Nemo potest duobus dominis servire.* Duos autem dicit, qui contraria iniungnnt: concordia enim multos unum facit; quod ostenditur per hoc quod subdit: *Aut enim unum odio habebit.* Ideo autem duo ponit, ut monstret facilem esse transmutationem ad melius. Si enim dicas: Servus factus sum pecuniarum, amando scilicet eas, monstrat quod possibile est ad aliud venire, scilicet non sustinendo servitutem, sed contemnendo. *Glos.* Vel duo tangere videtur servientium genera. Quidam enim serviunt liberaliter ex amore, quidam serviliter ex timore. Si ergo aliquis ex amore serviat uni contrariorum dominorum, necesse est ut alterum odio habeat; si vero ex timore serviat, necesse est ut dum unum sustinet, alterum contemnat. Res autem terrena vel Deus, si in corde hominis dominetur, ad contraria ex utroque trahitur homo: nam Deus trahit ad superiora sibi servientem, res vero terrena ad inferiora; et ideo quasi concludens subdit: *Non potestis Deo servire et mammonae. Hieron.* Mammona sermone Syriaco divitiae nuncupantur. Audiat ergo hoc avarus, qui censetur vocabulo Christiano, non posse se simul divitiis, Christoque servire. Et tamen non dixit, qui habet divitias, sed qui servit divitiis. Qui enim divitiarum servus est, divitias custodit ut servus; qui autem servitutis excussit iugum, distribuit eas ut dominus. *Glos.* Per mammonam, etiam intelligitur diabolus, qui praeest divitiis, non quod possit eas dare, nisi quando Deus permittit, sed quia per eas homines fallit. *August. de serm. Dom. in mont. lib. 2. c. 22.* Qui enim servit mammonae, idest divitiis, illi utique servit, qui rebus istis terrenis merito suae perversitatis praepositus, princeps huius saeculi a Domino dicitur. Vel aliter: Qui sunt duo domini, ostendit cum dicitur: *Non potestis Deo servire et mammonae*, scilicet Deo, et diabolo. *Aut ergo hunc odio habebit* homo, *et alterum diliget idest Deum; aut alterum patietur, et alterum contemnet.* Patitur enim durum dominium quisquis servit mammonae; sua enim cupiditate implicatus subditur diabolo, et non eum diligit. Sicut qui ancillae alienae coniunctus est, propter concupiscentiam duram pati-

tur servitutem"; etsi "non diligat eum, cuius ancillam diligit. Dixit autem *alterum contemnet,* non *odio habebit:* nullus enim vera conscientia Deum potest odisse. Contemnit autem, idest non timet eum, cum quasi de eius bonitate securus est.

16. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plusquam vestimentum?

16. *August. de serm. Dom. in mont. lib. 2. cap.22.* Quia superius docuerat Dominus, quod quisquis vult diligere Deum, et cavere ne offendat, non se arbitretur duobus dominis posse servire; ne forte quamvis iam superflua non quaerantur, propter ipsa tamen necessaria cor duplicetur, et ad ea deflectenda torqueatur intentio; subiungit dicens: *Ideo dico vobis; ne solliciti sitis animae vestrae, quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Chrysost.hom.22.* Non hoc dicit, quod anima cibo indigeat: incorporea est enim; sed secundum communem locutus est consuetudinem; aliter enim non potest morari in corpore, nisi eo cibato. *August. ib.* Vel animam in hoc loco pro animali vita positam noverimus. *Hieron.* In nonnullis codicibus additum est, *neque quid bibatis.* Ergo quod cibus natura tribuit, et iumentis et bestiis, hominibusque commune est, huius cura penitus liberamur. Sed praecipitur nobis ne solliciti simus quid manducemus, quia in sudore vultus praeparamus nobis panem; labor exercendus est, sollicitudo tollenda. Quod autem hic dicitur, *Ne solliciti sitis,* de carnali cibo et vestimento accipiamus. Ceterum de spiritalibus cibis, et vestimentis semper debemus esse solliciti. *August. de haer. c. 57.* Dicuntur autem Euchitae quidam haeretici, opinantes Monacho non licere sustentandae vitae suae causa aliquid operari, atque ita seipsos profiteri, ut omnino ab operibus vacent. *August. de opere Mon. cap. 1.* Inquiunt enim non de hoc opere corporali, in quo vel agricolae, vel opifices laborant, praecepit Apostolus cum dixit: *Qui non vult operari, non manducet.* Neque enim Evangelio potuit esse contrarius, ubi ait Dominus: *Ideo dico vobis ne solliciti sitis.* In verbo ergo Apostoli praedicto, spiritalia opera debemus accipere, de quibus alibi dicitur: *Ego plantavi, Apollo rigavit:* et ita se arbitrantur Apostolicae, et evangelicae obtemperare sententiae, cum Evangelium credunt de non curanda corporali vitae huius indigentia praecepisse, et Apostolum de cibo spiritali dixisse: *Qui non vult operari, non manducet.* Prius ergo demonstremus Apostolum opera corporalia servos Dei operari voluisse. Praemiserat enim dicens: *Ipsi scitis, quomodo oporteat nos imitari, quia non inquieti fuimus inter vos, neque panem ab aliquo gratis manducavimus; sed in labore et fatigatione die ac nocte laborantes, ne quem vestrum gravaremus; non quia non habuimus potestatem, sed ut nosipsos formam daremus vobis, qua nos imitaremini. Nam et cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam siquis non vult operari, non manducet.* Quid ad hoc dici potest, quando exemplo suo docuit quid praeceperit, scilicet corporaliter operando? Nam quod corporaliter operaretur, ostenditur in actibus, ubi dicitur quod mansit cum Aquila et uxore eius Priscilla opus faciens apud illos: erant enim tabernaculorum artifices. Et tamen Apostolo tanquam praedicatori Evangelii, militi Christi, plantatori vineae, pastori gregis constituerat Dominus ut de Evangelio viveret; qui tamen stipendium sibi debitum non exegit, ut se formam daret eis qui exigere indebita cupiebant. Audiant ergo, qui non habent hanc potestatem quam ille habebat, ut tantummodo spiritaliter operantes manducent panem a corporali labore gratuitum. Si autem Evangelistae sunt, si ministri altaris, si dispensatores sacramentorum, habent hanc potestatem. Si saltem habebant aliquid in saeculo, quo facile sine opificio sustentarent hanc vitam, quod conversi ad Deum indigentibus dispartiti sunt; et credenda est eorum infirmitas et ferenda. Nec attendendum in quo loco hoc quod habebant impenderint, cum omnium Christianorum sit una respublica. Sed qui veniunt ad professionem servitutis Dei, ex vita rusticanâ, et ex opificum exercitio, et plebeio labore, si quo minus operentur, excusari non possunt. Nullo enim modo decet, ut in ea vita, ubi senatores fiunt laboriosi, ibi fiant opifices otiosi; et quo veniunt relictis deliciis suis qui fuerunt praediorum domini, ibi sint rustici delicati. At cum Dominus ait: *Nolite solliciti esse,* non hoc dicit, ut ista non procurent, quantum necessitatis est, unde honeste poterunt; sed ut ista non intueantur, et propter ista faciant, quidquid in Evangelii praedicatione facere iubentur; eam namque intentionem paulo superius oculum vocaverat. *Chrysost. hom.22.* Vel potest aliter continuari: Cum enim docuisset Dominus pecuniam despicere, ne aliqui dicerent, qualiter poterimus vivere, si omnia proiecerimus? Subiungit dicens: *Ideoque dico vobis: Ne solliciti sitis animae vestrae. Glos.* Idest cura temporali, ne retrahamini ab aeternis. *Hieron.* Praecipitur ergo nobis, ne solliciti simus quid comedamus, quia in sudore vultus praeparamus nobis (1) panem. Ergo labor exercendus est, sollicitudo tollenda. *Chrysost. in Matth.* Non enim sollicitudinibus spiritalibus, sed laboribus corporalibus accipiendus est panis, qui laborantibus pro praemio diligentiae, Deo praestante abundat, et negligentibus pro poena Deo faciente subducitur. Confirmat autem spem nostram Dominus; et primo de maiori ad minus descendit, dicens: *Nonne anima plus est quam esca, et corpus plusquam vestimentum? Hieron.* Qui maiora praestitit, utique et minora praestabit. *Chrysost. in Mat.* Nisi enim voluisset conservari quod erat, non creasset: quod autem sic creavit ut per escam servetur, necesse est ut det ei escam, quamdiu vult esse quod fecit. *Hilar. can. v.* Vel aliter: Quia corruptus circa futurorum curam infidelium sensus est, calumniantium quae in resurrectione corporum species sit futura, quae in substantia aeternitatis alimonia; ideo subsequenter dicitur: *Nonne anima plus est quam esca?* Non enim patitur spem nostram futuri in resurrectione cibi et potus et vestitus sollicitudine demorari, ne tanto pretiosiora reddenti (2), corpus sci-

(1) *Al.* poenam. (2) *Al.* ne redempti in corpus atque animam contumelia etc.

licet atque animam, contumelia in non efficiendis levioribus inferatur.

17. Respicite volatilia caeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans, potest adiicere ad staturam suam cubitum unum?

17. *Chrysost. in Matt.* Postquam confirmavit spem nostram de maiore ad minus descendens; deinde confirmat de minori ad maius ascendens, cum dicit: *Respicite volatilia caeli, quia non serunt neque metunt. August. de op. Monach. c. 23.* Quidam se dicunt propterea operari non debere, quia nec volucres caeli seminant neque metunt. Cur ergo non attendunt quod sequitur: *Neque congregant in horrea?* Cur ergo isti manus otiosas, et plena repositoria volunt habere? Cur denique molunt et coquunt? Haec enim aves non faciunt. Aut si reperiunt quibus hoc persuadeant, ut eis per singulos dies escas afferant praeparatas; saltem sibi de fontibus aquam afferunt et reponunt, quod volatilia non faciunt. Sed si nec aqua sibi vasa coguntur implere, etiam illos, qui tunc erant Ierosolymae novo gradu iustitiae supergressi sunt, qui demisso sibi (1) ex gratia frumento panem fecerunt, aut facere curaverunt, quod aves non faciunt. Non possunt autem ista servare; ut scilicet nihil in crastinum reponant, qui se per multos dies a conspectu hominum separatos, et nulli ad se praebentes accessum, includunt seipsos, viventes in magna intentione orationum. An forte quo sunt sanctiores, eo sunt volucribus dissimiliores? Quod ergo dicit de volatilibus caeli, ad hoc dicit, ne quisquam putet Deum servorum suorum necessaria non curare, cum eius providentia usque ad ista gubernanda perveniat. Neque enim non ipse pascit eos, qui manibus operantur, neque etiam quia Deus dixit *Ps. 49. c. 27. Invoca me in die tribulationis et eruam te*, non debuit fugere Apostolus, sed expectare ut comprehenderetur, et eum Deus, sicut tres pueros de mediis ignibus liberaret. Sicut enim, qui fugientibus sanctis huiusmodi quaestionem obiiceret, responderent non se oportuisse tentare Deum, sed tunc talia Deum, si vellet esse facturum, ut eos liberaret, sicut Danielem a leonibus, et Petrum a vinculis, cum ipsi quid facerent, non haberent; cum vero eis fugam in potestatem dedisset, etiam si liberarentur per illam, non nisi ab ipso liberari; sic servis Dei valentibus manibus suis victum transigere, si ex Evangelio moverit quaestionem de volatilibus caeli, quae non seminant neque metunt, facile respondebunt: Si nos per aliquam infirmitatem, vel occupationem non possumus operari, ille nos pascet sicut aves, quae nihil operantur. Cum autem possumus, non debemus tentare Deum, quia haec quae possumus, eius munere possumus; et cum hic vivimus, illo largiente vivimus, qui largitus est ut possimus; et ille nos pascit, a quo aves pascuntur; sicut dicitur: *Et Pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis? August. de serm. Dom. in mont. lib. 2. cap. 22. infin.* Idest carius vos valetis, quia rationale animal sicut est homo, sublimius ordinatur in rerum natura quam irrationalia, sicut sunt aves. *August. lib. 11. de civ. Dei cap. 16.* Plerumque tamen carius comparatur equus quam servus, et gemma quam famula, non ratione considerantis, sed necessitate indigentis, seu voluptate cupientis. *Chrysost. in Matth.* Omnia enim animalia Deus propter hominem fecit, hominem autem propter se: quanto ergo pretiosior est hominis creatio, tanto maior est Dei sollicitudo de ipso. Si ergo aves non laborantes inveniunt escas, homo non inveniet, cui Deus dedit et operandi scientiam et fructificandi spem? *Hieron.* Sunt autem quidam, qui dum volunt terminos patrum excedere et ad alta volitare, in ima merguntur. Volatilia caeli Angelos esse volunt, ceterasque in Dei ministerio fortitudines, quae absque sui cura Dei alantur providentia. Si hoc itaque est, ut intelligi volunt, quomodo sequitur dictum ad homines: *Nonne vos magis pluris estis illis?* Simpliciter ergo (2) accipiendum, quod si volatilia absque cura et aerumnis Dei aluntur providentia, quae hodie sunt et cras non erunt; quanto magis homines, quibus aeternitas repromittitur? *Hilar. can. v.* Potest autem dici, quod sub nomine volucrum, exemplo nos immundorum spirituum hortatur, quibus sine aliquo negotio quaerendi et congregandi, vivendi tamen tribuitur de aeterni consilii potestate substantia; atque ut ad immundos istud spiritus referatur, opportune adiecit: *Nonne vos magis pluris estis illis?* De compararationis praestantia differentiam nequitiae, et sanctitatis ostendens. *Glos.* Non solum autem exemplo avium sed experimento docet, quod ad hoc, quod sumus et vivimus, nostra cura non sufficit, sed divina providentia operatur, dicens: *Quis autem vestrum cogitans potest adiicere ad staturam suam cubitum unum. Chrysost. in Matt.* Deus enim est, qui per singulos dies incrementa corporis tui facit, te non intelligente. Si ergo in te ipso quotidie Dei providentia operatur, quomodo in necessariis tuis cessabit? Si autem vos cogitando modicam partem corpori vestro addere non potestis, quomodo cogitando salvandi estis in toto? *August. de serm. Dom. in mont. lib. 2. cap. 23. in princ.* Vel potest referri ad sequentia; ac si diceret, non esse cura nostra factum ut ad hanc staturam veniret corpus nostrum: ex hoc intelligi potest quod si velletis adiicere unum cubitum, non possetis. Illi ergo tegendi corporis curam relinquite, cuius cura factum est, ut esset tantae staturae. *Hila. ib.* Vel aliter: Sicut fidem vitalis substantiae nostrae de documento spirituum firmavit, ita opinionem futuri habitus, iudicio communis intelligentiae dereliquit. Cum enim universorum corporum, quae vitam hauserunt, diversitatem in unum perfectum virum sit excitaturus, solusque potens sit (3) ad uniuscuiusque proceritatem cubitum unum, et alterum tertiumve praestare; de vestitu, idest de specie corporum, cum eius contumelia ambigimus qui, ut aequalem omnem hominem efficiat, tantum mensurae est humanis corporibus additurus. *August. ultim. de civ. Dei. c. 15.* Sed si Christus in ea mensura corporis, in qua mor-

(1) *Al. P. Nicolai habet* ex Graecia.

(2) *Al.* accipiunt. (3) *Al. deest* ad.

tuus est resurrexit, nefas est dicere, cum resurrectionis omnium tempus venerit, accessuram corpori eius eam magnitudinem quam non habuit, quando in ea discipulis in qua notus erat, apparuit, ut longissimis fieri possit aequalis. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum, etiam minorum maiorumque corpora redigenda, peribit de multorum corporibus perplurimum, cum ipse nec capillum periturum esse promiserit. Restat ergo, ut quisque recipiat suam mensuram, quam vel habuit in iuventute, si senex est mortuus, vel fuerat habiturus, si est ante defunctus. Et ideo non est dictum ab Apostolo in mensuram staturae, sed *in mensuram aetatis plenitudinis Christi*, quia resurgent corpora mortuorum in iuvenili aetate et robore, ad quam Christum pervenisse cognovimus.

18. Et de vestimentis quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt. Non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Si enim foenum agri quod hodie est et cras in clybanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicae fidei.

18. *Chrysost. hom. 23.* Postquam monstravit, quod non oportet nos pro cibo esse sollicitos, ad id quod levius est pertransit: neque enim ita necessarium est indumentum, sicut cibus; unde dicit: *Et de vestimentis quid solliciti estis.* Non autem hic utitur exemplo volucrum, ut induceret Pavonem et Cygnum, a quibus erat similia exempla accipere; sed utitur exemplo liliorum, dicens: *Considerate lilia agri.* Vult ex duobus monstrare superabundantiam scilicet a munificentia pulchritudinis, et a (1) vilitate participantium tali decore. *Augustin. de ser. Dom. in monte. lib. 2. c. 23.* Ipsa autem documenta non sic allegorice discutienda sunt ut quaeramus quid significent aves caeli aut lilia agri: posita sunt enim ut de rebus minoribus maiora persuadeantur. *Chrysost. in Matt.* Lilia enim statuto tempore formantur in frondibus, vestiuntur candore, implentur odoribus; et quod terra radici non dederat, Deus invisibili operatione largitur. In omnibus autem eadem plenitudo servatur, ut non ab eventu facta putentur, sed Dei providentia intelligantur esse disposita. Dicendo autem, *Non laborant*, viros confortat; dicendo vero, *Neque nent*, mulieres. *Chrysost. hom. 23.* Haec autem dicens, non opus prohibuit, sed sollicitudinem, sicut et supra cum de seminatione loqueretur. Et ut magis Dei providentiam in ipsis commendet, quae omnem superat humanam industriam, subdit: *Dico autem vobis, quoniam neque Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Hieron.* Revera enim quod sericum, quae regum purpura, quae pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? Quid ita candet ut lilium? Violae vero purpuram, nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis iudicium est. *Chrysost. ib.* Quantum enim veritatis ad mendacium, tantum vestimentorum et florum differentia est. Si ergo Salomon a floribus superatus est, qui omnibus regibus fuit praeclarior; (2) quanto tu vestimentis poteris vincere florum decorem? Est autem Salomon superatus a florum decore non semel tantum neque bis, sed per totum tempus sui regni; et hoc est quod dicit: *In omni gloria sua*; quia nec in uno die ita decoratus est ut flores. *Chrysost. in Matth.* Vel hoc dicit, quia Salomon etsi non laborabat (3) quid vestiretur, tamen iubebat. Ubi autem iussio, illic et ministrantium offensa, et iubentis ira frequenter invenitur. Haec autem quando nesciunt, sic ornantur. *Hilar. can. v.* Vel lilia intelligenda sunt Angelorum caelestium claritates, quibus a Deo gloriae candor (4) indutus est, *Non laborant autem, neque nent*, quia virtutes Angelorum ex ea quam adeptae sunt originis suae sorte, ut sint semper accipiunt; et cum in resurrectione similes homines Angelis erunt, sperare caelestis gloriae voluit operimentum, exemplo angelicae claritatis. *Chrysost. in Matth.* Si autem floribus terrenis sic occurrit Deus, qui nati sunt ut tantummodo videantur et pereant; homines negliget, quos sic creavit ut non pro tempore videantur, sed ut perpetuo sint? Et hoc est quod dicit: *Si autem foenum agri quod hodie est, et cras in clybanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos modicae fidei? Hieron.* Cras autem in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob *Gen. 30. Exaudiet me cras iustitia mea. Glos.* Alii libri habent *in ignem*, vel *in acervum*, qui habet speciem clybani. *Chrysost. hom. 23. in princ.* Non autem lilia iam ea vocat, sed foenum agri, ut eorum (5) vilitatem ostendat. Sed et aliam vilitatem apponit dicens, *quae hodie sunt*, et non dixit, cras non erunt, sed quod est multo deficientius, *quod in clybanum mittitur.* Quod autem dicit: *Quanto magis vos*, occulte insinuatur humani generis honos; ac si diceret: Vos quibus animam dedit, corpus plasmavit, Prophetas misit, et Unigenitum Filium tradidit. *Glos.* Dicit autem, *Modicae fidei*, quia modica fides est, quae nec de minimis certa est. *Hilar. ib.* Vel sub foeni nomine gentes nuncupantur. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur aeternitas corporalis, ut mox igni iudicii destinentur; quam prophanum est sanctos de gloria aeternitatis ambigere, cum iniquis aeternitatis opus praestetur ad poenam? *Remig.* Spiritaliter autem per volatilia sancti viri designantur, qui ex aqua sacri baptismatis renascuntur, et devotione terrena despiciunt, et caelestia petunt; quibus pluris dicuntur esse Apostoli, quia principes sunt omnium sanctorum. Per lilia etiam sancti viri intelliguntur, qui absque labore legalium cerimoniarum, sola fide Deo placuerunt; de quibus dicitur *Cant. 2. Dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia.* Sancta etiam Ecclesia per lilium intelligitur, propter candorem fidei, et odorem bonae conversationis, de qua dicitur: *Sicut lilium inter spinas.* Per foenum designantur infideles; de quibus dicitur: *Aruit foenum et flos cecidit.* Per clybanum aeterna damnatio, ut sit sensus: Si Deus in fidelibus tribuit bona temporalia; quanto magis tribuet nobis aeterna?

(1) *Al.* utilitate.

(2) *Al.* quando. (3) *Al. deest.* quid vestiretur. (4) *Al.* indultus. (5) *Al.* utilitatem *sic etiam infra.*

19. Nolite ergo solliciti esse dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. Haec enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. Quaerite ergo primum regnum Dei, et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.

19. *Glos.* Postquam sigillatim de victu et vestitu sollicitudinem excluserat argumento ab inferioribus sumpto, hic consequenter utrumque excludit, dicens: *Nolite ergo solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* *Remig.* Ideo autem hoc Dominus repetivit, ut ostenderet hanc rem esse pernecessariam, et ut arctius eam in cordibus nostris inculcaret. *Raban.* Notandum vero, quod non ait: Nolite quaerere, aut solliciti esse de cibo aut potu aut indumento. sed, *Quid manducetis aut quid bibatis aut quid vestiamini*; ubi mihi videntur argui qui sumpto victu, vel vestimento communi, lautiora cibi vel austeriora his, cum quibus vitam ducunt, alimenta, vel indumenta requirunt. *Glos.* Est etiam alia sollicitudo superflua ex vitio hominum, quando fructus et pecuniam plusquam necesse est reservant, et dimissis spiritualibus illis intenti sunt, quasi de bonitate Dei desperantes; et hoc prohibetur; unde subditur: *Haec enim omnia gentes requirunt. Chrysost. in Mattheum.* Quia rebus humanis fortunam credunt esse, non providentiam, neque iudicio Dei vitas suas gubernari existimant, sed incerto duci eventu; et ideo merito timent, et desperant, quasi qui neminem habent gubernantem. Qui autem credit se Dei iudicio gubernari, escam quidem suam in manu Dei committit; unde sequitur: *Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis. Chrysost. in Matth.* Non autem dixit, Scit Deus, sed *Scit Pater vester*, ut eos in maiorem spem ducat. Si enim pater est, non poterit despicere filios, cum nec homines patres hoc sustineant. Dicit autem: *Quoniam his omnibus indigetis*, ut magis sollicitudinem abiiciatis, quia necessaria sunt. Qualis enim est pater, qui sustinet etiam necessaria filiis non dare? Si autem essent superflua, non ita oporteret confidere. *August. lib. 15. de Trinit. cap. 18.* Non autem ista ex aliquo tempore cognovit Deus, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid et quando ab illo petituri eramus, sine initio ante praescivit. *August. lib. 12. de civit. Dei cap. 18.* Quod autem dicunt quidam, haec Dei scientia non posse comprehendi, quia infinita sunt; restat eis dicere, quod non omnes numeros Deus noverit, quos infinitos esse certissimum est. Infinitas autem numeri non est incomprehensibilis ei, cuius intelligentiae non est numerus. Quapropter, si quicquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur, profecto omnis infinitas quodam ineffabili modo Deo finita est, quia eius scientiae inconprehensibilis non est. *Gregor. Nyssenus lib. de provid. cap. 1. 4. 6. et 7.* Quoniam autem (1) est providentia, per, huiusmodi signa demostratur; permanentia enim universorum et maxime eorum, quae sunt in generatione et corruptione, et positio, et ordo eorum quae sunt, semper custoditurus secundum eundum modum: qualiter perficeretur nullo providente? Sed quidam dicunt Deo curam esse existentium permanentiae in universali, et huius solius providentiam habere; singularia vero fieri, ut contingit. Tres autem causas solas utique quis dicet non fiendi providentiam singularium: aut enim hoc quod est ignorare Deum, quoniam bonum est particularium diligentiam habere; aut non velle; aut non posse. Sed ignorantia omnino aliena est a beata substantia: qualiter enim latebit Deum quod nec homo sapiens ignorabit, quod singularibus destructis, universalia destruentur? Nihil autem prohibet omnia individua perire, nulla procurante potentia. Si autem non vult, propter duas has causas; aut propter pigritiam, aut propter indecentiam. Pigritia autem a duobus generatur; aut enim voluptate aliqua attracti pigritamur, aut propter timorem desistimus; quorum neutrum fas est cogitare de Deo. Si autem dicant non decere Deum; indignum enim esse tantae beatitudinis parvis condescendere; qualiter non inconveniens est artificem quidem procurantem universalia, nihil particularium, neque parvissimum derelinquere sine procuratione, scientem quod ad totum proficit pars, conditorem vero Deum artificibus enuntiare indoctiorem? Si autem (2) non potest, imbecillis est Deus et impotens benefacere. Si vero incomprehensibilis nobis est singularium providentiae ratio, non propterea oportet dicere, quia non est providentia: ita enim dicerent, quia numerum hominum ignoramus, neque homines esse. *Chrysost. in Matth.* Sic ergo, qui credit se Dei iudicio gubernari, escam suam in manu Dei committat: cogitet autem de bono et malo; de quo nisi sollicitus fuerit, neque malum fugiet, neque bonum apprehendet; et ideo subditur: *Quaerite autem primum regnum Dei, et iustitiam eius.* Regnum Dei est retributio bonorum operum; iustitia autem eius, via pietatis, per quam itur ad regnum. Si ergo cogites qualis erit gloria Sanctorum, necesse est ut aut propter timorem poenae recedas a malo, aut propter desiderium gloriae festines ad bonum. Etsi cogitaveris quae sit Dei iustitia, quid scilicet odit Deus, et quid amat, iustitia ipsa ostendit tibi vias suas, quae amantes se sequitur. Non autem daturi sumus rationem, si pauperes sumus aut divites, sed si bene vel male egerimus, quod est in nostro arbitrio. *Glos.* Vel dicit iustitiam eius, quasi dicat ut per eum non per vos iusti sitis. *Chrysost. in Mat.* Terra autem etiam propter peccata hominum maledicitur, ut non germinet, secundum illud *Gen. 3. Maledicta terra in opere tuo*: benedicitur autem cum bona fecerimus. Quaere ergo iustitiam, et non deerit tibi panis; unde sequitur: *Et haec omnia adiicientur vobis. August. de ser. Do. in mon. lib. 2. c. 24.* Scilicet temporalia, quae manifeste hic ostendit non esse talia bona nostra, propter quae benefacere debeamus, sed tamen necessaria esse. Regnum vero Dei, et iustitia eius bonum nostrum est, ubi finis constituendus est. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum pervenire possimus, quae vita sine his necessariis agi

(1) *Al. adest* eis.

(2) *Al. deest* non.

non potest: *apponentur*, inquit, *haec vobis*. Cum autem dixit illud, *Primum*, significavit quia hoc posterius quaerendum est non tempore, sed dignitate; illud tanquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium (1) est. Neque enim, verbi gratia, debemus evangelizare ut manducemus, quia sic vilius haberemus Evangelium quam cibum; sed ideo manducamus, ut evangelizemus. Quaerentibus autem primum regnum Dei, et iustitiam eius, idest hoc praeponentibus ceteris rebus, ut hoc propter cetera quaeramus, non debet subesse sollicitudo, ne necessaria desint; et ideo ait: *Haec omnia adiicientur vobis*, idest convenienter, sine ullo vestro impedimento; ne cum ista quaeritis, illinc avertamini, aut duos fines constituatis. *Chrysost. hom. 23.* Et non dixit, dabuntur, sed *apponentur*, ut discas, quia praesentia nihil sunt ad magnitudinem futurorum. *August. ib.* Cum autem legimus in fame, et siti Apostolum laborasse, non existimemus hic Domini promissa titubasse; quandoquidem ista sint adiutoria. Medicus iste, cui nos totos commisimus, novit quando apponat, et quando detrahat, sicut nobis iudicat expedire. Si enim nobis aliquando defuerint quod plerumque propter nostram exercitationem Deus sinit, non debilitat propositum nostrum, sed examinatum confirmat.

20. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibipsi: sufficit enim diei malitia sua.

20. *Glos.* Prohibuerat sollicitudinem praesentium rerum, modo prohibet sollicitudinem futurorum (2) variam ex vitio hominum provenientem, cum dicit: *Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Hieron.* Cras in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob *Gen. 35. Exaudiet me cras iustitia mea*: et in Samuelis phantasmate Pythonissa loquitur ad Saulem *2. Reg. 37. Cras eris mecum.* De praesentibus ergo concessit debere esse sollicitos, qui futura prohibet cogitare. Sufficit enim nobis praesentis temporis cognitio; futura quae incerta sunt, Deo relinquamus. Et hoc est quod dicitur: *Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi*, idest (3) ipse afferet sollicitudinem suam secum. *Sufficit enim diei malitia sua.* Hic malitiam non contrariam virtuti posuit, sed (4) laborem, et afflictionem, et angustiam saeculi. *Chrysost. hom. 23.* Nihil enim ita dolorem infert animae, ut sollicitudo, et cura. Cum autem dicat, quod crastina dies erit sollicita de seipsa, volens manifestius facere quod dicitur, prosopopeiam facit temporis, secundum multorum consuetudinem loquens ad plebem imperfectam: ut enim eos magis moveat, ipsos dies conquerentes inducit pro superflua cura. Nunquid enim dies non sufficiens habet onus, idest curam suam? Quid igitur eum aggravas magis, curam quae pertinet ad alium diem apponendo? *Chrysost. in Matt.* Vel aliter: Per hodie haec solum significantur, quae habemus in vita praesenti necessaria. Quia autem dicit, *Cras*, quod superfluum est ostendit; dicit ergo: *Nolite solliciti esse in crastinum*; idest nihil curetis super id habere quod necessarium est vobis ad vitam quotidianam: quod enim superfluum fuerit, quod est cras, curabit se. Et hoc est quod dicit: *Crastinus enim dies sollicituserit sibi ipsi*; ac si dicat: Superflua cum congregaveris, ipsa se curabunt: te quidem eis non fruente, invenient dominos multos, qui ea procurent. Quid ergo curas de illis, quorum potestatem es aliis dimissurus? *Sufficit enim diei malitia sua*, quasi dicat: Sufficit tibi labor, quem pateris propter necessaria: noli de superfluis laborare. Vel aliter. *August. de ser. Do. in mon. lib. 2. c. 25.* Non dicitur crastinus dies, nisi in tempore, ubi praeterito succedit futurum. Ergo cum aliquid boni operamur, non terrena, sed aeterna cogitemus. *Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi*; idest cum oportuerit, sumas cibum, et huiusmodi, scilicet cum necessitas urgere coeperit. *Sufficit diei malatia sua*; idest sufficit, quod ista sumere urgebit necessitas; quam militiam nominat, quia poenalis est nobis: pertinet enim ad mortalitatem quam peccando meruimus. Huic ergo poenae temporalis necessitatis noli addere aliquod gravius, ut non solum eam patiaris, sed etiam propter hanc explendam milites Deo. Hic est cavendum ne cum viderimus aliquem servum Dei providere ne ista necessaria desint, vel sibi vel eis quorum cura sibi commissa est, iudicemus eum contra Domini praecepta facere, et de crastino esse sollicitum; nam et ipse Dominus, cui ministrabant Angeli, propter exemplum loculos habere dignatus est. Et in actibus Apostolorum scriptum est, quae ad victum sunt necessaria, procurata esse in futurum propter imminentem famem. Non ergo hoc Dominus increpat, si quis humano more ista procuret, sed si quis propter ista non militet Deo. *Hilar. can. v.* Hoc etiam totum sub dicti caelestis significantia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris. Satis enim vitae nostrae malitia dierum, quibus vivimus, scilicet peccata sufficiunt, ut circa haec purganda omnis vitae nostrae meditatio, laborque versetur. Cessante autem cura nostra, ipsa futura sollicita sunt, dum nobis aeternae caritatis profectus Deo procurante proponitur.

(1) *P. Nicolai habet* nostrum. (2) *Al.* vanam.
(3) *Al deest* ipse. (4) *Al.* in laborem.

CAP. VII.

Nolite iudicare, et non iudicabimini: Nolite condemnare, et non condemnabimini. In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini: et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

August. de serm. Dom. in mont. lib. 2. cap. 28. Quia cum ista temporalia procurantur, incertum est quo animo fiat, cum possit simplici corde fieri, et duplici; opportune hoc loco subiecit: *Nolite iudicare.* Vel aliter: *Chrysost. in Matth.* Hucusque exposuit consequentiam ad eleemosynam pertinentem; nunc autem incipit exponere consequentiam ad orationem respicientem. Et est doctrina haec quodammodo pars orationis, ut sit ordo narrationis talis: *Dimitte nobis debita nostra:* et sequitur: *nolite iudicare, ut non iudicemini. Chrysost. in Matth.* Sed si iudicare prohibet, qua consequentia Paulus Corinthium iudicat for-

nicantem, et Petrus Ananiam, et Saphiram mendacii arguit? Sed quidam hunc locum secundum huiusmodi sensus exponunt, quia Dominus hoc mandato non prohibet Christianos ex benevolentia alios corripere, sed ne per iactantiam iustitiae suae Christiani Christianos despiciant, ex solis plerumque suspicionibus odientes ceteros, et condemnantes, et sub specie pietatis proprium odium exequentes. *Chrysost. in Matth.* Unde non dixit, ne quiescere facias peccantem; sed ne iudicaveris: hoc est, ne amarus fias iudex: corripe quippe non ut hostis expetens vindictam, sed ut medicus instituens medicinam. *Chrysost. in Matth.* Sed ut non sic quidem corriperent Christiani Christianos, convenit sermo, qui dicit: *Nolite iudicare.* Sed si non sic corripuerint, nunquid propter hoc consequentur indulgentiam peccatorum, quia dictum est: *Non iudicabimini*: Quis enim consequitur indulgentiam mali prioris, quia non addit alterum malum? Hoc autem diximus volentes ostendere, quia hic sermo non est positus de proximis non iudicandis, qui peccant in Deum, sed qui in nos peccant. Qui enim non iudicat proximum propter peccatum in se commissum, illum nec Deus iudicat propter peccatum; sed dimittit ei debitum, sicut et ipse dimisit. *Chrysost. hom. 24.* Vel aliter: Non simpliciter universa peccata iubet non iudicare; sed his qui multis malis sunt pleni, et alios pro minimis iudicant, hanc prohibitionem facit. Sicut et Paulus non simpliciter prohibet iudicare eos, qui peccant, sed discipulos iudicantes de magistris redarguit, docens ut eos qui supra nos sunt non iudicemus. *Hilar. can. v.* Vel aliter: Iudicari de sponsionibus suis Deum vetat, quia ut iudicia ex incertis rebus inter homines sumuntur: ita et hoc iudicium adversus Deum ex ambiguitate suscipitur; quod penitus repellit a nobis, ut constans potius fides retineatur; quia non sicut in ceteris rebus peccatum fit perperam iudicasse, sed si in his rebus tantummodo dedero iudicium, initium fit criminis. *August. ib.* Vel aliter: Hoc loco nihil aliud praecipi existimo, nisi ut ea facta, quae dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. (1) De his autem, quae non possunt bono animo fieri, sicut sunt stupra, blasphemiae, et huiusmodi, nobis iudicare permittit; de factis autem mediis, quae possunt bono et malo animo fieri, temerarium est iudicare, maxime ut condemnemus. Duo autem sunt, in quibus temerarium iudicium cavere debemus, cum incertum est, qualis quisque futurus est, qui nunc vel bonus, vel malus apparet. Non ergo reprehendamus ea, quae nec scimus quo animo fiant, neque ita reprehendamus quae manifesta sunt ut desperemus sanitatem. Potest autem movere quod ait: *In quo iudicio iudicaveritis, iudicabimini.* Nunquid si nos temerario iudicio iudicaverimus, temere etiam de nobis Deus iudicabit? Aut nunquid si mensura iniqua mensi fuerimus, et apud Deum est iniqua mensura unde nobis remetiatur? Nam mensurae nomine ipsum iudicium significandum arbitror. Sed hoc dictum est, quoniam temeritas qua punis alium, ipsa te puniat necesse est. Iniquitas enim saepe nihil nocet ei qui patitur iniuriam; ei vero qui facit, necesse ut noceat. *August. lib. 21. de civit. Dei cap. 11.* Dicunt aliqui: Quomodo verum est quod ait Christus: *Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*, si temporale peccatum supplicio puniatur aeterno? Nec attendunt non propter aequale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali, idest qui mala fecerit, mala patiatur, eandem dictam mensuram fuisse; quamvis in ea re hoc proprie possit accipi, de qua Dominus cum hoc diceret, loquebatur, idest de iudiciis et condemnationibus. Proinde qui iudicat, et condemnat iniuste, si iudicatur, et condemnatur, iuste in eadem mensura recidit, quamvis non hoc quod dedit: iudicio enim fecit quod iniqum est, iudicio patitur, quod iustum est.

(1) *Al.* de his autem.

2. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo: Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui.

2. *August. de serm. Dom. lib. 2. c. 30.* Quia de temerario, et iniquo iudicio Dominus nos admonuerat; maxime autem hi temere iudicant, qui de incertis, et facile reprehendunt, qui magis amant vituperare et damnare, quam emendare, atque corrigere; quod vitium vel superbia est vel invidentia; consequenter subiicit, et dicit: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Hieron.* De his loquitur, qui cum mortali crimine detineantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt, ut si forte (2) ira ille peccaverit, tu odio reprehendas. Quantum autem inter festucam et trabem, tantum inter iram distat et odium: odium enim ira inveterata est. Fieri autem potest ut si irascaris homini, velis eum corrigi; non autem si eum oderis. *Chrysost. hom. 24.* Multi etiam hoc faciunt, qui si viderint monachum superfluum vestimentum habentem, aut copiosiori cibo potitum, amari fiunt accusatores, quotidie ipsi rapientes, et crapulam patientes. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Hoc quod hic dicitur doctoribus convenit. Omne enim peccatum diiudicatur modicum, aut magnum secundum peccantis personam. Laici enim peccatum modicum est, et festuca quantum ad peccatum Sacerdotis, quod trabi comparatur. *Hilar. can. v.* Vel aliter: Peccatum in Spiritum S. est divinae virtutis potestatem negare, et Christo substantiam (3) adimere aeternitatis; per quem quia in hominem venit Deus, homo rursus veniet in Deum. Ergo quantum inter festucam et trabem (4) discriminis est, tantum ostendit peccatum in Spiritum S. cetera crimina excedere, ut cum infideles delicta corporis aliis exprobrant, onus peccati, quod de promissis Dei ambigunt, in se ante non videant, in oculo trabe, tanquam in mentis acie, incidente. Sequitur: *Aut quomodo dices fratri tuo, sine eiiciam festucam de oculo tuo: et ecce in oculo tuo trabs est? Chrysost. in Matth.* Idest cum qua facie arguis peccatum fratris tui, ipse autem in eodem peccato, vel in maiori exi-

(2) *Al.* ita. (3) *Al.* abnuere. (4) *Al.* differentia est.

stens? *August. ib.* Primum ergo cogitemus cum aliquem deprehendere nos necessitas coegerit, utrum tale sit vitium quod nunquam habuimus; et tunc cogitemus, et nos homines esse, et habere potuisse: vel tale quod habuimus, et iam non habemus: et tunc tangat memoriam communis fragilitas, ut illam correctionem non odium, sed misericordia praecedat. Si autem invenerimus nos in eodem vitio esse, non obiurgemus, sed congemiscamus, et ad pariter conandum invitemus. Raro autem et ex magna necessitate obiurgationes adhibendae sunt, in quibus non ut nobis, sed ut Domino serviatur, instemus. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: *Quomodo dicis fratri tuo*, idest quo proposito putas? Ex caritate, ut salves proximum tuum? Non, quia teipsum ante salvares? Vis ergo non alios sanare, sed per bonam doctrinam malos actus celare, et scientiae laudem ab hominibus quaerere, non aedificationem mercedis a Deo; et es hypocrita; unde sequitur: *Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo. August. ib.* Accusare enim vitia officium est bonorum; quod cum mali faciunt, alienas partes agunt: sicut hypocritae, qui tegunt sub persona quod sunt, et ostendunt in persona quod non sunt. *Chrysost. hom. 24.* Et notandum, quod ubicumque vult monstrare magnum aliquod peccatum, a contumelia incipit; sicut ibi: *Serve nequam omne debitum dimisi tibi*; et ideo hic dicit: *Hypocrita, eiice primum.* Et enim quae suiipsius sunt, magis aliquis novit, quam quae sunt aliorum; et quae maiora sunt, magis videt, quam quae minora, et seipsum magis diligit, quam proximum. Et ideo iubet eum qui obnoxius est multis peccatis, non amarum esse iudicem delictorum alterius, et maxime cum fuerint parva: non quidem ab arguendo aut a corrigendo avertens; sed prohibet propria contemnere, et alienis (1) insistere. Oportet enim ut primo cum diligentia investiges, quae tua sunt, et tunc quae proximi sunt discuties; et ideo sequitur: *Et tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. August. ib.* Auferentes enim de oculo nostro trabem invidentiae vel malitiae vel simulationis, videbimus eiicere festucam de oculo fratris.

3. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et canes conversi disrumpant vos.

3. *August. de ser. Do. in mon. lib. 2. c. 31.* Quia potest aliquos per nomen simplicitatis, ad quam per superiora induxerat, decipere, ut sic putetur vitiosum esse aliquando verum occultare, quomodo vitiosum est falsum dicere; recte subiungit: *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Chrysost. in Matt.* Vel aliter: Iusserat superius Dominus diligere inimicos, et benefacere his, qui peccant in nos. Ne ergo cogitarent Sacerdotes etiam quae Dei sunt eis communicare, talem cogitationem compescuit, dicens: *Nolite sanctum dare canibus*, ac si diceret: Mandavi vobis diligere inimicos, et benefacere eis de vestris corporalibus bonis non tamen de meis spiritalibus passim: quoniam in natura vobiscum communes sunt, non in fide; et Deus carnalia beneficia dignis, et indignis similiter praestat, non autem gratias spiritales. *August. ib.* Quaerendum autem est quid sit sanctum, quid margaritae, quid porci. Sanctum est quod corrumpere nefas est; cuius sceleris voluntas rea tenetur, quamvis illud incorruptibile maneat. Margaritae autem sunt quaecumque spiritalia magni aestimanda sunt. Licet itaque una eademque res et sanctum, et margarita dici possit: sed sanctum dicitur ex eo quod non debet corrumpi, margarita vero ex eo quod non (2) debet contemni. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Sanctum est, sicut baptismus, gratia corporis Christi, et huiusmodi; mysteria autem veritatis margaritae sunt, quia sicut margaritae inclusae cochleis positae sunt in profundo maris; sic mysteria divina verbis inclusa, posita sunt in altitudine sensus sacrae Scripturae. *Chrysost. hom. 24.* Quae quidem his qui bonae mentis sunt, et intellectum habent, revelata honesta apparent; his autem qui insensibiles sunt, magis videntur reverenda, cum ignorantur. *August. ib.* Canes autem pro impugnatoribus veritatis, porcos pro contemptoribus positos non incongrue accipimus. Quapropter, quia canes exiliunt ad dilacerandum, quod autem dilacerant integrum esse non sinunt, dixit: *Nolite sanctum dare canibus*, quia quantum in ipsis est, si fieri posset, conantur perimere veritatem. Porci autem quamvis non ita ut canes morsu appetant, passim tamen calcando inquinant; et ideo dicit: *Neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Raban.* Vel canes sunt ad vomitum reversi; porci nondum conversi, sed in luto vitiorum (3) conversati. *Chrysost. in Matt.* Vel aliter: Canis et porcus immunda animalia sunt; sed canis ex omni parte, quia nec ruminat, nec ungulam findit; porcus autem ex parte; nam ungulam habet fissam, sed non ruminat. Propter quod canes puto intelligendos Gentiles omnino immundos, et propter actus, et propter fidem; porcos autem haereticos, quia nomen Domini invocare videntur: (4) *Nolite ergo sanctum dare canibus*; quia baptismus, et alia sacramenta non sunt danda, nisi fidem habentibus. Item mysteria veritatis idest margaritae, non sunt dandae nisi desiderantibus veritatem, et cum ratione humana viventibus. Si enim porcis eas miseris, idest coenosae vitae delectatione gravatis, non intelligerent pretiositatem earum; sed aestimant eas similes ceteris fabulis mundialibus, et eas actibus suis carnalibus conculcant. *August. ib.* Calcari enim dicitur quidquid contemnitur: et ideo dicitur: *Ne forte conculcent eas pedibus suis. Glos.* Dicit autem; *Ne forte*, quia resipiscere possunt ab immunditia. *August. ib.* Quod autem sequitur: *Et conversi disrumpant vos*, non ait ipsas margaritas: illas enim conculcant, et cum convertuntur, ut adhuc aliquid audiant, disrumpunt eum a quo missas margaritas conculcant: non enim facile inveneris quod ei gratum esse possit, a quo magno labore inventa contemnantur. Qui ergo tales docent quomodo non disrumpantur indignando, et stomachando non video. *Chrysost. in Matth.* Vel porci non solum carnalibus actibus margaritas conculcant, sed etiam

(1) *Al.* insilire.

(2) *Al.* potest. (3) *Al.* versati. (4) *Al.* Non est ergo.

post modicum conversi, per inobedientiam rumpunt praebitores earum. Frequenter autem et scandalizati calumniantur eos quasi dogmatum novorum seminatores. Canes etiam conculcantes sancta sordidis actibus disputationibus suis rumpunt praedicatorem veritatis. *Chrysost. hom. 24.* Et bene dixit, *Conversi*; fingunt enim mansuetudinem, ut addiscant; deinde cum didicerint, detrahunt. *Chrysost. in Matth.* Rationabiliter autem margaritas dari porcis prohibuit: quia si porcis minus immundis mitti vetantur, quanto magis canibus plus immundis? De sancto autem dando idem aestimare non possumus: quia frequenter etiam benedictionem damus (1) pecorum more viventibus Christianis, non quia merentur accipere, sed ne forte plenius scandalizati dispereant. *August. ibid. cap. 32.* Cavendum est ergo, ne quid aperiatur ei, qui non capit: melius enim quaerit id quod clausum est, quam id quod apertum est; aut infestat per odium, ut canis, aut negligit per contemptum, ut porcus. Non est autem consequens ut si verum occultatur, etiam falsum dicatur; quia Dominus, quamvis nihil mentitus sit, vera tamen aliqua occultavit, secundum illud *Ioan. 16. Adhuc habeo vobis multa dicere, quae non potestis portare modo.* Sed si aliquis non capit propter sordes, mundandus est vel verbo vel opere, quantum fieri potest a nobis. Quia autem Dominus quaedam dixisse invenitur quae multi qui aderant vel resistendo vel contemnendo non receperunt; non putandus est sanctum dedisse canibus, aut margaritas ante porcos misisse. Dedit enim eis qui capere poterant, et simul aderant, quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat; et quamvis tentantes eum in ipsis quae eis respondebat, contabescerent, alii tamen qui poterant capere ex illorum occasione multa utiliter audiebant. Qui ergo novit quid respondeat, debet respondere saltem propter illos, quibus desperatio suboritur, si propositam quaestionem solvi non posse crediderint; et hoc de rebus ad instructionem salutis pertinentibus. De supervacuis autem et noxiis, nihil dicendum est; sed hoc ipsum explicandum est, cur inquirenti talia non oporteat respondere.

4. Petite, et dabitur vobis: quaerite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quaerit, invenit; et pulsanti, aperietur.

4. *Hieron.* Quia carnalia supra vetuerat postulari; quid petere debeamus ostendit, dicens: *Petite, et dabitur vobis. August. de serm. Dom. lib. 2. c. 33.* Vel aliter: Cum praeceptum esset, ne sanctum daretur canibus, et margaritae ante porcos mitterentur; potuit auditor suae ignorantiae conscius dicere quid sanctum me dare canibus vetas, cum adhuc me habere non videam? Et ideo opportune subiecit, dicens: *Petite, et accipietis. Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Quoniam (2) ad significandam orationem quaedam dederat eis mandata, dicens: *Nolite iudicare*; competenter adiungit: *Petite, et dabitur vobis*; quasi dicat: Si hanc clementiam servaveritis ad inimicos, quicquid clausum vobis videtur, *Pulsate, et aperietur vobis. Petite* ergo precibus, die ac nocte orantes; *quaerite* studio, et labore: nec enim laborantes circa Scripturas acquirimus scientiam sine gratia Dei, nec gratiam acquirimus nisi studuerimus, ne donum Dei negligentibus detur. *Pulsate* autem oratione, et ieiuniis, et eleemosynis. Sicut enim qui pulsat ostium non tantum voce clamat, sed manu; sic et qui bona opera facit, pulsat operibus bonis. Sed dices: Hoc ipsum peto ut sciam, et faciam: quomodo ergo possum facere priusquam accipiam? Sed quod potes fac, ut amplius possis, et quod scis serva, ut amplius scias. Vel aliter: Cum dixisset supra omnibus, ut indulgerent inimicis, et postea prohibuerit, ne sub obtentu dilectionis sancta canibus darent; nunc dat eis bonum consilium, ut petant Deum pro illis, et dabitur eis; quaerant eos qui perierant in peccatis, et invenient; pulsent eos qui in erroribus sunt conclusi, et aperiet eos Deus, ut habeat sermo eorum ad animas eorum ingressum. Vel aliter: Quoniam maiora erant mandata superius posita, quam virtus humana, transmittit eos ad Deum, cuius gratiae nihil impossibile est, dicens: *Petite, et dabitur vobis*: ut quod ex hominibus consummari non potest, per gratiam Dei adimpleatur. Cum enim alia animalia Deus muniverit veloci pedum cursu aut velocibus pennis aut unguibus aut dentibus aut cornibus, hominem solum sic disposuit ut virtus illius sit ipse, ut infirmitatis suae necessitate coactus, semper necessarium habeat Dominum suum. *Glos.* Petimus autem fide, quaerimus spe, pulsamus caritate. Primum petere debes, ut habeas; post quaerere, ut invenias; inventa observare, ut introeas. *Remig.* Vel aliter: Petimus orando, quaerimus recte vivendo, pulsamus perseverando. *August. ib.* Petitio autem pertinet ad impetrandam sanitatem animi, ut ea quae praecipiuntur, implere possimus; inquisitio autem ad inveniendam veritatem. Sed cum quisque veram viam invenerit, perveniet ad ipsam possessionem, quae tantum pulsanti aperietur. *August. in lib. Retract. lib. 1. c. 19.* Operose quidem ista tria quid inter se differant, sic exponendum putavi: sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur; unde postea concludit, dicens: *Dabit bona petentibus se. Chrysost. hom. 24.* Per hoc ergo quod addidit, *Quaerite, et pulsate,* cum instantia multa, et robore peti iussit. Qui enim quaerit, omnia alia proiicit a mente, et ad illud solum afficitur quod quaerit; qui autem pulsat, cum vehementia, et fervida mente venit. *Chrysost. in Matth.* Quia vero dixerat, *Petite, et accipietis*, ne forte peccatores audientes dicerent: Ad hoc Dominus dignos hortatur: nos autem indigni sumus; ideo repetit, ut tam iustis quam peccatoribus misericordiam Dei commendet; et ideo dicit: *Omnis qui petit, accipit*; idest sive iustus sit, sive peccator, tamen petere non dubitet, ut constet neminem sperni, nisi qui petere dubitavit a Deo. Non enim credibile est, ut opus pietatis quod exhibetur benefaciendo inimicis, Deus iniungat hominibus; ipse autem non faciat, cum sit bonus. *August. sup. Ioan. tract. 44.* Unde peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores non audiret, frustra Publicanus dixisset: *Luc. 18. Domine propitius esto mihi peccatori*, et ex

(1) *Al.* peccatorum. (2) *Al.* ad sanctificandam.

ista confessione meruisset iustificationem. *Prosp. in lib. senten. August. sent. 87.* Fideliter autem supplicans Deo pro necessitatibus huius vitae, et misericorditer auditur, et misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit utile, magis novit medicus quam aegrotus. Si autem id postulat quod Deus; et praecipit et promittit, fiet omnino quod possit: quia accipiet caritas quod petit veritas. *August. ad Paulin. et Theras. epist. 45.* Bonus autem Dominus, qui non tribuit saepe quod volumus, ut quod malimus attribuat. *August. de serm. Dom. l. 2. c. 33.* Perseverantia etiam opus est, ut accipiamus quod petimus. *August. de ver. Dom. serm. 5.* Cum enim Deus aliquando tardius dat, commendat dona, non negat: diu desiderata, dulcius obtinentur: cito autem data, vilescunt. Pete ergo et quaere iusta. Petendo enim et quaerendo, crescit appetitus ut capias: servat tibi Deus quod non vult cito dare, ut tu discas magna magne (1) considerare; ideo oportet semper orare, et non deficere.

5. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in caelis est, dabit bona petentibus se?

5. *August. de ser. Dom. lib. 2. c. 33.* Sicut in superioribus egit de volatilibus caeli, et de liliis agri, ut spes de minoribus ad maiora consurgeret: ita et in hoc loco, cum dicit: *Aut quis ex vobis homo. Chrysost. in Matth.* Ne forte aliquis considerans quanta est differentia inter Deum, et hominem, et ponderans peccata sua, dum desperat impetrare, nec incipiat petere; patrum et filiorum similitudinem introduxit, ut si propter peccata nostra desperamus, propter paternam bonitatem Dei speremus. *Chrysost. hom. 24.* Duo autem oportet adesse oranti, et petere vehementer, et quae oportet petere. Haec autem sunt spiritualia: etenim Salomon, quia petiit quod petere oportebat, velociter accepit. *Chrysost. in Matt.* Quae autem petere oportet sub similitudine panis, et piscis ostendit. Panis enim est verbum de notitia Dei Patris. Lapis est omne mendacium quod habet scandalum offensionis ad animam. *Remig.* Piscem autem possumus intelligere verbum de Christo; serpentem autem ipsum diabolum. Vel per panem intelligitur doctrina spiritualis: per lapidem ignorantia: per piscem unda baptismatis sacri: per serpentem astutia diaboli, sive infidelitas. *Raban.* Vel panis, qui est communis cibus, caritatem significat, sine qua aliae virtutes nihil valent. Piscis significat fidem, quae ex aqua baptismatis orta est, et in mediis fluctibus huius vitae pulsatur, et tamen vivit. Lucas autem addidit tertium, scilicet ovum, quod est spes animalis, unde spem significat. Contra caritatem ponit lapidem, idest odii duritiam: contra fidem, serpentem, idest perfidiae venenum: contra spem, scorpionem, idest desperationem, quae retro pungit, sicut scorpio. *Remig.* Est ergo sensus: Non est timendum, quod si petamus a Deo Patre panem, idest doctrinam vel caritatem, quod porrigat lapidem; idest quod permittat cor nostrum constringi aut frigore odiorum aut duritia mentis: vel quod si petierimus fidem, ipse nos permittat perire veneno infidelitatis; unde sequitur: *Si ergo vos cum sitis mali. Chrysost. hom. 24.* Haec autem dixit, non detrahens humanae naturae, neque malum confitens omne genus humanum, sed ad differentiam bonitatis suae, dilectionem paternam malitiam vocans: tanta est superabundantia amoris ipsius ad homines. Quia quantum ad comparationem Dei, qui solus singulariter bonus est, omnes mali videntur, sicut ad comparationem solis omne lucidum videtur obscurum. *Hieron.* Vel forte Apostolos malos dixit, quia sub Apostolorum persona omne hominum genus damnatur, cuius ab infantia cor ad malum appositum est, ut in Genesi legitur. Nec mirum, huius saeculi homines dici malos, cum et Apostolus memoret, *Eph. 5. Quoniam dies mali sunt. August. ib.* Vel malos appellavit huius saeculi dilectores; unde et bona quae dant, secundum eorum sensum bona dicenda sunt, quia hoc pro bonis habent; quamquam et in rerum natura ista bona sint temporalia, et ad istam vitam infirmam pertinentia. *August. de ver. Dom. serm. 5.* Bonum enim quod facit bonos, Deus est. Aurum, et argentum bonum est, non quod te faciat bonum, sed unde facias bonum. Mali ergo cum simus, et bonum patrem habeamus, non semper mali remaneamus. *August. de ser. Dom. lib. 2. c. 33.* Si ergo cum simus mali, novimus id dare quod petimus; quanto magis sperandum est daturum Deum nobis bona petentibus? *Chrysost. in Matth.* Quoniam autem non omnia petentibus praestat, sed bona tantummodo; ideo convenienter addidit, *bona. Glos.* A Deo enim non nisi bona percipimus, qualiacumque nobis videantur; omnia enim dilectis in bonum cooperantur. *Remig.* Et sciendum, quod ubi Matthaeus sic dicit: *Dabit bona*, Lucas dicit: *Dabit spiritum bonum.* Sed non debet videri contrarium, quia cuncta bona quae homo a Deo accipit, per gratiam Spiritus S. dantur.

6. Omnia ergo, quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Haec est enim lex, et Prophetae.

6. *August. de ser. Dom. lib. 2. c. 34.* Firmitas quaedam, et valentia ambulandi per sapientiae viam in bonis moribus constituta est, quibus perducuntur homines usque ad mundationem, et simplicitatem cordis, de qua iamdiu loquens, ita concludit: *Omnia quaecumque vultis.* Nemo enim est, qui velit quemquam duplici corde secum agere. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Supra propter sanctificandam orationem mandavit, ut non iudicent homines eos, qui peccant in ipsos. Et quia ab ordine narrationis suae recedens introduxit alia quaedam, nunc ad mandatum quod coeperat rediens, ait: *Omnia quaecumque vultis*, idest non solum mando, *nolite iudicare*, sed et *quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite eis*: et tunc impetrabiliter poteritis orare. *Glos.* Vel aliter: Omnium bonorum spiritualium distributor est Spiritus S. ut opera caritatis impleantur; unde sub-

(1) *Al.* desiderare.

dit. *Omnia ergo etc. Chrysost. hom. 24.* Vel aliter: Vult Dominus demonstrare, quoniam oportet homines et superius inquirere auxilium, et quae a seipsis sunt simul inferre: unde cum dixisset: *Petite, quaerite, et pulsate*, docet aperte ipsos homines studiosos esse; et ideo subdit: *Omnia quaecumque vultis etc. Aug. de ver. Dom. ser. 5.* Vel aliter: Promiserat se Dominus petentibus bona largiturum. Ut autem ille agnoscat mendicos suos, agnoscamus et nos nostros. Excepta enim substantia facultatum, tales sunt qui petunt, quales a quibus petunt. Quam frontem habes petendi ad Deum tuum, qui non agnoscis patrem tuum? Hinc est quod Prover. 21. dicitur: *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.* Quid autem petenti proximo debeamus impendere, ut et ipsi audiamur a Deo, ex hoc considerare possumus quod ab aliis volumus nobis impendi. Et ideo dixit: *Omne ergo quaecumque vultis. Chrysost. ser. 5.* Non simpliciter dicit *omnia*, sed addidit, *ergo*, quasi dicat: Si vultis audiri cum illis quae dixit et haec facite. Non autem dixit: Quaecumque vis effici tibi a Deo, haec fac ad proximum; ut non dicas. Qualiter hoc est possibile? Sed ait: Quaecumque volueris effici tibi a conservo, haec et circa proximum ostende. *August. de ser. Dom. lib. 2. c. 34.* Quidam latini Codices habent additum, *Bona*; quod additum puto ad manifestationem sententiae. Occurrebat enim quod si quisquam flagitiose aliquid erga se fieri velit, et ad hoc referat istam sententiam, ut hoc prior illi faciat a quo sibi fieri cupit; ridiculum est hunc putare istam implesse sententiam. Intelligendum est autem perfectam esse sententiam, etiam si hoc non addatur. Quod enim dictum est: *Omnia quaecumque vultis*: non usitate ac passim, sed proprie dictum accipi oportet. Voluntas namque non est nisi in bonis: nam in malis cupiditas proprie dicitur, non voluntas; non quia sic semper loquantur Scripturae, sed ubi oportet, ibi omnino proprium verbum tenent, ut non aliud intelligatur. *Cyprian. de or. Dom. ser. 6.* Cum autem Dei verbum Dominus Iesus Christus omnibus venerit, praeceptorum suorum fecit grande compendium, cum dixit: *Quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite eis*; unde subdit: *Haec est enim lex, et Prophetae. Chrysost. in Matt.* Nam quaecumque lex, et Prophetae sparsim in omnibus praeceperunt Scripturis, in hoc compendioso continentur mandato, quasi innumerabiles arborum rami in una radice. *Gregor. 10. Moral. cap. 6.* Qui enim cogitat, ut ea alteri faciat, quae ipse sibi ab altero fieri expectat, pensat nimirum, ut malis bona, et bonis meliora reddat, *Chrysost. hom. 24.* Unde manifestum est, et quoniam ex nobis quae deceant omnes scimus, et non est possibile ad ignorantiam refugere. *August. ibid.* Videtur autem praeceptum ad dilectionem proximi pertinere, non autem ad Dei; cum in alio loco duo esse praecepta dicat, in quibus lex pendet, et Prophetae. Cum autem hic non addit, tota lex, quod ibi addidit, servavit locum alteri praecepto, quod est de dilectione Dei. *August. l. 8. de Trin. cap. 7* Vel aliter: Ideo Scriptura tantum dilectionem proximi commemorat, cum dicit; *Omnia quaecunque vultis*, quia qui proximum diligit, consequens est, ut et ipsam praecipue dilectionem diligat: Deus autem dilectio est: consequens est ergo, ut praecipue diligat Deum.

7. Intrate per angustam portam, quia lata porta, et spatiosa via est, quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via est, quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam.

7. *August. de ser. Dom. in mon. lib. 2. c. 35.* Admonuerat superius Dominus ad habendum cor simplex, et mundum, in quo quaeritur Deus: sed quia hoc paucorum est, iam incipit de investiganda sapientia loqui, cui investigandae, et contemplandae talis oculus per omnia superiora perductus est, quo videri iam possit arcta via, et angusta porta; unde subdit: *Intrate per angustam portam. Glos.* Vel aliter: Etsi difficile sit, ut alii facias, quod tibi vis fieri: tamen sic faciendum est, ut intremus per angustam portam. *Chrysost. in Mattheum.* Vel aliter: Tertia haec convenientia ad iustitiam ieiunii pertinet, ut sit ordo narrationis talis: *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum*; et postea sequitur: *Intrate per angustam portam.* Praecipue enim tres sunt naturales passiones, et intimae carnis: primo esca et potus; deinde amor viri ad mulierem: tertio loco somnus, et ideo gravius est eas a natura carnali praecidere quam ceteras passiones. Et ideo nullius passionis abstinentia sic sanctificat corpus, sicut quod homo sit castus, ieiunus, et in vigiliis perseverans. Propter omnes has iustititias, et praecipue propter laboriosissimum ieiunium, dicit: *Intrate per angustam portam.* Porta perditionis est diabolus, per quem introitur in gehennam; porta vitae est Christus, per quem introitur in regna caelestia? Lata autem porta dicitur esse diabolus, non magnitudine potestatis extensus, sed effrenatae (1) superbiae licentia dilatatus. Porta autem angusta dicitur Christus non parvitate potestatis exiguus, sed humilitatis ratione collectus; quia quem totus non capit mundus, seipsum intra angustias uteri virginalis inclusit. Via autem perditionis est omnis iniquitas. Dicitur autem spatiosa, quia est intra regulam disciplinae inclusa; et ambulantes in ea quicquid eos delectaverit, hoc sequuntur. Via autem vitae dicitur esse omnis iustitia, et propter contrarias causas esse arcta. Considerandum autem, quia nisi quis ambulaverit per viam, non potest pervenire ad portam: qui enim non ambulant per viam iustitiae, impossibile est ut vere Christum cognoscant. Similiter nec incurrit in manus diaboli, nisi qui in via ambulat peccatorum. *Greg. super Ezec. hom. 17.* Quamvis autem caritas sit lata, tamen per angusta et ardua homines ducit a terra. Satis angustum est omnia praetermittere, unum solum diligere, prospera non ambire, adversa non timere. *Chrysost. hom. 24.* Sed cum postea dicat: *Iugum meum suave est, et onus meum leve*; qualiter hic angustam esse viam ait, et arctam? Sed et hic monstrat eam levem esse, et suavem: quoniam via est, et porta est, sicut et altera, quae lata et spatiosa dicitur, ipsa via et porta est. Horum autem nihil mansurum est, sed omnia pertranseunt.

(1) *Al.* sapientiae.

Transire autem labores, et sudores, et in bonum finem devenire, scilicet in vitam sufficiens est mitigare eos, qui agones patiuntur. Si enim tempestates nautis, et vulnera militibus levia sunt propter spem praemiorum pereuntium; multo magis cum caelum praeiacens fuerit et immortalia praemia, nullum aliquis sentiet imminentium periculorum. Sed et hoc ipsum, quod illam arctam vocavit, maxime ad faciendam illam facilem conferebat: per hoc siquidem ut semper vigilarent admonuit: hoc enim Dominus dicit erigens nostrum desiderium. Qui enim in agone certat, cum viderit principem admirantem labores agonum, animosior fit. Ne igitur moesti simus, cum multa nobis hic contigerint tristia, quia arcta est via, sed non civitas; ideo neque hic quietem oportet expectare, neque ibi triste aliquid praestolari. Dicens autem, *quam pauci sunt qui inveniunt eam*, rursus hic multorum desidiam significavit, et audientes erudivit non multorum prosperitatibus attendere, sed paucorum laboribus. *Hieron.* Significanter igitur de utraque via locutus dixit, quod per latam multi ambulant, angustam pauci inveniunt: latam enim non quaerimus, nec inventione opus est, quia sponte se offert, et errantium via est: angustam vero nec omnes inveniunt, nec qui invenerint, statim ingrediuntur per eam. Siquidem multi inventa veritatis via, capti voluptatibus saeculi de medio itinere revertuntur.

8. Attendite a falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas: aut de tribulis ficos? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autem arbor, malos fructus facit. Non potest autem arbor mala bonos fructus facere, neque arbor bona, malos fructus facere. Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

8. *Chrysost. in Matt.* Supra mandaverat Apostolis Dominus, ne eleemosynas, orationes, et ieiunia coram hominibus, sicut hypocritae, faciant; et ideo ad cognoscendum, quia haec omnia in hypocrisi fieri possunt, loquitur dicens: *Attendite a falsis Prophetis. August. de ser. Dom. lib. 2. c. 36.* Vel aliter: Cum dixisset Dominus paucos esse qui inveniunt angustam portam, et arctam viam, ne haeretici, qui plerumque se sub nomine paucitatis commendant, se nobis supponant, statim subiicit, dicens: *Attendite a falsis Prophetis. Chrysost. hom. 42.* Vel aliter: Quia dictum est, quod angusta est porta; sed et multi sunt, qui pervertunt eam quae illuc fert viam; ideoque induxit: *Attendite a falsis Prophetis*: in quo ut maiorem sollicitudinem habeant, meminit eorum, quae patribus eorum facta sunt, falsos Prophetas vocans: etenim tunc talia contigerunt. *Chrysost. in Matth.* Quod autem scriptum est infra: *Quia lex, et Prophetae usque ad Ioannem*, dicitur, quia prophetia de Christo non erat futura post eum. Prophetae autem et fuerunt, et sunt; sed non qui prophetarent de Christo, sed qui interpretarentur ea quae de Christo ab antiquis fuerant prophetata, idest doctores Ecclesiarum: nec enim potest quis propheticos interpretari sensus, nisi per spiritum prophetiae. Sciens ergo Dominus futuros esse falsos doctores haeresum diversarum admonet dicens: *Attendite a falsis Prophetis.* Quia enim non erant futuri manifesti Gentiles, sed absconditi sub nomine Christiano, non dixit, Aspicite, sed, *Attendite*: ubi enim res certa est, aspicitur, idest simpliciter videtur; ubi autem incerta, attenditur, idest caute consideratur. Item dicit, *Attendite*, quia firma tutela salutis est scire quem fugias. Non autem sic admonet, *Attendite*, quasi invito Deo diabolus haereses introducat, sed eo permittente; quia enim non sine iudicio vult servos habere, ideo misit tentationem, quia vero non vult eos per ignorantiam perire, ideo praemonet. Ne autem aliquis haereticus doctor dicat; quia non dixit eos falsos Prophetas, sed Gentilium, et Iudaeorum doctores, ideo addidit: *Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Oves enim Christiani dicuntur; vestimentum autem ovile est species Christianitatis, et simulatae religionis. Nulla autem res sic exterminat bonum, sicut simulatio: nam malum sub specie boni celatum, dum non cognoscitur, non cavetur. Et ne adhuc dicat haereticus, quia de veris doctoribus; loquitur, qui tamen peccatores sunt: ideo addit: *Intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Catholici autem doctores, etsi fuerint peccatores, servi quidem carnis dicuntur; non tamen lupi rapaces, quia non habent propositum perdere Christianos. Manifeste ergo de haereticis doctoribus dicit, quia eo proposito speciem Christianorum suscipiunt, ut Christianos iniquo seductionis morsu dilanient; de quibus dixit Apostolus *Act. 20. Scio quia post discessum meum, intrabunt in vos lupi graves, non parcentes gregi. Chrysost. hom. 24.* Sed tamen videtur falsos Prophetas hic non haereticos insinuare, sed eos quidem, qui vitae sunt corruptae, sed facie quidem virtutis induuntur, (1) unde dixit: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Apud haereticos enim est multoties, et vitam invenire, apud hos autem quos dixi, nequaquam. *August. de ser. Dom. lib. 2. c. 38.* Unde rectissime quaeritur, quos fructus nos attendere voluerit. Multi enim quaedam in fructibus deputant, quae ad vestitum ovium pertinent, et hoc modo de lupis decipiuntur: secuti enim sunt vel ieiunia vel eleemosynas vel orationes, quae praetendunt hominibus, placere cupientes eis, quibus ista difficilia videntur. Hi ergo non sunt fructus, de quibus cognosci istos monet. Ista enim quae cum bono animo fiunt, sunt proprie ovibus vestes: cum autem malo, in errore, non aliud quam lupos tegunt; sed non ideo debent oves odisse vestimentum suum, quod plerumque illo se occultant lupi. Qui sunt ergo fructus, quibus cognoscamus arborem malam? Dicit Apostolus *Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, quae sunt, fornicatio, immunditia.* Qui vero sunt fructus quibus cognoscamus arborem bonam? Idem Apostolus ostendit, dicens: *Fructus autem spiritus sunt, caritas, gaudium, pax. Chrysost. in Mat.*

(1) *Al.* quia induxit.

Fructus etiam (1) eius ovis est confessio eius fidei ; qui enim secundum Deum vocem humilitatis et veraе confessionis emittit , ovis est; qui autem contra veritatem blasphemiis ululat contra Deum, lupus est. *Hieron.* Et sic ergo potest de omnibus intelligi, quod hic de falsis Prophetis dicitur, qui aliud habitu, ac sermone promittunt, aliud opere demonstrant. Specialiter de haereticis intelligendum videtur, qui videntur continentia, ac ieiunio quasi quadam pietatis veste se circumdare; intrinsecus autem habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. *August. ib. c. 39.* Sed ex operibus conici potest , utrum exteriorem cultum ambitione aliqua faciant. Cum enim coeperint aliquibus tentationibus ea ipsa vel subtrahi vel negari, quae isto velamine vel consecuti sunt vel consequi cupierunt ; tunc necesse est ut appareat, utrum lupus in ovina pelle sit, an ovis in sua. *Gegor. 31. Moral. c. 11.* Hypocrita etiam sanctae Ecclesiae pace premitur, idcirco ante oculos nostros religione vestitur. Si qua vero fidei tentatio erumpat, statim lupi mens rabida habitu se ovinae pellis expoliat, quantumque contra bonos saeviat, persequens demonstrat. *Chrysost homil. 24. a med.* Facile etiam hypocritae capiuntur: via enim quam iussi sunt ambulare, laboriosa est , hypocrita autem laborare non utique eliget. Deinde ut non dicas, quoniam impossibile est cognoscere tales, rursum rationem ab humano exemplo ponit, dicens: *Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Chrysost. in Matth.* Uva in se mysterium Christi habet: sicut enim botrus multa in se grana ligno mediante suspendit: sic et Christus multos sibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. Ficus autem est Ecclesia, quae multos fideles tenet dulci quodam caritatis amplexu, sicut ficus multa grana uno tegmine tenet inclusa. Sunt ergo ficus signa haec, caritatis quidem in dulcedine, unitatis autem in coniunctione granorum. In uva autem patientiae quidem lignum est, quia in torcular mittitur; gaudii autem, quia vinum laetificat cor hominis ; sinceritatis, quia non est aqua permixtum; suavitatis autem in delectatione. Spinae autem, et tribuli sunt haeretici. Sicut ergo spina vel tribulus ex quacumque parte habet aculeos, sic et servos diaboli ex qua parte consideraveris, iniquitatis pleni sunt. Non possunt ergo huiusmodi spinae, et tribuli ecclesiasticos fructus proferre. Quod autem particulariter sub similitudine ficus et vitis, spinae, et tribuli dixerat; ostendit consequentes universaliter esse verum, cum dicit: *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fructus malos facit. August. ib. c. 56.* In hoc autem loco illorum error cavendus est, qui de duabus arboribus duas naturas opinantur esse : quarum una sit Dei, altera vero non. Non autem eos adiuvare duas istas arbores dicendum est, quia de hominibus eum dicere planum est, si quis praecedentia, et consequentia legerit. *August. l. 12. de civ. Dei c. 5.* (2) Nominibus autem praedictis ipsae naturae displicent , non eas considerantibus secundum utilitatem suam ; non autem ex commodo vel incommodo nostro , sed per seipsam considerata natura dat artifici suo gloriam. Naturae igitur omnes quoniam sunt, et ideo habent modum suum, speciem suam, et quandam secum pacem suam, profecto bonae sunt. *Chrysost. hom. 24.* Ut autem nullus dicat, quoniam mala arbor fert quidem fructus malos, fert autem et bonos; et sic difficilis sit cognitio duplici prolatione existente ; ideo subiungit: *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. August. de ser. Dom. l. 2. c. 36.* Ex hoc verbo putant Manichaei, neque animam malum fieri posse , ut in melius commutetur, neque bonam in deterius; quasi dictum sit: Non potest arbor bona mala fieri , neque mala fieri bona; sed ita dictum est: *Non potest arbor bona fructus malos facere,* nec e converso. Arbor quippe est ispa anima, idest ipse homo: fructus vero opera hominis. Non ergo potest malus homo bona operari , neque bonus mala. Ergo si vult malus bona operari, prius bonus fiat. Quandiu autem quisque malus est, non potest facere fructus bonos. Sicut enim potest fieri, ut quod fuit nix , non sit: non autem ut nix sit calida: sic potest fieri ut qui malus fuit, non sit malus; non tamen fieri potest, ut malus bene faciat; quia etsi aliquando utilis est, non hoc ipse facit, sed fit de illo divina providentia procurante. *Raban.* Homo autem ipse arbor bona vel mala dicitur propter voluntatem bonam vel malam. Fructus autem sunt opera, quae nec bona malae voluntatis esse possunt , nec mala bonae voluntatis. *August. con. Iuli. lib. 1. c. 3.* Sic autem manifestum est ex voluntate mala, tanquam ex arbore mala fructus eius fieri omnia opera mala; sic ipsam voluntatem malam unde dices esse exortam , nisi quia voluntas mala Angeli ex Angelo, ex homine hominis orta est? Quid autem erant haec duo antequam in eis ista mala orirentur, nisi bonum opus Dei, et bona atque laudanda natura? Ecce ex bono oritur malum; nec fuit omnino unde oriri possit, nisi ex bono; ipsam dico voluntatem malam, quoniam nullum malum praecessit , non opera mala, quae non sunt nisi ex voluntate mala tanquam ex arbore mala : nec ideo tanquam ex bono potuit oriri voluntas mala, quia bonum factum est a bono Deo: sed quia de nihilo factum est non de Deo. *Hieron.* (3) Quaerebamus autem ab haereticis, qui duas in se contrarias dicunt esse naturas , si iuxta intelligentiam eorum , arbor bona malos fructus facere non potest , quomodo Moyses arbor bona peccaverit ad aquam contradictionis, Petrus quoque in passione Dominum negaverit, dicens: *Nescio hominem.* Aut qua consequentia socer Moysi arbor mala, qui in Deum Israel non credebat, dedit consilium bonum? *Chrysost. ib.* Quia vero punire non iusserat falsos Prophetas, ideo terret eos secundum poenam, quae est a Deo, dicens: *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur*; quibus verbis et Iudaeos insinuare videtur ; ideoque verborum Ioannis Baptistae meminit, per eadem verba poenam eis subscribens. Etenim et ille hoc dixit (4) ad Iudaeos, instantem securim , et arborem excidendam , et ignem inextinguibilem commemorans. Si quis autem diligenter investigabit, duae poenae sunt : et excidi

(1) *Al. P. Nicolaus habet:* Fructus etiam hominis est.
(2) *Al.* hominibus.
(3) *Al.* quaeramus. (4) *Al.* ad Iudaeos securim et arborem incisam.

et comburi; qui enim comburitur,' et a regno exciditur omnino; quae poena difficilior est. Multi autem gehennam solum abhorrent, ego autem casum illius gloriae multo amariorem poenam, quam ipsius gehennae supplicium esse dico. Quod enim parvum, vel magnum malum non susciperet Pater, ut videat et potiatur dulcissimo filio? Hoc itaque in gloria illa putemus; non enim aliquis filius ita suavis est Patri, ut illorum bonorum requies, et dissolvi et esse cum Christo. Intolerabilis quidem poena est, (1) et gehenna, sed si quis decem mille ponat gehennas, nihil tale dicit, quale est a beata gloria illa excidere, et odio haberi a Christo. *Glos.* Ex praemissa autem similitudine concludit, quod supra iam dixerat quasi manifestum, dicens: *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.*

9. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum caelorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum. Multi dicent mihi in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos. Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.

9. *Hieron.* Sicut supra dixerat eos, qui habent vestem bonae vitae, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc e contrario asserit, nec his quidem accomodandam fidem qui cum polleant integritate doctrinae, malis operibus destruunt: utrumque enim Dei servis necessarium est ut et opus sermone, et sermo operibus comprobetur; et ideo dicit: *Non omnis qui dicit mihi: Domine Domine, intrabit in regnum caelorum. Chrysost. hom. 25.* Ubi Iudaeos maxime tangere videtur in dogmatibus omnia ponentes; unde et Paulus *Roman. 2.* eos incusat, dicens: *Si autem tu Iudaeus cognominaris et requiescis in lege. Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Quoniam falsos Prophetas, et veros ex fructibus eorum docuit discernendos; hic iam manifestius docet qui sunt fructus quibus discernuntur probi doctores, et reprobi. *August. de ser. Do. lib. 2. c. 39.* Cavendum enim est in ipso Christi nomine ab haereticis, vel quibuslibet male intelligentibus, et saeculi huius amatoribus, ne decipiamur; et ideo dicit: *Non omnis qui dicit mihi Domine Domine.* Sed merito potest movere quomodo huic sententiae conveniat illud Apostoli *1. Cor. 12. Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto.* Non enim possumus dicere illos, qui non intrant in regnum caelorum habere Spiritum S. Sed Apostolus proprie posuit hoc verbum, *Dicit*, ut significet voluntatem, atque intellectum dicentis. Ille enim proprie dicit qui voluntatem, ac mentem suam sono vocis enuntiat. Dominus autem generaliter hic posuit verbum dicendi; videtur enim etiam ille dicere, qui nec vult, nec intelligit quod dicit. *Hieron.* Moris est enim Scripturarum dicta pro factis accipere, secundum quem sensum dicit Apostolus *ad Tit. 1. Confitentur scire Deum, factis autem negant. Ambros.* Omne etiam verum a quocumque dicatur, a Spiritu S. est. *August. ib.* Non ergo putemus ad illos fructus de quibus supra dixerat, pertinere, si quis Domino nostro dicat: *Domine Domine*; et ex eo nobis arbor bona videatur: sed illi sunt fructus, facere voluntatem Dei; unde sequitur: *Sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum. Hilar. can. VI.* Caelestis enim regni iter, obedientia voluntatis Dei, non nuncupatio repertura est. *Chrysost. in Matth.* Quae autem est voluntas Dei, ipse Dominus *Ioan. 6.* docet: *Haec est*, inquit, *voluntas eius, qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam.* Credulitatis autem verbum et ad confessionem respicit, et ad actum. Qui ergo non confitetur, aut non conversatur secundum verbum Christi, non intrabit in regnum caelorum. *Chrysost. hom. 25.* Non autem dixit, *Qui facit voluntatem* meam: sed *Patris;* quoniam interim conveniens erat prius hoc suscipi ad imbecillitatem eorum: sed et per hoc illud occulte insinuavit: non est enim alia voluntas Filii, quam quae est *Patris. August. ib. c. 40.* Illud autem ad rem pertinet, ne decipiamur non solum nomine Christi per eos qui nomen habent, et facta non agunt, sed etiam quibusdam factis, atque miraculis, qualia propter infideles cum fecerit Dominus, monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitrantes ibi esse invisibilem sapientiam, ubi miraculum visibile videmus: unde adiungit, et dicit: *Multi dicent mihi in illa die. Chrysost. ib.* Vides qualiter latenter iam seipsum introducit. Quia enim omnem complevit sermonem, monstrat seipsum iudicem esse. Quae enim poena expectat eos qui peccant, iam ante monstravit. Quis autem est qui punit, hoc iam revelat, dicens: *Multi dicent mihi in illa die. Chrysost. in Matt.* Quando scilicet venerit in maiestate Patris sui, quando iam nemo ausurus est garrula contentione sermonum, aut mendacium defendere, aut contradicere veritati, quando opera singulorum loquentur, et ora tacebunt, nec aliter pro altero interveniet, sed singuli ibi timebunt. In illo enim iudicio non erunt tales adulatores homines, sed Angeli veraces; iudex autem Dominus iustus: unde proprie timentium hominum, et angustias patientium, vocem expressit, dicens: *Domine Domine.* Non enim semel sufficit illi dicere *Domine*, quem necessitas timoris adstringit. *Hilar. ib.* Gloriam autem si ex verbi intentione praesumunt in doctrinae prophetia, et daemoniorum fuga et operum virtutibus; atque hinc sibi regnum caelorum pollicentur, dicentes: *Nonne in nomine tuo prophetavimus? Chrysost. homil. 25.* Sed sunt quidam qui dicunt, quoniam mentientes hi hoc dixerunt, ideo salvati non sunt; sed non auderent iudice praesente ad ipsum hoc dicere. Sed et ipsa responsio, et interrogatio ostendit eos talia fecisse. Qui enim hic mirabiles erant apud omnes miracula facientes, illic autem vident seipsos punitos, admirantes dicunt; *Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? etc.* Quidam autem dicunt, quoniam non in tempore, in quo haec miracula faciebat, iniqua agebant, sed postea. Sed si hoc erat, rursus quod Dominus volebat monstrare, non constat,

(1) *Al.* Gehenna esse dico.

quod scilicet neque fides, neque miracula valent, bona vita non existente; quod et Paulus I.Cor. 13. dicit: *Si habuero fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum. Chrysost. in Matth.* Sed considera, quod *in nomine* dicunt, non in spiritu: prophetant enim in nomine Christi, sed in spiritu diaboli; quales sunt divinatores. Sed sic discernuntur, quoniam diabolus interdum falsa dicit; Spiritus nunquam. Concessum est autem et diabolo interdum vera dicere, ut mendacium suum rara veritate commendet. Daemonia autem eiiciunt in nomine Christi habentes spiritum inimici; (1) magis autem non eiiciunt, sed eiicere videntur, colludentibus sibi daemonibus. Faciunt et virtutes, idest miracula, non utilia et necessaria, sed inutilia et vacua. *August. ib. lib. 2. c. 40.* Legant enim quanta fecerint resistentes Moysi Magi Aegyptiorum *Hieron.* Vel aliter: Prophetare, virtutes facere, et daemonia eiicere etiam divina virtute, interdum non est eius meriti qui operatur, sed vel invocatio nominis Christi hoc agit, vel ob condemnationem eorum qui invocant, aut utilitatem eorum qui vident et audiunt, conceditur: ut licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent; ad cuius invocationem fiunt tanta miracula; nam et Saul, et Balaam, et Cayphas prophetaverunt, et in Actibus Apostolum filii Scevae videbantur eiicere daemonia; et Iudas Apostolus cum animo proditoris multa signa inter ceteros Apostolos fecisse narratur. *Chrysost. hom. 25.* Quia enim non omnes ad omnia apte se habebant; sed hi quidem erant vitae purae, fidem autem non tantam habebant, hi autem contrarium; ideo Deus illos per hos convertebat, ut multam ostenderent fidem: hos autem per hoc ineffabile signorum donum, ut fierent meliores, evocabat; unde et cum multa copia hanc gratiam eis dabat. Dicent enim; *Virtutes multas fecimus.* Sed quia circa eum qui eos ita honoravit, ingrati facti sunt, recte sequitur: *Tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos. Hieron.* Signanter dicit, *tunc confitebor*, quia multo tempore ante dicere dissimulaverat. *Chrysost. in Matth.* Grandem enim iram grandis dilatio praecedere debet, quae iustius facit Dei esse iudicium, et digniorem interitum peccatorum. Sciendum autem, quod peccatores nescit Deus, quia non digni sunt, ut cognoscantur a Deo: non quia omnino ipsos non cognoscat, sed quia suos esse illos non cognoscit. (2) Sed videtur eos non cognoscere, quia non eos diligit; sicut etiam non videntur Deum cognoscere qui non colunt eum digne. *Chrysost. hom. 25.* Dicit autem eis, *Numquam novi vos;* quasi non solum in tempore iudicii, sed neque tunc cum miracula faciebatis: multos enim et hic iam odio habet, et ante punitionem avertit. *Hieron.* Observa etiam hoc quod dicit, *Numquam novi vos*, esse contra quosdam dicentes, quod omnes homines semper conversati sunt inter rationabiles creaturas. *Gregor. 20. Moral. cap. 8.* Hac autem sententia datur intelligi, quod in hominibus caritas, humilitas, non autem debeant virtutum signa venerari; unde nunc sancta Ecclesia, etiam si qua sunt haereticorum miracula, despicit; quia haec sanctitatis specimen non esse cognoscit. Probatio quidem sanctitatis non est signa facere, sed proximum ut se diligere, de Deo vera, de proximo meliora quam de seipso sentire. *Aug. con. adver. leg. et Prophet. l. 2. c. 4.* Absit autem, ut secundum Manichaeos ista de Prophetis sanctis Dominus dixerit; sed dictum est de his, qui post eius Evangelium praedicatum in eius nomine sibi loqui videntur, nescientes quid loquantur. *Hilar. ib.* Sic autem hypocritae gloriati sunt, quasi aliquid proprium sit quod loquntur aut faciunt, et non omnia virtus Dei invocata perficiat; cuius doctrinae scientiam lectio afferat, (3) daemoniorum fugam Christi nomen exagitet. De nostro igitur est beata illa aeternitas promerenda, malum omne vitemus, agamusque potius quod vult, quam quod (4) potestate gloriemur. Repudians igitur eos, ac expellens propter opera iniquitatis, dicit: *Discedite a me qui operamini iniquitatem. Hieron.* Non dixit, qui operati estis iniquitatem, ne videretur tollere poenitentiam, sed *qui operamini*, idest qui usque in praesentem horam cum iudicii tempus advenerit, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum. *Chrysost. in Matt.* Nam mors animam a carne separat: animae autem propositum non immutat.

10. Omnis ergo, qui audit verba mea haec, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim erat supra petram. Et omnis qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificavit domum suam supra arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina eius magna.

10. *Chrysost. hom. 25.* Quoniam quidam futuri erant, quae dicta sunt a Domino, admirantes, ostensionem autem quae est per opera non tribuentes, sed praeveniens eos terret, dicens: *Omnis ergo qui audit verba mea haec et facit ea, assimilabitur viro sapienti. Chrysost. in Matth.* Non autem dixit: Aestimabo eum qui audit, et facit, virum sapientem: sed *assimilabitur viro sapienti*; ergo qui similatur homo est; cui autem assimilatur? Christo; Christus autem est sapiens vir, qui aedificavit domum suam, idest Ecclesiam supra petram idest supra fortitudinem fidei. Vir autem stultus est diabolus, qui aedificavit domum suam, idest omnes impios super arenam, idest inconstantiam infidelitatis, aut super carnales homines qui dicuntur arena propter sterilitatem. Et quia non cohaerent sibi, sed sunt per diversas opiniones dispersi, et quia sunt innumerabiles. Pluvia autem est doctrina quae irrigat hominem; nubes autem sunt a quibus pluvia fluit. Quidam a Spiritu S. excitantur, sicut Apostoli, et Prophetae; et quidam a spiritu diaboli, sicut haeretici. Venti autem boni sunt spiritus diversarum virtutum, vel Angeli qui invisi-

(1) *Al.* Magi. (2) *Al. adest* Deus enim naturaliter omnes cognoscit; sed videtur etc.

(3) *P. Nicolai habet* daemonia Christi nomen exagitet.
(4) *P. Nicolai habet* prodest ut gloriemur.

biliter in sensibus hominum operantur, et adducunt ad bona; venti autem mali [sunt spiritus immundi. Flumina autem bona sunt Evangelistae, et Doctores populi: flumina mala (1) homines immundo spiritu pleni, et verbositate instructi: sicut Phylosophi, et ceteri saecularis scientiae professores, de quorum ventre exeunt flumina aquae mortuae. Ecclesiam ergo quam Christus fundavit, non pluvia mendacis doctrinae corrumpit, neque diabolicus flatus impellit, neque violentorum fluminum impetus movet. Nec est contrarium, quod quidam de Ecclesia cadunt: non enim omnes qui Christiani dicuntur, Christi sunt: sed *novit Dominus qui sunt eius.* Sed contra domum quam aedificavit diabolus, descendit pluvia verae doctrinae: venti, idest spiritales gratiae, aut Angeli; flumina quatuor Evangelistae, et caeteri sapientes: et sic cecidit domus idest Gentilitas, ut surgeret Christus; et facta est eius ruina magna, solutis erroribus, convictis mendaciis, et idolis in toto mundo destructis. Christo ergo similis est qui audit verba Christi et facit ea: ipse enim aedificat supra petram, idest Christum qui est omne bonum, ut in quacunque specie boni aliquis aedificaverit, supra Christum aedificasse videatur. Sicut autem Ecclesia aedificata a Christo dirui non potest, sic talem Chistianum, qui se aedificavit super Christum, nulla adversitas deiicere potest, secundum illud *Rom. 8. Quis nos separabit a caritate Christi?* Diabolo autem est similis qui audit verba Christi, et non facit. Verba enim quae audiuntur, et non fiunt, separata sunt et dispersa; et ideo assimilantur arenae, Arena etiam est omnis malitia, vel etiam mundialia bona. Sicut autem domus diaboli destructa est, ita tales supra arenam fundati destruuntur et cadunt. Et est ruina magna si de fundamento fidei aliquid ruinae fuerit passus; non autem si fornicatus fuerit, aut homicidium fecerit; quia habet unde per poenitentiam surgat, sicut et David. *Raban.* Vel ruina magna intelligenda est, qua dicturus est Dominus audientibus, et non facientibus: *Ite in ignem aeternum. Hieron.* Vel aliter: Super arenam quae fluida est, et in unam copulam non potest redigi, omnis haereticorum sermo aedificatur, ut corruat. *Hilar. can. 6.* Vel aliter: In pluviis blandarum, et sensim illabentium voluptatum illecebras significat, quibus primum fides rivis patentibus immadescit, post quas fluviorum procursus, idest gravium cupiditatum motus incurrit, ut exinde tota ventorum vis circumstantium desaeviat, idest universus diabolicae potestatis spiritus inferatur. *August. de ser. Dom. lib. 2. c. 40.* Vel aliter: Pluvia cum in mali alicuius significatione ponitur, caliginosa superstitio intelligitur. Rumores autem hominum ventis comparantur; fluvius autem carnalibus concupiscentiis tanquam fluentibus super terram, qui prosperitatibus inducitur, adversitatibus frangitur; quorum nihil metuit, qui fundatam habet domum supra petram, idest qui non solum audit praeceptum Domini, sed etiam facit. Et in his omnibus periculose subiicit, qui audit, et non facit. Non enim quisque firmat in se, quae Dominus praecipit, vel ipse audit, nisi faciendo. Considerandum autem est, quia cum dixit: *Qui audit verba mea haec*, satis significat istum sermonem omnibus praeceptis, quibus Christiana vita formatur, esse perfectum; ut merito qui secundum ea vivere voluerint, comparentur aedificanti supra petram.

(1) *Al. adest* sunt.

11. Et factum est, cum consummasset Iesus verba haec, admirabantur turbae super doctrina eius: erat enim docens eos, sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum, et pharisaei.

11. *Glos.* Posita doctrina Christi, effectum doctrinae ipsius in turbis ostendit, dicens: *Et factum est, cum consummasset Iesus verba haec, admirabantur turbae super doctrinam eius. Raban.* Consummatio haec ad perfectionem verborum, et integritatem dogmatis pertinet. Quod autem dicitur turbas admirari, aut infideles in turba significat, qui ob hoc stupebant, quia non credebant verbis Salvatoris, aut omnes generaliter demonstrat, qui excellentiam tantae sapientiae in eo venerabantur. *Chrysost. in Matth.* Placatus rationabiliter hominis intellectus laudem generat, victus autem admirationem. Quidquid enim digne laudare non possumus, admiramur. Admiratio tamen eorum magis ad gloriam Christi pertinebat, quam ad fidem ipsorum: si enim crederent in Christum, non mirarentur. Illud enim movet admirationem quod superat facientis, aut dicentis personam; et ideo quod a Deo factum aut dictum est, non admiramur, quia omnia minora sunt quam Dei potentia. Turbae autem erant quae mirabantur, idest populus vulgaris, non principes populi, qui non discendi studio audire solebant; populus autem simplex simpliciter audiebat; sed eorum silentium, si illi interfuissent, suis (2) conditionibus conturbassent; ubi enim est maior scientia, illic fortior malitia; qui enim festinat esse prior, non est contentus esse secundus. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 19.* Ex eo autem quod hic dicitur potest videri discipulorum turbam (3) deseruisse, ex quibus illos duodecim elegerat in monte ex pluribus, quos Apostolos nominavit, quod Matthaeus hic praetermisit. Solis enim discipulis in monte videtur Iesus hunc habuisse sermonem, quem Matthaeus interposuit, et Lucas tacet. Et deinde, cum descendisset in loco campestri, habuisse alterum similem, de quo Matthaeus tacet, Lucas non tacet. Quamquam etiam illud possit occurrere, quod sicut supra dictum est, Apostolis ceterisque turbis praesentibus unum habuisse sermonem, quem Matthaeus, Lucasque narrarunt diverso narrandi modo, sed eadem veritate sententiarum; et sic planum est quod hic dicitur de admiratione turbae. *Chrysost. hom. 26. par. a princ.* Causam autem admirationis subdit, dicens: *Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum, et pharisaei.* Si autem hanc potestatem videntes per opera, scribae eum a se abigebant, ubi sola verba erant potestatem manifestantia, qualiter scandalizati non fuissent? Sed turbae hoc non passae sunt: cum enim anima benevola fuerit, facile persuadetur a sermonibus veritatis. Erat autem potestas docentis, ut multos eorum caperet, et in admirationem mitteret: ita quod propter delectationem eorum quae dicta erant, neque tacentem dimittebant; unde et secutae sunt eum

(2) *Al.* contradictionibus (3) *P. Nicolai* dixisse.

descendentem de monte. Stupebant autem eius maxime potestatem, quia non ad (1) alium referens, ut Prophetae, et Moyses dixerunt, quae dixit, sed ubique ostendit se eum esse, qui habet dominium; etenim legem ferens, continuo apponebat: *Ego autem dico vobis. Hieron.* Quia quasi Deus et Dominus ipsius Moysi pro libertate voluntatis suae, vel ea quae minus videbantur abdebat in lege, vel commutans praedicabat in populo, ut supra legimus: *Dictum est antiquis: ago autem dico vobis.* Scribae autem ea tantum docebant, quae scripta sunt in Moyse, et Prophetis. *Gregor. 23. Moral c. 7.* Vel singulariter Christus ex bona potestate locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit: nos autem quia infirmi sumus, ex propria infirmitate pensemus quo docendi ordine infirmis fratribus consulamus. *Hilar. can. VI.* Vel in verborum virtutibus effectum potestatis metiebantur. *August. de serm. Dom. lib. 2. c 40.* Hoc est enim quod in Psalmo 11. significatur: *Fiducialiter agam in eo. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, terrae probatum, purgatum septuplum*: propter quem numerum admonitus sum omnia ista praecepta ad septem illas referre sententias, quas in principio sermonis huius posuit, scilicet de beatitudinibus. Quod enim aliquis fratri irascatur sine causa, vel racha dicat, vel fatuum eum appellet, superbissime admittitur.; contra quod est unum remedium, ut supplici animo veniam deprecetur, qui non iactantiae spiritu infletur: *Beati ergo pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Consentit autem adversario, idest verbo Dei reverentiam exhibendo, quisquis ad testamentum Patris operiendum: non litibus acerbus, sed pietate mitis accesserit: *Beati ergo mites, quoniam ipsi haereditate possidebunt terram. Lib. 1. cap. 33.* Quisquis etiam carnalem delectationem contra rectam voluntatem suam rebellare sentit, exclamet. *Rom. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de* (2) *corpore mortis huius?* et ita lugendo imploret consolatoris auxilium: unde *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Lib. 1. c. 32.* Quid autem laboriosius cogitari potest, quam ut (3) in vitiosa consuetudine superanda praecidant intra se membra impedientia regnum caelorum, nec dolore frangatur; toleret in coniugali fide omnia quae quamvis sint molestissima, crimen tamen fornicationis non habent; verum loquatur, quod non iurationibus crebris, sed morum probitate commendet? Sed quis tantos labores inire audeat, nisi flagret amore iustitiae, quasi fame, ac siti vehementi accensus? *Beati ergo qui esuriunt, et sitiunt, quoniam ipsi saturabuntur. Lib. 1. cap. 46.* Quis autem potest paratus esse ab infirmis iniurias sustinere, petenti a se tribuere, diligere inimicos, benefacere his qui se oderunt, orare pro persequentibus, nisi perfecte misericors? *Beati ergo misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Lib. 2. c. 35.* Mundum autem cordis oculum habet, qui finem bonorum operum suorum non in eo constituit, ut hominibus placeat, neque ut comparet ea quae huic vitae sunt necessaria, neque temere animum hominis condemnat, et quidquid exhibet homini, hac intentione exhibet, qua sibi vult exhiberi: *Beati mundo corde, quoniam Deum videbunt. Lib. 1. cap. 40.* Oportet etiam ut per mundum cor inveniatur arcta via sapientiae, cui perversorum hominum deceptiones obstrepunt; quas evadere, est venire ad pacem sapientiae. *Beati ergo pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. In fin. lib. 2.* Sed sive iste ordo considerandus sit sive alius, facienda sunt quae audivimus a Domino, si volumus aedificare supra petram.

(1) *Al.* Aliud. (2) *Al.* de morte corporis huius. (3) *Al.* otiosa.

CAP. VIII.

Cum autem descendisset Iesus de monte, secutae sunt eum turbae multae, et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo: mundare: Et ait illi Iesus: Vide nemini dixeris, sed vade ostende te Sacerdoti, et offer munus tuum, quod praecepit Moyses in testimonium illis.

Hieron. Post praedicationem, atque doctrinam, signorum offertur occasio, ut per virtutum miracula praeteritus apud audientes sermo firmetur. *Chrysost.* Quia enim quasi potestatem habens docebat, ut non aestimaretur (4) ostensio esse hic doctrinae modus, operibus hoc idem facit, quasi potestatem habens curare; et ideo dicit: *Cum autem descendisset Iesus de monte, secutae sunt eum turbae multae. Orige. hom. 5. in diver. lo.* Docente enim Domino in monte, discipuli erant cum ipso, quibus erat datum caelestis doctrinae nosse secreta; nunc autem descendente eo de monte, turbae secutae sunt eum, quia in montem ascendere nequaquam poterant: quia quos delictorum sarcina deprimit, ad mysteriorum sublimia scandere non valent. Descendente autem Domino, hoc est inclinante se ad infirmitatem, et impotentiam ceterorum, (5) misertus est imperfectioni eorum, vel infirmitati (6) studens: *secutae sunt eum turbae multae*: quidam propter (7) claritatem, plerique propter doctrinam, nonnulli propter curationem, et administrationem. *Aymo.* Vel aliter: Per montem, in quo Dominus sedet, caelum intelligitur, de quo scriptum est *Is. 56. Caelum mihi sedes est.* Sed cum Dominus in monte sedet, soli discipuli ad eum accedunt, quia antequam fragilitatis nostrae humanitatem assumeret, notus erat tantum in Iudaea Deus. At vero postquam de monte suae divinitatis descendit, et humanitatis nostrae fragilitatem assumpsit, magna turba nationum secuta est eum. Demonstratur autem doctoribus, ut in praedicatione sua sermonem habeant temperatum, et sicut viderint unumquemque capere posse, ita et verbum Dei annuntient. Ascendunt enim in montem doctores, cum perfectioribus excellentia praecepta ostendunt; descendunt vero, cum infirmioribus leviora demonstrant. *Chrysost. in Matth.* Inter ceteros autem qui montem non ascenderant, et leprosus sursum ascendere non valebat, quasi peccatorum baiulans pondus; lepra

(4) *Al.* ostentatio. (5) *Al. adest* quando. (6) *Al. deest* studens. (7) *P. Nicolai* caritatem.

enim est peccatum animarum nostrarum. Ideo ergo Dominus de altitudine caeli quasi de excelso monte descendit, ut lepram peccatorum nostrorum mundaret: et ideo quasi iam praeparatus descendenti occurrit; propter quod dicitur: *Et ecce leprosus veniens. Orige.* Deorsum (1) curat, et in monte nihil facit: quia tempus est omni rei sub caelo tempus doctrinae, et tempus curationis. In monte docuit, animas curavit, corda sanavit; quibus completis, sicut de caelestibus montibus ad salvandos carnales (2) descendente, venit ad eum leprosus, et adorabat eum: antequam peteret, adorare caepit cultum ostendens. *Chrysost. in Matt.* Non enim illum petebat quasi hominem artificem; sed adorabat eum quasi Deum. Oratio autem perfecta est fides et confessio; unde leprosus fidei opus, adorans implevit; sed opus confessionis implevit in verbis; unde *adorabat eum, dicens. Orige.* Domine per te omnia facta sunt; tu ergo, *Si vis, potes me mundare.* Voluntas tua opus est, et opera tuae voluntati obediunt. Tu prius Naaman Syrum per Helisaeum a lepra mundasti, et modo, *si vis, potes me mundare. Chrysost. hom.* 26. Non dixit, Si rogaveris Deum, neque si adoraveris; sed *si volueris, potes me mundare.* Neque dixit, Domine munda, sed ei totum concedit, et Dominum eum facit, et potestatem universorum ei attribuit. *Chrysost. in Matt.* Et ita spirituali medico spiritualem offerebat mercedem: nam sicut medici pecuniis, iste oratione placatur. Nihil enim dignius offerimus Deo, quam orationem fidelem. In hoc autem quod dicit, *Si vis*, non dubitat Christi voluntatem ad omne opus bonum paratam. Sed quia non omnibus expedit corporalis integritas, nesciebat, utrum ei expediret curatio illa. Dicit ergo, *Si vis;* ac si diceret: Credo, quia quod bonum est, vis; ignoro autem si est mihi quod desidero, bonum. *Chrysost. hom. 26.* Cum autem voluntate, ac sermone purgare posset, manus apposuit tactum, unde sequitur: *Et extendens manum, tetigit eum;* ut ostendat quoniam non subiacet legi, et quoniam mundo iam nihil est immundum. Helisaeus autem observans legis diligentiam, non exivit, et tetigit Naaman; sed mittit eum ad Iordanem lavandum. Dominus autem monstrat quoniam non ut servus, sed ut Dominus curat et tangit: non enim manus a lepra facta est immunda, sed corpus leprosum a manu sancta constitutum est mundum. Non enim corpora solum curaturus advenit, sed et animam in veram sapientiam ducturus. Sicut igitur manibus non lotis iam non manducare prohibebat: ita et hic erudit, quoniam oportet animae lepram formidare solam, quod est peccatum; lepram autem corporis nullum impedimentum esse ad virtutem. *Chrysost. in Matt.* Quamvis autem litteram legis solverit, propositum tamen eius non solvit. Ideo tamen lex iussit non tangere lepram, quia non poterat facere ut lepra non sordidaret tangentem, ergo vetuit tangere lepram, non ut leprosi non sanarentur, sed ut tangentes non inquinarentur. Iste autem tangens non inquinatus est a lepra, sed ipsam lepram mundavit tangendo. *Damas. lib.* 3. *de fid. c. 15.* Non enim Deus solum erat, sed homo: unde per tactum et per sermonem divina signa operabatur: ut enim per organum, ita per corpus divinae perficiebantur actiones. *Chrysost. hom. 26.* Cum autem leprosum tangit, nullus eum incusat, quia nondum invidia detenti erant auditores. *Chrysost. in Mat.* Sin autem tacite eum curasset, quis scire poterat cuius virtute sanatus esset? Igitur voluntas mundandi facta est propter leprosum; verbum autem propter spectantes; ideo dixit: *Volo: mundare. Hieron.* Non autem ut plerique Latinorum putant, iunctim legendum est; *Volo mundare*, sed separatim; ut prius dicatur, *Volo*, deinde ut imperans dicat, *Mundare.* Ille enim dixerat, *Si vis*, Dominus respondit *Volo*: ille praemiserat, *Potes me mundare*; Dominus dixit: *Mundare. Chrysost. hom. 26.* Nusquam autem videtur dicere hoc verbum, quamvis magna signa faciens; sed hic propterea apposuit, *Volo*, ut opinionem plebis, et leprosi de eius potestate confirmaret. *Chrysost. ibid.* Cessit autem (3) mandanti natura cum decenti velocitate; et ideo sequitur: *Et confestim mundata est lepra eius.* Sed hoc quod dicit, *Confestim*, multum est tardius velocitate, quae secundum opus est facta. *Origen.* Quia enim non dubitavit credere, non tardatur sanatio; quia non distulit confessionem, non differtur mundatio. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 19.* Huius autem leprosi mundati, quem Lucas meminit, non sane hoc ordine, sed ut solent praetermissa recordari, posterius facta praeoccupari, sicut divinitus suggerebantur, ut antea cognita, postea recordando rescriberent. *Chrysost. ib.* Curans autem (4) Iesus corpus, iubet nulli dicere; unde sequitur: *Et ait illi Iesus: Vide, nemini dixeris.* Quidam igitur aiunt, quoniam ideo iussit hoc, ut non malignentur circa eius purgationem; quod insipienter dicitur: non enim ita mundavit, ut dubitabilis esset mundatio; sed nulli dicere iubet, docens non diligere ostentationem, et honorem. Qualiter igitur alii sanato iubet dicere? Sed in hoc erudivit nos bonae mentis esse; non enim illic divulgari se iussit, sed dari gloriam Deo. Per leprosum ergo hunc instruit nos non esse vaneglorios; per illum autem non esse ingratos, sed omnia ad laudem Dei referre. *Hieron.* Et revera quid erat necesse quod sermone iactaret quod corpore praeferebat? *Hilar. can. VII.* Vel ut salus haec non (5) offerretur potius quam quaereretur, silentium imperat. Sequitur: *Sed vade, ostende te Sacerdoti. Hieron.* Mittit autem eum ad Sacerdotes: primum propter humilitatem, ut Sacerdotibus deferre videatur; deinde ut videntes leprosum mundatum, si crederent Salvatori, salvarentur; si vero non crederent, inexcusabiles fierent; et simul ne quod in eo saepissime criminabantur, legem infringere videretur. *Chrysost. hom. 26.* Neque enim ubique eam dissolvebat, neque ubique custodiebat, sed quandoque quidem hoc, quandoque illud faciebat: in uno quidem futurae sapientiae praeparans vitam, in altero autem inverecundam Iudaeorum cohibens linguam, et condescendens imbecillitati eorum. Unde Apostoli apparent quandoque quidem observantes legem, quandoque autem eam praetermittentes. *Orige.* Vel mittit ad Sacerdotes, ut cognoscant,

(1) *Al.* currit, et in monte nihil dicit. (2) *P. Nicolai* descenderat.

(3) *Al.* mundanti. (4) *Al.* eius. (5) *P. Nicolai habet* non offertur potius, quam quaeritur.

quia non per legis consuetudinem mundatus est, sed per gratiae operationem. *Hieron.* Erat autem in lege praeceptum, ut qui mundati fuerant lepra, offerrent munera Sacerdotibus; unde sequitur: *Et offer munus tuum quod praecepit Moyses in testimonium illis Chrysost. in Matth.* Non sic intellige, quia hoc Moyses praecepit in testimonium illis; sed *vade tu, offer in testimonium illis. Chrysost. ibid.* Praevidens enim Christus eos ex hoc nihil profecturos, non dixit, In emendationem eorum, sed *In testimonium*, idest in accusationem, et attentionem, quoniam quae a me erant fienda, omnia facta sunt. Et licet eos praeviderit non emendari, non tamen dimisit quae facere oportebat: illi autem in propria manserunt malitia. Non autem dixit, munus quod ego iubeo, sed *quod Moyses iussit*, ut interim transmittit ad legem, et iniquorum obstruat ora: ut enim non dicant, quoniam Sacerdotum gloriam rapuit, opus quidem ipse implevit, probationem autem illis concessit. *Orige.* Vel offer munus tuum, ut omnes qui vident te portare, miraculo credant. *Chrysost. in Matth.* Vel ideo iubet offerri munera, ut si postmodum eum expellere vellent, diceret eis: Munera quasi a mundato accepistis, et quomodo me quasi leprosum expellitis? *Hila.can.VII.* Vel legendum est: *Quod Moyses praecepit in testimonium illis:* quia quod Moyses in lege praecepit, testimonium est, non effectus. *Beda.hom.3.* Si quem autem moveat, quomodo Dominus cum videatur Moysi sacrificium approbare, quare id Ecclesia non recipiat, meminerit, quod nondum Christus corpus suum obtulerat per passionem in holocaustum. Non autem oportebat auferri significantia sacrificia prius, quam illud quod significabatur confirmatum esset testimonio Apostolorum praedicantium, et fide credentium populorum. Vir autem iste genus humanum designat, qui non solum leprosus, verum etiam iuxta Evangelium Lucae plenus lepra fuisse describitur. *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei:* illa scilicet ut extenta manu Salvatoris, hoc est incarnato Dei Verbo humanamque contingente naturam, ab erroris prisci vanitate mundentur, et (1) quia diutius abominabiles, et a castris populi Dei eiecti, iam aliquando templo redditi, et Sacerdoti, queant offerre corpora sua hostiam viventem, illi scilicet cui dicitur Ps. 109. *Tu es Sacerdos in aeternum. Remig.* Moraliter autem per leprosum designatur peccator: nam peccatum immundam et variam animam facit: qui ante Christum procidit, quando de pristinis peccatis confunditur, et tamen debet confiteri, et remedium poenitentiae postulare; nam leprosus vulnus ostendit, et remedium postulavit. Extendit autem Dominus manum, quando auxilium divinae miserationis impendit, et statim consequitur remissionem delictorum, nec debet Ecclesia eidem reconciliari, nisi iudicio Sacerdotis.

2. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans eum, et dicens: Domine puer meus iacet in domo paralyticus, et male torquetur. Et ait illi Iesus: Ego veniam, et curabo eum. Et respondens Centurio ait: Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites, et dico huic vade, et vadit, et alii veni, et venit, et servo meo fac hoc, et facit.

2. *Chrysost. in Matth.* Postquam Dominus discipulos docuit in monte, leprosum autem sanavit sub monte, venit Capharnaum in mysterio, quia post Iudaeorum mundationem venit ad Gentes. *Aymo.* Capharnaum enim quae villa pinguedinis interpretatur, sive ager consolationis, Ecclesiam quae ex Gentibus est collecta significat, quae spirituali pinguedine est repleta, secundum illud: *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.* Et inter pressuras saeculi de caelestibus consolatur, secundum illud: *Consolationes tuae laetificaverunt animam meam*, unde sequitur: *Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio. August. de ver. Dom. ser. 6.* Iste Centurio de Gentilibus erat. Iam enim Iudaea gens habebat militem Romani imperii. *Chrysost. in Matt.* Centurio autem iste primus fructus ex Gentibus, ad cuius fidei comparationem omnium Iudaeorum fides infidelitas est inventa, qui neque Christum audivit docentem, neque leprosum cum mundaretur aspexit, sed audita tantummodo sanitate leprosi, plus credidit, quam audivit; erat enim in mysterio Gentium futurarum, quae neque legem aut Prophetas legerant de Christo, neque ipsum Christum mirabilia facientem viderant. Accessit ergo rogans, et dicens: *Domine puer meus iacet in domo paralyticus, et male torquetur.* Vide autem bonitatem Centurionis, qui pro salute servi sic sollicite festinabat, quasi non damnum pecuniae, sed salutis passurus in morte illius. Nullam enim differentiam aestimabat inter servum et Dominum: quia etsi dignitas in hoc saeculo diversa est inter illos, una tamen est illis natura. Fidem autem Centurionis vide, quia non dixit veni et salva eum, quia ille constitutus in omni loco erat praesens; sapientiam autem, quia non dixit: hic constitutus salva eum; sciebat enim quia potens est ad faciendum, sapiens ad intelligendum, misericors ad exaudiendum, ideo infirmitatem tantum exposuit, remedium autem sanitatis in potestate misericordiae eius dimisit, dicens: *Et male torquetur:* in quo apparet quia diligebat eum: nam unusquisque quem diligit etsi modice fuerit taediatus, gravius eum putat habere, quam habet. *Raban.* Omnia ista cum dolore cognominavit, et iacentem, et paralyticum, et male detentum, ideo ut animae suae angustias demonstraret, et Dominum commoveret, sic debent omnes condolere servis, et eorum curam habere. *Chrysost. hom. 27.* Quidam autem dicunt, quoniam excusans se (2) in hanc causam dixit, propter quam non ipsum adduxit. Neque enim possibile erat dissolutum eum cum torqueretur, et ad ultimas esset expirationes, portari. Ego autem signum hoc esse magnae fidei dico: quia enim sciebat, quod sola iniunctio sufficeret ad restaurationem iacentis, superfluum aestimabat eum ducere. *Hilar.can.VII.*

(1) *Al.* qui.

(2) *Al. deest* in

Iacentis autem in saeculo, et peccatorum morbis dissolutae, spiritualiter Gentes aestimandae sunt, omnibus undique membris fluidis, et ad consistendi officium, gradiendique corruptis : quarum salutis sacramentum in puero Centurionis expletur, quem satis dictum sit principem esse Gentium crediturarum. Quis autem sit hic princeps, canticum Moysi in Deuteronomio docet, ubi scilicet dicitur: *Constituit terminos Gentium iuxta numerum Angelorum. Remig.* Vel per Centurionem designantur qui primi ex Gentibus crediderunt, et perfecti in virtutibus fuerunt. Centurio enim dicitur qui centum militibus praeest: centenarius autem numerus perfectus est. Recte ergo Centurio pro puero suo rogat, quia primitiae Gentium pro salute totius Gentilitatis Deum rogaverunt. *Hieron.* Videns autem Dominus Centurionis fidem, humilitatem, et providentiam, statim se iturum, et sanaturum esse promittit; unde sequitur: *Et ait illi Iesus: Ego veniam et curabo eum. Chrysost. hom. 27.* Quod nunquam fecit Iesus ; ubique enim sequitur voluntatem supplicantium, hic autem praesilit, et non solum curare promittit, sed ire ad domum. Facit hoc, ut discamus Centurionis virtutes. *Chrysost. in Matth.* Nisi enim ille dixisset: *Veniam et curabo eum*: nunquam iste responderet: *Non sum dignus*; deinde quoniam pro servo petebat, ideo ire promisit, ut nos doceat non colere magnos, et contemnere modicos; sed pauperes et divites similiter honorare. *Hieron.* Sicut autem in Centurione commendamus fidem, eo quod credidit paralyticum a Salvatore posse sanari : ita patet humilitas in hoc , quod se iudicavit indignum , cuius tectum Dominus intraret; unde sequitur: *Et respondens Centurio, ait illi: Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum. Raban.* Propter conscientiam enim vitae Gentilis , gravari se magis dignatione putavit ; quam iuvari, cuius etsi fide praeditus, nondum erat tamen sacramentis (1) inunctus. *August. de verb. Dom. serm. 6.* Dicendo autem se indignum, praestitit dignum non in cuius parietes, sed in cuius cor Verbum Dei Christus intraret. Neque hoc diceret cum tanta fide et humilitate , nisi illum quem timebat intrare domum suam, corde gestaret; nam non erat magna felicitas si Iesus intraret in parietes eius, et non esset in pectore eius. *Severia. hom. loc. hui.* Mystice autem hoc tectum corpus est quod tegit animam, quod libertatem mentis caelesti visione in se concludit: sed Deus neque habitare carnem , neque tectum nostri corporis dedignatur intrare. *Orige. hom. 5. in diver. lo.* Nunc etiam quando sancti et a Deo acceptabiles Ecclesiarum antistites sub tectum tuum intrant, tunc ibidem per eos Dominus ingreditur; et tu sic aestimes quasi Dominum suscipiens. Et quando corpus et sanguinem Domini manducas et bibis, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur , et tu ergo humilians teipsum dicas: *Domine non sum dignus*, etc. Ubi enim indigne ingreditur , ibi ad iudicium ingreditur accipienti. *Hieron.* Prudentia autem Centurionis apparet in hoc, quod ultra corporis tegumen latentem vidit divinitatem, unde subiungit: *Sed tantum dic verbo , et sanabitur puer meus. Chrysost. in Matth.* Sciebat enim quoniam astabant illi invisibiliter Angeli ministrantes, qui omne verbum eius vertunt in opus, quod etsi Angeli cessant, tamen infirmitates praeceptis eius vivacibus expelluntur. *Hilar.* Dicit etiam Centurio, puerum verbo posse sanari , quia salus Gentium omnis ex fide est , et praeceptis Domini vita est universorum; et ideo subiungit dicens: *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus , habens sub me milites. Et dico huic vade, et vadit, et alii veni, et venit, et servo meo fac hoc, et facit. Chrysost. in Matth.* Patris et Filii mysterium Spiritu S. suggerente depinxit, ac si diceret: Etsi ego sum sub potestate alterius , tamen habeo potestatem iubendi eis, qui sub me sunt; sic et tu, quamvis sis sub potestate Patris, scilicet inquantum homo, habes tamen potestatem iubendi Angelis. Sed forte dicet Sabellius , volens ostendere eundem esse Patrem, qui et Filius est, sic hoc esse intelligendum. Si ergo sub potestate constitutus possum iubere, quanto magis tu, qui sub nullius es potestate? Sed hanc expositionem non recipit textus. Non enim dixit: Si ego homo sub potestate, sed dixit: Nam et ego homo sum sub potestate: in quo patet, quod inter se et Christum non comparationis differentiam fecit, sed rationem similitudinis introduxit. *August. de ver. Dom. ser. 6.* Si ego homo sub potestate iubendi habeo potestatem; quid tu potes, cui omnium serviunt potestates? *Glos.* Potes per Angelorum ministeria sine corporis praesentia dicere infirmitati ut recedat, et recedet, et sanitati ut veniat, et veniet. *Aymo.* Possunt autem per subiectos Centurionis virtutes naturales intelligi , in quibus plurimi Gentilium pollebant, vel etiam cogitationes bonae aut malae. Malis autem dicamus, ut recedant, et recedent, sed bonas vocemus, et venient; servo quoque nostro, hoc est corpori ut subiiciatur voluntati divinae. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 20.* Huic autem quod hic dicitur, videtur repugnare quod ait Lucas: *c. 8.* cum audisset Centurio de Iesu, misit ad eum seniores Iudaeorum rogans eum ut veniret, et salvaret servum eius; et iterum quod cum longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: *Domine noli vexari, non enim sum dignus ut sub tectum meum intres. Chrysost. ibid.* Quidam autem dicunt , quoniam non est idem ille , et hic: quod multas coniecturas habet. De illo enim ait, quoniam Synagogam nostram construxit , et gentem diligit. De isto autem ipse Iesus ait: *Neque in Israel tantam fidem inveni*; unde videtur Iudaeum illum esse , mihi autem videtur idem hic et ille esse. Sed quando Lucas dicit, quod misit ut veniat, blanditias Iudaeorum insinuavit. Conveniens enim est credere Centurionem volentem abire, prohibitum esse a Iudaeis blandientibus, et dicentibus, quoniam nos abimus, (2) et conducimus eum. Sed quoniam ab eorum imminentia erutus est, tunc misit, dicens: Ne aestimes, quod propter desidiam non veni, sed quia me indignum aestimavi, ut te in domum meam susciperem. Quod autem Matthaeus ait non per amicos, sed per seipsum hoc eum dixisse, nihil contrarium est: uterque enim desiderium viri praesentavit et quoniam de Christo decentem opinionem habebat, Conveniens autem est opinari et ipsum , postquam misit amicos, ad venientem per se haec dicere. Si autem non hoc dixit Lucas, neque illud Matthaeus, non

(1) *Al.* imbutus.

(2) *Al.* educimus.

sibi contradicunt, sed complent quae ab invicem derelinquebantur. *August. de con. Evan. lib. 2. ca. 26.* Matthaeus ergo accessum Centurionis ad Dominum per alios factum compendio dicere voluit; quia fidem eius qua vere ad Deum acceditur, laudavit, ut diceret: *Non inveni tantam fidem in Israel.* Lucas autem ideo totum,(1) ut gestum est aperuit, ut ex hoc intelligere cogeremur, qualiter eum accepisse dixerit Matthaeus, qui mentiri non potuit. *Chrysost. ibid.* Neque enim est contrarium, quod fabricavit synagogam secundum Lucam, et quod hic ostenditur non esse Israelita: possibile enim est Iudaeum non existentem et synagogam fabricasse, et gentem diligere.

3. Audiens autem Iesus miratus est, et sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente, et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Iacob in regno caelorum: filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, et stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni: Vade, et sicut credidisti fiat tibi: et sanatus est puer ex illa hora.

3. *Chrysost. hom. 27.* Sicut quod leprosus dixerat de Christi potestate, si vis potes me mundare, Christi voce confirmatur, dicentis: *Volo: mundare*; ita et hic Centurionem de Christi potestate testantem non solum non accusavit, sed etiam commendavit. Sed et amplius aliquid fecit: intentionem enim laudis Evangelista significans, dicit: *Audiens autem Iesus miratus est. Orige. hom. 3. in diver. lo.* Attende quantum sit, aut quale quod Deus Unigenitus miratur. Aurum, divitiae, regna, principatus in conspectu eius sunt tanquam umbra, vel flos decidens. Nihil ergo horum in conspectu Dei mirabile est, quasi magnum vel pretiosum, sed tantum fides, hanc miratur honorificans, hanc acceptabilem sibi aestimat. *August. sup. Gene. cont. Manich. lib. 1. c. 8.* Quis autem in illo fecerat illam fidem, nisi ipse qui admirabatur? Quod si et alius eam fecisset, ut quid miraretur, qui praescius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc opus est sic moveri: omnes enim tales motus eius non perturbati animi signa sunt, sed docentis magisterium. *Chrysost. ibid.* Unde plebe omni praesente admiratus esse dicitur, et aliis exemplum dedit, ut eum mirentur. Sequitur enim *Et sequentibus se, dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. August. cont. Faust. lib. 22. c. 74.* Fidem laudat illius, non autem desertionem militiae imperavit. *Hieron.* Hoc autem de praesentibus loquitur, non de omnibus retro Patriarchis, et Prophetis. *Chrysost. in Mat.* Credidit enim Andreas, sed Ioanne dicente: *Ecce agnus Dei*; credidit Petrus, sed evangelizante sibi Andrea: credidit Philippus, sed legendo Scripturas; et Nathanael prius signum divinitatis accepit, et sic fidei confessionem obtulit. *Orige ib.* Iairus Israelis princeps pro filia sua petens, non dixit: Dic verbo, *sed veni velociter*: Nicodemus de fidei sacramento audiens, ait: *Quomodo potest hoc fieri?* Maria, et Martha dicunt: *Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*, quasi dubitantes, quod ubique posset adesse Dei potentia. *Chrysost. in Matth.* Aut si volumus fideliorem putare istum quam Apostolos, ita testimonium Christi intelligendum est, quod unumquodque bonum hominis secundum quantitatem personae illius laudatur; rusticum enim dicere aliquid sapienter, magnum est; quod de Philosopho non est mirum: sic de Centurione dictum est, in nullo tantam fidem inveni in Israel. *Chrysost. hom. 27.* Non enim erit aequale Iudaeum credere, et Gentilem. *Hieron.* Vel forte in Centurione fides Gentium praeponitur Israeli; unde subdit: *Dico autem vobis quod multi ab Oriente, et Occidente venient. Augus. de ver. Do. serm. 6.* Non omnes ait: sed *multi*, tamen ipsi *ab Oriente, et Occidente*, istis duabus partibus totus orbis designatur. *Aymo.* Vel ab Oriente veniunt, qui statim illuminati transeunt; ab Occidente hi qui persecutionem usque ad mortem toleraverunt pro fide: vel ab Oriente quis venit cum ab infantia Deo servire incipit, ab Occidente dum in ipsa decrepita aetate ad Deum convertitur. *Orig. ib.* Sed quomodo alibi dicit, quod pauci sunt electi? Per diversas enim generationes pauci electi sunt, simul vero congregati in tempore visitationis multi invenientur. Sequitur, *Et recumbent*, non carnaliter iacentes, sed spiritualiter requiescentes, non temporaliter potantes, sed aeternaliter epulantes cum Abraham, Isaac, et Iacob in regno caelorum, ubi lux, exultatio, gloria, et longaevitas vitae aeternae. *Hieron.* Quia autem Deus Abraham caeli conditor, Pater Christi est, idcirco in regno caelorum est, et Abraham cum quo accubiturae sunt nationes, quae crediderunt in Christum filium Creatoris. *August. ib.* Sicut autem videmus Christianos vocatos ad caeleste convivium, ubi est panis iustitiae potus sapientiae; ita videmus et Iudaeos reprobatos; unde sequitur: *Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores.* Iudaei scilicet qui legem acceperunt, qui celebrant figuras omnium futurorum qui tamen praesentia non agnoverunt. *Hieron.* Vel filios regni dicit Iudaeos, quia in eis Deus ante regnavit. *Chrysost. ibid.* Vel filios regni eos dicit, quibus regnum erat praeparatum quod et magis eos mordebat. *August. cont. Faust. lib. 16. c. 42.* Si ergo non commendavit Moyses populo Israel Deum, nisi Deum Abraham, Isaac, et Iacob, eumque ipsum Christum commendat, non est conatus illum populum avertere a Deo suo; sed ideo minatus est eos ituros in tenebras exteriores, quod aversos videret eos a Deo suo, in cuius regno Gentes vocatas ex toto orbe terrarum recubituras dicit cum Abraham, Isaac, et Iacob, non ob aliud quam quod fidem tenuissent Dei Abraham, Isaac, et Iacob. *Hieron.* Tenebrae autem exteriores dicuntur, quoniam qui a Domino expellitur foras, relinquit lumen. *Aymo.* Quid autem ibi passuri sint, manifestat cum subdit: *Ibi erit fletus, et stridor dentium.* Per metaphoram enim membrorum poenas describit tormentorum. Solent enim oculi fumo tacti lacrymas producere, dentes vero a nimio frigore stridere. Ostenditur ergo quod reprobi in inferno, et calorem intolerabilem, et frigus sustinebunt, secundum illud Iob. 24. *Transient ab aquis*

(1) *Al.* quod.

nivium ad calorem nimium. Hier. Si autem fletus oculorum est, et stridor dentium, ossa demonstrat, vera est corporum, et eorundem membrorum, quae ceciderant resurrectio. *Raban.* Vel stridor dentium prodit indignantis affectum: eo quod sero unumquemque poeniteat sero sibi irascatur, quod tam pertinaci improbitate deliquit. *Remig.* Vel aliter: Tenebras exteriores appellat exteras nationes; quantum enim ad hystoriam attinet, praedicit Dominus his verbis interitum Iudaeorum, quoniam propter infidelitatem ducendi erant captivi, et dispergendi per diversa regna terrarum; fletus enim ab igne solet fieri, stridor dentium a frigore. Illis ergo adscribitur fletus, qui in calidioribus locis habitant, sicut in India, et Aethiopia; stridor vero dentium illis adscribitur, qui in frigidioribus locis commorantur, sicut est Hircania, et Scythia. *Chrysost. in Matt.* Ne quis autem existimet blanditiarum esse haec verba, (1) quia dictum erat, credere facit signo, unde sequitur: *Et dixit Iesus Centurioni: Vade, et sicut credidisti fiat tibi. Raban.* Quasi dicat, secundum mensuram fidei (2) fiat tibi et ista gratia. Potest autem meritum Domini etiam famulis suffragari, non solum merito fidei, sed etiam studio disciplinae, unde sequitur: *Et sanatus est puer ex illa hora. Chrysost. hom. 27.* Ubi velocitatem admirare; neque enim solum curare, sed inopinate, et in momento temporis hoc facere virtutem Christi ostendebat. *Aug. de ver. Do. ser. 6.* Sicut enim Dominus domum Centurionis corpore non intravit, sed absens corpore, praesens maiestate puerum sanavit; sic et in solo Iudaico populo corpore fuit; apud alias autem gentes, nec de virgine natus est, nec passus est, nec humana pertulit, nec divina mirabilia fecit, et tamen impletum est quod dictum erat Ps. 17. *Populus quem non cognovi servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.* Iudaea enim gens cognovit, et crucifixit; orbis terrarum audivit, et credidit.

4. Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem, et febricitantem, et tetigit manum eius, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis.

4. *Raban.* Postquam ostendit Matthaeus per leprosum totum genus humanum sanatum, et in servo Centurionis Gentilis populi sanationem; consequenter per socrum Petri designat curationem Synagogae, cum dicit: *Et cum venisset Iesus in domum Petri.* Prius autem narrat de servo, quia maius miraculum fuit, et maior gratia in Gentili converso: vel quia in fine saeculi Synagoga est plenarie convertenda, cum plenitudo Gentium subintraverit; domus autem Petri in Bethsaida erat. *Chrysost. hom. 28.* Sed cur intravit in domum Petri? Mihi videtur cibum assumpturus; unde sequitur: *Et surrexit, et ministrabat eis.* Apud Discipulos enim divertebat honorans eos, et avidiores ex hoc faciens. Attende autem Petri ad Christum reverentiam; habens enim socrum domi febricitantem, non traxit eum in domum, sed expectavit doctrinam compleri, et alios curari. Ab exordio enim erudiebatur, quae aliorum erant, sibiipsi praeponere. Quocirca, neque ipse eum inducit, sed Christus sponte adivit, postquam dixit Centurio: *Non sum dignus ut intres sub tectum meum*: monstrans, quantum largiebatur Discipulo. Non est autem dedignatus sub vilia tuguria piscatorum intrare, erudiens per omnia humanum conculcare tumorem. Et quandoque solum verbis curat, quandoque autem etiam manum extendit; unde et hic dicitur: *Et tetigit manum eius et dimisit eam febris.* Non enim volebat semper cum superabundantia miracula facere: oportebat enim interim latere. (3) Tangens autem corpus, non febrem extinxit solum, sed et puram tribuit sanitatem. Quia enim aegritudo curabilis erat, modo curationis suam virtutem ostendebat, faciendo quod ars medicinalis non operatur, ut scilicet simul perfectam restituat sanitatem; unde Evangelista hoc innuens dicit, quod *surrexit, et ministrabat eis. Hieron.* Natura enim hominum istiusmodi est, ut post febrem magis lassescant corpora, et incipiente sanitate aegrotationis mala sentiant. Verum sanitas, quae confertur a Domino, tota simul redit, nec sufficit esse sanatam, sed ut epitasis ἐπίτασις idest veheementia fortitudinis indicetur, additum est, *surrexit, et ministrabat eis. Chrysost. hom. 28.* In hoc ergo quod dicitur quod surrexit, et ministrabat eis, et Christi virtutis signum est, (4) et affectus quem mulier erga Christum ostendebat. *Beda hom.* Mystice autem domus Petri lex, vel circumcisio est. Socrus est Synagoga, quod quodammodo est mater Ecclesiae Petro commissae: haec febricitat quia invidiae aestibus laborabat: persequens Ecclesiam, cuius manum Dominus tangit, quando carnalia eius opera in spiritualem usum convertit. *Remig.* Vel per socrum Petri potest intelligi lex quae secundum Apostolum infirmabatur per carnem, idest carnalem intelligentiam. Sed cum Dominus per mysterium incarnationis visibilis in synagoga apparuit, et opere legem implevit, et spiritualiter intelligendam docuit, mox ipsa sociata gratiae Evangelii tantum robur accepit, ut quae fuerat ministra mortis et poenae, postmodum fieret vitae, et gloriae. *Raban.* Vel unaquaeque anima quae carnis concupiscentiis militat, quasi febribus aestuat, sed manu misericordiae divinae tacta convalescit, et per continentiae fraena carnis lasciviam constringi; et membris quibus servierat immunditiae, servit iustitiae. *Hilar. can. VII.* Vel in socru Petri vitiosa infidelitatis aestimatur affectio, cui adiacet libertas voluntatis, quae nos sibi quadam coniugii societate coniungit. Ergo ingressu Domini in Petri domum, idest in (5) corpore, curatur infidelitas peccatorum calore aestuans, et salvata officii famulatu ministrat. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 21.* Hoc autem quando factum sit, idest post quid, vel ante quid, non expressit Matthaeus: non enim post quod narratur, post hoc etiam factum necesse est intelligatur: nimirum tamen iste hic recoluisse intelligitur, quod prius omiserat. Nam id Marcus hic *cap. 11.* narrat, antequam illud de mundato leproso commemoret, quod post sermonem in monte habitum, de quo ipse tacuit, videtur interposuisse. Itaque et Lucas hoc post factum nar-

(1) *P. Nicolai habet* quia dictus erat credere, facit signa.
(2) *Al.* metietur.
(3) *Al.* tangens autem non febrem. (4) *Al.* et dispositionis mulieris, quam erga Christum etc. (5) *Al.* corpus.

rat de socru Petri, post quod et Marcus: ante sermonem etiam quem prolixum interposuit, qui potest idem videri, quem dicit habitum in monte Matthaeus. Quid autem interest quis quo loco ponat, sive quod ex ordine inserit, sive quod omissum recolit, sive quod postea factum, ante praeoccupat: dum tamen non adversetur eadem alia narranti, nec sibi, nec alteri? Quia enim nullius in potestate est res opportune cognitas quo quisquam ordine recordetur, satis probabile est, quod unusquisque Evangelistarum eo se ordine credidit debuisse narrare, quo voluisset Deus ea,quae narrabat eius (1) recordatione suggerere. Quapropter ubi ordo temporum non apparet nihil nostra interesse debet, quem narrandi ordinem quilibet eorum tenuerit.

5. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos daemonia habentes, et eiiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: ipse infirmitates nostras accepit, et aegrotationes nostras portavit.

5. *Chrysost. hom. 28.* Quia multitudo credentium erat iam aucta, neque tempore impellente a Christo abscedere patiebantur: vespere ei infirmos adducunt; unde dicitur: *Vespere autem facto obtulerunt ei multos daemonia habentes. August. de con. evan. lib. 2. c. 22.* Per hoc autem, quod dicit; *Vespere autem facto,* ad eiusdem diei tempus hoc pertinere satis indicatur, quamvis necesse non sit, ubi dicitur, *Vespere facto,* eiusdem diei vesperum accipere. *Remig.* Christus autem Dei Filius auctor humanae salutis, fons et origo totius pietatis, caelestem medicinam tribuebat; unde sequitur: *Et eiiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit.* Daemones enim, et morbos solo verbo repellebat, ut his signis et virtutibus ostenderet se ad salutem (2) generis humani venisse. *Chrysost. ib.* Intende autem quantam multitudinem curatam transcurrunt Evangelistae: non unumquemque curatum enarrantes, sed uno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducentes. Ne autem magnitudo miraculi incredulitatem immittat: si tantam plebem, et varias aegritudines uno temporis momento curavit, inducit Prophetam attestantem his quae fiebant: unde sequitur: *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit. Raban.* Non ut sibi haberet, (3) sed ut nobis auferret, et aegrotationes nostras portavit, ut quod pro imbecillitate virium ferre non poteramus, ille pro nobis portaret. *Remig.* Quia humanae naturae infirmitatem ad hoc suscepit, ut nos infirmos faceret fortes, atque robustos. *Hilar. ib.* Et passione corporis sui secundum Prophetarum dicta infirmitates humanae imbecillitatis absorbuit. *Chrysost. ib.* Hoc autem de peccatis magis a Propheta dictum esse videtur. Qualiter igitur Evangelista de aegritudinibus hoc exponit? Sed sciendum, quod vel historiae hic testimonium adaptavit, vel ostendit quoniam plures aegritudinum ex peccatis sunt anima; (4) nam et ipsa mors a peccatis habet radicem. *Hieron.* Attendendum autem, quod omnes non mane, non meridie, sed ad vesperam curantur, quando sol occubiturus est, et quando granum tritici in terra moritur; ut multos afferat fructus. *Raban.* Solis enim occubitus passionem et mortem designat illius, qui dixit. Quamdiu sum in mundo: lux sum mundi, qui temporaliter vivens in carne, paucos Iudaeorum docuit; calcato autem regno mortis, omnibus per orbem Gentilibus fidei dona promisit.

(1) *Al.* recordationem. (2) *Al adest* totius. (3) *Al.* licet. (4) *Al.* animarum.

6. Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire trans fretum. Et accedens unus scriba ait illi: Magister, sequar te quocumque ieris, et dicit illi Iesus: Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos: filius autem hominis, non habet, ubi caput suum reclinet. Alius autem de discipulis eius ait illi: Domine permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi: Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.

6. *Chrysost. hom. 28.* Quia Christus non solum corpora curabat, sed animam emendabat, et veram sapientiam monstrare voluit, non solum aegritudines solvendo, sed etiam nihil ad ostentationem faciendo, et ideo dicitur: *Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire trans fretum.* Faciebat autem hoc et simul moderata nos capere docens, et invidiam iudaicam mitigans, et docens nos nihil ad ostentationem facere. *Remig.* Vel hoc fecit quasi homo volens turbarum importunitatem declinare. Erant autem ei affixi admirantes eum, et videre ipsum volentes. Quis enim discederet a tali miracula operanti? Quis non in faciem eius simplicem vellet videre, et os talia loquens? Si enim Moyses glorificatam faciem habebat, et Stephanus sicut Angeli; intellige communem dominatorem, qualem decens est tunc apparuisse; unde Propheta dicit *Ps. 44. Speciosus forma prae filiis hominum. Hilar.* Discipulorum autem nomen non duodecim tantum Apostolis convenire aestimandum est; nam praeter Apostolos plures fuisse discipulos legimus. *August. de con. evan. lib. 2. c. 22.* Manifestum est autem alium esse diem quo iussit ire trans fretum: non eum qui sequitur illum: in quo socrus Petri sanata est, quo die Marcus, Lucasque eum in desertum exisse affirmant. *Chrysost. ib.* Vide autem qualiter turbas non simpliciter abiicit, ut non offendat. Non enim dixit recedite, sed ultro discipulos iussit abire, spem dans turbae eundi etiam illuc. *Remig.* Sed quid inter iussionem Dei, et transfretationem gestum sit, Evangelista studuit manifestare cum ait: *Et accedens unus scriba, ait illi: Magister, sequar te quocumque ieris. Hieron.* Iste scriba, qui tantum litteram noverat occidentem, si dixisset: Domine sequar te quocumque ieris, non fuisset repulsus a Domino: sed quia magistrum unum de pluribus aestimat, et litterator erat, quod significantius graece dicitur γραμματευς idest grammateus, et non spiritalis auditor, ideo non habet locum, in quo possit Iesus reclinare caput suum. Ostenditur autem nobis, et ob hoc scribam repudiatum, quod signorum vi-

dens magnitudinem sequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quaereret: hoc idem desiderans, quod et Simon Magus a Petro emere voluerat. *Chrysost. ib.* Vide etiam quantus est tumor: Ita enim advenit, et locutus est sicut dedignans cum turba annumerari, sed ostendens quoniam super multos est ipse. *Hilar.* Vel aliter: Iste scriba, qui est unus ex doctoribus legis, an sit secuturus interrogat, quasi lege non contineretur (1) hunc esse, quem utiliter sequatur. Igitur infidelitatis affectum sub diffidentia interrogationis expressit, quia fidei assumptio non interroganda est, sed sequenda. *Chrysost. ib. circ. med.* Respondet autem ei Christus, non ad interrogationem verborum, sed ad consilium obvians mentis; unde sequitur: *Et dicit ei Iesus: Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos: Filius autem hominis, non habet ubi caput suum reclinet.* Ac si dicat. *Hieron.* Quid me propter divitias, et saeculi lucra cupis sequi, cum tantae sim paupertatis, ut nec hospitiolum quidem habeam, et tecto utar non meo? *Chrysost. ib.* Hoc autem non erat avertentis, sed arguentis quidem malum consilium, concedentis autem si vellet cum paupertatis expectatione sequi Christum. Et ut discas eius malitiam, audiens hoc et correctus non dixit: paratus sum sequi. *August. de Ver. Dom. serm. 7.* Vel aliter: Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet, scilicet in fide tua. Vulpes enim habent foveas in corde tuo, quia dolosus es: volatilia caeli habent nidos in corde tuo, quia elatus es. Dolosus et elatus non me sequeris: quomodo enim dolosus sequitur simplicitatem? *Greg. 19. Moral. c. 1.* Vel aliter: Vulpes valde fraudulenta sunt animalia, quae in fossis, vel specubus absconduntur, cumque apparuerint numquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractionibus currunt, volucres vero alto volatu se sublevant. Nomine ergo vulpium dolosa, atque fraudulenta: nomine autem volucrum haec (2) autem superba daemonia designantur, ac si dicat: Fraudulenta, et elata daemonia in corde tuo inveniunt habitationem suam: humilitas autem mea, requiem in superba mente non invenit. *August. de quaest. Evang. in Matt. q. 5.* Intelligitur enim miraculis motus propter inanem iactantiam eum sequi voluisse, quam significant aves, finxisse autem discipuli obsequium, quae fictio vulpium nomine significata est. *Raban.* Haeretici autem in sua versutia confidentes significantur per vulpes, et maligni spiritus per volucres caeli, qui in corde Iudaici populi foveas, et nidos idest domicilia habebant. Sequitur: *Alius autem de discipulis illius, ait illi: Domine permitte me ire primum, et sepelire Patrem meum. Hieron.* Quid simile est inter scribam, et discipulum? ille magistrum vocat; hic Dominum confitetur? *Hilar.* Iste pietatis occasione ad sepeliendum Patrem ire desiderat, ille secuturum se quolibet (3) ierit, promittit, non Magistrum quaerens, sed ex magistro lucrum. Iste etiam discipulus non interrogat an sequatur: iam enim sequi se oportere credidit, sed permitti sibi orat sepelire Patrem. *August. de Ver. Dom. serm. 7.* Dominus autem quando parat hominēs Evangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis huius, temporalisque pietatis; et ideo sequitur: *Iesus autem dixit ei. Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Chrysost. ib.* Hoc autem dixit non iubens contemnere amorem, qui est ad parentes; sed mons trans quoniam nihil caelestibus negotiis nobis magis necessarium esse oportet. Et quoniam cum toto studio his iungi debemus, et neque parum tardare, etiam si valde inevitabilia, et incitantia fuerint quae attrahunt. Quid enim magis necessarium erat quam sepelire Patrem? Quid etiam facilius? Neque enim tempus multum consumendum erat; per hoc etiam eum Dominus a multis malis eripuit: puta lucribus, et moeroribus, et ab his quae hic expectantur. Post sepulturam enim necesse iam erat et testamenta scrutari, et haereditatis divisionem, et alia huiusmodi; et ita fluctuationes ex fluctuationibus ei succedentes, longe eum a veritatis abducere portu. (4) Si autem adhuc tumultuaris: excogita quoniam multi infirmos non permittunt scire, nec ad monumentum sequi, etiamsi pater aut mater aut filius sit qui defunctus est; nec ex hoc incusantur crudelitatis, sed contrarium crudelitatis esset. Et multo maius malum est abducere hominem a spiritualibus sermonibus, et maxime cum fuerint, qui hoc compleant. Erant enim qui completuri erant huius funeris sepulturam; unde dicit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. August. de Ver. Do. Serm. 7.* Quasi dicat: Pater tuus mortus est. Possunt (5) autem alii mortui qui sepeliant mortuos suos quia infideles sunt. *Chrysost. ib.* In quo monstrat quoniam hic mortuus non erat eius; etenim qui defunctus erat, sicut aestimo, de numero infidelium erat. Si autem admiraris iuvenem, quoniam pro negotio ita necessario interrogavit Iesum, et non spontanee abiit: multo magis admirare, quoniam et prohibitus permansit, quod non erat (6) magnitudinis, cum non propter desidiam fecerit, sed ut non intercideret negotium magis necessarium. *Hilar.* Item, quia accepimus in dominicae orationis exordio ita primum precandum: *Pater noster, qui es in caelis*; et in discipulo, credentis populi persona est, admonetur, quod pater sibi vivus in caelis est: Deinde inter fidelem filium, patremque infidelem in ius paterni nominis non relinqui. Admonuit etiam non admisceri memoriis sanctorum mortuos infideles, et etiam eos esse mortuos, qui extra Deum vivunt, et idcirco mortui sepeliantur a mortuis, qui per Dei fidem vivos vivo oporteat adherere. Si autem mortuum sepelit mortuus: non debemus curam habere mortuorum, sed viventium; ne dum solliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur. *Gregor. 4. Moral.* Mortui etiam mortuum sepeliunt, cum peccatores peccatoribus favent. Qui enim peccantem laudibus prosequuntur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt. *Raban.* Notandum est (7) in hac sententia, quia aliquando minora bona praetermittenda sunt pro utilitate maiorum. *August. de con. evan. lib. 2. c. 25.* Quod autem Mattheus dicit tunc istud gestum esse, quando iussit ut irent trans fretum: Lucas vero ambulantibus illis in via, non est contrarium, quia viam utique ambulabant, ut venirent ad fretum.

---

(1) *Al.* hunc esse Christum. (2) *Al.* eadem. (3) *Al.* esse. (4) *Al. adest* potuerunt. (5) *Al. deest* autem. (6) *Al.* ingratitudinis. (7) *Al. adest* etiam.

7. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli eius : et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus. Ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad eum discipuli eius, et suscitaverunt eum dicentes : Domine salva nos, perimus. Et dicit eis Iesus : Quid timìdi estis modicae fidei ? Tunc surgens imperavit ventis, et mari, et facta est tranquillitas magna. Porro homines mirati sunt dicentes: Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei ?

7. *Orige. hom. 6. in diver. loc.* Cum multa magna et miranda ostendisset Christus in terra, transit ad mare, ut ibidem excellentia opera demonstraret, quatenus terrae, marisque Dominum se esse cunctis ostenderet; unde dicitur: *Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli eius.* Non imbecilles, sed firmi et stabiles in fide.Hi ergo secuti sunt eum non tantum gressus eius sequentes.sed magis sanctitatem(1) comitantes. *Chrysost. hom. 29.* Accepit autem Discipulos secum, et in navi, ut ad utraque eos erigeret, et ad hoc, quod in periculis non stupescerent, et ad hoc quod in honoribus moderata de se autumarent: ut enim non magna de se saperent, propter hoc quod aliis dimissis eos retinuerat, permittit eos fluctuari. Ubi enim miraculorum ostensio erat, plebem permittit adesse: ubi autem tentationum, et timorum arreptio, athletas orbis terrarum, quos exercitaturus erat, hos solos assumit. *Orige.* Ingressus ergo naviculam fecit turbari mare ; unde sequitur : *Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus.* Haec tempestas non ex se orta est, sed potestati paruit imperantis, qui educit ventos de thesauris suis. Facta est autem tempestas magna, ut magnum opus ostenderetur: quia quanto magis fluctus naviculae irruebant, tanto magis Discipulos timor conturbabat, ut plus desiderarent se liberari per mirabilia Salvatoris. *Chrysost. ib.* Quia enim viderant alios Christi beneficia accepisse: non autem similiter aliquis aestimat quae in alienis corporibus fiunt, et quae in seipso; oportuit per familiarem sensum eos potiri beneficiis Christi; et ideo voluit hanc fieri tempestatem, ut per liberationem manifestiorem accipiant beneficii sensum. Erat autem haec turbatio typus futurarum tentationum, de quibus Paulus dicit *2.Cor.1.Nolo vos ignorare fratres,quoniam gravati sumus supra virtutem.* Ut ergo daret tempus formidini, sequitur: *Ipse vero dormiebat.* Si enim vigilante eo facta fuisset tempestas, vel non timuissent, vel non rogassent, vel neque posse ipsum tale aliquid facere crederent. *Orig. hom. 6. in diver.* Est autem res mirabilis, et stupenda, is qui nunquam dormit, neque dormitat, dormire dicitur. Dormiebat quidem corpore, sed vigilabat deitate; demonstrans quia verum humanum portabat corpus, quod corruptibile induerat. Corpore itaque dormiebat, ut Apostolos faceret vigilare, et ne omnes nos unquam animo dormiamus. Tanto autem metu discipuli fuerant conterriti et pene animo alienati, ut irruerent in eum, et non modeste, ac leviter suggererent, sed turbulenter suscitarent eum; unde sequitur: *Et accesserunt ad eum Discipuli eius, et suscitaverunt eum, dicentes : Domine salva nos, perimus. Hieron.* Huius signi typum in Iona legimus, quoniam ceteris periclitantibus ipse securus est, et dormit, (2) et suscitatur. *Orige.hom.6.in divers. lo.* O veraces discipuli Salvatorem vobiscum habetis, et de periculo timetis? Vita vobiscum est, et de morte solliciti estis? Sed respondeant, parvuli sumus, et adhuc infirmi : ideoque timemus ; unde sequitur : *Et dicit eis Iesus: Quid timidi estis modicae fidei?* Quasi diceret, si potentem me super terram cognovistis, quare non creditis, quod in mari potens sim ? Et si mors irrueret, nonne debuistis eam constantissime sustinere? Qui modicum credit, arguetur; qui nihil credit, contemnetur. *Chrysost. ib.* Si autem aliquis dixerit, quoniam non fuit modicae fidei, accedentes excitare Iesum, hoc signum fuit, quod non decentem de ipso opinionem habebant. Noverant enim quod excitatus poterat mare increpare : nondum autem, quod dormiens. Propter hoc etiam neque praesentibus turbis hoc signum fecit, ut non accusentur modicae fidei, sed discipulos solum accipiens corrigit, et prius solvit turbationem aquarum; unde sequitur: *Tunc surgens imperavit ventis, et mari: et facta est tranquillitas magna. Hieron.* Ex hoc autem loco intelligimus, quod omnes creaturae sentiant creatorem, quibus enim imperatur, sentiunt imperantem : non errore haereticorum, qui omnia putant animantia sensibilia esse, sed maiestate conditoris, quae apud nos insensibilia sunt, illi sensibilia sunt. *Orige.* Imperavit ergo ventis, et mari, et de magno vento facta est tranquillitas magna. Decet enim magnum magna facere ; et ideo qui prius magnifice conturbavit profundum maris, nunc iterum tranquillitatem magnam fieri iussit, ut Discipuli nimium conturbati, magnifice laetarentur.*Chrysost.hom.29.* In hoc etiam ostenditur, quod omnis confestim soluta est tempestas, et neque semita turbationis remansit, quod quidem extraneum erat. Cum enim naturaliter fluctuatio terminatur usque ad multum tempus aquae concutiuntur, sed hic simul omnia solvebantur; unde quod de Patre dictum est *Ps.106.Dixit,et stetit spiritus procellae*,hoc Christus opere implevit: solo enim verbo et praecepto (3) sedavit,et refraenavit. A visu autem, et a somno, et ex (4) utendo navigio, qui aderant, eum hominem aestimabant: propter hoc in admirationem ceciderunt; unde sequitur: *Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei? Glos.* Chrysostomus ponit hanc litteram. Qualis est hic homo ? Somnus enim, et quod apparebat, hominem demonstrabat, sed mare et tranquillitas Deum ostendebat. *Orige.* Sed qui homines mirati sunt? Non putes hic Apostolos significatos: nusquam enim invenimus praeter honorem cognominari Domini Discipulos, sed semper aut Apostoli aut Discipuli nominantur. Mirabantur ergo hi homines, qui cum eo navigabant, quorum erat navicula. *Hieron.* Si autem quis contentiose voluerit eos qui mirabantur fuisse Discipulos: respondebimus recte homines appellatos; quia necdum

(1) *Al.* concomitantes.

(2) *Al.* suscitavit. (3) *Al. adest* mare. (4) *P. Nicolai habet* usu navigii

noverant potentiam Salvatoris. *Orige.* Non autem interrogantes dicunt; *Qualis est iste?* Sed asserentes, quia iste talis est, *cui venti et mare obediunt. Qualis ergo est iste?* Idest quantus, quam fortis, quam magnus. Iubet omni creaturae, et non supergreditur iussionem eius: soli homines resistunt, et ideo in iudicio damnabuntur. Mystice autem omnes in sanctae Ecclesiae navicula cum Domino per hunc undosum supernatamus mundum. Ipse autem Dominus pio obdormit somno, patientiam nostram, et impiorum poenitentiam expectans. *Hilar.* Vel dormit, eo quod somno nostro consopiatur in nobis. Maxime autem id accidit, ut a Deo auxilium in periculi metu speremus, atque utinam, vel spes sera confidat se periculum posse evadere, Christi intra se (1) vigilantis virtute. *Orige.* Alacriter ergo accedamus ad eum cum Propheta dicentes: *Exurge, quare obdormis Domine?* Et ipse imperabit ventis, idest daemonibus, qui concitant fluctus, idest principes huius mundi ad persecutiones sanctis immittendas, facitque tranquillitatem magnam circa corpus, et spiritum, pacem Ecclesiae, et serenitatem mundo. *Raban.* Vel aliter: Mare est aestus saeculi. Navicula quam Christus ascendit, intelligitur arbor crucis, cuius auxilio fideles transactis mundi fluctibus perveniunt ad caelestem patriam, quasi ad littus securum, in qua Christus una cum suis ascendit, unde post ait: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Cum ergo Christus in cruce positus fuisset, motus magnus factus est: quia commotae sunt mentes Discipulorum de eius passione, et navicula operta est fluctibus: quia tota vis persecutionis circa crucem Christi fuit, ubi scilicet morte occubuit; unde dictum est: *Ipse vero dormiebat.* Suum dormire, mori est: excitant autem Discipuli Dominum, dum turbati morte, maximis votis resurrectionem quaerunt, dicentes: Salva resurgendo, quia perimus turbatione tuae mortis. Ipse vero resurgens increpat duritiam cordis eorum, ut alibi legitur. Imperavit autem ventis, quia diaboli superbiam stravit. Imperavit mari, quia vesaniam Iudaeorum disiecit, et facta est tranquillitas magna, quia sedatae sunt mentes Discipulorum visa resurrectione. *Glos.* Vel navicula est Ecclesia praesens, in qua Christus cum suis mare saeculi transit, aquas persecutorum compescit; unde miremur, et gratias agamus.

8. Et cum venisset Iesus trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes daemonia de monumentis exeuntes saevi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. Daemones autem rogabant eum, dicentes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis: Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per praeceps in mare, et mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt, et venientes in civitatem nuntiaverunt haec omnia, et de his qui daemonia habuerant. Et ecce tota civitas exiit obviam Iesu, et viso eo rogabant eum ut transiret a finibus eorum.

8. *Chrysost. hom. 19.* Quidam (2) homines Christum hominem esse dicebant, venerunt daemones divinitatem eius divulgantes, ut qui mare procellosum, et rursus quietum non audierant, daemones audirent clamantes; unde dicitur: *Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo homines habentes daemonia. Raban.* Gerasa urbs est Arabiae trans Iordanem iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longe a stagno Tyberiadis, in quo porci praecipitati sunt. *August. de con. Evang. lib. 2. cap. 24.* Quod autem Matthaeus duos dicit fuisse qui daemonia patiebantur, Marcus autem et Lucas unum commemorant; intelligas unum eorum fuisse personae alicuius clarioris, et famosioris, quem regio illa maxime dolebat, et pro cuius salute (3) plurimum satagebat, de quo facti huius fama praeclarius fragravit. *Chrysost. ib.* Vel Lucas, et Marcus unum eorum saeviorem elegerunt; unde et eius calamitatem exprimunt. Lucas enim dicit, quod ruptis vinculis agebatur in deserto. Marcus autem quod et lapidibus seipsum intercidebat; nec tamen dicunt, quoniam unus solus erat, ne Matthaeo contraria dicere viderentur. Per hoc autem quod subditur, *De monumentis exeuntes*, perniciosum dogma imponere volebant, scilicet quod animae morientium daemones fiant: unde multi aruspicum occidunt pueros, ut animam eorum cooperantem habeant: propter quod et daemoniaci clamant, quoniam anima illius ego sum. Non est autem anima defuncti, quae clamat, sed daemon hoc fingit, ut decipiat audientes. Si enim in alterius corpus animam mortui possibile esset intrare, multo magis in corpus suum. Sed neque habet rationem, iniqua passam animam cooperari iniqua sibi facienti, vel hominem posse virtutem incorpoream in aliam transmutare substantiam, scilicet animam in substantiam daemonis. Neque enim in corporibus hoc machinari quis potest, ut in hominis corpus transmutet asini corpus; neque enim rationabile est animam a corpore separatam hic iam oberrare. *Iustorum enim animae in manu Dei sunt Sap. 3.* unde et quae puerorum neque enim malae sunt: sed et quae peccatorum sunt, confestim hinc abducuntur; et hoc manifestum est ex Lazaro, et divite. Quia vero nullus eos afferre audebat ad Christum propter saevitiam horum daemoniacorum, Christus ad eos vadit. Quae quidem eorum saevitia designatur, cum subditur: *Saevi nimis ita, ut nemo posset transire per viam illam.* Sed quia alios prohibebant pertransire: obstruentem igitur viam invenerunt. Etenim flagellabantur invisibiliter, intolerabilia patientes ex Christi praesentia; unde sequitur: *Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi Iesu fili Dei? Hieron.* Non est autem (4) voluntatis ista confessio quam (5) primum sequitur confitentium, sed necessitatis extor-

(1) *Al.* vigilante.

(2) *Forte.* Quoniam homines. (3) *Al.* populus. (4) *Al.* voluntaria. (5) *Al.* praemium.

do, quae cogit invitos; velut si servi fugitivi post multum temporis Dominum suum videant, nihil aliud, nisi de verberibus depraecantur; sic et daemones cernentes Dominum in terris repente versari, ad eos iudicandos se venisse credebant. Ridiculum autem putant quidam, daemonia scire Filium Dei, et diabolum ignorare: eo quod minoris malitiae sint isti, quam ille, cuius satellites sunt, cum omnis scientia discipulorum ad magistrum referenda sit: *Aug.l.9.de civit. Dei.c.21.* Tantum autem innotuit eis Deus, quantum voluit, tantem autem voluit, quantum oportuit.Innotuit ergo eis non per id quod vita aeterna est,et lumen quod illuminat pios, sed per quaedam temporalia suae virtutis effecta, et occultissimae praesentiae signa, quae angelicis spiritibus etiam malignis potius quam infirmitati hominum possunt esse perspicua. *Hieron.* Sed tamen tam daemones, quam diabolus suspicari magis Filium Dei, quam nosse intelligendi sunt. *August. lib. de quest. nov.et Vet. Test. quaest. 66.* Quod autem daemones clamant: *Quid nobis et tibi Iesu fili Dei?* magis ex suspicione, quam ex cognitione dixisse credendi sunt.*Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifigi permisissent. 1.Cor 9. Remig.*Sed quotiescumque eius virtute torquebantur, et signa,et miracula facientem videbant, aestimabant,esse Filium Dei; postquam videbant eum esurire, sitire, et his similia pati, dubitabant, et credebant hominem purum. Considerandum est, quod etiam Iudaei iucreduli dicentes Christum in Beelzebub eiecisse daemonia, et Ariani dicentes eum esse creaturam, non solum iudicio Dei sed etiam daemonum confessione damnari merentur. qui Christum Filium Dei dicunt.Recte autem dicunt: *Quid nobis et tibi Iesu Fili Dei?* hoc est nihil commune est nostrae malitiae et tuae gratiae:quia secundum Apostolum nulla societas est lucis ad tenebras *Chrysost. ib.* Ut autem non videretur adulationis hoc esse, ab experientia clamabant, dicentes: *Venisti ante tempus torquere nos. August.l.8.de civ. Dei.c.23.*Sive quia subitum illis fuit quod futurum quidem, sed tardius opinabantur, sive quia perditionem suam hanc ipsam dicebant, quia fiebat, ut eorum cognitio sperneretur: et hoc erat ante tempus iudicii, quo aeterna damnatione puniendi sunt *Hieron.* Praesentia etiam Salvatoris tormenta sunt daemonum. *Chrysost. ib.* Non autem poterant dicere se non peccasse, quia eos Christus invenerat mala operantes, et facturam Dei punientes; unde aestimabant propter superabundantiam malorum, quae fecerant, quod non expectaretur in eis tempus extremae punitionis,quae erit in die iudicii. *August.de con.evan.l.2.c.25.*Quod autem varba daemonum diversimode ab Evangelistis sunt dicta, non habent aliquid scrupuli, cum vel in unam redigi sententiam, vel omnia dicta possint intelligi, nec quia pluraliter apud Mattheum, apud illos autem singulariter loquitur, cum et ipsi narrent, quod interrogatus quod vocaretur, legionem se esse respondit, eo quod multa essent daemonia; sequitur. *Erat autem non longe ab eis grex porcorum multorum pascens: daemones autem rogabant eum dicentes, si eicis nos hinc, mitte nos in porcos Greg. 2. Moral cap. 6.* Scit enim diabolus, quia quodlibet agere ex semetipso non sufficit, quia nec per semetipsum in eo quod est spiritus existit, *Remig.* Sed ideo non petierunt, ut in homines mitterentur, quia illum cuius virtute torquebantur,humanam speciem gestare videbant. Nec etiam petierunt, ut in pecora mitterentur, quia pecora Dei praecepto munda sunt animalia, et tunc in templo Dei offerebantur. Prae aliis autem immundis in porcos mitti petierunt, quia nullum animal est immundius porco; unde et porcus dicitur quasi spurcus, eo quod in spurcitiis delectetur, sic et daemones spurcitiis peccatorum delectantur. Non autem petierunt, ut in aere mitterentur propter nimiam cupiditatem nocendi hominibus. Sequitur. *Et ait illis: Ite. Chrysost. ib.* Non autem hoc fecit Iesus quasi in daemoniis persuasus, sed multa hic dispensans: unum quidem, ut instruat magnitudinem nocumenti daemonum, qui illis hominibus insidiabantur; aliud, ut discant omnes, quoniam neque adversus porcos audent, nisi ipse concesserit. Tertium, ut ostendat, quod graviora in illos homines operati essent, quam in porcos, nisi essent homines illi inter calamitates divina providentia adiuti: magis enim odio habent homines, quam irrationalia. Per hoc autem manifestum est quoniam nullus est, qui non potiatur divina providentia. Si autem non omnes similiter neque secundum unum modum, et haec etiam providentiae maxima species est: ad id autem quod unicuique expedit providentia ostenditur. Cum praedictis autem et aliud ex hoc discimus, quoniam non communiter omni providet solum, sed singulariter unicuique, quod in daemoniacis his aliquis aspiciet manifeste, qui olim suffocati essent, nisi divina procuratione potiti essent. Propterea etiam concessit abire in gregem porcorum, ut qui regiones habitabant illas, discant eius virtutem. Ubi enim nullus eum cognoverat, fulgere faciebat miracula, ut eos in suae divinitatis cognitionem trahat. *Hieron.* Non ergo, ut concederet Salvator daemonibus quod petebant, dixit: *Ite* sed ut per interfectionem porcorum, hominibus salutis occasio praeberetur.Sequitur:*At illi exeuntes* scilicet ab hominibus, *abierunt in porcos, et ecce magno impetu abiit totus grex praeceps in mare, et mortui sunt in aquis.* Erubescat Manichaeus si de eadem substantia, et ex eadem origine hominum, bestiarumque sunt animae, quomodo ob unius hominis, vel duorum salutem, duo millia porcorum suffocantur? *Chrysost. ib.* Ideo autem porcos daemones occiderunt, quia ubique homines in maestitiam mittere student, et de perditione laetantur. Damni etiam magnitudo augebat eius, quod factum erat fama : a multis enim divulgabatur, scilicet ab his, qui curati erant; a porcorum dominis, et a Pastoribus; unde sequitur: *Pastores autem fugerunt, et venientes in civitatem nuntiaverunt omnia, et de his qui daemonia habuerant, et ecce tota civitas exiit obviam Iesu.* Sed cum deceret eos adorare, et admirari virtutem,emittebant eum a se; unde sequitur: *Et viso eo rogabant eum, ut transiret a finibus eorum.* Intuere autem etChristi mansuetudinem post virtutem; quia enim beneficia adepti abigebant eum, non restitit, sed recessit: et eos qui indignos se nuntiaverunt eius doctrina dereliquit: dans eis doctores liberatos a daemonibus, et porcorum pastores. *Hieron.* Vel quod rogant, ut transeat fines eorum, non de superbia hoc faciunt, sed de humilitate, qua se indignos Domini praesentia iudicabant, sicut et Petrus ait:*Luc.4.*

*Exi a me Domine, quia vir peccator sum.Raban.*Interpraetatur Gerasa colonum eiiciens, vel advena propinquans: hoc est Gentilitas, quae diabolum a se eiecit. Et quae prius longe, modo facta est prope, post resurrectionem visitata a Christo per praedicatores. *Ambros. sup. Luc. cap. 8.* Duo quoque daemoniaci figuram populi Gentilis accipiunt, quoniam cum tres filios Noe generavit, Cham, Sem, et Iaphet: Sem tantummodo familia in possessionem accita est Dei, ex duobus autem aliis nationum populi pullularunt. *Hilar. can.8.*Unde extra urbem, idest extra legis, et Prophetarum Synagogam duos homines in monumentis daemones detinebant duarum, scilicet Gentium origines intra defunctorum sedes, et mortuorum reliquias obsederant, efficientes praetereuntibus viam vitae praesentis infestam. *Raban.* Vel non immerito in monumentis illos habitasse significavit; quid enim aliud sunt corpora perfidorum, nisi quaedam defunctorum sepulcra? quibus non Dei sermo, sed anima peccantis morte (1) recluditur. Dicit autem: *Ita ut nemo posset transire per viam illam* quia ante adventum Salvatoris in via Gentilitas fuit. Vel per duos, Iudaeos et Gentes accipe, qui non habitabant in domo, idest in conscientia sua non requiescebant. In monumentis manebant, idest in operibus mortuis delectabantur; nec sinunt per viam Iudaei impugnabant,aliquem transire. *Hilar.ib.*Occursus autem eorum concurrentium ad salutem voluntas indicatur. Videntes autem daemones non sibi iam locum in Gentibus derelinqui, ut patiatur habitare se in haereticis deprecantur; quibus occupati, in mare, idest in cupiditatem saecularem daemonum praecipitantur instinctu, et cum reliquarum Gentium infidelitate moriuntur. Vel porci sunt, qui lutulentis delectantur actibus: nam nisi quis porci more vixerit non in eum diaboli accipiunt potestatem, aut ad probandum tantum, non ad perdendum accipient. Quod autem in stagnum praecipitati sunt porci, significat quod etiam,liberato populo Gentium a damnatione daemonum in abditis agunt sacrilegos ritus suos,quiChristo credere noluerunt, caeca et profunda curiositate submersi. Quod autem pastores porcorum fugientes ista nuntiant, significat quosdam etiam primates impiorum, quanquam Christianam legem fugiant, potentiam tamen Christi stupendo praedicare non cessant. Quod autem magno timore percussi, rogant ut ab eis discedat: significat multitudinem vetusta sua vita delectatam, honorare quidem se nolle Christianam legem dum dicunt, quod eam implere non possunt. *Hilar. ib.* Vel urbs illa Iudaici populi habuit speciem, quae Christi operibus auditis, Domino suo obviam pergit, prohibens ne fines suos urbemque contingeret; neque enim Evangelia recepit (2).

CAP. IX.

Et ascendens Iesus in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem Iesus fidem illorum, dicit paralytico: Confide fili, Remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se: hic blasphemat. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit, ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere: dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, surge et ambula? Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam; et surrexit et abiit in domum suam. Videntes autem turbae, timuerunt et glorificaverunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus.

Chrysost. hom. 30. Monstravit superius Christus suam virtutem per doctrinam, quando docuit eos, ut potestatem habens, per leprosum quando dixit: *Volo, mundare*, per Centurionem qui dixit: *Dic verbo et sanabitur puer meus*; per mare, quod verbo refrenavit, per daemones qui eum confitebantur. Hic autem rursus alio maiori modo inimicos eius cogit confiteri aequalitatem honoris ad Patrem; unde ad hoc ostendendum subditur: *Et ascendens Iesus in naviculam transfretavit et venit in civitatem suam.* Navigium autem intrans pertransit, qui pede, mare poterat pertransire: non enim semper mirabilia volebat facere, ne incarnationis noceat rationi. *Ioan. Episcopus.* Creator autem rerum orbis terrae Dominus, posteaquam se propter nos, nostra angustavit in carne, coepit habere humanam patriam, coepit civitatis Iudaicae esse civis, parentes habere coepit parentum omnium ipse parens, ut attraheret caritas quos disperserat metus. *Chrysost. ib.* Civitatem autem suam hic Capharnaum dicit: alia enim eum susceperat nascentem scilicet Bethleem; alia eum nutrivit, scilicet Nazareth, alia autem habuit continue habitantem, scilicet Capharnaum. *August. de con. Evang. lib. 2. cap. 25.* vel aliter. Quod Matthaeus hic scribit de civitate Domini: Marcus autem de Capharnaum, difficilius solveretur, si Matthaeus Nazareth nominaret: nunc vero cum potuerit ipsa Galilaea dici civitas Christi quia in Galilaea erat Nazarerh, sicut universum regnum Romanum in tot civitatibus constitutum, dicitur modo Romana civitas. Quis dubitaverit, ut veniens in Galiaeam Dominus recte diceretur venisse in civitatem suam, in quocumque esset oppido Galileae: praesertim quia et ipsa Capharnaum extollebatur in Galilaea ut tanquam Metropolis haberetur. *Hieron.* Vel civitatem eius, non aliam intelligamus, quam Nazareth; unde et Nazarenus appellatus est: *Aug. de. con. evan. l.2.c.25.* Et secundum hoc dicimus Mattheum praetermisisse, quae gesta sunt, postea quam Iesus venit in civitatem suam donec veniret Capharnaum, et hic adiunxisse de sanato paralytico, sicut in multis faciunt praetermittentes media, tamquam hoc continuo sequatur, quod sine ulla praetermissionis significatione subiungunt; et hoc modo hic subditur: *Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto.Chrysost.hom.27.*Paralyticus autem hic alter est praeter eum qui in Ioanne ponitur. Ille quidem in natatoriis iacebat: hic autem in Capharnaum; ille fa-

(1) *Al.* excluditur. (2) *P. Nicolai habet* lex recepit.

mulis carebat,hic autem habebat eos, qui sui curam habebant, qui et portantes eum attulerunt. *Hieron.* Obtulerunt autem ei iacentem in lecto, quia ipse ingredi non valebat. *Chrysost.hom.30.* Non autem ubique ab aegris solum quaerit fidem, puta cum insaniunt, vel aliter ab aegritudine in excessu fuerint mentis; unde subditur: *Videns autem Iesus fidem illorum. Hieron.* Non eius qui offerebatur, sed eorum qui offerebant. *Chrysost. ib.* Quia igitur tantam ostendunt fidem, monstrat et ipse suam virtutem, cum omni potestate solvens peccata; unde sequitur, *Dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata. Ioan. Episc.* Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena,ut intus et extra sanaret hominem?Audit veniam et tacet paralyticus, nec ullam respondet gratiam, quia plus corporis quam animae tendebat ad curam. Merito ergo Christus offerentium recipit fidem, non vecordiam iacentis. *Chrysost.ib.* Vel erat magna fides etiam huius infirmi: non enim permisisset se submitti, ut alius Evangelista dicit per tectum non credens. *Hieron.* O mira humilitas! Despectum, et debilem, totis membrorum compagibus dissolutum filium vocat, quem Sacerdotes non dignabantur attingere; aut certe ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua; ubi datur nobis intelligentia propter peccata plerasque evenire corporum debilitates; et idcirco forsitan prius dimittuntur peccata, ut causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. *Chrysost. ib.* Scribae autem diffamare volentes, etiam nolentes fecerunt clarere quod factum est; eorum enim aemulatione ad signi ostensionem usus est Christus: hoc enim est superabundantia eius sapientiae quod sua per inimicos manifestat; unde sequitur: *Ecce quidam de scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Hieron.* Legimus in Propheta *Isa. c.43. Ego sum qui deleo omnes iniquitates tuas.* Consequenter ergo scribae, quia hominem putabant, et verba Dei non intelligebant, arguunt eum vitio blasphemiae. Videns autem cogitationes eorum ostendit se Deum qui potest cordis occulta cognoscere, et quodammodo tacens loquitur: Eadem potentia qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite quid paralyticus consequatur; unde sequitur: *Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Chrysost.ib.* Non quidem eorum destruxit suspicionem, qua scilicet cogitabant eum praedicta dixisse ut Deum. Si enim non esset aequalis Deo Patri, oportebat eum dicere, longe sum ab hac potestate, scilicet dimittendi peccata: nunc autem contrarium firmavit sua voce et miraculi ostensione; unde subdit: *Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge et ambula?* Quantoquidem anima corpore potior est, tanto peccatum dimittere maius est, quam corpus sanare. Sed quia illud quidem non manifestum, hoc autem manifestum, facit minus quod est manifestius, ut demonstret maius et non manifestum. *Hieron.* Utrum enim sint paralytico peccata dimissa, solus noverat qui dimittebat; *Surge autem et ambula*, tam ille qui surgebat, quam hi qui surgentem videbant, poterant approbare, quanquam eiusdem virtutis sit et corporis et animae vitia dimittere. Inter dicere autem et facere, multa distantia est; fit ergo carnale signum, ut probetur spiritale; unde sequitur: *Ut autem sciatis, quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata. Chrysost. ib.* Supra quidem paralytico non dixit: dimitto tibi peccata, sed *dimittuntur tibi peccata*, quia vero scribae resistebant, altiorem suam potentiam demonstrat,dicens: *Quia Filius hominis habet potestatem dimittendi peccata.* Et ut ostendat se Patri aequalem, non dixit, quia filius hominis indiget aliquo ad dimittendum peccata, sed quoniam habet. *Glos.* Haec autem verba, *ut sciatis* possunt esse Christi, vel Evangelistae; quasi Evangelista diceret: Ipsi dubitabant eum peccata dimittere, sed *ut sciatis*, quoniam filius hominis habet potestatem ait paralytico. Si autem Christus dicatur pronuntiasse haec verba, sic intelligentur: Vos dubitatis me posse peccata dimittere,sed *ut sciatis,quoniam filius hominis habet potestatem dimittendi peccata:* quae quidem oratio imperfecta est: sed subditur actus loco consequentis; unde dicitur. *Ait paralytico: Surge,et tolle lectum tuum. Ioan. Epicopus.* Ut quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis: *Et vade in domum tuam*: ne Christiana fide curatus, moriaris in perfidia Iudaeorum. *Chrysost. ib.* Hoc autem praecepit ut non aestimetur phantasia esse quod factum est; unde ad veritatem facti ostendendam subditur: *Et surrexit; et abiit in domum suam.* Sed tamen adstantes homines adhuc deorsum trahuntur, unde sequitur: *Videntes autem turbae, timuerunt et glorificaverunt Deum, quia dedit talem potestatem hominibus.* Si bene cogitassent apud se, agnovissent, quia Filius Dei erat. Interim enim non parum erat aestimare omnibus hominibus maiorem, et a Deo venire. *Hilar.* Mystice autem a Iudaea repudiatus in civitatem suam revertitur. Dei civitas fidelium plebs est, in hanc ergo introivit per navium idest Ecclesiam vectus. *Ioan. Episcopus.* Non autem Christus indiget navi, sed navis Christo; quia sine caelesti gubernatione navis Ecclesiae per mundanum pelagus ad caelestem portum non valet pervenire. *Hilar.* In paralytico autem Gentium universitas offertur medenda; hic itaque Angelis ministrandus offertur: hic filius nuncupatur, quia Dei opus est: huic remittuntur animae peccata, quae lex laxare non poterat: fides enim sola iustificat. Deinde virtutem resurrectionis ostendit, cum sublatione lectuli infirmitatem corporibus docuit defuturam. *Hieron.* Iuxta tropologiam autem, interdum anima iacens in corpore suo virtutibus dissolutis, a perfecto Doctore Domino offertur curanda; unusquisque enim aeger petendae salutis petitores dicit adhibere, per quos actuum nostrorum clauda vestigia, verbi caelestis remedio reformentur. Sunt igitur monitores mentis, qui animum auditoris ad superiora erigunt, quamvis exterioris corporis debilitate torpentem. *Ioan. Episcopus.* Dominus autem in hoc saeculo insipientium voluntates non quaerit, sed respicit ad alterius fidem, nec medicus languentium respicit voluntatem, cum contraria requirat infirmus. *Raban.* Surgere autem est animam a carnalibus desideriis abstrahere. Lectum tollere est carnem a terrenis desideriis ad voluptatem spiritus attollere. Domum ire est et Paradisum redire, vel ad internam sui custodiam, ne iterum peccet. *Gregor. 23. Moral. cap. 23.* Vel per lectum voluptas corporis designatur; iubetur itaque, ut hoc sanus portet ubi

infirmus iacuerat; quia omnis qui adhuc vitiis delectatur, infirmus iacet in voluptatibus carnis; sed sanatus hoc portat, quia eiusdem carnis contumelias postmodum tolerat, (1)quod intus prius desideriis requiescebat. *Hilar. Videntes autem turbae timuerunt.* Magni enim timoris res est, non dimissis a Christo peccatis, in mortem resolvi; quia nullus est in domum aeternam reditus, si cui indulta non fuerit venia delictorum. Cessante autem timore, honor (2) redditur, quod potestas hominibus (3)hac vita data sit per urbem eius et peccatorum remissionis, et corporum resurrectionis, et reversionis in caelum.

2. Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in teloneo, Matthaeum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani, et peccatores venientes discumbebant cum Iesu, et discipulis eius. Et videntes pharisaei, dicebant discipulis eius. Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester? At Iesus audiens ait: Non est opus valentibus medico, sed male habentibus. Euntes autem discite quod est: Misericordiam volo et non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.

2. *Chrysost. hom. 31.* Cum Christus fecisset miraculum, non permansit in eodem loco, ne Iudaeorum zelum accenderet ampliorem. Hoc et nos faciamus non obstinate obsistentes eis, qui insidiantur, cum dicitur: *Et cum transiret inde Iesus*, scilicet a loco ubi miraculum fecerat, *Vidit hominem sedentem in teloneo, Matthaeum nomine. Hieron.* Ceteri Evangelistae propter verecundiam et honorem Matthaei, noluerunt eum nomine appellare vulgato, sed dixerunt Levi: duplici enim vocabulo fuit. Ipse autem Matthaeus, secundum illud Salomonis *Pro. c. 18. Iustus accusator est sui*, Matthaeum se, et publicanum nominat, ut ostendat legentibus nullum debere salutem desperare, sed ad meliora conversus, cum ipse se de publicano in Apostolum sit repente mutatus. *Glos.* Dicit autem, *Sedentem in teloneo*, idest in domo, ubi vectigalia congregantur. Erat enim telonarius dictus, a telon graecae quod est vectigal. *Chrysost. ibid.* Per hoc ergo monstrat vocantis virtutem: quoniam non desistentem a periculoso officio ex mediis ipsum evulsit malis, sicut et Paulum adhuc insanientem; et ideo sequitur: *Et ait illi: Sequere me.* Sicut vidisti vocantis virtutem, ita addisce vocati obedientiam; neque enim resistit, neque domum abire rogavit, et suis hoc communicare. *Remig.* Humana etiam pericula, quae ei a principibus accidere poterant, parvipendit, dum officii sui rationes imperfectas reliquit; unde sequitur: *Et surgens secutus est eum.* Et quia terrena lucra deseruit, ideo iure factus est dominicorum talentorum dispensator. *Hieron.* Arguit autem in hoc loco Porphyrius, et Iulianus Augustus vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum, qui statim secuti sunt Salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti, cum tantae virtutes tantaque signa praecesserint, quae Apostolos antequam crederent, vidisse non dubium est. Certe fulgor ipse et maiestas divinitatis occultae, quae etiam in facie refulgebat humana ad se videntes trahere poterat in primo aspectu. Si enim in magnete lapide haec esse vis dicitur, ut ferrum trahat; quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat quos volebat? *Chrysost. ibid.* Sed cur non cum Petro, et Ioanne, et aliis eum vocavit? Quoniam durius adhuc dispositus erat, sed post multa miracula, et multam Christi famam, quoniam aptiorem eum ad obedientiam scivit, quia intima cordis novit. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 26.* Vel probabilius videtur, quod haec praetermissa recordando Matthaeus commemorat; quia ante sermonem habitum in monte credendum est vocatum esse Matthaeum: in eo quippe monte tunc Lucas commemorat duodecim electos, quos et Apostolos nominat. *Glos.* Matthaeus enim vocationem suam refert inter miracula; magnum enim miraculum fuit, quod publicanus factus est Apostolus. *Chrysost. ib.* Quid est autem quod de aliis Apostolis non dicitur, qualiter et quando sunt vocati, nisi de Petro, et Andrea, et Iacobo, Ioanne, et Matthaeo: hi enim maxime erant in inconvenientibus, et humilibus studiis: neque telonei officio est aliquid deterius, neque piscatione vilius. *Glos.* Congruam autem caelestis beneficii vicem impendens Matthaeus, Christo magnum convivium in domo sua paravit, ut illi commodaret sua temporalia, a quo expectabat perpetua bona; unde sequitur: *Et factum est discumbente eo in domo. August. de con. Evan. lib. 2. c. 22.* Hic Matthaeus non expressit, in cuius domo discumbebat Iesus, unde posset videri non hoc ex ordine subiunxisse, sed quod alio tempore factum est recordatus interposuisse; nisi Marcus, et Lucas, qui hoc omnino similiter narrant, manifestarent in domo Levi, hoc est Matthaei, discubuisse Iesum. *Chrysost. ib.* Honoratus autem Matthaeus ingressu Christi in domum eius, omnes publicanos, qui erant eiusdem artis, convocavit; unde sequitur: *Ecce multi publicani et peccatores venientes discumbebant cum Iesu, et discipulis eius. Glos.* Publicani enim vocantur qui publicis negotiis implicantur quae sine peccato vix, aut nunquam possunt tractari. Et pulchrum fuit praesagium, quia qui Apostolus et Doctor Gentium erat futurus, in prima sua conversione peccantium gregem post se trahit ad salutem, et ut iam perficeret exemplo quod perficere debebat et verbo. *Hieron.* Tertullianus hos dicit fuisse Ethnicos, dicente Scriptura. Non erit vectigal pendens ex Israel, quasi Matthaeus non fuerit Iudaeus. Dominus autem non convivatur cum Ethnicis, cum id maxime caveret, ne legem solvere videretur, qui et discipulis praecepit: *In viam Gentium ne abieritis.* Viderant autem publicanum a peccatis ad meliora conversum, locum invenisse poenitentiae, et ob id etiam ipsi non desperant salutem. *Chrysost. ibid.* Unde accesserunt ad Redemptorem nostrum, et non solum ad colloquendum, sed etiam ad convescendum recepti sunt: non solum deputans, aut arguens inimicos, sed etiam convescens emendabat multoties eos, qui

(1) *Al.* in cuius intus. (2) *Al. adest* Deo
(3) *Al.* hacc via, *item* hac vita.

male dispositi erant, per hoc docens nos, quoniam omne tempus, et omne opus potest nobis tribuere utilitatem : hoc autem videntes pharisaei indignati sunt, de quibus subditur: *Et videntes pharisaei dicebant discipulis eius: Quare cum publicanis, et peccatoribus manducat magister vester?* Notandum quod cum discipuli visi sunt peccare, Christum alloquuntur, dicentes: *Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere in sabbato*: hic apud discipulos Christo detrahunt, quae omnium malignantium erant, et volentium separare a doctore corda discipulorum. *Raban.* Duplici autem errore tenebantur, quia et se iustos arbitrabantur, qui superbiae fastu a iustitia longe discesserant; et eos criminabantur iniustos, qui resipiscendo a peccatis, iustitiae appropinquabant. *August. ib.* Lucas autem aliquando differentius hoc videtur commemorasse, secundum quem pharisaei dicunt discipulis: *Quare cum publicanis, et peccatoribus manducatis, et bibitis?* Christo et discipulis eius hoc obiectum insinuans. Sed cum discipulis dicebatur, magis magistro obiiciebatur quem sectando imitabantur. Una est ergo sententia, et tanto melius insinuata, quanto quibusdam verbis, manente veritate, mutata. *Hieron.* Neque vero in pristinis permanentes veniunt ad Iesum, ut pharisaei, et scribae murmurant, sed poenitentiam agentes, quod et praesens sermo Domini significat, unde sequitur: *At Iesus audiens ait: Non est opus valentibus medico, sed male habentibus. Raban.* Seipsum medicum dicit, quia miro medicandi genere propter iniquitates vestras vulneratus est, ut vulnus peccatorum nostrorum sanaret. Sanos quidem eos appellat, qui suam volentes statuere iustitiam, verae Dei iustitiae subiecti non sunt. Male habentes eos vocat, qui suae fragilitatis conscientia devicti, nec per legem videntes se iustificari, poenitendo se submittunt gratiae Dei. *Chrysost. ibid.* Postquam a communibus opinionibus eos allocutus est, alloquitur eos ex Scripturis, cum dicit: *Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, et non sacrificium. Hieron.* De Propheta scilicet Osee sumens testimonium suggillat scribas, et phariseos, qui se iustos aestimantes, peccatorum consortia declinabant. *Chrysost. ibid.* Ac si dicat: Cur accusatis me, quoniam peccatores corrigo? Ergo et Deum patrem ex hoc incusate. Sicut enim ille vult peccatorum emendationem, ita et ego: et sic ostendit non solum non esse prohibitum quod incusabant, sed et secundum legem maius esse sacrificio: non enim dixit, *Misericordiam volo* et sacrificium: sed hoc iniunxit, illud autem eiecit. *Glos.* Non tamen despicit Deus sacrificium, sed sacrificium sine misericordia: faciebant autem pharisaei saepe sacrificia in templo, ut iusti apparerent coram populo, sed non exercebant misericordiae opera, in quibus probatur vera iustitia. *Raban.* Admonet itaque eos, ut per opera misericordiae sibimetipsis supernae misericordiae praemia requirant, et non contemptis pauperum necessitatibus per oblationem sacrificiorum se Deo placere confidant; unde dicit, *Euntes*, scilicet a temeritate stultae vituperationis, ad diligentiorem Scripturae sanctae metitationem, quae misericordiam maxime commendant; unde et suum de misericordia exemplum eis proponit, dicens: *Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. August. ibid.* Lucas addidit: In poenitentiam: quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores ob hoc ipsum, quod peccatores sunt, diligi arbitretur a Christo; cum et illa similitudo de aegrotis bene intimet, quid velit Deus vocando peccatores, tanquam medicus aegros; utique ut ab iniquitate, tanquam ab aegritudine salvi fiant, quod fit per poenitentiam. *Hilar.* Omnibus autem Christus venerat, quomodo ergo non se iustis venisse dicit? Erant ergo quibus necesse non erat, ut veniret? Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo inanem iustitiae iactantiam, quia sacrificiis infirmis ad salutem, misericordia erat universis in lege positis necessaria. *Chrysost. ibid.* Unde ironice videtur ad eos loquens, sicut cum dicitur: *Ecce iam Adam factus est quasi unus ex nobis.* Quoniam enim nullus iustus erat in terra, Paulus significat, dicens: *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei.* In hoc autem et illos mitigavit qui vocati erant, quasi dicat: Tamen renuo abominare peccatores, qui propter eos solos adveni. *Raban.* Vel quia iusti erant, sicut Nathanael, et Ioannes Baptista, non erant ad poenitentiam invitandi. Vel: Non veni vocare iustos falsos, qui de iustitia sua gloriantur, ut pharisaeos; sed illos qui se peccatores cognoscunt. Per Matthaeum autem et publicanorum vocationem fides Gentium exprimitur, qui prius mundi lucris inhiabant, et nunc spiritualiter cum Domino reficiuntur: per superbiam Pharisaeorum, invidia Iudaeorum de salute Gentium. Vel Matthaeus significat hominem terrenis lucris inhiantem, quem videt Iesus, dum oculo misericordiae respicit. Matthaeus enim interpretatur donatus, Levita assumptus: poenitens autem a massa perditorum assumitur, et gratia Dei Ecclesiae donatur. *Et ait illi Iesus: Sequere me*, vel per praedicationem, vel per Scripturae admonitionem, vel per internam inspirationem.

3. Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos, et pharisaei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc ieiunabunt. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus. Tollit enim plenitudinem eius a vestimento, et peior scissura fit. Neque mittunt vinum novum in utres veteres. Alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur.

3. *Glos.* Cum de convivio peccatorum, et de participatione respondisset eis, de comestione eum aggrediuntur; unde dicitur: *Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos, et pharisaei ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunant? Hieron.* Superba interrogatio, et ieiunii reprehendenda iactantia, nec poterant discipuli Ioannis non esse sub vitio, qui iungebantur pharisaeis, quos a Ioanne noverant condemnatos, et calumnia-

bantur eum, quem sciebant magistri vocibus praedicatum. *Chrysost. hom. 31.* Quod autem dicunt, tale est. (1) Ex quo tu ut medicus haec facis, sed cur discipuli tui dimittentes ieiunium, talibus mensis accedunt? Deinde incusationem ex comparatione augere volentes, primo seipsos ponunt, et deinde pharisaeos; ieiunabant illi quidem a lege discedentes, sicut et pharisaeus dixit: *Ieiuno bis in sabbato: ipsi autem a Ioanne. Raban.* Ioannes enim vinum et siceram non bibit, quod abstinentiae meritum non auget, cui nulla est potentia naturae. Dominus autem qui peccata potest condonare, cur a peccatoribus mendicantibus declinaret, quos abstinentibus poterat facere iustiores? Ieiunat autem Christus, ne praeceptum declines; manducat autem cum peccatoribus, ut gratiam, et potestatem intelligas. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 27.* Sed cum Matthaeus tantum discipulos Ioannis hoc dixisse perhibeat, verba quae apud Marcum leguntur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis, idest convivas de discipulis Ioannis et pharisaeis, quod Lucas evidentius expressit, qui alios de aliis dixisse narravit. Unde ergo Matthaeus dicit: *Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis*, nisi quia et ipsi aderant, et omnes certatim, ut quisque poterat, hoc obiecerunt. *Chrysost. ibid.* Vel Lucas dicit, quod pharisaei hoc dixerunt, hic dicit, quod discipuli Ioannis; quia pharisaei illos secum acceperunt ad dicendum, quod postea in Herodianis fecerunt. Sed considerandum, quod quando pro extraneis, sicut pro publicanis sermo erat, ut eorum turbatam mitiget animam, vehementius exprobrantes incusavit; ubi autem discipulos convitiabantur, cum mansuetudine respondet, unde sequitur: *Et ait illis Iesus: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus.* Primo quidem seipsum medicum vocaverat, hic autem sponsum, in memoriam reducens verba Ioannis quae dixit *c. 3. Qui habet sponsam sponsus est. Hieron.* Sponsus Christus est, sponsa autem Ecclesia. De hoc spirituali connubio Apostoli sunt creati, qui lugere non possunt tamdiu sponsum in thalamo vident, et sciunt sponsum esse cum sponsa. Quando vero transierunt nuptiae, et passionis ac resurrectionis tempus (2) advenerit, tunc sponsi filii ieiunabunt. Et hoc est quod subditur: *Venient autem dies, quando auferetur ab eis sponsus et tunc ieiunabunt. Chrysost. ibid.* Quod autem dicit tale est: gaudii est praesens tempus et laetitiae: non ergo introducenda sunt tristia; etenim ieiunium triste est non naturaliter, sed istis qui imbecillius adhuc dispositi sunt; his enim qui sapientiam contemplari desiderant, delectabile est; unde secundum opinionem illorum hoc dixit. Per hoc autem monstrat, quod non gulae erat quod fiebat, sed dispensationis cuiusdam. *Hieron.* Nonnulli autem putant ideireo dies 40 passionis ieiunia debere committi, licet statim dies Pentecostes, et Spiritus S. veniens inducat nobis festivitatem. Ex huiusmodi occasione testimonii Montanus, Prisca, et Maximilla, etiam post Pentecosten faciunt quadragesimam, quod ablato sponso, filii sponsi debeant ieiunare, Ecclesiae autem consuetudo ad passionem Domini, et resurrectionem per humilitatem carnis venit, ut (3) spiritalis sagina ieiunio corporis praeparemur. *Chrysost.* Rursus autem a communibus (4) confirmat hunc sermonem, cum subdit: *Nemo autem mittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius a vestimento, et peior scissura fit*, quasi diceret; nondum effecti sunt fortes mei discipuli, sed adhuc multa indigent consideratione, nondum sunt per spiritum renovati. Sic autem dispositis non oportet gravedinem imponere praeceptorum; hoc autem dixit, regulam dans suis discipulis, ut discipulos ex universo orbe terrarum cum mansuetudine suscipiant. *Remig.* Vestimentum vetus, discipulos vult intelligi, quia nondum erant per omnia innovati. Pannum rudem, idest novum, appellat novam gratiam, idest evangelicam doctrinam, cuius quaedam particula est ieiunium; et ideo non conveniebat ut saeviora praecepta ieiunii illis committerentur, ne forte austeritate ieiunii frangerentur, et fidem perderent quam habebant: ideo subdit: *Tollit enim plenitudinem eius a vestimento, et peior scissura fit. Glos.* Quasi dicat: Ideo rudis pannus, idest novus, non debet poni in vestimento veteri, quia tollit saepe a vestimento plenitudinem eius, idest perfectionem, et tunc fit peior scissura. Grave enim onus rudi iniunctum, illud boni, quod prius inerat, saepe destruit. *Remig.* Duabus autem similitudinibus positis, scilicet nuptiarum, et de panno rudi, et de vestimento veteri, nunc tertiam addit similitudinem de utribus et de vino: *Neque mittunt vinum novum in utres veteres.* Utres veteres appellat suos discipulos, qui nondum perfecte erant innovati. Vinum novum appellat plenitudinem Spiritus S. et profunda caelestium mysteriorum, quae tunc discipuli ferre non poterant; sed post resurrectionem utres novi facti fuerunt, et vinum novum receperunt, quando Spiritus S. replevit corda eorum. Unde quidam dixerunt *Act. 11. Omnes isti musto pleni sunt. Chrysost. hom. 31. a med.* Hinc et nos causam docuit humilium verborum, quae continuo ad eos dicebat, propter imbecillitatem ipsorum. *Hieron.* Vel aliter: Per vestimentum vetus et utres veteres debemus intelligere scribas et pharisaeos; (5) plagula vestimenti novi et vinum novum praecepta evangelica sentienda, quae non possunt sustinere Iudaei, ne maior scissura fiat. Tale quid et Galatae facere cupiebant, ut cum Evangelio legis praecepta miscerent, et in utribus veteribus mitterent vinum novum. Sermo igitur evangelicus Apostolis potius quam scribis et pharisaeis est infundendus, qui maiorum traditionibus depravati sinceritatem praeceptorum Christi non poterant custodire. *Glos.* Per hoc ergo significat, quod Apostoli non erant in veteribus observantiis detinendi, quos oportebat gratiae novitate perfundi. *August. ser. de quadrages.* Vel aliter: Omnis qui recte ieiunat, aut animam suam in gemitu orationis et castigatione corporis humiliat, aut illecebras carnales spiritalis sapientiae delectatione suspendit: de utroque autem ieiunii genere Dominus hic respondet; nam de primo, quod habet animae humiliationem dicit: *Non possunt filii sponsi lugere*: de illo quod habet epulum mentis, consequenter locutus est, dicens: *Nemo mittit commissuram panni rudis.* Deinde quia sponsus ablatus uti-

(1) *Al.* Esto, tu. (2) *Al.* advenit. (3) *Al.* spiritali saginae.

(4) *Al. adest* exemplis. (5) *Al.* particula.

que nobis est, lugendum est. Et recte lugemus, si flagramus desiderio eius. Beati quibus licuit eum ante passionem tunc habere praesentem, interrogare sicut vellent, audire sicut deberent. Illos dies concupierunt videre patres ante adventum eius, neque viderunt, quia in alia dispensatione sunt ordinati, per quos venturus annuntiaretur, non a quibus veniens audiretur: in nobis autem illud impletum est, quod ipse dicit *Luc. 17. Venient dies, quando desideratis videre unum de diebus istis, et non poteritis.* Quis ergo hic non lugebit? Quis non dicat: *Factae sunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus* Ps. 41. Merito ergo Apostolus cupiebat dissolvi et esse cum Christo. *August. de con. Evang. l. 2. c. 27.* Quod ergo dixit Matthaeus, *Lugere*, ubi Marcus et Lucas dicunt ieiunare, significat de tali ieiunio Dominum locutum, quod pertinet ad humilitatem tribulationis, ut illud alterum quod pertinet ad gaudium mentis in spiritalia suspensae, et ob hoc alienatae a corporalibus cibis, posterioribus similitudinibus significasse intelligatur; id ostendens quod circa corpus occupatis, et ob hoc veterem sensum habentibus, hoc genus ieiunii non congruat. *Hilar.* Mystice vero, quod praesente sponso ieiunandi necessitatem discipulis non esse respondet, praesentiae suae gaudium, et sacramentum sancti cibi edocet, quo nemo se praesente, idest in conspectu mentis Christum continens, indigebit; ablato autem se, ieiunaturos esse dicit, quia omnes non credentes resurrexisse Christum, habituri non essent cibum vitae. In fide enim resurrectionis sacramentum panis caelestis accipitur. *Hieron.* Vel cum propter peccata a nobis recesserit, tunc indicendum est ieiunium, tunc luctus est recipiendus. *Hilar.* Ponit etiam exempla quibus ostendit infirmatas vetustate peccatorum et animas et corpora novae gratiae sacramenta non capere. *Raban.* Cum autem datae sint diversae similitudines ad idem, differunt tamen: vestis enim qua foris tegimur, opera bona significat quae foris agimus; vinum quo intus refeimur, fervor est fidei et caritatis quo intus reformamur.

4. Haec illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est, sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. Et surgens Iesus sequebatur eum, et discipuli eius. Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum eius, salva ero. At Iesus conversus et videns eam dixit: Confide filia. Fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora.

4. Chrysost. hom. 32. in init. Post sermones opus adiunxit, in quo amplius pharisaei obstruerentur, eo quod qui advenit ad miraculum petendum, archisynagogus erat, et luctus magnus, quia puella unigenita erat, et XII annorum, quando incipit esse flos aetatis, et ideo dicitur: *Haec illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit. August. de con. Evan. l. 2. c. 28.* Dicunt autem hoc et Marcus, et Lucas, sed ab isto ordine iam recedunt: eo enim loco hoc inferunt, ubi post expulsa daemonia et in porcos missa, transfretando redit a regione Gerasenorum. Et per hoc quod Marcus dicit, intelligendum est hoc factum esse postquam venit rursus Iesus trans fretum; sed quantum post, non apparet. Nisi autem fuisset aliquod intervallum, non esset quando fieret, quod narrat Matthaeus in convivio domus suae. Post hoc factum continuo sequitur de archisynagogi filia. Si enim loquente eo de panno novo et vino novo, accessit princeps, nihil aliud factorum dictorumqne eius interpositum est; in narrationem autem Marci patet locus, ubi alia interponi potuerunt. Similiter autem et Lucas non renititur Matthaeo: quod enim adiunxit: *Et ecce vir cui nomen erat Iairus*, non continuo accipiendum est factum, sed post illud de convivio publicanorum, ut narrat Matthaeus, dicens: *Haec illo loquente ad eos, ecce princeps*, scilicet Iairus archisynagogus *accessit et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est.* Considerandum est autem, ne repugnare videatur quod alii duo Evangelistae morti iam proximam non tamen mortuam eam dicant usque adeo, ut dicant venisse postea, qui mortuam nuntiarent, et ob hoc non debere vexari magistrum: intelligendum est brevitatis causa Matthaeum hoc potius dicere voluisse rogatum (1) Dominum facere, quod ipsum fecisse manifestum est, ut scilicet mortuam suscitaret. Attendit enim non verba patris de filia sua, sed quod potissimum est, voluntatem. Ita enim desperaverat, ut potius eam vellet reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quam morientem reliquerat. Duo itaque posuerunt, quid dixerit Iairus; Matthaeus autem quid voluerit, atque cogitaverit. Sane si quisquam illorum duorum patrem ipsum commemorasset dixisse, ut vexaretur Iesus, quod puella mortua fuisset, repugnarent eius cogitationi verba, quae posuit Matthaeus. Nunc vero non legitur, quod suis nuntiantibus ille consenserit. Hinc autem rem pernecessariam discimus: nihil in cuiusque verbis debere inspicere nisi voluntatem, cui debent verba servire, nec mentiri quemquam, si aliis verbis dixerit quod ille voluerit, cuius verba non dicit. *Chrysost. hom. 32.* Vel hoc quod princeps dixit de morte puellae, est augere calamitatem. Etenim consuetudo est rogantibus extollere sermone propria mala, et amplius aliquid eo quod est dicere, ut magis attrahant eos quibus supplicant, unde subiungit: *Sed veni, impone manum super eam, et vivet.* Vide autem eius (2) crassitiem. Duo enim expetit a Christo, et accedere ipsum, et manum imponere. Hoc etiam Syrus ille Naaman a Propheta expetebat. Etenim et visu indiget et sensibilibus rebus qui (3) crassius dispositi erant. *Remig.* Miranda est autem pariter, atque imitanda Domini humilitas et mansuetudo: nam mox ut rogatus est, rogantem coepit sequi; unde subdit: *Et surgens Iesus sequebatur eum.* Hic subditos et praelatos pariter instruxit; subditis exemplum obedientiae reliquit, praelatis vero instantiam et sollicitudinem docendi demonstravit, ut

(1) *Al.* esse ut faceret. (2) *Al.* grassitiem. (3) *Al.* grossius.

quotiescunque audierint aliquem mortuum in anima, statim adesse studeant : *Et cum eo ibant discipuli eius. Chrysost. ibid.* Et Marcus quidem et Lucas dicunt, quoniam tres accepit discípulos scilicet Petrum Iacobum et Ioannem ; Matthaeum autem non assumpsit, ampliorem ei concupiscentiam immittens, et quia imperfectius adhuc dispositus erat : propter hoc enim illos honorat, ut alii similes illis efficiantur. Sufficiebatenim interim Matthaeo videre ea quae facta sunt circa sanguinis fluxum patientem, de qua subditur: *Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti eius. Hieron.* Haec autem mulier sanguine fluens, non in domo, non in urbe accedit ad Dominum, quia iuxta legem urbibus excludebatur ; sed in itinere ambulante Domino, ut dum pergit ad aliam, alia curaretur. *Chrysost. ib.* Ideo autem non libera propalatione ad Christum venit, quia verecundabatur propter passionem, immundam se existimans; etenim apud legem multa immunditia aestimabatur esse haec passio, propter hoc latet et occultatur. *Remig.* In quo laudanda est eius humilitas, quia non ad faciem accessit, sed retro, et indignam se iudicavit pedes Domini tangere, et non plenitudinem vestimenti tetigit, sed tantummodo fimbriam; habuit enim Dominus fimbriam iuxta legis praeceptum. Pharisaei etiam fimbrias habebant quas magnificabant, in quibus etiam spinas apprehendebant.Sed fimbriae Domini non habebant vulnerare, sed potius sanare, et ideo sequitur: *Dicebat enim intra se, quia si tetigero tantum vestimentum eius, salva ero* : in quo fides eius admiranda est, quia desperans de salute medicorum in quo sua erogaverat, ut Marcus dicit, intellexit caelestem adesse medicum, et in eo totam suam intentionem collocavit ; et ideo salvari promeruit; unde sequitur : *At Iesus conversus et videns eam dixit : Confide filia, fides tua te salvam fecit. Raban.* Quid est quod eam confidere iussit, quae si fidem non haberet, salutem ab eo non quaereret ? Sed robur et perseverantiam fidei ab ea expostulavit, ut ad certam et veram perveniat salutem. *Chrysost. ib.* Vel quia formidolosa erat haec mulier, propter hoc ait: *Confide.* Et filiam eam vocat, quia fides eam filiam fecerat. *Hieron.* Non autem dixit : Quia fides tua te salvam factura est, *Sed salvam fecit :* in eo enim quod credidisti, iam salva facta es. *Chrysost. ib.* Nondum tamen perfectam de Christo opinionem habebat, quia nequaquam aestimasset eum latere ; sed Christus non dimisit eam latere non quasi gloriam concupiscens, sed multorum causa. Primo enim solvit timorem mulieris, ne a conscientia pungatur, quasi donum furatura; secundo eam emendat de hoc quod aestimat se latere ; tertio omnibus fidem eius ostendit, ut eam aemulentur; quarto dedit in hoc signum, quod monstravit se nosse omnia, non minus eo quod fontem sanguinis siccavit, de quo sequitur : *Et salva facta est mulier ex illa hora. Glos.* Intelligendum est ex illa hora, ex qua tetigit fimbriam, non ex illa hora, ex qua Iesus conversus est ad eam: iam enim salva facta erat, ut alii Evangelistae manifeste ostendunt, et ex verbis Domini perpendi potest. *Hilar. can. IX.* In quo magna virtutis dominicae admiratio est; cum potestas intra corpus manens, rebus caducis (1) efficientiam adderet sanitatis, et usque in vestium fimbrias operatio divina procederet ; non enim comprehensibilis erat Deus, ut corpore clauderetur. Assumptio namque corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemptionem nostram fragilitatem corporis virtus assumpsit. Mystice autem princeps hic (2) lex esse intelligitur, quae Dominum orat ut plebi quam ipsa Christo, eius adventus expectatione praedicata, nutrierat, vitam mortuae reddat. *Raban.* Vel archisynagogus signat Moysen, et dicitur Iairus idest illuminans, sive illuminaturus; quia accepit verba vitae dare nobis, et per hoc cunctos illuminat ipse a Spiritu S. illuminatus. Filia igitur archisynagogi, idest ipsa synagoga velut XII aetatis anno, idest tempore pubertatis, postquam spiritalem sobolem Deo generare debebat, errorum languore consternata est. Ad hanc principis filiam dum properat Dei Verbum, ut salvos faceret filios Israel, sancta Ecclesia ex Gentibus congregata, quae interiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis fide percepit sanitatem. Notandum autem dum archisynagogi filia sit duodenis, et mulier haec ab annis XII sanguine fluxit eo tempore quo haec nata est, illa coepit infirmari; una enim pene saeculi aetate et synagoga ex Patriarchis coepit nasci, et Gentium exterarum natio idolatriae sanie foedari. Nam fluxus sanguinis bifariam potest inlelligi, hoc est super idolatriae pollutione, et super his quae carnis et sanguinis delectatione geruntur; et sic quandiu synagoga viguit, laboravit Ecclesia; sed illorum delicto salus Gentibus facta est. Accedit autem et tangit Dominum Ecclesia, cum ei per fidem appropinquat. *Glos.*Credidit, dixit, tetigit, quia his tribus, fide, verbo, et opere omnis salus acquiritur. *Raban.* Accedit autem retro sive iuxta hoc quod ipse ait Ioan. 12. *Si quis mihi ministrat, me sequatur*: sive quia praesentem Dominum in carne non videns, peractis iam sacramentis incarnationis illius, ad agnitionis eius gratiam pervenit. Unde et fimbriam vestimenti tangit, quia cum Christum in carne gentilis populus non vidisset, verba incarnationis recepit. Vestimentum enim Christi dicitur mysterium incarnationis eius, quo divinitas induta est ; fimbriae vestimenti, verba de incarnatione eius dependentia. Non autem vestem sed fimbriam tangit, quia non vidit in carne Dominum, sed suscepit per Apostolos incarnationis verbum. Beatus qui extremam partem Verbi fide tangit. Non autem in urbe, sed in itinere pergente Domino sanatur; unde Apostoli *Act. 12. Quia indignos vós iudicatis vita aeterna, ecce convertimur ad Gentes.* Gentilitas autem ex hora dominici adventus coepit habere salutem.

5. Et cum venisset Iesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat. Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cum eiecta esset turba intravit, et tenuit manum eius et dixit: Puella surge. Et surrexit puella : et exiit fama haec in universam terram illam.

(1) *Al.* efficaciam. (2) *Al. deest* lex.

5. *Glos.* Post mulieris haemorrhoissae curationem, sequitur de mortuae suscitatione cum dicitur: *Et cum venisset Iesus in domum principis. Chrysost. hom. 32.* Considerandum est autem, quod propter hoc tardius vadit, et plura loquitur mulieri curatae, ut permittat mori puellam, et sic manifesta fiat resurrectionis demonstratio. Et similiter in Lazaro usque ad tertiam diem mansit. Sequitur: *Et cum vidisset tibicines, et turbam tumultuantem*, quod est mortis demonstratio. *Ambros. in Luc.* More enim veteri tibicines ad excitandos luctus in mortuis ferebantur adhiberi. *Chrysost. hom. 32.* Sed Christus tibias universas proiecit; parentes autem puellae introduxit ne posset dici, quod aliter curavit, sed et ante suscitationem puellae sermone spem erigit; unde sequitur: *Dicebat: Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit. Raban.* Quasi dicat. Vobis mortua est: Deo autem qui suscitare potest, vivit tam in anima, quam in corpore. *Chrysost. ib.* Per hoc autem, et tumultum mentis removit eorum qui aderant, et ostendit quam facile est ei mortuos suscitare, quod utique in Lazaro fecit, dicens: *Lazarus amicus noster dormit.* Et simul docuit non formidare mortem, quia enim et ipse erat moriturus, in aliorum corporibus instruxit discipulos confidere et viriliter ferre mortem. Etenim eo accedente iam mors somnus erat. Hoc autem Domino dicente deridebatur; unde sequitur, *Et deridebant eum.* Non autem increpavit derisionem, ut et ipsa derisio et tibiae et alia universa demonstratio fiant mortis: quia enim multoties, postquam facta sunt miracula, non credunt homines, antea eos convincit propriis responsionibus; quod et in Lazaro fecit, cum dixit Ioan. 11. *Ubi posuistis eum?* Ut qui dixerunt, *veni, et vide, et quoniam foetet, quatriduanus enim est*, non amplius possint non credere, quoniam mortuum suscitavit. *Hieron.* Non autem erant digni, ut viderent mysterium resurgentis, qui resuscitantem indignis contumeliis irridebant; et ideo sequitur: *Et cum ejecta esset turba intravit, et tenuit manum eius et surrexit puella. Chrysost.* Non quidem aliam superinducens animam eam suscitavit, sed eam quae exierat reinducens, et velut ex somno erigens: ut ante viam faciat per visum fidei resurrectionis, et non solum puellam (1) resuscitavit, sed et cibum ei iubet dari, ut alii Evangelistae dicunt, ut non videatur phantasma esse quod factum est. Sequitur: *Et exiit fama haec in universam terram. Glos.* Quod ad magnitudinem miraculi pertinet, et ad manifestam veritatem ipsius, ne confictum putetur. *Hilar. can. IX.* Mystice autem Dominus domum principis scilicet synagogam ingreditur, cui in canticis legis hymnus luctum personabat. *Hieron.* Usque enim hodie iacet in domo principis mortua: et qui videntur magistri tibicines sunt, carmen lugubre canentes. Turba quoque Iudaeorum non est turba credentium, sed tumultuantium. Sed cum intraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel salvus fiet. *Hilar. ib.* Ut autem rarus ex lege credentium electionis numerus posset intelligi, turba omnis expulsa est, quam utique salvari Dominus optasset, sed irridendo dicta gestaque eius, resurrectionis non fuit digna consortio. *Hieron.* Tenuit autem manum eius, et surrexit puella; quia nisi prius mundatae fuerint manus Iudaeorum, quae sanguine plenae sunt, synagoga eorum mortua non consurget. *Hilar. ib.* Exeunte autem fama in universam terram illam, electionis salus donum Christi atque opera praedicantur. *Raban.* Moraliter autem puella in domo mortua, est anima mortua in cogitatione. Dicit autem quod puella dormit, quia qui peccant in praesenti, adhuc per poenitentiam resuscitari possunt. Tibicines sunt adulatores, qui fovent mortuam. *Greg. 18. mo. c. 28.* Foras autem turba eiicitur, ut puella suscitetur; quia nisi prius a secretioribus cordis expellatur saecularium multitudo curarum, anima quae intrinsecus iacet mortua, non resurgit. *Raban.* In domo autem puella paucis arbitris surgit, iuvenis extra portam, et Lazarus coram multis; quia publica noxa, publico eget remedio; levis leviori, et secreta potest deleri poenitentia.

6. Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo caeci clamantes, et dicentes: Miserere nostri fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum caeci: et dixit eis Iesus: Creditis, quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum, et comminatus est illis Iesus dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamaverunt eum in tota terra illa.

6. *Hieron.* Priori signo de principis filia et morbosa muliere, consequenter signum de duobus caecis adiungitur, ut quod ibi mors et debilitas, hic ceteris demonstraret; et ideo dicitur: *Et transeunte inde Iesu*, scilicet a domo principis, *secuti sunt eum duo caeci, clamantes, et dicentes: Miserere nostri fili David. Chrysost. hom. 33.* Non autem parva hic Iudaeorum accusatio est, cum hi quidem oculis carentes, ex auditu solo fidem suscipiant; illi autem habentes visum non attestentur miraculis, quae fiebant. Vide autem et eorum desiderium: neque enim simpliciter accesserunt, sed cum clamore, et nihil aliud quam misericordiam postulantes. Filium autem David vocabant, quia nomen honoris esse videbatur. *Remig.* Recte ergo filium David vocant, quia virgo Maria de stirpe David originem duxit. *Hieron.* Audiant Marcion et Manichaeus, et ceteri haeretici, qui vetus laniant testamentum, et discant Salvatorem appellari filium David: si enim non est natus in carne, quomodo vocatur filius David. *Chrysost. ibid.* Considerandum autem quod multoties Dominus (2) noluit rogatus sanare, ut non aliquis aestimet eum propter captandam honoris magnificentiam ad miracula insilire. *Hieron.* Et tamen rogantes non curantur in itinere, non transitorie ut putabant; sed postquam venit in domum illam, accedunt ad eum, ut introeant, et primum eorum discutitur fides, ut sic (3) fidei lumen accipiant: unde sequitur: *Cum autem venisset Dominus, accesserunt ad eum caeci, et dixit eis Iesus: Creditis, quia hoc possum facere vobis. Chrysost. ib.*

(1) *Al.* resuscitat.

(2) *P. Nicolai habet* voluit. (3) *Al. adest* verae.

Rursum autem hic erudit nos gloriam multitudinis expellere: quia enim prope erat domus, ducit eos illuc singulariter curaturus. *Remig.* Qui autem caecis reddere poterat visum, non ignorabat si crederent; sed ideo interrogavit, ut fides eorum, quae gestabatur corde, dum confiterentur ore, digna fieret ampliori mercede, secundum illud Apostoli *Rom. 10. Ore confessio fit ad salutem. Chrysost. ib.* Et non propter hoc solum, sed ut ostenderet quoniam digni erant curatione, et ut non aliquis dicat, quoniam si misericordia solum salvabat, omnes salvari oportebat. Ideo etiam fidem ab eis expetit, ut (1) ad excelsius eos reducat; quia enim dixerant eum filium David, erudit quod oportet de eo maiora sentire: unde non dixit. Creditis quoniam (2) non possum rogare Patrem? Sed *creditis quoniam possum hoc facere?* De quorum responsione sequitur: *Dicunt ei: Utique Domine.* Non ultra filium David eum vocant, sed altius (3) dominantur, et dominationem confitentur. Ex tunc iam ipse imponit eis manum; unde sequitur: *Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis.* Dicit autem hoc, fidem eorum affirmans et contestans, quoniam non adulationis erant verba, quae dixerant. Postea curationem subiungit, dicens: *Et aperti sunt oculi eorum.* Deinde post sanationem iubet nulli dicere; et non simpliciter iubet, sed cum multa vehementia: unde sequitur: *Et comminatus est eis Iesus dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamaverunt eum in tota terra. Hieron.* Dominus quidem propter humilitatem fugiens iactantiae gloriam, hoc praeceperat; et illi propter memoriam gratiae non possunt tacere beneficium. *Chrysost. hom. 32.* Quod autem alteri dixit *Luc. 8. Vade, et annuntia gloriam Dei*, non est contrarium: erudit enim nos prohibere eos qui volunt nos propter nos laudare. Si autem ad Domini gloriam refertur, non debemus prohibere, sed magis iniungere ut hoc fiat. *Hilar. can. 11.* Vel silentium caecis Dominus imperat: quia Apostolorum proprium erat praedicare. *Gregor. 19. mor. cap. 18.* Quaerendum autem nobis est quid sit hoc quod ipse Omnipotens, cui hoc est velle quod posse, et taceri virtutes suas voluit, et tamen ab eis qui illuminati sunt quasi invitus indicatur, nisi quod servis suis se sequentibus exemplum dedit, ut ipsi quidem virtutes suas occultari desiderent, et tamen ut aliis eorum exemplo proficiant, prodantur inviti. Occultentur ergo studio, necessitate publicentur; et eorum occultatio sit custodia propria, eorum publicatio sit utilitas aliena. *Remig.* Allegorice autem per hos duos caecos duo populi designantur, idest Iudaicus et Gentilis, vel duo populi Iudaicae gentis: nam tempore Roboam, regnum eius divisum est in duas partes. De utroque autem populo in se credente Christus illuminavit in domo, per quam intelligitur Ecclesia; quia absque unitate Ecclesiae nullus salvari potest. Illi autem qui ex Iudaeis crediderunt adventum Domini, per universum orbem diffamaverunt. *Raban.* Domus autem principis synagoga est subdita Moysi; domus Iesus caelestis est Ierusalem. Domino ergo per hoc saeculum transeunte et in domum suam revertente, duo caeci secuti sunt eum: quia praedicato Evangelio per Apostolos, multi ex Iudaeis et Gentibus coeperunt eum sequi. Sed postquam in caelum conscenderat, intravit in domum, scilicet in Ecclesiam, et ibi illuminati sunt.

7. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum daemonium habentem: et eiecto daemonio locutus est mutus: et miratae sunt turbae, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel. Pharisaei autem dicebant: In principe daemoniorum eiicit daemones.

7. *Remig.* Pulchre illuminatis caecis muto loquelam reddidit, et obsessum a daemone curavit; in quo facto ostendit se Dominum virtutis et caelestis medicinae auctorem; nam per Isaiam dictum est *c. 35. Tunc aperientur oculi caecorum et aures surdorum patebunt; et aperta erit lingua mutorum.* Unde dicitur: *Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum daemonium habentem. Hieron.* Quod autem dicitur Graece cophos, magis tritum est sermone communi, ut tam surdus quam mutus intelligatur: sed moris est Scripturarum cophon indifferenter vel surdum, vel mutum dicere. *Chrysost. hom. 33.* Non autem naturae erat haec passio, sed ex daemonis insidiis: ideoque et aliis indiguit qui eum adducerent: neque enim per seipsum rogare poterat sine voce existens: neque aliis supplicare, daemone animam cum lingua colligante; propter hoc neque expetit fidem ab eo, sed confestim aegritudinem sanat: unde sequitur: *Et eiecto daemonio locutus est mutus. Hilar.* In quo rerum ordo servatus est; nam daemon prius eiicitur, et tunc reliqua corporis officia succedunt. Sequitur: *Et miratae sunt turbae, dicentes: Numquam apparuit sic in Israel. Chrysost. ib.* Praeponebant quidem ceteris eum, non quia curabat solum, sed quoniam facile, et velociter, et infinitas aegritudines, et insanabiles sanabat. Hoc autem maxime pharisaeos contristabat: quoniam omnibus eum praeponebant, non solum his qui tunc erant, sed et his qui antea geniti fuerant in Israel: unde pharisaei concitati e contrario detrahebant, propter quod sequitur: *Pharisaei autem dicebant: In principe daemoniorum eiicit daemones. Remig.* Scribae namque et pharisaei facta Domini negabant quae poterant: et quae non poterant negare, in sinistram partem interpretabantur, secundum illud Ps. 65. *In multitudine virtutis tuae mentientur tibi inimici tui. Chrysost. ib.* Eorum autem dicto quid est dementius? Non enim confingi potest, proiicere daemonem alterum daemonem; suis enim applaudere consuevit, non dissolvere sua. Christus autem non solum daemones eiiciebat, sed et leprosos mundabat, et mortuos suscitabat, et peccata solvebat, et regnum Dei praedicabat, et ad Patrem homines adducebat: quae daemon neque posset facere, neque vellet. *Raban.* Mystice autem, sicut in duobus caecis signatus est uterque populus Iudaeorum et Gentium; ita in homine muto et daemoniaco generaliter signatum est omne genus humanum. *Hilar. ib.* Vel in muto et surdo et daemoniaco Gentium plebs indigna totius salutis infertur: omnibus enim undique malis circumsessa, totius corporis vitiis implicabatur. *Remig.* Gentilis enim populus mutus erat, quia in

(1) *Al. adest* ex hoc. (2) *Al. deest* non. (3) *Al.* elevantur.

confessione verae fidei et in laude sui creatoris os aperire non poterat: sive quia mutis idolis cultum impendebat, similis illis factus. Daemoniacus erat, quia per mortem infidelitatis diaboli imperiis subditus erat. *Hilar. ib.* Dei autem cognitione superstitionum omnium vesania effugata, et visus et auditus et sermo salutis invehitur. *Hieron.* Sicut enim caeci lumen recipiunt, sic et muti ad loquendum lingua laxatur, ut confiteatur eum quem antea denegabat. In turba autem admirante confessio nationum est. Pharisaei autem per suam calumniam usque hodie Iudaeorum infidelitatem demonstrant. *Hilar. ib.* Admirationem autem turbae talis confessio subsecuta est. Nunquam apparuit sic in Israel, quia is cui per legem nihil opis afferri potuit, verbi virtute salvatur. *Remig.* Illi vero qui mutum sanandum Domino obtulerunt, intelliguntur Apostoli et praedicatores, qui aspectibus divinae pietatis gentilem populum salvandum obtulerunt. *August. de con. Ev. l. 2. c. 29.* Quod autem hic dicitur de duobus caecis, et daemonio muto, solus Matthaeus posuit. Illi duo caeci de quibus alii narrant non sunt isti; sed tamen simile factum est, ita ut si ipse Matthaeus non etiam illius facti meminisset, posset putare hoc quod nunc narrat, dictum fuisse etiam ab aliis duobus. Quod commendare memoriae diligenter debemus esse quaedam facta similia, quod probatur non esse idem, cum ipse Evangelista utrumque commemorat, ut si quando talia singula, apud singulos (1) inveniremus, atque in eis contrarium, quod solvi non possit occurrat nobis, non esse factum idem, sed aliud simile, vel similiter factum.

8. Et circuibat Iesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et praedicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem. Videns autem turbas misertus est eis, quia erant vexati et iacentes, sicut oves non habentes pastorem. Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci: Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

8. *Chrysost. hom. 33.* Voluit Dominus ipso facto redarguere accusationem pharisaeorum dicentium: *In principe daemoniorum eiicit daemonia.* Daemon enim convitium passus non beneficat, sed nocet eis qui eum inhonorant. Dominus autem contrarium facit, qui post convitia et contumelias non solum non punivit, sed etiam nec increpavit, quinimmo beneficia praestitit; unde sequitur: *Et circuibat Iesus omnes civitates et castella.* In quo erudit nos accusatoribus nostris retribuere non accusationes, sed beneficia. Qui enim post accusationem desistit a beneficio, monstrat quoniam propter hominum laudem beneficat. Si vero propter Deum benefacis conservis, quicquid illi fecerint non desistis benefaciens, ut maior sit merces. *Hieron.* Vides autem quod aequaliter vicis et urbibus et castellis, idest et magnis et parvis Evangelium praedicaverit, ut non consideraret nobilium potentiam, sed salutem credentium. Sequitur: *Docens in synagogis eorum*; hoc scilicet habens operis, quod mandaverat pater et hanc esuriem ut (2) doctrina salvos faceret infideles. Docebat autem in synagogis Evangelium regni; unde sequitur: *Et praedicans Evangelium Regni. Remig.* Intelligendum est Dei. Quamvis enim annuntientur bona temporalia, tamen non dicitur Evangelium. Hinc est quod lex non nominatur Evangelium, quia suis observatoribus non promittebat bona caelestia, sed terrena. *Hie.* Post praedicationem autem et doctrinam curabat omnem languorem et omnem infirmitatem ut quibus sermo non suaserat, opera persuaderent: unde sequitur: *Curans omnem languorem et omnem infirmitatem:* quod de ipso proprie dicitur: nihil quippe ei impossibile est. *Glos.* Languorem vocat diuturnam infirmitatem; infirmitatem autem leves morbos. *Remig.* Sciendum est autem, quia illos quos corpore sanabat forinsecus, mente sanabat intrinsecus. Alii vero hoc facere non possunt sua potestate, sed per Dei gratiam. *Chrysost. ib.* Non autem in hoc stat Christi bonitas, sed et aliam providentiam circa eos expandens; unde sequitur: *Videns autem turbas, misertus est eis. Remig.* Per quod officium boni pastoris magis quam mercenarii in se Christus ostendit. Quare autem misertus sit, subiungit: *Quia erant vexati et iacentes, sicut oves non habentes pastores.* Vexati quidem a daemonibus, sive quia a diversis infirmitatibus et languoribus erant attriti. *Raban.* Vel vexati per diversos errores, et iacentes, idest torpentes non valentes surgere, et cum haberent pastores, erant quasi non haberent pastorem. *Chrysost. ib.* Haec principum Iudaeorum erat accusatio: quoniam pastores existentes, ea quae luporum erant ostendebant; non solum enim non emendabant multitudinem, sed et nocebant eorum profectui. Illis enim admirantibus et dicentibus: *Numquam apparuit ita in Israel:* e contrario dicebant: *Quoniam in principe daemoniorum eiicit daemonia. Remig.* Postquam autem Dei filius de caelo prospexit in terram, ut audiret gemitus compeditorum, mox multa messis coepit augeri; turbae namque humani generis fidei non appropinquassent; nisi quia auctor humanae salutis de caelis prospexit in terram; et ideo sequitur: *Tunc dixit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Glos.* Messis ergo dicuntur homines qui possunt meti a praedicatoribus, et de collectione perditorum separari, ut grana excussa a paleis, postea in horreis reponantur. *Hieron.* Messis multa populorum signat multitudinem; operarii pauci penuriam magistrorum. *Remig.* Parvus enim erat numerus Apostolorum ad comparationem tantarum segetum. Hortatur autem Dominus suos praedicatores, idest Apostolos et eorum sequaces, ut quotidie sui numeri augmentationem exposcant, unde subdit: *Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in vineam suam. Chrysost. ib.* Latenter seipsum Dominum ostendit. Ipse enim est qui messis est Dominus. Si enim metere misit, quae Apostoli non seminaverunt, manifestum est, quoniam non aliena metere misit, sed ea quae ipse per Prophetas seminavit. Sed cum XII. Apostoli sint operarii, dixit: *Deprecamini Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam*; et tamen nullum eis adiecit, quia scilicet eos iam XII existen-

(1) *Al.* invenerimus.

(2) *Al.* per doctrinam.

tes multiplicavit, non numerum adiiciens, sed virtutem largiens. *Remig.* Vel tunc augmentatus est quando designavit et alios LXXII et quando sunt facti multi praedicatores, Spiritu S. descendente super credentes. *Chrysost. ib.* Ostendit autem, quam magnum donum sit hoc, scilicet ut aliquis habeat virtutem decenter praedicandi, per hoc quod dicit hoc esse orandum. Commemorat autem in hoc loco verborum Ioannis de area et ventilabro, et palea et frumento. *Hilar.* Mystice autem salute Gentibus data, civitates omnes et castella omnia virtute et ingressu Christi illuminantur, et omnem infirmitatem veterem languoris evadunt. Immundi autem spiritus dominante violentia vexatam et sub legis onere aegrotam plebem Dominus miseretur; quia nullus adhuc eis pastor erat custodiam Sancti spiritus redditurus. Erat autem doni istius copiosissimus fructus, cuius copia haurientium multitudinem vincit: nam quantumlibet assumatur a cunctis, ad largiendum tamen semper exuberat: et quia plures esse utile est per quos ministretur, rogari Dominum messis iubet ut ad capessendum quod praeparabatur donum Spiritus S. messorum copiam Deus praestet; per orationem enim hoc munus a Deo nobis effunditur.

CAP. X.

Et convocatis duodecim discipulis suis dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem. Duodecim autem discipulorum nomina sunt haec. Primus Simon qui dicitur Petrus, et Andreas frater eius, Philippus et Bartholomaeus, Iacobus Zebedaei, et Ioannes frater eius, Thomas, et Matthaeus publicanus, et Iacobus Alphaei, et Thadaeus, Simon Chananaeus, et Iudas Scarioth, qui et tradidit eum.

Glos. A curatione socrus Petri usque hoc continuationem habuerunt relata miracula; et fuerunt ante sermonem in monte habitum facta: quod ex electione Matthaei, quae inter ipsa refertur, indubitanter habemus: fuit enim unus de XII electus in monte ad Apostolatum. Hic autem redit ad ordinem rei sicut gesta est, post curatum centurionis servum, dicens: *Et convocatis XII discipulis. Remig.* Narraverat enim super Evangelista, quia cohortatus est Dominus discipulos rogare dominum messis, ut mitteret operarios in messem suam; et quod hortatus est, hoc nunc implere videtur. Duodenarius enim numerus perfectus est: nascitur enim a senario, qui perfectionem habet, eo quod ex suis partibus, quae sunt unum, duo, et tria, in seipsum formatur: senarius autem numerus duplicatus duodenarium gignit. *Glos.* Quae quidem duplicatio ad duo praecepta caritatis, vel ad duo testamenta pertinere videtur. *Raban.* Duodenarius etiam numerus qui conficitur ex ternario et quaternario, designat eos per quatuor mundi clymata fidem sanctae Trinitatis praedicaturos. Iste etiam numerus per multas figuras in veteri testamento praesignatus est. Per XII filios Iacob, per XII principes filiorum Israel, per XII fontes viventes in Helim, per XII lapides in rationali Aaron, per XII panes propositionis, per XII exploratores a Moyse missos, per XII lapides, unde factum est altare, per XII lapides sublatos de Iordane, per XII boves qui sustinebant mare aeneum. In novo etiam testamento per XII stellas in corona sponsae, per XII fundamenta Ierusalem, quae vidit Ioannes, et per XII portas, *Chrysost. hom. 33.* Non solum autem eos confidere fecit, eorum ministerium vocando missionem in messem, sed et faciendo eos potentes ad ministerium; unde sequitur: *Dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem. Remig.* In quo aperte demonstratur, quia vexatio turbarum non fuit tantum una aut simplex, sed varia; et hoc est misereri turbis, dare discipulis potestatem curandi, et sanandi eas. *Hieron.* Benignus enim et clemens Dominus, ac magister non invidet servis, atque discipulis virtutes suas; et sicut ipse curaverat omnem languorem et infirmitatem, Apostolis quoque suis tribuit potestatem, ut curent omnem languorem et omnem infirmitatem. Sed multa differentia est inter habere et tribuere, donare at accipere. Iste quodcunque agit, potestate Domini agit; illi si quid faciunt imbecillitatem suam et virtutem Domini confitentur, dicentes *Act. 3. In nomine Iesu surge et ambula.* Catalogus autem Apostolorum ponitur, ut extra hos, qui pseudoapostoli sunt, excludantur; unde sequitur: *Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec. Primus Simon qui vocatur Petrus, et Andreas frater eius.* Ordinem quidem Apostolorum et meritum uniuscuiusque illius fuit distribuere, qui cordis arcana rimatur. Primus scribitur Simon cognomine Petrus, ad distinctionem alterius Simonis qui appellatur Chananaeus de vico Galilaeae Chana, ubi Dominus aquas convertit in vinum. *Raban.* Idem est autem Graece sive latine Petrus, quod Syriace Cephas; et in utraque lingua nomen a petra derivatum est, Nec dubium quin illa de qua Paulus ait *1. Cor. 10. Petra autem erat Christus. Remig,* Fuerunt autem nonnulli qui in hoc nomine Graeco scilicet, atque latino quod est Petrus, quaerentes Hebraicae linguae interpretationem dixeruut, quod interpretatur discalcians, sive dissolvens. vel agnoscens. Sed illi qui hoc dicunt, duabus tenentur contrarietatibus. Prima est ex proprietate Hebraicae linguae, in qua p. non exprimitur, sed loco eius *ph.* ponitur. Unde Pilatum dicunt Philatum. Secunda ex interpetratione Evangelistae, qui narrat Dominum dixisse *Ioan. c. 3. Tu vocaberis Cephas,* et ipse de suo addit; *quod interpetratur Petrus.* Simon interpretatur obediens: (1) obediunt enim verbis Andreae, et cum eo venit ad Christum; sive quia obedivit praeceptis divinis, et quia ad unius iussionis vocem secutus est Dominum; sive ut quibusdam placet interpretatur deponens moerorem, et audiens tristitiam: Domino enim surgente deposuit moerorem dominicae passionis, et tristitiam audivit, dicente ei Domino *Ioan. 21. Alius te cinget, et ducet quo tu non vis.* Sequitur: *Et Andreas frater eius. Chrysost. hom. 33.* Non parva autem et haec laus est. Petrum enim denominavit a virtute, Andream vero a nobilitate, quae secundum morem, in hoc quod eum fratrem Petri dixit.

(1) *Al.* obedivit.

Marcus autem post duos vertices scilicet Petrum et Ioannem, Andream numerat; hic autem non ita: Marcus enim secundum dignitatem eos ordinavit. *Remig.* Andreas autem interpretatur virilis. Sicut enim apud latinos a viro derivatur virilis, ita apud Graecos ab (1) andros ἀνδρος derivatur Andreas. Bene autem virilis dicitur, quia relictis omnibus secutus est Christum, et viriliter in mandatis eius perseveravit. *Hieron.* Evangelista autem paria iuga Apostolorum quaeque consociat; iungit enim Petrum et Andream fratres, non tam carne quam spiritu. Iacobum et Ioannem qui patrem corporis relinquentes verum patrem secuti sunt; unde sequitur: *Iacobus Zebedaei, et Ioannes frater eius.* Iacobum quoque appellat Zebedaei, quia et alius sequitur Iacobus Alphaei. *Chrysost. ib.* Vide autem, quia non secundum dignitatem ordinat. Mihi enim videtur Ioannes non aliis solum, sed etiam fratre maior esse. *Remig.* Interpretatur autem Iacobus supplantans, sive supplantor: quia non solum vitia carnis supplantavit, sed etiam eandem carnem Herode trucidante contempsit. Ioannes interpretatur Dei gratia, quia prae omnibus diligi a Domino meruit; unde ob praecipui amoris gratiam, supra pectus Domini in coena recumbit. Sequitur: *Philippus et Bartholomaeus.* Philippus interpretatur os lampadis, sive lampadarum, quia lumen quo illuminatus est a Domino, mox invento fratri per officium oris studuit propinare. Bartholomaeus Syrum nomen est, non Hebraeum, et interpretatur filius suspendentis aquas, idest Christi qui corda suorum praedicatorum de terrenis ad caelestia sublevat, et suspendit, ut quo magis caelestia penetrant, eo corda suorum auditorum gutta sanctae praedicationis magis inebrient et infundant. Sequitur: *Thomas et Matthaeus publicanus. Hieron.* Ceteri Evangelistae in coniunctione nominum primum ponunt Matthaeum, postea Thomam, nec publicani nomen adscribunt, ne antiquae conversationis recordantes sugillare Evangelistam viderentur : iste vero et post Thomam se ponit et publicanum appellat, ut ubi abundavit peccatum, superabundet et gratia. *Remig.* Thomas autem interpretatur abyssus sive geminus, qui Graece dicitur Didymus. Bene autem Didymus abyssus interpretatur, quia quo diutius dubitavit, eo profundius effectum dominicae passionis credidit, et mysterium divinitatis agnovit: unde dixit *Ioan. 20. Dominus meus et Deus meus.* Matthaeus autem interpretatur donatus, quia Dei munere de publicano Evangelista factus est. Sequitur: *Et Iacobus Alphaei, et Thadaeus. Raban.* Ipse Iacobus est qui in Evangeliis frater Domini nominatur, et etiam in epistola ad Galathas, quia Maria uxor Alphaei, soror fuit Mariae matris Domini, quam Ioannes Evangelista Mariam Cleophae nominavit; fortasse quia idem Cleophas et Alphaeus est dictus. Vel ipsa Maria, defuncto Alphaeo, post Iacobum natum, nupsit Cleophae. *Remig.* Et bene dicitur filius Alphaei, idest iusti sive docti, quia non solum vitia carnis supplantavit, sed etiam curam carnis contempsit; nam cuius meriti fuerit, testes sunt Apostoli qui eum Episcopum Ierosolymitanae Ecclesiae ordinaverunt, unde et ecclesiastica historia inter cetera de eo dicit: Quia carnem nunquam comedit, vinum et siceram non bibit, balneis et lineis vestibus non est usus, die noctuque flexis genibus orabat. Adeo etiam magni meriti fuit, ut ab hominibus iustus vocaretur. Thadaeus autem ipse est quem Lucas Iudam Iacobi, idest fratrem Iacobi appellat, cuius epistola in Ecclesia legitur, in qua se fratrem Iacobi nominat. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 30.* Nonnulli autem codices habent *Lebbaeum.* Quis autem unquam prohibuit duobus vel tribus nominibus unum hominem vocari? *Remig.* Iudas autem interpretatur confessus, eo quod Filium Dei confessus sit. *Raban.* Thadaeus autem sive Lebbaeus interpretatur corculus, idest cordis cultor. Sequitur: *Simon Chananaeus, et Iudas Scarioth, qui et tradidit eum. Hieron.* Simon Chananaeus ipse est qui ab alio Evangelista scribitur Zelotes; Chana quippe zelus interpretatur. Iudas autem Scarioth vel a vico in quo ortus est, vel ex tribu Isachar vocabulum sumpsit, ut quodam vaticinio in condemnationem sui natus sit. Isachar enim interpretatus est merces, ut significetur pretium proditoris. *Remig.* Interpretatur autem Scarioth memoria Domini, quia secutus est Dominum; sive memoriale mortis, quoniam meditatus est in corde suo, ut Dominum traderet in mortem; seu suffocatio, quia seipsum strangulavit. Et sciendum quod duo discipuli hoc nomine sunt vocati, per quos omnes Christiani designantur: per Iudam Iacobi illi qui in confessione fidei perseverant, per Iudam Scariothem illi, qui relicta fide retro convertuntur. *Glos.* Duo et duo nominatim exprimuntur, ut iugalis societas approbetur. *August. l. 18. de civ. Dei c. 49.* Elegit ergo hos in discipulos quos et Apostolus nominavit humiliter natos, (2) inhonoratos, illiteratos, ut quidquid magnum essent et facerent, ipse in eis esset et faceret. Habuit inter eos unum quo malo utens (3) bene, ut suae passionis impleret dispositum, et Ecclesiae suae tolerandorum malorum praeberet exemplum. *Raban.* Qui etiam non per imprudentiam inter Apostolos eligitur; magna est enim veritas quam nec adversarius minister infirmat. Voluit etiam a discipulo prodi, ut tu a socio proditus, modeste feras tuum errasse iudicium, periisse beneficium.

2. Hos duodecim misit Iesus, praecipiens eis et dicens: In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves, quae perierunt domus Israel. Euntes autem praedicate dicentes, quia appropinquabit regnum caelorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosum mundate, daemones eiicite: gratis accepistis, gratis date.

2. *Glos.* Quia manifestatio spiritus, ut Apostolus dicit, ad utilitatem Ecclesiae datur, post datam Apostolis potestatem, mittit eos ut potestatem ad aliorum utilitatem exequantur; unde dicitur; *Hos duodecim misit Iesus. Chrysost. hom. 33.* Attendite autem opportunitatem missionis. Postquam enim viderunt mortuum suscitantem, mare increpantem, et cetera huiusmodi; et sufficienter virtutis eius demonstrationem susceperant per verba, et per opera, tunc eos mittit.

(1) *Al.* anir.

(2) *Al.* illuminatos. (3) *Al* bene et.

Glos. Mittens autem docet eos quo eant, quid praedicent, et quid faciant. Primo quidem quo eant; unde dicitur: ***Praecipiens eis et dicens: In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves, quae perierunt domus Israel. Hieron.*** Non est autem contrarius locus iste ei praecepto quo postea dicitur: *Euntes docete omnes gentes*; quia hoc ante resurrectionem, illud post resurrectionem praeceptum est. Et oportebat primum adventum Christi nuntiare Iudaeis, ne iustam haberent excusationem dicentes, ideo a se Dominum reiecisse, quia ad Gentes et Samaritanos Apostolos miserit. *Chrysost. ib.* Ideo etiam primo ad Iudaeos mittit, ut quasi in quadam palestra in Iudaea exercitati, ad agones orbis terrarum intrarent, et velut quosdam pullos debiles ad volandum eos inducens. *Gregor. hom. 4. in Evan.* Vel quia prius soli Iudaeae voluit, et postmodum Gentibus praedicari, quatenus redemptoris nostri praedicatio a propriis repulsa gentiles populos quasi extraneos quaereret. Erant etiam tunc quidam qui de Iudaea vocandi essent, et de Gentilibus vocandi non essent, qui nec ad vitam reparari mererentur, nec tamen gravius de contempta praedicatione iudicari. *Hilar. can. x.* Legis etiam (1) lectio obtinere privilegium evangelii debebat, hoc minus Israel sceleris sui excusationem habiturus, quod plus sedulitatis admonitione sensisset. *Chrysost. ib.* Item ne aestimarent, quia Christo convitiabantur, et daemoniacum eum vocabant, quod propter hoc eos odio haberet, primum eos emendare studuit, et ab omnibus aliis discipulos (2) adducens, eis medicos et doctores mittit; et non solum prohibuit aliis annuntiare antequam Iudaeis, sed neque viam quae ad Gentes fert, pertingere concedebat: quod signat, cum dicit: *In viam Gentium ne abieritis.* Et quia Samaritani contrarii erant Iudaeis, quamvis faciliores essent, ut converterentur ad fidem; tamen neque Samaritanis priusquam Iudaeis praedicari permisit; unde dicit: *Et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis. Glos.* Samaritani quidem fuerunt gentiles dimissi in terra Israel a rege Assyriorum post captivitatem ab eo factam, et multis periculis coacti ad Iudaismum sunt conversi, circumcisionem, et quinque libros Moysi recipientes, cetera vero omnino abhorrentes; unde Iudaei Samaritanis non coutebantur. *Chrysost. ib.* Ab his ergo discipulos avertens, ad filios Israel mittit, quos oves pereuntes vocat, non (3) abscondentes, undique veniam eis excogitans, et attrahens eorum mentem. *Hilar. ibid.* Qui tamen licet oves vocentur, in Christum, luporum ac viperarum linguis et faucibus saevierunt. *Hieron.* Iuxta tropologiam vero praecipitur nobis qui Christi censemur nomine, ne in viam Gentium, et haereticorum ambulemus errorem, ut quorum religio separata est, separetur et vita. *Glos.* Postquam autem docuit eos quo eant, insinuat quid praedicent; unde subditur: *Euntes autem praedicate dicentes, quia appropinquabit regnum caelorum. Raban.* Hic appropinquare dicitur regnum caelorum per collatam nobis fidem invisibilis creatoris, non aliqua motione (4) electorum. Recte autem caeli vocantur sancti, qui Deum fide retinent et diligunt caritate. *Chrysost. ib.* Vides (5) mysterii magnitudinem, vides Apostolorum dignitatem. Nihil sensibile praecipiuntur dicere ut Moyses et prophetae; sed nova quaedam et inopinata. Illi enim terrena bona praedicaverunt, hi autem regnum caelorum, et omnia quae illic sunt bona. *Greg. hom. 4.* Adiuncta sunt autem praedicatoribus sanctis miracula, ut fidem verbis daret virtus ostensa, et nova facerent qui nova praedicarent; unde sequitur: *Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemones eiicite. Hieron.* Ne enim hominibus rusticanis et absque (6) eloquii venustate indoctis et illiteratis nemo crederet pollicentibus regna caelorum, dat potestatem praedicta faciendi, ut magnitudinem promissorum probet magnitudo signorum. *Hilar. ib.* Tota autem virtutis dominicae potestas in Apostolis refertur; (7) ut qui in Adam imagine et similitudine Dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem (8) sortiantur; et quidquid malorum Adae corpori sathanae instinctus intulerat, hoc rursum ipsi de communione dominicae potestatis emendet. *Greg. hom. 29.* Haec autem signa in exordio Ecclesiae necessaria fuerunt; ut enim fides cresceret, credentium miraculis erat nutrienda. *Chrysost. ib.* Postea autem steterunt reverentia fidei ubique plantata; si autem et postea facta sunt, pauca et rara fuerunt; consuetudo enim est Deo talia facere cum aucta fuerint mala, tunc enim suam demonstrat potentiam. *Greg. ib.* Sancta tamen Ecclesia quotidie spiritaliter facit, quod tunc per Apostolos corporaliter faciebat; quae nimirum tanto maiora sunt, quanto per haec non corpora, sed animae suscitantur. *Remig.* Infirmi quippe sunt ignavi, qui non habent vires bene vivendi; leprosi sunt immundi opere vel delectatione carnali; mortui sunt, qui opera mortis agunt; daemoniaci sunt, qui in potestatem diaboli sunt redacti. *Hieron.* Et quia semper dona spiritalia, si merces media sit, viliora fiunt, adiungitur avaritiae condemnatio, cum subdit: *Gratis accepistis, gratis date.* Quasi dicat: Ego magister et Dominus absque pretio vobis hoc tribui, ergo et vos sine pretio date. *Glos.* Hoc autem dicit ne Iudas, qui loculos habebat de praedicta potestate pecuniam congregare vellet, damnans etiam hic perfidiam simoniacae haereseos. *Gregor. hom. 4.* Praesciebat namque nonnullos donum accepti spiritus in usum negotiationis inflectere, et miraculorum signa ad avaritiae obsequium declinare. *Chrysost. ib.* Vide autem qualiter morum diligentiam non minus habet quam signorum, monstrans quoniam signa sine his nihil sunt. Etenim superbiam eorum comprimit, dicens: *Gratis accepistis*; et ab amore pecuniarum mundos esse praecipit, dicens: *Gratis date.* Vel ut non videatur eorum esse beneficium, ait: *Gratis accepistis*, quasi dicat: nihil vos de vestro largimini suscipientibus: neque enim mercede hoc accepistis, neque laborantes in ea gratia: *Gratis enim accepistis*; ita igitur aliis date: neque enim est condignum pretium eorum invenire.

---

(1) *P. Nicolai habet* latio (2) *Al.* abdicens. (3) *Forte.* abcedentes. (4) *P. Nicolai habet* clementorum.

(5) *Idem habet* ministerii. (6) *Al.* elogii. (7) *Al.* et quod. (8) *Al.* sortiantur.

3. Nolite possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Dignus est enim operarius cibo suo.

3. *Chrysost. hom. 33.* Quia spiritalium mercationem supra Dominus prohibuerat, consequenter radicem omnium malorum evellens, ait: *Nolite possidere aurum neque argentum. Hieron.* Si enim sic praedicant ut pretium non accipiant, superflua est auri et argenti nummorumque possessio : nam si haec habuissent, videbantur non causa salutis hominum, sed causa lucri praedicare. *Chrysost. ib.* Per hoc ergo praeceptum primo quidem discipulos facit non esse suspectos; secundo ab omni eos liberat sollicitudine, ut vacationem omnem tribuant verbo Dei; tertio docet eos suam virtutem. Hoc nempe eis postea dixit *Luc. 22. Numquid aliquid defuit vobis, quando misi vos sine sacculo et pera? Hieron. ib.* Qui autem divitias detruncaverat, quae per aurum et argentum et aes signantur, propemodum et vitae necessaria amputat, ut Apostoli doctores verae religionis qui instituebant omnia Dei providentia gubernari, seipsos ostenderent nihil cogitare de crastino. *Glos.* Unde addit: *Neque pecuniam in zonis vestris.* Duo enim sunt genera necessariorum ; unum quo emuntur necessaria, quod intelligitur per pecuniam in zonis; aliud ipsa necessaria, quod intelligitur per peram. *Hieron.* Per hoc autem quod dicit: *Neque peram in via*, arguit philosophos qui vulgo appellantur (1) Bactroperitae, quod contemptores saeculi et omnia pro nihilo ducentes, cellarium secum vehant. Sequitur, *Neque duas tunicas.* In duabus tunicis duplex mihi videtur innuere vestimentum ; non quod in locis scythiae et glaciali (2) rigentibus, una quis tunica debeat esse contentus ; sed quod in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futurorum timore reservemus. Sequitur, *Neque calceamenta.* Et Plato etiam praecipit illas duas corporis summitates non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis, et pedum ; cum enim haec habuerint firmitatem, cetera robustiora sunt. Sequitur: *Neque virgam.* Qui enim Domini habemus auxilium, baculi praesidium cur quaeramus? *Remig.* Ostendit etiam Dominus his verbis, quia sancti praedicatores revocati sunt ad primi hominis dignitatem : qui quamdiu caelestes possedit thesauros, ista non concupivit: sed mox ut peccando illa amisit, ista desiderare coepit. *Chrysost. ib. a med.* Felix autem est ista commutatio ; nam pro auro et argento et huiusmodi acceperunt potestatem curandi infirmos, suscitandi mortuos et alia huiusmodi; unde non a principio dixit eis: *Non possideatis aurum vel argentum*, sed quando dixerat : *Leprosos mundate, daemones eiicite.* Ex quo patet quod Angelos eos ex hominibus, ut ita dicam constituit, ab omni solvens vitae huius sollicitudine ; ut una sola detineantur cura, quae est doctrinae, a qua et eos solvit, dicens: *Ne solliciti sitis quid loquamini.* Quare quod videtur esse valde onerosum et grave, hoc maxime leve eis ostendit et facile : nihil enim est ita iucundum ut a cura et sollicitudine erutum esse et maxime cum possibile fuerit ab hac erutos in nullo minorari Deo praesente et pro omnibus nobis effecto. *Hieron.* Et quia nudos quodammodo et expeditos ad praedicandum Apostolos miserat, et dura videbatur esse conditio magistrorum; severitatem praecepti sequenti sententia temperavit, dicens: *Dignus est enim operarius cibo suo,* quasi dicat: Tantum accipite quantum in vestitu et victu vobis necessarium est; unde Apostolus *1. Tim. 6. Habentes victum et vestitum, his contenti simus*, et alibi *Galat. 6. Communicet his qui catechizatur ei qui se catechizat in omnibus bonis*; ut quorum discipuli metunt spiritalia, consortes faciant eos carnalium suorum, non in avaritiam, sed in necessitatem. *Chrysost. ib.* A discipulis autem Apostolos cibari oportebat, ut neque ipsi magna saperent, adversus eos qui docebantur, sicut omnia praebentes et nihil accipientes; neque rursus illi abscedant, quasi ab his despecti. Deinde ut non dicant Apostoli: Mendicantes ergo nos iubet vivere, et in hoc verecundarentur, monstrat hoc eis debitum esse, operarios eos (3) esse vocans, et quod datur mercedem appellans; non enim quia Apostolorum in sermonibus operatio erat, aestimare debebant parvum esse beneficium quod praestabant; et ideo dicit: *Dignus est operarius cibo suo.* Hoc autem dixit, non quidem ostendens tanto pretio apostolicos dignos esse labores, sed Apostolis legem inducens et tribuentibus suadens, quia quod ab ipsis datur, debitum est. (4) *August. de Past. ca. 2.* Non ergo est venale Evangelium, ut pro temporalibus praedicetur. Si enim sic vendunt, magnam (5) rem vili vendunt. Accipiant ergo praedicatores sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Deo. Non enim a populo redditur quasi merces illis qui sibi in caritate Evangelii serviunt, sed tanquam stipendium datur, quo ut possint laborare pascantur. *August. de con. Evang. lib. 2. cap. 30.* Vel aliter: Cum dixerit Dominus Apostolis : *Nolite possidere aurum*, continuo subiecit: *Dignus est operarius cibo suo* : unde satis ostendit, cur eos possidere hoc, ac ferre noluerit; non quod necessaria non sint sustentationi huius vitae, sed quia sic eos mittebat, ut eis hoc deberi demonstraret ab illis quibus Evangelium credentibus annuntiarent, tanquam stipendia militantibus. Apparet autem hic non praecepisse Dominum, ita tanquam (6) evangelice vivere aliunde non debeant, quam eis praebentibus quibus annuntiavit Evangelium : alioquin contra hoc praeceptum fecit Paulus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat, sed apparet potestatem dedisse Apostolis domum in qua (7) starent, sibi ista debere. Cum autem a Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiae culpa est : cum autem a Domino potestas datur, licet cuique non uti tamquam de suo iure recedere. Hoc ergo ordinans Dominus, quod qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivant, illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent huic vitae necessaria, nec magna, nec minima; ideo posuit, *Nec*

(1) *Al.* bactae operitae. *Corrigit ex Graeco P. Nicolai* Bactroperatae. (2) *Al. adest* nive.

(3) *Al.* eos vocans. (4) *Al.* Chrysostomus. (5) *Al.* vilipendunt. (6) *Al.* Evangelistae. (7) *P. Nicolai legit* sciret sibi ista deberi.

virgam, ostendens a fidelibus suis omnia deberi ministris suis nulla superflua requirentibus. Hanc ergo potestatem virgae nomine significavit, cum dixit secundum Marcum, *c. 6.* ne quid tollerent in via nisi virgam tantum. Sed et calceamenta cum dicit Matthaeus in via non esse portanda, curam prohibuit, qua ideo portanda cogitantur ne desint. Hoc et de duabus tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum praeter eam qua esset indutus, aliam portandam putaret, sollicitus ne opus esset; cum ex potestate illa possit accipere. Proinde Marcus dicendo calceari eos sandaliis vel soleis, aliquid hoc calceamentum mysticae significationis habere admonet, ut pes neque tectus sit desuper, neque nudus ad terram, idest non occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitantur. Et quia non portari duas tunicas, sed expressius indui prohibet, monet non dupliciter, sed simpliciter ambulare. Ita Dominum omnia dixisse nullo modo dubitandum est, partim proprie, partim figurate; sed Evangelistas alia istum, alia illum inseruisse scriptis suis. Quisquis autem putat non potuisse Dominum, in uno sermone quaedam figurate, quaedam proprie ponere eloquia, cetera eius inspiciat, et videbit quam temere, atque inerudite arbitretur; quia enim Dominus monet, ut nesciat sinistra quid facit dextera, ipsas eleemosynas, et quidquid hic aliud praecipit, figurate accipiendum putabit. *Hieron.* Haec historice dixerimus, cetera secundum anagonem. Non licet magistris aurum et argentum et pecuniam quae in zonis est possidere. Aurum saepe legimus pro sensu, argentum pro sermone, aes pro voce; haec non licet vobis ab aliis accipere, sed data a Domino possidere, neque haereticorum, et philosophorum perversaeque doctrinae suscipere disciplinas. *Hilar. can. x.* Quia vero zona ministerii apparatus est, et ad efficaciam operis praecinctio, per hoc quod aeris in zona inhibetur possessio ne quid in ministerio venale sit admonemur. Admonemur etiam nec peram habere in via, curam scilicet saecularis substantiae relinquendam; quia omnis thesaurus in terra perniciosus est cordi illic futuro ubi condatur thesaurus. Dicit autem: *Non duas tunicas*: sufficit enim nobis semel Christus indutus, neve post intelligentiam veram, altera deinceps vel haeresis, vel legis veste induamur. Non calceamenta, quia in sancta terra peccatorum spinis, atque aculeis non obsessa, ut Moysi dictum est, nudis pedibus statuti, admonemur non alium gressum nostri habere, quam quem accepimus a Christo (1) paratum. *Hieron.* Vel docet Dominus pedes nostros mortiferis vinculis non alligari, sed sanctam terram ingredientes esse nudos, neque habere virgam quae vertatur in colubrum, neque in aliquo praesidio carnis inniti; quia huiusmodi virga, et baculus arundineus est, quem si paululum presseris, frangitur, et manum transforat incumbentis. *Hilar.* Potestatis autem hexternae iure non sumus indigni, habentes virgam de radice Iesse.

4. In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum salutate eam, dicentes: Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos. Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii, quam illi civitati.

4. Chrysost. hom. 33. Quia dixerat superius Dominus, *Dignus est operarius cibo suo*, ne crederetur propter hoc omnium eis ianuam aperire, multam diligentiam hic iubet facere de hospite eligendo, unde dicitur: *In quamcumque civitatem, aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit. Hieron.* Apostoli novam introeuntes urbem scire non poterant quis (2) qualis esset: ergo fama hospes eligendus est populi, et iudicio vicinorum, ne praedicatoris dignitas, suscipientis infamia deturpetur. *Chrysost. ib.* Qualiter ergo ipse Christus apud publicanum manebat? Quia scilicet dignus effectus erat ex conversione; hoc etiam non solum in gloriam eis proderat, sed in cibationem. Si enim dignus est, omnino dabit cibum; et maxime cum nihil amplius necessariis peteretur. Intende autem qualiter omnibus eos denudans, omnia eis dedit, permittens in domibus eorum qui docebantur, manere. Ita enim et ipsi a sollicitudinibus eruebantur, et aliis suadebant, quoniam propter eorum advenerant salutem solam, in hoc quod nihil deferebant et nihil amplius necessariis expetebant. Et non ad omnes simpliciter introibant; non enim signis solum volebat eos claros apparere, sed magis virtute. Nihil autem ita virtutem designat, sicut non superfluis uti. *Hieron.* Hospes unus etiam eligitur non tribuens beneficium ei qui apud se mansurus est, sed accipiens: hic enim dicitur, *Quis in ea dignus sit*, ut magis se noverit accipere gratiam quam dare. *Chrysost. ib.* Intende autem quia nondum omnia eis tribuit: neque enim eis largitur, ut sciant quis sit dignus, sed iubet scrutari; non solum autem dignos iubet quaerere, sed neque de domo in domum transmutari, cum subdit: *Et ibi manete donec exeatis*: ut neque suscipientem contristent, neque ipsi opinionem accipiant levitatis aut gulae. *Ambros. in Luc.* Non ergo otiose domus, quam ingrediantur Apostoli, eligenda discernitur, ut mutandi hospitii causa non suppetat; non tamen eadem cautio receptori mandatur, ne dum hospes eligitur, hospitalitas minuatur, Sequitur: *Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. Glos.* Quasi diceret: Pacem hospiti precamini, ut sopiatur omnis repugnantia contra veritatem. *Hieron.* In hoc etiam occulte (3) salutationem hebraei, ac syri sermonis expressit. Quod enim Graece dicitur chiere, et latine *Ave*, hoc hebraico syroque sermone appellatur *Salemlach* sive *Samalach* (4), idest pax tecum. Quod autem praecipit tale est: introeuntes autem pacem imprecamini hospiti, et quantum in vobis est, discordiae bella sedate. Sin autem orta fue-

(1) *Al.* apparatum.

(2) *Al.* talis. (3) *Al.* similitudinem. (4) שרום עמך שלום לך

rit contradictio, vos mercedem habebitis de illata pace, illi qui habere noluerunt, bellum possidebunt; unde sequitur: *Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam ; si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur. Remig.* Quia scilicet aut erit quisque praedestinatus ad vitam et caeleste verbum sequitur, quod audit; aut si nullus adire voluerit, ipse praedicator sine fructu non erit, quia ad eum pax revertitur quando ei a Domino pro labore sui operis recompensatur. *Chrysost. ib.* Instruit ergo eos Dominus quod non propter hoc expectent ab aliis praesalutari, quia docebant; sed antecedere salutatione alios honorando. Deinde monstrat quod non sola salutatio, sed benedictio, per hoc quod dicit: *Si fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam. Remig.* Docuit ergo Dominus discipulos suos offerre pacem in introitum domus, ut salutatione pacis eligeretur domus digna, vel hospes; ac si patenter diceret: Omnibus offerte pacem, quia aut accipiendo dignos, aut non accipiendo indignos se manifestabunt; quamvis enim fama populi dignus electus sit hospes, tamen salutandus est, ut magis sua dignitate praedicatores vocentur, quam ultro se ingerere videantur. Haec autem pax paucorum verborum ad totam explorationem dignae domus, vel hospitis potest referri. *Hilar. can. x.* Salutant ergo Apostoli domum cum pacis affectu; sed ita ut potius pax dicta sit, quam data. Porro autem pacem propriam quae viscera miserationis sunt, non oportere in eam venire, nisi sit digna; quae si digna reperta non fuerit, sacramentum pacis caelestis intra propriam Apostolorum conscientiam est continendum. In eos autem qui caelestis regni praecepta respuerint, egressu Apostolorum et signo pulveris a pedibus excussi, aeterna maledictio relinquatur; unde sequitur: *Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.* Existenti enim in loco cum loco videtur esse communio. Totum ergo quod est illius domus, excusso pulvere pedum, relinquitur, nihilque sanitatis de insistentium Apostolorum vestigiis mutuatur. *Hieron.* Pulvis etiam excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod ingressi sint civitatem et praedicatio apostolica ad illos usque pervenerit. Sive excutitur pulvis, ut si tolerabilius erit terrae Sodomorum, quam illi civitati, quae non recipit Evangelium, nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessaria qui Evangelium spreverint. *Raban.* Vel aliter: Pedes discipulorum ipsum opus incessumque praedicationis signant. Pulvis vero quo asperguntur, terrenae levitas est cogitationis, a qua etiam summi doctores immunes esse nequeunt; cum pro auditoribus solliciti salubribus curis (1) incessanter intendunt, et quasi per itinera mundi, uno calcaneo terrae pulverem legunt. Qui ergo spreverint doctrinam docentium, sibi labores et pericula taediumque sollicitudinum ad testimonium suae damnationis inflectunt. Qui vero receperint verbum, afflictiones curasque doctorum quas pro se tolerabunt, in argumentum sibi vertunt humilitatis. Et ne levis culpa videatur esse Apostolos non recipere, subdit: *Amen dico vobis: Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii quam illi civitati. Hieron. hom. 33.* Quia Sodomitis, et Gomorrhaeis non fuit praedicatum, huic autem cum praedicatum sit, non recepit Evangelium. *Remig.* Vel quia Sodomitae, et Gomorrhaei inter vitia carnis et hospitales fuisse leguntur; quamvis non tales hospites receperint sicut Apostoli. *Hieron.* Si autem tolerabilius erit terrae Sodomorum quam illi civitati, quae non recepit Evangelium, ergo inter peccatores supplicia (2) diversa sunt. *Remig.* (3) Spiritualiter tamen Sodomorum, et Gomorrhaeorum mentionem facit, ut per hoc demonstret, quia illa peccata sunt Deo magis odibilia, quae fiunt contra naturam, pro quibus deletus est mundus aquis diluvii, quatuor civitates subversae, et mundus quotidie diversis malis affligitur. *Hilar. can. x.* Mystice autem instruit nos Dominus non immisceri eorum domibus, aut familiaritatibus qui Christum aut insectantur, aut nesciunt; et in quacunque civitate interrogare, quis eorum habitatione sit dignus, idest si cubi Ecclesia sit et Christus habitator; neque quoquam alibi transire; quia haec est domus digna et iustus hospes. Iudaeorum autem plures erant futuri, quorum tantus in favorem legis affectus esset, ut quamvis per admirationem operum in Christum credidissent, tamen in legis operibus morarentur; alii vero explorandae libertatis, quae in Christo est, curiosi, transire se ad Evangelia ex lege essent simulaturi; multi etiam in haeresim per intelligentiae perversitatem traducerentur. Et quia istiusmodi omnes penes se veritatem esse catholicam mentiuntur, domo ipsa idest Ecclesia caute utendum est.

5. Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ad praesides, et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, et Gentibus.

5. *Chrysost. hom. 34.* Quia superius Apostolorum removit sollicitudinem, et signorum (4) suorum ostensione eos armavit, consequenter praedicit eis mala quae debebant eis contingere. Primo quidem, ut discerent praescientiae eius virtutem; secundo, ut nullus suspicaretur, quoniam propter imbecillitatem magistri haec eis supervenirent mala; tertio, ut ipsi sustinentes non obstupescerent, dum inopinabiliter et praeter spem evenirent; quarto, ut hoc audientes non turbentur in tempore crucis; deinde ut discant quoniam nova haec praedicandi lex est. Nudos enim mittit, a suscipientibus iubet cibari; neque in hoc sistit, sed ulterius suam virtutem ostendit, dicens: *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum.* Ubi considerandum, quod non simpliciter ad lupos, sed in medio luporum mittit; ut sic suam virtutem magis demonstrent cum oves lupos superaverint, etiam in medio luporum existentes; et plurimos morsus accipientes ab eis non solum non consumuntur, sed et illos convertunt. Multo

(1) *Al. omittitur* incessanter.

(2) *Al.* divisa. (3) *Al.* specialiter. (4) *Al. deest* suorum.

autem mirabilius est et maius, transmutare mentes eorum, quam interficere eos. Inter lupos autem ovium mansuetudinem eos docet ostendere. *Gregor. hom. 17.* Qui enim locum praedicatoris suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare, ut ex ipsa sua mansuetudine iram sumentium mitiget, et peccatorum vulnera ipse in aliis afflictionibus vulneratus sanet. Quoniam et si quando zelus rectitudinis exigit, ut erga subditos saeviat, furor ipse de amore sit non de crudelitate, quatenus et iura disciplinae foris exhibeat, et intus paterna pietate diligat quos foris castigat. Multi autem cum regiminis iura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent, domini videri appetunt, Patres se esse minime recognoscunt, humilitatis locum in elationem dominationis immutant, et si quando extrinsecus blandiuntur, intrinsecus saeviunt; de quibus dicitur: *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Contra quae nobis considerandum est, quia sicut oves inter lupos mittimur (1) ut sensum servantes innocentiae, morsum malitiae non habeamus. *Hieron.* Lupos autem scribas et pharisaeos vocat qui sunt clerici Iudaeorum. *Hilar. ib.* Lupos etiam significat omnes hos, qui vesano furore in Apostolos desaevituri erant. *Chrysost. hom. 34.* Malorum autem erat eis consolatio mittentis virtus: et ideo ante omnia posuit dicens: *Ecce ego mitto vos.* Quasi dicat: Ne turbemini quoniam in medio luporum mittimini; possum enim facere, ut nihil mali sustineatis, non solum lupis non suppositis, sed leonibus terribiliores effecti. Sed ita expedit fieri: hoc enim vos clariores facit et meam virtutem magis divulgat. Deinde, ut aliquid etiam a seipsis inferant, et non sine causa coronari aestimentur, subdit: *Estote ergo prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae. Hier.* Ut per prudentiam devitent insidias, per simplicitatem non faciant malum. Et serpentis astutia ponitur in exemplum; quia toto corpore occultat caput, ut illud in quo vita est, protegat. Ita et nos toto periculo corporis caput nostrum qui Christus est, custodiamus; idest fidem integram et incorruptam servare studeamus. *Raban.* Solet etiam serpens eligere strictas rimas per quas transiens veterem pellem exuat; similiter praedicator transiens per angustam viam, veterem hominem omnino deponat. *Remig.* Pulchre etiam (2) praedicatores serpentis prudentiam monet habere, quia primus homo per serpentem deceptus est; ac si diceret, quia hostis callidus fuit ad decipiendum, vos prudentes sitis ad liberandum: ille laudavit lignum, vos laudate crucis virtutem. *Hilar. ib.* Ille animum primo mollioris sexus aggressus est (3) spe deinde illexit, et communionem immortalitatis spopondit. Pari ergo opportunitate introspecta uniuscuiusque natura et voluntate, verborum adhibenda prudentia est, spes futurorum bonorum revelanda; ut quod ille mentitus est, nos praedicemus ex vero, secundum sponsionem Dei, Angelis similes futuros esse qui credant. *Chrysost. hom. 34.* Sicut autem prudentiam serpentis oportet habere ut in principalibus non laedamur, sic et simplicitatem columbae in non vindicando cum iniusta patimur, neque per insidias alicui nocendo. *Remig.* Ideo autem Dominus haec duo sociavit; quia simplicitas absque prudentia facile decipi potest, et prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur (4) alicui non nocendo. *Hieron.* Simplicitatis autem columbarum ex Spiritus S. specie demonstratur; unde dicit Apostolus: *Malitia parvuli estote. Chrysost. ib.* Quid autem durius his fiet iussionibus? Non enim sufficiens est pati mala, sed neque turbari conceditur, quod est columbae; ira enim non per iram, sed per mansuetudinem extinguitur. *Raban.* Quod autem lupi, de quibus supra dixerat, sint homines, ostendit cum subdit: *Cavete autem ab hominibus. Glos.* Ideo autem necessarium est, ut sitis sicut serpentes, idest astuti; nam secundum suam consuetudinem *tradent vos* primum *in conciliis*, prohibendo ne praedicetis in nomine meo, deinde incorrectos *flagellabunt vos*, tandem *ad reges et praesides ducemini. Hilar.* Qui extorquere silentium vestrum aut conniventiam tentant. *Chrysost. ib.* Mirandum est autem qualiter hoc audientes non statim abscesserant homines, qui stagnum illud nunquam egressi fuerant circa quod piscabantur; quod non virtutis eorum erat solum, sed sapientiae doctoris. Unicuique enim malorum mitigationem adiungit: unde et hic dicit: *Propter me*, non parva consolatio est propter Christum pati, quoniam non ut perniciosi et nocivi haec patiebantur. Et iterum addit: *In testimonium illis. Chrysost. ib.* Qui scilicet persequendo mortem intulerunt, vel qui videndo non sunt mutati. Mora quippe sanctorum bonis est in adiutorium, malis in testimonium; ut inde perversi sine excusatione pereant, unde electi exemplum capiunt, et vivunt. *Chrysost. ib.* Hoc autem eos consolabatur, non quia aliorum cupiebant poenam, sed ut confidentiam habeant, quoniam ubique eum habent praesentem et praescientem. *Hilar. ib.* Non solum autem hoc testimonio excusatio ignoratae divinitatis adimenda est persequentibus, sed etiam Gentibus via pandenda credendi in Christum pertinaciter, inter saevientium poenas confessorum, vocibus praedicatum; et hoc est quod subiungit, *et Gentibus.*

6. Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

6. *Chrysost. hom. 34.* Cum praemissis consolationibus non parvam et aliam apponit: ut enim non diceret, qualiter suadere poterimus hominibus talibus persequentibus, persecutionibus existentibus? Iubet eos de responsione confidere, dicens: *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini. Remig.* Duo autem dicit: *Quomodo aut quid*; quorum unum refertur ad sapientiam, alterum ad oris officium. Quia enim et ipse subministrabat verba quae loquerentur, et sapientiam qua ea proferrent; non fuerat necesse sanctis praedicatoribus (5) quid loquerentur aut

(1) *Al. deest* ut. (2) *Al. adest.* Domtnus. (3) *Al.* degt spe deinde.

(4) *Al.* alicui nocendo *P. Nicolai emittit.* (5) *Al. adest* cogitare.

quomodo. *Hieron.* Cum enim propter Christum ducamur ad iudices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus offerre. Ceterum ipse Christus qui in nobis habitat, loquitur pro se, et Spiritus S. in respondendo gratia ministrabitur. *Hilar.ib.* Fides enim nostra omnibus praeceptis divinae voluntatis intenta, ad responsionem scientiae instruetur, in exemplo habens Abraham, cui postulanti ad hostiam Isaac, non defuit aries ad victimam; et ideo sequitur: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Remig.* Et est sensus: Vos accenditis ad certamen, sed ego sum qui praelior; vos verba editis, sed ego sum qui loquor. Hinc Paulus ait 2. *Cor. 13. An experientiam quaeritis eius, qui in me loquitur Christus? Chrysost.* Per hoc autem ad prophetarum dignitatem eos reduxit, qui scilicet Dei spiritu sunt locuti. Cum autem hic dicat: *Ne solliciti sitis quid loquamini*, alibi dicitur *1. Petr. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscendi vos rationem reddere de ea, quae in vobis est, spe.* Cum in medio amicorum certamen erit, iubemur esse solliciti; cum autem est iudicium terribile et plebes insanientes, et timor undique, auxilium a Christo praebetur, ut confidenter loquantur, et non obstupescant.

7. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient, et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

7. *Glos.* Praemissa consolatione subdit graviora pericula; unde dicitur: *Tradet autem frater fratrem in mortem et pater filium et insurgent filii in parentes et morte eos afficient. Gregor. hom. 35.* Minorem enim dolorem ingerunt mala, quae ab extraneis, maiorem quae ab illis patimur, de quorum mentibus praesumebamus; quia cum damno corporis mala nos cruciant caritatis amissae. *Hieron.* Hoc autem in persecutionibus fieri crebro videmus: nec ullus est inter eos fidus affectus quorum (1) diversa est fides. *Chrysost. hom. 24.* Deinde quod est multo horribilius apposuit, dicens: *Et eritis odio omnibus hominibus.* Ut enim communes orbis terrarum hostes, ita eos expellere tentabant. Hinc etiam rursus apponitur consolatio: cum dicit, *Propter nomen meum.* Et cum hoc rursus aliud consolatorium ponitur, cum subditur: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Quoniam enim consueverunt multi in principio quidem esse vehementes, postea vero dissolvi, propter hoc ait: Quoniam finem requiro. Quae enim utilitas est seminum in principio quidem florescentium, postmodum autem tabescentium? Propter hoc autem sufficientem perseverantiam expedit ab ipsis. *Hieron.* Non enim coepisse, sed perfecisse virtutis est. *Remig.* Nec inchoantibus sed perseverantibus praemium tribuitur. *Chrysost. ib.* Ne autem aliquis dicat, quia omnia Christus in Apostolos fecit, nihil mirabile est tales illos esse effectos, nihil patientes onerosum; propter hoc ait, quod perseverantia eis est opus. Etsi enim ex primis eruti fuerint, periculis aliis difficilioribus conservantur, et post illa rursus alia succedent, et non stabunt quin insidias patiantur, donec vivunt: et hoc occulte insinuat, dicens: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Remig.* Idest qui praecepta fidei non deseruerit, et in persecutionibus non defecerit, salvus erit; quia pro persecutionibus terrenis percipiet praemia regni caelestis. Et notandum, quia finis non semper signat consumptionem, sed aliquando perfectionem, iuxta illud *Rom. 10. Finis legis Christus est.* Unde etiam potest esse sensus: *Qui perseveraverit usque in finem*, idest in Christo. *August. lib. 21. de civ. Dei cap. 25.* In Christo namque perseverare est in fide eius permanere, quae per dilectionem operatur.

8. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis.

8. *Chrysost. hom. 35.* Postquam praedixit terribilia quae post crucem et resurrectionem et ascensionem eis erant ventura; rursus ducit eos ad mansuetiora: non enim iussit eos ad persecutionem audaciter ire, sed fugere; unde dicit: *Cum autem persequti vos fuerint in civitate ista, fugite in aliam.* Quia enim interim principium erat conversionis eorum, condecente utitur sermone. *Hieron.* Hoc enim ad illud tempus referendum est, cum ad praedicationem Apostoli mittebantur, quibus et proprie dictum est: *In viam Gentium ne abieritis*: quod persecutionem timere non debeant, sed declinare. Quod quidem videmus in principio fecisse credentes, quando orta Ierosolymis persecutione dispersi sunt in universam Iudaeam ut tribulationis occasio fieret Evangelii seminarium. *August. con. Faust lib. 22. cap. 39.* Neque tamen Salvator non poterat tueri discipulos suos (2) quibus fugere praecipit, et huius rei prior exemplum praebuit; sed instruebat hominis infirmitatem, ne Deum tentare audeat quando habet quod faciat, ut quod cavere oportet, evadat. *August. l. 1. de civ. Dei. c. 23.* Potuit autem eos admonere, ut sibi manus inferrent, ut non in manus persequentium devenirent. Porro si hoc ille non iussit aut monuit, ut hoc modo sui ex hac vita emigrarent, quibus migrantibus se mansionem aeternam preparaturum esse promisit; (3) quae licet exempla opponant Gentes, quae ignorant Deum, manifestum est hoc non licere credentibus unum verum Deum. *Chrysost. hom. 35.* Ne autem dicant, quid igitur si persecutionem passi fugerimus, et rursus hinc nos abiecerint? Hunc destruens timorem, ait: *Amen dico vobis, non consummabitis*; idest non pervenietis me circumeuntes Palaestinam, donec vos assumam. *Raban.* Vel praedicit, quod non ante praedicationibus suis ad finem perducent omnes civitates Israel, quam resurrectio Domini fuerit perpetrata, et in toto orbe terrarum praedicandi Evangelium potestas concessa. *Hilar.* Vel aliter: Ex una in aliam fugam suadet; quia praedicatio eius primum a Iudaea effugata transit ad Graeciam; deinde diversis intra Graeciae urbes Apostolorum passionibus fatigata, tertio in universis gentibus demoratur. Sed ut ostenderet Gentes quidem Apostolo-

(1) *Al.* divisa

(2) *Al.* ideo (3) *Al.* quaelibet.

rum praedicationi crediturus, verum ut reliquum Israel crederet esse adventui suo debitum, ait: *Non consummabitis civitates Israel*; post plenitudinem Gentium, quod erit reliquum Israel ad implendum numerum sanctorum, futuro claritatis Christi adventu est in Ecclesia convocandum. *August. epist. 280. ad Hono.* Faciant ergo servi Christi quod praecepit vel permisit, sicut (1) ipse fugit in Aegyptum, fugiant omnino de civitate in civitatem, quando eorum quisque specialiter a persecutoribus quaeritur, ut ab aliis, qui non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia, sed praebeant cibaria conservis, quos aliter vivere non posse noverunt. Cum autem omnium, idest Episcoporum, Clericorum, et Laicorum est commune periculum, hi qui aliis indigent non deserantur ab his quibus indigent; aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent necessitatem remanendi, non relinquantur ab eis per quos illorum ecclesiastica est supplenda necessitas; ut vel pariter vivant vel pariter sufferant quod eos paterfamilias volet pati. *Remig.* Praeterea sciendum est, quod sicut praeceptum perseverandi in persecutionibus specialiter ad Apostolos pertinet, et ad eorum successores viros fortes, sic licet licentia fugiendi satis convenit infirmis in fide, quibus condescendit pius magister, ne si se ultro ad martyrium obtulissent, fortassis positi in tormentis negarent: levius enim erat fugere quam negare. Sed quamvis fugiendo perfecte fidei constantiam in se non ostenderent, tamen magni meriti erant, quoniam pro Christo parati erant deserere, scilicet fugiendo. Nisi autem illis licentiam fugiendi dedisset, dicerent eos aliqui alienos esse a gloria regni caelestis. *Hieron.* Spiritualiter autem possumus dicere: *Cum persecuti vos fuerint in una civitate*; hoc est in uno Scripturarum libro vel testimonio, nos fugiamus ad alias civitates, idest ad alia volumina; quamvis enim contentiosus fuerit persecutor, ante praesidium Salvatoris adveniet, quam adversariis victoria concedatur.

9. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Sufficit discipulo, ut sit sicut magister eius, et servo, sicut dominus eius. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos eius?

9. *Chrysost. hom. 35.* Quia futurum erat, ut discipuli cum praemissis persecutionibus etiam diffamati, malam opinionem paterentur, quod multis onerosius esse videbatur, hic eos consolatur a seipso, et ab his quae de ipso sunt dicta; cui consolationi nulla poterat esse aequalis. *Hilar. can. x.* Dominus enim lumen aeternum, dux credentium, et immortalitatis parens, discipulis suis in futurarum passionum solatium ante praemisit, ut gloriae loco amplectamur, si Domino nostro vel passionibus adaequemur; unde dicit: *Non est discipulus super magistrum nec servus super dominum suum. Chrysost. ib.* Intelligendum, donec fuerit discipulus et servus; non est inquam, super magistrum et dominum, secundum honoris naturam. Nec mihi ea quae raro contingunt hic obiicias; sed ab his quae sunt in pluribus, suscipe hunc sermonem. *Remig.* Magistrum autem et dominum semetipsum appellat: per servum et discipulum, suos vult intelligi Apostolos. *Glos.* Quasi dicat: Ne indignemini tolerare quae tolero, quia Dominus sum, faciens quod volo, et magister, docens quod utile scio. *Remig.* Et quia haec sententia minus videbatur superioribus verbis congrua, quo tendant verba, manifestatur cum subditur: *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos eius? Chrysost. ib.* Non dixit servos, sed domesticos, ut multam ad eos familiaritatem ostenderet, sicut et alibi dixit *Ioan. 15. Non dicam vos servos, sed amicos meos. Remig.* Quasi dicat: Vos ergo temporales honores et humanam gloriam non quaeratis, dum me videtis per irrisiones et opprobria genus humanum redimere. *Chrysost. ib.* Non solum autem dixit, si domus dominum conviciati sunt, sed ipsam speciem convicii, quoniam Beelzebub eum vocaverunt. *Hieron.* Beelzebub idolum est Acharon, quod vocatur in Regum volumine Idolum Muscae: Beel, ipse (2) Bel sive Baal; Zebub autem musca dicitur. Principem ergo daemoniorum ex spurcissimi idoli appellabant vocabulo, qui musca dicitur propter immunditiam, quae exterminat suavitatem olei.

10. Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, praedicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest corpus et animam perdere in gehennam.

10. *Remig.* Post praemissam consolationem, aliam non minorem subiungit, dicens: *Ne ergo timueritis eos*, scilicet persecutores. Quare autem non esset timendum, manifestat cum subiungit: *Nihil enim est opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur. Hieron.* Quomodo ergo in praesenti saeculo multorum vitia nesciuntur, sed de futuro tempore scribitur: Quando iudicabit Deus occulta hominum et illuminabit latebras tenebrarum, et manifesta faciet consilia cordium *1. Cor. 4.* Et est sensus: Nolite timere persecutorum saevitiam, et blasphemantium rabiem, quia venit dies iudicii, in quo et vestra virtus, et illorum nequitia demonstrabitur. *Hilar. can. x.* Igitur non minas, non convicia, non potestates insectantium monet esse metuendas, quia dies iudicii nulla hic fuisse atque inania revelabit. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Figura quidem eorum, quae dicuntur, universalem videtur enuntiationem habere, verum non de omnibus sed de praemissis solum dictum est; quasi dicat: Si doletis audientes convicia, hoc cogitate, quia et ab hac suspicione post parum eruemini. Vocant quidem vos ariolos et magos et seductores; sed expectate parum, et salvatores vos orbis terrarum universi dicent, cum (3) per ipsos apparueritis benefactores, nec illorum (4)

(1) *Al.* Christus.

(2) *Al. adest* est. (3) *Al.* per res. (4) *Al.* attendent.

intendent sermonibus homines, sed rerum veritati. *Remig.* Quidam autem dicunt, quod his verbis promiserit Dominus discipulis suis, quod per eos essent revelanda omnia occulta mysteria, quae sub velamine litterae legis latebant: unde Apostolus dicit *II. Cor. 3. Cum conversi fuerint ad Christum, tunc auferetur velamen.* Et est sensus: Quare debetis timere vestros persecutores, cum tantae sitis dignitatis, ut per vos occulta mysteria legis et prophetarum sint manifestata? *Chrysost. hom. 55.* Deinde, quia eos ab omni timore liberaverat, et altiores opprobriis fecerat, nunc opportuno tempore eis loquitur de libera propalatione, quae est in praedicatione, dicens: *Quod in aure auditis, praedicate super tecta. Hilar. ib.* Non legimus Dominum solitum fuisse noctibus sermocinari, et doctrinam in tenebris tradidisse; sed hoc dicit: quia omnis sermo eius carnalibus tenebrae sunt, et verbum eius infidelibus nox est. Itaque quod ab eo dictum est, cum libertate fidei et confessionis est loquendum. *Remig.* Est ergo sensus: *Quod dico vobis in tenebris*, idest inter Iudaeos incredulos, vos *dicite in lumine*, idest fidelibus praedicate; *et quod in aure auditis*, idest quod dico vobis secrete, *Praedicate super tecta*, idest palam coram omnibus. Solemus enim dicere. In aurem loquitur illi, idest secrete. *Raban.* Sane quod ait: *Praedicate super tecta*, iuxta morem provinciae Palaestinae loquitur, ubi solent in tectis residere, quia non sunt cacuminata, sed aequalia. Ergo praedicabitur in tectis, quod cunctis audientibus palam dicetur. *Glos.* Vel aliter: *Quod dico vobis in tenebris*, idest dum adhuc in timore carnali estis, *Dicite in lumine*, idest in fiducia veritatis cum a Spiritu S. eritis illuminati: *Et quod in aure auditis*; idest solo auditu percipitis, *Praedicate*, opere complendo, *Super tecta*, existentes, idest corpora vestra, quae sunt domicilia animarum. *Hieron.* Vel aliter: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*, idest quod auditis in mysterio, apertius praedicate; *Et quod in aure auditis, praedicate super tecta*, idest quod vos erudivi in parvulo Iudaeae loco, universis urbibus in toto mundo audacter edicite. *Chrysost. hom. 55.* Sicut autem quando dicebat *Ioan. 14. Qui credit in me, opera quae ego facio, et ille faciet, et maiora his faciet*: ita et hic monstrat, quoniam omnia per eos operatur, etiam plusquam per seipsum; quasi dicat: Principium ego dedi, sed quod plus est, per vos explere volo. Hoc autem non iniungentis est solum, sed et futurum praedicentis et ostendentis, quoniam omnia superabunt. *Hilar.* Constanter ergo ingerenda est Dei cognitio, et profundum doctrinae evangelicae secretum, lumine praedicationis revelandum, non timendo eos quibus cum sit licentia in corpora tantum, in animam ius nullum est: et ideo subditur: *Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Chrysost. ib.* Vide qualiter omnibus eos statuit superiores, non sollicitudinem solum et maledictionem, neque pericula, sed et ipsam quae omnibus videtur terribilior, mortem suadens propter Dei timorem contemnere; unde subdit: *Sed potius eum timete qui potest et animam, et corpus perdere in gehennam. Hieron.* Nomen gehennae in veteribus libris non invenitur, sed primo a Salvatore ponitur. Quaeramus ergo, quae sit huius sermonis occasio. Idolum Baal fuisse iuxta Ierusalem ad radices montis Moria, in quibus Siloa fluit, non semel legimus. Haec vallis et parva campi planities irrigua erat et nemorosa, plenaque delitiis, (1) et locus in ea idolo consecratus. In tantam autem populus Israel dementiam venerat, ut deserta templi vicinia, ibi hostias immolaret et rigorem religionis deliciae vincerent, filiosque suos incenderent daemoni: et appellabatur locus ipse Gehenon, idest vallis filiorum Hennon. Hoc Regum volumen et Paralypomenon, et Hieremias scribunt plenissime; et comminatur Deus se locum ipsum impleturum cadaveribus mortuorum, ut nequaquam vocetur Tophet et Baal, sed vocetur πολυάνδριον Polyandrion, idest tumulus mortuorum. Futura ergo supplicia et poenae perpetuae quibus peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo denotantur. *August. l. 13. de civ. Dei ca. 2.* Hoc autem non antea fiet, quam anima corpori fuerit copulata, ut nulla direptione separentur, et tamen tunc recta mors animae dicitur, quia non vivit ex Deo; mors autem corporis, quia in damnatione novissima quamvis homo sentire non desinat, tamen quia sensus ipse, nec voluntate suavis, nec quiete salubris, sed dolore poenalis est, mors potius appellata quam vita. *Chrysost. ib.* Vide autem rursus, quia non promittit eis liberationem a morte, sed suadet contemnere mortem; quod multo maius est quam erui a morte; et quod hoc sermone, ea quae de immortalitate sunt dogmata, eis infigit.

11. Nonne duo passeres asse veneunt? Et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro: vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos.

11. *Chrysost. hom. 55.* Postquam timorem mortis excluserat ne aestimarent Apostoli, quod si interficerentur, essent derelicti a Deo, sermonem de providentia Dei inducit, dicens: *Nonne duo passeres asse veneunt; et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Hieron.* Et est sensus: Si parva animalia absque Deo non decidunt auctore, et in omnibus est providentia, et quae in his peritura sunt, sine voluntate Dei non pereunt; vos qui aeterni estis, non debetis timere, quod absque Dei vivatis providentia. *Hilar. can. x.* Mystice autem quod venditur, corpus atque anima est, et cui venditur, peccatum est. Qui ergo duo passeres asse vendunt, seipsos peccato minimo vendunt, natos ad volandum, et ad caelum pennis spiritalibus efferendos: sed capti pretiis praesentium voluptatum, et ad luxus saeculi venales, totos se talibus actionibus nundinantur. Dei autem voluntatis est ut unus ex illis magis evolet; sed lex constitutione Dei perfecta decernit unum ex eis potius decidere. Quemadmodum enim si evolarent, unum essent, fieretque corpus spiritale; ita peccatorum pretio venditis, anima terrenam contrahit ex vitiorum sorde materiam, fitque unum ex illis quod tradatur in terram. *Hieron.* Quod autem ait: *Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt*, immen-

(1) *Al.* et lucus.

sam Dei erga homines ostendit providentiam, et ineffabilem signat affectum, quod nihil nostrorum Deum lateat. *Hilar. ib.* In numerum enim aliquid colligi diligentiae est. *Chrysost. ib.* Unde hoc dixit, non quod pilos Deus numerat, sed ut diligentem cognitionem et multam circa eos providentiam ostendat. *Hieron.* Derident autem intelligentiam ecclesiasticam in hoc loco, qui carnis resurrectionem negant, quasi nos et capillos qui numerati sunt et a tonsore decisi, omnes dicamus resurgere, cum Salvator non dixerit: Vestri autem et capilli omnes salvandi sunt, sed *numerati sunt.* Ubi numerus est, scientia numeri demostratur, non eiusdem numeri conservatio. *August. cap. 19. ult. de civ. Dei.* Quamvis et de ipsis capillis possit inquiri, utrum redeat quidquid tondentibus decidit; quod si rediturum est, quis non exhorreat illam deformitatem? Semel autem intellecto, ita nihil periturum esse de corpore, simul intelligitur ea quae deformem factura fuerant enormitatem, massae ipsi accessura esse, non locis quibus membrorum forma turbetur; velut si de limo vas fieret quod rursus in eundem limum redactum, totum de toto iterum fieret; non esset necesse, ut illa pars limi quae in ansa fuerat, ad ansam rediret, aut quae fundum fecerat, ipsa rursus faceret fundum; dum tamen totum reverteretur in totum, idest totus ille limus in totum vas, nulla sui parte perdita (1) remearet. Quapropter, si capilli toties tonsi ad sua loca deformiter redeunt, non redibunt, quia in eandem carnem ut quemcumque locum ibi corporis teneant, servata partium congruentia (2) materiae in utilitatem vertentur. Quamvis quod dicit *Luc. 21. Capillus capitis vestri non peribit*, non de longitudine, sed de numero capillorum posset intelligi: unde et hic dicitur: *Capilli capitis vestri numerati sunt. Hilar. ib.* Neque enim dignum negotium est peritura numerare. Ut igitur nihil ex nobis periturum esse cognosceremus, ipso capillorum nostrorum supputatorum numero indicatur. Nullus igitur corporum nostrorum casus est pertimescendus; et ideo subditur: *Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Hieron.* In quo manifestius superior expositionis sensus expressus est, quod timere non debeant eos, qui possunt corpus occidere, quoniam si sine Dei scientia parva quoque animalia non decidunt, quanto magis homo, qui apostolica fultus sit dignitate? *Hilar.* Vel cum dicit plurimis eos antestare passeribus, ostendit multitudini infidelium electionem fidelium praeesse, quia is casus in terra est, illis volatus in caelum. *Remig.* Mystice autem Christus caput est; Apostoli capilli, qui pulchre numerati dicuntur, quia nomina sanctorum scripta sunt in caelis.

12. Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in caelis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et eum coram Patre meo, qui in caelis est.

12. *Chrysost. hom. 35.* Eiiciens Dominus timorem qui discipulorum concutiebat animam, per ea quae consequuntur rursus eos confortat, non solum timorem eiiciens, sed et spe praemiorum maiorum eos erigens in liberam propalationem veritatis, dicens: *Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in caelis.* Considera autem diligenter, quod non dixit, *Qui confitebitur me*, sed quemadmodum Graece legitur; *Qui confitebitur in me*, ut tibi ostenderet non propria virtute, sed gratia superiore adiutum, confiteri eum qui confitetur. *Hilar. can. x.* Hoc concludendo dicit, quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam (3) de Deo confitendi habere constantiam. *Remig.* Confessio autem hic illa intelligenda est, de qua dicit Apostolus *Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem.* Ne ergo aliquis putaret se absque oris confessione posse salvari, non solum ait: *Qui me confessus fuerit*, sed addit: *Coram hominibus.* Et iterum addit: *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui est in caelis. Hilar. ib.* In quo ostendit, quales nos testes hominibus fuerimus, tales apud Deum Patrem testimonio eius usuros. *Chrysost. hom. 35.* Ubi considerandum est, quia in poena amplius est supplicium, et in bonis maior retributio. Quasi dicat: Superabundasti prius, me hic confitendo aut negando; superabundabo et ego ineffabiliter tibi maiora dando: illic enim ego te confitebor aut negabo. Propter hoc si feceris aliquod bonum, et non susceperis retributionem, ne turberis; cum additamento enim in futuro tempore retributio te expectat. Et si feceris aliquod malum, et non exsolveris vindictam, non contemnas: illic enim te excipiet poena, nisi transmuteris et melior fias. *Raban.* Et sciendum, quod negare quod Deus non sit, nec Pagani possunt; sed quod non sit Deus Filius et Pater, negari ab infidelibus potest. Confitebitur ergo aliquem Filius apud Patrem, qui per Filium habebit accessum ad Patrem; et quia Filius dicet: *Venite benedicti Patris mei. Remig.* Negabit autem negantem se, quia per ipsum non habebit accessum ad Patrem, et a conspectu suae divinitatis et Patris repelletur. *Chrysost. ib.* Ideo autem non solum fidem, quae est secundum mentem, sed et confessionem exigit oris, ut erigat nos in liberam propalationem et ampliorem amorem, excelsos nos faciens. Haec autem verba ad universos loquitur, et neque in persona Apostolorum loquitur solum: non enim solos Apostolos, sed et discipulos eorum facit viriles. Qui nunc hoc servat, non solum cum libera propalatione docebit, sed et omnibus facile suadebit; huius enim verbi observatio multos ad Apostolos adduxit. *Raban.* Vel confitetur quis Iesum ea fide, quae per dilectionem operatur, mandata eius fideliter implendo; negat qui praeceptis non obedit.

13. Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam,

(1) *Al.* remaneret. (2) *P. Nicolai habet* materiae mutabilitate.

(3) *Al.* Dei.

et nurum adversus socrum suam, et inimici hominis, domestici eius.

13. *Hieron.* Supra dixerat: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*; nunc infert, quid post praedicationem sequatur, dicens: *Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. Glos.* Vel aliter continua: (1) Sicut mors non debet attrahere, sic nec carnalis affectus. *Chrysost. hom. 36.* Qualiter ergo eis iniunxit, ut in unamquamque domum ingredientes pacem indicerent, qualiter etiam et Angeli dixerunt *Luc. 11. Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus:* quoniam haec maxime est pax, cum id quod aegrotat, inciditur, cum id quod litem infert, separatur: ita enim possibile erit caelum terrae copulari. Nam et medicus ita reliquum conservat corpus, cum id quod insanabiliter se habet, absciderit. Ita quidem et in turri Babel gestum est; malam enim pacem bona dissonantia solvit. Ita et Paulus eos, qui adversus eum consonabunt, divisit. Non enim ubique concordia bonum est, nam et latrones consonabant. Hoc autem praelium non est sui propositi, sed illorum consilii. *Hieron.* Ad fidem enim Christi totus orbis contra se divisus est. Unaquaeque domus et infideles habuit, et credentes; et propterea bellum missum est bonum, ut rumperetur pax mala. *Chrysost. ib.* Hoc autem dixit quasi discipulos consolans, ac si diceret: Ne turbemini, quasi praeter spem his contingentibus; propter hoc enim veni, ut praelium mittam. Et non dixit praelium, sed quod difficilius est, *Gladium.* Voluit enim asperitate verborum eorum excitare auditum, ut non in difficultate rerum deficiant, ne aliquis dicat, quod blanda suasit, sed difficilia occultavit. Melius est enim in rebus mansuetudinem videre, quam in verbis; et propter hoc in his non stetit, sed exponens praelii speciem, ostendit hoc esse civili bello difficilius, dicens: *Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam.* In quo ostendit, quod non solum in familiaribus erit hoc praelium, sed in amantissimis et valde necessariis; quod maxime Christi virtutem ostendit, quia discipuli haec audientes et ipsi susceperunt, et aliis suaserunt. Quamvis autem non ipse Christus hanc separationem fecerit, sed illorum malitia: tamen dicit se facere secundum Scripturae consuetudinem. Scriptum est enim *Is. 6. Dedit eis Deus oculos ut non videant.* Hoc autem maxime ostendit vetus testamentum (2) novo esse cognatum. Etenim in Iudaeis unusquisque proximum interficiebat, quando vitulum fecerunt, et quando Beelphegor immolaverunt; unde ut monstraret eundem esse cui haec et illa placuerunt, prophetiae meminit, dicens: *Et inimici hominis, domestici eius.* Et in Iudaeis tale aliquid contigit: erant enim Prophetae, et Pseudoprophetae et plebs scindebatur, et domus dividebantur, et hi quidem his credebant, alii autem illis. *Hieron.* Hic autem locus prope iisdem verbis in Michea Propheta scribitur. Et notandum ubicunque de veteri testamento testimonium ponitur, utrum sensus tantum an et verba consentiant. *Hilar. ib.* Mystice autem gladius telorum omnium acutissimum est, in quo est ius potestatis et iudicii, severitas et animadversio peccatorum. Dei igitur verbum nuncupatum meminerimus in gladio; qui gladius missus est in terram, idest praedicatio eius hominum cordibus infusa. Hic igitur quinque habitantes in una domo dividit, tres in duo, et duo in tres: et tria ad hominem referimus, idest corpus et animam, et voluntatem: nam ut corpori anima data est, ita et potestas homini utendi utroque, ut vellet, indulta est: atque ob illud lex est proposita voluntati. Sed hoc tantum in illis deprehenditur, qui primi a Deo figurati sunt. Sed ex peccato atque infidelitate primi parentis, sequentibus generationibus coepit esse corporis nostri pater peccatum; mater animae infidelitas. Voluntas autem sua unicuique adiacet: ergo iam unius domus quinque sunt. Cum ergo innovamur baptismi lavacro, per virtutem verbi ab originis nostrae peccatis separamur (3) recisi, quia quadam absectione gladii Dei, a patris et matris affectionibus dissidemus, fitque gravis in domo una dissensio, et domestica novo homini erunt inimica; quia ille manere in spiritus novitate gaudebit; ea vero quae a prosapiae antiquitate deducta sunt, consistere in his quibus oblectantur concupiscunt. *August. de con. Evang. quaest. 3.* Vel aliter: *Veni separare hominem adversus patrem suum*, quia renuntiat quis diabolo, qui fuit filius eius: *Et filiam adversus matrem suam*, idest plebem Dei adversus mundanam civitatem, hoc est perniciosam societatem generis humani, quam nunc Babylonia, nunc Aegypto, nunc Sodoma, nunc aliis atque aliis nominibus Scriptura signat: *Nurum adversus socrum suam*, Ecclesiam adversus Synagogam, quae secundum carnem Christum peperit, sponsum Ecclesiae. Dividuntur autem in gladio spiritus, quod est verbum Dei: *Et inimici hominis, domestici eius*, cum quibus ante consuetudine implicatus erat. *Raban.* Nulla apud eos iura custodiri possunt, quos fidei bellum est. *Glos.* Vel aliter: Hoc dicit, quasi dicat: Non ad hoc inter homines veni, ut carnales affectus confirmem, sed spiritali gladio dissecem; unde recte dicitur: *Et inimici hominis, domestici eius. Gregor. l. 3. Moral. c. 5.* Callidus namque adversarius cum a bonorum cordibus repelli se conspicit, eos qui ab illis valde diliguntur, exquirit; et per eorum verba blandiens loquitur qui plus ceteris amatur, ut dum vis amoris cor perforat, facile persuasionis eius gladius ad intimae rectitudinis (4) munimina irrupant.

14. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus. Qui invenit animam suam, perdet illam, et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.

14. *Hieron.* Quia ante praemiserat, *Non veni pacem mittere, sed gladium, et dividere hominem adversus patrem et matrem et socrum*, ne quis pietatem

(1) *Al.* Sicut timor mortis. (2) *Al.* non esse.

(3) *P. Nicolai habet* recisique quibusdam. (4) *Al.* munimen.

religioni auferret, subiecit dicens: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Et in cantico legimus Canticorum *c. II. Ordinavit in me caritatem.* Hic enim ordo in omni affectu necessarius est. Ama post Deum, patrem aut matrem aut filios. Si autem necessitas venerit ut amor parentum, aut filiorum Dei amori comparetur, et non possit utrumque salvari; odium in suos, pietas in Deum est. Non ergo prohibuit amari patrem aut matrem, sed signanter addidit: *Plusquam me. Hilar.* Ille enim, qui domesticas hominum caritates dilectioni eius praetulerint, futurorum bonorum (1) indigni erunt haereditate. *Chrysost. hom. 36.* Si autem Paulus iubet, per omnia parentibus obedire, non mireris: in illis enim solum dicit obediendum, quae non nocent pietati: etenim sanctum est omnem eis alium reddere honorem; cum autem amplius debito exegerint, non oportet assentire. Sunt autem haec veteri testamento consonantia; etenim illic eos qui idola colebant, non odio habere solum, sed et lapidare Dominus iubet: et in Deuteronomio 33. dicitur: *Qui dixerit patri suo et matri suae, Nescio vos et fratribus suis ignoro illos: hi custodierunt eloquium tuum. Glos.* Videtur autem (2) id in pluribus accidere, ut parentes plus diligant eos: et ideo gradatim postquam suum amorem amori parentum esse praeponendum docuit; docet consequenter praeferendum esse filiorum amori, dicens: *Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Raban.* Per quod signat illum divino consortio esse indignum, qui consanguinitatis carnalem amorem praeponit spiritali amori Dei. *Chrysost. ib.* Deinde ut non moleste ferant illi, scilicet quibus amor Dei praefertur, ad altiorem adducit sermonem: Anima enim nihil est familiarius alicui; sed tamen et hanc non simpliciter eam haberi odio iussit, sed ut eam quis tradat in occisiones et sanguines, ostendens quod non solum ad mortem oportet esse paratum, sed ad mortem violentam et reprobatissimam, scilicet mortem crucis: unde sequitur: *Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus.* Nihil autem adhuc eis de propria dixerat passione, sed interim in his eos erudit, ut sermonem de passione eius magis suscipiant. *Hilar. can. x.* Vel qui Christi sunt, crucifixerunt corpus suum cum vitiis et concupiscentiis; et indignus est Christo, qui non crucem suam in qua compatimur, commorimur, consepelimur, consurgimus, accipiens, Dominum sit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus novitate victurus. *Greg. hom. 32. in Ev.* Crux quippe a cruciatu dicitur, et duobus modis crucem Domini baiulamus, cum aut per abstinentiam carnem affligimus, aut per compassionem proximi necessitatem illius nostram putamus. Sciendum vero est quod sunt nonnulli qui carnis abstinentiam non pro Deo, sed pro inani gloria exhibent; et sunt nonnulli qui compassionem proximo, non spiritaliter, sed carnaliter impendunt, ut ei non ad virtutem, sed quasi miserando ad culpas faveant. Hi itaque crucem videntur ferre, sed Dominum non sequuntur; et ideo ait: *Et sequitur me. Chrysost. ib.* Quia vero praecepta haec quae iniunguntur onerosa videbantur, ponit et utilitatem eorum maximam existentem, dicens: *Qui invenit animam suam, perdet eam.* Quasi dicat: Non solum haec quae praemisit non nocent, sed maxime proderunt, contraria vero nocebunt; et hoc ubique facit. Ab his enim quae homines concupiscunt inducit, sicut si dicat: Propter quid non vis contemnere animam tuam? Quia diligis eam? Quocirca propter hoc contemne, et tunc ei maxime proderis. *Remig.* Anima autem in hoc loco non substantia est intelligenda, sed haec vita praesens; et est sensus: Qui invenit animam suam, scilicet hanc praesentem vitam, idest qui hanc lucem et eius dilectionem et voluptates ad hoc desiderat, ut semper invenire possit; istam quam semper servare cupit, perdet, et animam suam aeternae damnationi praeparat. *Raban.* Vel aliter: Qui salutem animae suae quaerit aeternam, eam perdere, hoc est in mortem dare non dubitat; utrique autem sensui congruit apte quod sequitur: *Et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Remig.* Idest qui hanc temporalem lucem et eius dilectiones et voluptates tempore persecutionis propter confessionem nominis mei contempserit, animae suae inveniet aeternam salutem. *Hilar. ib.* Sic ergo proficit lucrum animae in mortem et damnum in salutem; detrimento enim brevis vitae foenus immortalitatis acquiritur.

15. Qui recipit vos, me recipit, et qui recipit me, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet; et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet; et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

15. *Hieron.* Dominus ad praedicationem discipulos mittens, docet pericula non timenda, et affectum subiicit religioni; aurum supra tulerat, aes de zona excusserat, dura Evangelistarum conditio. Unde ergo sumptus? Unde victus? Unde necessaria, et cetera? Et ideo austeritatem praeceptorum, spe temperat promissorum, inquiens: *Qui recipit vos, me recipit:* ut in sciendis Apostolis unusquisque credentium Christum se suscepisse arbitretur. *Chrysost. hom. 36.* Sufficientia siquidem erant praemissa ad persuadendum eis qui erant Apostolos suscepturi. Quis enim eos qui ita erant fortes, et (3) omnes contemnebant, ut alii salvarentur, non susciperet omni cum desiderio? Et superius quidem poenam comminatus est his qui non reciperent, hic autem retributionem promittit recipientibus. Et primo quidem repromittit honorem suscipientibus Apostolos, ut Christum suscipiant et etiam Patrem: unde subdit: *Et qui me recipit, recipit eum qui me misit.* Quid autem huic honori fiet aequale, ut quis Patrem et Filium recipiat? *Hilar. ib.* In quibus verbis docet etiam in se mediatoris officium, qui cum sit receptus a nobis, atque ipse profectus ex Deo sit, Deus per illum transfusus in nobis sit; et per hunc ordinem gratiarum non (4) aliud Apostolos recepisse, quam Deum, quia et in illis Christus, et in Christo Deus habitat. *Chrysost. ib.*

(1) *Al.* indigenerunt. (2) *Al.* omittitur id.

(3) *Al.* omnia (4) *Al. adest* est.

Promittit autem post haec, et aliam retributionem, dicens : *Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet.* Non autem simpliciter dixit, *Qui suscipit prophetam, aut qui suscipit iustum*, sed addit, *In nomine prophetae, et in nomine iusti*; hoc est, si non propter vitae huius eminentiam, neque propter aliud temporalium susceperit, sed quia vel propheta est, vel iustus. *Hieron.* Vel aliter: Quia ad susceptionem magistrorum discipulos provocaverat, poterat credentium occulta esse responsio: Ergo et pseudoprophetas et Iudam proditorem debemus suscipere. Unde Dominus dicit, non personas suscipiendas esse, sed nomina; et mercedem non perire suscipientis, licet indignus fuerit qui susceptus sit. *Chrysost. ib.* Dicit autem: *Mercedem prophetae et mercedem iusti accipiet*; idest qualem decens est accipere eum qui suscipit prophetam, vel iustum; vel qualem propheta, aut iustus est accepturus. *Chrysost ib.* Non enim ait mercedem de propheta vel iusto, sed mercedem prophetae, vel iusti. Iste enim fortasse iustus est, et quando in hoc mundo nihil possidet, tanto loquendi pro iustitia fiduciam maiorem habet. Hunc ille sustentat, qui in hoc mundo aliquid possidet, illius iustitiae libertatem sibi participem facit, et cum eo pariter iustitiae praemia recipiet quem sustentando audivit. Ille prophetiae spiritu plenus est, sed tamen corporeo eget alimento : et si corpus non reficitur, certum est quod vox ipsa subtrahatur. Qui igitur prophetae alimenta tribuit, vires illi ad loquendum dedit. Cum propheta ergo mercedem prophetae accipiet, qui hoc ante Dei oculos exhibuit, quod adiuvit. *Hieron.* Mystice autem qui prophetam recipit, ut prophetam, et intelligit eum de futuris loquentem, hic prophetae mercedem accipiet. Igitur Iudaei carnaliter intelligentes prophetas, mercedem non accipient prophetarum. *Remig.* Nonnulli vero prophetam intelligunt Dominum Iesum Christum, de quo Moyses dicit *Deut. 18. Prophetam vobis suscitabit Deus*, quem similiter per iustum intelligunt, quia incomparabiliter iustus est. Qui ergo in nomine iusti, et prophetae, scilicet Christi prophetam vel iustum suscipit, ab eo recipiet remunerationem, pro cuius amore recipit. *Hieron.* Poterat autem aliquis causari et dicere : Paupertate prohibeor ut hospitalis esse non possim ; et hanc excusationem levissimo exemplo diluit, ut calicem aquae frigidae toto animo porrigamus, dicens : *Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis aquae frigidae calicem tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam.* Frigidae inquit non calidae, ne et in calida paupertatis et penuriae lignorum occasio quaereretur. *Remig.* Dicit autem *minimis* idest non Prophetae, non iusto, sed alicui ex minimis. Ubi nota, Deum magis ad pium affectum dantis respicere, quam ad quantitatem rei exhibitae. (1) Ut minimi sunt qui nihil penitus habent in hoc mundo, et iudices erunt cum Christo. *Hilar. can. x.* Vel praevidens plures futuros tantum Apostolatus nomine gloriosos, omni vero vitae suae opere improbabiles, obsequium quod ipsis sub religionis opinione delatum est, mercede non fraudat; nam licet et ipsi minimi essent, idest peccatorum omnium ultimi, non inania tamen in eos etiam levia sub frigidae aquae nomine designata officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor praestitus est.

(1) *Al.* Vel.

CAP. XI.

Et factum est cum consummasset Iesus praecipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, ut doceret, et praedicaret in civitatibus eorum.

Raban. Postquam discipulos suos Dominus ad praedicandum mittens praemissis verbis eos instruxit, ipse etiam quod docuerat verbis, factis implevit, offerens primam praedicationem Iudaeis, et hoc est quod dicitur: *Et factum est cum consummasset Iesus.* Dicit autem, *transiit inde. Chrysost. hom. 37.* Quia enim eos misit, substraxit seipsum, dans locum eis et tempus facere quae iniunxerat ; eo enim praesente et curante, nullus ad discipulos vellet accedere. *Remig.* Pulchre autem (2) de spiritali doctrina qua scilicet Apostolos instruxerat, ad generalem transit, in civitatibus praedicando; quia in hoc de caelis ad terras descendit, ut omnes illuminaret; in quo facto monentur etiam sancti praedicatores, ut omnibus prodesse studeant.

(2) *Al.* speciali.

2. Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus. Et respondens Iesus, ait illis: Euntes renuntiate Ioanni, quae audistis et vidistis. Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.

2. *Glos.* Posuerat supra Evangelista quomodo per miracula et doctrinam Christi tam discipuli, quam turbae (3) instruantur; nunc ostendit quomodo haec instructio, usque ad discipulos Ioannis perveniret qui ad Christum aemulationem habere videbantur; unde dicit: *Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos ex discipulis suis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Greg.* Quaerendum autem nobis est. Ioannes propheta et plusquam propheta, qui venientem ad baptismum Dominum ostendit, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*: cur in carcere positus mittens discipulos requirit, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Tanquam si ignoraret quae ostenderet, et an ipse sit nesciat, quem ipse prophetando, baptizando, ostendendo ipsum esse clamaverat. *Amb. super Luc. cap. 7.* Nonnulli autem hoc sic intelligunt. Magnum quidem ita prophetam esse Ioannem, ut Christum agnosceret, annuntiaret remissionem peccatorum futuram; sed tamen, ut tamquam pium vatem, quem venturum crediderat, non credidisse moriturum. Non igitur fide, sed pietate dubitavit. Dubitavit etiam et Petrus dicens: *Propitius tibi esto Domine: non fiet hoc. Chrysost. ib.* Sed non utique hoc habet rationem.

(3) *Al.* instruebantur.

Ioannes enim neque hoc ignorabat, sed hoc primum testatus est, dicens: *Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi.* Agnum enim vocans, crucem divulgat, nec aliter quam per crucem peccatum abstulit mundi. Qualiter autem maior propheta est hic, si neque quae prophetarum sunt, nescit? Etenim Isaias 53. dicit: *Sicut ovis ad occisionem ductus est. Gregor. hom. 6.* Sed aliter haec quaestio solvitur, si gestae rei tempus pensatur. Ad Iordanis enim fluenda positus, quia ipse redemptor mundi esset, asseruit; missus vero in carcere, an ipse veniat, requirit: non quia ipsum esse mundi redemptorem dubitat; sed quaerit ut sciat, si is qui per se in mundum venerat, per se etiam ad inferni claustra descendat. *Hieron.* Unde non ait: Tu es qui venisti, sed, *tu es qui venturus es:* Et est sensus: Manda mihi, quia ad inferna descensurus sum, utrum te etiam inferis te debeam nuntiare; an alium ad haec sacramenta missurus es? *Chrysost. hom. 37.* Sed qualiter et hoc habet rationem? Cuius enim gratia non dixit, Tu es qui venturus es in infernum, sed simpliciter, *Qui venturus es;* quamvis et desiderabilius videatur, quod propter hoc ei dixerit, ut et illuc abiens praedicaret: praesens enim vita, gratiae tempus est; post obitum autem iudicium est et poena, quare in nullo opus erat praecursore illic. Sed aliter: Si infideles post mortem credentes essent salvandi, nullus peribit aliquando: omnes enim poenitebunt tunc et adorabunt: *Omne enim genuflectetur caelestium, terrestrium, et infernorum Phil. 2. Glos.* Considerandum autem est, quod non ideo Hieronymus et Gregorius dixerunt, quod Ioannes adventum Christi in infernum praenuntiaturus esset, quia eius praedicatione aliqui non credentes converterentur ad fidem, sed ut iustis in expectatione Christi manentibus ex vicino adventu consolationem afferret. *Hilar. can. XI.* Certum est tamen quod qui venturum, ut praecursor nuntiavit, consistentem ut propheta agnovit, adeuntem ut confessor veneratus est, eius abundanti scientiae error non obrepsit. Nec sane credi potest Spiritus S. gratiam in carcere posito defuisse, cum Apostolis virtutis suae lumen esset in carcere positis ministraturus. *Hieron.* Non ergo quasi ignorans interrogat, sed quomodo Salvator interrogat, ubi sit Lazarus positus, ut qui locum sepulcri indicabant, saltem sic pararentur ad fidem, ut viderent mortuum resurgentem; sic et Ioannes interficiendus ab Herode discipulos suos mittit ad Christum, ut per hanc occasionem videntes signa, atque virtutes crederent in eum, et magistro interrogante sibi discerent. Quod autem haberent discipuli Ioannis aliquid mordacitatis ex invidia adversus Dominum, superior quoque interrogatio demonstravit, cum dixerunt: *Quare nos et pharisaei ieiunamus frequenter; discipuli autem tui non ieiunant? Chrysost. ib.* Donec igitur Ioannes erat cum ipsis, suadebat eis continuo de Christo; quia autem iam erat obiturus, amplius studium facit. Etenim formidabat, ne relinquat in discipulis suis perniciosi dogmatis conditionem, et maneant abiecti a Christo, cui et a principio omnes suos afferre studuit. Si autem dixisset eis: Abite ad ipsum, quia melior me est, non utique persuasisset, sed aestimaretur humilia de se sentiens hoc dicere; et sic magis essent ei affixi. Quid igitur facit? Expectat ab eis audire quod Christus miracula facit. Neque omnes misit, sed duos quosdam, quos noverat fortassis aliis persuasibiliores existentes, ut insuspicabilis interrogatio fieret, et ex rebus ipsis discerent distantiam inter eum, et Iesum. *Hilar. ib.* Ioannes igitur non suae, sed discipulorum ignorantiae consulit; ut enim scirent non alium a se praedicatum ad opera eius intuenda, discipulos suos misit, ut auctoritatem dictis suis illius opera conferrent; nec Christus alius expectaretur, quam cui testimonium opera praestitissent. *Chrysost. ib.* Idem Christus autem mentem noscens Ioannis, non dixit: Quoniam ego sum, quia per hoc rursus obsisteret (1) hoc audientibus: excogitassent enim, etsi non dixissent quod Iudaei ad ipsum dixerunt *Ioan. 8. Tu de te ipso testimonium perhibes.* Et propter hoc a miraculis fecit eos discere, insuspicabilem doctrinam faciens et manifestiorem. Testimonium enim, quod est a rebus credibilius est testimonio, quod est a verbis. Unde confestim curavit caecos et claudos et alios multos, non ut doceret Ioannem scientem, sed hos qui dubitabant; et ideo sequitur: *Et respondens Iesus ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quae audistis et vidistis. Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur. Hieron.* Quod praemissis non minus est. Pauperes autem evangelizatos intellige vel pauperes spiritu, vel certe opibus pauperes: ut nulla inter nobiles et ignobiles, inter divites et egenos in praedicatione distantia sit: haec magistri rigorem, haec praeceptoris comprobant veritatem, quando omnis apud eum, qui (2) salvare potest, aequalis est. *Chrysost. ib.* Quod autem ait: *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me,* internuntios percutit: quia enim scandalizabantur in ipso, dubitationem eorum non divulgans, et soli eorum conscientiae derelinquens, redargutionem eorum latenter induxit. *Hilar. ib.* Itaque cui rei Ioannes cavisset, ostendit dicens, beatos eos in quibus aliquid in se scandali non fuisset: quia metu eius, scilicet ne scandalizarentur, discipulos suo Ioannes, ut Christum audirent, misit. *Gregor. hom. 6.* Vel aliter: Infidelium mens grave in Christo scandalum pertulit, cum eum etiam post tot miracula morientem vidit: unde Petrus dicit *1. Cor. 1. Nos praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum.* Quid ergo est dicere, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me?* Nisi aperta voce abiectionem mortis suae, humilitatemque signare? Ac si patenter dicat: Mira quidem facio, sed abiecta perpeti non dedignor. Quia ergo moriendo te subsequor, cavendum valde est hominibus ne in me mortem despiciant, qui signa venerantur. *Hilar. ib.* Praebetur etiam mystice in his, quae in Ioanne gesta sunt, intelligentia amplior, ut propheta ipso conditionis suae genere prophetizaret, quia in eo forma (3) lata est: Christum enim lex annuntiavit, et remissionem peccatorum praedicavit, et regnum caelorum spopondit: et Ioannes totum hoc opus legis explevit. Igitur cessante iam lege, quae peccatis plebis inclusa, ne Christus posset intelligi, quasi vinculis et quasi carcere continebatur, ad Evangelia contuenda lex mittit, ut infidelitas fidem dictorum con-

(1) *Al.* deest hoc. (2) *Al.* salvari. (3) *P. Nicolae habet* elata.

templetur in factis. *Ambros. in Luc. cap. 7.* Et fortasse isti discipuli quos misit, sunt duo populi; unus qui ex Iudaeis credidit, alter qui ex Gentibus.

3. Illis autem abeuntibus, coepit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, et plusquam prophetam. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te.

3. *Chrysost. hom. 38.* Quantum ad discipulos Ioannis satis actum erat; certificati enim de Christo per signa quae viderant, recesserunt. Sed oportebat etiam turbas sanari, quae ex interrogatione discipulorum Ioannis multa inconvenientia subintellexerint, ignorantes mittentis consilium. Poterant utique dicere: Qui tanta testatus est de Christo, aliter persuasus est nunc et dubitat utrum sit ipse. Numquid ergo (1) altercans ad Iesum hoc dicit? Numquid timidior a carcere factus? Numquid vane, et inaniter priora dixit? *Hilar. can. XI.* Ac ne illud quod immediate praemiserat, referri posset ad Ioannem, tanquam scandalizatus esset (2) de Christo, subditur. *Illis autem abeuntibus, coepit Iesus dicere ad turbas de Ioanne. Chrysost. ib.* Propter hoc autem abeuntibus eis, ut non videatur homini adulari: corrigens autem et plebem, non ducit in medium suspicionem eorum, sed solutionem cogitationum eorum inducit, quae eos in dubitationem mittebant, demonstrans se nosse occulta. Neque enim dixit sicut Iudaeis, *Quid cogitatis mala?* Etsi mala cogitaverint; non tamen ex malitia, sed ex ignorantia: unde non loquitur eis dure, sed respondet pro Ioanne, ostendens quod non excidit a priori opinione. Hoc autem docet, non solum proprio verbo, sed eorum testimonio, non tantum per ea quae dixerunt, sed per ea quae egerunt; ideoque ait: *Quid existis in desertum videre?* Ac si diceret: Propter quid civitates dimittentes convenistis in desertum? Non enim plebs tanta cum tanto desiderio in eremum venisset, nisi magnum quendam et mirabilem, et petra solidiorem se videre existimans. *Glos.* Non autem tunc exierant in desertum, ad hoc ut viderent Ioannem; nec enim erat tunc in deserto, sed in carcere; sed praeteritum refert, quia frequenter exierat populus in desertum videre Ioannem, cum adhuc esset in deserto. *Chrysost. ib.* Et vide, quia omnem aliam malitiam praetermittens, removet a Ioanne levitatem de qua turbae dubitabant, dicens: *Arundinem vento agitatam? Gregor. hom. 6.* Quod videlicet non asserendo, sed negando intulit. Arundinem quippe, mox ut aura contingit, in partem flectit; per quam carnalis animus designatur, qui mox ut favore et detractione tangitur, in partem quamlibet declinatur. Arundo ergo vento agitata Ioannes non erat, quem a status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat, ac si Dominus diceret. *Hieron.* Nunquid ob hoc existis in desertum, ut videretis hominem calamo similem, qui omni vento circumfertur, et levitate mentis de eo ambigeret, quem antea praedicaret? An forsitam stimulus invidiae contra me cogitur, et praedicatio eius vanam sectatur gloriam, ut ex ea quaerat lucra? Cur divitias cupiat? Ut affluat dapibus? Locustis vescitur et melle silvestri; an ut mollibus vestiatur? Pili camelorum sunt tegmen eius; et ideo subdit: *Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestitum? Chrysost. ib.* Vel aliter: Quod non sit Ioannes similis calamo mobili, per vestrum studium significastis, scilicet in desertum exeuntes. Non tamen potest aliquis dicere, quod Ioannes quidem constans erat, sed postea lasciviae serviens factus est mobilis; sicut enim aliquis est iracundus natura, alius per infirmitatem longam; ita aliqui sunt mobiles per naturam, alii vero lasciviae serviendo mobiles fiunt. Ioannes autem neque natura mobilis erat, propter quod dixerat: *Num existis videre arundinem vento agitatam?* Neque lasciviae dans seipsum, perdidit quam habebat excellentiam: quod enim non servierit lasciviae (3) monstrat stola, sollicitudo, et carcer. Si enim vellet mollibus vestiri, non eremum inhabitasset, sed regum palatia; unde sequitur; *Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Hieron.* Ex hoc ostenditur rigidam vitam et austeram praedicationem vitare debere aulas regum et mollium hominum palatia declinare. *Gregor. hom. 6.* Nemo autem existimet (4) in fluxu, atque studio pretiosarum vestium peccata deesse; quia si hoc culpa non esset, nullo modo Ioannem Dominus de vestimenti sui asperitate laudasset. Et nequaquam Petrus feminas pretiosarum vestium appetitu compesceret, dicens *1. Pet. 3. Non in veste pretiosa. Augusti. 3. de doctr. Christia. cap. 12.* Cum in omnibus talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. Quisquis enim rebus restrictius utitur quam se habent mores eorum cum quibus vivit; aut (5) temperans, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic utitur, ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. *Chrysost. ib.* A loco autem et vestimentis, et a concursu hominum, eius moribus designatis, inducit iam et prophetam (6) eum esse, dicens: *Sed quid existis videre? Prophetam? Dico vobis etiam plus quam prophetam. Gregor. hom. 6.* Prophetae enim ministerium est ventura praedicere, non etiam demonstrare. Ioannes ergo plusquam Propheta est; quia eum quem praecurrendo prophetaverat, etiam ostendendo nuntiabat. *Hieron.* In quo etiam ceteris prophetis maior est. Et quia ad privilegium prophetale etiam baptismi accessit praemium, ut suum Dominum baptizaret. *Chrysost. ib.* Deinde monstrat secundum quid est maior, dicens: *Hic est enim de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam. Hieron.* Ut enim meritorum Ioannis augmentum faceret, de Malachia testimonium infert, in quo etiam Angelus praedicatur. Angelum autem hic dici Ioannem non putemus naturae societate, sed officii dignitate, idest nuntium qui venturum Dominum nuntiavit. *Gregor. hom. 6.*

(1) *P. Nicolai legit* altercatus. (2) *Al.* in Christo.

(3) *P. Nicolai habet.* monstrat stola, solitudo (4) *Forte.* in luxu. (5) *Al.* intemperans (6) *Al.* etiam eum.

Qui enim graece Angelus, hic latine nuntius dicitur. Recte ergo qui nuntiare supernum nuntium veherat Angelus vocatur, ut dignitatem servet in nomine, quam explet in operatione. *Chrysost. ib.* Monstrat igitur, secundum quid est maior Ioannes prophetis, secundum id scilicet, quod est prope Christum; et ideo dicit: *Mitto ante faciem tuam*, hoc est prope te; sicut enim qui prope currum regis incedunt, aliis sunt clariores, ita et Ioannes prope Christi praesentiam. *Glos.* Deinde alii prophetae missi sunt ut adventum Christi annuntiarent; iste autem, ut praepararet viam ipsius; unde sequitur: *Qui praeparabit viam tuam ante te*, id est pervia reddet tibi corda auditorum, poenitentiam praedicando, et baptizando. *Hilar. can* XI. Mystice autem desertum, Spiritu S. vacuum est sentiendum in quo habitatio Dei nulla sit; in arundine homo talis ostenditur de gloria saeculi vitae suae inanitate speciosus, in se autem fructu veritatis cavus, exterior placens, et nullus interior, ad omnem ventorum motum, idest immundorum spirituum flatum movendus, neque ad consistendi firmitatem valens, et animae medullis inanis; veste autem, corpus quo induitur anima signatur, quod luxu, ac lasciviis mollescit; in Regibus transgressorum Angelorum nuncupatio est; hi enim saeculi sunt potentes, mundique dominantes. Ergo vestiti mollibus in domibus regum sunt; idest (1) illorum quibus per luxum fluida et dissoluta sunt corpora, patet esse daemonum habitationem. *Gregor. ib.* Ioannes etiam mollibus vestitus non fuit, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, sed rigore asperae invectionis increpavit, dicens: *Genimina viperarum, etc.*

4. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno caelorum, maior est illo.

4. *Chrysost. hom. 58.* Praemissa commendatione Ioannis ex prophetae testimonio, non hic stetit, sed iam sententiam propriam de ipso inducit, dicens: *Amen dico vobis, non surrexit maior inter natos mulierum Ioanne Baptista. Ruban.* Ac si diceret: Quid dicere per singula de commendatione Ioannis? *Amen dico vobis, inter natos mulierum* etc. inter natos, inquit, mulierum, non virginum; mulieres enim proprie corruptae vocantur. Si autem Maria aliquando mulier in Evangelio nuncupatur, sciendum est interpretem mulierem pro femina posuisse, sicut ibi *Ioan. 19. Mulier, ecce filius tuus. Hieron.* His ergo praefertur hominibus qui de mulieribus nati sunt, et de concubitu viri, et non ei qui natus est ex Virgine et Spiritu S.; quamvis in eo quod dicit, *Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista*, non ceteris prophetis et Patriarchis (2) Ioannem praetulit, sed Ioanni ceteros exaequavit: non enim statim sequitur, ut si alii maiores eo non sunt, ille maior aliorum sit. *Chrysost. ib.* Sed tanta cum sit iustitiae altitudo, ut in illa nemo possit esse perfectus nisi solus Deus, puto quia omnes sancti quantum ad sublimitatem divini iudicii invicem sibi inferiores sunt aut priores. Ex quo intelligimus, quoniam qui maiores se non habet, maior omnibus est. *Chrysost. ib.* Ne autem rursus superabundantia laudum pariat aliquod inconveniens Iudaeis Ioannem praeferentibus Christo, convenienter hoc removet, dicens: *Qui autem maior est in regno caelorum, hic maior est illo. August. cont. adversar. leg. et Proph. lib. 2. c. 5.* Argumentatur autem ex hoc haereticus ita, velut ratiocinando, tanquam Ioannes non pertineat ad regnum caelorum, et ob hoc multo minus ceteri prophetae illius populi, quibus maior est Ioannes. Haec autem verba Domini duobus modis possunt intelligi. Aut enim regnum caelorum appellavit hoc, quod nondum accepimus, de quo in fine dicturus est *Matt. c. 25. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum:* et quia ibi sunt Angeli (3) quilibet in eis minor, maior est quolibet iusto portante corpus, quod corrumpitur. Aut si regnum caelorum intelligi voluit Ecclesiam, cuius filii sunt ab institutione generis humani usque nunc omnes iusti, Dominus seipsum signavit, qui nascendi tempore minor erat Ioanne, maior autem divinitatis aeternitate, et dominica potestate. Proinde secundum priorem expositionem ita distinguitur: *Qui minor est in regno caelorum*, ac deinde subinfertur, *Maior est illo.* Secundum hanc autem posteriorem, ita: *Qui autem minor est*, ac deinde subinfertur, *In regno caelorum, maior est illo. Chrysost. ib.* Dicit autem *in regno caelorum*, idest in spiritalibus et universis quae sunt secundum caelum. Quidam autem dicunt quoniam de Apostolis hoc dixit Christus. *Hieron.* (4) Non autem simpliciter intelligamus quia omnis sanctus qui iam cum Domino est, sit maior illo, qui adhuc consistit in praelio; aliud est enim victoriae coronam possidere, aliud adhuc in acie dimicare.

5. A diebus autem Ioannis Baptistae usque nunc, regnum caelorum vim patitur et violenti rapiunt illud. Omnes enim prophetae et lex usque ad Ioannem prophetaverunt; et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est. Qui habet aures audiendi, audiat.

5. *Glos.* Quia dixerat superius: *Qui minor est in regno caelorum est maior Ioanne*, ne videretur Ioannes a regno caelorum esse alienus, hoc removet, subdens; *A diebus autem Ioannis Baptistae usque nunc, regnum caelorum vim patitur et violenti rapiunt illud. Gregor. hom. 6.* Per regnum caelorum supernum solium signatur (5) cum quo peccatores quolibet facinore polluti ad poenitentiam redeunt, et semetipsos corrigunt, quasi (6) peccatores, in locum alienum intrant, et caelorum rapiunt. *Hieron.* Si autem primus Ioannes Baptista poenitentiam populis nuntiavit, dicens: *Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum;* convenienter a diebus illius, *Regnum caelorum vim patitur et violenti rapiunt illud.* Grandis est enim violentia in terra nos esse generatos, et caelorum sedem quaerere, et possidere per virtutem quae non tenuimus per naturam. *Hilar. can. XI.* Vel aliter: Dominus Apostolos ire ad oves perditas Israel

(1) *Al.* illos. (2) *Al. adest* cunctisque hominibus.

(3) *Al.* quibus. (4) *Al.* nos. (5) *Al. deest* cum. (6) *Al. forte* praedatores.

iusserat; sed omnis haec praedicatio profectum publicanis, et peccatoribus afferebat. Itaque vim regnum patitur, et violenti diripiunt, quia Israel (1) a patribus debita, Prophetis nuntiata, a Christo oblata fide Gentium occupatur, et rapitur. *Chrysost. ib.* Vel rapiunt regnum Dei per fidem Christi omnes qui cum festinatione veniunt: unde dicit: *A diebus autem Ioannis usque nunc*: et ita impellit et festinare facit ad fidem suam simul et his quae antea dicta sunt a Ioanne opitulatur. Si enim usque ad Ioannem omnia completa sunt, ipse est qui venturus est: unde subdit: *Omnes enim prophetae et lex usque ad Ioannem* (2) *baptizaverunt. Hieron.* Non quod post Ioannem excludat prophetas: legimus enim in Actibus Apostolorum *c.21.* et Agabum prophetizasse et quatuor virgines filias Philippi; sed (3) ut lex et prophetae quos scriptos legimus, quidquid prophetizaverunt, de Domino vaticinati sunt. Quando (4) dicitur, *Usque ad Ioannem prophetaverunt*, Christi tempus ostenditur, et quem illi dixerunt esse venturum, Ioannes venisse ostendit. *Chrysost. ib.* Deinde aliam coniecturam sui adventus ponit, dicens: *Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est.* Dicit Dominus in Malachia *c.14. Mittam vobis Eliam Thesbitem*; et de isto dicit: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam. Hieron.* Elias ergo Ioannes dicitur, non secundum stultos philosophos, et quosdam haereticos, (5) qui Metempsychosin μετεμψύχωσιν, idest animae ex uno in aliud corpus migrationem introducunt: sed quod iuxta aliud testimonium Evangelii venerit in spiritu et virtute Eliae, et eandem Spiritus S. vel gratiam habuerit, vel mensuram. Sed et vitae austeritas rigorque mentis Eliae, et Ioannis pares sunt, uterque in eremo, uterque zona pellicea cingebatur. Ille quoniam regem Achab et Iezabel impietatis arguit, fugere conpulsus est; iste quia Herodiadis illicitas arguit nuptias, capite truncatur. *Chrysost. ib.* Et bene dixit: *Si vultis recipere*, libertatem ostendens, et voluntariam expetens mentem. Est enim ille hic, et hic ille; quia praecursores facti sunt utrique. *Hieron.* Hoc autem quod dictum est: *Ipse est Elias*, mysticum esse, et egere intelligentia, sequens Domini sermo demonstrat, dicens: *Qui habet aures audiendi, audiat. Remig.* Ac si diceret: Qui habet aures cordis audiendi, idest intelligendi intelligat, quia non dixit Ioannem Eliam esse in persona, sed in spiritu.

6. Cui autem similem aestimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coaequalibus dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis, lamentavimus, et non planxistis. Venit enim Ioannes neque manducans neque bibens, et dicunt, daemonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia a filiis suis.

(1) *Al.* patribus. (2) *Al.* prophetaverunt. (3) *Al.* quo lex. (4) *Al. adest* ergo. (5) *Al.* qui reversionem animarum introducunt.

6. *Hilar.* Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, et de affectu superioris quaerimoniae descendit, quia insolens plebs per diversa sermonum genera docta non fuerit. *Chrysost. hom. 38.* Unde et interrogatione utitur, monstrans quoniam nihil quod deberet fieri ad salutem eorum, derelictum est, dicens: *Cui autem similem aestimabo generationem istam? Glos.* Quasi dicat: Tantus est Ioannes, sed vos nec sibi nec mihi voluistis credere; et ideo cui vos similes aestimabo? Per generationem accipit communiter, et Iudaeos, et se cum Ioanne. *Remig.* Mox autem sibiipsi respondet, subiungens: *Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coaequalibus dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis, lamentavimus, et non planxistis. Hilar.* In pueris prophetae signantur, qui in simplicitate sensus, ut pueri praedicaverunt, et in medio synagogae tamquam in publico fori conventu coarguunt, quod cantantibus sibi officio corporis non obsecundaverint, et quod dictis suis non paruerint; ad cantantium enim modum saltantium motus aptatur. Prophetae enim ad confessionem psallendi Deo provocaverunt, ut cantico Moysi tenetur, ut Isaiae, ut David. *Hieron.* Dicunt ergo: *Cecinimus vobis et non saltastis;* idest provocavimus vos, ut ad nostrum canticum bona opera faceretis, et noluistis. Lamentati sumus et vos ad poenitentiam provocavimus, et nec hoc quidem facere voluistis, spernentes utramque praedicationem tam exhortationis ad virtutes, quam poenitentiae post peccata. *Remig.* Quid est autem quod dicit *Coaequalibus*? Numquid infideles Iudaei coaequales erant sanctis prophetis? Sed hoc dicit, quoniam de una stirpe orti fuerunt. *Hieron.* Pueri etiam sunt, de quibus Isaias loquitur *c.8. Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Dominus;* isti ergo pueri sedent in foro ubi multa venialia sunt, et dicunt. *Chrysost. hom. 38. Cecinimus vobis et non saltastis*; hoc est remissam vitam ostendi, et non persuasi estis. *Lamentavimus et non planxistis*; hoc est Ioannes duram sustinuit vitam et non attendistis. Non autem dicit ille illud, et ego hoc; sed communiter: quia una intentio utriusque erat; unde sequitur: *Venit enim Ioannes neque manducans neque bibens et dicunt, daemonium habet. Venit Filius hominis etc. August. cont. Faust. lib. 16. c. 31.* Vellem autem ut mihi Manichaei dicerent, quid manducabat et quid bibebat Christus, qui in comparatione Ioannis non manducantis neque bibentis, hic se dixit manducantem ac bibentem. Non enim dictum est, quod Ioannes omnino non biberet; sed quod vinum et siceram non biberet; bibebat ergo aquam. Cibus autem eius non omnino nullus erat, sed locusta et mel silvestre; unde ergo dictus est non manducans neque bibens, nisi quia illo victu quo Iudaei utebantur, non utebatur? Hoc ergo Dominus nisi uteretur, non in eius comparatione manducans bibensque diceretur. Mirum autem si non manducans dicitur, qui locustas et mel comedit; et manducans dicitur, qui pane et olere contentus est. *Chrysost. ib.* Dicit ergo, *Venit Iesus*, ac si dicat, per contrariam viam venimus ego et Ioannes, et idem fecimus sicut si venatores per duas contrarias vias aliquod animal insequantur, ut in alterum incidat. Universum autem hominum genus ieiunium, et duram vitam admiratur, et propter hoc dispensatum est a prima ae-

tate ita nutriri Ioannem, ut per hoc digna fide essent, quae dicerentur ab ipso. Incessit siquidem Dominus per hanc viam, quando quadraginta diebus ieiunavit: sed tamen et aliter docuit, quod sibi esset credendum; multo enim maius erat, quod testaretur pro eo Ioannes, qui per hanc viam incesserat, quam quod ipse per hanc viam incederet: aliter Ioannes nihil plus ostendit praeter vitam et iustitiam; Christus autem et a miraculis testimonium habebat. Dimittens ergo Ioannem ieiunio fulgere, ipse contrariam incessit viam, ad mensam intrans publicanorum, et manducans et bibens. *Hieron.* Si ergo ieiunium vobis placet, cur Ioannes displicuit? Si saturitas, cur Filius hominis? Quorum alterum daemonium habentem, alterum voracem et ebrium nuncupastis. *Chrysost. ib.* Qualem igitur iam excusationem accipient? Propter hoc subdit: *Et iustificata est sapientia a filiis suis*; hoc est: Etsi vos persuasi non estis, sed me iam incusare non habetis, quod et de Patre ait propheta *Ps. Ut iustificeris in sermonibus tuis*; etsi enim nihil in vobis expleatur a procuratione Dei, quae est circa vos, omnia, quae sunt ex parte sua complet, ut inverecundis neque umbram relinquat ingratae dubitationis. *Hieron. Iustificata est ergo sapientia a filiis suis*; idest Dei dispensatio atque doctrina; vel ipse Christus, qui est Dei virtus et Dei sapientia, iuste fecisse ab Apostolis suis filiis comprobatus est. *Hilar. can. XI.* Est autem ipsa sapientia non ex effectu, sed ex natura. Plures enim dictum apostolicum, quod ait Christum Dei sapientiam, et Dei virtutem, his modis solent eludere, quod in eo ex virgine creando efficax Dei sapientia et virtus extiterit. Sed ne tale posset intelligi, ipsum se sapientiam nuncupavit, eam in se, non quae sunt eius, ostendens. Non enim idem opus virtutis et virtus, et efficiens discernitur ab effectu. *Aug. de q. Ev. l. 2. c. 2.* Vel *iustificata est sapientia a filiis suis*, quia sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca et potu; sed in aequanimitate tolerandi, quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas; unde et Paulus dicebat *Philip. 4. Scio abundare et penuriam pati. Hieron.* In quibusdam libris legitur: *Iustificata est sapientia ab operibus suis*: sapientia namque non quaerit vocis testimonium sed operum. *Chrysost. ib.* Si autem exempla vilia de pueris non mireris: ad imbecillitatem enim audientium loquebatur, sicut Ezechiel multa dicit exempla Iudaeis convenientia, Dei magnitudine indigna. *Hilar. ib.* Mystice autem Iudaeos, nec Ioannis praedicatio inflexit, quibus et lex gravis visa est potibus cibisque praescriptis et difficilis et molesta, peccatum in se, quod daemonium nuncupat, habens: quia per observantiae difficultatem necesse eis esset in lege peccare; rursusque in Christo Evangelii praedicatio vitae libertate non placuit, per quam difficultates legis et onera laxata sunt. Et ad eam publicani peccatoresque crediderunt, atque tot et tantis admonitionum generibus frustra habitis, nec per gratiam iustificantur, et a lege sunt abdicati, et iustificata est sapientia a filiis suis, ab his scilicet, qui regnum caelorum fidei iustificatione diripuit, confitentes iustum sapientiae opus, quod munus suum ad fideles a contumacibus transtulerit.

7. Tunc coepit exprobrare civitatibus quibus factae sunt primae virtutes eius, quia non egissent poenitentiam. Vae tibi Corozaim, vae tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sydone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent. Verumtamen dico vobis: Tyro et Sydoni remissius erit in die iudicii, quam vobis. Et tu Capharnaum, nunquid usque in caelum exaltaberis? Usque in infernum descendes; quia si in Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quia terrae Sodomorum remissius erit in die iudicii quam tibi.

7. *Glos.* Hucusque Iudaeos communiter increpaverat, nunc autem quasi nominatim quasdam civitates increpat, quibus specialiter praedicaverat, nec tamen converti volebant; unde dicitur: *Tunc coepit exprobrare civitatibus in quibus factae sunt plurimae virtutes eius, quia non egissent poenitentiam. Hieron.* Exprobratio enim civitatum Corozaim, et Bethsaidae, et Capharnaum, capituli huius titulo panditur; quod ideo exprobraverat eis, quia post factas virtutes et signa quamplurima, non egerint poenitentiam; unde subdit: *Vae tibi Corozaim, vae tibi Bethsaida. Chrysost. hom. 38.* Ut autem non dicas a natura ipsos esse malos; ponit nomen civitatis, scilicet Bethsaida, a qua quandoque processerunt Apostoli; etenim Philippus, et duo binarii principalium Apostolorum hinc fuerunt, scilicet Petrus et Andreas, Iacobus et Ioannes. *Hieron.* Sed per hoc quod dicit *Vae*, hae urbes Galileae a Salvatore planguntur, quod post tanta signa atque virtutes non egerint poenitentiam. *Raban.* Corozaim autem, quae interpretatur mysterium meum, et Bethsaida, quae domus fructuum, vel domus venatorum dicitur, civitates sunt Galilaeae sitae in littore maris Galilaeae. Plangit ergo Dominus civitates, quae quondam mysterium Dei tenuerunt, et virtutum iam fructum gignere debuerunt, et in quas spiritales venatores sunt missi. *Hieron.* Et praeferuntur eis Tyrus et Sydon urbes idolatrae, et vitiis deditae; et ideo sequitur: *Quia si in Tyro et Sydone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent. Gregor. XXXV. Mo. cap. 2.* In cilicio quidem asperitas, quae punctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum; et idcirco utrumque hoc adhiberi ad poenitentiam solet, ut in punctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, in favilla cineris perpendamus, quid per iudicium facti sumus. *Raban.* Tyrus autem et Sydon sunt urbes Phoenicis; interpetratur autem Tyrus angustia, et Sydon venatio, et significat gentes, quas venator diabolus in angustia peccatorum comprehendit, sed Salvator Iesus per Evangelium absolvit. *Hieron.* Quaerimus autem ubi scriptum sit, quod in Corozaim et Bethsaida Dominus signa fecerit. Supra legimus *c. 9. Et circuibat civitates omnes et vicos, curans omnes infirmitates*, et reliqua; inter ceteras ergo urbes et viculos existimandum est in Corozaim et in Bethsaida Dominum signa fecisse. *August. de*

persev.c.9. Non ergo verum est, quod his temporibus, et his locis Evangelium eius praedicatum non est, in quibus tales omnes futuros esse praesciebat, quales multi in eius corporali praesentia fuerunt, qui in eum, nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt. Ecce enim Dominus attestatur, quod Tyrii et Sidonii acturi essent magnae humilitatis poenitentiam, si eis facta essent divinarum signa virtutum. Porro si etiam secundum facta, quae facturi essent si viverent, mortui iudicantur; profecto quia fideles futuri erant isti si eis cum tantis miraculis Evangelium fuisset praedicatum, non sunt utique puniendi, et tamen in die iudicii punientur; sequitur enim: *Verumtamen dico vobis.* Severius ergo punientur illi, isti remissius. *Hieron.* Quod ideo est, quia Tyrus et Sidon naturalem tantum legem calcaverunt, istae vero civitates post transgressionem naturalis legis et scriptae, etiam signa quae apud eos facta sunt, parviduxerunt. *Raban.* Impletum autem hodie videmus dictum Salvatoris, quia scilicet Corozaim et Bethsaida praesente Domino credere noluerunt. Tyrus autem et Sidon postea evangelizantibus discipulis crediderunt. *Remig.* Capharnaum autem metropolis erat Galilaeae, et insignis civitas illius provinciae; et ideo Dominus specialiter mentionem illius facit, dicens: *Et tu Capharnaum, nunquid usque in caelum exaltaberis? Usque ad infernum descendes. Hieron.* In altero exemplari reperimus. Et tu Capharnaum, quae usque ad caelum exaltata es, usque ad inferna descendes; et est duplex intelligentia; vel ideo ad inferna descendes, quia contra praedicationem meam superbissime restitisti: vel ideo, quia exaltata usque in caelum meo hospitio, et meis signis, atque virtutibus tantum habens privilegium, maioribus plecteris suppliciis, quod his quoque credere noluisti. *Remig.* Non solum autem Tyri et Sidonis, sed ipsa Sodomorum, et Gomorrhaeorum fecerunt levia peccata per comparationem; et ideo sequitur: *Quia si in Sodomis factae essent virtutes quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Chrysost. ib.* In quo augetur eorum accusatio; etenim maxima malitiae demonstratio est, cum non solum his qui tunc erant, sed his qui nunquam fuerant mali apparent deteriores. *Hieron.* In Capharnaum autem, quae interpetratur villa pulcherrima, condemnatur Ierusalem, cui dicitur per Ezechielem *c.16. Iustificata est Sodoma ex te. Remig.* Ideo autem Dominus qui omnia novit, in hoc loco verbum dubitativum posuit, scilicet *forte*, ut demonstraret, quia liberum arbitrium concessum est hominibus. Sequitur: *Verumtamen dico vobis, quia terrae Sodomorum remissius erit in die iudicii, quam tibi.* Et sciendum est, quod nomine civitatis, vel terrae, non aedificia vel domorum parietes Dominus increpat, sed homines in eis commorantes, secundum speciem tropi, quae est metonimia; in qua per hoc quod continet id quod continetur ostenditur; per hoc autem quod dicit: *Remissus erit in die iudicii*, aperte demonstrat, quia diversa sunt supplicia in inferno, sicut et diversae sunt mansiones in regno caelorum. *Hieron.* Quaerat autem prudens lector et dicat. Si Tyrus et Sidon et Sodoma potuerant agere poenitentiam ad praedicationem Salvatoris signorumque miracula; non sunt in culpa quod non crediderunt; sed vitii silentium in eo est qui acturi poenitentiam noluit praedicare. Ad qui facilis et aperta est responsio, ignorare nos iudicia Dei, et singularium eius dispensationum sacramenta nescire. Propositum fuerat Domino Iudaeae fines non excedere, ne iustam pharisaeis et sacerdotibus occasionem persecutionis daret; unde et Apostolis praecepit: *In viam Gentium ne abieritis.* Corozaim et Bethsaida damnantur, quod praesente Domino credere noluerunt: Tyrus et Sidon iustificantur, quod Apostolis illius crediderunt. Non quaeras tempora cum crediderunt, intuearis salutem. *Remig.* Solvitur autem et aliter: Fortassis erant plurimi in Corozaim et Bethsaida qui crediturі erant, et multi in Tyro et Sidone qui non erant crediturі; et ideo non erant digni Evangelio. Dominus ergo ideo habitatoribus Corozaim et Bethsaidae praedicavit, ut illi qui crediturі erant, crederent, et habitatoribus Tyri et Sidonis praedicare noluit, ne forte illi qui non erant crediturі contemptu Evangelii deteriores facti atrocius punirentur. *August. de bono persev. cap. 10.* Quidam autem disputator Catholicus non ignobilis, hunc Evangeli locum sic exposuit, ut diceret praescisse Dominum Tyrios et Sidonios a fide fuisse postea recessuros, cum factis apud se miraculis credidissent; et misericordia potius non eum illic ista fecisse, quoniam graviori poenae obnoxii fierent, si fidem quam tenuerant reliquissent, quam si eam nullo tempore tenuissent. Vel aliter: Praescivit profecto Deus beneficia sua, quibus nos liberare dignatur; haec autem est praedestinatio sanctorum, praescientia scilicet et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicunque liberantur. Ceteri autem non nisi in massa perditionis iusto divino iudicio relinquentur, ubi Tyrii relicti sunt et Sidonii, qui etiam credere poterant, si multa Christi signa vidissent; sed quoniam ut crederent non eis erat datum, et unde crederent est negatum. Ex quo apparet habere quosdam ipso ingenio divinum naturaliter munus intelligentiae quo moveantur ad fidem, si congrua suis mentibus vel audiant verba, vel signa conspiciant; et tamen si Dei altiore iudicio a perditionis massa non sunt gratiae praedestinatione discretis, nec ipsa eis adhibentur vel dicta divina, vel facta, per quae possent credere, si audirent utique talia vel viderent. In eadem perditionis massa relicti sunt etiam Iudaei, qui non potuerunt credere factis in conspectu suo tam magnis clarisque virtutibus. Cur enim non poterant credere, non tacuit Evangelium, dicens: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non poterant credere, quia dixit Isaias. Excaecavi oculos illorum et induravi cor eorum.* Non erant ergo sic excaecati oculi, nec sic induratum cor Tyriorum, et Sidoniorum quin credidissent, si qualia viderunt isti, signa vidissent. Sed nec illis profuit, quod poterant credere, quia praedestinati non erant, nec istis obfuisset, quod non poterant credere, si ita praedestinati essent, ut eos caecos Dominus illuminaret, et induratis cor lapideum vellet auferre. *August. de con. Evang. l.2.c.32.* Hoc autem quod hic dicitur, etiam Lucas commemorat continuatim cuidam sermoni Domini etiam hoc ex ipsius ore coniungens; unde magis videtur ipse hoc ordine illa commemorare quo a Domino dicta sunt; Matthaeus autem suae recordationis ordinem

tenuisse. Aut illud quod Matthaeus ait: *Tunc coepit exprobrare civitatibus*, sic accipiendum putant, ut punctum ipsum temporis voluisse credatur exprimere, in hoc quod est, *Tunc*, non autem ipsum tempus aliquanto latius quo hic multa gerebantur, et dicebantur. Quisque ergo hoc credit, credat hoc esse bis dictum. Cum enim apud unum Evangelistam inveniantur quae bis dixerat Dominus, sicut apud Lucam de non tollenda pera in via; quid mirum si aliquid aliud bis dictum sigillatim a singulis dicitur eodem ordine quo dictum est? Et ideo diversus ordo apparet in singulis, quia et tunc quando ille, et tunc quando iste commemorat, dictum est.

8. In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi Pater Domine caeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te.

8. *Chrysost. hom. 59.* Quia sciebat Dominus multos de superiori quaestione dubitaturos, scilicet quod Iudaei Christum non receperunt quem gentilitas tam prona suscepit; respondet hic cogitationibus eorum; et ideo dicit: *Respondens Iesus dixit: Confiteor tibi Pater Domine caeli et terrae. Glos.* Idest qui facis caelos et relinquis in terrenitate quos vis. Vel ad litteram. *August. de verbis Dom. ser. 8.* Si Christus dixit, *Confiteor*, a quo longe est omne peccatum, confessio non est solius peccatoris, sed aliquando etiam laudatoris. Confitemur ergo sive laudantes Deum, sive accusantes nosmetipsos. Dixit ergo, *Confiteor tibi*; idest laudo te, non accuso me. *Hieron.* Audiant ergo qui Salvatorem non natum, sed creatum calumniantur quod Patrem suum vocet caeli, et terrae Dominum. Si enim et ipse creatura est, et creatura conditorem suum patrem appellare potest, stultum fuit non et sui, et caeli, et terrae dominum, vel patrem similiter appellare. Gratias autem agit, quod Apostolis adventus sui aperuerit sacramenta, quae ignoraverunt scribae, et pharisaei, qui sibi sapientes videntur, et in conspectu suo prudentes; et ideo sequitur: *Quia abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. August. ib.* Nomine sapientum, et prudentum superbos intelligi posse ipse exposuit, cum ait: *Revelasti ea parvulis*: quid enim est parvulis, nisi humilibus? *Gregor. 27. Moral. c. 9.* Quod enim non subiungit: Revelasti ea stultis, sed *parvulis*, tumorem se damnasse innuit, non acumen. *Chrysost. ib.* Vel dicens sapientes, non veram sapientiam dicit, sed eam quam videbantur scribae, et pharisaei ab eloquentia habere. Propter hoc neque dixit: Revelasti ea stultis, sed *parvulis*, idest informibus, aut rusticis; in quo erudit nos per omnia ab elatione erui, humilitatem autem zelare. *Hilar. can. XI.* Caelestium ergo verborum arcana, atque virtutes sapientibus absconduntur, et parvulis revelantur, parvulis malitia non sensu, sapientibus vero stultitiae suae presumptione, non sapientiae causa. *Chrysost. ib.* Revelatum autem esse his, dignum est laetitiae: occultari autem his non laetitiae, sed lacrymis dignum est. Non ergo propter hoc laetatur, sed quoniam quae sapientes non cognoverunt, cognoverunt hi. *Hilar. ib.* Facti autem huius aequitatem Dominus paternae voluntatis iudicio confirmat, ut qui indignantur parvuli in Deo fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant; et ideo subditur: *Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te. Greg. 25. Moral. cap. 18.* Quibus verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorum vero repulsione praesumamus: ostendens quod iniustum esse non potest quod placuit iusto. *Hieron.* In his etiam verbis blandientis affectu loquitur ad Patrem, ut coeptum in Apostolis compleatur beneficium. *Chrysost. ib.* Haec autem quae Dominus discipulis dixit, studiosiores eos fecerunt; quia enim consequens erat eos de se magna sapere, quia daemones abigebant, ideo hinc eos reprimit: revelatio enim erat, quod eis factum est non illorum studium; ideoque scribae sapientes, et prudentes existimantes se esse, exciderunt propter proprium tumorem; unde si propter hoc ab eis abscondita sunt Dei mysteria. Timete dicit et vos, et manete parvuli: hoc enim fecit vos revelatione potiri. Sicut autem cum Paulus dicit *Rom. 1. Tradidit illos Deus in reprobum sensum*, non hoc dicit inducens Deum hoc agentem, sed illos qui causam tribuerunt: ita et hic: *Abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus.* Et propter quid abscondita sunt ab illis? Audi Paulum dicentem *Rom. 10.* quoniam quaerentes propriam iustitiam statuere, iustitiae Dei non sunt subiecti.

9. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.

9. *Chrysost. hom. 59.* Quia dixerat: *Confiteor tibi Pater, quoniam abscondisti haec a sapientibus*, ut non aestimes quoniam ita gratias agit Patri, sicut si ipse sit hac virtute privatus, consequenter adiungit: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.* Cum autem audieris quoniam tradita sunt, nihil humanum suspiceris; ut enim non duos deos ingenitos esse aestimes, hanc ponit dictionem. Simul enim cum genitus est, omnium dominator fuit. *Hieron.* Alioquin si iuxta nostram fragilitatem sentire volumus, cum coeperit habere quod accepit, incipiet non habere quod dedit. Vel tradita sibi omnia, non caelum, et terra, et elementa intelligenda sunt, et cetera quae ipse fecit, et condidit, sed hi qui per Filium accessum habent ad Patrem. *Hilar.* Vel hoc dicit, ne quid in illo minus quam quod in Deo est, aestimaretur. *August. contra Maximin. lib. 3. c. 12.* Nam si minus habet in potestate aliquid quam Pater, non sunt eius, omnia quae habet Pater: gignendo enim dedit Pater potentiam Filio, sicut omnia quae habet in substantia sua dedit ei quem genuit de substantia sua. *Hilar. can. XII.* Deide in mutua cognitione Patris et Filii, dat intelligere non aliud in Filio quam quod in Patre extitisse. Sequitur enim, *Et nemo novit Filium, nisi Pater neque Patrem quis novit, nisi Filius. Chrysost. ib.* Ex eo enim, quod solus Patrem novit, latenter ostendit eiusdem se esse substantiae, ac si diceret: Quid mirum est, si omnium sum dominator, cum aliquid aliud maius habeam, scilicet scire Patrem, et eiusdem esse substantiae? *Hilar. can. XI.* Eandem enim utriusque in mutua cognitione docet esse substantiam, eum qui

Filium cognosceret, Patrem quoque cogniturus esset in Filio, quia omnia ei a Patre sunt tradita. *Chrysost. in Matt.* Cum autem dicat: *Neque Patrem aliquis cognoscit, nisi Filius,* non hoc ait, quoniam eum omnes omnino ignorent, sed quoniam cognitione, qua ipse eum novit, nullus eum scit, quod et de Filio dicendum est. Neque etiam de ignoto quodam Deo hoc dixit, sicut Marcion ait. *August. 1. de Trin. cap. 8.* Deinde propter substantiae inseparabilitatem sufficienter aliquando nominatur vel solus Pater, vel solus Filius, nec inde separatur utriusque Spiritus, qui proprie dicitur Spiritus veritatis. *Hieron.* Erubescat ergo Eunomius haereticus tantam sibi notitiam Patris et Filii, quantam alterutrum inter se habent, vindicans. Quod si inde contendit, et suam consolatur insaniam, quia sequitur: *Et cui voluerit Filius revelare*; aliud est naturae aequalitate nosse quod noveris, aliud revelantis dignatione. *August. 7. de Trin. cap. 3.* Revelatur autem Pater per Filium, idest per Verbum suum. Si enim hoc verbum quod nos proferimus temporale et transitorium, et seipsum ostendit, et illud, de quo loquitur; quanto magis Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, quod ita ostendit Patrem, sicuti est Pater, quia et ipsum ita est, et hoc est quod Pater. *Aug. de q. Ev. l. 2. c. 1.* Cum autem diceret: *Nemo novit Filium, nisi Pater,* non dixit, Et cui voluerit Pater Filium revelare, sed cum diceret, *Nemo novit Patrem, nisi Filius,* addidit, *et cui voluerit Filius revelare,* quod non ita intelligendum est quasi Filius a nullo possit agnosci, nisi a Patre solo. Pater autem non solum a Filio, sed etiam ab eis, quibus revelaverit Filius; sic enim potius dictum est, ut intelligamus Patrem, et ipsum Filium per Filium revelari, quia ipse est menti nostrae lumen, ut quod postea intulit, *Et cui voluerit Filius revelare,* non tantum Patrem, sed etiam Filium accipiamus: ad totum enim quod dixit, illatum est. Verbo enim suo se patrem declarat, verbum autem non solum id quod per verbum declaratur, sed etiam seipsum declarat. *Chrysost. in Matth.* Si ergo Patrem revelat, et seipsum revelat. Sed hoc quidem ut manifestum dimisit; illud autem posuit, quia scilicet poterat esse dubium. Per hoc etiam instruit, quod adeo concordat Patri, quod non est possibile aliquem venire ad Patrem, nisi per Filium: hoc enim maxime scandalizabat, quod videbatur Deo contrarius; et ideo per omnia hoc destruere studuit.

10. Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est, et onus meum leve.

10. *Chrysost. hom. 39.* Per ea quae dicta sunt in desiderium sui discipulos constituerat, ostendens ineffabilem suam virtutem: nunc autem eos ad se vocat, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis. August. de ver. Dom. ser. 10.* Quare enim omnes laboramus? Nisi quia sumus homines mortales, lutea vasa portantes, quae faciunt invicem angustias? Sed si angustientur vasa carnis, dilatentur spatia caritatis; ad quid ergo dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis,* nisi ut non laboretis? *Hilar. can. XI.* Legis etiam difficultatibus laborantes, et peccatis saeculi oneratos ad se advocat. *Hieron.* Gravia enim esse onera peccati et Zacharias propheta testatur *c. 5. iniquitatem* dicens *sedere super talentum plumbi.* Et Psalmista Ps. 37. complevit: *Iniquitates meae aggravatae sunt super me. Greg. 30. moral. cap. 23.* Asperum etiam iugum, et durum servitutis pondus est subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quae prius mentem ex desiderio ademptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt. *Chrysost. ib.* Non autem dicit: Venite ille et ille, sed omnes qui in sollicitudinibus, qui in tristitiis, qui in peccatis estis, non ut expetam noxam, sed ut solvam peccata. *Venite,* non quoniam indigeo vestra gloria, sed quia volo vestram salutem; unde dicit: *Et ego reficiam vos:* non dixit, salvabo solum, sed quod multo amplius erat, *Reficiam vos,* idest in omni quiete constituam. *Raban.* Non solum exonerabo, sed interna refectione saturabo. *Remig. Venite,* dicit, non pedibus, sed moribus, non corpore, sed fide. Iste namque est spiritualis accessus, quo quisque Deo appropinquat; et ideo sequitur: *Tollite iugum meum super vos. Raban.* Iugum Christi est Evangelium Christi quod Iudaeos, et Gentes in unitate fidei coniungit, et sociat. Hoc autem super nos iubemur sumere, idest in honore habere, ne forte subtus ponentes, idest illud prave contemnentes lutulentis pedibus vitiorum conculcemus; unde subditur: *Discite a me. August. de ver. Dom. serm. 10.* Non mundum fabricare, non in ipso mundo miracula facere, sed *quia mitis sum et humilis corde.* Magnus esse vis? A minimo incipe. Cogitas magnam fabricam constituere celsitudinis? De fundamento prius cogita humilitatis; et quanto quisque vult superimponere maius aedificium, tanto altius fodiat fundamentum. Quo autem perventurum est cacumen nostri aedificii? Usque ad conspectum Dei. *Raban.* Discendum ergo nobis est a Salvatore nostro, ut simus mites moribus, et humiles mentibus: neminem laedamus, neminem contemnamus, et virtutes quas foris ostendimus in opere, intus teneamus in corde. *Chrysost. ib.* Et ideo incipiens divinas leges ab humilitate incipit, et maximum praemium ponit, dicens: *Et invenietis requiem animabus vestris.* Hoc maximum est praemium; non enim alteri efficeris utilis solum, sed teipsum requiescere facis; et ante futura hanc tibi dat promissionem; in futuro autem perpetua gaudebis requie. *Chrysost. ib.* Et ne formidarent, quia dixerat, onus et iugum, subdit: *Iugum enim meum suave est, et onus meum leve. Hilar. ib.* Iugi autem suavis et levis oneris blandimenta proponit, ut credentibus eius boni scientia praestet, quod ipse solus novit in Patre. *Gregor. 4. Moral. cap. 39.* Quid grave mentis nostrae cervicibus imponit, qui vitare omne desiderium, quod perturbat, praecipit, qui declinare laboriosa mundi huius itinera monet. *Hilar. ib.* Et quid iugo ipso suavius? Quid onere levius? (1) Probatior fieri, scelere ab-

(1) *Al.* probatiorem.

stinere ; bonum velle , malum nolle , amare omnes, odisse nullum ; aeterna consequi , praesentibus non capi, nolle inferre alteri quod sibi perpeti sit molestum. *Raban.* Sed quomodo iugum Christi suave, cum supra dicatur *c.7.Arcta est via, quae ducit ad vitam*? Sed quod angusto initio incipitur, processu temporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur. *August.de verbis Dom. ser. 9.* Item , qui iugum Domini intrepida cervice subierunt , tam difficilia pericula patiuntur, ut non a laboribus ad quietem, sed a quiete ad laborem vocari videantur. Sed profecto adest Spiritus S. qui in exterioris hominis corruptione interiorem renovaret de die in diem , et gustata requie spirituali in affluentia delitiarum Dei in spe futurae beatitudinis, omnia praesentia deliniret aspera , et omnia gravia relevaret. Secari et uri se homines patiuntur, ut dolores non aeterni, sed aliquanto diuturnioris ulceris, acriorum dolorum pretio redimantur. Quibus tempestatibus, vel poenis importuni sunt mercatores, ut divitias perituras acquirant? Sed qui has non amant, eadem gravia patiuntur. Qui vero amant, eadem quidem, sed non gravia patiuntur. Omnia enim saeva et immania prorsus facilia, et prope nulla efficit amor; quanto ergo facilius ad veram beatitudinem caritas facit, quod ad miseriam, quantum potuit, cupiditas fecit ? *Hieron.* Quomodo etiam levius est lege Evangelium , cum in lege homicidium , et adulterium, in Evangelio ira , concupiscentiaque puniantur? In lege enim multa praecepta sunt , quae Apostolus non posse compleri plenissime docet: in lege opera requiruntur, in Evangelio voluntas quaeritur , quae etsi effectum non habuerit , tamen praemium non amittit. Evangelium ea praecipit quae possumus ne scilicet concupiscamus: hoc in nostro arbitrio est; lex cum voluntatem non puniat , punit effectum, ne adulterium facias. Finge in persecutione aliquam virginem prostitutam, haec apud Evangelium, quia voluntate non peccat, virgo suscipitur; in lege quasi corrupta repudiatur.

CAP. XII.

In illo tempore abiit Iesus per sata sabbato : discipuli autem eius esurientes, coeperunt vellere spicas et manducare. Pharisaei autem videntes dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere sabbatis. At ille dixit eis : Non legistis quid fecerat David, quando esuriit ipse, et qui cum eo erant , quomodo intravit in domum Dei , et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere , neque his , qui cum eo erant , nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo maior est hic. Si autem scire tis quid est, Misericordiam volo et non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est Filius hominis, etiam sabbati.

Glos. Narrata praedicatione cum miraculis unius anni ante quaestionem Ioannis factis , transit ad ea quae facta sunt in alio anno, scilicet post mortem Ioannis, quando iam in omnibus Christo contradicitur; unde dicitur: *In illo tempore abiit Iesus per sata sabbato. August. de con.Evan. lib. 2. c. 54.* Hoc autem quod hic sequitur, sine ulla repugnantiae quaestione commemoratur a Marco, et a Luca, sed illi non dicunt, *In illo tempore:* unde fortassis Matthaeus rei gestae hic ordinem tenuit: illi autem recordationis suae: nisi latius accipiatur quod dictum est, *In illo tempore*, idest quo haec multa et diversa gerebantur ; unde concipitur ista omnia post mortem Ioannis completa esse. Cum enim Ioannes discipulos suos ad Christum misisset, creditur post paululum decollatus fuisse; unde cum dicitur , *In illo tempore* , interminatum tempus ponere videtur. *Chrysost. hom. 40.* Quare autem per saba sabbato eos ducebat, quia omnia praescivit, nisi quia volebat solvere sabbatum? Volebat quidem sed non simpliciter, ideoque non sine causa id solvit, sed dans occasionem rationabilem , ut et legem cessare faciat, et legem non offendat: et ideo hic ut Iudaeos mitiget, naturae necessitatem praemittit; et hoc est quod dicitur*: Discipuli autem eius esurientes coeperunt vellere spicas, et manducare.* Quamvis in peccatis, quae manifesta sunt, nulla sit excusatio: neque enim occidens, ad sui excusationem potest furorem praetendere, neque qui adulterat , concupiscentiam , sed nec ullam aliam causam: hic tamen famem inducens, discipulos ab omni accusatione liberat. *Hieron.* Ut autem in alio Evangelista legimus, propter nimiam importunitatem, nec vescendi quidem habebant locum; et ideo quasi homines esuriebant. Quod autem segetum spicas manibus confricant , et in eisdem consolantur, vitae austerioris indicium est, non praeparatas epulas, sed simplicem cibum quaerentium. *Chrysost.ib.* Tu autem admirare discipulos, qui ita erant oppressi , et nullam corporalium habebant curam, sed contemnebant carnalem mensam et fame oppugnabantur , nec tamen desistebant Christo ; nisi enim eos cogeret vehementer esuries , nequaquam hoc fecissent. Quid autem pharisaei ad hoc dicerent ; subditur : *Pharisaei autem videntes , dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis. August. de oper. Mona. cap. 25.* De sabbato autem potius quam de furto discipulos Domini Iudaei calumniati sunt , quia populo Israel per legem praeceptum est, ut in agris suis furem nullum tenerent , nisi qui secum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud attigisset quam , id quod comedisset; liberum impunitumque abire sinerent. *Hieron.* Nota vero, quod primi Apostoli Salvatoris litteram sabbati destruunt adversus Ebionitas, qui cum ceteros recipiant Apostolos , Paulum tanquam transgressorem legis repudiant; deinde ad excusationem eorum subditur: *At ille dixit eis: Non legistis, quid fecerit David quando esuriit?* Ad confutandam siquidem calumniam pharisaeorum veteris recordatur historiae, quando David fugiens Saulem, venit in Nobe, et ab Achimelech sacerdote susceptus postulavit cibos , qui cum panes laicos non haberet, *Dedit eis consecratos panes, quibus non licebat vesci, nisi solis sacerdotibus, et Levitis*: Melius arbitratus de famis periculo homines liberare, quam Deo sacrificium offerre; hostia enim Deo placabilis, est hominum salus. Opponit ergo Do-

minus, et dicit: Si et David sanctus est, et Achimelech Pontifex a vobis non reprehenditur, et legis utrique mandatum probabili excusatione transgressi sunt, et fames in causa est: cur eandem famem non probatis in Apostolis quam probatis in ceteris? Quamquam et in hoc multa distantia sit. Isti spicas in sabbato manu confricant, illi panes comederunt Leviticos, et ad sabbati solemnitatem accedebant Neomeniarum dies, quibus requisitus in convivio fugit ex aula regia. *Chrysost.ib.* Excusans autem discipulos David in medium adducit. Etenim multa Prophetae huius erat gloria apud Iudaeos. Nec potest responderi, quod David propheta erat: quia nec propter hoc ei licebat, sed sacerdotibus solis; tanto autem magis discipulos ab accusatione liberat, quanto maior invenitur qui hoc fecit: sed etsi David propheta erat, non tamen qui cum ipso erant. *Hieron.* Observa tamen, quod panes propositionis nec David, nec pueri eius acceperunt, antequam mundos se a mulieribus esse responderint. *Chrysost.ib.* Sed dicet aliquis: Quid est exemplum hoc ad id quod quaeritur. Non enim David sabbatum trasgressus est, sed in hoc ostenditur Christi sapientia, (1)qui exemplum fert sabbatis maius. Neque enim est aequale transgredi sabbati diem quod multoties factum est, et sacram illam tangere mensam, quod nulli fas erat. Deinde rursus et aliter solvit, principaliorem inducens solutionem, cum dicit: *Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? Hieron.* Ac si diceret: Calumniamini discipulos meos, cur sabbato spicas triverint, famis necessitate cogente; cum ipsi sabbatum violetis in templo immolantes victimas, cedentes tauros, holocausta super lignorum struem incendio concremantes, et iuxta alterius Evangelii fidem, circunciditis parvulos in sabbato, ut dum aliam legem servare cupitis, sabbatum destruatis. Nunquam autem leges Dei sibi contrariae sunt, et prudenter ubi discipuli sui argui poterant transgressionis, et Achimelech, et David dicit exempla sectantes; veram autem et absque necessitatis obtentu, sabbati praevaricationem in ipsos refert, qui calumniam fecerant. *Chrysost.ib.* Ne autem mihi dicas, quoniam afferre in medium alium peccantem, non est erui ab accusatione; cum enim non accusatur, qui fecit, excusatio fit circa id quod factum est. Verum hoc non sufficit; sed quod maius est dixit, quod sine crimine sunt. Vide autem quanta posuit. Locum, ubi dicit, *In templo.* Tempus, cum dicit, *Sabbatis.* Legis remissionem, cum dicit, *Violant* et non solum solvunt; et quod non solum liberantur a poena, sed a culpa liberati sunt; unde dicit, *Sine crimine sunt.* Neque autem hoc secundum simile est priori quod dixerat de David: illud enim et semel factum est, et a David non sacerdote, et necessitatis causa fuit: hoc autem secundum, singulo sabbato, et a sacerdotibus, et secundum legem. Et ideo non secundum veniam, ut in primo exemplo, sed secundum legem sunt discipuli ab accusatione liberati. Sed numquid discipuli sunt sacerdotes? Immo sunt sacerdotibus maiores: ipse enim aderat qui templi est Dominus, qui veritas est et non typus; et ideo subditur: *Dico autem vobis quia templo maior est hic. Hieron.* Hic non pronomen, sed adverbium loci legendum est, quod maior templo sit locus, qui Dominum templi teneat. *Aug. de quaest. Ev. c. 10.* Notandum autem unum exemplum datum esse regiae potestatis de David, alterum sacerdotalis de his qui propter ministerium templi sabbata violant, ut multo minus ad ipsum evulsarum sabbato spicarum crimen pertineat, qui verus Rex, et verus sacerdos est. *Chrysost. ib.* Deinde, quia grave audientibus videbatur esse quod dixerat, rursus convolat ad misericordiam, sermonem cum quadam vehementia inducens, cum dicit: *Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo et non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Hieron.* Quid autem est, *Misericordiam volo et non sacrificium*, supra diximus. Quid autem dicit, *Numquam condemnassetis innocentes*, de Apostolis intelligendum est. Et est sensus: Si misericordiam comprobastis Achimelech, eo quod periclinantem fame David refocillavit; quare meos discipulos condemnatis? *Chrysost. ib.* Vide autem rursus qualiter ad veniam ducens sermonem, discipulos rursus venia superiores ostendit; in hoc quod dicit eos innocentes quod quidem supra et de sacerdotibus dixerat: deinde et aliam causam dicit quare sunt innocentes, dicens: *Dominus est Filius hominis, etiam sabbati. Remig.* Filium autem hominis seipsum appellat; et est sensus: Ille quem vos purum hominem putatis, Deus est omnium creaturarum Dominus et etiam sabbati; et ideo potest legem mutare pro sua voluntate, quia fecit eam. *August. con. Faust. lib. 5. c. 6.* Discipulos autem suos vellere spicas sabbato non prohibuit, ut inde convinceret et praesentes Iudaeos, et futuros Manichaeos, qui herbam non evellunt, ne homicidium perpetrent. *Hilar.* Mystice autem in principio est contuendum sermonem hunc ita coeptum esse, *In illo tempore*, quo scilicet Deo Patri gratiam, data Gentibus salute, confessus est. Ager autem mundus est; sabbatum otium est; seges crediturorum profectus in messem; est ergo sabbato in agrum profectus in legis otio, Domini progressus in hunc mundum est; esuries fames est salutis humanae. *Raban.* Spicas vellunt dum singulos homines a terrena intentione retrahunt; fricant dum a concupiscentia carnis mentes exuunt; grana comedunt, dum emendatos in corpus Ecclesiae traiiciunt. *August. de quaest. Evang. l. 1. q. 2.* Nullus autem transit in corpus Christi, nisi carnalibus spoliatus fuerit indumentis, secundum illud Apostoli *ad Colos. c. 3. Exuite vos veterem hominem*; sabbato hoc agunt, scilicet spe quietis aeternae ad quam alios invitant. *Raban.* Item ambulant per sata cum Domino, qui in Scripturarum meditatione delectantur. Esuriunt, dum panem vitae, idest Dei amorem in eis invenire desiderant. Vellunt spicas et terunt, dum testimonia discutiunt, donec inveniant quod latebat in littera, et hoc sabbato, dum a turbidis cogitationibus vacant. *Hilar.* Pharisaei, qui penes se clavem caelorum esse existimabant, illicita agere discipulos arguunt, quos Dominus factorum, in quibus sub rerum argumento prophetiae ratio continetur, admonuit, atque ut ostenderet omnium rerum efficaciam, speciem futuri operis continere adiecit: *Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo*; opus

(1) *Al.* quod aliud exemplum fert sabbato maius.

enim salutis nostrae non in sacrificio legis, sed in misericordia est; et lege cessante in Dei bonitate salvamur. Cuius rei donum si intellexissent, numquam condemnassent innocentes, idest Apostolos suos, quos insimulaturi erant transgressae legis invidia, cum sacrificiorum vetustate cessante, universis per eos misericordiae novitas subveniret.

2. Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam, et interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare? Ut accusarent eum. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit haec sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam? Quantomagis melior est homo ove? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini: Extende manum tuam, et extendit, et restituta est sanitati, sicut altera.

2. *Hieron.* Quia destructionem sabbati qua discipulos arguebant, probabili exemplo excusaverat, ipsum calumniari volunt; unde dicitur: *Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Hilar. can. XII.* Haec enim quae praemissa sunt in campo dicta, gestaque sunt, et post haec synagogam ingreditur. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 55.* Posset autem putari eodem die factum et de spicis, et de isto sanato, quoniam et sabbatum hic commemoratur; nisi Lucas aperuisset alio sabbato factum fuisse. Proinde quod dicit Matthaeus, *Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum*, non quidem venit, nisi cum inde transisset; sed post quot diès in synagogam eorum venerit postea quam a segete illa transiit, an recte continuoque illuc ierit non expressum est, ac per hoc locus datur narrationi Lucae, qui dicit alio sabbato huiusmodi manum fuisse sanatam. *Hilar. ib.* Ingresso autem synagogam, hominem aridae manus offerunt: interrogantes an curare sabbatis liceret, occasionem arguendi eum ex responsione quaerentes; unde sequitur: *Et ecce homo manum habens aridam; et interrogabant eum dicentes: Si licet sabbato curare? Chrysost. hom. 41.* Non autem interrogant, ut addiscant, sed ut accusent eum; unde sequitur: *Ut accusarent eum.* Quamvis et ipsum opus sufficeret, si accusare volebant; sed et per verba volebant captionem invenire, maiorem copiam arguitionum sibi praeparantes. *Hieron.* Et interrogant, utrum liceat curare sabbatis, ut si non curaverit, crudelitatis aut imbecillitatis; si curaverit, transgressionis vitio eum accusent. *August. ib.* Sed potest movere quomodo Matthaeus dixerit, quod ipsi interrogaverunt Dominum: *Si licet sabbato curare?* Cum Marcus, et Lucas illos potius a Domino interrogatus esse perhibeant. *Luc. 6. Licet sabbato benefacere, an male?* Itaque intelligendum, quod illi prius interrogaverunt Dominum: *Si licet sabbato curare?* Deinde intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi quaerentium constituit in medio illum quem erat sanaturus, et interrogavit quae Marcus et Lucas eum interrogasse commemorant, et tunc illis tacentibus, proposuit similitudinem de ove, et conclusit quod licet sabbato benefacere; unde sequitur: *Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habens ovem unam. Hieron.* Ubi sic solvit propositam quaestionem, ut interrogantes avaritiae condemnaret. Si vos, inquit, in sabbato ovem, et aliud quodlibet animal in foveam decidens eripere festinatis, non animali, sed vestrae avaritiae consulentes; quantomagis ego hominem qui multo melior est ove, debeo liberare? *Raban.* Competenti ergo exemplo solvit quaestionem eorum, ut eos ostendat sabbatum violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere caritatis; legem male interpretantes qui dicunt in sabbato a bonis feriandum, in quo a malis tamen feriandum est. Unde *Lev. 23. Opus servile non facietis in eis*; hoc est peccatum; sic in aeterna requie a malis tantum feriabitur, non a bonis. *August. ib.* Proposita autem similitudine de ove concludit, quod liceat sabbato benefacere, dicens: *Itaque licet sabbatis benefacere. Chrysost. ib.* Intende autem qualiter varias excusationes, de solutione sabbati inducit; sed quia iam insanabiliter aegrotabat, ad opus processit; unde sequitur: *Tunc ait homini: Extende manum tuam, et extendit, et restituta est sanitati, sicut altera. Hieron.* In Evangelio quo utuntur Nazaraei, Hebionitae, quod nuper in Graecum de Hebraico sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthaei authenticum, homo iste qui aridam habet manum, cementarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precans: Cementarius eram, manibus victum quaeritans, precor te Iesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. *Raban.* Sabbatis autem praecipue docet, et operatur Iesus non solum propter spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem populi conventum, quaerens salutem omnium. *Hilar. ib.* Mystice autem post reditum de segete, ex qua iam Apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam venit iam illic messis suae opus paraturus, quia plures postmodum una cum Apostolis extiterunt, qui curabantur. *Hieron.* Usque autem ad adventum Domini Salvatoris arida manus in synagoga Iudaeorum fuit, et Dei opera non fiebant in ea; postquam autem ille venit in terras, reddita est in Apostolis credentibus dextera et operi pristino restituta. *Hilar. ib.* Curatio autem omnis in verbo est, et manus sicut altera redditur, idest similis ministerio Apostolorum in officium dandae salutis efficitur, docetque pharisaeos aegre ferre non oportere operationem humanae salutis in Apostolis, cum ipsis ad officii eiusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. *Raban.* Vel aliter: Homo qui habebat manum aridam, humanam genus indicat, sterilitate boni operis arefactum per manum ad pomum extensam, quam sanavit manus innocens in cruce extensa. Et bene manus in synagoga erat arida, quia ubi maius donum scientiae, ibi gravius est inexcusabilis noxae periculum. Sananda autem manus arida iubetur extendi, quia infructuosae debilitas animae nullo melius ordine, quam eleemosynarum largitate curatur. Habebat autem homo dexteram manum languidam, quia ab eleemosynis torpebat; sinistram sanam, quia suae utilitati intendebat. Sed veniente Domino, dextera sanatur, ut sinistra; quia quod congregaverat avide, modo distribuit caritative.

3. Exeuntes autem pharisaei, consilium faciebant adversus eum, quommodo perderent eum. Iesus

autem sciens, secessit inde, et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes. Et praecepit eis, ne manifestum eum facerent; ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ecce puer meus, quem ego elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animae meae: ponam spiritum meum super eum, et iudicium Gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet: donec eiiciat ad victoriam iudicium, et in nomine eius Gentes sperabunt.

3. *Hilar.can.XII.* Invidia facti pharisaeos commovet: quia contuentes hominem in corpore, Deum in operibus non intelligebant; unde dicitur: *Exeuntes autem pharisaei consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. Raban. Exeuntes* dicit, quia eorum mens a Domino aversa fuit. Consilium fecerunt quomodo vitam perderent, non quomodo ipsi vitam invenirent. *Hilar.ib.* Sciensque eorum consilia secessit, ut a consiliis malignantium procul abesset, unde sequitur: *Iesus autem sciens, secessit inde. Hieron.* Sciens, inquam, eorum insidias recessit, ut pharisaeis contra se occasionem impietatis auferret. *Remig.* Sive secessit inde quasi homo fugiens insidias suorum persequentium; sive quia non erat tempus, neque locus patiendi: non enim capit perire prophetam extra Ierusalem, sicut ipse dicit *Luc.c.13.* Declinavit etiam Dominus odio se persequentes, et pervenit illuc ubi invenit plurimos se per amorem diligentes; unde sequitur: *Et secuti sunt eum multi.* Quem pharisaei unanimi consilio perdere quaerunt, turba indocta unanimi dilectione sequitur: unde mox sui desiderii consequuntur effectum; nam sequitur: *Et curavit eos omnes. Hilar.ib.* His autem quos curavit, silentium imperavit; unde sequitur: *Et praecepit eis ne manifestum facerent:* nam salus unicuique reddita erat sibi ipsi testis. Sed iubendo silentium teneri et gloriandi de se iactantiam declinat, et nihilominus cognitionem sui praestat in eo ipso cum (1) admoneret de se taceri: quia observatio silentii ex re quae sit silenda proficiscitur. *Raban.* In hoc etiam nos instruit, ne cum aliquid magni fecerimus, laudem foris quaeramus. *Remig.* Ideo etiam praecipit, ut non manifestarent eum, ne persequentes ipsum deteriores fierent. *Chrysost. hom. 41.* Deinde, ut non turberis in his quae fiunt in insania opinabili pharisaeorum, inducit prophetam hoc praedicentem: tanta erat enim prophetarum diligentia, ut neque hoc derelinquerent, sed et vias eius, et transitus prophetizarent; et intentionem cum qua hoc faciebat; ut discas, quoniam omnia a Spiritu S. loquebantur; si enim cogitationes hominum impossibile est scire, multo magis Christi intentionem, nisi Spiritus S. revelaret. Sequitur ergo: *Ut impleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus, quem elegi. Remig.* Dominus quidem Iesus Christus puer omnipotentis Dei dictus est, non secundum divinitatem, sed secundum assumptae carnis dispensationem: quia cooperante Spiritu S. carnem suscepit ex Virgine, absque macula peccati. Quidam libri habent, *Electus, quem elegi.* Electus enim fuit a Deo Patre, idest praedestinatus, ut esset Filius Dei proprius non adoptivus. *Raban. Quem elegi,* dicit, ad opus, quod nemo alius fecit, ut redimeret genus humanum, et pacificaret mundum cum Deo. Sequitur: *Dilectus meus, in quo bene complacuit animae meae;* quia ipse solus est agnus sine macula peccati, de quo Pater dicit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Remig.* Quod autem dicit, *Animae meae,* non ita intelligendum est, quod Deus Pater animam habeat, sed translative anima in Deum adscribitur, ut per eam demonstraretur Dei affectus. Nec mirum si anima translative in Deo dicitur, cum etiam cetera corporis membra ei adscribantur. *Chrysost.ib.* Hoc autem in principio propheta ponit, ut discas, quia hoc quod hic dicitur, fuit secundum consilium Patris; dilectus enim secundum consilium eius qui diligit, facit. Sed iterum electus non ut adversarius solvit legem, neque ut inimicus existens legislatori, sed ei concordans, quia ergo dilectus est, *ponam spiritum meum super eum. Remig.* Tunc etiam Deus Pater posuit spiritum suum super eum, cum operante Spiritu S. suscepit carnem ex Virgine, et mox ut homo factus est, plenitudinem Spiritus S. suscepit. *Hieron.* Ponitur autem Spiritus S. non super Dei verbum, sed super Unigenitum, qui de sinu Patris processit, scilicet super eum, de quo dictum est: *Ecce puer meus.* Quid autem per ipsum facturus sit, subditur: *Et iudicium Gentibus nuntiabit. August. l.20. de civ. Dei. cap. 30.* Quia scilicet iudicium praenuntiavit futurum quod Gentibus erat occultum. *Chrysost.ib.* Deinde humilitatem eius manifestans, dicit: *Non contendet;* quia sicut illi placuit, oblatus est, et manibus persequentium se ultro obtulit: *Neque clamabit:* quia sicut agnus coram tondente se obmutuit: *neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Hieron.* Lata enim est et spatiosa via quae ducit ad perditionem, et multi ingrediuntur per eam; qui multi non audiunt vocem Salvatoris, quia non sunt in arcta via, sed in spatiosa. *Remig.* Platea namque graece, latine latitudo dicitur. In plateis ergo vocem eius nemo audivit, quia suis dilectoribus non delectabilia in hoc mundo promisit, sed aspera. *Chrysost.ib.* Volebat autem Dominus per huiusmodi mansuetudinem curare Iudaeos. Sed licet isti renuerent, non tamen eis restitit eos destruendo; unde et eius virtutem, et illorum imbecillitatem propheta ostendens, dicit: *Arundinem quassatem non confringet, et linum fumigans non extinguet. Hieron.* Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris sui, iste quassatum calamum confringit; et qui modicam scintillam fidei contemnit in parvulis, hic linum extinguit fumigans. *August. cap. 20. de civ. Dei. c.30.* Unde persecutores Iudaeos qui calamo quassato perdita integritate, et lino fumanti, amisso lumine, comparati sunt, non contrivit, non extinxit; quia pepercit eis, qui nondum venerat eos iudicare, sed iudicari ab eis. *August. de quae. Evan. lib. 2. q. 3.* In lino etiam fumigante notandum est, quia deserto lumine facit putorem. *Hilar.* Vel in hoc quod dicit, *Arundinem quassatam non confringet,* ostendit, quod ita facile erat ei omnes eos frangere, sicut arundinem; et non simpliciter arundinem, sed iam contritam. In hoc autem quod dicit, *Linum fu-*

(1) *Al.* admonet

migans non extinguet, demonstrat et illorum furorem accensum, et virtutem Christi potentem ad extinguendum huiusmodi furorem cum omni facultate; unde in hoc multa mansuetudo Christi ostenditur. *Raban.* Vel per hoc quod dicit, *Arundinem quae quassata est, non esse confractam*, ostendit caduca, et quassata Gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reservata. Per hoc autem quod dicit, *Linum fumigans non extinguet*, ostendit exiguitatem ignis iam tantum fumigantis in lino non extinctam, idest Israel ex reliquiis veteris gratiae spiritum non ablatum, quia resumendi totius luminis in tempore poenitentiae sit facultas. *Raban.* Vel e converso: *Arundinem quassatam* vocat Iudaeos, quos a vento agitatos, et quasi ab invicem dissipatos, non statim Dominus condemnavit, sed patienter supportavit: *Linum autem fumigans*, vocat populum de Gentibus congregatum, qui extincto naturalis legis ardore fumi amarissimi, et oculis noxii tenebrosaeque caliginis involvebantur erroribus, quem non solum non extinxit, et redegit in cinerem, sed e contrario de parva scintilla, et pene moriente maxima suscitavit incendia. *Chrysost. ib.* Sed posset aliquis dicere; Quid igitur? Semper haec erunt? E feret usque in finem eos, qui sic insidiantur et insaniunt? Absit. Sed cum sua omnia facta erunt, tunc et illa operabitur. Et hoc signavit, dicens; *Donec eiiciat ad victoriam iudicium.* Ac si dicat: Cum ea quae ex se sunt, omnia compleverit, tunc perfectam ultionem inducet: tunc enim punientur, cum claram fecerit suam victoriam, ut non relinquatur eis inverecunda contradictionis occasio. *Hilar. ib.* Vel donec eiiciat ad victoriam iudicium, sublata scilicet mortis potestate, iudicium, et claritatis suae reditum introducat. *Raban.* Vel donec illud iudicium quod in eo agebatur, ad victoriam perveniret: quia postquam mortem resurgendo superavit, expulso principe huius mundi, victor ad regnum rediit in Patris dextera sedens, donec ponat sub pedibus omnes inimicos suos. *Chrysost.* Sed non in hoc stabunt ea quae sunt dispensationis, ut solum puniantur qui non crediderunt; sed et orbem terrarum ad se trahet; unde sequitur: *Et in nomine eius Gentes sperabunt. August. lib. 20. de civ. Dei. c. 30.* Hoc autem ultimum iam videmus impletum; et si per hoc quod negari non potest, creditur et illud quod imprudenter a quibusdam negatur, novissimum iudicium quod ponet in terra, cum venerit ipse de caelo. Quis enim speraret Gentes in Christi nomine speraturas, quando tenebatur, ligabatur, cedebatur, illudebatur, et crucifigebatur quando et ipsi discipuli spem perdiderant, quam in illo habere iam coeperant? Quod tunc vix unus latro speravit in cruce, nunc sperant Gentes longe lateque diffusae. Et ne in aeternum moriantur, ipsa in qua ille mortuus est, cruce signantur. Nullus igitur dubitet per Iesum Christum novissimum futurum esse iudicium. *Remig.* Sciendum est autem, quia non solum istius loci sensus, sed et multorum aliorum hoc testimonio confirmatur; nam quod dicit, *Ecce puer meus*, ad illum locum refertur ubi dixerat Pater: *Hic est Filius meus.* Quod vero ait, *Ponam spiritum meum super eum*, ad hoc refertur, quod Spiritus S. descendit super Dominum baptizatum. Quod autem subiungit: *Iudicium Gentibus nuntiabit*, refertur ad id quod infra dicitur: *Cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae.* Quod autem subdit, *Non contendet neque clamabit*, ad hoc refertur, quod Dominus pauca respondit principi sacerdotum et Pilato, Herodi vero nulla. Quod vero dicitur, *Arundinem quassatam non confringet*, ad hoc pertinet, quod Dominus suos persecutores declinavit, ne fierent deteriores. Quod vero dicit, *In nomine eius Gentes sperabunt*, ad hoc refertur quod ipse dixit: *Euntes docete omnes Gentes.*

4. Tunc oblatus est ei daemonium habens caecus, et mutus, et curavit eum ita, ut loqueretur et videret. Et stupebant omnes turbae, et dicebant: Numquid hic est filius David? Pharisaei autem audientes dixerunt: Hic non eiicit daemones, nisi in Beelzebub principe daemoniorum.

4. *Glos.* Confutaverat superius Dominus pharisaeos Christi miracula calumniantes, ex hoc quod sabbatum solvere videbatur; sed quia maiori nequitia ipsa Christi miracula divina virtute facta pervertebant, attribuentes ea immundo spiritui; ideo Evangelista praemittit miraculum ex quo blasphemandi occasionem sumpserunt, dicens: *Tunc oblatus est ei daemonium habens, caecus, et mutus. Remig.* Quod autem dicit, *Tunc*, ad superiora refertur, quando sanato homine qui habebat manum aridam, exivit de synagoga. Sive quod dicit, *Tunc*, potest referri ad latius, atque prolixius tempus, ut sit sensus: Tunc quando haec, vel illa dicebantur, vel gerebantur. *Chrysost. hom. 41.* Miranda est autem nequitia daemonis. Utrumque ingressum oppilavit, per quem ille erat crediturus, scilicet et auditum, et visum. Sed Christus utrumque aperuit; unde sequitur: *Et curavit eum ita ut loqueretur. et videret. Hieron.* Tria autem signa simul in uno homine perpetrata sunt: caecus videt, mutus loquitur, possessus a daemone liberatur. Quod et tunc quidem carnaliter factum est, sed quotidie completur in conversione credentium, ut expulso daemone primum fidei lumen aspiciant, deinde in laudes Dei tacentia prius ora laxentur. *Hilar. ib.* Non autem sine ratione cum turbas omnes curatas in communi dixisset, nunc seorsum daemonium habens caecus, et mutus offertur. Oportebat enim, ut postquam manus aridae homo oblatus est, qui in synagoga curabatur, in unius huiusmodi hominis forma Gentium salus fieret: ut qui erat habitatio daemonii, et caecus, et mutus Deo capax pararetur, et Deum contineret in Christo, et Christi opera Dei confessione laudaret. *August. de quaest. Evan. lib. 1. q. 3.* Daemonium enim habens, caecus, et mutus est qui non credit, et subditus est diabolo, qui non intelligit, et non confitetur ipsam fidem, vel non dat laudem Deo. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 37.* Hoc autem non isto ordine, sed post multa alia Lucas commemorat et mutum dicit tantum, et non caecum. (1) Sed etiam ex eo quod aliquid tacet, de alio dicere putandus est; ea enim sequentia et ipse contexit quae Matthaeus. *Hilar. ib.* Stupuerunt facti istius omnes turbae; sed pharisaeorum ingravescit invidia; unde sequitur: *Et stupebant omnes turbae, et dicebant;*

(1) *Al* sed non ex eo.

Numquid iste est Filius David? Glos. Ob misericordiam, et beneficia filium David praedicant. *Raban.* (1) Turbis autem quae minus eruditae videbantur Domini semper facta mirantibus, illi contra, vel negare hoc; vel quia negare nequiverant sinistra interpetratione pervertere laborabant, quasi haec non divinitatis, sed immundi spiritus opera fuissent, idest Beelzebub, qui Deus erat Acharon; unde sequitur: *Pharisaei autem audientes dixerunt: Hic non eiicit daemones, nisi in Beelzebub principe daemoniorum. Remig.* Beelzebub autem, ipse est Beel, et Baal, et Beelphegor. Beel fuit Pater Nini Regis Assyriorum; Baal dictus est, quia in excelso colebatur; Beelphegor a loco, idest a monte Phega. Zebub servus fuit Abimelech filii Gedeonis, qui occisis septuaginta fratribus aedificavit templum Baal, et constituit eum sacerdotem in ipso ad abigendas muscas, quae ibi congregabantur propter nimium cruorem victimarum : Zebub namque musca dicitur. Beelzebub ergo vir muscarum interpretatur; unde propter spurcissimum ritum colendi dicebant eum esse principem daemoniorum: nihil ergo sorditius invenientes quod Domino obiicerent, dicebant eum in Beelzebub eiicere daemonia. Et sciendum quod non est legendum per d, vel t, in fine, ut quaedam mendosa exemplaria habent, sed per b.

5. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum divisum contra se desolabitur, et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. Et si sathanas sathanam eiicit, adversus se divisus est; quomodo ergo stabit regnum eius ?

5. *Hieron.* Pharisaei opera Dei principi daemoniorum deputabant; quibus Dominus non ad dicta, sed ad cogitata respondit, ut vel sic compellerentur credere potentiae eius, qui cordis videbat occulta ; unde dicitur: *Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis. Chrysost. hom. 42.* Superius quidem et de hoc Christum accusaverant, quia in Beelzebub eiiceret daemonia; sed tunc quidem eos non increpavit, concedens eis et a pluribus signis cognoscere eius virtutem, et a doctrina discere eius magnitudinem. Sed quia permanebant eadem dicentes, iam increpat eos, quamvis eorum accusatio valde irrationabilis esset. Invidia autem non quaerit quid dicat, sed solum ut dicat. Neque tamen Christus eos contempsit, sed respondet cum decenti mansuetudine, docens nos mites esse inimicis, et non turbari, etiam si talia dicant, quae nos in nobis non recognoscimus, neque habent aliquam rationem. In quo etiam ostendit mendacia esse, quae ab ipsis sunt dicta: neque enim est daemonium habentis tantam ostendere mansuetudinem et cogitationes scire. Et quia valde irrationabilis erat eorum suspicio, et multitudinem timebant, non audebant publicare Christi accusationem, sed in mente volvebant : propter quod dicit: *Sciens cogitationes eorum.* Ipse autem accusationem quidem non in respondendo ponit, neque divulgat eorum nequitiam ; solutionem autem inducit ; studium enim eius erat prodesse peccantibus, non publicare. Non autem respondet eis a Scripturis, quia non attenderent aliter exponentes, sed a communibus opinionibus: non enim ita exteriora praelia corrumpunt, sicut (2) ea quae interiora : hoc enim fit in corporibus et in omnibus rebus; sed interim a magis cognitis exempla ducit, dicens : *Omne regnum contra se divisum desolabitur.* Nihil enim est in terra regno potentius ; sed tamen per altercationem perit. Quid autem dicendum est de civitate, vel de domo ? Sive magnum sive parvum fuerit, contra seipsum pugnans perit. *Hilar. can. XII.* Unde domus et civitatis eadem est hic ratio, quae est regni ; propter quod sequitur : *Et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. Hieron.* Quomodo enim concordia parvae res crescunt, sic discordia maxime dilabuntur. *Hilar.* Sermo autem Dei dives est, et vel simpliciter intellectus vel inspectus, interius ad omnem profectum est necessarius. Relictis ergo his quae ad communem intelligentiam patent, causis interioribus immoremur. Responsurus enim Dominus ad id quod de Beelzebub dictum erat, in ipsos, quibus respondebat, responsionis conditionem retorsit: lex enim a Deo est; et regni Israel pollicitatio ex lege est: si regnum legis contra se dividitur, dissolvatur necesse est : et sic Israel amisit legem, quando impletionem legis in Christo plebs legis impugnat. Sed civitas hic Ierusalem indicatur, quae postquam in Dominum suum furore plebis exarsit, et Apostolos eius cum credentium turbis fugavit, post divisionem non stabit; atque ita, quod per hanc divisionem mox consecutum est, civitatis illius denuntiatur excidium. Deinde assumit: *Et si sathanas sathanam eiicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum eius. Hieron.* Ac si diceret: Si sathanas pugnat contra se, et daemon inimicus est daemoni, deberet iam mundi venire consummatio : nec habent in eo locum adversariae potestates quarum inter se bellum pax hominum est. *Glos.* Necessaria ergo complexione eos arguit ; vel enim Christus in virtute Dei daemones eiicit. Vel in principe daemoniorum. Si in virtuté Dei, frustra calumniantur; si in principe daemoniorum, regnum eius divisum est, nec stabit; et ideo a regno eius recedant ; quod innuit sibi eos elegisse, dum in se non credunt. *Chrysost.* Vel sic: Si divisus est, imbecillior factus est et perit; si autem perit, qualiter potest alium proiicere ? *Hilar.* Vel aliter : Si ad divisionem suam coactus est daemon, ut daemones perturbaret, hinc quoque aestimandum est plus in eo qui diviserit, quam in his qui divisi sunt, esse virtutis: ergo regnum diaboli, divisione facta, a Christo est dissolutum. *Hieron.* Si autem putatis o scribae, et pharisaei, quod recessio daemonum obedientia sit in principem suum, ut homines ignorantes fraudulenta simulatione (3) deludantur : quid potestis dicere de corporum sanitatibus quas Dominus perpetravit? Aliud est si membrorum quoque debilitates et spiritualium virtutum insignia daemonibus assignetis.

6. Et si ego in Beelzebub eiicio daemones, filii vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices ve-

(1) *Al.* Turbae autem et infra mirantes.

(2) *Al.* Quae sunt contribulium.

(3) *Al.* deludant.

stri erunt ; si autem ego in spiritu Dei eiicio daemones , igitur pervenit in vos regnum Dei.

6. *Chrysost. hom. 42.* Post primam solutionem, venit ad secundam prima manifestiorem, dicens: *Et si ego in Beelzebub eiicio daemones, filii vestri in quo eiiciunt. Ideo ipsi iudices vestri erunt. Hieron.* Filios Iudaeorum , vel exorcistas gentis illius ex more signat , vel Apostolos ex eorum stirpe generatos. Si exorcistas qui ad invocationem Dei eiiciebant daemones, coarctat pharisaeos interrogatione prudenti, ut confiteantur Spiritus S. esse opus(1). Quod si expulsio, inquit, daemonum in filiis vestris Deo non daemonibus deputatur, quare in me idem opus non eandem habeat et causam? Ergo ipsi vestri iudices erunt, non potestate, sed comparatione, dum illi expulsionem daemonum Deo assignant, vos principi daemoniorum. Sin autem et de Apostolis dictum est quod et magis intelligere debemus, ipsi erunt iudices eorum, quia sedebunt in duodecim soliis, iudicantes duodecim tribus Israel. *Hilar.can.XII.* Idcirco autem digne iudices sunt in eos constituti, quibus id dedisse Christus adversus daemones potestatis reperitur, quod ipse est negatus habuisse. *Raban.* Vel quia Apostoli bene sibi conscii erant, nihil malae artis se ab eo didicisse. *Chrysost.ib.* Non ergo dixit discipuli mei, neque Apostoli, sed *filii vestri* : ut si quidem voluerint reverti ad illorum dignitatem, multam hinc accipiant occasionem; si autem ingrati fuerint, neque (2) verecundam habent excusationem. Eiiciebant autem Apostoli daemones, quia acceperant potestatem ab ipso, et tamen nihil eos incusabant: non enim rebus , sed personae Christi adversabantur. Volens igitur monstrare quoniam invidiae erant quae dicebantur de ipso, Apostolos in medium ducit. Rursus autem ad sui cognitionem inducit eos, demonstrans quoniam propriis adversantur bonis et contrariantur suae saluti, cum diceret eos laetari , quod magna bona illis advenerat donaturus; unde sequitur: *Si autem ego in spiritu Dei eiicio daemones, igitur pervenit in vos regnum Dei.* Per hoc autem demonstrat, quod magnae virtutis opus est daemones eiicere, et non cuiuslibet gratia. Et ob hoc quidem syllogizat, dicens: *Ergo pervenit in vos regnum Dei.* Ac si dicat: Si hoc est, profecto Filius Dei advenit. Hoc autem obumbrate dicit, ut non illis sit grave ; deinde ut illos alliciat , non dixit simpliciter *pervenit regnum* , sed *in vos*, quasi dicat: Vobis veniunt bona: propter quid vestram impugnatis salutem ? Hoc enim est signum a prophetis traditum praesentiae Filii Dei, tanta fieri potestate divina. *Hieron.* Regnum enim Dei seipsum signat, de quo in alio loco scriptum est, *Regnum Dei intra vos est*, et *Ioan.1.Medius stat intra vos, quem nescitis.* Vel certe illud regnum quod et Ioannes, et ipse Dominus praedicaverant: *Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum.* Est et tertium regnum Scripturae sanctae, quod auferetur a Iudaeis et tradetur Genti facienti fructus eius. *Hilar.can.XII.* Si ergo discipuli operantur per Christum, et ex spiritu Dei Christus operatur, adest regnum Dei iam in Apostolos mediatoris officio transfusum. Diminutio etiam regni diaboli, est augmentatio regni Dei. *Aug.deq.Ev.l.1. q.3.* Unde potest etiam hic esse sensus: Si ego in Beelzebub eiicio daemones , etiam secundum vestram sententiam pervenit in vos regnum Dei , quia regnum diaboli stare non potest , quem adversum se divisum fatemini. Regnum enim Dei nunc dixit quo damnantur impii, et a fidelibus de peccatis suis poenitentiam agentibus nunc secernuntur.

(1) *Al. adest* eorum. (2) *Al.* inverecundam.

7. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis , et vasa eius diripere , nisi prius alligaverit fortem? Et tunc domum illius diripiet.

7. *Chrysost. hom. 42.* Posita secunda solutione, inducit et tertiam , dicens : *Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis ?* Quod enim non potest sathanas sathanam eiicere , manifestum ex dictis est. Sed quoniam neque alius potest eum eiicere, nisi prius eum superaverit, omnibus est manifestum. Constituitur ergo, quod et antea (3) cum manifestiori abundantia; dicit enim: Tantum absiste ab hoc quod utar diabolo coadiutore, quod praelier cum eo et ligem eum; et huiusmodi coniectura est, quod vasa eius diripio. Et sic contrarium eius , quod illi tentabant dicere, demonstrat. Illi enim volebant ostendere, quod non propria virtute eiicit daemones; ipse autem ostendit , quod non solum daemones , sed et eorum principem ligavit, quod manifestum est ab his quae facta sunt. Qualiter enim principe non victo hi qui subiacent , daemones direpti sunt ? Hoc autem mihi prophetia videtur esse quod dicitur : non enim solum daemones eiicit, sed et errorem universi orbis terrarum abiget, et machinationem diaboli dissolvet, et non dixit rapiet , sed *diripiet* , ostendens , quod hoc cum potestate fiet. *Hieron.* Domus illius mundus est, qui in maligno positus, non creatoris dignitate , sed magnitudine delinquentis. Alligatus est fortis, et religatus in tartarum , et Domini pede contritus. Non autem debemus esse securi: adversarius noster fortis victoris quoque vocibus comprobatur. *Chrysost.* Fortem autem eum vocat antiquam eius ostendens tyrannidem , quae ex nostra desidia orta est. *August. de quaes. Evan. lib. 1. q. 4.* Quos scilicet ipse tenebat, ne possent viribus suis ab illo se homines eruere , sed per gratiam Dei. Vasa eius dicit omnes infideles. Alligavit autem fortem , quia potestatem illi ademit impediendi voluntatem fidelium a sequendo Christum , et (4) non obtinendo regno Dei. *Raban.* Domum ergo eius diripuit, quia ereptos a diaboli laqueis eos, quos suos esse praevidit, Ecclesiae adunavit ; vel quia omnes mundi partes Apostolis, et eorum successoribus convertendum distribuit. Ostendit igitur per manifestam parabolam dicens, quod non concordat in fallaci operatione cum daemonibus, ut calumniabantur ; sed virtute divinitatis homines a daemonibus liberavit.

8. Qui non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum , spargit.

8. *Chrysost. hom. 42.* Posita tertia solutione , hic

(3) *Al.* ex. (4) *Al. deest* non.

ponit quartam, dicens: *Qui non est mecum, contra me est. Hilar. can. XII.* In quo ostendit longe a se esse, ut aliquid a diabolo mutuatum sit potestatis; et ex hoc ingentis periculi res intelligitur male de eo opinari, cum quo non esse, idipsum est, quod contra esse. *Hieron.* Non tamen putet hoc quisquam de haereticis dictum, et schismaticis; quanquam et ita ex superfluo posset intelligi; sed ex consequentibus textuque sermonis ad diabolum refertur, eo quod non possint opera Salvatoris Beelzebub operibus comparari. Ille cupit animas hominum tenere captivas, Dominus liberare; ille praedicat idola, hic unius Dei notitiam; ille trahit ad vitia, hic revocat ad virtutes. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam, quorum opera sunt diversa? *Chrysost. ib.* Qui ergo non mecum congregat, neque mecum est, non erit mihi comparandus, ut mecum daemones eiiciat; sed magis desiderat, quae mea sunt spargere. Sed dic mihi: Si oportuerit cum aliquo praeliari, qui non vult tibi auxiliari, hoc ipso non est adversum te? Ipse etiam Dominus alio loco dixit *Luc. 9. Qui non est adversum vos, pro vobis est.* Sed non est contrarium hoc quod hic dicitur. Hic enim loquitur de diabolo adversario existente, ibi autem de homine, qui in parte erat cum eis, de quo dictum erat *Luc. c. 9. Vidimus quendam in nomine suo eiicientem daemonia.* Videtur autem Iudaeos hic occulte insinuare, cum diabolo statuens eos; ipsi enim adversus eum erant, et spargebant quae ipse congregabat. Sed et decens est credere hoc de seipso dixisse: quia adversus diabolum erat, et quae illius sunt dispergebat.

9. Ideo dico vobis: omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; spiritus autem blasphemiae non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum S. non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro.

9. *Chrysost. hom. 42.* Quia Dominus pharisaeis excusando responderat, iam eos terret. Est enim hoc correctionis non parva pars, non solum excusando respondere, sed (1) et contrariari. *Hilar. can. XII.* Pharisaeorum enim sententiam, et eorum qui ita cum his sentiunt, perversitatem severissima diffinitione condemnat, peccatorum omnium veniam promittens, et blasphemiae Spiritus indulgentiam abnegans: *Ideo dico vobis: omne peccatum, et blasphemia remittetur hominibus. Remig.* Sciendum est tamen, quod non passim quibuscumque dimitttuntur; sed illis qui pro suis reatibus dignam poenitentiam egerint. Destruitur autem his verbis error Novatiani qui dicebat, quod fideles post lapsum per poenitentiam non possunt surgere, neque peccatorum suorum veniam promereri; maxime illi qui in persecutione positi negabant. Sequitur: *Spiritus autem blasphemiae non remittetur. August. de ver. Dom. ser. 11.* Quid enim interest ad rem, utrum dicatur, spiritus blasphemiae non remittetur, an dicatur, *Qui blasphemaverit in Spiritum S. non ei remittetur*, ut Lucas dicit *c. 11.* nisi forte, quod eadem sententia apertius isto modo, quam illo dicitur? Et alium Evangelistam non destruit alius, sed exponit. Spiritus enim blasphemiae clause dictum est, quia non est expressum, cuius spiritus; et ideo ad huiusmodi expositionem subditur: *Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei.* Ideo post universalem commemorationem omnis blasphemiae, eminentius voluit exprimere blasphemiam, quae dicitur contra Filium hominis, quam in Evangelio secundum Ioannem (2) valde grave ostendit, ubi ait de Spiritu S. *Ille arguet mundum de peccato, de iustitia, et de iudicio*; de peccato quidem, quia non credunt in me. Sequitur: *Qui autem dixerit contra Spiritum S. verbum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro.* Non ergo hoc dicitur, propterea quia in Trinitate maior est Filio Spiritus S. quod nullus unquam vel haereticus dixit. *Hilar. ib.* Quid autem tam extra veniam est, quam in Christo negare quod Dei est, et consistentem in eo paterni spiritus substantiam adimere, cum in spiritu Dei omne opus consummet, et in eo Deus sit mundum reconcilians sibi? *Hieron.* Vel ita locus iste est intelligendus. Qui verbum dixerit contra Filium hominis, scandalizatus carne mea, et me hominem tantum arbitrans; talis opinio, atque blasphemia, quanquam culpa non careat erroris, tamen habet veniam propter corporis utilitatem. Qui autem manifeste intelligens opera Dei, cum Dei virtutem negare non possit, eadem calumniatur stimulatus invidia, et Christum Dei Verbum, et opera Spiritus S. dicit esse Beelzebub, isti non remittetur neque in hoc saeculo, neque in futuro. *August. ib.* Sed si hoc propterea dictum esset, profecto de omni blasphemia taceretur, et haec sola remissibilis videretur, quae contra Filium hominis dicitur, quasi cum homo solum putatur. Cum vero praemissum sit: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, procul dubio et illa blasphemia quae contra Patrem dicitur, ista generalitate concluditur, et tamen haec sola irremissibilis definitur, quae dicitur contra Spiritum S. Numquid nam et Pater formam servi accepit, quasi sit maior Spiritus S? Quis etiam non convincitur dixisse verbum contra Spiritum S. antequam Christianus, vel catholicus fieret? Primo ipsi Pagani, cum dicunt Christum magicis artibus fecisse miracula, nonne similes sunt his, qui dixerunt eum in principe daemoniorum eiecisse daemonia? Iudaei etiam et quicumque haeretici qui Spiritum S. confitentur, sed negant eum esse in corpore Christi, quod est Ecclesia catholica, similes sunt pharisaeis, qui negabant spiritum esse in Christo. Quidam etiam haeretici ipsum Spiritum S. vel creaturam esse contendunt, sicut Ariani Eunomiani, et Macedoniani; vel eum prorsus ita negant, ut Deum negent esse Trinitatem, sed solum Patrem esse Deum asseverant, et ipsum aliquando vocari Filium, aliquando Spiritum S. sicut Sabelliani. Photiniani quoque Patrem solum esse dicentes Deum, Filium vero non nisi hominem: negant omnino tertiam esse personam Spiritum S. Manifestum est igitur a Paganis, Iudaeis, et haereticis blasphemari Spiritum S. Numquid ergo deserendi sunt et sine ulla spe deputandi? Quibus si non est dimissum verbum

(1) *Al.* et comminari.

(2) *Al.* Valde gravem ostendit esse peccatum.

quod dixerunt contra Spiritum S. inaniter eis promittitur, quod in baptismo, sive in Ecclesia remissionem accipiant peccatorum; non enim dictum est: *Non remittetur ei* in baptismo, sed *neque in hoc saeculo, neque in futuro;* et sic illi soli aestimandi sunt ab huiusmodi gravissimi peccati reatu liberi, qui ab infantia sunt catholici. Nonnullis autem videtur eos tantummodo peccare in Spiritum S. qui lavacro regenerationis abluti in Ecclesia, et accepto Spiritu S. velut tanto postea dono Salvatoris ingrati, mortifero aliquo peccato se immerserunt; qualia sunt vel adulteria, vel homicidia, vel ipsa discessio a nomine Christiano, sive catholica Ecclesia. Sed iste sensus, unde probari possit, ignoro; cum et poenitentiae quorumcumque criminum locus in Ecclesia non negetur, et ipsos haereticos ad hoc utique corripiendos dicat Apostolus: *Ne forte det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem.* Postremo non ait Dominus, qui fidelis catholicus dixerit verbum contra Spiritum S. sed *qui dixerit*, hoc est, quicumque dixerit, *non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro. August. de ser. Dom. in mont. lib. 1. c. 23. et 24.* Vel aliter dicit Ioannes Apostolus: *Est peccatum ad mortem, non pro eo dico, ut roget quis*: peccatum autem fratris ad mortem dico esse, cum post Dei agnitionem per gratiam Domini nostri Iesu Christi quisquam oppugnat fraternitatem, aut adversus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, invidentiae facibus agitatur. Huius peccati tanta labes est, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia et agnoscere, et annuntiare cogatur. Quis mentis affectionem propter peccati magnitudinem iam de damnatione aliquos habere credendus est? Et hoc fortasse est peccare in Spiritum S. idest per malitiam, et invidiam fraternam impugnare caritatem post acceptam gratiam Spiritus S. quod peccatum Dominus neque hic, neque in futuro saeculo dimitti dicit; unde quaeri potest? Utrum in Spiritum S. Iudaei peccaverint quando dixerunt, quod in Beelzebub principe daemoniorum Dominus daemonia expellebat? Utrum enim hoc in ipsum Dominum dictum accipiamus, quia de se dicit alio loco: *Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quantomagis domesticos eius?* An quoniam de magna invidentia dixerant, ingrati tam praesentibus beneficiis, quamvis nondum Christiani fuerint, non propter ipsam invidentiae magnitudinem in Spiritum S. peccasse credendi sunt? Non enim hoc colligitur de verbis Domini. Videri tamen potest adhuc eos monuisse, ut accedant ad gratiam, et post acceptam gratiam non ita peccent ut nunc peccaverunt. Nunc enim in Filium hominis dixerunt verbum nequam, et potest eis dimitti, si conservi fuerint et ei crediderint. Si autem postquam Spiritum S. acceperint, fraternitati invidere et gratiam quam acceperunt, oppugnare voluerint, non eis dimitti, neque in hoc saeculo, neque in futuro. Nam si eos sic haberet condemnatos, ut nulla spes reliqua illis esset, non adhuc monendo iudicaret, cum addidit dicens: *Aut facite arborem bonam etc. August. in lib. Retract. lib. 1. c. 19.* Hoc autem non confirmavi, quia hic putare me dixi, sed tamen addendum fuit: si in hac scelerata mentis perversitate finierit hanc vitam: quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto, non est utique desperandum, nec pro illo imprudenter oratur, de quo non disperatur. *August. de ver. Do. serm. 11.* Est autem magnum secretum huius quaestionis. Lumen ergo expositionis a Domino quaeretur. Dico autem caritati vestrae, forte in omnibus Scripturis sanctis nulla maior quaestio, nulla difficilior invenitur. Prius ergo ut advertatis admoneo, non dixisse Dominum: Omnis blasphemia Spiritus non remittetur; neque dixisse, qui dixerit quodcumque verbum contra Spiritum. S. sed *qui dixerit verbum.* Quapropter non est necesse ut omnem blasphemiam et omne verbum, quod dicitur contra Spiritum S. remissionem quisquam existimet non habere; sed necesse est plane, ut sit aliquod verbum, quod si dicatur contra Spiritum S. nullam remissionem mereatur. Solent enim Scripturae ita loqui, ut quando aliquid sic dicitur, ut neque ex toto, neque ex parte dictum sit, non sit necesse, ut ex toto fieri possit ut ex parte non intelligatur: sicut cum Dominus dixit Iudaeis: *Si non venissem, et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent.* Non enim ita dictum est, ut sine ullo omnino peccato vellet intelligi futuros fuisse Iudaeos; sed esse aliquod peccatum, quod non haberent, nisi Christus venisset. Quis autem sit iste modus contra Spiritum S. ordo postulat, ut dicamus. Insinuatur siquidem nobis in Patre auctoritas, in Filio nativitas, in Spiritu S. Patris Filiique communitas. Quod ergo commune est Patri et Filio, et per hoc nos voluerunt habere communionem, et inter nos et secum. *Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis*; et quia peccatis alienabamur a possessione bonorum verorum, caritas operit multitudinem peccatorum. Quod enim Christus in Spiritu S. peccata dimittat, hinc intelligi potest, quod cum dixisset discipulis: *Accipite Spiritum S.* continuo subiecit: *Si cui dimiseritis peccata, dimittentur illi.* Primum itaque credentium beneficium est in Spiritu S. remissio peccatorum. Contra hoc donum gratuitum loquitur cor impoenitens: ipsa ergo impoenitentia est spiritus blasphemiae, quae non remittetur, neque in hoc saeculo, neque in futuro. Contra enim Spiritum S. quo peccata dimittuntur, verbum valde malum, sive cogitatione, sive lingua sua dicit, qui secundum duritiam cordis sui et cor impoenitens, thesaurizat sibi iram in die irae: haec omnino impoenitentia non habet remissionem, neque in hoc saeculo, neque in futuro, quia poenitentia impetrat remissionem in hoc saeculo, quae valeat in futuro: sed ista impoenitentia quamdiu quisque in hac carne vivit, non potest iudicari: de nullo enim desperandum est, quamdiu patientia Dei ad poenitentiam adducit. Quid enim, si isti quos in quocumque genere erroris notas, et tamquam desperatissimos damnas, antequam istam vitam finiant, agant poenitentiam, et inveniant veram vitam in futuro? Haec autem blasphemia quamvis prolixa et pluribus verbis contexta sit, solet tamen Scriptura etiam multa verba verbum appellare: neque enim unum verbum locutus est Dominus cum propheta, et tamen legitur: *Verbum quod factum est ad illum*, vel ad illum prophetam. Hic autem fortassis aliquis quaerat, utrum tantummodo Spiritus S. peccata dimittat, an et Pater et Filius? Respondemus, quod et Pater, et Filius: ipse enim Filius de Patre dicit: *Dimittet vobis Pater vester peccata vestra*, et de

se ait: *Filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata.* Cur ergo illa impoenitentia, quae numquam dimittitur, solum ad Spiritus S. blasphemiam dicitur pertinere? Tamquam ille, qui in hoc impoenitentiae peccato fuerit obligatus, dono Spiritus S. resistere videatur, quod eo dono fiat remissio peccatorum. Sed peccata, quia praeter Ecclesiam non dimittuntur, in eo spiritu dimitti oportebat, quo in unum Ecclesia congregatur. Remissio ergo peccatorum, quam tota Trinitas facit, proprie ad Spiritum S. dicitur pertinere: ipse enim est Spiritus adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater, ut ei possimus dicere: *Dimitte nobis debita nostra*: et in hoc cognoscimus sicut dicit Ioannes: *Quoniam Christus manet in nobis de Spiritu S. quem dedit nobis.* Ad ipsum etiam pertinet societas qua efficimur unum corpus unici Filii Dei, quia quodammodo societas Patris, et Filii est ipse Spiritus S. Quisquis ergo reus fuerit impoenitentiae contra Spiritum S. in quo unitas, et societas communionis congregatur Ecclesiae, numquam illi remittitur. *Chrysost.* Vel aliter secundum primam expositionem: Iudaei quidem ignorabant Christum quis esset, Spiritus autem S. sufficiens acceperunt experimentum; etenim prophetae per eum locuti sunt. Quod ergo dicit, hoc est: Esto quod me offenditis propter carnem circumpositam, numquid et de Spiritu S. habetis dicere. Quoniam ignoramus eum? Propter hoc non ignoscibilis est vobis haec blasphemia, et hic et illic dabitis vindictam, quia enim daemones eiicere et sanitates perficere, Spiritus S. est: non ergo mihi contumelias infertis solum, sed Spiritui S. ideoque vobis inevitabilis erit condemnatio et hic et illic. Etenim hominum hi quidem hic solum puniuntur, sicut qui indigni participaverunt mysteriis apud Corinthios: hi autem illic solum, sicut dives in inferno: hi autem hic et illic, sicut et ipsi Iudaei, qui et hic intollerabilia passi sunt, Ierusalem capta, et ibi difficillimam sustinent poenam. *Raban.* In hac autem auctoritate extinguitur haeresis Origenis, qui asserit post multa saecula omnes peccatores veniam consecuturos, quae refellitur per hoc quod dicitur; *Quod non remittetur neque in hoc saeculo, neque in futuro. Gregor. in Dial. lib. 4. c. 39.* Datur etiam intelligi quasdam culpas in hoc saeculo, quasdam vero in futuro relaxari; quod enim de uno negatur, de quibusdam conceditur. Sed tamen hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est; sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curae rei familiaris, quae vix sine culpa, vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter debeant declinare sciunt; aut in non gravibus culpis error ignorantiae, quae etiam post mortem gravant, si nobis in hac vita adhuc positis minime fuerint relaxata. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nil quisque purgationis obtinebit, nisi qui hoc bonis actibus in hac vita positus, ut obtineat, promeretur.

10. Aut facite arborem bonam, et fructum eius bonum, aut facite arborem malam, et fructum eius malum. Siquidem ex fructu arbor agnoscitur. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis, os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona, malus homo de malo thesauro profert mala.

10. *Chrysost. hom. 43.* Post priores redargutiones rursus eos aliter confundit. Hoc autem facit non ut seipsum accusatione liberet; ad hoc enim sufficiebant priora, sed eos corrigere volens; unde dicit: *Aut facite arborem bonam, et fructum eius bonum; aut facite arborem malam, et fructum eius malum.* Ac si dicat: Nullus vestrum dixit, quod malum est aliquos e daemone liberare: sed quia operibus non maledicebant, sed diabolum dicebant hoc operantem, demonstrat, quod haec accusatio est praeter consequentiam rerum, et praeter communes conceptiones; talia autem confingere est immensae verecundiae. *Hiero.* Constringit ergo eos syllogismo, quem Graeci vocant aphycton, αφυκτον, nos inevitabilem possumus appellare, qui interrogatos hinc inde concludit, et utroque cornu premit. Si, inquit, diabolus malus est, bona opera facere non potest; si autem bona sunt quae facta cernitis, sequitur ut non sit diabolus, qui illa fecit: neque enim fieri potest, ut ex malo bonum aut ex bono oriatur malum. *Chrysost. ib.* Etenim arboris diiudicatio a fructu apparet, non fructus ab arbore; unde sequitur: *Siquidem ex fructu arbor cognoscitur.* Etsi enim arbor fructus est causa, sed tamen fructus arboris est demostrativus: vos autem contrarium facitis; in operibus enim nihil accusare habentes, contrariam de arbore fertis sententiam, me daemoniacum appellantes. *Hilar.* Sic ergo in praesens Iudaeos refellit, qui cum intelligerent Christi opera ultra humanam esse virtutem, noluerunt tamen ea quae Dei sunt, confiteri; futuram vero omnem fidei perversitatem coarguit, eorum scilicet qui divinitatem et communionem paternae substantiae Domino detrahentes in diversa haeresum studia ceciderunt; neutrum facientes, nec inter Gentes sub venia ignorationis habitantes, nec in veritatis cognitione versantes. Arborem se in corpore positum signat, quia per interiorem virtutis suae foecunditatem exeat ubertas hominis in fructus. Igitur arbor bona facienda cum fructibus bonis est, aut mala constituenda cum malis fructibus: non quia arbor mala possit constitui quae bona est, nec e converso; sed ut per hanc significantiam intelligeremus Christum tanquam inutilem relinquendum, aut tanquam bonorum fructuum utilitate retinendum. Ceterum medium se agere, et in Christum aliqua deferre, negare quae maxima sunt, venerari tamquam Deum, Dei communione spoliare blasphemia Spiritus est, ut cum per admirationem tantorum operum Dei nomen detrahere non audeas, per malivolentiam mentis generositatem eius, abnegata paternae substantiae communione, deturpas. *August. de ver. Dom. ser. 12.* Vel in hoc admonuit nos Dominus, ut bonae arbores simus, ut bonos fructus producere possimus; ubi enim ait, *Facite enim arborem bonam, et fructum eius bonum,* est praeceptum salubre, cui obedientia est necessaria. Quod autem dicit, *facite arborem malam et fructum eius malum,* non praeceptum est, ut faciatis, sed monitio, ut caveatis. Contra hos enim dixit qui putabant se cum mali essent, bona loqui posse, vel bona opera habere, hoc Dominus dicit

esse non posse. Prius enim est mutandus homo, ut opera mutentur: si enim manet homo in eo quod bonum est, mala opera habere non potest. Omnes ergo malas arbores Christus invenit, sed dedit potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine eius. *Chrysost. ib.* Quia vero non pro seipso, sed pro Spiritu S. facit sermonem, eos convenienter increpat, dicens: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?* Hoc autem dixit et eos incusans, et eorum quae dicta sunt, demonstrationem ex ipsis praebens, quasi dicat: Ecce vos cum sitis arbores malae, non potestis portare fructum bonum: non ergo miror, quod haec loquimini; etenim male nutriti estis a malis progenitoribus, et mentem malam habetis. Et vide, quod non dixit: Qualiter potestis bona loqui, cum sitis progenies viperarum? Nihil enim hoc ad illud pertinet; sed *qualiter potestis bona loqui, cum sitis mali? Progenies* autem *viperarum* eos dicit, quia in progenitoribus gloriabantur; ut ergo excluderet eorum superbiam, separavit eos a cognatione Abraham, attribuens eis progenitores similium morum. *Raban.* Vel *progenies viperarum*, idest filios, et imitatores diaboli eos appellat, quia scienter bonis operibus detrahunt; quod diabolicum est; unde sequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur.* Ille homo ex abundantia cordis loquitur, qui non ignorat ex qua intentione verba promantur, quod apertius ostendere volens, subiungit: *Bonus homo de bono thesauro profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala.* Thesaurus cordis intentio est cogitationis, ex qua interius arbiter iudicat proventum operis, ut aliquando maiora minorem habeant mercedem, aliquando ob incuriam cordis tepidi, maiorum virtutum opera ostentantes, minora a Domino praemia sortiuntur. *Chrysost. ib.* Ex his etiam demonstrat suam deitatem scientem cordis occulta; quoniam non verborum solum, sed etiam malarum cogitationum exsolvent vindictam. Est autem naturae continentia supereminentis inter nequitiae verba per os extra effundi. Quare cum audieris hominem male loquentem, multo ampliorem aestimes nequitiam, quam verba demonstrant. Quod enim exterius dicitur, est supereffluentia eius, quod intus est, in quo eos vehementer tetigit. Si enim quod dictum est ab eis ita est malum, excogita radix verborum(1) quam magna est. Contingit autem hoc decenter: lingua enim confusa multoties non repente effundit nequitiam; cor autem nullum hominum habens testem, sine timore quaecumque vult parturit mala: Dei enim non multa cura est ei. Sed cum augetur multitudo malorum, quae intus sunt, quae interim occultabantur, extra per verba proveniunt; et ideo dicit: *Ex abundantia cordis os loquitur*; et quod homo de thesauris cordis loquitur. *Hieron.* In hoc autem quod dicit, *Bonus homo de bono thesauro, etc.* vel ipsos Iudaeos Deus blasphemantes ostendit, de quali thesauro blasphemiam proferant. Vel cum superiori quaestione haeret sententia, quod quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus bona; sic non possit Christus mala, nec diabolus bona opera facere.

(1) *Al.* quam maligna est.

11. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.

11. *Chrysost. hom. 43.* Post praemissa, eis Dominus multum timorem incutit, ostendens, quod ultimam dabunt vindictam, qui talia deliquerunt; unde dicit: *Dico enim vobis quod omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationen de eo in die iudicii. Hieron.* Et est sensus: Si otiosum verbum quod nequaquam aedificat audientes, non est absque periculo eius qui loquitur, et in die iudicii reddet unusquisque rationem sermonum suorum; quanto magis vos, qui opera Sancti Spiritus calumniamini, et dicitis me in Beelzebub eiicere daemonia, reddituri estis rationem calumniae vestrae? *Chrysost. ib.* Non autem dixit: Quod locuti estis vos, simul quidem omne hominum erudiens genus, simul autem minus onerosum faciens suum sermonem. Otiosum autem verbum est quod mendax est, quod calumniam habet. Quidam autem dicunt, quoniam et vanum, quale est quod risum movet inordinatum vel turpe vel inverecundum. *Gregor. in hom.* Otiosum verbum est, quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione iustae necessitatis caret, quod scilicet sine utilitate et loquentis dicitur et audientis: si omissis seriis, de rebus frivolis loquamur, et fabulas narremus antiquas. Ceterum qui scurrilia replicat, et cachinnis ora dissolvit, et aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus. *Remig.* Ex superioribus autem verbis adhuc sequens dependet sententia, cum dicitur: *Ex verbis enim tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.* Non est autem dubium, quin unusquisque de verbis suis malis quae loquitur, condemnabitur. Veruntamen, quia ex bonis verbis non iustificatur quis, nisi ex intimo corde, et devota intentione ea proferat. *Chrysost. ib.* Vide autem quia non est onerosum hoc iudicium. Non ex quibus alius dixit de te, sed ex quibus ipse locutus es, sententiam iudex feret. Non igitur accusatos timere oportet, sed accusantes: non enim illi coguntur accusare se pro his malis quae audierunt, sed hi pro his quae male dixerunt.

12. Tunc responderunt ei quidam de scribis, et pharisaeis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre. Qui respondens ait illis: Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae. Sicut enim fuit Ionas in ventre caeti tribus diebus, et tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus, et tribus noctibus.

12. *Chrysost. hom. 44.* Quia Dominus superius multoties verbis inverecundam pharisaeorum obstruxerat linguam, rursus ad opera veniunt; quod admirans Evangelista dicit: *Tunc responderunt quidam de scribis, et pharisaeis, dicentes: Magister volumus a se signum videre*: tunc scilicet cum flecti oportebat, cum admirari, cum obstupescere; sed tunc a malitia non desistunt. Dicunt enim, *volumus a te signum videre*, ut eum capiant. *Hieron.* Signa postulant, quae quasi vide-

rant,signa non fuerint; sed in alio Evangelista quid petant, plenius explicatur: *Volumus a te signum videre de caelo* ; vel in morem Eliae ignem de sublimi venire cupiebant; vel in similitudinem Samuelis tempore aestivo contra naturam loci mugire tonitrua, coruscare fulgura, imbres ruere, quasi non possint et illa calumniari et dicere ex occultis et variis aeris passionibus accidisse: nam qui calumniaris ea quae oculis vides, manu tenes, utilitate sentis, quid facturus esset in his quae de caelo veniunt? Utique respondebitis et Magos in Aegypto multa signa fecisse de caelo. *Chrysost.ib.* Verba autem eorum adulatione, et ironia sunt plena. Et prius quidem convitiabantur daemoniacum eum dicentes; nunc autem adulantur, vocantes eum magistrum, propter hoc et Dominus eos vehementer arguit; unde sequitur: *Qui respondens ait illis: Generatio mala et adultera signum quaerit.* Et quidem cum ei convitiabantur, mansuete eis respondebat; cum autem adulabantur, convitiosa: demonstrans, quod utraque passione erat superior, et neque convitiis in iram deducitur, neque ab adulatione mollitur. Quod autem dicit tale est. Quid mirum, si hoc in me facitis, qui ignotus sum vobis, cum in Patrem, cuius tantam accepistis experientiam, hoc idem fecistis, derelicto eo, ad daemones currentes? Propter hoc autem eos dicit generationem malam, quia ingrati semper facti sunt circa benefactores, et bene patientes deteriores fiunt; quod est ultimae malitiae. *Hieron.* Egregie autem dixit, *Et adultera*, quia dimiserat virum, et iuxta Ezechielem multis se amatoribus copulavit. *Chrysost. ib.* Unde et monstrat se Patri aequalem, si ei non credere generationem adulteram facit. *Raban.* Deinde respondere incipit, non eis signum de caelo, quod indigni erant videre, sed de profundo inferni tribuens. Discipulis autem suis signum de caelo dedit, quibus aeternam beatitudinis gloriam et prius in monte figuraliter, et post veraciter in caelum superelevatus ostendit; unde sequitur: *Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae. Chrysost. ib.* Quia non ut eos induceret, signa faciebat, sciebat enim eos lapideos esse, sed ut alios emendet; aut quoniam non acciperent signum, quale est illud quod petebant. Signum enim eis factum est, quando per propriam poenam cognoverunt eius virtutem. Hoc igitur occulte insinuans, dicit: *Signum non dabitur ei:* ac si diceret: Multa beneficia demonstravi, nihil horum vos allexit ad venerandum meam virtutem, quam cognoscetis per poenam, quando civitatem vestram in terram proiectam videbitis. Interim autem sermonem de resurrectione interponit, quem cognituri erant per ea, quae postea erant passuri, dicens: *Nisi signum Ionae prophetae.* Crux enim profecto credita non esset, nisi signa testantia habuisset. Hac autem non credita, et resurrectio utique credita non esset. Propter hoc et signum hoc vocat, et figuram in medium fert, ut veritas credatur; unde sequitur: *Sicut fuit Ionas in ventre caeti tribus diebus, et tribus noctibus. Raban.* Ostendit Iudaeos ad instar Ninivitarum criminosos, et nisi poeniterent, subversioni proximos. Sed sicut illis denuntiatur supplicium, et demonstratur remedium,ita Iudaei non debent desperare veniam, si saltem post Christi resurrectionem egerint poenitentiam. Ionas enim, idest columba, vel dolens, signum est eius super quem descendit Spiritus S. in speciae columbae, et qui dolores nostros portavit. Piscis qui Ionam devoravit in pelago, significat mortem quam Christus passus est in mundo. Tribus diebus et noctibus fuit ille in ventre caeti, et iste in sepulcro; ille eiectus est in aridam, iste resurrexit in gloriam. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 24.* Quidam autem modum locutionis Scripturae nescientes, noctem voluerunt advertere tres illas horas a sexta usque ad nonam, quibus sol obscuratus est; et diem tres horas alias, quibus iterum terris est redditus, idest a nona usque ad eius occasum. Sequitur enim nox futura sabbati, qua cum suo die computata, erunt iam duae noctes, et duo dies. Porro autem post sabbatum sequitur nox primae sabbati, idest illucescentis diei dominici, in qua tunc Dominus resurrexit. Erunt ergo duae noctes, et duo dies, et una nox, etiam si tota posset intelligi; nec ostenderemus, quod illud diluculum pars eius extrema sit: quapropter nec annumeratis illis sex horis quarum tribus tenebratus est, et tribus illuxit, constabit ratio trium dierum, et trium noctium: restat ergo ut hoc inveniatur illo Scripturarum usitato loquendi modo, quo a parte totum intelligitur. *Hieron.* Non quod omnes tres dies, et tres noctes in inferno fecerit, sed quod in parte parasceves, et dominicae, et tota die sabbati tres dies, et tres noctes intelligantur. *August. 4. de Trin. cap. 6.* Ipsum enim triduum non plenum, et totum fuisse Scriptura testis est; sed primus dies a parte extrema totus annumeratus est; dies vero tertius a parte prima et ipse totus; medius autem inter eos, idest secundus dies absolute totus XXIV. horis suis XII nocturnis, et XII diurnis: nox enim usque ad diluculum, quo Domini resurrectio declarata est, ad tertium pertinet diem. Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapsum a luce in noctem; ita isti propter hominis reparationem a tenebris in lucem computantur. *Chrysost. ib.* Non autem manifeste dixit, quod resurgeret: quia eum derisissent; sed occulte insinuat, ut et illi crederent quod praescivit. Non autem dixit, In terra, sed *in corde terrae*, ut et sepulcrum ostenderet, et quod nullus solam mortis apparentiam suspicetur. Et tres dies propter hoc posuit, ut credatur, quod mortuus est. Sed ipsa figura veritatem demonstrat: non enim fuit Ionas in ventre caeti in phantasia, sed in veritate, et veritas in imaginatione: propter quod manifestum est, quod filii sunt diaboli Marcionem sequentes, qui Christi passionem phantasticam esse asseruit: et quod pro eis esset passurus, licet eis non proficeret, ostendit per hoc quod innuit, quod illi generationi signum daretur Ionae prophetae.

13. Viri Ninivitae surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia poenitentiam egerunt in praedicatione Ionae. Et ecce plus quam Ionas hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, et condemnabit eam, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquam Salomon hic.

13. *Chrysost.hom.44.* Ne aliquis aestimaret,quod talia

deinceps futura essent in Iudaeis, qualia Ninivitas contigerant, ut sicut Ionas illos convertit et civitas fuit a periculo liberata, ita isti post resurrectionem converterentur; Dominus nunc totum contrarium ostendit, quoniam scilicet ex beneficio passionis nullum fructum perceperunt: sed et gravia patientur, ut infra ostendit, per exemplum daemonis. Interim autem ostendit, quod iuste patientur, dicens: *Viri Ninivitae surgent in iudicio cum generatione ista. Remig.* Ostendit autem Dominus his verbis unam esse malorum et bonorum resurrectionem futuram, contra quosdam haereticos, qui dixerunt unam resurrectionem bonorum, alteram malorum. Destruitur etiam his verbis fabula Iudaeorum qui solent dicere, quod ante iudicium mille annis celebretur resurrectio: aperte his verbis ostendens, quia mox, ut celebrabitur resurrectio, celebrabitur et iudicium. *Et condemnabunt eam. Hieron.* Non sententiae potestate, sed comparationis exemplo; unde subdit: *Quia poenitentiam egerunt in praedicatione: et ecce plusquam Ionas hic. Hic* adverbium loci, non pronomen intelligas. Ionas secundum septuaginta interpretes triduum praedicavit, ego tanto tempore; ille Assyriis genti incredulae, ego Iudaeis populo Dei; ille voce locutus est simplici nihil signorum faciens; ego tanta faciens, Beelzebub calumniam sustineo. *Chrysost. ib.* Non autem hic stat Dominus, sed et aliam annuntiationem adiungit, dicens: *Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, et condemnabit eam: quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis.* Istud plus fuit quam prius; Ionas enim ad illos abiit, regina autem Austri non expectavit Salomonem ad ipsam ire, sed ipsa ad eum accessit: et mulier et barbara, et tantum remota non mortem formidans sola cupidine verborum sapientum. Ibi ergo mulier advenit, hic ego veni; et ipsa quidem a finibus terrae surrexit, ego autem civitates et castra circumeo; et illa quidem de arboribus, et lignis disputavit, ego autem de ineffabilibus mysteriis. *Hieron.* Eodem ergo modo condemnabit Regina Austri populum Iudaeorum, quo condemnabunt viri Ninivitae Israelem incredulum. Ista est Regina Saba, de qua in Regum volumine, et in Paralypomenon legimus quae per tantas difficultates, gente sua, et imperio derelictis, venit in Iudaeam sapientiam audire Salomonis, et ei multa munera obtulit. In Ninive autem et in Regina Saba occulte fides nationum praefertur Israeli. *Raban.* Ninivitae significant eos, qui peccare desistunt; Regina vero eos, qui peccare nesciunt: poenitentia enim peccatum abolet: sapientia cavet. *Remig.* Pulchre autem Ecclesia de Gentibus congregata Regina dicitur; quia suos regere novit. De qua Psalmista *Ps. 44. Astitit Regina a dextris tuis.* Austri autem regina est, quia ardore Spiritus S. superabundat. Auster enim ventus calidus significat Spiritum S. Salomon autem qui interpretatur pacificus, significat ipsum, de quo dictum est: *Ipse est pax nostra.*

14. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quaerens requiem et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit generationi huic pessimae.

14. *Chrysost. hom. 44.* Quia Dominus dixerat Iudaeis: *Viri Ninivitae surgent in iudicio, et condemnabunt generationem istam*; ne propter temporis tardationem contemnerent et fierent pigriores, ostendit quod non solum in futuro saeculo, sed et hic gravissima patientur, futuram in eis poenam sub quodam aenigmate subdens; unde dicit: *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine. Hieron.* Quidam istum locum de haereticis dictum putant, quod immundus spiritus qui in eis ante habitaverat, quando Gentiles erant, ad confessionem verae fidei eiiciatur: postea vero cum se ad haeresim transtulerint, et simulatis virtutibus ornaverint domum suam, aliis septem nequam spiritibus adiunctis, revertatur ad eos diabolus, et habitet in illis, fiantque novissima eorum peiora prioribus. Multo quidem peiori conditione haeretici quam Gentiles: quia in illis spes fidei, in istis est pugna discordiae: cum haec intelligentia plausum quendam, et colorem doctrinae praeferat, nescio an habeat veritatem: ex eo enim, quod finita vel parabola vel exemplo, sequitur, *Sic erit generationi huic pessimae*, compellimur non ad haereticos, et quosque homines, sed ad Iudaeorum populum referre parabolam, ut contextus loci non passim et vagus in diversum fluctuet, atque insipientium more turbetur; sed haerens sibi vel ad priora, vel ad posteriora respondeat. Unde immundus spiritus exiit a Iudaeis, quando acceperunt legem. Expulsus autem a Iudaeis, ambulavit per Gentium solitudines; unde sequitur: *Ambulat per loca arida, quaerens sibi requiem. Remig.* Loca arida appellat corda Gentium ab omni humore salutarium aquarum, hoc est sanctarum Scripturarum et spiritualium donorum, et ab infusione Sancti Spiritus aliena. *Raban.* Vel loca arida sunt corda fidelium, quae a mollitie fluxae cogitationis expurgata, callidus insidiator explorat, si quos gressus ibi figere possit: sed castas mentes effugiens diabolus in solo corde pravorum, gratam sibi potest invenire quietem; unde sequitur: *Et non invenit. Remig.* Putabat autem diabolus se perpetuam quietem posse habere in gentili populo, sed subditur, *Et non invenit;* quia apparente Dei Filio per mysterium incarnationis suae gentilitas credidit. *Hieron.* Quae cum Domino credidisset, ille non invento loco in nationibus, dixit: *Revertar ad domum meam, unde exivi.* Habeo Iudaeos quos ante dimiseram. *Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam.* Vacabat enim templum Iudaeorum, et Christum hospitem non habebat dicentem: Surgite, et abeamus hinc. Quia igitur et Dei et Angelorum praesidia non habebant, et ornati erant superfluis observationibus legis et traditionibus pharisaeorum, revertitur diabolus ad sedem suam pristinam, et septenario numero sibi addito daemonum, habitant pristinam domum, et fiunt novissima illius populi peiora prioribus: multo enim nunc maiore daemonum numero possidentur, blasphemantes in synagogis suis Christum Iesum, quam in Aegypto pos-

sessi fuerant ante legis notitiam; quia aliud est venturum non credere, aliud non suscepisse, qui venerit. Septenarium autem numerum adiunctum diabolo, vel propter sabbatum intellige, vel propter numerum Spiritus S, ut quomodo in Isaia super florem qui de radice Iesse descendit, septem spiritus virtutum descendisse narrantur; ita e contrario vitiorum numerus in diabolo consecratus sit. Pulchre ergo septem spiritus assumi dicuntur, vel propter violationem sabbati, vel propter criminalia peccata, quae contraria sunt septem donis Spiritus S. *Chrysost. ib.* Vel hic poenam eorum demonstrat: dicit enim, quod sicut cum daemoniaci liberati fuerint ab infirmitate, si desidiores efficiantur, graviorem attrahunt adversus se phantasiam; ita et in vobis fiet; etenim ante detinebamini a daemone, quando idola adorabatis, et filios vestros daemonibus occidebatis; sed tamen non dereliqui vos, sed expuli daemonem illum per prophetas, et per memetipsum rursus veni, amplius expurgare vos volens. Quia igitur non vultis attendere, sed in maiorem excidistis nequitiam, gravius enim est occidere Christum, quam prophetas, propter hoc difficiliora patiemini. Quae enim sub Vespasiano, et Tito contigerunt eis, multo graviora fuerunt his, quae passi sunt in Aegypto, et in Babylone, et sub Antiocho. Nec hoc solum ostendit, sed quoniam ab omni virtute erunt desolati, et daemonum actibus occupabiles magis quam ante. Haec autem non sòlum ad illos, sed ad nos etiam dicta esse rationem habet, si illuminati, et a prioribus eruti malis, rursus ab eadem possideamur nequitia: etenim difficilior iam erit poena posteriorum peccatorum, propter quod paralytico Christus dicit *Ioan.c.5. Ecce sanus factus es, noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Raban.* Homo enim quilibet ad fidem conversus est, a quo diabolus per baptismum eiicitur, qui eiectus inde loca arida peragrat, idest corda fidelium. *Gregor. XXXIII. Moral. c. 4.* Loca enim arentia, atque inaquosa sunt corda iustorum, qui per disciplinae fortitudinem ab omni carnalis concupiscentiae humore siccantur. Loca vero humentia sunt terrenorum hominum mentes quos humor carnalis concupiscentiae, quia replet, fluidas facit, in quibus diabolus iniquitatis suae vestigia tanto altius imprimit, quanto in eisdem mentibus pes transitus illius, quasi in fluxa terra descendit. *Raban.* Rediens autem ad domum suam unde exiverat, *Invenit eam vacantem*, a bonis actibus per negligentiam: *Scopis mundatam*, scilicet a vitiis pristinis per baptismum, *Ornatam* simulatis virtutibus, per hypocrisim. *August. de quaest. Evan. lib. 1. c. 8.* Unde per haec verba signat Dominus quosdam ita credituros, ut non possint ferre laborem continentiae et ad saeculum redituri sint. Quod dicit, *Assumit secum alios septem* intelligitur, quia cum quis ceciderit de iustitia, etiam simulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulsa per poenitentiam consuetis operibus, cum non invenerit in quibus delectationibus conquiescat, avidius redit, et rursus occupat mentem hominis, si negligentia subsecuta est, ut non introduceretur tanquam habitator mundatae domui sermo Dei per sanam doctrinam: et quoniam non solum habebit illa septem vitia, quae septem virtutibus sunt contraria spiritalibus; sed etiam per hypocrisim se ipsas habere virtutes simulabit, propterea assumptis secum septem aliis nequioribus, hoc est ipsa septenaria simulatione redit ipsa concupiscentia, ut sint novissima hominis illius peiora prioribus. *Greg. VII. Mora.* Plerumque etiam fit, ut cum mens ex ipso exordio sui profectus extollitur, cumque se iam quasi de virtutibus erigit, saevienti contra se adversario aditum pandat, tantoque se vehementius in eius confractione exhibet, quanto et gravius: quia vel ad modicum fuerat proiectus, dolet.

15. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius et fratres stabant foris, quaerentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quaerentes te. At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea et fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse meus frater, soror, et mater est.

15. *Hilar. can. XII.* Quia praedicta omnia in paternae maiestatis virtute loquebatur, nuntianti sibi, quod foris a matre, atque fratribus expectaretur, quid responderit, Evangelista demonstrat, subdens: *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius et fratres foris stabant, quaerentes loqui ei. August. de con. Evan. lib. 2. c. 40.* Hoc sine dubio convenienter gestum intelligere debemus: praemisit enim cum ad hoc narrandum transiret, *Adhuc eos loquente ad turbas.* Quid est autem *Adhuc*, nisi quando illud loquebatur? Nam et Marcus post illud, quod de blasphemia Spiritus S. retulerat, dixit: *Et veniunt mater eius et fratres.* Lucas autem non huius rei gestae ordinem tenuit, sed praeoccupavit hoc et recordatum ante narravit. *Hieron. cont. Helvid.* Hinc Helvidii una propositio sumitur ex hoc quod fratres Domini in Evangelio nominantur. Unde, inquit, fratres Domini dicti sunt, qui non erant fratres? Sed iam nunc sciendum est quatuor modis in Scripturis divinis fratres dici: natura, gente, cognatione, et affectu. Natura ut Esau, et Iacob. Gente, ut omnes Iudaei fratres inter se vocantur, ut in Deuteronomio: *Non poteris constituere super te hominem alienum, qui non est frater tuus.* Porro cognatione fratres vocantur, qui sunt de una familia, sicut in Genesi: *Dixit Abraham ad Loth: Non sit rixa inter te et me, quoniam fratres sumus.* Affectu etiam fratres dicuntur, quod in duo dividitur, in speciali et in communi. In speciali, quia omnes Christiani fratres dicuntur, ut Salvator dicit: *Vade, dic fratribus meis.* Porro in communi, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate coniungimur, sicut ibi *Isai. cap. 64. Dicite his qui oderunt vos: Fratres nostri vos estis.* Interrogo ergo, iuxta quem modum fratres Domini in Evangelio appellentur. Iuxta naturam? Sed Scriptura non dicit, nec Mariae eos vocans filios nec Ioseph. Iuxta gentem? Sed absurdum est ut pauci ex Iudaeis vocati sint fratres, cum omnes qui ibi fuerunt, fratres potuerint appellari. Iuxta affectum

humani iuris et spiritus verum sit, quae magis erant fratres, quam Apostoli, quos Dominus docebat intrinsecus? Aut si omnes, quia homines sunt fratres, stultum fuit nuntiare quasi proprium: Ecce fratres tui quaerunt te. Restat igitur ut fratres eos intelligas appellatos cognatione, non affectu, non gentis privilegio, non natura. *Hieron. sup. Matth.* Quidam vero fratres Domini de alia uxore Ioseph filios suspicantur, sequentes deliramenta Apocriphorum, et quandam Escham mulierculam confingentes. Nos autem fratres Domini non filios Ioseph, sed consobrinos Salvatoris sororis Mariae materterae Domini filios intelligimus, quae esse dicitur mater Iacobi minoris, et Ioseph, et Iudae, quos in alio Evangelii loco fratres Domini legimus appellatos; fratres autem consobrinos dici omnis Scriptura demonstrat. *Chrysost. hom. 45.* Vide autem et fratrum eius elationem: cum enim deceret eos ingredi et adire cum turba; vel si hoc non vellent, expectarent finem sermonis, et tunc eum adire, hi extra eum vocant et coram omnibus hoc faciunt, et superfluum honoris amorem ostendentes et monstrare volentes, quod cum omni potestate Christo aliquid iniungunt, quod et Evangelista ostendit hoc ipsum obscure insinuans, cum dicit: *Adhuc eo loquente*; ac si diceret: Numquid non erat tempus aliud? Quid autem et loqui volebant? Si pro veritatis dogmatibus communiter hoc proponere oportebat, ut et alios lucrarentur: si autem de aliis sibiipsis pertinentibus non oportebat ita festinanter vocare: unde manifestum est, quoniam solum ex vana gloria hoc faciebant. *August. de nat. c. 36.* Si, inquit, dicatur de fratribus de sancta Virgine Maria propter honorem Christi, nullam prorsus cum de peccatis agitur habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quae concipere et parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Sequitur: *Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quaerentes te. Hieron.* Videtur mihi iste qui nuntiat non fortuitu et simpliciter nuntiare; sed insidias tendere: utrum spiritali operi carnem et sanguinem praeferat; unde et Dominus non quod matrem negaret et fratres exire contempsit: sed quod responderet insidianti. *Chrysost. ib.* Neque autem dixit, Vade, dic ei, quoniam non est mater mea, sed ad eum qui nuntiaverat, extendit sermonem. Sequitur enim: *At ipse respondens dicenti, ait: Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei. Hilar.* Non autem fastidiose de matre sua sensisse existimandus est, cui in passione positus maximae sollicitudinis tribuit affectum. *Chrysost. ib.* Quod si negare vellet matrem, tunc utique negasset, quando Iudaei exprobrant ei de matre. *Hieron.* Non ergo iuxta Marcionem, et Manichaeum matrem negavit, ut natus de phantasmate putaretur, sed Apostolos cognationi praetulit, ut et nos in comparatione dilectionis carni spiritum praeferamus, nec maternum refutat obsequium pietatis, cuius praeceptum est: *Honora patrem tuum, et matrem tuam.* Sed paternis se mysteriis, vel affectibus amplius quam maternis debere demonstrat; unde sequitur: *Et extendens manum super discipulos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei. Gregor. hom. 3. in Evang.* Fideles quidem discipulos fratres nominare dignatus est Dominus, dicens: *Ite nuntiate fratribus meis:* qui ergo frater Domini fieri ad fidem veniendo potuit, quaerendum est, quomodo etiam esse possit mater? Sed sciendum nobis est, quod qui Christi frater, vel soror est in credendo, mater efficitur praedicando: quasi enim parit Dominum quem cordi audientis infundit, et mater eius efficitur, si per eius vocem amor Domini in proximi mente generatur. *Chrysost. ib.* Cum his autem quae dicta sunt, et aliud nos docuit, videlicet in nulla cognatione confidentes virtutem negligere. Si enim matri nihil prodest matrem esse, nisi virtus adesset: quis utique alius per cognationem salvabitur? Una enim nobilitas sola est Dei facere voluntatem; et ideo sequitur: *Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in caelis est.* Multae mulieres beatificaverunt sanctam Virginem illam, et eius uterum, et optaverunt tales fieri matres. Quid est igitur quod prohibeat? Ecce latam vobis constituit viam et licet non mulieribus solum, sed et viris fieri matrem Dei. *Hieron.* Dicamus autem et aliter: Salvator loquitur ad turbas, intrinsecus erudit nationes: mater eius, et fratres hoc est synagoga, et populus Iudaeorum foris stant. *Hilar. ib.* Cum itaque ingrediendi ad eum haberent, ut ceteri, potestatem; sed quia in sua venit, et sui eum non receperunt, ingressu eius, atque aditu abstinent. *Gregor. hom. 3. in Evang.* Unde et mater eius cum quasi non agnoscitur, foris stare perhibetur; quia videlicet synagoga idcirco ab auctore suo non recognoscitur, quia legis observationem tenens spiritualem intellectum perdidit, et se ad custodiam litterae foris fixit. *Hieron.* Cumque rogaverint et quaesierint, et nuntium miserint, responsum accipient, liberos eos esse arbitrii, et intrare posse si velint et ipsi credere.

CAP. XIII.

In illo die, exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. Et congregatae sunt ad eum turbae multae, ita ut in naviculam ascendens sederet, et omnis turba stabat in littore, et locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce exiit qui seminat seminare semen suum. Et dum seminat, quaedam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres caeli, et comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam, et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terrae. Sole autem orto aestuaverunt, et quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinis, et suffocaverunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Qui habet aures audiendi, audiat.

Chrysost. hom. 45. Postquam increpaverat eum qui matris, et fratrum praesentiam nuntiavit, dehinc fecit quod illi cupiebant: exiit, scilicet domum primo

sanans aegritudinem vanae gloriae fratrum : secundo decentem honorem exhibens matri; unde dicitur : *In illo die exiens Iesus de domo sedebat secus mare. August. de con. Evan. lib. c. 41.* Cum dicit in illo die, satis indicat aut hoc consequenter gestum post praemissa, aut non multa interponi potuisse, nisi forte dies more Scripturarum tempus significet. *Hilar. can. XIII.* Non solum autem verba et facta Domini, verum etiam itinera, ac loca, in quibus virtutes operabatur, et praedicabat, caelestibus sunt plena sacramentis. Post sermonem quippe in domo habitum, ubi nefanda blasphemia daemonium habere dictus est, egrediens docebat ad mare, ut ostenderet se relicta ob culpam perfidiae Iudaea, ad Gentes salvandas esse transiturum. Gentilium enim corda diu superba et incredula, merito timidis, amarisque fluctibus maris assimilantur; domum vero Domini per fidem fuisse Iudaeam quis nesciat? *Hieron.* Considerandum etiam quod populus domum Iesu non poterat intrare, nec esse ibi, ubi Apostoli audiebant mysteria. Idcirco miserator Dominus egreditur de domo sua, et sedet iuxta huius saeculi mare, ut congregentur ad eum multae turbae, et audiant in littore quae intus non merebantur audire ; unde sequitur : *Et congregatae sunt ad eum turbae multae, ita ut in naviculam ascendens sederet, et omnis turba in littore. Chrysost. ib.* Hoc autem non simpliciter Evangelista posuit, sed ut monstret quod Dominus hoc fecerit, volens cum diligentia hoc spectaculum statuere, ut nullum dimittat post dorsum, sed omnes coram facie habeat. *Hilar. ib.* Sedisse autem Dominum in navi, et turbas foris stetisse ex subiectis rebus est ratio. In parabolis enim erat locuturus, et facti ipsius genere significat eos, qui extra Ecclesiam positi sunt, nullam divini sermonis posse capere intelligentiam. Navis enim Ecclesiae typum praefert, intra quam verbum vitae positum est, et praedicatum his qui extra sunt, et arenae modo steriles intelligere non possunt. *Hieron.* Iesus etiam in mediis fluctibus est: hinc inde mari tunditur, et in sua maiestate securus appropinquare facit terrae naviculam suam, ut populus nequaquam periculum sustinens, non tentationibus circundatus quas ferre non poterat, stet in littore fixo gradu, et audiat quae dicuntur. *Raban.* Vel quod ascendens navem sedebat in mari, significat, quod Christus per fidem ascensurus erat in mentes Gentilium, et Ecclesiam collecturus in mari, idest in medio nationum contradicentium. Turba vero quae stabat in littore quae neque in navi, neque in mari erat, gerit figuram recipientium verbum Dei, et iam fide amari, idest a reprobis separatorum, sed necdum mysteriis caelestibus imbutorum. Sequitur: *Et locutus est eis multa in parabolis. Chrysost. ib.* Quamvis in monte ita non fecerit; non enim per parabolas sermonem contexit. Tunc enim turbae solae erant et plebs inconposita: hic autem et scribae, et pharisaei. Non propter hoc autem solum in parabolis loquitur, sed ut manifestiorem sermonem faciat, et ampliorem memoriam imponat, et sub visu res reducat. *Hieron.* Est notandum, quod non omnia locutus sit eis in parabolis, sed multa; si enim dixisset cuncta in parabolis, absque emolumento populi recessissent: perspicua miscet obscuris, ut per eam quam intelligunt, provocentur ad eorum notitiam quae non intelligunt. Turba etiam non unius sententiae est, sed diversarum in singulis voluntatum; unde loquitur ad eam in multis parabolis, ut iuxta varias voluntates diversas recipiant disciplinas. *Chrysost. ib.* Primam autem parabolam ponit eam quae faciebat auditorem attentiorem; quia enim sub aenigmate erat tractaturus, erigit mentes audientium per primam parabolam, dicens: *Ecce exiit qui seminat, seminare semen suum. Hieron.* Significatur autem sator iste qui seminat, esse Filius Dei, et primis in populis seminare sermonem. *Chrysost. ib.* Unde autem exiit qui ubique praesens est, vel qualiter exiit? Non loco, sed incarnatione propinquior factus nobis per habitum carnis: quia enim nos intrare non poteramus ad eum peccatis prohibentibus nobis ingressum, ipse ad nos egreditur. *Raban.* Vel exiit, cum relicta Iudaea per Apostolos ad Gentes transivit. *Hieron.* Vel intus erat dum domi versabatur, loquebatur discipulis sacramenta. Exiit ergo de domo sua, ut seminaret in turbis. *Chrysost.* Cum autem audieris, quoniam exiit, qui seminat, ut seminet, non aestimes esse identitatem sermonis. Egreditur enim multoties qui seminat, et ad aliam rem, vel ut scindat terram, vel ut malas incidat herbas, vel ut spinas evellat, vel ut aliam talem quandam diligentiam exhibeat: hic autem ad seminandum exivit. Quid igitur fit de semine isto? Tres depereunt partes, et una salvatur : et hoc non aequaliter, sed cum differentia quadam; unde sequitur: *Et dum seminat, quaedam ceciderunt secus viam. Hieron.* Hanc parabolam ad probandam haeresim suam Valentinus assumit tres introducens esse naturas, spiritalem, naturalem, vel animalem, atque terrenam; cum hic quatuor sint, una iuxta viam, alia petrosa, tertia plena spinis, quarta terra bona. *Chrysost. ib.* Sed secundum hoc, qualiter haberet rationem inter spinas seminare, et super petram, et in via? In seminibus quidem, et terra materialibus non haberet utique rationem: non enim est in potestate petrae fieri terram, neque viae non esse viam, neque spinae non esse spinam. In animabus autem et doctrinis multam habet hoc laudem: possibile enim est petram fieri terram pinguem, et viam non ultra conculcari et spinas destrui. Quod igitur plus seminis periit, non est ab eo, qui seminat; sed a suscipiente terra, idest ab anima. Ipse enim qui seminat, non divitem, non pauperem discernit, non sapientem, neque insipientem, sed omnibus loquebatur, quae a seipso erant complens, praevidens tamen quia futura erant, ut liceat ei dicere. Quid me oportuit facere, et non feci? Ideo autem non dicit manifeste, quoniam haec susceperunt desides, et perdiderunt, haec autem divites et suffocaverunt, haec autem molles et perdiderunt, quia non voluit eos vehementer tangere, ut non indifferentiam mittat. Per hanc etiam parabolam discipulos erudit: et si plures audientium eos fuerint qui pereunt, ut non propter hoc desides sint, quia nec propter hoc Dominus qui omnia praevidit, destitit a seminando. *Hieron.* Observa autem hanc esse primam parabolam, quae cum interpretatione sua posita est, et cavendum est ubicumque Dominus exponit sermones suos, ne vel aliud, vel quid plus, vel minus praesumas intelligere, quam ab eo expositum est. *Raban.* Quae

vero tacita nostrae intelligentiae dereliquit, perstringenda sunt breviter. Via est mens sedulo malarum cogitationum meatu trita, atque arefacta; petram, duritiam protervae mentis; terram, levitatem animae obedientis; solem dicit fetuorem persecutionis saevientis. Altitudo terrae est probitas animae disciplinis caelestibus institutae, in qua expositione diximus, quia nequaquam ipsae res in una, eademque significatione semper allegorice ponantur. *Hieron.* Provocamur autem ad dictorum intelligentiam, quoties his sermonibus commonemur qui sequuntur: *Qui habet aures audiendi, audiat. Remig.* Aures audiendi sunt aures mentis, scilicet intelligendi, et faciendi quae iussa sunt.

2. Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysterium regni caelorum; illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt, et adimpletur in eis prophetia Isaiae dicentis: Auditu audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis et auribus audiant, et corde intelligant et convertantur, et sanem eos. Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures vestrae, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi prophetae, et iusti cupierunt videre quae videtis, et non viderunt, et audire quae auditis, et non audierunt.

2. *Glos.* Intelligentes discipuli esse obscura quae a Domino populo dicebantur, voluerunt Domino intimare ne parabolice loqueretur; unde dicitur: *Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Chrysost.hom.46.* Ubi dignum est admirari discipulos, quare discere cupientes, sciunt quando interrogare oporteat? Non enim coram omnibus hoc faciunt. Et hoc ostendit Matthaeus, cum dicit: *Et accedentes.* Marcus autem manifestius demonstrat, dicens, quod singulariter accesserunt. *Hieron.* Quaerendum est autem, quomodo accedant tunc ad eum, cum Iesus in navi sedebat? Nisi forte intelligatur, quod dudum cum ipso navem conscenderint, et ibi stantes super interpretatione parabolae sciscitati sunt. *Remig.* Dicit ergo Evangelista, *Accedentes*, ut ostenderet, quod sollicitati sunt; sive poterant accedere corpore, quamvis esset aliquod vel breve spatium inter eos. *Chrysost. ib.* Consideranda est autem et eorum rectitudo qualiter multam pro aliis habent curam, et prius quae aliorum sunt quaerunt, et tunc quae sunt ipsorum: non enim dixerunt: In parabolis loqueris nobis, sed, *In parabolis loqueris illis*: Qui respondens ait illis: *Quia vobis datum est nosse mysterium regni caelorum. Remig. Vobis*, inquam, qui mihi adhaeretis, in me creditis. Mysterium autem regni caelorum appellat evangelicam doctrinam. *Illi autem* scilicet qui foris sunt, et in eum credere nolunt scribis scilicet, et pharisaeis, et ceteris in infidelitate perseverantibus *non est datum.* Accedamus ergo cum discipulis ad Dominum puro corde, ut nobis evangelicam doctrinam interpretari dignetur, iuxta illud: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina ipsius. *Chrysost.* Hoc autem dixit, non necessitatem inducens neque fatum; sed monstrans, quoniam illi quibus non est datum, causa sibi sunt universorum malorum; et ostendere volens quoniam cognoscere divina mysteria donum Dei est, et gratia desuper data; non tamen propter hoc liberum arbritrium destruitur, et hoc ex his quae sequntur manifestum est: ut enim neque isti desperent, neque illi pigritentur, audientes quoniam eis datum est, demonstrat a nobis principium horum esse, cum subdit; *Qui enim habet, dabitur ei et abundabit; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo*; ac si diceret: Cum aliquis desiderium habuerit et studium, dabuntur ei et universa quae a Deo sunt: cum autem his vacuus fuerit, et quae ad se pertinent non inferat, neque quae a Deo sunt ei dantur, sed et quod habet auferetur ab eo: non Deo auferente, sed se indignum faciente his quae habet. Unde et nos si viderimus aliquem desidiose audientem, et exhortantes quod attendat, non ei persuaserimus, sileamus; quia si magis immorati fuerimus, intendetur ei desidia. Studentem autem discere allicimus et multa effundimus; et bene dixit secundum Evangelistam: Quod videtur habere; neque enim habet ipsum quod habet. *Remig.* Qui etiam habet studium legendi, dabitur ei et facultas intelligendi; et qui non habet legendi studium, hoc quod per naturae bonum videtur habere, auferetur ab eo: vel qui habet caritatem, dabuntur ei ceterae virtutes, et qui non habet auferetur ab eo, quia absque caritate nullum bonum esse potest. *Hieron.* Vel Apostolis in Christo credentibus conceditur; Iudaeis vero qui non crediderunt in filium Dei, etiam si quid per naturae bonum possident, tollitur; neque enim possunt aliquid sapienter intelligere, quia sapientiae non habent caput. *Hilar.* Fidem etiam Iudaei non habentes, legem quoque quam habuerant, perdiderunt, et ideo perfectum fides evangelica habet donum, quia suscepta, novis fructibus ditat, repudiata vero etiam veteris substantiae opes detrahit. *Chrysost.* Ut autem manifestius quod dixerat fiat, subdit, *Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes, non audiunt, neque intelligunt.* Et siquidem naturae haec excaecatio esset, aperire eorum oculos oportebat; quia vero voluntaria est haec excaecatio, propter hoc non dixit simpliciter, Non vident, *Sed videntes non vident.* Viderunt enim daemones exeuntes, et dixerunt: *In Beelzebub eiicit daemonia.* Audiebant, quod ad Deum omnes attrahebat, et dicunt: *Non est hic homo a Deo.* Quia ergo contraria his quae videbant et audiebant, enuntiabant, propter hoc ipsum videre, et audire eis aufertur: nihil enim hinc proficiunt, sed in iudicium magis incidunt. Unde et a principio non eis parabolice loquebatur, sed cum multa certitudine. Quia autem audita et visa pervertunt, iam in parabolis loquitur. *Raban.* Et notandum est, quia non solum qui loquebatur, verum etiam quae faciebat parabolae fuerunt, idest signa spiritualium

rerum quod liquido ostendit, cum dicit: *Ut videntes, non videant.* Verba namque videri non poterant, sed audiri. *Hieron.* Haec de his loquitur qui stant in littore, et dividuntur a Iesu, et sonitu fluctuum perstrepente non audiunt quae dicuntur. *Chrysost. ib.* Deinde ut non dicerent, quoniam ut inimicus noster nobis detrahit, prophetam inducit eadem sentientem; unde sequitur: *Ut impleatur in eis prophetia Isaiae dicentis: Auditu audietis, et non intelligetis: et videntes, videbitis, et non videbitis,* idest auditu audietis verba, sed non intelligetis verborum arcana. *Videntes, videbitis* carnem scilicet, *Et non videbitis*, hoc est non intelligetis divinitatem. *Chrysost. ib.* Hoc autem dixit, quia ipsi sibi abstulerunt videre et audire, aures, et oculos sibi claudentes, et cor incrassantes. Non enim solum non audiebant, sed et graviter audiebant; unde sequitur: *Incrassatum est cor populi huius, et auribus graviter audierunt. Raban.* Incrassatum est enim cor Iudaeorum crassitudine malitiae, et abundantia peccatorum graviter verba Domini audierunt, quia ingrati susceperunt. *Hieron.* Ac ne forte arbitremur crassitudinem cordis, et gravitatem aurium naturae esse, non voluntatis, subiungit culpam arbitrii, et dicit: *Et oculos suos clauserunt. Chrysost. ib.* In hoc autem intensam eorum nequitiam ostendit, et aversionem cum studio; ut autem attrahat eos, subdit: *Et convertantur et sanem eos.* In quo demonstrat, quia si converterentur, sanarentur; sicut si aliquis diceret: Si rogatus essem, confestim donaturus eram, ostendit qualiter aliquis sibi reconcilietur, ita et hic, cum dicit, *Ne quando convertantur et sanem eos*, demonstrat, quoniam et convérti possibile est et poenitentiam agentes salvari. *August. de quaest. Evang. cap. 14.* Vel aliter: Oculos suos clauserunt, ne quando oculis videant, idest ipsi causa fuerunt, ut Deus eis oculos clauderet. Alius enim Evangelista dicit: *Excaecavit oculos eorum.* Sed utrum, ut numquam videant, an vero, ne sic vel sic aliquando videant, caecitate sua sibi displicentes, et se dolentes, et ex hoc humiliati, atque commoti ad confitendum peccata sua, et pie quaerendum Deum? Si enim Marcus hoc dicit: *Ne quando convertantur, et dimittantur eis peccata.* Ubi intelliguntur peccatis suis meruisse, ut non intelligerent, et tamen hoc ipsum misericorditer est factum, ut peccata sua cognoscerent, et conversi veniam mererentur. Quod autem Ioannes hunc locum dicit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excaecavit oculos eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur et sanem eos*, adversari videtur huic sententiae, et omnino cogere, ut quod hic dictum est, *Ne quando oculis videant*, non accipiatur, ne vel sic aliquando oculis videant, sed prorsus ut non videant: quandoquidem aperte dicit: *Ita ut oculis non videant.* Et quod ait, *Propterea non poterant credere*, satis ostendit non ideo factam excaecationem, ut ea commoti, et dolentes se non intelligere, converterentur aliquando per poenitentiam: non enim possent hoc facere, nisi prius crederent, ut credendo converterentur, et conversione sanarentur, et sanati intelligerent; sed ideo prius excaecatos, ut non crederent. Dicit enim apertissime: *Propterea non poterant credere*; quod si ita est, quis non exurgat in defensionem Iudaeorum, ut eos extra culpam fuisse proclamet, quod non crediderunt? Propterea enim non poterant credere, quia excaecavit oculos eorum. Sed quoniam potius Deus extra culpam debet intelligi, cogimur fateri aliis quibusdam peccatis ita eos excaecari meruisse, qua tamen excaecatione non poterant credere: verba enim Ioannis ista sunt: *Non poterant credere*, quia iterum dixit Isaias: *Excaecavit oculos eorum.* Frustra itaque conantur intelligere ideo fuisse excaecatos, ut convertentur; cum ideo converti non poterant, quia non credebant: et ideo credere non poterant, quia excaecati erant. An forte non absurde dicimus, quosdam Iudaeorum fuisse sanabiles; sed tanto tamen tumore superbiae periclitatos, ut eis expedierit primo non credere, ut non intelligerent Dominum loquentem parabolas, quibus non intellectis non in eum crederent; non credentes autem cum ceteris desperatis crucifigerent eum; atque ita post eius resurrectionem converterentur, quando iam de reatu mortis Domini amplius humiliati diligerent, a quo sibi tantum scelus dimissum esse gauderent: quoniam tanta eorum superbia tali humiliatione esset deiicienda? Quod incongrue dictum esse quilibet arbritretur si non ita contigisse in actibus Apostolorum manifeste legerit. Non ergo abhorret, quod ait Ioannes: *Propterea non poterant credere, quia excaecavit oculos eorum, ut non videant,* ab ea sententia qua intelligimus ideo excaecatos ut converterentur; hoc est ideo eis per obscuritates parabolarum occultatas sententias Domini, ut post eius resurrectionem salubriori poenitentia resipiscerent: quia per obscuritatem sermonis excaecati, dicta Domini non intellexerunt; et ea non intelligendo, non in eum crediderunt; non credendo eum crucifixerunt; atque ita post resurrectionem miraculis, quae in eius nomine fiebant, exterriti, maioris criminis reatu compuncti sunt, et prostrati ad poenitentiam, deinde accepta indulgentia ad obedientiam flagrantissima dilectione conversi; quibusdam autem non profuit illa caecitas ad conversionem. *Remig.* Et quantum ad hoc potest haec sententia sic intelligi, ut in omnibus subaudiatur non hoc modo ne quando oculis videant, et ne quando auribus audiant, et ne quando corde intelligant, et ne quando convertantur, et sanem eos. *Glos.* Sic ergo oculi eorum qui vident, et nolunt credere, sunt miseri; vestri autem, beati; unde sequitur: *Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures vestrae, quia audiunt. Hieron.* Nisi autem supra legissemus auditores ad intelligentiam provocatos, Salvatore dicente: *Qui habet aures audiendi, audiat:* putaremus nunc oculos, et aures, qui beatitudinem accipiunt, corporales intelligi. Sed mihi videntur oculi illi beati qui Christi possunt agnoscere sacramenta, et illae beatae aures, de quibus Isaias *cap. 1.* loquitur: *Dominus apposuit mihi aurem. Glos.* Mens enim est oculus, quia naturali vigore ad intelligendum aliquid dirigitur; auris quia alio docente discit. *Hilar. can. XIII.* Vel Apostolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis, atque auribus contigit Dei salutare visere, et audire, prophetis atque iustis cupientibus videre et audire in plenitudine temporum destinatum; unde sequitur: *Amen quippe dico vobis, quia multi prophetae, et iusti cupierunt videre quae vos videtis, et non viderunt: et audire*

quae vos auditis, et non audierunt. Hieron. Videtur autem huic loco illud esse contrarium quod alibi dicitur *Ioan. 8. Abraham cupivit videre diem meum: vidit et gavisus est. Raban.* Isaias quoque, et Michaeas, et multi alii prophetae viderunt gloriam Domini, qui etiam propterea videntes appellati sunt. *Hieron.* Non autem dixit prophetae, et iusti, sed *multi*: inter multos enim potest fieri, ut alii viderint, alii non viderint: licet et in hoc periculosa sit interpretatio, ut inter sanctorum merita discretionem quamlibet facere videamur, scilicet quantum ad fidem de Christo habitam: ergo Abraham vidit in aenigmate, non vidit in specie. Vos autem impraesentiarum tenetis, et habetis Dominum vestrum, et ad voluntatem interrogatis, et convescimini ei. *Chrysost. hom. 46.* Haec ergo quae Apostoli viderunt, et audierunt, praesentiam suam dicit, miracula, vocem, et doctrinam. In hoc autem non solum malis, sed his qui boni fuerant, eos praeponit: etenim antiquis iustis beatiores eos dicit: quoniam non solum quae Iudaei non viderant hi vident, sed et quae iusti, et prophetae cupierunt videre, et non viderunt. Illi enim fide solum consideraverunt; hi autem visu, et multo manifestius. Vides autem qualiter vetus testamentum copulat novo: non enim si prophetae alieni cuiusdam et contrarii Dei servi fuissent, Christum cupivissent.

3. Vos ergo audite parabolam seminantis: Omnis qui audit verbum regni et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde eius, hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud: non habet autem in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione, et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum Dei audit, et sollicitudo saeculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum et intelligit et fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum aliud vero tricesimum.

3. *Glos.* Dixerat superius, quia Iudaeis non est datum nosse regnum Dei; sed Apostolis; et ideo concludit, dicens: *Vos ergo audite parabolam seminantis*, quibus scilicet committuntur caeli mysteria. *August. super Genes. ad lit. lib. 8. c. 5.* Quod narravit Evangelista, factum est: Dominum scilicet talia locutum fuisse: ipsius autem Domini narratio parabola fuit, de qua numquam exigitur, ut etiam ad litteram facta monstrarentur, quae sermone proferuntur. *Glos.* Unde parabolam exponens, subdit: *Omnis qui audit verbum regni*, idest praedicationem meam, quae ad regnum caelorum valet: *Et non intelligit.* Quomodo autem non intelligat, subiungit: *Venit enim malus* idest diabolus, *et rapit quod seminatum est in corde eius.* Omnis, inquam, qui talis est, *hic est qui secus viam seminatus est.* Notandum est autem, quod seminatum diversis modis accipitur. Dicitur enim et semen seminatum, et ager seminatus: quod utrumque hic invenitur. Ubi enim ait, *Rapit quod seminatum est*, de semine intelligendum est; ubi autem sequitur, *Secus viam seminatus est*, non de semine, sed de loco seminis intelligendum est, idest homine, qui est quasi ager divini verbi semine seminatus. *Remig.* His autem verbis exponit Dominus quid sit semen, verbum scilicet regni, idest evangelicae doctrinae. Sunt enim nonnulli qui verbum Dei nulla cordis devotione suscipiunt; et ideo semen verbi Dei quod in eorum cordibus seminatur, daemones quasi semen viae tritae subito auferunt. Sequitur: *Qui autem est seminatus supra petram, hic verbum audit etc.* Semen enim, seu verbum Dei, quod in petra, idest corde duro et indomito seminatur, fructificare non potest: quia multa est eius duritia, et parvum caeleste desiderium; unde propter nimiam duritiam non habet in se radicem. *Hieron.* Attende autem quod dictum est: *Continuo scandalizatur.* Est ergo aliqua distantia inter eum, qui multis tribulationibus poenisque compellitur Christum negare, et eum qui ad primam persecutionem statim scandalizatur, et corruit: de qua hic loquitur. Sequitur: *Qui autem seminatus est in spinis.* Mihi videtur et illud quod iuxta litteram ad Adam dicitur *Gen. c. 3. Inter spinas et tribulos panem tuum manducabis*, hic significare mystice, quod quicumque saeculi se dederit voluptatibus, curisque istius mundi, panem caelestem, et cibum verum inter spinas comedit. *Raban.* Recte autem spinae vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et quasi strangulando, spirituales virtutum fructus gignere non permittunt. *Hier.* Et eleganter adiunxit: *Fallacia divitiarum suffocat verbum*: blandae enim sunt divitiae, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum huc, illucque circumferuntur, et instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt. Unde et Dominus divites asserit difficulter intrare in regnum caelorum, suffocantibus divitiis verbum Dei, et vigorem virtutum emollientibus. *Remig.* Et sciendum, quia his tribus generibus terrae nequam comprehenduntur omnes qui verbum Dei audire possunt, sed tamen ad salutem perducere non valent. Excipiuntur Gentiles, qui nec audire meruerunt. Sequitur: *Qui vero in terram bonam seminatus est.* Terra bona est fidelis conscientia electorum, sive mens sanctorum, quae verbum Dei cum gaudio, et desiderio et cordis devotione suscipit et inter prospera et adversa viriliter conservat (1) et ad futura perducit; unde sequitur: *Et facit fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum. Hieron.* Et notandum, quod sicut in terra mala tres fuere diversitates, scilicet secus viam, et petrosa, et spinosa loca; sic in terra bona trina diversitas est, centesimi, sexagesimi, et fructus tricesimi. Et in illa autem, et in ista non mutatur substantia, sed voluntas; et (2) tam incredulorum, quam credentium corda sunt, qui semen recipiunt; unde primo dixit: *Venit malus, et rapit quod seminatum est in corde eius*: et secundo, et tertio ait: *Hic est qui verbum audit.* In expositione quoque terrae bonae, *iste est qui audit verbum.* Primum ergo debe-

(1) *Al.* ad fructum perducit. (2) *Al. adest* non.

mus audire, deinde intelligere, post intelligentiam fructus reddere doctrinarum, et facere vel centesimum fructum, vel sexagesimum, sive tricesimum. *August. 21. de civit. Dei cap. 27.* Quidam putant hoc sic esse intelligendum, quod sancti pro suorum diversitate meritorum, alii tricenos homines liberent, alii sexagenos, alii centenos: quod in die iudicii futurum suspicari solent, non post iudicium. Qua opinione quidam cum videret homines impunitatem perversissime pollicentes, eo quod omnes isto modo ad liberationem pertinere posse videantur, respondit, bene potius esse vivendum, ut inter eos quisque reperiatur, qui pro aliis intercessuri sunt liberandis: ne tam pauci sint, ut cito ad numerum suum pervenientes multi remaneant, qui erui iam de poenis illorum intercessione non possint, et in eis inveniatur quisquis sibi spem fructus alieni temeritate vanissima pollicetur. *Remig.* Tricesimum ergo fructum facit, qui fidem sanctae Trinitatis docet; sexagesimum vero qui perfectionem bonorum operum commendat, senario enim numero omnis mundi ornatus completus est; centesimum autem fructum facit, qui vitam aeternam promittit: centenarius enim de laeva transit ad dexteram: per laevam autem vita praesens designatur, per dexteram futura. Aliter semen verbi Dei tricesimum fructum facit, quando bonam cogitationem gignit, sexagesimum quando bonam locutionem, centesimum quando ad fructum boni operis perducit. *August. de quaest. Evan. lib. 1. c. 10. et 11.* Vel aliter: Centesimus fructus est (1) martyrum propter sanctitatem vitae, vel contemptum mortis: sexagenarius virginum propter otium interius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis: solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas: tricesimus vero coniugatorum, quia haec est aetas praeliantium, et ipsi habent acriorem conflictum ne libidinibus superentur. Vel aliter: Confligendum est cum amore temporalium bonorum, ut ratio vincat: aut etiam edomitus, subditusque esse debet, ut cum surgere coeperit, facile reprimatur; aut ita extinctus, ut se omnino nulla ex parte commoveat. Ex quo fit ut ipsam etiam mortem propter veritatem alii fortiter (2) spernant, alii aequanimiter, alii libenter: quae tria genera fructus sunt terrae, tricesimi, sexageni, et centesimi. In horum aliquo genere inveniendus est tempore mortis suae, si quis de hac vita recte cogitat emigrare. *Hieron.* Vel centesimus fructus virginibus, sexagesimus viduis et continentibus, tricesimus sancto matrimonio deputatur. *Hieron. In Apolog. pro lib. adver. Iovin.* Nam ipsa digitorum coniunctio, et quasi molli se osculo complectens, et foederans maritum pingit, et coniugem. Sexaginta ad viduas, eo quod in angustia, et tribulatione sint positae: unde et inferiori digito deprimuntur: (3) quanto maior est difficultas expertae quondam voluptatis illecebris abstinere, tanto maius est praemium. Porro centesimus numerus a sinistra transit ad dexteram, et iisdem quidem digitis non eadem manu circulum faciens, exprimit virginitatis coronam.

4. Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Similе factum est regnum caelorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis imus et colligimus ea? Et ait: Non, ne forte colligentes zizania eradicetis simul et triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum.

4. *Chrysost. hom. 47.* In praecedenti parabola locutus est Dominus de his qui verbum Dei non suscipiunt; hic autem de his qui suscipiunt corruptivum sermonem: etenim hoc est diabolicae machinationis veritati semper errorem inserere; unde dicitur: *Aliam parabolam proposuit illis, dicens. Hieron.* Proposuit autem aliam parabolam, quasi dives paterfamilias invitatos diversis reficiens cibis, ut unusquisque secundum naturam sui stomachi varia alimenta susciperet. Non autem dixit alteram, sed *aliam*: si enim proposuisset alteram, expectare tertiam non poteramus. Praemisit aliam, ut plures sequantur. Quae autem sit parabola, ostenditur cum subditur: *Simile factum est regnum caelorum. Remig.* Regnum caelorum appellat ipsum Filium Dei: quod regnum simile dicitur esse *homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Chrysost. ib.* Deinde modum insidiarum diaboli ostendit, dicens: *Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit.* Demonstrat hic, quod error post veritatem existit, quod et rerum exitus testatur: etenim post prophetas fuerunt pseudoprophetae, et post Apostolos pseudoapostoli, et post Christum Antichristus. Nisi enim diabolus viderit quid imitetur, vel quibus insidietur, non tentat. Quia igitur vidit, quod hic reddit in fructu centum, ille sexaginta, alius triginta, et non poterat rapere, et suffocare quod radicatum erat; per aliam deceptionem insidiatur, interserens sua, multis ea similitudinibus colorans, ut facile surripiat his, qui habiles sunt ad deceptionem. Propter hoc non dicit, quod seminet aliquod aliud semen, sed zizania, quae secundum visum assimilatur quodammodo frumento. Hinc etiam apparet diaboli malignitas: tunc enim seminavit, quando universa erant completa, ut magis noceret agricolae studio. *August. de quaest. Evang. c. 11.* Dicit autem *cum dormirent homines*; quia cum negligentius agerent praepositi Ecclesiae, aut dormitionem mortis acciperent Apostoli, venit diabolus, et superseminavit eos quos malos filios Dominus interpretatur. Sed recte quaeritur, utrum haeretici sint, aut male viventes catholici. Sed quod dicit eos in medio tritici seminatos, quasi videntur illi significari, qui unius communionis sunt. Verum tamen quoniam

(1) *Al.* martyrium. (2) *Al.* subeant. (3) *Al. adest* quia.

agrum ipsum non Ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est, bene intelliguntur haeretici, qui in hoc mundo permiscentur bonis; ut illi qui in eadem fide mali sint, palea potius quam zizania deputentur; quia palea etiam fundamentum habet cum frumento radicemque communem. Schismatici autem videntur spicis corruptis etiam similiores; vel paleis aristarum fractis vel scissis et de segete abiectis. Nec tamen consequens est, ut omnis haereticus, vel schismaticus ab Ecclesia corporaliter separetur; multos enim portat Ecclesia, quia non ita defendunt falsitatem sententiae suae ut intentam multitudinem faciant: quod si fecerint, tunc pelluntur. Cum ergo diabolus aspersis pravis erroribus, falsisque opinionibus superseminasset; hoc est, praecedente nomine Christi, haereses superiecisset, magis ipse latuit, atque occultisssimus factus est; hoc est enim quod dicit, *Et abiit*: quanquam in hac parabola Dominus, sicut in expositione conclusit, non quaedam, sed omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, zizaniorum nomine significasse intelligitur. *Chrysost. ib.* Ex posterioribus autem diligenter haereticorum formam describit, dicens: *Cum autem crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania.* In principio enim haeretici obumbrant seipsos; cum autem multam acceperint libertatem, et in sermone aliquis cum eis participaverit, tunc venaenum effundunt. *August. de quaest. Evang. cap.* 12. Vel aliter: Cum homo spiritalis esse coeperit diiudicans omnia, tunc ei errores incipiunt apparere; discernit enim quicquid audierit, aut legerit abhorrere a regula veritatis; sed donec in eisdem perficiatur spiritualibus, potest eum movere quare sub nomine Christiano tam multae haereticorum extitere falsitates; unde sequitur: *Accedentes autem servi patrisfamilias dixerunt ei: Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania?* Utrum autem ipsi sint servi, quos postea messores appellat, an quia in expositione parabolae messores dicit esse Angelos; nec (1) quisquam dicere facile ausus fuerit Angelos nescisse, quis zizania superseminaverit; magis oportet intelligi, homines ipsos fideles servorum nomine hoc loco signatos. Nec mirum si et bonum semen ipsi dicuntur: ex diversis enim significationibus una res diversas similitudines recipit; sicut et de se ait, quod ipse sit ianua, quod ipse sit pastor. *Remig.* Accedunt autem ad Deum sine corpore, sed corde et mentis desiderio; quo docente intelligunt, diaboli calliditate hoc esse factum; unde sequitur: *Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Hieron.* Diabolus propterea inimicus homo appellatur, qui (2) Deus esse desiit: et in nono Psalmo scriptum est de eo: *Exurge Domine, non confortetur homo.* Quamobrem non dormiat qui Ecclesiae praepositus est, ne per illius negligentiam inimicus homo superseminet zizania, hoc est haereticorum dogmata. *Chrysost. ib.* Inimicus autem vocatur propter iacturam, quam infert hominibus: vexatio enim facta est non ab inimicitia, quae est ad nos, sed quae est ad Deum. *August. de quaest. Evan. c. 12.* Cum autem servi Dei cognoverint, hanc excogitasse diabolum fraudem, cum contra tanti nominis auctorem nihil se valere sentiret, ut fallacias suas eodem nomine obtegeret; potest sibi suboriri voluntas, ut tales homines de rebus humanis auferant, si aliquam temporis habeant facultatem; sed utrum facere debeant, iustitiam Dei consulunt; unde sequitur: *Servi autem dixerunt: Vis imus, et colligimus ea? Chrysost. ib.* Ubi intuenda est servorum diligentia, et dilectio; etenim festinant zizania evellere; quod monstrat eorum de semine sollicitudinem; ad hoc enim solum respiciunt, non ut aliquis puniatur, sed ut seminata non pereant. Quid autem Dominus responderit, subditur: *Et ait: Non. Hieron.* Datur enim locus poenitentiae, et monemur, ne cito amputemus fratrem: quia fieri potest, ut ille qui hodie noxio depravatus est dogmate, cras resipiscat, et defendere incipiat veritatem; unde subditur: *Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul et triticum. August. ib.* In quo eos patientissimos, et tranquillissimos reddit: hoc enim dicitur, quia boni dum adhuc infirmi sunt, opus habent in quibusdam malorum commixtione, sive ut per eos exerceantur, sive ut eorum comparatione magna illis exhortatio fiat, et invitentur ad melius. Aut forte simul eradicatur triticum, cum auferuntur zizania; quia multi primo zizania sunt, et postea triticum fiunt: qui nisi patienter, cum mali sint, tolerentur, ad laudabilem mutationem non perveniunt; itaque si evulsi fuerint, simul eradicatur et triticum; quod futuri essent si eis parceretur. Ideo dicit tales non esse auferendos de hac vita, ne cum malos conatur interficere, bonos interficiat, quod forte futuri sint; aut bonis obsit, quibus et invitis utiles sunt. Sed tunc opportune hoc fiet, cum iam de fine non restat, vel tempus commutandae vitae, vel proficiendi ad veritatem ex occasione, atque comparatione alieni erroris; et ideo subdit: *Sinite utraque crescere usque ad messem*, idest usque ad iudicium. *Hieron.* Videtur autem hoc esse contrarium illi praecepto: *Auferte malum de medio vestrum.* Si enim prohibetur eradicatio, et usque ad messem tenenda est patientia, quomodo eiiciendi sunt quidam de medio nostrum? Sed inter triticum et zizania, quod nos appellamus lolium, quamdiu herba est, et necdum calamus venit ad spicam, grandis similitudo est et in discernendo aut nulla aut difficilis distantia. Primo monet ergo Dominus, ne verbi quod ambiguum est, cito sententiam proferamus; sed Deo iudici reservemus, ut cum dies iudicii venerit, ille non suspicionem criminis, sed manifestum reatum de sanctorum cetu eiiciat. *August. cont. ep. Parm. lib. 3. cap. 2.* Cum enim quisque Christianorum intus in Ecclesia constitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc, ubi periculum schismatis non timetur, cum dilectione non ad eradicandum, sed ad corrigendum. Quod si se non agnoverit, neque poenitendo correxerit, ipse foris exiet et per propriam voluntatem ab Ecclesiae communione dirimetur; unde Dominus cum dixisset: *Sinite utraque crescere usque ad messem*, subiunxit causam, dicens: *Ne forte cum vultis colligere zizania, eradicetis simul et triticum*: ubi satis ostendit cum metus iste non subest, sed omnino de frumentorum stabilitate certa securitas manet, idest quando ita cuiusque crimen notum est, et omnibus execrabile appa-

(1) *Al.* quicquam. (2) *Al.* quia.

ret, ut vel nullos prorsus, vel non tales habeat defensores, propter quos possit schisma contingere; non dormiat severitas disciplinae, in qua tanto est efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior fuerit observatio caritatis. Cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nihil aliud boni restat, quam dolor et gemitus. Sic igitur misericorditer corripiat homo quod potest; quod autem non potest, patienter ferat; et ex dilectione gemat, atque lugeat, donec ille desuper emendet, et corrigat, atque usque ad messem differat eradicare zizania, et paleam ventilare. Turba autem iniquorum, cum facultas est in populis promendi sermonem, generali obiurgatione ferienda est: et maxime si occasionem, atque opportunitatem praebuerit aliquod Domini desuper flagellum, quo eos appareat pro suis meritis vapulare: tunc enim aures humiles praebet (1) emendari sermonem calamitatis auditorum, et facilius in gemitum confitendi, quam in murmura resistendi, afflicta corda compellit: quamquam etsi nulla calamitas tribulationis premat, cum facultas detur, utiliter corripitur in multitudine multitudo; nam sicut separata saevire, sic in ipsa congregatione obiurgata gemere consuevit. *Chrysost. ib.* Hoc autem dixit Dominus prohibens occisiones fieri: neque enim oportet interficere haereticum, quia praelium inexpiabile in orbem terrarum induceretur; et ideo dicit: *Ne eradicetis simul cum eis frumentum*, idest si moveretis arma, et occideritis haereticos, necesse est multos sanctorum simul submitti. Non ergo detinere haereticos, et abscindere liberam eorum propalationem, et synodos et studia dissolvere prohibet, sed interficere, et occidere. *August. ad Vincent. epist. 48. circa med.* Haec autem primitus mea sententia erat, neminem ad unitatem Christi esse cogendum: verbo enim agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos haberemus, quos apertos haereticos noveramus. Sed haec opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis: harum enim legum error quibus promulgandis reges serviunt Domino in timore, ita profuit ut nunc alii dicant: Iam hoc volebamus; sed Deo gratias, qui nobis occasionem praebuit, et dilationum morulas amputavit. Alii dicant: Hoc esse verum iam sciebamus, sed nescio qua consuetudine tenebamur: gratias Deo, qui vincula nostra dirupit. Alii dicant: Nesciebamus hoc esse veritatem, nec eam discere volebamus, sed ad eam cognoscendam metus fecit intentos: gratias Domino qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit. Alii dicant: Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, nisi intraremus, nec intraremus, nisi cogeremur: gratias Deo qui praedicationem nostram flagello abstulit: expertos docuit, quam vana et inania de Ecclesia sua mendax fama iactaverit. Alii dicant: Putabamus quidem nihil interesse, ubi fidem Christi teneremus, sed gratias Domino, qui nos a divisione collegit, et hoc uni Deo congruere ut in unitate colatur, ostendit. Serviant ergo reges terrae Christo leges edendo pro Christo. *August. epist. 192. ad Bonif. com.* Quis autem vestrum velit non solum aliquem haereticorum perire, verum etiam aliquid perdere? Sed aliter non meruit habere pacem domus David, nisi Absalon filius eius in bello, quod contra patrem gerebat, fuisset extinctus: quamvis magna cura mandaverit suis, ut eum quantum possent vivum, salvumque servarent, et esset cui poenitenti paternus affectus ignosceret. Quid autem ei restitit, nisi perditum flere, et sui regni pace acquisita, suam moestitiam consolari? Sic ergo catholica mater Ecclesia, si aliquorum perditione tam multos ceteros colligit, dolorem materni cordis lenit, et sanat tantorum liberatione populorum. Ubi est autem quod isti clamare consueverunt, liberum est credere, vel non credere? Cui vim Christus intulit? Quem coegit? Ecce habent Apostolum Paulum: Agnoscant in eo prius cogentem Christum, et postea docentem; prius ferientem, et postea consolantem. Mirum autem est quomodo ille qui poena corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit. Cur ergo non cogeret Ecclesia perditos filios ut redirent, si perditi filii coegerunt alios ut perirent? Sequitur: *Et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum. Remig.* Messis autem appellatur tempus metendi: per messem vero designatur dies iudicii, in quo separandi sunt boni a malis. *Chrysost. ib.* Sed propter quid dicit, *Colligite primum zizania*, ut non timeant boni, quasi simul cum zizaniis tollatur frumentum. *Hieron.* Quod autem dicit zizaniorum fasciculos igni tradi, et triticum congregari in horrea, manifestum est haereticos quosque et hypocritas gehennae ignibus concremandos; sanctos vero qui appellantur triticum, horreis, idest caelestibus mansionibus recipi. *August. de quaest. Evan. cap. 12.* Quaeri autem potest, cur non unum fascem, aut unum acervum zizaniorum fieri dixerit, nisi forte propter varietatem haereticorum, non solum a tritico, sed etiam a seipsis discrepantium, ipsa uniuscuiusque haereses, in quibus sigillatim sua communione disiuncti sunt, nomine fasciculorum designavit, ut etiam tunc incipiant alligari ad comburendum, cum a catholica communione segregati, suas proprias quasi Ecclesias habere coeperint, ut combustio eorum sit in fine saeculi, non alligatio fasciculorum. Sed si ita esset, non tam multi resipiscendo, et in catholicam Ecclesiam remeando ab errore discederent. Quapropter alligatio fasciculorum in fine profutura est, ut non confuse, sed pro modo perversitatis suae uniuscuiusque erroris pertinacia puniatur. *Raban.* Et notandum, quod ubi dicit, *Seminavit bonum semen*, notat bonam voluntatem, quae in electis est: ubi vero dicit, *Inimicus venit*, cautelam habendam intimare voluit, (2) de qua crescentibus zizaniis quasi patienter ferens ait, *Inimicus homo hoc fecit*, patientiam nobis commendavit: ubi vero ait, *Ne forte colligentes zizania*, donavit nobis discretionis exemplum; quando autem subiungit, *Sinite utraque crescere usque ad messem*, commendavit longanimitatem; ad ultimum iustitiam cum dicit: *Alligate ea in fasciculos, ad comburendum.*

5. Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum caelorum grano synapis, quod

(1) *Al.* emendantis sermonis calamitas.

(2) *Al.* quando autem.

accipiens homo seminavit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus seminibus. Cum autem creverit, maius est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres caeli veniant et habitent in ramis eius.

5. *Chrysost. hom. 47.* Quia Dominus dixerat, quod de semine tres partes pereunt, et salvatur una; et in ipsa rursus quae salvatur, multa efficitur iactura propter zizania, quae superseminatur; ne dicerent: Qui ergo erunt, et quanti fideles? Consequenter hunc timorem aufert per parabolam synapis; et ideo dicitur: *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum caelorum grano synapis. Hieron.* Regnum caelorum praedicatio Evangelii est, et notitia Scripturarum, quae ducit ad vitam, de qua dicitur ad Iudaeos *infr. 21. Auferetur a vobis regnum Dei.* Huiusmodi ergo regnum caelorum est simile grano synapis. *Aug. de quaest. Evan. l. 1. q. 12.* Granum namque synapis ad fervorem fidei pertinet, vel eo quod dicatur venaena expellere (1). Sequitur: *Quod accipiens homo seminavit in agro suo. Hieron.* Homo qui seminat in agro suo, a plerisque Salvator intelligitur, qui in animis credentium seminat; ab aliis ipse homo seminans in agro suo idest in corde suo. Quis autem est iste qui seminat, nisi sensus noster et animus, qui suscipiens granum praedicationis, et fovens sementem humore fidei facit in agro sui pectoris pullulare? Sequitur: *Quod minimum quidem est omnibus seminibus.* Praedicatio Evangelii minima est omnibus disciplinis: ad primam quidem doctrinam fidem non habet veritatis: hominem Deum, Deum mortuum, et scandalum crucis praedicans. Confer huiusmodi doctrinam dogmatibus philosophorum, et libris eorum, et splendori eloquentiae, compositionique sermonum, et videbis quanto minus sit ceteris seminibus semen Evangelii. *Chrysost. ib.* Vel minimum est semen Evangelii, quia discipuli universis erant imbecilliores; sed tamen quia magna erat virtus in eis, expansa est eorum praedicatio ubique terrarum; et ideo sequitur: *Cum autem creverit, maius est omnibus oleribus*, idest dogmatibus. *August. ibid.* Dogmata autem sunt placita sectarum, idest ut placuit sectis. *Hieron.* (2) Philosophorum enim dogmata cum creverint, nihil mordax, nihil vitale demonstrant, totum flaccidum, marcidumque ebullit in olera, et in herbas, quae cito arescunt et corruunt. Praedicatio autem evangelica quae parva videbatur in principio, cum vel in animam credentis, vel in totum mundum sata fuerit, non exurgit in olera, sed crescit in arborem, ita ut volucres caeli, quas vel animas credentium, vel fortitudines Dei servitio mancipatas sentire debemus, veniant, et habitent in ramis eius; unde sequitur: *Et fit arbor, ita ut volucres caeli veniant, et habitent in ramis eius.* Ramos puto evangelicae arboris, qui de grano synapis creverunt, dogmatum esse diversitates, in quibus supradictarum volucrum unaquaeque requiescit. Assumamus et nos pennas columbae, ut ad altiora volitantes, possimus habitare in ramis huius arboris, et nidos nobis facere doctrinarum, terrenaque fugientes ad caelestia festinare. *Hilar. can. XIII.* Vel grano synapis seipsum Dominus comparavit, acri semini, et omnium seminum minimo, cuius virtus pressuris accenditur. *Greg. 19. Moral. cap. 1.* Ipse quidem est granum synapis, qui in horto sepulturae plantatus, arbor magna surrexit: granum namque fuit cum moreretur, arbor cum resurgeret; granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam maiestatis. *Hilar. ib.* Granum igitur hoc postquam in agro seminatum fuit, idest ubi a populo comprehensus, et traditus morti, tamquam in agro fuit satione quadam corporis consepultus, ultra mensuram omnium olerum excrevit, et universam prophetarum gloriam excedit. Oleris enim (3) vitae tamquam aegroto Israel data est praedicatio prophetarum; sed iam in ramis arboris caeli volucres inhabitant, Apostolos scilicet ex Christi virtute protensos, et mundum inumbrantes in ramis intelligimus, in quo Gentes in spem vitae advolabunt, et aurarum turbine, idest diaboli spiritu, flatuque vexatae, tanquam in ramis arboris conquiescent. *Gregor. ib.* In istis etiam ramis volucres requiescunt, quia sanctae animae quae quibusdam virtutum pennis a terrena cogitatione se sublevant, in eorum dictis, atque consolationibus ab huiusmodi fatigatione vitae respirant.

6. Aliam parabolam locutus est eis, dicens: Simile est regnum caelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum.

6. *Chrysost. hom. 47.* Ad idem ostendendum Dominus apponit parabolam de fermento; unde dicitur: *Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum caelorum fermento*; quasi dicat: Sicut fermentum multam farinam transmutat in suam virtutem, ita et vos totum mundum transmutabitis. Et vide Christi prudentiam; ea enim quae sunt naturae inducit, demonstrans, quoniam sicut illa possibile est fieri, ita et hoc. Non autem dixit, quod posuit simpliciter, sed *abscondit*, ac si diceret; Ita et vos cum subiecti fueritis impugnatoribus vestris, tunc eos superabitis. Et sicut fermentum suffoditur quidem, non autem destruitur, sed paulatim ad suum habitum omnia transmutat; sic et in praedicatione vestra continget. Non itaque quia multas dixi superventuras vobis vexationes timeatis: ita enim fulgebitis et omnes superabitis. Tria autem sata hic pro multis posuit: hunc enim numerum determinatum pro multitudine indeterminata accepit. *Hieron.* Satum autem est genus mensurae iuxta morem provinciae Palestinae, unum modium, et dimidium accipiens. *August. de quaest. Evan. lib. 1. c. 12.* Vel fermentum dicit dilectionem, eo quod fervescere facit, et excitat; mulierem, sapientiam dicit. In farinae autem satis tribus intelliguntur, vel tria illa in homine, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente; vel tria illa fructifera, centesimum, sexagesimum, et tricesimum: vel tria illa genera hominum Noe, Daniel, et Iob. *Raban.* Dicit autem: *Donec fermentatum est to-*

(1) *Al. Addit P. Nicolai* idest omnia dogmata pravitatis.
(2) *Al.* pharisaeorum.
(3) *Al.* vice.

tum quia caritas in nostra mente recondita eo usque crescere debet, ut totam mentem in sui perfectionem commutet, quod hic inchoatur, in futuro vero perficitur. *Hieron.* Vel aliter: Mulier ista, quae fermentum accipit et abscondit, praedicatio mihi videtur Apostolica, vel Ecclesia de diversis Gentibus congregata. Haec tollit fermentum, intelligentiam scilicet Scripturarum, et abscondit illud in farinae satis tribus, ut spiritus, anima, et corpus in unum redacta, non discrepent inter se. Vel aliter: Legimus in Platone tria esse in anima, rationale, irascibile, et concupiscibile: et nos ergo si acceperimus fermentum evangelicum sacrarum Scripturarum, in ratione possideamus prudentiam, in ira odium contra vitia, in desiderio cupiditatem virtutum: et hoc totum fiet per evangelicam doctrinam, quam nobis mater Ecclesia praestitit. Dicam et quorundam intelligentiam mulierem istam et ipsi Ecclesiam interpretantur, quae fidem hominis farinae satis tribus commiscuit, scilicet credulitati Patris, et Filii, et Spiritus S: cum in unum fuerit fermentata, non nos ad triplicem Deum, sed ad unius divinitatis perducit notitiam: pius quidem sensus; sed numquam parabolae, et dubia aenigmatum intelligentia possunt ad auctoritatem dogmatum proficere. *Hil. ib.* Vel aliter: Fermento se Dominus comparavit: fermentum enim de farina est, quod virtutem acceptam acervo sui generis reddit. Hoc autem fermentum acceptum mulier synagoga, scilicet per iudicium mortis abscondit: hoc autem in farinae mensuribus tribus, idest legis, prophetarum, Evangeliorum aequalitate coopertum, omnia unum fecit, ut quod lex constituit, prophetae nuntiaverunt, idipsum Evangeliorum profectionibus expleatur, quamquam ad trium Gentium vocationem, ex Sem, Cham, et Iaphet, tres mensuras farinae esse referendas sensisse multos memini. Sed nescio, an hoc ita opinari ratio permittat; cum etsi omnium Gentium vocatio sit, in his tamen Christus non absconditus sit, sed ostensus, et in tanta infidelium multitudine non fermentatum est totum.

7. Haec omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.

7. *Chrysost. hom. 48.* Post praemissas parabolas, ne aliquis opinaretur, quod Christus nova induceret, induxit Evangelista prophetam etiam hunc praedicentem doctrinae modum; et ideo dicit: *Haec omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas.* Marcus autem ait *c. 4.* Quoniam sicut poterant audire, loquebatur eis sermonem in parabolis. Unde non mireris si de regno disputans, grani et fermenti meminit: hominibus enim loquebatur idiotis, et indigentibus ab his induci. *Remig.* Parabola graece, latine dicitur similitudo, per quam veritas demonstratur: ostendit quippe in ipsa similitudine quasdam figuras verborum, et imagines veritatis. *Hieron.* Non autem discipulis, sed turbis parabolas loquebatur, et usque hodie turbae in parabolis audiunt; et ideo dicitur: *Et sine parabolis non loquebatur eis. Chrysost. ib.* Quamvis enim multa sine parabolis non turbis dixerit, sed tamen tunc nihil. *August. de quaest. Evang. c. 14.* Vel hoc dicitur, non quia nihil proprie locutus est, sed quia nullum fere sermonem explicavit, ubi non per parabolam aliquid significaverit; quamvis in eo aliqua et proprie dixerit, ita ut saepe inveniatur totus sermo eius parabolis explicatus; totus autem proprie dictus nullus inveniatur. Explicatos autem sermones dico, quando ex aliqua occasione rerum incipit loqui, quousque terminet quidquid ad ipsam rem pertinet, et transeat ad aliud. Nonnumquam sane alius Evangelista contexit, quod alius diversis temporibus dictum indicat: non enim omnino secundum rerum gestarum ordinem, sed secundum suae quisque recordationis facultatem, narrationem quam exorsus est, ordinavit. Quare autem in parabolis loqueretur, manifestat Evangelista, cum subdit: *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. Hieron.* Hoc testimonium de LXXVII. Psalmo sumptum est. Legi in nonnullis codicibus eo loco ubi nos posuimus et vulgata editio habet: *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem*, ubi scriptum est, *Per Isaiam prophetam dicentem. Remig.* Unde Porphyrius obiecit fidelibus. Evangelista vester tantae insipientiae fuit, ut quod reperitur in Psalmis, ipse deputaverit Isaiae. *Hieron.* Quia ergo minime inveniebatur in Isaia, arbitror postea a prudentibus viris esse sublatum. Sed mihi videtur in principio ita editum. Quod scriptum est per Asaph prophetam dicentem. Septuagesimus enim septimus psalmus, de quo sumptum est hoc testimonium, *Asaph prophetae inscribitur*; et primum scriptorem non intellexisse Asaph; et putasse scriptoris vitium, atque emendasse nomen Isaiae, cuius vocabulum manifestius erat. Sciendum est itaque, quod non solum David, sed etiam ceteri quorum in Psalmis et Hymnis et canticis Dei, praescripta sunt nomina, prophetae sunt appellandi, Asaph videlicet et Idithum, et Heman Esraites, et reliqui quos Scriptura commemorat, quodque in persona Domini dicitur: *Aperiam in parabolis os meum.* Considerandum attentius, et inveniemus describi egressum Israelis ex Aegypto, et omnia signa narrari, quae in Exodi continentur historia: ex quo intelligimus universa illa, quae ibi scripta sunt, parabolice sentienda, et manifestare abscondita sacramenta; hoc enim se Salvator edicturum se esse promittit, dicens: *Aperiam in parabolis os meum. Glos.* Quasi diceret: Qui prius locutus sum per prophetas, modo in propria persona aperiam os meum in parabolis, et eructabo de thesauro mei secreti sive emittam mysteria quae abscondita erant a constitutione mundi.

8. Tunc dimissis turbis venit in domum, et accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait: Qui seminat bonum semen est Filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni, zizania autem filii sunt nequam. Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero consummatio sae-

culi est. Messores autem Angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania et igni comburuntur, sic erit in consummatione saeculi. Mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

8. *Chrysost. hom. 48.* Locutus fuerat Dominus turbis in parabolis, ut eos ad interrogandum induceret, et quamvis multa in parabolis dixisset, nullus tamen eum interrogavit; et ideo eos dimisit; unde sequitur: *Tunc dimissis turbis venit in domum.* Nullus autem eum scribarum sequitur; unde manifestum est, quod propter nihil aliud prius sequebantur, quam ut eum caperent in sermone. *Hieron.* Dimittit autem turbas et domum revertitur, ut accedant ad eum discipuli, et secreto interrogent quae populus nec merebatur audire, nec poterat. *Raban.* Mystice autem dimissa turba tumultuantium Iudaeorum ingreditur Ecclesiam Gentium, et ibi fidelibus exponit sacramenta caelestia; unde sequitur: *Et accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Chrysost. ib.* Cum aliquando volentes discere, formidaverint interrogare, nunc libere interrogant et confisi sunt, quoniam audierant: *Vobis datum non est nosse mysterium regni Dei;* ideoque singulariter interrogant, non multitudinem aemulantes, quibus non erat datum. Dimittunt autem parabolam fermenti et synapis ut manifestiores: interrogant autem de parabola zizaniorum, quae habet convenientiam ad praemissam parabolam de semine, et aliquid amplius ostendit. Dominus autem quae esset parabola, exponit; unde sequitur: *Qui respondens ait eis: Qui seminat bonum semen est Filius hominis. Remig.* Ideo autem Dominus se Filium hominis appellavit, ut hoc indicio nobis exemplum humilitatis relinqueret: sive quia futurum erat ut haeretici negarent eum verum hominem esse; sive ut per humanitatis fidem possumus conscendere ad divinitatis cognitionem. Sequitur: *Ager autem est mundus. Glos.* Cum autem ipse sit qui seminat agrum suum, manifestum est, quod praesens mundus est eius. Sequitur: *Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Remig.* Idest Sancti et electi viri qui inter filios regni computantur. *August. contra Faus. lib. 18. c. 5.* Zizania autem exponit Dominus non aliqua falsa veris Scripturis immissa, sicut Manichaeus interpretatur, sed homines filios maligni, idest imitatores diabolicae falsitatis; unde sequitur: *Zizania autem sunt filii nequam*: per quos omnes impios et malignos vult intelligi. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 51.* Omnis autem immunditia in segete *zizania* dicuntur. Sequitur: *Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Chrysost ib.* Etenim hoc diabolicae est machinationis, veritati semper inserere errorem. Sequitur: *Messis vero consummatio saeculi est:* Alio autem loco ait, de Samaritanis loquens *Ioan. 4. Levate oculos vestros et considerate regiones, quoniam iam albae sunt ad messem.* Et rursus *Matt. 9. Messis quidem multa; operarii autem pauci*, in quibus verbis messem dicit iam adesse. Qualiter ergo hic eam dicit esse futuram? Sed sciendum, quod in alia significatione messem dicit; unde et ibi dicit *Ioan. 4. Quod alius est qui seminat et alius qui metit;* hic autem eundem dicit esse, qui seminat et qui metit; quoniam ibi non ad sui differentiam, sed Apostolorum prophetas induxit. Etenim ipse Christus per prophetas seminavit Iudaeis et Samaritanis. Idem ergo nominat *semen et messem* secundum aliud et aliud. Cum enim de obedientia loquatur, et persuasione ad fidem tunc vocat *messem*; sicut in quo totum perficitur: sed cum inquirit de fructu auditionis verbi Dei, tunc *consummationem* dicit *messem*; sicut hic. *Remig.* Per messem enim designatur dies iudicii, in quo separandi sunt boni a malis; quod fiet ministerio Angelorum: unde infra dicitur *cap. 25.* quod *veniet Filius hominis cum Angelis suis iudicare*: propter quod sequitur: *Messores autem Angeli sunt.* Sequitur: *Sicut ergo zizania colliguntur, et igni comburuntur, sic erit in consummatione saeculi. Mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem. August. lib. 20. de civ. Dei. cap. 9.* Numquid de regno illo ubi sunt nulla scandala? De regno ergo isto eius quod est hic, scilicet Ecclesia colligentur. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 11.* Quod autem primo separantur zizania, hoc est quia tribulatione praecedente separabuntur impii a piis, quod per bonos Angelos intelligitur fieri: quia officia vindictae possunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo iudex; officia vero misericordiae mali implere non possunt. *Chrysost. ib.* Vel potest intelligi de regno caelestis Ecclesiae, et tunc ostenditur hic duplex poena, videlicet quod excidunt a gloria, in hoc quod dicit: *Et colligent de regno eius omnia scandala*, scilicet ne scandala in regnum eius intrent; et quod comburuntur, in hoc quod subdit, *Et mittent eos in caminum ignis. Hieron.* Omnia autem scandala referuntur ad zizania: hoc autem quod dicit: *Et colligent de regno eius omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem.* Inter Haereticos et Schismaticos, qui faciunt iniquitatem voluit distinguere; ut per eos qui faciunt scandala intelligantur Haeretici; per eos vero qui faciunt iniquitatem, intelligantur Schismatici. *Glos.* Vel aliter: Per *scandala* possunt intelligi illi, qui praebent proximo occasionem offensionis aut ruinae; per *facientes iniquitatem* quicumque peccantes. *Raban.* Observa quod dicit, *Et eos qui faciunt iniquitatem*, non qui fecerunt; quia non qui conversi sunt ad poenitentiam, sed solum qui permanent in peccatis, aeternis cruciatibus mancipandi sunt. *Chrysost. ib.* Vide autem ineffabilem Dei amorem ad homines. Est enim ad beneficia promptus, et ad poenam tardus. Cum enim seminat, per seipsum seminat; cum autem punit, per alios; mittit enim ad hoc Angelos suos. Sequitur: *Ibi erit fletus et stridor dentium. Remig.* His verbis demonstratur vera corporum resurrectio: nihilominus ostenditur per hoc duplex poena inferni, scilicet nimii caloris et nimii frigoris: sicut autem scandala referuntur ad zizania, ita iusti reputantur in filios regni, de quibus sequitur, *Tunc iusti fulgebunt, sicut sol in regno Patris eorum*: in praesenti enim saeculo fulget lux Sanctorum coram hominibus; post consummationem autem mundi ipsi iusti fulgebunt, sicut sol in regno Patris sui. *Chry-*

sost. ib. Non quia ita solum sicut sol, sed quia hoc sidere aliud magis luculentum non noscimus, cognitis nobis utitur exemplis. *Remig.* Quod autem dicit, *Tunc fulgebunt*, intelligendum est quia et nunc fulgent in exemplum aliorum: *Qui habet aures audiendi, audiat. Raban.* Idest, qui habet intellectum intelligat, quia mystice haec omnia intelligenda sunt.

9. Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et prae gaudio illius vadit et vendit universa quae habet, et emit agrum illum.

9. *Chrysost. hom. 48.* Parabolae quas supra Dominus posuerat de fermento et synapi, ad virtutem evangelicae praedicationis referuntur, quoniam superabit orbem terrarum: nunc autem ut pretiositatem, et magnificentiam eiusdem ostenderet, proponit parabolam de thesauro et margarita, dicens: *Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro*: praedicatio enim Evangelii occultata est in mundo; et si non vendideris omnia, non emes eam, et cum gaudio hoc oportet facere; unde sequitur, *Quem qui invenit homo, abscondit. Hilar. can. XIII.* Hic quidem thesaurus gratis invenitur: Evangeliorum enim praedicatio in abscondito est: sed utendi et possidendi huiusmodi thesauri cum agro potestas non potest esse sine pretio, quia caelestes divitiae non sine damno saeculi possidentur. *Hieron.* Quod autem abscondit, non de invidia facit, sed more servantis et nolentis perdere abscondit in corde, quem pristinis praetulit facultatibus. *Gregor. hom. Evang. 11.* Vel aliter: Thesaurus in agro absconditus est caeleste desiderium. Ager vero in quo thesaurus absconditur, est disciplina studii caelestis; quem scilicet thesaurum cum invenit homo, abscondit, scilicet ut servet, quia studium caelestis desiderii a malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humanis laudibus non abscondit: in praesenti etenim vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergimus. Maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Depraedari ergo desiderant, qui thesaurum publice portant in via. Hoc autem dico, non ut proximi nostri opera nostra bona non videant, sed ut per hoc quod agimus, laudes exterius non quaeramus. Caelorum autem regnum idcirco terrenis rebus simile dicitur, ut ex his quae animus novit, surgat ad incognita, quae non novit; ut per hoc, quod scit notum diligere, discat et ignotum amare. Sequitur: *Et prae gaudio illius vadit et vendit universa quae habet, et emit agrum illum.* Agrum profecto venditis omnibus comparat, qui voluptatibus carnis renuntians, cuncta sua terrena desideria per disciplinae caelestis custodiam calcat. *Hieron.* Vel thesaurus iste, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi, aut Deus Verbum est, qui in carne Christi videtur absconditus; aut sanctae Scripturae, in quibus reposita est notitia Salvatoris. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 13.* Hunc autem thesaurum dixit in agro absconditum, scilicet duo testamenta in Ecclesia; quae cum quis ex parte intellectus attigerit, sentit illic magna latere, et vadit et vendit omnia sua et emit illum, idest contemptu temporalium comparat sibi otium ut sit dives cognitione Dei.

10. Iterum, simile est regnum caelorum homini negotiatori, quaerenti bonas margaritas. Inventa autem una pretiosa margarita, abiit et vendidit omnia quae habuit, et emit eam.

10. *Chrysost. hom. 48.* Evangelica praedicatio non solum factum multiplex praebet ut thesaurus, sed et pretiosa est ut margarita. Unde post parabolam de thesauro ponit parabolam de margarita, dicens: *Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas.* In praedicatione enim duo oportet adesse, scilicet ab huius vitae negotiis separari, et vigilantem esse quod negotiatio designat; una autem est veritas et non partita, et propter hoc una margarita dicitur inventa: et sicut qui margaritam habet, ipse quidem novit quod dives est, aliis vero non est cognitus, multoties eam manu detinens propter eius parvitatem, ita est in praedicatione Evangelii: qui enim eam detinent, sciunt se divites esse: infideles autem hunc thesaurum nescientes, divitias nostras ignorant. *Hieron.* Bonae autem margaritae possunt intelligi lex et prophetae. Audi ergo Marcion et Manicheae, quod bonae margaritae sunt lex et prophetae. Una ergo pretiosissima margarita est scientia Salvatoris, et sacramentum passionis et resurrectionis illius; quod cum invenerit homo negotiator similis Pauli Apostoli, omnia legis prophetarumque mysteria et observationes pristinas in quibus inculpate vixerat, quasi purgamenta contemnit, ut Christum lucrifaceret: non quod inventio bonae margaritae condemnatio sit veterum margaritarum, sed quod comparatione eius omnis alia gemma sit vilior. *Glos.* Vel per margaritam pretiosam intelligitur caelestis vitae dulcedo, quam inventam omnia vendens emit; quia qui caelestis vitae dulcedinem, inquantum possibilitas admittit, perfecte cognoverit, ea quae in terris amaverat, libenter cuncta derelinquit; deforme conspicitur quidquid de terrenae rei placebat specie, quia sola pretiosae margaritae claritas fulget in mente. *August. de quaest. Evang. cap. 12.* Vel homo cum quaerat bonas margaritas, invenit unam pretiosam; quia quaerens homines bonos, cum quibus utiliter vivat, invenit unum sine peccato Iesum Christum; aut praecepta quaerens, quibus servatis, cum hominibus recte conversetur, invenit dilectionem proximi, in quo uno dicit Apostolus omnia contineri; aut bonos intellectus quaerens, invenit illud verbum quo cuncta continentur, *In principio erat verbum Ioan. 1.* Quod est lucidum candore veritatis et solidum firmitate aeternitatis, et undique sibi simile pulchritudine veritatis; qui Deus penetrata testudine intelligendus est. Quodlibet vero illorum trium sit, vel si aliud occurrere potuerit, quod margaritae unius pretiosae nomine significetur, pretium eius est nos ipsi, qui ad eam possidendam non sumus liberi, nisi omnibus pro nostra liberatione contemptis, quae temporaliter possidentur. Venditis enim rebus nostris, nullum aliud pretium maius accipimus quam nos ipsos: quia talibus implicati, nostri non eramus, ut rursus nos pro illa margarita demus: non quia tantum valet, sed quia plus dare non possumus.

11. Iterum, Simile est regnum caelorum sa-

genae missae in mare et ex omni genere piscium congreganti, quam cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exibunt Angeli, et separabunt malos de medio iustorum, et mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus et stridor dentium.

11. *Chrysost. hom. 48.* Postquam per praedictas parabolas evangelicam praedicationem commendaverat, ut non confidamus in praedicatione solum, neque fidem nobis aestimemus sufficere ad salutem, aliam parabolam terribilem subdit, dicens: *Iterum simile est regnum caelorum sagenae missae in mare. Hieron.* Impleto enim Ieremiae vaticinio dicentis *ca. 16. Ecce ego mittam ad vos piscatores multos*: postquam autem audierunt Petrus et Andreas, Iacobus et Ioannes *Matt. 4. Sequimini me, faciam vos piscatores hominum*: contexuerunt sibi ex veteri et novo testamento, sagenam evangelicorum dogmatum, et miserunt eam in mare huius saeculi; quae usque hodie in mediis fluctibus tenditur, capiens de salsis et amaris gurgitibus, quicquid inciderit; idest bonos homines et malos; et hoc est quod subdit: *Et ex omni genere piscium congreganti. Greg. hom. 11. in Mat.* Vel aliter: Sancta Ecclesia sagenae comparatur, quia et piscatoribus est commissa, et per eam quisque ad aeternum regnum a praesentis saeculi fluctibus trahitur, ne aeternae mortis profundo mergatur; quae ex omni genere piscium congregat, quia ad peccatorum veniam sapientes et fatuos, liberos et servos, divites et pauperes, fortes et infirmos vocat: quae sagena scilicet S. Ecclesia tunc universaliter impletur, cum in fine suo humani generis summa concluditur; unde sequitur: *Quam cum impleta esset, educentes et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt.* Sicut enim mare saeculum, ita saeculi finem significat littus maris: in quo scilicet fine boni pisces in vasis eliguntur, mali proiiciuntur foras; quia et electus quisque in tabernacula aeterna recipitur, (1) et in aeterni regni luce perdita, ad exteriores tenebras reprobi protrahuntur. Nunc enim malos bonosque communiter quasi permixtos pisces fidei sagena continet; sed littus indicat sagena Ecclesiae quid trahebat. *Hieron.* Dum enim sagena extrahetur ad littus, tunc verum secernendorum piscium iudicium demonstrabitur. *Chrysost. ib.* Quid autem distat haec parabola a parabola zizaniorum? Etenim illic hi quidem salvantur, hi autem pereunt, sicut et hic: sed illic quidem propter pravorum dogmatum haeresim, et in anteriori parabola de semine, quia non attendebant quae dicebantur; hic autem propter vitae nequitiam; propter quam quamvis et piscatione capti, idest cognitione Dei fruentes, non possunt salvari. Ne autem audiens quoniam malos foras miserunt, aestimes hanc poenam non esse periculosam, per expositionem eius gravitatem ostendit, dicens: *Sic erit in consummatione saeculi: exibunt Angeli*, etc. Quamvis alibi dicat, quod ipse segregabit eos, sicut separat pastor oves ab haedis, hic Angelos hoc facere dicit, sicut et in parabola zizaniorum. *Gregor. hom. Evang. 11.* Timendum est autem hoc potius, quam exponendum: aperta enim voce tormenta peccantium dicta sunt, ne quis ad ignorantiae suae excusationem recurreret, si quid de aeterno supplicio obscure diceretur. *Raban.* Cum enim venerit finis mundi, tunc verum secernendorum piscium indicium demonstrabitur; et quasi in quodam quietissimo portu boni mittentur in vasa caelestium mansionum; malos autem torrendos et exsiccandos gehennae flamma suscipiet.

(1) *Al.* et interni regni.

12. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrisfamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.

12. *Chrysost. hom. 48.* Recedentibus turbis Dominus discipulis in parabolis loquitur; ex quibus sapientiores sunt facti, ita quod intelligunt quae dicuntur: quocirca dicit eis: *Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Hieron.* Ad Apostolos enim proprie sermo est, quos non vult audire tantum ut populum, sed etiam intelligere ut magistros futuros. *Chrysost. ib.* Deinde quia intellexerunt, rursus eos laudat; unde sequitur: *Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrisfamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. August. 20. de civitate Dei cap. 4.* Non dixit, vetera et nova: quod utique dixisset, nisi maluisset meritorum ordinem servare quam temporum. Manichaei etiam dum sola Dei promissa nova tenere se arbitrantur, remanent in vetustate carnis, et novitatem inducunt erroris. *August. de quaest. Ev. c. 16.* Utrum autem ista conclusione exponere voluit, quem dixerit thesaurum in agro absconditem, quoniam sanctae Scripturae intelliguntur, quae nomine duorum testamentorum novi et veteris concluduntur; an ostendere voluit eum doctum habendum in Ecclesia, qui etiam Scripturas veteres parabolis explicatas intellexerit, ab istis novis accipiens regulas, quia et ista Dominus per parabolas enuntiavit; ut si ipse in quo illa complentur et manifestantur, per parabolas adhuc loquitur, donec passio eius velum discindat, ut nihil sit occultum quod non reveletur; multo magis illa quae tam longe de illo scripta sunt, parabolis operta esse noverimus, quae cum Iudaei ad litteram accipiant, noluerunt esse docti in regno caelorum. *Gregor. hom. 11.* Sed si per novum et vetus quod dicitur, utrumque testamentum accipimus, Abraham doctum fuisse denegamus, qui novi et veteris testamenti, etsi facta novit, minime verba nuntiavit: Moysen quoque docto patrifamilias comparare non possumus; quia etsi testamentum edocuit vetus, novi tamen dicta non protulit. Sed in eo quod hic dicitur, intelligi valet, quia non de his qui fuerant; sed de his qui esse in Ecclesia poterant, loquebatur: qui tunc nova et vetera proferunt, cum utriusque testamenti praedicamenta vocibus et moribus loquuntur. *Hilar. can. XIII.* Discipulis enim est locutus, quos scribas propter scientiam nuncupat eo quod intellexerint ea, quae ille nova et vetera, idest in Evangeliis et lege, protulit, quae sunt et eiusdem patrisfamilias, uniusque utraque thesauri; ipsos

etiam sub patrisfamilias nomine sibi comparat eo quod doctrinam de Spiritus S. thesauro suo novorum ac veterum sunt adempti. *Hieron.* Vel Apostoli instructi scribae dicuntur, quasi Notarii Salvatoris, qui verba illius et praecepta signabant in tabulis cordis carnalibus (1) regnorum caelestium sacramentis, et pollebant opibus patrisfamiliae, eiicientes de thesauro doctrinarum suarum nova et vetera, ut quidquid in Evangelio praedicabant, legis et prophetarum vocibus comprobarent. Unde et sponsa dicit in Cantico canticorum *c.7. Nova cum veteribus dilecte mi sevavi tibi, Gregor.* Vel aliter: Vetus est, ut pro culpa humanum genus in aeterna poena intereat; et novum, ut conversus in regnum vivat. Prius autem de regni similitudine thesaurum inventum ac margaritam bonam protulit; postmodum inferni poenas, de malorum combustione narravit, atque in conclusione subjungit: *Ideo doctus scriba etc*; ac si dicat: Ille in sancta Ecclesia doctus praedicator est, qui et nova scit proferre de suavitate regni, et vetusta dicere de terrore supplicii, ut vel poenae terreant, quos praemia non invitant.

13. Et factum est, cum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde; et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur et dicerent: Unde huic sapientia haec, et virtus? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, et fratres eius, Iacobus et Ioseph et Simon et Iudas? Et sorores eius, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

13. *Hieron.* Post parabolas quas Dominus ad populum est locutus, et quas soli Apostoli intelligunt, transiit in patriam suam, ut ibi apertius doceat; et hoc est quod dicitur: *Et factum est, cum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum. August. de con. Evang. lib. 2. c. 42.* A superiori sermone parabolarum istarum sic transit, ut non ostendat consequentis ordinis necessitatem; praesertim quia Marcus ab istis parabolis non in quod Matthaeus, sed in aliud intendens, in quod et Lucas, ita contexuit narrationem, ut credibilius ostendatur hoc esse potius consequenter gestum, quod ipsi duo consequenter adiungunt, de navi scilicet in qua dormiebat Iesus, et de miraculo expulsorum daemoniorum, quae Matthaeus superius recolens interposuit. *Chrysost. hom. 49.* Patriam autem eius hic Nazareth vocat: non enim fecit ibi virtutes multas, ut infra dicitur, sed in Capharnaum fecit multa signa; sed doctrinam eis ostendit non minorem admirationem habentem quam signa. *Remig.* In synagogis autem docebat, ubi plurimi conveniebant, quia propter multorum salutem de caelis descendit ad terras. Sequitur: *Ita ut mirarentur et dicerent: Unde huic sapientia haec, et virtutes?* Sapientia refertur ad doctrinam, virtutes vero ad miraculorum operationem. *Hieron.* Mira stultitia Nazaraeorum! Mirantur unde habeat (2) sapientiam et virtutes; sed error in promptu est, quia fabri filium suspicantur: unde et dicunt: *Nonne hic est fabri filius? Chrysost. ib.* Per omnia ergo erant insensati, vilipendentes eum ab eo, qui aestimabatur esse pater; quamvis multa horum exempla habentes in antiquis temporibus et patrum ignobilium nobiles videntes filios; etenim David cuiusdam agricolae Iesse fuit filius, et Amos cuiusdam pastoris, et ipse pastor. Oportebat enim propter hoc maxime eum honorare, quoniam a talibus existens talia loquebatur. Ex hoc enim erat manifestum, quoniam non ex humana diligentia erat, sed ex divina gratia. *August. ser. de Nati.* Est autem pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysi tabernaculum ordinavit, arcam testamenti instituit. Fabrum dixerim, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit. *Hilar. can. XIV.* Fabri etiam hic erat filius, ferrum ignei vincentis ratione, saeculi virtutem iudicio decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanae, formam scilicet corporum nostrorum in diversa membrorum ministeria, et ad omnia aeternae vitae opera fingentis. *Hieron.* Cum autem errent in patre, non est mirandum si errent in fratribus: unde subditur: *Nonne eius mater dicitur Maria, et fratres eius Iacobus, et Ioseph, et Simon, et Iudas? Et sorores eius, nonne apud nos omnes sunt? Hieron. cont. Helvid.* Fratres Domini hic appellantur filii materterae eius Mariae; et haec est mater Iacobi et Ioseph, idest Maria Cleophae uxor Alphaei; et haec dicta est Maria mater Iacobi minoris. *August. de quaest. Evang. cap. 17.* Non ergo mirum est dictos esse fratres Domini ex materno genere quoscumque cognatos, cum etiam ex cognatione Ioseph dici potuerint fratres eius ab illis, qui eum patrem Domini esse arbitrabantur. *Hilar. ib.* Inhonoratus ergo Dominus a suis, et quanquam docendi prudentia, et operandi virtus admirationem commoverent, non tamen credunt haec in nomine Domini agere, et paternae artis quodam opprobrio lacessunt. Inter tot ergo magnifica quae gerebat, corporis eius contemplatione commovebantur: et ideo dicunt: *Unde ergo huic omnia ista?* Sequitur: *Et sic scandalizabantur in eo. Hieron.* Error Iudaeorum salus nostra est et haereticorum condemnatio: intantum enim cernebant hominem Iesum Christum, ut putarent filium fabri. *Chrysost. ib.* Intuere enim Christi mansuetudinem: convitiatus est, sed cum multa mansuetudine respondit; unde sequitur: *Iesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua. Remig.* Prophetam seipsum appellat, quod et Moyses manifestat cum dicit *Deut. 18. Prophetam suscitabit Deus de fratribus vestris vobis.* Et hoc sciendum, quia non solum Christus, qui est caput omnium prophetarum, sed etiam Ieremias, Daniel, et ceteri minores prophetae maioris honoris, et dignitatis fuerunt apud exteros quam apud suos. *Hieron.* Propemodum enim naturale est ci-

(1) *Al. forte* rerum.

(2) *Al.* sapientiam sapientia, et virtutes virtus.

ves semper civibus invidere: non enim considerant praesentia viri opera, sed fragilis recordantur infantiae, quasi non et ipsi per eosdem aetatum gradus ad maturam aetatem venerint. *Hilar. ib.* Inhonorabilem etiam prophetam in patria sua esse respondit, quia in Iudaea esset usque ad crucis sententiam condemnatus, et quia penes solos fideles Dei virtus est: et propter eorum incredulitatem operibus divinae virtutis abstinuit; unde sequitur: *Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum. Hieron.* Non quod etiam incredulis facere non potuit virtutes multas, sed quod ne multas faciens virtutes, cives incredulos condemnaret. *Chrysost. ib.* Si autem admiratio ei adveniebat ex miraculis, quare non multa fecit. Quia non ad ostentationem suam inspiciebat, sed ad ea quae aliis erant utilia. Hoc igitur non proveniente, despexit quod erat suiipsius, ut non poenam eis augeat. Cur igitur vel pauca fecit signa? Ut non dicant: Si utique facta essent signa, nos credidissemus. *Hieron.* Potest etiam aliter intelligi, quod Iesus despiciatur in domo et in patria sua, hoc est in populo Iudaeorum: et ideo ibi pauca signa fecerit, ne penitus inexcusabiles fierent; maiora autem signa quotidie in Gentibus per Apostolos facit, non tam in sanatione corporum quam in animarum salute.

CAP. XIV.

In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Iesu, et ait pueris suis: Hic est Ioannes Baptista: ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo. Herodes enim tenuit Ioannem et alligavit eum, et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetam eum habebant.

Glos. Quia supra Evangelista ostenderat quomodo pharisaei Christi miracula calumniabantur, concives autem eius hic admirantes, Christum tamen contemnebant; refert nunc quam opinionem ex auditis miraculis Herodes de Christo conceperat; unde dicitur: *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Iesu. Chrysost. hom. 49.* Non absque causa hic tempus Evangelista designat, sed ut discas tyranni superbiam et negligentiam; neque enim a principio didicit ea quae erant de Christo sed post plurimum tempus; sic etiam multi qui in potestatibus sunt multa elatione circumdati, huiusmodi tarde addiscunt, quia non multam horum faciunt curam. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 43.* Dixit autem Matthaeus, *in illo tempore* non in illo die, vel ipsa hora: nam et Marcus quidem hoc eodem modo dicit, sed non eodem ordine; sed postquam discipulos ad praedicandum misit, nulla tamen facta necessitate, qua hoc (1) convenienter gestum esse intelligeretur. Lucas etiam narrandi eum ordinem tenet quem et Marcus; nec ipse tamen rerum gestarum ordinem fuisse eundem credi cogit. *Chrysost. ib.* Vide ergo quam magnum quid est virtus; nam et defunctum Ioannem Herodes formidavit, et de resurrectione philosophatur; et ideo sequitur: *Et ait pueris suis: Hic est Baptista: ipse surrexit a mortuis: et ideo virtutes operantur in eo. Raban.* Sed quanta est invidia Iudaeorum, ex isto loco docemur. Ioannis enim a mortuis potuisse resurgere nullo attestante Herodes alienigena nuntiavit: Iudaei vero Christum quem prophetae praedixerant non resurrexisse, sed furtim ablatum esse credere maluerunt, in quo insinuatur, quod promptior est animus Gentium ad credulitatem, quam Iudaeorum. *Hieron.* Quidam autem ecclesiasticorum interpretum quaerit, quare Herodes ista sit suspicatus, ut putat Ioannem a mortuis resurrexisse, quasi alieni erroris nobis reddenda sit ratio, aut ex his verbis habeat occasionem haeresis μετεμψυχωσεος Metempsychoseos, quae post multos annorum circulos in diversa corpora dicit animas insinuari; cum eo tempore quo Ioannes decollatus est, Dominus XXX annorum esset: (2) μετεμψυχωσις Metempsychosis autem post multos annorum circulos in diversa corpora dicit animas insinuari. *Raban.* Bene autem de resurrectionis virtute omnes senserunt, quod maioris potentiae sunt sancti futuri, cum a mortuis resurrexerint, quam fuere, dum adhuc carnis infirmitate gravarentur; propterea dicit: *Et ideo virtutes operantur in eo. August. de con. Evan. lib. 2. c. 43.* Lucas autem dicit *cap. 19. Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi, quis est iste de quo audio talia?* Quia ergo haesitantem Lucas commemoravit Herodem, intelligendum est, aut post hanc haesitationem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum dixit pueris suis, sicut hic Matthaeus narrat: *Hic est Ioannes Baptista:* aut ita pronuntianda sunt haec verba, ut haesitantem adhuc indicent; utroque enim modo pronuntiari potest, ut aut confirmatum eum ex aliorum verbis accipiamus; aut adhuc eum haesitantem, ut Lucas commemorat. *Remig.* Forte autem quaeret aliquis, quare dicat Matthaeus, *In illo tempore audivit Herodes*, cum longe superius dicat, quod mortuo Herode, reversus est Dominus ex Aegypto. Sed haec quaestio solvitur si intelligatur, duos fuisse Herodes: mortuo namque priore Herode, successit ei Archelaus filius eius, qui post X annos relegatus est exilio apud Viennam urbem Galliae. Deinde Caesar Augustus iussit dividi illud regnum in tetrarchias, et tres partes dedit filiis Herodis. Iste ergo Herodes qui Ioannem decollavit, est filius maioris Herodis, sub quo Dominus natus est: et ut hoc ostenderet Evangelista, addidit: *Tetrarcha. Glos.* Quia vero dixerat de opinione resurrectionis Ioannis, cum nihil de morte dixisset: ideo revertitur et narrat qualiter obierit. *Chrysost. ib.* Et hanc historiam nobis Evangelista non principaliter inducit; quia totum studium fuit ei dicere de Christo et nihil aliud, nisi ad hoc conferre deberet. Dicit ergo: *Herodes tenuit Ioannem et alligavit eum. August. de con. Evan. lib. 2. cap. 44.* Lucas quidem non eodem ordine id recordatur, sed circa baptismum quo Dominus baptizatus est: unde hoc praeoccupasse intelligitur, ut narret quod multo post factum est. Cum enim commemorasset Ioannes verba de Domino, quod ventilabrum in manu eius sit, continuo hoc subiecit,

(1) *Al.* consequenter.

(2) *In aliis editionibus fit superflua huiusmodi repetitio.*

quod non continuo factum esse Ioannes Evangelista exponit, cum commemoret postea quam baptizatus est Iesus isse eum in Galilaeam, et post rediisse in Iudaeam, et ibi baptizasse circa Iordanem, antequam Ioannes in carcerem missus esset. Sed nec Matthaeus, nec Marcus eo ordine de Ioanne in carcerem misso in sua narratione posuerunt, quod factum apparet in eorum scriptis; nam et ipsi dixerunt tradito Ioanne Dominum isse in Galilaeam; et post multa quae fecit ibi ex occasione famae venientis ad Herodem, de Christo narrant omnia, quae de Ioanne fuerunt incluso et occiso. Causam autem quare positus sit in carcerem, ostendit, cum dicit: *Propter Herodiadem uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. Hieron.* Vetus narrat historia, Philippum Herodis maioris filium, fratrem huius Herodis, duxisse uxorem Herodiadem filiam Arethae regis Arabum, postea vero socerum eius, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam, et in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nuptiis copulasse. Ergo Ioannes Baptista, qui venerat in spiritu et virtute Eliae, eadem auctoritate qua ille Achab corripuerat et Iezabel, arguit Herodem et Herodiadem, quod illicitas nuptias fecerint, et non liceat fratre vivente germano uxorem eius ducere; malens periclitari apud regem, quam propter adulationem esse immemor praeceptorum Dei. *Chrysost. ib.* Non tamen uxori loquitur, sed viro eius, quoniam principalior erat hic: forsan enim legem Iudaeorum tenebat; et ideo Ioannes eum ab adulterio prohibuit. Sequitur: *Et volens eum occidere, timuit populum. Hier.* Seditionem quidem populi verebatur propter Ioannem, a quo sciebat turbas in Iordane plurimas baptizatas; sed amore vincebatur uxoris, ob cuius ardorem etiam Dei praecepta neglexerat. *Glos.* Timor enim Dei corrigit; timor hominum differt, sed voluntatem non aufert: unde et avidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine.

2. Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi: unde cum iuramento pollicitus est ei dare, quodcumque postulasset ab eo. At illa praemonita a matre sua: Da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistae. Et contristatus est rex: propter iuramentum autem, et eos qui pariter recumbebant, iussit dari. Misitque et decollavit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco, et datum est puellae, et illa attulit matri suae. Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, et sepelierunt illud, et venientes nuntiaverunt Iesu.

2. *Chrysost. hom. 49.* Postquam enarravit Evangelista incarcerationem Ioannis, prosequitur de occisione ipsius, dicens: *Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodiadis in medio. Hieron.* Nullum invenimus alium observasse diem natalis sui, nisi Herodem et Pharaonem; ut quorum erat par impietas, esset una solemnitas. *Remig.* Et sciendum, quod consuetudo est non solum divitum, sed etiam pauperum mulierum, ita pudice filias suas nutrire, ut vix ab extraneis videantur. Haec autem impudica mulier, impudice filiam suam nutrivit, quam non docuit pudorem sed saltationem. Nec minus repraehendendus est Herodes, qui oblitus est domum suam esse aulam regiam, quam praedicta mulier fecerat theatrum; unde sequitur: *Et placuit Herodi, unde cum iuramento pollicitus est ei dare; quodcumque postulasset ab eo. Hieron.* Ego autem non excuso Herodem, quod invitus et nolens propter iuramentum homicidium fecerit, qui ad hoc forte iuravit, ut futurae occisionis machinas praepararet: alioquin si ob iusiurandum fecisse se dicit, si matris, si patris postulasset interitum, facturus fuerat, an non? Quod in se ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit in propheta. *Isidor.* In malis ergo promissis rescinde fidem. Impia est promissio, quae scelere adimpletur. Illud non est observandum sacramentum, quo malum incaute promittitur. Sequitur: *At illa praemonita a matre sua: Da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistae. Hieron.* Herodias enim timens, ne Herodes aliquando resipiscereret, vel Philippo fratri amicus fieret, atque illicitae nuptiae repudio solverentur, monet filiam ut in ipso statim convivio Ioannis caput postulet, digno operi saltationis dignum sanguinis praemium. *Chrysost. ib.* Duplex est autem hic puellae accusatio, et quoniam saltavit, et quoniam ita ei placuit, ut occisionem expeteret in mercedem. Vide autem qualiter (1) crudelis, et qualiter mollis est Herodes: seipsum enim obnoxium iuramento facit, illam autem dominam petitionis constituit. Quia ergo scivit quod ex eius petitione malum eveniebat, tristatus est: unde sequitur: *Et contristatus est rex*: virtus enim etiam apud malos admiratione, et laudibus digna est. *Hieron.* Vel aliter: Consuetudinis Scripturarum est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur. Sicut Ioseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Iesu: ita et nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabant. Dissimulator enim mentis suae, et artifex homicidii, tristitiam praeferebat in facie, cum laetitiam haberet in mente. Sequitur: *Propter iusiurandum autem et propter eos qui pariter recumbebant, iussit dari.* Scelus excusat iuramento, ut sub occasione pietatis impius fieret. Quod autem subiicit: *Et propter eos qui pariter discumbebant*, vult omnes sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso convivio, cruentae epulae deferrentur. *Chrysost. hom 49.* Si autem testes habere periurationis formidavit, quanto magis timuisse oportebat tam iniquae occisionis tantos testes habere? *Remig.* Sed in eo minus peccatum factum est causa maioris peccati; nam quia libidinosam voluntatem non extinxit, idcirco ad luxuriam usque pervenit; et quia luxuriam non coercuit, ideo ad reatum homicidii descendit: unde sequitur: *Misitque et decollavit Ioannem in carcere, et allatum est caput eius in disco. Hieron.* Legimus in Romana historia Fluminium ducem Romanorum, quod accubanti iuxta se meretriculae, quae nunquam vidisse se diceret hominem decollatum, (2) assensus sit, ut reus quidam capi-

(1) *P. Nicolai* addit obscaena saltatrix. (2) *Al.* accensus.

talis criminis in convivio truncaretur, a censoribus pulsum curia, quod epulas sanguini commiscuerit, et mortem, quamvis noxii hominis, in alterius delicias praestiterit, ut libido et homicidium pariter miscerentur. Quanto sceleratior Herodes, et Herodias, ac puella quae saltavit : in pretium sanguinis petiit caput prophetae, ut haberet in potestate linguam, quae illicitas nuptias arguebat ? Sequitur : *Et datum est puellae, et attulit matri suae. Glos.* Ut habeat in potestate linguam quae illicitas nuptias arguebat. *Gregor. 5. Moral. cap. 4.* Sed non sine admiratione gravissima perpendo, quod ille prophetiae spiritu intra matris uterum impletus, quo inter natos mulierum nemo maior surrexit, ab iniquis in carcerem mittitur, et pro puellae saltu capite truncatur, et vir tantae severitatis pro risu turpium moritur. Numquid nam credimus aliquid fuisse, quod in eius vita illa sic despecta mors tergeret? Sed idcirco Deus suos sic premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis. Hinc ergo unusquisque colligat quid illi sint passuri, quos reprobat, si sic cruciat, quos amat. *Gregor. 29. Mora. cap. 4.* Neque autem Ioannes de confessione Christi, sed de iustitiae veritate requisitus occubuit. Sed quia Christus est veritas, usque ad mortem pro Christo quasi pro veritate pervenit. Sequitur: *Et accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius et sepelierunt illud. Hieron. ib.* In quo ipsius Ioannis, et Salvatoris discipulos intelligere possumus. *Raban.* Narrat autem Iosephus vinctum(1) hominem in castellum Mecheronta adductum, ibique truncatum ; ecclesiastica vero narrat historia sepultum eum in Sebastia urbe Palestinorum, quae quondam Samaria dicta est. *Chrysost. ib.* Intende autem qualiter discipuli Ioannis, iam magis familiares facti sunt Iesu: ipsi enim sunt qui annuntiaverunt ei, quod factum est de Ioanne; unde sequitur: *Et venientes nuntiaverunt Iesu.* Etenim universos dimittentes ad ipsum confugiunt, et ita paulatim post calamitatem et responsionem a Christo datam directi sunt. *Hilar. ib.* Mystice autem Ioannes praetulit formam legis: quia lex Christum praedicavit, et Ioannes profectus ex lege est, Christum ex lege praenuntians. Herodes vero princeps est populi, et populi princeps subiectae sibi universitatis nomen, causamque complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat, ne fratris sui uxorem sibi iungeret. Sunt enim atque erant duo populi, circumcisionis et gentium. Hi igitur fratres ex eodem sunt humani generis parente; sed Israelem lex admonebat, ne opera gentium, et infidelitatem sibi iungeret, quae ipsis tanquam vinculo coniugalis amoris annexa est. Die autem natalis, idest rerum corporalium gaudiis Herodiadis filia saltavit; voluptas enim tanquam ex infidelitate orta, per omnia Israel gaudia totis illecebris suae cursibus offerebatur, cui se etiam sacramento venalem populus addixit: sub peccatis enim et saeculi voluptatibus Israelitae vitae aeternae munera vendiderunt. Haec matris suae, idest infidelitatis instinctu, oravit deferri sibi caput Ioannis, idest gloria legis; sed populus boni eius quod in lege erat conscius, voluptatis conditionibus non sine periculi sui dolore concedit; scitque se talem praeceptorum gloriam non oportuisse concedere, sed peccatis tanquam sacramento coactus, et principum adiacentium metu, atque exemplo depravatus et victus illecebris voluptatis moestus obtemperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia, in disco Ioannis caput offertur, (2) damnum scilicet legis voluptas corporum, et saecularis luxus augetur. Igitur per puellam ad matrem defertur; ac si probrosus Israel etiam voluptati, et infidelitati suae gloriam legis (3) adduxit. Finitis igitur legis temporibus, et cum Ioanne sepultis, discipuli eius res gestas Domino annuntiant, ad Evangelia scilicet ex lege venientes. *Hieron.* Vel aliter: Nos usque hodie cernimus in capite Ioannis prophetae, Iudaeos, Christum qui caput prophetarum est, perdidisse. *Raban.* Sed et linguam et vocem apud eos perdidit propheta. *Remig.* Vel aliter: Decollatio Ioannis signat minorationem famae illius qua aestimatur a populo Christus, sicut exaltatio Domini in cruce signat profectum fidei; unde Ioannes dixerat: *Illum oportet crescere: me autem minui.*

(1) *Al.* Ioannem.

3. Quod cum audisset Iesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum. Et cum audissent turbae, secutae sunt eum pedestres de civitatibus. Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum.

3. *Glos.* Salvator audita nece sui Baptistae, secessit in locum desertum; unde sequitur: *Quod cum audisset Iesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum. August. de con. Evan. lib. 2. c. 45.* Hoc autem continuo post Ioannis passionem Evangelista factum esse commemorat: unde post haec facta sunt illa quae primo narrata sunt; quibus motus Herodes dixit, *Hic est Ioannes.* Illa enim posteriora debent intelligi, quae ad Herodem pertulit fama, ut moveretur et haesitaret, quisnam iste esse posset, de quo audiret talia, cum Ioannem ipse occidisset. *Hieron.* Non autem secedit in locum desertum, ut quidam arbitrantur, timore mortis, sed parcens inimicis suis, ne homicidium homicidio iungerent; vel in diem Paschae suum interitum differens, in quo propter sacramentum immolandus est agnus, et postes credentium sanguine respergendi : sive ideo recessit, ut nobis praeberet exemplum temeritatis ultro se tradentium vitandae, quia non omnes eadem constantia perseverant in tormentis, qui se torquendos offerunt. Ob hanc causam in alio loco praecipit: *Cum persecuti vos fuerint in ista civitate, fugite in aliam.* Unde eleganter quoque Evangelista non dicit : Fugit in locum desertum, sed *Secessit*, ut persecutores vitaverit magis quam timuerit. Potest etiam aliam ob causam, audito Ioannis interitu, secessisse in desertum locum, ut credentium probaret fidem. *Chrysost. hom. 50.* Vel ideo hoc fecit, quia plura humanitus vult dispensare, nondum tempore existente denudandi suam manifeste deitatem : propter quod et discipulis dixit, quod nulli dicerent, quod ipse esset Christus. Post resurrectionem autem volebat hoc fieri manifestum. Ideo autem quamvis per se noverit quod factum est, tamen antequam nunti-

(2) *Al.* damno. (3) *Al.* addixit.

paretur ei, non secessit, ut demonstraret per omnia incarnationis veritatem: non enim solo visu, sed operibus hoc credi volebat. Recedens vero, non abiit in civitatem, sed in desertum in navigio, ut nullus sequeretur. Turbae autem neque ita desistunt, sed sequuntur; et neque quod gestum est de Ioanne eos terruit; unde sequitur: *Et cum audissent turbae, secutae sunt eum pedestres de civitatibus. Hier.* Secutae sunt autem eum pedestres, non in iumentis, non in vehiculis sed proprio labore pedum, ut ardorem mentis ostenderent. *Chrysost. ib.* Et propter hoc statim retributionem acceperunt; unde sequitur: *Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum*: etsi enim multa erat affectio eorum, qui civitates dimittebant, et diligenter eum quaerebant; sed tamen quae ab ipso fiebant, omnis studii superexcedunt retributionem; ideoque causam talis curationis misericordiam ponit. Est autem magna misericordia, quod omnes curat, et fidem non expedit. *Hilar. xiv.* Mystice autem Dei verbum lege finita, navem conscendens Ecclesiam adiit, in desertum descendit: relicta quippe conversatione Israel, in vacua divinae cognitionis pectora transit. Turba autem hoc audiens, Dominus de civitate sequitur in desertum, de synagoga videlicet ad Ecclesiam tendens: quam videns misertus est et omnem languorem infirmitatemque curat, obsessas scilicet mentes et corda infidelitatis vitio ad intelligentiam novae praedicationis emundat. *Raban.* Illud quoque notandum quod postquam Dominus in desertum venerit, secutae sunt eum turbae multae: nam antequam venerit in solitudinem Gentium, ab uno tantum populo colebatur. *Hieron.* Reliquunt autem civitates suas, hoc est pristinas conversationes et varietates dogmatum. Egressus autem Iesus signat quod turbae quidem habebant eundi voluntatem, sed perveniendi vires non habuerunt: ideo Salvator egreditur de loco, et obviam pergit.

4. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Desertus est locus et hora iam praeteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. Responderunt ei: Non habemus hic, nisi quinque panes, et duos pisces. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. Et cum iussisset turbam discumbere super foenum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in caelum, benedixit et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt: et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.

4. *Chrysost. hom. 50.* Turbarum fidem ostendit quod Dominum etiam famem patientes expectabant usque ad vesperam; et ideo sequitur: *Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Desertus est locus, et hora iam praeteriit.* Cibaturus quidem eos Dominus expectat rogari, quasi ubique non insiliens prior ad miracula, sed vocatus. Ideo autem nullus de turba accedit: venerabantur enim eum abundanter, et neque famis sensum accipiebant amore instantiae. Sed neque discipuli accedentes dicunt: Ciba eos: adhuc enim imperfectius erant discipuli dispositi; sed dicunt: *Desertus est locus*: quod enim videbatur Iudaeis in eremo esse miraculum, cum dicerent *Ps. 77. Numquid potest parare mensam in deserto?* hoc et per opera ostendit. Propter hoc autem et in desertum eos ducit ut sine omni suspicione sit hoc miraculum, et nullus aestimet ex castello aliquo prope existenti inferri aliquid ad mensam. Sed quamvis desertus sit locus, tamen qui nutrit orbem terrarum, adest: etsi hora iam praeteriit ut dicunt, tamen qui non erat horae suppositus, loquebatur. Et quamvis praeveniens discipulos Dominus multos infirmos curaverit, tamen interim ita imperfecti erant, quod neque quid de panibus facturus erat, poterant aestimare; unde subdunt: *Dimitte turbas ut euntes in castella, emant sibi escas.* Vide autem magistri sapientiam: non enim statim dixit eis: Ego cibabo eos: neque enim hoc facile suscepissent, sed subditur: *Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. Hieron.* In quo provocat Apostolos ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus, magnitudo miraculi notior fieret. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 46.* Potest autem movere, si Dominus secundum narrationem Ioannis, prospectis turbis, quaesivit a Philippo unde illis escae dari possent, quomodo sit verum quod Matthaeus hic narrat, prius dixisse Domino discipulos ut dimittet turbas quo possent alimenta emere de proximis locis. Intelligitur ergo post haec verba Dominum inspexisse multitudinem, et dixisse Philippo, quod Ioannes commemorat. Matthaeus autem et alii praetermiserunt. Et omnino talibus quaestionibus neminem moveri oportet, cum ab aliquo Evagelistarum dicitur quod ab alio praetermittitur. *Chrysost. ib.* Discipuli vero neque per praemissa verba directi sunt, sed adhuc ut homini loquuntur; unde sequitur; *Responderunt ei: Non habemus hic, nisi quinque panes et duos pisces.* Addiscimus autem in hoc discipulorum philosophiam, qualiter contempserunt escam. Duodecim enim existentes, quinque panes habebant, et duos pisces: contemptibilia enim illis erant corporalia, et a spiritualibus possidebantur. Quia igitur discipuli adhuc ad terram trahebantur, iam Dominus inducere incipit quae ab ipso erant; unde sequitur: *Qui ait eis: Afferte illos mihi huc.* Propter quid autem non facit panes ex nihilo, quibus turbam pascat? Ut scilicet obstruat Marcionis et Manichaei os, qui creaturas alienant a Deo; et per opera doceat, quoniam omnia quae videntur, eius opera et creationes sunt; et ut ostendat quoniam ipse est qui fructus tradidit, qui dixit a principio *Gen. c. 1. Terra germinet herbam virentem:* neque enim hoc minus illo est. Non enim minus est de quinque panibus facere panes tantos, et de piscibus similiter, quam de terra educere fructum, et ab aquis reptilia, et alia animata, quod demonstrabat eum esse dominum terrae et maris. Oportet autem erudiri discipulorum exemplo, quoniam etsi pauca habuerimus, oportet ea retribuere indigentibus. Iussi namque discipuli afferre quinque panes, non dicunt: Unde mitiga-

bimus famem nostram? Sed obediunt confestim; unde sequitur: *Et cum iussisset turbam discumbere super foenum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in caelum, benedixit ac fregit.* Quare autem aspexit in caelum, et benedixit? Oportebat namque credi de eo quoniam a Patre est; et quoniam ei aequalis est, aequalitatem demonstrabat, cum potestate omnia faceret. A Patre autem esse se monstrabat per hoc, quod ad ipsum omnia referens faciebat, invocans eum ad ea quae fiebat: et ideo ut utrumque ostendat, nunc quidem potestate, nunc autem orans miracula facit. Deinde considerandum, quod in minoribus respicit in caelum; in maioribus autem potestate omnia facit. Quando enim peccata dimisit, mortuos suscitavit, mare refraenavit, occulta cordium redarguit, oculos condidit caeci nati, quae solus Dei sunt, nequaquam videtur orans. Quando autem panes multiplicari fecit, quod his omnibus minus est, tunc respexit in caelum, ut discas quoniam et in minoribus, non aliunde virtutem habet quam a Patre. Simul autem erudit nos non prius tangere mensam, donec gratias egerimus ei, qui cibum dat nobis. Propter hoc etiam, et in caelum respicit; aliorum enim signorum multorum exempla habebant discipuli, huius autem nullum. *Hieron.* Frangente autem Domino, seminarium fit ciborum: si enim fuissent integri, et non in frustra discerpti, et non divisi in multiplicem segetem, tantam multitudinem alere non poterant. Turbae autem a Domino per Apostolos alimenta suscipiunt; unde sequitur: *Et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. Chrysost. ib.* In quo quidem non solum eos honoravit, sed voluit ut hoc miraculo facto, non increduli fiant, neque obliviscantur cum praeterierit, manibus ipsis testantibus. Ideoque turbas dimittit prius famis sensum accipere, et discipulos accedere et interrogare, et ab ipsis accepit panes, ut multa essent testimonia eius quod fiebat, et multas rememorationes haberent miraculi. Ex hoc autem, quod nihil amplius quam panes et pisces eis dedit: et ex hoc quod omnibus communiter ea apposuit, humilitatem, parsimoniam, et caritatem qua omnia aestimarent communia, eos erudivit; quod et a loco docuit, cum super foenum eos discumbere fecit: non enim nutrire solum corpora volebat, sed et animam erudire. Panes autem et pisces in discipulorum manibus augebantur; unde sequitur; *Et manducaverunt omnes, et saturati sunt.* Sed neque usque ad hoc stetit miraculum, sed et superabundare fecit, non panes integros, sed fragmenta: ut ostendat (1) quoniam illi panes neque quantum reliquiae erant, et ut absentes discant quod factum est, et ne ullus quod factum est aestimet esse phantasiam; unde sequitur: *Et tulerunt reliquias duodecim cophinos plenos fragmentorum. Hieron.* Unusquisque enim Apostolorum de reliquiis Salvatoris implet cophinum suum, ut ex reliquiis doceat veros fuisse panes qui multiplicati sunt. *Chrysost. ib.* Propter hoc enim duodecim cophinos superabundare fecit, ut et Iudas suum cophinum portaret. Accipiens autem fragmenta, dedit discipulis et non turbis, quae adhuc imperfectius dispositae erant quam discipuli. Iuxta numerum quinque panum, et comedentium virorum quinque millium multitudo est; unde sequitur: *Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis. Chrysost. ib.* Hoc enim erit plebis maxima laus, quoniam mulieres et viri astabant, quando hae reliquiae factae sunt. *Hilar. can. XIV.* Non autem quinque panes multiplicantur in plures, sed fragmentis fragmenta succedunt. Crescit deinde materies, nescio utrum in mensarum loco, aut in sumentium manibus. *Raban.* Hoc autem miraculum scripturus Ioannes, praemisit quia proximum esset pascha. Matthaeus vero et Marcus hoc, interfecto Ioanne, continuo factum esse commemorant; unde colligitur imminente pasehali festivitate fuisse decollatum, et anno post sequente cum paschale tempus rediret, mysterium dominicae passionis esse completum. *Hieron.* Omnia autem haec plena mysteriis sunt: hoc enim facit Dominus non mane, non meridie, sed vespere, quando sol iustitiae occubuit. *Remig.* Per vesperam enim mors Domini designatur, quia postquam ille verus sol in ara crucis occubuit, famelicos satiavit. Vel per vesperum ultima aetas saeculi designatur, in qua Filius Dei veniens, turbas in se credentium refecit. *Raban.* Quod autem discipuli rogant Dominum ut dimittat turbas, ut emant sibi cibos per castella, signat fastidium Iudaeorum contra turbas Gentium, quos iudicabant magis aptos, ut quaererent sibi cibum in conventiculis pharisaeorum, quam divinorum librorum uterentur pastu. *Hilar. ib.* Sed Dominus respondit: *Non habent necesse ire*: ostendens eos quibus medetur, medalis doctrinae cibo non egere, neque necessitatem habere egredi ad Iudaeam cibosque mercari, iubetque Apostolis, ut escam darent. Numquid autem ignorabat non esse, quod dari posset? sed erat omnis typica ratio explicanda: nondum enim concessum Apostolis erat ad vitae aeternae cibum caelestem panem perficere ac ministrare, quorum responsio ad spiritualis intelligentiae ordinem tendit, quia adhuc sub quinque panibus, idest quinque libris legis continebantur, et piscium duorum, idest prophetarum, et Ioannis praedicationibus alebantur. *Raban.* Vel per duos pisces, et prophetias et psalmos habemus: totum enim vetus testamentum in his tribus completur, lege, prophetis, et psalmis. *Hilar. ib.* Hoc igitur primum, quia in his adhuc erant Apostoli, obtulerunt, sed ex his Evangeliorum praedicatio in maiorem suae virtutis abundantiam crescit. Accumbere post hoc supra foenum populus iubetur, non iam in terra iacens, sed lege suffultus, et tanquam terrae foeno fructibus operis sui unusquisque substernitur. *Hieron.* Vel discumbere iubentur super foenum, et secundum alium Evangelistam per quinquogenos et centenos, ut postquam calcaverint carnem suam, et saeculi voluptates, quasi arens foenum sibi subiecerint, tunc per quinquagenarii numeri praesentiam, ad perfectum centesimi numeri culmen ascendant. Aspicit autem ad caelum, ut illic dirigendos oculos doceat. Frangitur autem lex cum prophetis, et in eius medio proferuntur mysteria, ut quod integrum non alebat, divisum per partes alat Gentium multitudinem. *Hilar. ib.* Dantur autem Apostolis panes, quia per eos erant divinae gratiae dona reddenda. Idem autem edentium numerus invenitur, qui futurus fuerat crediturorum: nam sicut in libro Ac-

(1) *P. Nicolai reponit ex Graeco textu* quoniam illorum panum haec reliquiae erant.

tuum continetur, ex Israel populi infinitate vivorum quinque millia crediderunt. *Hieron.* Comederunt autem quinque millia virorum, qui in perfectum virum creverant. Mulieres autem et parvuli, sexus fragilis, et aetas minor numero indigni sunt: unde et in Numerorum libro, servi, mulieres, et parvuli, et vulgus ignobile, absque numero praetermittitur. *Raban.* Turbis autem esurientibus, non nova creat cibaria, sed acceptis eis quae habebant discipulis benedixit: quia veniens in carne, non alia quam quae praedicta sunt, praedicabat; sed legis et prophetarum scripta mysteriis gravida esse demonstrat. Quod autem superest turbis, a discipulis tollitur, (1) quia secretiora mysteria, quae a rudibus capi nequeunt, non sunt negligenter habenda, sed a duodecim Apostolis, qui per duodecim cophinos signantur, et ab eorum successoribus diligenter inquirenda. Cophinis enim servilia opera aguntur; et Deus infirma mundi elegit, ut confundat fortia. Quinque autem millia, pro quinque sensibus corporis, hi sunt qui in saeculari habitu exterioribus recte uti noverunt.

5. Et statim compulit discipulos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi. Navicula autem in medio mari iactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans supra mare. Et videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt dicentes, quia phantasma est; et prae timore clamaverunt. Statimque Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam, ego sum: nolite timere. Respondens autem Petrus dixit: Domine si tu es, iube me ad te venire super aquas. At ipse ait, Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Iesum. Videns vero ventum validum, timuit. Et cum coepisset mergi, clamavit dicens: Domine salvum me fac. Et continuo Iesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicae fidei, quare dubitasti? Et cum ascendisset in naviculam, cessavit ventus. Qui autem in navicula erant, venerunt et adoraverunt eum dicentes: Vere Filius Dei es.

5. *Chrysost. hom. 50.* Diligentem examinationem eorum, quae facta erant, tradere volens, eos qui praemissum signum viderant, iussit a se separari: quia etsi praesens visus fuisset, phantastice et non in veritate fecisse miraculum diceretur, non tamen ut absens; et ideo dicitur: *Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Hieron.* Sermone ostenditur invitos eos a Domino recessisse, dum amore praeceptoris, ne ad punctum quidem temporis ab eo volunt separari. *Chrysost. hom 50.* Considerandum autem, quod cum Dominus magna operatur dimittit turbas; docens nos nusquam gloriam multitudinis prosequi, neque attrahere multitudinem. Et iterum docet, non debere turbis nos commiscere continuo, neque fugere multitudinem semper, sed alterutrum utiliter facere; unde sequitur: *Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare:* in quo nos docet, quia solitudo bona est, cum nos Deum interpellare oporteat. Propter hoc etiam ad desertum vadit, et ibi pernoctat dum orat, erudiens nos in oratione tranquillitatem quaerere, et a tempore et a loco. *Hieron.* Quod autem ascendit solus orare, non ad eum referas, qui de quinque panibus quinque millia hominum satiavit, sed ad eum qui audita morte Ioannis secessit in solitudinem: non quod personam Domini separemus, sed quod opera eius inter Deum hominemque divisa sunt. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 47.* Potest autem hoc videri contrarium, quod Matthaeus dimissis turbis eum dicit ascendere in montem, ut illic solus oraret: Ioannes autem in monte fuisse, cum easdem turbas pavit. Sed cum et ipse Ioannes dicat, post illud miraculum fugisse eum in montem, ne a turbis teneretur, quae eum volebaut facere regem, utique manifestum est, quod de monte in planiora descenderat, quando illi panes ministrati sunt. Nec illud repugnat quod Matthaeus dixit: *Ascendit in montem solus orare*: Ioannes autem *c.16. Cum cognovisset*, inquit, *quod venturi essent ut facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus*: neque enim causa orandi contraria est causae fugiendi: quandoquidem et hinc Dominus docet hanc nobis magnam causam orandi, quando est causa fugiendi. Nec illud contrarium est quod Matthaeus prius dixit, eum iussisse ascendere discipulos in naviculam, ac deinde dimissis turbis ascendisse in montem solus orare; Ioannes vero prius eum fugisse commemorat solum in montem, ac deinde: *Ut autem sero factum est*, inquit, *descenderunt discipuli eius ad mare: et cum ascendissent etc.* Quis enim non videat hoc recapitulando Ioannem postea dixisse factum a discipulis, quod iam Iesus iusserat antequam fugisset in montem? *Hieron.* Recte autem quasi inviti et retractantes Apostoli a Domino recesserant, ne illo absente naufragia sustinerent. Sequitur: *Vespere autem facto, solus erat ibi*, idest in monte, *navicula autem in medio mari iactabatur fluctibus, erat enim ventus contrarius. Chrysost. ib.* Rursus autem discipuli tempestatem sustinent, sicut et prius; sed tunc quidem habentes eum in navigio hoc passi sunt, nunc autem soli existentes. Paulatim enim ad maiora eos ducit, et ad ferendum omnia viriliter instruit. *Hieron.* Domino quidem in montis cacumine commorante, statim ventus contrarius oritur, et turbat mare, et periclitantur Apostoli, et tandiu imminens naufragium perseverat, quamdiu Iesus veniat. *Chrysost. ib.* Tota autem nocte dimittit eos fluctuari, erigens eorum cor post timorem in maius sui desiderium immittens eos, et in memoriam continuam; propter hoc non confestim eis astitit; unde sequitur: *Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans supra mare. Hieron.* Stationes enim et vigiliae militares in trina horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit: Quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos. *Chrysost. ib.* Erudiens eos non cito solutionem inquirere advenientium malorum, sed ferre

(1) *Al.* sacratiora.

ea quae contingunt viriliter. Quando autem putaverunt erui, tunc intensus est timor; unde sequitur: *Et videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt dicentes: Quia phantasma est, et prae timore clamaverunt.* Semper enim hoc Dominus facit, cum soluturus sit mala aliqua, difficilia et terribilia inducit. Quia enim non est longo tempore tentari, cum finiendi sunt agones iustorum, volens amplius eos lucrari, auget eorum certamina, quod et in Abraham fecit, ultimum certamen tentationum filii ponens. *Hieron.* Confusus autem clamor et incerta vox, magni timoris indicium est. Si autem iuxta Marcionem et Manichaeum Dominus noster non est natus ex Virgine, sed visus in phantasmate, quomodo nunc Apostoli timent, ne phantasma videant? *Chrysost. ib.* Christus ergo non prius se revelavit discipulis, donec clamaverunt: quanto enim magis intendebatur timor, tanto magis laetati sunt in eius praesentia; unde sequitur: *Statimque Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam: Ego sum: nolite timere.* Hoc autem verbum et timorem solvit, et fiduciam praeparavit. *Hieron.* Quod autem dicit, *Ego sum*, nec subiungit quis sit, vel ex voce sibi nota, poterant intelligere eum, qui per obscuras noctis tenebras loquebatur; vel ipsum esse scire poterant, quem locutum ad Moysen noverant: *Haec dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos.* In omnibus autem locis ardentissimae fidei invenitur Petrus. Eodem igitur fidei ardore quo semper, nunc quoque tacentibus ceteris, credit se posse facere per voluntatem magistri, quod non poterat per naturam; unde sequitur: *Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquas;* quasi dicat: Tu praecipe et illico solidabuntur: unde et leve fiet corpus quod per se grave est. *August. de ver. Do. ser. 13.* Non enim possum hoc in me, sed in te. Agnovit Petrus quid sibi esset a se, quid ab illo cuius voluntate se credidit posse, quod nulla humana infirmitas posset. *Chrysost. ib.* Vide autem quantus est fervor, quanta fides. Non dixit: Ora et deprecare, sed *iube*: non enim solum credidit quoniam potest Christus ambulare super mare, sed quoniam potest et alios inducere, et concupiscit velociter ad eum ire: hoc enim tam magnum quaesivit propter amorem solum, non propter ostentationem. Non enim dixit: Iube me ire super aquas; sed *iube me venire ad te.* Patet autem quod cum in miraculo supra posito ostenderit quod dominatur mari: nunc ad mirabilius signum eos inducit; unde sequitur: *At ille ait: Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquas, ut veniret ad Iesum. Hieron.* Qui putant Domini corpus ideo non esse verum, quia super molles aquas quasi molle et aereum incesserit, respondeant quomodo ambulaverit Petrus quem utique verum hominem non negabunt. *Raban.* Denique Theodorus scripsit corporale pondus non habuisse Dominum secundum carnem, sed absque pondere super mare ambulasse; sed contrarium fides catholica praedicat; nam Dionysius dicit, quod non infusis pedibus corporale pondus habentibus, et materiale onus, deambulabat super undam. *Chrysost. ib.* Petrus autem, quod maius est superans, scilicet undam maris, a minori turbatur, scilicet a venti impulsu; unde sequitur: *Videns autem ventum validum.* Talis est enim natura humana, ut multoties in magnis recte se habens, in minoribus reprehendatur. Hic autem quod Petrus timuit, differentiam monstrabat magistri et discipuli, sed et alios discipulos mitigabat. Si enim in duobus fratribus sessuris ad dexteram molestati sunt, multo magis hic molestati fuissent; nondum enim erant spiritu pleni; postea vero spirituales effecti, ubique Petro primatum concedunt, et in concionibus eum praemittunt. *Hieron.* Paululum etiam relinquitur tentationi, ut augeatur fides, et intelligat se non facultate postulationis, sed potentia Domini conservatum. Ardebat enim in animo eius fides; sed humana fragilitas in profundum trahebat. *August. ib.* Praesumpsit ergo Petrus de Domino, titubavit ut homo, sed redivit ad Dominum; unde sequitur: *Et cum coepisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac.* Numquid autem Dominus desereret titubantem, quem audierat invocantem? Unde sequitur: *Et continuo Iesus extendens manum, apprehendit eum. Chrysost. ib.* Ideo autem non iniunxit ventis quiescere, sed extendens manum apprehendit eum, quoniam illius fide opus erat. Cum enim quae a nobis sunt defecerint, tunc ea quae a Deo sunt, stant. Ut igitur monstraret, quia non venti immissio, sed illius modica credulitas periculum operabatur, subditur: *Et ait illi: Modicae fidei, quare dubitasti?* In quo manifestat, quia neque ventus nocere potuisset, si fides firma fuisset. Sicut autem pullum ante tempus ex nido exeuntem et casurum, mater alis portans rursus ad nidum reducit: ita et Christus fecit: unde sequitur: *Et cum ascendisset in naviculam, cessavit ventus.* Qui autem erant in navicula, venerunt et adoraverunt eum, dicentes: *Vere filius Dei es. Raban.* Quod quidem de nautis intelligendum est, sive de Apostolis. *Chrysost. ib.* Vide autem qualiter paulatim ad id quod est excelsius, universos ducebat: supra enim increpavit mare, nunc autem magis virtutem suam demonstrat, super mare ambulando, et alii hoc idem facere iubendo, et periclitantem salvando; ideoque dicebant ei: *Vere filius Dei es*: quod supra non dixerant. *Hieron.* Si ergo ad unum signum tranquillitate maris reddita, quae post nimias procellas interdum et casu fieri solet, nautae atque rectores vere Filium Dei confitentur, cur Arius ipsum in Ecclesia praedicat creaturam? *August. ib. ser. 14.* Mystice autem mons altitudo est. Quid autem altius caelo in hoc mundo? Quis vero in caelum ascendit, novit fides nostra. Cur autem solus ascendit in caelum? Quia nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit; quamvis et cum in fine venerit, et nos in caelum levaverit, etiam tunc solus ascendet, quia caput cum corpore suo unus est Christus; nunc autem solum caput ascendit. Ascendit autem orare, quia ascendit ad Patrem pro nobis interpellare. *Hilar. ib.* Vel quod vespere solus est, sollicitudinem suam in tempore passionis ostendit, ceteris trepidatione dilapsis. *Hieron.* Ascendit etiam in montem solus, quia turba ad sublimia sequi non potest; nisi docuerit eam iuxta mare in littore. *August. ib.* Veruntamen dum Christus orat in excelso, navicula turbatur magnis fluctibus in profundo; et quia insurgunt fluctus, potest ista navicula turbari; sed quia Christus orat, non potest mergi. Naviculam

quippe istam Ecclesiam cogitate; turbulentum mare, hoc saeculum. *Hilar. ib.* Quod autem navem conscendere discipulos iubet, et ire trans fretum dum turbas ipse dimittit, et dimissis turbis ascendit in montem orare, esse intra Ecclesiam iubet, et periculum fieri usque in id tempus, quo revertens in claritatis adventu populo omni, qui ex Israel erit reliquus salutem reddat, eiusque peccata dimittat; dimissoque eo vel in caeleste regnum potius admisso, agens Deo Patri gratias in gloria eius, et maiestate consistat. Sed inter haec discipuli vento ac mari deferuntur, et totis saeculi motibus, immundo spiritu adversante iactantur. *August. ib.* Quando enim aliquis impiae voluntatis persecutionem indicit Ecclesiae, super naviculam Christi grandis unda consurgit. *Raban.* Unde bene dicitur, quia navis erat in medio mari, et ipse solus in terra: quia nonnumquam Ecclesia tantis pressuris est afflicta, ut eam Dominus deseruisse videatur ad tempus. *August. ib.* Venit autem Dominus ad visitandos discipulos suos, qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis, idest extrema parte noctis: vigilia enim una tres horas habet, ac per haec nox quatuor vigilias habet. *Hieron. ib.* Prima igitur vigilia fuit legis, secunda prophetarum, tertia corporalis adventus, quarta in reditu claritatis. *August. ib.* Quarta igitur vigilia noctis, hoc est pene iam nocte finita, veniet in fine saeculi, iniquitatis nocte transacta, ad iudicandum vivos et mortuos. Venit autem mirabiliter. Surgebant enim fluctus, sed calcabantur: quantumlibet enim potestates saeculi consurgant, premit earum caput, nostrum caput. *Hilar. ib.* Veniens autem Christus in fine, invenit Ecclesiam fessam, et Antichristi spiritu et totius saeculi motibus inveniet circumactam. Et quia de Antichristi consuetudine ad omnem tentationum novitatem solliciti erunt, etiam ad Domini adventum expavescent, falsas rerum imagines metuentes. Sed bonus Dominus timorem depellet, dicens: *Ego sum*; et adventus sui fide metum naufragii imminentis repellet. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 15.* Vel quod dixerunt discipuli phantasma esse, signat quod quidam qui cesserint diabolo, de Christi adventu dubitabunt. Quod autem Petrus implorat auxilium a Domino ne mergatur, signat quibusdam tribulationibus etiam post ultimam persecutionem purgaturum Ecclesiam: quod et Paulus *1. Cor. c. 3.* signat, dicens: *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Hilar. ib.* Vel quod Petrus ex omni consistentium in navi numero respondere audet, et iuberi sibi ut supra aquas ad Dominum veniat, precatur, passionis tempore voluntatis suae designat affectum, dum vestigiis Domini inhaerens, ad contemnendam mortem conatus est. Sed infirmitatem futurae tentationis timiditas eius ostendit; per metum enim mortis usque ad negandi necessitatem coactus est. Clamor autem eius poenitentiae suae gemitus est. *Raban.* Respexit Dominus, et ad poenitentiam convertit; manum extendit, et indulgentiam tribuit: et sic discipulus salutem invenit, quia non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei. *Hilar. ib.* Quod autem trepidante Petro virtutem (1) veniendi ad se Dominus non inducit, sed manu apprehensum sustinuit, haec est ratio: solus enim passurus pro omnibus, omnium peccata solvebat; nec socium admittit, quicquid universitati praestatur ab uno. *August. de ver. Do. serm. 13.* In uno etiam Apostolo, idest Petro in ordine Apostolorum primo, et praecipuo in quo figurabatur Ecclesia, utrumque genus significandum fuit; idest firmi, in hoc quod super aquas ambulavit, et infirmi, in hoc quod dubitavit: nam et unicuique sua cupiditas tempestas est. Amas Deum? Ambulas supra mare: sub pedibus tuis est saeculi timor. Amas saeculum? Absorbet te. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas cupiditatem, invoca Christi divinitatem. *Raban.* Aderit autem Dominus, si sopitis tentationum periculis, protectionis suae fiduciam retribuat, et hoc diluculo appropinquante; cum enim humana fragilitas pressuris obsita, suarum virium parvitatem considerat, erga se tenebras cernit. Cum autem mentem ad supernum praesidium erexit, repente exortum luciferi conspicit, qui totam vigiliam matutinam illuminat. Nec mirandum, si ascendente naviculam Domino ventus cessavit: in quocumque enim corde Dominus per gratiam adest, mox universa bella quiescunt. *Hilar. ib.* Ascensu etiam Christi in navim, ventum et mare esse sedatum post claritatis suae reditum aeterna Ecclesiae pax, et tranquillitas indicatur; et quia tunc manifestius adveniet, recte admirantes universi locuti sunt: *Vere filius Dei es.* Confessio enim universorum tunc absoluta et publica erit, Dei filium non iam in humilitate corporea, sed in gloria caelesti pacem Ecclesiae reddidisse. *August. de quaest. Evan. lib. 1. c. 15.* Signatur enim, claritatem eius tunc manifestam futuram per speciem iam videntibus, qui per fidem nunc ambulant.

(1) *Al.* perveniendi.

6. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genezareth. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent, et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

6. *Remig.* Narraverat superius Evangelista Dominum iussisse discipulos suos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum; nunc autem in incoepta intentione perseverans dicit, quo in transfretando pervenerint, dicens: *Et cum transfretassent venerunt in terram Genezareth. Raban.* Terra Genezar iuxta stagnum Genezareth a loci ipsius natura nomen trahens, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur. Graeco enim vocabulo, quasi generans sibi auram dicitur. *Chrysost. ib.* Monstrat autem Evangelista, quod post multum tempus ad partes illas Christus venerat, et ideo sequitur: *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam. Hieron.* Cognoverunt autem eum rumore, non facie: vel certe pro signorum magnitudine, quae perpetrabat in populis, vultu plurimis notus erat. Et vide quanta fides sit hominum terrae Genezareth, ut non praesentium tantum salute contenti sint, sed mittant ad alias per circuitum civitates. *Chrysost. ib.* Neque enim similiter ut prius ad domos trahebant, et tactum manus inquirebant, sed cum maiori fide eum alliciebant; unde sequitur:

Et obtulerunt ei omnes male habentes et rogaverunt eum, ut fimbriam vestimenti eius tangerent. Mulier enim quae fluxum sanguinis patiebatur, universos hanc sapientiam edocuit, ut scilicet tangendo fimbriam vestimenti Christi salvarentur. Patet etiam, quod tempus quo Christus absens fuit, non solum fidem eorum non dissolvit, sed et maiorem reddit, cuius virtute omnes salvati sunt; et ideo sequitur: *Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt. Hier.* Si autem sciremus, quid in nostra lingua resonat Genezareth, intelligeremus quomodo Iesus per typum Apostolorum et navis, Ecclesiam de persecutionis naufragio liberatam transducat ad littus, et in tranquillissimo portu faciat requiescere. *Raban.* Genezar enim interpretatur (1) ortus principium. Tunc autem plena nobis tribuetur tranquillitas, quando paradisi per Christum nobis restituetur haereditas, ac primae stolae iucunditas. *Hilar. ib.* Vel aliter: Finitis legis temporibus, et ex Israel quinque millibus virorum intra Ecclesiam collocatis, iam credentium populus occurrit, iam ipse ex lege per fidem salvus, reliquos ex suis infirmos aegrotosque (2) offerunt Domino, oblatique fimbrias vestimentorum contingere optabant, salvi per fidem futuri; sed ut ex veste tota fimbriae, ita ex Domino nostro Iesu Christo, sancti Spiritus gratia virtus exiit, quae Apostolis data, ipsis quoque tanquam ex eodem corpore exeuntibus, salutem his qui contingere cupiunt, subministrat. *Hieron.* Vel fimbriam vestimenti eius minimum mandatum intellige, quod qui transgressus fuerit, minimus vocabitur in regno caelorum; vel assumptionem corporis, per quam venimus ad Verbum Dei. *Chrysost. ib.* Nos autem non solum fimbriam, aut vestimentum Christi habemus, sed etiam corpus eius ut comedamus. Si ergo qui fimbriam vestimenti eius tetigerunt, tantam acceperunt virtutem, multo magis qui totum ipsum sument.

CAP. XV.

Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis scribae et pharisaei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lavant manus suas, cum panem manducant. Ipse autem respondens, ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem tuum et matrem tuam, et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit; et non honorificabit patrem suum aut matrem suam, et irritum fecistis mandatum Dei, propter traditionem vestram.

Raban. Homines Genezareth, et minus docti credunt; sed qui sapientes videntur, ad pugnam veniunt, iuxta illud: *Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis*; unde dicitur: *Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis scribae et pharisaei. August. de con. Evan. lib. 2. cap. 49.* Ita autem conserit Evangelista narrationis suae ordinem, dicens: *Tunc accesserunt*, ut quantum ipse transitus indicat, rerum etiam consequentium ordo servetur. *Chrys. ho. 52.* Propter hoc autem Evangelista hic tempus designat, ut ostendat ineffabilem illorum nequitiam nulli cedentem: tunc enim venerunt quando plurima signa operatus est, quando infirmos ex tactu fimbriae curaverat: quod autem ab Ierosolymis venisse dicuntur scribae et pharisaei, sciendum est, quod per omnes tribus erant disseminati, sed qui in Metropoli habitabant, peiores aliis erant, velut ampliori fruentes honore, et maiorem superbiam possidentes. *Remig.* Duabus autem de causis reprehenduntur, et quia ab Ierosolymis venerant, idest a loco sancto descenderant, et quia seniores populi, et legis doctores erant; et non ad discendum, sed ad reprehendendum Dominum venerant. Subditur enim: *Dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum. Hieron.* Mira pharisaeorum scribarumque stultitia, Dei filium arguunt, quare traditiones hominum et praecepta non servet. *Chrysost. ib.* Vide autem qualiter, et a sua interrogatione capiuntur. Non enim dicunt: Quare transgrediuntur legem Moysi, sed *traditionem seniorum*; unde manifestum est, quod multa nova inducebant Sacerdotes, quamvis Moyses dixerit *Deut. 4. Non adiicietis ad verbum, quod ego propono vobis hodie, et non auferetis ab eo*: et quando oportebat eos ab observationibus liberari, tunc amplioribus observationibus se alligabant, timentes ne aliquis eorum principatum auferret, terribiliores esse volentes, quasi et ipsi essent legislatores. *Remig.* Quae autem fuerint traditiones, manifestat Marcus cum ait: Pharisaei et omnes Iudaei, nisi crebro lavent manus suas, non manducant panem: unde et hic discipulos reprehendunt, dicentes: *Non enim lavant manus suas cum panem manducant. Chrysost. ib.* Verba enim prophetarum carnaliter accipientes quod dictum erat *Is. c. 1. Lavamini, et mundi estote*, de corpore solum lavando servabant; et ideo statuerant non nisi lotis manibus manducandum esse. *Hieron.* Manus autem, idest opera non corporis, sed animae lavandae sunt, ut fiat in illis verbum Dei. *Chrysost. ib.* Ideo autem discipuli non lotis manibus manducabant, quia iam superflua despiciebant, ea solum quae sunt necessaria attendentes, et neque lavari, neque non lavari pro lege habentes, sed ut contingebat, alterutrum facientes. Qui enim et ipsum necessarium cibum contemnebant, qualiter circa hoc studium haberent? *Remig.* Vel reprehendebant pharisaei discipulos Domini, non de ista lavatione quae consueto more congruit, et necessariis temporibus agitur: sed de illa superflua, quae de superstitiosa traditione seniorum fuerat reperta. *Chrysost. ib.* Christus autem non excusavit, sed confestim reaccusavit, demonstrans quoniam eum, qui magna peccat, pro parvis peccatis aliorum sollicitum esse non oportet; unde sequitur: *Ipse autem respondens ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* Non autem dicit, quod bene faciunt transgredientes, ut non det eis occasionem calumniae; neque tamen vituperat quod ab Apostolis factum est, ne approbet eorum traditiones;

(1) *Al.* ortus principum *item* hortus principum. (2) *Al.* offert.

neque rursus accusat seniores, ne tanquam iniuriatorem eum repulissent: sed increpat eos qui advenerant, tangens etiam seniores, qui talem traditionem statuerant, dicens. *Hieron.* Cum vos propter traditionem hominum praecepta Dei negligatis, quare discipulos meos arguendos creditis, quod seniorum iussa parvipendant, ut Dei praecepta custodiant? *Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem.* Honor in scripturis non tantum in salutationibus et officiis deferendis, quantum in eleemosynis ac munerum oblatione sentitur. *Honora*, inquit Apostolus *1. Tim. 5. viduas quae vere viduae sunt.* Hic enim honor donum intelligitur. Praeceperat ergo Dominus vel imbecillitates vel aetates vel penurias parentum considerans, ut filii honorarent etiam in vitae necessariis ministrandis parentes suos. *Chrysost. hom. 52.* Voluit autem monstrare, quod parentes essent valde honorandi, per hoc quod adiunxit et praemium et poenam. Sed Dominus hic praemium (1) praemittens quod honorantibus repromittitur, scilicet esse longaevum super terram, ponit quod terribilius est, scilicet poenam, ut et ipsos stupefaceret, et alios attraheret; unde addit: *Et qui maledixit patri vel matri, morte moriatur*; in quo demonstrat eos morte dignos esse. Si enim qui verbo dehonorat parentem, morte punitur; multo magis vos, qui opere non solum dehonoratis parentes, sed et alios hoc docetis. Qui igitur neque vivere debetis, qualiter meos discipulos incusatis? Quomodo autem Dei mandatum transgrediantur, manifestat cum subdit: *Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit. Hieron.* Praemissam enim providentissimam Dei legem volentes scribae pharisaeique subvertere, ut impietatis sub nomine pietatis inducerent, docuerunt pessimos filios, ut si quis ea quae parentibus offerenda sunt, Deo voluerit vovere, qui verus est Pater, oblatio Domini praeponatur parentum muneribus. *Glos.* Ut sit sensus: Quod ego offero Deo, et mihi et tibi proderit: et ideo non debes sumere, scilicet res meas in tuos usus: sed pati ut Deo offeram. *Hieron.* Vel certe ipsi parentes, qui Deo consecrata cernebant, ne sacrilegii crimen incurrerent, declinantes, egestate conficiebantur; atque ita fiebat, ut oblatio liberorum sub occasione templi et Dei in lucra cederet sacerdotum. *Glos.* Ut sit sensus: *Quicumque*, idest quisquis vestrum o iuvenes, *dixerit*, idest dicere poterit vel dicet, *patri vel matri.* O pater, munus quod est ex me, Deo iam devotum, *Proderit tibi*, admirando; quasi diceret: Non debes sumere, ne sis reus sacrilegii. Vel potest legi per defectum, hoc modo: *Quicumque dixerit patri* et cetera, subaudi, faciet Dei mandatum, vel complebit legem, vel erit dignus vita aeterna. *Hieron.* Potest autem et hunc breviter habere sensum: Compellitis, inquit, filios, ut dicant parentibus suis: Quodcumque donum oblaturus eram Deo, in tuos consumis cibos, tibique prodest o pater et mater; quasi diceret, non. *Glos.* Et sic propter istas persuasiones avaritiae vestrae, ille iuvenis non honorificabit patrem et matrem; unde sequitur: *Et non honorificabit patrem et matrem;* quasi diceret: Vos filiis ista pessima suasistis, et propter hoc filius postea patrem et matrem non honorificabit, et ita mandatum Dei de sustentandis parentibus fecistis irritum propter traditionem vestram, scilicet avaritiae vestrae servientes. *August. con. adv. leg. et prophet. lib. 2. c. 1.* Evidenter autem hic Christus ostendit, et illam esse Dei legem quam haereticus blasphemat, et Iudaeos habere suas traditiones a libris propheticis, et legitimis alienas, quas Apostolus appellat prophanas fabulas et viles. *August. con. Faust. lib. 16. c. 24.* Multa etiam nos hic Dominus docet, et Iudaeos a Deo suo se non avertere, et eius mandata non tantum se non infringere, verum etiam illos, a quibus infringerentur arguere, et non nisi per Moysen ista mandasse. *August. de quaest. Ev. lib. 1. c. 16.* Vel aliter: *Munus quodcunque est ex me, tibi proderit*; idest munus quod offers causa mei, ad te iam pertinebit; quibus verbis significant filii iam sibi non necesse esse parentum pro se oblationem, quod ad eam aetatem pervenissent, ut possent iam ipsi offerre pro se. In hac ergo aetate constitutos, ut possent parentibus suis hoc dicere, cum hoc dixissent, negabant pharisaei reos esse, si parentibus non praestarent honorem.

2. Hypocritae, bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas, et mandata hominum. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite et intelligite. Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

2. *Chrysost. hom. 52.* Monstraverat Dominus, quod pharisaei non erant digni accusare transgredientes mandata seniorum, cum Dei legem destruerent: rursus autem demonstrat hoc ipsum et a propheta; unde dicit: *Hypocritae, bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Remig.* Hypocrita dicitur simulator, quia aliud opere simulat, et aliud corde gestat. Isti ergo bene hypocritae dicuntur, quia sub honore Dei, terrena sibi lucra accumulare cupiebant. *Raban.* Praevidit autem Isaias simulationem Iudaeorum, quod in dolo pugnarent contra Evangelium; et ideo dixit ex persona Domini: *Populus hic labiis me honorat etc. Remig.* Iudaeorum namque populus labiis, et ore Deo appropinquare, et honorare eum videbatur, quia unius Dei cultum se habere gloriabatur: sed corde longe a Deo recessit, quia visis signis atque miraculis, nec divinitatem eius cognoscere, nec eum suscipere voluerunt. *Raban.* Item labiis eum honorabant, quando dicebant *infr. c. 22. Magister, scimus quia verax es:* sed cor eorum longe ab eo fuit, quando miserunt insidiatores, ut eum caperent in sermone. *Glos.* Vel commendando exteriorem munditiam eum honorabant: sed dum interiori quae vera est carebant, cor eorum longe erat a Deo, et illis talis honor inutilis erat; unde sequitur: *Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum. Raban.* Non enim habebunt mercedem cum veris cultoribus, docentes doctrinas et mandata hominum, contemptis praeceptis divinis. *Chrysost. ib.* Augmentata ergo accusatione pharisaeorum a testimonio prophetae, et illis non emendatis, iam eis non loquitur, sed turbis; unde dicit: *Et convocatis ad se turbis, dixit*

eis: Audite et intelligite. Quia turbis dogma excelsum et multa philosophia plenum propositurus erat, non simpliciter hoc enuntiat, sed susceptibilem facit sermonem. Primo quidem et (1) ore, et sollicitudine exhibita circa turbas, quod ostendit Evangelista, dicens: *Et convocatis ad se turbis.* Deinde etiam susceptibilem facit sermonem ex tempore: quia post mortuos suscitatos, post victoriam contra pharisaeos habitam, tunc legem proponit, ut facilius suscipiatur. Et non solum simpliciter turbas advocavit, sed etiam eos attentiores fecit in hoc, quod dixit: *Audite et intelligite*: idest attendite et erigimini mente ad hoc audiendum. Non autem dixit eis: Nihil est observatio escarum, neque quod Moyses male iniunxerat; sed per modum admonitionis et consilii a rerum ipsarum natura testimonium accipiens ait: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Hieronymus habet *communicat. Hieron.* Verbum communicat proprie Scripturarum est, et proprio sermone non teritur. Populus autem Iudaeorum,(2) cum partem Dei se esse iactans, communes cibos vocat, quibus omnes utuntur homines: verbi gratia, suillam carnem, ostreas, lepores, et istiusmodi animantia, quae ungulam non findunt, nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. Unde et in actibus Apostolorum *c.10.* scriptum est: *Quod Deus sanctificavit, tu ne commune dixeris.* Commune ergo quod ceteris hominibus patet, et quasi non de parte Dei, pro immundo appellatur. *Aug. con. Faust.l.6.c.6.* Testamento autem veteri non est contraria ista sententia, qua Dominus dicit: *Non quod intrat in os*: in qua Apostolus ad *Tit.1.* dicit: *Omnia munda mundis*, et *1. Timoth.c.4. Omnis creatura Dei bona est.* Si possunt hoc, Apostolum de ipsis dixisse naturis, intelligant Manichaei; illas autem litteras propter quasdam praefigurationes tempori congruentes, animalia quaedam, non natura sed significatione immunda dixisse. Itaque, verbi gratia, si de porco et agno requiratur, utrumque natura mundum est, quia natura omnis creatura Dei bona est; quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est, tamquam si stultum et sapientem diceres, utrumque hoc verbum natura vocis et litterarum et syllabarum, quibus constat utique, mundum est; significatione autem unum horum verbum, quod dicitur stultus, immundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quoddam immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in hominum genere stultus: et tam illud animal quam iste duae syllabae, quod dicitur stultus, quoddam unum idemque significant. Immundum quippe illud animal in lege positum est, eo quod non ruminet; non autem hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur, immundi proprio vitio, non natura, qui cum libenter audiant verba sapientiae, postea de his omnino non cogitant. Quod enim utile audieris, velut ab intestino memoriae, tanquam ad os cogitationis recordandi dulcedine revocare, quid aliud est quam spiritualiter ruminare? Quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur. Hae autem similitudines rerum in locutionibus, vel observationibus figuratis rationales mentes utiliter et suaviter movent: sed priori populo multa talia, non tantum audienda, verum etiam observanda praecepta sunt. Tempus enim erat, quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetizari oportebat ea, quae posteriore tempore fuerant revelanda: quibus per Christum atque in Christo revelatis, fidei Gentium onera observationum non sunt imposita, prophetiae tamen est auctoritas commendata. Requiro autem a Manichaeis, utrum ista Domini sententia qua dixit, non inquinari his hominem quae in os eius intrant, vera aut falsa sit? Si falsam dicunt, cur eam eorum doctor Adimantus a Christo prolatam dicens, ad expugnandum vetus testamentum obiecit. Si autem vera est, cur adversus eam credunt se coinquinari? *Hieron.* Opponat autem prudens lector et dicat: Si quod intrat in os non coinquinat hominem, quare idolothytis non vescimur? Sciendum igitur, quod ipsi quidem cibi, et omnis Dei creatura per se munda sit; sed idolorum et daemonum invocatio ea facit immunda, apud eos scilicet qui cum conscientia idoli idolothytum manducant, et conscientia eorum, cum sit infirma, polluitur, ut Apostulus dicit. *Remig.* Quicumque autem tantae fidei est, ut intelligat creaturam Dei nullo modo inquinari posse, sanctificetur cibus per verbum Dei et orationem, et comedat quicquid vult: ita tamen, quod haec licentia offendiculum non fiat infirmis, ut Apostolus dicit.

3. Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis, quia pharisaei audito hoc verbo scandalizati sunt? At ille respondens ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur. Sinite illos, caeci sunt, et duces caecorum. Caecus autem, si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt.

3. *Hieron.* Ex uno sermone Domini, omnis superstitio observationum Iudaicarum fuerat elisa, qui in cibis sumendis abominandisque religionem suam sitam arbitrabantur. *Chrysost. hom. 52.* Praemissa itaque cum audissent pharisaei, nihil contradixerunt illi, quia vehementer eos convicerat, non redarguendo solum, sed et dolum illorum propalando; sed scandalizati sunt, pharisaei scilicet, non autem turbae; unde dicitur: *Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis, quia pharisaei audito hoc verbo scandalizati sunt. Hier.* Quia crebro teritur in ecclesiasticis scripturis scandalum, breviter dicendum quid significat scandalum. Nos offendiculum ruinam et impactionem pedis possumus dicere. Quando ergo legimus, *Quicumque scandalizaverit*, hoc intelligimus, qui dicto vel facto occasionem ruinae dederit. *Chrysost. ib.* Christus autem non solvit pharisaeorum scandalum, sed magis eos increpavit: unde sequitur: *At ille respondens ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur.* Hoc autem Manichaei de lege dictum esse dicunt; sed confutant eos, quae antea dicta sunt. Si enim de lege dixisset, qualiter superius pro lege pugnasset, dicens: *Quare transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram?* Qualiter etiam prophetam induxisset in medium? Si etiam

(1) *P. Nicolai forte melius legit* honore.
(2) *Al. deest* cum.

Deus dixit *Exod. 21. Honora patrem et matrem*, qualiter hoc, quod in lege dictum est, non est Dei plantatio ? *Hilar. can. XIV.* Dicens ergo omnem plantationem, quae non a Patre sit, docet traditionem hominum eradicandam, cuius favore legis praecepta transgressi sunt. *Remig.* Omnis etiam falsa doctrina, et superstitiosa observatio cum suis actoribus permanere non potest; et quia a Deo Patre non est, cum eisdem eradicabitur. Illa ergo sola permanebit, quae a Deo Patre est. *Hier.* Numquid ergo eradicabitur et illa plantatio, de qua Apostolus ait *1. Cor. 3. Ego plantavi, Apollo rigavit?* Sed solvitur quaestio ex eo quod sequitur: *Deus autem incrementum dedit*: Dicit et ipse: *Dei agricultura, Dei aedificatio estis*, et alibi: *Cooperatores Dei sumus.* Si autem cooperatores Dei plantante Paulo, et rigante Apolline, Deus cum operatoribus suis plantat et rigat. Abutuntur autem hoc loco, qui diversas naturas introducunt dicentes: Si plantatio, quam non plandavit Pater, eradicabitur, ergo quam ille plantavit, non potest eradicari. Sed audiant illud Ieremiae *c. 11. Ego vos plantavi vineam veram, quomodo versi estis in amaritudinem vitis alienae.* Plantavit quidem Deus et nemo potest eradicare plantationem eius. Sed quoniam ista plantatio in voluntate proprii arbitrii est, nullus alius eam eradicare poterit, nisi ipsa tribuerit assensum. *Glos.* Vel plantatio ista doctores legis significat cum sequacibus suis qui Christum non habebant fundamentum. Quare autem sunt eradicandi, subditur: *Sinite illos, caeci sunt, et duces caecorum. Raban.* Caeci quidem sunt, idest luce mandatorum Dei privati; et sunt duces caecorum, quia alios in praecipitium trahunt errantes, et in errorem mittentes, unde subditur: *Caecus autem, si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt. Hieron.* Hoc etiam est quod Apostolus praeceperat: *Haereticum hominem post primam et alteram correctionem, devita*, sciens quod perversum sit huiuscemodi. In hunc sensum et Salvator praecepit doctores pessimos dimittendos arbitrio suo, sciens eos difficulter ad veritatem posse trahi.

4. Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur. Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. Haec sunt quae coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

4. *Remig.* Consueverat Dominus parabolice loqui; et ideo Petrus cum audisset, quod intrat in os non coinquinat hominem, putavit illum parabolice fuisse locutum: et ideo interrogavit ut subditur: *Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.* Et quia ex persona ceterorum hoc dixerat, idcirco simul cum aliis a Domino reprehensus est; unde sequitur: *At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis? Hieron.* Corripitur autem a Domino, quare parabolice dictum putet, quod perspicue locutus est; ex quo animadvertimus vitiosum esse auditorem, qui obscura manifeste, aut manifeste dicta obscure velit intelligere. *Chrysost. hom. 52.* Vel ideo Dominus increpat eum, quia non erat ex incertitudine quod quaesierat, sed ex scandalo, quo scandalizatus erat. Turbae enim non intellexerant, quod dictum erat: *Discipuli autem scandalizati fuerant.* Unde a principio quasi pro pharisaeis interrogare volebant; sed quia audierant eum magna dicentem, *Omnis plantatio etc.* repressi fuerunt. Sed Petrus qui ubique fervens erat neque ita silet; quem Dominus increpat, et increpationi rationem addidit, dicens: *Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur. Hieron.* Ex hac sententia quidam calumniantur, quod Dominus physicae disputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrem ire, et in secessum digeri, cum statim infusae escae per artus et venas ac medullas, nervosque fundantur. Sed sciendum, quod tenuis humor et liquens esca, cum in venis et artubus concocta fuerit et digesta, per occultos meatus corporis quos Graeci πόρους poros vocant, ad inferiora dilabitur, et in secessum vadit. *August. de vera relig.* Alimenta carnis corrupta, idest amittentia formam suam in membrorum fabricam migrant, et corrupta reficiunt in aliam formam per convenientiam transeuntia, et per vitalem motum diiudicantur quodammodo, ut ex eis in structuram huius pulchri visibilis, quae apta sunt, assumantur: non apta vero per congruos meatus abiiciantur; quorum aliud faeculentissimum redditur terrae ad alias formas assumendas; aliud per totum corpus exhalat; aliud totius animalis latentes nervos accipit, et inchoatur in prolem. *Chrysost. ib.* Cum autem hoc Dominus dicit, adhuc discipulis, secundum Iudaicam infirmitatem respondet: dicit enim, quoniam cibus non manet, sed egreditur; quamvis etsi maneret, non faceret immundum; sed nondum haec audire poterant: propter hoc autem et Moyses per tantum tempus dicit esse immundos, quantum cibus intus manet. In vespere enim iubet lavari et mundum esse, quasi tempus digestionis et egestionis dimetiens. *August. 15. de Trin. c. 10.* Duo autem quaedam hominis ora Dominus complexus est, unum corporis, aliud cordis; nam cum dicit; *Omne quod in os intrat etc*: apertissime demonstravit os corporis. At in eo quod sequitur, os cordis ostendit, dicens: *Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem. Chrysost. ib.* Quae enim cordis sunt, intus in homine manent, et exeuntia inquinant non manentia solum, immo tunc magis cum exierint; unde subiunxit: *De corde enim exeunt cogitationes malae*, quas primo ponit; quia hoc erat Iudaicum vitium, qui scilicet ei insidiabantur. *Hieron.* Principale igitur animae, non secundum Platonem in cerebro est, sed iuxta Christum in corde; et arguendi sunt ex hac sententia, qui cogitationes a diabolo immitti putant, et non ex propria nasci voluntate. Diabolus adiutor malarum cogitationum potest esse, auctor esse non potest. Si autem semper in insidiis positus levem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammaverit, non debemus opinari eum quaeque occulta cordis rimari; sed ex corporis habitu et gestibus aestimare quid versemus intrinsecus. Verbi gratia: Si

pulchram mulierem nos crebro viderit inspicere, intelligit cor ab oculis vulneratum. *Glos.* Ex cogitationibus autem malis proveniunt et mala verba, quae lege prohibentur; unde subdit: *Homicidia*, quae prohibentur illo legis praecepto: *Non occides. Adulteria, fornicationes*, quae intelliguntur prohiberi illo praecepto: *Non moechaberis. Furta*, quae prohibentur illo praecepto: *Non furtum facies. Falsa testimonia*, contra illud praeceptum: *Non dices adversus proximum tuum falsum testimonium. Blasphemiae*, contra illud praeceptum: *Non assumas nomen Dei in vanum. Remig.* Nominatis autem vitiis, quae divina lege prohibentur, pulchre Dominus subiungit: *Haec sunt, quae coinquinant hominem*, idest immundum et impurum reddunt. *Glos.* Et quia huiusmodi verba Domini ex pharisaeorum nequitia occasionem sumpserant, qui traditiones suas divinis praeceptis praeferebant, consequenter concludit inconvenientiam traditionis praemissae, dicens: *Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. Chrysost. ib.* Non autem dixit escas in lege prohibitas manducare, non coinquinat hominem, ut non possent illi contradicere; sed concludit de illo, de quo disputatio erat.

5. Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri et Sydonis. Et ecce mulier Chananaea a finibus illis egressa, clamavit dicens ei: Miserere mei Domine fili David, filia mea male a daemonio vexatur. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli eius, rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel. At illa venit, et adoravit eum, dicens: Domine, adiuva me. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus. At illa dixit: Etiam domine. Nam et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus, ait illi: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ex illa hora.

5. *Hieron.* Scribis et pharisaeis, et calumniatoribus derelictis, transgreditur in partes Tyri et Sydonis, ut Tyrios Sydoniosque curaret; et ideo dicitur: *Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri et Sydonis. Remig.* Tyrus et Sydon civitates fuere gentilium: nam Tyrus Metropolis fuerat Chananaeorum, Sydon terminus Chananaeorum respiciens ad Aquilonem. *Chrysost. hom. 53.* Considerandum autem, quod quando ab escarum observatione Iudaeos eripuit, tunc et Gentibus ianuam aperuit; sicut et Petrus prius in visione iussus est hanc legem solvere, et post ad Cornelium mittitur. Si quis autem quaerat, cum discipulis suis dixerit, *In viam gentium ne abieritis*, qualiter hanc ambulat viam? Primum quidem illud dicemus, quia non erat obnoxius praecepto, quod discipulis dederat. Secundo autem, quia neque ut praedicaturus abiit: unde et Marcus dicit: *Quoniam occultavit seipsum. Remig.* Ivit autem, ut Tyrios Sydoniosque curaret; sive ut huius mulieris filiam liberaret a daemonio, quatenus per eius fidem scribarum et pharisaeorum nequitiam condemnaret: de qua quidem muliere subditur: *Et ecce mulier Chananaea a finibus illis egressa. Chrysost. ib.* Dicit autem Evangelista eam Chananaeam, ut ostendat virtutem praesentiae Christi. Chananaei enim, qui expulsi fuerant, ut non perverterent Iudaeos, hi Iudaeis apparuerunt prudentiores, ut exirent a terminis suis, et accederent ad Christum. Cum autem haec mulier accessisset, nihil aliud quam misericordiam poposcit: unde sequitur: *Clamavit dicens ei: Miserere mei Domine fili David. Glos.* Magna fides Chananaeae hic notatur: Deum credit, ubi Dominum vocat; hominem, ubi dicit filium David. Nihil ex merito postulat, sed solam misericordiam Dei efflagitat, dicens: *Miserere.* Nec dicit: Miserere filiae, sed *Miserere mei*; quia dolor filiae dolor est matris; et ut magis eum ad compassionem moveat, totum ei dolorem enarrat; unde seqitur: *Filia mea male a daemonio vexatur.* In quo vulnera medico detegit, et magnitudinem et qualitatem morbi: magnitudinem cum dicit, *Male vexatur;* qualitatem cum dicit, *A daemonio. Orig. hom. 7. in diver. locos.* Vide autem prudentiam foeminae: non ivit ad homines seductores, non quaesivit inanes ligaturas, sed omnes relinquens diaboli cultus, venit ad Dominum. Non petivit Iacobum, non rogavit Ioannem, non accessit ad Petrum, sed suscepit in se poenitentiae patrocinium, et sola cucurrit ad Dominum. Sed vide, inexpertum negotium. Petit, et lamentum suum producit in clamorem, et amator hominum Deus non respondet verbum; unde sequitur: *Qui non respondit ei verbum. Hieron.* Non autem de superbia pharisaica, nec de scribarum supercilio, sed ne ipse sententiae suae contrarius videretur, per quam iusserat: *In viam Gentium ne abieritis*: nolebat enim occasionem calumniantibus dare, perfectamque salutem Gentium passionis et resurrectionis tempori reservabat. *Glos.* Differendo etiam, et non respondendo, patientiam mulieris et perseverantiam nobis ostendit. Ideo etiam non respondit, ut discipuli pro ea rogarent: ostendens per hoc necessarias esse preces Sanctorum ad aliquid impetrandum; unde sequitur: *Et accedentes discipuli eius, rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Hieron.* Discipuli adhuc illo tempore mysteria Domini nescientes, vel misericordia moti, rogabant pro Chananaea muliere, vel importunitate eius carere cupientes. *Aug. de con. Evang. l. 2. c. 29.* Affert autem aliquam repugnantiae quaestionem, quod Marcus in domo dicit fuisse Dominum cum ad illum venit mulier pro filia sua rogans. Matthaeus autem posset intelligi de domo tacuisse, eandem tamen rem commemorasse. Sed quoniam dicit discipulos Domino ita suggossisse, *Dimitte illam, quoniam clamat post nos*, nihil videtur aliud significare, quam post ambulantem Dominum, mulierem istam deprecatoriam vocem misisse. Intelligendum est ergo, dixisse quidem Marcum, quod intraverit ubi erat Iesus, cum eum praedixisset fuisse in domo. Sed quia Matthaeus ait, *Non respondit ei verbum*, dedit agnoscere, quod tacuerunt ambo, et in eo silentio egressum fuisse Iesum de domo illa, atque ita cetera contexuntur, quae iam in nullo discordant. *Chrysost. ib.* Æstimo autem, et discipulos ad calamitatem mulieris esse tristatos; sed tamen non sunt ausi dice-

re: Da ei hanc gratiam, sed *Dimitte eam:* sicut et nos cum volumus alicui persuadere, multoties contraria dicimus. Ipse autem respondens ait: *Non sum missus nisi ad oves, quae perierunt domus Israel. Hieron.* Non autem hoc dicit, quin ad Gentes non missus sit; sed quod primum ad Israel missus est, ut illis non recipientibus Evangelium, iusta fieret ad Gentes transmigratio. *Remig.* Specialiter etiam missus est ad salutem Iudaeorum, ut etiam corporali praesentia eos doceret. *Hier.* Signanter autem dixit, *Ad oves perditas domus Israel*, ut etiam ex hoc loco erroneam ovem de alia parabola intelligamus. *Chrysost. ib.* Sed quia mulier vidit, nihil posse Apostolos, inverecunda facta est: *Clamat post nos.* Quando autem videbatur ut angustiata recederet, tunc praprius venit; unde sequitur. *At illa venit, et adoravit eum. Hieron.* Nota quod ista Chananitidis perseveranter primum, filium David, deinde Dominum vocat, et ad extremum Deum adoravit. *Chrysost. ib.* Ideoque non dixit: roga vel deprecare Deum; sed *Domine adiuva me.* Quando ergo magis mulier multiplicabat supplicationem, tanto et ipse multiplicabat negationem: et non adhuc Iudaeos oves vocat sed filios, illam autem canem; unde sequitur: *Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum et dare canibus. Glos.* Filii sunt Iudaei generati et nutriti sub cultu unius Dei per legem. Panis est Evangelium, miracula, et alia quae ad salutem nostram pertinent. Non est ergo conveniens, ut a filiis auferantur et dentur Gentibus, qui sunt canes, donec Iudaei repudient. *Raban.* Canes autem Gentiles propter idolatriam dicuntur, qui esui sanguinis dediti et cadaveribus mortuorum, vertuntur in rabiem. *Chrysost. ib.* Vide autem mulieris prudentiam, qualiter neque contradicere ausa est, neque tristata in aliorum laudibus, neque molestata in proprio convitio; unde sequitur: *At illa dixit: Etiam Domine. Nam et catelli edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum suorum.* Ille dixit: *Non est bonum.* Haec autem dixit: *Utique Domine*; Ipse Iudaeos filios vocat; haec autem Dominos. Ipse canem eam nominavit; haec autem et opus canis adiecit, ac si dicat; Si canis sum, non sum aliena: canem me dicis, ergo nutri me ut canem: non possum relinquere mensam Domini mei. *Hieron.* Mira autem huius mulieris fides, patientia, et humilitas praedicantur; fides qua credebat sanari posse filiam suam; patientia qua toties contempta in precibus perseverat; humilitas, quod se non canibus, sed catulis comparat. Scio me, inquit, filiorum panem non mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mensam posse cum patre; sed contenta sum reliquiis catulorum, ut per humilitatem micarum, ad panis integri veniam magnitudinem. *Chrysost. ib.* Propter hoc autem Christus tardabat: praesciebat enim eam hoc dicturam; nec occultari volebat tantam mulieris virtutem; unde sequitur: *Tunc respondens Iesus ait illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Ac si dicat: Fides tua maiora his audire potest, verum interim fiat tibi sicut vis. Vide qualiter non parum et haec mulier intulit in filiae medicinam: propter hoc enim neque Christus dixit: Sana sit filia tua, sed *magna est fides tua, fiat tibi sicut vis*; ut discas quoniam simpliciter loquebatur et non adulationis, sed multae fidei erant verba ipsius. Haec autem Christi vox, similis est illi voci qua dixit *Gen. 1. Fiat firmamentum, et factum est*; unde sequitur; *Et sanata est filia eius ex illa hora.* Intende autem qualiter Apostolis non impetrantibus impetrat ipsa, tam magnum quid est instantia orationis: etenim pro nostris noxis a nobis vult magis rogari, quam ab aliis pro nobis. *Remig.* His etiam verbis datur nobis exemplum cathechizandi et baptizandi pueros, quoniam haec mulier non ait: Salva filiam meam, aut adiuva eam, sed *miserere mei, et adiuva me.* Hinc etenim descendit consuetudo in Ecclesia, ut fideles pro suis parvulis fidem Deo promittant, quando ipsi non sunt tantae aetatis et rationis, ut per se fidem Deo promittere valeant; quatenus sicut fide istius mulieris sanata est filia eius, ita et fide vivorum et catholicorum peccata parvulis relaxentur. Allegorice autem haec mulier sanctam Ecclesiam significat de Gentibus congregatam. Per hoc enim quod Dominus relictis scribis et pharisaeis venit in partes Tyri et Sydonis praefigurabatur; quia relicturus erat Iudaeos et transiturus ad Gentes. Est autem haec mulier egressa a finibus suis, quoniam Ecclesia S. recessit a pristinis erroribus et vitiis. *Hier.* Filiam autem Chananaeae, puto animas esse credentium, quae male a daemonio vexubantur, ignorantes creatorem, et adorantes lapidem. *Remig.* Filios autem Dominus appellat Patriarchas illius temporis: per mensam designatur sacra Scriptura; per micas vero, minima praecepta vel interna mysteria, quibus sancta Ecclesia pascitur; per crustas vero, carnalia praecepta quae Iudaei observant. Micae autem sub mensa comedi dicuntur, quia Ecclesia humiliter se submittit ad implenda divina praccepta. *Raban.* Non autem crustas, sed micas de pane puerorum edunt catelli, quia conversi ad fidem, qui erant despecti in Gentibus, non litterae superficiem in Scripturis, sed spiritualem sensum quo in bonis actibus proficere valeant, inquirunt. *Hieron.* Mira autem rerum conversio. Israel quondam filius: non canes, pro diversitate fidei ordo nominum commutatur. De illis postea dicitur: *Circumdederuut me canes multi*: nos audivimus cum muliere: *Fides tua te salvam fecit. Raban.* Quae merito magna dicitur, quia cum Gentes nec lege fuerint imbutae, nec vocibus prophetarum instructae, ad praedicationem mox Apostolorum, in auditu auris obedierunt: ideoque salutem impetrare meruerunt. Verum si ad primas Ecclesiae rogantis lacrymas Dominus salutem animae differt dare, non est desperandum vel a petendo cessandum, sed magis precibus insistendum. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 18.* Quod et puerum Centurionis, et filiam Chananaeae mulieris, non veniens ad domos eorum sanat, significat Gentes ad quas non venit, salvas fore per verbum suum. Quod rogantibus filii sanantur, intelligenda est persona Ecclesiae, quae sibi est et mater et filii: nam simul omnes quibus constat Ecclesia, mater dicitur; singuli autem idem ipsi filii appellantur. *Hilar. can. xv.* Vel haec mulier proselitorum formam praefert, fines suos egreditur, et ex Gentibus, scilicet in populi alterius nomen excedens: quae pro filia, videlicet Gentium plebe, dominatu immundorum spirituum occupata orat; et quia Dominum cognovit ex lege, David filium nuncupat. *Raban.* Item si quis conscientiam habet alicuius

vitii sorde pollutam, filiam habet male a daemonio vexatam. Item si quis bona quae gessit peccatorum peste faedavit, filiam habet immundi spiritus furiis agitatam: ideoque necesse est ut ad preces, lacrymasque confugiat, sanctorumque intercessiones et auxilia quaerat.

6. Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilaeae, et ascendens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbae multae habentes secum mutos, caecos, claudos, debiles, et alios multos, et proiecerunt eos ad pedes eius, et curavit eos, ita ut turbae mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, caecos videntes, et magnificabant Deum Israel.

6. *Hieron.* Sanata Chananaeae filia, revertitur Dominus ad Iudaeam; unde dicitur: *Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilaeae. Remig.* Hoc mare diversis vocabulis appellatur. Dicitur enim mare Galilaeae, propter Galilaeam adiacentem; mare Tyberiadis, propter Tyberiadem. Sequitur: *Et ascendens in montem, sedebat ibi. Chrysost. hom. 53.* Considerandum autem, quod aliquando Dominus circuit, ut sanet infirmos; aliquando autem sedet, expectans eos; et ideo convenienter hic sic subditur: *Et accesserunt ad eum turbae multae habentes secum mutos, claudos, caecos, debiles, et alios multos. Hieron.* In eo loco ubi Latinus interpres transtulit debile, in Graeco scriptum est κυλλὰς cyllous, quod non debilitatis generale, sed unius infirmitatis nomen est: ut quomodo claudus dicitur, qui pede claudicat uno, sic κυλλὸς Cyllos appelletur, qui unam manum debilem habet. *Chrysost. ib.* Hi autem in duobus fidem suam demonstrabant, et in ascendendo montem, et in hoc quia aestimabant se nullo alio indigere, nisi ut proiicerentur ad pedes Iesu; neque etiam adhuc tangunt fimbriam vestimenti, sed et ad altiorem fidem ascendunt; unde dicitur: *Et proiecerunt eos ad pedes eius.* Et mulieris quidem filia cum multa tarditate curavit, ut eius virtutem ostenderet; his autem, non quia meliores erant, sed ut infidelium Iudaeorum ora obstrueret, confestim sanationem praebet; unde sequitur: *Et curavit omnes.* Multitudo autem eorum, qui curabantur et facilitas sanationis eos in stuporem mittebat; unde sequitur: *Ita ut turbae mirarentur videntes mutos loquentes. Hieron.* De debilibus tacuit, quia quid e contrario diceret, uno verbo non haberet. *Raban.* Mystice autem, cum filia Chananaeae praefigurasset salutem Gentium, venit in Iudaeam; quia cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit. *Glos.* Mare autem iuxta quod venit Iesus, turbida huius saeculi volumina significat: quod est Galilaeae, cum homines a vitiis ad virtutes transmigrant. *Hieron.* Ascendit autem in montem, ut quasi avis teneros faetus provocet ad volandum. *Raban.* Ut scilicet auditores suos erigat ad superna et caelestia meditanda. Sedebatque ibi, ut demonstraret, non nisi in caelestibus requiem esse quaerendam. Eo autem sedente in monte, idest in caelorum arce, accedunt turbae fidelium devota mente illi appropinquantes, ducentes secum mutos et caecos etc. eosque ad pedes Iesu proiiciunt: (1) quia peccata confitentes ipsi soli curandos subiiciunt: quos ita curat ut turbae mirentur, et magnificent Deum Israel: quia fideles quando viderint eos, qui spiritualiter aegrotaverant, diversis operibus virtutum ditatos, laudem Deo decantant. *Glos.* Muti autem sunt, qui non laudant Deum; caeci, qui non intelligunt viam vitae; surdi, qui non obtemperant; claudi, per devia boni operis non recte euntes; debiles sunt, qui infirmi sunt in bonis operibus.

7. Iesus autem convocatis discipulis suis dixit: Misereor turbae, quia triduo iam perseverant mecum, et non habent quod manducent: et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? Et ait illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dixerunt, septem, et paucos pisciculos. Et praecepit turbae, ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens, fregit et dedit discipulis, et discipuli dederunt populo, et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverant quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres.

7. *Hieron.* Prius Christum infirmorum debilitates abstulerat, postea vero sanatis offert cibos. Convocat quoque discipulos suos, et quod facturus est, loquitur; unde dicitur: *Iesus autem convocatis discipulis suis dixit: Misereor turbae.* Hoc autem facit ut magistris exemplum tribuat, cum minoribus atque discipulis communicandi consilia, vel ex confabulatione intelligant signi magnitudinem. *Chrysost. hom. 54.* Turbae enim cum ad sanationem venissent, non audebant petere panes; unde ipse amator hominum, et omnium curam gerens, etiam non petentibus dat: propter quod dicit: *Misereôr turbae.* Ne autem dicatur, quoniam venientes viaticum portaverant, dicit: *Quia triduo iam perseverant mecum, et non habent quod manducent.* Etsi enim quando venerunt, cibos habuerunt, tamen consumpti iam erant; et propter hoc non in prima, aut secunda die hoc fecit, sed in tertia, quando iam omnia erant consumpta, ut prius ipsi in necessitate constituti cum ampliori desiderio susciperent quod fiebat. Monstrat autem, et quod de longe venerant, et nihil eis reliquum fuerat, in hoc quod dicit: *Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.* Cum autem nolit eos ieiunos dimittere, ideo tamen non statim signum facit, ut ex hac interrogatione, et responsione attentiores discipulos faciat, et fidem suam ostendat; dicens, *Fac panes.* Et quamvis Christus plurima fecerit, ut miraculi prius facti recordarentur, quia fecit eos ministros, et partiti sunt cophinos; adhuc tamen imperfectius dispositi erant: quod patet per hoc quod sequitur: *Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam.* Ipsi quidem infirma cogitatione hoc dixerunt; per hoc tamen miraculum futurum insuspicabile facientes: ne ali-

(1) *Al.* qui peccata confitentes ipsi soli curanda subiiciunt.

quis enim suspicaretur quod ab aliquo propinquo castello accepti sunt cibi, propter hoc miraculum istud in solitudine fit, multum a castellis distante. Ipse autem Christus, ut discipulorum erigat mentem, eos interrogat, ut ex modo interrogationis eos commemoret illorum, quae prius facta sunt; unde sequitur: *Et ait illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dixerunt septem, et pisciculos paucos.* Non autem addunt: *Sed haec quid sunt inter tantos?* Sicut antea dixerant: iam enim paulatim profecerant, licet non totum apprehendatur ab eis. Admirare autem in Apostolis veritatis amorem, qualiter ipsi scribentes non occultant suos etiam magnos defectus: non enim est quantalibet accusatio, parum ante tali signo facto confestim oblivisci. Admirare autem et aliam sapientiam eorum, qualiter ventrem superabant, non multam mensae curam facientes. In eremo enim existentes, et per tres dies ibi morantes, solum septem panes ibi habebant. Alia vero similiter prioribus fecit: etenim recumbere eos fecit in terra, et in manibus discipulorum crescere panes; unde sequitur: *Et praecepit turbae, ut discumberent super terram. Hieron.* De hoc autem supra diximus, et eadem repetere otiosi est: tantum in his quae discrepant immoremur. *Chrysost. ib.* Finis autem utriusque miraculi non similis est. Sequitur enim: *Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.* Erant autem qui manducaverant quatuor millia hominum extra parvulos et mulieres. Quare autem minores fuerint reliquiae in hoc miraculo quam in primo, etsi non tot fuerint qui comederunt? Aut igitur hoc est, quia sportae cophinis maiores erant; aut ex diversitate rememorentur, et illius et huius miraculi: et propter hoc tunc quidem fecit cophinos reliquiarum numero aequales discipulis, nunc autem sportas panibus aequales. *Remig.* In hac autem evangelica lectione consideranda est in Christo operatio divinitatis: per hoc enim quod turbis miseretur, ostendit se humanae fragilitatis affectionem habere: in eo vero, quod panes multiplicavit, et turbas pavit, ostenditur divinitatis operatio. Destruitur ergo hic error Eutychetis, qui in Christo dicebat unam naturam. *August. de con. Evan. l. 2. c. 50.* Sane (1) ut abs re est admonere in hoc miraculo, quod si aliquis Evangelistarum hoc dixisset, contrarius ceteris putaretur. Sed quia illi, qui miraculum de septem panibus narraverunt, nec illud de quinque tacuerunt; neminem movet, et utrumque factum homines intelligunt. Hoc ideo diximus, ut sicubi simile reperitur factum a Domino, quod in aliquo alter alteri Evangelistae ita repugnare videatur, ut omnino solvi non possit: nihil aliud intelligatur quam utrumque factum esse, et aliud ab alio commemoratum. *Glos.* Notandum autem, quod prius Dominus aufert debilitates et postea cibat: quia prius sunt removenda peccata, et postea anima verbis Dei nutrienda. *Hilar. can. xv.* Sicut autem illa turba quam prius pavit, Iudaicae credentium convenit plebi, ita haec populo Gentium comparatur. Quod vero quatuor millia virorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. *Hieron.* Isti etiam non sunt quinque millia, sed quatuor millia, qui numerus semper in laudibus ponitur: et quadrangulus lapis non fluctuat, non est instabilis: et ob hanc causam etiam Evangelia in hoc numero consecrata sunt. In superiori ergo signo, quia propinqui erant, et vicini quinque sensuum, non ipse Dominus eorum recordatur, sed discipuli; hic autem ipse Dominus misereri se dicit eorum, quia triduo iam perseverant cum eo, quia scilicet Patri, Filio, Spirituique S. credebant. *Hilar. ib.* Vel quia omne passionis dominicae tempus cum Domino agunt; sive venturi ad baptismum confitentur se credere in passione ac resurrectione eius; sive quia toto passionis dominicae tempore ieiuniis Domino quadam compassionis societate iunguntur. *Raban.* Vel hoc dicitur, quia in toto saeculo (2) tertium tempus est quo gratia datur, primum ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia: quartum est in caelo, ad quod tendens reficitur in via. *Remig.* Vel quia peccata commissa per poenitentiam corrigentes, cogitatione, locutione et opere convertuntur ad Dominum. Has turbas noluit Dominus dimittere ieiunas, ne deficerent in via; quia peccatores per poenitentiam conversi, in cursu labentis saeculi pereunt, si absque sacrae doctrinae pabulo dimittantur. *Glos.* Septem panes sunt Scriptura novi testamenti, in quo gratia Spiritus et revelatur et datur, neque sunt hordeacei, ut supra; quia non hic ut in lege, vitale alimentum figuris quasi tenacissima palea tegitur: hic non duo pisces, ut in lege duo (3) iniungebantur, scilicet Rex et sacerdos; sed pauci, idest sancti novi testamenti, qui de fluctibus saeculi erepti, et sustinent turbulentum mare, et exemplo suo nos reficiunt, ne in via deficiamus. *Hilar. ib.* Turbae autem in terra recumbunt: nullis enim legis operibus fuerant ante (4) subtractae, sed peccatorum et corporum suorum (5) inhaerebant. *Glos.* Vel ibi super foenum, ut desideria carnis comprimantur; hic super terram, ubi et ipse mundus relinqui praecipitur. Vel mons in quo Dominus reficit, est altitudo Christi: ibi ergo foenum super terram, quia ibi est celsitudo Christi, propter carnales carnali spe et desiderio tegitur; hic remota omni cupiditate carnali, convivas novi testamenti spe permanentes solidatosque continet: ibi quinque millia qui carnales quinque sensibus subditi; hic quatuor propter quatuor virtutes, quibus spiritualiter muniuntur, temperantiam, prudentiam, fortitudinem, et iustitiam; quarum prima est cognitio rerum appetendarum et vitandarum; secunda refroenatio cupiditatis ab his, quae temporaliter delectant; tertia firmitas contra molesta saeculi; quarta quae per omnes diffunditur, dilectio Dei et proximi: et ibi et hic mulieres et parvuli excepti sunt, quia in veteri et novo testamento non admittuntur ad Dominum, qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel in firmitate virium, vel levitate mentis. Utraque refectio in monte celebrata est, quia utriusque testamenti Scriptura, et altitudinem caelestium praeceptorum mandat et praemium. Utraque altitudinem Christi praedicat. Altiora mysteria, quae non capit communis turba, Apostoli sufferunt et implent, scilicet per-

(1) *Al.* non abs re.

(2) *Al.* triplex. (3) *Al.* iungebantur. (4) *Al.* substratae. (5) *P. Nicolai apponit* origini.

fectorum corda septiformis Spiritus gratia ad intelligendum illustrata. Sportae iunco et foliis palmarum solent contexi ; et significant sanctos, qui radicem cordis in ipso fonte vitae collocant, ne arescant ut iuncus in aqua, et palmam aeternae retributionis in corde retinent.

CAP. XVI.

Et dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan. Et accesserunt ad eum pharisaei, et sadducaei tentantes, et rogaverunt eum, ut signum de caelo ostenderet eis. At ille respondens ait illis : Facto vespere dicitis, serenum erit, rubicundum est enim caelum; et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste caelum. Faciem ergo caeli diiudicare nostis, signa autem temporum non potestis. Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei nisi signum Ionae prophetae. Et relictis illis, abiit.

Chrysost.hom.54. Sicut post minaculum quinque panum Dominus turbas dimisit, ita et nunc: nec autem pedes recedit, sed navigio, ne turba eum sequatur; unde dicitur: *Et dimissa turba, ascendit in naviculam et venit in fines Magedan. August. de con. Evang. lib. 2. c. 51.* Marcus autem dicit, quod in Dalmanutha: nec est dubitandum eundem locum esse sub utroque nomine : nam plerique codices non habent, etiam secundum Marcum, nisi Magedan. *Raban.* Est autem Magedan regio contra Gerasam, et interpretatur poma vel nuntia; et significat hortum, de quo dicitur *Cant.4.Hortus conclusus, fons signatus:* in quo crescunt poma virtutum, et ubi nuntiatur nomen Domini. Docet autem, quod praedicatores ministrato verbo turbae, ipsi intra cubiculum cordis virtutum pomis debent refici. Sequitur: *Et accesserunt ad eum pharisaei et sadducaei tentantes, et rogaverunt eum, ut signum de caelo ostenderet eis. Remig.* Admiranda quippe est caecitas pharisaeorum et sadducaeorum: sic enim postulabant signum de caelo, quasi ea non essent signa, quae facere videbantur. Quod autem signum postularent, Ioannes manifestat: refert enim post refectionem de quinque panibus turbam accessisse ad Dominum et dixisse: Quod signum facis, ut videamus et credamus tibi? Patres nostri manna in deserto comederunt, sicut scriptum est, Panem de caelo dedit eis manducare. Ideoque et hic dicitur: *Ostende nobis signum de caelo,* idest fac, ut uno vel duobus diebus manna pluat, ut totus populus pascatur, sicut multo tempore factum est in deserto. Ipse vero inspiciens cogitationes eorum ut Deus, et sciens quod si etiam signum de caelo eis ostenderet, non crederent, noluit eis dare signum quod postulabant; unde sequitur: *At ille respondens ait illis: Facto vespere dicitis, Serenum erit. Hieron.* Hoc apud Graecos in plerisque codicibus non habetur. Sensus autem manifestus est, quod ex elementorum ordine et consonantia, possunt et sereni et pluviosi dies praenosci. Scribae autem et pharisaei, qui videbantur legis esse doctores, ex prophetarum vaticinio non poterant cognoscere Salvatoris adventum. *August. de quaest. Evang. lib. 1. cap. 20.* Potest etiam intelligi quod dixit Dominus : *Facto vespere dicitis: Serenum erit: etenim rubicundum est caelum,* idest sanguine passionis Christi, primo adventu indulgentia peccatorum datur. *Et mane: Hodie tempestas* : rubet enim cum tristitia caelum: illud est quod secundo adventu igne praecedente venturus est. *Glos.* Vel aliter ; Rutilat triste caelum, idest patiuntur Apostoli post resurrectionem; post quos me iudicare in futuro scire potestis: quia cum non parco meis bonis quin patiantur, non parcam aliis in futuro. *Faciem ergo caeli diiudicare nostis; signa autem temporum non potestis.* Signa temporum dixit de adventu suo vel passione, cui simile est roseum caelum vespere ; et idem de tribulatione, ante adventum suum futura, cui simile est mane roseum cum tristitia caelum. *Chrysost. ib.* Sicut ergo in caelo aliud quidem est signum serenitatis, aliud pluviae; ita et in me putare oportet: nunc enim scilicet in primo adventu, his signis quae in terra sunt, opus est; quae autem in caelo sunt, conservantur tempori secundi adventus. Nunc enim sicut medicus veni, tunc sicut iudex adero : propter hoc nunc occultus veni, tunc autem cum multa divulgatione quando virtutes caelorum movebuntur. Sed non est nunc tempus horum signorum, quia veni mori, et quae abiecta sunt pati; et ideo sequitur: *Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae. August. de con. Evan. lib. 2. c. 51.* Hoc autem et alibi iam dixit Matthaeus; unde retinendum est eadem Dominum saepe dixisse, ut quod existente contrario solvi non poterit, bis dictum intelligatur. *Glos.* Dicit autem *Generatio mala et adultera*, idest incredula, pro spirituali carneum habens intellectum. *Raban.* Non ergo generationi illi tentantium Dominum signum caeleste datur, quale quaerebant, quibus multa signa dedit in terra; sed generationi quaerentium Dominum, idest Apostolis, quibus cernentibus, ascendit in caelum et Spiritum S. misit. *Hieron.* Quid autem sibi velit signum Ionae, iam supra dictum est. *Chrysost. ibid.* Cum autem hoc pharisaei audissent, oportebat interrogare et dicere: Quid est quod dicitur? Sed ipsi non desiderio discendi hoc a Domino quaesierunt; et ideo Dominus eos relinquit; unde sequitur: *Et relictis illis, abiit. Raban.* Idest relicta generatione mala Iudaeorum, abiit trans fretum, et Gentium secutus est populus. Nota, quod non sicut in aliis legitur locis, dimissis turbis abiit; sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, dicitur quod eos reliquit.

2. Et cum venissent discipuli eius trans fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis: Intuemini, et cavete a fermento pharisaeorum et sadducaeorum. At illi cogitabant inter se dicentes: Quia panes non accepimus. Sciens autem Iesus dixit eis: Quid cogitatis inter vos modicae fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis neque recordamini quinque panum, et quinque millium hominum, et quot cophinos sumpsistis? Neque septem panum, et quatuor millium hominum, et quot sportas sumpsistis? Quare non intelligi-

tis, quia non de pane dixi vobis, cavete a fermento pharisaeorum et sadducaeorum? Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina pharisaeorum et sadducaeorum.

2. *Glos.* Sicut Dominus pharisaeos reliquerat propter eorum infidelitatem, ita consequenter et doctrinam eorum a discipulis cavendam esse docet: unde sequitur: *Et cum venissent discipuli eius trans fretum, obliti sunt accipere panes. Remig.* Tanto enim amore magistri detinebantur, ut nec etiam ad punctum vellent ab eo recedere. Animadvertendum est ergo, quantum alieni essent ab appetitu delitiarum, cum tam parvam haberent de necessariis curam, ut etiam obliti sint panes accipere, sine quibus humana fragilitas subsistere non potest. Sequitur: *Qui dixit illis: Intuemini, et cavete a fermento pharisaeorum et sadducaeorum. Hilar. can.* XVI. In quo monentur Apostoli non admiscere Iudaeorum doctrinae, quia legis opera in effectum fidei, et praefigurationem rerum consequentium constituta sunt; et in quorum tempora atque aetatem veritas contigisset, nihil ultra in veritatis similitudinem positum arbitrarentur: ne doctrina pharisaeorum Christum nesciens, effectum evangelicae veritatis rumperet. *Hieron.* Qui enim cavet a fermento pharisaeorum et sadducaeorum, legis, ac litterae praecepta non servat, traditiones hominum negligit, ut faciat Dei mandata. Hoc est fermentum de quo Apostolus ait *1.Cor.5. Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Istiusmodi fermentum, etiam omni ratione vitandum est, quod habuit Marcion, Valentinus, et omnes haeretici. Fermentum enim hanc habet vim, ut si farinae mixtum fuerit, quod parum videbatur, crescat in maius, et ad saporem suum universam conspersionem trahat: ita et doctrina haeretica, si vel modicam scintillam iecerit in tuum pectus, in brevi ingens flamma concrescit, et totam hominis passionem ad se trahit. *Chrysost.hom. 54.* Sed quare non dixit: Attendite a doctrina pharisaeorum manifeste? Quia vult commemorare ea quae facta sunt, scilicet de multiplicatione panum: etenim noverat eos esse oblitos. Simpliciter autem de hoc eos incusare non videtur rationem habere: occasione autem ab eis recepta eos increpare, susceptibilem faciebat incusationem: et ideo quae cogitabant discipuli, Evangelista in medium introducit, dicens: *At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus. Hieron.* Quomodo autem panes non habebant, qui statim impletis septem sportis, ascenderunt in naviculam, et venerunt in fines Magedan? (1) Ibi audiunt navigantes, quod cavere debeant a fermento pharisaeorum et sadducaeorum, sed Scriptura testatur, quod obliti sunt eos secum tollere. *Chrysost. ib.* Quia vero discipuli circa observationes Iudaicas adhuc repebant, ideo Dominus vehementer eos increpat ad utilitatem omnium; unde sequitur: *Sciens autem Iesus, dixit eis: Quid cogitatis inter vos modicae fidei, quia panes non habetis? Glos.* Quasi dicat: Quid cogitatis me dixisse de terrenis panibus, de quibus non est vobis dubitandum, cum de tam paucis tantas feci abundare reliquias? *Chrysost. ib.* Hoc autem facit, ut sollicitudinem escarum ab eis abiiciat. Sed quare non arguit eos, cum dixerunt: *Unde nobis in solitudine panes tanti?* Etenim opportunius videbatur hoc dici. Sed ideo tunc non reprehendit eos, ne videretur se ingerere ad signa facienda, et nolebat ante turbas eos increpare. Tunc etiam rationabilior haec accusatio fuit, quando iam duplici miraculo de panibus facto tales erant, ut adhuc de escis dubitarent. Vide autem et increpationem cum mansuetudine: velut enim excusando respondet pro his quos increpaverat, dicens; *Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum. Glos.* Quasi dicat: Neque mysterium intelligitis, neque virtutem in memoria habetis. *Chrysost. ib.* Per quod in memoriam eos reducit ad ea quae praeterierunt, et ad futura attentiores facit. *Hieron.* Per hoc autem quod dicit, *Quare non intelligitis?* Ecce per occasionem docet eos, quid significent quinque panes, et septem, quinque millia hominum, et quatuor millia, quae pasta sunt in eremo. Si enim fermentum pharisaeorum et sadducaeorum non corporalem panem, sed traditiones perversas, et haeretica significant dogmata; quare cibi quibus nutritus est populus Dei, non veram doctrinam integramque significent? *Chrysost. hom. 54.* Ut autem discas quantum in discipulis potuit (2) increpatio Christi, et qualiter eorum mentem erexerit dormientem, audi quid Evangelista dicat: *Tunc intellexerunt, quod non dixit cavendum a fermento panum, sed a doctrina pharisaeorum et sadducaeorum*; quamvis eo hoc non interpretante. Interpretatio ergo Domini eos a Iudaicis observationibus abduxit; desides existentes, attentiores fecit, et a parva fide eos eripuit, ut non timeant si quando paucos panes habere videantur, neque pro pane solliciti sint, sed haec (3) respiciant universa.

3. Venit autem Iesus in partes Caesareae Philippi, et interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt hominem esse Filium hominis? At illi dixerunt: Alii Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut unum ex prophetis. Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi. Respondens autem Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro et sanguis non revelabit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni caelorum: et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.

3. *Glos.* Postquam discipulos a pharisaeorum doctrina removerat Dominus, convenienter evangelicae doctrinae altitudinem in eis fundat: et ut maior solemnitas designetur, locus describitur, cum dicitur:

(1) *Al.* ibique.

(2) *Al.* Interpretatio.

(3) *Al.* despiciant.

Venit autem Iesus in partes Caesareae Philippi. Chrysost. hom. 55. Ideo autem non simpliciter Caesaream nominat, sed Caesaream Philippi, quia est et alia Caesarea, quae est Stratonis; non autem in illa, sed in hac discipulos interrogavit, longe eos a Iudaeis adbucens, ut ab omni timore eruti, libere dicant quae habebant in mente. Philippus autem iste frater fuit Herodis tetrarchae, Ithureae et Traconitidis regionis, qui in honorem Tyberii Caesaris Caesaream Philippi, quae nunc Paneas dicitur, appellavit. *Glos.* Confirmaturus autem in fide discipulos, prius opiniones et errores aliorum a mentibus eorum voluit removere; unde sequitur: *Et interrogavit discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis?* *Orig.* Interrogat Christus discipulos, ut ex Apostolorum responsionibus nos discamus diversas opiniones fuisse tunc apud Iudaeos de Christo; et ut nos semper scrutemur, qualis opinio sit apud homines de nobis; ut si quid male dicitur de nobis, occasiones illius praecidamus; si quid autem boni, eius occasiones augeamus. Sed et discipuli Episcoporum, Apostolorum instruuntur exemplo, ut qualescumque opiniones audierint foris de Episcopis suis, referant eis. *Hier.* Pulchre autem interrogat: *Quem dicunt homines esse Filium hominis.* Quia qui de Filio hominis loquuntur, homines sunt; qui vero divinitatem eius intelligunt, non homines, sed dii appellantur. *Chrysost. hom. 55.* Non autem dicit: Quem me dicunt scribae et pharisaei esse? sed *Quem me dicunt homines esse?* plebis mentem, quae ad malum inflexa non erat, investigans. Etsi enim multo humilior quam oportebat eorum erat de Christo opinio, sed tamen a nequitia libera erat; pharisaeorum autem opinio de Christo erat plena multa malitia. *Hilar. can. XVI.* Dicendo ergo: *Quem dicunt homines esse Filium hominis,* significavit praeter id quod in se videbatur, esse aliud sentiendum; erat enim hominis Filius. Quod igitur de se opinandi iudicium desiderabat, non illud arbitramur quod se ipse confessus est; sed occultum erat de quo quaerebatur, in quod se credentium fides debeat extendere. Est autem haec confessionis tenenda ratio, ut sicut Dei Filium, ita et Filium hominis meminerimus: quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutem; et ideo signanter dixit: *Quem dicunt homines esse Filium hominis? Hieron.* Non enim dixit: Quem me esse dicunt homines: sed, *Quem dicunt esse Filium hominis?* Ne iactanter de se quaerere videretur. Et nota, quod ubicumque in veteri testamento scriptum est, Filius hominis, in Hebraeo positum est, filius Adam. *Orig.* Diversas autem Iudaeorum opiniones de Christo discipuli referunt; unde dicitur: *At illi dixerunt: Alii Ioannem Baptistam,* aestimationem scilicet secuti Herodis: *Alii autem Eliam,* videlicet aestimantes, quod aut secundam nativitatem susceperit Elias, aut ex eo tempore in corpore vivens, in tempore apparuit illo: *Alii vero Ieremiam,* quem Dominus in Gentibus prophetam constituit, non intelligentes quoniam Ieremias typus fuerat Christi: *Aut unum ex prophetis,* ratione simili, propter illa quae Deus ad ipsos locutus est per prophetas: non tamen in ipsis sed in (1) ipso sunt impleta. *Hier.* Sed tamen turbae sic errare potuerunt in Elia et Ieremia, quomodo Herodes erravit in Ioanne; unde miror quosdam interpretes causas errorum inquirere singulorum. *Chrysost. ib.* Quia vero discipuli opinionem turbae recitaverant, evocat eos per secundam interrogationem ad opinandum aliquid maius de ipso; et ideo sequitur: *Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis?* Vos inquam, qui simul mecum estis semper, quia maiora signa vidistis, quam turbae, non oportet vos in opinione convenire cum turbis; et propter hoc non a principio praedicationis eos de hoc interrogavit, sed postquam multa signa fecit, et multa locutus est eis de sua deitate. *Hieron.* Attende autem, quod ex hoc textu sermonis Apostoli nequaquam homines, sed dii appellantur: cum enim dixisset: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* subiecit: *Vos autem quem me esse dicitis?* Ac si dicat: Illis, quia homines sunt, humana opinantibus; vos qui dii estis, quem me esse existimatis? *Raban.* Non autem quasi nesciens, de se sententiam discipulorum vel extraneorum inquirit; sed ideo discipulos quid de se sentiant interrogat, ut confessionem rectae fidei digna mercede remuneret. Ideo quid alii de se sentiant, inquirit, ut expositis primo sententiis errantium, discipuli probarentur veritatem suae confessionis non de opinione vulgata, sed de ipso percepisse dominicae revelationis arcano. *Chrysost. ib.* Quando vero Dominus de plebis opinione interrogat, omnes respondent; sed omnibus discipulis interrogatis, Petrus tanquam os Apostolorum et caput, pro omnibus respondet; unde sequitur: *Respondens Simon Petrus, dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi. Origen.* Denegavit quidem Petrus aliquid eorum esse Iesum, quae arbitrabantur Iudaei; confessus est autem, *Tu es Christus,* quod nesciebant Iudaei; sed et quod maius est Filius Dei vivi, qui et per prophetas dixerat: *Vivo ego dicit Dominus*: et ideo dicebatur vivus, sed secundum supereminentiam, quia supereminet omnibus habentibus vitam: quoniam solus habet immortalitatem, et est fons vitae, quod proprie dicitur Deus pater, vita autem est quasi de fonte procedens, qui dixit *Ioan. 14. Ego sum vita. Hier.* Deum etiam vivum appellat, ad comparationem eorum deorum, qui putantur dii, sed mortui sunt. Saturnum dico, Iovem, Venerem, et Herculem, et cetera idolorum portenta. *Hilar. ib.* Est autem haec vera, et inviolabilis fides ex Deo Deum Filium profectum esse, cui sit ex aeternitate Patris aeternitas. Hunc igitur assumpsisse corpus et hominem factum esse, perfecta confessio est. Complexus est itaque omnia, qui et naturam et nomen expressit: in quo summa virtutum est. *Raban.* Mira autem distinctione factum est, ut Dominus ipse humilitatem assumptae humanitatis profiteatur, discipulis excellentiam divinae aeternitatis ostendat. *Hilar. ib.* Dignum autem confessio Petri praemium consecuta est, quia Dei Filium in homine vidisset; unde sequitur: *Respondens autem Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro et sanguis non revelabit tibi, sed Pater meus, qui est in caelis. Hieron.* Reddit enim Christus Apostolo vicem pro testimonio, quod de se Petrus dixerat: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Dominus autem dixit ei: *Beatus es Simon Bariona.* Quare? Quia non revelavit tibi caro et sanguis, sed revelavit Pater. Quod caro et sanguis

(1) *Al.* Christo.

revelare non potuit, Spiritus sancti gratia revelatum est. Ergo ex confessione sortitur vocabulum, quod revelationem ex Spiritu sancto habeat, cuius et filius appellandus sit: siquidem Bariona in lingua nostra sonat filius columbae. Alii simpliciter accipiunt quod Simon, scilicet Petrus, filius sit Ioannis iuxta alterius loci interrogationem *Ioan. cap. 20. Simon Ioannis, diligis me?* Et volunt scriptorum vitio depravatum ut pro (1) Barioanna, idest filius Ioannis, Bariona scriptum sit una detracta syllaba: Ioanna vero interpretatur Dei gratia. Utrumque autem nomen mystice intelligi potest, quod et columba Spiritum S. et gratia Dei donum significet spiritale. *Chrysost. ib.* (2) Vanum est enim dicere, Tu es filius Ionae vel Ioanna, nisi ut ostendat quoniam ita naturaliter est Christus Filius Dei, sicut Petrus filius Ionae, eiusdem substantiae cum eo, qui genuit. *Hieron.* Illud autem quod ait, *Quia caro et sanguis non revelavit tibi*, apostolicae narrationi comparat in qua ait *Gal. 1. Continuo non acquievi carni et sanguini.* Carnem ibi et sanguinem Iudaeos significans, ut hic quoque sub alio sensu demonstretur, quod ei non per doctrinam pharisaeorum, sed per Dei gratiam Christus Dei Filius revelatus sit. *Hilar. ib.* Vel aliter: Beatus hic, quia ultra humanos oculos et intendisse et vidisse laudatus est, non id quod ex carne et sanguine est contuens, sed Dei Filium caelestis Patris revelatione conspiciens, dignusque iudicatus est, ut primus agnosceret, quod divinitas esset in Christo. *Orig. Tract. 1.* Est autem in hoc loco quaerendum, utrum cum prius mitterentur, iam cognoscebant discipuli, quoniam ipse erat Christus. Hic enim sermo demonstrat, quoniam tunc primum confessus fuerit eum Petrus Christum Filium Dei vivi. Et vide si potes huiusmodi quaestionem solvere, dicens, quoniam credere Iesum esse Christum minus est quam cognoscere: ut dicamus quod, quando mittebantur ad praedicandum, credebant quidem Iesum esse Christum: postea autem proficientes etiam cognoverunt. Aut ita est respondendum, ut dicamus, quoniam tunc quidem Apostoli initia cognitionis habebant Christi, et exigua cognoscebant de illo; postea autem profecerunt in agnitione ipsius, ut possent capere scientiam Christi revelatam a Patre, sicut et Petrus qui beatificatur, non solum in eo quod dicit, *Tu es Christus*, sed in eo magis quod addidit, *Filius Dei vivi. Chrysost. ib.* Nimirum autem, si non confessus esset Petrus Christum proprie ex Patre natum, non esset hic revelatione opus; neque aestimare Christum unum ex multis filiis adoptivis, beatitudine dignum esset; nam et ante hoc illi, qui erant in navi dixerunt *sup. 14. Vere Filius Dei est hic.* Sed et Nathanael dixit *Io. 1. Rabbi, tu es Filius Dei.* Non tamen beati dicti sunt, quia non talem confessi sunt filiationem, qualem Petrus; sed unum ex multis eum aestimabant, non vere Filium; vel etsi praecipuum quidem prae multis, non autem ex substantia Patris. Vides autem qualiter et Filium revelat Pater, et Patrem Filius. Non enim ab alio est dicere Filium quam a Patre, nec ab alio Patrem quam a Filio: quare et hinc manifestum est, quod Filius est consubstantialis et coadorandus Patri. Ostendit autem Christus ex hinc iam multos credituros, quod fuerat Petrus confessus; unde subdit: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus. Hieron.* Ac si dicat: Quia tu mihi dixisti, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, et ego dico tibi, non sermone casso, et nullum opus habente: sed dico tibi, quia meum dixisse, fecisse est, *Quia tu es Petrus:* sicut enim ipse lumen Apostolis donavit, ut lumen mundi appellentur, et cetera quae a Domino sortiti vocabula sunt; ita et Simoni qui credebat in petram Christum, Petri largitus est nomen. *August. de con. Evang. lib. 2. cap. 53.* Nullus tamen arbitretur, quod hic Petrus nomen acceperit: non enim accepit hoc nomen, nisi ubi Ioannes commemorat ei dictum esse *c. 1. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Hieron.* Secundum autem metaphoram petrae, recte dicitur ei: Aedificabo Ecclesiam meam super te: et hoc est quod sequitur: *Et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Chrysost. ib.* Idest in hac fide et confessione aedificabo Ecclesiam meam. Hinc ostendit multos iam credituros, quod Petrus confessus fuerat, et erigit eius sensum, et pastorem ipsum facit. *August. in lib. retracta. lib. 1. c. 21.* Dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quod in illo tanquam in petra aedificata est Ecclesia; sed scio me postea saepissime sic exposuisse quod a Domino dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, ut super hunc intelligeretur, quem confessus est Petrus, dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi*: ac si Petrus ab hac petra appellatus personam Ecclesiae figuraret, quae super hanc petram aedificatur: non enim dictum est illi, Tu es petra, sed *tu es Petrus*: petra autem erat Christus, quem confessus Simon, sicut (3) ei tota Ecclesia confitetur, dictus est Petrus. Harum autem duarum sententiarum quae sit probabilior, eligat lector. *Hilar. ib.* Est autem in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiae fundamentum, dignaque aedificatione illius petra, quae infernales leges, et tartari portas, et omnia mortis claustra dissolveret; unde ad ostendendam firmitatem Ecclesiae supra petram fundatae, subditur: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Glos.* Idest non separabunt eam a caritate mea et fide. *Hieron.* Ego portas inferi, vitia reor atque peccata; vel certe haereticorum doctrinas, per quas illecti homines ducuntur ad tartarum. *Orig.* Sed et singulae spirituales nequitiae in caelestibus portae sunt inferorum, quibus contrariantur portae iustitiae. *Raban.* Portae quoque inferi, etiam tormenta et blandimenta sunt persecutorum, sed et prava infidelium opera ineptaque, colloquia sunt inferi, quia iter perditionis ostendunt. *Chrysost. ib.* Non autem exprimit, utrum petrae non praevalebunt, in qua aedificat Christus Ecclesiam, aut Ecclesiae quas aedificat super petram; tamen manifestum est, quia nec adversus petram nec adversus Ecclesiam portae praevalent inferorum. *Cyril. in lib. Thesaur.* Secundum autem hanc Domini promissionem, Ecclesia Apostolica Petri ab omni seductione haereticaque circumventione manet immaculata, super omnes praepositos et Episcopos, et super omnes primates Ecclesiarum, et populorum in

(1) *Al.* Bariona. (2) *Al.* Vanum autem esset dicere.

(3) *Al.* eum.

suis Pontificibus, in fide plenissima et auctoritate Petri. Et cum aliae Ecclesiae, quorundam errore sint verecundatae, stabilita inquassabiliter ipsa sola regnat, silentium imponens, et omnium obturans ora haereticorum: et nos necessario salutis, non decepti superbia, neque vino superbiae inebriati typum veritatis, et sanctae apostolicae traditionis, una cum ipsa confitemur et praedicamus. *Hieron.* Nemo autem putet hoc de morte dici, quod Apostoli conditioni mortis subiecti non fuerint, quorum martyria videant coruscare. *Orig.* Si ergo et nos, Patre nobis revelante, qui est in caelis, quando scilicet conversatio nostra in caelis est, confessi fuerimus Iesum Christum esse Filium Dei vivi; et nobis dicetur: *Tu es Petrus*: petra enim est omnis qui imitator est Christi. Adversus quem autem portae praevalent inferorum, ille neque petra dicendus est, supra quam aedificat Christus Ecclesiam, neque Ecclesia, neque pars Ecclesiae quam Christus aedificat super petram. *Chrysost. ib.* Deinde et alium Petri dicit honorem, cum subditur: *Et dabo tibi claves regni caelorum*; quasi dicat: Sicut Pater tibi dedit me cognoscere, ita et ego tibi aliquid dabo, scilicet claves regni caelorum. *Raban.* Qui enim regnum caelorum maiori prae ceteris devotione confessus est, merito prae ceteris ipse collatis clavibus regni caelestis donatus est: ut constaret omnibus quia absque ea confessione ac fide, regnum caelorum nullus posset intrare. Claves autem regni caelorum ipsam discretionem et potentiam nominat: potentiam qua liget et solvat; discretionem, qua dignos vel indignos discernat. *Glos.* Unde sequitur: *Et quaecumque ligaveris*; idest quemcumque indignum remissione iudicaveris dum vivit, indignus apud Deum iudicabitur: *Et quodcumque solveris*, idest quemcumque solvendum iudicaveris dum vivit, remissionem peccatorum consequetur a Deo. *Orig.* Vide autem quantam potestatem habet petra, super quam aedificatur Ecclesia, ut eius etiam iudicia maneant firma, quasi Deo iudicante per eam. *Chrysost. ib.* Vide autem, qualiter Christus reducit Petrum ad excelsam de ipso intelligentiam. Haec enim ei se promittit daturum, quae sunt propria Dei solius, scilicet peccata solvere, et Ecclesiam immutabilem facere inter tot persecutionum et tentationum procellas. *Raban.* Haec autem ligandi, atque solvendi potestas, quamvis soli Petro data videatur a Domino, tamen et ceteris Apostolis datur; necnon etiam nunc in Episcopis ac praesbyteris omni Ecclesiae. Sed ideo Petrus specialiter claves regni caelorum et principatum iudiciariae potestatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quia quicumque ab unitate fidei vel societatis illius, quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec ianuam possunt regni caelestis ingredi. *Glos.* Specialiter etiam eam Petro concessit, ut ad unitatem nos invitaret. Ideo enim eum principem Apostolorum constituit, ut Ecclesia unum principalem Christi haberet Vicarium, ad quem diversa membra Ecclesiae recurrerent, si forte inter se dissentirent. Quod si diversa capita essent in Ecclesia, unitatis vinculum rumperetur. Quidam autem dicunt, quod ideo dicit, *Super terram*, non enim data est potestas hominibus ligandi vel solvendi mortuos, sed vivos. Qui autem mortuos solveret vel ligaret, non super terram, sed post terram hoc faceret. Ex Senten. Constantino. concil. V. Quomodo autem praesumunt quidam dicere de vivis, tantummodo haec dicta esse? An ignorant, quia iudicium anathematis, nihil est aliud quam separatio? Evitandi sunt autem illi, qui a pessimis culpis detinentur, sive in vivis sint, sive non. A nocente enim semper (1) resurgere necessarium est. Sed et Augustini religiosae memoriae, qui inter Africanos Episcopos splenduit, diversae Epistolae recitatae sunt, significantes quod oporteret haereticos, et post mortem anathematizare. Talem autem ecclesiasticam traditionem et alii Africani Episcopi servaverunt. Sed et sancta Romana Ecclesia quosdam Episcopos post mortem anathematizavit, licet pro fide in vita sua non essent accusati. *Hieron.* Istum locum Episcopi et praesbiteri non intelligentes, aliquid sibi de pharisaeorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur; cum apud Dominum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur. Legimus in Levitico de leprosis, ubi iubentur ostendere se sacerdotibus; et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant; non quod sacerdotes leprosos faciant et immundos; sed quod habeant notitiam leprosi et non leprosi, et possunt discernere qui mundus, quive immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos immundum facit; sic et hic alligat, vel solvit Episcopus vel praesbyter, non eos qui insontes sunt, vel innoxii; sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, qui solvendus. *Orig.* Est ergo irreprehensibilis qui alterum ligat, vel solvit, ut inveniatur dignus ligare, vel solvere in caelo. Sed et ei qui potuerit virtutibus portas obstruere inferorum, quasi praemium dantur claves regni caelorum: (2) omnis enim species virtutis, cum quis eam coeperit operari, quasi ipse se adaperit ante eum, Domino videlicet aperiente eam per gratiam suam, ut inveniatur eadem virtus, et porta esse, et clavis portae. Forsitan autem et unaquaeque virtus est regnum caelorum.

4. Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus. Exinde coepit Iesus ostendere discipulis suis, quia oportet eum ire Ierosolymam, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere.

4. Origen. Tract. 1. in Matth. Postquam Petrus confessus est Christum Filium Dei vivi, quia noluit hoc eos interim praedicare, subdit: *Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus? Hieron.* Sed cum supra mittens discipulos ad praedicandum iusserit eis, ut annuntiarent adventum suum, videtur esse contrarium quod hic praecipit, ne se dicant esse Iesum Christum. Mihi videtur aliud esse, Christum praedicare, aliud Iesum Christum. Et Christus commune dignitatis est nomen, Iesus proprium vocabulum Salvatoris. *Orig.* Vel tunc

(1) *Al.* refugere. (2) *Al.* omnes enim species virtutis, cum quis eam coeperit operari, quasi ipse se aperit ante eum.

leviter quidem de eo annuntiabant quasi de magno et mirabili viro; Christum autem esse eum nondum annuntiabant. Qui autem vult etiam Christum eum praedicatum prius ab Apostolis, dicet quoniam leviter praemittere voluit eos mentionem nominis sui, ut interim facto silentio praedicationis huius, hoc ipsum quod leviter de Christo auditum fuerat, digeratur in sensibus auditorum. Aut ita est solvenda quaestio, ut videantur ea quae superius de annuntiando Christo sunt dicta, non ad tempus pertinere quod fuit ante Christi resurrectionem, sed ad tempora post futura. Haec autem quae mandat, ut nemini dicant, tunc Apostolis convenire: inutile enim est ipsum quidem praedicare, crucem autem eius tacere. Propterea praecepit eis, ut nemini dicerent, quia ipse est Christus, et praeparabat eos, ut post modum dicant: *Quoniam ipse est Christus qui crucifixus est, et resurrexit a mortuis. Hieron.* Quod ne quis putet nostrae tantum esse intelligentiae quod sequitur, causas tunc prohibitae praedicationis exponit; sequitur enim: *Exinde coepit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere.* Est autem sensus: Tunc me praedicate, cum ista passus fuero: quia non prodest Christum publice praedicari, et eius vulgare in populis maiestatem, quem post paululum flagellatum visuri sunt, et crucifixum. *Chrysost. hom. 55.* Quod enim semel radicatum est et postea evulsum, si iterum plantetur, difficile retinebitur apud multos; quod autem infixum semel est, et mansit postea immobile, facile provehitur ad augmentum. Propter hoc autem immoratur tristibus praedicendis, et sermonem multiplicat, ut aperiat discipulorum mentes. *Orig.* Et vide quia non dixit: Coepit dicere, vel docere, sed *ostendere*; quia sicut corporalia ostendi dicuntur, sic ostendi dicuntur a Christo ea quae loquebatur. Non autem sic puto eis qui corporaliter eum multa patientem viderunt, ostensa fuisse ea quae videbantur; quomodo discipulis ostensus est rationabilis sermo de mysterio passionis, et resurrectionis Christi; et tunc quidem coepit ostendere, consequenter autem postea capacioribus factis plenius demonstravit; quia omne quod coepit Iesus, hoc perfecit. Oportebat autem eum ire in Ierusalem, ut occidatur quidem in Ierosolymis, quae sunt deorsum, regnet autem resurgens in Ierusalem caelesti. Postquam enim resurrexit Christus et alii consurrexerunt ei, iam non deorsum quaeritur Ierusalem, vel domus orationis in ea, sed sursum. Patitur autem multa a senioribus Ierusalem terrenae, ut glorificetur ab his qui capiunt beneficia eius caelestibus senioribus. Tertia autem die resurrexit a mortuis, ut eripiens (1) maligno acquirat eis, qui liberati fuerint hoc donum, ut baptizentur spiritu et anima et corpore in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. qui sunt tres dies simul perpetuo instantes eis, qui per eos facti fuerunt filii lucis.

5. **Et assumens eum Petrus, coepit increpare illum, dicens: Absit a te Domine, non erit tibi hoc. Qui conversus dixit Petro: Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum.**

5. *Orig tra. 1. in Mat.* Adhuc initia eorum, quae ostendebantur dicens (2) Christus, Petrus indigna haec Filio Dei vivi arbitrabatur; et quasi oblitus quoniam Filius Dei vivi nihil dignum increpatione facit, aut agit, coepit increpare; et hoc est quod dicitur: *Et assumens eum Petrus, coepit increpare illum. Hieron.* Saepe diximus nimii ardoris, amorisque quam maximi fuisse Petrum in Dominum Salvatorem. Qui ergo post confessionem suam et praemium Salvatoris quod audierat, non vult destrui confessionem suam, nec putat posse fieri, ut Dei Filius occidatur, assumit eum in affectum suum. Vel separatim ducit, ne praesentibus ceteris condiscipulis videatur, magistrum arguere; et coepit illum increpare amantis affectu, et obstans dicere, *Absit a te Domine.* Vel ut melius habetur in Graeco ιλεως σοικυριε βμή εσαι σοι τβτο Ileos si Kirie, u mi este si tuto; hoc est: Propitius sis tibi Domine; non erit tibi hoc; quasi necessariam haberet propitiationem. Cuius affectum quidem suscipiens Christus ignorantiam exprobrat; unde sequitur: *Qui conversus dixit Petro: Vade post me Satana: scandalum mihi es. Hilar. can. XV.* Sciens enim Dominus diabolicae artis instinctum Petro ait: *Vade retro post me;* idest ut exemplum suae passionis sequatur. In eum vero per quem opinio haec suggerebatur, conversus adiecit: *Satana scandalum mihi es.* Non enim convenit existimare Petro Sathanae nomen, et (3) accusationem scandali deputari post indulta illa beatitudinis et potestatis tanta praeconia. *Hieron.* Sed mihi error apostolicus de pietatis affectu veniens, numquam incentivum videbitur diaboli. Prudens ergo lector consideret, Petro illam beatitudinem, ac potestatem in futuro promissam non in praesenti datam; quam si statim dedisset ei numquam in eo parvae confessionis error invenisset locum. *Chrysost. hom. 55.* Quid etiam mirabile est haec pati Petrum, qui de his revelationem non suscepit? Ut enim discas, quod neque illa quae de Christo confessus fuerit, ex se locutus est, vide qualiter in his, quae non revelata sunt ei, turbationem patiatur: humana enim et terrestri cogitatione, quae sunt Christi considerans, aestimabat turpe, et indignum esse ei quod pateretur; et ideo Dominus subiecit: *Quia non sapis ea quae Dei sunt; sed ea quae hominum. Hieron.* Quasi dicat: Meae voluntatis est, et Patris ut pro hominum salute moriar, tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram ut multos afferat fructus; et ideo quia contraria loqueris voluntati meae, debes adversarius appellari. Satanas enim interpretatur adversarius, sive contrarius: non tamen ut plerique putant, eadem Satanas et Petrus sententia condemnantur. Petro enim dicitur: *Vade retro me Satana*, idest sequere me qui contrarius es voluntati meae; ille audit, *Vade Satana*, et non ei dicit retro, ut subaudiatur: *Vade in ignem aeternum. Orig.* Dixit ergo Petro: *Vade post me*, quasi desistendi per ignorantiam ire post Christum. Satana autem dixit ei, quasi per ignorantiam aliquid habenti contrarium Deo. Beatus autem ad quem con-

(1) *Al.* a maligno.

(2) *Al.* Dicente Christo *item* docens (3) *Al.* offensionem.

vertitur Christus, etiam si corripiendi causa convertitur. Sed quare dixit ad Petrum : *Scandalum mihi es*, cum in Ps.CXVIII dicatur: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum?* Sed respondendum est, quoniam non solum Iesus non scandalizatur, sed nec omnis homo qui in dilectione Dei perfectus est. Sed quantum ad se qui tale aliquid vel agit vel loquitur, scandalum est alteri; licet ille inscandalizabilis sit. Aut certe omnem discipulum peccantem scandalum sibi appellat, sicut et Paulus *2. Cor. c. 11.* dicebat : *Quis scandalizatur, et ego non uror?*

6. Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.

6. *Chrysost. hom. 56.* Postquam Petrus dixerat, *Propitius esto tibi : nequaquam erit tibi hoc*, et audivit, *Vade retro me sathana* : non fuit Dominus hac solum increpatione contentus ; sed ex superabundantia voluit ostendere inconvenientiam dictorum a Petro, et fructum suae passionis ; unde subditur: *Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*: quasi dicat: Tu dicis mihi: *Propitius esto tibi.* Ego autem d co tibi, quoniam non solum me prohibere a passione nocivum tibi est, sed neque salvari poteris, nisi patiaris, et moriaris, et vitae abremunties semper. Et vide quod non coactivum facit sermonem: non enim dixit, si (1) volueritis, oportet nos hoc pati, sed *Si quis vult.* Hoc autem dicens magis attrahebat : qui enim libertati auditorem dimittit, magis attrahit : qui vero violentiam infert, multoties impedit. Non autem solis discipulis, sed commune hoc dogma orbi terrarum proponit, dicens: *Si quis vult*, idest si mulier, si vir, si rex, si liber, si servus. *Chrysost. ib.* Tria autem sunt quae dicuntur : *Abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Greg. hom. 32.* Quia nisi quis a semetipso deficiat, ad eum qui super ipsum est, non appropinquat. Sed si nosipsos relinquimus, quo ibimus ? Extra nos ? Vel quis est qui vadit si se deseruit ? Sed aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi. Tunc ergo nosmetipsos relinquimus et abnegamus, cum vitamus quod per vetustatem fuimus ; et ad hoc nitimur, ad quod per novitatem vocamur. *Gregor. sup. Ezech. hom. 10.* Semetipsum etiam abnegat, quicumque mutatur ad meliora, et incipit esse quod non erat, et desinit esse quod erat. *Greg. 25. Moral.* Semetipsum etiam abnegat, qui calcato typo superbiae ante Dei oculos se esse a se alienum demonstrat. *Origen.* Quamvis autem videatur aliquis a peccato abstinere, tamen nisi in crucem Christi crediderit, non potest dici Christo confixus, sive cruci : unde sequitur ; *Et tollat crucem suam. Chrysost. ib.* Vel aliter: Qui negat alium, vel fratrem vel famulum, vel quemcumque, et si flagellatum viderit, et quodcumque patientem non assistit, non adiuvat: ita vult corpori nostro nos non ignoscere, ut si flagellaverint, vel quodcumque aliud fecerint, corpori non parcamus. Hoc enim est parcere, sicut patres tunc ignoscunt filiis, cum magistris eos tradentes, iusserint ut non parcant. Ne autem aestimes, quod usque ad verba tantum et contumelias oportet abnegare seipsum, ostendit usque ad quantum abnegare seipsum oporteat, quia usque ad mortem, etiam turpissimam, scilicet crucis ; quod significat in hoc quod dicit: *Et tollat crucem suam, et sequatur me. Hilar. can. XVI.* Sequendus enim est Dominus, cruce assumpta passionis suae; et si non sorte, tamen voluntate comitandus est. *Chrysost. ib.* Quia etiam latrones multa gravia patiuntur, ut non aestimes quod passio malorum sufficiat, adiungit causam patiendi, cum dicit: *Et sequatur me*: ut propter eum omnia sustineas, et alias eius virtutes addiscas: hoc est enim sequi Christum ut oportet, diligentem esse circa virtutes, et pati omnia propter ipsum. *Grego. ho. Eva. 32.* Duobus etiam modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Sed quia ipsis virtutibus quaedam vitia mixta sunt, dicendum nobis est, quod abstinentiam carnis nonnumquam vana gloria obsidet : quia dum tenuitas in corpore, dum pallor in vultu respicitur, virtus patefacta laudatur. Compassionem vero animi plerumque latenter obsidet pietas falsa, ut hanc nonnumquam usque ad condescendendum vitiis pertrahat ; unde ad haec excludenda, subdit: *Et sequatur me. Hieron.* Vel aliter : Tollit crucem suam, qui mundo crucifigitur; cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum. *Chrysost. ib.* Deinde, quia grave videbatur quod dictum est, per ea quae consequuntur, id mitigat, praemia ponens supereminentia laboribus, et malitiae poenas; unde sequitur : *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Origen. tract. 2. in Matth.* Quod dupliciter potest intelligi. Primum sic : Si quis amator vitae praesentis, parcit animae suae, timens mori, et putans animam suam per hanc mortem perire, iste volens hoc modo salvare animam suam, perdet eam, alienam illam faciens a vita aeterna. Si quis contemnens vitam praesentem, usque ad mortem pro veritate certaverit, perdet quidem animam suam quantum ad vitam praesentem; sed quoniam propter Christum perdet eam, magis eam salvam faciet in vitam aeternam. Alio modo sic : Si quis intelligit quae est vera salus, et acquirere vult eam ad salutem animae suae, iste abnegans semetipsum, perdit quantum ad voluptates carnales animam suam hoc modo, salvat eam per opera pietatis : dicendo enim, *Qui voluerit*, praecedentem et sequentem unum sensum esse ostendit. Si ergo quod superius dixit, *Abneget semetipsum*, de morte corporali dixit, consequenter hoc de sola morte intelligere debemus dictum esse. Si autem abnegare seipsum, est carnalem conversationem reiicere, et perdere animam, est deponere voluptates carnales.

7. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur: animae vero suae detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua ? Filius enim hominis venturus est in

(1) *Al.* nolueritis.

gloria Patris sui cum Angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera eius. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

7. *Chrysost. hom. 56.* Quia dixerat, qui vult salvare, perdet, et qui perdet, salvabit; utrobique salutem et perditionem ponens; ne aliquis aestimet aequalem esse hinc inde perditionem et salutem, subiungit: *Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* Quasi dicat: Ne dicas, quod qui pericula quae propter Christum imminent, effugit, salvet animam suam, idest vitam temporalem. Sed pone etiam cum anima, idest vita temporali, totum orbem terrarum: quid ex his homini erit amplius, anima in perpetuum pereunte? Si enim famulos tuos videres in laetitia, te autem in malis ultimis constitutum, quid lucrareris ex eorum dominio? Hoc etiam in anima tua reputa, cum carne lasciviente ipsa futuram perditionem expectat. *Orig.* Puto etiam quod mundum lucratur, qui non abnegat semetipsum, nec perdit animam suam quantum ad voluptates carnales, et ipse facit animae suae detrimentum. Ideo duobus nobis propositis,(1) maius est eligendum, ut mundum perdamus, et lucremur animas nostras. *Chrysost. ib.* Sed si regnaveris super universum orbem terrarum, non poteris animam tuam emere; unde sequitur: *Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Ac si dicat: Divitias si perdideris, poteris dare divitias alias ad eas redimendas; animam autem perdens, non poteris animam aliquam dare, sed neque aliquid aliud. Quid autem mirabile est, si in anima hoc contingit: etenim in corpore hoc videtur contingere. Etsi enim decem millia diademata corpori insanabiliter aegroto circumposueris, non curatur. *Origen.* Et prima quidem facie commutatio animae est in substantia, ut det substantiam suam homo pauperibus, et salvet animam suam. Sed puto, quod non habet aliquid homo, quod dans quasi commutationem animae suae liberet eam de morte. Deus autem pro animabus hominum dedit commutationem, pretiosum sanguinem Filii sui. *Gregor. hom. Evang. 32.* Vel aliter potest continuari, quia sancta Ecclesia aliud habet tempus persecutionis, et aliud pacis; Redemptor noster ipsa eius tempora distinguit in praeceptis: nam persecutionis tempore ponenda est anima: pacis autem tempore, ea quae amplius dominari possunt, frangenda sunt desideria terrena; unde dicitur: *Quid enim prodest homini? Hieron.* Provocatis autem discipulis, ut abnegarent se, et tollerent crucem suam, grandis fit terror audientium. Idcirco tristibus laeta succedunt, et dicit: *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis.* Times mortem? Audi gloriam triumphantis. Vereris crucem? Ausculta Angelorum ministeria. *Orig. tract. 2.* Quasi dicat: Nunc quidem Filius hominis venit, sed non in gloria: non enim decebat eum in gloria constitutum peccata nostra portare, sed tunc veniet in gloria cum ante praeparavit discipulos suos, factus sicut illi, ut illos faceret, sicut et ipse, conformes gloriae suae. *Chrysos. ib.* Non autem dixit in tali gloria, in quali est Pater, ne (2) alteritatem gloriae suspiceris, sed ait, *Gloria Patris*, ut eadem gloria ostendatur. Si autem gloria una est, manifestum, quod substantia una est. Quid ergo times Petre, mortem audiens? Tunc me videbis in gloria. Si autem ego in gloria, et vos. Sed tamen dicens gloriam, terribilia immiscuit, in medium iudicium introducens; unde sequitur: *Et tunc reddet unicuique secundum opera eius. Hieron.* Non est enim distinctio Iudaei et Gentilis, viri et mulieris, pauperum et divitum, ubi non personae, sed opera considerantur. *Chrysost. ib.* Hoc autem dixit, non solum peccatoribus poenas commemorans, sed iustis bravia et coronas. *Hieron.* Poterat autem Apostolorum tacita cogitatio istiusmodi scandalum sustinere. Occasionem et mortem nunc dicis esse futuram; quod autem promittis te affuturum in gloria, in tempora longa differtur. Praevidens ergo occultorum cognitor quid possent obiicere, praesentem timorem praesenti compensat praemio, dicens: *Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. Chrysost. ib.* Volens ergo monstrare quid est illa gloria, in qua postea venturus est, eis in praesenti vita revelavit, sicut possibile erat eos discere, ut neque in Domini morte iam doleant. *Remig.* Quod ergo hic dicitur, impletum est in tribus discipulis, quibus Dominus transfiguratus in monte, gaudia aeternae repromissionis ostendit: qui viderunt eum in regno suo venientem, idest in ea claritate fulgentem, in qua peracto iudicio, videbitur ab omnibus Sanctis. *Chrysost. ib.* Propter hoc autem non praedicit nomina eorum qui ascensuri erant in montem, quia reliqui valde concupiscerent sequi, exemplum illius gloriae visuri, et graviter tulissent velut despecti. *Greg. ib.* Vel regnum Dei praesens Ecclesia vocatur: et quia nonnulli ex discipulis eius usque adeo in corpore victuri erant, ut Ecclesiam Dei constructam conspicerent, et contra huius mundi gloriam erectam, consolatoria promissione nunc dicitur: *Sunt quidam de hic stantibus. Orig. tract. 3.* Moraliter autem Verbum Dei his qui noviter inducuntur ad fidem, formam habet servi; perfectis autem venit in gloria Patris sui. Angeli autem illius sunt prophetarum sermones, quos non est possibile ante spiritualiter intelligere, nisi cum spiritualiter intellectum fuerit verbum Christi, ut videantur simul apparere in maiestate. Tunc autem dabit unicuique de gloria sua secundum actum eius; quia quanto quis melior fuerit in actibus suis, tanto spiritualius intelligit Christum, vel prophetas ipsius. Stantes autem, ubi stat Iesus, sunt qui fundatas habent apud Iesum animae bases. Ex quibus qui melius stant, dicuntur non gustare mortem, donec videant Verbum Dei, quod venit in regno suo (3) videns eminentiam Dei, quam videre non possunt qui diversis involuti sunt peccatis; quod est mortem gustare, qua peccans anima moritur. Sicut enim vita est, et panis vivus qui de caelo descendit: sic et inimica eius mors panis est mortuus. Ex istis autem panibus, quidam modicum man-

(1) *Al.* magis.

(2) *Al.* alternitatem. (3) *Al.* videntes.

ducant, tantum gustantes; quidam autem abundantius: qui enim raro et modicum peccant, tantummodo gustant mortem; qui autem perfectius susceperint spiritualem virtutem, non gustant eam, sed vivo pane semper vescuntur; quod autem dicit, *Donec videant*, non definit tempus, ut posquam transierit illud *donec*, fiat quod ante non fuerat factum; sed rem quae necessaria est, exponit: qui enim semel videt eum in gloria eius, iam nequaquam gustabit mortem. *Raban.* Sanctos autem mortem gustare testatur, a quibus mors corporis, quasi libando gustatur; vita vero animae possidendo tenetur.

CAP. XVII.

Et post dies sex assumpsit Iesus Petrum, et Iacobum, et Ioannem fratrem eius, et duxit illos in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes. Respondens autem Petrus, dixit ad Iesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliae unum.

Remig. Claritatem suae visionis, quam promiserat Dominus discipulis suis in hac transfiguratione habita in monte post sex dies complevit; unde dicitur: *Et post sex dies assumpsit Petrum et Iacobum et Ioannem fratrem eius. Hieron.* Quaeritur autem, quomodo post sex dies assumpsit eos, cum Lucas Evangelista octonarium numerum ponat. Sed facilis est responsio, quia hic medii ponuntur dies, ibi primus additur, et extremus. *Chrysost. hom. 57.* Ideo autem non confestim facta promissione eos sursum ducit, sed post sex dies, ut reliqui discipuli nihil patiantur humanum, idest aliquem invidiae motum: vel ut horum dierum spatio vehementiori concupiscentia repleti, qui assumendi erant, sollicita mente accederent. *Raban.* Merito autem post sex aetates futura est resurrectio. *Orig. tract. 5.* Vel quia in sex diebus (1) totus factus est visibilis mundus; qui transcendit omnes res mundi, potest ascendere super montem excelsum, et gloriam aspicere Verbi Dei. *Chrysost. ib.* Ideo autem hos tres assumpsit, quoniam aliis potiores erant. Intende autem qualiter Matthaeus non occultat eos, qui sibi praepositi sunt: hoc enim et Ioannes facit, praecipuas Petri laudes commemorans. Ab aemulatione enim, et vana gloria mundus fuit Apostolorum chorus. *Hilar. Can. XVII.* In tribus autem assumptis de trium origine, Sem, Cham, et Iaphet, futura electio populi ostenditur. *Raban.* Vel tres solummodo discipulos secum ducit; quia multi sunt vocati, pauci vero electi. Vel quia qui nunc fidem Sanctae Trinitatis incorrupta mente servant, tunc aeterna eius visione laetantur. *Remig.* Ostensurus autem Dominus gloriam suae claritatis discipulis, duxit eos in montem; unde sequitur: *Et duxit illos in montem excelsum seorsum.* In quo docet, quia necesse est omnibus qui Deum contemplari desiderant, ut non infimis voluptatibus iaceant, sed amore supernorum semper ad caelestia erigantur; et ut ostendat discipulis, quatenus gloriam divinae claritatis non in huius saeculi profundo quaerant, sed in caelestis beatitudinis regno. Dicuntur autem seorsum, quia sancti viri toto animo et fidei intentione separati sunt a malis, funditusque separabuntur in futuro; vel quia multi vocati, pauci vero electi. Sequitur: *Et transfiguratus est ante eos. Hieron.* Qualis enim futurus est tempore iudicandi, talis Apostolis apparuit. Nemo autem putet pristinam eum formam, et faciem perdidisse, vel amisisse corporis veritatem, et assumpsisse corpus spirituale, vel aereum; sed quomodo transfiguratus sit, Evangelista demonstrans dicit: *Et resplenduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.* Ubi splendor faciei ostenditur, et candor describitur vestium, non substantia tollitur, sed gloria commutatur. Certe transformatus est Dominus in eam gloriam, qua venturus est postea in regno suo. Transformatio splendorem addidit, faciem non subtraxit, etsi corpus spirituale fuerit; unde et vestimenta mutata sunt, quae intantum fuere candida, ut alius Evangelista disserit, qualia fullo super terram non posset facere: huiusmodi autem corporale est et tactui subiacet, non spirituale et aereum, quod illudat oculos, et tantum in phantasmate aspiciatur. *Chrysost. ib.* Si autem faeies Domini resplenduit sicut sol, et sancti sicut sol fulgebunt, numquid erit aequalis claritas Domini, et servorum? Nequaquam. Sed quia nihil lucidius invenitur sole, idcirco ad manifestandum exemplum futurae resurrectionis, et facies Domini resplendere, et iusti fulgere dicuntur sicut sol. *Orig.* Mystice autem cum aliquis transcenderit sex dies secundum quod diximus, videt transfiguratum Iesum ante oculos cordis sui. Diversas enim habet Verbum Dei formas, apparens unicuique secundum quod videnti expedire cognoverit, et nemini supra quod capit, semetipsum ostendit; unde non dixit simpliciter *Transfiguratus est*, sed *Coram eis.* In Evangeliis enim, Iesus (2) similiter intelligitur ab eis qui non ascendunt (3) per excitationem verborum spiritualium super excelsum sapientiae montem; eis autem qui ascendunt, iam non secundum carnem cognoscitur, sed Deus Verbum intelligitur. Coram his ergo transfiguratur Iesus, et non coram illis qui sunt deorsum in conversatione terrena viventes. Hi autem coram quibus transfiguratur, facti sunt filii Dei; et ostenditur eis sol esse iustitiae; et vestimenta ipsius fiunt candida sicut lumen: quae sunt sermones, et litterae Evangeliorum, quibus Iesus est indutus, secundum illa quae ab Apostolis dicuntur de eo. *Glos.* Vel vestimenta Christi sanctos significant, de quibus Isaias *c. 49. Omnibus his velut vestimento vestieris;* et nivi comparantur, quia candidi erunt virtutibus, et omnis vitiorum aestus ab eis remotus erit. Sequitur: *Et apparuerunt illis Moyses, et Elias cum eo loquentes. Chrysost. ib.* Hoc autem multas habet rationes. Et prima quidem est haec. Quia enim turbae dicebant eum esse Eliam vel Ieremiam, aut unum ex prophetis, capita prophetarum secum ducit, ut saltem hinc videatur differentia servorum et Domini. Alia ratio est. Quia enim

(1). *Al.* totus perfecti numeri factus est.

(2) *Al.* simpliciter. (3) *Al.* exercitationem.

continuo Iesum accusabant Iudaei tanquam transgressorem legis, et blasphemum, Patris sibi gloriam usurpantem ; ut ostendatur ab utraque accusatione innoxius, eos qui in utroque fulserunt, in medium ducit. Etenim Moyses legem dedit, et Elias pro gloria Dei aemulator fuit. Alia ratio est, ut discant quoniam mortis et vitae potestatem habet: propter hoc et Moysen qui morte defecerat, et Eliam qui nondum mortem passus fuerat, in medium ducit. Aliam causam et ipse Evangelista revelat, scilicet monstrare crucis gloriam, et mitigare Petrum, et alios discipulos passionem timentes: loquebatur enim, ut alius Evangelista dicit, de excessu quem completurus erat in Ierusalem: unde eos in medium ducit, qui se morti exposuerunt pro his quae Deo placebant, et pro plebe credentium : etenim tyrannis uterque se libere praesentavit, Moyses quidem Pharaoni; Elias autem Achab. Ducit autem propter hoc eos in medium: volebat enim, quod discipuli illorum privilegia zelarent, ut scilicet fierent mansueti sicut Moyses, et zelantes sicut Elias. *Hilar.ib.* Quod etiam Moyses, et Elias ex omni sanctorum numero assistunt, medius inter legem et prophetas Christus in regno est: cum his enim Israelem, quibus testibus (1) praedicaturus est, iudicabit. *Orig.* Si quis etiam intelligit spiritualem legem convenientem sermonibus Iesu, et in prophetis absconditam Christi sapientiam, ille vidit Moysen, et Eliam in gloria una cum Iesu. *Hieron.* Considerandum est etiam, quod scribis et pharisaeis de caelo signa poscentibus dare noluit: hic vero, ut Apostolorum augeat fidem, dat signum de caelo, Elia inde descendente quo conscenderat, et Moyse ab inferis resurgente: quod et Achaz per Isaiam praecipitur, ut petat sibi signum de inferno, vel de excelso. *Orig.* Quid autem fervidus Petrus dixerit, subditur: *Respondens Petrus dixit ad Iesum: Domine, bonum est nos hic esse.* Quia enim audivit, quod oportet eum Ierosolymam ire, adhuc timet pro Christo: sed post increpationem non audet dicere rursus: *Propitius esto tibi*; sed idem occulte per alia signa insinuat. Quia enim videbat multam quietem et solitudinem, cogitavit convenientem ibi stationem esse ex loci dispositione; quod significat dicens: *Bonum est nos hic esse.* Vult etiam ibi semper esse, ideo tabernaculorum meminit, dicens: *Si vis, faciamus hic tria tabernacula.* Cogitavit enim quod si hoc fieret, non ascenderet Ierosolymam, et si non ascenderet, Christus non moreretur: ibi enim sciebat scribas insidiari ei. Cogitabat etiam, quod Elias aderat, qui in monte ignem descendere fecit, et Moyses, qui intravit nebulam, et Deo locutus est: unde occultari poterant, ut nullus persecutorum sciret ubi esset. *Remig.* Vel aliter: Visa Domini maiestate, et duorum servorum, Petrus adeo delectatus est ut cuncta temporalia oblivioni traderet, et ibi in perpetuum vellet manere. Si autem tunc Petrus sic accensus est, quanta erit suavitas et dulcedo videre regem in decore suo, et interesse choris Angelorum et omnium Sanctorum? In eo sane quod ait Petrus *Domine si vis*, devotionem sibi (2) subditi obedientis servi ostendit. *Hieron.* Erras tamen Petre, et sicut alius Evangelista testatur: *Nescis quid dicas.* Noli tria tabernacula quaerere, cum unum sit tabernaculum Evangelii, in quo lex, et prophetae recapitulanda sunt. Si autem quaeris tria tabernacula, nequaquam servos cum Domino conferas, sed fac tria tabernacula: immo unum Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, ut quorum est una divinitas, unum sit in pectore tuo tabernaculum. *Remig.* Erravit etiam, qui voluit ut regnum electorum constitueretur in terra quod Dominus promiserat dare in caelis. Erravit etiam, quia oblitus est se et socios suos mortales, et absque gustu mortis voluit subire aeternam felicitatem. *Raban.* Et in eo quod caelesti conservationi tabernacula facienda putavit, in qua domus necessaria non erat, cum scriptum sit *Apoc. 21. Templum non vidi in ea.*

2. Adhuc eo loquente : ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam et timuerunt valde, et accessit Iesus, et tetigit eos, dixitque eis : Surgite, et nolite timere. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Iesum. Et descendentibus illis de monte praecepit illis Iesus, dicens : Nemini dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis a mortuis resurgat.

2. *Hieron.* (3) Quia carnale ex frondibus, aut tentoriis quaerebant tabernaculum, nubis lucidae operiuntur umbraculo; unde dicitur: *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Chysos. hom. 57.* Cum Dominus comminatur, nubem tenebrosam ostendit, sicut in Sina; hic autem quia non terrere volebat, sed docere, nubes apparuit lucida. *Orig.* Lucida autem nubes obumbrans sanctos, est virtus paterna, vel forte Spiritus S. Dicam etiam Salvatorem nostrum esse lucidam nubem, quae obumbrat Evangelium, et legem, et prophetas, sicut intelligunt qui possunt aspicere lumen ipsius in praemissis. *Hieron.* Quia vero imprudenter interrogaverat Petrus, propterea Domini responsionem non meretur ; sed Pater respondet pro Filio; ut verbum Domini compleretur: *Qui me misit, ipse de me testimonium perhibet. Chrysost. ib.* Neque autem Moyses loquitur, neque Elias, sed Pater omnibus maior vocem emittit ex nube, ut discipuli credant, quod a Deo haec vox erat. Semper enim, et apparere solet Deus in nube, sicut scriptum est *Ps. XCVI. Nubes et caligo in circuitu eius*, et hoc est quod dicitur: *Et ecce vox de nube. Hieron.* Vox quidem Patris de caelo loquentis auditur, qui testimonium perhibeat Filio: et Petrum, errore sublato, doceat veritatem, immo per Petrum ceteros Apostolos, unde subdit dicens: *Hic est Filius meus dilectus*, huic est faciendum tabernaculum, huic obtemperandum: hic est filius, illi servi sunt: debent et ipsi vobiscum in penetralibus cordis sui Domino tabernaculum praeparare. *Chrysost. ib.* Ne igitur timeas Petre. Si enim potens est Deus, manifestum quia et Filius similiter potens est: si enim diligitur, ne timeas: nullus enim eum quem diligit, prodit; nec tu aequaliter eum di-

(1) *Al.* praedicatus. (2) *Al.* subditi et obedientis.

(3) *Al.* qui.

ligis genitori. Neque autem solum diligit eum, quia genuit, sed et quia unius est voluntatis cum ipso. Sequitur enim: *In quo mihi complacui;* ac si diceret: in quo requiesco, quem accepto: quia omnia quae sunt Patris cum diligentia exequitur, et est voluntas una ipsius et Patris, quare et si crucifigi vult, non contradicas. *Hilar. ib.* Hunc ergo esse Filium, hunc complacitum, sed et hunc (1) audiendum vox de nube significat, dicens: *Ipsum audite*; ut scilicet idoneus ipse praeceptorum talium auctor esset, qui saeculi damnum, crucis voluntatem, obitum corporis, et post haec regni caelestis gloriam facti confirmasset exemplo. *Remig.* Dicit ergo, *Ipsum audite*, ac si aliis verbis diceret: Recedant umbrae legales, et typi prophetarum, et solum coruscum lumen Evangelii sequamini. Sive ideo ait, *Ipsum audite*, ut illum esse ostenderet, quem Moyses praedixerat, dicens *Deut. 18. Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tamquam me audietis ipsum.* Sic ergo Dominus undique habuit testes, ex caelo vocem Patris, ex paradiso Eliam, ex inferis Moysen, ex hominibus Apostolos, ut in nomine Iesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum. *Orig.* Vox autem de nube, aut ad Moysen et Eliam loquitur, quod desiderabant videre Filium Dei, et audire eum; aut discipulos docet. *Glos.* Notandum autem, quod bene convenit mysterium secundae regenerationi, quae scilicet erit in resurrectione, ubi caro resuscitabitur, cum mysterio primae, quae est in baptismate, ubi anima resuscitatur. In baptismate enim Christi, operatio totius Trinitatis ostensa est. Fuit enim ibi Filius incarnatus, apparuit in columbae specie Spiritus S. et Pater fuit ibi in voce declaratus. Et similiter in transfiguratione, quae est sacramentum secundae regenerationis tota Trinitas apparuit, Pater in voce, Filius in homine, Spiritus S. in nube. Quaeritur autem, quare Spiritus S. ibi in columba, hic in nube declaratus est? Dona siquidem sua per species declarare solet. Innocentiam autem in baptismate donat, quae per avem simplicitatis designatur. Daturus est autem claritatem, et refrigerium in resurrectione; et ideo in nube refrigerium, in fulgore nubis claritas resurgentium corporum designatur. Sequitur: *Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. Hieron.* Triplicem autem ob causam pavore terrentur; vel quia se errasse cognoverant; vel quia nubes lucida operuerat eos; aut quia Dei Patris vocem loquentis audierant. Humana enim fragilitas conspectum maioris gloriae ferre non sustinet, ac toto animo et corpore contremiscens ad terram cadit: quanto enim quis ampliora quaesierit, tanto magis ad inferiora collabitur, si ignoraverit mensuram suam. *Remig.* In eo vero, quod sancti Apostoli in faciem ceciderunt, fuit indicium sanctitatis: quia sancti in faciem cadere dicuntur, impii vero retrorsum. *Chrysost. ib.* Sed cum ante, in Christi baptismo quando talis etiam vox de caelo delata est, nullus ex turba qui aderat, tale aliquid passus est: quomodo discipuli in monte ceciderunt? Quia scilicet, et solitudo, et altitudo, et silentium erat multum, et transfiguratio stupore plena, et lumen purum, et nubes extensa: ex quibus omnibus stupor in eis congregabatur. *Hieron.* Quia vero illi iacebant, et surgere non poterant, ipse clementer accedit, et tangit eos, ut tactu fuget timorem, et debilitata membra solidentur: et hoc est, quod dicitur: *Et accessit Iesus, et tetigit eos.* Quos autem manu sanaverat, etiam sanavit imperio; unde sequitur: *Dixitque eis, surgite: et nolite timere.* Primum timor expellitur, ut postea doctrina tribuatur. Sequitur: *Levantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Iesum*: quod rationabiliter factum est, ne si Moyses et Elias perseverassent cum Domino, Patris vox videretur incerta, cui potissimum daret testimonium. Vident etiam Iesum stantem ablata nube, et Moysen et Eliam evanuisse: quia postquam leg.s et prophetarum umbra discesserat, utrumque in Evangelio reperitur. Sequitur: *Et descendentibus illis de monte, praecepit eis Iesus, dicens: Nemini dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis a mortuis resurgat.* Non vult ergo in populis praedicari, ne et incredibile esset pro rei magnitudine, et post tantam gloriam apud rudes animos, sequens crux scandalum faceret. *Remig.* Sive quia, si maiestas illius divulgaretur in populo, populi impedirent dispensationem passionis eius, resistendo principibus sacerdotum; et sic redemptio humani generis retardaretur. *Hilar. ib.* Silentium etiam rerum gestarum quas viderant, imperat, ut cum essent Spiritu S. repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent.

3. Et interrogaverunt eum discipuli eius, dicentes: Quid ergo scribae dicunt, quod Eliam oporteat primo venire? At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quaecumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis.

3. *Hieron.* Traditio pharisaeorum est iuxta Malachiam prophetam, quod Elias veniat ante Salvatoris adventum, et reducat cor patrum ad filios, et filiorum ad patres, et restituat omnia in antiquum statum. Aestimant ergo discipuli transformationem gloriae hanc esse, quam in monte viderant; et ideo dicitur: *Et interrogaverunt eum discipuli eius, dicentes: Quid ergo scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire.* Ac si dicerent: Si iam venisti in gloriam, quomodo praecursor tuus non apparet? Maxime autem hoc dicunt, quia Eliam viderant recessisse. *Chrysost. hom. 48.* Non autem adventum Eliae discipuli de Scripturis sciebant; sed scribae eis manifestabant: et ferebatur hic sermo in plebe indocta, sicut et de Christo. Non autem ut oportebat, adventus Christi et Eliae a scribis interpretabatur: Scripturae enim duos dant Christi adventus, eum scilicet qui factus est, et eum qui futurus est. Sed scribae plebem evertentes, secundum adventum solum commemorabant plebi, et dicebant: Quoniam si hic est Christus, oportebat Eliam praevenire. Est igitur solutio quam Christus inducit. Sequitur: *At ille respondens ait: Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit.* Ne au-

(1) *Al.* audientium.

tem existimes eum in sermone errasse, si quandoque dicit Eliam venturum, et quandoque venisse: cum enim dicit, quod Elias venturus est, et restaurabit omnia, de ipso Elia in propria persona loquitur; qui quidem restaurabit omnia, dum corriget infidelitatem Iudaeorum, qui tunc invenientur; quod est convertere corda patrum ad filios, idest Iudaeorum ad Apostolos. *August. de quaest. Evan. lib. 1. c. 21.* Vel restituet omnia, idest eos quos Antichristi persecutio perturbaverit: vel ut ipse restituat moriendo, quae debet. *Chrysost. ib.* Si autem tot bona erunt ex Eliae praesentia, quare tunc non eum misit? Dicemus, quia et tunc Christum aestimantes Eliam, non crediderunt ei. Tunc autem Eliae credent, quia cum post tantam expectationem venerit, annuntians Iesum, facilius suscipient quae ab eodem dicentur. Cum vero dicit, quod *Elias iam venit*, Ioannem Eliam vocat, propter ministerii modum; sicut enim Elias secundi adventus praecursor erit, ita Ioannes praecursor factus est primi. Propter hoc autem Ioannem Eliam nominat, ut ostendat primum suum adventum veteri testamento, et prophetiae convenire. *Hieron.* Ipse ergo qui venturus est in secundo Salvatoris adventu iuxta corporis fidem, nunc per Ioannem venit in virtute, et spiritu. Sequitur: *Et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quaecumque voluerunt*: hoc est, spreverunt et decollaverunt eum. *Hilar. ib.* Ut Domini adventum praenuntians, passionem quoque praecurreret, et iniuriae, et vexationis exemplo; unde sequitur: *Sic et Filius hominis passurus est ab eis. Chrysost. ib.* In quo opportune suam passionem commemorat ex passione Ioannis, multam eis praebens consolationem. *Hieron.* Quaeritur ergo, cum Herodes, et Herodias Ioannem interfecerint, quomodo ipsi quoque Iesum crucifixisse dicantur, cum legamus eum a scribis et pharisaeis interfectum? Et breviter respondendum, quod in Ioannis nece pharisaeorum factio consenserit, et in occasione domini Herodes iunxerit voluntatem suam, qui illusum atque despectum remisit ad Pilatum, ut eum crucifigeret. *Raban.* Ex iudicio autem passionis suae quam Dominus eis saepius praedixit, et praecursoris sui, quam iam completam cernebant, discipuli cognoscebant Ioannem sibi in Eliae vocabulo demonstratum esse; unde sequitur: *Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Orig. tract. 5.* Quod autem dixit, propter Ioannem Elias iam venit, non anima Eliae est intelligenda, ne incidamus in dogma transcorporationis, quod alienum est ab ecclesiastica veritate: sed, sicut Angelus praedixit, *Venit in spiritu, et virtute Eliae.*

4. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur, nam saepe cadit in ignem, et crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus, ait: O generatio incredula et perversa, quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. Et increpavit illum Iesus, et exiit ab eo daemonium, et curatus est puer ex illa hora.

4. *Orig. tract. 5.* Concupiscens Petrus spectabilem illam vitam, et praeponens utilitatem suam utilitatibus plurimorum, dicebat; *Bonum est nos hic esse.* Sed quoniam caritas non quaerit quae sua sunt, hoc quod videbatur bonum Petro, non fecit Iesus: sed quasi de monte excelso divinitatis descendit ad turbam, ut qui non poterant ascendere sursum propter infirmitatem animarum suarum, illis proficiat; unde dicitur: *Et cum venisset ad turbam.* Nisi enim cum discipulis suis electis venisset ad turbam, non accessisset ad eum ille, de quo subditur: *Accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miserere filio meo.* Ubi considerandum est, quod quandoque qui patiuntur, credunt et deprecantur pro salute, quandoque autem pro eis alii faciunt; sicut nunc qui genibus volvitur, pro filio rogat; quandoque vero a semetipso; Salvator etiam a nullo rogatus, sanat. Primo autem quaeramus, quid est quod sequitur: *Quia lunaticus est, et male patitur.* Medici ergo loquuntur quae volunt, quia nec immundum spiritum arbitrantur, sed corporalem aliquam passionem; et dicunt humida moveri in capite secundum aliquam compassionem ad lumen lunare, quod humidam habet naturam. Nos autem qui Evangelio credimus, dicemus hanc passionem immundum spiritum in hominibus operari. Observat enim quaedam schenata lunae, et sic operatur, ut ab observatione lunae pati homines mentiantur, et per hoc culpabilem Dei creaturam ostendat; sic et alii daemones secundum aliqua stellarum schemata insidiantur hominibus, ut iniquitatem in excelso loquantur, quasdam stellas dicentes maleficas, quasdam beneficas; cum nulla stella a Deo sit facta ut male faciat. In hoc autem quod subditur: *Nam saepe cadit in ignem, et crebro in aquam. Chrysost. hom. 57.* Considerandum est, quod nisi providentia hic homo esset munitus, dudum periisset. Daemon enim qui ipsum in ignem et in aquam mittebat, interfecisset eum omnino, nisi Deus eum refraenasset. *Hieron.* Quod autem dicit, *Et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum*, latenter accusat Apostolos, cum impossibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum, qui curandi sunt, fidem referatur. *Chrysost. ib.* Inspice autem et aliunde eius insipientiam, qualiter coram turba interpellat ad Iesum adversus discipulos: sed ipse eos liberat ab accusatione, defectum curationis imputans illis. Ex multis enim monstratur eum infirmum in fide fuisse, non tamen tantum in eius personam invehitur, ne ipsum conturbaret, sed in omnes Iudaeos. Probabile est enim multos praesentium de discipulis inconvenientia cogitasse; et ideo sequitur: *Respondens Iesus ait: O generatio incredula et perversa, quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos?* Per hoc autem quod dicit, *Usquequo ero vobiscum*, ostendit desideratam ab eo esse mortem et concupiscibilem recessum. *Remig.* Sciendum quoque, quia Dominus non tantum tunc coeperat pati improbitatem Iudaeorum, sed a longo prius tempore; et ideo hic dicit: *Usquequo patiar vos?* Ac si dicat: Quia longo tempore coepi pati vestras improbitates, ideo indigni estis mea praesentia. *Orig.* Vel quoniam non potuerant eum sanare discipuli, quasi adhuc modicae fidei constituti, propterea dixit: *O generatio incredula*; et quod

ait, *Perversa*, ostendit quoniam ex perversitate malitia est introducta extra naturam. Puto autem, quod propter perversitatem totius humani generis quasi gravatus malitia eorum, dixit: *Usquequo ero vobiscum? Hieron.* Non autem credendum est, quod taedio superatus sit, et mansuetus ac mitis in verba furoris eruperit; sed quod in similitudinem medici, si aegrotum videat contra sua praecepta se gerere, dicat: Usquequo ascendam in domum tuam? Usquequo artis perdam industriam, me aliud iubente et te aliud perpetrante? Quod autem non sit iratus homini sed vitio, ac per unum hominem Iudaeos arguat infidelitatis, patet ex hoc quod infert: *Afferte huc illum ad me. Chrysost. ib.* Postquam enim discipulos excusaverat, ducit patrem pueri ad spem benignam credendi, quod ab hoc malo eripietur; et ut inducatur pater ad fidem futuri miraculi, videns daemonem tumultum pati ex hoc solum quod vocabatur, increpavit eum; unde sequitur: *Et increpavit eum Iesus.* Non ille qui patiebatur, sed daemon increpatur. *Remig.* In quo facto reliquit exemplum praedicatoribus ut vitia persequantur, homines vero sublevent. *Hieron.* Sive increpavit puerum, quia propter peccata sua a daemone fuerat oppressus. Sequitur: *Et exiit ab eo daemon, et curatus est puer ex illa hora. Raban.* Quia nulla remanet ibi infirmitas, ubi Omnipotens salutem praestat. *Hieron.* Mihi autem videtur iuxta tropologiam lunaticus esse, qui per horarum momenta mutatur ad vitia, et nunc quidem in ignem fertur, quo adulterantium corda succensa sunt; nunc in aquas, scilicet voluptatum, vel cupiditatum, quae non valent extinguere caritatem. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 22.* Vel ignis ad iram pertinet, eo quod alta petat; aqua ad voluptates carnis. *Orig.* De inconstantia autem peccatoris dicitur *Eccl. 27. Stultus ut luna mutatur.* Et est videre in talibus impetus quosdam quasi operum bonorum subrepere; aliquando autem quasi quadam abreptione spiritus a passionibus comprehenduntur, et cadunt a statu bono, in quo stare putabantur. Forsitan ergo Angelus, qui sortitus est huius lunatici custodiam, pater huius appellatur, deprecans quasi pro filio medicum animarum, ut liberet eum qui non potest sanari a passione per verbum humile discipulorum Christi, quia non recipit eorum admonitionem veluti surdus; et ideo opus est ei Christi sermo, ut iam de cetero sine ratione non agat.

5. Tunc accesserunt discipuli eius ad Iesum secreto, et dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illud? Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum synapis, dicetis monti huic: Transi hinc, illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. Hoc autem genus non eiicitur, nisi per orationem et ieiunium.

5. *Chrysost. hom. 58.* Acceperant discipuli a Domino potestatem spirituum immundorum; et quia oblatum daemoniacum curare non potuerant, videtur quod in dubitationem devenerint, ne forte gratiam, quae erat eis tradita, perdidissent; et ideo dicit: *Tunc accesserunt ad Iesum discipuli eius secreto, et dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illum?* Interrogant quidem singulariter non propter verecundiam, sed quia de ineffabili et magna re erant eum interrogaturi. Sequitur: *Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. Hilar. can. XVII.* Crediderant quidem Apostoli, nondum tamen erant perfectae fidei: nam Domino in monte demorante, et ipsis cum turbis residentibus, quidam tepor eorum fidem retardaverat. *Chrysost. ib.* Unde manifestum est hinc, quoniam et discipuli in fide infirmati sunt, sed non omnes: columnae enim illae non aderant, scilicet, Petrus, Iacobus, et Ioannes. *Hieron.* Hoc est autem quod in alio loco Dominus dicit: *Quaecumque in nomine meo petieritis, credentes accipietis:* ergo quoties non accipimus, non praestantis est impossibilitas, sed poscentium culpa. *Chrysost. ib.* Sciendum tamen, quod sicut multoties accedentis fides accipere sufficit effectum miraculi, ita multoties facientium miracula sufficit virtus, etiam non credentibus illis, qui expetierint miracula operari: etenim qui circa Cornelium ex propria fide allexerunt gratiam Spiritus S. ille autem mortuus, qui proiectus est in sepulcrum Elisei, sola virtute corporis sancti resuscitatus est. Contigit autem et tunc discipulos infirmari fide: imperfectius enim dispositi erant ante crucem, et ideo fidem dicit hic esse causam signorum; unde subditur: *Amen quippe dico vobis: Si habueritis fidem sicut granum synapis, dicetis monti huic, transi hinc et transibit. Hieron.* Putant aliqui fidem grano synapis comparatam parvam dici, cum Apostolus dicat: *Et si habuero tantam fidem, ita ut montes transferam:* magna est ergo fides, quae grano synapis comparatur. *Gregor. 10. Mora.* Granum quippe synapis nisi teratur, nequaquam virtus eius agnoscitur; sic si virum sanctum tritura persecutionis opprimat, mox in fervorem virtutis vertitur quicquid in illo antea despicabile infirmumque videbatur. *Origen. tract. 4.* Vel ideo omnis fides grano synapis comparatur, quoniam contemnitur quidem fides ab hominibus, et modicum aliquid et vile appareret: cum vero consecutum fuerit huiusmodi semen bonam animam quasi terram, fit arbor magna. Sic autem magna est praedicta lunatici infirmitas et fortis ad curandum inter omnia mala, ut monti assimiletur, nec expellatur nisi per omnem fidem eius, qui passiones huiusmodi sanare voluerit. *Chrysost. ib.* Unde et de translatione montium mentionem facit, et ultra procedit, dicens: *Et nihil impossibile erit vobis. Raban.* Sic enim fides mentem nostram capacem donis caelestibus facit, ut quaecumque volumus, facillime a fideli Domino impetrare possimus. *Chrysost. ib.* Si autem dixeris, ubi Apostoli montes transtulerunt? Illud dicam, quia multa maiora fecerunt, mortuos plurimos suscitantes. Dicuntur autem post Apostolos sancti quidam Apostolis minores, montes necessitate imminente transtulisse. Si autem Apostolorum tempore montes non sunt translati, hoc non fuit, quia non potuerunt, sed quia noluerunt, utilitate non imminente. Nec Dominus dixit, quod hoc essent facturi, sed quod hoc facere possent. Probabiliter tamen est factum esse, sed scriptum non est: neque enim omnia miracula quae fecerunt, scripta sunt. *Hieron.* Vel montis translatio non eius significatur quem oculis carnis aspicimus, sed illius qui a Domino translatus fue-

rat ex lunatico, qui per Prophetam corrumpere dicitur omnem terram. *Glos.* Ut sit sensus: *Dicetis monti huic*, idest diabolo: *Transi hinc*, idest ab obsesso corpore in altum maris, idest in profundum inferni, *Et transibit: et nihil impossibile erit vobis*, idest nulla incomoditas insanabilis. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 22.* Vel aliter: Ne discipuli in miraculis faciendis extollerentur in superbiam, admoniti sunt potius per humilitatem fidei, quasi per synapis granum, elationem terrenam, quae montis nomine significata est, curare transferre. *Raban.* Dum autem docet Apostolus quomodo daemon debeat expelli, omnes instituit ad vitam, ut scilicet noverimus graviora quaeque vel immundorum spirituum, vel hominum tentamenta ieiuniis, et orationibus esse superanda; iram quoque Domini hoc remedio singulari posse placari; unde subdit: *Hoc autem genus non eiicitur nisi per orationem et ieiunium. Chrysost. ibid.* Quod dicit non solum de genere lunaticorum sed et universo genere daemonum. Ieiunium enim multam sapientiam imponit, et hominem quasi Angelum de caelo constituit, et incorporeas potestates impugnat. Sed et oratione opus est, quasi principaliori. Qui enim orat ut oportet, et ieiunat, non multis indiget, et ita non fit avarus, sed ad eleemosynam promptus est. Qui etiam ieiunat, levis est, et vigilanter orat, et concupiscentias perniciosas extinguit, et propitium Deum facit, et animam superbam humiliat. Qui ergo orat cum ieiunio, duplices habet alas, etiam ipsis ventis leviores. Neque enim oscitat et torpet orans, quod et multi patiuntur, sed est igne vehementior et terra fixior: ideoque talis maxime daemoniis adversatur: nihil enim est homine decenter orante potentius. Si autem infirmum est tibi corpus ad continuo ieiunandum, non tamen ad orandum; et si ieiunare non potes, potes tamen non lascivire. Non parvum autem est hoc, neque multum a ieiunio distans. *Orig.* Si ergo aliquando oportuerit nos circa curationem tale aliquid patientium permanere, non adiuremus, neque interrogemus, neque loquamur quasi audienti spiritui immundo, sed abigamus ieiuniis, et orationibus nostris spiritus malignos. *Glos.* Vel hoc genus daemonii, idest ista carnalium voluptatum mutabilitas non vincitur, nisi spiritus oratione confirmetur, et caro per ieiunium maceretur. *Remig.* Vel ieiunium hic intelligitur generale, quo non solum abstinemus a cibis, sed ab omnibus illecebris carnalibus, et peccatorum passionibus. Similiter oratio intelligenda est generalis, quae in piis, et bonis operibus consistit. De qua dicit Apostolus *1. Thessal. cap. 5.* Sine intermissione orate.

6. Conversantibus autem eis in Galilaea, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, et occident eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.

6. *Remig.* Saepe Dominus mysteria suae passionis discipulis praedixit, ut quando acciderent, tanto levius ea ferrent, quanto praecognita haberent; et ideo hic dicitur: *Conversantibus autem eis in Galilaea, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, et occident eum. Orig. tract. 4.* Videntur quidem haec illis quae supra dixerat, similia esse, ut facile quis dicat Dominum eadem ipsa repetere; quod non est ita: tradendum enim superius non est dictum; hic autem non solum tradendum, sed etiam in manus hominum tradendum audivimus. Traditum igitur Apostolus Filium narrat a Deo Patre, sed etiam contrariae potestates eum in manus hominum tradiderunt. *Hieron.* Semper autem prosperis miscet tristia. Si enim contristat eos, quia occidendus est, debet laetificare, quod subditur: *Et die tertia resurget. Chrysost. hom. 59.* Neque enim multum tempus dixit, quo in morte maneret, sed tertia die se dixit resurrecturum. *Orig.* Praedicente autem haec Domino, tristati sunt discipuli; unde sequitur: *Et contristati sunt vehementer:* non attendentes ad illud quod dixerat: *Et tertia die resurget:* nec considerantes quis esset, cui ad destruendam mortem trium dierum tempus sufficeret. *Hieron.* Porro, quod contristabantur vehementer, non de infidelitate venit; verum pro dilectione magistri, nihil de eo sinistrum, et humile patiuntur audire.

7. Et cum venissent Capharnaum: accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma? Ait etiam. Et cum intrasset in domum, praevenit eum Iesus dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terrae a quibus accipiunt tributum, vel censum, a filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit, tolle. Et aperto ore eius invenies staterem, illum sumens, da eis pro me, et te.

7. *Glos.* Quia discipuli audita Domini passione contristati erant, ne aliquis passionem Christi necessitati ascriberet, non humilitati, subiungit factum, in quo Christi libertas et humilitas demonstratur; unde dicitur: *Et cum venisset Capharnaum accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt: Magister vester non solvit didrachma? Hilar. can. XVII.* Dominus didrachma solvere postulatur (1) idest denarios: hoc enim omni Israel lex pro redemptione corporis, et animae constituerat in ministerio templi servientium. *Chrysost. hom. 59.* Cum enim primogenita Aegyptiorum interfecit Deus, tunc tribum Levi pro eis accepit. Deinde quia primogenitis qui erant apud Iudaeos, minor huius tribus numerus erat, pro deficientibus in numerum, siclum iussit inferri; et ex tunc tenuit consuetudo, ut primogenita vectigal hoc inferrent. Quia igitur primogenitus erat Christus, videbatur autem discipulorum primus esse Petrus, ad eum accedunt. Et, ut mihi videtur, non in unaquaque civitate hoc expetebant: ideoque in Capharnaum adeunt Christum; quia eius patria existimabatur. *Hieron.* Vel aliter: Post Augustum Caesarem Iudaea facta est tributaria, omnes censi capite ferebantur: unde et Ioseph cum Maria cognata sua professus est in Bethleem. Rursus, quoniam Dominus nutritus erat in Na-

(1) *Al. P. Nicolai legit* denarios duos.

zareth, quod est oppidum Galilaeae, subiacens Capharnaum urbi, ibi deposcitur tributum, et pro signorum magnitudine hi qui exigebant, non audebant ipsum repetere, sed discipulum conveniunt. *Chrysost. ib.* Et neque hunc cum multa vehementia, sed mansuetius: neque enim incusantes, sed interrogantes dixerunt: *Magister vester non solvit didrachma? Hieron.* Sive malitiose interrogant, utrum reddat tributa, an contradicat Caesaris voluntati. *Chrysost. ib.* Quid igitur Petrus? *Ait, Etiam.* Et his quidem dixit quoniam solvit: Christo autem non dixit: erubescens fortassis pro his ei loqui. *Glos.* Vel aliter: Et Petrus respondit: *Etiam*, idest ita est, quod non solvit: voluit autem Petrus Domino intimare, quod Herodiani peterent censum, sed Dominus praevenit eum; unde sequitur: *Et cum intrasset in domum, praevenit eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terrae a quibus accipiunt tributum vel censum*, idest redditum de capite, *a filiis suis, an ab alienis? Hieron.* Ante quidem quam Petrus suggerat, Dominus interrogat, ne scandalizentur discipuli ad postulationem tributi, cum videant eum nosse quae absente se gesta sunt. Sequitur: *At ille dixit, Ab alienis. Dixit illis Iesus: Ergo liberi sunt filii. Orig. tract. 4.* Sermo iste duplicem habet sensum. Secundum unum enim filii Regum terrae, liberi sunt apud Reges terrae; extranei autem extra terram liberi non sunt propter eos qui deprimunt eos, sicut Aegyptii filios Israel (1) servi. Secundum alterum autem propter hoc ipsum, quod aliqui sunt alieni a filiis Regum terrae, sed sunt filii Dei, liberi sunt, qui manent in verbis Iesu, et cognoverunt veritatem, et veritas liberavit eos a servitute peccati: filii autem Regum terrae liberi non sunt; quoniam omnis qui facit peccatum, servus est peccati. *Hieron.* Dominus autem noster et secundum carnem, et secundum spiritum filius erat Regis, vel ex David stirpe generatus, vel omnipotentis patris Verbum; ergo tributa quasi filius Regis non debebat. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 23.* Dicit enim in omni regno liberos esse filios, idest non esse vectigabiles. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filii regni ipsius, sub quo sunt omnia regna terrena. *Chrysost. ib.* Si autem non erat filius, inaniter hoc exemplum induxit. Sed dicet aliquis: Filius est, sed non proprius: est ergo alienus; et sic hoc exemplum non habet veritatem. Ipse enim de propriis filiis disputat, ad quorum differentiam alienos vocat, qui non ex parentibus substantialiiter nati sunt. Intende autem qualiter et hinc Christus certificat eam cognitionem quam Petro revelata est a Deo, per quam dixit *sup. 16. Tu es Christus Filius Dei vivi. Hier.* Quamvis ergo liber esset, quia tamen humilitatem carnis assumpserat, debuit omnem iustitiam adimplere; unde sequitur: *Ut autem non scandalizemus eos vade ad mare. Orig.* Consequens quoque est intelligere, quoniam quoties exurgunt quidam, qui per iustitiam tollant nostra terrena, Reges huius terrae eos transmittunt, ut exigant a nobis quae sunt ipsorum; et suo exemplo prohibet Dominus aliquod scandalum fieri etiam huiusmodi hominibus, sive ne amplius peccent, sive ut salventur. Filius enim Dei qui nullum opus fecit servile, quasi habens formam servi, quam propter hominem suscepit, tributum, et censum dedit. *Hieron.* Quid primum in hoc loco mirer nescio: utrum praescientiam, an magnitudinem Salvatoris: praescientiam, quod noverat habere piscem in ore staterem, et quod primus ipse capiendus esset: magnitudinem, atque virtutem si ad eius verbum stater in ore piscis creatus est; et quod futurum erat, ipse loquendo fecerit. Ipso ergo Christus propter eximiam caritatem, et crucem sustinuit, et tributa reddidit. Nos infelices qui Christi censemur nomine, et nihil tanta dignum facimus maiestate, pro illius honore, et tributa non reddimus et quasi filii Regis a vectigalibus immunes sumus. Hoc etiam simpliciter intellectum aedificat auditorem; dum audit Dominum tantae fuisse paupertatis, ut unde tributa pro se et Apostolo redderet, non habuerit. Quod si quis obiicere voluerit, quomodo Iudas in loculis portabat pecuniam: Respondebimus, rem pauperum in usus suos convertere nefas putavit, nobisque idem tribuit exemplum. *Chrysost. ib.* Vel ideo non ex repositis iubet dare, ut ostendat quod maris, et piscium dominetur. *Orig.* Vel quoniam Iesus non habuit imaginem Caesaris: princeps enim huius saeculi nihil habebat in eo, propterea non ex proprio, sed ex mari imaginem Caesaris accepit: non autem suscepit ipse staterem, neque fecit eum sibi possessionem, ne sit aliquando imago Caesaris apud imaginem invisibilis Dei. Vide etiam Christi prudentiam, qualiter nec renuit tributum, nec simpliciter, iubet dari: sed prius ostendit se non esse obnoxium, et tunc dat: quorum unum fecit, scilicet dare tributum, ut illi scilicet exactores non scandalizentur: hoc autem, scilicet ut ostendat se liberum, ut non scandalizentur discipuli. Alio vero loco contemnit pharisaeorum scandalum, quando de escis disputabant, docens nos scire tempora secundum quae oportet non contemnere eos qui scandalizantur, et secundum quae oportet contemnere. *Greg. sup. Ezech. hom. 7.* Considerandum enim est, quia in quantum sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum quam veritas relinquatur. *Chrysost. ib.* Sicut autem stupescis de Christi virtute, ita admirare Petri fidem, quoniam rei tam difficili obedivit. Ideoque de fide eum remunerans, copulavit eum sibi in tributi datione; quod fuit abundantis honoris; et hoc est quod dicitur: *Invenies staterem illum: sumens da eis pro me et te. Glos.* Consuetudo enim erat, ut unusquisque pro se didrachma redderet. Stater vero est pondus duorum didrachmatum. *Orig.* Mystice autem in agro consolationis, sic enim interpretatur Capharnaum, consolatur omnem discipulum et liberum filium esse pronuntiat, et dat ei virtutem piscandi primum piscem, ut ascendente eo consolationem accipiat Petrus super eum, quem piscatus est. *Hilar. ib.* Cum autem primum piscem admonetur Petrus inquirere, ascensuri ostenduntur et plures. Beatus ille primus Martyr Stephanus, primus ascendit, et staterem in ore continuit; in quo didrachma novae praedicationis tanquam duo denarii (2) habebantur: Dei enim gloriam, et Dominum Christum in passione contuens

(1) *Al. deest* servi.

(2) *Al.* habentur.

praedicabat. *Hieron.* Vel iste piscis primus captus, est primus Adam, qui per secundum Adam liberatur; et id quod in ore eius, hoc est in confessione fuit inventum, pro Petro et Domino redditur. *Orig.* Cum etiam videris avarum hominem ab aliquo Petro correctum, quod abstulit de ore eius verbum pecuniae, dices eum ascendisse de mari, idest de fluctibus sollicitudinum avaritiae ad hamum rationabilem, et comprehensum, atque salvatum ab aliquo Petro, qui eum docuit veritatem, ut pro statere habeat imaginem Dei, idest eloquia eius. *Hieron.* Et pulchre illud ipsum quidem datur pretium; sed divisum est: quia pro Petro quasi pro peccatore pretium reddebatur; Dominus autem noster peccatum non fecit. Ostenditur autem similitudo carnis, dum eodem et Dominus et servus pretio liberantur.

CAP. XVIII.

In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Quis putas maior est in regno caelorum? Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in medio eorum, et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est maior in regno caelorum. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me sucipit. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.

Hieron. Quia discipuli viderant pro Petro et Domino idem tributum redditum, ex qualitate pretii arbitrati sunt omnibus Apostolis Petrum esse praelatum. *Chrysost. hom. 59.* Unde passi sunt aliquod humanum, quod Evangelista designat, dicens: *In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Quis putas maior est in regno caelorum?* Verecundati siquidem passionem confiteri, quam passi sunt, non dicunt manifeste: Petrum cur praehonorasti nobis? Sed indeterminate interrogant: *Quis maior est?* Quando autem tres praehonoratos viderunt, scilicet Petrum, Iacobum, et Ioannem in transfiguratione, nihil tale passi sunt: quando vero in unum solum contulit honorem tunc doluerunt. Tu autem considera primum quidem, quod nihil eorum, quae sunt in terris, quaerunt: deinde quod postea hanc passionem deposuerunt. Nos autem neque ad defectus eorum contingere possumus: neque enim quaerimus: *Quis maior est in regno caelorum?* Sed quis maior est in regno terrae. *Origen.* In his autem imitatores discipulorum esse debemus, si quando aliquid in nobis dubium quaeritur, et non invenitur, ut cum omni consensu accedamus ad Iesum, qui potens est illuminare corda hominum ad intelligendam solutionem omnium quaestionum. Interrogemus etiam aliquem doctorum, qui praepositi habentur in Ecclesiis. Sciebant autem discipuli hoc interrogantes, quia non est aequalitas sanctorum in regno caelesti; sed quomodo maior, et qualiter vivens minimus, hoc discere cupiebant. Vel sciebant quis esset minimus, et quis magnus, ex eo quod supra Dominus dixerat; sed ex multis magnis quis esset maior, hoc eis non erat manifestum. *Hieron.* Videns autem Iesus cogitationes eorum, (1) voluit desiderio gloriae humilitatis contentionem sanare; unde sequitur: *Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in medio eorum. Chrysost. ib.* Mihi videtur valde parvulum in medio statuere, omnibus passionibus exutum. *Hieron.* Ut in eo et aetatem quaereret, et similitudinem innocentiae demonstraret. Vel certe parvulum statuit in medio eorum seipsum qui non venerat ministrari, sed ministrare, ut eis humilitatis tribueret exemplum. Alii parvulum interpretantur Spiritum S. quem posuerit in cordibus discipulorum, ut superbiam in humilitatem mutaret. Sequitur: *Et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum.* Non praecepit Apostolis, ut aetatem habeant parvulorum, sed innocentiam; et quod illi per annos possident, hi possideant per industriam; ut malitia non sapientia parvuli sint. Ac si dicat: Sicut iste parvulus, cuius vobis exemplum tribuo, non perseverat in iracundia, laesus non meminit, videns pulchram mulierem, non delectatur, non aliud cogitat et aliud loquitur; sic et vos, nisi talem habueritis innocentiam, et animi puritatem, in regnum caelorum non poteritis intrare. *Hilar. can. XVIII.* Pueros etiam credentes omnes per (2) audientiae fidem nuncupavit: hi enim patrem sequuntur, matrem amant, velle malum nesciunt, curam (3) operum negligunt, non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, et quod audiunt, verum habent. Littera ergo sic legitur. *Glos.* Nisi conversi fueritis ab hac elatione, et indignatione, in qua modo estis, et efficiamini omnes innocentes, et humiles per virtutem, sicut parvuli sunt per aetatem, non intrabitis in regnum caelorum: et quandoquidem aliter non intratur. *Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic maior est in regno caelorum.* Quanto enim quis erit humilior, tanto maior efficitur in regno caelorum. *Remig.* Idest in cognitione gratiae, vel ecclesiastica dignitate, vel certe in aeterna beatitudine. *Hieron.* Vel aliter: Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste; idest qui se in exemplum mei humiliaverit, hic intraverit in regnum caelorum. Sequitur: *Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. Chrysost. ibid.* Ac si dicat: Non solum si tales efficiamini, mercedem accipitis, sed etsi alios tales propter me honorabitis; et honoris qui est ad illos retributionem vobis determino regnum. Magis autem quod multo maius est ponit, dicens, *Me suscipit. Hieron.* Qui enim talis fuerit, ut Christi imitetur humilitatem, et innocentiam, in eo Christus suscipitur: et prudenter, ne cum datum fuerit Apostolis, se putent honoratos, adiecit, non suo illos merito, sed Magistri honore suscipiendos. *Chrysost. ib.* Deinde facile susceptibilem hunc sermonem facit, poenam inducens; unde sequitur: *Qui autem scandalizat unum de pusillis istis.* Ac si diceret: Sicut qui hos honorant propter me, mercedem habent, ita et qui hos dehonorant, ultimam sustinebunt vindictam. Si autem convitium scandalum vocat, ne mire-

(1) *Al.* voluit desiderium gloriae humilitatis contentione sanare. (2) *Al.* per audientiam fidei. (3) *Al. forte* opum.

ris: multi enim pusillanimes, ex eo quod despiciuntur, scandalizati sunt. *Hieron.* Nota, quod qui scandalizatur parvulus est: minores enim scandala non recipiunt. Et quamquam generalis possit esse sententia adversus omnes qui aliquem scandalizant, tamen iuxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest: qui interrogando quis maior esset in regno caelorum, videbantur inter se dignitate contendere: et si in hoc vitio permansissent, poterant eos, quos ad fidem vocabant, per suum scandalum perdere, dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. *Orige.* Quomodo autem qui conversus est, et factus quasi puer et minimus, est et potens scandalizari? Hoc sic possumus explanare. Omnis qui Filio Dei credit, et conversatur secundum evangelicos actus, conversus ambulat quasi puer; qui autem non convertitur, ut fiat sicut puer, hunc impossibile est intrare in regnum caelorum. In omni autem credentium multitudine sunt quidam nuper conversi, ut fiant sicut parvuli, nondum autem sunt facti: hi pusilli habentur in Christo, et sunt scandali receptores. *Hieron.* Quod autem dicitur, *Expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius*, secundum ritum provinciae loquitur, quo maiorum criminum ista apud veteres Iudaeos poena fuerat, ut in profundum ligato saxo demergeretur. Expedit autem ei: quia multo melius est pro culpa brevem recipere poenam, quam aeternis servari cruciatibus. *Chrysost. ib.* Consequens autem erat prioribus dicere, Me non suscipit, quod erat omni poena amarius; sed quia (1) crassi erant et praedicta poena eos non movebat, comparatione exempli cogniti manifestat praeparatam poenam: propter hoc enim dicit, quod expedit ei hoc sustinere, quoniam eos alia gravior poena expectat. *Hilar. can. XVIII.* Mystice autem molae opus labor est caecitatis: nam clausis iumentorum oculis aguntur in gyrum: et sub asini quidem nomine frequenter Gentes cognominatas reperimus, quae caeci laboris ignorantia continentur. Iudaeis autem scientiae iter in lege praestitum est; qui si Christi Apostolos scandalizaverint, rectius, alligata collo mola asinaria, demersi in mari fuissent, idest Gentium labore depressi ignorantia saeculi demostrarentur: quia illis tolerabilius fuerat nescisse Christum, quam prophetarum Dominum non recepisse. *Greg. lib. 9. Moral.* Vel aliter: Quid per mare, nisi saeculum? Quid per molam asinariam, nisi actio terrena significatur? Quae cum colla mentis per stulta desideria stringit, hanc in laboris circuitum mittit. Sunt utique nonnulli qui dum terrenas actiones deserunt, et ad contemplationis studia humilitate postposita ultra intelligentiae vires surgunt, non solum se in errorem deiiciunt, sed infirmos quosque de gremio veritatis dividunt. Qui ergo unum de minimis meis scandalizat, melius ei fuerat, ligata collo mola asinaria, in mari proiici; quia nimirum perversae menti expedientius esse potuisset, ut occupata mundo terrena negotia ageret, quam per contemplationis studia ad multorum perniciem vacaret. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 24.* Vel aliter: Qui scandalizaverit unum ex pusillis istis, idest ex hominibus quales vult esse discipulos suos, non obtemperando, vel etiam contradicendo, sicut de Alexandro Apostolus dicit *11. Tim. c. 4. Expedit ei, ut mola asinaria suspendatur collo eius, et praecipitetur in profundum maris*; idest congruit ei ut cupiditas rerum temporalium, cui stulti et caeci alligantur, eum devinctum pondere suo deducat ad interitum.

2. Vae mundo a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala. Veruntamen vae homini illi, per quem scandalum venit; si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, et proiice abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et proiice abs te. Bonum est tibi unum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

2. *Glos.* Dixerat Dominus, quod expedit ei qui scandalizat, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, cuius rationem assignans, subdit: *Vae mundo a scandalis*, idest propter scandala. *Orig. tract. 5.* Hoc non de elementis mundi intelligamus, sed hic homines, qui sunt in mundo, dicuntur mundus. Non sunt autem discipuli Christi de hoc mundo: unde non potest eis esse a scandalis vae: nam etsi multa sunt scandala, non tangunt eum qui non est de hoc mundo. Si autem adhuc est de hoc mundo, propterea quod diligit mundum, et quae sunt in eo; tanta scandala comprehenderent eum, quantis fuerat obligatus in mundo. Sequitur: *Necesse est enim ut veniant scandala. Chrysost. hom. 60.* Cum autem dicit, *Necesse est*, non destruit libertatem arbitrii, neque necessitati aliquarum rerum supponit, sed quod omnino futurum est, praedicit. Scandala quidem sunt prohibitiones rectae viae; non autem praedictio Christi scandala inducit: neque quia praedixit, propter hoc fit; sed quia omnino futurum erat, propter hoc (2) praedixerit. Sed dicet aliquis: Si omnes corrigantur, et nullus sit qui scandala afferat, nonne mendacii arguetur hic sermo? Nequaquam: Quia enim praevidit inemendatos futuros homines esse, propter hoc dixit: *Necesse est ut veniant scandala;* idest omnino venient: si autem corrigendi essent, non dixisset. *Glos.* Vel *necesse est, ut veniant scandala*, quia sunt necessaria idest utilia; ut qui per hoc probati sunt, manifesti fiant. *Chrysost. ib.* Scandala enim erigunt homines et acutiores eos faciunt, et eum qui cadit velociter erigunt, inquantum scilicet ingerunt sollicitudinem. *Hilar. can. XVIII.* Vel humilitas passionis scandalum mundo est, quod sub deformitate crucis aeternae gloriae Dominum voluit accipere. Et quid mundo tam periculosum, quam non recepisse Christum? Ideo vero necesse ait venire scandala, quia ad sacramentum reddendae nobis aeternitatis, omnis in eo passionis humilitas esset complenda. *Orig.* Vel venientia scandala sunt Angeli Satanae. Nec tamen putas secundum naturam, vel substantiam esse huiusmodi scandala: sed libertas arbitrii in quibusdam genuit scandalum (3) volens suscipere pro virtute laborem. Non po-

(1) *Al.* grossi.

(2) *Al.* praedixit. (3) *Al.* nolens.

test autem esse verum bonum, nisi habeat impugnationem mali. Sic ergo necesse est venire scandala, sicut necesse est sustinere malitiam caelestium: qua tanto magis irritantur, quanto magis verbum Christi in hominibus invalescens, expellit ab eis malignas virtutes. Quaerunt autem organa, per quae scandala operentur, quibus est magis vae: nam multo peius erit ei, qui scandalizat, quam ei qui scandalizatur; unde sequitur: *Verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit. Hieron.* Ac si dicat: Vae homini illi qui vitio suo facit ut per se fiat, quod necesse est ut in mundo fiat. Simulque per generalem sententiam percutitur Iudas, qui proditioni animum praeparaverat. *Hilar. ib.* Vel sub hominis nuncupatione actorem scandali huius quod est (1) extra passionem Christi Iudaicum populum designat, per quem omne huic mundo periculum comparatur, ut Christum in passione abnegent, quem lex et prophetae passibilem praedicaverunt. *Chrysost. ib.* Ut autem discas, quod non sunt absolutae necessitatis scandala, audi quae sequuntur; *Si autem manus tua, vel pes tuus.* Non autem hoc de membris corporalibus dicit, sed de amicis, quos in ordine necessariorum membrorum habemus: nihil est enim ita nocivum ut conversatio mala. *Raban.* Scandalum quippe sermo graecus est, quod nos offendiculum, vel ruinam et impactionem pedis dicere possumus. Ille ergo scandalizat fratrem qui ei dicto, factove minus recto occasionem ruinae dederit. *Hieron.* Igitur omnis truncatur affectus, et universa propinquitas amputatur, ne per occasionem pietatis unusquisque credentium scandalis pateat. Si, inquit, ita est tibi coniunctus, ut manus, pes, et oculus, et est utilis atque sollicitus, et acutus ad perspiciendum; scandalum autem tibi faciat, et propter morum dissonantiam te pertrahat in gehennam, melius est ut propinquitate eius careas, et emolumentis carnalibus, quam dum vis lucrifacere cognatos, et necessarios, causam habeas ruinarum. Novit enim unusquisque credentium quid sibi noceat, vel in quo sollicitetur animus, ac saepe tentetur: melius est enim vitam solitariam ducere, quam ob vitae praesentis necessaria vitam aeternam perdere. *Orig.* Vel Sacerdotes rationabiliter possunt dici Ecclesiae oculus, quoniam speculatores habentur. Diaconi autem ceterique, manus, quia per eos opera spiritualia geruntur: populus autem sunt pedes corporis Ecclesiae; quibus omnibus parcere non oportet, si scandalum Ecclesiae facti fuerint. Vel actus animae, peccans manus intelligitur; et incessus animae, peccans pes; et visus animae, peccans oculus: quos oportet praecidere si scandalum praebent; frequenter enim ipsa opera membrorum pro membris in Scriptura ponuntur.

3. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei qui in caelis est. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis: nonne reliquit nonagintanovem in montibus, et vadit quaerere eam quae erravit? Et si contigerit, ut inveniat eam: amen dico vobis: quia gaudet super eam, magis quam super nonagintanovem, quam non erraverunt. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in caelis est, ut pereat unus de pusillis istis.

3. *Hieron.* Supra dixerat Dominus per manum et pedem et oculum omnes propinquitates et necessitudines quae scandalum facere poterant, amputandas. Austeritatem itaque sententiae subiecto praecepto temperavit, dicens: *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis.* Ac si dicat: Quantum in vobis est, nolite contemnere, sed post vestram salutem etiam illorum quaerite sanitatem. Sin autem perseverantes in peccatis, melius est vos salvos fieri, quam perire cum multis. *Chrysost. hom. 60.* Vel aliter: Sicut fugere malos, ita honorare bonos magnum habet lucrum. Supra ergo docuit scandalizantium abscindere amicitias: hic autem docet exhibere sanctis honorem et procurationem. *Glos.* Vel aliter: Quia tantum malum provenit ex scandalizatis fratribus. *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Orig.* Pusilli autem sunt, qui nuper in Christo sunt nati; aut tales qui permanent sine profectu, quasi nuper nati. Non autem habuit necesse mandare Christus de perfectioribus fidelibus non contemnendis; sed de pusillis, sicut et supra dixerat: *Si quis scandalizaverit unum ex pusillis istis.* Alius autem forte dicit, *Pusillum;* hic dicit perfectum, secundum quod alibi ait: *Qui minimus fuerit in vobis, hic erit maior. Chrysost. ib.* Vel quia perfecti parvuli apud multos aestimantur, scilicet pauperes, et contemptibiles. *Orig.* Sed huic expositioni non videtur convenire quod dicitur: *Si quis scandalizaverit unum de pusillis istis:* perfectus enim non scandalizatur, nec perit. Sed qui hanc expositionem aestimat veram, dicit quod iusti hominis anima vertibilis est, et scandalizatur aliquando, etsi non facile. *Glos.* Ideo autem non sunt contemnendi, quia adeo cari sunt Deo, quod Angeli sunt eis ad custodiam deputati; unde sequitur: *Dico enim vobis: Quia Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei, qui in caelis est. Orig.* Quidam volunt ex eo dari hominibus Angelum adiutorem, ex quo per lavacrum regenerationis nati sunt infantes in Christo; dicentes non esse (2) credibile incredulis, et errantibus praeesse Angelum sanctum: sed tempore infidelitatis et peccatorum est homo sub Angelis Satanae. Alii autem volunt mox cum quis fuerit natus, eorum qui praecogniti sunt a Deo, accipere sibi praepositum Angelum. *Hieron.* Magna enim dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum. *Chrysost. ib.* Hic autem non de quibuscumque Angelis loquitur, sed de superioribus. Cum enim dicat, *Vident faciem Patris mei,* nihil aliud ostendit, quam magis liberam praesentiam, et maiorem eorum (3) apud Deum. *Greg. in hom. Ev. 34.* Dionysius autem dicit, quod ex minoribus Angelorum agminibus ad explendum ministerium vel visibiliter, vel invisibiliter mittuntur: nam superiora illa agmina usum exterioris ministerii nequaquam habent. *Greg. 2. Moral. v. 3.* Et faciem ergo

(1) *Al.* circa.

(2) *Al.* incredibile. (3) *Al, P. Nicolai supplet* honorem.

Patris Angeli semper vident, et tamen ad nos veniunt; quia ad nos speciali praesentia foras exeunt, et tamen ibi, se unde recesserant, per internam contemplationem servant. Neque enim sic a divina visione foras exeunt, ut internae contemplationis gaudiis priventur. *Hieron.* Salvandorum igitur per Christum orationes Angeli Deo quotidie offerunt: ergo periculose ille contemnitur, cuius desideria, ac postulationes ad aeternum, et invisibilem Deum Angelorum famulatu, ac ministerio provehuntur. *August. de civ. Dei cap. 29.* Vel Angeli nostri dicuntur, qui sunt Angeli Dei; Dei sunt, quia Deum non reliquerunt; nostri sunt, quia suos cives nos habere coeperunt. Sicut ergo nunc illi vident Deum, ita et nos sumus visuri facie ad faciem, de qua visione dicit Ioannes *Ep. 1. c. 23. Videbimus eum sicuti est*: facies enim Dei manifestatio eius intelligenda est, non aliquod tale membrum quale nos habemus in corpore, atque isto nomine nuncupamus. *Chrysost. ib.* Rursus aliam rationem ponit, quare pusilli non sint contemnendi, priore maiorem, dicens: *Venit enim Filius hominis salvum facere quod perierat. Remig.* Quasi dicat: Non contemnatis pusillos, quia ego pro hominibus homo fieri dignatus sum. Cum enim dicit, *Quod perierat*, subintelligendum est genus humanum: omnia enim elementa suum ordinem servant; sed homo erravit, quia suum ordinem perdidit. *Chrysost. ib.* Deinde ad hanc rationem parabolam copulat, per quam et Patrem inducit, salutem hominum volentem, dicens: *Quid vobis videtur, si fuerint alicui centum oves? Gregor. hom. Evan. 34.* Hoc ad ipsum auctorem hominum pertinet: quia enim centenarius perfectus est numerus, ipse centum oves habuit cum Angelorum et hominum substantiam creavit. *Hilar. ib.* Ovis autem una homo intelligendus est: et sub homine uno universitas sentienda est: in unius enim Adae errore omne hominum genus aberravit. Igitur et quaerens hominem Christus est, et nonagintanovem relictae caelestis gloriae multitudo est. *Gregor. ib.* Dicit autem Evangelista eas relictas in montibus, ut significet in excelsis: quia nimirum oves quae non perierant, in sublimibus stabant. *Bed.* Ovem ergo Dominus invenit, quando hominem restauravit. Et super eam inventam maius gaudium est in caelo, quam super nonagintanovem: quia maior materia divinae laudis est in restauratione hominum, quam in creatione Angelorum. Mirabiliter enim Angelos creavit, sed mirabilius hominem restauravit. *Raban.* Nota, quod unum deest a novem, ut decem sint, et a nonagintanovem, ut centum sint. Variari ergo per brevitatem et magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest, ut perficiantur; ipsum vero unum sine varietate in se manens, cum accesserit, ceteros perficit. Et ut perfecta summa ovium integraretur in caelo, homo perditus quaerebatur in terra. *Hieron.* Alii vero nonagintanovem ovibus iustorum putant numerum intelligi; et in una ovicula, perfectorum; secundum quod in alio loco dixerat: *Non veni vocare iustos, sed peccatores. Gregor. ib.* Considerandum autem nobis est, cur Dominus plus de conversis peccatoribus quam de stantibus iustis gaudium esse fateatur: quia scilicet plerumque pigri remanent ad exercenda bona praecipua, qui valde sibi securi sunt, quod nulla commiserint mala graviora. At contra nonnunquam hi qui se aliquid egisse illicite meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti inardescunt in amorem Dei. Et quia se errasse a Deo considerant, damna praecedentia lucris subsequentibus recompensant; sic et dux in praelio plus eum militem diligit, qui post fugam conversus hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga praebuit et numquam aliquid fortiter fecit. Sed et sunt quidam iusti, de quibus tamen est gaudium, ut eis nullus poenitens praeponi possit, qui etsi non sint sibi malorum conscii, tamen licita respuunt, et in omnibus se humiliant. Quantum ergo gaudium est, si humiliter plangat iustus, cum gaudium sit, si quod male gessit, damnat iniustus. *Bed.* Vel per nonagintanovem oves, quas in montibus reliquit, superbos significat, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum ergo invenerit peccatorem, magis super eum gaudet, idest suos gaudere facit, quam super iustos falsos. *Hier.* Quod autem subditur, *Sic non est voluntas*, refertur ad superius propositum, de quo dixerat: *Videte, ne contemnatis unum de pusillis istis*: et docet idcirco parabolam positam, ut pusilli non contemnantur. In eo autem quod dicit: *Non est voluntas ante Patrem*, etc. ostendit quod quotiescunque perierit aliquis ex pusillis, non voluntate Patris perit.

4. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem non te audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus.

4. *Chrysost. hom. 61.* Quia superius vehementem sermonem adversus scandalizantes proposuit undique eos terrens, ne rursus hi quibus scandala inferuntur, sic fiant resupini, ut totum contemnentes in aliud vitium incidant, scilicet negligentiae (1) sed scandalizantes per omnia sibi parci volentes in elationem incidant: hic Dominus eos comprimit, et redargutionem fieri iubet, dicens: *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. August. de ver. Dom. serm. 16.* Admonet nos quidem Dominus noster non negligere invicem peccata nostra, non quaerendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas. Debemus enim amando corripere, non nocendi aviditate, sed studio corrigendi; si neglexeris, peior eo factus es. Ille iniuriam faciendo, gravi seipsum vulnere percussit; tu vulnus fratris contemnis, peior es tacendo, quam ille convitiando. *August. de civ. Dom. cap. 9.* Plerumque enim a malis docendis, admonendis, aliquando etiam obiurgandis, et corripiendis male dissimulatur, vel cum laboris piget, vel cum eorum inimicitias devitamus, ne impediant, et noceant in istis temporalibus rebus, sive quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, sive quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque obiurgandis, et corripien-

(1) *Al.* ac per omnia sibi parci volentes in elevationem etc.

dis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediant alios infirmos, aut premant, atque avertant a fide; non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium caritatis. Longe autem graviorem habent causam Ecclesiarum praepositi, qui in Ecclesiis constituti, ut non parcant obiurgando peccata; nec ideo tamen ab huiuscemodi culpa penitus alienus est, qui licet praepositus non sit, in eis tamen quibus vitae huius necessitate coniungitur, multa monenda, vel arguenda novit, et negligit: devitans eorum offensiones propter illa, quibus in hac vita non indebite utitur, sed plus quam debuit, delectatur. *Chrysost. ib.* Considerandum autem, quod quandoque Dominus eum qui contristavit, ad eum qui contristatus est, ducit; sicut cum dicit: *Si recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, vade reconciliari fratri tuo.* Quandoque autem, eum qui iniusta passus est, iubet dimittere proximo; sicut ibi: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Hic autem alium excogitat modum: eum enim qui contristatus est, ducit ad eum qui contristavit; et ideo dicit: *Si peccaverit in te frater tuus.* Quia enim ille qui iniusta fecit, non facile veniret ad excusationem; verecundatus hunc qui passus est ad illum trahit; et non simpliciter, sed ut corrigat quod factum est; unde dicit: *Vade et corripe eum. Raban.* Non passim iubet peccanti dimittere, sed audienti, idest obedienti, et poenitentiam agenti; ne vel difficilis sit venia, vel remissa indulgentia. *Chrysost. ib.* Non autem dicit, accusa, neque increpa, neque vindictas expete, sed *argue*, idest rememora sibi peccatum, dic ei quae ab eo passus es. Ipse enim ira, et verecundia detinetur, ebrius factus quasi gravi somno: unde oportet te qui sanus es, ad illum qui aegrotat, abire. *Hieron.* Sciendum tamen quod si peccaverit in vos frater vester, et in qualibet causa vos laeserit, dimittendi habetis potestatem, immo necessitatem; quia praecipitur, ut debitoribus nostris debita dimittimus; propter quod et hic dicitur: *Si peccaverit in te frater tuus.* Si autem in Deum quis peccaverit, non est nostri arbitrii: nos e contrario, in Dei iniuria benigni sumus, in nostris contumeliis exercemus odia. *Chrysost. ib.* Ideo autem praecipit arguere ei qui passus est iniuriam et non alii, quia ille qui fecit iniuriam, ab eo mansuetius sustinet, et maxime cum solus eum corripiat. Cum enim qui vindictam expetere debebat, hic salutis videtur diligentiam habere, maxime hoc eum potest propitium facere. *August. de ver. Dom. serm. 16.* Quando ergo in nos aliquis peccat, habemus magnam curam, non pro nobis; nam gloriosum est iniuriam oblivisci, sed obliviscere iniuriam tuam, non vulnus fratris tui: ergo corripe inter te et ipsum solum, studens correctioni, parcens pudori. Forte enim prae verecundia incipit defendere peccatum suum; et quem vis facere correctiorem, facis peiorem. *Hieron.* Corripiendus est enim seorsum frater, ne si semel pudorem, atque verecundiam amiserit, permaneat in peccato. *August. ib.* Apostolus autem dicit: *Peccantem coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant.* Aliquando ergo scias corripiendum esse fratrem inter te et fratrem solum; aliquando autem coram omnibus. Quid autem ante facere debeamus, intendite et videte: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum.* Quare? Quia in te peccavit? Quid est, in te peccavit? Tu scis quia peccavit. Quia enim secretum fuit quando in te peccavit, secretum quaere cum corrigis, quae peccavit. Nam si solus nosti, quia peccavit in te, et eum vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor. Peccavit ergo in te frater tuus; sed si tu solus nosti, tunc vere in te solum peccavit: nam si multis audientibus tibi fecit iniuriam, et in illos peccavit, quos testes suae iniquitatis effecit. Ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quae peccantur coram omnibus; ipsa corripienda sunt secretius, quae peccantur secretius. Distribuite tempora, et concordate Scripturas. Quare autem proximum corrigis? Quia tu doles, quod peccaverit in te? Absit. Si autem amore tui id facis, jnil facis; si amore illius facis, optime facis. Denique in ipsis verbis attende cuius amore id facere debeas: utrum tui, an illius? Sequitur enim: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Ergo propter illum fac, ut lucreris illum. Agnosce, quia in hominem peccando peristi: nam si non perieras, quomodo te lucratus est? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratrem. *Chrysost. ib.* In quo etiam demonstratur, quod inimicitia damnum est commune; et propter hoc non dixit, quod ille lucratus est eum: ex quo ostendit, quoniam et tu et ille damnum passi eratis ex discordia. *Hieron.* Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus. *Chrysost. ib.* Quid autem facere debeas si non persuadeatur, subditur: *Si autem te non audierit, adhibe tecum unum, vel duos.* Quando enim inverecundior fuerit, et pertinacior, tanto magis nos ad medicinam studere oportet, non ad iram et odium. Etenim medicus cum viderit morbum non remitti, non desistit, sed tunc magis praeparatur ad curandum. Vide autem qualiter non vindictae gratia haec correptio fit, sed emendationis; et propter hoc non confestim iubet duos accipere, sed quando ipse corrigi non voluerit: neque tunc ad eum mittit multitudinem, sed unum, vel duos; et ad hoc legis testimonium inducit, dicens: *Ut in ore duorum testium, vel trium stet omne verbum.* Quasi dicat: Habes iam testimonium, quod totum fecisti quod tuum erat. *Hieron.* Vel intelligendum est hoc modo: *Si te audire noluerit*, adhibeatur unus frater tantum; quod si nec illum audierit, adhibeatur et tertius, vel corrigendi studio, ut scilicet vel admonitione, aut pudore corrigatur; vel conveniendi sub testibus. *Glos.* Vel si dixerit, non esse peccatum, ut probent illud esse (1) necessarium. *Hieron.* Porro, si nec illos audire voluerit, tunc multis dicendum est, ut detestatione eum habeant; ut qui non potuit pudore salvari, salvetur opprobriis; unde sequitur: *Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae. Chrysost. ib.* Idest, his qui Ecclesiae praesident. *Glos.* Vel dic toti Ecclesiae, ut maiorem erubescentiam patiatur. Post haec omnia sequitur excommunicatio quae fieri debet per os Ecclesiae, idest per Sacerdotem, quo excommunicante tota Ecclesia cum eo operatur; unde sequitur: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et*

(1) *Al.* peccatum.

publicanus. August. de ver. Do. serm. 16. Idest noli illum iam deputare in numero quidem fratrum tuorum; nec sic tamen salus eius negligenda est: nam et ipsos ethnicos, idest Gentiles, et Paganos in numero quidem fratrum non putamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus. *Chrysost. ib.* Nihil tamen tale praecipit Dominus observandum in his qui extra Ecclesiam sunt, quale praecipit hic de fratribus corripiendis. Sed de exterioribus dicit: *Si quis percusserit te in una maxilla, praebe ei et aliam;* quod et Paulus dicit *1. Cor. c. 5. Quid mihi est de iis qui foris sunt, iudicare. Hieron.* Fratres autem et arguere et avertere iubet. Quod autem dicit, *Sicut ethnicus, et publicanus*, ostenditur maioris esse detestationis, qui sub nomine fidelis agit opera infidelium, quam hi qui aperte Gentiles sunt; Publicani enim vocantur qui saeculi sectantur lucra, et exigunt vectigalia per negotiationes, et fraudes, ac furta scelerata, atque periura. *Orig.* Videamus autem ne forte sententia haec, non de quocumque peccato posita sit: quid enim si aliquis peccaverit aliquid peccatorum quae sunt ad mortem, puta masculorum concubitor factus, adulter, homicida, aut mollis, numquid talem rationis est arguere solus ad solum. Et, si audierit, statim eum dicere lucrefactum, et non prius expulerit eum de Ecclesia, nisi postquam coram testibus argutus, et ab Ecclesia, perstiterit in actu priori. Alius autem respiciens ad immensam misericordiam Christi, dicet, quoniam cum verba Christi nullam faciant differentiam peccatorum, contra Christi misericordiam faciunt, qui haec ad minima tantum peccata pertinere distingunt: alius contra, caute ipsa verba considerans, non de omni peccato haec dicta defendet: quoniam qui grandia illa peccata facit, non est frater, sed nominatur frater; cum quo secundum Apostolum non oportet nec cibum sumere. Sicut autem negligentibus peccandi occasionem dant, qui ad omne peccatum hoc pertinere exponunt, sic contra, qui docet in minimis, et non mortiferis peccatis peccantem post argutionem testium vel Ecclesiae fieri oportere, sicut ethnicum, et publicanum; aliquid crudelitatis videtur inducere. Utrum enim omnino pereat, pronuntiare non possumus. Primum, quia qui ter argutus non obedivit, potest in quarto obedire: deinde quia aliquando non secundum opera hominis redditur ei, sed amplius quam peccavit, quod expedit in hoc mundo: demum quia non dixit solum: *Sit sicut ethnicus et publicanus*; sed *Sit tibi.* Qui ergo in peccato levi correctus ter non se emendat, nos quidem debemus eum habere sicut ethnicum et publicanum, abstinentes ab eo ut confundatur. An ut etiam a Deo quasi publicanus et ethnicus iudicetur, non est nostrum pronuntiare, sed est in iudicio Dei.

5. Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quancumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in caelis est. Ubi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

5. *Hieron.* Quia dixerat: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus;* et poterit contempti fratris haec esse responsio, vel tacita cogitatio: Si me despicis, et ego te despicio: si me condemnas, et tu mea sententia condemnaberis: potestatem tribuit Apostolis, ut sciant quod qui talibus condemnantur, humanam sententiam divina sententia corroborari; unde dicitur: *Amen dico vobis, quaecunque alligaveritis super terram erunt ligata et in caelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo. Orig. tract. 6.* Non dixit in caelis, sicut Petro, sed in caelo uno, quia non sunt tantae perfectionis, sicut Petrus. *Hilar. can. XVIII.* Per hoc tamen ad terrorem maximi metus quo ad praesens omnes continentur, immobile severitatis Apostolicae iudicium demonstravit, ut quos in terris ligaverint, idest peccatorum modis (1) innoxios reliquerint; et quos solverint, concessionem scilicet veniae acceperint in salutem, hi in caelis ligati sunt, vel soluti. *Chrysost. hom. 61.* Et notandum, quod non dixit primati Ecclesiae, Liga talem, sed *Si ligaveris*, indissolubilia erunt ligamina; quasi hoc eius iudicio dimittens. Vide autem qualiter incorrigibilem duplicibus colligavit necessitatibus, scilicet et poena quae est hic, sc licet proiectione ab Ecclesia, quam supra posuit, dicens: *Sit tibi sicut ethnicus*; et supplicio futuro quod est ligatum esse in caelo, ut multitudine iudiciorum dissolvat fratris iram. *August. de ver. Dom. serm. 16.* Vel aliter: Coepisti habere fratrem tuum tanquam publicanum ligans eum in terra, sed ut iuste alliges, vide: nam iniusta vincula disrumpit iustitia. Cum autem correxeris, et concordaveris cum fratre tuo, solvisti in terra; cum solveris in terra, solutus erit et in caelo. Multum praestans, non tibi, sed illi; quia multum nocuit non tibi, sed sibi. *Glos.* Non solum autem de excommunicatione, sed et de omni petitione, quae fit a consentientibus in unitate Ecclesiae dat confirmationem, cum subdit: *Iterum dico vobis: Quia si duo ex vobis consenserint super terram.* Vel poenitentem recipiendo, vel superbum abiiciendo, vel de alia re, quam petierint, quae non est contraria Ecclesiae unitati, *Fiet illis a Patre meo, qui in caelis est.* Per hoc autem quod dicit, *Qui in caelis est*, eum super omnia esse ostendit; et per hoc complere eum posse quod petitur. Vel in caelis est, idest in sanctis, quod valet ad probandum, et quod fiet illis quidquid petierint quod dignum sit, quia illum apud se habent a quo petunt. Unde rata est sententia consentientium, quia Deus cum eis habitat; et ideo sequitur: *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Chrysost. ib.* Vel quia dixerat: *Fiet illis a Patre meo*, ut ostendat se etiam esse datorem simul cum Patre, subdit: *Ubi sunt enim duo, vel tres. Orig.* Non autem dixit, In medio eorum, sed sum. Mox enim, ut aliqui consenserint, Christus invenitur in eis. *Hilar. ib.* Ipse enim qui pax, atque caritas est, sedem atque habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit. *Hieron.* Vel aliter: Omnis superior sermo ad concordiam nos provocaverat: igitur et praemium pollicetur, ut sollicitius festinemus ad pacem, cum se dicat inter duos, vel tres medium fore. *Chrysost.*

(1) *Al.* innexos.

ib. Non autem dixit simpliciter, *Ubi congregati fuerint*; sed addit, *In nomine meo.* Quasi dicat: Si quis propter me principalem causam amicitiae ad proximum habuerit, cum eo ero, si et in aliis virtuosus erit. Quomodo ergo non ibi consentiens consequuntur id quod petunt? Primo quidem, quia non expedientia petunt. Secundo quia indigni sunt qui petunt, et ea quae sunt a seipsis non inferunt; unde dicit: Si duo ex vobis, qui Evangelicam ostenditis conversationem. Tertio, quia adversus eos, qui contristaverunt, orant, vindictam quaerentes. Quarto, quia petunt misericordiam peccantibus qui non poenituerunt. *Orig.* Et ista etiam causa, propter quam non exaudimur orantes, quia non consentimus nobis per omnia super terram neque dogmate, neque conversatione. Sicut enim in musicis, nisi fuerit convenientia vocum, non delectat audientem; sic in Ecclesia, nisi consensum habuerit, non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum. *Hieron.* Possumus autem et hoc spiritualiter intelligere, quod nisi spiritus et anima corpusque consenserint, et non intra se bellum diversarum habuerint voluntatum, de omni re quam petierint, impetrent a Patre. Nulli enim dubium est quin bonarum rerum postulatio fit, ubi corpus vult habere ea quae spiritus. *Gregor.* Vel in quo duo testamenta consentiunt sibi, eius invenitur oratio de omni re acceptabilis Deo.

6. Tunc accedens Petrus ad eum dixit: Domine quoties peccaverit in me frater meus, et dimittam ei? Usque septies? Dicit illi Iesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

6. *Hieron.* Supra dixerat Dominus: *Videte ne contemnatis unum de pusillis istis*, et adiecerat: *Si peccaverit in te frater tuus*, et praemium repromiserat, dicens: *Si duo ex vobis;* unde provocatus Apostolus Petrus interrogat: et hoc est quod dicitur: *Tunc accedens ad eum Petrus, dixit: Domine quoties peccaverit in me frater meus, et dimittam ei?* Et cum interrogatione profert sententiam, dicens: *Usque septies? Chrysost. hom. 62.* Putavit quidem Petrus aliquid se magnum dicere. Sed quid amator hominum Christus responderit, subditur: *Dicit illi Iesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. August. de ver. Dom. ser. 13.* Audio dicere etsi septuagies octies peccaverit, ignoscas; et si centies, et omnino, quoties peccaverit, ignosce. Si enim Christus millia peccatorum invenit, et tamen omnia donavit: noli subducere misericordiam. Ait enim Apostolus: *Donantes vobismetipsis siquis adversus aliquem habet quaerelam, sicut et Deus in Christo donavit nobis. Chrysost. ib.* Cum ergo dicit, *Usque septuagies septies*, non numerum determinatum ponit, ut numero concludat remissionem, sed quod continuo et semper est, significavit. *August. ib.* Non tamen sine causa Dominus septuagies septies dixit: nam lex in decem praeceptis commendatur: lex enim per decem, peccatum per undecim significatur, quia transgressio denarii est. Septem autem solet pro toto computari, quia septem diebus volvitur tempus. Duc autem septies undecim, fiunt septuagies septies. Omnia ergo peccata dimitti voluit, quia ea septuagesimo septimo numero praesignavit. *Orig. tract. 6.* Vel quia numerus sex videtur esse operis, et laboris, septimus autem repausationis, dicit remissionem fieri oportere fratribus in hoc mundo degentibus, et secundum res huius mundi peccantibus. Si autem aliquis ultra ea peccata peccaverit, iam non habebit remissionem. *Hieron.* Vel intelligendum est septuagies septies, idest quadringentis nonaginta vicibus, ut toties peccanti fratri dimitteret, quoties ille peccare posset. *Raban.* Aliter tamen datur venia petenti fratri, ut nobis, scilicet socia caritate communicet, sicut Ioseph fratribus: aliter inimico persequenti, ut bonum ei velimus, et si licet, faciamus, ut David lugens Saul.

7. Ideo assimilatum est regnum caelorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Et cum coepisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum Dominus eius venundari, et uxorem eius, et filios et omnia quae habebat, et reddi. Procidens autem servus ille orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem Dominus servi illius dimisit eum, et debitum dimisit ei. Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios, et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et procidens conservus eius, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit: sed abiit et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conservi eius quae fiebant, contristati sunt valde, et venerunt, et narraverunt Domino suo omnia quae facta fuerant. Tunc vocavit illum Dominus suus, et ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus quoadusque redderet universum debitum. Sic et Pater meus caelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

7. *Chrysost. hom. 62.* Ne aliquis existimaret magnum quid et grave Dominum iniunxisse, cum dicit, dimittendum usque septuagies septies, adiecit parabolam. *Hieron.* Familiare enim est Syris, et maxime Palaestinis ad omnem sermonem suum parabolam iungere; et quod per simplex praeceptum ab auditoribus teneri non potest, per similitudinem, exemploque teneatur; unde dicitur: *Ideo assimilatum est regnum caelorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Origen.* Filius Dei sicut est sapientia, iustitia, et veritas, ita ipse est regnum; non autem alicuius eorum quae sunt deorsum, sed omnium quae sunt sursum: in quorum sensibus iustitia, et ceterae virtutes regnant; qui facti sunt caeli per hoc, quod portant caelestis imaginem. Hoc ergo regnum caelorum, idest Filius Dei, quando factus est in similitudinem carnis peccati, tunc similis factus est homini

Regi, uniens hominem sibi. *Remig.* Vel regnum caelorum congrue sancta Ecclesia intelligitur, in qua Dominus operatur hoc quod in ista parabola loquitur. Nomine autem hominis aliquando designatur Pater, sicut ibi: *Simile est regnum caelorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo*: aliquando vero designatur Filius: hic autem utrumque intelligi potest, Pater et Filius, qui sunt unus Deus. Deus autem Rex dicitur, cuncta quae creavit regendo et gubernando. *Orig. tr. 6.* Servi autem hi soli sunt quantum ad istas parabolas, qui dispensatores verbi habentur, et quibus hoc est commissum, ut negotientur. *Remig.* Vel per servos huius hominis Regis, designantur omnes homines, quos ad laudandum se creavit, quibusque legem naturae dedit; cum quibus rationem ponit, quando vitam et mores, et actus singulorum discutit, ut unicuique secundum quod gessit, tribuat; unde sequitur: *Et cum coepisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat decem millia talenta. Orig.* Omnis autem vitae nostrae ratio ponenda est a Rege, quando omnes nos praesentari oportuerit ante tribunal Christi. Nec hoc dicimus, ut suspicio sit, ne forte res ipsa necessarium habeat longum tempus. Volens enim Deus ventilare omnium mentes, cito omnia ab omnibus omni tempore gesta, singulis quibuscumque faciet in mentem venire, ineffabili quadam virtute. Dicit autem, *Et cum coepisset rationem ponere*, quia initium iudicii est, ut incipiat a domo Dei. In principio ergo ponendae rationis oblatus est debitor talentorum multorum, qui scilicet multa fecerat damna, et magna ei erant iniuncta, et nullum attulit lucrum: qui forsitan tot talenta perdidit, quantos perdidit homines; et ideo talentorum multorum est factus debitor, quoniam secutus est mulierem super talentum plumbi sedentem, cuius nomen iniquitas. *Hieron.* Scio quosdam istum qui debebat decem millia talenta, diabolum interpretari, cuius uxorem, et filios venumdandos, perseverante illo in malitia, insipientiam et malas cogitationes intelligi volunt. Sicut enim uxor iusti dicitur sapientia; sic uxor iniusti, et peccatoris appellatur stultitia. Sed quomodo ei dimittat Dominus decem millia talenta, et ille nobis conservis suis decem denarios non dimiserit, nec ecclesiasticae interpretationis est, nec a prudentibus viris recipienda. *Aug. de ver. Do. se. 15.* Ideo dicendum est, quod quia lex in decem praeceptis commendatur, ille debebat decem millia talentorum; per quod omnia peccata significat, quae secundum legem fiunt. *Remig.* Homo autem sua voluntate et sponte peccans, suo cona tu nullo modo surgere valet; et non habet, unde reddat, quia nihil in se invenit, per quod se a peccatis solvat; unde sequitur: *Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum Dominus venundari et uxorem eius et filios et omnia quae habebat, et reddi.* Uxor quidem stulti est stultitia, et carnis voluptas, seu cupiditas. *Aug. de quaest. Evan. l. 1. c. 25.* Per hoc ergo significatur transgressorem decalogi pro cupiditate, et pravis operibus, tanquam uxore, et filiis poenas solvere debuisse; quod est pretium eius: pretium enim venditi est supplicium damnati. *Chrysost. ib.* Hoc autem non ex crudelitate iussit, sed ex ineffabili affectione. Vult enim eum terrere per has minas, ut supplicet, et non vendatur; quod et factum est, cum subditur: *Procidens autem servus ille rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Remig.* His autem verbis, humiliatio et satisfactio peccatoris demonstratur, dum dicitur, *Procidens.* In hoc vero quod dicit, *Patientiam habe in me*, vox exprimitur peccatoris, poscentis tempus vivendi, et spatium corrigendi. Est autem larga Dei benignitas, et clementia erga peccatores conversos: quoniam ipse semper paratus est per baptismum, aut poenitentiam peccata dimittere; unde sequitur: *Misertus autem Dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. Chrysost. ib.* Vide autem divini amoris superabundantiam; petit servus solius temporis dilationem; ipse autem maius eo quod petiit dedit, dimissionem, et concessionem totius mutui. Volebat autem et a principio dare; sed nolebat solum suum esse donum, sed et supplicationis illius, ut non incoronatus abscedat. Ideo autem antequam rationem poneret, debitum non dimisit: quia docere voluit a quantis debitis eum liberat, ut saltem ita ad conservos mansuetior fieret. Et quidem usque ad haec quae praemissa sunt acceptabilis fuit; etenim confessus est et promisit se reddere debitum, et procidens rogavit, et debiti magnitudinem cognovit. Sed quae postea fecit, indigna fuere prioribus. Sequitur: *Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis qui debebat ei centum denarios. August. de ver. Do. ser. 15.* Quod autem dicitur quod debebat ei centum denarios, ab eodem numero, scilicet decem, sumitur, qui est numerus legis: nam et centum centies, fiunt decem millia: et decies deni sunt centum: et illa decem millia talentorum, et illi decies deni a legitimo numero non recedunt: in quo utroque invenies peccata. Uterque est ergo debitor, uterque veniae deprecator: omnis enim homo et debitor est Dei, et debitorem habet fratrem suum. *Chrysost. ib.* Tanta autem differentia est peccatorum quae committuntur in hominem, et quae committuntur in Deum, quanta est differentia decem millium talentorum, et centum denariorum; magis autem et multo plus: quod patet ex differentia personarum, et a paucitate peccantium. Homine enim vidente et desistimus, et pigritamur peccare: Deo autem vidente secundum unumquemque diem non obsistimus, sed agimus informidabiliter omnia, et loquimur. Non hinc autem solum graviora apparent peccata in Deum, sed etiam et beneficio, quo sumus potiti ab ipso. Fecit enim nos esse, et omnia propter nos operatus est. Animam rationalem nobis inspiravit, Filium suum misit, caelum nobis aperuit, et nos filios fecit. Nunquid ergo si unaquaque die morereremur pro illo, retribueremus ei aliquod dignum? Nequaquam. Sed hoc rursus ad utilitatem nostram pertinet; nos autem e contrario in legibus eius offendimus. *Remig.* Sic ergo per debitorem decem millium talentorum designantur illi, qui maiora crimina committunt; per debitorem autem centum denariorum, qui minora committit. *Hieron.* Quod ut manifestius fiat, dicamus sub exemplo: Si quis vestrum commiserit adulterium, homicidium, maiora crimina decem millium talentorum roganti dimittuntur, si et ipse dimittat minora peccantibus. *Aug. ib.* Sed ille servus ingratus, iniquus noluit praestare quod illi indigno praestitum fuit. Sequitur enim: *Et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Remig.* Idest acriter insistebat, ut vindictam ab eo exigeret. *Orig.*

Ideo, ut arbitror, suffocabat, quoniam a Rege exierat: non enim suffocaret conservum suum, si non exisset a Rege. *Chrysost. ib.* Per hoc etiam, quod dicitur, *Egressus*, ostenditur, quod non post multum tempus, sed confestim; adhuc quasi in auribus habens beneficium, in malitiam abusus est liberatione, a proprio Domino sibi data. Quid igitur ille fecerit, subditur: *Et procidens conservus eius, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Orig.* Considera subtilitatem Scripturae: quoniam servus multorum debitor talentorum procidens adoravit Regem: qui autem centum debebat denarios, procidens non adorabat, sed rogabat conservum, dicens: *Patientiam habe. Chrysost. ibid.* Sed neque haec verba ingratus servus reveritus est, quibus salvatus est. Sequitur enim: *Ille autem noluit. August. de quaest. Evang. lib. 1. cap. 25.* Idest tenuit contra eum hunc animum, ut supplicium illi vellet. *Sed abiit. Remig.* Idest magis ira exarsit, ut ab eo vindictam exigeret. *Et misit eum in carcerem donec redderet debitum*; idest apprehenso fratre, vindictam ab eo exegit. *Chrysost. ib.* Vide Domini caritatem, et servi crudelitatem: hic pro decem millibus talentis, hic autem pro centum denariis: hic conservum, hic autem Dominum rogabat; et hic quidem totalem absolutionem accepit, ille autem solam dilationem petebat; nec hoc dedit. Condoluerunt, qui non debebant, unde sequitur; *Videntes autem conservi eius quae fiebant, contristati sunt valde. August. ib.* Per conservos intelligitur Ecclesia, quae illum solvit et ligat. *Remig.* Vel conservi forte Angeli sunt intelligendi, aut praedicatores sanctae Ecclesiae, sive quicumque fideles, qui videntes aliquem fratrem remissionem peccatorum adeptum, non velle misereri conservi sui, contristantur de eius perditione. Sequitur: *Et venerunt, et narraverunt Domino quae facta fuerant.* Veniunt quidem non corpore, sed corde. Domino autem narrare, est dolores et contristationes cordis in suo affectu demonstrare. Sequitur: *Tunc vocavit eum Dominus suus.* Vocavit quidem per sententiam mortis, et ab hoc saeculo migrare iussit, et dixit ei: *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me. Chrysost. ib.* Et quando quidem decem millia talenta debebat, non vocavit eum nequam, neque est convitiatus, sed misertus; quando autem contra conservum ingratus est effectus, tunc dicitur: *Serve nequam*; et hoc est quod dicitur: *Nonne ergo oportuit et te etc. Remig.* Et sciendum, quia servus ille nullum responsum legitur Domino dedisse: in quo demonstratur, quod in die iudicii et statim post hanc vitam, omne argumentum excusationis cessabit. *Chrysost. ib.* Quia vero beneficio non est factus melior, relinquitur ut poena corrigatur; unde sequitur: *Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.* Non autem simpliciter dixit, *Tradidit eum*, sed *Iratus*; quod non posuit, quando iussit eum vendi: non enim hoc erat irae, sed magis amoris ad correptionem; nunc autem haec sententia est supplicii, et poenae. *Remig.* Tunc enim dicitur Deus irasci, quando adversus peccatores vindicat. Tortores autem dicuntur daemones, quia semper ad hoc parati sunt, ut perditas animas suscipiant, et in poena aeternae damnationis eas torqueant. Numquid autem postquam aliquis demersus fuerit in aeternam damnationem, poterit invenire spatium corrigendi, aut aditum exeundi? Non; sed *Quousque* ponitur pro infinito; et est sensus: Semper solvet, sed nunquam persolvet, et semper poenam luet. *Chrysost. ib.* Per hoc ergo ostenditur, quod continuo, idest aeternaliter punietur, neque reddet aliquando. Quamvis autem irrevocabilia sint charismata, et Dei vocationes, tamen tantum valuit malitia, ut et hanc legem solvere videatur. *Aug. de ver. Dom. ser. 15.* Dicit enim Deus *Luc. 6. Dimittite, et dimittetur vobis*; sed ego prior dimisi, dimitte vel postea: nam si non dimiseris, revocabo te; et quidquid tibi dimiseram, replicabo tibi: non enim fallit, aut fallitur Christus, qui subiecit, dicens: *Sic et Pater meus caelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Melius est enim, ut clames ore, et dimittas in corde, quam sis blandus ore, et crudelis in corde. Ideo enim Dominus subdit, *De cordibus vestris*, ut si per caritatem imponitis disciplinam, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quam medicus ferens ferramentum? Saevit in vulnus, ut homo curetur; quia si vulnus palpatur, homo perditur. *Hieron.* Ideo et Dominus addidit, *De cordibus vestris*, ut omnem simulationem fictae pacis averteret. Praecipit ergo Dominus Petro, sub comparatione Regis, Domini, et servi, qui debitor decem millium talentorum a Domino rogans veniam impetraverat, ut ipse quoque dimittat conservis suis minora peccantibus. *Orig.* Vult etiam docere faciles nos esse ad indulgendum eis qui nocuerunt nobis; maxime si satisfaciant, et deprecentur sibi veniam dari. *Raban.* Allegorice autem servus hic qui decem millia talentorum debuit, Iudaicus est populus decalogo legis astrictus; cui Dominus saepius dimisit debita, quando in angustiis constituti, illius misericordiam deprecabantur; sed liberati omnes debitores atrociter repetebant, et a Gentili populo, quasi sibi obnoxio, circumcisionem et caeremonias legis expetebant. Sed et prophetas, et Apostolos crudeliter trucidant. Unde tradidit eos Dominus in manus Romanorum vel malignorum spirituum, qui aeternis cruciatibus eos punirent.

CAP. XIX.

Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos, migravit a Galilaea, et venit in fines Iudaeae trans Iordanem, et secutae sunt eum turbae multae, et curavit eos ibi. Et accesserunt ad eum pharisaei tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et foeminam fecit eos? Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem, et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, et dimitte-

re? Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.

Chrysost. hom. 63. Dominus prius Iudaeam relinquens propter illorum aemulationem, nunc ibidem iam immoratur: quia passio in proximo futura erat. Non tamen ad Iudaeam interim ascendit, sed in terminos Iudaeae; unde dicitur: *Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos, migravit a Galilaea. Raban.* Hic ergo incipit narrare, quae in Iudaea fecit, docuit, sive passus est: et primo quidem trans Iordanem ad Orientem: deinde etiam trans Iordanem quando venit Hierico, et Bethphage, et Ierusalem; unde sequitur: *Et venit in fines Iudaeae trans Iordanem. Chrysost. in Mat.* Quasi iustus Dominus omnium, qui sic diligit alios servos, ut alios non contemnat. *Remig.* Sciendum est autem, quod omnis illa Israelitarum provincia generaliter Iudaea dicebatur, ad comparationem aliarum Gentium. Verumtamen meridiana eius plaga, in qua habitabat tribus Iuda, et tribus Beniamin, specialiter dicebatur Iudaea, ad distinctionem aliarum regionum, quae in ipsa provincia continebantur, idest Samaria, Galilaea, et Decapolis, et reliquae aliae. Sequitur: *Et secutae sunt eum turbae multae. Chrysost. in Mat.* Perducebant eum quasi parvuli filii patrem peregre longe proficiscentem. Ipse autem tanquam pater proficiscens, pignora caritatis filiis reliquit remedia sanitatum; unde dicitur: *Et curavit eos. Chrysost. hom. 63.* Considerandum etiam, quod neque doctrinae verborum continuo Dominus insistit, nec signorum operationi; sed nunc quidem hoc, nunc autem illud facit: ut a signis credibilis appareret in his quae dicebat: ex sermonum autem doctrina, utilitas quae erat in signis, ostenderetur. *Orig. tract. 7.* Sanabat autem Dominus turbas trans Iordanem ubi baptismus dabatur. Vere enim omnes a spiritualibus infirmitatibus salvantur etiam baptismo: et quidem multi sequuntur Christum sicut turbae: tamen non surgentes, ut Matthaeus, qui surgens secutus est Dominum. *Raban.* Curat etiam Galilaeos in Iudaeae finibus, ut peccata Gentium in eam (1) vineam quae Iudaeae parabatur, admitteret. *Chrysost. ibid.* Curabat siquidem Christus homines, et illis benefaciens, et per eos multis aliis. Horum enim sanatio aliis erat occasio divinae cognitionis; sed non pharisaeis, qui ex signis duriores fiebant; unde sequitur: *Et accesserunt ad eum pharisaei tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa. Hieron.* Ut quasi cornuto eum teneant syllogismo, et quodcumque respondeat, pateat captioni. Si dixerit dimittendam uxorem qualibet ex causa et ducendam aliam, pudicitiae praedicator sibi videtur dicere contraria. Sin autem responderit, non omnem ob causam debere dimitti, quasi sacrilegii reus tenebitur, et adversus doctrinam Moysi et Dei facere. *Chrysost. ib.* Intuere autem ex modo etiam interrogationis malitiam. Dominus enim supra de lege hac disputaverat: ipsi autem quasi iam nullo dicto interrogant, scilicet opinantes, quod oblitus esset eorum quae dixerat. *Chrysost. in Matth.* Sicut autem si videas hominem assidue amicitias medicorum colentem, intelligis quia infirmus est: sic et cum videas virum, sive mulierem de dimittendis uxoribus aut viris interrogantes, cognosce, quia vir ille lascivus est, mulier illa meretrix est: nam in matrimonio castitas delectatur; libido autem quasi vinculo coniugii alligata torquetur. Sciebat autem, quoniam nullam causam idoneam habebat circa dimittendas uxores, praeter solam turpidinem, et alias atque alias sibi iungebant. Timuerunt autem interrogare ex quibus causis, ne seipsos infra angustias certarum causarum astringerent; sed interrogaverunt si ex omnibus causis licet: scientes, quia modum nescit, nec infra terminos unius coniugii capit libido; sed quanto magis exercetur, magis accenditur. *Orig.* Tentato autem Domino, nullus discipulorum eius, qui positus est ad docendum, graviter ferat, si tentatus fuerit a quibusdam: tamen et tentatoribus respondet dogmata pietatis. *Hieron.* Sic autem responsionem temperat, ut (2) discipulam eorum transeat, Scripturam sanctam adducens in testimonium, et naturalem legem, primamque Dei sententiam secundae opponens; unde sequitur: *Qui respondens ait eis: Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et foeminam fecit eos?* Hoc in exordio Genesis scriptum est. Dicendo autem *masculum et foeminam*, ostendit secunda vitanda coniugia: non enim ait, Masculum et foeminas: quod ex priorum repudio quaerebatur, sed *Masculum et foeminam*, ut unius coniugii consortia necterentur. *Raban.* Salubri autem consilio Dei factum est, ut sui corporis portionem vir amplecteretur in foemina, nec a se putaret esse diversum, quod de se cognosceret fabricatum. *Chrysost. ib.* Si ergo ex hoc Deus marem et foeminam ex uno creavit, ut sint unum; quare ergo et de cetero vir et mulier non ex uno utero nascuntur, sicut volatilia quaedam? Quia Deus masculum quidem creavit et foeminam, propter necessitatem filiorum generandorum: tamen semper fuit castitatis amator, et continentiae auctor. Ideo illum typum non servavit in omnibus, ut si quidem vult homo nubere secundum primam dispositionem creationis humanae, intelligat quid est vir et uxor: si autem noluerit nubere, non habebit necessitatem nubendi propter coniunctionem nativitatis, ne forte videatur per suam continentiam alterum perdere, qui nolebat esse continens; sicut Dominus post coniunctum matrimonium iubet, ne aliter altero nolente se separet. *Chrysost. ib.* Non solum autem ex modo creationis, sed etiam ex modo legislationis monstravit, quoniam unum oportet uni coniungi, et numquam rescindi; unde sequitur: *Et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae. Hieron.* Similiter ait, *Uxori*, non uxoribus: et expresse subditur: *Erunt duo in carne una.* Praemium enim est nuptiarum, ex duobus unam carnem, scilicet prolis, fieri. *Glos.* Vel in carne una, idest in carnali copula. *Chrysost. in Matth.* Si ergo quia ex viro est uxor, et ex una carne sunt ambo, relinquet homo patrem suum et matrem: maior nunc caritas debet esse inter fratres et sorores, quia hi quidem ex eisdem parentibus exeunt: illi autem ex diversis. Sed hoc magnum est nimis, quia fortior est Dei constitutio, quam virtus naturae. Non enim praecepta

(1) *Al.* veniam.

(2) *Al.* disciplinam.

Dei naturae subiecta sunt, sed natura Dei praeceptis obtemperat. Deinde fratres ex uno nascuntur, ut diversas vias petant: vir autem et uxor ex diversis nascuntur, ut in unum conveniant. Ordo etiam naturae Dei ordinationem sequitur. Quod enim est in arboribus humor, hoc est in hominibus amor: humor autem de radicibus ascendit in herbam, et sursum transmittitur in semen. Ideo parentes quidem diligunt, sed non sic diliguntur a filiis; homo enim non ad parentes, sed ad procreandos filios transmittit affectum; et hoc est quod dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae. Chrysost. hom. 63.* Vide etiam sapientiam Doctoris. Interrogatus enim, si licet, non confestim dixit: Non licet, ut non turbarentur; sed per probationem hoc constituit. Deus enim a principio masculum et foeminam fecit, et non simpliciter eos coniunxit, sed matrem iussit dimittere, et patrem; et non simpliciter virum mulieri dixit advenire, sed coniungi: ex ipso modo locutionis indivisibilitatem ostendens. Sed et maiorem copulam adiunxit, cum dixit: *Et erunt duo in carne una. August. 9. Cap. 19. sup. Genes. ad litter.* Haec tamen verba cum primi hominis fuisse Scriptura testetur, Dominus tamen hic Deum hoc dixisse declarat, ut hinc intelligeremus propter extasim quae praecesserat in Adam, hoc divinitus tanquam prophetam dicere potuisse. *Remig.* Mysterium enim hoc esse Apostolus dicit in Christo, et Ecclesia: Dominus enim Iesus Christus quasi Patrem deseruit, cum de caelis ad terram descendit; et matrem deseruit, idest Synagogam propter infidelitatem, et adhaesit uxori suae, sanctae scilicet Ecclesiae: et sunt duo in carne una, idest Christus et Ecclesia in uno corpore. *Chrysost. ib.* Postquam vero veteris legis et verba et facta induxit, cum potestate iam et ipse interpretatur, et legem inducit, dicens: *Itaque iam non sunt duo, sed una caro.* Sicut enim qui spiritualiter se diligunt, una anima esse dicuntur, dicente Scriptura *Act. c. 4. Omnium credentium erat cor unum et anima una*; sic vir et uxor qui carnaliter se diligunt, una caro esse dicuntur. Quemadmodum igitur carnem incidere est sordidum; ita et mulierem dividere est iniquum. *August. 13. de civ. Dei. lib. 19. c. 22.* Unum etiam dicuntur, vel propter coniunctionem, vel propter originem foeminae, quae de masculi latere creata est. *Chrysost. ib.* Ulterius autem et Deus induxit, dicens: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*: demonstrans, quod et praeter naturam, et praeter legem est uxorem dimittere? Praeter naturam quidem, quia una caro dividitur; praeter legem autem, quoniam Deo copulante, et iubente non dividi, uxor dimittitur. *Hieron.* Deus enim coniunxit unam faciendo carnem viri et foeminae: hanc ergo homo non potest separare, sed solus Deus. Homo separat, quando propter desiderium secundae uxoris prima dimittitur. Deus separat qui et coniunxerat, quando ex consensu propter servitutem Dei sic habemus uxores, quasi non habentes. *August. con. Fau. l. 19. c. 29.* Ecce Iudaei ex libris Moysi convincunturnon esse uxorem dimittendam, qui secundum voluntatem legis Moysi abitrabantur se facere, cum dimitterent. Simul et illud hic, ipso Christo attestante cognoscimus Deum fecisse et coniunxisse masculum et foeminam, quod Manichaei negando damnantur, Christi Evangelio resistentes. *Chrysost. in Matth.* Gravis est autem fornicariis interpretatio castitatis; sed contra rationem respondere non possunt; veritati tamen credere non acquiescunt. Conferunt ergo se ad patrocinium Moysi; sicut homines malam causam habentes confugiunt ad potentes viros, ut si per iustitiam non possunt, vincant per personam; unde sequitur: *Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii et dimittere? Hieron.* Aperiunt calumniam quam paraverant; licet Dominus non propriam sententiam protulerit, sed veteris historiae, et mandatorum Dei fuerit recordatus. *Chrysost. hom. 63.* Si autem Dominus alienus esset a veteri testamento, non decertasset pro Moyse, neque quae sua sunt, monstrasset veteribus convenire. Sed ineffabilis Christi sapientia, et pro his excusando respondit; unde sequitur: *Et ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras.* In quo liberat Moysen ab accusatione, et totum in illorum caput convertit. *August. cont. Faust. lib. 19. c. 29.* Quanta enim erat duritia, quae nec per libelli interpositionem, ubi dissuadenti locus iustis et prudentibus tribuebatur, solvi et flecti posset ad recipiendam, vel revocandam coniugii caritatem? Porro, qua calliditate reprehendunt Manichaei Moysen tanquam coniugia dirimentem per libellum repudii, et laudant Christum tanquam eius vinculum confirmantem, cum secundum suam sagrilegam scientiam Moysen laudare debuerunt separantem, quod coniunxerat diabolus; et Christum vituperare diaboli ligamenta solidantem. *Chrysost. ib.* Denique quia grave erat, quod dictum erat, statim reducit sermonem ad antiquam legem, dicens: *Ab initio autem non fuit sic. Hieron.* Quod dicit huiusmodi est: Numquid potest Deus sibi esse contrarius, ut aliud ante iusserit, et sententiam suam novo francat imperio? Non ita sentiendum est; sed Moyses cum videret propter desiderium coniugum secundarum, quae illis ditiores, vel iuniores, vel pulcriores essent, primas uxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere dissidium, quam odia, et homicidia perseverare. Simulque considera, quod non dixit, *Propter duritiam cordis vestri permisit vobis* Deus, sed *Moyses*, ut iuxta Apostolum, consilium esset hominis, non imperium Dei. *Chrysost. in Matth.* Propterea bene dixit, Quod Moyses hoc permisit, non praecepit. Quod enim praecipimus, semper volumus; quod autem permittimus, nolentes indulgemus, quia malam voluntatem hominum ad plenum prohibere non possumus. Permisit ergo vobis facere mala, ne faceretis peiora: ergo hoc vobis permittendo, non vobis Dei iustitiam demonstravit, sed a peccato abstulit culpam peccandi: ut quasi secundum legem agentibus vobis peccatum vestrum non videatur esse peccatum.

2. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur. Et qui dimissam duxerit, moechatur.

2. *Chrysost. hom. 63.* Quia os illorum (1) oppilaverat, iam cum auctoritate legem inducit, dicens:

(1) *Al.* opitulaverat.

Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur. Orig. tract. 7. Forte autem dicet aliquis, quoniam Iesus dicens, *Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem*, permisit uxorem dimittere, quemadmodum Moyses; quem retulit propter duritiam cordis Iudaeorum hoc praecepisse. Sed ad hoc respondendum, quoniam si secundum legem adultera lapidatur, non secundum hoc intelligitur res turpis, propter quam Moyses permitit libellum repudii: nec enim in causa adulterii oportebat libellum dare repudii. Sed forsitan Moyses omnem culpam mulieris turpem rem appellavit, quae si inventa fuerit in uxore, scribitur ei libellus repudii. Quaerendum est autem, si propter solam causam fornicationis dimittere iubet uxorem, quid est, si mulier non fuerit fornicata; sed aliud quid gravius fecerit, puta venefica inveniatur, aut interfectrix filiorum? Sed Dominus exponens rem, alibi dixit: *Qui dimiserit, excepta causa fornicationis, facit eam moechari*, dans ei occasionem secundarum nuptiarum. *Hieron.* Sola ergo fornicatio est, quae uxoris vincit affectum: immo cum illa unam carnem in aliam diviserit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledictione faciat, dicente Scriptura *Prov. 18. Qui adulteram tenet, stultus, et impius est. Chrysost. in Matth.* Sicut enim crudelis est, et iniquus qui castam dimittit, sic fatuus et iniquus qui retinet meretricem: nam patronus turpitudinis est qui crimen celat uxoris. *Aug. de adulter. coniug. l. 2. c. 9.* Non tamen erit turpis, nec difficilis, etiam post patrata et purgata adulteria reconciliatio coniugii, ubi per claves regni caelorum non dubitatur fieri remissio peccatorum; non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur. *Chrysost. in Matth.* Omnis autem res per quas causas nascitur, per ipsas solvitur. Matrimonium autem non facit coitus, sed voluntas; et ideo non solvit illud separatio corporis, sed separatio voluntatis. Ideo qui dimittit coniugem suam, et aliam non accipit, adhuc maritus est; nam etsi corpore iam separatus est, tamen adhuc voluntate coniunctus est. Cum ergo aliam acceperit, tunc (1) plane dimittit: et ideo Dominus non dicit; Qui dimittit moechatur, sed *qui alteram ducit. Raban.* Una ergo solummodo carnalis est causa, idest fornicatio; una spiritualis, haec est timor Dei, ut uxor dimittatur. Nulla autem causa est ut vivente ea quae relicta est, alia ducatur. *Hieron.* Poterat autem accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti uxori, et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret. Ideo sic priorem dimittere iubetur uxorem, ut secundam, prima vivente, non habeat. Necnon quia poterat evenire, ut iuxta eandem legem uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela praecipitur, ne secundum accipiat virum; et quia meretrix, (2) et quia semel fuerat adultera, opprobrium non timebat, secundo non nubere praecipitur viro. Quod si talem duxerit, sub adulterii crimine sit; unde sequitur: *Et qui dimissam duxerit, moechatur. Glos.* Accipientem terret, quia adultera non timet opprobrium.

(1) *Al.* plene. (2) *Al.* et quae.

3. Dicunt ei discipuli eius: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt, et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, et sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum caelorum. Qui potest capere, capiat.

3. *Hieron.* Grave pondus uxor est, si excepta causa fornicationis eam dimittere non licet. Quid enim si temulenta fuerit, si iracunda, si malis moribus: Tenenda erit? Videntes ergo Apostoli grave uxorum iugum, proferunt motum animi sui; unde dicitur: *Dicunt ei discipuli eius: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Chrysost. hom. 65.* Levius enim est contra concupiscentiam praeliari, et contra seipsum, quam ad mulierem malam. *Chrysost. in Matt.* Non autem dixit Dominus, quia expedit, sed magis consensit, quod non expedit; sed infirmitatem carnis consideravit; unde sequitur: *Qui dixit eis: Non omnes capiunt verbum istud*; idest non omnes hoc possunt. *Hieron.* Nemo autem putet sub hoc verbo, quod addit, *Sed quibus datum est*, vel fatum, vel fortunam introduci; quod hi sunt virgines, quos ad hoc casus adduxit. Sed his datum est a Deo qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt. *Chrysost. in Mat.* Ideo ergo non omnes capere possunt, quia non omnes volunt. Palma proposita est, qui concupiscit gloriam, non cogitet de labore. Nemo vinceret, si omnes periculum timerent. Ex eo ergo quod quidam a proposito continentiae cadunt, non debemus circa virtutem castitatis fieri pigriores; sicut et qui in pugna cadunt, non exanimant ceteros. Quod ergo dicit, *Quibus datum est*, illud ostendit, quia nisi auxilium gratiae acciperemus, nihil nobis valeret. Hoc autem auxilium gratiae volentibus non denegatur. Dicit enim Dominus: *Petite, et accipietis. Chrysost. hom. 65.* Deinde possibile hoc esse ostendens, ait: *Sunt enim eunuchi*, quasi dicat: Excogita si ab aliis excisus esses quid utique faceres? Voluptate quidem privatus esses, mercedem autem non haberes. *Chrysost. in Matt.* Sicut enim peccatum opus sine voluntate non facit, ita et iustitia ex opere non consummatur, nisi et voluntas affuerit. Illa est ergo gloriosa continentia, non illa quam transgredi non potest necessitas debilitatis corporis, sed quam complectitur voluntas sancti propositi. *Hieron.* Triplex ergo genus eunuchorum posuit; quorum duo sunt carnales, et tertii spirituales. Alii enim sunt, qui de utero matris sic nascuntur; alii quos vel captivitas facit, vel delitiae matronales: tertii sunt, qui seipsos castraverunt propter regnum caelorum; et qui cum possint esse viri, propter Christum eunuchi fiunt. Istis promittitur praemium; superioribus autem quibus necessitas castimonia est, non voluntas, nihil omnino debetur. *Hilar. can. XIX.* In uno enim eorum posuit naturam, scilicet in eo qui nascitur; in altero necessitatem, scilicet in eo qui factus est; in tertio voluntatem, qui scilicet spe regni caelestis talis esse decrevit. *Chrysost. in Mat.* Quod autem aliqui sic nascuntur, hac ratione fit, sicut

et nascuntur sex digitos habentes, aut quatuor. Si enim Deus, sicut ab initio constituit unamquamque naturam, sic dimitteret illam immutabiliter semper in suo ordine permanere, in oblivionem deduceretur coram hominibus operatio Dei. Ideo ergo interdum natura rerum convertitur contra suam naturam, ut semper Deus naturae opifex in memoriam reducatur. *Hieron.* Possumus et aliter dicere: Eunuchi sunt ex matris utero, qui frigidiores naturae nec libidinem appetentes: et alii qui ab hominibus fiunt, quos aut pharisaei faciunt, aut propter idolorum cultum emoliuntur in foeminas, vel persuasione haeretica simulant castitatem, ut mentiantur religionis veritatem. Sed nullus eorum consequitur regnum caelorum, nisi qui se propter Christum castraverit; unde sequitur: *Qui potest capere, capiat;* ut unusquisque consideret vires suas, utrum possit virginalia, et pudicitiae implere praecepta: per se enim castitas blanda est, et quemlibet ad se alliciens. Sed considerandae sunt vires, ut qui potest capere, capiat. Quae hortantis Domini vox est, et milites suos ad pudicitiae praemium concitantis, quasi qui potest pugnare, pugnet, et superet, ac triumphet. *Chrysost. hom. 63.* Cum autem dicit, *Qui se castraverunt*, non membrorum dicit abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem: maledictioni enim est obnoxius qui membrum abscindit; etenim quae homicidarum sunt, talis praesumit; et Manichaeis qui detrahunt creaturis, tribuit occasionem, et eadem cum Gentibus membra detruncantibus, (1) de qua ait: Abscindere enim membra daemoniacae tentationis est. Cum his autem quae dicta sunt, neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. Aliunde enim habet fontes sperma quod in nobis est, praecipue a proposito incontinenti et mente negligente; et si ipsa sobria fuerit, naturalium motuum nullum est nocumentum: nec ita abscissio membri comprimit tentationes, et tranquillitatem facit, ut cogitationis frenum.

4. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos. Iesus vero ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum caelorum. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.

4. *Chrysost. in Matth.* Dominus de castitate sermonem fecerat, audientes autem quidam, obtulerunt ei infantes castitate mundissimos: putabant enim quia Dominus corpore mundos tantum laudaret; et hoc est quod dicitur: *Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret et oraret. Orig.* Iam enim ex praecedentibus virtutibus eius experti erant, quoniam per impositionem manuum eius et orationem repelluntur mala. Offerunt ergo ei pueros, considerantes quoniam impossibile est, ut postquam per tactum Dominus dederit in eis divinam virtutem, ut ruina aut daemonium aliquod tangere eos possit. *Remig.* Consuetudo etiam fuit apud veteres, ut parvuli offerrentur senioribus, quatenus eorum manu, vel ore benedicerentur, et iuxta hanc consuetudinem parvuli oblati sunt Domino. *Chrysost. in Matth.* Caro autem, quia non delectatur in bonum, facile obliviscitur bonum; malum autem quod audierit, retinet semper. Ante modicum autem tempus Christus accipiens puerum, dixit: *Nisi facti fueritis sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum calorum:* et ecce statim obliti discipuli puerilis innocentiae, vetabant pueros ad Christum quasi indignos accedere; unde sequitur: *Discipuli autem increpabant eos. Hieron.* Non quia nollent eis Salvatoris et manu et voce benedici: sed quod nondum habentes plenissimam fidem, putarent eum in similitudinem aliorum hominum, offerentium importunitate lassari. *Chrysost. hom. 63.* Vel discipuli expellebant pueros, causa dignitatis Christi. Dominus autem docens eos moderata sapere, et (2) timorem conculcare mundanum, accepit parvulos, in ulnis tenuit eos, et talibus regnum caelorum promittit; unde sequitur: *Iesus autem ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum caelorum. Chrysost. in Matth.* Quis enim mereatur appropinquare Christo, si repellitur ab eo simplex infantia? Ideo dixit: *Nolite prohibere eos.* Nam si sancti futuri sunt, quid vetatis filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri sunt; ut quid sententiam condemnationis profertis, antequam culpam videatis? *Hieron.* Signanter autem dixit, *Talium est regnum caelorum*, non istorum, ut ostenderet, non aetatem regnare, sed mores; et his qui similem haberent innocentiam, et simplicitatem praemium repromitti. Sequitur: *Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. Chrysost. in Matth.* Praesens locus instruit omnes parentes, ut filios suos sacerdotibus offerant: non enim sacerdos manus imponit, sed Christus, in cuius nomine manus imponitur. Si enim qui escas suas per orationem offert Deo, sanctificatas eas manducat: *Sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem*, ut Apostolus dicit *1. Tim. 4.* quanto magis pueros offerri Deo, et sanctificari necesse est? Causa autem sanctificandarum escarum haec est, quoniam totus mundus in maligno positus est: unde et res corporales quae sunt magna pars mundi, in maligno positae sunt. Consequenter infantes quando nascuntur, et ipsi quantum ad carnem in maligno positi sunt. *Orig.* Pueros autem mystice dicimus, qui in Christo adhuc carnales sunt, et lacte opus habentes. Qui autem profitentur verbi doctrinam, simpliciores quidem et quasi puerilem sermonem habentes quo nutriuntur, adhuc novitii sunt, qui offerunt Salvatori pueros, et infantes. Qui autem videntur esse perfectiores, et ideo sunt discipuli Iesu, priusquam discant rationem iustitiae de pueris, reprehendunt eos qui per simplicem doctrinam pueros et infantes, idest minus adhuc eruditos, offerunt Christo. Dominus autem hortans discipulos suos iam viros constitutos condescendere utilitatibus puerorum, ut fiant pueris quasi pueri, ut pueros lucrentur, dicit: *Talium est enim regnum caelorum.* Nam et ipse cum in forma Dei esset, factus est puer. Haec ergo debemus attendere, ne aestimatione sapientiae excellentioris, et profectus spiritualioris contemnamus quasi magni pusillos Ecclesiae, prohibentes pueros venire ad Iesum. Quoniam au-

(1) *Al.* inique agit.

(2) *Al.* cessante.

tem pueri non omnia quae dicuntur, sequi possunt, imposuit eis manum Iesus, et virtutem relinquens in eis per tactum, abiit ab eis, quasi non potentibus sequi Christum, sicut ceteri discipuli eius perfecti. *Remig.* Manibus etiam impositis benedixit pueris, significans quod humiles spiritu sunt digni eius gratia et benedictione. *Glos.* Imposuit etiam eis manus, (1) viris continentibus ut gratiam sui auxilii conferendam significaret. *Hilar. can. XIX.* Infantes etiam Gentium forma sunt, quibus per fidem et auditum salus redditur. Verum ex affectu primo salvandi Israel a discipulis inhibentur accedere, quos Dominus ait non oportere prohiberi. Munus enim Spiritus S. per impositionem manus, et precationem, (2) testante legis opere, erat Gentibus largiendum.

5. Et ecce unus accedens ait illi : Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam? Qui dixit ei : Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dicit illi : Quae? Iesus autem dixit: Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimoninm dices, honora patrem tuum, et matrem, diliges proximum tuum sicut teipsum. Dicit illi adolescens : Omnia haec custodivi a iuventute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus : Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et veni sequere me. Cum audisset autem adolescens verbum: abiit tristis. Erat enim habens multas possessiones.

5. *Raban.* Audierat forsan homo iste a Domino, tantum eos qui volunt parvulis similes esse, dignos introitu regni caelestis; et ideo certior cupiens esse, non per parabolas, sed aperte postulat exponi, quibus meritis vitam aeternam consequi possit; et ideo dicitur : *Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam? Hieron.* Iste qui interrogat et adolescens, et dives erat, et superbus; et non voto discentis, sed tentantis interrogat; quod ex eo probare possumus, quod dicente sibi Domino, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, rursum fraudulenter interrogat, quae sunt illa mandata? Quasi non et ipse legere, aut Dominus posset eidem haec iubere contraria. *Chrysost. hom. 64.* Ego autem avarum quidem eum, et pecuniarum amatorem nequaquam recuso dicere, quia et Christus talem eum esse redarguit; simulatorem autem nequaquam, quia non est securum de incertis iudicare, et maxime accusando. Marcus autem hanc suspicionem destruit; dicit enim quod occurrens et genuflectens rogabat eum; et quoniam inspiciens eum Iesus, amavit eum. Si etiam eum tentans accessisset, demonstrasset nobis hoc Evangelista, sicut in aliis facit. Si autem et ipse siluisset, Christus eum non permisisset latere, sed redarguisset manifeste, aut occulte insinuasset. Hoc autem non facit. Sequitur enim : *Qui dicit ei: Quid me interrogas de bono? August. de con. Ev. l. 2. c. 63.* Potest autem videri distare aliquid quod hic secundum Matthaeum dicitur, *Quid me interrogas de bono?* Secundum alios autem: *Quid me dicis bonum?* Nam *quid me interrogas de bono?* ad illud magis referri potest, quod ait ille quaerens, *Quid boni faciam?* Ibi enim et bonum nominavit, et interrogatio est. *Magister* autem *bone*, nondum est interrogatio. Commodissime ergo intelligitur utrumque dictum: *Quid me dicis bonum*, et, *interrogas de bono? Hier.* Quia vero Magistrum non Deum vel Dei Filium confessus erat, dixit quemvis sanctum hominem comparatione Dei non esse bonum, de quo dicitur *Ps. 117. Confitemini Domino, quoniam bonus.* Et ideo dicit : *Unus est bonus Deus.* Ne quis autem putet in eo quod bonus Deus dicitur, excludi a bonitate Filium Dei. Legimus in alio loco: *Pastor bonus, ponit animam suam pro ovibus suis. August. 1. de Trinitat. c. 13.* Vel quia ille vitam aeternam quaerebat, vita autem aeterna est in illa contemplatione, qua non ad poenam videtur Deus, sed ad gaudium sempiternum; et non intelligebat cum quo loquebatur, quoniam tantummodo eum Filium hominis arbitrabatur; ideo dicit: *Quid me interrogas de bono*; et vocas me secundum quod vides, Magistrum bonum? Haec forma Filii hominis apparebit in iudicio, non tantum iustis, sed et impiis: et ipsa visio malum eis erit, quia poenalis erit. Est autem visio formae meae, in qua aequalis sum Deo. Ille ergo unus Deus Pater Filius, et Spiritus S. ipse est solus bonus, quia nemo videt eum ad luctum et planctum, sed tantum ad salutem et laetitiam veram. *Hieron.* Salvator etiam noster bonitatis testimonium non renuit, sed magistri absque Deo exclusit errorem. Quae autem utilitas est ut ita responderet? Reducit enim eum paulatim, et erudit liberari ab omni adulatione, et ab his quae sunt super terram eum abducens, Deo adherere suadet, et futura quaerere, et nosse eum, qui vere est bonus, et radix, et fons universorum bonorum. *Orig. tract. 8.* Respondet etiam sic Christus, propter eum qui dixit: *Quid boni faciam?* Quando enim declinamus a malo, et facimus bonum, quantum ad comparationem ceterorum hominum, dicitur bonum quod facimus; quantum autem ad veritatem secundum quod hic dicitur, *Unus est bonus*, bonum nostrum non est bonum. Dicere autem potest quis, quoniam sciens Dominus propositum interrogantis non esse ut faciat vel humanum bonum, dixit: *Quid me interrogas de bono?* Ac si dicat: Cum sis imparatus ad ea quae dicuntur bona: cur me interrogas de bono? Post hoc autem dicit: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Ubi considera, quoniam adhuc quasi extra vitam constituto respondit: *Si vis ad vitam ingredi*: secundum enim unum modum homo est extra vitam, qui est extra eum qui dixit: *Ego sum vita.* Alias autem omnis qui super terram est, quamvis iustissimus, potest quidem in umbra esse vitae, non autem in ipsa vita, cum sit corpore mortis circundatus. Introibit autem quis in vitam, abstinens se ab operibus mortuis; appetens autem opera viva. Sunt autem et verba mortua, et verba viva, et cogitationes mortuae et cogitationes vivae; et ideo dicit: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Aug. de ver. Do.*

(1) *P. Nicolai habet* ut veris continentibus et veris humilibus gratiam etc. (2) *Al.* cessante.

ser. 17. Nec etiam dixit: Si vis venire ad vitam aeternam, sed *Si vis ingredi ad vitam*, eam definiens vitam quae fuerit aeterna vita. Hic ergo considerandum est, quemadmodum amanda sit aeterna vita, quando sic amatur misera ista, et quandoque finienda vita. *Remig.* Demonstratur autem his verbis, quia lex suis impietoribus non solum bona temporalia dabat, sed et vitam aeternam. Et quia hoc audierat, sollicitus factus interrogavit: unde sequitur: *Dixit illi. Quae?* *Chrysost. hom. 64.* Hoc autem non tentans dixit, sed aestimans alia quaedam praecepta esse praeter legalia, quae vitae causa fierent ei. *Remig.* Iesus vero quasi infirmo condescendens, clementissime legis praecepta exposuit: unde sequitur: *Iesus autem dixit: Non homicidium facies*: quorum praeceptorum expositio est sequens sententia, qua dicitur: *Et diliges proximum tuum sicut teipsum.* Etenim Apostolus dicit *Rom. 16. Qui diligit proximum, legem implevit.* Quaerendum est autem quare Dominus tantum secundae tabulae praecepta commemoravit? Ideirco scilicet quia forte iste studiosus erat in dilectione Dei: sive quia dilectio proximi gradus est ascendendi ad dilectionem Dei. *Orig.* Forsitan autem ista praecepta sufficiunt, ut in principio, ut ita dicam, vitae ingrediatur quis: non autem sufficiunt haec vel alia similia istis ad interiora vitae introducere quemquam. Qui autem praeterierit unum istorum mandatorum, nec in principio vitae intrabit. *Chrysost. ib.* Quia ergo Dominus ea praecepta commemoraverat quae erant in lege, ideo sequitur: *Dicit illi adolescens: Haec omnia servavi a iuventute mea.* Et neque hic stetit; sed rursus interrogat: *Quid adhuc mihi dest?* Quod et ipsum signum est vehementis desiderii. *Remig.* Illis autem qui in gratia perfecti esse volunt, ostendit qualiter ad perfectionem venire possunt: unde sequitur: *Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes, et da pauperibus.* Notanda sunt ista verba: non enim ait, Vade et manduca omnia quae habes, sed *Vade et vende.* Et non ait: Aliqua, sicut Ananias, et Saphira; sed *Omnia.* Et pulchre subiungit, *Quae habes.* Illa enim habemus, quae iuste possidemus. Illa ergo quae iuste possidentur, vendenda sunt. Quae vero iniuste, sunt eroganda illis quibus fuerant ablata. Nec ait, Da proximis, aut divitibus, a quibus accipies similia, sed. *Da pauperibus.* *August. de oper. Monach. c. 25.* Nec attendendum in quibus Monasteriis, vel in quo loco indigentibus fratribus hoc quod habebat, aliquis impenderit: omnium enim Christianorum una Respublica est: et ideo quisquis Christianus necessaria ubilibet erogaverit, ubicumque etiam ipse quod necessarium est sibi, accipit, de eo quod est Christi accipit. *Raban.* Ecce duas vitas hominibus propositas audivimus: activam, ad quam pertinet, *Non occides*, et cetera legis mandata: et contemplativam, ad quam pertinet, *Si vis perfectus esse.* Activa ad legem pertinet: contemplativa ad Evangelium; quia sicut vetus novum praecessit testamentum, ita bona actio praecedit contemplationem. *Aug. con. Faust. l. 5. c. 9.* Nec tamen illi soli, qui ut sint perfecti vendunt, vel dimittunt omnia sua, pertinent ad regnum caelorum; sed huic militiae Christianae propter quoddam commercium caritatis, subiungitur etiam quaedam stipendiaria multitudo, cui dicetur in fine: *Esurivi, et dedistis mihi manducare*; quod absit, ut istos a mandatis evangelicis alienos a vita aeterna separandos iudicemus. *Hieron. cont. Vigilant.* Quod autem Vigilantius asserit eos melius facere qui utantur rebus suis, et paulatim fructus possessionum pauperibus dividant, quam illos qui possessionibus venundatis semel omnia largiantur: non a me ei, sed a Deo respondebitur: *Si vis esse perfectus, vade et vende.* Iste, quem tu laudas, secundus, aut tertius gradus est: quem et nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis, et tertiis praeferenda. *Gennad. de eccles. dogmat.* Bonum est enim facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius est pro intentione sequendi Dominum inopem donare, et absolutum sibi ministerio operare cum Christo. *Chrysost. ib.* Et qua de causa erat sermo, a quibus demandari admonuit, ostendit quod amplora his retribuet, quanto terra maius est coelum: et ideo dicit: *Et habebis thesaurum in caelo.* In thesauro enim copiam, et permanentiam retributionis ostendit. *Orig.* Si autem omne mandatum in hoc verbo impletur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; perfectus autem est qui impleverit omne mandatum: quomodo Dominus dicenti adolescenti, *Haec omnia servavi a iuventute mea*, quasi nondum perfecto dicit: *Si vis perfectus esse?* Forte autem quid est, *Diliges proximum tuum*, non a Domino positum est, sed ab aliquo additum: quia nec Marcus, nec Lucas hunc locum exponentes hoc addiderunt. Vel aliter. Scriptum est in Evangelio secundum Hebraeos, quod cum Dominus dixisset, *Vade et vende omnia quae habes*, coepit dives scalpere caput suum, et non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis feci legem et prophetas, quoniam scriptum est in lege: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Et ecce multi fratres tui filii Abrahae, amicti sunt stercore, morientes prae fame, et domus tua plena est multis bonis, et non egreditur omnino aliquid ex ea ad eos. Volens ergo Dominus arguere divitem illum, dicit: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes, et da pauperibus.* Sic enim apparebit si diligis proximum tuum sicut teipsum. Sed si perfectus est qui habet omnes virtutes, quomodo fit perfectus qui vendit omnia sua, et pauperibus dat? Possumus enim aliquem hoc fecisse: quomodo statim erit sine ira, sine concupiscentia, suscipiens omnes virtutes, et deponens malitiam universam? Sapienti ergo videbitur forsan dicere, quoniam qui pauperibus tradidit bona sua, ipsorum orationibus adiuvatur, accipiens ad suam spiritualem inopiam illorum spiritualem abundantiam: et fit hoc modo perfectus, quamvis aliquas humanas habuerit passiones. Aut ita: Iste qui mutavit pro divitiis paupertatem, ut fiat perfectus credens sermonibus Christi, adiuvabitur, ut sapiens fiat in Christo, iustus et castus, et absque omni passione; non tamen sic, ut in ipso tempore quo tradidit bona sua pauperibus, fiat omnino perfectus: sed ex illo die incipiet speculatio Dei adhaerere eum ad omnes virtutes. Aliter autem ad expositionem moralem transibit, dicens substantiam esse unicuiusque actus animae eius. Imperat ergo Christus vendere omnem substantiam malam, et quasi tradere eam virtutibus operantibus eam, quae ab omni bono pauperes sunt. Sicut enim pax Apostolorum revertitur ad i-

psos; nisi fuerit filius pacis; sic universa peccata revertuntur ad actores eorum, cum non fuerit quis utens malis eorum; et sic neque dubitatio erit, quin statim erit perfectus, qui sic vendidit omnes proprias facultates. Manifestum est autem, quod qui talia agit, (1) non habet thesaurum in caelo, et ipse factus caelestis. In suo enim caelo habebit thesaurum gloriae Dei, et divitias in omni sapientia Dei. Talis autem poterit sequi Christum, quia non distrahitur ab aliqua mala possessione, quo minus Christum sequatur. *Hieron.* Multi etiam divitias relinquentes, Dominum non sequuntur; nec ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias Salvatorem sequantur; idest relictis malis, faciant bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quam voluntas; et ideo sequitur: *Et veni, sequere me.* Sequitur enim Dominum qui imitator est eius, et per vestigia illius graditur. Sequitur: *Cum autem audisset adolescens verba haec, abiit tristis.* Haec est tristitia quae ducit ad mortem. Causaque tristitiae redditur: *Erat enim habens multas possessiones*, idest spinas, et tribulos qui sementem dominicam suffocaverunt. *Chrysost. ib.* Non enim similiter detinentur qui pauca habent, et qui multis abundant: quoniam abiectio divitiarum maiorem accendit flammam, et violentior fit cupido. *August. in epist, ad Paul. et Theras. ep. 34.* Nescio autem, quomodo cum superflua terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita constringunt: nam unde iuvenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud est enim iam nolle incorporare, quae desunt; aliud iam incorporata divellere. Illa enim velut extranea rupudiantur, ista velut membra praeciduntur. Secundum historiam autem, iste adolescens laudabilis quidem est, quia non occidit, non adulteratus est; vituperabilis autem, quia contristatus est in verbis Christi vocantibus eum ad perfectionem. Adolescens quippe erat secundum animam, et propterea relinquens Christum, abiit.

6. Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum caelorum. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum caelorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit salvus esse? Aspiciens autem Iesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est; apud Deum autem omnia possibilia sunt.

6. *Glos.* Occasione huius avari, de quo praedictum est, habuit sermonem Dominus de avaro; unde dicitur: *Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis etc. Chrysost. hom. 64.* Quod quidem dixit non de pecuniis quidem detrahens, sed eis qui detinentur ab ipsis; Et discipulos pauperes existentes (2) non verecundari ob inopiam. *Hilar. can. XIX.* Habere enim divitias criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo communicandum est necessitatibus sanctorum, si communicanda materia non relinquitur? *Raban.* Sed inter pecunias habere, et pecunias amare nonnulla distantia est; tutius autem est, nec habere, nec amare divitias. *Raban.* Unde Dominus in Marco *c. 10.* exponens huius loci sensum dixit: *Difficile est confidentibus in divitiis intrare in regnum caelorum:* illi enim in divitiis confidunt, qui omnem suam spem in divitiis collocant. *Hieron.* Quia vero divitiae habitae difficile contemnuntur, non dixit, quod impossibile est divitem intrare in regnum caelorum, sed difficile. Ubi difficile ponitur, non impossibilitas praetenditur, sed raritas demonstratur. *Hilar. ib.* Periculosa enim cura est velle ditescere, et grave onus innocentia subiit incrementis opum occupata: rem enim saeculi famulatus Dei non sine saeculi vitiis assequetur. Hinc difficile est divitem regnum caelorum adire. *Chrysost. ib.* Quia vero dixerat, difficile divitem intrare in regnum, procedit ad ostendendum quod est impossibile; unde sequitur: *Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum caelorum. Hieron.* Secundum hoc nullus divitum salvus erit. Sed si legamus Isaiam, quomodo cameli Madian, et Epha veniant ad Ierusalem cum donis atque muneribus; et qui quondam curvi erant, et vitiorum gravitate distorti ingrediantur portas Ierusalem; videbimus quomodo et isti cameli, quibus divites comparantur, cum deposuerint gravem sarcinam peccatorum, et totius corporis pravitatem, intrare possent per angustam et arctam viam, quae ducit ad vitam. *Chrysost. ib.* Gentium etiam animae assimilatae sunt tortuosis camelis, in quibus erat gibbus idolatriae: quoniam cognitio Dei erectio est animarum. Acus autem est Filius Dei, cuius prima pars subtilis est secundum divinitatem, alia vero (3) crassior secundum incarnationem eius. Tota autem recta est, et nullam habet deflexionem; per cuius vulnus passionis Gentes ingressae sunt in vitam aeternam: hac acu consuta est immortalitatis tunica: ipsa est acus quae spiritui consuit carnem: haec acus Iudaicum populum iunxit et Gentium: haec acus amicitiam Angelorum, et hominum copulavit. Facilius est ergo Gentiles transire per foramen acus, quam divites Iudaeos intrare in regnum caelorum. Si enim Gentes cum tanto labore divelluntur ab irrationabilibus idolorum culturis, quanto magis Iudaei divelluntur a rationabilibus Dei culturis? *Glos.* Aliter dicitur: Quia Ierolosymis quaedam porta erat, quae foramen acus dicebatur, per quam camelus, nisi deposito onere, et flexis genibus transire non poterat; per quod significantur divites non posse transire viam arctam, quae ducit ad vitam, nisi sordibus peccatorum, et divitiis depositis, saltem non amando. *Gregor. 35. Mora.* Vel nomine divitis quemlibet elatum, cameli appellatione propriam condescensionem significat. Camelus autem per foramen acus transit, cum Redemptor noster usque ad susceptionem mortis, per angustias passionis intravit: quae passio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit. Facilius autem camelus foramen acus, quam dives regnum caelorum ingreditur: quia nisi ipse prius per passionem suam formam nobis humilitatis ostenderet, nequaquam se ad humilitatem ipsius superba nostra rigiditas inclinaret. *Chrysost. ibid.* Discipuli autem inopes existentes turbantur, pro salute aliorum dolentes, et doctorum iam viscera assumen-

(1) *Al. deest* non. (2) *Al. adest* monens.

(3) *Al.* grossior.

tes; unde sequitur: *Audientes autem discipuli, mirabantur dicentes: Quis ergo poterit salvus esse? Aug. de qu. Ev. l. 1. c. 26.* Cum autem pauci sint divites in comparatione multitudinis pauperum, intelligendum est, quod omnes qui divitias cupiunt, in divitum numero haberi discipuli animadverterunt. *Chrysost. ib.* Dei autem opus hoc esse consequenter ostendit, quoniam multa opus est gratia, ut homo in divitiis dirigatur; unde sequitur: *Aspiciens autem Iesus dixit eis: Apud homines hoc impossibile est; apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Per hoc quod dicit *Aspiciens*, significat Evangelista, quod mansueto oculo timidam eorum mentem mitigavit. *Remig.* Non autem hoc sic intelligendum est, quod possibile sit apud Deum, quod dives cupidus avarus et superbus intret in regnum caelorum, sed ut convertatur et sic intret. *Chrysost. ib.* Neque etiam hoc ideo dicitur, ut resupinus iaceas, et sicut ab impossibilibus abstineas; sed magnitudinem iustitiae considerans insilias, Deum rogans.

7. Tunc respondens Petrus dixit: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxores, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.

7. *Orig. tract. 9.* Audiverat Petrus verbum Christi dicentis: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes.* Deinde consideravit adolescentem, cum tristitia abeuntem, et difficultatem divitum ingrediendi in regnum caelorum: ideo quasi qui non facilem rem consummaverat, fiducialiter quaesivit. Etsi enim minima cum fratre reliquit, sed non minima aestimata sunt apud Deum considerantem quoniam ex tanta plenitudine dilectionis illa minima reliquerunt, ut etiam si multas habuissent possessiones, omnia reliquissent. Et puto, quod magis Petrus confidens de affectu suo quam de ipsa quantitate rerum relictarum, fiducialiter interrogavit; unde dicitur: *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia. Chrysost. hom. 65.* Qualia omnia o beate Petre? Arundinem, rete, navigium. Omnia quidem haec dicit, non propter munificentiam, sed ut per interrogationem hanc inopem inducat plebem: quia enim Dominus dixerat, *Si vis perfectus esse*, ne dicat aliquis inopum: Quid igitur si non habuero, non possum esse perfectus? Interrogat Petrus, ut tu inops discas, quoniam in nullo hinc diminutus es. Qui enim claves regni caelorum acceperat, pro his quae ibi sunt iam confidit, et pro orbe terrarum universa interrogat. Intuere autem, et qualiter respondet diligenter, sicut Christus inquisivit: etenim Christus duo a divite expetiit, dare pauperibus quod habebat, et sequi se; propter hoc ipse addit: *Et secuti sumus te. Orig.* Potest dici secundum omnia, quae Pater revelavit Petro esse Filium suum, secuti sumus te, iustitiam, sanctificationem et huiusmodi. Propter hoc quasi victor athleta interrogat, quae sint praemia certaminis. *Hieron.* Quia ergo non sufficit tantum relinquere, iungit quod perfectum est: *Et secuti sumus te.* Fecimus quidem quod iussisti, quid ergo nobis dabis praemii? et hoc est quod dicitur: *Quid ergo erit nobis?* Sequitur: *Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me. Hieron.* Non dixit: Qui reliquistis omnia: hoc enim et (1) Socrates fecit philosophus, et multi alii divitias contempserunt; sed *qui secuti estis me*: quod proprie Apostolorum est atque credentium. *Hilar. can. 11.* Secuti sunt quidem discipuli Christum in regeneratione, idest in lavacro baptismi, in fidei sanctificatione: haec enim illa regeneratio est quam Apostoli sunt secuti, quam lex indulgere non potuit. *Hieron.* Vel aliter debet construi: Vos qui secuti estis me, sedebitis in regeneratione; idest quando mortui ex corruptione resurgent incorrupti, sedebitis et vos in soliis iudicantium, condemnantes XII tribus Israel; quia vobis credentibus, illi credere noluerunt. *August. 20. de civ. Dei c. 5.* Sic enim caro nostra regenerabitur per incorruptionem, quemadmodum anima nostra regenerabatur per fidem. *Chrysost. in Matth.* Futurum enim erat, ut in die iudicii responderent Iudaei: Domine, non te cognovimus Filium Dei in corpore constituti. Quis hominum videre poterat thesaurum in terra absconditum, solem nube celatum? Respondebunt ergo discipuli: Et nos homines fuimus rustici, et obscuri in plebe, vos Sacerdotes et Scribae, sed in nobis bona voluntas facta est quasi lucerna rusticitatis nostrae: in vobis autem malitia facta est quasi caligo scientiae vestrae. *Chrysost. ib.* Propter autem hoc non dixit: Et gentes et orbem terrarum, sed *tribus Israel*; quia in eisdem erant educati, et legibus et consuetudinibus Apostoli et Iudaei. Cum ergo dixerint Iudaei, quoniam propter hoc non potuimus credere Christo, quia lex prohibuit, discipuli in medium inducerentur, qui eandem susceperunt legem. Sed dicet aliquis: Quid magnum promisit eis, si id quod Ninivitae habent, et regina Austri, hoc et ipsi habebunt? Maxima quidem alia praemia ante et post eis promittit: sed et hic occulte insinuat aliquid plus illis. De illis enim simpliciter dixit, quod surgent et condemnabunt generationem hanc; de his autem, *Cum sederit Filius hominis, sedebitis et vos.* Manifestum est ergo, quod conregnabunt et communicabunt in gloria illa: honorem enim et gloriam ineffabilem significavit per thronos. Qualiter autem haec promissio completa est? Numquid enim et Iudas sedebit? Nequaquam. Lex enim a Domino posita est per Ieremiam prophetam *c. 18. Loquar super gentem et regnum, ut aedificem et plantem illud: sed si fecerit malum in conspectu meo, poenitebo et ego de bonis quae locutus sum, ut facerem eis;* quasi dicat: Si indignos seipsos promissione faciant, non adhuc faciam quod promisi. Indignum autem seipsum principatu Iudas ostendit; et propter hoc tunc loquens discipulis, non simpliciter eis promisit: neque enim dixit, *Vos sedebitis*, sed adiunxit: *Qui secuti estis me*; ut et hinc Iudam excludat, et eos qui postea futuri erant, attraheret: non enim ad

(1) *Al.* crates.

illos solos dictum est, neque ad Iudam iam indignum effectum. *Hilar. ib.* Sequela ergo Christi Apostolos super XII thronos iudicandis XII tribus Israel, in XII Patriarcharum gloriam copulavit. *August. ib.* Ex hoc enim loco discimus, cum suis discipulis iudicaturum Iesum; unde et alibi Iudaeis dicit: *Ideo iudices vestri erunt.* Nec quoniam super duodecim sedes sessuros esse ait XII solos homines cum ipso iudicaturos putare debemus. Duodenario quippe numero universa quaedam significata est iudicantium multitudo, propter duas partes numeri septenarii quo significatur plerumque universitas: quae duae partes, idest tres et quatuor altera per alteram multiplicatae, XII faciunt; alioquin, quoniam in locum Iudae traditoris, Apostolum Matthiam legimus ordinatum, Apostolus Paulus, qui plus illis omnibus laboravit, ubi ad iudicandum sedeat, non habebit; qui profecto cum aliis sanctis ad numerum iudicum se pertinere demonstrat, cum dicit: *Nescitis, quia Angelos iudicabimus. Aug. in lib. de poenit.* In hoc ergo numero iudicantium omnes intelliguntur, qui propter Evangelium sua omnia dimiserunt, et secuti sunt Dominum. *Gregor. 10. Mora. cap. 30.* Quisquis enim stimulo divini amoris excitatus hic possessa reliquerit, illic proculdubio culmen iudiciariae potestatis obtinebit; ut simul tunc iudex cum iudice veniat, qui nunc consideratione iudicii sese spontanea paupertate castigat, *August. ib.* De ipsis quoque iudicandis, in hoc numero duodenario, similis causa est: non enim quia dictum est, *Iudicantes duodecim tribus Israel*, tribus Levi quae tertiadecima est, ab eis iudicanda non erit; aut solum illum populum, non etiam gentes ceteras iudicabunt. *Chrysost. in Matt.* Vel per hoc quod dicit, *In regeneratione*, praemittit Christus tempus Christianitatis futurum post ascensionem suam, quando scilicet homines regenerantur per baptismum: et illud est tempus, quando Christus sedet in sede maiestatis suae. Et vide, quia non de tempore futuri iudicii dicit, sed de vocatione Gentium universarum: non enim dixit: Cum venerit Filius hominis super sedem maiestatis suae, sed *in regeneratione cum sederit in sede maiestatis suae.* Quod ex tunc fuit, ex quo Gentes credere coeperunt in Christum, secundum illud Psalmi 46. *Regnabit Dominus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam.* Et ex tunc Apostoli sederunt super duodecim thronos, idest in omnibus Christianis: omnis enim Christianus, qui suscipit verbum Petri, thronus fit Petri; et sic de aliis Apostolis. Sedent ergo Apostoli in his thronis, idest in duodecim partes distinctis, secundum differentias animarum et diversitates cordium, quas solus Deus cognoscit. Sicut enim Iudaeorum populus in duodecim tribus fuit divisus; sic et universus populus Christianus dividitur in duodecim tribus, ut quaedam animae sint de tribu Ruben, et sic de aliis, propter diversas virtutes. Non enim omnes gratiae in omnibus aequaliter sunt, sed unus praecedit in ista, alius in illa. Et sic Apostoli iudicabunt duodecim tribus Israel, idest omnes Iudaeos, propter hoc quod verbum Apostolorum est a Gentibus receptum. Omnes autem Christiani sunt quidem duodecim sedes Apostolorum, sed una sedes Christi. Christi enim omnes virtutes sunt quasi una sedes; quia in omni virtute aequaliter ipse solus perfectus est. Unusquisque etiam Apostolorum in aliquo bono speciali fit perfectior, ut Petrus in fide: et ideo Petrus requiescit in fide, Ioannes in innocentia, et sic de aliis; et quod de retributione Apostolis in hoc mundo danda Christus loquatur, demonstrat quod sequitur, *Et omnis qui reliquerit domum vel fratres.* Si enim in hoc saeculo centuplum recipiunt, sine dubio et Apostolorum etiam in hoc saeculo merces futura promittebatur. *Chrysost. hom. 45.* Vel discipulis promittit futura, quia excelsiores erant iam, et nihil praesentium quaerebant; aliis autem quae sunt hic repromittit. *Orig.* Vel aliter: Si quis reliquerit omnia, et secutus fuerit Christum, quae promissa sunt Petro, et ipse recipiet. Si autem non omnia reliquit, sed quaedam quae specialiter referuntur, hic multiplicia recipiet, et vitam possidebit aeternam. *Hieron.* Ex occasione autem huius sententiae, quidam introducunt mille annos post resurrectionem, dicentes, tunc nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus, et vitam aeternam esse reddendam; quod si in ceteris digna sit promissio, in uxoribus appareat turpitudo: ut qui unam pro Domino dimiserit, centum recipiat in futuro. Sensus igitur iste est: Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritualia recipiet, quae comparatione et merito sui ita erunt quasi parvo numero centenarius numerus comparetur. *Orig.* Sed in hoc saeculo, quia pro fratribus carnalibus, multos inveniet fratres secundum fidem; sic et parentes, omnes Episcopos et Presbyteros et filios, omnes aetatem filiorum habentes. Sunt autem et Angeli fratres et sorores omnes, quae exhibuerunt se Christo virgines castas, tam istae, quae nunc habentur in terris, quam illae quae iam vivunt in caelis. Agros autem, et domos multiplices intellige in requie paradisi et civitate Dei. Super haec autem omnia possidebunt vitam aeternam. *August. ib.* Hoc etiam quod hic dicitur, *Centuplum accipiet*, exponens quodammodo Apostolus ait *2. Co. 6. Quasi nihil habentes et omnia possidentes.* Centum enim pro ipsa universitate ponuntur aliquando. *Hieron.* Quod autem dicit, *Et omnis qui reliquerit, fratres* congruit illi sententiae qua dixerat: *Veni separare hominem a patre suo.* Qui enim propter fidem Christi ad praedicationem Evangelii omnes affectus contempserint, atque divitias et saeculi voluptates, isti centuplum accipient, et vitam aeternam possidebunt. *Chrysost. ib.* Cum autem dicit, *Qui reliquerit uxorem*, non hoc ait, ut simpliciter nuptiae divellantur, sed ut omnibus praeferamus fidei pietatem. Videtur autem mihi, et persecutionis tempus occulte insinuare: quia enim multi futuri erant, filios ad impietatem trahentes, cum hoc acciderit, neque pro patribus neque pro viris habeantur. *Raban.* Verum, quia multi virtutum studia, non eadem qua incipiunt intentione pietatis consummant, sed vel tepescunt vel accelerare labuntur. Sequitur: *Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. Orig.* Per hoc exhortatur eos, qui nuper accedunt ad verbum divinum, ut festinent ad perfectum ascendere prae multis, qui videntur senuisse in fide. Potest etiam hic sensus destruere eos qui gloriantur; eo quod Christianis parentibus sunt enutriti in ipsa Christianitate: neque pusillanimes fiant, quod Christianitatis dogmata novissime receperint. Habet etiam alium intellectum, ut sint primi Israelitae, qui facti sunt novis-

simi propter infidelitatem; Gentes autem novissimae, primi. Caute autem dicit: *Multi*. Non enim omnes primi erunt novissimi, nec omnes novissimi, primi. Adhuc autem multi hominum qui natura novissimi sunt efficiuntur per vitam angelicam quibusdam Angelis superiores; et quidam Angeli qui fuerunt primi, facti sunt novissimi propter culpam. *Remig.* Potest etiam specialiter referri ad tristitiam divitis, qui primus videbatur, legis praecepta implendo; sed quia terrenam substantam praetulit Deo, novissimus factus est. Sancti vero Apostoli novissimi videbantur, sed relinquendo omnia per humilitatis gratiam, facti sunt primi. Sunt etiam plurimi, qui post studia bonorum operum a bonis operibus deficiunt, et cum fuerint primi, (1) fiunt novissimi.

CAP. XX.

Simile est regnum caelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis : Ite et vos in vineam meam ; et quod iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis : Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei. Quia nemo nos conduxit. Dicit illis : Ite et vos in vineam meam. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineae procuratori suo : Voca operarios, et redde illis mercedem suam, incipiens a novissimis usque ad primos. Cum venissent ergo, qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem et primi arbitrati sunt, quod plus essent accepturi. Acceperunt autem et ipsi singulos denarios. Et accipientes, murmurabant adversus patremfamilias, dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et aestus? At ille respondens uni eorum, dixit : Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, et vade. Volo autem et huic novissimo dare, sicut et tibi. Aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

Remig. Quia dixerat Dominus, *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi*, ut hanc sententiam confirmaret, subiunxit similitudinem, dicens: *Simile est regnum caelorum homini patrifamilias. Chrysost. in Matth.* Homo paterfamilias Christus est, cui caeli et terra, quasi una est domus; familia autem caelestium et terrestrium, et inferiorum creaturarum. Vinea autem eius iustitia est, in qua diversae species iustitiarum positae sunt, quasi vites: puta mansuetudo, castitas, patientia, ceteraeque virtutes; quae omnes generaliter iustitia appellantur ; homines autem vineae cultores ponuntur; unde dicitur : *Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Deus enim iustitiam suam dedit in sensibus nostris, non propter suam utilitatem, sed propter nostram. Scitote ergo, quia mercenarii sumus conducti. Sicut ergo nemo ideo conducit mercenarium, ut hoc solum faciat quod manducat; sic et nos non ideo vocati sumus a Christo, ut haec solum operemur quae ad nostrum pertinent usum, sed ad gloriam Dei; et sicut mercenarius prius aspicit opus suum, deinde quotidianum cibum ; sic et nos primum debemus aspicere, quae ad gloriam Dei pertinent, deinde quae ad nostram utilitatem: et sicut mercenarius totam diem circa Domini opus impendit, unam autem horam circa suum cibum ; sic et nos omne tempus vitae nostrae debemus impendere circa gloriam Dei, modicam autem partem circa usus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die, qua opus non fecerit, erubescit intrare in domum et petere panem: quomodo tu non confunderis intrare in Ecclesiam, et stare ante conspectum Dei, quando nihil bonum in conspectu Dei gessisti? *Gregor. hom. Evang. 19.* Vel paterfamilias, idest conditor noster habet vineam, universam scilicet Ecclesiam, quae ab Abel iusto, usque ad ultimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Ad erudiendam autem Dominus plebem suam, quasi ad excolendam vineam suam, nullo tempore destitit operarios mittere: quia et prius per patres, et postmodum per legis doctores, deinde per prophetas, ad extremum vero per Apostolos, quasi per operarios in vineae cultum laboravit; quamvis in quolibet modulo vel mensura quisquis cum fide recta bonae actionis extitit, huius vineae operarius fuit. *Orig. tract. 10.* Totum autem hoc saeculum praesens, unum diem dicere possumus : magnum quidem quantum ad nos, modicum autem, quantum ad Dei vitam. *Gregor. ib.* Mane autem mundi fuit aetas ab Adam usque ad Noe; et ideo dicitur: *Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Et modum conductionis subiungit, dicens : *Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno. Orig.* Salutis autem arbitror nomen esse denarium. *Remig.* Denarius enim dicitur, qui antiquitus pro X nummis imputabatur, et figuram Regis habet. Recte ergo per denarium designatur observati decalogi praemium. Pulchre ergo dicit: *Conventione facta ex denario diurno*: quia unusquisque in agro sanctae Ecclesiae, pro spe futurae remunerationis laborat. *Greg. ib.* Tertia vero hora a Noe fuit usque ad Abraham, de qua dicitur: *Et egressus circa horam tertiam vidit alios in foro stantes otiosos. Orig.* Forum autem est, quidquid est extra vineam, idest extra Ecclesiam Christi. *Chrysost. in Mat.* In hoc enim mundo vendendo et emendo vivunt homines; et invicem sibi fraudem facientes, vitam suam sustentant, *Gregor. ib.* Qui autem sibi vivit, qui carnis suae voluptatibus pascitur, recte otiosus arguitur: quia fructum divini operis non sectatur. *Chrysost. ib.* Vel otio-

(1) *Al.* sunt.

sus autem est, qui opus Dei non operatur. Vis ergo non esse otiosus? Non aliena tollas, et de tuis des, et operatus es in vinea Domini, misericordiae vitem colens. Sequitur: *Et dixit illis: Ite et vos in vineam meam.* Nota, quod solis primis convenit specialiter dare denarium; alios autem sub incerto pacto conduxit, dicens: *Quod iustum fuerit, dabo vobis.* Sciens enim Dominus, quia praevaricaturus fuerat Adam, et omnes postmodum in diluvio erant perituri, certum fecit pactum ad eum, ne quando dicat, ideo se neglexisse iustitiam, quia nesciebat quae praemia fuerat recepturus. Istis autem non fecit pactum; quia tantum paratus est retribuere, quantum mercenarii recipere non sperabant. *Orig.* Vel operarios tertiae horae non invitavit ad totum opus; quidquid autem potuerunt operari, suo arbitrio servavit. Poterant enim aequale opus facere in vinea eis, qui ex mane sunt operati, quicumque in tempore brevi volebant operantem virtutem ad opus extendere, quae ante non fuerat operata. *Gregor.* Sexta quoque hora est ab Abraham usque ad Moysen. Nona est a Moyse usque ad adventum Domini; unde sequitur: *Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Chrysost. ib.* Ideo autem coniungit sextam et nonam, quia in sexta et nona generationem vocavit Iudaeorum, et frequentavit cum hominibus disponere testamenta quasi definitio salutis omni tempore iam appropinquante. *Gregor. hom. 61.* Undecima vero hora est ab adventu Domini, usque ad finem mundi. Operator ergo mane, hora tertia, sexta et nona, antiquus ille et Hebraicus populus designatur, qui in electis suis ab ipso mundi exordio, dum recta fide Deum studuit colere, quasi non destitit in vineae cultura laborare; ad undecimam vero Gentiles vocantur; unde sequitur: *Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dixit illis: Quid hic statis tota die otiosi?* Qui enim transacto tam longo mundi tempore, pro vita sua laborare neglexerant, quasi tota die otiosi stabant: sed pensate, quid inquisiti respondeant. Sequitur enim: *Dicunt ei, quia nemo nos conduxit.* Nullus quippe ad eos Patriarcha, nullus propheta ad eos venerat; et quid est dicere, *Nemo nos conduxit,* nisi vitae nobis nemo viam praedicavit? *Chrysost. ib.* Quae est enim conductio nostra, et conductionis merces? Promissio vitae aeternae: Gentes enim solae, neque Deum sciebant, neque Dei promissa. *Hilar. can. xx.* Hi igitur mittuntur ad vineam; unde sequitur: *Dixit eis: Ite et vos in vineam. Raban.* Postquam autem operis diurni ratio reddita est, ad remunerationis tempus opportunum dicit: *Cum autem sero factum esset;* hoc est cum dies totius mundi ad vesperam consummationis inclinata esset. *Chrysost. ib.* Considera quia sero, non alio mane mercedem reddit: ergo adhuc stante saeculo isto iudicium est futurum, et unicuique merces sua reddenda: et hoc propter duas rationes. Prima est, quia ipsa beatitudo futura est merces iustitiae: ideo non in illo saeculo fit iudicium, sed ante illud. Deinde ante adventum diei illius praemittitur iudicium, ne videant peccatores diei illius beatitudinem. Sequitur: *Dicit Dominus procuratori suo,* idest Filius Spiritui S. *Glos.* Vel si volueris, dicit Pater Filio, qui scilicet Pater operatur per Filium, et Filius per Spiritum S. non propter aliquam differentiam substantiae aut dignitatis. *Orig.* Vel dicit Dominus procuratori suo, idest alicui Angelorum, qui super mercedes retribuendas est positus; sive alicui ex multis procuratoribus, secundum quod scriptum est: *Sub curatoribus et tutoribus esse haeredem in tempore quo parvulus est. Remig.* Vel Dominus Iesus Christus ipse est paterfamilias et vineae procurator, sicut et ipse est et ostium et ostiarius. Ipse enim est venturus ad iudicium, ut unicuique reddat secundum quod gessit. Vocat ergo operarios, et reddit illis mercedem, quando omnes congregabuntur in iudicio, ut unusquisque accipiat secundum opera sua. *Orig.* Primi autem operarii testimonium habentes per fidem non acceperunt Dei promissionem, pro nobis aliquod melius prospiciente patrefamilias, ut non sine nobis perficiantur. Et quia misericordiam consecuti sumus, primi mercedem speramus Christi; post nos autem, qui ante nos operati sunt; et ideo dicitur: *Voca operarios et redde illis mercedem suam;* incipiens a novissimis usque ad primos. *Chrysost. ib.* Semper enim libentius aliquid damus illis, quibus gratis donamus, quia pro solo nostro honore donamus: Ergo omnibus sanctis Deus reddens mercedem iustus ostenditur; Gentibus autem dans, misericors; dicente Apostolo; *Gentibus autem super misericordiam honorare Deum;* et ideo dicitur: *Incipiens a novissimis usque ad primos.* Aut certe ut ostendat Deus inaestimabilem misericordiam suam, primum novissimis, et indignioribus reddit mercedem, postea primis: nimia enim misericordia ordinem non aspexit. *August. de spir. et lit.* Vel ideo velut priores reperiuntur minores, quia minores ditati sunt. Sequitur: *Cum venissent autem, qui circa undecimam horam venerant. Gregor. hom. 61.* Eundem denarium accipiunt, qui laboraverunt ad undecimam, quem expectaverunt toto desiderio, et qui laboraverunt ad primam: quia aequalem vitae aeternae retributionem sortiti sunt cum his qui ab initio mundi vocati fuerant, hi qui in fine mundi ad Deum venerunt. *Chrysost. ib.* Non autem iniuste: nam et qui in prima parte saeculi natus est, et non amplius vixit quam statutum tempus vitae suae; et quid illi nocuit, si post illius exitum mundus stetit? Et qui circa finem nascuntur, non minus vivent quam dies qui numerati sunt eis: et quid illis prodest ad compendium laboris, si cito mundus finitur, cum pensum vitae suae compleant ante mundum? Deinde non est in homine quando nascatur prius aut postea, sed potestatis divinae, Nec ille quidem sibi priorem debet locum defendere, qui prius natus est, nec ille contemptibilior debet esse, qui postea. Sequitur: *Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias dicentes.* Si autem verum est quod diximus, quia primi et posteriores tempus suum vixerunt, et non amplius, neque minus; et unicuique mors sua est consummatio ipsius: quid est quod dicunt, *Portavimus pondus diei et aestus?* Quia scilicet magna est nobis virtus ad faciendam iustitiam cognoscere prope esse finem mundi. Unde et Christus nos armans, dicebat: *Appropinquabit regnum caelorum?* Illis autem infirmatio erat scire mundi spatia esse longinqua: quamvis ergo non per omne saeculum vixerint, tamen totius saeculi gravamina pertulisse videntur. Aut pondus totius diei dicit one-

rosa legis mandata; aestum autem urentem erroris tentationem quam conflabant spiritus maligni in eos, ad aemulationem Gentium eos irritantes: a quibus omnibus Gentiles liberi extiterunt Christo credentes, et per compendium gratiae ad plenum salvati. *Gregor. hom. 19.* Vel pondus diei et aestus ferre est per longioris vitae tempora carnis suae calore fatigari. Sed potest quaeri. Quomodo murmurare dicti sunt, qui ad regnum illud vocantur? Caelorum etenim regnum nullus qui murmurat, accipit; nullus qui accipit, murmurare potest. *Chrysost. hom. 65.* Non autem oportet ea, quae in parabolis sunt, secundum totum quod dicitur, investigare; sed intentionem, propter quam composita est, intelligere, et nihil ultra scrutari. Non ergo inducit hoc, ut ostendat aliquos esse invidia morsos; sed ut ostendat hos tanto potitos esse honore, quod et invidiam aliis poterant generare. *Gregor. ib.* Vel quia antiqui patres usque ad adventum Domini, quantumlibet iuste vixerant, ducti ad regnum non sunt, eorum hoc ipsum murmurasse est. Nos autem qui ad undecimam venimus, post laborem non murmuramus: quia post Mediatoris adventum in hoc mundo venientes, ad regnum ducimur, mox ut de corpore eximus. *Hieron.* Vel omnis retro vocatio Gentilibus invidet, et in Evangelii torquetur gratia. *Hilar. can. xx.* Et secundum insolentiam populi iam sub Moyse contumacis hoc murmur operantium est. Sequitur: *At ille respondens uni eorum dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Remig.* Per hunc unum possunt intelligi omnes, qui ex Iudaeis crediderunt; quos amicos propter fidem nominat. *Chrysost. in Mat.* Non autem dolebant quasi defraudati de mercede sua; sed quia illi amplius quam merebantur, acceperant. Sic enim dolent invidi, quando alteri aliquid additur, quasi eis subtrahatur: ex quo patet, quod ex vana gloria nascitur invidia. Ideo enim dolet esse secundus, quia desiderat esse prior; et ideo invidiae motum removet, dicens: *Nonne ex denario convenisti mecum? Hieron.* Denarius figuram Regis habet. Recepisti ergo mercedem quam tibi promiseram, hoc est imaginem et similitudinem meam, quid quaeris amplius? Et non tam ipse plus accipere, quam alium nihil accipere, desideras. *Tolle quod tuum est, et vade. Remig.* Idest, recipe mercedem tuam, et vade in gloriam. *Volo autem et huic novissimo*, idest gentili populo *dare*, secundum meritum, *sicut et tibi. Orig.* Forsitan autem Adae dicit: *Amice, non facio tibi iniuriam, nonne ex denario convenisti mecum? tolle quod tuum est, et vade.* Tuum est salus, quod est denarius. Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. Non incredibiliter potest quis arbitrari, hunc novissimum esse Apostolum Paulum, qui una hora operatus est, et similiter omnes qui ante eum fuerunt. *August. de sanc. Vir. c. 26.* Quia vero ipsa vita aeterna pariter erit omnibus Sanctis aequalis, denarius omnibus est attributus, qui est omnium merces: quia vero in ipsa vita aeterna distincte fulgebunt lumina meritorum, multae mansiones sunt apud Patrem. Ac in denario quidem impari non vivet alius alio prolixius; in multis autem mansionibus honoratur alius alio clarius. *Gregor. hom. 19.* Et quia ipsa regni perceptio eius est bonitas voluntatis, recte subiungitur: *Aut non licet mihi quod volo facere?* Soluta enim est quaestio hominis contra bonitatem Dei murmurare. Conquerendum quippe esset, non si dat quod non debet, sed si non daret quod deberet; unde aperte subditur: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum. Remig.* Per oculum enim vult intentionem intelligi. Iudaei namque nequam habuerunt oculum, idest intentionem malam, quia de salute Gentium dolebant. Ad quid autem sensus huius parabolae tendat, manifestat cum subditur: *Sic erunt primi novissimi et novissimi primi*, eo scilicet, quod Iudaei de capite vertantur in caudam, et nos de cauda mutamur in caput. *Chrysost. in Matt.* Aut ideo primos dicit novissimos, et novissimos primos: non ut novissimi digniores sint quam primi, sed ut coaequentur, et nulla sit inter eos differentia temporis causa. Quod autem dicit, *Multi sunt vocati, pauci vero electi*, non ad superiores sanctos pertinet, sed ad Gentes, quoniam ex ipsis Gentibus, qui multi vocati sunt, pauci sunt eligendi. *Gregor. hom. 19.* Ad fidem enim plures veniunt, et ad caeleste regnum pauci perducuntur: plerique enim Deum vocibus sequuntur, moribus fugiunt. Ex hoc ergo duo pensare debemus. Primum est, ut de se quisque minime praesumat, quia etsi iam ad fidem vocatus est, utrum ad regnum eligendus sit, nescit. Secundum vero est, ut unusquisque proximum suum quem iacere in vitiis conspicit, desperare non audeat, quia divinae misericordiae divitias ignorat. Vel aliter: Mane nostrum pueritia est; hora tertia adolescentia intelligi potest, quia quasi iam sol in altum proficit, dum calor aetatis crescit. Sexta autem iuventus est, quia velut in centro sol figitur, dum in ea plenitudo roboris solidatur. Nona autem senectus intelligitur, in qua velut sol ab alto axe descendit, quia aetas a calore iuventutis deficit. Undecima vero est ea aetas, quae decrepita vel veterana vocatur. *Chrysost. hom. 65.* Quod autem non omnes simul conduxit, sed alios mane, alios hora tertia, et sic de aliis, ex differentia mentis eorum processit. Tunc enim eos vocavit, quando erant obedituri: nam et latronem vocavit, quando obediturus erat. Si autem dicant, quia nemo nos conduxit, sicut dictum est, non oportet omnia scrutari, quae in parabolis sunt. Item hoc non dicit Dominus, sed operarii: quod ipse enim omnes quantum ad se pertinet a prima aetate vocet, significatur cum dicitur: *Exiit primo mane operarios conducere. Gregor. ib.* Qui ergo usque ad ultimam aetatem Deo vivere neglexerunt, usque ad horam undecimam otiosi steterunt: et tamen tales paterfamilias vocat, et plerumque ante remunerantur, quia prius ad regnum de corpore exeunt, quam hi qui modo in pueritia vocati esse videbantur. *Orig.* Non autem dicitur, *Quid hic statis tota die otiosi*, his qui spiritu insipientes carne consumuntur, si postea regredi volunt, ut iterum spiritu vivant: quod non dicimus dissuadentes, ne ad domum paternam revertantur lascivi filii, qui vivendo luxuriose evangelicae doctrinae substantiam consumpserunt; sed quoniam non similes sunt eis, qui peccaverunt in iuventute sua, dum non adhuc didicissent quae fidei erant. *Chrysost. hom. 65.* Quod autem dicit: *Erunt primi novissimi, et novissimi primi*, eos occulte insinuat, qui a principio claruerunt, et postea virtutem contempserunt; et rursus eos qui a malitia reducti sunt, et multos superexcesserunt. Composita est ergo haec pa-

rabola, ut eos avidiores faceret, qui in ultima senectute convertuntur, ne aestimarent se minus aliquid habituros.

2. Et ascendens Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et scribis, et condemnabunt eum morte, et tradent eum Gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget.

2. *Chrysost. hom. 66.* Dominus a Galilaea veniens, non repente Ierosolymam ascendit, sed prius miracula fecit, pharisaeos confutavit, et discipulos de vitae perfectione, et remuneratione instruxit; nunc iam ascensurus Ierusalem, rursus eis de passione loquitur; unde dicitur: *Et ascendens Iesus Ierosolymam assumpsit duodecim discipulos secreto. Orig.* In duodecim adhuc erat et Iudas: adhuc enim forsitan dignus erat cum aliis seorsum audire, quae passurus erat magister. *Chrysost. in Mat.* Omnis autem salus hominum in Christi morte posita est: nec est aliquid propter quod magis Deo gratias agere debeamus, quam propter mortem ipsius. Ideo XII Apostolis in secreto mortis suae annuntiavit mysterium: quia semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur. Si autem alii audissent passionem Christi futuram, viri forsitan turbarentur propter infirmitatem fidei, et mulieres propter mollitiem suae naturae, ex qua in tali negotio ad lacrymas excitantur. *Chrysost. ib.* Dictum est quidem, et ad multos: tamen occulte sicut ibi: *Solvite templum hoc.* Et signum non dabitur ei nisi signum Ionae prophetae. Discipulis autem manifeste exposuit, dicens: *Ecce, ascendimus Ierosolymam. Chrysost. in Matth.* Quod dicit, ecce constantiae sermo est, ut memoriam praesentiae huius in cordibus recondant. Dicit autem, *Ascendimus*, ac si dicat: Videte quia voluntario vado ad mortem. Cum ergo videritis me in cruce pendentem, ne aestimetis me hominem esse tantum: nam etsi posse mori, hominis est; velle tamen mori, hominis non est. *Orig.* Hoc igitur considerantes scire debemus, quoniam frequenter, etiam cognoscentes quoniam et tentationes aliquas subituri sumus, nosipsos offerre debemus, sed supra dictum est, *Si quis vos persecutus fuerit in una civitate, fugite in aliam*, sapientis in Christo est, ut cognoscat quale tempus exigit declinationem, quale autem obviationem periculorum. *Hieron.* Crebro autem de passione sua discipulis dixerat; sed quia multis in medio disputans poterat labi de memoria quod audierant, iturus Ierosolymam, et secum ducturus Apostolos, ad tentationem eos parat, ne cum veniat persecutio, et crucis ignominia, scandalizentur. *Chrysost. ib.* Tribulatio enim cum supervenerit expectantibus nobis, levior invenitur, quam esset futura, si repentina venisset. *Chrysost. ib.* Praedicit etiam eis, ut discant quoniam praescius ad passionem venit et volens, sed a principio quidem mortem praedixit eis solam; quando autem exercitati sunt, adducit alia, scilicet quoniam tradent eum Gentibus. *Raban.* Tradidit enim Iudas Dominum Iudaeis, et ipsi tradiderunt eum Gentibus, idest Pilato et potestati Romanorum. Ideo autem Dominus in mundo noluit prosperari sed gravia pati, ut ostenderet nobis, qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus; unde sequitur: *Ad illudendum et flagellandum et crucifigendum. August. 18. de civit. Dei. cap. 49.* Passione ostendit, quid sustinere pro veritate, resurrectione quid sperare in Trinitate debeamus, unde dicit: *Et tertia die resurget. Chrysost. ib.* Quae quidem huius gratia dixit, ut cum tristia viderint, resurrectionem expectarent; unde subdit: *Et tertia die resurget. August. 4. de civit. Dei.* Una enim mors, scilicet Salvatoris secundum corpus, duabus mortibus nostris saluti fuit, scilicet animae et corporis; et una eius resurrectio duas nobis resurrectiones praestitit. Haec autem ratio simpli ad duplum, oritur quidem a ternario numero; unum quippe et duo, tria sunt. *Orig.* Hic autem non referuntur discipuli dixisse aut fecisse aliquid, cum audissent tristia haec Christo futura, recordantes quae Dominus dixit ad Petrum, ne audiant talia vel peiora: et nunc quidem qui divinas litteras scire se arbitrantur scribae, condemnant Iesum morte, et in linguis suis flagellant, et crucifigunt eum per hoc, quod tollere volunt doctrinam ipsius. Ille autem paululum deficiens, surgit apparens his, qui acceperunt posse videre.

3. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei, cum filiis suis adorans, et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dextram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dextram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.

3. *Hieron.* Quia post omnia dixerat Dominus, *Et tertia die resurget*, putavit mulier post resurrectionem illico regnaturum, et aviditate foeminae praesentia cupit, immemor futurorum; unde dicitur: *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei, cum filiis suis. Chrysost. in Matth.* Haec mater filiorum Zebedaei est Salome; cuius apud alterum Evangelistam ponitur nomen vere pacifica, quae vere filios genuit pacis. Magna laus mulieris ex hoc loco colligitur, quia non solum filii reliquerunt patrem; sed ipsa reliquerat virum suum, et secuta fuerat Christum, quia ille sine ista vivere poterat, ista autem sine Christo salva esse non poterat: nisi forte quis dicat, quia infra tempus vocationis Apostolorum, et passionis Christi mortuus est Zebedaeus, et sic illa sexu fragilis, aetate defecta, Christi vestigia sequebatur: quia fides nunquam senescit, et religio fatigationem non sentit. Audacem autem fecerat eam ad petendum naturae affectus; unde dicitur: *Adorans et petens aliquid ab eo*, idest reverentia exhibita petit, ut quod petierit sibi det. Sequitur: *Qui dixit ei, quid vis.* Non interrogat quasi nesciens, sed ut illa exponente manifestum faceret irrationabilem esse petitionem; unde subditur; *Ait illi; Dic ut sedeant hi duo filii. Aug.*

de con. Evan. lib. 2. cap. 64. Quod autem hic per matrem dictum esse Matthaeus expressit, Marcus ipsos filios Zebedaei perhibet dixisse, cum illa illorum voluntatem attulisset ad Dominum: unde magis ipsos quam illam dixisse, quod dictum est, Marcus breviter intimavit. *Chrysost. hom. 66.* Videbant enim seipsos honoratos prae aliis et audierant, quod super XII thronos sedebitis; unde primatum ipsius cathedrae petebant accipere. Et quod quidem plus aliis honoris, apud Christum habebant, noverant; timebant vero Petrum sibi praeferri; unde et alius Evangelista dicit, quod quia prope erant Ierusalem, putabant quod regnum Dei esset in ianuis, idest aliquid sensibile. Unde manifestum est, quod nihil spiritale petebant, nec intelligentiam superioris regni habebant. *Orig. tract. 12.* Si enim in regno mundiali in honore esse videntur, qui sedent cum Rege: non fuit mirum si mulier muliebri simplicitate, vel imperitia talia se debere petere aestimavit; et ipsi fratres adhuc imperfecti, et nihil altius cogitantes de regno Christi talia arbitrati sunt de his, qui sedebunt cum Iesu. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Non dicimus, quod recte peteret haec mulier: sed hoc dicimus, quia non terrena, sed caelestia filiis suis optabat: non enim sentit sicut ceterae matres, quae corpora natorum suorum amant, animas autem contemnunt, desiderant illos valere in saeculo isto, et non curant quid sint passuri in illo, ut ostendant, quia corporum sunt parentes, non animarum. Aestimo autem, quod hi fratres cum audissent Dominum de passione ac resurrectione sua prophetantem, coeperunt dicere intra se, cum essent fideles: Ecce rex caelestis descendit ad regna tartarea, ut regem mortis destruat. Cum autem victoria fuerit consummata, quid aliud restat, nisi ut regni gloria subsequatur? *Orig.* Destructo enim peccato, quod regnabat in corporibus mortalibus hominum, et omni principatu malignorum virtutum, eminentiam Christi in hominibus, Christum recipit; quod est ipsum sedere in sede gloriae suae. Quod autem omnia Deus facit ad dextram et sinistram, hoc est ut iam nullum malum sit ante eum: et qui quidem praecellunt prae ceteris appropinquantibus Christo, sunt a dextris eius, qui autem inferiores sunt, a sinistris sunt eius. Dextram autem Christi, vide si potes intelligere invisibilem creaturam; sinistram autem visibilem et corporalem. Appropinquantium enim Christo, quidam dextram sortiuntur ut intelligibilia, alii sinistram ut sensibilia. *Chrysost. ib.* Qui autem seipsum donavit hominibus, quomodo regni sui societatem non donabit? Petentis negligentia reprehenditur, ubi de dantis misericordia dubitatur. Si nos rogamus magistrum, forsitan ceterorum fratrum corda concutimus: etsi enim vinci a carne non possunt quasi iam spiritales, tamen percuti possunt quasi adhuc carnales. Ergo submittamus matrem nostram, ut suo nomine deprecetur pro nobis. Si enim reprehensibilis inventa fuerit, facile merebitur veniam: ipse enim sexus excusat errorem. Si autem non fuerit importuna, facilius impetrabit mater pro filiis suis rogans. Ipse enim Dominus, qui maternos animos filiorum miseratione implevit, facilius audiet maternum affectum: tunc Dominus occultorum cognitor non ad verba intercedentis mulieris respondit, sed ad consilia suggerentium filiorum. Bonum quidem erat eorum desiderium, sed inconsiderata petitio: ideo etsi impetrare non debebant, simplicitas tamen petitionis eorum confundi non merebatur, quia de amore Domini talis petitio nascebatur; propterea solam ignorantiam in eis Dominus reprehendit; unde sequitur: *Respondens autem Iesus dixit: Nescitis quid petatis. Hieron.* Nec mirum si ista arguatur imperitiae, cum et de Petro dicatur: *Nesciens quid diceret. Chrysost. ib.* Nam frequenter Dominus patitur discipulos suos aliquid non recte aut dicere, aut agere, aut cogitare, ut ex illorum culpa occasionem inveniat exponendi regulam pietatis; sciens quia error eorum non nocet praesente magistro; et non solum in praesenti, sed etiam in futuro doctrina eius aedificat. *Chrysost. ib.* Hoc autem dicit ostendens, quod vel nihil spiritale petebant; vel si novissent quae petebant, non ausi fuissent tantum quid petere, quod superexcedit superiores virtutes. *Hilar. can. XX.* Nesciunt etiam quid petant, quia nihil de gloria Apostolorum ambigendum erat; iudicaturos enim eos sermo superior exposuit. *Chrysost. ib.* Vel *Nescitis quid petatis;* quasi dicat; Ego vos vocavi ad partem dextram de sinistra, et vos vestro consilio curritis ad sinistram. Ideo forsitan per mulierem res agebatur. Contulit enim se diabolus ad consueta arma mulierum, ut sicut Adam per mulierem spoliavit, ita et istos separaret per matrem. Sed iam non poterat per mulierem perditio introire in sanctos, ex quo de muliere salus cunctorum processit. Vel ideo dicit: *Nescitis quid petatis:* non enim solum debemus cogitare qualem gloriam sequamur, sed quomodo evadamus ruinam peccati: quia et in saeculari bello, qui semper de praeda victoriae cogitat, difficile vincit: ideo petendum erat: Da nobis auxilium gratiae tuae ut omne malum vincamus. *Raban.* Nesciebant etiam quid peterent, quia sedem gloriae a Domino, quam nondum merebantur inquirunt. Delectabat culmen honoris, sed prius habebant exercere viam laboris; unde subdit: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Hieron.* Calicem in Scripturis divinis passionem intelligimus, ut in Psalmo 115. *Calicem salutaris accipiam:* statimque infert quis iste sit calix: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. Chrysost. ib.* Sciebat autem Dominus, quia passionem ipsius poterant imitari: sed ideo interrogat, ut omnes audiamus: quia nemo potest cum Christo regnare, nisi passionem Christi fuerit imitatus: res enim pretiosa, non nisi pretioso pretio comparatur. Passionem autem Domini dicimus non solum persecutionem Gentilium, sed omnem violentiam quam patimur contra peccata certantes. *Chrysost. hom. 66.* Dicit ergo: *Potestis bibere?* ac si dicat: Vos mihi de honore et coronis loquimini; ego autem vobis de agonibus et sudoribus: non enim hoc est praemiorum tempus. Ex modo autem interrogationis eos attrahit; non enim dixit: Potestis sanguinem vestrum effundere: sed *Potestis bibere calicem?* Deinde addit: *Quem ego bibiturus sum? Remig.* Ut ex communione ad ipsum avidiores fiant; at illi qui iam martyrii libertatem constantiamque retinebant, bibituros se pollicentur; unde sequitur: *Dicunt ei: possumus. Chrysost. in Matth.* Vel dicunt hoc, non tam ex fiducia suae fortitudinis

quam ex ignorantia: inexpertis enim levis videtur esse tentatio passionis et mortis. *Chrysost. ib.* Vel hoc ex desiderio promittunt: neque enim hoc dixissent, nisi expectassent audire quod petebant. Dominus autem eis prophetat magna bona, idest martyrio dignos efficiendos. Sequitur: *Ait illis: Calicem quidem meum bibetis. Orig.* Non ita respondit Christus: Calicem meum bibere potestis: sed ad futuram eorum perfectionem respiciens, dixit: *Calicem quidem meum bibetis. Hieron.* Quaeritur autem quomodo calicem martyrii filii Zebedaei, Iacobus videlicet, et Ioannes biberint, cum Scriptura narrat Iacobum tantum Apostolum ab Herode capite truncatum; Ioannes autem propria morte vitam finierit? Sed si legimus in ecclesiastica historia quod ipse Ioannes propter martyrium sit missus in ferventis olei dolium, et relegatus in Pathmos insulam sit; videbimus martyrio animum non defuisse, et bibisse Ioannem calicem confessionis, quem et tres pueri in camino ignis biberunt, licet persecutor non fuderit sanguinem. *Hilar. ib.* Dominus ergo collaudans eorum fidem ait, martyrio quidem eos secum compati posse, sed levae eius ac dexterae assidere aliis a Deo Patre fuisse dispositum; unde sequitur: *Sedere autem ad dexteram meam.* Et quidem quantum arbitramur, ita honor iste aliis est reservatus, quod tamen nec Apostoli ab eo erunt alieni, qui in duodecim Patriarcharum sede considentes, Israelem iudicabunt: et quantum sentire ex ipsis Evangeliis licet, in regno caelorum Moyses et Elias assidebunt quibus comitantibus, cum gloriae suae habitu in monte apparuit. *Hieron.* Sed mihi hoc nequaquam videtur: sed ideo sedentium in regno caelorum vocabula non dicuntur, ne paucis nominatis ceteri putarentur exclusi: regnum enim caelorum non est tantum dantis, sed accipientis. Non enim est personarum acceptio apud Deum; sed quicumque talem se praebuerit, ut regno caelorum dignus fiat, hoc accipiet, quod non personae, sed vitae paratum est. Si itaque tales estis, qui consequamini regnum caelorum, quod Pater meus victoribus praeparavit, vos quoque accipietis illud. Ideo tamen non dixit: Neque non sedebitis, ne duos confunderet; neque sedebitis, ne ceteros irritaret. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Videtur (1) communis omnibus esse locus ille non solum hominibus, sed etiam Angelis; sic enim praecipuum Unigeniti ponit id Paulus dicens *Hebr. c. 1. Ad quem autem Angelorum dixit unquam: Sede a dextris meis?* Dominus ergo non quasi existentibus quibusdam qui assessuri sunt, sed condescendens interrogantium suspicioni respondit. Hoc enim unum solum quaerebant prae aliis stare apud ipsum. Sed Dominus respondet: Moriemini quidem propter me, non tamen hoc sufficit vos facere primum ordinem obtinere. Si enim aliquis alius venerit cum martyrio, ampliorem virtutem possidens, non quia vos amo, illum expellam, et vobis dabo primatum. Propter hoc autem, ut non (2) infirmus esse ostendatur, non dixit simpliciter: *Non est meum dare*, sed, *Non est meum dare, sed quibus paratum est*; his scilicet qui ab operibus possunt fieri clari. *Remig.* Vel aliter: *Non est meum dare vobis*, idest superbis talibus quales vos estis, sed humilibus corde, quibus paratum est a Patre meo. *August. de Trin. lib. 1. cap. 12.* Vel aliter: Secundum formam servi discipulis Dominus respondet; *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis.* Quod autem paratum est a Patre eius, et ab ipso Filio est paratum, quia et ipse et Pater unum sunt.

(1) *Al.* invius. (2) *Al.* infirmius.

4. Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem vocavit eos ad se et ait: Scitis quia principes Gentium dominantur eorum, et qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Sicut Filius hominis non venit ministrari sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis.

4. *Chrysost. hom. 66.* Donec Christi sententia incerta erat, non tristabantur alii dissipuli: sed tunc tristati sunt quando eos increpavit; unde dicitur: *Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. Hieron.* Non ad mulieris audaciam referuntur postulantis, sed ad filios; quod ignorantes mensuram suam non modica cupiditate exarserunt. *Chrysost. ib.* Intellexerunt enim, quia haec petitio discipulorum fuit, quando eos Dominus increpavit. Quando autem eos a Domino praehonoratos viderunt in transfiguratione, etsi secundum mentem dolebant, in medium efferre non audebant honorantes doctorem. *Chrysost. in Mat.* Sicut autem duo carnaliter petierunt, ita et decem carnaliter contristati sunt: nam velle quidem esse super omnes vituperabile est; sustinere autem alium super se minus est gloriosum. *Hieron.* Humilis autem magister et mitis nec cupiditatis duos arguit postulantes, nec decem reliquos indignationis increpat et livoris; unde sequitur: *Iesus autem vocavit eos ad se. Chrysost. hom. 66.* Quia enim turbati erant, vocatione eos consolatur, de propinquo eis loquendo: etenim duo a societate decem seipsos separantes propius stabant, seorsum Domino loquentes: non tamen sicut prius pueros in medium ducens eos consolatur, sed a contrario inseruit dicens: *Scitis quia principes Gentium dominantur eorum. Orig. tract. 12.* Idest non contenti tantum regere suos subiectos, sed violenter eis dominari nituntur. Inter vos autem, qui estis mei, non erunt haec: quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, spiritalia autem in voluntate; sic et qui principes sunt spirituales, principatus eorum in dilectione subditorum debet esse positus, non in timore corporali. *Chrysost. ib.* Ostendit autem in hoc, quod Gentilium est primatum cupere; et sic Gentium comparatione eorum animam aestuantem convertit. *Chrysost. in Mat.* Et (3) opus quidem desiderare bonum est, quia nostrae voluntatis est, et nostra est merces; primatum autem honoris concupiscere vanitas est: hoc enim consequi iudicium Dei est: propter quod ex primatu honoris nescimus si mercedem iustitiae meremur. Neque enim Apostolus laudem habebit apud Deum, quia Apostolus fuit; sed si opus Apostolatus sui bene implevit: nec Apostolus pro merito suo anteeedenti honoratus est, ut esset Apostolus,

(3) *Al.* corpus.

sed ad hoc ministerium aptus est iudicatus, secundum motum animae suae. Primatus etiam fugientem se desiderat, et desiderantem se horret. Conversatio ergo melior desideranda est, non dignior gradus. Volens ergo Dominus duorum fratrum Zebedaei, et aliorum indignationem extinguere, introducit differentiam inter principes mundiales et ecclesiasticos, ostendens quia primatus in Christo, nec ab aliquo appetendus est non habente, nec alteri invidendus est habenti; quia principes mundi ideo sunt, ut dominentur minoribus suis et eos servituti subiiciant et expolient et usque ad mortem eis utantur ad suam utilitatem et gloriam; principes autem Ecclesiae fiunt, ut serviant minoribus suis, et ministrent eis quaecumque acceperunt a Christo, ut suas utilitates negligant, et illorum procurent, et mori non recusent pro salute inferiorum. Primatum ergo Ecclesiae concupiscere, neque iustum est neque utile. Nullus sapiens vult ultro se subiicere servituti et periculo tali, ut det rationem pro omni Ecclesia: nisi forte qui non timet Dei iudicium, abutens primatu suo ecclesiastico saeculariter, ita ut convertat illum in saecularem. *Hieron.* Denique sui proponit exemplum, ut si dicta parvipenderent, erubescerent ad opera; unde subdit: *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Origen.* Nam etsi Angeli, et Martha ministraverunt ei; tamen non ideo venit ut ministretur, sed ut ministret; et tantum crevit ministrans, ut impleretur quod sequitur: *Et daret animam suam redemptionem pro multis*; scilicet qui crediderunt in eum: daret, inquam, in mortem. Sed quoniam solus erat inter mortuos liber, et fortior omni potestate mortis, omnes sequi se volentes liberavit a morte. Ecclesiarum ergo principes imitari debent Christum accessibilem, et mulieribus loquentem, et pueris manus imponentem, et discipulis pedes lavantem, ut ipsi similiter faciant fratribus. Nos autem tales sumus, ut etiam principum mundi excedere videamur superbiam, vel non intelligentes et contemnentes mandatum Christi; et quaerimus sicut reges acies praecedentes, et terribiles nos, (1) et excessu difficiles maxime pauperibus exhibemus, nullam affabilitatem habentes, vel habere ad nos permittentes. *Chrysost. hom. 66.* Quantumcunque ergo te humiliaveris, non poteris tantum descendere, quantum Dominus tuus.

5. Et egredientibus illis ab Hierico, secuta est eum turba multa. Et ecce duo caeci sedentes secus viam, audierunt quia Iesus transiret, et clamaverunt, dicentes: Domine miserere nostri fili David. Turba autem increpabat eos, ut tacerent. At illi magis clamabant dicentes: Domine miserere nostri fili David. Et stetit Iesus et vocavit eos et ait: Quid vultis ut faciam vobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

5. *Chrysost. in Matth.* Sicut testimonium studiosi agricolae est messis foecunda, ita assidui doctoris est (2) praedicando Ecclesia plena; unde et hoc dicitur: *Et egredientibus illis ab Hierico, secuta est eum turba multa.* Neminem labor itineris impedivit, quia amor spiritalis fatigationem non sentit; neminem passionum suarum recordatio retraxit, quia ingrediebantur in possessionem regni caelestis. Vere enim non habet super terram quod amet, qui bonum caeleste in veritate gustaverit. Opportune autem oblati sunt ante faciem Christi duo caeci, ut apertis oculis quasi testes virtutis ascenderent cum eo in Ierusalem; unde sequitur: *Et ecce duo caeci.* Hi currentium strepitum audiebant, et personas non videbant, nihil solutum habentes de toto corpore nisi vocem. Et ideo, quia pedibus eum sequi non poterant, voce sequebantur; unde dicitur: *Audierunt quia Iesus transibat et clamaverunt dicentes: Domine miserere nostri fili David. August. de con. Evang. lib. 2. c. 65.* Hoc autem factum Marcus commemorat, sed de uno caeco factum. Quae ita solvitur quaestio: nam duorum caecorum quos Matthaeus interposuit, unum fuisse in illa civitate famosissimum, ex hoc satis apparet, quod et nomen eius, et patris eius Marcus commemoravit. Barthimaeus enim Timaei filius ex aliqua magna felicitate deiectus notissimus fuit; qui non solum caecus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo, quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cuius illuminatio tam claram famam, huic miraculo comparavit, quam erat illius nota calamitas. Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio caeco intelligendus est par commemorare miraculum. Ille quippe hoc factum dicit, cum appropinquaret Hierico; alii cum egrederetur ab Hierico. Sequitur: *Turba autem increpabat eos, ut tacerent. Chrysost. in Matth.* Videbant enim sordidas vestes, et non considerabant conscientiae claritatem. Ecce fatua sapientia hominum: existimant enim iniuriam pati magnos, si a pauperibus honorentur. Quis enim pauper ausus est divitem publice salutare? *Hilar. can. xx.* Vel silentium non causa honoris exigunt; sed quod acerbe a caecis audiunt quod negabant, scilicet Dominum esse David filium. *Orig. tract. 13.* Vel qui crediderant increpabant eos, ut non appellarent eum contemptibili nomine filium David; sed potius dicerent: *Filii Dei miserere nostri. Hilar. ib.* Imitabantur autem magis vetiti quam compescebantur: fides enim quando vetatur, magis accenditur, et ideo in periculis secura est, et in securitate periclitatur; unde sequitur: *At illi magis clamabant dicentes: Miserere nostri fili David.* Primo enim clamabant, quia caeci erant. Secundo magis clamabant, quia vetabantur ad lumen accedere. *Chrysost. hom. 67.* Christus autem permittebat eos vetari, ut plus eorum desiderium appareret. Hinc autem disce, quoniam si abiecti fuerimus, cum studio accedentes ad Deum, per nosipsos assequemur quod petimus. Sequitur: *Et stetit Iesus et vocavit eos et ait; Quid vultis ut faciam vobis. Hieron.* Ideo autem stetit Iesus, quia caeci quo pergerent ignorabant. Multae foveae erant in Hierico, multae rupes, et praerupta in profundum vergentia, idcirco Dominus stat, ut venire possint. *Orig.* Vel Iesus non pertransit, sed stat, ut stante eo, non transfluat beneficium, sed quasi de fonte stante misericordia defluat usque ad eos. *Hieron.* Vocari autem iubet ne turbae prohibeant; et interrogat quid velint, ut ex remedio cognoscatur. *Chrysost. in Mat.*

(1) *Al.* accessu. (2) *Al.* documentum.

Vel interrogat propter fidem, ut dum caeci Christum Filium Dei confitentur, confundantur videntes, qui cum tantum hominem putant, Dominum quidem Christum vocaverant, et verum dixerant; sed dicentes filium David, dissipabant quod bene confessi sunt: nam abusive et homines domini dicuntur; vere autem nemo Dominus, nisi Deus. Cum ergo dicunt, *Domine fili David*, abusive Christum secundum hominem honorant. Si autem solummodo Dominum dicerent, deitatem confiterentur, ideo interrogat; *Quid vultis*? Tunc illi iam non dixerunt: *Domine fili David:* sed tantum *Domine*. Sequitur enim: *Dicunt illi*: *Domine ut aperiantur oculi nostri*. Filius enim David caecos illuminare non potest, Filius Dei potest. Quamdiu ergo dixerunt, *Domine fili David*, suspensa est sanitas: mox autem ut dixerunt, *Domine*, infusa est sanitas. Sequitur enim, *Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum et confestim viderunt*. Tetigit autem ut homo carnaliter, sanavit ut Deus. *Hieron.* Praestat enim artifex quod natura non dederat; aut certe quod debilitas tulerat, misericordia donat. *Chrysost. hom. 67.* Hi autem sicut ante donationem fuerunt perseverantes, ita et post donationem non fuerunt ingrati. *Chrysost. in Mat.* Bonum enim munus obtulerunt Christo sanati. Sequitur enim: *Et secuti sunt eum*. Hoc enim Deus a te requirit secundum prophetam, sollicitum te ambulare cum Domino Deo tuo. *Hieron.* Qui ergo in Hierico contracti sedebant, et clamare tantum noverant, postea sequuntur Iesum, non tam pedibus quam virtutibus. *Raban.* Hierico autem quae interpretatur luna, defectum nostrae mutabilitatis significat. *Orig.* Mystice autem Hierico intelligitur mundus, in quem Christus descendit. Qui autem sunt in Hierico, exire nesciunt de sapientia mundi, nisi viderint non solum Iesum exeuntem de Hierico, sed etiam discipulos eius. Haec ergo videntes, secutae sunt eum turbae multae, mundum et mundana omnia contemnentes, ut Christo duce ascendant in Ierusalem caelestem. Duos caecos possumus dicere Iudam et Israel, qui ante Christi adventum caeci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege et prophetis: tamen sedentes secus viam legis et prophetarum, et secundum carnem tantum intelligentes, clamabant tantum ad eum, qui factus est ex semine David secundum carnem. *Hieron.* Vel duos caecos plerique pharisaeos, et sadducaeos intelligunt. Vel aliter: Duo caeci sedentes iuxta viam significant de utroque populo quosdam iam cohaerentes, per fidem dispensationi temporali, secundum quam Christus via est, et desiderantes illuminari; idest aliquid de Verbi aeternitate intelligere: quod transeunte Domino impetrare cupiebant, idest per meritum fidei, qua creditur Filius Dei, et natus homo et passus propter nos: per hanc enim dispensationem quasi transit Iesus, quia actio temporalis est. Oportebat autem ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turbae strepitum vincerent, idest tam perseverando animum intenderent orando, atque pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quae tanquam turba obstrepit cognitioni lucem veritatis aeternae conanti, vel ipsam hominum carnalium turbam, studia spiritualia impedientem, fortissima intentione superarent. *Aug. de ver. Dom. serm. 18.* Bonos enim Christianos volentes facere praecepta Dei, Christiani mali et tepidi prohibent; clamant tamen illi non deficientes: cum enim quisque Christianus coeperit bene vivere, mundumque contemnere, in ipsa sui voluntate patitur reprehensores frigidos Christianos; sed si perseveraverint, ipsi iam obsequentur, qui ante prohibebant. *August. de quaest. Evang. lib. 2. c. 28.* Itaque audiens Iesus, quia pulsanti aperietur, stans eos tangit et illuminat: quia enim fides incarnationis temporalis ad aeterna intelligenda nos praeparat, transeunte Iesu admoniti sunt ut illuminarentur, et ab eo stante illuminati sunt; temporalia enim transeunt, aeterna stant. *Chrysost. in Matth.* Quidam interpretantur duos caecos Gentiles: unus ex Cham, alius ex Iaphet, qui secus viam sedebant, idest iuxta veritatem conversabantur: sed veritatem invenire non poterant, vel secundum rationem verbi consistentes, quia notitiam verbi nondum acceperant. *Raban.* Agnita autem fama nominis Christi, participes eius fieri quaerebant. Contradicebant multi: primo Iudaei, ut in Actibus legimus: deinde etiam Gentiles persecutione instabant: nec tamen eos, qui erant ad vitam praeordinati, salute privare valebant. *Chrysost. ib.* Consequenter autem Gentium oculos mentis tetigit Iesus, dans eis gratiam Spiritus S. quae illuminatae secutae sunt eum operibus bonis. *Orig.* Et nos ergo sedentes iuxta Scripturarum viam, et intelligentes in quibus caeci sumus, si ex affectu petierimus, tanget oculos animarum nostrarum, et recedet a mentibus nostris tenebra ignorantiae, ut eum in scientiae lumine sequamur, qui dedit nobis posse videre propter nihil aliud, nisi ut eum sequamur.

CAPUT XXI.

Et cum appropinquasset Ierosolymis, et venisset Bethphage ad montem Oliveti, tunc Iesus misit duos discipulos dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam et pullum cum ea; solvite et adducite mihi. Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet, et confestim dimittet eos. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Dicite filiae Syon: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinam, et pullum filium subiugalis. Euntes autem discipuli, fecerunt sicut praecepit illis Iesus. Et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via; alii autem caedebant ramos de arboribus, et sternebant in via. Turbae autem, quae praecedebant et quae sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in altissimis.

Remig. Narravit superius Evangelista Dominum egressum a Galilaea, et coepisse ascendere Ierosolymam. Postquam ergo narravit quid in via gesserit,

in incoepta intentione perseverans, dicit, *Et cum appropinquasset Ierosolymum et venisset Betphage.* Betphage viculus fuit Sacerdotum, situs in latere montis Oliveti distans uno milliario a Ierusalem. Sacerdotes enim, qui per certos dies in templo deserviebant, completo officio vicis suae, illic divertebant ad manendum: similiter et illi qui accipiebant officium, illuc divertebant: quia praeceptum fuit in lege, ut nullus diebus sabbatorum plus quam mille passibus incederet. *Orig. tract. 14.* Unde et interpretatur Betphage maxillarum domus, quoniam maxilla propria erat pars Sacerdotum in lege. Sequitur: *Tunc Iesus misit duos discipulos. Chrysost. in Matth.* Non dixit discipulis: Dicatis: Dominus tuus his opus habet, vel Dominus vester: ut intelligant, quia ipse sit solus Dominus, non solum animalium, sed omnium hominum: nam et peccatores conditione quidem sui sunt; voluntate autem sua, diaboli. *Chrysost. hom. 67.* Neque parvum enim existimes quod factum est; quis enim suasit dominis iumentorum non velle contradicere, volentes silere et concedere; et in hoc discipulos erudit, quoniam poterat et Iudaeos prohibere, sed noluit; sed et docet ut quodcumque petitum fuerit, darent: si enim qui ignorabant Christum, ita concesserunt; multo magis discipulos convenit omnibus dare; quod autem dicitur: *Et confestim dimittet eos. Chrysost. in Matth.* Intelligendum est, quod animal postquam ingressum est in Ierusalem, ad dominum suum remissum est a Christo. *Glos.* Vel Dominus iumentorum confestim dimittet eos in Domini servitio mancipandos. Adhibetur autem huic facto prophetae testimonium, ut appareat Dominum omnia quae de ipso scripta erant, implevisse; sed invidia caecatos scribas et pharisaeos, ea quae ipsi legebant, intelligere noluisse; et ideo sequitur: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam Zachariam. Chrysost. in Matth.* Sciens enim propheta malitiam Iudaeorum, quia contradicturi erant Christo ascendenti in templum, praemonuit, ut per hoc signum cognoscerent Regem suum dicentem: *Dicite filiae Syon. Raban.* Filia Syon historialiter dicitur Ierusalem civitas, quae sita est in monte Syon: mystice autem est Ecclesia fidelium, pertinens ad supernam Ierusalem. *Chrysost. in Matth.* Ecce ostendentis verbum, idest non carnali aspectu, sed spirituali intellectu opera virtutum eius aspicere. Ante tempora quidem multi dicebant, *Ecce*, ut ostenderent, quia ille de quo loquebatur, antequam nasceretur, iam erat Rex tuus. Cum ergo videritis eum, nolite dicere: *Non habemus Regem, nisi Caesarem. Venit tibi*, si intellexeris, ut salvet te; si non intellexeris, venit contra te. *Mansuetus*, non ut propter potentiam timeretur, sed ut propter mansuetudinem amaretur; unde non sedet in curru aureo pretiosa purpura fulgens, nec ascendit super fervidum equm discordiae amatorem et litis, sed super asinam tranquillitatis et pacis amicam; unde sequitur: *Sedens super asinam et pullum filium subiugalis. Aug. de con. Evan. l. 2. c. 36.* In hoc autem testimonio prophetico, aliquando diversa est Evangelistarum locutio: haec enim Matthaeus sic adhibet, ut asinam dicat commemorasse prophetam, non autem ita se habet, vel quod Ioannes interponit, vel codices ecclesiasticae interpretationis 70. Cuius rei causa mihi videtur, quod Matthaeus Hebraea lingua perhibetur Evangelium conscripsisse. Manifestum est autem interpretationem illam, quae dicitur 70 in nonnullis aliter se habere quam inveniunt in Hebraeo, qui eam linguam noverunt, et qui interpretati sunt singuli eosdem libros Hebraeos. Huius autem distantiae causa si quaeratur, nihil probabilius aestimo quam eos 70 illo spritu interpretatos, quo et illa quae interpretabantur dicta fuerant: quod ex ipsa eorum mirabili, quae praedicatur consensione firmatum est. Ergo et ipsi nonnulla in eloquio variando, (1) et voluntati Dei, cuius verba erant non credendo, nihil aliud demonstrare voluerunt, quam hoc ipsum quod in Evangelistarum concordia, quadam diversitate (2) narratur: qua nobis ostenditur non esse mendacium, si quisquam ita diverso modo aliquid narret, ut ab eius voluntate, cui consentiendum est, non recedat; quod noscere, in moribus utile est propter cavenda mendacia; et ipsi fidei ne putemus quasi consecratis sonis ita muniri veritatem, tanquam Deus nobis, quemadmodum ipsam rem, sic verba quae propter illum sunt dicenda commendet; cum potius ita res sermonibus proferatur, ut istos omnino quaerere non deberemus, si rem sine his nosse possemus, sicut illam novit Deus, et in eo Angeli eius. Sequitur: *Euntes autem discipuli fecerunt sicut praecepit illis Iesus, et adduxerunt asinam et pullum.* Ceteri autem Evangelistae de asina tacent. Non deberet autem permovere lectorem, nec si Matthaeus de pullo tacuisset, sicut illi de asina tacuerunt: quanto minus moveri oporteret, quia unus ita commemoravit asinam de qua ceteri tacuerunt, ut tamen pullum non taceret, de quo illi dixerunt: ubi enim utrumque potest intelligi factum, nulla repugnantia est: nec si aliud commemoraret, quanto minus ubi unus unum, alius utrumque? Sequitur: *Et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. Hieron.* Sed videtur, quod super utrumque animal in parvo itineris spatio Dominus sedere nequiverit: ergo cum historia aut impossibilitatem habeat, aut turpitudinem, ad altiora transmittimur, idest ad mysticum sensum. *Remig.* Licet potuerit fieri, ut super utrumque animal Dominus sederit. *Chrysost. hom. 67.* Mihi autem videtur, quod non propter mysterium solum super asinam sedit, sed et mensuram nobis sapientiae tribuens, demonstrat scilicet quod non super equos ferri necesse est, sed sufficit asino uti, et eo quod necessitatis est, esse contentum. Interroga autem Iudaeos, quis Rex super asinam delatus intravit Ierosolymam? Sed non utique alium habent dicere, nisi istum solum. *Hieron.* Turbae ergo quae egressae fuerant de Hierico, et secutae Salvatorem, supposuerunt vestimenta sua, et straverunt viam ramis arborum; et ideo sequitur: *Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via*, pedibus asini, necubi offendat in lapidem, nec calcet spinam, nec labatur in foveam. Sequitur: *Alii autem caedebant ramos de arboribus, et sternebant in via*, de arboribus scilicet fructiferis quibus mons Oliveti

(1) *P. Nicolaius melius habet*, et a voluntate Dei, cuius verba erant, non recedendo. (2) *Apud P. Nicolaium est* miramur.

consitus est. Cumque opere cuncta fecissent, vocis quoque tribuunt testimonium; unde sequitur: *Turbae autem quae praecedebant, et quae sequebantur, clamabant dicentes, Hosanna filio David.* Quid autem significet Hosanna, nunc perstringam breviter. In CXVII Psalmo, qui manifeste de adventu Salvatoris scriptus est, inter cetera hoc quoque legimus: *O Domine salvum me fac, o Domine bene prosperare. Benedictus qui venturus es in nomine Domini.* Pro eo quod in 70 habetur interpretibus, ω Κυριε σωσον δη. O Kyrie soson di, idest o Domine salvum fac: in Hebraeo legimus: Anna,(1) Iehova, Osianna. Quod manifestius interpretatus est Symmachus dicens: Obsecro Domine, salva obsecro. Nemo ergo putet ex duobus verbis Graeco scilicet, et Hebraeo sermonem esse compositum, sed totum Hebraicum est. *Remig.* Et est compositum ex integro corrupto. Hosi enim, latine dicitur salva, sive salvifica: Anna vero apud illos interiectio est obsecrantis: nam sicut apud illos ab obsecrante dicitur *anna*, sic apud Latinos dicitur heu. *Hieron.* Significavit enim quod adventus Christi salus mundi sit; unde sequitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Salvatore quoque idipsum in Evangelio comprobante: *Ego*, inquit, *veni in nomine Patris mei. Remig.* Quia scilicet in omnibus bonis operibus non suam, sed Patris gloriam quaesivit. *Glos.* Et est sensus: *Benedictus*, idest gloriosus sit, *Qui venit*, idest incarnatus est, *In nomine Domini*, idest Patris, eum glorificando. Iterum repetunt: *Hosanna*, idest salva obsecro; et determinant ubi se vellent salvari, *In altissimis*, idest in caelestibus, non terrenis. Vel per hoc quod iungitur Hosanna, idest salus in excelsis, perspicue ostenditur, quod adventus Christi, non tantum hominis salus, sed totius mundi sit, terrena iungens caelestibus. *Hier.* Vel humanam quidem Christi dispensationem laudant in eo, quod dicebant: *Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini.* Restitutionem autem eius in sancta, in eo quod dicebant: *Hosanna in excelsis. Chrysost. ib.* Hosanna etiam quidam interpretantur gloriam; alii vero redemptionem. Nam et gloria illi debetur, et redemptio illi convenit qui omnes redemit. *Hilar. can. XXI.* Laudationis enim verba redemptionis in eo exprimunt potestatem; filium autem David nuncupant, in quo agnoscerent aeterni regni haereditatem. *Chrysost. ib.* Numquam autem antea Dominus sibi adhibuit ministeria iumentorum, nec ramorum virentia circa se ornamenta constituit, nisi modo quando Ierusalem, ut pateretur ascendit. Excitavit enim videntes, ut facerent quod prius volebant ergo potestas eis data est, non mutata voluntas. *Hieron.* Mystice autem appropinquat Dominus Ierosolymis egrediens de Hierico, turbis inde eductis quamplurimis: quia magnus magnis ditatus (2) mentibus salute credentium (3) rediens, ingredi cupit urbem pacis, et locum visionis Dei. Et venit Betphage, idest ad domum maxillarum: et confessionis portabat typum; et erat situs in monte Oliveti, ubi est lumen scientiae, laborum, et dolorum requies. Per castellum enim, quod contra Apostolo erat, mundus iste designatur; contra Apostolos enim erat, nec lumen doctrinarum volebat accipere. *Remig.* Dominus ergo de monte Oliveti discipulos misit, quia de primitiva Ecclesia praedicatores in mundum direxit. Duos quippe misit propter duos ordines praedicatorum quos manifestat Apostolos dicens *Gal. 11. Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter Gentes*; sive quia duo sunt praecepta caritatis; sive propter duo testamenta; sive propter litteram et spiritum. *Hieron.* Sive propter theoricam et practicam, idest scientiam et opera. Asina autem ista quae subiugalis fuit, et edomita, et iugum legis traxerat, synagoga intelligitur. Pullus asinae lascivus et liber, Gentium populus: Iudaea enim secundum Deum mater est Gentium. *Raban.* Unde Matthaeus solus, qui Iudaeis Evangelium scripsit, asinam Domino refert adductam, ut eidem etiam Genti Hebreae, si poeniteat, non desperandam monstret esse salutem. *Chrysost. in Mat.* Propter quasdam autem similitudines, animalibus assimilati sunt homines, Dei Filium non cognoscentes. Est enim animal immundum, et prae ceteris pene iumentis magis irrationabile, et stultum, et infirmum, et ignobile, et oneriferum. Sic fuerunt homines ante Christi adventum, passionis diversis immundi, irrationabiles, verbi ratione carentes, stulti propter Dei contemptum, infirmi secundum animam: ignobiles, quia obliti generationis caelestis, facti fuerant servi passionum et daemonum: oneriferi quia sufferebant sarcinam erroris a daemonibus vel pharisaeis impositam. Ligata autem erat asina, idest diabolici erroris vinculo impedita, ut non haberet libertatem enndi quo vellet; nam antequam peccemus, liberum habemus arbitrium sequi voluntatem diaboli an non: quod si semel peccantes obligaverimus nos operibus eius, iam nostra virtute evadere non possumus; sed sicut navis fracto gubernaculo illuc ducitur, ubi tempestas voluerit; sic homo divinae auxilio gratiae perdito per peccatum non quod vult agit, sed quod diabolus vult. Et nisi Deus valida manu misericordiae suae solverit eum, usque ad mortem in peccatorum suorum vinculis permanebit; et ideo dicit discipulis: *Solvite*, scilicet per doctrinam vestram et per miracula vestra, quia omnes Iudaei, et Gentes per Apostolos sunt liberati: *et adducite mihi*, idest ad gloriam meam illos convertite. *Orig.* Unde et ascendens in caelum iussit discipulis suis, ut solverent peccatores, dans ei Spiritum S. Absoluti autem et proficientes, et nutriti Verbi divinitate, digni habentur remitti in locum ex quo erant assumpti, non iam ad opera priora, sed ut praedicarent eis Filium Dei; et hoc est quod significat dicens: *Et confestim dimittet eos. Hilar. can. XXI.* Vel per asinam et pullum, duplex vocatio ex Gentibus ostenditur. Erant enim Samaritani sub quadam observantiae suae consuetudine (4) servientes, qui scilicet significantur per asinam: erant etiam indomitae Gentes et feroces, qui scilicet significantur per pullum. Igitur duo mittuntur, ut solvant ligatos erroris vinculis: per Philippum enim Samaria credidit, per Petrum Cornelius Christo, tanquam primitiae Gentium adductus est. *Remig.* Sicut autem tunc dictum est Apostolis: *Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*; sicut nunc praedicatoribus est praeceptum, ut si

(1) *Al.* Adonai. (2) *P. Nicolai l.* mercibus (3) *Al.* reddita.

(4) *Al.* servientes et feroces.

aliquid adversitatis obstiterit, a praedicando non cessarent. *Hieron.* Vestis autem Apostolica quae iumento supponitur, vel doctrina virtutum, vel discretio Scripturarum intelligi potest, sive ecclesiasticorum dogmatum veritates: quibus nisi anima instructa fuerit et ornata, sessores habere Dominum non meretur. *Remig.* Dominus autem super asellum sedens Ierosolymam tendit: quia praesidens sanctae Ecclesiae vel animae fideli, et eam in hoc saeculo regit, et post hanc vitam ad visionem caelestis patriae introducit. Apostoli autem et ceteri doctores, vestimenta posuerunt super asinam, quia gloriam quam acceperunt a Christo, Gentibus dederunt. Turba autem vestimenta sternebat in via, quia credentes ex circumcisione, gloriam quam habebant ex lege, contemnebant. Ramos autem de arboribus praecidebant, quia ex prophetis acceperunt exempla de Christo, quasi de arboribus virentibus. Vel turba quae vestimenta stravit in via, significat martyres, quae vestimenta sua, idest corpora, quae tegumenta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderunt. Vel significantur illi, qui corpora sua per abstinentiam domant. Illi autem ramos arborum praecidunt, qui dicta et exempla sanctorum patrum quaerunt ad suam vel filiorum salutem. *Hieron.* Quod autem ait. *Turbae autem quae praecedebant, et quae sequebantur*, utrumque populum ostendit, et qui ante Evangelium, et qui post Evangelium Domino credederunt, consona Iesum confessionis voce laudare. *Chrysost. ib.* Et illi quidem prophetantes de Christo venturo, clamaverunt; hi autem laudantes clamant de adventu Christi adimpleto.

2. Et cum intrasset Ierosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Iesus propheta a Nazareth Galilaeae. Et intravit in templum Dei, et eiiciebat omnes vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit, et dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illas speluncam latronum. Et accesserunt ad eum caeci, et claudi in templo, et sanavit eos. Videntes autem Principes Sacerdotum, et scribae mirabilia quae fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt, et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dixit eis: Utique. Numquam legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem?

2. *Hieron.* Introeunte Iesu cum turba, tota Ierosolymorum civitas commovetur, mirans frequentiam, nesciens virtutem; unde dicitur: *Et cum intrasset Ierosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? Chrysost. hom. 68.* Merito autem commovebantur videntes rem mirabilem: homo laudabatur quasi Deus, sed Deus laudabatur in homine. Puto autem, quod nec ipsi qui laudabant, sciebant quid laudabant: sed Spiritus subito ingressus in eos, veritatis verba fundebat. *Origin. tract. 15.* Sed et quando intravit Iesus Ierosolymam veram, admirantes virtutes caelestes, dicebant *Ps. 23. Quis est iste Rex gloriae?* *Hieron.* Aliis autem vel ambigentibus vel interrogantibus, nisi plebecula confitetur; unde sequitur: *Populi autem dicebant: Hic est Iesus propheta a Nazareth Galilaeae.* A minoribus incipiunt, ut ad maiora perveniant. Prophetam enim dicunt, quem Moyses sui similem dixerat esse venturum, et qui proprie apud Graecos scribitur cum τῷ ἄρθρου μαρτυρια, tu arthru martyria, idest cum articuli testimonio. *A Nazareth Galilaeae*, quia ibi educatus fuerat, ut flos campi nutriretur in flore virtutum. *Raban.* Notandum autem, quod hic introitus eius in Ierusalem fuit ante quinque dies Paschae. Narrat enim Ioannes, quod ante sex dies Paschae venerit Bethaniam, et in crastinum asino sedens, venit in Ierusalem. Ubi notanda est concordia non solum in rebus, sed etiam in temporibus veteris et novi testamenti. Decima enim die mensis primi, agnus qui in pascha immolaretur, domum introduci iussus est; quia et Dominus decima die eiusdem mensis, hoc est ante quinque dies Paschae, civitatem in qua pateretur, erat ingressurus. Sequitur: *Et intravit Iesus in templum Dei. Chrysost. in Matth.* Hoc erat proprium boni filii, ut ad domum curreret patris, et illi honorem redderet; et tu imitator Christi factus, cum ingressus fueris in aliquam civitatem, primo ad Ecclesiam curras. Hoc etiam erat boni medici, ut ingressus ad infirmam civitatem salvandam, primum ad originem passionis intenderet: nam sicut de templo omne bonum egreditur, ita de templo omne malum procedit: si enim Sacerdotium integrum fuerit, tota Ecclesia floret; si autem corruptum fuerit, tota fides marcida est: sicut enim cum videris arborem pallentibus foliis, intelligis quia vitium habet in radice; sic cum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce, quia sacerdotium eius non est sanum. Sequitur: *Et eiiciebat omnes vendentes et ementes. Hieron.* Sciendum quidem est, quod iuxta mandata legis in venerabili toto orbe templo Domini, et de cunctis pene regionibus Iudaeorum illuc populo confluente, innumerabiles immolabantur hostiae, maxime festis diebus, taurorum, arietum, hircorum; pauperibus, ne absque sacrificio essent, pullos columbarum, et turtures offerentibus. Accidebat autem, ut qui de longe venerant, victimas non haberent. Excogitaverunt igitur Sacerdotes quomodo praedam de populo facerent, et omnia animalia quibus opus erat ad sacrificia venderent, et ut venderent non habentibus, et ut ipsi rursus empta susciperent. Hanc ergo stropham, idest fraudem se in diversa vertentem crebra venientium inopia dissipabat, qui indigebant sumptibus, et non solum hostias non habebant, sed nec unde emerent. Posuerunt itaque nummularios, qui mutuam sub cautione darent pecuniam: sed quia erat lege praeceptum, ut nemo usuras acciperet, et prodesse non poterat pecunia foenerata, quae commodi nihil haberet, et interdum perderet sortem: excogitaverunt et aliam technam, ut pro nummulariis collibystas facerent: cuius verbi proprietatem Latina lingua non exprimit. Collyba dicuntur apud illos, quae nos appellamus tragemata vel vilia munuscula: verbi gratia, frixi ciceris, uvarumque passarum, et poma diversi generis. Igitur quia usuras accipere non poterant, collibystae pro usuris accipiebant varias species; ut

quae in nummo non licebant, in his rebus exigerent, quae nummis coemuntur; quasi non hoc ipsum Ezechiel praedicaverit, dicens *c. 18. Usuram et superabundantiam non accipietis.* Istiusmodi Dominus cernens in domo Patris negotiationem seu latrocinium ardore spiritus concitatus, tantam hominum multitudinem eiecit de templo. *Orig.* In quo non debent vendere et emere, sed orationibus tantum vacare, qui congregantur, quasi in domo orationis; unde sequitur: *Et dicit eis: Scriptum est* scilicet, *in* Isaia: *Domus mea domus orationis vocabitur. August. c. 36. in Regula:* Nemo ergo in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde et nomen accepit. Sequitur: *Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Hieron.* Latro enim est, et templum Dei in latronum convertit speluncam, qui lucra de religione sectatur. Mihi autem inter omnia signa, quae fecit Dominus, hoc videtur esse mirabilius; quod unus homo, et illo tempore contemptibilis, intantum ut postea crucifigeretur, scribis et pharisaeis contra se saevientibus, et videntibus lucra sua destrui, potuerit ad unius flagelli verbera tantam eiicere multitudinem. Igneum enim quiddam atque sydereum radiabat ex oculis eius, et divinitatis maiestas lucebat in facie. *August. lib. 2. c. 67. de con. Evang.* Manifestum autem est, hoc non semel, sed iterum a Domino esse factum; sed primum commemoratum est a Ioanne; hoc autem ultimum a ceteris tribus. *Chrysost. homil. 68.* In quo maior est accusatio Iudaeorum, quoniam cum bis hoc idem fecisset, morabantur tamen in sua dementia. *Orig.* Mystice autem templum Dei est Ecclesia Christi. Sunt autem multi in ea, non sicut decet viventes spiritualiter; sed secundum carnem militant; qui domum orationis de lapidibus vivis constructam, faciunt speluncam esse latronum actibus suis. Si autem oportet tres species eiectas a templo cautius exponere, possumus dicere: Quicumque in populo Christiano ad nihil aliud vacant, nisi circa emptiones et venditiones, rarius autem in orationibus permanent, vel in aliis actibus rectis, ipsi sunt vendentes, et ementes in templo Dei. Diaconi qui non bene tractant Ecclesiarum pecunias, et divites fiunt de rebus pauperum, ipsi sunt nummularii, pecuniarum mensas habentes, quas Christus evertit; quod autem mensis ecclesiasticarum pecuniarum diaconi praesunt, docemur in Actibus Apostolorum. Episcopi autem qui tradunt Ecclesias quibus non oportet, ipsi sunt qui vendunt columbas, idest gratiam Spiritus S. quorum cathedras Christus evertit. *Hieron.* Iuxta simplicem enim intelligentiam columbae non erant in cathedris, sed in caveis: nisi forte columbarum institores sedebant in cathedris: quod absurdum est, quia in cathedris magistrorum magis dignitas indicatur, quae ad nihilum redigitur, cum mixta fuerit lucris. Observa etiam propter avaritiam Sacerdotum, altaria Dei nummulariorum mensa appellari. Quod autem de Ecclesiis diximus, unusquisque de se intelligat: dicit enim Apostolus *2. Cor. c. 6. Vos estis templum Dei.* Non sit ergo in domo pectoris vestri negotiatio, non donorum cupiditas, ne ingrediatur Iesus iratus et rigidus; et non aliter mundet templum suum, nisi flagello adhibito, et de spelunca latronum domum faciat orationum. *Orig.* Vel in secundo adventu eiiciet, vel evertet quos invenerit in templo Dei indignos. *Chrysost. in Matt.* Ideo etiam nummulariorum mensas evertit, quod significat, quod in templo Dei non debent esse nummi, nisi spirituales qui Dei habent imaginem, non qui portant imaginem terreni. Cathedras vendentium columbas evertit, loquens ipso facto quid faciunt in templo multae columbae venales, ex quo una columba gratuita descendit in templum corporis mei. Quod autem turbae verbis clamaverunt, Dominus factis ostendit; unde sequitur: *Et accesserunt ad eum caeci et claudi in templo, et sanavit eos. Orig.* In templo enim Dei, idest in Ecclesia non sunt omnes videntes neque recte ambulantes; sed qui ex eis intelligunt, quia nullius est opus, nisi Christi ut sanentur, accedentes ad Verbum Dei sanantur. *Remig.* Quod autem in templo sanantur, significat quod homines non nisi in Ecclesia sanari possunt, cui data est potestas ligandi atque solvendi. *Hieron.* Nisi autem mensas nummulariorum subvertisset, cathedrasque columbas vendentium, caeci et claudi lucem pristinam, et concitum gradum in templo non meruissent recipere. *Chrysost. hom. 68.* Principes autem Sacerdotum, neque ita persuadebantur: sed ex reliquis miraculis, et praeconiis puerorum eum extollentibus indignabantur; unde sequitur: *Videntes autem Principes Sacerdotum. Hieron.* Cum enim manum non audeant in eum iniicere Sacerdotes, tantum opera calumniantur, et testimonium populi atque puerorum qui clamabant: *Hosanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini:* quod videlicet hoc non dicitur, nisi soli Filio Dei. Videant ergo Episcopi, et quilibet sancti homines, cum quanto periculo dici sibi ista patiantur, si vero Domino cui hoc dicebatur, quia nondum solida erat credentium fides, pro crimine impingitur. *Chrysost. in Mat.* Sicut autem columna si modicum obliquata fuerit, accepto pondere amplius vadit in latus; sic et cor hominis cum perversum fuerit, si alicuius viri iusti opera videat, vel audiat, non confirmatur, sed magis ad invidiam concitatur. Hoc modo Sacerdotes concitati sunt contra Christum dicentes: *Audi quid isti dicunt? Hieron.* Sed Christi responsio moderata fuit. Non dixit quod scribae audire cupiebant: Bene faciunt pueri ut mihi testimonium perhibeant: nec rursum: Errant, pueri sunt, debetis aetati ignoscere: sed profert exemplum de octavo Psalmo, ut tacente Domino, testimonium Scripturarum puerorum dicta firmaret; unde sequitur: *Iesus autem dicit eis: Utique. Nunquam legistis. Chrysost. in Matth.* Tanquam si dicat: Esto, mea culpa est, quia isti clamant. Numquid mea culpa est, quia ante tot millia annorum, hoc futurum propheta praedixit? Infantes autem et lactentes, nec intelligere aliquem, nec laudare possunt. Dicuntur ergo infantes, non aetate, sed simplicitate cordis: lactentes autem quasi lactis suavitate, ita mirabilium delectatione excitati clamabant. Lac enim dicitur opus miraculorum: quia miracula nullum laborem videntibus ponunt, sed videntes admiratione delectant, et ad fidem molliter invitant. Panis autem est doctrina perfectae iustitiae, quam accipere non possunt, nisi exercitati sensus circa res spirituales. *Chrysost. ib.* Hoc autem et typus Gentium erat, et Apostolis non parva consolatio: ut enim non angustiarentur, qualiter idiotae existentes possent praedicare, praevenientes pueri corum eiicerent timorem: quo-

niam scilicet dabit eis sermonem, qui hoc fecit laudem cantare. Hoc etiam miraculum significat, quod Christus conditor erat naturae, quia pueri significativa loquebantur, et prophetis consona; viri autem insipientia et insania plena.

3. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit. Mane autem revertens in civitatem, esuriit. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea, nisi folia tantum, et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. Et videntes discipuli mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit. Respondens autem Iesus ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem et non haesitaveritis, non solum de ficulnea facietis: sed et si monti huic dixeritis, tolle, et iacta te in mare, fiet. Et omnia quaecumque petieritis in oratione credentes, accipietis.

3. *Chrysost. in Matth.* Malum hominem melius locum dando potest aliquis vincere quam respondendo; quia malitia non istruitur sermonibus, sed excitatur; et ideo Dominus recedendo compescere studuit quos respondendo non compescuit; unde dicitur: *Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam. Hieron.* Hinc autem intelligendum est, quod Dominus tantae fuerit paupertatis, et ita nulli adulatus sit, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam invenerit mansionem, sed in vico parvulo apud Lazarum sororesque eius habitaret: eorum quippe viculus Bethania est, unde sequitur: *Ibique mansit. Chrysost. ib.* Ut scilicet ibi maneret corporaliter, ubi et spiritualiter repausabat: nam sanctorum virorum est, quod non gaudent ubi epulae largae sunt, sed ubi sanctitas floret. *Hieron.* Discussis autem noctis tenebris, cum in civitatem reverteretur Dominus, esuriit; unde sequitur: *Mane autem revertens in civitatem esuriit*, veritatem scilicet humane carnis ostendens. *Chrysost. ib.* Quando enim concessit carni quod proprium erat pati, tunc demonstrat eius passionem. *Raban.* Nota autem maiorem studiosi operatoris affectum, dum dicitur mane revertisse in civitatem ut praedicaret, et ut aliquos Deo Patri acquireret. *Hieron.* Dominus autem passurus in populis, et baiulaturus scandalum crucis, voluit discipulorum animos signi anticipatione firmare; unde sequitur: *Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea, nisi folia tantum. Chrysost. hom. 68.* Non propter hoc veniebat quia esuriebat, sed propter discipulos: quia enim ubique bene faciebat; nullum autem puniebat, oportebat et punituris eius virtutis demonstrationem tribuere. Noluit autem in hominibus hoc ostendere, sed in planta. *Hilar. can. XXI.* Et in hoc quidem bonitatis dominicae argumentum reperimus: nam ubi afferre voluit procuratae per se salutis exemplum, virtutis suae potestatem in humanis corporibus exercuit, spem futurorum et animae salutem curis praesentium aegritudinum commendans: nunc vero ubi in contumaces formam severitatis constituebat, futuri speciem damno arboris indicavit; unde sequitur: *Et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Hieron.* Vel *in saeculum*, utrumque enim εωνα eona Graecus sermo significat. *Chrysost. ib.* Suspicionis autem discipulorum erat existimare propter hoc eam esse maledictam, quia non habebat fructum; cur igitur maledicta est? Discipulorum gratiam; ut discant quoniam poterat siccare eos, qui crucifixerunt eum; unde sequitur: *Et arefacta est continuo ficulnea.* Ideo autem non in alia planta, sed in omnium humidissima miraculum hoc fecit, ut et hinc maius hoc miraculum appareat. Cum autem in plantis vel in brutis fit aliquid tale, non quaeras qualiter iuste siccata est ficus, si tempus non erat: hoc enim quaerere est ultimae dementiae, quia scilicet in talibus non invenitur culpa et poena, sed miraculum inspice, et admirare miraculi factorem; unde sequitur: *Et videntes discipuli, mirati sunt dicentes: Quomodo continuo aruit. Glos.* Non facit creator iniuriam possidenti, (1) sed creatura suo arbitrio ad utilitatem aliorum mutatur. *Chrysost. ib.* Et ut discas, quoniam propter eos hoc factum est, scilicet ut ad confitendum eos erigat, audi quid deinceps dicatur. Sequitur enim: *Respondens autem Iesus ait illis: Amen dico vobis, si habueritis fidem. Hieron.* Latrant contra nos gentilium canes, asserentes Apostolos non habuisse fidem, quia montes transferre non potuerunt. Quibus respondemus multa facta esse signa a Domino, quae scripta non sunt, igitur et haec credimus fecisse Apostolos; sed ideo scripta non esse, ne fidelibus contradicendi maior daretur occasio; alio quin interrogemus eos, utrum credant his signis, quae scripta narrantur: an non? Et cum incredulos viderimus, consequenter probabimus, nec maioribus eos crediturus fuisse, qui minoribus non crediderunt. *Chrysost. ib.* Hoc autem quod Dominus dicit, orationi ascribit et fidei; unde iterum dicit: *Omnia quaecumque petieritis in oratione credentes, accipietis*: discipuli enim Christi nihil eorum, quae non oportet, petunt; et quasi credentes magistro, nihil aliud petunt, nisi magna et caelestia. *Raban.* Quotiescumque autem petentes non exaudimur, ideo fit, quia vel contra auxilium nostrae salutis petimus; vel quia eorum pro quibus petimus, perversitas ne impetremus obsistit; vel in futurum petitionis nostrae differtur effectus, ut desideria crescant, et perfectius capiant gaudia quae requiruntur. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 68.* Considerandum autem, quod miratos esse discipulos de hoc, quod arbor aruerat, et eis Dominum respondisse quod dictum est de fide, non ipso secundo die quo maledixerit arbori, sed tertio die Marcus dicit: ipso quippe die secundo, commemoravit Marcus de templo eiectos vendentes, quod primo die factum praetermiserat: ipso ergo secundo die dicit, facta vespera egressum de civitate, et cum mane transirent, vidisse discipulos mane factam ficum aridam. Matthaeus autem sic loquitur, tanquam secundo die hoc totum sit factum; unde intelligitur quod cum Matthaeus dixisset: *Arefacta est continuo ficulnea*, praetermissis ceteris ad secundam diem pertinentibus, adiunxit statim: *Et videntes discipuli admirati sunt:* ita tamen, quod alio die viderit Dominus ficulneam, et alio die

(1) *P. Nicolaus habet* si creatura sua pro arbitrio ad utilitatem aliorum mutatur.

discipuli mirati sunt: intelligitur enim non tunc aruisse, quando viderunt arefactam, sed continuo quando maledicta est: non enim arescentem, sed penitus arefactam viderunt, ac si eam continuo in verbo Domini aruisse intellexerunt. *Orig. tract. 16.* Mystice autem relinquens Dominus principes et scribas, factus est extra Ierusalem terrenam, quae ideo cecidit. Venit autem in Bethaniam, ad domum obedientiae, idest Ecclesiam: ubi cum requievisset post principium constituendi Ecclesiam, revertitur in civitatem quam paulo ante reliquerat, et revertens esuriit. *Chrysost. in Matt.* Si autem quasi homo esurisset cibum carnalem, numquam mane esurisset; sed mane esurit, qui aliorum esurit salutem. *Hieron.* Arborem autem quam vidit in via, intelligimus synagogam, quae iuxta viam erat: quia legem habebat, non tamen credebat in viam, idest in Christum. *Hilar. can. XXI.* Quae ficus arbori comparatur, quia credentes primi ex Israel Apostoli (1) crasso modo, ceteros resurrectionis gloria et tempore anteibunt. *Chrysost. in Matth.* Ficus etiam propter multitudinem granorum sub uno cortice, est quasi congregatio multorum fidelium. Nihil autem invenit in ea, nisi folia tantum, idest traditiones pharisaicas, iactationem legis absque fructibus veritatis. *Orig. ib.* Et quoniam arbor illa erat figuraliter animam habens, quasi audienti dicit: *Numquam ex te fructus nascaturin sempiternum:* ideo infructuosa est synagoga Iudaeorum; et hoc erit usque ad consummationem saeculi, donec intraverit Gentium multitudo: et aruit ficulnea adhuc peregrinante in hac vita Christo; et videntes discipuli oculis spiritualibus mysterium, fidei siccitate, mirati sunt: sed et discipuli Christi fideles, et non haesitantes, relinquentes eam, siccam faciunt, cum vitalis virtus transierit ab eis ad Gentes; sed et a singulis qui adducuntur ad fidem, tollitur mons ille Satanas, et mittitur in mare, idest in abyssum. *Chrysost. ib.* Vel *in mare*, idest in istum mundum, ubi sunt aquae salsae, idest populi iniqui. *Raban.* Exclusionem enim suam ab electis amplius saeviendo vindicat in reprobis. *August. de quaest. Evan. lib. 1. c. 29.* Vel hoc sibi servus Dei dicere debet de monte superbiae, ut eam a se repellat. Vel quia per eos Evangelium praedicatum est, ipse Dominus, qui mons appellatus est, a Iudaeis in Gentes tanquam in mare iacitur. *Orig. ib.* Omnis etiam qui obedit verbo Dei Bethania est, et requiescit Christus in eo; malos quidem et peccatores relinquit; quando autem fuerit apud iustos, fit et apud alios post illos et cum illis: non enim dicitur, quod relinquens Bethaniam venit in civitatem. Esurit autem semper Dominus in iustis, volens manducare fructum Spiritus S. in eis, qui sunt caritas, gaudium et pax. Erat autem secus viam haec ficus, quae folia tantum habuit sine fructu. *Chrysost. in Matth.* Idest iuxta mundum: si enim homo iuxta mundum vixerit, non potest in se fructum iustitiae tenere. *Orig.* Si autem venerit Dominus in tentationibus fructum requirens, et inventus fuerit aliquis, nihil iustitiae habens, nisi professionem tantummodo fidei, quod est folia sine fructu, mox exsiccatur, hoc ipsum etiam quod videtur fidelis amittens; sed et unusquisque discipulorum ficum arescere facit, manifestum faciens eum esse vacuum a Christo, sicut Petrus dixit ad Simeonem *Act. 8. Cor tuum non est rectum coram Deo.* Melius est enim ut fallacem ficum, quae vivere aestimatur, non autem fructificet, siccari verbis discipulorum Christi, et fieri manifestam, quam ut furetur per figmentum innocentium corda. Est autem et in unoquoque infideli mons secundum mensuram infidelitatis suae, qui verbis discipulorum Christi tollitur.

(1) *Al.* grossorum modo.

4. Et cum venisset in templum accesserunt ad eum docentem principes Sacerdotum, et seniores populi dicentes: In qua potestate haec facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Iesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem; quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate haec facio. Baptismus Ioannis unde erat: Ex caelo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes: Si dixerimus e caelo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate haec facio.

4. *Chrysost. in Matth.* Quia viderant Sacerdotes Christum cum magna gloria introeuntem in templo, invidia torquebantur. Itaque non sufferentes in pectore suo invidiae stimulantis ardorem, prorumpunt in vocem; unde dicitur: *Et cum venisset in templum, acceserunt ad eum docentem principes Sacerdotum, et seniores populi dicentes: In qua potestate haec facis? Chrysost. hom. 68.* Quia enim signis detrahere non habebant, ex his quae inhibebantur in templo vendere, afferunt reprehensionem: ac si dicerent: Numquid magistralem suscepisti thronum? Sacerdos consecratus es, quoniam tantam demonstrasti potestatem? *Chrysost. in Matth.* Per hoc autem, quod subdunt, *Aut quis dedit tibi hanc potestatem?* ostendunt multas esse personas, quae dant hominibus potestatem sive corporalem sive etiam spiritualem; quasi dicerent: De sacerdotali familia genitus non es. Senatus tibi hoc non concessit, Caesar non donavit. Si autem credidissent quia omnis potestas ex Deo est: nunquam interrogassent: *Quis dedit tibi hanc potestatem?* Omnis enim homo secundum se aestimat alterum: fornicarius neminem aestimat castum: castus non facile de fornicario suspicatur; sic qui non est ex Deo Sacerdos, nullius sacerdotium putat ex Deo. *Hieron.* Vel his verbis eandem quam supra calumniam struunt, quando dixerunt: *In Beelzebub principe daemoniorum eiicit daemonia.* Quando enim dicunt: *In qua potestate haec facis?* dubitant de Dei potestate, et subintelligi volunt diaboli esse, quod faciat. Addentes quoque: *Quis tibi dedit hanc potestatem?* manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Poterat autem Dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogavit, ut suo ipsi vel silentio, vel scientia condemnarentur; unde sequitur: *Respondens Iesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem. Chry-*

sost. ib. Non quidem ut respondentes audiant: sed ut impediti non interrogent, quia ipse praeceperat: *Nolite sanctum dare canibus.* Deinde etiam si dixisset, nihil proficeret; quia non potest sentire, quae lucis sunt, tenebrosa voluntas. Interrogantem enim oportet(1) dicere; tentantem autem rationabili percussione confundere, non autem ei virtutem mysterii publicare. Dominus ergo simplici interrogationi laqueum ponit in sua interrogatione; et quia eum vitare non poterant, subdit; *Quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam, in qua potestate haec facio.* Est autem interrogatio talis. *Baptismus Ioannis unde erat: Ex caelo, an ex hominibus? August. sup. Ioan. tract. 5. et 6.* Accepit quidem Ioannes, ut baptizare posset ab eo, quem postmodum baptizavit; baptismus autem quem accepit, baptismus Ioannis hic dicitur. Solus tale donum accepit, nullus ante ipsum iustorum, nullus post ipsum accepit baptismum, qui baptismus diceretur ipsius. Venit enim Ioannes baptizare in aqua poenitentiae, viam Domino praeparando, non interius mundando, quod purus homo non potest. *Hieron.* Ipsi autem Sacerdotes, quid in sua malitia pertractaverint, ostenditur cum subditur: *At illi cogitabant inter se.* Si enim respondissent, baptisma Ioannis esse de caelo, consequens erat responsio, quare ergo non estis baptizati a Ioanne? Si autem dicere voluissent humana deceptione compositum, et nihil habere divinum, seditionem populi formidabant. Omnes enim congregatae multitudines Ioannis receperant baptisma, et sic habebant eum ut prophetam. Respondit itaque impiissima (2) fictio, et humilitatis verbo quo nescire se diceret, versa est ad insidias cooperiendas; unde sequitur: *Et respondentes Iesu, dixerunt, Nescimus.* In eo quod nescire se responderant, mentiti sunt; consequens ergo erat iuxta responsionem eorum Dominum quoque dicere: Nec ego scio; sed mentiri veritas non potest. Sequitur enim: *Ait illis et ipse, nec ego dico vobis in qua potestate haec facio.* Ex quo ostendit et illos scire, sed respondisse nolle; et se nosse, et ideo non dicere, quia illi quod sciant, taceant. *Orig. tract. 17.* Sed dicet aliquis contra hoc, quia ridiculum erat interrogare in qua potestate haec faceret Iesus: nec enim poterat fieri ut responderet, quia in potestate diaboli faceret: sed nec ipse responderet quod erat verum, quoniam in potestate propria facit. Si quis autem dicat, quoniam interrogabant principes, ut illum terrerent; ut puta si facit aliquis quod nobis non placet in nostris, dicimus ei: Quis te iussit hoc facere? Eum terrentes ut recedat ab actu. Sed quid est, quod et Christus ita respondit: Dicite mihi vos hoc, et ego vobis dico, in qua potestate haec facio. Forte ergo sic intelligitur hic locus. Generaliter quidem sunt duae potestates diversae; una ex parte Dei, altera ex parte diaboli: specialiter autem sunt plures: non enim una potestas omnibus prophetis facientibus signa cooperabatur, sed alia istis, alia illis; et ad res forsitan inferiores, inferior; ad res autem eminentiores, eminentior. Principes autem Sacerdotum videbant Iesum multa prodigia facientem: et ideo potestatis sibi cooperantis speciem et proprietatem volebant audire a Christo. Alii quidem qui signa fecerunt, in primis quidem in ista potestate fecerunt; proficientes autem in alia potestate maiori; tamen Salvator universa fecit in una potestate, quam accepit a Patre. Quoniam autem non erant digni talia audire mysteria; propterea non dat eis responsum, sed contra interrogat. *Raban.* Ob duas enim causas scientia veritatis est occultanda quaerentibus, cum scilicet is qui quaerit, aut minus capax est ad intelligendum, aut odio vel contemptu veritatis indignus est, cui debeat aperiri, quod quaerit.

(1) *Al.* docere. (2) *Al.* factio.

5. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operari in vineam meam. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem poenitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens ait: Eo domine, et non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Iesus: Amen dico vobis, quia publicani, et meretrices praecedent vos in regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiae, et non credidistis ei. Publicani autem, et meretrices crediderunt ei; vos autem videntes, nec poenitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

5. *Hieron.* Post praemissa, infert Dominus parabolam, qua et illos impietatis arguat, et ad Gentes regnum Dei doceat transferendum, dicens: *Quid autem vobis videtur? Chrysost. in Matth.* Quos reos proponit in causa, ipsos et iudices petit, ut a nullo mereantur solvi, qui seipsos condemnant. Magna est fiducia iustitiae, ubi adversario ipsi causa committitur. In parabolis ergo figurat personas eorum, ut non intelligant quomodo ipsi adversus se sententiam dicerent. Sequitur enim: *Homo quidam habebat duos filios.* Quis ille nisi Deus, qui omnes homines creavit; qui cum sit natura Dominus, tamen vult magis diligi quasi pater, quam timeri ut Dominus. Maior filius Gentium populus erat; minor vero populus Iudaeorum: quoniam Gentes quidem erant ex tempore Noe. Sequitur: *Et accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operari in vineam meam. Hodie*, idest tempore saeculi huius. Locutus est autem non in facie ut homo, sed in corde, ut Deus, sensibus ingerens intellectum. Operari autem in vinea est iustitiam facere; nescio autem si totam quis hominum sufficiat operari. *Hieron.* Primo ergo dicitur Gentilium populo per naturalis legis notitiam: *Vade et operare in vineam meam*; hoc est, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: qui superbe respondit; unde sequitur: *Ille autem respondens ait, Nolo. Chrysost. ib.* Gentes enim a principio relinquentes Deum, et iustitiam eius, et transeuntes ad idola et peccata, in cogitationibus suis respondere videntur: Nolumus facere Dei iustitiam. *Hieron.* Postea vero in adventu Salvatoris, Gentium populus acta poenitentia operatus est in vinea Dei, et sermonis contumaciam labore correxit; et hoc est quod dicitur: *Postea poenitentia motus, abiit.* Sequitur: *Accedens autem ad alterum, dixit similiter: At ille respondens ait: Eo Domine.* Secundus enim filius populus Iudaeorum est, qui respon-

dit Moysi : *Omnia quaecumque dixerit nobis Dominus, faciemus. Chrysost. ib.* Sed postea aversi, mentiti sunt Deo, secundum illud *Ps. 17. Filii alieni mentiti sunt mihi:* et hoc est quod dicitur: *Et non ivit.* Interrogat ergo Dominus consequenter: *Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus.* Vide quomodo adversus se protulerunt sententiam dicentes: Priorem filium voluntatem patris fecisse, idest populum Gentium : quia melius est non promittere Deo iustitiam et facere, quam promittere et mentiri. *Orig. tract. 18.* Unde potest considerari Dominum esse locutum in parabola ista ad eos, qui modicum aut nihil promittunt, operibus autem ostendunt; et contra eos qui magna promittunt, nihil autem secundum promissionem suam agunt. *Hieron.* Sciendum est autem in veris exemplaribus, non haberi *novissimum*, sed *primum*, ut proprio iudicio condemnentur. Si autem *novissimum* voluerimus legere, ut quidam habent, manifesta est interpretatio, ut dicamus intelligere quidem veritatem Iudaeos, sed tergiversari et nolle dicere quid sentiunt; sicut ad baptismum Ioannis, scientes esse de caelo, dicere noluerunt. *Chrysost. ib.* Eorum autem iudicium Dominus abundanter confirmat : unde sequitur : *Dixit illis Iesus : Amen dico vobis, quia publicani et meretrices praecedent vos in regno Dei:* ac si dicat : Non solum populus Gentium melior est vobis, sed etiam publicani et meretrices. *Raban.* Potest autem regnum Dei Evangelium, vel Ecclesia praesens intelligi: in quo Gentes Iudaeos praecedunt, quia citius credere voluerunt. *Orig.* Per hoc autem non excluditur, quin Iudaei aliquando intrent in regnum Dei; sed cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet. *Chrysost. ib.* Puto autem, quod ex persona omnium virorum peccatorum publicani ponuntur; et ex persona omnium mulierum peccatricum, meretrices: quia avaritia praecipue in viris abundat, fornicatio autem in mulieribus. Mulier enim in quiete sedet inclusa; fornicatio autem maxime ex otio nascitur : vir autem quoniam in actibus rerum diversarum est assidue, in avaritiae peccatum facile incurrit; in fornicationem autem non facile, nisi multum sit lascivus: nam occupatio virilium sollicitudinum voluptatem plerumque excludit; unde proprium est hoc adolescentium nihil agentium. Consequenter exponit causam eius quod dixerat, dicens: *Venit enim Ioannes ad vos in via iustitiae, et non credidistis ei. Raban.* Via iustitiae Ioannes praedicans venit; quia Christum, qui consummatio legis est, digito monstravit. *Chrysost. ib.* Vel venit in via iustitiae sic manifeste, ut conversatio eius venerabilis peccatorum corda concuteret; unde sequitur : *Publicani autem et meretrices crediderunt ei.* Considera quomodo conversatio bona praedicationi praestet virtutem, et etiam indomita domet corda. Sequitur: *Vos autem videntes, nec poenitentiam habuistis postea, ut crederetis ei;* ac si diceret: Illi fecerunt, quod maius est credendo: isti autem neque poenitentiam fecerunt, quod minus est. In hac autem expositione, quam secundum multorum expositionem tractavimus, aliquid mihi videtur esse contrarium. Si enim duo filii, Iudaei et Gentes intelligendi sunt, postquam Sacerdotes interrogati responderunt priorem filium patris voluntatem fecisse, concludens Christus parabolam, sic debuit dicere; Amen dico vobis, quia Gentes praecedent vos in regnum Dei. Nunc autem dicit: *Quia publicani et meretrices praecedent vos in regnum Dei;* quod magis popularium hominum ostendit conditionem quam Gentium: nisi forte intelligamus, ut prius dictum est: Intantum Gentium populus magis placet Deo quam vos, ut etiam publicani et meretrices sint acceptabiliores Deo quam vos. *Hieron.* Unde alii putant non Gentilium et Iudaeorum esse parabolam, sed simpliciter peccatorum et iustorum; eo quod illi quidem per mala opera Deo servire negaverant, postea poenitentiae baptismum acceperunt a Ioanne; pharisaei autem, qui iustitiam praeferebant et legem Dei se facere iactabant, Ioannis contempto baptismate, eius praecepta non fecerunt. *Chrys. ib.* Hoc autem ideo introducit, quia Sacerdotes non discendi causa, sed tentandi interrogaverant: *In qua potestate hoc facis?* Multi autem ex populis crediderant; et ideo introducit parabolam duorum filiorum, ostendens eis per eam, quia meliores sunt saeculares, qui a principio saecularem profitentur vitam, quam Sacerdotes qui a principio profitentur Deo servire: quoniam populares quidem aliquando compuncti convertuntur ad Deum; Sacerdotes autem impoenitibiles constituti, nunquam desinunt peccare in Deum. Prior enim filius populus est : non enim populus est propter Sacerdotes, sed Sacerdotes propter populum.

6. Aliam parabolam audite : Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et aedificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas ut acciperent fructus eius. Et agricolae apprehensis servis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens : Verebuntur forte filium meum. Agricolae autem videntes filium, dixerunt inter se : Hic est haeres, venite occidamus eum, et habebimus haereditatem eius. Et apprehensum eum, eiecerunt extra vineam, et occiderunt. Cum ergo venerit Dominus vineae, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi : Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus : Numquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur Genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum.

6. *Chrysost. hom. 69.* Post priorem parabolam, aliam ponit, ut ostendat eorum accusationem esse maiorem, et venia indignam; unde dicitur: *Aliam pa-*

rabolam audite: *Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam. Origen. tract. 19.* Homo paterfamilias Deus est, qui dicitur homo in quibusdam parabolis; sicut si pater cum parvulo filio suo loquatur infantilia, ut descendat ad verba filii sui, et instruat eum. *Chrysost. in Mat.* Homo autem dicitur nomine, non natura; similitudine, non veritate: praescius enim Filius quia propter appellationem humani nominis, quasi homo purus fuerit blasphemandus, etiam Deum Patrem invisibilem hominem appellavit, qui Angelorum et hominum natura dominus est, benevolentia pater. *Hieron.* Plantavit autem vineam, de qua Isaias *c. 5.* loquitur; *Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est.* Sequitur: *Et sepem circumdedit ei*, vel murum urbis, vel Angelorum auxilia. *Chrysost. ib.* Vel per sepem intellige custodiam patrum iustorum, qui tanquam murus facti sunt populo Israel. *Orig.* Vel custodia Dei fuit sepes ipsius; torcular autem locus libationum, de quo sequitur: *Et fodit in ea torcular. Hieron.* Altare scilicet aut torcularia illa, quorum titulo tres Psalmi praenotantur, octavus, octogesimus, octogesimustertius, scilicet martyres. *Hilar. can. 22.* Vel prophetas, quasi quaedam torcularia aptavit, in quos musti modo quaedam ubertas Spiritus S. ferventius influeret. *Chrysost. ib.* Vel torcular est verbum Dei, quod cruciat hominem, contradicente carnis natura. Sequitur: *Et aedificavit turrim. Hieron.* Idest templum, de quo dicitur per Michaeam *c. 3. Et tu turris nebulosa filia Syon. Hilar. ib.* Vel in turre eminentiam legis extruxit, quae et in caelum ex solo (1) egressu proveheret, et ex qua speculari Christi posset adventus. Sequitur: *Et locavit eam agricolis. Chrysost. ib.* Quando scilicet per legem constituti sunt Sacerdotes et Levitae, et procurationem regendi populum susceperunt. Sicut autem colonus, quamvis de suo munere obtulerit Domino, non sic eum placat, sicut si de vinea eius reditus ei obtulerit; sic et Sacerdos, non tantum propter suam iustitiam placet Deo, quomodo si populum Dei in sanctitate docuerit; quoniam ipsius iustitia una est, populi autem multiplex. Sequitur: *Et peregre profectus est. Hieron.* Non loci mutatione: nec enim Deus alicubi abesse potest quo complentur omnia: sed abire videtur a vinea ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat. *Chrysost. hom. 69.* Vel peregre profectus est, cum longanimitatem habuit, non semper eorum peccatis poenam inducens. *Orig.* Vel quia Dominus qui fuerat cum illis in nube diei, et in columna ignis per noctem, nequaquam postea similiter apparuit illis. In Isaia ergo Iudaicus populus vinea nominatur, et (2) continuatio patrisfamilias contra vineam fit. In Evangelio autem vinea non culpatur, sed eius coloni. Sed forte in Evangelio vinea est regnum Dei, idest doctrina, quae Scripturis inserta est sanctis: vita autem irreprehensibilis hominum est vineae fructus. Littera autem Scripturae est vineae sepes circumposita, ut non videantur ab his, qui foris sunt fructus qui sunt in absconso. Profunditas autem eloquiorum Dei est vineae torcular, in quod qui profecerunt de eloquiis Dei, infundunt studia sua, quasi fructus. Turris autem aedificata, est verbum de ipso Deo, et de dispensationibus Christi. Hanc vineam tradidit colonis, idest populo ante nos, tam Sacerdotibus quam Laicis; et peregre profectus est, ad suam profectionem dans occasionem colonis. Appropinquat autem tempus fructuum, et secundum unumquemque, et generaliter populo universo. Primum enim vitae tempus est secundum infantiam: et tunc nihil vinea ostendit, nisi tantum habens in se vitalem virtutem: cum autem incoeperit posse loqui, tempus est generationis. Quantum autem proficit anima pueri, tantum et vinea, idest verbum Dei; et post profectum vinea operatur fructum maturum caritatis, et gaudii, et huiusmodi. Sed et populo, qui acceperunt legem per Moysen, tempus fructuum appropinquat aliquando; unde sequitur: *Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas ut acciperent fructus eius. Raban.* Unde tempus fructuum posuit, non proventum: nullus enim est fructus populi contumacis. *Chrysost. ib.* Servos dicit prophetas, qui offerunt quasi Sacerdotes Domini populi fructus, et obedientiae ostensionem per opera. Hi autem non solum malitia potiti sunt, in non dando fructum, sed etiam in indignando ad eos qui venerunt; et sanguine manus impleverunt; unde sequitur: *Agricolae autem apprehensis servis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Hieron.* Ceciderunt quidem, ut Ieremiam; occiderunt, ut Isaiam; lapidaverunt, ut Nabot et Zachariam, quem interfecerunt inter templum et altare. *Chrysost. in Matth.* Per singulos autem gradus malitiae Dei misericordia addebatur, et per singulos gradus divinae misericordiae malitia Iudaeorum crescebat: et sic contra Dei clementiam malignitas humana certabat; unde sequitur: *Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Hilar. ib.* Missi autem plures prioribus, illud tempus designant, quo post singulorum prophetarum praedicationem, plurimus simul numerus prophetantium emissus est. *Raban.* Vel primi servi qui missi sunt, ipse legifer Moyses intelligitur, et Aaron primus Sacerdos Dei; quos caesos flagello linguae vacuos emiserunt: alios autem servos, prophetarum choros intellige. *Hilar. ib.* In filio autem ad ultimum misso, Domini nostri adventus significatur. Sequitur enim: *Novissime autem misit ad eos filium suum. Chrysost. hom. 69.* Quare autem non confestim misit? Ut ex his quae ad alios fecerant, seipsos accusarent, et furorem dimittentes, verecundarentur propter filium advenientem; unde sequitur: *Verebuntur filium meum. Chrysost. homil. 79.* Hunc autem misit, non quasi ad obnoxios poenae sententiam baiulantem, sed poenitentiae veniam: misit eum eos confundere, non punire. *Hieron.* Quod autem dicit, *Verebuntur filium meum*, non de ignorantia venit. Quid enim nesciat paterfamilias, qui hoc loco Deus intelligitur? Sed semper ambigere Deus dicitur, ut libera voluntas homini reservetur. *Chrysost. hom. 69.* Vel hoc dicit, annuntians quid fieri debebat, quoniam oportebat eos verecundari: per hoc enim vult ostendere peccatum eorum magnum, et omni excusatione privatum. *Origen.* Vel illud quod ait, *Verebuntur filium meum*, videtur impletum in illis Iudaeis, qui intelligentes Christum, crediderunt in eum. Hoc autem quod sequitur. *Agricolae autem videntes filium, dixerunt inter se: Hic est haeres, venite occidamus eum*, in illis impletum

(1) *Al.* egressa (2) *Al.* comminatio.

est, qui videntes Christum, et cognoscentes Filium Dei nihilominus crucifixerunt eum. *Hieron.* Interrogemus Arium et Eunomium: Ecce pater dicitur ignorare. Quicquid pro Patre responderint, hoc intelligant de Filio, qui se dicit ignorare consummationis diem. *Chrysost. in Matthaeum.* Dicunt autem quidam, quia post incarnationem dictus est Christus Filius ex baptismo, sicut ceteri Sancti; quos ex hoc loco convincit Dominus, ubi dicitur: *Mittam filium meum.* Quando ergo adhuc cogitabat ad transmittendum filium post prophetas, iam filius erat: deinde si eo modo dicitur filius, sicut omnes sancti ad quos factum est verbum Dei, debuit et prophetas dicere filios, sicut et Christum, aut et Christum servum dicere, sicut et ceteros prophetas. *Hieron.* Per hoc autem quod dicunt, *Hic est haeres*, manifeste Dominus probat Iudaeorum principes, non per ignorantiam, sed per invidiam Dei Filium crucifixisse. Intellexerunt enim eum esse illum, cui Pater per prophetam dicit *Ps. c. 2. Postula a me, et dabo tibi Gentes haereditatem tuam.* Haereditas quippe Filio sancta Ecclesia data est: quam non moriens Pater illi reliquit; sed ipse sua morte mirabiliter acquisivit. *Chrysost. ib.* Tamen postquam introivit in templum, et vendentes animalia, quae ad sacrificium pertinebant, foras eiecit, tunc praecipue cogitaverunt eum occidere; unde dicunt: *Venite, occidamus eum.* Dicebant enim intra se: Necesse est ut populus per istum dimittat consuetudinem hostiarum, quae ad nostrum pertinent lucrum, et acquiescat offerre sacrificium iustitiae, quod ad gloriam pertineat Dei; et sic iam non erit populus iste possessio nostra, sed Dei. Si autem occiderimus eum, dum non est qui iustitiae fructum a populo quaerat, semper durabit consuetudo offerendarum hostiarum, et sic populus iste erit nostra possessio: et hoc est quod sequitur: *Et nostra erit haereditas.* Haec est cogitatio communis omnium Sacerdotum carnalium, qui non sunt solliciti, quomodo vivat populus sine peccato, sed aspiciunt quid in Ecclesia offeratur, et hoc aestimant sacerdotii sui lucrum. *Raban.* Vel haereditatem, occiso eo, praeripere moliebantur Iudaei, cum fidem quae per eum est, extinguere, et suam magis, quae ex lege est iustitiam praeferre, ac Gentibus imbuendis conabantur inserere. Sequitur: *Et apprehensum eum, eiecerunt extra vineam, et occiderunt. Hilar. ib.* Christus enim extra Ierusalem, tanquam extra vineam in sententiam damnationis abiectus est. *Orig.* Vel quod dicit, *Eiecerunt extra vineam*, tale mihi videtur: quantum ad se, alienum eum esse iudicaverunt a vinea et colonis. Sequitur: *Cum ergo venerit dominus vineae, quid faciet agricolis illis? Hieron.* Interrogat quidem eos Dominus, non quod ignoret quid responsuri sint, sed ut propria responsione damnentur. Sequitur: *Aiunt illi: Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis. Chrysost. ib.* Quod autem verum responderunt, non est illorum qui iuste iudicaverunt, sed ipsius causae; veritas enim ipsis violentiam fecit. *Orig.* Sicut enim Cayphas, sic et iusti non ex se prophetaverunt contra se, quoniam tollenda ab eis erant eloquia Dei, et danda Gentibus fructum in tempore daturis. Vel Dominus quem occiderunt, statim venit resurgens a mortuis; et malos quidem colonos male perdidit, aliis autem colonis, idest Apostolis vineam suam consignavit, idest eis qui ex Iudaico populo crediderunt. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 70.* Marcus autem hoc ab ipsis non responsum esse commemorat; sed Dominum hoc consequenter locutum, post interrogationem suam, ipsum sibi quodammodo respondisse. Sed facile potest intelligi, vel illorum vocem ita subiectam, ut non interponeretur, Illi responderunt, sed tamen intelligeretur: aut ideo responsionem istam Domino potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de illis hoc ipse respondet, qui veritas est. *Chrysost. hom. 69.* Vel non est contradictionis; etenim utraque facta sunt: quia scilicet et ipsi primo hoc responderunt, et postea Dominus interrogavit. *August. ib.* Sed illud magis movet, quod Lucas non solum eos hoc respondisse non dicit, verum etiam contrariam retulisse responsionem: ita enim narrat *c. 20. Quo audito*, scilicet hac sententia ex ore Domini prolata, *Dixerunt: Absit.* Restat ergo ut intelligamus in plebe, quae audiebat, quosdam respondisse, quod Matthaeus commemorat; quosdam vero illud, quod Lucas dicit, idest absit. Nec moveat, quod Matthaeus principes Sacerdotum, et seniores populi dixit accessisse ad Dominum; et sic sine interpositione alicuius personae sermo contexitur usque ad hoc, quod de locata agricolis vinea commemoratur: potest enim putari omnia haec cum principibus Sacerdotum locutum fuisse: sed Matthaeus brevitatis causa tacuit, quod Lucas non tacuit; parabolam scilicet istam non ad eos solos dictam, qui de potestate interrogaverant, sed ad plebem in qua erant, qui dicerent: *Perdet illos, et vineam suam dabit aliis*; quae vox recte etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem, sive propter membrorum eius cum suo capite unitatem. Erant etiam, qui talia respondentibus dicerent: *Absit*, quia intelligebant contra seipsos parabolam esse dictam. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Lucas quidem secundum responsionem oris eorum narravit, Matthaeus autem secundum responsionem cordis: nam vere visibiliter quidem in facie contradixerunt dicentes: *Absit.* In conscientia autem susceperunt, dicentes: *Malos male perdet.* Sicut cum homo deprehensus fuerit in malo, verbis quidem excusat, intus autem eius conscientia recognoscit. *Chrysost. hom. 69.* Vel aliter: Dominus propter hoc eis parabolam proposuit, ut ipsi non intelligentes, contra se sententiam proferrent; sicut et ad David dictum est per Nathan. Rursus autem intelligentes, quae dicta sunt contra se esse, dixerunt: *Absit. Raban.* Moraliter autem cuique vinea locatur colenda, cum baptismi (1) ministerium datur, quod operando exerceat. Mittitur servus unus, alter, et tertius, cum lex, Psalmus, prophetia legitur, ad quorum monita bene operetur. Sed missus caeditur et eiicitur, cum sermo contemnitur, vel quod peius est, blasphematur. Haeredem quantum ad se occidit, qui Filium Dei conculcaverit et spiritui gratiae contumeliam fecerit. Perdito malo cultore vinea alii datur, cum donum gratiae, quod superbus spreverit, humilis accipit. *Chrysost. in Matt.* Deinde quasi non acquiescentibus illis, testimonium Scripturae inducit. Sequitur enim: *Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in Scripturis. Lapidem quem*

(1) *Al.* mysterium.

reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli; idest si parabolam meam non intelligitis, vel istam Scripturam cognoscatis. *Hieron.* Variis autem parabolis res eaedem contexuntur : quos enim supra operarios, et agricolas appellavit, nunc aedificatores, idest caementarios vocat. *Chrysost. hom. 69.* Lapidem autem Christum vocat, aedificatores autem doctores Iudaeorum, qui Christum reprobaverunt, dicentes: *Hic non est a Deo. Raban.* Sed illis nolentibus idem lapis caput anguli firmavit, quia de utroque populo, quotquot ipse voluit, sua fide coniunxit; unde sequitur: *Hic factus est in caput anguli. Hilar. ib.* Est enim caput anguli factus, quia est inter legem et Gentes lateris utriusque coniunctio. *Chrysost. ib.* Deinde ut discant, quoniam nihil eorum quae fiebant, Deo contrarium erat, subdit: *A Domino factum est. Orig.* Idest iste lapis donum est, donatum a Deo aedificio universo, et admirabile caput in oculis nostris qui possumus eum videre oculis mentis. *Chrysost. in Matt.* Quasi diceret; Quare non intelligitis, in cuius aedificii angulo ponendus est ille lapis, non (1) in nostro, quando reprobatus est, sed in alio. Si autem aliud aedificium est futurum, ergo nostra aedificatio est contemnenda; unde subdit: *Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur Gentibus facientibus fructum eius. Orig. ib.* Regnum Dei dicit mysteria regni Dei, idest divinas Scripturas quas tradidit Dominus, primo quidem populo illi priori, cui credita sunt eloquia Dei : secundo autem Gentibus facientibus fructum: nemini enim datur verbum Dei, nisi facienti fructum de eo, et nemini in quo peccatum regnat, datur regnum Dei; quomodo ergo illis datum est, a quo et ablatum est? Sed considera, quomodo quod datur, intelligitur gratis datum. Quibus ergo locavit, non omnino, quasi electis et fidelibus dedit; quibus autem donavit, cum iudicio electionis donavit. *Chrysost. ib.* Lapis autem dicitur Christus, non solum propter firmitatem, sed etiam quia est inimicorum magna confractio; unde sequitur: *Et qui ceciderit super lapidem istum. Hieron.* Qui peccator est, et tamen in illum credit, cadit quidem super lapidem et confringitur; sed non omnino conteritur : reservatur enim per patientiam ad salutem; super quem vero ille ceciderit, hoc est cui lapis ille irruerit, et qui Christum penitus negaverit, sic conteret eum, ut nec testa quidem remaneat in qua hauriatur aquae pusillum. *Chrysost. ib.* Aliud est enim confringi, et aliud comminui: de eo enim quod confringitur, aliquid remanet; quod autem comminuitur, quasi in pulverem convertitur. Quod autem cadit ad lapidem, non frangitur secundum quod est lapidis virtus, sed inquantum fortiter cadit, aut propter pondus suum, aut propter altitudinem casus; sic et Christianus peccans, non tantum perit, quantum potest perdere Christus, sed quantum ipse se perdit per opera sua, aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinem dignitatis. Infideles autem pereunt tantum, quantum potest eos perdere Christus. *Chrysost. hom. 69.* Vel hic duas perditiones eorum ostendit; unam ab eo, quod offenderunt et scandalizati sunt; quam designat, dicens: *Qui ceciderit super lapidem*: aliam (2) in captivitate eis superventura, quam manifestat, dicens: *Super quem vero ceciderit. August. de quaes. Evang. l. 1. c. 30.* Vel de his dicit, quod cadent super eum, qui illum modo contemnunt, vel iniuriis afficiunt: ideo nondum penitus intereunt; sed tamen confringuntur, ut non recti ambulent: super quos cadet, dum veniet desuper in iudicio cum poena perditionis: ideo dixit: *Conteret eos*; ut sint impii tanquam pulvis, quem proiicit ventus a facie terrae.

(1) *Al.* in vestro (2) *Al.* a captivitate.

7. Et cum audissent principes Sacerdotum et pharisaei parabolas eius, cognoverunt quod de ipsis diceret. Et quaerentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.

7. *Hieron.* Quamvis duro corde Iudaei propter incredulitatem essent, tamen intelligebant contra se omnes Domini sententias dirigi; unde dicitur: *Et cum audissent principes Sacerdotum, et pharisaei parabolas eius, cognoverunt quod de ipsis diceret. Chrysost. in Mat.* Haec est autem differentia bonorum hominum et malorum. Bonus enim comprehensus in peccato, gemit quia peccavit; malus autem fremit, non quia peccavit, sed quia comprehensus est in peccato; et non solum poenitentiam non agit, sed magis adversus corripientem irascitur : unde et isti comprehensi, magis ad malitiam sunt excitati. Sequitur enim: *Et quaerentes tenere eum, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant. Origen. tract. 19.* Sapiunt quidem aliquid de eo quod verum est. Prophetam eum aestimantes, non autem magnitudinem eius intelligunt, secundum quod erat Filius Dei. Turbas autem sic sapientes de eo, et paratas pro eo pugnare timent principes: neque enim ad eorum scientiam pertingere possunt, nihil dignum sentientes de eo. Deinde sciendum est, quoniam volentium Iesum tenere, differentia est. Aliter enim principes et pharisaei quaerebant eum tenere, aliter sponsa quae dicit *Cant. 4. Tenui eum, nec dimittam:* adhuc eum tentura melius sicut dicit: *Ascendam in palmam, et tenebo altitudinem eius.* Omnes enim non recte sapientes de divinitate, tenere volunt Iesum et perdere eum. Et alia quidem verba, praeter verbum Christi, posssibile est comprehendere et tenere; verbum autem veritatis nemo potest comprehendere, idest intelligere; neque tenere, idest convincere; neque separare a sensu credentium; neque mortificare, idest destruere. *Chrysost. ib.* Omnis etiam homo malus, quantum ad voluntatem suam, et manus mittit in Deum et occidit eum. Qui enim praecepta Dei conculcat, qui murmurat contra Deum et turbato vultu aspicit caelum, nonne si fieri potuisset, manus mitteret in Deum et occideret eum, ut iam licenter peccaret? *Raban.* Sed tamen, quod timent mittere manum in Iesum propter turbam, quotidie in Ecclesia geritur, cum quilibet solo nomine frater, fidei et pacis unitatem quam non diligit, propter bonos cohabitantes, vel erubescit impugnare, vel timet.

CAP. XXII.

Et respondens Iesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum caelorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo.

Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa suut, et omnia parata, venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam. Reliqui vero tenuerunt servos eius, et contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est, et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Tunc ait servis suis: Nuptiae quidem paratae sunt: sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi eius in vias, congregaverunt omnes, quos invenerunt bonos et malos, et impletae sunt nuptiae discumbentium. Intravit autem Rex, ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali; et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit Rex ministris: Ligatis manibus et pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium. Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.

Chrysost. hom. 70. Quia dixerat, *Dabitur Genti facienti fructus eius*, hic ostendit cui Genti; unde dicitur: *Et respondens Iesus, dixit iterum in parabolis eis dicens: Simile factum est regnum caelorum. Glos.* Dicit autem, *Respondens*, idest obvians pravae cogitationi eorum de morte sua. *August. de con. Ev. l. 2. c. 71.* Parabolam autem istam solus Matthaeus narrat: simile quidem etiam Lucas commemorat, sed non est hoc, sicut et ipse ordo indicat. *Greg. in hom. Ev. 36.* Hic per nuptias, praesens Ecclesia: illic per coenam, aeternum et ultimum convivium designatur: quia et in hanc nonnulli exituri intrant; ad illud quisquis semel intraverit, ulterius non exibit. At si quis forte contendat hanc eandem esse lectionem, intelligi forsitan potest, quia de proiecto eo, qui cum nuptiali veste non intraverat, quod Lucas tacuit, Matthaeus dixit; quod vero per illum coena, per hunc autem prandium dicitur, nequaquam obsistit: quia cum ad horam nonam apud antiquos prandium fieret, quotidie ipsum quoque prandium coena vocabatur. *Orig. tract. 20.* Regnum autem caelorum simile est, secundum eum quidem qui regnat homini Regi; secundum eum autem qui conregnat, filio Regis; secundum ea vero, quae sunt in regno Regis, servis et invitatis ad nuptias: inter quos est et exercitus Regis. Additum est autem, *Homini Regi*, ut hominibus quasi homo loquatur, et dispenset homines non cupientes dispensari a Deo. Sed tunc cessabit regnum caelorum esse simile homini, cum cessante zelo, et contentione, et ceteris passionibus et peccatis, cessaverimus secundum hominem ambulare, et videbimus eum sicuti est. Nunc enim videmus eum non sicuti est: sed sicuti per nostram dispensationem factus fuerit nobis. *Greg. hom. 38.* Tunc autem Deus Pater Deo Filio nuptias fecit, quando hunc in utero Virginis humanae naturae coniunxit. Sed quia ex duabus personis fieri solet nuptiarum coniunctio, absit hoc ab intellectibus nostris, ut personam Redemptoris nostri ex duabus personis credamus esse unitam. Ex duabus quippe, atque in duabus hunc naturis existere dicimus, sed ex duabus personis credere compositum, ut nefas vitamus. Securius ergo dici potest, quia in hoc Rex Pater Regi Filio nuptias fecit, quod ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociavit. Uterus autem genitricis Virginis huius sponsi thalamus fuit. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter: Cum resurrectio fuerit facta Sanctorum, tunc suscipiet hominem vita quae est Christus, mortalitatem eius sua mortalitate absorbens. Nunc enim quasi arrhas futuri coniugii Spiritum Sanctum accipimus; tunc autem ipsum Christum plenius in nobis habebimus. *Orig.* Vel coniunctionem sponsi ad sponsam, idest Christi ad animam, Verbi susceptionem intellige; partus autem opera bona. *Hilar. ib.* Merito autem a Patre iam sunt hae nuptiae factae, quia aeternitatis huius societas, et novi corporis desponsata coniunctio habetur iam perfecta in Christo. Sequitur: *Et misit servos vocare invitatos ad nuptias, et noluerunt venire. Chrysost. in Matt.* Ergo quando misit servos suos, iam invitati prius erant. Invitati sunt enim homines a tempore Abrahae, cui Christi incarnatio promittebatur. *Hieron.* Misit autem servum suum; nec dubium quin Moysen, per quem legem invitatis dedit. Si autem servos legerimus, ut plura habent exemplaria, ad prophetas referendum est: quia invitati per eos venire contempserunt. Sequitur: *Iterum misit alios servos dicens: Dicite invitatis.* Servi qui secundo missi sunt, melius est; ut prophetae intelligantur quam Apostoli: ita tamen si servus supra fuerit scriptus; sin autem servos ibidem legas, hic servi secundi, Apostoli sunt intelligendi. *Chrysost. ib.* Quos misit cum eis dixit: *In viam Gentium ne abieritis, sed potius ite ad oves perditas domus Israel. Orig. tr. 20.* Vel qui primi mittuntur servi vocare invitatos ad nuptias, habentur prophetae convertentes ex populo per suas prophetias ad laetitiam et restitutionem Ecclesiae ad Christum. Qui autem noluerunt venire in primis invitati, sunt qui noluerunt audire verba prophetarum. Iterum alii transmissi, alia congregatio prophetarum est. *Hilar. ib.* Vel servi primo missi, qui invitatos vocarent, Apostoli sunt; qui autem admonentur ut veniant, invitati antea, populus Israel est: in gloriam enim aeternitatis per legem est advocatus. Apostolorum ergo erat proprium commonefacere eos, quos invitaverant prophetae. Qui vero iterum cum praeceptorum conditione mittuntur Apostolici viri, sunt successores eorum. *Gregor.* Sed quia hi prius invitati sunt, ad nuptiarum convivium venire noluerunt, in secunda invitatione iam dicitur: *Ecce prandium meum paravi. Hieron.* Prandium paratum, et tauri, et altilia occisa, vel per metaphoram opes regiae describuntur, ut ex carnalibus intelligantur spiritualia; vel certe dogmatum magnitudo, et doctrina Dei lege plenissima sentiri potest. *Chrysost. ib.* Cum ergo Dominus Apostolis dixit: *Euntes, praedicate dicentes, quia appropinquavit regnum caelorum*, hoc significavit quod hic dicitur: *Prandium meum paravi*; idest ex lege et prophetis Scripturarum mensas ornavi; unde sequitur: *Tauri mei, et*

altilia occisa sunt. Greg. ib. Per tauros autem patres veteris testamenti significantur, qui ex permissione legis inimicos suos virtutis corporeae cornu feriebant. Altilia vero saginata dicimus : ab eo enim quod est alere, *altilia*, vel quasi alita vocamus. Per altilia ergo patres novi testamenti figurantur, qui dum gratiam pinguedinis internae dulcedinis percipiunt, a terrenis desideriis ad sublimia contemplationis suae penna sublevantur. Dicit ergo: *Tauri mei, et altilia occisa sunt;* ac si diceret: Patrum praecedentium mortes aspicite, et remedia vitae vestrae cogitate. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter : Ideo dicit, *Et saginata et tauros*, non quia et fuerint saginati tauri: sed quia non omnes saginati fuerunt tauri; ergo saginata tantummodo dicit prophetas, qui fuerunt Spiritu S. repleti ; tauros autem qui prophetae fuerunt et Sacerdotes, sicut Ieremias et Ezechiel : ut enim tauri duces sunt gregis, ita et Sacerdotes principes sunt populi. *Hilar. ib.* Vel aliter : Tauri gloriosa martyrum species est, qui confessioni Dei, tanquam hostia electa, sunt immolati. Saginata vero sunt homines spirituales tanquam caelesti pane ad evolandum aves pastae, ceteros accepti cibi ubertate expleturae. *Gregor. ib.* Notandum vero, quod in priori invitatione, nil de tauris et altilibus dicitur : in secunda autem iam tauri, et altilia mactata memorantur : quia omnipotens Deus, cum verba eius audire nolumus, adiungit exempla; ut omne quod impossibile credimus, tanto nobis ad sperandum fiat facilius, quanto per hoc transisse et alios audivimus. *Orig.* Vel quia prandium, quod paratur, est eloquium Dei, fortia quoque eloquiorum Dei tauri intelligantur, suavia vero et delectabilia eorum sunt saginata. Si quis enim proferat quaedam dicta modica et non firma, et non magnam virtutem rationis habentia, videntur macra esse quae proferuntur; saginata autem sunt, cum ad unamquamque propositionem exempla multa rationis probatione repleta inducuntur ; puta si aliquis de castitate sermonem loquitur, recte intelligitur turtur; sed cum ipsum sanctitatis sermonem, cum rationis probatione de Scripturis repletum protulerit, ita ut delectet, et confirmet animum audientis, protulit eum saginatum. *Chrysost. in. Matth.* Quod autem dicitur: *Et omnia parata sunt*, intelligitur, quia quicquid quaeritur ad salutem, iam adimpletum est in Scripturis: qui enim ignorans est, invenit ibi quod discat, qui contumax est, invenit ibi quod timeat, qui laborat, invenit ibi promissa, quibus excitetur ad opus. *Glos.* Vel omnia parata sunt, idest introitus regni paratus est per fidem meae incarnationis, qui ante fuerat clausus. *Chrysost. in Matth.* Vel omnia parata dicit, quae pertinent ad mysterium dominicae passionis, et nostrae redemptionis. Dicit autem: *Venite ad nuptias*, non pedibus, sed fide et moribus. Sequitur: *Illi autem neglexerunt.* Quare autem neglexerint, manifestat cum subditur : *Et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam. Chrysost homil. 70.* Quamvis autem videantur rationabiles occasiones esse : sed hinc discimus etiam si necessaria sint quae detinent, omnibus tamen praeponere spiritualia oportet. Mihi autem videtur, quod his occasionibus usi, negligentiae velamina proponebant. *Hilar. can. XXII.* Ambitione enim saeculi, tanquam villa homines occupantur ; plures vero propter pecuniae cupiditatem negotiatione detinentur. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter ; Cum labore manuum nostrarum aliquid facimus, puta exercentes agrum vel vineam, aut opus ligni vel ferri, villam colere videmur ; cum autem non labore manuum nostrarum alia lucra sequimur, totum hoc negotiatio appellatur. O miserrimus mundus, et miseri qui eum sequuntur. Semper enim mundialia opera homines excluserunt a vita. *Gregor.* Qui ergo intentus labori terreno, vel mundi actionibus deditus, mysterium incarnationis dominicae pensare, et secundum illud vivere dissimulat, quasi ad villam vel negotium pergens, venire ad Regis nuptias recusat; et plerumque quod est gravius, nonnulli vocati, gratiam non solum respuunt, sed etiam persequuntur; unde subditur : *Reliqui vero tenuerunt servos eius, et contumeliis affectos occiderunt. Chrysost. in Matth.* Vel per occupationem villae, populares Iudaeorum significat, quos mundi delectatio separavit a Christo ; per occupationem vero negotiationis Sacerdotes, ceterosque ministros templi significavit, quos lucri obtentu venientes ad ministerium legis, et templi avaritia separavit a fide: de quibus non dixit, quod malignati sunt, sed neglexerunt: qui enim odio aut invidia crucifixerunt Christum, illi malignati sunt: qui autem negotiis impediti non crediderunt, illi neglexisse dicuntur, non malignari. De sua tamen morte Dominus tacet, quia in priori parabola dixerat ; sed ostendit mortem discipulorum suorum, quos post ascensum ipsius occiderunt Iudaei, Stephanum lapidantes, et Iacobum Alphaei occidentes; propter quae Ierusalem destructa est a Romanis. Et notandum, quod ira in Deo non proprie, sed translative dicitur. Tunc enim irasci dicitur, quando ulciscitur ; unde et hic dicitur : *Rex autem cum audisset, iratus est. Hieron.* Quando invitabat ad nuptias, et agebat opera clementiae, hominis nomen appositum est: nunc autem quando ad ultionem venit, homo siletur et Rex tantum dicitur. *Origen.* Dicant autem qui peccant in Deum legis et prophetarum, et totius creationis, utrum iste qui et homo dicitur et iratus proponitur, ipse est pater Christi. Quod si dixerint, hunc ipsum esse, cogendi sunt confiteri, quoniam multa in eo secundum passibilem hominum naturam esse dicuntur, non quia ipse passibilis est, sed quia (1) mortem gerit passibilis naturae hominum. Et secundum hanc consequentiam suscipere convenit, et iram Dei, et poenitentiam, et cetera huiusmodi in prophetis. Sequitur: *Et missis exercitibus. Hier.* Per hos exercitus Romanos intelligimus sub Duce Vespasiano et Tito, qui occisis Iudaeae populis, praevaricatricem incenderunt civitatem. *Chrysost. in Matth.* Romanus autem exercitus dicitur exercitus Dei: *quia Domini est terra et plenitudo eius Ps. 23.* nec etiam venissent Romani Ierusalem, nisi eos Dominus excitasset. *Orig.* Vel Angelorum agmina sunt exercitus regis nostri. Missis ergo exercitibus extinxisse homicidas dicitur, quia in hominibus omne iudicium per Angelos exercetur. Homicidas ergo perdit, quia persequentes interimit. Civitatem eorum igni succendit, quia illorum non solum animae, sed caro quoque in qua habitaverant, aeterna gehennae flamma

(1) *Al.* morem.

cruciantur. *Orig.* Vel civitas impiorum est, secundum unumquodque dogma congregatio eorum, qui conveniunt in sapientia principum huius saeculi, quam succendit rex et exterminat, quasi ex malis aedificationibus consistentem. *Gregor. hom. 36.* Sed his, qui invitantem se contemni conspicit, filii sui nuptias vacuas non habebit: quandoque enim sermo Dei inventurus est ubi requiescat; unde subditur: *Tunc ait servis suis. Orig.* Idest Apostolis aut Angelis, qui praepositi erant in vocatione Gentium. Nuptiae quidem paratae sunt. *Remig.* Idest omne sacramentum humanae dispensationis iam peractum atque completum est. Sed qui invitati erant, idest Iudaei non fuerunt digni, quia Dei iustitiam ignorantes, et suam statuere volentes, indignos se iudicaverunt aeternae vitae. Reprobato ergo Iudaico populo ad has nuptias gentilis populus est susceptus: unde sequitur: *Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis vocate ad nuptias. Hieron.* Gentilis enim populus non erat in viis, sed in exitibus viarum. *Remig.* Qui sunt errores gentilium. *Chrysost. in Matth.* Vel viae sunt omnes professiones huius mundi, ut puta philosophiae, militiae, et huiusmodi. Dicit ergo, *Ite ad exitus viarum*, ut cuiuslibet conditionis homines vocent ad fidem. Adhuc sicut castitas via est quae ducit ad Deum, sic fornicatio via est quae ducit ad diabolum; et sic de aliis virtutibus et vitiis. Iubet ergo, ut cuiuscumque conversationis homines invitent ad fidem. *Hilar. ib.* Per viam etiam tempus saeculi intelligendum est; atque ideo ad exitus viarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. *Gregor. ib.* Vel aliter: In Scriptura sacra vias actiones accipimus. Exitus viarum intelligimus defectus actionum; quia illi plerumque facile ad Deum veniunt, quos in terrenis actionibus prospera nulla comitantur. *Orig.* Vel aliter: Puto hanc primam vocationem fuisse ad nuptias aliquarum ingenuarum animarum. Principaliter enim Deus vult venire ad epulationem divini eloquii, eos qui ad intelligendum sunt ingeniosiores: et quoniam qui huiusmodi sunt, nolunt ad istam vocationem venire, transmittuntur alii servi provocantes eos et promittentes; quod si venerint, percipient prandium paratum a rege. Sicut enim in corporalibus alia est, quae nubit sponsa, alii invitatores, alii qui invitantur ad nuptias: sic Deus scit diversos ordines animarum, earumque virtutes et causas, ob quas hi quidem in constitutione sponsae accipiuntur, alii in ordine servorum vocantium, alii in numero invitatorum ad nuptias. Sed qui principaliter quidem fuerant invitati, primos invitatores quasi pauperes sensu neglexerunt et abierunt sua sequentes: in quibus magis sunt delectati quam in his, quae rex per servos suos promittebat; sed hi leviores sunt his, qui servis transmissis iniuriantur et interficiunt, qui scilicet praeparatione contensiosorum verborum ausi sunt tenuisse servos missos, qui non sunt praeparati ad solvendas quaestiones eorum versutas; et contumeliis afficiuntur vel interficiuntur ab eis. Sequitur: *Et egressi servi eius in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt bonos et malos. Orig.* Egredientes servi sive de Iudaea, et Ierusalem Apostoli Christi, sive ab interioribus Angeli sancti, et venientes ad vias diversas diversorum morum congregaverunt quoscumque invenerunt: et non curant, utrum aliquando ante vocationem mali fuerint aut boni. Bonos autem intelligere hic simpliciter convenit humiliores, et rectiores ex eis, qui veniebant ad cultum Dei, quibus conveniebat quod Apostolus ait *Rom. cap. 2. Cum gentes quae legem non habent, ea quae legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex. Hieron.* Inter ipsos enim Gentiles infinita est diversitas: cum alios sciamus esse procliviores ad vitia, alios ad honestatem morum virtutibus deditos. *Gregor. ib.* Vel hoc dicit, quia in hac Ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt. Bonus autem non fuit, quia malos tolerare recusavit. Sequitur: *Et impletae sunt nuptiae discumbentium. Orig.* Nuptiae scilicet Christi et Ecclesiae sunt impletae, dum restituti Deo qui ab Apostolis sunt inventi, recubuerunt ad epulandum in nuptiis; sed quoniam bonos et malos oportuit quidem vocari, non autem ut mali permanerent mali, sed ut deponerent vestimenta contraria nuptiis, et induerent nuptialia indumenta, scilicet viscera misericordiae et benignitatis; ideo rex egreditur, ut videat discumbentes priusquam apponatur eis prandium, ut retineat habentes nuptialia vestimenta, (1) et delectet, contemnetque contrarios; unde sequitur: *Intravit autem rex, ut videret discumbentes. Chrysost. ibid.* Non quia alicubi ipse non est, sed ubi vult per iudicium aspicere, ibi dicitur praesens; ubi autem non vult, absens videtur. Dies autem aspectionis est dies iudicii, quando visitaturus est Christianos, qui super mensam Scripturarum recumbunt. *Orig.* Ingrediens autem invenit quendam, qui non mutaverat proprios mores; unde sequitur: *Et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Singulariter dixit, quia unius sunt generis omnes, qui servant malitiam post fidem quam habuerant ante fidem. *Gregor ib.* Quid autem debemus intelligere per nuptialem vestem, nisi caritatem. Quia hanc in se Dominus habuit, dum ad sociandae sibi Ecclesiae nuptias veniret. Intrat ergo ad nuptias, sed sine veste nuptiali, qui in Ecclesia fidem habet, sed caritatem non habet. *Aug. cont. Faust. l. 2. c. 19.* Vel sine veste nuptiali nuptias adit, qui quaerit ibi gloriam non sponsi sed suam. *Hilar. ib.* Vel vestis nuptialis est gratia Spiritus S. et candor habitus caelestis qui bonae interrogationis confessione susceptus, usque in caetum regni caelorum immaculatus, et integer est reservandus. *Hieron.* Vel vestis nuptialis praecepta sunt Domini, et opera quae complentur ex lege, et Evangelio novique hominis efficiunt vestimentum; quod qui in die iudicii inventus fuerit sub nomine Christiano non habere, statim corripitur; unde sequitur: *Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Amicum vocat, quia est invitatus ad nuptias, quasi sit amicus per fidem. Arguit autem inpudentiae, quod veste sordida munditias polluerit nuptiales. *Orig.* Et quoniam qui peccat et non induit Dominum Iesum Christum, non habet excusationem aliquam; ideo sequitur: *At ille obmutuit. Hieron.* In tempore enim illo non erit locus impudentiae, nec negandi facultas, cum omnes Angeli et mundus ipse testes sint peccatorum. *Gregor. ib.* Non autem solum reiectus est a nuptiis, qui iniuriam

(1) *P. Nicolai legit* quibus delectatur.

nuptiis fecit, sed adhuc a ministris regis super vincula constitutis ligatus incessione, qua non est usus ad bonum, et apprehensoria virtute, qua nullum opus ad bonum implevit, et condemnatus est in loco ab omni lumine alieno, qui vocantur tenebrae exteriores; unde sequitur: *Tunc rex dixit ministris: Ligatis manibus et pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Gregor.* Ligantur tunc pedes et manus per districtionem sententiae, qui modo a pravis operibus ligari noluerunt per meliorationem vitae; vel tunc ligat poena, quos modo a bonis operibus ligavit culpa. *Aug. 11.de Tri.c.6.*Pravarum vero, atque distortarum voluntatum implicatio vinculum est quo alligatur, qui hoc agit, ut proiiciatur in tenebras exteriores. *Greg. ib.* Interiores autem tenebras dicimus caecitatem cordis; exteriores vero aeternam noctem damnationis. *Chrysost. ibid.* Vel per hoc designatur differentia tormentorum in peccatoribus. Sunt enim primae tenebrae exteriores, interiores autem minores, novissima loci. Sequitur: *Ibi erit fletus et stridor dentium. Hieron.* In fletu oculorum, et stridore dentium, per metaphoram membrorum corporalium, magnitudo ostenditur tormentorum. Manus quoque ligatas et pedes, fletum oculorum et stridorem dentium, ad comprobandam resurrectionis intellige veritatem. *Gregor.* Ut illic dentes strideant, qui de edacitate gaudebant; illic oculi defleant, qui huc per illicitas concupiscentias versabantur; quatenus singula membra supplicio subiaceant, quae hic singulis quibusque vitiis subiecta serviebant. *Hieron.* Et quia in convivio nuptiali non initium, sed finis quaeritur, subditur: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Hilar. ib.*In invitante enim sine exceptione publicae bonitatis humanitas est; in invitatis vero vel vocatis, de iudicio meritorum probitatis electio est. *Gregor. ib.* Nonnulli enim bona nec incipiunt; nonnulli vero in bonis, quae incoeperunt, minime persistunt. Tanto ergo sibi unusquisque sollicite metuat, quanto ignorat quae restant. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Quoties Deus tentat Ecclesiam suam, ingreditur ad eam, ut videat discumbentes; et si invenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum, ut quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talem ergo Christus tradit ministris suis, idest aliquibus magistris seductionis, et ligant manus eius, idest opera, et pedes, idest motus animae; et mittunt eum in tenebras, idest in errores vel Gentium, vel Iudaeorum vel haeresim: propinquiores enim sunt tenebrae gentilium quia veritatem spernunt quam non audierunt; sed exteriores Iudaeorum qui audierunt sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum qui audierunt, et didicerunt.

2. Tunc abeuntes pharisaei, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur? Licet censum dari Caesari, an non? Cognita autem Iesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritae? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus: Cuius est imago haec et superscriptio? Dicunt ei: Caesaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Et audientes, mirati sunt, et relicto eo abierunt.

2. *Chrysost. in Matth.* Sicut si aliquis claudere voluerit aquae currentis meatum, si exclusa fuerit per aliquam violentiam, aliunde sibi semitam quaerit; sic Iudaeorum malignitas ex una parte confusa alium sibi aditum adinvenit; unde dicitur: *Tunc abeuntes pharisaei, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone.* Abierunt, inquam, ad Herodianos. Quale consilium, tales et consiliatores; et ideo sequitur: *Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis. Glos.* Tanquam ignotis, ut facilius deciperent, et per eos illum caperent: cum timentes turbam, hoc per se non praesumerent facere. *Hieron.* Nuper quidem sub Caesare Augusto Iudaea subiecta Romanis, quando in toto orbe est celebrata descriptio, stipendiaria facta fuerat; et erat in populo magna seditio, dicentibus aliis pro securitate et quiete, qua Romani pro omnibus militarent, debere tributa persolvi; pharisaeis vero qui sibi applaudebant in iustitia, econtrario nitentibus non debere populum Dei, qui decimas solveret et primitias daret et cetera, quae in lege scripta sunt, humanis legibus subiacere. Caesar autem Augustus Herodem filium Antipatris alienigenam et proselitum Regem Iudaeis constituerat, qui tributis praeesset, et Romano pareret imperio. Mittunt pharisaei discipulos suos cum Herodianis, idest militibus Herodis, seu quos illudentes pharisaei, quia Romanis tributa solvebant, Herodianos vocabant, et non divino cultui deditos. *Chrysost. hom. 71.* Propter hoc autem suos discipulos, et Herodis milites simul mittunt, ut quodcumque dixerit reprehendatur; cupiebant enim magis adversum Herodianos eum aliquid dicere: quia enim eum detinere timebant propter turbas, voluerunt ei periculum immittere ex hoc, quod esset publicis tributis obnoxius. *Chrysost. in Matth.* Haec est autem hypocritarum prima simulatio, quia laudant quos perdere volunt; et ideo in laudem prorumpunt, dicentes: *Magister, scimus quia verax es.* Magistrum eum vocant, ut quasi honoratus, et laudatus mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, tamquam volens eos habere discipulos. *Glos.* Tripliciter autem contingit aliquem veritatem non docere. Primo ex parte ipsius docentis, quia scilicet veritatem vel non novit, vel non amat: et contra hoc dicunt: *Scimus, quia verax es.* Secundo ex parte Dei, cuius timore postposito quidam veritatem de eo quam noverunt, non pure annuntiant: et contra hoc dicunt: *Et viam Dei in veritate doces.* Tertio ex parte proximi, ex cuius timore vel amore aliquis veritatem tacet: et ad hoc excludendum dicunt: *Et non est tibi cura de aliquo*, scilicet homine: non enim respicis personam hominum. *Chrysost. hom. 71.* Hoc de Herode, et Caesare occulte insinuabant. *Hieron.* Blanda quidem et fraudulenta interrogatio illic provocat respondentem, ut magis Deum, quam Caesarem timeat; unde dicunt: *Dic ergo nobis quid tibi videtur: Licet censum dari Caesari, an non?* Ut si dicat non debere tributa

solvi, statim audientes Herodiani, seditionis reum contra Romanorum principem eum teneant. *Chrysost. ib.* Quia enim sciebant, quod quidam hanc discordiam meditantes occisi erant, volebant et ipsum per sermones hos in talem suspicionem immittere. Sequitur: *Cognita autem Iesus nequitia eorum ait: Quid me tentatis hypocritae?* *Chrysost. in Matth.* Non secundum sermones eorum pacificos blande respondit, sed secundum conscientiam eorum crudelem, aspera dixit: quia Deus voluntatibus respondet, non verbis. *Hieron.* Prima ergo virtus est respondentis, interrogantium mentes cognoscere, et non discipulos sed tentatores vocare. Hypocrita ergo vocatur, qui aliud est, et aliud simulat. *Chrysost. ib.* Dicit ergo eis, *Hypocritae*, ut considerantes eum humanorum cordium cognitorem, quod facere cogitabant, perficere non auderent. Vide ergo quod pharisaei blandiebantur ut perderent: sed Iesus confundebat eos ut salvaret, quia utilior est homini Deus iratus, quam homo propitius. *Hieron.* Sapientia enim semper sapienter agit, ut suis potissimum tentatores sermonibus confutentur; et ideo sequitur: *Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.* Hoc genus nummi est quod pro decem nummis computabatur, et habebat imaginem Caesaris; unde sequitur: *Et ait illis Iesus: Cuius est imago haec et superscriptio?* Qui putat interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, et non dispensationem, discant ex praesenti loco, quod utique poterat scire Iesus, cuius imago esset in nummo. Sequitur: *Dicunt ei: Caesaris.* Caesarem non putemus Augustum, sed Tyberium significari, sub quo et passus est Dominus. Omnes autem Reges Romani a primo Caio Caesare qui imperium arripuerat, Caesares appellantur. Sequitur: *Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari*, idest nummum, tributum, et pecuniam. *Hilar. can. XXIII.* Si enim nihil quod Caesaris est, penes nos resederit, conditione reddendi ei quae sua sunt, non tenebimur. Porro autem si rebus illius incumbamus, si iure potestatis suae utimur, extra quaerelam iniuriae est reddere Caesaris quod Caesaris est. *Chrysost. ib.* Tu autem cum audieris, *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari*, illa scito eum dicere solum, quae in nullo pietati nocent; quia si aliquid tale fuerit, non adhuc Caesaris est, sed diaboli tributum. Deinde ut non dicant, quoniam hominibus non subiicis, subdit: *Et quae sunt Dei, Deo.* *Hieron.* Idest decimas, primitias, oblationes, et victimas, sicut et ipse Dominus reddidit Caesari tributa pro se et Petro; et Deo reddidit quae Dei sunt, Patris faciens voluntatem. *Hilar. ib.* Deo etiam quae eius sunt reddere nos oportet, idest corpus et animam et voluntatem. Numisma enim Caesaris in auro est, in quo est eius imago depicta. Dei numisma homo est, in quo est Dei imago figurata: ideo divitias vestras date Caesari; Deo autem innocentiae vestrae conscientiam servate. *Orig. tract. 21.* Ex hoc loco discimus Salvatoris exemplo, ut non his, quae a multis dicuntur, et propterea gloriosa videntur, occasione pietatis attendamus: sed quae convenienter secundum ordinem rationis dicuntur. Possumus autem et moraliter intelligere locum istum, quoniam debemus corpori quaedam dare, quasi tributum Caesari, idest necessaria. Quaecumque autem sunt convenientia animarum naturae, idest ea quae ducunt ad virtutem, debemus Deo offerre. Qui ergo supra modum docent legem Dei, et de rebus debitis corpori nihil curare praecipiunt, sunt pharisaei qui reddere Caesari tributum vetabant, prohibentes scilicet nubere, et abstinere a cibis, quos Deus creavit; qui vero supra modum aestimant oportere corporibus indulgere, ipsi sunt Herodiani. Salvator autem noster vult ut nec virtus minoretur dum supra modum carni servimus; nec carnis natura gravetur, dum abundantius virtutibus adhaeremus. Vel principes mundi, idest diabolus dicitur Caesar: non enim possumus reddere Deo quae Dei sunt, nisi prius reddiderimus principi quae sunt sua; idest nisi deposuerimus malitiam universam. Hoc etiam discamus ex loco praesenti, quod contra tentantes nec omnino tacere debemus, nec simpliciter respondere; sed circumspecte, ut praecidamus occasionem quaerentium in nobis occasionem, et doceamus irreprehensibiliter quae possunt salvare, volentes salvari. *Hieron.* Qui autem credere debuerant, ad tantam sapientiam mirati sunt, quod calliditas eorum insidiandi non invenisset locum; unde sequitur: *Et audientes mirati sunt, et relicto eo abierunt*, infidelitatem pariter cum admiratione reportantes.

3. In illa die, accesserunt ad eum sadducaei, qui dicunt non esse resurrectionem, et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius et suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, et primus uxore ducta defunctus est, et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus et tertius, usque ad septimum. Novissime autem omnium et mulier defuncta est. In resurrectione ergo cuius erit de septem uxor? Omnes enim habuerunt eam. Respondens autem Iesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in caelo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium. Et audientes turbae, mirabantur in doctrina eius.

3. *Chrysost. hom. 71.* Confutatis pharisaeorum discipulis cum Herodianis, sadducaei se immittunt: cum tamen ex confusione priorum eos oporteret effici pigriores. Sed praesumptio inverecundum quid est et pertinax, et impossibilia tentans: propter hoc et Evangelista stupens eorum dementiam hoc ipsum significat, dicens: *In illa die accesserunt ad eum sadducaei.* *Chrysost. in Matth.* Quando recedebant pharisaei, accedebant sadducaei: forte tali consilio, quia decertabant quis eum ante deprehendere posset: vel si ratione eum non possent superare, saltem per ipsam frequentiam subverterent sensum eius. *Hieron.* Duae hereses erant in Iudaeis: una pharisaeorum, et altera sadducaeorum: pharisaei traditionum et observationum

iustitiam praeferebant, unde et divisi vocabantur a populo : sadducaei autem qui interpretantur iusti, ipsi vindicabat sibi quod non erant ; ac prioribus et corporis et animae resurrectionem credentibus confitentibusque, et Angelos et spiritum sequentes iuxta actus Apostolorum, omnia denegabant; unde et hic dicitur: *Qui dicunt resurrectionem non esse. Orig. tract. 22.* Non solum autem carnis resurrectionem negabant, sed etiam animae immortalitatem tollebant. *Chrysost. ib.* Videns enim diabolus, quia iustitiam Dei omnino extinguere non potuit, introduxit haeresim sadducaeorum, qui dicerent non esse resurrectionem mortuorum; quae res omne propositum faciendae iustitiae frangit: quis enim contentus erit adversus seipsum quotidie luctamina exercere, nisi ad spem resurrectionis aspiceret? *Gregor. 14. Moral. cap. 59.* Sunt autem nonnulli considerantes, quod spiritus a carne solvitur, quod caro in putredinem vertitur, quod putredo in pulverem reducitur, quod pulvis in elementa solvitur, ut nequaquam ab humanis oculis videatur, resurrectionem fieri posse desperant, et dum arida ossa inspiciunt, haec vestiri carnibus, rursumque ad vitam virescere, posse fieri diffidunt. *August. in Enchi. c. 88.* Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro; sed in quamlibet pulverem, cineremve solvatur, in quoslibet halitus, aurasque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium, aut etiam hominum, cibum cedat, carnemque mutetur, animae illi humanae in puncto temporis redditur, quae eam primitus, ut homo fieret, viveret, ut cresceret, animavit. *Chrysost. ib.* Ad defensionem autem sui erroris invenisse se argutissimam rationem sadducaei putabant: unde sequitur: *Et interrogantes eum dicentes: Magister, Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit. Chrysost. hom. 71.* Quia enim immitigabile malum mors erat apud Iudaeos, qui omnia pro praesenti vita faciebant, in legem deduxit Moyses, defuncti sine filiis uxorem fratri dari oportere, ut defuncto filius nasceretur ex fratre, et non excideret nomen eius ; quod erat quaedam mortis mitigatio: non autem alius quam frater, vel propinqus iubebatur accipere uxorem defuncti, quoniam non ita putaretur, qui ex tali coniunctione erat nasciturus, esse filius eius qui obiit; et iterum extraneus non ita haberet necessitatem statuere domum eius, qui obierat sicut frater, cui etiam ex cognatione hoc facere iustum erat. Sequitur : *Erant autem apud nos septem fratres. Hieron.* Qui resurrectionem corporum non credebant, et animam putabant interire cum corporibus, recte istiusmodi fingunt fabulam, quae delyramenti arguat eos, qui resurrectionem asserant mortuorum. Turpitudinem ergo fabulae opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem; unde concludunt : *In resurrectione ergo, cuius erit* ? Potest autem fieri ut vere in gente eorum hoc aliquando acciderit. *August. de quaest. Evang. lib. 1. cap. 32.* Per hos autem septem fratres mystice intelliguntur homines impii, qui fructum iustitiae non potuerunt afferre in terra per omnes septem mundi aetates, quibus ista terra consistit: postea enim et ipsa terra transiet, per quam omnes illi quasi septem steriliter transierunt. Sequitur : *Respondens autem Iesus ait illis: Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. Chrysost. in Matth.* Sapienter primum arguit stultitiam eorum, quia non legebant : secundo ignorantiam, quia non cognoscebant Deum: ex diligentia enim lectionis nascitur scientia Dei : ignorantia autem negligentiae filia est. *Hieron.* Propterea ergo errant, quia Scripturas nesciunt; et quia Scripturas nesciunt, consequenter ignorant virtutem Dei. *Orig. tract. 22.* Duas autem res dicit eos nescire : unam quidem Scripturas ; alteram autem virtutem Dei, per quam resurrectio fit et nova vita in ea. Vel Dominus arguens sadducaeos nescire virtutem Dei, se eos non cognoscere arguebat: ipse enim erat virtus Dei, et non cognoscebant eum, quasi nescientes Scripturas quae loquuntur de eo : propterea nec resurrectionem credebant, quam facturus fuerat ipse. Quaeritur autem cum Salvator dicat, *Erratis nescientes Scripturas*, an dicat, quod in quibusdam Scripturis positum est quod sequitur: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur*, quod in veteri testamento non legitur scriptum. Nos autem dicimus, quia scriptum est non in ipsis sermonibus manifeste ista dicentibus, sed in mysterio indicantibus secundum intellectum moralem: nam cum sit lex umbra futurorum bonorum, dicens quodlibet de viris, et uxoribus, de spiritualibus nuptiis principaliter dicit. Sed nec hoc invenio alicubi Scripturam dicentem, sanctos post exitum fore sicut Angelos Dei; nisi forte quis et hoc moraliter intelligat, secundum illud quod dicitur *Gen. 15. Tu autem ibis ad patres tuos.* Item *c. 25. appositus est ad populum suum.* Dicet autem aliquis: Ideo eos increpabat, quia non legebant ceteras Scripturas, quae sunt extra legem ; et ideo errabant. Alius autem dicit, quod nesciebant Moysaicae legis Sripturas, ex eo quod divinum sensum earum non scrutabantur. *Chrysost.ib.* Vel quod dicit, *In resurrectione neque nubent neque nubentur*, retulit ad hoc quod dixerat, *Nescitis virtutem Dei.* Quod autem dixit, *Ego sum Deus Abraham etc.*, ad illud quod dixit, *Nescitis Scripturas.* Et quidem calumniatoribus primum oportet in aliqua quaestione auctoritatem Scripturae proferre, deinde rationem exponere: interrogantibus autem per ignorantiam, prius rationem exponamus, postea auctoritate confirmemus; quoniam calumniatores convincere oportet, interrogatores autem docere : ideo his interrogantibus per ignorantiam prius rationem exposuit, dicens : *In resurrectione. Hieron.* In hoc autem quod dicitur, *Neque nubent, neque nubentur*, Latina consuetudo Graeco idiomati non respondet. Nubere enim apud Latinos proprie dicuntur mulieres. Sed nos simpliciter dictum intelligamus, quia nubere de viris, et nubi de mulieribus dictum sit. *Chrysost. ib.* In hoc quidem saeculo, quia morimur, ideo nascimur; quia nascimur, ideo uxores ducimus: ut quod moriendo minuitur, nascendo suppleatur : ibi autem moriendi necessitas tollitur, unde et nascendi causa soluta est. *Hilar. ib.* Et quidem suffecerat adversus sadducaeos opinionem illecebrae corporeae recedisse, et officiis cessantibus inania haec corporum gaudia sustulisse; sed adiecit: *Sed sunt sicut Angeli Dei in caelo. Chrysost. hom. 71.* Per quod ad interrogatum convenienter respondet : quia enim haec erat eis causa aestimandi resurrectionem non esse, quia credebant eandem fore resurgen-

tium conditionem, hanc causam removit, ostendent eos alterius conditionis futuros. *Chrysost. in Matth.* Notandum vero, quod cum de ieiuniis, et eleemosynis, ceterisque virtutibus spiritualibus locutus fuit, nunquam Angelorum similitudinem introduxit, nisi cum de absolutione a coitu loqueretur; quoniam sicut omnes actus carnales opera sunt animalium, praecipue tamen actus libidinis; sic omnes virtutes sunt res angelicae, praecipue tamen castitas, per quam vincitur natura virtutibus. *Hieron.* Quod ergo infertur, *Sed sunt sicut Angeli Dei in caelo*, spiritalis conversatio repromittitur. *Dionys.* Tunc enim quando incorruptibiles, et immortales erimus, visibili quidem ipsius Dei apparitione in castissimis contemplationibus adimplebimur; intelligibilis autem luminis datione participabimus, in impassibili et in immateriali mente secundum imitationem supercaelestium mentium : propter quod dicitur, quod erimus Angelis aequales. *Hilar. ib.* Eandem autem calumniam, quam sadducaei afferunt de coniugio, afferre plures solent, in quam formam muliebris sexus resurgat. Sed qualis in Scripturis auctoritas est (1) de Angelis: opinando talem in resurrectione spei nostrae sensum oportet esse de feminis. *August. 22. de civ. Dei. cap. 17.* Sed mihi melius videntur sapere qui utrumque sexum resurrecturum esse non dubitant : non enim libido ibi erit, quae confusionis causa est: nam priusquam peccassent, nudi erant: natura autem servabitur, quae tunc quidem et a concubitu, et a partu immunis erit: erunt tamen membra foeminea non accommodata usui veteri, sed decori novo, quo non allicitur aspicientis concupiscentia quae nulla erit, sed Dei laudetur sapientia, atque clementia, qui et quod non erat fecit, et liberavit a corruptione quod fecit. *Hieron.* Nemo enim dicit de lapide, et arbore, et his rebus quae non habent membra genitalia, quod non nubent, neque nubentur; sed de his qui cum possunt nubere, tamen aliqua ratione non nubunt. *Raban.* Haec autem quae dicta sunt de resurrectionis conditionibus, propositae reddidit quaestioni: de ipsa vero resurrectione contra eorum infidelitatem convenienter loquitur. *Chrysost. ib.* Et quia illi interrogando Moysen praemiserant, per Moysen eos confutat; unde subdit : *De resurrectione autem mortuorum non legistis. Hieron.* Ad comprobandam resurrectionis veritatem multis aliis exemplis manifestioribus uti potuit, ex quibus est illud : *Resuscitabuntur mortui, et resurgent qui in monumentis sunt:* et in alio loco: *Multi dormientium de terrae pulvere resurgent.* Quaeritur ergo, quid sibi voluerit Dominus hoc proferre testimonium quod videtur ambiguum, vel non satis ad resurrectionis pertinens veritatem? Et quasi hoc prolato probaverit quod volebat, statim intulerit : *Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Supra diximus autem sadducaeos nec Angelum, nec spiritum, nec resurrectionem corporum confitentes, et animarum quoque interitum praedicasse; hi quinque tantum libros Moysi recipiebant, prophetarum vaticinia respuentes. Stultum autem erat inde proferre testimonia, cuius auctoritatem non sequebantur. Porro ad aeternitatem animarum probandam de Moyse ponit exemplum: *Ego sum Deus Abraham*, statimque infert: *Non est Deus mortuorum, sed viventium*; ut cum probaverit animas permanere post mortem, neque enim poterat fieri, ut eorum esset Deus qui nequaquam subsisterent, convenienter introduceretur et corporum resurrectio, quae cum animabus bona malaque gesserunt. *Chrysost. ib.* Sed qualiter alibi ait: *Ut vivorum, et mortuorum dominetur*? Sed hoc non est simile ei quod hic dicitur: mortuorum enim ibi dicitur semel esse Dominus, eorum scilicet qui victuri sunt, non autem eorum qui semel desperaverunt, et ultra non resurgent. *Hieron.* Considerandum etiam quod sermo hic ad Moysen factus fuerat, sanctis Patriarchis iam pridem quiescentibus: erant ergo quorum Deus erat : nihil enim habere poterant, quia in natura rei est ut esse id necesse sit cuius sit alterum; atque ita habere Deum viventium est; cum Deus aeternitas sit, et non sit eorum quae mortua sunt, habere id quod aeternum est: et quomodo esse illi futuri semper negabuntur, quorum se esse profiteatur aeternitas. *Orig.* Deus etiam est, qui dicit: *Ego sum qui sum.* Si ergo impossibile est, ut dicatur eorum Deus esse qui non sunt. Et vide, quia non dixit: Ego sum Deus Abraham, Isaac, et Iacob, sed *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob.* In alio autem loco sic dixit *Ex. c. 7. Deus Hebraeorum misit me ad te.* Qui enim perfectissime sunt circa Deum, quantum ad comparationem ceterorum hominum, totum habent Deum in se; propterea non communiter, sed singulariter dicitur eorum Deus, ut puta si dicamus : Ager ille illorum est, ostendimus quod unusquisque eorum non habet eum in toto. Si autem dicimus, quod ager ille illius est, demonstramus quia totum agrum possidet ille. Ubi ergo dicitur, *Deus Hebraeorum*, imperfectio demonstratur eorum: quia unusquisque eorum aliquid modicum de Deo habebat. Dicitur autem, *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob*: quia singuli eorum totum habebant Deum. Non autem ad modicam laudem respicit Patriarcharum, quod Deo vivebant. *Aug. cont. Faust. l. 16. c. 24.* Opportune itaque eadem voce nunc convincuntur Manichaei, qua tunc convincti sunt sadducaei: nam et ipsam resurrectionem alio quidem modo, sed tamen etiam ipsi negant. *Aug. sup. Ioan. tract. 11.* Ideo autem specialiter Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob dicitur, quia in istis tribus omnes modi generationis filiorum Dei vocantur. Generat enim Deus multoties de bono praedicatore bonum filium, et de malo malum: quod significatur per Abraham qui de libera uxore fidelem filium habuit, et de ancilla infidelem genuit. Aliquando vero generat per bonum praedicatorem bonum et malum filium; quod significatur in Isaac, qui de libera unum bonum, et alterum malum generavit. Aliquando generat bonos per bonum, et malum praedicatorem: quod significatur per Iacob, qui bonos filios genuit: et de liberis, et de ancillis. *Chrysost. in Mat.* Et vide, quomodo sit infirmior congressio Iudaeorum contra Christum. Prima fuit cum terrore, dicendo: *In qua potestate haec facis* ? Contra quam necessaria fuit constantia cordis. Secunda fuit cum dolo, contra quam necessaria fuit acuta sapientia. Haec autem fuit cum praesumptione ignara, quae praecedentibus facilior est. Hominem enim putantem se aliquid scire cum nesciat, viro scienti facile est convincere. Sic et ope-

(1) *Al. De Angelis opinandi.*

ratio inimici in primis gravis est ; sed si quis forti animo sustinuerit, inveniet eum infirmiorem. Sequitur: *Et audientes turbae, mirabantur in doctrina eius. Remig.* Non quidem sadducaei, sed turbae mirantur. Hoc etiam quotidie agitur in Ecclesia : cum divina inspiratione adversarii Ecclesiae superantur, turbae fidelium laetantur.

4. Pharisaei autem audientes, quod silentium imposuisset sadducaeis, convenerunt in unum, et interrogavit eum unus ex eis legis doctor tentans eum: Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum, et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae.

4. *Hieron.* Quia supra pharisaei in ostensione denarii fuerant confutati, et adversae partis viderant factionem subrutam, debuerant ex hoc moveri, ne ultra molirentur insidias, sed malevolentia, et livor nutrit impudentiam ; unde dicitur : *Pharisaei autem audientes, quod silentium imposuisset sadducaeis, convenerunt in unum. Orig. tract. 25.* Silentium autem sadducaeis imposuit Iesus: volens ostendere, quoniam mendacii vocem obmutescere facit claritas veritatis. Sicut enim proprium est iusti tacere, cum sit tempus tacendi : et loqui, cum sit tempus loquendi, non tamen obmutescere ; sic proprium est omnium, qui mendacii sunt doctores obmutescere quidem quantum ad rem, non autem tacere. *Hieron.* Pharisaei, ergo et sadducaei, qui inter se contrarii sunt ad tentandum Iesum pari mente consentiunt. *Chrysost. in Matt.* Vel convenerunt in unum pharisaei ut multitudine vincerent, quem rationibus superare non poterant; a veritate nudos se professi sunt, qui multitudine se armaverunt. Dicebant enim apud se: Unus loquatur pro omnibus, et omnes loquamur per unum; ut si quidem vicerit, omnes videamur vicisse: si autem convinctus fuerit, vel solus videatur confusus ; et ideo sequitur: *Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor tentans eum. Orig.* Omnes ergo qui non discendi, sed tentandi causa interrogant aliquem doctorum, aestimare debemus illius pharisaei fratres, secundum illud: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. August. de con. Evan. lib. 2. c. 75.* Non moveat autem, quod Matthaeus hic dicit tentantem fuisse, a quo Dominus interrogatus est; Marcus autem hoc tacet, et in fine ita concludit, quod ei Dominus Iesus sapienter respondenti dixerit : *Non longe es a regno Dei.* Fieri enim potest ut quamvis tentans accesserit, Domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentationem, de qua loquitur Iacobus, non accipiamus malam tanquam decipere volentis inimicum, sed (1) causam potius tanquam experiri amplius volentis ignotum: neque frustra scriptum est *Ec. c. 19. Qui facile credit, levis est corde.* Quid autem interroget, subditur: *Magister quod est mandatum magnum in lege. Orig.* Tentans dicebat, *Magister*, quoniam non tanquam discipulus Christi proferebat hanc vocem. Si quis ergo non discit aliquid a Verbo, nec tradit se ei ex toto animo suo; dicit autem ei, *Magister*, frater pharisaei est Christum tentantis. Cum ergo ante Salvatoris adventum legeretur lex, forsitan quaerebatur quod est mandatum magnum in ea: neque enim interrogasset hoc pharisaeus, nisi diu apud illos de hoc quaesitum fuisset, et non inventum, donec veniens Iesus hoc doceret. *Chrysost. ib.* De magno tamen mandato interrogat, qui nec minimum observabat. Ille debet interrogare de maiori iustitia, qui iam maiorem complevit. *Hieron.* Vel non de mandatis interrogat, sed quod sit primum mandatum, magnumque; ut cum omnia quae Deus mandaverit, magna sint, quicquid ille respondeat, occasionem habeat calumniandi. *Chrysost. ib.* Dominus autem sic ei respondit, ut interrogationis eius fictam conscientiam statim primo responso percuteret: unde sequitur: *Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum ex corde tuo, et ex tota anima tua, et in tota mente tua. Diliges*, inquit, non Timebis, quia diligere magis est quam timere: timere enim servorum est, diligere filiorum; timor sub necessitate est, dilectio in libertate. Qui timore servit Deo, poenam quidem evadit, mercedem vero iustitiae non habet, quia invitus fecit bonum propter timorem. Non vult ergo Deus, ut timeatur serviliter ab hominibus, quasi Dominus, sed ut diligatur, quasi pater, qui adoptionis spiritum donavit hominibus. Diligere autem Deum ex toto corde, est ut cor tuum non sit inclinatum ad alicuius rei dilectionem, magis quam Dei. Diligere autem Deum in tota anima, est certissimum animum habere in veritate, et firmum esse in fide. Alius est enim amor cordis, et alius est amor animae. Amor cordis quodammodo carnalis est, ut etiam carnaliter diligamus Deum, quod facere non possumus, nisi recedamus ab amore mundalium rerum. Cordis ergo amor sentitur in corde; amor vero animae non sentitur, sed intelligitur, quia in iudicio animae consistit. Qui enim credit apud Deum esse omne bonum, et nihil boni esse extra ipsum, hic diligit Deum in tota anima. Tota vero mente diligere Deum est, ut omnes sensus Deo vacent. Cuius enim intellectus Deo ministrat, cuius sapientia circa Deum est, cuius cogitatio ea quae Dei sunt, tractat, cuius memoria quae bona sunt recordatur, tota mente diligit Deum. *Aug. de doct. Chri. lib. 1. c. 21.* Vel aliter; Deum ex toto corde diligere praeciperis, ut omnes cogitationes tuas, ex tota anima, ut omnem vitam tuam, ex tota mente tua, ut omnem intellectum tuum in illum conferas, a quo habes ea quae confers. Nullam ergo vitae nostrae partem reliquit quae vacare debeat, et quasi locum dare, ut alia re velit frui. Sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illic rapiatur, quo totus dilectionis impetus currit: tunc enim est optimus homo, cum tota vita sua pergit in incommutabile bonum. *Glos.* Vel *ex toto corde*, idest intellectu, *Anima*, idest voluntate, *Mente*, idest memoria, ut nihil ei contrarium velis, sentias, aut recorderis. *Orig.* Vel aliter: *Ex toto corde*, idest secundum totam recordationem, et operationem, et cogitationem. *Ex tota anima*, idest ut parati sint eam ponere pro pietate Dei. *Ex tota mente*, nihil aliud scilicet pro-

(1) *Al.* cautam.

ferente, nisi quae Dei sunt. Et vide si potes cor quidem accipere pro intellectu: quo intelligibilia speculantur, mente autem ad proferendas res. Mente enim proferimus singulas res, et per unumquodque quod significatur, quasi mente nostra inambulamus, atque proferimus. Si autem tentanti pharisaeo Dominus non respondisset, aestimare possemus non esse unum mandatum maius altero: sed Dominum respondens subdit: *Hoc est maximum et primum mandatum*: ubi discimus sententiam de mandatis, quod est magnum, et sunt inferiora usque ad minima. Respondet autem Dominus non solum quod est magnum mandatum, sed etiam primum, non pro ordine Scripturae, sed pro dignitate virtutis. Hi autem soli huius mandati in se suscipiunt magnitudinem, et primatum, qui non solum diligunt Dominum Deum suum, sed etiam illa tria susceperint scilicet, ex toto corde etc. Docuit autem, quod non solum est magnum et primum, sed etiam quod esset secundum simile priori; unde sequitur: *Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Si autem qui diligit iniquitatem, odit animam suam: manifestum, quod non diligit proximum sicut seipsum, cum nec seipsum diligat. *August. 1. de doctr. Christ. c. 30.* Manifestum est autem omnem hominem proximum esse putandum; quia erga neminem operandum est malum. Iam vero si vel cui praebendum, vel a quo praebendum est nobis officium misericordiae, recte proximus dicitur; manifestum est hoc praecepto quo tenemur diligere proximum, etiam sanctos Angelos contineri, a quibus nobis tanta misericordiae impenduntur officia, quanta nobis in Scripturis animadvertere facile est. Ex quo et ipse Dominus noster proximum se nobis dici voluit, quoniam seipsum Dominus Iesus significat opitulatum esse semivivo iacenti in via. *August. 8. de Trin. c. 6. in fi.* Qui autem amat homines, aut quia iusti sunt, aut ut iusti sint, amare debet: sic enim et seipsum amare debet, aut quia iustus est: sic enim diligit proximum sicut seipsum sine ullo periculo. *August. 1. de doc. chris. cap. 27.* Si autem teipsum non propter te debes diligere, sed propter illum ubi dilectionis tuae rectissimus finis est: non succenseat aliquis homo si et ipsum propter Deum diligis. Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, ut etiam ipse toto corde diligat Deum. *Chrysost. ib.* Qui autem hominem amat simile est sicut qui Deum amat: quia imago Dei est homo, in quo Deus diligitur; sicut Rex in sua imagine honoratur. Et propter hoc dicitur hoc mandatum simile esse primo. *Orig.* Vel aliter: Quod mandatum sequens primo est simile, significat idem esse officii, et meriti in utroque: neque enim Dei sine Christo, aut Christi sine Deo potest utilis esse dilectio ad salutem. Sequitur: *In his duobus mandatis tota lex pendet, et prophetae. August. de quaest. Evang. l.1. c. 33. Pendet*, dixit, idest illuc refertur, ubi habet finem. *Raban.* Ad duo enim haec praecepta pertinet totus decalogus: praecepta quidem primae tabulae ad dilectionem Dei, praecepta secundae ad dilectionem proximi. *Orig.* Vel quia qui omnia implevit quae scripta sunt de Dei dilectione, et proximi, dignus est magnas gratias a Deo percipere, ut intelligat omnem legem, et prophetas. *August. 8. de Trin. cap. 7.* Cum autem sunt duo praecepta, in quibus pendet lex, et prophetae, dilectio Dei et proximi: non immerito Scriptura plerumque pro utroque unum ponit, sive dilectionem Dei, sicut est illud: *Scimus enim, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*; sive dilectionem proximi, sicut et illud: *Omnis lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Sed hoc ideo, quia qui proximum diligit, consequens est etiam ut Deum diligat: ex una enim eademque caritate Deum, proximumque diligimus: sed Deum propter Deum, nos autem et proximum propter Deum. *August. 1. de doct. Chri. cap. 30.* Sed tamen quoniam excellentior, et supra nostram naturam est divina substantia, praeceptum quo diligimus Deum a proximi dilectione distinctum est; quod si te totum intelligas, idest animam, et corpus, et proximum tuum, idest animam et corpus, nullum diligendarum rerum genus in his duobus praeceptis praetermissum est. Cum enim praecurrat dilectio Dei, sequitur dilectio proximi, eiusque dilectionis modus praescriptus sit, ut eum sicut teipsum diligas; simul et tui abs te dilectio praetermissa non est.

5. Congregatis autem pharisaeis, interrogavit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? Cuius filius est? Dicunt ei: David: Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

5. *Chrysost. hom. 72.* Iudaei aestimantes Christum esse hominem purum, eum tentabant; nec eum tentassent, si Filium Dei credidissent. Volens ergo Christus ostendere, quod cognoscebat fallaciam cordis eorum, et quia Deus erat, nec manifeste voluit dicere veritatem, ne occasionem blasphemiae invenientes, Iudaei amplius insanirent, nec omnino tacere, quia ad hoc venerat, ut veritatem annuntiaret; ideo talem interrogationem eis proposuit, ut ipsa interrogatio eis ostenderet quis esset; unde dicitur: *Congregatis autem pharisaeis, interrogavit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Chrysost. ib.* Discipulos quidem primum interrogavit quid alii dicerent de Christo, et tunc quid ipsi dicerent: hos autem non ita. Profecto enim seductorem eum dixissent et malum. Existimabant autem quoniam Christus purus homo erat; et ideo dixerunt eum esse filium David; et hoc est quod subditur: *Dicunt ei, David.* Ipse autem hoc reprehendens, inducit prophetam dominationem eius, et proprietatem filiationis, et cohonorationem, quae est ad Patrem, testantem: unde dicitur: *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec etc. Hier.* Testimonium hoc de CIX. Psalmo sumptum est. Dominus ergo filius David vocatur, non secundum id quod de eo natus est; sed secundum id quod natus ex Patre semper fuit, praeveniens ipsum carnis suae patrem. Vocat autem eum Dominum

suum, non errore incerto, nec propria voluntate, sed Spiritu S. *Remig.* Quod autem dicit, *Sede a dextris meis*, non intelligendum est, quod Deus corporeus sit, ut dextram, vel sinistram habeat: sed a dextris Dei sedere, est in honore et aequalitate paternae dignitatis manere. *Chrysost. in Matt.* Puto autem hanc interrogationem non solum contra pharisaeos, sed etiam contra haereticos posuit: nam secundum carnem vere filius erat David; Dominus autem secundum divinitatem. *Chrysost. hom. 72.* Non autem in hoc stat, sed ut timeant, subdit: *Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum*, ut saltem ita eos inducat. *Orig. tract. 23.* Deus etiam non ad perditionem solum ponit scabellum pedum Christi inimicos ipsius, sed ad eorum salutem. *Remig. Donec* autem pro infinito ponitur, ut sit sensus: Sed semper, et inimici tui in sempiternum subiicientur pedibus tuis. *Glos.* Quod autem a Patre inimici subiiciuntur Filio, non infirmitatem Filii, sed unitatem naturae significat: nam et Filius subiicit inimicos Patri, quia Patrem clarif[illegible] super terram. Et ex hac auctoritate conclu[illegible] *ergo David vocat eum Dominum, quomodo Filius eius est. Hieron.* Interrogatio haec nobis proficit usque hodie contra Iudaeos. Et hi enim qui confitentur Christum esse venturum, hominem simplicem et sanctum virum asserunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti a Domino si simplex homo est, et tantum filius David, quomodo David vocat eum Dominum suum. Iudaei autem ad diluendam interrogationis veritatem, frivola multa confingunt: vernaculum Abrahae asserentes, cuius filius fuit Damascus Eliezer, et ex ipsius persona scriptum psalmum: quod post caedem quinque Regum Dominus Deus, Domino suo Abraham dixerit: *Sede ad dextram meam, donec ponam.* Quos interrogemus, quomodo dixerit Abraham ea quae secuntur, et respondere cogamus, quomodo Abraham ante Luciferum genitus sit, et quomodo Sacerdos fuit secundum ordinem Melchisedech, pro quo Melchisedech obtulerit panem et vinum, et a quo decimas praedae acceperit. *Chrysost. ib.* Hoc tantum imposuit finem ipsorum disputationibus, quasi magnum, et sufficiens praecludere eorum ora; unde sequitur: *Et nemo poterat respondere ei verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.* Siluerunt enim ex tunc non volentes, sed non habendo aliquid dicere. *Orig. ib.* Si autem interrogatio eorum fuisset ex voluntate discendi, numquam eis talia proposuisset, ut amplius non essent ausi eum interrogare. *Raban.* Ex hoc autem intelligimus venena invidiae superari posse, sed difficile quiescere.

CAP. XXIII.

Tunc Iesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos, dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribae, et pharisaei. Omnia ergo quaecumque dixerint vobis, servate, et facite: secundum opera vero eorum nolite facere. Dicunt enim, et non faciunt. Alligant autem onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere.

Chrysost. in Mat. Postquam Dominus (1) Sacerdotes responsione prostravit, et incorrigibilem eorum conditionem ostendit; sicut clerici, si male fecerint inemendabiles sunt, laici vero deliquentes facile emendantur: tunc convertit sermones ad Apostolos, et ad populum; unde dicitur: *Tunc locutus est Iesus ad turbas, et ad discipulos suos.* Infructuosum namque est verbum, in quo sic alter confunditur, ut alter non erudiatur. *Orig. tract. 24.* Sunt autem meliores discipuli Christi reliquis turbis, et invenies in Ecclesiis quosdam affectuosius accedentes ad verbum Dei esse discipulos Christi; ceteros autem populum esse ipsius. Et interdum quaedam discipulis solis dicit, quaedam vero turbis, alia vero turbis simul, atque discipulis, sicut sunt haec; unde sequitur: *Dicens: Super cathedram Moysi etc.* Qui legem Moysi profitentur, et interpretari se gloriantur, hi sedent super cathedram Moysi. Qui ergo non recedunt a littera legis, scribae dicuntur: qui autem maius aliquid profitentes, dividunt seipsos quasi meliores, a multis pharisaei dicuntur, quod interpretatur divisi; qui autem Moysen secundum spiritualem virtutem intelligunt, et exponunt, sedent quidem super cathedram Moysi, sed non sunt scribae, et pharisaei, sed his meliores dilecti Christi discipuli. Post adventum autem Christi sedent super cathedram Ecclesiae, quae est cathedra Christi. *Chrysost. ib.* Videndum est tamen, quomodo quis super cathedram sedeat, quia non cathedra facit Sacerdotem, sed Sacerdos cathedram; non locus sanctificat hominem, sed homo locum. Ideoque malus Sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem. *Chrysost hom. 73.* Ne autem aliquis dicat, quoniam propter hoc desidior factus sum ad agendum, quia malus est doctor, hanc destruit occasionem, cum subdit: *Omnia ergo quaecumque dixerint vobis, servate et facite.* Non enim sua dicunt, sed quae Dei sunt, quae per Moysen Deus in legem deduxit. Et intuere quanto circa Moysen utitur honore, eam iterum quae ad vetus est testamentum concordiam ostendens. *Origen. ib.* Si autem scribae et pharisaei sedentes super cathedram Moysi, sunt Iudaeorum doctores, secundum litteram docentes legis mandata; quomodo iubet nos Dominus secundum omnia quae dicunt illi, facere; cum Apostoli in Actibus vetent fideles vivere secundum litteram legis? Sed illi docent secundum litteram, legem spiritualiter non intelligentes. Quaecumque ergo dicunt nobis ex lege, intelligentes sensum legis, facimus et servamus, nequaquam facientes secundum opera eorum: non enim sicut lex docet, faciunt, nec intelligunt velamen esse super litteram legis. Vel cum omnia audieris, non omnia intelligas praecepta legis; puta multa quae de escis sunt et quae de hostiis et similia; sed ea quae corrigunt mores. Sed quare non de lege gratiae hoc mandavit, sed de doctrina Moysi? Quia scilicet nondum erat tempus praecepta novae legis ante tempus passionis manifestare. Mihi autem videtur quod et aliquid aliud praedispensans hoc dicit: quia enim accusaturus erat scribas, et pharisaeos in sequentibus sermonibus; ne videretur apud stultos ex hoc eorum principatum cupere, vel propter inimicitiam hoc facere, primum a

(1) *Al.* Sacerdotum sponsionem.

se hanc suspicionem removet, et tunc eos incipit reprehendere, ut turbae non in eadem vitia incidant; et ideo etiam ne existiment quod, quia debent eos audire, ideo eos debeant in operibus imitari. Subditur enim: *Secundum vero opera eorum nolite facere.* Quid est autem doctore illo miserabilius cuius vitam discipuli cum non sequuntur salvantur, cum imitantur perdentur? *Chrysost. in Matth.* Sicut autem aurum de terra eligitur, et terra relinquitur; sic et auditores doctrinam accipiant et mores relinquant: frequenter enim de homine malo bona doctrina procedit. Sicut autem Sacerdotes melius iudicant propter bonos malos docere, quam propter malos bonos negligere; sic et subditi propter bonos Sacerdotes etiam malos honorent, ne propter malos boni etiam contemnantur: melius est enim malis iniusta praestare, qnam bonis iusta subtrahere. *Chrysost. hom. 73.* Considera vero unde incipit eos reprehendere: nam sequitur: *Dicunt enim, et non faciunt.* Maxime enim accusatione dignus est, qui doctrinae auctoritatem habens legem transgreditur; primo quidem, quia praevaricatur, qui alios corrigere debet; deinde, quia peccans maiore poena dignus est, propter honorem: tertio, quia plus corrumpit, velut in ordine doctoris peccans. Rursus autem et aliam eorum reprehensionem ponit, quoniam graves sunt sibi subiectis; unde sequitur: *Alligant enim onera gravia.* In quo duplicem eorum malitiam ostendit: una quidem in hoc, quod sine venia expetunt a subiectis summam diligentiam vitae: aliam vero in hoc, quod sibiipsis multam concedunt licentiam. Oportet autem bonum principem e contrario se habere: in his enim quae secundum seipsum sunt, gravem iudicem esse; in subiectis autem mansuetum. Intende autem qualiter et eorum reprehensionem aggravat: non enim dixit: Non possunt, sed *Nolunt*: neque dixit, portare, sed *Digito movere*: idest neque prope fieri, neque tangere. *Chrysost. in Matt.* Et quidem quantum ad pharisaeos, et scribas, de quibus loquitur: onera gravia, et importabilia dicit legis mandata, de quibus Petrus in Actibus *c.25.* dicit: *Ut quid vultis imponere iugum super cervices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus*? Onera enim legis quibusdam rationibus fabulosis commendantes, auditoribus quasi vincula super humeros cordis eorum alligabant, ut velut rationis vinculo constricti, non reiicerent ea a se. Ipsi autem nec ex modica parte ea implebant, idest ut non dicam pleno opere, sed nec modico tactu, idest digito. *Glos.* Vel *alligant onera*, idest undecumque traditiones colligunt, quae conscientiam non levant, sed gravant. *Hieron.* Humeri autem, et digitus, et onera, et vincula, quibus alligant, onera spiritualiter sunt intelligenda. Hic etiam generaliter Dominus adversus omnes magistros loquitur, qui grandia iubent, et minora faciunt. *Chrysost. ib.* Tales autem sunt qui grave pondus venientibus ad poenitentiam imponunt; et sic dum poena praesens fugitur, contemnitur poena futura. Si enim fascem super humeros adolescentis, quem non potest baiulare, posueris, necesse habet; ut aut fascem reiiciat, aut sub pondere confringatur; sic et homini, cui grave pondus poenitentiae imponis, necesse est ut aut poenitentiam reiiciat, aut suscipiens dum sufferre non potest, scandalizatus amplius peccet. Deinde etsi erramus, modicam poenitentiam imponentes, nonne melius est propter misericordiam reddere rationem, quam propter crudelitatem? Ubi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Si Deus benignus, ut quid Sacerdos eius austerus? Vis apparere sanctus? Circa tuam vitam esto austerus, circa aliorum benignus; audiant te homines parva mandantem, et gravia facientem. Talis est autem Sacerdos qui sibi indulget, et alios exigit, quemadmodum malus descriptor tributi in civitate, qui se relevat, et onerat tribuentes.

2. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus. Dilatant enim Philacteria sua, et magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in coenis, et primas cathedras in Synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi. Unus est enim Magister vester: omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester qui in caelis est. Nec vocemini Magistri, quia Magister vester unus est Christus. Qui maior est vestrum, erit minister. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur.

2. *Chrysost. hom. 73.* Supra Dominus arguerat scribas, et pharisaeos crudelitatis, et negligentiae; consequenter autem arguit eos inanis gloriae, quae fecit eos a Deo recedere; unde dicit: *Omnia autem opera sua faciunt ut videantur ab hominibus. Chrysost. ib.* In omnre nascitur, quod ipsam exterminat, sicut ex ligno vermis, et ex vestimento tinea: unde Sacerdotum ministerium, qui positi sunt ad aedificationem sanctitatis, corrumpere diabolus nititur, ut hoc ipsum bonum, dum propter homines fit, fiat malum. Tolle hoc vitium de clero, et sine labore omnia resecabis: ex hoc enim fit, ut difficile clerici peccantes poenitentiam agant. Vult autem Dominus in hoc ostendere causam, propter quam non poterant credere Christo, hoc est, quia omnia faciunt, ut videantur ab hominibus: impossibile enim est ut credat Christo caelestia praedicanti, qui gloriam hominum concupiscit terrenam. Legi enim aliquem interpretantem hunc locum: *Super cathedram*, idest in honore, et gradu, quo fuerat Moyses, constituti sunt scribae, et pharisaei indigne, qui legem prophetantem de Christo venturo praedicabant aliis: ipsi autem non recipiebant praesentem. Propter hoc hortatur populum audire legem, quam praedicabat, idest credere in Christum praedicatum a lege, et non imitari scribas, et pharisaeos incredulos. Et reddit causam quare praedicabant ex lege Christum venturum, et non credebant in eum: quia scilicet *Omnia opera sua faciunt, ut ab hominibus videantur*; idest quia non praedicabant Christum venturum desiderio adventus eius, sed ut doctores legis esse ab hominibus viderentur. *Orig. tract. 24.* Ad hoc autem opera sua faciunt ut ab hominibus videantur, visibilem suscipientes circuncisionem, et visibiliter corporalia fermenta auferentes de domibus suis, et similiter his similia agentes. Christi vero discipuli legem in occultis im-

plent, quasi in occulto constituti Iudaei, ut Apostolus dicit. *Chrysost. ib.* Vide autem hic, quod cum quadam (1) intentione eos incusat. Non enim simpliciter ait, quod faciant opera sua ut videantur ab hominibus, sed addidit *omnia*. Deinde monstrat, quod neque in magnis vane gloriabantur, sed in quibusdam vilibus rebus; unde subditur: *Dilatant enim Philacteria sua, et magnificant fimbrias. Hieron.* Dominus enim cum dedisset mandata legis per Moysen *Deut. c. 5.* ad extremum intulit: *Ligabis ea in manu tua, et erunt semper ante oculos tuos*; et est sensus: Praecepta mea sint in manu tua, ut opere compleantur; sint ante oculos tuos, ut die, ac nocte mediteris in eis. Hoc pharisaei male interpretantes scribebant in membranis decalogum Moysi, idest decem legis verba, complicantes ea, et ligantes in fronte, et quasi coronam capitis facientes, ut semper ante oculos moverentur. Iusserat quoque aliud Moyses, ut in quatuor angulis palliorum hiacyntinas fimbrias facerent ad Israelis populum discernendum: ut quomodo in corporibus circumcisio signum Iudaicae gentis daret, ita vestis haberet aliquam differentiam. Superstitiosi vero magistri captantes auram popularem, atque ex mulierculis captantes lucra, faciebant grandes fimbrias, et acutissimas in eis spinas ligabant, ut videlicet ambulantes et sedentes, interdum pungerentur, et quasi hac commonitione retraherentur ad ministeria servitutis Dei. Pictariola ergo illa decalogi, philacteria vocabant, idest conservatoria, eo quod quicumque habuissent ea, quasi ob custodiam, et munimentum sui haberent: non intelligentibus pharisaeis, quod haec in corde portanda sunt, non in corpore: alioquin et armaria, et arcae habent libros, et notitiam Dei non habent. *Chrysost. in Mat.* Illorum autem exemplo adhuc multi aliqua nomina hebraica Angelorum confingunt, et scribunt et alligant; quae non intelligentibus metuenda videntur: quidam vero aliquam partem Evangelii scriptam circa collum portant. Sed nonne quotidie Evangelium in Ecclesia legitur, et auditur ab omnibus? Cui ergo in auribus posita Evangelia nihil prosunt, quomodo eum possunt circa collum suspensa salvare? Deinde, ubi est virtus Evangelii, in figuris litterarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis: si in intellectu, ergo melius in corde posita prosunt, quam circa collum suspensa. Alii vero sic exponunt hunc locum, quia dilatabant verba sua de propriis observantiis, quasi Philacteria, idest conservatoria salutis, ea populo assidue praedicantes. Fimbrias autem vestimentorum magnificatas dicit supereminentias eorundem mandatorum. *Hieron.* Cum autem superflue philacteria dilatent, et magnas faciant fimbrias, gloriam cupientes ab hominibus, consequenter arguuntur in reliquis; unde dicitur: *Amant enim primos accubitus in coenis et primas cathedras in synagogis. Raban.* Notandum, quod non salutari in foro, non primo sedere, vel discumbere vetat eos, quibus hoc officii ordine convenit; sed eos qui haec, sive habita sive non habita, indebite amant, a fidelibus quasi improbos dicit esse cavendos. *Chrysost. ib.* Non enim vituperat eos, qui in primo loce recumbunt, sed eos qui amant primos discubitus; ad voluntatem vituperationem referens, non ad factum. Sine causa enim loco se humiliat, qui corde se praefert: aliquis enim iactator audiens laudabile esse in ultimo loco discumbere, discumbit post omnes; et non solum iactantiam cordis non dimittit, sed adhuc aliam iactantiam humilitatis acquirit, ut qui vult videri iustus, et humilis videatur. Multi enim superbi corpore quidem in novissimo recumbere; et multi sunt humiles in capite recumbentes, cordis autem elatione videntur sibi in capite recumbentes, et conscientia se in ultimo esse existimant. *Chrysost. hom. 75.* Intende ubi in eis vana gloria dominabatur; in Synagogis scilicet in quas intrabant, alios directuri: in coenis hoc pati qualitercumque tolerabile erat, quamvis doctorem in admiratione esse oporteat, non in Ecclesia solum, sed ubique. Si autem diligere talia est incusatio, quam malum est studere ut his aliquis potiatur? *Chrysost. in Matth.* Primas etiam salutationes amant, non solum in tempore, ut eos primum salutemus; sed etiam in voce, ut clamantes dicamus: *Ave Rabbi*; et in corpore ut flexis capitibus eis incurvemur; et in loco, ut in publico salutentur; unde dicit: *Et salutationes in foro. Raban.* Quamvis in hoc culpa non careant, si iidem in foro litibus interesse qui in cathedra Moysi Magistri synagogae cupiunt appellari, et vocari ab hominibus Rabbi. *Chrysost. ib.* Idest vocari volunt, et non esse; nomen appetunt, et officium negligunt. *Orig. ib.* In Ecclesia etiam Christi inveniuntur mensarum suscipientes primatum, ut diacones fiant: consequenter autem primas cathedras eorum, qui dicuntur presbyteri praeripere ambiunt: quidam autem machinantur, ut Episcopi vocentur ab hominibus, hoc est Rabbi. Christi autem discipulus diligit quidem in spiritualibus coenis recubitus primos, ut meliora spiritualium ciborum manducet: diligit etiam cum Apostolis sedentibus super duodecim thronos, primas cathedras, actibus bonis dignum se praebere festinans cathedris huiusmodi: sic autem et salutationes diligit quae fiunt in nundinis caelestibus, idest caelestibus primitivorum congregationibus. Vocari autem Rabbi neque ab hominibus, neque ab aliquo alio diligit iustus; quia unus est Magister omnium; unde subdit: *Vos autem nolite vocari Rabbi. Chrysost. hom. 75.* Vel aliter: Praemissorum de quibus pharisaeos incusaverat, alia quidem sicut parva et vilia praetermisit, quasi discipulis de his instrui non indigentibus: sed quod erat omnium malorum causa, idest thronum appetere magistralem, hoc in medium ducit ad discipulos instruendum; unde subdit: *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim Magister vester. Chrys. in Matt.* quasi dicat: Nolite vocari Rabbi, ne quod Deo debetur, vobis praesumatis. Nolite et alios vocare Rabbi, ne divinum honorem hominibus deferatis. Unus est enim Magister omnium, qui omnes homines naturaliter docet. Si enim homo hominem erudiret, omnes homines discerent, qui habent doctores: nunc autem quia non homo docet, sed Deus, multi quidem docentur, pauci autem discunt. Non enim homo intellectum praestat homini docendo, sed a Deo praestitum per admonitionem exercet. *Hilar. can. XXIV.* Et ut meminerint discipuli se filios parentis unius, et per novae nativitatis generationem terreni ortus excessisse primordia, subdit: *Omnes au-*

(1) *Al.* intensione.

tem vos fratres estis. Hieron. con. Helvid. Omnes autem homines affectu fratres dici possunt; quod in duo dividitur, in speciale et commune. In speciale, quia omnes Christiani fratres vocantur: porro in commune, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate coniungimur. Sequitur: *Et patrem nolite vocare etc. Chrysost. ib.* In mundo enim, quamvis homo hominem generat, tamen unus est pater qui omnes creavit: non enim initium vitae habemus ex parentibus,sed transitum vitae per eos accipimus.*Orig.tr. 24.*Sed quis non vocat patrem in terris,qui per omnem actum secundum Deum impletum dicit: *Pater noster, qui es in caelis. Glos.* Quia vero apparebat quis esset omnium pater, in hoc quod dixerat, *Qui es in caelis*, vult exponere quis sit omnium magister: unde praeceptum de magistro iterum repetit, dicens: *Nec vocemini magistri, quia Magister vester unus est Christus. Chrysost. hom. 73.* Non tamem dum dicitur Christus Magister, excluditur pater; sicut neque ex hoc quod Deus Pater noster dicitur, hominum Pater excluditur Christus. *Hieron.* Quaeritur autem, quare adversum hoc praeceptum Apostolus doctorem Gentium se esse dixerit, aut quomodo in monasteriis vulgato sermone se invicem patres vocant. Quod sic solvitur: Aliud est esse natura patrem, (1) vel matrem, aliud indulgentia. Nos si hominem patrem vocamus, honorem aetati deferimus, non auctorem nostrae ostendimus vitae. Magister enim dicitur ex consortio veri magistri: et ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus, et unus filius non praeiudicat ceteris, ne per adoptionem Dii vocentur et filii: ita et unus pater et magister non praeiudicat aliis, ut abusive vocentur et patres et Magistri. *Chrysost. ib.* Non solum autem Dominus primatus cupere prohibet, sed ad contrarium auditorem inducit; unde subdit: *Qui maior est vestrum, erit minister vester. Orig. ib.* Vel aliter: Et si ministrat quis verba divina, sciens quia Christus in eo fructificat, nequaquam se magistrum profitetur; unde sequitur: *Qui maior est vestrum, erit minister vester*: quoniam et ipse Christus cum esset vere magister, ministrum se esse professus est, dicens: *Ego sum in medio vestrum, quasi qui ministrat.* Bene autem post omnia quibus vanae gloriae vetavit concupiscentiam, addidit dicens: *Qui autem exaltaverit humiliabitur; et qui se humiliaverit exaltabitur. Remig.* Quod sic intelligitur: Omnis qui se de suis meritis extollit, apud Deum humiliabitur; et qui se de beneficiis humiliat, apud Deum exaltabitur.

3. Vae autem vobis scribae, et pharisaei hypocritae, qui clauditis regnum caelorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

3. Orig. tract. 25. Christus quasi vere Filius Dei illius qui legem dedit, secundum similitudinem benedictionum quae sunt in lege, dixit et ipse beatitudines eorum, qui salvantur; secundum similitudinem autem maledictionum positarum in lege ponit vae, adversus peccatores dicens: *Vae vobis scribae, et pharisaei hypocritae.* Qui fatentur bonitatis esse adversus peccatores ista pronuntiare, intelligant quia simile est propositum Dei in maledictionibus legis; sive autem illa maledictio, sive istud vae, non ex pronuntiante contingit peccanti, sed ex peccatis, quibus dignum se praebet ad susceptionem istorum quae Deus disciplinae causa pronuntiavit, ut convertantur homines ad bonum; sicut pater increpans filium profert verba maledictionis; nec tamen vult illum dignum fieri maledictionibus illis, sed magis ab eis divertere. Huius autem vae causam subdit: *Qui clauditis regnum caelorum ante homines; vos autem non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* Haec duo praecepta naturaliter inseparabilia sunt: quoniam hoc ipsum sufficit ad expulsionem, quod alios non permittit intrare.*Chrysost.in Matth.* Regnum caelorum dicuntur Scripturae, quia in illis insitum est regnum caelorum; ianua est intellectus earum. Vel regnum caelorum est beatitudo caelestis; ianua autem est Christus, per quem introitur in eam. Clavicularii autem sunt Sacerdotes, quibus creditum est verbum docendi et interpretandi Scripturas. Clavis autem est verbum scientiae Scripturarum, per quam aperitur hominibus ianua veritatis. Apertio autem eius est interpretatio vera. Vide autem, quia non dixit, *Vae vobis* qui aperitis, sed *qui clauditis*, ergo non sunt Scripturae clausae, licet sint obscurae. *Orig. ib.* Pharisaei ergo, et scribae nec intrabant, nec eum volebant audire, qui dixit *Ioan. 10. Si quis per me introierit, salvabitur*; et nec intrantes, idest eos qui credere poterant propter ea quae a lege, et prophetis ante fuerant declarata de Christo, introire sinebant, cum omni terrore ianuam claudentes: adhuc derogabant doctrinae eius, et subvertebant omnem propheticam Scripturam de eo, et blasphemabant omne opus ipsius quasi falsum, et a diabolo factum. Sed et omnes qui mala conversatione sua dant exemplum peccandi in populo, et qui faciunt iniuriam, scandalizantes pusillos, claudere videntur ante homines regnum caelorum. Et hoc peccatum invenitur quidem in popularibus, maxime autem in doctoribus, qui docent quod decet secundum iustitiam Evangelii homines, non autem faciunt quod docent. Bene autem viventes, et bene docentes aperiunt hominibus regnum caelorum, et dum ipsi intrant, alios provocant introire. Sed et multi non permittunt intrare in regnum caelorum, intrare volentes, quando et sine ratione excommunicant quosdam propter aliquem zelum, qui meliores sunt quam ipsi; et ipsi quidem non permittunt eos introire. Illi autem qui sobrii sunt mente, patientia sua tyrannidem eorum vincentes, quamvis vetiti, tamen intrant, et haereditant regnum. Sed et qui cum multa temeritate seipsos dederunt ad professionem docendi priusquam discerent, et Iudaicas fabulas imitantes, detrahunt eis qui ea quae sursum sunt in Scripturis, requirunt, claudunt quantum ad se ante homines regnum caelorum.

4. Vae vobis scribae, et pharisaei hypocritae, quod comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis iudicium.

4. Chrysost. hom. 74. De reliquo Dominus de gu-

(1) *Al.* Vel magistrum.

la eos reprehendit ; et, quod deterius est, quoniam non a divitibus, sed a viduis accipiebant unde ventrem implerent, et illorum inopiam conterebant quam relevare oportebat ; unde dicitur : *Vae vobis scribae, et pharisaei hypocritae, qui comeditis domos viduarum. Glos.* Idest qui vestra superstitione nihil intenditis, nisi ut praedam de subiecta plebe faciatis. *Chrys. in Matt.* Sexus autem mulierum incautus est, quia non omnia quae videt aut audit, cum ratione considerat. Mollis etiam est, quia facile flectitur vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum. Virilis autem sexus et cautior, et durior est : propterea simulatores sanctitatis circa mulieres maxime negotiantur: quia nec intelligere eorum simulationes possunt, et facile ad eorum dilectionem inclinantur religionis causa: praecipue tamen circa viduas negotiantur. Primo quidem, quia mulier non facile decipitur habens consiliarium virum; deinde quia non facile de facultatibus suis aliquid dant, cum sint in potestate viri : propterea ergo Dominus, dum Iudaicos Sacerdotes confundit, Christianos monet ne viduis mulieribus amplius commorentur, quam ceteris ; quia etsi voluntas mala non sit, tamen suspicio mala est. *Chrysost. hom. 73.* Deinde et huius rapinae modus erat gravior: additur enim: *Orationes longas orantes.* Quicumque enim malum facit, dignus est poena; sed qui religione causam accipit nequitiae, graviori est obnoxius poenae ; unde sequitur, *Propter hoc amplius accipietis iudicium. Chrysost. in Matth.* Primum quidem, pro eo quod estis iniqui, alterum pro eo quod figmentum accipitis sanctitatis : avaritiam enim vestram religionis colore depingitis, et quasi praestatis diabolo arma Dei, ut ametur iniquitas ; dum pietas aestimatur. *Hilar. ib.* Vel quia hinc procedebat regni caelestis observatio, ut in obeundis viduarum domibus retineatur ambitio : ideo accipient amplius iudicium, quia ponam proprii peccati, et reatum alienae ignorantiae debebunt. *Glos.* Vel quia servus sciens et non faciens vapulabit multis.

5. Vae vobis scribae, et pharisaei hypocritae, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum, et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennae, duplo quam vos.

5. *Chrysost. hom. 74.* Post praemissa, rursus eos Dominus aliter incusat, et quia inefficaces sunt ad multorum salutem, cum multo labore indigeant ut ad salutem unum convertant: et quia non solum desides sunt circa eos, quos convertunt, sed eorum etiam destructores, dum eos corrumpunt pravae vitae exemplis ; unde dicitur : *Vae vobis scribae, et pharisaei hypocritae, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum. Hilar. can. XXIV.* Maris autem, et terrae peragratione significat in totius orbis finibus eos esse Christi Evangelio obtrectaturos, et legis iugo contra iustificationem fidei aliquos subdituros. Proselyti enim sunt ex Gentibus in synagogam recepti, quorum futurorum raritas in uno indicatur. Neque enim post Christi praedicationem doctrinae eorum fides relicta est; sed quisquis acquisitus fuerit ad fidem Iudaeorum, filius fit gehennae. *Orig. tract. 25.* Quicumque enim post Salvatorem iudaizant, docentur imitari affectum eorum, qui dixerunt in illo tempore : *Crucifige, crucifige eum*; unde sequitur: *Et cum factus fuerit, facitis eum filium gehennae, duplo quam vos. Hilar. ib.* Ideo autem poenae duplicatae erit filius, quia neque sit remissionem peccatorum Gentilium consecutus, et societatem eorum, qui Christum persecuti sunt, sit secutus. *Hieron.* Vel aliter: Scribae et pharisaei totum lustrantes orbem id studii habebant, de Gentibus facere proselytum, idest advenam incircumcisum miscere populo Dei. *Chrysost. in Matth.* Non autem propter misericordiam volentes eum salvare, quem docebant, sed aut propter avaritiam, ut additis in synagoga Iudaeis, sacrificiorum adderetur oblatio; aut propter vanam gloriam. Qui enim seipsum mergit in gurgitem peccatorum, quomodo alterum a peccatis velit eripere ? Numquid magis misericors potest alteri aliquis esse quam sibi? Ex ipsis ergo actibus ostenditur, qui propter Deum aliquem vult convertere, aut propter vanitatem. *Gregor. 31. Mor. c. 7.* Quia vero hypocritae, quamvis perversa semper operentur, loqui tamen recta non desinunt; bene loquendo quidem in fide, vel conversatione filios pariunt, sed eos bene vivendo nutrire non possunt : quanto enim se libentius terrenis actibus inserunt, tanto negligentius eos, quos genuerant, agere terrena permittunt. Et quia obduratis cordibus vivunt, ipsos etiam, quos generant filios, nulla pietate debiti amoris agnoscunt : unde et hic de hypocritis dicitur : *Et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennae duplo quam vos. August. con. Faust. lib. 18. cap. 29.* Hoc autem, non quia circumcidebatur, dixit ; sed quia eorum mores imitabantur, a quibus imitandis suos cohibuerat, dicens : *Super cathedram Moysi.* In quibus verbis utrumque debet adverti; et quantus honor delatus sit doctrinae Moysi, in cuius cathedra etiam mali sedentes, bona docere cogebantur, et inde fieret proselytus filius gehennae, non quidem verba legis audiendo, sed eorum (1) sectam sectando. Propterea autem duplo quam illi, quia hoc negligebat implere, quod propria voluntate susceperat; non ex Iudaeis factus, sed sponte Iudaeus factus. *Hier.* Vel quia ante, dum esset Gentilis, simpliciter errabat, et erat semel filius gehennae; videns magistrorum vitia, et intelligens destruere eos opere, quod verbo docebant, revertitur ad vomitum suum, et Gentilis factus, quasi praevaricator maiori poena dignus erat. *Chrysost. ib.* Vel quia forte sub cultura idolorum constitutus, vel propter homines iustitiam servabat; factus autem Iudaeus malorum magistrorum provocatus exemplo, fiebat peior magistris. *Chrysost. hom. 74.* Cum enim virtuosus fuerit magister, discipulus imitatur; cum autem fuerit malus, superexcedit. Filius autem vocatur gehennae, quomodo filius perditionis, et filius huius saeculi. Unusquisque enim cuius opera facit, huius filius appellatur. *Orig. ib.* Ex hoc autem loco discimus, quoniam et eorum qui in gehennam futuri sunt, erit differentia tormentorum, quando alter est simpliciter filius gehennae, alter vero dupliciter. Sed et hic videre oportet, si generaliter est fieri aliquem filium gehennae, ut puta Iudaeum, aut Gentilem, aut etiam specialiter, ut per singulas spe-

(1) *Al.* facta.

cies peccatorum fiat quis filius gehennae : ut iustus quidem secundum numerum iustitiarum suarum augeatur in gloria ; peccator autem secundum numerum peccatorum suorum multiplicetur in gehenna.

6. Vae vobis duces caeci , qui dicitis : Quicumque iuraverit per templum , nihil est ; qui autem iuraverit in auro templi, debitor est. Stulti et caeci : quid enim maius est , aurum , an templum , quod sanctificat aurum ? Et quicumque iuraverit in altari, nihil est ; quicumque autem iuraverit in dono quod est super illud , debet. Caeci : quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum ? Qui ergo iurat in altari , iurat in eo , et in omnibus quae super illud sunt. Et quicumque iuraverit in templo , iurat in illo , et in eo qui habitat in ipso ; et qui iurat in caelo , iurat in throno Dei , et in eo qui sedet super ipsum.

6. *Hieron.* Sicut in Philacteriis, et fimbriis dilatatis opinio sanctitatis captabat gloriam, et per occasionem gloriae quaerebant lucra; sic alia traditionis fraude inventa, impietatis arguit transgressores. Si quis enim in contentione, seu in aliquo iurgio, vel in causae ambiguo iurasset in templo, et postea convinctus esset mendacii, non tenebatur criminis reus: et hoc est quod dicit: *Vae vobis duces caeci qui dicitis: Quicumque iuraverit per templum , nihil est.* Quasi dicat: Nihil debet. Sin autem iurasset in auro, et pecunia, quae in templo Sacerdotibus offerebatur, statim id, in quo iurabat, cogebatur exolvere; unde sequitur: *Qui autem iuraverit in auro templi, debet , vel debitor est. Chrysost. in Matth.* Templum quidem ad gloriam Dei pertinet, et ad hominum spiritualem salutem. Aurum autem templi etsi ad gloriam Dei pertineat, tamen magis ad delectationem hominum et ad utilitatem Sacerdotum offertur. Iudaei ergo aurum quo ipsi delectabantur, et dona quibus pascebantur , sanctiora dicebant esse quam ipsum templum, ut homines promptiores facerent ad offerenda bona, quam ad preces fundendas in templo ; unde convenienter reprehendit eos Dominus, dicens: *Stulti et caeci: Quid enim maius est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum?* Multi autem nunc Christiani sic insipientes intelligunt: Ecce enim si aliqua causa fuerit, modicum videtur facere qui iurat per Deum; qui autem iurat per Evangelium, maius aliquid fecisse videtur. Quibus similiter dicendum est, *Stulti, et caeci*: nam Scripturae propter Deum scriptae sunt, non Deus propter Scripturas. Maior ergo est Deus qui sanctificat Evangelium, quam Evangelium, quod sanctificatur ab eo. *Hieron.* Rursus, si quis iurasset in altari, periurii reum nemo retinebat : si autem iurasset in dono , vel in oblationibus, hoc est in hostia, vel in victimis , in simila, et ceteris, quae offeruntur Deo super altare, hoc studiosissime repetebant. Totum autem faciebant non ob Dei timorem, sed ob divitiarum cupiditatem; unde sequitur: *Et qui iurat in altari, nihil est. Quicumque autem iurat in dono quod super illud est, debet.* Arguit enim eos Dominus stultitiae et fraudulentiae quod multo maius sit altare, quam hostiae quae sanctificantur ab altari; unde sequitur: *Caeci, quid enim maius est, donum, an altare,quod sanctificat donum. Glos.* Et ne forte in tantam insaniam prorumperent, ut dicerent aurum sanctius esse templo, et donum altari, eos alia ratione convincit , quia videlicet in iuramento quod fit per templum et altare, continetur iuramentum quod fit per aurum, vel donum: et hoc est quod subdit: *Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, et in omnibus quae super illud sunt. Orig. tract. 25.* Similiter quoniam Iudaei consuetudinem habebant per caelum iurare, ad reprehensionem eorum subdit : *Qui iurat in caelo , iurat in throno Dei, et in eo qui sedet super ipsum.* Non ergo, sicut arbitrantur, evadunt periculum in eo quod non per Deum iurant , sed per thronum Dei, scilicet caelum. *Glos.* Qui enim per subiectam creaturam iurat , et per divinitatem praesidentem creaturae iurat. *Orig. ib.* Est autem iuramentum confirmatio verbi,de quo iuratur. Iuramentum ergo intelligendum est testimonium Scripturarum, quod profertur ad confirmationem verbi quod loquimur:ut sit quidem templum Dei Scriptura divina; aurum autem positus sensus in ea. Sicut autem aurum , quod fuerit extra templum, non est sanctificatum; sic omnis sensus qui fuerit extra divinam Scripturam , quamvis admirabilis videatur , non est sanctus. Non ergo debemus ad confirmandam doctrinam nostros intellectus assumere, nisi ostenderimus eos esse sanctos, ex eo quod in Scripturis continentur divinis. Altare autem est hominis cor, quod principale habetur in homine. Vota autem, et dona quae ponuntur super altare, est omne quod supponitur cordi , ut orare, psallere, eleemosynas facere, et ieiunare. Sanctum ergo facit omne votum hominis cor eius, ex quo votum ei offertur. Ideo non potest honorabilius esse votum, quam cor hominis ex quo transmittitur votum. Si ergo conscientia hominis non pugnat , fiduciam habet ad Deum , non propter dona , sed quia, ut ita dicam , altare cordis sui bene construxit. Tertium est , ut dicamus , quod super templum, idest super omnem Scripturam , et super altare, idest super omne cor est intellectus quidam, qui dicitur caelum , in quo est videre facie revelata, cum venerit quod perfectum est, faciem veritatis. *Hilar. ib.* Adveniente etiam Christo , inutilem docet esse fiduciam legis : quia non in lege Christus, sed lex sanctificatur in Christo; in quo veluti sedes, thronusque sit positus, atque ita stulti , caecique sunt , qui sanctificante praetermisso, sanctificata venerantur. *Augustin. de qu. Evan. l. 1. c. 34.* Templum etiam et altare ipsum Christum intelligimus; aurum et donum , laudes, et sacrificia precum quae in eo, et per eum offerimus: non enim ille per haec, sed ista per illum sanctificantur.

7. Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae , qui decimatis mentam , et anethum , et cyminum , et reliquistis quae graviora sunt legis, iudicium , et misericordiam , et fidem. Haec oportuit facere , et illa non omittere. Duces caeci , excolentes culicem , camelum autem glutientes.

7. *Chrysost. hom. 74.* Supra Dominus dixerat, quod ligabant graviora onera, et aliis imponebant, quae

ipsi nec tangere valebant. Hic autem rursus ostendit quod in parvis quaerentes diligentiam, magna contemnebant; unde dicitur: *Vae vobis scribae, et pharisaei hypocritae, qui decimatis mentam, et anethum, et cyminum. Hieron.* Pharisaei enim, quia praeceperat Dominus propter alimoniam Sacerdotum, et levitarum, quorum pars erat Dominus, omnium rerum offerri in templo decimas, ut intellectus mysticos dimittamus, hoc unum habebant studii, ut quae vilia fuerant comportarentur, cetera quae erant maiora, parvipendebant; unde sequitur: *Et reliquistis quae graviora sunt legis, iudicium, misericordiam, et fidem.* Ex hoc capitulo arguit eos avaritiae, quod studiose etiam vilium olerum decimas exigant, et iudicium in disceptatione negotiorum, misericordiamque in pauperes, et fidem in Deum quae magna sunt, praetermittentes. *Chrysost. in Matth.* Vel quia Sacerdotes avaritia pleni, si quis decimas alicuius rei minimae non obtulisset, corripiebant eum quasi magnum crimen fecisset. Si quis autem alterum laedebat, aut in Deum peccabat, non curabant eum corripere: de lucro autem suo solliciti, et de gloria Dei, ac salute hominum negligentes. Servare enim iustitiam, et facere misericordiam et habere fidem, propter suam gloriam Deus mandavit; decimas autem offerre propter utilitatem Sacerdotum: ut Sacerdotes quidem populo in spiritualibus obsequantur, populi autem in carnalibus Sacerdotibus subministrent. Sic et modo fit, quia omnes de honore suo sunt solliciti, de honore autem Dei nulli portiones etiam suas vigilanter defendunt: sed circa obsequium Ecclesiae curam impendere non attendunt. Si populus decimas non obtulerit, murmurant omnes; si peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eos. Sed quia scribarum, et pharisaeorum, ad quos loquebatur quidam populares erant: non est incongruum, ut aliam expositionem faciamus, propter eos qui decimas dabant: nam qui accipit decimas, recte decimare dicitur, et qui dat. Scribae ergo et pharisaei minimarum quidem rerum decimas offerebant ostendendae religionis gratia; in iudiciis autem erant iniusti in fratribus, sine misericordia, in veritate increduli. *Orig. tract. 25.* Sed quoniam contingens erat, ut audiens quidam dominum ista loquentem, contemnerent minimarum rerum decimationem, sapienter addidit: *Et haec oportuit facere*, hoc est iudicium, misericordiam, et fidem; *et illa non omittere*, idest decimationem mentae, anethi, et cymini. *Rem.* Ostendit quippe Dominus his verbis, quoniam omnia praecepta legis tam maxima, quam minima sunt implenda. Redarguuntur autem, qui eleemosynas de fructibus terrae faciunt, putantes se minime posse peccare, quibus nihil prosunt eleemosynae, nisi a peccatis studeant cessare. *Hilar. ib.* Et quia minoris periculi esset decimationem oleris, quam benevolentiae officium praeterire, irridet eos consequenter Dominus, dicens: *Duces caeci excolentes culicem, camelum autem glutientes. Hieron.* Camelum puto esse magnitudinem praeceptorum, iudicium, misericordiam, et fidem. Culicem decimationem mentae, anethi, et cymini, et reliquorum olerum vilium. Haec autem praecepta Dei, quae magna sunt, devoramus, atque negligimus, et operationem religionis in parvis, quae lucrum habent, cum diligentia demonstramus. *Origen. ib.* Vel excolentes culicem, idest expellentes a se minima delicta quae culices nominavit. Camelum autem glutiunt, idest committentes maxima delicta quae nominat camelos, animalia videlicet tortuosa, et grandia. Scribae autem moraliter sunt, qui amplius nihil aestimant positum in Scripturis, quam simplex sermo demonstrat; pharisaei autem sunt omnes qui iustificant semetipsos, et dividunt se a ceteris, dicentes: *Noli mihi appropinquare, quoniam mundus sum.* Menta autem, et anethum, et cyminum, ciborum conditurae sunt, non principales cibi. Sic in conversatione nostra quaedam sunt necessaria ad iustificationem, ut iudicium, misericordia, et fides; alia sunt quasi condientia actus nostros, et suaviores eos facientia, ut abstinentia risus, ieiunium, flexio genuum, et huiusmodi. Quomodo autem non aestimantur caeci, qui non vident? Quoniam nihil prodest cautum esse dispensatorem in rebus minimis, cum principalia negliguntur. Hos ergo sermo praesens confundit, non quidem levia prohibens observare, sed principalia praecipiens cautius custodire. *Gregor. 1. Mora. cap. 14.* Vel aliter: Culex susurrando vulnerat, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo culicem Iudaei, qui seditiosum latronem dimitti petierunt. Camelum vero glutierunt, quia eum qui ad suscipienda nostrae mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt.

8. Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, qui mundatis quod deforis est calicis, et paropsidis; intus autem pleni estis rapina, et immunditia. Pharisaee caece, munda prius quod intus est calicis, et paropsidis, ut fiat et id quod deforis est, mundum.

8. *Hieron.* Diversis verbis, eodem sensu quo supra arguit phariseos simulationis et mendacii, quod aliud ostendant hominibus foris, aliud domi agant; unde dicitur: *Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, qui mundatis quod deforis est calicis, et paropsidis.* Non hoc dicit, quod in calice, et paropside eorum superstitio moraretur: sed quod foris hominibus ostenderent sanctitatem: quod manifestum est ex eo, quod addidit, dicens: *Intus autem pleni estis rapina, et immunditia. Chrysost. in Matth.* Vel hoc dicit, quia Iudaei quoties ingressuri erant in templum, aut sacrificia oblaturi, aut per dies festos, seipsos et vestimenta sua, et utensilia (1) lavant; et a peccatis nemo seipsum purgabat, cum Deus neque corporis munditiam laudet, neque sordes condemnet. Pone tamen quod Deus odit sordes corporum et vasorum, quae necesse est ut ipso usu sordidentur, quanto magis sordes conscientiae horret, quam, si volumus, semper mundam servamus? *Hilar. can. XXIV.* Arguit ergo eos qui iactantiam inutilis studii sequentes, utilitatis perfectae ministerium derelinquunt. Calicis namque usus interior est; qui si obsorduerit, quid proficiet lotus exterior? Atque ideo interioris conscientiae nitor est obtinendus, ut ea quae corporis sunt, forinsecus abluantur; et ideo subdit: *Pharisaee caece, munda prius quod intus est calicis, et paropsidis, ut*

(1) *Al.* lavant.

fiat et id quod deforis est, mundum. Chrysost. ib. Non autem super hoc dicit de sensibili calice, aut paropsidae, sed de intelligibili; qui si nunquam tetigerit aquam, mundus potest esse apud Deum; si autem peccaverit, et tota aqua pelagi, et fluminum se laverit, sordidus est, et miser ante Deum. *Chrysost. hom. 74.* Attende autem, quod ubi de decimis loquebatur, convenienter dixit: *Haec oportuit facere et illa non omittere.* Decima enim eleemosyna quaedam est. Quid autem nocet eleemosynam dare? Non tamen hoc dixit, sicut legalem observationem inducens. Hic autem ubi de purgationibus, et immunditiis disputat, non ad hoc addit; sed ostendit, quod de necessitate ad interiorem munditiam, exterior sequitur; quod quidem extra est calicis et paropsidis, corpus vocans; quod autem intus est, animam. *Orig. tract. 25.* Hic sermo nos instruit, ut festinemus esse iusti, non apparere. Qui enim studet ut appareat iustus, quae a foris sunt mundat, et quae videntur curat: cor autem et conscientiam negligit. Qui autem studet ea quae intus sunt, idest cogitationes mundare, consequens est ut etiam ea quae a foris sunt, faciat munda. Sed omnes falsi dogmatis professores, calices sunt a foris quasi mundati propter speciem religionis, quam simulant; ab intus autem pleni rapina, et simulatione, dum rapiunt homines ad errorem. Calix etiam est vas ad potum, paropsis ad cibum. Omnis ergo sermo, per quem potamur spiritualiter, vel omnis narratio, per quam nutrimur, vasa sunt potus et cibi. Qui ergo student compositum proferre sermonem, magis quam salutari sensu repletum, calix eius a foris mundatus est: ab intus autem sordibus vanitatis impletus. Sed et litterae legis et prophetarum calices spiritualis potus, et paropsides necessariarum escarum sunt. Scribae quidem, et pharisaei student sensum exteriorem mundum demonstrare; discipuli autem Christi sensum spiritualem mundare festinant.

9. Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae a foris parent hominibus speciosa; intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia. Sic et vos a foris quidem paretis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi, et iniquitate.

9. *Orig. tract. 25.* Sicut habetur superius, intus pleni rapina, et intemperantia; similiter hic pleni sunt hypocrisi et iniquitate, qui comparantur ossibus mortuorum, et immunditiae universae; unde dicit: *Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, qui similes estis sepulcris dealbatis. Chrysost. in Matt.* Merito quidem istorum corpora templa dicuntur, quia anima in corpore iusti dominatur, sicut Deus in templo; vel quia ipse Deus in corporibus habitat iustis. Corpora autem peccatorum sepulcra dicuntur mortuorum, quia anima mortua est in corpore peccatoris: nec enim vivens putanda est, quae nihil vivum, aut spirituale agit in corpore. *Hieron.* Sepulcra autem forinsecus laevigata sunt calice, et ornata marmoribus in auro, coloribusque distinctis; intus autem plena sunt ossibus mortuorum; unde dicitur: *Quae apparent hominibus speciosa; intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia.* Sic autem et perversi magistri, qui alia docent, et alia faciunt, munditiam habitu vestis et verborum humilitate demonstrant; intus autem pleni sunt omni spurcitia et avaritia et libidine; et hoc manifeste exprimit, inferens: *Sic et vos a foris quidem apparetis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi, et iniquitate. Orig.* Omnis enim iustitia simulata mortua est, quae propter Deum non fit: magis autem neque iustitia est; sicut mortuus homo non est homo; et sicut mimi qui personas suscipiunt aliorum, et non sunt ipsi, quos simulant. Tanta ergo sunt ossa in eis, et immunditiae, quanta bona simulant ex malo affectu. Videntur autem a foris iusti coram hominibus, non eis, quos Scriptura appellat Deus, sed coram eis, qui sicut homines moriuntur. *Gregor. 26. Mora. cap. 28.* Ante districtum vero iudicem excusationem ideo de ignorantia habere non possunt, quia dum ante oculos hominum omnem modum sanctitatis ostendunt, ipsi sibi sunt testimonio, quia bene vivere non ignorant. *Chrysost. ib.* Dic autem hypocrita, si bonum est esse malum, ut quid non vis apparere, quod vis esse? Nam quod turpe est apparere, turpius est esse; quod autem formosum est apparere, formosius est esse. Ergo aut esto quod appares, aut appare quod es.

10. Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, qui aedificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta iustorum, et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui prophetas occiderunt.

10. *Hieron.* Prudentissimo syllogismo arguit eos esse filios homicidarum; dum ipsi opinione bonitatis, et gloriae in populo, aedificant sepulcra prophetarum, quos maiores eorum interfecerunt: et hoc est quod dicit: *Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, qui aedificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta iustorum. Orig. tract. 26.* Non satis rationabiliter comminari dicitur adversus eos, qui aedificant sepulcra prophetarum: quantum enim ad hoc laudabile aliquid faciebant: quomodo ergo erant digni suscipere *Vae? Chrysost. hom. 75.* Non ergo eos incusat, quoniam sepulcra aedificant, sed intentioni eorum detrahit, cum qua aedificabant: quoniam non propter honorem eorum, qui occisi fuerant, sed sicut pompam sibi statuentes in occisionibus illorum, et formidantes ne forte tempore procedente, sepulcris destructis, tabescat tantae audaciae memoria. *Chrysost. in Matth.* Vel quia dicebant apud se: Si bene fecerimus pauperibus non multi vident et pro tempore vident. Nonne ergo melius aedificia facimus, quae omnes aspiciunt, non solum in hoc tempore, sed etiam in posterum? O insipiens homo, quid tibi prodest post mortem ista memoria, si ubi es, torqueris, et ubi non es laudaris? Dum autem Iudaeos castigat Dominus, Christianos docet: nam si ad illos solos dixisset haec, dicta fuissent tantum, non etiam scripta; nunc autem et dicta sunt propter illos, et scripta propter istos. Si ergo iuxta alia bona fecerit homo aedificia sancta, additamentum est bonis operibus; si autem sine aliis bo-

nis operibus, passio est gloriae saecularis. Non enim gaudent martyres quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant. Semper etiam Iudaei praeteritorum sanctorum cultores fuerunt, et praesentium contemptores, magis autem et persecutores. Non enim sustinentes increpationes prophetarum suorum, persequebantur eos et occidebant: postea vero nascentes filii intelligebant culpas patrum suorum; et ideo quasi de morte innocentium prophetarum dolentes, aedificabant memorias eorum; et ipsi tamen similiter persequebantur, et interficiebant suos prophetas, increpantes eos propter peccata sua; et ideo subditur: *Et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Hieron.* Hoc autem etsi sermone non dicant, opere loquuntur, ex eo quod ambitiose, et magnifice aedificant memorias occisorum. *Chrysost. ib.* Qualia ergo cogitabant in corde, talia loquebantur et factis. Naturalem autem consuetudinem malorum hominum hic Christus exponit: quia alter alterius culpam cito intelligit, suam autem difficile: homo enim in causa alterius tranquillum habet cor, in sua vero turbatum. In causa ergo alterius de facili possumus omnes iusti iudices esse. Ille autem vere iustus, et sapiens est, qui sibi ipsi iudex fieri potest. Sequitur: *Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui prophetas occiderunt. Chrys. hom. 75.* Qualis autem est incusatio filium esse homicidae eum, qui non communicat menti patris? Patet quod nulla: unde manifestum est quod propter hoc dicit, quia occulte insinuat malitiae similitudinem. *Chrysost. in Matth.* Testimonia enim sunt de filiis mores parentum: si enim pater fuerit bonus, et mater mala, aut e converso, filii interdum patrem sequntur, interdum matrem. Si autem ambo fuerint aequales, fit quidem aliquando, ut de bonis parentibus mali exeant filii; aut e converso, sed raro. Sic enim hoc est, sicut cum extra regulam naturae nascitur homo, aut sex digitos habens, aut oculos non habens. *Orig.* Sed et in propheticis dictis narratio secundum historiam est corpus, spiritualis autem sensus est anima; sepulcra ipsae litterae Scripturarum, et libri. Qui ergo solam historiam attendunt, corpora prophetarum colunt in litteris posita, quasi in quibusdam sepulcris; et dicuntur pharisaei, idest praecisi, quasi animam prophetarum praecidentes a corpore.

11. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennae? Ideo dico vobis: Ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti, usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient haec omnia super generationem istam.

11. *Chrysost. hom. 75.* Quia dixerat contra pharisaeos et scribas, quod filii essent eorum qui occiderunt prophetas, nunc manifestat, quod in malitia eis similes erant, et quod fictio erat hoc quod dicebant, quod non communicassent operibus eorum, si fuissent in tempore illo; et ideo dicit: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Non quidem hoc dicit, quasi iniungens, sed quasi praedicens quod futurum erat. *Chrysost. in Matth.* Prophetizat enim illis futurum esse, ut sicut patres eorum interfecerunt prophetas, sic et ipsi interficerent Christum, et Apostolos, et ceteros sanctos; ut puta si contra aliquem litiges adversarium, dicis illi: Fac mihi quod es facturus, non iubes ut faciat, sed ostendis te intelligere quod cogitat facere. Et quidem quantum ad veritatem excesserunt mensuram patrum suorum: illi enim homines occiderunt, isti Deum crucifixerunt. Sed quia voluntate sua descendit in mortem, non imputat illis suae mortis peccatum: imputat autem illis mortem Apostolorum ceterorumque sanctorum; et ideo dicit: *Implete, et non superimplete.* Nam benigni, et iusti iudicis est suas iniurias contemnere, et aliorum iniurias vindicare. *Orig. tract. 26.* Implent etiam mensuram paternae iniquitatis per hoc ipsum, quod non credunt in Christum. Causa autem incredulitatis fuit, quoniam semper animum suum dederunt circa historias corporales, nihil spirituale in eis volentes intelligere. *Hilar. can. XXIV.* Quia ergo mensuram paternae voluntatis implebunt, ideo et serpentes et viperina generatio sunt; unde sequitur: *Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennae? Hieron.* Hoc ipsum et Ioannes Baptista dixerat. Sicut ergo de viperis, inquit, nascuntur viperae, sic de homicidis patribus vos nati estis homicidae. *Chrysost. ib.* Genimina autem viperarum dicuntur, quoniam talis est viperarum natura, ut filii rumpant uterum matris et sic procedant; sic et Iudaei semper parentes condemnant, reprehendentes eorum facta. Dicit autem: *Quomodo fugietis a iudicio gehennae?* Numquid sepulcra sanctorum aedificantes? Sed primus gradus pietatis est sanctitatem diligere, deinde sanctos: sine causa enim iustos honorat, qui iustitiam spernit. Non possunt sancti amici esse illorum, quibus Deus est inimicus: an forsitan nomen vacuum vos liberabit, quia videmini esse in populo Dei? Puto autem quod melior est inimicus apertus, quam amicus falsus: sic et apud Deum odibilior est qui servum Dei se dicit, et mandata diaboli facit: apud Deum quidem qui hominem occidere disponit, antequam occidat, homicida habetur: voluntas enim est quae aut remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo: opera autem testimonia sunt voluntatis. Non ergo quaerit Deus opera propter se, ut sciat quomodo iudicet, sed propter alios, ut omnes intelligant, quia iustus est Deus. Providet autem Deus occasioni peccandi malis, non ut peccare faciat, sed ut peccatorem ostendat, et bonis praebeat occasionem, per quam ostendat propositum voluntatis suae. Sic ergo scribis, et pharisaeis dedit occasionem ostendendi voluntatem suam; unde concludit: *Ideo ecce mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas. Hilar. ib.* Idest Apostolos, qui de futurorum revelatione prophetae sunt, de Christi agnitione sapientes, de legis intelligentia scribae. *Hieron.* Vel observa iuxta Apostolum scribentem ad Corinthios, varia dona esse discipulorum Christi: alios prophetas, qui ventura praedicant: a-

lios sapientes, qui noverunt, quando debent proferre sermonem: alios scribas in lege doctissimos: ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus occisus, Petrus crucifixus, flagellati in Actibus Apostolorum discipuli: et persecuti sunt eos de civitate in civitatem, expellentes de Iudaea, ut ad Gentium populos transmigrarent. *Orig. ib.* Vel scribae qui mittuntur a Christo sunt secundum Evangelium, quos et spiritus vivificat, et littera non occidit, sicut littera legis, quam sequentes in vanas superstitiones incurrunt. Simplex autem Evangelii narratio sufficit ad salutem. Scribae autem legis scribas novi testamenti adhuc per detractionem flagellant in synagogis suis: sed et haeretici, qui sunt spirituales pharisaei, linguis suis Christianos flagellant, et persequuntur de civitate in civitatem, interdum corporaliter, aliquando autem spiritualiter, volentes eos expellere, quasi de propria civitate legis, et prophetarum, et Evangelii in aliud Evangelium. *Chrysost. ib.* Deinde ut ostendat, quoniam non impune hoc faciunt, ineffabilem eis ex his timorem incutit; unde subditur: *Ut veniat super vos omnis sanguis. Raban.* Idest omnis debita ultio pro effuso sanguine iustorum. *Hieron.* De Abel quidem nulla est ambiguitas quin is sit, quem Cain frater occiderit. Iustus autem non solum ex Domini nunc sententia, sed ex Genesis testimonio comprobatur; ubi accepta eius a Deo narrantur munera. Quaerimus autem quis fuerit iste Zacharias filius Barachiae, quia multos legimus Zacharias; et ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum est: *Quem occidistis inter templum et altare.* Alii Zachariam filium Barachiae dicunt qui in duodecim prophetis undecimus est, patrisque in eo nomen consentit: sed ubi occisus sit inter templum et altare, Scriptura non loquitur, maxime cum temporibus eius vix ruinae templi fuerint. Alii Zachariam patrem Ioannis intelligi volunt. *Orig.* Venit enim ad nos quaedam traditio talis, quasi sit aliquis locus in templo, ubi virginibus quidem licet adorare Deum; (1) ex parte autem earum thorum virilem non permittebantur in eo consistere. Maria autem postquam genuit Salvatorem, ingrediens ad orandum stetit in illo virginum loco. Prohibentibus autem eis, qui noverant eam iam filium genuisse, Zacharias dixit, quoniam digna est virginum loco, cum adhuc sit virgo. Ergo quasi manifestissime adversus legem agentem occiderunt eum inter templum, et altare viri generationis illius: et sic verum est verbum Christi, quod dixit ad praesentes, *Quem occidistis. Hieron.* Hoc tamen, quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Alii istum volunt esse Zachariam, qui occisus sit a Ioas Rege Iudae inter templum et altare, idest in atrio templi. Sed observandum, quod ille Zacharias non fuit filius Barachiae, sed Ioiadae Sacerdotis. Sed Barachias in lingua nostra benedicens Deum dicitur: et Sacerdotis Ioiadae, iustitia Hebraeo nomine demonstratur. In Evangelio vero quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiae filium Ioiadae scriptum reperimus. *Remig.* Quaerendum est autem quomodo usque ad sanguinem Zachariae dixerit, cum plurimorum sanctorum sanguis postea fuerit effusus? Solvitur autem sic: Abel pastor ovium fuit in campo occisus; Zacharias fuit Sacerdos in atrio templi interfectus. Ideo ergo Dominus hos duos commemorat, quoniam per hos omnes sancti Martyres designantur, laicalis scilicet et Sacerdotalis ordinis. *Chrysost. hom. 75.* Abel etiam commemoravit, ostendens quoniam ex invidia essent Christum, et discipulos eius occisuri. Zachariae autem mentionem fecit, quoniam duplex praesumptio fuit in eius occisione; non enim solum in sanctum hominem facta est, sed et in loco sancto. *Orig.* Zacharias etiam interpretatur memoria Dei. Omnis ergo, qui memoriam Dei disperdere festinat, in eis quos scandalizat, Zachariae sanguinem videtur effundere filii Barachiae. Per benedictionem enim Dei memores sumus Dei. Ab impiis etiam memoria interficitur Dei, quando et templum Dei a lascivis corrumpitur, et altare eius per negligentiam orationum (2) sordidarum sordidatur. Abel autem luctus interpretatur. Qui ergo non recipit quod scriptum est, *Beati qui lugent*, sanguinem effundit Abel, hoc est veritatem luctus salutaris. Effundunt etiam aliqui veritatem Scripturarum, quasi sanguinem earum, quia omnis Scriptura, nisi secundum veritatem intelligatur, mortua est. *Chrysost. ib.* Et ut omnem excusationem illis adimeret, ne dicerent, quoniam ad Gentes eos misisti, propter hoc scandalizati sumus; praedixerat quod ad eos essent mittendi discipuli: et ideo de ultione eorum subditur: *Amen dico vobis: Venient haec omnia super generationem istam. Glos.* Non hos tantum praesentes dicit, sed omnem generationem praecedentem, et futuram; quia omnes una civitas sunt, et unum corpus diaboli. *Hieron.* Regula autem Scripturarum est duas generationes bonorum, et malorum nosse. De generatione bonorum dicitur *Ps. CXI. Generatio iustorum benedicetur*: de malis vero in praesenti loco: *Generatio viperarum.* Ergo et isti quia similia, sicut Cain et Ioas contra Apostolos gesserunt, de una generatione esse referuntur. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Quia gehennae poenam quam eis comminatus fuerat, tardabat, comminatur etiam eis praesentia mala, cum dicit: *Venient haec omnia super generationem istam. Chrysost. in Matth.* Sicut enim omnia bona, quae in singulis generationibus a constitutione mundi omnes sancti merebantur, illis novissimis sunt donata, qui receperunt Christum; sic omnia mala quae in singulis generationibus a constitutione mundi pati meruerunt omnes iniqui, super novissimos Iudaeos venerunt, quia Christum repulerunt. Aut ita: Sicut omnis iustitia praecedentium sanctorum, immo omnium sanctorum tantum mereri non potuit quantum gratiae datum est hominibus in Christo; sic omnium peccata impiorum tantum malum mereri non potuerunt, quantum venit super Iudaeos, ut (3) corporalia paterentur, qualia passi sunt a Romanis; et sic post modum omnes generationes eorum usque in finem saeculi proiicerentur a Deo, et ludibrium fierent Gentibus universis. Quid enim peius potest fieri, quam filium cum misericordia, et humilitate venientem non suscipere, sed tali modo interficere? Vel ita: Omnis gens, vel civitas non statim cum peccaverit, punit eam Deus, sed expectat per multas generationes; quando autem placuerit Deo

(1) *Al.* expertae autem thorum virilem non permittebant.

(2) *Al.* deest sordidarum. (3) *Al.* corpore talia.

perdere civitatem illam aut Gentem, videtur omnium generationum praecedentium peccata reddere illis: quoniam quae omnes merebantur, haec sola passa est; sic et generatio Iudaeorum pro patribus suis videtur punita. Vere autem non pro illis, sed pro se condemnati sunt. *Chrysost. ib.* Qui enim multos iam peccantes vidit, et incorrectus permansit, eadem rursus vel graviora faciens, maiori est poenae obnoxius.

12. Ierusalem, Ierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

12. *Chrysost. hom. 75.* Post praedicta, ad civitatem convertit Dominus sermonem, ex hoc erudire volens auditores; unde dicit: *Ierusalem Ierusalem.* Haec autem duplicatio miserentis est, et valde diligentis. *Hieron.* Ierusalem autem non saxa, et aedificia civitatis, sed habitatores vocat; quam patris plangit affectu. *Chrysost. in Matt.* Praevidens ruinam civitatis illius, et plagam, quae a Romanis superventura erat, recordabatur quidem sanguinis sanctorum suorum, qui effusus erat ab illis, et postmodum effundendus; unde addit: *Quae occidis prophetas, et lapidas, eos qui ad te missi sunt.* Missum ad te Isaiam occidisti, et servum meum Ieremiam lapidasti, Ezechielem tractum per lapides excerebrasti; quomodo salvaberis, quae ad te medicum non venire permittis? Et non dixit: Occidisti, aut lapidasti; sed *occidis et lapidas*, idest quasi hanc propriam, et naturalem consuetudinem habes, ut occidas et lapides sanctos. Eadem fecit Apostolis quae fecerat aliquando prophetis. *Chrysost. hom. 75.* Deinde, cum vocasset eam, et abominabiles eius occisiones dixisset, quasi se excusando dixit: *Quoties volui congregare filios tuos*; quasi dicat: Neque praedictis occisionibus me a tua benevolentia avertisti; sed volui te mihi adiungere, non semel, aut bis, sed multoties. Magnitudinem autem amoris sub similitudine gallinae ostendit. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 36.* Hoc enim genus animantis magnum affectum in filios habet; ita ut eorum infirmitate affecta, infirmetur et ipsa: et quod difficile in ceteris animantibus invenies, alis suis filios protegens contra milvum pugnat; sic et mater nostra Dei sapientia, per carnis susceptionem infirmata quodammodo, secundum illud Apostoli *1. Cor. c. 1. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus*, protegit infirmitatem nostram, et resistit diabolo ne nos rapiat. *Orig.* Filios autem Israelem dicit, secundum quod dicimus semper civium successores praecedentium filios. Dicit autem, *Quoties volui*, cum sit manifestum semel eum docuisse in corpore Iudaeos: semper enim Christus praesens fuit in Moyse et in prophetis et Angelis, ministrantibus saluti humanae per singulas generationes. Si quis autem non fuerit congregatus ab eo, iudicabitur quasi noluerit congregari. *Raban.* Cessent igitur haeretici Christo principium ex virgine dare: omittant alium legis et prophetarum Deum praedicare. *August. in Ench. c. 99.* Ubi est autem illa omnipotentia qua in caelo et in terra omnia quaecumque voluit fecit; si colligere filios Ierusalem voluit et non fecit? An non potius illa quidem filios suos ab ipso colligi noluit: sed ea quoque nolente, filios eius collegit ipse quos voluit? *Chrysost. ib.* Deinde comminatur poenam quam semper formidaverunt, scilicet civitatis et templi eversionem, dicens: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Chrysost. in Matth.* Sicut enim corpus anima recedente prius quidem frigescit, deinde putrescit et solvitur; sic et templum nostrum Dei spiritu recedente prius seditionibus et indisciplinatione replebitur, deinde veniet ad ruinam. *Origen.* Semper etiam eis qui noluerunt congregari sub alis eius, comminatur Christus: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*; idest anima et corpus. Sed etsi quis ex vobis noluerit congregari sub alis Christi, ex tempore illo ex quo congregationem refugit actu magis quam corpore, non videbit pulchritudinem Verbi, donec poenitens a proposito malo dicat: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Tunc enim Verbum Dei benedictum venit super cor hominis, quando fuerit quis conversus ad Deum; unde sequitur: *Dico enim vobis: Non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. Hieron.* quasi dicat: Nisi poenitentiam egeritis et confessi fueritis ipsum esse me, de quo profetae cecinerunt Filium omnipotentis Patris, faciem meam non videbitis. Habent ergo Iudaei datum sibi tempus poenitentiae. Confiteantur benedictum qui venit in nomine Domini, et Christi ora conspicient. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Per hoc occulte secundum adventum significavit: quoniam tunc omnino eum adorabunt. Quod autem dicit, *ammodo*, ad tempus crucis refertur.

CAP. XXIV.

Et egressus Iesus de templo, ibat. Et accesserunt ad eum discipuli eius, ut ostenderent ei aedificationes templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis haec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.

Origen. tract. 27. Postquam omnia quae super Ierusalem ventura erant, Christus praedixit, exiit de templo, qui conservaverat templum, ne caderet donec fuit in eo; unde dicitur: *Et egressus Iesus de templo, ibat.* Sed et unusquisque cum sit templum Dei propter spiritum Dei inhabitantem in se, ipse fit causa suae desertionis ut egrediatur ab eo Christus. Sequitur: *Et accesserunt ad eum discipuli eius, ut ostenderent ei aedificationes templi.* Dignum est videre quomodo ostendunt ei structuras templi, quasi nunquam viderit templum. Ad quod respondendum est, quod cum Christus prophetizasset superius ruinam templi futuram, audientes discipuli mirati sunt talem ac tantam templi structuram ad nihilum redigendam; propterea ostendunt ei, ut flecterent eum ad misericordiam loci illius, ne faceret quod fuerat conminatus. Sed et cum sit humanae naturae admirabilis constructio, facta videlicet templum Dei, discipuli ceterique

sancti etiam modo miranda opera Dei erga figmentum humanum confitentes, ante conspectum Christi intercedunt, ne deserat genus humanum propter peccata ipsorum. Sequitur: *Ipse autem respondens dixit eis: Videtis haec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. Raban.* Iuxta historiam manifestus est sensus, quia quadragesimo secundo anno post passionem Domini, sub Vespasiano et Tito Romanis principibus, civitas eversa est cum templo. *Remig.* Divinitus autem procuratum est, ut revelata iam luce gratiae, templum cum suis caeremoniis tolleretur, ne forte aliquis parvulus in fide, dum videret omnia illa, quae a Domino fuerant instituta et a prophetis sanctificata, adhuc permanere, paulatim recedendo a sinceritate fidei, ad carnalem Iudaismum transiret. *Chrysost. hom. 76.* Sed qualiter verum est, quod non mansit lapis super lapidem. Vel enim desolationem eius ostendens omnimodam, hoc dixit; vel secundum illum locum ubi erat; sunt enim eius partes usque ad fundamenta destructae. Cum his et illud dicam, quoniam ex his quae facta sunt, et de reliquis oportet credere quod peribunt perfecte. *Hieron.* Mystice autem, recedente Domino de templo, omnia legis aedificia et compositio mandatorum ita destructa est, ut nihil a Iudaeis possit impleri, et capite sublato, universa inter se membra compugnent. *Origen.* Omnis etiam homo, qui suscipiens in se verbum Dei, templum est; si post peccatum adhuc servat ex parte vestigia fidei et religionis, templum est ex parte destructum et ex parte consistens. Qui autem postquam peccaverit, curam sui non habet, paulatim minuitur, donec ad plenum recedat a Deo vivente: et sic non relinquetur lapis super lapidem mandatorum Dei, qui non destruatur.

2. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis quando haec erunt? Et quod signum adventus tui, et consummationis saeculi? Et respondens Iesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducent.

2. *Remig.* Perseverans Dominus in itinere, pervenit ad montem Oliveti, et quibusdam discipulis in via ostendentibus, et laudantibus aedificationem templi, ipse palam praedixerat omnia esse destruenda; idcirco cum pervenissent ad montem Oliveti, accesserunt ad eum interrogantes; unde dicitur: *Sedente autem eo super montem Oliveti. Chrysost. hom. 76.* Propter hoc autem secreto accesserunt, quia de magnis erant interrogaturi: etenim cupiebant discere diem adventus eius, quia vehementer desiderabant gloriam eius videre. *Hieron.* Et interrogant tria. Primo, quo tempore Ierusalem destruenda sit, dicentes: *Dic nobis quando haec erunt?* Secundo, quo tempore Christus venturus sit; unde dicunt: *Et quod signum adventus tui?* Tertio, quo tempore consummatio saeculi sit futura; unde dicunt: *Et consummationis saeculi. Chrysost. ib.* Lucas autem ait unam esse interrogationem, quae est de Ierosolyma, quasi aestimantibus discipulis tunc futurum esse Christi adventum et finem mundi, quando Ierosolyma destrueretur. Marcus autem non omnes eos de consummatione Ierosolymae, (1) sed Petrum, Iacobum, Ioannem, et Andream quasi liberius et securius Christo loquentes. *Orig.* Puto autem montem Oliveti mysterium esse Ecclesiae quae ex Gentibus est. *Remig.* Mons enim Oliveti non habet infructuosas arbores, sed oliveta quibus lumen nutritur ad fugiendas tenebras, et quibus fessis requies, infirmis salus praestatur. Sedens autem Dominus supra montem Oliveti contra templum, de ruina ipsius et excidio Iudaicae gentis disputat; ut etiam ipso situ corporis monstret, quia quietus manens in Ecclesia, impiorum superbiam condemnat. *Orig.* Agricola enim residens in monte Oliveti verbum Dei est in Ecclesia confirmatum, Christus scilicet, qui semper oleastri ramos inserit in bonam olivam patrum. Qui habent fiduciam ante Christum, discere volunt signum adventus Christi et consummationis saeculi. Est autem duplex adventus Verbi in anima. Primus quidem stulta praedicatio de Christo, quando praedicamus Christum natum et crucifixum: secundus autem adventus est in viris perfectis, de quibus dicitur *1. Cor. c. 3. Sapientiam loquimur inter perfectos;* et huic secundo adventui adiungitur consummatio saeculi in viro perfecto, cui mundus crucifixus est. *Hilar. can. XXV.* Et quia tria a discipulis quaesita sunt, distinctis et (2) temporibus et intelligentiae significationibus separantur. Respondetur ergo primo de civitatis occasu, (3) et ante confirmatur veritate doctrinae, ne quis fallax ignorantibus possit obrepere; unde sequitur: *Et respondens Iesus dixit eis: Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus. Chrysost. ibid.* Neque enim de Ierosolymae destructione, neque de secundo adventu respondit statim; sed de malis quibus statim obviandum erat. *Hieron.* Unus autem eorum de quibus loquitur fuit (4) Simon Samaritanus, quem in Actibus Apostolorum legimus, qui se magnam dicebat esse virtutem, haec quoque inter cetera in suis voluminibus scripta dimittens: Ego sum sermo Dei, ego omnipotens, ego omnia Dei. Sed et Ioannes Apostolus in epistola sua *1. c. 2.* loquitur; *Audistis quia Antichristus venturus est; nunc autem Antichristi multi sunt.* Ego reor omnes haeresiarchas Antichristos esse, et sub nomine Christi ea docere, quae contraria sunt Christo. Nec mirum si aliquos ab his videamus seduci, cum Dominus dixerit, *Et multos seducent. Orig.* Multi autem sunt qui seducuntur: quia larga est porta quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Hoc autem solum sufficit ad cognoscendum seductionem Antichristorum, qui dicunt, Ego sum Christus, quod nunquam legitur Christus dixisse. Sufficiebant enim ad credendum quod ipse est Christus, opera Dei, et sermo quem docebat, et virtus ipsius. Omnis etiam sermo qui profitetur expositionem Scripturarum secundum fidem earum et non habet veritatem, Antichristus est. Sed et omnes virtutes invenimus esse Christum, et omnes simulatas virtutes Antichristum; quoniam omnes species boni quascunque ha-

(1). *Al. adest* interrogasse. (2) *Al.* et temporis.
(3) *Al.* deinde. (4) *Al.* Simon Magnus.

bet Christus in se in veritate ad aedificationem hominum, omnes eas habet diabolus in specie ad seductiones sanctorum.Opus ergo est nobis Deo auxiliatore, ne quis nos seducat, vel sermo, vel virtus. Malum enim est invenire aliquem secundum mores vitae errantem; multo autem peius arbitror esse non secundum verissimam regulam Scripturarum sentire.

3. Audituri enim estis praelia, et opiniones praeliorum, videte ne turbemini. Oportet enim haec fieri, sed nondum statim est finis. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiae, et fames, et terremotus per loca. Haec autem omnia initia sunt dolorum.

3. *Aug.ad Esich. epist. 80.cir.med.* Interrogantibus discipulis ea Dominus respondit quae iam ex illo tempore fuerant secutura, sive de excidio Ierusalem, unde orta est ipsius interrogationis occasio; sive de adventu suo per Ecclesiam, in qua usque ad finem venire non cessat: in suis enim veniens agnoscitur, dum eius quotidie membra nascuntur: sive de ipso fine, in quo apparebit vivos iudicaturus, et mortuos. Cum itaque signa dicat quae ad ista tria pertinent, quod eorum trium signorum ad aliquid horum referendum sit, diligenter considerandum est: ne forte quod pertinet ad unum, referendum putemus ad alterum.*Chrysost.hom. 76.* Hic autem loquitur de praeliis, quae Ierosolymis erant futura, cum dicit: *Audituri enim estis praelia, et opiniones praeliorum. Orig. tract. 28.* Qui audit ipsas voces,quae fiunt in praeliis, audit praelia; qui autem de praeliis longe gestis audit, opiniones vel rumores audit praeliorum. *Chrysost. ib.* Quia vero per hoc turbari etiam discipuli poterant; ideo subdit: *Videte ne turbemini.* Deinde quia aestimabant post illud bellum, quo Ierusalem destrueretur, statim finem mundi esse venturum, eos in vera opinione stabilit, dicens: *Oportet enim haec fieri, sed nondum statim est finis. Hieron.* Idest non putemus diem instare iudicii, sed in tempus aliud reservari; cuius signum perspicue in consequentibus ponitur: *Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum. Raban.* Vel admonentur Apostoli ne his advenientibus terreantur, ut Ierosolymam Iudaeamque deserant: quia non statim finis, sed in quadragesimum annum desolatio provinciae, ultimumque urbis, et templi sequetur excidium: de quibus subditur: *Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum.* Constat autem hic acerbissimos dolores, quibus omnis vastata est provincia, ad litteram contigisse.*Chrysost.ib.*Deinde ut ostendat, quoniam et ipse praeliabitur contra Iudaeos, non solum bella praenuntiat, sed et plagas divinitus illatas; unde subdit: *Et erunt pestilentiae, et fames, et terremotus per loca. Raban.* Notandum, quod in hoc quod dicit, *Consurget gens in gentem*, ostenditur perturbatio hominum: *Erunt pestilentiae*, ecce inaequalitas corporum: *Erit fames*, ecce sterilitas terrae: *Terremotus per loca*, ecce respectus irae desuper.*Chrysost. ib.* Et non simpliciter haec fient secundum consuetudinem antea in hominibus existentem, sed ex ira quae erit desuper. Et propter hoc non simpliciter dixit ea esse ventura, neque repente, sed cum quadam significatione subdit: *Haec autem omnia sunt initia dolorum*, idest Iudaicorum malorum. *Orig.* Vel aliter: Sicut aegrotant corpora ante mortem, sic necesse est ante corruptionem mundi, ut quasi languens terra frequentius terrae motibus conquassetur; aer enim vim mortiferam concipiens pestilens fiat, et vitalis virtus terrae deficiens, suffocet fructus. Consequens autem est ut propter inopiam ciborum in avaritiam, et bella homines excitentur: sed quia insurrectiones et lites interdum fiunt propter avaritiam, interdum autem propter concupiscentiam principatus et gloriam vanam: adhuc profundiorem dabit aliquis causam eorum quae ante finem mundi sunt ventura. Sicut enim adventus Christi in pluribus gentibus divina virtute fecit pacem, sic consequens est ut propter abundantiam iniquitatis refriguerit caritas multorum; et ideo dereliquerit illos Deus, et Christus eius: iterum fieri praelia, dum non prohibentur a sanctitate operationes seminatrices bellorum; sed et adversariae virtutes dum non vetantur a sanctis, et a Christo, absque prohibitione operabuntur in cordibus hominum, ut excitent gentes adversus gentem, regnum adversus regnum. Si autem sicut quibusdam placet, et fames, et pestilentiae ab Angelis Satanae fiunt; (1) hi etiam tunc invalescent ab adversis virtutibus, quando non fuerint sales terrae, et lux mundi, Christi discipuli, destruentes quae ex daemonum malitia seminantur. Et aliquando quidem in Israel fames, et pestilentiae fiebant propter peccata, quas orationes solvebant. Bene autem *per loca*: non enim insimul vult Deus perdere humanum genus, sed iudicans per partes, dat poenitentiae locum. Si autem incipientibus huiusmodi malis, non fuerit facta correptio, proficient ad peius; unde sequitur: *Haec autem omnia initia sunt dolorum*, generalium scilicet in universo mundo, et eorum qui secuturi sunt adversus impios, ut in doloribus acutissimis crucientur. *Hieron.* Mystice autem videtur regnum contra regnum consurgere, et pestilentia eorum quorum sermo serpit ut cancer, et fames audiendi verbum Dei, et commotio universae terrae, et a vera fide separatio in haereticis magis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiae victoriam faciunt.*Orig.* Oportet autem haec fieri antequam videamus perfectionem sapientiae quae est in Christo; sed non statim erit finis quem quaerimus: pacificus enim finis longe est ab hominibus istis. *Hieron.* Quod autem dixit: *Haec omnia initia sunt dolorum*, melius transfertur parturitionum, ut quasi conceptus quidam adventus Antichristi, non partus intelligatur.

4. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos, et eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi et invicem tradent, et odio habebunt invicem. Et multi pseudoprophetae surgent, et seducent multos; et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in te-

(1) *Al.* haec.

stimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio.

4. *Raban.* Quo merito Ierosolymis, ac Provinciae Iudaeorum universae, tot irroganda fuerint adversa, Dominus manifestat subdens: *Tunc tradent vos. Chrysost. hom. 76.* Vel aliter: Quia discipuli audientes ea quae de Ierosolyma dicebantur, sic dispositi erant, ut extra turbationem essent, quasi de alia poena audientes, sibi vero prospera superventura sperabant, quae advenire valde desiderabant; propter hoc eis gravia praenuntiat, in sollicitudine eos statuens. Et prius quidem iusserat eos vigilare contra deceptiones seductorum, nunc autem Tyrannorum violentiam eis praedicit, dicens: *Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos.* Opportune enim eorum mala interposuit, mitigationem habentia a communibus malis, nec solum ita eos consolatus est, sed ostendendo tribulationis causam, adiungens quod propter nomen eius haec essent passuri; unde sequitur: *Et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Origen. tract. 27.* Sed quomodo etiam in ultimis partibus terrae commorantibus gentibus odio habetur populus Christi? Nisi forte et hic aliquis dicat propter exagerationem positum *omnibus* pro multis. Sed et hoc quod dicit, *Tunc tradent vos*, habet quaestionem; nam et priusquam haec fierent, traditi sunt Christiani in tribulationes. Sed aliquis respondebit, quoniam tunc maxime tradentur Christiani in tribulationes quemadmodum unquam. Amant enim qui in calamitatibus sunt, causas earum discutientes invenire aliquid quod loquantur. Consequens ergo est, ut quasi derelinquentibus hominibus deorum culturam propter multitudinem Christianorum, dicant fieri bella, fames et pestilentias; sed et terremotus causam dicerent Christianos, propter quod et persecutiones passae sunt Ecclesiae. *Chrysost. ib.* Postquam autem iam duplex praelium posuit, scilicet quod est a seductoribus, et quod est ab inimicis, consequenter tertium praelium ponit, quod est a falsis fratribus, unde subdit: *Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem.* Vide autem et Paulum haec plorantem et dicentem *2. Cor. c. 7. Foris pugnae, intus timores:* et alibi: *Pericula in falsis fratribus*, de quibus alibi dicit: *Tales sunt pseudoapostoli operarii subdoli.* Unde et hic subdit: *Et multi pseudoprophetae surgent et seducent multos. Remig.* Imminente enim captivitate Ierusalem, multi insurrexerunt Christianos se esse dicentes, et multos seduxerunt: quos Paulus nominat falsos fratres: Ioannes vero Antichristos. *Hil. can. xxv.* Ut Nicolaus unus ex septem Diaconibus fuit qui multos mentita veritate pervertit. *Chrysost. ib.* Deinde quod his difficilius est ostendit, quia tales pseudoprophetae nullam mitigationem a caritate accipient; unde sequitur: *Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Remig.* Idest vera dilectio erga Deum, et proximum: nam quanto magis ab unoquoque iniquitas suscipitur, tanto magis in corde ipsius ardor caritatis extinguitur. *Hier.* Considerandum autem quod (1) non negavit omnium futuram esse caritatem, sed multorum. Nam in Apostolis, et eorum similibus permansura est caritas, de qua Paulus dicit *Rom. c. 8. Quis nos separabit a caritate Christi.* Propter quod et hic subdit: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Remig. Usque in finem* dicit usque ad terminum vitae suae: qui enim usque ad terminum vitae suae in confessione nominis Christi perseveraverit, et in caritate, salvus factus est. *Chrysost. ib.* Deinde ne dicerent: Qualiter ergo inter tot mala vivemus? Quod plus est promittit, quod non solum viderent, sed etiam ubique docerent; unde subdit: *Et praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe. Remig.* Quia enim noverat Dominus corda discipulorum contristanda esse de excidio Ierusalem, et perditione suae gentis, hoc solatio consolatur eos, quod multo plures crediturі erant de Gentibus quam de Iudaeis perirent. *Chrysost. ib.* Quod autem et ante captionem Ierosolymae ibique praedicatum est Evangelium, audi quod ait Paulus: *In omnem terram exivit sonus eorum.* Et vides eum a Ierusalem ad Hispaniam currentem. Si autem unus tantam portionem accepit, excogita, reliqui quanta operati sunt. Unde et quibusdam scribens de Evangelio dicit *Colos. 5.* quod *Fructificat, et crescit in omni creatura quae sub caelo est.* Hoc autem est maximum signum virtutis Christi, quod in triginta annis, vel parum amplius Evangelii sermo fines orbis terrarum implevit: quamvis autem Evangelium ubique praedicatum fuerit, non tamen omnes crediderunt: propter quod subdit: *In testimonium omnibus gentibus*: idest in accusationes his qui non crediderunt. Qui enim crediderunt, (2) testabuntur adversus eos qui non crediderunt, et condemnabunt eos. Convenienter autem postquam praedicatum est Evangelium per orbem terrarum, tunc Ierosolymam petiit; unde sequitur: *Et tunc veniet consummatio*, idest finis Ierosolymorum. Qui enim viderunt Christi virtutem ubique refulgentem, et in brevi tempore orbem terrarum supergressam, quam veniam habere debuerunt in ingratitudine permanentes? *Remig.* Potest autem et totus locus iste referri ad consummationem saeculi. Tunc enim plurimi scandalizabuntur recedentes a fide, videntes multitudinem, et divitias malorum, et miracula Antichristi, et consocios persequentur; et Antichristus mittet pseudoprophetas, qui seducent multos, et abundabit iniquitas, quoniam numerus malorum augebitur; et refrigescet caritas, quoniam numerus bonorum minuetur. *Hieron.* Signum etiam dominici adventus est in toto orbe Evangelium praedicari, ut nullus sit excusabilis. *Origen.* Quod autem dicitur: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*, sic salvare quis poterit: quia nunc quidem in unum consenserunt omnes gentes adversus Christianos; cum autem contigerint quae Christus praedixit, tunc fient persecutiones, iam non ex parte, sicut ante, sed generaliter ubique adversus populum Dei. *August. ad Esichi. epist. 80. cir. finem.* Sed qui putant hoc quod dicitur: *Praedicabitur Evangelium regni in universo orbe*, per ipsos Apostolos factum esse, non ita esse certis documentis probatum est. Sunt enim in Africa barbarae innumerabiles gentes, in quibus nondum praedicatum esse Evangelium ex his quod ducuntur inde captivi, addiscere in promptu est. Neque tamen ullo modo recte

(1) *Al.* non negavit multorum minuendam esse caritatem.

(2) *Al, adest* tamen.

dici potest istos ad promissionem Dei non pertinere: non enim Romanos solum, sed omnes gentes Dominus semini Abrahae iurando promisit. In quibus ergo gentibus nondum est Ecclesia, oportet quod sit, non ut omnes qui ibi fuerint credant: quomodo enim illud implebitur: *Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum*, nisi in omnibus gentibus sint, et qui oderint, et quos oderint? Non est igitur ab Apostolis praedicatio ista completa, quando adhuc sunt gentes, in quibus nondum coepit impleri. Quod autem dixit Apostolis: *In omnem terram exivit sonus eorum*, quamvis locutio sit praeteriti temporis, verbis tamen quod futurum erat dixit, non quod iam factum atque completum: sicut et ipse propheta, quo usus est teste, fructificare et crescere dixit Evangelium in universo mundo, ut ita significaret, usque quo crescendo esset (1) futurum. Si ergo latet quando Evangelio universus orbis implebitur, proculdubio lateret quando finis erit: ante quippe non erit. *Origen.* Cum ergo omnis gens audiverit Evangelii praedicationem, tunc erit saeculi finis: et hoc est quod sequitur: *Et tunc erit consummatio.* Multae enim non solum barbarorum, sed etiam nostrarum gentium nondum audierunt Christianitatis verbum. *Glos.* Utrumque autem dictorum tueri potest, si tantum diverso modo diffusio praedicationis Evangelii intelligatur. Si enim intelligatur quantum ad fructum praedicationis, qui est ut in singulis gentibus fundetur Ecclesia credentium in Christum, ut Augustinus exponit, est signum quod oportet praecedere ante finem mundi: non tamen praecessit ante destructionem Ierosolymae. Si autem intelligatur quantum ad famam praedicationis, sic ante finem Ierosolymae fuit completum, discipulis Christi per quatuor mundi partes dispersis. Unde Hieronymus dicit: Non puto aliquam remansisse gentem, quae Christi nomen ignoret, et quanquam non habuerit praedicatorem, tamen ex vicinis gentibus opinionem fidei non potest ignorare. *Origen.* Moraliter autem qui visurus est, secundum verbum Dei, adventum gloriosum illum in animam suam, necesse est, ut secundum mensuram profectus sui insidias a contrariis operationibus patiatur, quasi magnus athleta, et Christus in eo ab omnibus odiatur: non tantum a gentibus secundum carnem, quantum a gentibus spiritualium nequitiarum. Sed et in quaestionibus pauci erunt veritatem plenius attingentes; plures autem scandalizabuntur, et cadent ab ea, proditores, et accusatores alterutrum: propter dissensionem dogmatum veritatis: quod causa fiet, ut odiant se invicem. Multi etiam erunt non sane tradentes de futuris sermonem, et quomodo non oportet interpretantes prophetas, quos pseudoprophetas dicit, seducentes multos; et ferventem dilectionem quod prius fuerat in simplicitate fidei refrigescere facient. Sed qui potuerit manere in Apostolicae traditionis proposito, ipse salvabitur, et sic praedicatum Evangelium in animas omnium erit in testimonium omnibus Gentibus, idest omnibus cogitationibus incredulis animarum.

5. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes, et qui tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua, et qui in agro, non revertantur tollere tunicam suam. Vae autem praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus. Orate autem, ut non fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro, sed propter electos breviabuntur dies illi.

5. *Chrysost. hom.* 77. Quia supra occulte insinuavit Ierosolymae finem, consequenter idem manifeste ostendit, prophetiam inducens quae destructionem Iudaeorum credere facit; unde dicitur: *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Hieron.* Hoc autem quod dictum est, *Qui legit intelligat*, ponitur ut ad intelligentiam mysticam provocemur. Legimus autem in Daniele hoc modo: *Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium, et libamina, et in templo desolationum abominatio erit usque ad consummationem temporis, et consummatio dabitur super solitudinem. August. ad Esich. ep. 80.* Lucas quidem ut ostenderet tunc factam fuisse abominationem desolationis, quae a Daniele praedicta est, quando expugnata est Ierusalem, eodem loco haec Domini verba commemorat: *Cum videritis circundari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote, quia appropinquabit desolatio eius. Chrysost. ib.* Unde abominationem desolationis videtur mihi exercitum dicere, quo scilicet desolata est civitas sancta Ierusalem. *Hier.* Aut potest intelligi de imagine Caesaris, quam Pilatus posuit in templo: aut de Adriani equestri statua, quae in ipso Sancta sanctorum loco stetit usque in praesentem diem. Abominatio enim secundum veterem Scripturam idolum nuncupatur: et idcirco additur desolationis, quod in desolato templo atque deserto idolum positum sit. *Chrysost. ib.* Vel quia ille qui desolavit civitatem, et templum, statuam intus posuit. Ut autem discant, quoniam viventibus quibusdam eorum haec erunt, propter hoc dixit: *Cum videritis.* Ex quo admirare Christi virtutem, et discipulorum fortitudinem, qui in talibus temporibus praedicabant, in quibus omnia Iudaica impugnabantur. Apostoli autem ex Iudaeis existentes, leges introduxerunt novas adversus Romanos tunc dominantes. Infinita millia Iudaeorum coeperunt Romani, et duodecim viros non superaverunt nudes et inermes. Quia vero multoties contigerat in gravibus praeliis Iudaeos restauratos fuisse, sicut temporibus Sennacherib, et Antiochi; ne aliquis suspicetur tale aliquid futurum, suis fugiendum esse praecepit, cum subdit: *Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes. Remig.* Haec enim omnia imminente desolatione Ierusalem constat fuisse impleta: appropinquante namque Romano exercitu, omnes Christiani, qui in provincia erant, sicut hystoria ecclesiastica refert, divino miraculo moniti, longius recesserunt, et transeuntes Iordanem venerunt in Pellam civitatem, et ibi sub tutela Agrippae Regis, cuius mentio in actibus Apostolorum fit, aliquando tempore manserunt: ipse autem Agrippa, cum parte Iudaeo-

(1) *Al.* venturum.

rum quae sibi obtemperabat, Romano subditus erat Imperio. *Chrysost. ib.* Deinde ostendens inevitabilia mala futura esse Iudaeis, et infinitam calamitatem, subdit: *Et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua* : eligibilius enim erat nudo corpore salvari, quam intrare domum, ut tolleret vestimentum, et occidi: propter quod et de eo qui est in agro subdit: *Et qui in agro est, non revertatur tollere tunicam suam.* Si enim qui in civitate sunt, fugiunt: multo magis qui foris sunt, non oportet ad civitatem refugere. Et quidem pecunias contemnere facile est, et providere sibi in vestimentis non difficile: quae autem a natura sunt, qualiter aliquis fugiet? Qualiter enim praegnans fiet levis ad fugam, aut lactans poterit eum quem peperit deserere? Propter quod subdit : *Vae autem praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus*: his quidem, quia pigriores sunt, et quia facile fugere non possunt, onere conceptionis gravatae : his autem, quia detinentur vinculo compassionis filiorum, et non possunt simul salvare eos, quos lactant. *Orig. tract. 29.* Vel quoniam non erit tunc tempus miserendi, neque super praegnantes, neque super lactantes, neque super infantes earum. Et quasi ad Iudaeos loquens, qui arbitrabantur in sabbato non oportere ambulare viam amplius, quam est sabbati iter; subdit: *Orate autem, ut non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Hieron.* Quia scilicet in altero duritia frigoris prohibet ad solitudines pergere, et in montibus desertisque latitare; in altero autem transgressio legis est, si fugere voluerint; aut mors imminens, si remanserint. *Chrysost. ib.* Vide autem quoniam adversus Iudaeos est hic sermo: non enim Apostoli sabbatum erant observaturi, neque ibi mansuri, cum Vespasianus hoc egit; etenim plures eorum iam praemortui erant. Si autem aliquis remanserat in aliis partibus orbis terrarum tunc conversabatur. Propter quid autem hoc orandum esse dixerit, subdit: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. August. ibid.* Apud Lucam sic legitur: *Erit autem pressura magna super terram, et ira populo huic, et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes.* Nam et Iosephus, qui Iudaicam scripsit hystoriam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut vix credibilia videantur. Unde non immerito dictum est, talem tribulationem, nec fuisse a creaturae initio, nec futuram; sed etsi tempore Antichristi talis, aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum, quod eis talis amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primitus, et praecipue recepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem, potius quam passurus. *Chrysost. ib.* Interrogo autem Iudaeos, unde tam intolerabilis ira divinitus venit super eos, omnibus quae ante factae sunt difficilior? Nam manifestum est, quoniam propter crucis manifestationem. Sed adhuc ostendit ipsos graviori poena fuisse dignos, in hoc quod dicitur: *Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro ;* ac si diceret: Si amplius durasset praelium Romanorum adversus civitatem, universi periissent Iudaei: omnem enim carnem Iudaicam dicit, et qui foris, et qui intus erant: non enim solum eos qui in Iudaea erant impugnabant Romani, sed et eos qui ubique dispersi erant persequebantur. *August. ib.* Quidam autem convenienter mihi intellexisse videntur mala ipsa significata nomine dierum, sicut sunt dicti dies mali in aliis Scripturae divinae locis : neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea quae fiunt in eis: ipsa enim dicta sunt (1) brevitati, ut Deo tolerantiam donante, minus sentirentur; ac si quae magna essent, fierent brevia. *Chrysost. ib.* Ne vero Iudaei dicerent, quoniam propter praedicationem, et discipulos Christi haec mala evenerunt, ostendit, quod nisi illi essent, radicitus periissent; unde subditur: *Sed propter electos breviabuntur dies illi. August. ib.* Non enim debemus ambigere, quando eversa est Ierusalem, fuisse in illo populo electos Dei qui ex circumcisione crediderant; sive fuerant crediturі electi ante constitutionem mundi, propter quos breviarentur dies illi, ut tolerabilia mala fierent. Non autem desunt, qui existimantes breviores dies illos futuros, quod cursu solis celeriore brevientur, sicut fuit longior dies orante Iesu nave. *Hier.* Nec recordatur illius scripti Ps. CXVIII. *Ordinatione tua perseverat dies*, sed iuxta temporum qualitatem, (2) idest abbreviatos non mensura, sed numero, ne temporum mora concutiatur credentium fides. *August. ib.* Non tamen putemus hebdomadas Danielis, vel propter dierum breviationes fuisse turbatas, vel illo iam tempore non fuisse completas, sed in fine temporum esse complendas: apertissime enim Lucas testatur Danielis prophetiam tunc fuisse completam, quando eversa est Ierusalem. *Chrysost. ib.* Intellige autem Spiritus S. dispensationem, quoniam nihil horum scripsit Ioannes, ut non videretur ex ipsa eorum quae facta sunt hystoria scribere : etenim post captionem Ierusalem vixit multo tempore. Sed quod ante mortui sunt, et nihil horum viderunt, ipsi scribunt, ut undique fulgeat praenuntiationis virtus. *Hilar.* Vel aliter: Totum indicium adventus futuri Dominus ponit, dicens: *Cum videritis abominationem.* De Antichristi enim temporibus haec locutus est propheta. Abominatio ex eo dicta est, quod adversus Deum veniens honorem Dei sibi vindicet; desolationis autem abominatio, quia bellis et caedibus terram desolaturus sit, atque ob id a Iudaeis susceptus loco sanctificationis instituitur, ut ubi sanctorum precibus Deus invocabatur, ibi ab infidelibus receptus Dei honore venerabilis sit: et quia proprius iste Iudaeorum error erit, ut quod veritatem respuerunt, suscipiant falsitatem, Iudaeam deseri monet, et transfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichristo crediturae, vis aut contagium afferatur; quod autem ait: *Et qui in tecto sunt, non descendant tollere aliquid de domo sua*, sic intelligitur. Tectum est domus fastigium, et habitationis totius excelsa perfectio. Qui igitur in consummatione domus suae, idest in cordis sui perfectione constiterit, regeneratione spiritus novi celsus, non descendere in humiliora rerum saecularium cupiditate debebit. Et qui in agro erit, non revertatur tollere tunicam suam, idest positus in operatione praecepti, non ad curas pristinas revertatur, ob quas veterum exinde peccaminum, quibus antea contegebatur, erit tunicam relaturus. *August. ib.* In tribulationibus enim cavendum est, ne quisquam devictus ad carnalem vi-

(1) *Al.* breviari. (2) *Al. adest* abbreviare sentire debemus; idest etc.

tam de spirituali sublimitate descendat; aut qui profecerat in anteriora se extendens, deficiendo in posteriora respiciat. *Hilar.* Quod autem dicitur, *Vae praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus*; non de fetarum onere Dominum admonuisse credendum est, sed animarum peccatis repletarum ostendisse gravitatem: quod neque in tecto positae, neque in agro manentes repositae, irae tempestatem vitare possint: illi quoque vae erit, qui nutrientur: infirmitatem enim animarum quae ad cognitionem Dei tanquam lacte educantur, in his ostendit; et idcirco *vae* ipsis erit, quia ad fugiendum Antichristum graves, et ad sustinendum impeditae, nec peccata effugierunt, nec cibum veri panis acceperunt. *August. de ver. Dom. sermon. 20.* Vel praegnans est qui res alienas concupiscit: nutriens est, qui iam rapuit, quod concupierat: istis enim *vae* erit in die iudicii. Quod autem Dominus dixit, *Orate, ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato. August. de q. Ev. l.1.c.37.* Idest ne in laetitia, vel tristitia rerum temporalium quis inveniatur in die illa. *Hilar.can.xxv.* Vel ne aut in peccatorum frigore, aut in otio bonorum operum reperiamur, quia gravis vexatio incumbet; nisi quod causa electorum Dei diebus illis sit brevitas afferenda, ut vim malorum coarctatum tempus exuperet. *Orig.tract.29.* Mystice autem in loco sancto omnium Scripturarum tam veteris testamenti, quam novi, Antichristus qui est falsum verbum, stetit frequenter: qui autem hoc vident ex Iudaea litterae, fugiant ad sublimes veritatis montes. Et si quis inventus fuerit ascendisse supra tectum verbi et stare super fastigium eius, non descendat inde, occasione ut auferat aliquid de domo sua. Et si fuerit in agro, in quo absconditus est thesaurus, et reversus fuerit retro, incurret in seductionem verbi mendacis, et maxime si spoliaverit se vestimentum vetus, idest veterem hominem, et iterum conversus fuerit tollere ipsum: tunc autem anima in utero habens quae necdum fructificavit ex verbo, incurrit in vae. Proiicit enim conceptum, et evacuatur a spe quae est in actibus veritatis. Similiter autem si videatur formatum et fructificatum verbum, non autem fuerit enutritum sufficienter. Orent autem qui fugiunt in montes, ne fuga eorum fiat hyeme, vel sabbato, quoniam in tranquillitate animae constitutae, possunt impetrare viam salutis: et in sabbato, quando homo bona opera non facit, fuga vestra non fiat. Nemo enim in periculo falsi dogmatis facile superatur, nisi qui nudus fuerit ab operibus bonis. Quae est autem maior tribulatio, quam videre fratres nostros seduci, et quod aliquis videat seipsum moveri, et conturbari? Dies autem intelliguntur praecepta, et dogmata veritatis. Omnes autem intellectus a scientia falsi nominis venientes, additamenta sunt dierum, quae Deus abbreviavit, per quos vult.

6. Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudoprophetae, et dabunt signa magna, et prodigia: ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce praedixi vobis: Si ergo dixerit vobis: Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetratibus: nolite credere: Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et apparet usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis. Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabunturet aquilae.

6. *Chrysost. hom. 77.* Cum complesset Dominus ea, quae de Ierosolymis sunt, ad suum de cetero pervenit adventum, et dicit eius signa non illis utilia solum, sed et nobis, et his qui post nos erunt omnibus; unde dicit: *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere.* Sicut autem cum supra dixit Evangelistae: *In diebus illis Ioannes Baptista*, non tempus quod immediate est consequens exposuit, cum tringinta anni in medio essent: ita et hic cum dicit, *Tunc*, totum medium tempus praetermisit quod futurum erat a captione Ierosolymae usque ad initia consummationis mundi. Dans autem eis signa sui secundi adversus, de loco eos certificat, et de seductionibus: non enim sicut in priori adventu in Bethleem apparuit, et in parvulo angulo orbis terrarum et nullo sciente a principio, ita et tunc erit: sed manifeste veniet, ita quod non indigeat, quod aliquis eius adventum annuntiet; propter quod dicit: *Si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic, non credatis. Hieron.* In quo ostendit, quod secundus adventus non in humilitate, ut primus, sed in gloria demostrandus est. Stultum est itaque eum in parvo loco, vel in abscondito quaerere, qui totius mundi lumen est. *Hilar.* Et tamen, quia in magna vexatione positi erunt homines, pseudoprophetae tanquam praesentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse, atque haberi mentientur, ut in Antichristi famulatum depressos vexatosque deducant; et ideo subdit: *Surgent enim pseudochristi, et pseudoprophetae. Chrysost. ibid.* Hic de Antichristo loquitur, et de quibusdam eius ministris, quos pseudochristos, et pseudoprophetas appellat, quales et tempore Apostolorum multi fuerunt: sed ante secundum adventum Christi, erunt multo prioribus amariores; unde subdit: *Et dabunt signa magna et prodigia. August. in lib. 83. quaest. cap. 77.* Admonet autem hic Dominus, ut intelligamus quaedam miracula etiam sceleratos homines facere, qualia sancti facere non possunt; nec tamen ideo potioris loci apud Deum arbitrandi sunt. Non enim acceptiores erant Deo, quam populus Israel Magi Aegyptiorum, quia non poterat ille populus facere quod illi faciebant; quamvis Moyses in virtute Dei maiora potuerit. Sed ideo non omnibus ista attribuuntur ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis maiora dona, quam in operibus iustitiae, quibus vita aeterna comparatur. Cum ergo talia faciunt Magi, qualia nonnunquam faciunt sancti, diverso fiae, et diverso iure fiunt: isti enim faciunt quaerentes gloriam suam: illi quaerentes gloriam Dei; et illi faciunt per quaedam potestatibus concessa in ordine suo, quasi privata commercia, vel beneficia; isti autem publica administratione eius, cui cuncta creatura subiecta est. Aliter enim cogitur possessor equum dare militi, aliter tradit emptori, vel cuilibet donat, aut commodat: et quemadmodum plerique mali milites quos imperialis disciplina condemnat, signis Imperatoris sui nonnullos possessores territant, et ab eis aliquid, quod publice non iubetur, extorquent:

ita nonnumquam mali Christiani, vel schismatici, vel haeretici, per nomen Christi, vel per verba, vel sacramenta Christiana exigunt aliquid a potestatibus; cum autem malis iubentibus voluntate cedunt, ad seducendos homines cedunt, quorum errore laetantur. Quapropter aliter faciunt miracula Magi, aliter boni Christiani, aliter mali Christiani: Magi per privatos (1) tractus, boni Christiani per publicam iustitiam, mali Christiani per signa publicae iustitiae. Nec hoc etiam oportet mirari, quia omnia quae visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aeris huius non absurde fieri posse creduntur. *August. 3. de Trin. c. 28.* Nec ideo tamen putandum est transgressoribus Angelis ad nutum servire hanc visibilium rerum materiam, sed Deo potius, a quo eis potestas datur; nec sane creatores, illi mali Angeli dicendi sunt; sed pro subtilitate sua semina rerum istarum nobis occultiora noverunt, et ea per congruas (2) tentationes electorum latenter spargunt, atque ita et gignendarum rerum, et accelerandorum incrementorum praebent occasiones: nam et multi homines noverunt ex quibus herbis, aut carnibus, aut succis, aut humoribus ita obrutis, vel commixtis, quae animalia nasci soleant; sed haec ab hominibus tanto difficilius fiunt, quanto desunt sensuum subtilitates, et corporum mobilitates in membris terrenis, et pigris. *Gregor. 15. Moral. cap. 30.* Cum ergo Antichristus coram carnalium oculis miranda prodigia fecerit, post se tunc homines trahet, quia qui bonis praesentibus delectantur, potestati illius se absque retractione subiicient; unde sequitur: *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Orig. tract. 25.* Exaggeratorius sermo est dicens: *Si possibile est:* non enim pronuntiavit, neque dixit, ut in errorem mittantur electi; sed ostendere vult, quoniam frequenter valde persuasorii sunt sermones haereticorum, et commovere potentes, etiam eos qui sapienter agunt. *Gregor. 33. Mor. cap. 36.* Vel quia electorum cor, et trepida cogitatione concutitur, et tamen eorum constantia non movetur: una sententia Dominus utrumque complexus est; quasi enim iam errare est in cogitatione titubare. Sed *si fieri potest* subiungitur, quia fieri non potest ut in errorem electi capiantur. (3) *Orig. ib.* Vel non ideo hoc dicit, quod electio divina frustretur; sed qui humano iudicio electi videbantur, illi in errorem mittentur. *Gregor. hom. Ev. 35.* Minus autem iacula feriunt quae praevidentur; et propter hoc subditur: *Ecce praedixi vobis.* Dominus enim noster perituri mundi praecurrentia mala denuntiat, ut eo minus perturbent venientia, quo fuerint praescita: propter quod consequenter concludit: *Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. Hilar.* Nam pseudoprophetae, de quibus supra dixerat, nunc in desertis Christum esse dicent, ut homines errore depravent: nunc in penetralibus asserent eum esse, ut homines dominantis Antichristi potestate concludant. Sed Dominus se nec loco occultandum, nec a singulis seorsum contuendum esse profitetur: sed ubique et in conspectu omnium praesentem se futurum esse denuntiat; unde sequitur: *Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et apparet usque in Occidentem, ita erit adventus Filii hominis. Chrysost. ib.* Sicut enim supra praedixit, qualiter Antichristus venturus est; ita et per hoc ostendit qualiter ipse sit venturus. Sicut enim fulgur non indiget annuntiante, aut praecone, sed in instanti momento temporis monstratur secundum universum orbem terrarum, etiam his qui in thalamis sedent; ita et adventus Christi simul apparebit ubique propter gloriae fulgorem: consequenter autem dicit et aliud signum sui adventus, cum subdit: *Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilae.* Per aquilas multitudinem Angelorum, martyrum, et sanctorum omnium designans. *Hieron.* De exemplo enim naturali quod quotidie cernimus, Christi instruimur sacramento; aquilae enim et vultures, etiam transmarina dicuntur sentire cadavera, et ad escam huiuscemodi congregari. Si ergo irrationabiles volucres naturali sensu tantis terrarum spatiis separatae, parvum cadaver sentiant, ubi iaceat: quanto magis omnis multitudo credentium debet ad Christum festinare, cuius fulgur exit ab Oriente, et patet usque ad Occidentem? Possumus autem per corpus πτωμα Ptoma, quod significantius latine dicitur cadaver, ab eo quod per mortem cadat, passionem Christi intelligere. *Hilar.* Unde ut nec loci, in quo venturus esset, essemus ignari, dicit: *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilae.* Sanctos de volatu spirituali corporis aquilas nominavit; quorum congregantibus Angelis conventum futurum in loco passionis ostendit; et digne illic claritatis adventus expectabitur, ubi nobis gloriam aeternitatis passione corporeae humilitatis operatus est. *Orig. trac. 30.* Et vide quia non dixit: *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur* vultures, aut corvi, sed *aquilae:* volens ostendere magnificos et regales omnes, qui in passione Domini crediderunt. *Hieron.* Aquilae enim appellantur quibus iuventus renovata est ut aquilae, et qui assumunt pennas, ut ad Christi veniant passionem. *Gregor. 14. Mor.* Potest etiam intelligi: *Ubicumque fuerit corpus;* ac si dicat: Quia caelesti sedi incarnatus praesideo, electorum animas cum carne solvero, ad caelestia sublevabo. *Hier.* Vel aliter: Quod (4) hic de pseudoprophetis dicitur, intelligi potest. Multi enim tempore captivitatis Iudaicae principes extitere, qui Christos se esse dicerent, intantum ut obsidentibus Romanis, tres intus fuerint factiones. Sed melius de consummatione mundi dicitur, ut expositum est. Potest autem et tertio de haereticorum contra Ecclesiam pugna intelligi, et de istiusmodi Antichristis, qui sub opinione falsae conscientiae contra Christum dimicant. *Orig.* Generaliter enim unus est Antichristus, species autem eius multae; tanquam si dicamus: Mendacium nihil differt a mendacio. Sicut autem veri Christi fuerunt sancti prophetae, sic intellige secundum unumquemque pseudochristum, multos eius falsos prophetas, qui Antichristi alicuius falsos sermones praedicant, quasi veros. (5) Quorum dicet aliquis: *Ecce hic est Christus, ecce illic,* non quasi extra Scripturas foris aspiciendum est: ex lege enim et prophetis, et Apostolis proferunt quae videntur defendere mendacium. Vel per hoc quod dicit: *Ecce hic est Christus,*

(1) *Al.* contractus. (2) *Al.* temperationes elementorum.
(3) *Al.* Raban.

(4) *Al.* Quod hic dicitur, de pseudoprophetis intelligi potest. (5) *Al.* Quando ergo.

ecce illic, ostendunt non Christum sed aliquem fictum eiusdem nominis, utputa secundum Marcionis doctrinam, aut Valentini, et Basilidis. *Hier.* Si quis ergo promiserit vobis, quod in deserto Gentilium, et philosophorum dogmate Christus moretur, aut in haereticorum penetralibus, qui Dei pollicentur arcana; nolite credere, sed quod ab Oriente usque in Occidentem fides catholica in Ecclesiis fulget. *August. de quaes. Evang. lib. 1. c. 38.* Orientis, et Occidentis nomine, totum orbem voluit significare, per quem futura erat Ecclesia. Secundum autem illum sensum, quo dixit; *Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus*, convenienter etiam nunc fulgur nominavit, quod maxime solet emicare de nubibus. Constituta ergo auctoritate Ecclesiae per orbem terrarum clara atque manifesta, convenienter discipulos admonet atque omnes fideles, ne schismaticis, atque haereticis credant. Unumquodque schisma, aut unaquaeque haeresis locum suum habet, in orbe terrarum aliquam tenens partem; aut obscuris, atque occultis conventiculis curiositatem hominum decipit: quo pertinet quod ait: *Si quis vobis dixerit: ecce hic est Christus, aut illic*, quod significat terrarum partes, aut provinciarum; *aut in penetralibus, aut in deserto*; quod significat occulta et obscura conventicula haereticorum. *Hieron.* Vel per hoc quod dicit: *In deserto, et in penetralibus*, ostenditur quod persecutionis, et angustiarum tempore semper pseudoprophetae decipiendi inveniunt locum. *Orig.* Vel quando secretas, et non vulgatas Scripturas proferunt ad confirmationem mendacii sui, videntur dicere: Ecce in solitudine verbum est veritatis. Quoties autem canonicas proferunt Scripturas, in quibus omnis Christianus consentit, videntur dicere: Ecce in domibus est verbum veritatis. Sed nos exire non debemus a prima ecclesiastica traditione. Vel (1) eis sermones, qui sunt omnino extra Scripturam, ostendere volens, dixit: *Si dixerint vobis: Ecce in solitudine est; nolite exire* de regula fidei. Eos autem qui simulant divinas Scripturas ostendere volens, dixit: *Si dixerint vobis, Ecce in penetralibus est: nolite credere.* Veritas enim similis est fulguri egredienti ab Oriente, et apparenti usque ad Occidentem. Vel hoc dicit, quoniam veritatis fulgur ex omni Scripturarum loco defenditur. Exit ergo veritatis fulgur ab initiis Christi, et apparet usque ad passionem ipsius, in qua est occasus eius; vel a primo initio creaturae mundi, usque ad novissimam Apostolorum Scripturam. Vel Oriens quidem est lex; Occidens autem finis legis, et prophetiae Ioannis. Sola autem Ecclesia neque aliud subtrahit huius fulguris verbum, et sensum, neque (2) addit quasi prophetiam aliquid aliud. Vel hoc dicit, quia non debemus attendere eis, qui dicunt: *Ecce hic Christus:* non autem ostendunt eum in Ecclesia, in qua tota totus est adventus Filii hominis dicentis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Hic.* Provocamur autem ad passionem Christi, ut ubicumque in Scripturis legitur, Congregemur, ut per illam venire possumus ad verbum Dei.

7. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de caelo, et virtutes caelorum commovebuntur: et tunc apparebit signum Filii hominis in caelo. Et tunc plangent omnes tribus terrae.

7. *Glos.* Postquam Dominus praemunivit fideles contra seductionem Antichristi et ministrorum eius, ostendens se manifeste esse venturum; nunc ordinem et modum sui adventus demonstrat, dicens: *Statim autem post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur. Chrys. hom.* 77. Tribulationem dicit dierum Antichristi, et pseudoprophetarum: tribulatio enim tunc erit magna, tot existentibus deceptoribus, sed non extendetur per temporis longitudinem. Si enim Iudaicum bellum propter electos decurtatum est; multo magis propter eos haec tribulatio abbreviabitur: et propter hoc non simpliciter dixit: *Post tribulationem:* sed addidit, *statim*: ipse enim confestim aderit. *Hilar.* Gloria autem adventus sui indicat obscuritate Solis, defectione Lunae, et casu stellarum, nam sequitur, *Et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de caelo. Orig. tract. 30.* Dicet autem aliquis: Sicut in magnis ignibus succendi incipientibus, tenebrae ex fumo plurimo videntur extolli; sic in consummatione mundi ab igne, qui succendendus est, obscurabuntur etiam luminaria magna; marcescente autem stellarum lumine, reliquum earum corpus cum exaltari non valeat, sicut primum cum a lumine ipso portatum extollebatur, cadet de caelo. His accedentibus, consequens est caelorum rationabiles virtutes (3) stuporem, et commotionem aliquam pati, et conturbari, remotas scilicet a primis functionibus suis; unde sequitur: *Et virtutes caelorum commovebuntur: et tunc apparebit signum Filii hominis in caelo*, in quo scilicet caelestia facta sunt, idest virtus quam operatus est Filius suspensus in ligno; et in caelo apparebit maxime signum illius, ut homines de omnibus tribubus, quae prius non crediderunt, Christianitatem annuntiari, tunc recognoscentes per signum illud manifestatum, plangent et lamentabuntur propter ignorantiam suam atque peccata; unde sequitur: *Et tunc plangent omnes tribus terrae.* Alius autem aliter arbitrabitur: quoniam sicut lucernae paulatim deficit lumen, sic caelestium luminum deficiente nutrimento Sol obscurabitur, et Luna et stellarum lumen deficiet, et quod remanserit in eis, quasi terrenum cadet de caelo. Sed quoniam potest dici de Sole quoniam obscurabitur lumen eius, cum Isaias propheta profectum aliquem solis in consummatione fore declaret? Similiter et de Luna Isaias profert, quoniam erit sicut Sol. De stellis autem quaedam dicere tentant, aut omnes aut plures earum maiores esse tota terra. Quoniam ergo cadent de caelo, cum magnitudini earum non sufficiat terra. *Hier.* Non ergo diminuitione luminis huius mundi accident: alioquin Solem legimus septuplum habiturum luminis, sed comparatione verae lucis omnia visui apparebunt tenebrosa. *Raban.* Nihil tamen prohibet intelligi veraciter tunc Solem, et Lunam cum ceteris sideribus ad tempus suo lumine privari, sicut de Sole factum constat tem-

(1) *Al.* eos. (2) *Al.* addidit.

(3) *Al.* adest patientes.

pore dominicae passionis: unde et Ioel dicit: *Sol convertetur in tenebras, et Luna in sanguinem antequam veniat dies Domini magnus, et manifestus.* Ceterum, peracto die iudicii, et clarescente futurae gloriae vita, cum fuerit caelum novum et terra nova, tunc fiet quod Isaias propheta dicit *c. 30. Erit lux Lunae sicut lux Solis, et lux Solis erit septempliciter.* Quod autem de stellis dictum est, *Et stellae cadent de caelo*, in Marco ita scriptum est, *Et stellae caeli erunt decidentes*, idest suo lumine carentes. *Hieron.* Per virtutes autem caelorum, Angelorum multitudines intelligimus. *Chrysost. hom. 77.* Qui valde decenter commovebuntur vel concutientur videntes tantam transmutationem fieri, et conservos suos puniri, et orbem terrarum terribili assistentem iudicio. *Orig.* Sicut autem in dispensatione crucis, Sole deficiente, tenebrae factae sunt super terram, sic et signo Filii hominis apparente in caelo deficient lumina Solis, et stellarum, quasi consumpta ex multa virtute signi illius; unde sequitur: *Tunc apparebit signum Filii hominis in caelo.* Signum autem crucis hic intelligamus, ut videant, iuxta Zachariam et Ioannem, Iudaei quem compunxerant, et signum victoriae. *Chrysost. ib.* Si autem Sol quidem obtenebraretur, crux non appareret, nisi multo solaribus radiis luculentior esset. Ne autem discipuli verecundentur, et doleant de cruce, eam signum nominat cum quadam claritate. Apparebit autem signum crucis, ut Iudaeorum inverecundiam confutet: adveniet enim Christus in iudicio non vulnera solum, sed mortem exprobratissimam ostendens; unde sequitur: *Et tunc plangent omnes tribus terrae.* Visa enim cruce considerabunt, quod mortuo eo nihil profecerunt, et quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat. *Hieron.* Recte autem dicit *tribus terrae*: hi enim plangent qui municipatum non habent in caelis, sed scripti sunt in terra. *Orig.* Moraliter autem dicit aliquis, obscurandum Solem, esse diabolum, qui in consummatione est arguendus, cum sit tenebrae, simulat autem Solem: Luna autem quae videtur homini illuminari Sole, est omnis Ecclesia malignantium quae frequenter lumen se habere et dare promittit: tunc autem redarguta cum reprobatis dogmatibus suis claritatem suam amittit; sed et quicumque, sive in dogmatibus, sive in virtutibus falsis hominibus quidem veritatem promittebant, mendaciis autem seducebant, hi convenienter dicendi sunt stellae cadentes de caelo, ut ita dicam suo, ubi erant in altitudine constitutae, extollente se adversus scientiam Dei. Ad commendationem autem sermonis huius utemur exemplo Proverbiorum dicente *cap. 4. Lumen iustorum semper inextinguibile est; lumen autem impiorum extinguetur.* Tunc claritas Dei apparebit in omni qui portavit imaginem caelestis; et caelestes laetabuntur, terreni autem plangent. Vel Ecclesia est Sol, Luna, et stellae, cui dictum est *Cant. c. 6. Speciosa ut Luna electa ut Sol. August. ad Esich. epi. 80. post medium.* Tunc enim Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, quia Ecclesia non apparebit, impiis tunc persecutoribus ultra modum saevientibus. Tunc stellae cadent de caelo, et virtutes caelorum commovebuntur: quoniam multi qui gratia Dei fulgere videbantur, persequentibus cedent, et cadent, et quidem fideles fortissimi turbabuntur. Hoc autem post tribulationem dierum illorum dicitur esse futurum, non quia transacta tota illa persecutione accidant ista, sed quia praecedet tribulatio, ut sequatur quorundam defectio; et quia per omnes dies illos ita fiet, propterea post tribulationem dierum illorum, sed tamen eisdem diebus, fiet.

8. Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa et maiestate.

8. *Chrysost. hom. 77.* Quia crucem audiverant, ne rursus existimarent aliquid turpe esse futurum, subiungit: *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa et maiestate. August. ad Esich. epi. 80 prope finem.* Cuius quidem proprior sensus est, ut cum hoc quisque audierit, vel legerit, ipsum esse adventum accipiat, quando venturus est, ad vivos et mortuos iudicandos in corpore suo; in quo sedet ad dexteram Patris, in quo etiam mortuus est et resurrexit, et ascendit in caelum; et sicut in actibus Apostolorum legitur *c. 1. Nubes suscepit eum ab oculis eorum:* et quia illic dictum est ab Angelis; *Sic venit quomodo vidistis eum euntem in caelum*; merito credendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus. *Orig.* Videbunt ergo oculis corporalibus Filium hominis in specie humana venientem in nubibus caeli, idest supernis. Sicut enim quando transformatus est, vox venit de nube; sic cum veniet iterum in speciem transformatus gloriosam, et non super unam nubem, sed super multas quae erunt vehiculum eius. Et siquidem ut ne terram calcare Filius Dei Ierosolymam ascendens, diligentes eum struerunt vestimenta sua in via, neque asellum qui portabat eum volentes terram calcare: quid mirum si Pater et Deus omnium nubes sternat caelestes sub corpore Filii descendentis ad opus consummationis? Dicet autem aliquis, quoniam sicut in factione hominis accepit Deus limum de terra et finxit hominem; sic ut appareat gloria Christi accipiens Dominus de caelo et de caelesti corpore, corporavit primum quidem in transfiguratione in nubem lucidam, idest in consummatione in nubes lucidas: propter quod nubes caeli dicuntur, secundum quod et limus terrae est dictus, et decet Patrem talia miranda dare Filio suo, qui se humiliavit; et propterea exaltavit illum, non solum secundum spiritum, sed etiam secundum corpus, ut super talibus nubibus veniret, et forsitan super nubibus rationalibus, ne irrationabile esset vehiculum Filii hominis glorificati. Primum quidem venit Iesus cum virtute ex qua faciebat signa et prodigia in populo. Omnis autem illa virtus comparatione illius virtutis multae, cum qua in fine venturus est, modica erat: virtus enim erat exinanientis seipsum. Consequens est etenim ut ad maiorem gloriam reformetur, in quam fuit transformatus in monte: tunc enim propter tres tantummodo transformatus est, in consummatione autem mundi totius, apparebit in gloria multa, ut videant eum omnes in gloria. *August. ib.* Sed quoniam Scripturae scrutandae sunt, nec earum superficie debemus esse contenti, diligenter sunt inspicienda sequentia: post pauca enim sequitur: *Cum videritis haec omnia fieri, scitote, quia prope est iam in ia-*

nuis. Tunc enim scimus prope esse, cum (1) aliqua videamus esse praemissorum, sed haec omnia in quibus et hoc est, quod videbitur Filius hominis veniens. Et mittet Angelos suos de quatuor partibus mundi, idest de toto orbe terrarum congregat electos suos: (2) qui tota hora novissima facit veniens in suis membris tamquam nubibus, vel in tota ipsa Ecclesia tamquam in nube magna, sicut nunc venire non cessat; sed ideo cum potestate magna et maiestate, quia maior potestas et maiestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta persecutione vincantur. *Orig.* Vel cum magna virtute venit quotidie ad animam hominis credentis in nubibus propheticis, idest in Scripturis prophetarum et Apostolorum, qui verbum Dei super humanam naturam in intellectibus suis declarant: sic etiam eis qui intelligunt, dicimus apparere gloriam multam; qui quidem videtur in secundo Verbi adventu, quod est perfectorum: et sic fortasse omnia, quae a tribus Evangelistis dicta sunt de Christi adventu, diligentius inter se collata, et bene discussa invenientur ad hoc pertinere, quod est Ecclesia; de quo adventu suo alibi dixit: *Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus caeli*, exceptis his locis, ubi ab eo ille adventus ultimus in seipso promittitur.

9. Et mittet Angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis caelorum usque ad terminos eorum.

9. *Orig. trac. 30.* Quia de planctu mentionem fecerat, qui ad hoc erit ut sponte contra se sententiam proferant, et seipsos condemnent; ne putetur, quod in isto planctu mala eorum terminentur, subdit: *Et mittet Angelos suos cum tuba et voce magna. Remig.* Haec autem tuba non revera corporea est intelligenda, sed archangelica vox, quae adeo magna erit, ut ad clamorem illius omnes mortui de terrae pulvere resurgant. *Chrysost. hom. 77.* Sonus autem tubae pertinet ad resurrectionem, ad gaudium, ad repraesentandum stuporem, qui tunc erit ad dolorem illorum, qui relinquentur, et in nubibus non rapientur. *Orig.* Scriptum est autem in Numeris c. x. quod ex quatuor ventis congregabunt Sacerdotes tibicinantes eos, qui sunt ex castris Israel, secundum quorum comparationem de Angelis Christi consequenter dicitur: *Et congregabunt electos eius a quatuor ventis. Remig.* Idest a quatuor climatibus mundi, idest oriente, occidente, aquilone, et austro. *Orig.* Et simpliciores quidem opinantur eos tantum, qui tunc inventi fuerint in corpore aggregandos; sed melius est dicere congregandos non solum ab Angelis Christi esse omnes, non solum ab adventu Christi, et usque ad consummationem vocatos atque electos, sed omnes, qui a constitutione fuerint mundi, qui viderunt, sicut Abraham Christi diem, et exultaverunt in illa. Quoniam autem non tantum illos, qui in corpore fuerint comprehensi, dicit congregandos Christi electos, sed etiam illos, qui de corporibus sunt egressi, manifestat sermo dicens, congregatos electos non solum a quatuor ventis, sed etiam subdens: *A summis caelorum usque ad terminos eorum.* Quod nemini super terram existenti arbitror convenire. Vel caeli sunt Scripturae divinae aut auctores earum, in quibus habitat Deus. Summa autem Scripturarum sunt initia illarum, termini autem consummationes earum. Congregantur ergo sancti a summis caelorum, idest ab eis, qui vivunt in initiis Scripturarum usque ad eos, qui vivunt in consummationibus earum. Congregabuntur enim tuba et voce magna, ut qui audierint, et adverterint, parent se ad viam perfectionis, quae ducit ad Filium Dei. *Remig.* Vel aliter: Ne forte aliquis putaret, quod solummodo a quatuor partibus mundi, et non a mediterraneis regionibus et locis, ideo addit: *A summis caelorum usque ad terminos eorum.* Per summum enim caeli medium orbis intelligitur, quia medio orbis (3) summi caeli praesidet. Per terminos autem caelorum fines terrae significat, ubi longe distantibus circulis caeli, terrae insidere videntur. *Chrysost. ib.* Quod autem per Angelos Dominus electos vocat, ad electorum honorem pertinet: nam et Paulus dicit, quod rapientur in nubibus; quia eos quidem qui resurrexerunt congregabunt Angeli, congregatos autem recipient nubes.

10. Ab arbore autem fici discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit et folia nata, scitis quia prope est aestas. Ita et vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in ianuis. Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant. Caelum et terra transibunt; verba autem mea non praeteribunt.

10. *Chrysost. hom. 78.* Quia dixerat, quod statim post tribulationem dierum illorum, quae praedicta sunt contingerent, ipsi autem quaerere poterant: Post quantum tempus? Ideo exponit exemplum ponens de ficu, dicens: *Ab arbore fici discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit et folia nata, scitis quia prope est aestas. Hieron.* quasi dicat: Sicut quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, et gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis aestatis adventum, et favonii ac veris introitum: ita cum omnia quae scripta sunt videritis, nolite putare iam adesse consummationem mundi, sed quasi praevia et praecursores quosdam venire, ut ostendant, quod prope sit, et in ianuis; unde sequitur: *Ita et vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in ianuis. Chrysost. ib.* Per quod ostendit, quod non multum erit temporis medium, sed statim adventus Christi occurret. Per ramum autem, et aliud quiddam praenuntiat, scilicet aestatem spiritualem, et tranquillitatem iustis post hyemem esse futuram; peccatoribus autem e contrario hyemem post aestatem. *Orig.* Sicut enim ficus in tempore hyemis, vitalem virtutem habet in se absconditam, postmodum autem cum virtus ipsa vitalis prodire coeperit ad manifestationem, praetereunte hyeme, et ipsa valetudine eius ramus efficitur tener, et folia producit; sic et mundus, et unusquisque eorum, qui salvantur ante Christi adventum, quasi in hyeme in se absconsam habent vitalem virtutem; Christo autem inspirante

(1) *Al.* adest non. (2) *Al.* quae.

(3) *Al.* summum.

fiunt teneri, et non duri cordis rami, et quae abscondita erant in eis, progrediuntur in folia, et manifestos fructus ostendunt; talibus autem prope est aestas, et adventus gloriae verbi Dei. *Chrysost. ib.* Propter hoc etiam istud posuit, ut credere faciat hunc sermonem omnino ita esse venturum: ubicumque enim quod omnino eventurum esse dicit, naturales necessitates in exemplum inducit. *August. ad Esich.* Quod autem de signis evangelicis et propheticis, quae fieri cernimus propinquum Domini adventum sperare debeamus quis negat? Quotidie quippe magis magisque fit proximus: sed quanto intervallo propinquat, de hoc dictum est: *Non est vestrum scire tempora vel momenta.* Vel quando dixit Apostolus: *Nunc propior est nostra salus, quam cum credidimus*, et ecce tot anni transierunt: nec tamen quod dixit falsum est; quanto magis nunc dicendum est propinquare Domini adventum, quando tantus factus est ad finem accessus? *Hilar. can. XXVI.* Mystice autem synagoga ficus arbori comparatur: ramus igitur ficus Antichristus esse intelligitur, diaboli filius, peccati portio, legis assertor; qui cum virescere coeperit et frondescere quadam peccatorum exultantium viriditate, tunc proxima est aestas, idest dies iudicii sentietur. *Remig.* Vel cum haec ficus rursum germinabit, idest cum synagoga verbum sanctae praedicationis accipiet, praedicantibus Enoch et Elia, intelligere debemus, quia prope est dies consummationis. *August. de qu. Ev. l. 1. c. 17.* Vel per arborem fici intellige genus humanum propter pruritum carnis. Cum iam ramus eius tener fuerit; idest cum filii hominum per fidem Christi ad spirituales fructus profecerint, et in eis honor adoptionis filiorum Dei emicuerit. *Hilar. ib.* Ut autem fides certa esset futurorum, subiunxit: *Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant. Amen* autem dicendo, professionem veritatis adiunxit. *Remig.* Et simplices quidem ad destructionem Ierusalem referunt verba, et de illa generatione aestimant dicta, quae passionem Christi aspexit, quod non esset transitura priusquam fieret destructio civitatis illius. Nescio autem si verbum a verbo exponere possint, ab eo quod ait: *Non relinquetur hic lapis super lapidem*, usque ad illud, quod ait: *Prope est in ianuis*: forsitan enim in quibusdam poterunt, in aliis autem non poterunt omnino. *Chrysost. ib.* Haec ergo omnia de fine Ierosolymorum dicta sunt, et quae de pseudoprophetis, et pseudochristis, et alia omnia quae diximus usque ad Christi adventum futura. Quod autem dixit, *Generatio haec*, non de ea quae tunc erat, dixit, sed de ea quae est fidelium: consuevit enim Scriptura generationem non solum a tempore designare, sed a loco, cultu; et conversatione, sicut cum dicitur *Ps. 23. Haec est generatio quaerentium Dominum.* Ex hoc autem dicit, quod Ierusalem peribit, et amplior pars Iudaeorum destruetur; generationem autem fidelium nulla separabit tentatio. *Orig.* Generatio tamen Ecclesiae transibit, aliquando tamen totum hoc saeculum, ut haereditet futurum: tamen donec haec omnia fiant, non transibit. Cum autem omnia haec facta fuerint, transibit non solum terra, sed etiam caelum; unde sequitur: *Caelum et terra*, idest non solum homines quorum vita terrena est, et propterea terra dicuntur; sed etiam illi, quorum conversatio est in caelis, et ideo caelum vocantur; transibunt autem ad futura, ut veniant ad meliora. Verba autem quae a Salvatore sunt dicta, non transibunt, quoniam quae sua propria sunt, operantur, et semper operabuntur: perfecti autem et qui non recipiunt, ut iam meliores efficiantur, transeuntes quod sunt, (1) ad illud quod non sunt; et hoc est quod subditur: *Verba autem mea non praeteribunt.* Et forte quidem verba Moysi, et prophetarum transiverunt, quoniam quae prophetizabantur ab illis, impleta sunt; verba autem Christi semper sunt plena et quotidie implentur, et adhuc sunt implenda in sanctis. Aut forte neque Moysi verba, aut prophetarum dicere debemus impleta omnino: (2) proprie enim et illa verba Filii Dei sunt, et semper implentur. *Hieron.* Vel hic per generationem omne hominum significat genus, aut specialiter Iudaeorum. Deinde ut magis eos ad fidem praemissorum inducat, subdit: *Caelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.* Ac si dicat: Facilius est fixa et immobilia destrui, quam sermonum meorum aliquid decidere. *Hilar. ib.* Caelum enim et terra ex conditione suae creationis, nihil habent in se necessitatis ut non sint; verba autem Christi ex aeternitate deducta, id in se continent virtutis ut maneant. *Hieron.* Caelum autem et terra transibunt in mutatione, non abolitione sui: alioquin quomodo sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, si caelum in quo ista sunt terraque non fuerint? *Raban.* Caelum tamen quod transibit, non sidereum sed aereum intelligere debemus, quod prius diluvio periit. *Chrysost. ib.* Elementa autem mundi in medium adducit, ostendens quoniam pretiosior caelo et terra est Ecclesia; simul etiam et hinc conditorem se omnium ostendit.

11. De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli caelorum, nisi Pater solus. Sicut autem in diebus Noe, ita erit adventus Filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et unus relinquetur. Duae molentes in mola: una assumetur, et una relinquetur. Duo in lecto: unus assumetur, et unus relinquetur.

11. *Chrysost. hom. 78.* Cum dixisset Dominus omnia, quae praecedunt Christi adventum, et ad ipsas ianuas narrationem duxisset, diem tacere voluit; unde dicit: *De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli caelorum, nisi solus Pater. Hieron.* In quibusdam autem latinis codicibus additum est, *Neque Filius*, cum in Graecis et maxime Adamantii, et Pierei exemplaribus hoc non habeatur ascriptum: sed quia in nonnullis legitur, disserendum videtur. *Remig.* Marcus etiam Evangelista, non solum dicit Angelos nescire, sed etiam Filium. *Hieron.* In quo gaudent Arius et Euonomius. Dicunt enim: Non potest aequalis esse, qui novit et qui ignorat. Contra quos breviter ista

(1) *Al. adest* perveniunt. (2) *Al.* prope.

dicenda sunt, cum omnia tempora fecerit Iesus, hoc est Verbum Dei: *Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* In omnibus autem temporibus, cum dies iudicii sit, qua consequentia potest eius ignorare partem,cuius totum noverit.Hoc quoque dicendum est: Quid est maius notitia Patris an notitia iudicii? Si maius novit, quomodo ignorat quod minus est? *Hilar. can. XXVI.* Numquid etiam Deus Pater cognitionem illius diei Filio denegavit, cum dictum ab eo sit: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.* Ergo non omnia sunt tradita, si est aliquid quod negatur. *Hieron.* Igitur, quia probavimus, non ignorare Filium Dei consummationis diem, causa reddenda est, cur ignorare dicatur. Post resurrectionem quidem interrogatus ab Apostolis de hac die, manifestius respondit: *Non est vestrum scire tempore et momenta, quae Pater posuit in sua potestate.* In quo ostendit, quod ipse sciat, sed non expediat nosse Apostolis, ut semper incerti de adventu iudicis, sic quotidie vivant, quasi die illa iudicandi sint. *August. 1. de Trinit. cap. 12.* Quod ergo dicit, Nescit, intelligendum est nescientes facit; idest quod non ita sciebat, ut tunc discipulis indicaret, sicut dictum est ad Abraham *Gen.c.22.Nunc cognovi quoniam times Deum*; idest nunc feci ut cognosceres, quia et ipse sibi in illa tentatione innotuit. *August. de verb. Dom. serm. 12.* Quod autem dixit Patrem scire, ideo dixit quia in Patre et Filius scit: quid enim in die quod non in Verbo factum sit, per quod factus est dies? *Aug. in lib. 83. qu. 60.* Bene autem accipitur quod dictum est, solum Patrem scire, secundum praedictum modum sciendi, quia facit Filium scire; Filius autem nescire dicitur, quia non facit homines scire. *Orig. tract. 30.* Vel aliter: Donec Ecclesia, quae est corpus Christi, nescit diem illum et horam, tamdiu nec ipse Filius dicitur diem illum et horam scire. Dicitur autem scire secundum propriam significationem, sicut est in consuetudine Scripturarum: Apostolus enim Salvatorem dicit nescientem peccatum, quia non peccavit. Praeparat autem Filius scientiam diei illius, et horam cohaeredibus suae promissionis, ut omnes simul sciant, idest re ipsa experiantur in illa hora et die, quae praeparavit Deus diligentibus se. *Basil.* Legi quoque in cuiusdam libro, Filium hunc non unigenitum, sed adoptivum debere intelligi: non enim unigenito Filio Angelos praeposuisset: sic enim ait: *Neque Angeli caelorum neque filius. August. ad Esic. epist. 80. prop. princ.* Sic ergo Evangelium dicit: *De die illa et hora nemo scit.* Tu autem dicis: Ego autem dico, neque mensem, neque annum adventus ipsius scire posse: ita enim hoc videtur sonare, tanquam non possit sciri, quo anno venturus sit: sed possit sciri qua hebdomada annorum, vel qua decade; tanquam dici possit atque diffiniri inter illos septem annos aut decem aut centum, vel quodlibet, seu maioris numeri seu minoris; si autem hoc te non comprehendisse praesumis, hoc sentis quod ego. *Chrysost. ib.* Ut autem addiscas, quod non ignorantiae suae est, quod de die et hora iudicii tacet, aliud signum inducit, cum subdit: *Sicut autem fuit in diebus Noe, ita fiet adventus Filii hominis.* Hoc autem dixit, ostendens quod repente venit, et inopinate, et pluribus lascivientibus: hoc enim et Paulus dicit *1. Thes. c. 5. Cum dixerint: Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus;* unde et hic subditur: *Sicut enim erant in diebus illis ante diluvium, comedentes et bibentes. Raban.* Non igitur hic iuxta Marcionis et Manichaei errorem, coniugia vel alimenta damnantur, cum in his successionis, in illis naturae sint posita subsidia; sed immoderatus licitorum usus arguitur. *Hieron.* Quaeritur autem quomodo supra scriptum est: *Surget gens contra gentem, et regnum contra regnum, et erunt pestilentiae et fames et terremotus:* et nunc ea futura memorentur, quae pacis indicia sunt? Sed aestimandum quod post pugnas et cetera quibus vastatur genus humanum, brevis subsecutura pax sit, quae quieta omnia repromittit, ut fides credentium comprobetur. *Chrysost.ib.* Vel lascivia erit et pax his,qui insensibiliter dispositi sunt: propter hoc non dixit Apostolus: Cum fuerit pax: sed *cum dixerint, pax et securitas,* insensibilitatem eorum ostendens, sicut illorum qui fuerunt in diebus Noe: quoniam mali lasciviebant, non autem iusti, sed in tribulatione et tristitia pertransibant. Hinc autem ostendit, quoniam cum Antichristus venerit, indecentes voluptates assumentur apud eos, qui iniqui erunt, et de propria desperabunt salute: et ideo exemplum ponit huic rei conveniens. Cum enim arca fabricaretur,(1)praedicabat quidem in medio, futura praedicens mala; mali autem non credentes, ac si nullum fuisset futurum malum, lasciviebant; et quia futura apud multos non creduntur, ex praeteritis credibilia facit, quae praedicit. Deinde aliud signum ponit per quod ostendit, et quod inopinabiliter dies ille veniet, et quod ipse diem illum non ignorat, dicens: *Tunc duo erunt in agro, unus assumetur et alius relinquetur*: ex quibus verbis ostenditur, quod assumentur, et relinquentur et servi et Domini, et qui in otio,(2)et labore. *Hilar. ib.* Vel duos in agro, duos populos fidelium, et infidelium in saeculo, tanquam in vitae huius opere dies Domini deprehendet: separabuntur tamen relicto alio, et alio assumpto: in quo fidelium, et infidelium (3) destructio docetur: Dei enim ira ingravescente, sancti in promptuario recondentur; perfidi vero ad caelestis ignis materiem relinquentur. De molentibus enim par ratio est; unde sequitur: *Duae erunt molentes in mola: una assumetur, et alia relinquetur.* Mola enim opus legis est: sed quia pars Iudaeorum, ut per Apostolos credidit, ita per Eliam est creditura et iustificanda per fidem, ideo una per eandem fidem boni operis apprehendetur: alia vero infructuosa legis opere relinquetur, molens incassum et non factura caelestis cibi panem. *Hieron.* Vel duo in agro pariter invenientur eundem habentes laborem, et quasi parem sementem, sed fructus laboris non aeque recipientes. In duobus etiam qui pariter molunt, vel synagogam intelligere debemus, vel Ecclesiam, quod simul molere videantur in lege, et de eisdem Scripturis sanctis farinam terere praeceptorum Dei, vel ceteras haereses, quae de utroque testamento, aut altero, videntur molere farinam doctrinarum suarum. Sequitur: *Duo in lecto: unus assumetur et alius relinquetur. Hilar. ib.* Duo autem in lecto sunt eandem passionis dominicae requiem prae-

(1) *Al.* praeiacebat quidem in medio, futura praedicans mala. (2) *Al.* et bei in labore. (3) *Al.* discretio.

dicantes, circa quam haereticorum et Catholicorum eadem confessio est: sed quia unitatem divinitatis Patris et Filii Catholicorum fides praedicabit, et haereticorum falsitas impugnabit, fidem confessionis utriusque divini arbitrii iudicium comprobabit, unum assumendo, et alium relinquendo. *Remig.* Vel his verbis tres ordines Ecclesiae demonstrantur: per duos in agro ordo praedicatorum, quibus commissus est ager Ecclesiae: per duos in mola ordo coniugatorum, qui dum per diversas curas nunc ad haec, nunc ad illa flectuntur, quasi molas in circuitu trahunt: per duos in lecto ordo continentium, quorum requies nomine lecti designatur. In his autem ordinibus sunt boni et mali, iusti et iniusti: et ideo ex eis quidam relinquentur, et quidam assumentur. *Orig.* Vel aliter: Corpus quidem quasi infirmum in lecto est carnalium passionum; anima autem molit in gravi mola mundi; vel corporis sensus in agro mundi operantur.

12. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Ideo et vos estote parati, quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est.

12. *Hieron.* Perspicue ostendit Dominus, quia supra dixit: *De die autem illa nemo novit, nisi Pater solus*, quia scilicet non expediebat Apostolis scire, ut pendulae expectationis incerti, semper credant eum esse venturum, quem ignorant quando venturus sit; et ideo quasi ex superioribus concludens dicit: *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit.* Et non dicit: Quia nescimus, sed *Nescitis*, scilicet ut ostendat se diem iudicii non ignorare. *Chrysost. hom. 78.* Vult autem eos semper in sollicitudine esse, propter hoc dicit: *Vigilate. Gregor. hom. Evan. 13.* Vigilat, qui ad aspectum veri luminis oculos apertos tenet; vigilat, qui servat operando quod credit; vigilat, qui a se torporis, et negligentiae tenebras repellit. *Orig. tract. 31.* Dicit autem, qui simplicior est, quoniam de secundo adventu in quo venturus fuerat, hunc dicebat sermonem; alius autem quod intelligibilem et futurum in sensum discipulorum Verbi dicebat adventum: quia nondum erat in sensu eorum, quemadmodum erat futurus. *August. ad Esich. epist. 80. cir. princ.* Non solum autem illis dixit, *Vigilate*, quibus tunc audientibus loquebatur: sed etiam illis qui fuerunt post illos annos, et ad nosipsos, et qui erunt post nos usque ad novissimum eius adventum, quia ad omnes pertinet quodammodo: tunc enim unicuique veniet dies ille, cum venerit eius dies, ut talis hinc exeat, qualis iudicandus est illa die: ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inveniat Domini adventus: imparatum enim inveniet ille dies quem imparatum invenerit suae vitae ultima dies. *Orig.* Vani autem sunt omnes, sive qui consummationem mundi scire se profitentur quando erit, sive qui vitae propriae finem scire se gloriantur, quem nemo cognoscere potest, nisi Spiritu sancto illuminatus. *Hieron.* Praemisso autem patrisfamilias exemplo, cur reticeat consummationis diem, manifestius docet cum subdit: *Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Orig.* Paterfamilias domus est sensus hominis, domus autem eius est anima, fur autem diabolus. Est autem omnis sermo contrarius, qui non per naturalem introitum intrat ad animam negligentis, sed quasi qui foderit domum, primum destruens quaedam naturalia aedificia animae, idest naturales intellectus, et per ipsam dirutionem ingressus, spoliat animam. Aliquoties invenit quis furem in ipsa perfossione, et comprehendens eum, percussorem sermonem immittens, interficit ipsum. Non autem in die fur venit, quando illuminata est a Sole iustitiae anima hominis studiosi; sed in nocte, idest in tempore adhuc malitiae permanentis: in qua cum fuerit aliquis, possibile est etsi non habuerit virtutem solis, quod tamen illustretur ex aliquo splendore Verbi, quod est lucerna adhuc quidem manens in malitia, sed tamen habens propositum meliorum et vigilantium, ne perfodiatur hoc eius propositum. Vel in tempore tentationum, vel in quarumcumque calamitatum maxime fur solet venire, volens perfodere animae domum. *Gregor. ib.* Vel nesciente patrefamilias fur domum perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormierit, improvisa mors veniens carnis nostrae habitaculum irrumpit, et eum quem Dominum domus dormientem invenerit, necat: quia dum ventura damna spiritus minime praevidet, hunc mors ad supplicium nescientem rapit. Furi autem resisteret, si vigilaret: quia adventum iudicis, qui occulte animas rapit, praecavens, ei poenitendo occurreret, ne impoenitens periret. Horam vero ultimam idcirco Dominus voluit esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam praevidere minime possumus, ad illam sine intermissione praeparemur: propter quod sequitur: *Ideoque estote parati, quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est. Chrys. hom. 78.* Hic videtur confundere eos, qui non tantum studium faciunt animae suae, quantum student circa pecunias qui furem expectant.

13. Quis putas est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus eius, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire, et coeperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis, veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat, et dividet eum partemque eius ponet cum hypocritis: illic erit fletus et stridor dentium.

13. *Hil. can. 27.* Quamvis Dominus supra in communi nos ad indefessam vigilantiae curam fuerit adhortatus, specialem tamen populi principibus, idest Episcopis in expectatione adventuque suo sollicitudinem mandat. Hunc enim servum fidelem, atque prudentem praepositum familiae significat, commoda atque utilitates

populi sibi commissi curantem; unde dicit: *Quis putas est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Chrysost. hom. 78.* Quod autem dicit, *Quis putas,* non est ignorantis: invenitur enim et Pater interrogando loquens,ut cum dicit *Gen.c.3.Adam ubi es? Remig.* Nec enim significat haec interrogatio impossibilitatem perficiendae virtutis, sed difficultatem. *Glos.* Rarus enim est fidelis servus domino propter dominum serviens, oves Christi non ad lucrum, sed pro amore Christi pascens; prudens qui subditorum capacitatem, vitam, et mores discutiat; quem constituat Dominus, qui scilicet sit vocatus a Deo, et non se iniecerit. *Chrysost. hom. 78.* Duo autem expetit ab huiusmodi servo, scilicet prudentiam et fidem: fidelem enim eum dicit, quoniam nihil quod domini sui est, sibi proprium fecit, nihil etiam de rebus sui domini vane, et inaniter consumpsit. Prudentem autem eum vocat, quoniam cognovit id, ad quod oportet dispensare, quae data sunt. *Origen. tract. 31.* Vel qui in fide proficit, etsi nondum in ea perfectus est, communiter fidelis vocatur; et qui naturalem habet mentis velocitatem, dicitur prudens. Si quis autem consideret, inveniet fideles multos, et studium fidei exercentes, non autem et prudentes: quoniam *Quae stulta sunt mundi elegit Deus.* Et iterum videbit alios veloces quidem esse et prudentes, modicae autem fidei. Convenire autem in unum fidelem atque prudentem, rarissimum est. Ut autem in tempore det cibum, necessariam habet quis prudentiam; ut autem non adimat cibos indigentium, opus est fide: quoniam et secundum simplicem intellectum opus habemus, ut fideles simus ad dispensandum Ecclesiae redditus, et ut non devoremus quae sunt viduarum, et ut memores simus pauperum, et ne occasionem accipientes, ex eo quod scriptum est *1. Cor. c. 9. Dominus constituit his qui Evangelium praedicant de Evangelio vivere,* (1) nec amplius quaeramus, quam cibum simplicem et necessaria vestimenta, et ut nec amplius teneamus nobis quam his, qui necessitatem patiuntur. Prudentes autem, ut prudenter intelligamus indigentium causas, propter quas sunt indigentes, et uniuscuiusque dignitatem quomodo educatus est,et quantum necessarium habet. Multa enim sapientia opus est, qui bene vult dispensare ecclesiasticos redditus. Sit etiam fidelis servus et prudens, ut non effundat rationabilem, et spiritualem cibum, quibus non oportet, volens ostendere se esse prudentem; illis scilicet qui magis necessarium habent verbum quod mores eorum aedificet, et vitam componat, quam quod illuminat scientiae lucem; aut ne eis, qui possunt acutius audire, pigeat exponere altiora, ne exponentes vilia contemnantur ab his, qui naturaliter sunt ingeniosi, aut per exercitationem saecularis sapientiae acuti. *Chrysost. ib.* Adaptatur etiam et ad principes saeculares haec parabola: unumquemque enim his, quae habet, ad communem utilitatem uti oportet, non ad nocumentum conservorum, neque ad perditionem suiipsius, sive habeat sapientiam, sive principatum, sive aliud quodcumque. *Raban.* Dominus autem Christus est, familia autem supra quam constituit, est Ecclesia catholica. Difficile est ergo invenire in uno, et ut prudens sit et fidelis, non autem impossibile: nec enim beatificaret eum, qui non potest esse, cum subdit: *Beatus ille servus, quem cum venerit dominus eius, invenerit sic facientem. Hilar. ib.* Idest praecepto Domini sui obedientem, ut doctrinae opportunitate verbum vitae in aeternitatis cibum alendae familiae dispenset. *Remig.* Notandum autem, quod sicut magna distantia est meritorum inter bonos praedicatores, et bonos auditores: ita magna distantia est praemiorum; bonos enim auditores, si vigilantes invenerit, faciet discumbere, ut Lucas dicit; bonos autem praedicatores super omnia bona sua constituet. Unde sequitur: *Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Origen.* Ut scilicet conregnet cum Christo, cui omnia sua tradidit Pater; sicut boni Patris Filius, super omnem Patris substantiam constitutus, participat huiusmodi dignitatem et gloriam fidelibus, et prudentibus dispensatoribus suis, ut sint et ipsi super omnem creaturam. *Raban.*Non ut soli, sed ut prae ceteris aeterna praemia habeant, tum pro sua vita, tum pro gregis custodia. *Hilar.* Vel *super omnia bona constituetur*; idest in Dei gloria collocabitur: quia nihil est ultra quod melius sit. *Chrysost.ib.*Deinde non solum ab honore qui imminet, sed a poena quam minatur malis, erudit auditorem, cum subdit: *Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire, et coeperit percutere. August. ad Esich. episto. 80. in princ.* Ex moribus huius servi apparet animus eius: quos mores licet breviter magister bonus curavit exprimere, idest superbiam cum dicit: *Et coeperit percutere conservos suos*; atque luxuriam cum dicit: *Manducet autem et bibat cum ebriosis*: ne quod dicebat: *Moram facit dominus meus*, desiderio sui domini dicere crederetur. Quomodo enim ardebat ille qui dixit *Ps.41.Sitivit anima mea ad Deum vivum,quando veniam?* Dicendo enim, Quando veniam, moras se perpeti moleste ferebat: quia etiam quod tempore acceleratur, desiderio tardum videtur. *Orig.* Peccat autem in Deum quicumque Episcopus, qui non quasi conservus ministrat, sed quasi dominus; et frequenter ut amarus Dominus per vim dominatur; et non esurientes suspicit, sed epulatur cum ebriosis, et semper somniat, quia post multum temporis venturus est dominus. *Raban.* Typice etiam potest intelligi conservos percutere, conscientias infirmorum verbo vel exemplo vitiare. *Hieron.* Quod autem dicit, *Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat et hora qua ignorat*, ad hoc dicit, ut sciat quando non putatur dominus tunc eum esse venturum, et vigilantiae ac sollicitudinis dispensatores admonet. Porro, quod dicit, *Dividet eum*, non est intelligendum quod gladio eum dissecet, sed a sanctorum consortio eum separet. *Orig.* Vel *dividet eum*, quando spiritus eius, idest spirituale donum revertetur ad Deum qui dedit eum; anima autem cum corpore suo vadit in gehennam. Iustus autem non dividitur, sed anima eius vadit cum spiritu, idest spirituali dono ad regna caelestia.Qui autem dividuntur,non habent postmodum in se partem spiritualis doni,quae erat a Deo: sed relinquetur pars quae erat ipsorum, idest anima quae cum corpore punietur: unde sequitur: *Et partem eius*

(1) *Al. deest* nec.

ponet cum hypocritis. Hier. Cum his videlicet, qui erant in agro, et qui molebant, et nihilominus derelicti sunt. Saepe enim dicimus hypocritam aliud esse, et aliud ostendere: sicut et in agro, et in mola idem facere videbatur, sed exitus diversae voluntatis apparuit. *Raban.* Vel cum hypocritis suscipit partem suam, scilicet duplicem gehennae poenam, idest ignis et frigoris; unde sequitur: *Ibi erit fletus et stridor dentium*: ad ignem enim pertinet fletus oculorum, ad frigus stridor dentium. *Orig.* Vel fletus erit eis, qui male in hoc mundo ridentes fuerunt, et his qui requieverunt irrationabiliter, erit dentium stridor: nolentes enim dolores materialiter sufferre, compulsi tormentis, dentibus stridunt, illi scilicet qui manducaverunt acerbitatem malitiae. Ex his autem cognoscere est, quoniam non solum qui fideles sunt et prudentes, constituit Dominus super familiam suam, sed etiam malos; et (1) quod non solvat eos de hoc, quod constituti sunt a Domino super familiam eius, sed illud ut dent in tempore cibos, et ut abstineant a (2) percussionibus, et comessationibus. *August. ib.* Hoc autem servo malo remoto, qui proculdubio domini sui odit adventum, constituamus ante oculos tres servos bonos, adventum domini sui desiderantes. Si unus eorum citius, alter tardius dominum suum dicit esse venturum, tertius de hac re suam ignorantiam confitetur. Videamus tamen quis magis Evangelio consonet. Unus dicit: Vigilemus et oremus, quia citius venturus est Dominus. Alter dicit: Vigilemus, quia brevis, et incerta est vita ista, quamvis tardius venturus sit Dominus. Tertius dicit: Vigilemus, quia brevis, et incerta est vita ista, et nescimus quando venturus est Dominus. Quid autem aliud hic dicit, quam quod cum audimus Evangelium dicere: *Vigilate quia nescitis qua hora venturus sit Dominus*, omnes quidem prae desiderio regni Dei, hoc volunt esse verum quod putat primus; deinde si factum fuerit, gaudebit cum illo secundus et tertius: si autem factum non fuerit, metuendum est ne inter ipsas moras perturbentur, qui crediderant quod dixerat primus, et incipiant Domini adventum non tardum putare, sed nullum. Qui autem credit quod dicit secundus, tardius Dominum esse venturum, si falsum fuerit, nulli turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Qui autem quid horum verum sit ignorare se confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nil eorum, aut affirmat aut negat.

CAP. XXV.

Tunc simile erit regnum caelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsae. Quinque autem ex eis erant fatuae, et quinque prudentes. Sed quinque fatuae acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum. Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est: ecce sponsus venit: exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illae, et ornaverunt lampades suas. Fatuae autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae extinguntur. Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est ianua. Novissime vero veniunt et reliquae virgines, dicentes: Domine domine, aperi nobis. At ille respondens, ait: Amen dico vobis, nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.

Chrysost. hom 79. In superiori parabola Dominus poenam ostendit eius qui percutiebat, et inebriabatur, et bona domini sui dispergebat; in hac autem parabola punitionem inducit etiam ei qui utilitatem non affert, neque copiose haec quibus indiget, sibi praeparat: habebant enim fatuae virgines oleum, sed non copiose; unde dicitur: *Tunc simile erit regnum caelorum decem virginibus. Hilar. can. XXVII.* Ideo autem dicitur, *Tunc*, quia de magno die Domini, de quo supra agebatur, omnis hic sermo est. *Chrysost. ib.* Regnum autem caelorum praesentis temporis Ecclesia dicitur, sicut et ibi: *Mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala. Hieron.* Similitudinem autem decem virginum fatuarum, atque prudentum, quidam simpliciter interpretantur in virginibus, quarum aliae iuxta Apostolum, et corpore, et mente sunt virgines, aliae virginitatem tantum corporum reservantes, vel cetera opera non habent, vel parentum custodia reservante, nihilominus mente nupserunt. Sed mihi videtur ex superioribus alius esse sensus qui dicitur: et non ad virginalia corpora, sed ad omne hominum genus hanc comparationem pertinere. *Gregor. hom. Evang. 12.* In quinque enim corporis sensibus unusquisque subsistit geminatus; geminatus autem quinanus denarium perficit. Et quia ex utroque sexu fidelium multitudo colligitur, sancta Ecclesia decem virginibus similis denuntiatur, ubi quia mali cum bonis, reprobi cum electis admixti sunt, recte (3) simile virginibus prudentibus, et fatuis perhibetur. *Chrysost. ib.* Ideo autem ponit parabolam hanc in virginum persona, ut ostendat, quod licet virginitas magnum quid sit, tamen si ab operibus misericordiae sit deserta, cum adulteris foras eiicietur. *Orig. tract. 32.* Vel sensus omnium, qui receperunt verbum Dei, virgines sunt. Tale enim est verbum Dei, ut de sua munditia accommodet omnibus, qui per suam doctrinam recesserunt ab idolorum cultura, accesserunt autem per Christum ad Dei cultūram; unde sequitur: *Quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsae.* Accipiunt enim lampades suas, idest organa sua naturalia, et egrediuntur de mundo, et de erroribus, et veniunt obviam Salvatori, qui semper paratus est venire, ut ingrediatur simul cum dignis ad beatam sponsam Ecclesiam. *Hilar. ib.* Vel sponsus atque sponsa, Dominus noster est in corpore Deus:

(1) *Al.* non salvat eos hoc. (2) *Al.* speculationibus.

(3) *Al.* similis.

namque spiritui caro sponsa est. Lampades autem quas acceperunt, animarum splendentium lumen est, quae sacramento baptismi splenduerunt. *August. de ver. Dom. ser. 22.* Vel lampades quae manibus gestantur, opera suut: dictum est enim: *Luceant opera vestra coram hominibus. Gregor. ib.* Qui autem recte credunt, et iuste vivunt , assimilantur quinque prudentibus: qui autem profitentur quidem fidem Iesu, non autem praeparant se bonis operibus ad salutem, reliquis quinque virginibus fatuis : unde subditur : *Quinque autem ex eis erant fatuae, et quinque prudentes. Hieron.* Sunt enim quinque sensus , qui festinant ad caelestia, et superna desiderant. De visu autem,et auditu, et tactu specialiter dictum est *1. Ioan. cap. 1. Quod vidimus , quod audivimus, quod oculis nostris perspeximus , et manus nostrae palpaverunt.* De gustu *Ps. 33. Gustate et videte quoniam suavis est Dominus.* De odoratu *Cant. cap. 1. In odorem unguentorum tuorum currimus.* Alii autem sunt quinque sensus terrenis faecibus inhiantes. *August. ib.* Vel per quinque virgines significatur quinquepartita continentia a carnis illecebris ; continendus est enim animi appetitus a voluptate oculorum, aurium , olfaciendi , gustandi , et tangendi. Sed quia ista continentia partim coram Deo fit, ut illi placeatur interiori gaudio conscientiae, partim coram hominibus tantum, ut gloria humana capiatur, quinque dicuntur sapientes, et quinque stultae : utraeque tamen virgines , quia utraque continentia est, quamvis diverso fomite gaudeat. *Orig.* Sicut autem sequntur se ipsas invicem virtutes, ut qui unam habuerit, omnes habeat; sic et sensus omnes alterutrum se subsequntur : propterea necesse est , ut aut omnes quinque sensus sint prudentes, aut omnes fatui. *Hilar. ib.* Vel absolute in quinque prudentibus , et quinque fatuis , fidelium atque infidelium est constituta divisio. *Gregor. ib.* Notandum vero est, quod omnes lampades habent, sed non omnes oleum habent. Sequitur enim: *Sed quinque fatuae acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum; prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Hilar.* Oleum boni operis fructus est: vasa humana sunt corpora, intra quorum viscera thesaurus bonae conscientiae recondendus est. *Hieron.* Oleum ergo habent virgines, quae iuxta fidem operibus adornantur: non habent oleum quae videntur simili quidem fide confiteri, sed virtutum opera negligunt. *August. de verb. Dom. serm. 22.* Vel per oleum ipsam laetitiam significari arbitror , secundum illud *Psal. 46. Unxit te Deus tuus oleo exultationis.* Qui ergo non propterea gaudet , quia Deo intrinsecus placet, non habet oleum secum: gaudium enim non habent, dum (1) incontinenter vivunt, nisi in laudibus hominum: *Prudentes autem acceperunt oleum cum lampadibus* , idest laetitiam bonorum operum , *In vasis suis* , idest in corde atque conscientia posuerunt , sicut Apostolus monet *Gal. 6. Probet autem seipsum homo;* et tunc gloriam habebit in seipso et non in altero. *Chrysost. ib.* Vel oleum hic vocat caritatem et eleemosynam, et quodcumque circa indigentes auxilium. Lampades autem vocat virginitatis carismata: propter hoc (2) quod stultas eas vocat, quoniam maiorem sustinentes laborem , propter minorem omnia perdiderunt : maiori enim labore vincitur carnis cupido, quam pecuniarum. *Orig.* Vel oleum est verbum doctrinae quo vasa animarum implentur. Nihil enim sic confortat sicut moralis sermo , qui oleum luminis appellatur. Prudentes ergo acceperunt huiusmodi oleum, quod satis sit eis , etiam tardante exitu, et morante Verbo , venire ad consummationem eorum ; fatuae autem acceperunt lampades , in primis quidem accensas ; sed tantum oleum non acceperunt , ut eis sufficeret usque ad finem , negligentes circa susceptionem doctrinae, quae confortat fidem, et bonorum actuum lumen illuminat ; unde sequitur: *Moram autem faciente sponso , dormitaverunt omnes et dormierunt. August. ib.* Ex utroque enim genere hominum moriuntur hoc intervallo temporis, donec sub adventu Domini fiat resurrectio mortuorum. *Greg. ib.* Dormire etenim, mori est. Ante somnum vero dormitare, est ante mortem a salute languescere ; quia per pondus aegritudinis pervenitur ad somnum mortis. *Hier.* Vel *dormitaverunt*, idest mortuae sunt. Consequenter autem dicitur, *Dormierunt*, quia postea suscitandae sunt. Per hoc autem, quod dicit, *Moram autem faciente sponso*, ostendit,quod non parum temporis interpriorem, et secundum Domini adventum praetergreditur. *Orig.* Vel sponso tardante,et non cito veniente Verbo ad consummationem vitae , patiuntur aliquid sensus dormitantes, et quasi in nocte mundi agentes: *Et dormierunt*; ut puta remissius agentes a sensu illo vitali; non tamen lampades perdiderunt, neque desperaverunt de conservatione olei illae prudentes; unde sequitur: *Media autem nocte clamor factus est: ecce sponsus venit: exite obviam ei. Hieron.* Traditio Iudaeorum est Christum media nocte venturum in similitudinem (3) Aegyptiis, quando pascha celebratum est et exterminator venit, et Dominus super tabernacula transiit, et sanguine agni postes nostrarum frontium consecratae sunt; unde reor et traditionem Apostolicam permansisse, ut die vigiliarum paschae ante noctis dimidium populum dimittere non liceat, expectantes Christi adventum ; postquam illud tempus transierit, securitate praesumpta, festum cuncti agant diem; unde Psalmista dicebat *Ps. 118. Media nocte surgebam ad confitendum tibi. August. ib.* Vel *media nocte* , idest nullo sciente aut sperante. *Hieron.* Subito ergo quasi intempesta nocte , et securis omnibus, quando gravissimus sopor est per Angelorum clamorem , et tubas praecedentium fortitudinum Christi resonabit adventus: quod significatur cum dicitur : *Ecce sponsus venit: exite obviam ei. Hilar.* Tuba enim excitante sponso tantum obviam proceditur: erunt enim iam ambo unum , idest caro et Deus, quia in gloriam spiritualem humilitas carnis transformata est. *August. ib.* Vel quod dicit, sponso tantum obviam venire virgines , sic intelligendum puto , ut ex ipsis virginibus constet ea quae dicitur sponsa; tanquam si omnibus Christianis in Ecclesia concurrentibus filii ad matrem currere dicantur, cum ex ipsis filiis congregatis constet ea quae dicitur mater. Nunc enim desponsata est Ecclesia, et virgo est ad nuptias perducenda illo tempore, quo universa mortalitate in ea praetereunte ,

(1) *Al.* continenter. (2) *Al. deest* quod.

(3) *Al.* Aegyptii temporis.

immortali coniunctione habeatur. *Origen.* Vel *media nocte*, idest in altitudine remissionis, *factus est clamor* omnes, suscitare volentium, sicut existimo, Angelorum, qui sunt administratorii spiritus intus clamantes in sensibus omnium dormientium : *Ecce sponsus venit: exite obviam ei.* Et suggestionem quidem hanc omnes audierunt, et surrexerunt ; non autem omnes decenter imposuerunt lampadibus suis ornatum: unde sequitur: *Tunc surrexerunt omnes virgines illae, et ornaverunt lampades suas.* Ornantur autem lampades sensuum evangelicis usibus atque erectis. Qui autem male utuntur sensibus, ornamentum nullum habent in sensibus. *Gregor. hom. 12.* Vel tunc quidem omnes virgines surgunt, quia et electi, et reprobi a somno suae mortis excitantur ; lampades ornant, quia sua secum opera numerant, pro quibus aeternam recipere beatitudinem expectant. *August. de ver. Dom. ser. 22.* Aptaverunt etiam lampades suas, idest rationes reddendas operum suorum. *Hilar.* Vel lampadarum assumptio, animarum est reditus in corpora, earumque lux est conscientia boni operis elucens, quae vasculis corporum continetur. (1) *Orig.* Sed lampades fatuarum virginum extinguuntur, quia earum opera quae clara hominibus foris apparuerunt, in adventu iudicis intus obscurantur ; unde sequitur : *Fatuae autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae extinguuntur.* Quid est autem, quod tunc a prudentibus oleum petunt, nisi quod in adventu iudicis, cum se intus vacuas invenerint, testimonium foris quaerunt? Ac si a sua fiducia deceptae, proximis dicant : Quia nos quasi sine opere repelli conspicitis, dicite de nostris operibus quod vidistis. *August. de ver. Dom. ser. 22.* De consuetudine enim id semper inquirit, unde gaudere animus solet. Itaque hominum, qui corda non vident, testimonium volunt habere apud Deum, qui cordis inspector est. Sed quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem subtracta deficiunt: unde et earum lampades extinguuntur. Vel virgines quae lampades suas queruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere; et tamen non habent lumen indeficiens, nec opera perpetua. Si quis igitur habet animum virginalem, et amator est pudicitiae, non debet mediocriter esse contentus his, quae cito exarescunt, et orto caumate arefiunt; sed perfectas virtutes sequatur, ut lumen habeat sempiternum. *Chrysost. hom. 79.* Non solum hae virgines stultae erant, quoniam hinc recesserunt misericordia carentes ; sed quia aestimabant ibi se accepturas, ubi importune quaesierunt Quamvis autem illis virginibus prudentibus nihil misericordius sit, quae propter misericordiam maxime fuerunt approbatae : non tamen stultae virgines sua petitione potitae sunt. Sequitur: *Responderunt prudentes dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis.* Hinc autem discimus, quod nullus nostrum adire poterit, nisi operibus, cum quibus inventi erimus. *Hieron.* Non enim hoc virgines prudentes de avaritia, sed de timore respondent; unde quisque pro suis operibus mercedem accipiet; neque possunt in die iudicii aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare. Dant autem prudentes consilium, ut non debeant sine oleo lampadarum sponso occurrere : et hoc est quod sequitur : *Ite potius ad vendentes, et emite vobis. Hilar.* Vendentes hi sunt, qui misericordia fidelium indigentes, reddunt ex se petita (2) commerita indigentiae suae, satietate boni operis nostri conscientiam venundantes. Haec est enim indefessi luminis copiosa materia, quae misericordiae fructibus sua satietate, et emenda est et recondenda. *Chrysost. ib.* Vides ergo quanta nobis sit a pauperibus negotiatio; pauperes autem non sunt ibi, sed hic ; ideoque hoc oleum congregare oportet, ut illic utile sit, cum tempus nos vocet. *Hieron.* Venditur etiam hoc oleum, et multo emitur pretio ac difficili labore conquiritur; quod non solum in eleemosynis, sed in cunctis virtutibus, et consiliis intelligimus magistrorum. *Orig.* Vel aliter: Etsi fatuae erant, tamen hoc intelligebant, quoniam cum lumine debebant obviam ire sponso, omnes lampades sensuum habentes illuminatas. Videbant autem et illud, quoniam ex eo quod minus habebant oleum rationabile, iam propinquantibus tenebris, lampades earum fuerant obscurandae. Sed sapientes transmittunt fatuas ad olei venditores, videntes quoniam non tantum oleum, idest verbum doctrinae congregaverant, ut sufficeret ipsis ad vitam, et illas docerent ; unde dicunt: *Ite potius ad vendentes*, idest ad doctores, *et emite vobis*, idest ab eis accipite: et pretium est perseverantia, et amor discendi, et diligentia, et labor cupientium discere. *August. ib.* Vel non sunt putandae dedisse consilium; sed crimen earum ex obliquo commemorasse. Vendunt enim adulatores oleum, qui sive falsa, sive ignorata laudando, animas in errores mittunt, et eis vana gaudia tanquam fatuis consiliando, aliquam de his mercedem commodi temporalis accipiunt. Dicitur ergo, *Ite ad vendentes et emite vobis*; idest videamus nunc quid vos adiuvent, qui vobis laudes vendere consueverunt. Dicunt autem: *Ne forte non sufficiat nobis et vobis*: quia alieno testimonio non iuvatur quisquam apud Deum, cui secreta cordis apparent; et vix quisque sibi sufficit, cui testimonium perhibeat conscientia sua. *Hieron.* Verum quia iam emendi tempus excesserat, et adveniente iudicii die locus non erat poenitentiae, non nova patrare opera, sed praeteritorum rationem coguntur exolvere; unde sequitur: *Cum autem irent emere, venit sponsus, et quae paratae erant intraverunt cum eo ad nuptias. Hilar.* Nuptiae autem immortalitatis assumptio est, et inter corruptionem, atque incorruptionem ex nova societate coniunctio. *Chrysost. ib.* Per hoc autem quod dicit, *Dum irent emere*, ostendit quia etsi misericordes efficiamur post mortem, nihil hinc lucrabimur ad effugiendum; sicut nec diviti profuit, quod factus est misericors et sollicitus circa eos qui sibi attinebant. *Orig.* Vel dicit, *Dum irent emere:* est enim invenire quosdam, qui quando debuerunt, neglexerunt aliquid utile discere; in ipso autem exitu vitae suae, dum disponunt discere, comprehenduntur a morte. *Aug. de ve. Do. ser. 22.* Vel aliter: *Euntibus illis emere*, idest inclinantibus se in ea quae foris sunt et solitis gaudere quaerentibus, quia gaudia interna non noverant, venit ille qui iudicat; *et quae paratae erant*, idest quibus coram Deo conscientia testimonium

(1) *Al.* Greg. ib.

(2) *Al.* commercia indigentiae, sua satietate.

perhibebat, *intraverunt cum eo ad nuptias*, idest munda anima puro ac perfecto Dei Verbo foecunda copulatur. *Hieron.* Post iudicii autem diem bonorum operum et iustitiae occasio non relinquitur; unde sequitur: *Et clausa est ianua. August. ibid.* Receptis enim illis, qui sunt in angelicam vitam commutati, claudítur aditus ad regna caelorum: non enim post iudicium patet precum ac meritorum locus. *Hil.can.27.* Et tamen cum iam poenitentiae nullum est tempus, fatuae occurrunt, aperiri sibi aditum rogant; unde sequitur: *Novissime autem veniunt et reliquae virgines dicentes: Domine domine, aperi nobis. Hieron.* Egregia in Domini appellatione confessio indicium fidei est. Sed quid prodest voce invocare, quem operibus neges? *Gregor. hom. 12.* Dolore autem repulsionis compulsae appellationem ingeminant dominationis, invocando patrem, cuius in vita sua misericordiam contempserunt. *August. ib.* Non autem dictum est, quod emerunt oleum: et ideo intelligendae sunt, nullo iam remanente de alienis laudibus gaudio, in angustiis et magnis afflictionibus redire ad imploratiónem Dei. Sed magna eius est severitas post iudicium, cuius ante iudicium ineffabilis misericordia praerogata est. Propter quod sequitur: *At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos*: ex illa scilicet regula, quia non habet ars Dei, idest eius sapientia, ut intrent in gaudium eius, qui non coram Deo, sed ut placerent hominibus, conati sunt aliquid secundum praecepta eius operari. *Hieron.* Novit enim Dominus eos qui sunt eius, et qui ignorat, ignorabitur; et licet virgines sint, vel corporis puritate, vel verae fidei confessione, tamen quia oleum non habent, ignorantur a sponso. Ex hoc autem, quod infert, *Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam*, intelligit universa quae dicta sunt esse praemissa, ut quia ignoramus iudicii diem, sollicite nobis lumen bonorum operum praeparemus. *August. ib.* Non autem solum illius futuri temporis, quo venturus est sponsus, sed suae quisque dormitionis diem et horam nescit: ad quam quisquis paratus est, etiam paratus invenitur; cum illa vox sonuerit, qua omnes evigilaturi sunt. *August. ad Esich.* Non defuerunt autem, qui docere voluerunt has quinque, et quinque virgines ad hunc eius adventum, qui nunc fit per Ecclesiam, pertinere; sed haec non sunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat, quod valide contradicat.

2. Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua; et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis: Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus eius: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait: Domine, tuo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus eius: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accedens autem et qui unum talentum acceperat ait: Domine, scio quia homo durus es: metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti, et timens abscondi talentum tuum in terra. Ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus eius, dixit ei: Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis: et veniens ego, recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur et abundabit; ei autem qui non habet et quod videtur habere, auferetur ab eo. Et inutilem servum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus et stridor dentium.

2. *Glos.* In praecedenti parabola demostrata est eorum condemnatio, qui oleum sibi sufficienter non praeparaverant; sive per oleum nitor operum, sive gaudium conscientiae, sive eleemosyna quae est per pecuniam, intelligatur. Haec autem parabola inducitur contra eos, qui non solum pecuniis, sed nec verbo, nec alio modo prodesse proximis volunt, sed omnia occultant; unde dicit: *Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua. Gregor. hom. Evang. 9.* Homo autem iste, qui peregre proficiscitur, Redemptor noster est, qui in ea carne quam assumpserat, abiit in caelum. Carnis enim locus proprius terra est, quae quasi ad peregrinandum ducitur, cum per Redemptorem nostrum in caelo collocatur. *Origen. tract. 33.* Secundum enim divinitatis suae naturam non peregrinatur, sed secundum dispensationem corporis quod suscepit. Qui enim dicit discipulis suis, *Ecce ego vobiscum sum usque ad cousummationem saeculi*, Unigenitus Dei est, qui non est corporeo habitu circumclusus. Hoc autem dicentes non solvimus Iesum, sed unicuique substantiae proprietatem eius salvamus. Possumus et talia dicere, quod peregrinatur Dominus per fidem ambulantibus, et non per (1) speciem. Si autem peregrinantes a corpore cum Domino fuerimus, tunc et ipse erit nobiscum. Simul etiam considera, quod non videtur redditio sermonis ita conscripta, sicut homo peregrinans, ita ego aut Filius hominis: quoniam ipse est, qui in parabola proponitur peregrinans quasi homo, non sicut Filius Dei. *Hieron.* Vocatis autem Apostolis doctrinam eis Evangeliorum tradidit, non quasi pro largitate et parcitate, alter

(1) *Al.* spem.

plus et alteri minus tribuens, sed pro accipientium viribus: quomodo et Apostolus eos, qui solidum cibum capere non poterant, lacte potasse se dicit; unde sequitur: *Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem. Chrysost. hom. 79.* In quinque et duobus, et uno talento diversas gratias intelligimus, quae unicuique traditae sunt. *Origen.* Si quando enim videris eorum, qui acceperant a Christo dispensationem eloquiorum Dei, alios quidem habere amplius, alios autem minus, et ut ita dicam, neque in dimidio intelligentes rerum negotia comparatione meliorum: alios autem adhuc minus habere: videbis differentias eorum, qui eloquia Domini susceperunt a Christo: quoniam alia fuit virtus eorum, quibus data sunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus unum; et alter alterius non capiebat mensuram: et qui accepit talentum unum, accepit quidem datum non contemptibile: multum est enim et unum talentum talis domini. Tamen tres sunt proprii servi, sicut tria sunt genera eorum, qui fructum faciunt: et quinque quidem accepit talenta, qui omnia sensibilia Scripturarum potest adducere ad sensus diviniores; duo autem qui est corporalem doctrinam edoctus: duo enim videtur carnalis numerus esse; sed adhuc minus potenti unum talentum paterfamilias dedit. *Gregor. hom. 9.* Vel aliter: Quinque talentis dona quinque sensuum, idest exteriorum scientia exprimitur, duobus vero intellectus et operatio designatur: unius autem talenti nomine, intellectus tantum designatur. Sequitur: *Et profectus est statim. Glos.* Non locum mutans, sed liberam eis operandi potestatem permittens, et suo arbitrio relinquens. Sequitur: *Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. Hieron.* Acceptis enim terrenis sensibus, caelestium sibi notitiam duplicavit, ex creaturis intelligens creatorem, ex corporalibus incorporalia, ex brevibus sempiterna. *Gregor. ib.* Sunt etiam nonnulli, qui etsi interna ac mystica penetrare nesciunt, pro intentione tamen supernae patriae docent recta, quae possunt; de ipsis exterioribus quae acceperunt, duplum talentum portant; dumque se a carnis petulantia et a terrenarum rerum ambitu, atque a visibilium voluptate custodiunt, ab his etiam alios admonendo compescunt. *Origen.* Vel quia habent sensus exercitatos conversati salubriter, et ad maiorem scientiam seipsos erigentes, et studiose docentes, lucrati sunt alia quinque: quia nemo facile additamentum accipit virtutis alterius, nisi eius quam habet, et quanta ipsa scit, tanta alterum docet, et non amplius. *Hilar.* Vel servus ille, qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium est, ex qua profectus meritum ipsius recte impleta evangelicae fidei operatione duplicavit. Sequitur: *Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Gregor.* Sunt enim nonnulli, qui dum intelligendo, et operando aliis praedicant, quasi duplicatum de negotio lucrum reportant: quia dum utrique sexui praedicatio impenditur, quasi accepta talenta geminantur. *Origen.* Vel lucrati sunt alia duo, idest corporalem eruditionem, et aliam paulo sublimiorem. *Hilar.* Vel ille servus, cui duo talenta commissa sunt, Gentium populus est; fide atque confessione, et Filii iustificatus et Patris; Dominum nostrum Iesum Christum Deum, atque hominem ex spiritu et carne confessus est. Haec ergo huic sunt duo talenta commissa. Sed ut populus Iudaeorum omne sacramentum, quod in quinque talentis, idest in lege cognoverat, idipsum fide Evangelii duplicavit: ita iste incremento duorum talentorum intellectum, atque operationem promeruit. Sequitur: *Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Gregor.* Talentum quippe in terra abscondere, est acceptum ingenium in terrenis actibus implicare. *Orig.* Vel aliter: Si quando videris aliquem, qui virtutem habet docendi, et animabus proficiendi, et hanc virtutem occultat, quamvis habeat quamdam religionem conversationis, non dubites dicere talem qui accepit unum talentum et abscondit ipsum in terra. *Hil.* Vel iste servus, qui unum talentum accepit, et in terra recondidit, populus est in lege persistens, qui propter invidiam salvandarum gentium in terra acceptum talentum abscondit: in terra enim talentum abscondere, est novae praedicationis gloriam sub obtrectatione corporeae passionis occultare. Sequitur: *Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.* In ratione autem ponenda iudicii examen est. *Orig.* Et observa in hoc loco, quoniam non servi ad dominum vadunt ut iudicentur: sed dominus venit ad eos, cum tempus fuerit impletum; de quo dicit, *Post multum vero temporis*; idest postquam dimisit aptos ad negotiandum animarum salutem: et ideo forsitan non facile invenitur, quis ex eis, qui apti fuerint ad huiusmodi opus, ut cito transeat de hac vita, sicut est manifestum, ex eo quod et Apostoli senuerunt. Ex quibus dicitur ad Petrum; *Cum senueris, extedes manum tuam:* de Paulo autem dictum est ad Philemonem: *Nunc autem ut Paulus senex. Chrysost. hom. 79.* Vide et Dominum ubique non confestim expetentem rationem, ut discas eius longanimitatem. Mihi autem videtur, quod resurrectionem occulte insinuans, hoc dicit. *Hieron.* Ideo ergo dicit, *Post multum temporis*, quia grande tempus est inter ascensionem Salvatoris, et secundum eius adventum. *Gregor.* Haec autem lectio huius Evangelii considerare nos admonet, ne qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernuntur ab auctore mundi, gravius iudicentur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo humilior quisque debet esse ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione. *Origen.* Fiducia autem fecit eum qui quinque talenta acceperat audere, ut ad dominum prius accederet. Sequitur enim: *Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Gregor.* Servus ergo, qui geminata talenta retulit, laudatur a domino, et ad aeternam remunerationem perducitur; unde subditur: *Ait illi Dominus: Euge etc. Raban. Euge*, interiectio est laetantis; per quod gaudium suum dominus insinuat, qui bene laborantem servum ad gaudium aeternum invitat; de quo Propheta ait *Ps. 15. Laetificabis nos in gaudio cum vultu tuo. Chrysost. ib. Serve bone*, quia de bono loquitur, quod est ad proximum, *Et fidelis*, quia nihil eo-

rum, quae sunt domini, sibi appropriavit. *Hieron.* Dicit autem, *Super pauca fuisti fidelis*, quia omnia quae in praesenti habemus, licet magna videantur et plurima, tamen comparatione futurorum parva et pauca sunt. *Gregor.* Sed tunc fidelis servus supra multa constituitur, quando devicta omnis corruptionis molestia, de aeternis gaudiis in illa caelesti sede gloriatur. Tunc etiam ad Domini sui gaudium perfecte intromittitur, quando in aeterna illa patria assumptus, atque Angelorum caetibus admixtus, sic interius gaudet de munere, ut non sit quod exterius doleat iam de corruptione. *Hieron.* Quid autem potest maius dari fideli servo, quam esse cum Domino et videre gaudium Domini sui? *Chrysost. ib.* Per hoc enim verbum omnem beatitudinem ostendit. *Aug. Primo de Trin. c. 10.* Hoc enim erit plenum gaudium nostrum, quo amplius non est frui Deo Trinitate, ad cuius imaginem facti sumus. *Hieron.* Utrique autem servo, et qui de quinque talentis decem fecerat, et qui de duobus quatuor, idem patrisfamilias sermo blanditur; utrumque etiam simili recipit gaudio, non considerans lucri magnitudinem, sed studii voluntatem; unde sequitur. *Accessit autem, et qui duo talenta acceperat. Orig.* Quod autem dicit vel in eo qui quinque talenta acceperat, vel in isto qui duo, accedens, intellige accessum transitum de hoc mundo ad illum; et vide quoniam eadem dicta sunt ambobus: ne forte et qui minorem habuit virtutem et totam illam quam habuit, secundum quod oportebat, exercuit; nihil minus habiturus sit apud Deum, quam ille qui fuerit in maiori virtute: hoc enim solum quaeritur, ut quicumque habuerit homo ex Deo, toto conatatur ad gloriam Dei. *Gregor.* Servus autem qui operari de talento noluit, ad Dominum cum verbis excusationis redit; unde subditur: *Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Domine scio quia homo durus es. Hier.* Vere enim hoc quod scriptum est *Ps. 140. Ad excusandas excusationes in peccatis*, etiam huic servo contigit, ut ad pigritiam, et negligentiam, superbiae quoque crimen accederet. Qui enim debuit simpliciter inertiam confiteri, et orare. patremfamilias e converso calumniatur, et dicit se prudenti fecisse consilio, ne dum lucra pecuniae quaereret, etiam de sorte periclitaretur. *Origen.* Videtur enim mihi iste servus fuisse inter credentes quidem, non autem fiducialiter agentes, sed latere volentes et omnia facientes, ut non cognoscantur quasi Christiani. Adhuc videntur mihi, qui huiusmodi sunt, timorem Dei habere, et sapere de eo, quasi de aliquo austero et implacabili: hoc enim significat cum dicit: *Domine scio quia homo durus es.* Intelligimus autem quod vere Dominus noster metit ubi non seminavit, quoniam iustus seminat in spiritu, ex quo metet vitam aeternam. Metit etiam ubi non seminat, et congregat ubi non spargit, quia sibi computat esse collata, quaecumque in pauperibus fuerint seminata. *Hieron.* Ex eo etiam quod hic servus ausus est dicere, *Metis ubi non seminasti*, intelligimus etiam gentilium et Philosophorum bonam vitam recipere Dominum. *Gregor.* Sunt autem plerique intra Ecclesiam, quorum iste servus imaginem tenet, qui melioris vitae vias aggredi metuunt, et tamen iacere in sui corporis ignavia non pertimescunt; cumque se peccatores considerant, sanctitatis vias accipere trepidant, et remanere in suis iniquitatibus non formidant. *Hilar.* Vel per hunc servum intelligitur populus Iudaeorum in lege persistens qui, dicit: Timui te, tanquam metu veterum praeceptorum ab usu evangelicae libertatis abstineat, dicatque: Ecce quod tuum est, velut in his quae a Domino praecepta sunt, fuerit immoratus: cum tamen sciverit, metendos illic iustitiae fructus, ubi lex sata non sit, et colligendos ex Gentibus, qui non ex Abrahae sint stirpe dispersi. *Hieron.* Sed quod putaverat se pro excusatione dixisse, in culpam propriam vertitur; *Respondens autem dominus eius, dixit ei: Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino.* Servus autem malus appellatur, quia calumniam domino fecit; piger quia talentum noluit duplicare, ut in altero superbiae, in altero negligentiae condemnetur. Si, inquit, durum et crudelem me noveras, et aliena sectari; tu scires me mea diligentius quaesiturum, et dares pecuniam meam sive argentum nummulariis: utrumque enim αργυριον argyrion graecus sermo significat; *Eloquia*, inquit, *Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum*: pecunia ergo et argentum, praedicatio Evangelii, et sermo divinus est; qui dari debuit nummulariis, idest vel ceteris doctoribus, quod fecerunt Apostoli per singulas provincias, Presbyteros et Episcopos ordinantes; vel cunctis credentibus, qui possunt pecuniam duplicare, et cum usuris reddere, ut quicquid sermone didicerant, opere explerent. *Gregor.* Sicut ergo periculum doctorum aspicitur, si dominicam pecuniam teneant, ita et auditorum: quia cum usuris ab eis exigitur, quod audierunt, ut scilicet ex eo quod audiunt, etiam studeant intelligere non audita. *Orig.* Non autem confessus est Dominus se esse durum, sicut ille arbitrabatur, ceteris autem eius sermonibus concessit. Sed vere durus est his qui misericordia Dei abutuntur ad negligentiam suam, non ad conversionem. *Gregor.* Pigrum vero servum qua sententia Dominus feriat, audiamus. *Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. Orig.* Potest quidem Dominus suae divinitatis virtute auferre sufficientiam ab eo, qui pigrus est ea usus, et dare ei qui eam multiplicavit. *Gregor.* Opportunum autem videbatur, ut ei potius qui duo quam qui quinque talenta acceperat, daretur: illi enim dari debuit, qui minus habebat. Sed cum per quinque talenta exteriorum scientia designetur, per duo autem intellectus et operatio; plus habuit qui duo quam qui quinque talenta acceperat, quia qui per talenta quinque exteriorum administrationem meruit, ab intellectu aeternorum adhuc vacuus fuit. Unum ergo talentum, per quod intellectum significari diximus, illi dari debuit qui bene exteriora, quae acceperat, ministravit: quod quotidie in sancta Ecclesia cernimus, ut etiam de interna intelligentia polleant, qui exteriora fideliter administrant. *Hieron.* Vel datur ei qui decem talenta fecerat, ut intelligamus, licet aequale sit Domini gaudium in utriusque labore, eius scilicet qui quinque, et qui duo duplicavit, tamen maius deberi praemium ei, qui plus in Domini pecunia laboravit. *Greg.* Generalis etiam mox sententia subditur, qua dicitur: *Omni enim habenti dabitur et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo.* Quisquis

autem caritatem habet, alia etiam dona percipit; quisquis autem caritatem habet, etiam dona quae percepisse videbatur, amittit. *Chrysost. hom. 79.* Qui etiam gratiam sermonis, et doctrinae ad proficiendum habet, non utens ea, gratiam perdit; qui autem studium adhibet, amplius attrahit donum. *Hieron.* Multi etiam cum sint sapientes naturaliter, et habeant acumen ingenii, et fuerint negligentes, et desidia bonum naturae corruperint, ad comparationem eius qui paululum tardior labore, et industria compensavit quod minus habuit, perdunt bonum naturae, et praemium quod eis fuerat repromissum, vident transire ad alios. Potest etiam sic intelligi: Ei qui fidem habet, et bonam in Domino voluntatem, etiam si quid minus, ut homo in opere habuerit, dabitur a bono iudice; qui autem fidem non habuerit, etiam ceteras virtutes quas videbatur naturaliter possidere, perdet. Et eleganter inquit: *Quod videtur habere, auferetur ab eo*: quicquid enim sine fide Christi est, non ei debet imputari, qui male eo usus est: sed illi qui etiam malo servo naturae bonum tribuit. *Gregor.* Vel quisquis caritatem non habet, etiam ea quae percepisse videbatur, amittit. *Hil.* Habentibus etiam usum Evangeliorum et legis honor redditur; non habenti autem fidem Christi, etiam quod ex lege sibi esse videbatur honoris, auferetur. *Chrys. hom. 79.* Servus autem malus non solum damno punitur, sed etiam intolerabili poena, et cum poena accusabili denuntiatione. Unde sequitur: *Et inutilem servum eiicite in tenebras exteriores. Orig.* Ubi scilicet nulla illuminatio est, forsitan nec corporalis; nec est respectio Dei illic, sed quasi indignis speculatione Dei qui talia peccaverunt, condemnantur in his quae exteriores tenebrae appellantur. Legimus etiam aliquem ante nos exponentem de tenebris abyssi, quae est extra mundum, et quasi indigni ¡toto mundo in abyssum illam foras eiiciantur, in qua sunt tenebrae, nemine eas illuminante. *Gregor.* Et sic per poenam in tenebras exteriores cadet, qui per suam culpam sponte in interiores tenebras decidit. *Hieron.* Quid autem sit fletus et stridor dentium, supra diximus. *Chrysost. ibid.* Vide autem quia non solum qui rapit aliena, aut qui mala operatur, punitur ultima poena, sed etiam qui bona non facit. *Greg.* Habens igitur intellectum curet omnino ne taceat; habens rerum affluentiam, a misericordia non torpescat; habens artem qua regitur, usum illius cum proximo partiatur: habens loquendi locum, apud divitem pro pauperibus intercedat. Talenti enim nomine cuilibet reputabitur, quod vel minimum accipiet. *Orig.* Si autem displicet tibi quod dicitur, si propter quod non docuit, quis iudicatur, recordare illud Apostoli: *2. Cor. c. 9. Vae mihi est, si non evangelizavero.*

3. Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes Gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hoedis. Et statuet oves quidem a dextris, hoedos autem a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et operuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus, sitientem, et dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te; aut nudum et cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? Et respondens rex dicet illis: Amen dico vobis, quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet et his qui a sinistris erunt: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et Angelis eius. Esurivi enim et non dedisti mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non collegistis me; nudus et non operuistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me: Tunc respondebunt ei et ipsi dicentes: Domine quando te vidimus esurientem, aut scientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis, quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.

3. *Raban.* Post parabolas de fine mundi, iam exequitur Dominus modum futuri iudicii. *Chrysost. hom. 80.* Est autem haec pars delectabilissima, quam continuo in animo vertentes cum studio audiamus et omni compunctione; nam et ipse Christus terribilius et lucidius hunc pertractat sermonem. Idcirco non dicit de cetero: Simile factum est regnum caelorum, sed revelate seipsum ostendit, dicens: *Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua. Hieron.* Post biduum quidem pascha facturus et tradendus cruci, et illudendus ab hominibus, recte promittit gloriam triumphantis, ut secutura scandala pollicitationis praemio compensaret. Et notandum quod qui in maiestate cernendus est, Filius hominis sit. *Aug. sup. Ioan. tract. 21.* In forma humana videbunt eum impii, videbunt et ad dexteram positi: in iudicio enim apparebit in forma quam ex nobis accepit; sed postea futurum est ut videatur in forma Dei, quam sciunt omnes fideles. *Remig.* Destruitur autem his verbis illorum error, qui dixerunt Dominum non in eadem forma servi manere; maiestatem autem appellat divinitatem qua aequalis est Patri et Spiritui S. *Orig. hom. 34.* Vel quia cum gloria huc revertetur, ut corpus eius sit, quale fuit cum transfiguratus fuit in monte. Sedes autem eius aut quidam perfectiores sanctorum dicuntur, de quibus scriptum est *Ps. 121. Quoniam illic sedes in iudicio*; aut quaedam virtutes angelicae de quibus dicitur *Col. 1. Sive throni sive dominationes. August. 20. de civit. Dei cap. 24.* Descendet enim cum Angelis quos advocavit de supernis locis ad faciendum iudicium: unde dicitur: *Et omnes Angeli eius cum eo. Chrysost. ib.* Omnes enim Angeli cum ipso aderunt testantes et ipsi quantum administraverunt missi a Domino ad hominum salu-

tem. *August. de Poenit.* Vel Angelorum nomine significavit homines qui cum Christo iudicabunt: Angeli enim nuntii sunt. Nuntios autem rectissime accipimus omnes qui salutem caelestem hominibus nuntiaverunt. Sequitur: *Et congregabuntur ante eum omnes Gentes. Remig.* His verbis vera hominis futura demonstratur resurrectio. *August. xx. de civ. Dei. c. 24.* Haec autem congregatio per ministerium angelicum fiet, quibus in Psalmo 49 dicitur: *Congregate illi sanctos eius. Orig.* Vel non localiter intelligamus quod congregabuntur ante eum omnes gentes: sed quia iam non erunt dispersae in dogmatibus falsis et multis de eo. Manifesta enim fiet divinitas Christi, ut non solum nullus iustorum, sed nec aliquis peccatorum ignoret: non enim in aliquo loco apparebit Filius Dei, et in altero non apparebit: sicut ipse secundum comparationem fulguris voluit demonstrare. Quamdiu ergo iniqui nec se cognoscunt, nec Christum vel iusti per speculum in aenigmate vident, tandiu non sunt segregati boni a malis; cum autem propter manifestationem Filii Dei omnes ad intellectum venerint suum, tunc Salvator segregabit bonos a malis; unde sequitur: *Et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hoedis*: quia et peccatores cognoscent sua delicta, et iusti manifeste videbunt semina iustitiae suae ad qualem eos perduxerint finem. Oves autem dicti sunt qui salvantur propter mansuetudinem quam didicerunt ab eo, qui dicit: *Discite a me quia mitis sum*; et propter quod usque ad occisionem parati fuerunt venire, imitantes Christum, qui sicut ovis ad occisionem ductus est. Hoedi autem dicuntur mali, qui aspera et dura saxa ascendunt, et per praecipitia eorum incedunt. *Chrysost. hom. 80.* Vel hos vocat hoedos, illos autem oves, ut horum infructuositatem ostendat; nullus enim fit ab hoedis fructus; illorum autem utilitatem, multus enim est ovium fructus, et a lana et a lacte, et a foetibus qui parturiuntur. Nomine autem ovis in Scripturis divinis simplicitas et innocentia solet designari. Pulchre ergo in hoc loco per oves electi designantur. *Hieron.* Hoedus autem lascivum est animal, et fervens semper ad coitum, et semper pro peccatis offertur in lege: nec dicit capras quae possunt habere foetus, et tonsae egrediuntur de lavacro. *Chrysost. ib.* Deinde segregat eos etiam situ. Nam sequitur: *Et statuet oves quidem a dextris, hoedos autem a sinistris. Orig.* Sancti enim qui dextera opera operati sunt, acceperunt pro mercede suorum dexterorum dexteram regis in qua requies et gloria est; mali vero propter opera sua pessima et sinistra, ceciderunt in sinistram, idest in tristitiam tormentorum. Sequitur: *Tunc dicet rex eis qui a dextris eius erunt: Venite*: ut quidquid minus fuerit eis, cum perfectius uniti fuerunt Christo, consequantur. Addit autem, *Benedicti Patris mei*, ut eminentia benedictionis eorum manifestetur: quia prius benedicti sunt a Domino, qui fecit caelum et terram. *Raban.* Vel vocantur benedicti quibus pro bonis meritis debetur aeterna benedictio. Patris autem sui dicit esse regnum, quia ad eum refert potestatem regni a quo ipse rex est genitus: unde per auctoritatem regiam qua ipse solus exaltabitur in die illa, proferet iudicii sententiam; unde signanter dicitur: *Tunc dicet rex. Chrysost. ib.* Nota autem, quod non dixit Accipite, sed *possidete*, sive haereditate, sicut familiaria bona, sive paterna, sicut vestra vobis antiquitus debita; unde dicitur: *Paratum vobis regnum a constitutione mundi. Hieron.* Haec autem iuxta praescientiam Dei accipienda sunt, apud quem futura iam facta sunt. *August. xx. de civ. Dei cap. 9.* Excepto autem illo regno de quo in fine dicturus est, *Possidete paratum vobis regnum*, licet longe impari modo, etiam praesens Ecclesia dicitur regnum eius, in quo adhuc cum hoste confligitur, donec veniatur ad illum pacatissimum regnum, ubi sine hoste regnabitur. *August. de poen.* Sed dicet aliquis: Regnare nolo, sufficit mihi salvum esse: in quo primum eos fallit, quia eorum nec salus est ulla, quorum iniquitas perseverat: deinde si est aliqua differentia inter regnantes, et non regnantes, oportet tamen ut in uno regno sint omnes, ne in hostium aut aliorum numero deputentur, et ceteris regnantibus ipsi pereant. Omnes enim Romani Romanum regnum possident, quamvis non omnes in eo regnent. *Chrysost. ib.* Pro quibus ergo sancti caelestis regni bona accipiant, manifestatur cum subditur: *Esurivi, et dedistis mihi manducare. Remig.* Et notandum, quod in hoc loco sex opera misericordiae a Domino commemorantur; quae quicumque implere studuerit, regnum a constitutione mundi praeparatum electis percipere merebitur. *Raban.* Mystice autem qui esurientem et sitientem iustitiam pane verbi reficit, vel potu sapientiae refrigerat; et qui errantem per haeresim vel per peccatum in domum matris Ecclesiae recipit; et qui infirmum in fide assumit, verae dilectionis observat iura. *Gregor. 25. Moral. Lib. 26. Mor. cap. 25.* Hi autem quibus iudex veniens in dexteram consistentium dicit, *Esurivi etc.* sunt qui ex parte electorum iudicantur et regnant, qui vitae maculas lacrymis tergunt; qui mala praecedentia factis sequentibus redimentes, quicquid illicitum aliquando fecerant, ab oculis iudicis eleemosynarum superductione cooperiunt. Alii vero sunt, qui non iudicantur et regnant, qui etiam praecepta legis perfectionis virtute transcendunt. *Origen.* Humilitatis autem causa laude beneficiorum suorum indignos se proclamant, non obliti eorum quae fecerunt. Ipse autem eis ostendit suam compassionem in suis; unde sequitur: *Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quando te vidimus? Raban.* Hoc quidem dicunt non diffidentes de verbis Domini; sed stupent de tanta sublimatione et de maiestatis suae magnitudine. Vel quia videbitur eis parvum esse bonum quod egerant, secundum illud Apostoli *Rom. 8. Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis.* Sequitur: *Et respondens rex dicet eis: Amen dico vobis quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Hieron.* Libera quidem nobis erat intelligentia, quod in omni paupere Christus esuriens pasceretur, sitiens portaretur et sic de aliis; sed ex hoc quod sequitur, *Quandiu fecistis uni de his etc.* non mihi videtur generaliter dixisse de pauperibus, sed de his qui pauperes spiritu sunt: ad quos extendens manum dixerat, *Fratres mei sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei. Raban.* Sed si fratres eius sunt, quare eos minimos vocat? Propter hoc quia sunt humiles, quia pauperes, quia abiecti. Non autem per hos monachos solum intel-

ligit, qui ad montes secesserunt: sed unumquemque fidelem, etiam si fuerit saecularis, et fuerit esuriens aut aliud huiusmodi, vult misericordiae procuratione potiri: fratrem enim baptisma facit et (1)ministeriorum communicatio. Sequitur: *Tunc dicet et his qui a sinistris erunt : Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et Angelis eius. Orig.* Sicut iustis dixerat, *Venite*, ita et iniustis dicit , *Discedite:* nam propinqui sunt Verbo qui fecerant Dei mandatum, et vocantur ut adhuc propinquiores efficiantur. Longe autem ab eo sunt, etsi videantur ei assistere, qui non faciunt mandata ipsius: propter hoc audiunt, *Discedite*, ut qui modo vel videntur esse ante eum, postea nec videantur. Considerandum est autem, quoniam in sanctis dictum est, *Benedicti Patris mei:* non autem nunc dicitur, maledicti patris mei: nam benedictionis quidem ministrator est Pater; maledictionis autem unusquisque sibi est auctor, qui maledictione digna est operatus. Qui autem recedunt a Iesu, decidunt in ignem aeternum, qui alterius est generis ab hoc igne quod habemus in usu. Nullus enim ignis inter homines est aeternus sed nec multi temporis. Et considera, quoniam regnum quidem non Angelis praeparatum dicit, ignem autem aeternum diabolo et Angelis eius: quia quantum ad se homines non ad perditionem creavit; peccantes autem coniungunt se diabolo, ut sicuti qui salvantur, sanctis Angelis coaequantur, sic qui pereunt diaboli Angelis comparantur. *August. 20. de civit. Dei cap. 10.* Ex hoc autem patet, quod idem ignis erit hominum supplicio attributus et daemonum; si autem erit corporali tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit poena spirituum malignorum, nisi quia sunt quaedam daemonibus corpora, sicut quibusdam visum est, ex isto aere crasso atque humido? Si autem aliquis nulla habere daemones corpora asserat, non est de hac re contentiosa disputatione certandum. Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis affligi? Si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei, et nunc potuerunt concludi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhaerebunt ergo daemones licet incorporei corporalibus ignibus cruciandi, accipientes ex ignibus poenam, non dantes ignibus vitam. Ignis autem ille corporeus erit, et cruciabit huiusmodi corpora cum spiritibus ; daemones autem spiritus sine corporibus. *Orig.* Vel forsitan ignis ille talis substantia est , ut invisibilia comburat , ipse invisibilis constitutus , secundum quod ait Apostolus *2. Cor. cap. 4. Quae videntur temporalia sunt , quae autem non videntur aeterna.* Ne autem mireris audiens esse invisibilem ignem et punientem, cum videas interius calorem (2) hominibus accidentem, et non mediocriter cruciantem. Sequitur: *Esurivi enim et non dedistis mihi manducare.* Scriptum est ad fideles *2. Cor. c. 12. Vos estis Corpus Christi*; sicut ergo anima habitans in corpore, cum non esuriat quantum ad suam substantiam spiritualem, esurit tamen corporis cibum, quia copulata est corpori suo ; sic et Salvator patitur quae patitur corpus eius Ecclesia, cum sit ipse impassibilis. Et hoc considera , quia loquens ad iustos per singulas species eorum beneficia dinumerat ; ad iniustos autem praescindens narrationem adunavit , utrumque dicens : *Infirmus fui et in carcere et non visitastis me* : quoniam misericordis iudicis erat benefacta quidem hominum largius praedicare et ampliare , malefacta autem eorum transitorie memorari et abbreviare. *Chrysost. hom. 80.* Intuere autem quia non in uno tantum, vel duobus , sed in omnibus misericordiam deseruerunt: non enim esurientem solum non cibaverunt, sed neque quod levius erat, infirmum visitaverunt. Et vide qualiter levia iniungit: non enim dixit: *In carcere eram*, et non eripuistis me, *infirmus eram* et non curastis me: sed *non visitastis*, et non venistis ad me. In esuriendo etiam non pretiosam petit mensam, sed necessarium cibum. Omnia ergo sufficientia sunt ad poenam. Primo quidem facilitas petitionis, panis enim erat: secundo miseria eius qui petebat, pauper enim erat : tertio compassio naturae, homo enim erat: quarto desiderium promissionis, regnum enim promisit: quinto dignitas eius qui accipiebat, Deus enim erat qui pauperes accipiebat: sexto superabundantia honoris, quem dignatus est ab hominibus accipere: septimo iustitiam dationis, ex suis enim a nobis accipit: sed contra universa haec homines per avaritiam excoecantur. *Gregor. 26. Mora. cap. 24.* Isti autem quibus hoc dicitur, sunt malifideles qui iudicantur et pereunt; alii vero scilicet infideles non iudicantur et pereunt: non enim eorum tunc causa discutitur qui ad conspectum districti iudicis iam cum damnatione suae infidelitatis accedunt ; professionem vero fidei retinentes , sed professionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant. Isti enim saltem verba iudicis audiunt , quia eius saltem verba tenuerunt; illi in damnatione sua aeterni iudicis nec verba suscipiunt, quia eius reverentiam nec verbo tenus servare voluerunt : nam et princeps terrenam Rempuplicam regens aliter punit civem interius delinquentem , atque aliter hostem exterius rebellantem : in illo enim iura sua consulit, contra hostem vero bellum movet, et de poena eius quid lex habeat, non requirit. *Chrysost. hom. 80.* Verbis autem iudicis redarguti , cum mansuetudine loquuntur. Sequitur enim: *Tunc respondebunt ei et ipsi dicentes: Domine quando te vidimus ? Orig.* Considera quod iusti immorantur in unoquoque verbo; iniusti autem non ita per singula, sed cursim dicunt: quoniam proprium est iustorum bene facta sua relata sibi in facie diligenter, et per singula refutare causa humilitatis; malorum autem hominum est culpas suas excusationis causa aut nullas esse ostendere , aut leves et paucas. Sed et responsio Christi hoc ipsum signat: unde sequitur : *Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis.* Volens enim iustorum benefacta ostendere grandia, peccatorum autem culpas non grandes, ad iustos quidem dicit : *Ex eo quod fecistis uni ex minimis meis fratribus*; ad iniustos autem non adiecit fratribus: revera enim fratres eius sunt qui perfecti sunt. Gratius est autem apud Deum opus bonum quod fit in sanctioribus quam in minus sanctis; et levior culpa est negligere minus sanctos quam sanctiores. *August. 20. de civ. Dei cap. 1.* Nunc autem de novissimo iudicio

(1) *Al.* mysteriorum. (2) *Al.* corporibus.

agitur quando Christus de caelo venturus est, vivos et mortuos iudicaturus. Divini iudicii ultimum hunc diem dicimus, idest novissimum tempus : nam per quot dies istud iudicium protendatur, incertum est ; sed Scripturarum sanctarum more dies poni solet pro tempore. Ideo autem dicimus ultimum iudicium vel novissimum, quia et nunc iudicat, et ab humani generis initio iudicavit , a ligno vitae separans primos homines, et Angelis peccantibus non parcens; in illo autem finali iudicio simul et homines et Angeli iudicabuntur: fiet enim virtute divina ut cuique opera sua vel bona vel mala cuncta in memoriam revocentur , et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam..

4. Et ibunt hi in supplicium aeternum , iusti autem in vitam aeternam.

4. *Aug.de fid. et ope. c.25.* Nonnulli seipsos seducunt dicentes ignem aeternum dictum, non ipsam poenam aeternam. Hoc praevidens Dominus, sententiam suam ita conclusit, dicens: *Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti vero in vitam aeternam. Orig. tract. 34.* Attende quoniam cum prius dixisset, *Venite benedicti,* deinde, *Discedite maledicti,* propterea quod proprium boni Dei est primum recordari benefacta bonorum quam malefacta malorum; hic prius nominat poenam malorum , deinde vitam bonorum: ut primum quae timoris sunt, evitemus mala, postea quae honoris sunt, appetamus bona. *Gregor.25.Mora.c.9.* Si ergo tanta poena mulctatur , qui non dedisse convincitur ; qua poena feriendus est, qui redarguitur abtulisse aliena. *August. 19. de civit. Dei cap. 11.* Est autem vita aeterna summum bonum nostrum, et finis civitatis Dei, de quo fine dicit Apostolus *Rom. 6. Finem vero vitam aeternam.* Sed rursus quia vita aeterna ab his qui familiaritatem non habent cum Scripturis sanctis, potest accipi etiam in vita malorum propter animae immortalitatem, vel propter interminabiles poenas impiorum; profecto finis civitatis huius in quo summum habebitur bonum, vel pax in vita aeterna, vel vita aeterna in pace dicendus est, ut ab omnibus possit intelligi. *August. primo de Trini. cap.13.* Quod enim dixit Dominus famulo suo Moysi *Ex. 3.Ego sum qui sum,* hoc contemplabitur cum vivemus in aeternum. Ita enim Dominus ait: *Haec est vita aeterna, ut cognoscant te verum Deum.* Haec enim nobis contemplatio promittitur actionum omnium finis, atque aeterna perfecto gaudiorum , de qua dicit Ioannes *ep. 1. c. 3. Videbimus eum sicuti est. Hieron.* Prudens autem lector intende , quod et supplicia aeterna sunt , et vita perpetua metum deinceps non habet ruinarum. *Gregor. lib. 1. c. 44.* At inquiunt: Ideo peccantibus minatus est, ut eos a peccatis compesceret ; quibus respondemus: Si falsa minatus est ut (1) iniustitiam corrigeret , etiam falsa promiserat ut ad iustitiam provocaret; et sic dum satagunt Deum perhibere misericordem, non verentur praedicare fallacem. At inquiunt,sine fine puniri non debet culpa cum fine:quibus respondemus, quod recte dicerent, si iudex iustus non corda hominum, sed facta pensaret. Ad districti ergo iudicis iustitiam pertinet, ut nequaquam careant supplicio quorum mens in hac vita numquam voluit carere peccato. *Aug.de civ.Dei lib.21.c.11.* Nullius etiam legis iustitia attendit, ut tanta mora temporis quisque puniatur, quanta unde puniretur , admisit. Nullus enim extitit qui censeret tam cito nocentium finienda esse tormenta, quam cito factum est homicidium vel adulterium. Qui vero pro aliquo grandi crimine morte mulctatur, numquid moram qua occiditur, eius supplicium leges existimant , et non quod eum in sempiternum auferant a societate viventium? Iam vero damnum, ignominia, exilium, servitus, cum plerumque sic infliguntur ut nulla venia relaxentur, nonne pro huius vitae modo similia poenis videntur aeternis? Ideo quippe aeterna esse non possunt,quia nec ipsa vita, quae his plectitur,porrigitur in aeternum. Sed inquiunt: Quomodo ergo verum est quod ait Christus, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis,* si temporale peccatum supplicio punitur aeterno? Nec attendunt non propter aequale temporis spatium , sed propter vicissitudinem mali,idest ut qui mala fecerit, mala patiatur, eandem dictam mensuram fuisse. Factus est autem homo malo dignus aeterno, qui hoc in se peremit bonum quod esse posset in aeternum. *Gregor. lib. 4. dial. cap. 44.* At inquiunt: Nullus iustus crudelitatibus pascitur , et delinquens servus a iusto domino idcirco caedi praecipitur , ut a nequitia corrigatur. Iniqui autem gehennae ignibus traditi , quo fine semper ardebunt? Quibus respondemus, quod omnipotens Deus quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur ; quia autem iustus est, ab iniquorum ultione non sedatur: et tamen ad aliquid iniqui semper concremantur, ut scilicet iusti tanto in aeternum magis divinae gratiae debitores se esse cognoscant, quanto in aeternum mala puniri conspiciunt, quae eius adiutorio vitare potuerunt. *August. 21. lib. de civ. Dei. cap. 17.* Sed nullum est, inquiunt, corpus quod dolere possit. Necesse est autem ut vivat dolens , non est necesse ut occidat dolor: quia nec corpora ista mortalia omnis dolor occidit: et ut dolor aliquis possit occidere, illa causa est, quoniam sic connexa est anima huic corpori, ut summis doloribus cedat atque discedat ; tunc autem tali corpori anima et eo connectitur modo ut illud vinculum nullo dolore vincatur. Non ergo tunc nulla, sed sempiterna mors erit, quando nec vivere anima poterit Deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo. Inter huiusmodi autem aeternitatem supplicii negantes , misericordior fuit Origenes , qui et ipsum diabolum et Angelos eius post graviora pro meritis , et diuturna supplicia ex illis cruciatibus eruendos et sociandos sanctis Angelis credidit. Sed illum propter hoc, et propter alia nonnulla non immerito reprobavit Ecclesia: quia et hoc, quod misericors videbatur, amisit faciendo veras (2) misericordias, quibus poenas luerent , et falsas beatitudines in quibus securum et sempiternum boni gaudium non haberent. Longe autem aliter aliorum misericordia (3) ab humano erat affectu, qui hominum illo iudicio damnatorum misericordias temporales, hominum vero qui vel citius vel tardius liberantur, aeternam felicitatem putant. Cur autem haec misericordia ad universam naturam manat humanam, et cum ad angelicam ventum

(1) *Al.* ab iustitia.

(2) *Al* miserias. (3) *Al.* errat affectu.

fuerit, mox arescit? *Gregor. lib. 4. Dial. c. 44.* At inquiunt: Ubi est quod sancti sunt, si pro inimicis suis quos tunc ardere viderint, non orabunt? Orant quidem pro inimicis suis eo tempore quo possunt ad fructuosam poenitentiam eorum corda convertere: quomodo ergo tunc orabitur pro illis, qui iam nullatenus possunt ab iniquitate commutari? *Aug. 21. de civ. Dei c. 19.* Item sunt alii ab aeterno supplicio liberationem non omnibus hominibus promittentes, sed tantummodo Christi baptismate ablutis, qui participes sunt corporis eius quomodolibet vixerint, propter illud quod ait Dominus *Ioan. c. 20. Si quis manducaverit ex hoc pane, non morietur in aeternum.* Item sunt, qui non omnibus habentibus Christi sacramentum sed solum catholicis, quamvis male viventibus, hoc pollicentur, qui non solum sacramento, sed reipsa manducaverunt corpus Christi, in corpore eius quod est Ecclesia constituti, etiam si postea in aliquam haeresim vel in gentilium idolatriam fuerint lapsi. Sunt autem qui propter id quod scriptum est *cap. 24. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*, nonnisi in catholica Ecclesia perseverantibus hoc promittunt, quod merito fundamenti, idest fidei per ignem salventur; quo igne in ultimo iudicio punientur mali. Sed omnibus his contradicit Apostolus dicens *Gal. 6. Manifesta sunt opera carnis quae sunt immunditia, fornicatio, et his similia, quae praedico vobis, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Si quis autem temporalia in corde suo praeponit Christo, etsi videatur habere fidem Christi, non est tamen in eo fundamentum Christus cui alia praeponuntur: quanto magis si committat illicita, non praeposuisse sed postposuisse Christum convincitur? *C. 22.* Comperi etiam quosdam putare eos solum arsuros illius aeternitate supplicii, qui pro peccatis dignas eleemosynas facere negligunt: ideo iudicem ipsum noluisse existimant aliud commemorare se esse dicturum, nisi eleemosynas sive factas sive non factas. *Cap. 27.* Sed qui digne pro peccatis suis eleemosynas facit, prius eas facere incipit a seipso: indignum est enim ut ipse sibi non faciat, qui facit in proximum cum audiat dicentem Deum *sup. 22. Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Itemque audiat *Eccli. 30. Miserere animae tuae, placens Deo.* Hanc eleemosynam, idest ut Deo placeat, non faciens animae suae, quomodo dignas pro peccatis suis facere eleemosynas dicendus est? Propter hoc ergo eleemosynae faciendae sunt, ut cum de praeteritis peccatis deprecemur, exaudiamur, non ut in eis perseverantes licentiam malefaciendi nos per eleemosynas comparare credamus. Ideo autem Dominus a dextris eleemosynas ab eis factas in sinistris non factas se imputaturum esse praedixit, ut hinc ostenderet quantum valent eleemosynae ad priora delenda, non ad perpetua impune committenda peccata. *Orig.* Vel non unius tantum iustitiae species remuneratur, sicut existimant multi. In quibuscumque enim causis mandatum Christi quis fecerit, Christum cibat et potat, qui fidelium iustitiam et veritatem manducat et bibit. Item Christo algenti teximus vestimentum, accipientes sapientiae texturam, adeo ut per doctrinam aliquos doceamus, et induamus eos viscera misericordiae. Quando etiam praeparamus cor nostrum diversis virtutibus ad receptaculum eius, vel illorum quae sunt ipsius, ipsum peregrinantem suscipimus in domum pectoris nostri. Item cum fratrem infirmum sive in fide, sive in bono opere visitaverimus, aut per doctrinam, aut increpationem, aut per consolationem, (1) qui ipsum Christum visitamus. Deinde omne quod hic est, carcer est Christi, et eorum qui sunt eius, qui sunt in hoc mundo degentes, quasi etiam in carcere naturae necessitate constricti. Cum ergo bonum opus in eis fecerimus, visitamus eos in carcere et Christum in eis.

CAP. XXVI.

Et factum est, cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur.

Hilar. can. XXVIII. Post sermonem quo venturum se Dominus in reditu claritatis ostenderat, nunc passurum esse se admonet, ut sacramentum crucis admixtum esse gloriae aeternitatis cognoscerent; unde dicitur: *Factum est cum consummasset Iesus sermones hos omnes. Raban.* De consummatione saeculi et de die iudicii: vel quia ab initio Evangelii usque ad passionem omnia faciendo et praedicando compleverat. *Orig. tract. 35.* Non simpliciter autem dixit omnes, sed *hos omnes*; adhuc enim oportebat eum etiam alios loqui sermones priusquam traderetur. Dixit discipulis suis: *Scitis quia post biduum pascha fiet. Raban.* Sicut ex Ioannis narratione colligitur, ante sex dies paschae venit Iesus in Bethaniam, inde venit Ierusalem sedens super asellum, postea geruntur ea quae narrantur Ierosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, intelligimus consummatum quatriduum, ut occurreret dies ante biduum paschae. Hoc autem inter pascha et azyma distat, quod pascha ipse solus dies appellatur in quo agnus occidebatur ad vesperam, hoc est XIV Luna primi mensis; XV autem Luna, quando egressus est populus de Aegypto, succedebat festivitas azymorum. Verum Evangelistae unum pro altero ponere solent. *Hieron.* Pascha autem quod Hebraicae dicitur phase, non a passione, ut plerique arbitrantur, sed a transitu nominatur, eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, nec percusserit eos; vel ipse Dominus praebens auxilium populo suo desuper ambulaverit. *Remig. ib.* Sive quia auxiliante Domino populus Israeliticus ab Aegyptiaca servitute transivit ad libertatem. *Origen.* Non autem dixit, *Post biduum pascha erit*, aut veniet, ne ostenderet illud pascha futurum quod fieri solebat secundum legem, sed *pascha fiet*, hoc est quale numquam factum fuerat. *Remig.* Mystice enim pascha dicitur, sive quia ea die Christus transivit de mundo ad Patrem, de corruptione ad incorruptionem, de morte ad vitam; sive quia salubri transitu a daemoniaca servitute mundum redemit. *Hieron.* Post duos etiam dies clarissimi luminis veteris et novi testamenti, verum pro mundo celebratur pascha. Transitus etiam noster, idest phase ita cele-

(1) *Al. deest* qui.

bratur, si terrena dimittentes ad caelestia festinemus. *Origen.* Praedicit autem discipulis se tradendum, cum subdit: *Et Filius hominis tradetur ut crucifigatur.* Praemuniens eos ne priusquam audiant quae fuerant futura, subito videntes tradi magistrum ad crucem, obstupescant: ideo autem impersonaliter posuit, *Tradetur*, quia Deus tradidit eum propter misericordiam circa genus humanum, Iudas propter avaritiam, Sacerdotes propter invidiam, diabolus propter timorem, ne avelleretur de manu eius genus humanum per doctrinam ipsius, non advertens, quoniam magis fuerat eripiendum genus humanum per mortem ipsius, quam ereptum fuerat per doctrinam et miracula.

2. Tunc congregati sunt principes Sacerdotum, et seniores populi in atrium principis Sacerdotum, qui dicebatur Cayphas, et consilium fecerunt, ut Iesum dolo tenerent et occiderent. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

2. *Glos.* Ostendit Evangelista apparatum et machinationem dominicae passionis, quam Christus praenuntiaverat; unde dicit: *Tunc congregati suns principes Sacerdotum. Remig.* Quod autem dicit, *Tunc*, superioribus verbis coniungitur, idest antequam pascha celebraretur. *Orig. tract. 35.* Non autem veri Sacerdotes et seniores(1)illius qui videbatur populus Dei, vere autem erat populus Gomorrae, non intelligentes summum Sacerdotem Dei, insidiati sunt ei, et non cognoscentes primogenitum universae creaturae, etiam seniorem omnibus, consiliati sunt contra eum. *Chrysost. hom. 80.* Iniqua vero negotia tentantes ad principem Sacerdotum veniunt, inde volentes potestatem accipere, unde prohibere oportebat. Multi autem erant tunc principes Sacerdotum; lex vero unum esse volebat: unde manifestum est, quod Iudaica dissolutio accipiebat principium. Moyses enim unum principem Sacerdotum esse iussit, et eo mortuo alterum fieri; postea vero annui facti sunt. Eos igitur ait hic principes Sacerdotum, qui de principibus Sacerdotum erant. *Remig.* Condemnantur autem isti, et quia congregati sunt, et quia principes Sacerdotum fuerant: quo enim plures ad peragendum aliquod malum conveniunt, et quo sublimiores, et nobiliores fuerint, eo deterius habetur malum quod committitur, et eo maior poena(2)illius praeparatur. Ad ostendendam autem Domini simplicitatem et innocentiam addit Evangelista: *Ut Iesum dolo tenerent et occiderent.* In quo enim nullam mortis causam invenire poterant, consilium fecerunt ut dolo tenerent et occiderent. *Chrysost. ib.* Consiliati sunt ergo, ut tenerent eum occulte et interimerent; formidabant autem populum; ideoque expectabant festivitatem praeterire: propter quod sequitur: *Dicebant autem: Non in die festo.* Diabolus enim nolebat in pascha Christum pati, ut non manifestam eius constitueret passionem. Principes autem Sacerdotum non ea quae Dei sunt timuerunt, ne scilicet peccato in hoc tempore peracto maior eius inquinatio fieret; sed ubique quae humana cogitabant; unde sequitur: *Ne forte tumultus fieret in populo.*

(1) *Al. adest* sed. (2) *Al.* illis.

Orig. Propter diversa studia populi, diligentis Christum et odientis, credentis et non credentis. *Leo Pa. in ser. 7. de. pas.* Providentibus ergo principibus ne in secundo die tumultus oriretur, non festivitati sed facinori studebant: seditiones enim turbarum fieri in praecipua solemnitate metuebant, non ut populus non peccaret, sed ne Christus evaderet. *Chrysost. hom. 80.* Sed tamen furore ferventes immutati sunt a suo consilio: quia enim traditorem invenerunt, in ipsa festivitate Christum occiderunt. *Leo Papa ib.* Divino autem intelligimus dispositum fuisse consilio, ut Iudaeorum principes qui saeviendi in Christum occasiones saepe quaesierant, non nisi in solemnitate paschali exercendi furoris sui acciperent potestatem. Oportebat enim ut manifesto implerentur effectu, quae diu figurata fuerant promissa mysteria, ut ovem significativam vera removeret ovis, et uno expleretur sacrificio variarum differentia victimarum. Ut ergo umbrae cederent corpori, et cessarent imagines sub praesentia veritatis, hostia in hostiam transit, sanguine sanguis aufertur, et legalis festivitas dum mutatur impletur.

3. Cum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes: Ut quid perditio haec? Potuit enim istud venumdari multo, et dari pauperibus. Sciens autem Iesus ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Mittens enim haec unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis, ubicumque praedicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod haec fecit in memoriam eius.

3. *Glos.* Ostenso consilio principum de Christi occisione, vult exequi Evangelista completionem eius, ostendens qualiter Iudas habuit conventionem cum Iudaeis ut Christum traderet; sed prius causam proditionis praemittit. Doluit enim quia non erat venundatum unguentum quod mulier super caput Christi effudit, ut de pretio aliquid tolleret; unde voluit hoc damnum proditione magistri recompensare. Dicit ergo: *Cum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi. Hieron.* Non quod leprosus illo tempore permaneret: sed quia antea leprosus, postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. Sequitur: *Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi. Rab.* Est autem alabastrum genus marmoris candidi variis coloribus intincti, quod ad vasa unguentaria cavare solent, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. *Hieron.* Alius autem Evangelista pro alabastro unguenti pretiosi nardum pisticum posuit, hoc est verum, et absque dolo. *Raban.* Pistis enim Graece, Latine dicitur fides: unde pisticum, idest fidele. Erat enim illud unguentum fidele, idest purum, et non adulteratum. Sequitur: *Et effudit super caput ipsius*

recumbentis. Origen. Forsitan quis diceret quatuor fuisse mulieres de quibus scripserunt Evangelistae; ego autem magis consentio tres fuisse: et unam quidem de qua scripserunt Matthaeus et Marcus, alteram autem de qua scripsit Lucas, aliam de qua scripsit Ioannes. *Hieron.* Nemo enim putet eandem esse quae super caput unguentum, et quae super pedes effudit: illa enim lacrymis lavit, et crine tersit, et manifeste meretrix appellatur; de hac autem nihil tale scriptum est: nec enim poterat statim capite Domini meretrix digna fieri. *Ambros. in Luc. c. 7.* Potest ergo non eadem esse, ne sibi contraria dixisse Evangelistae videantur. Potest etiam quaestio meriti et temporis diversitate dissolvi, ut adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior. *Chrysost. hom. 81.* Et secundum hoc apud tres Evangelistas, scilicet Matthaeum, Marcum, et Lucam una et eadem esse videtur. Non autem absque ratione leprae Simonis meminit Evangelista: sed ut ostendat unde fiduciam sumens haec mulier accessit ad Christum: quia enim lepra immunda passio esse videbatur, videns quod Iesus illum hominem curaverat apud quem manebat, confidit quod et animae eius immunditiam facile expurgaret; et aliis mulieribus pro curatione corporis ad Christum accedentibus sola ipsa honoris gratia ad Christum accessit, et propter animae curationem, cum nihil in corpore infirmum haberet. Quapropter maxime aliquis eandem admirari debet. Apud Ioannem autem non est eadem mulier, sed altera quaedam mirabilis Lazari soror. *Orig.* Quoniam Matthaeus quidem et Marcus in domo Simonis leprosi hoc factum fuisse exponunt; Ioannes autem, quod venit Iesus ubi erat Lazarus; et non Simon, sed Maria, et Martha ministrabant. Adhuc secundum Ioannem, ante sex dies paschae venit in Bethaniam, quando fecerunt ei caenam Maria et Martha; hic autem quando recumbit in domo Simonis, post biduum pascha erat futurum. Et apud Matthaeum et Marcum, discipuli indignantur ex bono proposito; apud Ioannem autem solus Iudas furandi affectu; apud Lucam autem murmurat nemo. *Gregor. hom. Evan. 33.* Vel dicendum, quod hanc eandem quam Lucas peccatricem mulierem, Ioannes Mariam nominat. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 79.* Lucas autem quamvis simile factum commemoret ei quod hic dicitur, nomenque conveniat eius apud quem convivabatur Dominus, nam et ipsum Simonem dicit; tamen quia non est contra naturam vel morem hominum unum nomen habere duos homines, potius credibile est fuisse illum alium Simonem, non leprosum, in cuius domo haec in Bethania gerebantur. Nihil igitur aliud arbitror, nisi quod non quidem aliam fuisse mulierem quae peccatrix tunc accessit ad pedes Iesu, sed eandem Mariam bis hoc fecisse: semel scilicet quod Lucas narravit: nam et Ioannes Mariam commendans commemoravit, antequam veniret in Bethaniam: *Erat*, inquit, *languens Lazarus in Bethania de castello Mariae et Marthae sororis eius.* Maria autem erat quae unxit Dominum unguento et extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est quod ad Lucae narrationem non pertinet, sed pariter narratur a tribus, Ioanne, Matthaeo, et Marco: quod autem Matthaeus et Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Ioannes autem pedes, ostenditur non esse contrarium, si accipiamus non solum caput, sed et pedes Domini perfudisse mulierem: nisi forte quoniam Marcus fracto alabastro perfusum caput commemorat, tam quisque calumniosus est, ut aliquid in vase fracto neget remanere potuisse, unde etiam pedes Domini perfunderet. Ille autem qui sic calumniatur, prius accipiat perfusos pedes antequam illud fractum esset, ut in integro remaneret, unde etiam caput perfunderetur, ubi fractura illa totum effunderat. *Aug. de doctri. lib. 3. cap. 12.* Neque ullo modo quisquam fieri crediderit Domini pedes ita unguento pretioso a muliere perfusos ut luxuriosorum, et nequam hominum solent. In omnibus enim talibus non usus rerum sed libido utentis in culpa est. Quisquis enim rebus sic utitur, ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Itaque quod in aliis personis plerumque flagitium est, in divina vel prophetica persona magnum cuiusdam rei signum est. Odor enim bonus fama bona est, quam quisque bonae vitae operibus habuerit, dum vestigia Christi sequitur, quasi pedes eius pretiosissimo odore perfundit. *August. ib.* Sed hoc videri potest esse contrarium quod Matthaeus et Marcus postea quam dixerunt pascha post biduum futurum, deinde commemoraverunt quod erat Iesus in Bethania,(1) ubi de unguento eadem narrraturus Ioannes dicit: *Ante sex dies paschae.* Sed qui ita moventur, non intelligunt Matthaeum et Marcum illud quod in Bethania de unguento factum erat, recapitulando posuisse. Non enim quisquam eorum cum dixisset post biduum pascha futurum, sic adiunxit ut diceret: Post haec cum esset Bethaniae. *Chrysost. hom. 81.* Sed quia discipuli audierant magistrum dicentem: *Misericordiam volo et non sacrificium*, apud se cogitabant: Si holocausta non acceptat, multominus olei huiusmodi usum: unde sequitur: *Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes: Ut quid perditio haec? Potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus. Hier.* Scio quosdam hunc locum calumniari, quare Ioannes Iudam solum dixerit contristatum, eo quod loculos tenuerit, et fur ab initio fuerit, et Matthaeus scribat omnes discipulos indignatos, nescientes tropum quod vocatur συλλῆψις syllipsis, quo pro multis unus, et pro uno multi soleant appellari; nam et Paulus in epistola ad Hebraeos *c. 11.* dicit: *Secti sunt*, cum unum tantummodo scilicet Isaiam sectum autumet. *Aug. ib.* Potest etiam intelligi, quod et alii discipuli aut senserunt hoc, aut dixerunt, aut eis Iuda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthaeus et Marcus etiam verbis expresserint; sed Iudas propterea dixerat, quia fur erat, ceteri vero propter pauperum curam. Ioannes autem de solo illo id commemorare voluit cuius ex hac occasione furandi consuetudinem credidit (2) imitandam. *Chrysost. ib.* Discipuli ergo ita existimabant; sed Dominus mentem mulieris videns permittit; multa enim erat eius religio et ineffabile studium: idcirco condescendens concessit super caput suum unguentum effundi. Sicut enim Pater

(1) *Al.* ubi de unguento illo pretioso dicitur; Ioannes autem ante sex dies paschae de unguento eadem narraturus.

(2) *Al.* intimandam.

eius odorem victimae et fumum patiebatur, ita et Christus mulierem devote ungentem, cuius discipuli mentem nesciebant, querelam facientes: unde sequitur: *Sciens autem Iesus ait illis: Quid molesti estis huic mulieri. Remig.* Per quod aperte ostendit quod Apostoli aliquid moleste locuti fuerant adversus eam. Pulchre autem subdit: *Opus bonum operata est in me;* ac si dicat: Non est perditio unguenti sicut vos dicitis, sed opus bonum, idest pietatis et devotionis obsequium. *Chrysost. hom. 81.* Ideo autem non simpliciter dixit, *Bonum opus operata est in me,* sed prius posuit, *Quid molesti estis huic mulieri?* Erudiens nos quodcumque geritur bonum a quocumque, etsi non valde diligenter factum fuerit, suscipere, et augere, et fovere, et non ex principio omnem diligentiam expetere. Quisquis enim eum interrogasset antequam fecisset hoc mulier, non mandasset hoc fieri: sed post effusum unguentum non habebat locum discipulorum increpatio: et ideo ipse ut non obtunderet desiderium mulieris, omnia haec in consolationem mulieris dixit. Sequitur; *Nam semper pauperes habebitis vobiscum. Remig.* Ostendit enim Dominus his verbis quasi ex quadam ratione, quoniam non erant illi culpandi, quod sibi adhuc in mortali corpore conversanti, aliquid de suis facultatibus ministrarent: cum pauperes semper habendi essent in Ecclesia, quibus fideles cum vellent, benefacere possent, ipse vero brevi tempore corporaliter mansurus erat cum eis; unde sequitur: *Me autem non semper habebitis. Hieron.* Oritur autem hic quaestio, quare Dominus post resurrectionem dixerit discipulis: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem mundi;* et nunc loquitur: *Me autem non semper habebitis?* Sed mihi videtur in hoc loco de praesentia dicere corporali, quod nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem, quomodo nunc in omni convictu et familiaritate. *Rem.* Vel solvitur ita ut intelligatur, quod soli Iudae dictum sit: sed ideo non dixit, Habetis, sed *Habebitis,* quia in persona Iudae omnibus imitatoribus illius dictum est. Ideo autem dicit, *Non semper,* cum nec ad tempus habeant: quia mali videntur habere Christum in praesenti saeculo, quando miscent se membris Christi, et accedunt ad mensam eius; sed non semper sic habebunt, quando solis electis dicturus est: *Venite benedicti Patris mei.* Sequitur: *Mittens enim haec unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Consuetudo erat illius populi, ut corpora mortuorum diversis aromatibus condirentur, quatenus diutius illaesa conservarentur. Et quia futurum erat, ut haec mulier corpus Domini mortuum vellet perungere, et tamen non posset, quia resurrectione anticiparetur: idcirco divina providentia actum est, ut vivum Domini corpus perungeret. Hoc est ergo quod dicit, *Mittens haec,* idest cum haec mulier corpus meum vivum perungit, me moriturum et sepeliendum ostendit. *Chrysost. hom. 81.* Quia ergo sepulcrum et mortem commemoraverat, ut non videatur in tristitiam mittere mulierem, rursus eam consolatur per ea quae consequuntur: *Amen dico vobis: Ubicumque praedicatum fuerit. Raban.* Idest in quocumque loco dilatabitur Ecclesia per totum mundum, dicetur et quod haec fecit. Illud et appositum notat, quod sicut Iudas contradicens adeptus est perfidiae infamiam, sic et ista piae devotionis gloriam. *Hieron.* Attende notitiam futurorum, quod passurus post biduum et moriturus, sciat Evangelium suum in toto orbe celebrandum. *Chrysost. hom. 81.* Ecce autem, quod dixit, factum est; et ubicumque terrarum abieris, videbis hanc mulierem famosam effectam; quod virtus praedicentis effecit. Et regnum quidem multorum, et ducum victoriae silentur, et multi qui civitates construxerunt, et gentes multas servituti subegerunt, neque ex auditu, neque ex nomine sunt cogniti: quoniam autem haec mulier oleum effudit in domo leprosi cuiusdam duodecim viris praesentibus, hoc omnes concinunt per orbem terrarum; et tempus tantum pertransiit, et memoria eius quod factum est, non est tabefacta. Sed quare nihil speciale promisit mulieri, sed sempiternam memoriam? Quia ex his quae dixit, intelligi potuit: si enim opus bonum fecit, manifestum est, quod et mercedem dignam suscipiet. *Hieron.* Mystice autem passurus pro omni mundo (1) moritur in Bethania in domo obedientiae, quae quondam fuit Simonis leprosi. Simon quoque ipse obediens dicitur, qui iuxta aliam intelligentiam mundus interpretari potest, in cuius domo curata est Ecclesia. *Orig.* Oleum autem ubique in Scripturis aut opus misericordiae intelligitur, quo lucerna verbi (2) enutriti clarescit, aut doctrina cuius auditu verbum fidei quod est accensum nutritur. Generaliter ergo omne quo quis ungitur, oleum appellatur; olei autem aliud est unguentum; item unguenti aliud est pretiosum: sic omnis actus iustus opus bonum dicitur. Operis autem boni aliud est quod facimus propter homines vel secundum homines, aliud quod propter Deum et secundum Deum. Item hoc ipsum quod facimus propter Deum, aliud proficit ad usum hominum, aliud tantum ad gloriam Dei: ut puta aliquis benefacit homini naturali iustitia motus, non propter Deum, quomodo faciebant interdum et Gentes; opus illud oleum est vulgare non magni odoris, et ipsum tamen acceptabile apud Deum, quoniam ut dicit Petrus apud Clementem, opera bona quae fiunt ab infidelibus in hoc saeculo eis prosunt, non in alio ad consequendum vitam aeternam. Qui autem propter Deum faciunt, magis illis in illo saeculo proficit; hoc est unguentum boni odoris. Sed aliud fit ad utilitatem hominum, ut puta eleemosyna et cetera huiusmodi. Hoc qui facit in Christianos, pedes Domini ungit, quia ipsi sunt Domini pedes quod praecipue solent facere poenitentes pro remissione peccatorum suorum. Qui autem castitati studet, et in ieiuniis et in orationibus permanet, et ceteris quae tantum ad gloriam Dei proficiunt; hoc est unguentum quod ungit Domini caput, et hoc est unguentum pretiosum, ex cuius odore tota repletur Ecclesia; et hoc est opus proprium non poenitentium sed perfectorum; aut doctrina quae necessaria est hominibus, hoc est unguentum quo pedes Domini unguntur; agnitio autem fidei quae ad solum pertinet Deum, est unguentum quo ungitur caput Christi, quo consepelimur Christo per baptismum in mortem. *Hilar.* Mulier autem haec in praefiguratione plebis Gentium est, quam in passione Christi gloria Deo red-

(1) *Al.* moratur. (2) *Al.* enutrita.

didit: caput enim eius perunxit; caput autem Christi Deus est, nostra unguentum boni operis est fructus: sed discipuli favore salvandi Israelis vendi hoc in usum pauperum dicunt debuisse; pauperes autem Iudaeos fide indigentes, instinctu prophetico nuncupant, quibus Dominus ait plurimum esse temporis quo habere curam pauperum possent. Ceterum non nisi ex praecepto suo salutem Gentibus posse praestari, quae secum infuso mulieris huius unguento sunt consepultae, quia regeneratio non nisi cum mortuis in baptismi professione reddetur: et idcirco ubi praedicabitur hoc Evangelium, narrabitur opus eius, quia cessante Israel, Evangelii gloria fide Gentium praedicatur.

4. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad principes Sacerdotum, et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quaerebat opportunitatem ut eum traderet.

4. *Glos.* Posita occasione proditionis, consequenter de proditione Iudae agit Evangelista; unde dicit: *Tunc abiit unus de duodecim. Chrysost. hom. 81.* Tunc scilicet quando hoc audivit, quoniam praedicabitur hoc Evangelium ubique: timuit enim, nam virtutis ineffabilis erat quod dictum est. *Aug. de con. Evan. lib. 2. cap. 78.* Ita enim sermo dirigitur dicente Domino: *Scitis quia post biduum pascha fiet, tunc congregati sunt principes Sacerdotum... Tunc abiit unus de duodecim.* Inter illud enim quod dictum est, *Ne tumultus fieret in populo*, et hoc quod dicitur, *Tunc abiit unus de duodecim*, interpositum est illud de Bethania quod recapitulando dictum est. *Orig.* Abiit autem adversus unum principem Sacerdotum, qui factus fuerat Sacerdos in aeternum, ad multos principes Sacerdotum, ut venderet pretio volentem redimere totum mundum. *Raban. Abiit* autem dicit, quia non coactus, non invitus, sed sponte sceleratum iniit consilium. *Chrysost. hom. 81.* Addit autem, *unus de duodecim*, ac si diceret, de primo choro eorum, qui sublimiter electi sunt; et ad designationem eius adiungit: *Qui dicitur Iudas Scarioth*: erat enim et alius Iudas. *Remig.* Scariotha namque fuit villa, unde ortus est iste Iudas. *Leo ser. 9. de pas.* Qui non timoris perturbatione Christum deseruit, sed pecuniae cupiditate distraxit: amore enim pecuniae vilis est omnis affectio, et anima lucri cupida, etiam pro exiguo perire non metuit; nullumque est iustitiae in illo corde vestigium, in quo sibi avaritia facit habitaculum. Hoc perfidus Iudas inebriatus veneno, dum sitit lucrum, ita stulte impius fuit, ut Dominum venderet et Magistrum; unde dixit principibus Sacerdotum: *Quid vultis mihi dare et ego vobis eum tradam. Hieron.* Infelix Iudas damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare: nec certam tantum postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio; sed quasi vile tradens mancipium, in potestate mentium posuit, quantum vellent dare. *Orig.* Hoc autem faciunt omnes, qui accipiunt aliquid corporalium, aut mundialium rerum ut tradant, et eiiciant ab anima sua Salvatorem et verbum veritatis quod erat in eis. Sequitur: *At illi constituerunt ei triginta argenteos*: tantam mercedem constituentes, quantos annos Salvator conversatus fuerat in hoc mundo. *Hieron.* Ioseph autem non ut multi putant iuxta septuaginta interpretes, triginta aureis venditus est, sed iuxta Hebraicam veritatem, triginta argenteis: neque enim poterat servus pretiosior esse quam Dominus. *August. lib. 1. c. 45. quaest. Evang.* Quod autem Dominus triginta argenteis venditus est, significavit per Iudam Iudaeos, iniquosque, qui persequentes carnalia et temporalia, quae ad quinque pertinent sensus corporis, Christum habere noluerunt; et quia sexta mundi aetate fecerunt, sexies quinque eos quasi pretium venditi Domini accepisse signatum est; et quia eloquium Domini argentum est, illi autem ipsam legem etiam carnaliter intellexerunt, tanquam in argento impresserant saecularis principatus imaginem, quam amisso Domino tenuerunt. Sequitur: *Et exinde quaerebat opportunitatem ut eum traderet. Orig.* Qualem autem opportunitatem quaerebat Iudas, Lucas manifestius explanat, dicens: *Et quaerebat opportunitatem ut traderet eum sine turba*, idest quando populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis; quod et fecit tradens eum post coenam cum secretus esset in praedio Gethsemani; et inde usque nunc opportunitas ista videtur his, qui volunt prodere Dei verbum in tempore persecutionis, quando multitudo credentium non est circa verbum veritatis.

5. Prima autem die azymorum, accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? At Iesus dixit: Ite in civitatem ad quendam, et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, et paraverunt pascha.

5. *Glos.* Prosecutus fuerat Evangelista de his, quae erant praeambula ad Christi passionem, scilicet de praenuntiatione passionis, de consilio principum, et de tractatu proditionis; nunc autem tempus, et seriem passionis incipit prosequi, dicens: *Prima autem die azymorum. Hieron.* Prima dies azymorum quartadecima dies mensis primi est, quando agnus immolatur, et luna plenissima est, et fermentum abiicitur. *Remig.* Et notandum, quod apud Iudaeos primo die pascha celebratur, reliqui vero septem sequentes dies azymorum vocabantur; sed nunc dies azymorum dicitur pro die paschae. *Chrysost. hom. 82.* Vel hanc primam diem azymorum dicit, quia septem dies azymorum erant: assueverunt enim Iudaei a vespera semper numerare diem; unde huius diei facit mentionem secundum quam in vespera pascha erat immolandum, quod quinta feria fuit. *Remig.* Sed forte dicet aliquis: Si ille typicus agnus figuram huius veri agni gestabat, quare non ea nocte passus est Christus, quando solebat agnus immolari? Sed sciendum, quia eadem nocte mysteria sanguinis et corporis sui discipulis celebranda tradidit; et sic tentus et ligatus a Iudaeis, suae immolationis, idest passionis sacravit exordium. Sequitur: *Accesserunt ad Iesum discipuli dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha.* Inter eos autem discipulos, qui accesserunt ad Iesum interrogantes, et

Iudam fuisse aestimo proditorem. *Chrysost. hom.82.* Ex hoc autem manifestum est, quoniam non erat ei domus, neque tugurium ; ego autem aestimo neque discipulos habuisse: profecto enim eum illuc rogassent venire. Sequitur: *At Iesus dixit: Ite in civitatem ad quendam. August. de con. Evang. lib. 2. c. 80.* Eum scilicet quem Marcus et Lucas dicunt patremfamilias vel dominum domus. Quod ergo interposuit Matthaeus, *Ad quendam*, tanquam ex persona sua studio brevitatis illud compendio voluit insinuare: nam neminem sic loqui ut dicat : Ite ad quendam quis nesciat? At per hoc cum Matthaeus verba Domini posuisset dicentis, *Ite in civitatem*, interposuit ipse, *Ad quendam*; non quia ipse Dominus hoc dixerit, sed ut ipse nobis insinuaret (1)tanto nomine fuisse quendam in civitate, ad quem Domini discipuli mittebantur , ut praepararent pascha : manifestum est enim discipulos a Domino non ad quemlibet, sed ad quendam hominem, idest ad certum aliquem missos esse. *Chrysost. ib.* Vel dicendum quod per hoc quod dicit, *Ad quendam*, ostendit quod ad ignotum hominem mittit, monstrans hinc quoniam poterat non pati. Qui enim menti huius persuasit, ut eos susciperet; quid non utique operatus esset in his qui eum crucifigebant , si tamen voluisset non pati? Ego autem non hoc admiror solum quoniam eum suscepit, ignotus existens, sed quoniam suscipiendo Christum, multorum odium contempsit. *Hil.can.xxx.* Vel ideo hominem cum quo pascha celebraturus esset non nominat; nondum enim Christianus honor credentibus erat praestitus. *Raba.* Vel nomen praetermittit, ut omnibus verum paschacelebrare volentibus, Christumque hospitio suae mentis suscipere, danda facultas designetur. *Hieron.* In hoc etiam morem veteris testamenti nova Scriptura conservat : frequenter enim legimus: Dixit ille illi et in loco illo, et illo; et tamen nomen personarum locorumque non ponitur: Sequitur: *Et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est. Chrysost. ib.* Hoc autem dixit discipulis passionem commemorans, ut ex multiplici passionis enuntiatione exercitati meditarentur quod futurum erat; simul autem demonstrans, quod volens ad passionem venit. Sequitur: *Apud te facio pascha.* In quo demonstrat quoniam usque ad ultimum diem non erat contrarius legi. Addidit autem, *Cum discipulis meis*, ut sufficiens fieret praeparatio; et ut ille ad quem mittebat non existimaret eum occultari velle. Sequitur : *Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus , et paraverunt pascha. Orig. tract. 35.* Forsitan autem aliquis requiret , ex eo quod Iesus celebravit more Iudaico pascha, quia convenit et nos imitatores Christi similiter facere, non considerans , quod Iesus factus est sub lege, non ut eos qui sub lege erant, sub lege relinqueret , sed ut ex lege educeret; quanto ergo magis non convenit illos introire in lege, qui prius fuerant extra legem: sed spiritualiter celebrantes, quae in lege corporaliter celebranda mandantur, ut in azymis sinceritatis et veritatis celebremus pascha secundum voluntatem agni dicentis : *Nisi manducaveritis carnem meam , et biberitis sanguinem meum , non habebitis vitam in vobis.*

(1) *Al.* tacito.

6. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est: Et contristati valde, coeperunt singuli dicere: Numquid ego sum Domine? At ipse respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo. Vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur. Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum Rabbi? Ait illi: Tu dixisti.

6. *Hieron.* Quia supra Dominus de passione sua praedixerat, nunc etiam de proditore praedicit, dans ei poenitentiae locum , ut cum intelligeret sciri cogitationes suas , et occulta cordis consilia, poeniteret eum facti sui; unde dicitur: *Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. Remig.* Cum XII dicit, quia Iudas adhuc erat in numero, qui iam recesserat merito. *Hieron.* Omnia enim sic agit Iudas , ut tollatur suspicio proditoris. *Remig.* Et notandum , quia pulchre vespere facto discubuisse dicitur, quoniam ad vesperam agnus immolari solebat. *Raban.* Ideo etiam vespere discubuit cum discipulis, quia in passione Christi , quando verus Sol ad occasum properavit, refectio aeterna omnibus fidelibus praeparata fuit. *Chrysost. hom. 82.* Designat autem Evangelista , quod comedentibus illis disputat Iesus de traditione Iudae, ut et a tempore , et a mensa ostendat malitiam proditoris : et ideo sequitur : *Et edentibus illis dixit : Amen dico vobis quia unus vestrum me traditurus est. Leo Papa in ser. 7. de pas.* In quo notam sibi esse proditoris sui conscientiam demonstravit, non aspera ac aperta impium increpatione confundens, sed levi et tacita admonitione conveniens, ut facilius corrigeret poenitendo, quem nulla deformasset abiectio. *Orig. tract. 35.* Vel dixit generaliter, ut testimonio percussi cordis singulorum qualitas probaretur, et ut Iudae ostenderet malitiam qui nec cognitori consiliorum suorum credebat; esto quia in primis putavit latere quasi hominem; qui postquam vidit conscientiam suam positam in verbis ipsius , quorum primum infidelitatis erat, secundum impudentiae; et ut etiam discipulorum ostenderat bonitatem quia plus credebant verbis Christi quam conscientiae suae ; unde sequitur: *Et contristati valde; coeperunt singuli dicere: Numquid ego sum Domine?* Unusquisque enim discipulorum sciebat ex his quae docuerat Iesus, quoniam ad malum vertibilis est humana natura, et in colluctatione adversus rectores huius mundi tenebrarum; et propter hanc causam unusquisque eorum timens interrogavit: unde et de omnibus futuris timendum est nobis infirmis. Videns autem Dominus de seipsis timentes discipulos, demonstravit proditorem inditio propheticae vocis dicentis *Ps. 40. Qui manducavit panem mecum, ampliavit adversum me supplantationem;* unde sequitur: *At ipse respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Hier.* O mira Domini patientia ! prius dixerat: *Unus vestrum me tradet:* perseverat proditor in malo, manifestius arguit: et tamen nomen proprium non desi-

gnat. Iudas enim ceteris contristatis et retrahentibus manum, et interdicentibus cibos ori suo, temeritate et impudentia qua proditurus erat, etiam manum cum magistro mittit in paropsidem, ut audacia bonam conscientiam mentiretur. *Chrysost. ib.* Mihi autem videtur et hoc Christum fecisse, quod scilicet Iudas cum eo in paropside intingeret, magis eum confundens, et in amorem suum attrahens. *Raban.* Quod autem dicit hic Matthaeus, *In paropside*, Marcus dicit, *In catino.* Paropsis enim est vas escarum quadrangulatum a paribus assibus, idest aequis lateribus dictum: catinum vero vas fictile apertum ad immittendum liquorem; et potuit fieri ut in mensa vas fictile quadrangulatum contineretur. *Origen.* Haec est autem propria consuetudo hominum nimis malorum, ut post salem et panem insidientur hominibus, maxime nihil inimicitiae ab eis habentibus. Si autem et post spiritualem mensam abundantius videbis multitudinem malitiae eius, non recordatus, nec in corporalibus bonis magistri dilectionem, nec in spiritualibus doctrinam. Tales sunt omnes in Ecclesia, qui insidiantur fratribus suis, cum quibus ad eandem mensam corporis Christi frequenter simul fuerunt. *Hieron.* Iudas autem nec primo nec secundo correctus, a proditione retrahit pedem, sed patientia Domini nutrit impudentiam suam: et ideo poena praedicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia; unde sequitur: *Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo. Remig.* Humanitatis namque est ire et redire; divinitatis semper manere et esse; et quia humanitas pati potuit et mori, idcirco pulchre dicitur Filius hominis abire. Aperte etiam dicit: *Sicut scriptum est de eo*, quoniam quaecumque passus est, prius a prophetis praedicta sunt. *Chrysost. ib.* Hoc autem dixit ad consolandum discipulos, ut non existimarent infirmitatis id esse quod passurus erat, et (1) utinam etiam corrigeret proditorem. Quamvis autem scriptum fuerit passurum esse Christum, nihilominus tamen incusatur Iudas: non enim traditio Iudae salutem nostram operata est, sed sapientia Christi, qui aliorum nequitiis ad id quod nobis expediebat utebatur; unde sequitur: *Vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur. Origen.* Non autem dixit *vae homini illi* a quo traditur, sed *per quem tradetur*, ostendens alterum a quo tradebatur, idest a diabolo; ipsum autem Iudam ministrum esse traditionis. Vae autem omnibus traditoribus Christi: quicunque enim discipulos Christi tradit, ipsum Christum tradit. *Remig.* Vae etiam erit omnibus, qui maligna conscientia et polluta ad mensam Christi accedunt. Quamvis enim Christum non tradant Iudaeis crucifigendum; tradent tamen suis iniquis membris sumendum: et ad maiorem exaggerationem subdit: *Bonum erat ei si natus non fuisset ille homo. Hieron.* Non autem ideo putandus est ante fuisse quam nasceretur, quia nulli posset esse bene, nisi ei qui fuerit; sed simpliciter dictum est multo melius esse non subsistere quam subsistere. *August. de quaes. Evang. lib. 1. c. 40.* Et si quispiam contendit aliquam vitam esse ante istam, non Iudae tantum ut non nasceretur, sed nulli expedire convincitur. An diabolo dicit non expedire nasci, scilicet ad peccatum! An etiam bonum erat illi, ut Christo non nasceretur per vocationem ne esset apostata. *Origen.* Iudas autem post omnium Apostolorum interrogationem, et post Christi narrationem de ipso vix aliquando et ipse interrogavit versuto consilio, ut similia ceteris interrogando, celaret proditionis consilium: nam vera tristitia non sustinet moram: unde sequitur: *Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum Rabbi. Hieron.* In quo blandientis fingit affectum, sive incrudelitatis signum. Ceteri enim qui non erant prodituri dicunt: *Numquid ego sum Domine?* Iste qui proditurus erat, non Dominum, sed magistrum vocat; quasi excusationem habeat, si Domino denegato saltem magistrum prodiderit. *Orig.* Vel hoc ipsum quasi subsannans dicit, quia vocabatur magister, cum non esset hoc vocabulo dignus. *Chrysost. ib.* Quamvis autem Dominus poterat dixisse: Argentum es pactus accipere, et adhuc audes interrogare: sed nihil dixit mitissimus Iesus, nobis terminos et regulas praefigens. Sequitur enim: *Et ait illi: Tu dixisti. Remig.* Quod sic potest intelligi: Tu dicis et verum dicis; sive tu dixisti et non ego: ut adhuc ei locus poenitentiae concederetur, dum non apertius eius perversitas manifestatur. *Raban.* (2) Ponit hoc etiam sic dici a Iuda, et a Domino responderi, ut non omnes adverterent quod dictum erat.

7. Coenantibus autem eis, accepit Iesus panem et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite, hoc est corpus meum.

7. *Hieron.* Postquam typicum pascha fuerat impletum, et agni carnes cum Apostolis comederat, ad verum paschae transgreditur sacramentum, ut quando omni praefiguratione eius Melchisedech summi Dei Sacerdos, panem et vinum offerens fecerat, ipse quoque in veritate sui corporis et sanguinis repraesentaret; unde dicitur: *Coenantibus autem illis. Aug. ad Ianuar. epist. 118.* In quo liquido apparet, quando primo acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunos. Numquid tamen propterea calumniandus est ritus universae Ecclesiae quod a ieiunis semper accipitur? Placuit enim Spiritui S. ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi. Salvator namque quo vehementius commendaret mysterii huius altitudinem, ultimum in hoc voluit infigere cordibus et memoriae discipulorum a quibus ad passionem digressurus erat; et ideo non praecepit quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos Ecclesiam dispositurus erat, servaret hunc locum. *Glos.* Sub alia tamen specie carnem et sanguinem suum tradidit Christus, et deinceps sumendum instituit, ut fides haberet meritum quae de his est quae non videntur. *Ambr. de Sacram. lib. 4. c. 4.* Et ut nullus horror cruoris sit, et pretium tamen operetur redemptionis. *August. super Ioan. tract. 26.* Commendavit autem Dominus corpus et sanguinem suum in eis rebus, quae ad unum aliquid rediguntur ex multis: panis namque in unum ex multis granis con-

(1) *Al.* ut.

(2) *Al.* potuit.

ficitur; vinum vero in unum ex multis acinis confluit: ita DominusIesus Christus nos signavit, et mysterium pacis ac unitatis nostrae in sua mensa consecravit. *Remig.* Apte etiam fructum terrae obtulit, ut per hoc demonstraret, quia ad hoc venerat ut illam maledictionem auferret, qua maledicta est terra propter peccatum primi hominis. Congruenter etiam iussit offerri quae de terra nascuntur, et pro quibus homines maxime laborant, ut non esset difficultas in acquirendo, et homines de labore manuum suarum sacrificium Deo offerrent. *Ambr. de Sacram. lib. 4. c. 5.* Ex hoc autem accipe anteriora esse mysteria Christianorum quam Iudaeorum. Obtulit enim Melchisedech panem et vinum, similis per omnia Filio Dei, cui dicitur *Ps. 109. Tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech;* de quo et hic dicitur: *Accepit Iesus panem. Glos.* Quod de pane frumenti intelligi debet; grano enim frumenti se comparavit Dominus dicens: *Nisi granum frumenti cadens in terram.* Talis etiam panis competit sacramento, quia eius usus est communior: nam alii panes propter eius defectum fiunt. Quia vero Christus usque ad ultimum diem demonstravit se non esse contrarium legi, ut supra ex verbis Chrysostomi habitum est, in vespera vero quando pascha immolabatur secundum legis praeceptum azyma comedendum erat, et omne fermentatum abiiciendum; manifestum est, quod panis iste, quem Dominus accepit ut discipulis traderet, azymus fuit. *Gregor. in Regis.* Solet autem nonnullos movere, quod in Ecclesia alii offerunt panes azymos, alii fermentatos. Ecclesia namque Romana offert azymos panes, propterea quod Dominus sine ulla commixtione suscepit carnem: aliae vero Ecclesiae offerunt fermentatum pro eo quod Verbum Patris indutum est carne, et est verus Deus et verus homo: nam et fermentum commiscetur farinae; sed tamen tam azymum quam fermentatum dum sumimus, unum corpus Domini nostri Salvatoris efficimur. *Ambr. de Sacram. lib. 4. cap. 4.* Iste autem panis ante verba sacramentorum panis est usitatus; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Consecratio autem quibus verbis est, et quibus sermonibus, nisi Domini Iesu? Si enim tanta vis est in eius sermone, ut inciperent esse quae non erant; quanto magis operatorius est ut sint quae erant, et in aliud commutentur? Si enim operatus est sermo caelestis in aliis rebus, non operatur in caelestibus sacramentis? Ergo ex pane corpus fit Christi, et vinum fit sanguis consecratione verbi caelestis. Modum requiris? Accipe. Consuetudo est, ut non generetur homo, nisi ex viro et muliere: sed quia voluit Dominus, de Spiritu S. et Virgine natus est Christus. *August. de ver. Dom.* Sicut ergo per Spiritum S. vera caro sine coitu creatur: ita et per eundem substantia panis et vini, idest corpus Christi et sanguis consecratur: et ideo quia verbo Domini fit praedicta consecratio, subditur: *Benedixit. Remig.* Per hoc etiam monstravit, quia humanam naturam una cum Patre et Spiritu S. gratia divinae virtutis implevit, et aeternae immortalitatis munere ditavit. Sed ut monstraret, quia corpus eius non absque sua voluntate subiectum erat passioni, subditur: *Ac fregit. August. in lib. Sent. Pros.* Cum enim frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam dominici corporis immolatio in cruce eiusque sanguinis effusio de latere designatur? *Diony. in eccle. Hier. c. 3.* In hoc etiam ostenditur, quod unum et simplex Dei Verbum per humanationem compositum, et visibile ad nos pervenit, et ad se nostram societatem benigne peragens, spiritalium bonorum distributorum nos participes fecit; unde sequitur: *Deditque discipulis suis. Leo Papa in ser. 7. de pas.* Nec ab hoc quidem mysterio traditore submoto, ut ostenderetur Iudas nulla iniuria exasperatus, qui impietate voluntaria erat praescitus. *Aug. sup. Io. tr. 26.* De uno enim pane et Petrus accepit ad vitam, Iudas ad mortem. *Chrys. hom. 83.* Et hoc Ioannes ostendit dicens: *Quoniam post haec intravit in eum Satanas.* Etenim maius ei peccatum est factum, et quoniam cum tali mente ad mysteria accessit, et quoniam cum accessisset, non factus est melior, neque timore, neque beneficio, neque honore. Christus autem non prohibuit eum, quamvis omnia noverit, ut discas quoniam nihil dereliquit eorum, quae in correptionem conveniunt. *Remig.* In hoc etiam facto reliquit exemplum Ecclesiae, ut neminem a societate sui neque a communione corporis et sanguinis Domini segreget, nisi pro aliquo manifesto et publico crimine. *Hilar.* Vel sine Iuda, pascha, accepto calice et fracto pane conficitur: dignus enim aeternorum sacramentorum communione non fuerat. Discessisse autem eum hinc intelligitur, quod cum turbis reversus ostenditur. Sequitur: *Et ait: Accipite et comedite. Aug. de verb. Dom.* Invitat Dominus servos, ut praeparet eis cibum seipsum. Sed quis audeat manducare Dominum suum? Et quidem quando manducatur reficit, sed non deficit: vivit manducatus, quia surrexit occisus: nec quando manducatur, partes de illo facimus; et quidem in sacramento sic fit. Norunt fideles quemadmodum manducent carnem Christi: unusquisque partem suam accipit. Per partes manducatur in sacramento et integer manet, totus in caelo, totus in corde tuo. Ideo autem ista dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, et aliud intelligitur: quod videtur habet speciem corporalem, quod intelligitur, fructum habet spiritualem. *August. sup. Ioan. tract. 27.* Carnem autem Christi non edamus tantum in sacramento, quod et multi mali faciunt; sed usque ad spiritus participationem manducemus, ut in Domini corpore tanquam membra maneamus, ut eius spiritu vegetemur. *Ambros. de Sacra. lib. 4. ca. 5.* Ante enim quam consecretur, panis est; ubi autem verba Christi accesserint dicentis, *Hoc est corpus meum*, corpus Christi est.

8. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.

8. *Remig.* Quia corpus suum sub specie panis Dominus discipulis dederat, pulchre etiam calicem sui sanguinis tradit eisdem; unde dicitur: *Et accipiens calicem gratias egit.* In quo demonstrat quantum de nostra salute gratuletur, pro quibus etiam sanguinem

suum funderet. *Chrysost. hom. 83.* Ideo etiam gratias egit, ut nos doceret qualiter oporteret nos hoc mysterium perficere; et etiam monstravit quoniam ad passionem non venit nolens. Erudivit enim nos quodcumque patimur cum gratiarum actione ferre, et etiam hoc bonam spem nobis dedit. Si enim figura huius sacrificii, scilicet immolatio agni paschalis, facta est liberatio populi ab Aegyptiaca servitute, multo magis veritas liberabit orbem terrarum. Sequitur: *Et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes.* Ne autem haec audientes turbarentur, primum ipse sanguinem suum bibit, inducens eos sine turbatione ad communionem mysteriorum. *Hieron. cont. Helv.* Sic igitur Dominus Iesus fuit conviva et convivium, ipse comedens, et qui comeditur. Sequitur: *Hic est sanguis meus novi testamenti. Chrysost. ib.* Hoc est annuntiationis legis novae: hoc enim promittebat vetus testamentum quod continet novum. Sicut enim vetus testamentum habuit sanguinem vitulorum et ovium, ita novum habet sanguinem dominicum. *Remig.* Sicut enim legitur, quia accepit Moyses sanguinem agni et misit in craterem, et indicto fasciculo hyssopi aspersit populum dicens: *Hic est sanguis testamenti quod mandavit ad nos Deus. Chrysost. hom. 83.* Sanguinem autem nominans, et passionem suam pronuntiat, dicens: *Qui pro multis effundetur.* Et rursus dicit mortis causam, cum subdit: *In remissionem peccatorum:* quasi dicat: Sanguis agni in Aegypto effusus est pro salute primogenitorum populi Israelis; hic autem in remissionem peccatorum universi orbis terrarum. *Remig.* Et notandum, quia non ait: Pro paucis, aut pro omnibus: sed *Pro multis*, quia non venerat unam tantum gentem redimere, sed multos de omnibus gentibus. *Chrysost. ibid.* Hoc autem dicens, ostendit quod passio eius mysterium est salutis humanae, per quod etiam discipulos consolatur. Et sicut Moyses ait *Ex. 12. Hoc erit vobis memoriale sempiternum*; ita et ipse dixit, ut Lucas refert: *Hoc facite in meam commemorationem. Remig.* Non solum autem panem, sed etiam vinum offerendum docuit, ut esurientes et sitientes iustitiam his mysteriis doceret esse recreandos. *Glos.* Sicut enim corporalis refectio fit per cibum et potum, ita sub specie cibi et potus nobis spiritualem refectionem Dominus praeparavit. Conveniens etiam fuit ad signandum dominicam passionem, ut sub duplici specie hoc sacramentum institueretur. In passione enim sanguinem suum effudit, et sic sanguis eius fuit a corpore separatus. Oportuit ergo ad dominicam passionem repraesentandam, seorsum proponi panem et vinum, quae sunt corporis et sanguinis sacramentum. Sciendum tamen est, quod sub utraque specie totus Christus continetur; sub specie quidem panis simul sanguis cum corpore, et sub specie vini simul corpus cum sanguine. *Ambros. in epi. ad Corin.* Ideo etiam in duabus speciebus celebratur: valet enim ad tuitionem corporis et animae quod percipimus. *Cyprian. ad Caecil. ep. 3. l. 2.* Calix vero Domini non est aqua sola et vinum solum, nisi utrumque misceatur; quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi utrumque fuerit adunatum. *Ambros. de Sacra. lib. 5. c. 1.* Si autem Melchisedech panem et vinum obtulit, quid sibi vult aquae mixtio? Accipe rationem. Tetigit Moyses petram, et petra undam maximam fudit, petra autem erat Christus; et unus de militibus lancea tetigit latus Christi, et de latere eius aqua fluxit et sanguis; aqua ut mundaret, sanguis ut redimeret. *Remig.* Sciendum etiam, quod, ut Ioannes dicit: *Aquae multae populi sunt.* Et quia nos oportet semper manere in Christo, et Christum in nobis, vinum aquae mixtum offertur, ut ostendatur quia caput et membra, idest Christus, et Ecclesia, unum sunt corpus; vel ut demonstretur, quia nec Christus passus est absque amore nostrae redemptionis, nec nos salvari possumus absque illius passione. *Chrysost. ibid.* Quia vero de passione et cruce eis locutus erat, consequenter eum qui de resurrectione est sermonem inducit, dicens: *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.* Regnum autem resurrectionem suam nominat. Ideo autem hoc de resurrectione dixit, quod scilicet cum Apostolis esset bibiturus, ne aliqui existimarent phantasiam esse resurrectionem: et ideo persuadentes hominibus de Christi resurrectione dixerunt *Act. 10. Simul comedimus et bibimus cum eo, postquam resurrexit a mortuis.* Per hoc ergo ostendit, quod videbunt eum clare suscitatum, et cum ipsis rursus erit. Quod autem dicit, *Novum*, intelligendum est nove, idest novo modo, non quasi corpus passibile habens et indigens cibo: non enim post resurrectionem comedit et bibit, quia cibo indigeret, sed propter resurrectionis certitudinem. Quia vero sunt quidam Haeretici in sacris mysteriis aqua utentes non vino, demonstrat per haec verba, quoniam et cum sacra mysteria tradidit, vinum dedit, quod et resuscitatus bibit: propter hoc dicit: *Ex hoc genimine vitis.* Vitis enim vinum non aquam generat. *Hieron.* Vel aliter: De carnalibus Dominus transit ad spiritualia. Quod vinea de Aegypto transplantata populus sit Israel, sacra Scriptura testatur. Dicit ergo Dominus se de hac vinea nequaquam esse bibiturum, nisi in regno Patris. Regnum Patris fidem puto esse credentium. Ergo cum Iudaei regnum receperint Patris, tunc de vino eorum Dominus bibet. Attende autem quod dicat, *Patris*, et non Dei: omnis enim pater nomen est filii, ac si diceret: Cum crediderint in Deum Patrem, et adduxerit eos Pater ad Filium. *Remig.* Vel aliter: *Non bibam de genimine vitis huius*, idest non ultra synagogae carnalibus oblationibus delectabor, in quibus illa paschalis agni immolatio praecipuum locum tenere solebat. Aderit autem tempus meae resurrectionis et dies, in quo in regno Patris constitutus, idest gloria aeternae immortalitatis sublimatus vobiscum illud bibam novum; hoc est de salvatione illius populi iam renovati per aquam baptismatis, quasi novo gaudio laetabor. *August. de quaes. Eva. lib. 1. c. 42.* Vel aliter, cum dicit, *Bibam illud novum*, vult intelligi hoc vetus esse. Quia ergo de propagine Adam, qui vetus homo appellatur, corpus suscepit, quod in passione morti traditurus erat, unde etiam per vini sacramentum commendavit sanguinem suum, quid aliud novum vinum quam immortalitatem renovandorum corporum intelligere debemus? Quod autem dicit: *Vobiscum bibam*, etiam ipsis resurrectionem corporum ad induendam immortalitatem promit-

*

tit: *Vobiscum* enim non ad idem tempus, sed ad eandem innovationem esse dictum accipiendum est: nam et nos dicit Apostolus resurrexisse cum Christo, ut spes rei futurae iam laetitiam praesentem afferat. Quod autem *de hoc genimine* vitis etiam illud novum esse dicit, significat utique eadem corpora resurrectura secundum innovationem caelestem, quae nunc secundum terrenam vetustatem sunt moritura. *Hilar.* Videtur autem ex hoc, quod Iudas cum eo non biberit, quia non erat bibiturus in regno; cum universos tunc bibentes ex vitis istius fructu bibituros secum postea polliceretur. *Glos.* Sed sustinendo aliorum sanctorum sententiam, quod scilicet Iudas sacramenta receperit a Christo, dicendum est, quod hic dicit, *Vobiscum*, ad plures eorum, non ad omnes referendum est.

9. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.

9. *Orig.* Discipulos qui acceperant benedictionis panem, et biberant calicem gratiarum actionis, docebat Dominus pro his omnibus hymnum dicere Patri; unde dicitur: *Hymno dicto exierunt in montem Oliveti:* ut de alto transiret ad altum, quia fidelis non potest aliquid agere in convalle. *Chrysost. hom. 83.* Audiant quicumque velut porci simpliciter manducantes cum ebrietate surgunt, cum deceret gratias agere, et in hymnum mensam desinere. Audiant quicumque ultimam orationem in sacris mysteriis non expectant; ultima enim oratio (1) illius hymni est signum. Gratias ergo egit antequam sacra mysteria discipulis daret, ut et nos gratis ageremus; hymnum dixit postquam dedit, ut et nos hoc ipsum faciamus. *Hieron.* Iuxta hoc exemplum Salvatoris quod pane Christi, et calice saturatus, et inebriatus fuerit, potest laudare Deum, et conscendere montem Oliveti, ubi laborum refectio dolorisque solatium, et veri luminis notitia est. *Hil.* Per hoc etiam ostendit quod homines consummati in universis divinorum mysteriorum virtutibus, gaudio exultationeque communi in caelestem gloriam efferuntur. *Orig.* Apte etiam mons misericordiae est electus, ubi pronuntiaturus fuit scandalum infirmitatis discipulorum, iam tunc paratus ut non repelleret discipulos discedentes, sed ut reciperet revertentes; unde sequitur: *Tunc dixit illis Iesus; Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Hier.* Praedicit quidem quod passuri sunt, ut cum passi fuerint non desperent salutem, sed agentes poenitentiam, liberentur. *Chrysost. ib.* In quo etiam docet nos, quales ante crucem fuerunt discipuli, et quales post crucem. Etenim qui neque cum Christo, dum crucifigebatur, stare poterant, post mortem Christi adamante fuerunt fortiores. Fuga enim discipulorum et timor demonstratio est mortis Christi, ut confundantur qui haeresi Marcionis aegrotant Sicut enim neque ligatus est neque crucifixus: unde Petro et reliquis Apostolis incussus est tantus timor? *Hieron.* Et signanter addit, *In ista nocte*, quia quomodo qui inebriantur, nocte inebriantur; sic et qui scandalum patiuntur, in nocte et tenebris sustinent. *Hilar.* Huius etiam (2) praedicationis fides auctoritate prophetiae veteris continebatur; unde sequitur: *Scriptum est enim: Percutiam pastorem et dispergentur oves gregis. Hieron.* Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est, et ex persona prophetae ad Deum dicitur *c. 13. Percute pastorem et dispergentur oves.* Percutitur autem pastor bonus, ut ponat animam suam pro ovibus suis, et de multis gregibus errantium, fiat unus grex et unus pastor. *Chrysost. hom. 83.* Hanc autem prophetiam inducit, simul quidem suadens eis attendere semper quae scripta sunt, simul etiam ostendens quoniam secundum Dei consilium crucifigebatur, et undique monstrans non alienum se esse a veteri testamento, qui in eo praenuntiabatur. Non autem permisit eos in tristibus permanere, sed et laeta praenuntiat, dicens: *Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam*: non enim confestim post resurrectionem in caelo eis apparuit, neque in longam quandam regionem, ut eis appareat, vadit: sed in ipsa gente, et in ipsis fere regionibus: ut et hinc crederent, quoniam qui crucifixus est, ipse est qui resurrexit. Propter hoc etiam se in Galilaeam abire dicit, ut a timore Iudaeorum liberati, crederent ei quod dicebatur. *Orig.* Praedicit etiam hoc eis, ut qui ad modicum disperguntur, scandalum passi, post congregantur a resurgente Christo, et praecedente eos in Galilaeam Gentium. *Hilar.* Sed Petrus in tantum et affectu et caritate Christi efferebatur, ut et imbecillitatem carnis suae, et fidem verborum Domini non contueretur; quasi dicta eius efficienda non essent; unde sequitur: *Respondens Petrus ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Chrysost. hom. 83.* Quid ais o Petre? Propheta dicit; *Dispergentur oves*, et Christus confirmavit quod dictum est; et tu dicis: Nequaquam. Quando dixit, *Vnus ex vobis me tradet*, timebas ne tu esses traditor, quamvis nihil tibi tale conscius eras; nunc autem manifeste eo dicente, quoniam omnes scandalizabimini, contradicis. Sed quia erutus erat ab anxietate, quam de perditione habuerat, de reliquo dicebat: *Ego numquam scandalizabor. Hieron.* Non tamen est temeritas, nec mendacium; sed fides est Apostoli Petri, et ardens affectus erga Dominum Salvatorem. *Remig.* Quod ergo ille dicit praevidendo, iste denegat amando: ubi moraliter instruimur, ut quantum confidimus de ardore fidei, tantum timeamus de carnis fragilitate. Videtur tamen accusabilis Petrus, et quoniam contradixit, et quoniam aliis seipsum praeposuit, et tertio, quoniam totum sibi attribuit, quasi fortiter esset perseveraturus. Ut hoc igitur in eo sanaret, permisit fieri eius casum, non

(1) *Al. adest* Missae.

(2) *Al.* praedictionis.

impellens eum ad negandum, sed eum sibi deserens, et naturam humanam de fragilitate convincens. *Orig. ib.* Unde alii discipuli scandalizati sunt in Iesu, Petrus autem non solum scandalizatur, sed abundantius relinquitur, ut ter denegaret; unde sequitur: *Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. August. de conc. Evan. lib. 3. ca. 2.* Potest autem movere, quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententias Evangelistae praemittunt, quibus praemonitus Petrus illam praesumptionem proferret, vel cum Domino, vel pro Domino moriendi; ita ut cogant intelligibiliter eum expressisse praesumptionem suam, diversis locis sermonis Christi, et ter illi a Domino responsum, quod eum esset ante galli cantum ter negaturus; sicut etiam post resurrectionem ter illum interrogat, utrum illum amet, et mandatum de pascendis ovibus ter praecepit. Quid enim habent haec verba Matthaei, vel sententiae simile illis,(1) quibus secundum Ioannem, vel quibus secundum Lucam Petrus protulit praesumptionem suam? Marcus autem pene ipsis verbis hoc commemorat, quibus et Matthaeus, nisi quod distinctius quemadmodum futurum esset, expressit dictum esse a Domino: *Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus.* Unde nonnullis, qui parum attendunt, Marcus videtur non congruere ceteris: tota enim negatio Petri trina est; quae si post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres Evangelistae, qui dicunt dixisse Dominum, quod antequam gallus cantaret, eum Petrus esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset, quam cantare gallus inciperet, superfluo dixisse Marcus deprehenderetur ex persona Domini: *Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus.* Sed quia ante primum galli cantum coepta est illa trina negatio, attenderunt tres Evangelistae, non quando eam completurus esset Petrus, sed (2) quanta futura esset, et quando incoeptura, idest ante galli cantum: quamquam in animo eius, et ante primum galli cantum tantus timor obsederat mentem, qui eam posset usque ad tertiam negationem perducere. Multo minus igitur movere debet, quia trina negatio etiam trinis negantis vocibus, ante galli cantum coepta, etsi non ante primum galli cantum peracta est; tanquam si alicui diceretur: Antequam gallus cantet, ad me scribes Epistolam, in qua mihi ter convitiaberis: non utique si eam ante omnem galli cantum scribere inciperet, et post primum galli cantum finiret; ideo dicendum erat falsum fuisse praedictum. *Orig.* Quaereres autem, si possibile erat, ut scandalizaretur Petrus, semel Salvatore dicente, *Quoniam omnes vos scandalum patiemini in me.* Ad quod aliquis respondebit; quoniam necesse erat fieri, quod praedictum erat a Iesu; alius autem dicet, quoniam qui exoratus a Ninivitis, quae praedixerat per Ionam, non fecit, possibile fuit ut repelleret etiam scandalum a Petro deprecante. Nunc autem promissio eius audax in effectu quidem prompto, non (3) sine prudenti facta est ei causa, ut non solum scandalizaretur, verum etiam ter denegaret. Postquam autem cum affirmatione iuramenti pronuntiavit, dicet aliquis, quod non erat possibile, ut non denegaret. Si enim iuramentum erat Christi, *Amen*, mentitus fuisset dicendo, *Amen dico tibi*; si verum dixisset Petrus, quia *non te negabo.* Videntur autem mihi ceteri discipuli cogitantes, quod primum fuerat dictum: *Omnes vos scandalum patiemini.* Ad hoc autem quod dictum est Petro, *Amen dico tibi*, promiserunt similiter Petro, quia non erant comprehensi in illa prophetia; unde sequitur: *Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.* Hic etiam Petrus, nescit quid loquatur: cum Iesu enim mori pro omnibus moriente hominum non erat: quoniam omnes fuerant in peccatis, et omnes opus habebant, ut pro eis alius moreretur, non ipsi pro aliis. *Raban.* Sed quia intellexerat Petrus Dominum prae timore mortis, eum se praedixisse negaturum, ob hoc dicebat, quod licet periculum immineret mortis, nullo modo ab eius fide posset avelli; et similiter alii Apostoli per ardorem mentis non timuerunt damnum mortis, sed vana fuit praesumptio humana sine protectione divina. *Chrysost. ib.* Hinc ergo magnum discimus dogma, quod non sufficit desiderium hominis, nisi divino aliquis potiatur auxilio.

(1) *Al. adest* vel. (2) *Al.* quando. (3) *Al.* tamen.

10. Tunc venit Iesus cum illis in villam quae dicitur Gethsemani; et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc et orem. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedaei, coepit contristari, et moestus esse. Tunc ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem. Sustinete hic, et vigilate mecum.

10. *Remig.* Paulo superius Evangelista dixerat, quia hymno iam dicto, exiit cum discipulis in montem Oliveti, et ut ostenderet ad quem locum ipsius montis diverterit, consequenter adiunxit: *Tunc venit Iesus cum illis in villam quae dicitur Gethsemani. Raban.* Lucas dicit, *In montem Oliveti*: Ioannes, *Trans torrentem Cedron*: quod idem est quod Gethsemani, et est locus in quo oravit ad radicem montis Oliveti, ubi hortus est, ubi etiam Ecclesia est aedificata. *Hieron.* Gethsemani interpretatur vallis pinguissima, in qua iussit discipulos sedere paulisper, et expectare redeuntem, donec pro cunctis Dominus solus oraret. *Origen. tract. 35.* Non enim conveniebat ut ibi caperetur, ubi cum discipulis manducaverat pascha; conveniebat autem et priusquam proderetur orare, et eligere locum mundum ad orationem; unde sequitur: *Et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc et orem. Chrysost. hom. 84.* Hoc autem dicit, quia discipuli indivisibiliter sequebantur Christum: consuetudo enim erat sine discipulis orare; hoc autem faciebat erudiens nos in orationibus quietem nobis constituere et solitudinem quaerere. *Dam. in lib. 3. cap. 24.* Sed cum oratio sit ascensus intellectus ad Deum, vel petitio decentium a Deo, qualiter Dominus orabat? Neque enim ascensione, quae ad Deum est, indigebat intellectus eius, semel secundum personam Deo Verbo unitus: neque etiam ea quae a Deo est petitione: unus enim Deus et homo Christus est. Sed formans in scipso quod nostrum est, docuit nos a Deo Patre petere, et ad ipsum exten-

di: sicut enim passiones sustinuit, ut triumphans adversus eas victoriam nobis tribueret: ita orat nobis viam faciens ad eam, quae ad Deum est ascensionem, et pro nobis omnem iustitiam implens, et reconcilians nobis Patrem suum, et ut principium ipsum honorans et monstrans, quod non est Deo contrarius. *Remig.* Cum autem Dominus in monte oravit, docuit nos in oratione pro caelestibus Dominum supplicare; cum vero in villa oravit, nos instruxit, ut in oratione semper humilitatem servare studeamus. *Raban.* Pulchre autem appropinquans passioni, in valle pinguedinis orasse dicitur, ut demonstraret, quod per vallem humilitatis, et pinguedinem caritatis mortem pro nobis susceperit. Moraliter etiam nos instruxit, ut non gestemus cor aridum a pinguedine caritatis. *Remig.* Appropinquans morti Dominus in valle pinguedininis oravit: quia per vallem humilitatis, et pinguedinem caritatis pro nobis mortem subiit. Quia vero fidem discipulorum et constantiam devotae sibi voluntatis acceperat, sed turbandos illos et dispergendos praesciebat, ideo iussit eos in loco sedere: nam sedere requiescentis est: laboraturi enim erant eum negaturi. Qualiter autem progressus sit, manifestat cum subiungit: *Et assumpto Petro et duobus filiis Zebedaei, coepit contristari et moestus esse.* Illos videlicet assumpsit, quibus in monte claritatem suae maiestatis ostenderat. *Hilar.* Sed quia dicit, *Coepit contristari et moestus esse*, haereticorum omnis hic sensus est, ut opinentur metum mortis in Dei Filium incidisse, quia asserunt non de aeternitate prolatum, neque de infinitate paternae substantiae extitisse, sed ex nihilo per eum qui omnia creavit, effectum: et ideo in eo doloris anxietas, ideo metus mortis, ut qui mortem timere potuit, et mori possit; qui vero mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit, ex praeterito sit aeternus. Quod si per fidem capaces Evangeliorum essent, scirent Verbum in principio Deum, et hoc in principio apud Deum, et eandem esse aeternitatem gignentis et geniti. Sed si virtutem illam incorruptae substantiae, imbecillitatis suae forte assumptio carnis infecerit, ut sit ad dolorem infirma, ad mortem trepida, iam et corruptioni subdita erit; ac sic aeternitate demutata in metum, hoc quod in ea est poterit aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est, et qualis est, talis semper aeternus est. Mori igitur nihil in Deo potuit, nec ex se metus Deo ullus est. *Hieron.* Nos autem ita dicimus hominem passibilem a Deo Filio susceptum, ut Deitas impassibilis permaneret. Passus est enim Dei Filius non putative, sed vere omnia, quae Scriptura testatur, secundum illud quod pati poterat, secundum scilicet substantiam assumptam. *Hilar. 1. de Trini. l. 10.* Puto autem non alia hic ad timendum quam passionis, et mortis causa a quibusdam praetenditur. Interrogo autem eos, qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, ut mori timuerit, qui omnem ab Apostolis timorem mortis expellens ad gloriam eos sit martyrii adhortatus; quid enim ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus vitam rependit? Deinde quem dolorem mortis timeret, potestatis suae libertate moriturus? Si etiam passio honorificatura eum erat, quomodo tristem eum metus passionis effecerat? *Hilar.* Quia ergo moestum Dominum fuisse legimus, causas moestitiae reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizandos; Petrum etiam Dominus ter negaturum esse respondit, assumptisque eo, et Iacobo, et Ioanne coepit tristis esse: ergo non ante tristis est quam assumit; sed omnis metus illis esse coepit assumptis; atque ita non de se orta est, sed de eis quod assumpserat moestitudo. *Hier.* Contristabatur ergo Dominus non timore patiendi, qui ad hoc venerat, ut pateretur et Petrum (1) temeritatis arguerat; sed propter infelicissimum Iudam et scandalum omnium Apostolorum et reiectionem, vel reprobationem populi Iudaeorum et eversionem miserae Ierusalem. *Damas. in lib. 3. cap. 23.* Vel aliter: Omnia quae a non ante ad esse deducta a conditore, existendi naturaliter desiderium habent, et non existere naturaliter fugiunt. Deus igitur Verbum homo factus, habuit hoc desiderium quo desideravit escam et potum, et somnum, quibus scilicet conservatur vita; et naturaliter experientia horum usus est, et e contrario corruptiva reformidavit; unde et tempore passionis, quam voluntarie sustinuit, habuit mortis timorem naturalem et tristitiam: est enim timor naturalis quo anima non vult dividi a corpore propter naturalem familiaritatem, quam ei a principio conditor rerum imposuit. *Hieron.* Dominus ergo noster ut veritatem assumpti probaret hominis, vere quidem contristatus est; sed ne passio in animo illius dominaretur, per passionem coepit contristari: aliud est enim contristari, et aliud incipere contristari. *Remig.* Destruuntur autem in hoc loco Manichaei, qui dixerunt illum phantasticum corpus assumpsisse: nihilominus et illi qui dixerunt eum veram animam non habuisse, sed loco animae divinitatem. *August. in lib. 83. quaest. 80.* Habemus enim Evangelistarum narrationes, per quas Christum et natum de beata Virgine Maria cognovimus, et comprehensum a Iudaeis, et flagellatum, et crucifixum atque interfectum, et sepultum in monumento: quae omnia intelligere sine corpore nemo potest facta esse; nec figurate accipienda quisquam vel dementissimus dixerit, cum dicta sint ab eis, qui res gestas ut meminerant, narraverunt. Sic ergo isti corpus eum habuisse testantur, sicut et eum habuisse indicant animam affectiones illae quae non possunt esse nisi in anima: quas nihilominus eisdem Evangelistis narrantibus legimus: *Et miratus est Iesus, et iratus, et contristatus.* (2) *Ambros. in Luc.* Cum ergo in Evangelio ista referuntur, non falso utique referuntur: verum ille hos motus certissimae dispensationis gratia ita cum voluit suscepit animo humano, ut cum voluit factus est homo. Habemus quidem et nos huiusmodi affectus ex humanae conditionis infirmitate; non autem ita Dominus Iesus, cuius infirmitas fuit ex potestate. *Damas. in l. 3. c. 20.* Quapropter naturales nostrae passiones secundum naturam, et supra naturam fuerunt in Christo: secundum naturam enim, quia permittebat carni pati, quae propria; super naturam autem, quia non praecedebant in eo voluntatem naturalia:

(1) *P. Nicolai habet* timiditatis. (2) *Al.* August. de civ. Dei lib. 14. cap. 9.

nihil enim coactum in Christo consideratur, sed omnia voluntaria : volens enim esurivit, volens timuit, et contristatus est ; et ideo de manifestatione tristitiae subditur : *Tunc ait illis : Tristis est anima mea usque ad mortem. Ambros. ib.* Tristis autem est, non ipse, sed anima : non enim tristis sapientia, non divina substantia, sed anima : suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum. *Hier.* Non autem propter mortem, sed usque ad mortem dicitur contristatus, donec Apostolos sua liberet passione. Dicant qui irrationabilem Iesum sumpsisse animam suspicantur, quomodo contristetur, et noverit tempus tristitiae; quamvis enim et bruta mereant animalia, tamen non noverunt nec causas, neque tempus usque ad quod debeant contristari. *Orig.* Vel aliter: *Tristis est anima mea usque ad mortem*, quasi dicat: Tristitia coepta est in me, non semper, sed usque ad tempus mortis; ut cum mortuus fuero peccato, moriar et universae tristitiae, cuius principium tantum fuit in me. Sequitur: *Sustinete hic, et vigilate mecum*; ac si dicat: Ceteros quidem iussi sedere ibi, quasi infirmiores ab agone isto servans eos securos; vos autem quasi firmiores adduxi, ut collaboretis mecum in vigiliis, et orationibus: tamen et vos manete hic, ut unusquisque in gradu suae vocationis consistat, quoniam omnis gratia, quamvis fuerit magna, habet stuporem. *Hieron.* Vel (1) ideo a somno prohibet, cuius tempus non erat imminente discrimine; sed a somno infidelitatis, et torpore mentis.

11. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam orans, et dicens: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Verumtamen, non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro: Sic non potuisti una hora vigilare mecum ? Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abiit, et oravit dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, et invenit eos dormientes : erant enim oculi eorum gravati. Et relictis illis iterum, abiit et oravit tertio, eundem sermonem dicens.

11. *Orig. trac. 35.* Petrum magis de se confidentem, et alios adduxit, ut videant cadentem in faciem, et orantem, et discant non magna, sed humilia de se sapere, nec veloces esse ad promittendum, sed solliciti ad orandum; et ideo dicitur: *Et progressus pusillum*: nolebat enim longe fieri ab eis, sed iuxta eos constitutus orare; et qui dixerat, *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde*, laudabiliter se humilians cadit in faciem ; unde sequitur : *Procidit in faciem suam orans, et dicens: Mi Pater, si possibile est, transeat a me calix iste.* Manifestans autem in oratione sua devotionem, quasi dilectus, et complacens dispositioni Patris, addit: *Verumtamen, non sicut ego volo, sed sicut tu* : docens, ut non oremus fieri nostram voluntatem, sed Dei. Secundum autem quod coepit pavere, et tristari, secundum hoc orat calicem passionis transire, et non sicut ipse vult, sed sicut Pater; hoc est non secundum substantiam eius divinam et impassibilem, sed secundum naturam humanam, et infirmam: suscipiens enim naturam carnis humanae omnes proprietates implevit, ut non in phantasia habuisse carnem aestimetur, sed in veritate. Proprium est autem hominis fidelis, primum quidem nolle pati aliquid doloris, maxime quod ducit usque ad mortem, quia homo carnalis est ; si autem sic voluerit Deus, acquiescere, quia fidelis est: nam sicut multum confidere non debemus, ne nostram virtutem videamus profiteri, sic diffidere non debemus, ne Dei adiutoris nostri impotentiam videamur pronuntiare. Notandum est autem, quoniam Marcus quidem et Lucas hoc ipsum scripserunt : Ioannes autem orantem Iesum, ut transiret ab eo calix, non introducit : quoniam hi magis secundum humanam naturam eius exponunt de eo, quam secundum divinam ; Ioannes autem magis secundum divinam. Aliter autem Iesus videns qualia erant Iudaei passuri, petentes eum ad mortem, dicebat : *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. Hieron.* Unde signanter dicit, *Calix iste*, hoc est populi Iudaeorum, qui excusationem ignorantiae habere non possunt, si me occiderint, habentes legem, et prophetas, qui me vaticinantur. *Origen.* Rursus videns quanta utilitas totius mundi esset futura per passionem ipsius, dicebat : *Sed non sicut ego volo, sed sicut tu* ; idest si possibile est, ut sine passione mea omnia ista bona proveniant, quae per passionem meam sunt proventura ; transeat passio haec a me, ut et mundus salvetur, et Iudaei in passione mea non pereant. Si autem sine perditione quorumdam multorum salus non potest introduci, quantum ad iustitiam tuam, non transeat. Calicem autem hunc qui bibitur, passionis in multis locis nominat Scriptura. Bibit autem calicem totum, qui patitur pro testimonio quicquid fuerit ei illatum. Effundit autem accipiens, qui denegat ne aliquid patiatur. *Aug. de con. Evan. lib. 3. cap. 4.* Et ne quis eum putaret Patris minuisse potestatem, non dixit: Si facere potes ; sed *Si fieri potest*, vel *si possibile est*; ac si diceretur: Si vis. Fieri enim potest quod ille voluerit: unde et Lucas hoc ipsum planius intimavit : non enim ait: Si fieri potest, sed *si vis. Hilar.* Vel aliter: Non ait : *Transeat a me calix iste:* haec enim esset pro se timentis oratio; quod autem ut a se transeat, rogat, non ut ipse praetereatur, orat, sed ut in alterum illud quod ad se transit, accedat. Totus igitur supra eos qui passuri erant, metus est; atque ideo pro his orat qui passuri post se erant, dicens : *Transeat calix a me* ; idest quomodo a me bibitur, ita ab his bibatur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. Ideo autem ait, *Si possibile est*, quia carni et sanguini horum terror est ; et difficile est eorum acerbitate corpora non vinci humana. Quod autem ait, *Non sicut ego volo, sed sicut tu*, vellet quidem eos non pati, ne forte in passione diffidant, si cohaereditatis suae gloriam sine passionis suae difficultate mereantur. Non ergo ut non patiantur rogat, dicens, *Non ut ego volo. Sed ut tu*, ait, eo quod Pater vult ut bibendi calicis in eos ex ipso transeat

(1) *Apud P. Nicolai est* eos non a somno prohibet.

fortitudo, quia ex voluntate Patris, non tam per Christum vinci diabolum, quam etiam per eius discipulos oportebat. *August. in Enchir.* Sic igitur Christus hominem gerens ostendit privatam quandam hominis voluntatem, in qua et suam, et nostram figuravit, qui caput nostrum est, cum dicit, *Transeat a me.* Haec enim erat humana voluntas proprium aliquid tanquam privatum volens. Sed quia rectum vult esse hominem, et ad Deum dirigi, subdit: *Verumtamen, non sicut ego volo, sed sicut tu*; ac si diceret: (1) Videte te in me, quia potes aliquid proprium velle, et si Deus aliud velit, conceditur hoc humanae fragilitati. Haec vox capitis salus est totius corporis. *Leo Papa in ser. 7. de pas.* Haec vox omnes fideles instruit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronavit: nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus, et pro omnibus Patri diceret, *Fiat voluntas tua?* Discant igitur hanc vocem omnes Ecclesiae filii, ut cum adversitas violenter alicuius tentationis ineumbit, superato timore formidinis, accipiant tollerantiam passionis. *Orig.* Pusillum autem progrediente Iesu ab eis, nec una hora potuerunt vigilare eo absente: propter quod oremus, ut nec modicum aliquando Iesus progrediatur. Sequitur: *Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes. Chrysost. hom. 84.* Quia tempus intempestae noctis erat, et oculi eorum a tristitia erant gravati. *Hilar.* Postquam ergo ad discipulos redit, et dormientes deprehendit, Petrum arguit; unde sequitur: *Et dicit Petro: Sic non potuisti una hora vigilare mecum?* Petrum ideo prae omnibus ex tribus arguit, quia prae ceteris non se scandalizandum fuerat gloriatus. *Chrysost. ib.* Sed quia et alii idem dixerunt, omnium etiam infirmitatem arguit; qui enim mori simul cum Christo elegerant, neque simul cum eo potuerunt vigilare. *Orig.* Inveniens autem eos dormientes suscitat verbo ad audiendum, et praecepit vigilare, dicens, *Vigilate et orate ne intretis in tentationem*: ut primum vigilemus et sic vigilantes oremus. Vigilat qui facit opera bona, et qui sollicite agit ne in aliquod tenebrosum dogma incurrat: sic enim vigilantis exauditur oratio. *Hieron.* Impossibile est humanam animam non tentari. Ergo non ait, *Vigilate, et orate*, ne tentemini, sed *ne intretis in tentationem*, hoc est, ne vos tentatio superet. *Hilar.* Cur autem ne in tentationem venirent admonere eos voluisset orare; ostendit dicens; *Spiritus quidem prompus est: caro autem infirma.* Non enim de se hoc dicit; ad eos enim hic sermo conversus est. *Hieron.* Hoc autem est adversus temerarios, qui quod crediderint, putant se posse consequi. Itaque quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus. *Origen.* Hic considerandum est, utrum sicut omnium caro infirma est, sic omnium spiritus promptus est; an omnium quidem caro infirma est, non autem et omnium hominum spiritus promptus est, sed tantum sanctorum; infidelium autem spiritus segnis est, et caro infirma. Est autem et alio modo caro infirma eorum solum quorum spiritus promptus est, qui cum spiritu prompto opera carnis mortificant. Hos ergo vult vigilare, et orare, ut non intrent in tentationem: quoniam qui spiritualior est sollicitior debet esse, ne magnum bonum ipsius gravem habeat lapsum. *Remig.* Vel aliter: His verbis ostendit se veram carnem ex Virgine sumpsisse, et veram animam habuisse: unde et nunc dicit spiritum suum promptum esse ad patiendum; carnem vero infirmam timere dolorem passionis. Sequitur: *Iterum secundo abiit, et oravit dicens: Pater mi, si non potest calix iste transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Orig.* Aestimo quod calix ille passionis omnino a Iesu fuerat transiturus, sed cum differentia; ut si quidem biberet eum et ab ipso transiret, postmodum et ab universo genere hominum. Si autem non biberet eum, ab ipso quidem forsitan transiret, ab hominibus autem non transiret. Hunc ergo calicem passionis volebat quidem a se transire, sic ut omnino neque gustaret amaritudinem eius, si tamen possibile esset, quantum ad iustitiam Dei. Si autem non poterat fieri, magis volebat ut sumeret eum, et sic transiret ab eo, et ab universo hominum genere, quam ut contra voluntatem paternam bibitionem eius effugeret. *Chrysost. ib.* Quod quidem secundo, vel tertio orat, ex affectu scilicet humanae infirmitatis quo mortem timebat, certificat quod vere factus est homo. Secundo enim vel tertio aliquid fieri, veritatis est maxime demonstrativum in Scripturis: unde Ioseph dixit Pharaoni *Gen. c. 20. Quod vidisti secundo ad eandem rem pertinens, somnii firmitatis indicium est. Hieron.* Vel aliter: Secundo orat ut si Ninive, idest Gentilitas aliter salvari non potest, nisi aruerit cucurbita, idest Iudaea, fiat voluntas Patris, quae non est contraria Filii voluntati, dicente ipso per prophetam *Ps. 39. Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. Hilar.* Vel aliter: Passuris discipulis omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit; crucique secum universa quibus infirmamur affixit; et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, quia pati, nisi ex eius passione non possumus. *Hieron.* Christus autem solus orat pro omnibus, sicut et solus patitur pro universis. Sequitur enim: *Et venit iterum et invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati.* Languescebant enim, et opprimebantur Apostolorum oculi negatione vicina. *Ori.* Puto enim quod non tantum corporum oculi quantum animarum gravati erant: nondum enim erat eis Spiritus datus; unde non eos reprehendit, sed vadens iterum oravit, docens ut non deficiamus, sed permaneamus in oratione, donec impetremus ea quae postulare iam coepimus; unde sequitur: *Et relictis illis iterum abiit et oravit tertio, eundem sermonem dicens. Hieron.* Tertio autem oravit, ut in ore duorum, vel trium testium staret omne verbum. *Raban.* Vel ideo tribus vicibus Dominus oravit, ut nos a peccatis praeteritis veniam, et praesentibus malis tutelam, et futuris periculis cautelam oremus; et ut omnem orationem ad Patrem, et ad Filium, et ad Spiritum S. dirigamus, et ut integer spiritus noster et anima et corpus servetur. *August. quaes. Evang. lib. 1. cap. 47.* Non absurde etiam intelligitur propter trinam tentationem passionis ter Dominum orasse. Sicut enim tentatio cupiditatis trina est, ita tentatio timoris trina est. Cupiditati quae in curiositate est,

(1) *Al.* vide.

opponitur timor mortis; sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita et in ista metus amittendae talis notitiae. Cupiditati vero honoris, vel laudis opponitur timor ignominiae, et contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis opponitur timor doloris. *Remig.* Vel ter orat pro Apostolis, et maxime pro Petro, qui ter erat eum negaturus.

12. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis: Dormite iam et requiescite. Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce appropinquavit qui me tradet.

12. *Hilar.can.xxxi.* Post orationem frequentem, post discursus recursusque multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur; unde dicitur: *Tunc venit ad discipulos suos, et ait illis: Dormite iam et requiescite. Chrysost. hom. 84.* Et quidem tunc vigilare oportebat; sed hoc dixit, ut ostenderet, quoniam neque visum possent ferre futurorum malorum, et quoniam eorum non indiget auxilio, et quoniam omnino tradi eum oportebat. *Hilar.* Vel hoc dicit, quia voluntatem Patris de discipulis iam securus expectabat, de qua dixerat, *Fiat voluntas tua*, qua scilicet transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, et timoris sollicitudinem, et ipsum dolorem mortis absorbuit. *Orig. tract. 35.* Vel non est ille ipse somnus, quem iubet nunc discipulos suos dormire, et ille qui eis superius scribitur contigisse: illic enim dormientes invenit, non requiescentes, sed gravatos oculos habentes; nunc autem praecepit eis non simpliciter dormire, sed cum requie; ut ordo servetur, ut primum quidem vigilemus orantes, ut non intremus in tentationem, ut postea dormiamus, et requiescamus, ut cum aliquis invenerit locum Domino, tabernaculum Deo Iacob, ascendat supra lectum stratus sui, et det somnum oculis. Forsitan autem et anima non potens semper sufferre labores, quasi (1) incarnata remissiones aliquas sine reprehensione consequetur, quae moraliter dormitiones dicuntur, ut usque ad aliquantum temporis habens remissionem renovata resuscitetur. *Hilar.ib.* Quod ad eos revertens dormientesque reperiens, primum reversus obiurgat, secundo silet, tertio quiescere iubet: ratio ista est, quod primum post resurrectionem dispersos eos, et diffidentes, ac trepidos reprehendit, secundo misso Spiritu paraclito, (2) gravatis ad contuendam Evangelii libertatem oculis, visitavit: nam aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt: tertio vero, idest claritatis suae reditu, securitati eos quietique restituet. *Orig.t.39.* Postquam autem resuscitavit eos a somno, videns in spiritu appropinquantem Iudam traditioni, qui nondum videbatur a discipulis eius, dicit: *Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Chrysost. ib.* Per hoc autem quod dicit, *Appropinquavit hora*, ostendit quoniam divinae dispositionis erat quod gerebatur: per hoc autem quod dicit, *In manus peccatorum*, demonstrat quoniam illorum nequitiae hoc opus erat, non quod ipse delicto esset obnoxius. *Orig.* Sed et nunc in manus peccatorum traditur Iesus, quando hi qui videntur Iesum credere, habent eum in manibus suis, cum sint peccatores. Sed et quotiescumque iustus habens in se Iesum, in potestate factus fuerit peccatorum, Iesus est traditus in manus peccatorum. *Hieron.* Postquam ergo tertio oraverat, et Apostolorum timorem sequente poenitentia impetraverat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores, et ultro se ad interficiendum praebet; unde sequitur: *Surgite, eamus*; quasi dicat: Non vos inveniant quasi timentes: ultro pergamus ad mortem, ut confidentiam, et gaudium passuri videant: sequitur enim: *Ecce appropinquavit qui me tradet. Origen.* Non dicit appropinquavit mihi: nec enim ipsi appropinquabat traditor eius, qui se elongaverat peccatis suis ab eo. *August. de conc. Evang. lib. 3. cap. 4.* Videtur autem hic sermo secundum Matthaeum sibiipsi esse contrarius. Quomodo enim dixit, *Dormite iam et requiescite*, cum connectat: *Surgite eamus*? Qua velut repugnantia quidam commoti, conantur ita pronuntiare quod dictum est, *Dormite iam, et requiescite*, tamquam ab exprobrante, non a permittente sit dictum; quod recte fieret, si esset necesse. Cum vero Marcus ita commemoraverit, ut cum dixisset, *Dormite iam, et requiescite*, adiungeret, *Sufficit*: et deinde inferret: *Venit hora: ecce tradetur Filius hominis*, utique intelligitur post illud quod eis dictum est, *Dormite, et requiescite*, siluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod promiserat, et nunc intulisse: *Ecce appropinquavit hora.* Propter quod secundum Marcum positum est, *Sufficit*, idest quod iam requiescitis.

13. Adhuc eo loquente, ecce Iudas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis, et fustibus missi a principibus Sacerdotum, et senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum dixit: Ave Rabbi. Et osculatus est eum. Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt ad eum, et manus iniecerunt in Iesum, et tenuerunt eum.

13. *Glos.* Quia superius dictum est, quod Dominus ultro se persecutoribus exhibebat, consequenter Evangelista ostendit quomodo sit a persecutoribus detentus; unde dicit: *Adhuc eo loquente ecce Iudas unus de duodecim venit. Remig. Unus*, videlicet numero, non merito. Hoc autem dixit ad ostendendum immane facinus illius, qui de apostolica dignitate factus fuerat proditor. Sequitur: *Et cum eo turba multa cum gladiis, et fustibus.* Ut autem ostenderet Evangelista invidentiae causa illum deprehensum, subiungit: *Missi a principibus Sacerdotum, et senioribus populi. Orig. tract. 35.* Potest dicere aliquis, quoniam propter multitudinem eorum, qui iam crediderunt, multi venerunt adversus eum timentes, ne multitudo credentium de manibus eorum tollerent eum; ego autem aestimo etiam alteram causam, quoniam qui putabant in Beelzebub eiicere solere daemonia, arbitrabantur eum ex quibusdam maleficiis posse effugere de medio volentium eum tenere. Multi etiam nunc

(1) *P. Nicolai ponit* incurvata. (2) *Al.* gratis.

spiritualibus gladiis militant contra Iesum, variis scilicet et diversis de Deo dogmatibus. Sequitur: *Qui autem tradidit eum, dedit eis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Dignum est autem quaerere, cum secundum faciem notus esset omnibus habitantibus in Iudaea, quare quasi non cognoscentibus effigiem eius dedit eis signum? Venit autem traditio talis de eo ad nos, quoniam non solum duae formae in eo fuerunt, una secundum quam eum omnes videbant, altera secundum quam transfiguratus est coram discipulis in monte; sed etiam unicuique apparebat secundum quod fuerat dignus: sicut et de manna scriptum est quod habebat saporem ad omnem usum convenientem, et Verbum Dei non similiter cunctis apparet. Propter huiusmodi ergo transfigurationem eius, signo indigebant. *Chrysost. hom. 84.* Vel ideo signum eis dedit, quia multoties detentus ab ipsis, pertransiit nescientibus eis: quod et tunc factum esset, si ipse voluisset. Sequitur: *Et confestim accedens ad Iesum dixit: Ave Rabbi, et osculatus est eum. Raban.* Suscipit Dominus osculum traditoris, non quod simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur. *Orig.* Si autem aliquis quaerat, cur osculo Iudas tradidit Iesum; secundum quosdam quidem voluit reverentiam ad magistrum servare, non audens manifeste in eum irruere: secundum alios autem hoc fecit, timens ne si forte se manifestum adversarium praebuisset, ipse ei fieret causa evasionis, cum posset secundum opinionem eius effugere et facere se impervium. Ego autem puto quod omnes proditores veritatis amare veritatem fingentes, osculi signo utuntur. Omnes enim haeretici sicut et Iudas, Iesu dicunt Rabbi, Iesus autem placabilia respondet; unde sequitur: *Dixitque illi Iesus; Amice ad quid venisti?* Dicit autem, *amice,* improperans simulationem: hoc enim nomine neminem bonorum in Scripturis cognoscimus appellatum; ad malum enim dicitur: *Amice, quomodo huc intrasti?* Et alibi: *Amice non facio tibi iniuriam. August. in ser. 1. de Pascha.* Dicit autem, *Ad quid venisti*; tanquam si diceret: Osculatis et insidiaris: novi quare veneris, amicum fingis cum proditor sis. *Remig.* Sive *Amice ad quid venisti?* Hoc fac, subintelligitur. Sequitur: *Tunc accesserunt et manus iniecerunt in Iesum, et tenuerunt eum.* Tunc scilicet quando ipse permisit: frequenter enim voluerunt, sed non potuerunt. *Raban.* Exulta Christiane, in commercio inimicorum tuorum vicisti; quod Iudas vendidit, et quod Iudaeus emit, tu acquisivisti.

14. Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum exemit gladium suum et percutiens servum principis Sacerdotum, amputavit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus: Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scripturae, quia sic oportet fieri?

14. *Chrysost. hom. 85.* Sicut Lucas refert, Dominus in coena discipulis dixerat, *Qui habet sacculum, tollat similiter et peram, et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium,* et discipuli responderunt: *Ecce gladii duo hic.* Conveniens autem erat illic gladios esse, propter agnum scilicet paschalem, quem comederent. Audientes quoque, quoniam venirent persecutores ad Christum capiendum, a coena exeuntes gladios sumpserunt in auxilium adversus persecutores, quasi pro magistro praeliaturi: unde hic dicitur: *Et ecce unus ex his, qui erant cum Iesu extendens manum exemit gladium suum. Hieron.* In alio Evangelio scriptum est, quod Petrus fecerit eodem ardore, quo et cetera fecit; unde sequitur: *Et percutiens servum principis Sacerdotum, amputavit auriculam eius.* Servus principis Sacerdotum Malchus appellatur; auricula quoque quae amputatur, dextera est. Transitorie dicendum est, quod Malchus, idest Rex quondam populi Iudaeorum, servus factus est impietatis, et devorationis Sacerdotum; dextramque perdidit auriculam, ut litterae(1) veritatem audiat in sinistra. *Orig. tract. 35.* Nam si videntur legem audire, modo cum sinistro auditu audiunt umbram traditionis de lege, non veritatem. Populus autem ex Gentibus significatus per Petrum, per hoc ipsum quod crediderunt in Christum, facti sunt causa, ut praecideretur Iudaeorum auditio dextera. *Raban.* Vel Petrus non tollit audientibus intelligendi sensum, sed divino (2) ablato iudicio negligentibus pandit: verum eadem dextera auris in his, qui ex eodem populo crediderunt, divina pietate pristino restituta est officio. *Hilar.* Vel aliter: Servo principis Sacerdotum auricula ab Apostolo resecatur; populo scilicet sacerdotio servienti, per Christi discipulum inobediens auditus exciditur; et ad capacitatem veritatis hoc quod erat non audiens, amputatur. *Leo Papa in ser. 7. de pas.* Dominus autem zelantis Apostoli pium motum progredi ultra non patitur; unde sequitur: *Tunc ait illi Iesus: Converte gladium tuum in locum suum.* Contra sacramentum erat redemptionis nostrae, ut qui mori pro omnibus venerat, capi nollet. Dat ergo in se furentibus licentiam saeviendi, ne dilato gloriosae crucis triumpho, et dominatio diabolica fieret longior, et captivitas humana diuturnior. *Raban.* Oportuit etiam ut auctor gratiae fideles patientiam suo exemplo doceret, et potius ad sustinendum fortiter adversa instrueret, quam ad vindicandum provocaret. *Chrysost. ib.* Ad hoc autem ut discipulo persuaderetur, comminationem addit, dicens: *Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. August. cont. Fau. lib. 22. c. 70.* Idest omnis qui usus fuerit gladio. Ille autem utitur gladio, qui nulla superioritate, aut legitima potestate, vel iubente, vel concedente in sanguinem alicuius armatur. Nam utique Dominus iusserat, ut ferrum discipuli eius ferrent; sed non iusserat ut ferirent. Quid ergo indignum si Petrus post hoc peccatum factus est pastor Ecclesiae, sicut Moyses post percussum Aegyptium factus est rector Synagogae? Uterque enim non detestabili immanitate, sed emendabili animositate regulam excessit; uterque odio improbitatis alienae; sed ille fraterno, iste dominico, licet adhuc carnali, tamen amore peccavit. *Hilar.* Sed non omnibus gladio utentibus mors solet esse per gladium: nam plures aut febris, aut alius accidens casus ab-

(1) *Al.* veritatem. (2) *Al.* Ablatum.

sumit qui gladio, aut iudicii officio, aut resistendi latronibus necessitate sunt usi. Et si secundum sententiam eius omnis gladio utens, gladio perimeretur, recte ad necem eorum gladius eximebatur, qui eodem utebantur ad facinus. *Hieron.* Quo ergo gladio peribit quicumque gladium sumpserit? Illo nempe qui igneus vertitur ante Paradisum, et gladio spiritus, qui in Dei describitur armatura. *Hilar.* Recondi ergo gladium praecipit Dominus, quia eos non humano, sed oris sui gladio esset peremptorus. *Remig.* Vel aliter: Qui gladio utitur ad occidendum hominem, ipse suae prius malitiae moritur gladio. *Chrysost. ib.* Non solum autem mitigavit discipulos per comminationem poenae, sed etiam ostendendo, quod voluntarie hoc sustinebat; unde sequitur: *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* Quia multa humanae infirmitatis ostenderat, non videretur credibilia dicere, si dixisset, quod eos perdere posset; et ideo dicit: *An putas, quia non possum, etc. Hieron.* Quasi diceret: Non indigeo duodecim Apostolorum auxilio, etiam si omnes me defenderent, qui possum habere duodecim legiones angelici exercitus. Una legio apud veteres sex millibus hominum complebatur: de duodecim ergo legionibus septuaginta duo millia Angelorum fiunt, in quot gentes hominum lingua (1) divisa est. *Orig.* Ex hoc autem demonstratur, quoniam secundum similitudinem legionum militiae mundialis sunt et Angelorum legiones militiae caelestis militantium contra legiones daemonum: militia enim omnis propter adversarios intelligitur constituta. Non autem quasi indigens auxilio Angelorum hoc dicebat: sed secundum aestimationem Petri volentis ei auxilium ferre. Magis enim Angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei, quam ipse illorum. *Remig.* Possumus etiam intelligere per Angelos Romanorum exercitum: cum Tito enim et Vespasiano omnes linguae adversus Iudaeam surrexerunt, et impletum est: *Quia pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Chrysost. ib.* Non solum autem per hoc timorem discipulorum evacuat, sed etiam per hoc quod Scripturas in medium introducit, dicens: *Quomodo ergo implebuntur Scripturae, quia sic oportet fieri? Hieron.* Haec sententia promptum ad patiendum demonstrat animum: quod frustra prophetae cecinerint, nisi Dominus eos vera dixisse sua passione asseveret.

15. In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis, et fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturae prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. At illi tenentes Iesum duxerunt ad Caipham principem Sacerdotum, ubi scribae et seniores convenerant. Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in atrium principis Sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.

(1) *Al.* dolosa.

15. *Orig. tract. 35.* Postquam dixit Petro, *Recondе gladium tuum*, quod est patientiae; postquam etiam auriculam restituit amputatam, sicut alter dicit Evangelista, quod summae benignitatis inditium fuerat, et divinae virtutis, subditur: *In illa hora dixit Iesus turbis*; ut si praeterita beneficia non recordantur, vel praesentia recognoscant: *Tanquam ad latronem existis cum gladiis, et fustibus comprehendere me. Remig.* Ac si diceret: Latronis officium est nocere, et latitare: ego vero nemini nocui, sed plures sanavi, et in Synagogis semper docui; et hoc est quod subditur: *Quotidie apud vos sedebam in templo docens, et non me tenuistis. Hieron.* Quasi diceret: Stultum est eum cum gladiis et fustibus quaerere, qui ultro se vestris tradit manibus; et in nocte quasi latitantem per proditorem investigare, qui quotidie in templo doceat. *Chrysost. hom. 85.* Ideo autem eum in templo non tenuerunt, quia non ausi erant propter turbam; propter quod et Dominus foras exivit, ut ex loco et tempore daret eis aptitudinem se capiendi. Ex hoc ergo docet, quoniam nisi voluntarius permisisset, nequaquam eum capere valuissent. Deinde Evangelista quaestionem solvit, propter quid Dominus capi voluit, cum subdit: *Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturae prophetarum. Hieron. Foderunt manus meas, et pedes meos.* Et alibi: *Sicut ovis ad victimam ductus est.* Et in alio loco: *Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Remig.* Quia enim omnes prophetae praedixerunt Christi passionem, ideo non posuit fixum testimonium, sed generaliter dicit impleri vaticinia omnium prophetarum. *Chrysost. ib.* Discipuli autem, qui quando detentus est Dominus permanserunt, quando locutus est haec ad turbas, fugerunt; unde sequitur: *Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt*: sciebant enim quoniam iam non erat possibile effugere, eo se voluntarie illis tradente. *Remig.* In hoc tamen facto demonstratur fragilitas Apostolorum: qui enim de ardore fidei promiserant se mori cum eo, nunc timore fugiunt immemores suae promissionis. Quod etiam videmus impleri in his, qui pro amore Dei magna se promittunt facturos, et postmodum non implent: non tamen desperare debent, sed cum Apostolis resurgere, et per poenitentiam resipiscere. *Raban.* Mystice autem, sicut Petrus, qui culpam negationis poenitentiae lacrymis abluit, recuperationem eorum ostendit, qui in martyrio labuntur: ita ceteri discipuli fugientes, cautelam fugiendi docent eos, qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt. Sequitur: *At illi tenentes Iesum duxerunt ad Caipham principem Sacerdotum. August. de con. Ev. lib. 3. c. 6.* Sed tamen primo ad Annam ductus est socerum Caiphae, sicut Ioannes dicit: *Ductus est autem ligatus, cum adessent in illa turba tribunus, et cohors*, ut Ioannes commemorat. *Hieron.* Refert autem Iosephus istum Caipham unius tantum anni pontificatum pretio redemisse; cum tamen Moyses Deo iubente praeceperit, ut pontifices patribus succederent, et generationis in Sacerdotibus series texeretur. Non ergo mirum est si iniquus pontifex iniqua iudicet. *Raban.* Convenit etiam nomen actioni: Caipha idest investigator, vel sagax ad implendam suam nequitiam, vel vomens ore, quia impudens fuit ad proferendum mendacium, et ad

perpetrandum homicidium. Ideo autem illuc eum adduxerunt, ut cum consilio omnia facerent; unde sequitur: *Ubi scribae et seniores convenerant. Orig.* Ubi Caiphas est princeps Sacerdotum, illic congregantur scribae, idest litterati, qui praesunt litterae occidenti: et seniores non in veritate, sed in vetustate litterae. Sequitur: *Petrus autem sequebatur eum a longe*: non enim poterat de proximo eum sequi, sed de longinquo: nec tamen omnino recedens ab eo. *Chrysost. ib.* Multus enim erat fervor Petri, qui cum alios fugientes vidisset, non fugit, sed stetit et intravit. Si autem et Ioannes intravit, tamen notus erat principi Sacerdotum. Longe autem sequebatur, quia erat Dominum negaturus. *Remig.* Neque enim negare potuisset, si Domino proximus adhaesisset. Per hoc etiam significatur, quod Petrus Dominum ad passionem euntem erat secuturus, idest imitaturus. *August. de quaes. Evan. lib. 1. cap. 46.* Significatur etiam Ecclesiam secuturam quidem, hoc est imitaturam passiones Domini, sed longe differenter: Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia. Sequitur: *Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. Hieron.* Vel amore discipuli, vel humana curiositate scire cupiebat quid iudicaret de Domino pontifex, utrum eum neci addiceret, an flagellis caesum dimitteret.

16. Principes autem Sacerdotum, et omne consilium quaerebant falsum testimonium contra Iesum, ut eum morti traderent, et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reaedificare illud. Et surgens princeps Sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quae isti adversum te testificantur? Iesus autem tacebat. Et princeps Sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei. Dicit illi Iesus: Tu dixisti. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus caeli. Tunc princeps Sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit. Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. Tunc expuerunt in faciem eius, et colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem eius dederunt dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?

16. *Chrysost. hom. 85.* Congregatis principibus Sacerdotum, et tota pestilentiae conventicula, volebant suis insidiis iudicii formam imponere; unde dicitur: *Princeps autem Sacerdotum, et omne consilium quaerebant falsum testimonium contra Iesum, ut eum morti traderent.* Sed quod fictum erat iudicium, et omnia tumultus et turbationis plena, manifestatur per hoc quod subditur: *Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Orig. trac. 35.* Falsa enim testimonia tunc locum habent, quando cum colore aliquo proferuntur. Sed nec color inveniebatur, qui posset contra Iesum adiuvare mendacia; quamvis essent multi gratiam tribuere volentes principibus Sacerdotum; quod maximam laudem exhibet Iesu, qui sic omnia irreprehensibiliter dixit et fecit, ut nullam verisimilitudinem invenirent in eo reprehensionis, et mali et multi astuti. Sequitur: *Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reaedificare illud. Hieron.* Quomodo autem falsi testes sunt, si ea dicunt quae Dominum dixisse legimus? Sed falsus testis est, qui non eodem sensu dicta intelligit, quo dicuntur: Dominus enim dixerat de templo corporis sui; sed in ipsis verbis calumniantur, ut paucis additis, vel mutatis quasi iustam calumniam faciant. Salvator dixerat: *Solvite templum hoc*; isti commutant, et aiunt: *Possum destruere templum Dei.* Vos, inquit, solvite, non ego: quia illicitum est ut nobisipsis inferamus manus: deinde illi vertunt: *Et post triduum reaedificare illud*, ut proprie de templo Iudaico dixisse videretur; Dominus autem, ut ostenderet animale, et spirans templum dixerat: *Et ego in triduo resuscitabo illud.* Aliud est aedificare, aliud suscitare. *Chrysost. ibid.* Sed quare non attulerunt in medium accusationem de solutione sabbati? Quia multoties eos super hoc confutaverat. *Hieron.* Ira autem praeceps, et impatiens non inveniens calumniae locum, excutit de solio pontificem ut vesaniam mentis motu corporis demonstraret; unde sequitur: *Et surgens princeps Sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea, quae isti adversum te testificantur? Chrysost ib.* Hoc autem dixit, volens ab eo inexcusabilem responsionem elicere, ut ex ipsa eum caperet. Inutilis autem erat excusationis responsio, nullo eam exaudiente; et ideo sequitur: *Iesus autem tacebat:* etenim solum figura iudicii ibi erat, in veritate autem latronum erat incursus, sicut in spelunca; et ideo silet. *Orig.* Ex hoc autem loco discimus contemnere calumniantium, et falsorum testium voces, ut nec responsione dignos eos habeamus, qui non convenientia dicunt adversus nos; maxime ubi maius est libere et fortiter silere, quam defendere sine ullo profectu. *Hieron.* Sciebat enim quasi Deus, quicquid dixisset, torquendum ad calumniam. Quanto ergo Iesus magis tacebat ad indignos responsione sua falsos testes, et Sacerdotes impios, tanto magis pontifex furore superatus, eum ad respondendum provocat, ut ex qualibet occasione sermonis locum inveniat accusandi; unde sequitur: *Et princeps Sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei. Origen.* In lege quidem adiurandi usum aliquoties invenimus; aestimo autem quoniam non oportet ut vir, qui vult secundum Evangelium vivere, adiuret alterum: si enim iurare non licet, nec adiurare; sed et qui respicit Iesum imperantem daemonibus, et potestatem dantem discipulis super daemonia, dicet quod secundum potestatem datam a Salvatore, non est adiurare daemonia. Princeps autem Sacerdotum peccatum faciebat insidians Iesu: et ideo imitabatur proprium patrem, qui bis dubie interrogavit Salvatorem: *Si tu es Christus Filius Dei*: unde quis recte dicere potest, quoniam dubitare de Filio Dei, utrum ipse sit Christus, opus diaboli est. Non decebat autem Do-

minum ad adiurationem principis respondere Sacerdotum, quasi vim passum: propter quod nec denegavit se Filium Dei esse, nec manifeste confessus est; unde sequitur: *Dicit illi Iesus: Tu dixisti.* Non enim erat dignus Christi doctrina, propterea non eum docet, sed verbum oris eius accipiens, in redargutionem ipsius convertit. Sequitur: *Veruntamen dico vobis: Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei.* Videtur mihi quoniam firmitatem quandam regalem significat sessio Filii hominis: iuxta virtutem ergo Dei, qui solus est virtus, fundatus est, qui accepit omnem potestatem a Patre, sicut in caelo et in terra. Erit autem quando hanc fundationem videbunt etiam adversarii, quod a tempore dispensationis incoepit impleri. Viderunt eum fundatum ad dexteram virtutis. Vel quia secundum longitudinem sempiternam, quae est apud Deum a constitutione mundi usque ad finem est unus dies: nihil ergo mirum, quod hic dicit Salvator, *Amodo*, spatium est brevissimum usque ad finem ostendens: et non solum sedentem eum ad dexteram virtutis visuros prophetabat, sed etiam venientem in nubibus caeli; unde sequitur: *Et venit in nubibus caeli.* Hae nubes sunt prophetae, et Apostoli Christi, quibus mandat pluere cum oportet; et sunt nubes caeli non transeuntes, quasi portantes imaginem caelestis, et dignae sunt, ut sint sedes Dei, quasi haeredes Dei, et cohaeredes Christi. *Hieron.* Pontificem autem quem de solio Sacerdotali furor excusserat, eadem rabies ad scindendum vestes provocat; unde sequitur: *Tunc princeps Sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit.* Consuetudinis enim Iudaicae est, quod cum aliquid blasphemum, et quasi contra Deum audierint, scindant vestimenta sua. *Chrysost. ib.* Hoc igitur fecit ut accusationem redderet graviorem; et quod verbis dicebat, factis extolleret. *Hieron.* Per hoc autem quod scidit vestimenta sua, ostendit Iudaeos, sacerdotalem gloriam perdidisse, et vacuam sedem habere pontificis: dum enim vestem sibi discidit, ipsum quo tegebatur velamentum legis abrupit. *Chrysost. ib.* Cum ergo scidisset vestimenta sua, non fert sententiam a seipso, sed ab aliis eam exquirit, dicens: *Quid vobis videtur?* Sicut in confessis peccatis, et blasphemia manifesta fieri solet, et quasi cogens, et violentiam inferens ad sententiam proferendam, praevenit auditorem, dicens: *Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam.* Quae autem fuit illa blasphemia? Etenim ante *c.22.* eis congregatis dixerat: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*, et interpretatus est eis, et siluerunt, nec de cetero contradixerunt: qualiter ergo nunc quod dictum est, blasphemiam vocant? Sequitur: *At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis.* Ipsi accusantes, ipsi discutientes, ipsi sententiam proferentes. *Orig.* Quantum putas fuit erroris, ipsam principalem omnium vitam ream mortis pronuntiare: et per tantorum resurgentium testimonia, non respicere fontem vitae, de quo in omnes resurgentes vita fluebat. *Chrysost. ib.* Ut autem venatores fera inventa, ita suam demonstrabant ebrietatem, et insania ferebantur. Sequitur: *Tunc expuerunt in faciem eius, et colaphis eum caeciderunt. Hier.* Ut compleretur quod dictum est *Is.50. Dedi maxillam meam alapis, et faciem meam non averti a confusione sputorum.* Sequitur: *Alii autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Glos.* In contumeliam ei hoc dicitur, qui se prophetam haberi voluit a populis. *Hieron.* Stultum autem erat verberantibus respondere, et prophetare caedentem, cum palam percutientis insania videretur. *Chrysost. ib.* Attende autem, quod Evangelista cum summa diligentia ea quae videntur esse exprobratissima exponit, nihil occultans, aut verecundans, sed gloriam existimans maximam, dominatorem orbis terrarum pro nobis talia sustinere. Hoc autem legamus continue, hoc nostrae menti inscribamus, et in his gloriemur. *August. de quaest. Evang. lib. 1. c. 44.* Quod autem dictum est, *Expuerunt in faciem eius*, significavit eos qui praesentiam gratiae eius respuunt. Item tanquam colaphis eum caedunt, qui ei honores suos praeferunt: palmas in faciem eius dant, qui perfidia caecati, eum non venisse affirmant, tanquam praesentiam eius exterminantes, et repellentes.

17. Petrus vero sedebat foris in atrio: et accessit ad eum una ancilla dicens: Et tu cum Iesu Galilaeo eras. At ille negavit coram omnibus dicens: Nescio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negavit cum iuramento, quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant et dixerunt Petro: Vere tu ex illis es: nam et loquela tua manifestum te facit. Tunc coepit detestari, et iurare, quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras flevit amare.

17: *August. de con. Evan. lib. 3. c. 6.* Inter praedictas Domini contumelias trina negatio Petri facta est, quam non omnes Evangelistae eodem ordine narrant. Lucas enim explicat prius tentationem Petri, tunc demum contumelias Domini. Sed Matthaeus, et Marcus eas primo commemorant, et deinde Petri tentationem: sic enim hic sequitur: *Petrus vero sedebat foris in atrio. Hieron. Foris sedebat*, ut videret exitum rei, et non appropinquabat Iesu, ne ministris aliqua suspicio nasceretur. *Chrysost. hom. 86.* Et qui quando detentum magistrum vidit solum, ita efferbuit, ut gladium evaginaverit, et auriculam absciderit, quando contumelias Christi audivit, negator efficitur, et vilis puellae minas non sustinet. Sequitur enim: *Et accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilaeo eras. Raban.* Quid sibi vult, quia prima eum prodit ancilla, cum viri magis eum potuerint recognoscere, nisi quod iste sexus peccare in nece Domini videretur, ut eius passione redimeretur? Sequitur: *At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis.* Palam coram omnibus negavit, quia se manifestare expavit; quod dicebatur se nescire respondit, quia pro Salvatore adhuc mori noluit. *Leo Papa in serm. 8. de pas.* Ob hoc autem, sicut apparet, haesitare permissus est, ut in Ecclesiae prin-

cipe remedium poenitentiae conderetur, et nemo auderet de sua virtute confidere, quando mutabilitatis periculum nec beatus Petrus potuisset evadere. *Chrysost. ib.* Non solum autem semel, sed et secundo et tertio negat in brevi tempore; unde sequitur: *Exeunte autem eo ianuam vidit eum alia ancilla, et ait his quae erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. August. de con. Evan. lib. 3. cap. 6.* Intelligitur autem quod postquam exiit foras cum iam semel negasset, gallus cantavit primum, quod Marcus dicit. *Chrysost. ib.* Ut ostendat quod neque vox galli eum a negatione detinuit: neque in memoriam suae promissionis reduxit. *August. ib.* Non autem foris ante ianuam iterum negavit, sed cum redisset ad focum: neque enim iam exierat et foris eum vidit altera ancilla; sed cum exiret, animadvertit et dixit his qui erant ibi, idest qui simul aderant ad ignem in atrio: *Et hic erat cum Iesu Nazareno.* Ille autem qui foras exierat, hoc audito regressus est, ut se quasi purgaret negando. Vel, quod est credibilius, non audivit quod de eo dictum fuerat cum foras exiret, et (1) postea quam rediit dictum est ei, quod Lucas commemorat. Sequitur: *Et iterum negavit cum iuramento, Quia non novisset hominem. Hier.* Scio quosdam pio affectu erga Apostolum Petrum locum hunc ita interpretatos, ut dicerent Petrum hominem negasse, non Deum, et esse sensum: Nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quam frivolum sit, prudens lector intelligit: si enim iste non negavit, ergo mentitus est Dominus, qui dixerat: *Ter me negabis. Raban.* In hac autem negatione Petri dicimus non solum abnegare Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed qui cum sit, negat se esse Christianum. *Aug. ib.* Nunc iam de tertia negatione inspiciamus. Sequitur enim: *Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro: Vere et tu ex illis es.* Lucas autem dixit: *Intervallo facto quasi horae unius*, et ut eum convincant, consequenter adiungunt: *Nam et loquela tua manifestum te facit. Hieron.* Non quod alterius sermonis esset Petrus, aut gentis externae: omnes quippe Hebraei erant, et qui arguebant, et qui arguebantur: sed quia unaquaeque provincia et regio habeat proprietates suas, et vernaculum loquendi sonum vitare non possit. *Remig.* Vide autem quam sint noxia pravorum hominum colloquia: ipsa quippe coegerunt Petrum negare Dominum, quem prius confessus fuerat esse Dei Filium. Sequitur enim: *Tunc coepit detestari, et iurare, quia non novisset hominem. Raban.* Nota, quia primum ait: *Nescio quid dicis:* secundo cum iuramento negat: tertio quia coepit detestari et iurare, quia non novit hominem. Perseverare quippe in peccato dat incrementum scelerum; et qui minima spernit, cadit in maiora. *Remig.* Spiritualiter autem per hoc quod Petrus ante primum galli cantum negavit, illi designantur, qui ante Christi resurrectionem non credebant eum esse Deum, eius morte turbati. Per hoc autem quod post galli cantum negavit, illi designantur qui in utramque Domini naturam, et secundum Deum, et secundum hominem errant. Per primam autem ancillam designatur cupiditas: per secundam carnalis delectatio: per illos qui astabant, daemones intelliguntur: his enim trahuntur homines ad Christi negationem. *Orig. tract. 35.* Vel per primam ancillam intelligitur Synagoga Iudaeorum, qui frequenter compulerunt denegare fideles; per secundam congregatio Gentium, qui etiam persecuti sunt Christianos: per tertios stantes in atrio, ministri haeresum diversarum. *Aug. de quaest. Evang. lib. 1. q. 45.* Ter etiam Petrus negavit; nam et error haereticorum de Christo tribus generibus terminatur: aut enim de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. *Raban.* Post tertiam autem negationem sequitur galli cantus; et hoc est quod subdit: *Et continuo gallus cantavit.* Per quem doctor Ecclesiae intelligitur, qui somnolentos increpans ait *1. Cor. 15. Evigilate iusti et nolite peccare.* Solet autem sacra Scriptura saepe meritum causarum per statum designare temporum: unde Petrus qui media nocte peccavit, ad galli cantum poenituit; unde sequitur: *Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Hieron.* In Evangelio legimus, quod post negationem Petri, et galli cantum respexit Salvator Petrum, et intuitu suo eum ad amaras lacrymas provocavit: non enim fieri poterat, ut in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerat mundi; unde et hic sequitur: *Et egressus foras, flevit amare.* In atrio enim Caiphae sedens non poterat agere poenitentiam: unde foras egreditur de impiorum consilio, ut pavidae negationis sordes amaris fletibus lavet. *Leo Papa ser. 9. de pas.* Felices, o Apostole sancte, lacrymae tuae, quae ad diluendam culpam negationis virtutem sacri habuere baptismatis. Affuit enim dextra Domini Iesu Christi, quae labentem te priusquam deiicereris, et firmitatem standi in ipso cadendi periculo recepisti. Cito itaque ad soliditatem rediit (2) Petrus, tamquam recipiens fortitudinem, ut qui tunc in Christi expaverat passione, in suo post supplicio non timeret, sed constans permaneret.

CAP. XXVII.

Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes Sacerdotum, et seniores populi adversus Iesum, ut eum morti traderent Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato praesidi. Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus Sacerdotum, et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argenteis in templo recessit, et abiens, laqueo se suspendit.

August. de con. Evan. lib. 3. c. 7. Contexuerat superius Evangelista narrationem in his quae cum Domino acta sunt usque ad mane; sed postea rediit ad narrandam Petri negationem, qua terminata rediit ad mane, ut inde cetera contexeret: et hoc est quod dicitur: *Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes Sacerdotum, et seniores populi adversus Iesum, ut eum mor-*

(1) *P. Nicolai habet* postea quam rediit, dixerunt ei ancilla, et ille alius quem Lucas commemorat,

(2) *Al.* petra.

ti traderent. Orig. tract. 35. Putantes per mortem extinguere eius doctrinam et fidem apud eos, qui crediderunt in eum, quasi in Filium Dei. Talia autem contra eum consiliantes alligaverunt Iesum solventem a vinculis; unde sequitur *: Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato praesidi. Hieron.* Vide sollicitudinem Sacerdotum in malum: tota nocte vigilarunt, ut homicidium facerent, et vinctum tradiderunt Pilato: habebant enim hunc morem, ut quem adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. *Raban,* Attamen notandum, quod non tunc primum ligaverunt, sed mox conprehensum in horto, ut Ioannes declarat. *Chrysost. hom. 86.* Ideo autem eum non occulte interfecerunt, quia volebant eius gloriae detrahere: multi enim eum admirabantur, et propter hoc studuerunt publice et coram omnibus eum occidere; et ideo ad praesidem eum duxerunt. *Hieron.* Videns autem Iudas Dominum adiudicatum morti, pretium retulit Sacerdotibus, quasi in potestate sua esset persecutorum immutare sententiam; unde sequitur: *Tunc videns Iudas qui tradidit eum, quod damnatus esset, poenitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus Sacerdotum, et senioribus populi, dicens: Peccavi, tradens sanguinem iustum. Orig. ib.* Respondeant mihi qui de naturis quasdam fabulas introducunt: unde est quod Iudas agnoscens peccatum suum dixit, *Peccavi tradens sanguinem iustum,* nisi ex bona plantatione mentis, et seminatione virtutis, quae seminata est in qualibet rationali anima, quam non coluit Iudas; et ideo cecidit in tale peccatum. Si autem naturae pereuntis est aliquis hominum, magis huius naturae fuit Iudas. Et si quidem post resurrectionem Christi hoc dixisset Iudas, forsitan erat dicendum, quoniam compulit eum poenitere de peccato ipsa virtus resurrectionis. Nunc autem videns eum traditum esse Pilato, poenituit: forsitan recordatus, quae frequenter Iesus dixerat de sua resurrectione futura. Forsitan et Satanas qui ingressus in eum fuerat, praesto fuit ei, donec Iesus traderetur Pilato. Postquam autem fecit quod voluit, recessit ab eo, quo recedente poenitentiam capere potuit. Sed quomodo vidit Iudas, quoniam condemnatus est? Nondum enim a Pilato fuerat interrogatus: forsitan dicet aliquis, quoniam consideratione mentis suae vidit exitum rei ex eo quod traditum aspexit. Alius autem dicet, quoniam quod scriptum est, *Videns Iudas, quia condemnatus est,* ad ipsum Iudam refertur: tunc enim sensit malum suum, et intellexit se condemnatum. *Leo Papa serm. 1. de Pas. Domini.* Dicendo tamen, *Peccavi tradens sanguinem iustum,* in impietatis suae perfidia perstitit, qui Iesum non Dei Filium, sed nostrae tantummodo conditionis hominem, etiam inter extrema mortis suae pericula credidit; cuius flexisset misericordiam, si eius omnipotentiam non negasset. *Chrysost. ib.* Vide autem, quoniam poenitentiam agit, quando completum est, et finem accepit peccatum: non enim permittit diabolus eos qui non vigilant, videre malum antequam perficiant. Sequitur: *At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris. Remig.* Ac si dicant: Quid ad nos pertinet si iustus est? Tu videris, idest opus tuum quale sit manifestabitur. Quidam autem coniunctim voluerunt legere haec verba, ut sit sensus: Cuius aestimationis deputaris apud nos, qui eum quem tradidisti, iustum confiteris? *Orig. ib.* Recedente autem ab aliquo diabolo, observat tempus iterum et postquam cognoverit, et ad secundum peccatum induxerit, observat etiam tertiae deceptionis locum. Sicut ille qui primo uxorem patris habuit, de hoc malo postea poenituit, sed postea diabolus voluit hanc ipsam tristitiam exaggerare, ut ipsa tristitia abundantior facta absorberet tristantem. Simile aliquid factum est in Iuda: postquam enim poenituit, non servavit cor suum, sed suscepit abundantiorem tristitiam a diabolo sibi submissam, quia voluit eum absorbere; unde sequitur: *Et abiens laqueo se suspendit.* Si autem locum poenitentiae requisisset, et tempus poenitentiae observasset, forsitan invenisset eum, qui dixit *Ez. 33. Nolo mortem peccatoris.* Vel forte existimavit praevenire magistrum moriturum, et occurrere ei cum anima nuda, ut confitens, et deprecans misericordiam mereretur; nec vidit, quia non convenit servum Dei seipsum expellere de hac vita, sed expectare Dei iudicium. *Raban.* Suspendit autem se laqueo, ut se ostenderet caelo, terraeque perosum. *August. quaest. no. et vet. test. quaest. 94.* Sed occupatis principibus Sacerdotum ad necem Domini a mane usque ad horam nonam, quomodo Iudas eis retulisse pretium sanguinis quod acceperat, ante crucem Domini, probatur, et dixisse illis in templo *: Peccavi quod tradiderim sanguinem iustum*? Cum constet omnes principes, et seniores ante passionem Domini non fuisse in templo, quippe cum in cruce posito insultarent ei. Nec enim inde potest probari, quia ante passionem Domini relatum est, cum sint multa quae ante facta probantur, et novissima ordinantur. Sed ne forte post horam nonam factum sit, ut videns Iudas occisum Salvatorem, et ob hoc velum templi scissum, terram tremuisse, saxa scissa, elementa conterrita ipso metu correptus doluerit. Sed post horam nonam occupati erant, ut existimo, seniores, et principes Sacerdotum ad celebrationem paschae. Sabbato autem secundum legem non licet nummos portare, ac per hoc non est probabile apud me quo die, immo tempore, laqueo vitam finierit Iudas.

2. Principes autem Sacerdotum acceptis argentes dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

2. *Chrysost. hom. 86.* Quia principes Sacerdotum noverant quod occisionem emerant, a propria conscientia condemnati fuerunt; et ad hoc ostendendum subdit Evangelista: *Principes autem Sacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam quia pretium sanguinis est. Hieron.* Vere culicem liquantes, et camelum glutientes: si enim ideo non mit-

tunt pecuniam in corbonam, hoc est gazophylacium, et dona Dei, quia pretium sanguinis est cur ipse sanguis effunditur? *Orig.* Videbant autem quoniam circa mortuos magis eam pecuniam conveniebat expendi quae pretium sanguinis erat. Sed quia et inter loca mortuorum sunt differentiae, usi sunt pretio sanguinis Iesu ad comparationem agri figuli alicuius, ut in eo peregrini sepeliantur, non secundum votum suum in monumentis paternis; unde sequitur: *Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. August. in serm. de coe. Do. ser. 128.* Providentia autem Dei factum puto, ut pretium Salvatoris non peccatoribus sumptum praebeat, sed peregrinis requiem subministret, ut iam exinde Christus et vivos sanguinis sui passione redimat, et mortuos pretiosa passione suscipiat. Pretio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in Scripturis, quod totius generis humani salus redempta sit in sanguine Salvatoris. Ager ergo iste mundus hic totus est. Figulus autem qui mundi possit habere dominatum, ipse est qui vascula corporis nostri fecit de limo. Istius itaque figuli ager Christi sanguine emptus est: peregrinis, inquam, qui sine domo, et patria, toto orbe exules iactabantur, requies Christi sanguine providetur. Istos autem peregrinos esse dicimus devotissimos Christianos, qui renuntiantes saeculo, nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt: sepultura enim Christi nihil aliud est quam Christiani: *Consepulti enim sumus*, sicut ait Apostolus *Rom. 6. cum illo per baptismum in morte.* Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, et tamquam hospites in hac luce versamur. *Hieron.* Qui etiam peregrini eramus a lege et prophetis, prava Iudaeorum studia suscepimus in salutem. *Orig.* Vel peregrinos dicimus qui usque ad finem extranei sunt a Deo; nam iusti consepulti sunt Christo in monumento novo quod excisum est in petra. Qui autem alieni sunt a Deo usque in finem, sepulti sunt in agro figuli operantis lutum; qui pretio sanguinis est comparatus, et ager sanguinis nominatur; unde sequitur: *Propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, hoc est ager sanguinis usque in hodiernum diem. Glos.* Quod referendum est ad tempus quo Evangelista hoc scripsit. Deinde confirmat idem prophetico testimonio, dicens: *Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Hieron.* Hoc in Ieremia penitus non invenitur, sed in Zacharia, qui penultimus est duodecim prophetarum, quaedam similitudo refertur; et quamquam sensus non multum discrepet, tamen ordo et verba diversa sunt. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 7.* Si quis ergo putat ideo fidei Evangelistae aliquid derogandum, primo noverit non omnes codices Evangeliorum habere, quod per Ieremiam dictum sit, sed tantummodo per prophetam. Mihi autem haec non placet defensio: quia et plures codices habent Ieremiae nomen, et antiquiores; et nulli fuit causa cur adderetur hoc nomen, et mendositas fieret. Cur autem tolleretur, fuit utique causa ut hoc audax imperitia faceret, praedicta quaestione turbata. Potuit autem fieri ut animo Matthaei Evangelium scribentis, pro Zacharia Ieremias occurreret, ut fieri solet; quod tamen sine ulla dubitatione emendaret saltem ab his admonitus, qui ipso adhuc in carne vivente haec legere potuerunt, nisi cogitaret recordationis suae quae Spiritu S. regebatur, non occurrisse aliud pro alio nomen prophetae, nisi quia Dominus hoc ita scribi constituit. Cur autem constituerit, prima causa est, quia sic insinuatur ita omnes prophetas uno spiritu locutos, mirabili inter se consensione constare, ut hoc multo amplius sit, quam si omnium verba prophetarum uno unius hominis ore demonstrentur; et ideo indubitanter accipi debent quaecumque per eos Spiritus S. dixit, et singula esse omnium, et omnia singulorum. Si enim hodie quisquam volens alicuius verba iudicare, dicat nomen alterius, a quo dicta sunt, qui tamen sit amicissimus illius, cuius verba dicere voluit, et continuo recordatus, alium pro alio se dixisse ita se corrigat, ut tamen dicat, Bene dixi, nihil aliud intuens nisi inter ambos esse concordiam; quanto magis de prophetis sanctis hoc commendandum fuit? Est et alia causa, cur hoc nomen Ieremiae in testimonio Zachariae sit manere permissum, vel potius S. Spiritus auctoritate praeceptum sit, Est apud Ieremiam *c. 32.* quod emerit agrum a filio fratris sui et dederit ei argentum, non quidem sub hoc nomine pretii, quod positum est apud Zachariam, triginta argenteis. Quod autem prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus sit Evangelista, quod modo de Domino completum est, manifestum est; sed ad hoc pertinere etiam illud de agro empto quod Ieremias dicit, hinc potest mystice significari, ut non hic Zachariae nomen poneretur qui dixit, *Triginta argenteis*, sed Ieremiae qui dixit, *de agro empto:* ut lecto Evangelio atque invento nomine Ieremiae, lecto autem Ieremia, et non invento testimonio de triginta argenteis, invento tamen agro empto, admoneatur lector utrumque conferre, et inde sensum enucleare prophetiae, quomodo pertineat ad hoc quod in Domino completum est. Nam illud quod subiecit huic testimonio Matthaeus, cum ait, *Quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus*, nec apud Zachariam, nec apud Ieremiam reperitur: unde magis ex persona Evangelistae accipiendum est, et mystice insertum; quia hoc ex Domini revelatione cognoverit, et ad hanc rem quae de Christi pretio facta est, huiusmodi pertinere prophetiam. *Hieron. de opt. gen. interpret.* Absit ergo de pedissequo Christi quod possit argui de falso, cui cura fuit non verba, et syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere. (1) *Chrysost.* Legi nuper in quodam hebraico volumine quod Nazaraeae sectae mihi Hebraeus contulit, Ieremiae apochryphum, in quo hoc ad verbum scriptum reperi: sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimonium Evangelistarum, et Apostolorum more vulgato, (2) qui, verborum ordine praetermisso, sensus tamen de veteri testamento proferunt exemplum.

3. Iesus autem stetit ante praesidem, et interrogavit eum praeses, dicens: Tu es Rex Iu-

(1) *Al.* Hieronyn. (2) *Al.* quo.

daeorum? Dicit illi Iesus Tu dicis. Et cum accusaretur a principibus Sacerdotum, et senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur praeses vehementer.

3. *August. de con. Evang. lib. 3. cap. 7.* Finitis his quae Matthaeus de Iuda proditore interposuit, ad ordinem narrationis revertitur, dicens: *Iesus autem stetit ante praesidem. Orig. tract. 35.* Iudex totius creaturae constitutus a Patre, vide quantum humiliavit, ut acquiesceret stare ante iudicem tunc terrae Iudaeae, et interrogatus est interrogationem, quam forsitan deridens aut dubitans Pilatus interrogat; unde sequitur: *Et interrogavit eum praeses dicens: Tu es Rex Iudaeorum? Chrysost. hom. 87.* Id Pilatus interrogat quod adversarii contra Christum continue revolvebant. Quia enim sciebant Pilatum nullam curam facientem legalium, ad publicas accusationes se ducunt. *Orig.* Vel pronuntiative hoc dixit Pilatus: unde et alibi scripsit in titulo: *Rex Iudaeorum.* Principi ergo Sacerdotum respondens, *Tu dixisti*, oblique arguit eius dubitationem: Pilati vero sententiam confirmat pronuntiantis; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Tu dicis. Chrysost. ib.* Confessus est se esse Regem, sed caelestem, ut in alio Evangelio manifestius legitur: *Regnum*, inquit, *meum non est de hoc mundo*: ut neque Iudaei, neque Pilatus excusationem habeant, huic accusationi insistentes. *Hilar. can. XXXII.* Vel interrogandi pontifici, an ipse esset Iesus Christus dixerat, *Tu dixisti*, quia semper futurum Christum ex lege ipse dixisset: huic vero legis ignaro interroganti, an ipse esset Rex Iudaeorum dicitur, *Tu dicis*, quia per fidem praesentis confessionis salus Gentium est. *Hieron.* Attende autem quod Pilato qui invitus promebat sententiam, aliqua ex parte respondit; Sacerdotibus autem, et principibus Sacerdotum respondere noluit, indignos eos suo sermone iudicans; unde sequitur: *Et cum accusaretur a principibus Sacerdotum, et senioribus nihil respondit. August. lib. 3. c. 8.* Lucas autem ipsa crimina, quae accusantes obiecerunt aperuit: dicit enim: *Coeperunt illum accusare dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Caesari, et dicentem se Christum Regem esse.* Nihil autem interest ad veritatem quo ordine ista retulerint, sicut nihil interest si alius aliquid tacet quod alius commemorat. *Orig. ib.* Accusatus autem Iesus sicut tunc illis nihil respondit, sic nec et modo: non fit enim eis verbum Dei sicut aliquando fuerat ad prophetas: sed neque dignum erat ut Pilato interroganti responderet, quia non habebat permanens, et firmum de Christo iudicium, sed ad contraria trahebatur; unde sequitur: *Tunc dicit ei Pilatus: Non audis quanta adversus te dicunt testimonia. Hieron.* Gentilis quidem est qui condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudaeorum. *Chrysost. ibid.* Ideo autem hoc dicebat, quia volebat eum liberare, dum se excusando responderet. Sequitur: *Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur praeses vehementer.* Quia enim multas habentes demonstrationes ex ipsis rebus, virtutis et mansuetudinis eius et humilitatis, tamen in ipsum indignabantur; et perverso iudicio agebantur contra ipsum, propter hoc nihil respondet, et si aliquando respondet, brevia quidem dicit, ne continua taciturnitate pertinaciae opinio de ipso accipiatur. *Hieron.* Vel ideo Iesus nihil respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur a praeside, et crucis utilitas differretur. *Orig.* Miratus est autem praeses constantiam eius: forsitan sciens, quod idoneus esset pronuntiare crimen, et tamen videbat eum in tranquilla et quieta sapientia, et gravitate non turbabili stare. Sed vehementer miratur: dignum enim ei videbatur magno miraculo, ut exhibitus Christus ad criminale iudicium, imperturbabilis staret ante mortem, quae apud omnes homines terribilis aestimatur.

4. Per diem autem solemnem consueverat praeses populo dimittere unum vinctum quem voluissent. Habebat autem tunc unum vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi et iusto illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem Sacerdotum, et seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Iesum vero perderent. Respondens autem praeses ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabbam. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis praeses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine iusti huius: Vos videritis. Et respondens universus populus, dixit: Sanguis eius super nos, et super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam: Iesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

4. *Chrysost. hom. 87.* Quia Christus ad accusationes Iudaeorum nihil responderat, per quod posset eum Pilatus ab accusationibus Iudaeorum excusatum habere, aliud machinatur propter quod eum liberare possit; unde dicitur: *Per diem autem solemnem consueverat praeses populo dimittere unum vinctum quem voluissent. Orig. tract. 35.* Sic enim quasdam gratias praestant Gentes eis quos subiiciunt sibi, donec confirmetur super eos iugum ipsorum: tamen consuetudo haec aliquando fuit apud Iudaeos: Saul enim non interfecit Ionathan, omni populo petente eum ad vitam. *Chrysost. ib.* Per hanc autem consuetudinem Christum eripere tentavit, ut neque umbram excusationis Iudaei sibi derelinquant. Manifestus homicida in comparatione Christi adducitur, de quo sequitur: *Habebat autem tunc unum vinctum insignem qui dicebatur Barabbas.* Non simpliciter dicit latronem,

sed, *insignem*, hoc est in malitia diffamatum. *Hieron.* Iste Barabbas in Evangelio quod inscribitur iuxta Hebraeos, filius magistri eorum interpretatur, qui propter seditionem et homicidium fuerat condemnatus. Offert autem optionem eis Pilatus dimittendi, quem vellent, latronem, an Iesum, non dubitans Iesum potius eligendum; unde sequitur: *Congregatis autem illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? Chrysost. ib.* Quasi dicat: Si non vultis sicut innocentem dimittere, saltem condemnatum festivitati (1) donetis. Si enim oportebat in peccatis manifestis existentem dimittere, multo magis in dubiis. Vide autem ordinem conversum. Petitio pro condemnatis solet esse plebis, concessio autem Principis; nunc autem contrarium gestum est: Princeps enim petit a plebe, et plebs ferocior redditur. *Glos.* Quare autem Pilatus ad liberationem Christi laboravit, manifestat Evangelista cum subdit; *Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent eum. Remig.* Quae autem invidia fuerit, Ioannes manifestat, qui narrat *c. 11.* eos dixisse: *Ecce mundus totus post eum vadit, et si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.* Notandum etiam, quia loco eius quod Matthaeus dicit: *An Iesum qui dicitur Christus?* Marcus dicit: *Vultis dimittam vobis Regem Iudaeorum?* Soli namque Reges Iudaeorum ungebantur, et ab ipsa unctione Christi vocabantur. *Chrys. ib.* Deinde subditur aliud quod sufficiens a passione erat omnes revocare. Sequitur enim: *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius dicens: Nihil tibi et iusto illi.* Cum demonstratione enim quae erat a rebus, et somnus non parvum quid erat. *Raban.* Notandum vero, quia tribunal sedes est iudicis, solium regum, cathedrae magistrorum. In visionibus autem et somniis gentilis viri uxor hoc intellexit, quod Iudaei vigilantes nec credere, nec intelligere voluerunt. *Hieron.* Nota etiam, quod Gentilibus saepe a Deo somnia revelantur, et quod in Pilato et uxore eius iustum Dominum confitentibus Gentilis populi testimonium sit. *Chrysost. ib.* Sed cuius gratia non ipse Pilatus somnium videbat? Quia illa magis digna erat; vel quia si Pilatus vidisset, non aequaliter sibi creditum esset; vel forte neque dixisset: propter hoc dispensatur a Deo, quod mulier vidit, ut manifestum omnibus fieret. Et non simpliciter videt, sed et patitur multa: sequitur enim: *Multa enim passa sum hodie per visum propter eum:* ut scilicet a compassione, quae erat ad uxorem desidior fieret vir circa occisionem; sed et tempus non parum conferebat: etenim eadem nocte vidit. *Aug. in ser. de pas.* Sic ergo iudex terretur in coniuge, et ut crimini Iudaeorum non praebeat in iudicio consensum, pertulit in uxoris afflictione iudicium: iudicatur ipse qui iudicat, et torquetur antequam torqueat. *Raban.* Vel aliter: Nunc demum diabolus intelligens per Christum se spolia sua amissurum, sicut primum per mulierem mortem intulerat, ita per mulierem vult Christum de manibus Iudaeorum liberare, ne per eius mortem mortis amittat imperium. *Chrysost. ib.* Nihil autem praemissorum Christi adversarios movit, quia eos omnino invidia excaecaverat; unde ex propria malitia plebem corrumpunt: et hoc est quod sequitur: *Principes autem et seniores persuaserunt populo ut peterent Barabbam, Iesum vero perderent. Orig.* Et est videre nunc quomodo populus Iudaeorum a senioribus suis, et Iudaicae culturae doctoribus suadetur, et excitatur adversus Iesum, ut perdant eum. Sequitur: *Respondens autem praeses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? Glos.* Respondisse autem dicitur Pilatus haec dicens, sive ad ea quae uxor nuntiaverat, sive ad petitionem populi, qui iuxta consuetudinem aliquem in die festo sibi dimitti petebat. *Orig.* Turbae autem quasi ferae, quae spatiosam ambulant viam, voluerunt sibi Barabbam habere solutum; unde subditur: *At illi dixerunt: Barabbam.* Ideo gens illa habet seditiones, et homicidia, et latrocinia secundum quosdam gentis suae, in rebus quae foris habentur, secundum autem omnes intus in anima. Ubi enim non est Iesus, illic lites et praelia sunt; ubi autem est, ibi sunt omnia bona et pax. Omnes etiam qui Iudaeis sunt similes, vel in dogmate, vel in vita, Barabbam sibi solvi desiderant: quicumque enim mala agit, solutus est in corpore eius Barabbas, Christus autem vinctus; qui autem bona agit, Christum habet solutum, Barabbam vinctum. Voluit autem Pilatus pudorem tantae iniquitatis eis incutere; unde sequitur: *Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus.* Non solum autem hoc, sed et mensuram colligere volens impietatis eorum. Illi autem nec hoc erubescunt, quod Pilatus Iesum Christum esse confitebatur, nec modum impietatis servant; unde sequitur: *Dicunt omnes, Crucifigatur:* in quo multiplicaverunt impietatis suae mensuram, non solum homicidam postulantes ad vitam, sed etiam iustum ad mortem, et ad mortem turpissimam crucis. *Raban.* Pendentes siquidem in ligno crucifixi, clavibus ad lignum pedibus manibusque confixi, producta morte necabantur, et diu vivebant in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Verum Iudaei de morte pessima cogitabant, sed a Domino, non intelligentibus eis, electa erat: ipsa enim crux, diabolo superato, erat tamquam trophaeum in frontibus fidelium positurus. *Hieron.* Cum autem hoc responderent, non statim acquievit, sed iuxta suggestionem uxoris, quae mandaverat, *Nihil tibi et iusto illi*, ipse quoque respondit; unde sequitur: *Ait illis praeses: Quid enim mali fecit?* Hoc dicendo Pilatus, absolvit Iesum. Sequitur: *At illi magis clamabant dicentes: Crucifigatur:* ut impleretur quod in Ps. 21. dicitur: *Circumdederunt me canes multi, congregatio malignantium obsedit me:* et illud Ieremiae *c. 12. Facta est mihi haereditas mea sicut leo in silva: dederunt super me vocem suam. Aug. de cons. Evang. lib. 3. cap. 8.* Saepius autem Pilatus cum Iudaeis egit, volens ut dimitteretur Iesus: quod paucissimis verbis testatur Matthaeus, cum subdit: *Videns Pilatus quia nihil proficiebat, sed magis tumultus fieret:* quod non diceret, nisi multum ille conatus fuisset; quamvis tacuerit, quoties hoc tentavit ut erueret Iesum furori eorum. Sequitur: *Accepta aqua lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine iusti huius. Remig.* Mos enim erat apud antiquos, ut cum vellet quis se ostendere immunem

(1) *Al.* dimittatis.

ab aliquo crimine, accepta aqua, lavaret manus suas coram populo. *Hier.* Pilatus ergo accepit aquam iuxta illud propheticum *Ps. 25. Lavabo inter innocentes manus meas*: quodammodo in hoc contestans et dicens: Ego quidem innocentem volui liberare; sed quoniam seditio oritur, et rebellionis mihi contra Caesarem crimen impingitur, innocens sum a sanguine iusti huius. Iudex ergo qui cogitur contra Dominum ferre sententiam, non damnat oblatum, sed arguit offerentes, iustum esse pronuntians eum qui crucifigendus est. Sequitur: *Vos videritis.* Quasi dicat: Ego minister legum sum, vox vestra sanguinem fundit. Sequitur: *Et respondens universus populus dixit: Sanguis eius super nos, et super filios nostros.* Perseverat usque in praesentem diem haec imprecatio super Iudaeos, et sanguis Domini non aufertur ab eis. *Chrysost. ib.* Intuere autem et hic Iudaeorum multam insaniam: eorum enim impetus, et perniciosa concupiscentia non permittit eos, quae oportet, inspicere; et sibi maledicunt, dicentes: *Sanguis eius super nos;* quin et ad filios maledictionem attrahunt dicentes: *Et super filios nostros.* Sed tamen misericors Deus eorum sententiam non firmavit; sed ex eis, et eorum filiis suscepit, qui poenitentiam egerunt: etenim et Paulus ex ipsis fuit, et multa millia eorum, qui in Ierosolymis crediderunt. *Leo Papa in serm. 8. de pass.* Excessit ergo Pilati culpam facinus Iudaeorum; sed nec ipse evasit reatum, qui reliquit proprium iudicium, et in crimen transivit alienum: sequitur enim: *Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. Hieron.* Sciendum est autem Pilatum Romanis legibus ministrasse, quibus sancitum est, ut qui cricifigitur, prius flagellis verberetur. Traditur igitur Iesus militibus verberandus, et illud sanctissimum corpus, pectusque Dei capax flagellis secuerunt. *Augst. in serm. de pass.* Ecce Dominus aptatur ad verbera, ecce iam caeditur: rupit sanctam cutem violentia flagellorum: repetitis ictibus crudelia verbera scapularum terga conscindunt. Proh dolor! Iacet extensus ante hominem Deus, et supplicium patitur rei, in quo nullum peccati vestigium potuit inveniri. *Hieron.* Hoc autem factum est, ut quia scriptum erat *Ps. 31. Multa flagella peccatorum*, illo flagello nos a verberibus liberemur. In lavacro etiam manuum Pilati, Gentilium omnia opera purgantur, et ab impietate Iudaeorum nos alieni efficimur. *Hilar.* Hortantibus autem Sacerdotibus populus Barabbam elegit, qui interpretatur patris filius, in quo arcanum futurae infidelitatis ostenditur, Christo Antichristum peccati filium praeferendo. *Raban.* Barabbas etiam, qui seditiones faciebat in turbis, dimissus est populo Iudaeorum, idest diabolus, qui usque hodie regnat in eis; et idcirco pacem habere non possunt.

5. Tunc milites praesidis suscipientes Iesum in praetorio, congregaverunt ad eum universam cohortem, et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, et arundinem in dextra eius, et genu flexo ante eum, illudebant ei dicentes: Ave Rex Iudaeorum. Et expuentes in eum acceperunt arundinem, et percutiebant caput eius.

5. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 9.* Post accusationes Christi, consequens est ut ipsam Domini passionem videamus, quam Matthaeus sic incipit: *Tunc milites praesidis suscipientes Iesum in praetorio, congregaverunt ad eum universam cohortem. Hieron.* Quia enim rex Iudaeorum fuerat appellatus, et hoc ei scribae, et Sacerdotes crimen obiecerant, quod sibi in populo Israel usurparet imperium, illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vestibus induant chlamydem coccineam pro rufo linteo, quo reges veteres utebantur; et pro diademate imponant ei coronam spineam, pro sceptro regali dent calamum, et adorent quasi regem: et hoc est quod subditur: *Et exeuntes eum chlamydem coccineam circumdederunt ei, et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius. August. ib.* Per hoc autem intelligitur Marcum dixisse indutum purpura. Pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat, et est rubra quaedam purpura cocco simillima. Potest enim fieri, ut purpuram etiam Marcus commemoraverit, quam chlamys habebat, quamvis esset coccinea. *Chrysost. hom. 88.* Quae igitur erit nobis cura de reliquo si contumelias ab aliquo patiamur, postquam Christus hoc passus est? Etenim quod fiebat in Christum, ultimus terminus contumeliae erat; nec una particula tantum, sed universum corpus patiebatur iniurias; caput per coronam et arundinem, et colaphos: facies quia inspuebatur: genae, quia alapis caedebantur; corpus totum per flagella; et quia denudatum est per circundationem chlamydis, et per fictam adorationem; manus per arundinem quam dederunt ei pro sceptro, ac si timerent, ne aliquid praetermitterent gravissimae praesumptionis. *August. ib. c. 9.* Apparet autem Matthaeum recapitulando ista commemorasse, non quod tunc factum sit, cum eum Pilatus crucifigendum tradidisset. Ioannes enim antequam diceret, quod eum Pilatus crucifigendum tradiderit, ista commemoravit. *Hieron.* Nos autem omnia haec intelligamus mystice. Quomodo enim Caiphas dixit, *Oportet unum hominem mori pro omnibus,* nesciens quid diceret: sic et isti quodcumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuebant. In chlamyde coccinea, opera Gentium cruenta sustentat; in corona spinea maledictum solvit antiquum; in calamo venenata occidit animalia; sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Iudaeorum. (1) *Hieron.* Vel aliter: Susceptis omnibus corporis nostri infirmitatibus a Domino, (2) omne deinde nostrum; quibus regnum secum erat debitum sanguine cocci colore perfunditur, spinis quoque, idest compungentium quondam peccatis Gentium, coronatur: est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriae corona contexitur. In calamo vero earundem Gentium infirmitas atque inanitas manu comprehensa firmatur; quin etiam capiti eius illuditur, ut infirmitas Gentium manu Christi comprehensa etiam in Deum Patrem qui caput eius est, con-

(1) *Al.* Hilarius can. XXXIII. (2) *Al.* omnium deinde martyrum.

quiescat. *Orig. tract. 35.* Vel calamus mysterium fuit quod priusquam crederemus, confidebamus in virga arundinea Aegypti, vel cuiuscumque regni contrarii Deo, quem accepit, ut triumphet eum in ligno crucis. Percutiunt autem cum hoc calamo caput Christi Iesu, quoniam semper regnum illud verberat Deum Patrem caput Salvatoris. *Remig.* Vel aliter per chlamydem coccineam caro Domini designatur, quae rubra dicitur propter sanguinis effusionem; per spineam coronam susceptio peccatorum nostrorum, quia in similitudinem carnis peccati apparuit. *Raban.* Calamo igitur Christi caput percutiunt, qui divinitati eius contradicentes, errorem suum auctoritate sanctae Scripturae, quae calamo scribitur, confirmare conantur. Spuunt in faciem eius qui praesentiam gratiae illius verbis execrandis respuunt, et Iesum in carne venisse denegant. Falso autem illum adorant qui in eum credunt, sed perversis actibus despiciunt. *Augus. de quaest. Evang. lib. 2. q. 51.* Quod autem Dominum in passione exuerunt veste propria, et induerunt fucata, signati sunt haeretici, qui eum dicunt verum corpus non habuisse, sed fictum.

6. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis eius, et duxerunt eum, ut crucifigerent. Exeuntes autem, invenerunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem, hunc angariaverunt, ut tolleret crucem eius. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariae locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere.

6. *Glos.* Postquam Evangelista commemoravit ea quae ad illusionem Christi pertinent, tunc narrare incipit processum crucifixionis ipsius; unde dicitur. *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis suis et duxerunt eum ut crucifigerent. August. de con. Evang. lib. 3. c. 9.* Hoc autem in fine factum esse intelligitur, cum iam duceretur ad crucifigendum, postquam scilicet Pilatus tradidit eum Iudaeis. *Hieron.* Notandum autem quod quando flagellatur Iesus, et conspuitur, non habet propria vestimenta, sed ea quae propter peccata nostra sumpserat; cum autem crucifigitur et illusionis pompa praeterierit, tunc pristinas vestes recipit, et proprium assumit ornatum, statimque elementa turbantur, et creatori dat testimonium creatura. *Orig. trac. 35.* Et de chlamyde quidem scriptum est, quoniam denuo expoliaverunt eum; de corona autem spinea nihil tale Evangelistae scripserunt, ut iam non sint spinae nostrae antiquae, postquam semel eas a nobis abstulit Iesus super venerabile caput suum. *Chrysost. in serm. de passion.* Non autem voluit Dominus pati sub tecto, non in templo Iudaico, ne putares pro illa tantum plebe oblatum; et ideo foras civitatem, foras muros, ut scias sacrificium esse commune, quod totius terrae est oblatio, quod communis est purificatio; et hoc signatur, cum dicitur: *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenaeum nomine Simonem, hunc angariaverunt ut tolleret crucem eius. Hieron.* Ne quis autem putet huic loco Evangelistae Ioannis historiam esse contrariam: ille enim dicit exeuntem Dominum de praetorio portasse crucem suam; Matthaeus autem refert, quod invenerunt hominem Cyrenaeum, cui imposuerunt crucem Iesu. Sed hoc intelligendum est, quod egrediens de praetorio Iesu, ipse portaverit crucem suam; postea obviam habuerunt Simonem, cui portandam crucem imposuerunt. *Orig.* Aut egressi quidem angariaverunt Simonem; appropinquantes autem ad locum, in quo eum fuerant suspensuri, imposuerunt crucem et ipsi, ut ipse eam portaret. Non fortuito autem angariatus est Simon; sed secundum dispositionem Dei ductus est ad hoc, ut evangelica Scriptura dignus inveniretur, et ministerio crucis Christi. Non solum autem Salvatorem conveniebat accipere crucem suam, sed et nos conveniebat eam portare, salutarem nobis angariam adimplentes: nec tamen sic profecisset nobis eam accipere, sicut cum ipse (1) accepit. *Hieron.* Mystice (2) Christum suscipiunt nationes, et peregrinus obediens portat ignominiam Salvatoris. *Hil. c. XXXIII.* Indignum enim Iudaeis erat Christi crucem ferre, quia fidei Gentium erat in reliquum et crucem accipere et compati. *Remig.* Iste enim Simon non erat Ierosolymita, sed peregrinus, et advena, scilicet Cyrenaeus: Cyrene enim civitas est Lybiae. Interpretatur autem Simon obediens, Cyrenaeus haeres: unde pulchre per eum designatur populus Gentium qui peregrinus erat testamentorum Dei, sed credendo factus est civis sanctorum, et domesticus, et haeres Dei. *Gre. hom. Eva. 32. et l. 8. mor. c. 30.* Vel aliter: Per Simonem qui crucem dominicam in angariam portat, designantur abstinentes, et arrogantes; quia per abstinentiam quidem carnem afficiunt, sed fructum abstinentiae interius non requirunt; unde idem Simon crucem portat, sed non moritur, quia abstinentes et arrogantes, per abstinentiam quidem corpus afficiunt, sed per desiderium gloriae mundo vivunt. Sequitur: *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvariae locus. Raban.* Golgotha enim Syrum nomen est et interpretatur Calvaria. *Hieron.* Audivi quendam exposuisse Calvariae locum in quo sepultus est Adam; et ideo sic appellatum, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput. Favorabilis interpretatio, et mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim et foris portam loca sunt, quibus truncantur capita damnatorum, et Calvariae, idest decollatorum, sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Iesus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. Adam vero sepultum iuxta Ebron, et Arbee, in Iesu filii Nave volumine legimus. *Hilar.* Locus autem crucis talis est, ut positus in medio terrae ad capessendam Dei cognitionem universis Gentibus esset aequalis. Sequitur: *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. August. de con Evang. lib. 3. cap. 11.* Hoc Marcus ita narrat: *Et dabant ei bibere myrrhatum vinum.* Fel quippe pro amaritudine Matthaeus posuit: myrrathum enim vinum amarissimum est: quamquam fieri possit ut fel, et myrrha vinum amarissimum redderent. *Hieron.* Amara vitis amarum vinum facit; quo

(1) *Al. adest* eam. (2) *Al.* mystice enim crucem suscipiunt.

potant Dominum Iesum, ut impleatur quod scriptum est *Ps. 67. Dederunt in cibum meum fel.* Et Deus loquitur ad Ierusalem *Ier. 11. Ego te plantavi vineam veram, quomodo facta es in amaritudinem vitis alienae? Et cum gustasset noluit bibere. August. ib.* Quod autem Marcus ait, *Et non accepit*, intelligitur, non accepit ut biberet: gustavit autem, sicut Matthaeus testis est: et quod idem Matthaeus ait, *noluit bibere*; hoc Marcus dixit, *Non accepit.* Tacuit etiam quod gustavit; quod autem cum gustasset noluit bibere, hoc indicat quod gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. *Hilar.* Vel ideo oblatum vinum felle admixtum bibere recusavit: non enim aeternae gloriae incorruptioni peccatorum amaritudo miscetur.

7. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta eius sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes servabant eum. Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Iesus Rex Iudaeorum. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris.

7. Praemisso quomodo Christus ad locum passionis est ductus, hic Evangelista ipsam passionem prosequitur, genus mortis exponens, cum dicit: *Postquam autem crucifixerunt eum. Aug. q. 25. l. 85.* Sapientia quidem Dei hominem ad exemplum quo recte viveremus suscepit; pertinet autem ad vitam rectam ea quae non sunt metuenda non metuere. Sunt autem homines qui quamvis mortem ipsam non timeant, genus tamen mortis horrescunt. Ut ergo nullum mortis genus recte viventi homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis, illo genere execrabilius, et formidabilius. *August. in ser. de pas.* Quantum autem valeat virtus crucis, advertat sanctitas vestra. Contempsit Adam praeceptum accipiens ex arbore pomum; sed quicquid Adam perdidit, Christus in cruce invenit. De diluvio aquarum humanum genus arca lignea liberavit: de Aegypto Dei populo recedente, Moyses mare virga divisit, Pharaonem prostavit, et populum Dei redemit. Idem Moyses lignum in aquam misit, et amaram aquam in dulcedinem commutavit. Ex lignea virga de spirituali petra salutaris unda profertur, et ut Amalech vinceretur, circa virgam, Moyses expansis manibus extenditur: et lex Dei arcae testamenti creditur ligneae, ut his omnibus ad lignum crucis, quasi per gradus quosdam veniatur. *Chrysost. in serm. de pas.* Ideo et in excelso ligno non sub tecto passus est, ut etiam ipsius aeris natura mundetur: sed et terra simile beneficium sentiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mundata. *Glos.* Lignum etiam crucis significare videtur Ecclesiam in quatuor mundi partibus diffusam. *Raban.* Vel secundum moralem sensum crux per suam latitudinem significat hilaritatem operantis, quia tristitia angustias facit: latitudo enim crucis est in transverso ligno ubi figuntur manus; per manus autem opera intelligimus. Per altitudinem autem cui caput adiungitur, significatur expectatio retributionis de sublimi iustitia Dei. Longitudo autem qua totum corpus extenditur, tolerantiam designat: unde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundum autem quod terrae infixum est, secretum sacramenti praefigurat. *Hilar. can. XXXVIII.* Sic ergo in ligno vitae cunctorum salus, et vita suspenditur; unde dicitur: *Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta eius, sortem mittentes. August. de concord. Evangelist. lib. 3. c. 12.* Hoc breviter a Matthaeo dictum est; Ioannes autem distinctius explicat, quemadmodum gestum sit: *Milites*, inquit, *cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis. Chrysost. hom. 88.* Notandum ergo, quod non parva haec abiectio Christi erat: quasi enim circa dehonoratum, et omnium vilissimum in Christo hoc agebant; in latronibus autem nihil tale operati sunt: dividere enim vestimenta in condemnatis valde vilibus, et abiectis fit, et nihil aliud habentibus. *Hieron.* Hoc autem quod circa Christum gestum est, in Psalmo 22. fuerat prophetatum; et ideo sequitur: *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.* Sequitur: *Et sedentes servabant eum*, scilicet milites. Diligentia militum, et Sacerdotum nobis profuit, ut maior et apertior resurgentis virtus appareat. Sequitur: *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Iesus Rex Iudaeorum.* Non possum autem digne admirari pro rei magnitudine, quod emptis falsis testibus, et ad seditionem clamoremque infelici populo concitato, nullam aliam invenerunt causam interfectionis eius, nisi quod Rex Iudaeorum esset; et illi forsitan illudentes, ridentesque hoc fecerunt. *Raban.* Divinitus autem procuratum fuit, ut talis titulus super caput eius poneretur, ut per hoc Iudaei agnoscerent, quoniam nec etiam occidendo facere potuerunt, ut eum Regem non haberent: per mortis enim patibulum non amisit imperium, sed potius corroboravit. *Origen. tract. 35.* Et princeps quidem Sacerdotum, secundum litteram legis portabat in capite suo sanctificationem Domini scriptam; verus autem princeps Sacerdotum, et Rex Iesus in cruce quidem habet scriptum, *Hic est Rex Iudaeorum.* Ascendens autem ad Patrem pro litteris, et pro nomine quo nominatur, habet ipsum Patrem. *Rab.* Quia enim rex simul et Sacerdos est, cum suae carnis hostiam in altari crucis offerret, Regis quoque dignitatem titulus praetendit; qui non infra, sed supra crucem ponitur, quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen Regis maiestas fulgebat, quam per crucem non perdidit, sed potius confirmavit. Sequitur: *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris. Hieron.* Sicut enim pro nobis maledictum crucis factus est Christus, sic pro omnium salute inter noxios crucifigitur. *Leo Papa in ser. 4. de pas. Dom.* Duo autem latrones, unus ad dexteram, et unus ad sinistram crucifiguntur, ut in ipsa patibuli specie monstraretur illa quae in iudicio ipsius omnium hominum est facienda discretio. Passio igitur Christi salutis nostrae continet sacramentum: et de instrumento quod iniquitas Iudaeorum paravit ad poenam, potentia Redemptoris

gradum fecit ad gloriam. *Hilar.* Vel aliter : Duo latrones laevae, ac dexterae affiguntur, omnem humani generis universitatem vocari ad sacramentum passionis Domini ostendentes; sed quia per diversitatem fidelium, ac infidelium fit omnium secundum dexteram, sinistramque divisio, unus ex duobus ad dexteram eius situs, fidei iustificatione salvatur. *Remig.* Vel per istos duos latrones designantur omnes, qui arctioris vitae continentiam apprehendunt: quicumque enim sola intentione placendi Deo hoc faciunt, designantur per illum qui a dextris Dei crucifixus est; qui vero pro appetitu humanae laudis, vel aliqua minus digna intentione, designantur per illum qui a sinistris crucifixus est.

8. Praetereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah, qui destruis templum Dei, et in triduo illud reaedificas? Salva temetipsum, si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter et principes Sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc cum si vult. Dixit enim, quia Filius Dei sum. Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei.

8. *Chrysost. hom. 88.* Cum Christum denudassent, et crucifixissent, ultra procedunt, et in cruce videntes affixum exprobrant ei; unde dicitur: *Praetereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua. Hieron.* Blasphemabant quidem, quia praetergrediebantur viam, et in vero itinere Scripturarum ambulare nolebant. Movebant autem capita sua, quia iam ante moverant pedes, et non stabant supra petram. Idipsum autem insultans dicit fatuus populus, quod falsi testes confinxerant; unde sequitur: *Et dicentes: Vah, qui destruis templum Dei, et in triduo illud reaedificas. Remig. Vah* interiectio est insultantis, sive irridentis. *Hil. c. XXXIII.* Quid ergo veniae erit, cum post triduum reaedificatum templum Dei in corporis resurrectione cernetur? *Chrysost. ib.* Ut quasi prioribus signis incipientes detrahere subiungunt: *Salva temetipsum. Si Filius Dei es, descende de cruce. Chrysost. in serm. de pass.* Sed e contrario, quia Filius Dei est, ideo non descendit de cruce: nam ideo venit, ut crucifigeretur pro nobis. Sequitur: *Similiter et principes Sacerdotum illudentes cum scribis, et senioribus dicebant : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Hieron.* Etiam nolentes scribae, et pharisaei confitentur, quod alios salvos fecerit. Itaque vestra vos condemnat sententia : qui enim alios salvos fecit, utique si vellet, et seipsum salvare poterat. Sequitur: *Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce; et credimus ei. Chrysost. ib.* Considera autem nunc vocem filiorum diaboli, quomodo imitantur vocem paternam. Diabolus enim dicebat: *Mitte te deorsum, si Filius Dei es;* et Iudaei dicunt : *Si Filius Dei es, descende de cruce. Leo Papa serm. 4. de pas.* De quo erroris fonte Iudaei talium blasphemiarum venena potastis? Quis vobis magister tradidit? Quae doctrina persuasit, quod illum Regem Israel, illum Dei Filium credere debeatis, qui se aut crucifigi non sineret, aut a confixione clavorum liberum corpus excuteret? Non hoc vobis legis mysteria, aut prophetarum ora cecinerunt; sed illud vere legistis *Is. 50. Faciem meam non averti a confusione sputorum.* Et iterum *Ps. 21. Foderunt manus meas, et pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea.* Numquid legistis: Dominus descendit de cruce? Sed legistis *Ps. 58. Dominus regnavit a ligno. Raban.* Si autem tunc de cruce surgeret, insultantibus cedens, virtutem nobis patientiae non demonstraret: sed expectavit paululum, irrisionem sustinuit; et qui de cruce surgere noluit, de sepulcro resurrexit. *Hieron.* Fraudulenta autem est promissio cum addunt : *Et credimus ei.* Quid enim plus est de cruce adhuc viventem descendere, an de sepulcro mortuum resurgere? Resurrexit et non credidistis ; ergo etiam si de cruce descenderet, non crederetis. Sed mihi videtur hoc daemones immittere. Statim enim ut crucifixus est Dominus, senserunt virtutem crucis, et intellexerunt fractas vires suas esse ; et hoc agunt, ut de cruce descendat. Sed Dominus sciens adversariorum insidias, permanet in patibulo, ut diabolum destruat. Sequitur: *Confidit in Deo; liberet eum nunc si vult. Chrysost. hom. 88.* O inquinati valde! Numquid prophetae, et iusti non erant, quia eos non eripuit a periculis Deus? Si autem illorum gloriae non obfuit quod eis pericula induxistis; multo magis in isto non oportebat vos scandalizari per ea quae patitur, quia semper per ea quae dixit, hanc vestram removit suspicionem. Sequitur : *Dixit enim, quia Filius Dei sum.* Per quod ostendere volebant eum pati ob seductoris, et erronei causam, et sicut superbum, et vane gloriantem in his quae dicebat. Sic ergo non solum Iudaei, et milites desubtus eum deridebant, sed et desuper latrones cum eo crucifixi; unde sequitur: *Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant. August. de con. Evan. l. 3. c. 16.* Potest autem putari Lucas repugnare ei quod hic dicitur, qui dicit, quod unus de latronibus blasphemabat eum, quem alter increpabat; nisi intelligamus Matthaeum breviter restrigentem hunc locum, pluralem numerum pro singulari posuisse; sicut in epistola ad Hebraeos legimus pluraliter dictum, *Clauserunt ora leonum,* cum solus Daniel significari intelligatur. Quid autem usitatius, quam ut aliquis dicat : En rustici mihi insultant, etiamsi unus insultet. Esset autem contrarium, si Matthaeus dixisset ambos latrones convitiatos Domino; cum vero dictum est *latrones*, nec additum est ambo, potuit usitato locutionis modo per pluralem numerum significari. *Hieron.* Vel potest dici, quod primum uterque(1) scilicet blasphemaverit: deinde, sole fugiente, terra commota, saxisque diruptis, et ingruentibus tenebris, unus crediderit in Iesum, et priorem negationem sequenti confessione emendaverit. *Chrysost. ib.* Ut enim non existimes ex quadam convenientia id gestum fuisse, neque latronem fuisse qui latro videbatur, a contumelia ostendit tibi, quoniam etiam in cruce positus latro erat, et inimicus, et repente transmutatus est. *Hilar.* Quod autem latrones ambo conditionem ei passionis expro-

(1) *Al.* simul.

brant, universis etiam fidelibus scandalum crucis futurum esse significat. *Hieron.* Vel in duobus latronibus uterque populus Gentilium, et Iudaeorum primo Dominum blasphemavit; postea signorum multitudine alter exterritus egit poenitentiam, et usque hodie Iudaeos increpat blasphemantes. *Orig. tract. 35.* Sed et latro qui salvatus est potest esse mysterium eorum, qui post multas iniquitates crediderunt in Christum.

9. A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram, usque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamavit Iesus voce magna, dicens: Eli Eli, lamasabacthani; hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, et audientes dicebant: Eliam vocat iste. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere. Ceteri vero dicebant: Sine: videamus an veniat Elias liberans eum. Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.

9. *Chrysost. in ser. de pas.* Non poterat ferre creatura iniuriam creatoris: unde sol retraxit radios suos ne videret impiorum facinora; et ideo dicitur: *A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam. Orig. tract. 35.* Ab hoc textu quidam calumniantur evangelicam veritatem: defectio enim solis a saeculo semper fuit in suo tempore facta. Sed defectio solis, quae secundum consuetudinem temporum ita currentium fieri solet, non in alio tempore fit, nisi in conventu solis et lunae, quando luna subtus currens, solis impedit radios occurrentis ei; in tempore autem quo passus est Christus, manifestum est, quoniam conventus non erat lunae ad solem, quoniam tempus erat paschale quod consuetudinis est agere, quando luna plena est. Quidam autem credentium volentes defensionem aliquam inducere contra hoc, dixerunt, quoniam illa defectio solis convenienter secundum cetera prodigia nova, contra consuetudinem facta est. *Dion. in epist. 7. ad Policar.* Cum ambo apud Heliopolim essemus, ambo simul incidentem mirabiliter soli lunam notabamus, non enim eiusce coniunctionis tunc aderat tempus, ipsamque rursus ab hora nona usque in vesperam ad solis diametrum supra naturae vires restitutam. Insuper et eam lunae incidentiam observavimus ab Oriente coepisse, et usque ad solaris corporis finem pervenisse, ac tum demum resilisse, nec ex ea, ut assolet, parte luminis defectum, et restitutionem contigisse, sed ex adverso diametri. *Chrysost. hom. 89.* Tribus etiam horis tenebrae permanserunt, cum ecclipsis in momento transeat: non enim habet moram, ut sciunt illi qui consideraverunt. *Orig.* Sed adversus hoc filii huius saeculi dicunt; Quomodo hoc factum tam mirabile nemo Graecorum, aut Barbarorum scripsit eorum, qui notaverunt, si quid tale novum factum est aliquando? Et Phlegon quidem in Chronicis suis scripsit, in principatu Tyberii Caesaris factum, sed non signavit in luna plena. Arbitror ergo sicut cetera signa, quae facta sunt in passione ipsius, scilicet velum scissum, et terra tremens, et cetera in Ierusalem tantummodo facta sunt. Aut si latius voluerit quis extendere ad terram Iudaeam, sicut in tertio libro Regum dixit Abdias ad Eliam: *Vivit Deus tuus, si est gens, aut regnum, ubi non misit Dominus meus quaerere te*: ostendens, quoniam satis eum in Gentibus quaesierat circa Iudaeam. Est autem consequens intelligere quasdam tenebrosissimas nubes, et multas, et magnas concurrisse super Ierusalem, et terram Iudaeae: et ideo factae sunt tenebrae profundae a sexta hora usque ad nonam. Duae enim creaturae in sexta die factae fuisse intelliguntur, ante sextam quidem animalia, in sexta autem homo; et ideo conveniebat pro salute hominis morientem in hora sexta suspendi, et a sexta hora propter hoc tenebras fuisse factas super omnem terram usque ad nonam. Et sicut Moyse manus extendente in caelum, factae sunt tenebrae super Aegyptios, servos Dei tenentes in servitute: similiter et Christo in sexta hora manus extendente in cruce, ad caelum super populum, qui clamaverat, *Crucifige eum*, factae sunt tenebrae, et ab omni lumine sunt privati, in signum futurarum tenebrarum, quae comprehensurae erant gentem Iudaeam. Item sub Moyse factae sunt tenebrae super omnem terram Aegypti tribus diebus; omnibus autem filiis Israel erat lumen; sub Christo autem factae sunt tenebrae super omnem Iudaeam tribus horis, quoniam propter peccata sua privati sunt a lumine Dei Patris, et a splendore Christi, et ab illuminatione Spiritus S. Lumen autem super omnem reliquam terram, quod ubique illuminat omnem Ecclesiam Dei in Christo. Et si usque ad horam nonam tenebrae factae fuerunt super Iudaeam, manifestum est, quoniam iterum eius lumen refulsit, quia cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Hoc admirandum erat, quod in omnem terram tenebrae sunt factae, quod numquam prius contigerat. In Aegypto enim solum tenebrae factae sunt, quando pascha perficiendum erat: quae enim tunc agebantur, horum typus erant. Et intuere, quod (1) fuerint tenebrae in media die, quando ubique terrarum dies erat: ut omnes qui habitabant terram, hoc miraculum cognoscerent. Hoc autem est signum quod petentibus promittebat dare, dicens: *Generatio prava et adultera signum quaerit; et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae*; crucem signans, et resurrectionem. Etenim multo mirabilius est in eo qui crucifixus erat hoc fieri, quam ambulante eo super terram. Hoc autem sufficiens erat eos convertere, non solum magnitudine miraculi, sed quia hoc gestum est postquam omnia locuti fuerant quae voluerant, et satietatem acceperant contumeliarum. Qualiter autem non admirati sunt universi, neque aestimaverunt eum esse Deum? Quia scilicet hominum genus tunc multa malitia, et desidia detinebatur; et hoc miraculum factum confestim transiit, et non noverant quae esset causa eius, quod gerebatur. Et propter hoc ipse postea loquitur ut ostendat se (2) vivere, et quod ipse hoc miraculum fecit; unde sequitur: *Et circa horam nonam clamavit Iesus voce magna, dicens: Eli Eli, lamasabacthani,*

(1) *Al.* fiunt. (2) *Al.* videre.

Hoc est, Deus meus Deus meus, ut quid dereliquisti me? Hier. Principio vigesimi primi Psalmi (1) abusus est. Illud vero quod est in medio versiculi, *Respice in me*, superfluum est; legitur enim in Hebraeo עזותני אליאלי למה Eli,eli lamasabacthani,hoc est,Deus meus Deus meus, quare me dereliquisti? Ergo impii sunt, qui Psalmum ex persona David sive Hester, et Mardochaei dictum putant, cum etiam Evangelistae testimonia ex eo sumpta super Salvatore intelligantur, ut est illud: *Diviserunt sibi vestimenta mea*, Et *foderunt manus meas.Chrysost.ib.* Ideo autem emisit propheticam vocem, ut usque ad ultimam horam testimonium perhibeat veteri testamento; et ut videant quoniam honorat Patrem, et non est Deo contrarius, et ideo hebraicam vocem emisit, ut eis fieret cognita et manifesta.*Orig.* Requirendum est autem, quid est, quod a Deo derelictus est Christus? Et quidam quia non possunt exponere derelinqui Christum a Deo, dicunt quod per humilitatem dictum est. Sed manifeste intelligere poteris quid sit quod dicit, faciens comparationem gloriae illius, quam habuit apud Patrem, ad confusionem quam contemnens sustinuit crucem.*Hilar.* Per haec autem verba ingenia contendunt haeretica, quod aut defecisse omnino Dei Verbum in animam corporis volunt, dum corpus officio animae vivificat; aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo Dei Verbum modo spiritus habitaverit prophetalis; quasi Iesus Christus animae solum et corporis homo communis, hoc habet sui exordium, quo esse coepit homo, qui nunc a Dei Verbo contracta rursum protectione desertus clamet: *Deus meus, quare me dereliquisti?* Vel certe in animam Verbi natura mutata, paterno Christus in omnibus usus auxilio, nunc inops eius mortique permissus solitudinem suam conqueratur, relinquentemque se arguat. Sed inter has impias infirmasque sententias, Ecclesiae fides imbuta apostolicis doctrinis non partitur Iesum Christum, ne Filius Dei, et non Filius hominis intelligatur; nam quaerela derelicti morientis infirmitas est; promissio autem paradisi viventis Dei regnum est. Habes in conquerente ad mortem relictum se esse, quia homo est; habes eum qui moritur profitentem se in paradiso regnare, quia Deus est. Non ergo mireris verborum humilitatem et quaerimonias derelicti, cum formam servi sciens, scandalum crucis videas. *Glos.* Dicitur autem Deus eum deseruisse in morte, quia potestati persequentium eum exposuit: subtraxit enim protectionem, sed non solvit unionem. *Origen.* Postquam autem vidit super omnem terram Iudaeam tenebras, hoc dixit, ostendere volens: Dereliquisti me Pater, idest talibus exinanitum calamitatibus tradidisti, ut populus qui fuerat apud te honoratus, recipiat quae in me ausus est, ut privetur a lumine tuae prospectionis, sed et pro salute Gentium dereliquisti me. Quid autem tam bonum fecerunt, qui ex Gentibus crediderunt, ut pretioso sanguine super terram effuso pro eis, eruerem eos a maligno? Aut quid tale dignum facturi sunt homines, pro quibus patior ista? Forsitan autem et videns peccata hominum pro quibus patiebatur dixit: *Quare me dereliquisti?* Ut fierem quasi qui colligit stipulam in messe, et racemos in vindemia. Non autem aestimes humano more Salvatorem ista dixisse, propter calamitatem, quae comprehenderat eum in cruce. Si enim ita acceperis, non audies magnam vocem eius?, quae ostendit aliquid esse magnum absconditum. *Raban.* Vel Salvator hoc dixit, nostros circumferens motus, qui in periculis positi a Deo deseri nos putamus. Humana enim natura propter peccatum a Deo fuerat derelicta, sed quia Filius Dei factus est noster advocatus, quorum suscepit culpam, deplorat miseriam: in quo ostendit quantum flere debeant qui peccant, quando sic flevit, qui numquam peccavit. Sequitur: *Quidam autem illic stantes et audientes dicebant, Eliam vocat iste. Hieron.* Non omnes, sed quidam, quos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligentes hebraici sermonis proprietatem, sed ex hoc quod dixit, *Eli Eli*, putant Eliam ab eo invocatum. Sin autem Iudaeos qui hoc dixerint intelligere voluerimus, hoc more sibi solito fecisse ut Dominum imbecillitatis infamet qui Eliae auxilium deprecetur. Sequitur: *Et continuo currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto et imposuit arundini, et dabat ei bibere. August. de sermone paschae.* Sic ergo propinator fontium potatur aceto, mellis dator cibatur felle, flagellatur remissio, condemnatur venia, illuditur maiestas, ridetur virtus, perfunditur largitor imbrium sputis. *Hilar.* Est autem acetum vinum quod per vitium, (2) aut incuriae, aut vasis acescit; vinum autem est honor immortalis aut virtus. Cum igitur in Adam coacuisset, ipse accepit et potavit ex Gentibus. In calamo enim et spongia ut potaret offertur (3) ex corporibus Gentium in se ad communionem immortalitatis ea quae in nobis erant vitiata transfudit. *Remig.* Vel aliter; Iudaei acetum erant degenerantes a vino Patriarcharum, et prophetarum; habebant fraudulenta corda, quasi spongiam cavernosis atque tortuosis latibulis. Per arundinem designatur sacra Scriptura, quae in hoc facto implebatur: sicut enim lingua Hebraea vel Graeca dicitur loquela, quae fit per linguam, sic et arundo dici posset littera vel Scriptura, (4) quae in hoc facto implebatur, quae fit per arundinem. *Orig.* Et forsitan, quicumque secundum doctrinam ecclesiasticam sapiunt, vivunt autem male, dant ei vinum bibere felle permixtum; qui autem alienas a veritate sententias applicant Christo, quasi eas dicenti, hi spongiam implentes aceto imponunt calamo Scripturae, et offerunt ori eius. Sequitur: *Ceteri vero dicebant: Sine, videamus an veniat Elias liberans eum. Raban.* Quia enim milites prave sonum vocis dominicae intelligebant, ideo inaniter adventum Eliae expectabant. Deum ergo quem Salvator Hebraico sermone invocabat, inseparabiliter semper secum habebat, *August. ib.* Cum ergo nil iam Christo restaret ex poenis, mors moratur, quia suum esse ibi nil sentit. Suspecta est vetustati novitas. Hunc primum, hunc solum vidit hominem peccati nescium, noxa liberum, iuris sui legibus nil debentem. Accedit tamen confoederata Iudaico mors furori, et desperata vitae invadit auctorem; unde sequitur: *Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum.* Quare autem displicet, si Chri-

(1) *Al.* usus est.

(2) *Al.* iniuriae. (3) *Al. adest* idest. (4) *Al. deest* quae in hoc facto implebatur.

stus de sinuPatris ad nostram severitatem venit, ut nos suae redderet libertati; nostram mortem suscepit ut nos eius morte liberemur ; quando nos despectu mortis mortales in deos retulit, terrenos caelestibus aestimavit? Quantum enim divina virtus operum contemplatione lucebat, tantum pati pro subiectis, pro servis mori insigne est caritatis immensae. Ergo haec prima causa est dominicae passionis, quia sciri voluit, quantum amaret hominem Deus, qui plus amari voluit, quam timeri. Secunda causa est, ut sententiam mortis, quam iuste dederat, iustius aboleret. Quia namque prius homo adiudicante Deo, de reatu incurrerat mortem, et eam transmisit ad posteros, venit de caelo secundus homo peccati nescius, ut mors damnaretur, quae rapere iussa reos, innocentiae ipsum invadere praesumpsit auctorem. Nec mirandum est, si pro nobis posuit, quod suscepit a nobis, scilicet animam, qui propter nos fecit tanta et talia largitus est nobis. *August. con. Felicia cap. 18.* Absit enim a fidelibus ista suspicio, ut sic Christus senserit mortem nostram,ut quantum in se est, vita perderet vitam. Nam si hoc ita esset, quomodo illo triduo potuisse dicimus aliquid vivere, si vitae fons dicitur aruisse? Sensit igitur mortem deitas Christi participatione humana, sive humani affectus quem sponte susceperat, non naturae suae potentiam perdidit per quam cuncta vivificat. In morte enim nostra sine dubio destitutum vita corpus animam nostram non perimit, dum discedens anima non vim suam perdit sed quod vivificaverat hoc dimittit, et quantum in se est, alterius mortem facit, ipsa non recipit. De Salvatoris nunc anima dicemus, qui, ut non dicam propter inhabitantem divinitatem, et propter iustitiam singularem, certe propter communem moriendi sortem corpus illo triduo sic potuit deserere, ut ipsa non posset penitus interire. Credo enim Dei Filium mortuum esse non secundum poenam iustitiae, quam ex toto non habuit, sed secundum legem naturae, quam pro humani generis redemptione suscepit. *Dam. l. 3. de fid. c. 27.* Etsi tamen mortuus est ut homo,et sancta eius anima ab incontaminato divisa est corpore, tamen deitas inseparabilis ab utrisque permansit; ab anima, dico, et corpore.Et neque sic una hypostasis in duas divisa est: corpus enim et anima, sicut a principio in Verbi hypostasi habuerunt existentiam, ita etiam in morte. Nunquam enim neque anima, neque corpus propriam habuerunt hypostasim, praeter eam, quae Verbi est hypostasis. *Hieron.* Divinae autem potestatis indicium est emittere spiritum, ut ipse quoque dixerat *Ioan. 10. Nemo potest tollere animam meam a me: sed ego pono eam, et iterum sumo eam:* spiritum enim in hoc loco pro anima intelligamus; seu quod vitale, aut spirituale corpus faciat, seu quod ipsius animae substantia spiritus sit, iuxta id quod scriptum est *Ps. 103. Auferes spiritum eorum, et deficient. Chrysost. ib.* Propter hoc autem et voce magna clamavit, ut ostendatur quoniam secundum eius potestatem id geritur. Per hoc enim, quod moriens vocem emisit magnam, apertissime se verum Deum esse ostendit; quoniam homines cum moriuntur, vix tenuem vocem emittere possunt. *August. de concor. Evan. lib. 5. c. 18.* Quid autem voce magna dixerit, Lucas declaravit: dixit enim: *Et clamans Iesus voce magna, ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Hilar.* Vel spiritum cum clamore magnae vocis emisit, dolens non se omnia peccata portare.

10. Et ecce velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum; et terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt; et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terraemotu, et his quae fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multae a longe, qui secutae erant Iesum a Galilaea ministrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Ioseph mater, et mater filiorum Zebedaei.

10. *Origen. tract. 35.* Magna facta sunt ex eo quod magna voce clamavit Iesus; unde sequitur: *Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum. August. de concor. Evan. lib. 3. c. 19.* In quo satis ostendit tunc esse scissum, cum amisit spiritum. Si autem non addidisset, *Et ecce,* sed simpliciter dixisset, *Et velum templi scissum est*, incertum esset utrum ipse, et Marcus hoc recapitulando commemorassent: Lucas autem ordinem tenuisset, qui cum dixisset, *Sol obscuratus est,* continuo subiungendum aestimavit, *Et velum templi scissum est:* an Lucas recapitulasset, quod illi ordine posuissent. *Origen.* Duo autem fuisse vela intelliguntur: unum quod velat Sancta sanctorum, aliud exterius sive tabernaculi sive templi. In passione ergo Domini Salvatoris, velum quod erat a foris conscissum est a sursum usque deorsum, ut ab initio mundi usque ad finem, conscisso velamine, mysteria publicentur, quae usque ad adventum Domini rationabiliter fuerunt occultata. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc auferetur etiam secundum velum, ut videamus etiam, quae interius sunt occulta, scilicet veram arcam testamenti, et sicut ipsa se habet natura, videamus Cherubin et alia. *Hilar. can. XXXII.* Vel ideo velum templi scinditur, quia exinde populus est divisus in partes; et veli honor cum custodia Angeli protegentis aufertur. *Leo Papa in ser. de pas.* Est autem ad testimonium venerandae passionis sufficiens signum elementorum inopinata turbatio; unde sequitur: *Et terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt. Hieron.* Nulli enim dubium est quid significet iuxta litteram magnitudo signorum, ut crucifixum Dominum suum et caelum, et terra, et omnia demonstrarent. *Hilar. ib.* Movetur terra, quia capax huius mortui esse non poterat: *Petrae scissae sunt:* omnia enim valida, et fortia penetrans Dei Verbum, et potestas aeternae virtutis irruperat: *Et monumenta aperta sunt:* erat enim mortis clausura. Sequitur: *Et multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt:* illuminans enim mortis tenebras, et infernorum obscura collustrans, mortis spolia detrahebat. *Chrysost. hom. 89.* Ipso quidem in cruce manente eum irridentes dicebant: *Alios salvos fecit,*

seipsum non potest salvum facere ; et quod in se facere noluit, in servorum corporibus cum multa superabundantia demonstravit. Si enim quadriduanum Lazarum exurgere magnum fuit, multomagis eos repente, qui olim dormierant apparere viventes, quod futurae resurrectionis erat indicium. Ut autem non putaretur esse phantasma quod factum est, Evangelista subiungit: *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam civitatem et apparuerunt multis. Hieron.* Quomodo autem Lazarus mortuus resurrexit, et sic multa corpora sanctorum resurrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem: et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante resurrexerunt, quam resurgeret Dominus, ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis. Sanctam autem civitatem, in qua visi sunt resurgentes, aut Ierusalem caelestem intelligamus, aut hanc terrenam, quae ante sancta fuerat: sancta enim appellabatur civitas Ierusalem propter templum, et Sancta sanctorum, et ob distinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur. Quando vero dicitur, *Apparuerunt multis*, ostenditur non generalis fuisse resurrectio, quae omnibus appareret, sed specialis ad plurimos, ut hi viderent qui cernere merebantur. *Remig.* Quaeret autem aliquis, quid de illis factum sit qui resurgente Domino surrexerunt? Credendum quippe est, quoniam ideo surrexerunt, ut testes essent dominicae resurrectionis. Quidam autem dixerunt, quod iterum mortui sunt, et in cinerem conversi, sicut et Lazarus, et ceteri, quos Dominus resuscitavit. Sed istorum dictis nullo modo est fides accomodanda ; quoniam maius illis esset tormentum, qui surrexerunt, si iterum mortui essent, quam si non resurgerent. Incunctanter ergo credere debemus, quia qui resurgente Domino a mortuis resurrexerunt, ascendente eo ad caelos, et ipsi pariter ascenderunt. *Orig.* Semper autem (1) hic eadem magna quotidie fiunt; velum enim templi ad revelandum quae intus habentur, scinditur sanctis. Terra etiam movetur, idest omnis caro novo verbo et novis rebus secundum novum testamentum. Petrae autem scinduntur, quae mysterium fuerunt prophetarum, ut in profundis eorum posita spiritualia mysteria videamus. Monumenta autem dicuntur corpora peccatricum animarum, idest mortuarum Deo ; cum autem per gratiam Dei animae huiusmodi fuerint suscitatae, corpora eorum, quae prius fuerunt monumenta, fiunt corpora sanctorum, et videntur a seipsis exire, et sequuntur eum qui resurrexit, et in novitate vitae ambulant cum eo. Et qui digni sunt habere conversationem in caelis ingrediuntur in sanctam civitatem per singula tempora, et apparent multis videntibus opera bona ipsorum. Sequitur; *Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terraemotu, et his quae fiebant, timuerunt valde dicentes: Vere Filius Dei erat iste. August. de con. Evan. lib. 3. c. 20.* Non est contrarium, quod Matthaeus viso terraemotu dicit admiratum Centurionem, et eos qui cum eo erant; cum Lucas dicat hoc admiratum, quod emissa magna voce expirasset : in eo enim, quod Matthaeus non solum dixit, *Viso terraemotu*, sed et addidit, *His quae fiebant*, integrum locum fuisse demonstravit Lucae, ut diceret Centurionem ipsam Domini mortem fuisse miratum: quia et hoc inter illa est, quae tunc mirabiliter facta erant. *Hieron.* Ex hoc considerandum, quod Centurio in ipso scandalo passionis vere Dei Filium confiteatur, et Arius in Ecclesia praedicet creaturam. *Raban.* Unde merito per Centurionem fides Ecclesiae designatur, quae (2) velo mysteriorum caelestium per mortem Domini reserato, continuo Iesum, et vere iustum hominem, et vere Dei Filium Synagoga tacente confirmat. *Leo in sermo. de passio.* Exemplo igitur Centurionis contremiscat in Redemptoris sui supplicio terrena substantia: rumpantur infidelium mentium petrae, et qui mortalitatis gravabantur sepulcris, discussa obstaculorum mora prosiliant ; appareant nunc quoque in civitate sancta, idest Ecclesia Dei futurae resurrectionis indicia; et quod credendum est in corporibus, fiat in cordibus. Sequitur : *Erant autem ibi mulieres multae a longe, quae secutae erant Iesum a Galilaea ministrantes ei. Hieron.* Consuetudinis enim Iudaicae fuit, nec ducebatur in culpam more Gentis antiquae, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum praeceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in Gentibus, Paulus abiecisse se memorat. Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret illarum carnalia, cuius illae metebant spiritualia: non quia indigebat cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quia victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit: sequitur enim: *Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Ioseph mater filiorum Zebedaei. Origen.* Apud Marcum autem tertia illa Salome appellatur. *Chrysost. ib.* Hae autem mulieres considerabant quae gerebantur, quae maxime erat compassibiles, et quae sequebantur ministrantes usque ad pericula (3) afferunt, maximam fortitudinem ostendentes: quia cum discipuli fugerunt, ipsae affuerunt. *Hieron. con. Hel.* Ecce, inquit Helvidius, Iacobus, et Ioseph, sunt filii Mariae matris Domini, quos Iudaei appellaverunt fratres Christi. Dicit autem Iacobi minoris ad distinctionem Iacobi maioris, qui erat filius Zebedaei. Impium enim dicit esse Helvidius hoc sentire de Maria, ut cum aliae feminae ibi fuerint, matrem eius abesse dicamus : aut alteram esse Mariam, nescio quam confingamus, praesertim cum Evangelium Ioannis testetur eam illic fuisse praesentem. O furor caecus, et in proprium exitium mens vesana! Audi quid Ioannes Evangelista dicat: *Stabant iuxta crucem Iesu mater eius, et soror matris eius Maria Cleophae, et Maria Magdalene.* Nulli dubium est duos fuisse Apostolos, Iacobi nuncupatos vocabulo, Iacobum Zebedaei, et Iacobum Alphaei. Iste autem nescio quis minor Iacobus, quem Mariae filium Scriptura commemorat, si Apostolus est, Alphaei filius erit; si non est Apostolus, sed tertius, nescio quis Iacobus, quomodo putandus est frater Domini, et quomodo tertius ad distinctionem maioris minor appellabitur? Cum maior et minor non inter tres, sed inter duos soleant praebere distantiam; et frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente *ad G. c. 1. Alium Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Ne autem hunc Iacobum putes filium Zebedaei, lege Actus Apostolorum,

(1) *Al.* haec.

(2) *Al.* vero. (3) *Al.* affuerunt.

c. 12. iam ab Herode fuerat interemptus. Restat conclusio, ut Maria ista, quae Iacobi minoris scribitur mater, fuerit uxor Alphaei, et soror Mariae matris Domini, quam Mariam Cleophae Ioannes Evangelista commemorat. Si autem inde tibi alia atque alia videtur, quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, et alibi Maria Cleophae, disces Scripturae consuetudinem eundem hominem diversis nominibus appellari: sicut Raguel socer Moysi Ietro dicitur. Et similiter dicitur Maria Cleophae uxor Alphaei: haec eadem dicta est Maria mater Iacobi minoris; quae si mater esset Domini, magis eam, ut in omnibus locis, matrem alterius voluisset intelligi: verum et si alia fuerit Maria Iacobi, et Ioseph mater, hoc tamen constat non eandem Mariam Iacobi, et Ioseph esse quam matrem Domini. *August. de con. Evang. lib. 3. c. 21.* Possemus autem dicere alias mulieres a longe, ut tres Evangelistae dicunt, et alias iuxta crucem fuisse, ut Ioannes dicit; nisi Matthaeus, et Marcus Mariam Magdalene nominassent inter stantes longe, quam scilicet Ioannes nominavit inter stantes iuxta crucem. Quomodo autem hoc intelligitur, nisi quia eo intervallo erant, ut et iuxta dici possent, quia in conspectu eius praesto aderant, et a longe in comparatione turbae propinquius circumstantis cum Centurione et militibus. Possumus etiam intelligere, quod illae quae simul aderant cum matre Domini, postquam eam discipulo commendavit, abire iam coeperant, ut a densitate turbae se exuerent, et cetera quae facta sunt longius intuerentur, ut Evangelistae, qui post mortem Domini eas commemoraverunt, et longe stantes commemorent.

11. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathaea nomine Ioseph, qui et ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum et petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus; et accepto corpore Ioseph involvit illud in sindone munda, et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria sedentes contra sepulcrum.

11. *Glos.* Postquam Evangelista retulerat ordinem dominicae passionis et mortem, nunc agit de eius sepultura, dicens: *Cum sero autem factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathaea nomine Ioseph, qui et ipse discipulus erat Iesu. Remig.* Arimathaea ipsa est, et Ramatha civitas Helcanae, et Samuelis, quae sita est in regione Chananitica iuxta Diospolim. Iste autem Ioseph secundum saeculi statum magnae fuit dignitatis: sed multo maioris meriti apud Deum fuisse laudatur, siquidem iustus fuisse describitur. Decebat quippe eum talem existere, qui corpus Domini sepeliret, quatenus per iustitiam meritorum dignus esset tali officio. *Hieron.* Dives autem refertur non de iactantia scriptoris, quo virum nobilem, atque ditissimum referat Iesu fuisse discipulum; sed ut ostendat causam quare a Pilato corpus Christi potuerit impetrare. Sequitur: *Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu.* Pauperes enim et ignoti non essent ausi ad Pilatum praesidem Romanae potestatis accedere, et crucifixi corpus impetrare. In alio autem Evangelio Ioseph iste Bulites appellatur, idest consiliarius; et de ipso quidem putant primum Psalmum fuisse compositum: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. Chrysost. hom. 89.* Inspice autem huius viri fortitudinem; in mortis enim periculum se tradidit, inimicitias ad omnes assumens, propter benevolentiam Christi; et non solum audet corpus Christi petere, sed et sepelire; unde sequitur: *Et accepit corpus Iesu, et involvit illud in sindone munda. Hieron.* Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritualem et hoc sentire, quod corpus Domini non auro, non gemmis, non serico, sed linteamine puro obvolvendum sit: quamquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Iesum, qui pura mente eum susceperit. *Remig.* Vel aliter: Quia sindon lineus pannus est, linum autem ex terra procreatur, et cum magno labore ad candorem perducitur, designatur quia corpus illius, quod ex terra, idest ex Virgine sumptum est, per laborem passionis pervenit ad candorem immortalitatis. *Raban.* Hinc etiam Ecclesiae mos obtinuit, ut sacrificium altaris non in serico neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur: ut a beato Papa Silvestro legimus esse statutum. Sequitur: *Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Augu. in ser. 2. de sab. sa.* Ideo autem Salvator in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Ut quid ergo in propria sepultura, qui in se mortem propriam non habebat? Ut quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in caelis? Ut quid illi sepultura propria, qui tridui tantum temporis spatio in sepulcro non tam mortuus iacuit, quam velut in lectulo conquievit? Sepulcrum autem mortis est habitaculum necessarium: ergo non erat mortis habitaculum Christo, quia vita est; nec opus habebat semper vivens habitaculo defunctorum. *Hieron.* In novo autem ponitur monumento, ne post resurrectionem ceteris corporibus remanentibus surrexisse alius fingeretur. Potest autem et novum sepulcrum Mariae virginalem uterum demonstrare. In monumento autem exciso in petra conditus est, ne si ex multis lapidibus aedificatum fuisset, soffossis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. *August. ib.* Si etiam sepulcrum fuisset in terra, dicere poterant, suffoderunt terram et furati sunt eum; si fuisset lapis parvulus superpositus, dicere poterant, dormientibus nobis tulerunt eum; unde sequitur: *Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. Hieron.* Saxum enim magnum appositum ostendit, non absque auxilio plurimorum sepulcrum potuisse reserari. *Hilar.* Mystice autem Ioseph Apostolorum habet speciem. Hic in munda sindone corpus involvit, et quidem in hoc eodem linteo reperimus de caelo ad Petrum universorum animantium genera submissa: ex quo intelligitur sub lintei illius nomine consepeliri Christo Ecclesiam. Domini ergo corpus infertur in vacuam et novam requiem lapidis excisi, quia per Apostolorum doctrinam impetus duritiae gentilis quodam doctrinae opere excisum Christus infertur, rude scilicet, ac novum, et

nullo antea ingressu (1) timore Dei pervium. Et quia nil praeter eum oporteat in pectora nostra penetrare, lapis ostio advolvitur, ut quia nullus antea in nos divinae cognitionis auctor fuerat illatus, nullus absque eo postea inferatur. *Origen. tract. 35.* Non autem fortuito scriptum est, quoniam involvit corpus in sindone munda, et posuit in monumento novo, et quod advolvit lapidem magnum: quoniam omnia quae sunt circa corpus Iesu, munda sunt et nova et omnia magna valde. *Remig.* Postquam autem corpus Domini sepultum et, ceteris ad propria remeantibus, solae mulieres, quae eum arctius amaverunt, perseveraverunt, et diligenti cura notaverunt locum in quo corpus Domini poneretur; quatenus congruo tempore munus suae devotionis ei offerrent; et ideo sequitur: *Erant autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum. Orig. ib.* Mater autem filiorum Zebedaei non scribitur sedere contra sepulcrum: forsitan enim usque ad crucem pervenire potuit. Istae autem quasi maiores in caritate, neque his quae postea gesta sunt defuerunt. *Hieron.* Vel ceteris relinquentibus Dominum mulieres in officio perseverant, expectantes quod promiserat Iesus; et ideo meruerunt primae videre resurrectionem, quia, *Qui perseveravit usque in finem, hic salvus erit. Remig.* Quod usque hodie sanctae mulieres, idest humiles animae sanctorum, in hoc saeculo faciunt, et pia curiositate attendunt, quemadmodum passio Christi completa sit.

12. Altera autem die, quae est post parasceven, convenerunt principes Sacerdotum et pharisaei ad Pilatum dicentes: Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli eius et furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis: et erit novissimus error peior priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam: ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodibus.

12. *Hieron.* Non suffecerat principibus Sacerdotum crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulcrum custodirent, et quantum in illis est manus imponerent resurgenti; unde dicitur: *Altera autem die quae est post parasceven. Raban.* Parasceve dicitur praeparatio: hoc nomine vocatur sexta sabbati, in qua praeparabant necessaria sabbato, ut de manna dictum est *Ex. c. 16. Sexta die colligetis duplum:* quia enim sexta die factus est homo, in septima requievit Deus; ideo sexto die Iesus pro homine moritur, et in sabbato quievit in sepulcro. *Hieron.* Principes autem Sacerdotum licet immensum facinus in nece Domini perpetraverint, tamen non sufficit eis, nisi etiam post mortem eius conceptae nequitiae virtus exerceant, famam eius lacerantes; et quem innocentem sciebant, seductorem vocant; unde dicunt: *Domine recordati sumus quia seductor ille dixit.* Sicut autem Cayphas ignorans ante prophetaverat dicens: *Expedit unum hominem mori pro populo, et non tota gens pereat,* sic modo: seductor enim erat Christus non a veritate in errorem mittens, sed a falsitate in veritatem, a vitiis ad virtutes, a morte ad vitam ducens. *Remig.* Ex hoc autem dicunt eum dixisse, quod *Post tres dies resurgam,* quia dixerat *sup. 12. Sicut fuit Ionas tribus diebus, et tribus noctibus in ventre ceti.* Sed videndum quomodo post tres dies resurrexit. Nonnulli voluerunt tres horas tenebrarum unam intelligi noctem; et lucem, quae secuta est tenebras diem; sed hi vim figuratae locutionis ignoraverunt. Figurate enim sexta feria qua passus est, comprehendit noctem praecedentem; sequitur autem nox sabbati cum suo die; nox vero dominici diei comprehendit suum diem: ac per hoc verum est, quod post triduum resurrexit. *August. in ser. de pas.* Ideo autem post tres dies resurrexit, ut in passione Filii totius Trinitatis monstraretur assensus: triduum enim legitur in figura, quia Trinitas, quae in principio fecerat hominem, ipsa in fine hominem per Christi reparat passionem. Sequitur: *Iube ergo custodiri sepulcrum usque in tertium diem. Raban.* Discipuli enim Christi fures spiritualiter erant, quia ab ingratis Iudaeis scripta novi et veteris testamenti ablata in usum Ecclesiae conferebant; et Salvatorem qui eis promissus fuerat, illis nocte dormientibus, hoc est infidelitate torpentibus abstulerunt, Gentibus credendum tradentes. *Hilar. ib.* Metus furandi corporis, et sepulcri custodia atque obsignatio, stultitiae atque infidelitatis testimonium est: quod signare sepulcrum eius voluerunt, cuius praecepto conspexissent de sepulcro mortuum suscitatum. *Raban.* In hoc autem quod dicunt, *Et erit novissimus error peior priore,* ignoranter verum dicunt: peior enim fuit contemptus poenitentiae in Iudaeis, quam error ignorantiae. *Chrysost. hom. 90.* Vide etiam qualiter nolentes concertant ad demonstrandam veritatem: irrefragabilis enim demonstratio resurrectionis facta est per ea quae praetenderunt: quia enim custoditum est sepulcrum, nulla fraus facta est. Si autem fraus facta non est, manifeste et irrefragabiliter Dominus surrexit. Quod autem Pilatus respondeat, subiungitur: *Ait illis Pilatus: Habetis custodiam: Ite, custodite sicut scitis. Raban.* Quasi dicat: Sufficiat vobis, quod consensi in necem innocentis: de cetero vester error vobiscum permaneat. Sequitur: *Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodibus. Chrysost. ib.* Non autem permittit Pilatus solos milites sigillare: si enim soli milites permiserunt quod discipuli corpus Domini furarentur, et ita resurrectionis infringere fidem: nunc hoc dicere non possunt, cum ipsimet sepulcrum sigillassent.

(1) *Al.* timoris.

CAP. XXVIII.

Vespere autem sabbati, quae lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria videre sepulcrum. Et ecce terraemotus factus est magnus: Angelus enim Domini descendit de caelo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimentum eius sicut nix. Prae timore autem eius exterriti sunt custodes, et facti

sunt velut mortui. Respondens autem Angelus dixit mulieribus : Nolite timere vos; scio enim, quod Iesum qui crucifixus est quaeritis. Non est hic : surrexit enim sicut dixit. Venite et videte locum, ubi positus erat Dominus. Et cito euntes, dicite discipulis eius quia surrexit, et ecce praecedet vos in Galileam: ibi eum videbitis : ecce praedixi vobis.

Aug. in serm. de resur. Post illusiones et verbera, post aceti et fellis pocula mixta, post supplicia crucis et vulnera, et postremo post ipsam mortem et inferos, surrexit de suo funere caro nova, redit ab occiduo latens vita, et in morte salus reservata resurgit, pulchrior reditura post funus. *August. de con. Evang. lib. 3. c. 24.* De hora vero qua mulieres venerunt ad monumentum non contemnenda exoritur quaestio. Cum enim Matthaeus hic dicat: *Vespere autem sabbati quae lucescit in prima sabbati*: quid est quod dicit Marcus : *Et valde mane una sabbatorum venit Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum.* Aperte quippe prima noctis quod est vespere, ipsam noctem voluit significare Matthaeus, cuius noctis fine venerunt ad monumentum: ergo quoniam sabbato impediebantur, ut non ante facerent, ab eo tempore nominavit noctem ex quo eis licere coepit, ut facerent quodcumque vellent tempore eiusdem noctis. Sic itaque dictum est, *Vespere sabbati;* ac si diceretur, nocte sabbati, idest nocte quae sequitur diem sabbati : quod ipsa verba eius satis indicant. Sic enim ait : *Quae lucescit in prima sabbati* : quod fieri non potest nisi tantummodo primam noctis particulam, idest solum initium noctis intellexerimus dicto vespere significatum. Neque enim ipsum initium noctis lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox in luce incipit terminari ; et usitatus modus loquendi est divinae Scripturae a parte totum significare. Vespere ergo noctem significavit, cuius extremum est diluculum: diluculo enim venerunt ad monumentum. *Raban.* Quod dictum est, quia sanctae mulieres vespere sabbati venerunt videre sepulcrum, ita intelligendum, quia vespere quidem venire coeperint ; sed lucescente mane in prima sabbati ad sepulcrum pervenerunt, idest vespere aromata paraverunt, quibus corpus Domini ungere desiderabant; sed aromata vespere praeparata, mane ad sepulcrum detulerunt: quod Matthaeus quidem brevitatis causa obscurius posuit, sed Evangelistae alii quo ordine factum sit, evidentius ostendunt. Sepulto namque sexta feria Domino, reversae a monumento mulieres praeparaverunt aromata et unguenta, quandiu operari licebat ; et sabbato quidem siluerunt secundum legis mandatum, sicut Lucas aperte designat; cum autem transisset sabbatum, vesperaque adveniente, tempus operandi rediisset, prompte ad devotionem emerunt, quae minus praeparaverant aromata, sicut Marcus *c. 16.* commemorat: *Ut venientes ungerent Iesum: et valde mane veniunt ad monumentum: Hiero.* Vel aliter: Quod diversa tempora istarum mulierum in Evangeliis describuntur, non mendacii signum est, ut impii obiiciunt, sed sedulae visitationis officia, dum crebro abeunt, et redeunt, et non patiuntur a sepulcro Domini diu abesse, vel longius. *Remig.* Sciendum autem, quia Matthaeus mystice loquens studuit nobis insinuare, illa sacratissimo nox quantam dignitatem ex honore devictae mortis, et dominicae resurrectionis accepit : ideo dixit: *Vespere autem sabbati, quae lucescit in prima sabbati.* Cum consuetus ordo temporum habeat, ut vesperae non lucescant in diem, sed potius obtenebrescant in noctem; ostenditur his verbis, quod Dominus totam hanc noctem luce suae resurrectionis festivam, et coruscam reddidit. *Beda hom. in vigilia pas.* Ab exordio etiam mundanae creationis usque huc, ita temporum cursus distinguebatur, ut dies noctem praecederet: quia homo a luce Paradisi peccando lapsus in huius saeculi tenebras, aerumnasque decidit. Aptissime autem nunc dies sequitur noctem, quando per fidem resurrectionis a peccati tenebris et umbra mortis ad lucem vitae Christo largiente reducimur. *Sever. in ser. pas.* Est autem vespera sabbati quae lucescit : quia illuminatur per Christum sabbatum, non deletur. *Non*, inquit, *veni solvere legem, sed adimplere.* Illuminatur, ut in die dominica luceat : clarescat in Ecclesia quod in Synagoga Iudaeis obscurantibus fuscabatur. Sequitur : *Venit Maria Magdalene, et altera Maria videre sepulcrum.* Sero quidem mulier currit ad veniam, quae mature cucurrit ad culpam; quae de Paradiso perfidiam sumpserat, festinat fidem sumere de sepulcro: contendit rapere de morte vitam, quae de vita rapuerat mortem. Non autem dixit, Venerunt, sed *venit*, sub uno nomine. Veniunt duae mysterio, non casu : venit ipsa, sed altera, ut mutaretur mulier virtute, non sexu. Praecedunt autem Apostolos feminae, quae Ecclesiarum typum ad dominicum deferunt sepulcrum, Maria scilicet et Marta. Maternum Christi unum nomen in duas geminatur feminas : quia haec Ecclesia ex duobus populis veniens, idest ex Gentibus, et Iudaeis, una esse figuratur. Venit autem Maria ad sepulcrum, sicut ad resurrectionis uterum, ut iterum Christus ex sepulcro nasceretur fidei, quae carni fuerat generatus ex ventre; et eum quem clausa virginitas ad praesentem tulerat vitam, clausum sepulcrum ad vitam redderet sempiternam. Divinitatis insigne est clausam Virginem reliquisse post partum, et de sepulcro clauso exisse cum corpore. Sequitur: *Et ecce terraemotus factus est magnus. Hieron.* Dominus noster unus atque idem Filius Dei et hominis iuxta utramque naturam divinitatis et carnis, nunc magnitudinis suae, nunc humilitatis signum demonstrat: unde et in praesenti loco quamquam homo sit qui crucifixus est, qui sepultus, tamen quae foris aguntur, ostendunt Filium Dei. *Hilar. ib.* Motus enim terrae resurrectionis est virtus, cum concusso mortis aculeo, et illuminatis illius tetebris, resurgente virtutum caelestium Domino, inferorum trepidatio commovetur. *Chrysost. hom. 90.* Vel ideo terraemotus factus est, ut exurgant et evigilent mulieres : etenim accesserant, ut unguentum mitterent; et quia in nocte haec gerebantur, probabile est quasdam obdormisse. *Beda in hom.* Quod etiam terraemotus, resurgente Domino de sepulcro, sicut etiam moriente in cruce factus est magnus, significat terrena quidem corda per fidem passionis prius, ac resurrectionis eius ad poenitentiam concutienda salubri

pavore permota. *Sever. in ser. pasc.* Si autem sic terra tremuit, cum Dominus ad veniam sanctorum resurgeret; quomodo contremiscet, cum noxiorum omnium surget ad poenam? Dicente propheta *Ps.75. Terra tremuit, cum resurgeret in iudicio Deus.* Et quomodo Domini praesentiam sustinebit, quae Angeli praesentiam sustinere non valuit? Nam sequitur: *Angelus Domini descendit de caelo.* Surgente siquidem Christo, morte pereunte, terrenis redditur caeleste commercium; et mulieri cui fuerat cum diabolo lethale consilium, cum Angelo colloquium fit vitale. *Hilar. ib.* Misericordiae enim Dei Patris insigne est, resurgente Filio ab inferis virtutum caelestium (1) mysteria mittere; atque ideo prior resurrectionis ipse est (2) iudex, ut quodam famulatu paternae voluntatis resurrectio nuntiaretur. *Beda in hom.* Quia enim Christus Deus et homo est, inter acta humanitatis semper ei Angelorum ministeria Deo debita non desunt. Sequitur: *Et accedens revolvit lapidem*: non ut egressuro Domino ianuam pandat, sed ut egressus eius iam facti hominibus praestet indicium. Qui enim mortalis clauso Virginis utero potuit nascendo ingredi mundum, ipse factus immortalis, clauso sepulcro potuit resurgendo exire de mundo. *Remig.* Significat autem revolutio lapidis reserationem sacramentorum Christi, quae littera legis tegebantur; lex namque in lapide scripta fuit, et ideo per lapidem designatur. *Seve.* Non autem dixit, Volvit, sed *Revolvit lapidem*, quia lapis advolutus probavit mortem, et revolutus extitit resurrectionis assertor. Mutatur hic ordo rerum: sepulcrum mortem non mortuum devorat; domus mortis mansio fit vitalis; uteri nova forma mortuum recipit, reddit vivum. Sequitur: *Et sedebat super eum.* Sedebat, inquam, cui nulla inerat lassitudo, ut fidei doctor, ut resurrectionis magister: sedebat supra petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem: ponebat Angelus super petram fundamenta fidei, super quam Christus erat Ecclesiam fundaturus. Vel per lapidem monumenti potest designari mors qua omnes premebantur; per hoc ergo quod Angelus super lapidem sedit, significatur quod Christus mortem sua virtute subiecit. *Beda in hom.* Et recte stans apparuit Angelus, qui adventum Domini in mundo praedicabat, ut stando designaret, quia Dominus ad debellandum mundi principem veniret. Praeco autem resurrectionis sedisse memoratur, ut sedendo significaret eum superato mortis auctore sedem regni iam conscendisse perpetui. Sedebat autem super lapidem revolutum quo hostium monumenti claudebatur, ut claustra inferorum sua ipsum virtute deiecisse doceret. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 24.* Potest autem movere, quomodo secundus Angelus super lapidem sedebat revolutum a monumento, cum Marcus dicat mulieres introeuntes in monumentum vidisse iuvenem sedentem in dextris; nisi intelligamus, aut Matthaeum tacuisse de Angelo, quem intrantes viderunt, Marcum autem de illo quem viderunt sedentem super lapidem; ut duos viderint, et a duobus sigillatim audierint, quae dixerunt Angeli de Iesu; aut certe quod dicit, *Intrantes in monumentum*, in aliqua septa maceriae debemus accipere qua communitum locum tunc fuisse credibile est, idest in aliquo spatio ante petram, in qua excisa locus factus fuerat sepulturae, ut ipsum viderint in eodem spatio sedentem a dextris, quem dicit Matthaeus sedentem super lapidem. Sequitur: *Erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimenta eius sicut nix. Seve.* Vultus claritas a vestium candore (3) superatur, et facies fulguri, nivi vestis Angeli comparatur, quia fulgur de caelo, nix de terra: unde propheta *Ps.146. Laudate Dominum de terra, ignis, grando, nix, etc.* In facie ergo Angeli claritas caelestis servatur naturae, in veste significatur gratia communionis humanae; et sic temperatur species Angeli colloquentis, ut carnales oculi et vestium ferant placidam claritatem, et ex fulgore vultus nuntium sui tremerent et revererentur auctoris. *Idem in alio ser.* Quid autem facit indumentum, ubi tegendi necessitas non habetur? Sed Angelus nostrum habitum, nostram formam in resurrectione praefigurat, ubi homo ipse corporis sui claritate vestitur. *Hieron.* In candido etiam vestitu Angelus significat gloriam triumphantis. *Greg. hom. Evan. 21. de pas.* Vel aliter: In fulgure terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris; quia vero omnipotens Deus et terribilis est peccatoribus et blandus iustis, recte testis resurrectionis eius Angelus, et in fulgore vultus, et in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie, et terreret reprobos et mulceret pios; unde sequitur: *Prae timore autem eius exterriti sunt custodes et facti sunt velut mortui. Raban.* Timoris anxietate sunt exterriti, qui amoris fiduciam non habebant; et facti sunt velut mortui, qui resurrectionis veritatem credere noluerunt. *Seve. in ser. pas.* Custodiebant enim crudelitatis studio, non pietatis obsequio; stare enim non potest quem conscientia destituit, et impellit reatus: hinc est quod Angelus percellit impios, pios alloquitur, et solatur. Sequitur: *Respondens autem Angelus dixit mulieribus. Hieron.* Custodes quidem timore perterriti ad instar mortuorum stupefacti iacent; et Angelus tamen non illos, sed mulieres consolatur, dicens: *Nolite timere vos*; quasi dicat: Illi timeant, in quibus remanet incredulitas, ceterum vos, quia Iesum quaeritis crucifixum, audite quod surrexerit, et promissa perfecerit; unde sequitur: *Scio enim quod Iesum qui crucifixus est quaeritis. Seve.* Adhuc enim crucifixum, aut mortuum requirebant, quarum fidem saeva passionis procella turbaverat, et tentationis ita eas pondus incurvaverat, ut caeli Dominum quaererent in sepulcro: *Non est hic. Raban.* Per praesentiam carnis, qui tamen nusquam deest per praesentiam maiestatis. Sequitur: *Surrexit enim sicut dixit. Chrys. ib.* Quasi dicat: Etsi mihi non creditis, illius mementote verborum, deinde et alia sequitur demonstratio, cum subditur: *Venite et videte locum ubi positus erat Dominus. Hier.* Ut si meis verbis non creditis, vacuo credatis sepulcro. *Sever.* Angelus ergo praedicit nomen, crucem dicit, loquitur passionem: sed mox resurrectionem, mox Dominum confitetur; et Angelus post tanta supplicia, post sepulcrum agnoscit Dominum suum; cur homo aut minoratum Deum in carne iudicat, aut in passione existimat defecisse virtutem? Dicit autem crucifixum, et ostendit locum ubi positus erat Dominus,

(1) *Al.* ministeria. (2) *Al.* videri.

(3) *Al.* separatur.

ne alter, et non idem resurrexisse crederetur ex mortuis. Et si Dominus in eadem redit carne, et suae resurrectionis facit indicia, quare homo in alia putat se carnem rediturum? Aut carnem forte servus dedignatur suam, cum nostram Dominus non mutavit? *Raban.* Non autem solis vobis hoc gaudium magnum concessum est occulto corde tenere; sed similiter amantibus debetis illud pandere; unde sequitur: *Et ecce praecedet vos in Galilaeam. Sever.* Quasi dicat: Revertere ad virum mulier iam sanata, et suade fidem, quae perfidiam suasisti: infer homini resurrectionis indicium, cui ante consilium ruinae dedisti. Sequitur: *Et ecce praecedet vos in Galilaeam. Chrysost. ib.* Hoc autem dicit eripiens eos a periculis, ne timor fidem impedisset. *Hieron.* Mystice autem praecedet vos in Galilaeam, hoc est, in voluptabrum Gentilium ubi ante error erat, et lubricum, et firmo, et stabili pede vestigium non tenebat. Sequitur: *Ibi eum videbitis, ecce praedixi vobis. Beda in hom.* Bene autem Dominus in Galilaea videtur a discipulis, qui iam de morte ad vitam, iam de corruptione in corruptionem transierat: Galilaea quippe transmigratio interpretatur. Felices feminae quae triumphum resurrectionis mundo annuntiare meruerunt, feliciores animae, quae in die iudicii percussis pavore reprobis gaudium beatae resurrectionis intrare meruerint.

2. Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis eius. Et ecce Iesus occurrit illis dicens: Avete. Illae autem accesserunt et tenuerunt pedes eius, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere, ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilaeam, ibi me videbunt.

2. *Hieron.* Mulieribus per Angelum adhortatis confestim Dominus occurrit, ut nuntiaturae expectantibus discipulis, resurrectionem non Angeli potius quam Christi ore loquerentur; unde dicitur: *Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno. Aug. de con. Evang. lib. 3. cap. 24.* Egressae autem dicuntur a monumento, hoc est ab illo loco ubi erat horti spatium ante lapidem effossum. *Hieron.* Duplex autem mentes mulierum tenebat affectus, timoris, et gaudii; et alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis: et tamen uterque femineum concitabat gradum; unde sequitur: *Currentes nuntiate discipulis eius.* Pergebant enim ad Apostolos, ut per illos fidei seminarium spargeretur. Quae autem sic quaerebant, quae ita currebant, merebantur obviam habere Dominum resurgentem; unde sequitur: *Et ecce Iesus occurrit illis, dicens: Avete. Raban.* Per hoc ostendit se omnibus iter virtutum inchoantibus, ut ad salutem perpetuam pervenire queant, adiuvando occurrere. *Hieron.* Primae mulieres merentur audire, *Avete*, ut maledictum Evae mulieris in mulieribus solveretur. *Sever.* In istis vero feminis Ecclesiae figuram manere evidenter ostendit: quia discipulos suos Christus de resurrectione arguit trepidantes; occurrens autem istis non potestate terret, sed praevenit (1) caritatis ardore: Christus enim in Ecclesia se salutat quam suum recipit in corpus. *Aug. lib. 3. c. 24. ib.* Colligimus et Angelorum allocutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum, scilicet cum viderunt unum Angelum, de quo narrat Matthaeus, et Marcus, et cum postea viderunt duos, ut narrant Lucas, et Ioannes; et similiter ipsius Domini bis, semel scilicet illic, quando Maria hortulanum putavit, et nunc iterum cum eis occurrit in via, ut eas ipsa repetitione firmaret, atque a timore recrearet. *Sever.* Sed ibi Mariae nec tangendi datur facultas: hic non solum tangendi, sed tenendi copia tota conceditur; unde sequitur: *Illae autem accesserunt, et tenuerunt pedes eius, et adoraverunt eum. Raban.* Superius quidem dictum est, quia clauso surrexit monumento, ut immortale iam factum doceret esse corpus, quod in monumento clausum fuerat mortuum; tenendos autem mulieribus nunc praebuit pedes, ut intimaret veram se carnem habere, quae a mortalibus tangi posset. *Sever.* Istae quidem tenent pedes Christi, quae in Ecclesia typum evangelicae praedicationis tenent, et merentur excursum; ac sic fide astringunt sui vestigia Salvatoris, ut totius deitatis perveniant ad honorem. Illa autem merito audit, *Noli me tangere*, quae in terris deflet Dominum; et sic in sepulcro quaerit mortuum, ut in caelis eum nesciat regnare cum Patre. Quod ergo eadem Maria, nunc in fidei vertice constituta tangit Christum, ac tenet toto sanctitatis affectu, nunc imbecillitate carnis et feminea infirmitate delecta dubitat, et tactum sui non meretur auctoris, non facit quaestionem. Siquidem illud de figura, et hoc de sexu; illud est de divina gratia, hoc de humana natura; quia nosipsi cum divina scimus, Deo vivimus; cum humana sapimus, caecamur ex nobis. Tenuerunt autem pedes eius, ut scirent in capite Christi virum esse, se autem esse in pedibus Christi, et datum sibi virum sequi, non praeire ipsum. Quod autem dixerat Angelus, dicit et Dominus, ut quas firmaverat Angelus, Christus redderet firmiores. Sequitur: *Tunc ait illis Iesus: Nolite timere. Hieron.* Et in veteri et in novo testamento hoc semper observandum est, quod quando aliqua augustior apparuerit visio, primum timor pellatur, ut sic mente placata, possint quae dicuntur audiri. *Hilar. can. ultim.* In contrarium autem ordo causae principalis est redditus, ut quia a sexu muliebri coepta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriae et visus et nuntius redderetur; unde Dominus subdit: *Ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilaeam, ibi me videbunt. Seve.* Vocat fratres quos corporis sui fecit esse germanos; vocat fratres quos benignus haeres sibi praestitit cohaeredes; vocat fratres quos Patris sui adoptavit in filios. *August. ib.* Quod autem Dominus non ubi primum se monstraturus erat, sed in Galilaea, ubi postea visus est, se videndum mandavit et per Angelum, quemvis fidelem facit intentum ad quaerendum in quo mysterio dictum intelligitur: Galilaea namque interpretatur vel transmigratio vel revelatio. Prius itaque secundum transmigrationis significationem quid aliud occurrit intelligendum, nisi quia Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad Gentes, quibus Apostoli praedicantes Evangelium, nullo modo crederent, nisi eis ipse Dominus

(1) *Al.* claritatis.

viam in cordibus hominum praepararet? Et hoc intelligitur: *Praecedet vos in Galilaeam.* Quod autem subditur, *Ibi eum videbitis*, sic intelligitur; idest ibi membra eius invenietis, ibi vivum corpus eius in his, qui vos susceperint, agnoscetis. Secundum autem quod Galilaea interpretatur revelatio, non iam in forma servi intelligendum est, sed in qua aequalis est Patri. Illa erit revelatio tanquam vera Galilaea, cum similes ei erimus, et videbimus eum sicuti est. Ipsa etiam erit beatior transmigratio ex isto saeculo in illam aeternitatem.

3. Quae cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus Sacerdotum omnia quae facta fuerant. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a praeside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus, Et illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Iudaeos usque in hodiernum diem.

3. *Chrysost. hom. 91.* Signorum quae circa Christum apparuerunt, quaedam fuerunt orbi terrarum communia, puta tenebrae, quaedam propria militibus custodientibus, sicut mira Angeli apparitio, et terraemotus, quae propter milites facta sunt ut stupefierent, et ab ipsis fiat testimonium veritatis: veritas enim a contrariis divulgata magis refulget, quod et contigit; unde dicitur: *Quae cum abiissent*, scilicet mulieres. Ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus Sacerdotum omnia quae facta fuerant. *Raban.* Simplex quidem animi qualitas et indocta hominum rusticitas saepe veritatem rei, ut est, sine fraude manifestat; at contra versuta malignitas, falsitatem verisimilibus verbis pro vero commendare decertat. *Hieron.* Principes ergo Sacerdotum, qui debuerant converti ad poenitentiam, et Iesum quaerere resurgentem, perseverant in malitia; et pecuniam quae ad usus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, sicut et ante triginta argenteos inde dederunt proditori; unde sequitur: *Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes: Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum nobis dormientibus. Seve.* Non enim contenti sunt interfecisse magistrum; immo etiam quomodo discipulos perdere possunt moliuntur, et discipulorum crimen esse faciunt virtutem magistri. Plane amiserunt milites, perdiderunt Iudaei: sed discipuli magistrum suum, non furto, sed fide; virtute non fraude; sanctitate non crimine; vivum non mortuum sustulerunt. *Chrysost. ib.* Qualiter enim furarentur discipuli homines pauperes et idiotae, et neque apparere audentes? Si enim adhuc Christum vivum videntes fugerunt, qualiter mortuo eo non timuissent tot militum multitudinem? Nunquid ostium sepulcri poterant evertere? Lapis enim imminebat magnus, multis indigens manibus. Numquid etiam non erat sigillum superimpositum? Propter quid autem non furati sunt prima nocte, quando nullus sepulcro affuit? Sabbato enim petierunt a Pilato custodiam. Quid autem sibi volunt haec sudaria quae Petrus vidit iacentia? Si enim vellent furari, non essent nudum corpus furati, non solum ne iniuriarentur, sed ne etiam in exuendo tardarent, et tribuerent militibus se detinendi facultatem, maxime quia myrrha erat corpori et vestimentis affixa, ita glutinosa, ut non facile esset a corpore avellere vestimenta: quare non persuasibilia sunt, quae de furto dicta sunt. Unde per quae resurrectionem obumbrare conantur, per haec eam faciunt clarere. Dicentes enim, quod discipuli furati sunt, confitentur non esse corpus in sepulcro; furtum autem ostendit esse mendax, custodia militum, et discipulorum pavor. *Remig.* Sed si custodes dormierunt, quomodo furtum viderunt? Et ideo quod voluerunt facere, non potuerunt. *Glos.* Ne autem timore principis a mendacio revocarentur, timentes propter negligentiam puniri, subdunt: *Et si hoc auditum fuerit a praeside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. Chrysos. ib.* Vide omnes corruptos. Pilatus enim ipse persuasus est, plebs Iudaica commota est, milites corrupti sunt; unde sequitur: *At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti.* Si pecunia apud discipulum tantam habuit virtutem, ut eum faceret magistri proditorem, non mireris, si pecunia milites superantur. *Hilar. can. ult.* Emitur ergo resurrectionis silentium, et mendacium furti argento, quia honore scilicet saeculi, qui in pecunia est et cupiditate, Christi gloria denegatur. *Raban.* Sicut autem sanguinis reatus, quem sibi, et posteris suis ipsi imprecabantur, gravis peccatorum sarcina illos premit, ita emptio mendacii per quod resurrectionis denegant veritatem, reatu eos constringit perpetuo; unde sequitur: *Et divulgatum est verbum istud apud Iudaeos usque in hodiernum diem. Sever.* Apud Iudaeos quidem divulgatum est, non apud Christianos: quod enim in Iudaea Iudaeus obscurabat auro, fide toto claruit in mundo. *Hieron.* Omnes autem qui stipe templi, et his quae conferuntur ad usus Ecclesiae abutuntur in aliis rebus, quibus suam expleant voluntatem, similes sunt scribarum et Sacerdotum redimentium mendacium et Salvatoris sanguinem.

4. Undecim autem discipuli abierunt in Galilaeam in montem, ubi constituerat illis Iesus. Et videntes eum adoraverunt; quidam autem dubitaverunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus S. docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.

4. *Beda in hom.* Postquam dominicam resurrectionem ab Angelo nuntiatam beatus Matthaeus asseruit, visionem Domini etiam a discipulis impletam refert dicens: *Undecim autem discipuli abierunt in Galilaeam in montem ubi constituerat illis Iesus*: nam pergens Dominus ad passionem ait discipulis: *Postquam sur-*

rexero, praecedam vos in Galilaeam. Angelus quoque mulieribus ait: *Dicite discipulis eius quia praecedet vos in Galilaeam.* Quapropter iussioni magistri obedientia discipulorum obsequitur. Recte autem undecim discipuli ad adorandum pergunt; iam enim unus perierat, qui Dominum ac magistrum suum tradiderat. *Hieron.* Post resurrectionem ergo Iesus in Galilaeae monte conspicitur, ibique adoratur, licet quidam dubitent, et dubitatio eorum nostram augeat fidem. Sequitur: *Et videntes eum adoraverunt; quidam autem dubitaverunt. Remig.* Hoc autem Lucas Evangelista plenius manifestat: refert enim, quia cum Dominus resurgens a mortuis ipse apparuisset discipulis, ipsi conturbati et exterriti, extimabant se spiritum videre. *Raban.* In monte quidem apparuit eis Dominus, ut significaret quoniam corpus, quod de communi generis humani terra nascendo susceperat, resurgendo iam super terrena omnia sublevaverat; et ut admoneret fideles, si illic celsitudinem resurrectionis eius cupiunt videre, hic ab infimis voluptatibus ad superna studeant desideria transire. Iesus autem discipulos in Galilaeam praecedit, quia Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium. Sequuntur autem hi qui sunt Christi, et suo ordine ad vitam de morte transmigrant in sua specie divinitatem contemplantes; et huic congruit, quod Galilaea revelatio interpretatur. *August. de con. Evan. lib. 3. c.25.* Sed considerandum est, quomodo corporaliter in Galilaea Dominus videri potuerit: quia enim non ipso die quo resurrexit visus est, manifestum est: nam in Ierusalem visus est eo die in initio noctis, ut Lucas et Ioannes apertissime consonant, neque etiam in sequentibus octo diebus, post quos dicit Ioannes discipulis apparuisse Dominum, ubi primo vidit eum Thomas, qui eum non viderat die resurrectionis eius: nisi quis dicat non illos undecim, qui iam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulorum illic undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed occurrit aliud quod obsistit: Ioannes enim quando commemoravit non in monte ab undecim, sed ad mare Tyberiadis a septem piscantibus visum esse Dominum; *Hoc iam tertio*, inquit, *manifestavit se Iesus discipulis suis*: quod intelligendum est ad numerum dierum retulisse, non ad numerum manifestationum. Si autem acceperimus intra illos octo dies antequam eum Thomas vidisset ab undecim discipulis, quibusque Dominum visum, (1) non erit ad mare Tiberiadis tertio manifestum esse, sed quarto; ac per hoc cogimur intelligere post omnia factum esse, quod eum in monte Galilaeae discipuli undecim viderunt. Invenimus itaque apud quatuor Evangelistas decies commemoratum Dominum visum ab hominibus esse post ressurrectionem; semel ad monumentum a mulieribus; iterum eisdem egredientibus a monumento in itinere; tertio Petro; quarto duobus euntibus in castellum; quinto pluribus in Ierusalem, ubi non erat Thomas; sexto ubi vidit eum Thomas; septimo ad mare Tyberiadis; octavo in monte Galilaeae secundum Matthaeum; nono quod dicit Marcus, novissime recumbentibus: quia iam non erant in terra cum illo convivaturi; decimo in ipso die non iam in terra, sed elevatum in nube, cum in caelum ascenderet, quod Marcus et Lucas commemorant: sed non omnia scripta sunt, sicut Ioannes fatetur; crebra enim erat eius cum illis conversatio per dies quadraginta, priusquam ascendisset in caelum. *Remig.* Videntes ergo discipuli Dominum cognoverunt, et idcirco dimissis in terram vultibus adorabant: et ideo pius et clemens magister, ut omnem dubietatem auferret a cordibus eorum, accedens ad eos corroboravit in fide; unde sequitur: *Et accedens Iesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Hieron.* Illi autem potestas data est, qui paulo ante crucifixus, qui sepultus in tumulo, qui postea resurrexit. *Raban.* Non enim hic de coaeterna Patri divinitate, sed de assumpta loquor humanitate, secundum quam minoratus est paulominus ab Angelis. *Seve.* Filius quippe Dei, virginis Filio, Deus homini, divinitas carni contulit, quod semper ipse cum Patre possedit. *Hieron.* In caelo autem et in terra potestas data est, ut qui ante regnabat in caelo, per fidem credentium regnet in terris. *Remig.* Quod ergo Psalmista de resurgente Domino dicit *Ps.8. Constituisti eum super opera manuum tuarum*, hoc nunc Dominus dicit; *Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra.* Et hic sciendum, quia antequam Dominus surrexisset a mortuis, noverant Angeli se subiectos homini Christo. Volens ergo Christus etiam hominibus notum fieri, quod data esset sibi omnis potestas in caelo et in terra, praedicatores misit, qui verbum vitae cunctis nationibus praedicarent; unde sequitur: *Euntes ergo, docete omnes Gentes. Beda in hom.* Qui enim ante passionem suam dixerat, *In viam Gentium ne abieritis*, surgens a mortuis dicit, *Ite, docete omnes Gentes.* Quapropter confundantur Iudaei, qui dicunt Christum tantummodo ad suam salutem esse venturum. Erubescant et Donatistae, qui localiter Christum concludere cupientes dixerunt eum tantummodo in Africa esse, non in aliis regionibus. *Hieron.* Primum ergo docent omnes Gentes, deinde doctas intingunt in aqua; non enim potest fieri ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus S. ut quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus. *Seve.* Omnes ergo Gentes potestas una eademque recreat ad salutem, quas creavit ad vitam. *Didi. in libr. 2. de Spiritu. S.* Licet autem quis possit existere saxei, ut ita dicam, cordis, et penitus mentis alienae, qui ita baptizare conetur, ut unum de praedictis nominibus praetermittat, videlicet contrarius Christo legisdatori, tamen sine perfectione baptizabit, immo penitus a peccatis liberare non poterit, quos a se existimaverit baptizatos. Ex his autem colligitur quam indivisa sit substantia Trinitatis, et Patrem vere Filii esse Patrem, et Filium vere Patris Filium, et Spiritum S. vere Patris, et Dei Filii esse Spiritum, et insuper sapientiae et veritatis, idest Filii Dei. Haec est salus credentium, et dispensatio ecclesiasticae disciplinae in hac Trinitate perficitur. *Hilar. ib.* Quid enim in hoc sacramento salutis humanae non continetur? Plena sunt omnia, ut a pleno et perfecto prolata. Habet enim naturae suae nomen in Patre, sed Pater tantum est: non enim humano modo ha-

(1) *Al.* Non erit hoc ad mare Tiberiadis manifestatum esse.

bet aliunde, quod Pater est: ipse ingenitus, aeternus, habens in se semper, ut semper sit soli Filio notus. Filius autem est progenies ingeniti, unus ex uno, verus a vero, vivus a vivo, perfectus a perfecto, virtutis virtus, sapientiae sapientia, gloria, imago invisibilis Dei, forma Patris ingeniti. Spiritus autem S. non potest a confessione Patris et Filii separari. Et quidem ubique non deest hoc expectationis nostrae solatium. Hic in donorum operationibus futurae spei pignus est, mentium lumen, hic splendor animorum est. Haec igitur licet mutare non possint Haeretici, afferunt tamen humana commenta: ut Sabellius Patrem (1) ex quo tendat in Filium, idque nominibus potius confitendum putat esse quam rebus, cum ipsis Filium proponat et Patrem: ut Ebion, omne initium ex Maria concedens, non ex Deo hominem, sed ex homine Deum proferat: ut Ariani, qui ex nihilo atque ex tempore formam et sapientiam et virtutem Dei (2) procedunt. Quid autem mirum est, ut de Spiritu S. diversa sentiant, qui in Filio largitore eius tam temerarii sunt auctores? *Hieron.* Consideratur tamen hic ordo praecipuus. Iussit Apostolos, ut primum docerent universas Gentes, deinde fidei tingerent sacramento, et post fidem ac baptisma, quae essent observanda praeciperent; unde sequitur: *Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Raban.* Quia sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est. *Chrysost. hom.91.* Quia vero eis magna iniunxerat, erigens eorum sensus, dicit: *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi:* quasi dicat: Ne dicatis difficile esse iniunctum negotium, ego sum vobiscum qui omnia facile levia. Non autem cum illis solum dixit se futurum esse, sed et cum omnibus qui post illos credunt: non enim usque ad consummationem saeculi Apostoli mansuri erant; sed sicut uni corpori fidelibus loquitur. *Raban.* Ex hoc autem intelligitur, quod usque ad finem saeculi non sunt defuturi in mundo, qui divina mansione et inhabitatione sunt digni. *Chrysost. ib.* Rememorat autem eis et consummationem, ut eos magis attrahat; et ne praesentia solum inspiciant, sed et futura bona et sine fine mansura; quasi dicat: Tristitia quam sustinebitis simul cum praesenti vita consummetur, et totum saeculum in consummationem deveniet; bona autem quibus potiemini, sunt in aeternum permansura. *Beda in hom.* Quaeritur autem, quare hic dicat, *Ecce ego vobiscum sum*, cum alibi dixisse legatur: *Vado ad eum qui me misit?* Sed alia sunt quae humanitati ascribuntur, et alia quae divinitati. Ivit ad Patrem per humanitatem; manet autem cum discipulis in forma qua est Patri aequalis. Quod autem dicit, *Usque ad consummationem saeculi*, finitum pro infinito ponitur: nam qui in praesenti saeculo manet cum electis, eos protegendo, ipse post finem cum eis manebit, eos remunerando. *Hieron.* Qui ergo usque ad consummationem saeculi cum discipulis se esse promittit, et illos ostendit semper esse victuros, et se nunquam a credentibus recessurum. *Leo Papa in ser. de pas.* Qui enim ascendit in caelos, non deserit adoptatos, et ipse deorsum confortat ad patientiam, qui sursum invitat ad gloriam: cuius gloriae participes nos faciat ipse Christus Rex gloriae, qui est Deus benedictus in saecula. Amen.

(1) *Al.* producunt. (2) *P. Nicolai habet* extendat.

FINIS EVANGELII SECUNDUM MATTHAEUM.

DIVI THOMAE AQUINATIS

AD HANNIBALDUM PRESBYTERUM CARDINALEM

IN CATENAM SUPER MARCI EVANGELIO EDITAM.

EPISTOLA DEDICATORIA.

Reverendo in Christo Patri domino Hannibaldo, Basilicae duodecim Apostolorum venerabili Presbytero Cardinali, frater Thomas de Aquino ordinis Fratrum Praedicatorum se totum. Rerum opifex Deus solo suae bonitatis intuitu cuncta in esse producens, naturalem boni amorem omnibus indidit creaturis, ut dum unaquaeque res bonum sibi conveniens naturaliter amat et appetit, quadam conversione mirabili in suum recurrere demonstretur auctorem. Sed in hoc praefertur ceteris rationalis natura, quod ipsum universalem bonitatis fontem per sapientiam intueri potest, et per caritatis amorem suaviter degustare; unde fit ut sapientiae bonum, quo ad ipsum fontem bonitatis accedimus, omnibus humanis bonis secundum rectae rationis iudicium praeferatur. Haec est enim quae fastidium nescit: ita ut qui eam edit, adhuc esuriat, et qui eam bibit, sitire non cesset. Haec est quae intantum peccato repugnat, ut qui secundum ipsam operantur, non peccent. Haec est quae indeficientem fructum suis ministris largitur, ut qui eam elucidant, vitam possideant sempiternam. Praecellit itaque voluptates dulcedine, securitate sedes et regna, utilitateque divitias universas. Huiusmodi igitur delectatus muneribus, evangelicae sapientiae a saeculis in mysterio absconditae, quam in lucem produxit Dei sapientia incarnata, ministerium expositionis adhibui, sacrorum doctorum sententias compilando, ad quod me induxit primitus felicis recordationis Urbani Papae quarti mandatum. Verum quia eo summo Pontifice ex hac vita subtracto, tria Evangelia, Marci, Lucae, et Ioannis exponenda restabant, ne opus quod obedientia incoeperat, negligentia imperfectum relinqueret, cum multo labore diligens adhibui studium, ut quatuor Evangeliorum expositionem complerem, eadem in omnibus forma servata in ponendis Sanctorum auctoritatibus, et eorum nominibus praescribendis. Et ut magis integra et continua praedicta sanctorum expositio redderetur, quasdam expositiones Doctorum Graecorum in latinum feci transferri, ex quibus plura expositionibus Latinorum doctorum interserui, auctorum nominibus praenotatis. Verum quia congruit ut de laborum fructibus oblationes Sacerdotibus offerantur, expositionis Evangelicae opus, laboris mei fructum Apostolorum Presbytero censui offerendum: in quo vestra suscipiat auctoritas debitum, ut scientis industria iudicii censuram exerceat, et antiqua dilectio, amoris affectum in offerentis munere comprehendat.

D. THOMAE AQUINATIS

IN CATENAM SUPER MARCI EVANGELIUM

PRAEFATIO.

DEUS meus factus est fortitudo mea, et dixit: Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Iacob, et faeces Israel convertendas. Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.

Glos. Vocationem Gentium, et causam salutis earum Isaias propheta manifesto praenuntiat oraculo, dicens: *Deus meus etc. Hieron. sup. Isa.* In quibus verbis ostenditur Christum appellari servum inquantum est formatus ex utero: nam ante verba ista praemittitur: *Haec dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi.* Fuerat siquidem voluntas Patris, ut pessimi vinitores missum susciperent Filium: unde de ipsis Christus ad discipulos loquitur *Matth. 10. In viam Gentium ne abieritis, sed ite magis ad oves perditas domus Israel.* Quia igitur Israel non est reductus ad Deum, propterea Dei Filius loquitur Iudaeis non credentibus, dicens, *Deus meus factus est fortitudo mea;* qui et consolatus est me super abiectionem populi mei; et dixit (1), *Ad suscitandas tribus Iacob,* quae suo vitio corruerunt, *et ad faeces,* sive reliquias, *Israel convertendas:* pro illis enim dedi te in lucem Gentium omnium, ut illumines universum mundum, et salutem meam per quam homines salvi fiunt, usque ad extrema terrae facias pervenire. *Glos.* Ex praemissis igitur verbis duo possumus colligere: quorum primum est divina virtus, quae fuit in Christo, ex qua efficax fuit ad Gentium illuminationem, quia dicitur: *Deus meus factus est fortitudo mea. Deus igitur erat in Christo mundum reconcilians sibi,* ut Apostolos *1. ad Cor. cap. 5.* dicit: unde et Evangelium per quod credentes salvantur, *Virtus Dei est in salutem omni credenti,* ut idem Apostolus ad *Ro.c.1.* dicit. Secundum autem est illuminatio Gentium et salus mundi ex dispositione Patris per Christum completa, quia dicitur: *Dedi te in lucem Gentium:* unde post resurrectionem suam Dominus ut dispositionem Patris impleret, ad praedicandum discipulos misit, dicens: *Docete omnes Gentes:* quorum quidam ad praedicandum Iudaeis, quidam ad praedicandum Gentibus ministerium acceperunt. Quia vero Evangelium oportuit non solum praedicari propter praesentes, sed etiam scribi propter futuros, eadem distinctio est in scriptoribus Evangelii observata: nam Matthaeus Iudaeis Evangelium Hebraico sermone scripsit: Marcus autem primus Evangelium scripsit in Gentibus. *Euseb. in eccl. hist.* Cum enim Romanae urbi clarum Verbi Dei lumen fuisset exortum, sermo veritatis et lucis, qui per Petrum praedicabatur, universorum mentes placido illustravit auditu; ita ut quotidie audientibus eum nulla unquam satietas fieret: unde neque eis auditio sola sufficiebat: sed Marcum discipulum eius omnibus precibus exorant, ut ea quae ille verbo praedicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habendam scripturae traderet, quo domi forisque in huiusmodi verbi meditationibus permanerent; nec prius ab obsecrando desistunt quam quae oraverunt, impetrarent: et haec fuit causa scribendi Evangelium secundum Marcum. Petrus vero ut per Spiritum S. religioso se comperit furto spoliatum, delectatus est, fidem eorum per hoc, devotionemque considerans factumque confirmavit, et in perpetuum legendam Scripturam Ecclesiis tradidit. *Hieron. sup. Marcum.* Principium autem quia a perfectioris aetatis Christi praedicationem inchoat, nec laborat in nativitate infantuli qui loquitur de perfectione Filii Dei. *Chrysost.* Compendiosam autem hanc brevem narrationem fecit, in quo magistrum imitatus est, scilicet Petrum brevitati studentem. *August. de con. Evang. lib. c. 30.* Unde Matthaeus qui regiam Christi personam narrandam susceperat, habuit Marcum sibi tanquam comitem et abbreviatorem adiutorem, qui sua vestigia quodammodo sequeretur: Regum enim est non esse sine comitum obsequio. Sacerdos autem quoniam in Sancta sanctorum solus intrabat, propterea Lucas cuius circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit tanquam socium obsequentem, qui suam narrationem quodammodo breviaret. *Beda.* Notandum est etiam, quod Evangelistae sancti diversum narrationis suae primordium singuli, diversum statuere terminum: Matthaeus namque a nativitate dominica exordium sumens, ad tempus usque dominicae resurrectionis seriem suae narrationis perduxit; Marcus ab initio evangelicae praedicationis incipiens, pervenit usque ad tempus ascensionis Domini, et praedicationis discipulorum eius cunctis Gentibus per orbem;

(1) *Al.* adest *Parum est si servias mihi.*

Lucas autem a nativitate praecursoris inchoans Evangelium terminavit in ascensione dominica ; Ioannes ab aeternitate Verbi Dei principium sumens , usque ad tempus dominicae resurrectionis evangelizando pertingit. *Ambros. sup. Luc.* Quia igitur Marcus a poenitentiae coeperat expressione divinae,recte sub Leonis imagine figuratur. *Remig. sup. Matt.* Per Leonem etiam signatur Marcus : quia sicut Leo terribilem vocem in deserto emittit, sic Marcus a voce in deserto incoepit, dicens: *Vox clamantis in deserto. Aug. ib. c. 16.* Quamvis et de figura aliter dici possit: Marcus enim qui neque stirpem regiam ut Matthaeus, ob hoc per Leonem significatus, neque sacerdotalem ut Lucas signatus per vitulum, vel cognationem vel consecrationem narrare voluit : et tamen in eis versatus ostenditur quae homo Christus operatus est, per hominis figuram in illis quatuor animalibus figuratus videtur. *Theoph.* Vel Evangelium secundum Marcum Aquila innuit; a prophetia enim Ioannis incoepit. Prophetia vero acute quae a longe sunt, speculatur ut aquila.

D. THOMAE AQUINATIS CATENA

IN EVANGELIUM SECUNDUM MARCUM.

CAPUT PRIMUM.

SANCTUM IESU CHRISTI
EVANGELIUM SECUNDUM MARCUM
CAPUT PRIMUM.

INITIUM Evangelii Iesu Christi Filii Dei.

Hieron. in Prol. Marcus Evangelista sacerdotium in Israel agens secundum carnem levita, ad Dominum conversus Evangelium in Italia scripsit, ostendens in eo quid et generi suo deberet Christus. Nam initium Evangelii in voce propheticae exclamationis instituens ordinem leviticae electionis ostendit, praedicans Ioannem Zachariae filium in vocem Angeli emissum, dicens: *Initium Evangelii Iesu Christi Filii Dei. Hier.* Ευαγγελιον Evangelion Graece dicitur, Latine bona annuntiatio praedicatur, quod proprie ad regnum Dei et remissionem pertinet peccatorum: est enim Evangelium per quod venit redemptio fidelium et beatitudo sanctorum. Quatuor autem evangelia unum sunt et unum quatuor. In Hebraeo ישוע Iehosua, in Graeco σωτήρ Soter, in Latino Salvator. Masciach Hebraice χριστὸς Christos Graece, unctus Latine, idest Rex et Sacerdos dicitur. *Beda.* Conferendum autem est hoc Evangelii principium principio Matthaei quo ait: *Liber generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham;* hic autem dicitur *Filii Dei*: ex utroque enim unus Dominus Iesus Christus Dei, et hominis Filius est intelligendus. Et apte primus Evangelista Filium hominis eum, secundus Filium Dei nominat, ut a minoribus ad maiora paulatim sensus noster assurgeret, ac per fidem et sacramenta humanitatis assumptae, ad agnitionem divinae aeternitatis ascenderet. Apte etiam qui humanam erat generationem descripturus a Filio hominis coepit, David scilicet sive Abraham: apte etiam is qui librum suum ab initio evangelicae praedicationis inchoabat Filium Dei magis appellare voluit Iesum Christum, quia humanae erat naturae de progenie Patriarcharum veritatem carnis suscipere, et divinae fuit potentiae Evangelium mundo praedicare. *Hilar. lib. de Trin. cir. med.* Non autem solo nomine contestatus est Christum Filium Dei, sed etiam proprietate. Nos filii Dei sumus, sed non talis hic Filius: hic enim verus et proprius est Filius origine non adoptione, veritate non nuncupatione, nativitate non creatione.

2. Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas eius.

2. *Beda.* Scripturus Evangelium Marcus, congrue primo ponit testimonia prophetarum, ut eo cunctis sine scrupulo dubietatis suscipienda quae scriberet intimaret, quo haec a prophetis antea praedicta esse demonstraret. Simulque uno eodemque Evangelii sui principio, et Iudaeos qui legem ac prophetas susceperant ad suscipiendam Evangelii gratiam ac sacramenta, quae ipsorum prophetae praedixerant, instituit: et Gentiles qui per Evangelii praeconia ad Dominum venerant, ad auctoritatem quoque legis et prophetarum suscipiendam venerandamque provocat; unde dicit: *Sicut scriptum est per Isaiam prophetam: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam. Hieron. de opt. gen. interpr.* Hoc autem non scribitur in Isaia; sed in Malachia in novissimo duodecim prophetarum. *Chrys. in Marc. hom. 1.* Potest autem dici, quod falsitas est scriptoris. Vel aliter dicetur, quod duas prophetias in diversis locis dictas a duobus prophetis, in unum congregans posuit. In Isaia enim propheta post Ezechiae describitur historiam: *Vox clamantis in deserto*; in Malachia vero: *Ecce mitto Angelum meum.*(1) Secundus igitur Evangelista duas prophetias posuit ut ab Isaia dictas, et ad unam lectionem hoc referens, tacens vero a quo dicatur: *Ecce mitto Angelum. August. de quaes. vet. et no. test. quaes. 57.* Sciens enim omnia ad auctorem referenda, dicta haec ad Isaiam revocavit, qui sensum istum prior intimaverat. Denique post verba Malachiae statim subiecit dicens: *Vox clamantis in deserto*: ut iungeret verba utriusque prophetae ad unum sensum pertinentia sub prioris prophetae persona. *Beda.* Vel aliter intelligendum est: quia etsi non haec verba inveniuntur in Isaia, sensus tamen eorum invenitur in multis aliis locis, et manifestius in hoc quod subiunxit: *Vox clamantis in deserto.* Nam quod dixit Malachias mittendum Angelum ante faciem Domini, qui praepararet vias eius, hoc est quod dixit Isaias vocem clamantis in deserto audiendam, quae diceret: *Parate viam Domini.* In utraque autem sententia similiter paranda via Domini praedicatur. Potuit autem fieri, ut animo Marci Evangelium

(1). *P. Nicolai* ponit secans.

conscribentis pro Malachia Isaias occurrerit, ut fieri solet, quod tamen sine ulla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne vivente legere potuerunt; nisi cogitaret, recordationi suae, quae S. Spiritu regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio nomen prophetae : sic enim insinuantur quaecumque per prophetas Spiritus S. dixit, et singula esse omnium et omnia singulorum. *Hieron.* Vox πνευματος αγιου pneumatos agiu per Malachiam ad Patrem sonat de Filio, qui est facies Patris, unde agnitus est. *Beda.* Angelus autem vocatur Ioannes, non naturae societate iuxta haeresim Origenis, sed officii dignitate: Angelus enim Graece, Latine nuntius dicitur; quo nomine recte appellari potuit homo ille, qui fuit missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine, et venientem in carne Dominum mundo nuntiaret; cum constet omnes qui sacerdotio funguntur ob evangelizandi officium Angelos posse vocari, dicente propheta Malachia *cap. II. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore eius, quia Angelus est Domini exercituum. Theoph.* Praecursor igitur Christi Angelus dicitur propter vitam angelicam et reverentiam excelsam. Quod autem dicitur, *Ante faciem tuam*, hoc significat quasi diceret, iuxta te est nuntius tuus; unde ostenditur propinquitas praecursoris ad Christum : etenim iuxta Reges ambulant, qui propinqui sunt magis. Sequitur: *Qui praeparabit viam tuam ante te.* Per baptismum enim praeparavit animas Iudaeorum, ut Christum susciperent. *Hieron.* Vel via Domini qua ad homines ingreditur poenitentia est, per quam Deus ad nos descendit, et nos ad illum ascendimus: hinc autem initium praedicationis Ioannis fuit: *Poenitentiam agite. Beda.* Sicut autem Ioannes Angelus potuit vocari pro eo quod faciem Domini evangelizando praevenit, ita recte appellari et vox potuit, quia Verbum Dei sonando praeibat; unde sequitur : *Vox clamantis in deserto.* Constat etiam, quod Unigenitus Filius Verbum Patris vocatur; et ex ipsa nostra locutione cognoscimus, quia prius vox sonat, ut verbum postmodum possit audiri. *Hieron.* Dicitur autem *vox clamantis*, quia clamor ad surdos et longe positos, sive cum indignatione fieri solet: quae Iudaico certum est populo evenisse, dum longe est a peccatoribus salus : et aures suas obturaverunt, sicut aspides surdae, et indignationem et iram, et tribulationem a Christo audire meruerunt. *Chryso. ib.* Per hoc autem quod dicitur, *In deserto*, manifeste ostendit prophetia non in Ierusalem divina fieri dogmata, sed in deserto. Quod implebatur ad litteram Ioanne Baptista in deserto Iordanis Verbi Dei apparitionem salutiferam praedicante. Ostendit etiam sermo propheticus praeter desertum quod a Moyse ostensum fuit, ubi semitas faciebat, aliud esse desertum, in quo (1) praesentem esse salutem Christi praedicabat. *Hieron.* Vel in deserto fit vox, et clamor, quia deserti erant a spiritu Dei, sicut domus vacans et scopata; deserti etiam a propheta, Rege, atque Sacerdote. *Beda.* Qui autem clamaret, aperitur cum subditur : *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Omnis enim qui fidem rectam et opera bona praedicat, quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, ut haec scilicet corda vis gratiae penetret, et lumen veritatis illustret? Rectas autem semitas facit, dum mundas in animo cogitationes per sermonem praedicationis format. *Hieron.* Vel aliter: *Parate viam Domini*, hoc est poenitentiam agite et praedicate; *Rectas facite semitas eius*, ut via regia incedentes proximos nostros ut nos, et nosmetipsos ut proximos diligamus; qui enim semetipsum diligit et non diligit proximum, ad dextram declinat: nam multi bene agunt (2) sed bene non corrigunt, ut fuit Hely; et qui semetipsum odiens proximum diligit, ad sinistram divertit: multi enim bene corrigunt, sed non bene agunt, ut fuerunt scribae et pharisaei. Semitae autem post viam sequuntur, quia mandata moralia post poenitentiam explanantur. *Hie.* Vel via est novum testamentum, semitae vero vetus quasi attritum : ad viam enim necesse erat praeparari, scilicet ad novum testamentum; veteris autem testamenti semitas rectas fieri oportebat.

3. Fuit Ioannes in deserto baptizans et praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Iudaeae regio, et Ierosolymitae universi, et baptizabantur ab illo in Iordanis flumine, confitentes peccata sua. Et erat Ioannes vestitus pilis camelorum, et zona pellicea circa lumbos eius, et locustas et mel silvestre edebat, et praedicabat dicens: Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum eius. Ego baptizo vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.

3. *Hieron.* Secundum promissam Isaiae prophetiam via Domini a Ioanne paratur per fidem et baptismum et poenitentiam; rectae semitae fiunt per austera indicia vestis cilicinae et zonae pelliceae, et cibi locustini, et mellis silvestris et humillimae vocis; unde dicitur: *Fuit Ioannes in deserto.* Ioannes enim et Iesus quaerunt quod in deserto amissum est; ubi vicit diabolus, ibi vincitur; ubi cecidit homo, ibi exurgit. Ioannes autem gratia Dei interpetratur; a gratia autem narratio incipit: sequitur enim, *Baptizans.* Per baptismum enim gratia datur qua peccata gratis dimittuntur. Quod autem consummatur per sponsum, initiatur per paranymphum: unde cathecumeni, hoc est instructi, incipiunt per Sacerdotem et chrismantur per Episcopum; et ad hoc designandum subditur : *Et praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. Beda.* Liquet, quia Ioannes baptismum poenitentiae non solum praedicavit, verum etiam quibusdam dedit; sed baptismum in remissionem peccatorum dare non potuit : remissio etenim peccatorum in solo baptismo Christi nobis tribuitur. Dicitur ergo *praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum:* quoniam baptismum quod peccata solveret, quia dare non poterat, praedicabat. Unde sicut incarnatum Verbum Patris praecurrebat verbo praedicationis, ita baptismum poeni-

(1) *Al.* serpentem.

(2) *Al.* et non.

tentiae quo peccata solvuntur, praecurreret suo baptismate, quo peccata solvi non possunt. *Theoph.* (1) Baptisma Ioannis non habebat remissionem peccatorum, sed poenitentiam solam afferebat hominibus: praedicabat ergo baptisma poenitentiae, hoc est quo duceret baptismus poenitentiae, nempe in remissionem peccatorum; ut qui poenitentiam agentes Christum reciperent, remissionem reciperent peccatorum. *Hieron.* Per Ioannem autem sicut per amicum sponsi inducitur sponsa ad Christum, sicut per puerum Rebecca ad Isaac; unde sequitur: *Et egrediebatur ad illum omnis Iudaeae regio, et Ierosolymitae universi, et baptizabantur ab illo in Iordanis flumine. Confessio enim et pulchritudo in conspectu eius*, scilicet sponsi. Desilit enim sponsa de camelo, cum humiliat se nunc Ecclesia viso viro Isaac, idest Iesu Christo. Iordanis autem descensio aliena interpretatur, ubi peccata abluuntur. Nos enim olim alienati a Deo per superbiam, per baptismi symbolum humiliati erigimur in alta. *Beda.* Exemplum autem hinc sumitur confitendi peccata, ac meliorem vitam promittendi eis, qui baptisma desiderant, per hoc quod subditur: *Confitentes peccata sua. Chrysost. hom. 10. in Matth.* Quia vero Ioannes poenitentiam praedicabat, poenitentiae signa gerebat in vestitu et cibo; unde sequitur: *Et erat Ioannes vestitus pilis cameli. Beda.* Pilis, inquit, vestitus non lana. Aliud austerae vestis indicium est, aliud luxuriae est mollioris. Zona autem pellicea qua accinctus fuit ut Elias, mortificationis inditium est. Porro quod sequitur, *Et locustas et mel silvestre edebat*, habitatori solitudinis congruum est, ut non delicias ciborum, sed necessitatem humanae carnis expleret. *Hieron.* Vestis autem Ioannis, et cibus, et potus totam austeram vitam praedicantium significat, et futuras Gentes ad gratiam Dei quae est Ioannes, intus et foris esse coniungendas: pilis enim cameli divites Gentium significantur, et zona pellicea pauperes mundo mortui, et locustis errantibus sapientes huius mundi; qui stipulas Iudaeis aridas relinquentes, frumenta mystica curribus trahunt, et in calore fidei saltus in altum dant, et melle silvestri fideles inspirati de inculta silva saginantur. *Theoph.* Vel aliter: Vestis de pilis camelorum doloris erat ostensivum innuente Ioanne, quod poenitentem dolere debet. Dolorem enim saccus significat; zona vero pellicea mortificationem Iudaici significat populi; esca autem Ioannis non solum abstinentiam notat, sed etiam est indicium spiritualis escae, qua tunc populus vescebatur, non quid altum intelligens, sed tamen in alta saliens iterumque se deprimens: talis enim est locusta in altum saliens et iterum cadens. Sic igitur et melle quidem vescebatur populus quod erat ex prophetis, non tamen domesticum sed silvestre. Habebant enim Scripturas Hebraei, sicut mel quoddam; sed non bene intelligebant. *Greg. 31. moral. cap. 19.* Vel ipsa ciborum specie designavit Dominum quem praevenit, qui, quia infructuosae gentilitatis dulcedinem sumpsit, mel silvestrae edit; quia vero Iudaeorum plebem in suo corpore (2) ex parte convertit, in cibo locustas accepit, quae subito saltus dantes, protinus ad terram cadunt. Saltus enim Iudaei dabant, cum praecepta Domini se implere promitterent; sed ad terram cadebant, cum per pravam opera hoc se audisse denegarent. Habebant ergo saltum per vocem, et casum per actionem. *Beda.* Potest etiam habitus et victus Ioannis qualitatem internae conversationis eius exprimere: namque austerioribus utebatur indumentis, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, sed vigore asperae invectionis increpavit; zonam pelliceam habebat circa lumbos, quia carnem suam crucifixit cum vitiis et concupiscentiis; locustas et mel silvestre edebat, quia dulce quiddam sapiebat turbis praedicatio eius, existimante populo ne ipse esset Christus; sed (3) potius finem sortita est intelligentibus eius auditoribus, quia non ipse Christus, sed praecursor et propheta esset Christi. In melle etenim dulcedo, in locustis est alacer volatus; unde sequitur: *Et praedicabat dicens: Veniet fortior me post me. Glos.* Hoc dicebat ad removendum turbae opinionem, quae eum Christum esse credebat: fortiorem autem Christum esse praenuntiat, qui remissurus erat peccata, quod ipse facere non valebat. *Hieron.* Quis etiam fortior est gratia qua abluuntur peccata, quam Ioannes significat? Ille nimirum qui septies et septuagies dimittit peccata. Gratia quidem prior est, sed semel dimittit peccata per baptismum; misericordia vero ad miseros ab Adam usque ad Christum per LXXVII generationes, et usque ad centum XLIV millia pervenit. *Chrysost. hom. 11. in Matth.* Ne autem aestimaretur hoc secundum comparationem sui ad Christum dicere, subiungit: *Cuius non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum eius.* Non est autem idem solvere corrigiam calceamentorum eius, quod hic Marcus dicit, et calceamenta portare, quod dicit Matthaeus. Et quidem narrationis ordinem prosequentes Evangelistae, nec in aliquo fallentes, dicunt utrumque Ioannem dixisse secundum alterum sensum; commentantes vero circa hoc differenter exposuerunt unumquodque: corrigiam enim vocat ligamen calceamentorum. Ad excellentiam igitur potestatis Christi, et divinitatis magnitudinem extollendam hoc dicit; ac si diceret: Neque in ministri ordine deputari sufficiens sum. Magnum enim est in his, quae sunt corporis Christi quasi procumbendo inferius attendere, et imaginem supernorum inferius videre et solvere unumquodque inexplicabilium, quae sunt circa mysterium incarnationis. *Hieron.* Calceamentum enim in extrema parte corporis est: in fine enim ad iustitiam est Salvator incarnatus; unde per prophetam dicitur *Ps. 59. In Idumaeam extendam calceamentum meum. Greg. hom. Evan. 7.* Calceamenta etiam ex mortuis animalibus fiunt. Incarnatus ergo Dominus veniens quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticinia nostrae corruptionis assumpsit. Vel aliter: Mos apud veteres fuit, ut si quis eam quae sibi competeret accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret. Recte ergo se indignum esse ad solvendam corrigiam

(1) In aliis exemplaribus sic legitur. Baptismus Ioannis est: non haberet remissionem peccatorum, tamen homines ad poenitentiam inducebat. Suum ergo baptismum poenitentiae praedicabat; sed haec praedicatio poenitentiae ducebat in remissionem peccatorum; quasi qui poenitentes Christum reciperent, in remissionem reciperent peccatorum.

(2) *Al.* in partem. (3) *Forte* protinus.

calceamenti eius denuntiat; ac si aperte dicat: Ego Redemptoris vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. *Theodor.* Intelligitur vero etiam sic: Omnes qui veniebant et a Ioanne baptizabantur, per poenitentiam solvebantur a ligamine peccatorum in Christum credendo. Igitur omnium aliorum Ioannes sic solvebat corrigiam, idest vinculum peccatorum; Iesu vero non voluit corrigiam solvere, quia non invenit in eo peccatum. *Beda.* Sic ergo Ioannes Dominum non adhuc manifeste Dominum, aut Dei Filium, sed tantum virum se fortiorem praedicat. Non enim rudes adhuc auditores tanti capiebant arcana sacramenti, quod Filius Dei aeternus, homine assumpto ex Virgine denuo natus esset in mundum; sed paulatim per agnitionem glorificatae humilitatis introducendi erant ad finem divinae aeternitatis: quibus tamen latenter Deum hunc esse verum declarans subdit: *Ego baptizo vos in aqua, ille vero baptizabit vos in Spiritu S.* Cui enim dubium est nullum posse alium gratiam Spiritus S. nisi Deum dare? *Hieron.* Quid enim interest inter aquam et Spiritum S. qui ferebatur super aquas? Aqua ministerium est hominis, spiritus vero ministerium Dei est. *Beda.* Baptizamur autem a Domino in Spiritu S. non solum cum in die baptismatis fonte vitae in remissionem peccatorum abluimur, verum etiam quotidie per gratiam eiusdem Spiritus ad agenda quae Deo placent, accendimur.

4. Et factum est in diebus illis, venit Iesus a Nazareth Galilaeae, et baptizatus est a Ioanne in Iordane. Et statim ascendens de aqua, vidit caelos apertos, et Spiritum Sanctum, tanquam columbam, descendentem et manentem in ipso. Et vox facta est de caelis: Tu es Filius meus dilectus: in te complacui.

4. *Hieron.* Marcus Evangelista sicut cervus ad fontes aquarum desiderans, saltus in planis et arduis dat, et velut apis melliflua flores summatim degustat; unde a Nazareth venientem Iesum enarravit, dicens: *Et factum est in diebus illis, venit Iesus a Nazareth Galilaeae, et baptizatus est a Ioanne in Iordane. Chrysost.* Alterum siquidem baptisma ordinans, ad Ioannis venit baptisma, quod respectu sui baptismi incompletum erat, a Iudaico vero baptismate alienum, tanquam in amborum medio existens: ut per baptismi naturam ostendat, quia non in peccati remissionem baptizatur, aut quasi indigens Spiritus S. acceptione: his enim ambobus baptisma Ioannis carebat. Baptizatus est autem ut notus omnibus fieret, et in eum crederent; et ad implendum omnem iustitiam, quae est observatio mandatorum: mandatum siquidem erat hominibus baptismum subire prophetae. *Beda.* Baptizatus est, et ut baptismate suo Ioannis baptisma comprobaretur, et ut Iordanis aquam sanctificans per descensionem columbae, Spiritus S. in lavacro credentium monstraret adventum; unde sequitur: *Et statim ascendens de aqua, vidit apertos caelos, et Spiritum, tanquam columbam, descendentem et manentem in ipso.* Aperiuntur autem caeli non reseratione elementorum, sed spiritualibus oculis, quibus Ezechiel in principio voluminis sui eos apertos esse commemorat. Hoc autem, quod apertos caelos post baptisma vidit, nostri utique gratia factum est, quibus per lavacrum regenerationis ianua panditur regni caelestis. *Chrysost. hom. 12. in Matth.* Vel ut de caelis hominibus sanctificatio tribuatur, ac terrena caelestibus coniungantur. Spiritus autem S. super eum descendisse dicitur, non tanquam tunc primum ad eum accesserit, non enim ab eo unquam fuerat derelictus: sed ut ostenderet Christum qui a Ioanne praedicabatur, tanquam digito quodam fidei omnibus demonstratum. *Beda.* Quod etiam in baptismum descendere visus est Spiritus S. signum erat conferendae nobis in baptismo gratiae spiritualis. *Hieron.* Haec est autem unctio Christi secundum carnem, scilicet Spiritus S. de qua dicitur *Ps. 44. Unxit Deus Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis. Beda.* Bene autem in specie columbae descendit Spiritus S. quod multum simplex est animal, atque a malitia fellis alienum, ut figurate nobis insinuaret, quia simplicia corda quaerit, nec habitare dignatur in mentibus impiis. *Hieron.* In specie etiam columbae Spiritus S. descendit, quia in Cantico *c. 11.* de Ecclesia canitur: *Sponsa mea, amica mea, dilecta mea, columba mea*: Sponsa in patriarchis, amica in prophetis, proxima in Ioseph, et mea dilecta in Ioanne Baptista, columba in Christo et Apostolis quibus dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae. Beda.* Sedit autem columba super caput Iesu, ne quis putaret vocem Patris ad Ioannem factam, non ad Dominum. Bene autem addidit, *Manentem in ipso*: hoc enim est Christo speciale, ut implens eum semel Spiritus S. nunquam recedat. Nam fidelibus eius ad signa virtutum, et miracula facienda aliquando gratia Spiritus confertur, aliquando tollitur: quibus tamen ad operationem pietatis, et iustitiae, ad amorem Dei et proximi conservandum nunquam gratia Spiritus abest. Ipsum autem qui baptizandus cum aliis ad Ioannem venit, verum esse Filium Dei in Spiritu S. baptizare volentem vox Patris docuit; unde sequitur: *Et vox facta est de caelis: Tu es Filius meus dilectus; in te complacui.* Non autem per hoc ipse Filius quod nesciebat docetur; sed nobis quid credere debeamus, ostenditur. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 14.* Unde Matthaeus ait dictum esse, *Filius meus dilectus*, quia ostendere voluit ad id valere quod dictum est, *Hic est Filius meus*, ut illis potius qui audiebant indicaretur, quod ipse Filius esset Dei. Si autem quaeris, quid horum in illa voce sonuerit: quodlibet accipe, dummodo intelligas eos, qui non eandem locutionem retulerunt, eandem retulisse sententiam. Quod autem Deus in Filio sibi placuisse videatur, admonemur ex eo quod dictum est: *In te complacui. Beda.* Nos quoque vox eadem docuit per aquam ablutionis, et Spiritum sanctificationis Dei posse Filios effici: mysterium etiam Trinitatis in baptismate demonstratur. Filius baptizatur, Spiritus descendit in speciem columbae, Patris vox Filio testimonium perhibentis auditur. *Hieron.* Moraliter et nos de volubilitate mundi, odore florum, et munditiae tracti, cum adolescentulis post sponsum currimus, et baptismi sacramento de duobus fontibus dilectionis Dei et proximi, gratia remissionis abluimur, et ascendentes spe caelestia secreta mundi cordis oculis intuemur. Dehinc Spiritum

S. spiritu contrito et humiliato cum simplici corde descendentem ad mansuetos, et cum caritate nunquam cadente manentem suscipimus. Et vox Domini de caelis ad nos a Deo dilectos dirigitur: *Beati pacifici quoniam filii Dei vocabuntur* ; et tunc in nobis complacet Pater cum Filio et Spiritu S. scilicet quando efficimur unus spiritus cum Deo.

5. Et statim spiritus expulit eum in desertо quadraginta diebus et quadraginta noctibus , et tentabatur a Satana. Eratque cum bestiis , et Angeli ministrabant illi.

5. *Chrysost. hom. 13. in Matt.* Quia Christus omnia ad doctrinam nostram operabatur et sustinebat , incoepit post baptismum ab eremi habitatione ; et pugnavit contra diabolum , ut unusquisque baptizatorum tentationes maiores patienter sustineat post baptismum , nec turbetur tanquam praeter spem hoc contingente , sed omnia sustinens maneat triumphator. Etsi enim Deus permittat tentationes fieri multis aliis modis , ob hoc etiam permittit , ut cognoscas quod homo tentatus in maiori honore constituitur : non enim accedit diabolus , nisi ubi aliquem in maiori honore viderit constitutum ; et ideo dicitur : *Et statim expulit eum spiritus in desertum.* Propter hoc autem non ostendit eum simpliciter euntem in desertum, sed expulsum, ut hoc intelligas fieri iuxta divinae dispositionis verbum: per quod etiam innuit ne homo seipsum in tentationem ingerat, sed aliunde in tentationem quasi expulsus victores existere. *Beda.* Verum ne cui veniret in dubium a quo eum spiritu expulsus duceretur in desertum , consulte Lucas primo posuit, quod Iesus plenus Spiritu S. regressus est a Iordane: ac deinde intulit : *Et agebatur a spiritu in desertum :* ne quid contra eum valuisse spiritus putaretur immundus, qui plenus Spiritu S. quo volebat digrediens, quae volebat agebat. *Chrysost. ib.* Expulit autem eum spiritus in desertum: quia enim diabolum ad tentandum provocare proponebat, non solum fame, sed etiam loco occasionem dedit : tunc enim maxime diabolus se ingerit , cum videt aliquos solitarios permanentes. *Beda.* Secedit etiam in deserto, ut nos doceat relictis mundi illecebris , et societate pravorum divinis per omnia servire mandatis. Tentatur solus a diabolo ut nobis insinuet, quia omnes qui volunt pie vivere in Christo , persecutiones patiuntur ; unde sequitur: *Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et tentabatur a Satana.* Tentatur autem quadraginta diebus et quadraginta noctibus , ut indicet, quia quandiu hic viventes Domino servimus, sive prospera blandiantur, quod ad dies pertinet,seu adversa fiant, quod noctis figurae congruit,toto tempore adversarius adsit, qui iter nostrum tentando impedire non cessat: quadraginta enim dies et noctes totum huius saeculi tempus insinuant: quia quadripartitus est mundus in quo Domino famulamur; decem vero sunt praecepta per quorum observantiam contra hostem certamus; decem autem quatuor ducta, quadraginta fiunt. Sequitur: *Eratque cum bestiis. Chrysost.* Hoc autem dicit, ut ostendat quale erat desertum : invium enim erat et hominibus et bestiis plenum. Sequitur: *Et Angeli ministrabant ei.* Post tentationem enim et victoriam contra diabolum operatus est hominum salutem. Et sicut Apostolus dicit *Hebr. 1. Angeli in ministerium mittuntur propter eos, qui haereditatem capiunt salutis.*Notandumque est, quod vincenti tentationem assistunt Angeli ministrantes. *Beda.* Considerandum etiam, quod Christus inter bestias commoratur ut homo; sed ministerio utitur angelico ut Deus. Et nos cum in eremo sanctae conversationis bestiales hominum mores impolluta mente toleramus, ministerium Angelorum meremur; a quibus corpore absoluti ad aeternam beatitudinem transferamur. *Hieron.* Vel tunc bestiae pacatae nobiscum sunt , sicut in arca animalia munda cum immundis, cum caro non concupiscit adversus spiritum: post hoc Angeli ministri mittuntur nobis, ut responsa, et solatia cordibus vigilantibus dent.

6. Postquam autem traditus est Ioannes , venit Iesus in Galilaeam praedicans Evangelium regni Dei , dicens : Quoniam impletum est tempus , et appropinquabit regnum Dei. Poenitemini, et credite Evangelio.

6. *Chrysost.* Marcus Evangelista Matthaeum in ordine sequitur ; et ideo postquam dixit Angelos ministrare, subiungit: *Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Galilaeam.* Post tentationes et Angelos ministrantes recedit in Galilaeam, instruens nos non resistere violentiis malignorum. *Theoph.* Et ut ostendat nobis,quod in persecutionibus decet recedere, et non expectare, cum vero inciderimus decet sustinere. *Chrysost.* Recessit etiam ut ad doctrinam et sanationes seipsum conservaret priusquam pateretur; hisque omnibus adimpletis, fieret obediens usque ad mortem. *Beda.* Ioanne tradito , recte incipit Dominus praedicare; unde sequitur: *Praedicans Evangelium regni Dei.* Desinente enim lege , consequenter oritur Evangelium. *Hier.*Cessante umbra, adest veritas: Ioannes in carcere, lex in Iudaea , Iesus in Galilaea , Paulus in Gentibus praedicans Evangelium regni. Regno enim terreno succedit paupertas , paupertati Christianorum regnum tribuitur sempiternum. Honor autem terrenus spumae aquae, vel fumo, vel somnio comparatur. *Beda.*Nemo autem putet traditionem Ioannis in carcerem statim (1) post ieiunium quadraginta dierum Domini factam: quisquis Evangelium Ioannis legerit,inveniet Dominum ante traditionemIoannis multa docuisse, et multa miracula fecisse: habes enim in Evangelio ipsius:*Hoc fecit initium signorum Iesus;* et postea *: Necdum enim erat missus Ioannes in carcere.* Fertur autem quia cum legisset Ioannis, Matthaei, Marci, et Lucae volumina, probaverit quidem textum historiae , et vera eos dixisse firmaverit: sed unius tantum anni, in quo et passus est , post carcerem Ioannis historiam texuisse. Praetermisso itaque anno cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam clauderetur Ioannes in carcere, gesta narravit. Cum ergo dixisset Marcus, quia: *Venit Iesus in Galilaeam, praedicans Evangelium regni,* subiungit dicens: *Quoniam impletum est tempus, et ap-*

(1) *Al.* post tentationem quadraginta dierum et ieiunium Domini factam.

propinquabit regnum Dei. Chrysost. Siquidem completo tempore, quando scilicet venit plenitudo temporis, misitque Deus Filium suum, conveniens fuit humanum genus ultimam consequi Dei dispensationem; et ideo dicit quod, *Appropinquabit regnum Dei.* Regnum Dei idem est secundum substantiam cum regno caelorum, quamvis differt ratione: regnum enim Dei intelligitur quo Deus regnat; hoc vero est in regione viventium quando facie ad faciem Deum videntes, in bonis promissis existent. Sive amorem quis velit suscipere illam regionem, sive aliquam aliam confirmationem eorum qui imaginem induunt superiorum, quae per caelos intelligetur. Satis enim apparens est, quod regnum Dei neque loco neque tempore concluditur. *Theophi.* Vel completum esse dicit Dominus tempus legis, quasi diceret: Usque ad tempus praesens operabatur lex, amodo operabitur regnum Dei quod est secundum Evangelium conversatio, quae convenienter assimilatur regno caelorum. Cum enim vides aliquem carne indutum secundum Evangelium vivere, numquid non dices quoniam iste habet regnum caelorum, quod non est esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu S. Sequitur: *Poenitemini. Hieron.* Poenitentiam enim agit, qui vult aeterno bono, scilicet regno Dei adhaerere. Qui enim desiderat nucleum, frangit nucem. Amaritudinem radicis dulcedo pomi compensat; periculum maris spes salutis mitigat. Praeconia autem Christi illi narrare digne possunt, qui ad palmam indulgentiae meruerunt pervenire: et ideo postquam dixit, *Poenitemini*, subiunxit, *Et credite Evangelio*: nam nisi credideritis, non intelligetis. *Poenitemini* igitur *et credite*, idest renuntiate operibus mortuis. Quid enim prodest credere sine bonis operibus? Non tamen bonorum operum meritum adducit ad fidem; sed fides incipit ut bona opera consequantur.

7. Et praeteriens secus mare Galilaeae, vidit Simonem et Andream fratrem eius mittentes retia in mare: erant enim piscatores. Et dixit eis Iesus: Venite post me et faciam vos fieri piscatores hominum. Et protinus relictis retibus secuti sunt eum. Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedaei, et Ioannem fratrem eius, et ipsos componentes retia in navi, et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedaeo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.

7. *Glos.* Posita praedicatione Christi ad turbas, agit Evangelista de vocatione discipulorum, quos fecit suae praedicationis ministros; unde sequitur: *Et praeteriens secus mare Galilaeae, vidit Simonem et Andream fratrem eius. Theo.* Sicut Ioannes Evangelista refert, praecursoris erant discipuli Petrus et Andreas. Videntes vero, quod Ioannes de Iesu testimonium dederat, adiuncti sunt ei: post haec dolentes, quia Ioannes traditus erat, ad artem propriam sunt reversi; unde sequitur: *Mittentes retia in mare: erant enim piscatores.* Vide autem eos de laboribus propriis enutritos et non ex iniquitate. Tales enim digni erant Christi primi discipuli fieri: unde subditur: *Et dixit eis Iesus: Venite post me.* Nunc secundo illos vocat: est enim haec secunda vocatio respectu illius, quae legitur in Ioanne. Ad quid autem vocentur, ostenditur cum subditur: *Faciam vos fieri piscatores hominum. Remig.* Quia per rete sanctae praedicationis pisces, idest homines de profundo pelagi, idest infidelitatis ad lucem fidei traxerunt. Admiranda autem est ista piscatio. Pisces enim cum capiuntur mox moriuntur: homines cum capti sunt verbo praedicationis potius vivificantur. *Beda.* Piscatores autem et illiterati mittuntur ad praedicandum, ut fides credentium in virtute Dei, non in eloquentia, atque in doctrina esse putaretur. Sequitur: *Et protinus relictis retibus secuti sunt eum. Theoph.* Non enim oportet intervallum facere, sed statim sequi Dominum. Post hos vero piscatur Iacobum et Ioannem; quia et illi pauperes existentes, tamen senectutem nutriebant paternam; unde sequitur: *Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedaei.* Reliquerunt autem patrem, quia in sequela Christi eos erat impediturus. Sic et tu cum a parentibus impedieris, relinque eos, et accede ad Deum. Ostenditur autem, quod Zebedaeus non credidit; mater vero Apostolorum credidit, quae secuta est Christum mortuo Zebedaeo. *Beda.* Quaeri autem potest, quomodo binos vocaverit de naviculis piscatores, primo Petrum et Andream, deinde progressus paululum alios duos filios Zebedaei, cum Lucas dicat Iacobum et Ioannem vocatos fuisse ad adiuvandum Petrum, et Andream; et Christum Petro tantum dixisse, *Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens*; simul tamen subductis ad terram navibus, eos fuisse secutos? Unde intelligendum est, hoc primo esse factum quod Lucas insinuat, et postmodum ad capturam piscium eos ex more remeasse, ut postea fieret, quod Marcus hic narrat. Tunc enim secuti sunt Dominum, non subductis ad terram navibus, tanquam cura redeundi, sed tanquam vocantem ac iubentem ut sequerentur. *Hieron.* Mystice autem hac quadriga piscatorum vehimur ad aethera ut Elias; his quatuor angulis construitur prima Ecclesia, his quatuor litteris Hebraicis τετραγραμματον tetragrammaton nomen Domini agnoscitur a nobis, quibus simili exemplo praecipitur ut audiamus vocem Domini vocantis, et obliviscamur populum vitiorum, et domum paternae conversationis quae est stultitia Deo, et rete araneārum, in quo nos velut culices pene lapsos tenebat aer inanis, qui pendet in nihilum, navem pristinae conversationis abominantes. Pellibus enim mortuis tegitur Adam, qui est genitor noster secundum carnem; et nunc, deposito vetere homine cum actibus suis, novum sequentes hominem pellibus tegimur Salomonis, quibus sponsa gloriatur se esse formosam factam. Simon autem obediens, Andreas virilis, Iacobus supplantans, Ioannes gratia in Latino sonant: quibus quatuor nominibus in (1) agmen Domini coniungimur: obedientia ut audiamus, virilitate ut pugnemus, supplantatione ut perseveremus, gratia ut conversamur: quae quatuor virtutes cardinales dicuntur; per prudentiam enim obedimus, per iustitiam viriliter agimus, per temperantiam serpentem calcamus, per fortitudinem gratiam Dei meremur. *Theo.* Scias item primum hic vocari actionem, deinde contemplationem: Petrus enim

(1) *Al.* in magine.

activae symbolum est: ferventior enim erat aliis, sicut activa est; Ioannes vero contemplationem significat: plus enim de rebus divinis disserit Ioannes.

8. Et ingrediuntur Capharnaum, et statim sabbatis ingressus in Synagogam docebat eos. Et stupebant super doctrina eius. Erat enim docens eos quasi potestatem habens, et non sicut scribae.

8. *Hieron.* Marcus dicta Evangelii in seipso, non in seipsis disponens, ordinem historiae non secutus, mysteriorum ordinem servat; unde sabbatis primam virtutem narrat dicens: *Et ingrediuntur Capharnaum. Theophil.* A Nazareth recedens. In die autem sabbati quando scribae congregabantur, tunc docens Synagogam intravit; unde sequitur: *Et statim sabbatis ingressus in Synagogam docebat eos*: etenim lex ad hoc sabbatis otio vacare iubebat, ut lectioni studentes convenirent in unum. Docebat autem Christus arguendo non adulando, sicut pharisaei; unde sequitur: *Et stupebant super doctrina eius: erat enim docens eos quasi potestatem habens, et non sicut scribae*: docebat etiam in potestate transmutans homines ad bonum, et per poenam non credentibus minabatur. *Beda.* Scribae etiam docebant populos quae scripta sunt in Moyse et prophetis; Iesus vero quasi Deus et Dominus ipsius Moysi pro libertate voluntatis suae, vel ea quae minus videbantur, addebat in lege, vel commutans praedicabat populis, ut in Matthaeo legimus: *Dictum est antiquis: Ego autem dico vobis.*

9. Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo, et exclamavit dicens: Quid nobis et tibi Iesu Nazarene? Venisti ante tempus perdere nos? Scio quod sis Sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus dicens: Obmutesce, et exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? Quaenam doctrina haec nova? Quia in potestate spiritibus immundis imperat, et obediunt ei. Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilaeae, quoniam invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum contra ipsum.

9. *Beda.* Quoniam invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum, ideo contra ipsum mortis auctorem primo debuit medicina salutis operari; et ideo dicitur: *Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo. Chrysost.* Spiritus quidem Angelus et aer et anima nuncupatur, et etiam Spiritus S. Ne igitur propter communicantiam nominis in errorem decidamus, addit, *Immundo*: immundus autem dicitur propter impietatem ac elongationem a Deo; et quia omnibus immundis et pravis operationibus se immiscet. *August. de civ. Dei lib. 9. cap. 20. et 21.* Contra superbiam porro daemonum quantam virtutem habeat Dei humilitas, quae in forma servi apparuit, ipsi daemones ita sciunt, ut eidem Domino infirmitate carnis induto haec exprimerent. Sequitur enim: *Et exclamavit dicens: Quid nobis et tibi Iesu Nazarene. Venisti ante tempus perdere nos.* Clarum est in his verbis, quod in eis et scientia erat, et caritas non erat. Poenam quippe suam formidabant ab illo, non in illo iustitiam diligebant. *Beda.* Daemones enim Dominum in terris cernentes, se continuo iudicandos cernebant. *Chrysost.* Vel hoc ita dicit, quasi diceret auferens immunditiam divinamque imponens cognitionem hominum animabus, nobis locum in hominibus non das. *Theod.* Exire enim ab homine perditionem suam existimat daemon: immisericordes enim existunt daemones, malum aliquod pati se existimantes cum homines non molestant. Sequitur: *Scio quod sis Sanctus Dei. Chrysost.* Quasi diceret: Considero adventum tuum: non enim firmam ac certam adventus Dei habebat notitiam. Sanctum autem dicit eum, non unum de pluribus; quia et sanctus erat unusquisque prophetarum: sed unum eum esse denuntiat: per articulum enim, qui in Graeco ponitur unum ο αγιος τϑ Θεϑ ostendit; per timorem vero omnium Dominum recognoscit. *August. ib.* Tantum enim eis innotuit, quantum voluit; tantum autem voluit, quantum oportuit. Sed innotuit non sicut Angelis sanctis, qui eius, secundum id quod est Dei Verbum, participata aeternitate perfruuntur; sed sicut eis terrendis innotescendus fuit, ex quorum tyrannica potestate fuerat liberaturus praedestinatos. Innotuit ergo daemonibus, non per id quod est vita aeterna, sed per quaedam temporalia suae virtutis effecta, quae angelicis sensibus etiam malignorum spirituum potius quam infirmitati hominum possint esse conspicua. *Chrysost.* Non autem volebat veritas testimonia spirituum immundorum; unde sequitur: *Et comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutesce et exi de homine.* Unde dogma salutiferum nobis datur, ne credamus daemonibus quantumcumque denuntient veritatem. Sequitur: *Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna, exivit ab eo.* Quia enim homo ille tanquam sapiens loquebatur, ac discrete verba proferebat, ne putaretur, quod non ex daemone, sed ex corde verba componeret, virum discerpi permisit a daemone, ut ostenderet daemonem esse qui loquebatur. *Theo.* Et ut videntes cernerent a quo malo liberabatur homo, et propter miraculum crederent. *Beda.* Potest autem videri contrarium quomodo discerpens, vel sicut quidam codices habent, convexans eum exiverit, cum nihil ei nocuerit secundum Lucam: sed et ipse Lucas dicit: *Et cum proiecisset eum daemonium in medium, exivit ab eo, nihilque ei nocuit.* Unde intelligitur hoc dixisse Marcum. *Convexans eum* sive *discerpens*, quod Lucas dicit: *Cum proiecisset eum in medium;* et quod secutus ait, *Nihilque ei nocuit*, hoc intelligatur, quod illa iactatio membrorum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent daemonia exire etiam quibusdam membris amputatis aut evulsis. Visa autem virtute miraculi, novitatem dominicae admirantur doctrinae; atque ad inquisitionem eorum quae audierant, per ea quae viderant excitantur; unde sequitur: *Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent:* ad hoc enim fiebant signa, ut per hoc Evangelio regni Dei quod praedicabatur, certius crederetur, dum hi qui caelestia terrigenis gaudia promittebant, caelestia in terris ac divina opera monstrabant. Prius autem, teste Evangelista, erat docens eo quasi potestatem habens, et nunc turba attestante, in potestate imperat

spiritibus immundis et obediunt ei. Sequitur: *Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilaeae. Glos.* Ea enim quae homines multum mirantur prompte divulgant: quia ex abundantia cordis os loquitur. *Hieron.* Mystice autem Capharnaum villa consolationis interpretatur; sabbatum autem requies. *Homo in spiritu immundo* requie et consolatione sanatur, ut locus et tempus congruant saluti. *Homo in spiritu immundo* genus humanum est, in quo immunditia regnavit ab Adam usque ad Moysen: nam sine lege perierunt. Qui sciens Sanctum Dei, obmutescere iubetur, dum scientes quidem Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed servierunt potius creaturae quam creatori. *Spiritus discerpens hominem exiit ab eo.* Appropinquante salute appropinquavit tentatio. Pharao dimissurus Israel persequitur Israel: diabolus contemptus surgit in scandala.

10. Et protinus egredientes de Synagoga venerunt in domum Simonis et Andreae cum Iacobo et Ioanne. Recumbebat autem socrus Simonis febricitans, qui statim dicunt ei de illa. Et accedens elevavit eam apprehensa manu eius, et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis.

10. *Beda.* Primo debuit lingua serpentina, ne ultra virus spargeret, concludi; deinde femina, quae primo seducta est, a carnalis concupiscentiae febre sanari; unde dicitur: *Et protinus egredientes de Synagoga, venerunt in domum Simonis et Andreae cum Iacobo et Ioanne. Theod.* Recessit enim ut consuetudo erat in sabbato, circa vesperam ad edendum in discipulorum domum. Quae autem ministrare debebat, febribus tenebatur; unde sequitur: *Recumbebat autem socrus Simonis febricitans. Chrysost.* Discipuli autem tanquam exinde utilitatem aliquam recepturi, non expectantes vespere, socrum Petri sanari precabantur; unde sequitur: *Qui statim dicunt ei de illa. Beda.* In Evangelio autem Lucae scriptum est, quod rogaverunt illum pro ea. Modo enim Salvator rogatus, modo ultro curat aegrotos, ostendens se, contra vitiorum quoque passiones, et precibus semper annuere fidelium, et ea nonnunquam, quae ipsi minime intelligunt vel intelligenda dare, vel pie petentibus, etiam non intellecta dimittere, iuxta id quod Psalmista postulat *Ps.18. Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine.* Unde et hic rogatus sanat. Sequitur enim: *Et accedens elevavit eam apprehensa manu eius. Theoph.* Per hoc significatur quod si aliquis infirmatur, a Deo curabitur, si sanctis ministraverit ob Christi amorem. *Beda sup. Lucam cap. 4.* Quod autem sabbatis maxime medicinae doctrinaequae suae dona frequentat, docet se non sub lege esse, sed supra legem, nec Iudaicum eligere sabbatum; dilectamque Domino esse requiem, si saluti studentes animarum ab opere servili, idest a cunctis contineamus illicitis; Sequitur: *Et continuo dimisit eam febris: et ministrabat eis.* Sanitas quae Domini confertur imperio, simul tota redit, tanto robore comitante, ut eis continuo, qui se adiuvant, ministrare sufficiat. Si autem virum a daemonio liberatum, moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare dixerimus, convenienter femina a febribus ad imperium Domini curata, carnem ostendit a concupiscentiae suae fervore per continentiae praecepta frenatam. *Hieron.* Febris enim intemperantiam significat, de qua nos filii synagogae per manum disciplinae, desiderii elevatione sanamur; et huius qui sanat nos ministramus voluntati. *Theophi.* Febricitat autem qui irascitur, ut ex ira manus effrenatus extendat: sed si ratio retineat manum eius, surgit, et sic ratio ministrat.

11. Vespere autem facto, cum occidisset sol afferebant ad eum omnes male habentes, et daemonia habentes, et erat omnis civitas congregata ad ianuam. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et daemonia multa eiiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.

11. *Theophi.* Quia turbae considerabant neminem licere die sabbati curare, huius gratia solis expectabant occasum, ut curandos ad Iesum adducant; unde dicitur: *Vespere autem facto cum occidisset sol.* Sequitur: *Et curavit multos qui vexabantur variis languoribus. Chrysost.* Per hoc autem, quod dicit *multos*, omnes oportet intelligere iusta Scripturae consuetudinem. *Theophi.* Vel *multos* dicit: erant enim quidam infideles, qui minime curati sunt propter incredulitatem eorum. Multos ergo ex oblatis sanavit, illos scilicet qui fidem habebant. Sequitur: *Et daemonia multa eiiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. Aug. de quaest. nov. et vet. test. c. 66.* Sciebant enim daemonia Christum esse, qui per legem fuerat repromissus: omnia enim signa videbant in eo quae dixerant prophetae; mysterium autem divinitatis eius ignorabant: sicut et principes eorum: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum maiestatis crucifixissent. Beda.* Quem enim dierum quadraginta ieiunio fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valuit an Dei Filius esset, experiri: iam nunc per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse Filium Dei. Non igitur ideo Iudaeis eum crucifigere persuasit, quia Dei Filium non esse putavit; sed quia se morte illius non praevidit esse damnandum. *Theo.* Ideo autem non sinebat loqui daemonia, docens nos non credere eis, etiam si vera dicant: si enim invenerint aliquos sibi credentes, veritatibus mendacia miscent. *Chrysost.* Non est autem contrarium ei quod hic dicitur, hoc quod Lucas dicit, *Quod exibant daemonia a multis clamantia et dicentia, quia tu es Christus Filius Dei*: subiunxit enim: *Et increpans non sinebat ea loqui.* Marcus enim multa sub brevitate pertransiens, circa finem praedictorum verborum loquitur. *Beda.* Mystice autem solis occubitus passionem mortemque significat illius qui dixit: *Quamdiu in mundo sum lux mundi sum:* et sole occidente plures quam ante daemoniaci et aegroti sanantur; quia qui temporaliter in carne vivens, paucos Iudaeorum docuit, omnibus per orbem Gentibus fidei salutisque dona transmisit. *Hieron.* Ianua autem regni moraliter poenitentia est cum fide, quae operatur salutem languoribus variis: varia etenim sunt vitia, quibus languescit civitas mundi.

12. Et diluculo valde surgens egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et prosecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. Et cum venissent ad eum dixerunt ei: Quia omnes quaerunt te. Et ait illis: Eamus in proximos vicos, et civitates, ut et ibi praedicem: ad hoc enim veni. Et erat praedicans in Synagogis eorum in omni Galilaea, et daemonia eiiciens.

12. *Theoph.* Postquam Dominus infirmos curavit, seorsum recedit; unde dicitur: *Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum.* In quo docuit nos non facere aliquid ad apparentiam, sed et si boni aliquid operamur non propalare. Sequitur: *Ibique orabat. Chrysost.* Non quia oratione indigeret: ipse enim erat qui hominum orationes suscipiebat; sed haec quidem dispensative agens, forma bonae operationis nobis est factus. *Theo.* Ostendit enim nobis, quod Deo debet attribui, si aliquid boni facimus, et ei debemus dicere: Quoniam omne datum optimum desuper est descendens a te. Sequitur: *Et prosecutus est illum Simon, et qui cum illo erant. Chrysost.* Lucas autem dicit turbas accessisse ad Christum et dixisse quod Marcus hic dicit dixisse Apostolos, subdens: *Et cum venissent ad eum dixerunt ei, quia omnes quaerunt te.* Non autem invicem contradicunt: suscepit enim Christus, et post Apostolos turbam coniungi Christi pedibus anhelantem. Gaudens autem eos suscipiebat; sed volebat eos dimittere, ut et reliqui doctrinae eius participes essent, tanquam non multo tempore in mundo moraturus; et ideo sequitur: *Et ait: Eamus in proximos vicos et civitates, ut et ibi praedicem. Theoph.* Transit enim ad illos magis indigentes, quia doctrinam concludere non convenit in uno loco, sed ubique radios eius extendere. Sequitur: *Ad hoc enim veni. Chrysost.* In quo manifestat exinanitionis, idest incarnationis mysterium, et divinitatis suae dominium, dum scilicet asserit sponte se in mundum venisse. Lucas vero dicit *c. 6. Ad hoc missus sum*, denuntians dispensationem et Dei Patris bonam voluntatem de Filii incarnatione. Sequitur: *Et erat praedicans in Synagogis eorum in omni Galilaea. August. de con. Evan. lib. 2. c. 19.* In hac autem praedicatione quam dicit eum habuisse in omni Galilaea; intelligitur etiam sermo Domini habitus in monte, cuius commemorationem facit Matthaeus; quem Marcus omnino non commemoravit, nec aliquid simile ei dixit, nisi quasdam sententias non contextim sed sparsim repetivit, quas Dominus aliis locis dixit. *Theoph.* Doctrinae autem operationem immiscuit: praedicans enim postmodum fugavit daemonia: sequitur enim: *Et daemonia eiiciens.* Nisi enim ostenderet Christus miracula, eius sermoni non crederetur; sic et tu post doctrinam, operare, ut non sit in te vacuus tuus sermo. *Beda.* Mystice autem si occasu solis mors exprimitur Salvatoris, quare non diluculo redeunte resurrectio eius indicetur? Cuius manifestata luce abiit in desertum Gentium, ibique in suis fidelibus orabat, quia corda eorum per gratiam sancti Spiritus ad virtutem orationis excitabat.

13. Et venit ad eum leprosus deprecans eum, et genu flexo dixit: Si vis, potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam, et tangens eum ait illi: Volo: Mundare. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. Et comminatus est ei: statimque eiecit illum et dixit ei: Vide nemini dixeris: sed vade: ostende te principi Sacerdotum, et offer pro emundatione tua, quae praecepit Moyses in testimonium illis. At ille egressus coepit praedicare et diffamare sermonem, ita ut iam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esse. Et conveniebant ad eum undique.

13. *Beda.* Postquam lingua serpentina daemonum occlusa est, et femina, quae primo seducta est, a febre curata, tertio vir qui male suadentis dicta coniugis audivit, ab erroris sui lepra mundatur, ut ipse esset ordo restaurationis in Domino, qui erat ordo casus in protoplastis: unde sequitur: *Et venit ad eum leprosus deprecans eum. August. de con. Eva. li. 2. c. 19.* De hoc leproso mundato talia Marcus connectit, ut ipse intelligatur quem Matthaeus commemorat tunc esse mundatum, quando Dominus post sermonem de monte descendit. *Beda.* Et quia Dominus ait *Mat. c. 5. Non veni solvere legem sed adimplere*, ille qui excludebatur a lege, purgari se Domini potestate praesumens, non ex lege sed supra legem esse gratiam indicavit, qui leprosi maculam posset abluere. Verum sicut in Domino potestatis auctoritas, ita in illo fidei constantia declaratur. Sequitur enim: *Et genu flexo dixit: Domine si vis, potes me mundare.* In faciem procidit, quod humilitatis est et pudoris, ut unusquisque de vitae suae miraculis erubescat; sed confessionem verecundia non repressit; ostendit vulnus et remedium postulavit; et ipsa confessio religionis et fidei plena est: in voluntate enim Domini tribuit potestatem. *Theo.* Non enim dixit, si Deum deprecatus fueris, sed *si vis*: quasi ipsum credens Deum. *Beda.* De voluntate autem Domini non quasi pietatis incredulus dubitavit, sed quasi colluvionis suae conscius non praesumpsit. Sequitur: *Iesus autem misertus eius, extendit manum suam, et tangens eum ait illi: Volo: Mundare.* Non ut plerique latinorum putant iniungendum est et legendum, *Volo mundare*; sed separatim, ut primum dicat *volo*, deinde imperet, *mundare. Chry.* Propter hoc autem leprosum tangit, et non solo verbo contulit sanitatem, quia in lege a Moyse dictum est *Lev. c. 22. Qui leprosum tetigerit, immundus erit usque ad vesperum.* Ut enim ostendat quod secundum naturam est haec immunditia, et quod lex non erat propter eum posita, sed propter homines pueros, et quod ipse est proprie Dominus legis, et quia non sicut servus infert, sed sicut Dominus sanitatem, leprosum tetigit congruenter, non tamen existente necessario tactu ad curationis operationem. *Beda.* Ideo etiam tetigit, ut probaret, quia contaminari non poterat, qui alios liberabat. Simulque illud mirabile quod eo sanavit genere quo fuerat obsecratus: *Si vis*, inquit leprosus, *potes me mundare. Volo*, inquit, ecce habens voluntatem, *Mun-*

dare: et iam habens pietatis effectum. *Chrysost.* Per hoc autem non solum opinionem leprosi non destruxit: sed magis confirmavit: verbo enim morbum fugat, et quod leprosus verbo dixerat, hoc opere adimplevit: unde sequitur: *Et cum hoc dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. Beda.* Nihil enim medium inter opus Dei atque praeceptum, quia in praecepto est opus: *Dixit enim et facta sunt.* Sequitur: *Et comminatus est illi, statimque eiecit eum, et dixit ei: Vide nemini dixeris. Chrysost.* Quasi diceret: Tempus nondum est mea opera praedicari; tua non indigeo praedicatione. Per hoc autem docet nos ex nostris operibus honorem apud homines pro retributione non quaerere. Sequitur: *Sed vade ostende te principi Sacerdotum.* Propter hoc autem hunc ad Sacerdotem mittit Salvator ad probationem medelae, et ne extra templum fieret, sed in oratione cum populo computetur. Mittit etiam, quae sunt legis adimplens, ut Iudaeorum linguam maliloquam obturaret. Opus quidem ipse complevit, probationem operis illis dimittens. *Beda.* Ut scilicet intelligeret Sacerdos, eum non legis ordine, sed gratia Dei supra legem esse curatum. Sequitur: *Et offer pro emundatione tua, quod praecepit Moyses in testimonium illis. Theoph.* Praecepit quidem munus offerre quod habebant in consuetudine, qui mundabantur offerre, tanquam in huiusmodi testimonium, quod non erat contra legem, sed magis legem confirmabat, intantum quod ipse legis operatur praecepta. *Beda.* Si quem vero movet, quomodo Dominus Iudaicum videtur approbare sacrificium, cum id non recipiat Ecclesia, meminerit quia nondum obtulerat in passione holocaustum suum. Non autem oportebat auferri significantia sacrificia, priusquam illud quod significabatur, confirmatum esset contestatione Apostolorum praedicantium, et fide credentium populorum. *Theod.* Leprosus autem quamvis Dominus prohibuerit, beneficium patefecit; unde sequitur: *At ille egressus coepit praedicare et diffamare sermonem.* Oportet enim beneficiatum gratum esse, et gratias reddere, etiam si benefaciens non indigeat. *Greg. 19. Mor. c. 18.* Merito autem quaerit, quidnam sit quod Dominus quae gessit, abscondi iussit, et nec ad horam potuerunt abscondi? Sed notandum: Miraculum faciens taceri iussit, et tamen taceri non potuit, ut videlicet electi eius exempla doctrinae illius sequentes in magnis quae faciunt, latere quidem in voluntate habeant, sed ut prosint aliis, prodantur inviti. Non ergo voluit quidquam fieri, et minime potuit; sed quid velle eius membra debeant, quidve de eis etiam volentibus fiat, doctrinae magisterio exemplum dedit. *Beda.* Unius autem perfecta salvatio multas ad Dominum cogit turbas; unde subditur: *Ita ut iam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esse. Chrysost.* Leprosus enim ubique praedicabat mirabilem curationem, ita ut omnes currerent ad visum et fidem curantis: ut propter hoc Dominus in civitatibus evangelizare non posset, sed in eremis conversaretur; unde sequitur: *Et conveniebant ad eum undique. Hieron.* Mystice lepra nostra peccatum primi hominis est, quae a capite coepit quando regna mundi desideravit. Radix enim omnium malorum est cupiditas; unde Giezi avaritiam secutus lepra suffunditur. *Beda.* Extenta vero manu Salvatoris, hoc est incarnato Dei Verbo, humanamque contigente naturam, ab erroris prisci varietate mundatur. *Hieron.* Quae quidem lepra vero Sacerdoti secundum ordinem Melchisedech ostensa oblatione mundatur, eo dicente nobis *Luc. 11. Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis.* Quod autem non poterat Iesus manifeste in civitatem introire etc. significatur quod non omnibus manifestatus est Iesus, qui latis atque (1) plataneis serviunt laudibus et propriis voluntatibus: sed his qui foris cum Petro exeunt, et in desertis locis sunt, quae elegit Dominus ad orandum et reficiendum populum, qui scilicet deseruerunt delectationes mundi, et omnia quae possident, ut dicant: *Portio mea Dominus.* Gloria vero Domini manifestatur his, qui conveniunt undique, idest per plana et ardua, quos nihil potest separare a caritate Christi. *Beda.* Post factum etiam in civitate miraculum secedit Dominus in desertum, ut ostendat se magis quietam et a saeculi curis remotam diligere vitam atque ob huius appetum (2) sanandis curam adhibere corporibus.

CAP. II.

Et iterum intravit Capharnaum post dies octo, et auditum est, quod in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet eos domus neque ad ianuam, et loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur, et cum non possent offerre eum illi prae turba, nudaverunt tectum ubi erat, et patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus iacebat. Cum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de scribis sedentes et cogitantes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur? Blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge, tolle grabatum tuum et ambula? Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Et statim surrexit ille, et sublato grabato abiit inde coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum dicentes: Quia numquam sic vidimus.

Beda. Quia nec carnales superna pietas deserit, etiam his gratiam suae visitationis, per quam et ipsi spirituales effici valeant, indulget; post desertum Dominus redit in civitatem; unde dicitur: *Et iterum intravit Capharnaum post dies octo. August. de con. Evan. lib. 2. cap. 25.* Matthaeus autem hoc miraculum, quod sequitur, ita scribit tanquam in civitate Domini factum sit: Marcus autem hoc in Capharnaum; quod difficilius solveretur, si Matthaeus etiam Nazareth nominaret. Nunc vero cum potuerit ipsa Galilaea dici ci-

(1) *P. Nicolai habet* platcanis. (2) *Al.* adest se.

vitas Christi, quia in Galilaea erat Nazareth; quis dubitaverit in civitate sua hoc fecisse Dominum, cum hoc fecerit in Capharnaum civitate Galilaeae, presertim quia et ipsa Capharnaum ita excellebat in Galilaea, ut tanquam metropolis haberetur. Vel Matthaeus praetermisit, quae gesta sunt, postquam venit in civitatem suam donec veniret Capharnaum; et sic adiungit de sanato paralytico, subiungens: *Et ecce offerebant ei paralyticum*, postquam dixerat, quod venit in civitatem suam. *Chrysost.* Vel Capharnaum civitatem eius dixit Matthaeus, eo quod saepius illuc ibat, ac multa ibidem miracula perpetrabat. Sequitur: *Et auditum est, quod in domo esset, et convenerunt multi ita ut non caperet eos domus neque ad ianuam.* Laborem enim accedendi desiderium audiendi superabat. Post hoc paralyticum introducunt, de quo Matthaeus et Lucas dicunt; unde sequitur: *Et venerunt ferentes ad eum paralyticum qui a quatuor portabatur.* Invenientesque multitudine ianuam obturatam, per eam non potuerunt aliquatenus introire; sperantes autem portitores eum qui portabatur curationis gratiam posse promereri, lectum cum onere sublevantes, nudato tecto intromiserunt cum lecto paralyticum ante faciem Salvatoris; et hoc est quod subditur: *Et cum non possent offerre eum etc.* Sequitur: *Cum vidisset autem Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua.* Non quidem dixit fidem paralytici, sed portantium: contingit enim aliquando, quod aliquis fide alterius convalescit. *Beda.* Intuendum sane quanti propria cuiusque fides apud Deum valeat, ubi tanti valuit aliena, ut totus homo repente interius exteriusque salvatus exurgeret, et aliorum merito aliis relaxarentur errata. *Theophil.* Ipsius etiam paralytici fidem vidit: etenim ille portari non sineret, nisi curationis fidem haberet. *Beda.* Curaturus autem hominem a paralysi Dominus primo peccatorum vincula dissolvit, ut ostenderet eum ob nexus culparum, artuum dissolutione fuisse damnatum, nec nisi his relaxatis, membrorum posse recuperatione sanari. Mira autem humilitas: despectum et debilem, totisque membrorum dissolutum compagibus filium vocat, quem Sacerdotes non dignarentur attingere; aut certe ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua. Sequitur: *Erant autem illic quidam de scribis sedentes, et cogitantes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur? Blasphemat. Cyril.* Arguunt autem eum blasphemiae, mortis praecipitantes sententiam: erat enim in lege mandatum, quod quicumque blasphemaret in Deum, morte puniretur. Hoc autem ei imponebant, quia sibi attribuebat divinam potestatem remittendi peccata; unde subditur: *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Solus enim iudex omnium potestatem habet dimittendi peccata. *Beda.* Qui per eos quoque dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem; et ideo Christus vere Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. Errant itaque Iudaei, qui cum Christum et Deum esse et peccatum dimittere posse credant; Iesum tamen Christum esse non credunt. Sed multo dementius errant Ariani, qui cum Iesum et Christum esse et peccata posse dimittere, Evangelii verbis devicti negare non audeant; nihilominus Deum negare non timent. At ipse perfidos salvare desiderans, et occultorum cognitione et virtute operum Deum se esse manifestat: nam sequitur: *Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris?* In quo ostendit se Deum, qui potest cordis occulta cognoscere; et quodammodo tacens loquitur; Eadem maiestate et potentia qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus delicta dimittere. *Theo.* Sed quamvis fuerint eorum cogitationes revelatae, tamen permanent insensibiles, non in hoc consentientes, quod peccata valeat dimittere, qui novit eorum corda; unde Dominus certificat de curatione animae per curationem corporis, demonstrans per visibile invisibile, per id quod est facile difficilius: quamvis ipsi non ita crederent. Pharisaei enim difficilius credebant sanare corpus tanquam manifestum, animam vero curare facilius, quia invisibilis est medela; ita ut talia cogitarent: Ecce corpus curare desinit, et invisibilem curat animam; magis autem si valuisset, corpus iam curasset, et non ad invisibile refugisset. Salvator igitur ostendens quod utraque potest, ait: *Quid est facilius?* quasi dicat: Ego quidem per corporis medelam quae secundum veritatem facilior est, difficilior autem vobis videtur, ostendam vobis animae sanitatem quae difficilior est. *Chrysost.* Et quia dicere, quam facere, facilius est, adhuc manifesta erat contradictio, quia opus nondum erat manifestum: unde subdit: *Ut autem sciatis quia potestatem habet Filius etc.* quasi dicat: Quoniam de verbo diffiditis, operationem inducam quod erat invisibile confirmantem. Signanter autem dicit, *In terra dimittendi peccata*, ut ostenderet, quod humanae naturae potestatem divinitatis univit indivisibili unione; quia etsi factus est homo, tamen Dei Verbum permansit: etsi per dispensationem in terris cum hominibus conversaretur, non tamen prohibebatur miracula perpetrare, ac remissionem tribuere peccatorum: non enim humanitas diminuit aliquid de proprietatibus divinis, nec divinitas impedivit Dei Verbum incommutabiliter et veraciter in terris secundum carnem fieri Filium hominis. *Theop.* Dicit autem, *Tolle grabatum tuum*, ad maiorem miraculi certitudinem: ostendens quod non est secundum phantasiam, simulque ut ostenderet, quod non solum curavit, sed et fortitudinem dedit: sic animas non solum a peccato convertit, sed eis virtutem tribuit ad operandum mandata. *Beda.* Fit igitur carnale signum ut probetur spirituale; quamquam eiusdem virtutis sit et corporis, et animae vitia dimittere; unde sequitur: *Et statim ille surrexit, et sublato grabato abiit coram omnibus. Chrysost.* Prius autem id quod quaerere venerat, scilicet animam, remittendo peccata curavit, ut cum non credentes dubitaverunt, tunc opus adducat in medium, ut verbum opere confirmetur, et per manifestum occultum, animae scilicet sanitas per medelam corporis ostendatur. *Beda.* Datur etiam nobis intelligentia propter peccata plerasque evenire corporum debilitates: et idcirco forsitan prius dimittuntur peccata, ut, causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. Quinque enim de causis affliguntur homines molestiis carnis; aut propter merita augenda, ut Iob et martyres; aut propter humilitatem conservandam, ut Paulus ab angelo Satanae; aut ob peccata intelligenda et corrigenda, ut Maria soror Moysi, et hic paralyticus; aut ad gloriam Dei

sicut caecus natus et Lazarus; aut ad initium damnationis, sicut Herodes. Miranda est autem divinae potentiae virtus, ubi nulla temporis interveniente morula, iussu Salvatoris salus festina comitatur: unde sequitur: *Ita ut admirarentur*. Relinquentes maius, scilicet remissionem peccatorum, admirantur tantummodo quod apparet, corporis scilicet sanitatem. *Theo.* Non est autem hic paralyticus, qui a Ioanne curatus narratur: ille enim hominem non habebat, hic vero quatuor; ille in probatica piscina curatur, hic vero in domo. Est autem unus, qui a Matthaeo et Marco curatus narratur. Mystice autem est et nunc Christus in Capharnaum, in domo scilicet consolationis, idest in Ecclesia quae est domus paralytici. *Beda.* Praedicante autem Domino in domo non capiuntur neque ad ianuam: quia praedicante in Iudaea Christo Gentiles ad audiendum nondum intrare valuerunt, ad quos tamen etsi foris positos doctrinae suae verba per praedicatores direxit. *Hieron.* Paralysis autem typus est corporis quo piger iacet in mollitie carnis, habens desiderium salutis. *Theoph.* Si ergo ego dissolutis potentiis animae quasi paralyticus (1) invirtuosus abeam ad bonum, et attollar a quatuor Evangelistis, ad Christum adducat, audiamque tunc, *Fili*, et relinquentur mihi peccata: filius enim Dei fit aliquis propter mandatorum operationem. *Beda.* Seu quia quatuor sunt virtutes quibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, quas nonnulli prudentiam, fortitudinem, temperantiam et iustitiam nuncupant. Desiderant autem paralyticum Christo offerre, sed turba interposita ab omni parte intercluduntur; quia saepe anima post infirmi corporis desidiam supernae gratiae remedio cupiens innovari, priscae consuetudinis obstaculo retardatur: (2) saepe inter ipsas orationis secretae dulcedines, et quasi suave cum Domino colloquium turba cogitationum interveniens aciem mentis, ne Christus videatur, impedit. Non itaque est in infimis, ubi turbae tumultuantur remanendum, sed tectum domus, idest sacrae Scripturae sublimitas est appetenda, lexque Domini meditanda. *Theo.* Sed (3) quomodo ferar ad Christum, nisi tectum aperiatur? Tectum enim est intellectus qui supponitur omnibus his, quae in nobis sunt. Hic multum habet terrae quantum ad lateres fictiles, terrenas dico res; sed si haec sublevetur virtus, intellectus in nobis exoneratur. Post hoc submittatur, idest humilietur: non enim decet extolli de hoc quod intellectus est exoneratus, sed magis humiliari. *Beda.* Vel patefacto tecto aeger submittitur, quia reseratis Scripturarum mysteriis ad notitiam Christi pervenitur, hoc est ad eius humilitatem fidei pietate descenditur. Quod autem cum grabato deponitur infirmus, significat ab homine adhuc in ista carne constituto Christum debere cognosci. De grabato autem surgere, est animam se a carnalibus desideriis, ubi aegra iacebat, abstrahere. Grabatum tollere est ipsam quoque carnem per continentiae frena correptam spe caelestium praemiorum a delitiis segregare terrenis. Sublato autem grabato domum ire, ad paradisum redire est. Vel sanus qui langue-

(1) *Al.* in virtuosis habear ad bonum, et attollar etc.
(2) *Al.* sepis. (3) *Al.* qui ferat.

rat, domum reportat grabatum, cum anima, remissione accepta peccatorum, cum ipso suo corpore ad internam sui custodiam se refert. *Theophil.* Oportet etiam grabatum, idest corpus tollere ad operationem boni: tunc enim ad contemplationem pertingere valebimus, ita ut quae in nobis sunt cogitationes dicant: Quoniam nunquam sic vidimus, idest nunquam sic intelleximus sicut nunc a paralysi curati: qui enim a peccatis mundus est, mundius videt.

2. Et egressus est rursus ad mare, omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. Et cum praeteriret, vidit Levi Alphaei sedentem ad teloneum, et ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbebant cum Iesu et discipulis eius. Erant enim multi, qui sequebantur eum, et scribae et pharisaei videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit Magister vester? Hoc audito, Iesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.

2. *Beda.* Postquam Dominus in Capharnaum docuit, egressus est ad mare, ut non solum civilem vitam hominum instrueret, verum etiam habitatoribus maris Evangelium regni praedicaret, eosque fluctivagos rerum labentium motus contemnere, ac fidei firmitate superare doceret; unde dicitur: *Et egressus rursus ad mare, omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. Theoph.* Vel post miraculum ad mare egreditur, quasi solitarius volens esse; sed turba concurrit iterum: ut addiscas quod quantum fugis gloriam, tamen ipsa te persequitur. Et si quidem tu ipsam persequeris, ipsa te fugiet. Inde autem transiens Dominus vocavit Matthaeum; unde sequitur: *Et cum praeteriret, vidit Levi Alphaei sedentem ad teloneum. Chrysost.* Idem autem est publicanus a tribus Evangelistis nominatus, scilicet Matthaeus a Matthaeo, Levi autem simpliciter a Luca, Levi autem Alphaei a Marco: filius enim erat Alphaei. Binomios autem secundum Scripturam, et alios est videre; sicut socer Moysi quandoque Raguel vocatur. *Beda.* Sic et idem est Levi qui et Matthaeus: sed Lucas Marcusque propter verecundiam et honorem Evangelistae nomen ponere nolunt vulgatum; ipse autem Matthaeus iuxta illud quod scriptum est *Pr. 17. Iustus accusator est sui*, Matthaeum se et publicanum nominat, ut ostendat legentibus nullum debere conversum de salute diffidere, cum ipse de publicano in Apostolum sit repente mutatus. Ad teloneum autem, idest ad curam dispensationemque vectigalium sedentem dicit: τέλος telos enim Graecae, Latine vectigal nominatur. *Theod.* Sedebat enim in teloneo, ut consuetudinis est, aut aliquos impetens, aut verba vendens, aut aliquid huiusmodi faciens, quibus in suis mansionibus telonearii utuntur; qui de hoc statu sic sublevatus est, ut relinquens omnia Christum sequeretur; unde sequitur: *Et ait illi: Sequere me*,

et surgens secutus est eum. Beda. Sequi autem, imitari est: ideoque ut pauperem Christum non tam gressu, quam affectu imitari posset, reliquit propria, qui rapere solebat aliena. Non solum autem lucra reliquit vectigalium, sed et periculum contempsit, quod evenire poterat a principibus saeculi; quia vectigalium rationes imperfectas atque incompositas reliquit. Ipse enim Dominus, qui hunc exterius humana allocutione ut sequeretur, vocavit, intus divina inspiratione ut mox vocantem sequeretur, accendit. *Hieron.* Sic ergo Levi qui appositus interpretatur, a teloneo negotiorum saecularium solum sequitur Verbum quod dicit *Luc. 14. Qui non renuntiaverit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus. Theoph.* Qui autem prius alios impetebat, sic factus est benevolus, ut ad comestionem plurimos convocaret; unde sequitur: *Et factum est cum accumberet*, scilicet Iesus, *in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbebant cum Iesu et discipulis eius. Beda.* Publicani autem appellantur hi qui vectigalia publica exigunt, sive qui conductores sunt vectigalium fisci vel rerum publicarum, necnon et hi, qui saeculi huius lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur.(1) Viderant itaque publicanum a peccatis ad meliora conversum locum invenisse poenitentiae, et ob id etiam non desperant salutem: neque vero in pristinis vitiis permanentes publicani veniunt ad Iesum, ut pharisaei et scribae; sed poenitentiam agentes, ut sequens Evangelistae sermo designat, dicens: *Erant enim multi qui sequebantur eum.* Ibat enim Dominus ad convivia peccatorum, ut occasionem haberet docendi, et spirituales invitatoribus suis praeberet cibos: quod in mysteriorum figuris congruit: qui enim domicilio Christum recepit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, et in eius qui crediderit, recumbit affectu: et hoc est bonorum operum spirituale convivium, quo dives populus eget, et pauper epulatur. *Theoph.* Pharisaei autem hoc arguunt quasi puros se facientes; unde sequitur: *Et pharisaei videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit magister vester. Beda.* Si per Matthaei electionem, et vocationem publicanorum fides exprimitur Gentium, quae prius mundi lucris inhiabant; profecto supercilium scribarum et pharisaeorum Iudaeorum invidiam insinuat, qui de Gentium salute torquentur. Sequitur: *Hoc audito Iesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent.* Suggillat scribas et pharisaeos, qui iustos se putantes, peccatorum consortia declinabant. Seipsum medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras, et eius livore sanati sumus; sanos autem et iustos appellat eos, qui suam iustitiam nolentes statuere, iustitiae Dei sunt subiecti. Porro male habentes et peccatores vocat eos, qui suae fragilitatis conscientia devicti, nec per legem se iustificari posse videntes, Christi gratiae poenitendo colla submittunt: unde subditur: *Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* Non quidem ut maneant peccatores, sed ut ad poenitentiam convertantur.

3. Et erant discipuli Ioannis et pharisaeorum ieiunantes, et veniunt et dicunt illi: Quare discipuli Ioannis et pharisaeorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus: Numquid possunt filii nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc ieiunabunt in illis diebus. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum a veteri, et maior scissura fit. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin disrumpet vinum utres, et vinum effundetur et utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mitti debet.

3. *Glos.* Sicut superius apud discipulos magister arguebatur de consortio peccatorum in conviviis, ita nunc e converso apud magistrum discipuli incusantur de ieiuniorum omissione, ut sic inter eos materia dissidii oriretur; unde dicitur; *Et erant discipuli Ioannis et pharisaeorum ieiunantes. Theo.* Ioannis enim discipuli in imperfecto positi, in consuetudinibus Iudaicis permanebant. *August. de con. Evan. l. 2. c. 27.* Potest autem putari, ideo addidisse pharisaeos, quod simul cum discipulis Ioannis hoc quod sequitur Domino dixerint; cum Matthaeus hoc discipulos Ioannis tantum dixisse perhibeat. Sed verba quae sequuntur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis: sequitur enim: *Et veniunt et dicunt illi: Quare discipuli Ioannis et pharisaeorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant?* Haec enim verba indicant convivas qui aderant venisse ad Iesum, et hoc idem discipulis dixisse, ita ut quod ait, *Veniunt*, non de ipsis dixerit, de quibus interposuerat: *Et erant discipuli Ioannis et pharisaeorum ieiunantes.* Sed cum isti essent ieiunantes, veniunt illi quos hoc movet. Unde Matthaeus dicit, *Et accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicentes*: nisi quia et Apostoli aderant, et omnes certatim ut quisque poterat, haec obiecerunt. *Chrysost.* Discipuli ergo Ioannis et pharisaeorum contra Christum zelotipe se habentes, ipsum interrogant, utrum solus cum discipulis suis absque abstinentia et labore pugnas superet passionum. *Beda.* Sed Ioannes vinum et siceram non bibit; (2) Dominus cum peccatoribus manducat et bibit; quia illi abstinentia meritum auget, cui potentia nulla inerat naturae. Dominus autem cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abstinentibus poterat reddere puriores? Sed ieiunavit et Christus, ne praeceptum declinares; manducavit cum peccatoribus ut gratiam cerneres, agnosceres potestatem. Sequitur: *Et ait illis Iesus: Numquid possunt filii nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare. Aug.* Marcus hic filios nuptiarum appellat, Matthaeus autem filios sponsi: filios enim nuptiarum non tantum sponsi, sed etiam sponsae intelligimus. *Chrysost.* Spon-

(1) *Al. adest* qui.

(2) *Al. deest* Dominus cum peccatoribus manducat, et bibit.

sum ergo seipsum vocat, tanquam Ecclesiam desponsaturus. Est enim desponsatio datio arrae, scilicet gratiae Spiritus S. per quam credit orbis terrae. *Theo.* Sponsum etiam seipsum vocat, non solum tanquam virginales animas desponsantem, sed quia tempus primi adventus eius non est doloris neque tristitiae his qui credunt in eum, neque labores continens, sed requiem: est enim absque operatione legali, dans requiem per baptismum, per quem facile sine labore salutem consequimur. Filii autem nuptiarum, sive sponsi sunt Apostoli: quia ipsi Dei gratia digni, sunt facti omni bono caelesti, ac omni delectatione participes. *Chrysost.* Conversationem autem suam omnis angustiae dicit esse alienam, cum subdit: *Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare.* Ille tristatur qui (1) prius bonum non habet; qui vero in praesenti accipit, gaudet et non tristatur. Ut autem elationem illorum destrueret, et ostenderet, quod non ad lasciviam proprios discipulos conservabat, subiungit: *Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc ieiunabunt in illis diebus*; quasi dicat: Tempus erit in quo suam virilitatem demonstrent: quando enim subtrahetur ab eis sponsus, ieiunabunt, eius affectantes adventum, ut spiritus (2) illi coniungant per corporales angustias emundatos. Ostendit etiam, quod nulla necessitas est, ut sui discipuli ieiunent, sicut et illi, qui sponsum humanae naturae, qui ubique praesidet verbis Dei, et qui tribuit semen vitae, secum habeant praesentem. Filii etiam sponsi, quia infantes sunt, non possunt per totum conformari patri et sponso, qui eorum infantiam considerans dignatur eos non tunc ieiunare; recedente autem sponso, propter desiderium ieiunabunt: sed cum perfecti fuerint, et sponso coniungentur in nuptiis, regalem semper comedent coenam. *Theo.* Intelligendum est autem et sic: quoniam omnis homo, qui bene operatur est sponsi filius, et sponsum secum habet, scilicet Christum, et non ieiunat, idest opera poenitentiae non ostendit, quia non peccat; quando vero aufertur sponsus, homine in peccatum labente, tunc ieiunat et poenitet, ut curet delictum. *Beda.* Mystico autem sensu potest sic exponi: quod discipuli Ioannis et pharisaei ieiunant, quia omnis qui de operibus legis sine fide gloriatur, et qui traditiones sequitur hominum, et praeconium Christi aure corporis, non fide cordis percipit, spiritualibus abstinens bonis, ieiuno corde tabescit; qui vero Christi membris fideli incorporatur amore, non potest ieiunare, quia carne ipsius epulatur et sanguine. Sequitur: *Nemo assumentum panni rudis*, idest novi, *assuit vestimento veteri. Chrys.* Quasi dicat: Quia hi novi praedicatores testamenti existunt, legibus eos servire veteribus possibile non est: vos autem congrue veteres sequentes consuetudines Mosaica ieiunia observatis; isti vero novas ac mirabiles observationes traditurі hominibus, veteres observare non est necesse, sed esse mentibus virtuosos: aliquo vero tempore ieiunium cum ceteris virtutibus observabunt. Sed hoc ieiunium differt a ieiunio legis, quia illud erat ex necessitate, hoc ex voluntate, propter fervorem spiritus, cuius nondum sunt capaces: unde sequitur: *Et nemo mittit vinum novum. Beda.* Discipulos enim veteribus comparat utribus, quos vino novo, idest spiritualibus praeceptis facilius disrumpi, quam posse continere dicit. Erant autem utres novi cum post ascensum Domini desiderio consolationis eius innovabantur; et tunc novum vinum novis utribus advenerat, hoc est Spiritus S. fervor spiritualium corda repleverat. Doctori etiam cavendum est, ne animae in vetustate malitiae perduranti novorum mysteriorum secreta committat. *Theoph.* Vel aliter: Discipuli veteribus vestimentis assimilati sunt propter eorum mentis infirmitatem, quibus non erat congruum imponere statutum grave ieiunii. *Beda.* Neque conveniens erat novum pannum assumere, quod est aliqua particula doctrinae, quae ad novae vitae temperantiam pertinet, quae generale docet ieiunium ab omni laetitia temporalium delectationum, quia si hoc fiat, et doctrina scinditur, et non convenit vetustati. Vestimento autem novo bona opera; quae foris aguntur, insinuantur; vino autem novo fervor fidei, spei, et caritatis quo intus reformamur, exprimitur.

4. Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli eius coeperunt progredi, et vellere spicas. Pharisaei autem dicebant ei: Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet. Et ait illis: Nunquam legistis quid fecerit David quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant, quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe Sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi solis Sacerdotibus, et dedit eis et qui cum eo erant? Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

4. *Chrysost.* Liberati a figura, et (3) veritate uniti Christi discipuli, figurale sabbati festum non servant; unde dicitur: *Et factum est iterum, cum sabbatis ambularet per sata, et discipuli eius coeperunt progredi et vellere spicas. Beda.* Legimus et in sequentibus quod erant qui veniebant et redibant multi, et nec manducandi quidem spatium habebant; et ideo quasi homines esuriebant. *Chrysost.* Esurientes autem escam simplicem comedebant non ad voluptatem, sed propter naturae necessitatem. Pharisaei autem figurae et umbrae servientes, discipulos accusabant tanquam iniuste agentes; unde sequitur: *Pharisaei etiam dicebant ei: Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet. August. de operibus Monachorum. cap. 23.* Populo siquidem Israel per legem (4) praeceptum est, ut in agris suis furem nullus teneret, nisi qui secum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud attigisset, quam id quod comedisset, liberum impunitumque abire sineret; unde etiam spicas vellentibus discipulis Domini, de sabbato potius quam de furto Iudaei calumniati sunt. *Chrysost.* Dominus autem David in medium introducit, cui aliquando contigit non secundum legem comedere, cum sacer-

(1) *Al.* praesens. (2) *Al.* adest suos.

(3) *Al.* veritati. (4) *Al.* adest scriptam.

dotalem tetigit cibum, ut illius exemplo accusationem discipulorum solvat: sequitur enim: *Et ait illis: Numquam legistis quid fecerit David? Theo.* Fugiens enim David a facie Saul, ad principem Sacerdotum devenit, et panes propositionis comedit, et gladium abstulit Goliae, quae Domino erant oblata. Quaerunt vero aliqui, qualiter nunc Evangelista Abiathar principem Sacerdotum nominavit, cum liber Regum hunc nominet Abimelech? *Beda.* Hoc autem nihil habet dissonantiae: ambo etenim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit, et accepit, Abimelech videlicet princeps Sacerdotum, et Abiathar filius eius; occiso autem Abimelech a Saule, fugit Abiathar ad David et comes factus totius exilii eius, postea eo regnante, summi sacerdotii et ipse gradum accepit, multoque maioris excellentiae filius quam pater effectus est; ideo dignus fuit, cuius memoriam Dominus, etiam vivente patre, quasi summi Sacerdotis faceret. Sequitur: *Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum.* Maior enim est cura sanitati et vitae hominis quam custodia sabbati adhibenda. Sic enim mandatum est sabbatum custodiri, ut tamen si necessitas esset, reus non esset, qui sabbatum violasset; ideo sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri; et Machabaei necessitate instante sabbato pugnabant: unde discipulis esurientibus quod licitum non erat in lege, necessitate famis factum est licitum; sicut hodie si quis aeger ieiunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. Sequitur: *Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbati*; quasi dicat: David Rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, quanto magis Filius hominis, verus Rex et Sacerdos, et Dominus sabbati, evulsarum sabbato spicarum noxa non tenetur. *Chrysost.* Dominum quidem sabbati et Filium hominis seipsum proprie vocat, quoniam quidem Dei existens Filius, Filius hominis propter homines dignatus est dici. Legis autem latori et Domino lex non dominatur: plus enim licet Regi quam legibus statuatur. Infirmis quidem datur lex, non perfectis, et operantibus supra legem. *Beda.* Mystice autem discipuli per sata transeunt, cum doctores sancti quos in fide instituerunt, curae piae sollicitudinis inspiciunt; quos esurire nihil melius quam salutem intelligimus hominum. Vellere autem spicas est homines a terrena intentione eruere; fricare autem manibus est exemplis virtutum a carnis concupiscentia, quasi a quibusdam folliculis puritatem mentis exuere; grana manducare est emundatum quemque a sordibus vitiorum per ora praedicantium Ecclesiae membris incorporari. Et bene hoc discipuli progredientes ante faciem Domini fecisse memorantur: quia doctoris necesse est sermo praecedat; et sic cor auditoris subsequens gratia supernae visitationis illustret. Bene sabbatis: quia et ipsi doctores in praedicando pro spe futurae quietis laborant, et auditores suos movent pro aeterna requie insudare laboribus. *Theo.* Vel quia cum habent in passionibus requiem, tunc aliis ad virtutem ductores fiunt, evellentes terrena. *Beda.* Item per sata ambulant cum Domino, qui eloquia sacra meditari delectantur: esuriunt cum in eis panem vitae invenire desiderant; et hoc in sabbatis, cum sopita mente a turbulentis cogitationibus vacare gaudent; vellunt spicas et contritas purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia Scripturarum, ad quae legentes perveniunt, meditando assumunt, et tamdiu discutiunt, donec in eis medullam dilectionis inveniant. Verum haec mentium refectio stultis displicet, sed a Domino approbatur.

CAP. III.

Et introivit iterum in Synagogam; et erat ibi homo habens manum aridam. Et observabant eum si sabbatis curaret ut accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere an male? Animam salvam facere an perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super caecitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi.

Theophil. Postquam Dominus Iudaeos qui discipulos accusaverant, quod spicas sabbato evellebant, exemplo David confudit, nunc amplius ipsos ad veritatem reducens, miraculum in sabbato operatur, ostendens quod si operari sabbato miracula in salutem hominum pium est, non est malum in sabbato necessaria corporis operari: dicit ergo: *Et introivit iterum in Synagogam; et erat ibi homo habens manum aridam, et observabant eum si sabbatis curaret ut accusarent eum. Beda.* Quia enim destructionem sabbati, quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando calumniari volunt, ut si sabbato curet, transgressionis; si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguant. Sequitur: *Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Chrysost.* Statuit quidem illum in medio, ut terrerentur aspectu, ac viso eo compatiantur et malitiam deponant. *Beda.* Et praeveniens calumniam Iudaeorum quam ei paraverant, arguit eos, quia legis praecepta prava tentatione violabant; unde sequitur: *Et dicit eis, licet sabbato bene facere, an male?* Hoc autem quaerit, quia aestimabant in sabbato etiam a bonis operibus feriandum, cum lex a malis abstinere iubebat, dicens *Lev. 23. Omne opus servile non facietis in eo*, idest peccatum; quia *qui facit peccatum servus est peccati*. Idem autem est quod praemiserat, *Bene facere, an male*, et quod postea subdit: *Animam salvam facere, an perdere?* Hoc est hominem curare an non; non quod Deus summe bonus auctor perditionis nobis esse possit; sed quod eius non salvare Scripturae consuetudine perdere dicitur. Si quem vero movet quare Dominus, cum corpus esset curaturus, de animae salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more Scripturarum pro homine positam, sicut dicitur *Ex. 1. Hae sunt animae quae exierunt de femore Iacob*: vel quod illa miracula propter animae salutem faciebat: vel quod ipsa manus sanatio salutem animae significabat. *August. de con. Evan. l. 2. c. 35.* Sed potest movere, quomodo Matthaeus dixerit, quod ipsi interrogaverint Dominum, si licet sabbato curare, cum Marcus illos potius interrogatos a Domino perhibeat: *Licet sabbato bene facere, an male?* Itaque intelligendum est, quod illi prius interrogaverunt Do-

minum, si licet sabbato curare, deinde quod intelligens cogitationes eorum aditum accusandi quaerentium, constituerit in medio illum quem fuerat sanaturus, et interrogaverint quae Marcus et Lucas eum interrogasse commemorant; ac tunc, illis tacentibus, proposuisse similitudinem de ove, et conclusisse, quod liceat sabbatis bene facere. Sequitur: *At illi tacebant. Chrysost.* Sciebant enim quod eum omnino curaret. Sequitur, *Et circumspiciens eos cum ira.* Quod eos cum ira circumspicit ac tristatur super caecitate cordis eorum, humanitati convenit, quam pro nobis suscipere dignatus est. Verbo autem miraculum coniungit: unde sola voce homo curatur; unde sequitur: *Et extendit et restituta est manus illi*: per haec omnia pro discipulis respondens, simulque ostendens suam vitam existere supra legem. *Beda.* Mystice autem homo, qui manum habebat aridam, humanum genus indicat foecunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum; cuius dextera quae in primo parente dum vetitae arboris poma decerperat, aruerat, per Redemptoris gratiam dum insontes manus in cruce arboris tenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et bene in Synagoga manus erat arida, quia ubi scientiae donum maius est, ibi gravius est inexcusabilis noxae periculum. *Hieron.* Vel significat avaros, qui valentes dare, volunt accipere, praedari et non largiri; quibus dicitur, ut extendant manus suas, idest *qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operans manu sua quod bonum est, ut habeat, unde communicet indigentibus. Eph. 4. Theo.* Vel aridam dexteram habet manum quisquis non operatur quae sunt dexterae partis: ex quo enim manus nostra constituitur in operibus prohibitis, ex tunc arescit in operatione boni. Iterum vero restaurabitur quando in virtute stabit; unde Christus dicit: *Surge*, scilicet a peccatis, *et sta in medio:* et neque ad diminutum, neque ad superabundantiam se extendit.

2. Exeuntes autem pharisaei, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: et multa turba a Galilaea et Iudaea secuta est eum, et ab Ierosolymis et ab Idumaea et trans Iordanem, et qui circa Tyrum et Sydonem, multitudo magna, audientes quae faciebat, venerunt ad eum. Et dixit Iesus discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos enim sanabat, ita ut irruerent in eum ut illum tangerent. Quotquot autem habebant plagas, et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei, et clamabant dicentes: Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent eum.

2. *Beda.* Pharisaei reputantes in crimen, quod ad verbum Domini salvam qui languebat extendit dexteram, de voce Salvatoris fecerunt consilium; unde dicitur: *Exeuntes autem pharisaei, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent*; quasi non ipsorum quisque maiora sabbati ageret, cibos portando, porrigendo calicem, et cetera quae victui sunt necessaria exequendo. Neque enim ille qui dixit et facta sunt, sabbato laborasse poterat convinci. *Theophi.* Herodiani autem dicuntur milites Herodis Regis. Haeresis namque quaedam nova surrexerat, quae Herodem Christum esse dicebat.(1) Prophetia enim Iacob innuebat, quod quando deficerent principes de Iuda, tunc Christus veniret: et quia Herodis tempore nullus supererat Iudaicorum principum, sed ipse solus regnabat alienigena existens; quidam ipsum esse Christum putaverunt, et haeresim constituerant. Isti ergo cum pharisaeis Christum interficere conabantur. *Beda.* Vel Herodianos Herodis Tetrarchae ministros dicit, qui propter inimicitias quas eorum Dominus adversus Ioannem habebat, etiam Salvatorem quem Ioannes praedicabat, insidiis persequebantur et odiis. Sequitur: *Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare;* quasi homo fugiens persequentium insidias: quia neque adhuc venerat hora passionis eius, neque extra Ierusalem fuit locus passionis; ubi exemplum dedit suis, si in una civitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi. *Theophi.* Simul etiam secedit, ut plurimos benefaciat, ab ingratis recedens: etenim multi secuti sunt eum, et sanavit eos: sequitur enim: *Et turba multa a Galilaea et Iudaea secuta est.* Tyri et Sydonii alienigenae existentes, utilitatem a Christo accipiunt; propinqui vero eius, Iudaei scilicet ipsum persequebantur; et sic nulla est propinquitatis utilitas, nisi similitudo bonitatis existat. *Beda.* Illi enim videntes opera virtutum eius et verba doctrinae audientes eum persequebantur; isti autem opinione tantum ducti virtutum eius, congesto agmine permaximo, veniunt ad audiendum eum, opemque salutis flagitandam: unde sequitur: *Et dixit discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent. Theoph.* Vide autem occultam gloriam eius: etenim ne laederet eum turba, petit naviculam, ut intrans in eam conservetur illaesus. Sequitur: *Quotquot autem habebant plagas, et spiritus immundi, cum illum videbant procidebant ei.* Plagas autem dicit infirmitates: ipse namque Deus nos vulnerat ut filios pater. *Beda.* Procidebant ergo utrique Domino, et qui habebant plagas infirmitatum corporalium, et qui a spiritibus vexabantur immundis; sed infirmi simplici intentione obtinendae salutis; daemoniaci autem vel potius in eis habitantes daemones, vi divini timoris coacti, non solum ad procidendum ei, verum etiam ad confitendum eius maiestatem compulsi: unde sequitur: *Et clamabant dicentes: Tu es Filius Dei.* Ubi miranda est Arianorum caecitas, qui post resurrectionis gloriam Filium Dei negant, quem daemones adhuc mortali carne indutum Filium Dei profitentur. Sequitur: *Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent eum.* Peccatori enim dixit Deus *Ps. 49. Quare tu enarras iustitias meas?* Prohibetur ergo Dominum praedicare peccator, ne quis dum praedicantem audit, sequatur errantem: improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris saepe permiscet, ut(2) specie veritatis testimonium fraudis obtegat. Ceterum non solum daemones, sed et a Christo sanati, et Apostoli ante pas-

(1) *Al.* propheta. (2) *Al.* spiritus.

sionem praecipiuntur reticere de illo: ne, divina maiestate praedicata, passionis dispensatio differretur. Iuxta allegoriam vero in hoc quod Dominus egressus de Synagoga secessit ad mare, Gentium salvationem praefiguravit, ad quas venire per fidem, relicta ob perfidiam Iudaea, dignatus est. Recte enim diversis errorum anfractibus iactatae nationes instabilitati pelagi comparantur. Multa autem turba a diversis provinciis secuta est eum: quia praedicantibus Apostolis multas nationes ad se venientes benigne suscepit. Navicula vero Domino in mari deserviens Ecclesia est de Gentibus congregata; propter turbam autem ne se comprimat naviculam ascendit, quia turbidas carnalium mentes fugiens, ad eos qui gloriam saeculi spernunt, venire, et mansionem facere gaudet. Distat autem inter comprimere Dominum et tangere: comprimunt enim cum carnalibus cogitationibus aut factis pacem turbant in qua veritas manet; tangit vero qui per fidem et dilectionem eum suscepit corde: unde qui eum tetigerunt, salvati esse perhibentur. *Theo.* Moraliter autem Herodiani, idest carnales Christum interficere volunt: Herodes enim pelliceus interpretatur. Qui vero de patria sua egrediuntur, idest a carnali habitudine, hi sequuntur Christum, et eorum plagae curantur, idest peccata quae conscientiam vulnerant. Iesus autem in nobis est ratio quae praecipit ut navicula nostra, idest corpus ei deserviat, ne rationem turbationes opprimant rerum.

3. Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, et venerunt ad eum, et fecit ut essent duodecim cum illo, et ut mitteret eos praedicare; et dedit illis potestatem curandi infirmitates et eiiciendi daemonia. Et imposuit Simoni nomen Petrus, et Iacobum Zebedaei, et Ioannem fratrem Iacobi, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est filius tonitrui, et Andream et Philippum, et Bartholomaeum, et Matthaeum, et Thomam, et Iacobum Alphaei, et Thadaeum, Simonem Chananaeum, et Iudam Scarioth, qui tradidit illum.

3. *Beda.* Postquam nefandos spiritus se praedicare prohibuit, elegit sanctos qui et immundos spiritus eiicerent, et Evangelium praedicarent; unde dicitur: *Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse.* *Theophi.* Lucas autem dicit quod ascendit ad orandum: post miraculorum enim ostensionem orat, docens nos, quod oportet gratias agere, cum consequimur aliquid boni; et hoc divinae virtuti appropriare. *Chrysost.* Praelatos etiam Ecclesiae instruit in orationibus pernoctare antequam ordinationem faciant, ut eorum officium non frustretur. Cum ergo secundum Lucam dies factus esset, vocavit quos voluit: erant enim plures qui eum sequebantur. *Beda.* Non enim illorum electionis ac studii, sed divinae erat dignationis et gratiae, ut in Apostolatum vocarentur. Mons etiam ille in quo Apostolos Dominus elegit, altitudinem designat iustitiae, in qua erant instituendi, et quam erant hominibus praedicaturi. *Hieron.* Vel Christus spiritualiter mons est, ex quo aquae vivae fluunt, lac in parvulorum salute praeparatur, pinguedo spiritualis agnoscitur, et quidquid summe bonum creditur, in montis istius est gratia constitutum. In montem ergo vocantur excelsi meritis, et verbis, ut locus congruat meritis altis. Sequitur: *Et venerunt ad eum, et fecit ut essent duodecim cum illo, et ut mitteret eos praedicare.* Speciem enim Iacob dilexit Dominus, ut sint ipsi super thronos duodecim iudicantes duodecim tribus Israel, qui etiam trini et quaterni circa tabernaculum Domini excubant, et sancta Domini verba humeris operum portant. In hoc enim sacramento quondam filii Israel circa tabernaculum castrametabantur, ut ex omni parte per quadrum ternae tribus manerent. Ter autem quatuor XII faciunt, et ter quaterni ad praedicandum sunt missi Apostoli, ut per universas quadrati orbis plagas baptizarent Gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus S. Sequitur: *Et dedit illis potestatem curandi infirmitates et eiiciendi daemonia:* ut scilicet promissorum caelestium magnitudini attestaretur magnitudo factorum, et nova facerent, qui nova praedicarent. *Theoph.* Numerat autem Apostolorum nomina, ut propter falsos Apostolos evitandos sint noti et veri; et ideo sequitur: *Et imposuit Simoni nomen Petrus. Aug. de con. Ev. l. 4. c. 3.* Nullus autem putet nunc accepisse Simonem nomen, ut Petrus vocaretur, ne sit contrarium Ioanni, qui longe ante dictum esse illi commemorat: *Tu vocaberis Cephas*, quod interpretatur Petrus. Marcus autem recapitulando hoc commemoravit: cum enim vellet nomina duodecim Apostolorum enumerare, et necesse haberet Petrum dicere, breviter insinuare voluit, quod non hoc antea vocaretur, sed hoc ei Dominus nomen imposuerit. *Beda.* Ideo autem Dominus voluit eum prius aliter vocari, ut ex ipsa communicatione nominis sacramentum commendaretur. Idem est ergo Graece sive Latine Petrus quod Syriace Cephas: et in utraque lingua nomen a petra derivatum est, nec dubium quin illa de qua Paulus ait 1. *Cor. 1. Petra autem erat Christus*: nam sicut lux vera erat, et Christus donavit Apostolis ut lux mundi vocentur; sic et Simoni qui credebat in Petram, Christus Petrae largitus est nomen. *Hieron.* De obedientia autem quam Simon significat, ascenditur ad agnitionem quam significat Petrus. Sequitur: *Et Iacobum Zebedaei et Ioannem fratrem Iacobi. Beda.* Subauditur a superioribus, vocavit ad se ascendens in montem. *Hieron.* Iacobum, scilicet qui supplantata habet tota desideria carnis, et Ioannem, qui gratiam accepit, quod alii per laborem tenent. Sequitur: *Et imposuit eis nomina Boanerges. Chrysost.* Filios quidem Zebedaei sic nominat propter hoc, quod magna et clara divinitatis edicta debebant orbi terrae diffundere. *Hieron.* Vel per hoc trium superiorum sublime ostenditur meritum, qui in monte merentur audire tonitruum Patris per nubem de Filio tonantis: *Hic est Filius meus dilectus*: ut et ipsi per nubem carnis, et ignem verbi quasi fulgura in pluviam, in terris spargerent; quoniam Dominus fulgura in pluviam fecit, ut extinguat misericordia quod iudicium urit. Sequitur, *Et Andream*, qui viriliter vim facit perditioni, ut et responsum mortis in se semper habeat, et anima eius sit semper in manibus suis. *Beda.* Andreas enim Graecum nomen est, et interpretatur virilis, ab Ἀνδρος Andros, quod est vir, quia viriliter Domino adhaesit. Sequitur, *Et Phi-*

lippum. Hieron. Qui est os lampadis, qui illuminare potest ore, quod corde concepit, cui dedit Dominus apertionem oris illuminantis. Scimus hunc modum locutionis proprium esse divinarum Scripturarum, quod Hebraea nomina ad aliquod mysterium significationis sunt posita. Sequitur, *Et Bartholomaeum*, qui est filius suspendentis aquas, illius scilicet qui dixit *Is. 5. Et mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem.* Nomen vero Filii Dei per pacem et dilectionem acquiritur inimici: *Beati* enim *pacifici, quoniam Filii Dei sunt*; Et *diligite inimicos vestros, ut filii Dei sitis.* Sequitur: *Et Matthaeum*, qui est donatus cui donatur a Domino, ut non solum remissionem peccatorum adipiscatur, sed numero ascribatur Apostolorum: *Et Thomam*; qui est abyssus: multa enim profunda scientes Dei nomine proferunt. Sequitur: *Et Iacobum Alphaei*; idest docti vel millesimi, cuius a latere cadent mille. Hic alter Iacobus est, cui colluctatio non est adversus carnem et sanguinem, sed adversus spiritales nequitias. Sequitur, *Et Thadaeum*: is est corculum, idest cordis cultor, qui conservat cor suum omni custodia. *Beda.* Thadaeus autem ipse est quem Lucas in Evangelio, et in Actibus Apostolorum Iudam Iacobi nominat: erat enim frater Iacobi fratris Domini, ut ipse in Epistola sua scripsit. Sequitur: *Et Simonem Chananaeum et Iudam Scarioth, qui tradidit illum.* Haec cum additamento posuit, ad distinctionem Simonis Petri et Iudae et Iacobi. Simon autem Chananaeus dicitur ab Chana vico Galilaeae: Iudas autem Scarioth a vico in quo ortus est, aut ex tribu Isachar dicitur. *Theoph.* Sed cur inter Apostolos computatur? Ut discamus, quod Deus non repellit aliquem propter futuram malitiam, sed propter praesentem virtutem dignum facit haberi. *Hieron.* Simon autem ponens tristitiam interpretatur: *Beati namque qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur.* Chananaeus autem, idest zelotes dicitur, quem zelus domus Dei comedit. Iudas autem Scarioth est, qui non delet peccatum suum per poenitentiam: Iudas enim confitens vel gloriosus interpretatur; Scarioth autem memoria mortis. Sunt autem confessores multi in Ecclesia superbi et gloriosi, ut Simon Magus, et Arius et ceteri Haeretici, quorum memoria mortalis ideo in Ecclesia celebratur, ut evitetur.

4. Et veniunt in domum; et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare, et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim quoniam in furorem versus est. Et scribae qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant, quoniam Beelzebub habet, et quia in principe daemoniorum eiicit daemonia.

4. *Beda.* Electos in monte Apostolos Dominus ad domum reducit, quasi eos admonens, ut post acceptum Apostolatus gradum ad conscientiam suam redeant; unde dicitur: *Et veniunt in domum, et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. Chrysost.* Ingratae quidem erant principum multitudines, quos impedit a cognitione elatio; grata vero populi multitudo venit ad Iesum. *Beda.* Quam beata vero frequentia turbae confluentis, cui tantum fuit curae ad obtinendam salutem, ut auctori salutis cum his qui secum erant, nec vescendi quidem hora libera maneret; sed quem turba frequentat externa, hunc propinquorum aestimatio parvipendit: sequitur enim: *Et cum audissent sui, exierunt tenere eum.* Quia enim altitudinem sapientiae quam audiebant, capere non poterant, quasi in alieno eum sensu locutum esse credebant: unde sequitur: *Dicebant enim, quoniam in furorem versus est. Theo.* Idest daemonium habet et furit; et ideo eum tenere volebant ut incarcerarent tanquam daemoniacum. Et quidem sui hoc volebant, idest propinqui: forte compatriotae eius vel fratres eius. Stulta autem fuit insania, quod tantorum miraculorum divinae sapientiae factorem in furiam verti concipiunt. *Beda.* Multum autem distat inter eos qui verbum Dei pro mentis tarditate non intelligunt, quales fuerunt de quibus dictum est, et eos qui hoc quod intelligunt de industria blasphemant; de quibus subditur: *Et scribae qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant, quoniam Beelzebub habet.* Quae enim negare nequiverant, sinistra interpretatione pervertere laborant; quasi non deitatis opera essent, sed immundissimi spiritus, idest Beelzebub, qui Deus erat Acharon. Nam Beel quidem ipse est vir, Zebub autem musca vocatur. Beelzebub ergo, idest vir muscarum interpretatur ob sordes immolatitii cruoris, ex cuius spurcissimo ritu principes daemoniorum eum nominabant, cum subdunt: *Et quia in principe daemoniorum eiicit daemonia. Hieron.* Mystice autem domus ad quam veniunt, primitiva est Ecclesia: turbae quae impediunt panem manducari, peccata et vitia sunt: quia: *Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Beda.* Scribae etiam ad Ierosolymis descendentes blasphemant. Turba vero ab Ierosolymis veniens secuta est Dominum, et ab aliis regionibus Iudaeorum sive Gentium: quia sic erat passionis tempus futurum, ut turba illum populi Iudaeorum cum palmis ac laudibus Ierosolymam perduceret, Gentiles videre desiderarent; sed scribae et pharisaei de eius morte tractarent.

5. Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Satanas Satanam eiicere? Et si regnum in se dividatur, non potest stare regnum illud. Et si domus supra semetipsam dispartiatur, non potest domus illa stare. Et si Satanas consurrexerit in semetipsum, dispartitus est, et non poterit stare, sed finem habet. Nemo potest vasa fortis in domum ingressus diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum eius diripiet. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiae quibus blasphemaverint; qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum non habet remissionem in aeternum, sed reus erit aeterni delicti, quoniam dicebant spiritum immundum habet.

5. *Chrysost.* Posita blasphemia scribarum, Dominus ostendit impossibile fore quod dicebant, suam probationem exemplo confirmans; unde dicit: *Et con-*

vocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Satanas Satanam eiicere? quasi diceret: Regnum contra se intestino bello divisum, necesse est desolari: quod et in domo et in civitate videtur. Quocirca etsi Satanae regnum in seipsum divisum est, ita quod Satanas ab hominibus repellat Satanam, desolatio regni daemonum appropinquavit: regnum autem eorum est in hoc, quod homines subditos teneant. Si igitur ab hominibus pelluntur, hoc non est aliud quam regnum eorum dissolvi. Si autem adhuc in hominibus tenent potestatem, manifestum est, quod regnum maligni adhuc stat, et non est contra seipsum divisum. *Glos.* Et quia iam ostendit exemplo, quod daemon daemonem non expellit, ostendit quomodo posset expelli, dicens: *Nemo potest vasa fortis etc. Teoph.* Exemplum tale est: Fortis est daemon, vasa eius sunt homines in quibus recipitur: nisi ergo quis prius vincat daemonem et alliget, quomodo vasa eius, idest daemoniacos ab eo diripiet? Sic et ego qui diripio vasa eius, idest libero homines a daemoniaca passione, prius alligo daemones, et supero eos et inimicus eorum sum. Quomodo ergo dicitis, quod Beelzebub habeo, et daemonum amicus existens daemonia eiicio? *Beda.* Alligavit etiam Dominus fortem, idest diabolum, hoc est ab electorum seductione compescuit; et ingressus in domum, idest in mundum, domum eius et vasa, idest homines diripuit, quia ereptos a diaboli laqueis Ecclesiae suae adunavit. Vel domum eius diripuit, quia omnes mundi partes, quibus olim hostis dominabatur antiquus, Apostolis, eorumque successoribus distribuit, ut populos ad viam vitae converterent. Ostendit autem Dominus, quod grande scelus committerent, qui hoc quod Dei esse cognoverant, diaboli esse clamabant, cum subdit: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata et blasphemiae quibus blasphemaverint.* Omnia quidem peccata et blasphemiae non passim dimittuntur omnibus hominibus; sed his qui dignam pro erroribus suis in hac vita poenitentiam egerint: et sic neque ullum habet locum vel Novatus, qui poenitentibus, qui in martyrio lapsi sunt, veniam neget esse tribuendam; vel Origenes, qui asserit post iudicium universale, transactis licet saeculorum voluminibus, cunctos peccatores veniam peccatorum esse consecuturos; cuius errorem sequentia Domini verba redarguunt, cum subditur: *Qui autem blasphemaverit in Spiritum S. non habet remissionem in aeternum. Chrysost.* Et quidem blasphemiam, quae circa eum erat, excusationem habere dicit, quia tunc videbatur homo despectus et infimi generis: sed iniuria Dei remissionem non habet. Blasphemia autem in Spiritum S. contra Deum fit. Est enim Spiritus S. operatio regnum Dei; et propter hoc irremissibilem dicit esse Spiritus S. blasphemiam. Pro eo autem quod hic subditur, *Sed erit reus aeterni delicti*, alius Evangelista dicit, *Neque in hoc saeculo, neque in futuro*: per quod intelligitur iudicium quod est secundum legem, et futurum. Cum enim lex maledicentem Deum occidi iubeat, in hoc legis secundae excusationem non habet: omnis autem qui baptizatur, extra hoc saeculum fit. Latebat autem Iudaeos remissio, quae fit per baptismum. Qui ergo miracula et daemonum eiectionem, quae solum sunt propria Spiritus S. daemoni appropriat, nulla excusatio sibi de blasphemia relinquetur. Sed neque blasphemia talis, cum sit contra Spiritum S. remitti videtur; unde exponens subdit, *Quoniam dicebant: Spiritum habet immundum. Theo.* Est autem intelligendum, quod veniam non consequentur, nisi poeniteant. Cum vero in carne Christi scandalizantur, etiam si non poeniterent, aliquid excusationis habebant, et remissionis aliquid consequebantur. *Hieron.* Vel hoc dicit, quia non merebitur poenitentiam agere ut recipiatur, qui Christum intelligens, principem daemoniorum esse dicebat. *Beda.* Neque tamen hi qui Spiritum S. non esse Deum credunt, irremissibilis blasphemiae crimine tenentur: quia non invidentia diabolica, sed humana ignorantia ducti hoc faciunt. *August. de ver. Do.* Vel ipsa impoenitentia est blasphemia Spiritus S. quae non remittetur. Contra enim Spiritum S. quo peccata dimittuntur, verbum dicit, sive cogitatione sive lingua, qui sibi cor impoenitens thesaurizat. Subiungit autem: *Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet:* ut ostenderet hinc fuisse exortam causam ut hoc diceret, eo quod dicerent eum in Beelzebub daemonem expellere; non quia esset blasphemia quae non remittitur, cum et haec remittatur, si recta poenitentia consequatur: sed hinc causa extitit ut a Domino illa sententia proferretur, facta mentione spiritus immundi, quem adversus seipsum divisum Dominus ostendit propter Spiritum S. qui etiam quos colligit efficit indivisos, peccata, quae adversus se divisa sunt dimittendo; cui dono remissionis non resistit, nisi qui duritiam cordis impoenitentis habuerit. Nam alio loco dixerunt Iudaei de Domino, quod daemonium haberet: nec tamen ibi aliquid dixit de blasphemia Spiritus S. quoniam non ita obiecerunt spiritum immundum, ut in se divisus ex ore eorum posset ostendi, sicut Beelzebub, a quo daemones eiici posse dixerunt.

6. Et venerunt mater eius et fratres, et foris stantes miserunt ad eum, vocantes eum. Et sedebat circa eum turba, et dicunt ei: Ecce mater tua et fratres tui foris quaerunt te. Et respondens eis, ait: Quae est mater mea et fratres mei? Et circumspiciens eos, qui in circuitu eius sedebant, ait: Ecce mater mea et fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater mea est.

6. *Theoph.* Quia propinqui Domini venerant tenere eum tanquam in furiam versum, mater eius amoris compassione detenta, venit ad ipsum; unde dicitur: *Et venerunt mater eius et fratres, et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum. Chrysost.* Ex hoc autem manifestum fit, quod non semper cum eo erant fratres eius et mater: quia vero dilectus erat ad eum propter reverentiam, et affectum veniunt de foris expectantes; unde sequitur: *Et sedebat circa eum turba; et dicunt ei: Ecce mater tua et fratres tui foris quaerunt te. Beda.* Fratres Domini non filii semper virginis Mariae iuxta quosdam putandi sunt: sed eius potius intelligendi sunt esse cognati. *Chrys.* Alter autem Evangelista dicit *Ioan. 7.* quod *fratres eius nondum credebant in eum*: cui convenit quod hic dicitur, quod

eum quaerebant de foris expectantes ; et secundum eandem intentionem Dominus eorum non sicut propinquorum meminit; unde sequitur: *Et respondens eis ait: Quae est mater mea et fratres mei?* Hoc autem non dixit, matrem et fratres omnino reprobando, sed ostendens quod super omnem cognationem temporalem oportet propriam animam praehonorare : unde convenienter hoc dicitur his qui vocabant ad propinquorum collocutionem, quasi ad aliquid utilius quam sit doctrina salutis. *Beda.* Rogatus ergo officio verbi dissimulat egredi, non maternae refutans obsequium pietatis; sed paternis se mysteriis amplius quam maternis debere monstrat affectibus. Nec iniuriose fratres contemnit: sed opus spirituale carnis cognationi praeferens, religiosiorem cordium copulam docet esse quam corporum; unde sequitur: *Et circumspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait: Ecce mater mea et fratres mei. Chrysost.* In quo Dominus ostendit, quod oportet eos, qui fidei sunt propinqui, prae omnibus consanguineis honorare. Iesu quidem aliquis mater efficitur praedicando: quasi enim parit Dominum quem cordi audientis infuderit. *Hieron.* Sciamus autem nos esse fratres eius et sorores, si voluntatem Patris impleverimus,(1)et cohaeredes simus eius;unde sequitur: *Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus,et soror mea et mater est. Theoph.*Non ergo negans matrem hoc dixit, sed ostendens quod non solum est digna honore propter hoc, quod genuit Christum , sed propter omnem aliam virtutem. *Beda.* Mystice autem mater et fratres Iesu sunt Synagoga , ex cuius carne est editus, et populus Iudaeorum, qui, Salvatore intus docente , venientes intrare nequeunt , cum spiritaliter intelligere dicta nequeunt. Praeoccupans autem turba ingreditur, quia differente Iudaea , gentilitas fluxit ad Christum: foris enim stantes volunt Dominum videre cognati ipsius , cum Iudaei se ad custodiam litterae foris fixerunt, et Christum potius ad carnalia docenda cogunt exire , quam se ad discenda spiritualia consentiunt ingredi. Si ergo foris stantes nec ipsi agnoscuntur parentes, quemadmodum nos agnoscemur si foris stemus? Intus enim est verbum , intus est lumen.

CAP. IV.

Et iterum coepit docere ad mare; et congregata est ad eum turba multa, ita ut in navim ascendens sederet in mari: et omnis turba circa mare super terram erat:et docebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua: Audite: Ecce exiit seminans ad seminandum. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam , et venerunt volucres caeli et comederunt illud : aliud vero cecidit super petrosa , ubi non habuit terram multam , et statim exortum est , quoniam non habebat altitudinem terrae ; et quando exortus est sol , exaestuavit, et eo quod non habebat radicem , exaruit: et aliud cecidit in spinas , et ascenderunt spinae et suffocaverunt illud et fructum non dedit : et aliud cecidit in terram bonam , et dabat fructum ascendentem et crescentem , et afferebat unum tricesimum , et unum sexagesimum , et unum centesimum. Et dicebat: Qui habet aures audiendi , audiat. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi , qui cum eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei , illis autem qui foris sunt , in parabolis omnia fiunt : ut videntes videant, et non videant: et audientes audiant et non intelligant , nequando convertantur et dimittantur eis peccata. Et ait illis , Nescitis parabolam hanc ? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui seminat, verbum seminat. Hi autem sunt qui circa viam ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim venit Satanas, et aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum: et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur, qui cum audierint verbum , statim cum gaudio accipiunt illud , et non habent radicem in se : sed temporales sunt, deinde orta tribulatione, et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur : et alii sunt qui in spinis seminantur, hi sunt qui verbum audiunt et aerumnae saeculi, et deceptio divitiarum , et circa reliqua concupiscentiae introeuntes , suffocant verbum et sine fructu efficitur : et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt , qui audiunt verbum , et suscipiunt , et fructificant , unum tricesimum , et unum sexagesimum, et unum centesimum.

Theoph. Licet matrem Dominus superius negligere videretur , tamen reveretur eam : propterea namque egreditur circa mare : unde dicitur: *Et iterum coepit Iesus docere ad mare. Beda.* Si enim Evangelium Matthaei inspicimus, patet hanc doctrinam Domini ad mare eadem die qua superiorem in domo celebratum esse sermonem: terminato enim primo sermone continuo subiunxit Matthaeus dicens *c.13. In illo die exiens de domo sedebat ad mare. Hieron.* Coepit autem docere ad mare, ut locus docendi indicet auditores amaros fuisse et instabiles.*Beda.*Relicta etiam domo coepit docere ad mare: quia relicta Synagoga ad colligendam per Apostolos populi gentilis multitudinem venit; unde sequitur : *Et congregata est ad eum turba multa, ita ut in navem ascendens sederet in mari. Chrysost.*Quod non sine causa factum oportet intelligi; sed ut post se neminem dimitteret, sed omnes auditores ante faciem haberet. *Beda.* Praefigurabat autem haec navis Ecclesiam in medio nationum aedificandam, in qua Dominus dilectam sibi consecrat mansionem. Sequitur : *Et dicebat illis in parabolis multa. Hieron.* Parabola est rerum natura discrepantium, sub aliqua similitudine facta comparatio : παραβολή paraboli enim Graeco vocabulo dicitur similitudo , quando illud quod intelligi volumus, per comparationes aliquas indicamus. Sic enim ferreum quempiam dicimus , quando durum ac fortem

(1) *Al.* ut.

desideramus intelligi: cum velocem, ventis aut avibus comparamus. Loquitur autem turbis in parabolis more providentiae suae, ut qui caelestia capere non poterant, per similitudinem terrenam audita percipere potuissent. *Chrysost.* Erigit enim per parabolam audientium mentem ut manifestiorem sermonen faceret, res visui ostendens. *Theoph.* Et ut attentiores faceret auditores, primam parabolam proponit de semine quod est verbum Dei; unde sequitur: *Et dicebat illis in doctrina sua*: non Moysi, non prophetarum, quia suum praedicat Evangelium. *Exiit seminans ad seminandum.* Seminans autem Christus est. *Chrysost. hom. 45. in Matth.* Non autem loco exivit, qui praesens extitit omnibus, et implet; sed habitu et dispensatione, qua nobis factus est propinquior per carnis amictum. Quia enim non valebamus ire ad eum, peccatis impedientibus iter nostrum, ipse exiit ad nos. Exiit autem praedicans pietatis seminare sermonem, quem copiose loquebatur. Non autem inculcat sermonem eundem in eo qnod dicit: *Exiit seminans ad seminandum*: exit enim aliquando seminans, aut ut faciat novale, aut herbas malas evellat, aut aliquid aliud operetur. Iste autem exiit ad seminandum. *Beda.* Vel exiit ad seminandum, cum post vocatam ad fidem suam partem Synagogae electam, ad vocationem quoque Gentium gratiae suae dona diffudit. *Chrysost.* Sicut autem seminans non discernit terram subiectam, sed simpliciter et absque discretione semen mittit; sic et ipse omnes alloquitur: et ad hoc significandum subdit: *Et dum seminat, aliud cecidit circa viam. Theoph.* Vide quia non dixit quod proiecit illud in via, sed quia cecidit: qui enim seminat, quantum in se est, in terram bonam proiicit; sed illa, si sit mala, corrumpit verbum. Via autem Christus est; infideles autem sunt circa viam, idest extra Christum. *Beda.* Vel via est mens sedulo malarum cogitationum motu trita, ne verbi semen in ea germinare sufficiat. Et ideo quicquid boni seminis vicinia talis viae contigerit, perit, et a daemonibus rapitur: unde sequitur: *Et venerunt volucres caeli et comederunt illud.* Recte autem daemones volucres caeli dicuntur, sive quia caelestis spiritualisque sunt naturae, sive quia in aere habitant. Vel qui sunt circa viam, sunt negligentes et desides. Sequitur: *Aliud vero cecidit super petrosa.* Petram dicit duritiam protervae mentis, terram levitatem animae obedientis, solem fervorem persecutionis saevientis. Altitudo ergo terrae, quae semen Dei debuerat accipere, probitas est animi disciplinis caelestibus exercitati, atque ad obediendum divinis eloquiis regularibus instituti. Petrosa autem loca quae vim radicis suscipiendae non habent, illa sunt praecordia, quae dulcedine tantum auditi sermonis ac promissis caelestibus ad horam delectantur; sed in tempore tentationis recedunt, quia parum est in eis salutaris desiderii quod semen vitae concipiant. *Theoph.* Vel petrosa sunt qui modicum adhaerentes petrae, idest Christo, inquantum ad tempus verbum recipiunt, postmodum abiiciunt recedentes. Sequitur: *Et aliud cecidit inter spinas*: per quod significantur animae multa curantes: spinae enim curae sunt. *Chrysost.* Ulterius vero ponit terram bonam dicens: *Et aliud cecidit in terram bonam.* Secundum enim conditionem terrae est differentia fructuum. Multa est autem dilectio seminantis ad homines, quoniam et primos commendat, et secundos non reiicit, et tertiis tribuit locum. *Theoph.* Vide etiam quomodo mali sunt plurimi, et pauci qui salvantur; quarta enim pars seminis invenitur salvata. *Chrysost.* Non tamen maior pars seminis occasione amittitur seminantis, sed terrae recipientis, idest animae audientis. Et quidem materialis agricola hoc modo seminando congrue incusaretur: non enim ignorat lapidem, aut viam, aut terram spinosam, terram pinguem non fieri. In rationalibus vero non est sic: petram enim possibile est fieri terram pinguem, et viam non conculcari, et destrui spinas; quod si fieri non posset, non ibi seminasset. Per hoc ergo nobis tribuit poenitentiae spem. Sequitur: *Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat. Hieron.* Quoties haec admonitio in Evangelio aut in Apocalypsi Ioannis interponitur, mysticum hoc quod dicitur, atque ad audiendum discendumque insinuatur: *Aures* enim *audiendi*, sunt cordis et sensus interioris aures, obediendi et faciendi quae iussa sunt. Sequitur: *Et cum esset singularis, interrogabant eum hi qui cum eo erant duodecim parabolam exponere. Et dicebat eis: Vobis datum est scire mysterium regni Dei; illis autem qui foris sunt in parabolis omnia fiunt. Beda.* Quasi diceret: Vos qui estis digni omnia quae ad praedicationem sunt congrua edoceri, parabolarum manifestationem addiscetis; ad istos autem parabolis (1) versus sum, quia digni non sunt addiscere propter eorum malitiam; qui enim legis quam acceperant, obedientiam non tenebant, iustum fuit, ut novi sermonis participationem non haberent; sed ab utroque sint alieni. Ostendit enim per discipulorum obedientiam, quod per contrarium indigni facti sunt reliqui mysticae doctrinae. Postea vero inductione vocis propheticae eorum confundit nequitiam, tamquam a longe confutatam; unde sequitur: *Ut videntes videant, et non videant, et audientes audiant, et non intelligant*; quasi dicat: Ut prophetia impleatur quae hoc praedicit. *Theoph.* Deus enim eos fecit videntes, idest intelligentes bonum: ipsi vero non vident, voluntarie (2) se fingentes non videre, ne convertantur, et corrigant se, tamquam suae saluti inviderent. Sequitur: *Ne quando convertantur et dimittantur eis peccata. Chrys.* Sic ergo vident, et non vident, audiunt, et non intelligunt: quod enim vident et audiunt, contingit eis ex gratia Dei; sed quod vident et non intelligunt, contingit eis, quia gratiam recipere nolunt, sed oculos claudunt, et fingunt se non videre, neque dictis acquiescunt; et sic a peccatis non mutantur per hoc quod vident, et audiunt, sed contrarium patiuntur. *Theoph.* Vel potest aliter intelligi, quod reliquis loquebatur in parabolis, ut videntes videant, et audientes non intelligant: Deus enim dat visum, et intellectum his qui petunt; reliquos autem obcaecat, ne in maiorem redargutionem sit eis, quod cum intelligerent, noluerunt facere quae oportet; unde sequitur: *Ne quando convertantur, et dimittantur eis peccata. August. de quaest. Evan.* Vel hoc intelliguntur peccatis suis meruisse, ut non intelligerent; et tamen hoc ipsum misericorditer eis est factum, ut peccata sua cognoscerent, et conversi veniam mererentur. *Beda.* Illis ergo qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt, et

(1) *Al.* usus sum. (2) *Al.* fugientes.

facta scilicet et verba Salvatoris: quod neque in his quae operabatur virtutibus, neque in eis quae praedicabat arcanis eum cognoscere Deum valent; ideoque ad remissionem peccatorum attingere non valent. *Chrysost.* Quod autem non loquebatur eis, nisi in parabolis, nec omnino loqui desistebat, demonstrat, quod his, qui bono propinqui sunt, etsi in seipsis bonum non habeant, occultum tamen eis ostenditur. Cum autem aliquis cum reverentia, ac recto corde accedit, occultorum revelationem consequitur abundanter: cum autem non sana sentit, nec his quae multis facilia sunt dignus fiet, nec etiam eorum auditu. Sequitur: *Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? Hieron.* Oportebat siquidem, ut illi, quibus in parabolis loquebatur, requirerent quod non intelligerent, et per Apostolos, quos contemptos habebant, discerent mysterium regni, quod ipsi non habebant. *Glos.* Et ideo Dominus haec dicens, ostendit oportere eos et hanc primam, et omnes consequentes parabolas intelligere: propter quod exponens subdit: *Qui seminat, verbum seminat. Chrysost.* Et quidem propheta doctrinam populi plantationi vineae comparavit; (1) hoc verae seminationis, manifestans per hoc quod brevior est nunc et facilior obedientia, et statim fructum dabit. *Beda.* In hac autem Domini expositione omnes eorum qui audire verba salutis potuerunt, (2) si ad salutem pervenire nequeunt, distantia comprehenditur. Sunt namque qui verbum quod audiunt nulla fide, nullo intellectu, nulla saltem tentandae utilitatis occasione percipiunt; de quibus dicit: *Hi autem sunt qui circa viam.* Cordibus enim eorum mandatum verbum confestim immundi spiritus, quasi viae tritae volucres semen eripiunt. Sunt qui auditi verbi, et utilitatem probant, et desiderium gustant; sed ne ad id quod probant perveniant, alios huius vitae adversa terrendo, alios prospera blandiendo retardant; de quorum primis dicitur: *Et hi sunt similiter qui supra petrosa:* de aliis dicitur: *Et alii sunt qui in spinis.* Spinae autem divitiae vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant; et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Dicit autem: *Et aerumnae saeculi, et deceptio divitiarum:* quemcumque enim supervacuus divitiarum decepit appetitus, necesse est mox curarum aerumna continuarum affligat. Addit autem: *Et circa reliqua concupiscentiae:* quia (3) mandatis Dei contemptis circa reliqua concupiscens aberrat, ad gaudium beatitudinis non potest attingere. Suffocant autem huiusmodi concupiscentiae verbum: quia bonum desiderium (4) ad quod intrare non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Excipiuntur autem ab his hominum differentiis gentiles, qui nec audire verba vitae merentur. *Theoph.* Eorum vero qui semen suscipiunt, convenienter rursus tres sunt gradus; unde sequitur: *Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt.* Qui in centum fructificant, sunt qui perfectam, et obedientem habent vitam, ut virgines, et eremitae; qui autem sexaginta, qui mediocriter se habent, ut continentes, et qui in coenobio sunt; qui autem triginta, qui parvi quidem sunt secundum propriam virtutem fructum ferentes, ut laici, et qui in coniugio sunt. *Beda.* Vel triginta fructificat, cum aliquis fidem sanctae Trinitatis electorum cordibus insinuat; sexaginta, cum perfectionem docet bonae operationis; centum, cum caelestis regni praemia demonstrat: centum namque computando in dexteram transferuntur: unde recte in significatione ponuntur perpetuae beatitudinis. Terra autem bona est electorum conscientia, quae omnibus praedictis tribus terris contraria facit: quia et commendatum sibi semen verbi libenter excipit, et exceptum inter adversa, et prospera constanter ad fructus usque ad tempora conservat. *Hieron.* Vel fructus terrae in triginta, et sexaginta, et centum continetur; hoc est in lege, et prophetia, et Evangelio.

(1) *Al.* hic vero seminationi. (2) *Al.* sed. (3) *Al.* adest qui. (4) *Al.* ad cor.

2. Et dicebat illis: Numquid venit lucerna, ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nonne ut super candelabrum ponatur? Non est enim aliquid absconditum quod non manifestetur, nec factum est occultum, quod non veniat in palam. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et dicebat illis: Videte quid audiatis: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adiicietur vobis. Qui enim habet, dabitur illi; et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

2. *Chrysost.* Post interrogationem discipulorum de parabola, ac explanationem, bene subiungit: *Et dicebat illis: Numquid venit lucerna, ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nonne ut super candelabrum ponatur?* Quasi dicat: Propter hoc parabola dicta est, non ut immanifesta maneat, aut occulta, tamquam sub modio, aut sub lecto, sed ut dignis manifestetur. Lucerna in nobis est intellectualis natura, quae secundum proportionem illuminationis, aut clare apparet, aut obscure. Si enim meditationes quae nutriunt lumen, ac recordationes, in quibus lucerna talis accenditur, negligantur, mox extinguitur. *Hier.* Vel lucerna verbum est de tribus seminibus: modius aut lectus, auditus est inobedientium; candelabrum Apostoli sunt, quos illuminavit Verbum Dei: unde sequitur: *Non est enim aliquid absconditum.* Absconditum et occultum parabola seminis est; in palam vero venit dum a Domino tractatur. (5) *Theo.* Vel hic Dominus discipulos monet lucidos esse secundum vitam, et conversationem; quasi dicat: Sicut lucerna ad lucendum ponitur, sic ad vitam vestram omnes (6) inspicient. Itaque studete bonam vitam habere, et non in angulis sedeatis; sed lucerna estote: lucerna enim non sub lecto, sed supra candelabrum posita lucet. Quam quidem lucernam necesse est ponere super candelabrum, idest in altitudinem conversationis, quae secundum Deum est, ut et aliis lucere valeat: *Non sub modio*, idest circa gulam: *Neque sub tecto*, idest otio: nemo enim qui escis studet, et requiem diligit, potest esse lucerna omnibus lucens. (7) *Beda.* Vel quia tempus vitae nostrae sub certa divinae provisionis mensura continetur, recte modio comparatur; lectus vero animae corpus est, in quo temporaliter habitans quie-

(5) *Al.* Beda. (6) *Al.* respicient. (7) *Al.* Theoph.

scit. Qui ergo amore vitae temporalis, et illecebrarum carnalium occultat verbum Dei, modio, vel lecto lucernam operit; supra candelabrum autem ponit lucernam, qui corpus suum ministerio verbi Dei subiicit: unde his verbis typice figuram docet praedicandi; unde sequitur; *Non enim aliquid est absconditum, quod non reveletur, neque factum est occultum, quod non in palam veniat.* Quasi dicat: Nolite erubescere Evangelium, sed inter tenebras persecutorum lumen verbi Dei supra corporis vestri candelabrum levate, fixa mente retinentes illum diem quo illuminabit Deus abscondita tenebrarum: tunc enim et vos laus, et adversarios poena manet aeterna. *Chrysost.* Vel aliter: *Non est aliquid absconditum;* quasi dicat: Si vos cum diligentia vitam duxeritis, accusationes lucernam vestram non poterunt obumbrare. *Theoph.* Unusquisque enim nostrum seu bonum aliquod, seu malum in praeterito fecerit, manifestatur in praesenti, et multo magis in futuro. Quid enim est Deo occultius? Sed tamen et ipse manifestius est in carne. Sequitur: *Si quis habet aures audiendi, audiat.Beda.* Idest, si quis habet sensum intelligendi verbum Dei, non se subtrahat, non auditum ad fabulas convertat; sed his quae veritas dixit, accomodet aurem scrutandi, manus implendi, linguam praedicandi. Sequitur: *Et dicebat illis: Videte quid audistis. Theoph.* Ut scilicet nihil eorum, quae vobis a me dicuntur subterfugiatis. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis;* idest quantamlibet mensuram intentionis introducetis, tantam recipietis utilitatem. *Beda.* Vel aliter: Si solerter omnia quae valetis, bona facere, ac proximis intimare studueritis, aderit divina pietas, quae vobis et in praesenti sensum altiora capiendi, ac potiora gerendi (1) effectum conferat, et in futuro aeternam retributionem adiiciet; et ideo subditur: *Et adiicietur vobis. Hieron.* Vel aliter: Secundum mensuram fidei unicuique dividitur intelligentia mysteriorum, et scientiae etiam adiicientur virtutes. Sequitur: *Qui enim habet, dabitur ei*; idest qui fidem habet, habebit virtutem; et qui habet opus verbi, habebit et intelligentiam mysterii: et qui non habet e contra fidem, deficit virtute: et qui non habet opus verbi, eius intelligentia caret: et qui non intelligit, iam auditum perdidit. *Chrysost.* Vel aliter: *Qui habet* scilicet affectum, et voluntatem audiendi, et petendi, *dabitur ei*; *qui vero non habet*, divini auditus desiderium, *et quod contingit habere*, scriptae legis, *auferetur ab eo. Beda.* Nonnumquam enim lector ingeniosus negligendo se, privat se sapientia, quam tardus ingenio, studiosius elaborando degustat. *Chrysost.* Potest autem ideo dici quod non habet, quia veritatem non habet (2) propter hoc quod mendacium habet: putat enim aliquid se habere, qui mendacis intellectus existit.

3. Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iactet semen in terram, et dormiat, et exurgat nocte, et die, et semen germinet, et increscat dum nescit ille. Ultro enim terra fructificat primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.

3. *Chrysost.* Posuit supra parabolam de tribus seminibus diversimode perditis, et uno salvato; cuius secundum proportionem fidei, et operationis tres differentias ostendit: hic vero parabolam ponit solum de salvatis; unde dicit: *Et dicebat: Sic est regnum Dei quemadmodum si homo iactet semen in terram. Hieron.* Regnum Dei Ecclesia est, quae regitur a Deo, et ipsa regit homines, et contrarias virtutes, et vitia calcat. *Chrysost.* Vel regnum Dei dicit fidem, quae est in ipsum, ac dispensationem humanitatis; quod quidem regnum est, sicut si iaciat (3) homo: ipse enim existens Deus, et Dei Filius homo incommutabiliter factus pro nobis, terram seminavit, idest totum mundum verbo divinae cognitionis illuminavit. *Hieron.* Semen enim verbum vitae est; terra corda humana; et dormitio hominis mors est Salvatoris. Exurgit semen nocte, ac die, quia post somnum Christi numerus credentium per adversa et prospera magis magisque germinavit in fide, et crevit in opere. *Chrysost.* Vel exurgit ipse Christus, qui sedebat expectans per longanimitatem, quod recipientes semen fructificarent. Surgit autem, idest benevolentiae suae verbo ad fructificationem nos erigens per arma iustitiae a dextris, quibus significatur dies, et a sinistris, quibus significatur nox persecutionum: per haec enim semen germinat, nec arescit. *Theo.* Vel aliter: Christus dormit, idest ascendit in caelum, ubi licet dormire videatur, surgit tamen nocte, cum per tentationes nos erigit in suam cognitionem; die vero, cum propter orationes nostram disponit salutem, *Hieron.* Quod autem dicit, *Dum nescit ille*, tropica est locutio, idest nescire nos faciat, quis fructus usque in finem afferat. *Chrysost.* Vel dicit, *Nescit ille*, ut ostendat liberam voluntatem eorum, qui verbum suscipiunt: voluntati enim nostrae committit opus, et non totum ipse solus operatur, ne bonum involuntarium videatur; unde subdit: *Ultro enim terra fructificat*, idest non necessitate coacta contra propriam voluntatem, sed voluntate adducitur ad fructificandum. *Primum herbam. Hieron.* Idest timorem: *Initium enim sapientiae timor Domini Ps. 110. Deinde spicam*, idest poenitentiam lacrymosam. *Deinde plenum fructum in spica*, idest caritatem; *plenitudo enim legis est caritas Rom.c.12.Chrys.* Vel primo herbam fructificat in lege naturae, paulatim ad profectum crescens; postmodum producit spicas in manipulum colligendas, et in altari Domino offerendas, in lege scilicet Moysi; postea plenum fructum in Evangelio: vel quia non solum oportet nos frondere per obedientiam, sed esse prudentes, et quasi arundinis spicas erectos persistere de ventis agitantibus non curantes. Oportet nos etiam animam curare per assiduitatem memoriae, ut tanquam spicas fructum gestemus; idest operationem virtutis completam demonstremus. *Theoph.* Herbam enim germinamus, cum principium boni ostendimus; *Deinde spicam*, cum resistere tentationibus possumus; *Deinde*

(1) *Al.* affectum. (2) *Al. adest* Dicit autem *quod abet.*

(3) *Al. adest.* sementem.

fructum, cum perfectum quis operatur. Sequitur: *Et cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Hieron.* Falx est mors, vel iudicium, quod secat omnia; messis consummatio saeculi. *Gregor. lib. 22. Mor. cap. 20.* Vel aliter: Semen homo iactat in terram, cum cordi suo bonam intentionem inserit; dormit autem qui iam in spe boni operis quiescit; nocte vero exurgit, ac die, quia inter adversa, et prospera proficit, dum ille nescit qui adhuc metiri incrementa sua non valet, et tamen concepta virtus (1) ad profectum dicitur. Cum igitur desideria bona concipimus, semen in terram mittimus; cum recte operari incipimus, herba sumus; cum ad profectum boni operis crescimus, ad spicam pervenimus; cum in eiusdem operis perfectione solidamur, iam plenum frumentum in spica proferimus.

4. Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui parabolae comparabimus illud? Sicut granum synapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quae sunt in terra, et cum natum fuerit, ascendit in arborem, et fit maius omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aves caeli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum prout poterant audire: sine parabola autem non loquebatur eis. Seorsum autem discipulis suis disserebat omnia.

4. *Glos.* Postquam posuit parabolam de fructificatione seminis Evangelii, hic subiungit aliam parabolam ad ostendendam excellentiam doctrinae evangelicae ad omnes alias doctrinas; unde dicitur: *Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? Theoph.* Parvissimum quidem est fidei verbum. Crede in Deum, et salvus eris. Sed (2) sparsa super tetram praedicatio dilatata est, et augmentata, ita ut caeli volatilia, idest contemplativi homines, et alti intellectu, et cognitione sub eo habitent. Quanti enim sapientes Gentilium relinquentes sapientiam, sub praedicatione Evangelii requieverunt? Omnium igitur maior praedicatio facta est. *Chrysost.* Et etiam quia quod fuit hominibus in brevibus sermonibus nuntiatum, sapientia quae inter perfectos dicitur, dilatavit super omnes sermones: quia nihil maius est hac veritate. *Theoph.* Ramos autem magnos fecit: quidam enim Apostolorum in Romam, et quidam in Indiam, et quidam in alias terrae partes sunt divisi, sicut rami. *Hieron.* Vel semen istud minimum est timore, magnum autem in caritate; quae est maior omnibus oleribus, quia Deus caritas est, et omnis caro foenum. Fecit autem ramos misericordiae, et compassionis, cum sub umbra pauperes Christi, qui sunt caeli animalia, delectantur habitare. *Beda.* Homo autem qui seminat a plerisque Salvator ipse intelligitur, ab aliis autem ipse homo seminans in corde suo. *Chrysost.* Postea vero Marcus brevitate gaudens, ostendens parabolarum naturam, subiungit: *Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire. Theoph.* Quoniam enim turbae erant indoctae, a commestibilibus, et consuetis nominibus instruit eas; et propter hoc subdit: *Sine parabola enim non loquebatur eis*, ut scilicet moverentur ad accedendum, et interrogandum. Sequitur: *Seorsum autem discipulis suis disserebat omnia*, scilicet de quibus interrogabant, ut ignorantes, non simpliciter omnia tam manifesta, quam immanifesta. *Hieron.* Illi enim digni erant seorsum audire mysteria in penetrali, in timore sapientiae qui remoti a cogitationum malarum tumultibus in solitudine virtutum permanebant: sapientia enim in tempore otii percipitur.

5. Et ait illis: In illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra. Et dimittentes turbam assumunt eum, ita ut erat in navi, et aliae naves erant cum illo. Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens; et excitant eum, et dicunt illi: Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vento, et dixit mari: Tace, obmutesce. Et cessavit ventus. Et facta est tranquillitas magna. Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum: Quis putas est iste, quia mare et venti obediunt ei?

5. *Hieron.* Post doctrinam dehinc ad mare venerunt, et fluctibus turbantur; unde dicitur: *Et ait illis: In illa die cum sero esset factum: Transeamus contra. Remig.* Tria enim legitur Dominus habuisse refugia, scilicet navis, montis, et deserti; quoties a turbis comprimebatur, ad aliquod istorum refugiebat. Cum ergo vidit Dominus turbas multas circa se, earum importunitatem quasi homo volens declinare, iussit discipulos suos transfretare. Sequitur: *Et dimittentes turbas assumunt eum, ita ut erat in navi. Chrysost.* Discipulos quidem assumpsit Dominus, ut visores fierent futuri miraculi: sed solum ipsos assumit, ne alii cognoscerent ipsos esse tam modicae fidei; unde ad ostendendum quod separatim alii transfretabant, subiungit: *Et aliae naves erant cum illo.* Ne autem superbirent discipuli, quod eos solos assumpserat, periclitari eos permittit: et ut etiam per hoc discerent tentationes viriliter sustinere; unde sequitur: *Et facta est procella magna.* Ut autem futuri miraculi maiorem eis imprimat sensum, dat tempus timori, dormiendo: unde sequitur: *Et erat ipse in puppi super cervical dormiens.* Si enim vigilasset, aut non timuissent, neque rogassent tempestate orta; aut eum aliquid tale facere non putassent. *Theophy.* Dimisit ergo eos incidere in timorem periclitationis, ut eius virtutem in seipsis cognoscerent, qui alios ab eo beneficiatos videbant. Dormiebat autem super cervical navis, ligneum siquidem. *Chrysost.* Ostendens suam humilitatem, et ex hoc multam sapientiam docens. Nondum autem discipuli, qui circa eum existebant, eius gloriam cognoscebant: et quidem quod surgens poterat ventis imperare credebant, sed quod quiescens, seu dormiens: nequaquam; et ideo sequitur: *Et excitant eum, et dicunt ei: Magister, non ad te pertinet, quia perimus? Theoph.* Ipse autem exurgens,

(1) *Al.* ad perfectum ducitur. (2) *Al.* sparsim.

comminatur primo quidem vento, qui maris tempestatem, et fluctus faciebat; et hoc est quod subditur: *Et exurgens comminatus est vento*: deinde vero praecipit mari; unde sequitur: *Et dixit mari: Tace, obmutesce. Glos.* Ex commotione enim maris quidam sonitus consurgit, qui videtur esse quaedam maris locutio periculum comminantis: et ideo convenienter sub quadam metaphora tranquillitatem imperat taciturnitatis vocabulo, sicut et in cohibitione ventorum qui sua violentia mare conturbant, comminationem nominavit. Solent potestatem habentes, eos qui violentia pacem hominum conturbant, comminatione poenarum refraenare. Per hoc ergo datur intelligi, quod sicut Rex aliquis potest comminatione violentos comprimere, et suis edictis murmur subiecti populi mitigare, ita Christus Rex universae creaturae existens, sua comminatione ventorum cohibuit violentiam, et mari taciturnitatem indixit; et statim est effectus secutus: sequitur enim: *Et cessavit ventus*, cui scilicet fuerat comminatus, *Et facta est tranquillitas magna*, scilicet in mari, cui taciturnitatem indixerat. *Theoph.* Comminatus est etiam et discipulis tamquam fidem non habentibus: sequitur enim: *Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidem?* Si enim habuissent fidem, credidissent quod etiam dormiens servare eos potuisset incolumes. Sequitur: *Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum: Quis putas est iste, quia venti et mare obediunt ei?* Etenim dubie habebant se erga eum: inquantum enim iussu mare placavit, non baculo, ut Moyses, non precibus, ut Eliseus Iordanem, neque arca, ut Iesus Nave, secundum hoc vere Deus eis videbatur; secundum vero quod dormiebat, homo. *Hieron.* Mystice vero puppis Ecclesiae est initium, in qua Dominus corporaliter dormit, quia numquam dormit qui custodit Israel: puppis enim mortuis pellibus vivos continet, et fluctu arcet, et ligno solidatur; idest cruce et morte Domini Ecclesia salvatur. Cervical corpus Domini est, cui divinitas sicut caput inclinata est. Ventus autem, et mare, daemones, et persecutores sunt; quibus dicit, *Tace*, quando compescit edicta regum iniquorum, ut voluerit. Tranquillitas magna est pax Ecclesiae post pressuram, sive theorica post vitam activam. *Beda.* Vel navicula quam ascendit, passionis arbor intelligitur, per quam fideles ad stabilitatem securis littoris perveniunt. Aliae naves quae fuisse dicuntur cum Domino, illos significant qui fide dominicae crucis imbuti sunt, non tamen turbine tribulationum pulsati; vel post tentationum procellas serenitate pacis utuntur. Discipulis autem navigantibus Christus obdormivit, quia fidelibus futuri regni quietem meditantibus, tempus dominicae passionis advenit: unde hoc sero factum fuisse perhibetur, ut solis occubitum non sola Domini dormitio, sed ipsa descendentis lucis hora significet. Ascendente autem illo in puppim crucis, fluctus blasphemantium persecutorum assurgunt daemoniacis excitati procellis: quibus tamen non ipsius patientia turbatur, sed discipulorum imbecillitas concutitur. Excitant autem discipuli Dominum: quia cuius mortem viderant, maximis votis rerurrectionem quaerebant. Vento exurgens comminatus est: quia resurrectione celebrata, diaboli superbiam stravit. Mare silere praecepit, quia Iudaeorum rabies resurgendo deiecit. Discipuli autem arguuntur: quia post resurrectionem exprobravit eis incredulitatem eorum. Et nos quoque cum signo dominicae crucis imbuti saeculum relinquere disponimus, navem cum Iesu conscendimus, mare transire conamur; sed nobis navigantibus inter aequoris fremitus obdormit, quando inter medios virtutum usus, vel immundorum spirituum, vel hominum pravorum vel ipsarum nostrarum cogitationum impetus, amoris flamma refrigescit. Verum inter huiusmodi procellas illum sedulo excitemus: mox tempestatem compescet, refundet tranquillitatem, portum salutis indulgebit.

CAP. V.

Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerazenorum. Et exeunti ei de navi statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis: et neque catenis iam quisquam poterat eum ligare, quoniam saepe compedibus, et catenis vinctus dirupisset catenas, et compedes comminuisset; et nemo poterat eum domare. Et semper die ac nocte in monumentis, et in montibus erat clamans, et concidens se lapidibus. Videns autem Iesum a longe, cucurrit et adoravit eum, et clamans voce magna dixit: Quid mihi et tibi Iesu Fili Dei altissimi? Adiuro te per Deum ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine isto. Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabatur eum multum ne se expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens in agris: et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos, et magno impetu grex praecipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt et nuntiaverunt in civitatem, et in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum; et veniunt ad Iesum, et vident illum, qui a daemonio vexabatur sedentem vestitum, et sanae mentis; et timuerunt. Et narraverunt illis qui viderant qualiter factum esset ei, qui daemonium habuerat, et de porcis. Et rogare coeperunt eum, ut discederet de finibus eorum. Cumque ascenderet navim, coepit illum deprecari qui a daemonio vexatus fuerat, ut esset cum illo: et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. Et abiit, et coepit praedicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus, et omnes mirabantur.

Theoph. Quia qui in navicula erant conquirebant adinvicem: *Quis putas est iste?* Inimicorum testimonio confirmatur quis esset: accessit enim daemoniacus confitens ipsum esse Filium Dei: ad quod narrandum Evangelista accedit, dicens: *Et venerunt trans fretum*

maris in regionibus Gerazenorum. Beda. Geraza est urbs in signis Arabiae trans Iordanem, iuxta montem Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longe a stagno Tyberiadis, in quod porci praecipitati sunt. *Chrysost.* Sed tamen neque (1) Gadarenorum, neque Gerazenorum exquisita Scriptura continet, sed (2) Gergesenorum. Gadara enim civitas est Iudaeae, cui praeceps adiacet stagnum, et nullo modo mare; Geraza vero Arabiae civitas est, neque stagnum proximum habens. Et ne tam evidens mendacium Evangelistae dixisse videantur, viri tam diligenter scientes ea quae circa Iudaeam erant; Gergesa quidem, a qua Gergeseni dicti, antiqua civitas fuit, iuxta eam, quae nunc Tyberias appellatur, circa quam praecipuum est circumpositum stagnum. Sequitur: *Et exeunti ei de navi statim occurrit ei de monumento homo. August. de con. Evan. lib. 2. c.22.* Cum Matthaeus dicat duos fuisse, Marcus et Lucas unum commemorant, ut intelligas unum eorum fuisse personae alicuius clarioris, quem regio illa maxime dolebat. *Chrysost.* Vel videtur, quod Marcus, et Lucas illud quod erat miserabilius narraverunt; et propter hoc diffusius quod illi contigerat, enarrant: sequitur enim: *Et neque catenis iam quisquam eum poterat ligare.* Dixerunt ergo simpliciter daemoniacum, numerum non quaerendo; vel ut virtutem maiorem ostenderet operantis: nam qui unum talem curaverat, non erat ei impossibile multos alios curare. Nec tamen hic dissonantia demonstratur: non enim dixerunt, quod unus solus erat; quod si dixissent, Matthaeo contradicere viderentur. Habitabant autem in monumentis daemones, erroneum dogma multis volentes immittere, quod decedentium animae in daemones convertebantur. *Gregor. Nis.* Paraverat autem se coetus daemonum ad resistendum divinae potestati. Cum autem appropinquaret qui potestatem habet super omnia, exclamant eminentem eius virtutem; unde sequitur: *Videns autem Iesum a longe, cucurrit et adoravit eum, et clamans voce magna, dixit ei: Quid mihi et tibi Iesu Fili Dei altissimi. Chrys.* Vide daemonem duplici passione divisum, audacia, et timore: reluctatur et orat; quasi quaestionem aliquam intentans vult scire quid sibi et Iesu commune; quasi dicat: Qua de causa eiicis me ab hominibus, cum sint mei? *Beda.* Quae autem impietas est Iudaeorum eum dicere in principe daemoniorum eiecisse daemonia, quem et ipsa daemonia fatentur nihil secum habere commune? (3) *Cyril.* Deinde orans subiungit: *Adiuro te per Deum, ne me torqueas;* emissionem enim reputabat tormentum; vel etiam invisibiliter torquebatur. *Chrysost.* Quamvis enim mali sunt daemones, sciunt tamen, quod ipsos propter peccata expectat ultimo aliqua poena: quia vero nondum eis tempus ultimae poenae advenerat, firmissime cognoscebant; maxime cum permissum esset eis hominibus commisceri. Sed quia Christus comprehenderat eos tanta mala perpetrare, putabant, quod propter factorum excessum ultimum punitionis tempus minime expectarent: propter hoc supplicant ne torqueantur. *Beda.* Magnum enim tormentum est daemonia a laesione hominis cessare, et tanto dimittit gravius quando possidet durius: sequitur enim: *Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine isto. Cyril.* Attendas expugnabilem virtutem Christi: conquassat Satanam, cui verba Christi sunt ignis et flamma, secundum quod Psalmista dicit *Ps. 116. Liquefacti sunt montes a facie Dei*, idest sublimes et superbae virtutes. Sequitur: *Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est. Theoph.* Interrogat quidem Dominus, non ut ipse sciret, sed ut ceteri sciant multitudinem habitantium daemonum. *Chrys.* Ne si ipse diceret quod multi sunt, incredibile (4) fieret. Vult ergo quod ipsi confiteantur, quod multi erant; unde sequitur: *Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus.* Non dicit determinatum numerum, sed multitudinem: non enim prodest ad scientiam exquisitio numeri. *Beda.* Confessa autem publice peste, quam furens tolerabat, virtus curantis gratior apparet. Sed et nostri temporis Sacerdotes, qui per exorcismi gratiam eiicere norunt, solent dicere, patientes non aliter valere curari, nisi quantum sapere possunt, omne quod ab immundis spiritibus visu, auditu, gestu, tactu, vel alio quolibet corporis, aut animi sensu vigilantes, dormientesve pertulerint, confitendo patenter exponant. Sequitur: *Et deprecabantur eum multum ne se expelleret extra regionem. Chrysost.* Aut ut Lucas dicit, in abyssum; abyssus enim est separatio huius mundi: promerentur enim daemones mitti ad tenebras exteriores diabolo, et suis Angelis praeparatas. Hoc autem Christus facere poterat; permisit tamen eos in hac terra esse, ne absentia tentatoris homines corona victoriae privaret. *Theoph.* Et nobiscum pugnantes, nos peritiores constituant. Sequitur: *Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens. Aug. de con. Evan. lib. 2. c. 24.* Quod hic dicit Marcus circa montes fuisse gregem, Lucas autem in monte, nihil repugnat: grex enim porcorum tam magnus fuit, ut aliquid eius esset in monte, et aliquid circa montem. Sequitur: *Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Remig. sup. Matt.* Idcirco autem intraverunt in porcos non sponte, sed petierunt, ut eis concederetur, ut demonstraretur, quia non possunt nocere hominibus, nisi permissione divina. Ideo autem non petierunt mitti in homines, quia illum cuius virtute torquebantur, humanam speciem gestare videbant; nec petierunt, ut in pecora mitterentur, quia velut munda animalia in templo Dei offerebantur. Petierunt, ut in porcos mitterentur, quia nullum animal est immundius porco, et daemones semper in spurcitiis delectantur. Sequitur: *Et concessit eis statim Iesus. Beda. hom. 29, in Matt.* Ideo quidem permisit, ut per interfectionem porcorum hominibus salutis occasio praebeatur. *Chrysost.* Volens furiam quam contra homines habent daemones, omnibus demonstrare, et quod multo peiora vellent homnibus infligere si possent virtute non impediti divina. Et quia in hominibus hanc demonstrationem fieri eius pietas non ferebat, ipsos in porcos intrare permisit, ut in illis virtus, et furor daemonum videatur. Sequitur: *Et exeuntes spiritus immundi. Titus.* Fugam autem arripuerunt pastores, ne cum porcis perirent, et huiusmodi terrorem civibus intulerunt; unde sequitur: *Qui autem pascebat eos. etc.* Illos ad Salvatorem adduxit damni necessitas:

(1) *Al.* Gerasenorum. (2) *Al.* Gersinorum. (3) *Al.* Chrys.

(4) *Al.* sciret.

frequenter enim cum Deus homines damnat in rebus possessis, confert beneficium animabus; unde sequitur: *Et venerunt ad Iesum, et vident illum qui a daemonio vexabatur sedentem*, scilicet iuxta pedes a quibus nactus erat salutem, quem antea nec catenae compescere poterant; vestitum et sanae mentis qui continuo nudus erat: et obstupuerunt; unde sequitur: *Et timuerunt.* Hoc igitur miraculum partim visu, partim verbis comperiunt; unde sequitur: *Et narraverunt illis qui viderant. Theoph.* Stupentes autem propter miraculum quod audierant, timuerunt: et propter hoc deprecantur ipsum, ut ab eorum recedat finibus: et hoc est quod subditur: *Et rogare coeperunt eum ut discederet de finibus eorum*: timebant enim ne aliquando tale aliquid paterentur. Contristati enim de porcorum perditione praesentiam renuunt Salvatoris. *Beda.* Vel conscii fragilitatis propriae, praesentia Domini se iudicabant indignos. Sequitur: *Cumque ascenderet navim, coepit illum deprecari, qui a daemonio vexatus fuerat. Hieron.* Timebat enim ne aliquando invenientes eum daemones reintrarent in eum. Dominus vero remittit eum in domum suam, innuens ei, quod quamvis ipse praesens non esset, tamen sua virtus ipsum custodiret; simul etiam ut curatus aliis prosit; unde sequitur: *Et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis, quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui.* Vide Salvatoris humilitatem: non dixit, Denuntia omnia quae feci tibi, sed omnia quae fecit tibi Dominus: sic et tu cum aliquid boni feceris, non tibi, sed Deo attribuas. *Chrysost.* Licet autem aliis sanatis praeceperat nemini dicere, convenienter tamen huic praecepit, quod annuntiet: quoniam omnis illa regio daemonibus detenta sine Deo manebat. *Theoph.* Ipse igitur praecepit praedicare, et omnes mirantur; et hoc est quod sequitur: *Et coepit praedicare. Beda.* Mystice autem Gerasa, sive Gergese, ut quidam legunt, colonum eiiciens, sive advena appropinquans interpretatur; quia Gentium populus, et hostem de corde repulit, et qui erat longe, factus est prope. *Hieron.* Hic autem daemoniacus desperatissimus Gentium populus est, nec lege naturae, nec Dei, nec humano timore alligatus. *Beda.* Qui in monumentis habitabat, quia in mortuis operibus, hoc est in peccatis delectabatur; semper nocte, ac die furebat, quia in prosperis, et adversis a servitio malignorum spirituum non cessabat; sed per operum foeditatem quasi in monumentis iacebat, per fastum superbiae in montibus errabat, per verba durissimae infidelitatis quasi lapidibus se concidebat. Dicit autem, *Legio mihi nomen est*: quia populus Gentium diversis idolatriae cultibus erat mancipatus. Quod autem exeuntes spiritus immundi ab homine intrant porcos, quos in mare praecipitant, significat quod, liberato populo Gentium a dominatione daemonum, qui Christo credere noluerunt, in abditis agunt sacrilegos ritus. *Theoph.* Vel per hoc significatur, quod daemones intrant in homines ad modum porcorum viventes, et volutabro voluptatum se involventes, praecipitant eos praecipitio perditionis in mare vitae istius, et suffocantur. *Hieron.* Vel suffocantur in inferno sine respectu misericordiae per impetum immaturae mortis; a quibus fugiunt multi, quia flagellato stulto, sapiens prudentior fit. *Beda.* Quod autem Dominus volentem esse cum illo non admisit, significat quod quisque intelligat post remissionem peccatorum ingrediendum sibi esse in conscientiam bonam, et serviendum Evangelio propter aliorum salutem, ut deinde cum Christo requiescat. *Gregor. 7. Moral.* Cum enim quantumlibet parum de divina cognitione percepimus, redire iam ad humana nolumus, quietem contemplationis quaerentes; sed Dominus praecipit, ut mens prius exsudet in opere, et postmodum refici debeat per contemplationem. *Hieron.* Homo autem sanatus praedicabat in Decapoli, dum a Romano nunc regno Iudaei convertuntur, qui in littera tamen pendent decalogi.

2. Et cum ascendisset Iesus in navi rursus trans fretum, convenit turba multa ad eum, et erat circa mare. Et venit quidam de Archisynagogis, nomine Iairus, et videns eum procidit ad pedes eius, et deprecabatur eum multum dicens: Quoniam filia mea in extremis est, veni, impone manum tuam super eam, ut salva sit, et vivat. Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum. Et mulier quae erat in profluvio sanguinis annis duodecim, et fuerat multa perpessa a compluribus medicis, et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat, cum audisset de Iesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum eius: dicebat enim: Quia si vel vestimentum eius tetigero, salva ero; et confestim siccatus est fons sanguinis eius, et sensit corpore, quia sanata esset a plaga. Et statim Iesus cognoscens in semetipso virtutem quae exierat de illo, conversus ad turbam aiebat: Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, et dicis, quis me tetigit? Et circumspiciebat videre eam quae hoc fecerat. Mulier vero timens, et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. Iesus autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua.

2. *Theoph.* Post miraculum daemoniaci, aliud miraculum Dominus operatur, filiam scilicet Archisynagogi resuscitans; ad cuius miraculi narrationem Evangelista accedens, dicit: *Et cum ascendit Iesus in navi rursus trans fretum. August. de con. Evang. lib. cap. 28.* Intelligendum est autem quod de Archisynagogi filia subditur, factum esse cum ascendisset Iesus in navi rursus trans fretum; sed quantum post, non apparet: nisi enim fuisset intervallum, non esset quando fieret quod narrat Matthaeus de convivio domus suae; post quod factum nihil aliud continuo sequitur quam illud de Archisynagogi filia: sic enim ipse contexit, ut ipse transitus aperte indicet hoc consequenter narrari quod consequenter est factum. Sequitur: *Et venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus. Chrysost.* Nomen posuit propter Iudaeos, qui tunc erant, ut nomen mi-

raculi fieret ostensivum.Sequitur: *Et videns eum procidit ad pedes eius,et deprecabatur eum multum dicens: Quoniam filia mea in extremis est.* Et quidem Matthaeus narrat Archisynagogum puellam mortuam nuntiasse; Marcus vero graviter infirmatam; sed postmodumArchisynagogo,cum quo Dominus ire debebat,nuntiatum fuisse puellam mortuam esse. Matthaeus ergo eandem rem similiter significat, quod scilicet mortuam suscitaverit, brevitatis causa eam dicens obiisse, quam constat mortuam suscitatam fuisse. *Augst. de con. Evan. lib. 2. c. 28.* Attendit enim non verba patris de filia, sed quod est potissimum, voluntatem; ita enim desperaverat, ut potius eam vellet revivi-scere, non credens vivam posse inveniri quam morientem reliquerat. *Theoph.*Fuit autem hic vir ex parte fidelis, inquantum cecidit ad pedes Iesu; inquantum vero deprecatur, ut veniat, non quantum oportebat habere fidem, ostendit: oportebat enim dicere: *Dic verbo, et sanabitur filia mea.* Sequitur: *Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum; et mulier quae erat in profluvio sanguinis annis duodecim..venit in turba retro. Chrys.*Mulier ista famosa, et nota omnibus, propter hoc ad Salvatorem in manifesto accedere non audebat, neque ante eum venire, quia secundum legem immunda erat; propter hoc retro tetigit, et non ante, quia nec hoc facere audebat, nec etiam tetigit vestimentum sed vestimentorum fimbriam: non autem fimbria, sed eius cogitatio eam salvam fecit. Sequitur: *Dicebat enim: Quia si vel vestimenta eius tetigero, salva ero. Theoph.* Fidelissima quidem est haec mulier quae a fimbriis curationem speravit, propter quod consequitur sanitatem; unde sequitur: *Et confestim siccatus est fons sanguinis eius, et sensit corpore, quia sanata esset a plaga. Chrysost.*His autem qui fide tanguntChristum, virtutes eius (1) cum causa sua voluntate donantur: unde sequitur: *Et statim Iesus cognoscens in semetipso virtutem quae exierat de illo, conversus ad turbam aiebat: Quis tetigit vestimente mea?*Virtutes quidem Salvatoris exeunt ab eo non localiter, aut corporaliter, ipsum modo aliquo relinquentes: incorporales enim cum sint, ad alios exeunt, aliisque donantur, neque tamen extra eum sunt a quo exire dicuntur: sicut scientiae, quae a doctore discentibus tribuuntur. Dicit ergo: *Cognoscens in semetipso virtutem quae exierat de illo:* (2) ut intelligens,quod eo sciente, non ignorante mulier salutem recepit. Interrogabat vero: *Quis me te tetigit?* licet sciret tangentem, ut mulierem venientem manifestet, et eius publicet fidem; et ne virtus miraculosi operis oblivioni tradatur. Sequitur: *Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, et dicis, Quis me tetigit?* Quaesierat autem Dominus, *Quis me tetigit,* idest cogitatione, et fide: non enim comprimentes turbae me tangunt, quia non cogitatu, et fide accedunt. Sequitur: *Et circumspiciebat videre eam quae hoc fecerat. Theo.* Volebat enim Dominus mulierem manifestare, primo quidem, ut fidem approbet mulieris; deinde ut Archisynagogum ad confidentiam provocaret, quia sic eius filia curaretur; simulque ut mulierem solveret a timore: etenim timebat mulier, quia furata fuerat sanitatem: propter quod sequitur: *Mulier autem timens, et tremens, sciens quod factum esset in se. venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. Beda.* Ecce quo tendebat interrogatio, ut scilicet mulier confiteatur veritatem diuturnae infidelitatis, subitae credulitatis, et sanationis: et ita ipsa confirmatur in fide, et aliis praebet exemplum. Sequitur: *Ille autem dixit ei: Filia fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua.* Non dixit: *fides tua* te salvam factura est, sed *te salvam fecit*; quasi dicat: In eo quod credidisti, iam salva facta es. *Chrysost.*Filiam vero vocat salvatam fidei ratione: fides enim Christi Dei filiationem praestat. *Theo.* Dicit autem ei, *Vade in pace,* idest in requie; quasi dicat:Vade, requiesce, quia hucusque fuisti in angustiis, et turbationibus. *Chrysost.*Vel dicit, *Vade in pace,* mittens eam in finem bonorum: in pace enim Deus habitat, ut cognoscat quod non solum corpore curata est, sed etiam a causis corporalis passionis idest peccatis (3) mutata. *Hieron.* Mystice autem post praedicta venit Iairus Archisinagogus *quia cum intraverit plenitudo Gentium,tunc omnis Israel salvus fiet. Ro. c.11.* Iairus sive illuminans,sive illuminatus interpretatur;idest Iudaicus populus,umbra litterae deposita,spiritu illustratus, et illuminatus, procidens ad pedes Verbi, idest ad incarnationem Iesu se humilians rogat pro filia: quia qui sibi vivit, alios vivere facit. Abraham etiam, et Moyses, et Samuel rogant pro plebe mortua; et sequitur Iesus preces eorum. *Beda.* Ad puellam autem sanandam pergens Dominus a turba comprimitur, quia genti Iudaeae salutaria monita praebens, noxia carnalium populorum est consuetudine gravatus. Mulier autem sanguine fluens, sed a Domino curata, Ecclesia est congregata de Gentibus: fluxus enim sanguinis, et super idolatriae pollutioue, et super his quae carnis, ac sanguinis delectatione geruntur, potest recte intelligi. Sed dum Verbum Dei Iudaeam salvare decerneret, plebs Gentium paratam promissamque aliis praeripuit spe certa salutem. *Theo.* Vel per mulierem, quae haemorrhoissa erat, intelligas humanam naturam: pofluebat enim peccatum quod animam occidens sanguinem fudit animarum nostrarum. Haec a pluribus medicorum,sapientum dico huius mundi, et legis, et prophetarum curari non valuit: mox ut fimbriam Christi tetigit, idest carnem eius sanata est: qui enim credit Filium Dei incarnatum, hic est qui vestimentorum fimbriam tangit. *Beda.* Unde una credula mulier Dominum tangit, turba comprimit: quia qui diversis haeresibus sive perversis moribus gravatur, solo Ecclesiae catholicae corde fideliter veneratur, Venit autem Ecclesia Gentium retro, quia praesentem in carne Dominum non videns, peractis iam sacramentis incarnationis illius ad fidei eius gratiam pervenit; sicque dum participatione sacramentorum eius salvari a peccatis meruit, quasi tactu vestimentorum eius fontem sui sanguinis siccavit. *Circumspiciebat autem* Dominus *videre eam quae hoc fecerat*; quia omnes qui salvari merentur, suo dignos intuitu, ac miseratione iudicat.

(1) P. Nicolai habet cum bona sua voluntate. (2) *Al.* intelligeres.

(3) *Al.* mandata.

3. Adhuc eo loquente, veniunt nuntii ad Archisynagogum dicentes: Quia filia tua mortua est, quid ultra vexas magistrum? Iesus autem audito verbo quod dicebant, ait Archisynagogo: Noli timere: tantummodo crede. Et non admisit quemquam sequi se, nisi Petrum, et Iacobum, et Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archisynagogi, et vidit tumultum, et flentes et eiulantes multum. Et ingressus ait illis: Quid turbamini, et ploratis? Puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse vero eiectis omnibus, assumit patrem, et matrem puellae, et qui secum erant, et ingrediuntur, ubi puella erat iacens, et tenens manum puellae ait illi: Thabitha cumi, quod est interpretatum, Puella, tibi dico, surge. Et confestim surrexit puella, et ambulabat. Erat autem annorum duodecim. Et obstupuerunt stupore magno. Et praecepit illis vehementer, ut nemo id sciret. Et iussit illi dari manducare.

3. *Theoph.* Hi qui circa Archisynagogum erant, Christum unum ex prophetis esse credebant; et propter hoc eum deprecandum putabant, ut veniens super puellam oraret: quia vero iam expiraverat puella, putabant non esse precandum; et ideo dicitur: *Adhuc eo loquente, veniunt ad Archysinagogum, dicentes: Quia filia tua mortua est, quid ultra vexas magistrum?* Sed ipse Dominus ad confitendum Patrem inducit: sequitur enim: *Noli timere: tantummodo crede. August. de con. Evang. lib. 2. cap. 18.* Non legitur, quod suis nuntiantibus, et prohibentibus, ne iam magister veniret, ille consenserit; ac per hoc quod Dominus dixit ei, *Noli timere, crede*, non diffidentem reprehendit, sed credentem robustius confirmavit. Si autem Evangelista Archisynagogum commemorasset dixisse, quod sui a domo venientes dixerunt quod iam non vexaretur Iesus, repugnarent eius cogitationi verba, quae posuit Matthaeus, eum dixisse, quod scilicet puella mortua esset. Sequitur: *Et non admisit quemquam sequi se nisi Petrum, et Iacobum et Ioannem fratrem Iacobi. Theoph.* Non enim humilis Christus ad ostentationem voluit aliquid operari. Sequitur: *Et venit in domum Archisynagogi, et vident tumultum, et flentes et eiulantes multum. Chry.* Ipse autem iubet non ululare, tamquam puella non sit mortua, sed dormiens; unde sequitur: *Et ingressus ait? Quid turbamini et ploratis? Puella non est mortua, sed dormit. Hieron.* Archisynagogo dicitur: *Filia tua mortua est*; Iesus autem dixit: *Non est mortua, sed dormit.* Utrumque verum est; quasi dicat: Mortua est vobis, mihi dormit. *Beda.* Hominibus enim mortua erat, qui suscitare nequiverant; Deo dormiebat in cuius dispositione et anima vivebat, et caro resuscitanda quiescebat: unde mos apud Christianos obtinuit, ut mortui qui resurrecturi non dubitantur, dormientes vocentur. Sequitur: *Et irridebant eum. Theoph.* Deridebant autem eum tanquam ulterius non posset aliquid facere, sed ipsemet contra seipsos attestantes disputat, tamquam vere mortuam suscitaverit; et ideo miraculosum erit, si suscitaverit eam. *Beda.* Quia ergo verbum resuscitantis irridere quam credere malebant, merito foras excluduntur, utpote indigni qui potentiam resuscitantis, ac resurgentis mysterium viderent; unde sequitur: *Ipse vero eiectis omnibus etc. Chrysost.* Velut ostentationem auferret, propter hoc non omnes secum esse sinit; ut vero testes postmodum haberet divinae virtutis, tres praecipuos ex discipulis elegit, et patrem, et matrem puellae, tamquam prae omnibus magis necessarios. Manu vero et verbo puellam vivificat; unde sequitur: *Et tenens manum puellae ait illi: Thabitha cumi, quod est interpretatum, Puella, tibi dico, surge.* Manus enim Iesu vivificativa existens, mortuum corpus vivificat, vox autem iacentem excitat: unde sequitur; *Et confestim surrexit puella et ambulavit. Hieron. de opt. gen. inter.* Arguat aliquis Evangelistam mendacii, quare exponendo addiderit, *Tibi dico*; cum in Hebraico *Thabitha cumi* tantum significet *puella surge.* Sed ut emphaticoteron faceret, et sensum vocantis, et imperantis exprimeret, addit, *Tibi dico surge.* Sequitur: *Erat autem annorum duodecim. Glos.* Hoc Evangelista addidit ad ostendendum puellam huius aetatis esse, quod poterat ambulare. In ambulatione eius non solum suscitata, sed etiam perfecte sanata ostenditur. Sequitur: *Et obstupuerunt stupore magno: et praecepit illis vehementer, ut nemo id sciret; et iussit illi dari manducare. Chrysost.* Ad demonstrandum, quod eam vere suscitaverit, et non secundum phantasiam. *Beda.* Mystice autem salvata a profluvio sanguinis muliere, mox filia Archisynagogi mortua nuntiatur: quia dum Ecclesia Gentium a vitiorum labe mundata, et ob fidei meritum filia est cognominata, continuo Synagoga perfidiae simul et invidiae zelo soluta est: perfidiae quidem, quia in Christo credere noluit; invidiae vero, quia Ecclesiam credere doluit: et quod aiebant nuntii Archisynagogo, *Quid ultra vexas magistrum?* per eos hodie dicitur, qui a Deo destitutum Synagogae statum vident, ut restaurari posse non credant: ideoque pro resuscitatione illius supplicandum non esse aestimant. Sed si Archisynagogus, idest coetus doctorum legis credere voluerit, et subiecta ei Synagoga salva erit. Quia vero Synagoga laetitiam dominicae inhabitationis merito infidelitatis amisit, quasi inter flentes, et eiulantes mortua iacet. Tenens autem puellae manum Dominus eam suscitavit, quia nisi prius mundatae fuerint manus Iudaeorum, quae sanguine plenae sunt, Synagoga mortua non resurget. In sanatione autem haemorrhoissae mulieris, et suscitatione puellae, salus ostenditur generis humani, quae a Domino ita dispensata est, ut primo aliqui ex Israel ad fidem venirent, deinde plenitudo Gentium intraret, ac sic omnis Israel salvus fieret. Annorum autem duodecim erat puella, et annis duodecim mulier erat passa; quia peccata non credentium apparuerunt in initio fidei credentium; unde dicitur *Gen. c. 15. Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad iustitiam. Gregor. 4. Mor.* Moraliter vero Redemptor noster puellam in domo, iuvenem vero extra portam, in sepulcro autem Lazarum suscitat: adhuc quidem in domo mortuus iacet qui latet in peccato: iam extra portam educitur, cuius iniquitas usque ad vecordiam publicae perpetrationis aperitur: sepulturae vero agere premitur qui perpetratione nequi-

tiae etiam usu consuetudinis pressus gravatur. *Beda.* Et notandum quod leviores, et quotidiani erratus levioris poenitentiae possunt remedio curari: unde iacentem in conclavi Dominus facillima voce puellam resuscitat, dicens: *Puella surge*: ut vero quatriduanus mortuus sepulcri claustra evadere posset, fremuit spiritu, turbavit seipsum, lacrymas fudit. Quanto igitur gravior animae mors, tanto acrior necesse est ut poenitentis fervor insistat. Sed et hoc notandum, quia publica noxa publico eget remedio: unde Lazarus de monumento vocatus populis innotuit. Levia autem peccata secreta queunt poenitentia deleri: unde puella in domo iacens paucis arbitris exurgit; eisdemque ut nemini manifestent, praecipitur. Turba etiam foris eiicitur, ut puella suscitetur: quia si non prius a secretioribus cordis expellitur saecularium multitudo curarum, anima quae intrinsecus iacet mortua, non resurgit. Bene autem surrexit, et ambulabat: quia anima a peccatis resuscitata, non solum a sordibus scelerum exurgere, sed et in bonis proficere debet operibus; et mox necesse est, ut caelesti pane satietur, divini scilicet verbi, et altaris particeps effecta.

CAP. VI.

Et egressus inde, abiit in patriam suam; et sequebantur eum discipuli sui. Et facto sabbato, coepit in Synagoga docere, et multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes: Unde huic haec omnia? Et quae est sapientia quae data est illi, et virtutes tales quae per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber filius Mariae, frater Iacobi, et Ioseph, et Iudae, et Simonis? Nonne et sorores eius hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. Et dicebat illis Iesus, quia non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit; et mirabatur propter incredulitatem eorum.

Theoph. Post praemissa miracula Dominus in patriam suam revertitur, non ignorans quoniam spernerent eum; sed ut occasionem non haberent ulterius dicendi, Quia si venisses, credidissemus tibi; unde dicitur: *Et egressus inde, abiit in patriam suam; et sequebantur eum discipuli sui. Beda.* Patriam eius Nazareth dicit, in qua erat nutritus. Sed quanta Nazaraeorum caecitas, qui eum quem verbis factisque illius Christum cognoscere poterant, ob solam Gentis notitiam contemnunt? Sequitur; *Et facto sabbato, coepit in Synagoga docere, et multi audientes admirabantur in doctrina eius dicentes: Unde huic haec omnia? Et quae est sapientia quae data est illi, et virtutes tales quae per manus eius efficiuntur?* Sapientiam ad doctrinam, virtutes referunt ad sanitates, et miracula quae faciebat. Sequitur: *Nonne hic est faber filius Mariae? Aug. de con. Ev. l. 2. c. 24.* Matthaeus quidem fabri filium eum dictum esse dicit: nec mirandum est cum utrumque dici potuerit: eo enim fabrum credebant quo et fabri filium. *Hieron.* Filius quidem fabri Iesus vocatur, sed fabri qui fabricatus est auroram, et solem, idest Ecclesiam primam, et sequentem; in quarum figura mulier et puella sanatur. *Beda.* Nam etsi humana non sint comparanda divinis, typus tamen integer est: quia Pater Christi igne operatur et spiritu. Sequitur: *Fratres Iacobi, et Ioseph, et Iudae, et Simonis? Nonne et sorores eius hic nobiscum sunt?* Fratres et sorores eius secum esse testantur, qui tamen non liberi Ioseph, aut Mariae iuxta haereticos sunt putandi, sed potius iuxta morem sacrae Scripturae cognati sunt intelligendi, quomodo Abraham, et Loth fratres appellantur, cum esset Loth filius fratris Abrahae: *Et scandalizabantur in illo.* Scandalum et error Iudaeorum salus nostra est, et haereticorum condemnatio. Intantum enim spernebant Dominum Iesum Christum, ut eum fabrum, et fabri vocarent filium. Sequitur: *Et dicebat eis Iesus; Quia non est propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua et in cognatione sua.* Prophetam dici in Scripturis Dominum Iesum etiam Moyses testis est, qui futuram eius incarnationem praedicens filiis Israel ait *Deut. c. 18. Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris.* Non solum autem ipse qui Dominus est prophetarum, sed et Elias, et Ieremias, ceteriique prophetae, minores in patria sua quam in exteris civitatibus habiti sunt: quia propedum naturale est cives semper civibus invidere; non enim considerant praesentia viri opera, sed fragilem recordantur infantiam. *Hieron.* Comitatur etiam saepe vilitas originem, ut est illud *1. Reg. c. 25. Quis est filius Isai?* quia, *humilia Dominus respicit et alta a longe cognoscit. Theo.* Sive etiam praeclaros consanguineos propheta habeat, cives odiunt eos, et propter hoc dehonorant prophetam. Sequitur: *Et non poterat ibi virtutem ullam facere; nisi paucos infirmos impositis manibus curavit.* Quod autem dicit, *Non poterat*, intelligere oportet, non volebat: quia non ipse impotens, sed illi infideles erant: ergo ibi non operatur virtutes, parcens eis ne maiori reprehensione digni essent, etiam factis miraculis non credentes. Vel aliter: In miraculis faciendis necessaria est virtus operantis, et recipientium fides, quae ibi deficiebat; unde non volebat Iesus ibi signa facere. Sequitur: *Et mirabatur propter incredulitatem illorum. Beda.* Non quasi inopinata et improvisa miratur, qui novit omnia antequam fiant; sed qui novit occulta cordis, quod mirandum intimare vult hominibus, mirari se coram hominibus ostendit: Iudaeorum enim miranda notatur caecitas, qui nec prophetis suis credere de Christo, nec ipsi inter se nato voluerunt credere Christo. Mystice autem Iesus despicitur in domo, et in patria sua; hoc est in populo Iudaeorum; et ideo pauca ibi signa fecit, ne penitus excusabiles ibi fierent. Maiora autem signa quotidie in Gentium populo facit, non tam in sanitate corporum quam in animarum salute.

2. Et circuibat castella in circuitu docens. Et vocavit duodecim, et coepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et praecepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non peram, neque

panem, neque in zona aes, sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde; et quicumque non receperint vos, nec audierint vos: exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris, in testimonium illis. Et exeuntes praedicabant, ut poenitentiam agerent, et daemonia multa eiiciebant, et ungebant oleo multos aegrotos, et sanabantur.

2. *Hieron.* Non solum in civitatibus praedicabat Dominus, sed et in castellis, ut discamus parva non spernere, neque magnas semper quaerere civitates, sed verbum Dei in vicis abiectis, et vilibus seminare: unde dicitur: *Et circuibat castella in circuitu docens.* *Beda.* Benignus autem et clemens Dominus ac magister non invidet servis, atque discipulis suis virtutes suas; et sicut ipse curaverat omnem languorem, et omnem infirmitatem, Apostolis quoque suis dedit potestatem; unde sequitur: *Et convocavit duodecim, et coepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum.* Sed multa distantia est inter donare, et accipere: iste quodcumque agit, potestate Domini agit, illi, si quid faciunt, imbecillitatem suam et virtutes Domini confitentur, dicentes *Ac.c.3. In nomine Iesu surge et ambula.* *Theoph.* Binos autem Apostolos mittit, ut fierent promptiores, quia ut ait Ecclesiastes *c.4. Melius est simul duos esse, quam unum.* Si autem plures quam duos misisset, non esset sufficiens numerus, ut in plura castella mitterentur. *Greg.hom.17.* Binos autem in praedicationem discipulos mittit, quoniam duo sunt praecepta caritatis, Dei videlicet amor, et proximi, et minus quam inter duos caritas haberi non potest. Per hoc ergo nobis innuit, quia qui caritatem erga alterum non habet, praedicationis officium suscipere nullatenus debet. Sequitur: *Et praecepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non peram, neque panem, neque in zona aes; sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis.* *Beda.* Tanta enim praedicatori in Deo debet esse fiducia, ut praesentis vitae sumptus, quamvis non provideat, tamen hos sibi non deesse certissime sciat: ne dum mens eius occupatur ad temporalia, minus aliis provideat aeterna. *Chrys.* Hoc etiam eis Dominus praecepit, ut per habitum ostenderent, quantum a divitiarum desiderio distabant. *Theoph.* Instruens etiam eos per hoc non esse amatores munerum, et ut videntes eos praedicare paupertatem acquiescant, cum Apostoli nihil habeant. *August. de con. Eva. lib. 2. cap. 30.* Vel quia cum secundum Matthaeum Dominus continuo subiecerit *cap. 10. Dignus est enim operarius cibo suo*, satis ostendit cur eos possidere hoc aut ferre noluerit: non quod necessaria non sint necessitati huius vitae, sed quia sic eos mittebat, ut eis haec deberi demonstraret ab illis quibus Evangelium credentibus nuntiarent: unde apparet hoc non ita praecepisse Dominum tamquam Evangelistae vivere aliunde non debeant, quam eis praebentibus quibus annuntiant Evangelium; alioquin contra hoc praeceptum fecit Apostolus, qui victum de manuum suarum labore transigebat; sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista deberi. Solet item quaeri quomodo Matthaeus et Lucas commemoraverint dixisse Dominum discipulis, ut nec virgam ferrent, cum dicat Marcus: *Et praecepit eis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum.* Quod ita solvitur, ut intelligamus sub alia significatione dictam virgam quae secundum Marcum ferenda est, et sub alia illam quae secundum Matthaeum et Lucam non est ferenda. Potuit enim sic breviter dici: Nihil necessariorum vobiscum feratis, nisi virgam tantum, ut illud quod dictum est, *Nec virgam*, intelligatur nec minimas quidem res; quod vero adiunctum est, *Nisi virgam tantum*, intelligatur quia per potestatem a Domino receptam, quae virgae nomine significata est, etiam quae non portantur, non deerunt. Utrumque ergo Dominus dixit; sed quia non utrumque unus Evangelista commemoravit, putatur ille qui virgam sub una significatione positum tollendam dixit ei qui virgam rursus aliud significantem non tollendam dixit, esse contrarius; sed iam ratione reddita non putetur. Sic et calceamenta, cum dicit Matthaeus in via non esse portanda, curam prohibet: quia ideo cogitantur portanda ne desint. Hoc et de duabus tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum praeter eam qua esset indutus, aliam portandam curaret, sollicitus ne opus esset, cum ex illa potestate posset accipere. Proinde Marcus, dicendo calceari eos sandaliis, vel soleis, aliquid hoc calceamentum mysticae significationis habere admonet, ut pes neque tectus sit desuper, nec nudus ad terram, idest nec occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitatur. Et quod non haberi, vel portari duas tunicas, sed expressius indui prohibet, quid eos monet, nisi non dupliciter, sed simpliciter ambulare? Quisquis autem putat non potuisse Dominum in uno sermone quaedam figurate, quaedam proprie ponere eloquia, cetera eius inspiciat, et videbit quod hoc temere, ac inerudite arbitretur. *Beda.* In duabus autem tunicis videtur mihi duplex ostendere vestimentum; non quo in locis Scythiae glaciali nive rigentibus, una quis tunica debeat esse contentus; sed in tunica vestimentum intelligamus, ne aliud vestitu, aliud nobis futurorum timore servetur. *Chrysost.* Vel aliter: Matthaeus et Lucas non calceamenta, neque baculum portare permittit, quod ostendit perfectissimum esse; Marcus vero baculum iubet assumere, et sandaliis calceari; quod dictum est (1) permissius. *Beda.* Allegorice autem per peram onera saeculi, per panem deliciae temporales, per aes in zona occultatio sapientiae designatur: quia quisquis officium doctoris accipit, neque oneribus saecularium negotiorum deprimi, neque desideriis carnalibus resolvi, neque commissum sibi talentum verbi, sub otio debet lenti (2) torporis abscondere. Sequitur: *Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manente donec exeatis inde*: ubi dat constantiae generale mandatum, ut hospitalis necessitudinis iura custodiant, alienum a praedicatore regni caelestis astruens cursitare per domos. *Theoph.* Ne scilicet de gula contingeret eos reprehendi, ab aliis in alios transeuntes. Sequitur: *Et quicumque non receperint vos, nec audierint vos: exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris, in testimonium illis.* Hoc autem Dominus praecepit, ut

(1) *Al.* permissive. (2) *Al.* corporis.

ostenderet, quod longam propter eos viam ambulaverunt, et nihil eis profuit: vel quia nihil ab eis acceperunt, etiam neque pulverem; sed et hunc excutiunt, ut hoc sit in testimonium illis, idest in redargutionem illis. *Chrysost.* Vel ut sit in testimonium laboris viae quam sustinebant pro eis, aut tamquam pulvis peccatorum praedicantium convertatur in ipsos. Sequitur: *Et exeuntes praedicabant, ut poenitentiam agerent, et daemonia multa eiiciebant, et ungebant oleo multos aegrotos, et sanabantur.* Quod oleo ungerent, solus Marcus enarrat; Iacobus autem in epistola sua canonica similia dicit. Oleum enim et labores curat, et luminis,et hilaritatis causa existit.Significat autem oleum unctionis Dei misericordiam, infirmitatis medelam, et cordis illuminationem ; quod totum oratio operatur. *Theo.*Significat etiam gratiam Spiritus S. per quam a laboribus transmutamur, et lumen, et laetitiam spiritualem suscipimus. *Beda.* Unde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctae Ecclesiae morem esse traditum, ut energumeni, vel alii quilibet aegroti, ungantur oleo, pontificali benedictione consecrato.

3. Et audivit Herodes Rex: manifestum enim factum est nomen eius; et dicebant, quia Ioannes Baptista resurrexit a mortuis, et propterea operantur virtutes in illo ; alii autem dicebant, quia Elias est ; alii vero dicebant, quia prophe ta est, quasi unus ex prophetis. Quo audito, Herodes ait : Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis resurrexit.

3. *Glos.* Post praedicationem discipulorum Christi, et miraculorum operationem convenienter Evangelista subiungit de fama quae consurgebat in populo ; unde dicit: *Et audivit Herodes Rex. Chrysost.* Herodes iste filius erat primi Herodis, sub quo Ioseph Iesum duxerat in Aegyptum.Tetrarcham autem Matthaeus nominat hunc, atque Lucas tamquam principantem super quartam partem regni patris sui. Romani enim post mortem patris, regnum in partes quatuor diviserunt. Marcus vero regem eum vocat, aut patris consuetudine, aut quia hoc (1) loco eius congruum existebat. *Hieron.* Sequitur: *Manifestum enim factum est nomen eius* : lucernam enim sub modio abscondi fas non est. *Et dicebant*, scilicet aliqui de turba, *Quia Ioannes Baptista resurrexit a mortuis, et propterea operantur virtutes in illo. Beda.* Quanta enim fuit Iudaeorum invidia, docemur : ecce enim Ioannem de quo dictum est *c.10. Quia signum fecit nullum*, a mortuis potuisse resurgere, nullo attestante credebant; Iesum autem approbatum a Deo virtutibus et signis, cuius resurrectionem Angeli, Apostoli, viri ac feminae praedicabant, non resurrexisse, sed furtim esse ablatum credere maluerunt: qui cum dicerent Ioannem resurrexisse a mortuis, et propterea virtutes operatas esse in illo, bene de virtute resurrectionis senserunt, quod maioris potentiae futuri sunt sancti, cum a mortuis resurrexerint, quam fuerunt, cum carnis adhuc infirmitate gravarentur. Sequitur: *Alii autem dicebant, quia Elias est. Theoph.*Confutabat enim multos homines Ioannes quando dicebat *Matt.3. Genimina viperarum.* Sequitur: *Alii autem dicebant, quia propheta est, quasi unus ex prophetis, Chrysost.* Mihi quidem videtur hunc prophetam dicere, de quo Moyses dixit *Deut. c. 18. Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris.*Recte quidem; sed quia manifeste dicere trepidabant, Hic est Christus, Moysi utebantur voce propriam suspicionem velantes praepositorum suorum timore. Sequitur: *Quo audito, Herodes ait: Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis resurrexit.* Per ironiam hoc Herodes expresse pronuntiat. *Theoph.* Vel aliter: Sciens Herodes, quod Ioannem iustum existentem sine causa occiderat, credebat eum a mortuis resurrexisse, et quod ex resurrectione suscepisset miraculorum operationem. *Aug. de con.Eva.li.2.c.34.*In his autem verbis Lucas Marco attestatur,ad hoc dumtaxat quod alii dixerint,non Herodes, Ioannem surrexisse; sed haesitantem Lucas commemoravit Herodem, verbaque eius ita posuit dicentis:*Ioannem Ego decollavi. Quis autem est iste de quo audio talia*? Intelligendum est autem post hanc haesitationem confirmasse in animo suo, quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Matthaeus narrat *c.14.Hic est Ioannes Baptista, qui surrexit a mortuis.* Aut ita pronuntianda sunt haec verba, ut haesitantem adhuc indicent; praesertim quia et Marcus, qui superius dixerat ab aliis dictum fuisse, quod Ioannes a mortuis resurrexerit; in extremo tamen ipsum Herodem dixisse non tacet: *Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis resurrexit.* Quae item verba duobus modis pronuntiari possunt, ut aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur.

4. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Ioannem, et vinxit eum in carcerem propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam: dicebat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, et volebat occidere eum, nec poterat. Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum et sanctum, et custodiebat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat. Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui coenam fecit principibus, et tribunis et primis Galilaeae. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, ait Rex puellae: Pete a me quod vis, et dabo tibi : et iuravit illi, quia quidquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quae cum exisset, dixit matri suae: Quid petam? At illa dixit : Caput Ioannis Baptistae. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistae. Et contristatus est Rex, propter iusiurandum et propter simul discumbentes noluit eam contristare ; sed misso spiculatore praecepit afferri caput Ioannis in disco, et decollavit eum in carcere. Et attulit caput eius in disco, et dedit illud puellae et puella dedit matri suae. Quo audito discipuli eius, ve-

(1) *Al.* voto.

nerunt et tulerunt corpus eius, et posuerunt illud in monumento.

4. *Theoph.* Ex praemissis Marcus Evangelista occasionem sumens, hic de morte commemorat praecursoris, dicens: *Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Ioannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem fratris sui, quia duxerat eam. Beda.* Vetus narrat historia, Philippum Herodis maioris filium, sub quo Dominus fugit in Aegyptum, fratrem huius Herodis, sub quo passus est Christus, duxisse Herodiadem uxorem filiam Regis Arethae, postea vero socerum eius, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam, et in dolorem mariti prioris, Herodis inimici eius nuptiis copulasse. Ergo Ioannes Baptista arguit Herodem, et Herodiadem, quod illicitas nuptias fecerint, et non liceat, fratre vivente germano, illius uxorem ducere. *Theoph.* Alii autem dicunt, quod Philippus iam mortuus reliquerit ex se filiam; quapropter non debebat Herodes fratris, quamvis defuncti, uxorem ducere. Lex enim praecipiebat quod frater uxorem fratris acciperet, cum defunctus prolem non haberet: illi autem erat filia, propter quod erant nuptiae sceleratae. Sequitur: *Herodias autem insidiabatur illi, et volebat occidere eum, et non poterat. Beda.* Timebat enim Herodias ne Herodes aliquando resipisceret, vel Philippo fratri suo amicus fieret, atque illicitae nuptiae repudio solverentur. Sequitur: *Herodes autem metuebat Ioannem, quia sciebat eum virum iustum et sanctum. Glos.* Timebat, inquam, eum reverendo: *Sciebat enim eum esse iustum*, quo ad homines, et sanctum quo ad Deum; *Et custodiebat eum*, ne scilicet ab Herodiade interficeretur: *Et audito eo multa faciebat:* quia putavit eum Spiritu Dei loqui: *Et libenter eum audiebat*, quia reputabat utilia quae ab eo dicebantur. *Theoph.* Vide autem quantum operatur concupiscentiae rabies; quia cum Herodes tantam circa Ioannem habebat reverentiam et timorem, horum fit immemor, ut suae fornicationi provideret. *Remig. in Matth.* Libidinosa enim voluntas eum coegit in illum manum mittere, quem sciebat iustum et sanctum. Ac per hoc datur intelligi, quia minus peccatum factum est ei causa maioris peccati, secundum illud *Apoc. 22. Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Sequitur: *Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui coenam fecit principibus et tribunis et primis Galilaeae. Beda.* Soli mortalium Herodes, et Pharao leguntur diem natalis sui gaudiis festivis celebrasse; sed uterque Rex infausto auspicio festivitatem suam sanguine foedavit: verum Herodes tanto maiore impietate, quanto sanctum et innocentem doctorem veritatis occidit; et hoc voto, ac petitione saltatricis: sequitur enim: *Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, Rex ait puellae: Pete a me quod vis, et dabo tibi. Theoph.* Dum enim convivium fit, Satanas per puellam saltat, et iusiurandum perficitur sceleratum: sequitur enim: *Et iuravit illi: Quia quicquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei. Beda.* Non excusatur ab homicidio per iuramentum: ideo enim forte iuravit, ut occasionem inveniret occidendi; et si patris aut matris interitum postulasset, non utique concessisset Herodes. Sequitur: *Quae cum exisset, dixit matri suae: Quid petam? At illa dixit: Caput Ioannis Baptistae.* Digno operi saltationis, dignum postulatur sanguinis praemium. Sequitur: *Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistae. Theoph.* Maligna mulier protinus sibi caput Ioannis dari petit, idest statim in illa hora: timebat enim ne Herodes resipisceret. Sequitur: *Et contristatus est Rex. Beda.* Consuetudinis est Scripturarum, ut opinionem multorum sic narret Historicus quomodo eo tempore ab omnibus credebatur: sicut et Ioseph ab ipsa quoque Maria appellatur pater Iesu: ita et nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabant: dissimulator enim mentis tristitiam praeferebat in facie, cum laetitiam haberet in mente; scelusque excusat iuramento, ut sub occasione pietatis impius fieret; unde sequitur: *Propter iusiurandum et propter simul discumbentes noluit eam contristare. Theophy.* Herodes quidem non sui compos, sed voluptuosus iusiurandum implevit, et iustum interemit. Decebat autem magis in hoc periurare, et non tantum scelus operari. *Beda.* Quod autem subdit, *Et propter simul recumbentes*, vult omnes sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso, impuroque convivio cruentae epulae deferrentur; unde sequitur: *Sed misso speculatore praecepit afferri caput Ioannis in disco. Theophy.* Spiculator carnifex dicitur, qui constituitur ad homines interficiendum. *Beda.* Nom autem Herodem puduit caput occisi homines ante convivas inferre. Pharao vero nil talis vesaniae commississe legitur. Ex utroque tamen exemplo probatur utilius esse nobis diem mortis futurae timendo, et caste agendo saepius in memoriam revocare, quam diem nativitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborem nascitur in mundo, et electi ad requiem per mortem transeunt e mundo. Sequitur: *Et decollavit eum in carcere, et attulit caput eius in disco, et dedit illud puellae, et puella dedit matri suae. Greg. 3. Mor. cap. 4.* Non sine gravissima admiratione perpendo, quod ille prophetiae spiritu intra matris uterum impletus, quo inter natos mulierum nemo maior surrexit, ab iniquis in carcerem mittitur, et pro puellae saltu capite truncatur, et vir tantae severitatis pro usu turpium moritur. Numquid credimus aliquid fuisse quod in eius vita, illa sic despecta mors (1) tangeret? Sed quando ille in cibo peccavit, qui locustas solummodo, et mel silvestre edit? Quando conversatione sua offendere potuit, qui de eremo non recessit? Quid est quod omnipotens Deus sic vehementer in hoc saeculo despicit, quos sic sublimiter ante saecula elegerit? Nisi hoc quod pietati fidelium patet: quoniam idcirco sic eos premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis; et foras usque ad despecta deiicit, quia intus usque ad incomprehensibilia perducit. Hinc ergo unusquisque colligat quid illic passuri sint quos reprobat, si hic sic cruciat quos amat. Sequitur: *Quo audito discipuli eius, venerunt et tulerunt corpus eius, et posuerunt illud in monumento. Beda.* Narrat Iosephus, vinctum Ioannem in castel-

(1) *Al.* tergeret.

lum Macheronta adductum, ibique truncatum; narrat vero ecclesiactica historia sepultum eum in Sebaste Palestinae urbe, quae quondam Samaria dicta est. Decollatio autem Ioannis, minorationem famae illius qua Christus a populo credebatur insinuat, sicut exaltatio Salvatoris in crucem profectum designabat fidei; quia et ipse qui prius a turbis propheta esse credebatur, Dei Filius a cunctis fidelibus est agnitus: unde Ioannes quem oportebat minui, cum diurnum lumen decrescere incipit natus est; Dominus autem eo tempore anni quo dies crescere incipit. *Theoph.* Mystice autem Herodes qui interpretatur pelliceus, populus est Iudaeorum qui habebat uxorem, scilicet inanem gloriam: cuius filia saltat, et movetur etiam nunc circa Iudaeos scilicet falsus intellectus Scripturarum; decapitaverunt siquidem Ioannem, idest verbum propheticum, et sine capite Christo habent eum. *Hieron.* Vel aliter: Caput legis quod est Christus de corpore abscinditur proprio, idest Iudaico populo, et datur gentili puellae, idest Romanae Ecclesiae, et puella dat matri suae adulterae idest Synagogae crediturae in fine. Corpus Ioannis sepelitur, caput in disco collocatur. Littera humana tegitur, spiritus in altari onoratur et sumitur.

5. Et convenientes Apostoli ad Iesum, renuntiaverunt ei omnia quae egerant et docuerant. Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum: erant enim qui veniebant, et redibant multi, et nec spatium manducandi habebant. Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi, et pedestres de omnibus civitatibus cucurrerunt illuc, et praevenerunt eos. Et exiens vidit turbam multam Iesus, et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et coepit illos docere multa.

5. *Glos.* Postquam Evangelista narravit mortem Ioannis, narrat ea quae Christus cum suis discipulis post mortem Ioannis egerit dicens: *Et convenientes Apostoli ad Iesum renuntiaverunt ei omnia quae egerant et docuerant. Hier.* Ad locum enim unde exeunt flumina revertuntur; Deo semper referunt gratias missi super his quae acceperant. *Theoph.* Discamus autem et nos cum in ministerium aliquod mittimur non elongari, et ultra commissum officium non efferri, sed mittentem visitare, et renuntiare ei omnia quae egimus, et docuimus. *Beda.* Non enim solum oportet docere, sed facere. Non solum autem quae ipsi egerant, et docuerant Apostoli Domino renuntiant, sed etiam quae Ioannes eis in docendo occupatis, sit passus, et sui, et Ioannis discipuli Domino renuntiant; sicut Matthaeus describit. Sequitur: *Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum. Aug. de con. Evan. lib. 2. c. 45.* Hoc continuo post Ioannis passionem factum esse commemorat; unde post haec facta sunt illa quae primo narrata sunt, quibus motus Herodes dixit: *Hic est Ioannes Baptista quem ego decollavi. Theoph.* In desertum autem recedit locum propter humilitatem. Quiescere autem facit Christus suos discipulos, ut addiscant praepositi, quod qui laborant in opere et sermone requiem promerentur, et quod non debent continue laborare. *Beda.* Quae autem necessitas fuerit concedendae requiei discipulis, ostendit cum subdit: *Erant enim qui veniebant, et redibant multi, et nec spatium manducandi habebant;* ubi temporalis illius felicitas de labore docentium simul et discentium studio demonstratur. Sequitur: *Et ascendentes in navim abierunt in desertum locum seorsum.* Non discipuli soli, sed assumpto Domino ascendentes in navim, locum petiere desertum, ut Matthaeus demonstrat. Tentat autem fidem turbarum: petendo enim solitudinem, an sequi curent explorat; illi sequendo, et non in iumentis, aut vehiculis diversis, sed proprio labore pedum quantam salutis suae curam gerant ostendunt. Sequitur: *Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi, et pedestres de omnibus civitatibus cucurrerunt illuc, et praevenerunt eos.* Dum pedestres eos praevenisse dicuntur, ostenditur quia non in aliam maris sive Iordanis ripam navigio pervenerunt discipuli cum Domino, sed proxima eiusdem regionis loca adierunt, quo etiam indigenae pedestres poterant praevenire. *Theoph.* Ita tu Christum non expectans, quod ipse revocet, sed praecurrens eum praevenias. Sequitur: *Et exiens vidit turbam multam Iesus, et misertus est super eos: quia erant sicut oves non habentes pastorem.* Pharisaei lupi existentes rapaces non pascebant populum, sed devorabant: propter hoc ad Christum verum congregantur pastorem qui tradidit illis cibum spiritualem scilicet verbi Dei; unde sequitur: *Et coepit eos docere multa.* Videns enim eos qui miraculorum occasione eum sequebantur prae longitudine viae fessos, eorum misertus, voluit eorum satisfacere voluntati docendo eos. *Beda.* Matthaeus dicit, quod curavit languidos eorum: hoc est enim veraciter pauperum misereri, eis veritatis viam docendo aperire, et molestias corporales auferre. *Hieron.* Mystice autem seorsum ducit Dominus quos elegit, ut inter malos viventes, mala non intendant; ut Loth in Sodomis, et Iob in terra Hus, et Abdias in domo Achab. *Beda.* Derelicta etiam Iudaea in deserto Ecclesiae praedicatores sancti, qui apud Iudaeos in tribulationum sarcina premebantur, de gratia fidei gentibus collata requiem nacti sunt. *Hieron.* Pusilla tamen est hic sanctis requies, longus labor; sed postea dicitur illis, ut requiescant a laboribus suis. Sicut autem in arca Noe animalia quae intus erant, foris mittebantur, et quae foris erant intro erumpebant; sic agitur in Ecclesia: Iudas recessit, latro accessit. Sed quamdiu receditur a fide in Ecclesia, non est requies sine moerore; Rachel enim plorans filios suos noluit consolari: Non est etiam hoc convivium, in quo bibitur vinum novum, cum cantabitur canticum novum ab hominibus novis, cum mortale hoc induerit immortalitatem. *Beda.* Christum autem petentem deserta Gentium, multae fidelium catervae relictis moenibus priscae conversationis sequuntur.

6. Et cum iam hora multa fieret, accesserunt discipuli eius dicentes: Desertus est locus hic, et iam hora praeterivit: dimitte illos, ut euntes in proximas villas et vicos, emant sibi cibos

quos manducent. Et respondens ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, et duos pisces. Et praecepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fenum. Et discubuerunt in partes per centenos, et per quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, intuens in caelum, benedixit et fregit panes, et dedit discipulis suis ut ponerent ante eos, et duos pisces divisit omnibus: et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum.

6. *Theoph.* Praeponens Dominus quod utilius est, scilicet cibum sermonis, deinde etiam corporalem cibum praebuit turbae; ad cuius narrationem Evangelista accedit, dicens: *Et cum iam hora multa fieret, accesserunt discipuli eius dicentes: Desertus est locus hic. Beda.* Horam multam vespertinum tempus dicit; unde Lucas dicit *c. 9. Dies autem coeperat declinare. Theoph.* Vide autem quomodo discipuli Christi circa hominum amorem proficiunt: turbarum enim miserti accedunt ad Christum, et pro eis intercedunt. Dominus autem tentavit eos si eius virtutem tantam esse cognoverant, quod turbas pascere posset; unde sequitur: *Et respondens ait illis: Date eis manducare. Beda.* Provocat etiam Apostolos, hoc dicens, ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus, magnitudo signi notior fieret. *Theoph.* Discipuli autem arguebant eum tamquam ignorantem quod illis esset necessarium ad tantam multitudinem turbarum pascendam; unde turbati respondent: sequitur enim: *Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. August. de con. Eva. lib. 2. c. 46.* Hoc Philippus apud Ioannem respondet, sed Marcus a discipulis responsum esse commemorat: volens intelligi hoc ex ore ceterorum Philippum respondisse; quamquam et pluralem numerum pro singulari usitatissime ponere potuerit. Sequitur: *Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite et videte.* Hoc a Domino factum esse ceteri Evangelistae praetermiserunt. Sequitur: *Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, et duos pisces.* Quod Andreas apud Ioannem de quinque panibus et duobus piscibus suggesserat, hoc ceteri Evangelistae pluralem numerum pro singulari ponentes, ex discipulorum persona retulerunt. Sequitur: *Et praecepit illis ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fenum. Et discubuerunt in partes per centenos et quinquagenos.* Quod autem Lucas dicit quinquagenos iussos esse discumbere, Marcus vero quinquagenos, et centenos; ideo non hoc movet, quia unus partem dicit, alter totum: qui enim de centenis retulit, hoc retulit quod ille praetermisit. *Theoph.* Per hoc autem datur intelligi, quod separatim discubuerunt per partes, et partes: quod enim hic dicitur, *per contubernia*, in graeco geminate dicitur συμποσια συμποσια symposia symposia, hoc est per distributa convivia. Sequitur: *Et acceptis quinque panibus et duobus piscibus intuens in caelum benedixit et fregit panes, et dedit discipulis suis ut ponerent ante eos; et duos pisces divisit omnibus. Chrysost.* Decenter autem in caelum aspexit, quia in deserto manna accipientes Iudaei, de Deo dicere attentaverunt *Ps. 77. Numquid poterit dare panem?* Ne vero hoc contingat, antequam faceret, ad Patrem retulit quod erat facturus. *Theoph.* Intuetur etiam in caelum, ut nos instrueret a Deo petere escam, et non a diabolo, sicut faciunt illi, qui alienis iniuste laboribus nutriuntur. Ex hoc etiam turbis tunc innuit, quod non esset Deo contrarius, sed Deum invocaret. Dat autem panem discipulis apponendum turbis, ut tractando panem non dubium, sed miraculum videatur. Sequitur: *Et manducaverunt omnes, et saturati sunt, et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos.* Duodecim cophini superabundant fragmentorum, ut quolibet Apostolorum unum cophinum super humerum asportante, ineffabile miraculum videatur. Superabundantis enim virtutis erat non solum tot homines pascere, sed et tantam superabundantiam relinquere fragmentorum: Moyses enim etsi manna dabat, secundum uniuscuiusque necessitatem illud largiebatur, superfluum vero vermibus scaturiebat; Elias etiam viduam pascens, quantum ei erat sufficiens, tribuebat; Iesus vero tamquam Dominus superabundanter operabatur. *Beda.* Mystice autem die declinata turbas esurientes Salvator reficit: quia vel fine saeculorum propinquante, vel cum sol iustitiae pro nobis occubuit, a spiritualis inediae sumus tabe salvati. Provocat Apostolos ad fractionem panis, insinuans quod quotidie per eos ieiuna sunt corda nostra pascenda, eorum scilicet litteris, et exemplis. Per quinque panes, quinque mosaicae legis libri; per duos pisces, Psalmi sunt, et prophetae figurati. *Theoph.* Vel duo pisces sunt piscatorum sermones, scilicet epistolae, et Evangelium. *Beda.* Quia vero quinque sunt exterioris hominis sensus, quinque millia viri Dominum secuti, designant eos qui in saeculari adhuc habitu positi, exterioribus bene uti noverunt. *Greg. 16. Moral. cap. 26.* Diversi convivantium discubitus distinctiones Ecclesiarum quae unam catholicam faciunt, designant. Iubilaei autem requies quinquagenarii numeri mysterio continetur: et quinquagenarius bis ducitur ut ad centenarium perveniatur. Quia ergo prius a malo quiescitur opere, ut post anima plenius quiescat in cogitatione, alii quinquagenarii, alii centeni discumbunt. *Beda.* Super fenum autem discumbentes dominicis pascuntur alimentis, qui per continentiam calcatis concupiscentiis, audiendis implendisque Dei verbis operam impendunt. Salvator autem non nova creat cibaria, quia veniens in carne non alia quam quae praedicata sunt, praedicat; sed legis, et prophetarum scripta quam gravida sint mysteriis gratiae demonstrat. Intuetur in caelum, ut ibi lucem doceat esse quaerendam. Frangit, et ante turbas ponenda distribuit discipulis: quia sacramenta prophetiae sanctis doctoribus, qui haec toto orbe praedicent, patefecit. Quod turbis superest, a discipulis tollitur: quia secretiora mysteria quae a rudibus capi nequeunt, non negligenter omittenda, sed sunt inquirenda perfectis. Nam per cophinos duodecim Apostoli et sequentes doctores figurantur, foris quidem hominibus despecti, sed intus

salutaris cibi reliquiis cumulati. Constat enim cophinis opera servilia geri solere. *Hieron.* Vel duodecim cophini pleni fragmentis colliguntur, cum sit super thronos iudicantes duodecim tribus Israel, quae sunt fragmenta Abraham, Isaac, et Iacob, quando ex Israel reliquiae salvae fient.

7. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut praecederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. Et cum sero esset, erat navis in medio mari; et ipse solus in terra, et videns eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis, et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare, et volebat praeterire eos. At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt: Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, et dixit eis: Confidite: Ego sum: Nolite timere. Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant: non enim intellexerant de panibus: erat enim cor eorum obcaecatum.

7. *Glos.* Dominus quidem in miraculo panum, quod esset conditor rerum ostendit, nunc autem ambulando super undas, quod haberet corpus ab omnium peccatorum gravedine liberum edocuit; et in placando ventos, undarumque rabiem sedando, quod elementis dominaretur monstravit; unde dicitur: *Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut praecederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. Chrysost.* Dimittit quidem populum in benedictione, et aliquibus curationibus. Coegit autem discipulos, quia non de facili ab eo poterant separari: et hoc quidem tum propter nimium affectum quem ad eum haberent, tum quia sollicitabantur qualiter ad eos veniret. *Beda.* Merito autem movet quomodo Marcus dicat, peracto miraculo panum, discipulos venisse trans fretum ad Bethsaidam, cum videatur Lucas dicere, quod in locis Bethsaidae factum fuerit miraculum illud; nisi forte intelligamus, quod Lucas ait in desertum locum, qui est Bethsaida, non ipsius intima civitatis, sed loca deserti ad eam pertinentis esse designata; Marcus autem dicit ut praecederent eum ad Bethsaidam, ubi ipsa civitas notatur. Sequitur: *Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. Chrysost.* Quod decet intelligere de Christo secundum quod est homo; hoc etiam fecit instruens nos assiduos esse in oratione. *Theoph.* Dimissa autem turba, ascendit orare: requiem enim, et silentium oratio exigit. *Beda.* Non omnis autem qui orat, ascendit in montem; sed qui bene orat, qui Deo orando quaerit: qui vero de divitiis, aut honore saeculi, aut de inimici morte obsecrat, ipse in infimis iacens viles ad Deum preces mittit. Quare autem Dominus dimisso populo in montem oraturus abierit, Ioannes declarat, dicens, *Iesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Sequitur: *Et cum sero esset, erat navis in medio maris, et ipse solus in terra. Theoph.* Permisit autem Dominus periclitari discipulos, ut patientes fierent: unde non statim eis astitit, sed per totam noctem periclitari permisit, ut doceret eos patienter expectare, et non a principio sperare in tribulationibus subsidium: sequitur enim: *Et videns eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis; et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare. Chrysost.* Quatuor vigilias noctis dicit sacra Scriptura, unamquamque dividens in tres horas: unde quartam vigiliam dicit, quae est post horam nonam, scilicet in hora decima, vel posteriori hora. Sequitur: *Et volebat praeterire eos. August. de con. Evan. lib. 2. c. 47.* Quomodo autem hoc intelligere potuerunt, nisi quia in diversum ibat, eos volens praeterire tamquam alienos, a quibus ita non agnoscebatur, ut phantasma putaretur: sequitur enim: *At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt: omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Theoph.* Vide autem quoniam cum Christus debebat eorum pericula compescere, tunc maiorem eis incutit timorem; sed statim per vocem confortavit eos: sequitur enim: *Et statim locutus est cum eis, et dixit eis: Confidite: ego sum: nolite timere. Chrysost.* Statim autem in voce cognoverunt eum, et timor solutus est. *August. ib.* Quomodo ergo eos volebat praeterire, quos paventes ita confirmat: nisi quia illa voluntas praetereundi ad eliciendum illum clamorem valebat, cui subveniri oportebat? *Beda* Scripsit autem Theodorus, Pharanitanus quondam Episcopus, corporale pondus non habuisse Dominum secundum carnem, sed absque pondere super mare ambulasse; sed fides catholica pondus secundum carnem habere eum praedicat. Nam Dionysius egregius inter ecclesiasticos scriptores, in Opusculo de divinis nominibus hoc modo loquitur: Ignoramus qualiter non infusis pedibus corporale pondus habentibus, et materiale onus, deambulabat in humidam, et instabilem substantiam. *Theoph.* Deinde per introitum in naviculam Dominus compescuit tempestatem: sequitur enim: *Et ascendit ad illos in navim et cessavit ventus.* Magnum quidem miraculum est, quod ambulat Dominus super mare, sed tempestas et venti contrarietas opposita fuerunt propter maius miraculum. Apostoli enim ex miraculo quinque panum, non intelligentes Christi potentiam, nunc ex maris miraculo plenius cognoverunt: unde sequitur: *Et plus magis intra se stupebant: non enim intellexerant de panibus. Beda.* Stupebant quidem carnales adhuc discipuli virtutum magnitudinem, necdum tamen in eo veritatem divinae maiestatis cognoscere valebant; unde sequitur: *Erat enim cor eorum obcaecatum.* Mystice autem labor discipulorum in remigando, et ventus contrarius, labores sanctae Ecclesiae designat, quae inter undas saeculi adversantes, et immundorum flatus spirituum, ad quietem patriae caelestis pervenire conatur. Bene autem dicitur, quia navis erat in medio maris, et ipse solus in terra: quia nonnumquam Ecclesia tantis Gentilium pressuris afflicta est, ut Redemptor ipsius eam prorsus deseruisse videretur. Sed videt Dominus suos laborantes in mari, quia eos ne in tribulationibus deficiant, suae respectu pietatis corroborat, et aliquando manifesto adiutorio liberat. Quarta autem vigilia venit ad eos diluculo ap-

propinquante; quia homo mentem cum ad superni lumen praesidii erexerit, aderit Dominus, et tentationum pericula sopientur. *Chrysost.* Vel prima vigilia est usque ad diluvium, secunda usque ad Moysen, tertia usque ad adventum Domini, in quarta venit Dominus, et discipulis locutus est. *Beda.* Saepe autem fideles in tribulatione positos, superna pietas deseruisse visa est, ut quasi laborantes in mari discipulos praeterire Iesus voluisse putaretur. Adhuc autem haeretici putant phantasma fuisse Dominum, nec veram assumpsisse carnem de Virgine. *Hieron.* Dicit autem eis: *Confidite: ego sum*: quia videbimus eum sicuti est. Cessavit autem ventus et procella, Iesu sedente, idest regnante in navi, quae est universa Ecclesia. *Beda.* In quocumque etiam corde per gratiam sui adest amoris, mox universa vitiorum, et adversantis mundi, sive spirituum malignorum bella compressa quiescunt.

8. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genezareth, et applicuerunt. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum, et percurrentes universam regionem illam, coeperunt in grabatis eos qui se male habebant circumferre, ubi audiebant eum esse. Et quocumque introibat in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

8. *Glos.* Quia Evangelista exposuerat periculum quod discipuli in navigando sustinuerant, et quomodo fuerant liberati, nunc ostendit quo navigando pervenerint, dicens: *Et cum transfretassent, pervenerunt in terram Genezareth, et applicuerunt. Theoph.* Post magnum autem spatium temporis ad praedictum locum Dominus transfretavit; et ideo Evangelista subdit: *Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum*, scilicet incolae. *Beda.* Cognoverunt autem eum rumore, non facie: vel prae signorum magnitudine, et vultu plurimis notus erat. Vide autem quanta fides sit hominum terrae Genezareth, ut non praesentium tantum salute contenti sint, sed mittant ad alias per circuitum civitates, quo omnes currant ad medicum; unde sequitur: *Et percurrentes universam regionem illam, coeperunt in grabatis illos, qui se male habebant, circumferre ubi audiebant eum esse. Theo.* Non enim ad domus invitabant eum ut curaret, sed magis ipsi male habentes afferebant ad eum: unde etiam sequitur: *Et quocumque introibat in vicos, aut in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent.* Miraculum enim quod circa mulierem haemorrhoissam contigerat, ad aures multorum devenerat, et multam fidem eis dabat ex qua sanabantur: sequitur enim: *Et quotquot tangebant eum, salvi fiebant. Beda.* Mystice autem fimbria vestimenti eius minimum mandatum intellige; quod quicumque transgressus fuerit, minimus vocabitur in regno caelorum; vel assumptionem carnis per quam venimus ad Verbum Dei, et illius postea fruimur maiestate. *Hieron.* Quod autem dicitur, *Et quotquot tangebant eum, salvi fiebant*, implebitur quando fugiet dolor, et gemitus.

CAP. VII.

Et convenerunt ad eum pharisaei, et quidam de scribis, venientes a Ierosolymis. Et cum vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, idest non lotis, manducare panes, vituperaverunt. Pharisaei enim et omnes Iudaei, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum, et a foro, nisi baptizentur, non comedunt; et alia multa sunt quae tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et sacramentorum, et lectorum. Et interrogabant eum pharisaei et scribae: Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritae, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas, et praecepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptismata urceorum, et calicum, et similia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene irritum fecistis praeceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, et matrem tuam: et Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri: Corban, quod est donum, quodcumque ex me, tibi profuerit, et ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo, aut matri, rescindentes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis. Et similia huiusmodi multa facitis.

Beda. Homines terrae Genezareth, qui minus docti videbantur, non solum ipsi veniunt, sed et suos infirmos adducunt ad Dominum, ut vel fimbriam eius mereantur contingere. At vero pharisaei, et scribae, qui doctores esse populi debuerant, non ad quaerendum medelam, sed ad movendas quaestionum pugnas ad Dominum concurrunt; unde dicitur: *Et convenerunt ad eum pharisaei, et quidam de scribis, venientes a Ierosolimis; et cum vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, idest non lotis, manducare panes, vituperaverunt. Theoph.* Discipuli namque Domini instructi ea quae virtutis tantum sunt operari, non lotis manibus simpliciter comedebant. Pharisaei autem volentes occasionem invenire, hoc acceperunt; et non utique vituperabant eos, ut legis transgressores, sed quia traditiones seniorum transgrediebantur; unde sequitur: *Pharisaei enim et omnes Iudaei, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum. Beda.* Spiritualia enim prophetarum verba carnaliter accipientes, quam illi de cordis, et operis castigatione praecipiebant, dicentes *Is. c. 1. Lavamini et mundi estote: et ib. c. 52. mundamini, qui fertis vasa Domini*, isti de corpore solo lavando servabant. Superstitiosa ergo est hominum traditio, semel lotos

ob manducandum panem crebrius lavare, et a foro, nisi baptizentur non comedere. Sed necessarium est eos, qui panem de caelo descendentem participare desiderant, crebro eleemosynis, lacrymis, et aliis iustitiae fructibus sua opera purgare. Necessarium etiam est inquinamenta, quae ex temporalibus negotiorum curis quisquam contraxerit, subsequenti bonarum cogitationum, et actuum permundet instantia. Frustra autem Iudaei lavant manus, et a foro baptizantur quamdiu contemnunt fonte ablui Salvatoris: in vanum baptisma servant vasorum, qui corporum suorum, et cordium negligunt abluere sordes. Sequitur: *Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem. Chrysost. sup. Matth.* Mira pharisaeorum scribarumque iustitia, Dei Filium arguunt, quare traditiones hominum et praecepta non servet. Commune autem (1) hoc pro immundo ponitur: populus enim Iudaeorum, partem Dei se esse iactitans, communes cibos vocat, quibus omnes utuntur. *Hieron.* Pharisaeorum autem superfluum latratum furca rationis obtundit, idest Moysi, et Isaiae interpretatione, ut nos adversantes haereticos verbo Scripturae vincamus; unde sequitur: *At ille respondens ait: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritae sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Chrys.* Quia enim non de legis transgressione, sed seniorum, discipulos accusabant, iniuriose ipsos confundit, hypocritas vocans, quasi commendantes cum reverentia quadam id quod non conveniebat. Superaddit autem Isaiae prophetae verbum, quasi de eis dictum; ac si diceret: Sicut hi de quibus dicitur, quod Deum labiis honorant, cor autem eorum ab eo longe est, in vanum pietatem custodire se dicunt, doctrinas hominum honorantes; ita et vos qui derelinquitis id quod interius curabile est, et iustitiam colentes accusatis. *Hieron.* Traditio autem pharisaica in mensis, et vasis abscindenda est, et radenda: saepe enim traditionibus hominum mandata Dei cedunt; unde sequitur: *Derelinquentes mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptismata urceorum. Chry.* Ut autem eos arguat tamquam Dei reverentiam non servantes, propter traditionem a senioribus factam divinis Scripturis oppositam subiungit: *Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, et matrem tuam: et Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Beda.* Honor in Scripturis non tantum in salutatione, et officiis deferendis, quantum in eleemosyna, ac munerum collatione sentitur: *Honora*, inquit Apostolus *1. Tim. c. 5. quae vere viduae sunt. Chrysost.* Tali autem existente divina lege, ac talibus ministris transgredientibus illatis, vos de levi divinum transgredimini praeceptum, observantes seniorum traditiones; unde sequitur: *Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri: Corban, quod est donum, quodcumque ex me tibi proderit*: supple, liber erit ab observatione praemissi mandati; unde sequitur: *Et ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo, aut matri. Theoph.* Volentes enim pharisaei quae offerebantur comedere, instruebant filios, quod cum peculia aliqua habebant, et parentes haec peterent, responderent illis: Corban, hoc est donum, quod a me petis, iam obtuli Domino: et ita haec non exquirerent, quasi Domino oblata, idest ad salutem parentum proficua; et sic decipiebant filios, ut parentes non honorarent, et ipsi oblata devorarent. Hoc ergo Dominus exprobrat eis, quia propter lucrum legem divinam transgrediebantur; unde sequitur: *Rescindentes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis. Et multa similia huiusmodi facitis*, scilicet transgredientes praecepta Dei, ut observetis hominum traditiones. *Chrysost.* Vel potest dici, quod pharisaei iuvenes docebant, quod si quis pro iniuria patri, aut matri illata munus offerret Deo, erat immunis, quasi Deo dans munera, quae patri debentur; et hoc dicentes parentes honorari non permittebant. *Beda.* Potest autem et hunc breviter habere sensum. Munus quod ex me est, tibi proderii. Compellitis, inquit, filios ut dicant parentibus suis: Quodcumque donum oblaturus eram Deo, in tuos consumo cibos, tibique prodest o pater, et mater; quasi dicant, non prodest: ut sic illi timentes accipere quod Deo videbant mancipatum, inopem magis vellent vitam ducere, quam edere de consecratis. *Hieron.* Mystice autem discipulos non lotis manibus manducare, futuram Gentium communionem significat. Munditia, et baptisma pharisaicum sterile est: communicatio non lota apostolica extendit palmites suos usque ad mare.

2. Et advocans iterum turbam dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare; sed quae de homine procedunt, illa sunt quae coinquinant hominem. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli eius parabolam. Et ait illis: Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem non potest eum coinquinare, quia non intrat in cor eius, sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas? Dicebat autem, quoniam illa quae de homine exeunt, illa coinquinant hominem: ab intus enim de corde hominum malae cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritiae, nequitiae, dolus, impudicitiae, oculus malus, blasphemiae, superbia, et stultitia. Omnia haec mala ab intus procedunt, et coinquinant hominem.

2. *Chrysost.* Iudaeis considerantibus corporalem munditiam legis, et de hac murmurantibus, Dominus contrarium vult introducere; unde dicitur: *Et advocans iterum turbam dicebat illis: Audite me omnes et intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum quod possit eum coinquinare; sed quae de homine procedunt, illa sunt quae coinquinant hominem*, idest immundum faciunt. Ea enim quae Christi sunt, intra hominem considerantur; ea vero quae legis sunt, magis cernuntur extra hominem; quibus quasi corporalibus crux Christi finem in brevi dare debebat. *Theoph.* Hoc autem Dominus dicit volens instruere homines, quod observationes escarum, quas lex commemorat, non oportet corporaliter intelligere; et ex hoc inten-

(1) *Al.* hic.

tionem legis eis manifestare incepit. *Chrysost.* Subiungit autem: *Si quis habet aures audiendi, audiat.* Non enim manifeste aperuerat quae essent illa, quae de homine procedebant, et hominem coinquinant; et propter hoc verbum Apostoli crediderunt, quod aliud profundum praedictus Domini sermo innueret; unde sequitur: *Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli eius parabolam.* Parabolam autem immanifestum sermonem vocabant. *Theoph.* Dominus autem prius increpat; unde sequitur: *Et ait illis, Sic et vos imprudentes estis? Beda.* Vitiosus enim est auditor, qui obscura manifeste, aut manifeste dicta obscure vult intelligere. *Theoph.* Deinde Dominus manifestat id quod erat occultum, dicens: *Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem non potest eum coinquinare. Beda.* Iudaei enim se partem Dei iactantes communes cibos vocant, quibus omnes homines utuntur, ut ostrea, lepores, et huiusmodi animalia, Nec etiam idolothytum, inquantum cibus, et Dei creatura est, sed daemonum invocatio hoc facit immundum. Et causam subdit, dicens: *Quia non intrat in cor eius.* Animae locus principalis iuxta Platonem in cerebro; sed iuxta Christum in corde est. *Glos.* Dicitur ergo in cor eius, idest in mentem quae est principalis pars animae, ex qua tota hominis vita dependet: unde secundum eam necesse est hominem mundum, vel immundum aestimari; et sic ea quae ad mentem non perveniunt, non possunt homini immunditiam afferre. Cibi ergo, quia ad mentem non perveniunt, secundum suam naturam hominem inquinare non possunt; sed inordinatus ciborum usus qui ex inordinatione provenit mentis, ad hominis immunditiam (1) perveniat. Quod autem cibi ad mentem non perveniant, ostendit id quod subdit; dicens: *Sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas?* Hoc autem dicit ne intelligatur, quod inde ex cibis in corpore maneat. Manet enim quod est necessarium ad corporis nutrimentum et augmentum; egreditur autem quod est superfluum, quasi purgatio quaedam interius remanentis nutrimenti. *August. in lib. 83. quaest. 73.* Quaedam enim sic accedunt, ut etiam mutentur; sicut et ipse cibus amittens speciem suam in corpus nostrum vertitur, et nos refecti in robur commutamur. Sed et tenuissimus humor, cum in venis et aliis arteriis cocta fuerit esca, et digesta, per occultos meatus quos Graeci poros vocant, dilabitur, et in secessum vadit. *Beda.* Sic ergo cibi non faciunt homines immundos, sed malitia, quae operatur passiones ab interioribus procedentes; unde sequitur: *Dicebat autem, quoniam quae de homine exeunt, illa coinquinant hominem. Chrysost.* Cuius rationem significat, cum subdit: *Ab intus enim de corde hominum malae cogitationes procedunt.* Et sic patet, quod malae cogitationes ad mentem pertinent, quae hic cor nominantur; secundum quam homo dicitur bonus vel malus, mundus vel immundus. *Beda.* Hinc autem arguuntur qui cogitationes a diabolo immitti putant, non ex propria nasci voluntate. Diabolus inventor, et adiutor malarum cogitationum esse potest, et auctor esse non potest. *Glos.* Ex malis autem cogitationibus ulterius mali actus procedunt, de quibus subditur, *Adulteria*, quae in violatione alieni thori consistunt, *Fornicationes*, quae sunt illiciti coitus personarum matrimonio solutarum, *Homicidia*, quibus in personas proximorum nocumentum infertur, *Furta*, quibus res subtrahuntur, *Avaritiae*, inquantum aliqua iniuste retinentur, *Nequitiae*, quae consistunt in proximorum calumniis, *Dolus*, in eorum deceptione, *Impudicitiae*, quantum ad quamlibet corruptionem mentis, vel corporis. *Theoph. Oculus malus*, idest odium, et adulatio: nam qui odit, oculum malum et invidum habet ad eum quem odit; et adulator non recto oculo videns quae sunt proximi, ad malum ipsum deducit; *Blasphemiae*, idest iniuriae in Deum: *Superbia*, idest Dei contemptus: dum scilicet quis bonum quod operatur non Deo, sed suae virtuti ascribit: *Stultitia*, idest iniuria in proximum. *Glos.* Vel stultitia est cum non recte de Deo sentitur: contrariatur enim sapientiae, quae est divinarum rerum cognitio. Sequitur: *Omnia haec mala ab intus procedunt et coinquinant hominem.* Hoc enim in culpam homini imputatur, quod in sua potestate existit. Talia autem sunt quae procedunt ab interiori voluntate, per quam homo est suorum actuum dominus.

3. Et inde surgens, abiit in fines Tyri et Sidonis. Et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. Mulier enim statim ut audivit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes eius. Erat enim mulier Gentilis Syrophaenissa genere. Et rogabat eum, ut daemonium eiiceret de filia eius. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios. Non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. At illa respondit, et dixit illi: Utique Domine; nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc sermonem, vade: exiit daemonium a filia tua. Et cum abiisset domum suam, invenit puellam iacentem supra lectum, et daemonium exiisse.

3. *Theoph.* Postquam de escis Dominus docuerat, videns incredulos esse Iudaeos, fines ingreditur Gentium: Iudaeis enim infidelibus existentibus, salus ad Gentes convertitur; unde dicitur: *Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis. Chrysost.* Tyrus, et Sidon loca Chananaeorum erant. Venit igitur ad eos Dominus, non tanquam ad propinquos, sed tanquam ad eos, quibus nihil est commune ad patres, quibus promissio facta est; et ideo sic venit, ut adventus suus Tyriis, et Sidoniis non appareret; unde sequitur: *Et ingressus domum, neminem voluit scire:* nondum enim tempus advenerat, ut cum Gentibus habitaret, et eas ad finem adduceret: huius enim tempus debitum erat post crucem et resurrectionem. *Theoph.* Vel ideo clam ingreditur, ne occasionem Iudaei sumerent contra eum, tanquam ad immundas Gentes transisset. Sequitur: *Et non potuit latere. August. quaest. nov. et vet. test. quaes. 77.* Si autem voluit et non potuit, infirmata voluntas eius esse videtur. Impossibile est autem, ut Salvatoris voluntas non impleatur, nec potest velle quod scit fieri non debere: id-

(1) *Al.* pertinet.

circo quod factum est, hoc voluisse dicendus est. Advertendum est autem, quod istud in finibus gestum est Gentilium, quibus adhuc tempus praedicandi non erat; ultro tamen venientes ad fidem non suscipere invidiae erat. Sic ergo factum est, ut Salvator a discipulis proditus non esset, ab aliis tamen qui ingredientem domum viderant, proditus est, et incepit sciri quod esset in domo. A suis ergo noluit praedicari, requiri autem se voluit; et ita factum est. *Beda.* Ingressus etiam domum praecepit discipulis, ne se cuiquam in regione ignota quis esset aperirent, ut exemplo eius discerent, quibus sanandi infirmos gratiam conferret, in exhibitione miraculorum humani favoris gloriam quantum possent declinare, nec tamen a pio virtutis opere cessare, quando hoc fieri vel fides bonorum iuste mereretur, vel infidelitas pravorum necessario cogeret. Ipse enim suum illo introitum gentili feminae, et quibuscumque voluit publicavit. *August. de quaest. nov. et veter. testam. quaest.77.* Denique mulier Chananaea audiens de illo intravit ad eum; quae nisi prius subiecisset se Deo, Iudaeorum beneficium consecuta non esset; de qua sequitur: *Mulier enim statim ut audivit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes eius. Chrysost.* Per hoc autem voluit Dominus discipulis ostendere, quod etiam Gentibus aperuit ostium salutis: unde et mulieris genus describitur, cum subditur: *Erat enim mulier gentilis Syrophaenissa genere*, idest de Syria Phoenicis. Sequitur: *Et rogabat eum, ut daemonium eiiceret de filia eius. Aug. de con. Ev. l.2.c.49.* Videtur autem afferre aliquam repugnantiae quaestionem, quia dicit in domo fuisse Dominum, cum ad illum venit mulier pro filia sua rogans. Sed quoniam Matthaeus dicit discipulos Domino ita suggessisse: *Dimitte illam, quoniam clamat post nos*: nihil aliud videtur significare quam post ambulantem Dominum mulierem illam deprecatorias voces emisisse. Quomodo ergo in domo, nisi quia intelligendum est dixisse quidem Marcum, quod intraverit ubi erat Iesus, cum eum praedixisset fuisse in domo? Sed quia Matthaeus ait, *Non respondit ei verbum*, dedit agnoscere in eo silentio egressum fuisse Iesum de domo illa; atque ita cetera contexuntur, quae iam in nullo discordant. Sequitur: *Qui dixit illi: Sine prius saturari filios. Beda.* Quasi dicat: Futurum est, ut etiam vos qui de Gentibus estis, salutem consequamini: sed prius oportet Iudaeos qui merito antiquae dilectionis filiorum Dei solent nomine censeri, pane caelesti refici; et sic tandem Gentibus vitae pabula ministrari. Sequitur: *Non est enim bonum sumere panem filiorum et mittere canibus. Chrysost.* Hoc autem verbum dixit: non quod in eo sit defectus virtutis ad benefaciendum omnibus; sed quia beneficium eius distributum Iudaeis, et Gentibus, communionem inter se non habentibus, provocationem magis operaretur. *Theoph.* Canes vocat Gentiles, tamquam a Iudaeis sceleratos reputatos; panem vero dicit beneficium, quod filiis, idest Iudaeis Dominus promisit. Est ergo sensus, quod non decet Gentiles beneficii primo esse participes, quod Iudaeis principaliter promissum est. Ideo autem Dominus non statim exaudit, sed gratiam differt, ut etiam ostendat mulieris fidem constantem, et ut discamus non statim deficere cum oramus, sed ut insistamus, donec recipiamus. *Chrysost.* Similiter etiam, ut Iudaeis ostenderet, quod non aequaliter eis dabat, et alienigenis sanitatem; et ut patefacta mulieris fide, magis patefieret infidelitas Iudaeorum. Mulier enim non graviter tulit, sed vocem Domini cum multa reverentia confirmavit; unde sequitur: *At illa respondit, et dixit illi: Utique Domine; nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Theoph.* Quasi dicat: Iudaei panem totum habent, scilicet descendentem de caelo, et tua etiam beneficia; ego micas postulo, scilicet modicam beneficii partem. *Chrysost.* Quod ergo in ordine canum se reputat, reverentiae est: quasi dicat: Pro gratia habeo etiam in numero canum esse, et non ab aliena, sed a propria mensa comedere dominantis. *Theop.* Quia ergo mulier sapientissime respondebat, obtinuit quod optabat; unde sequitur: *Et ait illi etc.* Non dixit: Virtus mea te salvam fecit, sed *Propter hunc sermonem*, idest propter fidem tuam, quae hoc sermone demonstratur, *Vade: exiit daemonium a filia tua.* Sequitur: *Et cum abiisset in domum suam invenit puellam iacentem supra lectum, et daemonium exisse. Beda.* Propter humilem enim matris fidelemque sermonem filiam deseruit daemonium: ubi datur exemplum cathechizandi, et baptizandi infantes: quia videlicet per fidem, et confessionem parentum in baptismo liberantur a diabolo parvuli, qui nec de se sapere, vel aliquid agere boni possunt, vel mali. *Hieron.* Mystice autem mulier gentilis quae pro filia rogat est mater nostra Romana Ecclesia. Nata eius daemoniaca barbarica est Occidentalis natio; cuius fides fecit de cane ovem. Micas autem spiritualis intellectus, non panem infractum litterae sumere cupit. *Theoph.* Unusquisque etiam nostrum cum peccat, mulier est anima eius. Infirmam vero filiam habet haec anima actus pravos; quae filia daemonium habet: nam actus pravi daemonium sunt. Peccatores autem existentes nuncupantur catuli impleti immunditiis. Propter quod non sumus digni panem Dei recipere, aut participes fieri immaculatorum mysteriorum Dei. Si vero cognoscentes nosmetipsos per humilitatem esse catulos confiteamur peccata nostra, tunc sanabitur filia, scilicet operatio prava.

4. Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos. Et adducunt ei surdum et mutum. Et deprecabantur eum ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum misit digitos suos in auriculam eius, et expuens tetigit linguam eius, et suspiciens in caelum ingemuit, et ait illi: Ephetha, quod est, adaperire. Et statim apertae sunt aures eius, et solutum est vinculum linguae eius, et loquebatur recte. Et praecepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis praecipiebat, tanto magis plus praedicabant, et eo amplius admirabantur dicentes: Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui.

4. *Theoph.* In Gentilium locis moram Dominus facere non volebat, ne occasionem Iudaeis daret, ut

transgressorem legis eum aestimarent, quod se Gentibus admiscebat; et ideo confestim revertitur; unde dicitur: *Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos. Beda.* Decapolis est regio decem urbium trans Iordanem ad Orientem contra Galilaeam. Quod ergo dicitur, quod Dominus venit ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos, non ipsos fines Decapolis intrasse significat: neque enim mare navigavisse dicitur; sed potius ad mare usque venisse, atque ad ipsum pervenisse locum, qui medios fines Decapolis longe trans mare positos respiciebat. Sequitur: *Et adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum ut imponat illi manum. Theoph.* Quod recte post daemoniaci liberationem ponitur; ex daemonio enim talis passio erat. Sequitur: *Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculam eius. Chrysost.* Seorsum a turba oblatum surdum, et mutum apprehendit, ut divina miracula non faceret manifesta, instruens nos vanam gloriam eiicere, et tumorem: nihil enim est ex quo aliquis sic miracula operetur, sicut si humilitatem colat, et modestiam sequatur. Misit vero digitos in auriculam, potens verbo sanare, ut ostenderet, quod divina virtute (1) dicatum erat corpus divinitati unitum, et operatio eius. Quia enim propter transgressiones Adae, natura humana multam incurrerat passionem, ac membrorum, et sensuum laesionem, veniens Christus in seipso perfectionem demonstravit humanae naturae; et propter hoc digitis aures aperuit, et sputo loquelam dedit; unde sequitur: *Et expuens tetigit linguam eius. Theoph.* Ut scilicet ostenderet, quod omnia membra sacri corporis eius divina existunt et sancta; sicut et sputum quod vinculum linguae dissolvit. Etenim omne sputum superfluitas est, sed in Domino omnia divina fuerunt. Sequitur: *Et suspiciens in caelum ingemuit, et ait: Ephetha, quod est adaperire. Beda.* Suspexit quidem in caelum, ut inde mutis loquelam, inde auditum surdis, inde cunctis infirmantibus medelam doceret esse quaerendam. Ingemuit autem, non quia ipsi opus esset cum gemitu aliquid petere a Patre, qui cuncta petentibus donat cum Patre; sed ut nobis gemendi daret exempla, cum vel pro nostri, vel pro nostrorum erratibus proximorum supernae pietatis praesidia invocamus. *Chrys.* Simul etiam ingemuit nostram causam suscipiens in seipso, et naturae misertus humanae, videns miseriam, in quam humanum genus inciderat. *Beda.* Quod autem ait, *Ephetha*, idest adaperire, ad aures propriae pertinet: aures enim ad audiendum aperiendae, lingua vero, ut loqui posset, a retinaculis erat suae tarditatis solvenda; unde sequitur: *Et statim apertae sunt aures eius, et solutum est vinculum linguae eius, et loquebatur recte.* Ubi utraque natura unius et eiusdem Christi manifeste distincta est. Suspiciens quidem in caelum, quasi homo Deum deprecatus ingemuit; sed mox uno sermone quasi potens divina maiestate curavit. Sequitur: *Et praecepit eis ne cui dicerent. Hieron.* Per quod non in virtutibus gloriandum esse docuit; sed in cruce et humiliatione. *Chrysost.* Praecepit etiam miraculum occultare, ne ante tempus accenderent Iudaeos ad homicidium per invidiam perpetrandum. *Hieron.* Civitas autem in monte posita undique circumspecta abscondi non potest, et humilitas semper praecedit gloriam: unde sequitur: *Quanto autem eis praecipiebat, tanto magis plus praedicant. Theoph.* Docemur autem ex hoc cum alicui beneficia elargimur, minime applausus, et laudes petere; cum vero accepimus beneficia, benefactores praedicare, et laudare, quamvis nolint. *August. de con. Evan. lib. 4. c. 4.* Si autem sciebat eos, sicut ille qui notas habebat et praesentes, et futuras hominum voluntates, tanto magis praedicaturos, quanto magis ne praedicarent eis praecipiebat; ut quid hoc praecipiebat? nisi pigris volebat ostendere quanto gaudiosius, quanto ferventius eum praedicare debeant, quibus iubet ut praedicent, quando illi, qui prohibebantur, tacere non poterant? *Glos.* Ex praedicatione autem salvatorum a Christo, crescebat admiratio turbarum, et confessio beneficiorum Christi; unde sequitur: *Et eo amplius admirabantur dicentes: Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui. Hieron.* Mystice autem Tyrus interpretatur angustia, et significat Iudaeam, cui Dominus dicit *Isai. c. 28. Coangustatum est stratum*, a qua transfert se ad Gentes alias. Sidon venatio interpretatur. Fera autem indomita nostra natio est, et mare, quod fluctuosa volubilitas est. Inter medios autem fines Decapoleos, quod interpretatur decalogi mandata, Salvator ad salvandas Gentes venit. Genus autem humanum per multa membra, quasi unus homo varia peste absumptus enumeratur in protoplasto; caecatur dum male vidit; surdus fit cum audit; obmutescit cum loquitur. Deprecantur autem eum, ut imponat illi manum, quia incarnatum fore Dominum multi iusti, et patriarchae cupiebant, et optabant. *Beda.* Vel surdus et mutus est, qui nec aures audiendi verba Dei habet, nec os aperit pro loquendis; quales necesse est, ut hi qui loqui iam, et audire divina eloquia didicerunt, Domino sanandos offerant. *Hieron.* Seorsum autem semper a turbulentis cogitationibus, et actibus inordinatis sermonibusque incompositis educitur, qui sanari meretur. Digiti autem qui in aures mittuntur, verba vel dona Spiritus sunt, de quo dicitur *Ex. c. 8. Digitus Dei est hic.* Sputum autem divina sapientia est, quae solvit vinculum labiorum humani generis, ut dicat: Credo in Deum Patrem omnipotentem et reliqua. Suspiciens autem in caelum ingemuit, idest gemere nos docuit, et in caelum thesauros nostri cordis erigere: quia per gemitum compunctionis intimae frivola laetitia carnis purgatur. Apertae sunt autem aures ad hymnos, et Cantica, et Psalmos. Solvit linguam, ut eructet verbum bonum, quod non possunt nec verbera cohibere.

(1) *Al.* ditatum.

CAP. VIII.

In diebus illis iterum cum turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis ait illis: Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent. Et si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt. Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic sa-

turare panibus in solitudine? Et interrogavit eos, quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem. Et praecepit turbae discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis ut apponerent; et apposuerunt turbae. Et habebant pisciculos paucos, et ipsos benedixit, et iussit apponi. Et manducaverunt et saturati sunt: et sustulerunt quod supererat de fragmentis septem sportas: erant autem qui manducaverant quasi quatuor millia: et dimisit eos.

Theoph. Postquam Dominus superius miraculum de multiplicatione panum perpetrasset, nunc iterum occasione habita congruenti, adducit simile miraculum operari; unde dicitur: *In diebus illis iterum cum turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis ait illis: Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent.* Non enim semper circa alimenta miracula faciebat, ne propter cibum ipsum sequerentur. Et nunc igitur hoc miraculum non fecisset, nisi quia videbat turbis periculum imminere; unde sequitur: *Et si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt. Beda.* Quare triduo sustinent de longe venientes? Matthaeus plenius dicit sic *c. 15. Et ascendens in montem sedebat, et accesserunt ad eum turbae multae, habentes multos infirmos, et proiecerunt eos ad pedes eius, et curavit eos. Theoph.* Discipuli adhuc non intelligebant, nec virtuti eius propter priora miracula credebant; unde sequitur: *Et responderunt ei discipuli sui: Unde istos quis poterit hic saturare panibus in solitudine?* Ipse autem Dominus non eos vituperat, ex hoc instruens nos, quod non debemus ignorantibus, et non intelligentibus graviter irasci, sed eorum ignorantiae compati; unde sequitur: *Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem. Remig. in Matth.* Non ideo interrogavit quia ignoraret quot haberent, sed ut dum illi respondent septem, quo pauciores esset, eo magis miraculum diffamaretur, et notius fieret. Sequitur: *Et praecepit turbae discumbere super terram.* In superiori refectione supra fenum discubuisse dicuntur; hic vero super terram. Sequitur: *Et accipiens septem panes, gratias agens fregit.* In eo quod gratias egit, nobis reliquit exemplum, ut de omnibus donis nobis caelitus collatis illi gratias referamus. Et notandum, quia Dominus panes non dedit turbae, sed discipulis; discipuli autem dederunt turbis: sequitur enim: *Et dabat discipulis suis ut apponerent; et apposuerunt turbae.* Non solum panes, sed et pisciculos benedicens iussit apponi: sequitur enim: *Et habebant pisciculos paucos; et ipsos benedixit, et iussit apponi. Et manducaverunt et saturati sunt. Beda.* In hac ergo lectione consideranda est in uno eodemque Redemptore nostro distincta operatio divinitatis et humanitatis, atque Eutychetis error, qui unam tantum in Christo operationem dogmatizare praesumit, procul a christianis finibus expellendus. Quis enim non videat hoc, quod super turbam miseretur Dominus, affectum esse et compassionem humanae fragilitatis? Quod autem septem panibus et pisciculis paucis quatuor millia hominum satiavit, divinae opus est virtutis. Sequitur: *Et sustulerunt quod supererat de fragmentis septem sportas. Theo.* Turbae comedendes, et saturatae non secum tollunt panum reliquias; sed ipsas discipuli sustulerunt, sicut et superius cophinos. In quo secundum historiam discimus, quoniam oportet nos his quae sufficiunt, esse contentos, et non quaerere ultra. Deinde numerus manducantium describitur, cum dicitur: *Erant autem qui manducaverant quasi quatuor millia, et dimisit eos.* Ubi considerandum est, quod Christus neminem ieiunium dimittit, omnes enim vult suam gratiam enutriri. *Beda.* Hoc vero typice inter hanc refectionem, et illam quinque panum, ac duorum piscium distat quod ibi littera veteris testamenti spirituali gratia plena significata est, hic autem veritas et gratia testamenti fidelibus ministranda monstrata est. Turba autem triduo Dominum sustinet, propter sanationem infirmorum, ut Matthaeus narrat, cum electi in fide sanctae Trinitatis pro peccatis perseveranti instantia supplicant. Vel quia ad Dominum se opere, locutione, atque cogitatione convertunt. *Theoph.* Vel per eos qui per triduum expectant, significat baptizatos. Baptismus enim illuminatio dicitur, et trina submersione perficitur. *Greg. 1. moral. cap. 19.* Non vult autem omnes ieiunos dimittere, ne deficiant in via: oportet enim quod in praedicatione verbum consolationis accipiant, ne a veritatis pabulo ieiuni remanentes in huius vitae labore succumbant. *Ambr. in Luc.* Bonus quidem Dominus studia exigit, vires ministrat, non vult ieiunos dimittere ne deficiant in via, hoc est vel in istius cursu vitae, vel antequam ad caput viae perveniant, scilicet ad Patrem, et intelligant, quod ex Patre Christus est, ne forte cum acceperint, quod natus ex Virgine est, incipiant non Dei virtutem, sed hominis aestimare. Dividit ergo escas Dominus Iesus, et ille quidem vult dare omnibus, negat nemini, dispensator est omnium; sed cum ille panes frangat, ut det discipulis, si tu manus tuas non extendas, ut accipias tibi escas, deficies in via; nec poteris in eum culpam referre, qui miseretur et dividit. *Beda.* Qui vero post carnis flagitia, post furta, violentias, et homicidia ad poenitentiam redeunt, ad Dominum de longinquo veniunt. Quanto enim quisque plus in pravo opere erravit, tanto ab omnipotente Deo longius recessit? et credentes de Gentibus de longe venerunt ad Christum, Iudaei vero de prope, qui legis, et prophetarum erant litteris edocti ex illo. Supra autem in refectione quinque panum turbae super fenum viride discumbebant; hic autem super terram: quia per Scripturam legis desideria carnis comprimere iubemur. In novo autem testamento ipsam quoque terram, ac facultates temporales relinquere praecipimur. *Theoph.* Septem autem panes sunt spirituales sermones: nam septenarius numerus Spiritus S. significativus est, qui perficit omnia: in septenario enim numero dierum nostra vita perficitur. *Hieron.* Vel septem panes dona sunt Spiritus S. fragmenta panum mystici intellectus sunt huius septimanae. *Beda.* Quod enim Dominus panes fregit, apertionem significat sacramentorum; quod gratias egit, ostendit quantum de salute humani generis congaudeat; quod panes discipulis dedit, ut turbae apponerent, significat quia spi-

ritualis dona scientiae tribuit Apostolis, et per eorum ministerium voluit Ecclesiae suae cibaria distribui. *Hieron.* Pisciculi benedicti libri sunt novi testamenti: quoniam piscis assi partem Dominus resurgens postulat: vel in pisciculis sanctos accipimus, quorum Scriptura novi testamenti fidem, vitam, et passiones continet, qui e turbulentis huius saeculi fluctibus erepti, refectionem nobis internam exemplo suo praebuerunt. *Beda.* Quod autem turbis saturatis supererat, Apostoli tollunt; quia altiora perfectionis praecepta, quae turba nequit attingere, ad illos pertinent, qui generalem populi Dei conversationem transcendunt: et tamen turba saturata esse memoratur, quia etsi sua relinquere nequeant, neque explere, quod de virginibus dicitur, tamen audiendo mandata legis Dei, ad vitam perveniunt aeternam. *Hieron.* Septem autem sportae, septem Ecclesiae. Quatuor millia, annus est novi testamenti, cum quatuor temporibus. Bene etiam quatuor millia sunt, ut in ipso numero docerent evangelicis se pastos esse cibariis. *Theoph.* Vel quatuor millia sunt, idest quatuor virtutibus perfecti; et propter hoc veluti fortiores plura comedentes, pauciora reliquerunt. In isto enim miraculo septem sportae remanent; in miraculo autem quinque panum duodecim cophini: quia quinque millia erant, idest quinque sensibus servientes; et propter hoc non potuerunt comedere, sed paucis contenti fuerunt: unde multae superabundabant reliquiae fragmentorum.

2. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt pharisaei, et coeperunt conquirere cum eo, quaerentes ab illo signum de caelo, tentantes eum. Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quaerit? Amen dico vobis si dabitur generationi isti signum. Et dimittens eos ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. Et obliti sunt panem sumere, et nisi unum panem non habebant secum in navi. Et praecipiebat eis, dicens: Videte et cavete a fermento pharisaeorum, et fermento Herodis. Et cogitabant ad alterutrum dicentes: Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Iesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis, nec intelligitis? Adhuc caecatum habetis cor vestrum? Oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis? Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia, et quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. Quando et septem panes in quatuor millia, quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis?

2. *Theoph.* Postquam Dominus operatus est miraculum panum, statim in alium secedit locum, ne propter miraculum ipsum turbae caperent ut facerent regem; unde dicitur: *Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. August. de con. Evang. l. 2. c. 51.* In Matthaeo autem legitur, quod *venit in fines Magedam.* Non autem dubitandum est eundem ocum esse sub utroque nomine: nam plerique codices non habent etiam secundum Marcum, nisi *Magedam.* Sequitur: *Et exierunt pharisaei et coeperunt conquirere cum eo, quaerentes ab illo signum de caelo, tentantes eum. Beda.* Pharisaei siquidem signum quaerunt de caelo, ut qui multa hominum millia secundo de paucis panibus saturavit, nunc in exemplo Moysi manna caelitus misso, et per omnia passim disperso, populum omnem in ultimo tempore reficiat: quod in Evangelio Ioannis quaerunt, dicentes *cap. 6. Quod signum facis ut videamus et credamus tibi. Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de caelis dedit eis manducare. Theophyl.* Vel quaerunt signum de caelo, scilicet ut solem et lunam sisteret, grandinem peteret, et aerem immutaret. Credebant enim, quod de caelo signa facere non poterat, sed quod in Beelzebub solum poterat facere signum in terra. *Beda.* Sicut autem turbam supra credentem refecturus gratias agebat, ita nunc ob stultam pharisaeorum petitionem gemit, quia humanae naturae circumferens affectus, sicut de hominum salute laetatur, ita super eorum dolet erroribus; unde sequitur: *Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quaerit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum;* idest non dabitur, iuxta illud in Psalmo 88. *Semel iuravi in sancto, si David mentiar*, idest non mentiar David. *August. ib.* Non autem moveat, quod Marcus non dicit responsum esse quaerentibus signum de caelo idem quod Matthaeus de Iona; sed ait Dominum respondisse, *Signum non dabitur ei:* intelligendum est enim quale petebant, hoc est de caelo. Praetermisit autem dicere de Iona, quod Matthaeus commemoravit. *Theoph.* Ideo autem eos Dominus non exaudit: quia aliud est tempus signorum caelestium, scilicet tempus adventus secundi, cum virtutes caelorum commovebuntur, et luna non dabit lumen suum. Tempore autem primi adventus non fiunt talia, sed omnia mansuetudine plena. *Beda.* Non etiam dandum erat caeleste signum generationi tentantium Dominum. Ceterum generationi quaerentium Dominum signum de caelo ostendit, quando cernentibus Apostolis ascendit in caelum. Sequitur: *Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. Theoph.* Dimittit quidem Dominus pharisaeos quasi incorrectos: nam ubi spes est correctionis, ibi morandum est; ubi vero malum incorrigibile est, inde recedendum. Sequitur: *Et obliti sunt panem sumere, et nisi unum panem non habebant secum in navi. Beda.* Quaerit autem aliquis: Quomodo panes non habebant qui statim impletis septem sportis ascenderunt in navicula? Sed Scriptura testatur, quod obliti sunt eos secum tollere, quod indicium est, quam modicam carnis curam haberent in reliquis, quibus ipsa reficiendi corporis necessitas intentione dominici comitatus mente excesserat. *Theoph.* Dispensative etiam panes sumere discipuli sunt obliti, ut reprehensi a Christo fierent meliores, et ad virtutis Christi notitiam pervenirent: sequitur enim: *Et praecipiebat eis, dicens: Videte et cavete a fermento pharisaeorum et fermento Herodis. Chrysost.* Matthaeus dicit *a fermento pharisaeorum et sadducaeorum*

Lucas vero *pharisaeorum* solum. Tres ergo pharisaeos nominant, quasi principales; Matthaeus vero, et Marcus sibi secundarios diviserunt. Congrue autem Marcus posuit *Herodis*, quasi relictis a Matthaeo *Herodianis* in supplementum narrationis ipsius. Hoc autem dicens, paulatim inducit discipulos ad sensum, et fidem. *Theoph.* Fermentum pharisaeorum, et Herodianorum vocat doctrinam eorum, quasi damnosam et corruptivam, et malitia veteri plenam. Herodiani enim doctores erant, qui Herodem Christum esse dicebant. *Beda.* Vel fermentum pharisaeorum est decreta legis divinae traditionibus hominum postponere; legem verbis praedicare, et factis impugnare: Dominum tentare, doctrinae eius, aut operibus non credere. Fermentum autem Herodis est adulterium, homicidium, temeritas iurandi, simulatio religionis, et odium in Christum, et praecursorem eius. *Theoph.* Ipsi autem discipuli de fermento panum dixisse Dominum putaverunt; unde sequitur: *Et cogitabant ad alterutrum dicentes: Quia panes non habemus.* Hoc autem dicebant, quasi non intelligentes Christi virtutem, quod poterat panes facere ex non ente: unde Dominus eos reprehendit: sequitur enim: *Quo cognito, Iesus ait illis: Quid cogitatis, quia panes non habetis? Beda.* Per occasionem autem praecepti quod Salvator iusserat, dicens: *Cavete a fermento pharisaeorum, et fermento Herodis*, docet eos, quid significent quinque panes, et septem, de quibus subdit: *Nec recordamini quod quinque panes fregi, etc.* Si enim fermentum praedictum traditiones perversas significaret; quare cibi quibus nutritus est populus Dei, non veram doctrinam significent?

3. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei caecum, et rogabant eum, ut illum tangeret. Et apprehensa manu caeci, eduxit eum extra vicum, et expuens in oculos eius, impositis manibus suis interrogavit eum si aliquid videret. Et aspiciens ait: Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, et coepit videre, et restitutus est, ita ut clare videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam: et si in vicum introieris, nemini dixeris.

3. *Glos.* Post refectionem turbarum Evangelista de illuminatione caeci subiungit, dicens: *Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei caecum, et rogabant eum, ut illum tangeret. Beda.* Scientes quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita caecum iluminare valeret. Sequitur: *Et apprehensa manu caeci, eduxit eum extra vicum. Theoph.* Videtur namque Bethsaida multa infidelitate fuisse infecta: unde Dominus exprobrat ei: *Vae tibi Bethsaida, quia si in Tyro, et Sidone etc.* In hac ergo adductum caecum extra vicum eduxit: non enim erat vera adducentium fides. Sequitur: *Et expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogavit eum si aliquid videret, Chrysost.* Spuit quidem et manus imponit caeco, volens ostendere, quod verbum divinum operationi adiunctum mirabiliter proficit. Manus enim operationis est ostensiva, sputum vero sermonis ex ore prolati. Interrogat autem, si aliquid videret, quod in aliis sanctis non fecit, significans propter imperfectam adducentium fidem, ac ipsius caeci oculos eius non esse omnino apertos; unde sequitur: *Et aspiciens ait: Video homines, velut arbores ambulantes.* Quia enim in infidelitate adhuc detinebatur, obscure se videre homines declarabat. *Beda.* Formam quidem corporum inter umbras aspiciens, sed nulla membrorum lineamenta, visu adhuc caligante, discernere valens, quales condensae arbores a longe spectantibus, vel in luce nocturna solent apparere; ita ut non facile arbor an homo sit, possit dignosci. *Theoph.* Ideo autem non statim eum perfecte facit videre, sed in parte, quia non perfectam fidem habebat: nam secundum fidem datur medela. *Chrysost.* Deducit autem eum ab initio sensus redditi in fidei apprehensionem, et sic fecit eum perfecte videre; unde sequitur: *Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, et coepit videre.* Et postea subiungit: *Et restitutus est, ita ut clare videret omnia*, sensu scilicet et intellectu perfecte curatus. Sequitur: *Misit eum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam; et si in vicum introieris, nemini dixeris. Theoph.* Hoc quidem praecepit ei, quia infideles erant, ut dictum est, ne forte ab eis in anima laederetur, et ipsi non credentes gravius crimen incurrant. *Beda in Luc.* Vel exemplum suis tribuit, ne de his quae faciunt mirandis, favorem vulgi requirant. Mystice autem Bethsaida domus vallis interpretatur, idest mundus, qui est vallis lacrymarum. *Adducunt autem ad Dominum caecum*, idest qui non videt quid fuit, quid est, et quid erit. *Rogant illum, ut eum tangeret.* Quis enim est qui tangitur, nisi compungitur? *Beda.* Tangit enim eos Dominus cum mentem afflatu sui spiritus illustrat, atque ad agnitionem nos propriae infirmitatis, studiumque bonae actionis accendit. Apprehendit manum caeci, ut eum ad executionem bonae operationis confortaret. *Hieron. Et eduxit eum contra vicum*, idest vicinitatem malorum. *Expuit autem in oculos eius*, ut videant voluntatem Domini per flatum Spiritus S. Impositis autem manibus interrogat eum, si videret, quia per opera Domini videtur maiestas eius. *Beda.* Vel expuens in oculos caeci, imponit manus suas, ut videat: quia caecitatem humani generis, et per invisibilia dona, et per sacramenta assumptae humanitatis extersit. Sputum enim quod de capite hominis procedit, gratiam Spiritus S. designat. Sed quem uno verbo totum simul curare poterat, paulatim curat, ut magnitudinem humanae caecitatis ostendat, quae vix et quasi per gradus ad lucem redeat. Et gratiam suam nobis indicat, per quam singula perfectionis incrementa adiuvat. Quisquis autem ita longi temporis obscuritate depressus est, ut inter bonum et malum discernere nesciat, quasi ambulantes homines instar arborum cernit, quia facta multitudinis absque luce (1) dilectionis videt. *Hier.* Vel videt homines velut arbores, quia omnes homines existimat se superiores: *Iterum autem manus posuit super oculos eius*, ut videret clare omnia, idest per opera visibilia invisibilia intelligeret, et quae oculus non vidit, et clarum animae suae statum post rubiginem peccati mundi cordis oculo contueretur:

(1) *Al.* discretionis.

Misit eum in domum suam, idest in cor suum, ut videret in se, quod ante non vidit. Non enim putat homo desperans de salute omnino posse, quod illuminatus facile potest perficere. *Theoph.* Vel postquam sanavit, mittit in domum: nam domus uniuscuiusque nostrum caelum est, et mansiones quae sunt in eo. *Hieron.* Dicit autem ei: *Et si in vicum introibunt, nemini dixeris*; idest vicinis caecitatem tuam semper enarra, non virtutem.

4. Et ingressus est Iesus, et discipuli eius castella Caesareae Philippi; et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines? Qui responderunt illi dicentes: Alii Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Et coepit docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, reprobari a senioribus, et a summis Sacerdotibus, et scribis occidi, et post tres dies resurgere: et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, coepit increpare eum: Domine propitius esto tibi: nam hoc non erit. Qui conversus et videns discipulos suos comminatus est Petro, dicens: Vade retro me Satana: quoniam non sapis quae Dei sunt, sed quae sunt hominum.

4. *Theoph.* Postquam eduxit longe a Iudaeis discipulos suos, tunc de seipso interrogat, ut non timentes Iudaeos respondeant veritatem: unde dicitur: *Et ingressus est Iesus, et discipuli eius in castellum Caesareae Philippi. Hieron. sup. Matth. c. 16.* Philippus iste fuit frater Herodis, de quo supra diximus, qui in honorem Tyberii Caesaris Caesaream Philippi, quae nunc Paneas dicitur, appellavit. Sequitur: *Et in via interrogabat discipulos suos, dicens: Quem me dicunt esse homines. Chrysost.* Sciens quidem interrogat, quia decebat, ut discipuli quoque eum melius laudarent quam turbae. *Beda.* Unde primum hominum sententiam interrogat, discipulorum fidem exploraturus, ne illorum confessio vulgi videretur opinione firmata. Sequitur: *Qui responderunt illi, dicentes: Alii Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. Theoph.* Multi namque putabant quod Ioannes a mortuis resurrexisset, sicut et Herodes credebat, et post resurrectionem suam miracula perpetrasset. Postquam vero ab eis sciscitatus est aliorum suspicionem, ipsos interrogat, quid de hoc in eorum mente consistat: unde sequitur: *Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Chrysost.* Ex ipso autem interrogationis modo, in maiorem eos reducit sensum ad maius aliquid astimandum de eo, ne cum turbis conveniant. Quid vero vertex discipulorum, os Apostolorum, interrogatis omnibus responderit, manifestatur cum subditur: *Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus. Theoph.* Confitetur quidem illum esse Christum a prophetis denuntiatum. Sed quid ad confessionem Petri responderit Dominus, et qualiter ipsum beatificavit, Marcus Evangelista pertransit, ne huiusmodi narrando, Petro suo magistro gratiam praestare videretur: Matthaeus autem hoc plane pertractat. *Orig. in Matt. t. 3.* Vel quia Marcus, et Lucas scripserunt Petrum respondentem, *Tu es Christus*, non adiicientes quod positum est in Matthaeo: *Filius Dei vivi;* propterea non scripserunt ad confessionem relatam beatitudinem. Sequitur: *Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Theoph.* Volebat enim interim suam gloriam occultare, ne multi scandalizarentur de eo, et poenam mererentur maiorem. *Chrysost.* Vel ut scandalo crucis completo puram infigat fidem in mente eorum: prius enim passione perfecta, circa ascensionem dixit eis: *Euntes docete omnes Gentes. Theoph.* Postquam autem Dominus confessionem discipulorum acceptavit dicentium verum Deum, tunc ipsis revelat crucis mysterium; unde sequitur: *Et coepit docere eos, quoniam oportet Filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus, et scribis, et occidi, et post tres dies resurgere. Et palam verbum loquebatur*, scilicet de futura passione. Non autem intelligebant discipuli ordinem veritatis, neque resurrectionem comprehendere poterant; sed putabant esse melius, quod non pateretur. *Chrysost.* Praedixerat tamen hoc eis Dominus hac occasione, ut ostenderet quod oporteret post crucem, et resurrectionem Christum a testibus praedicari. Rursus Petrus existens fervidus solus de his sumit audaciam disputandi; unde sequitur: *Et apprehendens eum Petrus, coepit increpare eum: Domine propitius esto tibi, nam hoc non erit.* Hoc autem amantis affectu et optantis dixit; quasi diceret: Hoc non potest fieri, nec recipiunt aures meae, ut Dei Filius occidendus sit. *Chrysost.* Quid est autem hoc, quod Petrus qui revelatione Patris potitus erat sic velociter cecidit, et instabilis est effectus? Sed dicimus non esse mirum si hoc ignoravit, qui de passione revelationem non accepit: quod enim Christus Filius Dei vivi esset, revelatione didicerat; mysterium vero crucis et resurrectionis nondum ei fuerat revelatum. Ipse vero ostendens quod oporteret eum ad passionem venire, Petrum increpavit; unde sequitur: *Qui conversus, et videns discipulos suos, et comminatus est Petro, dicens: Vade retro me Satana. Theoph.* Dominus namque volens ostendere, quod propter salutem hominum debebat eius passio fieri, et quod solus Satanas Christum pati nolebat, ut genus non salvaretur humanum, Petrum Satanam nominavit, eo quod saperet quae sunt Satanae, nolens Christum pati, sed adversans eidem: Satanas enim adversarius interpretatur. *Chrysost.* Daemoni autem ipsum tentanti non ait: Vade post me; sed Petro dicit: *Vade retro me*, idest sequere me, et voluntario meae passionis consilio non resistas. Sequitur: *Quoniam non sapis quae Dei sunt, sed quae sunt hominum. Theoph.* Quae hominum sunt dicit Petrum sapere, secundum quod affectiones carnales quodammodo sapiebat; volebat enim Petrus, quod sibi Christus praestaret requiem et non crucifigeretur.

5. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam, salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam

propter me, et Evangelium, salvam faciet eam. Quid enim proderit homini, si lucretur totum mundum, et detrimentum animae suae faciat? Aut quid homo commutationis dabit pro anima sua? Qui enim me confessus fuerit et verba mea in generatione ista adultera, et peccatrice, et Filius hominis confitebitur eum cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis. Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei venientis in virtute.

5. *Beda.* Postquam discipulis mysterium suae passionis et resurrectionis ostendit, hortatur eos una cum turba ad sequendam suae passionis exemplum: unde sequitur: *Et convocata turba cum discipulis suis dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum. Chrysost.* Quasi diceret ad Petrum: Tu quidem increpas me passionem sustinere volentem; ego autem dico tibi, quod non solum prohibere me pati nocivum est, sed neque salvari poteris, nisi ipse moriaris. Dicit autem: *Si quis vult me sequi*; quasi dicat: Ad bona voco, quae quis velle debet, non ad mala et gravia, ut cogaris. Qui enim infert violentiam, frequenter impedit: qui vero auditorem in libertatem dimittit, magis attrahit ipsum. Aliquis autem abnegat seipsum, cum nullam sui corporis curam habet, ut sive flagelletur, sive aliquid simile patiatur, sustineat patienter. *Theoph.* Nam sicut qui abnegat alterum, videlicet fratrem, aut patrem, quamvis ille vulneretur et moriatur, non compatitur neque condolet ei; sic et nos debemus spernere corpus nostrum, ut si vulnerari contingat, vel aliquid simile pati, non curemus. *Chrysost.* Non autem ait, quod parcat sibiipsi, sed quod amplius est, quod abneget semetipsum, quasi nihil commune ad se habeat, sed periculis exponat, et circa ea sic disponatur, ac si alius pateretur; et hoc est sibiipsi parcere: quia patres tunc liberis suis ignoscunt, cum tradentes eos doctoribus illis iubent non parci. Usquequo autem oporteat seipsum abnegare, ostendit cum subdit: *Et tollat crucem suam*; quasi dicat: Usque ad mortem exprobrabilissimam. *Theoph.* Nam tunc crux exprobrabilis videbatur, quia in ea malefici figebantur. *Hieron.* Vel aliter: Sicut gubernator peritus tempestatem in tranquillitate praecavens, nautas suos vult esse paratos; ita et Dominus dicit: *Si quis vult me sequi, deneget semetipsum*, idest alter ex altero fiat. *Beda.* Tunc enim nosipsos abnegamus, cum vitamus quod per vetustatem fuimus, et ad hoc nitimur, quod per novitatem vocamur. Crux autem tollitur, cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. *Theoph.* Quia vero post crucem virtutem aliam nos habere oportet, adiecit: *Et sequatur me. Chrys.* Hoc autem dicit, quia contingit aliquem patientem non sequi Christum, cum scilicet aliquis non patitur propter Christum. Sequitur enim Christum, qui post eum ambulat, qui morti eius se conformat, Principes etiam et potestates contemnens, sub quibus ante Christi adventum peccabat. Sequitur: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam, qui autem perdiderit animam suam propter me, et propter Evangelium, salvam faciet eam*; quasi dicat: Haec vobis mando, quasi vobis parcens, etenim qui filio suo parcit, perdit eum; qui vero non parcit, salvat. Oportet ergo nos esse ad mortem continue praeparatos. Si enim in materialibus praeliis qui paratus est ad mortem, melior est alio, nullo post mortem eum resuscitare valente, multo magis in spiritualibus praeliis cum spes sancta resurrectionis existat: *qui enim posuit animam suam in mortem, salvam fecit eam. Remig.* Anima autem hoc loco intelligenda est vita praesens, non autem ipsa substantia animae. *Chrysost.* Quia ergo dixerat: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam*, ne quis perditionem hanc et salutem illam aestimet aequalem, subiungit: *Quid enim proderit homini si lucretur totum mundum, et detrimentum animae suae faciat? Aut quid commutationis dabit pro anima sua?* Quod ne dicas, quoniam animam suam salvavit, qui crucis effugit pericula. Quando enim cum anima sua, idest vita ista lucratur aliquis orbem terrae, quid amplius erit ei anima pereunte? Numquid aliam habet animam pro anima dare? Pretium enim pro domo potest aliquis commutare: animam vero perditus, aliam animam dare non potest. Caute autem dicit: *Aut quam commutationem dabit homo?* Deus enim propter nostram salutem dedit commutationem pretiosum sanguinem Iesu Christi. *Beda.* Vel hoc dicit, quia persecutionis tempore ponenda est anima; pacis autem tempore frangenda sunt desideria terrena: quod significat, cum dicit: *Quid enim proderit homini etc.* Plerumque autem verecundiae usu praepedimur, ut rectitudinem quam servamus in mente, non exprimere valeamus in voce; et ideo subdit: *Qui enim me confessus fuerit, et verba mea in generatione ista adultera, et peccatrice, et Filius hominis confitebitur eum cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis. Theoph.* Non enim est sufficiens fides quae solum in mente consistit, sed et oris confessionem Dominus requirit: sanctificata enim per fidem anima, debet et corpus propter confessionem sanctificari. *Chrysost.* Qui autem hoc didicit, subiecit se cum desiderio ad hoc quod sine confusione Christum confiteatur. Dicitur autem adultera generatio, quia Deum verum animae sponsum dereliquit, et non est secuta Christi doctrinam; sed daemonibus prostrata, semina impietatis suscepit, propter quod et peccatrix dicitur. Qui ergo inter hos Christi dominationem negaverit, et verba Dei in Evangelio revelata, dignam impietatis poenam suscipiet, audiens in secundo adventu *Mat. 7. Non novi vos. Theoph.* Qui ergo confessus fuerit crucifixum esse suum Deum, et ipse confitebitur illum, non hic ubi Christus reputatur pauper et miser, sed (1) cum gloria, et cum multitudine Angelorum. *Greg. in hom. 32. Ev.* Sunt autem nonnulli qui Christum ideo confitentur, quia cunctos Christianos esse conspiciunt. Non ergo ad probationem fidei vox sufficit quam defendit a verecundia professio generalitatis. Pacis ergo tempore est aliud ubi ostendamus (2) vobis. Veremur saepe a proximis despici, dedignamur inanias veras tolerare. Si contigerit iurgium fortasse cum proximo, erubescimus priores satisfacere: cor quippe carnale, dum huius vitae glo-

(1) *Al.* in gloria. (2) *Al.* nobis.

riam quaerit, humilitatem respuit. *Theoph.* Quia vero de sua gloria dixerat, volens ostendere, quod non inania promittebat, subditur: *Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei venientis in virtute;* ac si diceret: *Quidam*, idest Petrus, et Iacobus, et Ioannes *non gustabant mortem*, donec eis ostendam in transfiguratione, cum qua gloria venturus sim in secundo adventu: non enim erat aliud transfiguratio, nisi secundi adventus praenuntiatio, in quo et ipse Christus, et sancti lucebunt. *Beda.* Pia vero provisione factum est, ut contemplatione semper manentis gaudii ad breve momentum delibata, fortius adversa tolerarent. *Chrysost.* Non autem eorum qui ascensuri erant, nomina declaravit, ne reliqui discipuli aliquid paterentur humanum; praedicit autem ut dociliores circa huiusmodi contemplationem fiant. *Beda.* Vel regnum Dei praesens Ecclesia vocatur. Aliqui autem ex discipulis usque adeo in corpore victuri erant, ut Ecclesiam constructam conspicerent, et contra mundi gloriam erectam. Discipulis enim rudibus de praesenti vita aliquid promittendum fuit, ut possent robustius in futuro solidari. *Chrysost.* Mystice autem vita Christus est: mors vero diabolus. Gustavit autem mortem, qui peccatis immoratur: adhuc omnis homo habens dogmata bona aut prava, mortis aut vitae panem degustat. Et quidem minus malum est videre mortem; malum autem est eam gustare; sed adhuc peius eam sequi; pessimum autem ei supponi.

CAP. IX.

Et post dies sex, assumpsit Iesus Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et duxit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. Et vestimenta eius facta sunt splendentia et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyse, et erant loquentes cum Iesu. Et respondens Petrus ait Iesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et Eliae unum. Non enim sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrans eos, et venit vox de nube dicens: Hic est Filius meus carissimus, audite illum. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Iesum tantum secum.

Hieron. Post consummationem crucis, gloria resurrectionis ostenditur, ut non timerent opprobria crucis, qui oculis suis visuri erant gloriam resurrectionis futurae; unde dicitur: *Et post dies sex assumpsit Iesus Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et duxit illos in montem excelsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. Chrysost. hom. 10. in Mar.* Quod autem Lucas dicit post octo dies, non contrariatur huic: Lucas enim et diem quo Christus praedicta locutus fuerat, et diem in quo eos assumpsit, numeravit. Ideo autem post sex dies eos assumpsit, ut vehementiori repleti desiderio in horum dierum spatio vigilanti et sollicita mente, ea quae videbant attenderent. *Theoph.* Assumit autem tres vertices Apostolorum, Petrum tanquam confitentem et diligentem, Ioannem tanquam dilectum, Iacobum vero tanquam altivocum et theologum. Intantum enim gravis erat Iudaeis, ut Herodes volens Iudaeis placere, ipsum occiderit. *Chrysost.* Non autem in domo suam gloriam demonstrat, sed in montem excelsum illos assumit: quoniam montis sublimitas conveniens erat ad gloriae sublimitatem ostendendam. *Theoph.* Seorsum autem eos ducit, quia debebat eis mysteria revelare. Transfigurationem autem oportet intelligere, non figurae immutationem, sed quia, manente ut prius erat figura, appositio facta est cuiusdam inenarrabilis claritatis. *Chrysost.* Neque ergo decet aliquam figurae transformationem in regno Dei esse futuram, aut circa ipsum Salvatorem, aut circa eos (1) qui assimilabuntur, sed appositionem claritatis. *Beda.* Transfiguratus igitur Salvator non substantiam verae carnis amisit, sed gloriam futurae, vel suae, vel nostrae resurrectionis ostendit: qui qualis tunc Apostolis apparuit, talis post iudicium cunctis apparebit electis. Sequitur: *Et vestimenta eius facta sunt splendentia. Gregor. 32. Mor.* Quia in supernae claritatis culmine ei vitae iustitia fulgentes adhaerebunt: vestium enim nomine iustos, quos sibi adiungit, insinuat. Sequitur: *Et apparuit illis Elias cum Moyse, et erant loquentes cum Iesu. Chrysost.* Moysen et Eliam in medio introducit; primo quidem quia turbae dicebant Christum Eliam aut unum prophetarum, Apostolis se cum eis ostendit, ut differentiam servorum et Domini cernerent: et etiam quia de transgressione legis Iudaei Christum accusabant, et blasphemum eum putabant, tanquam sibi gloriam Patris attribuentum, eos qui in utroque fulserunt, in medium ducit: etenim Moyses legem dedit, et Elias gloriae Dei zelator fuit: unde ei non assisterent, si Deo et legi eius contrarii essent. Et si scirent, quod vitae potestatem et mortis habet, propter hoc et Moysen, qui mortuus erat, et Eliam qui nondum mortem passus fuerat, in medium introducit. Item per hoc significavit, quod doctrinae legis Christi prophetarum doctrina pedagogus fuit. Significat etiam coniunctionem novi et veteris testamenti; et quoniam in resurrectione cum prophetis Apostoli coniungentur, et una erit obviatio Regi communi. Sequitur: *Et respondens Petrus, ait Iesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus hic tria tabernacula tibi unum, et Moysi unum, et Eliae unum. Beda.* Si tantum transfigurata Christi humanitas, duorumque societas ad punctum visu delectat, ut eos ne discedant etiam obsequio Petrus sistere velit; quanta erit felicitas visioni deitatis inter Angelorum choros adesse perpetuo? Sequitur: *Non enim sciebat quid diceret.* Etsi enim Petrus prae stupore humanae fragilitatis, nesciat quid dicat; insiti tamen sibi dat affectus indicium: nesciebat enim quid diceret, quia oblitus est regnum sanctis a Domino non alicubi terrarum, sed in caelis esse promissum; nec recordatus est se suosque Coapostolos mortali adhuc carne circumseptos immortalis vitae statum subire non posse; qui etiam mente excesserat, quia

(1) P. Nicolai legit qui claritati eius assimilabantur.

in domo Patris quae in caelis est, domus manufacta necessaria non sit. Sed et usque nunc imperitiae notatur, quisquis legi, prophetis, et Evangelio tria tabernacula facere cupit, cum haec ab invicem nullatenus valeant separari. *Chrysost.* Non etiam intellexit Petrus, quod ad demonstrationem verae gloriae transfigurationem Dominus est operatus, neque quod propter doctrinam hominum hoc faciebat: nam plurimi erant relicturi multitudinem in eremo habitantes. Sequitur: *Erant enim timore exterriti.* Erat autem hic timor secundum quem de communi mente in statum elevabantur meliorem ; quod enim in exterioribus videbatur, Moyses et Elias erat. Ducebatur autem anima ad quendam divinum affectum, quasi ex divina visione ab humano sensu abstracta. *Theoph.* Vel aliter: Petrus timens a monte descendere, quia iam praesenserat, quod Christus crucifigi debebat, dixit: *Bonum est nos hic esse;* et non illic descendere, in medium scilicet Iudaeorum. Si autem huc venient furentes contra te, habemusMoysen qui Aegyptios debellavit, habemus et Eliam qui ignem eduxit de caelo, et quinquagenos destruxit. *Orig. in Matt. trac. 3.* Marcus autem ex persona sua dicit: *Non enim sciebat quid diceret.* Ubi considerandum, ne forte per excessum mentis hoc loquebatur, motus quodam spiritu alieno, ne forte scilicet ille spiritus qui voluit, quantum ad se, Christum scandalizare, ut recederet a passione omnibus hominibus salutari, ipse operans etiam hic seductorie vult evellere Christum sub colore boni, ut non condescendat hominibus, nec veniat ad eos , nec suscipiat mortem pro eis. *Beda.* Quia vero Petrus materiale quaesivit tabernaculum , nubis acccepit umbraculum, ut discat in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus S. gloria eos esse protegendos; unde sequitur: *Et facta est nubes obumbrans eos.* Quia vero imprudenter interrogaverunt, propterea responsionem Domini non merentur, sed Pater respondet pro Filio ; unde sequitur : *Et venit vox de nube dicens: Hic est Filius meus carissimus, ipsum audite. Chrysost.* A nube quidem vox emittitur, in qua Deus apparere consuevit, ut crederent, quod vox illa ferretur a Deo. In hoc autem quod dicit, *Hic est Filius carissimus*, unam voluntatem Patri et Filio protestatur, et quod, salva filiatione, quantum ad omnia cum eo qui genuit, unum esset. *Beda.* Quem autem Moyses, cum venerit in carne, audiendum ab omni anima quae salvari vellet, praedixit, hunc iam venientem in carne, Deus Pater audiendum discipulis ostendit. Sequitur: *Et statim circumspicientes neminem amplius viderunt, nisi Iesum tantum secum.* Ubi enim coepit Filius designari , mox servi discesserunt , ne ad illos paterna vox emissa putaretur. *Theoph.* Mystice autem post consummationem huius saeculi, quod in sex diebus factum est, assumet nos Iesus, si eius sumus discipuli, in montem excelsum, idest in caelum; et tunc videbimus eius gloriam singularem. *Beda.* Vestimenta autem Domini recte Sancti eius accipiuntur, qui novo candore fulgebunt. Fullo autem intelligendus est cui Psalmista loquitur *Ps. 50. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a delicto meo munda me:* qui non potest suis fidelibus dare claritatem in terra, quae eis conservata manet in caelis. *Remig. in Matth.* Vel per fullonem sancti designantur praedicatores, et animarum purgatores; quorum in hac vita nullus ita vivere valet, ut alicuius peccati maculis non obfuscetur: in futura enim resurrectione sancti ab omni macula peccati purgabuntur. Tales ergo eos faciet Dominus , quales (1) nec ipsi membra sua castiganda, nec ullus praedicatorum suo vel exemplo vel doctrina facere potest. *Chrysost.* Vel vestimenta alba evangelica sunt et apostolica scripta omnium clarissima, quibus similia nullus expositorum facere potest. *Orig. ib.* Vel forsitan fullones super terram possumus moraliter existimare sapientes saeculi huius , qui putantur ornare etiam turpes intellectus et dogmata falsa fullonicatione ingenii sui: sed illorum ars fullonica potest facere aliquid simile sermoni, qui ostendit spiritualium intellectum splendorem in dictis Scripturarum imperitis, quae a plurimis contemnuntur. *Beda.* Moyses et Elias quorum unum mortuum , et alium in caelis raptum legimus , futuram omnium sanctorum gloriam significant , qui videlicet tempore iudicii, vel vivi in carne reperiendi, vel ab olim gustata morte resuscitandi , et pariter sunt regnaturi cum illo. *Theoph.* Vel hoc significat, quia in gloria videbimus et legem et prophetas, cum ipso loquentes; idest quae per eum fuerunt dicta per Moysen et alios prophetas, tunc videbimus esse consona rebus; et tunc audiemus vocem paternam, revelantem scilicet nobis Filium Patris et dicentem, et quoniam hic est filius meus, obumbrante nube, idest Spiritus S. qui est sapientiae fons. *Beda.* Et notandum, sicut Domino in Iordane baptizato, sic et in monte clarificato totius sanctae Trinitatis mysterium declaratur: quia gloriam eius quam in baptismo credentes confitemur, in resurrectione videntes collaudabimus. Nec frustra Spiritus S. hic in lucida nube, illic apparuit in columba ; quia nunc simplici corde fidem quam percepit, servat, tunc luce apertae visionis quod crediderat, contemplabitur. Cum autem fieret vox super Filium, inventus est ipse solus: quia cum manifestaverit ipsum electis, erit Deus omnia in omnibus: immo cum suis per omnia Christus, caput cum corpore , splendebit.

2. Et descendentibus illis de monte, praecepit illis ne cuiquam quae vidissent, narrarent, nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexerit; et verbum continuerunt apud se conquirentes quid esset, cum a mortuis resurrexerit? Et interrogabant eum dicentes: Quid ergo dicunt pharisaei et scribae, quia Eliam oportet venire primum? Qui respondens ait illis: Elias cum venerit, primo restituet omnia, et quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur. Sed dico vobis, quia et Elias venit, et fecerunt illi quaecumque voluerunt, sicut scriptum est de eo.

2. *Orig. in Matth. tr.* 3. Post mysterium ostensum in monte, descendentibus de monte discipulis, praecepit ut eius transfiguratio non manifestetur ante gloriam passionis, et resurrectionis ipsius; unde dicitur: *Et descendentibus illis de monte praecepit illis ne cuiquam quae vidissent, narrarent, nisi cum Filius homi-*

(1) *Al. adest* esse.

nis a mortuis resurrexerit. Chrysost. Ubi non simpliciter silere iubet; sed passionem insinuans, causam insinuat, propter quam silere debebunt. *Theoph.* Ne scilicet homines scandalizentur, audientes de Christo tam gloriosa, qui eum crucifixum erant visuri. Non igitur erant congruum talia de Christo dicere antequam pateretur, post resurrectionem vero credibile videbatur. *Chrysost.* Illi vero resurrectionis mysterium ignorantes, verbum quidem retinentes, invicem disputabant; unde sequitur: *Et verbum continuerunt apud se conquirentes quid esset cum a mortuis resurrexerit. Hieron.* Hoc quod proprie Marci est, id significat: quia cum absorpta fuerit mors in victoria, non erunt in memoria priora. Sequitur: *Et interrogabant eum dicentes: Quid ergo dicunt pharisaei et scribae, quia Eliam oportet venire primum? Chrysost.* Intentio quidem discipulorum super hac interrogatione talis mihi esse videtur: Nos quidem Eliam tecum vidimus, et prius vidimus quam Eliam; scribae vero prius Eliam venire docent: credimus itaque eos mendacium protulisse. *Beda.* Vel ita aestimabant discipuli transformationem gloriae hanc esse, quam in monte viderant et dicunt: Si iam venisti in gloria, quomodo praecursor tuus non apparet? Maxime quia Eliam viderant recessisse. *Chrysost.* Quid autem ad hoc Christus responderit, apparet per hoc quod subditur: *Qui respondens ait illis: Elias cum venerit, primo restituet omnia.* In quo ostendit, quod Elias veniet ante secundum adventum: Scripturae enim duos adventus Christi praenuntiant, unum scilicet qui factus est, alium qui venturus est. Dominus autem secundi adventus Eliam asserit praecursorem. *Beda.* Restituet autem omnia, utique illa quae Malachias ostendit dicens *cap. 4. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam ut convertat cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum.* Restituet (1) et in hoc quod morti debet, ac diu vivendo distulit. *Theoph.* Praeponit autem haec Dominus ad resistendum opinioni pharisaeorum, qui tenebant, quod primi adventus praecursor erat Elias; quasi ad inconveniens ducens; unde subdit: *Et quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur*; ac si dicat: Elias Thesbytes cum venerit, pacificabit Iudaeos, et ad fidem adducet ipsos, ita ut sit secundi adventus praecursor. Si ergo primi adventus Elias est praecursor, quomodo scriptum est, quod Filius hominis debet pati? Ex his ergo duobus unum erit: aut quod non sit primi adventus Elias praecursor, et Scripturae erunt verae; aut quod sit praecursor primi adventus, et Scripturae non erunt verae, quae dicunt, quod oportet Christum pati, cum Elias debeat omnia restituere, et non debeat esse Iudaeus aliquis incredulus; sed omnes credere debeant ad praedicationem eius quicumque audient eum. *Beda.* Vel ita: *Et quomodo scriptum est*, idest quomodo de Christi passione multifarie prophetae multa scripserunt. Sed et Elias cum venerit, multa passurus est et contemnendus ab impiis. *Chrysost.* Sicut autem Dominus secundi adventus Eliam asseruit praecursorem, sic et consequenter asserit Ioannem esse praecursorem primi adventus; unde subdit: *Sed dico vobis, quia et Elias venit. Glos.* Ionnnem vocat Eliam, non quia Elias erat in persona, sed quia Eliae ministerium adimplebat; sicut enim ille praecursor erit secundi adventus, sic iste factus est primi. *Theoph.* Erat etiam Ioannes redargutor et zelotes et eremita ut Elias; non tamen audierunt illum, sicut Eliam audient. Nefario vero ludo eum occiderunt, caput illius amputantes: unde sequitur: *Et fecerunt illi quaecumque voluerunt, sicut scriptum est de eo. Chrysost.* Vel aliter: Interrogabant discipuli Iesum: Quomodo scriptum est pati Filium hominis? Ad hoc autem quasi respondens dicit: Sicut ad similitudinem Eliae Ioannes venit, et ei mala intulerunt; sic secundum Scripturas oportet Filium hominis pati.

(1) *Al.* etiam hoc.

3. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et scribas conquirentes cum illis. Et confestim omnis populus videns Iesum, stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes salutabant eum. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? Et respondens unus de turba dixit: Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum, qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit. Et dixi discipulis tuis, ut eiicerent illum; et non potuerunt. Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? Quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me; et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum, et elisus in terram volutabatur spumans. Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia. Et frequenter eum in ignem et in aquam misit, ut eum perderet. Sed si quid potes, adiuva nos, misertus nostri: Iesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Credo Domine, adiuva incredulitatem meam. Et cum vidisset Iesus concurrentem turbam comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde et mute spiritus ego praecipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum. Et exclamans et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent, quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius elevavit eum et surrexit. Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eiicere? Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et ieiunio.

3. *Theoph.* Postquam gloriam suam tribus discipulis in monte ostenderat, revertitur ad alios discipulos, qui cum eo non ascenderant in montem; unde dicitur: *Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et scribas conquirentes cum illis.* Pharisaei namque captantes horam, cum praesens non extiterat Christus, accesserunt ut ipsos ad se attraherent. *Hieron.* Non est autem homini requies sub so-

le; semper parvulos occidit invidia; magnos percutiunt fulgura montes; alii discentes cum fide, ut turbae; alii invidentes cum fastu, ut scribae ad Ecclesiam conveniunt. Sequitur: *Et confestim omnis populus videns Iesum, stupefactus est, et expaverunt. Beda.* Notandum in omnibus locis distantiam mentis scribarum et turbae: scribae enim nihil devotionis, fidei, humilitatis, et reverentiae ei exhibuisse narrantur; sed veniente Domino mox omnis turba stupefacta expavit, eumque salutans accurrit; unde sequitur: *Et accurrentes salutabant eum. Theoph.* Affectabant enim turbae eum videre, ita ut eum venientem a longe salutarent. Quidam vero dicunt, quod aspectus eius ex transfiguratione speciosior factus, turbam ad salutationem eius attrahebat. *Hieron.* Populus autem videns stupefactus est, et expavit, non discipuli; quia non est timor in caritate: timor est servorum; stupescere stultorum. Sequitur: *Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis.* Quid scilicet Dominus interrogat? Ut confessio pariat salutem, et murmur cordis nostri sermonibus piis solvatur. *Beda.* Potest vero, nisi fallor, intelligi de hoc quaestionem fuisse motam, quare ipsi, cum essent discipuli Salvatoris, sanare daemoniacum, qui in medio erat positus, non possent; quod ex sequentibus potest convinci, cum dicitur: *Et respondens unus de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum. Chrysost.* Hunc hominem Scriptura infirmum in fide ostendit, ex hoc quod Christus dicit, *O generatio incredula*, et per hoc quod subdit, *Si potes credere.* Sed etsi infidelitas eius occasio extiterit daemonem non pellendi, incusat tamen discipulos; unde subditur: *Et dixi discipulis tuis, ut eiicerent illum; et non potuerunt.* Vide autem (1) ipsius insipientiam: Iesum in medio turbarum precatur discipulos incusans: unde et Dominus coram plebe multo magis hoc ei imputat non solum in personam eius accusationem intendens, sed in personam omnium Iudaeorum; probabile enim est multos praesentium scandalizatos, ea quae non conveniebant de discipulis cogitasse; unde sequitur: *Qui eis respondens dixit: O generatio incredula, quamdiu vos patiar?* In quo ostendit et mortem se desiderare, et grave ei esse cum illis conversari. *Beda.* Intantum autem non est homini iratus, sed vitio, ut statim intulerit: *Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum; et elisus in terram volutabatur spumans. Chrysost.* Hoc autem Dominus permisit propter patrem pueri, ut cum vexantem daemonem videret, ad fidem futuro miraculo traheretur. *Theoph.* Permittit etiam vexari puerum, ut ex hoc sciremus daemonis impietatem, qui occidisset eum, nisi fuisset a Domino adiutus. Sequitur: *Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis est ex quo hoc ei accidit. At ille ait: Ad infantia. Et frequenter eum in ignem et aquam misit, ut eum perderet. Beda.* Erubescat Iulianus qui dicere audet omnes homines absque peccati contagione nasci in carne, tanquam innocentes per omnia, ut fuit Adam quando creatus est. Quid enim habuit iste puerut ab infantia a daemonio vexaretur acerbissimo, si nullo originalis peccati vinculo tenebatur; quia constat illum adhuc proprium non habere potuisse peccatum? *Glos.* Exprimit autem in verbis suae petitionis fidei defectum; unde subdit: *Sed si quid potes, adiuva nos, misertus nostri.* Cum enim dicit, *Si quid potes*, manifestat se de eius potentia dubitare, quia viderat filium suum a discipulis Christi curatum non esse. Dicit autem, *Misertus nostri*, ut designaret miseriam filii qui patiebatur, et patris qui compatiebatur. Sequitur: *Iesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credentibus. Hieron.* Libertatem arbitrii hoc indicat quod dicit, *Si potes.* Quae autem sunt omnia, quae possibilia sunt credenti, nisi quae in nomine Iesu, idest salutis postulantur cum lacrymis? *Beda.* Aptum autem responsum Dominus dedit petenti: ipse enim ait, *Si quid potes, adiuva nos*; et Dominus: *Si potes*, inquit, *credere.* At contra leprosus qui fideliter clamabat *Matth. c. 8. Domine, si vis, potes me mundare*, congruum suae fidei accepit responsum, *Volo: mundare. Chrysost.* Quod autem dicit, tale est: Tanta est virtutis apud me superabundantia, ut non solum hoc possim, sed et alios hoc faciam operari: quare si credideris, ut oportet, et hunc ipse curare poteris, et alios multos. Sic ergo eum ad fidem reducebat, qui adhuc de infidelitate loquitur; unde sequitur: *Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Credo Domine, adiuva incredulitatem meam.* Sed si crediderat dicens, *Credo*, quomodo subdit, *Adiuva incredulitatem meam?* Dicamus igitur, quoniam multiplex est fides, introductoria scilicet, et perfecta. Hic autem incipiens credere, Salvatorem deprecabatur, ut apponeret reliquum ad suam virtutem. *Beda.* Nemo enim repente fit summus, sed in bona conversatione a minimis quisquis inchoat, ut ad magna perveniat: alia namque sunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Quia igitur per occultam inspirationem gratiae meritorum suorum gradibus fides crescit, uno eodemque tempore is qui necdum perfecte crediderat, simul et credebat, et incredulus erat. *Hieron.* Per hoc etiam monstratur, quod credulitas nostra infirma est, nisi innixa subsistat adiutorio subsidii Dei. Fides autem cum lacrymis optata vota capit; unde sequitur: *Et cum vidisset Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde et mute spiritus ego tibi praecipio, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum. Theoph.* Ideo autem cum videret turbam concurrere, comminatus est spiritui immundo: nolebat enim coram turba curare, ut ostentationem fugere doceret. *Chrysost.* Quod autem comminatur et dixit, *Ego tibi praecipio*, divinae attribuitur potestati; quod vero dicit non solum, *Exi ab eo*, sed, *Et amplius noli introire in eum*, ostendit, quia ad reintrandum promptus erat, quia ille nondum erat in fide perfectus; sed hoc Domini iussio inhibebat. Sequitur: *Et exclamans, et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent, quia mortuus est.* Non enim valuit mortem diabolus imponere propter verae vitae adventum. *Beda.* Quem autem hostis impius morti similem reddidit, hunc pius Salvator piae dexterae tactu salvavit; unde sequitur: *Iesus autem tenens manum eius elevavit eum; et surrexit.* Ex quo sicut verum se esse Deum potentia salvandi docuit, ita et veram se ha-

(1) *Al.* istius.

buisse carnis naturam more tactus humani declaravit. Neget namque (1) Manichaeus insanus veraciter eum carnem indutum fuisse; sed ipse cum tot languentes suo tactu erexit, mundavit, illuminavit, haeresim illius, et antequam nata esset, damnavit. Sequitur: *Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eiicere? Chrysost.* Timebant enim ne forte collatam sibi gratiam amisissent: receperant enim potestatem iam spirituum immundorum. Sequitur: *Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et ieiunio. Theoph.* Scilicet lunaticorum, vel simpliciter omnium daemoniorum genus. Oportet namque ieiunare eum qui curari debet, et illum qui curat. Sic enim vera oratio perficitur, cum coniungitur orationi ieiunium, quando non gravatur qui orat ex sumptione ciborum, sed sobrius est. *Beda.* Mystice autem Dominus sursum discipulis mysteria regni reserat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobrat, et spiritus malos ab his qui vexantur, expellit: nam carnales adhuc et insipientes confortat, docet, castigat, et perfectionem liberius de aeternis instruit. *Theoph.* Daemon autem iste surdus et mutus est: surdus inquantum non vult Dei sermones audire; mutus vero inquantum non vult alios quod condecens est, docere. *Hieron.* Peccator autem spumat stultitia, stridet iracundia, arescit ignavia. Discerpit autem spiritus appropinquantem ad salutem, et similiter quos in ventrem suum trahere desiderat, discerpit per terrores et damna, ut fecit Iob. *Beda.* Saepe enim dum converti ad Deum post peccata conamur, maioribus novisque antiqui hostis pulsamur insidiis: quod facit, ut vel odium virtutis incutiat, vel expulsionis suae vindicet iniuriam. *Greg. 10. Mor.* Velut mortuus autem ostenditur, qui a maligni spiritus potestate liberatur; quia quisquis iam terrena desideria subegit, vitam in se carnalis conversationis extinguit, et (2) mundo mortuus apparet; quem multi mortuum dicunt, quia qui spiritualiter vivere nesciunt, eum qui carnalia opera bona non sequitur, extinctum funditus arbitrantur. *Hieron.* Per hoc autem, quod in infantia vexatus est, significatur gentilis populus, cuius a nativitate crevit cultus inutilis idolorum, ut stulte immolaret filios suos daemoniis: unde dicitur, quod inignem et aquam eum misit: alii enim de Gentibus ignem venerabantur, alii aquam. *Beda.* Vel in hoc daemoniaco significatur, quod qui originalis culpae reatu astricti veniunt in mundum, Christi sunt gratia salvandi. Ignis autem ad fervorem iracundiae referendus est, aqua ad voluptates carnis quae dissolvere mentem per delicias solent. Non autem puero qui vim patiebatur, sed daemoni qui inferebat comminatus est: quia qui peccantem emendare desiderat, vitium utique increpando et execrando debet exterminare, sed hominem amando refovere. *Hieron.* Imputat autem Dominus spiritui quod homini praestat, dicens: *Surde et mute spiritus;* quia ille nunquam audiet, nec loquetur, quod peccator poenitens audit et loquitur. Exiens autem daemon ab homine, numquam revertitur, si homo cor suum seraverit clavibus humilitatis et caritatis, et ostium obtinuerit immunitatis. Factus est homo sanatus velut mortuus: sanatis etenim dicitur *Colos. ca. 3. Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Theoph.* Sed si Iesus, idest evangelicus sermo teneat manum, idest virtutem activam, tunc a daemone liberabimur. Vide etiam quod primo Deus nos iuvat, deinde requiritur a nobis, quod bonum operemur; unde dicitur, quod *Iesus elevavit illum*, in quo ostenditur Dei auxilium; *et surrexit*, in quo monstratur hominis studium. *Beda.* Dum autem docet Dominus Apostolos, quomodo daemon nequissimus debeat expelli, omnes instituit ad vitam, ut scilicet noverimus graviora quaeque, vel immundorum spirituum, vel hominum tentamenta, ieiuniis et orationibus esse superanda; iram quoque Domini, cum in ultionem scelerum nostrorum fuerit accensa, hoc remedio singulari posse placari. Ieiunium autem generale est non solum ab escis, sed et a cunctis illecebris abstinere carnalibus, immo ab omnibus vitiorum passionibus. Sic et oratio generalis non solum in verbis est, quibus divinam clementiam invocamus, verum etiam in omnibus, quae in obsequium nostri conditoris fidei devotione gerimus, teste Apostolo qui ait *1. Thessal. c. 5. Sine intermissione orate. Hieron.* Vel stultitia quae ad luxuriam carnis pertinet, sanatur; ira et ignavia oratione depellitur. Medicina cuiusque vulneris adhibenda est ei. Non sanat oculum, quod calcaneo adhibetur. Ieiunio passiones corporis, et oratione pestes sanandae sunt mentis.

4. Et inde profecti praetergrediebantur Galilaeam: nec volebat quemquam scire. Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis: Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum; et occisus tertia die resurget. At illi ignorabant verbum, et timebant interrogare eum. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant. Siquidem in via inter se disputaverant quis eorum maior esset. Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. Et accipiens puerum statuit eum in medio eorum, quem cum complexus esset, ait illis: Quisquis unum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit; et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me.

4. *Theoph.* Post miracula interponit Dominus sermonem de passione, ne putaretur, quod involuntarie passus est; unde dicitur: *Et inde profecti praetergrediebantur Galilaeam, nec volebat quemquam scire*, idest se ibi esse. *Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis, quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum; et occident eum. Beda.* Semper prosperis miscet tristia, ut cum repente venerint, non terreant Apostolos; sed praemeditatis animis ferant. *Theoph.* Postquam vero dixerat quod triste erat, tunc adiungit quod laetificare debet: unde sequitur: *Et occisus tertia die resurget*: ut discceremus ex hoc, quod post angustias laetitiae subsequuntur. Sequitur: *At illi igno-*

(1) *Al.* Manes. (2) *Al.* modo.

rabant verbum, et timebant interrogare eum. Beda. Haec ignorantia discipulorum non tam de tarditate ingenii, quam de amore nascitur Salvatoris, qui carnales adhuc et mysterii crucis ignari, quem Deum verum cognoverant, mortuum credere nequibant; et quia per figuras eum loquentem saepe audire consueverant, horrentes eventum mortis eius, etiam in eis quae de sua traditione ac passione aperte loquebatur, figurate aliquid significari volebant. Sequitur: *Et venerunt Capharnaum. Hieron.* Capharnaum dicitur villa consolationis, et congruit interpretatio ad praedictam sententiam, qua dixerat: *Et occisus tertia die resurget.* Sequitur: *Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant. Chrysost.* Matthaeus autem dicit, quod *accesserunt ad Iesum discipuli dicentes: Quis putas maior est in regno caelorum?* Non enim ab initio narrationem incoepit, sed tacuit de intelligentia Salvatoris circa discipulorum cogitationes et dicta; quamvis posset intelligi, quod ea etiam quae seorsum cogitabant aut dicebant, dicebant ad eum, quia omnia erant ei ita cognita, ac si ad eum dicta fuissent. Sequitur: *Siquidem in via inter se disputaverant, quis esset illorum maior;* Lucas autem dicit, quod *Cogitatio intravit in discipulos, quis esset illorum maior.* Cogitationem enim et intentionem eorum Dominus ex illorum verbis manifestavit secundum historiam evangelicam. *Hieron.* Recte autem in via tractabant de principatu. Similis enim est haec tractatio loco. Principatus enim sicut ingreditur, sic deseritur; et quamdiu tenetur, labitur, et incertum est in qua mansione, idest in qua die finiatur. *Beda.* Inde autem videtur orta disputatio discipulorum de primatu, quia viderant Petrum, Iacobum, et Ioannem seorsum ductos in montem, secretumque eis ibi aliquid esse creditum; sed et Petro, secundum Matthaeum, claves regni caelorum esse promissas. Videns autem discipulorum cogitationes Dominus, curat desiderium gloriae humilitate sanare, et primatum non esse quaerendum, prius simplici humilitatis commonet imperio; unde sequitur: *Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. Hieron.* Ubi notandum, quod illi euntes disputabant de principatu, ipse sedens docet humilitatem. Principes enim laborant, humiles quiescunt. *Chrysost.* Appetebant quidem discipuli honorem habere a Domino; desiderium etiam eis inerat, ut magnificarentur a Christo: quanto enim quis maior est, tanto maioribus honoribus dignus existit: propter hoc non eorum desiderium impedivit, sed humilitatem introduxit. *Theoph.* Non enim vult ut usurpemus nobis primatus, sed per humilitatem altitudinem consequamur. Mox autem monet eos innocentiae puerilis exemplo; unde sequitur: *Et accipiens puerum statuit eum in medio eorum. Chrysost.* Ipso visu eis persuadens humiles esse et simplices: etenim ab invidia et vana gloria parvulus mundus extitit, et a concupiscendo primatum. Non solum autem ait, Si tales efficiamini, mercedem magnam accipietis; sed et si alios tales honorabitis propter me; unde sequitur: *Quem cum complexus esset, ait illis: Quisquis unum ex huiusmodi pueris recipit in nomino. meo, me recipit. Beda.* In quo vel simpliciter pauperes Christi ab his qui volunt esse maiores, pro eius ostendit honore recipiendos; vel malitia parvulos ipsos esse suadet, ut simplicitatem sine arrogantia, caritatem sine iracundia conservent. Quod autem complectitur puerum, significat humiles suo dignos esse complexu ac dilectione. Addidit autem, *In nomine meo,* ut formam virtutis quam natura duce puer observat, ipsi pro nomine Christi rationis industria sequantur. Sed quia se in pueris recipi docebat, ne putaretur hoc esse solum quod videbatur, subiunxit; *Et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me:* talem se utique ac tantum credi volens, qualis et quantus est Pater. *Theoph.* Vide quantum valet humilitas, Patris namque et Filii in habitationem meretur, et etiam Spiritus S.

5. Respondit illi Ioannes, dicens: Magister vidimus quendam in nomine tuo eiicientem daemonia qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. Iesus autem ait: Nolite prohibere eum: nemo est enim, qui facit virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est. Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquae frigidae in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis non perdet mercedem suam; et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis si circundaretur mola asinaria collo eius, et in mare mitteretur.

5. *Beda.* Ioannes praecipua devotione Dominum amans, excludendum beneficio putavit eum qui non recte utatur officio: unde dicitur: *Respondit illi Ioannes, dicens: Magister, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem daemonia qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. Chrysost.* Multi enim credentium charismata receperunt, nec tamen cum Christo erant; qualis erat hic qui daemones eiiciebat: non enim omnes ad omnia ordinate se habebant; alii enim erant purae vitae, fidem autem tam perfecte non habebant; alii vero e contrario. *Theoph.* Vel etiam quidam increduli videntes nomen Iesu virtuosum, dicebant et ipsi hoc nomen, et signa faciebant, licet divina gratia essent indigni: volebat enim Dominus etiam per indignos nomen suum ampliare. *Chrysost.* Non autem zelo seu invidia motus Ioannem prohibebat illum qui daemones expellebat; sed volebat, quod omnes qui nomen Domini invocabant, sequerentur Christum, et essent cum discipulis unum. Sed Dominus per hos, qui miracula faciunt, licet sint indigni, alios provocat ad fidem, et ipsosmet per hanc ineffabilem gratiam inducit, ut fiant meliores; unde sequitur: *Iesus autem ait: Nolite prohibere eum. Beda.* In quo docet neminem a bono quod ex parte habet esse arcendum; sed ad hoc potius quod nondum habet, esse provocandum. *Chrysost.* Decenter autem eum non esse prohibendum ostendit, consequenter dicens: *Nemo est enim qui facit virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me.* Hoc autem dicit propter eos, qui in haeresim ceciderunt, quales erant Simon, et Menander, et Cherintus: neque enim illi in nomine Christi miracula faciebant; sed deceptionibus quibusdam facere

videbantur. Isti vero, etsi non sequntur nos, non tamen contra nos aliquid firmiter dicere valebunt, eo quod honorant in operando virtutes nomen meum. *Theoph.* Qualiter enim mala de me loquitur, qui ex nomine meo occasionem gloriae habet; et per hoc quod ipsum invocat, miracula operatur? Sequitur: *Qui enim non est adversum vos, pro vobis est. Aug. de con. Evang. lib. 4. cap. 5.* Videndum est ne hoc illi sententiae Domini videatur contrarium, ubi ait: *Qui mecum non est, adversum me est.* An hoc interesse aliquis dicet, quia hic discipulis ait: *Qui non est adversum vos, pro vobis est*; ibi autem de seipso locutus est: *Qui mecum non est, adversum me est*: quasi non possit cum illo non esse, qui discipulis eius tanquam membris eius sociatur. Aloquin quomodo verum erit: *Qui vos recipit, me recipit?* Aut potest etiam non esse adversus eum, qui fuerit adversus discipulos suos? Nam ubi erit illud: *Qui vos spernit, me spernit?* Sed nimirum hoc vult intelligi intantum cum illo non esse aliquem, inquantum est adversus illum; et intantum adversus illum non esse, inquantum cum illo est: exempli gratia sicut iste qui in nomine Christi virtutes faciebat, et in societate discipulorum non erat, inquantum operabatur virtutes in illo nomine, intantum cum ipsis erat et adversus eos non erat; inquantum vero eorum societati non adhaerebat intantum cum ipsis non erat et adversus eos erat. Sed quia illi hoc eum facere prohibuerunt, in quo cum ipsis erat, dixit eis Dominus: *Nolite prohibere*: illud enim prohibere debuerunt, quod extra eorum erat societatem, ut illi unitatem Ecclesiae suaderent non illud in quo cum illis erat, nomen scilicet magistri et Domini eorum in expulsione daemonum commendans; sicut Ecclesia catholica facit non improbans in haereticis sacramenta communia, sed divisionem vel aliquam adversam paci veritatique sententiam: in hoc enim adversus vos sunt. *Chrysost.* Vel aliter: Hoc dicitur de credentibus in eum, qui tamen ipsum non sequntur propter vitae laxationem. Illud autem de daemonibus dicitur qui a Deo omnes student separare, et congregationem eius dispergere. Sequitur: *Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquae frigidae in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis non perdet mercedem suam. Theoph.* Quasi dicat: Non solum hunc qui in nomine meo miracula operatur, non prohibeo; sed et quisquis minimum quid dederit vobis propter nomen meum, et receperit vos propter me, non propter humanam gloriam et mundanam, non perdet mercedem suam. *August. ib.* Unde ostendit quod ille de quo Ioannes suggesserat, non ita seperabatur a societate discipulorum, ut eam tamquam Haereticus improbaret; sed sicut solent homines nondum audere Christi suscipere sacramenta, et tamen nomini favere christiano ita ut christianos etiam suscipiant, et non ob aliud eis nisi quia christiani sunt obsequantur: de quibus dicit quod non perdent mercedem suam: non quia iam tuti atque securi sibi debeant videri ex hac benevolentia quam erga christianos habent, etiam si Christi baptismo non abluantur, nec unitati eius incorporentur, sed quia ita iam Dei misericordia gubernentur ut ad ea quoque perveniant, atque ita securi de hoc saeculo abscedant. *Chrysost.* Et ne quis paupertatem alleget, ponit illud quo non contingit egere, scilicet calicem aquae frigidae, pro quo etiam consequenter mercedem. Non pretium dati, sed dignitas recipientium, et affectus dantium facit opus dignum mercede. Non solum autem recipiendos discipulos verbo ostendit ex mercede quam aliquis consequitur, sed etiam quia retrahitur a tormento. Sequitur: *Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo eius et in mare mitteretur*: quasi dicat: Si qui vos propter me honorant, mercedem habent; sic et inhonorantes, idest scandalizantes, ultimam accipient ultionem. Ex manifestis autem nobis tormentum describit intolerabile, faciens mentionem molae et submersionis: et non ait, mola suspendatur in collo, sed *Bonum est ei* hoc sustinere, demonstrans quoniam eum gravius aliquod malum expectat. Pusillos autem in se credentes dicit eos, qui invocant nomen eius, non solum sequentes; etiam eos, qui calicem frigidum offerunt, et non operantur alia maiora. Istorum autem neminem vult scandalizari neque supplantari: hoc enim est prohibere nomen eius invocare. *Beda.* Recte autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur: qui enim magnus est, quodcumque passus fuerit, non declinat a fide, qui autem pusillus est animo et parvus, occasiones quaerit quo scandalizetur: propterea oportet nos maxime his consulere, qui parvi sunt in fide, ne occasione nostri offendantur, et recedant a fide, ac decidant a salute. *Gregor. in Ezec.* Notandum tamen, quod in nostro bono opere aliquando cavendum est scandalum proximi, aliquando autem pro nihilo contemnendum. Inquantum enim sine peccato possumus vitare proximi scandalum, debemus; si autem de veritate scandalum ponitur, utilius permittitur scandalum nasci, quam veritas relinquatur. *Greg. in Past.* Mystice autem in mola asinaria saecularis vitae circuitus ac labor exprimitur, et per profundum maris extrema damnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus, vel verbo ceteros destruit, vel exemplo; melius profecto erat, ut hunc ad mortem sub exteriore habitu terrena acta constringerent, quam sacra officia in culpa ceteris imitabilem demonstrarent; quia nimirum si solus caderet, utcumque hunc tolerabilior inferni poena cruciaret.

6. Et si scandalizaverit te manus tua, abscinde illam. Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum. Bonum est tibi claudum introire in vitam aeternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Quod si oculus tuus scandalizat te, eiice illum. Bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur. Bonum est sal. Quod si sal in-

sulsum fuerit ; in quo illud condietis ? Habete in vobis sal , et pacem habete inter vos.

6. *Beda.* Quia supra docuerat Dominus ne scandalizaremus eos qui credunt in eum, nunc consequenter admonet quantum cavere debeamus eos, qui scandalizare nos, idest verbo vel exemplo suo ad ruinam peccati propellere certant; unde dicit: *Et si scandalizaverit te manus tua, abscinde illam. Chrysost.* Non de membris hoc dicit, sed de propinquis amicis, quos quantum ad necessaria in membrorum ordine nos habemus: nihil enim tam nocivum ut perniciosa societas. *Beda.* Manum quippe nostram appellat necessarium amicum, cuius auxilio quotidiano opus habemus: sed si talis nos laedere in causa animae voluerit, excludendus est a nostra societate, ne si cum perdito in hac vita partem habere volumus, simul in futuro cum illo pereamus ; unde sequitur : *Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem. Glos.* Debilem dicit adiutorio alicuius amici privatum: nam melius est absque amico ire in vitam, quam cum eo ire in gehennam. *Hieron.* Vel aliter, *Bonum est tibi debilem ingredi in vitam,* idest sine cupito principatu , *quam duas manus habentem.* Duae manus principatus sunt humilitas, et superbia: abscinde superbiam, tenens humilem principatum. *Chrysost.* Deinde testimonium propheticum ex Isaia propheta inducit, dicens: *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur.* Non de sensibili verme hoc dicit, sed vermem conscientiam vocat mordentem animam, quod non sit operata bonum. Unusquisque enim sui ipsius accusator fiet, rememorans quae gessit in vita mortali; et sic eorum vermis immortalis permanet. *Beda.* Sicut autem vermis est dolor interius accusans , sic ignis est poena extrinsecus saeviens. Vel in verme putrédinem gehennae, sicut in igne ardorem designat. *August. 21. de civ. Dei. cap. 9.* Utrumque autem horum, ignem scilicet ac vermem, qui volunt ad animae poenas non ad corporis pertinere , dicunt etiam uri dolore animae , sero ac infructuose poenitentis , eos qui fuerint a regno Dei separati; et ideo ignem pro isto dolore urente non incongrue poni posse contendunt, secundum illud Apostoli *2. Cor. c. 11. Quis scandalizatur, et ego non uror?* Eundem etiam dolorem vermem putant intelligendum esse, secundum illud *Pr. 25. Sicut tinea vestimentum, et vermis lignum, sic moeror excruciat cor viri.* Qui vero poenas et animae et corporis in illo supplicio futuras esse non dubitant, igne uri corpus, animam vero rodi quodam modo verme moeroris affirmant. Quod etsi credibilius dicitur, quia utique absurdum est ibi dolorem aut corporis , aut animae defuturum: ego tamen facilius existimo ut ad corpus utrumque dicam pertinere quam neutrum : et ideo tacitum esse in istis divinae Scripturae verbis animi dolorem , quia consequens esse intelligitur ut corpore dolente animus quoque crucietur. Eligat ergo quisque quod placet , aut ignem tribuere corpori , animae vermem , hoc proprie, illud tropice; aut utrumque proprie corpori. Possunt enim animalia etiam in ignibus vivere , in ustione sine consumptione, in dolore sine morte per miraculum potentissimi creatoris. Sequitur: *Et si pes tuus te scandalizat. Beda.* Pes amicus dicitur propter ministerium discursus, quasi in nostris usibus accommodatus. Sequitur : *Quod si oculus tuus scandalizat te.* Oculus dicitur amicus utilis atque sollicitus ad perspiciendum. *August. de con. Evan. lib. 4. c. 6.* Hic profecto apparet, quod illi qui nomini Christi sunt devoti, et priusquam Christianorum numero socientur, utiliores sunt, quam hi qui cum iam Christiani appellentur , et Christianis sacramentis imbuti sint talia suadent, ut eos quibus ea persuaserint, secum in aeternam poenam pertrahant : quos membrorum corporalium nomine tanquam manum vel oculum scandalizantem iubet erui a corpore, hoc est ab ipsa unitatis societate, ut sine his potius veniatur ad vitam, quam cum eis eatur in gehennam. Hoc ipso autem separantur a quibus separantur, quod eis mala suadentibus, hoc est scandalizantibus, non consentiunt. Et si quidem omnibus bonis, quibus eis societas est, de hac perversitate innotescunt, ab omni penitus societate atque ab ipsa divinorum sacramentorum participatione separentur. Si autem quibusdam ita noti sunt, pluribus autem ista eorum est ignota perversitas; ita tolerandi sunt ut neque illis ad iniquitatis communionem consentiatur, neque propter illos bonorum societas deseratur. *Beda.* Quia vero Dominus tertio mentionem vermis et ignis fecerat, ut hoc valeamus evitare tormentum, subdit: *Omnis enim igne salietur.* Foetor enim vermium de corruptione solet nasci carnis et sanguinis; ideoque caro recens sale conditur, ut exsiccato humore sanguineo, vermescere nequeat. Et quidem quod sale salitur, vermis putredinem arcet; quod vero igne salitur, idest ignibus sale aspersis reconditur, non solum vermes abiicit, sed ipsam quoque carnem consumit. Caro ergo et sanguis vermes creat: quia delectatio carnalis, cui condimentum continentiae non resistit, poenam luxuriosis generat aeternam; cuius foetorem quisquis videre desiderat, et corpus sale continentiae et mentem studeat condimento sapientiae ab erroris, et vitiorum labe castigare: sal enim dulcedinem sapientiae, ignis Spiritus S. gratiam designat. Dicit ergo: *Omnis igne salietur*; quia omnis electus sapientia spirituali debet a corruptione concupiscentiae carnalis expurgari. Vel ignis est tribulationis, quo patientia fidelium, ut perfectum opus habere possit, exercetur. *Chrysost.* Simile autem est huic quod dicit Apostolus *1. Cor. c. 5. Uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* Postea a Levitico testimonium introducit dicens *cap. 11. Et omnis victima salietur. Hieron.* Victima Domini est genus humanum , quod hic ratione sapientiae salitur, dum corruptio sanguinis, custodia putredinis, et mater vermium consumetur, et illic purgatorio igne examinabitur. *Beda.* Possumus et ita intelligere, quod altare Dei sit cor electorum, hostiae vero et sacrificia in hoc altari offerenda bona sunt opera fidelium. In omnibus autem sacrificiis sal debet offerri: quia nullum est opus bonum quod non sal sapientiae ab omni corruptione vanae laudis, ceterisque pravis sive superfluis cogitationibus expurgat. *Chrysost.* Vel hoc dicitur, quia omne munus victimae nostrae, quod est secundum orationem et proximi subventionem, salitur igne divino; de quo dicitur: *Ignem veni mittere in terram*: de quo subditur: *Bonum est sal,* idest ignis dilectionis. *Quod si sal insulsum fuerit,* idest seipso privatum , et propria quali-

tate per quam dicitur bonum, *in quo illud condietis.* Sunt enim sales sal habentes, qui scilicet habent gratiae plenitudinem; et sunt sales sal non habentes: qui enim non sunt pacifici, sal sunt insulsum. *Beda.* Vel *bonum est sal*, bonum est Dei verbum audire frequentius, et sale sapientiae spiritualis cordis arcana condire. *Theoph.* Sicut enim sal carnes conservat, et vermes eas non sinit generare; sic et sermo doctoris, si desiccativus erit, carnales homines constringit, et in eis inextinguibilem vermem non sinit generari; si vero sit insulsus, idest si virtutem desiccativam et conservativam non habeat, in quo condietur? *Chrys.* Vel secundum Matthaeum, discipuli Christi sunt sal, qui totum orbem conservant, resistentes putredini quae est ab idolatria et fornicatione peccatorum. Potest etiam intelligi, quod unusquisque nostrum habeat tantum salis, quantum capax est Dei gratiarum; unde et Apostolus coniungit gratiam sali, dicens *Col. 4. Sermo vester sit in gratia sale conditus.* Sal etiam est Dominus Iesus Christus, qui fuit sufficiens totam terram conservare, et multos in terra fecit sales; quorum si aliqui marcescant, possibile est enim et bonos in putredinem transmutari, dignum est ut foras mittantur. *Hieron.* Vel aliter: Sal insulsum est qui amat principatum, et increpare non audet; unde sequitur: *Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos:* ut scilicet salsedinem correptionis amor proximi temperet, et dilectionem proximi sal iustitiae condiat. *Gregor. super Ezechie.* Vel hoc dicitur contra quosdam, quos dum maior conscientia erigit, a ceterorum societate disiungit; et quo plus sapiunt, eo a concordiae virtute resipiscunt. *Gregor. in Pasto.* Qui etiam loqui sapienter nititur, magnopere metuat ne eius eloquio audientium unitas confundatur: ne dum sapiens videri desiderat, unitatis compagem insipienter abscindat. *Theoph.* Vel qui constringit se vinculo dilectionis ad proximum, hic salem habet, et ex hoc pacem cum fratre suo. *August. de con. Evang. lib. 4. c. 6.* Haec Marcus Dominum locutum fuisse contextim commemorat; et aliqua posuit, quae nullus alius Evangelistarum posuit, alia vero quae Matthaeus quoque posuit, et aliqua quae Matthaeus et Lucas; sed illi ex aliis occasionibus, et in alio rerum ordine: unde mihi videtur etiam hoc loco Dominum ideo dixisse, quae aliis locis dixit, quia satis pertinebant ad hanc ipsam eius sententiam, qua vetuit prohiberi virtutes in nomine suo fieri, etiam ab illo qui cum discipulis eum non sequebatur.

CAP. X.

Et inde exurgens, venit in fines Iudaeae ultra Iordanem; et conveniunt iterum turbae ad eum; et sicut consueverat, iterum docebat illos. Et accedentes pharisaei interrogabant eum, si licet viro uxorem dimittere, tentantes eum. At ille respondens dixit eis: Quid vobis praecepit Moyses? Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere, et dimittere. Quibus respondens Iesus ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis praeceptum istud. Ab initio autem creaturae, masculum et feminam fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit ad uxorem suam, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogaverunt eum. Et ait illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam; et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur.

Beda. Hucusque Marcus ea narravit de Domino, quae in Galilaea fecit et docuit; hic incipit enarrare quae in Iudaea fecit, et docuit, sive passus est, et primo quidem trans Iordanem ad Orientem; et hoc est quod dicitur: *Et inde exurgens, venit in fines Iudaeae ultra Iordanem.* Deinde etiam circa, Iordanem, quando venit Iericho, Bethaniam, et Ierosolymam. Et cum omnis Iudaeorum provincia generaliter ad distinctionem aliarum gentium Iudaea sit dicta, specialius tamen meridiana eius plaga appellabatur Iudaea ad distinctionem Samariae, Galilaeae, Decapolis, et ceterarum in eadem provincia regionum. *Theoph.* Visitat autem regionem Iudaeae, quam saepe propter Iudaeorum aemulationem reliquerat: quia passio in ea erat futura: non tamen ascendit tunc Ierosolymam, sed Iudaeae confinia, ut turbae non malitiose proficerent; Ierosolyma enim erat operatrix omnis nequitiae ob malitiam Iudaeorum; unde sequitur: *Et conveniunt iterum turbae ad eum; et sicut consueverat, iterum docebat illos. Beda.* Notanda est mentium distantia in turbis et pharisaeis: hae conveniunt ut doceantur, et sui sanentur infirmi, sicut Matthaeus commemorat; illi accedunt ut Salvatorem tentando decipiant; unde sequitur: *Et accedentes pharisaei, interrogabant eum, si licet viro uxorem dimittere, tentantes eum. Theoph.* Accedunt quidem non deserentes eum, ne turbae in eum crederent, sed continue accedentes credebant eum in dubitationem deducere, et eum per interrogationes confundere. Proposuerunt autem ei quaestionem ex utraque parte praecipitium habentem: ut si dicat, quod licet viro uxorem dimittere, vel non licet, accusarent ipsum, contradicentes eidem ex dogmatibus Moysi. Christus igitur sapientia ipsa respondit eis responsionem, illorum laqueos fugientem. *Chrysost.* Interrogatus enim si licet, non statim respondit. Non licet, ne tumultuentur; sed primo eis legis sententiam voluit respondere, ut quod eum dicere oportebat, hoc illi responderent; unde sequitur; *At ille respondens ait: Quid vobis praecepit Moyses?* Sequitur *: Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere et dimittere.* Proponunt quidem Moysen hoc dixisse, aut propter interrogationem Salvatoris, aut volentes in eum virorum multitudinem incitare: etenim hoc Iudaeis erat indifferens, et omnes hoc operabantur, tanquam a lege permissum. *August. de con. Eva. l. 4. c. 62.* Nihil autem ad rei veritatem interest, utrum Domino separationem prohibenti, et sententiam suam de lege firmanti, ipsi turbae, ut Matthaeus narrat, intulerint quaestionem de libello repudii per eundem Moysen sibi permisso, an hoc quidem illi de praecepto Moysi illos interroganti responderint, ut Marcus hic dicit: nam et voluntas eius ita se habebat,

ut non eis redderet rationem, cur illud Moyses permiserit, nisi prius ipsi hoc commemorassent. Cum ergo voluntas loquentium, cui debent verba servire, ab Evangelista utroque monstrata sit, nihil interest iam, licet diversus inter ambos fuerit modus narrandi. Potest etiam hoc intelligi, quod sicut dicit Marcus, prius eos de uxore dimittenda interrogantes, Dominus vicissim interrogarit, quid eis praecepit Moyses; qui cum respondissent Moysen permisisse libellum repudii scribere, et dimittere, respondit eis de ipsa lege per Moysen data, quomodo Deus instituerit coniugium masculi et feminae, dicens ea quae ponit Matthaeus; quibus auditis, illi id quod ei primo interroganti responderant, repetierunt dicentes: *Quid ergo mandavit Moyses? August. con. Faus. lib. 19 c. 26.* Nolebat autem dimitti uxorem a viro, qui hanc interposuit moram, ut in dissidium animus praeceps, libelli conscriptione refractus absisteret, praesertim quia, ut perhibent, apud Hebraeos scribere litteras Hebraeas nulli fas erat, nisi solis scribis. Ad hos igitur quos oporteret esse prudentes, legis interpretes et iustos dissidii dissuasores, lex mittere voluit eum, quem iussit libellum dare repudii, si dimisisset uxorem: non enim poterat ei scribi libellus, nisi ab ipsis, quem per hanc occasionem et necessitatem venientem quodammodo in manus suas bono consilio regerent, atque inter ipsum et uxorem pacifice agendo dilectionem, concordiamque suaderent. Quod si tantum intercederet odium, ut extingui emendarique non posset, tunc utique scriberetur libellus: quia frustra non dimitteret, quam sic odisset ut ad debitam coniugio caritatem nulla prudentium suasione revocarunt: propter hoc subditur: *Quibus respondens Iesus ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis praeceptum istud.* Magna enim duritia erat, quae nec per libelli interpositionem, ubi dissuadendi locus iustis et prudentibus tribuebatur, solvi vel flecti posset ad recipiendam, vel revocandam coniugii caritatem. *Chrysost.* Vel dicitur, *Ad duritiam cordis vestri*; quia si anima fuerit purgata desideriis, et ira, possibile est mulierem nequissimam tolerare. Multiplicatis autem in anima passionibus praedictis, multa mala contingent circa odiosum connubium. Sic igitur ab incusatione eorum Moysen eripit, qui dederat legem, et totum in eorum caput convertit. Sed quia grave erat quod dictum est, statim ad antiquam legem sermonem reducit, dicens: *Ab initio autem creaturae masculum et feminam fecit eos Deus. Beda.* Non ait masculum et feminas, quod ex priorum repudio quaerebatur, sed *Masculum et feminam*, ut unius coniugis consortio necterentur. *Chrysost.* Si autem voluisset hanc quidem dimitti, et alteram introduci, creasset plurimas mulieres. Nec solum homini Deus mulierem coniunxit; sed et relinquere parentes praecepit, et mulieri adhaerere; unde sequitur: *Et dixit* scilicet Deus per Adam: *Propter hoc relinquet patrem suum et matrem, et adhaerebit ad uxorem suam.* Ex ipso modo locutionis inseparabilitatem matrimonii demonstrans, quia dicit, *Adhaerebit. Beda.* Et similiter quia dicit, *Adhaerebit ad uxorem suam*, non ad uxores. Sequitur: *Et erunt duo in carne una. Chrysost.* Idest ex una radice facti, in unum corpus convenient. Sequitur: *Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Beda.* Primum igitur nuptiarum est ex duabus unam carnem fieri. Castitas iuncta spiritui, unus efficitur spiritus. *Chrysost.* Post hoc terribile faciens argumentum, non dixit, Ne dividatis, sed conclusit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. August. con. Faust. l. 19. c. 26.* Ecce Iudaei ex libris Moysi convincuntur, non esse uxorem dimittendam, qui secundum voluntatem legis Moysi arbitrabantur se facere cum dimitterent. Similiter et illud hinc ipso Christo attestante cognoscimus, Deum fecisse et coniunxisse masculum et feminam, quod Manichaei negando damnantur, non iam Moysi libris, sed Christi Evangelio resistentes. *Beda.* Quod ergo Deus coniunxit, unam faciendo carnem viri et feminae, hoc homo non potest separare, sed solus Deus. Homo separat, quando propter desiderium secundae uxoris primam dimittimus; Deus separat, quando ex consensu propter servitutem Dei sic habemus uxores, quasi non habentes. *Chrysost.* Si autem duo quos Deus coniunxit separari non debent; multo magis Ecclesiam quam Deus Christo coniunxit, ab eo non convenit separare. *Theoph.* Quia vero scandalizabantur discipuli, tanquam ex praedictis non plene eis fuerit satisfactum, propter hoc eum iterum interrogant; unde sequitur: *Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogaverunt eum. Hieron.* Secunda interrogatio ab Apostolis iterum dicta est: quia de eadem re, qua pharisaei, eum interrogaverunt, idest de coniugii statu: et hoc proprie dicit Marcus. *Glos.* Iterata enim Verbi sententia, non fastidium sed esuriem et sitim praestat: unde *qui comedunt, adhuc esurient, et qui me bibunt, adhuc sitient. Eccl.24.* Melliflua enim sapientiae eloquia gustata, diligentibus multimodum saporem reddunt; unde Dominus iterato discipulos instruit: nam sequitur: *Et dixit illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam. Chrysost.* Adulterium vocat non cum sua simul esse: non enim est sua quam accepit, prima derelicta; et propter hoc committit adulterium super eam, idest super secundam quam introducit. Idem autem est et de muliere; unde sequitur: *Et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, moechatur.* Non enim alteri, ut proprio viro potest coniungi, si proprium derelinquat. Et quidem lex prohibuit adulterium manifestum; Salvator hoc non manifestum, neque ab omnibus notum, naturae tamen contrarium. *Beda.* In Matthaeo vero scriptum est plenius *c.19. Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem.* Una ergo solummodo carnalis est causa, fornicatio; una spiritualis, timor Dei, ut uxor dimittatur, sicut multi religionis causa fecisse leguntur. Nulla autem causa est Dei lege perscripta, ut vivente ea quae relicta est, alia adducatur. *Chrysost.* Quod autem Matthaeus dicit, pharisaeis haec verba dixisse, Marcus vero discipulis, non est contrarium: contingit enim haec et his, et illis dicta esse.

2. Et offerebant illi parvulos, ut tangeret illos; discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cum videret Iesus, indigne tulit. Et ait illis: Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei.

Amen dico vobis, quisquis non receperit regnum Dei, velut parvulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos.

2. *Theoph.* Ostensa superius nequitia pharisaeorum Christum tentantium, nunc ostenditur multa fides turbarum, quae tantum manuum impositione putabant Christum benedicere parvulos quos illi offerebant; unde dicitur: *Et offerebant illi parvulos, ut tangeret eos. Chrysost.* Sed discipuli prohibebant offerentes propter Christi dignitatem: et hoc est quod subditur: *Discipuli autem comminabantur offerentibus.* Salvator autem erudiens discipulos sapere moderata, et tumorem conculcare mundanum, accipit pueros, et eis praenuntiat regnum Dei; unde sequitur: *Et dixit illis: Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos. Origen.* Si quis ergo eorum qui doctrinam ecclesiasticam profitentur, videat aliquem offerentem quosdam stultos mundi, et ignobiles, et infirmos, qui propter hoc appellati sunt pueri et infantes, non prohibeat quasi sine iudicio facientem eum, qui offert tales Salvatori. Post hoc exhortatur discipulos suos iam viros constitutos condescendere utilitatibus puerorum, ut fiant pueris quasi pueri, ut pueros lucrentur. Nam et ipse cum in forma Dei esset, humilians se factus est puer; unde subdit: *Talium est enim regnum Dei. Chrysost.* Etenim ab omnibus passionibus pura existit anima pueri; propter hoc oportet ut haec ex voluntate operemur, quae pueri habent per naturam. *Theoph.* Unde non dixit horum est regnum Dei, sed *talium*, scilicet habentium et studio et labore innocentiam et simplicitatem quam habent pueri ex natura; puer enim non odit neque malitiose aliquid operatur, neque verberatus a matre discedit; sed etsi eum vilibus induat vestimentis, praefert ea regalibus indumentis; sic et ille qui vivit secundum virtutem Ecclesiae matris suae, nihil huic praehonorat, neque etiam reginam multorum voluptatem; unde et Dominus subdit: *Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. Beda.* Idest nisi talem habueritis innocentiam et animi puritatem, sicut parvulus habet, regnum caelorum non poteritis intrare. Aliter: Regnum Dei, idest doctrinam Evangelii, sicut parvulus recipere iubemur, quia quomodo parvulus in discendo non contradicit doctoribus, neque rationes et verba componit eis resistens, sed fideliter suscipit quae docent, et cum metu obtemperat et discit; ita et nos obediendo simpliciter, et sine ulla contradictione verbum Domini suscipere debemus. Sequitur: *Et complexans eos, et imponens manus super illos benedicebat eos. Chrysost.* Bene autem amplexatur eos ad benedictionem, tanquam in proprium sinum elevans, propitiatus facturam suam ab eo cadentem ab initio et divisam. Imponit autem parvulis manus, docens divinae virtutis operationem. Et quidem secundum consuetudinem aliorum manus imponit, sed non secundum consuetudinem operatur: Deus enim existens, humanum modum servabat tanquam verus homo factus. *Beda.* Complexus etiam benedixit parvulos, ut humiles spiritu sua benedictione, et gratia, et dilectione dignos esse significet.

3. Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genuflexo ante eum, rogabat eum, dicens: Magister bone, quid faciam ut vitam aeternam percipiam? Iesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus. Praecepta nosti? Ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris: honora patrem tuum et matrem. At ille respondens ait illi: Magister, haec omnia observavi a iuventute mea. Iesus autem intuitus eum, et dilexit eum, et dixit ei: Unum tibi deest. Vade, quaecumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et veni sequere me. Qui contristatus in verbo, abiit moerens: erat enim habens multas possessiones. Et circumspiciens Iesus, ait discipulis suis: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei introibunt! Discipuli autem obstupescebant in verbis eius. At Iesus rursus respondens, ait illis: Filioli, quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire? Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Qui magis admirabantur dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri? Et intuens illos Iesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum. Omnia enim possibilia sunt apud Deum.

3. *Beda.* Audiverat quidam a Domino, tantum eos, qui parvulorum volunt esse similes, dignos esse introitu regni caelorum, atque ideo poscit sibi exponi non parabolis, sed aperte, quibus operum meritis vitam aeternam consequi possit; unde dicitur: *Et cum egressus esset in via procurrens quidans genuflexo ante eum, rogabat eum dicens: Magister bone, quid faciam ut vitam aeternam percipiam. Theoph.* Miror de hoc iuvene, qui, omnibus aliis pro infirmitatibus ad Christum accedentibus, hic vitae aeternae possessionem postulat, cum maligna sit passio avaritiae propter quam postmodum contristatus est. *Chrysost.* Quia vero accesserat ad Christum, tanquam ad hominem et ad unum Iudaicorum doctorum; Christus tanquam homo respondit eidem: unde sequitur: *Iesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus.* Haec autem dicens non excludit homines a bonitate, sed a comparatione bonitatis divinae. *Beda.* Unus autem Deus bonus, non Pater solus intelligendus est, sed et Filius, qui dicit, *Ego sum pastor bonus*, sed et Spiritus S. quia dicitur: *Pater de caelis dabit Spiritum bonum petentibus se.* Ipsa enim una et individua Trinitas Pater, et Filius, et Spiritus S. solus et unus Deus bonus est. Non igitur Dominus se bonum negat, sed esse Deum significat; non se magistrum bonum non esse, sed magistrum absque Deo nullum bonum esse testatur. *Theoph.* Voluit igitur Dominus per haec verba mentem iuvenis facere altiorem, ut ipsum cognosceret tanquam Deum. Sed et aliud quidem innuit in his verbis, ut quando debes conferre cum aliquo, non adulando cum eo conferas, sed respicias radi-

cem bonitatis et fontem Deum, et ei praestes honorem. *Beda.* Notandum autem, quod iustitia legis suo tempore custodita, non solum bona terrae, verum etiam suis electoribus vitam conferebat; unde Dominus de vita aeterna quaerenti consequenter dixit: *Praecepta nosti? Ne adulteres, ne occidas.* Haec est enim puerilis innocentia, quae nobis imitanda proponitur, si regnum Dei volumus intrare; unde sequitur: *At ille respondens ait: Magister, haec omnia observavi a iuventute mea.* Non est putandus homo iste vel voto tentantis, ut quidam putaverunt, Dominum interrogasse, vel de sua vita esse mentitus; sed simpliciter ut vixerat esse confessus; quod patet ex hoc quod subditur: *Iesus autem intuitus eum: et dilexit eum, et dixit ei.* Si aut mendacii, aut simulationis noxa reus teneretur, nequaquam intuitus arcana cordis eius diligere diceretur. *Origen. in Matth. tract. 8.* In hoc enim, quod dilexit eum, vel osculatus est eum, videtur affirmasse professionem eius, qui dixit se omnia ista implesse. Intendens enim mente in eum, vidit hominem ex bona conscientia confitentem. *Chrysost.* Dignum tamen est inquirere qualiter hunc dilexit, qui eum non erat secuturus? Est autem hoc dicere, quoniam quantum ad priora dignus erat amore, quae legis sunt observans a iuventute: circa finem vero neque diminutionem prioris dilectionis consecutus est, sicut neque perfectionem suscepit. Etsi enim non excesserat mensuram humanam, Christi perfectionem non sequens, nullo tamen crimine existebat reus, iuxta possibilitatem hominis legem observans, et in hac observatione Christus eum dilexit. *Beda.* Diligit enim Dominus eos, qui mandata legis quamvis minora custodiunt; sed nihilominus quae in lege minus fuerat his qui perfecti esse desiderant ostendit: quia non venit solvere legem, sed adimplere; unde sequitur: *Et dixit ei: Unum tibi deest: Vade, quaecumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et veni sequere me.* Quicumque enim perfectus esse voluerit, debet vendere quae habet, non ex parte, sicut Ananias fecit et Saphira, sed totum. *Theoph.* Et cum vendiderit, dare pauperibus, non histrionibus et luxuriosis. *Chrysost.* Bene autem non fecit aeternae vitae mentionem, sed thesauri, dicens: *Et habetis thesauros in caelo.* Quia enim de pecuniis erat sermo, et de abrenuntiatione omnium, ostendit quod reddit plura his quae praecepit relinquere, quanto maius est caelum quam terra. *The.* Sed quia multi sunt pauperes non humiles, sed ebrii, aut aliquam aliam habentes malitiam; propter hoc dicit: *Et veni, sequere me. Beda.* Sequitur enim Dominum qui imitator eius est, et per vestigia eius graditur. Sequitur: *Qui contristatus in verbo abiit moerens. Chrysost.* Et causam tristitiae subdit Evangelista, dicens: *Erat enim possessiones habens multas.* Non enim eodem modo afficiuntur qui pauca habent, et qui multa. Adiectio enim acquisitarum divitiarum maiorem flammam cupiditatis accendit. Sequitur: *Et circumspicens Iesus, ait discipulis suis: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei introibunt? Theo.* Non hoc dicit, quod divitiae malae sint, sed habentem ipsas ut custodiant: decet enim non ipsas habere, idest retinere et custodire; sed eis in necessariis uti, et in servitio hominis esse. *Chrysost.* Dixit autem hoc Dominus discipulis pauperibus et nihil possidentibus, instruens eos inopiam non erubescere, et quasi excusando eis respondens, pro eo quod nihil eos habere concesserat. Sequitur: *Discipuli autem obstupescebant in verbis eius.* Manifestum est enim quoniam inopes existentes pro aliorum salute dolebant. *Beda.* Sed quia inter pecunias habere et amare multa distantia est: unde et Salomon *Eccl. c. 5.* non ait: Qui habet, sed *Qui amat divitias, fructum non capit ex eis.* Ideo Dominus obstupescentibus discipulis verba praemissae sententiae exponit; unde sequitur: *At Iesus respondens, ait illis: Filioli, quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire?* Ubi notandum est, quod non ait quam impossibile est, sed *quam est difficile*: quod enim impossibile est, omnino fieri non potest; quod difficile, cum labore potest. *Chrysost.* Vel dicens *difficile*, ostendit esse impossibile, et non simpliciter, sed cum quadam intentione; et hoc ostendit exemplo, dicens: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Theoph.* Camelum siquidem oportet intelligere aut ipsum animal, aut funem illum crassum, quo naves magnae utuntur. *Beda.* Quomodo ergo vel in Evangelio Matthaeus et Ioseph, vel in veteri testamento quam plurimi divites intraverunt in regnum Dei, nisi forte, quia divitias vel pro nihilo habere, vel ex toto relinquere, Domino inspirante, didicerunt? Altiore autem sensu facilius est Christum pati pro dilectoribus suis, quam dilectores saeculi ad Christum posse converti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, quia infirmitatis nostrae onera sustulit; per acum autem significat punctiones, idest dolores in passione susceptos. Foramen ergo acus dicit angustias passionis, qua scissa nostrae quasi vestimenta naturae quodammodo resarcire dignatus est. Sequitur: *Qui magis admirabantur dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri?* Cum incomparabiliter maior sit turba pauperum, quae divitibus perditis potest salvari; intellexerunt tamen cunctos qui divitias amant, etiam si adipisci nequeant, in divitum numero deputari. Sequitur: *Et intuens eos Iesus ait: Apud homines impossibile est; sed non apud Deum.* Quod non ita intelligendum est, quasi cupidi et superbi in regnum caelorum sint intraturi cum cupiditate et superbia; sed possibile est Deo, ut a cupiditate et superbia ad caritatem et humilitatem convertantur. *Chrysost.* Ideo autem hoc opus Dei esse dixit, ut ostenderet quod multa opus est illi gratia, qui ad hoc a Deo dirigitur: unde monstratur, quod non parva merces est divitibus volentibus Christi philosophiam sequi. *Theoph.* Vel intelligendum est quod dicit, *Apud homines impossibile est, sed non apud Deum*, quia cum Deum audimus, hoc fit possibile: cum vero humana sapimus, impossibile. Sequitur: *Omnia enim possibilia sunt apud Deum.* Cum enim *omnia* dicit, entia subintelligas: peccatum enim non est ens: est enim res absque essentia et hypostasi peccatum. Vel aliter: Peccatum non virtutis sed infirmitatis est; et ideo peccatum, sicut et infirmitas impossibile est apud Deum. Sed numquid Deus facere potest ut id quod factum est, non sit factum? Ad quod dicitur, quod Deus est summa veritas: facere autem quod factum est, ut non sit factum, falsum est. Qualiter ergo veritas fa-

ciet falsum? Prius igitur destruet propriam naturam, ut quidam dicunt. Numquid potest Deus non esse Deus? Hoc enim ridiculum est.

4. Et post haec coepit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Respondens Iesus ait: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, et propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc domos, et fratres, et sorores et matres, et filios, et agros cum persecutionibus, et in saeculo futuro, vitam aeternam. Multi autem primi erunt novissimi, et novissimi primi.

4. *Glos.* Quia iuvenis audito consilio Salvatoris de rerum dimissione, tristis abscesserat, discipuli autem Christi praemissum consilium iam adimpleverant, sollicitare coeperunt de praemio, aestimantes se magnum aliquid fecisse, cum iuvenis qui praecepta legis impleverat, hoc sine tristitia nec audire potuerit: unde Petrus pro se, et aliis Dominum interrogat: et hoc est quod dicitur: *Et coepit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Theoph.* Petrus etsi pauca dimisit, tamen haec omnia vocat: nam et pauca habent vinculum passionis; ita ut beatificetur ille qui pauca relinquit. *Beda.* Et quia non sufficit tantum dimittere, iungit quod perfectum est: *Et secuti sumus te;* quasi dicat: Fecimus quod iussisti. Quid igitur dabis nobis praemii? Petro autem de discipulis tantum interrogante, Dominus universalem responsionem facit; unde sequitur: *Respondens Iesus ait: Amen dico vobis, nemo est qui relinquit domum aut fratres etc.* Hoc autem dicens, non innuit ut patres relinquamus, non adiuvantes eos, neque ut ab uxoribus separemur; sed nos instruit praeferre honorem Dei saecularibus rebus. *Chrysost.* Mihi autem videtur, quod in hoc intendebat persecutiones futuras occulte praenuntiare: quia futurum erat ut multi patres ad pietatem filios inducerent, et uxores viros. Non autem differt dicere: *Propter nomen meum, aut Evangelium*, ut Marcus dicit, aut *propter regnum Dei*, ut ait Lucas: etenim nomen Christi virtus Evangelii est et regni. Evangelium enim recipitur in nomine Iesu Christi, et regnum Dei per nomen ipsius cognoscitur et venit. *Beda.* Quidam autem ex occasione huius sententiae qua dicitur, *Accipiet centies tantum*, nunc in tempore hoc Iudaicam mille annorum fabulam post resurrectionem iustorum dogmatizant, quando omnia quae propter Deum dimisimus, multiplici sunt foenore reddenda, insuper et vita aeterna donanda. Nec vident, quod etsi in ceteris digna sit promissio, in uxoribus tamen centenis iuxta alios Evangelistas apparet turpitudo; praesertim cum Dominus in resurrectione nubendum non esse testetur, et ea quae propter se dimissa fuerint, recipienda in hoc tempore cum persecutionibus asseveret: quas mille annis suis abesse affirmant. *Chrys.* Est quidem igitur centies tantum merces secundum communicationem, et non secundum possessionem: hoc enim adimplevit eis Dominus non corporaliter, sed alio quodam modo. *Hieron.* Uxor enim in domo circa viri cibum negotiatur et vestimenta. Vide igitur hoc et in Apostolis: multae enim mulieres sollicitae erant de eorum cibo et vestimentis, et ministrabant eis. Similiter et patres et matres plurimas Apostoli habuerunt, scilicet eos qui ipsos diligebant; sed et Petrus unam relinquens domum, postea omnium discipulorum domos habebat. Et maius est, quia cum persecutionibus haec omnia possidebunt sancti, si persecutionem sint passi, et angustiati: propter quod sequitur: *Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi*: pharisaei enim primi existentes, facti sunt novissimi; qui vero omnia reliquerunt, et Christum secuti sunt, fuerunt novissimi in saeculo isto per angustias et persecutiones; sed erunt primi per spem quae est in Deum. *Beda.* Potest sane hoc quod ait, *Accipiet centies tantum*, altius intelligi. Centenarius quippe numerus de laeva translatus in dexteram, licet eandem in flexu digitorum videatur habere figuram, quam habuerat denarius in laeva, tamen quantitatis magnitudine sursum crescit; quia videlicet omnes qui propter regnum Dei temporalia spreverunt, et in hac vita persecutionibus plenissima eiusdem regni gaudium fide certa degustant, atque in expectatione patriae caelestis, quae significatur in dextera, omnium electorum delectatione fruuntur. Verum, quia multi virtutem studia non eadem qua incipiunt intentione pietatis consummant, mox subinfertur: *Multi autem erunt etc.* Quotidie enim videmus multos in laico habitu constitutos, magnis vitae meritis excellere; et alios a prima aetate spirituali studio ferventes, ad extremum otio torpente lassescere, atque inerti stultitia quod ritu coepere, carne consummare.

5. Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, et praecedebat illos Iesus. Et stupebant, et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, coepit illis dicere, quae essent ei ventura: Quia ecce ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, et scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte. Et tradent eum Gentibus, et illudent ei et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum, et tertia die resurget.

5. *Beda.* Meminerant discipuli sermonis quo Dominus se passurum multa a summis Sacerdotibus, et scribis praedixerat; et ideo Ierosolymam tendentes stupebant: et hoc est quod dicitur: *Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, et praecedebat illos Iesus. Theoph.* Ut ostendat, quod ad passionem praecurrit, et quod non refugit mortem pro nostra salute: *Et stupebant, et sequentes timebant. Beda.* Ne vel ipsi cum eo occiderentur, vel saltem ille cuius vita et magisterio gaudebant, inimicorum manibus occumberet. Praevidens autem Dominus ex passione sua discipulorum animos perturbandos, eis et passionis poenam et resurrectionis suae gloriam praedicit; unde sequitur: *Et assumens iterum duodecim coepit illis dicere, quae ei essent ventura. Theoph.* Ut scilicet discipulorum corda confirmaret, ut cum haec praeaudirent levius postmodum sustinerent, et in

repentinis non formidarent, et etiam ut ostenderet, quod voluntarie pateretur: qui enim praenoscit et potest fugere, et non fugit, manifestum est quod voluntarie seipsum passionibus tradit. Seorsum autem assumit discipulos; namque conveniens erat passionis mysterium propinquioribus sibi revelare. *Chrys.* Commemorat autem singula quae passurus erat, ne si aliquid praetermissum remaneret, cernentes postmodum illud subito turbarentur; unde subdit: *Quia ecce ascendimus Ierosolymam. Glos.* Ad quem scilicet pertinet pati; nam divinitas pati non potest. *Tradetur* scilicet a Iuda *principibus Sacerdotum et scribis et senioribus, et condemnabunt eum morte*, iudicantes eum esse reum mortis. *Et tradent eum gentibus*, scilicet Pilato gentili: *Et illudent ei milites eius, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum. Chrysost.* Ut autem cum fuerint contristati propter passionem et mortem, tunc et resurrectionem expectent, subdit: *Et tertia die resurget.* Cum enim tristitias et opprobria quae contigerunt non occultaverit, conveniens erat ut ei et de reliquis crederent.

6. Et accedunt ad eum Iacobus, et Ioannes filii Zebedaei dicentes: Magister, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem dixit eis, Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus, aut baptismo quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, et baptismo quo ego baptizor, baptizabimini; sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est.

6. *Chrysost.* Audientes discipuli Christum frequenter de suo regno loquentem, putabant quod hoc regnum post eius mortem non esset; et ideo nunc praenuntiata Christi morte, accesserunt ad eum, ut honoribus regni statim fierent digni; unde dicitur: *Et accesserunt ad eum Iacobus, et Ioannes filii Zebedaei dicentes: Magister, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis.* Erubescentes enim quod aliquid humanum passi erant, accesserunt ad Christum, seorsum eum a discipulis assumentes. Salvator vero non ignorans quid petere debebant, sed ad respondendum eos inducens interrogationem subiungit: *At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? Theoph.* Credebant autem praedicti discipuli, quod propter hoc Ierosolymam ascenderet ut regnaret, et postmodum pateretur, quae se passurum praedixerat: et hoc cogitantes dexteram et sinistram sedem appetebant; unde sequitur: *Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram et alius ad sinistram sedeat in gloria tua. August. de con. Evan. l. 2. c. 64.* Hoc ab eis non per eos ipsos, sed per matrem dictum esse Matthaeus expressit, cum illa eorum voluntatem attulisset ad Dominum: unde magis ipsos quam illam dixisse quod dictum est, Marcus breviter intimavit. *Chrysost.* Vel convenienter dici potest utrumque factum esse: videntes enim se prae aliis honoratos, praedictam petitionem se consequi aestimabant; et ut facilius petitionem obtinerent, matrem assumpserunt, ut cum hac simul Christum precarentur. *August. ib.* Denique et Dominus etiam secundum Marcum, et secundum Matthaeum ipsis potius quam matri respondit: nam sequitur: *Iesus autem dixit eis: Nescitis quid petatis. Theoph.* Quasi dicat: Non est hoc quod creditis, quod sim temporaliter in Ierusalem regnaturus, sed omnia haec, quae scilicet ad regnum meum pertinent, supra intellectum sunt. Etenim sedere a dextris meis tam magnum quid est, ut excellat ordines Angelorum. *Beda.* Vel nesciunt quid petant, qui sedem gloriae a Domino, quam nondum mereantur inquirunt. *Chrysost.* Vel dicit, *Nescitis quid petatis*, ac si diceret: Vos de honore loquimini, ego vero de agonibus et sudoribus disputo. Non enim est hoc praemiorum tempus, sed occisionis, praeliorum, et periculorum; unde subdit: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum, aut baptismo quo ego baptizor, baptizari?* Per modum interrogationis attrahit eos, ut ex communione, quae est ad ipsum, avidiores fierent. *Theoph.* Calicem autem et baptismum crucem nominat: calicem quidem tamquam potum dulciter ab ipso susceptum, baptismum vero tanquam emundationem nostrorum facientem peccatorum. Qui non intelligentes quod dixerat, responderunt; unde sequitur: *At illi dixerunt, Possumus.* Credebant enim quod de calice sensibili, et baptismo quo Iudaei baptizari solebant, lavantes scilicet se antequam comederent, loqueretur. *Chrysost.* Responderunt autem tam prompte, expectantes in eo quod petierunt exaudiri. Sequitur: *Iesus autem ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, et baptismo quo ego baptizor baptizabimini*; idest martyrio digni eritis, et patiemini sicut et ego. *Beda.* Quaeritur autem, quomodo calicem martyrii Iacobus et Ioannes biberunt, aut quomodo baptismo Domini fuerunt baptizati, cum Scriptura narret Iacobum tantum Apostolum ab Herode capite truncatum, Ioannes autem propria morte finivit vitam? Sed si legamus ecclesiasticas historias, in quibus fertur, quod et ipse propter martyrium in ferventis olei dolium missus sit, statimque relegatus in Pathmos insula, sic videbimus martyrium animo non defuisse, et bibisse Ioannem calicem confessionis, quem et tres pueri in camino ignis biberunt, licet persecutor non fuderit sanguinem. Sequitur: *Sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. Chrysost.* Ubi duo quaeruntur: Unum est, si paratum est alicui sedere a dextris eius. Alterum autem si omnium Dominus his quibus paratum est, potestatem tribuendi non habet. Ad primum ergo dicimus, quod nullus a dextris neque a sinistris sedet: invitus enim est omni creaturae thronus ille. Quomodo ergo dixit: *Sedere ad dexteram meam, vel ad sinistram non est meum dare vobis*; quasi quibusdam sessuris. Ad suspicionem quidem interrogantium respondit eorum intentioni condescendens: neque enim noverant illum thronum excelsum et cathedram quae est a dextris Patris; sed unum solum petebant, scilicet potiri primatu, et aliis praeesse. Quidam enim audierunt dictum de Apostolis, quod super duodecim thronos essent sessuri, quid esset quod dictum est ignorantes, inter ceteros pe-

tierunt primatum. Ad secundum dicendum est, quod tale donum potestatem filii Dei non transcendit, sed quod in Matthaeo dicitur, *Paratum est a Patre meo*, idem est, ac si diceret a me : unde et Marcus non dixit hic, a *Patre meo*. Quod ergo hic Christus dicit tale est, Moriemini, inquam, propter me: non tamen hoc sufficit ad hoc quod vos primum ordinem obtineatis. Si enim aliquis alius cum martyrio venerit, omnem aliam virtutem possidens multa vobis maiora possidebit: his enim paratur primatus, qui per opera possunt fieri primi. Sic igitur Dominus sua responsione eos instruxit, ut non vane et inaniter pro primatibus molestentur ; simul autem et eos noluit contristari. *Beda.* Vel *non est meum vobis dare*, idest superbis, hoc enim adhuc erant. Aliis paratum est, et vos alii estote, idest humiles, et vobis paratum est.

7. Et audientes decem indignati sunt de Iacobo, et Ioanne. Iesus autem vocans eos, ait illis: Scitis, quia hi qui videntur principari Gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis ; sed quicumque voluerit fieri maior, erit vester minister; et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis.

7. *Theoph.* Quia reliqui Apostoli vident Iacobum et Ioannem honorem petere, patienter ferre non possunt; unde dicitur: *Et audientes decem indignati sunt de Iacobo, et Ioanne.* Patientes enim humana invidia monebantur; sed tunc primo indignati sunt, cum viderunt ipsos a Domino non susceptos : non autem prius indignabantur, quia videbant ipsos aliis praehonorari; tunc igitur sic imperfecte se habebant Apostoli: sed postea in primatibus sibi cedebant adinvicem. Christus autem eos sanat, primo quidem ad eorum consolationem eos iuxta se adducendo; et hoc significatur cum dicitur: *Iesus autem vocans eos*: deinde demostrando, quod usurpare honorem et desiderare primatum Gentilium est; unde sequitur: *Ait illis: Scitis, quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum.* Gentilium principes tyrannice et dominabiliter ad principatum se ingerunt. Sequitur: *Non ita est autem in vobis. Beda.* In quo docet eum maiorem esse qui minor fuerit, et illum dominum fieri, qui omnium servus fit. Frustra igitur aut illi immoderata quaesierant, aut isti dolent super maiorum desiderio, cum ad summitatem virtutum non potentia sed humilitate veniatur. Deinde proponit exemplum ; ut si dicta parvipenderent, erubescerent ad opera; et dicit: *Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis. Theoph.* Quod maius est, quam ministrare. Cum enim aliquis pro eo cui ministrat moritur, quid ipso potest esse maius et mirabilius? Sed tamen ista ministratio et humilitatis descensus gloria eius erat et omnium: ante enim quam homo fieret, solum ab Angelis agnoscebatur; cum autem factus est homo et crucifixus est, non tantum ipse gloriam habet, sed et alios in participatione suae gloriae suscepit, et dominatus est per fidem orbi terrae. *Beda.* Non autem dixit animam suam redemptionem dare pro omnibus, sed *pro multis*, idest qui credere voluerint.

8. Et veniunt Iericho. Et proficiscente eo de Iericho, et discipulis eius, et plurima multitudine, filius Timaei Bartimaeus caecus sedebat iuxta viam mendicans. Qui cum audisset quia Iesus Nazarenus est, coepit clamare et dicere : Iesu fili David miserere mei, et comminabantur illi multi, ut taceret. At ille multomagis clamabat, fili David miserere mei. Et stans Iesus praecepit illum vocari. Et vocant caecum, dicentes ei : Animaequior esto : surge, vocat te. Qui proiecto vestimento suo, exiliens venit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi : Quid tibi vis faciam? Caecus autem dixit ei : Raboni, ut videam. Iesus autem ait illi : Vade. Fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

8. *Hieron.* Passioni Domini appropinquanti, civitatis nomen respondet: dicitur enim: *Et veniunt Iericho.* Iericho luna, sive anathema interpretatur. Defectus autem carnis Christi praeparatio est Ierusalem caelestis. Sequitur: *Et proficiscente eo de Iericho, et discipulis eius, et plurima multitudine, filius Timaei Bartimaeus caecus, sedebat iuxta viam mendicans. Beda.* Matthaeus duos iuxta viam sedentes, et ad Dominum clamantes, caecos dicit esse illuminatos; Lucas autem cum appropinquaret Iericho pari ordine illuminatum ab eo caecum esse perhibet; ubi nemo saltem sapiens putet Evangelistas sibimet contraria scribere; sed alium plenius scribere quae alter omisit. Intelligendum est ergo unum eorum fuisse potissimum; quod ex hoc apparet, quod et nomen eius et nomen patris eius Marcus commemoravit. *Aug. de con. Ev. l. 2. c. 65.* Hinc est ergo, quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cuius illuminatio tam claram famam huic miraculo comparuit, quam erat nota calamitas; Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio caeco intelligendus est par commemorare miraculum, et eiusdem miraculi modum parem. Sequitur: *Qui cum audisset, quod Iesus Nazarenus est: coepit clamare et dicere: Filii David Iesu miserere mei. Chrysost.* Filium David vocat caecus Dominum, praetereuntis turbae laudem audiens; ac prophetarum expectatione completa certificatus. Sequitur: *Et comminabantur illi multi, ut taceret. Orig.* Tanquam si dicat: Qui primi crediderant, increpabant ei clamanti, *Filii David*, ut taceret et non appellaret eum contemptibili nomine, sed diceret: Fili Dei miserere mei ; ille autem non destitit; unde sequitur: *Ille autem magis clamabat, filii David miserere mei.* Cuius clamorem Dominus exaudivit; unde sequitur: *Et stans Iesus praecepit illum vocari.* Vide autem, quod inferior est caecus, de quo Lucas loquitur; nam nec Iesus eum vocavit ut Matthaeus dicit, nec iussit eum vocari ut hic dicitur; sed iussit eum ad se adduci, quasi non potentem per se venire. Iste autem caecus ad imperium

Domini vocatur; unde sequitur: *Et vocant eum dicentes ei: Animaequior esto: surge, vocat te.* Ille autem abiiciens vestimentum venit ad eum. Sequitur: *Qui proiecto vestimento suo venit ad eum.* Forte vestimentum caeci et mendicantis, velamentum intelligitur caecitatis et mendicitatis quo fuerat circumdatus: quod abiiciens venit ad Iesum: quem appropinquantem Dominus interrogat; unde sequitur: *Et respondens Iesus ait illi: Quid tibi vis faciam? Beda.* Numquid qui lumen reddere poterat, quid vellet caecus ignorabat? Ad hoc ergo requirit ut petatur; ad hoc requirit ut cor ad orationem excitet. *Chrysost.* Vel quaerit, ne scilicet aliquis aestimaret quod aliud volenti accipere, aliud daret. Etenim consuetudo erat eius, voluntatem curandorum universis facere manifestam, et tunc medelam inducere, ut alios duceret in zelum, et ut ostenderet eum qui curandus erat, gratiae dono digne potiri. Sequitur: *Caecus autem dixit ei: Raboni, ut videam. Beda.* Parvipendit enim extra lucem caecus aliquid quaerere: quia etsi habere caecus quodlibet potest, sine luce non potest videre quod habet. *Hier.* Considerans autem Iesus promptam voluntatem, completione desiderii remunerat. *Orig. in Matt. tr. 15.* Dignius autem est dicere *Raboni*, vel, sicut in aliis dicitur, *Domine*, quam *Fili David*: unde propter illud quod dixit, *Fili David*, non praestitit ei sanitatem; sed propter hoc quod dicit, *Raboni*; unde sequitur: *Iesus autem dixit ei; Vade, fides tua salvum te fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in viam. Theoph.* Grata enim est anima caeci in eo, quod sanus effectus, Iesum non relinquit, sed secutus est eum. *Beda.* Mystice autem Iericho, quae interpretari dicitur Luna, defectum nostrae mutabilitatis designat. Appropinquans Dominus Iericho lumen caeco reddidit: quia veniens in carne et passioni appropinquans, multos ad fidem adduxit. Non enim primis incarnationis suae temporibus, sed paucis antequam pateretur annis, mysterium Verbi mundo exhibuit. *Hieron.* Caecitas etiam ex parte facta Iudaeis illustrabitur in fine, quando eis mittet Eliam prophetam. *Beda.* Quod autem appropinquans Iericho unum illuminavit, ac proficiscens de Iericho duos, hoc intimavit, quod ante passionem suam uni tantum populo Iudaeorum praedicavit: post resurrectionem vero atque ascensionem suam per Apostolos et Iudaeis, et Gentibus divinitatis et humanitatis suae arcana patefecit: quod vero Marcus unum illuminatum scribit, ad Gentium salutem respicit, ut eorum quos instruebat ad fidem salvationi figura congrueret. Matthaeus vero qui credentibus ex Hebraeis suum scribebat Evangelium, quod in Gentium quoque notitiam erat perventurum, recte duos dicit illuminatos, ut ad utrumque populum fidei gratiam pertinere doceret. Proficiscente igitur Domino et discipulis eius et plurima multitudine de Iericho, caecus sedebat iuxta viam mendicans; quia ascendente ad caelos Domino, et multis fidelium sequentibus, immo cunctis ab initio mundi electis, una cum illo ianuam regni caelestis ingredientibus, mox Gentium populus coepit suae illuminationis spem habere; qui mendicat iuxta viam sedens, quia necdum iter veritatis ingrediens ad hoc pervenire contendit. *Hieron.* Populus etiam Iudaeorum qui Scripturam conservat, nec complet, iuxta mensam mendicans esurit. Clamat autem, *Fili David miserere mei*; quia per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur. Comminantur autem ei multi ut taceat; quia peccata et daemonia compescunt clamorem pauperis; sed ille magis clamabat, quia ingravescente bello, manus ad lapidem adiutorii, hoc est Iesum Nazarenum cum clamore levandae sunt. *Beda.* Populus etiam Gentium agnita fama nominis Christi particeps eius fieri quaerebat, cui contradicebant multi: primo Iudaei, deinde etiam Gentiles; ne illuminandus Christum invocaret: nec tamen impugnantium furor eos, qui ad vitam erant praeordinati, valebat salute privare. Clamantem autem caecum transiens audivit: quia per humanitatem suam misertus est, qui per divinitatis potentiam mentis nostrae tenebras exclusit: quod enim propter nos natus et passus est Iesus, quasi transiit, quia haec actio temporalis est; stare autem Dei est immutabiliter cuncta disponere. Clamantem autem caecum Dominus vocati cum populo Gentium per praedicatores verbum fidei mittit, qui vocantes caecum animaequiorem esse, et surgere, atque ad Dominum venire praecipiunt, cum praedicando indoctis spem eos salutis habere, ac de corpore vitiorum erigi, atque ad virtutum studia se accingere iubent? Proiecto autem vestimento exilit, qui abiectis mundi retinaculis, expedito mentis gressu, ad largitorem aeternae lucis properat. *Hieron.* Venit etiam Iudaicus populus exiliens nudus veteri homine, ut hinnulus saliens super montes: quia segnitiem deponens, patriarchas, prophetas, Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit. Quam conveniens autem est ordo salutis, audivimus primo per prophetas, deinde clamamus per fidem, postea vocamur per Apostolos, surgimus per poenitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntatem. Caecus autem interrogatus hoc requirit, ut videat voluntatem Domini. *Beda.* Imitemur ergo et nos eum, non divitias, non terrena bona, non honores a Domino, sed lucem quaeramus, quam videre cum solis Angelis possumus, ad quam via fides est: unde et caeco respondetur; *Fides tua te salvum fecit.* Videt autem et sequitur qui bonum quod intelligit operatur: Iesum enim sequitur, qui bonum quod intelligit operatur, qui imitatur, eum, qui prosperari in hoc mundo noluit, opprobria ac irrisiones toleravit. Et quia rerum corporalium delectatione a gaudio interno cecidimus, cum qua amaritudine illuc redeatur ostendit. *Theoph.* Dicit autem quod secutus est Dominum in via, scilicet in hac vita: quia post hanc excluduntur omnes, qui hic eum non sequuntur ab operando mandata eius. *Hieron.* Vel via ista est quae dixit: *Ego sum via veritas et vita.* Haec est via angusta quae ducit ad ardua Ierosolymae, et Bethaniae ad montem olivarum, qui est mons luminis et consolationis.

CAP. XI.

Et cum appropinquaret Ierosolymae et Bethaniae ad montem olivarum mittit duos ex discipulis suis, et ait illis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit, solvite illum, et adducite. Et

si quis vobis dixerit, quid facitis? Dicite quia Domino necessarius est, et continuo illum dimittet huc. Et abeuntes, invenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bivio, et solvunt eum. Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis, solventes pullum? Qui dixerunt eis, sicut praeceperat illis Iesus, et dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum, et imponunt illi vestimenta sua; et sedit super eum. Multi autem vestimenta sua straverunt in via, alii autem frondes caedebant de arboribus, et sternebant in via. Et qui praeibant, et qui sequebantur clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, benedictum quod venit regnum patris nostri David: Hosanna in excelsis.

Chrysost. Postquam Dominus suae virtutis sufficientem experientiam dederat, et crux instabat in ianuis, omnia cum iam maiori agit claritate quae adversarios inflammatura erant; et ideo quamvis multoties prius ascenderit Ierosolymam, nunquam tamen cum tanta excellentia sicut modo. *Theoph.* Ut si velint, valeant gloriam eius agnoscere, et per prophetias de eo completas scirent, quod est verus Deus; si vero noluerint, maius fieret eis iudicium; quia tot claris miraculis non crediderunt. Huius igitur adventus claritatem Evangelista describens, dicit: *Et cum appropinquaret Ierosolymae, et Bethaniae ad montem olivarum mittit duos ex discipulis suis. Beda.* Bethania villula est, sive civitas in latere montis Oliveti, ubi Lazarus est suscitatus a mortuis. Quomodo autem discipulos miserit, et ad quid, ostendit subdens: *Et ait illis: Ite in castellum quod est contra vos. Theoph.* Considera vero quanta Dominus discipulis praedixerit, scilicet quod invenirent pullum; unde sequitur: *Et statim introeuntes illic invenietis pullum ligatum super quem nemo adhuc hominum sedit, solvite illum et adducite*; et quod impedirentur ab accipiendo; unde sequitur: *Et si quis vobis dixerit, quid facitis? Dicite quia Domino necessarius est:* et quod hoc dicto permitterentur accipere; unde sequitur: *Et continuo illum dimittet huc.* Et sicut Dominus praedixerat, ita impletur; unde sequitur: *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bivio, et solvunt eum. August. de con. Evang. lib. 2. c. 66.* Matthaeus asinam dicit, et pullum; ceteri autem de asina tacent. Ubi ergo utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius unum, alius alium commemoraret; quanto minus moveri oportet, si alius unum, alius utrumque commemorat, Sequitur: *Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis, solventes pullum? Qui dixerunt eis, sicut praeceperat illis Iesus, et dimiserunt eis*, scilicet pullum. *Theoph.* Non autem hoc permitterent, nisi divina virtus eis incumberet, cogens illos, praesertim quia rurales existentes et coloni permiserunt pullum auferre. Sequitur: *Et duxerunt pullum ad Iesum, et imponunt illi vestimenta sua; et sedit super eum. Chrysost.* Non quidem, quod ex necessitate a monte Oliveti usque Ierusalem super pullum ire Dominum oportebat, cum Iudaeam et omnem Galilaeam pedes perambulaverat; sed signum erat quod fiebat. Sequitur: *Multi autem vestimenta sua straverunt in via.* Magis autem ad ornatum et ad sacramentum pertinet, quam ad necessitatem. Sequitur: *Et qui praeibant, et qui sequebantur clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.* Multitudo enim donec corrupta non fuit, cognovit quod congruum erat; propter quod honorificavit Iesum unusquisque secundum propriam virtutem; unde laudantes ipsum, hymnum leviticum assumpserunt dicentes, *Hosanna*, quod secundum quosdam idem est quod salvum me fac: secundum vero quosdam idem quod hymnus. Aestimo autem primum esse verius, nam in 117. Psalmo habetur: *O Domine salvum me fac*, quod in Hebraico scriptum est: *Hosanna. Beda.* Est autem, *Hosanna* verbum Hebraicum compositum ex duobus, corrupto et et integro. Salva namque, sive salvifica apud eos dicitur hosy. At vero anna interiectio est deprecantis, quomodo apud Latinos est dolentis heu. *Hieron. Hosanna* igitur, idest salvifica dicunt, ut homines salventur ab eo benedicto vincente et veniente in nomine Domini, idest Patris sui, quoniam Filius de Patre nomen suscepit, et Pater de Filio. *Chrysost.* Sic ergo dant Deo gloriam dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Benedicunt etiam regnum Christi, dicentes: *Benedictum quod venit regnum Patris nostri David. Theoph.* Regnum autem David regnum Christi dicebant, et quia de semine David Christus descenderat, simulque quia David interpretatur manufortis: quis enim fuit manufortis, nisi Dominus, cuius manus tot et talia miracula operata est? *Chrysost.* Unde et multoties prophetae David nuncupant, propter originem Christi ex David secundum carnem. *Beda.* Legimus autem in Evangelio Ioannis, quia ne facerent eum regem, in montem fugit. Nunc autem ubi passurus Ierosolymam venit, non refugit eos, qui se regem nuncupant, ut aperte doceret, quia non temporalis et terreni, sed aeterni in caelis Rex esset imperii, atque ad regnum per contemptum mortis perveniret. Notandum autem quanta sit consonantia turbae cum voce Gabrielis qui ait: *Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris sui*, ut scilicet gentem cui David quondam temporalis regni gubernacula praebuit, hanc ipse verbis et factis ad regnum caeleste vocaret. *Chry.* Et ulterius dant gloriam Deo, cum subdunt: *Hosanna in excelsis*, idest hymnus et gloria sit universorum Deo, qui est in excelsis. *Hier.* Vel *Hosanna*, idest salvifica in excelsis et imis, idest ut iusti aedificentur in ruinam Angelorum, et terreni et subterranei etiam salventur. Mystice autem appropinquat Dominus Ierosolymae, quae est visio pacis. In qua manet fixa immobilisque felicitas, quae, secundum Apostolum, est omnium credentium. *Beda.* Bethania autem domus obedientiae dicitur, quia multos ante passionem suam docendo domum sibi obedientiae effecit; et in monte Oliveti posita esse dicitur: quia Ecclesiam unctione spiritualium charismatum, et scientiae pietatisque luce refovet. Misit autem discipulos in castellum quod contra eos erat, hoc est doctores qui indocta orbis loca quasi contra positi castelli moenia evangelizando penetrarent, destinavit. *Hieron.* Bini vocantur, et bini mittuntur discipuli Christi, quo-

niam caritas non consistit cum uno, ut dicitur *Eccl. cap. 4. Vae soli.* Duo educunt Hebraeos de Aegypto; duo deportant botrum de terra sancta, ut semper praepositi iungant opus et scientiam, et duo mandata de duabus tabulis proferant, et duobus fontibus abluantur, et de duobus vectibus arcam Domini portent, et inter duos Cherubin Deum cognoscant, spiritu et mente psallentes. *Theoph.* Non autem erat ei necessarius pullus; sed eum quaesivit, ostendens quod debebat se ad gentilem populum transferre. *Beda.* Pullus enim asinae lascivus et liber populum nationum significat; super quem nemo adhuc hominum sedit, quia nemo rationabilium doctorum frenum correctionis, quo vel linguam cohibere a malo, vel in arctam vitae vitam ire cogeretur, utilia suadendo contulerat. *Hieron.* Invenerunt autem pullum ligatum ante ianuam foris: quia populus gentilis ligatus erat vinculis peccatorum suorum ante ianuam fidei, idest extra Ecclesiam. *Ambros. in Luc.* Vel invenerunt eum ligatum ante ianuam: quia extra Christum quicumque est, foris est in via; qui autem in Christo est, foris non est. *In transitu*, sive in bivio addidit, ubi nullius certa possessio, non praesepe, non alimenta, non stabulum. Misera servitus cui vagum ius est: plures enim dominos habet qui unum non habet. Alieni alligant ut possideant, iste solvit ut teneat. Vehementiora enim dona novit esse quam vincula. *Beda.* Vel recte in bivio stabat, quia non viam certam vitae fideique tenebat, sed plures dubiosque sectarum calles sequebatur erroneus. *Hieron.* Vel in *bivio*, idest in libertate arbitrii, dubitans inter vitam et mortem. *Theoph.* Vel *in bivio*, idest in vita hac. Solutus est autem a discipulis per baptismum et fidem. *Hieron.* Quidam autem dicebant, *Quid facitis?* ac si dicerent: *Quis potest dimittere peccata? Theoph.* Vel magistri errorum, qui venientibus ad salutem Gentium doctoribus obsistebant, at postquam fidei dominicae potestas apparuit credentibus, adversariorum querelis liber credentium populus ad Dominum,quem corde portaret, adducebatur. Vestimenta autem Apostolorum quae illi imponunt, vel doctrina virtutum, vel discretio Scripturarum vel ecclesiasticorum dogmatum varietates intelligi possunt; quibus illi corda hominum ante nuda et frigida, quae Christo sessore digna fiant, operiunt. *Hieron.* Vel *imponunt vestimenta sua*, idest stolam primam immortalitatis per baptismi sacramenta afferunt. Sedit autem Iesus super eum, idest in eis regnare coepit, ut non regnet peccatum in lasciva carne, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu S. *Multi autem straverunt vestimenta sua in via*, sub pedibus pulli asinae. Qui sunt pedes, nisi extremi qui portant quos ad iudicandum constituit Apostolus? Qui et ipsi, etsi non sunt dorsum, in quo sedit Dominus, tamen cum militibus a Ioanne instruuntur. *Beda.* Vel multi vestimenta sua in via sternunt; quia sancti martyres propriae se carnis amictu exuentes, simplicioribus Dei famulis viam suo sanguine parant, Multi etiam vestimenta sua in via sternunt, quia corpora sua per abstinentiam domant, ut Dei iter ad montem parent, vel exempla bona sequentibus praebeant. Frondes autem vel ramos de arboribus caedunt, qui in doctrina veritatis semina patrum de eorum eloquio capiunt; et hoc in via Dei ad auditoris animum venientis, humili praedicatione submittunt. *Theoph.* Sternamus et nos viam vitae nostrae caedentes ramos de arboribus, idest sanctos imitantes: nam arbores sancti sunt, de quibus ille ramos caedit, qui virtutem imitatur eorum. *Hieron.* Iusti enim ut palma florebunt, angusti radicibus, lati in floribus et fructibus, quoniam bonus odor Christi sunt. Sternunt viam mandatorum Dei bona fama. Qui praeibant, prophetae sunt; et qui sequebantur, Apostoli. *Beda.* Et quia omnes electi, sive qui in Iudaea esse poterant, sive qui nunc in Ecclesia existunt, in Mediatorem Dei et hominum crediderunt et credunt; qui praeeunt et qui sequuntur *Hosanna* clamabant. *Theoph.* Sed et qui praeeunt, et qui sequuntur nostrorum actuum ad laudem sunt Dei: quidam enim in praeterita vita bonum fecerunt initium; sequens vero non est ut prior, neque in laudem Dei finita.

2. Et introivit Ierosolymam in templum, et circumspectis omnibus cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et alia die cum exiret a Bethania, esuriit. Cumque vidisset longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil invenit praeter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: Iam non amplius in aeternum ex te quisquam fructum manducet. Et audiebant discipuli eius.

2. *Beda.* Appropinquante tempore passionis, appropinquare voluit Dominus loco passionis, ut per hoc intimaret quia sua sponte mortem subiret; unde dicitur: *Et introivit Ierosolymam in templum.* Quod autem ingressus civitatem primo templum adiit, formam nobis religionis quam sequamur praemonstrat, ut cum forte quemlibet locum in quo sit domus orationis intramus, primo ad hanc divertamus. Hoc quoque intelligendum est, quod tantae Dominus fuerat paupertatis, et ita nulli sit sit adulatus, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam invenerit mansionem; sed in agerulo parvulo apud Lazarum sororesque eius habitaret: eorum quippe vicus Bethania est; unde sequitur: *Et circumspectis omnibus*, si quis eum hospitio susciperet, *cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim.* Non hoc semel fecit; sed per omnes quinque dies ex quo Ierosolymam ascenderat usque ad tempus passionis hoc ipsum semper agere solebat, ut per diem in templo doceret, nocte vero exiens moraretur in monte Oliveti. Sequitur: *Et alia die cum exiret a Bethania, esuriit. Chrysost.* Qualiter autem mane esuriebat ut Matthaeus dicit, nisi quia dispensative hoc carni suae concessit? Sequitur: *Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in eo.* Manifestum est autem, quod hoc secundum suspicionem discipulorum dicitur, qui aestimabant propter hoc Christum ad ficulneam accessisse; et propter hoc ficulneam ipsam maledictam esse, quod in ea fructum non invenit; nam sequitur: *Et cum venisset ad eam, nihil invenit praeter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: Iam non amplius in aeternum quisquam ex te fructum manducet.* Maledicit

ergo ficulneam propter discipulos ut confidant. Quia enim ubique beneficia tribuebat, nullumque puniebat; oportebat autem eius punitivae virtutis demonstrationem praebere, ut discerent quia posset etiam Iudaeos persequentes siccare; noluit hoc demonstrare in hominibus; unde in planta suae punitivae virtutis praebuit signum: unde ostenditur, quod principaliter propter hoc ad ficulneam venit, non propter esuriem. Quis enim tam inscius est, ut putet quod matutino tempore tali stimularetur esurie; aut quid est quod impediret eum comedere antequam domum exiret? Neque potest dici quod visio fructus excitavit in esuriem appetitum: non enim erat ficorum tempus. Sed si esuriebat, cur de alio comedere non quaerebat, sed de ficu fructus ante tempus tribuere non valente? Qua etiam poena erat dignum, ficum fructum non habere ante tempus? Ideoque ex his sufficienter syllogizari potest, quod propriam volebat demonstrare virtutem, ut non frangerentur animis in eius passione. *The.* Volens ostendere discipulis, quod, si vellet, hos qui crucifixurierant ipsum, in momento posset exterminare. Mystice autem Dominus introivit in templum, sed rursus exivit, ostendens quod ipsum relinqueret desertum et in rapinam. *Beda.* Circumspicit autem omnia corda, et cum in contradicentibus veritati non inveniat ubi caput reclinet, secedit ad fideles, et in eis qui obediunt mansionem fecit: Bethania namque domus obedientiae dicitur. *Hieron.* Mane autem ad Iudaeos venit, atque nos in vespera mundi visitat. *Beda.* Sicut autem parabolas loquitur, ita et operatur; ideo esuriens in ficu fructum quaerit, cuius nondum tempus esse novit, et tamen eam perpetua sterilitate damnavit, ut ostenderet plebem Iudaeorum propter folia, idest verba iustitiae, quae habebat sine fructu, idest bono opere, non posse salvari, sed scindi et in ignem mitti. Esuriens ergo, idest salutem humani generis desiderans, vidit ficum, idest Iudaeum habentem folia, idest eloquia legis et prophetarum, et quaesivit in ea fructum boni operis, docendo, miracula faciendo; et non invenit, et ideo damnavit. Tu quoque, si non vis damnari a Christo in iudicio, arbor sterilis esse caveto; sed potius pauperi Christo fructum pietatis quo indiget, offer. *Chrysost.* Est autem et aliter dicere, quod Dominus ante tempus fructum quaesivit in ficu, et non inveniens maledixit: quia omnes qui mandata legis adimplent, isti suo tempore fructificare dicuntur; sicut est illud mandatum, *Non moechaberis.* Qui autem non solum non moechatur, sed permanet virgo, quod est magis, virtutibus excedit. Dominus autem a perfectis non solum exigit ut virtutes observent, sed supra mandata fructificent.

3. Et veniunt iterum Ierosolymam. Et cum introiret in templum, coepit eiicere vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit; et non sinebat ut quisque transferret vas per templum. Et docebat eos dicens eis: Nonne scriptum est, quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Quo audito principes Sacerdotum et scribae, quaerebant quomodo eum perderent. Timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina eius.

3. *Beda.* Quod maledicendo ficum infructuosam per figuram Dominus fecit, hoc idem mox apertius ostendit eiiciendo improbos de templo. Ficus enim non peccavit, si ante tempus fructum non habuit, sed Sacerdotes; unde dicitur: *Et veniunt Ierosolymam. Et cum introisset in templum, coepit eiicere vendentes in templo.* Et quidem credendum est, quod ea tantum vendi vel emi repererit in templo, quae ad ministerium templi necessaria essent. Si ergo ea quae alibi libere geri poterant, Dominus in domo sua temporalia negotia geri non patitur; quanto magis per ea quae numquam fieri licet, plus caelestis irae merentur, si in aedibus Deo sacratis aguntur? Sequitur: *Et mensas nummulariorum, Theoph.* Nummularios vocat campsores nummorum; nummus enim genus aeris minuti est. Sequitur: *Et cathedras vendentium columbas evertit. Beda.* Quia Spiritus S. in columba super Dominum apparuit, recte per columbas Spiritus S. charismata designantur. Columba igitur venditur, quando manus impositio per quam Spiritus S. recipitur, ad pretium praebetur. Cathedras autem vendentium columbas evertit, quia qui spiritualem gratiam venundant, vel ante homines, vel ante Dei oculos sacerdotio privantur. *Theoph.* Sed et si quis baptismatis gratiam et puritatem tradiderit daemoni per peccatum, suam columbam vendidit: et propter hoc foras de templo eiicitur. Sequitur: *Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum. Beda.* De vasis illis dicit, qui mercandi gratia inferebantur. Ceterum absit ut vasa Deo dicata Dominus eiiceret de templo: vel introferre prohiberet in templum, ubi futuri examinis praetendit exemplum, quia de Ecclesia repellit reprobos, et ne ultra ad interturbandam Ecclesiam intrent, aeterno eos verbere compescit. Sed et peccata quae cordibus fidelium inerant, divinitus immissa compunctio tollit; et ne ultra repetantur, divina in eis gratia adiuvat. Sequitur: *Et docebat eos dicens: Nonne scriptum est, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus? Hieron.* Iuxta Isaiam, *Vos autem fecistis speluncam latronum*, iuxta Ieremiam. *Beda.* Omnibus, inquit, gentibus, non uni genti Iudaeae, nec in uno Ierosolymae urbis loco, sed in toto orbe terrarum: et nequaquam taurorum et hircorum et arietum, sed orationis. *Theoph.* Speluncam autem latronum ad lucrum se congregat. Quia ergo illa animalia quae ad sacrificium oblata erant, causa lucri vendebant, latrones ipsos dixit. Ad hoc enim in templo erant, vel ut non dantes corporaliter persequerentur, vel dantes spiritualiter necarent. Templum etiam et domus Dei mens est et conscientia fidelium, quae si in laesione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident. Ergo mens fidelium spelunca latronis fit, quando relicta simplicitate sanctitatis, illud conatur agere, quo valeat proximis nocere. *August. de con. Evan. lib. 2. cap. 67.* Ioannes autem longe diverso ordine hoc narrat: unde manifestum est non semel, sed iterum hoc esse a Domino factum; sed illud primum commemoratum a Ioanne, hoc ultimum a ceteris tribus. *Theoph.*

Quod etiam est in maiorem redargutionem Iudaeorum, quia cum Dominus hoc toties fecerit, ipsi minime se correxerunt. *August. de con. Evan. lib. 2. cap. 28.* In hoc etiam Marcus non eundem tenet cum Matthaeo, sed quia Matthaeus ita connectit: *Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam*: unde mane revertentem in civitatem, arbori maledixisse commemorat, probabilius creditur ipse potius tenuisse ordinem temporis de vendentibus et ementibus eiectis de templo. Praetermisit ergo Marcus quod prima die factum est, cum intravit in templum, et recordatum interposuit, cum dixisset quod non invenit aliquid in ficulnea praeter folia, quod secundo die factum est, sicut ambo testantur. *Glos.* Quem autem effectum correctio Domini in ministris templi habuerit, ostendit Evangelista, cum subdit: *Quo audito Principes Sacerdotum et scribae, quaerebant quomodo eum perderent.* Secundum illud Amos *c. 5. Odio habuerunt corripientem in porta, et loquentem perfecte abominati sunt.* Ad hoc autem tam iniquo proposito ad tempus solo timore retrahebantur; unde subditur: *Timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina eius.* Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum et pharisaei, ut alibi dicitur.

4. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respondens Iesus ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti tollere, et mittere in mari, et non haesitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis, omnia quaecumquo orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in caelis est, dimittet vobis peccata vestra.

4. *Hieron.* Relinquens Dominus post se tenebras in Iudaeorum cordibus, ut Sol egrediebatur de civitate ad aliam quae est benevola et obediens; et hoc significatur cum dicitur: *Et cum vespera esse facta, egrediebatur de civitate.* Sed occidit Sol, et oritur Sol: lux enim ablata a scribis, lucet in Apostolis: unde in civitatem revertitur, propter quod subditur: *Et cum mane transirent*, scilicet in civitatem euntes, *viderunt ficum aridam factam a radicibus. Theoph.* Quod miraculum magnum videtur in hoc, quod tam humidam et viridem arborem siccaverit. Quamvis autem Matthaeus dicat ficulneam continuo arefactam et quod videntes discipuli admirati sunt, non admireris si nunc a Marco audis ficum in crastinum arefactam vidisse discipulos. Nam sic intelligendum est hoc quod dicitur a Matthaeo, scilicet quod non statim viderunt, sed in crastinum. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 68.* Intelligitur autem non tunc aruisse quando viderunt; sed continuo quando maledicta est; neque enim arescentem, sed penitus arefactam viderunt, ac sic eam continue in verbo Domini aruisse intellexerunt. *Hier.* Ficus autem arida a radicibus, Synagoga est a Cayn, et a ceteris, a quibus omnissan guis Abel usque ad Zachariam requiritur. *Beda.* A radicibus autem arefacta est ficus, ut ostenderetur gens impia, non ad tempus, vel ex parte corripienda externorum incursibus, et per poenitentiam liberanda, sicut saepe factum est; sed aeterna damnatione ferienda. Vel arefacta est a radicibus, ut ostendatur non solum humano extrinsecus, sed divino intus favore funditus destituenda: nam et vitam perdit in caelis, et patriam in terris. *Hieron.* Petrus autem agnoscit aridam et abscisam radicem, cui succedit oliva fructifera pulchra vocata a Domino; unde sequitur: *Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Chry.* Quod autem Petrus et alii discipuli mirati sunt, non erat perfectae fidei: non enim magnum erat hoc Deo. Quia ergo non manifeste noverant eius virtutem, eorum ignorantia fecit eos in admirationem prorumpere; et ideo subditur: *Et respondens Iesus ait illis: Habetis fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti*; quasi dicat: Non solum lignum siccare poteritis, sed et montem iussu ac praecepto transmutare. *Theoph.* Mirare autem divinam misericordiam qualiter nobis appropinquantibus ad eum per fidem, miraculorum virtutem condonat, quam ipse possidet per naturam, intantum ut etiam montes transmutare possimus. *Beda.* Solent autem Gentiles, qui contra Ecclesiam maledicta scripsere, improperare nostris, quia non habuerunt plenam fidem Dei, qui numquam montes transferre potuerunt. Quibus respondendum est non omnia scripta esse quae in Ecclesia sunt gesta, sicut et de factis ipsius Christi Scriptura testatur. Fieri autem potuit, si necessitas id fieri poposcisset. quomodo factum legimus precibus beati patris Gregorii, Neocaesareae Ponti Antistitis, viri meritis et virtutibus eximii, ut mons in terra tantum loco cederet, quantum incolae civitatis opus habebant. *Chrysost.* Vel aliter: Sicut ficus non propter se siccavit, sed in signum Ierusalem ad arefactionem perventurae, et ad demonstrationem virtutis suae; sic intelligendum est et de promissione quae est circa montem; quamvis huiusmodi transmutatio non sit impossibilis secundum Dei virtutem. *Hier.* Christus igitur qui est mons crescens de lapide absciso sine manibus, tollitur et mittitur in mare, quando Apostoli dicunt *Act. 13. Digne transferamur ad gentes alteras, quia vos indignos iudicastis audiendi verbum Dei. Beda.* Vel quia montis nomine diabolus significatur propter superbiam; mons ad praeceptum eorum qui fortes sunt in fide tollitur de terra, et in mare proiicitur, cum praedicantibus verbum Dei doctoribus sanctis, immundus spiritus ab eorum corde repellitur, qui ad vitam sunt praeordinati, et in turbulentis amarisque infidelium mentibus vesaniam suae tyrannidis exercere permittitur. In quo tanto acrius desaevit, quanto amplius se dolet a laesione priorum fuisse depulsum. Sequitur: *Propterea dico vobis: omnia quaecumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. Theoph.* Qui enim ex affectu credit, manife-

stum est quod in Deum erigit cor suum, et illi coniungitur, et certificatur cor eius calefactum quasi suam petitionem iam consecutum : quod quidem intelligibile est ei qui passus est hoc. Et mihi quidem videtur illos hoc pati, qui mensuram et modum attendunt; propter hoc Dominus dicit, quod omnia accipietis quaecumque fide petieritis. Qui enim credit se totum disponi a Deo, cum lacrymis intercedens, et quasi Domini pedes in oratione tenere se cogitans, quae iuste postulat consequetur. Vis autem et aliter quae petis accipere? Dimitte si quid contra te peccaverit frater tuus ; et hoc est quod subditur: *Et dum stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra. Hieron.* Septem versus orationis dominicae Marcus suo more in una oratione comprehendit. Is autem cui dimissa sunt omnia peccata, quid amplius rogabit, nisi ut perseveret in eo quod obtinuit ? *Beda.* Notanda est autem distinctio deprecantium. Qui perfectam habet fidem quae per dilectionem operatur, ille orando vel etiam iubendo potest transferre montes spirituales, quomodo fecit Paulus de Elima mago; qui vero tantae vestigium perfectionis necdum conscendere queunt, postulent sibi peccata dimitti, et impetrabunt; si tamen in se peccantibus aliis primo ipsi dimittant. Sin autem hoc facere contemnunt, non solum orando virtutes facere, sed nec suorum possunt veniam consequi peccatorum : et hoc est quod subditur : *Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in caelis est, dimittet vobis peccata vestra.*

5. Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi Sacerdotes, et scribae, et seniores, et dicunt ei: In qua potestate haec facis ; et quis dedit tibi hanc potestatem ut ita facias ? Iesus autem respondens ait illis: Interrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi, et dicam vobis in qua potestate haec faciam. Baptismus Ioannis, de caelo erat, an ex hominibus ? Respondite mihi. At illi cogitabant secum, dicentes : Si dixerimus de caelo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis ei ? Si dixerimus ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia vere propheta esset. Et respondentes dicunt Iesu, Nescimus. Et respondens Iesus ait illis : Neque ego dico vobis in qua potestate haec faciam.

5. *Theoph.* Quia Dominus de templo eiecerat eos, qui templum quasi taberna rerum venalium faciebant, irati fuerant; ideo accedunt ut interrogent, et tentent : unde dicitur : *Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi Sacerdotes, et scribae, et seniores, et dicunt ei: In qua potestate haec facis ; et quis dedit tibi hanc potestatem ut ita facias?* quasi dicat: Quis es tu qui talia facis ? Numquid doctorem te constituis, et te ordinas principem Sacerdotum ? *Beda.* Et quidem quando dicunt, *In qua potestate haec facis*, de Dei dubitant potestate, et subintelligi volunt diaboli esse quod facit, addentes quoque, *Quis dedit tibi hanc potestatem*? manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. *Theoph.* Haec autem dicebant, credentes ipsum in iudicationem reducere, ut si diceret, In potestate mea, ipsum tenerent: si autem diceret, In potestate alterius, ab eo discedere populum procurarent, qui ipsum Deum esse credebat. Dominus vero illos interrogat de Ioanne, non frustra, neque sophistice, sed quia de eo Ioannes perhibuerat testimonium ; unde sequitur: *Ille autem respondens ait illis: Interrogabo vos et ego.Beda.* Poterat quidem Dominus aperta responsione tentatorum calumnias confutare; sed prudenter interrogat, ut suo vel silentio, vel sententia condemnentur ; quod apparet ex eo quod subditur : *At illi cogitabant secum dicentes;Si dixerimus de caelo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis ei*? quasi dicat: Quem confitemini de caelo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit, et ab illo audistis in qua ista facio potestate. Sequitur: *Si dixerimus, Ex hominibus.* Viderunt ergo quodlibet horum respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem; sed magis timentes veritatis confessionem ; unde sequitur : *Et respondentes, dicunt Iesu, Nescimus. Beda.* De lucerna invidi obscurantur; unde dicitur *Ps.131.Paravi lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione.* Sequitur : *Respondens Iesus, ait illis : Neque ego dico vobis, in qua potestate haec faciam. Beda.* Quasi dicat: Non vobis dico quod scio, quia non vultis fateri quod scitis. Notandum autem, quod duas ob causas maxime scientia veritatis est occultanda quaerentibus; scilicet cum is qui quaerit, aut minus capax est ad intelligendum quod quaerit ; aut contemptu veritatis, aut aliquo alio indignus est, cui debeat aperiri quod quaerit.

CAP. XII.

Et coepit illis in parabolis loqui. Vineam pastinavit homo, et circumdedit sepem, et fodit lacum, et aedificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineae. Qui apprehensum eum caeciderunt, et dimiserunt vacuum. Et iterum misit ad illos alium servum ; et illum in capite vulneraverunt, et contumeliis affecerunt. Et rursum alium misit ; et illum occiderunt, et plures alios quosdam caedentes, alios vero occidentes. Adhuc ergo unum habens filium carissimum, et illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia reverebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad invicem : Hic est haeres : venite, occidamus eum, et nostra erit haereditas. Et apprehendentes eum occiderunt, et eiecerunt extra vineam. Quid ergo faciet dominus vineae? Veniet et perdet colonos, et dabit vineam aliis. Nec Scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli ? A Domino factum est istud, et est mi-

rabile in oculis nostris. Et quaerebant eum tenere, et timuerunt turbam. Cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit ; et relicto eo abierunt.

Glos. Postquam Dominus prudenti interrogatione tentatorum ora concluserat, consequenter eorum malitiam parabolice demonstrat; unde dicitur : *Et coepit illis in parabolis loqui. Vineam pastinavit homo. Hieron.* Homo Deus Pater dicitur humano affectu : vinea domus Israel est : sepis est custodia Angelorum : lacus est lex : turris templum : agricolae Sacerdotes. *Beda.* Vel sepis murus est urbis , lacus sive torcular altare , aut illa torcularia quorum tres Psalmi praenotantur titulo. *Theoph.* Vel sepis est lex, prohibens eos alienigenis commisceri. Sequitur: *Et peregre profectus est. Beda.* Non loci mutatione ; sed abire videtur a vinea, ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat. Sequitur : *Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineae.* Servi missi prophetae, fructus vineae obedientia est. De prophetis alii caesi, alii vulnerati, alii occisi sunt; unde sequitur : *Qui apprehensum eum caeciderunt, et dimiserunt vacuum. Beda.* Servus qui primo missus est, ipse legifer Moyses intelligitur. Sed caesum eum dimiserunt vacuum; irritaverunt enim Moysen in castris. Sequitur ; *Et iterum misit ad illos alium servum; et illum in capite vulneraverunt, et contumeliis affecerunt.* Servus alter David regem et ceteros Psalmistas significat; sed hunc affectum contumeliis in capite vulneraverunt, qui Psalmistarum carmina parvipendentes, ipsum David abiecerunt dicentes *3. Reg. 12. Quae nobis pars cum David ?* Sequitur: *Et rursum alium misit; et illum occiderunt, et plures alios, quosdam caedentes, alios vero occidentes.* Tertium cum suis sociis servum prophetarum chorum intellige; sed quem prophetarum non sunt persecuti? His sane tribus servorum gradibus , omnium sub lege doctorum figuram posse comprendi Dominus alibi pronuntiat,dicens *Lu. 24. Quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege, et prophetis, et psalmis de me. Theoph.* Vel aliter: Per primum servum intellige prophetas , qui circa tempus Eliae fuerunt : quoniam Michaeam verberavit Sedechias pseudopropheta: secundum vero servum quem in capite vulneraverunt, idest affecerunt iniuria, intellige prophetas qui fuerunt circa tempus Oseae , et Isaiae : tertium vero servum intellige prophetas, qui fuerunt circa tempus Danielis et Ezechielis. Sequitur : *Adhuc ergo unum habens filium carissimum , et illum misit ad eos novissimum , dicens : Quia forte reverebuntur filium meum. Hieron.* Filius carissimus et novissimus Unigenitus est. Quod autem dicit , *Reverebuntur filium meum* , per ironiam hoc dicitur. *Beda.* Vel aliter quod ait , *Quia forte verebuntur filium meum* , non de ignorantia venit ; sed ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas homini reservetur. *Theoph.* Vel aliter: Non ignorans quod futurum erat, hoc dixit ; sed ostendens quid erat decens et congruum eos operari. *Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic est haeres: venite : occidamus eum : et nostra erit haereditas. Beda.* Manifestissime Dominus probat Iudaeorum principes non per ignorantiam , sed per invidiam crucifixisse Filium Dei: intellexerunt enim hunc esse cui dictum est *Ps. 2. Dabo tibi Gentes haereditatem tuam.* Hanc occisionem eius mali coloni praeripere moliebantur , cum crucifigentes eum Iudaei, fidem quae per eum est extinguere, et suam magis quae ex lege est iustitiam preferre, ac Gentibus imbuendis conabantur inserere. Sequitur : *Et apprehendentes eum occiderunt, et eiecerunt extra vineam. Theoph.* Scilicet extra Ierusalem: extra civitatem quippe crucifixus est Dominus. *Hieron.* Vel *eiecerunt eum extra vineam*, idest extra plebem dicentes *Io. 8. Samaritanus es, et daemonium habes.* Vel quia quantum in se erat , ex suis eum finibus excludentes, Gentibus suscipiendum dederunt. Sequitur: *Quid ergo faciet dominus vineae ? Veniet, et perdet colonos , et dabit vineam aliis. August. de con. Evang. l. 2. c. 70.* Et quidem Matthaeus illos respondisse subiungit, atque dixisse: *Malos male perdet* ; quod Marcus hic non ab ipsis responsum esse commemorat; sed Dominum post interrogationem suam ipsum sibi quodammodo respondisse. Sed facile potest intelligi vel illorum vocem ita subiunctam ut non interponeretur, Illi responderunt , aut Illi dixerunt , sed tamen intelligeretur; aut ideo responsionem istam Domino potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de illis hoc ipse respondit qui veritas est. *Theoph.* Dominus ergo vineae est Pater Filii interempti, et ipse Filius interemptus qui perdet colonos , tradens ipsos Romanis, et populum dabit aliis colonis, idest Apostolis. Perlegas Actus Apostolorum , et invenies tria millia, et quinque millia repente credentium et fructificantium Deo. *Hieron.* Vel datur vinea aliis , idest ab Oriente et Occidente , et Austro , et ab Aquilone venientibus , et recumbentibus cum Abraham, Isaac, et Iacob in regno Dei. *Beda.* Hoc autem ita divinitus fuisse procuratum prophetico statim affirmavit exemplo, subiiciens: *Nec Scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli* ; quasi dicat: Quomodo implebitur haec prophetia, nisi quia Christus a vobis reprobatus et occisus , traditus est Gentibus praedicandus, ut quasi lapis angularis duos populos condat in semetipsum , atque ex utroque populo unam sibi fidelium civitatem , unum templum aedificet ? Eosdem enim Synagogae magistros quos supra colonos dixerat , nunc aedificantes appellat; quia subditam sibi plebem ad ferendos vitae fructus quasi vineam videbantur excolere; ipsi quoque hanc Deo inhabitatore dignam quasi domum construere atque ornare praecipiebantur. *Theoph.* Lapis ergo quem reprobaverunt doctores, hic factus est in caput anguli , idest in caput Ecclesiae: angulus namque Ecclesia est , quasi coniungens Iudaeos et Gentiles. Hic autem angulus, scilicet Ecclesia a Domino factus est, et est mirabilis in oculis nostris, scilicet fidelium; nam ab infidelibus miraculis detrahitur. Mirabilis quidem est Ecclesia quasi miraculis (1) sistens Domino cooperante Apostolis , et sermonem confirmante sequentibus signis: et hoc est quod dicitur. *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Hier.* Vel aliter: Hic lapis reprobus quem gestat angulus

(1) P. Nicolai legit constens.

coniungens in coena agnum cum pane, finiens vetus, novum inchoans testamentum, praestat mira in oculis nostris, ut topazion. *Beda.* Principes autem Sacerdotum ostendebant vera esse quae Dominus dixerat; quod patet ex hoc quod subditur : *Et quaerebant eum tenere.* Ipse enim est haeres cuius iniustam necem dicebat esse vindicandam a Patre. Moraliter autem cuique fidelium cum mysterium baptismi committitur, quasi vinea quam excolat locatur. Sed missus servus contumeliis affectus, vel caesus eiicitur, cum sermo auditus vel contemnitur, vel, quod peius est, etiam blasphematur. Missum insuper haeredem quantum in se est occidit, qui Filium Dei conculcavit. Perdito malo cultore vinea datur alteri, cum dono gratiae quod superbus sprevit, humilis quisque ditabitur. Sed hoc, quod principes Sacerdotum manum mittere quaerentes in Iesum, timore turbae retinentur, quotidie geritur in Ecclesia, cum quilibet solo nomine frater eam quam non diligit, ecclesiasticae fidei et pacis unitatem propter cohabitantium fratrum bonorum multitudinem aut erubescit, aut timet impugnare.

2. Et mittunt ad eum quosdam ex pharisaeis et Herodianis ut eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei : Magister, scimus quia verax es, et non curas quemquam : nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces. Licet dari tributum Caesari, an non dabimus ? Qui sciens versutiam illorum, ait illis : Quid me tentatis ? Afferte mihi denarium, ut videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis : Cuius est imago haec, et inscriptio? Dicunt ei, Caesaris. Respondens autem Iesus dixit illis: Reddite igitur quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Et mirabantur super eo.

2. *Beda.* Quaerentes Dominum comprehendere summi Sacerdotes timuerunt turbam ; atque ideo quod per se non potuerunt, terrenis potestatibus efficere tentabant, ut vel ipsi a morte eius viderentur immunes; et ideo dicitur: *Et mittunt ad eum quosdam ex pharisaeis et Herodianis ut eum caperent in verbo. Theoph.* Diximus alibi de Herodianis, quod haeresis quaedam nova erat dicentium Christum esse Herodem, propter hoc quod defecerant successiones regni Iudaeorum. Alii vero dicunt Herodianos milites fuisse Herodis, quos pharisaei pro testibus inducebant de his quae dicebantur a Christo, ut eum caperent et adducerent. Vide autem eorum malitiam, qualiter cum adulatione Christum decipere volebant: nam sequitur; *Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia verax est. Hier.*(1) Melius enim verbis eum interrogabant, et circumdabant eum, sicut apes mel portantes in ore, aculeum in tergo. *Beda.* Blanda autem et fraudulenta interrogatio illuc provocat respondentem, ut magis Deum quam Caesarem timeat, et dicat non debere tributa solvi, ut statim audientes Herodiani, seditionis contra Romanos auctorem habeant; et ideo subdunt: *Et ideo non curas quemquam; nec enim vides faciem hominum. Theoph.* Ita ut Caesarem non honores, scilicet contra veritatem. Ideo subdunt: *Sed in veritate viam Dei doces. Licet dari tributum Caesari, an non dabimus?* Totum enim artificium eorum erat undique praecipitium habens ; ut si diceret, quod licet censum Caesari dari, provocent contra eum plebem, quasi in servitutem reducentem ipsum populum; si vero diceret, quod non licet dari, sic accusarent eum, tanquam excitaret populum contra Caesarem. Sed Sapientiae fons fugit dolos eorum; unde sequitur: *Qui sciens versutiam eorum, ait illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut videam. At illi obtulerunt ei. Beda.* Denarius est genus nummi, quod pro decem nummis imputabatur, et habebat imaginem Caesaris; unde sequitur: *Et ait illis : Cuius est imago haec, et inscriptio? Dicunt ei : Caesaris.* Qui putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, non dispensationem, ex hoc discant, quod potuit scire cuius imago esset, sed interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat ; unde sequitur: *Respondens autem Iesus dixit illis: Reddite igitur quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Theoph.* Quasi dicat: Date quod imaginem habet imaginato, idest denarium Caesari: potestis enim et censum Caesari dare, et Deo propria offerre. *Beda.* Idest decimas, et primitias, et oblationes, et victimas, quomodo et ipse reddidit quae Dei sunt, Patris faciens voluntatem. *Hieron.* Vel aliter: Nummum habentem Caesaris imaginem reddite coactum Caesari; vosipsos libenter Deo reddite: *Signatum est* enim *super nos lumen vultus tui Domine Ps. 4.* non Caesaris. *Theoph.* Quasi Caesar etiam est uniuscuiusque nostrorum corporum inevitabilis necessitas. Iubet ergo Dominus dari corpori cibaria propria, et vestitum, *et quae sunt Dei Deo.* Sequitur: *Et mirabantur super eo.* Qui credere debuerant, ad tantam sapientiam sunt mirati, quod calliditas eorum non invenisset locum.

3. Et venerunt ad eum sadducaei, qui dicunt resurrectionem non esse, et interrogabant eum dicentes: Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cuius frater mortuus fuerit, et dimiserit uxorem et filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem ipsius, et resuscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, et mortuus est, non relicto semine : et secundus accepit eam, et mortuus est, et nec iste reliquit semen: et tertius similiter: et acceperunt eam similiter septem, et non reliquerunt semen. Novissime omnium defuncta est et mulier. In resurrectione ergo, cum resurrexerint, cuius de his erit uxor ? Septem enim habuerunt eam uxorem. Et respondens Iesus ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? Cum enim a mortuis resurrexerint, neque subent, neque nubentur; sed erunt sicut Angeli Dei in caelis. De mortuis autem, quod resurgant, non legistis in libro Moysi super rubum, quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob ? Non est

(1) *Al.* Melitis.

Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis.

3. *Glos.* Postquam Dominus sapienter pharisaeorum callidam tentationem evitavit, ostenditur quomodo etiam sadducaeos tentantes confundit; unde dicitur: *Et venerunt ad eum sadducaei, qui dicunt resurrectionem non esse. Theoph.* Haeresis quaedam Iudaeorum erat, qui dicebantur sadducaei, et hi resurrectionem negabant, et dicebant quod non sit Angelus neque spiritus. Hi ergo accedentes ad Iesum dolose narrationem quandam inquisierunt, per quam ostenderent resurrectionem non esse nec factam neque fiendam; et ideo subditur: *Et interrogabant eum dicentes, Magister.* In qua quidem narratione septem ponunt, qui mulierem acceperant, ut magis rem trahant a resurrectione. *Beda.* Recte enim istiusmodi fingunt fabulam, quae deliramenti arguat eos, qui resurrectionem asserunt corporum. Potest autem fieri, ut vere in Gente eorum aliquando hoc acciderit. *Hier.* Mystice autem mulier sterilis non relinquens semen ex septem fratribus, novissime moriens, quid aliud significat quam Iudaicam Synagogam relictam a Spiritu septiformi, qui septem patriarchas implevit, qui non reliquerunt ei semen Abrahae, quod est Iesus Christus? licet enim puer natus est illis, nobis tamen Gentibus datus est: quae mulier mortua erat Christo, nec cuiquam Patriarchae de septem in resurrectione coniungetur. Septenario namque numero universitas perfectorum significatur, ut versa vice per Isaiam *cap. 4.* dicitur: *Apprehendent septem mulieres virum unum*, idest septem Ecclesiae, quas Dominus amat arguit et castigat, eum una fide adorant; unde sequitur: *Et respondens Iesus ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei. Theo.* Quasi dicat: Vos non intelligitis qualem resurrectionem Scriptura annuntiet. Creditis enim, quod restauratio corporum tulium sit futura, qualia nunc sunt; non autem sic erit. Sic igitur ignoratis Scripturam, sed etiam virtutem ignoratis divinam. Vos enim consideratis quasi difficile, dicentes: Qualiter poterunt membra dissoluta coniungi, et animabus adunari? Hoc enim respectu divinae potentiae quasi nihil est. Sequitur: *Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent neque nubentur; sed erunt sicut Angeli Dei in caelis*; quasi dicat: Divina quaedam erit vitae restauratio et angelica, cum ulterius non corrumpemur, sed eodem modo manebimus; et propter hoc nuptiae auferentur. Nam nuptiae quidem nunc sunt propter corruptionem, ut per successionem generis persistamus, et non deficiamus; tunc vero sicut Angeli erimus, qui sunt sine successione nuptiali et numquam desinunt. *Beda.* Considerandum est hic, quod latina consuetudo hic Graeco idiomati non respondet. Nubere enim proprie dicuntur mulieres, et viri uxores ducere; sed nos simpliciter dictum intelligamus, ut nubere de viris, et nubi de uxoribus scriptum sit. *Hier.* Sic igitur erant non intelligentes Scripturas, quia in resurrectione homines erunt sicut Angeli Dei, idest nemo ibi moritur, nemo ibi nascitur; nec infans est ibi nec senex. *Theoph.* Et aliter etiam decipiuntur non intelligentes Scripturas. Si enim has intellexissent, intelligerent quomodo per Scripturas resurrectio mortuorum possit probari; unde subdit: *De mortuis autem quod resurgant non legistis in libro Moysi super rubum, quomodo dixerit illi Deus inquiens: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob?* *Hieron.* Dico autem, *Super rubum*, in quo est similitudo vestra, in quo ignis ardebat, sed non eius spinas consumebat; sic vos inflammat eloquium meum, nec spinas vestras sub maledicto germinatas absumit. *The.* Dico autem: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob*; quasi dicat Deus viventium; unde subdit: *Non est Deus mortuorum sed vivorum.* Non enim dixit, Ego fui, sed *ego sum*, tamquam illi praesentes existant. Sed forte aliquis dicet, quod hoc dixit solum Deus de anima Abrahae, non de corpore. Ad quod dicimus, quod Abraham utrumque importat, scilicet corpus et animam; ita ut et corporis ipse sit Deus, et corpus vivat apud Deum, idest in Dei ordinatione. *Beda.* Vel quia cum probavit animas permanere post mortem, neque enim poterat fieri ut eorum esset Deus, qui nequaquam subsisterent, consequenter introduceretur et corporum resurrectio, quae cum animabus bona malaque gesserunt. *Hieron.* Cum autem dicit, *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob*, ter Deum nominando, Trinitatem intimavit. Cum autem dicit, *Non est Deus mortuorum*, unum Deum iterans, unam substantiam significavit. Vivunt autem qui nec vendicant portionem, quam elegerant; mortui autem sunt, qui quod vendicaverant, perdiderunt. *Vos ergo multum erratis. Glos.* Quia videlicet et Scripturis contradicebant, et virtuti Dei derogabant.

4. Et accessit unus de scribis, qui audierat illos conquirentes, et videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatorum. Iesus autem respondit ei, quia primum omnium mandatum est, Audi Israel: Dominus Deus tuus Deus unus est: et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua; hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. Et ait illi scriba: Bene, magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius praeter eum. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine; et diligere proximum sicut seipsum, maius est omnibus holocautomatibus et sacrificiis. Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare.

4. *Glos.* Postquam Dominus confutavit pharisaeos, et sadducaeos tentantes, hic ostenditur quomodo satisfecit scribae quaerenti; unde dicitur: *Et accessit unus de scribis qui audierat illos conquirentes, et videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatorum. Hieron.* Quae est haec quaestio problematis, quod est commune omnibus peritis in lege, nisi quod diversa in Exodo, et Levitico, et Deuteronomio ordinantur mandata? Unde

non unum, sed duo intulit mandata, quibus quasi duobus uberibus super pectus sponsae elevatis nostra alitur infantia; et ideo subditur: *Primum omnium mandatum est; Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Primum omnium maximum mandatum dicit; hoc est quod ante omnia debemus in corde singuli quasi unicum pietatis fundamentum locare, idest cognitio, atque confessio divinae unitatis cum executione bonae operationis, quae in dilectione Dei et proximi perficitur; unde subdit: *Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua: hoc est primum mandatum. Theoph.* Attende qualiter omnes animae vires enumeravit. Est enim virtus animae animalis quam expendit in dicendo, *Ex tota anima tua*, ad quam pertinet ira et desiderium, quae omnia tribui vult divino amori. Est et alia vis quae dicitur naturalis ad quam pertinet nutritiva et augumentativa; et ista est etiam danda Domino tota propter quod dicit: *Ex toto corde.* Est et alia vis rationalis, quam mentem vocat, et ista etiam est danda Deo tota. *Glos.* Quod autem subdit, *Et ex tota fortitudine* ad vires corporales referri potest. Sequitur: *Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Theo.* Propter hoc dicit esse simile, quia haec duo mandata alternatim sunt sibi consona, et reciproce convertuntur; nam qui diligit Deum, diligit et facturam suam. Principale autem factorum eius est homo: unde qui diligit Deum, diligere debet omnes homines; qui vero diligit proximum, qui multoties dat causam scandali, multo magis eum debet diligere, qui semper praestat beneficia; et ideo propter cohaerentiam horum mandatorum subdit: *Maius horum aliud mandatum non est.* Sequitur: *Et ait illi scriba: Bene, magister, in veritate dixisti. Beda.* Ostendit ex hoc quod dicit, *Maius est omnibus holocautomatibus, et sacrificiis*, gravem saepe inter scribas et pharisaeos quaestionem esse versatam, quod esset mandatum primum, sive maximum divinae legis; quibusdam videlicet hostias, et sacrificia laudantibus; aliis vero fidei, et dilectionis opera praeferentibus: eo quod plurimi patrum ante legem ex fide tantum, quae per dilectionem operatur, placerent Deo. In hac sententia scriba iste se fuisse declarat. Sequitur: *Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non longe es a regno Dei. Theoph.* In quo non eum esse perfectum testatur; non enim dixit, Intra regnum caelorum es, sed *non longe es a regno Dei. Beda.* Ideo autem non fuit longe a regno Dei, quia sententiae illius, quae novi testamenti, et evangelicae perfectionis est propria, fautor extitisse probatus est. *August. de cons. Evan. l. 2. c. 73.* Nec moveat quod Matthaeus dicit tentantem fuisse, a quo Dominus interrogatus est: fieri enim potest, ut quamvis tentans accesserit, Domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentationem non accipiamus malam, tamquam decipere volentis inimicum, sed cautam potius, tamquam experiri amplius volentis ignotum. *Hieron.* Vel non est longe, qui venit callide: longior namque est ignorantia a regno Dei, quam scientia: unde supra sadduceis, *Erratis*, inquit, *nescientes Scripturam, neque virtutem Dei.* Sequitur: *Et nemo audebat iam eum interrogare.* Quia enim in sermonibus confutati sunt, ultra non interrogant, sed apertissime comprehensum Romanae tradunt potestati. Ex quo intelligimus venena invidiae posse quidem superari, sed difficile conquiescere.

5. Respondens Iesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt scribae Christum Filium esse David? Ipse enim David dicit in Spiritu S. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo David dicit ipsum Dominum, et unde est Filius eius? Et multa turba eum libenter audiebat.

5. *Theoph.* Quia Christus ad passionem venturus erat, opinionem falsam corrigit Iudaeorum, qui Christum Filium David esse dicebant, non Dominum eius; unde dicitur: *Et respondens Iesus, dixit docens in templo. Hieron.* Idest palam eis de se loquitur, ut inexcusabiles sint; sequitur enim: *Quomodo dicunt scribae Christum Filium David esse? Theoph.* Ostendit vero Christus se esse Dominum per verba David; nam sequitur: *Ipse autem dicebat in Spiritu S. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis;* quasi dicat: Non potestis mihi dicere quod David absque gratia Spiritus S. hoc dixerit; sed in Spiritu S. vocavit eum Dominum. Et quod sit Dominus, ostendit per hoc quod subdit, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Ipsi enim erant inimici eius, quos Deus Pater posuit scabellum Christi. Quod autem a Patre subiiciuntur ei inimici, non infirmitatem Filii, sed unitatem naturae, qua in altero alter operatur, significat. Nam et Filius subiicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. *Glos.* Sic ergo Dominus ex praedictis concludit dubitabilem quaestionem: nam ex verbis David praemissis habetur, quod Christus sit Dominus David; ex dicto autem scribarum habetur, quod sit Filius eius: et hoc est quod subditur: *Ipse ergo David dicit eum Dominum; et unde est Filius eius? Beda.* Interrogatio Iesu nobis profuit usque hodie contra Iudaeos: et hi enim qui confitentur Christum esse venturum, hominem simplicem et sanctum virum asserunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti a Domino, si simplex homo est, et tantum Filius David, quomodo vocet eum David Dominum suum in Spiritu S. Non autem reprehenduntur quod David Filium dicunt, sed quod Dei Filium eum esse non credunt. Sequitur: *Et multa turba libenter eum audiebat. Glos.* Quia scilicet videbant eum sapienter respondentem, et interrogantem.

6. Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete a scribis, qui volunt in stolis ambulare, et salutari in foro, et in primis cathedris sedere in Synagogis, et primos discubitus in coenis. Qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixae orationis: hi accipient prolixius iudicium.

6. *Hieron.* Confutatis scribis et pharisaeis, ut ignis eorum arida exempla incendit; unde dicitur: *Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete a scribis qui volunt in stolis ambulare. Beda.* Ambulare in stolis, cultio-

ribus vestimentis indutos ad publicum procedere significat; in quo inter cetera dives ille, qui epulabatur quotidie splendide, peccasse describitur. *Theoph.* In stolis autem venerabilibus ambulabant, ex hoc volentes praehonorari, et similiter alia appetebant, quae cedunt ad gloriam: nam sequitur: *Et salutari in foro, et in primis cathedris sedere in Synagogis, et primos discubitus in coenis*, scilicet volunt. *Beda.* Notandum autem, quod non salutari in foro, non primos sedere vel discumbere vetat eos, quibus hoc officii ordine competit; sed eos qui haec sive habita sive non habita indebite amant, a fidelibus quasi improbos docet esse cavendos, animum videlicet, non gradum redarguens; licet culpa non careat, si iidem in foro litibus interessent, qui in cathedra Moysi Synagogae magistri cupiunt appellari. Duplici sane ratione a vanae gloriae cupidis attendere iubemur, ne scilicet eorum vel simulatione seducamur, aestimantes bona esse quae faciunt, vel aemulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis, quae laudari simulant. *Theoph.* Specialiter etiam Apostolos docet, ut nullam cum scribis habeant conversationem, sed ipsum Christum imitentur; ordinansque ipsos magistros in his quae sunt circa vitam agenda, alios eis supponit. *Beda.* Non solum autem laudes ab hominibus, verum etiam pecunias quaerunt; unde sequitur: *Qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixae orationis.* Sunt enim qui se iustos simulantes a peccatorum suorum conscientia turbati, quasi patroni pro eis in iudicio futuri pecunias accipere non dubitant: et cum porrecta manus pauperi preces iuvare soleat, illi ob hoc maxime in precibus pernoctant, ut pauperi nummum tollant. *Theoph.* Accedebant autem scribae ad has mulieres, quae sine protectione viri manebant, quasi earum fierent protectores; et simulatione orationis, et habitu reverentiae, et hypocrisi viduas decipiebant, et sic etiam devorabant divitum domos. Sequitur: *Hi accipient prolixius iudicium*, scilicet quam ceteri Iudaeorum peccantium.

7. Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba iactaret aes in gazophylacium, et multi divites iactabant multa. Cum venisset autem una vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. Et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua haec pauper plus omnibus misit qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserunt; haec vero de penuria sua omnia quae habuit misit totum victum suum.

7. *Beda.* Dominus qui appetituros primatus, et vanae gloriae cavendos esse monuerat, etiam dona ferentes in domum Domini certo examine discernit; unde dicitur: *Et sedens Iesus contra gazophylacium aspiciebat quomodo turba iactaret aes in gazophylacium.* Sermone graeco φυλαττειν philattin, servare dicitur, et Gaza Persica lingua, divitiae vocantur: unde gazophylacium locus appellari solet, quo divitiae servantur: quo nomine, et arca, in qua donaria populi congregabantur ad usus templi necessarios, et porticus, in quibus servabantur, appellabantur. Habes exemplum de porticibus in Evangelio: *Haec inquit Ioan. cap. 8. verba locutus est in gazophylacio docens in templo.* Habes et de arca in libro Regum *4. cap. 12. Et attulit Ioiada Pontifex gazophylacium unum.* *Theoph.* Erat autem laudabilis consuetudo apud Iudaeos, ut scilicet habentes aliquid in gazophylacio ponerent, quod esset pro Sacerdotibus, et pauperibus, et viduis, ut exinde nutrirentur; unde subditur: *Et multi divites iactabant multa.* Multis autem hoc facientibus accessit et vidua, ostendens affectum in oblatione pecuniae secundum propriam virtutem; unde subditur: *Cum venisset autem una vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans.* *Beda.* Quadrantem vocant calculatores quartam partem cuiuslibet rei, videlicet et loci, aut temporis, aut pecuniae. Forsitan ergo hoc loco quartam partem sicli, idest quinque obolos significat. Sequitur: *Et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua haec pauper plus omnibus misit in gazophylacium.* Deus enim non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat; nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur; unde subdit: *Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt; haec vero de penuria sua omnia quae habuit misit totum victum suum.* *Hieron.* Mystice autem divites sunt qui proferunt de thesauro cordis sui nova et vetera, quae sunt incerta, et occulta sapientiae divinae utriusque testamenti; paupercula autem quae est, ut ego et mei similes, qui mitto quod possum, et desidero quod non possum vobis explanare? Nam non quantum vos audistis, sed ex quanto considerat Deus. Unusquisque autem quadrantem potest offerre quae est voluntas prompta: quae dicitur quadrans, quia cum tribus consistit, scilicet cogitatu, verbo, et facto. Quod dicit, *Totum victum suum misit*, hoc significat, quia tota voluntas corporis in victu consistit; unde dicitur *Eccl. 6. Totus labor hominis in ore suo est.* *Theoph.* Vel aliter: Vidua ista anima hominis est, relinquens Satanam, cui fuerat adiuncta; quae mittit in templi aerario duo minuta, carnem scilicet et mentem: carnem quidem per abstinentiam, mentem vero per humilitatem: ut sic audire valeat, quod totum victum suum posuit, et sacrum fecit, nihil de suo mundo relinquens. *Beda.* Allegorice autem divites, qui in gazophylacium munera mittebant, Iudaeos de iustitia legis elatos designant. Vidua pauper Ecclesiae simplicitatem designat: pauper quidem, quia spiritum superbiae vel concupiscentias temporalium abiecit; vidua vero, quia Iesus vir eius pro ea mortem pertulit. Haec in gazophylacium duo minuta mittit, quia dilectionem Dei et proximi, seu fidei et orationis minuta defert, quae consideratur propriae fragilitatis minuta, sed merito piae intentionis accepta cunctis superbientibus Iudaeorum operibus praestant. Ex abundanti sibi Iudaeus mittit munera Dei, qui de iustitia sua praesumit. Omnem autem victum suum in Dei munera mittit Ecclesia: quia omne quod vivit, non sui meriti, sed divini muneris esse intelligit.

CAP. XIII.

Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, et quales structurae. Et respondens Iesus

ait illi: Vides has magnas aedificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.

Beda. Quia fundata Ecclesia Christi, Iudaea dignas suae perfidiae poenas erat luitura, apte Dominus post laudatam in paupere vidua devotionem Ecclesiae egreditur de templo, ruinamque eius futuram, atque aedificia nunc admiranda, non multo post contemnenda esse praedixit; unde dicitur: *Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, et quales structurae. Theoph.* Quia enim multa circa destructionem Ierusalem Dominus locutus fuerat, discipuli eius mirabantur, quod tam magna, et pulchra aedificia destrui debeant: et propter hoc ostendunt ei templi decorem: qui non solum ait haec destruenda fore, sed et quod in eis lapis super lapidem non relinqueretur; unde sequitur: *Et respondens Iesus illi: Vides has magnas aedificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.* Sed dicerent aliqui, quod multae reliquiae remanserunt, ut Christum mendacem nitantur ostendere. Sed nequaquam hoc est; etsi enim aliquae reliquiae remansissent, tamen usque ad universalem consummationem non relinquetur lapis super lapidem. Praeterea narratur, quod Elius Adrianus civitatem ac templum a fundamento evertit; ita quod verbum Domini quod hic dicitur, sit impletum. *Beda.* Divinitus autem procuratum est, ut patefacta per orbem fidei evangelicae gratia templum ipsum cum caeremoniis tolleretur, ne quis forte parvulus in fide, si videret illa permanere quae a Deo sunt instituta, paulatim a sinceritate fidei, quae est in Christo Iesu, ad carnalem laberetur Iudaismum. *Hieron.* In hoc etiam enumerat Dominus discipulis cladem novissimi temporis, idest destructionem templi cum plebe et littera sua; de qua lapis super lapidem non relinquetur, idest testimonia prophetarum super eos, in quos Iudaei retorquebant ea, ut in Esdram, et Zorobabel, et Machabaeos. *Beda.* Recedente etiam Domino de templo, omnia legis aedificia, et compositio mandatorum ita destructa est, ut nihil a Iudaeis impleri possit; et capite sublato, universa inter se membra compugnant.

2. Et cum sederet in monte olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, et Iacobus, et Ioannes, et Andreas: Dic nobis quando ista fient, et quod signum erit quando haec omnia incipient consummari? Et respondens Iesus coepit dicere illis: Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Quia ego sum: et multos seducent. Cum audieritis autem bella et opiniones bellorum, ne timueritis. Oportet enim haec fieri, sed nondum finis. Exurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum, et erunt terraemotus per loca, et fames. Initium dolorum haec.

2. *Beda.* Quia laudantibus quibusdam aedificationes templi Dominus palam responderat haec esse omnia destruenda, discipuli secreto tempus, et signa praedictae destructionis interrogant; unde dicitur: *Et cum sederet in monte olivarum contra templum interrogabat eum.* Sedet Dominus in monte olivarum contra templum, cum de ruina, et excidio templi disputat, ut etiam ipso corporis situ verbis quae loquitur congruat, mystice designans, quod quietus manens in sanctis, superborum detestatur amentiam. Mons enim Oliveti fructiferam designat sanctae Ecclesiae celsitudinem. *August.* Interrogantibus autem eum discipulis, ea respondit Dominus quae iam ex illo tempore fuerant secutura, sive de excidio Ierusalem, unde orta est ipsius interrogationis occasio, sive de adventu suo per Ecclesiam, in qua usque ad finem venire non cessat. In suis enim veniens agnoscitur, dum eius quotidie membra nascuntur; sive de ipso fine, in quo apparebit vivos iudicaturus, et mortuos. *Theoph.* Sed antequam eis ad interrogata respondeat, mentem eorum confirmat, ut non seducantur; unde sequitur: *Et respondens Iesus coepit dicere illis: Videte ne quis vos seducat.* Hoc autem dicit, quia incipientibus circa Iudaeam passionibus, insurrexerunt quidam, qui se doctores esse dicebant; unde sequitur: *Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum. Beda.* multi enim imminente Ierosolymorum excidio extitere, qui se esse Christos dixerunt, tempusque libertatis iam appropinquare: multi etiam in Ecclesia ipsis etiam temporibus Apostolorum Haeresiarchae prodiere: multi etiam in nomine Christi venere Antichristi, quorum primus est Simon Magus, cui sicut in Actibus Apostolorum *c. 8.* legimus auscultabant, qui in Samaria erant dicentes: *Haec est virtus Dei quae vocatur magna;* unde et hic subditur: *Et multos seducent.* A tempore autem dominicae passionis in populo Iudaeorum qui latronem seditiosum elegerunt, et Christum Salvatorem abiecerunt, nec hostium, nec seditiones civium cessaverunt; unde sequitur: *Cum audieritis autem bella, et opiniones bellorum, ne timueritis.* Sed his adventantibus, Apostoli ne terreantur, ne Ierusalem, Iudaeamque deserant, admonentur, quia videlicet non statim finis; quin potius in quadragesimum differendum sit annum: et hoc est quod subditur: *Oportet enim haec fieri, sed nondum finis,* idest desolatio provinciae, ultimumque urbis ac templi excidium. Sequitur: *Exurget autem gens contra gentem, et regnum super regnum. Theoph.* Idest Romani contra Iudaeos: quod Iosephus narrat ante destructionem Ierusalem factum. Cum enim gens Iudaeorum tributum non redderet, Romani venerunt turbati. Sed quia tunc temporis Romani misericordes erant, coepissent quidem eorum spolia, non fuisset tamen destructio Ierusalem. Sed quod Deus contra Iudaeos praeliaretur, ostenditur per id quod subditur: *Et erunt terraemotus per loca, et fames. Beda.* Constat autem hoc tempore Iudaicae seditionis ad litteram contigisse. Potest vero regnum super regnum, et pestilentia eorum, quorum sermo serpit, ut cancer, et fama audiendi verbum Dei, et commotio universae terrae, et a vera fide separatio in haereticis magis intelligi, qui contra seinvicem dimicantes, Ecclesiae victoriam faciunt.

3. Videte autem vosmetipsos: tradent enim vos in conciliis, et in Synagogis vapulabitis, et ante praesides, et Reges stabitis propter me, in testimonium illis. Et in omnes gentes primum oportet praedicari E-

vangelium. Et cum duxerint vos tradentes, nolite praecogitare quid loquamini; sed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini. Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus S. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit.

3. *Beda.* Quo merito Ierosolymis, ac provinciae Iudaeorum universae irroganda tot fueruut adversa, Dominus manifestat cum dicit: *Videte autem vosmetipsos: Tradent enim vos in conciliis, et in Synagogis vapulabitis.* Ea quippe Iudaicae genti maxima causa erat excidii, quae post occisionem Salvatoris, nominis quoque ac fidei eius praecones impia crudelitate vexabant. *The.* Convenienter autem praeposuit narrationem de his quae circa Apostolos erant, ut in propriis tribulationibus aliqualem consolationem haberent ex communibus tribulationibus et passionibus: sequitur enim: *Et ante reges et praesides stabitis propter me, in testimonium illis.* Reges enim, et praesides dicit, sicut Agrippam, Neronem, et Herodem. Quod autem dicit, *Ante reges et praesides stabitis propter me,* non modicam eis consolationem dedit, quia scilicet propter eum erant passuri. Quod autem dicit, *In testimonium illis,* sic intelligitur, idest in praeiudicium eorum, ut scilicet essent inexcusablles, quod scilicet Apostolis laborantibus, illi non potuerunt veritati coniungi. Deinde ne crederent quod propter tribulationes, et pericula praedicatio impediretur, subdit: *Et in omnes gentes primum oportet praedicare Evangelium. August. de con. Evan. lib. 2. c. 77.* Matthaeus addit, *Et tunc veniet consummatio.* Sed hoc quod Marcus ait, *Primum,* signat utique antequam veniat consummatio. *Beda.* Hoc ita fuisse completum ecclesiasticae testantur historiae, in quibus refertur, quod Apostoli omnes multo ante excidium Iudaeae provinciae ad praedicandum Evangelium toto orbe fuerunt dispersi, excepto Iacobo Zebedaei, et Iacobo fratre Domini, qui in Iudaea pro verbo Domini, prius sanguinem fuderant. Quoniam ergo noverat Dominus corda discipulorum de excidio, ac perditione suae gentis esse contristanda, hoc eos solatio allevat, ut nosset sibi etiam Iudaeis abiectis socios non deesse gaudii, regnique caelestis: immo multo plures, quam de Iudaea perirent, ex omnibus toto orbe hominibus esse colligendos. *Glos.* Poterat etiam alia sollicitudo in discipulorum cordibus oriri: quia enim audierant quod ante reges, et Praesides essent ducendi, ne dubitarent, quod ex defectu propriae scientiae, ac facundiae ad respondendum sufficientes essent, Dominus eos consolatur, cum subdit: *Et cum duxerint vos tradentes, nolite praecogitare quid loquamini, sed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquimini. Beda.* Cum enim propter Christum ducimur ad iudices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus offerre. Ceterum ipse Christus (1) quantum in nobis habitat loquitur, et Spiritus S. in respondendo gratia dabitur; unde sequitur: *Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus S. Theophy.* Praedicit etiam eis quod erat gravius, quod scilicet a propinquis persecutionem patientur; unde sequitur: *Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. Beda.* Hoc in persecutionibus fieri crebro vidimus; nec ullus est inter eos fidus affectus, quorum diversa fides est. *Theoph.* Hoc autem dicit, ut audito hoc praeparent se ut persecutiones et mala patientius sustinerent. Deinde consolationem inducit, dicens: *Et eritis odio omnibus propter nomen meum:* Quod enim habeamur odio propter Christum, causa est sufficiens patienter persecutiones sustinendi: non enim martyrem facit poena, sed causa. Sed in hoc etiam quod sequitur; *Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit,* non modica consolatio esse videtur inter persecutiones.

(1) *Al.* qui.

4. Cum autem videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat, tunc qui in Iudaea sunt fugiant in montes; et qui super tectum non descendat in domum, nec introeat, ut tollat quid de domo sua; et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. Vae autem praegnantibus in illis diebus. Orate ergo, ut hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturae, quam condidit Deus usque nunc, neque fient. Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro. Sed propter electos quos elegit, breviavit dies.

4. *Glos.* Praemissis his quae ante excidium civitatis erant futura, nunc Dominus praedicit ea, quae circa ipsam civitatis destructionem contigerunt, dicens: *Cum autem videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat. August. de con. Ev. l. 2. c. 77.* Matthaeus dicit *c. 24. Stantem in loco sancto;* in hac autem mutatione verbi Marcus exposuit eandem sententiam: ideo quippe dixit, *Ubi non debet,* quia in loco sancto non debet. *Beda.* Quando autem ad intelligentiam provocamur, mysticum monstratur esse quod dictum est. Potest autem simpliciter aut de Antichristo accipi, aut de imagine Caesaris, quam Pilatus posuit in templo, aut de Adriani equestri statua, quae in ipso sancto sanctorum loco multo tempore stetit. Abominatio quoque secundum veterem Scripturam idolum nuncupatur; et idcirco addidit, *Desolationis,* quod in desolato templo, atque deserto idolum positum sit. *Theoph.* Vel abominationem desolationis dicit ingressum hostium in civitatem per violentiam. *August. ad Esichi epist. 2. quaest. 80.* Lucas vero, ut ostenderet tunc factam fuisse abominationem desolationis, quando expugnata est Ierusalem, hoc eodem loco Domini verba commemorat: *Cum videritis circundari ab exercitu Ierusalem tunc scitote, quia appropinquavit desolatio eius.* Sequitur: *Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant in montes. Beda.* Haec iuxta litteram facta esse constat, cum appropinquante Romano bello, et exterminio Iudaicae gentis, oraculo admoniti omnes qui erant in ponvincia Christiani, longius discesserunt, ut eccle-

siastica narrat historia, et trans Iordanem secedentes, manebant ad tempus in civitate Pella, sub tutela Agrippae Regis Iudaeorum, cuius in Actibus Apostolorum mentio est, qui cum ea quae sibi obtemperare volebat parte Iudaeorum, semper imperio Romanorum subditus agebat. *Theoph.* Bene autem dixit, *Qui in Iudaea sunt*, quia Apostoli in Iudaea adhuc non erant, sed ante praelium fugati sunt a Ierusalem. *Glos.* Vel magis ipsi exierunt, spiritu ducti divino. Sequitur: *Et qui super tectum, non descendat in domum, nec introeat, ut tollat, quid de domo sua* : desiderabile enim erit etiam nudo corpore de tanta tribulatione salvari. Sequitur: *Vae autem praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus. Beda.* Quarum scilicet uteri, vel manus filiorum sarcina praegravatae, fugae necessitatem non minime impediant. *Theoph.* Mihi autem videtur, quod filiorum esum in his ostendat: nam fama et pestilentia afflicti manus filiis iniecerunt. *Beda.* Postquam autem fecerat mentionem de duplici impedimento fugae, quod scilicet posset esse vel ex cupiditate rerum asportandarum, vel ex deportatione natorum, tangit tertium impedimentum, quod scilicet est ex parte temporis, dicens : *Orate ergo ut hyeme non fiant. Theoph.* Ne scilicet difficultate temporis impediantur qui fugere cupiunt. Causam autem tantae necessitatis ad effugiendum convenienter assignat, cum dicit: *Erunt enim in diebus illis tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturae, quam condidit Deus usque nunc, neque fient. August. ib.* Iosephus enim qui Iudaicas scripsit historias, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut vix credibilia videantur; unde non immerito dictum est talem tribulationem, nec fuisse a creaturae initio, nec futuram. Sed etsi tempore Antichristi talis, aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum quod eis talis amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primi et praecipui recepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius quam passurus. *Beda.* Hoc autem solum est in tantis malis refugium, ut Deus qui dat virtutem patiendi, breviet potentiam persequendi; unde sequitur: *Et nisi breviasset Dominus dies. Theo.* Idest nisi in brevi spatio bellum Romanorum fuisset, *non fuisset salva omnis caro*, idest nullus evasisset Iudaeus; *Sed propter electos quos elegit*, idest propter Iudaeos credentes, aut in posterum crediturus, *breviavit dies*, idest cito bellum est terminatum: nam praesciebat Deus, quod multi post desolationem civitatis crederent Iudaeorum: huius gratia eorum genus ex toto destrui non permisit. *Aug. ib.* Quidam autem convenientius intellexisse mihi videntur mala ipsa significata nomine dierum, sicut dicti sunt dies mali in aliis Scripturae divinae locis: neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea que fiunt in eis. Ipsa ergo dicta sunt breviari, ut Deo donante tolerantiam minus sentirent, ac sic quae magna essent, brevia fierent. *Beda.* Vel aliter: Haec quae dicit ab illo loco, *Erunt dies tribulationis*, temporibus Antichristi proprie congruunt, quando non solum tormenta crebriora, et acerbiora, quam prius consueverant, ingerenda sunt fidelibus; sed, quod gravius est, signorum quoque operatio eos qui tormenta ingerunt, comitabitur. Haec autem tribulatio quanto ceteris, quae praecessere, pressurarum pondere gravior fuit, tanto est temporis brevitate moderatior futura. Namque tribus annis et dimidio, quantum de prophetia Danielis, et Apocalypsi Ioannis coniici potest, Ecclesia per orbem impugnanda esse creditur. Iuxta vero sensus spirituales, cum viderimus abominationem desolationis stare ubi non debet, hoc est haereses et flagitia regnare inter eos, qui caelestibus mysteriis videbantur esse consecrati; tunc quicumque in Iudaea, hoc est in confessione verae fidei persistimus, tanto altius virtutum culmen debemus ascendere, quanto plures ampla vitiorum itinera sequi videmus. *Hieron.* Fuga enim in montes est, ut non descendat ad ima, qui ascendit ad alta. *Beda.* Tunc qui super tectum est, hoc est qui excedens animo carnalia facta, tamquam in aura libera, spiritaliter vivit, ne descendat ad infimos actus pristinae conversationis, neque ea quae reliquerit, mundi carnisve desideria reputat: domus namque nostra vel mundus hic, vel ipsa in qua degimus, nostra intelligenda est caro. *Hieron.* Dicit enim, *Orate, ut hyeme non fiat fuga vestra, vel sabbato*, idest ne finiantur fructus nostri operis cum fine temporis : hyeme enim finitur fructus, sabbato vero tempus. *Beda.* Si autem de consummatione mundi (1) intelligatur haec praecipi, ut non refrigescat fides nostra, et in Christum caritas, neque ut otiosi in opere Dei torpeamus virtutum sabbato. *Theoph.* Oportet etiam nos a peccato fugere cum fervore, et non rigide, et quiete. *Hieron.* Tribulatio autem erit ingens, et dies breves propter electos, ne malitia huius temporis mutet intellectum eorum.

5. Et tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. Exurgent enim pseudochristi, et pseudoprophetae, et dabunt signa, et prodigia ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. Vos ergo videte: ecce praedixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illam, sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum, et stellae caeli erunt decidentes, et virtutes quae in caelis sunt, movebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria. Et tunc mittet Angelos suos, et congregabit electos suos a quatuor ventis a summo terrae, usque ad summum caeli.

5. *Theoph.* Postquam ea quae ad Ierusalem pertinebant Dominus complevit, nunc de adventu loquitur Antichristi, dicens : *Et tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis.* Hoc autem quod dicit, *Tunc*, non sic intelligas, idest statim cum completa fuerint supradicta circa Ierusalem: sicut et Matthaeus post Christi generationem dicit, *In diebus illis venit Ioannes*, numquid immediate post Christi nativitatem ? Non, sed indeterminate vel indistincte. Sic et in hoc loco, *Tunc*, accipi potest, non scilicet quando Ierusalem desolabitur, sed circa tempus adventus Antichristi. Sequitur: *Exurgent enim pseudochristi, et pseudoprophetae, et dabunt signa et prodigia ad seducendos, si fieri potest,*

(1) *Al.* intelligatur, haec praecipit.

etiam electos. Multi enim Christi nomen suscipient, ita etiam ut fideles seducant. *August. 20. de civ. Dei c. 19.* Solvetur enim tunc Satanas, et per Antichristum in omni virtute sua mirabiliter quidem, sed mendaciter operabitur. Solet autem ambigi, utrum propterea dicta sint ab Apostolo signa et prodigia mendacii, quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit, facere videatur; an quia illa ipsa, etiam si erunt vera prodigia, ad mendacia pertrahent credituros non ea potuisse nisi divinitus fieri, virtutem diaboli nescientes, maxime quando tantam quantam numquam habuit acceperit potestatem. Sed propter quodlibet horum dictum sit, seducentur eis signis atque prodigiis, qui seduci merebuntur. *Gregor. sup. Ezech. hom. 9.* Cur autem sub dubitatione dicitur, *Si fieri potest*, cum quid futurum sit, a Domino praesciatur? Unum vero ex duobus est, quia si electi sunt, fieri non potest; si autem fieri non potest, electi non sunt. Ista ergo dominici sermonis dubitatio in electis exprimit trepidationem mentis: quos et electos nominat, quia cernit, quod in fide et bono opere persistent; quia qui electi sunt ad persistendum, per signa praedicatorum Antichristi tentabuntur ad cadendum. *Beda.* Quidam autem hoc ad captivitatis Iudaicae tempus referunt, ubi multi Christos se esse dicentes, deceptas post se catervas populi trahebant; sed in illa civitatis obsidione nullus erat fidelis, ad quem divina exhortatio ne falsos magistros sequeretur, fieri deberet: unde melius de haereticis accipiendum est, qui contra Ecclesiam venientes Christos se esse mentirentur; quorum primus Simon Magus fuit, extremus autem ille maior ceteris est Anticristus. Sequitur: *Vos ergo videte: ecce praedixi vobis omnia. Aug. ad pleb. Hippo. ep. 187.* Non enim solum bona quae sanctis, et fidelibus suis est redditurus, verum etiam mala quibus erat hic mundus abundaturus, ante praedixit, ut bona post saeculi finem secutura certiores expectaremus, quando mala similiter praenuntiata ante saeculi finem praecedentia sentiremus. *Theoph.* Post Antichristi autem adventum alterabitur et mutabitur machina mundialis, obscuratis sideribus propter abundantiam claritatis Christi; unde sequitur: *Sed in diebus illis post tribulationem illam sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum: et stellae caeli erunt decidentes. Beda.* Sidera enim in die iudicii videbuntur obscura, non diminutione suae lucis accidente, sed superveniente claritate veri luminis, hoc est summi iudicis; quamvis nil prohibeat intelligi veraciter solem tunc et lunam cum sideribus ceteris ad tempus suo lumine privari, quomodo de sole factum constat tempore dominicae passionis. Ceterum peracto die iudicii, cum fuerit caelum novum et terra nova, tunc fiet quod Isaias *cap. 66.* dicit: *Erit lux lunae sicut lux solis, et lux solis septempliciter.* Sequitur: *Et virtutes quae sunt in caelo movebuntur. Theoph.* Idest virtutes angelicae stupebunt tanta magnalia videntes fieri, et eorum iudicari conservos. *Beda.* Quid mirum homines ad hoc iudicium perturbari, cuius aspectum et ipse angelicae tremunt potestates? Quid faciunt ibi tabulae, quando tremunt columnae? Quid virgula deserti patitur, cum cedrus paradisi concutitur? *Hieron.* Vel aliter: *Sol obtenebrabitur* ad gelida corda, ut hyeme; *et luna non dabit splendorem suum* serena a tempestate dissentionum; *et stellae caeli erunt decidentes in lumine,* quando pene deerit semen Abrahae, cui sunt similatae; *et virtutes quae sunt in caelis movebuntur* ad iram vindictae, quando mittentur a Filio hominis veniente; de cuius adventu subditur: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria,* qui scilicet prius sicut pluvia in vellus Gedeon descendit cum humilitate. *Aug. ad Esich. ep. 80.* Quia enim dictum est Apostolis ab Angelis *Act. 1. Sic veniet quomodo vidistis eum euntem in caelum,* merito credendus est non solum in eodem corpore, verum in nube venturus: quoniam sic veniet sicut abiit, et nubes suscepit eum abeuntem. *Theoph.* Videbunt autem Dominum tamquam Filium hominis, scilicet in corpore: quod enim videtur, corpus est. *Aug. 1. de Trin. c. 13.* Visio quippe Filii hominis exhibetur etiam malis: nam visio formae Dei non nisi mundis corde, quia ipsi Deum videbunt. Et quia Filium Dei, secundum id quod in forma Dei aequalis est Patri, iniqui videre non possunt; oportet autem ut iudicem vivorum et mortuorum coram quo iudicabuntur et iusti, videant et iniqui; ideo oportebat ut Filius hominis acciperet iudiciariam potestatem, de cuius executione mox subditur: *Et tunc mittet Angelos suos. Theoph.* Vide quod Christus Iesus mittit Angelos, sicut et Pater. Ubi ergo sunt qui dicunt, quod Patri non est aequalis? Egredientur namque Angeli congregare fideles electos, ut in aera rapti obvient Iesu Christo; unde sequitur: *Et congregabit electos suos a quatuor ventis. Hieron.* Ut triticum ventilatum de area totius terrae. *Beda.* A quatuor autem ventis, a quatuor mundi partibus dicit, oriente, occidente, aquilone, et austro. Et ne quisquam putaret a quatuor solummodo plagis terrae, et non potius a cunctis eius finibus simul et mediterraneis regionibus electos esse congregandos, apte subiunxit, *A summo terrae usque ad summum caeli,* idest ab extremis terrae finibus usque ad ultimos terminos eius, ubi longe aspectantibus circulus caeli terrae finibus insidere videtur. Nullus ergo in die illa remanebit electus, qui non venienti ad iudicium Domino in aera occurrat. Veniunt ad iudicium et reprobi, ut peracto iudicio dissipentur et pereant a facie Dei.

6. A ficu autem discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit aestas. Sic et vos cum videritis haec fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio haec, donec omnia ista fiant. Caelum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

6. *Beda.* Sub exemplo arboris docuit Dominus consummationis exemplum, dicens: *A ficu autem discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit aestas: sic et vos cum videritis haec fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Theoph.* Quasi dicat: Sicut cum ficui nascuntur folia, statim est aestas; sic et post angustias Antichristi statim, nullo sequente medio, Christi erit

adventus; qui aestas erit iustis ex hyeme, peccatoribus vero hyems ex aestate. *August. ad Esich. epis. 2. post medium.* Vel aliter: Omnia quae a tribus Evangelistis dicta sunt de Domini adventu, diligentius inter se collata atque discussa fortasse inveniuntur ad hoc pertinere, quod quotidie venit in corpore suo, quod est Ecclesia, exceptis his locis ubi ille adventus ultimus ita promittitur, ut propinquare dicatur, et quod in ultimo sermonis secundum Matthaeum ipse adventus evidenter exprimitur, ubi dicitur: *Cum venerit Filius hominis in maiestate sua.* Quid enim est: *Cum videritis haec fieri*? nisi ea quae supra dixit, in quibus est etiam id quod ait: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus.* Non itaque tunc erit finis, sed tunc erit in proximo. An dicendum est non omnia quae supra commemorata sunt, esse intelligenda, sed aliqua eorum, hoc videlicet excepto quod dictum est: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem*? Ipse quippe finis erit, non tunc proximus erit. Sed Matthaeus aperuit nullis exceptis esse accipiendum, dicens: *Cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in ianuis.* Intelligitur ergo quod supra dictum est sic: *Et mittet Angelos suos de quatuor mundi partibus*, idest toto orbe terrarum congregabit electos suos; quae tota hora novissima facit veniens in suis membris tanquam in nubibus. *Beda.* Potest autem haec fructificatio fici mystice intelligi super statu Synagogae; quae veniente ad se Domino, quia fructum iustitiae non habebat in eis qui tunc increduli erant, aeterna sterilitate damnata est. Sed quoniam dixit Apostolus *Rom. 10.* quod *Cum plenitudo Gentium intraverit, omnis Israel salvus erit*: quid est hoc, nisi quod diu sterilis arbor fici fructum quem negaverat reddet? Quod ubi factum fuerit, aestatem verae pacis esse in proximo non ambiges. *Hieron.* Vel folia fici nata verba sunt praesentia; aestas proximi dies est iudicii, in qua unaquaeque arbor manifestabit, quae intus habuit, aridum ad comburendum, an viride ad plantandum cum ligno vitae. Sequitur: *Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio haec, donec ista omnia fiant. Beda.* Nomine generationis aut omne hominum significat genus, aut specialiter Iudaeorum. *Theoph.* Vel aliter: *Non transibit generatio haec*, scilicet Christianorum, *donec omnia fiant*, quae circa Ierusalem et Antichristi adventum dicta sunt. Non enim dicit generationem Apostolorum: quia maior pars Apostolorum non pervenit usque ad Ierusalem consummationem. Dicit autem hoc de generatione Christianorum, volens discipulos consolari, ne crederent quod in illis temporibus fides deficeret: prius enim elementa immobilia deficient, quam verba Christi; unde subditur: *Caelum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt. Beda.* Caelum quod transibit non aethereum sive sidereum, sed aereum intelligere debemus. Quocumque enim pervenire potuit aqua diluvii, eo iuxta beati Petri sententiam ignis iudicii perveniet. Transiet autem caelum et terra per eam, quam nunc habent imaginem, attamen per essentiam sine fine subsistent.

7. De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater. Videte, vigilate, et orate: nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cuiusque operis, et ianitori praecepit ut vigilet. Vigilate ergo. Nescitis enim quando dominus domus veniat, sero, an media nocte; an galli cantu, an mane: ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico. Vigilate.

7. *Theoph.* Volens Dominus discipulos impedire ab interrogatione illius diei et horae, dixit: *De die autem illo et hora nemo scit, neque Angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater.* Si enim dixisset, quia scio, tamen nolo vobis revelare, ipsos non modicum contristasset. Nunc vero sapientius egit, et ipsos excludit ab huiusmodi interrogatione, ne ei molesti fierent in hoc quod dixit: Neque Angeli sciunt, neque ego. *Hilar. lib. 9. de Trin.* Ignoratio autem diei atque horae obiicitur unigenito Deo, ut Deus ex Deo natus non sit in ea naturae perfectione qua Deus est. Sed primum sensu communis iudicii sentiendum est an credibile esse possit ut aliquid ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod sunt atque erunt, auctor est? Quomodo enim extra eius naturae scientiam est, per quam et in qua id quod efficiendum sit continetur? Hanc autem ille diem ignorat, quae adventus sui dies est? Humanae naturae, quod agere diffiniunt, quantum in se est praesciunt, et sequitur gerendi cognitio voluntatem agendi. Quomodo ergo Dominus gloriae adventus sui ignorata die, naturae esse imperfectae creditur, quae et necessitatem habeat adveniendi, et scientiam adventus sui non adepta sit? Iam vero quanta impietatis geminatur occasio, si Deo Patri deputabitur indignitatis affectus, si ei ademerit beatitudinis cognitionem, cui mortis induxerit praescientiam? Quod si in eo omnes scientiae thesauri sunt, diem hunc non ignorat. Sed meminisse nos convenit occultos in eo scientiae thesauros esse. Ignoratio igitur eius est secundum quod thesauri scientiae in eo latent. In omnibus enim quae Deus ignorare se loquitur, ignoratione non detinetur; sed aut tempus est non loquendi, aut dispensatio non agendi. Si autem tunc cognovisse Deus dicitur, quod Abraham eum amaverit, cum hoc non celavit Abrahae, necesse est et ut Pater ob id diem scire dicatur, quia non celaverit Filio. Si itaque diem Filius nescit, sacramentum est ut taceat; e contrario Pater solus ostenditur scire, quia non tacet. Absit autem corporalium mutationum novitates in Patre et Filio existimari. Denique ne per infirmitatem ignorare dicatur, continuo subiecit: *Videte, vigilate, et orate: nescitis enim quando tempus sit. Hieron.* Vigilia enim opus est mentis ante mortem corporis. *Theoph.* Docet autem vigilare et orare, duo haec: multi namque vigilamus, sed noctes ducentes in pravitates. Ad hoc autem consequenter similitudinem inducit, dicens: *Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cuiusque operis, et ianitori praecepit ut vigilet. Beda.* Homo qui peregre profectus reliquit domum suam Christus est, qui ad Patrem post resurrectionem victor ascendens, Ecclesiam corporaliter reliquit, quam tamen numquam divinae praesen-

tiae praesidio destituit. *Gregor. hom. Evan. 9.* Carnis etenim locus proprie terra est, quae velut ad peregrinandum ducta est, cum per Redemptorem nostrum est in caelis collocata. Dedit autem servis suis potestatem cuiusque operis, quia fidelibus suis concessa S.Spiritus gratia, facultatem tribuit bonis operibus serviendi. Ianitori quoque praecepit ut vigilaret: quia ordini pastorum commissae sibi Ecclesiae curam iubet impendere. Non solum autem rectores Ecclesiae, sed omnes vigilare praecipimur, ianuas cordium custodientes, ne antiqui hostis mala suggestio subintret, ne nos Dominus dormientes inveniat. Unde ex hac similitudine concludens subdit: *Vigilate ergo: nescitis enim quando dominus domus veniat, sero, an media nocte; an galli cantu, an mane: ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Hieron.* Nam qui dormit, non corpora vera, sed phantasmata intendit, et vacuus vigilat de his quae viderat. Sic nimirum sunt qui quos mundi amor rapit in vita, qui deserunt post vitam quod somniabant pro certo. *Theoph.* Vide autem quia non dixit: Nescio quando tempus erit, sed *Nescitis.* Propter hoc enim hoc occultavit, quia nobis expediebat; nam si nunc ignorantes finem non curamus, quid faceremus si finem sciremus? Malitias namque nostras differemus usque ad ultimum. Attendamus etiam dictiones: sero namque finis existit, cum quis moritur in senectute; media nocte cum quis moritur in medio iuventutis; galli cantu vero, cum ratio completur in nobis. Cum enim incipit puer secundum rationem vivere, tunc gallus in eo vociferatur excitans a somno sensualitatis; mane autem puerilis est aetas. Oportet enim omnes istos finem praescire: nam et puero cavendum ne imbaptizatus pertranseat. *Hieron.* Hoc autem fine concludit sermonem, ut commune omnium praeceptum novissimi per primos audiant; unde subdit: *Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate. Augus.ad Hesich.ep.80.* Non solum enim illis dixit quibus tunc audientibus loquebatur: sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, et ad nos ipsos, et qui erunt post nos usque ad novissimum eius adventum. Numquid autem omnes inventurus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est, quod ad defunctos etiam pertineat quod ait: *Vigilate, ne cum venerit repente inveniet vos dormientes.* Cur itaque omnibus dicit, quod ad eos solos pertineat, qui tunc erunt, nisi quia ad omnes pertinet, quomodo dixi? Tunc enim unicuique veniet dies ille, cum venerit eius dies; ut talis hinc exeat qualis est iudicandus illo die; ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inveniat Domini adventus. Imparatum autem inveniet dies ille, quem imparatum inveniet suae vitae huius ultimus dies.

CAP. XIV.

Erat autem pascha, et azyma post biduum, et quaerebant summi Sacerdotes, et scribae, quomodo eum dolo tenerent, et occiderent: dicebant enim: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

Hieron. Nunc aspergamus librum nostrum de sanguine, et limina domorum, et funem coccineum circumdemus domui orationis nostrae, et coccum in manu nostra, ut Zaram ligemus, ut vaccam rufam in valle occisam enarrare possimus. De Christi enim occisione narraturus Evangelista praemittit: *Erat autem pascha, et azyma post biduum. Beda.* Pascha quidem hebraice dicitur phase, non a passione, ut plerique arbitrantur, sed a transitu nominatur: eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum, pertransierit, nec percusserit eos; vel ipse Dominus praebens auxilium populo suo, desuper ambulavit. *Hieron.* Vel phase transitus interpretatur, pascha vero immolatio. In immolatione agni et transitu populi per mare, vel per Aegyptum praefiguratur passio Christi, et redemptio populi de inferno, quando nos biduum visitat, idest plenissima luna, aetate Christi perfecta, ut nec cum aliqua parte tenebrosa carnes agni immaculati, qui tollit peccata mundi, in una domo, quae est Ecclesia catholica, calceati caritate, et armati virtute comedamus. *Beda.* Hoc autem iuxta veteris testamenti Scripturam, inter pascha et azyma distat, quod pascha ipse solus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad vesperam, hoc est XIV luna mensis primi; XV autem luna quando egressum est de Aegypto succedebat festivitas azymorum, quae septem diebus, idest usque ad XXI diem eiusdem mensis ad vesperam est statuta solemnitas. Verum Evangelistae indifferenter et diem azymorum pro pascha, et pro diebus azymorum pascha ponere solent; unde et Marcus hic dicit: *Erat autem pascha, et azyma post biduum:* quia et paschae dies in azymis panibus est celebrari praeceptus; et nos quasi pascha perpetuum facientes, semper ex hoc mundo transire praecipimur. *Hieron.* A principibus autem egressa est iniquitas in Babylone, qui templum, et vasa, et se purificare secundum legem ad esum agni debuerant: unde sequitur: *Et quaerebant summi Sacerdotes, et scribae, quomodo eum dolo tenerent, et occiderent.* Occiso autem capite totum corpus enerve efficitur: unde miseri faciunt quod caput moriatur. Vitant autem diem festum, quod convenit illis: non enim est festivitas his qui vitam et misericordiam perdiderunt; unde sequitur: *Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Beda.* Non quidem metuentes seditionem, ut simplex sermo demonstrat, sed caventes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. *Theoph.* Ipse tamen Christus tempus sibi constituerat passionis: voluit enim in paschate crucifigi, quia ipse verum erat pascha.

2. Et cum esset Bethaniae in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi pisticae pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput eius. Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est? Poterat enim unguentum istud venundari plusquam trecentis denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam. Iesus autem dixit; Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habetis vobiscum, et cum volueritis, potestis illis bene-

facere : me autem non semper habebitis. Quod habuit, haec fecit: praevenit ungere corpus meum in sepulturam. Amen dico vobis, ubicumque praedicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit haec, narrabitur in memoriam eius.

2. *Beda.* Passurus Dominus pro toto mundo, et universas nationes suo sanguine redempturus, moratur in Bethania, idest in domo obedientiae; unde dicitur: *Et cum esset Bethaniae in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier. Hieron.* Hinnulus enim cervorum semper ad lectum suum redit, idest Filius Patri obediens usque ad mortem, a nobis obedientiam petit. *Beda.* Dicit autem, *Simonis leprosi*, non quod leprosus illo tempore permaneret, sed quod antea leprosus, postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. *Theoph.* Quamvis autem quatuor Evangelistae unguentum mulieris commemorant; non est tamen una, sed duae: una quidem quae describitur a Ioanne, quae soror est Lazari, quae scilicet ante sex dies paschae unxit pedes Iesu; alia vero quae a reliquis tribus Evangelistis describitur. Adhuc autem si attendas, invenies has tres esse. A Ioanne enim una describitur, altera vero a Luca, a duobus vero reliquis altera. Quae enim a Luca describitur meretrix esse, dicitur in medio praedicationis tempore ad Iesum venisse. Haec vero quae a Matthaeo, et Marco describitur, dicitur in tempore passionis venisse non confitentem se peccatricem. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 79.* Ego autem nihil aliud intelligendum arbitror, nisi quod non aliam quidem fuisse mulierem quae peccatrix tunc accessit ad pedes Iesu, sed eandem Mariam bis hoc fecisse : semel scilicet quod Lucas narravit, cum primo accedens cum humilitate, et lacrymis, meruit peccatorum remissionem: nam et hoc Ioannes commemoravit, cum de Lazaro resuscitando coepisset loqui, antequam veniret in Bethaniam, dicens, *Maria autem erat quae unxit Dominum unguento, et extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.* Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est quod ad Lucae narrationem non pertinet; sed pariter narratur a reliquis tribus. Quod ergo Matthaeus, et Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Ioannes autem pedes, accipiamus non solum caput, sed etiam pedes Domini perfudisse mulierem: nisi forte quoniam Marcus, fracto alabastro, perfusum caput commemorat, tam quisquam calumniosus est, ut in vaso fracto neget aliquid remanere potuisse, unde etiam pedes Domini perfunderet. Sed religiosius contendet aliquis non ita fractum esse, ut totum effunderet; vel prius accipiat perfusos pedes, antequam illud fractum esset, ut in integro remaneret unde etiam caput perfunderetur. *Beda.* Est autem alabastrum genus marmoris candidi, variis coloribus intertincti, quod ad vasa unguentaria cavare solent, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. Nardus vero est frutex aromaticus, grandi, ut aiunt, et grassa radice, sed brevi, ac nigra fragilique. Quamvis autem pinguis sit, tamen redolet ut cupressus, aspero sapore, folio parvo densoque, cuius cacumina in aristas se spargunt; ideoque gemina dote pigmentarii nardi spicas, ac folia celebrant: et hoc est quod ait Marcus: *Unguenti nardi pisticae pretiosi*, quia videlicet unguentum illud quod attulit Maria Domino, non solum de radice confectum est nardi, verum etiam, quo pretiosius esset, spicarum quoque, et foliorum eius adiectione (1) odoris, ac virtutis illius erat accumulata gratia. *Theoph.* Vel sicut in graeco dicitur, Nardi πιστικης pistichis, idest fidelis, eo quod unguentum nardi erat absque dolo cum fide confectum. *August. ib.* Potest autem videri contrarium, quod Matthaeus, et Marcus postea quam dixerunt, *Pascha et biduum*, deinde commemoraverunt, quod erat Iesus in Bethania, ubi de illo pretioso unguento dicitur; Ioannes autem ante sex dies paschae dicit Iesum venisse in Bethaniam, de eodem unguento narraturus. Sed qui ita moventur, non intelligunt Matthaeum, et Marcum, illud quod in Bethania de unguento factum erat, non post illam praedicationem de biduo, sed adhuc cum sex dies essent ante pascham recapitulando posuisse. *Hieron.* Mystice autem Simon leprosus mundum infidelem primo, et postea fidelem significat; mulier autem cum alabastro ecclesiasticam fidem, quae dicit *Cant. 1. Nardus mea dedit odorem suum.* Pistica nardus dicitur, idest fidelis et pretiosa. Domus impleta odore, caelum et terra est. Fractum alabastrum carnale desiderium est, quod frangitur ad caput, ex quo omne corpus compaginatum est: recumbente ipso, idest humiliante se ut eam tangeret fides peccatricis, quae de pedibus ascendit ad caput, et ad pedes a capite descendit per fidem, idest ad Christum, et ad membra eius. Sequitur: *Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista.* Per synecdochen dicitur unus pro multis, et multi pro uno. Perditus enim Iudas de salute perditionem invenit, et in vitae fructifera mortis laqueus nascitur. Sub praetextu autem avaritiae mysterium fidei loquitur. Etenim nostra fides trecentis emitur denariis in decem sensibus, interioribus scilicet et exterioribus, scilicet per corpus et animam, et spiritum triplicatis. *Beda.* Quod autem dicit, *Et fremuerunt in eam*, nequaquam debemus de diligentibus Christum Apostolis dictum credere, sed de Iuda potius sub numero plurali. *Theoph.* Vel convenienter videtur innui, quod discipuli plures mulierem arguerunt, eo quod saepe Christum audierant de eleemosyna docentem. Iudas vero non eadem intentione indigne tulit, sed propter amorem pecuniae et turpe lucrum; unde et Ioannes ipsum solum commemorat tamquam fraudulenta intentione mulierem arguentem. Dicit autem: *Et fremebant in eam*, idest molesti erant ei exprobrantes, et iniurias inferentes. Arguit autem Dominus discipulos, eo quod desiderium impediunt mulieris; unde sequitur : *Iesus autem dixit: Sinite eam : quid illi molestis estis?* Postquam enim munus obtulerat, illam per opprobria pervertebant. *Orig. in Mat. tr. 35.* Doluerunt enim de perditione unguenti, quod poterat venundari multo pretio, et dari pauperibus: tamen non debebat fieri hoc, quia conveniens erat ut super caput Christi funderetur sancta et decenti infusione ; unde sequitur : *Bonum opus operata est in me.* Usque adeo autem efficax est

(1) *Al.* odor.

laus huius operis boni, ut exhortetur nos omnes odoriferis et pretiosis operibus implere Domini caput, ut de nobis dicatur, quod bonum opus fecimus super caput Christi; quia semper quidem habemus, quamdiu in hac vita sumus, pauperes nobiscum, et opus habentes cura eorum qui profecerunt in verbo, et divites facti sunt in sapientia Dei; non autem possunt sufficere, ut semper diebus, et noctibus habeant secum Filium Dei, idest Verbum, et Sapientiam Dei: sequitur enim: *Semper enim pauperes habetis vobiscum, et cum volueritis potestis illis benefacere ; me autem non semper habebitis. Beda.* Mihi quidem videtur in hoc loco de praesentia corporali locutus, quod nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem quomodo tunc in omni convictu, et familiaritate. *Hieron.* Dicit etiam: *Bonum opus operata est in me* ; quia qui credit in Deum, reputatur ei ad iustitiam. Aliud est enim credere ei, et aliud in eum; idest totum eiicere te in illum. Sequitur: *Quod habuit*, idest quod potuit, *hoc fecit: praevenit ungere corpus meum in sepulturam. Beda.* Quasi diceret: Vos putatis perditionem esse unguenti: officium sepulturae est. *Theoph.* Praevenit enim quasi a Deo ducta, ungere corpus meum in signum sepulturae: in quo proditorem confundit, ac si ei diceret: Qua conscientia mulierem confundis, quae in sepulturam corpus meum ungit; teipsum vero non confundis, qui me in mortem trades? Prophetizat autem Dominus consequenter duas prophetias, scilicet quod Evangelium eius praedicabitur in universo mundo, et quod opus mulieris laudabitur; unde sequitur: *Amen dico vobis: ubicumque praedicatum fuerit etc. Beda.* Notandum autem, quod sicut Maria gloriam adepta est in toto orbe de obsequio quod Domino exhibuit, ita e converso ille qui obsequio eius detrahere non timuit, longe lateque infamatus est; sed Dominus bonum laude digna remunerans, futuras impii contumelias tacendo praeteriit.

3. Et Iudas Schariotes unus de duodecim abiit ad summos Sacerdotes, ut proderet eum illis: qui audientes gavisi sunt, et promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quaerebat quomodo illum opportune traderet.

3. *Beda.* Infelix Iudas damnum quod ex effusione unguenti fecisse credebat, vult magistri pretio compensare ; unde dicitur : *Et Iudas Schariotes unus de duodecim abiit ad summos Sacerdotes, ut proderet eum illis. Chrysost. serm. de Passi.* Quid mihi eius patriam dicis? Utinam ipsum quoque nescire licuisset. Sed alter erat discipulus qui Iudas Iacobi zelotes vocabatur, et ne appellatione cognominis fiat confusio personarum, propterea hunc ab illo separavit. Non autem dixit, Iudas proditor, ut doceat detractiones nescire, et accusationes declinare. Quod autem dicit, *Unus de duodecim*, auget detestabilitatem proditoris: nam et alii discipuli erant, qui fuerant numero septuaginta; sed illi non intimi, non tanta confidentia sociati sunt; isti autem duodecim fuerunt comprobati; haec erat caterva (1) legalis de qua proditor malignus exivit. *Hieron.* Unus tamen erat de duodecimo numero, non unus merito; unus corpore, non unus animo. Abiit autem ad principes postquam exiit, et intravit in eum Satanas: unumquodque animal ad simile sibi iungitur. *Beda.* Quod autem dixit, *Abiit*, ostendit eum non a principibus invitatum, non ulla necessitate constrictum; sed sponte propria sceleratae mentis inisse consilium. *Theoph.* Dicit autem, *Ut proderet eum illis;* idest ut annuntiaret illis quando solus existeret. Timebant autem in eum irruere, quando docebat propter turbam. *Hier.* Promittit autem se tradere, ut magister eius diabolus ante dicebat *Luc. 4. Tibi dabo potestatem hanc universam.* Sequitur: *Qui audientes gavisi sunt, et promiserunt ei pecuniam se daturos.* Promittunt quidem pecuniam, et amittunt vitam, quam ipse recipit cum vitam amittit. *Chrysost. ib.* O dementiam, immo cupiditatem proditoris! Cuncta enim mala cupiditas procreavit: nam cupiditas captas animas retinet, et omnibus nodis alligatas constringit, et rerum oblivionem imponit, et alienationem mentis ostendit. Ab hac Iudas captivus cupiditatis insania, conversationis, mensae, discipulatus, admonitionis, suasionis oblitus est: nam sequitur: *Et quaerebat quomodo eum opportune traderet. Hieron.* Sed opportunitas doli numquam invenitur, ut non vindicetur hic, aut illic. *Beda.* Multi hodie scelus Iudae quod Dominum, ac magistrum, Deumque suum pecunia vendiderit, velut immane, et nefarium exhorrent, nec tamen cavent : nam cum pro muneribus caritatis, et veritatis iura spernunt, Deum qui est caritas, et veritas produnt.

4. Et primo die azymorum quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli : Quo vis eamus, et paremus tibi, ut manduces pascha ? Et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis : Ite in civitatem, et occurret vobis homo lagenam aquae baiulans: sequimini eum; et quocumque introierit, dicite domino domus, quia magister dicit : Ubi est refectio mea, ubi pascha cum discipulis meis manducem ? Et ipse vobis demonstrabit coenaculum grande stratum, et illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius, et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixerant illis, et paraverunt pascha.

4. *Chrysost. in ser. de pas.* Quando Iudas de traditione tractabat, alii discipuli sunt de praeparatione paschae solliciti; unde dicitur: *Et primo die azymorum quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli : Quo vis eamus, et paremus tibi ut manduces pascha? Beda.* Primum diem azymorum quartumdecimum diem primi mensis appellat, quando fermento abiecto, immolare, idest agnum occidere solebant ad vesperam; quod exponens Apostolus ait *Colos. c. 3. Pascha nostrum immolatus est Christus:* qui licet die sequenti: idest quintadecima luna sit crucifixus, attamen nocte qua agnus immolabatur, et corporis sanguinisque sui tradens mysteria celebranda, et a Iudaeis tentus, ac ligatus, ipsius immolationis, hoc est passionis suae sacravit exordium. *Hieron.* Azyma vero quae cum amaritudine, idest lactucis agrestibus manducantur, redemptio nostra est; amaritudo vero passio Domini. *Theoph.* Ex hoc autem quod dicunt

(1) P. Nicolai habet forte melius regalis.

discipuli, *Quo vis eamus*? manifeste videtur quod Christus hospitium aliquod non habebat; sed neque discipuli proprias domos: si enim habuissent, duxissent eum ad illas. *Hieron.* Dicunt etiam, *Quo vis eamus*, ut cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros. Dominus autem indicat cum quo manducat pascha, et more suo mittit duos, quod supra exposuimus; unde sequitur: *Et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis: Ite in civitatem. Theoph.* Mittit quidem ex discipulis, Petrum scilicet, et Ioannem, ut Lucas dicit, ad ignotum hominem, innuens ex hoc, quod posset non pati. Nam qui mentem ignoti (1) novit, ut ipsos reciperet, quid non operaretur in aliis? Dat etiam eis signum, ut domum scilicet invenirent, cum subdit: *Et occurret vobis homo lagenam aquae baiulans. August. de con. Evan. lib. 2. cap. 80.* Marcus lagenam dicit, quam Lucas amphoram: ille vasis genus, iste modum significavit: uterque veritatem sententiae custodivit. *Beda.* Indicium autem praesentiae divinitatis est quod cum discipulis loquens quid alibi futurum sit novit; unde sequitur: *Et abierunt discipuli eius, et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pascha. Chrysost. ib.* Non illud quod nostrum, sed interim Iudaeorum; illud autem quod nostrum est non solum constituit, sed ipse factus est pascha. Sed et cur illud manducavit? quia *Factus est sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret Gal. 4.* et ipse legi requiem daret: et ut nemo dicat, quod ideo eam evacuaverit, quia eam implere, ut molestam et arduam, non valuit, ipse prius eam complevit, et sic fecit eam requiescere. *Hieron.* Mystice autem civitas Ecclesia est, quae muro fidei cingitur; homo occurrens populus primitivus est; amphora aquae lex litterae. *Beda.* Vel aqua lavacrum gratiae, lagena fragilitatem designat eorum, per quos eadem erat gratia mundo monstranda. *Theoph.* Lagenam aquae portat, qui baptizatus est; qui autem baptisma baiulat, venit ad requiem secundum rationem vivens, et sicut in domo requie potitur; unde subdit: *Sequimini eum. Hieron.* Qui scilicet ducit in altum, ubi est refectio Christi. Dominus domus Petrus Apostolus est, cui Dominus domum suam credidit, ut sit una fides sub uno pastore: coenaculum grande Ecclesia magna est, in qua narratur nomen Domini strata varietate virtutum, et linguarum. *Beda.* Vel coenaculum magnum spiritualiter lex est, quae de angustiis litterae egrediens, et sublimi loco, idest in alto mentis solario recipit Salvatorem. Consulte autem sive aquae baiuli, sive domini domus sunt praetermissa vocabula, ut omnibus verum pascha celebrare volentibus, hoc est Christi sacramentis imbui, eumque suae mentis hospitio suscipere quaerentibus, facultas danda signetur. *Theoph.* Vel Dominus domus intellectus est; qui ostendit coenaculum grande, idest altitudinem intelligentiarum; quod etsi altum sit, tamen nihil habet vanae gloriae, et tumoris, sed sternitur, et planum fit humilitate. Ibi autem, idest in tali mente pascha Christo paratur, a Petro scilicet, et Ioanne, idest ab actione, et contemplatione.

(1) *Al.* movit.

5. Vespere autem facto, venit cum duodecim. Et discumbentibus eis, et manducantibus, ait Iesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi coeperunt contristari, et dicere ei sigillatim. Numquid ego? Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si non esset natus homo ille.

5. *Beda.* Dominus qui de sua passione praedixerat, etiam de proditore praedicit, dans locum poenitentiae, ut cum intellexisset sciri cogitationes suas, poeniteret eum facti sui; unde dicitur: *Vespere autem facto venit cum duodecim: et discumbentibus eis, et manducantibus ait Iesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis me tradet, qui manducat mecum. Chrysost. in ser. de pas.* Ubi patet, quod non aperte eum omnibus publicabat, ne impudentiorem eum faceret, nec etiam penitus silentio praeteribat, ne celari arbitratus, audacter ad proditionem properaret. *Thc.* Sed quomodo discumbentes coenabant, cum lex praeciperet, quod stantes erecti deberent pascha comedere? Probabile autem est prius eos adimplesse pascha legale, deinde discubuisse, incipiente eo proprium tradere pascha. *Hieron.* Vespera autem diei vesperam indicat mundi: circa undecimam namque horam veniunt novissimi, qui primi denarium aeternae vitae accipiunt. Omnes igitur discipuli tanguntur a Domino; ut fiat armonia citharae, omnes nervi bene suspensi consona voce respondent: nam sequitur: *At illi coeperunt contristari, et dicere ei singillatim: Numquid ego?* Unus autem remissius, et pecuniae amore madefactus dixit: *Numquid ego sum Rabbi?* sicut in Matthaeo legitur *cap. 26. Theoph.* Coeperunt autem alii discipuli contristari propter Domini verbum: nam etsi extra hanc existerent passionem, magis tamen credunt illi, qui omnium novit corda, quam sibi. Sequitur: *Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. Beda.* Iudas scilicet qui, ceteris contristatis et retrahentibus manum, cum magistro manum mittit in catinum; et quia prius dixerat, *Unus ex vobis me tradet*, et perseverat proditor in malo, manifestius arguit; et tamen nomen proprium non designat. *Hieron.* Dicit autem, *Unus de duodecim*, quasi ab eis separatus: separat enim seorsum lupus ovem quam capit. Ovis quae de ovili egreditur, lupi morsibus patet. Iudas autem nec primo, nec secundo correptus a proditione retrahit pedem: unde poena praedicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia: et hoc est quod subditur: *Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Theoph.* Per hoc quod dicitur, *Vadit*, ostenditur quod mors Christi fuit voluntaria, et non necessaria. *Hieron.* Sed quia multi bonum, ut Iudas, faciunt, sed omnino illis non proficit, recte subditur: *Vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur. Beda.* Sed et hodie quoque in sempiternum vae illi homini, qui ad mensam Domini malignus accedit. Etenim ille in exemplum Iudae Filium hominis tradit, non

quidem Iudaeis peccatoribus, sed tamen peccatoribus membris suis. Sequitur: *Bonum erat ei, si non esset natus homo ille. Hieron.* Scilicet intimo latens utero materno: melius enim est non esse, quam ad tormenta esse. *Theoph.* Quantum enim ex fine melius fuisset ei quod esset, si non proditor existeret, nam Deus fecit ipsum ad opera bona; sed postquam ad tantam devenit malitiam, melius fuisset ei, si natus non fuisset.

6. Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis; et ait: Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis; et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico vobis, quod iam non bibam de genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei.

6. *Beda.* Finitis paschae veteris solemniis transit ad novum, ut scilicet pro carne agni, ac sanguine, sui corporis, sanguinisque sacramentum substitueret; unde dicitur: *Et manducantibus illis, accepit Iesus panem*, ut scilicet ipsum se esse monstraret, cui iuravit Dominus *Ps. 109. Tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.* Sequitur: *Et benedicens fregit. Theoph.* Idest gratias agens fregit: quod et nos facimus, orationes superaddentes. *Beda.* Frangit etiam ipse panem quem discipulis porrigit, ut ostendat corporis sui fractionem non absque sua sponte, vel procuratione futuram; quem etiam benedixit, quia naturam humanam quam passurus assumpsit, ipse una cum Patre, et Spiritu S. gratia divinae virtutis implevit. Benedixit panem, ac fregit; quia hominem assumptum ita morti subdere dignatus est, ut ei divinae immortalitatis inesse potentiam demonstraret; ideoque velocius eum a morte resuscitandum esse doceret. Sequitur: *Et dedit eis, et ait: Sumite: hoc est corpus meum. Theoph.* Hoc scilicet quod nunc do, et quod nunc sumitis. Non autem panis figura tantum corporis Christi est, sed in proprium Christi corpus transmutatur: nam Dominus ait *Ioan. cap. 6. Panis quem ego dabo, caro mea est*; sed tamen caro Christi non videtur propter nostram infirmitatem: panis enim et vinum de nostra consuetudine est; si vero carnem, et sanguinem cerneremus, sumere non sustineremus. Propter hoc Dominus nostrae infirmitati condescendens, species panis et vini conservat; sed panem et vinum in veritatem convertit carnis et sanguinis. *Chrysost. in ser. de pas.* Et nunc etiam ille praesto est Christus: qui illam ornavit mensam, ipse istam quoque consecrat. Non enim homo est qui propositum corpus Christi facit, et sanguinem; sed ille qui pro nobis crucifixus est Christus, Sacerdotis ore verba proferuntur, et Dei virtute consecrantur, et gratia. Hoc verbo quod dicit, *Hoc est corpus meum*, proposita consecrantur: et sicut illa vox quae dicit *Gen. c. 1. Crescite et multiplicamini, et replete terram*, semel quidem dicta est; sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura; ita et vox ista semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiae usque in hodiernum diem, et usque ad eius adventum praestat sacrificio firmitatem. *Hier.* Mystice autem in panem transfigurat Dominus corpus suum, quod est Ecclesia praesens, quae accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in passionibus, datur in exemplis, sumitur in doctrinis, formatur in sanguinem suum in calice vino et aqua commixtum; ut alio purgemur a culpis, alio redimamur a poenis. Sanguine namque agni servantur domus a percussione Angeli, et aqua maris rubri extinguuntur inimici; quae sunt mysteria Ecclesiae Christi; unde sequitur: *Et accepto calice gratias agens dedit eis:* gratia enim, et non meritis salvati sumus a Deo. *Gregor. 2. Mor.* Cum appropinquaret etiam passioni, accepto pane, gratias egisse perhibetur. Gratias itaque egit, qui flagella alienae iniquitatis suscepit; et qui nil percussione dignum exhibuit, humiliter in passione benedicit, ut hinc ostendat quid unusquisque in flagello culpae facere debeat, si ipse aequanimiter flagella culpae portat alienae: ut hinc etiam ostendat quid in correctione faciat subditus, si in flagello positus Patri gratias egit aequalis. *Beda.* Quia et nos in Christo et in nobis Christum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miscetur. Attestante enim Ioanne, aquae populi sunt; et neque aquam solam, neque solum vinum cuiquam licet offerre, ne talis oblatio caput a membris secernendum esse significet, et vel Christum sine nostrae redemptionis amore pati potuisse, vel nos sine illius passione salvari, ac (1) pati posse offerri contingat. Sequitur: *Et biberunt ex illo omnes. Hier.* Ebrietas felix, satietas salutaris, quae quanto copiosius sumitur, tanto sobrietatem mentis donare dignatur. *Theoph.* Quidam autem dicunt Iudam mysteriorum non fuisse participem, sed quod exiverit antequam Dominus mysteria largiretur. Alii etiam dicunt quod illi tradidit de illo mysterio. *Chrysost. ib.* Christus enim sanguinem ei, qui eum vendidit offerebat, ut haberet remissionem peccatorum, si tamen impius existere noluisset. *Hier.* Bibit ergo Iudas, sed non saturatur; nec sitim extinguit ignis aeterni, quia indigne sumit mysteria Christi. Sunt enim in Ecclesia quos sacrificium non emundat, sed eos cogitatio insipiens perducit ad culpas qui se coenosis crudelitatis foetoribus miscuerunt. *Chrysost. ib.* Nullus ergo sit Iudas in Domini mensa. Hoc sacrificium cibus spiritualis est: nam sicut corporalis cibus cum ventrem invenerit adversis humoribus occupari, amplius laedit, non sua natura, sed accipientis vitio. Pura igitur sit mens in omnibus, pura cogitatio, quia et sacrificium purum est. Sequitur: *Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti. Beda.* Hoc ad distinctionem respicit veteris testamenti, quod hircorum, et vitulorum est sanguine dedicatum, dicente inter aspergendum legislatore: *Hic est sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus.* Sequitur: *Qui pro multis effundetur. Hieron.* Non enim omnes emundat. Sequitur: *Amen dico vobis, quod iam non bibam de genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. Theo.* Quasi diceret: Non bibam de vino usque ad resurrectionem: regnum enim resurrectionem vocat, quasi tunc regnaverit contra mortem. Post resurrectionem vero bibit cum discipulis, et comedit, ostendens

(1) *Al.* deest pati.

quod idem ipse esset, qui passus est. Novum autem bibit illud, idest novo quodam modo et alieno: non enim corpus habebat passibile indigens cibo, sed immortale et incorruptibile. Intelligendum est autem et sic: Vitis est ipse Dominus, genimen vitis mysteria, et intellectus occultus; quem ipse generat, qui docet hominem scientiam. In regno autem Dei, idest in futuro saeculo bibet cum suis discipulis mysteria, et sapientiam. nova quaedam nos docens, et revelans quae nunc occultat. *Beda.* Vel aliter: Vitem, sive vineam Domini appellatam esse Synagogam Isaias testatur *cap.5.* dicens: *Vinea domini Sabaoth, domus Israel est.* Iturus ergo Dominus ad passionem ait: *Iam non bibam de hoc genimine;* ac si aperte dicat: Non ultra carnalibus Synagogae caeremoniis delectabor, in quibus etiam ista paschalis agni sacra locum tenuere praecipuum. Aderit enim tempus meae resurrectionis, aderit dies ille, cum in regno Dei positus, idest gloria vitae immortalis sublimatus, de salute eiusdem populi, fonte gratiae spiritualis regenerati, vobiscum gaudio perfundar. *Hier.* Considerandum autem quod hic Dominus mutat tantum sacrificium, sed non mutat tempus, ut nos nunquam coenam Domini ante quartamdecimam lunam faciamus. Qui facit in quartadecima resurrectionem, in undecima luna coenam Domini faciet; quod numquam in testamento veteri, nec in novo factum est.

7. Et hymno dicto, exierunt in montem olivarum. Et ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista, quia scriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves. Sed postquam resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. Petrus autem ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. Et ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant.

7. *Hilar.* Sicut gratias egerunt antequam biberent, ita etiam gratias agunt et postquam biberunt; unde dicitur: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti:* ut scilicet addiscas et ante cibum et post cibum gratiarum reddere actiones. *Hieron.* Hymnum enim dicit laudem Domini ut est in *Psal. 21. Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum: Et adoraverunt, et manducaverunt omnes pingues terrae. Theoph.* Simul etiam et hinc ostendit quod amplectibile erat sibi pro nobis mori: quia cum tradendus erat, Deum laudare dignatus est. Docet etiam nos, cum in angustias incidimus propter multorum salutem non contristari, sed Deo gratias agere, qui in nostra tribulatione operatur multorum salutem. *Beda.* Potest etiam hymnus ille intelligi quem Dominus secundum Ioannem Patri gratias decantabat; in quo et pro seipso, et pro discipulis, et pro eis qui per verbum ipsorum crediturі erant, elevatis sursum oculis precabatur. *Theophyl.* Exivit autem in montem ut ad eum solitarium existentem accedentes, ipsum caperent absque tumultu. Si enim accessissent cum in civitate manebat, forte fuisset multitudo populi conturbata; et tunc manifeste occasionem inimici captantes viderentur ipsum iuste interficere tamquam populum concitantem. *Beda.* Pulchre etiam Dominus discipulos sacramentis imbutos in montem educit olivarum, ut typice designet nos per acceptionem sacramentorum ad altiora virtutum dona, et charismata sancti Spiritus, quibus in corde perungamur, ascendere debere. *Hieron.* In monte etiam Oliveti Iesus tenetur, unde ad caelos ascendit, ut nos sciamus quia inde ascendimus ad caelos, unde vigilamus, et oramus, et ligamur, nec repugnamus in terra. *Beda.* Praedicit autem Dominus discipulis quod passuri sunt, ut cum passi fuerint, non desperent salutem, sed agentes poenitentiam liberentur; unde sequitur: *Et ait illis Iesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista. Hieron.* Omnes quidem cadunt, sed non omnes iacent. Numquid enim qui dormit non adiiciet ut resurgat? Carnale est cadere, sed diabolicum est iacere. *Theoph.* Permisit autem eos Dominus cadere, ut non in seipsis confidant, et ne videretur hoc quod praedixerat, ex quodam argumento apparenti praedixisse, inducit testimonium Zachariae prophetae; unde sequitur; *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Beda.* Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est *cap. 13.* et ex persona prophetae ad Dominum dicitur: *Percute pastorem, et dispergentur oves.* Propheta enim postulat passionem Domini; Pater respondet, *Percutiam pastorem,* precibus inferiorum. Filius a Patre mittitur, et percutitur; idest incarnatur, et patitur. *Theoph.* Dicit autem Pater, *Percutiam pastorem*, quia ipsum percuti dimisit. Oves discipulos dicit, quasi innocentes, et quasi absque malitia. Ultimo consolationem inducit, dicens: *Sed postquam resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. Hieron.* In quo vera promittitur resurrectio, ut spes non extinguatur. Sequitur: *Petrus autem ait ei: Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego.* Ecce avis sine pennis in altum volare nititur, sed corpus aggravat animam, ut timore humanae mortis timor Domini superetur. *Beda.* Et Petrus ergo de ardore fidei promittebat, et Salvator quasi Deus futura noverat: unde sequitur; *Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Augustus de con. Evang. lib. 3. cap. 2.* Cum omnes Evangelistae dicant praedixisse Dominum, quod eum Petrus esset negaturus, antequam gallus cantaret; Marcus hoc solum narravit expressius: unde nonnullis videtur non congruere ceteris, quia parum attendunt. Tota enim Petri negatio trina est, quae si tota post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres alii Evangelistae, quod scilicet antequam gallus cantaret, ter eum esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset quam cantare gallus inciperet, superfluo dixisset Marcus ex persona Domini: *Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es.* Sed quia ante primum galli cantum coepta est illa trina negatio, attenderunt illi tres non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset, idest trina, et quando coeptura, idest ante galli cantum: quamquam in animo eius, et ante primum galli cantum tota concepta est. Marcus autem de ipsarum vocum

intervallo planius eloquutus est. *Theo.* Quod sic intelligitur: Petrus semel negavit, deinde gallus cantavit; negante vero eo duabus illis negationibus, tunc gallus secundo vocem emisit. *Hieron.* Gallus lucis nuntius quis est, nisi Spiritus S. Cuius voce in prophetia, et in Apostolis nos de trina negatione excitamur ad amarissimos post lapsum fletus, qui male cogitavimus de Deo, et male locuti sumus ad proximos, et male fecimus ad nosmetipsos. *Beda.* Fides autem Apostoli Petri, et ardens affectus ad Dominum consequenter ostenditur: sequitur enim: *At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Theoph.* Fervorem etiam intrepidum et alii discipuli ostenderunt: nam sequitur: *Similiter autem et omnes dicebant.* Sed tamen resistebant veritati, quam Christus praedixerat.

8. Et veniunt in praedium, cui nomen Gethsemani, et ait discipulis suis: Sedete hic, donec orem. Et assumit Petrum, et Iacobum, et Ioannem secum, et coepit pavere, et taedere. Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem. Sustinete hic, et vigilate. Et cum processisset paululum, procidit super terram, et orabat, ut, si fieri posset, transiret ab eo hora; et dixit: Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me. Sed non quod ego volo, sed quod tu. Et venit, et invenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon, dormis? Non potuisti una hora vigilare mecum? Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma. Et iterum abiens oravit eundem sermonem dicens. Et reversus denuo, invenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum gravati, et ignorabant quid responderent ei. Et venit tertio, et ait illis: Dormite iam, et requiescite. Sufficit. Venit hora, ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui me tradet, prope est.

8. *Glos.* Postquam Dominus scandalum discipulorum praedixerat, nunc Evangelista narrat de oratione ipsius, in qua pro discipulis creditur orasse; et primo describens locum orationis, dicit: *Et veniunt in praedium, cui nomen Gethsemani. Beda.* Monstratur usque hodie locus Gethsemani, in quo Dominus oravit ad radices montis Oliveti. Interpretatur autem Gethsemani vallis pinguium, sive pinguedinum. Cum autem Dominus in monte orat, nos docet sublimia orando inquiri debere. At cum in valle pinguedinis orat, insinuat nobis humilitatem semper in orationibus, et internae pinguedinem dilectionis esse servandam. Ipse etiam per vallem humilitatis, et pinguedinem caritatis pro nobis mortem subiit. *Hieron.* In valle etiam pinguedinum tauri pingues obsederunt eum. Sequitur: *Et ait discipulis suis; Sedete hic donec orem.* Separantur in oratione, separantur in passione; quia ille orat, illi dormiunt, pigredine cordis oppressi. *Theoph.* Singulariter etiam erat consuetudo illi semper orare, formam nobis tradens, ut silentium et solitudinem in orationibus requiramus. Sequitur: *Et assumit Petrum, et Iacobum, et Ioannem secum.* Illos tres tantum assumit, qui gloriae eius in monte Thabor inspectores extiterant: ut qui gloriosa viderant, viderent et tristia, et addiscerent quod verus erat homo in hoc quod tristatur: unde sequitur: *Et coepit, pavere, et taedere.* Quia enim totum assumpserat hominem, assumpsit et naturales proprietates hominis pavere et taedere, et contristari naturaliter: nam homines naturaliter inviti tendunt ad mortem; unde sequitur: *Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem. Beda.* Quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, ut eorum qui sacramentum incarnationis obiurgant excluderetur impietas: nam qui corpus suscepit, omnia debuit suscipere, quae corporis sunt, ut esuriret, sitiret, angeretur, contristaretur: divinitas enim per hos commutari nescit affectus. *Theoph.* Quidam autem hoc sic intellexerunt; quasi dicat: Tristor enim, non quod mori debeo; sed quod Israelitae propinqui mei me crucifixuri sunt, ac per hoc a regno Dei debent excludi. *Hieron.* In hoc etiam pavere et tristari docemur ante iudicium mortis, quod non possumus per nos dicere, sed per illum: *Venit princeps mundi huius et in me non habet quicquam Ioan. cap. 14.* Sequitur: *Sustinete hic, et vigilate. Beda.* Non a somno dormitionis prohibet, cuius tempus non erat imminente discrimine, sed a somno infidelitatis, et torpore mentis. Paululum autem procedens ruit in faciem suam, et humilitatem mentis habitu carnis ostendit; unde sequitur: *Et cum processisset paululum, procidit super terram, et orabat, ut, si fieri posset, transiret ab eo hora. August. de con. Evang. lib. 3. c. 4.* Non dixit si facere posset, sed *Si fieri posset*: fieri enim potest quod ille voluerit. Sic itaque dictum est *Si fieri potest;* ac si diceretur, si vellet. Et ne quis putaret eum Patris minuisse potestatem, manifestavit quo intellectu accipiendum sit quod dictum est: nam sequitur, et dixit: *Abba pater, omnia tibi possibilia sunt.* In quo satis ostendit non ex impossibilitate, sed ex voluntate Patris dictum esse, *Si fieri potest.* Quod autem Marcus non solum Pater, sed *Abba pater* eum dixisse commemorat, hoc est *Abba* hebraice, quod latine *Pater.* Et fortasse Dominus propter aliquod sacramentum utrumque dixit, volens ostendere se illam tristis personam in persona sui corporis, idest Ecclesiae, suscepisse, cui factus est angularis lapis, venientibus ad eum partim ex Hebraeis ad quos pertinet quod ait *Abba*, partim ex Gentibus, ad quos pertinet, quod ait *Pater. Beda.* Orat autem transire calicem, ut ostenderet quod homo erat; unde subdit: *Transfer calicem hunc a me.* Reminiscens autem et propter quid missus est, perficit dispensationem ad quam missus est, et clamat: *Sed non quod ego volo, sed quod tu;* quasi dicat: Si moritur mors, me non moriente secundum carnem, transeat calix: verum, quia non aliter hoc fiet, *non quod ego volo, sed quod tu.* Multi adhuc contristantur futura morte; sed habeant rectum cor, vitent mortem quam possunt; sed si non possunt, dicant id quod propter nos Dominus dixit. *Hieron.* Ex quo etiam usque in finem non cessat nos docere patribus obedire, et voluntatem eorum voluntati nostrae praeponere. Sequitur: *Et venit, et invenit eos dormientes.* Sicut enim dormiunt mente, sic

et corpore. Post orationem autem Dominus veniens, et videns discipulos dormientes, Petrum solum increpat; unde sequitur: *Et ait Petro: Simon dormis? Non potuisti una hora vigilare mecum*; quasi dicat: Qui una hora non potuisti mecum vigilare, quomodo mortem spernes tu qui spondes mori mecum? Sequitur: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem*, scilicet negandi me. *Beda.* Non ait, Orate ne tentemini, quia impossibile est humanem animam non tentari; sed *Ne intretis in tentationem*, hoc est ne vos tentatio superet. *Hieron.* In tentationem autem intrare dicitur qui orare negligit. Sequitur: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Theo.* Quasi dicat: Spiritus quidem vester promptus est ad me non negandum, et propterea hoc promittitis; sed caro vestra intantum infirma est, quod nisi Dominus per orationem virtutem carni dederit, in tentationem intrabitis. *Beda.* Temerarios hic reprimit, qui quicquid crediderint, putant se consequi posse; sed quantum ex mentis ardore confidimus, tantum ex fragilitate carnis timeamus. Facit etiam hic locus adversus eos, qui dicunt unam in Domino operationem et unam voluntatem fuisse. Duas enim voluntates ostendit, humanam scilicet, quae propter infirmitatem carnis recusat passionem, et divinam, quae promptissima est. Sequitur: *Et iterum abiens oravit eundem sermonem dicens. Theoph.* Ut scilicet per secundariam orationem, quod verus homo esset, affirmaret. Sequitur: *Et reversus denuo, invenit eos dormientes;* tamen non vehementer redarguit: *Erant enim oculi eorum gravati*, scilicet somno, *et ignorabant quid responderent ei.* Per hoc infirmitatem humanam addiscas, ne scilicet gravati somno promittamus ea, quae nobis impossibilia sunt. Ideo tertio abiit ad orandum ratione praedicta; unde sequitur: *Et venit tertio, et ait illis: Dormite iam, et requiescite.* Non turbatur contra illos cum post redargutionem peius fecerint; sed ironice dicit illis: *Dormite iam et requiescite*, quia iam sciebat quod pròditor appropinquabat. Et quod ironice dixerit, apparet per hoc quod subditur: *Sufficit, venit hora: ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Hoc dicebat deridens somnum eorum; quasi diceret: Nunc tempus est ut dormiatis quando inimicus appropinquat. Deinde subiungit: *Surgite, eamus: ecce qui me tradet, prope est.* Non ut fugerent hoc dicit, sed ut inimicis obviarent. *August. de con. Evang. l. 3. c. 4.* Vel aliter: Per hoc quod cum dixisset, *Dormite iam et requiescite*, adiungit, *Sufficit*, et deinde infert, *Venit hora, ecce tradetur Filius hominis*: utique intelligendum est post illud, *Dormite et requiescite*, siluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod praemiserat; et tunc intulisse, *Venit hora;* et ideo interponit, *Sufficit*, scilicet quod requievistis. *Hieron.* Trina autem discipulorum dormitio tres mortuos quos Dominus suscitavit significat: primus in domo, secundus ad sepulcrum, tertius de sepulcro. Trina autem Domini vigilia docet nos orando, et de praeteritis, et de futuris, et de praesentibus veniam rogare.

9. Et adhuc eo loquente venit Iudas Scharioth unus de duodecim, et cum eo turba multa cum gladiis et lignis, missi a summis Sacerdotibus, et scribis, et senioribus. Dederat autem traditor eis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave Rabbi; et osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in Iesum, et tenuerunt eum. Unus autem de circumstantibus educens gladium percussit servum summi Sacerdotis, et amputavit illi auriculam. Et respondens ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis, et lignis comprehendere me? Quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis; sed ut impleantur Scripturae. Tunc discipuli eius relinquentes eum omnes fugerunt. Adolescens autem quidam sequebatur illum, amictus sindone super nudo, et tenuerunt eum. At ille relicta sindone, nudus profugit ab eis.

9. *Beda.* Postquam tertio Dominus oraverat, et Apostolorum timorem sequente poenitentia impetraverat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores; de quorum adventu Evangelista dicit: *Et adhuc eo loquente venit Iudas Shcarioth unus de duodecim. Theoph.* Hoc non frustra ponitur, sed ad maiorem proditoris redargutionem, quod cum de primo choro discipulorum existeret, contra Dominum in rabiem versus est. Sequitur: *Et cum eo turba multa cum gladiis et lignis missi a summis Sacerdotibus, et scribis, et senioribus. Hieron.* Incumbit enim virtuti saeculi, qui desperat de adiutorio Dei. *Beda.* Adhuc tamen habet aliquid Iudas de verecundia discipuli, cum eum non palam tradidit persecutoribus, sed per signum osculi; unde sequitur: *Dederat autem traditor eis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. Theoph.* Vide eius insensibilitatem, quomodo credebat in osculo Christum decipere, ut quasi amicus aestimaretur. Si autem amicus eras, o Iuda, cuius gratia cum inimicis accessisti? Sed omnis pravitas sine providentia est. Sequitur: *Et cum venisset, statim accedens ad eum ait: Rabbi; et osculatus est eum. Hieron.* Dat Iudas signum osculi cum veneno doli: sic Cain obtulit sacrificium subdolum, et reprobatum. *Beda.* Invidens autem, et scelerata confidentia magistrum vocat, et osculum infert ei quem tradit. Suscipit autem Dominus osculum traditoris, non quo simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur; simul et illud Psalmi complens 119. *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.* Sequitur: *At illi manus iniecerunt in eum, et tenuerunt eum. Hieron.* Hic adest Ioseph venditus a fratribus, et ferrum pertransivit animam eius. Sequitur: *Unus autem de circumstantibus educens gladium percussit servum summi Sacerdotis, et amputavit illi auriculam. Beda.* Petrus hoc fecit, ut Ioannes declarat eodem mentis ardore quo cetera faciebat: sciebat enim quomodo Phinees puniendo sacrilegos, mercedem iustitiae, et sacerdotii perennis acceperit. *Theoph.* Tacet autem nomen eius Marcus, ut non videretur suum laudare magistrum quasi zelantem pro Christo. Innuit autem Petrus ex hoc quod inobedientes erant, et increduli spernentes Scripturas: nam si habuissent aures audientes Scripturas,

non crucifixissent Dominum gloriae. Amputavit autem auriculam servi summi Sacerdotis : nam summi Sacerdotes primo praeteribant Scripturas , quasi servi, non audientes facti. Sequitur : *Et respondens Iesus, ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis, et lignis. Beda.* Quasi dicat ; Stultum est cum gladiis et fustibus quaerere eum qui ultro se vestris tradidit manibus, et in nocte quasi latitantem per proditorem investigare, qui quotidie in templo docebat. *Theoph.* Istud autem divinitatem eius ostendit: quando enim in templo docebat , non valuerunt ipsum capere, quamvis in manibus eorum esset, quia nondum tempus advenerat passionis; quando autem ipse voluit, tunc tradidit seipsum, ut adimplerentur Scripturae , quia tamquam agnus ad occisionem ductus est , non clamans, neque vociferans, sed voluntarie patiens. Sequitur *: Tunc discipuli eius relinquentes eum omnes fugerunt. Beda.* In hoc impletur sermo , quem Dominus dixerat , quod omnes discipuli scandalizarentur in illo in ipsa nocte. Sequitur : *Adolescens autem quidam sequebatur illum, amictus sindone super nudo* , subauditur corpore : quia non aliud indumenti, quam solam habebat sindonem. Sequitur: *Et tenuerunt eum. At ille relicta sindone nudus profugit ab eis:* quorum scilicet praesentiam detestabatur et facta; non a Domino, cuius amorem et absens corpore fixum servavit in mente. *Hieron.* Sicut etiam Ioseph relicto pallio nudus de manibus impudicae feminae aufugit, qui vult effugere manus iniquorum , relinquens mente quae mundi sunt, fugiat post Iesum. *Theoph.* Probabile autem videtur quod hic adolescens erat de illa domo, in qua pascha comederant. Quidam vero dicunt hunc adolescentem fuisse Iacobum fratrem Domini, qui dicebatur iustus, qui ab Apostolis post Christi ascensionem cathedram Ierosolymorum accepit. *Gregor. 24. Mor. c. 26.* Vel hoc de Ioanne dicitur, qui, etsi post, ut verba Redemptoris audiret, ad crucem rediit , prius tamen territus fugit. Nam et illum eo tempore fuisse adolescentem, longa post hoc in carne vita eius indicio est. Potuit enim fieri ut ad horam tenentium manibus elapsus , mox resumpto indumento redierit, et sub dubia lucis nocte, se turbis ducentium Iesum quasi unus de ipsis immiscuerit, donec ad atrium Pontificis, cui erat notus perveniret, ut ipse in suo Evangelio commemorat. Sicut autem Petrus qui culpam negationis poenitentiae lacrymis abluit, recuperationem ostendit eorum, qui in martyrio labuntur; ita ceteri discipuli qui articulum comprehensionis fugiendo praevenerunt, cautelam fugiendi docent eos , qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt.

10. Et adduxerunt Iesum ad summum Sacerdotem , et convenerunt omnes Sacerdotes , et scribae, et seniores. Petrus autem a longe secutus est eum usque intro in atrium summi Sacerdotis, et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se. Summi vero Sacerdotes, et omne concilium quaerebant adversus Iesum testimonium , ut eum morti traderent , nec inveniebant. Multi autem testimonium falsum dicebant adversus eum , et convenientia testimonia non erant. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes: Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manufactum , et post triduum aliud non manufactum aedificabo. Et non erat conveniens testimonium illorum.

10. *Glos.* Narraverat Evangelista superius , quomodo Dominus a ministris Sacerdotum fuerat captus; nunc narrare incipit, quomodo in domo principis Sacerdotum morti adiudicatus fuit ; unde dicitur : *Et adduxerunt Iesum ad summum Sacerdotem. Beda.* Summum Sacerdotem significat Caypham, qui sicut Ioannes scribit, erat Pontifex anni illius: de quo testatur Iosephus , quod pontificatum sibi emerit a principe Romano. Sequitur: *Et convenerunt in unum omnes Sacerdotes, et scribae , et seniores. Hier.* Tunc facta est congregatio taurorum in vaccis populorum. Sequitur : *Petrus autem a longe sequebatur eum usque intro in atrium summi Sacerdotis.* Timor enim retrahit , sed caritas trahit. *Beda.* Merito autem a longe sequebatur , qui iam erat proxime negaturus: neque enim negare posset , si Christo proximus adhaesisset. Sequitur : *Et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se. Hieron.* In atrio cum ministris calefacit se ad ignem. Atrium Sacerdotis est saecularis circuitus; ministri daemonia sunt, cum quibus qui manet, flere peccata non potest: ignis desiderium carnale. *Beda.* Est enim ignis caritas, de quo dicitur *Luc. 12. Ignem veni mittere in terram* : qui super credentes descendens variis linguis eos laudare Dominum docuit. Est et ignis cupiditatis, de quo dicitur *Oseae 7. Omnes adulterantes velut clybanus corda eorum.* Hic ignis in atrio Cayphae instinctu maligni spiritus accensus, ad negandum, ad blasphemandum Dominum perfidorum linguas armabat. Quod enim intus in domo maligna synodus gerebat , hoc ignis in atrio inter frigora noctis accensus figurabat. Quoniam enim abundat iniquitas , refrigescit caritas multorum. Hoc frigore torpens ad horam Petrus , quasi prunis ministrorum Cayphae calefieri cupiebat: quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quaerebat. Sequitur: *Summi vero Sacerdotes, et omne concilium quaerebant adversus Iesum testimonium , ut eum morti traderent. Theoph.* Lege praecipiente, quod unus existeret summus Sacerdos, tunc multi erant substituti, et destituti annis singulis per principem Romanorum. Summos ergo Sacerdotes dicit illos qui determinatum eis tempus complentes iam compleverant, et a sacerdotio destituti erant. Figuram autem iudicii, quod in praeiudicium agebant, operantur, testimonia quaerentes, ut videantur Iesum iuste damnare et perdere. *Hieron.* Sed mentita est iniquitas sibi , ut regina adversus Ioseph , et Sacerdotes adversus Susannam. Sed ignis sine materia deficit ; unde sequitur : *Nec inveniebant : multi enim falsum testimonium dicebant adversus eum, et convenientia testimonia non erant.* Quod enim variatur , incertum habetur. Sequitur : *Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant.* Moris est haereticorum umbram de veritate trahere. Non ille dixit quod illi dicunt , sed simile verbum de templo corporis sui ,

quod post biduum resuscitavit. *Theoph.* Non enim Dominus dixerat: Ego dissolvam illud; sed *Solvite*, neque manufactum dixit: sed simpliciter *Templum. Hieron.* Dixit etiam, Suscitabo, vivum animal significans et spirans templum. Falsus testis est qui in eo sensu dicta intelligit, quo non dicuntur.

11. Exurgens autem summus Sacerdos in medium, interrogavit Iesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea, quae tibi obiiciuntur ab his? Ille autem tacebat, et nihil respondit. Rursum summus Sacerdos interrogabat eum, et dixit. Tu es Christus Filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi: Ego sum. Et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus caeli. Summus autem Sacerdos scindens vestimenta sua ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. Et coeperunt quidam conspuere eum, et velare faciem eius, et colaphis eum caedere, et dicere ei, Prophetiza. Et ministri alapis eum caedebant.

11. *Beda.* Quando Iesus tacebat ad indignos responsione sua falsos testes, et Sacerdotes impios, tanto magis Pontifex furore superatus, eum ad respondendum provocat, ut ex qualibet occasione sermonis locum inveniat accusandi: unde dicitur: *Et exurgens autem summus Sacerdos in medium, interrogavit ipsum dicens: Non respondes quicquam ad ea quae tibi obiiciuntur ab his.* Iratus quidem princeps, et impatiens non inveniens calumniae locum, exurgit de solio, ut insaniam mentis motu corporis demonstraret. *Hieron.* Sed ipse Deus et Salvator noster, qui mundo salutem contulit, et humano generi sua pietate subvenit, sicut ovis ad occisionem sine voce ducitur, et obmutuit, et siluit a bonis; unde sequitur: *Ille autem tacebat, et nihil respondit.* Taciturnitas Christi apologiam, idest excusationem Adae absolvit. *Theoph.* Tacebat autem, sciens quod non attenderent verbis eius; unde secundum Lucam *c. 22.* respondit: *Si dixero vobis, non credetis mihi*; unde sequitur: *Rursus summus Sacerdos interrogavit eum, et dixit ei: Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Interrogat quidem hoc summus Sacerdos, non ut addiscens crederet, sed ut ex hoc aliquam occasionem captaret. Quaerit autem: *Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Multi namque erant Christi, idest uncti, sicut reges, et summi Sacerdotes, sed nullus eorum dicebatur Filius Dei benedicti, quasi semper collaudati. *Hieron.* Hunc autem expectabant de longe, quem prope non vident; sicut Isaac caligantibus oculis Iacob sub manibus non agnoscit, sed longe de eo futura canit. Sequitur: *Iesus autem dixit illi: Ego sum;* ut scilicet inexcusabiles sint. *Theoph.* Sciebat namque quoniam non crederent; tamen respondit, ne postea dicerent: Si audissemus aliquid ab eo, credidissemus ei. Hoc autem est in eorum praeiudicium; quia audierunt et non crediderunt. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 6.* Matthaeus autem non dixit respondisse Iesum, Ego sum; sed *Tu dixisti*; sed Marcus tantum valere ostendit, quod ei dicit Iesus, *Tu dixisti*, quantum si diceret, *Ego sum.* Sequitur: *Et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus caeli. Theoph.* Ac si dicat: Videbitis me tamquam Filium hominis a dextris Patris sedentem. Virtutem namque hic Patrem dicit. Non autem sine corpore veniet; sed qualis apparuit crucifigentibus, talis in iudicio eis apparebit. *Beda.* Si ergo tibi in Christo o Iudaee, o Pagane, et Haeretice, contemptus, infirmitas, et crux contumelia est; vide quia per hoc Filius hominis ad dexteram Dei Patris sessurus, et in sua cum nubibus caeli est maiestate futurus. *Hieron.* Et quidem Sacerdos interrogat Filium Dei; Iesus autem respondet Filium hominis; ut hinc intelligamus Dei Filium idem esse, et Filium hominis; et ne quaternitatem faciamus in Trinitate; sed homo in Deo, et Deus in homine sit. Dicit autem, *A dextris virtutis sedentem*, idest in vita regnantem sempiterna, et virtute divina. *Et venientem cum nubibus caeli.* In nube ascendit, cum nube veniet; idest in corpore suo solo, quod sumpsit a Virgine ascendit, et cum multiformi Ecclesia, quae corpus ipsius et plenitudo eius, ad iudicium venturus est. *Leo Papa. ser. 6. de pas.* Cayphas autem ad exaggerandam auditi sermonis invidiam scidit vestimenta sua, et nesciens quid haec significaret, insania, sacerdotali se honore primavit, oblitus praecepti illius, quod legitur de principe Sacerdotum *Lev. c. 21. De capite suo cidarim non deponet, et vestimenta sua non disrumpet.* Nam sequitur: *Summus autem Sacerdos scindens vestimenta sua, ait; Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam, quid vobis videtur? Theoph.* Adimplet quidem Sacerdos consuetudinem Iudaicam: cum enim aliquid intollerabile, et triste illis occurrebat, vestimenta scindebant. Ut ergo monstraret quod Christus magnam et intolerabilem blasphemiam dixerit, vestimenta scidit. *Beda.* Altiori autem mysterio factum est, ut in passione Domini Pontifex Iudaeorum sua ipse vestimenta discinderet, hoc est ephod; cum tunica Domini, nec ab ipsis, qui eum crucifixere militibus, scindi potuerit. Figurabatur enim, quia sacerdotium Iudaeorum pro sceleribus ipsorum Pontificum esset scindendum; soliditas vero Ecclesiae, quae vestis sui Redemptoris solet appellari, numquam valet disrumpi. *Theoph.* Ex eo autem sacerdotium Iudaeorum scindendum erat, quod condemnaverunt Christum esse reum mortis; unde sequitur: *Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. Hieron.* Condemnant quidem eum esse reum mortis, ut reatu suo reatum solveret. Sequitur: *Et coeperunt quidam conspuere eum*, ut scilicet sputaminibus susceptis faciem animae nostrae lavaret; et velamine faciei suae velamen cordium nostrorum auferret; et colaphis, quibus in capite percussus est, caput humani generis, quod est Adam sanaret: et alapis, quibus expalmatus est, maxima laus eius nostris manibus labiisque plauderet, ut dicitur *Ps. 46. Omnes gentes plaudite manibus. Beda.* Quod vero dicunt ei: *Prophetiza: quis est qui te percussit?* quasi in contumeliam faciunt eius, qui se a populis prophetam haberi voluit. *August. de con. Evang. lib. 3. cap. 6.* Hoc autem intelligitur passus Dominus usque ad mane in domo principis Sacerdotum, quo prius adductus est.

12. Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi Sacerdotis, et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum ait: Et tu cum Iesu Nazareno eras? At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. Rursus autem cum vidisset illum ancilla, coepit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam et Galilaeus es. Ille autem coepit anathematizare et iurare, quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim gallus iterum cantavit, et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et coepit flere.

12. *August. de con. Evang. lib. 3. cap. 6.* De Petri tentatione, quae inter praedictas Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes Evangelistae narrant. Nam Lucas explicat prius tentationem Petri, tum demum has Domini contumelias; Ioannes autem incipit Petri tentationem dicere, et interponit quaedam de contumeliis Domini, et adiungit, quod inde missus est ad Caypham Pontificem; et inde recapitulat, ut explicet quam coeperat tentationem Petri. Matthaeus autem, et Marcus primo commemorant Christi contumelias, deinde Petri tentationem; de qua dicitur: *Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi Sacerdotis. Beda.* Quid autem sibi vult, quod prima eum prodit ancilla, cum viri utique eum magis potuerunt recognoscere; nisi ut et iste sextus peccasse in necem videretur Domini, et iste sexus redimeretur per Domini passionem. Sequitur: *At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Hieron.* Petrus sine Spiritu voci ancillae cessit, cum Spiritu nec Principibus, nec Regibus cedit. *Theo.* Hoc autem eum pati dispensative permisit Dominus, ne scilicet extolleret se; simulque ut peccantibus misericors ostendatur, tanquam ex seipso instructus humanae infirmitatis eventum. Sequitur: *Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. Beda.* De hoc galli cantu ceteri Evangelistae tacent: non tamen factum negant, sicut et multa alia alii silentio praetereunt quae alii narrant. Sequitur: *Rursus autem cum vidisset eum ancilla coepit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est. August. de con. Evang. lib. 3. cap. 6.* Haec ancilla non eadem, sed alia est, sicut dicit Matthaeus. Sane hoc quoque intelligitur, quia in secunda negatione a duobus compellatus est, ab ancilla scilicet, quam commemorat Matthaeus, et Marcus, et ab alio, quem commemorat Lucas. Sequitur: *At ille iterum negavit.* Iam Petrus redierat, ut, quemadmodum dicit Ioannes, ad focum stans iterum negaret: unde ancilla dicebat quod supra dictum est, non illi scilicet Petro, sed his qui illo exeunte ibi remanserant, sic tamen ut ille audiret: unde rediens, et rursus ad ignem stans resistebat negando verbis eorum. Liquido enim colligitur collatis de hac re omnibus Evangelistarum testimoniis, non ante ianuam secundo Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem; Matthaeum autem, et Marcum qui commemoraverunt exisse eum foras, regressum eius brevitatis causa tacuisse. *Beda.* In hac autem negatione Petri discimus non solum abnegari Christum ab eo qui dicit eum non esse Christum; sed ab illo etiam qui cum sit, negat se esse Christianum: Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis: sed *Me negabis.* Negavit ergo Christum cum se negavit eius discipulum. Sequitur: *Et post pusillum rursus qui astabant dicebant Petro: Vere ex illis es: nam et Galilaeus es.* Non quod alia lingua Galilaei, quam Ierosolymitae loquerentur, qui utique fuerunt Hebraei; sed quod unaquaeque provincia et regio suas habet proprietates, ac vernaculum loquendi sonum vitare non possint. *Theo.* Igitur timore Petrus perterritus, et Domini sermonem oblitus dicentis *Matt. 10. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo*, Dominum abnegavit; unde sequitur: *Ille autem coepit anathematizare et iurare: Quia nescio hominem istum quem dicitis. Beda.* Quam noxia sunt pravorum consilia. Inter infideles hominem negavit se nosse, quem inter discipulos Deum fuerat confessus. Solet autem Scriptura sacra meritum causarum per statum designare temporum; unde Petrus quia media nocte negavit, ad galli cantum poenituit: unde sequitur: *Et statim iterum gallus cantavit, et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus, Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et coepit flere. Theoph.* Lacrymae enim Petrum Christo per poenitentiam adduxerunt. Confundantur itaque Novatiani, qui dicunt, quod qui post susceptionem baptismi peccaverit, non suscipitur ut sibi delictum remittatur. Ecce enim Petrus qui et Christi corpus sumpsit et sanguinem, per poenitentiam est susceptus. Etenim sanctorum defectus propter hoc scripti sunt, ut et nos si per incautelam deciderimus, recursum haberemus per eorum exemplum, et speremus per poenitentiam sublevati. *Hieron.* Mystice autem prima ancilla titubatio est, secunda consensio, tertius vir, actus est. Haec trina negatio quam abluit per fletus verbi Christi recordatio. Tunc nobis gallus cantat, quando praedicator quisquam per poenitentiam corda nostra ad conpunctionem excitat; tunc incipimus flere, quando ignimur intus per scintillam scientiae; a foris eximus, cum extra eiicimus quod intus fuimus.

CAP. XV.

Et confestim mane concilium facientes summi Sacerdotes cum senioribus, et scribis, et universo concilio, vinctentes Iesum duxerunt, et tradiderunt Pilato. Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Iudaeorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis. Et accusabant eum summi Sacerdotes in multis. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? Vidis in quantis te accusant? Iesus autem nihil amplius respondit, ita ut miraretur Pilatus.

Beda. Habebant Iudaei hunc morem, ut quem adiudicassent morti, ligatum iudici traderent; unde post condemnationem Christi subiungit Evangelista: *Et confestim mane concilium facientes summi Sacerdotes cum se-*

nioribus et scribis, et universo concilio, vincientes Iesum duxerunt, et tradiderunt Pilato. Attamen notandum, quod non tunc primum ligaverunt eum, sed mox comprehensum nocte in horto, ut Ioannes declarat, ligaverunt. *Theo.* Tradiderunt itaque Iesum Romanis, sed et ipsi a Deo traditi fuerunt in manibus Romanorum, ut adimplerentur Scripturae dicentes *Ps. 27. Secundum opera manuum eorum retribue illis.* Sequitur; *Et interrogavit eum Pilatus: Tu es rex Iudaeorum. Beda.* Pilato nihil aliud criminis interrogante, nisi utrum rex Iudaeorum sit, arguuntur impietatis Iudaei, quod nec falso quidem invenire potuerint, quod obiicerent Salvatori. Sequitur: *At ille respondens ait illi: Tu dicis.* Sic respondet, ut verum diceret, et sermo eius calumniae non pateret. *Theo.* Dubiam enim responsionem emisit: nam *Tu dicis*, potest sic intelligi, Tu dicis hoc, sed ego non dico. Et nota quod Pilato qui invitus fert sententiam, aliqua in parte responderit; Sacerdotibus autem et principibus respondere noluerit, indignosque sermone suo iudicaverit. Sequitur: *Et accusaverunt eum summi Sacerdotes in multis. August. de con. Evan. lib. 3. c. 8.* Lucas etiam ista crimina, quae falso obiecerunt aperuit: sic enim narrat: *Coeperunt accusare eum dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Caesari, et dicentem se Christum regem esse.* Sequitur: *Pilatus autem rursus interrogabat eum, dicens: Non respondes quidquam: vides in quantis te accusant? Beda.* Ethnicus quidem est qui condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudaeorum. Sequitur: *Iesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus.* Nihil quidem respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur a praeside, et crucis utilitas differretur. *Theoph.* Mirabatur autem Pilatus, quia cum legis doctor esset, et eloquens, et potens responsione sua eorum accusationes infringere, non respondebat quidquam; sed magis accusationes viriliter sustinebat.

2. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis quemcumque petiissent. Erat autem qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. Et cum ascendisset turba, coepit rogare, sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, et dixit: Vultis dimittam vobis Regem Iudaeorum? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi Sacerdotes. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. Pilatus autem iterum respondens ait illis: Quid ergo vultis faciam Regi Iudaeorum? At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit Iesum flagellis caesum ut crucifigeretur.

2. *Beda.* Multas liberandi Salvatorem Pilatus occasiones dedit: primo latronem iusto conferens; unde dicitur: *Per diem autem festum dimittere solebat illis unum ex vinctis quemcumque petiissent. Glos.* Quod quidem solitus erat facere, ut gratiam populi captaret, et praecipue in die festo, quando de tota provincia Iudaeorum populus Ierosolymam confluebat. Et ut maior Iudaeorum improbitas appareat, describitur consequenter enormitas culpae latronis, quem Iudaei Christo praetulerunt; unde sequitur: *Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis vinctus erat, qui in seditione fecerat homicidium:* in quo ostenditur et ex gravitate culpae notabilis, quod homicidium fecerat; et ex modo faciendi, quia cum perturbatione civitatis hoc fecerat, seditionem concitando; et etiam quia culpa eius manifesta erat: nam et cum seditiosis vinctus erat. Sequitur: *Et cum ascendisset turba, coepit rogare sicut semper faciebat illis. August. ib.* Nulla quaestio est, quod Matthaeus tacet ipsos petiisse, ut aliquis eis dimitteretur, quod Marcus hic dicit. Nihil enim interest si aliud aliud tacet, quod alius commemorat. Sequitur: *Pilatus ergo respondit, et dixit: Vultis dimittam vobis regem Iudaeorum? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi Sacerdotes.* Quaeri potest, quae verba Pilatus dixerit, utrum quae a Matthaeo, an quae a Marco referuntur? Aliud enim videtur esse, *Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus?* ut Matthaeus refert *c. 27.* aliud, *Vultis vobis dimittam Regem Iudaeorum*, ut hic dicitur. Sed quia Christos Reges dicebant, et qui dixit Illum an illum, manifestum est eum quaesisse, an vellent dimitti Regem Iudaeorum, idest Christum. Nihil autem interest sententiae, quod hic tacuit Marcus de Barabba, hoc solum volens dicere quod ad Dominum pertinebat; quandoquidem in eorum responsione satis et ipse ostendit, quem sibi dimitti voluerint: nam sequitur: *Pontifices autem concitaverunt turbam ut magis Barabbam dimitteret eis. Beda.* Haeret Iudaeis usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt; quia enim data sibi optione, pro Iesu latronem, pro Salvatore interfectorem elegerunt, merito salutem perdiderunt, et vitam, et latrociniis ac seditionibus se intantum subdiderunt, ut patriam, regnumque suum quod plus Christo amaverunt, perdiderint; et libertatem, corpus, et animam numquam receperint. Deinde aliam occasionem dat Pilatus liberandi Salvatorem cum sequitur; *Pilatus autem respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam Regi Iudaeorum? August. ib.* Iam satis apparet, quod id Marcus velit ostendere, dicendo *Regem Iudaeorum*, quod Matthaeus dicendo Christum. Non enim dicebantur Christi Reges, nisi Iudaeorum. In hoc enim loco secundum Matthaeum dicitur: *Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus?* Sequitur: *At illi clamabant: Crucifige eum. Theo.* Vide autem Iudaeorum pravitatem, et Pilati commensurationem: quamvis et ipse dignus sit condemnatione pro eo, quod populo non resistebat. Illi namque clamabant, *Crucifige*, hic tentat humiliter ab illo praeiudicio eruere Iesum; et ideo rursus interrogat; unde sequitur: *Pilatus autem dicit eis: Quid enim malum fecit?* Occasionem namque ex hoc sumere volebat, ut Christum solveret innocentem. *Beda.* Iudaei vero insaniae suae satisfacientes, interrogationi Praesidis non respondent; unde sequitur: *At illi magis clamabant: Crucifige eum:* ut impleretur illud Ieremiae *c. 12. Facta est mihi haereditas mea, sicut leo in silva: dederunt super me vocem suam.* Sequitur:

Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit Iesum flagellis caesum, ut crucifigeretur. Theoph. Volebat quidem satisfacere populo, idest eorum facere voluntatem, et non quod erat placitum iustitiaĕ, et Deo. *Hier.* Hic duo hirci adsunt: unus ἀποπαιος apompaeos, idest emissarius cum peccato populi in desertum inferni absolutus dimittitur; alter pro peccatis absolutorum ut agnus occiditur. Pars Domini semper mactatur, pars diaboli, qui est magister eorum, quod sonat Barabbas, effrenata in tartarum praecipitatur. *Beda.* Iesus autem flagellatus non ab alio quam ab ipso Pilato intelligendus est: scribit namque Ioannes: *Apprehendit Pilatus Iesum, et flagellavit:* quod quidem ideo fecisse credendus est, ut satiati poenis, ac opprobriis eius, Iudaei mortem ultra sitire desisterent.

3. Milites autem duxerunt eum in atrium praetorii, et convocant totam cohortem, et induunt eum purpura, et imponunt ei plectentes spineam coronam, et coeperunt salutare eum: Ave rex Iudaeorum. Et percutiebant caput eius arundine, et conspuebant eum, et ponentes genua, adorabant eum. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, et induerunt eum vestimentis suis.

3. *Theoph.* Militaris vana gloria semper inordinatis gaudens, et opprobriis, sibi propria ostendebat; unde dicitur: *Milites autem duxerunt eum in atrium praetorii, et convocant totam cohortem*, idest totum ordinem militiae; *et induunt eum purpura sicut regem. Beda.* Quia enim rex Iudaeorum fuerat appellatus, et hoc ei scribae, et Sacerdotes crimen obiecerant, quod sibi in populo Israelitico usurparet imperium, illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vestibus induant purpura, qua reges veteres utebantur. *Aug. de cons. Ev. l. 3. c. 9.* Intelligitur autem quod Matthaeus ait: *Clamydem coccineam circumdederunt ei*, Marcum dixisse *indutum purpura*: pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat; et est rubra quaedam purpura cocco simillima. Potest etiam fieri ut purpura etiam Marcus commemoraverit, quam chlamys habebat, quamvis esset coccinea. *Beda.* Pro diademate autem ponunt ei coronam spineam; unde sequitur: *Et imponunt ei plectentes spineam coronam.* Pro sceptro autem regali dant calamum, ut Matthaeus scribit, et adorant quasi regem; unde sequitur: *Et coeperunt salutare eum: Ave rex Iudaeorum.* Et quod milites eum, quasi qui Deum seipsum falso dixisset, adorabant illudentes, patet ex hoc quod subditur: *Et percutiebant caput eius arundine, et conspuebant eum, et ponentes genua, adorabant eum*, quasi falso se dixisset Deum. *Hieron.* Opprobria autem eius nostrum abstulere opprobrium; vincula eius nos liberos fecerunt; corona spinea capitis eius, diadema regni adepti sumus; vulneribus eius sumus sanati. *August. ib.* Apparet autem Matthaeum, et Marcum recapitulando ista posuisse, non quo tunc factum sit, cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidisset. Ioannes enim apud Pilatum dicit haec gesta. Hoc autem quod sequitur, *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum purpura, et induerunt eum vestimentis suis*, in fine factum intelligitur, cum iam adduceretur ad crucifigendum. *Hieron.* Mystice autem vestimentis suis nudatur Iesus, idest Iudaeis: purpura induitur, idest gentili Ecclesia, quae de scopulis collecta est. Item ea exutus in fine scandalizante, Iudaica rursum induitur plebe, *Cum* enim *intraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel salvus erit Rom. 11. Beda.* Vel in purpura qua indutus est Dominus, ipsa eius caro quam passionibus obiecit, insinuatur; in corona vero quam portabat spinea, nostrorum susceptio peccatorum. *Theoph.* Induamus et nos purpuram stolam regalem: quia ut Reges ambulare debemus calcantes super serpentes, et scorpiones, et suppeditantes peccatum: Christiani namque dicimur, idest uncti, sicut et tunc Reges uncti dicebantur. Sumamus et coronam spineam, idest festinemus coronari vita arcta, et abstinentiis, et puritate. *Beda.* Caput autem Christi percutiunt, (1) quoniam eum verum Deum esse negant. Et quia per arundinem Scriptura solet confici, quasi arundine caput Christi feriunt, qui divinitati illius contradicentes, errorem suum confirmare auctoritate sacrae Scripturae conantur. Spuunt in faciem eius qui gratiae praesentiam verbis execrandis respuunt. Sunt et hodie qui eum certa fide ut Deum verum adorant; sed perversis actibus verba eius quasi fabulosa despiciunt, ac promissa verbi illius temporalibus illecebris postponunt. Sicut autem Cayphas nescius dixit *Ioan. c. 11. Oportet unum hominem mori pro populo*; sic milites nescientes faciunt.

4. Et educunt illum ut crucifigerent eum. Et angariaverunt praetereuntem quempiam Simonem Cyrenaeum venientem de villa, patrem Alexandri, et Ruffi, ut tolleret crucem eius. Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum Calvariae locus. Et dabant ei bibere myrratum vinum, et non accepit. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum. Et erat titulus causae eius inscriptus: Rex Iudaeorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones: unum a dextris, et alium a sinistris eius. Et impleta est Scriptura quae dicit: Et cum iniquis reputatus est.

4. *Glos.* Post condemnationem Christi et contumelias condemnato illatas, ad crucifixionem eius narrandam Evangelista accedit, dicens: *Et educunt illum, ut crucifigerent eum. Hieron.* Hic educitur Abel in agrum a fratre ut perimatur; hic adest Isaac cum lignis, et Abraham cum ariete vepribus haerente; hic etiam Ioseph cum fasce somniato et tunica talari sanguine lita; hic adest Moyses cum virga et serpente suspenso in ligno; hic est botrus in ligno portatus; hic adest Eliseus cum ligno ad quaerendam securim, quae in imo demersa est, et natavit ad lignum; idest genus humanum, quod a ligno vetito in infernum decidit, per lignum crucis Christi, et per baptismum aquae ad paradisum natavit; hic adest Ionas de ligno forti in mare, ventremque ceti triduo mis-

(1) *Al.* qui.

sus. Sequitur: *Et angariaverunt quempiam praetereuntem Simonem Cyrenaeum venientem de villa, patrem Alexandri, et Ruffi, ut tolleret crucem eius. Theoph.* Ioannes autem ait, quod ipsemet baiulabat sibi crucem: utrumque enim fuit: nam ipse quidem primo baiulavit sibi crucem, donec praeteriit quidam quem angariaverunt, et tunc ille portabat. Dixit autem, quorum filiorum erat pater ad maiorem fidem, et affirmationem: nam homo ille adhuc vivebat, qui poterat omnia quae circa crucem facta sunt enarrare. *Hier.* Cum autem alii per merita patrum suorum commemorentur, alii per merita filiorum suorum; hic Simon qui crucem in angaria portat, meritis filiorum suorum qui erant discipuli, commemoratur. De hoc nos in praesenti vita admonemur, parentes adiuvari per natorum suorum sapientiam, vel merita; ut populus Iudaicus propter patriarcharum, et prophetarum, et Apostolorum merita semper commemoratur. Simon autem iste qui portat crucem in angaria, ipse est qui laborat pro laude humana; cogunt enim homines hunc laborare, quem non cogit timor, et dilectio Dei. *Beda.* Vel quia Simon iste non Ierosolymita, sed Cyrenaeus esse perhibetur, Cyrene enim Libiae civitas est, recte per eum populi Gentium designantur, qui quondam peregrini, et hospites testamentorum, nunc obediendo haeredes sunt Dei, cohaeredes autem Christi. Unde apte Simon obediens, Cyrene haeres interpretatur. De villa autem venisse refertur: villa enim Graece pagus dicitur: unde paganos appellamus eos, quos a civitate Dei alienos videmus. De pago igitur egrediens Simon crucem portat post Iesum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, vestigia dominicae passionis obedienter amplectitur. Sequitur: *Et perduxerunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum Calvariae locus.* Extra urbem et foris portam loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum, et Calvariae, idest decollatorum sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. *Hieron.* Tradunt autem Iudaei quod in hoc montis loco immolatus est aries pro Isaac; et ibi decalvatur Christus, idest a carne sua, carnali videlicet Iudaea separatur. Sequitur: *Et dabant ei bibere myrrathum vinum. Aug. de con. Evan. l. 3. c. 11.* Hoc intelligendum est Matthaeum dixisse cum felle mixtum: fel quippe pro amaritudine posuit, et myrrhatum vinum amarissimum est; quamquam fieri possit, ut et fel, et myrrha vinum amarissimum redderent. *Theoph.* Vel ordinatione quadam existente, alii alia afferebant; quidam acetum et fel; quidam vinum myrrhatum. *Hieron.* Vel myrrhatum vinum, hoc est acetum, per hoc succus laetalis pomi abstergitur. *Beda.* Amara vitis amarum vinum fecit (1), quo propinat Dominum Iesum, ut impleatur quod scriptum est *Ps. 68. Dederunt in cibum meum fel, et in siti mea potaverunt me aceto. August. ib.* Quod autem subditur, *Et non accepit*, intelligitur non accepit ut biberet; gustavit autem ut Matthaeus testis est; et sicut idem Matthaeus ait *Noluit bibere*, hoc Marcus dixit, *Et non accepit*; tacuit autem quod gustavit. *Hieron.* Non accepit etiam id pro quo patitur, unde de eo dicitur: *Quae non rapui tunc exolvebam.* Sequitur: *Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta sua mittentes sortem super eis, quid quis tolleret.* Hoc loco figuratur salus per lignum. Primum lignum scientiae boni et mali fuit; secundum lignum boni tantum nobis, et vitae lignum est. Extensio manus primae ad lignum, mortem apprehendit; extensio autem secundae, vitam quae perierat invenit. Ligno hoc vehimur per mare undosum ad terram viventium: cruce enim sua Christus cruciatum nostrum absolvit, et morte sua mortem nostram necavit. Cum forma serpentis serpentem necat, quia serpente de virga facto alii absorbentur serpentes. Ipsa autem species crucis quid est nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulget; arctos dextra tenet; auster laeva consistit; occidens sub plantis firmatur. Unde Apostolus *Eph. c. 3. Ut sciamus quae sit altitudo, et latitudo, longitudo, et profundum.* Aves quando volant ad aethera, formam crucis sumunt; homo natans per aquas, forma crucis vehitur; navis per maria, antenna cruci similata sufflatur; Tau littera, signum salutis, et crucis describitur. *Beda.* Vel in transverso ligno crucis ubi figuntur manus, gaudium spei signatur: per latitudinem hilaritatem operantis intelligimus, quia tristitia facit angustias; per altitudinem cui caput adiungitur, expectationem retributionis de sublimi iustitia Dei; per longitudinem qua totum corpus extenditur tolerantiam, unde longanimes dicuntur; per profundum quod terrae est infixum, ipsum sacramentum secretum. Quamdiu ergo hic agunt corpora nostra, ut destruatur corpus peccati, tempus nobis est crucis. *Theophyl.* Quod autem ponebant sortem super vestimenta eius, et hoc illudentes fecerunt, quasi Regis vestimenta dividentes, etenim vilia erant, non valde pretiosa. Hoc autem Ioannes Evangelista plenius exponit, quia scilicet milites cetera in quatuor partes iuxta suum numerum dividentes, de tunica quae inconsutilis erat, desuper contexta per totum, sortem miserunt. *Hieron.* Vestimenta autem Domini eius mandata sunt, quibus tegitur corpus eius, idest Ecclesia, quae dividunt inter se milites Gentium, ut sint quatuor ordines cum una fide, idest coniugati et viduati, praepositi et separati. Sortiti sunt tunicam indivisam, quae est pax et unitas. Sequitur: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Hoc vere, et proprie Marcus intulit: nam sexta hora tenebrae suffuderunt terram, ut non quisquam potuisset movere caput. *Aug. de con. Evan. lib. 3. c. 13.* Si hora quasi sexta Pilato sedente pro tribunali traditus est Iesus crucifigendus Iudaeis, ut Ioannes refert; quomodo hora tertia crucifixus est, sicut verba Marci non intelligentes quidam putaverunt? Prius ergo qua hora crucifigi potuerit videamus, deinde videbimus cur hora tertia crucifixum dixerit Marcus. Hora erat quasi sexta cum traditus est crucifigendus a Pilato sedente pro tribunali, ut dictum est: non enim iam plena sexta erat, sed quasi sexta, idest peracta quinta, et aliquid etiam de sexta esse coeperat, ut peracta quinta, et inchoata sexta gererentur haec, quae enarrata sunt in crucifixione Domini nostri, donec completa sexta, illo pendente, fierent hae quae dicuntur tenebrae. Quaeramus autem iam cur dixerit Marcus: *Erat autem ho-*

(1) *Al. adest.* de.

ra tertia, et crucifixerunt eum. Iam certe dixerat: *Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta eius*: sic etiam ceteri attestantur, quod eo crucifixo vestimenta divisa sunt. Si enim rei gestae tempus voluit commemorare Marcus, sufficeret dicere, *Erat autem hora tertia*; ut quid adiunxit, *Et crucifixerunt eum*? nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod quaesitum inveniretur cum Scriptura ipsa illis temporibus legeretur, quibus universae Ecclesiae notum erat qua hora Dominus ligno suspensus est; unde posset huiusmodi vel error tolli, vel mendacium refutari. Sed quia sciebat a militibus suspensum Dominum, non a Iudaeis, sicut Ioannes apertissime dicit; occulte ostendere voluit eos magis crucifixisse, quia clamaverunt ut crucifigeretur, quam illos qui ministerium principi suo secundum suum officium praebuerunt. Intelligitur ergo fuisse hora tertia, cum clamaverunt Iudaei ut Dominus crucifigeretur; et verissime demonstratur tunc eos crucifixisse, quando clamaverunt. In conatibus autem Pilati ad eripiendum Dominum, et in tumultu Iudaeorum contradicentium, consumptum tempus duarum horarum intelligimus, et circa horam fuisse sextam, qua nondum terminata, gesta sunt quae ab eo tempore quo Pilatus Dominum tradidit, usque ad tenebras factas narrantur. Facile autem videbit qui sine impietatis duritia voluerit attendere, quam opportuno loco Marcus hoc de tertia hora posuerit, ubi scilicet factum ministrorum militum commemoratum est. Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis aversus a Iudaeis in milites illos converteret, *Erat*, inquit, *hora tertia, et crucifixerunt eum*: ut illi eum potius crucifixisse inveniantur, quos hora tertia ut crucifigeretur clamare potuisse diligens inquisitor inveniet, cum adverterit hoc quod a militibus factum est, hora sexta factum esse. *Aug. de qu. ve. et no. tes. c. 65.* Iudaeorum ergo sententiam de crucifixione Christi tertia hora datam vult intelligi. Omnis enim qui morti addicitur, ex eo iam mortuus computatur, quo sententiam excepit. Manifestavit ergo Marcus, quia non iudicis sententia Salvator crucifixus est: difficile est enim innocentem probare eum qui sententia iudicis punitur. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 13.* Quamquam non desint, qui parasceve quam Ioannes commemorat, dicens *c. 19. Erat autem parasceve hora quasi sexta*, horam diei tertiam velint intelligi: dicunt enim: Die quidem illo, quem dies sabbati sequebatur, parascevem fuisse paschae Iudaeorum, quod ab eodem sabbato iam inciperet azyma; sed tamen verum pascha, quod iam in passione Domini celebratur non Iudaeorum, sed Christianorum coepisse praeparari, idest parascevem habere ab ea hora noctis nona, in eo quod Dominus a Iudaeis occidendus praeparabatur: parasceve quippe interpretatur praeparatio. Ab illa ergo hora noctis usque ad eius crucifixionem occcurrit hora parasceve sexta secundum Ioannem, et hora diei tertia secundum Marcum. Quis fidelis non huic faveat solutioni quaestionis? Si modo possit aliquis articulus coniici, unde ab hora nona noctis coepisse parasceve paschae nostrae, idest praeparationem mortis Christi congruenter intelligamus. Si enim dicamus eam coepisse quando a Iudaeis apprehensus est Dominus, adhuc noctis partes primae erant; sed quando ad domum perductus est soceri Cayphae, ubi et auditus est a principibus, adhuc gallus non cantaverat. Si autem quando Pilato traditus est, iam mane fuisse apertissime scriptum est. Restat ergo ut intelligamus tunc coepisse praeparationem mortis Domini, quando *omnes* principes Sacerdotum dixerunt: *Reus est mortis.* Non enim absurde coniicitur eo tempore nonam horam noctis esse potuisse, ut recapitulando intelligatur de Petri negatione postea dictum esse, quod antea factum erat. Sequitur: *Et erat titulus causae eius inscriptus, Rex Iudaeorum. Theop.* Scripserunt autem hunc titulum, scilicet causam propter quam crucifixus est, quasi vituperantes eius opinionem qui Regem seipsum faciebat, ut sic praetereuntes misereri non valerent, sed magis ei improperarent tamquam tyranno. *Hieron.* Scripserunt autem hoc tribus linguis: Hebraice, *Melech Ieudim*, Graece Βασιλευς εξομολογητων, Latine *Rex confessorum.* Hae tres linguae ad principatum in crucis titulo consecratae sunt, ut omnis lingua commemoraret perfidiam Iudaeorum. *Beda.* Titulus autem hic positus supra crucem illud ostendit, quia nec occidendo potuerunt efficere, ut eum regem non haberent, qui eis secundum sua opera redditurus est. Sequitur: *Et cum eo crucifigunt duos latrones: unum a dextris, et alium a sinistris eius. Theoph.* Ut scilicet homines parvam opinionem contra eum conciperent, quod ipse latro, et maleficus esset. Hoc autem dispensative factum est ad implendam Scripturam; unde sequitur: *Et impleta est Scriptura quae dicit: Et cum iniquis reputatus est. Hieron.* Cum iniquis veritas deputata unum reliquit sinistrum, alterum assumit dexterum, sicut in die iudicii faciet: et simili crimine tam dissimiles sortiuntur fines: alter antecedit Petrum in paradisum, alter Iudam in infernum. Confessio brevis vitam acquisivit longam, et blasphemia finita poena plectitur aeterna. *Beda.* Mystice autem latrones, qui cum Domino crucifixi sunt, significant eos, qui sub fide, et confessione Christi vel agonem martyrii, vel quaelibet arctionis disciplinae instituta subeunt. Sed qui hoc pro aeterna gloria gerunt, dexteri latronis fide designantur; qui vero humanae laudis intuitu, sinistri latronis mentem imitantur et actus. *Theoph.* Vel aliter: Indicium erant duo latrones duorum populorum, scilicet Iudaici, et Gentilis: ambo namque iniqui: Gentilis quidem tanquam legem naturalem praetergrediens, Iudaicus vero scriptam legem quam ei tradiderat Dominus; sed Gentilis poenitens, Iudaicus usque ad finem blasphemus: in quorum medio crucifigitur Dominus: ipse enim est lapis angularis, nos coniungens.

5. Et praetereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reaedificas. Salvum fac temetipsum descendens de cruce. Similiter et summi Sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Christus Rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei.

5. *Hier.* Pullo Iudaeae ligato ad vitem, et eius pallio in sanguine uvae intincto, lacerant haedi vineam, blasphemantes Christum et moventes capita sua; unde dicitur: *Et praetereuntes blasphemabant eum moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruis templum Dei. Theoph.* Transeuntes enim Christum blasphemabant, exprobrantes ei tanquam seductori. Diabolus autem movebat illos ad dicendum, quod de cruce descenderet; quia enim noverat, quod salus fiebat per crucem, rursus ingerebat se ad tentandum Christum ut si a cruce descenderet, certus fieret quod non est vere Filius Dei, et sic salus quae per crucem est, destrueretur. Sed ipse Dei verus existens Filius, non descendit: si enim descendere debuisset non illuc a principio ascendisset: sed quia videbat quod per hunc modum salutem fieri oportebat, sustinuit crucifigi, et multa alia pati, et perficere opus suum. Sequitur: *Similiter et summi Sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Haec dicebant eius miracula abolentes, quasi ab eo secundum apparentiam perpetrata fuissent: operans namque miracula multos salvabat. *Beda.* Sic etiam nolentes confitentur, quod alios salvos fecit. Itaque vos vestra condemnat sententia: qui enim alios salvos fecit, seipsum salvare poterat. Sequitur: *Christus Rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus. Hieron.* Et viderunt postea resurgentem de sepulcro, quem de crucis descendere non credebant posse patibulo. Ubi est, o Iudaei, infidelitas vestra, vosipsos consulo, vosipsos iudices peto. Quanto mirabilius est mortuum posse resurgere, quam adhuc vivum de cruce velle descendere? Parva petistis, dum maiora provenerint; sed infidelitas vestra non potuit sanaris ignis multo fortioribus quam petistis. Hic *omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt Ps. 13.* unde sequitur: *Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei. August. de con. Evang. lib. 3. c. 19.* Quomodo hoc verum est, quandoquidem unus eorum conviciatus est secundum Lucae testimonium, alter et compescuit eum, et in Deum credidit; nisi intelligamus Matthaeum, et Marcum breviter perstringentes hunc locum, pluralem numerum pro singulari posuisse? *Theoph.* Vel duo a principio conviciabantur ei; deinde unus cognoscens ipsum innocentem, increpat alterum blasphemantem.

6. Et facta hora sexta, tenebrae factae sunt super totam terram usque in horam nonam. Et hora nona exclamavit Iesus voce magna, dicens: Eli Eli lammasabacthani, quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat. Currens autem unus, et implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. Iesus autem emissa voce magna, expiravit.

6. *Beda.* Clarissimum lumen mundo retraxit radios suos, ne aut pendentem videret Dominum, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur; unde dicitur: *Et facta hora sexta, tenebrae factae sunt per totam terram usque in horam nonam. August. de con. Evan. lib. 3. c. 17.* Addidit autem Lucas, unde factae sunt tenebrae, idest solem obscuratum. *Theoph.* Si autem tempus eclipsis fuisset, posset quis dicere, quod naturalis fuisset haec passio; sed tunc decima quarta erat luna, cum naturalis eclipsis fieri nequit. Sequitur: *Et hora nona exclamavit Iesus voce magna, dicens, Eli Eli. Hieron.* Nona hora invenitur, eversa domo, decima dragma quae perierat. *Beda.* Nam et Adam peccante scriptum est, quod audiverit vocem Domini Dei ambulantis in Paradiso ad auram post meridiem; et qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexit, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destruxit. Et notandum, quod recedente a centro mundi sole crucifixus est Dominus; oriente autem sole, resurrectionis suae mysteria celebravit, quia *Mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter iustificationem nostram Rom. c. 4.* Nec mireris verborum humilitatem, quaerimonias derelicti, cum formam servi scias, scandalum crucis videas. Sicut enim esurire, et sitire, et fatigari, non erant propria deitatis, sed corporales passiones: ita quod dicitur, *Ut quid dereliquisti me?* corporalis vocis erat proprium: quia solet secundum naturam corpus nullatenus velle a sibi coniuncta vita fraudari. Licet enim ipse Salvator dicebat hoc, sed proprie ostendebat corporis fragilitatem; ut homo ergo loquitur in eos circumferens motus, quod in periculis positi a Domino deseri nos putamus. *Theoph.* Vel hoc loquitur homo crucifixus Deo pro me: nos enim homines sumus derelicti, ipse numquam a Patre derelictus fuit: audi enim quid dicit *Ioan. 16. Non sum solus, sed quia Pater mecum est.* Etsi etiam hoc pro Iudaeis dixerit, quasi et ipse secundum carnem Iudaeus existens; ac si diceret: Ut quid Hebraicum populum dereliquisti, ut tuum crucifigerent Filium? Sicut enim aliquando consuevimus dicere, Deus induit me, idest meam naturam, scilicet humanam; sic et hic, dereliquisti me, oportet intelligere humanam naturam, vel Iudaicum populum. Sequitur: *Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat. Beda.* Sed hos arbitror milites fuisse Romanos non intelligentes sermonis hebraici proprietatem: sed ex eo quod dixit *Eli Eli*, putantes ab eo Eliam vocatum. Si autem Iudaeos qui hoc dixerunt, intelligere volueris; hoc faciunt, ut eum imbecillitatis infament, quod Eliae auxilium deprecetur. Sequitur: *Currens autem unus, et implens spongiam aceto.* Quam ob causam Domino acetum sit potui datum, Ioannes plenius ostendit, dicens *cap. 19.* quod *Iesus ut consummaretur Scriptura dixit: Sitio. Illi autem spongiam plenam aceto obtulerunt ori eius. Hieron.* Innuit autem hic Iudaeorum similitudinem: spongiam super cannam infirmam, aridam, ignibus aptam implent aceto, hoc est malitia, et dolo. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 17.* De Elia vero non ipsum qui obtulit spongiam cum aceto, sed ceteros dixisse Matthaeus narravit; unde intelligimus et illum, et ceteros hoc dixisse. *Hieron.* Infirmata autem carne vox invaluit divina quae dicit *Ps. 117. Aperite mihi portas iustitiae;* unde sequitur: *Iesus autem emissa voce magna, expiravit.* Cum ima voce sive sine voce nos morimur, qui de terra sumus; ille vero cum exaltata voce ex-

piravit, qui de caelo descendit. *Theoph.* Et qui morti dominatur, et praecipit, sicut Dominus potestative expirat. Qualis autem haec vox fuerit Lucas declarat *c. 23. Pater*, inquit, *in manus tuas commendo spiritum meum.* Etenim Christus ex tunc per hoc nobis voluit declarare, quod sanctorum animae in manus Dei ascendunt: nam prius ab inferis omnium animae tenebantur, donec venit qui praedicavit captivis remissionem.

7. Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum. Videns autem Centurio qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat. Erant autem et mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi minoris, et Ioseph mater, et Salome. Et cum esset in Galilaea sequebantur eum, et ministrabant ei; et aliae multae, quae simul cum eo ascenderant Ierosolymam.

7. *Glos.* Postquam narravit Evangelista passionem et mortem Christi, nunc prosequitur de his quae post mortem Domini contigerunt; unde dicitur: *Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum. Hier.* Velum templi scinditur, idest caelum aperitur. *Theo.* Scissum est etiam velum innuente Deo, quod Spiritus S. gratia a templo recedit, et scinditur ut sancta sanctorum ab omnibus videnda essent, et quod templum lugebit in Iudaeis, cum calamitates deplorabunt, et vestimenta scindent. Hoc etiam et templum animatum, scilicet corpus Christi ostendit, in cuius passione vestimentum eius laceratum est, scilicet caro. Et aliud etiam significat: caro namque velum est nostri templi, scilicet mentis nostrae. Virtus autem carnis scissa est in Christi passionibus a summo usque deorsum, scilicet ab Adam usque ad ultimos homines: nam et Adam effectus est sanus per passionem Christi, et eius caro non manet sub maledicto, neque digna est corruptione; sed omnes incorruptione honorati sumus. *Videns autem Centurio*, Centurio dicitur qui centum est militum princeps. Videns autem quod ita potestative, et dominabiliter expirasset, miratus est, et confessus est. *Beda.* Manifesta autem causa miraculi Centurionis exponitur, quod videns Dominum sic expirasse, idest spiritum emisisse dixerit: *Vere homo hic Filius Dei erat.* Nullus enim habet potestatem mittendi spiritum, nisi qui animarum conditor est. *August. 4. de tri. cap. 13.* Et hoc maxime miratus est quod post illam vocem, in qua figuram peccati nostri edidit, continuo tradidit spiritum: demonstravit enim spiritus Mediatoris, quod nulla poena peccati usque ad mortem carnis eius accessit: quia non eum deseruit invitus, sed quomodo voluit, quippe Dei Verbo unitatem personae coniunctus. *Hieron.* Novissimi autem nunc primi efficiuntur. Gentilis confitetur populus, Iudaea caecata negat, ne fiat eis error peior priore. *Theoph.* Et sic ordo convertitur, dum Iudaei occidunt, et Gentilis confitetur; discipuli fugiunt, et mulieres expectant: sequitur enim: *Erant autem mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalenae, et Maria Iacobi minoris, et Salome.* Salome dicta est mater filiorum Zebedaei. *Orig.* Opinatus autem sum hoc videns apud Matthaeum, et Marcum hic tres praecipuas mulieres nominatas, et duas quidem uterque Evangelista exponit, Mariam Magdalenam et Mariam Iacobi; tertia autem a Mattaeo dicitur mater filiorum Zebedaei; a Marco autem tertia illa Salome appellatur. *Beda.* Iacobum autem minorem dicit Iacobum Alphaei, qui et frater Domini dicebatur, eo quod esset filius Mariae materterae Domini, cuius meminit Ioannes dicens *cap. 19. Stabant iuxta crucem Iesu mater eius, et soror matris eius Maria Cleophae, et Maria Magdalenae.* Mariam autem Cleophae videtur eam dicere a patre, sive a cognatione. Vocabatur autem minor Iacobus ad distinctionem maioris Iacobi, videlicet filii Zebedaei, qui inter primos Apostolos vocatus est a Domino. Consuetudinis autem Iudaicae fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de sua substantia victum atque vestitum praeceptoribus ministrarent; unde sequitur: *Et cum esset in Galilaea sequebantur eum, et ministrabant ei.* Ministrabant Domino quidem de substantia sua, ut meteret earum carnalia, cuius illae metebant spiritualia, et ut typum ostenderet magistrorum, quod victu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit: sequitur enim: *Et aliae multae, quae simul cum eo ascenderant Ierosolymam. Hieron.* Sicut non excluditur muliebris sexus a salute per Mariam Virginem, ita non repellitur a mysterii crucis scientia, et resurrectionis per viduam Mariam Magdalenam, et ceteras matres.

8. Et cum iam sero esset factum, quia erat parasceve, quod est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathaea nobilis decurio, qui et ipse erat expectans regnum Dei. Et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset. Et accersito Centurione, interrogavit eum si iam mortuus esset. Et cum cognovisset a Centurione, donavit corpus Ioseph. Ioseph autem mercatus sindonem, et deponens eum, involvit in sindone, et posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalenae, et Maria Ioseph aspiciebant ubi poneretur.

8. *Glos.* Post passionem et mortem Christi Evangelista sepulturam eius enarrat, dicens: *Et cum iam sero esset factum, quia erat parasceve quod est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathaea. Beda.* Parasceve graece, latine praeparatio dicitur, quo nomine Iudaei qui inter Graecos morabantur sextam sabbati appellabant, eo quod in illo, ea quae requiei sabbati necessaria essent, praeparare solerent. Quia ergo sexta die homo factus est, septima autem die conditor ab omni opere suo requievit, recte Salvator sexta die crucifixus humanae restaurationis implevit arcanum. Sabbato autem in sepulcro quiescens, resurrectionis, quae octava die ventura erat, expectabat eventum. Sic et nos in hac quidem saeculi aetate mundo necesse est crucifigi; in septima vero die, idest

cum mortis quis debitum solvit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum Domino post bona opera oportet quiescere, donec octava aetate etiam corpora ipsa resurrectione glorificata cum animabus incorruptionem accipiant. Talem autem esse decebat, qui corpus Domini sepelitur, qui etiam per iustitiam meritorum tali ministerio dignus esset, et per nobilitatem potentiae saecularis facultatem posset obtinere ministrandi: et ideo dicitur, quod erat *nobilis decurio expectans regnum Dei.* Decurio vocatur quod sit de ordine curiae, et officium curiae administraret, qui etiam curialis a procurando munera civilia solet appellari. Arimathaea autem ipsa est Ramathain civitas Helcanae, et Samuelis. *Hieron.* Quae interpretatur deponens, de qua fuit Ioseph, qui venit ad deponendum corpus Christi de cruce. Sequitur: *Et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu. Theoph.* Audet ausum laudabilem: non enim excogitavit, A divitiis decidam, et expellar a Iudaeis, si corpus petam eius, qui est blasphemus condemnatus. Sequitur: *Pilatus autem mirabatur si iam obiisset.* Putabat enim, quod diu viveret in cruce, sicut et latrones in patibulo vivebant diu. Sequitur: *Et accersito Centurione, interrogavit eum si iam mortuus esset*, scilicet ante horam qua ceteri mori consueverunt. Sequitur: *Et cum cognovisset a Centurione*; scilicet quod mortuus esset, *donavit corpus Ioseph. Beda.* Non autem quilibet ignotus, aut mediocris ad Praesidem accedere, et crucifixi corpus poterat impetrare. Sequitur: *Ioseph autem mercatus sindonem, et ponens eum involvit in sindone. Theoph.* Pretiosum corpus pretiose sepeliens: cum enim esset discipulus Domini, sciebat qualiter corpus Domini honorari deberet. *Beda.* Possumus autem secundum intelligentiam spiritualem hoc sentire, quod corpus Domini non auro, non gemmis, et serico, sed linteamine puro obvolvendum sit: hinc Ecclesiae mos obtinuit, ut sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur, sicut corpus est Domini in sindone munda sepultum: iuxta quod in gestis Pontificalibus a B Silvestro legimus esse statutum: quamquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Iesum, qui pura eum mente susceperit. Sequitur: *Et posuit eum in monumento quod erat excisum in petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti.* Dicitur, quod monumentum Domini domus rotunda fuit, de subiacente rupe excisa, tantae altitudinis, ut homo rectus existens vix extenta manu culmen posset attingere, et habet introitum ab oriente, cui lapis magnus involutus atque impositus est, in eius parte aquilonari. Ipsum sepulcrum, idest locus dominici corporis de eadem petra factum est, septem habentes pedes longitudinis, trium palmorum mensura a pavimento altius eminens, qui scilicet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum patet: unde corpus post inferebatur. Color autem monumenti, et loculi albo, et rubeo dicitur esse permixtus. *Hieron.* Sepultura autem Christi resurgimus, descensione eius ad inferos nos ascendimus ad caelos. Hic invenitur mel in ore leonis mortui. *Theoph.* Imitemur autem et nos Ioseph recipientes Christi corpus per unitatem, et ponamus illud in monumento exciso de petra, idest in anima memorante, et non obliviscente Deum: illa enim anima est ex petra excisa, idest ex Christo, qui est petra, qui continet firmitatem. Involvere etiam debemus ipsum in sindone, idest in corpore puro suscipere: sindon namque est corpus, quod est animae indumentum. Decet enim non solum pura anima corpus Christi suscipere, sed in corpore puro. Involvere autem oportet, sed non operire: nam secretum clausum est, et occultum. Sequitur: *Maria autem Magdalene, et Maria Ioseph aspiciebant, ubi poneretur. Beda.* In Luca legimus, quod stabant noti eius a longe, et mulieres quae secutae erant eum. His ergo notis Iesus post depositum eius corpus ad sua remeantibus, solae mulieres, quae arctius amabant, funus subsecutae, quomodo poneretur respicere curabant, ut ei tempore congruo munus possent devotionis offerre. Die autem parasceves sanctae mulieres, idest animae humiles idem faciunt, cum amore Salvatoris ferventes passionis eius vestigiis in hoc saeculo, quo praeparanda est requies futura, diligenter obsequuntur; et, si forte valeant imitari pia curiositate, quo ordine sit eius passio completa, perpendunt. *Hieron.* Haec etiam congruunt ad populum Iudaicum in fine credentem, qui nobilitatur fide, ut Abrahae sit filius, deponit desperationem, expectat regnum Dei, intrat ad Christianos, ut baptizetur; quod significat nomen Pilati, idest malleatoris, idest qui domat ferreas gentes, ut regat eas in virga ferrea; et petit sacrificium quod donatur poenitentibus in fine viaticum, et corde mundo, et peccatis mortuo involvit munimine fidei stabilitum, et operculo spei per opera caritatis concludit, *Finis enim praecepti est caritas, Apost. 1. ad Tim. 1*, aspicientibus a longe electis, qui sunt stellae maris, quoniam si fieri potest, scandalizabuntur etiam electi.

CAP. XVI.

Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum. Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam sole. Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuvenem sedentem in dextris coopertum stola candida, et obstupuerunt. Qui dicit illis: Nolite expavescere, Iesum quaeritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis eius et Petro, quia praecedet vos in Galilaeam. Ibi eum videbitis sicut dixit vobis. At illae exeuntes fugerunt de monumento. Invaserat enim eas tremor et pavor, et nemini quidquam dixerunt: timebant enim.

Hieron. Post sabbati tristitiam felix irradiat dies, quae primatum in diebus tenet, luce prima in eo lucescente, et Domino in eo cum triumpho resurgente; unde dicitur: *Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Salome emerunt*

aromata, ut venientes ungerent Iesum. Glos. Religiosae enim mulieres sepulto Domino, cum licuit operari, idest usque ad solis occasum, unguenta paraverunt, ut Lucas dicit. Et quia prae angustia temporis non poterant explere, mox transacto sabbato, idest occidente sole, ut operandi licentia redit, festinaverunt emere aromata, sicut Marcus dicit hic, ut venientes mane ungerent corpus Iesu: neque vespere sabbati, praeoccupante iam noctis articulo, monumentum adire valuerunt: unde sequitur: *Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum orto iam sole. Seve.* Mulieres hoc loco feminea devotione discurrunt; quae non ut viventi fidem, sed ut mortuo unguenta deferunt ad sepulcrum, et ut sepulto parant moeroris obsequia, non ut resurgenti praeparent divinorum gaudia triumphorum. *The.* Non enim magnitudinem atque dignitatem divinitatis Christi sapiunt. Venerunt autem iuxta consuetudinem Iudaeorum ungere corpus Christi, ut scilicet maneret odoriferum, et ne humiditate scaturiret: nam aromata virtutem habent desiccativam, humilitatem corporis absorbentia: unde incorruptum corpus conservant. *Gregor. hom. Evan. 21.* Nos autem in eum, qui est mortuus credentes, si odore virtutum refecti cum opinione bonorum operum Dominum quaerimus, ad monumentum illius cum aromatibus venimus. Sequitur: *Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam sole. Aug. de con. Ev. l. 3. c. 24.* Quod Lucas dicit, *Valde diluculo*, et Ioannes, *Mane cum adhuc tenebrae essent*, hoc intelligitur Marcus dicere, *Valde mane oriente iam sole*, idest cum caelum ab orientis parte albesceret, quod fit utique solis orientis vicinitate. Eius enim est ille fulgor, qui nomine aurorae appellari solet: ideo non repugnat ei qui ait *Ioan. 20. Cum adhuc tenebrae essent.* Die quippe surgente aliquae reliquae tenebrarum tanto minus sunt quanto magis oritur lux: nec accipiendum est, quod ait, *Valde mane orto iam sole*, tamquam sol ipse iam videretur super terram, sed de proximo adveniente in has partes sole, idest ortu suo iam caelum illuminare incipiente. *Hieron.* Valde ergo mane dicit, quod alius Evangelista dicit diluculo. Diluculum autem est inter tenebras noctis, et diei claritatem; in qua salus humani generis provenit, felici vicinitate in Ecclesia declaranda, morte solis, qui proxima luce consurgens roseam praemittit auroram, ut gratiam praeclari splendoris praeparatis oculis possit intueri, quando tempus dominicae resurrectionis illuxit, ut tunc laudes Christi tota caneret secundum exemplum feminarum, Ecclesia, quando genus humanum exemplo suae resurrectionis animavit, quando vitam praestitit, et lumen credulitatis infudit. *Beda.* Sicut autem quod valde mane mulieres venerunt ad monumentum, iuxta historiam magnus fervor caritatis ostenditur; ita iuxta intellectum mysticum nobis datur exemplum, ut illuminata facie, discussisque vitiorum tenebris, odorem bonorum operum Domino, et orationum suavitatem studeamus offerre. *Theoph.* Dicit autem, *Una sabbatorum*, idest prima dierum hebdomadae: sabbata namque dies hebdomadae nuncupantur; una vero dicitur prima. *Beda.* Vel prima sabbatorum prima dies est a die sabbatorum, idest requietionum, quae in sabbatis custodiebantur. Sequitur: *Et dicebant ad invicem; Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti. Seve.* Obscuratum erat vestrum pectus, oculi clausi, et ideo patefacti sepulcri gloriam prius non videbatis: sequitur enim: *Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Beda.* Quomodo lapis per Angelum revolutus sit, Matthaeus sufficienter exponit. Haec revolutio lapidis mystice reserationem sacramentorum Christi, quae velamine litterae legalis tenebantur, insinuat: lex enim lapide scripta est. Sequitur: *Erat quippe magnus valde. Seve.* Et plus iam magnus merito quam forma, qui creatoris mundi corpus et claudere, et operire sufficit. *Gregor.* Mulieres autem Angelos vident, quae cum aromatibus venerunt; quia illae mentes supernos cives aspiciunt, quae cum virtutibus ad sancta desideria veniunt; unde sequitur: *Et introeuntes in monumentum, viderunt iuvenem sedentem in dextris coopertum stola candida, et obstupuerunt. Theoph.* Si Matthaeus dicit Angelum sedere super lapidem, Marcus vero, quod mulieres introeuntes monumentum viderunt sedentem iuvenem; non mireris: nam quae viderunt prius sedentem super lapidem, ipsum etiam intus in monumento postmodum viderunt. *August. ib.* Aut intelligamus Matthaeum tacuisse de illo Angelo quem intrantes viderunt, Marcum vero de illo quem foris super lapidem sedentem viderunt; ut duos viderint, et a duobus singillatim audierint, quae dixerunt Angeli de Iesu; aut certe intrantes in monumentum in aliqua septa maceriae debemus accipere qua communitum locum tunc fuisse credibile est in aliquo spatio ante petram, qua excisa locus factus fuerat sepulturae, ut ipsum viderint in eodem spatio sedentem a dextris, quem dicit Matthaeus sedentem super lapidem. *Theoph.* Quidam autem dicunt quod aliae fuerunt mulieres, quae dicuntur a Matthaeo, aliae quae a Marco; sed Maria Magdalene sequebatur omnes fervidam festinationem habens, et ardentem affectum. *Seve.* Introierunt ergo mulieres ad sepulcrum, ut consepultae Christo, Christo consurgerent de sepulcro: vident iuvenem ut cernerent nostrae resurrectionis aetatem: quia nescit resurrectio senectutem, et ubi nasci morique nescit, ibi aetas nec admittit detrimenta, nec indiget incrementis: unde iuvenem, non senem, non infantem, sed iucundam aetatem viderunt. *Beda.* Viderunt autem iuvenem sedentem in dextris idest, ad meridianam partem loci illius, ubi positum erat: corpus enim quod supinum iacens caput habebat ad occasum, dextram necesse erat habere ad austrum. *Gregor. hom. 21.* Quid autem per sinistram, nisi vita praesens: quid vero per dextram, nisi vita perpetua designatur? Quia igitur Redemptor noster iam praesentis vitae corruptionem transierat, recte Angelus qui nuntiare perennem eius vitam venerat, in dextra sedebat. *Seve.* Vident etiam iuvenem sedentem a dextris, quia resurrectio recipit nil sinistrum. Vident etiam coopertum stola candida. Stola ista non est ex mortali vellere, sed ex virtute vitali splendens caelesti lumine, non colore terreno, dicente prophetа *Ps. 103. Amictus lumine sicut vestimento*; et de iustis *Matth. 13. Tunc iusti fulgebat sicut sol. Greg. ibid.* Vel stola candida coopertus apparuit, quia festivitatis nostrae gaudia nuntiavit: candor etenim vestis splendorem nostrae denuntiat solemnitatis. *Hieron.* Vestis etiam candida vera laetitia est, hoste de-

pulso, regnoque adepto, rege pacis quaesito et invento, et numquam dimisso. Hic igitur invenis formam resurrrectionis timentibus mortem ostendit. Quod autem obstupuerunt, idest *quod oculus non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se.* Sequitur: *Qui dicit illis, Nolite expavescere. Greg. ib.* Ac si dicat: Paveant illi qui non amant adventum supernorum civium; pertimescant qui carnalibus desideriis pressi, ad eorum societatem pertingere se posse desperant: vos autem cur pertimescitis, quae vestros concives videtis? *Hieron.* Non enim est timor in caritate. Quid expavescerent, quae invenerunt quem quaesierunt? *Gregor. ib.* Sed iam quid Angelus subiungit, audiamus: *Iesum quaeritis Nazarenum*; Iesus latino eloquio salutaris, idest Salvator interpretatur. At vero tunc multi Iesus dici poterant, nec tamen substantialiter, sed nuncupative: ideo et locus subiungitur, ut de quo Iesu dictum sit manifestetur, *Nazarenum*; et causam protinus subdit, *Crucifixum. Theoph.* Non enim erubescit crucem: in hac namque salus hominum est et beatorum principium. *Hieron.* Radix autem amara crucis evanuit; flos vitae cum fructibus erupit, idest qui iacuit in morte, surrexit in gloria; unde addit: *Surrexit, non est hic. Greg. ib. Non est hic* dicitur per praesentiam carnis, qui tamen nusquam deerat per praesentiam maiestatis. *Theoph.* Et quasi dicat: Vultis certificari de eius resurrectione, subdit: *Ecce locus ubi posuerunt eum*: propter hoc enim et revolverat lapidem, ut locum ostenderet. *Hieron.* Ostenditur autem immortalitas mortalibus ad gratiarum actionem debitam, ut intelligamus quid fuerimus, et sciamus quid futuri erimus. Sequitur: *Sed ite, dicite discipulis eius, et Petro, quia praecedet vos in Galilaeam.* Mulieribus dicitur ut nuntient Apostolis: quia per mulierem mors annuntiata est, per mulierem vita resurgens. Dicit autem specialiter, *Et Petro*, quia se indignum iudicat discipulatu, cum ter negavit magistrum; sed peccata praeterita non nocent, quando non placent. *Greg. ib.* Si autem hunc Angelus non nominatim exprimeret qui Magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet. Vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 25.* Quod autem dicit, *Praecedet vos in Galilaeam*; *ibi eum videbitis sicut dixit vobis*: videtur hoc sonare, quod Iesus non erat demonstraturus se discipulis post resurrectionem nisi in Galilaea; quam demonstrationem nunc ipse Marcus commemoravit: quod enim dixit: *Mane prima sabbati apparuit Mariae Magdalene..... Post haec duobus euntibus in villam;* factum est in Ierusalem ipso die resurrectionis: deinde venit ad ultimam manifestationem, quam factam scimus in monte Oliveti non longe a Ierusalem. Numquam igitur commemorat Marcus impletum quod ab Angelo praenuntiatum esse testatur. Matthaeus vero nullum alium locum omnino commemorat, ubi discipuli, postquam surrexit, viderint Dominum, nisi in Galilaea secundum Angeli praedictionem. Sed cum non sit expressum quando id futurum esset, utrum primum antequam alibi ab eis visus esset; idque ipsum quod discipulos Matthaeus dicit ivisse in Galilaeam in montem, non exprimit diem nec narrandi ordinem, non adversatur quidem Matthaeus narrationibus ceterorum: sed dat (1) eis intelligendi atque accipiendi locum. Verumtamen, quod Dominus non ibi primum se demonstraturus erat, sed in Galilaea, ubi postea visus est, se videndum mandavit, quemvis fidelem facit intentum ad quaerendum in quo mysterio dictum intelligatur. *Gregor. ib.* Galilaea namque transmigratio interpretatur: iam quippe Redemptor noster a passione ad Resurrectionem, a morte ad vitam transmigraverat: et nos resurrectionis eius gloriam post laeti videbimus, si modo a vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulcro nuntiatur, in transmigratione ostenditur: quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur. *Hieron.* Brevis ergo sententia in syllabis, sed ingens in quantitate promissio. Ibi est gaudii nostri fons, et salutis aeternae origo praeparata. Ibi congregantur dispersiones, et sanantur contriti corde. *Ibi*, inquit, *eum videbitis*, sed non sicut vidistis. *August. ib.* Significatur etiam, quod gratia Christi de populo Israel erat transmigratura ad Gentes, a quibus Apostoli nullo modo praedicantes suscipientur, nisi eis viam Dominus in eorum cordibus praeveniens praeparasset; et hoc est, *Praecedet vos in Galilaeam: ibi eum videbitis*, idest ibi membra eius invenietis. Sequitur: *At ille exeuntes, fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor et pavor. Theoph.* Idest stupor propter visionem Angeli, et admirationem Resurrectionis. *Sever.* Angelus quidem sedet in monumento, de monumento fugiunt mulieres; quia ille de caelesti substantia confidit, turbantur istae de conditione terrena. Sepulcrum, qui mori non potest, timere nescit: mulieres autem et de praesenti facto tremunt, et sepulcrum ut mortales adhuc mortaliter expavescunt. *Hieron.* Hoc etiam dicitur de futura vita in qua fugiet dolor et gemitus. Imitantur enim mulieres ante resurrectionem fugientes mortem et pavorem. Sequitur: *Et nemini quidquam dixerunt: timebant enim. Theoph.* Aut propter Iudaeos, aut timore visionis detentae tacebant hoc quod audierant. *Aug. de con. Ev. l. 3. c. 24.* Quaeri autem potest quemadmodum hoc dicat Marcus, cum dicat Matthaeus, *Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis eius:* nisi intelligamus ipsorum Angelorum nemini ausas fuisse aliquid dicere, idest respondere ad ea quae ab illis audierant; aut certe custodibus quos iacentes viderunt: nam illud gaudium quod Matthaeus commemorat, non repugnat timori de quo Marcus dicit: debuimus enim utrumque in illarum animo factum intelligere, etiam si Matthaeus de timore non diceret. Cum vero et ipse dicat, *Exierant cito de monumento cum timore et gaudio magno*, nihil ex hac re quaestionis remanere permittit. *Sever.* Signanter etiam dicitur quod *nemini quidquam dixerunt;* quia mulieribus audire, non loqui datum est; discere, non docere.

2. Surgens autem Iesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariae Magdalene, de qua eiecerat septem daemonia. Illa vadens nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus. Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt. Post haec autem

(1) *Al.* eas.

duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam, et illi euntes nuntiaverunt ceteris, nec illis crediderunt.

2. *August. de con. Evan. l. 3. c. 25.* Iam post resurrectionem quemadmodum apparuit Dominus considerandum est: dicit enim Marcus: *Surgens autem mane prima sabbati apparuit primo Mariae Magdalene, de qua eiecerat septem daemonia. Beda.* Haec apparitio quomodo et ubi facta sit, Ioannes plenissime docet. Surrexit autem Dominus mane de monumento, in quo sero iam facto erat depositus, ut adimpleretur illud Psalmistae *Ps. 29. Ad vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum laetitia. Theoph.* Vel aliter: Quod dicit, *Surgens Iesus*, ibi puncta: deinde dicas: *Mane prima sabbati apparuit primo Mariae Magdalene. Gregor. hom. 21. Ev.* Ut enim Sampson media nocte non solum de Gaza exiit, sed etiam portas tulit; sic et Redemptor noster ante lucem resurgens non solum liber de inferno exiit, sed ipsa etiam inferni claustra destruxit. De Maria autem hic Marcus septem daemonia eiecta fuisse testatur; et quid septem daemonia, nisi universa vitia significant? Quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario numero universitas figuratur. *Theoph.* Septem ergo daemonia Maria habuit, quae universis vitiis plena fuit. Aut septem daemonia septem virtutibus spiritus contrarios dicit, ut spiritus absque timore absque sapientia, absque intellectu, et quaecumque alia donis Spiritus S. opponuntur. *Hieron.* Ei autem de qua eiecerat septem daemonia primo ostenditur: quia moeretrices et publicani praecedent Synagogam in regnum Dei, ut latro praecessit Apostolos. *Beda.* In principio etiam mulier inductrix culpae viro fuit; nunc quae mortem primo gustavit, resurrectionem primo videt, ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret: et quae viro culpam transfuderat, transfudit et gratiam: nam sequitur: *Illa vadens nuntiavit his qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus. Hieron.* Flent et lugent, qui nondum viderunt; sed non post multum consolabuntur: *Beati enim qui luget nunc, quoniam ipsi consolabuntur Matth. c. 5. Beda.* Recte autem haec mulier, quae laetitiam dominicae resurrectionis prima nuntiavit, a septem daemonibus curata esse memoratur, ne quisquam digne poenitens de admissorum venia desperaret, et ut ubi abundavit peccatum, superabundasse ei gratia monstraretur. *Sever.* Nuntiat autem Maria; sed iam non femina sed Ecclesiam gestans: ut supra sicut femina tacebat, hic in Ecclesia et nuntiet et loquatur. Sequitur: *Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt, Greg. ib.* Quod resurrectionem dominicam discipuli tarde crediderunt, non tam illorum infirmitas quam nostra, ut ita dicam, futura firmitas fuit. Ipsa namque Resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est: quae dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quam de eorum dubitatione solidamur? Sequitur: *Post haec autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam. August. ib.* De istis duobus, quorum unus erat Cleophas, Lucas totum narrat, sed Marcus hic breviter perstringit. Castellum quippe illud, de quo Lucas loquitur, non absurde accipimus etiam villam potuisse appellari: et in codicibus quidem Graecis magis agrum invenimus quam villam. Agri autem nomine non castella tantum, verum etiam municipia et Coloniae solent vocari extra civitatem, quae quasi caput et mater est ceterarum. Quod autem ait Marcus, eis in alia effigie Dominum apparuisse, hoc Lucas dicit, quod *eorum oculi tenebantur, ne agnoscerent eum.* Oculis enim eorum acciderat aliquid, quod ita manere permissum est, usque ad fractionem panis. *Sever.* Nemo autem putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse. Sed mutatur effigies, dum efficitur ex mortali immortalis, ut hoc sic acquisivisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse. Duobus autem visus est, quia duobus populis, idest Gentibus et Iudaeis resurrectionis fides praedicanda monstratur. Sequitur: *Et illi euntes nuntiaverunt ceteris, nec illis crediderunt.* Quod Marcus dicit, *Nuntiaverunt ceteris, nec illis crediderunt*; cum Lucas dicat, quod iam inde loquebantur vere resurrexisse Dominum, et Simoni apparuisse; quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse qui nollent credere? *Theoph.* Non enim de undecim Apostolis hoc dicit, sed de quibusdam aliis quos ceteros nominat. *Hier.* Mystice autem intelligitur, quod fides hic laborat agens activam vitam, illic contemplativa secura visione regnat: hic per speculum contuemur imaginem, illic facie ad faciem videbimus veritatem: unde *ambulantibus*, idest laborantibus *ostensus est in alia effigie*: et nuntiantibus non est creditum, dum sicut Moyses viderunt quod non sufficiebat eis qui dicit *Exod. c. 33. Ostende mihi temetipsum*: oblitus enim carnis suae postulat in vita ista quod speramus in futura.

3. Novissime autem recumbentibus illis undecim apparuit, et exprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et dixit eis: Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur: In nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super aegros manus imponent, et bene habebunt.

3. *Glos.* Completurus evangelicam narrationem Marcus, novissimam apparitionem qua Christus post resurrectionem discipulis apparuit, commemorat dicens: *Novissime autem recumbentibus illis undecim apparuit. Gregor. hom. 29. Ev.* Notandum autem quid Lucas in Actibus *cap. 1.* referat, dicens: *Convalescens praecipit eis ab Ierosolymis ne discederent*; et post pauca: *Videntibus illis elevatus est.* Comedit enim et ascendit, ut videlicet per effectum comestionis veritas patesceret carnis: unde et hic dicitur, quod recumbentibus illis novissime apparuit. *Hieron.* Apparuit autem undecim simul congregatis, ut omnes testes sint, et enarrarent omnibus quod communiter viderunt, et audierunt. Sequitur: *Et exprobravit in-*

credulitatem eorum, et duritiam cordis: quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. August. de con. Ev. lib. 3. c. 25. Quomodo autem novissime hoc factum est? Novissimum quippe illud est, quod Dominum in terra Apostoli viderunt, quod factum est quadragesima die post resurrectionem eius. Numquid nam tunc exprobraturus erat, quod non credidissent eis, qui eum viderant resurrexisse, quando iam et ipsi post resurrectionem toties eum viderant? Restat igitur ut intelligamus, nunc Marcum breviter commemorare voluisse, et iam dixisse, *Novissime*, quia ipso die hoc novissimum fuit iam incipiente nocturno tempore, posteaquam discipuli de castello redierunt in Ierusalem, et invenerunt, sicut dicit Lucas undecim, et qui cum illis erant colloquentes de resurrectione Domini. Sed erant ibi utique non credentes. His ergo, sicut Marcus dicit, discumbentibus, et adhuc inde, sicut dicit Lucas loquentibus, stetit in medio eorum Dominus, et ait illis, *Pax vobis*, sicut Lucas et Ioannes dicunt. Verbis itaque Domini, quae tunc eum locutum esse discipulis Lucas Ioannesque dixerunt, interponitur et illa exprobratio de qua Marcus hic dicit. Sed hic rursus movet, quomodo discumbentibus undecim, dicit apparuisse Marcus, si illud tempus est diei dominici iam noctis initio; cum aperte Ioannes dicat, non cum eis fuisse Thomam, quem credimus exiisse inde antequam Dominus ad eos intraret, posteaquam illi duo redeuntes de castello cum ipsis undecim collocuti sunt, sicut apud Lucam invenitur. Sed Lucas in sua narratione dat locum, quo possit intelligi, dum haec loquerentur, prius inde exiisse Thomam, et postea Dominum intrasse. Marcus autem qui dicit, *Novissime discumbentibus illis undecim apparuit*, etiam Thomam illic fuisse cogit fateri: nisi forte quamvis uno absente, undecim tamen voluit appellare, quia eadem tunc apostolica societas hoc numero nuncupabatur, antequam Matthias in locum Iudae subrogaretur. Aut si hoc durum est accipere, illud accipiamus post multas demonstrationes eius, eum novissime recumbentibus undecim apparuisse, idest (1) Christo quadragesima die. Et quoniam iam erat ab eis ascensurus in caelum, hoc eis illo die magis exprobrare voluisse, quia his qui audierant eum resurrexisse, non crediderant, antequam ipsi eum viderent; cum utique post ascensionem suam praedicantibus Evangelium etiam Gentes quae non viderunt fuerant crediturae: post illam quippe exprobrationem ait idem Marcus, *Et dixit eis: Euntes in mundum universum*: et infra: *Qui vero non crediderit, condemnabitur.* Hoc ergo praedicaturi, nonne ipsi primitus fuerant obiurgandi, qui antequam Dominum vidissent, non crediderunt eis, quibus prius apparuisset? *Greg. ib.* Idcirco etiam tunc Dominus discipulos increpavit, cum corporaliter reliquit, ut verba quae recedens diceret, in corde audientium arctius impressa remanerent. *Hieron.* Exprobrat autem incredulitatem, ut succedat credulitas; exprobrat duritiam cordis lapidei, ut succedat cor carneum caritate plenum. *Gregor. ib.* Increpata igitur eorum duritia, quid admonendo dicat, audiamus: sequitur enim: *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae.* Omnis creaturae nomine significatur homo: omnis enim creaturae aliquid habet homo: habet namque commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. Omni enim creaturae praedicatur Evangelium, cum soli homini praedicatur: quia ille videlicet docetur, propter quem in terra cuncta creata sunt, et a quo omnia per quamdam similitudinem aliena non sunt. Potest etiam omnis natio Gentium designari: ante enim dictum fuerat *Mat. 10. In viam gentium ne abieritis*; nunc autem dicitur; *Praedicate Evangelium omni creaturae;* ut scilicet prius a Iudaea Apostolorum repulsa praedicatio, tunc nobis in adiutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis suae testimonium superbe repulisset. *Theoph.* Vel *omni creaturae*, idest credenti, et non credenti. Sequitur: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Non enim sufficit credere; nam qui credit et nondum est baptizatus, sed cathecumenus, nondum est perfecte salutem adeptus. *Gregor. ib.* Fortasse autem unusquisque apud semetipsum dicat: Ego iam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus teneat. Vera etenim fides est, quae in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit. Sequitur: *Qui vero non crediderit, condemnabitur. Beda.* Quid adhuc hic dicemus de parvulis, qui per aetatem adhuc credere non valent? Nam de maioribus nulla quaestio est. In Ecclesia enim Salvatoris per alios parvuli credunt, sicut ex aliis ea quae illis in baptismo peccata remittuntur pertraxerunt. Sequitur: *Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur. In nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent. Theoph.* Hoc est dispergent intellectuales, sicut illud *Luc. c. 10. Calcabitis super serpentes et scorpiones*, intellectualiter intelligitur. Potest autem intelligi de sensibilibus serpentibus, sicut etiam Paulus a vipera nullum habuit nocumentum. Sequitur: *Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Multa talia facta in historiis legimus: multos namque venena bibita Christi munita signaculo laedere non valebant. Sequitur: *Super aegros manus imponent, et bene habebunt. Gregor. ib.* Numquid autem quia ista signa non facimus, minime credimus? Sed haec necessaria in exordio Ecclesiae fuerunt: ut enim fides cresceret credentium, miraculis fuit nutrienda; quia et nos cum arbusta plantamus, tamdiu eis aquam fundimus, quousque ea in terra convaluisse videamus; et si semel radicem fixerint, a rigando cessamus. Habemus de his signis atque virtutibus, quae adhuc subtilius considerare debeamus. Sancta quippe Ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc per Apostolos corporaliter faciebat: nam Sacerdotes eius cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt, et habitare malignos spiritus in eorum mentibus contradicunt, quid aliud faciunt, nisi daemonia eiiciunt? Et fideles quique, qui iam saecularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, linguis loquuntur novis; qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt; et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum est quod bibunt; sed non eis nocebit, qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum exemplo suae

(1) *Al.* ipsa.

operationis illorum vitam roborant, super aegros manus imponunt, ut bene habeant. Quae nimirum miracula tanto maiora sunt, quanto spiritualia, et quanto per haec non corpora, sed animae suscitantur.

4. Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in caelum, et sedet a dextris Dei. Illi autem profecti, praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.

4. *Hieron.* Dominus Iesus, qui de caelo descenderat ad liberandam infirmitatis nostrae naturam, ipse etiam super caelos ascendit; unde dicitur: *Et Dominus quidem Iesus, postquam locutus est eis, assumptus est in caelum. Aug. de con. Ev. l. 3. c. ult.* In quo satis videtur ostendere novissimum cum illis in terra praemissum habuisse sermonem; quamvis non omnimodo ad id coarctari videatur: non enim ait, Postquam haec locutus est eis: unde admittit, si necessitas cogeret, non illam fuisse novissimam locutionem, sed ad omnia, quae cum eis omnibus illis diebus locutus est, posse pertinere quod dictum est: *Postquam locutus est eis, assumptus est in caelum.* Sed quia ea quae supra diximus, magis suadent novissimum diem fuisse; ideo post praemissam locutionem quam Marcus commemoravit, adiunctis etiam illis verbis, quae commemorantur in Actibus Apostolorum, credendum est assumptum esse Dominum in caelum. *Gregor. hom. Evang. 29.* In veteri testamento cognovimus, quod Elias sit raptus in caelum. Sed aliud est caelum aethereum, aliud caelum aereum. In caelum itaque aereum Elias sublevatus est, ut in secreta quadam regione terrae repente duceretur, ubi in magna iam carnis et spiritus quiete viveret, quoadusque ad finem mundi redeat, et mortis debitum solvat. Notandum quoque est, quod Elias in curru legitur ascendisse, ut videlicet aperte illis demonstraretur, quia homo purus adiutorio indigebat alieno. Redemptor autem noster non curru, non Angelis sublevatus legitur: quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. Considerandum vero nobis est quod Marcus subdit: *Et sedet a dextris Dei,* cum Stephanus dicat *Ac. 7. Video caelos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei:* sed sedere iudicantis est, stare vero pugnantis, vel adiuvantis. Stephanus ergo in laboris certamine positus stantem vidit, quem adiutorem habuit; sed hunc post assumptionem Marcus sedere describit: quia post assumptionis suae gloriam iudex in fine videbitur. *August. de simbol.* Sessionem igitur istam non accipiamus quasi sit in humanis membris positus; tanquam Pater sedeat in sinistra, et Filius sedeat a dextris; sed ipsam dexteram intelligimus potestatem quam accepit ille homo a Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. Sedere enim, habitare intelligitur; quomodo dicimus de quocumque homine, In illa patria sedit per tres annos: sic ergo credite habitare Christum in dextera Dei Patris. Beatus enim est, et habitat in beatitudine quae dextera Patris vocatur: ibi enim omnis dextera est, quia nulla est ibi miseria. Sequitur: *Illi autem profecti, praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Beda.* Nota, quod Marcus Evangelista Evangelium suum quanto inchoavit tardius, tanto in longinquiora tempora scribendo porrexit: ab initio enim evangelicae praedicationis quod a Ioanne factum est, coepit, et ad illud usque tempus narrando pervenit, quo Apostoli idem Evangelii verbum per totum orbem seminaverunt. *Greg. ib.* Quod autem in his considerandum est, nisi quod praeceptum obedientia, obedientiam vero signa secuta sunt? Praeceperat enim Dominus: *Euntes in mundum universum, predicate Evangelium:* et in Actibus *c. 1. Eritis mihi testes usque ad extremum terrae. August. ad Hesych.* Quo autem pacto ab Apostolis est praedicatio ista completa, quando usque adhuc sunt gentes in quibus modo coepit, et in quibus nondum coepit impleri? Non utique hoc a Domino sic mandatum est Apostolis, tanquam ipsi soli quibus tunc loquebatur, tantum munus fuerint impleturi; sed sicut eis solis videtur dixisse: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi:* quod tamen eum universae Ecclesiae promisisse, quae, aliis morientibus, aliis nascentibus hic usque in saeculi consummationem futura est, quis non intelligat? *Theoph.* Sciendum est autem et hic, quod sermo per opera confirmatur, sicut in Apostolis tunc operationes confirmabant sermonem, sequentibus signis. Fiat autem, o Christe, ut nostri sermones quos de virtute dicimus, per opera confirmentur et actus: ut tandem simus perfecti te cooperante in omnibus verbis et operibus: quia te decet sermonum, et operum gloria. Amen.

FINIS

EVANGELII SECUNDUM MARCUM

ET

PRIMAE PARTIS.

CATENA AUREA

D. THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN QUATUOR IESU CHRISTI EVANGELIA

PARS SECUNDA

IN LUCAM ET IOANNEM.

NEAPOLI

EX TIPOGRAPHIA VIRGILIANA

MDCCCXLV.

D. THOMAE AQUINATIS

IN CATENAM SUPER LUCAE EVANGELIUM

PRAEFATIO.

Induam caelos tenebris, et saccum ponam operimentum eorum. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum. Isa. c. 50.

Glossa. Inter cetera incarnationis Christi mysteria, quae Isaias propheta diligenter et aperte praenuntiat, dicit: *Induam caelos tenebris etc. Isa. 50.* Ex quibus verbis accipere possumus Evangelii secundum Lucam materiam, modum scribendi, finem, et conditionem scriptoris. *August. de con. Ev. l. 1. c. 2.* Lucas enim circa sacerdotalem Domini stirpem, atque personam magis occupatus videtur: unde per vitulum significatus est, propter maximam victimam Sacerdotis. *Ambros.* Vitulus enim sacerdotalis est victima; unde bene congruit vitulo hic Evangelii liber, qui a Sacerdotibus inchoavit, et consummavit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus; et ipsam vituli immolationem Lucas stilo quodam pleniore diffudit. *Glos.* Quia igitur passionem Christi principaliter exponere Lucas intendit, huius Evangelii materia significari potest in eo quod dicitur: *Induam caelos tenebris, et saccum ponam operimentum eorum:* nam ad litteram in passione Christi tenebrae factae sunt, et in discipulis fides obscurata est. *Hieron. in Isa. c. 53.* Et Christus despectus erat, et ignobilis quando pendebat in cruce, et absconditus est vultus eius, atque despectus, ut humano corpore divina potentia celaretur. *Hieron.* Sermo autem Lucae, tam in Evangelio, quam in Actibus Apostolorum comptior est, et saeculari redolet eloquentia; unde subditur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam. Ambros.* Nam licet Scriptura divina mundanae evacuet sapientiae disciplinam, quod maiore fucata verborum ambitu, quam rerum ratione subnixa sit; tamen si quis in Scripturis divinis etiam illa, quae imitanda illi putant, quaerat, inveniet: sanctus enim Lucas velut quendam historicum ordinem tenuit, et plura nobis gestorum Domini miracula revelavit: ita tamen, ut omnes sapientiae virtutes Evangelii ipsius complecteretur historia. Quid enim praecellentius ad sapientiam naturalem, quam quod Spiritum S. creatorem etiam dominicae incarnationis extitisse reseravit? Docet moralia in eodem libro, quemadmodum scilicet amare inimicum debeam: docet etiam rationalia, cum lego quoniam qui fidelis est in minimo, et in magno fidelis est. *Euseb. in eccles. hist. lib. 3. c. 4.* Is ergo genere quidem Antiochenus, arte medicus, secundum hanc medicinam quam ex Apostolorum, vel societate, vel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora, sed animae curantur, explicuit; unde sequitur: *Ut sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo. Hieron. sup. Is. c. 50.* Dicit enim se a Domino accepisse sermonem, quoniam lapsum errantemque populum sustentet, et revocet ad salutem. *Graecus.* Expositor. Cum autem Lucas bonae indolis esset, et capacitatis strenuae, et Graecorum scientiam consecutus est: Grammaticam siquidem atque poesim adeptus perfecte, Rethoricam autem, et persuadendi leporem assecutus ad plenum, neque Philosophiae muneribus caruit; deinde et medicinam acquirit; et quoniam naturae velocitate satis de humana gustaverat sapientia, ad altiorem convolat. Accelerat igitur ad Iudaeam, et visibiliter, et verbotenus Christum adit. Cumque veritatem cognosceret, verus efficitur Christi discipulus, plurimum magistro commoratus. *Glos.* Unde subditur, *Erigit mane,* quasi a iuventute ad saecularem sapientiam: *mane erigit mihi aurem* ad divinam, *ut audiam quasi magistrum,* scilicet ipsum Christum. *Euseb. in Eccle. hist. 1. 3. c. 4.* Tradunt autem, quod Evangelium suum ex Pauli ore conscripserit, sicut et Marcus quae ex Petri ore fuerant praedicata, conscripsit. *Chrysost. in Matt.* Uterque autem eorum magistrum imitatus est; hic quidem Paulum super flumina fluentem, ille autem Petrum breviloquio studentem. *Aug. de con. Ev. 1. 4. c. 8.* Eo autem tempore scripserunt, quo non solum ab Ecclesia Christi, verum etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt. Et haec proemialiter dicta sufficiant.

D. THOMAE AQUINATIS CATENA

IN EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

CAPUT PRIMUM.

SANCTUM IESU CHRISTI
EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM
CAPUT PRIMUM.

QUONIAM quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completae sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis : visum est et mihi, assecuto a principio omnia diligenter, ex ordine tibi scribere optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

Euseb. in Eccle. histo. lib. 3. c. 4. Lucas in initio Evangelii sui, causam cur scripserit indicavit, videlicet quoniam multi alii temere praesumpserant enarrare res, quae sibi magis erant ad liquidum compertae: et hoc est quod dicit, *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum. Ambro.* Nam sicut multi in Iudaeorum populo divino infusi Spiritu prophetaverunt, alii autem pseudoprophetae erant potius quam prophetae ; sic et nunc in novo testamento multi Evangelia scribere conati sunt, quae boni nummularii non probarunt, et aliud quidem fertur Evangelium quod duodecim scripsisse dicuntur: ausus est etiam Basilides Evangelium scribere : fertur aliud secundum Thomam, et aliud secundum Matthiam. *Beda.* Multos ergo eos non tam numerositate quam haereseos multifarie diversitate commendat, qui non Spiritus S. munere donantur, sed vacuo labore conati, magis ordinaverunt narrationem, quam historiae texuerunt veritatem. *Ambr.* Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec implevit suo conatu: sine conatu sunt enim donationes, et gratia Dei, quae ubi se infuderit, rigare consuevit, ut non egeat, sed redundet scriptoris ingenium ; et ideo bene dicit : *Rerum quae in nobis completae sunt*, vel quae in nobis redundant ; quod enim redundat, nulli deficit ; et de completo nemo dubitat, cum fidem effectus astruat, exitus prodat. *Orig. hom. 1. in Luc.* Dicit autem, *Rerum*, quia non secundum phantasiam, iuxta haereticos, exercuit Iesus carnalem ipsius adventum; sed cum veritas esset, revera negotium prosecutus est. Affectum autem suum indicat ex hoc quod ait : *Quae in nobis completae sunt;* idest quae in nobis manifestissime sunt ostensae: id enim quod Graece legitur *πεπληροφορημένον* peplirophorimenon, uno verbo Latinus sermo non explicat : certa enim fide et ratione cognoverat, neque in aliquo fluctuabat. *Chrysost.* Evangelista autem non solum testimonio contentus est proprio, sed ad Apostolos totum refert, inde robur venatur sermoni; et ideo subdit: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt. Euseb. ib.* Certus est quod veritatem vel Paulo exponente, vel aliis Apostolis qui ab initio ipsi viderant, vel sibi tradiderant, consecutus sit. *Chrysost.* Dicit autem, *Viderunt*, quia hoc maxime robur nanciscitur credulitatis, quod addiscitur ab his, qui praesentialiter viderunt. *Orig.* Palam est autem, quod cuiusdam doctrinae finis est in ipsam doctrina, sicut Geometriae ; alterius vero doctrinae finis in opere computatur, sicut Medicinae; et ita est in sermone Dei. Et ideo postquam significaverat scientia ex hoc quod dixerat, *Ipsi viderunt*, demonstrat opera, ex hoc quod sequitur: *Et ministri fuerunt sermonis* vel *verbi. Ambros.* Nam congruit ista locutio, ut maius mysterium Verbi, quam auditum esse credamus ; sed quia non prolativum verbum, sed substantiale significatur, non vulgare verbum, sed caeleste intelligamus, cui Apostoli ministrarunt. *Chrysost.* Quod autem dicit, huius verbi visores fuisse Apostolos, concordat cum Ioanne qui dicit *Ioan. c. 1. Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius.* Verbum namque mediante carne visibile factum est. *Ambros.* Non solum autem secundum corpus viderunt Dominum, sed etiam secundum Verbum. Viderunt enim Verbum, qui cum Moyse et Elia viderunt gloriam Verbi ; alii non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerint. *Ori.* Et in Exodo quidem scriptum est *c. 20. Populus videbat vocem Domini*: vox autem auditur potius quam videtur. Sed propterea ita scriptum est, ut ostenderetur nobis aliis videri oculis vocem Domini, quibus illi aspiciunt qui merentur. Porro in Evangelio non vox cernitur, sed sermo qui voce praestantior est. *Theo.* Ex hoc enim manifeste innuitur, quod Lucas non fuit discipulus ab initio, sed processu temporis; alii autem fuerunt discipuli, ab initio, ut Petrus, et filii Zebedaei. *Beda.* Et tamen Matthaeus quoque et Ioannes in multis quae scriberent, ab his qui infantiam, pueritiam, genealogiamque eius scire et gestis interesse potuerant, audire opus habebant. *Orig.* Deinde facultatem scribendi replicat ; quoniam ea quae scri-

psit, non rumore cognoverit, sed ab initio fuerit ipse consecutus; unde sequitur: *Visum est et mihi, assecuto a principio omnia diligenter, ex ordine tibi scribere optime Theophyl. Ambros.* Cum dicit, *Visum est et mihi*, non negat Deo visum; a Deo enim praeparatur voluntas hominum. Prolixiorem autem hunc Evangelii librum quam ceteros esse nemo dubitaverit; et ideo non ea quae falsa sunt, sed quae vera, sibi vendicat; et ideo dicit, *assecuto quidem omnia visum est scribere*: non omnia, sed ex omnibus: quia quae fecit Iesus, si scribantur omnia, nec ipsum mundum capere arbitror. Consulto autem quae ab aliis sunt scripta praeteriit, ut propriis quibusdam singuli Evangeliorum libri mysteriorum gestorumque miraculis eminerent. *Theophyl.* Scribit autem ad Theophilum virum inclitum fortassis et principem, quia quod dicit Κρατιστε Cratiste, idest optime, sive strenue, non dicebatur nisi principibus et praesidibus, sicut et Paulus Festo praesidi dixit, *Cratiste*, hoc est optime, vel strenue Feste. *Beda.* Theophilus autem interpretatur amans Deum, vel amatus a Deo: quisquis ergo amat Deum, sive a Deo se desiderat amari, ad se scriptum putet Evangelium, et ut sibi datum munus, sibique commendatum pignus conservet. Non autem novorum quorumlibet eidem Theophilo, et velut ignotorum ratio pandenda; sed eorum de quibus eruditus est, verborum promittitur veritas exprimenda, cum subditur: *Ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem*, scilicet ut quo quid ordine a Domino gestum dictumve sit, agnoscere queas. *Chrysost.* Vel aliter: Ut certitudinem habeas et securus existas, quae auditu perceperas, prospiciens in Scriptura. *Theoph.* Plerumque enim cum sine scripto aliquid dicitur, calumniantur illud quasi falsum; cum vero quis quae dicit scripserit, tunc magis credimus: quasi nisi putaret vera, non scriberet. *Chrysost.* Vel aliter: Totum Evangelistae proemium duo continet; conditionem eorum qui ante eum Evangelium scripserant, puta Matthaei et Marci; et rursum cur et ipse scribere proposuit. Cum vero dixisset, *Conati sunt*, vocabulum protulit potens applicari, et ad praesumptuose aggredientes materiam, et ad honeste pertractantes illam, duabus additionibus dubiam sententiam certificat: primo quidem quia dixit: *Quae in nobis completae sunt rerum*; secundo quia dixit: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt.* Simul autem hoc quod dico, *Tradiderunt*, indicare mihi videtur, quod et ipsi moneantur propagare: velut enim illi tradiderunt, ipsos quoque oportebit accipientes seriatim ad invicem promulgare. Nondum autem commendantibus Scripturae quae tradita fuerant, contingebat inconvenientia plurima provenire diuturnitate temporis: unde merito quae de primis visoribus verbi et ministris verbi acceperant, in scriptis universo mundo traditionem praestiterunt, et calumnias propellentes, et oblivionem destruentes, et ex ipsa traditione integritatem accommodantes.

2. Fuit in diebus Erodis Regis Iudaeae Sacerdos quidam, nomine Zacharias de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen eius Elisabeth. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et iustificationibus Domini sine quaerela. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis.

2. *Chrys.* Evangelicae narrationis exordium a Zacharia sumit, et nativitate Ioannis, mirum ante mirum edisserens, minus ante maius: nam quoniam virgo paritura erat, praeparavit gratia, ut vetus prius conciperet. Declarat autem tempus, cum dicit: *Fuit in diebus Herodis*: et adiicit dignitatem, cum subdit: *Regis Iudaeae.* Alius autem Herodes fuit, qui Ioannem occidit; sed ille Tetrarcha fuit, hic autem Rex. *Euthym.* Rex, inquam, ille, qui infantes occidit, pater illius Herodis, qui praecursorem interemit. *Beda.* Tempus autem Herodis alienigenae Regis dominico attestatur adventui: praedictum namque fuerat, quia *non deficiet princeps de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est Genes. cap. 49.* Ex quo enim patres ex Aegypto exierunt, suae gentis iudicibus usque ad Samuelem prophetam, ac deinde Regibus usque ad transmigrationem Babyloniae regebantur: post reditum vero Babyloniae Pontifices rerum summa gerebant, usque ad Hircanum regem simul et Pontificem, quo ab Herode interempto, Iudaeae regnum ipsi Herodi alienigenae iussu Augusti Caesaris traditur gubernandum; cuius trigesimoprimo anno iuxta prophetiam supradictam, qui mittendus erat, advenit. *Ambros.* Docet autem nos divina Scriptura non solum mores in his qui praedicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari, ut veluti transmissa immaculatae puritatis haereditas, in his quos volumus, laudare, praecellat. Non solum igitur a parentibus, sed etiam a maioribus sancti Ioannis nobilitas propagatur, non saeculari potestate sublimis' sed religionis successione venerabilis. Plena est igitur laudatio quae genus, mores, officium, factum, iudicium comprehendit. Officium in sacerdotio; unde dicit: *Sacerdos quidam nomine Zacharias. Beda. in hom. S. Io.* De sacerdotali enim prosapia Ioannes ortus, ut eo potentius imitationem sacerdotii praeconizaret, quo ipsum ad sacerdotale genus pertinere claresceret. *Ambros.* Genus autem comprehendit in maioribus; unde sequitur: *De vice Abia*, idest nobilis inter familias. *Beda.* Erant enim principes sanctuarii, idest summi Sacerdotes tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar; quorum vices secundum ministeria sua, ut ingrederentur domum Dei XXIV sortibus David distinxit; in quibus familiae Abia, de qua Zacharias ortus est, sors contigit octava. Non autem frustra primus novi testamenti praeco in octavae sortis iure nascitur: quia sicut septenario saepe numero propter sabbatum vetus testamentum, sic novum aliquoties per octonarium propter sacramentum dominicae, vel nostrae resurrectionis exprimitur. *Theoph.* Volens etiam ostendere, quod ab utroque parente legaliter ex sacerdotali genere erat, subdit: *Et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen eius Elisabeth.* Non enim permittebatur de alia tribu uxorem accipere, sed de sua. Elisabeth interpretatur Dei requies, Zacharias vero memoria Domini. *Beda. ib.* Iustis enim parentibus Ioannes est genitus, ut eo confidentius iustitiae praecepta populis daret, quo haec ipsa non quasi novitia didicisse, sed velut haereditario iure a

progenitoribus accepta servaret; unde sequitur: *Erant autem ambo iusti ante Deum. Ambros.* Et sic mores in aequitate comprehendit. Bene autem dicit, *Ante Deum*: fieri enim potest ut aliquis affectata bonitate populari iustus videatur mihi, iustus autem ante Deum non sit, si iustitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur. Perfecta igitur laus est ante Deum iustum esse: solus enim perfectior est qui ab eo probatur, qui non potest falli. Factum autem comprehendit in mandato, in iustificatione iudicium; unde sequitur: *Incedentes in omnibus mandatis, et iustificationibus Domini.* Cum enim mandatis caelestibus obedimus, in mandatis Domini incedimus; cum congrue iudicamus, tenere Domini iustificationes videmur. Providere autem oportet bono non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus; unde sequitur: *Sine quaerela*: nulla enim quaerela est ubi et mentis bonitas concordat, et facti; et plerumque iustitia durior hominum quaerelam excitat. *Orig. hom. 2.* Potest etiam aliquid iustum iniuste fieri, ut si iactantiae causa quis pauperi elargiatur, quod non est sine quaerela. Sequitur: *Et non erat illis filius, eo quod erat sterilis Elisabeth, et ambo processissent in diebus suis. Chrysost.* Non solum autem Elisabeth erat sterilis, sed et patriarcharum coniuges, Sara, Rebecca, Rachel; quod dedecus erat antiquis. Non enim possumus dicere quod peccati effectus esset sterilitas, quia cuncti iusti, cuncti virtuosi. Haec autem fuit sterilitatis causa, ut cum videris virginem parientem Dominum, non sis incredulus exercitans mentem tuam in alvo sterilium. *Theoph.* Et ut etiam tu addisceres, quod lex Dei multiplicationem non appetit corporalem, sed magis spiritualem. Processerant autem ambo, non secundum corpus, sed secundum spiritum, ascensiones in corde ponentes, et vitam suam ut diem et non ut noctem habentes, quasi in die honeste ambulantes.

3. Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suae ante Deum secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.

3. *Beda.* Per Moysen Dominus unum constituit summum Sacerdotem, cui mortuo unum succedere iussit; et hoc usque ad David tempora servatum est, a quo plures fieri Domino agente decretum est: unde nunc Zacharias in ordine vicis suae sacerdotio functus esse asseritur, cum dicitur: *Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suae ante Deum secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini. Ambros.* Videtur autem hic Zacharias summus designari Sacerdos: quia semel in anno solus summus Sacerdos in secundo sanctuario intrabat, non sine sanguine quem offerret pro se, et pro populi delictis. *Beda.* Non autem nunc nova sorte electus est, cum incensum esset adolendum, sed prisca sorte, cum ex ordine sui Pontificatus in vicem Abia succederet. Sequitur: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.* Incensum in sancta sanctorum a Pontifice deferri, expectante foris templum omni populo, decimo die septimi mensis est iussum, et hanc diem expiationis sive propitiationis vocari; cuius diei mysterium Apostolus ad Hebraeos pandens, Iesum ostendit Pontificem esse verum, qui in sanguine proprio caeli secreta subiit, ut propitium nobis faceret Patrem, et interpellaret pro peccatis eorum, qui adhuc praefloribus orantes expectant. *Ambros.* Hic est autem ille summus Sacerdos, qui adhuc sorte quaeritur, quia verus adhuc ignoratur: qui enim sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Ille igitur quaerebatur, et alius figurabatur. Verus in aeternum Sacerdos, qui non hostiarum cruore, sed proprio Patrem Deum generi reconciliaret humano: et tunc quidem vices erant; nunc autem est perpetuitas.

4. Apparuit autem illi Angelus Domini stans a dextris altaris incensi: et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua; et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen eius Ioannem; et erit gaudium tibi, et exultatio; et multi in eius nativitate gaudebunt.

4. *Chrysost.* Ingressus Zacharias in templum ut preces ferret pro cunctis ad Deum, et quasi Dei et hominum mediator, vidit Angelum intus stantem; unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus Domini stans a dextris altaris incensi. Ambros.* Bene apparuisse dicitur ei, qui eum repente conspexit; et hoc specialiter aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit, ut quod non potest praevideri, apparere dicatur. Non enim similiter sensibilia videntur, et is cuius in voluntate situm est videri, et cuius naturae est non videri. *Origen. hom. 3.* Et hoc tantum in praesenti saeculo dicimus, sed et in futuro cum migraverimus a mundo, non omnibus, vel Deus, vel Angeli apparebunt; sed ille tantum videbit qui mundum habuit cor. Locus autem nec nocere poterit quemquam, nec iuvare. *Chrysost.* Manifeste autem apparuit, non in somnis, eo quod nimis arduum annuntiabatur; unde manifestiori et mirabiliori visione egebat. *Dama. lib. 2. de fide cap. 13.* Tamen Angeli non ut sunt, hominibus patefiunt, sed transfigurati prout possunt visores aspicere in quodcumque iusserit Dominus. *Basil.* Dicit autem, *Altaris incensi*, eo quod alterum erat altare deputatum ad holocausta. *Ambro.* Non immerito antem Angelus videtur in templo, quia veri Sacerdotis annuntiabatur iam adventus, et caeleste sacrificium parabatur, in quo Angeli ministrarent: non enim dubites assistere Angelum quando Christus immolatur. Apparuit autem a dextris altaris incensi, quia divinae insigne misericordiae deferebat: *Dominus* enim *a dextris est mihi, ne commovear. Ps. 25. Chrysost.* Non potest autem homo, quantumcumque sit iustus absque timore cernere Angelum: unde et nunc Zacharias aspectum non tolerans praesentiae Angeli, nec fulgorem illum valens sufferre, turbatur: et hoc est quod subditur: *Et Zacharias turbatus est videns.* Sicut autem auriga perterrito, loraque dimittente corruunt equi praecipites, totaque quadriga pervertitur; sic accidere consuevit animae,

quoties ab aliquo stupore vel sollicitudine deprimitur: unde et hic subditur: *Et timor irruit super eum. Orig. hom. 4.* Nova quippe facies humanis se obtutibus praebens turbat mentem, animumque consternat: unde Angelus sciens hanc humanam esse naturam primum perturbationi medetur: nam sequitur: *Ait autem ad illum Angelus, ne timeas Zacharia. Atha. in vita Antonii.* Unde non difficilis est bonorum spirituum malorumque discretio: si enim post timorem successerit gaudium, a Domino venisse sciamus auxilium, quia securitas animae praesentis maiestatis indicium est; si autem incussa formido permanserit, hostis est qui videtur. Non solum autem trepidantem refocillat, sed etiam novo laetificat nuntio, subdens: *Quoniam exaudita est deprecatio tua, et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium. August. de quae. Ev.l.2.* Ubi primo hoc attendendum est, quia non est verisimile, ut cum pro peccatis populi, vel salute, vel redemptione sacrificium ille offerret, potuerit publicis votis relictis, homo senex, uxorem habens, pro accipiendis filiis orare praesertim: nam nemo orat accipere, quod accepturum esse desperat. Usque adeo autem ille iam se habiturum filios desperabat, ut hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur, *Exaudita est deprecatio tua*, pro populo intelligendum est: cuius populi quoniam salus, et redemptio, et peccatorum abolitio per Christum futura erat, adhuc nuntiatur Zachariae nasciturus filius, quia praecursor Christi destinabatur. *Chrysost.* Vel quod exaudita sit eius deprecatio, probat per hoc, quod gignendus erat ei filius, clamans: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Theoph.* Quasi ipso dicente: Unde erit mihi hoc manifestum? Ait Angelus; Ex hoc quod Elisabeth pariet, credes quod peccata populo sunt remissa. *Ambro.* Vel aliter: Plena semper et redundantia sunt divina beneficia non exiguo constricta munere, sed uberi bonorum coacervata congestu; ut hic ubi primum precationis fructus promittitur, deinde sterilis partus uxoris; cuius nomen praenuntiat, subdens: *Et vocabis nomen eius Ioannem. Beda.* Singularis meriti indicium datur, quoties hominibus a Deo vel imponitur nomen, vel nuntiatur. *Chrysost. in Ioan.* Illud quoque oportet exprimere, quoniam in quibus ab ipsa teneritate infantiae virtus refulgere debebat, a principio divinitus sumebant nomina; his vero qui postea debebant excrescere, nomen postea imponebatur. *Beda.* Ioannes ergo interpretatur. In quo est gratia, vel Domini gratia; quo nomine declaratur primo parentibus eius gratiam, quibus decrepitis nasceretur filius, esse donatam; deinde ipsi Ioanni qui magnus coram Domino erat futurus; postremo etiam filiis Israel quos ad Dominum erat conversurus; unde sequitur: *Et erit gaudium tibi, et exultatio. Orig.* Quando enim iustus oritur in mundo, ministri nativitatis eius laetantur: quando vero ille nascitur qui quasi ad poenas et ergastulum relegatur, minister consternatur, et concidit. *Ambro.* Sanctus autem non solum parentum gratia, sed etiam salus est plurimorum; unde sequitur: *Et multi in nativitate eius gaudebunt.* Admonemur hoc loco Sanctorum generatione laetari; admonentur parentes gratias agere: non enim mediocre munus est Dei, dare liberos, propagatores generis, successionis haeredes.

5. Erit enim magnus coram Domino, et vinum[1] et siceram non bibet. Et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suae, et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae, ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam.

5. *Ambros.* Post laetitiam plurimorum magnitudo virtutis promittitur, cum dicitur, *Erit enim magnus coram Domino.* Non corporis, sed animae magnitudinem declaravit; est coram Domino magnitudo animae, magnitudo virtutis. *Theophyl.* Multi namque magni dicuntur, sed coram hominibus, non coram Deo, sicut hypocritae; ita etiam et parentes Ioannis iusti coram Domino dicti sunt. *Ambros.* Deinde non fines alicuius propagavit imperii, non triumphos bellici certaminis reportavit; sed, quod est amplius, praedicans in deserto, delicias hominum, corporisque lasciviam magna animi virtute depressit; unde sequitur: *Et vinum, et siceram non bibet. Beda.* Sicera interpretatur ebrietas; quo vocabulo Hebraei omne quod inebriare potest populum sive de pomis, sive de frugibus, seu de qualibet alia materia confectum, significant. Proprium vero in lege Nazaraeorum erat vino et sicera tempore obsecrationis abstinere: unde Ioannes ceterique tales, ut semper Nazaraei, idest sancti manere possint, semper his abstinere satagunt: non enim decet vino, in quo est luxuria, inebriari eum, qui musto Spiritus S. desiderat impleri: unde recte cui vini ebrietas tollitur, Spiritus gratia cumulatur. Sequitur autem: *Et Spiritu S. replebitur adhuc ex utero matris suae. Ambro.* Cui Spiritus S. infunditur, magnarum est plenitudo virtutum. Siquidem Sanctus Ioannes, antequam nasceretur, matris adhuc in utero positus, Spiritus accepti gratiam designavit, cum in utero parentis exiliens Domini evangelizavit adventum. Alius est spiritus vitae huius, alius gratiae; ille nascendo sumit exordium, moriendo defectum; iste non aetatibus coercetur, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur. *Graecus.* Quod autem erit opus Ioannis, quidve per Spiritum S. peraget, ostendit subdens; *Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum. Orig.* Ioannes quidem plurimos convertit; Domini autem opus est ut omnes ad Deum Patrem convertat. *Beda.* Cum autem Ioannes qui Christo testimonium perhibens, in eius fide populos baptizabat, dicitur filios Israel ad Dominum Deum ipsorum convertisse, patet Christum Dominum Deum esse Israel; unde desinant Ariani Christum Dominum Deum esse negare; erubescant Photiniani Christo ex Virgine principium dare: cessent Manichaei alium populi Israel, atque alium Christianorum Deum credere. *Ambro.* Non autem egemus testimonio, quod plurimorum sanctus Ioannes corda convertit, in quo nobis propheticae Scripturae, et evangelicae suffragantur; *Vox enim clamantis in deserto. Parate viam Domino Is.c.14*: non enim de se, sed de Domino praedicabat praenuntius Christi; et ideo sequitur: *Et ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae.* Bene praecedet ante illum, qui prae-

nuntius natus, praenuntius mortuus est. Bene etiam iniungitur: *In spiritu et virtute Eliae. Or. ho. 4.* Non dicit in anima Eliae, sed *in spiritu et in virtute.* Spiritus enim qui fuerat in Elia, venit in Ioannem, et similiter virtus eius. *Ambr.* Numquam enim sine virtute spiritus, vel sine spiritu virtus: et ideo in spiritu et virtute, quia sanctus Elias et virtutem habuit magnam, et gratiam: virtutem ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret, virtutem abstinentiae atque patientiae, et spiritum prophetandi. In deserto Elias, in deserto Ioannes; ille Achab Regis gratiam non quaesivit, hic sprevit Herodis: ille Iordanem divisit, hic ad lavacrum salutare convertit; ille prioris, hic sequentis Domini praecursor adventus. *Beda.* Quod autem de Elia per Malachiam praedictum est, hoc per Angelum de Ioanne dicitur, cum subditur, *Ut convertat corda patrum in filios*, spiritualem antiquorum Sanctorum scientiam populis praedicando infundens; *et incredulos ad prudentiam iustorum:* quae est non de legis operibus iustitiam praesumere, sed ex fide salutem quaerere. *Graecus.* Vel aliter: Parentes Ioannis, et Apostolorum Iudaei fuerunt; sed tamen contra Evangelium ex superbia et infidelitate saeviebant. Itaque tanquam benigni filii Ioannes prius, et Apostoli consequenter eis veritatem monstrabant, in propriam iustitiam et prudentiam eos attrahentes; sic etiam Elias reliquias Hebraeorum convertet ad Apostolorum veritatem. *Beda.* Quia vero Zachariam pro plebe supplicantem dixerat exauditum, subiungit: *Parare Domino plebem perfectam:* in quo docet quo ordine plebs eadem salvari et perfici debeat, ad praedicationem scilicet Ioannis poenitendo, et credendo in Christum. *Theoph.* Vel aliter: Ioannes plebem paravit, non incredulam, sed perfectam, idest praeparatam ad suscipiendum Christum. *Orig. ib.* Sacramentum autem Ioannis usque nunc expletur in mundo: quicumque enim crediturus est in Iesum Christum, antea spiritus et virtus Ioannis ad animam illius venit, et praeparat Domino populum perfectum.

6. Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel qui asto ante Deum, et missus sum loqui ad te, et haec tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui, usque in diem quo haec fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis quae implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam, et mirabantur, quod tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos; et cognoverunt, quod visionem vidisset in templo: et ipse erat innuens illis, et permansit mutus.

6. *Chrysost.* Habito respectu Zacharias ad propriam aetatem, quin etiam coniugis sterilitate conspecta, diffisus est; unde dicitur: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam;* quasi dicat; Quomodo hoc fiet? Et causam dubitationis subdit: *Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis;* quasi dicat: Aetas intempesta, natura inepta, ego generans debilis, terra sterilis. Non autem censetur propter hoc dignus esse venia Sacerdos, dum seriem rerum expostulat: quandocumque enim Deus aliquid indicat, oportet in fide suscipere: nam super huiusmodi disceptare contumacis est animae; unde sequitur: *Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel qui asto ante Deum. Beda.* Quasi dicat: Si homo talia signa promitteret, impune signum flagitare liceret; at cum Angelus promittat, iam dubitare non decet. Sequitur: *Et missus sum loqui ad te, et haec tibi evangelizare. Chrysost.* Ut cum audias me a Deo missum fore, nihil humanum aestimes ex his quae tibi dicuntur: neque enim ex me loquor, sed mittentis relata denuntio: haec est enim nuntii bonitas, ut nihil ex se referat. *Beda.* Ubi notandum est, quod Angelus se et ante Deum stare, et ad evangelizandum Zachariae missum esse testatur. *Gregor. hom. Evang. 34.* Quia et cum ad nos veniunt Angeli sic exterius implent ministerium, ut tamen numquam interius desint per contemplationem: quia etsi circumscriptus est angelicus spiritus, summus tamen Spiritus, qui Deus est, circumscriptus non est: Angeli itaque etiam missi ante ipsum sunt: quia quomodolibet missi veniant, intra ipsum currunt. *Beda.* Dat autem ei signum quod rogatur, ut quod discredendo locutus est, iam tacendo credere discat; unde sequitur: *Et ecce eris tacens, et non poteris loqui. Chrysost.* Ut a vi generativa ad organa vocalia vincula transferantur. Nec intuitu sacerdotii ei parcitur: sed ob hoc plectebatur amplius: quia circa fidem ceteris praeesse debebat. *Theo.* Sed quia verbum Κωφος Kofos, quod etiam infra subiungitur, potest tam surdum quam mutum significare, bene ait: *Eris surdus, et non poteris loqui.* Convenienter enim haec duo passus est: tanquam enim inobediens surditatem incurrit, et tanquam contradictor taciturnitatem. *Chrysost.* Dicit autem: *Et ecce;* quasi dicat, in hoc instanti. Sed considera miserationem Domini in hoc quod sequitur: *Usque in diem quo haec fient;* quasi dicat: Cum per eventus rerum quod dico ostendero, et noveris te iure punitum, tunc te de poena eripiam. Et causam poenae ostendit, cum subditur: *Pro eo quod non credidisti verbis meis, quae implebuntur in tempore suo;* non attendens virtutem eius qui misit me, cui ego assisto. Si autem is qui erga nativitatem mortalem incredulus erat punitur; qualiter qui caelestem, et ineffabilem calumniatur, vitabit ultionem? *Graecus.* Dum autem haec intrinsecus agerentur, dilatio temporis admirari cogebat expectantem forinsecus multitudinem; unde sequitur: *Et erat plebs expectans Zachariam, et mirabatur, quod tardaret ipse in templo.* Cumque per diversa vagaretur suspicio, quilibet dictabat ad lubitum, donec Zacharias egediens docuit silendo, quod latendo perpessus est; unde sequitur: *Egressus autem non poterat loqui ad illos; et cognoverunt quod visionem vidisset in templo. Theoph.* Innuebat autem populo Zacharias forte causam taciturnitatis interroganti, quam loqui non valens, per nutum declarabat; unde sequitur: *Et ipse erat innuens illis, et permansit mutus. Ambros.* Est autem nutus quidam sine verbo corporales actus, indicare moliens, nec exprimens eius voluntatem.

7. Et factum est, ut impleti sunt dies officii eius, abiit in domum suam. Post hos autem dies

concepit Elisabeth uxor eius, et occultabat se mensibus quinque dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

7. *Beda.* Vicis suae tempore Pontifices templi tantum officiis mancipati, non solum a complexu uxorum, sed ab ipso quoque domorum suarum abstinebant ingressu; unde dicitur: *Et factum est, ut impleti sunt dies officii eius, abiit in domum suam.* Quia enim tunc sacerdotalis ex stirpe Aaron succcessio quaerebatur, necessario tempus substituendae soboli procurabatur. At quia nunc non carnalis successio, sed profectio spiritualis inquiritur, Sacerdotibus ut semper altare queant assistere, semper castitas observanda praecipitur. Sequitur: *Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor eius.* Post dies scilicet officii Zachariae completos. Gesta sunt autem haec mense septembris, octavo calendas octobris, quando oportebat Iudaeos ieiunium scenopeiae celebrare, imminente aequinoctio, in quo incipit nox esse maior quam dies, quia Christum oportet crescere, Ioannem autem minui. Nec frustra tunc dies ieiuniorum erant: quia per Ioannem erat hominibus afflictio poenitentiae praedicanda. Sequitur: *Et occultabat se mensibus quinque. Ambros.* Quae causa occultationis, nisi pudor? Sunt enim quaedam tempora praescripta coniugio, quando dare operam procreandis liberis sit decorum, dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est. At ubi et matura aevi senectus successerit, et aetas est regendis liberis habilior quam creandis, pudor est legitimi licet coitus gestare indicia, et gravari alienae aetatis onere, et tumescere alvum non sui temporis fructu. Pudebat ergo eam propter aetatem; unde intelligi potest causa, quia iam non conveniebant inter se concubitu coniugali: neque enim ea quae senilem non erubesceret coitum, erubesceret partum: haec tamen erubescit onus parentis, quamdiu nescit mysterium religionis. Sed quae occultabat se, quia conceperat filium, iactare se coepit, quia generabat prophetam. *Orig. hom. 6.* Et ideo dicit, *mensibus quinque*, idest donec Maria conciperet, et fetus eius exultans cum gaudio prophetaret. *Ambro.* Et quamvis partus sui erubesceret aetatem, rursus caruisse se gaudebat opprobrio, dicens, *Quia sic fecit mihi Dominus. Chrys.* Scilicet solvit sterilitatem, donum supra naturam concessit, et petra infructuosa spicas virentes produxit: abstulit dedecus dum genitricem fecit; unde sequitur; *In diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. Ambro.* Pudor enim est feminis nuptiarum praemia non habere, quibus haec sola est causa nubendi. *Chrysost.* Dupliciter igitur gaudet, dum et a nota sterilitatis ipsam eripuit Dominus, et quoniam illustrem partum enixa est. Non enim ut in ceteris gignentium solus concubitus intervenit, sed gratia caelestis huius ortus fuit exordium. *Beda.* Mystice autem per Zachariam sacerdotium Iudaeorum, per Elisabeth potest lex ipsa designari: quae Sacerdotum doctrinis exercitata spirituales Deo filios gignere debebat, sed non valebat; quia neminem ad perfectionem adduxit lex. Erant ambo iusti, quia bona est lex, et sacerdotium pro illo tempore sanctum: ambo processerant in diebus suis, quia adveniente Christo iam incurvantur ad senium. Ingreditur Zacharias templum: quia Sacerdotum est intrare in sanctuarium mysteriorum caelestium; foris orat multitudo, quia mystica penetrare nequit. Dum altari thimiama imponit, nasciturum Ioannem agnoscit: quia dum doctores flamma divinae lectionis ardent, gratiam Dei per Iesum prodituram reperiunt; et hoc per Angelum, quia lex per Angelos ordinata est. *Ambro.* In uno autem vox totius plebis obmutuit, quia in uno totus ad Deum loquebatur populus: transivit enim ad nos Dei verbum et in nobis non tacet. Mutus est qui non intelligit legem. Cur enim tibi magis videatur mutus esse qui sermonem quam qui mysterium nescit? Innuenti similis est populus Iudaeorum, qui actuum suorum praestare non potest rationem. *Beda.* Et tamen Elisabeth concipit Ioannem, quia interiora legis sacramentis Christi abundant: conceptum quinque mensibus occultat, quia Moyses quinque libris mysteria Christi designat; seu quia Christi dispensatio in quinque mundi aetatibus per sanctorum dicta, vel facta figuratur.

8. In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph de domo David, et nomen Virginis Maria.

8. *Beda.* Quia Christi incarnatio, vel sexta aetate saeculi futura, vel ad impletionem legis erat profutura, recte sexto mense concepti Ioannis missus ad Mariam Angelus nasciturum nuntiat Salvatorem; unde dicitur: *In mense autem sexto.* Mensem sextum martium intellige, cuius XXV die Dominus noster et conceptus traditur et passus, sicut et XXV die mensis decembris natus. Quod si vel hoc die, ut nonnulli arbitrantur, aequinoctium vernale, vel illo solstitium brumale fieri credamus; convenit cum lucis incremento concipi vel nasci eum, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum Ioan. c. 1.* At si quis ante dominicae nativitatis, et conceptionis tempus considerat lucem vel crescere, vel tenebras superare convicerit; dicimus et nos quia Ioannes ante faciem adventus eius regnum caelorum evangelizabat. *Basil.* Adeunt autem nos caelestes spiritus, non quasi ex seipsis, sed ex eo quod divinae Sapientiae decorem conspiciunt; unde sequitur: *Missus est Angelus Gabriel a Deo. Greg. hom. 34.* Ad Mariam enim Virginem non quilibet Angelus, sed Gabriel Archangelus mittitur: ad hoc quippe ministerium summum Angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat: qui idcirco privato nomine censetur, ut signetur per vocabulum in operatione quid valeat. Gabriel enim Dei fortitudo nominatur: per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat, qui virtutum Dominus et potens in praelio ad debellandas potestates aereas veniebat. *Glos.* Additur autem et locus quo mittitur, cum subditur: *In civitatem Galilaeae cui nomen Nazareth*: Nazaraeus enim, idest Sanctus sanctorum nuntiabatur venturus. Aptum autem humanae restaurationis principium, ut Angelus a Deo mitteretur ad Virginem partu consecrandam divino: quia prima perditionis humanae fuit causa, cum serpens a

diabolo mittebatur ad mulierem spiritu superbiae decipiendam; unde sequitur: *Ad Virginem. August. de san. Virg.* Illum enim solum virginitas decenter parere potuit, qui in sua nativitate parem habere non potuit. Oportebat enim caput nostrum propter insigne miraculum secundum corpus nasci de virgine, (1) quando significaret membra sua de virgine etiam secundum spiritum nascitura. *Hier. in serm. Assum.* Et bene Angelus ad Virginem mittitur, quia semper est Angelis cognata virginitas. Profecto in carne praeter carnem vivere, non terrena vita est, sed caelestis. *Chrysost. in Matth.* Non autem Angelus post partum annuntiat Virgini, ne nimium exinde turbaretur; et ideo ante conceptionem illam alloquitur non in somnis, immo visibiliter assistit: nam quasi magnam valde relationem accipiens egebat ante rei eventum visione solemni. *Ambros.* Bene autem utrumque posuit Scriptura, ut de desponsata esset, et virgo: virgo, ut expers virilis consortii videretur; desponsata, ne temeratae virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelae videretur insigne praeferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare: sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris; nec putavit ortus sui fidem matris iniuriis astruendam. Servatur itaque sanctae Mariae sicut pudore integra, ita inviolabilis opinione virginitas: nec decuit sinistra virginibus opinione viventibus velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur. Quid autem Iudaeis, quid Herodi posset ascribi, si natum viderentur ex adulterio persecuti? Quemadmodum autem ipse diceret *Mat. c. 5. Non veni legem solvere, sed adimplere,* si videretur coepisse a legis iniuria, cum partus innuptae lege damnetur? Quid quod etiam fides Mariae verbis maior adsciscitur, et mendacii causa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluisse mendacio innupta praegnans. Causam autem mentiendi desponsata non habuit, cum coniugii praemium, et gratia nuptiarum partus sit feminarum. Non mediocris quoque causa est ut virginitas Mariae falleret principem mundi, qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. *Orig. hom. 6.* Si enim non habuisset sponsum, statim cogitatio tacita diabolum surrepsisset, quomodo quae non accubuit cum viro, praegnans esset? Debet iste conceptus esse divinus, debet aliquid humana natura esse sublimius. *Ambros.* Sed tamen magis fefellit principes saeculi; daemonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit; at vero qui saecularibus vanitatibus occupantur, scire divina non possunt. Quin etiam locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset et delere iniuriam, et vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum; de quo subditur: *Cui nomen erat Ioseph de domo David. Beda.* Quod non tantum ad Ioseph, sed etiam pertinet ad Mariam. Legis namque erat praeceptum, ut de sua quisque tribu, aut familia acciperet uxorem. Sequitur: *Et nomen Virginis Maria. Beda. in Lucam.* Maria Hebraice stella maris, Syriace vero domina vocatur; et merito; quia et totius mundi Dominum, et lucem saeculis meruit generare perennem.

(1) *Al.* quod.

9. Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Ave gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quae cum audisset, turbata est in sermone eius, et cogitabat qualis esset ista salutatio.

9. *Ambros.* Disce virginem moribus, sola in penetralibus quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret; unde dicitur: *Et ingressus Angelus ad eam.* Et ne quo degeneri depravaretur affatu, ab Angelo salutatur. *Graecus.* Contra vocem prius editam mulieri dirigitur nunc sermo ad Virginem. In illa doloribus partus est causa peccati punita, in hac per gaudium maestitia pellitur: unde iucunditatem non absurde praenuntiat Angelus Virgini dicens: *Ave.* Quod autem digna cognosceretur sponsalium, attestatur cum dicit: *Gratia plena:* quasi enim quaedam arrha, aut dos sponsi ostenditur, quod fecunda sit gratiis. Horum enim quae dicit, haec sunt sponsae, alia sponsi. *Hier. in ser. de Assum.* Et bene *gratia plena*, quia ceteris per partes praestatur: Mariae vero simul se totam infudit gratiae plenitudo. Vere *gratia plena*, per quam largo Spiritus S. imbre superfusa est omnis creatura. Iam autem erat cum Virgine, qui ad Virginem mittebat Angelum, et praecessit nuntium suum Dominus, nec teneri potuit locis, qui omnibus habetur in locis; unde sequitur: *Dominus tecum. Aug. in ser. de Nati.* Magis quam mecum: ipse enim in tuo est corde, in tuo fit utero, adimplet mentem, adimplet ventrem. *Graecus.* Hoc autem est totum legationis complementum. Dei enim Verbum ut sponsus supra rationem unionem efficiens, tanquam ipse germinans, idemque germinatus totam naturam humanam sibi ipsi conformavit. Ultimum vero ponitur tamquam perfectissimum et compendiosum: *Benedicta tu in mulieribus.* Una scilicet prae cunctis mulier; vel etiam benedicantur in te mulieres, sicut mares in filio, sed magis uterque in utrisque. Velut enim per unam feminam et unum marem peccatum simul ac tristitia intravit; sic et nunc per unam et unum benedictio revocata est, et laetitia, et ad singulos est profusa. *Ambros.* Dicit autem Virginem a verecundia, quia pavebat: nam sequitur: *Quae cum audisset, turbata est in sermone eius.* Trepidare virginum est, et ad omnes ingressus viri pavere, omnes viri affatus vereri. Disce virgo verborum vitare lasciviam: Maria etiam salutationem Angeli verebatur. *Graec.* Cum assueta foret his visionibus, Evangelista non visioni, sed relatibus turbationem attribuit dicens: *Turbata est in sermone eius.* Attende autem virginis (2) et pudicam et prudentem, et animam simul et vocem. Audita laetitia dictum examinavit, et neque manifeste obstitit per incredulitatem, nec statim paret ex levitate; Evae levitatem evitans simul, et duritiam Zachariae; unde sequitur: *Et cogitabat qualis esset ista salutatio*: non conceptio, nam adhuc ignorabat immensitatem mysterii, sed salutatio: numquid libidinosa, ut a viro ad virginem; an divina, dum Dei faceret mentionem, dicens: *Dominus tecum. Ambros.* Benedictionis etiam novam formulam mirabatur, quae nusquam est ante comperta: soli Mariae hoc servabatur. *Orig. hom. 6.* Si enim scivisset Maria ad alium quempiam similem factum esse sermonem, ut-

(2) *Al.* is.

pote quae habebat legis scientiam, numquam eam quasi peregrinam, talis salutatio exterruisset.

10. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.

10. *Beda.* Quia salutatione insolita virginem turbatam viderat, quasi familiarius notam vocans ex nomine, ne timere debeat iubet; unde dicitur: *Et ait ei Angelus: Ne timeas Maria. Graecus.* Quasi dicat: Non accessi decepturus, immo deceptionis absolutionem depromere; non veni praedaturus inviolabilem tuam virginitatem, sed conditori puritatis, et custodi contubernia reserare; non sum serpentis minister, sed perimentis serpentem legatus; sponsalium tractator, non insidiarum molitor. Sic ergo nequaquam distrahentibus ipsam considerationibus vexari permisit, ne diiudicaretur infidus minister negotii. *Chrysos.* Qui autem apud Deum meretur gratiam, non habet quid timeat; unde sequitur: *Invenisti enim gratiam apud Deum.* Qualiter autem illam quisque reperiet, nisi humilitate mediante? Humilibus enim dat Deus gratiam. *Graec.* Invenit enim gratiam Virgo coram Deo, quia splendore pudicitiae propriam exornans animam, gratum Deo se habitaculum praeparavit; nec solum caelibatum inviolabilem conservavit, sed etiam immaculatam conscientiam custodivit. *Orig. hom. 6.* Invenerant enim plures gratiam ante eam; et ideo subdit quod proprium est, dicens: *Ecce concipies in utero. Graec.* Quod dicitur *ecce*, celeritatem, et praesentiam denotat, insinuans cum eius verbo celebratam esse conceptionem. Dicit autem, *Concipies in utero*, ut demonstret Dominum ab ipso utero virginali, et de nostra substantia carnem suscipere. Venit autem divinum Verbum emundaturum naturam humanam, et partum, et nostrae generationis primordia; et ideo sine peccato et humano semine, per singula sicut nos in carne concipitur, et novem mensium spatio gestatur in utero. *Gregor. Nis.* Sed quoniam contingit specialiter divinum concipi spiritum, et spiritum parere salutarem secundum prophetam, ideo addidit: *Et paries Filium. Ambros.* Non autem omnes sunt sicut Maria, ut dum de Spiritu S. concipiunt, Verbum pariant: sunt autem quae abortivum excludant Verbum antequam pariant; sunt quae in utero Christum habeant, sed nondum formaverint. *Gregor. Nis.* Cum autem expectatio partus mulieribus timorem incutiat, sedat timoris metum dulcis partus relatio, cum subditur: *Et vocabis nomen eius Iesum*: Salvatoris enim adventus est cuiuslibet timoris propulsio. *Beda.* Iesus autem Salvator, sive salutaris interpretatur. *Graec.* Dicit autem *Tu vocabis*, non pater; patre enim caret quantum ad inferiorem generationem, sicut et matre respectu supernae. *Cyril.* Hoc autem nomen de novo fuit Verbo impositum, nativitati congruens carnis, secundum illud propheticum *Isai. c. 62. Vocabitur tibi nomen novum quod os Domini nominavit. Graec.* Verum quia hoc nomen commune est sibi cum successore Moysi, idcirco innuens Angelus, quod non erit secundum illius similitudinem, subiungit: *Hic erit magnus. Ambros.* Dictum est quidem etiam de Ioanne quia erit magnus; sed ille quasi homo magnus, hic quasi Deus magnus. Late enim funditur Dei virtus, late caelestis substantiae magnitudo porrigitur: non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non aestimatione concluditur, non aetate variatur. *Origen.* Vide ergo magnitudinem Salvatoris quomodo in toto orbe diffusa sit: ascende in caelos, quomodo caelestia repleverit: descende cogitatione ad abyssos, et vide eum illuc descendisse; si hoc videris, pariter intueberis opere completum, *Hic erit magnus. Graec.* Neque carnis assumptio deitatis derogat celsitudini, immo potius humanitatis humilitas sublimatur; unde sequitur: *Et Filius Altissimi vocabitur.* Non utique tu imponis vocabulum, sed ipse vocabitur: a quo nisi a consubstantiali genitore? *Nullus enim Filium novit nisi Pater Mat. c. 11.* Penes quem vero infallibilis est notitia geniti, (1) nec verus interpres est erga impositionem congruam nominis: propter quod dicit *ib. c. 17. Hic est Filius meus dilectus*: ab aeterno siquidem est, quamvis nunc ad nostram doctrinam nomen eius patuerit. Et ideo ait, *Vocabitur*, non Fiet, vel Generabitur: nam et ante saecula fuerat consubstantialis Patri. Hunc ergo concipies, huius mater efficieris, hunc virginalis cella concludet, cuius caeleste spatium capax non extitit. *Chrys.* Ceterum siquidem enorme quibusdam videtur, Deum habitare corpus; nonne sol cuius est corpus sensibile quocumque radios mittit, non laeditur in propria puritate? Multo ergo magis iustitiae sol ex utero virginali mundissimum corpus assumens, non tantum contaminatus non est, immo etiam ipsam matrem sanctiorem ostendit. *Graec.* Et ut virginem redderet memorem prophetarum, subdit: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius*: ut noscat liquido, quoniam qui nasciturus est ab ea, ipse est Christus, quem illi promiserunt ex David semine nasciturum. *Cyril.* Non tamen ex Ioseph est editum corpus Christi mundissimum, secundum enim unam lineam cognationis profluxerant Ioseph et Virgo, ex qua formam humanitatis Unigenitus sumpsit. *Basi.* Non autem in materiali sede David sedit Dominus, translato Iudaico regno ad Herodem; sed sedem appellat David, in qua resedit Dominus, indissolubile regnum; unde sequitur: *Et regnabit in domo Iacob in aeternum. Chrys.* Dicit autem ad praesens domum Iacob eos, qui de numero Iudaeorum crediderunt in illum: ut enim Paulus dicit *Rom. c. 9. Non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitae; sed qui sunt filii promissionis computantur in semine. Beda.* Vel domum Iacob totam Ecclesiam dicit, quae vel de bona radice nata, vel cum oleaster esset, merito tamen fidei in bonam est inserta olivam. *Graec.* Nullius autem est in aeternum regnare, nisi Dei solius; quo fit ut etsi propter incarnationem dicatur David sedem accipere, tamen idem ipse inquantum Deus rex aeternus agnoscitur. Sequitur: *Et regni eius non erit finis*: non solum inquantum Deus est, sed etiam in eo quod homo; et in praesenti quidem habet regnum multorum, finaliter vero universorum, cum ei omnia subiicientur. *Beda.* Omittat ergo Nestorius dicere hominem tantum

(1) *Al.* nem.

ex virgine natum , et hunc a Verbo Dei non in unitate personae esse receptum: Angelus enim qui eundem ipsum Patrem habere David, quem Filium Altissimi vocari praenuntiat, in duabus naturis unam Christi personam demonstrat. Non autem ideo futuri temporis verbis Angelus utitur, quia secundum haereticos Christus ante Mariam non fuerit,sed quia secundum eandem personam homo cum Deo idem Filii nomen sortitur.

11. Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud , quoniam virum non cognosco. Et respondens Angelus dixit ei; Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

11. *Ambr.* Neque non credere Angelo Maria debuit, neque tam temere usurpare divina; unde dicitur: *Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud*? Temperatior est ista responsio quam verba Sacerdotis. Haec ait: *Quomodo fiet istud*? Ille respondit, *Unde hoc sciam*? Negat ille se credere, et quasi fidei adhuc alium quaerit auctorem; ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fiat inquirit. Legerat Maria *Isai. c. 7. Ecce concipiet in utero, et pariet filium:* ideo credidit futurum; sed quomodo fieret, ante non legerat: non enim quemadmodum fieret vel prophetae tanto fuerat revelatum: tantum enim mysterium non hominis fuit, sed Angeli ore promendum. *Greg. Nissen.* Attende etiam mundae virginis vocem: partum annuntiat Angelus; ipsa vero virginitati innititur, praestantiorem incorruptibilitatem angelica visione diiudicans; unde dicit: *Quoniam virum non cognosco. Basil.* Cognitio multifarie dicitur: dicitur enim cognitio nostri conditoris sapientia, ac magnalium suorum notitia, necnon mandatorum custodia, et quae fit apud eum appropinquatio et copula nuptialis, ut hic accipitur: *Gregor. Nis.* Haec igitur Mariae verba indicium sunt eorum quae tractabat in mentis arcano: nam si causa copulae coniugalis Ioseph desponsari voluisset, cur admiratione ducta est, dum sibi narratur conceptio? Cum nimirum ipsa praestolaretur ad tempus mater effici iuxta legis naturam. Verum quia oblatum corpus Deo quasi quoddam ex sacris inviolabile reservari decebat; et ideo dicit: *Quoniam virum non cognosco*; quasi dicat: Etsi sis Angelus, tamen quod virum cognoscam, ex impossibilibus cernitur: qualiter igitur mater ero carens coniuge? Ioseph (2) quidem in sponsum agnovi. *Gregor.* Sed considera qualiter Virgini solvit dubium Angelus, ac explanat intemeratum connubium, ineffabilem partum: sequitur enim: *Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus S. superveniet in te. Chrysos.* Quasi dicat: Non quaeras ordinem naturalem, ubi naturam transcendunt et superant quae tractantur. Dicit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*? quinimmo eo ipso continget, quod es coniugis inexperta: nam si virum experta fuisses, non digna censereris hoc mysterio: non quia profanum sit coniugium, sed quia virginitas potior. Decebat enim communem omnium Dominum, et in nativitate nobiscum participare, et ab ea discrepare: quod enim ex utero nasceretur, habuit commune nobiscum; quod autem absque concubitu nasceretur, plus a nobis obtinuit. Quam beatum corpus illud quod ob exuberantem munditiam Virginis Mariae, ut videtur, donum animae ad seipsum allexit! In singulis enim ceteris vix utique anima sincera S. Spiritus impetrabit praesentiam: sed nunc caro receptaculum efficitur Spiritus. *Greg. Nis.* Tabulas enim nostrae naturae quas culpa confregerat, denuo verus legislator de terra nostra sibi dolavit , absque concubitu divinitatis suae corpus susceptibile creans, quod divinus digitus sculpsit, scilicet Spiritus superveniens Virgini. *Chrys.* Insuper et *virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Altissimi regis virtus Christus est, qui per adventum Spiritus S. formatur in Virgine. *Greg. 18. Moral. c. 12.* Per obumbrationis enim vocabulum, incarnandi Dei utraque natura significatur; umbra enim a lumine formatur et corpore; Dominus autem per divinitatem lumen est: quia ergo lumen incorporeum in eius erat utero corporandum, recte ei dicitur: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi;* idest corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen divinitatis: hoc enim Mariae dicitur propter mentis refrigerium caelitus datum. *Beda.* Non ergo virili quod non cognoscis semine, sed Spiritus S. quo impleris opere concipies; concupiscentiae in te non erit aestus, ubi umbram faciet Spiritus S. *Greg. Nis.* Vel dicit, *Obumbrabit tibi*: quia sicut corporis umbra praecedentium charactere conformatur, ita indicia deitatis Filii ex virtute generandi patebunt. Sicut enim in nobis quaedam virifica virtus in materia corporali conspicitur qua homo formatur, sic in Virgine Altissimi virtus per vivificantem Spiritum pariter corpori insitam materiam carnis ex virgineo corpore ad formandum novum hominem assumpsit; unde sequitur: *Ideoque et quod nascetur ex te sanctum. Atha. in ep. ad Epictet.* Profitemur enim quoniam naturae humanae assumptum ex Maria corpus verissimum extitit, et idem secundum naturam corpori nostro: soror namque nostra Maria est, cum omnes ab Adam descenderimus. *Basil. lib. de Spi. San. c. 5.* Unde et Paulus dicit *Gal. c. 4.* quoniam misit Deus filium suum natum non per mulierem, sed ex muliere. Nam hoc quod dico, Per mulierem, transituram poterat indicare nativitatis sententiam; quod autem dicitur, Ex muliere, manifestat communionem naturae geniti respectu parentis. *Greg. 18. Mora. c. 35.* Ad distinctionem autem nostrae sanctitatis Iesus singulariter sanctus nasciturus asseritur: nos quippe etsi sancti efficimur, non tamen nascimur, quia ipsa naturae corruptibilis cognatione costringimur; ille autem solus veraciter sanctus natus est, qui ex coniunctione carnalis copulae conceptus non est; qui, non sicut Haereticus desipit, alter in humanitate, alter in deitate est: ut purus homo conceptus atque editus, et post per meritum, ut Deus esset, accepit; sed nuntiante Angelo, et adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro; unde sequitur: *Vocabitur Filius Dei. Theoph.* Vide quomodo sanctam Trinitatem declaravit, non solum Spiritum S. commemorans, sed et virtutem, idest Filium, et Altissimum scilicet Patrem.

12. Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua ; et hic mensis est

(1) *Al.* siquidem.

sextus illi, quae vocatur sterilis: quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus.

12. *Chrys.* Quoniam praecedens dictum superabat Virginis mentem, ad humiliora declinavit sermonem, per sensibilia ipsi suadens; unde dicit: *Et ecce Elisabeth cognata tua.* Animadverte Gabrielis industriam: non memoravit eam Sarae, vel Rebeccae, vel Rachelis, quia antiquiora erant exempla, sed imminens factum inducit, ut eius mentem corroboret: et ob hoc et aetatem commemoravit, cum dicit: *Et ipsa concepit filium in senectute sua;* et defectum naturae: sequitur enim: *Et hic mensis est sextus illi quae vocatur sterilis.* Non enim a principio conceptus Elisabeth statim annuntiavit, sed acto sex mensium spatio, ut tumor ventris perhibeat argumentum. *Gregor. Nazian.* Sed quaerit aliquis: Qualiter ad David Christus refertur? Siquidem Maria de sanguine manauit Aaron, cuius cognatam Angelus Elisabeth asseruit. Sed hoc nutu superno contigit, ut regium genus sacerdotali stirpi iungeretur, ut Christus qui rex est, et Sacerdos, ab utrisque secundum carnem nasceretur. Legitur etiam in Exodo, quoniam Aaron primus secundum legem Sacerdos duxit ex tribu Iudae coniugem Elisabeth filiam Aminadab; et attende sacratissimam Spiritus administrationem, dum et hanc Zachariae coniugem statuit Elisabeth vocari, reducens nos ad illam Elisabeth, quam duxerat Aaron. *Beda.* Sic ergo ne virgo se parere posse diffidat, accepit exemplum sterilis anus parturae, ut discat omnia Deo possibilia, etiam quae naturae omnino videntur esse contraria; unde sequitur: *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Chrysost.* Ipse namque cum sit naturae Dominus, cuncta potest cum velit, qui cuncta peragit et disponit, vitae mortisque lora gubernans. *August. con. Faus. lib. 26. c. 5.* Quisquis autem dicit; Si omnipotens Deus est, faciat ut ea quae facta sunt, facta non fuerint; non percipit se dicere, ut ea quae vera sunt, eo ipso quod vera sunt, falsa sint. Potest enim facere, quod aliquid non sit quod erat; velut cum aliquem qui coepit esse nascendo, faciat non esse moriendo. Quis autem dicat, ut id quod iam non est, faciat non esse? Quicquid enim praeteritum est, iam non est; si de ipso fieri aliquid potest, adhuc est de quo fiat. Et si est, quomodo praeteritum est? Non ergo est quod vere diximus fuisse; sed ideo verum est illud fuisse, quia in nostra sententia verum est, non in ea re quae iam non est: hanc autem sententiam Deus falsam facere non potest. Omnipotentem autem Deum non ita dicimus ac si eum etiam mori posse credamus. Ille plane omnipotens vere solus dicitur, qui vere est, etiam a quo solo est quicquid aliquo modo est. *Ambro.* Vide devotionem; sequitur enim: *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini.* Ancillam se dicit, quae mater eligitur, nec repentino exaltata promisso est. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa praeferre: simul etiam ancillam se dicendo, nullam sibi praerogativam tantae gratiae vindicavit, quin faceret quod iuberetur; unde sequitur: *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Habes obsequium, vide votum. *Ecce ancilla Domini*, apparatus officii est: *Fiat mihi secundum verbum tuum*, conceptus est voti. *Euseb.* Alius aliud quiddam in praesenti sermone Virginis extollet apicibus; hic quidem constantiam, hic obedientiae promptitudinem: alius quod non allecta est tam splendidis, et arduis per magnum Archangelum promissis pollicitis; alius quod non excessit modum in dando instantias, sed aequaliter cavit et Evae levitatem, et Zachariae inobedientiam: mihi autem humilitatis profunditas non minus conspicitur admiranda. *Gregor. 18. Mor. c. 35.* Per ineffabile namque sacramentum concepto sancto partu inviolabili secundum veritatem utriusque naturae, eadem Virgo ancilla Domini fuit, et mater. *Beda.* Accepto autem Virginis consensu, mox Angelus caelestia repetit; unde sequitur: *Et discessit ab illa Angelus. Euseb.* Non solum impetrans quod optabat, sed stupens in virginea forma, et virtutis plenitudine.

13. Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Iuda, et intravit in domum Zachariae, et salutavit Elisabeth. Et factum est ut audivit salutationem Mariae Elisabeth, exultavit infans in utero eius; et repleta est Spiritu sancto Elisabeth: et exclamavit voce magna et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo. Et beata quae credidisti, quoniam perficientur ea, quae dicta sunt tibi a Domino.

13. *Ambro.* Angelus cum abscondita nuntiaret, ut fides astrueretur, exemplo feminae sterilis conceptum Virginis nuntiavit. Ubi hoc audivit Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo, sed quasi laeta pro voto, religiosa pro officio, festina prae gaudio in montana perrexit; unde dicitur: *Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana.* Quo enim iam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? *Orig. hom. 7.* Iesus enim qui in utero illius erat, festinabat adhuc in ventre matris Ioannem positum sanctificare; unde sequitur: *Cum festinatione. Ambro.* Nescit tarda molimina Spiritus S. gratia. Discite virgines non circumcursare per alienas aedes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. *Theoph.* Propter hoc abiit in montana; quia Zacharias in montanis habitabat; unde sequitur: *In civitatem Iuda, et intravit in domum Zachariae. Ambr.* Discite vos sanctae mulieres sedulitatem quam praegnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam autem, quae sola in intimis penetralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non a studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit. Discite etiam virgines humilitatem Mariae; venit propinqua ad proximam, iunior ad seniorem; nec solum venit, sed et prior salutavit; unde sequitur: *Et salutavit Elisabeth.* Decet enim, ut quanto castior virgo, tanto humilior sit, noveritque deferre senio-

ribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis. Est etiam causa pietatis, quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adiuvetur, Maria ad Elisabeth, Christus ad Ioannem. *Chrysost. in Matth.* Vel aliter celabat quae supradicta sunt in se Virgo, nec cuiquam hominum pandit: non enim credebat ab aliis posse fidem adhiberi mirandis relatibus; immo magis putabat se pati convicia, si diceret, quasi volens scelus proprium palliare. *Graecus.* Ad solam autem refugit Elisabeth; sic enim consueverat propter cognationem, et propter ceteram huiusmodi coniunctionem. *Ambr.* Cito autem adventus Mariae, et praesentiae dominicae beneficia declarantur: nam sequitur: *Et factum est, ut audivit salutationem Mariae Elisabeth, exultavit infans in utero eius.* Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elisabeth audivit, sed Ioannes prior gratiam sensit; illa natura ordine audivit, iste exultavit ratione mysterii; illa Mariae, et iste Domini sensit adventum. *Graecus.* Propheta enim parente acutius videt et audit, salutatque prophetatum; sed quoniam verbis non poterat, saltat in utero; quod maximum existit in gaudio. Quis unquam novit tripudium nativitate antiquius? Insinuavit gratia, quae naturae ignota extiterant; reclusus ventre miles agnovit Dominum, ac regem oriturum, ventris tegmine non obstante mysticae visioni: inspexit enim non palpebris, sed spiritu. *Orig.* Non autem antea repletus fuerat Spiritu donec assisteret quae Christum gerebat in utero; tunc autem et Spiritu erat plenus, et resultabat in parente; unde sequitur: *Et repleta est Spiritu S. Elisabeth.* Non autem dubium est, quin quae tunc repleta est Spiritu S. propter filium sit repleta. *Ambro.* Illa autem quae se occultaverat et conceperat filium, iactare se coepit, quia gerebat prophetam, et quae erubescebat ante, benedicit; unde sequitur: *Et exclamavit voce magna, et dixit; Benedicta tu inter mulieres.* Magna voce clamavit, ubi Domini sensit adventum, quia religiosum credidit partum. *Orig.* Dicit autem: *Benedicta tu inter mulieres:* nulla enim unquam tantae fuit gratiae particeps aut esse poterit: unius enim divini germinis parens est unica. *Beda.* Eadem autem voce ab Elisabeth qua a Gabriele benedicitur, quatenus et Angelis, et hominibus veneranda monstretur. *Theo.* Quia vero aliae sanctae mulieres fuerunt, quae tamen genuerunt filios peccato inquinatos, subiungit: *Et benedictus fructus ventris tui.* Vel aliter intelligitur: Dixerat, *Benedicta tu inter mulieres:* deinde, quasi interrogante aliquo, Quare, subiungit; *Et benedictus fructus ventris tui;* sicut dicitur in *Psalm. 117. Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus et illuxit nobis.* Consuevit enim sacra Scriptura, *et* pro *quia* recipere. *Orig.* Fructum autem ventris Dei genitricis Dominum dixit: quia nequaquam ex viro, sed ex sola Maria processit; nam qui semen sumpserunt a patribus, fructus eorum existunt. *Graec.* Solus ergo hic fructus benedictus: quia absque viro, et absque peccato producitur. *Beda.* Iste est fructus, qui David promittitur *Ps. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Severus.* In qua parte emergit Eutychis redargutio, dum fructus ventris Christus asseritur. Omnis enim fructus est eiusdem naturae cum planta: unde et Virginem relinquitur eiusdem fuisse naturae cum secundo Adam qui tollit peccata mundi. Sed et qui phantasticam opinionem de carne Christi confingunt, in vero Dei genitricis partu erubescant; nam ipse fructus ex ipsa substantia procedit arboris. Ubi sunt etiam dicentes quasi per aquaeductum Christum transisse per Virginem, advertant ex dictis Elisabeth, quam replevit Spiritus, Christum fructum fuisse ventris. Sequitur: *Unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me? Ambro.* Non quasi ignorans dicit: scit enim esse sancti Spiritus gratiam et operationem, ut mater Domini matrem prophetae ad profectum sui pignoris salutet: sed quasi non humani hoc meriti, sed divinae gratiae munus esse cognoscat, ita dicit: *Unde hoc mihi;* hoc est, qua iustitia, quibus factis, pro quibus meritis? *Orig.* Convenit autem hoc dicens cum filio: nam et Ioannes indignum se sentiebat adventu Christi ad ipsum. Matrem autem Domini nuncupat adhuc virginem existentem, praeoccupans eventum ex dicto prophetico. Divina autem promissio duxerat Mariam ad Elisabeth, ut Ioannis testimonium ab utero perveniret ad Dominum; et tunc Ioannem Dominus in prophetam constituit; unde sequitur: *Ecce enim, ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exultavit infans in utero meo. Aug. ad Dard.* Hoc autem ut diceret, sicut Evangelista praelocutus est, repleta est Spiritu S. quo proculdubio revelante cognovit quid illa exultatio significasset; idest infantis illius venisse matrem, cuius ipse praecursor et demonstrator esset futurus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantae, a maioribus cognoscendae, non a parvulo cognitae: non enim dixit, Exultavit in fide infans in utero meo, sed *exultavit in gaudio.* Videmus autem exultationem non solum parvulorum, sed etiam pecorum: non utique de aliqua fide vel religione, vel quacumque rationabili cognitione venientem. Sed haec inusitata et nova extitit, quia in utero, et eius adventu, quae omnium Salvatorem fuerat paritura. Ideo haec exultatio, et tanquam matri Domini reddita resalutatio, sicut solent miracula fieri, facta est, divinitus in infante, non humanitus ab infante; quamquam etiam si usque adeo in illo puero est acceleratus usus rationis, et voluntatis, ut intra viscera materna iam posset agnoscere, credere, et consentire, etiam hoc in miraculis habendum divinae potentiae, non ad humanae trahendum exemplar naturae. *Orig.* Venerat autem mater Domini visura Elisabeth miraculosum conceptum quem retulerat Angelus, ut per hoc sequatur credulitas potioris ad Virginem manaturi; et ad hanc fidem facit sermo Elisabeth dicentis: *Et beata quae credidisti, quoniam perficientur ea quae dicta sunt tibi a Domino. Ambros.* Vides minime dubitasse Mariam sed credidisse; et ideo fructum fidei consecutum. *Beda.* Nec mirum si Dominus redempturus mundum operationem suam inchoavit a matre, ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. *Ambros.* Sed et vos beati qui audivistis, et credidistis: quaecumque enim crediderit anima, et concepit, et generat Dei verbum, et opera eius agnoscit. *Beda.* Omnis autem anima quae verbum Dei mente concepit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscendit amoris, quatenus civitatem Iuda, idest confessionis, et laudis arcem penetrare, et usque ad perfectionem fidei, spei, et caritatis, quasi tribus in ea mensibus valeat commorari. *Gregor. in Ezech. hom. 1.* Simul et de prae-

terito, et de praesenti, et de futuro per prophetiae spiritum tacta est, quae et eam promissionibus Angeli credidisse cognovit, et matrem nominans, quia Redemptorem humani generis in utero portaret, intellexit; etiam cum omnia perficienda praediceret, quid etiam de futuro sequeretur aspexit.

14. Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum.

14. *Ambros.* Sicut peccatum a mulieribus coepit, ita et bona a mulieribus inchoantur: unde non otiosum videtur, quod et ante Ioannem Elisabeth prophetizat, et Maria ante Domini generationem. Sequitur autem ut Mariae quo persona melior, eo prophetia sit plenior. *Basil.* Virgo enim intentione sublimi, ac speculatione profunda immensitatem contemplans mysterii, quasi profundius gradiens magnificat Deum; unde dicitur: *Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum. Graecus.* Quasi diceret: Mirabilia quae Deus praenuntiavit, in meo corpore exercebit; sed anima mea infructuosa apud Deum non erit. Convenit autem mihi et voluntatis fructum afferre: nam quantum amplo doceor miraculo, tantum teneor glorificare in me mirabilia operantem. *Orig.* Si autem Dominus nec augmentum, nec detrimentum recipere potest; quid est quod Maria loquitur: *Magnificat anima mea Dominum*? Sed si considerem Dominum Salvatorem imaginem esse invisibilis Dei, et animam factam ad eius imaginem, ut sit imago imaginis; tunc videbo, quoniam in exemplo eorum, qui solent imagines pingere, quando magnificavero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, et ipse Dominus, cuius imago est in anima mea, magnificatur.

15. Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

15. *Basil.* Primus Spiritus fructus est pax, et gaudium. Quia ergo Virgo sancta totam sibi hauserat Spiritus gratiam, merito subiungit: *Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Idem animam dicit, et spiritum. Consueta autem in Scripturis exultationis prolatio insinuat alacrem quendam et iocosum habitum animae in his qui digni sunt. Proinde Virgo exultat in Domino ineffabili cordis tripudio, et resultatione in strepitu honesti affectus. Sequitur: *In Deo salutari meo. Beda.* Quia eiusdem Iesu, idest Salvatoris, spiritus Virginis aeterna divinitate laetatur, cuius caro temporali conceptione fetatur. *Ambros.* Magnificat ergo anima Mariae Dominum, et exultat spiritus eius in Deo; eo quod anima et spiritu Patri, Filioque devota, unum Deum, per quem omnia, pio veneretur affectu. Sit autem in singulis Mariae anima, ut magnificet Dominum; sit in singulis spiritus Mariae, ut exultet in Domino. Si secundum carnem una mater est Christi, secundum fidem tamen omnium fructus erit Christus: omnis enim anima accipit Dei verbum; si tamen immaculata et immunis a vitiis sit, et intemerato castimoniam pudore custodiat. *Theoph.* Ille autem Deum magnificat, qui digne sequitur Christum, et dum Christianus vocatur, Christi non minuit dignitatem, magna et caelestia operando; et tunc spiritus eius, idest spirituale chrisma exultabit, idest perficiet, et non mortificabitur. *Basil.* Si quando vero lux in cor suum irrepserit, et ad Deum diligendum, et contemnenda corporea per illam obscuram et brevem imaginem perfectam perceperit iustorum conscientiam, absque ulla difficultate consequetur in Domino gaudium. *Origen.* Prius autem anima magnificat Dominum, ut postea exultet in Deo; nisi enim ante crediderimus, exultare non possumus.

16. Quia respexit humilitatem ancillae suae, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

16. *Graecus* Expositor. Causam manifestat cur se magnificare Deum deceat, ac exultare in illo, dicens: *Quia respexit humilitatem ancillae suae*; quasi diceret: Ipse providit, non ego expectavi: humilibus eram contenta. Nunc autem ad ineffabile consilium eligor, et exaltor de terra ad sidera. *August. ser. 11. de Ass.* O vera humilitas, quae Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, caelos innovavit, mundum purificavit, paradisum aperuit, et hominum animas liberavit. Facta est Mariae humilitas scala caelestis, per quam Deus descendit ad terras. Quid enim est dicere, *Respexit*, nisi approbavit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas a Domino non respicitur. Si enim veraciter humiles essent, deinde ab hominibus non se laudari vellent; non in hoc mundo, sed in Deo spiritus eorum exultaret. *Orig. hom. 8.* Sed quid humile atque delectum habebat, quae Dei Filium gestabat in utero? Sed considera quoniam humilitas in Scripturis una de virtutibus praedicatur, quae a Philosophis ατυφία atyphia sive μετριότης metriotis dicitur. Sed et nos eam possumus appellare quodam circuitu, cum aliquis non est inflatus, sad ipse se deiicit. *Beda.* Cuius autem humilitas respicitur, recte beata ab omnibus cognominatur; unde sequitur: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Athana.* Si enim secundum prophetam beati sunt qui habent semen in Sion, et proximos in Ierusalem; quantum debet esse praeconium divinae ac sacrosantae Virginis Mariae, quae secundum carnem Verbi genitrix est effecta? *Graec.* Non autem se beatam appellat inani vexata gloria: unde enim focus in ipsa superbia, quae se ancillam Domini nuncupavit? Sed sacro tacta Spiritu, quae futura sunt praescivit. *Beda.* Decebat enim, ut sicut per superbiam primi parentis mors in mundum intravit, ita per humilitatem Mariae vitae introitus videretur. *Theoph.* Et ideo dicit: *Omnes generationes*, non solum Elisabeth, sed etiam omnes credentium nationes.

17. Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen eius.

17. *Theoph.* Ostendit Virgo non per suam virtutem se beatam praedicandam, sed causam assignat, dicens: *Quia fecit mihi magna qui potens est.* Quae tibi magna fecit? Credo ut creatura ederes creatorem, famula Dominum generares; ut per te mundum Deus redimeret, per te illuminaret, per te ad vitam revocaret. *Titus.* Quomodo vero magna, nisi quod manens illibata concipio, superans nutu Dei naturam? Digna

reputata sum viro, non quomodcumque genitrix effici, sed Unigeniti Salvatoris. *Beda.* Respicit autem hoc ad initium carminis ubi dictum est: *Magnificat anima mea Dominum*: sola enim anima illa, cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum praeconiis magnificare potest. *Titus.* Dicit autem, *Qui potens est,* ut si quis dissidat in conceptionis negotio, dum virgo manens concepit, retorqueat miraculum ad potentiam operantis. Nec quia Unigenitus accessit ad feminam, ex hoc inquinatur; quia sanctum est nomen eius. *Basil.* Sanctum vero dicitur nomen Dei, non quia in syllabis quandam significativam virtutem contineat, sed quia quomodolibet Dei speculatio sancta dignoscitur, et sincera. *Beda.* Singularis enim potentiae culmine transcendit omnem creaturam, et ab universis quae fecit lege segregatur; quod Graeca locutione melius intelligitur; in quo ipsum verbum quod dicit *Agion*, quasi extra terram esse significat.

18. Et misericordia eius a progenie in progenies, timentibus eum.

18. *Beda.* A specialibus se donis ad generalia Dei iudicia convertens, totius humani generis statum describit, subdens: *Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum*; quasi dicat: Non solum mihi fecit magna qui potens est; sed et in omni gente qui timet Deum, acceptus est illi. *Orig. hom. 8. in Luc.* Misericordia enim Dei non in una generatione, sed in sempiternum extenditur a generatione in generationem. *Graec.* Et misericordia eius quam habet in generationes generationum, ego concipio, ac ipse corpori animato coniungitur, nostram tractans salutem solius intuitu pietatis. Miseretur autem non qualitercumque, sed his quos timor eius compescuit in qualibet natione: unde dicitur: *Timentibus eum*: qui scilicet poenitentia ducti, et ad fidem, et poenitentiam convertuntur: nam qui obstinati sunt, incredulitatis vitio clauserunt sibi ianuam pietatis. *Theop.* Vel per hoc innuit, quod timentes misericordiam consequentur in generatione ista, idest in praesenti saeculo, et futuram, idest in saeculo futuro; in hoc saeculo centuplum accipientes, in illo vero multo maiora.

19. Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.

19. *Beda.* Humani generis statum describens, quid superbi, et quid humiles mereantur ostendit, dicens: *Fecit potentiam in brachio suo*, idest in ipso Dei Filio; sicut enim tuum brachium est quo operaris, sic brachium Dei dictum est eius Verbum, quod operatus est mundum. *Orig. ib.* Timentibus autem se fecit potentiam in brachio suo; quia licet infirmus ad Deum accesseris, si timueris eum, promissam virtutem consequeris. *Theo. In brachio suo*, scilicet eius Filio incarnato, *potentiam fecit.* quia natura devicta est, virgo pariente, et Deo humanato. *Graec.* Vel dicit, *Fecit*, pro faciet potentiam, non ut dudum per Moysen contra Aegyptios, nec per Angelum, puta quando multa millia rebellium prostravit Assyriorum, nec quoquam alio mediante, nisi in proprio brachio triumphum docuit, intelligibiles hostes superando; unde sequitur: *Dispersit superbos mente cordis sui*, scilicet quamlibet mentem elatam, non parentem eius adventui; quin etiam aperuit, et vitiosas ostendit superbas cogitationes eorum. *Cyril.* Magis autem proprie de daemonum hostili caterva intelligenda sunt haec: hos enim saevientes in terra dissipavit adveniens Dominus, et compeditos ab eis obedientiae suae restituit. *Theoph.* Potest hoc etiam de Iudaeis intelligi, quos in omnem dispersit regionem, sicut nunc dispersi sunt.

20. Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.

20. *Beda.* Quod dixit, *Fecit potentiam in brachio suo*, et quod praemiserat, *Et misericordia eius a progenie in progenies*, his versiculis per singula continuata est annectendum: quia scilicet per omnes saeculi generationes et perire superbi, et humiles exaltari, pia iustaque divinae potentiae dispensatione non cessat; unde dicitur: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. Cyril.* Magna sapiebant daemones et diabolus, Gentilium sapientes, pharisaei et scribae; hos tamen deposuit, erexitque humiliantes se sub potenti manu Dei, dans illis virtutem calcandi serpentes et scorpiones, omnemque potestatem inimici. Erant et quandoque Iudaei potestate superbi; sed prostravit hos incredulitas; ex Gentibus autem ignobiles, et humiles per fidem ad apicem conscenderunt. *Graec.* Deitatis enim tribunal noster intellectus esse cognoscitur; sed iniquae virtutes post transgressionem incubuerunt praecordiis protoplasti, tanquam in proprio solio. Ob hoc ergo venit Dominus, et spiritus iniquos eiecit a sedibus voluntatum, et prostratos a daemoniis exaltavit, eorum conscientias purgans, et eorum mentem statuens propriam sedem.

21. Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.

21. *Glo.* Quia humana prosperitas praecipue in honoribus potentatuum, et in abundantia divitiarum consistere videtur, post deiectionem potentium, et exaltationem humilium, de divitum examinatione, et pauperum repletione mentionem facit, dicens: *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes. Basi. super Ps.* Disponit quidem nos praesens verbum etiam quoad sensibilia, edocens rerum mundanarum incertitudinem. Caduca siquidem sunt haec, sicut unda quae ab impetu ventorum hinc inde diffunditur. Intellectualiter autem sumendo esuriebat genus humanum exceptis Iudaeis; hos namque ditaverat legis traditio, et Sanctorum dogmata prophetarum. Quia vero non humiliter haeserunt Verbo humanato, dimissi sunt inanes, nihil deferentes, non fidem, non scientiam; et spe bonorum privati sunt, et a terrena Ierusalem, et a vita futura exclusi. Quos vere de Gentibus fames, et sitis contriverat, cum haesissent Domino, repleti sunt spiritualibus bonis. *Glo.* Qui etiam aeterna toto studio quasi esurientes desiderant, saturabuntur, cum Christus apparuerit in gloria; sed qui terrenis gaudent, in fine totius beatitudinis inanes dimittentur.

22. Suscepit Israel puerum suum, recorda-

tus misericordiae suae : sicut locutus est ad patres nostros Abraham , et semini eius in saecula.

22. *Glo.* Post generalem divinae pietatis, et iustitiae commemorationem, ad singularem novae incarnationis dispensationem convertit verba, dicens: *Suscepit Israel puerum suum* ; quasi medicus aegrum, visibilis inter homines factus ut faceret Israel, idest videntem Deum puerum suum. *Beda.* Obedientem scilicet , et humilem: nam qui contemnit humiliari, non potest salvari. *Basi.* Israel enim dicit non materialem , quem sola nobilitabat appellatio, sed spiritualem qui nomen fidei retinebat, habens oculos tendentes ad Deum videndum per fidem. Potest etiam ad Israel carnalem hoc adaptari, cum ex eo infiniti crediderunt. Hoc autem fecit *recordatus misericordiae suae:* hoc enim implevit quod Abraham promisit dicens *Gen. 27. Quoniam benedicentur in semine tuo omnes cognationes terrae.* Huius ergo promissionis Dei genitrix recordata dicebat: *Sicut locutus est ad patres nostros Abraham, et semini eius in saecula.* Nam et Abrahae dictum est *Gen. 17. Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis foedere sempiterno , ut sim Deus tuus, et semini tui post te. Beda.* Semen autem dicit non tam carne progenitos, quam fidei eius vestigia secutos, quibus adventus Salvatoris in saecula promissus est. *Glos.* Quia ipsa promissio haereditatis nullo fine claudetur , et usque in finem saeculi credentes non deerunt; et beatitudinis gloria erit perennis.

23. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus , et reversa est in domum suam.

23. *Ambro.* Tandiu mansit Maria, quamdiu Elisabeth pariendi tempus impleret ; unde dicitur: *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus. Theo.* In sexto enim mense conceptionis praecursoris venit Angelus ad Mariam; quae mansit cum Elisabeth mensibus tribus, et sic novem menses implentur. *Ambro.* Non autem sola familiaritas est causa, quod diu mansit, sed etiam tantus profectus: nam si primo ingressu tantus profectus extitit , ut ad salutationem Mariae exultaret infans in utero , repleretur Spiritu S. mater infantis, quantum putamus usu tanti temporis sanctae Mariae addidisse praesentiam? Bene ergo inducitur exhibuisse officium, et mysticum numerum custodisse. *Beda.* Anima enim casta quae spiritualis verbi desiderium concipit, necesse est ut alta caelestis exercitus iuga subeat, et quasi trium mensium dies ibidem demorata, quousque fidei spei, et caritatis luce radietur, perseverare non desistat. *Theo.* Quando vero Elisabeth paritura erat, Virgo recessit; unde sequitur : *Et reversa est in domum suam,* scilicet propter multitudinem quae ad partum congregari debebat: inconveniens autem erat in talibus virginem esse praesentem. *Graecus.* Mos enim est virginibus cedere, quoties praegnans parit. Ut autem propriam applicuit domum, alio quidem nullatenus abiit: ibi vero manebat ulterius, donec adesse partus horam cognovit , ibique Ioseph dubitans ab Angelo edocetur.

24. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium. Et audierunt vicini, et cognati eius , quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei.

24. *Ambros.* Si diligenter advertas plenitudinis verbum, nusquam invenies positum, nisi in generatione iustorum; unde et nunc dicitur: *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi.* Plenitudinem enim habet iusti vita , manes autem sunt dies impiorum. *Chrysost.* Idcirco autem Deus Elisabeth partum retardavit, ut gaudium augeretur, et famosiorem faceret mulierem; unde sequitur: *Et audierunt vicini, et cognati eius, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei.* Nam qui sterilitatem eius cognoverant, testes divinae gratiae sunt effecti. Nemo autem viso infante cum silentio discedebat, sed Deum qui illum ex insperato concesserat, collaudabat. *Ambro.* Habet enim Sanctorum editio laetitiam plurimorum , quoniam commune est bonum : iustitia enim communis est virtus, et ideo in ortu iusti futurae vitae insigne praemittitur, et gratia secuturae virtutis, exultatione vicinorum praefigurante, signatur.

25. Et factum est , in die octavo venerunt circumcidere puerum , et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater eius dixit : Nequaquam ; sed vocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam : Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarem scripsit dicens : Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt universi. Apertum est autem illico os eius , et lingua eius , et loquebatur benedicens Deum.

25. *Chrysost.* Circumcisionis norma primo tradita est Abrahae in signum distinctionis, ut genus Patriarchae impermixtum conservetur, et sic promissa bona consequi valeant; ubi autem pacti consummatur negotium, appositum signum de medio tollitur; sic igitur et per Christum circumcisione cessante baptismus succedit, sed ante Ioannem circumcidi decebat; unde dicitur: *Et factum est in die octavo venerunt circumcidere puerum.* Dixerat enim Dominus *Gen. 17. Infans octo dierum circumcidatur in vobis.* Hanc autem temporis mensuram a divina clementia constitutam autumo duplici de causa : primo quidem , ut in tenerrima aetate levius patiatur dolorem sectionis carnis ; secundo ut ex ipsis operibus moneamur, quoniam hoc agebatur in signum: tener enim puer minime discernit, quae circa ipsum fiunt. Post circumcisionem autem nomen imponebatur; unde sequitur: *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Hoc autem ideo fiebat, quia prius oportet sumere signaculum Domini, et postea nomen humanum; vel quia nullus, nisi prius abiiciat carnalia, quod significat circumcisio, dignus est, quod in libro vitae nomen eius scribatur. *Ambro.* Mire autem sanctus Evangelista praemittendum putavit, quod plurimi infantem patris nomine Zachariam appellandum putarunt, ut advertas , matri non nomen alicuius displicuisse de genere; sed id sancto infusum Spiritu, quod ab Angelo ante Zachariae fuerat praenuntiatum. Et quidem ille mutus intimare vocabulum filii nequit uxori , sed per prophetiam Elisabeth di-

dicit, quod non didicerat a marito; unde sequitur: *Et respondens mater eius dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.* Nec mireris, si nomen mulier quod non audivit asseruit, quando Spiritus ei sanctus, qui Angelo mandaverat, revelavit: neque poterat Domini ignorare praenuntium, qui prophetaverat Christum. Et bene sequitur: *Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine:* ut intelligas nomen non generis esse, sed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur; unde sequitur: *Innuebant autem patri eius quem vellet vocari eum.* Sed quia incredulitas ei affatum eripuerat, et auditum, quod voce non poterat, manu litteris est locutus; unde sequitur: *Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius.* Hoc est, non ei nos nomen inponimus, qui iam a Deo nomen accepit. *Orig.* Zacharias quidem interpretatur memor Dei; Ioannes autem significat demonstrantem: ceterum et absentis memoria, et praesentis demonstratio est. Debebat autem Ioannes non memoriam Dei ut absentis exprimere, immo digito demontrare praesentem, dicens *Ioan. c. 1. Ecce Agnus Dei. Chrys.* Quin etiam hoc nomen Ioannes gratia Dei interpretatur. Quod ergo, gratia divina favente, non natura, Elisabeth hunc filium coepit, beneficii memoriam nomine pueri conscripserunt. *Theoph.* Quia vero cum muliere circa hoc nomen pueri pater mutus concordavit, sequitur: *Et mirati sunt universi:* nemo enim huius nominis erat in cognatione eorum, ut aliquis diceret, quod antea hoc ambo cogitassent. *Gregor. Naz.* Editus ergo Ioannes Zachariae solvit silentium; unde sequitur: *Apertum est autem illico os eius, et lingua eius.* Absurdum enim erat ut cum vox Verbi progressa fuisset, pater maneret elinguis. *Ambr.* Merito etiam continuo resoluta est lingua eius; quia quam vinxerat incredulitas, solvit fides. Credamus igitur et nos, ut lingua nostra, quae incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce solvatur: scribamus spiritu mysteria, si volumus loqui: scribamus praenuntium Christi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus: etenim qui Ioannem loquitur, Christum prophetizat: sequitur enim: *Et loquebatur benedicens Deum. Beda.* Allegorice autem Ioannis celebrata nativitas, gratia novi testamenti est inchoata; cui vicini, et cognati nomen patris quam Ioannis imponere mallebant: quia Iudaei qui legis observatione quasi affinitate iuncti erant, magis iustitiam quae ex lege est sectari, quam fidei gratiam suscipere cupiebant. Sed Ioannis, hoc est gratiae Dei vocabulum, mater verbis, pater litteris nuntiare satagunt; quia et lex ipsa, Psalmique, et prophetae apertis sententiarum vocibus gratiam Christi praedicant, et sacerdotium illud vetus figuratis caeremoniarum ac sacrificiorum umbris eidem testimonium perhibet. Pulchreque Zacharias octavo die prolis editae loquitur; quia per Domini resurrectionem quae octava die, hoc est post septimum sabbati facta est, occulta legalis sacerdotii arcana patuerunt.

26. Et factus est timor super omnes vicinos eorum, et super omnia montana Iudaeae divulgabantur omnia verba haec: et posuerunt omnes, qui audierant in corde suo, dicentes: Quis putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

26. *Theoph.* Sicut in taciturnitate Zachariae miratus est populus, ita et cum locutus est; unde dicitur: *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, et super omnia montana Iudaeae divulgabantur omnia verba haec:* ut propter haec duo, magnum aliquid circa natum puerum universi existiment. Haec autem omnia dispensative fiebant, ut qui testis esse Christi debebat, existeret fide dignus; unde sequitur: *Et posuerunt omnes, qui audierant in corde suo dicentes: Quis putas puer iste erit. Beda.* Praecurrentia enim signa praebent iter praecursori veritatis, et futurus propheta praemissis commendatur auspiciis; unde sequitur: *Etenim manus Domini erat cum illo. Glos.* Prodigia enim Deus in illo peragebat, quae non faciebat Ioannes, sed dextera divina. *Graec.* Mystice autem tempore divinae resurrectionis praedicata gratia Christi, salubris timor non solum Iudaeorum, qui erant vicini, vel situ loci, vel scientia legis, sed etiam exterarum Gentium corda concussit; nec tantum montana Iudaeae, sed omnia mundani regni mundanaeque sapientiae culmina Christi fama transcendit.

27. Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, et prophetavit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suae.

27. *Ambros.* Bonus Deus, et facilis indulgere peccatis, non solum ablata restituit, sed etiam insperata concedit. Nemo ergo diffidat, nemo veterum conscius delictorum praemia divina desperet. Novit Deus mutare sententiam, si tu noveris emendaro delictum: ille siquidem dudum mutus prophetizat; unde dicitur: *Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu S. Chrys.* Scilicet operatione sancti Spiritus; nec quocumque modo gratiam Spiritu S. nactus, sed ad plenum, et fulgebat in eo prophetiae donum; unde sequitur: *Et prophetavit. Orig. hom. 10.* Plenus autem Spiritu S. Zacharias duas prophetias generaliter nuntiat: primam de Christo, alteram de Ioanne; quod manifeste de verbis illius probatur, in quibus quasi de praesenti, et quasi iam versaretur in mundo loquitur de Ioanne; et primo de Salvatore, dicens: *Benedictus Dominus Deus Israel quia visitavit et fecit redemptionem plebis suae. Chrys.* Dum Deum benediceret Zacharias, visitationem dicit esse factam ab eo erga populum suum; sive materiales Israelitas quis velit accipere, venit enim ad oves quae perierant domus Israel; sive spirituales, idest fideles qui digni fuerunt hac visitatione, efficacem erga se divinam provisionem facientes. *Beda.* Visitavit autem Dominus plebem suam, quasi longa infirmitate tabescentem, et quasi venditam sub peccato, unici filii sui sanguine redemit: quod quia Zacharias proxime faciendum cognoverat, prophetico more, quasi iam factum narrat. Dicit autem; *Plebem suam*, non quia veniens suam invenit, sed quia visitando suam fecit.

28. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.

28. *Theoph.* Videbatur Deus dormire peccata multa respiciens; sed in novissimis incarnatus temporibus

excitatus est, et contrivit daemones qui nos oderant; unde dicitur: *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Orig.* Quia de semine David secundum carnem natus est Christus; unde dicitur: *Cornu salutis nobis in domo David*: sicut et alibi dictum est *Isai. c. 5. Vinea facta est in cornu*, idest in Iesu Christo. *Chrys.* Cornu autem nominat potestatem, gloriam, et famam, metaphorice a brutis animalibus illud accipiens, quibus loco muniminis, et gloriae cornua Deus dedit. *Beda.* Cornu etiam salutis regnum Salvatoris Christi vocatur. Ossa siquidem omnia carne involuta sunt; cornu excedit carnem: et ideo cornu salutis regnum Christi vocatur, quo mundus, et carnis gaudia superantur; in cuius figuram David, et Salomon cornu olei sunt in regni gloriam consecrati.

29. Sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt, prophetarum eius.

29. *Theo.* Quod de domo David Christus nasceretur Michaeas mentionem facit dicens *cap. 5. Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima: ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israel.* Sed et omnes prophetae de incarnatione dixerunt; et ideo dicitur: *Sicut locutus est per os sanctorum prophetarum. Greg.* Per quod innuit Deum per illos esse locutum, et non esse humanum quod dixerunt. *Beda.* Dicit autem, *Qui a saeculo sunt:* quia tota veteris testamenti Scriptura prophetice de Christo processit: nam et ipse pater Adam, et ceteri patrum, factis sui eius dispensationi testimonium reddunt.

30. Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos.

30. *Beda.* Cum primo breviter praemisisset, *Erexit cornu salutis nobis*, continuo explanans quid dixerit, subdit: *Salutem ex inimicis nostris*; quasi dicat: Erexit nobis cornu, idest erexit nobis *salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos. Orig. hom. 10.* Non autem putemus nunc de corporalibus inimicis dici, sed de spiritualibus. Venit enim Dominus Iesus fortis in praelio destruere omnes inimicos nostros, ut nos de eorum insidiis, et tentationibus liberos faceret.

31. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti. Iusiurandum quod iuravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis.

31. *Beda.* Dixerat, Dominum, iuxta eloquia prophetarum, in domo David nasciturum; dicit eundem ad explendum testamentum quod Abrahae disposuit nos esse liberaturum: quia his praecipue patriarchis de suo semine, vel congregatio gentium, vel Christi est incarnatio promissa. Praemittitur autem David, quia Abrahae sanctus Ecclesiae coetus est promissus; David autem, quod ex eo Christus nasciturus esset, audivit. Et ideo post id quod dictum est de David, subdit de Abraham, dicens: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostri. Orig. hom. 10.* Ego puto, quod in adventu Domini Salvatoris, et Abraham, et Isaac, et Iacob fruiti sint misericordia Dei. Non est enim credibile, ut qui prius viderunt diem illius, et laetati sunt, postea in adventu ipsius nihil utilitatis acciperent, cum scriptum sit *Col. 1. Pacem faciens per sanguinem crucis suae sive super terram, sive in caelis. Theoph.* Christi etiam gratia se usque ad illos extendit, qui mortui extiterunt: quia per eum resurgemus non solum nos, sed et qui fuerunt ante mortui. Fecit et misericordiam cum patribus nostris, secundum quod eorum spem, et desiderium implevit; unde sequitur: *Et memorari testamenti sui sancti*, illius scilicet, de quo dicitur *Gen. 22. Benedicens benedicam tibi, et multiplicabo te.* Multiplicatus est enim Abraham in omnibus gentibus per imitationem fidei eius adoptatis in filios; sed etiam patres videntes suos filios talia beneficia recepisse congaudent, et recipiunt misericordiam in se ipsis; unde sequitur: *Iusiurandum quod iuravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis. Basil.* Nemo autem audiens, quod iurasset Dominus Abrahae, ad iurandum sit promptus: sicut enim furor de Deo dictus non significat passionem, sed punitionem; sic neque Deus iurat ut homo, sed verbum eius loco iuramenti nobis ad veritatem exprimitur, immutabili sententia quod promissum est approbans.

32. Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.

32. *Chrysost.* Quia exortum nobis cornu salutis ex domo David dixerat, ostendit quod per ipsum et gloriam participamus, et dispendia inimici vitavimus: unde dicit: *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi.* Duo praedicta non facile reperiet aliquis sese comitantia: plures enim evitant pericula, sed vita gloriosa privantur; sicut sceleris patratores, qui de carcere ex indulgentia regia absolvuntur: e contra gaudent Angeli gloria, sed ob hanc periclitari coguntur; sicut milites bellicosi vitam inclytam amplexantes, securitate multoties caruerunt. Sed hoc cornu et salvat et glorificat: salvat quidem eripiens a manibus hostium, non leviter sed mirifice, ut non sit ultra timendum: et hoc est quod dicit: *Ut sine timore. Orig. hom. 10.* Vel aliter: Crebro de hostium manu aliqui liberantur, sed non absque timore: cum enim metus et discrimen ante praecesserint, et sic de inimicorum manu quis eruatur, liberatus est quidem, sed non sine timore: ideo dixit, quod Christi adventus sine timore nos a manibus hostium eripi fecit. Non enim eorum insidias sensimus, sed repente ab eis nos segregans eduxit ad sortis propriae mansionem.

33. In sanctitate, et iustitia coram ipso omnibus diebus nostris.

33. *Chrysost.* Glorificat Zacharias Dominum, quia fecit nos sibi servire cum plena fiducia, non carnaliter, ut Iudaei in sanguine victimarum, sed spiritualiter in bonis operibus; et hoc est quod dicit: *In sanctitate et iustitia*: est enim sanctitas apta circa homines: puta quod aliquis reverenter exequatur divina, et quoad homines laudabiliter conversetur. Di-

cit autem, non coram hominibus, ut hypocritae volentes hominibus placere, sed coram Deo, sicut hi quorum commendatio non est ab hominibus, sed a Deo; et hoc non semel, aut ad tempus, sed singulis diebus, et quamdiu vixerint: unde dicit: *Omnibus diebus nostris. Beda.* Nam qui vel ante mortem ab eius servitio discedit, vel immunditia qualibet, sive iniustitia fidei suae sinceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum, et non coram Deo sanctus, et iustus perdurare tendit, nondum perfecte de manu spiritualium inimicorum liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum diis Gentium pariter, et daemonio servire conatur.

34. Et tu puer propheta Altissimi vocaberis: praeibis enim ante faciem Domini parare vias eius.

34. *Ambro.* Pulchre cum de Domino prophetaret, ad prophetam sua verba convertit, ut hoc quoque beneficium esse Domini designaret, ne cum publica numeraret, sua quasi ingratus tacuisse videretur; unde dicitur: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis. Orig. hom. 10. in Luc.* Ideo reor Zachariam festinasse ut loqueretur ad puerum, quia sciebat eum post paululum in eremo moraturum, nec se eius posse habere praesentiam. *Ambro.* Sed fortasse aliqui quasi irrationabilem mentis excessum putent, quod octo dierum infantem alloquitur; verum si tenemus superiora, intelligimus profecto, quod potuit vocem patris natus audire, qui Mariae salutationem antequam nasceretur audivit. Sciebat propheta alias esse aures prophetae, quae spiritu Dei, non corporis aetate reserantur. Habebat intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum. *Beda.* Nisi forte putandus est Zacharias propter eos qui aderant potius instruendo, futura sui filii munera quae dudum per Angelum dicerat, mox, ut loqui potuit, praedicare voluisse. Audiant Ariani quod Christum quem Ioannes prophetando praeibat, Altissimum vocat, sicut in *Psalmo 86.* dicitur: *Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Chrys.* Sicut autem regibus commilitones sunt, qui eis viciniores existunt, sic Ioannes cum esset amicus sponsi, de prope eius adventum praecessit: et hoc est quod subditur: *Praeibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Alii enim prophetae eminus Christi mysterium praedicaverant, hic vero propius praedicavit, ut et Christum videret, et eum ceteris indicaret. *Gregor. 19. Mor.* Quisquis autem praedicando a sordibus vitiorum corda audientium mundat, venientis sapientiae ad cor viam praeparat.

35. Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.

35. *Theo.* Qualiter praecursor viam Domini praeparavit, exponit subdens: *Ad dandam scientiam salutis plebi eius.* Salus Dominus Iesus est; data est autem plebi scientia salutis, idest Christi a Ioanne, qui testimonium perhibebat de Christo. *Beda.* (1) Quasi Iesu, idest Salvatoris nomen exponere, et diligentius commendare desiderans, salutis mentionem frequentat. Sed ne temporalem salutem promitti (2) putares, subdit: *In remissionem peccatorum eorum. Theoph.* Non enim aliter cognitus esset Deus, nisi plebi peccata dimisisset: Dei enim est peccata dimittere. *Beda.* Verum Iudaei non Christum suscipere, sed Antichristum malunt expectare: quia non intus a peccati dominio, sed foris ab humanae servitutis iugo cupiunt liberari.

36. Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit non oriens ex alto.

36. *Theoph.* Quia Deus peccata nobis dimisit, non propter opera nostra, sed propter misericordiam suam; ideo convenienter addidit, *Per viscera misericordiae Dei nostri. Chrys.* Quam quidem misericordiam non ipsimet inquirentes inveniemus; sed desuper nobis Deus aperuit; unde sequitur: *In quibus*, scilicet misericordiae operibus *visitavit nos*, assumpta carne, *oriens ex alto. Grae.* In altis permanens, tamen in terrenis praesens, non divisionem patiens, neque circuscriptionem; quod intellectus noster comprehendere non potest, nec ulla serie verborum exprimere.

37. Illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

37. *Beda.* Recte Christus oriens vocatur, quia nobis ortum verae lucis aperuit; unde sequitur; *Illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent. Chrys.* Tenebras hic appellat non materiales, sed errorem, et a fide distantiam. *Basi.* Tenebrosa enim erat plebs gentilis, quae idolorum cultu gravabatur, donec lux orta dispersit caliginem, et splendorem veritatis expandit. *Gre. 4. Mor. c. 20.* Umbra vero mortis oblivio mentis accipitur: sicut enim mors hoc quod interficit, agit ut non sit in vita, ita oblivio hoc quod intercipit, agit ut non sit in memoria: unde Iudaeorum populus qui Dei oblitus fuerat, dicitur in umbra mortis sedere. Umbra etiam mortis mors carnis accipitur; quia sicut vera mors est qua anima separatur a Deo, ita umbra mortis est qua caro separatur ab anima: unde voce martyrum dicitur *Ps. 43. Operuit nos umbra mortis.* Per umbram etiam mortis imitatio diaboli, qui mors in Apocalypsi dicitur, designatur; quia sicut umbra iuxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum de specie imitationis eius exprimuntur. *Chrys.* Recte autem dicit *Sedent:* non enim ambulabamus in tenebris, sed sedebamus. *Theo.* Non solum autem oriens Dominus his qui in tenebris sedent illuminat, sed aliquid amplius facit; unde sequitur: *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Via pacis est via iustitiae, ad quam direxit pedes, idest affectus animarum nostrarum. *Greg. hom. Ev. 33.* Tunc enim gressus nostros in viam pacis dirigimus, quando per illud actionum iter pergimus, in quo ab auctoris nostri gratia non discordemus. *Ambro.* Similiter et illud adverte quam paucis Elisabeth, quam multis Zacharias prophetizet; et uterque sancto impletus Spiritu loquebatur; sed disciplina servatur, ut mulier discere magis, quae divina sunt studeat, quam docere.

---

(1) *Al.* qui enim.

(2) *Al.* putarent.

38. Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu, et erat in desertis usque ad diem ostensionis suae ad Israel.

38. *Beda.* Praedicator patientiae futurus, ut liberius auditores suos a mundi illecebris erudiendo sustollat, primaevam in desertis transigit vitam; unde dicitur: *Puer autem crescebat. Theoph.* Secundum corporalem aetatem, *et confortabatur spiritu*: simul enim cum corpore spirituale donum crescebat, et spiritus operationes in eo magis ac magis ostendebantur. *Ori.hom.11.* Vel crescebat spiritu, nec in eadem permanebat mensura qua coeperat; sed semper crescebat spiritus in eo, semper voluntas eius ad meliora se tendens habebat profectus, et mens divinius aliquid contemplabatur. Exercebat se memoria, ut plura in thesauro suo reconderet. Addit autem, *Et confortabatur:* infirma enim est humana natura: legimus enim *Mat.26.Caro autem infirma.* Confortanda est itaque spiritu; spiritus enim promptus est. Multi confortantur carne; athleta autem Dei spiritu roborandus est, ut sapientiam carnis elidat: unde recessit, fugiens tumultum urbium propter frequentiam: sequitur enim: *Et erat in desertis*: ubi purior aer est, caelum apertius, et familiarior Deus: ut quia nondum baptismi, et praedicationis tempus advenerat, vacaret orationibus, et cum Angelis conversaretur, appellaret Dominum, et illum audiret dicentem: Ecce adsum. *Theoph.* Vel erat in desertis, ut extra multorum malitiam nutriretur, et ut neminem vereretur arguere: si enim fuisset in mundo, forte fuisset amicitia, et conversatione hominum depravatus: simul etiam ut esset fide dignus, qui praedicaturus erat Christum. Occultabatur autem in desertis, donec placuit Deo ipsum Israelitico populo demonstrare; unde sequitur: *Usque ad diem ostensionis suae ad Israel. Ambros.* Pulchre autem tempus quo fuit in utero propheta, describitur, ne Mariae praesentia taceatur; sed tempus siletur infantiae, eo quod praesentia matris Domini in utero roboratur, qui infantiae impedimenta nescivit.

CAP. II.

Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Haec descriptio prima facta est a praeside Syriae Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem et Ioseph a Galilaea de civitate Nazareth in Iudaeam civitatem David, quae vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo, et familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore praegnante.

Beda. Nasciturus in carne Dei Filius, sicut de Virgine natus virginitatis sibi decus ostendit esse gratissimum; ita pacatissimo tempore saeculi procreatur, quia pacem quaerere docuit, et pacis sectatores invisere dignatur. Nullum autem potuit magis esse pacis indicium quam una totum orbem descriptione concludi; cuius moderator Augustus, tanta duodecim annis circa tempus dominicae nativitatis pace regnavit, ut, bellis toto orbe sopitis, prophetae praesagium ad litteram videatur implesse; unde dicitur: *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Graec.* Tunc etiam nascitur Christus, cum Principes Iudaeorum defecerant, et ad Romanos Principes translatum erat Imperium, quibus Iudaei tributa solvebant; et sic impletur prophetia praedicens *non deficere Ducem de Iuda, nec Principem de femoribus eius, donec veniat qui mittendus est Gen. 49.* Iam vero Caesare Augusto quadragesimum secundum annum imperii peragente, exiit ab eo edictum totum orbem conscribi ad tributa solvenda; quod cuidam Cyrino Caesar commiserat, quem Iudaeae et Syriae praesidem statuit; unde sequitur: *Haec descriptio prima facta est a praeside Syriae Cyrino. Beda.* Signat hanc descriptionem vel primam esse earum, quae totum orbem concluserint, quia pleraequae iam partes terrarum saepe leguntur fuisse descriptae; vel primo tunc coepisse, quando Cyrinus in Syriam missus est. *Ambro.* Pulchre autem praesidis nomen addidit, ut seriem temporis designaret: nam si consules ascribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tempus ascribi? *Beda.* Superna autem dispensatione professio census ita descripta est, ut in suam quisque patriam ire iuberetur, secundum quod sequitur: *Et ibant omnes ut profiterentur singuli in civitatem suam.* Quod ideo factum est, ut Dominus alibi conceptus, alibi natus, insidiantis Herodis furorem facilius evaderet; unde sequitur: *Ascendit autem et Ioseph a Galilaea de civitate Nazareth in Iudaeam. Chrysost.* Domino autem dirigente Augustus hoc edictum censuit, ut Unigeniti praesentiae famuletur; nam hoc edictum matrem attrahebat in patriam, quam prophetae praedixerant, scilicet in Bethlehem Iudae; unde dicit: *Civitatem David, quae vocatur Bethlehem. Graec.* Ideo autem addidit *civitatem David*, ut promissionem factam David a Deo quod ex fructu ventris eius Rex perpetuus adveniret, esse completam annuntiet; unde sequitur: *Eo quod esset de domo, et familia David.* Per hoc autem, quod Ioseph erat de cognatione David, contentus fuit Evangelista ipsam quoque virginem de cognatione David promulgare, cum lex divina praeciperet coniugales copulas ex eadem progenie contrahi; unde sequitur: *Cum Maria desponsata sibi uxore praegnante. Cyril.* Dicit autem eam fuisse desponsatam, innuens quod solis sponsalibus praecedentibus est conceptio subsecuta: neque enim ex virili semine sancta virgo concepit. *Gregor. hom. 8. Evang.* Mystice autem nascituro Domino mundus describitur: quia ille apparebat in carne, qui electos suos ascriberet in aeternitate. *Ambros.* Et dum professio saecularis ostenditur, spiritualis implicatur, non terrarum regi dicanda, sed caeli. Professio ista fidei census animorum est: abolito enim Synagogae censu vetusto, novus census Ecclesiae parabatur. Deinde ut scias censum non Augusti esse, sed Christi, totus orbis profiteri iubetur. Quis autem poterat professionem totius orbis exigere, nisi qui totius orbis habebat imperium: non enim Augusti sed *Domini est terra et plenitudo eius Ps. 23. Beda.* Qui etiam vocabulum Augusti perfectissime complevit, utputa

suos et augere desiderans, et augere sufficiens. *Theo.* Conveniens etiam erat, ut per Christum cultus multorum deorum deficeret, et unus Deus coleretur. *Orig. hom. 11.* Diligentius autem intuenti sacramentum quoddam videtur figurari, quod in totius orbis professione describi oportuerit et Christum, ut cum omnibus scriptus sanctificaret omnes, et cum orbe relatus in censum communionem sui praeberet orbi. *Beda.* Sicut autem tunc imperante Augusto, et praesidente Cyrino, ibant singuli in suam civitatem ut profiterentur censum; sic modo imperante Christo per doctores Ecclesiae praesides profiteri debemus censum iustitiae. *Ambro.* Haec est ergo prima professio mentium Domino, cui omnes profitentur, non praeconis evocatione, sed vatis dicentis *Ps. 45. Omnes Gentes plaudite manibus.* Denique ut sciant censum esse iustitiae, veniunt ad eum Ioseph et Maria, hoc est iustus et virgo: ille qui verbum servaret, ista quae pareret. *Beda.* Civitas nostra est patria beata, ad quam crescentibus quotidie virtutibus ire debemus. Quotidie autem sancta Ecclesia suum comitata doctorem de rota mundanae conversationis quod Galilaea sonat, in civitatem Iuda, scilicet confessionis et laudis ascendens, censum suae devotionis regi aeterno persolvit; quae in exemplo beatae virginis Mariae, concipit nos virgo de spiritu; quae alii quidem desponsata ab alio foecundatur, dum praeposito sibi Pontifici visibiliter iungitur, sed invisibilis spiritus virtute cumulatur. Unde et bene Ioseph auctus interpretatur, indicans ipso nomine, quod instantia loquentis magistri nil valet, nisi augmentum superni iuvaminis ut audiatur, acceperit.

2. Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret: et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in praesepio, quia non erat ei locus in diversorio.

2. *Ambro.* Breviter sanctus Lucas, et quomodo, et quo tempore, et quo loco secundum carnem Christus natus sit, explicavit dicens: *Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.* Quo modo quidem, quia nupta concepit, sed virgo generavit. *Gregor. Nis.* Apparens enim ut homo non per omnia legibus humanae naturae subiicitur: nam quod ex muliere nascitur, humilitatem redolet: virginitas vero quae ortui deservivit, ostendit quam transcenderet hominem. Huius ergo iucunda portatio, ortus immaculatus, partus facilis, absque corruptela nativitas, nec ex luxu incipiens, nec doloribus edita: quia namque ea quae naturae nostrae mortem per culpam inseruit, damnata est ut cum doloribus pareret, oportebat parentem vitae cum gaudio partum perficere. Eo autem tempore per incorruptionem virgineam ad vitam transmigrat mortalium, in quo diminui incipiunt tenebrae, et nocturna immensitas exuberantia radii deficere cogitur. Mors enim peccati finem pravitatis attigerat; sed de cetero tendit ad nihilum propter verae lucis praesentiam, quae radiis evangelicis totum orbem lustravit. *Beda.* Eo etiam tempore dignatus est incarnare, quo mox natus censu Caesaris ascriberetur, atque ob nostri liberationem ipse servitio subderetur: unde etiam non solum propter iudicium regii stemmatis, sed etiam propter nominis sacramentum Dominus in Bethlehem nascitur. *Gregor. hom. 8. Evan.* Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipse namque est qui ait *Ioan. 6. Ego sum panis vivus qui de caelo descendi.* Locus ergo in quo Dominus nascitur domus panis antea vocabatur, quia futurum erat, ut ibi ille per (1) materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. *Beda.* Sed et usque ad consummationem saeculi Dominus in Nazareth concipi, in Bethlehem nasci non desinit, cum quilibet audientium verbi flore susceptо, domum verbi in se aeterni panis efficit; quotidie in utero virginali, hoc est in animo credentium per fidem concipitur, per baptismum gignitur. Sequitur: *Et peperit filium suum primogenitum. Hierony. contra Helvi.* Ex hoc Helvidius nititur approbare primogenitum dici non posse, nisi eum qui habeat et fratres, sicut unigenitus ille vocatur, qui parentibus sit solus filius. Nos autem ita diffinimus: Unigenitus est primogenitus, non omnis primogenitus est unigenitus. Primogenitum non esse dicimus eum quem alii subsequuntur, sed ante quem nullus: alioquin si non est primogenitus nisi is quem sequantur et fratres, tamdiu Sacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu et alii fuerint procreati, ne forte partu postea non sequente, unigenitus sit, et non primogenitus. *Beda.* Est etiam unigenitus in substantia divinitatis, primogenitus susceptione humanitatis; primogenitus in gratia, unigenitus in natura. *Hiero.* Nulla autem ibi obstetrix, nulla muliercularum sollicitudo intercessit. Ipsa pannis involvit infantem; ipsa mater obstetrix fuit; unde sequitur: *Et pannis eum involvit. Beda.* Qui totum mundum vario vestit ornatu, pannis vilibus involvitur, ut nos stolam primam recipere valeamus. Per quem omnia facta sunt, manus, pedesque cunis astringuntur, ut nostrae manus ad opus bonum exertae, nostri sint pedes in viam pacis directi. *Graecus.* O admirabilem coarctionem et peregrinationem quam subiit qui continet orbem! Ab initio captat penuriam, et eam in seipso decorat. Nimirum si voluisset venire, poterat movendo caelum, concutiendo terram, emittens fulmina; non autem sic processit: non enim perdere, sed salvare volebat, et ab ipsis primordiis humanam conculcare superbiam; atque ideo non tantum homo fit, sed etiam homo pauper, et pauperem matrem elegit, quae caret his quibus natum infantem reclinet: sequitur enim: *Et reclinavit eum in praesepio. Beda.* Duri praesepis angustia continetur cui caelum sedes est, ut nos per caelestis regni gaudia dilatet. Qui panis est Angelorum, in praesepio reclinatur, ut nos quasi sancta animalia carnis suae frumento reficiat. *Cyrillus.* Reperit etiam hominem factum bestialem in anima: et ideo in praesepio loco pabuli ponitur, ut vitam bestialem mutantes, ad consonam homini perducamur scientiam, pertingentes non fenum, sed panem caelestem vitae corpus. *Beda.* Qui autem ad dexteram Patris sedet, in diversorio loco eget, ut nobis in domo Patris sui multas mansiones praeparet; unde sequitur: *Quia non erat ei locus in diversorio.* Nascitur non in parentum domo, sed in diversorio et

(1) *Al.* naturam.

in via; quia per incarnationis mysterium via factus est, qua nos ad patriam, ubi veritate, et vita fruemur, adduceret. *Gregorius.* Et ut ostenderet, quia per humanitatem quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur, non secundum potestatem, sed secundum naturam. *Ambrosius.* Propter te ergo infirmitas, in se potentia; propter te inopia, in se opulentia: noli hoc aestimare quod cernis, sed quod redimeris agnosce. Plus, Domine Iesu, iniuriis tuis debeo, quod redemptus sum, quam opibus quod creatus sum. Non prodesset nasci, nisi etiam redimi profuisset.

3. Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos. Et dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David. Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum, et positum in praesepio.

3. *Ambros.* Videte quemadmodum divina (1) curia fidem astruat. Angelus Mariam, Angelus Ioseph, Angelus pastores edocet: de quibus dicitur: *Et pastores erant in regione eadem, vigilantes et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Chrysostomus.* Ioseph quidem in somnis apparuit Angelus, pastoribus autem visibiliter quasi rudioribus; non autem Angelus ivit Ierosolymam, non requisivit scribas et pharisaeos; erant enim corrupti, et prae invidia cruciabantur; sed hi erant sinceri, antiquam conversationem patriarcharum, et Moysi colentes. Est autem semita quaedam ad philosophiam perducens innocentia. *Beda.* Nusquam autem in tota veteris testamenti serie reperimus Angelos, qui tam sedulo apparuere patribus, cum luce apparuisse. Sed hoc privilegium recte huic tempori est servatum, quando exortum est in tenebris lumen rectis corde; unde sequitur: *Et claritas Dei circumfulsit illos. Ambr.* Ex utero funditur, sed coruscat a caelo; terreno in diversorio iacet, sed caelesti lumine viget. *Graec.* Verum pavidi facti sunt in miraculo; unde sequitur: *Et timuerunt timore magno.* Sed Angelus, cum pavor ingruerit, fugat ipsum; unde sequitur: *Et dixit illis: Angelus Nolite timere.* Non solum sedat terrorem, sed etiam alacritatem infundit: sequitur enim: *Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo:* non soli populo Iudaeorum, sed etiam omnibus. Causa autem gaudii ostenditur, novus, et admirabilis partus manifestatur ex ipsis nominibus: nam sequitur: *Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus* quorum primum, idest *Salvator* est actionis; tertium autem scilicet *Dominus* maiestatis. *Cyril. De incarn. Unigen. c. 1.* Sed id quod in medio ponitur, scilicet *Christus* non naturam significat, sed hypostasim compositam. In Christo enim Salvatore unctionem fore celebratam fatemur; non tamen figuralem, sicut olim in Regibus ex oleo quasi ex prophetica gratia, neque ad perfectionem alicuius negotii, iuxta illud Isaiae *c. 45. Haec dicit Dominus Christo meo Cyro*: qui quamquam esset idolatra, dictus est Christus ut caelesti censura totam occuparet Babyloniorum provinciam. Fuit autem unctus Salvator Spiritu S. humanitus in forma servi; ungens autem ut Deus Spiritu S. credentes in eum. *Graecus.* Huius autem nativitatis et tempus ostendit, cum dicit: *Hodie*; et locum, cum subdit: *In civitate David*; et signa, cum subiungit: *Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum, et positum in praesepio.* Ecce pastoribus Angeli pastorem praecipuum praedicant, tamquam agnum in antro manifestatum et editum. *Beda.* Crebris autem infantia Salvatoris, et Angelorum praeconiis, et Evangelistaram nobis est conculcata testimoniis, ut nostris altius cordibus quid pro nobis factum sit, infigatur. Et notandum quod signum nati Salvatori datur non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus involutum; non in ornatis auro stratoriis, sed in praesepibus inveniendum. *Maximus in serm. Nat.* Sed si tibi panni fortassis vilescunt, Angelos collaudantes admirare; si praesepe despicis, erige parumper oculos, et novam in caelo stellam protestantem mundo nativitatem dominicam contuere; si credis vilia, crede mirifica; si de his quae humilitatis sunt disputas, quae alta sunt et caelestia venerare. *Greg. hom. 8. Ev.* Mystice autem, quod vigilantibus pastoribus Angelus apparuit, eosque claritas Dei circumfulsit, hoc est, quod illi prae ceteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus praeesse sollicite sciunt: dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos latius gratia coruscat. *Beda.* Significant enim mystice pastores isti gregum doctores quosque, ac rectores fidelium animarum. Nox, cuius vigilias custodiebant super gregem suum, pericula tentationum indicat, a quibus se, suosque subiectos custodire non desistunt. Et bene nato Domino pastores super gregem vigilant; quia natus est qui dicit *Ioan. 10. Ego sum pastor bonus;* sed et tempus imminebat quo idem pastor oves suas quae dispersae erant, ad vitae pascua revocaret. *Ori. hom. 12.* Ceterum, si ad secretiorem oportet ascendere intellectum, dicam quosdam fuisse pastores Angelos qui res humanas regerent; et cum horum unusquisque suam custodiam conservaret, venisse Angelum nato Domino, et annuntiasse pastoribus, quod verus esset pastor exortus. Angeli enim ante adventum Salvatoris, parum poterant commissis sibi utilitatis afferre: vix enim aliquis unus ex singulis gentibus credebat in Deum, nunc autem populi accedunt ad fidem Iesu.

4. Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae caelestis, laudantium Deum, et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

4. *Beda.* Ne parva unius Angeli videretur auctoritas, postquam unus sacramentum novae nativitatis edocuit, statim multitudo caelestium agminum affuit; unde dicitur: *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae caelestis.* Bene chorus adveniens Angelorum militiae caelestis vocabulum accipit, qui et duci illi in praelio qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecundat, et ipse potestates eas-

(1) *P. Nicolai corrigit* cura.

dem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant, quantum volunt, fortiter armis caelestibus perturbat. Quia vero Deus, et homo nascitur, iure hominibus pax, et Deo gloria canitur; unde sequitur: *Laudantium Deum, et dicentium: Gloria in Altissimis Deo.* Uno Angelo, uno evangelizante nuntio natum in carne Deum, mox multitudo militiae caelestis in laudem Creatoris prorumpit, ut et Christo devotionem impendat, et nos suo instruat exemplo, quoties aliquis fratrum sacrae eruditionis verbum insonuerit, vel ipsi quae pietatis sunt ad mentem reduxerimus, Deo statim laudes corde, ore, et opere reddendas. *Chry.* Et olim quidem Angeli ad puniendum mittebantur, puta ad Israelitas, ad David, ad Sodomitas, ad gemitus convallem; nunc e contra canunt in terra gratias agentes Deo, eo quod suum descensum ad homines eis reseravit. *Greg. 28. Moral. cap. 4.* Simul etiam laudant quia redemptioni nostrae voces suae exultationis accommodant; simul etiam, quia dum nos conspiciunt recipi, suum gaudent numerum impleri. *Beda.* Optant enim pacem hominibus, cum subdunt: *Et in terra pax hominibus:* quia quos infirmos prius abiectosque despexerant, nascente in carne Domino, iam socios venerantur. *Cyril.* Haec autem pax per Christum facta est: reconciliavit enim nos per se Deo et Patri, culpam hostilem de medio auferens, duos populos in unum hominem pacificavit, ac caelicolas, et terrenos in unum gregem composuit. *Beda.* Quibus autem hominibus pacem poscant, exponunt dicentes, *Bonae voluntatis*, eis scilicet qui suscipiunt natum Christum: non enim est pax multa diligentibus nomen Dei. *Orig. hom. 13.* Sed diligens lector inquirat quomodo Salvator dicat *infr. cap. 12. Non veni pacem mittere super terram;* et nunc Angeli de eius nativitate cantant, *In terra pax hominibus.* Sed hoc quod pax esse dicitur in hominibus bonae voluntatis solvit quaestionem: pax enim quam non dat Dominus super terram, non est pax bonae voluntatis. *August. 13. de Trin. cap. 13.* Pertinet iustitia ad bonam voluntatem. *Chrysost.* Aspice autem mirandum processum. Angelos ad nos deduxit prius, ac deinde duxit hominem ad superna: factum est caelum terra, cum terrena deberet recipere. *Orig. ib.* Mystice autem videbant Angeli se opus quod eis creditum fuerat, implere non posse absque eo qui vere salvare poterat, et medicinam suam inferiorem esse quam hominum cura poscebat: unde sicut si veniat aliquis archiater qui habeat summam in medicina notitiam; et illi qui prius sanari nequiverant, cernentes magistri manu putredines cessare vulnerum, non invideant; sed in laudes archiatri erumpant, et Dei, qui sibi, aegrotantibusque tantae scientiae hominem miserit; sic multitudo Angelorum pro Christi adventu Deum laudat.

5. Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in caelum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, et ostendit nobis. Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam, et Ioseph, et infantem positum in praesepio. Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati sunt, et de his quae dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores, glorificantes, et laudantes Deum in omnibus quae audierant, et viderant, sicut dictum est ad illos.

5. *Graec.* Quae visa sunt, et relata stuporem ingesserunt pastoribus, et sic ovilia sua omiserunt, et profecti sunt nocte Bethlehem, lucem indagantes Salvatoris; unde dicitur: *Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in caelum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum quod factum est. Beda.* Vere quasi vigilantes. non dixerunt, Videamus puerum, sed *verbum quod factum est*, idest Verbum, quod semper erat, videamus quomodo pro nobis caro factum est: siquidem hoc ipsum Verbum Dominus est: sequitur enim: *Quod fecit Dominus, et ostendit nobis*: idest videamus quomodo Verbum ipsum ipse se fecerit, et ostendit nobis carnem suam. *Ambro.* Vide quam singulariter Scriptura singulorum libret momenta verborum: etenim cum caro Domini videtur, videtur Verbum, quod est Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum: simplicitas enim quaeritur, non ambitio desideratur. Sequitur: *Et venerunt festinantes*: nemo enim cum desidia Christum requirit. *Orig. ib.* Quia vero festinantes venerunt, et non pedetentim, ideo sequitur: *Et invenerunt Mariam*, quae scilicet fudit Iesum in partu, *et Ioseph*, scilicet dispensatorem ortus dominici, *et infantem positum in praesepio*, scilicet ipsum Salvatorem. *Beda.* Est autem iusti ordinis, ut honore digno celebrata Verbi incarnatione, ad ipsam quandoque Verbi gloriam intuendam pertingatur; unde sequitur: *Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Graecus.* Occulta scilicet felicia relata contuentes; nec contenti de veritate stupere quae primitus viderant, et perceperant Angelo nuntiante, non solum Mariae et Ioseph promebant, sed etiam ceteris, et, quod est amplius, eorum mentibus infigebant; unde sequitur, *Et omnes qui audierunt mirati sunt, et de his quae dicta erant a pastoribus ad ipsos.* Quomodo enim non erat mirandum videre caelicolam in terrenis, et terram pace conciliari caelestibus, et ineffabilem illum infantulum numine quidem caelestia, humanitate vero terrestria connectentem ad invicem, et sui compagine foedus mirandum praestantem? *Glos.* Nec solum mirantur de incarnationis mysterio, sed etiam de tanta pastorum attestatione, qui fingere inaudita nescirent, sed simplici facundia vera praediearent. *Ambro.* Nec contemnenda putes quasi verba vilia pastorum: a pastoribus, et Maria colligit fidem; unde sequitur: *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo.* Discamus sanctae Virginis in omnibus castitatem, quae non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. *Beda.* Virginalis enim pudicitiae iura custodiens, secreta Christi quae noverat, nemini divulgare volebat; sed conferebat ea quae facienda legerat cum his quae iam facta cognovit, non ore promens, sed clauso in corde custodiens. *Graec.* Quicquid etiam ei retulerat Angelus, quicquid

a pastoribus audierat, cuncta congerebat in mente, et adinvicem comparans, unam in omnibus mater sapientiae cernebat concordiam. Vere Deus erat qui natus erat ex ea. *Athana.* Singuli autem in Christi nativitate exultabant non humanitus, sicut in puero nato soliti sunt homines congaudere, sed in Christi praesentia, et lucis divinae fulgore; unde sequitur: *Et reversi sunt pastores glorificantes, et laudantes Deum in omnibus quae audierant. Beda.* Scilicet ab Angelis; *et viderant*], scilicet in Bethlehem, sicut dictum est ad illos; idest in hoc glorificant, quod non aliud venientes invenerant quam dictum est ad illos; sive sicut dictum est ad illos, gloriam Deo, laudesque referunt: etenim hoc illis facere dictum est ab Angelis non quidem (1) verbum inperantibus, sed formam suae devotionis offerentibus, cum Deo in excelsis gloriam resonarent. *Beda.* Mystice autem intellectualium pastores gregum, immo cuncti fideles exemplo horum pastorum transeant cogitatione usque in Bethlehem, et incarnationem Christi dignis celebrent honoribus. Transeamus autem abiectis concupiscentiis carnalibus toto mentis desiderio usque in Bethlehem supernam, idest domum panis vivi, ut quem illi in praesepio videre vagientem, nos in Patris solio mereamur videre regnantem. Non est autem tanta beatitudo cum desidia, ac torpore quaerenda; sed alacriter sunt Christi sequenda vestigia. *Videntes autem cognoverunt.* Et nos quae dicta sunt de Salvatore nostro plena dilectione festinemus amplecti, ut hoc in futuro perfectae cognitionis visu comprehendere valeamus. *Beda. in Luc.* Dominici etiam gregis pastores praecedentium patrum vitam, in qua panis vitae servatur, quasi Bethlehem portas contemplando subeunt, nihilque in hac aliud reperiunt, quam virginalem Ecclesiae pulchritudinem, quasi Mariam, virilem spiritualium doctorum coetum, quasi Ioseph, et humilem Christi adventum Scripturae paginis sacrae insertum, quasi in praesepio positum Christum infantem. *Orig. ib.* Vel praesepe illud Israel erat, secundum illud Isaiae c. *1. Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini. Beda.* Non celavare autem silentio pastores quae agnoverant: quia Ecclesiae pastores in hoc ordinati sunt, ut quae in Scripturis didicerunt, auditoribus ostendant. *Beda. in Luc.* Magistri etiam spiritualium gregum modo ceteris dormientibus contemplando caelestia subeunt, modo fidelium exempla quaerendo circumeunt, modo ad publicum pastoralis officii docendo revertuntur. *Beda.* Unusquisque etiam qui privatus vivere creditur, pastoris officium tenet, si bonorum actuum cogitationumque mundarum aggregans multitudinem, hanc iusto moderamine gubernare, Scripturarum pastu nutrire, et contra daemonum insidias servare contendit.

6. Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus: quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.

6. *Beda.* Exposita nativitate dominica, subiungit Evangelista, atque ait; *Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer. Ambr.* Quis puer, nisi ille, de quo dictum est *Is. c. 9. Puer natus est nobis, et filius datus est nobis: factus est enim sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifaceret Gal. c. 4. Epipha.* Dicunt autem Ebionis, et Cerinthi sequaces: Sufficit discipulo, si sit sicut magister eius: circumcidit autem se Christus: tu ergo circumcidaris. Fallunt autem destruentes sua principia. Si enim fateretur Ebion Christum Deum caelitus descendentem octavo die fuisse circumcisum praeberet circumcisioni materiam argumenti: sed cum nudum hunc asserit hominem, non puer est causa ut circumcidatur, sicut nec infantes sunt suae circumcisionis auctores. Nos enim Deum ipsum fatemur caelitus descendentem, et in claustro virgineo moram debitam fetibus protraxisse, quoadusque sibi ex utero virgineo humanitatis carnem perfecte componeret: quia circumcisus est veraciter, non apparenter octavo die, quatenus eum ad spiritualem effectum figurae pervenerint, tam ab ipso, quam a suis discipulis divulgentur non ultra figurae, sed veritas. *Orig. hom. 14.* Sicut enim mortui sumus cum illo moriente, et consurreximus resurgenti; sic cum eo circumcisi sumus: unde nequaquam nunc indigemus circumcisione carnali. *Epipha.* Pluribus autem ex causis circumcisus est Christus. Et primo quidem ut ostendat carnis veritatem contra Manichaeum, et illos qui apparenter eum dicunt prodiisse: deinde, ut pateat, quod nequaquam deitati consubstantiale corpus extiterit: ut fatur Apollinaris, neque caelitus detulit illud, ut asserit Valentinus: et ut confirmet circumcisionem, quod olim instituerat eius adventui servientem: quin etiam ut nulla sit Iudaeis excusatio: nam nisi circumcisus fuisset obiicere poterant, quod possent circumcisum Christum recipere. *Beda.* Ut etiam nobis obediendi virtutem commendaret exemplo, et ut eos qui sub lege positi legis onera portare nequiverant, sua compassione iuvaret, ut qui in similitudine carnis advenit, remedium quo caro peccati consueverat mundari, non respuat. Idem enim salutiferae curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod nunc baptismus revelatae gratiae consuevit; excepto quod regni caelestis ianuam nondum intrare poterant, tantum in sinu Abrahae post mortem beata requie consolati supernae pacis ingressum spe felici expectabant. *Athana.* Nihil enim aliud exprimebat circumcisio, nisi generationis vetustae spoliationem per hoc quod circumcidebatur pars corporis, qui corporalis nativitatis causa existit. Hoc autem tunc temporis agebatur in signum futuri per Christum baptismatis. Idcirco postquam venit signatum, cessavit figura: ubi namque tota vetustas tollitur per baptismum, superfluum est quod partis sectio praefigurat. *Cyril.* Octavo autem die consuetum erat carnalem celebrari circumcisionem: octavo enim die Christus a mortuis resurrexit, et insinuavit nobis spiritualem circumcisionem dicens: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos. Beda.* In eius autem resurrectione praefigurata est utraque nostra resurrectio et carnis, et spiritus: Christus enim circumcisus nostram naturam docuit, et nunc per ipsum vitiorum labe purgandam, et in novissimo die a mortis peste restaurandam: et sicut Dominus octava die, hoc est post septimam sabbati resurrexit; ita et ipsi post septimam sabbati

(1) *Al.* verbo.

animarum, quae nunc interim in alia vita geritur, quasi octavo tempore surgemus. *Cyril.* Secundum autem legis praeceptum eodem die impositionem nominis recepit; unde sequitur: *Vocatum est nomen eius Iesus*, quod interpretatur Salvator: editus enim fuit ad totius orbis salutem, quam sua circumcisione praefiguravit; secundum quod Apostolus dicit *Colos. c. 3. Circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione corporis carnis*, scilicet in circumcisione Christi. *Beda.* Sed et hoc quod eodem die suae circumcisionis nomen accepit, ad imitationem priscae observationis fecit: Abraham enim, qui primum circumcisionis sacramentum accepit, in die suae circumcisionis in amplificatione nominis benedici promeruit. *Orig. ib.* Nomen autem Iesu gloriosum, omnique cultu dignissimum, nomen quod est super omne nomen, non decuit primum ab hominibus appellari, neque ab eis afferri in mundum; unde signanter Evangelista subdit: *Quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur. Beda.* Huius autem nominis etiam electi in sua spirituali circumcisione participes existere gaudent, ut sicut a Christo Christiani, ita etiam a Salvatore salvati vocentur; quod illis a Deo vocabulum non solum priusquam in utero Ecclesiae per fidem conciperentur; sed etiam ante tempora saecularia vocatum est.

7. Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur: et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

7. *Cyril.* Post circumcisionem, rursus expectatur purgationis tempus; unde dicitur: *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi. Beda.* Si legis ipsius verba diligentius inspexeris, profecto reperies quod ipsa Dei genitrix, sicut a commixtione virili, sic et a legali fit iure immunis. Non enim mulier pariens, sed ea quae suscepto semine peperit, designatur immunda, rituque legis docetur esse mundanda, ad distinctionem scilicet illius quae virgo concepit, et peperit. Sed ut nos a legis vinculo solveremur, sicut Christus, ita et beata Maria legi est sponte subiecta. *Titus.* Unde eleganter Evangelista protulit, quod *completi sunt dies purgationis secundum legem:* nam revera non incumbebat necessitas Virgini sacrae, ut dies purgationis eius expectaretur, quae cum ex Spiritu S. concepisset, caruit coniugio. Sequitur: *Tulerunt illum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino. Athan.* Sed quando a paternis aspectibus latuit Dominus; aut quis locus excipitur ab eius imperio, ut ibi existendo semotus a Patre sit, nisi afferatur Ierosolymam, et introducatur in templum? Sed forte causa nostra huiusmodi scripta sunt. Sicut enim non gratia sui homo factus est, et circumcisus in carne, sed ut nos per gratiam faceret Deos, et ut spiritualiter circumcidamur; sic propter nos sistitur Domino, ut discamus Deo praesentare nosipsos. *Beda.* Post tricesimum autem et tertium circumcisionis diem Domino sistitur, mystice autem insinuans neminem nisi circumcisum vitiis, dominicis dignum esse conspectibus, neminem nisi mortalitatis nexibus absolutum supernae civitatis gaudia posse perfecte subire. Sequitur: *Sicut scriptum est in lege Domini. Ori. hom. 14.* Ubi sunt qui Deum legis negant a Christo fuisse in Evangelio praedicatum? An putandum est quod Filium suum bonus Deus sub lege inimici fecit, quam ipse non dederat? In lege enim Moysi scriptum est quod sequitur: *Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur. Beda.* Quod dicit, *Adaperiens vulvam*, et hominis, et pecoris primogenitum significat; quod utrumque sanctum Domino vocari, atque ideo Sacerdotis esse praeceptum est: ita dumtaxat, ut pro hominis primogenito pretium acciperet, et omne animal immundum redimi faceret. *Greg. Nis.* Hoc autem legis decretum in solo incarnato Deo singulariter, et ab aliis differenter impleri videtur: ipse namque solus ineffabiliter conceptus, ac incomprehensibiliter editus, virginalem uterum aperuit, non ante a connubio reseratum, servans et post partum mirabile inviolabiliter signaculum castitatis, *Amb.* Non enim virilis coitus vulvae virginalis secreta reseravit; sed immaculatum semen inviolabili utero Spiritu S. infudit. Qui ergo vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur propheta, hic est qui aperuit matris suae vulvam, ut immaculatus exiret. *Beda.* Quod ergo ait, *Adaperiens vulvam*, consuetae nativitatis more loquitur; non quod Dominus sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificarat, egressus devirginasse credendus sit. *Greg. Nis.* Solus autem hic partus masculinus spiritualiter esse conspicitur, qui nil de femineitate culpae portavit: unde revera sanctus vocatus est: unde et Gabriel quasi hoc decretum ad ipsum solum pertinere memorans, dicebat: *Quod ex te nascetur sanctum vocabitur Filius Dei.* Et in ceteris quidem primogenitis sanctos illos vocari evangelica solertia statuit, tamquam oblatione divina sortitos huiusmodi nomen; at in totius primogenito creaturae, quod nascitur sanctum pronuntiat Angelus, quasi proprie sanctum existens. *Ambr.* Solus enim per omnia in natis de femina sanctus Dominus Iesus, qui terrenae contagia corruptelae immaculati partus novitate non senserit, et caelesti maiestate depulerit: nam, si litteram sequimur, quomodo sanctus omnis masculus, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Sed ille sanctus per quem figuram futuri mysterii legis divinae praescripta signabant; eo quod solus sanctae Ecclesiae virginis ad generandos populos aperiret genitale secretum. *Cyril.* O profunditatem scientiarum sapientiae, et scientae Dei! Offert hostias qui per singulas hostias honoratur cum Patre; figuras legis custodit veritas, qui legis est conditor, sicut Deus legem custodivit ut homo; unde sequitur: *Et ut daret hostiam secundum quod dictum erat in lege Domini: Par turturum, aut duos pullos columbarum. Beda.* Hostia autem haec pauperum erat: praecepit quippe Dominus in lege, ut qui possent agnum pro filio, aut filia, simul et turturem sive columbam offerrent; qui vero non sufficiebant ad offerendum agnum, duos iam turtures, vel duos columbae pullos offerrent: ergo Dominus cum dives esset, pauper fieri dignatus est, ut nos sua paupertate divitiarum suarum donaret esse participes. *Cyril.* Videndum autem quid haec oblata

insinuant. Nimirum loquacissima est turtur in avibus; at columba est animal mansuetum. Talis autem factus est erga nos Salvator mansuetudinem perfecte colens, et ut turtur orbem allexit, replens hortum suum propriis melodiis. Occidebatur ergo turtur aut columba, ut ipse per figuras nobis pandatur passurus in carne pro vita mundi. *Beda.* Vel columba simplicitatem, turtur indicat castitatem; quia et columba simplicitatis, et castitatis amator est turtur; ut si coniugem casu perdiderit, non ultra aliam quaerere curet. Merito ergo turtur, et columba Domino offeruntur in hostiam: quia simplex et pudica fidelium conversatio est illi iustitiae sacrificium gratum. *Atha.* Ideo vero bina iussit offerri; quia homine consistente ex anima, et corpore, duplum a nobis poscit Deus, castitatem, et mansuetudinem,non solum corporis, sed etiam animae: alioquin erit homo fictor, et hypocrita, gerens in tegumentum occultae malitiae innocentiam apparentem. *Beda.* Cum vero utraque avis propter consuetudinem gemendi praesentes sanctorum luctus designet; in hoc tamen differunt, quod turtur solivagus, columba autem gregatim volare consuevit; et ob id iste secretas orationum lacrymas, illa publicos Ecclesiae conventus insinuat. *Beda. cap. 7. in Luc.* Vel columba quae gregatim volat, activae vitae frequentiam demonstrat; turtur qui singularitate gaudet, speculativae vitae (1)calumnias denuntiat. Et quia aeque utraque conditori accepta est hostia, consulte Lucas utrum turtures, an pulli columbarum pro Domino sint oblati, non dixit, ne unum alteri vivendi ordinem praeferret; sed utrumque sequendum doceret.

8. Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon: et homo iste iustus, et timoratus expectans consolationem Israel, et Spiritus S. erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu S. non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, et ipse accepit eum in ulnas suas.

8. *Ambr.* Non solum ab Angelis, et prophetis, et a pastoribus, et a parentibus, sed etiam a senioribus, et iustis generatio Domini accepit testimonium; unde dicitur: *Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, et homo iustus et timoratus. Beda.* Quia difficulter iustitia sine timore custoditur, non illum dico timorem qui temporalia sibi bona subtrahi perhorrescit, quem perfecta dilectio foras mittit; sed timorem domini sanctum, qui manet in saecula, quo iustus Deum quanto ardentius diligit, tanto solertius offendere cavet. *Amb.* Et bene iustus qui non suam, sed populi gratiam requirebat; unde sequitur: *Et expectans consolationem Israel. Greg. Nis.* Non utique mundanam felicitatem in consolationem Israel prudens Simeon expectabat; sed veram translationem ad veritatis decorem per separationem a legis umbra: habuerant namque per oracula, quod visurus esset Christum Domini, priusquam de saeculo praesenti trasmigraret; unde sequitur: *Et spiritus erat in eo*, a quo scilicet iustificabatur. *Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem nisi prius videret Christum Domini. Amb.* Cupiebat ipse quidem corporeae vinculis fragilitatis absolvi; sed expectabat videre promissum: sciebat enim quia beati oculi qui eum viderent. *Gre.25. Mor.c.3.* In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe Israelitica sancti viri incarnationis eius mysterium videre cuperiunt. *Beda.* Videre autem mortem experiri eam significat; multumque felix mortem videbit carnis quicumque Christum Domini prius oculis carnis videre satagerit, conversationem habendo in caelesti Ierusalem,templi Dei limina frequentando, hoc est sanctorum, in quibus Deus habitat, exempla sectando. Eadem autem Spiritus gratia, qua olim venturum praecognoverat, et nunc venientem cognovit:unde sequitur: *Et venit in spiritu in templum. Orig.* Et tu si vis tenere Iesum, et amplexari manibus, omni labore nitere, ut ducem habeas spiritum; veniasque ad templum Dei: sequitur enim: *Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius*, scilicet Maria mater, et Ioseph, qui putabatur pater: *ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, et ipse accepit eum in ulnas suos. Grecus. Nys.* Quam beatus ille sacer ad sacra introitus, per quem ad vitae terminum maturavit! Beatae manus, quae verbum vitae palpaverunt, et ulnae quoque quas ad susceptionem paravit. *Beda. hom. 15.* Accepit autem iustus secundum legem puerum suum in ulnas suas, ut significet iustitiam operum, quae ex lege erat, per manus, et brachia figuratorum; humili quidem, sed salutari fidei evangelicae gratiae imitandum. Accepit senior infantem Christum, ut insinuet hoc saeculum quasi senio iam defessum ad infantiam, et innocentiam christianae conversationis rediturum.

9. Et benedixit Deum, et dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum: quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuae Israel.

9. *Orig.* Si ad tactum fimbriae vestimenti mulier sanata est, quid putandum est de Simeone, qui in suas ulnas accepit infantem, et gaudebat videns parvulum a se gestari, qui venerat ad vinctos resolvendos, sciens neminem eum posse de claustro corporis emittere cum spe futurae vitae, nisi is quem in brachiis continebat? Unde dicitur: *Et benedixit Deum, et dixit: Nunc dimittis servum tuum Domine. Theo.* Quod dicit *Domine* confitentis est, quod ipse mortis est, et vitae Dominus; et sic puerum quem suscepit, Deum confitetur. *Orig. hom. 15.* Quasi dicat: Quandiu Christum non tenebam, clausus eram, et de vinculis exire non poteram. *Basi.* Si autem voces iustorum inquiras, omnes super hoc mundo, et eius flebili mora ingemiscunt. *Heu mihi*, dicit David *Ps.19. quia incolatus meus prolongatus est. Ambro.* Vide ergo iustum, velut corporeae carcere molis inclusum velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Ierusalem, expectet Christum Domini, accipiat in manibus Ver-

(1) *Al.* culmina.

bum Dei, et complectatur velut quibusdam fidei suae brachiis, tunc dimittetur, ut non videat mortem, qui viderit vitam. *Graec.* Simeon autem benedicebat Deum inter cetera, quod promissa sibi facta sortita ferant efficaciae veritatem : nam consolationem Israel oculis prospicere meruit, et manibus portare, et ideo dicit : *Secundum verbum tuum*, idest cum finem obtinuerim promissorum. At ubi visibiliter sensi quod desiderabam, nunc solvis tuum servum, nec gustu mortis attonitum, nec haesitationis cogitationibus conturbatum; et ideo subditur: *In pace. Greg. Nis.* Quia postquam Christus culpam hostilem destruxit, nos quoque Patri reconciliavit, facta est translatio sanctorum in pace. *Ori.* Quis est autem qui de saeculo isto recedit in pace, nisi is qui intelligit, quod Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi; nihilque habet inimicum Deo, sed omnem pacem bonis in se operibus assumpsit. *Graec.* Fuerat autem sibi repromissum non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini, et ideo hoc impletum ostendens, subdit: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Greg. Nis.* Beati oculi tui tam animae, quam corporis: hi quidem visibiliter Deum suspicientes, illi vero non solum quae visa sunt attendentes, immo illuminati fulgore spiritus Domini, Verbum in carne cognoscentes: salutare namque quod tuis oculis percepisti, ipse Iesus est, quo nomine salus declaratur. *Cyril.* Fuerat autem Christi mysterium quod patuit in ultimis temporibus saeculi praeparatum ante mundi originem; unde sequitur: *Quod parasti ante faciem omnium populorum. Athan.* Scilicet confectam toti mundo per Christum salutem. Qualiter ergo supra dictum est quod expectabat Israel consolationem? Eo quod scilicet tunc futuram esse consolationem Israel agnovit in spiritu, cum et omnibus populis paratum est salutare. *Graec.* Attende etiam sagacitatem digni, et venerandi senis; antequam dignus videretur beatae visionis, praestolabatur solamen Israel, Ut autem quod sperabat obtinuit, exclamat se vidisse salutem omnium populorum: adeo enim infantis ineffabile iubar illustravit eum, ut processu temporis secutura mox sibi fierent nota. *Theo.* Signanter autem dicit *Ante faciem*, ut scilicet omnibus eius incarnatio appareret. Hoc autem salutare dicit esse Gentium lumen, et gloriam Israel; unde sequitur: *Lumen ad revelationem Gentium. Athana.* Gentes enim ante Christi adventum in ultimis tenebris erant constitutae, cognitione divina privatae. *Cyril.* Sed Christus adveniens factus est lux tenebrosis, et erraticis, quos diabolica manus pressit. Vocati sunt autem a Deo Patre ad notitiam Filii, qui est lux vera. *Athana.* Israel autem, licet tenuiter, lege illuminabatur; et ideo non dicit, quod lumen illis protulerit, sed subdit: *Et gloriam plebis tuae Israel.* Memorans antiquam historiam, quod sicut olim Moyses Dominum alloquendo gloriosam retulit faciem; sic et ipsi divinam humanitatis lucem pertingentes, vetus abiicientes velamen, in eandem imaginem transformarentur de gloria in gloriam. *Cyril.* Nam etsi quidam eorum inobedientes fuerint, tamen reliquiae salvae factae sunt, et per Christum pervenerunt ad gloriam. Harum primitiae fuere divi Apostoli, quorum fulgores universum orbem illuminant. Fuit etiam Christus singulariter Israel gloria, quia secundum carnem ex eis processit; quamvis cunctis, ut Deus praecesset per saecula benedictus. *Grec. Nis.* Et ideo signanter dixit, *Plebis tuae*; quia non ab eis tantum est adoratus, sed insuper ex eis est secundum carnem natus. *Beda.* Et bene revelatio Israelis gloriae praefertur; *quia cum plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Israel salvus erit Rom. c. 19.*

10. Et erant pater eius, et mater eius mirantes super his quae dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur : et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.

10. *Graecus.* Transcendentium rerum notitia, quoties in memoria venerit, toties renovat in mente miraculum; unde dicitur: *Et erant pater eius, et mater mirantes super his quae dicebantur de illo. Orig. hom. 17.* Tam ab Angelo, quam a multitudine caelestis exercitus, necnon et a pastoribus, et ipso Simeone. *Beda.* Patrem Salvatoris appellat, non quod vere pater fuerit ei, sed quod ad famam Mariae conservandam pater sit ab omnibus aestimatus. *August. de con. Eva. lib. 2. c. 1.* Quamvis et eo modo pater illius valeat dici, quo et vir Mariae recte intelligitur sine commixtione carnis, ipsa copulatione coniugii, multo videlicet coniunctius, quam si esset aliunde adoptatus: neque enim propterea non appellandus Ioseph pater Christi, quia non eum concumbendo genuerat, quandoquidem pater esset, et ei quem non ex sua coniuge procreatum aliunde adoptasset. *Orig. hom. 17.* Qui autem altius aliquid inquirit, potest dicere, quoniam generationis ordo a David usque ad Ioseph deducitur, et ne videretur frustra Ioseph nominari, quia pater non fuerat Salvatoris, ut generationis ordo haberet locum, pater Domini appellatus est. *Graecus.* Laudibus autem divinis exhibitis, vertit se Simeon ad benedictionem adducentium puerum; unde sequitur: *Et benedixit illis Simeon.* Benedictione igitur utrumque donat, occultorum vero praesagia dirigit tantum ad matrem, quatenus per communem benedictionem non privetur Ioseph similitudine patris; per ea vero quae dicit matri seorsum a Ioseph, veram eam praedicet genitricem; unde sequitur : *Et dixit ad matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel. Ambros.* Vide uberem in omnes gratiam Domini in generatione diffusam, et prophetiam incredulis negatam esse, (1) non iustis. Ecce et Simeon prophetizat in ruinam, et resurrectionem multorum venisse Christum Iesum. *Orig.* Qui simpliciter exponit, potest dicere in ruinam eum venisse infidelium, et in resurrectionem credentium. *Chrysost.* Sicut enim lux etsi oculos debiles turbet, lux est; hoc modo Salvator perseverat, etsi corruant plurimi : neque enim est eius officium destructio, sed eorum vesaniae. Quamobrem non solum ex salute bonorum, sed etiam ex malorum dissipatione virtus eius ostenditur : nam sol quoniam multum radiat, propterea visus debiles praecipue per-

(1) *Al.* iniustis.

turbat. *Gregor. Nis.* Attende autem distinctionis exquisitam prolationem: praeparatio quippe salutis dicitur coram omni populo, sed casus et sublevatio plurium. Divinum enim propositum est salus, et non deificatio singulorum; casus autem et sublevatio consistit in plurium intentione, credentium, et non credentium. Quod autem iacentes, et increduli subleventur, non est absurdum. *Orig.hom.17.* Qui autem curiosus interpres erit, dicit nequaquam eum cadere qui ante non steterit. Da mihi igitur qui fuerit ille qui ante stetit, et in cuius ruinam Salvator advenerit? *Greg. Nis.* Sed per hoc designat ruinam ad infima, quasi non puniendos aequaliter ante incarnationis mysterium, et post datam dispensationem, et praedicationem. Et maxime hi sunt ex Israel, quos necesse erat et pristinis bonis carere, et poenas luere graviores quam omnes aliae gentes: eo quod dudum prophetatum in eis et adoratum, et ex eis productum minime susceperunt. Idcirco specialiter eis minatur ruinam, non solum a spirituali salute, sed etiam propter destructionem urbis,et habitantium civitatem. Resurrectio vero promittitur credentibus, partim quidem velut sub lege iacentibus, et ab eius servitute sublevandis, partim vero velut consepultis cum Christo, et ei consurgentibus. His autem verbis intellige per concordiam intellectum, ad dicta prophetica unum et eundem Deum, legislatorem, et in prophetis in novo testamento locutum esse: lapidem namque ruinae petram scandali futurum,ne confundantur credentes in eum,sermo propheticus declaravit. *Or.hom.17.*Estautem et altius quid intelligendum adversus eos qui contra conditorem latrant dicentes: Ecce Deus legis, et prophetarum, videte qualis sit. *Ego,* inquit *Deut.c.32.occidam, et ego vivificabo.* Sed si propterea cruentus est iudex, et crudelis conditor, quia haec dicit, manifestissimum est et Iesum esse illius filium: eadem siquidem de eo haec scripta sunt, quod veniat in ruinam, et resurrectionem multorum. *Ambr.* Ut scilicet iustorum iniquorumque merita discernat,et pro nostrorum qualitate factorum iudex verus et iustus, aut supplicia decernat, aut praemia. *Orig. hom. 17.* Videndum est autem ne forte Salvator non (1) aliis in ruinam venerit, et in resurrectionem: quia enim peccato stabam, primo mihi utilitas fuit, ut caderem, et peccato morerer. Denique et sancti prophetae quum augustius aliquid contemplabantur, cadebant in faciem suam, ut peccata per ruinam plenius purgarentur. Hoc ipsum et Salvator tibi primum concedit: peccator eras, cadat in te peccator, ut possis dehinc resurgere, et dicere: *Si commortui sumus, et convivemus 2. Tim.c.2. Chrysost.* Resurrectio quidem est conversatio nova: cum enim lascivus castus efficitur, avarus misericors, atrox mansuescit, resurrectio celebratur, mortuo quidem peccato, resurgente vero iustitia. Sequitur: *Et in signum, cui contradicetur. Basil.* Signum contradictionem accipiens proprie crux dicitur a Scriptura. *Fecit enim,* inquit *Num.c.21.Moyses serpentem aeneum, et posuit pro signo. Greg.Nis.*Miscet autem dedecus gloriae. Huius enim rei nobis Christicolis est hoc signum indicium; contradictionis vero dum ab his quidem accipitur ut ridiculosum et horribile, ab his vero admodum advenerandum. Vel forsitan ipsum Christum nominat signum, tamquam supra naturam existentem et signorum auctorem. *Basil.* Est enim signum alicuius rei mirabilis et occultae indicativum, visum quidem a simplicioribus, intellectum vero ab habentibus exercitatum intellectum. *Orig.* Omnia autem quae de Christo narrat historia, signum sunt, cui contradicitur; non quod contradicant hi qui credunt in eum: nos quippe scimus omnia vera esse, quae scripta sunt; sed quia apud incredulos universa quae de eo scripta sunt, signum sunt cui contradicetur. *Gregor. Nis.* Haec siquidem de filio dicuntur: spectant tamen ad eius genitricem, dum singula sibi assumit simul periclitata, et glorificata; nec tamen prospera, sed illa denuntiat etiam dolorosa: nam sequitur: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Beda.* Nulla docet historia beatam Mariam ex hac vita gladii occisione migrasse: praesertim cum non anima, sed corpus ferro soleat interfici: unde restat intelligi gladium illum, de quo dicitur *Ps.58. Et gladius in labiis eorum,* hoc est dolorem dominicae passionis animam eius pertransisse; quae etsi Christum utpote Dei Filium sponte propria mori, mortemque ipsam non dubitaret esse devicturum; ex sua tamen carne procreatum, non sine doloris affectu potuit videre crucifigi. *Ambros.* Vel prudentiam Mariae non ignaram mysterii caelestis ostendit: *vivum est enim verbum Dei et validum, et acutius omni gladio acutissimo Hebr.c.4.Aug. de qu.no. et vet.test. c.73.*Vel per hoc significavit, quod Maria, per quam gestum est incarnationis mysterium, in morte Domini stupore quodam dubitavit, videns Filium Dei sic humiliatum, ut usque ad mortem descenderet. Et sicut gladius pertransiens iuxta hominem timorem facit, non percutit; ita et dubitatio moestitiam fecit, non tamen occidit: quia non sedit in animo, sed pertransiit quasi per umbram. *Gregor. Nis. ib.* Sed nec ipsam solam in ea passione occupari significat, cum subditur: *Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes*: quod dicit ut eventum designet; non autem causaliter ponitur. His enim omnibus evenientibus, secuta est erga multos intentionum detectio: quidam enim Deum fatebantur in cruce; alii nec sic ab infamiis et criminationibus desistebant. Vel hoc dictum est, quatenus tempore passionis pateant ex plurium cordibus meditationes, et emendentur per resurrectionem: velox enim illis post ambiguitatem certitudo supervenit, nisi forte revelationem illuminationem quis aestimet, ut solitum est Scripturae. *Beda.* Sed et usque ad consummationem saeculi praesentis Ecclesiae animam gladius durissimae tribulationis pertransire non cessat, cum signo fidei ab improbis contradici; cum audito Dei verbo multos cum Christo resurgere, sed plures a credulitate ruere gemebunda pertractat; cum revelatis multorum cordium cogitationibus, ubi optimum Evangelii sevit semen, ibi zizania vitiorum vel plus iusto praevalere, vel sola germinare conspicit. *Orig. hom. 17.* Cogitationes etiam malae in hominibus erant; quae propterea revelatae sunt, ut occideret eas ille qui pro nobis mortuus est. Quamdiu enim absconditae erant, impossibile erat eas penitus interfici: unde et nos si peccaverimus, debemus dicere: *Iniquitatem meam non abscondi Ps. 39.* Si enim revelaverimus peccata nostra non solum Deo,

(1) *Al.* adest aeque.

sed his qui possunt mederi vulneribus nostris, delebuntur peccata nostra.

11. Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser : haec processerat in diebus multis , et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua: et haec vidua usque ad annos octoginta quatuor , quae non discedebat de templo, ieiuniis, et obsecrationibus serviens nocte, ac die. Et haec ipsa hora superveniens confitebatur Domino , et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.

11. *Ambros.* Prophetaverat Simeon , prophetaverat copulata coniugio , prophetaverat virgo , debuit et vidua prophetare , ne qua professio deesset, aut sexus; et ideo dicitur*: Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser. Theoph.* Immoratur Evangelista circa Annae descriptionem, et patrem, et tribum enarrans ; testes quasi multos adducens qui patrem, et tribum viderunt. *Greg. Nis.* Vel quia tunc temporis cum hac aliae quaedam eodem nomine nuncupabantur. Ut igitur ad eam manifesta discretio fieret, patrem eius commemorat, et generis qualitatem describit. *Ambros.* Antea vero et stipendiis viduitatis , et moribus talis inducitur , ut digna fuisse credatur quae Redemptorem omnium nuntiaret; unde sequitur: *Haec processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua, et haec vidua usque ad annos octuaginta quatuor. Orig.hom.17.* Neque enim Spiritus S. fortuitu habitavit in ea: bonum enim est primum si qua potest virginitatis gratiam possidere; si autem hoc non potuerit, sed evenerit ei, ut perdat virum, vidua perseveret : quod quidem non solum post mortem viri, sed etiam cum ille vivit, debet habere in animo , ut etiam si non evenerit, voluntas ipsius, et propositum a Domino coronetur, et dicat: Hoc voveo , hoc promitto: si mihi humanum aliquid quod non opto contigerit , nihil aliud faciam quam incontaminata et vidua perseverem. Iuste ergo sancta mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longis etiam ieiuniis ad hoc culmen ascenderat ; unde sequitur : *Quae non discedebat de templo ieiuniis, et obsecrationibus serviens die, ac nocte. Greg. Nis. ib.* In quo liquet, quod ceterarum virtutum inerat ei congeries. Et aspice eam conformem Simeoni virtutibus: simul enim erant in templo, simul etiam digni reputati sunt prophetica gratia ; unde sequitur : *Et haec ipsa hora superveniens confitebatur Domino.* Hoc est regratiabatur videndo mundi salutem in Israel, et confortabatur de Iesu quoniam ipse esset Redemptor, idemque Salvator; unde sequitur: *Et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.* Verum quia Anna prophetissa modicum aliquid, et non minus clarum da Christo disseruit Evangelium, non seriatim induxit quae ab ea sunt dicta. Forsan autem ob hoc aliquis Simeonem praevenisse fatebitur, eo quod is quidem formam legis gerebat: nam et ipsum nomen notat obedientiam , illa vero gratiae , quod interpretatio nominis manifestat, inter quos Christus medius erat: idcirco illum quidem dimisit cum lege morientem , hanc vero fovet ultra viventem per gratiam. *Beda.* Iuxta intellectum etiam mysticum Anna Ecclesiam significat , quae in praesenti sponsi sui est morte quasi viduata. Numerus etiam annorum viduitatis eius tempus Ecclesiae designat, quo in corpore constituta peregrinatur a Domino. Septies quidem duodeni LXXXIV. faciunt: et septies quidem ad huius saeculi cursum qui diebus septem volvitur, duodecim vero ad perfectionem doctrinae Apostolicae pertinent. Ideoque sive universalis Ecclesiae, seu quaelibet anima fidelis, quae totum vitae suae tempus apostolicis curat mancipare institutis, octogintaquatuor annis Domino servire laudatur. Tempus etiam septem annorum quo cum viro suo manserat, congruit: nam propter dominicae privilegium maiestatis, quo in carne versatus docuit, in signum perfectionis simplex septem annorum est numerus expressus. Arridet etiam Ecclesiae mysteriis et Anna, quae gratia eius interpretatur , et filia est Phanuelis, qui facies Dei dicitur, et de tribu Aser, idest beati, descendit.

12. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilaeam in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem in die solemni paschae.

12. *Beda.* Praetermisit hoc loco Lucas quae a Matthaeo satis exposita noverat, Dominum videlicet post hoc, ne ab Herode necandus inveniretur, in Aegyptum a parentibus esse delatum , defunctoque Herode, sic demum in Galilaeam reversum, Nazareth civitatem suam inhabitare coepisse. Solent enim Evangelistae singuli sic committere quaedam, quae vel ab aliis commemorata viderunt, vel ab aliis commemoranda in spiritu praeviderunt, ut continuata suae narrationis serie, quasi nulla praetermisisse videantur, quae tamen, alterius Evangelistae considerata Scriptura, quo loco transita fuerint, diligens lector inveniat; unde multis praetermissis, Lucas dicit*: Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilaeam in civitatem suam Nazareth. Theoph.* Erat quidem eorum civitas Bethlehem sicut patria: Nazareth vero tamquam habitaculum. *Aug. de con. Evang. lib. 2. c. 9.* Forte autem hoc movet, quomodo dicat Matthaeus propterea cum puero parentes eius iisse in Galilaeam, quia metu Archelai in Iudaeam ire noluerunt; cum propterea magis iisse in Galilaeam videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilaeae, sicut Lucas hic non tacet. Sed intelligendum est, ubi Angelus in somnis in Aegypto dixit ad Ioseph *Mat.11. Surge et accipe puerum, et matrem eius, et vade in terram Israel*: sic intellectum primo esse a Ioseph, ut putaret iussum se esse pergere in Iudaeam: ipsa enim intelligi primitus potuit terra Israel. Porro autem postea, quoniam comperit illic regnare filium Herodis Archelaum, noluit obiicere se illi periculo, cum posset terra Israel etiam sic intelligi, ut etiam Galilaea illi deputaretur quia et ipsam populus Israel incolebat. *Graec.* Vel aliter: Enumerat hic Lucas tempus ante descensum in Aegyptum : neque enim ante purgationem eam Ioseph deduxisset. Ante vero quam in Aegyptum descenderent, non receperant per oracula ut Nazareth pergerent: immo quasi libentius

in patria conversantes, illuc ultro pergebant. Cum ad nihil aliud ascensus in Bethlehem evenisset, nisi causa descriptionis, expedito eo, cuius causa ascenderant, descendunt in Nazareth. *Theo.* Poterat autem secundum corpus ex ipso utero in mensura maturae aetatis prodire; sed videretur hoc secundum phantasiam, propterea paulatim crescit; unde sequitur: *Puer autem crescebat, et confortabatur. Beda.* Notanda est distinctio verborum, quia Dominus Iesus Christus in eo quod puer erat, idest habitum humanae fragilitatis induerat, crescere, et confortari habebat. *Atha. con. Ari. lib. 4.* Ceterum si secundum quosdam in divinam naturam mutata est, quomodo capiebat augmentum? Increato enim augmentum attribuere nefarium est. *Cyril.* Decenter vero aetatis incremento sapientiae coniunxit augmentum, cum dicit, *Et confortabatur*, scilicet spiritu: nam iuxta mensuram aetatis corporeae, natura divina sapientiam propriam revelabat. *Theo.* Si enim dum parvus aetate erat, omnem sapientiam demonstrasset, videretur prodigium; sed per profectum aetatis seipsum ostendebat, ut totum impleret orbem. Non autem quasi suscipiens sapientiam spiritu confortari dicitur: quod enim ab initio perfectissimum est, quomodo potest deinde perfectius fieri? Unde sequitur: *Plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo. Beda.* Sapientia quidem quia *in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter Colos. cap. 2.* gratia autem quia homini Iesu Christo magna gratia donatum est ut ex quo home fieri coepisset, perfectus esset et Deus: multo autem magis in eo quod Verbum Dei et Deus erat, nec confortari indigebat, nec habebat augeri. Adhuc autem cum parvulus esset, habebat gratiam Dei, ut quomodo in illo omnia mirabilia fuerant, ita et (1) peritia mirabilis esset, ut Dei sapientia compleretur. Sequitur: *Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem in die solemni paschae. Chrysost.* In Hebraeorum solemnitatibus non solum tempus, sed etiam locum observare lex iusserat; et ideo nec Domini parentes extra Ierosolymam celebrare pascha volebant. *August. de con. Evang. lib. cap. 10.* Quomodo autem ibant parentes eius per omnes annos pueritiae Christi in Ierusalem, si Archelai timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi dissolvere non esset difficile, nec si aliquis Evangelistarum expressisset quandiu regnaret Archelaus: fieri enim poterat ut per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderent mox reversuri; ubi tamen aliis diebus habitare metuerunt, ut nec solemnitate praetermissa essent irreligiosi, nec continua mansione conspicui. Cum vero etiam de regno Archelai omnes quam fuerit diuturnum tacuerint, iste quoque intellectus patet: quod Lucas dicit, per omnes annos eos ascendere solitos in Ierusalem, tunc accipimus factum, cum iam non timeretur Archelaus.

13. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis in Ierosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, et non cognoverunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. Et non invenientes eum regressi sunt in Ierusalem requirentes eum. Et factum est post triduum, invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum audientem illos, et interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia et responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego, dolentes quaerebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod me quaerebatis? Nesciebatis quia in his quae Patris mei sunt oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.

13. *Cyril.* Quia dixerat Evangelista quod puer crescebat, et confortabatur, proprium sermonem verificat, inducens Iesum una cum sacra Virgine in Ierusalem ascendentem; unde dicitur: *Et cum factus esset Iesus annorum duodecim, ascendentibus illis in Ierosolymam. Glos.* Non enim indicium sapientiae transcendit aetatis mensuram; sed quo tempore penes nos discretionis ratio perfici consuevit, duodecimo scilicet anno, Christi sapientia demostratur. *Ambr.* Vel duodecimo anno dominicae sumitur disputationis exordium: hic enim praedicandae fidei evangelizantium numerus debebatur. *Basi.* Possumus et hoc dicere; quia sicut septenario numero, sic et duodenario, qui multiplicatis inter se invicem septenarii partibus constat, vel rerum, vel temporum universitas, ac perfectio designetur; atque ideo quo omnia loca, vel tempora doceat occupari, recte a duodecimo numero iubar Christi sumit exordium. *Beda.* Quod autem Dominus per omnes annos cum parentibus in pascha Ierosolymam venit, humilitatis est humanae indicium: hominis namque est ad offerenda Deo sacrificia concurrere, et eum orationibus conciliare. Fecit ergo Dominus inter homines homo natus, quod faciendum hominibus per Angelos imperavit Deus; unde dicitur: *Secundum consuetudinem diei festi.* Sequamur igitur iter humanae conversationis eius, si deitatis gloriam delectamur intueri. *Craec.* Celebrato autem festo, aliis remeantibus, Iesus latenter remansit; unde sequitur: *Consummatisque diebus cum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, et non cognoverunt parentes eius.* Dicit autem, *Consummatis diebus*, quia septem diebus durabat solemnitas. Ideo autem latenter remanet, ne parentes impedimento essent disputationi peragendae cum legisperitis; vel forsitan hoc evitans, ne videatur parentes contemnere, si mandantibus non pareret. Latenter ergo remanet, ne aut retrahatur, aut sit inobediens. *Ori. hom. 19.* Non autem miremur parentes vocatos, quorum alter ob partum, alter ob obsequium, patris et matris meruerunt vocabula. *Beda.* Sed quaeret aliquis: Quomodo Dei Filius tanta parentum cura nutritus potuerit obliviscendo relinqui? Cui respondendum: Quia filiis Israel moris fuit ut temporibus festis, vel Ierosolymam confluentes, vel ad propria redeuntes, seorsum viri, seorsum feminae incederent, infantesque, vel pueri cum quolibet parente indifferenter ire potuerunt; ideoque Mariam, vel Ioseph vicissim putasse puerum Iesum

(1) *Al.* pueritia.

quem secum non cernebant, cum altero parente reversum; unde sequitur: *Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. Orig. ib.* Sicut autem quando insidiabantur ei Iudaei, elapsus est de medio eorum, et non apparuit; sic et nunc puto remansisse puerum Iesum, et parentes eius ubi remanserit ignorasse: sequitur enim: *Et non invenientes reversi sunt in Ierusalem requirentes eum. Glos.* Una quidem die reversi sunt a Ierusalem; secunda quaerunt inter cognatos et notos; et non invenientes, tertia die regressi sunt in Ierusalem, et ibi invenerunt; unde sequitur: *Et factum est post triduum, invenerunt illum in templo. Orig. ib.* Non statim ut quaeritur, invenitur: non enim inter cognatos et carnis propinquos invenitur Iesus; neque enim poterat humana cognatio Dei Filium continere. Non invenitur inter notos, quia maior est mortali notitia. In multorum comitatu non potest inveniri; nec ubique invenerunt, sed in templo. Et tu ergo quaere Iesum in templo Dei, quaere in Ecclesia; ubi Christi sermonem atque sapientiam, idest Filium Dei reperies. *Ambr.* Post triduum reperitur in templo, ut esset indicio, quia post triduum triumphalis passionis in sede caelesti, et honore divino fidei nostrae se ostenderet, resurgens qui mortuus credebatur. *Glos.* Vel quia quaesitus adventus Christi a patriarchis ante legem non est inventus, quaesitus a prophetis et iustis sub lege non est inventus; quaesitus a Gentilibus sub gratia invenitur. *Orig. ib.* Quia vero parvulus erat, invenitur in medio praeceptorum sanctificans, et erudiens eos; unde dicitur; *Sedentem in medio doctorum audientem illos, et interrogantem:* et hoc pietatis officio, ut nos doceret quid pueris quamvis sapientes, et eruditi sint, conveniret, ut audiant potius magistros, quam docere desiderent, et se vana ostentatione non iactent. Interrogabat autem non ut addisceret, sed ut interrogatus erudiret: ex uno quippe doctrinae fonte manat et interrogare, et respondere sapienter; unde sequitur: *Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia et responsis eius. Beda.* Ad ostendendum enim quia homo erat, homines magistros humiliter audiebat; ad probandum vero, quia Deus erat, eisdem loquentibus sublimiter respondebat. *Graec.* Quaerit enim rationabiliter, audit prudenter, respondetque prudentius; quod stuporem faciebat: unde sequitur: *Et videntes admirati sunt. Chrysost. in Ioa.* Nullum quippe miraculum egit Dominus in pueritia; hoc tamen unum prodit Lucas, per quod mirabilis videbatur. *Beda.* Divina siquidem lingua sapientiam prodebat, sed infirmitatem aetas praetendebat humanam; unde Iudaei inter (1) alta quae audiunt, et infima quae vident, dubia admiratione turbantur. Nos autem nequaquam miremur, si scientes secundum prophetiam, quod sic parvulus natus est nobis, quod permanet Deus fortis. *Graec.* Miranda vero Dei genitrix maternis affecta visceribus quasi cum lamentis inquisitionem dolorosam ostendit, et omnia sicut mater et fiducialiter, et humiliter, et affectuose exprimit; unde sequitur: *Et dixit mater eius ad illum: Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego, dolentes quaerebamus te. Orig.* Noverat Virgo sacrata hunc non esse filium Ioseph; et tamen patrem vocat illius sponsum suum, propter Iudaeorum suspicionem, aestimantium ipsum vulgo fore conceptum. Dicetur autem forte simplicius, quod eum honoravit Spiritus. S. patris nomine, eo quod puerum Iesum educavit; artificiosius vero eo quod genealogiam Ioseph ex David produxit, ne superflua censeretur. Cur autem dolentes eum quaerebant, an ex eo quod periret puer, an erraverit? Absit. Numquid etiam fieri poterat ut perditum formidarent infantem, quem (2) divinum esse cognoverant? Sed quomodo tu, si quando Scripturas legis, quaeris in eis sensum cum dolore, non quod Scripturas errasse arbitreris; sed veritatem quam intrinsecus habent, quaeris invenire: ita illi quaerebant Iesum, ne forte relinquens eos reversus esset ad caelos, cum illi placuisset iterum descensurus. Oportet ergo eum qui quaerit Iesum, non negligenter, et dissolute transire, sicut multi quaerunt, et non inveniunt, sed cum labore et dolore. *Glos.* Vel metuebant, ne quod Herodes in infantia eius patrasse quaesierat, tunc iam in pueritia positum, inventa opportunitate, alii interficerent. *Graec.* Sed ipse Dominus respondet ad omnia, et corrigens quodammodo dictum eius de eo qui putabatur pater, verum Patrem manifestat docens, non per infima gradi, sed in altum extolli: unde sequitur: *Et ait ad illos: Quid est quod me quaerebatis? Beda.* Non eos quod filium quaerant vituperat; sed quid ei potius cui ipse aeternus est Filius, debeat, eos cogit oculos mentis tollere; unde sequitur: *Nesciebatis quia in his quae Patris mei sunt oportet me esse? Ambro.* Duae sunt in Christo generationes: una est paterna, altera materna: paterna divinior, materna vero quae in nostrum laborem usumque descendit. *Cyril.* Hoc igitur dicit ostendens se mensuram humanam transcendere; et innuens, quod sacra Virgo effecta sit ministra negotii cum peperit carnem: ipse vero naturaliter, et vere Deus erat, et Filius Patris excelsi. Hinc autem Valentini sequaces audientes, quod templum erat Dei, pudeat dicere, quod creator, et legis Deus, et templi, non ipse Pater est Christi. *Epiph.* Attendat et Ebion, quod post annos duodecim et non post tricesimum annum Christus reperiretur stupendus in sermonibus gratiae. Quamobrem non est dicere quod postquam venit ad eum Spiritus in baptismo, factus fuit Christus: sed ab ipsa pueritia, et templum agnovit, et patrem. *Graec.* Haec est demonstratio prima sapientiae et virtutis pueri Iesu: quae namque puerilia eius vocant, diabolicae putamus esse considerationis; nisi quis eà sola velit acceptare nequaquam his quae tenemus oppugnantia; sed magis consona propheticis dictis; quia speciosus prae filiis hominum, et matri obediens, et moribus facetus, et visu non modicum venerandus, et placidus, ad loquendum facundus, dulcis, et providus, et multum strenuitate cognitus, tanquam qui repletus sapientia fuerat; et sicut in aliis, sic conversationis humanae, atque locutionis, quamvis supra hominem, terminus, et ratio; mansuetudo enim sibi praecipuum elegit locum. Super haec autem omnia (3) ubi ascendit

(1) *Al.* alia, et infima.

(2) *Al.* Dominum. (3) *Al.* nihil.

super verticem eius, nec humana manus, excepta materna. Hinc autem possumus utilitatem consequi: dum enim Mariam increpat Dominus quaerentem ipsum inter propinquos, omissionem vinculorum sanguinis apertissime suggerit; ostendens, quod non contingit metam perfectionis attingere eum, qui adhuc vagatur in his quae corpori conferunt, et quod homo deficit a perfectione per affectum cognatorum. Sequitur: *Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos. Beda.* Quia scilicet de sua divinitate ad eos loquebatur. *Orig. hom. 20.* Vel nesciebant utrum dicens, *In his quae Patris mei sunt*, significaret in templo, an aliquid altius, et quod magis aedificat: unusquisque enim nostrum, si bonus fuerit atque perfectus, possessio Dei Patris est, et habet in medio sui Iesum.

14. Et descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis. Et mater eius conservabat omnia verba haec conferens in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia, et aetate, et gratia apud Deum, et homines.

14. *Graec.* Totam intermediam Christi vitam, quae est inter ostensionem aetatis, et tempus baptismatis velut immunem alicuius famosi, et publici miraculi, et doctrinae, Evangelista sub uno verbo colligit, dicens: *Et descendit cum eis, et venit Nazareth. Orig. hom. 20.* Crebro Iesus descendit cum discipulis suis, nec semper versatur in monte; quia non valebant qui variis morbis laborant, ascendere in montem; idcirco et nunc descendit ad illos, qui deorsum erant. Sequitur: *Et erat subditus illis. Graec.* Quandoque enim verbo prius leges instituens, ipse secundario opere comprobabat, sicut illud *Ioan. 10. Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis*: ipse namque paulo post nostram salutem exquirens, animam exposuit propriam; aliquando vero prius vivendi proponit exemplar, et postea promebat verbo tenus sanctionem, sicut hic, haec tria prae ceteris opere mostrans, diligere Deum, honorare parentes, Deum vero et ipsis praeferre parentibus. Cum enim reprehenderetur a parentibus, minoris curae cetera reputat quam quae sunt Dei. Denique ipsis quoque parentibus obedientiam praestat. *Beda.* Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? Quid inter nos aliud quam quod agi a nobis vellet, ageret? *Ori. hom. 20.* Discamus ergo et nos filii parentibus nostris esse subiecti. Quod si patres non fuerint, subiiciamur his qui patrum habent aetatem. Iesus Filius Dei subiicitur Ioseph et Mariae; ego vero subiiciar Episcopo, qui mihi constitutus est pater. Puto quod intelligebat Ioseph, quia maior se erat Iesus, et trepidus moderabatur imperium. Videat ergo unusquisque quod saepe qui subiectus est, maior sit; quod si intellexerit, non elevabitur superbia, qui est sublimior dignitate, sciens sibi meliorem esse subiectum. *Greg. Nis.* Amplius quoniam impuberibus adhuc est imperfecta discretio, egetque per provectos ad statum provehi perfectiorem; ideo cum pertigisset duodecimum annum, paret parentibus, ut ostendat, quod quidquid per promotionem perficitur, antequam ad finem perveniat, obedientiam tamquam perducentem ad bonum utiliter amplexatur. *Basi. in lib. Reli,* Ab ipsa autem primaeva aetate parentibus obediens quemlibet laborem corporeum humiliter, et reverenter sustinuit. Cum enim homines essent honesti et iusti, egeni tamen, et necessariorum penuriam patientes, teste praesepi partus venerandi ministro, manifestum est, quod sudores corporeos continuo frequentabant, necessaria vitae sibi quaerentes. Iesus autem obediens illis, ut Scriptura testatur, etiam in sustinendo labores subiectionem plenariam sustinebat. *Ambro.* Et miraris si patri defert qui subditur matri? Non utique infirmitatis, sed pietatis est ista subiectio. Attollat licet caput haereticus, ut alienis auxiliis asserat eum qui mittitur indigere; numquid et humano egebat auxilio, ut materno serviret imperio? Deferebat ancillae, deferebat simulato patri; et miraris si Deo detulit. An homini deferre pietatis est, deferre Deo infirmitatis? *Beda.* Virgo autem sive quae intellexit, sive quae nondum intelligere potuit, omnia sua pariter in corde quasi ruminanda et diligentius scrutanda recondebat; unde sequitur; *Et mater eius conservabat omnia verba haec conferens in corde suo. Graec.* Considera prudentissimam mulierem Mariam, vere sapientiae matrem, qualiter scholaris sit pueri: non enim ut puero, neque ut viro, sed ut Deo vacabat, ulterius et illius voces divinas, et opera reputabat: idcirco nil ex dictis, aut actis ab eo incassum illi patebat; sed sicut ipsum Verbum prius in visceribus, ita nunc eiusdem modos, et dicta concipiebat, et in corde suo quodammodo fovebat: et hoc quidem iam secum in praesenti contemplabatur; hoc autem expectabat in futurum clarius revelandum: et hac quidem tamquam regula, et lege per totam vitam utebatur; unde sequitur: *Et Iesus proficiebat aetate, et sapientia, et gratia apud Deum, et homines. Theo.* Sed inquiunt: Quomodo potest esse aequalis Patri in substantia, qui quasi imperfectus crescere dicitur? Non autem in eo quod est Verbum, dicitur incrementum suscipere, sed in eo quod factus est homo. Si enim vere profecit, postquam factum est caro, qui ante imperfectus extiterat; quid ergo gratias agimus ei velut incarnato pro nobis? Qualiter autem si ipse est vera sapientia, in sapientia potest augeri? Vel qualiter qui ceteris largitur gratiam, ipse in gratia promovetur? Amplius; si nemo scandalizatur cum audit, quod Verbum seipsum humiliaverit, infirma quaedam de Deo Verbo sentiens; sed potius miratur misericordiam eius: quomodo non est supervacaneum scandalizari audiendo quod proficit? Nam sicut pro nobis humiliatus est, sic pro nobis profecit, ut nos in eo proficiamus qui lapsi fuimus per peccatum: nam quicquid spectat ad nos, ipse vere pro nobis Christus suscepit, ut cuncta reformet in melius. *Cyril.* Et attende quod non dixit proficere Verbum, sed Iesum, ne simplex Verbum proficere intelligas, sed Verbum caro factum. *Theo.* Et sicut Verbum in carne passum fatemur, quamvis sola caro fuit passa, quia caro Verbi erat quae patiebatur; ita proficere dicitur ex eo quod humanitas proficiebat in ipso. *Greg. Naz.* Dicitur autem secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quae ab initio fuit perfecta, sed ex eo quod paulatim manifestabatur. *Theoph.* Naturalis enim lex respuit hominem sensu maiore uti quam aetas corporis patiatur. Erat itaque Verbum factum homo perfectum, cum sit virtus, et sapientia Patris; verum quia dandum erat

aliquid nostrae naturae moribus, ne aliquod extraneum a videntibus reputetur, tanquam homo, paulatim crescente corpore, manifestabat seipsum, et quotidie sapientior ab audientibus, et videntibus censebatur. *Graec.* Proficiebat ergo secundum aetatem quidem, corpore in virilem statum promoto; sapientia autem per eos qui ab eo divina docebantur; gratia vero, qua cum gaudio promovemur, credentes in fine obtinere quae ab ipso promissa sunt: ut hoc quidem apud Deum ex eo quod assumpta carne paternum opus peregit, apud homines vero per conversationem eorum a cultu idolorum ad summae Trinitatis notitiam. *Theoph.* Dicit autem, *Apud Deum et homines*: quia prius decet placere Deo, et postea hominibus. *Greg. Nis.* Differenter etiam proficit Verbum in his, qui ipsum suscipiunt: secundum enim mensuram illius apparet, aut infans, aut adultus, aut perfectus.

CAP. III.

Anno autem quintodecimo imperii Tyberii Caesaris, procurante Pontio Pilato Iudaeam, tetrarcha autem Galilaeae, Herode Philippo autem fratre eius tetrarcha Itraeae, et Traconiditis regionis, et Lysania Abilinae tetrarcha, sub principibus Sacerdotum Anna, et Caypha, factum est verbum Domini super Ioannem Zachariae filium in deserto.

Greg. Evan.hom. 20. Redemptoris praecursor, quo tempore verbum praedicationis accepit, memorato Romanae Reipublicae principe, et Iudaeae Regibus designatur, cum dicitur: *Anno autem quintodecimo imperii Tyberii Caesaris.* Quia enim illum praedicare veniebat qui ex Iudaea quosdam, et multos ex Gentibus redempturus erat, per Regem Gentium, et principes Iudaeorum praedicationis eius tempora designantur. Quia autem Gentilitas colligenda erat in Romana Republica, unus praefuisse describitur, cum dicitur: *Imperii Tyberii Caesaris. Graec.* Mortuo enim Augusto Monarcha, a quo Romani principes nomen Augusti adepti sunt, Tyberius post illum ad iura Monarchiae succedens, decimum quintum annum suscepti principatus agebat. *Orig. hom. 21.* Et in prophetico quidem sermone solis Iudaeis praedicato, solum Iudaeorum regnum describitur. *Visio*, inquit *Isai. c. 1. Isaiae in diebus Oziae Ioathan, et Achaz Regum Iuda;* at in Evangelio quod erat praedicandum universo mundo dominium describitur Tyberii Caesaris, qui totius orbis dominus videbatur. Verum si solum hi qui sunt de Gentibus essent salvandi, satis erat solius Tyberii facere mentionem; sed quia oportebat et Iudaeos credere, ob hoc etiam Iudaeorum regna describuntur, seu tetrarchiae, cum subditur: *Procurante Pontio Pilato Iudaeam, tetrarcha autem Galilaeae Herode, Pilippo autem fratre eius tetrarcha Ituraeae, et Traconitidis regionis, et Lysania Abilinae tetrarcha. Greg. ib.* Quia enim Iudaea erat pro culpa perfidiae dispergenda, in Iudaeae regno per partem et partem plurimi principabantur, secundum illud *infr. 21. Omne regnum in seipsum divisum desolabitur. Beda.* Pilatus quidem duodecimo anno Tyberii Caesaris in Iudaeam missus procurationem gentis suscepit, atque ibi per decem continuos annos usque ad ipsum pene finem Tyberii perduravit. Herodes autem, et Philippus et Lysanias filii sunt Herodis illius, sub quo Dominus natus est, inter quos et ipse Herodes Archelaus frater eorum decem annis regnavit, qui a Iudaeis apud Augustum criminatus apud Viennam exilio periit. Regnum autem Iudaeae, quo minus validum fieret, idem Augustus per tetrarchias dividere curavit. *Greg. ib.* Et quia Ioannes illum praedicavit, qui simul Rex, et Sacerdos existeret, Lucas Evangelista praedicationis eius tempora non solum per regnum, sed etiam per sacerdotium designavit; unde subditur: *Sub principibus Sacerdotum Anna, et Caypha. Beda.* Ambo quidem incipiente praedicatione Ioannis, idest Annas, et Cayphas principes fuere Sacerdotum; sed Annas illum annum, Cayphas vero eum, quo crucem Dominus ascendit, administrabat, tribus aliis in medio Pontificatu perfunctis; verum hi maxime qui ad Domini passionem pertinent, ab Evangelista commemorantur. Legalibus namque tunc praeceptis vi, et ambitione cessantibus, nulli pontificatus honor vitae, vel generis merito reddebatur; sed Romana potestate summa sacerdotii praestabatur. Iosephus enim refert, quod Valerius Graccus, Anna sacerdotio deturbato, Ismaelem Pontificem designavit filium Fabi; sed etiam hunc non multo post abiiciens, Eleazarum Ananiae Pontificis filium surrogavit: post annum vero et hunc arcet officio, et Simoni cuidam Camithi filio pontificatus tradidit ministerium; quo non amplius ipse quam unius anni spatio perfunctus, Iosephum, cui et Cayphas nomen fuit, ita accepit successorem: itaque omne hoc tempus quo Dominus noster docuisse describitur, intra quadrienii spatia coarctatur, *Amb.* Congregaturus autem Ecclesiam Dei Filius ante operatur in servulo; et ideo bene dicitur: *Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariae filium*; ut Ecclesia non ab homine coeperit, sed a Verbo. Bene autem Lucas compendio usus est, ut Ioannem declararet prophetam, dicens: *Factum est super eum verbum Dei*: (1) alias non adderet: nullus enim eget iudicio sui qui verbo Dei abundat. Unum itaque dicens, omnia declaravit; at vero Matthaeus, et Marcus et vestitu, et cinctu, et cibo prophetam declarare voluerunt. *Chry.* Verbum autem Dei hic mandatum esse dicitur: quia non a se venit Zachariae filius, sed Deo ipsum movente. *Theo.* Per totum autem tempus praeteritum usque ad sui ostensionem occultus fuit in deserto; et hoc est quod subditur, *In deserto:* ut nulla suspicio innascatur hominibus, ut gratia affinitatis ad Christum, vel conversationis a teneris annis talia de ipso testaretur: unde ipse testificans dicebat, *Ego nesciebam illum. Greg. Nis.* Simul etiam qui in spiritu et virtute Eliae hanc vitam ingressus est, amotus a conversatione humana invisibilium speculationi vacans, ne huiusmodi fallaciis quae per sensus ingeruntur assuetus, quandam confusionem, ac errorem incurreret erga viri boni discretionem. Et ideo ad tantum divinarum gratiarum elevatus est apicem, ut plusquam prophetis sibi gratia infunderetur; quia mundum, et expers cuiuslibet naturalis passionis desiderium suum a principio usque ad finem divinis a-

(1) *Al.* alia non addens.

spectibus obtulit. *Ambro.* Desertum etiam est ipsa Ecclesia; quia *plures filii desertae magis quameius quae habet virum Isai. c. 54.* Factum est ergo verbum Domini, ut quae erat ante deserta, fructum nobis terra generaret.

2. Et venit in omnem regionem Iordanis praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetae: Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur; et erunt prava in directa, et aspera in vias planas: et videbit omnis caro salutare Dei.

2. *Ambro.* Factum verbum vox secuta est : verbum enim prius intus operatur, sequitur (1) nobis officium; unde dicitur: *Et venit in omnem regionem Iordanis. Ori. hom. 21.* Iordanis idem est quod descendens: descendit enim Dei fluvius aquae salubris. Quae autem loca decebat perambularo Baptistam, nisi Iordani circumadiacentia? Ut quem poenitere contingeret, protinus occurreret fluenti humiditas ad recipiendum poenitentiae baptismum: subditur enim, *Praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. Gregor.* Cunctis legentibus liquet, quia Ioannes baptismum poenitentiae non solum praedicavit, verum etiam quibusdam dedit; tamen baptismum suum in remissionem peccatorum dare non potuit. *Chry. in Ioan.* Cum enim nondum oblata esset hostia, nec descendisset Spiritus, qualiter erat fienda remissio? Quid est ergo quod Lucas dicit: *In remissionem peccatorum*? Erant siquidem Iudaei ignari, nec culpas proprias perpendebant. Quoniam igitur haec erat causa malorum , ut peccata agnoscerent ad Redemptorem quaerendum, venit Ioannes hortans illos poenitentiam agere , ut per poenitentiam effecti meliores, atque contriti ad recipiendam veniam satagant. Apte ergo cum dixisset, quod *venit praedicans baptismum poenitentiae*, addidit *in remissionem peccatorum*: quasi dicat: Idcirco suadebat illis poenitere, ut subsequentem veniam facilius impetrarent , credentes in Christum: nam nisi poenitentia ducerentur, nequaquam exposcerent gratiam: unde baptisma illud nullam aliam habet causam, nisi quod praeparatorium erat ad fidem Christi. *Greg. ib.* Vel Ioannes dicitur *praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum*, quoniam baptismum quod peccata solveret, quia dare non poterat, praedicabat: ut sicut incarnatum Verbum Patris praecurrebat verbo praedicationis, ita baptismum poenitentiae, quo peccata solvuntur, praecurreret suo baptismate, quo peccata solvi non possunt. *Ambro.* Et ideo plerique sancto Ioanni typum legis imponunt, eo quod lex peccatum denuntiare potuit, donare non potuit. *Greg. Naz.* Et ut aliquatenus de baptismatum differentia disseramus, baptizavit Moyses, sed in aqua, nube, et mari; hoc autem figuraliter agebatur. Baptizavit quoque Ioannes non utique ritu Iudaeorum, non solum in aqua, sed etiam in remissionem peccatorum: non tamen omnino spiritualiter : neque enim addit, In spiritu. Baptizat Iesus, sed in spiritu , et hic est perfectio. Est quoque quartum baptisma , quod fit per martyrium, et sanguinem, quo etiam ipse Christus est baptizatus , quod ceteris est venerabilius nimis, eatenus , quatenus iteratis contagiis non fedatur. Est etiam quintum ex lacrymis, laboriosius tamen ; iuxta quod quidem singulis noctibus suum rigant cubile , et stratum in lacrymis. Sequitur: *Sicut scriptum est in libro Isaiae prophetae ; Vox clamantis in deserto. Ambro.* Bene vox dicitur Ioannes Verbi praenuntius, quia vox praecedit inferior, verbum sequitur quod praecedit. *Greg.* Qui etiam in deserto clamat , quia derelictae , ac destitutae Iudaeae solatium redemptionis annuntiat. Quid autem clamaret, aperitur, cum dicitur: *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Omnis enim qui fidem rectam , et bona opera praedicat , quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, ut rectas Deo semitas faciat, dum mundas in animo cogitationes per sermonem bonae praedicationis format? *Orig. hom. 21.* Vel in corde nostro via praeparanda est Domino: magnum enim est cor hominis, et spatiosum ; si tamen fuerit mundum. Neque in corporis quantitate , sed in virtute sensuum magnitudinem eius intellige , quae tantam scientiam capiat veritatis. Praepara ergo in tuo corde viam Domino per conversationem bonam , et egregiis, vel perfectis operibus dirige semitam vitae, ut in te sermo Dei absque offensa perambulet. *Basil.* Et quia semita est via quam praecedentes calcaverant , et quam priores homines corruperant, eam iterato dirigere iubet sermo illis , qui a praecedentium zelo recedunt. *Chrysost.* Clamare autem, *Parate viam Domini*, non Regis erat , sed praecursoris officium ; et ideo eum vocaverat vocem, quia Verbi erat praecursor. *Cyril.* Sed quasi quis responderet, et diceret: Qualiter viam praeparabimus Domino, vel qualiter eius semitas rectas faciemus, cum plura sint impedimenta honestam vitam volentibus ducere? Ad hoc propheticus sermo respondet. Sunt enim viae quaedam et semitae nequaquam ad eundum habiles; adeo ut alicubi ad tumulos, et iuga tollantur, alicubi declives sint: et ad hoc removendum dicit : *Omnis vallis implebitur , et omnis mons, et collis humiliabitur.* Quaedam viarum inaequaliter dispositae sunt , et dum nunc sursum erigunt, nunc vergunt deorsum, valde sunt ad eundum difficiles; et quantum ad hoc subdit *: Et erunt prava in directa, et aspera in vias planas.* Hoc autem intelligitur actum esse per nostri Salvatoris potentiam: quondam enim evangelicae conversationis, et vitae iter erat ad eundum difficile , ex eo quod et mentes singulorum mundanae voluptates oppresserant; ut autem Deus factus homo peccatum damnavit in carne, explanata sunt omnia, et reddita sunt ad eundum facilia, et nec collis, nec vallis proficere volentibus obviat. *Orig. ib.* Quando enim venit Iesus, et Spiritum suum misit, omnis vallis repleta est operibus bonis, et fructibus Spiritus S. quos si habueris, non solum vallis esse desistis, sed etiam mons Dei esse incipies. *Greg. Nis.* Vel quietam in virtutibus conversationem significat per convalles , secundum illud *Ps. 64. Valles abundabunt frumento. Chrysost.* Elatos autem superbos nomine montis denuntiat , quos Christus humiliavit. Colles autem desperatos appellat, non solum ob superbiam mentis suae , sed propter desperationis sterilitatem;

(1) *Al.* vocis.

collis enim nullos fructus producit. *Orig.* Vel intelligas quoniam montes et colles, qui sunt adversariae potestates, per adventum Christi prostrati sunt. *Basil.* Sicut autem colles respectu montium magnitudine differunt, in aliis sunt idem; sic et adversae potestates proposito quidem conformes sunt, immanitate tamen offensionum secernuntur. *Greg. hom. 20.* Vel vallis impleta crescit, mons autem et collis humiliatus decrescit; quia in fide Christi et gentilitas plenitudinem gratiae accepit, et Iudaea per errorem perfidiae hoc unde tumebat, perdidit. Humiles enim donum accipiunt, quod a se corda superbientium repellunt. *Chrysost.* Vel per hoc declarat legis difficultatem in fidei facilitatem conversam; ac si dicat: Non ulterius sudores et dolores imminent, sed gratia et remissio peccatorum facilem viam pariunt ad salutem. *Greg. Nis.* Vel iubet valles impleri, deiici vero colles et montes; volens ostendere quod nec ob defectum virtutis ordo sit concavus, nec discrepet ob excessum. *Gregor. ib.* Prava autem directa fiunt, cum malorum corda per iustitiam detorta, ad iustitiae regulam diriguntur. Aspera autem in vias planas immutantur, cum immites, atquae iracundae mentes per infusionem supernae gratiae ad lenitatem mansuetudinis redeunt. *Chrysost.* Deinde horum subiicit causam, dicens: *Et videbit omnis caro salutare Dei*: ostendens quoniam usque ad fines mundi diffundetur Evangelii virtus, atque cognitio, ex more ferino, et obstinata voluntate ad mansuetudinem, et lenitatem humanum genus convertens. Non autem solum Iudaei et proselyti, immo tota humana natura salutare Dei videbit *Chrysost.* Idest Patris qui Filium misit ut nostrum salvatorem. Caro autem ad praesens accipitur pro toto homine. *Greg. ib.* Vel aliter: Omnis caro, idest omnis homo salutare Dei, videlicet Christum in hac vita videre non potuit. Propheta ergo oculum ad extremum iudicii diem tendit, quando hunc omnes et electi et reprobi pariter videbunt.

3. Dicebat ergo ad turbas, quae exibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae, et ne coeperitis dicere, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.

3. *Chrysost.* Manens aliquis in pristino statu, et mores suos, et consuetudinem non relinquens, nequaquam rite ad baptismum venit. Si quis ergo velit baptizari, egrediatur; unde signanter dicitur: *Et dicebat ad turbas, quae exibant, ut baptizarentur ab ipso.* Egredientibus itaque ad lavacrum turbis, loquitur quae sequuntur; si enim iam egressi essent, nequaquam ad eos diceret: *Genimina viperarum. Chrysost.* Ille itaque cultor deserti videns omnes incolas Palestinae circumstantes ipsum et admirantes, non flectebatur pro tanta reverentia, sed insurgens in ipsos arguebat eos. Sacra autem Scriptura secundum stimulantes passiones, plerumque ferarum nomina imponit hominibus; interdum canes eos nominans causa procacitatis, equos ob luxum, asinos propter dementiam, et leones, et pardos causa rapacitatis, et petulantiae, aspides causa doli, serpentes et viperas causa veneni, et calliditatis. Unde et nunc Ioannes Iudaeos audacter *genimina viperarum vocat. Basil. con. Eunomium lib. 2.* Oportet autem scire quod haec nomina *natus et filius* de animalibus dicitur; *genimen* vero potest dici fetus antequam efficitur; fructus etiam palmarum genimina dicuntur; raro autem in animalibus accipiuntur, et semper in malo. *Chrysost.* Ferunt autem viperam marem coeundo necare, cuius semen excrescens perimit matrem; et sic prodit in lucem scisso parentis utero, in vindictam quodammodo parentis genitoris; itaque parricida est proles viperea. Tales erant Iudaei, qui patres spirituales eorum atque doctores occidebant. Quid autem si (1) invenit eos peccantes, sed incipientes converti? Non debebat eis conviciari, sed permulcere? Dicendum, quod non adhibebat mentem his, quae fiebant exterius; mentis enim eorum arcana cognoverunt Domino revelante: nimis enim se iactabant in progenitoribus. Hanc ergo radicem scindens nominat illos genimina viperarum, non quidem vituperans patriarchas, aut eos viperas nominans. *Gregor. ib.* Sed quia per hoc quod bonis invident, eosque persequuntur, patrum suorum carnalium vias sequentes, quasi venenati filii de venenatis parentibus nati sunt. Quia vero supradicta sententia intendit quod extremo Christus examine ab omni carne videbitur, recte subditur: *Quis ostendit vobis fugere a ventura ira?* Ventura ira est animadversio ultionis extremae. *Ambros.* Ostenditur autem his Dei miseratione infusa prudentia, ut gerant suorum poenitentiam delictorum, futuri terrorem iudicii provida devotione metuentes; aut fortasse iuxta quod scriptum est *Mat. c. 10. Estote prudentes sicut serpentes*, ostendunt habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, et sponte deposcant, sed adhuc noxia non relinquant. *Greg.* Quia vero tunc fugere ab ira peccatorum non valet, qui nunc ad lamenta poenitentiae non recurrit, subditur: *Facite ergo fructus dignos poenitentiae. Chrys.* Non enim satis est poenitentibus peccata dimittere, sed opus est eius fructus ferre secundum illud *Ps. 33. Declina a malo, et fac bonum*; sicut non sufficit ad sanationem sagittam evellere; sed oportet ulceri medicamentum apponere. Non autem dicit fructum, sed *fructus*, copiam designans. *Gregor. ib.* Nec solum fructus poenitentiae, sed dignos poenitentiae admonet esse faciendos. Quisquis enim illicita nulla commisit, huic conceditur, ut licitis utatur; ac si quis in culpam lapsus est, tanto a se licita debet abscindere, quanto meminit se perpetrasse illicita. Neque enim par fructus esse boni operis debet eius qui minus, et qui amplius deliquit; aut eius qui in nullis, et eius qui in quibusdam facinoribus cecidit. Per hoc ergo cuiuslibet conscientia convenitur, ut tanto maiora quaerat bonorum operum lucra per poenitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam. *Maxim.* Poenitentiae fructus est impassibilitas animae, qua plenarie non fruimur, dum interdum passionibus instigamur.

(1) *Al.* adest non.

nondum enim fructus poenitentiae dignos peregimus. Poeniteamus ergo veraciter, ut a passionibus expediti peccatorum veniam consequamur. *Gregor. ib.* Sed Iudaei de generis nobilitate gloriantes, idcirco se agnoscere peccatores nolebant, quia de Abrahae stirpe descenderant; quibus recte dicitur: *Et ne coeperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Chrysost.* Non hoc indicans, quod ab Abraham naturali origine non descenderant; sed quia nihil prodest ab Abraham descendisse, nisi secundum virtutem cognationem observent. Cognationis namque leges consuevit Scriptura vocare non eas quae secundum naturam consistunt, sed quae derivantur a virtute vel vitio: quibus namque se quisque conformem statuit, horum filius vel frater vocatur. *Cyril.* Quid enim confert carnalis generositas, nisi consimilibus studiis fulciatur? Vanum est igitur extolli de bonis praedecessoribus, et deficere ab eorum virtutibus. *Basi.* Neque enim equum velocem esse facit patris erga cursum strenuitas; sed veluti ceterorum animalium probitas consideratur in singulis, sic quoque laus propria viri discernitur quam praesentium bonorum in se comprobat argumentum. Turpe namque est alienis ornari decoribus, quem virtus propria non venustat. *Greg. Nis.* Sic igitur Iudaeorum promulgato exilio, consequenter ingerit convocationem Gentilium, quos lapides appellat; unde sequitur: *Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. Chry.* Quasi dicat: Ne putetis, quod si vos perieritis, filiis privetur patriarcha: potest enim Deus etiam ex lapidibus homines illi praebere, et ad illum perducere sanguinem: nam et ab ipso principio sic evenit: ei namque quod est ex lapidibus homines fieri, aequipollet exitus filii ab illo emortuo utero Sarae. *Ambro.* Sed licet Deus possit diversas convertere, et mutare naturas; tamen mihi plus mysterium, quam miraculum prodest. Quid enim aliud quam lapides habebantur, qui lapidibus serviebant, similes utique his qui fecerant eos. Prophetatur igitur saxosis Gentilium fides infundenda pectoribus, et futuros per fidem Abrahae filios oraculo pollicetur. Ut autem scias, quia lapidibus comparati sunt homines, arboribus quoque homines comparavit, cum subdit: *Iam enim securis posita est ad radicem arboris.* Exempli autem ideo facta est mutatio, ut illo comparationis processu quidam intelligatur homini clementior iam profectus. *Ori. homil. 23.* Et quidem si iam vigeret consummatio, et temporum finis instaret, nulla mihi quaestio nasceretur: dicerem enim propterea hoc prophetatum esse, quia illo tempore complebitur. Cum autem tanta post saecula fluxerint ex quo Spiritus Sanctus hoc dixit; ego puto Israelitico populo prophetari, quod praecisio eius vicina sit. His enim qui egrediebantur ad eum, ut baptizarentur, haec inter cetera loquebatur. *Cyril.* Securim ergo in praesenti nominat mortiferam iram, quae divinitus irruit in Iudaeos propter exercitam impietatem in Christum. Non tamen haesisse radici securim praenuntiat, sed ad radicem, idest iuxta radicem positam: decisi namque fuerunt rami, nec radicitus extirpata est planta: reliquiae enim Israel salvae fient. *Greg.* Vel aliter: Arbor huius mundi est universum genus humanum; securis vero est Redemptor noster, qui velut ex manubrio, et ferro tenetur ex humanitate, sed incidit ex divinitate; quae videlicet securis iam ad radicem arboris posita est, quia etsi per poenitentiam expectat, videtur tamen quid factura est. Et notandum, quod non iuxta ramos securim positam, sed ad radicem dicit: cum enim malorum filii tolluntur, quid aliud quam rami infructuosae arboris abscinduntur? Cum vero tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor a radice abscissa est. Unusquisque autem perversus paratam citius gehennae concremationem invenit, qui fructum boni operis contemnit; unde sequitur: *Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Chrysost.* Eleganter dictum est, *Non faciens fructum*, et adiicitur, *Bonum*: officiosum enim hoc animal Deus creavit, et naturalis est sibi exercitiorum instantia, otium vero innaturale. Obest enim inertia etiam cunctis corporis membris, nulli autem ut animae: ea namque cum continuo sit naturaliter mobilis, otiari non patitur. Sicut autem otium malum est, ita et indecens exercitium. Ex eo autem quod praemisit poenitentiam, praedicat quod securis adiacet, non quidem incidens, sed terrorem incutiens. *Ambros.* Faciat ergo fructum qui potest gratiae, qui debet poenitentiae. Adest Dominus qui fructum requirat, fecundos vivificet, viriles reprehendat.

4. Et interrogabant eum turbae dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti; et qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem et publicani, ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, et contenti estote stipendiis vestris.

4. *Gregor. hom. 20.* In praemissis verbis Baptistae Ioannis constat, quod audientium corda turbata sunt, quae consilium quaerebant, cum subinfertur: *Et interrogabant eum turbae dicentes: Quid ergo faciemus? Orig. hom. 23.* Tres ordines inducuntur suscitantium Ioannem super salute sua; unus quem Scriptura appellavit turbas; alius quem publicanos nominat; tertius qui militum appellatione censetur. *Theoph.* Et quidem publicanis, et militibus a malo abstinere praecepit; turbis autem quasi non malitiosis existentibus bonum aliquod praecepit observari; unde sequitur: *Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas det non habenti. Greg. ib.* Propter hoc quod tunica plus est necessaria usui nostro quam pallium, ad fructum dignum poenitentiae pertinet, ut non solum exteriora quaecumque, sed ipsa nobis valde necessaria dividere cum proximis debeamus, scilicet vel tunicam, qua vestimur, vel escam, qua carnaliter vivimus; unde sequitur: *Et qui habet escas, similiter faciat. Basil. in ser. ad div.* Hic autem docemur quod ex omni eo quod affluit supra proprii victus necessitatem, tenemur erogare illi, qui non habet, propter Deum, qui quaecumque possidemus, largitus est. *Greg. ib.* Quia enim in lege scriptum est *Lev. c. 19. Dili-*

ges proximum tuum sicut teipsum; minus proximum amare convincitur, qui non cum eo in necessitate illius etiam ea quae sunt sibi necessaria partitur: idcirco de dividendis cum proximo duabus tunicas datur praeceptum: quoniam si una dividitur, nemo vestitur. Inter haec autem sciendum est quantum misericordiae opera valeant, cum ad fructus dignos poenitentiae ipsa prae ceteris praecipiuntur. *Ambros.* Alia enim officiorum praecepta propria sunt singulorum: misericordia communis est usus: ideo commune praeceptum est omnibus, ut conferant non habenti. Misericordia est plenitudo virtutum. Misericordiae tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanae mensura servatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet, cum paupere partiatur. *Orig. ib.* Profundiorem autem locus iste recipit intellectum. Quomodo enim non debemus duobus servire dominis, sic nec duas habere tunicas, ne sit unum indumentum veteris hominis, et alterum novi, sed debemus nos exuere veterem hominem, et ei dare qui nudus est: alius enim habet unum, alius vero omnino non habet, contraria scilicet fortitudo;et quomodo scriptum est, ut in profundum maris praecipitemus nostra delicta, sicut proiici a nobis oportet vitia atque peccata, et iacere super eum qui eorum nobis causa extitit. *Th.* Quidam autem tunicas duas esse dixit spiritum Scripturae, et litteram. Habentem vero duo haec monet Ioannes, ut instruat ignorantem, et det ei ad minus litteram. *Beda.* Quantam autem Baptistae sermo virtutem habuerit, hinc probatur, cum et publicanos et milites ad consilium salutis suae coegerit inquirendum; unde sequitur: *Venerunt autem publicani, ut baptizarentur, et dixerunt: Magister quid faciemus? Chrys.* Magna est virtutis fortitudo, dum felicitatis viam requirunt ab indigno locupletes. *Beda.* Praecepit ergo eis, ne ultra praescriptum exigant; unde sequitur: *Et ille dixit ad eos: Nihil amplius quia quod vobis constitutum est faciatis.* Publicani vero appellantur hi qui vectigalia publica exigunt, sive qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicarum; necnon et hi qui saeculi huius lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur: quos omnes pariter in suo quemque gradu ab agenda fraude coercet, ut dum primo se ab alienorum temperarent appetitu, tandem ad propria cum proximis communicanda pertingerent. Sequitur: *Interrogabant autem eum et milites dicentes: Quid faciemus et nos?* Iustissimo autem moderamine praemonet, ne ab eis calumniando praedam requirant, quibus militando prodesse debuerant; unde sequitur: *Et ait illis: Neminem concutiatis*, scilicet per violentiam, *neque calumniam faciatis*, scilicet per fraudulentam malitiam; *et contenti estote stipendiis vestris. Ambr.* Docens idcirco stipendia militiae constituta, ne dum sumptus quaeritur, praedo grassetur. *Greg. Naz.* Stipendium enim appellat imperialem provisionem, et deputata per legem dignitatibus munera. *Aug. contr. Faust. lib. 22. c. 74.* Sciebat enim eos cum militarent non esse homicidas, sed ministros legis; et non ultores iniuriarum suarum, sed salutis publicae defensores; alioquin responderet eis: Arma abiicite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite. Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, ut domentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum. Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et siqua similia, haec sunt quae in bellis iure culpantur; quae plerumque ut etiam inde puniantur adversus violentiam resistentium sive Deo, sive aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur a bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inveniuntur, ubi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iuste ipse ordo constringit. *Chrysost. in Matt.* Volebat autem Ioannes quando publicanis, et militibus loquebatur, ad aliam maiorem philosophiam ipsos traducere; sed quoniam nondum erant ad illa idonei, minora reserat, ne si potiora proferret, nequaquam illis intenderent, et his etiam privarentur.

5. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus, respondit Ioannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos; veniet autem fortior me post me, cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum eius, ipse vos baptizabit in Spiritu S. et igni. Cuius ventilabrum in manu eius, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili.

5. *Orig. hom. 25.* Dignum erat ut plus Ioanni quam hominibus deferretur, qui aliter quam cuncti mortales vixerat: quam ob causam diligebant quidem eum iustissime, sed non servabant in caritate modum; unde dicitur: *Existimante autem populo et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus. Ambro.* Quid autem ineptius, quam quod is qui in alio aestimatur, in seipso esse non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt: et utique divini adventus signum in virginis partu, non in mulieris constitutum est. *Orig. ib.* Habet autem periculum dilectio, si modum transeat: debet enim qui aliquem diligit, naturam et causas considerare diligendi, et non plus diligere quam meretur: nam mensuram caritatis modumque si transcenderit,et qui diligit,et qui diligitur, in peccato erit. *Greg.* Unde Ioannes non fuit gloriatus in habita opinione de ipso ab hominibus, nec aliquatenus visus est primatum appetere, sed infimam humilitatem amplexus est; unde sequitur: *Respondit Ioannes dicens omnibus: Ego quidem baptizo vos in aqua. Beda.* Quomodo autem respondit eis, qui in secreto cordis, quia Christus esset, cogitabant? Nisi quia non solum cogitabant, sed etiam sicut alius Evangelista declarat, missis ad eum Sacerdotibus, ac Levitis, an esset Christus, inquirebant? *Ambro.* Vel videbat Ioannes cordis occulta. Sed consideremus cuius gratia: Dei enim munus est, qui revelat, non virtus hominis, qui divino magis adiuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Cito autem respondens probavit non esse se Christum, qui visibili operatur officio: nam cum ex duabus naturis, idest ex anima homo subsistit, et corpore, visibile per visibilia, invisibile per invisibile mysterium consecratur: aqua enim corpus abluitur, spiritu animae delicta mundantur; licet etiam in

ipso fonte sanctificatio divinitatis aspiret ; et ideo aliud fuit baptisma poenitentiae, aliud est gratiae : istud baptisma ex utroque, illud ex uno: opus hominis est gerere poenitentiam delictorum, Dei munus est gratiam implere mysterii. Declinans ergo maiestatis invidiam non verbo, sed opere declaravit non esse se Christum : unde sequitur : *Venit enim fortior me post me.* In hoc quod dicit *Fortior me*, comparationem non fecit: neque enim inter Dei Filium, et hominem ulla poterat esse comparatio ; sed quia multi fortes, fortior nemo nisi Christus. Denique non fecit comparationem, eo quod addiderit: *Cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum eius. August. de con. Evan. lib. 2. c. 12.* Matthaeus quidem dicit *cap. 3. Cuius non sum dignus calceamenta portare.* Itaque si ad rem pertinet aliquid aliud intelligere in eo quod dictum est, *Calceamenta portare*, et, *corrigiam calceamentorum solvere*, ut unus Evangelistarum hoc, alii aliud dicerent: omnes verum narraverunt: si autem nihil intendit Ioannes cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam eius, et humilitatem suam; quodlibet horum dixerit, sive de solvenda calceamentorum corrigia, sive de portandis calceamentis, eandem tamen sententiam tenuit quisquis etiam verbis suis per calceamentorum memoriam eandem significationem humilitatis expressit. *Ambro.* Per hoc etiam, quod dicit, *Cuius non sum dignus calceamenta portare*, evangelicae praedicationis ostendit in Apostolos gratiam esse collatam, qui sunt calceati in Evangelium. Videtur tamen ideo hoc dicere, quod plerumque Ioannes personam accipit populi Iudaeorum. *Greg. hom. Ev. 7.* Sed et Ioannes se indignum esse ad solvendum corrigiam calceamenti eius denuntiat; ac si aperte dicat: Ego Redemptoris vestigia denudare non valeo, qui sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Mos enim apud veteres fuit, ut si quis eam quae sibi competeret, accipere nollet uxorem, ille ei calceamentum solveret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret. Vel quia calceamenta ex mortuis animalibus fiunt, incarnatus Dominus quasi calceatus apparuit, qui morticina nostrae corruptionis assumpsit. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterii. Ioannes itaque solvere corrigiam calceamenti eius non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit, qui hanc per prophetiae spiritum agnovit. *Chry.* Et quia dixerat, quod suum baptisma nil plus haberet quam aquam, consequenter ostendit excellentiam exhibiti per Christum baptismatis, cum subdit: *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, et igni*: per ipsam dicti metaphoram ostendens abundantiam gratiae: non enim ait: Dabit vobis Spiritum Sanctum, sed *baptizabit;* ac rursus per id quod de igne subiicit, ostendit virtutem gratiae; et sicut Christus aquam vocat Spiritus gratiam, ostendens per vocabulum aquae nitorem qui contingit ex ea, et consolationem immensam, quae mentibus capacibus illius ingeritur; sic et Ioannes per ignis vocabulum exprimit fervorem, et rectitudinem gratiae, necnon et peccatorum consumptionem. *Beda.* Potest et Spiritus S. nomine ignis significatus intelligi, quia incendit per amorem, et per sapientiam corda quae replet, illuminat: unde et Apostoli baptisma Spiritus in ignis visione percipiunt, Sunt qui ita exponunt, quod in praesenti in Spiritu, et in futuro baptizaremur in igne; ut videlicet sicut in remissionem omnium peccatorum ex aqua, et spiritu renascimur; ita et tunc de levibus quibusdam peccatis purgatorii ignis ante ultimum iudicium baptismate permundemur. *Orig. hom. 24.* Et quomodo Ioannes iuxta Iordanem fluvium venientes ad baptismum praestolabatur, et alios abigebat, dicens, *Generatio viperarum*, eos vero qui confitebantur peccata, suscipiebat; sic stabit in igneo flumine Dominus Iesus iuxta flammeam romphaeam, ut quicumque post exitum vitae huius ad paradisum transire desiderat, et purgatione indiget, hoc eum amne baptizet, et ad paradisum transmittat; eum vero qui non habet signum priorum baptismatum, lavacro igneo non baptizet. *Basi.* Non autem propter hoc quod dicit *Baptizabit vos in Spiritu Sancto*, integrum quis esse baptisma fatebitur, in quo nomen solius Spiritus invocatum est: oportet enim semper illibatam manere assignatam traditionem in vivificante gratia: nam addere, vel minuere quicquam excludit a vita perpetua: sicut enim credimus, sic et baptisma suscipimus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. *Greg.* Per hoc ergo quod dicit, *Baptizabit in Spiritu Sancto*, ostendit abundantiam gratiae, et beneficii copiam. Ne autem aliqui putent, quod dona largiri, et potestas, et voluntas est creatori: punire vero inobedientes nullam sibi fore causam, ob hoc subdit: *Cuius ventilabrum in manu eius:* ostendens, quod non solum munificus est dignis, sed etiam praevaricationum ultor. Ventilabrum autem promptitudinem iudicii exprimit: non enim cum induciis, sed in instanti, et absque quolibet intervallo separat damnandos a collegio salvandorum. *Cyril.* Per hoc autem quod subdit, *Et mundabit aream suam*, designat Baptista, Ecclesiam pertinere ad Christum, quasi ad Dominum. *Beda.* Per aream enim praesens Ecclesia figuratur, in qua *multi sunt vocati, pauci vero electi Matth. c. 20.* eius areae purgatio et nunc viritim geritur, cum quisque perversus vel ob manifesta peccata de Ecclesia, sacerdotali castigatione eiicitur, vel ob occulta post mortem divina districtione damnatur. Et universaliter in fine perficitur, quando *mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala ib. c. 13. Ambro.* Ventilabri ergo iudicio discriminandorum Dominus declaratur ius habere meritorum, eo quod dum frumenta ventilantur in area, plena a vacuis velut quodam aurae spirantis examine separantur; unde sequitur: *Et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igne inextinguibili.* Per hanc comparationem Dominus ostendit quod iudicii die solida merita, fructusque virtutis ab inanis iactantiae exiliique factorum infructuosa levitate discernat, perfectioris meriti viros locaturus in mansione caelesti. Ipse enim perfectior fructus est qui meruit eius esse conformis, qui sicut granum tritici excidit, ut plurimos fructus afferet. *Cyril.* At paleae lentos, et inanes signant, et quolibet vento peccati ventilatos, et volubiles. *Basil.* Conferunt autem his qui digni sunt regno caelorum velut paleae tritico; non tamen intuitu divinae caritatis, et proximorum hoc faciunt, sive spiritualibus donis, sive corporalibus beneficiis. *Orig. hom. 26.* Vel quia absque vento non possunt triticum, et paleae separari; ideo habet ventilabrum in

manu sua quod alios paleas alios triticum esse demonstrat. Cum enim esses palea levis, idest incredulus, ostendit te esse tentatio quod latebat. Cum autem fortiter tentamenta toleraveris, non te faciet fidelem tentatio, atque patientem, sed virtutem quae in te latebat, profert in medium. *Greg. Nis.* Expedit autem scire, quod nec bona quae per repromissiones reposita sunt honeste viventibus, talia sunt, ut verbo valeant explicari: quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt: nec peccatorum poenae ad aliquid eorum, quae in praesenti sensum afficiunt, proportionem habent; et quamvis aliqua illarum poenarum per nostra nominentur vocabula, differt tamen non modicum; cum enim audis ignem, aliud quiddam conjicere doceris, ex eo quod additur, *Inextinguibili*, quod in istum ignem non cadit. *Greg. 15. Mor. c. 14.* Miro modo expressus est ignis gehennae; ignis namque noster corporeus per congesta ligna nutritur, nec valet nisi fotus subsistere; at contra gehennae ignis, cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, lignis non nutritus, sed creatus semel inextinguibilis durat.

6. Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis, quae fecit Herodes, adiecit et hoc super omnia, et inclusit Ioannem in carcerem.

6. *Orig. hom. 27.* Annuntiaverat Ioannes Christum, baptismum Spiritus S. praedicabat, et cetera quae Evangelii tradit historia: exceptis ergo his alia annuntiasse monstratur in eo quod dicitur: *Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo. Theo.* Exhortatio enim eius erat bona doctrina; et ideo convenienter Evangelium dicitur. *Orig.* Et quomodo in Evangelio secundum Ioannem de Christo refertur, quia multa et alia locutus est; sic et in praesenti loco intellige quod Lucas hic dixit, quoniam maiora quaedam a Ioanne annuntiabantur, quam ut deberent litteris credi. Miramur autem Ioannem, quo inter natos mulierum maior nemo fuerit, quod in tantam opinionem meritis virtutis ascenderit, ut a plerisque Christus putaretur. Sed illud multo mirabilius, quod non timuit Herodem, non formidavit interitum; unde sequitur: *Herodes autem tetrarcha cum corriperetur ab illo. Euseb.* Dicitur autem tetrarcha, ad differentiam alterius Herodis, quo regnante natus est Christus: erat enim ille Rex, hic autem tetrarcha. Erat autem illi coniux Aretae Regis Arabum filia, quam cum coniux esset fratris sui Philippi, more sacrilego duxit, quamvis prolem haberet a fratre: his enim solum licebat hoc agere, quorum fratres sine prole vitam compleverant. Super hoc Herodem reprehenderat Baptista. Primo quidem diligenter eius audiebat sermones, cum sciret eos ponderosos, et consolatione plenos; sed Herodiadis concupiscentia cogebat eum aspernari verba Ioannis; unde et eum detrudit in carcerem: et hoc est quod dicitur: *Adiecit et hoc super omnia, et inclusit Ioannem in carcere. Beda.* Non autem his diebus captus est Ioannes, sed, iuxta Evangelium Ioannis, post aliqua gesta signa a Domino, et post eius baptismum diffamatum. Sed a Luca propter exaggerandam malitiam Herodis praeoccupatum est; qui cum videret ad praedicationem Ioannis multos confluere, milites credere, publicanos poenitere, totum vulgus baptisma suscipere, ipse e converso non solum Ioannem contemnit, sed vinculat, et occidit. *Glos.* Ante etiam quam Lucas aliquid narret de actibus Iesu, dicit Ioannem ab Herode captum, ut ostendat se solummodo eadem facta praecipue descripturum, quae eo anno gesta sunt, quo Ioannes captus est, vel punitus.

7. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Iesu baptizato, et orante, apertum est caelum, et descendit Spiritus S. corporali specie sicut columba in ipsum, et vox de caelo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacuit mihi.

7. *Ambro.* Pulchre in his quae in ceteris dicta sunt, Lucas compendium sumpsit. Et intelligendum magis quod a Ioanne Dominus baptizatus est, quam expressum reliquit; unde dicitur: *Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Iesu baptizato, et orante, apertum est caelum.* Baptizatus est autem Dominus non mundari volens, sed mundare aquas, ut ablutae per carnem Christi, qui peccatum non cognovit, baptismatis ius haberent. *Greg. Naz.* Accedit etiam Christus ad baptismum, forsan sanctificaturus Baptistam; quod autem nulli dubium est, ut totum veteranum Adam immergat aquae. *Ambro.* Quae etiam sit dominici causa baptismatis, Dominus ipse declarat, dicens *Matth. cap. 3. Sic decet implere omnem iustitiam.* Quae est ergo iustitia, nisi quia quod alterum tibi facere velis, prior ipse incipias, et tuo alios horteris exemplo? Nemo igitur refugiat lavacrum gratiae, quando Christus lavacrum poenitentiae non refugit. *Chry.* Fuerat autem baptisma Iudaicum, quod sordes carnis amovebat, non conscientiae crimina; nostrum autem baptisma separat a peccatis, lavat animam, et Spiritus copiam elargitur. Baptisma vero Ioannis Iudaico praestantius fuit: neque enim ad observantiam corporalium mundificationum inducebat, sed monebat a vitio in virtutem converti; nostro vero baptismate minus, eo quod nec Spiritum S. administrabat, nec remissionem quae per gratiam sit exhibebat; cum quasi finis quidam esset utrorumque baptismatum. Sed neque Iudaico baptismate, nec nostro baptizatus est Christus, quia nec indulgentia peccatorum egebat, nec illa caro expers erat Spiritus S. quae per Spiritum S. ab ipso principio concepta est. Sed baptizatus est Ioannis baptismate, ut ex ipsa natura baptismatis scias quia neque causa peccati, neque propter indigentiam doni baptizatus est. Dicit autem, *Baptizato et orante*, ut perpendas, quod suscepto baptismate, opportuna sit iugis oratio. *Beda.* Quia etsi peccata sunt omnia in baptismo laxata, non adhuc terrenae carnis est fragilitas solidata: nam quasi transito mari rubro gratulamur submersos Aegyptios; sed in deserto mundanae conversationis hostes concurrunt alii, qui duce Christi gratia nostro sudore vincantur, donec perveniamus ad patriam. *Chry.* Dicit autem, *Apertum est caelum*, tanquam hactenus reclusum fuisset. Iam autem o-

vili superno, et infimo in unum redacto, et uno existente ovium pastore, caelum patuit, et homo terricola aggregatus est Angelis. *Beda.* Non enim ei caelum tunc apertum est, cuius oculi caelorum interiora cernebant; sed virtus ibi baptismatis ostenditur, de quo quisque cum egreditur, regni caelestis ei ianua aperitur: dumque caro innoxia frigentibus tangitur aquis, opposita quondam noxiis romphaea extinguitur ignea. *Chry.* Descendit etiam Spiritus S. ad Christum tamquam ad generis nostri principium, ut in Christo sit primo, qui non sibi, sed nobis potius illum suscepit; unde sequitur: *Et descendit Spiritus S. corporali specie, sicut columba in ipsum.* Non existimet aliquis, quod cum non habuit eum, suscepit ipsum: ipse namque illum desursum tamquam Deus mittebat; at idem ut homo recipiebat inferius. Igitur ex eo devolavit in eum, ex ipsius deitate ad eius humanitatem. *Aug. 15. de Trin. cap. 26.* Absurdissimum autem est, cum iam triginta annorum esset, accepisse Spiritum S. sed venit ad baptismum sicut sine peccato, ita non sine Spiritu S. Si enim de Ioanne scriptum est *c.1. Spiritu S. replebitur ab utero matris suae*: quid de homine Christo credendum est, cuius carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spiritualis fuit? Nunc ergo corpus suum, idest Ecclesiam praefigurare dignatus est, in qua baptizati praecipue accipiunt Spiritum S. *Chrysost.* Redolebat illud baptisma aliquid vetustatis, et partim sapiebat novitatem: quod enim baptisma susciperet a propheta, ostendebat aliquid vetustatis; quod autem Spiritus descenderit, novum aliquid designabat. *Ambro.* Merito autem Spiritus se in corpore demonstravit, quoniam divinitatis substantia non videtur. Advertamus mysterium, quare sicut columba: simplicitatem enim lavacri requirit gratia: quoniam typo veteri columba quandam ad illam arcam quae sola fuit diluvii immunis, reversa est. *Chrysost.* Vel nunc ut mansuetudinem magistri declaret, in specie columbina apparet; in penthecoste autem quemadmodum ignis, ut ostendat poenam. Cum enim oportebat delictis ignoscere, mansuetudo necessaria erat; sed ut adepti sumus gratiam, restat examinis, et iudicii tempus. *Cypri. tract. 3. de simp. Prae.* Est autem columba simplex, et laetum animal, non fele amarum, non morsibus saevum, non ungulae laceratione violentum; hospitia humana deligere, unius domus nosse consortium, cum generant filios simul sedere, cum commeant, volatu invicem cohaerere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia unanimitatis implere. *Chrysost.* Et quidem Christus in ortu suo per plurima se manifestaverat oracula; verum quia noluerunt advertere, cum medio latuerit tempore, rursum se ab alio clariore patefecit principio. Non stella, sed desuper indicabat Pater in undis Iordanis, et Spiritus devolabat protrahens illam vocem super verticem eius, qui baptizabatur; unde sequitur: *Et vox de caelo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacuit mihi. Ambro.* Vidimus Spiritum, sed in specie corporali; et Patrem quem videre non possumus audiamus, invisibilis enim est Pater: sed et Filius invisibilis secundum divinitatem, sed demonstare se voluit in corpore: et quia Pater corpus non gerebat, ideo probare voluit nobis in Filio sese praesentem, dicens: *Tu es Filius meus. Atha. in lib. de Synodo Nicaena con. Eus.* Sacra quidem Scriptura ex nomine Filii duplicem intellectum ostendit: unum quidem, ut in Evangelio dicitur *Ioan. 1: Dedit eis potestatem, ut fiant filii Dei*; alterum autem intellectum, iuxta quem Isaac est filius Abrahae. Christus ergo non simpliciter dicitur Dei Filius, sed cum articuli additione, ut comprehendamus, quoniam ipse solus est, qui revera, et secundum naturam est Filius; quamobrem et unigenitus dicitur: nam si secundum insaniam Arii dicitur filius, sicut qui hoc nomen per gratiam assequuntur; in nullo a nobis differre videbitur. Restat ergo, secundum alium intellectum, fatendum esse Christum Filium Dei, secundum quem Isaac filius Abrahae esse cognoscitur; quod enim ab alio naturaliter gignitur, non autem ab extrinseco sumit exordium, filium natura recenset. Sed dicitur: Numquid ut hominis est passibilis nativitas Filii? Minime. Sed Deus cum sit indivisibilis, impassibiliter Pater est Filii: unde Verbum Patris dicitur: quia nec ipsum Verbum humanum passibiliter producitur; et cum simplex sit natura divina, unius solius Filii Pater est; et propter hoc additur, *Dilectus. Chrysost.* Cum enim quis unum solum possidet filium, maxime diligit: si vero pater factus sit plurium, dispartitus affectus remittitur. *Athan.* Cum autem antea propheta protulerit Dei promissa dicentis, Mittam Christum filium meum; nunc apud Iordanem, quasi consummato promisso decenter subiungit: *In te complacuit mihi. Beda.* Ac si dicat: In te placitum meum constitui, idest hoc per te gerere, quod mihi placet. *Gregor. sup. Ezech. hom. 8.* Vel aliter: Omnis qui poenitendo corrigit aliqua quae fecit, eo ipso quod poenitet, se sibi displicuisse indicat, quia emendat quod fecit. Et quia omnipotens Pater humano modo de peccatoribus locutus est dicens *Gen. cap. 7. Poenitet me fecisse hominem*, quasi sibimetipsi displicuit in peccatoribus quos creavit; in solo autem Christo sibi complacuit, quia in solo eo non invenit culpam, in qua se reprehendat quasi per poenitentiam. *August. de cons. Evang. lib. 2. c. 14.* Quod autem Matthaeus dicit, *Hic est Filius meus*, Lucas autem, *Tu es Filius meus dilectus*, ad eandem sententiam explicandam valet: vox enim caelestis unum horum dixit; sed Matthaeus ostendere voluit ad id valere quod dictum est, *Hic est Filius meus*, ut illis qui potius audiebant, indicaretur quod ipse esset Filius Dei: non enim Christo indicabatur, qui sciebat; sed audiebant qui aderant, propter quos etiam ipsa vox facta est.

8. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph, qui fuit Hely, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathathiae, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mathathiae, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Helmadan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Ma-

that, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliakim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, qui fuit Iesse, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Iudae, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahae, qui fuit Thare, qui fuit Phalech, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chainam, qui fuit Arphaxath, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusalem, qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malalehel, qui fuit Chainam, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

8. *Orig. hom. 28.* Cum autem baptizatum Dominum dixisset, generationem Domini exponit non a superioribus ad inferiora deducens, sed a Christo usque ad ipsum pervenit Deum; unde dicit: *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.* Quando enim baptizatus est, et mysterium secundae generationis assumpsit, tunc dicitur incoepisse, ut tu quoque priorem nativitatem destruas, et secunda regeneratione nascaris. *Gregor. Naz.* Est ergo considerandum quis esset qui baptizatus est, et a quo, et quando. Mundus siquidem, et a Ioanne, et iam incoeptis miraculis: ut ex hinc suscipiamus doctrinam nos praemundandi, et humilitatem amplexandi, quin et in perfectione, et spiritualis, et carnalis aetatis praedicandi; quorum primum dictum sit baptisma suscipientibus, et non praemunientibus se per habitum bonum: nam etsi relaxationem peccatorum faciat donum baptismi, verendum tamen est ne ad eundem vomitum revertamur. Secundum dictum est adversus insurgentes contra dispensatores mysterii: siquidem ipsi dignitate praecellunt. Tertium editum est illis qui de iuventa confidunt, et quodlibet tempus arbitrantur ad praelationem, vel doctrinam spectare. Purgatur Iesus, et tu purgationem contemnis; a Ioanne, ac tu in tuum monitorem insurgis; tricenarius, tu autem docendo seniores, lanuginem praevenis. Sed adsunt Danielis, et similium exempla in ore: nam quilibet noxius ad respondendum paratus est. Non est autem lex Ecclesiae quod raro contingit, eo quod nec unica hirundo ver statuit. *Chrys.* Vel idcirco usque ad illam aetatem, quae cuncta peccata recipit, expectat totam legem perficiens; ne quis dicat, quod ideo legem solvit, quod eam non poterat consummare. *Graec.* Ob hoc etiam tricenarius accedit ad baptisma, ut ostendat, quod spiritualis regeneratio viros parit perfectos secundum spiritualem aetatem. *Beda.* Potest etiam tricenalis baptizati Salvatoris aetas, nostri etiam baptismatis intimare mysterium, propter fidem scilicet Trinitatis, et operationem decalogi. *Gregor. Naz.* Baptizandus est tamen infantulus si necessitas urgeat: nam utilius est invisibiliter sanctificari, quam non signatos transmigrare, Sed dices: Christus tricenarius baptizatur cum Deus esset: tu vero iubes accelerare baptisma. Sed cum dixisti Deus, id obiectum solvisti. Ipse non indigebat purgamine, nec aliquod imminebat ei periculum dum differret baptisma; at tibi in parvum non redundat piaculum, si transmigres in corruptione natus, non autem incorruptionis veste indutus. At forsan times, ne baptizatus baptismatis munditiam custodias, et propterea differs baptismum. Sed melius est nonnumquam parumper inquinari, quam omnino gratia carere. *Cyril.* Licet tamen Christus secundum carnem careat patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere; unde sequitur: *Ut putabatur filius Ioseph. Ambr.* Bene, *ut putabatur*, qui vere non erat; sed ideo putabatur, quia eum Maria, quae Ioseph viro suo erat desponsata genuerat. Cur autem Ioseph magis quam Mariae generatio describitur, cum Maria de Spiritu S. genuerit Christum, et Ioseph a generatione Domini videatur alienus; dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret Scripturarum, quae semper viri originem quaerit, maxime cum in Ioseph etiam origo sit Mariae: nam cum vir iustus fuerit Ioseph, utique ex tribu sua, et ex patria sua accepit uxorem: itaque et census tempore ascendit Ioseph de domo, et de patria David, ut profiteretur cum Maria uxore sua. Quae ex eadem domo, et ex eadem patria professionem defert, utique eiusdem tribus, et eiusdem patriae se esse designat: unde generationem Ioseph explicans subdit: *Qui fuit Hely.* Illud autem advertamus, quod sanctus Matthaeus Iacob, qui fuit pater Ioseph, filium Nathan esse commemorat; Lucas vero Ioseph, cui desponsata fuit Maria, filium Hely esse descripsit. Quomodo unius duo patres, scilicet Hely, et Iacob esse potuerunt? *Greg. Naz.* Dicunt autem quidam, quod unica est successio a David usque ad Ioseph; licet diversis nominibus ab utroque Evangelista narratur. Sed hoc absurde fatentur: quoniam initium huius generationis duos fratres obtinuit, Nathan scilicet, et Salomonem: unde generationes diversimode profluxerunt. *Euse. Emis.* Ipsorum ergo verborum sententiae intellectum attentius explicemus: si enim approbante Matthaeo Ioseph esse filium Iacob, Lucas similiter approbasset Ioseph esse filium Hely, esset aliqua controversia. Ceterum cum approbante Matthaeo, Lucas plurium opinionem declararet, non propriam, dicens, *Ut putabatur;* non arbitror aliquod relinqui dubium. Cum enim essent inter Iudaeos diversae opiniones de Christo, omnes reducerent ipsum ad David, propter promissiones ei factas; plurimi autem assererent Christum David esse futurum per Salomonem, et alios reges; quidam hanc opinionem vitabant, eo quod plurima de regibus dicuntur enormia, et quia de Iechonia Hieremias dixit, quod non oriretur semen ex eo collocandum in sede David: quorum opinionem commemorat Lucas sentiens enarrare Matthaeum qualis esse veritas generationis: et haec est prima ratio. Est et alia profundior. Matthaeus enim cum inciperet scribere ante conceptionem Mariae, et carnalem nativitatem Iesu, opportune velut in historia praemittit carnalem progeniem: unde et generationem a superioribus derivat descendens: cum enim Verbum Dei carnem acciperet, descendebat. Sed Lucas ad factam per lavacrum regenerationem prosilit, et ibi aliam generum successionem exponit, ab imis ad prima sublevans, pariter et peccatorum quos narravit Matthaeus, memoriam abdicat, eo quod quicumque in Deo renascitur, sit alienus a cri-

minosis parentibus, Dei filius factus, et eorum qui secundum Deum vitam duxerunt honestam meminit. Sic enim Abrahae dictum est *Ge. c. 15. Tu proficisceris ad patres tuos*, non quidem carnales, sed in Deo patres, propter similitudinem honestatis. Igitur ei qui in Deo nascitur ascribit parentes, qui sunt secundum Deum per aequiparantiam morum. *August. de quaest. nov. et vet. testam. quaes. 50.* Vel aliter: Matthaeus a David per Salomonem descendit ad Ioseph; Lucas vero ab Hely, qui tempore fuit Salvatoris, ascendit per traducem Nathan filii David, et Hely, et Ioseph iunxit tribum, ostendens unius generis esse utrumque; ac per hoc non solum Ioseph filium esse Salvatorem, sed et Hely. Ipsa enim ratione qua Ioseph filius dicitur esse Salvator, ipsa etiam est et Hely filius, et ceterorum omnium qui de eadem tribu sunt. Hinc est quod dicit Apostolus *Rom. 9. Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem. August. de quaest. Evang. Lib. 2. q. 5.* Vel tres causae concurrunt, quarum aliquam Evangelista secutus sit: aut enim unus Evangelista patrem eius, a quo genitus est, nominavit, alter vero vel avum maternum, vel aliquem de cognatis maioribus posuit: aut unus erat Ioseph naturalis pater, et alter eum adoptavit: aut more Iudaeorum, cum sine filiis unus decessisset, eius uxorem propinquus recipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputavit. *Ambros.* Traditur enim, Nathan, qui a Salomone genus duxit, Iacob generasse filium, et uxore superstite decessisse, quam postea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus est Hely. Rursus Hely fratre Iacob sine liberis decedente, copulatus est fratris uxori, et generavit filium Ioseph, qui iuxta legem Iacob filius dicitur: quoniam semen fratris defuncti iuxta legis veteris seriem suscitabat. *Beda.* Vel aliter: Iacob fratris Hely sine liberis defuncti uxorem de mandato legis accipiens genuit Ioseph, natura quidem germinis filium suum, secundum vero legis praeceptum efficitur filius Hely. *Aug. de quae. nov. et vet. testam. lib. 2. c. 3.* Probabilius enim intelligimus Lucam adoptantis originem tenuisse, qui noluit Ioseph genitum dicere ab illo, cuius filium esse narravit. Commodius enim filius dictus est (1) a quo fuerat adoptatus, quam diceretur ab illo genitus, cuius carne non erat natus. Matthaeus autem dicens: *Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob*; atque in hoc verbo, quod est genuit perseverans donec in ultimo diceret: *Iacob autem genuit Ioseph*; satis expressit ad eum se patrem perduxisse originem generantium, a quo Ioseph non adoptatus, sed genitus erat. Quamquam si etiam genitum Lucas diceret Ioseph ab Hely, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet; neque enim absurde quisquis dicitur non carne, sed caritate genuisse, quem sibi filium adoptavit. Merito autem Lucas adoptionis originem suscepit; quia per adoptionem efficimur filii Dei, per carnalem vero generationem Filius Dei potius propter nos Filius hominis factus est. *Chry.* Quia vero haec pars Evangelii consistit in serie nominum, nihil pretiosum exinde acquiri existimant. Ne igitur hoc patiamur, experiamur etiam hunc passum scrutari. Est enim ex nudis nominibus copiosum haurire thesaurum; quia plurium rerum indicativa sunt nomina: nam et divinam clementiam, et oblatas a mulieribus gratiarum actiones sapiunt; cum enim filios impetrabant, nomen imponebant a dono. *Glo.* Interpretatur igitur Hely, Deus meus, vel scandens; *qui fuit Mathat*, idest donans peccata; *qui fuit Levi*, idest additus. *Ambro.* Pulchre Lucas, quoniam filios Iacob non poterat plures comprehendere, ne extra generationes evagari superflua serie videretur, licet in aliis longe posterioribus, patriarcharum tamen antiqua nomina non praetermittenda arbitratus est: Ioseph, Iudae, Simeonis, et Levi. Quatuor enim genera in his cognoscimus fuisse virtutum: in Iuda passionis dominicae per figuram mysterium prophetatum: in Ioseph praecessisse castitatis exemplum: in Simeone vindictam pudoris: in Levi officium Sacerdotis; unde sequitur; *Qui fuit Melchi*, idest rex meus; *qui fuit Ianne*, idest dextera; *qui fuit Ioseph*, idest accrescens, fuit autem alius iste Ioseph; *qui fuit Mathathiae*, idest donum Dei, vel aliquando; *qui fuit Amos*, idest onerans, vel oneravit; *qui fuit Naum*, idest consolatio, vel consolans; *qui fuit Hesli*, idest adiuva me; *qui fuit Nagge*, idest meridies, vel meridianum; *qui fuit Naat*, idest desiderium; *qui fuit Mathathiae*, ut supra; *qui fuit Semei*, idest obediens; *qui fuit Ioseph*, idest augmentum; *qui fuit Iuda*, idest confitens; *qui fuit Ioanna*, idest Dominus vel gratia eius, vel Dominus misericors; *qui fuit Resa*, idest misericors; *qui fuit Zorobabel*, idest princeps, vel magister Babylonis; *qui fuit Salathiel*, idest petitio mea Deus; *qui fuit Neri*, idest lucerna mea; *qui fuit Melchi*, idest regnum meum; *qui fuit Addi*, idest robustus, vel violentus; *qui fuit Cosan*, idest dominans; *qui fuit Helmadan*, quod est Dei mensura; *qui fuit Her*, quod est vigilans, vel vigilia, vel pelliceus; *qui fuit Iesu*, quod est salvator; *qui fuit Eliezer*, idest Deus meus adiutor; *qui fuit Iorim*, idest Dominus exultans, vel exaltans; *qui fuit Mathat*, ut supra; *qui fuit Levi*, ut supra; *qui fuit Simeon*, idest audivit tristitiam, vel signum; *qui fuit Iuda*, ut supra; *qui fuit Ioseph*, ut supra; *qui fuit Iona*, idest columba, vel dolens; *qui fuit Eliakim*, quod est Dei resurrectio; *qui fuit Melcha*, idest Rex eius; *qui fuit Menna*, quod est viscera mea; *qui fuit Mathathiae*, idest donum; *qui fuit Nathan*, idest dedit, vel dantis. *Ambr.* Per Nathan autem expressam advertimus prophetiae dignitatem, ut quia unus omnia Christus Iesus, in singulis quoque maioribus genera virtutum diversa praecederent. Sequitur; *Qui fuit David. Orig. hom. 28.* Dominus descendens in mundum assumpsit peccatorum hominum personam, et nasci voluit de stirpe Salomonis, ut refert Matthaeus, cuius peccata scripta sunt, et ceterorum ex quibus multi fecerunt malum in conspectu Dei. Quando vero ascendit, et secundo per baptismum ortus esse describitur, ut refert Lucas, non per Salomonem, sed per Nathan nascitur, qui arguit patrem super Uriae morte, ortuque Salomonis. *Aug. in l. Retract. l. 1. c. 26.* Dicendum autem quod huiusmodi nominis propheta arguit David, ne putetur idem fuisse homo cum alter fuerit. *Greg. Naz.* Sed a David ultra, secundum utrumque Evangelistam, est generis processus indivisibilis; unde sequitur; *Qui fuit Iesse. Glos.* Interpretatur David manu fortis; Iesse incen-

(1) *Al. adest* eius.

sum. Sequitur: *Qui fuit Obeth*, quod est servitus; *qui fuit Booz*, quod est fortis; *qui fuit Salmon*, quod est sensibilis, vel pacificus; *qui fuit Naason*, quod est augurium, vel serpentinus; *qui fuit Aminadab*, idest populus voluntarius; *qui fuit Aram*, quod est erectus, vel excelsus; *qui fuit Esron*, idest sagitta; *qui fuit Phares*, quod est divisio; *qui fuit Iacob*, quod est supplantator; *qui fuit Isaac*, quod est risus, vel gaudium; *qui fuit Abraham*, quod est pater multarum gentium, vel videns populum. *Chry.* Matthaeus quidem tamquam qui Iudaeis scribebat, nihil statuit scribere, nisi quod ab Abraham, et David Christus processerat: hoc enim maxime placabat Iudaeos. Lucas vero sicut qui omnibus communiter loquebatur, ulterius protendit sermonem attingens usque ad Adam; unde sequitur; *Qui fuit Thare. Glo.* Quod interpretatur exploratio, sive nequitia; *qui fuit Nachor.* quod est requievit lux; *qui fuit Sarug*, quod est corrigia, vel comprehendens lorum, vel perfectio; *qui fuit Ragau*, quod est aegrotus, vel pascens; *qui fuit Phalech*, quod est dividens, vel divisum; *qui fuit Heber*, quod est transitus; *qui fuit Sale*, quod est tollens; *qui fuit Chainan*, quod est lamentatio, vel possessio eorum. *Beda.* Nomen, et generatio Chainam iuxta hebraicam veritatem neque in Genesi, neque in verbis dierum invenitur, sed Arphaxath Selaa, vel Sale filium nullo interposito genuisse perhibetur. Scito ergo Lucam hanc generationem de LXX Interpretum editione sumpsisse, ubi scriptum est quod Arphaxath CXXXV annorum genuerit Chainan, et ipse Chainan, cum XXXV fuerit annorum, genuerit Sale. Sequitur; *Qui fuit Arphaxath. Glo.* Quod est sanans depopulationem; *qui fuit Sem.* quod est nomen, vel nominatus; *qui fuit Noe*, quod est requies. *Ambro.* Noe quidem iusti inter dominicas generationes commemeratio non debuit praetermitti, ut quia aedificator Ecclesiae nascebatur, cum sui generis auctorem praemisisse videatur, quia eam in typo ante fundaverat; *Qui fuit Lamech. Glos.* Quod est humiliatum, vel percutientem, percussum, vel humilem; *qui fuit Mathusalem*, quod est mortis emissio, vel mortuus est, et interrogavit. *Amb.* Huius ultra diluvium numerantur anni, ut quoniam solus est Christus unus, cuius vita nullam sentit aetatem, in maioribus quoque suis non sensisse diluvia videretur; *qui fuit Enoch*: et hic pietatis dominicae, et divinitatis manifestum indicium est, eo quod nec mortem senserit Dominus, et ad caelum remeaverit, cuius generis auctor raptus ad caelum est; unde manifestum est Christum potuisse non mori, sed voluisse ut nobis mors illa prodesset: et ille quidem raptus ne malitia mutaret cor eius; Dominus autem quem malitia saeculi mutare non poterat, eo unde venerat, naturae suae maiestate remeavit. *Beda.* Pulchre autem a baptizato Dei Filio usque ad Deum Patrem ascendens septuagesimo gradu Enoch ponit, qui dilata morte translatus est in paradisum, ut significet eos qui in gratiam adoptionis filiorum ex aqua et Spiritu S. regenerantur, interim post corporis absolutionem aeternam suscipiendos in requiem: septuagenarius enim, propter septimam sabbati, illorum requiem significat, qui iuvante Dei gratia decalogum legis impleverunt. *Glos.* Interpretatur autem Enoch dedicatio; *qui fuit Iareth*, quod est defendens, sive continens; *qui fuit Malaleel*, quod est laudatus Dei, vel laudans Deum; *qui fuit Chainan*, ut supra; *qui fuit Enos*, idest homo desperans, vel violentus; *qui fuit Seth*, quod est positio, sive posuit. *Ambro.* Seth posterior filius Adae non siletur, ut cum duae sint populi generationes, significaretur in typo, in posteriore potius quam in priore generatione Christum numerandum. Sequitur: *Qui fuit Adam. Glos.* Quod est homo vel terrenus, vel indigens; *qui fuit Dei. Ambro.* Quid pulchrius potuit convenire, quam ut sancta generatio a Dei Filio inciperet, et usque ad Dei Filium duceretur; creatusque praecederet in figura, ut natus in veritate sequeretur; ad imaginem factus praeiret, propter quem Dei imago descenderet? Putavit etiam Lucas ad Deum Christi originem referendam, quod verus Christi generator Deus sit, vel secundum generationem veram Pater, vel secundum lavacrum et regenerationem mystici auctor muneris. Et ideo non a principio generationem eius coepit describere, sed posteaquam baptisma eius explicuit, ut et secundum gratiam Dei Filium demonstraret. Quod autem evidentius divinae generationis indicium, quam quod de generatione dicturus Patrem praemisit loquentem: *Tu es Filius meus dilectus. August. de con. Evan. lib. 2. c. 4.* Satis etiam per hoc demonstravit, non se ideo dixisse Ioseph filium Hely, quod de illo genitus, sed quod ab illo potius illi fuerit adoptatus; cum etiam ipsum Adam filium dixit, cum sit factus a Deo, sed per gratiam, quam postea peccando amisit, tamquam filius in paradiso constitutus sit. *Theoph.* Ideo etiam generationem finit in Deum, ut addiscamus, quod qui in medio sunt patres, Christus ad Deum eriget, et filios Dei faciet; et ut etiam crederetur Christi generatio sine semine fuisse; quasi dicat: Si non credis, quod secundus Adam factus sit sine semine, devenias ad primum Adam; invenies enim absque semine factum a Deo. *August. de cons. Evang. lib. 2. cap. 4.* Et Matthaeus quidem significare voluit Dominum descendentem ad nostram mortalitatem; ideo generationes ab Abraham usque ad Christi nativitatem descendendo commemoravit ab initio Evangelii sui. Lucas autem non ab initio, sed a baptismo Christi generationes narrat, nec descendendo, sed ascendendo tanquam Sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, ubi testimonium perhibuit dicens *Io. 1. Ecce qui tollit peccata mundi.* Ascendendo autem pervenit ad Deum, cui mundati, et expiati reconciliamur. *Ambro.* Nec sic Evangelistae discrepare videantur, qui veterem ordinem sunt secuti. Nec mireris si ab Abraham plures secundum Lucam successiones usque ad Christum sunt, pauciores secundum Matthaeum, cum per alias personas generationem fatearis esse decursam. Potest enim fieri, ut alii longaevam transegerint vitam, alterius vero generationis viri in matura aetate decesserint; cum videamus quam plures senes cum suis nepotibus vivere, alios vero viros statim filiis obire susceptis. *August. lib. 2. cap. 6.* Convenientissime autem Lucas baptizato Domino generationes per septuaginta septem personas sursum versus numerat: nam et ascendens ad Deum, cui per peccatorum abolitionem reconciliamur, expressus est, et per baptismum fit homini omnium remissio peccatorum, quae illo numero signifi-

cantur: nam undecies septem, septuaginta et septem sunt. In denario autem perfectio beatitudinis est;unde manifestum est quod trasgressio denarii designat peccatum per superbiam plus aliquid haberi cupientis. Hoc autem septies propterea ducitur , ut motu hominis facta significetur illa transgressio: ternario enim numero incorporea pars hominis significatur: quaternario vero corpus; motus autem in numeris non exprimitur, cum dicimus, Unum, duo, tria; sed cum dicimus semel, bis, ter: unde per septies undecim significatur motu hominis facta trasgressio.

CAP. IV.

Iesus autem plenus Spiritu Sancto regressus est a Iordane , et agebatur spiritu in desertum diebus quadraginta, et tentabatur a diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis , et consummatis illis , esuriit. Dixit autem illi diabolus : Si Filius Dei es , dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Iesus:Scriptum est, quia non in pane solo vivit homo , sed in omni verbo Dei.

Theoph. Post baptismum Christus tentatur, innuens nobis, quod postquam erimus baptizati , tentationes imminent nobis ; unde dicitur : *Iesus autem plenus Spiritu S. regressus est a Iordane.Cyril.*Dudum dixit Deus *Ge.c.5.Non permanebit spiritus meus in hominibus istis , eo quod sunt caro* : ubi vero regeneratione per aquam et Spiritum ditati sumus, facti sumus divinae naturae participes per Spiritus sancti participationem. Primogenitus autem in multis fratribus, primus recepit Spiritum , qui et Spiritus dator est, ut etiam ad nos per ipsum perveniat gratia Spiritus S. *Orig. hom. 29.* Quando igitur legis Iesum plenum Spiritu sancto, et in Actibus scribitur de Apostolis, quod repleti fuerint Spiritu S. vide ne aequales putes esse Apostolos Salvatori: quomodo enim si volueris dicere: Haec vasa plena sunt vino, vel oleo, non statim dices, quod aequali mensura sunt plena ; sic et Iesus, et Paulus pleni erant Spiritu S. sed vas Pauli multo minus erat quam Iesus, et tamen erat secundum mensuram suam utrumque repletum. Accepto itaque baptismo, Salvator plenus Spiritu S. qui super eum in specie columbae de caelis venerat, ducebatur a spiritu, quia *quotquot spiritu Dei ducuntur, hi Filii Dei sunt Rom.8.* iste autem supra omnes Filius Dei erat. *Beda.* Ne cui autem veniret in dubium a quo spiritu ductum, sive expulsum, alii Evangelistae dicerent in desertum, consulte Lucas demum intulit: *Et agebatur in desertum a spiritu quadraginta diebus*: ne quid contra eum valuisse spiritus putaretur immundus, qui plenus Spiritu S. quaecumque volebat agebat. *Graec.* Si vero nos arbitrio proprio nostram vitam disponimus , quomodo ipse trahebatur invitus? Quod ergo dicitur, *Agebatur spiritu,* huiusmodi habet intellectum: Sponte spiritualem duxit conversationem, ut locum exhiberet tentanti. *Basil.* Non enim verbo provocans inimicum , sed opere visitans quaerit desertum: delectatur enim diabolus in deserto, non patitur esse in urbibus, contristat ipsum concordia civium. *Ambr.* Agebatur igitur consilio in desertum, ut diabolum provocaret: nam nisi ille certasset, non mihi iste vicisset: mysterio , ut illum Adam de exilio liberaret, qui de paradiso in desertum eiectus est ; exemplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere, et tunc magis esse cavendum ne mysterii gratiam deserat mentis infirmitas; unde sequitur: *Et tentabatur a diabolo. Cyril.* Ecce factus est in athletis iubens agones Deus in his qui coronat sanctorum vertices. *Greg. 3. Moral. cap. 3.* Hostis tamen noster mentem mediatoris Dei et hominum tentatione quassare non valuit: sic enim dignatus est tentationes exterius suscipere, ut tamen eius mens interius divinitati inhaerens inconcussa permaneret. *Orig. homil. 29.* Tentatur autem Iesus a diabolo quadraginta diebus, et quae fuerint tentamenta nescimus; quae ideo forsitan praetermissa sunt, quia maiora erant quam ut litteris traderentur. *Basi.* Vel Dominus per quadragenam intentatus mansit: noverat enim diabolus, quod ieiunabat, et non famescebat: et ideo non audebat accedere; unde sequitur: *Et nihil manducavit in diebus illis :* ieiunavit siquidem , ostendens quod illi qui se vult ad pugnas tentationum accingere, sobrietas est necessaria. *Ambro.* Tria igitur sunt quae ad usum proficiunt salutis humanae, sacramentum, desertum, et ieiunium. Nemo nisi qui legitime certaverit, coronatur; nemo autem ad certamen virtutis admittitur , nisi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum , gratiae caelestis munere consecretur. *Gregor. Naz.* Quadraginta siquidem diebus ieiunavit nihil manducans: erat enim Deus; nos autem ieiunium possibilitati proportionamus, licet zelus aliquibus progredi suadeat ultra posse. *Basi.* Sed tamen non sic utendum est carne, ut per egestatem alimenti naturalis vigor eius solvatur , neque ut ad ultimum torporem intellectus urgeatur per dissolutionis excessum. Unde Dominus noster semel hoc peregit, sed per totum consequens tempus ordine debito gubernavit corpus; et similiter Moyses, et Elias.*Chry.* Valde autem prudenter factum est, quod in ieiunando eorum non excessit numerum, ne scilicet putaretur apparenter venisse: non autem recepisse veram carnem, aut praeter humanam esse naturam. *Ambro.* Quadraginta autem dierum mysticum numerum recognoscis: tot enim diebus aquas abyssi effusas esse meministi, et tot ieiunio dierum sanctificato refusam caeli serenioris ostendit clementiam, tot ieiunio dierum Moyses perceptionem legis emeruit, tot annos in eremo constituti patres panem Angelorum consecuti sunt. *Aug. de con. Evan. lib. 2. c.4.* Numerus autem iste laboriosi huius temporis sacramentum est,quo sub disciplina regis Christi adversus diabolum dimicamus. Hic enim numerus temporalem vitam significat: tempora enim annorum quadripartitis vicibus currunt: quadraginta autem quater habent decem: porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur: quod declarat, quod quadraginta dierum ieiunium, hoc est humiliationem animae, consecravit et lex , et prophetae per Moysen, et Eliam, et Evangelium per ipsius Domini ieiunium. *Basi.* Verum quia non esurire supra hominem est, assumpsit Dominus passionem famis, indicans eam non esse peccatum, et concessit cum voluit naturae humanae, quae sua sunt pati, et agere; unde sequitur: *Et consummatis illis*

esuriit,non coactus ad necessitatem quae praeest naturae, sed quasi provocans diabolum ad duellum: sentiens enim diabolus, quia ubi fames, ibi imbecillitas, aggreditur ad tentandum, et quasi tentationum excogitator, famem Christo patienti suadebat lapidibus appetitum sedare; unde sequitur: *Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. Ambr.* Tria praecipue docemur tela esse diaboli, quibus ad convertendam mentem hominis consuevit armari, gulae unum, aliud iactantiae, tertium ambitionis. Inde ergo coepit unde iam vicit, scilicet Adam. Discamus igitur cavere gulam, cavere luxuriam, quia telum est diaboli. Sed quid sibi vult talis sermo: *Si Filius Dei es*: nisi quia cognoverat Dei Filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud est explorantis, aliud tentantis: ideo profitetur se credere, et homini conatur illudere. *Ori.* Rogato autem patre a filio panem, nec dante lapidem pro pane, iste quasi adversarius, et fallax pro pane dat lapidem. *Basi.* Suadebat quidem lapidibus appetitum sedare, hoc est permutare desiderium ab alimento naturali ad existentiam praeter naturam. *Ori. ibid.* Puto etiam, quod usque hodie lapidem diabolus ostendit, et hortetur singulos ad loquendum, *Dic ut lapis iste panis fiat.* Si videris haereticos dogmatum suorum mendacium pro pane comedere, scito lapidem eorum esse sermonem, quem monstrat ei diabolus. *Basi.* Dissipator autem tentationum Christus, non repellit a natura famem; unde sequitur: *Et respondit ad illum Iesus: Scriptum est, quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. Theo.* Quasi dicat: Non solis panibus humana natura sustentatur, immo sufficit verbum Dei ad nutriendum universam naturam humanam. Taliter pastus est Israeliticus populus, colligens annis quadraginta manna, et gaudens volatilium praeda. Divino consilio Elias convivas habuit corvos; Eliseus herbis agrestibus socios nutrivit. *Cyril.* Vel aliter: Terrenis cibis terrenum nostrum alitur corpus: anima vero rationalis divino verbo vigoratur ad bonam habitudinem spiritus: non enim naturam incorpoream corpus alit. *Greg. Nis.* Unde non alitur virtus pane, nec per carnes bene se habet anima, et pinguescit: aliis epulis vita sublimis educatur et crescit: nutrimentum boni castitas, panis sapientia, pulmentum iustitia, potus impassibilis status, delectatio bene sapere. *Ambros.* Vides igitur quo genere utatur armorum, quo hominem a spiritualis nequitiae incursione defendat adversum incitamenta gulae: non enim quasi Deus utitur potestate: quid enim mihi proderat? Sed quasi homo commune sibi accepit auxilium, ut divino pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi acquirat: non enim potest qui verbum sequitur, panem desiderare terrenum: humanis enim divina praestare non dubium est. Simul cum dicit, *Non in solo pane vivit homo*, ostendit hominem esse tentatum, hoc est susceptionem nostram, non suam divinitatem.

2. Et duxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terrae in momento temporis, et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa. Tu ergo procidens si adoraveris coram me, erunt tua omnia. Et respondens Iesus dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

2. *Theoph.* Primo inimicus Christum de gula tentaverat, sicut et Adam, deinde de cupiditate, sive avaritia, in hoc quod ostendit ei omnia regna mundi; unde sequitur: *Et duxit illum diabolus, et ostendit ei omnia regna orbis terrae in momento temporis. Greg. hom. 6.* Quid mirum si se permisit ab illo in montem duci, qui se pertulit etiam a membris ipsius crucifigi? *Theoph.* Sed qualiter ostendit ei omnia regna orbis terrae? Quidam dicunt, quod mente haec ei ostendit; ego autem dico, quod sensibiliter, et in phantasia apparere fecit. *Titus.* Vel descripsit orbem verbo, et velut quandam domum intentioni eius manifestavit, ut existimabat. *Ambr.* Bene autem in momento temporis saecularia, et terrena monstrantur: non enim tam conspectus celeritas indicatur, quam caducae fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa praetereunt, et saepe honor saeculi abiit antequam venerit. Sequitur: *Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa. Titus.* In utroque mentiebatur: neque enim habebat, nec conferre poterat quo carebat; nullus enim obtinet potestatem, sed ad pugnam est adversarius derelictus. *Ambro. hom. 13.* Alibi enim legitur *Rom. 13. omnis potestas a Deo est:* itaque a Deo est potestatum ordinatio, a malo ambitio potestatis; nec est potestas mala, sed is qui male utitur potestate. Quid ergo? Bonum est uti potestate, studere honori? Bonum si deferatur, non eripiatur: Distingue tamen hoc ipsum bonum: alius enim bonus in saeculo, alius perfectae virtutis usus. Bonum est enim Deum quaerere, et cognoscendae divinitatis studium nullis occupationibus impediri; quod si is qui Deum quaerit propter fragilitatem carnis, et mentis angustias saepe tentatur; quantomagis qui saeculum quaerit, obnoxius est? Docemur ergo ambitionem despicere, eo quod diabolicae (1) subiecit potestati. *Tit.* Habet autem forensis gratia domesticum periculum, et ut dominetur aliis prius servit: curvatur ad obsequium, ut honore donetur; et dum vult esse sublimior, simulata humilitate fit vilior; unde subdit: *Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tibi omnia subdita. Cyril.* Quomodo tu, cuius sors est inextinguibilis flamma, qualiter omnium Domino quae sua sunt spondes? Putasti cultorem habere, cuius metu tremunt universa. *Ori. hom. 30.* Vel aliter totum: Duo Reges certatim regnare festinant: peccati Rex peccatoribus, diabolus: et iustitiae Rex iustis Christus: sciensque diabolus ad hoc venisse Christum, ut regnum eius tolleret, ostendit ei omnia regna mundi: non quidem regnum Persarum, et Indorum, sed regnum suum, quomodo scilicet alii regnentur a fornicatione, alii ab avaritia; et ostendit ei in puncto temporis, hoc est in praesenti temporum cursu, quia ad comparationem aeternitatis, puncti obtinet instar: neque enim necessarium habebat Salvator, ut ei huius saeculi

(1) *P. Nicolai legit* subiacet.

negotia monstrarentur, sed statim ut aciem luminum suorum ad contemplandum vertit, et peccata regnantia, et eos qui regnarentur a vitiis conspexit. Dicit ergo ad eum: Venisti ut adversus me de imperio dimices? Adora me, et accipe regnum quod teneo. Verum Dominus vult quidem regnare, et quasi iustitia ut absque peccato regnet: et vult gentes sibi esse subiectas, ut serviant veritati, nec sic vult regnare ceteris, ut ipse regnetur a diabolo : unde sequitur: *Et respondens Iesus dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Beda.* Dicens diabolus Salvatori, *Si procidens adoraveris me,* e contrario audit, quod ipse magis adorare eum debeat, quasi Dominum, et Deum suum. *Cyril.* Qualiter autem, si, secundum haereticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen inferretur adversus eos, qui servierunt creaturae, et non creatori, si Filium secundum eos creaturam existentem colimus tanquam Deum? *Orig. hom. 30.* Vel aliter: Hos, inquit, omnes propterea mihi volo esse subiectos, ut Dominum Deum adorent, et ipsi soli serviant: tu autem a me vis incipere peccatum , quod ego dissoluturus huc veni. *Cyril.* Hoc autem mandatum eius tetigit intima: ante adventum enim eius ipse ubique colebatur ; lex autem divina eiiciens ipsum a dominio usurpato, adorare statuit solum eum , qui naturaliter Deus est. *Beda.* Quaeret autem aliquis quomodo conveniat quod hic praecipitur, soli Domino serviendum, Apostoli verbo qui dicit *Gal. c. 5. Per caritatem servite invicem?* Sed in graeco δελεία dulia intelligitur serviendus communis, hoc est sive Deo , sive homini exibita ; λατρεία latria autem vocatur servitus divinitatis cultui debita. Iubemur ergo per caritatem servire invicem , quod est graece duleuin δελευειν. Iubemus uni Deo servire, quod est latreuin λατρευιν. Unde hic dicitur: *Et illi soli servies;* quod est graece latrevis λατρευεις.

3. Et duxit illum in Ierusalem, et statuit eum super pinnaculum templi , et dixit illi : Si Filius Dei es , mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim , quod Angelis suis mandavit de te , ut conservent te, et quia in manibus tollent te , ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Iesus ait illi: Dictum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione , diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

3. *Ambros.* Sequitur iactantiae telum, quo in proclive delinquitur; quia dum homines gloriam virtutis suae iactare desiderant, de loco meritorum , et statione decidunt; unde dicitur: *Et duxit illum in Ierusalem, et statuit eum supra pinnaculum templi. Origen. hom. 31.* Sequebatur plane quasi athleta ad tentationem sponte proficiscens, et quodammodo loquebatur: Duc quo vis, et invenies me in omnibus fortiorem. *Ambros.* Ita est autem iactantia, ut dum se putat unusquisque ad altiora conscendere , sublimium usurpatione factorum ad inferiora trahatur ; unde sequitur: *Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Athan.* Non autem contra divinitatem certamen diabolus iniit: neque enim audebat; et ideo dicebat : *Si Filius Dei es :* sed cum homine certamen iniit , quem quondam seducere potuit. *Ambro.* Vere autem diabolica vox est , quae mentem hominis de gradu altiori meritorum praecipitare contendit. Simul infirmitatem suam diabolus malitiamque , designat , quia nemini potest nocere nisi ipse deorsum se miserit: nam qui relictis caelestibus terrena elegit , voluntarium quoddam praecipitium vitae labentis incurrit. Simul quoniam telum suum diabolus vidit obtusum , qui omnes homines propriae subiecerat potestati , plus coepit quam hominem iudicare. Transfigurat autem se Satanas velut Angelum lucis, et de Scripturis saepe divinis laqueum fidelibus parat; unde sequitur: *Scriptum est enim, quoniam Angelis suis mandavit de te, et quia in manibus tollent te , ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Orig. ib.* Unde tibi diabole, hoc scire, quod ista scripta sunt? Numquid legisti prophetas , vel divina eloquia ? Legisti quidem , non ut ipse ex lectione eorum melior fieres , sed ut de simplici littera eos qui amici sunt litterae, interficias. Scis quia si de aliis ei voluminibus loqui volueris , non decipies. *Ambro.* Ergo non te capiat haereticus, quia potest de Scripturis aliqua exempla proferre: utitur et diabolus testimoniis Scripturarum, non ut doceat, sed ut fallat. *Orig. ib.* Vide autem quomodo et in ipsis testimoniis versipellis est: vult enim minuere gloriam Salvatoris, quasi Angelorum indiget auxilio , offensurus pedem , nisi eorum manibus sublevetur. Hoc enim testimonium non de Christo, sed de sanctis generaliter scriptum est : neque enim indiget Angelorum auxilio qui maior est Angelis ; quin potius disce diabole , quod nisi Deus adiuvaret Angelos , offenderent pedem suum : et tu propterea offendisti, quia credere in Iesum Christum Dei Filium noluisti. Quare autem siles quod sequitur *Ps. 90. Super aspidem et basiliscum ambulabis:* nisi quia tu es basiliscus, tu draco, tu leo? *Ambros.* Sed Dominus rursus ne ea quae de se fuerant prophetata , ad arbitrium diaboli putaret esse facienda, sed divinitatis propriae auctoritatae servata, versutiae eius occurrit, ut quia Scripturarum exemplum praetenderat, Scripturarum vinceretur exemplis; unde sequitur: *Et respondens Iesus ait illi: Dictum est quia non tentabis Dominum Deum tuum. Chrysost.* Diabolicum enim est seipsum iniicere ad pericula , et tentare si eripiat Deus. *Cyril.* Non enim tentantibus largitur Deus auxilia, sed crèdentibus in eum: unde Christus tentantibus eum non ostendebat miracula, quibus dicebat *Matt. c. 12. Generatio prava signum quaerit, et non dabitur ei. Chrys.* Aspice autem quomodo non turbatus est Dominus; immo de Scripturis humillime cum iniquo disceptat, ut conformeris Christo pro posse. Novit diabolus arma Christi, quibus succubuit; ex mansuetudine eum coepit , ex humilitate devicit. Tu quoque, cum videris hominem effectum diabolum, et tibi obviantem, eo modo devincas, doceas animam tuam formare os condecens ori Christi : sicut enim cum Romanus forsan resident iudex non exaudiet responsum ignorantis eo modo loqui quo ipse; sic et Christus nisi suo modo loquaris, non exaudiet te, nec vacabit tibi. *Greg. Nis.* Legitime autem pugnanti agonum reperitur terminus, vel quod adversarius sua sponte cedat vincenti, vel trino casu deponitur secundum pugnatoriae artis decretum; unde sequitur: *Et*

consummata omni tentatione diabolus recessit usque ad tempus ab illo. Ambro. Non dixisset Scriptura omnem tentationem consummatam, nisi in tribus praemissis esset omnium materia delictorum; quia causae tentationum causae cupiditatum sunt, scilicet carnis oblectatio, spes gloriae, aviditas potentiae. *Atha.* Accesserat quidem ad eum hostis, ut ad hominem; non inveniens autem in ipso antiqui sui seminis signa, discessit. *Ambro.* Vides ergo ipsum diabolum in studio non esse pertinacem, cedere vere solere virtuti; et si invidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine *recessit*, inquit, *usque ad tempus:* postea enim non tentaturus, sed aperte pugnaturus venit. *Theoph.* Vel quia de voluptate tentaverat in deserto, recessit ab eo usque ad tempus crucis, in quo eum erat de tristitia tentaturus. *Maxim.* Vel diabolus in deserto Christo suggesserat praeferre mundi materiam divino amori; quem Dominus retrocedere iussit, quod erat indicium divini amoris: unde postea satagebat praevaricatorem eum facere dilectionis ad proximos: et ideo docente eo semitas vitae, provocabat ad illius insidias pharisaeos, et scribas, ut ad eorum odium pervertantur. Sed Dominus dilectionis intuitu, quem habebat in eos, monebat, arguebat, beneficia conferre non cessabat. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 16.* Totum autem hoc similiter Matthaeus narrat, sed non eodem ordine: unde incertum est quid prius factum sit, utrum regna terrae prius demonstrata sint ei, et postea in pinnam templi levatus sit: an hoc prius, et illud postea; nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit. *Maxim.* Ob hoc autem Evangelistarum hanc iste, illam vero ille praemittit, quia inanis gloria, et avaritia ad invicem sese gignunt. *Orig. hom. 29.* Ioannes autem quia a Deo exordium fecerat, dicens, *In principio erat Verbum*, tentationem Domini non descripsit, quia Deus tentari non potest, de quo erat sermo: quia vero in Matthaei Evangelio, et in Luca generatio hominis scribitur, et in Marco; homo autem est, qui tentatur; ideo Matthaeus, Lucas, et Marcus tentationem Domini descripserunt.

4. Et regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilaeam, et fama exiit per universam regionem de illo. Et ipse docebat in Synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus; et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in Synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiae prophetae, et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem, et caecis visum, dimittere confractos in remissionem, praedicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. Et cum plicuisset librum reddidit ministro, et sedit. Et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum. Coepit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris.

4. *Orig. hom. 32.* Quia Dominus tentatorem vicerat, virtus ei addita est, quantum scilicet ad manifestationem; unde dicitur: *Et egressus est Iesus in virtute Spiritus in Galilaeam. Beda.* Virtutem Spiritus signa miraculorum dicit. *Cyril.* Agebat autem miracula, non ab extrinseco, et quasi acquisitam habens Spiritu S. gratiam, sicut alii sancti; sed potius cum esset naturaliter Dei Filius, et consors omnium quae sunt Patris, tanquam propria virtute, et operatione utitur ea quae est Spiritus S. Decebat autem ex tunc eum notum fieri, et humanationis fulgere mysterium apud eos qui erant de sanguine Israel: ideo sequitur: *Et fama exiit per universam regionem de illo. Beda.* Et quia sapientia pertinet ad doctrinam, virtus vero refertur ad opera; utraque hic coniunguntur; unde sequitur: *Et ipse docebat in Synagogis eorum.* Synagoga Graece, Latine dicitur congregatio: quo nomine non solum turbarum conventum, sed et domum, in qua ad audiendum verbum Dei conveniebant Iudaei, appellare solebant; sicut nos Ecclesias, et loca, et choros fidelium vocamus. Verum differt inter Synagogam, quae congregatio, et Ecclesiam quae convocatio interpretatur, quia scilicet et pecora, et quaeque res congregari in unum possunt; convocari non possunt, nisi ratione utentia: ideo novae gratiae populum quasi maiore dignitate praeditum, rectius Ecclesiam, quam Synagogam nominare apostolicis doctrinis visum est. Merito autem et magnificatus a praesentibus asseveratur praecedentibus factorum dictorumve indiciis, cum sequitur: *Et magnificabatur ab omnibus. Orig. ib.* Cave autem ne beatos tantum illos indices, et te arbitreris privatum esse Christi doctrina; quia nunc etiam in toto orbe docet per organa sua, et nunc magis glorificatur ab omnibus quam illo tempore quo tantum in una provincia cognoscebatur. *Cyril.* Largitur autem sui notitiam illis inter quos educatus est secundum carnem; unde sequitur: *Et venit Nazareth ubi erat nutritus. Theoph.* Ut et nos doceat prius proprios beneficare et docere: deinde et ad reliquos amicitiam spargere. *Beda.* Confluebant autem die sabbati in Synagogis, ut feriatis mundi negotiis ad meditanda legis monita quieto corde residerent; unde sequitur: *Et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in Synagogam. Ambr.* Ita autem Dominus ad omnia se curvavit obsequia ut ne lectoris quidem asperneretur officium; unde sequitur: *Et surrexit legere, et traditus est illi liber Isaiae.* Accepit quidem librum, ut ostenderet seipsum esse, qui locutus est in prophetis, et removeret sacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris testamenti, alium novi; vel qui initium Christi dicunt esse de Virgine: quomodo enim coepit ex Virgine, qui ante Virginem loquebatur? *Origen. ib.* Non autem fortuitu revolvit librum, et caput de se vaticinans reperit lectionis; sed hoc providentiae Dei fuit; unde sequitur: *Et ut revolvit librum invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me:* Christus enim est qui ita commemoratur. *Atha.* Explicans enim nobis causam factae in mundo revelationis, et suae humanationis, hoc dicit; sicut enim Filius, cum sit Spiritus dator, non recusat fateri tanquam homo,

quod in Spiritu Dei eiicit daemonia; ita non recusat dicere, *Spiritus Domini super me*, pro eo quod factus est homo. *Cyril.* Similiter autem fatemur eum unctum fuisse inquantum carnem suscepit; unde sequitur, *Propter quod unxit me*: non enim ungitur divina natura, sed quod nobis cognatum existit; sic etiam et quod dicit se missum, imputandum est humanitati: nam sequitur: *Evangelizare pauperibus misit me.* *Ambro.* Vides Trinitatem coaeternam atque perfectam: ipsum loquitur Scriptura Iesum Deum hominemque in utero perfectum; loquitur et Patrem, et Spiritum S. qui cooperator ostenditur, quando corporali specie sicut columba descendit in Christum. *Orig. ib.* Pauperes autem nationes dicit; isti enim erant pauperes, nihil omnino possidentes, non Deum, non legem, non prophetas, non iustitiam, non reliquas virtutes. *Ambr.* Vel universaliter ungitur oleo spirituali, et virtute caelesti, ut paupertatem conditionis humanae thesauro resurrectionis rigaret aeterno. *Beda.* Mittitur etiam evangelizare pauperibus dicens *Matth. 5. Beati pauperes, quia vestrum est regnum caelorum.* *Cyril.* Forsitan enim pauperibus spiritu in his ostendit exhibitum liberale donum inter omnia dona, quae per Christum obtinentur. Sequitur: *Sanare contritos corde.* Vocat contritos corde debiles, fragilem mentem habentes, et resistere nequeuntes insultibus passionum; quibus remedium sanitatis promittit. *Basil.* Vel contritos corde venit sanare, idest remedium dare habentibus cor contritum a satana per peccatum; eo quod prae ceteris peccatum cor humanum prosternit. *Beda.* Vel quia scriptum est *Ps. 50. Cor contritum et humiliatum Deus non spernit*; ideo missum se dicit ad sanandum contritos corde secundum illud *Psalmi 140. Qui sanat contritos corde.* Sequitur: *Et praedicare captivis remissionem.* *Chry.* Captivationis vocabulum multiplex est. Est enim captivatio bona, sicut Paulus dicit *2. Cor. c. 10. Captivantes omnem intellectum ad obedientiam Christi.* Est et prava, et sensibilis, quae est a corporalibus hostibus. Sed deterior est intelligibilis, de qua hic dicit: fungitur enim peccatum pessima tyrannide, praecipiens mala, et obedientes confundens. Ab hoc intelligibili carcere nos Christus eripuit. *Theoph.* Possunt autem et haec de mortuis intelligi, qui captivi existentes soluti sunt ab inferni dominio per Christi resurrectionem. Sequitur: *Et visum caecis.* *Cyril.* Profluentes enim a diabolo tenebras in corda humana, Christus quasi sol iustitiae removit, faciens homines filios non noctis et tenebrarum, sed lucis et diei. Qui enim aliquando errabant, perceperunt iustorum semitas. Sequitur: *Dimittere confractos in remissionem.* *Orig. ib.* Quid enim ita fractum atque collisum fuerat ut homo, qui a Iesu dimissus est, et sanatus? *Beda.* Vel *dimittere confractos in remissionem*, idest eos qui legis pondere importabili fuerant depressi relevare. *Orig. ib.* Ista autem omnia praedicta sunt, ut post visionem ex caecitate, post liberationem ex vinculis, post sanitatem a diversis vulneribus veniamus ad annum Domini acceptum; unde sequitur: *Praedicare annum Domini acceptum.* Aiunt autem quidam iuxta simplicem intelligentiam, anno uno Evangelium Salvatorem in Iudaea praedicasse: et hoc est quod dicitur: *Praedicare annum Domini acceptum.* Vel annus Domini acceptus est totum tempus Ecclesiae, quo dum versatur in corpore, peregrinatur a Domino. *Beda.* Neque enim solus ille annus quo Dominus praedicabat, fuit acceptabilis, sed etiam iste quo praedicabat Apostolus dicens *2. Cor. c. 6. Ecce nunc tempus acceptabile.* Post annum sane Domini acceptabilem subdit, *Et diem retributionis*, scilicet extremae, quando reddet unicuique secundum opus suum. *Ambro.* Vel diem hunc annum Domini acceptum dicit perpetuis diffusum temporibus, qui redire in orbem laboris nesciat, continuationem fructus hominibus, et quietis indulgeat. Sequitur: *Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit.* *Beda.* Librum audientibus illis, qui aderant legit, sed lectum ministro reddidit: quia dum esset in mundo, palam locutus est docens in Synagogis, et templo: sed ad caelestia reversurus his qui ab initio viderant, et ministri sermonis fuerant, evangelizandi officium tradidit. Stans legit, quia nobis Scripturas quae de ipso erant aperuit, quia in carne dignatus est operari; sed reddito libro residet, quia se supernae quietis solio restituit; stare enim operantis est, sedere autem quiescentis vel iudicantis. Sic et praedicator verbi surgat, et legat, idest operetur, et praedicet; et resideat, idest praemia quietis expectet. Revolutum autem librum legit, quia Ecclesiam misso Spiritu omnem veritatem docuit; plicatum ministro reddidit, quia non omnia omnibus dicenda, sed pro captu audientium committit doctori dispensandum verbum. Sequitur: *Et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum.* *Orig. ib.* Et nunc etiam si volumus, oculi nostri possunt intendere in Salvatorem: cum enim principalem cordis tui direxeris aciem ad sapientiam, et veritatem, Deique unigenitum contemplandum, oculi tui intuentur Iesum. *Cyril.* Tunc autem omnium oculos convertebat ad se, quodammodo stupentium qualiter litteras novit, quas non didicit. Sed quoniam mos erat Iudaeis, promulgatas de Christo prophetias dicere consummari, vel in quibusdam eorum praepositis, vel in aliquibus sanctis prophetis, Dominus hoc praedicavit; unde sequitur: *Coepit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris.* *Beda.* Quia scilicet, sicut illa Scriptura praedixerat, et magna faciebat, et maiora Dominus evangelizabat.

5. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius, et dicebant: Nonne hic est filius Ioseph? Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura teipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis, multae viduae erant in diebus Eliae in Israel quando clausum est caelum annis tribus, et mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidoniae ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Eliseo propheta, et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.

5. *Chrysost.* Cum venisset in Nazareth Dominus, a miraculis abstinet, ne provocaret eos ad maiorem livorem. Praetendit autem eis doctrinam non minus admirandam miraculis: erat enim quaedam divina gratia ineffabilis in dictis Salvatoris concurrens, animas permulcens auditorum; unde dicitur: *Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius. Beda.* Testimonium illi dabant attestando illum vere esse ut dixerat, de quo propheta cecinerat. *Chrysost.* Sed stulti admirantes sermonis virtutem, parvipendunt ipsum ab eo qui putabatur pater; unde sequitur; *Et dicebant: Nonne hic est filius Ioseph? Cyril.* Sed quid impedit ut venerabilis et admirabilis sit, si filius esset, ut putabatur Ioseph? Nonne vides divina (1) mira? Satanam iam prostratum? Nonnullos ab his aegritudinibus liberatos? *Chrys.* Post multum enim tempus, et signorum ostensionem profectus est ad eos; nec eum sustinuerunt, sed iterum se succendebant invidia; unde sequitur: *Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura teipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. Cyril.* Commune quidem proverbium erat apud Hebraeos ad improperium excogitatum: clamabant enim aliqui contra medicos infirmos, *Medice sana teipsum. Glos.* Quasi dicerent: Quia in Capharnaum plures te curasse audivimus, cura etiam teipsum; idest fac similiter in tua civitate, ubi conceptus es, et nutritus. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 42.* Cum autem iam magna ab illo facta fuisse commemorat, quae se nondum narrasse scit; quid evidentius quam hoc eum scienter praeoccupasse narrandum? Neque enim tantum ab eius baptismo progressus est ut oblitus putetur, nondum se aliquid commemorasse de his quae in Capharnaum gesta fuerant. *Ambr.* Non otiose autem Salvator se excusat, quod nulla in patria sua miracula virtutis operatus sit, ne fortassis aliquis viliorem patriae nobis esse debere putaret affectum: nam sequitur: *Ait autem: Amen dico vobis quia nemo propheta acceptus est in patria sua. Cyril.* Quasi dicat: Vultis multa prodigia inter vos a me fieri, penes quos sum nutritus; sed non latet me quaedam communis, quae multis accidit, passio: contemnuntur enim quodammodo semper etiam optima quaeque quando non raro contingunt alicui, sed suppetunt ad velle; et sic etiam contingit in hominibus; familiaris enim quia semper praesto est, debita reverentia privatur a notis eius. *Beda.* Prophetam autem dici in Scripturis Christum, et Moyses testis est qui dicit *Deut. c. 18. Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris. Ambro.* Hoc autem exemplo declaratur, quod frustra opem misericordiae caelestis expectes, si alienae fructibus virtutis invideas; aspernator enim Deus invidorum est, et ab his qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suae potestatis avertit. Dominicae quippe carnis actus divinitatis exemplum est, et invisibilia eius nobis per ea quae sunt visibilia demonstrantur. Videte igitur quid mali invidia afferat: indigna propter invidiam patria iudicatur, in qua civis operetur quae digna fuit, in qua Dei Filius nasceretur. *Orig. hom. 33.* Quantum ad Lucae historiam pertinet, nondum in Capharnaum fecisse aliquod signum describitur; nam antequam veniret in Capharnaum, in Nazareth dixisse legitur: *Quaecumque audivimus facta in Capharnaum.* Unde puto in praesenti sermone aliquid latitare mysterii, et Nazareth in typo Iudaeorum, Capharnaum in typo praecessisse Gentium. Erit enim tempus quando dicturus est populus Israel: Quae ostendisti universo orbi, ostende et nobis, praedica sermonem tuum populo tuo Israel, ut saltem cum subintraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiat. Quamobrem videtur mihi convenienter respondisse Salvator, *Nemo propheta acceptus est in patria sua*, plus iuxta sacramentum quam iuxta litteram; licet et Ieremias in Anathoth patria sua non fuerit acceptus, et reliqui prophetae: sed magis videtur mihi intelligi, ut dicamus patriam omnium prophetarum fuisse populum circumcisionis. Et nationes quidem susceperunt vaticinium Iesu Christi, magis habentes Moysen et prophetas de Christo praedicantes, quam illi qui ex his non susceperunt Iesum. *Ambro.* Pene autem apto comparationis exemplo arrogantia civium retunditur invidorum, dominicumque factum Scripturis docetur veteribus convenire: nam sequitur: *In veritate dico vobis: multae viduae erant in Israel in diebus Eliae*: non quia Eliae dies fuerunt; sed in quibus Elias operatus est. *Chrysost.* Ipse quidem terrestris Angelus, caelestis homo, qui nec tectum, nec mensam, nec amictum habebat, ut multi, clavem caelorum gerit in lingua; et hoc est quod sequitur, *Quando clausum est caelum annis tribus, et mensibus sex.* Postquam autem caelum seravit, terramque reddidit sterilem, regnabat fames, et consumpta sunt corpora; unde sequitur: *Cum facta esset fames in terra. Basilius.* Ut enim aspexit ex saturitate non modicum generari opprobrium, per famen illis ieiunium attulit quo culpam eorum, quae in immensum crescebat, cohibuit. Corvi autem facti sunt iusto cibi ministri, qui consueverunt aliorum pabula usupare. *Chrysost.* Sed quoniam exsiccatus est fluvius ex quo pocula iuste dabantur; *Vade*, inquit Deus *3. Reg. c. 17. in Sareptam Sidoniae, illic mandabo mulieri viduae ut pascat te*; unde et hic sequitur: *Et ad nullam earum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniae viduam.* Quod ex quadam Dei dispensatione factum est: fecit enim Deus eum per longum iter pergere usque in Sidonem, ut visa mundi peste poscat a Domino pluvias. Multi autem tunc temporis opulenti erant; sed nullus tale aliquid fecit, ut vidua: reverentiam enim mulieris ad prophetam, non praediorum, sed voluntatis fiebant divitiae. *Ambros.* Mystice autem dicit, *In diebus Eliae*: quia dies faciebat illis, qui in eius operibus lucem videbant gratiae spiritualis; et ideo aperiebatur caelum videntibus divina mysteria, claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoscendae divinitatis ubertas. In vidua autem illa, ad quam Elias directus est, typus Ecclesiae praemissus est. *Orig. hom. 32.* Occupante enim fame populum Israel, scilicet audiendi sermonem Dei, venit propheta ad viduam, de qua dicitur *Isai. c. 54. Multi filii desertae magis quam eius quae habet virum*; et cum venisset, panem illius et alimenta multiplicat. *Beda.* Sidonia autem venatio inutilis, Sarepta incendium, vel angustia panis interpretatur: quibus omni-

(1) *Al.* miracula.

bus gentilitas exprimitur, quae inutili venationi dedita, idest lucris, et negotiis saeculi serviens, incendium carnalium cupiditatum, panisque spiritualis angustias patiebatur; donec Elias, idest propheticus sermo, cessante Scripturarum intelligentia, pro perfidia Iudaeorum venit ad Ecclesiam, ut receptus pasceret, et reficeret corda credentium. *Basil.* Quaelibet etiam anima viduata, et privata virtute, et divina notitia, postquam divinum verbum recipit, propria delicta cognoscens, docetur nutrire verbum virtutum panibus, et irrigare fonte vitae doctrinam veritatis. *Orig. hom. 33.* Sed et aliud ad eundem sensum pertinens loquitur, cum subdit: *Et multi leprosi erant in Israel sub Elisaeo propheta; et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus*, qui utique non erat ex Israel. *Ambr.* Mystice autem populus Ecclesiam contingit, ut sequatur populus ille ex alienigenis congregatus, ante leprosus, prius quam mystico baptizaretur in flumine; idest post sacramenta baptismatis, maculis corporis et mentis ablutis, immaculata virgo coepit esse sine ruga. *Beda.* Naaman enim qui decorus interpretatur, populum significat nationum, qui septies lavari iubetur; quia illud baptismo salvat quod septiformis Spiritus regenerat. Caro eius post lavacrum sicut pueri apparet: quia mater gratia omnes in unam parit infantiam; vel quia Christo conformatur, de quo dicitur *Isai. c. 9. Puer natus est nobis.*

6. Et repleti sunt omnes in Synagoga ira, haec audientes. Et surrexerunt, et eiecerunt illum extra civitatem, et duxerunt illum usque ad supercilium montis super quem civitas illorum erat aedificata, ut praecipitarent eum. Ipse autem transiens, per medium illorum ibat.

6. *Graec.* Quia pravam eorum intentionem redarguerat, ideo indignantur; et hoc est quod dicitur: *Et repleti sunt omnes in Synagoga ira:* pro eo etiam quod dixerat, *Hodie completa est haec prophetia*, arbitrati sunt quod seipsum compararet prophetis; et ideo indignantur, et fugant eum extra civitatem; unde sequitur: *Et surrexerunt, et eiecerunt illum extra civitatem. Ambr.* Nec mirum si perdiderunt salutem, qui eiecerunt de suis finibus Salvatorem. Dominus autem, qui docuerat Apostolos exemplo sui omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec eiicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Non mediocriter autem invidia proditur, quae caritatis oblita in acerba odia causas amoris inflectit. Cum enim ipse Dominus per populos beneficia diffunderet, illi iniurias irrogabant; unde sequitur: *Et duxerunt illum usque ad supercilium montis super quem civitas illorum erat aedificata, ut praecipitarent eum. Beda.* Peiores sunt Iudaei discipuli diaboli diabolo magistro: ille enim ait: *Mitte te deorsum*: isti facto mittere conantur: sed illorum mente mutata subito vel obstupefacta descendit, quia adhuc illis poenitentiae locum reservat; unde sequitur: *Ipse autem transiens per medium illorum ibat. Chry.* In quo et quae sunt humanitatis, et quae sunt divinitatis ostendit: stare enim in medio insidiantium, et non apprehendi, divinitatis eminentiam ostendebat; discedere vero, dispensationis approbat mysterium. *Ambr.* Simul intellige non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem: etenim quando vult capitur, quando vult elabitur. Nam quemadmodum a paucis teneri potuit, qui a populo non tenetur? Sed voluit sacrilegium esse multorum, ut a paucis quidem affligeretur, sed pro toto orbe moreretur. Quin etiam malebat Iudaeos adhuc sanare quam perdere, ut efficaci furoris exitu desinerent velle, quod implere non possent. *Beda.* Nondum etiam venerat hora passionis, quae in parasceve paschae futura extiterat, necdum locum passionis adierat, qui non in Nazareth, sed Ierosolymis hostiarum sanguine figurabatur; nec hoc genus mortis elegerat, qui crucifigendum se a saeculo praeconabatur.

7. Et descendit in Capharnaum civitatem Galilaeae, ibique docebat illos sabbatis. Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius. Et in Synagoga erat homo habens daemonium immundum, et exclamavit voce magna dicens: Sine, quid nobis et tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio enim te, quia sis Sanctus Dei. Et increpavit illum Iesus dicens: Obmutesce, et exi ab eo. Et cum proiecisset illum daemonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus est pavor in omnibus, et colloquebantur ad invicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeunt? Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

7. *Ambr.* Non indignatione commotus Dominus, nec scelere offensus Iudaeam deseruit; quin etiam immemor iniuriae, memor clementiae, nunc docendo, nunc sanando infidae plebis corda demulcet; unde dicitur: *Et descendit in Capharnaum civitatem Galilaeae, ibique docebat illos sabbatis. Chrys.* Quamvis enim sciret, quod inobedientes essent, et duri cordis, tamen visitat illos, sicut bonus medicus illos, qui ultima laborant aegritudine, tentat sanare. Docebat autem in Synagogis confidenter secundum illud Isaiae *cap. 45. Nequaquam occulte locutus sum, nec in obscuro loco terrae.* In sabbato quoque disputabat cum eis, quia vacabant. Mirati sunt ergo de doctrinae virtute, et potestatis magnitudine; unde sequitur: *Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius*, idest non blandus, sed imperiosus ad salutem. Iudaei autem putabant esse Christum sicut aliquem sanctorum, aut prophetarum. Ut autem maiorem de eo opinionem accipiant, transcendit mensuram propheticam: non enim dicebat, *Haec dicit Dominus*, ut prophetae consueverant dicere; sed sicut Dominus legis, quae sunt supra legem proferebat, transferens litteram ad veritatem, et figuras ad spiritualem intelligentiam. *Beda.* Sermo etiam doctoris in potestate fit, cum ea quae docet operatur: qui enim facto destruit quod praedicat, contemnitur. *Cyril.* Opportune autem dogmatibus plerumque ardua miscet opera; quos enim non disponit ratio ad cognoscendum, hos instigat signorum ostensio; unde sequitur: *Et in Synagoga erat homo habens daemonium immundum. Ambros.* Sabbato medicinae divinae opera coepta significat, ut inde nova creatura coeperit, unde vetus creatura ante de-

sivit; ne sub lege esse Dei Filium, sed supra legem in ipso principio designaret. Bene etiam sabbato coepit, ut ipsum se ostenderet creatorem, quia opera operibus interserit, et prosequitur opus quod ipse ante iam coeperat; ut si domum faber renovare disponat, non a fundamentis, sed a culminibus incipit solvere vetustatem, ita ut ibi prius manum admoveat ubi ante desierat. Deinde a minoribus incipit, ut ad maiora perveniat. Liberare a daemone etiam homines, sed in verbo Dei possunt; resurrectionem mortuis imperare divinae solius est potestatis. *Cyril.* Calumniabantur autem Iudaei gloriam Christi, dicentes *Matth. 12. Hic non eiicit daemones, nisi in Beelzebub principe daemoniorum;* ad quod removendum cum repraesentarentur daemones invictae potestati eius, nec tolerarent congressum deitatis, saevam vocem emittebant; unde et hic sequitur: *Exclamavit voce magna dicens, Sine; quid nobis et tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos? Beda.* Quasi dicat: Paululum a me vexando quiesce, cui nulla est societas cum nostra fraude. *Ambros.* Nec quemquam movere debet, quod Iesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primus inducitur; nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de caelo Angelus ad Virginem detulit. Est huius impudentiae diabolus, ut inter homines aliquid primus usurpet, et ad homines quasi novum deferat, quo terrorem suae potestatis incutiat; unde sequitur: *Scio enim te, quia sis Sanctus Dei. Athan.* Non dicebat eum Sanctum Dei, quasi aliis sanctis similis, sed quasi eo singulariter Sancto existente cum articuli adiectione: ipse est enim naturaliter Sanctus, cuius participatione omnes alii sancti vocantur: neque tamen hoc dicebat quasi eum veraciter nosset, sed se cognoscere fingebat. *Cyril.* Putaverunt enim daemones, quod per huiusmodi laudem facerent ipsum inanis gloriae amatorem, ut abstineret ab eorum contrarietate, utpote pro gratia gratiam recompensans. *Chrysost.* Voluit etiam daemon perturbare ordinem rerum, et Apostolorum rapere dignitatem, et suggerere multis ut ei obediant. *Athan.* Quamvis igitur vera fateretur, compescebat tamen eius sermonem, ne simul cum veritate etiam suam iniquitatem promulget; ut nos etiam assuefaciat ne curemus de talibus, etsi vera loqui videantur. Nefas est enim, ut cum adsit nobis Scriptura divina, instruamur a diabolo; unde sequitur: *Et increpavit illum dicens: Obmutesce, et exi ab illo. Beda.* Divina autem permissione liberandus a daemone homo proiicitur in medium, ut virtus patefacta Salvatoris, plures ad vitam salutis invitet; unde sequitur: *Et cum proiecisset illum daemonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit.* Videtur autem repugnare quod hic dicitur, Marco qui ait *c. 6. Et discerpens eum spiritus immundus, exclamans voce magna, exivit ab eo*: nisi intelligamus hoc dixisse Marcum, *discerpens eum*, quod hic Lucas dicit, *Et cum proiecisset illum in medium;* ut quod secutus ait, *Nihilque illi nocuit*, intelligatur quia iactatio illa membrorum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire daemonia etiam quibusdam membris amputatis, aut evulsis. Unde merito pro tam integra restitutione sanitatis mirantur; nam sequitur: *Et factus est pavor in omnibus, et colloquebantur ad invicem dicentes: Quod est hoc verbum, quod in potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeunt. Theoph.* Quasi dicant; Quale est praeceptum hoc quod praecepit, *Exi ab eo*, et exit? *Beda.* Expellere quidem daemonia et homines sancti, sed in verbo Dei, possunt; ipsum autem Dei Verbum propria potestate virtutes operatur. *Ambro.* Mystice autem qui in Synagoga spiritum habebat immundum, populus est Iudaeorum, qui innodatus diaboli laqueis, simulatam corporis munditiam interioris mentis sordibus inquinabat; et bene spiritum immundum habebat, quia Spiritum S. amiserat: introierat enim diabolus, unde Christus exierat. *Theoph.* Sciendum est etiam, quod multi nunc daemonia habent, scilicet qui daemoniorum desideria implent, ut furiosi habent daemonium irae, et sic de ceteris. Sed Dominus in Synagoga venit, cum mens hominis fuerit congregata, et tunc dicit daemoni inhabitanti, *Obmutesce:* et statim eiiciens eum in medium, egreditur ab eo, non enim decet hominem semper iracundum esse, bestiale namque hoc est: sed medium iter ambulare oportet, et iram contra mala habere; et sic proiicitur homo cum immundus spiritus ab eo egreditur.

8. Surgens autem Iesus de Synagoga introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus, et rogaverunt eum pro ea. Et stans super illam, imperavit febri, et dimisit illam, et continuo surgens ministrabat illis.

8. *Ambro.* Postquam Lucas virum a spiritu nequitiae liberatum ante praemisit, substituit feminae sanitatem. Utrumque enim sexum Dominus curaturus advenerat: et prior sanari debuit, qui prior creatus est; unde dicitur: *Surgens autem de Synagoga introivit in domum Simonis. Chrysost.* Manebat enim apud discipulos honorans ipsos, et ob hoc animosiores reddens. *Cyril.* Aspiciebat autem quomodo manet penes virum inopem Christus, qui spontanea voluntate paupertatem pro nobis passus est, ut discamus cum pauperibus conversari, nec spernere depressos et pauperes. Sequitur: *Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus, et rogaverunt illum pro ea. Hier. in Matth.* Modo Salvator rogatus, modo ultro curat aegrotos, ostendens se contra peccatorum quoque passiones et precibus semper annuere fidelium, et ea quae ipsi minime in se intelligenda dare, vel non intellecta dimittere, secundum illud *Ps. 18. Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine. Chrysost.* Quod autem Matthaeus hic reticuit, non differt: illud enim est brevitatis, hoc autem exquisitae interpretationis. Sequitur: *Et stans super illam, imperavit febri, et dimisit illam. Basil.* In quo Lucas figuravit sermonem tanquam de praecepto animali sensibili facto, sic dicens febri imperatum, et quod febris non omisit imperantis operationem; unde sequitur: *Et continuo surgens ministrabat illis. Chrysost.* Quod enim morbus curabilis erat, per modum medendi potestatem suam declaravit, faciens quod minime ars medicinae facere potuisset: post febris enim sedationem multo tempore patientes egent, ut pristinae restituantur sanitati; tunc autem simul omnia facta sunt. *Ambros.*

Si autem altiori consilio ista perpendamus, animi debemus intelligere, et corporis sanitatem, ut prius animus, qui serpentis laborabat insidiis, absolutus sit. Denique non prius Eva esuriit, quam serpentis eam versutia tentavit; et ideo adversus ipsum auctorem peccati prius debuit medicina salutis operari. Fortassis etiam in typo mulieris illius variis criminum febribus caro nostra languescebat; nec minorem febrem amoris esse dixerim, quam caloris. *Beda.* Si enim virum a daemonio liberatum moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare dixerimus, consequenter femina febribus tenta, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit a concupiscentiae suae fervore per continentiae praecepta frenatam. *Cyril.* Et nos ergo suscipiamus Iesum: cum enim visitaverit nos, et portamus eum in mente, et corde, tunc enormium voluptatum aestum extinguet, et incolumes faciet ut ministremus ei; hoc est ei beneplacita peragamus.

9. Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum; at ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant autem daemonia a multis clamantia, et dicentia, quia tu es Filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.

9. *Theoph.* Considerandum est turbae desiderium; nam cum sol occidisset, adducunt ad eum infirmos, non a tempore impediti; unde dicitur: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. Orig.* Ideo quidem circa solis occasum, idest elapsa die illos educebant, quia verecundabantur, vel timebant pharisaeos; vel quia de die intenti erant circa alia; vel quia putabant non licere sanare in sabbato. Ipse autem sanabat eos; unde sequitur: *At ille singulis manus imponens curabat omnes. Cyril.* Quamvis autem ut Deus potuisset omnes verbo pellere morbos, tamen tangit eos, ostendens propriam carnem efficacem ad praestanda remedia: nam caro Dei erat. Sicut enim ignis appositus vasi aeneo imprimit ei propriae caliditatis effectum; sic omnipotens Dei Verbum, cum univit sibi veraciter assumptum templum ex Virgine animatum, et intellectum, particeps suae potestatis, eius effectum inseruit. Tangit et nos, immo potius nos illum tangamus, quatenus et nos ab animarum infirmitatibus liberet, necnon a daemonum impugnatione et superbia: sequitur enim: *Exibant autem daemonia a multis clamantia et dicentia, quia tu es Filius Dei. Beda.* Daemonia Filium Dei confitentur; et sicut postea dicitur, *Sciebant ipsum esse Christum*: quia cum ieiunio fatigatum eum diabolus videret, verum hominem intellexit; sed quia tentando non praevaluit, utrum Filius Dei esset dubitabat: nunc autem per signorum potentiam, vel potius suspicatus est esse Filium Dei. Non igitur ideo Iudaeis eum crucifigere persuasit, quia Christum sive Dei Filium non esse putavit; sed quia se morte illius non vidit esse damnandum. De hoc enim mysterio a saeculis absconditio dicit Apostolus *1. Cor. c. 2.* quod *nemo principum huius saeculi cognovit*: *si enim cognovissent, numquam Dominum gloriae crucifixissent. Chrysost.* In hoc autem quod sequitur, *Et increpans non sinebat ea loqui*, percipe Christi humilitatem: non sinebat ut daemones immundi eum manifestarent: non enim oportebat eos subripere officii apostolici gloriam, nec decebat Christi mysterium lingua foeda publicari. *Theo. Quia non est speciosa laus in ore peccatoris Eccl. c. 25.* vel quia nolebat invidiam accendere Iudaeorum, ex hoc quod ab omnibus laudaretur. *Beda.* Ipsi autem Apostoli praecipiuntur reticere de illo, ne divina maiestate praedicata, passionis dispensatio differretur.

10. Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, et turbae requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait: Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. Et erat praedicans in Synagogis Galilaeae.

10. *Chrysost.* Postquam satis utilitatis populis per miracula est collatum, oportebat eum abesse; maiora namque putantur miracula post absentiam operantis, dum ipsa magis exclamant, et vice vocis fruuntur; unde dicitur: *Facta autem die egressus ibat in desertum locum. Graec.* Abiit etiam in desertum, ut Marcus dicit, et orabat: non quod ipse oratione indigeret, sed ut nobis bonae operationis fieret forma. *Chry.* Pharisaei quidem, ipsis prodigiis praedicantibus, potentia Christi scandalizabantur; populi vero eloquia audientes acquiescebant, et sequebantur; unde sequitur: *Et turbae requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum, ne discederet ab eis;* non quidem aliqui primatum, aut scribarum, sed quoscumque malitiae fucus non denigraverat, et illaesam habebant conscientiam. *Graec.* Quod autem Marcus dicit, Apostolos pervenisse ad eum dicentes, quod omnes quaerunt te; Lucas vero dicat, populos pervenisse: non discrepant ab invicem. Applicuerant enim ad ipsum populi, Apostolorum sequentes vestigia; Dominus autem gaudebat detentus, sed mandabat ut eum dimitterent, ut etiam alii participes forent eius doctrina, quasi tempore suae praesentiae non multum duraturae; unde sequitur: *Quibus ait: Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.* Marcus dicit, *Ad hoc veni*, ostendens divinitatis eius celsitudinem, et voluntariam exinanitionem; Lucas vero dicit, *Ad hoc missus sum*, idest incarnationem ostendens, necnon beneplacitum Patris missionem appellans; et ille quidem simpliciter dicit, *Ut praedicem*; iste vero *regnum Dei* adiungit, quod est ipse Christus. *Chrysost.* Simul etiam considera, quod poterat in eodem loco manendo, omnes attrahere ad se; non tamen hoc fecit, praebens nobis exemplum ut perambulemus et requiramus pereuntes; sicut pastor ovem perditam, et medicus accedit ad infirmum: una enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere; unde et hic sequitur: *Et erat praedicans in Synagogis Galilaeae.* Frequentabat quidem Synagogas, docens illos, quod non esset seductor: nam si iugiter inhabitata coleret, diffamarent eum velut latitantem. *Beda.* Si autem occasu solis mystice mors Domini

exprimitur, die redeunte resurrectio illius indicatur; cuius manifestata luce a credentium turbis requiritur, et in Gentium deserto inventus, ne abeat detinetur; maxime cum hoc contigerit prima sabbati, quo resurrectio celebrata est.

CAP. V.

Factum est autem, cum turbae irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. Et vidit duas naves stantes secus stagnum; piscatores autem descenderant, et lavabant retia. Ascendens autem in unam navim quae erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas.

Ambr. Ubi Dominus impertivit multis varia genera sanitatum, nec tempore, nec loco coepit a studio sanandi turba cohiberi: vespera incubuit, sequebantur; stagnum occurrit, et turbae urgebant; unde dicitur: *Factum est autem, cum turbae irruerent in eum. Chry.* Erant enim ei connexi, diligentes eum, et mirantes, et tenere cupientes. Quis enim discessisset, dum huiusmodi miracula faciebat? Quis noluisset solam prospicere faciem, et os talia loquens? Neque enim in agendo miracula solum admirabilis erat, sed visus eius abundabat plurima gratia: unde et loquentem eum audiunt in silentio, seriem locutionis non irrumpentes: dicitur enim: *Ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. Beda.* Stagnum Genesareth idem dicunt esse quod mare Galilaeae, vel mare Tyberiadis; sed mare Galilaeae ab adiacente provincia dicitur; mare autem Tyberiadis a proxima civitate. Porro Genesareth a laci ipsius natura, quae crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Graeco vocabulo quasi generans sibi auram dicitur: neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed frequentibus auris spirantibus agitatur, haustu dulcis, et ad potandum habilis. Sed Hebraeae linguae consuetudine omnis aquarum congregatio sive dulcis, sive salsa mare nuncupatur. *Theophy.* Fugit autem Dominus gloriam quanto magis ipsa eum sequebatur; et ideo a turbis se separans ascendit in navem. *Et vidit duas naves stantes secus stagnum; piscatores autem descenderant, et lavabant retia. Chry.* Quod signum erat vocationis. Secundum vero Matthaeum invenit eos reficientes retia: tantus enim erat paupertatis excessus, ut laniata repararent, nova nequeuntes habere. Volens autem diligenter congregare spectaculum, ut nemo remaneret post tergum, sed omnes facie ad faciem cernerent, ascendit in navim; unde dicitur: *Ascendens autem in unam navim quae erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Theo.* Vide autem Christi mansuetudinem, quomodo rogat Petrum; et Petri obedientiam, quomodo in omnibus fuit obediens. *Chry.* Postquam vero multa peregerat miracula, iterum doctrinam proponit, et existens in mari piscatur existentes in terra; unde sequitur: *Et sedens docebat turbas de navicula. Greg. Naz. hom. de repudio.* Cunctis condescendens, ut a profundis extrahat piscem, hominem scilicet natantem in mobilibus rebus, et amaris huius vitae procellis. *Beda.* Mystice autem duae naves circumcisionem, et praeputium figurant; quas videt Dominus, quia in utroque populo novit qui sunt eius, et ad futurae vitae tranquillitatem quasi ad littus videndo, hoc est misericorditer visitando provehit. Piscatores sunt Ecclesiae doctores, qui nos per rete fidei comprehendunt, et quasi littori sic terrae viventium advehunt. Sed haec retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur; quia non omne tempus est habile doctrinae; sed nunc exercenda est lingua doctoris, et nunc suimet cura gerenda. Navis Simonis est Ecclesia primitiva, de qua Paulus dicit *Gal. c. 2. Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis*: bene una dicta, quia *multitudinis credentium erat cor unum et anima una. Augus. de quaest. Evange. lib. 2. c. 2.* De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiae docet Gentes. Quod autem Dominus ascendens in navim rogat eum a terra reducere pusillum, significat temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis praecipiantur, nec a terrenis in profunda sacramentorum secedatur. Vel prius in proximis regionibus gentibus praedicandum, ut quod postea dicit, *Duc in altum*, ad remotiores Gentes postea praedicandum praecipiat.

2. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon dixit illi: Praeceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus; in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecisset, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum: et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent et adiuvarent eos. Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas ita ut pene mergerentur.

2. *Cyril.* Postquam sufficienter populum docuerat, regreditur iterum ad magnificentias proprias, et per piscatoria ministeria piscatur discipulos; unde sequitur: *Ut autem cessavit loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. Chrys.* Condescendens enim hominibus sicut Magos per sidus vocavit, sic et piscatores per piscatoriam artem. *Theoph.* Petrus autem non distulit; unde sequitur: *Et respondens Simon dixit illi: Praeceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Non autem addidit: Non te audiam, nec secundis laboribus me exponam; sed magis subdidit: *In verbo autem tuo laxabo rete.* Quia vero turbam de navicula Dominus instruxerat, non sine mercede naviculae Dominum dereliquit, dupliciter beneficans ipsum, qui a primo dedit ei multitudinem piscium, et deinde discipulum ipsum fecit; unde sequitur: *Et cum hoc fecisset, concluserunt piscium multitudiuem copiosam.* Tot autem pisces cepit, ut non posset eos foras educere, sed a sociis auxilium peteret; unde sequitur: *Rumpebatur autem rete eorum: et annuerunt sociis qui erant in alia navi, ut venirent, et adiuvarent eos.* Per nutum ipsos vocant; quia ex stupore propter capturam piscium loqui non poterant. Et sequitur de eorum auxilio, cum dicitur: *Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas*

ita ut pene mergerentur. August. de con.Ev. l. 2. c.9. Ioannes quidem videtur simile miraculum dicere; sed illud longe aliud est, quod factum est post resurrectionem Domini ad mare Tyberiadis: ibi enim non solum ipsum tempus valde diversum est, sed etiam res ipsa plurimum distat: nam retia illic in dexteram partem missa, centum quinquaginta tres pisces ceperunt, magnos quidem; sed pertinuit ad Evangelistam dicere, quod cum tam magni essent, retia non sunt disrupta; respicientem scilicet ad hoc factum quod Lucas commemorat, ubi prae multitudine piscium retia rumpebantur. *Ambro.* Mystice autem navis Petri secundum Matthaeum fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus, ut et principia Ecclesiae fluctuantis, et posteriora exuberantis agnoscas. Non turbatur ista quae Petrum habet, turbatur illa quae Iudam habet: in utraque Petrus; sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caveamus igitur proditorem, ut per unum plurimi fluctuemus. Illic turbatio ubi modica fides; hic securitas ubi perfecta dilectio. Denique etsi aliis imperatur, ut laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, *Duc in altum*, hoc est in profundum disputationum. Quid est tam altum quam scire Dei Filium? Quae sunt autem Apostolorum quae laxari iubentur retia, nisi verborum complexiones, et quasi quidam orationis sinus, et disputationum recessus, qui eos quos ceperint, non amittant? Et bene apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quae non captos perimunt, sed reservant, et fluctuantes de infimis ad superna transducunt. Dicit autem: *Praeceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus*: quia non hoc humanae facundiae opus, sed supernae vocationis est munus. Qui autem nihil ante ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. *Cyril.* Hoc autem fuit figura futuri: non enim incassum laborabunt evangelicae doctrinae rete tendentes, sed greges gentium aggregabunt. *Aug. de quaes. l. q. 2.* Quod autem retia rumpebantur piscium copia, et naviculae impletae sunt, ita ut pene mergerentur, significat hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia, ut etiam disruptione pacis per haereses, et schismata scinderetur. *Beda.* Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis; quia suos Dominus inter persequentium scandala servat. *Ambros.* Alia autem navis est Iudaea, ex qua Ioannes et Iacobus eliguntur. Hi igitur de Synagoga ad navim Petri, hoc est ad Ecclesiam convenerunt, ut implerent ambas naviculas; omnes enim in nomine Iesu genuflectunt, sive Iudaeus, sive Graecus. *Beda.* Vel alia navis est Ecclesia Gentium, quae et ipsa una navicula non sufficiente, piscibus impletur electis: quia *novit Dominus qui sunt eius Tim.c.2.* et apud ipsum certus est suorum numerus electorum, dumque tot in Iudaea credituros non invenit, quot ad fidem vitamque praedestinatos novit aeternam, quasi alterius navis receptacula piscibus quaerens suis, corda quoque Gentium fidei gratia replet. Et bene rupto reti socia navis advocatur; quando autem Iudas proditur, Simon magus, Ananias, et Saphira, et multi discipulorum abierunt retro, ac deinde Barnabas et Paulus ad Gentium sunt Apostolatum segregati. *Amb.* Possumus tamen et aliam Ecclesiam intelligere navim alterius: ab una enim plures Ecclesiae derivantur. *Cyril.* Innuit autem sociis ut auxiliarentur eis: multi enim sequuntur Apostolorum labores, et prius illi qui Evangeliorum ediderunt Scripturas, post quos alii praesides, et populorum pastores, et in deitatis doctrina periti. *Beda.* Harum autem impletio navium in fines saeculi crescit; sed quod impletae merguntur, hoc est in submersione premuntur, non enim sunt submersae sed periclitatae, Apostolus exponit dicens *2. Tim. c. 3. In novissimis diebus erunt tempora periculosa, et erunt homines seipsos amantes*, et cetera: nam mergi naves est homines in saeculo, ex quo electi per fidem fuerant, morum pravitate relabi.

3. Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi a me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant in captura piscium quam ceperant; similiter autem Iacobum, et Ioannem filios Zebedaei, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere: ex hoc iam homines eris capiens. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum.

3. *Ambro.* Admirabatur Petrus dona divina, et quo plus metuerat, praesumebat magis; unde dicitur: *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi a me Domine, quia homo peccator sum. Cyril.* Reducens enim ad conscientiam patrata delicta, tremit, et trepidat, et velut immundus mundum non credat se posse suscipere; acceperat enim a lege distinguendum esse inter maculatum, et sanctum. *Greg. Nis.* Cum enim mandasset demergere retia, tanta copia piscium capta est, quantum ipse maris Dominus et terrae voluerat. Vox enim Verbi semper est vox virtutis, cuius praecepto in origine mundi lux, et ceterae creaturae prodibant. In his admiratur Petrus; unde sequitur: *Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant in captura piscium quam ceperant; similiter autem Iacobum et Ioannem filios Zebedaei, qui erant socii Simonis. Aug. de consen. Evang. Lib. 4. c.17.* Andream non nominat, qui tamen intelligitur in ea navi fuisse secundum Matthaei, et Marci narrationem. *Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere. Ambr.* Dic et tu *Exi a me Domine, quia peccator sum*, ut respondeat Deus, *Noli timere*, Indulgenti Domino peccatum fatere. Vides quam bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus, ut vivificandi habeant potestatem; unde sequitur: *Ex hoc iam homines eris capiens. Beda.* Hoc ad ipsum Petrum specialiter pertinet: exponit enim ei Dominus quid haec captura piscium significet, quod scilicet ipse sicut nunc per retia pisces, sic aliquando per verba sit capturus homines; totusque facti huius ordo quid in Ecclesia, cuius ipse typum tenet, quotidie geratur, ostendit. *Chrysost.* Considera autem eorum fidem et obedientiam: habentes enim opus prae manibus appetibilis piscationis, cum audissent mandantem, non distulerunt, sed relictis omnibus sequebantur. Talem enim obedientiam requirit a nobis Christus, ut eam non praetermittamus, etiam si aliquid valde necessarium urgeat; unde et sequitur: *Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum. August. de con. Evang. l. 2. c.17.* Matthaeus, et Marcus breviter hoc

perstringunt, quemadmodum gestum sit, quod Lucas hic apertius explicavit. Hoc tamen videtur distare, quod tantum Petro a Domino dictum commemorat, *Ex hoc iam homines eris capiens*, quod illi ambobus fratribus dictum esse narraverunt. Sed potuit utique prius hoc Petro dici, cum de capta ingenti multitudine piscium miraretur, quod Lucas insinuavit; ambobus postea, quod illi duo commemoraverunt. Vel intelligendum est hoc primo fuisse factum quod Lucas commemorat; nec tunc eos a Domino vocatos, sed tantum fuisse praedictum Petro, quod homines esset capturus, non autem quod numquam pisces esset capturus: unde datur locus intelligere eos ad capturam piscium remeasse, ut postea fieret quod Matthaeus et Marcus narrant: tunc enim non subductis ad terram navibus tanquam cura redeundi, sed ita eum secuti sunt, tanquam vocantem, aut iubentem. Sed, si secundum Ioannem, iuxta Iordanem secuti sunt eum Petrus et Andreas, quomodo ab aliis Evangelistis dicitur, quod eos in Galilaea piscantes invenit, et ad discipulatum vocavit? Nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse Dominum iuxta Iordanem, ut ei inseparabiliter cohaererent, sed tantum cognovisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse. *Ambros.* Mystice autem quos Petrus in verbo capit, in verbo credidit, negat suam predam, negat suum munus, *Exi*, inquit, *a me Domine*. Noli timere et tu quae tua sunt Domino deferre, quia quae sua sunt nobis ille concessit. *Aug. de quae. Evan. lib. 2. q. 2.* Vel aliter: Ex persona Ecclesiae carnalibus hominibus plene Petrus dicit: *Exi a me quia homo peccator sum*: tanquam Ecclesia turbis carnalium impleta, et eorum moribus pene submersa, regnum spiritualium in quibus maxime persona Christi eminet, a se quodammodo repellit. Non enim hoc voce linguae dicunt homines bonis ministris Dei, ut eos a se repellant; sed voce morum et actuum suadent a se recedi, ne per bonos (1) regantur, et eo vehementius quo deferunt eis honorem; ut honorificentiam eorum significaverit Petrus cadens ad pedes Domini, mores autem in eo, quod dixit, *Exi a me*. *Beda.* Confortat autem Dominus timorem carnalium, ne quis vel de suae conscientia culpae tremens, vel de aliorum innocentia stupens sanctitatis iter formidet aggredi. *August. de quaest. Evan. lib. 2. q. 2.* Dominus autem dum non recessit ab eis, significat in bonis, et spiritualibus viris non esse oportere hanc voluntatem, ut peccatis turbarum commoti, quo quasi securius tranquilliusque vivant, munus ecclesiasticum deserant. Quod autem subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum, potest significare finem temporis quo (2) ab huius mundi salo, qui Christo inhaeserunt, penitus recessuri sunt.

4. Et factum est cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra videns Iesum, et procidens in faciem suam rogavit eum, dicens: Domine si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manum tetigit eum, dicens: Volo: mundare. Et confestim lepra discessit ab illo. Et ipse praecepit illi ut nemini diceret; sed vade ostende te Sacerdoti, et offer pro emundatione tua sicut praecepit Moyses in testimonium illis. Perambulabat autem magis sermo de illo, et conveniebant turbae multae ut audirent, et curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem secedebat in desertum, et orabat.

4. *Ambro.* Quarto signo, ex quo in Capharnaum Dominus venit, leprosus sanatur. Si autem quarto die solem illuminavit et clariorem ceteris fecit, hoc clarius opus aestimare debemus, de quo dicitur: *Et factum est cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra.* Bene ubi leprosus mundatur, certus non exprimitur locus, ut ostendatur non unum populum specialis alicuius civitatis, sed omnes populos fuisse sanatos. *Atha.* Adoravit autem leprosus Dominum Deum existentem in corpore, et neque propter carnem putavit esse creaturam Verbum Dei, nec pro eo quod Verbum erat, vilipendit carnem quam vestiebat; immo ut in templo creato adorabat omnium creatorem, in faciem procidens: sequitur enim; *Et videns Iesum et procidens in faciem rogavit eum. Ambro.* Quod in faciem procidit humilitatis est, et pudoris, ut unusquisque de vitae suae maculis erubescat; sed confessionem verecundia non repressit: ostendit vulnus, remedium postulavit, dicens: *Domine si vis, potes me mundare.* De voluntate Domini non quasi pietatis incredulus dubitavit, sed quasi iniquitatis suae conscius non praesumpsit: religionis autem, et fidei plena confessio est quae in voluntate Domini (3) tribuit potestatem. *Cyril.* Noverat enim lepram experimentis medicorum non cedere; sed vidit divina maiestate pelli daemones, et ceteros ab aliis valetudinibus curari, quae coniecit divina dextera fieri. *Titus.* Addiscamus etiam ex verbis leprosi corporalium infirmitatum medelam non quaerere, sed divino beneplacito totum committere, qui novit opportuna, et omnia iudicio disposuit. *Ambro.* Eo autem sanat genere quo fuerat obsecratus: unde sequitur: *Extendens Iesus manum tetigit illum.* Lex tangi leprosos prohibet; sed qui Dominus legis est, non obsequitur legi, sed legem facit. Non ergo tetigit, quia sine tactu mundare non poterat, sed ut probaret quia subiectus non erat legi, nec contagium timebat ut homines, sed quia contaminari non poterat, quia alios liberabat, simul e contrario ut lepra tactu Domini fugaretur, quae solebat contaminare tangentem. *Theoph.* Ipsius enim sacra caro est purgativa, et vitam tribuens, sicut existens Verbi Dei caro. *Ambro.* In hoc autem quod subdit, *Volo: mundare*, habes voluntatem, habes et pietatis effectum. *Cyril.* A maiestate autem processit imperiosum mandatum. Qualiter igitur in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest? Legitur de Deo Patre, quod *omnia quaecumque voluit fecit Ps. 113.* Qui vero sui Patris potestate fungitur, quomodo diversificabitur in natura ab eo? Solent etiam quaecumque sunt eiusdem virtutis, eiusdem esse substantiae. Mirare tamen in his Christum divine et corporaliter operantem: divinum enim est ita velle ut praesto fiant omnia, humanum

(1) *Al.* mergantur. (2) *Al.* huiusmodi.

(3) *Al.* posuit.

autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utrisque perficitur, eo quod *Verbum caro factum est Ioan. c. 1. Greg. Nis.* Et quia cum utraque hominis particula, anima scilicet, et corpore unita est deitas, per utraque patebant supernae naturae indicia. Corpus enim reconditum in se lumen declarabat, cum palpando praestabat remedia ; sed anima praepotenti voluntate divinam ostendebat virtutem : velut enim sensus tactus proprius corporis est, sic et animae voluntarius motus: vult anima , tangit corpus. *Ambros.* Dicit ergo, *Volo*, propter Photinum; imperat propter Arium; tangit propter Manichaeum. Nihil autem medium est inter opus Dei, atque praeceptum, ut intelligas medentis affectum, virtutem operis; unde sequitur: *Et confestim lepra discessit ab illo.* Sed ne lepra transire possit in medicum, unusquisque dominicae humilitatis exemplo iactantiam vitet: nam sequitur: *Et praecepit illi ut nemini diceret*: ut scilicet doceret non vulganda nostra beneficia, sed premenda, ut non solum a mercede abstineamus pecuniae, sed etiam gratiae. Aut fortasse illa silentii causa est imperati, quod meliores putabat, qui fide magis spontanea quam speratis beneficiis credidissent. *Cyril.* Leproso etiam silente sufficiebat ipsa negotii vox ad narrandum omnibus agnoscentibus per eum potestatem curantis. *Chrysost.* Et quia ut plurimum homines, dum aegrotant, Dei sunt memores, ut autem convalescunt, hebetantur; mandat ut Deum prae oculis habeat, dans gloriam Deo; unde sequitur; *Sed vade, ostende te Sacerdoti*: ut scilicet mundatus leprosus committeret se Sacerdotis aspectui, ac sic per illius censuram numeraretur inter suos. *Ambros.* Et ut etiam intelligeret Sacerdos non legis ordine , sed gratia Dei supra legem esse curatum; (1) ut dum mandatur sacrificium secundum praeceptum Moysi, ostendit Dominus quia legem non solveret, sed impleret; unde sequitur: *Et offer pro emundatione tua sicut praecepit Moyses. Aug. de quaest. Ev. lib. 2. q. 3.* Videtur hic approbare sacrificium quod per Moysen praeceptum est, cum id non recipiat Ecclesia; quod ideo iussisse intelligi potest , quia nondum coeperat esse sacrificium sanctum sanctorum, quod corpus eius est: non enim oportebat auferri significativa sacrificia , priusquam illud quod significabatur confirmatum esset contestatione Apostolorum praedicantium, et fide credentium populorum. *Ambros.* Vel quia lex spiritualis est, videtur sacrificium mandasse spirituale; unde dixit: *Sicut praecepit Moyses ;* denique addidit, *In testimonium illis. Titus.* Haeretici perperam hoc accipiunt, dicentes in opprobrium legis esse dictum. Qualiter autem iuberet offerre pro emundatione secundum praeceptum Moysi? *Cyril.* Dicit ergo, *In testimonium illis*, quia ex hoc facto ostenditur Christum incomparabili excellentia Moysi praeferri: quia enim Moyses insufficiens erat a sorore leprae pellere morbum, orabat Dominum ut eam liberaret; sed Salvator in potestate divina protulit: *Volo: mundare. Cyril. Vel in testimonium illis*, hoc est ad reprehensionem eorum, et ad probationem , quod legem revereor. Cum enim te curaverim, mitto te ad Sacerdotum experientiam, ut attesteris mihi, quod non sum praevaricatus in legem. Et quamvis Dominus impendens remedia, moneret nemini dicere, instruens nos evitare superbiam; fama tamen eius volabat undique instillans auditui cunctorum miraculum; unde sequitur: *Perambulabat autem magis sermo de illo. Beda.* Unius autem perfecta salvatio multas ad Dominum cogit turbas; unde sequitur: *Et conveniebant turbae multae ut audirent, et curarentur ab infirmitatibus suis.* Ut enim leprosus exterius et interius se sanatum doceret, perceptum beneficium, ut ait Marcus, etiam iussus non tacet. *Greg. 6. Moral.* Redemptor autem noster per diem miracula in urbibus exhibet, et ad orationis studium in nocte pernoctat; unde sequitur: *Ipse autem secedebat in desertum, et orabat*: ut perfectis videlicet praedicatoribus innuat, quatenus nec activam amore speculationis funditus deserant, nec contemplationis gaudia operationis nimietate contemnant; sed quieti contemplantes sorbeant , quod occupati erga proximos loquentes profundant. *Beda.* Quod autem secedit orare, non ei naturae tribuas quae dicit, *Volo: mundare*, sed ei quae extendens manum tetigit leprosum; non quod iuxta Nestorium gemina sit filii persona; sed eiusdem personae sicut naturae, sic et operationes sunt duae. *Greg. Naz.* Et opera quidem in populo, orationes autem in deserto peragebat, ut plurimum (2) sentiens, quod liceat parumper quiescere, ut mente sincera cum Deo colloquamur. Neque enim ipse indigebat remotione, quia non erat in eo quod remitteretur, cum Deus esset; sed ut pateat nobis, et operationis hora, et altioris solertiae. *Beda.* Typice autem leprosus humanum genus languidum peccatis designat, plenum lepra; quia *omnes peccaverunt et egent gratia Dei Rom. c. 3.* ut scilicet extenta manu, id est Verbo Dei humanam contingente naturam, a prisci erroris varietate mundentur, et offerant Deo pro emundatione corpora sua hostiam vivam. *Ambr.* Si autem leprae medicina verbum est, contemptus verbi lepra mentis est. *Theoph.* Vide autem, quod postquam mundatus est aliquis, tunc dignus est offerre hoc munus, scilicet corpus et sanguinem Domini, quod est divinae unitum naturae.

5. Et factum est in una dierum , et ipse sedebat docens; et erant pharisaei sedentes et legis doctores , qui venerant ex omni castello Galilaeae, et Iudaeae, et Ierusalem; et virtus Domini erat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus; et quaerebant eum inferre et ponere ante eum. Et non invenientes qua parte illum inferrent prae turba , ascenderunt supra tectum , et per tegulas submiserunt cum lecto in medium ante Iesum. Quorum fidem ut vidit , dixit : Homo , remittuntur tibi peccata tua. Et coeperunt cogitare scribae , et pharisaei dicentes : Quis est hic qui loquitur blasphemias ? Quis potest dimittere peccata , nisi solus Deus ? Ut cognovit autem Iesus cogitationes eorum , respondens dixit ad illos : Quid cogitatis in cordibus vestris ? Quid est facilius dicere , dimittantur tibi peccata, an

(1) *Al.* et dum.

(2) *Al.* sanciens.

dicere, Surge, et ambula? Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Et confestim consurgens coram illis tulit lectum in quo iacebat, et abiit in domum suam magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.

5. *Cyril.* Scribae, et pharisaei qui facti fuerant prodigiorum Christi visores, audiebant ipsum quoque docentem; unde dicitur: *Et factum est in una dierum, et Iesus sedebat docens, et erant pharisaei sedentes et legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilaeae, et Iudaeae, et Ierusalem; et virtus Domini erat ad sanandum eos.* Non quasi mutuo acciperet potestatem alterius, sed quasi Deus et Dominus propria operabatur virtute. Fiunt autem homines saepe donorum spiritualium digni; sed plerumque deficiunt ea ratione quam novit donorum largitor; quod in Christo non accidit; affluebat enim in praestandis remediis virtus divina. Quia vero necessarium erat, ubi tanta scribarum et phariseorum turba convenerat, aliquid fieri ex his, quae virtuti attestarentur ipsius coram eis qui eum parvipendebant, factum est quoddam miraculum in paralytico: in quo quia defecisse videbatur medicinalis ars, portabatur a proximis ad supernum et caelestem medicum; unde sequitur: *Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, et quaerebant eum inferre, et ponere ante eum. Chrysost.* Mirandi vero sunt, qui paralyticum adduxerunt, qualiter cum nequissent intrare per ostium, novum aliquid et alienum attentaverunt; unde sequitur: *Et non invenientes qua parte eum inferre prae turba, ascenderunt supra tectum.* Detegentes autem tectum deponunt grabatum, et ponunt in medio paralyticum; unde sequitur: *Et per tegulas submiserunt illum cum lecto in medium ante Iesum.* Dicet aliquis demissum fuisse locum a quo per tegulas deposuerunt paralytici lectum. *Beda.* Hominem autem Dominus paralysi curaturus primo peccatorum vincula dissolvit, ut ostenderet eum ob nexus culparum artuum dissolutione damnari, nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari; unde sequitur: *Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. Ambr.* Magnus Dominus qui aliorum merito ignoscit aliis, et dum alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te, homo, collega non valeat, cum apud Deum servus et interveniendi meritum, et ius habeat impetrandi? Si gravium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Ecclesiam quae pro te precetur, cuius contemplatione, quod tibi Dominus negare posset, ignoscat. *Chry.* Occurrebat autem et in hoc ipsius patientis fides: non enim sustinuisset se inferius submitti, nisi credidisset. *Aug. de con. Evang. lib. 2. c. 45.* Quod autem dicit, *Homo dimittuntur tibi peccata*, ad hoc insinuandum valet, quia homini dimittebantur peccata, qui hoc ipso, quod homo erat, non posset dicere, Non peccavi: simul etiam ut ille, qui homini dimittebat, intelligeretur Deus. *Chry.* Nos autem si corporaliter patimur, satagimus nocivum abiicere: cum vero male sit animae, differimus; atque ideo nec a corporis nocivis curamur. Abscindamus igitur fontem malorum, et cessabunt aegritudinum fluxus. Metu autem multitudinis suam intentionem aperire pharisaei non audebant, sed solum in cordibus suis meditabantur; unde sequitur: *Et coeperunt cogitare scribae et pharisaei, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Cyril.* In quo mortis praecipitant sententiam. Erat enim mandatum in lege, quod quicumque blasphemaret in Deum, morte puniretur. *Ambr.* Itaque ab ipsis ex operibus suis Dei Filius accipit testimonium; nam et validius est ad finem quod confitentur inviti, et perniciosius ad culpam quod negant, qui suis assertionibus relinquuntur; unde sequitur: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Magna in fide plebis amentia, ut cum confessa fuerit solius Dei esse donare peccata, non credat Deo peccata donanti. *Beda.* Verum enim dicunt, quia nemo peccata dimittere, nisi Deus potest; qui per eos quoque dimittit quibus dimittendi tribuit potestatem. Et ideo Christus vere Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. *Ambros.* Dominus autem salvos volens facere peccatores, ex occultorum cognitione Deum se esse demonstrat; unde sequitur: *Ut autem cognovit Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris? Cyril.* Quasi dicat: O pharisaei, quia dicitis: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Respondeo vobis: Quis potest secreta cordis scrutari, nisi solus Deus, qui per prophetas dicit *Ier. c. 17. Ego Dominus scrutans corda, et probans renes. Cyril.* Si ergo increduli estis erga primum, scilicet remissionem peccati, ecce aliud adiicio dum intima vestra patefacio; quin etiam aliud dum paralytici corpus consolido; unde subdit: *Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge et ambula?* Palam quidem est, quia consolidare corpus facilius est; quanto namque nobilior est anima corpore, tanto est excellentior absolutio criminum: verum, quia illud non creditis, eo quod lateat, adiiciam quod minus est, apertius tamen, quatenus quod est magis occultum, per hoc demonstretur. Et quidem cum allocutus est infirmantem, non dixit, Dimitto tibi peccata, propriam exprimens potestatem, sed *Remittuntur tibi peccata.* Cogentibus autem illis, evidentius propriam declarat potestatem, dicens: *Ut autem sciatis quia Filius hominis potestatem habet in terris dimittendi peccata. Theo.* Vide quod in terra dimittit peccata: dum enim sumus in terra, peccata nostra delere possumus; postquam vero a terra tollimur, non valebimus confiteri; clauditur enim ianua. *Cyril.* Demonstrat autem peccatorum veniam per corporis sanationem; unde sequitur: *Ait paralytico: Tibi dico, surge.* Ipsam vero corporis sanationem demonstrat per lecti portationem, ut sic non reputetur phantasia quod factum est; unde sequitur: *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam*; quasi dicat: Ego volebam per tuam passionem curare illos qui sani videntur, infirmantur autem in anima; sed quia nolunt, vade tuam correcturus familiam. *Ambr.* Nec mora ulla sanitatis intervenit; unum dictorum remediorumque momentum est; unde sequitur: *Et confestim consurgens coram illis tulit lectum in quo iacebat, et abiit in domum suam, magnificans Deum. Cyril.* Quo facto patuit, quod Filius hominis

potest in terra relaxare peccata; quod pro se et pro nobis dixerat. Ipse namque ut Deus factus homo tanquam Dominus legis peccata dimittit. Sortiti sumus etiam nos ab eo tam mirabilem gratiam: dictum est enim discipulis *Ioan. c. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Quomodo autem non magis ipse peccata dimittit, qui ceteris potestatem faciendi hoc tradidit? *Chry.* Reges autem terreni et principes homicidas absolventes a poena praesenti liberant, a criminibus autem expiare non possunt. *Ambr.* Spectant autem surgentem increduli, mirantur abeuntem; unde sequitur: *Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Chry.* Paulatim serpunt Iudaei magnificantes Deum, non tamen putant eum Deum esse: obstabat enim eis caro, nec tamen erat modicum aestimare eum praecipuum esse mortalium, et a Deo processisse. *Amb.* Divini autem operis miracula malunt timere, quam credere; unde sequitur: *Et repleti sunt timore dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.* Si autem credidissent, non timuissent utique, sed dilexissent: perfecta enim dilectio foras timorem excludit. Non otiosa autem huius paralytici, nec angusta medicina est, quoniam orasse praemittitur, non propter suffragium, sed propter exemplum. *Aug. de quaest. Evan. lib. 2. qu. 4.* De paralytico enim potest intelligi animam dissolutam membris, hoc est operationibus Christum quaerere, idest voluntatem Verbi Dei; impediri autem a turbis, scilicet cogitationum, nisi tecta, idest operta Scripturarum aperiat, et per hoc ad notitiam Christi perveniat, hoc est ad eius humilitatem fidei pietate descendat. *Beda.* Et bene domus Iesu tegulis contecta describitur, quia sub contemptibili litterarum velamine spiritualis gratiae virtus invenitur. *Amb.* Unusquisque autem (1) aeger petendo praedicatores salutis debet adhibere, per quos nostrae vitae compago resoluta, actuumque nostrorum clauda vestigia, Verbi caelestis remedio reformentur. Sint igitur aliqui monitores mentis, qui animum hominis, quamvis exterioris corporis debilitate torpentem ad superiora erigant, quorum rursus adminiculis et attollere, et humiliare se facilis ante Iesum locetur, dominico videri dignus aspectu: humilitatem enim respicit Dominus. *Aug. de quaest. Evang. lib. 2. qu. 4.* Hi ergo a quibus deponitur, bonos doctores Ecclesiae possunt significare; quod autem cum lecto deponitur, significat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci. *Ambr.* Dominus autem plenam spem resurrectionis ostendens, peccata donat animorum, debilitatem carnis excludit: hoc est enim totum hominem esse curatum. Quamvis igitur magnum sit hominibus peccata dimittere, tamen multo divinius est resurrectionem donare corporibus, quandoquidem Deus resurrectio est. Lectus autem qui tolli iubetur, nihil est aliud quam corpus humanum. *Aug. ib.* Ut non iam in carnalibus gaudiis tanquam in lecto requiescat infirmitas animae, sed magis ipsa contineat affectiones carnales, et tendat ad domum suam, idest requiem secretorum cordis sui. *Ambro.* Vel domum repetere suam, hoc est ad paradisum redire: ea enim est vera domus quae hominem prima suscepit, non iure amissa, sed fraude. Merito ergo restituitur, quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret, iusque reformaret.

(1) *Al.* aegre petendo *P. Nicolai habet* precatores.

6. Et post haec exiit, et vidit publicanum nomine Levi sedentem ad teloneum, et ait illi: Sequere me. Et relictis omnibus surgens secutus est eum. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua; et erat turba multa publicanorum et aliorum, qui cum illis erant discumbentes. Et murmurabant pharisaei, et scribae eorum dicentes ad discipulos eius: Quare cum publicanis et peccatoribus, manducatis, et bibitis? Et respondens Iesus dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent: non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam.

6. *Aug. de cons. Ev. lib. 2. c. 26.* Post paralyticum sanatum de conversione publicani subiungit dicens: *Et post haec exiit, et vidit publicanum nomine Levi sedentem ad teloneum.* Ipse est Matthaeus qui et Levi. *Beda.* Sed lucas et Marcus propter honorem Evangelistae nomen tacent vulgatum; Matthaeus autem in sermonis principio accusator sui factus, Matthaeum se, et publicanum nominat, ne quis a salute desperet pro immanitate peccatorum, cum ipse de publicano in Apostolum sit mutatus. *Cyril.* Publicanus enim fuerat Levi, vir avarus, effrenis erga superflua, alieni amator, hoc enim est publicanorum officium; sed ab ipsis officinis malitiae detrahitur, Christo eum vocante; unde sequitur: *Et ait illi: Sequere me. Ambr.* Sequi iubet, non corporis gressu, sed mentis affectu. Itaque ille verbo vocatus, propria dereliquit qui sapiebat aliena; unde sequitur: *Et relictis omnibus surgens secutus est eum. Chrys.* Ubi et vocantis virtutem, et vocati obedientiam considera. Neque enim obstitit, neque vacillavit; sed protinus paruit, nec in propriam domum ire voluit, ut suis hoc intimaret, sicut nec piscatores. *Basil.* Nec solum fenora telonei postposuit, sed etiam contempsit pericula quae sibi, ac suis accidere poterant, dum calculos telonei dimitteret imperfectos. *Theo.* Et sic ab accipiente censum a transeuntibus, Christus censum accepit, non quidem eius accipiens pecuniam, sed totaliter eum transferens ad suum consortium. *Chrys.* Vocatum autem Levi Dominus honoravit, dum cum eo confestim epulatus est; hoc enim ei maiorem praestabat fiduciam; unde sequitur: *Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua.* Nec solum cum eo discumbit, immo cum pluribus; unde sequitur: *Et erat turba multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes.* Convenerant enim publicani ad eum sicut ad collegam, et hominem eiusdem officii; sed et ipse glorians de praesentia Christi convocavit omnes. Christus etiam quodlibet genus remedii exhibebat, et non solum disputando, et praestando sanitatis remedia, vel etiam redarguendo aemulos, sed etiam comedendo nonnullos errantium corrigebat; inde nos instruens, quod quodlibet opus et tempus potest nobis utilitatem afferre. Sed nec publicanorum participationem vitavit propter utilitatem sequentem, more medici, qui nisi tangeret saniem, non liberaret a morbo. *Ambr.* Cum peccatoribus enim

manducando, etiam cum Gentibus non prohibet nos inire convivium. *Chrys.* Sed tamen Dominus inculpatus est (1) idem a pharisaeis invidentibus, et volentibus a Christo discipulos separare; unde sequitur: *Et murmurabant pharisaei, et scribae dicentes ad discipulos eius: Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis, et bibitis. Ambr.* Serpentina vox est; hanc primam vocem serpens emisit dicens Evae *c. 3. Quid dixit Deus: Nolite manducare etc.* Ergo patris sui venena diffundunt. *Aug. de con. Evan. lib. 2. c. 27.* Videtur autem Lucas hoc aliquanto differentius ab aliis Evangelistis commemorasse: non enim dicit tantum Domino obiectum esse, quod cum publicanis et pharisaeis manducaret et biberet, sed discipulis, quod de ipso ac de ipsis acciperetur. Propterea enim Matthaeus et Marcus de Christo discipulis obiectum narrant: quia quod discipuli cum publicanis et peccatoribus manducabant, magistro magis obiiciebatur, quem sectando imitabantur. Una ergo sententia est tanto melius insinuata, quanto quibusdam verbis manente veritate (2) variata. *Chrysost.* Ipse autem Dominus in contrarium eorum sermonem convertit, ostendens non esse culpam cum peccatoribus conversari, sed etiam consonum misericordiae propriae; unde sequitur: *Et respondens Iesus dixit ad illos: Non egent medico qui sani sunt, sed qui male habent:* in quo commonet eos communis infirmitatis, et de numero languentium eos esse latenter subiungit: *Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Greg. Nis.* Quasi dicat: Adeo peccatores non abominor, quod eorum tantum gratia veni, non ut maneant peccatores, sed ut convertantur, et boni fiant. *August. ib.* Unde addit, *In poenitentiam*, quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores (3) in hoc ipso quod peccatores sunt, diligi arbitretur a Christo, (4) cum illa similitudine de aegrotis: unde bene intimet quid velit Deus vocando peccatores tanquam medicus aegrotos, ut ab iniquitate tanquam ab aegritudine salvi fiant. *Ambro.* Sed quomodo dum iustitias dilexit, neque vidit David iustum derelictum, si iustus derelinquitur, peccator asciscitur? Non intelligas quod eos iustos dicit, qui ex lege praesumant, et Evangelii gratiam non requirant. Nemo autem iustificatur ex lege, sed redimitur ex gratia. Non vocat ergo eos qui se iustos dicunt: usurpatores enim iustitiae non vocantur ad gratiam: nam si gratia est ex poenitentia, utique qui fastidit poenitentiam, abdicat gratiam. *Beda.* Peccatores autem vocat eos, qui sua mala attendentes, nec per legem iustificari se posse putantes, Christi gratiae se poenitendo despiciunt. *Chrysost.* Ironice autem dicit illos iustos, sicut quando dicitur *Gen. c. 3. Ecce Adam factus est quasi unus nostrum.* Quod autem nullus erat iustus super terram, ostendit Paulus dicens *Rom. 3. Omnes peccaverunt, et egent gratia Dei. Greg. Nis.* Vel dicit non egere sanos et iustos medico, scilicet Angelos: sed male habentes et peccatores, idest nos, quia morbum peccati incurrimus, qui in caelis non est. *Beda.* Per Matthaei autem electionem fides Gentium exprimitur: qui prius mundanis inhiabant, sed nunc Christi corpus sedula devotione confi-

(1) *Al.* inde. (2) *Al.* varia. (3) *Al.* ob hoc ipsum.
(4) *Al.* cum et illa similitudo de aegrotis bene intimet etc.

ciunt. *Theoph.* Vel publicanus est, qui principi mundi servit, et debitum carni reddit; cui gulosus reddit escas, adulter voluptatem, et alius aliud. Cum autem viderit eum Dominus sedentem in teloneo, idest non moventem se ad maiorem nequitiam, tunc a malo erigetur, et sequetur Iesum, et suscipiet in domo animae Dominum. *Ambro.* Qui autem domicilio Christum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque libenter Dominus ingreditur, et in eius recumbit affectu. Sed rursus accenditur invidia perfidorum, et futurae poenae species praefiguratur; epulantibus enim fidelibus in regno caelorum, perfidia ieiuna torquebitur. *Beda.* Vel per hoc designatur Iudaeorum invidia, quae de Gentium salute torquetur. *Ambr.* Simul etiam ostenditur quantum sit inter aemulos legis et gratiae; quod illi qui legem sequuntur, mentis famem patientur aeternam; qui vero verbum in interioribus animae receperunt, alimenti caelestis et fontis ubertate recreati esurire et sitire non possunt. Et ideo qui animo ieiunabant, murmurabant.

7. At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et pharisaeorum; tui autem edunt et bibunt? Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autem dies, cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem et similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a novo vestimento mittit in vestimentum vetus; alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissura a novo. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpit vinum novum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mittendum est, et utraque conservantur. Et nemo bibens vetus statim vult novum, dicit enim; Vetus melius est.

7. *Cyril.* Postquam primum verbum acceperunt a Christo, ab aliis ad alia se transferunt, volentes ostendere sacros discipulos, et ipsum cum eis Iesum minime curasse de lege; unde dicitur: *At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, et observationes faciunt, similiter et pharisaei; tui autem edunt et bibunt?* Quasi dicant: Comeditis cum publicanis et peccatoribus, cum iubeat lex immundo non communicare: sed in excusationem praevaricationis vobis accedit misericordia. Cur ergo non ieiunatis, ut mos est secundum legem volentibus vivere. Sed sancti quidem idcirco ieiunant, ut corpus affligentes quietent passiones ipsius: sed Christus non egebat ieiunio ad perfectionem virtutis, cum tanquam Deus absolutus esset a quolibet vinculo passionis; sed nec eius comitiva ieiunio egebat, sed particeps gratiae eius sine ieiunio decorata virtuose conversabatur. Quod si Christus quadraginta diebus ieiunaverat, non hoc fuit ut in se passionem mortificaret, sed ut normam abstinentiae ostendat carnalibus. *Aug. ib.* Evidentur autem Lucas alios de aliis hoc dixisse

narravit : unde ergo Mathaeus dicit *c. 9. Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos et pharisaei ieiunamus;* nisi quia et ipsi aderant, et omnes certatim ut quisque poterat hoc obiecerunt. *Aug. q. Eva. l. 2. q. 18.* Est autem duplex ieiunium: unum in tribulatione ad propitiandum Deum in peccatis; aliud in gaudio, cum tanto minus delectant carnalia, quanto spiritualium maior sarcina est. Interrogatus ergo Dominus, cur discipuli eius non ieiunarent, de utroque ieiunio respondit: et primo de ieiunio tribulationis : sequitur enim: *Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Cyril.* Quasi dicat: Praesens tempus laetitiae est, et alacritatis : non igitur immiscenda sunt tristia. *Cyril.* Salvatoris enim nostri in hoc saeculo demonstratio nihil aliud fuit quam quaedam festivitas, intelligibiliter quasi quandam sponsam copulans illi nostram naturam, ut quondam sterilis fecunda fieret. Igitur filii sponsi esse noscuntur quicumque vocati sunt ab eo per novam et evangelicam disciplinam, non autem scribae cum pharisaeis, qui solam legis umbram considerant. *Augus. de con. Evan. lib. 2. c. 27.* Per hoc autem, quod solus Lucas dicit; *Non potestis filios sponsi facere ieiunare*, intelligitur eos ipsos qui loquebantur fuisse facturos ut lugentes ieiunarent filii sponsi, quando ipsi essent sponsum occisuri. *Cyril.* Ubi vero concesserat filius sponsi, quod non decebat eos laborare ; tanquam qui spiritualem solemnitatem habebant, ne inter nos annullaretur ieiunium, di spensative subiungit dicens : *Venient autem dies, cum ablatus fuerit ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. August. de qu. Ev. lib. 2. q. 18.* Quasi dicat: Tunc desolabuntur et in moerore et luctu erunt, donec eis per Spiritum S. gaudia consolatoria retribuantur. *Ambros.* Vel aliter: Non hoc ieiunium relegatur quo conficitur caro, et corporis luxuria castigatur; hoc ieiunium nos commendat Deo, sed non possumus ieiunare qui Christum habemus, et Christi carnem epulamur et sanguinem. *Basil.* Filii etiam sponsi ieiunare nequeunt, hoc est animae nutrimentum non sumere, sed vivere in omni verbo quod ex ore Dei procedit. *Ambros.* Sed qui sunt illi dies quibus nobis Christus auferetur, cum ipse dixerit: *Vobiscum ero usque ad consummationem mundi*? Sed nemo tibi Christum potest auferre, nisi te illi ipse auferas. *Beda.* Quandiu enim sponsus nobiscum est, in laetitia sumus, nec ieiunare possumus nec lugere; cum autem per peccata ille recedit, tunc indicendum est ieiunium, et requirendus luctus. *Ambros.* Denique de animi dictum est ieiunio, ut sequentia declarant: sequitur enim, *Dicebat autem similitudinem ad illos: Quod nemo commissuram*, idest particulum ablatam a vestimento novo, *immittit in vestimentum vetus.* Appellavit ieiunium vestimentum vetus, quod exuendum Apostolus aestimavit dicens *Eph. c. 15. Spoliate vos veterem hominem cum actibus suis.* In eadem igitur forma series convenit praeceptorum, ne actus veteris et novi hominis misceamus. *Augus. ib.* Vel aliter : Dono Spiritu S. percepto, genus (1) autem ienunii quod fit per laetitiam iam renovati in vita spiritualem convenientissime celebrant; quod antequam accipiant, dicit eas esse tanquam vetera vestimenta, quibus inconvenienter pannus novus assuitur, idest aliqua particula doctrinae quae ad novae vitae temperentiam pertinet; quia si hoc fiat, et ipsa doctrina quodammodo scinditur, quae docet generale ieiunium non a concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni laetitia temporalium delectationum; cuius particulam quae ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus, adhuc veteri consuetudini deditis impartiri : quia et illic quasi concisio videtur fieri, et ipsi vetustati non convenit. Dicit etiam eos esse similes veteribus utribus; unde sequitur; *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres. Ambros.* Fragilitas humanae conditionis aperitur, cum corpora nostra exuviis defunctorum animalium comparantur. *August. ib.* Veteribus autem utribus comparantur Apostoli, qui vino novo quasi spiritualibus praeceptis facilius dirrumpuntur quam contineant; unde sequitur: *Alioquin rumpit vinum novum utres, et ipsum effunditur, et utres pereunt.* Erunt autem novi utres, cum post ascensionem accepto desiderio consolationis eius, orando et sperando innovabuntur; unde sequitur: *Sed novum vinum in utres novos mittendum est, et utraque conservantur. Beda.* Vino siquidem intus reficimur, veste autem foris tegimur. Vestis ergo sunt bona opera quae foris agimus, quibus coram hominibus lucemus : vinum fervor Fidei, Spei, et Caritatis. Aliter : Veteres utres sunt scribae, et pharisaei; novus pannus, et novum vinum praecepta Evangelii. *Greg. Nis.* Vinum enim de novo elicitum, propter fervorem naturalis humidi fumosum est, despumans naturali agitatione a se materialem immunditiam. Tale vinum novum testamentum est, quod antiqui utres, qui propter incredulitatem inveterati sunt non capiunt ; immo scinduntur excellentia doctrinae, necnon et gratiam Spiritus incassum fluere faciunt: quia *in malevolam animam non introibit sapientia Sap. c. 1. Beda.* Sed cuicumque animae nondum innovatae, sed in vetustate malitiae perseveranti, novorum mysteriorum sacramenta non debent committi, qui etiam praeceptis evangelicis praecepta legis miscere volunt, ut Galatae, vinum novum in utres veteres mittunt. Sequitur: *Et nemo bibens vetus statim vult novum: dicit enim, Vetus melius est:* quia Iudaeis vitae veteris saliva imbutis, novae gratiae praecepta sordebant: quia maiorum traditionibus commaculati dulcedinem spiritualium verborum percipere non valebant.

(1) Al. etiam.

CAP. VI.

Factum est autem in sabbato secundo primo : cum transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, et manducabant, confricantes eas manibus suis. Quidam autem pharisaeorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Iesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse, et qui cum illo erant, quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, et manducavit, et dedit his qui cum ipso erant, quos non licet manducare nisi tantum Sacerdotibus? Et dicebat illis, quia Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

Ambros. Non solum comprehensione verborum, sed etiam ipso usu specieque gestorum incipit hominem Dominus veteris observatione legis exuere: unde dicitur: *Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, et manducabant confricantes eas manibus suis. Beda.* Non habentes enim discipuli spatium manducandi propter importunitatem turbarum esuriebant ut homines, sed vellentes spicas inediam consolabantur; quod est indicium austerioris vitae, non praeparatas escas, sed simplices quaerere cibos. *Theoph.* Dicit autem, *In sabbato secundo primo*: quia Iudaei omnem festivitatem sabbatum nuncupabant, requies enim dicitur sabbatum: multoties ergo contingebat in parasceve festivitas, et vocabant parascevem festum propter sabbatum; deinde principale sabbatum secundum primum dicebant, quasi secundum existens a praecedentis diei festivitate. *Cyril.* Duplex enim erat festus; et principalis festi, et alterius solemnitatis sabbati. *Isidor.* Vel dicit *secundo primo*: quia secundum erat pascha, primum autem, azymorum celebrabant. Quod autem ita sit, patet ex hoc quod Apostoli vellebant spicas, et manducabant: in illo namque tempore spicae flectuntur a fructu. *Epiphan.* Die igitur sabbati visi sunt transeuntes per segetes, et spicas edebant, ostendentes quoniam dissolutum est vinculum sabbati, ubi magnum advenit sabbatum, hoc est Christus, qui fecit nos quiescere ab opere delictorum nostrorum. *Cyril.* Pharisaei autem et scribae ignari sacrarum Scripturarum in unum conspiraverant ad reprehendendum Christi discipulos; unde sequitur: *Quidam autem pharisaeorum dicebant illis, Quid facitis quod non licet in sabbatis?* Dic mihi tu: Cum in sabbato tibi mensa proponitur, nonne frangis panem? Quid igitur alios reprehendis? *Beda.* Alii vero dicunt ipsi Domino haec fuisse obiecta; sed a diversis, et ipsi Domino, et discipulis potuerunt obiici; et cuicumque obiectum, ad ipsum maxime respicit. *Ambros.* Dominus autem defensores legis arguit nescire quae legis sunt, exemplum inducens David; unde sequitur: *Et respondens Iesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse et qui cum eo erant? Cyr.* Quasi dicat: Cum expresse dicat lex Moysi *Deuter. c. 1. Iudicate iustum iudicium, nec considerabis personam in iudicio:* qualiter increpatis discipulos, qui usque in hodiernum diem extollitis David, ut sanctum et prophetam, cum Moysi praeceptum non servaverit. *Cyril.* Et attende, quod quandocunque Domino fit sermo pro servis, idest discipulis, servos ducit in medium, scilicet David et Sacerdotes; quando vero pro se, introducit Patrem, sicut ibi *Ioan. c. 5. Pater meus usque modo operatur, et ego operor. Theo.* Aliter autem eos reprimit, cum subditur: *Et dicebat illis, quia Dominus est Filius hominis, etiam sabbati;* quasi dicat: Ego sum Dominus sabbati tamquam dispositor, et sicut legislator potestatem habeo solvere sabbatum: Filius enim hominis vocatus est Christus, qui Dei existens Filius, miraculose dignatus est Filius hominis propter homines fieri, et vocari. *Cyril.* Marcus autem de communi natura hoc ipsum protulisse fatetur: dicebat enim *Marc. c. 2. Propter homines sabbatum factum est, non homo propter sabbatum.* Expedit igitur potius sabbatum homini subiici quam hunc colla subiicere sabbato. *Ambros.* Non mediocre autem mysterium hoc est. Ager enim est hic mundus; agri seges in satione humani generis fecunditas numerosa sanctorum; spicae agri fructus Ecclesiae, quos operibus discutientes suis Apostoli pascebantur, nostro se alentes profectu, et tanquam folliculis corporum, mentium fructus ad fidei lucem praeclaris operum suorum miraculis eruebant. *Beda.* Spicas enim confricant: quia in illis quos in corpus Christi volunt traiicere, mortificant veterem hominem cum actibus suis, a terrena intentione extrahendo. *Ambros.* Sed hoc putabant Iudaei sabbato non licere; Christus autem novae gratiae munere designabat otium legis opus gratiae: mire tamen secundo primum, non primo secundum sabbatum dixit; quia sabbatum illud ex lege solutum est quod erat primum; et hoc primum factum est, quod secundo constitutum est. Sabbatum igitur dicitur secundum iuxta numerum, primum iuxta operationis gratiam: melius est enim sabbatum quo impunitas datur, quam quo poena praescribitur. Hoc forte primum est in praedestinatione consilii, et secundum in sanctione decreti. Deinde quod David cum sociis fugit, hic praefiguratus in lege Christus est, qui cum Apostolis principem mundi lateret. Quomodo autem ille observator legis atque defensor panes et ipse manducavit, et dedit his qui secum erant, quos non licebat manducare nisi Sacerdotibus, nisi ut per illam demonstraret figuram sacerdotalem cibum ad usum transire populorum; sive quod omnes vitam sacerdotalem debemus imitari; sive quod omnes filii Ecclesiae Sacerdotes sunt: ungimur enim in sacerdotium sanctum offerentes nosmetipsos Deo hostias spirituales. Si autem sabbatum propter homines factum est; utilitas autem hominum postulabat esurientem hominem, qui diu fuerit terrae fructibus abdicatis, veteris famis vitare ieiunia: non utique lex solvitur, sed impletur.

2. Factum est autem et in alio sabbato, ut intraret in Synagogam, et doceret. Et erat ibi homo, et manus eius dextera arida. Observabant autem scribae et pharisaei, si in sabbato curaret, ut invenirent unde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum, et ait homini qui habebat manum aridam: Surge, et sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos, si licet sabbato benefacere, an male? Animam salvam facere an perdere? Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus eius. Ipsi autem repleti sunt insipientia, et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent de Iesu.

2. *Ambros.* Hic ad alia progreditur Dominus: nam qui totum hominem salvum facere disposuerat, per singula membra currebat; unde dicitur: *Factum est autem in alio sabbato ut intraret in Synagogam, et doceret. Beda.* Sabbatis maxime curat et docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem populi conventum. *Cyril.* Docebat autem revera transcendentia intellectum, et quae salutis futurae per eum reserabant audientibus

semitam; deinde, praecedente doctrina, subito divinam ostendebat virtutem; unde sequitur: *Et erat ibi homo, et manus eius dextera arida. Beda.* Quia vero destructionem sabbati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniari volunt; unde sequitur: *Observabant autem scribae, et pharisaei si in sabbato curaret:* ut scilicet si non curet, crudelitatis vel imbecillitatis, si curet, transgressionis vitio arguant; unde sequitur: *Ut invenirent unde accusarent eum. Cyril.* Hic enim est mos adversarii: pascit in se doloris morbum aliorum praeconiis. Sed Dominus novit omnia, et corda rimatur; unde sequitur: *Ipse autem sciebat cogitationes eorum, et ait homini qui habebat manum aridam: Surge, et sta in medio. Et surgens stetit:* ut forsam incitaret ad pietatem crudelem pharisaeum, et ipsa passio flammas mitigaret livoris. *Beda.* Praeveniens autem Dominus calumniam quam sibi praeparabant, arguit eos qui praecepta legis male interpretando etiam a bonis operibus sabbato aestimabant feriandum, cum lex a servili opere, idest a malis, abstinere praecipiat in sabbato; unde sequitur: *Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos, licet sabbato benefacere, an male? Cyril.* Nimis est idonea quaestio: nam si licet in sabbato benefacere, nec aliquid obstat ut laborantes a Deo misericordiam consequantur, desinas colligere adversus Christum calumniam; si autem non licet in sabbato benefacere, et lex prohibet animarum salutem, factus es legis accusator. Ipsam quoque sabbati sanctionem si velimus discutere, ad opus pietatis introductum fuisse reperiemus. Iussit enim in sabbato feriari; *ut quiescat*, inquit Deuter. *c. 5. puer tuus, et ancilla tua, bos tuus et quodlibet pecus tuum.* Qui vero bovis miseretur et ceterorum pecorum, quomodo non miserebitur hominis gravi morbo perplexi? *Ambros.* Lex autem in praesentibus formam praefiguravit futurorum; in quibus utique malorum feriae sunt, non bonorum: nam licet saecularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laudes requiescere. *August. de quae. Evan. lib. 2. qu. 7.* Cum autem Dominus corpus curaverit, sic interrogavit: *Anima salvam facere, an perdere?* Vel quia illa miracula propter fidem faciebat, ubi salus est animae; vel quia ipsa sanatio manus dexterae salutem animae significabat, quae a bonis operibus cessans, aridam quodammodo dexteram habere videbatur: vel animam pro homine posuit, sicut dici solet: Tot animae ibi fuerunt. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 35.* Sed potest movere, quomodo Matthaeus dixerit, quod ipsi interrogaverunt Dominum, si licet curare sabbato, cum Lucas hic illos potius a Domino interrogatos esse perhibeat. Itaque intelligendum est, quod illi prius interrogaverunt Dominum, si licet sabbato curare. Deinde intelligens cogitationes eorum aditum accusandi quaerentium, constituit in medio eum quem fuerat sanaturus, et interrogavit quae Marcus et Lucas eum interrogasse commemorant. Sequitur: *Et circumspectis omnibus. Titus.* Quasi collectis omnium oculis, quin etiam incitata mente eorum ad considerationem negotii, *dixit homini: Extende manum tuam:* ego tibi mando qui creavi hominem. Audit autem qui laesam habebat manum, et sanus fit; unde sequitur: *Et extendit, et restituta est sanitati manus eius.* Quos autem oportebat in miraculo stupere, augent malitiam; *Ipsi autem repleti sunt insipientia, et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent de Iesu. Orig.* Et ut narrat Matthaeus, exeunt et consiliantur, ut occidant eum. *Cyril.* Cernis o pharisaee operantem divina ac superna maiestate liberantem languentes, et mortem portas ex livore. *Beda.* Homo autem iste humanum genus significat in fecunditate boni operis arefactum pro manu in primo parente ad pomum extensa, quam sanavit innocens manus in cruce extensa. Et bene manus in Synagoga erat arida, quia ubi maius donum scientiae, ibi transgressor maiori subiacet culpae. *Ambros.* Audisti igitur verba dicentis, *Extende manum tuam.* Communis ista generalisque medicina est: et tu qui putas manum habere te sanam, cave ne avaritia vel sacrilegio contrahatur. Extende saepius eam, ut proximum iuves, ut viduae praesidium feras, eripias iniuriae quem vides iniuste contumeliae subiacere; extende ad pauperem, qui te obsecrat; extende ad Dominum pro peccatis tuis, sic manus sanatur.

3. Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit. Simonem quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem eius, Iacobum et Ioannem, Philippum et Bartholomaeum, Matthaeum et Thomam, Iacobum Alphaei, et Simonem qui vocatur zelotes, et Iudam Scarioth qui fuit proditor.

3. *Glos.* Insurgentibus adversariis contra Christi miracula, et doctrinam, Apostolos elegit quasi defensores veritatis, et testes; quorum electioni orationem praemittit; unde dicitur: *Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare. Ambros.* Noli insidiatrices aperire aures, ut putes Filium Dei, quasi infirmum rogare ut impetret, quod implere non possit: potestatis enim auctor, obedientiae magister ad praecepta virtutis suo nos informat exemplo. *Cyril.* Scrutemur igitur in his, quae Christus egit, qualiter nos doceat orationibus divinis insistere, semotim scilicet et secreto, nemine videnti, amota quoque mundana sollicitudine, ut sursum ad divinae speculationis intuitum erigatur intentio; quod designatur in hoc, quod semotim orabat Iesus exiens in montem. *Ambros.* Ubique etiam solus obsecrat: Dei enim consilium humana vota non capiunt; (1) nec quisquam interiorum potest esse particeps Christi. Non autem omnis qui orat ascendit in montem, sed qui orat a terrenis ad superiora progrediens; sed non ille qui de saeculi divitiis, aut de honore sollicitus est. Omnes sublimes in montem ascendunt, quare in Evangelio invenies solos in montem cum Domino ascendisse discipulos. Species autem tibi Christiane datur, forma praescribitur quam debeas aemulari, cum sequitur: *Et erat pernoctans in oratione Dei.* Quid enim te pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat? *Cyril.* Exurgo igitur et

(1) *Al.* nec quisque inferiorum potest esse particeps Christo.

tu tempore noctis. Purior est enim tunc temporis anima, ipsae tenebrae, silentium nimium possunt sufficienter ad compunctionem perducere. Ceterum si ipsum quoque caelum inspicias punctatum stellis, quasi infinitis luminibus ; si consideres , quod qui per diem saltant, iniurianturque, hi tunc nihil a mortuis discrepant, detestaberis quemlibet ausum humanum. Haec omnia sufficiunt ad animam erigendam : tunc non vexat inanis gloria , non acedia , non cogitatio occupat ; non sic ignis ferri sequestrat rubiginem , velut nocturna oratio aeruginem peccatorum. Quem de die solis aestus perussit, nocte refrigeratur. Quemlibet rorem superant nocturnae lacrymae, et contra concupiscentiam valent, et quemlibet timorem. Si vero praedicto rore non foveatur , homo arescit sub die. Quapropter licet non multum ores noctu, semel ora vigilando, et sufficit: ostende quod non solum ad corpus nox pertinet, sed etiam ad animam. *Ambr.* Quid autem te facere convenit cum vis aliquod officium pietatis adoriri, quando Christus missurus Apostolos prius oravit? Sequitur enim: *Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit*: quos scilicet ad propagandum auxilium salutis humanae per terrarum orbem satores fidei destinavit. Simul adverte caeleste consilium: non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores, et publicanos quos dirigeret elegit; ne divitiis, aut potentiae, nobilitatisque auctoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur; ut veritatis ratio, non disputationis gratia praevaleret. *Cyril.* Attende autem maximam Evangelistae sedulitatem : non solum dicit electos fuisse sacros Apostolos, immo nominatim eos enumerat , ne quisquam audet alios inscribere Apostolorum catalogo. *Simonem quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem eius. Beda.* Non modo primum eum cognominavit, sed longe prius cum ab Andrea adducto dicitur *Io.c.1. Tu vocaberis Cephas*, quod interpretatur Petrus. Sed volens Lucas nomina Apostolorum enumerare, cum necesse haberet Petrum dicere, breviter voluit innuere, quod non hoc antea cognominaretur, sed ita Dominus cognominaverit. *Euseb.* Secunda autem combinatio est Iacobi et Ioannis; unde sequitur: *Iacobum et Ioannem* , ambos scilicet filios Zebedaei , qui etiam piscatores fuerunt. Post hos autem dicit: *Philippum et Bartholomaeum*. Philippum dicit Ioannes fuisse de Bethsaida , concivem Andreae et Petri: ipse quoque Bartholomaeus vir simplex, et expers scientiae mundanae, et amaritudinis. Matthaeus vero ex his , qui prius census exigebant vocatus est, de quo subdit: *Matthaeum et Thomam. Beda.* Matthaeus compari suo Thomae in ordine, humilitatis causa se supponit , cum a ceteris Evangelistis praelatus sit. Sequitur: *Iacobum Alphaei, et Simonem qui vocatur zelotes. Glos.* Quia scilicet fuit de Chana Galilaeae; qui interpretatur zelus, quod additur ad differentiam Simonis Petri. Sequitur: *Iudam Iacobi, et Iudam Scarioth, qui fuit proditor. Aug. de con. Ev. l.2.c.30.* In nomine Iudae Iacobi Lucas videtur discrepare a Matthaeo , qui eum Thadaeum appellat. Sed quis unquam prohibuit duobus vel tribus nominibus unum hominem vocari ? Eligitur autem Iudas proditor non per imprudentiam, sed per prudentiam: susceperat quidem hominis fragilitatem; et ideo nec has partes recusavit infirmitatis humanae: voluit ab Apostolo suo tradi, ut tu a socio proditus moderate feras, tuum errasse iudicium, periisse beneficium. *Beda.* Mystice autem mons in quo Apostolos elegit, altitudinem designat iustitiae, qua instituendi erant, et eam praedicaturi ; sic et lex in monte data fuit. *Cyril.* Quod si libet interpretationem apostolicorum nominum scire , scito quod Petrus dicitur dissolvens vel agnoscens; Andreas decora potentia vel respondens; Iacobus autem supplantator doloris; Ioannes Domini gratia; Matthaeus donatus; Philippus os magnum, vel orificium lampadis; Bartholomaeus filius aquas suspendentis; Thomas abyssus vel geminus; Iacobus Alphaei supplantator gressus vitae; Iudas confessio; et Simon obedientia.

4. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et turba discipulorum eius, et multitudo copiosa plebis ab omni Iudaea, et Ierusalem, et maritima , et Tyri , et Sidonis , qui venerant ut audirent eum , et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis curabantur. Et omnis turba quaerebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes.

4. *Cyril.* Celebrata ordinatione Apostolorum, pluribus congregatis, et de regione Iudaeorum, nec non a maritima Tyri et Sidonis, qui erant idolatrae, constituit eos totius orbis doctores , utpote qui evocarent Iudaeos a legis servitute , cultores autem daemonum ab errore gentili ad veritatis cognitionem ; unde dicitur: *Et descendens de monte cum illis, stetit in loco campestri , et turba discipulorum eius, et multitudo copiosa plebis ab omni Iudaea, et Ierusalem, et maritima. Beda.* Non a proximo mari Galilaeae maritima dicit, quia hoc non miraculi loco poneretur; sed a mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus et Sidon comprehendi poterant: de quibus sequitur: *Et Tyri et Sidonis.* Quae quia civitates Gentium sunt, consulte nominatim ponuntur, ut quanta sit fama virtusque Salvatoris intimetur, quae exteras etiam ad sanitatem doctrinamque capessendam civitates accersierat; unde sequitur: *Qui venerant ut audirent eum. Theoph.* Hoc est ad animarum medelam, ut sanarentur a languoribus suis , hoc est ad medelam eorum corporum. *Cyril.* Posquam autem (1) Sacerdos publicavit Apostolos , plurima et ardua fecit miracula; ut qui convenerant Iudaei et Gentiles, scirent eos decoratos esse a Christo dignitate apostolatus; et quod ipse non erat sicut unus aliorum hominum , magis autem Deus , ut Verbum incarnatum ; unde sequitur : *Et omnis turba quaerebat eum tangere , quia virtus de illo exibat , et sanabat omnes.* Neque enim alienam virtutem accipiebat Christus , sed cum naturaliter esset Deus, propriam virtutem super infirmos emittens sanabat omnes. *Ambro.* Adverte autem omnia diligenter , quomodo et cum Apostolis ascendat ad turbas; quomodo eum turba non sequitur ad excelsa: denique ubi descendit, invenit infirmos: in excelsis enim infirmi esse non possunt. *Beda.* Raro hoc quoque uspiam vel turbas Dominum ad

(1) *Al.* sacros.

altiora sequi, vel quempiam debilem invenies in monte curari; sed extincta febre libidinum, accensaque scientiae luce, pedetentim quemquam ad culmen subire virtutum. Turba autem quae Dominum tangere potuit, spiritus illius virtute sanatur, ut supra leprosus Domino tangente mundatur. Tactus ergo Salvatoris opus est salutis, quem tangere est fideliter in eum credere, a quo tangi est eius munere sanari.

5. Et ipse elevatis oculis in discipulos suos dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuritis, quoniam saturabimini. Beati qui nunc fletis quia ridebitis. Beati estis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, et exultate: ecce enim merces vestra multa est in caelo. Secundum haec enim faciebant prophetis patres eorum.

5. *Cyril.* Post Apostolorum ordinationem ad evangelicae vitae novitatem Salvator suos discipulos rectificavit. *Ambro.* Divinitatis autem prompturus oracula incipit esse sublimior; etsi in humili stabat, tamen oculos elevavit; unde dicitur: *Et ipse elevatis oculis.* Quid est levare oculos, nisi interius lumen aperire. *Beda.* Et quamvis generaliter omnibus loquatur, specialius tamen oculos in discipulos levat: sequitur enim, *In discipulos suos*, ut his qui verbum intenta cordis aure percipiunt, latius saporis intimi lumen aperiat. *Ambro.* Quatuor autem tantum beatitudines Lucas posuit, octo vero Matthaeus; sed in istis octo ille sunt quatuor, et in istis quatuor illae octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus est cardinales, ille in illis octo mysticum ordinem reseravit: sicut enim spei nostrae octava perfectio est, ita octava summa virtutum est. Primam autem beatitudinem paupertatis uterque Evangelista posuit: ordine enim prima est, et parens quaedam virtutum: quia qui contempserit saecularia, ipse merebitur sempiterna. Nec potest quisquam meritum regni caelestis adipisci, qui (1) mundi cupiditatem post se emergendi non habet facultatem; unde sequitur; *Dicebat, Beati pauperes. Cyril.* In Evangelio quidem quod est secundum Matthaeum beatos fieri dixit pauperes spiritu, ut intelligamus esse pauperem spiritu, habentem intellectum modestum, et quodammodo remissum: unde dicit Salvator: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Hic autem beatos asserit pauperes, non addito spiritu, pauperes appellans divitias contemnentes: decebat enim ut dum pronuntiaturi Evangelii dogma, mentem non gererent cupidam, sed promptum affectum haberent erga maiora. *Basil.* Non autem omnis quem paupertas premit, beatus est, sed qui Christi praeceptum mundanis praetulerit opibus. Plures enim pauperes sunt in substantia, avarissimi tamen secundum affectum; quos non salvat paupertas, sed affectus damnat. Nihil enim involuntarium beatificabile est, eo quod omnis virtus libero designatur arbitrio. Beatus ergo pauper, quasi Christi discipulus, qui pro nobis paupertatem sustinuit: nam ipse Dominus quodlibet opus implevit, quod ad beatitudinem ducit, se praebens exemplar discentibus. *Euseb.* Sed cum caeleste regnum in multis gradibus bonorum consideretur, primus gradus scandentium est eorum, qui divino intuitu colunt paupertatem; tales autem fecit eos qui primo facti sunt eius discipuli: ob hoc in eorum persona dicit; *Quia vestrum est regnum Dei*; quasi demonstrative hoc proferens ad praesentes, ad quos etiam oculos elevavit. *Chrysost.* Postquam igitur mandavit paupertatem colere, ea quae consequuntur inopiam coronat honoribus. Contingit autem paupertatem colentes necessariorum incurrere defectum, et vix acquirere victum; idcirco non sinit discipulos pusillanimes super hoc fieri, dicens: *Beati qui nunc esuritis. Beda.* Idest beati qui castigatis corpus vestrum, et servituti subiicitis, qui in fame, et siti verbo operam datis: quia caelestium tunc gaudiorum habebitis ubertate perfrui. *Greg. Nis.* Altius autem, sicut secundum sensibilem escam diversificatur participantium appetitus ad comestibilium species, sic et in cibo animae, ab his quidem opinabile, ab his autem appetitur quod naturaliter est bonum: unde hic secundum Matthaeum beatificantur, qui iustitiam loco cibi, et potus reputant; non inquam particularem, sed universalem virtutem, quam qui esurit beatificandum dicit. *Beda.* Apertissime nos instruens numquam nos satis iustos aestimare debere, sed quotidianum iustitiae semper amare profectum; ad cuius perfectam saturitatem non in hoc saeculo, sed in futuro possumus pervenire, ut Psalmista ostendit dicens *Ps. 16. Satiabor cum manifestabitur gloria tua*; unde sequitur: *Quia saturabimini. Greg. Nis.* Avidis enim iustitiae desideratorum copiam spondet. Nihil enim eorum quae secundum voluptatem in vita quaeruntur satiat inquirentes. Solum autem virtutis studium subsequitur praemium quod indeficiens gaudium inserit animae. *Cyril.* Consequitur autem inopiam non solum defectus rerum ad delectationes facientium, sed etiam depressus vultus propter moestitiam; unde sequitur: *Beati qui nunc fletis.* Beatificat flentes, non eos qui simpliciter ab oculis lacrymas emittunt: commune enim est hoc tam fidelibus quam infidelibus, si quid tristium accidat. Magis autem illos beatos asserit, qui levem vitam, et implicitam carnalibus voluptatibus deditam vitant, refutantes delitias, et pene lacrymantes propter odium mundanorum. *Chrysost.* Magnum quid vero secundum Deum tristitia est, et impetrat ei poenitentiam in salutem; unde Paulus cum non haberet suos defectus flere, pro alienis lugebat: talis luctus est alacritatis materia; unde sequitur: *Quia ridebitis.* Etenim si nihil prosumus his pro quibus flemus, tamen proficimus nobismetipsis: nam qui sic aliena deflet, multo magis non praeteribit inflebiliter sua delicta; magis autem nec facile labetur in scelus. Non dissolvamur in hac brevi vita, ne suspiremus in infinita; non quaeramus delitias a quibus manat luctus et dolor nimius; sed tristemur tristitia quae germinat veniam. Est etiam Dominum saepius reperire lugentem, ridentem nequaquam. *Basil.* Promittit autem flentibus risum, non quidem emissum per mandibulas sonum, sed meram et impermixtam cuilibet tristitiae alacritatem. *Beda.* Qui ergo propter divitias

(1) *Al.* a mundi cupiditate pressus, etc.

haereditarias Christi, propter panem vitae aeternae, propter spem caelestium gaudiorum, fletus, esuriem, paupertatemque pati desiderat, beatus est; multo autem beatior qui has virtutes inter adversa servare non trepidat; unde sequitur: *Beati estis cum vos oderint homines.* Licet enim homines odiant corde nefando, dilectum cor Christo laedere nequeunt. Sequitur; *Et cum separaverint vos.* Separent, et a Synagoga expellant: Christus invenit et confirmat. Sequitur: *Et exprobraverint.* Exprobrent nomen crucifixi; ipse commortuos sibi corresuscitat, et consedere facit in caelestibus. Sequitur: *Et ejecerint nomen vestrum tanquam malum*: ubi nomen Christianorum significat quod a Gentilibus Iudaeisque saepissime quantum ad ipsos memoriae abrasum, et ab hominibus est abiectum, nulla existente causa odii, nisi propter Filium hominis, qui scilicet credentes nomen Christi, suum cognomen facere voluerunt. Docet ergo eos ab hominibus insectandos, sed ultra homines esse beandos; unde sequitur: *Gaudete in illa die, et exultate; ecce enim merces vestra multa est in caelo. Chrysost.* Multum et paucum mensuratur dignitate proferentis. Quaeramus igitur, quis multam promisit mercedem? Si quidem propheta, vel Apostolus velut homo paucum esse multum existimavit; nunc autem Dominus qui possidet perennes thesauros, opes quae quemlibet intellectum transcendunt, multam pollicitus est mercedem. *Basil.* Rursus magnum aliquando absolutam habet intentionem, sicut magnum est caelum, et magna est terra: aliquando vero ad aliquid habet relationem, ut magnus equus et bos in comparatione similium. Sic arbitror multam fore mercedem repositam patientibus opprobria propter Christum, non tanquam comparatam ad ea quae penes nos sunt, sed in se multam existentem, et tanquam a Deo donatam. *Dam.* Illa etiam quae mensurari vel numerari possunt, terminate ingeruntur; quod autem ex quadam excellentia omnem transcendit mensuram, et numerum, indeterminate dicitur magnum et multum: puta quando dicimus multam esse Dei misericordiam. *Euseb.* Deinde muniens discipulos ad pugnam adversariorum, quam passuri erant per totum orbem praedicantes, subdit: *Secundum haec enim faciebant prophetis patres eorum. Ambros.* Quia prophetas Iudaei usque ad mortem corporis persecuti sunt. *Beda.* Quia vera dicentes solent persecutionem pati; nec tamen ideo prophetae antiqui timore persecutionis a veritatis praedicatione defecerunt. *Euseb.* Hoc autem dicebat muniens discipulos ad pugnam adversariorum praedicantes per totum orbem. *Amb.* In hoc ergo quod dicit, *Beati pauperes*, habes temperantiam quae te a peccato abstinet, saeculum calcat, illecebrosa non quaerit. *Beati qui esuritis*: habes iustitiam: qui enim esurit, esurienti compatitur, compatiendo largitur, largiendo fit iustus; quia iustitia eius manet in aeternum. *Beati qui nunc fletis:* habes prudentiam, cuius est flere quotidiana, et ea quae aeterna sunt quaerere. *Beati eritis cum vos oderint homines:* habes fortitudinem, sed eam quae non odium meretur ex crimine, sed perfectionem patitur ex fide. Sic enim ad passionis pervenitur coronam, si gratiam hominum negligas, divinam sequaris. Ergo temperantia cordis habet munditiem, iustitia misericordiam, pacem prudentia, mansuetudinem fortitudo. Connexae sibi sunt et concatenatae virtutes, ut qui unam habet, plures habere videatur: et sanctis una competit virtus; sed eius quae fuerit uberior, uberius est praemium. Quanta hospitalitas in Abraham, quanta humilitas? Sed quia fide praestitit, fidei prae ceteris meruit principatum. Ergo unicuique plura praemia, quia plurima incentiva virtutum; sed quod in aliquo merito copiosius, hoc etiam in praemio redundantius.

6. Verumtamen vae vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram. Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis. Vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. Vae cum bene dixerint vobis omnes homines. Secundum haec enim faciebant pseudoprophetis patres eorum.

6. *Cyr.* Praedicto, quod paupertas propter Deus causa sit cuiuslibet boni, et quod esurire et flere non vacabit mercede sanctorum, transfert sermonem ad opposita, et innuit ipsa damnationis et supplicii fore materiam; unde dicitur: *Veruntamen vae vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram. Cyril.* Haec enim dictio *vae* semper in Scripturis dicitur his, qui non possunt evadere a futuro supplicio. *Amb.* Licet autem in pecuniariis copiis multa sint lenocinia delictorum, pleraque tamen sunt incentiva virtutum: quamquam virtus subsidia non requirat, et commendatior sit collatio pauperis, quam divitis liberalitas; tamen non eos qui habent divitias, sed eos qui uti his nesciant, sententiae caelestis auctoritate condemnat. Nam ut ille pauper laudabilior est qui prompto largitur affectu, ita criminosior dives est, qui de eo referre gratiam Deo debuit quod accepit, nec censum ad communem usum datum sine usu abscondere. Non census igitur, sed affectus in crimine est. Et quamquam nulla poena gravior sit quam successorum profutura compendiis anxio timore servare, tamen quoniam avaritiae desideria congerendi quadam voluptate pascuntur, qui consolationem vitae praesentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdiderunt. Possumus tamen hic divitem intelligere populum Iudaeorum, vel Haereticos, vel certe pharisaeos, qui ubertate verborum, et quodam ambitiosae facundiae patrimonio delectati, simplicitatem verae fidei supergressi thesauros inutiles condiderunt. Sequitur: *Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis. Beda.* Dives ille purpuratus saturabatur, epulans quotidie splendide; sed dirum vae sustinebat esuriens, quando de Lazari quem despexerat, digito guttam aquae quaerebat. *Basi.* Quod autem necessaria sit abstinentiae ratio, palam est ex eo quod Apostolus eam inter fructus Spiritus enumeravit. Subiectio enim corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinentiam, qua sicut quodam freno docet compescere iuventutis fervorem. Est igitur abstinentia interemptio criminis, amotio passionum, vitae spiritualis initium, obtundens in se illecebrarum aculeum. Ne autem coincidentia fiat cum inimicis Dei, decet accipi quodlibet cum exigit tempus, ad ostendendum quod mundis omnia munda; procedendo quidem ad necessaria vitae, abstinendo autem omnino ab his quae faciunt ad voluptatem. Attamen nec eamdem horam tibi cunctis sancire possibile, nec modum, nec mensuram. Sit autem communis intentio nos expectare repletionem.

replere namque ventrem, ipsum quoque corpus inutile facit erga proprias operationes, somnolentum, et ad nocumenta dispositum. *Beda.* Aliter: Si beati sunt illi qui iustitiae semper esuriunt opera, infelices e contra aestimandi sunt, qui sibi in desideriis placentes nullam veri boni famem patiuntur. Sequitur: *Vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. Basi.* Cum Dominus ridentes nunc arguat, palam est quod numquam erit fideli tempus risus, et praecipue in tanta multitudine eorum, qui in peccato moriuntur, pro quibus oportet lugere. Superfluus autem risus est immoderantiae signum, et effrenis animae motus; sed usque ad vultus iucunditatem exprimere passionem animae non (1) dedecet. *Cyril.* Dic autem mihi cur concuteris, et defluis qui debes assistere terribili iudicio, et ponere rationem de omnibus sic operatis? *Beda.* Quia vero ipsa peccati nutrix adulatio, sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita est ministrare fomentum, subdit: *Vae cum benedixerint vobis omnes homines. Chrys.* Non autem contrarium est quod hic dicitur ei quod alibi Dominus dicit *Matth. c. 5. Luceat lux vestra coram hominibus*: ut scilicet manifestemus bene agere ad gloriam Dei, non ad propriam. Perniciosum enim quid est inanis gloria, et inde sumit ortum iniquitas atque desperatio, et mater malorum avaritia. Quod si viam quaeris divertendi ab hoc, dirigas aspectum semper ad Deum, et esto contentus ea quae apud eum est gloria: nam si in qualibet facultate doctiores eligere oportet in arbitros, quomodo virtutis experimentum pluribus credis; non autem illi qui prae omnibus eam novit, et dare, et coronare potest? A quo si gloriam cupis, vita laudem humanam: de nullo enim alio magis consuevimus admirari quam de respuente gloriam. Quod si nos, multomagis Dominus omnium. Deinde illud confides, quod hominum gloria celeriter deficit, quia per cursum temporis oblivioni traditur. Sequitur: *Secundum haec enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. Beda.* Pseudoprophetae significantur, eo quod ad captandum vulgi favorem futura praeloqui conentur. Itaque Dominus in monte beatitudines solummodo proborum, in campo vero etiam describit reproborum: quia rudes adhuc auditores necesse est terroribus ad bona compelli, perfectos autem satis est praemiis invitari. *Ambro.* Et attende quod Matthaeus praemiis ad virtutem et fidem populos provocavit; hic autem etiam a criminibus atque peccatis futurorum suppliciorum denuntiatione deterruit.

7. Sed vobis dico qui auditis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, praebe ei et alteram ; et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te retribue, et qui aufert quae tua sunt, ne repetas. Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.

(1) *Al.* decet.

7. *Beda.* Quia dixerat supra quid ab inimicis pati possent, nunc qualiter cum eisdem inimicis agere debeant ostendit, dicens: *Sed vobis dico qui auditis. Ambro.* Non otiose plurimorum factorum caelestium enumeratione progressus ad hunc locum serius venit, ut populus divinis miraculis roboratus ultra legis tramitem virtutum vestigiis progredi edoceretur. Denique inter tria maxima, spem, fidem, et caritatem, maior est caritas quae ordinatur, cum dicitur: *Diligite inimicos vestros. Basi.* Inimici quidem proprium est obesse et insidiari. Omnis igitur qui qualitercumque nocet alicui, dicitur inimicus. *Cyril.* Conveniens autem erat huiusmodi conversatio doctoribus sanctis qui praedicaturi erant ubique terrarum salutarem sermonem; quos si contingeret velle recipere de persequentibus vindictam, omisissent eos ad cognitionem veritatis vocare. *Chry.* Non autem dicit: Ne odio habeas, sed diligas: neque simpliciter mandavit diligere, sed etiam benefacere; unde sequitur: *Benefacite his qui vos oderunt. Basi.* Verum quia homo ex corpore consistit et anima, secundum animam quidem benefaciemus, huiusmodi arguentes, et commonentes eos, et omnino ad conversionem manuducentes; secundum corpus autem benefacientes eis in necessariis victui. Sequitur: *Benedicite maledicentibus vobis. Chry.* Qui enim percutiunt proprias animas, digni sunt lacrymis et fletibus, non maledictionibus. Nihil enim detestabilius est anima (2) maledicta, nec immundius lingua quae maledictiones offert. Homo es; aspidum venena non evomas, nec vertaris in belluam. Est tibi datum os, non ut mordeas, sed ut aliorum vulnera sanes. Inimicos autem mandavit nobis annumerare gradui amicorum, non quorumcumque, sed praecipuorum, pro quibus orare solemus; unde sequitur: *Orate pro persequentibus vos.* Plerique autem e contra procumbentes, et fronte super terram percutientes, et manus expandentes, non pro suis criminibus orant Deum, sed adversus inimicos: quod nihil aliud est quam seipsum transfodere. Cum eum qui prohibuit contra inimicos orare, precaris ut te maledicentem inimicis exaudiat, quomodo possibile est audiri quando provocas exauditurum, verberando inimicum coram rege, et si non manibus, verbis tamen. Quid facis homo? Stas ut veniam impetres peccatorum, et imple os amaritudine. Mitigationum est tempus, orationis et gemitus, non furoris. *Beda.* Sed merito movetur quaestio, quomodo in prophetis inveniuntur multae imprecationes adversus inimicos. Ubi videndum est, quia prophetae per imprecationem quid esset futurum cecinerunt, non optantis voto, sed spiritu praevidentis. *Cyril.* Vetus autem lex mandabat non offendere alios; vel si prius fuerimus laesi, non ultra proportiones laedentium iras protendere: sed perfectio legis in Christo est, et in suis mandatis; unde sequitur : *Et qui te percutit in maxillam, praebe ei et alteram. Cyril.* Nam et medici cum calce feriuntur ab insanis, tunc maxime miserentur eis, et accingunt se ad eorum remedia. Tu quoque similem habeas coniecturam erga persequentes: ipsi namque sunt qui praecipue infirmantur: nec prius desistamus quam totam amaritudinem evomuerint ; tunc uberes gratias agent tibi, et ipse Deus te coro-

(2) *Al.* maledica.

nabit, eo quod fratrem tuum in pessima aegritudine liberasti. *Beda.* Fere autem cuncti contra hoc mandatum procedimus; et praesertim potentes vel principes, non solum si passi fuerint contumelias, sed et si praestita eis non sit reverentia, adversarios reputantes, quicumque eos minus reveriti sunt quam se reputaverint dignos. Est autem magna infamia principis esse promptum ad vindictam; nam et qualiter alium docebit nil mali pro malo rependere, qui nocenti retribuere satagit? *Cyril.* Vult autem Dominus insuper esse contemptorem rerum; unde sequitur: *Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere:* haec est enim virtus animae quae omnino aversa est a passione cupiditatis divitiarum. Decet enim eum qui pius est, et oblivisci malorum, ut et ea quibus caros amicos iuvamus, persequentibus conferamus. *Chrysost.* Non autem dixit, Fer humiliter iniuriantis impetum; sed procedas per sapientiam, ut ulterius te disponas ad patiendum quae ille cupiat facere, superans insolentiam eius ubertate prudentiae, ut habito pudore in excellenti patientia tua discedat. Sed dicet aliquis: Quomodo potest hoc fieri cum videris Deum factum hominem, tot passum pro te, adhuc quaeris et dubitas, quomodo possibile sit nequitiis ignoscere conservorum? Quis tale passus est quale Dominus tuus dum ligaretur, flagellaretur, sputa perferens, mortem patiens? Unde sequitur: *Omni autem petenti te tribue. August. de ser. Dom. l. 1. c. 40.* Non dicit, Omnia petenti; sed ut id des quod iuste et honeste potes, idest quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum sciri, aut credi ab homine potest; et cui iuste negaveris quod petit, indicanda est iustitia; et aliquando melius aliquid tribues, cum petentem iniusta correxeris. *Chrysost.* In hoc tamen peccamus non modicum, non solum non dando petentibus, sed et eos increpando. Cur, inquis, non laborat? Cur otiosus alitur? Dic mihi: et tu laborando possides? Sed et si laboras, ad hoc laboras ut vitupere alium? Propter unicum panem et tunicam, appellas cupidum. Nihil tribuis, nec convicieris. Cur nec tu misereris, et volentibus dissuades? Si cunctis indifferenter erogaverimus, semper miserebimur. Quia enim Abraham cunctos recipiebat, recepit et Angelos. Nam et si homicida sit, et praedo, nonne tibi dignus videtur panis habendi? Non igitur simus severi aliorum censores, ne nos quoque exquisite iudicemur. Sequitur: *Et qui aufert quae tua sunt, ne repetas. Chrysost.* A Deo percipimus omnia; quod autem dicimus meum et tuum, nuda tantum sunt verba: si namque donum tuum asseris, emisisti verbum carens subsistentia rei: nam et aer, et solum, et caementum creatoris sunt, tu etiam ipse qui domum construxisti; sed etsi tuus sit usus dubitatur, non solum propter mortem, sed etiam propter rerum eventus. Anima tua non possidetur a te, et quo pacto tuae reputabuntur opes? Vult autem Deus tua fore, quae tibi pro fratribus credita sunt; fient autem tua, si pro aliis dispensaveris; si vero tibi affluenter expenderis, quae sunt tua iam facta sunt aliena. Sed propter nefandam opum cupidinem homines in curiis conrixantur, contra quod Christus ait: *Et qui aufert quae tua sunt, ne repetas. August. ib. c. 36.* Quod de veste, domo, fundo, iumento, et generaliter omni pecunia dicit. Non autem Christianum oportet sic possidere servum, quomodo equum aut argentum. Servus si honestius a te regeretur, quam ab illo qui eum tibi cupit auferre: nescio, utrum quisquam dicere audeat eum debere contemni. *Chrysost.* Est autem nobis insita lex naturalis per quam dignoscimus quid sit virtus, et vitium; unde sequitur: *Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.* Non ait: Quaecumque non vultis ut faciant, nec vos faciatis. Cum enim duae sint viae quae ducunt ad virtutem, scilicet abstinentia mali, et operatio boni, hanc ponit, per istam et (1) per illam significans. Et si quidem dixisset, Ut sitis homines, diligite bestias, esset mandatum difficile; si vero homines diligere iussit, ad quod naturalis monitio est, quam difficultatem res continet, quam leones et lupi servant: in quibus naturalis cognatio (2) amicitiam cogit? Ostenditur, quod Christus nihil statuit nostram transcendens naturam, sed quod dudum inseruit conscientiae nostrae, docet, ut propria voluntas pro lege sit tibi, ut si vis bene tibi, bene facias alii; si vis ut alius tui misereatur, proximi miserere.

8. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quae vobis est gratia? Nam et peccatores diligentes se diligunt. Et si benefacitis his, qui vobis benefaciunt, quae vobis est gratia? Siquidem et peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his a quibus speratis recipere, quae gratia est vobis? Nam et peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant aequalia. Veruntamen diligite inimicos vestros, benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes; et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est.

8. *Chrysost.* Dixerat Dominus diligendos esse inimicos. Ne autem putares hyperbolice esse dictum, aestimans solum ad terrorem eis dici, adiicit rationem dicens: *Et si diligitis eos qui vos diligunt, quae vobis est gratia?* Plures quidem causae sunt, quae dilectiones constituunt; dilectio vero spiritualis universas praecellit: nihil enim terrenum eam parit, non utilitas, non beneficium, non natura, non tempus, sed de caelo descendit. Quid autem miraris si non indiget beneficio ut consistat, quando nec ex casu malorum pervertitur? Pater quidem passus iniurias, rumpit foedus amoris; coniux post iurgia virum relinquit; filius si longaevum videat patrem, gravatur: at Paulus ibat ad lapidantes, benefacturus eis; Moyses lapidatur a Iudaeis, et orat pro eis. Veneremur itaque spirituales amicitias, quia sunt insolubiles. Unde arguens volentes pigrescere, subdit: *Nam et peccatores diligentes se diligunt*: quasi dicat: Quia volo vos his amplius aliquid possidere, non moneo solum amicos diligere, sed etiam inimicos. Benefacientibus etiam benefacere commune est omnibus. Ostendit autem se parum plus petere quam sit moris peccatorum, qui benefaciunt amicis; unde sequi-

(1) *Al.* et illam. (2) *Al.* adest ad.

tur: *Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt quae vobis est gratia? Siquidem et peccatores hoc faciunt. Beda.* Non solum autem dilectionem vel beneficium peccatorum quasi infructuosa redarguit, sed etiam mutuum; unde sequitur: *Et si mutuum dederitis his a quibus speratis recipere, quae gratia est vobis? Nam et peccatores peccatoribus fenerantur*, idest mutuantur, *ut recipiant aequalia. Ambro.* In tres autem partes philosophia sibi videtur divisisse iustitiam: unam in Deum quae pietas vocatur; alteram in parentes vel reliqum genus humanum; tertiam in mortuos ut his exequiarum iura solvantur. At Dominus legis oraculum ac prophetiae fastigium supergressus in eos quoque qui laeserunt, pietatis correxit officium, cum subdit: *Veruntamen diligite inimicos vestros. Chrysost.* In quo plus tibi quam illi conferes: ille enim diligitur a conservo, tu vero efficieris similis Deo. Est autem maximae virtutis quando nocere volentes beneficiis complectimur; unde subditur, *Et benefacite.* Sicut enim fornacem succensam aqua proiecta extinguit, sic iram ratio cum lenitate: quod enim est aqua igni, hoc est irae humilitas, et mansuetudo. Et sicut non extinguitur ignis per ignem, sic nec ira per iram mitigatur. *Gregor. Nis.* Debet autem homo vitare damnorum sollicitudinem, ne quaerat ab inope divitiarum augmenta, aeris et auri metallorum sterilium exigens fructum; unde subdit: *Et mutuum date, nihil inde sperantes.* Malignam fenorum excogitationem si quis appellet furtum et homicidium, non peccabit: nam quid refert suffosso pariete quemquam erepta possidere, ac fenorum necessitate possidere illicita. *Basil.* Talis autem avaritiae species, Graece τοκος, idest partus, Latine fenus, quasi fetus propter mali fecunditatem, ut arbitror, appellatur. Aut fortasse partus dicitur propter partus dolores, quos animis eorum, qui mutuo ad usuram acceperunt, inducere solet. Animalia temporis progessu nascuntur, adolescunt, et pariunt; at fenus statim cum oritur, parere incipit. Animalia quae citius pariunt, citius parere cessant; sed avarorum pecunia, simul cum omni tempore adaugetur. Animalia ubi parendi vim ad sobolem suam transtulerunt, ipsa parere cessant; at feneratorum pecuniae et novas pariunt, et veteres renovant. Nullus itaque mortiferam hanc bestiam attentet. Sed magna, inquis, o pauper, necessitas et utilitas est, ut mutuum sumam. Et quaenam haec est utilitas? Rursum veniet tibi paupertas, et eadem cum accessione necessitas. Meditare iam unde restituas, unde tibi pecuniae intantum multiplicabuntur, ut et sufficiant ad usus necessitatem, et ad restitutionem? Verum ais: Quomodo igitur me enutriam nisi fenus accipiam? Mille sunt victus parandi solertiae; manus habes, labora, servi, tandem mendica: omnia tibi tollerabiliora sunt, quam pecuniam ad usuram sumere. Ceterum dives ait: Quale illud est mutuum cui nulla retributionis spes adiuncta est? Considera vim dicti, et legislatoris admiraberis humanitatem. Cum pauperi dare voles propter Dominum, idem et donum est, et mutuum: donum quidem, quia non speras receptionem; mutuum vero propter Domini magnificentiam, qui paucis per pauperem acceptis, magna pro ipsis reddet: unde sequitur: *Et erit merces vestra multa.* Non vis universorum Dominum obnoxium tibi ipsi habere ad persolvendum? Aut si quis in urbe dives promittat se tibi pro alio exoluturum, fideiussionem ipsius accipies, Deum autem pro pauperibus persolutorem non admittes? *Chrys.* Attende mutui naturam mirabilem, alius obligat se pro debitis centuplum in praesenti reddens, in futuro vero vitam aeternam. *Ambro.* Quanta misericordiae merces qui filiis divinae misericordiae ascisitur? Sequitur enim: *Et eritis filii Altissimi.* Sequere igitur misericordiam, ut merearis gratiam. Late patet benignitas Dei, super ingratos pluit, malis fecunda non negat terra proventus. Sequitur: *Quia ipse benignus est super ingratos et malos. Beda.* Vel temporalia bona largiendo, vel caelestia dona singulari gratia inspirando. *Cyril.* Magnum est ergo praeconium pietatis: reddit enim haec virtus nos Deo conformes, et quasi quaedam signa sublimis naturae nostris imprimit animabus; unde sequitur: *Estote ergo misericordes sicut et Pater vester misericors est. Athanas.* Ut scilicet aspicientes beneficia eius, bona quae facimus non hominum, sed eius intuitu faciamus, quatenus a Deo, non ab hominibus praemia consequamur.

9. Nolite iudicare, et iudicabimini. Nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. Date et dabitur vobis. Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et superefluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.

9. *Ambro.* Addidit Dominus non temere iudicandum, ne tui conscius ipse delicti in alterum cogaris ferre sententiam; unde dicit: *Nolite iudicare. Chrys.* Non iudices praecedentes te, idest qui discipulus es, magistrum, peccator innocentem; quos non oportet increpare, sed monere, et caritative corrigere; nec etiam iudicandum est in incertis, et qualibuscumque, quae nec similitudinem habent peccati, aut quae non sunt gravia, sive prohibita. *Cyril.* Sedat ergo hic pessimam passionem nostrarum conscientiarum, contemptus principium: quamvis enim deceat aliquos se circumspicere et secundum Deum conversari, hoc non faciunt, sed examinant aliena. Et si videant aliquos infirmari, tanquam propriarum passionum obliti, faciunt hoc detractionis materiam. *Chrysost.* Nec facile reperies quemquam neque patrem familias, neque claustralem expertem huius erroris. Sunt autem et hae diabolicae tentationis insidiae: nam qui severe discutit aliena, numquam propriorum reatuum merebitur veniam; unde sequitur: *Et non iudicabimini.* Sicut enim pius et mitis reprimit peccatorum timorem; sic severus et dirus adiicit criminibus propriis. *Greg. Nis.* Non igitur cum acrimonia praecipitetis in servos sententiam, ne similia patiamini: vocat enim iudicium asperiorem damnationem; unde sequitur: *Nolite condemnare et non condemnabimini*: non enim iudicium cum venia prohibet. *Beda.* Brevi autem sententia cuncta quae de conversando cum inimicis mandaverat, comprehendendo concludit, dicens: *Dimittite, et dimittetur vobis. Date, et dabitur vobis.* Ubi dimittere nos iniurias, et dare beneficia iubet, ut et nobis peccata dimittentur, et vita detur aeterna. *Cyril.* Quod autem ampliori manu recompensationem accipiemus a Deo

qui largiflue donat diligentibus eum, ostendit subdens: *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Theo.* Quasi dicat: Sicut si farinam sine parcitate mensurare velles, conferres eam, coagitares, et supereffunderes abunde; sic Dominus mensuram magnam, et supereffluentem dabit in sinum vestrum. *Aug. de qu. Ev. l. 2. c. 8.* Dicit autem, *Dabunt*, quia per illorum merita, quibus vel calicem aquae frigidae in nomine discipuli dederunt, mercedem caelestem recipere merebuntur. Sequitur; *Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Basil.* Qua enim mensura unusquisque vestrum mensurat in bene operando aut peccando, eadem vel praemia vel poenas feret. *Theoph.* Interrogabit autem fortassis aliquis subtilius: Si enim supereffluenter redditur, quomodo eadem est mensura? Ad quod dicimus, quod non dixit: In tanta mensura remetietur vobis, sed in eadem. Qui enim benefecit, bene fiet ei; quod est remetiri eadem mensura. Sed supereffluentem mensuram dicit, quia milties benefiet ei: sic et in iudicando: qui enim iudicat, et deinde iudicatur, accipit eadem mensuram; secundum vero quod ad plus diiudicabitur, quia sibi similem iudicavit, secundum hoc supereffluens est mensura. *Cyril.* Hoc autem solvit Apostolus dicens *2. Cor. c. 9. Qui parce seminat*, hoc est modice et manu tenaci, *parce et metet*, hoc est non copiose; *et qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus et metet*, hoc est copiose. Si quis autem non habet si non faciet, non delinquit; in eo enim quod habet acceptatur, non in eo quo caret.

10. Dicebat autem illis et similitudinem: Numquid potest caecus caecum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? Non est discipulus supra magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quae in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, et tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui.

10. *Cyril.* Addidit Dominus praedictis parabolam valde necessariam; unde dicitur: *Dicebat autem illis et similitudinem.* Erant enim eius discipuli futuri mundi doctores; unde docebat eos scire viam conversationis honestae, quasi illustratam mentem habentes divino fulgore, ne caeci caecos ducerent; et ideo subdit: *Numquid potest caecus caecum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt?* Et si contingat aliquos hoc attingere, ut aequalem virtutem docentium virtuti possideant, sistant in mensura docentium, et illorum sequantur vestigia; unde sequitur: *Non est discipulus supra magistrum, perfectus autem omnis erit*, scilicet discipulus, *si sit sicut magister eius*: unde et Paulus dicit *1. Cor. c. 4. Imitatores mei estote sicut et ego Christi.* Christo ergo non iudicante, cur tu iudicas? Neque enim venit iudicare mundum, sed misereri. *Theoph.* Vel aliter: Si tu alium iudicas, et ipse in eisdem peccas, nonne assimilaris caeco caecum ducenti: quomodo enim ille a te ducetur ad bonum, cum et tu pecces? *Non est enim discipulus supra magistrum.* Si igitur tu peccas qui te magistrum, et ductorem putas, ubi erit qui a te disciplinatur et ducitur? Perfectus enim erit discipulus, si sit sicut magister eius. *Beda.* Vel sensus huius sententiae pendet ex superioribus, ubi danda eleemosyna et iniuria dimittenda praecipitur. Si te, inquit, ira contra violentum, et contra petentem avaritia caecaverit; numquid tu mente vitiata vitium eius curare poteris? Si etiam magister Christus, qui quasi Deus potuit suas ulcisci iniurias maluit persecutores patiendo reddere mitiores, eandem necesse est, quod discipuli qui puri homines sunt, regulam perfectionis sequantur. *August. de quaest. Evang. l. 2. q. 9.* Vel quod dicit, *Numquid potest caecus caecum ducere*, ideo subiunxit, ut non sperarent a Levitis se accepturos mensuram illam de qua dixit, *Dabunt in sinum vestrum*, quoniam decimas dabat eis quos caecos dixit, quia Evangelium non tenerent, ut illam remunerationem per discipulos Domini potius plebs inciperet iam sperare; quos imitatores suos volens ostendere, addidit: *Non est discipulus supra magistrum. Theoph.* Inducit autem Dominus aliam parabolam de eodem, subdens: *Quid autem vides festucam*, idest modicum criminis *in oculo fratris tui*; *trabem autem quae in oculo tuo est*, et cetera, idest peccatum tuum maximum *non consideras*? *Beda.* Hoc autem ad superiorem sensum respicit, ubi caecum a caeco duci, idest peccantem a peccatore castigari non posse praemonuit; unde dicitur: *Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater sine eiiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns? Cyril.* Quasi dicat: Qui gravibus obnoxius est peccatis quae trabem vocat, qualiter damnat eum, qui pauca vel quandoque nil mali commisit? Hoc enim festuca significat. *Theoph.* Convenit autem hoc omnibus, et maxime doctoribus, qui subditorum cum minima peccata puniant, propria impunita relinquunt. Propter hoc eos Dominus hypocritas vocat, qui ex hoc aliorum peccata iudicant, ut iusti videantur; unde sequitur: *Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, et tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui. Cyril.* Videlicet teipsum primum mundum ostendas a magnis peccatis, consequenter consules proximo modica committenti. *Basil.* Videtur enim revera cognitio suiipsius gravissimum omnium: neque enim solus oculus exteriora videns super se visu non utitur, sed et ipse noster intellectus cum alienum velociter coniectat peccatum, lentus est erga propriorum perceptionem defectuum.

11. Non est enim arbor bona, quae facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum: unaquaeque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo de malo thesauro profert malum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

11. *Beda.* Contra hypocritam, quae coeperat Dominus exequitur, dicens: *Non est enim arbor bona quae facit fructus malos, neque arbor mala faciens*

fructum bonum; quasi dicat: Si veram et non fictam vis habere iustitiam, quae verbis ostentas, etiam facto compensa : quia etsi se bonum fingat hypocrita, non est bonus qui facit opera mala; et si reprehendat insontem, non ideo malus est qui facit opera bona. *Titus.* Hoc autem audiens , non sumas inde tibi favorem inertiae: naturaliter enim arbor movetur , tu vero libero arbitrio fungeris; et omnis arbor sterilis ad aliquid ordinata est , tu vero factus es ad opera virtutum. *Isidor. Ab.* Non ergo poenitentiam, sed pertinaciam mali excludit: cum enim mala sit , non potest fructus bonos producere, in virtutem vero conversa fructificat. Quod autem est arboribus natura, hoc est nobis affectio. Et si ergo arbor mala non potest fructum bonum producere, poterit tamen. *Chrysost.* Quamvis autem fructus causetur ex arbore, facit tamen notitiam arboris, eo quod arboris distinctio per fructum apparet ; unde sequitur: *Unaquaeque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Cyril.* Sed et vita morum uniuscuiusque erit significativa ; neque enim extrinsecis ornamentis , et fictis humilitatibus vere felicitatis apprehenditur decor , sed et ex his quae aliquis operatur; cuius rei exemplum ponens, subdit: *Neque enim de spinis colligunt ficus. Ambr.* In spinis istius mundi ficus illa reperiri non potest, quae quia fecundis fructibus melior est, bene species ei resurrectionis aptatur: vel quia, ut legisti *Cant. c. 2. Ficus dederunt grossos suos;* quod immaturus et caducus , et inutilis in Synagoga fructus ante praecessit; vel quia immatura nostra vita est in corpore, matura in resurrectione; et ideo procul a nobis debemus saeculares sollicitudines abdicare, quae mordent animum, mentemque adurunt, ut maturos fructus culturae diligentis possimus adipisci. Hoc ergo ad mundum et resurrectionem ; alterum ad animam et corpus refertur, cum subditur: *Neque de rubo vindemiant uvam*: vel quia nemo peccatis fructum acquirit animae suae, quae sicut uva, proxima terris corrumpitur, in superioribus maturatur; vel quia nemo potest damnationem carnis evadere, nisi quem Christus redemerit, qui sicut uva pependit in ligno. *Beda.* Vel spinas et rubum, saeculi curas et punctiones puto esse vitiorum; ficus vero et uvam dulcedinem novae conversationis, et fervorem dilectionis. Non autem de spinis ficus, neque uva de rubo colligitur: quia mens adhuc veteris hominis consuetudine depressa simulare potest, sed fructus novi hominis ferre non potest. Sed sciendum, quod sicut ferax palmes saepius involutus recumbit, portansque fructum spina non suum usibus servat humanis: sic dicta vel acta malorum, si quando prosunt bonis, non hoc ipsi faciunt mali, sed fit de illis Dei consilio. *Cyril.* Postquam autem ostendit quod ex operibus potest discerni homo bonus et malus, sicut ex fructibus arbor, nunc idem ostendit per aliud signum dicens: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo de malo thesauro profert malum. Beda.* Idem est thesaurus cordis quod radix est arboris. Qui ergo in corde thesaurum patientiae, perfectique habet amoris, optimos fructus effundens diligit inimicum, et cetera facit quae supra edocuit; at qui thesaurum nequam corde servat, contraria facit. *Basil.* Verbi etiam conditio cor a quo processit manifestat, evidenter ostendens dispositionem praecordiorum nostrorum; unde sequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur. Chrysost.* Naturalis enim consequentia est, ut cum intus abundet nequitia, effluant oretenus verba nequam : unde cum audiveris hominem inhonesta proferentem, non tantam in eo putes latere malitiam , quanta verbis exprimitur, sed conjecta fontem rivo esse uberiorem. *Beda.* Per oris etiam locutionem Dominus universa quae dicto, vel facto, vel cogitatu de corde proferimus insinuat: moris enim est Scripturarum verba pro rebus ponere.

12. Quid autem vocatis me Domine, Domine: et non facitis quae dico? Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini aedificanti domum qui fodit in altum, et posuit fundamentum supra petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere. Fundata enim erat supra petram. Qui autem audit, et non facit, similis est homini aedificanti domum suam supra terram sine fundamento; in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit , et facta est ruina domus illius magna.

12. *Beda.* Ne aliquis sibi frustra blandiretur ex eo quod dictum est: *Ex abundantia cordis os loquitur*: quasi verba solum, et non magis opera veri Christiani quaerantur: consequenter Dominus adiungit : *Quid autem vocatis me Domine, Domine: et non facitis quae dico* ; quasi dicat : Quid talia rectae confessionis vos germinare iactatis , qui nullos operis boni fructus ostenditis? *Cyr.* Convenit autem soli supremae omnium naturae, dominationis et nomen, et res. *Atha.* Non est ergo hoc verbum hominis , sed Dei ostendentis proprium ortum a Patre: Dominus enim est qui natus est a solo Domino. Non timeas autem dualitatem; non enim secundum naturam separantur. *Cyril.* Quae autem sit utilitas in mandatorum observatione, et quodque damnum accidere possit ex inobedientia, ostendit subdens: *Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini aedificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum supra petram. Bed.* Petra autem Christus qui fodit in altum , qui praeceptis humilitatis terrena omnia de cordibus fidelium eruit, ne propter commodum temporale serviant Deo. *Basi.* Ponere autem fundamentum supra petram, hoc est inniti fidei Christi, ut immobilis perseveret in adversis, sive humanitus, sive divinitus accidant. *Beda.* Vel fundamentum domus ipsa est intentio bonae conversationis, quod perfectus verbi auditor in adimplendis Christi mandatis firmiter inserit. *Ambro.* Vel omnium fundamentum docet esse virtutum, obedientiam caelestium praeceptorum, per quam domus haec nostra, non in profluvio voluptatum, non nequitiae spiritualis incursu, non imbre mundano, non haereticorum possit nebulosis disputationibus commoveri; unde sequitur: *Inundatione autem facta illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere. Beda.* Inundatio tribus modis fit, vel immundorum spirituum, vel improborum hominum, vel ipsa mentis aut carnis inquie-

tudine; et quantum propriis viribus homines fidunt, inclinantur; quantum vero invictissimae illi petrae adhaerent, etiam labefactari nequeunt. *Chrysost.* Ostendit etiam nobis Dominus, quod nullam parit fides utilitatem, si foeda sit conversatio; unde sequitur: *Qui autem audit et non facit, similis est homini aedificanti domum suam supra terram sine fundamento. Beda.* Domus diaboli mundus, qui in maligno positus est: quam super terram aedificat, quia obsequentes sibi de caelis ad terrena detrahit; sine fundamento aedificat, quia omne peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura subsistit; malum quippe sine substantia est, quod tamen, quodcumque sit, in boni natura convalescit. Quia vero a fundo dicitur fundamentum, possumus etiam fundamentum pro fundo positum non inconvenienter accipere: sicut qui in puteo mergitur, putei fundo retinetur; sic anima corruens, quasi in quodam fundi loco consistit, si se in aliqua peccati mensura continet. Sed cum peccato in quo labitur non potest esse contenta, dum quotidie ad deteriora deiicitur, quasi in puteo in quo cecidit, fundum non invenit quo figatur. Ingruente autem qualibet tentatione, et vere mali et ficte boni peiores fiunt, donec ad extremum perpetuam labantur in poenam; unde sequitur: *In quam illisus est fluvius, et continuo cecidit, et facta est ruina domus illius magna.* Potest etiam per impetum fluminis extremi iudicii discrimen intelligi, quando utraque domo consummata, ibunt impii in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam. *Cyril.* Vel super terram sine fundamento aedificat, qui super arenam dubietatis, quae secundum opinionem est, ponit fundamentum spiritualis fabricae, quod paucae stillae tentationum dissiparunt. *August. de con. Evan. l. 2. c. 14.* Hunc autem sermonem Domini prolixum sic exorsus est Lucas, sicut et Matthaeus: uterque enim dixit: *Beati pauperes*; deinde multa quae sequuntur in utriusque narratione similia sunt; et ad extremum sermonis ipsa conclusio prorsus eadem reperitur, scilicet de homine qui aedificat supra petram, et super arenam. Posset ergo facillime credi eundem Lucas Domini interposuisse sermonem, aliquas tamen praetermisisse sententias, quas Matthaeus posuit, item alias posuisse, quas Matthaeus non dixit; nisi moveret quod Matthaeus in monte dicit habitum sermonem a Domino sedente, Lucas autem in loco campestri a Domino stante. Non tamen istos duos sermones longa temporis distantia separari hinc probabiliter creditur, quod et ante, et postea quaedam similia, vel eadem ambo narrarunt. Quamquam illud possit occurrere in aliqua excellentiori parte montis primo cum sociis discipulis fuisse Dominum, quando ex eis illos duodecim elegit; deinde cum eis descendisse de monte, scilicet de ipsa montis celsitudine in campestrem locum, idest in aliquam aequalitatem, quae in latere montis erat, et multas turbas capere poterat, atque ibi stetisse, donec ad eum turbae congregarentur; ac postea cum sedisset, accessisse proprinquius discipulos suos, atque illis ceterisque turbis praesentibus, unum habuisse sermonem.

CAP. VII.

Cum autem implesset omnia verba sua in auditu plebis, intravit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam servus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudaeorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum eius. At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicite dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi praestes: diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse aedificavit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cum iam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari: non enim sum dignus ut sub tectum meum intres, propter quod et meipsum non sum dignus arbitratus ut venirem ad te; sed dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites; et dico huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et servo meo, Fac hoc, et facit. Quo audito, Iesus miratus est: et conversus sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. Et reversi qui missi fuerant domum, invenerunt servum qui languerat sanum.

Tytus. Cum perfectioribus documentis suos refecisset discipulos, vadit Capharnaum, ibi prodigiosa operaturus; unde dicitur: *Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit in Capharnaum. Aug. de consen. Evan. l. 2. c. 20.* Hic intelligendum est, quia non antequam haec verba terminasset intravit, sed non esse expressum post quantum temporis intervallum, cum istos sermones terminasset, intraverit Capharnaum: ipso quippe intervallo leprosus ille mundatus est, quem suo loco Matthaeus interponit. *Amb.* Pulchre autem ubi praecepta complevit, formam docet suorum praeceptorum exequi: nam statim gentilis Centurionis servus Domino curandus offertur; unde sequitur: *Centurionis autem cuiusdam servus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretiosus.* Quod moriturum dixerit Evangelista, non fefellit; moriturus enim erat nisi fuisset sanatus a Christo. *Euseb.* Strenuus siquidem in bellis erat iste Centurio, et militibus Romanis praefectus. Quia vero specialis serviens eius domi languens iacebat, considerans quales Salvator erga ceteros virtutes agebat sanando languidos, et iudicans quod non secundum vires humanas haec agebantur miracula, mittit ad eum, ut ad Deum, non habito respectu ad apparens organum, quo cum hominibus conversabatur; unde sequitur: *Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudaeorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum suum. August. ib. c. 30.* Quomodo ergo verum erit quod Mattheus narrat *c. 8. Accessit ad eum quidam Centurio*, cum ipse non accesserit? Ubi diligenter advertentes intelligamus Matthaeum non deseruisse usitatum modum loquendi: si enim ipsa perventio usitate dicitur per alios fieri, quanto magis accessus per alios fieri, potest? Non ergo absurde Matthaeus per alios facto accessu Centurionis ad Dominum, compendio dicere voluit, ipsum potius accessisse ad Christum, quam illos per

quos verba sua misit ; quia quo magis credidit, eo magis accessit. *Chrysost.* Qualiter etiam Matthaeus dicit ib. quod ipse dixit: *Non sum dignus ut intres sub tectum meum*; Lucas autem hic dicit, quoniam rogat ut veniat. Sed mihi videtur, quod Lucas significat nobis Iudaicas blanditias. Credibile enim est ut cum vellet abire Centurio, retraheretur a Iudaeis blandientibus et dicentibus, quia nos euntes ducemus eum: unde et eorum preces adulationibus plenae sunt: sequitur enim: *At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicite dicentes: Quia dignus est ut hoc illi praestes, Diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse aedificavit nobis.* Decebat quidem ipsos dicere, quoniam ipse volebat venire et supplicare, nos autem detinuimus, calamitatem videntes, et cadaver quod in domo iacebat; aut promere fidei eius immensitatem; sed nolebant propter invidiam fidem viri detegere, ne magnus aliquis esse videretur cui preces porriguntur. Quod autem Matthaeus significat ipsum Israelitam non esse, Lucas vero dicit quoniam aedificavit Synagogam, non est contrarium: potuit enim et Iudaeus non esse, et Synagogam construxisse. *Beda.* In hoc autem ostendunt, quia sicut nos Ecclesiam, sic etiam illi Synagogam non conventum solummodo fidelium, sed etiam locum quo conveniebant, sint soliti appellare. *Euse.* Et seniores quidem Iudaeorum pro modicis sumptibus ad opus Synagogae datis gratiam poscunt; sed Dominus non propter hoc, sed pro maiori causa, volens scilicet generare credulitatem in cunctis mortalibus per suam virtutem, seipsum exhibuit; unde sequitur: *Iesus autem ibat cum illis. Ambro.* Quod utique non ideo faciebat, quia absens curare non poterat; sed ut formam tibi daret humilitatis imitandae, ad Reguli filium noluit pergere, ne videretur magis divitiis detulisse; hic ipse perrexit, ne videretur in Centurionis famulo conditionem despexisse servilem. Centurio vero, militari tumore deposito, reverentiam sumit, et ad fidem facilis, et ad honorificentiam promptus; unde sequitur: *Et cum longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos dicens: Domine noli vexari.* Non enim hominis, sed Dei potestate coniecit dari a Christo hominibus sanitatem. Iudaei quidem dignitatem eius praetenderant, iste vero indignum se asseruit non solum beneficii, sed etiam susceptionis Domini: *Non enim dignus sum, ut sub tectum meum intres. Chrysost.* Postquam enim liberatus est a Iudaeorum taedio, tunc mittit dicens: Ne putes prae tedio me non venisse; sed indignum reputavi te domi recipere. *Ambro.* Bene autem Lucas in occursum amicos dicit esse a Centurione transmissos, ne praesentia sua, (1) et generare Domini verecundiam videretur, et officio provocasse; unde sequitur: *Propter quod et meipsum non sum dignus arbitratus ut venirem ad te; sed dic tantum verbum, et sanabitur puer meus. Chrysost.* Ubi attende Centurionem debitam opinionem habentem de Domino : non enim dixit, Ora, sed tantummodo, Iube, dubitans ne se humiliando renueret. Subdit: *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites; et dico huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et servo meo, Fac hoc, et facit. Beda.* Hominem se ut potestati vel tribuni vel praesidis subditum dicit: imperare tamen minoribus: ut subaudiatur, eum multomagis qui Deus sit, non per adventum tantum corporis, sed Angelorum ministeria posse implere quod vellet: repellendae enim erant vel infirmitates corporum, vel fortitudines contrariae, et verbo Domini, et ministeriis Angelorum. *Chrysost.* Est autem hic notandum quod hoc verbum *Fac*, imperium designat dictum servo. Ob hoc Deus cum hominem vellet creare, non ait Unigenito, Fac hominem, sed *Faciamus hominem*, ut per formam consensus verborum declaret aequiparantiam. Quia ergo in Christo considerabat excellentiam Domini, ob hoc ait: *Dic verbo:* nam et ego dico servo meo etc. Christus autem non eum reprehendit, sed eius intentionem roboravit; unde sequitur: *Quo audito, Iesus miratus est. Beda.* Sed quis in illo fecerat ipsam fidem, nisi ille qui admirabatur? Sed et si alius eam fecisset, quid miraretur, qui praescius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat: omnes enim tales motus cum de Deo dicuntur, non perturbati animi signa sunt, sed docentis magistri. *Chrysost.* Ut autem liqueat tibi quod Dominus hoc ideo dixit ut alios instruat, prudenter Evangelista hoc aperiens subdit: *Amen dico vobis nec in Israel tantam fidem inveni. Ambro.* Et quidem si sic legas, *In nullo tantam fidem inveni in Israel*, simplex intellectus et facilis est; si vero iuxta Graecos, *Nec in Israel tantam fidem inveni*, fides huiusmodi etiam electioribus, et Deum videntibus antefert. *Beda.* Non autem de omnibus retro patriarchis, et prophetis, sed de praesentis aevi loquitur hominibus ; quibus ideo Centurionis fides antefertur, quia illi legis, prophetarumque monitis edocti, hic autem nemine docente sponte credidit. *Ambro.* Probatur autem fides Domini, et servi sanitas roboratur; unde sequitur: *Et reversi qui missi fuerant domum, invenerunt servum qui languerat sanum.* Potest ergo meritum Domini, et famulis suffragari, non solum fidei merito, sed et studio disciplinae. *Beda.* Plenus autem haec explicat Matthaeus *c. 8.* quod dicente Domino Centurioni, *Vade, sicut credidisti fiat tibi*, sanatus sit puer ex illa hora. Sed beato Lucae moris est, quod plene viderit ab aliis Evangelistis exposita abbreviare, vel etiam de industria praeterire; quae vero ab eis omissa, vel breviter cognoverit tacta, dilucidare solertius. *Ambros.* Mystice autem servo Centurionis populus nationum, qui mundanae servitutis vinculis tenebatur, aeger lethalibus passionibus, beneficio Domini sanandus exprimitur. *Beda.* Centurio autem, cuius fides Israeli praefertur, electos a Gentibus ostendit: qui quasi centenario milite stipati virtutum spiritualium sunt perfectione sublimes: numerus enim centenarius, qui de laeva transfertur ad dexteram, in caelestis vitae significatione poni consuevit. Tales ergo pro his necesse est ut Domino supplicent, qui adhuc spiritu servitutis premuntur ; nos autem qui de Gentibus credimus, non ipsi ad Dominum venire possumus, quem in carne videre non valemus, sed ad eum accedere debemus per fidem. Seniores autem Iudaeorum mittere, hoc est summos Ecclesiae viros, qui nos ad Dominum praecesserunt, suppliciter obsecrando patronos acquirere, qui nobis testimonium reddentes, quod Ecclesiam aedificare curemus, pro no-

(1) *P. Nicolai habet* et gravare Domini verecundiam videretur, et officium officio provocasse.

stris peccatis intercedant. Pulchre autem dicitur, quia Iesus non longe erat a domo, quia prope timentes eum salutare ipsius; et qui naturali lege recte utitur, quo bona quae novit operatur, eo illi qui bonus est (1) aperiat. *Ambros.* Non vult autem Iesum vexari Centurio, quia quem Iudaeorum populus crucifixit, inviolatum ab iniuria manere desiderat populus nationum; et, quod ad mysterium spectat, vidit in pectora adhuc Gentilium non esse penetrabilem Christum. *Beda.* Milites autem et servi, qui Centurioni obediunt, virtutes sunt naturales, quarum copiam multi ad Dominum venientes deferunt secum. *Theo.* Vel aliter: Centurio est intellectus qui multorum in militia princeps existit, dum multas in hac vita res habet. Habet autem servum infirmum, irrationabilem animae partem, irascibilem et concupiscibilem dico. Et mittit ad Iesum mediatores Iudaeos, idest confessionis cogitationes, et verba; et confestim suscipit servum sanum.

2. Et factum est, deinceps ibat Iesus in civitatem, quae vocatur Naim, et ibant cum eo discipuli eius, et turba copiosa. Cum autem appropinquaret portae civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suae; et haec vidua erat, et turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Et accessit et tetigit loculum; hi autem qui portabant, steterunt. Et ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, et coepit loqui; et dedit illum matri suae. Accepit autem omnes timor, et magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis, et quia Deus visitavit plebem suam. Et exiit hic sermo in universam Iudaeam de illo, et in omnem circa regionem.

2. *Cyril.* Mira Dominus miris annectit; et supra quidem accersitus occurrit, hic vero non vocatus accedit; unde dicitur: *Et factum est, deinceps ibat in civitatem quae vocatur Naim. Bed.* Naim est civitas Galilaeae in secundo milliario montis Thabor. Divino autem nutu multa turba Dominum comitatur, ut multi essent tanti miraculi testes; unde sequitur: *Et ibant cum illo discipuli eius, et turba copiosa. Greg. Nis. de creatione hom. cap. 29.* Resurrectionis autem experimentum non ita verbis, sicut operibus a Salvatore didicimus, qui ab inferioribus inchoans opus miraculi, fidem nostram assuefacit ad maiora. Primo quidem in aegritudine desperata servi Centurionis, resurrectionis incepit potestatem; post haec altiori potestate ducit homines ad fidem resurrectionis, dum suscitavit filium viduae, qui ferebatur ad monumentum; unde sequitur: *Cum autem appropinquaret portae civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suae.* Diceret enim aliquis de puero Centurionis, quod moriturus non erat: ut igitur temerariam linguam compesceret iam defuncto iuveni Christum obviare fatetur unico filio viduae: nam sequitur: *Et haec vidua erat, et turba civitatis multa cum illa.* Aerumnae molem brevibus verbis explicuit. Mater vidua erat, et non sperabat ulterius filios procreare; non habebat in quem aspectum dirigeret vice defuncti; hunc solus aderat alicritatis causa in domo; quicquid matri dulce, ac pretiosum, hic solus extiterat. *Cyril.* Miseranda passio, et ad fletum, et lacrymas potens provocare; unde sequitur: *Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Beda.* Quasi dicat: Desiste quasi mortuum flere, quem mox vivum resurgere videbis. *Chrysost.* Iubens autem cessare a lacrymis, qui consolatur maestos, monet nos praesentibus defunctis consolationem recipere, resurrectionem sperantes. Tenet autem feretrum, vita obvians morti; unde sequitur: *Et accessit, et tetigit loculum; hi autem qui portabant, steterunt. Cyril.* Ideo autem non solo verbo peragit miraculum, sed et feretrum tangit, ut cognoscas efficax esse sacrum Christi corpus ad humanam salutem: est enim corpus vitae, et caro Verbi omnipotentis, cuius habet virtutem; sicut enim ferrum adiunctum igni perficit opus ignis, sic postquam caro unita est Verbo, quod vivificat omnia, ipsa quoque facta est vivificativa, et mortis expulsiva. *Titus.* Non autem Salvator similis est Eliae deflenti filium Sareptanae, nec qualis Eliseus, qui proprium corpus applicuit corpori defuncti, nec qualis est Petrus, qui pro Thabita oravit; sed ipse est qui non entia velut entia vocat, qui mortuos ut vivos alloqui potest; unde sequitur: *Et ait, Adolescens, tibi dico, surge. Greg. Nis.* Qui dixit adolescentem florentis significavit temporis horam, primam producentem lanuginem; qui paulo ante muliebris erat maternorum oculorum aspectui, iam aspirans ad tempus sponsalium, virga generis, successionis ramus, baculus senectutis. *Titus.* Incunctanter autem erectus est, cui sunt mandata directa: divina enim potestas est irrefragabilis, nulla mora, nulla orationum instantia; unde sequitur: *Et resedit, qui erat mortuus, et coepit loqui; et dedit illum matri suae.* Indicia sunt haec verae resurrectionis: corpus enim exanime loqui non potest; nec reportasset mulier ad domum defunctum filium inanimatum. *Beda.* Pulchre autem Evangelista Dominum prius misericordia motum esse super matre, ac sic filium resuscitare testatur, ut in uno nobis exemplum imitandae pietatis ostenderet, in altero fidem mirandae potestatis astrueret; unde sequitur: *Accepit autem omnes timor, et magnificabant Deum, dicentes; Quia propheta magnus surrexit in nobis, et quia Deus visitavit plebem suam. Cyril.* Hoc magnum fuit in populo insensibili, et ingrato: post modicum enim nec prophetam, nec ad utilitatem populi procedere ipsum existimavit. Neminem autem habitantium Iudaeam hoc miraculum latuit; unde sequitur: *Et exiit hic sermo in universam Iudaeam, et in omnem circa regionem. Ambro.* Idoneum autem est dicere, quod septem resurrectiones ante dominicam narrantur; quarum prima est filii Sareptanae, secunda filii Sunamitis, tertia quae facta est in reliquiis Elisei, quarta quae facta est in Naim, quinta filiae Archisynagogi, sexta Lazari, septima in Christi passione, multa namque corpora sanctorum surrexerunt; octava est Christi qui expers mortis remansit ulterius, in signum quod communis

(1) *Al.* appropriat, *item* appropriat.

resurrectio, quae futura est in octava aetate, non tolletur morte, sed indissolubilis permanebit. *Beda.* Defunctus autem qui extra portam civitatis multis est intuentibus elatus, significat hominem lethali funere criminum soporatum, et animae mortem non cordis adhuc cubili tegentem, sed ad multorum notitiam per locutionis, operisve iudicium, quasi per civitatis hostia, propalantem. Portam enim civitatis puto aliquem de censibus esse corporalibus: qui bene filius unicus matris suae fuisse perhibetur, quia una est ex multis personis collecta mater Ecclesia : viduam autem esse Ecclesiam, omnis anima quae se Domini morte redemptam meminit, (1) agnoscitur. *Ambr.* Hanc enim viduam populorum turba circumseptam plus video esse quam feminam, quae resurrectionem unici adolescentis filii a pompa funeris revocat ad vitam, suarum contemplatione lacrymarum, quae flere prohibetur eum, cum resurrectio debebatur. *Beda.* Vel Novati dogma confunditur, qui dum poenitentium mundationem evacuare conatur, matrem Ecclesiam de natorum suorum spirituali extinctione plorantem spe vitae reddendae negat consolari debere. *Ambros.* Hic autem mortuus in loculo materialibus quatuor ad sepulcrum ferebatur elementis ; sed spem resurgendi habebat, quia ferebatur in ligno ; quod et si nobis ante non proderat, tamen posteaquam Christus id tetigit, proficere coepit ad vitam, ut esset indicio salutem populo per crucis patibulum refundendam. In secreto enim iacemus exanimes, cum vel ignis inmodicae cupiditatis exaestuat, vel frigidus humor exundat, et pigra quadam corporis habitudine vigor hebetatur animorum. *Beda.* Vel loculus, in quo mortuus effertur, male secura desperati (2) corporis conscientia est; qui vero sepeliendum portant, vel immunda desideria, vel blandimenta sunt sociorum; qui, Domino loculum tangente, steterunt, quia superni formidine iudicii tacta conscientia, carnales saepe voluptates, et iniuste laudantes coercens ad se revertitur, vocantique ad vitam respondet Salvatori. *Ambr.* Si ergo grave peccatum est, quod poenitentiae tuae lacrymis ipse lavare non possis, fleat pro te mater Ecclesia, assistat et turba; iam resurgens a funere, et incipies vitalia loqui: timebunt omnes; unius enim exemplo omnes corriguntur: laudabunt etiam Deum qui tanta nobis remedia vitandae mortis indulsit. *Beda.* Visitavit autem Deus plebem suam, non solum semel Verbum suum incorporando, sed semper in corda mittendo. *Theo.* Viduam etiam potes intelligere animam virum amittentem, idest divinum sermonem: filius enim est intellectus, qui extra civitatem effertur viventium; loculus eius est corpus eius, quod quidam dixerunt esse sepulcrum ; tangens autem eum Dominus levat ipsum, iuvenescere faciens eum, qui surgens a peccato incipit loqui, et alios edocere: non enim prius ei crederetur.

3. Et nuntiaverunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. Et convocavit duos de discipulis suis Ioannes, et misit ad Iesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curavit a languoribus suis, et plagis, et spiritibus malis, et caecis multis donavit visum. Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni, quae audistis, et vidistis : quia caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur : et beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me.

3. *Cyril.* Miraculum quod omnes inhabitantes Iudaeam, et Galilaeam sciverant, referunt sancto Baptistae quidam ex eius discipulis; unde sequitur: *Et nuntiaverunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. Beda.* Non simplici corde, ut opinor, sed invidia stimulante; nam et alibi *Ioan. c. 3.* conqueruntur dicentes: *Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. Chrysost.* Tunc autem magis ad eum erigimur, cum incumbit necessitas; et ideo Ioannes detrusus in carcerem, quando magis discipuli eius indigebant Iesu, tunc mittit eos ad Christum: sequitur enim: *Et convocavit duos de discipulis suis Ioannes, et misit eos ad Iesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Beda.* Non ait, Tu es, qui venisti, sed *Tu es qui venturus es?* Et est sensus: Manda mihi, quia interficiendus ab Herode, et ad inferna descensurus sum utrum te et inferis debeam nuntiare qui superis nuntiavi: an hoc non conveniat Filio Dei, et alium ad haec sacramenta missurus es? *Cyril.* Sed omnino reprobanda est talis opinio: numquam enim reperimus sacram Scripturam disserere, quod infernalibus praenuntiaverit Baptista Ioannes Salvatoris adventum. Illud etiam verum est dicere, quod non ignoravit Baptista virtutem mysterii incarnationis Unigeniti: unde et hoc cum aliis noverat, quod illuminaturus erat in inferno manentes, cum pro omnibus gustaverit mortem tam vivis, quam mortuis. Sed quoniam sermo sacrae Scripturae hunc quidem praedixit venturum tanquam Deum et Dominum; alii vero missi sunt, sicut famuli ante Christum: ideo omnium Salvator et Dominus a prophetis nominabatur. Qui venit, vel qui venturus est, secundum illud *Ps.117. Benedictus qui venit, in nomine Domini*; et in Habacuc *c. 2. Post modicum, qui venturus est, veniet, et non tardabit.* Igitur divinus Baptista quasi nomen accipiens a sacra Scriptura, misit quosdam discipulorum suorum quaesituros an ipse sit, qui venturus est. *Ambro.* Sed quomodo fieri posset, ut de quo dixerat, *Ecce qui tollit peccatum mundi*, adhuc eum Dei Filium esse non crederet? Aut enim insolentiae est ei tribuere divina quae nescit, aut de Dei Filio dubitasse perfidiae est. Nonnulli autem de ipso Ioanne intelligunt magnum quidem ita prophetam ut Christum agnosceret; sed tamen non tanquam dubium, sed tanquam pium vatem, quem venturum crediderat, non credidisse moriturum. Non igitur fide, sed pietate dubitavit, sicut et Petrus dicens *Matth. c. 16. Propitius tibi esto Domine, non fiet hoc. Cyril.* Vel ex dispensatione interrogat : noverat enim ut praecursor passionis Christi mysterium; sed ut discipulis

(1) *Al.* agnoscit. (2) *Al.* peccatoris.

suis constet quanta sit excellentia Salvatoris, ex propriis discipulis prudentiores misit, quos praecepit sciscitari, et viva Salvatoris voce conicere, si ipse est qui expectabatur; unde subditur: *Cum autem ad eum venissent viri dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te dicens: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* Sciens autem ut Deus, quo animo misisset eos Ioannes, et causam adventus eorum, tunc temporis egit uberiora miracula; unde sequitur: *In ipsa autem hora curavit multos a languoribus, et plagis, et spiritibus malis, et caecis multis donavit visum.* Non dicit eis expresse: Ego sum; sed ducit eos magis ad rei certitudinem, ut congrua ratione sumentes fidem ipsius revertantur ad eum qui misit eos: unde non ad verba, sed ad propositum mittentis responsum exhibuit: nam sequitur: *Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni quae vidistis, et audistis;* quasi dicat: Narrate Ioanni, quae quidem audistis per prophetas, consummari vero vidistis a me; ea enim tunc agebat, quae praedixerant prophetae eum facturum; de quibus subdit: *Quia caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt. Ambr.* Plenum sane testimonium quo Dominum propheta cognosceret: de ipso enim fuerat prophetatum *Ps. 145. Quia Dominus dat escam esurientibus, erigit elisos, solvit compeditos, illuminat caecos;* et (1) qui ista facit, regnabit in aeternum. Ergo non humanae ista, sed divinae virtutis insignia sunt. Huius autem Evangelii exempla, vel rara, vel nulla inveniuntur: unus Tobias oculos recepit; et haec fuit Angeli, non hominis medicina: Elias mortuum suscitavit: ipse tamen rogavit, et flevit; hic iussit: Elisaeus leprosum mundari fecit; non tamen ibi valuit praecepti auctoritas, sed mysterii figura. *Theoph.* Sunt etiam haec verba Isaiae dicentis *cap. 35. Deus ipse veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum patebunt; tunc saliet sicut cervus, claudus, Beda.* Et quod his non minus est, subditur: *Pauperes evangelizantur*, pauperes scilicet spiritu, vel (2) operibus intus illuminantur, ut inter divites et egenos in praedicatione nulla distantia sit. Hoc magistri comprobavit veritatem, quando omnis qui apud eum salvari potest, aequalis est. *Ambros.* Sed tamen parva adhuc ista dominicae testificationis exempla; plenitudo fidei, crux Domini, obitus sepultura est; unde addidit: *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Crux enim etiam electis scandalum posset afferre, sed nullum hoc maius divinae personae est testimonium; nihil enim est quod magis esse ultra humana videatur, quam totum se obtulisse pro mundo. *Cyril.* Vel per hoc volebat ostendere, quod quaecumque versabantur in cordibus eorum, ab oculis ipsius effugere nequiverunt: ipsi enim erant qui scandalizabantur de ipso. *Ambros.* Mystice autem in Ioanne supra diximus typum esse legis, quae praenuntia fuit Christi. Mittit ergo Ioannes discipulos suos ad Christum, ut supplementum scientiae consequamur, quia plenitudo legis est Christus. Et fortasse isti discipuli sunt duo populi, quorum unus ex Iudaeis credidit, alter ex Gentibus; qui ideo credidit, quia audivit. Voluerunt ergo et isti videre; quia beati oculi qui vident. Cum autem venerint ad Evangelium, et cognoverint illuminari caecos, ambulare claudos, tunc dicent: Oculis nostris perspeximus: videmur enim nobis vidisse quae legimus; aut fortasse in parte quadam corporis nostri, omnes videmur investigasse dominicae seriem passionis: fides enim per paucos ad plures pervenit. Lex ergo Christum venturum annuntiat, Evangelii Scriptura venisse confirmat.

(1) *Al.* adest quod. (2) *Al.* opibus.

4. Et cum discessissent nuntii Ioannis coepit de Ioanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt et deliciis, in domibus Regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Utique dico vobis, et plusquam prophetam. Hic est, de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis: Maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista non est. Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo.

4. *Cyril.* Coniecit Dominus, tanquam hominum secreta cognoscens, aliquos dicturos: Si usque hodie ignorat Ioannes Iesus, qualiter eum ostendebat nobis, dicens *Ioan. c. 4. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi?* Ut igitur sanaret hanc passionem, quae eis acciderat, damnum quod ex scandalo procedebat, exclusit; unde dicitur: *Et cum discessissent nuntii Ioannis, coepit dicere de Ioanne ad turbas: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam?* Quasi dicat: Mirati estis de Ioanne Baptista, et pluries perrexistis ad eum, percurrentes tam longa deserti itinera: frustra siquidem si sic levem ipsum existimatis, ut similis sit arundini declinanti quocumque agitat ventus. Talis enim esse videtur, si quae cognovit, ex levitate se ignorare fatetur. *Titus.* Non autem existis in desertum, ubi nulla iucunditas, civitatibus omissis, nisi de hoc viro curam gerentes. *Graecus.* Hoc autem post recessum discipulorum Ioannis Dominus dixit: non enim praesentibus eis proferre volebat Baptistae praeconia, ne blandientis verba esse putarentur. *Ambros.* Non otiose autem Ioannis hic persona laudatur, qui vitae amore post habito, iustitiae formam nec mortis terrore mutavit. Deserto enim mundus hic comparari videtur, adhuc sterilis, adhuc incultus; in quem negat nobis Dominus ita prodeundum, ut mente carnis inflatos vacuosque, virtutis internae viros, et fragilis gloriae saecularis sublimitate iactantes, exemplari quodam, et imagine nobis putemus imitandos, quos procellis huius mundi obnoxios vita mobilis inquietat, iure arundini comparandos. *Graec.* Est etiam infallibile testimonium vitae Ioannis vestitus cum carcere, in quem detrusus non fuisset, si scivisset favere principibus; unde sequitur: *Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt, et in deliciis, in domibus regum sunt.* Mollibus vestimentis indutos viventes in deliciis significat. *Chrys.* Mollis autem vestis dissolvit rigidam animam; et si rigidum corpus assumat, et asperum, facile per huiusmodi mollitiem delicatum reddit et fragile. Facto vero corpore molliori, necesse est et animam participare lae-

sionem: nam ut plurimum operationes ipsius consonant dispositionibus corporis. *Cyril.* Qualiter ergo tanta sedulitas religionis, ut carnales passiones(1) subiiceret, ad tantam ignorantiam deveniret, nisi ex mentis levitate, quam non asperitates, sed illecebrae mundanae delectant? Igitur si velut non colentem deliciosa Ioannem imitamini, date ei robur continentiae competens; si vero nihil amplius debetur honestae conversationi, quid, omissa reverentia delicatorum, incolam deserti, vileque tegumen, et camelorum vellus miramini? *Chrysost.* Per utrumque autem dictorum designat, quod Ioannes nec naturaliter, nec facile mobilis erat, nec ulla voluptate flecteretur. *Ambros.* Et quamvis plerosque mollioris cura vestis effeminet, tamen alia videtur hic indumenta significare, humana scilicet corpora, quibus anima nostra vestitur. Sunt autem mollia indumenta deliciosi actus, et mores: hi vero quibus fluida deliciis membra solvuntur, regni caelestis extorres sunt, quos rectores mundi huius, atque tenebrarum ceperunt: hi sunt enim reges qui dominantur suorum operum aemulos. *Cyril.* Sed forte inconveniens est circa hoc excusare Ioannem: fatemini enim eum imitabilem esse; unde subdit: *Sed quid existis videre? Prophetam? Utique dico vobis et plusquam prophetam.* Prophetae namque praedicabant venturum: hic autem non solum venturum praedicavit, sed et praesentem indicavit, dicens: *Ecce agnus Dei. Ambros.* Maior sane propheta, in quo finis est prophetarum, quia multi cupierunt videre, quem iste conspexit, quem iste baptizavit. *Cyril.* Cum igitur et a loco, et a vestibus, et ex concursu hominum morem eius descripserit, introducit prophetae testimonium dicens: *Hic est, de quo scriptum est*, scilicet in Malachia: *Ecce mitto Angelum meum. Titus.* Angelum appellat hominem, non quia natura esset Angelus: homo enim naturaliter erat; sed quia opus Angeli exercebat, nuntiando Christi adventum. *Graec.* Quod autem subdit, *Ante faciem tuam*, propinquitatem designat: apparuit enim hominibus prope Christi adventum: quapropter et plusquam prophetam ipsum esse existimandum est: nam et hi qui in militiis collaterales sunt regibus, digniores sunt. *Ambro.* Viam autem Domino non solum nascendi secundum carnem ordine, fideique nuntio, sed etiam praecursu quodam paravit passionis; unde sequitur: *Qui praeparabit viam tuam ante te.* Si autem et Christus propheta, quomodo maior hic omnibus? Sed inter mulieris, non virginis natos: maior enim iis fuit, quibus aequalis poterat esse sorte nascendi; unde sequitur: *Dico enim vobis: Maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista non est. Chrysost.* Sufficit quidem Domini vox praebens testimonium praeeminentiae Ioannis inter homines; reperiet autem qui vult et rei veritatem consonam, si mensam eius consideraverit, si vitam, si mentis excellentiam; velut enim qui caelitus descendisset, degebat in terra, fere nullam gerens curam de corpore, intellectualiter erectus in caelum, et soli Deo coniunctus; sermo severus et lenis: nam cum populo Iudaeorum viriliter, et ferventer, cum Rege audacter, cum propriis discipulis leniter conferebat; nil frustra vel leviter, omnia convenienter agebat. *Isido. Ab.* Maior etiam inter natos mulierum Ioannes, eo quod ab ipso matris utero prophetavit, et positus in tenebris lumen quod iam venerat, non ignoravit. *Ambro.* Denique eo usque cum Dei Filio non poterat Ioannis esse ulla collatio, ut et infra Angelos aestimetur; unde sequitur: *Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo. Beda.* Haec sententia duobus modis potest intelligi: aut enim regnum Dei appellavit, quod nondum accepimus, in quo sunt Angeli; et quilibet in eis minor, maior est quolibet iusto portante corpus, quod aggravat animam; aut si regnum Dei intelligi voluit huius temporis Ecclesiam, seipsum Dominus significavit, qui nascendi tempore minor erat Ioanne: maior autem divinitatis auctoritate, et potestate dominica; proinde secundum primam expositionem, ita distinguitur, *Qui autem minor est in regno Dei*, ac deinde subinfertur, *Maior est illo*; secundum posteriorem vero, ita: *Qui autem minor est*, ac deinde subinfertur, *In regno Dei, maior est illo. Chrysost.* Ut enim copia laudum Ioannis occasionem Iudaeis non daret praeferendi Ioannem Christo, hoc subdidit. Ne autem putes, quod et comparative se dixerit maiorem Ioanne. *Ambr.* Alia enim est ista natura, nec humanis generationibus comparanda: non potest enim homini cum Deo ulla esse collatio. *Cyril.* Mystice autem cum Ioannis praerogativam ostendit inter natos mulierum, ponit ex opposito aliquid maius eo, scilicet qui per Spiritum S. natus est Filius Dei: regnum enim donum Dei Spiritus est. Quamvis ergo secundum operationem, et sanctitatem, minores sumus his, qui legis mysterium sunt assecuti, quos Ioannes significat; tamen maiora per Christum attingimus participes facti divinae naturae.

5. Et omnis populus audiens, et publicani iustificaverunt Deum, baptizati baptismo Ioannis. Pharisaei autem, et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis huius, et cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus: Cantavimus vobis tybiis, et non saltastis: lamentavimus, et non plorastis. Venit autem Ioannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, et dicitis: Daemonium habet. Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicitis: Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum et peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

5. *Chrysost.* Praemissa commendatione Ioannis, magnum pharisaeorum, et legisperitorum prodidit crimen, qui nec post publicanos baptisma Ioannis acceperunt; unde dicitur: *Et omnis populus audiens, et publicani iustificaverunt Deum, baptizati baptismo Ioannis. Amb.* Iustificatur Deus per baptismum, dum se homines peccata propria confitendo iustificant; qui enim peccat, et confitetur Deo peccatum, iustificat Deum, (2)

(1) *Al.* subiecerit.

(2) *Al.* cedens.

credens ei vincenti, ab eoque gratiam sperans. In baptismate igitur iustificatur Deus, in quo est et confessio, et venia peccatorum. *Euseb.* Quia etiam crediderunt, iustificaverunt Deum: apparuit enim eis iustus in omnibus quae fecit. Pharisaei autem repellendo Ioannem tanquam inobedientes, non consonabant prophetae dicenti *Psalm. 50. Ut iustificeris in sermonibus tuis*; unde sequitur, *Pharisaei autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Beda.* Haec verba sive ex persona Evangelistae, sive ex persona Salvatoris, ut quibusdam placet, dicta sunt. Quod autem dicit, *In semetipsis*, vel *contra semetipsos*, significat quia qui gratiam De respuit, contra semetipsum facit. Vel ad semetipsos missum Dei consilium stulti, et ingrati vituperantur noluisse recipere. Consilium ergo est Dei, quod per passionem et mortem Christi salvare decrevit; quod pharisaei, et legisperiti spreverunt. *Ambros.* Non condemnamus ergo, sicut pharisaei, consilium Dei quod est in Ioannis baptismate; hoc est consilium quod magni consilii Angelus reperit. Ioannis consilium nemo contemnit, Dei consilium quis refutet? *Cyril.* Erat autem quidam modus ludendi talis consuetus apud filios Iudaeorum: bipartiebatur puerorum caterva, qui rerum praesentis vitae deridentes repentinam transmutationem, hi quidem canebant, hi vero moerebant, sed nec gaudentibus congaudebant moerentes, nec qui gaudebant conformabant se flentibus; deinde arguebant se invicem improperantes incompassionis malitiam. Tale quid passam fuisse Iudaeorum plebem una cum principibus Christus innuebat; unde ex persona Christi subditur: *Cui ergo dicam similes homines generationis huius, et cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus, Cantavimus vobis tybiis, et non saltastis: lamentavimus, et non plorastis. Beda.* Generatio Iudaeorum comparatur pueris, quia doctores olim prophetas habebant, de quibus dicitur *Ps. 8. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem. Ambr.* Cantaverunt autem prophetae spiritualibus modulis publicae salutis oracula resultantes, fleverunt threnis flebilibus Iudaeorum dura corda mulcentes. Hoc canticum non in foro, non in plateis canebatur, sed in Ierusalem: ipsa est enim dominicum forum, in quo praeceptorum caelestium iura conduntur. *Greg. Nis.* Canticum autem, et lamentatio nil aliud est quam excessus, hoc quidem gaudii, illud vero moeroris. Resonat autem quaedam consona melodia ex organo musico, secundum quam dum homo pede et motu consono corporis commovetur, intrinsecam dispositionem manifestat; et ideo dicit: *Lamentavimus, etc. August. de quaest. Evan. lib. 2. q. 11.* Haec autem pertinent ad Ioannem, et Christum. Quod enim dicit, *Lamentavimus, et non plorastis*, ad Ioannem pertinet, cuius abstinentia a cibis, et potu luctum poenitentiae significabat: unde exponendo subdit: *Venit enim Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum, et dicitis: Daemonium habet. Cyril.* Praesumunt criminari virum qualibet admiratione dignum: daemonium habere dicunt mortificantem legem peccanti, quae latet in membris. *August. ib.* Quod autem dixerat, *Cantavimus tybiis, et non saltastis*, ad ipsum Dominum pertinet, qui utendo cum ceteris cibo et potu, laetitiam regni significabat; unde sequitur: *Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicitis: Ecce homo devorator, et bibens vinum. Titus.* Noluit enim Christus abstinere ab huiusmodi cibis, ne occasionem daret haereticis, qui dicunt creaturas esse malas, et vituperant carnes, et vinum. *Cyril.* Ubi autem potuerunt ostendere Dominum voratorem? Invenitur enim Christus ubique reprimere immoderantiam, et ad modestiam ducere. Conversabatur autem cum publicanis, et peccatoribus: unde contra eum dicebant: *Amicus publicanorum, et peccatorum*: cum tamen nullatenus ipse posset in peccatum incidere, sed e contra fiebat eis causa salutis: non enim coinquinatur sol radians super totam terram, et frequenter superveniens immundis corporibus; nec sol iustitiae laedetur conversando cum pravis. Nemo autem conetur comparare propriam mensuram dignitatibus Christi; sed quilibet propriam fragilitatem considerans, vitet consortia talium: prava namque colloquia mores corrumpunt bonos. Sequitur: *Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. Amb.* Sapientia Dei Filius est per naturam, non per (1) profectum; quae iustificatur per baptisma, in eo quod non per contumaciam refutatur, sed per iustitiam Dei munus agnoscitur. In eo ergo iustificatio Dei est, (2) etsi non ad indignos, et obnoxios, sed ad innocentes, per ablutionem sanctos et iustos, videatur sua munera transtulisse. *Chrysost.* Filios autem sapientiae dicit sapientes: consuevit enim Scriptura malos magis ex peccato, quam ex nomine iudicare, bonos autem filios appellare informantis eos virtutis. *Ambro.* Bene autem dicit: *Ab omnibus*; quia circa omnes iustitia reservatur, ut susceptio fiat fidelium, et electio perfidorum. *August. ib.* Vel quod dicit, *Iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis*, ostendit filios sapientiae intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam, sed in aequanimitate tolerandi inopiam: non enim usus, sed concupiscentia reprehendenda est, dummodo congruas in generibus alimentorum his, cum quibus tibi vivendum est.

6. Rogabat autem illum quidam de pharisaeis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum pharisaei discubuit. Et ecce mulier, quae erat in civitate peccatrix, ut cognovit quia Iesus accubuit in domo pharisaei, attulit alabastrum unguenti, et stans retro secus pedes eius, lacrymis coepit rigare pedes eius, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes eius, et unguento ungebat. Videns autem pharisaeus qui vocaverat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset propheta, sciret utique quae et qualis est mulier, quae tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait; Magister dic. Duo debitores erant cuidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens

(1) *Al.* profectum. (2) *Al.* si non.

Simon dixit : Aestimo quia is , cui plus donavit. At ille dixit ei : Recte iudicasti. Et conversus ad mulierem , dixit Simoni : Vides hanc mulierem ? Intravi in domum tuam , aquam pedibus meis non dedisti, haec autem lacrymis rigavit pedes meos , et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti ; haec autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti ; haec autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.Cui autem minus dimittitur minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. Et coeperunt qui simul accumbebant dicere intra se : Quis est hic , qui etiam peccata dimittit ? Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: vade in pace.

6. *Beda.* Quia superius dictum fuerat: *Et omnis populus audiens, et publicani iustificaverunt Deum, baptizati baptismate Ioannis*: idem Evangelista, quae verbis proposuerat, etiam factis astruit, iustificatam scilicet sapientiam a iustis, et poenitentibus, dicens: *Rogabat autem illum quidam pharisaeus, ut manducaret cum illo. Greg. Nis. hom. de mul. pec.* Haec conscriptio quendam utilem intellectum sapit. Sunt enim plerique eorum, qui se iustificant inflati suspicione vani sensus, priusquam veniat verum iudicium, separantes seipsos velut agnos ab haedis, nec tecto, nec escis cum plerisque communicare volentes, abominantes omnes quicumque non extremum, sed medium tenent callem in vita. Lucas ergo plus medicus animarum, quam corporum, ostendit ipsum Deum, et Salvatorem nostrum piissime alios visitantem; unde sequitur: *Et ingressus domum pharisaei discubuit:* non ut aliquid de vitiis eius sortiatur, sed ut impartiatur de iustitia propria. *Cyril.* Mulier autem inhonestae vitae, promens autem fidelem affectum, venit ad Christum, quasi potentem veniam commissorum largiri: sequitur enim: *Et ecce mulier, quae erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Iesus accubuit in domo pharisaei, attulit alabastrum unguenti. Beda.* Alabastrum est genus marmoris candidi variis coloribus intertincti, quod ad vasa unguentaria cavari solet, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. *Greg. homil. 33.* Quia enim haec mulier turpitudinis suae maculas aspexit, lavanda ad fontem misericordiae cucurrit; convivantes non erubuit: nam quia semetipsam graviter erubescebat intus, nihil esse credidit quod verecundaretur foris. Discite quo dolore ardet, quae flere et inter epulas non erubescit. *Greg. Nis.* Indignitatem autem suam ostendens stabat post tergum deiectis luminibus, et effusa coma, pedes amplectens, lacrymisque eos perfundens, rebus tristem animum ostendebat, veniam implorans: sequitur enim: *Et stans retro secus pedes eius, lacrymis coepit rigare pedes. Greg.* Oculis enim terrena cupierat; sed hos iam per poenitentiam conterens flebat: capillos ad compositionem vultus exhibuerat; sed iam capillis lacrymas tergebat; unde sequitur: *Et capillis capitis sui tergebat*: ore superba dixerat; sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat : unde sequitur : *Et osculabatur pedes eius*: unguentum sibi pro odore suae carnis exhibuit : quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc iam Deo laudabiliter offerebat; unde sequitur: *Et unguento ungebat.* Quot ergo in se habuit oblectamenta , tot de se invenit holocausta. Convertit ad virtutum numerum , numerum criminum : ut totum Deo serviret in patientia , quidquid ex se Deum contempserat in culpa. Sic igitur moeretrix effecta est honestior virginibus : postquam enim accensa est poenitentia , exarsit in Christi amorem. Et haec quidem , quae dicta sunt , agebantur exterius ; quae vero revolvebat eius intentio , multo ferventiora his erant, quae solus Deus inspiciebat. *Greg. ib.* Haec autem pharisaeus intuens despicit, et non solum venientem peccatricem mulierem, sed etiam suscipientem Dominum reprehendit : *Videns autem pharisaeus , qui vocaverat eum , ait intra se dicens : Si hic esset propheta, sciret utique quae et qualis mulier est quae tangit eum.* Ecce pharisaeus veraciter apud se superbus, et fallaciter iustus, aegrum reprehendit de aegritudine, et medicum de subventione : quae profecto mulier, si ad pharisaei pedes venisset, calcibus repulsa discederet. Inquinari enim se alieno peccato crederet, quia hunc vera sua iustitia non replebat. Sic et quidam sacerdotali officio praediti, si quid fortasse iuste exterius, vel tenuiter egerint, protinus subiectos despiciunt, et peccatores quosque in plebe positos dedignantur. Necesse est autem, ut cum peccatores quosque conspicimus, nosmetipsos prius in eorum calamitate defleamus, quia fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus. Oportet autem ut sollicite discernamus , quia districtionem debemus vitiis, compassionem naturae. Si enim feriendus est peccator, nutriendus est proximus; cum vero iam per poenitentiam percutit ipse quod fecit , iam noster proximus peccator non est, quia hic in se punit quod iustitia divina reprehendit. Inter duos ergo aegros medicus aderat; sed unus in febre sensum tenebat , alter sensum perdiderat mentis : illa quippe flebat quod fecerat; pharisaeus autem de falsa iustitia elatus, vim suae valetudinis exaggerabat. *Titus.* Dominus autem non verba eius audiens, sed cogitationes inspiciens, Dominum se prophetarum ostendit; unde sequitur: *Et respondens Iesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. Glos.* Quod quidem dixit, eius cogitationi respondens. Pharisaeus autem ex verbis Domini attentior est factus; unde dicitur: *At ille ait: Magister dic. Gregor.* De duobus autem ei debitoribus paradigma opponit, quorum unus minus, alius amplius debet; unde sequitur : *Duo debitores erant cuidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. Titus.* Quasi dicat: Neque tu absque debito es; quid igitur si in paucioribus teneris? Non superbias, quia tu quoque venia eges: unde de venia subdit, dicens : *Non habentibus autem illis unde redderent, donavit utrisque. Glos.* Nullus enim potest per seipsum a debito peccati liberari, nisi divina gratia veniam consequatur. *Greg. ib.* Utrorumque autem debito dimisso , quis amplius largitorem debiti diligat, pharisaeus interrogatur: sequitur enim: *Quis ergo plus eum diligit*? Quibus verbis protinus ille respondit: *Aestimo quia is, cui plus*

donavit. Qua in re notandum est, quod dum sua sententia pharisaeus convincitur, quasi phreneticus funem portat ex quo ligetur; unde sequitur: *At ille dixit ei: Recte iudicasti.* Enumerantur autem ei bona peccatricis, enumerantur et mala falsi iusti; unde sequitur: *Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam; aquam pedibus meis non dedisti; haec autem lacrymis rigavit pedes meos. Ambr.* Quasi dicat: Facilis est usus aquarum, non est facilis lacrymarum effusio: tu promptis non es usus, haec effudit non prompta: lavans lacrymis pedes meos, lavit maculas proprias; tersit comis, ut per eas sibi assumat sacros sudores; et quibus venata est ad peccatum iuventutem, venata est sanctitatem. *Chrysost.* Sicut autem ubi vehemens imber prorumpit, fit serenitas, sic lacrymis effusis apparet tranquillitas, et perit caligo reatuum; et sicut per aquam et spiritum sic per lacrymas et confessionem denuo mundamur; unde sequitur: *Propter quod dico tibi: remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Nam qui vehementer se ingesserunt malis, rursus et bonis vehementer insistent, conscii ad quot debita se obligaverunt. *Gregor. ib.* Tanto ergo amplius peccati rubigo consumitur, quando peccatoris cor magno caritatis igne concrematur. *Titus.* Contingit autem saepius eum, qui multum peccavit, per confessionem purgari; pauca vero peccantem, ex arrogantia non venire ad confessionis remedium: unde sequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Chrys.* Opus est ergo nobis ferventi anima, quia nihil impedit hominem fieri magnum. Nullus ergo constitutorum in peccatis desperet, nemo virtuosus dormiet: nec hi confidat, saepe enim meretrix praecedet eum; nec ille diffidat, possibile namque est eum etiam primos superare; unde et hic subditur: *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata tua. Greg. ib.* Ecce quae ad medicum venerat aegra, sanata est; sed de salute eius adhuc alii aegrotant: sequitur enim: *Et coeperunt qui simul accumbebant dicere intra se: Quis est hic qui peccata dimittit?* Sed caelestis medicus aegros non respicit, quos etiam de medicamento fieri deteriores vidit; eam autem quam sanaverat, per pietatis suae sententiam confirmat; unde sequitur: *Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit*: quia scilicet hoc quod petiit, posse accipere non dubitavit. *Theoph.* Postquam autem ei peccata dimisit, non sistit in remissione peccati, sed adiicit operationem boni; unde subditur: *Vade in pace*, idest in iustitia: quia iustitia est pax hominis ad Deum, sicut peccatum est inimicitia inter Deum et hominem; quasi dicat: Operare omnia quae ad pacem Dei te ducunt. *Ambros.* Hoc autem loco plerique pati videntur scrupulum quaestionis, utrum videantur Evangelistae discordasse de fide. *Graec.* Quia enim quatuor Evangelistae dicunt Christum unctum fuisse unguento a muliere, tres puto fuisse mulieres ex personarum qualitate, ex modo agendi, ex differentia temporum. Ioannes quidem narrat de Maria sorore Lazari, quoniam sex diebus ante pascha unxit pedes Iesu in propria domo. At Matthaeus *c. 26.* postquam Dominus dixerat, *Scitis, quia post biduum fiet pascha*, subdit, quod in Bethania in domo Simonis leprosi mulier fudit unguentum super Domini caput; non autem unxit pedes, ut Maria: Marcus etiam, Matthaeus similiter. Lucas autem non circa tempus paschae, sed in medio Evangelii hoc refert. Chrysostomus autem binas asserit has mulieres fuisse; una quidem quae continetur in Ioanne, alteram vero cuius mentio fit a tribus. *Ambro.* Hanc ergo mulierem inducit Matthaeus supra caput Christi effundentem unguentum: et ideo noluit dicere peccatricem: nam peccatrix, secundum Lucam, supra Christi pedes effudit unguentum. Potest ergo non eadem esse, ne sibi contrarium Evangelistae dixisse videantur. Potest etiam quaestio meriti, et temporis diversitate dissolvi, ut adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 39.* Eandem enim Mariam bis hoc fecisse arbitror intelligendum, semel scilicet quod Lucas narravit, cum primo accedens cum humilitate, et lacrymis meruit remissionem peccatorum. Unde Ioannes, cum de Lazaro resuscitando coepisset loqui, antequam veniret in Bethaniam dicit *c. 11. Maria autem erat quae unxit Dominum unguento, et tersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.* Iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursum fecit, aliud est, quod ad Lucae narrationem non pertinet, sed pariter narratur ab aliis tribus. *Greg. ib.* Mystico autem intellectu pharisaeus de falsa iustitia praesumens Iudaicum populum, peccatrix mulier, sed ad vestigia Domini veniens et plorans conversam gentilitatem designat. *Ambro.* Vel princeps huius saeculi quidam leprosus est, domus autem Simonis leprosi terra est: ergo Dominus ex illis superioribus locis descendit in terram: neque enim sanari potuisset haec mulier quae speciem habet animae, vel Ecclesiae, nisi Christus venisset in terram. Merito autem speciem accipit peccatricis, quia Christus quoque formam peccatoris accepit. Itaque si constituas animam fideliter appropinquantem Deo, non peccatis turpibus, et obscenis, sed pie servientem Dei Verbo, habentem immaculatae fiduciam castitatis; ad ipsum Christi caput ascendit: caput autem Christi Deus est. Sed qui caput non tenet Christi, ille pedes teneat. Peccator ad pedes, iustus ad caput. Habet tamen etiam ea quae peccavit unguentum. *Greg. ib.* Quid aliud unguento, nisi bonus odor opinionis exprimitur? Si igitur recta opera agimus, quibus opinione boni odoris Ecclesiam respergamus, quid in corpore Domini, nisi unguentum fundimus? Sed secus pedes mulier stetit; contra pedes enim Domini stetimus, cum in peccatis positi eius itineribus renitebamur; sed si ad veram poenitentiam post peccata convertimur, iam retro secus pedes stamus, quia eius vestigia sequimur, quae impugnabamus. *Ambro.* Defer et tu post peccata poenitentiam: ubicumque audieris Christi nomen, accurre; in cuiuscumque interiorem domum Iesum intrasse cognoveris, et ipse festina; cum repereris sapientiam, cum repereris iustitiam in aliquibus penetralibus recumbentem, accurre ad pedes: hoc est vel extremam partem quaere sapientiae, lacrymis confitere peccata. Et fortasse ideo non lavit pedes suos Christus, ut eos lacrymis nos lavemus. Bonae lacrymae, quae non solum nostrum possunt lavare delictum, sed etiam Verbi caelestis rigare vestigium, ut gressus eius nobis exuberent. Bonae lacrymae, in quibus non solum redemptio peccatorum, sed etiam iustorum refectio est. *Greg.* Lacrymis enim Domini pedes rigamus, si quibuslibet

ultimis membris Domini compassionis affectu inclinemur. Capillis pedes Domini tergimus, quando sanctis eius, quibus ex caritate compatimur, ex his quae nobis superfluunt, miseremur. *Ambros.* Expande etiam capillos, sterne ante eum omnes corporis tui dignitates ; non mediocres capilli sunt , qui possunt pedes tergere Christi. *Greg.* Osculatur mulier pedes, quos tersit: quod nos quoque (1)plene agimus si studiose diligimus, quos ex largitate continemus. Potest quoque per pedes ipsum mysterium incarnationis eius intelligi. Osculamus igitur Redemptoris pedes, cum mysterium incarnationis eius ex toto corde diligimus. Unguento pedes ungimus , cum ipsam humilitatis eius potentiam sacri eloquii bona opinione praedicamus. Sed hoc etiam pharisaeus vidit, et invidit: quia cum Iudaicus populus gentilitatem Deum praedicare conspicit, sua apud se malitia tabescit. Sic autem pharisaeus retunditur, ut per eum perfidus ille populus ostendatur; quia videlicet infidelis ille populus , nec ea quae extra se erant, umquam pro Domino tribuit; conversa autem Gentilitas pro eo non solum rerum substantiam, sed etiam sanguinem fudit; unde pharisaeo dicit: *Aquam pedibus meis non dedisti: haec autem lacrymis rigavit pedes meos.* Aqua quippe extra nos est, lacrymarum humor intra nos est. Infidelis etiam ille populus Deo osculum non dedit, quia ex caritate eum amare noluit, cui ex timore servivit, osculum quippe dilectionis est signum; vocata autem gentilitas Redemptoris suis vestigia osculari non cessat, quia in eius continuo amore suspirat. *Ambro.* Non mediocris autem haec meriti est, de qua dicitur: *Ex quo intravi, non cessavit osculari pedes meos:* ut (2) aliquis nisi sapientiam loqui nesciat, nisi iustitiam diligere, nisi castitatem habere, nisi pudicitiam osculari. *Greg.* Pharisaeo autem dicitur: *Oleo caput meum non unxisti:* quia ipsam quoque divinitatis potentiam, in quam se Iudaicus populus credere spopondit, digna laude praedicare neglexit: *Haec autem unguento unxit pedes meos*: quia dum incarnationis eius mysterium gentilitas credidit, summa laude eius etiam ima praedicavit. *Ambro.* Beatus qui potest et oleo ungere pedes Christi; sed beatior qui ungit unguento: multorum enim florum in unum collecta spargit, et fortasse istud unguentum non posset alius, nisi Ecclesia sola deferre, quae diversi spiraminis innumerabiles habet flores; et ideo nemo potest tantum diligere quantum illa quae in pluribus diligit. In domo autem pharisaei , idest in domo legis et prophetae, non pharisaeus, sed Ecclesia iustificatur : pharisaeus enim non credidit , ista credebat: lex mysterium non habet, quo occulta mundantur: et ideo quod in lege minus est, consummatur in Evangelio. Duo autem debitores, duo populi sunt feneratori illi thesauri caelestis obnoxii. Non materialem autem feneratori huic debemus pecuniam, sed meritorum (3) examinata aera virtutum; quarum merita gravitatis pondere, iustitiae specie, sono confessionis expenduntur. Non mediocris autem est iste denarius, in quo regis imago formatur. Vae mihi si non habuero quod accepi; aut quia difficile quisquam est, quin feneratori huic debitum integrum possit exolvere, vae mihi si non petiero concedi mihi debitum. Sed quis est populus iste, qui amplius debet, nisi nos, quibus amplius creditum est? Illis credita sunt eloquia Dei, nobis creditur virginis partus Emmanuel, idest nobiscum Deus, Domini crux, mors, resurrectio. Itaque non est dubium quod plus debet qui plus accipit. Secundum homines plus fortasse offendit , qui plus debuerit; sed per misericordiam Domini causa mutatur , ut amplius diligat qui amplius debuit , si tamen gratiam consequatur. Et ideo , quoniam nihil est quod digne Deo referre possimus, vae mihi et si non dilexero. Reddamus ergo amorem pro debito· amplius enim diligit, cui donatur amplius.

(1) *Al,* plane. (2) *Al,* aliud. (3) *Al,* examina, aera virtutum.

CAP. VIII.

Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per civitates, et castella praedicans, et evangelizans regnum Dei, et duodecim cum illo, et mulieres aliquae quae erant curatae a spiritibus malignis , et infirmitatibus : Maria quae vocatur Magdalena , de qua septem daemonia exierant, et Ioanna uxor Chusae procuratoris Herodis, et Susanna , et aliae multae quae ministrabant ei de facultatibus suis.

Theoph. Qui caelitus descendit , ut exemplum fieret nobis, et forma, instruit nos non pigritare in docendo; unde dicitur: *Et factum est deinceps , et ipse iter faciebat per civitates et castella praedicans , et evangelizans regnum Dei. Greg. Na.* Vadit quippe de loco in locum, non solum ut plures lucretur, sed et iam ut multa dedicet loca. Dormit , laborat , ut somnum et laborem sanctificet ; plorat ut det pretium lacrymis ; praedicat caelestia, ut audientes exaltet. *Titus.* Qui enim de caelo ad terram descendit, annuntiat habitantibus terram regnum caeleste, ut terram in caelum convertat. Quis autem praedicare debebat regnum Dei, nisi Filius Dei, cuius est regnum? Venerunt plures prophetae , non tamen praedicaverunt regnum caelorum : nam qualiter eorum, quae non viderunt sermonem praetenderent. *Isido. Ab.* Hoc autem regnum Dei aliquibus videtur altius et melius regno caelesti; quibusdam vero unum et idem secundum essentiam, sed diversimode nominari; aliquando quidem regnum Dei a regnante; aliquando autem regnum caelorum a subditis Angelis, et sanctis, qui caeli dicuntur. *Beda.* More autem aquilae provocantis ad volandum pullos suos Dominus pedetentim discipulos suos ad sublimia erigit. Siquidem primo docet in Synagogis, et miracula facit; ex hinc duodecim, quos Apostolos nominat, elegit; postmodum omnes praedicans secum ducit; unde sequitur: *Et duodecim cum illo.* Non docentes, aut praedicantes, sed instruendi ab eo. Ne autem femineus sexus prohiberi videtur sequi Christum, subditur: *Et mulieres aliquae quae erant curatae a spiritibus malis , et infirmitatibus : Maria quae vocatur Magdalena, de qua septem daemonia exierant. Beda.* Maria Magdalena ipsa est, cuius tacito nomine proxima lectio poenitentiam nominat. Nam pulchre Evangelista ubi eam cum Domino iter facere commemorat, noto hanc vocabulo manifestat; ubi vero peccatricem, sed poenitentem describit, mulierem gene-

raliter dicit, ne nomen tantae famae prisci erroris nota fuscaret, de qua daemonia septem exiisse referuntur. *Greg. hom. Evang. 33.* Quid enim per septem daemonia, nisi universa vitia intelliguntur? Quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario numero universitas figuratur. Septem ergo daemonia Maria habuit, quae universis vitiis plena fuit. Sequitur: *Et Ioanna uxor Chusae procuratoris Herodis, et Susanna, et aliae multae, quae ministrabant ei de facultatibus suis. Hieron. cont. Vigilant.* Consuetudinis Iudaicae fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum, atque vestitum praeceptoribus darent; hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus se abiecisse commemorat. Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret earum carnalia, cuius ipsae metebant spiritualia: non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victu, atque vestitu de discipulis deberent esse contenti. *Beda.* Interpretatur autem Maria amarum mare propter poenitentiae rugitum, Magdalena turris, vel melius turrensis, a turre, de qua dicitur *Ps. 66. Factus es spes mea turris fortitudinis, a facie inimici.* Ioanna domus gratia eius, vel domus misericors interpretatur, videlicet quia eius est omne quod vivimus. Si autem Maria mundata a sorde vitiorum Ecclesiam de Gentibus insinuat, cur non Ioanna eandem designat Ecclesiam, quondam idolorum cultui subditam? Nam quilibet malignus spiritus dum pro regno diaboli facit, quasi Herodis procurator existit. Interpretatur Susanna lilium, aut gratia eius propter odoriferum caelestis vitae candorem, aureumque internae dilectionis ardorem.

2. Cum autem turba plurima conveniret, et de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Exiit qui seminat, seminare suum: et dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres caeli comederunt illud: et aliud cecidit supra petram, et natum aruit, quia non habebat humorem: et aliud cecidit inter spinas, et simul exortae spinae suffocaverunt illud: et aliud cecidit in terram bonam, et ortum fecit fructum centuplum. Haec dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli eius, quae esset haec parabola. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Est autem haec parabola. Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Nam quod supra petram, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum; et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitae euntes suffocantur, et non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.

2. *Theoph.* Quod David in persona Christi praedixerat *Ps. 77. Aperiam in parabolis os meum*, hic Dominus implet; unde dicitur: *Cum autem turba plurima conveniret, et de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem.* Loquitur autem Dominus per similitudinem: primo quidem ut attentiores faceret auditores: consueverunt enim homines in obscuris se exercitare, et spernere manifesta; deinde ut non caperent indigni, quae mystice dicebantur. *Origen.* Et ideo signanter dicitur: *Cum turba plurima conveniret*: non enim sunt multi, sed pauci, qui per arctam viam incedunt, et qui inveniunt viam, quae ducit ad vitam; unde Matthaeus dicit, quod extra domum docebat per parabolas, sed intra domum parabolam discipulis exposuit. *Euseb.* Satis autem congrue Christus primam proponit parabolam multitudini, non solum tunc astantium, sed etiam futurorum post illos: (1) inducens ad audientiam verborum suorum, cum dicit, *Exiit qui seminat seminare semen suum. Beda.* Satorem istum nullum melius quam Filium Dei intelligere possumus, qui de sinu Patris, quo creaturae non erat accessus, egrediens, ad hoc venit in mundum, ut testimonium perhiberet veritati. *Chrysost.* Exiit autem qui ubique est, non localiter, sed per amictum carnis nobis appropinquavit. Decenter autem adventum proprium Christus exitum nominat: eramus enim exclusi a Deo, et sicuti condemnati, et rebelles Regi electi sunt; qui vero reconciliare vult eos, exeundo ad ipsos extra cum eis loquitur, donec dignos iam factos aspectu regio eos introducat; sic etiam Christus fecit. *Theoph.* Exiit autem nunc, non ut agricolas perderet, aut combureret terram; sed exiit seminare: saepe enim agricola qui seminat, ob aliam causam exiit, non solum ut seminet. *Euse.* Exiverunt autem nonnulli a patria caelesti, et ad homines descenderunt, non tamen ut sererent: neque enim satores erant, sed administratorii spiritus in ministerium missi. Moyses etiam, et prophetae post eum non inseruerunt hominibus mysteria regni caelorum; sed retrahendo insipientes ab errore nequitiae, et idolorum cultu, quasi colebant animas hominum, et in novalia redigebant. Solus autem omnium sator Verbum Dei exivit, evangelizaturus nova semina, scilicet mysteria regni caelorum. *Theoph.* Non cessat autem Dei Filius semper in nostris animabus seminare, non solum cum docet, sed etiam cum creat, in nostris animabus seminat semina bona. *Titus.* Exiit autem, ut seminaret semen suum: non autem accepit verbum quasi (2) mutuatum, cum ipse naturaliter sit Verbum Dei vivi. Non est igitur suum proprium semen Pauli, vel Ioannis; sed habent cum acceperint; Christus autem habet proprium semen proferens doctrinam ex sua natura: unde et Iudaei dicebant *Ioan.c. 7. Qualiter hic litteras novit quas non didicit? Euse.* Docet igitur duos esse gradus eorum, qui recipiunt semina: primum quidem eorum, qui digni facti sunt vocatione caele-

(1) *Al.* inducentem. (2) *Al.* mutuum.

sti, sed labuntur a gratia propter negligentiam et torporem; secundum vero multiplicantium semen in bonis fructibus. Ponit autem secundum Matthaeum tres differentias in quolibet gradu. Nam qui corrumpunt semen, non similem habent perditionis modum, et qui ab eo fructificant, non aequam recipiunt copiam. Sane actiones perdentium ostendit semen. Quidam enim cum non peccaverint, suis animabus insita sibi semina salubria perdiderunt, subtracta (1) intentione et memoria eorum per spiritus malignos et daemones, qui volant per aerem, vel viros fallaces, et callidos, quae volatilia nuncupavit; unde subdit : *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam. Theoph.* Non dixit quod seminans proiecit aliud secus viam, sed quod semen cecidit. Qui enim seminat docet rectum sermonem; sed sermo diversimode cadit in audientes, ut quidam eorum via dicantur. *Et conculcatum est, et volucres caeli comederunt, illud. Cyril.* Arida enim est et inculta quodammodo omnis via, eo quod a cunctis conculcatur, ac nihil ex seminibus humatur in ea. Sic igitur habentes cor indocile non penetrat divina monitio, ut possit laudem germinare virtutum; sed tales sunt via frequentata immundis spiritibus. Sunt iterum aliqui leviter gerentes fidem in se quasi in verborum simplicitate: horum fides caret radice, de quibus subditur: *Et aliud cecidit suprapetram, et aruit, quia non habebat humorem. Beda.* Petram dicit durum et indomitum cor. Hoc est autem humor ad radicem seminis, quod iuxta aliam parabolam oleum ad lampades virginum nutriendas, idest amor et perseverantia virtutis. *Euseb.* Sunt etiam aliqui, qui per avaritiam et appetitum voluptatum, et mundanas sollicitudines, quas quidam spinas nuncupant, immissum sibi semen suffocari fecerunt, de quibus subditur : *Et aliud cecidit inter spinas; et simul exortae spinae suffocaverunt illud. Chrysost.* Sicut enim spinae non permittunt oriri semen, sed ex condensatione suffocant immissum ; sic sollicitudines vitae praesentis semen spirituale fructificare non sinunt. Increpandus autem esset agricola, qui super sensibiles spinas, et petram, et viam seminaret. Non enim possibile est petram terram fieri, nec viam non esse viam, nec spinas non esse spinas : in rationalibus autem secus est ; possibile est enim petram converti in terram pinguem, et viam non conculcari, et spinas dissipari. *Cyril.* Sunt autem terra pinguis, et ferax, animae honestae et bonae, quae in profundo suscipiunt verbi semina, et retinent, et fovent ; et quantum ad hoc subditur : *Et aliud cecidit in terram bonam, et ortum fecit fructum centuplum.* Cum enim in mentem mundam ab omnibus perturbationibus verbum divinum infunditur, tunc immittit radices in profundum, et germinat tamquam spica, et convenienter perficitur. *Beda.* Fructum enim centuplum, fructum perfectum dicit: nam denarius numerus pro perfectione semper accipitur, quia in decem praeceptis legis custodia continetur; denarius autem numerus per semetipsum multiplicatus, in centenarium surgit: unde per centenarium magna perfectio significatur. *Cyril.* Quae autem sit sententia parabolae, accipiamus per eum qui eam composuit; unde sequitur : *Haec dicens clamabat : Qui habet aures audiendi, audiat. Basil.* Audire pertinet ad intellectum: unde per hoc Dominus excitat ad exaudiendum (2) attende mentionem eorum quae dicuntur. *Beda,* Quoties enim haec admonitio vel in Evangelio, vel in Apocalypsi Ioannis interponitur, mysticum esse quod dicitur, quaerendumque a nobis intentius ostenditur: unde discipuli ignorantes Salvatorem interrogant: sequitur enim: *Interrogabant autem eum discipuli eius, quae esset haec parabola.* Nemo tamen putet finita mox parabola discipulos hoc interrogasse; sed, ut Marcus ait *c. 4. Cum esset singularis, interrogaverunt eum. Orig.* Est autem parabola sermo quasi facti, non autem facti iuxta quod dicitur, possibilis autem fieri, rerum significativus per transumptionem earum quae in parabola traduntur. Aenigma vero est processus sermonis in his quae traduntur quasi facta; quae tamen non sunt facta, nec possibilia fieri, significant vero aliquid in occulto; sicut quod dicitur in libro Iudicum *c. 9.* quod ligna iverunt, ut ungerent sibi Regem. Non est autem ad litteram factum quod dicitur, *Exiit qui seminat,* sicut ea quae narrat historia, possibile tamen fuit fieri. *Euseb.* Dominus vero docuit eos causam quare turbis per parabolas loquebatur; unde subditur: *Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Greg. Naz.* Cum hoc audis, non introducas diversas naturas secundum quosdam haereticos, qui putant hos quidem esse pereuntis naturae, hos vero salubris; quosdam vero sic se habere, ut eorum voluntas eos ducat ad peius, vel melius: sed addas ei quod dicitur, *Vobis datum est,* idest volentibus et similiter dignis. *Theo.* His autem qui sunt indigni tantis mysteriis obscure dicuntur; unde subditur: *Ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant.* Videre enim se putant, non vident autem; et audiunt quidem, sed non intelligunt. Huius ergo gratia hoc eis Christus abscondit, ne maius eis praeiudicium generetur, si postquam noverint Christi mysteria, contempserint. Qui enim intelligit, et postea spernit, gravius punietur. *Beda.* Recte igitur in parabolis audiunt, quando clausis sensibus cordis, non curant cognoscere veritatem, obliti eius quod Dominus dixerat: *Qui habet aures audiendi, audiat. Greg. hom. Evan. 15.* Dominus autem dignatus est exponere, quod dicebat, ut sciamus rerum significationes quaerere etiam in his quae per semetipsum voluit explanare: sequitur enim: *Est autem haec parabola: Semen est verbum Dei. Euseb.* Destruentium autem immissa semina suis animabus tres dicit esse causas. Quidam enim destruunt in se semen reconditum, dantes leviter auditum volentibus fallere; de quibus subdit: *Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Beda.* Qui scilicet verbum quod audiunt, nulla fide, nullo intellectu, nulla saltem tentandae utilitatis actione percipere dignantur. *Euseb.* Quidam vero cum in mentis profundo non susceperint verbum Dei, facile extinguntur adveniente adversitate; de quibus subditur: *Nam qui supra petram, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: et hi radices non habent, quia ad*

(1) *Al. adest* ab.

(2) *Al.* attente.

tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Cyril. Cum enim intrant Ecclesiam, laetanter attentant divina mysteria, sed ex levi voluntate; ut autem egressi sunt Ecclesiam, obliviscuntur sacrarum disciplinarum;et si fides Christiana non fluctuet, permanent: turbante vero persecutione pro fuga habent mentem, quia fides eorum caret radice. *Greg. ib.* Multi boni operis initia proponunt, sed mox ut fatigari adversitatibus, vel tentationibus coeperint, inchoata derelinquunt. Petrosa ergo terra humorem non habuit, quae hoc quod germinaverat, ad fructus perseverantiam non perduxit. *Euseb.* Quidam vero suffocant reconditum in eis semen divitiis, et illecebris, quasi quibusdam suffocantibus spinis; de quibus subditur: *Quod autem in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitae euntes suffocantur, et non referunt fructum. Greg. ib.*Mirum quomodo Dominus divitias spinas interpretatus sit, cum illae pungant, istae delectent; et tamen spinae sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Duo autem sunt quae divitiis iungit, sollicitudines, et voluptates: quia per curam mentem opprimunt, et per affluentiam resolvunt.Suffocant autem semen, quia importunis cogitationibus guttur mentis strangulant, et dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum vitalis flatus vetant. *Euseb.* Haec autem ex provisione a Salvatore praedicta sunt.Sic autem se habere patefacit effectus; non enim aliter aliqui a verbo divini cultus deficiunt, nisi secundum aliquem modorum praedictorum ab eo.*Chrys.*Et ut plura brevibus comprehendam, hi quidem tamquam negligentes audire, hi tanquam delicati et debiles,hi vero tanquam servi facti voluptatis, et rerum mundi a bono desistunt. Bonus etiam ordo viae, petrae, et spinarum: opus est primo memoriae, et cautelae, deinde fortitudinis, consequenter contemptus praesentium. Consequenter ponit bonam terram contrario modo se habentem ad viam, et petram, et spinas, cum subdit: *Quod autem in terram bonam, hi sunt qui in corde bono et optimo verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.*Nam qui secus viam positi sunt, non retinent verbum, sed rapit eis semen diabolus; qui vero sunt in petra, non sustinent in patientia tentationis insultum propter imbecillitatem; qui vero sunt in spinis non fructificant, sed suffocantur. *Greg. ib.* Terra ergo bona fructum per patientiam reddit; quia nulla sunt bona, quae agimus, si non aequanimiter etiam proximorum mala toleramus. Fructum ergo per patientiam reddunt, quia cum humiliter verba suscipiunt, post flagella ad requiem sublimiter cum gaudio suscipiuntur.

3. Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. Non est enim occultum, quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, et in palam veniat. Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet dabitur illi; et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

3. *Beda.* Quia supra dixerat Apostolis: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis*: nunc ostendit per eos, aliquando etiam ceteris idem mysterium esse revelandum, dicens: *Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed supra candelabrum ponit ut intrantes videant lumen. Euseb.* Quasi dicat: Sicut lucerna accenditur ut luceat, non ut operiatur sub modio, vel lecto; sic etiam secreta regni caelorum in parabolis aedita, quamvis lateant alienos a fide, non tamen penes omnes manifestum habebunt sensum; unde subdit: *Non enim est occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, et in palam veniat;* quasi dicat: Quamvis plurima in parabolis dicta sint, ut videntes non videant, et audientes non intelligant propter sui incredulitatem, totus tamen sermo patebit. *Aug. de quaest. Evan. lib. 2. qu. 12.* Vel aliter totum: His verbis typice docet fiduciam praedicandi, ne quis timore carnalium incommodorum lucem scientiae abscondat: vasis enim, et lecti nomine carnem, lucernae autem vocabulo verbum designat; quod ob metum carnalium incommodorum occultat, qui ipsam carnem praeponit manifestationi veritatis, et ea quasi operit verbum, qui praedicare trepidat. Supra candelabrum autem ponit lucernam, qui corpus suum ministerio Dei subiicit, ut superior sit praedicatio veritatis, et inferior servitus corporis. *Orig. de ser. Dom. lib. 1. c. 12.* Sed et qui vult adaptare lucernam perfectioribus Christi discipulis, persuadebit nobis per ea quae dicta sunt de Ioanne, quoniam ipse erat lucerna ardens, et lucens. Non decet ergo eum qui lucernam rationalem accendit in anima, abscondere eam sub lecto, ubi quis requiescit, nec sub aliquo alio vase: quia quod facit, hoc non providet intrantibus domum, quibus lucerna paratur, sed oportet superponere candelabro, idest omni Ecclesiae. *Chrysost.* Hoc autem dicens, inducit eos ad vitae diligentiam, docens eos strenuos esse, quasi expositos aspectibus omnium, ac pugnantes in mundo quasi in theatro; quasi dicat: Ne consideretis quod manemus in modica parte mundi, eritis enim omnibus noti: quia tantam virtutem impossibile est latere. *Maxi.* Vel forsan seipsum appellat Dominus lucernam radiantem cunctis habitantibus domum, idest mundum, cum sit naturaliter Deus, et factus dispensative caro; et sic quasi lux ad instar lucernae retinetur in testa carnis per mediam animam, sicut per lychnum ignis in testa lucernae. Vocat autem candelabrum Ecclesiam, supra quam Verbum divinum effulgens, quasi quandam domum illuminat radiis veritatis. Dixit autem similitudinarie vas, aut lectum, corporalem cultum legis, sub quo contineri non vult. *Beda.* Instanter autem nos Dominus docet verbo auscultare, ut et nostro illud pectore continuo ruminare, et alieno eructare sufficiamus auditui; unde sequitur: *Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet dabitur illi; et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo*; quasi dicat: Tota intentione verbo quod auditis operam date: quia qui amorem habet verbi, dabitur illi et sensus intelligendi quod amat; at qui verbi audiendi amorem non habet, etsi vel naturali ingenio, vel litterario callere se putaverit exercitio, nulla sapientiae dulcedine gaudebit. Saepe enim desidiosus ingenium accipit, ut de ne-

gligentia iustius puniatur; quia quod sine labore assequi poterit, scire contemnit; et nonnunquam studiosus tarditate intelligentiae premitur, ut eo maiora praemia retributionis inveniat, quo magis studio inventionis elaborat.

4. Venerunt autem ad illum mater, et fratres eius, et non poterant adire eum prae turba. Et nuntiatum est illi: Mater tua, et fratres tui stant foris volentes te videre. Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt.

4. *Titus.* Derelictis cognatis carnalibus, Dominus insistebat doctrinae paternae. Quia vero desiderabatur propter absentiam, accedunt ad eum; unde dicitur: *Venerunt autem ad illum mater et fratres eius, et non poterant adire eum prae turba.* Si audiveris de fratribus Domini, addisce pietatem, et intellige gratiam: nullus enim secundum divinitatem Salvatoris frater est, unigenitus enim est; sed pietatis gratia communicavit nobis in carne, et factus est frater noster, cum esset naturaliter Deus. *Beda.* Fratres tamen Domini secundum carnem dicuntur, non filii beatae Mariae genitricis Dei secundum Elvidium, nec filii Ioseph de alia uxore secundum quosdam putandi sunt; sed eorum potius intelligendi sunt esse cognati. *Titus.* Putabant autem fratres eius, quod cum eorum audiret praesentiam, dimitteret populum, reveritus maternum nomen, et flexus amore materno; unde sequitur: *Et nuntiatum est illi: Mater tua et fratres tui stant volentes te videre. Chrysost.* Considera quale erat, astante ei toto populo, et ab ore eius pendente iam inchoata doctrina, eum foras extrahere. Ob hoc Dominus quasi increpando respondit. Sequitur: *Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt. Amb.* Moralis magister, quide se ceteris praebet exemplum, praescripturus ceteris, quoniam qui non reliquerit patrem, aut matrem suam, non est Filio Dei dignus, sententiae huic ipse primus se subiicit: non quod maternae refutet pietatis obsequia: ipsius enim praeceptum est *Ex. c. 21. Qui non honorificaverit patrem et matrem, morte moriatur*; sed quia paternis se mysteriis amplius quam maternis affectibus debere cognoscit. Neque tamen iniuriose refutantur parentes, sed religiosiores copulae mentium docentur esse, quam corporum. Ergo hic non, ut quidam haeretici tendiculas aucupantur, mater negatur, quae etiam de cruce agnoscitur; sed necessitudini corporali praescriptorum caelestium forma praefertur. *Beda.* Hi igitur qui verbum Dei audiunt, et faciunt, mater Domini vocantur, eo quod illum quotidie suo exemplo, vel dicto quasi parturiunt in cordibus proximorum; fratres quoque sunt eius, cum et ipsi faciant voluntatem Patris eius, qui in caelis est. *Chrysost.* Non autem hoc dixit increpando matrem, sed eam plurimum adiuvando. Nam si erga ceteros sollicitus erat, ut generaret eis de se debitam opinionem, multo magis erga matrem: non autem elevasset eam ad illa fastigia, si semper expectaret honorari ab eo, tanquam a filio, non autem eum Dominum reputaret. *Theoph.* Quidam vero hoc sic intelligunt, quod Christo docente quidam invidentes, subsannantes eum super doctrina eius, dixerunt: *Mater tua, et fratres tui stant foris volentes te videre:* tanquam propter hoc ignobilem eum demonstrarent: et ideo qui mentem eorum cognovit, sic eis respondit, quoniam non nocet vilis consanguinitas; sed si ignobilis quis existat, audiat autem verbum Dei, ipsum consanguineum reputat. Quia tamen audire solum neminem salvat, sed magis condemnat, subiungit: *Et faciunt*: decet enim audire et facere. Verbum autem Dei dicit suam doctrinam: quaecumque enim ipse dicebat, Patris erant. *Ambr.* Mystice autem non debuit foris stare qui Christum quaerebat; unde et ille ait *Ps. 33. Accedite ad eum, et illuminamini.* Si enim foris stant, nec ipsi agnoscuntur parentes; et propter nostrum fortasse non agnoscuntur exemplum: quemadmodum nos non agnoscimur, si foris stemus. Illud quoque intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonstrat Iudaeos, ex quibus est Christus secundum carnem, Ecclesiamque Synagogae credidit praeferendam. *Beda.* Intus enim eo docente venientes intrare nequeunt, cuius spiritualiter intelligere dicta negligunt. Praeoccupans autem turba intravit in domum, quia differente Iudaea Gentilitas confluxit ad Christum. Foris autem stantes volunt Christum videre, qui spiritualem in lege sensum (1) quaerentes sese ad custodiam litterae foris fixerunt, et quasi Christum potius ad docenda carnalia cogunt exire, quam se ad discenda spiritualia consentiunt intrare.

5. Factum est autem in una dierum, et ipse ascendit in naviculam, et discipuli eius, et ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. Et navigantibus illis, obdormivit: et descendit procella venti in stagnum, et compellebantur, et periclitabantur. Accedentes autem, suscitaverunt eum dicentes: Praeceptor, perimus. At ille surgens increpavit ventum, et tempestatem aquae; et cessavit, et facta est tranquillitas. Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est? Quia et ventis, et mari imperat, et obediunt ei.

5. *Cyril.* Quia discipuli omnes beneficiatos à Christo videbant, decebat etiam ipsos sensim in beneficiis Christi delectari: non enim similiter quis considerat, quae fiunt in alienis corporibus, ut in suo: et ideo Dominus discipulos et mari, et ventis exposuit; unde dicitur: *Factum est autem in una dierum, et ipse ascendit in unam naviculam, et discipuli eius, et ait ad illos: Transfretemus trans stagnum, et ascenderunt. Chrysost.* Vitans quidem Lucas quaestionem quae sibi fieri posset de temporum ordine, dicit eum in una dierum intrasse naviculam. *Cyril.* Si autem vigilante Domino accidisset tempestas, vel non timuissent discipuli, vel non credidissent eum posse tale aliquid facere. Quapropter dormit praestans tempus timori: sequitur enim: *Navigantibus autem illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum. Ambr.* Supra habes, quia pernoctabant in oratione; quomodo hic in tem-

(1) *Al. adest* non.

pestate dormit? Sed exprimitur securitas (1) tempestatis, quomodo omnibus timentibus solus intrepidus quiescebat, sed quiescebat corporis somno cum intenderet divinitatis mysterio: nihil enim sine Verbo fit. *Cyril.* Cum magna autem dispensatione videtur esse peractum, ne mox postquam tempestas invadere coepit naviculam, quaererent ab eo suffragium; sed postquam malum invaluit, ut manifestior fiat divinae maiestatis potestas; unde dicitur: *Et compellebantur, et periclitabantur.* Quod quidem Dominus permisit exercitationis gratia, ut cum confessi fuerint periculum, cognoscant miraculi magnitudinem. Unde postquam magnitudo periculi in intolerabilem metum eos urgebat, tamquam aliam spem non habentes salutis, nisi solum ipsum Dominum virtutum, eum excitaverunt. Sequitur: *Accedens autem, suscitaverunt eum dicentes: Praeceptor, perimus. August. de con. Evan. l. 2. c. 24.* Matthaeus quidem dicit *c. 6. Domine salva nos, perimus*; Marcus autem *c. 6. Magister, non ad te attinet, quia perimus?* Eadem autem est sententia excitantium Dominum, volentiumque salvari. Nec opus est quaerere, quid horum potius Christo dictum sit: sive enim aliquid horum trium dixerint, sive alia verba, quae nullus Evangelistarum commemoravit, tantumdem autem valentia, quid ad rem interest? Quanquam etiam hoc fieri potuerit, ut pluribus eum excitantibus, omnia haec, aliud autem ab alio diceretur. *Cyril.* Non autem erat possibile eos perire, existente cum eis Omnipotente: unde illico surgit Christus, qui habet omnium potestatem, et sedat confestim procellam, et ventorum impetum. *Et cessavit* tempestas, *et facta est tranquillitas*: in quo ostendit se Deum esse, cui in Psalmo dicitur 88. *Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum eius tu mitigas. Beda.* Sic igitur in hac navigatione Dominus utramque unius eiusdemque personae naturam ostendit, dum is qui ut homo dormit in navi, furorem maris ut Deus verbo coercet. *Cyril.* Simul autem cum tempestate aquarum solvit tempestatem animarum; unde sequitur: *Dixit autem illis: Ubi est fides vestra?* In quo verbo ostendit, quod timorem non facit tentationum inductio, sed imbecillitas mentis. Sicut enim aurum probatur in igne, sic in tentationibus fides. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 24.* Hoc autem ab aliis Evangelistis aliis verbis dictum est. Matthaeus enim dicit eum dixisse: *Quid timidi estis modicae fidei?* Marcus autem dicit; *Quid timidi estis? necdum habetis fidem?* idest illam perfectam velut granum synapis. Hoc ergo et ille ait: *Modicae fidei?* Lucas autem: *Ubi est fides vestra?* Et totum quidem dici potuit: *Quid timidi estis? Ubi est fides vestra? Modicae fidei?* Unde aliud hic, aliud ille commemorat. *Ambr.* Pacata igitur tempestate ad imperium Christi discipuli stupefacti miraculo, susurrabant ad invicem; unde sequitur: *Qui timentes, mirati sunt ad invicem dicentes: Quis putas hic est? quia et ventis imperat et mari, et obediunt ei.* Non autem discipuli, ut ignorantes eum, hoc dixerunt ad invicem: noverant eum Deum esse et Filium Dei Iesum; admirantur autem innatae potestatis abundantiam, et divinitatis gloriam; quamvis similis nobis esset, et visibilis secundum carnem; unde dicunt: *Quis est hic?* idest qualis, et quantus, et in quanta virtute et maiestate? Imperiosum enim est opus, dominativum praeceptum, non servilis petitio. *Beda.* Vel non discipuli, sed nautae, et alii mirantur qui in navi erant. Allegorice autem mare, vel stagnum tenebrosus est, et amarus mundi aestus. Navicula arbor crucis, cuius beneficio fideles adiuti emersis mundi fluctibus obtinent littus patriae caelestis. *Ambro.* Itaque Dominus, qui se intelligit propter divinum in terras mysterium venisse, relictis parentibus navem ascendit. *Beda.* Ascendunt autem et discipuli admoniti cum eo: unde ipse ait *Mat. c. 16. Si quis vult post me venire abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Discipulis navigantibus, idest fidelibus saeculum calcantibus, et futuri saeculi animo quietem meditantibus, et per sancti Spiritus flatum, vel etiam proprii remigii conatum infidos mundi fastus certatim post terga iactantibus, subito obdormivit Dominus, idest advenit tempus dominicae passionis, et descendit procella: quia Domino somnum mortis in cruce subeunte fluctus persecutionum daemoniacis flatibus excitati exurgunt. Fluctibus autem non Domini patientia turbatur, sed discipulorum imbecillitas concutitur et trepidat; qui suscitarunt Dominum, ne eo dormiente pereant: quia cuius mortem viderant, resurrectionem optant; quae si differretur, ipsi in perpetuum perirent. Unde surgens increpat ventum, quia celeri resurrectione per mortem destruit superbiam diaboli, qui habebat imperium mortis. Tempestatem autem aquae facit cessare, quia rabiem Iudaeorum morti eius insultantium resurgens labefacit. *Ambro.* Et advertas, sine tentatione neminem posse ex hoc vitae curriculo demigrare, quia exercitium fidei tentatio est. Subiecti igitur sumus nequitiae spiritualis procellis; sed quasi pervigiles nautae gubernatorem excitemus, qui non serviat, sed imperet ventis; qui etsi iam non dormiat sui corporis somno, caveamus tamen ne nostri corporis somno nobis dormiat, et quiescat. Bene autem arguuntur qui praesente Christo timebant, cum utique ibi aderat, qui perire non posset. *Beda.* Cui simile est, quod post mortem discipulis apparens exprobravit incredulitatem eorum; et sic tumidis gurgitibus sedatis, patefecit cunctis potentiam suae divinitatis.

6. Et navigaverunt ad regionem Gerazenorum, quae est contra Galilaeam. Et cum de navi egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat daemonium iam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is ut vidit Iesum, procidit ante illum, et exclamans voce magna, dixit: Quid mihi et tibi est Iesu Fili Dei Altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Praecipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis, et compedibus custoditus, et ruptis vinculis agebatur a daemonio in deserto. Interrogavit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio; quia intraverant daemonia multa in eum.

(1) *Al.* potestatis.

Et rogaverunt illum ne imperaret illis, ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illos. Exierunt ergo daemonia ab homine, et intraverunt in porcos, et impetu abiit grex per praeceps in stagnum, et suffocatus est. Quod ut viderunt factum, qui pascebant, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem et in villas. Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Iesum, et invenerunt hominem sedentem, a quo daemonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes eius, et timuerunt. Nuntiaverunt autem illis et qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione. Et rogaverunt illum omnis multitudo Gerazenorum, ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est. Et rogavit illum vir, a quo daemonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens: Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, praedicans quanta fecisset illi Iesus.

6. *Chrysost.* Salvator navigando una cum discipulis ad portum pervenit; unde dicitur: *Et navigaverunt ad regionem Gerazenorum, quae est contra Galilaeam. Tit.* Veraciora exemplaria nec *Gerazaenorum* habent, nec *Gadarorum*, sed *Gergezinorum:* est enim Gadara civitas in Iudaea, stagnum autem vel mare nullatenus invenitur in ea; sed Geraza civitas Arabiae est, nec stagnum, nec mare iuxta habens. Est autem Gergeza a qua Gergesaei urbs antiqua, iuxta Tiberiacum stagnum, circa quam est rupes stagno vicina, in quod ostenditur deiectos fuisse porcos a daemonibus. Quia tamen Geraza, et Gadara confinium habent cum terra Gergezinorum, verisimile est inde ad horum terram porcos fuisse adductos. *Beda.* Geraza enim urbs est insignis Arabiae trans Iordanem iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longe a stagno Tiberiadis, in quo porci praecipitati sunt. *Chrysost.* Cum autem Dominus descendisset a mari, occurrit ei aliud terribilius miraculum: nam daemoniacus tamquam servus videns Dominum, servitutem confitetur; unde sequitur: *Et cum egressus esset ad terram, occurrit ei vir quidam qui daemonium habebat iam temporibus multis. August. de con. Evan. lib. 2. c. 24.* Quod Matthaeus duos dicit fuisse daemoniacos; Marcus autem et Lucas unum commemorant, intelligas unum eorum fuisse personae alicuius clarioris, et famosioris, quem regio illa maxime dolebat, et pro cuius salute plurimum satagebat. Hoc volentes significare duo Evangelistae solum commemorandum iudicaverunt, de quo facti huius fama latius praeclariusque fragraverat. *Chrysost.* Vel Lucas elegit ex illis duobus eum, qui saevior erat: unde flebilius narrat eius infortunium, cum subdit; *Et vestimentis non induebatur, neque in domo manebat sed in monumentis.* Visitant autem daemones mortuorum sepulcra, volentes imbuere homines periculosa doctrina, quod scilicet mortuorum animae daemones fiunt. *Cyril.* Quod autem nudus petebat defunctorum sepulcra, daemoniacae ferocitatis erat indicium. Permittit autem quosdam dispensative Deus subesse daemonibus, ut nos perpendamus per eos quales sunt daemones erga nos, ut renuamus ei subiici velle, et sic uno patiente aedificantur quamplures. *Chrysost.* Quia vero hominem eum populi fatebantur, accesserunt daemones divinitatem praedicantes ipsius, quam etiam mare sua tranquillitate clamaverat: unde sequitur: *Is ut vidit Iesum, procidit ante illum, et exclamavit voce magna, et dixit. Cyril.* Attendas hic timorem annexum audaciae, et desperationi multae; signum enim diabolicae desperationis est (1) in audendo dicere: *Quid mihi et tibi est Iesu Fili Dei Altissimi?* timoris vero cum precatur: *Obsecro te, ne me torqueas.* Sed si nosti eum esse Filium Dei altissimi, fateris eum Deum caeli et terrae, et eorum quae continentur in eis. Qualiter igitur non tua, immo sua usurpas, et dicis: *Quid mihi et tibi?* Quis autem principum terrenorum omnino substinebit a Barbaris lacessiri suo subiectos imperio? Unde sequitur: *Praecipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine:* et necessitatem praecepti ostendit, subdens: *Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis, et compedibus custoditus; et ruptis vinculis agebatur a daemonio in deserto. Chrysost.* Unde quia nemo audebat daemoniacum tenere, ipse Christus ad eum vadit, alloquens ipsum. Sequitur: *Interrogavit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est.* Non velut inscius nomen inquirit, sed ut confessa peste quam tolerabat, virtus curantis gratior emicaret. *Beda.* Sed et nostri temporis Sacerdotes qui per exorcismi gratiam daemones eiicere norunt, solent dicere, patientes non aliter valere curari, nisi omne quod ab immundis spiritibus vigilantes dormientesve pertulerint, confitendo patenter exponant, et maxime quando corporis humani concubitum petere se, ac patrare confingunt: unde et hic confessio subditur: *At ille dixit: Legio: quia intraverant daemonia multa in eum. Greg. Nis.* Imitantes quidam daemones supernas militias, et legiones angelicas dicunt se legionem, sicut et eorum princeps dicit se positurum thronum super astra, ut fiat Altissimo similis. *Chrysost.* Postquam autem Dominus supervenerat daemonibus creaturam Dei perturbantibus, putabant eum propter excessum eorum quae fiebant non expectare tempus supplicii: et quia culpam diffiteri non poterant, instant ne cito sustineant poenam; unde sequitur: *Et rogaverunt illum ne imperaret illis ut in abyssum irent. Theoph.* Quod quidem postulant daemones, volentes adhuc cum hominibus conversari. *Cyril.* Hoc autem palam est, quod aemulae catervae maiestatis divinae, ineffabili potentia Salvatoris detrudebantur ad inferna. *Maxi.* Statuit autem Deus unicuique peccatorum consonam poenam, gehennam ignis propter carnis incendium, stridorem dentium propter risum lascivum, intolerabilem sitim propter voluptatem et crapulam, pervigilem vermem propter obliquum, et malignum cor, caliginem perpetuam propter ignorantiam, et fallaciam, lymbum abyssi propter superbiam: unde daemonibus tanquam superbis abyssus delegatur: Sequitur, *Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in*

(1) *Al.* in audiendo.

monte. August. ib. Quod Marcus dixit circa montem fuisse gregem porcorum, Lucas autem in monte, non repugnat; grex enim porcorum tam magnus fuit, ut aliquid eius esset in monte, aliquid circa montem: erant enim duo millia porcorum, sicut Marcus expressit. *Ambros.* Daemones autem caelestis luminis claritatem sustinere non poterant, ut qui oculos dolent, radios solis ferre non possunt. *Cyril.* Et ideo turba immundorum spirituum petit mitti in conformem sibi gregem porcorum. Sequitur: *Et rogabant eum, ut permitteret eos in illos ingredi. Atha. in vita Antoni.* Quod si super porcos potestatem non habent, multo magis nullum habent dominium contra homines factos ad imaginem Dei. Oportet ergo Deum solum timere, contemnere autem illos. *Cyril.* Dominus autem concessit eis potestatem, ut hoc inter cetera fiat nobis causa salutis, et roboris spes. Sequitur: *Et permisit illos.* Considerare ergo oportet, quod daemones pravi sunt, et hostiles his qui eis sunt subditi, ut potest patere ex eo, quod praecipitaverunt, et suffocaverunt porcos in aquis; unde sequitur: *Exierunt ergo daemonia ab homine, et intraverunt in porcos, et impetu abiit grex per praeceps in stagnum, et suffocatus est.* Et ideo concessit eis Christus petentibus, ut ex eventu appareat quam sint crudeles. Erat etiam necessarium ostendere Filium Dei providentiam rerum habere non minus quam Pater, ut aequalitatis decor in utroque appareat. *Titus.* Fugam autem pastores arripiunt, ne cum porcis perirent; unde sequitur: *Quod ut viderunt factum qui pascebant fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in villas.* Et huiusmodi terrores civibus intulerunt. Duxit autem eos ad Salvatorem damni necessitas. Sequitur; *Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Iesum.* Ubi considera, quod dum Deus homines punit in rebus, confert beneficium animabus. Cum autem profecti essent, viderunt sanum eum qui iugiter vexabatur. Sequitur: *Et invenerunt hominem sedentem, a quo daemonia exierant, vestitum*, qui antea continuo nudus erat, *ac sana mente ad pedes eius*: non enim discedit a pedibus, a quibus est nactus salutem; et sic agnoscentes signum, mirati sunt passionis remedium, et obstupuerunt in facto. Sequitur: *Et timuerunt.* Hoc autem factum partim visu comperiunt, partim verbis audiverant. Sequitur: *Nuntiaverunt autem illis qui viderant quomodo sanus factus est a legione.* Oportebat autem eos supplicare Domino ne inde recederet, sed custos esset regionis, ne daemones haberent accessum ad eos; sed prae timore propriam salutem amiserunt, rogantes Salvatorem recedere. Sequitur: *Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gezarenorum, ut discederet ab ipsis, quia timore magno tenebantur. Theoph.* Timebant enim ne iterum damnum aliquod paterentur, sicut passi fuerant in submersione porcorum. *Chrysost.* Attendas autem Christi humilitatem: postquam enim collatis a se talibus beneficiis emittebant eum, non obstat, sed discedit, eos qui se ipsos indignos sua doctrina promulgaverant, relinquens. Sequitur: *Ipse autem ascendens navim reversus est. Titus.* Sed eo descendente, ille qui passus fuerat, a Salvatore non discedit. Sequitur: *Et rogabat illum, a quo daemonia exierant, ut cum eo esset. Theoph.* Nam sicut expertus timebat ne forte elongatus a Iesu, rursus daemonibus esset paratus; Dominus autem ostendit ei, quod quamvis non sit cum eo praesentialiter, tamen potest eum gratia sua protegere: sequitur enim: *Dimisit autem eum Iesus dicens: Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus.* Non autem dixit: Quanta tibi feci ego, formam praebens humilitatis, ut rectitudines nostras referamus in Deum. *Titus.* Nec tamen praevaricatur in lege veritatis; quicquid enim Filius operatur, Pater operatur. Cur autem qui ubique omnes liberatos monebat nulli dicere, huic liberato a legione dicit, *Narra quanta tibi fecit Deus*; quia scilicet tota regio illa Deum ignorabat irretita cultibus demonum. Vel verius, quandoquidem ad Patrem retorquet miraculum dicit, *Narra*; cum vero loquitur de seipso, monet nulli dicere. Ille autem qui liberatus est a daemonibus, noverat Deum esse Iesum; et ideo praedicavit quanta fecit illi Iesus: sequitur enim: *Et abiit per universam civitatem praedicans quanta illi fecit Iesus. Chrysost.* Et sic illos qui se indignos sua doctrina promulgaverant derelinquens, statuit eis eum in magistrum, qui fuerat a daemonibus liberatus. *Beda.* Mystice autem Gerasa significat nationem Gentium, quas post passionem, et resurrectionem suam Dominus per praedicatores visitavit, unde *Gerasa*, vel *Gergesi*, ut quidam legunt, interpretatur colonum eiiciens, idest diabolum, a quo prius incolebatur, vel advena propinquans qui prius longe erat. *Ambros.* Licet autem discordet numerus curatorum a Christo secundum Lucam et Matthaeum, tamen concordat mysterium: ut enim iste qui habebat daemonium populi Gentilis est figura, duo quoque illi similiter figuram populi Gentilis accipiunt; quoniam cum tres filios Noe generaverit, Sem, Cham, et Iaphet, Sem tantummodo familia in possessionem ascita est Dei; ex duobus illis diversarum nationum populi pullularunt: *Qui multis*, inquit, *temporibus habebat daemonium*, utpote qui a diluvio usque ad adventum Domini vexabatur. Nudus autem erat, quia tegumentum naturae suae et virtutis amisit. *Aug. de qu. Ev. l. 2. c. 13.* In domo non habitabat, hoc est in conscientia sua non requiescebat: in monumentis manebat, idest in mortuis operibus, hoc est peccatis delectabatur. *Ambros.* Vel quid sunt corpora perfidorum, nisi quaedam sepulcra, in quibus Dei verba non habitant. *August. lib. 2. qu. 13.* Quod autem compedibus ferreis, et catenis ligabatur, significat graves et duras leges Gentium, quibus etiam in eorum Republica peccata cohibentur; quod autem vinculis talibus diruptis agebatur a daemonio in desertum, significat quod etiam ipsis transgressis legibus ad scelera cupiditate ducebatur, quae iam vulgarem consuetudinem excederent; quod vero in eo legio daemonum erat, significatae sunt Gentes, quae multis daemonibus serviebant; quod in porcos pascentes in montibus daemonia ire concessa sunt, significat etiam immundos, et superbos homines, quibus daemonia dominantur propter idolorum cultus. *Ambros.* Porci enim hi sunt, qui immundorum usu animalium, vocis, et rationis expertes, lutulentis vitae suae actibus, naturalium coinquinaverunt ornamenta virtutum. *Aug. ib.* Quod autem in stagnum praecipitati sunt, significat quod iam clarificatur Ecclesia, et liberato populo Gentium dominatione

rum (1) dominorum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerunt, caeca et profunda curiositate submersi. *Ambros.* Impetu autem feruntur in praeceps, quoniam nullius meriti contemplatione retinentur; sed tanquam de superioribus ad inferiora per improbitatis proclive detrusi, inter fluenta mundi huius intercluso pereunt spiritus commeatu. Neque enim in his, qui fluido aestu voluptatis huc atque illuc feruntur, illius spiritus potest esse vitale commercium. Videmus igitur, quia homo ipse suae est auctor aerumnae: nam nisi quis porci more vixisset, numquam accepisset in eum diabolus potestatem; aut si accepisset non ut perderet, sed ut probaret: et fortasse diabolus, quia post Domini adventum bonos iam depraedari non poterat, non omnium hominum, sed levium quaerit interitum: ut latro non armatis, sed insidiatur inermibus. Viderunt hoc magistri gregum, et fugerunt; neque enim vel philosophiae professores, vel principes Synagogae pereuntibus populis possunt ferre medicinam: solus est Christus, qui aufert peccata populorum. *August. ib.* Vel quod porcorum pastores fugientes ista nuntiaverunt, figurificat quosdam primates impiorum, quamquam Christianam legem fugientes, potentiam tamen eius pergentes stupendo, et mirando praedicare. Quod autem Gerazeni cognoscentes quod factum est, rogant Iesum, ut ab eis discederet magno timore (2) perpulsi, significat magnitudinem vetusta suavitate delectatam, honorare quidem, sed nolle pati Christianam legem, dum dicunt, quod eam implere non possunt: admirantes tamen fidelem populum a pristina perdita conversatione sanatum. *Ambro.* Vel in Gerazenorum civitate species Synagogae videtur existere; qui rogabant, ut discederet, quia timore magno tenebantur: infirma enim mens non capit Dei verbum, nec potest pondus sustinere sapientiae. Et ideo diutius molestus non fuit, sed ascendit ab inferioribus ad superiora, a Synagoga scilicet ad Ecclesiam, et regressus est per stagnum; nemo enim de Ecclesia ad Synagogam sine periculo transit salutis; sed ille qui de Synagoga ad Ecclesiam transire desiderat, crucem suam tollat, ut discrimen evadat. *August. ib.* Quod autem ille sanatus cupit iam esse cum Christo, et dicitur ei: *Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus:* sic intelligitur, ut sic quisquis intelligat post remissionem peccatorum redeundum sibi in conscientiam bonam, sicut in domum, et serviendum Evangelio propter aliorum salutem, ut deinde cum Christo requiescat, ne cum praepropere vult esse cum Christo, negligat mysterium praedicationis fraternae redemptioni accommodatum.

7. Factum est autem cum redisset Iesus, excepit illum turba: erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir, cui nomen Iairus, et ipse princeps Synagogae erat, et cecidit ad pedes Iesu, rogans eum ut intraret in domum eius: quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, et haec moriebatur. Et contigit dum iret, a turbis comprimebatur. Et mulier quaedam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quae in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari: accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti eius, et confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, et qui cum illo erant: Praeceptor, turbae te comprimunt, et affligunt; et dicis: Quis me tetigit? Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis: nam et ego novi virtutem de me exisse. Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, et procidit ante pedes eius, et ob quam causam tetigit eum indicavit coram omni populo, et quemadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pace.

7. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 28.* Post narratum apud Gezarenos miraculum, transit ad narrandum de Archisynagogi filia, dicens; *Factum est autem cum redisset Iesus excepit illum turba: erant enim omnes expectantes eum. The.* Simul quidem propter doctrinam, et propter miracula. *August. ib.* Quod vero adiungit, *Et ecce venit vir, cui nomen Iairus,* non continuo factum accipiendum est, sed prius illud de convivio publicanorum, sicut narrat Matthaeus; cui rei sic coniungit hoc, ut non possit aliud factum consequenter intelligi. *Titus.* Est autem positum nomen Iudaeorum causa, qui tunc noverunt quod accidit, ut nomen demonstratio miraculi fiat. Accessit autem non aliquis infimorum, sed princeps Synagogae, ut magis obturarentur Iudaeorum ora; unde sequitur: *Et ipse princeps Synagogae erat.* Accessit autem ad Christum causa necessitatis: urget enim aliquando dolor ad agendum ea, quae decent secundum illud *Psalmi 31. In chamo et freno maxillas eorum constringe qui non approximant ad te. Theoph.* Unde necessitate instante cecidit ad pedes eius. Sequitur: *Et cecidit ad pedes Iesu.* Decebat autem ut absque necessitate cogente caderet ad pedes eius, et cognosceret ipsum Deum esse. *Chrysost.* Sed considera eius inertiam; quaerit enim a Christo, ut in domum veniat. Sequitur: *Rogans eum ut intraret in domum eius;* ignorans scilicet, quod absens poterat liberare: nam si scivisset, dixisset sicut Centurio *Matth. c. 8. Dic verbo, et curabitur filia mea. Graec.* Causa autem adventus eis ponitur, cum subditur: *Quia unica filia erat illi,* domus fundamentum, successio generis, *fere annorum duodecim,* in ipso scilicet flore aetatis; *et haec moriebatur,* pro thalamis efferenda ad tumulum. *Chrysost.* Advenerat autem Dominus, non ut iudicaret mundum, sed ut salvaret; quapropter non examinat dignitatem petentis, sed aequanimiter arripit opus, sciens quod maius erat futurum (3) quod quaerebatur: vocabatur autem ad remedium aegrotantis; novit autem se suscitaturum iam mortuam, et inserturum terrenis firmam spem resurrectionis. *Ambro.* Suscitaturus autem mortuam, ad faciendum fidem, haemorrhoissam ante curavit: sicut et resurrectio

(1) *Al.* daemoniorum. (2) *Al.* perculsi.

(3) *Al.* adest eo.

temporalis in passione Domini celebrabatur, ut perpetua illa credatur. *Et contigit dum iret, a turba comprimebatur. Cyril.* Quod maximum erat indicium, quod veram carnem induerat, et omnem conculcaret superbiam: neque enim a longe sequebantur, sed eum circumdabant. *Greg.* Quaedam autem mulier gravi morbo detenta, ob cuius infirmitatis curam medici omnes divitias consumpserant, solam spem in tanta diffidentia reperit, ut procideret Domino; de qua sequitur: *Et mulier, quae erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quae in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari, accessit retro. Titus.* Qualiter autem non est digna praeconio haec mulier, quae viribus extinctis corporeis ob continuum sanguinis fluxum, et tanto populo concurrente circa illum, affectu roborata, et fide petierat populum, et retro latens tetigerat fimbriam vestimenti. Sequitur: *Tetigit fimbriam vestimenti eius. Cyril.* Neque enim licebat immundis vel tangere quemquam sanctorum, vel appropinquare viro sancto. *Chrysost.* Ritu autem legis huiusmodi passio reputabatur immunditia magna. Aliter etiam: Nondum enim nec ipsa habebat dignam opinionem de eo: non enim putavisset latere; sed tamen confisa de sanitate accedit. *Theoph.* Sicut autem cum aliquis oculum lucernae lucenti adhibet, aut igni spinas, statim operationem illorum experitur; sic quidem qui fidem affert potenti curare, statim curationem consequitur: *Et confestim stetit fluxus sanguinis eius. Chrysost.* Non autem sola vestimenta ipsius mulierem salvarunt, nam et milites sortiti sunt ea inter se, sed fidei eius intentio. *Theo.* Credidit enim, et salvata est; et, ut congruum fuit, primo tetigit Christum intellectualiter, deinde corporaliter. *Greg.* Audivit autem Dominus tacitas mulieris considerationes, et tacens liberavit tacentem, passus sua sponte sanitatis rapinam; sed postea miraculum publicat; unde sequitur: *Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit. Cyril.* Non enim latuit Dominum perpetratum miraculum; sed qui cuncta cognoscit, quasi nesciret interrogat. *Greg.* Nescientibus autem discipulis quod quaerebatur, sed putantibus de simplici quodam tactu dicere, Domini quaestioni respondent: sequitur enim: *Negantibus autem omnibus dixit Petrus, et qui cum illo erant: Praeceptor, turbae te comprimunt et affligunt, et dicis: Quis me tetigit?* Et ideo Dominus tactum sua responsione distinguit: sequitur enim: *Et dixit illis Iesus: Tetigit me aliquis:* sicut etiam dicebat: *Qui habet aures audiendi, audiat*: quamvis omnes habeant huiusmodi corporalem auditum; sed non est vere audire, si audiatur incaute, nec vere tangere, si infideliter tangatur. *Cyril.* Propalat autem consequenter quod factum est, cum subditur: *Nam et ego novi virtutem de me exisse.* Materialius respondet secundum opinionem audientium: hic tamen nobis manifestatur, quod ipse verus est Deus, et ex eo quod prodigialiter (1) factum etiam ex sermonibus: transcendit enim naturam nostram, et forsan angelicam posse quemquam virtutem emittere quasi a propria natura; convenit autem hoc soli supremae naturae: nulla namque creaturarum aliquam gerit salvandi potestatem, vel etiam aliqua alia, scilicet miracula faciendi, sed divinitus praestitam. (2) Non enim ambitiosae gloriae non dimisit latere divinae virtutis ostensionem, qui multoties praeceperat taceri sua miracula; sed quia spectabat ad utilitatem eorum qui vocabantur per fidem ad gratiam. *Chrysost.* Primo enim solvit femineum metum, ne remorsum conscientiae pateretur quasi surripiens gratiam; secundo corrigit eam, quia latere putaverat; tertio fidem eius exprimit cunctis, ut et alii imitentur: proditque non minus miraculum retentione sanguinis, dum ostendit sibi cuncta patere. *Cyril.* Insuper principem Synagogae persuadebat indubitabiliter credere, quod a laqueis mortis eripiet filiam eius. *Chrysost.* Ob hoc autem Dominus non statim eam manifestaverat, ut ostenso quod omnia sibi liquent, faciat mulierem praedicare quod factum est, ut suspicione miraculum careat; unde sequitur: *Videns autem mulier quia non latuit eum, tremens venit, et procidit ante pedes eius, et ob quam causam tetigit eum, indicavit coram omni populo, et quemadmodum confestim sanata sit. Orig.* Eandem autem sanitatem, quam nacta est mulier ex contactu, verbis confirmavit Salvator: unde sequitur: *At ipse dixit illi, Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pace;* idest esto sana a tuo flagello; et sanat quidem primo per fidem animam, deinde vero corpus. *Titus.* Vocat autem filiam iam fidei causa sanatam: fides enim gratiam adoptionis impendit. *Euseb. in eccle. histo. lib. 7. c. 14.* Dicunt autem hanc mulierem in Paneade, quae est Caesarea Philippi, unde fuit oriunda, statuisse triumphos insignes collati sibi beneficii a Salvatore: stabat namque super altam basim ad limina domus eius aeneum simulacrum mulieris flexis genibus, manibusque iunctis, quasi precaretur, ex cuius opposito aliud erectum simulacrum ad instar viri, eiusdemque materiae amictum diploide, et manum versus mulierem extendens; ante cuius pedes super ipsam basim aliena species plantae orta, quae usque ad aeneae diploidis oras pertingens, medicina omnium passionum esse ferebatur. Hanc autem statuam dicebat repraesentare Christum, quam (3) Maximus destruxit. *Ambr.* Mystice autem reliquerat in Gezarenis Synagogam Christus, et quem sui non receperant, (4) recepimus alieni. *Beda.* Vel in fine saeculi Dominus est ad Iudaeos rediturus, atque ab eis fidei confessionem libenter excipiendus. *Ambro.* Quem autem putamus Synagogae principem esse nisi legem, cuius contemplatione Dominus Synagogam non penitus dereliquerit. *Beda.* Vel princeps Synagogae Moyses intelligitur: unde bene Iairus, idest illuminans, vel illuminatus vocatur; quia qui accipit verba vitae dare nobis, et per hoc ceteros illuminat, et a Spiritu S. illuminatur. Cecidit autem Archisynagogus ad pedes Iesu, quia legislator cum tota patrum progenie Christum in carne apparentem longe sibi praeferendum esse cognovit. Si enim caput Christi Deus, convenienter pedes accipiendi sunt incarnatio, qua terram nostrae mortalitatis tetigit. Rogavit autem intrare in domum eius, quia eius videre desiderabat adventum. Filia autem unica eius est Synagoga, qua sola legali est institutione composita; quae duodecimo aetatis anno, hoc est tempore pubertatis appropin-

(1) *Al.* Factum est, et etiam ex sermonibus.

(2) *Al.* Non autem ambitione gloriae. (3) *P. Nicolai corrigit* Maximinus. (4) *Al.* recipiunt.

quante, moriebatur: quia nobiliter a prophetis educata, postquam ad intelligibiles annos pervenerat, in quibus spirituales Deo fructus gignere debebat, subito errorum languore consternata, spiritualis vitae viam amisit; et si Christus non succurreret, corruisset in mortem. Ad puellam autem sanandam pergens Dominus a turba comprimitur, quia genti Iudaeae salutaria monita praebens, carnalium populorum est consuetudine gravatus. *Ambro.* Ad hanc autem principis filiam dum properat Dei Verbum, ut salvos faceret filios Israel, sancta Ecclesia ex Gentibus congregata, quae inferiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis fide praeripuit sanitatem. *Beda.* Dupliciter autem sanguinis fluxus potest intelligi; hoc est, et super idolatriae prostitutione, et super his quae carnis et sanguinis oblectatione patrantur. *Ambro.* Quid autem sibi vult, quod haec principis filia annorum duodecim moriebatur, et mulier ista fluxu sanguinis ab annis duodecim laboravit, nisi ut intelligatur, quia quamdiu Synagoga viguit, laboravit Ecclesia? *Beda.* Una enim pene saeculi aetate Synagoga in patriarchis nasci coepit, et Gentilium nationem idolatria foedavit. *Ambros.* Sicut autem illa in medicis erogaverat omnem substantiam suam, ita congregatio Gentilium amiserat omnia dona naturae. *Beda.* Medicos autem intellige sive falsos Theologos, sive Philosophos, legumque doctores saecularium, qui multa de virtutibus, vitiisque disserentes, utilia se vivendi instituta mortalibus dare promittebant; seu ipsos immundos spiritus, qui velut hominibus consulendo, se pro Deo colendos ingerebant; quibus audiendis Gentilitas, quanto magis naturalis industriae vires expenderat, tanto minus potuit ab iniquitatis suae sorde curari. *Ambros.* Audiens autem aegrotare populum Iudaeorum, sperare coepit salutis suae remedium; tempus venisse cognovit, quo medicus adesset de caelo; surrexit ut occurreret fide promptior, pudore contractior: hoc enim est pudoris, et fidei agnoscere infirmitatem, non desperare veniam. Verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis accessit, religiosa credidit, sapiens sanatam se esse cognovit; sic sancta plebs Gentium quae Deo credidit, peccatum erubuit ut desereret, fidem detulit ut crederet, devotionem exhibuit ut rogaret, sapientiam induit ut sanitatem suam ipsa sentiret, fiduciam sumpsit ut fateretur, quod praeripuisset alienum. Retro autem tangitur Christus, quia scriptum est *Deut. c. 13. Post Dominum Deum tuum ambulabis. Beda.* Et ipse ait *Ioan. c. 12. Si quis mihi ministrat, me sequatur*: sive quia praesentem in carne Dominum non videns, vel quia peractis dispensationis sacramentis per fidem coepit vestigia eius subsequi. *Greg. 5. Mor. cap. 14. et 15.* Premente autem turba, una Redemptorem nostrum mulier tetigit; quia carnales quique in Ecclesia eum comprimunt, a quo longe sunt, et soli tangunt, qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba igitur premit, et non tangit; quia et importuna est per praesentiam, et absens per vitam. *Beda.* Vel una credula mulier Dominum tangit; quia qui diversis haeresibus inordinate affligitur, solo catholicae Ecclesiae corde fideliter quaeritur. *Ambros.* Non enim credunt qui tangunt; fide tangitur Christus, fide videtur. Denique ut fidem credentis exprimeret, dicit: *Ego cognovi virtutem de me exisse;* quod est evidentius indicium, quia non intra possibilitatem conditionis humanae, atque intra corporis claustrum divinitas coarctata est, sed ultra fines nostrae mediocritatis virtus exundat aeterna: non enim humana ope plebs Gentium liberatur, sed Dei munus est congregatio nationum, quae etiam brevi fide misericordiam inclinat aeternam. Nam si consideremus quanta sit fides nostra, et intelligamus quantus sit Dei Filius, videmus, quia comparatione eius fimbriam tantummodo tangimus, superiora vero vestimenti eius nequivimus attingere. Si igitur et nos curari volumus, fide tangamus fimbriam Christi. Non autem latet eum quicunque tetigerit. Beatus qui extremam partem Verbi tetigerit; nam totum quis potest comprehendere?

8. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem Synagogae dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellae: Noli timere: crede tantum, et salva erit. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et patrem, et matrem puellae. Flebant autem omnes, et plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere: non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quia mortua esset. Ipse autem tenens manum eius, clamavit dicens: Puella, surge. Et reversus est spiritus eius, et surrexit continuo. Et iussit illi dare manducare. Et stupuerunt parentes eius; quibus praecepit ne alicui dicerent quod factum erat.

8. *Chrysost.* Opportune Dominus expectabat puellae mortem, ut propalaretur resurrectionis miraculum; propter quod et tardius incedit, et loquitur cum muliere diutius, ut Archisynagogi filia expiraret, et huius adventus nuntii advenirent; unde dicitur: *Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem Synagogae dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. August. de consen. Evang. l. 2. c. 28.* Sed cum Matthaeus Archisynagogum non morituram filiam suam narret Domino nuntiasse, sed omnino defunctam; Lucas autem, et Marcus nondum mortuam, usque adeo ut dicant venisse postea qui mortuam nuntiarent; considerandum est, ne pugnare videatur. Et intelligendum est, brevitatis hoc causa Matthaeum potius dicere voluisse, rogatum esse Dominum ut faceret quod eum fecisse manifestum est, ut scilicet mortuam suscitaret. Attendit enim non verba patris de filia sua, sed quod est potissimum, voluntatem. Sane si alii duo, vel quisquam eorum patrem commemorasset dixisse, quod venientes de domo dixerunt, ut iam non vexaretur Iesus, quia puella mortua fuisset; repugnarent eius cogitationi verba quae posuit Matthaeus; nunc vero illud nuntiantibus ne magister veniret, non legitur quod ipse consenserit: unde Dominus non diffidentem reprehendit, sed credentem robustius confirmavit; unde sequitur: *Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellae: Noli timere, sed crede tantum, et salva erit. Athana.* Fidem Dominus exigit ab invocantibus eum, non quia indiget adminiculo aliorum: ipse namque et Dominus et lar-

gitor est fidei; sed ne videretur ex acceptione personarum sua dona conferre, ostendit, quod credentibus favet, et ne sine fide accipiant beneficia, et ea per infidelitatem aboleant: vult enim benefaciens durare gratiam, et sanans inconcussum permanere remedium. *Theoph.* Mortuam autem suscitaturus eiecit omnes, quasi nos docens absque inani gloria esse, et nihil ad demonstrationem facere; et quod cum quis debet miracula perpetrare, non decet ipsum esse in medio plurimorum, sed solitarium, et ab aliis separatum; unde sequitur: *Et cum pervenisset ad domum, non permittit intrare secum quemquam nisi Petrum, et Ioannem, et Iacobum, et patrem, et matrem puellae.* Solos autem hos intromisit, tamquam discipulorum vertices, et potentes miraculum occultare: non enim volebat ipsum ante tempus pluribus revelari, forte propter invidiam Iudaeorum. Sic et cum quis nobis invidet, non debemus iustitias nostras ei revelare, ne ei maioris invidiae occasio tribuatur. *Chrys.* Ceteros autem discipulos non assumpsit, provocans eos ad appetitum maiorem, ob id quoque quod nondum erant plene dispositi, ut et alii istos imitentur. Assumpsit etiam parentes in testes, ne quis dicere posset fallax esse resurrectionis indicium. Ad hoc etiam illud nota, quod deflentes exclusit a domo, et indignos ostendit huius visione: sequitur enim: *Flebant enim omnes, et plangebant illam.* Quod si tunc exclusit, multo magis nunc: tunc enim nondum patuerat in somnum mortem fuisse conversam. Nullus ergo de cetero se (1) contendat iniuriam inferens Christi victoriae, qui superavit mortem, et eam in somnum convertit: ad cuius ostensionem subditur: *At ille dixit: Nolite flere: non est enim mortua puella, sed dormit:* ostendens singula sibi fore in promptu, et quod eam vivificaret, quasi suscitaret a somno. Nihilominus tamen deridebant eum: sequitur enim: *Et deridebant eum, scientes quia mortua esset.* Quos non obiurgavit, nec derisionem repressit, ut etiam derisio fiat mortis indicium: nam quia ut plurimum post acta miracula homines perseverant increduli, verbis propriis eos praevenit. Ut autem quasi per visum disponeret ad resurrectionis fidem, tenet manum puellae: unde sequitur: *Ipse autem tenens manum eius, clamavit dicens: Puella, surge.* Cumque tenuisset, suscitat eam; unde sequitur: *Et reversus est spiritus eius, et surrexit continuo:* non enim infudit aliam animam, sed illam eandem, quae expiraverat restituit; nec solummodo suscitat, immo iubet etiam illam cibari: sequitur enim: *Et iussit illi dare manducare:* ne scilicet phantasticum esse videatur quod factum est: nec ipse propinat, sed aliis mandat: sicut et in Lazaro dixit: *Solvite eum*, ac deinde participem mensae fecit. *Graec.* Deinde stupefactos miraculo et pene clamantes cohibet, ne factum praedicent: sequitur enim: *Et stupuerunt parentes eius; quibus praecepit ne alicui dicerent, quod factum erat:* ostendens, quod largitor bonorum est, non autem cupidus gloriae, datque totum, nihil recipiens. Qui vero venatur operum gloriam aliquid quidem exhibuit, aliquid vero recepit. *Beda.* Mystice autem salvata a fluxu sanguinis muliere, mox filia principis mortua nuntiatur: quia dum Ecclesia a vitiorum labe mundata est, continuo Synagoga perfidia atque invidia soluta est: perfidia quidem, quia in Christum credere noluit, invidia vero, quia Ecclesiam credidisse doluit. *Ambr.* Adhuc autem et servuli principis increduli erant ad resurrectionem, quam Iesus in lege praedixit, in Evangelio complevit; unde dicunt: *Noli vexare illum:* quasi sit sibi impossibile suscitare mortuam. *Beda.* Vel per eos significatur, qui a Deo destitutum Synagogae statum vident, ut restaurari posse non credant; ideoque pro suscitatione illius supplicandum esse non aestiment. Sed quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum; unde Dominus ei dixit: *Noli timere: crede tantum, et salva erit.* Pater puellae coetus doctorum legis accipitur, qui si credere voluerit, etiam subiecta ei Synagoga salva erit. *Ambros.* Itaque cum venisset in domum, paucos futurae resurrectionis arbitros ascivit: non enim a multis continuo est credita resurrectio. Quae tamen tantae diversitatis est causa? Supra publice filius viduae suscitatur, hic removentur plures arbitri. Sed puto quod pietas ibi Domini declaratur, quia vidua mater unici filii non patiebatur moras. Est enim forma sapientiae, in filio viduae cito Ecclesiam creditura; In archisynagogi filia credituros quidem Iudaeos, sed ex pluribus pauciores. Denique dicente Domino, *Non est mortua puella, sed dormit*, deridebant eum; quicumque enim non credit, irridet. Fleant igitur mortuos suos, qui putant mortuos; ubi resurrectionis fides est, non mortis species, sed quietis est. *Beda.* Synagoga etiam, quia sponsi laetitiam qua vivere possit, amisit, quasi inter plangentes mortua iacens, nec hoc ipsum quare plangatur, intelligitur. *Ambros.* Tenens autem Dominus manum puellae sanavit eam; beatus enim si cuius manus sapientia teneat, inducat in penetralia sua, iubeat manducare: panis enim caelestis est Dei verbum: inde et illa sapientia, quae Dei corporis et sanguinis altaria replevit alimentis. *Venite*, inquit *Prov. c. 9. edite panes meos, et bibite vinum quod miscui vobis. Beda.* Surrexit autem puella continuo, quia Christo manum confortante, homo a morte animae resipiscit. Sunt enim nonnulli qui latente tantum cogitatione peccati sibi mortem consciscunt; sed tales se vivificare significans Dominus, suscitavit filiam Archisynagogi. Alii vero ipsum malum quo delectantur agendo, mortuum suum quasi extra portas efferunt; et hos se suscitare demonstrans, suscitavit filium viduae extra portas civitatis. Quidam vero etiam peccati consuetudine se quasi sepeliendo corrumpunt; et ad hos etiam erigendos adest gratia Salvatoris, ad quod intimandum resuscitavit Lazarum quatuor dies in monumento habentem. Quanto autem gravior est mors animae, tanto acrior poenitentis fervor insistat: unde iacentem in conclavi mortuam levi voce resuscitat; delatum foras iuvenem pluribus dictis corroborat; ad quatriduanum vero suscitandum fremuit spiritu, lacrymas fudit, et voce magna clamavit. Sed et hic notandum, quod publica noxia publico egent remedio, levia peccata secreta queunt poenitentia deleri. Puella in domo iacens paucis arbitris resurgit, iuvenis extra domum turba multa co-

(1) *Al.* contemnat.

mitante suscitatur; Lazarus de monumento vocatus multis populis innotuit.

CAP. IX.

Convocatis autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia daemonia, et ut languores curarent: et misit illos praedicare regnum Dei, et sanare infirmos. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis: et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem, circuibant per castella, evangelizantes, et curantes ubique.

Cyril. Decebat institutos ministros sacrarum doctrinarum posse mira peragere, et per ipsos effectus credi quod essent Dei ministri; unde dicitur: *Convocatis autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, et potestatem super omnia daemonia:* in quo elevatum supercilium diaboli flectit, qui dicebat aliquando *Isai. c. 9. Non est qui contradicere valeat. Euseb.* Et ut per eos venetur genus humanum, non solum dat eis ut pravos spiritus pellant, sed etiam quamlibet infirmitatem sanent ex eius imperio; unde sequitur: *Et ut languores curarent. Cyril.* Attendas hic divinam Filii potestatem naturae corporali non convenientem: agere namque miracula aderat sanctis, non natura, sed participatione Spiritus S. Super hoc autem aliis concedere potestatem prorsus alienum erat ab eorum virtute: qualiter enim posset natura creata super Spiritus dona possidere dominium? At Dominus noster Iesus Christus tamquam naturaliter Deus existens impertitur huius gratiam quibus vult, non invocans in eos alienam virtutem, sed infundens ex promptuariis propriis. *Chrysost.* Postquam autem satis confortati fuerant ex eius comitiva, et competens nacti sunt argumentum virtutis eius, mittit eos; unde sequitur: *Et misit illos praedicare regnum Dei, et sanare infirmos.* Ubi considera, quod non committitur eis aliquod sensibile dicere, sicut Moyses, et prophetae, qui terram et bona terrena promittebant; hi vero regnum caelorum, et quaecumque continentur in eo. *Greg. Naz.* Mittens autem discipulos ad praedicandum, Dominus multa eis iniunxit, quorum summa est, sic eos virtuosos esse, sic constantes, atque modestos, et, ut breviter loquar, caelestes, ut non minus propter eorum modum vivendi, quam propter verbum evangelica doctrina propagaretur. Et ideo cum aeris, et baculi carentia, et amictus singularitate mittebantur; et ideo subdit: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Chrysos.* Plurima quidem per hoc constituebat: primo quidem insuspectos reddens discipulos: secundo sequestrans eos a qualibet cura, ut totum studium adhiberent verbo: tertio docens eos propriam virtutem. Sed forsan dicet aliquis cetera quidem habere rationem; sed non habere peram in via, nec duas tunicas, nec baculum cuius rei causa praecipit? Volens scilicet excitare eos in qualibet diligentia; et, ut ita loquar, ex hominibus Angelos faciebat eos, dirimens a qualibet cura vitae, ut una sola cura detineatur doctrinae. *Euseb.* Volens igitur eos carere cupidine rerum in sollicitudinibus vitae, protestatus est haec: sumebat enim experimentum fidei, et animositatis eorum, qui habito in mandatis extremae vitam ducere paupertatis, non effugiunt quae iubentur: decebat enim eos quoddam commercium facere, et recipientes salubres virtutes recompensare obedientia mandatorum; et cum milites eos faceret regni Dei, accingit eos ad pugnam in hostes, monens colere paupertatem: *nullus enim militans Deo implicat se vitae saecularis negotiis 2. Tim. c. 4. Amb.* Qualis ergo esse debeat, qui evangelizat regnum Dei, praeceptis evangelicis designatur: hoc est, ut subsidii saecularis adminicula non requirat, fideique totus inhaerens, putet quo minus ista requirat, magis posse suppetere. *Theoph.* Sic enim ipsos mendicos mittit, quod neque panes ipsos portare vult, nec aliquid aliud quibus indigent multi. *August. de con. Evan. l. 2. c. 30.* Vel Dominus haec possidere discipulos, ac ferre noluit, non quod necessaria non sint substentationi huius vitae, sed quia sic eos mittebat, ut eis haec deberi monstraret ab illis quibus Evangelium credentibus annuntiarent, ut sic securi non possiderent, neque portarent huic vitae necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit secundum Marcum *c. 6. Nisi virgam,* ostendens a fidelibus suis omnia deberi ministris suis nulla superflua requirentibus. Hanc autem potestatem virgae nomine significavit, cum diceret: *Ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum. Amb.* Possunt etiam qui volunt hoc ad eum deducere tractatum, ut spiritualem tuntummodo locus iste firmare videatur affectum, qui velut indumentum quoddam videatur corporis exuisse, non solum potestate reiecta, contemptisque divitiis, sed etiam carnis ipsius illecebris abdicatis. *Theoph.* Quidam etiam Apostolos non portare peram, neque baculum, aut duas tunicas sic intelligunt, quod non thesaurizent: hoc enim pera innuit congregans multa: neque sint iracundi et tribulati spiritus, quod significat baculus; neque sint ficti et duplici corde, quod significat tunica duplex. *Cyril.* Sed diceret aliquis; Unde eis necessaria erunt? Et ideo subdit: *Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis;* quasi dicat: Sufficiat vobis discipulorum fructus, qui recipientes a vobis spiritualia, vos procurabunt. Iussit autem eos in una domo manere, ut nec hospitem gravent, eum scilicet dimittendo, nec ipsi gulositatis, et levitatis suspicionem incurrant. *Ambros.* Alienum namque a praedicatore regni caelestis asserit cursitare per domos, et inviolabilis hospitii iura mutare. Sed ut hospitii gratia deferenda censetur, ita etiam si non recipiantur, excutiendum pulverem, egrediendumque de civitate mandatur, cum sequitur: *Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium super illos. Beda.* Pulvis excutitur de pedibus Apostolorum in testimonium laboris sui, qui ingressi in civitatem, et praedicatio apostolica ad illos usque pervenerit; sive excutitur pulvis cum nihil ab eis accipiant, nec ad victum qui-

dem necessarium qui Evangelium spreverunt. *Chrysost.* Nam improbabile valde est contemnentes sermonem, et patremfamilias se famulis benignos ostendere, vel benedictiones eorum exigere. *Ambros.* Vel mediocris etiam boni remuneratio docetur hospitii, ut non solum pacem tribuamus hospitibus, verum etiam si qua eos terrenae obumbrant delicta levitatis, receptis apostolicae praedicationis vestigiis auferantur. *Beda.* Qui vero perfida negligentia, vel etiam studio verbum Dei contemnunt, horum vitanda communio est, excutiendus pulvis pedum, ne gestis inanibus pulveri comparandis mentis castae vestigium polluatur. *Euseb.* Cum autem praecinxisset Dominus discipulos suos tamquam milites Dei divinis virtutibus, et sapientiae monitis, mittens eos Iudaeis, ut doctores et medicos; ipsi secundum hoc praecedebant; unde sequitur; *Egressi autem circuibant per castellum evangelizantes, et curantes ubique*: quasi doctores quidem evangelizantes, sed quasi medici praestantes remedia, et verba miraculis comprobantes.

2. Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quae fiebant ab eo, et haesitabat: eo quod diceretur a quibusdam, quia Ioannes surrexit a mortuis; a quibusdam vero, quia Elias apparuit; ab aliis autem, quia propheta unus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quaerebat videre eum.

2. *Chrysost.* Multo transacto tempore, non a principio percepit Herodes facta Iesu, ut pateat tibi tyranni superbia; unde dicitur: *Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quae fiebant ab eo. Theoph.* Iste Herodes erat filius magni Herodis, qui pueros interemit; sed ille quidem Rex erat, iste autem tetrarcha. Inquirebat autem de Christo quis esset; unde sequitur: *Et haesitabat. Chrysost.* Peccatores enim scientes et nescientes quandoque strepitum pertimescunt: peccatum autem nemine arguente hominem prodit, nemine accusante condemnat, et timidum et pigrum reddit delinquentem. Causa autem timoris ponitur consequenter cum dicitur: *Eo quod diceretur a quibusdam quia Ioannes surrexit a mortuis; a quibusdam vero, quia Elias apparuit: ab aliis autem, quia propheta unus de antiquis surrexit. Theoph.* Iudaei enim resurrectionem mortuorum expectabant in vita carnali, et in commessationibus, et potionibus. Sed resurgentes non erunt in carnalibus actibus. *Chrys.* Cum ergo audisset Herodes, quibus Iesus uteretur miraculis ait *Ioannem ego decollavi*; quod non erat ostentationis verbum, sed consolantis suum timorem, et persuadentis animae perturbatae recolere, quod ipse eum occidit. Et quia Ioannem decollaverat, subdit; *Quis autem est iste, de quo audio talia. Theoph.* Quasi dicat: Si Ioannes est, et a mortuis resurrexit, videns eum cognoscam; unde sequitur: *Et quaerebat videre eum. Aug. de con. Ev. l. 2. c. 45.* Lucas autem hunc eundem narrandi ordinem, quem Marcus tenens non cogit credi rerum gestarum eundem ordinem fuisse. In his etiam verbis Marco attestatur, ad hoc dumtaxat, quod alii dixerint, non Herodes, Ioannem a mortuis surrexisse. Sed quia haesitantem commemoravit Herodem, intelligendum est, aut post istam haesitationem confirmasse in animo suo, quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Matthaeus narrat *c. 14. Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit a mortuis;* aut ita pronuntianda sunt haec verba Matthaei, ut haesitantem adhuc indicent.

3. Et reversi Apostoli narraverunt illi quaecumque fecerunt, et assumptis illis, secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidae. Quod cum cognovissent turbae, secutae sunt illum; et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autem coeperat declinare; et accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella, villasque, quae circa sunt divertant, et inveniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes, et duo pisces, nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam escas. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos, et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, et duobus piscibus, respexit in caelum, et benedixit illis, et fregit, et distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim.

3. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 43.* Matthaeus, et Marcus ex praecedentium occasione narrant quemadmodum sit Ioannes ab Herode occisus; Lucas autem qui iam longe supra de passione Ioannis narraverat, postquam commemoravit illam Herodis haesitationem de Domino quisnam esset, continuo subiungit: *Et reversi Apostoli narraverunt illi quaecumque fecerunt. Beda.* Non solum autem narrant quae ipsi fecerunt et docuerunt; sed etiam quae Ioannes eis in docendo occupatis sit passus; vel sui, vel eiusdem Ioannis ei discipuli renuntiant, sicut Matthaeus insinuat. *Isidor.* Quia vero Dominus viros sanguinum abominatur, et commorantes cum eis, si a propriis criminibus non discedant; post occisionem Baptistae deserens occisores, discessit; unde sequitur: *Et assumptis illis, secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidae. Beda.* Est autem Bethsaida in Galilaea civitas Andreae, et Petri, et Philippi Apostolorum, prope stagnum Genezareth. Non autem timore mortis hoc egit, ut quidam arbitrantur, sed parcens inimicis suis, ne homicidio homicidium iungeretur; simul et opportunum suae passionis tempus expectans. *Chrysost.* Non autem prius, sed relato sibi quod acciderat, discessit, manifestans per singula carnis veritatem. *Theoph.* In desertum autem locum abiit Dominus, quia operaturus erat miraculum panum; ne quis diceret: De civitate prope existente oblati sunt panes. *Chrysost.* Vel vadit in desertum locum, ut

nemo sequeretur. Sed nec sic plebs discessit, sed comitatur ipsum; unde sequitur: *Quod cum cognovissent turbae, secutae sunt illum. Cyril.* Hi quidem postulantes a daemonibus liberari, hi vero languorum remotionem; necnon quos eius oblectabat doctrina, illum attentissime visitabant. *Beda.* Ipse autem ut potens piusque Salvator excipiendo fatigatos, docendo inscios, sanando aegrotos, reficiendo ieiunos, quantum devotione credentium delectetur, insinuat; unde sequitur: *Et excepit illos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos qui cura indigebant, sanabat. Theoph.* Ut addiscas, quod quae secundum nos est sapientia, dividitur verbo et opere; et quod decet dicere operata, et operari dicta. Reclinante autem die, discipuli iam incipientes aliorum curam habere, turbae miserentur; unde sequitur: *Dies autem coeperat declinare, et accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella, villasque quae circa sunt, divertant et inveniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Cyril.* Sicut enim dictum est, diversarum passionum postulabant remedia; et quia videbant discipuli solo nutu posse perfici, quod infirmi petebant, dicunt: Dimitte eos ne amplius anxientur. Aspice autem exuberantem mansuetudinem eius, qui rogatur: non enim illa tantum largitur, quae postulant discipuli, sed sequentibus ipsum adiicit bona munificae dexterae, mandans eis escas exhiberi; unde sequitur: *Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. Theoph.* Non autem hoc dicit eorum responsionem ignorans, sed volens ipsos inducere, ut dicerent quot panes haberent; et sic magnum ostenderetur ex eorum confessione miraculum, panum quantitate audita. *Cyril.* Sed quod mandabatur, intolerabile discipulis erat, quod non habebant penes se, nisi quinque panes, et duos pisces; unde sequitur: *At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes, et duo pisces; nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam escas. August. de con. Evang. lib. 2. c. 44.* In quibus quidem verbis Lucas in unam sententiam constrinxit responsionem Philippi dicentis: *Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat;* et responsionem Andreae dicentis: *Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces,* ut narrat Ioannes *c. 6.* Quod enim ait: *Non sunt nobis plusquam quinque panes, et duo pisces,* ad Andreae retulit responsionem; quod vero adiunxit: *Nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam escas,* videtur ad responsionem Philippi pertinere; nisi quod de ducentis denariis tacuit; quamquam et in ipsius Andreae sententia hoc posset intelligi: cum enim dixisset, *Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces,* adiunxit: *Sed haec quid sunt inter tantos?* hoc est dicere: *Nisi forte nos eamus et emamus in omnem hanc turbam escas.* Ex qua varietate verborum, rerum autem sententiarumque concordia satis apparet salubriter nos doceri, nihil quaerendum in verbis, nisi loquentium voluntatem; cui demostrandae invigilare debent omnes veridici narratores, cum de homine, vel de Angelo, vel de Deo aliquid narrant. *Cyril.* Ut autem adhuc ad magis ardua feratur miraculum, ostenditur non parva fuisse multitudo virorum, cum sequitur: *Erant autem viri fere quinque millia,* exceptis scilicet mulieribus, atque pueris, ut alius Evangelista refert. *Theoph.* Docet autem Dominus, quod decet cum hospitamur aliquem, reclinare ipsum, et omnis consolationis participem facere: unde sequitur: *Ait autem ad discipulos: Facite illos discumbere per convivia quingentos; et ita fecerunt, et discumbere fecerunt omnes. August. ib. l. 2. c. 46. ib.* Quod Lucas hic dicit quinquagenos iussos esse discumbere, Marcus vero quinquagenos et centenos, ideo non movet, quia unus partem dixit, alter totum. Verum si alius de quinquagenis tantum commemoraret, alius de centenis tantum, valde videretur esse contrarium, nec satis dignosceretur utrumque dictum esse. Unum autem ab altero, alterum ab altero esse commemoratum: et tamen attentius consideratum inveniri debuisse, quis non fateatur? Hoc ideo dicit, quia existunt saepe aliqua eiusmodi quae parum intendentibus contraria videantur, et non sint? *Chrysost.* Et quia credendum erat Christum venisse a Patre, facturus miraculum aspexit in caelum; unde sequitur: *Acceptis autem quinque panibus, et duobus piscibus respexit in caelum. Cyril.* Hoc etiam dispensative pro nobis fecit, ut discamus, quod in principio mensae, cum frangere debemus panem, debemus Deo offerre, et elicere super ipsum benedictionem supernam; unde sequitur: *Et benedixit, et fregit, et discipulis suis distribuit ut ponerent ante turbas. Chrysost.* Dat quidem eis per manus discipulorum honorando eos, et ne dent oblivioni iam peracto miraculo. Non autem ex non entibus facit escas ad pascendum turbas, ut obturet os Manichaei asserentis alienam esse ab eo creaturam, ostendens se esse victualium largitorem, et eum qui dixit *Gen. c. 1. Germinet terra.* Multiplicat quoque pisces, ad significandum quod tam mari, quam aridae dominabatur. Bene autem in languentibus speciale peregit miraculum; agit et beneficium generale alens omnes etiam non languentes; unde sequitur: *Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Gregor. Nis.* Quibus nec caelum fluebat manna, nec tellus iuxta sui naturam producens frumentum, eorum satisfaciebat egestati; sed ex ineffabilibus horreis divinae potentiae beneficium affluebat. Panis paratur factus in manibus ministrantium, necnon per saturitatem edentium augmentatus. Esum etiam piscium eorum necessitati non administrabat mare, sed ille qui in mari piscium genus inseruit. *Ambros.* Non exiguo, sed multiplicato cibo populum liquet esse satiatum. Vides incomprehensibili quodam ritu inter dividentium manus, quas non fregerant multiplicare particulas, et intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta surripere. *Cyril.* Nec usque adhuc tantum pervenit miraculum: sed sequitur: *Et sublatum est quod superfuit eis fragmentorum cophini duodecim:* ut hinc esset manifesta certificatio, quod opus caritatis in proximos uberem vendicat retributionem a Deo. *Theoph.* Et ut addisceremus quantum hospitalitas potest, et quantum augentur nostra, cum indigentibus subvenimus. *Chrysost.* Fecit autem superabundare non panes, sed fragmenta; ut ostendat illorum panum esse reliquias, quae tot factae sunt, ut totidem essent cophini, quot et discipuli. *Ambros.* Mystice autem postquam illa, quae Ecclesiae typum accepit, fluxu curata est sanguinis, posteaquam Apostoli ad evangelizandum sunt destinati, gratiae caelestis impartitur alimentum. Sed quibus impartiatur adverte,

non otiosis, non in civitate, quasi in Synagoga, vel saeculari dignitate residentibus, sed inter deserta quaerentibus Christum. *Beda.* Qui derelicta Iudaea, quae prophetiae non credendo, sibi caput abstulerat, in deserto Ecclesiae, quae virum non habebat, verbi pabula largitur. Petentem vero deserta Gentium Christum multae fidelium catervae relictis moenibus priscae conversationis, et variorum dogmatum sequuntur. *Ambros.* Qui autem (1) fastidiunt, ipsi excipiuntur a Christo, et cum ipsis loquitur Dei Verbum, non de saecularibus, sed de regno; et qui corporalis gerunt ulcera passionis, his medicinam suam libenter indulget. Ubique autem mysterii ordo servatur, ut prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, postea vero alimonia mensae caelestis exuberet. *Beda.* Die autem declinante turbam reficit, idest fine saeculorum appropinquante, vel cum sol iustitiae pro nobis occubuit. *Ambros.* Quamquam nondum validioribus haec turba reficiatur alimentis: primum enim in modum lactis quinque sunt panes, secundum septem: tertium ipsum corpus Christi est esca solidior. Si quis autem petere cibum veretur, ipse relictis suis omnibus festinet ad Dei Verbum. Dum autem aliquis audire incipit Dei verbum, incipit esurire. Incipiunt Apostoli esurientem videre, et si illi adhuc non intelligant quid esuriant, intellexit Christus; scit quod non saecularem cibum esuriant, sed cibum Christi: nondum enim intellexerant Apostoli cibum credentes non esse venalem. Noverat Christus nos potius esse redimendos, suas vero epulas esse gratuitas. *Beda.* Nondum autem erant Apostolis, nisi quinque panes Mosaycae legis, et duo pisces utriusque testamenti, quae in abdito mysteriorum latentium, quasi a quis abyssi tegebantur. Quia vero quinque sunt exterioris hominis sensus, quinque millia viri Dominum secuti designant eos qui in saeculari adhuc habitu positi, exterioribus, quae possident, bene uti noverunt; qui quinque panibus aluntur, quia tales necesse est legalibus adhuc praeceptis instrui: nam qui mundo ad integrum renuntiant, evangelica refectione sublimes sunt. Diversi autem convivantium discubitus designant diversos per orbem terrarum Ecclesiarum conventus, qui unam catholicam faciunt. *Ambros.* Hic vero panis, quem frangit Iesus, mystice quidem Dei verbum est, et sermo de Christo; qui cum dividitur augetur: de paucis enim sermonibus populis redundantem alimoniam ministravit. Dedit sermones nobis velut panes, qui nostro dum libantur ore, geminantur. *Beda.* Turbis autem esurientibus Salvator non nova creat cibaria, sed acceptis his quae habuerunt discipuli benedicit; quia veniens in carne, non alia quam praedicta sunt praedicat; sed prophetiae dicta mysteriis gratiae gravida demonstrat. Respicit in caelum, ut illic dirigendam mentis aciem, ibi lucem scientiae doceat esse quaerendam. Frangit, et ante turbas ponenda distribuit discipulis, quia legis et prophetiae sacramenta eis, ut per mundum praedicent, patefecit. *Ambros.* Non otiose autem quae turbae supersunt, a discipulis colliguntur; quia ea quae divina sunt apud electos, facilius possis quam apud populos reperire. Beatus ille qui potest colligere, quae etiam doctis supersunt. Qua ratione autem cophinos Christus duodecim implevit, nisi ut illud populi Iudaici solveret, quia *manus eius in cophino servierunt Ps.80.* Hic est populus, qui ante lutum in cophinis colligebat, sed iam per crucem Christi vitae caelestis operatur alimoniam. Nec paucorum hoc munus, sed omnium est: nam per duodecim cophinos tamquam tribuum singularum, fidei firmamentum redundat. *Beda.* Vel per cophinos duodecim Apostoli figurantur, et omnes sequentes doctores, foris quidem hominibus despecti, sed intus salutaris cibi reliquiis cumulati.

(1) *Al. desideratur* non.

4. Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli: et interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbae? At illi responderunt, et dixerunt: Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei. At ille increpans illos, praecepit ne cui dicerent haec, dicens, quia oportet Filium hominis multa pati et reprobari a senioribus, et a principibus Sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere.

4. Cyril. Sequestratus a populis Dominus, et seorsum positus vacabat orationibus; unde dicitur: *Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli.* Formam enim in hoc seipsum constituebat docens discipulos artem facilem doctrinalium dogmatum: reor enim oportere populorum antistites etiam meritis praeesse subditis suis, in rebus necessariis iugiter conversantes, et illa tractantes, quibus Deus placatur. *Beda.* Aderant autem discipuli Domino; sed ipse Patrem solus oravit: quia possunt sancti Domino fidei amorisque societate coniungi. Ubique solus obsecrat, quia Dei consilium humana vota non capiunt, nec quisquam potest interiorum particeps esse cum Christo. *Cyril.* Poterat autem orationis negotium turbare discipulos; videbant enim humanitus orare, quem olim viderant auctoritate divina peragentem miracula. Ut igitur huius propelleret turbationem, eos interrogat, non quia nesciret ab exterioribus sibi collata praeconia, sed ut eos a plurium opinione auferret, et rectam fidem eis insereret; unde sequitur: *Et interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbae? Beda.* Pulchre Dominus fidem discipulorum exploraturus, prius turbarum sententiam interrogat, ne illorum confessio, non veritatis agnitione probata, sed vulgi videatur opinione firmata; nec comperta credere, sed instar Herodis de auditis haesitare putentur. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 80.* Potest autem illud movere, quod Lucas Dominum interrogasse discipulos suos, quem illum dicerent homines, tunc dixit cum esset solus orans, et adessent etiam ipsi: porro autem Marcus in via dicit illos hoc ab eodem interrogatos. Sed hoc eum movet, quia numquam oravit in via. *Ambros.* Non est autem otiosa turbae opinio quam discipuli respondent, cum subditur: *At illi responderunt et dixerunt: Alii Ioannem Baptistam*, quem decollatum sciebant; *alii autem Eliam*, quem venturum puta-

bant ; *alii autem , quia propheta unus de prioribus surrexit.* Sed hoc quaerere alterius prudentiae est : nam si Paulo Apostolo satis est nihil scire, nisi Christum Iesum, et hunc crucifixum; quid amplius mihi desiderandum est scire, quam Christum? *Cyril.* Vide autem in interrogationibus elegantiam. Dirigit enim prius omnes eos ad extrinsecas laudes, ut eis evulsis veram opinionem generet. Unde cum dixissent discipuli plebis opinionem, eorum sententiam interrogat, cum subditur : *Dicit autem illis : Vos autem quem me esse dicitis.* O quam praecipuum illud , *vos*! Excipit eos ab aliis, ut eorum vitent opiniones; quasi dicat: *Vos*, qui censura mea vocati estis ad apostolatum, testes miraculorum meorum, *quem me esse dicitis ?* Praevenit autem Petrus ceteros , fitque os totius collegii , eructatque divini amoris eloquia , profertque fidei confessionem , cum dicitur: *Respondens autem Petrus dixit : Christum Dei.* Non ait simpliciter eum esse Christum Dei , sed magis cum articulo *Christum illum Dei:* unde in Graeco habetur τὸν χριστὸν, Ton Christon. Nam plures divinitus uncti, diversimode vocati sunt Christi. Quidam enim uncti fuerunt in Reges , quidam in prophetas ; nos autem per Christum sancto peruncti Spiritu, nomen obtinuimus Christi; sed unus solus est qui est Christus Dei, et Patris, quasi ipso solo proprium habente Patrem, qui in caelis est : et sic Lucas concordat quidem in sententiis cum Matthaeo , qui narravit *cap. 16.* Petrum dixisse : *Tu es Christus Filius Dei vivi* ; sed utens breviloquio , ait eum dixisse , *Christum Dei. Ambro.* In uno enim hoc nomine, et divinitatis, et incarnationis expressio , et fides est passionis. Complexus est itaque omnia, qui et naturam et nomen expressit , in quo summa virtutum est. *Cyril.* Sed notandum, quod unum confessus est esse Christum prudentissimus Petrus contra praesumentes Emmanuelem in duos Christos dividere. Neque enim sciscitatus est eos, dicens: *Quem dicunt homines esse* divinum Verbum, sed *Filium hominis*, quem Petrus confessus est esse Filium Dei. In hoc ergo admirandus est, et dignus factus tam praecipuis honoribus: quia quem admiratus est in forma nostra, hunc credidit esse Christum Patris, scilicet hominem factum Verbum, quod processit de Patris substantia. *Ambro.* Dominus autem Iesus Christus praedicari se primo noluit, ne ullus strepitus nasceretur; unde sequitur: *At ille increpans eos, praecepit ne cui dicerent.* Multis ex causis iubet tacere discipulos: ut fallat principem mundi, ut declinet iactantiam, doceat humilitatem. Ergo Christus noluit gloriari; et tu qui ignobilis natus es, gloriaris? Simul ne rudes et imperfecti adhuc discipuli maxime praedicationis molibus opprimantur. Prohibentur ergo evangelizare eum Dei Filium, ut evangelizarent postea crucifixum. *Chrysost.* Opportune etiam Dominus tunc vetuit nulli dicere, quod ipse esset Christus, quatenus sublatis de medio scandalis, et crucis consummato patibulo , habitualiter imprimeretur audientium menti conveniens de eo opinio: nam radicatum semel, et postmodum evulsum vix unquam denuo insitum retinebitur; quod autem semel insitum perseverat immobile, de facili concrescit. Nam si Petrus ex solo auditu scandalizatus est; quid quamplures paterentur, cum audissent Filium Dei esse, viderent autem crucifixum, et consputum? *Cyril.* Oportebat ergo discipulos eum ubique terrarum praedicare, hoc enim erat opus electorum ab eo ad apostolatus officium, sed, ut sacra Scriptura testatur, tempus est unicuique rei. Decebat enim ut crux, et resurrectio impleretur, et sic sequeretur Apostolorum praedicatio; unde sequitur: *Dicens , quia oportet Filium hominis multa pati et reprobari a senioribus et principibus Sacerdotum et scribis, et occidi, et tertia die resurgere. Ambro.* Fortasse, quia sciebat Dominus difficile passionis, et resurrectionis mysterium etiam discipulos credituros, ipse voluit esse suae passionis, et resurrectionis assertor.

5. Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire , abneget semetipsum , et tollat crucem suam quotidie , et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere , perdet illam: nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam. Quid enim proficit homo , si lucretur universum mundum; se autem ipsum perdat , et detrimentum sui faciat ? Nam qui me erubuerit, et meos sermones; hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua , et Patris, et sanctorum Angelorum. Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

5. *Cyril.* Ducum magnanimi strenuos in armis ad audaciam provocant, non solum eis honores pollicendo victoriae, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Iesum Christum; praedixerat enim Apostolis, quod oporteret eum perpeti Iudaeorum calumnias , occidi , et tertia die resurgere. Ne igitur putarent Christum quidem passurum persecutiones pro vita mundi, eis vero liceret lentam vitam ducere, ostendit necessario quod per aequa certamina gradi decet, cupientes eius gloriam obtinere; unde dicitur: *Dicebat autem ad omnes. Beda.* Pulchre posuit *ad omnes*: quia superiora, quae ad fidem dominicae nativitatis, vel passionis pertinent, cum solis discipulis seorsum egit. *Chrysost.* Cum autem Salvator sit pius et benignus, nullum invitum , aut coactum habere vult famulum, sed spontaneos et gratias agentes ei pro famulatu; et ideo neminem cogendo, aut necessitatem imponendo , sed persuadendo , et benefaciendo universos volentes attrahit, dicens: *Si quis vult. Basi.* Vitam autem propriam in formam optimae conversationis tradidit volentibus ei obedire, cum dicit, *Post me venire:* non obsecutionem corporalem insinuans: esset enim in omnibus impossibilis, Domino iam in caelis existente; sed debitam conversationis pro posse imitationem. *Beda.* Nisi autem quis a semetipso deficiat, ad eum qui supra ipsum est non appropinquat; unde dicitur: *Abneget semetipsum. Basi. In quaest. explicans quaest. 6.* Abnegatio quidem suipsius est totalis praeteritorum oblivio, et recessus a propriis voluntatibus. *Orig.* Abnegat etiam aliquis seipsum, dum vitam prius in malitia consuetam alteratione debita commutat: puta qui dudum in lascivia vixerat, abnegat semetipsum lascivum cum sit castus; et similiter abstinentia cuiuslibet criminis suiipsius

abnegatio est. *Basil.* Appetitus autem mortis tolerandae pro Christo, et mortificatio membrorum, quae sunt super terram, viriliter disponi ad omne periculum sustinendum pro Christo, et non affici quemquam ad vitam praesentem, hoc est tollere crucem suam; unde subditur: *Et tollat crucem suam quotidie. Theoph.* Crucem hic dicit mortem exprobrabilem, innuens quod si quis vult Christum sequi non debet effugere propter ipsum etiam exprobrabilem mortem. *Greg.* Duobus etiam modis crux tollitur, dum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem afficitur animus. *Graecus.* Recte autem coniungit haec duo: *Abneget semetipsum, et tollat crucem suam.* Sicut enim qui paratus est ascendere crucem, sumit in mente sua mortis intentionem, sicque vadit ut non aestimans amplius hanc vitam participare; ita qui sequi vult Dominum, primo debet abnegare seipsum, et sic tollere crucem, ut eius voluntas sit prompta ad omnem miseriam sustinendam. *Basi.* In hoc igitur consistit perfectio, ut impassibiliter se habeat secundum affectum etiam ad ipsum vivere, et habeat in promptu mortis responsum, ut nequaquam in seipso confidat. Sumit autem exordium perfectio ab exteriorum alienatione, puta possessionum, vel inanis gloriae, vel praecise affectionis inutilium rerum. *Beda.* Praedictam igitur crucem et quotidie tollere, et ea sumpta Dominum sequi iubemur, qui crucem propriam baiulavit; unde sequitur: *Et sequatur me. Orig.* Huius autem causam assignat subdens: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam* idest qui vult secundum vitam praesentem vivere, et propriam animam in sensibilibus conservare, hic eam perdet, non ducens eam ad terminos beatitudinis. E contrario autem subdit: *Nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam;* idest, qui negligit sensibilia intuitu veritatis, exponens se morti, hic tanquam animam perdens pro Christo, eam potius salvabit. Itaque si animam salvari beatum est, relatum ad eam quae est in Deo salutem, debet esse et quaedam bona perditio animae quae fit intuitu Christi. Videtur etiam mihi persimile ei quod est abnegare seipsum, secundum praedicta, decere perdere quemlibet propriam animam peccatricem, ut sumat eam quae per virtutem salvatur. *Cyril.* Quod autem incomparabiliter exercitium pacis Christi superet delicias et pretiosa mundi, insinuat subdens: *Quid proficit homini si lucretur universum mundum; seipsum autem perdat, et detrimentum sui faciat?* Quasi dicat: Cum aliquis aspiciens praesentem dulcedinem aut utilitatem, renuit quidem pati, eligit autem splendide vivere, si sit opulentus; quod inde sibi commodum erit cum perdiderit animam? Transit enim huius mundi figura, et amoena velut umbra discedunt: non enim proderunt thesauri impietatis; eripit autem a morte iustitia. *Greg.* Quia ergo sancta Ecclesia habet aliud tempus persecutionis, atque aliud pacis, Dominus utraque tempora designavit in praeceptis: nam persecutionis tempore ponenda est anima, quod significavit dicens: *Qui perdiderit animam*: pacis autem tempore ea quae amplius dominari possunt, frangenda sunt desideria terrena; quod significavit dicens: *Quid proficit homini?* Plerumque autem labentia cuncta despicimus; sed tamen adhuc humanae verecundiae usu praepedimur, ut rectitudinem quam servamus in mente, nondum exprimere valeamus in voce. Sed huic quidem vulneri congruum Dominus subiungit medicamentum, dicens: *Nam qui me erubuerit, et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet. Theoph.* Erubescit Christum qui dicit, Numquid credam crucifixo? Sed et sermones eius erubescit, qui Evangelii ruditatem contemnit. Quod autem hunc Dominus erubescet in regno suo tale est, sicut si aliquis paterfamilias habens servum pravum, erubescat eum nominare. *Cyril.* Incutit autem eis timorem dicens se caelitus descensurum, non in pristina humilitate et mensura proportionabili nobis, sed in gloria Patris, ministrantibus Angelis: sequitur enim: *Cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum.* Pessimum igitur et damnosum notari inimicitia, et operis inertia, quando tantus iudex descenderit, agminibus circumstantibus Angelorum. Hinc autem percipias, quod carne sumpta et sanguine, Filius non minus est Deus, quod se pollicetur in maiestate Dei Patris venturum, et quod ei tanquam iudici omnium ministrabunt Angeli, qui factus est homo similis nobis. *Ambro.* Semper autem Dominus sicut erigit ad praemia futura virtutum, atque utilem saecularium rerum docet esse contemptum, ita etiam infirmitatem mentis humanae praesentium remuneratione sustentat. Arduum quippe est crucem tollere, et animam periculis, morti corpus offerre; negare quod sis, cum velis esse quod non sis; raroque quamvis excelsa virtus futuris commutat praesentia. Ergo bonus magister ne quis desperatione frangatur aut taedio, continuo se videndum fidelibus pollicetur, dicens: *Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei. Theoph.* Idest gloriam in qua iusti erunt. Hoc autem dixit de transfiguratione quae forma erat futurae gloriae; ac si diceret: Sunt aliqui hic stantes, scilicet Petrus, Iacobus, et Ioannes, qui non attingent mortem, donec in tempore transfigurationis videant, in qua gloria erunt qui me confitentur. *Greg.* Vel regnum Dei hoc loco praesens Ecclesia vocatur: et quidam ex discipulis usque adeo in corpore victuri erant, ut Ecclesiam Dei constructam conspicerent, et contra mundi huius gloriam erectam. *Ambro.* Itaque si et nos volumus mortem non timere, stemus ubi Christus est: soli enim non quaerunt gustare mortem, qui stare possunt cum Christo; in quo licet ex verbi ipsius qualitate perpendere, nec tenuem quidem sensum mortis habituros, qui Christi videntur meruisse consortia. Certe mors corporis libando gustetur, vita animae possidendo teneatur: non enim hic mors corporis, sed animae denegatur.

28. Factum est autem post haec verba fere dies octo; et assumpsit Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus eius altera, et vestitus eius albus, et refulgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo: erant autem Moyses et Elias visi in maiestate, et dicebant excessum eius quem completurus erat in Ierusalem.

6. *Euseb.* Cum Dominus discipulis suis secundae apparitionis suae promulgaverit ingens mysterium, ne solis verbis credere viderentur, procedit ad opera, ostendens eis oculata fide imaginem regni sui; unde dicitur: *Factum est autem post haec verba fere dies octo, et assumpsit Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et ascendit in montem ut oraret. Damas.* Matthaeus quidem, et Marcus sexto die post factam promissionem discipulis, Lucas autem post octavum dicit celebratam fuisse transfigurationem; nec est dissonantia in dictis; sed qui sex numeraverunt demptis extremis, primo dico, et ultimo quo pollicitus est, et quo fecit, medios computaverunt; at qui octo connumeravit, utrumque praedictorum computavit. Sed cur non omnes, sed aliqui vocati sunt ad hanc visionem? Unus quidem erat, qui solus indignus erat divinitatis visione, scilicet Iudas, secundum illud *Isai. c. 26. Tollatur impius, ne videat gloriam* Dei. Si solus ergo esset (1) omissus, tanquam invidus ad maiorem esset malitiam provocatus. Proinde proditori tollit proditionis occasionem, cum dimisit inferius reliquam Apostolorum congeriem. Assumpsit autem tres, ut in duobus vel tribus stet omne verbum. Petrum quidem assumpsit, volens testimonium quod testatus fuerat, ei ostendere per Patris testimonium confirmari, et quasi praesidem futurum totius Ecclesiae. Sed Iacobum assumpsit tanquam moriturum pro Christo ante discipulos, Ioannem vere tamquam Theologiae purissimum organum, ut visa gloria Filii quae non subiacet tempori, resonet illud: *In principio erat Verbum. Ambr.* Vel Petrus ascendit, qui claves regni caelorum accepit; Ioannes cui committitur mater; Iacobus qui primus solium sacerdotale conscendit. *Theoph.* Vel assumit hos tanquam hanc rem celare potentes, et nulli alii revelare. Ascendit autem in montem ut oraret, docens nos solitarios et ascendentes orare ad nihil terrenorum declinantes. *Dama.* Aliter tamen orant servi, aliter orabat Dominus: nam servi orantis oratio est per intellectus ascensum ad Deum; sed sacer intellectus Christi, qui secundum hypostasim Deo unitus erat, manuducens nos ad ascensum, quo per orationem ad Deum ascenditur, et docens quod adversarius Dei non est, sed tanquam principium veneratur genitorem, quin etiam alliciens tyrannum explorantem si Deus esset, quod miraculorum virtus praedicabat, quasi sub quadam esca hamum contegeret, ut qui spe deificationis amaverat hominem, (2) corpus amictu decenter hamaretur; unde sequitur: *Et facta est cum oraret species vultus eius altera. Cyril.* Non tanquam corpore humanam formam mutante, sed quadam splendida gloria superveniente. *Dama.* Videns autem diabolus orationibus refulgentem, recordatus est Moysi, cuius glorificata est facies. Sed Moyses quidem glorificatur extrinsecus adveniente gloria, Dominus autem ex innato gloriae divinae fulgore: cum enim secundum hypostasis unionem, una et eadem sit gloria Verbi et carnis, transfiguratur, non quasi accipiens quod non erat, sed quod erat manifestans discipulis: unde secundum Matthaeum dicitur, quod transfiguratus est coram eis, et quod facies eius refulsit ut sol: quod est in sensibilibus sol, hoc in intelligibilibus Deus: et sicut sol qui est lucis fons, de facili videri non potest, lux autem eius ex eo quod ad terram pervenit aspicitur; sic facies Christi intensius refulget ut sol, vestimenta eius dealbantur ut nix; unde sequitur: *Et vestitus eius albus refulgens.* Illustratus scilicet per divinae lucis participationem. His autem ita se habentibus, ut unus ostenderetur Dominus novi et veteris testamenti, et haereticorum ora obturentur, et fides fiat resurrectionis, necnon qui transfigurabatur vivorum et mortuorum Dominus crederetur; Moyses et Elias tanquam famuli assistunt Domino in gloria; unde sequitur: *Ecce duo viri loquebantur cum illo: erant autem Moyses et Elias visi in maiestate.* Oportebat enim ut videntes conservorum gloriam et fiduciam, mirarentur quidem pium dominicum descensum, zelarent vero eos, qui prius laboraverant, visuri amoenitatem futurorum bonorum, et magis fortificarentur in laboribus: nam qui laborum noverit emolumenta, labores facilius tolerabit. *Chrysost.* Aliter quoque, quoniam vulgus asserebat eum esse Eliam vel Hieremiam, ut discerneretur inter Dominum et famulos, et ut pateat eum non esse adversarium Dei, et legis transgressorem, eos sibi assistentes monstravit: non enim legislator Moyses, et qui pro gloria divina zelatus est Elias astitissent ei: sed et propter virtutes virorum demostrandas; nam uterque pro mandatis divinis quampluries se morti exposuerat. Volebat etiam discipulos eos imitari in regimine populi, ut fierent mites, sicut Moyses, et zelantes sicut Elias. Inducit etiam eos, ut ostendat crucis gloriam, ad consolandum Petrum, et alios passionem timentes; unde sequitur: *Et dicebant excessum eius quem completurus erat in Ierusalem. Cyril.* Videlicet mysterium dispensationis in carne, necnon salutiferam passionem completam in venerabili cruce. *Ambro.* Mystice autem post verba praedicta transfiguratio Christi ostenditur: quoniam is qui verba Christi audit et credit, resurrectionis gloriam videbit: octava enim die facta est resurrectio; unde et plerique Psalmi pro octava scribuntur; aut forte ut ostenderet nobis quod dixerat, quod is qui propter Dei verbum perdiderit animam suam, salvam faciet eam, quoniam promissa sua in resurrectione restituet. *Beda.* Nam sicut ipse post septimam sabbati, qua in sepulcro quieverat, a mortuis resurrexit, et nos post sex saeculi aetates, et septimam quietis animarum, quae interim in alia vita geritur, quasi octava aetate resurgemus. *Ambr.* Sed Matthaeus et Marcus post dies sex assumptos hos esse commemorarunt: de quo possemus dicere, quod post sex millia annorum, mille enim anni in conspectu Dei tanquam dies una. Sed plures quam sex millia computantur anni; et maluimus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, ut per tempus opera, et per opera mundum intelligamus. Et ideo mundi temporibus impletis, resurrectio futura monstratur: aut quia is qui supra mundum ascenderit, velut in sublimi locatus, futurae resurrectionis fructus expectabit in aeternum. *Beda.* Unde in montem oraturus, et transfiguraturus ascendit, ut ostendat eos qui fructum resurrectionis expectant, et Regem in decore suo videre desiderant, mente in excelsis habitare, et continuis precibus debere incumbere. *Ambros.* Putarem in tribus qui du-

(1) *Al.* dimissus. (2) *Al.* corporis.

cuntur ad montem mystice genus humanum comprehensum, quia ex tribus filiis Noe genus omne defluxit humanum, nisi electos cernerem. Tres igitur eliguntur qui ascendunt in montem, quia nemo potest resurrectionis videre gloriam, nisi qui mysterium Trinitatis incorrupta fidei sinceritate servaverit. *Beda.* Transfiguratus autem Salvator gloriam futurae, vel suae, vel nostrae resurrectionis ostendit; qui qualis tunc Apostolis apparuit, post iudicium cunctis apparebit electis. Vestitus autem talis Domini sanctorum illius chorus accipitur, qui videlicet Domino in terris consistente despectus videbatur; sed illo montem petente novo candore refulget: quia *nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quoniam cum apparuerit, similes ei erimus 1. Io. 3. Ambr.* Vel aliter: Pro tua possibilitate tibi verbum aut minuitur, aut crescit; ac nisi altioris prudentiae cacumen ascendas, non tibi apparet quanta sit gloria in Dei Verbo. Vestimenta autem Verbi sunt sermones Scripturarum, et quaedam intellectus indumenta divini. Et sicut vestitus albus refulsit, ita in oculis tuae mentis divinarum lectionum sensus albescit. Inde apparet Moyses et Elias, hoc est lex, et propheta in Verbo: neque enim lex potest esse sine Verbo, nec propheta nisi qui de Dei Filio prophetavit.

7. Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt maiestatem eius, et duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Praeceptor, bonum est nos hic esse, et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum Moysi, et unum Eliae, nesciens quid diceret. Haec autem illo loquente, facta est nubes et obumbravit eos, et timuerunt intrantibus illis in nubem. Et vox facta est de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret vox, inventus est Iesus solus. Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quae viderant.

7. *Theoph.* Christo vacante orationi, Petrus somno deprimitur: infirmus enim erat, et quod humanum erat implevit; unde dicitur: *Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno.* Excitati autem gloriam eius cernunt, et duos viros cum eo; unde sequitur: *Et evigilantes viderunt maiestatem eius, et duos viros qui stabant cum illo. Chrysost.* Vel somnum vocat ingestum eis nimium stuporem ex illa visione: neque enim nocturnum tempus erat, sed lucis excellentia gravabat oculorum debilitatem. *Ambro.* Premit enim incomprehensibilis splendor divinitatis nostri corporis sensus: nam si solis radium e regione oculorum contuentium corporea nequit acies continere; quomodo Dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Et fortasse ideo gravati somno erant, ut resurrectionis viderent speciem post quietem. Itaque vigilantes viderunt maiestatem eius: nemo enim nisi vigilans gloriam videt Christi. Delectatus est Petrus, et quem saeculi huius illecebrosa non caperent, gloria resurrectionis illexit; unde sequitur: *Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Praeceptor, bonum est nos hic esse. Cyril.* Aestimabat forsan divus Petrus imminere tempus regni Dei; et ideo approbat montis incolatum. *Dama.* Non est autem bonum, Petre, tibi quod Christus ibi moretur: quoniam si mansisset, nequaquam tibi facta promissio consequeretur effectum: neque enim claves obtinuisses regni, nec mors tyranni abolita esset. Non quaeras ante tempus felicia, ut Adam deificationem. Erit quando hunc aspectum indesinenter percipias, et cohabitabis illi, qui lux est et vita. *Ambro.* Petrus autem non solum affectu, sed etiam factorum devotione praestantior, ad aedificanda tabernacula tria impiger operarius communis obsequii ministerium pollicetur: sequitur enim; *Et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum Moysi, et unum Eliae. Dama.* Non autem te Dominus tabernaculorum, sed universalis Ecclesiae constructorem constituit: verba tua, tui discipuli, oves tuae mandaverunt effectui, Christo tabernaculum construentes, necnon et servis eius. Hoc autem non ex intentione Petrus proferebat, sed inspiratione Spiritus revelantis futura; unde sequitur: *Nesciens quid diceret. Cyril.* Nesciebat etiam quid diceret; neque enim aderat tempus finis saeculi, nec participandae a sanctis promissae spei; et cum iam sumeret exordium dispensatio, quo pacto Christum oportebat desistere a mundi dilectione, volentem pati pro eo? *Dama.* Decebat etiam non solum perstringere fructum incarnationis ad opus existentium in montem, sed diffundi ad omnes credentes, quod per crucem et passionem erat consummandum. *Titus.* Ignorabat etiam Petrus quod dixerat, quia non oportebat tribus tria tabernacula facere: non enim connumerantur Domino famuli, nec comparantur creaturae creatori. *Ambro.* Neque capit humana conditio in hoc corruptibili corpore facere tabernaculum Deo, sive in animo, sive in corpore, sive in quolibet alio loco. Et quamvis nesciret quid diceret, tamen pollicebatur officium; cui non inconsulta petulantia, sed (1) primatum devotio fructus pietatis accumulat: nam quod ignorabat conditionis fuit, quod promittebat devotionis. *Chrys.* Vel aliter: Audiebat quod oportebat ipsum mori, et tertia die resurgere; videbat autem multam distantiam et solitudinem; unde consideravit, quod plurimam haberet locus tutelam; ob hoc dixit: *Bonum est nos hic esse.* Aderat quoque Moyses qui nubem intravit, et Elias qui in monte ignem deduxit. Igitur Evangelista confusionem mentis eius ex qua hoc proferebat, ostendens dixit: *Nesciens quid diceret. Aug. de con. Ev. l. 2. c. 56.* Quod autem hic Lucas dixit de Moyse et Elia: *Et factum est dum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Praeceptor, bonum est nos hic esse:* non debet putari contrarium ei quod Matthaeus et Marcus ita coniunxerunt, Petrum haec suggessisse, quasi adhuc Moyses et Elias cum Domino loquerentur: non enim expresserunt tunc, sed tacuerunt potius quod iste addidit, illis discumbentibus, hoc Petrum Domino suggessisse. *Theoph.* Petro autem dicente, *Faciamus tria tabernacula,* Dominus tabernaculum non manufactum fabricat, et in eum ingreditur cum prophetis; unde subditur: *Haec autem illo loquente, facta est nubes, et obumbravit eos:*

(1) *Al.* praematura.

ut ostenderet, quod non minor est Patre: sicut enim in veteri testamento in nube habitare Dominus dicebatur, sic et nunc nubes suscepit Dominum, non caliginosa, sed lucida. *Basil.* Nam obscuritas legis transierat: sicut enim fumus ab igne, sic nubes a luce causata est. Verum, quia nebula signum tranquillitatis est, quies futurae mansionis ostenditur per nubis operimentum. *Amb.* Divini enim Spiritus est obumbratio ista, quae non caligat affectibus hominum, sed revelat occulta. *Origen.* Hanc autem gloriam discipuli sufferre nequeuntes, procubuerunt humiliati sub potenti dextera Dei, nimium timentes, cum scirent quod dictum fuit Moysi *Exod. c. 33. Non videbit homo faciem meam, et vivet;* unde sequitur: *Et timuerunt intrantibus illis in nubem. Ambro.* Cognosce autem nubem istam non coacti aeris caligine piceam, et quae caelum tenebrarum horrore (1) subtexerat, sed lucidam nubem quae nos non pluvialibus aquis immadidet, sed qua mentes (2) homini in voce Dei omnipotentis emissa fidei ros rigavit: sequitur enim: *Et vox facta est de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus.* Non Elias filius, non Moyses filius, sed *Hic est filius*, quem solum videtis. *Cyril.* Qualiter ergo oportebat eum qui revera Filius est, factum vel creatum existimare, Deo Patre desuper intonante? *Hic est Filius meus?* Quasi dicat: Non unus ex filiis, sed qui vere et naturaliter est Filius; ad cuius exemplar alii sunt adoptivi. Illi ergo iussit obedire cum subdit: *Ipsum audite*; et magis quam Moysen et Eliam, quia Christus est finis legis et prophetarum; unde signanter Evangelista subdit: *Et dum fieret vox, inventus est Iesus solus. Theoph.* Ne scilicet putaret aliquis hoc dictum, *Hic est Filius meus dilectus*, de Moyse vel Elia fuisse prolatum *Ambro.* Recesserunt ergo illi ubi coeperat Dominus designari. Tres etiam in principio videntur, unus in fide: perfectae enim fidei unum sunt. Ergo et illi quasi recipiuntur in Christi corpus, quia et nos unum erimus in Christo Iesu; aut fortasse quia lex et prophetae ex Verbo. *Theoph.* Quae autem ex verbo coeperunt, in Verbo desinunt: per hoc enim innuit, quod usque ad tempus aliquod lex et prophetae apparerent, sicut hic Moyses et Elias; postmodum autem solus Iesus, illis recedentibus: nam tunc Evangelium manet transactis legalibus. *Beda.* Et nota, sicut Domino in Iordane baptizato, sic etiam in monte clarificato totius Trinitatis mysterium declarari; quia gloriam illius quam in baptismate confitemur, in resurrectione videbimus. Nec frustra Spiritus S. hic in lucida nube, illic apparet in columba; quia qui nunc simplici corde fidem quam percipit servat, tunc luce apertae visionis, quae crediderat contemplabitur. *Orig.* Non vult autem Iesus dici, quae ipsius spectant ad gloriam ante suam passionem; unde sequitur: *Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quae viderant:* offensi enim fuissent, et praecipue vulgus, si vidisset crucifigi eum, qui sic fuerat glorificatus. *Dama.* Hoc etiam praecepit Dominus, sciens discipulos imperfectos, qui nondum sortiti erant plenam Spiritus participationem, ne corda aliorum qui non viderant, subverterentur tristitia; et ne proditor incitaretur ad invidiae rabiem.

(1) *Al.* subtexat. (2) *Al.* hominum.

8. Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba ex clamavit dicens: Magister obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum. Et rogavi discipulos tuos, ut eiicerent illum, et non potuerunt. Respondens autem Iesus dixit: O generatio infidelis et perversa, usquequo ero apud vos, et patiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cum accederet, elisit illum daemonium, et dissipavit. Et increpavit Iesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri eius. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei.

8. *Beda.* Loca rebus congruunt. In monte Dominus orat, transformatur, discipulis arcana suae maiestatis aperuit, in inferiora descendens turbae occursu excipitur; unde dicitur: *Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa.* Sursum Patris vocem pandit, deorsum spiritus malos expellit; unde sequitur: *Et ecce vir de turba exclamavit dicens: Magister obsecro te, respice in filium meum. Titus.* Videtur mihi sapiens quidem hic esse: non enim dixit Salvatori: Fac hoc vel illud, sed *respice.* Hoc enim sufficit ad salutem, sicut propheta dicebat *Ps. 85. Respice in me et miserere mei.* Et dicit, *In filium meum*, ut rationabilem demonstret inverecundiam quod solus in multitudine clamat. Addit, *Quia unicus est mihi*; quasi dicat: Nullus alius expectatur futurus, remedium senectutis. Consequenter explicat passionem, ut audientem moveat ad pietatem dicens: *Et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum.* Deinde videtur criminari discipulos: sed magis respondit, quod iuste verecundiam deposuerit dicens: *Et rogavi discipulos tuos ut eiicerent illum, et non potuerunt;* quasi dicat: Non putes, quod leviter ad te pervenerim, stupenda est dignitas tua; nec statim te molestavi: ad discipulos tuos accessi primo; nunc quia non curaverunt, cogor proficisci ad te; unde et Dominus non ipsum, sed genus incredulum increpat. Sequitur: *Respondens autem Iesus dixit: O generatio infidelis et perversa, usquequo ero apud vos, et patiar vos? Chry.* Sed hunc hominem multum infirmari in fide, Evangeliorum Scriptura ostendit ex pluribus, ex eo scilicet, quod dixit *Mar. 9. Adiuva incredulitatem meam*, et, *si potes*, et ex eo quod Christus dixit: *Credenti omnia possibilia sunt. Cyril.* Unde melius puto incredulum reputatum daemoniaci patrem, quod et sacros Apostolos obiurgavit, dicens eos non posse imperare daemonibus: potius autem erat honorando Deum ab eo petere gratiam: annuit enim veneratus. Qui autem dicit debilitari erga virtutem quae est in spiritus malignos, eos qui a Christo adepti sunt potestatem eiiciendi eos, gratiam magis calumniatur quam fulgentes ea, in quibus Christus operatur. Unde offenditur Christus accusatis sanctis, quibus est commissum verbum praedicationum sacrarum; propter quod Dominus increpat eum, et concordes ei, dicens: *O generatio infidelis et perversa;* quasi

dicat: Causa tuae infidelitatis, gratia effectum sortita non est. *Chrysost.* Non autem dirigit sermonem ad eum tantum, sed ad omnes Iudaeos, ne faciat eum haesitare: oportebat enim scandalizari quamplures. *Theoph.* Quod autem dicit, *Perversa*, demonstrat, quod non a principio, neque naturaliter inerat eis malitia; sed natura quidem erant recti semen Abrahae existentes, sed per malitiam erant perversi. *Cyril.* Quasi nescientes procedere rectis incessibus. Cum eis autem qui sic sunt dispositi, Christus commorari dedignatur; unde dicitur, *Usquequo ero apud vos, et patiar vos?* ferens quasi moleste eorum conversationem propter pravitatem ipsorum. *Chrysost.* Per hoc etiam ostendit desideratum sibi esse suum recessum, et quod non erat grave crucis patibulum, sed magis ipsorum conversatio. *Beda.* Non quod taedio superatus sit mansuetus et mitis; sed in similitudinem medici si aegrotum videat contra sua praecepta se gerere, dicat: Usquequo accedam ad domum tuam, me aliud iubente, te aliud faciente? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio, ut statim intulerit: *Adduc huc filium tuum. Titus.* Poterat quidem solo iussu eum liberare; sed propalat suam passionem subiiciens infirmum praesentium visioni. Deinde daemonium, postquam Dominum sensit, concutit puerum; unde sequitur: *Et cum accederet, elisit illum daemonium, et dissipavit*: ut sic prius exprimatur passio, deinde adhibeatur remedium. *Chrysost.* Non tamen hoc Dominus ad ostentationem facit; sed causa patris, ut cum viderit daemonium conturbari propter solam vocationem, sic saltem inducatur ad fidem futuri miraculi: de quo sequitur: *Et increpavit Iesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri eius. Cyril.* Antea autem non erat patris, sed daemonis occupantis. Subdit autem Evangelista stupere plebem in magnaliis Dei dicens: *Stupebant autem omnes in magnitudine Dei*: quod dicit propter donum Christi, qui sacris quoque Apostolis contulit potestatem agendi divina miracula, et imperandi daemonibus. *Beda.* Mystice autem pro qualitate meritorum quotidie aliis ascendit Dominus, dum perfectos, quorum conversatio in caelis est, sublimius extollendo glorificat, et de aeternis instruit, et docet quae a turbis audiri non valent; aliis autem descendit, dum terrenos, et insipientes confortat, docet, et castigat. Hunc autem daemoniacum Matthaeus lunaticum, Marcus surdum et mutum describit. Significat enim illos, qui ut luna mutantur, per diversa vitia crescentes et decrescentes qui muti sunt, non confitendo fidem, sic surdi, nec ipsum fidei audiendo sermonem. Dum puer autem ad Dominum accedit, eliditur, quia conversi ad Dominum plerumque a daemonio gravius pulsantur, ut vel odium virtutis incutiat, vel expulsionis suae vindicet iniuriam; sicut Ecclesiae primordiis tot gravissima intulit certamina, quot suo regno doluit subito illata dispendia. Non puerum autem qui vim patiebatur, sed daemonem qui inferebat increpat; quia qui peccantem emendare desiderat, vitium arguendo et odiendo depellere, sed hominem debet amando refovere, donec sanatum spiritualibus Ecclesiae possit reddere patribus.

9. Omnibusque mirantibus in omnibus quae faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, et erat velatum ante eos, ut non sentirent illud; et timebant eum interrogare de hoc verbo.

9. *Cyril.* Omnia quaecumque operabatur Iesus, admiratione digna penes omnes erant: irradiabat enim quiddam praecipuum et divinum in qualibet operatione ipsius, secundum illud *Ps. 20. Gloriam et decorem superpones ei.* Et si omnes quidem mirarentur in his quae faciebat, ipse tamen haec quae sequuntur, non omnibus sed discipulis retulit; unde dicitur: *Omnibusque mirantibus in omnibus quae faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.* Ostenderat in monte discipulis gloriam suam, et post hoc liberaverat quemdam a spiritu nequam; sed oportebat eum sustinere passionem pro nobis. Poterant autem discipuli conturbari dicentes: Numquid decepti sumus, dum Deum esse eum arbitraremur? Ut ergo scirent quid circa ipsum futurum erat, velut quoddam depositum iubet eos in mente habere passionis mysterium, dicens: *Ponite vos in cordibus vestris.* Quod dicit *Vos*, distinguit eos ab aliis: neque enim oportebat vulgares scire quoniam passurus esset; sed erant potius certificandi, quoniam mortuus resurgeret, destruens mortem ne scandalizarentur. *Titus.* Cunctis igitur admirantibus signa, ipse praenuntiat passionem: non enim signa salvant, sed crux beneficia praestat; unde subdit; *Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. Orig.* Non autem exprimit manifeste a quo tradendus sit; aliquis enim dicit eum traditurum a Iuda, aliquis a populo. Paulus autem dicit, quod Deus Pater pro nobis omnibus tradidit eum; sed Iudas tanquam pro pecunia tradens eum hostiliter prodidit, sed Pater beneficii causa. *Theoph.* Eorum autem infirmitati Dominus condescendens, et eos disciplina quadam gubernans, quod de cruce dictum est intelligere non permisit; unde sequitur: *At illi ignorabant verbum istud, et erat velatum ante eos, ut non sentirent illud. Beda.* Haec ignorantia discipulorum non tam de tarditate quam de amore nascitur, qui carnales adhuc et mysterii crucis ignari, quem Deum verum crediderunt, moriturum credere nequiverunt. Et quia per figuras eum saepe loquentem audire solebant, etiam quae de sua traditione loquebatur, figurative eum illud significare putabant. *Cyril.* Dicet autem aliquis forsan, qualiter ignoraverunt discipuli crucis Christi mysterium, cum per umbram legis in pluribus locis tangeretur? Sed, ut Paulus commemorat, *usque ad hodiernum diem, quando legitur Moyses, velamen adiacet cordi eorum 2. Cor. 3.* Expedit ergo accedentes ad Christum dicere *Ps. 118. Detege oculos meos, et contemplabor mirabilia de lege tua. Theoph.* Vide etiam discipulorum reverentiam in hoc quod sequitur: *Et timebant interrogare eum de hoc verbo:* nam timor gradus est reverentiae.

10. Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum maior esset. At Iesus videns cogitationes cordis illorum apprehendit puerum, et statuit il-

lum secus se, et ait illis : Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit : et quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic maior est. Respondens autem Ioannes dixit: Praeceptor, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem daemonia, et prohibuimus eum, quia non sequitur te nobiscum. Et ait ad illos Iesus : Nolite prohibere. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

10. *Cyril.* Insidiatur diabolus multimode diligentibus optimam vitam: et si quidem per carnales illecebras obsidere valet alicuius mentem, affectus voluptatum exacuit; si quis hos effugerit laqueos cupidinis, gloriae suscitat passionem; quae quidem passio vanae gloriae invasit quemdam Apostolorum suorum; unde dicitur : *Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum esset maior :* hoc enim cogitare est cupientis ceteris superesse. Improbabile autem puto omnes discipulos hanc aegritudinem incurrisse; et ideo ne crimen aliquem discipulorum Evangelista machinari videretur, exprimit indeterminate dicens, quod intravit in eos cogitatio. *Theo.* Videtur autem hanc passionem ex hoc ortam fuisse, quod daemoniacum curare non valuerunt, eis de hoc altercantibus, uno dicente quod non propter meam impotentiam, sed alterius curari non valuit, ut ex hoc accensa contentio fuerit, quis eorum maior esset. *Beda.* Vel quia viderant Petrum, Iacobum, et Ioannem seorsum ductos in montem, et Petro claves regni caelorum promissas fuisse, irati sunt, vel ipsos tres ceteris, vel Petrum omnibus esse praelatum; vel quia tributi solutione Petrum ipsi Domino parificatum viderant, ipsum prae ceteris arbitrabantur praeferendum. Sed diligens lector hanc intra eos quaestionem propter didrachma redditum inveniet fuisse versatam. Denique Matthaeus hoc in Capharnaum memorat esse gestum : dicit autem Marcus *c.9. Et venerunt Capharnaum: qui cum in domo essent, interrogabat eos, quid in via tractabatis ?* At illi tacebant: Siquidem inter se in via disputaverunt quis illorum esset maior. *Cyril.* Dominus autem qui novit salvos facere, videns in mente discipulorum super hoc cogitationem exortam, velut quamdam amaritudinis radicem, prius quam augmentum susciperet, radicitus eam evellit : cum enim inchoant passiones in nobis, facile devincuntur, sed auctae difficile sunt mobiles ; unde sequitur: *At Iesus videns cogitationes cordis eorum apprehendit puerum, et statuit illum penes se.* Discat qui nudum hominem putat esse Iesum, se errasse: quamvis enim Verbum caro factum sit, mansit tamen Deus; nam solius Dei est posse rimari corda et renes. Quod autem puerum assumpsit, et ponebat penes se, agebatur causa Apostolorum utilitatis, et nostrae. Depascitur enim inanis gloriae morbus ut plurimum, qui praeeminent in hominibus aliis. Puer autem sinceram gerit mentem, immaculatum cor, et manet in simplicitate cogitationum; non ambit honores, nec novit cuiusvis praerogativae modum, nec refugit videri non minus se habere, multam gerit severitatem in mente, et corde. Tales autem Dominus amplexatur et diligit, et prope se dignatur habere, quasi qui elegerunt, quae sua sunt sapere : ait enim : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde;* unde sequitur: *Et ait; Quicumque susceperit istum in nomine meo, me recipit;* quasi dicat: Quando una et eadem est merces honorantibus sanctos, sive forsan minimus sit, sive praeclarus honore et gloria, quia in eo Christus suscipitur; quomodo non vanum est petere invicem fungi praerogativa. *Beda.* In hoc autem non simpliciter pauperes Christi ab his, qui velint esse maiores, pro eius docet honore suscipiendos; vel malitia parvulos istos esse suadet; unde cum diceret, *Quicumque susceperit puerum istum,* addit, *in nomine meo,* ut scilicet formam virtutis quam natura duce puer observat, ipsi pro nomine Christi rationis industria sequantur. Sed quia et se in puero suscipi docet, et ipse puer natus est nobis, ne putaretur hoc esse solum quod videbatur, subiunxit: *Et quicumque me recipit, recipit illum qui misit me.* Talem se utique ac tantum credi volens, qualis et quantus est Pater. *Ambr.* Qui enim imitatorem Christi recipit, Christum recipit; et qui imaginem Dei recipit, Deum recipit. Sed quia imaginem Dei non poteramus videre, facta est nobis per incarnationem Verbi praesens, ut reconciliaretur nobis quae supra nos est divinitas. *Cyril.* Adhuc autem magis insinuat promissi verbi intentionem dicens : *Nam qui minor est inter vos omnes, hic maior est:* quod de modesto dicit, qui nihil de se sublime putat propter honestatem. *Theoph.* Quia Dominus dixerat, *Qui minor est inter vos omnes, hic maior est,* timuit Ioannes ne forte malum aliquod fecerit, propria potestate quendam hominem prohibentes : nam prohibitio non minorem prohibentem ostendit, sed maius aliquid sapientem ; unde subditur: *Respondens autem Ioannes dixit: Praeceptor, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem daemonia, et prohibuimus eum :* non quidem invidentes, sed operationem miraculorum diiudicantes : non enim cum eis miraculorum potestatem acceperat, neque eum Dominus miserat sicut illos, neque Iesum in omnibus sequebatur; unde subdit: *Qui non sequitur te nobiscum. Ambros.* Ioannes enim plurimum diligens, et ideo redamatus excludendum putat beneficio eum, qui non utatur obsequio. *Cyril.* Sed oportebat magis pensare non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quae est in eo, qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non connumerentur Apostoli, qui Christi gratia coronantur? Multae sunt differentiae Christi donorum: sed quia tradidit Salvator potestatem Apostolis ut spiritus immundos eiicerent, putaverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem; et ideo accedunt sciscitantes, si liceat et aliis hoc agere. *Ambros.* Non reprehenditur autem Ioannes quia amore faciebat, sed docetur, ut noverit infirmorum esse firmorumque distantiam. Et ideo Dominus etsi fortiores remunerat, tamen non excludit infirmos; unde sequitur : *Et ait ad illos Iesus : Nolite prohibere. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est.* Bene Domine : nam et Ioseph, et Nicodemus occulti discipuli propter metum, in tempore tamen suum tibi officium non negaverunt ; sed tamen quia alibi dixisti, *Qui non est mecum, adversum me est, et qui mecum non colligit, dispergit,* aperi nobis ne videatur contrarium. Et puto quia si quis mentium consideret scrutatorem,

non debeat dubitare uniuscuiusque factum mente discerni. *Chrysost.* Illic enim cum dixit, *Qui non est mecum, adversum me est*, ostendit diabolum et Iudaeos sibi esse contrarios; hic autem ostendit eum, qui in nomine Christi daemones eiiciebat, in parte cum eis existere. *Cyril.* Quasi dicat: Pro vobis qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt, quae ad ipsius gloriam spectant, eiusdem gratia coronati. *Theo.* Mirare autem Christi virtutem, qualiter per indignos et non discipulos eius gratia operatur; sicut et per Sacerdotes sanctificantur homines, quamvis Sacerdotes sancti non fuerint. *Ambros.* Cur autem hic eos, qui possunt per manus impositionem immundis impetrare spiritibus in nomine Iesu, negat esse prohibendos? Secundum Matthaeum *c.7.* dicit his: *Non novi vos.* Sed advertere debemus, non esse sententiarum discordiam, sed illud censeri, quod non solum officii in clericos, sed etiam virtutis opera requirantur; tantumque esse Christi nomen, ut etiam parum sanctis opituletur ad praesidium, etsi non opituletur ad gratiam: unde nemo purgati hominis sibi gratiam vendicet, in quo aeterni nominis virtus operata sit: non enim merito suo diabolus, sed odio sui vincitur. *Beda.* Itaque in Haereticis, et malis Catholicis non sacramenta communia in quibus nobiscum sunt, et adversum nos non sunt, sed divisionem paci veritatique contrariam, qua adversum nos sunt, et Dominum non sequuntur nobiscum, detestari et prohibere debemus.

11. Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis eius, et ipse faciem suam firmavit ut iret in Ierusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum; et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ierusalem. Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus, et Ioannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de caelo, et consummat illos? Et conversus increpavit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.

11. *Cyril.* Cum immineret tempus quo decebat Dominum, peracta passione salubri, caelum ascendere, decrevit ascendere Ierosolymam; unde dicitur: *Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis eius, et ipse faciem suam firmavit ut iret in Ierusalem. Titus.* Quia ibi oportebat verum agnum offerri, ubi figuralis agnus immolabatur. Dicit autem. *Firmavit faciem suam*; idest, non huc et illuc ibat, nec perambulabat vicos et municipia, sed iter tenebat versus Ierusalem. *Beda.* Cessent ergo pagani quasi hominem (1) videre crucifixum, quem et tempus suae constat quasi Deum praevidisse, et quasi sponte crucifigendus locum quo crucifigendus erat firmata facie, idest obstinata atque imperterrita mente petiisse. *Cyril.* Misit autem nuntios paraturos ei, et comitibus eius hospitium; qui cum ivissent ad terram Samaritanorum, non fuerunt admissi; unde sequitur: *Et misit nuntios ante conspectum suum, et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi. Et non receperunt illum. Ambro.* Disce quia recipi noluit ab his quos sciebat non simplici mente conversos: nam si voluisset, ex indevotis devotos fecisset; sed Deus quos dignatur vocat, et quem vult religiosum facit. Cur autem non receperunt, Evangelista memorat dicens: *Quia facies eius erat euntis in Ierusalem. Theoph.* Sed si intelligamus, quod propter hoc illum non receperunt, quia ire Ierusalem determinaverat, inveniuntur hi excusati qui non receperunt eum. Sed dicendum est, quod in hoc quod dicit Evangelista, *Et non receperunt illum*, intelligitur illud, quod neque in Samariam venit; deinde quasi aliquo interrogante, quare non receperunt ipsum, neque eos adivit, solvens dicit, non quia impotens esset, sed quod illuc ire nolebat, sed magis Ierosolymam. *Beda.* Vel Ierusalem ire conspicientes Samaritani, Dominum non recipiunt: non enim cotuntur Iudaei Samaritanis, ut Ioannes ostendit. *Cyril.* Sed cum Dominus, qui omnia noverat, sciret, quod eius nuntii non essent a Samaritanis recipiendi; ideo tamen praecepit eis, quod praecederent, quia mos erat ei omnia satagere erga profectum discipulorum. Ascendebat quidem Ierosolymam propinquante tempore passionis. Ut igitur quando pati eum viderent, non scandalizarentur, considerantes quod oportet patientes esse, cum contumelias inferunt aliqui, praemisit quasi quoddam praeludium Samaritanorum repulsam. Profuit autem eis et aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates et villas percurrentes ad praedicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui minime recipientes sacratam praedicationem, quasi non concedentes secum commorari Iesum. Docuit igitur eos, quod divinam annuntiantes doctrinam pleni esse debebant patientia et mansuetudine, non autem hostiles et iracundi, et in peccantes in eos atrociter insurgentes: sed adhuc non sunt tales; immo zelo fervido concitati, volebant ignem de caelo super eos deducere. Sequitur: *Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus, et Ioannes dixerunt: Domine vis dicimus ut ignis descendat de caelo, et consumat illos? Ambros.* Sciebat enim et Phinees reputatum ad iustitiam, quia sacrilegos interemerat, et ad preces Eliae ignem descendisse de caelo, ut prophetae vindicaretur iniuria. *Beda.* Sancti enim viri quod optime scirent mortem istam quae animam dissolvit a corpore, non esse formidandam, (2) sed eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte punirent, quo et viventibus utilis metus incuteretur, et illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset si viverent. *Ambro.* Sed vindicetur qui timet: vindictam non quaerit, qui non timet. Similiter ostenditur nobis in Apostolis fuisse merita prophetarum, quando eandem sibi potestatem quam propheta meruit impetrandi iure praesumunt, (3) quod et bene praesumunt ad sermonem suum ignis de caelo descenderit, quoniam filii sunt tonitrui. *Titus.* Censetur autem ab eis multo iustius esse Samaritanos perire, Dominum non admittentes, quam quinquaginta servum excludere tentantes. Dominus autem in eos non commovetur, ut

(1) *Al.* ridere.

(2) *Al.* secundum. (3) *Al. deest* quod.

ostenderet quia non habet ultionis studium perfecta virtus, nec ulla sit iracundia, ubi plenitudo est caritatis; nam nec excludenda est infirmitas, sed iuvanda. Procul a religiosis indignatio, procul a magnanimis cupiditas ultionis; unde sequitur: *Et conversus increpavit illos, et dixit: Nescitis cuius spiritus estis. Beda.* Reprehendit in eis Dominus non exemplum prophetae sancti, sed ignorantiam vindicandi, quae adhuc erat in rudibus; animadvertens eos non amore correptionem,sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam eos docuit, quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam Spiritu S. non defuerunt tales vindictae, quamvis multo rarius quam in veteri testamento: quia, sicut sequitur: *Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*; quasi dicat: Et vos ergo qui eius spiritu signati estis, etiam acta eius imitamini, nunc pie consulentes, sed in futuro iuste iudicantes. *Ambros.* Non enim semper in eos, qui peccaverunt est vindicandum, quia nonnumquam amplius prodest clementia, tibi ad patientiam, lapso ad correptionem. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur.

12. Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Iesus: Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus: Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vade et annuntia regnum Dei. Et ait alter: Sequar te Domine: sed permitte mihi primum renuntiare his qui domi sunt. Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam in aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei.

12. *Cyril.* Et si munificus sit omnium Dominus, non simpliciter et improvide singulis dat superna et divina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet animam suam alienant a maculis pravitatum; et hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: *Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris.* Primo quidem plurima continetur in accessu inertia; consequenter ostenditur, quod plenus sit imprudentia nimia: neque enim simpliciter Christum sequi petebat, sicut alii plures de populo; sed magis insiliebat ad apostolicas dignitates, cum Paulus dicat *Hebr. c.5. Non assumat quisquam sibi honorem, sed a Deo vocatus. Ath.* Ausus etiam fuit comparare se incomprehensibili Salvatoris potestati, dicens: *Sequar te quocumque ieris:* eo quod sequi Salvatorem simpliciter ad eius audiendam doctrinam possibile est humanae naturae proprietate, qua fungitur erga homines; non est autem possibile secum concurrere ubilibet existenti: ipse namque incomprehensibilis est, et non circumscribitur loco. *Cyril.* Alio quoque modo non immerito recusabilem facit eum: decebat enim ipsum crucem suam accipere ad sequendum Dominum, et abrenuntiare praesentis vitae affectibus: et hoc Dominus in eo reprehendit, non vituperans, sed corrigens. Sequitur: *Et ait Iesus: Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Theoph.* Quia enim viderat Dominum multum populum adducentem, putavit quod ab eis haberet pretium, et quod si ipse Dominum sequeretur, posset pecuniam congregare. *Beda.* Unde dicitur ei: Quid me propter divitias et lucra huius saeculi cupis sequi, cum tantae sim paupertatis, ut nec hospitiolum quidem habeam, et non meo utar tecto? *Chrysost.* Aspice qualiter paupertatem quam Dominus docuerat, per opera demonstrat. Non erat ei mensa, non candelabrum, non domus, nec quidquam aliud talium. *Cyril.* (1) Mystica autem significatio, vulpes et volatilia caeli malignas, et astutas potestates daemonum vocat; quasi dicat: Quando vulpes et volatilia in te mansionem habent, qualiter Christus in te quiesceret? Quid commune est luci et tenebris? *Atha.* Vel in hoc Dominus magnitudinem sui muneris docet; quasi dicat: Omnia generabilia circumscribi possunt; Verbum vero Dei incomprehensibilis potestatis est; et ideo ne dicas: *Sequar te quocumque ieris.* Ceterum si velis discipulus fieri, abdices irrationabilia: eo quod impossibile est eum qui moratur in irrationabilitate,Verbi discipulum fieri. *Ambr.* Vel vulpes haereticis comparat: fallax quippe animal et insidiis semper intentum, et rapinam fraudis exercet: nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securum, eo quod intra hospitia hominum praedam requirit. Ita sunt haeretici, qui domum sibi parare non norunt, sed circumcisionibus suis alios decipere conantur. Hoc animal neque mansuescit unquam: unde Apostolus ait *Tit. c.3. Haereticum post unam correctionem devita.* Volucres vero caeli frequenter ad nequitiae spiritualis similitudinem derivantur, et veluti nidos quosdam struunt in pectoribus improborum: et ideo dominante versutia in affectibns singulorum, nulla potest divinitatis esse possessio; ubi autem mentem probaverit innoxiam, supra ipsum quodammodo vim suae maiestatis reclinat, quia profusiore quadam gratia bonorum pectoribus inseritur. Sic igitur non videtur convenire rationi ut simplicem fidelemque ipsum arbitremur, qui Domini dignatione respuitur, cum indefessi famulatus obsequium spopondisset. Sed Dominus non obsequiorum speciem, sed puritatem quaerit affectus; nec obsequium eius admittitur, cuius non probatur officium: circumspectum etenim fidei debet esse hospitium, ne dum infidelibus nostrae domus interna reseramus, in alienam perfidiam improvida crudelitate labamur. Itaque ut advertas Deum non cultus aspernantem esse, sed fraudis; qui repudiavit fraudulentum, elegit innocentem. Sequitur: *Ait autem ad alterum: Sequere me.* Sed hoc dicit ei, cuius patrem iam sciebat mortuum; unde sequitur: *Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum. Beda.* Non discipulatum respuit; sed expleta primum paterni funeris pietate, liberior assequi desiderat. *Ambros.* Sed Dominus, quos miseretur, advocat; unde sequitur: *Dixitque Iesus: Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vade et annuntia regnum Dei.* Cum religiosum humani corpo-

(1) *Al.* Mystica autem significatione.

ris sepeliendi acceperimus officium, quomodo paterni quoque funeris sepultura prohibetur, nisi ut intelligas humana posthabenda divinis? Bonum studium, sed maius impedimentum: nam qui partitur studium, derivat affectum; qui dividit curam, differt profectum: ergo prius snnt obeunda quae maxima: nam et Apostoli ne occuparentur studio dispensandi, ministros pauperibus ordinaverunt. *Chrys.* Quid autem magis necessarium paternis exequiis; quid facilius, cum non esset multum temporis dandum? Per hoc docemur, quod minime tempus frustra ducere decet, etsi mille cogentia sint; immo praeferre spiritualia cunctis admodum necessariis. Diabolus enim insistit attentius, volens aliquem aditum invenire; et si modicam sumat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem. *Amb.* Non ergo paterni funeris sepultura prohibetur; sed necessitudini generis divinae religionis pietas antefertur. Illud consortibus relinquitur, hoc mandatur relictis. Quomodo autem mortui sepelire mortuos possunt, nisi geminam hic intelligas mortem, unam naturae, alteram culpae? Est enim mors tertia, in qua peccato morimur, Deo vivimus. *Chrysost.* Cum ergo dixisset *mortuos suos*, ostendit hunc non esse mortuum eius: puto enim de numero infidelium fuisse defunctum. *Ambros.* Aut quia sepulcrum patens est guttur impiorum, memoria eorum abolenda praescribitur, quorum simul cum corpore meritum occidit: nec revocatur ab officio patris filius, sed fidelis a perfido communione secernitur; non interdictum est muneris, sed religionis mysterium, (1) communionem nobis cum gentibus mortuis non futuram. *Chrysost.* Vel aliter: Erat enim pater senectute gravatus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debitam pietatem, secundum illud *Exod.c.20. Honora patrem tuum et matrem tuam.* Unde ubi vocatus est ad evangelicum ministerium, dicente Domino, *Sequere me*, quaerebat inducias quae sufficere possent ad decrepiti patris sustentationem, dicens: *Permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum:* non quod defunctum patrem sepelire rogaret: neque enim Christus hoc agere volentem impedivisset: sed dixit *sepelire*, idest sustentare in senectute usque ad mortem, Sed Dominus ad eum dixit: *Sine mortuos sepelire mortuos suos:* erant enim et alii curatores linea parentelae astricti, sed, ut aestimo, mortui, eo quod nondum Christo credíderant. Hinc percipe, qnod praeferenda sit pietas qua Deo tenemur, amori parentum; quibus reverentiam exhibemus, quia per eos geniti sumus; sed omnium Deus, cum non essemus, ad esse nos conduxit; parentes autem facti sunt ministri introitus ad esse. *August. de con Evan. l. 2. c. 23.* Hoc ergo dicebat Dominus illi cui dixerat, *Sequere me.* Alius vero discipulus misit se in medio, cui nemo aliquid dixerat; unde sequitur: *Et alter ait: Sequar te Domine; sed primum permitte mihi ire, et renuntiare his qui domi sunt*, ne forte, quomodo fieri solet, quaerant me. *Chrys.* Imitanda autem huiusmodi promissio et omni laude plena; sed quaerere renuntiare his qui domi sunt, licentiando se ab eis, ostendit, quod utcumque divisus sit a Domino, dum hoc perfecte (2) adire proposuerit mente: nam velle consulere proximos non consensuros huic proposito, indicat se utrumque labentem: propter quod Dominus hoc improbat. Sequitur: *Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam in aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.* Apposuit manum aratro, qui affectuosus est ad sequendum; tamen respicit retro qui dilationem petit, occasione redeundi ad domum, et cum propinquis conferendi. *August. ser. 7. de verbis Domini;* quasi dicat ei: Vocat te oriens, et tu attendis occidentem. *Beda.* Manum etiam cuilibet in aratrum mittere, est quasi quodam compunctionis instrumento, ligno, et ferro dominicae passionis duritiem sui cordis atterere, atque ad ferendos bonorum operum fructus aperire; quam si quis excolere incipiens cum uxore Loth ad ea, quae reliquerat, respicere delectatur, futuri iam regni munere privatur. *Graec.* Crebri namque intuitus eorum quae deseruimus, propter consuetudinem trahunt ad retro acta; violentum enim quid usus est ad retinendum sibi. Nonne habitus ex usu, ex habitu vero natura innascitur? Naturam vero movere, vel alterare difficile: nam etsi paulisper declinet coacta, redit ad seipsam velociter. *Beda.* Si autem secuturus Dominum discipulus, quia vel domi renuntiare velit arguitur, quid fiet illis, qui nulla utilitatis gratia saepe visitant domos illorum quos in mundo reliquerunt?

(1) *P. Nicolai addit* hoc est. (2) *Al. adest* non.

CAP. X.

Post haec autem designavit Dominus et alios septuaginta duos, et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem, et locum, quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate autem Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

Cyril. Certificaverat Deus per prophetas, quod Evangelii praedicatio salutaris comprehensura erat non solum Israel, sed etiam Gentium greges; et ideo a Christo post duodecim Apostolos et alii septuaginta duo sunt instituti; unde dicitur: *Post haec autem designavit Dominus et alios septuaginta duos. Beda.* Bene septuaginta duo mittuntur, quia totidem mundi gentilibus Evangelium praedicandum erat, ut quomodo duodecim primo, propter duodecim tribus Israel: ita et hi propter exteras gentes destinarentur imbuendas. *August. de quaest. Evan. lib. 2. q. 14.* Sicut etiam viginti quatuor horis totus orbis peragitur atque lustratur, ita mysterium illustrandi orbis per Evangelium Trinitatis in septuaginta duo discipulis intimatur, ter enim viginti quatuor septuaginta duo faciunt. *Beda.* Sicut autem duodecim Apostolos formam Episcoporum praemonstrare nemo est qui dubitet; sic et hos septuaginta duo figuram Presbyterorum, idest secundi ordinis Sacerdotum gessisse sciendum est: tametsi primis Ecclesiae temporibus, ut apostolica Scriptura testis est, utrique Presbyteri, utrique vocabantur et Episcopi, quorum unum sapientiae maturitatem, aliud industriam curae pastoralis significat. *Cyril.* Huius etiam forma in verbis Moysi figurabatur, qui iubente Deo septuaginta elegit, quibus Deus spiritum infun-

debat. In Numeris etiam scriptum est de filiis Israel, quod venerunt in Helim quod interpretatur ascensus, et erant ibi duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmae. Convolantes enim ad augmentum spirituale reperiemus duodecim fontes, scilicet sacros Apostolos, a quibus haurimus salutis scientiam, sicut a fontibus Salvatoris, et septuaginta palmas, hos scilicet qui nunc destinati sunt a Christo. Est enim palma arbor bonae medullae, bene radicata et fertilis, et semper nascens in aquis, alta simul et frondes porrigens sursum. Sequitur: *Et misit illos binos. Greg. hom. 17. Ev.* Binos in praedicatione discipulos mittit, quia duo sunt praecepta caritatis, Dei scilicet amor, et proximi: et minus hic quam inter duos caritas haberi non potest, quatenus hoc nobis tacitus innuat, quia qui caritatem erga alterum non habet, praedicationis officium suscipere nullatenus debet. *Orig.* Sicut etiam ex duodecim bini et bini numerati fuerunt. ut in eorum catalogo Matthaeus ostendit; quod enim bini famularentur Dei verbo, antiquum esse videtur: eduxit enim Deus Israel de Aegypto per manus Moysi et Aaron; Iosue quoque et Caleph concordantes pacaverunt provocatum a duodecim exploratoribus populum; unde dicitur *Prov. c. 18. Frater a fratre adiutus ut civitas vallata. Basil.* Simul etiam per hoc indicavit, quod si aliqui pares sunt in spiritualibus donis, hoc non sinet in eis praevalere propriae opinionis passionem. *Greg. ib.* Bene autem subditur: *Ante faciem suam in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus*: praedicatores autem suos Dominus sequitur, quia praedicatio praevenit, et tunc ad mentis nostrae habitaculum Dominus venit, quando verba exhortationis praecurrunt, atque per hoc veritas in mente suscipitur. Hinc praedicatoribus Isaias dicit *c.40. Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Theo.* Designaverat autem Dominus discipulos propter multitudinem doctoribus indigentem: sicut enim agri spicati multos messores desiderant, sic qui crediturí erant innumerabiles existentes, multis doctoribus indigebant; unde sequitur: *Messis quidem multa. Chrysost.* Sed qualiter messem vocat, cum res ad praesens exordium sumant? Nondum iacto aratro, aut sulcis productis de messibus tractat. Poterant enim discipuli vacillare, et secum meditari, et dicere: Qualiter nos numerus brevis emendare poterimus totum mundum, idiotae sophistas, munitos nudi, dominantes subiecti? Ne igitur consideratione talium turbarentur, vocat Evangelium messem; quasi dicat: Parata sunt omnia, mitto vos ad paratam collectionem fructuum: eodem die et serere potestis et metere. Sicut ergo colonus exiens ad messes laetatur, sic etiam vos multo amplius, et alacrius necessarium est exire in mundum: nam hoc negotium messis est, agros nobis exhibens praeparatos. *Greg. ib.* Sed non sine gravi moerore loqui possumus quod subditur: *Operarii autem pauci*: quia etsi sunt qui bona audiant, desunt qui dicant: Ecce mundus Sacerdotibus plenus; sed tamen in messe Dei rarus valde reperitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus. *Beda.* Sicut autem messis multa est omnis turba credentium, ita operarii pauci sunt Apostoli, et imitatores eorum qui mittuntur ad messem. *Cyril.* Sicut autem agri spatiosi messores multos exigunt, sic et multitudo crediturorum Christum; unde subdit: *Rogate autem Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* Illud autem attendere, quod cum dixisset, *Rogate Dominum messis ut mittat operarios in messem suam*, ipse postmodum hoc peregit. Ipse igitur est Dominus messis, ac per eum, et cum eo Deus Pater omnibus dominatur. *Chrysos.* Multiplicavit autem postmodum eos, non addens ad numerum, sed concedens virtutem. Insinuat autem quam magnum donum est operarios mitti in messem divinam per hoc quod dicit, Dominum messis super hoc esse rogandum. *Greg. ib.* Per hoc etiam inducendi sunt subditi, ut pro suis pastoribus rogent, ut digna eis operari valeant, nec ab exhortatione torpeat lingua: saepe enim pro sua nequitia praedicantium restringitur lingua: saepe vero ex subiectorum culpa agitur, ut eis qui praesunt, praedicationis sermo subtrahatur.

2. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam sataveritis.

2. *Cyril.* Narrat Lucas consequenter, septuaginta discipulos vendicasse sibi a Christo apostolicam eruditionem, modestiam, innocentiam, aequitatem, nihilque mundanorum sacris praedicationibus praeferre; aspirare autem a Deo ad fortitudinem mentis ut nullum terribilium formident, neque ipsam mortem; unde dicit: *Ite. Chrysost.* Erat enim inter omnia pericula eorum solatium virtus mittentis eos; et ideo dicit: *Ecce ego mitto vos;* quasi dicat: Hoc sufficit ad sperandum, et non timendum supervenientia mala, quae significat subdens: *Sicut agnos inter lupos. Isido. Ab.* Denotans simplicitatem et innocentiam: nam debacchantes et sua enormitate iniuriantes naturae, non agnos appellat, sed haedos. *Ambros.* Contraria autem sunt sibi ista animalia, ut alia ab aliis devorentur, scilicet agni a lupis; sed bonus pastor lupos gregi suo timere non novit: ideoque isti discipuli non in praedam, sed ad gratiam diriguntur; sollicitudo enim pastoris boni efficit, ut lupi in agnos audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter lupos ut compleretur illud *Isai. c. 65. Tunc lupi et agni simul pascentur. Chrysost.* Hoc enim fuit manifestum indicium praeclari triumphi; ut circumdati essent discipuli Christi ab hostibus, quasi agni inter lupos; eos tamen converterent. *Beda.* Vel specialiter lupos vocat scribas et pharisaeos, qui sunt clerici Iudaeorum. *Amb.* Vel lupis sunt Haeretici comparandi: lupi enim bestiae sunt quae insidiantur ovilibus, et circa pastorales versantur casas; habitacula domorum intrare non audent; somnum canum, absentiam pastorum explorant; ovium guttur invadunt, ut cito strangulent; feri, rapaces, natura corporis rigidiores, ut se facile non possint inflectere, impetu quodam suo feruntur; et ideo saepe deluduntur. Si quem priores hominem viderint, vocem eius quadam naturae vi feruntur; eripere; si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Sic Haeretici insidiantur ovilibus Christi, fremunt circa caulas nocturno tempore; semper enim perfidis nox est, qui lucem Christi nebulis pravae in-

terpretationis obducunt, stabula tamen Christi intrare non audent: et ideo non sanantur, sicut curatus est ille in stabulo; qui incidit in latrones. Explorant pastoris absentiam, quia praesentibus pastoribus oves Christi incursare non possunt. Quadam etiam mentis intentione duri ac rigidi nequaquam solent a suo errore deflectere, quos Scripturae verus interpres Christus illudit, ut in vanum suos effundant impetus, et nocere non possunt; qui si quem versuta disputationis suae circumscriptione praeveniunt, faciunt obmutescere: mutus est enim qui verbum Dei non eadem qua est gloria confitetur. Cave igitur ne tibi vocem tollat Haereticus, ne priorem non ipse deprehenderis: serpit enim dum latet eius perfidia. Si autem commenta impietatis eius agnoveris, iacturam piae vocis timere non poteris. Guttur invadunt, vitalibus vulnus affigunt, dum animam petunt. Si etiam audies aliquem Sacerdotem dici, et rapinas eius cognoscis; foris ovis, intus lupus est qui humanae necis insaturabili crudelitate, rabiem suam desiderat explere. *Greg. hom. Ev.17.* Multi enim cum regiminis iura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent; et quia caritatis viscera non habent, dum videri appetunt, patres se esse minime recognoscunt; humilitatis locum in elationem dominationis immutant. Contra quae omnia considerandum nobis est, quia sicut agni inter lupos mittuntur, ut sensum servantes innocentiae, morsum malitiae non habeamus: qui enim locum praedicationis suscipit, mala inferre non debet, sed totelare: quem et si quando zelus rectitudinis exigit, ut erga subiectos saeviant, intus paterna pietate diligat, quos foris quasi insequendo castigat: quod tunc rector bene exhibet, cum terrenae cupiditatis honoribus nequaquam mentis colla supponit; unde subditur: *Nolite portare sacculum neque peram. Greg. Naz.* Quorum summa est, ut adeo virtuosi existant, quod non minus propter vitae modum, quam propter eorum verbum Evangelium proficiat. *Greg. ib.* Tanta enim praedicatorum debet esse in Deo fiducia, ut praesentis vitae sumptibus quamvis non provideant, tamen sibi hos non deesse certissime sciant; ne dum mens eius occupatur ad temporalia, minus aliis provideat aeterna. *Cyril.* Sic igitur praeceperat nec de ipso subiecto curam habere cum dixerat: *Mitto vos sicut agnos inter lupos.* Nec etiam concessit sollicitos esse erga extrinseca corpori, cum dixit: *Nolite portare sacculum neque peram.* Nec etiam concessit portare aliquid eorum, quae nondum unita sunt corpori; unde subdit, *Neque calceamenta.* Non solum autem sacculum et peram portare prohibuit, sed nec aliquam studii distractionem permisit assumere, qui nec ab obviantium salutatione distrahi voluit; unde subdit: *Et neminem per viam salutaveritis*: quod et dudum ab Helisaeo dictum fuit; quasi dicat: Recto tramite ad opus procedite, non alternantes benedictionibus benedictiones: damnum enim est expendere tempus praedicationibus competens. *Ambros.* Non ergo hic Dominus prohibuit, quod benevolentiae displiceret officium, sed quod persequendae devotionis intentio plus placeret. *Gregor. Naz.* Mandavit etiam hoc eis Dominus ad verbi gloriam, ne videretur in eis magis vigere blanditias; voluit etiam eos non esse sollicitos iu verbis alienis. *Greg.ib.* Haec autem verba si quis etiam per allegoriam velit intelligi, pecunia clausa in sacculo est sapientiae occulta. Qui igitur sapientiae verbum habet, et hoc erogare proximo negligit, quasi pecuniam in sacculo ligatam tenet. Per peram vero onera saeculi, per calceamenta mortuorum operum exempla significantur. Qui ergo officium praedicationis suscipit, dignum non est, ut opus saecularium negotiorum portet, ne dum hoc eius colla deprimit, ad praedicanda caelestia non assurgat: nec debet stultorum operum exempla conspicere, ne sua opera quasi ex mortuis pellibus credat munire; ne scilicet quia alios talia fecisse considerat, se etiam facere licenter putet. *Ambro.* Nihil etiam Dominus in nobis mortale vult esse. Mortale enim atque terrenum calceamentum Moyses iubetur solvere, cum mitteretur ad populum liberandum. Quod si quem movet, qua ratione in Aegypto calceati iubentur edere agnum, Apostoli autem sine calceamento ad praedicandum Evangelium diriguntur; is considerare debet, quia in Aegypto positus, debet adhuc morsus cavere serpentis, multa enim venena in Aegypto; et qui typo pascha celebrat, patere potest vulneri; qui autem minister est veritatis, venena non trepidat. *Greg. ib.* Omnis autem qui salutat in via, ex occasione salutat itineris, non ex studio optandae salutis. Qui igitur non amore aeternae patriae, sed praemiorum ambitu salutem audientibus praedicat, quasi in itinere salutat: quia ex occasione, et non ex intentione salutem audientibus exoptat.

3. In quamcumque domum intraveritis, primum dicite, Pax huic domui: et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quae apud illos sunt: dignus enim est operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quae apponuntur vobis, et curate infirmos qui in illa sunt, et dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei. In quamcumque autem civitatem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite: etiam pulverem qui adhaesit nobis de civitate vestra, extergimus in vos. Tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit quam illi civitati.

3. *Chrysost.* Bonorum omnium mater pax est, sine qua cetera inania sunt: propter quod Dominus discipulis intrantibus domos, illico pacem iussit proferre tanquam bonorum indicium, dicens: *In quamcumque domum intraveritis primum dicite, Pax huic domui. Ambro.* Ut scilicet pacis perferamus nuntium, ipse primus ingressus pacis benedictione celebretur. *Chrysost.* Unde Pontifex Ecclesiae tradit eam dicens, Pax vobis. Implorant autem pacem sancti, non solum eam quae versatur inter homines ad invicem, sed et eam quae pertinet ad nosipsos: nam saepius in pectore bellum gerimus, et nullo molestante turbamur, nec-

non prava desideria contra nos crebro insurgunt. *Titus.* Dicitur autem *Pax huic domui*, scilicet habitantibus domum; omnes alloquantur, maiores pariter et minores; neque cum indignis vestra salutatio dirigetur; unde subditur: *Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra*; quasi dicat: Vos quidem proferetis verbum, res autem pacis applicabitur meo iudicio, ubicumque dignum esse videbitur. Si quis autem non sit dignus, non estis delusi, nec verborum vestrorum gratia periit: immo reciprocatur ad vos: et hoc est quod subditur: *Sin autem ad vos revertetur. Greg.* Pax enim quae ab ore praedicatoris offertur, aut requiescet in domo, si in ea fuerit quisquam praedestinatus ad vitam, et caeleste verbum sequitur quod audit; aut si nullus audire voluerit, ipse praedicator sine fructu non erit, quia ad eum pax revertitur, dum ei a Domino pro labore sui operis merces recompensatur. Si autem pax nostra recipitur, dignum est ut ab eis terrena stipendia consequamur, quibus patriae caelestis praemia offerimus; unde sequitur: *In eadem autem domo manete edentes, et bibentes, quae apud illos sunt.* Ecce qui peram et sacculum portari prohibuit, sumptus et alimenta ex eadem praedicatione concedit. *Chrysost.* Sed ne aliquis diceret; Consumo res proprias parando advenis mensam, illum primo intrantem facit tibi pacis donum offerre, cui nihil est aequale, ut scias te maiora quam des suscipere. *Titus.* Vel aliter continua: Quia non estis constituti iudices eorum, qui sunt digni vel indigni, edatis et bibatis, quae vobis offeruntur ab eis. Dimittite autem mihi eorum, qui vos recipiunt examen: nisi vobis quoque sit notum non esse ibi filium pacis: tunc enim fortassis retrocedere debetis. *Theo.* Vide igitur qualiter discipulos mendicare instituit, et pro pretio eos nutrimentum habere voluit; nam subditur: *Dignus est enim operarius mercede sua. Greg.* Sunt enim iam de mercede operarii ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore praedicationis inchoetur, quae illic de veritatis visione perficitur. Qua in re considerandum est, quod uni nostro operi duae mercedes debentur: una in via quae nos in labore sustentat; alia in patria quae nos in resurrectione remunerat. Merces itaque quae in praesenti recipitur, hoc in nobis debet agere, ut ad sequentem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisque praedicator non ideo praedicare debet, ut in hoc tempore mercedem accipiat; sed ideo mercedem recipere, ut praedicare valeat. Quisque namque ideo praedicat, ut hic laudis, vel muneris mercedem recipiat, aeterna mercede se privat. *Ambros.* Subditur virtus alia, ne de domo ad domum quis vaga facilitate demigret: sequitur enim: *Nolite transire de domo in domum*: ut scilicet amore hospitali servemus constantiam, neque aliquam amicitiae necessitudinem facile resolvamus. *Beda.* Descripto autem diversae domus hospitio, quid iam in civitatibus agere debeant docet, piis scilicet in omnibus communicare, ab impiorum vero per omnia societate secerni; unde sequitur: *Et in quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quae apponuntur vobis. Theoph.* Quamvis modica existant, et vilia; nihil amplius inquirentes. Denuntiat etiam eis ut operantes miracula homines ad suas praedicationes attraherent; unde subdit: *Et curate infirmos, qui in illa sunt*, et dicite *illis*; *Appropinquavit in vos regnum Dei.* Si enim prius curaveritis, deinde docueritis, prosperabitur sermo, et homines credent regnum Dei appropinquare: non enim curarentur, nisi hoc aliqua virtus divina perficeret. Sed etiam cum secundum animam curantur, appropinquat in eos regnum Dei, quod longe est ab eo cui dominatur peccatum. *Chrysost.* Vide autem dignitatem Apostolorum: nihil sensibile monentur proferre, qualia circa Moysen et prophetas, scilicet bona terrena, sed quaedam nova et mirabilia, scilicet regnum Dei. *Maxim.* Dicitur autem *Appropinquavit*, non ut ostendat temporis brevitatem: neque enim regnum Dei venit cum observatione; sed ostendit dispositionem hominum ad regnum Dei; quod quidem potentia est in omnibus credentibus, actu vero in his qui respuunt corporalem vitam, et solam eligunt spiritualem, qui dicere possunt: *Vivo autem non ego, sed vivit in me Christus Gal. 1. Ambr.* Deinde docet excutiendum de pedibus pulverem, si quis recipiendos civitatis hospitio non putaverit, dicens: *In quamcumque civitatem intraveritis, et non receperint vos, exeuntes in plateas dicite: Etiam pulverem pedum, qui adhaesit nobis de civitate vestra, extergimus in vos. Beda.* Vel ad contestationem terreni laboris, quem pro illis inaniter susceperunt, vel ut ostendatur usque adeo se ab ipsis nihil terrenum quaerere, ut etiam pulverem de terra eorum non sibi patiantur adhaerere. Vel per pedes ipsum opus et incessus praedicationis significatur; pulvis vero quo asperguntur terrenae levitas est cogitationis, a qua et summi doctores immunes esse nequeunt. Qui ergo spreverit doctrinam, labores et pericula docentium, ad testimonium suae damnationis inflectunt. *Orig.* Extergendo ergo pulverem pedum in eos quodammodo dicunt: Pulvis peccatorum vestrorum merito veniet super vos. Et attende quod quaecumque civitates non suscipiunt Apostolos, sanamque doctrinam, habent plateas, iuxta illud *Matth. c. 7. Lata est via quae ducit ad perditionem. Theoph.* Et sicut recipientibus Apostolos appropinquare regnum Dei dicitur in beneficium; sic non recipientibus in praeiudicium; unde subdit: *Tamen hoc scitote quia appropinquavit regnum Dei.* Sicut adventus Regis est quibusdam ad poenam, quibusdam vero ad honorem: unde de eorum poena subditur: *Dico autem vobis, quia Sodomis in illa die remissius erit, quam illi civitati. Euseb.* Nam in civitate Sodomitarum non caruerunt Angeli hospitio; sed Loth inventus est dignus eos hospitari. Si ergo ad accessum discipulorum nec unus invenietur in civitate qui eos recipiat, quomodo non peior erit civitate Sodomorum? Hic sermo docebat eos audacter aggredi regulam paupertatis: non enim posset consistere civitas, et villa nec vicus sine aliquo incola noto Deo: nam nec Sodoma subsisteret non reperto Loth, quo recedente tota repente periit. *Beda.* Sodomitae quoque ipsi, (1) etsi hospitales fuerint inter cetera carnis animaeque flagitia, nulli tamen apud eos tales hospites, quales Apostoli, reperti sunt: et Loth quidem aspectu et auditu iustus erat, non tamen ibi aliquid docuisse, aut signa fecisse perhibetur.

4. Vae tibi Corozaim, vae tib Bethsaida,

(1) *Al.* inhospitales.

quia si in Tyro et Sidone factae fuissent virtutes quae factae sunt in vobis, olim in cilicio, et cinere sedentes poeniterent. Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in iudicio quam vobis. Et tu Capharnaum usque ad caelum exaltata, usque ad infernum demergeris. Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.

4. *Ambros.* Docet Dominus graviori poenae obnoxios fore, qui Evangelium non sequendum, quam qui legem iudicaverunt esse solvendam, dicens: *Vae tibi Corozaim, Vae tibi Bethsaida. Beda.* Corozaim, Bethsaida, et Capharnaum, Tyberias quoque, quam Ioannes nominat, civitates sunt Galilaeae sitae in littore laci Genezareth, qui ab Evangelistis mare Galilaeae, vel Tyberiadis appellatur. Plangit ergo Dominus has civitates, quae post tanta miracula atque virtutes non poenituerunt, peioresque sunt gentilibus naturale tantum ius dissipantibus: quia post descriptae legis contemptum, Filium quoque Dei, et gloriam eius spernere non timuerunt; unde sequitur: *Quia si in Tyro et Sidone factae fuissent virtutes quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes poeniterent.* In cilicio quod de pilis caprarum contexitur, asperam peccati pungentis memoriam significat; in cinere autem mortis considerationem, per quam in pulverem redigimur, demonstrat. Porro in sessione humilitatem propriae conscientiae significat. Impletum autem videmus hodie dictum scilicet Salvatoris: quia Corozaim et Bethsaida praesente Domino credere noluerunt; Tyrus autem et Sidon, et quondam David ac Salomoni amici fuere, et post evangelizantibus Christi credidere discipulis. *Chrysost.* Deplorat autem Dominus has civitates ad nostrum exemplum, eo quod effusio lacrymarum et gemitus amarus super patientes insensibilitatem doloris, non modicum antidotum est et ad correctionem patientium, et ad remedium ingemiscentium super eos. Non solum autem per deplorationem inducit eos ad bonum: sed etiam per terrorem; unde sequitur: *Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit quam vobis in iudicio.* Hoc et nos audire debemus: non enim solis illis, sed etiam nobis peius iudicium statuit, nisi receperimus intrantes ad nos hospites, quorum pulverem recepit excutere. Cum autem plurima signa fecisset Dominus in Capharnaum, et eam incolam habuisset, videbatur super alias civitates exaltata; sed propter incredulitatem cecidit in ruinam; unde sequitur: *Et tu Capharnaum usque in caelum exaltata, usque ad infernum demergeris:* ut scilicet iudicium sit proportionabile honori. *Beda.* Duplex autem in hac sententia sensus est: Vel ideo ad infernum demergeris, quia contra praedicationem meam superbissime restitisti, ut scilicet intelligatur in caelum exaltata per superbiam: vel ideo quia es exaltata usque ad caelum meo hospitio, et meis signis, maioribus pleeteris suppliciis, quia his quoque credere noluisti. Et ne quis putaret hanc increpationem, vel tantummodo civitatibus, vel personis convenire quae Dominum in carne videntes spernebant, et non omnibus qui hodie quoque Evangelii verba despiciunt, consequenter adiunxit, dicens: *Qui vos audit, me audit. Cyril.* Per quod docet, quidquid per sanctos Apostolos dicit, acceptandum esse; quia qui illos audit, Christum audit. Inevitabilis ergo poena haereticis imminet, qui Apostolorum negligunt verba: sequitur enim: *Et qui vos spernit, me spernit. Beda.* Ut scilicet in audiendo quisque, vel spernendo Evangelii praedicationem non viles quasque personas, sed Dominum Salvatorem, immo ipsum Patrem spernere se, vel audire discere: nam sequitur: *Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me:* quia in discipulo magister auditur, et in Filio Pater honoratur. *Aug. de ver. Dom. ser. 24.* Si autem sermo Dei ad vos quoque pervenit, et in eo loco vos constituit, videte ne spernatis nos, ne ad illum perveniat, quod nobis feceritis. *Beda.* Potest et ita intelligi, *Qui vos spernit, me spernit*, idest qui non facit misericordiam uni de fratribus meis minimis, nec mihi facit: *Qui autem me spernit*, nolens credere Filium Dei, *spernit eum qui me misit*, quia *ego et Pater unum sumus Ioan. c. 10. Titus.* Simul autem in hoc discipulos consolatur; quasi dicat: Non dicatis, cur imus passuri contumelias? Accommodate linguam: ego praebeo gratiam, in me vestra redundat contumelia.

5. Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine etiam daemonia subiiciuntur nobis in nomine tuo; et ait illis: Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur. Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in caelis.

5. *Cyril.* Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus S. insignitos, et facti praedicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperunt; nunc autem reversi confitentur honorantis eos potentiam; unde dicitur: *Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes, Domine etiam daemonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.* Videbantur quidem gaudere magis quod facti sunt miraculorum auctores, quam quod facti erant praedicationis ministri. Erat autem melius eos gaudere in illis quos ceperant: sicut vocatis per ipsum dicit Paulus *Phil. 4. Gaudium meum, et corona mea. Greg. 24. Moral.* Mire autem Dominus ut in discipulorum cordibus elationem premeret, indicium ruinae retulit, quod ipse magister elationis accepit, ut in auctore superbiae discerent quid de elationis vitio formidarent; unde sequitur: *Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem. Beda.* Dicitur Satanas, eo quod adversatur bono, hoc enim significat nomen Hebraicum: sed diabolus dicitur, eo quod cooperatur nobis in malo, et accusator sit. Natura eius est incorporea, locus aereus. *Beda.* Non autem dicit, Modo video, sed prius videbam, quando corruit. Quod autem ait, *Sicut fulgur, vel praecipitem*, de supernis ad ima lapsum significat; vel quia dejectus adhuc transfigurat se in Angelum lucis. *Titus.* Se autem dicit vidisse tamquam iudicem qui novit incorporeorum passiones. Vel dicit. *Sicut fulgur*, quia natura fulgidus erat ut fulgur; sed

factus est tenebrosus propter affectum: quia quod Deus fecit bonum, hoc ipse in se alteravit in malum. *Basi.* Supernae enim virtutes non sunt naturaliter sanctae, sed secundum analogiam divini amoris mensuram sanctificationis sortiuntur. Et sicut ferrum positum in igne non desinit esse ferrum, vehementi tamen flammae unione tam effectu, quam aspectu in ignem pertransit; sic et almae virtutes ex participatione eius quod est naturaliter sanctum, insitam habent sanctificationem: neque enim cecidisset Satanas, si natura fuisset insusceptibilis mali. *Cyril.* Vel aliter; *Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem*, idest a suprema potentia in extremam fragilitatem. Nam ante Salvatoris adventum subegerat sibi orbem, et ab omnibus colebatur; sed cum unigenitum Verbum Dei de caelo descendit, corruit tanquam fulgur, quia conculcatur ab adorantibus Christum; unde sequitur: *Et ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones. Titus.* Serpentes quidem aliquando figuraliter in deserto mordebant Iudaeos, et necabant eos, eo quod infideles erant; venit autem qui serpentes illos perimeret aeneus serpens crucifixus, ut si quis credens in eum prospexerit, liberetur a morsibus, et salvetur. *Chrysost.* Deinde ne putaremus hoc dici de bestiis, subiunxit: *Et supra omnem virtutem inimici. Beda.* Hoc est omne genus immundorum spirituum de obsessis corporibus eiiciendi; et quantum ad ipsos subdit: *Et nihil vobis nocebit*: quamvis et ad litteram possit accipi: Paulus enim a vipera invasus nihil mali patitur, et Ioannes hausto veneno non laeditur. Hoc autem inter serpentes qui dente, et scorpiones qui cauda nocent, distare arbitror, quod serpentes aperte saevientes, scorpiones clanculo insidiantes, vel homines vel daemones significent. Vel serpentes qui inchoandis virtutibus venena pravae persuasionis obiiciunt; scorpiones qui consummatas virtutes ad finem vitiare intendunt. *Theoph.* Vel serpentes sunt qui visibiliter nocent, veluti fornicationis et homicidii daemon; qui vero invisibiliter nocent, scorpiones vocantur, sicut in vitiis spiritualibus. *Gregor. Nis.* Voluptas etiam serpens dicitur in Scriptura, cuius natura est, quod si caput eius muri stricturam attigerit, totum sequens corpus ad se trahit: sic natura necessarium concessit homini domicilium; sed per hanc necessitatem aggrediens voluptas animum ad immoderatum quendam ornatum pervertit; ad hoc subsequentem avaritiam trahit, quam impudicitia sequitur, idest ultimum membrum, et cauda bestialitatis. Sed quemadmodum non est per caudam serpentem retrahi; sic non est incipiendum ab ultimis ad evellendum voluptates, nisi quis priorem aditum (1) obtulerit malitiae. *Atha.* Deludunt autem nunc per Christi virtutem pueri voluptatem, quae quondam seducebat grandaevos; et virgines perseverant conculcantes serpentinae voluptatis fallacias. Sed et quidam ipsum aculeum scorpionis, idest diaboli conculcantes, scilicet mortem, non timuerunt interitum; verbi gratia, martyres facti; plerique vero postpositis terrenis libero gressu conversantur in caelis, principem aeris non timentes. *Titus.* Sed quia laetitia qua eos laetos videbat, inanem gloriam sapiebat: gaudebant enim quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus et daemonibus erant; ideo Dominus subiungit: *Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus subiiciuntur vobis. Beda.* De subiectione spirituum, cum caro sint, gaudere prohibentur; quia spiritus eiicere, sicut et virtutes alias facere, interdum non est eius meriti qui operatur; sed invocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorum qui invocant, vel ad utilitatem eorum qui vident et audiunt. *Cyril.* Sed cur, Domine, non sinis laetari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit *Psalm. 88. In nomine tuo exultabunt tota die?* Sed Dominus eos ad maius gaudium erigit; unde subdit: *Gaudete autem quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Beda.* Quasi dicat: Non oportet vos de daemonum humiliatione, sed de vestra sublimatione gaudere. Salubriter autem intelligendum est, quod sive terrestria quis opera gesserit, per hoc quasi litteris annotatus apud Dei memoriam sit aeternaliter affixus. *Theoph.* Scripta sunt enim nomina sanctorum in libro vitae (2) non in causto, sed memoria Dei et gratia. Et diabolus quidem desuper cadit: homines vero inferius existentes superius ascribuntur in caelis. *Basi.* Quidam autem sunt qui scribuntur quidem in vita, sed secundum Hieremiam in terra, ut secundum hoc intelligatur duplex quaedam descriptio, horum quidem ad vitam, illorum ad perditionem. Quod autem dicitur *Ps. 68. Deleantur de libro viventium*, intelligitur de his qui digni putabantur in libro Dei conscribi: et secundum hoc fieri dicitur Scripturae mutatio, quando a virtute delabimur in peccatum, vel e contra.

6. In ipsa hora exultavit in Spiritu S. et dixit: Confiteor tibi Domine Pater caeli et terrae, quod abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Etiam Pater, quoniam sic placuit ante te. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo scit quis sit Filius nisi Pater, et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.

6. *Theoph.* Sicut benignus pater videns filios suos dirigi, gaudet; sic et Christus exultat quod Apostoli tantis bonis facti sunt digni; unde dicitur: *In ipsa autem hora exultavit Spiritu S. Cyril.* Inspexit quidem per spiritus operationem quam Apostolis tradidit plurium acquisitionem; unde in Spiritu S. laetatus dicitur, idest in effectibus, qui per Spiritus S. proveniunt: quasi enim amator hominum, gaudii reputabat materiam conversionem errantium; de quo gratias agit; unde sequitur: *Confiteor tibi Pater Domine caeli et terrae. Beda.* Confessio non semper potentiam, sed gratiarum actionem significat, ut in Psalmis saepissime legimus. *Cyril.* Ecce autem, inquiunt illi quorum corda perversa sunt, gratias refert Filius Patri tamquam minor. Sed quid impedit consubstantialem Filium laudare proprium Genitorem, mundum salvantem per eum? Quod si censes confessionis causa hunc esse minorem, aspice, quod vocat eum Patrem suum, et Dominum caeli et terrae. *Titus.* Alia enim per Christum ex non entibus producta sunt; sed solus ipse

(1) *Al.* obturet.

(2) *Al.* non encausto.

incomprehensibiliter a Patre est genitus: solius enim Unigeniti tanquam veri filii naturaliter pater est: unde solus Patri dicit, *Confiteor tibi Pater*, hoc est glorifico te. Nec mireris si Patrem Filius glorificat; tota enim hypostasis unigeniti Genitoris est gloria ; nam quae facta sunt, et caelum, et Angeli, gloria sunt creatoris ; verum , quia haec nimis infime sita sunt respectu dignitatis ipsius, solus Filius cum Deus perfecte sit similis Genitori, perfecte glorificat Patrem. *Atha.* Novimus etiam saepius Salvatorem humana proferre , habet enim adiunctam humanitatem divinitas ; nec tamen propter corporis tegimen Deum ignores. Sed quid respondent in hoc, qui volunt subsistentiam esse mali, formant vero sibi Deum alium a vero Patre Christi ; et hunc dicunt esse unigenitum mali creatorem, et nequitiae principem, necnon mundialis machinae conditorem. Ait autem Dominus approbans verba Moysi, *Confiteor tibi Pater Domine caeli et terrae. Epipha.* Editum vero a Marcione Evangelium habet, Ευχαριστῶ eucharisto, idest *gratias ago tibi Domine caeli;* tacens quod dicitur , *Pater* , et quod dicitur, *et terrae*, ne videatur Christus opificem caeli et terrae esse Patrem suum. Redarguitur autem , quia idem paulo infra habet, *Ita Pater. Ambro.* Postremo aperit caeleste mysterium, quo placuit Deo ut parvulis magis quam prudentibus huius mundi suam gratiam revelaret; unde sequitur: *Quod abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Theoph.* Potest sic distingui, ut dicatur, *A sapientibus*, idest a pharisaeis, et scribis legem interpretantibus , *et prudentibus* , idest ab his qui a scribis fuerant docti: sapiens enim est qui docet, prudens vero qui docetur. Parvulos vero vocat Dominus suos discipulos, non legis doctores, sed de turba et piscatores elegit , qui sunt vocati parvuli, quasi non malevoli. *Ambros.* Vel parvulum hic accipiamus , qui se exaltare non noverit , et phaleratis sermonibus artem suae iactare prudentiae; quod pharisaei plerique faciunt. *Beda.* Gratias igitur agit, quod Apostolis quasi parvulis adventus sui aperuit sacramenta , quae ignoraverunt scribae et pharisaei, qui sibi sapientes videntur , et in conspectu suo prudentes. *Theoph.* Abscondita igitur sunt mysteria ab his , qui putant se esse sapientes , et non sunt : nam si essent, eis revelata fuissent. *Beda.* Unde sapientibus et prudentibus, non insipientes et hebetes, sed parvulos, idest humiles apposuit, ut probaret se tumorem damnasse, non acumen. *Orig.* Sensus enim defectus praeparatio fit supervenientis perfectionis : qui enim non sentit, quod careat vero bono, propter bonum praesens quod sibi inesse videtur, vero bono privatur. *Chrysost.* Non autem laetatur et gratias agit, quod Dei mysteria latebant scribas et pharisaeos : haec enim non erat materia alacritatis, sed gemitus: sed de hoc gratias agit, quia quod sapientes non noverant , hi noverunt. Gratias autem super hoc agit Patri, cum quo ipse simul hoc facit , ostendens nimiam dilectionem qua diligit nos. Ostendit autem consequenter, quod huius rei prima voluntas sua sit, et Patris, qui propria voluntate hoc agebat; unde sequitur: *Etiam Pater, quia sic placitum fuit ante te. Gregor.* His verbis exempla humilitatis accipimus , ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione , aliorumve repulsione praesumamus : iniustum enim esse non potest , quod placuit iusto. In cunctis ergo quae exterius disponuntur, aperta causa rationis est occultae iustitia voluntatis. *Chrysost.* Cum vero dixisset , *Confiteor tibi , quia revelasti ea parvulis* , ne putares quod ipse Christus hac virtute privatus non posset hoc facere , subiungit : *Omnia tradita sunt mihi a Patre meo. Athan.* Hoc non recte intelligentes Arii sequaces , delirant in Dominum dicentes : Si data sunt ei omnia , idest dominium creaturae , fuit tempus quo ea non habuit ; et sic non est de substantia Patris ; nam si esset, non esset ei opus recipere. Sed ex hoc magis dementia eorum carpitur. Si enim priusquam recepisset vacabat creatura a Verbo , qualiter salvabitur illud *Colos. c. 1. Omnia in eo consistunt?* Ceterum si simul postquam facta est creatura, tota fuit tradita ei, non erat opus tradere, per ipsum namque facta sunt omnia. Non ergo ut ipsi putant, significatur hic creaturae dominium; immo significativum est hoc verbum factae dispensationis in carne : postquam enim homo peccavit , perturbata sunt omnia : unde Verbum caro factum est , ut omnia restauraret. Data sunt ergo ei omnia, non quia potestate careret, sed ut Salvator emendet universa: ut sicut per Verbum omnia in principio introducta sunt in esse , ita cum Verbum caro factum est, in ipso omnia restaurentur. *Beda.* Vel dicit, *omnia sibi tradita*, non mundi elementa, sed hi quibus parvulis spiritu sacramenta Filii Pater revelavit, et de quorum salute, cum haec loqueretur , exultavit. *Ambros.* Vel cum *omnia* legis, omnipotentem agnoscis, non degenerem Patris; cum *tradita* legis, Filium confiteris, cui per naturam omnia unius substantiae iura sunt propria , non dono collata per gratiam. Cum autem dixisset omnia sibi fore a Patre tradita , ascendit ad propriam gloriam et excellentiam, ostendens in nullo se superari a Patre; unde subdit: *Et nemo novit quis sit Filius, nisi Pater, et quis sit Pater nisi Filius.* Non valet enim creaturae intentio comprehendere modum divinae substantiae, quae omnem superat intellectum , et decor eius quamlibet considerationem transcendit; sed a seipsa quid sit natura divina cognoscitur. Itaque Pater per id quod est, novit Filium; et Filius per id quod est, novit Patrem , non interveniente aliqua differentia quantum ad divinitatis naturam: quod enim sit Deus, credimus; quid autem naturaliter sit , incomprehensibile est. Si vero creatus est Filius, quomodo a solo Patre sciretur? Scire namque naturam divinam impossibile est cuilibet creaturae ; scire autem quodcumque eorum quae creata sunt quid sit, non transcendit quemlibet intellectum , quamvis superet nostrum sensum. *Atha.* Hoc autem Domino dicente , constat Arianos ei obsistere, dum dicunt non videri Patrem a Filio. Sed eorum ostenditur infamia, si seipsum non novit Verbum, quod omnibus Patris , et sui praestat notitiam: sequitur enim; *Et cui voluerit Filius revelare. Titus.* Est autem revelatio traditio notionis iuxta proportionem naturae et virtutum uniuscuiusque: et ubi quidem est natura consimilis, ibi est cognitio sine doctrina ; haec autem est per revelationem disciplina. *Orig.* Vult autem revelare, ut Verbum non irrationabiliter, et tanquam iustitia qui

novit digne, et tempora revelandi et mensuras revelationis. Revelat autem removens oppositum cordi velamen, necnon tenebras quas posuit in sui latibulum. Sed quoniam ex hoc putant, qui alterius sunt opinionis, construere nefarium suum dogma, quod scilicet ignotus erat Pater Iesu sanctis antiquis; dicendum est eis, quoniam quod dicitur, *Cuicumque vult Filius revelare*, non solum retorquetur ad tempus futurum, ex quo Salvator hoc protulit: sed etiam ad tempus praeteritum. Quod si velint hoc verbum *revelare* pro praeterito sumere, dicendum est eis, quod non est idem cognoscere et credere: *Alii datur per spiritum sermo scientiae, alii fides in eodem spiritu 1. Cor. c. 12.* Erant ergo primo quidem credentes; non autem cognoscentes. *Ambros.* Ut scias autem quia sicut Filius Patrem quibus vult revelat, etiam Pater revelat quibus vult Filium. Audi Dominum dicentem *Matth. 16. Beatus es Simon Bariona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est.*

7. Et conversus ad discipulos suos dixit: Beati oculi qui vident quae vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetae et Reges voluerunt videre, quae vos videtis, et non viderunt, et audire quae auditis, et non audierunt.

7. *Theo.* Quia superius dixerat, *Nemo novit quis sit Pater nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*, beatificat discipulos quibus Pater per eum revelabatur; unde dicitur: *Et conversus ad discipulos suos dixit: Beati oculi qui vident quod vos videtis. Cyril:* Convertitur quidem ad eos, quia repellens Iudaeos surdos et caecam mentem gerentes, nec videre volentes, totum se praebebat diligentibus eum; et beatos asserit oculos videntes quae prius aliis ipsi videbant. Illud tamen scire convenit, quia videre non significat actum oculorum, sed mentis recreationem in praestitis beneficiis; puta si quis dicat: Iste vidit bona tempora, idest gavisus est in bonis temporibus, secundum illud *Pr. 125. Videas bona Ierusalem.* Multi enim Iudaeorum viderunt Christum divina operantem, corporali scilicet intuitu: nec tamen omnibus beatificatio convenit: non enim crediderunt, sed neque viderunt gloriam Dei oculis mentis. Beatificati sunt ergo oculi nostri in hoc, quod fide vidimus Verbum pro nobis hominem factum, imprimens nobis decorem sui numinis, ut nos sibi conformes faciat per sanctificatienem atque iustitiam. *Theoph.* Beatificat autem eos, et omnes simpliciter, qui eum fide respiciunt ex hoc, quod antiqui prophetae, et Reges Deum in carne videre et audire optaverunt; unde sequitur: *Dico enim vobis quod multi prophetae et Reges voluerunt videre quae vos videtis, et non viderunt, et audire quae auditis vos, et non audierunt. Beda.* Matthaeus apertius prophetas et iustos appellat: ipsi enim sunt Reges magni, quia tentationum suarum motibus non sentiendo succumbere, sed regendo praeesse noverunt. *Cyril.* Ex hoc autem plures existimant prophetam caruisse Christi notitia. Sed si optaverunt videre quae viderunt Apostoli, noverunt illum venturum ad homines, et dispensaturum quae dispensavit: nullus enim habet horum appetitum quae mente non concepit, noverant ergo Filium Dei; unde non simpliciter dicit: *Voluerunt videre* me: sed *quae vos videtis*, nec *audire* me, sed *quae vos auditis.* Viderant enim ipsum, non tamen iam incarnatum, nec sic cum hominibus conversantem nec tanta maiestate eis loquentem. *Beda.* Illi enim a longe inspicientes per speculum et in aenigmate viderunt; Apostoli autem in praesentiarum habentes Dominum, quaecunque voluissent interrogando discentes, nequaquam per Angelos, aut alias visionum species opus habebant doceri. *Orig.* Sed quare dicit plerosque prophetas optasse, non autem omnes? Quia de Abraham dicitur, quod vidit diem Christi, et laetatus est; quam visionem non plures, immo pauci contigerunt. Fuerunt autem alii prophetae, et iusti non cauti, ut visionem Abrahae et peritiam Apostolorum attingerent; et hos dicit non vidisse, sed optasse.

8. Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, et dicens: Magister, quid faciendo vitam aeternam possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua, et proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi: Recte respondisti: hoc fac, et vives.

8. *Beda.* Dixerat supra Dominus, quod nomina eorum scripta sunt in caelis; unde, ut puto, occasionem tentandi Dominum legisperitus assumpsit; unde dicitur: *Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum. Chrysost.* Erant enim quidam verbosi circumeuntes totam regionem Iudaeorum, incusantes Christum, et dicentes, quod praeceptum Moysi inutile diceret; ipse autem quasdam novas doctrinas promeret. Volens ergo legisperitus seducere Christum, ut aliquid contra Moysen loqueretur, adest tentans ipsum, magistrum vocans, doceri non patiens. Et quia Dominus solitus erat his, qui veniebant ad eum, loqui de vita aeterna, utitur legisperitus eius eloquiis. Et quia tentabat astute, nihil aliud audit, nisi quae per Moysen edita sunt: sequitur enim: *At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ambros.* Erat enim ex his, qui sibi legisperiti videntur, qui verba legis tenent, vim legis ignorant: et ex ipso legis capitulo docet esse legis ignaros, probans, quod in principio statim lex Patrem et Filium praedicaverit, et incarnationis dominicae annuntiaverit sacramentum: sequitur enim: *Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex tota mente tua. Basil.* Quod dicitur, *Tota mente tua*, in cetera non recipit sectionem: nam quantamcumque dilectionem in infirmis expenderis, hoc tibi necessario a toto deficiet. Sicut enim in vase aliquo pleno liquore inquantum emanat foras, tantum necesse est plenitudini derogari; sic et in anima inquantum emanaverit ab ipsius dilectione ad illicita, intantum minui necessarium est amorem ad Deum. *Gregor. Nis.* In tria autem quaedam animae vis discernitur. Haec enim est augmentativa solum, et nutritiva, quae etiam in plantis reperitur; alia est quae sensualiter

disponitur, quae salvatur in natura irrationalium animalium: perfecta autem vis animae est rationalis, quae in natura humana conspicitur. Dicendo ergo cor, substantiam corporalem significavit, scilicet nutritivam; dicendo vero animam, mediocrem, idest sensitivam; dicendo vero mentem, altiorem naturam, idest intellectivam, et considerativam potentiam. *Theoph.* Hic igitur intelligendum est, quod oportet nos omnem virtutem animae amori divino subiicere, et hoc viriliter et non remisse; unde additur: *Et ex omnibus viribus tuis. Maxim.* Cum hac igitur intentione trinam ad Deum dilectionem lex pertractat, ut avellat nos a trina mundi habitudine, qua respicitur ad possessiones, ad gloriam, et ad voluptates; in quibus etiam tentatus est Christus. *Basil.* Si quis autem quaerat quo pacto divina dilectio poterit obtineri, dicemus quoniam indocibilis est divina dilectio: nam nec lucis gaudere praesentia, nec vitam amplecti ab alio didicimus, vel amare parentes, aut alumnos, et multomagis divinae dilectionis doctrinam. Sed seminalis quaedam ratio nobis insita est intrinsecus, habens causas ut homo Deo adhaereat; quam rationem accipiens doctrina divinorum praeceptorum colere diligenter, cauteque fovere, et ad perfectionem divinae gratiae perducere consuevit: naturaliter enim bonum amamus, amamus etiam proprium et cognatum, necnon et benefactoribus sponte affectionem totam profundimus. Si igitur bonus est Deus, omnia vero bonum desiderant, quod voluntarie perficitur, naturaliter (1) bonis inest; quem etsi per bonitatem minime novissemus, ex hoc ipso tamen quod ab ipso processimus, tenemur ipsum ultra modum amare, tanquam scilicet nobis cognatum. Maior etiam est, et benefactor omnibus qui naturaliter diliguntur. Est igitur primum et praecipuum mandatum divinae dilectionis: secundum autem primi completivum, et ab eo completum, quo monemur diligere proximum; unde sequitur: *Et proximum tuum sicut teipsum.* Sortimur autem a Deo potentiam ad huius executionem mandati. Quis autem non novit, quoniam mansuetum et communicativum animal est homo, non autem solitarium et silvestre? Nihil enim tam proprium est nostrae naturae, sicut ad invicem communicare, et mutuo indigere, et cognatum diligere. Quorum ergo praeveniens Dominus nobis tradidit semina, horum consequenter fructus requirit. *Chrys.* Tu tamen attende qualiter fere cum eodem excessu postulat utrumque praeceptum: de Deo enim ait, *Toto corde tuo;* de proximo, *Sicut teipsum;* quod si diligenter (2) conservaretur, nec servus esset nec liber, nec victor nec victus, nec dives nec pauper, nec notus unquam esset diabolus. Potius enim paleae ignis sustinerent immissionem, quam fervorem caritatis diabolus; adeo cuncta superat dilectionis constantia. *Gregor. 29. Mor.* Cum autem dicatur, *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* quomodo alteri miserando pius est, qui adhuc iniuste vivendo fit impius sibimetipsi? *Chrys.* Cum autem legisperitus respondisset quae continebantur in lege, Christus cui nota sunt omnia, scindit fallaciae eius retia: sequitur enim: *Dixitque illi: Recte respondisti: hoc fac et vives. Orig.* Ex his indubitanter colligitur, quod vita quae praedicatur secundum mundi creatorem Deum, et antiquas Scripturas ab eo traditas, vita perpetua est: attestatur enim Dominus sumenti ex Deuteronomio *c. 6.* quidem illud: *Diliges Dominum Deum tuum:* ex Levitico *c. 19.* vero illud: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Haec autem dicta sunt contra sequaces Valentini, Basilidis, et Marcionis. Quid enim aliud voluit nos facere ad quaerendum vitam aeternam, nisi quae continent lex et prophetae?

9. Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Suspiciens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Hierico, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum, et plagis impositis abierunt, semivivo relicto. Accidit autem ut Sacerdos quidam descenderet eadem via, et viso illo, praeterivit. Similiter et Levita, cum esset secus locum, et videret eum, pertransiit. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum, et videns eum, misericordia motus est: et appropians alligavit vulnera eius, infundens oleum et vinum; et imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, et curam eius egit. Et altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario, et ait: Curam illius habe, et quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus: Vade, et tu fac similiter.

9. *Cyril.* Laudatus legisperitus a Salvatore, quod recte respondit, in superbiam prorumpit, nullum sibi proximum putans esse, quasi nullus esset ei in iustitia comparandus; unde dicitur: *Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus?* Circumveniunt enim eum quodammodo alternatim vitia, a fallacia qua tentando quaesiverat, ad arrogantiam lapsum. In hoc autem quod quaerit, *Quis est meus proximus?* vacuus a dilectione proximi ostenditur, cum non aestimet aliquem sibi proximum esse, et per consequens a dilectione divina; quoniam cum fratrem non diligat, quem videt, non potest Deum diligere, quem non videt. *Ambros.* Respondet etiam, quod nesciret proximum suum, quia non credebat in Christum; et qui Christum nescit, nescit legem. Cum enim veritatem ignoret, quomodo potest scire legem, quae annuntiat veritatem? *Theoph.* Salvator autem non actibus aut dignitatibus, sed natura determinat proximum; quasi dicat: Non putes quod quamvis iustus sis, nullus tibi sit proximus: omnes namque qui eandem naturam communicant, proximi tui sunt. Fias igitur et tu eorum proximus, non loco sed affectu, et circa eos cura. Et ad hoc Samaritanum in exemplum ducit; unde sequitur: *Suspiciens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Hierico. Graec.* Bene est generis appellatio: non enim ait: *Descendit quidam,* sed *homo*

(1) *Al.* nobis. (2) *Al.* observaretur.

quidam: nam sermo fit de tota humanitate *August. de quae. Evan. l. 2. q. 19.* Homo enim iste ipse Adam intelligitur in genere humano: Ierusalem civitas pacis, illa caelestis, a cuius beatitudine lapsus est. Hierico interpretatur luna, et significat mortalitatem nostram propter hoc quod nascitur, crescit, senescit, et occidit. *August. l. 3. hyp.* Vel Ierusalem quae interpretatur visio pacis, paradisum dicimus. Ante enim quam peccaret homo, in visione pacis erat, hoc est in paradiso, ubi quidquid videbat, pax erat, et laetitia. Inde descendit quasi humiliatus, et miser factus per peccatum, in Hierico, idest in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna. *Theoph.* Non autem dicit, Descendit, *sed descendebat*: semper enim humana natura ad inferiora tendebat; et non in parte, sed in toto vitae attendebat passibili. *Basil.* Convenit etiam hoc si quis loca perspexerit: Hierico enim tenet loca convallia Palestinae; Ierusalem vero in cacumine sita est, occupans apicem montis. Venit igitur homo ab altis ad infima, ut a latronibus caperetur, qui incolebant desertum; unde sequitur: *Et incidit in latrones. Chrysost.* Primum istius hominis miserandus est casus, qui inermis ac destitutus in latrones inciderit; quique improvidus incautusque eam viam elegerit, qua evadere praedonum manus nequiverit: non enim posset inermis armatos, improvidus pessimos, incautus nocivos effugere: quippe cum malitia semper armata sit dolis, crudelitate septa, munita fallacia, et ad nocendi saevitiam praeparata. *Ambros.* Qui sunt autem isti latrones, nisi Angeli noctis atque tenebrarum, in quos non incidisset, nisi eis mandati caelestis devius se fecisset obnoxium? *Chrysost.* In exordio igitur mundi nocendi fallaciam diabolus est operatus in hominem, in quem fallendi virtus exercuit, et malitiae nocentiam dedicavit. *August. cont. Pelag.* Incidit ergo in latrones, idest in diabolum et Angelos eius; qui per inobedientiam primi hominis humanum genus despoliaverunt, morum scilicet ornamentis, et vulneraverunt, dono scilicet possibilitatis liberi arbitrii perdito; unde sequitur: *Qui etiam despoliaverunt eum, et plagis impositis abierunt.* In illo enim peccante plagam fecit, in nos vero plagas, cum per unum peccatum quod contrahimus, superaddimus multa peccata. *August. de quaes. Evan. l. 2. q. 19.* Vel spoliaverunt hominem immortalitate, et plagis impositis, peccata suadendo, reliquerunt semivivum, quia ex parte qua potest intelligere et cognoscere Deum, vivus est homo; ex parte autem qua peccatis contabescit et premitur, mortuus est: et hoc est quod subditur: *Semivivo relicto. Aug. de qu. Ev. l. 2. q. 19.* Semivivus enim habet vitalem motum, idest liberum arbitrium vulneratum, et ad aeternam vitam, quam perdiderat, redire non sufficiebat; et ideo iacebat, quia vires ei propriae ad surgendum non sufficiebant, ut ad se sanandum medicum, idest Deum requireret. *Theoph.* Aut semivivus dicitur homo post peccatum: quia anima immortalis est, corpus vero mortale, ita ut medietas hominis morti succumbat; aut quia humana natura in Christo sperabat consequi salutem, ita ut non omnino morti succumberet; sed inquantum Adam peccaverat, mors in mundum intravit; in Christi vero iustificatione mors erat destruenda. *Ambros.* Vel spoliant quae accepimus indumenta gratiae spiritualis, et sic vulnera inferre consueverunt: nam si intemerata quae sumpsimus indumenta servemus, plagas latronum sentire non possumus. *Basil.* Vel potest intelligi, quod expoliaverunt eum, plagis prius impositis: praecedunt enim vulnera nuditatem, ut intelligas quod peccatum gratiae praecedat carentiam. *Beda.* Dicuntur autem plagae peccata, quia his naturae humanae integritas violatur. Abierunt autem non ab insidiis cessando, sed insidiarum fraudes occultando. *Chrysost.* Hic itaque homo, idest Adam iacebat destitutus salutis auxilio, confossus vulneribus delictorum; cui nec Sacerdos Aaron transiens sacrificio potuit profuisse: sequitur enim: *Accedit autem ut Sacerdos quidem descenderet eadem via, et viso illo, praeterivit:* nec etiam eius frater Moyses Levita, per legem potuit subvenire; unde sequitur: *Similiter et Levita, cum esset secus locum et videret eum, pertransiit. August.* Vel in Sacerdote, et Levita duo tempora intelliguntur, legis scilicet, et prophetarum: in Sacerdote lex, per quam sacerdotium et sacrificia instituta sunt; in Levita vaticinium prophetarum, quorum temporibus humanum genus sanari non potuit, quia per legem conditio peccati non abolevit. *Theoph.* Dicit autem *praeteriit*, quia lex venit, et stetit usque ad tempus praefixum; deinde non valens curare, abiit. Vide etiam quod lex non ad hoc data est (1) praerogativae ut hominem curaret: non enim poterat homo a principio suscipere Christi mysterium; et ideo dicit: *Accidit ut Sacerdos quidam descenderet:* quod consuevimus dicere in his quae non praemeditative fiunt. *August. de ver. Dom. ser. 37.* Vel quia homo descendens a Ierusalem in Hierico Israelita fuisse intelligitur; quod intelligi potest, quia transiens Sacerdos utique genere proximus praeteriit iacentem; transit Levita, et hic genere proximus, iacentem et ipse contempsit. *Theoph.* Miserti inquam illius fuere cum cogitaverunt, postmodum vero tenacitate devicti abierunt retrorsum: hoc enim designat quod dicit: *Praeteriit. August. ib.* Transiit Samaritanus genere longinqus, misericordia proximus, fecit quod sequitur: *Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum:* in quo Samaritano se voluit intelligi Dominus noster Iesus Christus; Samaritanus enim custos interpretatur, et de ipso dicitur *Ps. 120. Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel:* quia *resurgens a mortuis, iam non moritur Rom. cap. 6.* Denique cum dictum esset illi *Ioan. c. 8. Quia Samaritanus es, et daemonium habes*, negavit se habere daemonium, quia se noverat daemonum expulsorem, non se negavit infirmi custodem. *Graec.* Vocat autem hic Christus se Samaritanum opportune: cum enim alloqueretur legisperitum superbientem in lege, voluit exprimere quoniam nec Sacerdos nec Levita, et qui conversabantur in lege, legis propositum implebant; sed ipse venit consummaturus legis propositum. *Ambros.* Hic autem Samaritanus etiam erat descendens: *Quis enim est qui descendit de caelo, nisi qui ascendit in caelum, Filius hominis qui est in caelo? Ioan. 2. Theoph.* Dicit autem, *Iter faciens,* quasi ex proposito hoc statuens, ut nos curaret. *August.* Venit autem in similitudine carnis peccati; ideo secus eum, quasi in si-

(1) *Al.* praecogitative.

militudine. *Graec.* Vel secus viam venit: fuit enim vere viator, non deviator, gratia nostri descendens ad terram. *Ambros.* Veniens autem factus est compassionis nostrae susceptione finitimus, et misericordiae collatione vicinus; unde sequitur: *Et videns eum misericordia motus est. August.* Videns quidem eum iacentem, non valentem, non currentem: et ideo misericordia motus est, quia in eo nullum meritum invenit, quo curari dignus esset; sed ipse de peccato damnavit peccatum in carne; unde sequitur: *Et appropians alligavit vulnera eius, infundens oleum et vinum. August. ib.* Quid enim tam longinqum, quid tam remotum, quam Deus ab hominibus, immortalis a mortalibus, iustus a peccatoribus, non loco longe, sed dissimilitudine: cum ergo haberet in se duo bona, scilicet iustitiam et immortalitatem, et nos duo mala, scilicet iniquitatem et mortalitatem, si utrumque malum nostrum suscepisset, par noster fuisset, et liberatore nobiscum opus haberet. Ut ergo esset non hoc quod nos, sed prope nos, non est ille peccator ut tu, sed factus est mortalis quod tu; suscipiendo poenam, et non suscipiendo culpam, delevit et poenam. *August. de quaest. Evang. lib. 2. q. 19.* Alligatio vulnerum est cohibitio peccatorum; oleum consolatio spei bonae apud indulgentiam datam ad reconciliationem pacis; vinum exhortatio ad operandum ferventissime in spiritu. *Ambro.* Vel constringit vulnera nostra austeriore praecepto, et sicut oleo fovet remissione peccati, sic vino compungit denuntiatione iudicii. *Greg. 20. Mor.* Vel in vino morsum districtionis adhibet, in oleo mollitiem pietatis; per vinum ungantur putrida, per oleum sananda foveantur. Miscenda est ergo lenitas cum severitate, et faciendum est quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. *Theophyl.* Vel aliter: Quae secundum hominem est conversio, oleum est; quae vero secundum Deum, vinum est, quod divinitatem significat, quam nemo potuisset sustinere, nisi oleum haberetur, idest conversatio humana: unde quaedam operatus est humane, quaedam divinitus. Infudit ergo oleum et vinum, quia nos humanitate salvavit. *Chrysost.* Vel vinum infudit, idest sanguinem passionis, et oleum chrismatis, ut indulgentia daretur per sanguinem, sanctificatio conferretur per chrismatis unctionem. A caelesti medico conscissa loca ligantur, et intra semetipsa retinentia medicinam, operante medicamine, pristinae sanitati reduntur. Infuso ergo vino et oleo imposuit eum super iumentum; unde sequitur: *Et imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, et curam eius egit. August. de quaest. Evan. c. 6.* Iumentum eius est caro, qua ad nos venire dignatus est; imponi iumento, est in ipsam incarnationem Christi credere. *Ambro.* Vel iumento imponit dum peccata nostra portat, et pro nobis dolet: homo enim iumento similis factus est; et ideo supra iumentum suum nos imposuit, ne nos essemus sicut equus et mulus, ut per nostri corporis assumptionem infirmitatem nostrae carnis aboleret. *Theoph.* Vel imposuit in suum iumentum, idest in corpus suum: membra namque sua nos fecit, et participes corporis eius. Et lex quidem non omnes suscipiebat: *Moabitae*, inquit *Deut. c. 23. et Ammonitae non intrabunt in Ecclesiam Dei*, nunc vero in omni gente qui timet Dominum, ab eo suscipitur volens credere, et pars Ecclesiae fieri; propter hoc dicit, quod *duxit eum in stabulum. Chrysos.* Est enim stabulum Ecclesia, quae in itinere mundi lassatos, et sarcinis delictorum defessos suscipit venientes, ubi deposito onere peccatorum, viator lassus reficitur, et refectus salubri pascuo reparatur; et hoc est quod dicitur: *Et curam illius egit.* Totum enim quicquid contrarium, nocens, et malum est, foris est, quia intra stabulum requies omnis salubritasque inclusa est. *Beda.* Et bene iumento impositum duxit in stabulum, quia nemo, nisi per baptismum corpori Christi adunatus, Ecclesiam intrabit. *Ambros.* Sed quia non vacabat Samaritano huic diu in terris degere, redeundum erat unde descenderat; unde sequitur: *Et altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario, et ait: Curam illius habe.* Quis est iste alter dies, nisi forte ille dominicae resurrectionis; de quo dictum est *Ps. 117. Haec est dies quam fecit Dominus*? Duo autem denarii sunt duo testamenta, quae imaginem in se habent aeterni Regis expressam, quorum pretio vulnera nostra curantur. *August. de quaest. Evang. lib. 2. q. 19.* Vel duo denarii sunt duo praecepta caritatis, quam per Spiritum S. acceperunt Apostoli ad evangelizandum ceteris, vel promissio vitae praesentis et futurae. *Orig.* Vel duo denarii videntur mihi esse scientia sacramenti, quomodo Pater in Filio, et Filius in Patre sit, qua velut mercede donatur Ecclesiae Angelus, ut diligentius curet hominem sibi commendatum, quem pro angustia temporis etiam ipse curaverat. Et promittitur ei, quicquid de suo in medela semiviventis expenderet, illico esse reddendum; unde sequitur: *Et quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi. August. ib.* Stabularius fuit Apostolus, qui supererogavit aut illud consilium quod ait *1. Cor. c. 7. De virginibus autem praeceptum Domini non habeo, consilium autem do:* aut quod etiam manibus suis operatus est, ne infirmorum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret ex Evangelio pasci. Multum etiam supererogaverunt Apostoli, sed et pro tempore doctores, qui vetus et novum testamentum exposuere, supererogaverunt, pro quibus retributionem accipient. *Amb.* Beatus ergo ille stabularius qui alterius vulnera curare potest: beatus ille, cui dicit Iesus: *Quodcumque supererogaveris, revertens reddam tibi.* Sed quando reverteris Domine, nisi iudicii die? Nam licet ubique sis semper, et stans in medio nostrum non cerneris a nobis; erit tamen tempus quo universa caro te respiciet revertentem. Reddes ergo quod debes beatis, quibus es debitor. Utinam nos simus idonei debitores, ut quod accepimus, possimus exolvere. *Cyril.* His praemissis, oportune iam Dominus legisperitum interrogat subdens: *Quis horum trium tibi videtur proximus fuisse illi, qui incidit in latrones*? *At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum.* Neque enim Sacerdos, neque Levita factus fuit proximus patientis, sed ille qui est eius misertus: inutilis est enim sacerdotii dignitas, et legis scientia nisi per bona opera confirmetur; unde sequitur: *Et ait illi Iesus: Vade et tu fac similiter. Chrysost.* Quasi dicat: Si quem vides oppressum, non dicas, utique nequam est; sed sive Gen-

tilis sit, sive Iudaeus et ope indigeat, non cavilleris auxiliari, quaecumque mala fuerit passus. *August. de doctr. christ. lib. 1. c. 30.* Ex hoc intelligimus eum esse proximum, cui vel exhibendum est officium misericordiae si indiget, vel exhibendum esset si indigeret. Ex quo iam consequens est, ut etiam ille a quo nobis vicissim exhibendum est, proximus noster sit: proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse, cui misericordiae denegetur officium, quis non videat? dicente Domino *Matth. c. 6. Benefacite his qui vos oderunt;* unde manifestum est hoc praecepto quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos Angelo contineri, a quibus tanta nobis misericordiae impenduntur officia, ex quo et ipse Dominus proximum nostrum se dici voluit, significasse opitulatum esse semivivo iacenti in via. *Amb.* Non enim (1) cogitatio facit proximum, sed misericordia, quia misericordia (2) secundum naturam: nihil enim tam secundum naturam quam iuvare consortem naturae.

10. Factum est autem dum irent, et ipse intravit in quoddam castellum, et mulier quaedam Martha nomine, excepit illum in domum suam; et huic erat soror nomine Maria, quae etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quae stetit, et ait: Domine, non est tibi curae, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adiuvet. Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea.

10. *Beda.* Dilectio Dei et proximi, quae superius verbis et parabolis continebatur, hic ipsis rebus, et veritate designatur: dicitur enim: *Factum est autem dum irent, et ipse intravit in quoddam castellum. Orig.* Cuius quidem nomen Lucas hic tacet, sed Ioannes exprimit vocans ipsum Bethaniam. *August. de ver. Dom. ser. 26.* Sed Dominus qui in sua propria venit, et sui eum non receperunt, susceptus est tanquam hospes: sequitur enim: *Et mulier quaedam Martha nomine excepit illum in domum suam:* sicut solent suscipi peregrini; sed tamen suscepit famula Dominum, aegra Salvatorem, creatura creatorem. Ne quis autem dicat: O beati qui Christum suscipere in domum propriam meruerunt, noli dolere cum inquit, *Matth. 25. Quod enim uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Accepta autem forma servi, in illa pasci a servis voluit dignatione, non conditione. Habebat carnem in qua quidem esuriret et sitiret; sed in eremo esurienti Angeli ministrabant; ergo quod pasci voluit, pascenti praestitit. Martha igitur Dominum pascere disponens, et praeparans circa ministerium occupabatur: Maria vero soror eius pasci magis elegit a Domino: sequitur enim: *Et huic erat soror nomine Maria, quae etiam sedens secus pedes Domini audiebat verbum illus. Chrysost.* Non simpliciter dicitur de Maria, quod sederet prope Iesum; sed secus pedes illius, ut ostendat diligentiam, assiduitatem, et solertiam erga auditionem, et multam reverentiam quam habebat ad Dominum. *August. ib. ser. 27.* Quanto autem humilius ad pedes sedebat, tanto amplius capiebat: confluit enim aqua ad humillitatem convallis, denatat de tumoribus collis. *Basil.* Omnis autem operatio et verbum Salvatoris regula est pietatis et virtutis; ob hoc enim induit corpus nostrum, ut nos conversationem illius imitemur pro posse. *Chrysost.* Exemplo igitur suo docet discipulos, qualiter se gerere debeant in domibus eorum, qui eos suscipiunt, ut scilicet applicantes ad domum, non resupini quiescant, sed potius repleant suscipientes sacris et divinis doctrinis; hi vero qui domum parant, exeant obviam hilariter et ferventer duabus de causis. Primo quidem aedificabuntur doctrinis eorum, quos suscipiunt: deinde et recipient caritatis mercedem; unde et hic sequitur: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium. August. ib.* Bene Martha circa corporalem Domini necessitatem vel voluntatem ministrabat quasi mortali; sed qui erat in carne mortali in principio erat Verbum; ecce quod Maria audiebat: *Verbum caro factum est*, ecce cui Martha ministrabat: laborabat ista, vacabat illa; veruntamen Martha laborans, multum in illa occupatione et negotio ministrandi interpellavit Dominum, et de sorore conquesta est: sequitur enim: *Et ait: Domine, non est tibi curae, quod soror mea reliquit me solam ministrare.* Erat enim Maria intenta dulcedini verbi Domini; a Martha convivium Domino parabatur, in cuius convivio iam iucundabatur. Cum ergo suaviter audiret verbum dulcissimum, et corde intentissimo pasceretur, interpellato Domino a sorore sua, quomodo putamus eam timuisse ne diceret ei Dominus: Surge et adiuva sororem tuam? Mira enim suavitate tenebatur, quae profecto maior est mentis quam ventris; sed causam suam tanquam otiosa iudici maluit committere, nec in respondendo voluit laborare: si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. Respondit ergo Dominus, qui in verbo non laborabat, quia Verbum erat: sequitur enim: *Et respondens dixit illis Dominus: Martha Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima.* Repetitio nominis indicium est dilectionis, aut forte movendae intentionis, ut audiat attentius. Bis vocata audit, *Turbaris erga plurima;* idest circa multa es occupata; vult enim homo occurrere quando ministrat, et aliquando non potest; quaeritur quod deest, paratur quod adest, distenditur animus: nam si Martha sufficeret, adiutorium sororis non posceret: multa sunt, diversa sunt, quia carnalia sunt, quia temporalia sunt. Praeponitur autem unum multis: non enim a multis unum, sed multa ab uno; unde sequitur: *Porro unum est necessarium.* Circa unum se voluit occupari secundum illud *Psalm. 72. Mihi adhaerere Deo bonum est.* Unum sunt Pater et Filius et Spiritus S. ad hoc unum non nos perducit, nisi multi habeamus cor unum. *Cyril.* Vel aliter: Cum susceperint aliqui fratres Deum, non sollicitentur erga multum officium, nec poscant quae prae manibus non sunt, et opus exsuperant; gravat enim passim in qualibet re quod superfluit: generat enim volentibus conferre taedium, convivis autem videtur quod sunt aliis causa laboris. *Basil.* Ab-

(1) *Al.* cognatio. (2) *Al. adest* est.

surdum etiam est cibos ad sustentationem corporis sumere, ac per eos iterum officere corpori, et impedire ipsum erga mandatorum divinorum officium. Si ergo adveniat aliquis pauperum, sumat formam et exemplar modestiae ciborum; nec causa vivere volentium in deliciis mensam propriam praeparemus: uniformis enim est Christiani vita, ad unam intendens intentionem, scilicet ad gloriam Dei. Multiformis vero et varia vita eorum qui de foris sunt, pro libito variata. Tu vero, cur dum copia ciborum et causa delectationis fratri praeparas mensam, criminaris eum voluptatis, et diffundis in eum gulositatis opprobria, arguens delicias eius in eo quod praeparas? Non commendavit Dominus Martham occupatam circa frequens ministerium. *August. de verbo Domini ser. 27.* Quid ergo? Putamus reprehensum esse ministerium Marthae, quam cura hospitalitatis occupaverat, quae tanto hospite laetabatur? Hoc si verum est, dimittant homines, quod ministrant egentibus; vacent verbo, occupentur circa scientiam salutarem; nihil sit cura eis, quis pereginus in vico sit, quis egeat pane; vacent opera misericordiae, uni instetur scientiae. *Theoph.* Non ergo Dominus hospitalitatem prohibet, sed plurimorum turbationem, scilicet abstractionem et tumultum. Et vide consilium Domini, quod prius Dominus nihil dixerat Marthae; sed postquam illa sororem ab auditu studebat avellere, tunc Dominus occasione habita increpavit eam: usque enim adeo honoratur hospitalitas, donec ad necessariora nos attrahit; cum vero incipit ab utilioribus impedire manifestum est, quod honorabilior est divinorum auditus. *August. ib.* Non ergo Dominus opus reprehendit, sed munus distinxit: sequitur enim: *Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea.* Non tu malam, sed illa meliorem. Unde meliorem? quia ab ea non auferetur, a te auferetur aliquando onus necessitatis: non enim cum veneris ad illam patriam, invenies peregrinum, quem suscipias hospitio. Sed bono tuo auferetur, ut quod melius est detur; auferetur a te labor, ut requies detur. Tu navigas, illa in portu est: aeterna enim est dulcedo veritatis: in hac tamen vita augetur, numquam auferetur. *Ambro.* Agat ergo te sicut Mariam desiderium sapientiae: hoc enim maius, hoc perfectius opus, ne ministerii cura cognitionem verbi caelestis avertat. Nec arguas eos et otiosos iudices, quos videas sapientiae studere. *August. de quaest. Evang. lib. 2. q. 2.* Mystice autem, quod Martha excepit illum in domum suam, significat Ecclesiam, quae nunc excepit Dominum in cor suum, Maria soror eius, quae sedebat ad pedes Domini, et audiebat verbum eius, significat eandem Ecclesiam, sed in futuro saeculo, ubi cessans ab opere ministerioque indigentiae, sola sapientia perfruitur. Quod autem conqueritur, quod soror eius eam non adiuvet, occasio datur sententiae Domini, qua ostendit istam Ecclesiam sollicitam esse et turbari erga plurima, cum sit unum necessarium, ad quod per ministerii huius merita pervenitur. Mariam vero dicit optimam partem elegisse, quia per hanc ad illam tenditur, et non aufertur. *Gregor. 6. Moral. cap. 28.* Vel per Mariam quae verba Domini residens audiebat, contemplativa vita exprimitur: per Martham exterioribus obsequiis occupatam, activa vita significatur. Sed Marthae cura non reprehenditur, Mariae vero laudatur: quia magna sunt activae vitae merita, sed contemplativae potiora. Unde nec auferri unquam Mariae pars dicitur: quia activae vitae opera corpore transeunt, contemplativae autem gaudia melius ex fine convalescunt.

CAP. XI.

Et factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos. Et ait illis; Cum oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; panem nostrum quotidianum da nobis hodie; et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et nos dimittimus debenti nobis; et ne nos inducas in tentationem.

Beda. Per historiam sororum quae duas Ecclesiae vitas significaverunt, non frustra Dominus et ipse orasse, et discipulos orare docuisse scribitur: quia et oratio quam docuit, utriusque in se vitae continet mysterium, et ipsarum perfectio vitarum, nostris non viribus est obtinenda, sed precibus; unde dicitur: *Et factum est, cum esset in quodam loco orans. Cyril.* Cum autem habeat omnis boni plenitudinem, cur orat si plenus est, et in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus quod competit ei ex modo dispensationis in carne, cum voluerit humana prosequi tempore ad hoc conveniente. Si enim comedit et bibit, non incongrue utebatur oratione: ut doceat nos non esse erga hoc tepidos, sed attentius insistere orationibus. *Titus.* Cum autem novam conversationem vidissent discipuli, novam formam orationis postulaverunt, cum plures orationes continerentur in veteri testamento; unde sequitur: *Ut cessavit, dixit unus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare:* ne scilicet contra Deum peccemus, aliqua quaerentes pro aliis, vel Deo assistentes in oratione non eo modo quo expedit. *Orig.* Et ut orationis doctrinam proferat, infert: *Sicut Ioannes docuit discipulos suos*: de quo scilicet nos docuisti, quod inter natos mulierum nullus eo maior surrexit: quia praecepisti nobis petere aeterna et grandia: unde erit nos ad horum pervenire notitiam, nisi a te Deo et Salvatore nostro? *Greg. Nis.* Orationis ergo doctrinam explicat discipulis qui solerter notitiam orationis expostulant, ostendens qualiter implorari oporteat divinum auditum. *Basil.* Duo autem sunt modi orationis. Unus quidem laudis cum humilitate; secundus vero petitionis, remissior. Quoties ergo oras, non prius ad petendum prorumpas. Sin autem tuum criminaris affectum, quasi necessitate coactus supplices Deo. Sed cum incipis orare, quamlibet desere creaturam visibilem et invisibilem: sumas autem exordium a laude illius, qui cuncta creavit; unde subditur: *Et ait illis: Cum oraveritis dicite, Pater. August. de ver. Domi. ser. 28.* Primus sermo quantae gratiae? Faciem tuam non audebas ad caelum levare, et subito accepisti gratiam Christi. Ex malo servo factus es bonus filius, ideo praesume non de tua operatione, sed de Christi gratia. Non ergo hic arrogantia est, sed fides: prae-

dicare quod acceperis, non est superbia, sed devotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lavacrum genuit, qui per Filium te redemit: patrem dicas, quasi filius; sed noli tibi aliquid specialiter vendicare: solius Christi specialis est Pater, nobis est Pater omnibus in communi: quia illum solum genuit, nos autem creavit. Et ideo secundum Matthaeum c. 6. dicitur: *Pater noster*; et additur: *Qui es in caelis*, in illis scilicet caelis de quibus dictum est *Ps. 18. Caeli enarrant gloriam Dei*. Caelum est, ubi culpa cessavit, ubi nullum mortis est vulnus. *Theoph.* Non autem dicit: *Qui es in caelis*, tanquam ibi circumscribatur, sed ut ad caelos erigat auditorem, et abstrahat a terrenis. *Greg. Nis.* Vide autem quantae praeparationis opus est, ut audacter possis Deo dicere *Pater*: quia si ad res mundanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut sordes passibilis appetitus, et hanc orationem enunties, audire mihi videor Deum dicentem: Cum corruptae fueris vitae si patrem vocas incorruptibilitatis genitorem, foeda voce inquinas incorruptibile nomen; nam qui patrem mandavit vocare, proferre mendacium non concessit. Omnium vero bonorum exordium est glorificare nomen Dei in vita nostra; unde subdit: *Sanctificetur nomen tuum*. Quis enim est adeo bestialis; qui videns in credentibus vitam puram, non glorificet nomen invocatum in tali vita? Igitur qui dicit in oratione, *Sanctificetur* in me invocatum, *nomen tuum* (1) hoc orat nominis tui concurrente subsidio, iustus abstinens est a quolibet malo. *Chrysost.* Sicut enim cum quis caeli pulchritudinem aspicit, dicit, Gloria tibi Deus; sic etiam cum aspicit alicuius virtutem: quia nominis virtus multomagis quam caelum glorificat Deum. *August. ib.* Vel dicitur: *Sanctificetur nomen tuum*, in nobis, ut ad nos possit eius sanctificatio pervenire. *Titus.* Vel dicit: *Sanctificetur nomen tuum*, idest nota sit tua sanctitas toti mundo, et laudet te decenter: *Rectos autem decet collaudatio. Ps. 32.* Iussit igitur orare pro emendatione mundi totius. *Cyril.* Quoniam penes eos ad quos nondum pervenit fides, contemnitur adhuc nomen Dei; sed ubi iubar veritatis super eos illuxit, eum fatebuntur sanctum sanctorum. *Titus.* Et quia in nomine Iesu est gloria Dei Patris, tunc nomen Patris sanctificabitur, quando Christus erit notus. *Orig.* Vel quia nomen Dei ab errantibus attribuitur culturis et creaturis; nondum est sanctificatum, ut sit separatum a quibus debuit separari. Decet ergo nos orare, ut nomen Dei adaptetur soli vero Deo; cui adaptatur quod subditur: *Adveniat regnum tuum*: ut scilicet evacuetur principatus, et potestas, et virtus, et regnum mundi, quin etiam peccatum quod regnat in mortalibus nostris corporibus. *Greg. Nis.* Imploramus etiam a Domino liberari a corruptione, eximi a morte. Vel secundum quosdam, *Adveniat regnum tuum*; idest veniat super nos Spiritus S. tuus ut purificet nos. *August. ib.* Tunc enim venit regnum Dei, quando eius sumus gratiam consecuti: ipse enim ait *infr. c. 17. Regnum Dei intra vos est*. *Cyril.* Vel qui hoc dicunt, videntur optare rursum refulgentem in mundo omnium Salvatorem. Mandavit autem in oratione petere illud tempus revera terribile, ut sciant quod videre decet eos non lente vel remisse, ut illud tempus non paret eis flammam et vindictam; sed magis honeste secundum voluntatem ipsius, ut eis tempus illud nectat coronas: unde secundum Matthaeum *c. 6.* sequitur: *Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra. Chrysost.* Quasi dicat: Praesta nobis Domine conversationem imitari caelestem, quatenus quaecumque tu vis, nos etiam velimus. *Greg. Nis.* Quoniam enim vitam humanam post resurrectionem similem dicit esse venturam vitae angelicae, consequens est vitam mundanam ad vitam, quae postmodum speratur, disponi, ut in carne viventes, carnaliter non vivamus. Per hoc autem verus medicus animae solvit morbi naturam, ut quos occupavit infirmitas per hoc, quod a voluntate divina recesserant, a morbo denuo liberet copulatio ad voluntatem divinam. Est enim sanitas animae executio debita voluntatis divinae. *August. in Ench. c. 113. et 116.* Apud Evangelistam igitur Matthaeum septem petitiones continere videtur dominica oratio: Evangelista vero Lucas in oratione dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est, nec ab illo utique discrepavit. Sed quomodo illa septem sunt intelligenda, ipse sub brevitate commonuit. Nomen quippe Dei sanctificatur in spiritu; Dei autem regnum in resurrectione futurum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum superiorum esse quodammodo repetitionem, magis eam praetermittendo voluit intelligi. Deinde tres alias adiunxit: et primo de pane quotidiano dicens: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. August. ib.* In Graeco dicitur Epiusion, hoc est supersubstantialem. Non iste est panis qui vadit in corpus, sed ille panis vitae aeternae, qui animae nostrae substantiam fulcit. Latinus autem hunc quotidianum panem dicit, quem Graeci dicunt advenientem. Si quotidianus ille est panis, cur post annum illum sumas, quemadmodum Graeci in Oriente facere consueverunt? Accipe quotidie quod quotidie tibi prosit; sic vive, quod quotidie mereris accipere. Mors Domini significatur, et remissio peccatorum. Qui vulnus habet, medicinam quaerit: vulnus est, quia sub peccato sumus; medicina est caelestis, et venerabile sacramentum. Si quotidie accipis, quotidie tibi est hodie; Christus tibi quotidie resurgit; hodie est enim quando Christus resurgit. *Titus.* Vel panis animarum divina est virtus afferens futuram vitam perennem, sicut panis ex terra prodiens vitam temporalem conservat. Cum autem quotidianum dixisset, divinum qui advenit, et futurus est, significat; quem nobis hodie praestari requirimus, poscentes quoddam eius principium atque gustum, quando spiritus in nobis inhabitans virtutem operatur, quae superat omnem virtutem humanam, puta castitatem, humilitatem. *Cyril.* Putant autem forsan aliquid indecens esse sanctos a Deo quaerere corporalia, et ob hanc causam applicant quod dicitur ad spiritualem professionem. Ego autem concedam, quod oportet sanctos praecipue satagere ad obtinenda spiritualia dona; illud tamen decet inspicere quod irreprehensibiliter petunt Domino praecipiente panem communem: ex eo quod panem iussit quaerere, idest quotidianum alimentum, videtur quod nihil concedat

(1) *Al.* Hoc orat: Fiam tuo concurrente subsidio iustus, et abstinens a quolibet malo.

eos habere, sed magis honestam colere paupertatem; non enim est habentium panem petere, sed oppressorum penuria. *Basil.* Quasi dicat: Panem quotidianum, qui nostrae substantiae competit ad vitam diurnam, non tibipsi commendes, sed ad Deum causa eius refugias, exponens ei necessitatem naturae. *Chrysost.* Postulanda ergo sunt divinitus necessaria vitae, non ciborum diversitates, et vina odorifera, et cetera quae delectant guttur, onerant autem ventrem, et mentem perturbant; sed panis, qui potest substantiam corporis sustentare, et illum qui nobis hodie tantummodo sufficit, ut de crastino non cogitemus, unam solam petitionem sensibilem quaerimus, ut praesentibus non affigamur. *Greg. Nis.* Postquam autem per bona opera fiduciam sumere docuit, consequenter remissionem reatuum docet implorare: sequitur enim: *Et dimitte nobis peccata nostra. Titus.* Hoc autem additum est necessario, pro eo quod pullus sine peccato reperitur, ne impediamur a sacra participatione propter humana peccata. Cum enim teneamur exhibere Christo omnimodam sanctitatem, qui Spiritum S. habitare facit in nobis, redarguendi sumus, si non observemus ei templum mundum. Huic autem defectui subvenitur per Dei bonitatem indulgentem humanae fragilitati peccatorum punitionem. Hoc autem ipsum iuste fit a iusto Deo, quando nos quasi debitoribus relaxamus, his scilicet qui nobis nocuerunt, et debita non exhibuerut; unde subditur: *Siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Cyril.* Vult enim, ut ita loquar, patientiae quam homines colunt imitatorem fieri Deum, ut qualem ipsi exhibuerunt conservis bonitatem, talem pari lance recipere petant a Deo, qui (1) iusta rependit, et novit omnium misereri. Haec igitur advertentes grates agendae sunt debitoribus nostris: fiunt enim nobis, si sapimus, causa indulgentiae maximae; et pauca exhibentes plurima reperiemus: nam et nos multa debemus, et magna debita Domino; quorum si minimam partem a nobis vellet exigere, iam periissemus. *August. de ver. Dom. serm. 28.* Debitum autem quid est, nisi peccatum? Ergo si non accepisses alieni foenoris pecuniam, non deberes: et ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti enim pecuniam, cum qua dives nascereris ad imaginem et similitudinem factus Dei; sed perdidisti quod habebas; sicut dum arrogantiam desideras vendicare, perdidisti humilitatis pecuniam; accepisti a diabolo debitum quod non erat necessarium; cautionem tuam tenebat inimicus; sed eam Dominus crucifixit, et suo cruore delevit. Potens est autem Dominus, qui abstulit peccatum, et debita nostra donavit, custodire nos adversus diaboli insidias, qui culpam generare consuevit; unde sequitur: *Et ne nos inducas in tentationem*, quam scilicet ferre non possumus. Sed quasi athleta talem vult tentationem, quam ferre possit humana conditio. *Titus.* A diabolo enim non tentari est impossibile; sed ne a Deo relinquamur ad tentationes, hoc deprecamur. Quod autem ex promissione divina contingit, illud Deus quandoque facere dicitur in Scriptura; et secundum hoc nisi prohibeat tentationis invalescentiam, quae supra nos est, tunc nos in tentationem inducit. *Maxi.* Vel mandat Dominus ut petamus: *Ne nos inducas in tentationem*; idest non permittas voluptuosarum et spontanearum tentationum nos experientiam pati. Iacobus autem docet pro veritate certantes non remitti tentationibus involuntariis et causativis laborum dicens *cap. I. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. Basi.* Non tamen docet nos orando petere afflictiones corporales: universaliter enim praecepit orare, non subire tentationem; sed postquam aliquis subiit, expetit a Domino petere virtutem perferendi, ut consummetur in nobis illud *Matt. c. 10. Qui sustinet usque ad finem, salvus erit. August. in Ench. cap. 116.* At vero quod Matthaens in ultimo posuit, *Sed libera nos a malo*, iste non posuit, ut intelligamus ad illud superius, quod de tentatione dictum est pertinere: ideo quippe ait, *Sed libera*, non ait: Et liberas; tanquam unam petitionem demonstrans; noli hoc, sed hoc. Sed sciat unusquisque in eo se liberari a malo, quod non infertur in tentationem. *August. ib.* Unusquisque enim petit ut a malo, hoc est ab inimico et peccato liberetur; sed qui Deo se committit, diabolum non timet. *Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Rom. 8.*

(1) *Al.* iuste recompensat.

2 Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum; et ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi. Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis et si non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, et dabit illi quotquot habet necessarios.

2. *Cyrillus.* Docuerat supra Salvator ad petitionem Apostolorum qualiter oportet orare; poterat autem contingere eos, qui hoc salutare documentum receperant, effundere quidem preces iuxta traditam formam, sed negligenter et remisse hoc facere: deinde cum non exaudirentur per primam vel secundam orationem, desisteret ab orationibus. Itaque ne hoc pateremur, per modum parabolae manifestat, quod pusillanimitas in orationibus damnosa est. Utilissimum vero est in eis patientiam habere; unde dicitur: *Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum. Theo.* Amicus iste Deus est, qui omnes amat, et omnes salvos vult fieri. *Ambros.* Quis etiam est nobis amicior, quam qui pro nobis corpus suum tradidit? Datur autem nobis hic alius praecepti modus, ut omnibus momentis, non solum diebus, sed etiam noctibus oratio deferatur: sequitur enim: *Et ibit ad illum media nocte:* sicut petiit David quando dixit *Ps. 118. Media nocte surgebam ad confitendum tibi*: neque enim timuit excitare dormientem, quem scit semper esse vigilantem. Nam si ille tam sanctus, et qui regni erat necessitatibus occupatus, septies in die laudem Domino dicebat; quid nos facere debemus, qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius carnis ac mentis fragilitate deliquimus? Quid quod diligendo Dominum Deum tuum non solum tibi, sed etiam

aliis poteris emereri? Sequitur enim: *Et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit ad me de via, et non habeo quod ponam ante illum. August. de verb. Dom. serm. 29.* Qui autem sunt isti tres panes, nisi mysterii caelestis alimentum? Fieri enim potest ut aliquis passus fuerit amicum aliquid interrogantem, quod respondere non possit; et tunc se invenit non habere, quando coactus est dare. Venit ergo tibi amicus de via, idest de vita huius saeculi, in qua omnes velut peregrini transeunt, nec ullus quasi possessor manet; sed omni homini dicitur *Eccl. 29. Transi, da venturo locum*; aut forte de via mala, hoc est de vita mala fatigatus nescio quis amicus tuus non inveniens veritatem, qua audita et percepta, beatus fiat. Venit ad te tanquam ad Christianum et dicit, Redde mihi rationem; et interrogat quod forte tu per simplicitatem fidei nesciebas, et non est unde reficias esurientem, et compelleris quaerere in dominicis libris: fortassis enim quod ille interrogavit, in libro positum est: sed obscurum est: ipsum Paulum, aut Petrum, aut aliquem prophetam interrogare non sineris: iam enim requiescit familia ista cum Domino isto suo, et saeculi huius ignorantia valida est, hoc est nox media, et urget amicus esuriens, cui simplex fides non sufficit. Numquid deserendus est? Ergo ad ipsum Dominum, cum quo familia requiescit, pulsa orando; de quo subditur: *Et ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse.* Qui differt, dare vult, ut amplius desideres dilatum, ne vilescat cito datum. *Basil.* Forsitan etiam ob hoc differt quasi ingeminans tui assiduitatem, et frequentiam erga se, et ut agnoscas quid donum Dei sit, et in timore donata custodias. Quidquid enim aliquis multo labore acquirit, nititur custodire, ne cum illud perdiderit, suum laborem amittat. *Glos.* Non ergo aufert impetrandi licentiam; sed vehementius accendit desiderium orandi, ostensa difficultate consequendi: sequitur enim: *Iam ostium clausum est. Beda.* Hoc est ostium quod aperire sibi etiam Paulus exposcit, non solum suis, sed et iam populi orationibus obsecrans se iuvari, ut aperiatur sibi ostium ad loquendum mysterium Christi. Et fortasse illud est ostium quod apertum vidit Ioannes, cui dictum est *Apoc. c. 6. Ascende huc, et ostendam tibi quod oportet fieri. August. de quaes. Evan. l. 2. c. 21.* Significatur ergo tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur, et illi qui apostolicam sapientiam tanquam panem erogantes per orbem terrae praedicaverunt, iam sunt in secreta quiete cum Domino: et hoc est quod subditur: *Et pueri mei mecum sunt in cubili. Greg. Nis.* Opportune eos qui per arma iustitiae impassibilitatem vendicaverunt sibi, pueros appellat, docens quod bonum, quod per studia in nobis acquiritur, ab initio fuerat in natura repositum: nam quando aliquis abrenuntians carni per rationem, exercitio vitae virtuosae passionem confutavit, tunc quasi puer insensibiliter se habet erga passiones. Cubile autem requiem intelligimus salvatorum. *Glos.* Et propter praemissa subdit: *Non possum surgere, et dare tibi*: quod est ad difficultatem impetrandi referendum. *August. ib.* Vel aliter: Amicus ad quem venitur media nocte, ut accommodet tres panes, utique ad similitudinem ponitur, secundum quam quis rogat Deum in media tribulatione constitutus, ut ei tribuat intelligentiam Trinitatis, qua praesentis vitae consoletur labores. Ipsa enim angustia media nox est, qua cogitur vehementer instare. In tribus autem panibus etiam illud significat unius substantiae esse Trinitatem. Amicus autem veniens de via intelligitur hominis appetitus, qui debet rationi servire: serviebat autem consuetudini temporali, quam viam vocat propter omnia transeuntia. Converso autem homine ad Deum, etiam ille appetitus a consuetudine revocatur. Sed si non consoletur interius gaudium de doctrina spirituali, qua creatoris Trinitas praedicatur, magnae angustiae sunt in homine; quem premit aerumna mortalis, cum ab his quae foris delectant praecipitur abstinentia, et intus non est refectio de laetitia doctrinae spiritualis: et tamen orando efficitur ut accipiat desiderans intellectum a Domino, etiam si homo desit per quem sapientia praedicetur: sequitur enim: *Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, et si non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, et dabit illi quotquot habet necessarios.* Comparatio est a minori; si enim amicus homo surgit de lecto et dat, non amicitia, sed taedio compulsus; quanto magis Deus dat, qui sine taedio largissime donat quod petitur? *August. ib.* Cum autem perveneris ad tres panes, hoc est ad cibum, et intelligentiam Trinitatis, habes et unde vivas, et unde pascas. Ne timeas, ne finias: non enim panis ille finietur, sed indigentiam tuam finiet: disce, et doce, vive, et pasce. *Theoph.* Vel aliter: Media nox finis est vitae, in quo multi ad Deum adveniunt. Amicus autem est Angelus, qui accipit animam. Vel media nox est profundum tentationum, in quo constitutus petit a Deo tres panes, necessitate scilicet corporis, animae, et spiritus, per quae in tentationibus non periclitamur. Amicus autem qui de via venit ipse Deus est, qui in tentationibus nos probat; cui non habet quod apponat, qui in tentatione infirmatur. Quod autem dicit, *Et clausa est ianua*, intelligendum est, quod docet nos ante tentationes praeparatos esse; postquam vero tentationi incidimus, praeparationis ianua clauditur, et imparati inventi, nisi Deus adiuvet, periclitamur.

3. Et ego dico vobis: Petite et dabitur vobis; quaerite et invenietis, pulsate et aperietur; vobis: Omnis enim qui petit accipit, et qui quaerit invenit, et pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ovum: numquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester caelestis de caelo dabit spiritum bonum petentibus se?

3. *August. de ver. Dom. serm. 19.* Posita similitudine, adiunxit exhortationem Dominus, et omnino stimulavit nos quaerere, petere, pulsare, donec accipiamus quod petimus; unde dicit: *Et ego dico vobis: Petite, et dabitur vobis. Cyril.* Quod dicit, *Dico vobis*, vim habet iuramenti: Deus enim non mentitur. Quandocumque autem innuit audientibus aliquid cum iuramento,

ostendit inexcusabilem nostrae fidei parvitatem. *Chrys.* Per petitionem autem orationem ostendit, per inquisitionem vero studium et sollicitudinem, cum subdit: *Quaerite et invenietis:* quae enim quaeruntur, plurima cura indigent; quod maxime est in Deo. Plura namque sunt quae sensum nostrum impediunt. Sicut ergo aurum perditum quaerimus, sic Deum sollicite perquiramus. Ostendit etiam quod quamvis non aperiat illico ianua, tamen immorandum est; unde subdit: *Pulsate et aperietur vobis:* quia si quaerens immoraberis, utique recipies: ob hoc reclusum est ostium ut faciat te pulsare: ideo non mox annuit ut exposcas. *Graec.* Vel per hoc quod dicit, *Pulsate*, forsitan insinuat petere cum effectu: pulsat enim aliquis manu; boni autem operis signum est manus. Vel haec tria possunt aliter distingui; virtutis enim initium est petere notam fieri viam veritatis; secundus vero gradus est quaerere qualiter oporteat transire per vitam; tertius gradus est, ut cum virtutes attigerit, pulset ad ostium, ut intret spatiosam cognitionem: quae omnia orando aliquis acquirit. Vel petere quidem est orare; quaerere vero per bona opera agere orationi condigna; pulsare autem est orationi immorari, nec desistere. *Aug. ib.* Non autem nos tantum hortaretur ut peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia: plus vult ille dare quam nos accipere. *Ambros.* Qui autem promittit aliquid, spem debet afferre promissi ut mandatis obedientia deferatur, promissis fides; et ideo subdit: *Omnis enim qui petit accipit, et qui quaerit invenit, et pulsanti aperietur. Orig.* Quaeret autem aliquis qualiter quidam orantes non exaudiantur. Ad quod dicendum, quod quicumque recto tramite ad quaerendum accedit, nil omittens ex his quae conferunt ad petitorum obtentum, accipiet revera quod precatus est dari sibi: si quis autem divertens a proposito debitae petitionis, cum non petat, ut decet, non petit: quo fit, ut cum non recipiat, quod hic dicitur, non falsificetur: nam et magistro dicente, Quicumque venit ad me, assequetur disciplinarum peritiam, adire magistrum realiter accipimus, hoc est ut ferventer et diligenter vacet documentis ipsius: unde et Iacobus dicit *c. 4. Petitis et non accipitis, eo quod male petatis*, scilicet causa voluptatum vanarum. Sed dicet aliquis: Immo cum aliqui rogant pro divina notitia obtinenda, et recuperatione virtutum, non obtinent: Cui dicendum, quod non propter se bona petiverunt accipere, sed ut commendentur per ea. *Basil.* Si quis etiam ob torporem exhibeat se desideriis et traditor sui fiat in manus hostium; hunc Deus nec adiuvat, nec exaudit, eo quod per peccatum alienum se fecit a Deo. Decet ergo offerre quidem quidquid interest sua, clamare autem ad Deum, ut adiuvet eum. Est autem divinum subsidium implorandum non remisse, nec mente huc illucque vagante; eo quod talis non solum non impetrabit quod petit, sed magis Dominum irritabit: nam si aliquis coram Principe stans, fixum habet et intrinsecum et extrinsecum oculum, ne forsitan puniatur; quanto magis coram Deo attentum ac tremebundum oportet assistere? Si vero debilitatus a peccato fixe nequis orare, quantumcumque potes te ipsum cohibeas, ut stando coram Deo ad eum dirigas intellectum; et Deus ignoscit, eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet, assistere coram Deo. Si sic ergo teipsum compellis, ne discedas donec accipias. Ideo ergo quandoque petis, et non accipis, quia perperam postulasti, vel infideliter vel leviter, vel non conferentia tibi, vel destitisti. Saepius autem quidam obviant dicentes: Quare oramus? An ignorat Deus, quibus opus est nobis? Novit quippe, et omnia spiritualia uberius dat nobis, et antequam postulemus; sed opera virtutis, et regnum caelorum oportet prius optare, optantem vero quaerere, ingerentem per fidem et patientiam quicquid interest sua, in nullo delicto redargutum a propria conscientia. *Ambr.* Ergo praeceptivus locus frequenter orandi spes est impetrandi. Ratio autem persuadendi prius fuit in praecepto, postea fit in exemplo; quod ostendit subdens: *Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Cyril.* In quo instruit nos Salvator quiddam necessarium: frequenter enim inconsulto, voluptatum impetu irruimus ad perniciosa desideria. Cum igitur aliquid talium a Deo petimus, nequaquam impetrabimus; ad quod ostendendum utitur patenti exemplo, ex his quae penes nos sunt; cum enim filius tuus petit panem, gratanter propinas, quia cibum petit opportunum; quando vero sensus penuria lapidem poscit ut comedat, non affers ei, sed potius prohibes eum a nocivo desiderio, ut sit sensus: *Quis autem ex vobis patrem petit panem*, quem scilicet pater dat: *numquid lapidem dabit illi?* scilicet si petierit. Eadem quoque ratio est in serpente et pisce, de quo subdit; *Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?* Et similiter in ovo et scorpione, de quo subdit: *Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem? Orig.* Tu tamen attende, si panis quidem est animae cibus in cognitione, sine quo non contingit salvari: puta perspicax ratio vitae debitae; piscis autem est amor disciplinae: puta mundi constitutionem agnoscere, elementorum effectum, et quaecumque consequenter disserit sapientia. Itaque nec vice panis Deus propinat lapidem, quem volebat diabolus a Christo manducari; nec vice piscis serpentem quem comedunt Aethiopes, indigni pisces comedere; nec simpliciter dat vitae nutritivae et utilis, non comestibilia et nociva, quod refertur ad scorpionem et ovum. *August. de quaest. Evan. l. 2. c. 22.* Vel potius intelligitur caritas propter maiorem appetitum, et tam necessarium ut sine illa cetera nihil sint, sicut sine pane mensa est inops; cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit. Piscis autem intelligitur fides invisibilium, vel propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur. Quod etiam fides huius mundi fructibus circumiactata non frangitur, recte pisci comparatur? cui contrarium posuit serpentem propter venena fallaciae, quae etiam primo homini male suadendo praeseminavit. In ovo intelligitur spes: ovum enim nondum est fetus factus, sed fovendo speratur: cui contrarium posuit scorpionem, cuius aculeus venenatus retro timendus est, sicut contrarium spei est retrospicere, cum spes futurorum in illa quae ante sunt, se extendat. *August. ib.* Quanta tibi loquitur mundus, quanta post dorsum strepit, ut retro respicias? O munde immunde, quid strepis, quid avertere conaris? Tenere vis periens; quid faceres si maneres? Quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta mentiris? *Cyril.* Ex praemisso autem exemplo

concludit: *Si ergo vos cum sitis mali*, idest cum mentem susceptivam pravitatis geratis, non autem uniformem et fixam in bono, sicut Deus. *Beda.* Vel malos vocat saeculi amatores, qui dant illa quae secundum sensum iudicant bona, quae etiam in sua natura sunt bona, et ad usum infirmae vitae pertinent; unde subdit: *Nostis bona data dare filiis vestris.* Apostoli etiam qui merito electionis bonitatem humani generis excesserant, supernae bonitatis respectu, mali esse dicuntur; quia nihil per semetipsum bonum, nisi deitas sola. Quod vero subditur, *Quanto magis Pater vester de caelo dabit spiritum bonum petentibus se?* Pro quo Matthaeus posuit *c. 7. Dabit bona competentibus se:* ostendit Spiritum S. plenitudinem bonorum Dei; quia omnes utilitates quae ex donorum Dei gratia suscipiuntur, ex isto fonte emanant. *Athan.* Nisi autem Spiritus S. esset de substantia Dei qui solus est bonus, nequaquam hic appellaretur bonus, quando Dominus renuit dici bonus, in eo quod homo factus est. *August. ib.* Ergo avare quid quaeris, aut si aliud petas, quid tibi sufficit?

4. Et erat Iesus eiiciens daemonium, et illud erat mutum; et cum eiecisset daemonium locutus est mutus, et admiratae sunt turbae. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe daemoniorum eiicit daemonia. Et alii tentantes, signum de caelo quaerebant ab eo.

4. *Glos.* Promiserat Dominus, quod spiritus bonus daretur orantibus; cuius quidem beneficium subsequenti miraculo demonstrat; unde dicitur: *Et erat Iesus eiiciens daemonium, et illud erat mutum. Theoph.* Cophos Κωφὸς, quem Latini interpretantur mutum, apud Graecos frequenter dicitur qui non loquitur: dicitur etiam et qui non audit; sed magis proprie qui nec audit, nec loquitur. Qui autem a nativitate non audivit, ex necessitate non loquitur: ea enim loquimur, quae per auditum loqui docemur. Si quis tamen ex aliqua passione superveniente auditum amiserit, hunc nihil prohibet loqui. Qui autem Domino oblatus fuit, et mutus erat lingua, et surdus auditu. *Titus.* Mutum autem, vel surdum dicit daemonium, quod hanc ingerit passionem, quod non audiatur divinum verbum. Nam daemones auferentes aptitudinem humani affectus, obtundunt animae nostrae auditum. Idcirco venit Christus, ut eiiciat daemonium, et audiamus verbum veritatis: unum enim sanavit, ut universalem praegustationem faciat humanae salutis; unde sequitur: *Et cum eiecisset daemonium, locutus est mutus. Remig.* Daemoniacus autem iste apud Matthaeum non solum mutus, sed et caecus fuisse narratur. Tria igitur signa simul in uno homine perpetrata sunt. Caecus videt, mutus loquitur, possessus a daemone liberatur: quod quotidie completur in confessione credentium, ut expulso primum daemone, fidei lumen aspiciant, deinde ad laudes Dei tacentia prius ora laxentur. *Cyril.* Hoc autem miraculo peracto, extollebat eum multitudo praeconiis, et gloria quae Deum decet; unde sequitur: *Et admiratae sunt turbae. Beda.* Turbis autem quae minus eruditae videbantur, Domini semper facta mirantibus, scribae et pharisaei vel negare, vel sinistra interpretatione pervertere laborabant, quasi non divinitatis, sed immundi spiritus opera fuissent; unde sequitur: *Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe daemoniorum eiicit daemonia.* Beelzebub Deus erat Accaron: nam Beel quidem ipse Baal, Zebub autem musca vocatur. Dicit autem Beelzebub, quasi vir muscarum: ex cuius spurcissimo ritu principem daemoniorum cognominabant. *Cyril.* Alii vero paribus stimulati livoris aculeis, petebant ab eo caeleste videre portentum; unde sequitur: *Alii tentantes signum de caelo quaerebant ab eo*; quasi dicerent: Quamvis ab homine daemonium eieceris, non tamen hoc est divinae operationis argumentum: nondum enim vidimus aliquid prioribus simile miraculis: Moyses enim transduxit populum per medium maris, Iosue vero successor eius solem retardavit in Gabaon: tu vero nihil horum ostendisti: quaerere enim prodigia de caelo innuit, quod huiusmodi cogitationibus tunc temporis afficiebantur erga Christum.

5. Ipse autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, et domus supra domum cadet. Si autem et Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum eius, quia dicitis in Beelzebub me eiicere daemonia? Si autem ego in Beelzebub eiicio daemonia, filii vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. Porro, si in digito Dei eiicio daemonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.

5. *Chrysost.* Cum pharisaeorum suspicio irrationabilis esset, metu multitudinis non audebant eam divulgare, sed in animo suo eam vertebant; unde dicitur: *Ipse autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, et domus supra domum cadet. Beda.* Non ad dicta, sed ad cogitata respondit, ut vel sic compellerentur credere potentiae eius, qui cordis videbat occulta. *Cyril.* Non autem respondebat ex Scripturis, quia non attendebant, falso eas exponentes; sed ex his respondet quae communiter accidunt. Domus enim et civitas si fuerit divisa, velociter dissipatur, et etiam regnum quo nihil est validus: firmat enim regna, et domos subditorum concordia. Si ergo, inquit, ego per daemonem daemonia eiicio, dissensio inter eos est, et perit virtus eorum; unde subdit: *Si autem et Satanas in se ipsum divisus est, quomodo stabit regnum eius, quia dicitis me in Beelzebub eiicere daemonia?* Non enim Satanas sibi ipsi repugnat, nec suis satellitibus nocet; sed potius statuit regnum suum. Restat ergo, quod divina virtute conteram Satanam. *Amb.* In hoc etiam ostendit regnum suum individuum esse, atque perpetuum: et ideo qui non in Christo spem gerunt, sed in principe daemoniorum eiicere daemones opinantur, eos regni negat esse perpetui; quod spectat etiam ad populum Iudaeorum. Quomodo enim potest regnum Iudaeorum esse perpetuum, quando a legis populo Iesus negatur, qui ex lege debetur? Ita ex parte se fides Iudaicae plebis impugnat, (1) impii gloria divi-

(1) *Al.* impugnando.

ditur, dividendo dissolvitur; et ideo regnum Ecclesiae manebit aeternum, quia individua fides corpus est unum. *Beda.* Regnum etiam Patris, et Filii, et Spiritus S. non est divisum, quod est aeterna stabilitate mansurum. Desistant igitur Ariani iuniorem Patre Filium, Filio vero Spiritum S. dicere: quia quorum unum est regnum, horum est et una maiestas. *Chrysost.* Haec est prima solutio; secunda vero, quae est de discipulis, quam ponit subdens: *Si autem in Beelzebub eiicio daemonia, filii vestri in quo eiiciunt?* Non dicit, Discipuli mei, sed *filii vestri*, volens eorum permulcere furorem. *Cyril.* Iudaei namque, et a Iudaeis, secundum carnem, exorti sunt Christi discipuli, qui potestatem in spiritus immundos adepti erant a Christo, et oppressos ab eis in nomine Christi liberabant. Cum ergo filii vestri Satanam in nomine meo conterunt, quomodo non habet multam amentiam, dicere me a Beelzebub virtutem habere? Damnabimini igitur ex fide natorum vestrorum; unde subditur: *Ideo ipsi iudices vestri erunt. Chrysost.* Quoniam enim ex vobis emanantes mihi obediunt, liquet quod condemnabunt operantes contraria. *Beda.* Vel aliter: Filios Iudaeorum exorcistas gentis illius significat, qui ad invocationem Dei eiiciebant daemones; quasi dicat: Si expulsio daemonum in filiis vestris Deo, non daemonibus deputatur, quare in me idem opus non eandem habeat causam? *Ergo ipsi vestri iudices erunt*, non potestate, sed operatione: dum illi expulsionem daemonum Deo assignant, vos Beelzebub principi daemoniorum. *Cyril.* Postquam ergo quod dicitis, calumniae notam habet, manifestum est, quod in spiritu Dei eiicio daemonia; unde subdit: *Porro, si in digito Dei eiicio daemonia, profecto pervenit in vos regnum Dei. August. de con. Evan. lib. 2. c. 38.* Quod Lucas digitum Dei dicit, ubi Matthaeus dixit spiritum, ab eadem sententia non recedit; quin potius et aliquid docet, ut noverimus quemadmodum intelligamus ubicumque Scripturarum legerimus digitum Dei. *August. de quaest. Evan. lib. 2. q. 17.* Dicitur autem Spiritus S. digitus Dei propter partitionem donorum, quae in eo dantur unicuique propria sive hominum, sive Angelorum: in nullis enim membris nostris magis apparet partitio, quam in digitis. *Cyril.* Vel Spiritus S. dicitur digitus Dei: Filius enim manus, et brachium Patris dictus est: operatur enim Pater cuncta per eum. Sicut igitur digitus non est alienus a manu, sed ei naturaliter insitus; sic Spiritus S. consubstantialiter connexus est Filio, et per eum omnia Filius operatur. *Ambro.* Nec tamen tibi membrorum compactione nostrorum portio quaedam videatur facienda virtutis: individuae enim rei non potest esse divisio: et ideo ad formam unitatis, non ad distinctionem potestatis referenda digiti nuncupatio est. *Atha. con. Ari. or. 2.* Ad praesens autem non renuit Dominus gratia suae humanitatis dicere se minorem Spiritu S. dicens se in eo daemones eiicere, quasi non sufficiente humana natura ad daemonum expulsionem, nisi virtute Spiritus S. *Cyril.* Et ideo convenienter dicitur: *Pervenit in vos regnum Dei*; idest si ego homo existens in Spiritu divino eiicio daemones, ditata est humana natura in me, et advenit regnum Dei. *Chrysost.* Dicit autem, *Super vos*, ut eos attraheret; quasi dicat: Si vobis adveniunt prospera, cur vestra bona fastiditis? *Ambro.* Simul ostendit etiam imperialem quandam esse Spiritus S. potestatem, in quo regnum est Dei; nos quoque, in quibus habitat Spiritus, esse regalem domum. *Titus.* Vel dicit, *Pervenit in vos regnum Dei*, ut intelligatur, pervenit contra vos, non pro vobis; horrendus enim est perfidis Christi secundus adventus.

6. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quae possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma eius auferet, in quibus confidebat, et spolia eius distribuet. Qui non est mecum, contra me est; et qui non colligit mecum, dispergit.

6. *Cyril.* Quia necessarium erat per multas considerationes detrahentium retractare sermonem, utitur nunc exemplo manifestissimo, quod demonstrat volentibus intueri, quod principem huius saeculi virtute sibi insita vicit, dicens: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quae possidet. Chrysost.* Fortem vocat diabolum, non quia naturaliter huiusmodi sit, sed innuens antiquam eius tyrannidem, quam pusillanimitas nostra causavit. *Cyril.* Erat enim ante Salvatoris adventum violentia multa, rapiens alienos greges, scilicet Dei, et quasi ad proprium ducens ovile. *Theoph.* Arma autem eius sunt omnes species peccatorum, in quibus confidens invaluit contra homines. *Beda.* Atrium vero illius mundum vocat, qui in maligno positus est, in quo usque ad Salvatoris adventum potiebatur imperio; quia in cordibus infidelium sine ulla contradictione quiescebat; sed fortiori potentia Christus victor omnes homines liberando ipsum eiecit; unde subditur: *Si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma eius auferet, in quibus confidebat, et spolia eius distribuet. Cyril.* Postquam enim Dei summi Verbum totius fortitudinis dator, et Dominus virtutum factum est homo, invasit illum, et arma eius abstulit. *Beda.* Sunt ergo arma eius astutiae, dolique nequitiae spiritualis: spolia vero eius ipsi homines sunt ab eo decepti. *Cyril.* Nam qui dudum irretiti fuerant ab eo Iudaei in divinam ignorantiam, et errorem, evocati sunt per sanctos Apostolos ad notitiam veritatis, et oblati sunt Deo Patri per fidem adhibitam Filio. *Basil.* Distribuit etiam spolia, exhibens fideles custodias Angelorum ad hominum salutem. *Beda.* Victor etiam Christus spolia distribuit, quod est insigne triumphantis: quia captivam ducens captivitatem, dedit dona hominibus; quosdam quidem Apostolos, alios Evangelistas, hos prophetas, illos pastores ordinans, et doctores. *Chrys.* Deinde ponitur quarta solutio, cum subditur: *Qui non est mecum, adversum me est;* quasi dicat: Ego volo homines offerre Deo, Satanas autem contrarium. Qualiter ergo, qui mihi non cooperatur, sed dissipat quae mea sunt, tam mihi consentaneus fieret, ut una mecum eiiceret daemones? Sequitur: *Et qui non colligit mecum, dispergit. Cyril.* Quasi dicat: Ego veni, ut filios Dei ab eo dispersos congregem; at ipse Satanas cum mecum non sit, quae collegi, et salvavi, tentat dispergere. Qualiter ergo qui meis dispensationibus refragatur, virtutem mihi ministrat? *Chrysost.* At si quis non cooperatur, ad-

versarius est: multo magis qui obstat. Videtur tamen mihi et Iudaeos ad praesens sub aenigmate tangere, ordinans eos cum diabolo; nam et ipsi agebant contra eum, et dispergebant quos congregabat.

7. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quaerens requiem; et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam: et tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se: et ingressi habitant ibi; et fiunt novissima hominis illius peiora prioribus.

7. *Cyril.* Post praemissa ostendit Dominus, unde contigit populo Iudaeorum, ut ad huius opiniones laberentur de Christo, dicens: *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quaerens requiem.* Quod enim hoc exemplum ad Iudaeos spectet, Matthaeus expressit dicens *c. 12. Sic erit et generationi huic pessimae.* Quamdiu enim erant in in Aegypto viventes ritu Aegyptiorum, inhabitabat in eis spiritus malignus; qui expulsus est ab eis, quando mactaverunt agnum in figura Christi, et liniti sunt eius sanguine et sic evitaverunt destructionem. *Ambros.* Itaque in uno homine totius populi Iudaici comparatio est, a quo per legem spiritus immundus exierat. Sed quia in Gentibus, quorum corda prius arida erant, sed postmodum per baptisma rore Spiritus humescebant, propter fidem Christi requiem diabolus invenire non potuit, immundis enim spiritibus Christus incendium est, ideo regressus est ad plebem Iudaeorum; unde sequitur: *Et non inveniens dicit, Revertar in domum meam, unde exivi. Orig.* Idest ad eos, qui sunt ex Israel: quos vidit nihil divinum in se continentes, sed desertos et vacantes habitationi eius; unde sequitur: *Et cum venerit, invenit scopis mundatam. Amb.* Forensi enim, et perfunctoria specie (1) comperta ab imo manet interiore pollutior: neque enim sacri fontis irriguo aut abluebat, aut restringebat ardorem: meritoque ad eum spiritus redibat immundus, adducens secum septem spiritus nequiores; unde sequitur: *Et tunc vadit, et assumit septem alios spiritus seeum nequiores se; et ingressi habitant ibi*: quoniam scilicet in hebdomada legis, et octavae mysterium (2) commisit. Itaque, ut nobis multiplicatur septiformis Spiritus gratia, ita illis immundorum spirituum omnis cumulatur iniuria: universitas enim hoc numero aliquoties comprehenditur. *Chrysost.* Incolunt autem animas Iudaeorum daemones peiores prioribus: nam tunc temporis in prophetas saeviebant, nunc vero ipsi Domino prophetarum iniuriantur; atque ideo a Vespasiano et Tito peiora passi fuerunt, quam in Aegypto, et in Babylone; unde sequitur: *Et fiunt novissima hominis illius peiora prioribus.* Tunc etiam aderat eis divina provisio, et gratia Spiritus S. nunc vero etiam hac cura privantur: propter quod virtutis maior penuria nunc, et aerumna intensior, et daemonum exactio saevior. *Cyril.* Sunt etiam *novissima peiora prioribus*, secundum illud apostolicum *2. Petr. c. 2. Melius erat eis veritatis viam non cognoscere, quam post agnitam, retroire. Beda.* Potest etiam hoc accipi de haeretico quolibet, vel schismatico, vel etiam malo catholico, de quo tempore baptismatis spiritus exierat immundus, locaque inaquosa peragrat; idest corda fidelium, quae a mollitie fluxae cogitationis expurgata sunt, callidus insidiator explorat, si quos ibi nequitiae suae gressus figere possit. Dicit autem, *Revertar in domum meam, unde exivi*: in quo timendum est, ne culpa quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat. Invenit autem eam scopis mundatam, hoc est gratia baptismatis a peccatorum labe castigatam, sed nulla boni operis industria cumulatam. Per septem autem malos spiritus, quos assumit, universa vitia designat. Nequiores autem dicuntur, quia non solum habebit illa septem vitia, quae septem spiritualibus sunt contraria virtutibus, sed etiam per hypocrisim ipsas se virtutes habere simulabit. *Chrysost.* Non solum autem illis, sed et nobis fore dicta accipiamus quae sequuntur: *Et erunt novissima hominis illius peiora prioribus*: quia si illustrati, et a pristinis malis remoti, denuo redimus ad eandem nequitiam, gravior deinceps erit poena sequentium peccatorum. *Beda.* Posset etiam simpliciter intelligi Dominum haec ad distinctionem suorum, et Satanae operum adiunxisse, quod scilicet ipse semper polluta mundare, Satanas vero mundata gravioribus sordibus contaminare festinet.

8. Factum est autem, cum haec diceret, extollens vocem quaedam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti. At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.

8. *Beda.* Scribis et pharisaeis Dominum tentantibus, simul et blasphemantibus, incarnationem eius magna fiducia quaedam mulier confitetur; unde sequitur: *Factum est autem, cum haec diceret, extollens vocem quedam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti*: ubi et praesentium (3) calumniam, et futurorum confundit haereticorum perfidiam: nam sicut tunc Iudaei S. Spiritus opera blasphemando verum Dei Filium negabant; sic haeretici postea negando Mariam semper virginem, Spiritus S. cooperante virtute, nascituro unigenito Deo carnis suae materiam ministrasse, verum consubstantialemque Patri Filium hominis fateri non debere dixerunt. Sed si caro Verbi Dei secundum carnem nascentis, a carne Virginis matris pronuntiatur extranea, sine causa venter qui eum portasset, et ubera quae lactassent, beatificantur. Qua vero consequentia eius lacte credatur nutritus, ex cuius semine negatur conceptus, cum ex unius et eiusdem fontis origine secundum Physicos uterque vigor manare perhibetur? Non autem tantummodo eam quae Verbum Dei corporaliter generare meruerat, sed et omnes qui idem Verbum spiritualiter auditu fidei concipere, et boni operis custodia vel in suo, vel in proximorum corde parere,

(1) *Al.* compta animo manet. (2) *Al.* adest sacrilega mente.

(3) *P. Nicolai addit* procerum.

et quasi alere studuerint, asserit esse beatos: sequitur enim: *At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Chrysost.* Non fuit hoc responsum repudiantis matrem, sed ostendentis quod nihil ei partus profuisset, nisi valde bona, et fidelis fuisset. Ceterum si Mariae non proderet sine virtutibus animae Christum ab ea ortum traxisse; multomagis nobis sive patrem, sive fratrem, sive filium virtuosum habeamus, nos autem absistamus ab illius virtute, nequaquam hoc prodesse valebit. *Beda.* Eadem autem Dei genitrix et inde quidem beata, quia Verbi incarnandi ministra est facta temporalis; sed inde multo beatior, quia eiusdem semper amandi custos manebat aeterna. Hac etiam sententia sapientes Iudaeorum percutit, qui Verbum Dei non audire et custodire, sed negare, et blasphemare quaerebant.

9. Turbis autem concurrentibus, coepit dicere: Generatio haec, generatio nequam est: signum quaerit; et signum non dabitur ei nisi signum Ionae prophetae. Nam sicut fuit Ionas signum Ninivitis: ita erit et Filius hominis generationi isti. Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, et condemnabit illos, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis; et ecce plusquam Salomon hic. Viri Ninivitae surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt illam, quia poenitentiam egerunt in praedicatione Ionae; et ecce plusquam Ionas hic.

9. *Beda.* Duplici Dominus fuerat quaestione pulsatus. Quidam enim calumniabantur eum in Beelzebub eiecisse daemonia, quibus hactenus est responsum; et alii tentantes signum de caelo quaerebant ab eo, quibus ab hinc respondere incipit; unde sequitur: *Turbis autem concurrentibus, coepit dicere: Generatio haec, generatio nequam est. Ambros.* Ut scias Synagogae populum deformari, ubi Ecclesiae beatitudo laudatur. Sicut autem fuit Ionas signum Ninivitis, ita erit et Filius hominis Iudaeis; unde subditur: *Signum quaerit; et signum non dabiturei, nisi signum Ionae prophetae. Basil.* Signum est res in propatulo posita, alicuius occulti continens in se declarationem: sicut Ionae signum descensum ad inferos, ac iterum ascensum Christi resurrectionem a mortuis repraesentat; unde subditur: *Nam sicut Ionas fuit signum Ninivitis: ita et Filius hominis generationi isti. Beda.* Signum eis tribuit, non de caelo, quia indigni erant videre; sed de profundo inferni, signum scilicet incarnationis, non divinitatis, passionis, non glorificationis. *Ambros.* Ut autem Ionae typus signum dominicae passionis est, ita etiam gravium, quae Iudaei commiserunt, testificatio peccatorum est. Simul advertere licet et maiestatis oraculum, et pietatis iudicium: namque Ninivitarum exemplo, et denuntiatur supplicium, et remedium demonstratur: unde etiam debent Iudaei non desperare indulgentiam, si velint agere poenitentiam. *Theoph.* Sed Ionas post exitum suum a ventre ceti, sua praedicatione Ninivitas convertit; Christo vero resurgenti Iudaeorum generatio non credidit: unde praeiudicium fuit eis; de quo praeiudicio subdit duplex exemplum, cum dicitur: *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, et condemnabit illos. Beda.* Non utique potestate iudicii, sed comparatione facti melioris; unde sequitur: *Quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis; et ecce plusquam Salomon hic. Hic* in isto loco non pronomen est, sed adverbium loci, et significat; Idest in praesentiarum inter vos conversatur, qui incomparabiliter est Salomone praestantior. *Cyril.* Non autem dixit, Maior Salomone ego sum, ut persuadeat nobis humiliari, etsi foecundi sumus spiritualium gratiarum; quasi dicat: Festinavit ad audiendum Salomonem mulier barbara, per tam longum iter auditura scientiam visibilium animantium, et vires herbarum; vos autem cum assistatis, et audiatis de invisibilibus et caelestibus ipsam sapientiam vos instruentem, et verba signis et operibus comprobantem; alienamini contra verbum, et miracula insensibiliter praeteritis. *Beda.* Si autem Regina Austri, quae electa esse non dubitatur, surget in iudicio cum reprobis, ostenditur una cunctorum, bonorum scilicet malorumque resurrectio mortalium: et hoc non iuxta fabulas Iudaeorum mille annis ante iudicium, sed in ipso esse futura iudicio. *Ambros.* In hoc quoque Iudaeorum plebem damnans, Ecclesiae mysterium vehementer exprimit, quae in Regina Austri per studium percipiendae sapientiae de totius orbis finibus congregatur, ut pacifici Salomonis verba cognoscat: Regina plane, cuius regnum est indivisum, de diversis et distantibus populis in unum corpus assurgens. *Gregor. Nis.* Sicut autem illa Regina erat Aethiopum, et longe distans, sic in principio nigra erat Ecclesia Gentium, et multum distabat a veri Dei notitia; at ubi pacificus Christus emicuit, tunc caecutientibus Iudaeis accedunt Gentiles, offeruntque Christo pietatis aromata, et aurum divinae notitiae, et gemmas, obedientiam scilicet praeceptorum. *Theoph.* Vel quia Auster laudatur in Scriptura, sicut calidus, et vivificans. Anima igitur regnans in Austro, idest in spirituali conversatione, venit audire sapientiam Salomonis Regis pacifici Domini Dei nostri; idest in contemplationem erigitur, ad quam nullus perveniet, nisi regnat in bona vita. Ponit autem consequenter exemplum de Ninivitis dicens: *Viri Ninivitae surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt illam. Chrysost.* Condemnationis iudicium ex similibus, vel dissimilibus fit: ex similibus quidem, sicut in parabola de decem virginibus; ex dissimilibus autem, sicut Ninivitae condemnant eos, qui erant tempore Christi, ut sic fiat condemnatio clarior: nam illi quidem barbari, hi vero Iudaei: hi refecti propheticis documentis, illi numquam acceperant auditum divinum; illuc ivit servus, huc Dominus; ille eversionem praedicabat, iste regnum caelorum annuntiat. Notum est ergo cuilibet, quod Iudaeos decebat potius credere; accidit autem contrarium; unde subdit: *Quia poenitentiam egerunt in praedicatione Ionae; et ecce plusquam Ionas hic. Ambros.* Secundum mysterium autem, ex duobus constat Ecclesia: ut aut peccare nesciat, quod scilicet pertinet ad Austri Reginam; aut peccare desinat, quod scilicet pertinet ad Ninivitas poenitentiam agentes. Poenitentia enim delictum abolet, sapientia cavet. *August. de con.*

Evan. l. 2. c. 59. Hoc autem Lucas narrat eo loco quidem, quo Matthaeus, sed aliquanto dispari ordine. Quis autem non videat superfluo quaeri, quo illa ordine Dominus dixerit; cum et hoc discere debeamus per Evangelistarum excellentissimam auctoritatem non esse mendacium, si quisque non hoc ordine cuiusquam sermonem digesserit, quo ille a quo processit, cum ipsius ordinis nihil intersit ad rem, sive ita sit, sive ita?

10. Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebrae sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

10. *Cyril.* Dicebant Iudaei Dominum exercere miracula, non propter fidem, sed propter applausus videntium. Reprobat igitur praesentem calumniam, inducens exemplum lucernae, cum dicit: *Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. Beda.* De seipso Dominus hic loquitur, ostendens, etsi supra dixerit nullum generationi nequam, nisi signum Ionae dandum, nequaquam tamen lucis suae claritatem fidelibus occultandam. Ipse quidem lucernam accendit, qui testam humanae naturae flamma suae divinitatis implevit: quam profecto lucernam nec credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est sub mensura legis includere, vel intra unius Iudaeae Gentis terminos voluit cohibere; sed supra candelabrum posuit, idest Ecclesiam; quia in nostris frontibus fidem suae incarnationis affixit, ut qui Ecclesiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palam queant intueri. Denique praecepit, ne opera tantummodo, sed et cogitationes, et ipsas etiam cordis intentiones mundare et castigare meminerint: nam sequitur: *Lucerna corporis tui. Ambros.* Vel lucerna fides est, iuxta quod scriptum est *Ps. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine.* Verbum enim Dei fides nostra est. Lucerna autem lucere non potest, nisi aliunde lumen acceperit: unde et virtus nostrae mentis et sensus accenditur, ut mna, quae perierat, possit reperiri. Nemo ergo fidem sub lege constituat: lex enim intra mensuram est, ultra mensuram gratia; lex obumbrat, gratia clarificat. *Theoph.* Vel aliter: Quia Iudaei videntes miracula accusabant ex eorum mentis malitia, propter hoc dicit Dominus, quod accipientes lucernam a Deo, intellectum scilicet ex aemulatione obscurati, miracula et beneficia non cognoscebant. Sed ad hoc intellectum a Deo suscepimus, ut supra candelabrum poneremus, ut etiam alii qui ingrediuntur, lumen videant. Sapiens quidem iam ingressus est; qui vero addiscit, adhuc ambulat. Quasi pharisaeis dicat: Oportet vos uti intellectu ad miraculorum notitiam, et aliis declarare, quoniam quae videtis sunt opera non Beelzebub, sed Filii Dei; unde secundum hunc intellectum subdit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Orig.* Oculum quippe appellat proprie intellectum nostrum: totam autem animam, quamvis non corpoream, hic tropologice vocat corpus: illustratur enim ab intellectu anima tota. *Theoph.* Sicut autem corporis oculus si lucidus fuerit, corpus lucidum erit, si vero tenebrosus, et corpus similiter tenebrosum: sic comparatur intellectus ad animam: unde subditur: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Orig.* Intellectus enim a suo principio in solo simplicitatis studio est, nullam continentem duplicitatem, et dolum, et divisionem in se. *Chrys.* Si ergo intellectum corruperimus, qui potest solvere passiones, totam laesimus animam, patimurque diram caliginem, perversione excaecati intellectus; unde subdit: *Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebrae sint.* Non sensibiles dicit tenebras, sed intrinsecam habentes originem, et quas nobiscum passim deferimus, extincto nobis oculo animae; de cuius luminis virtute subdit dicens: *Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totu, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te. Orig.* Idest, si corpus tuum sensibile factum est luminosum illustrato corpore a lucerna, adeo ut non amplius in te sit membrum tenebrosum; multomagis te non peccante intantum fiet lucidum totum tuum corpus spirituale, ut comparentur splendores eius illustranti lucernae, dum lux quae erat in corpore, quae consueverat esse caligo, dirigitur quocumque praeceperit intellectus. *Greg. Naz.* Vel aliter: Ecclesiae lucerna et oculus est praelatus. Necesse est ergo, ut sicut oculo puro verum habente corpus dirigitur, impuro vero existente deviat, sic et in praelato, qualitercumque se habet, oportet pariter naufragium pati Ecclesiam vel salvari. *Greg. 28. Mor.* Vel aliter appellatione corporis unaquaeque actio intelligitur, quae intentionem suam quasi intuentium oculum sequitur; unde dicitur: *Lucerna itaque corporis tui est oculus tuus,* quia per bonae intentionis radium merita illustrantur actionis. *Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit:* quia si recte intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur; *et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit:* quia cum perversa intentione quid vel recte agitur, etsi splendere coram hominibus cernitur, tamen apud examen interni iudicis obscuratur; unde et recte subditur: *Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebrae sint:* quia si hoc quod bene nos agere credimus, ex mala intentione fuscamus, quanta ipsa mala sunt, quae mala esse, et cum agimus, non ignoramus? *Beda.* Cum autem subdit, *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit etc.* totum corpus nostrum omnia opera nostra dicit. Si igitur bonum bona intentione patraveris, non habens in tua conscientia aliquam partem tenebrosae cogitationis, etsi contigerit aliquem proximorum tua bona actione noceri; tu tamen pro tuo simplici corde, et hic gratia, et in futuro lucis gloria donaberis. Quod significat subdens: *Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Haec contra hypocrisim pharisaeorum sub dolo signa quaerentium specialiter dicta sunt.

11. Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisaeus, ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. Pharisaeus autem coepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisaei quod de foris est calicis, et catini mundatis; quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, et iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod de intus est fecit? Verumtamen quod superest date eleemosynam; et ecce omnia munda sunt vobis. Sed vae vobis pharisaeis, qui decimatis mentam, et rutam, et omne olus, et praeteritis iudicium, et caritatem Dei. Haec autem oportuit facere, et illa non omittere. Vae vobis pharisaeis, quia diligitis primas cathedras in Synagogis, et salutationes in foro. Vae vobis, qui estis ut monumenta, quae non apparent, et homines ambulantes supra nesciunt.

11. *Cyril.* Pharisaeus quamvis tenax esset sui propositi, Dominum tamen in propriam domum vocat; unde dicitur: *Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisaeus ut pranderet apud se. Beda.* Consulte Lucas non ait, Et cum haec loqueretur; sed *Cum loqueretur*, ut ostendat eum non statim finitis, quae proposuerat verbis, sed aliquot interpositis apud pharisaeum prandere rogatum. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 26.* Ut enim hoc Lucas narraret, digressus est a Matthaeo circa illum locum, ubi ambo commemorant quod dictum est a Domino de signo Ionae, et de Regina Austri, et de Ninivitis, et de spiritu immundo: post quem sermonem dicit Matthaeus *c. 23. Adhuc eo loquente ad turbas: Ecce mater eius et fratres stabant foris quaerentes ei loqui.* Lucas autem in eo sermone Domini, commemoratis etiam quibusdam quae Matthaeus dixisse Dominum praetermisit, ab ordine quem cum Matthaeo tenuerat, digreditur. *Beda.* Itaque postquam nuntiatis sibi foris matre et fratribus ait *Mat. 12. Qui enim fecerit voluntatem Domini, hic frater meus, et soror mea, et mater est:* datur intelligi, rogatus pharisaei intrasse convivium. *Cyril.* Sed ipse Christus qui eorum pharisaeorum nequitiam noverat, dispensative condescendit, satagens commonere eos ad similitudinem optimorum medicorum, qui gravius infirmantibus afferunt remedia suae industriae; unde sequitur: *Et ingressus recubuit.* Dedit autem occasionem verbis Christi indocilis pharisaeus scandalizatus, quia cum opinaretur eum iustum et prophetam, non conformabatur irrationabili eorum consuetudini; unde subditur: *Pharisaeus autem coepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. August. de ver. Dom. ser. 50.* Omni enim die pharisaei antequam pranderent abluebant se aqua; quasi quotidiana lavatio possit cordis esse mundatio. Apud seipsum autem pharisaeus cogitavit, voce non sonuit; ille tamen audivit, qui interiora cernebat; unde sequitur: *Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisaei, quod de foris est calicis, et catini mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, et iniquitate. Cyril.* Poterat autem Dominus et aliis uti verbis, commonens pharisaeum insanum: captat tamen tempus et ex his quae erant prae manibus contexit documentum. Hora namque mensae, et pabuli sumit pro exemplo calicem et catinum: ostendens quod mundos et lotos decet esse sincere ministrantes Deo, non solum a spurcitia corporali, immo ab ea quae latet intrinsecus penes mentem: sicut aliquod vasorum, quibus servitur in mensa, bonum est et extrinsecis, et intrinsecis carere contagiis. *Amb.* Vide autem corpora nostra terrenorum, et fragilium expressione significari, quae brevi lapsu praecipitata franguntur, et facile ea quae mens volvit interne, per sensus, et gesta corporis prodit: sicut illa quae calix interius continet, foris lucent: unde et in posterioribus non dubium est vocabulo calicis passionem corporis declarari. Cernis igitur quod nos non exteriora huius calicis et catini, sed interiora contaminant: quia dixit: *Quod intus est vestrum, plenum est rapina, et iniquitate. Aug. ib.* Sed quomodo non pepercit homini, a quo fuerat invitatus? Magis quidem obiurgando pepercit, ut correcto in iudicio parceret. Deinde ostendit nobis, quia et baptisma quod semel adhibetur per fidem mundat; fides autem intus est, non foris. Fidem autem contemnebant pharisaei, et quod foris erat lavabant, intus inquinatissimi manebant; quod Dominus improbat dicens: *Stulti, nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod intus est fecit? Beda.* Quod qui utramque hominis naturam fecit, utraque mundari desiderat. Hoc est contra Manichaeos qui animam tantum a Deo, carnem vero putant a diabolo creatam. Hoc etiam est contra illos, qui corporalia peccata, fornicationem scilicet, et furtum, et cetera talia peccata, quasi gravissima detestantur; spiritualia vero, quae non minus damnat Apostolus, ut levia contemnunt. *Ambro.* Dominus autem quasi bonus praeceptor docuit quomodo nostri corporis mundare contagium debeamus, dicens: *Verumtamen quod superest, date eleemosynam; et ecce omnia munda sunt vobis.* Vides quanta remedia: mundat nos misericordia, mundat nos Dei sermo: iuxta quod scriptum est *Ioan. c. 15. Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. August. de eleem.* Misericors monet misericordia fieri; et quia servare quaerit quos magno redemit pretio, post gratiam baptismi sordidatos, docet denuo posse servari. *Chrysos.* Dicit autem, *Date eleemosynam*, non iniustitiam: est enim eleemosyna, quae caret iniustitia qualibet: haec omnia facit munda, et ieiunio est praestantior; quod quamvis sit laboriosius, illa tamen est lucrosior. Illustrat animam, impinguat, bonam efficit; et decoram. Qui cogitat misereri roganti, citius a peccatis desistet. Sicut enim medicus qui crebro vulneratis medetur, frangitur de facili in aerumnis aliorum; sic et nos si vacaverimus egenorum auxiliis, de facili contemnemus praesentia, et in caelum levabimur. Non parvum est igitur eleemosynae cataplasma, cum valeat omnibus apponi vulneribus. *Beda.* Dicit autem, *Quod superest*, scilicet necessario victui, et vestimento. Neque enim ita facienda iubetur eleemosyna, ut teipsum consumas inopia, sed ut tui cura corporis expleta, inopem quantum vales sustentes. Vel ita intelligendum. *Quod superest*, idest quod tam multo scelere praeoccupatis solum remedium restat, *Date eleemosynam*: qui sermo ad omnia quae utili mise-

ratione fiunt, valet: non enim solum qui dat esurienti cibum, et cetera huiusmodi, verum etiam qui dat veniam precanti, atque orat pro eo, et qui corripit, et aliqua emendatoria poena plectit, eleemosynam dat. *Theoph.* Vel dicit, *Quod superest*: nam facultates praesident cupido cordi. *Ambros.* Totus itaque pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, ut quoniam nos ad studium simplicitatis invitat, superflua Iudaeorum, et terrena condemnet. Et tamen ipsis peccatorum abolitio promittitur, si misericordiam consequamur. *Aug. de v. Do. ser. 30.* Si autem mundari non possunt nisi credentes in eum, qui fide mundat cor, quid est quod dicit: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*? Attendamus: forte et ipse exponit. Illi enim de omnibus suis fructibus decimam partem detrahebant, et eleemosynas dabant, quod non facile aliquis facit Christianus. Irriserunt ergo illum eis hoc dicentem, quasi hominibus qui eleemosynas non facerent. Hoc Deus sciens subiungit: *Sed vae vobis pharisaeis, qui decimatis mentam, et rutam, et omne olus, et praeteritis iudicium, et caritatem Dei.* Non ergo est hoc facere eleemosynam: facere enim eleemosynam est facere misericordiam. Si intelligis, a te incipe: quomodo enim es misericors alteri, si crudelis es tibi? Audi Scripturam dicentem *Eccli. 30. Miserere animae tuae, placens Deo.* Redi ad conscientiam tuam, quicumque male, aut infideliter vivis; et ibi invenis mendicantem animam tuam, vel forte egestate obmutescentem. In iudicio et caritate fac eleemosynam cum anima tua. Quid est iudicium? Displice tibi. Quid est caritas? Dilige Deum, dilige proximum. Hanc eleemosynam si praetermittis, quantumvis ames, nihil facis quando tecum non facis. *Cyril.* Vel hoc dicit in pharisaeorum reprehensionem; quia illa sola praecepta attentius observari iubebant a populis subiectis, quae causa erant illis redditum fecundorum: unde nec minima olerum postponebant; opus autem ingerendae dilectionis ad Deum, et iudicii iustam censuram negligebant. *Theoph.* Quia enim Deum contemnebant indifferenter sacra tractantes, praecipit eis dilectionem Dei habere. Per iudicium vero dilectionem innuit proximi: nam quod aliquis iuste iudicet proximo, ex eius dilectione provenit. *Ambro.* Vel iudicium, ideo quia non omnia quae agunt, in iudicium referunt: caritate, ideo quia non ex affectu diligant Deum. Sed ne rursus fidei studiosos nos faciat operum negligentes, perfectionem fidelis viri brevi sermone concludit, ut et fide et operibus approbetur, dicens: *Haec autem oportuit facere, et illa non omittere. Chrysost.* Ubi quidem sermo Iudaicae mundationis agebatur, totaliter praeterivit; sed quia decima eleemosyna quaedam est, et nondum erat tempus expresse interimendi legalia, propter hoc dicit: *Haec oportuit facere. Ambro.* Arrogantiam quoque iactantium Iudaeorum redarguit, dum primatus appetunt: sequitur enim: *Vae vobis pharisaeis, qui diligitis primas cathedras in Synagogis, et salutationes in foro. Cyril.* Per ea quibus illos reprehendit, nos facit meliores; vult etenim nos ambitione carere, et non plus venari apparentiam; quod tunc pharisaei agebant. Salutari enim ab aliquibus, et praesidere eis, non vere nos idoneos esse ostendit: pluribus enim haec contingunt, cum boni non sint, unde subdit; *Vae vobis qui estis ut monumenta, quae non apparent.* Volentes enim ab hominibus salutari, et eis praesidere, ut magni aestimentur, ab occultis sepulcris non differunt, quae nitent quidem extrinsecus ornamentis, sunt autem plena omni spurcitia. *Ambro.* Et quasi sepulcra, quae non apparent, specie fallunt, visuque decipiunt transeuntes; unde sequitur: *Et homines ambulantes nesciunt*; ita scilicet ut cum foris speciosa promittant, plena intus foetoris includant. *Chrysost.* Sed quod tales extiterint pharisaei, non est mirabile; si autem nos digni reputati fieri templa Dei, fiamus repente sepulcra solum foetorem continentia, hoc est extremae miseriae. *Cyril.* Ait autem hic Apostata Iulianus vitanda esse sepulcra, quae Christus ipse ait esse immunda; sed ignoravit vim verborum Salvatoris: non enim iussit a monumentis discedere, sed eis comparavit pharisaeorum fictitium populum.

12. Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, haec dicens, etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legisperitis vae, quia oneratis homines oneribus, quae portare non possunt; et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas. Vae vobis, qui aedificatis monumenta prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam quidem ipsi eos occiderunt: vos autem aedificatis eorum sepulcra. Propterea et sapientia Dei dixit: Mittam ad illos prophetas, et Apostolos, et ex illis occident et persequentur: ut inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista, a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariae, qui periit inter altare et aedem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Vae vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis, et eos quod introibant, prohibuistis. Cum autem haec ad illos diceret, coeperunt pharisaei et legisperiti graviter insistere, et os eius opprimere de multis insidiantes ei, et quaerentes aliquod capere de ore eius, ut accusarent eum.

12. *Cyril.* Redargutio quae mansuetos transfert in melius, superbis hominibus communiter intolerabilis esse solet: unde cum Salvator reprehenderet pharisaeos tamquam deviantes a recto calle, percellebatur ex hoc legisperitorum caterva; unde dicitur: *Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, haec dicens, etiam nobis contumeliam facis. Beda.* Quam misera conscientia quae audito Dei verbo sibi contumeliam fieri putat, et commemorata poena perfidorum se semper intelligit esse damnandam? *Theoph.* Erant autem alii legisperiti a pharisaeis: nam pharisaei divisi ab aliis, quasi religiosi videbantur; legis autem periti scribae erant, doctoresque quaestiones legis solventes. *Cyril.* Christus autem legisperitis invectivam ingerit, et deprimit vanum eorum supercilium; unde sequitur: *At ille ait: Et vobis legisperitis vae, quia homines oneratis one-*

ribus, quae portare non possunt, et ipsi uno digito non tangitis sarcinas. Exemplo patenti utitur ad eos dirigendum. Erat lex onerosa Iudaeis, ut fatentur Christi discipuli; ipsi vero fasces importabiles legis colligantes, et subditis superponentes, ipsi nullatenus operari curabant. *Theophyl.* Quoties etiam doctor facit, quae docet, alleviat fascem, tradens ad exemplum seipsum; quando vero nil agit eorum quae docet, tunc graves fasces videntur eis, qui doctrinam suscipiunt, utpote qui nec a doctore possunt portari. *Beda.* Recte autem audiunt, quod sarcinas legis uno digito non tangerent; hoc est, nec in minimis quidem eam perficerent, quam se contra morem patrum sine fide, et gratia Christi servare, et servanda tradere praesumebant. *Greg.* Tales quoque modo plures sunt iudices severi peccantium, et debiles agonistae; intolerabiles legislatores, et debiles portitores; nec appropinquare volentes, nec palpare vitae honestatem, quam irremediabiliter exigunt a subiectis. *Cyril.* Postquam igitur reprobavit onerosam legisperitorum officinam, inducit communem invectivam in cunctos principes Iudaeorum, dicens: *Vae vobis qui aedificatis monumenta prophetarum, et patres vestri occiderunt illos. Ambro.* Bonus est hic locus adversus superstitionem vanissimam Iudaeorum, quia aedificando sepulcra prophetarum patrum suorum facta damnabant; aemulando autem paterna scelera in seipsos sententiam retorquebant: non enim aedificatio, sed aemulatio loco criminis aestimatur; unde subdit: *Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam quidem ipsi eos occiderunt; vos autem aedificatis eorum sepulcra. Beda.* Simulabant quidem se ob favorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam, memorias prophetarum, qui ab eis occisi sunt, magnifice ornando; sed ipso ore testificantur, quantum paternae nequitiae consentiant, iniuriis agendo Dominum a prophetis praenuntiatum; unde subditur: *Propterea et sapientia Dei dixit: Mittam ad illos prophetas, et Apostolos; et ex illis occident et persequentur. Ambro.* Dei sapientia Christus est. Denique in Matthaeo habes *c. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes. Beda.* Si autem eadem sapientia Dei prophetas, Apostolosque misit, cessent haeretici Christo ex Virgine principium dare; omittant alium legis, et prophetarum, alium novi testamenti Deum praedicare; quamvis saepe etiam apostolica Scriptura prophetas non eos solum qui futuram Christi incarnationem, sed eos qui futura caelestis regni gaudia praedicunt appellet. Sed nequaquam hos crediderim Apostolis in catalogi ordinem praeferendos. *Atha.* Sive autem occidant, mors occisorum altius contra eos clamabit; sive persequantur, memoralia suae iniquitatis emittunt. Fuga enim persecutionem passorum in magnum redundat persequentium crimen: nemo enim pium et mansuetum fugit, sed potius austerum, et moribus imbutum iniquis; et ideo sequitur: *Ut inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista. Beda.* Quaeritur quomodo sanguis omnium prophetarum, atque iustorum ab una Iudaeorum generatione requiratur, cum multi sanctorum sive ante incarnationem, sive post, ab aliis nationibus sint interempti? Sed moris est Scripturarum duas saepe generationes hominum bonorum, malorumque computare. *Cyril.* Etsi ergo dicat demonstrative, *A generatione ista*, non exprimit solum tunc astantes et audientes, sed quemlibet homicidam: astruitur enim simili simile. *Chrysost.* Ceterum si dicat, Iudaeos graviora passuros; hoc non immerito fit, eo quod et peiora omnibus ausi sunt, et nullo praeteritorum castigati fuerunt; sed cum vidissent alios peccasse, et punitos fuisse, non fuerunt meliores effecti, sed similia commiserunt: non autem ita quod pro commissis aliorum alii luant poenam. *Theoph.* Ostendit autem Dominus Iudaeos esse haeredes malitiae Cain, ex eo quod subdit: *A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariae, qui perit inter altare et aedem.* Abel siquidem a Cain occisus est; Zachariam autem, quem occiderunt inter altare et aedem, quidam dicunt esse antiquum Zachariam filium Ioiadae Sacerdotis. *Beda.* Quare igitur a *sanguine Abel*, qui primus martyrium passus est, mirum non est; sed quare *usque ad sanguinem Zachariae*, quaerendum est, cum et multi post eum usque ad nativitatem Christi, et ipso mox nato innocentes perempti sint; nisi forte, quia Abel pastor ovium, Zacharias Sacerdos fuit, et hic in campo, ille in atrio templi necatus est, utriusque gradus martyres, et laici scilicet, et altaris officio mancipati, sub eorum intimantur vocabulo. *Greg. Nis.* Quidam autem dicunt, quod Zacharias pater Ioannis spiritu prophetiae coniiciens mysterium virginitatis intactae Dei genitricis, nequaquam sequestravit illam a loco templi virginibus deputato, volens ostendere, quod in potestate conditoris omnium erat novum ortum ostendere, qui enixae vigorem celibatus non auferret. Erat autem hic locus medius inter altare et aedem, in qua erat altare aeneum situm, ubi propter hoc eum occiderunt. Aiunt etiam quod cum audirent Regem mundi venturum, dispensative metu subiectionis aggrediuntur eum, qui attestabatur ortum ipsius, mactantes Sacerdotem in templo. *Graec.* Alii autem aliam causam dicunt esse interitus Zachariae: cum enim occiderentur infantes, magnus Ioannes cum coaetaneis suis occidendus erat; sed Elizabeth eripiens filium de medio caedis, petit eremum: unde cum satellites Herodis Elizabeth, et puerum non invenirent, convertunt iram in Zachariam, occidentes ipsum ministrantem in templo: sequitur enim: *Vae vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiae. Basi.* Haec vox *vae*, quae intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit qui paulo post detrudendi erant in grave supplicium. *Cyril.* Clavem autem scientiae ipsam dicimus esse legem: erat enim lex umbra, et figura iustitiae Christi. Decebat ergo legisperitos quasi indagantes legem Moysi, et dicta prophetarum reserare quodammodo populo Iudaeorum ianuas notitiae Christi. Hoc autem non fecerant, sed e contra derogabant divinis miraculis, et contra eius dogmata clamabant. Quid eum auditis? Sic igitur tulerunt, idest abstulerunt clavem scientiae; unde sequitur: *Ipsi non introistis, et eos qui introibant prohibuistis.* Sed et fides est clavis scientiae: fit enim per fidem veritatis cognitio, secundum illud Isaiae *c. 7. Nisi credideritis, non intelligetis.* Sustulerunt ergo legisperiti clavem scientiae non permittentes homines credere in Christum. *August. de quaest. Evang.*

lib. 2. q. 23. Sed et clavis scientiae est humilitas Christi, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. *Ambro.* Arguuntur etiam adhuc sub nomine Iudaeorum, et futuro supplicio statuuntur obnoxii: quia cum doctrinam sibi divinae cognitionis usurpent, et alios impediant, nec ipsi quod profitentur agnoscunt. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 75.* Haec autem omnia Matthaeus narrat esse dicta postquam Dominus in Ierusalem venerat. Lucas autem hic narrat, cum adhuc Dominus iter ageret in Ierusalem: unde mihi similes videntur esse sermones, quorum ille alterum, iste alterum narravit. *Beda.* Quam autem vera perfidiae, simulationis, et impietatis suae crimina audierint pharisaei et legisperiti, ipsi testantur, qui non (1) respicere, sed doctorem veritatis insidiis moliuntur aggredi: sequitur enim: *Cum autem hoc ad illos diceret, coeperunt pharisaei, et legisperiti graviter insistere. Cyril.* Sumitur autem *insistere* pro instare, vel invidere, vel saevire. Coeperunt autem interrumpere sermonem eius in pluribus; unde sequitur: *Et os eius opprimere de multis. Theoph.* Cum enim plures interrogant unum de diversis materiis, cum nequeat simul omnibus respondere, videtur insipientibus, quod dubitet. Hoc igitur (2) ingeniabantur et illi nefarii contra ipsum; sed et aliter quaerebant os eius opprimere, scilicet ut provocarent eum ad aliquid dicendum, unde posset damnari; unde sequitur: *Insidiantes ei, et quaerentes aliquid capere de ore eius, ut accusarent eum.* Quod primo dixerat, *Opprimere*, nunc dicit, *Capere*, vel rapere *aliquid ex ore eius.* Interrogabant eum nunc quidem de lege, ut arguant eum quasi blasphemum obloquentem de Moyse; nunc vero de Caesare, ut accusent eum tanquam insidiosum, et hostem maiestatis Caesareae.

CAP. XII.

Multis autem turbis concurrentibus ita ut se invicem conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos: Attendite a fermento pharisaeorum, quod est hypocrisis. Nihil enim opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non sciatur. Quoniam quae in tenebris dixistis, in lumine dicentur, et quod in aure locuti estis in cubiculis, praedicabitur in tectis.

Theoph. Pharisaei quidem conabantur Iesum capere in sermone, ut populos ab eo abducerent; hoc autem in contrarium vertitur: magis enim adibant populi per millenarios congregati (3) a Deo cupientes haerere Christo, ut se invicem comprimerent: tam validum quid est veritas, et dolus imbecillis ubique; unde dicitur: *Multis autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos: Attendite a fermento pharisaeorum quod est hypocrisis. Cyril.* Quia enim cavillatores erant, ob hoc Christus ab eis sibi cavere admonebat discipulos. *Gregor. Naz.* Est autem, quando fermentum laudatur, tamquam efficiens panem vitalem; est autem quando vituperatur, significans vetustam et acidam malitiam. *Theophyl.* Vocat igitur fermentum hypocrisim, tamquam alterantem, et corrumpentem intentiones hominum quibus se ingesserit: nihil enim sic alterat mores, ut hypocrisis. *Beda.* Nam sicut modicum fermentum totam farinae massam corrumpit, sic simulatio animum tota virtutum sinceritate, et veritate fraudabit. *Ambro.* Pulcherrimum autem locum tenendae simplicitatis, et aemulandae fidei Salvator intexuit, ne Iudaicae more perfidiae, alia promamus in affectu, alia voce simulemus; cum ultimo tempore occulta cogitationum accusantium, aut etiam defendentium secretum nostrae mentis aperitura videantur; unde subditur: *Nihil autem opertum est, quod non reveletur, neque absconditum, quod non sciatur. Ori.* Aut ergo de illo tempore hoc dicit, quando iudicabit Deus occulta hominum; aut id dicit, quia quantumcumque conetur aliquis occultare bona aliorum infamiis, bonum naturaliter latere non potest. *Chrysost.* Quasi dicat discipulis: Quamvis nunc quidam vocent vos seductores, et magos, deteget omnia tempus, et arguet eorum calumniam, et vestram declarabit virtutem: unde quaecumque vobis in parvo angulo Palestinae locutus sum, haec audacter, et fronte detecta, et qualibet sublata formidine toti orbi praedicate; et ideo subdit: *Quoniam quae in tenebris dixistis, in lumine dicentur, et quod in aure locuti estis, et in cubiculis, praedicabitur in tectis. Beda.* Vel hoc dicit, quia quae inter tenebras quondam pressurarum, carcerumque umbras locuti, vel passi sunt Apostoli, nunc clarificata per orbem Ecclesia, lectis eorum actibus publice praedicantur. Sane quod dicit, *Praedicabitur in tectis*, iuxta morem provinciae Palaestinae loquitur, ubi solent in tectis residere: non enim tecta nostro more culminibus sublimata, sed plano schemate faciunt aequalia. Ergo dicit, *Praedicabitur in tectis*, idest cunctis audientibus palam dicetur. *Theo.* Vel hoc proponitur pharisaeis; quasi dicat: O pharisaei, *quae in tenebris dixistis*, idest quod in opacis cordibus vestris tentare me conamini, *in lumine dicentur:* ego enim sum lux, et in me luce notum fiet, quicquid vestra machinatur caligo; et *quod in aure locuti estis, et in cubiculis*, idest quicquid mutuis susurris vestris auribus instillastis, *praedicabitur in tectis*, idest ita mihi fuit audibile, ac si in tectis praedicatum fuisset. Hic etiam intelligere potes, quod lux sit Evangelium, tecta vero altae Apostolorum animae. Quotquot vero conciliati sunt pharisaei, divulgata sunt postmodum, et audita in Evangelio Lucae, stante magno praecone Spiritu S. super Apostolorum animas.

2. Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, et post hoc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinque passeres veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo? Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis vos.

2. *Cyril.* Quoniam gemina est causa perfidiae, quae

(1) *Al.* resipiscere. (2) *P. Nicolai* corrigit insidiabantur. (3) *Al.* adeo.

aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu nascitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: *Dico autem vobis amicis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus. Cyril.* Non quibuscumque enim simpliciter hic sermo convenire videtur, sed his qui Deum ex tota diligunt mente, quibus convenit dicere *Rom. 8. Quis nos separabit a caritate Christi?* Qui autem non tales sunt, labiles sunt, et ad prosiliendum parati. Porro Dominus dicit *Ioan. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Quomodo autem non est inconvenientissimum Christo non rependere, quod ab eo recepimus. *Ambr.* Mortem etiam docet non esse terribilem, quam locupletiore fenore sit immortalitas redemptura. *Cyril.* Est ergo advertendum, quod laboribus parantur coronae, et honores, quibus mortales usque ad tempus suam iram extendunt, fitque illis nostrae persecutionis corporalis interitus; unde subdit: *Et post hoc non habent amplius quid faciant. Beda.* Ergo supervacua furunt insania, qui mortua martyrum membra feris, avibusque discerpenda proiiciunt, cum nequaquam omnipotentiae Dei, quin ea resuscitando vivificet, resistere possint. *Chrysost.* Considera qualiter Dominus discipulos omnibus superiores constituit, ipsam mortem cunctis terribilem hortans contemnere. Simul autem et documenta immortalitatis animae ostendit eis, cum subdit: *Ostendam autem vobis, quem timeatis: timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ambr.* Mors enim naturae finis, non poenae est: et ideo mortem supplicii corporalis esse defectum, poenam vero animae esse perpetuam, Deumque solum esse metuendum, cuius potestati non natura praescribat, sed eadem natura subiaceret, concludit: *Ita dico vobis, hunc timete. Theoph.* Hinc nota quod peccatoribus quidem mors ad supplicium fertur, et hic cruciatis ipsis per interitum, et consequenter in gehennam detrusis; sed si sermonem discusseris, quiddam aliud intelliges: non enim dicit, Qui mittit in gehennam, sed qui *potestatem habet mittere*: non enim quicumque cum peccato moriuntur, semper mittuntur in gehennam. Hoc autem dico propter oblationes, et distributiones, quae fiunt pro defunctis, quae non parum conducunt etiam his qui in gravibus peccatis mortui sunt. *Ambro.* Inspiraverat ergo Dominus simplicitatis affectum, virtutem mentis erexerat, fides sola nutabat: bene eam de rebus vilioribus roboravit, subdens: *Nonne quinque passeres veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo?* Quasi dicat: Si Deus oblivionem passerum non habet, hominum quomodo habere potest? *Beda.* Dipondius genus est ponderis levissimi ex duobus assibus compositi. *Glos.* Quod autem in numeris est unum, hoc in ponderibus assis; quod duo, hoc dipondius. *Ambr.* Fortasse autem dicat aliquis: Quomodo Apostolus dixit *1. Cor. c. 9. Nonne de bobus cura est Deo,* cum bos passere pretiosior sit? Sed aliud est cura, aliud scientia. *Orig.* Ad litteram igitur acumen divinae provisionis quae procedit usque ad minima per hoc significatur; mystice autem quinque passeres spirituales sensus iuste significant, qui excelsa et supra homines sentiunt, Deum intuentes, vocem audientes divinam, gustantes panem vitae, olfacientes odorem unguentorum Christi, palpantes vivum Verbum; qui dipondio veneuntes, idest vilipensi ab eis, qui ea quae sunt spiritus, stultitiam iudicant, non dantur in oblivione coram Deo. Dicitur autem Deus aliquorum immemor fieri propter eorum facinora. *Theo.* Vel hi quinque sensus duobus assibus venduntur, novo scilicet et veteri testamento; et ideo non dantur oblivioni a Deo: quorum enim sensus traduntur verbo vitae, ut sint apti ad spirituale pabulum, horum semper memor est Dominus. *Ambro.* Vel aliter: Passer bonus est cui volandi natura suppeditat: volandi enim nobis gratiam natura dedit, voluptas abstulit, quae malorum (1) messis gravat animam, atque in naturam corporeae molis inclinat. Quinque igitur corporis sensus, si terrenarum sordium cibum quaerant, ad superiorum operum fructus revolare non possunt. Est ergo malus passer, qui volandi usum terrenae vitio labis aboleverit, quales sunt isti passeres, qui dipondio veneunt, luxuriae scilicet pretio (2) singularis: adversarius enim tamquam captiva mancipia vilioris pretio aestimationis addicit; at Dominus tamquam speciosa servitia, quae ad imaginem sui fecit, idoneos sui operis aestimat, et magno pretio nos redemit. *Cyril.* Est igitur sibi curae diligenter nosse sanctorum vitam; unde subditur: *Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt*: per quod significat, quod omnia quae ad eos spectant, diligentissime novit: diligentiam enim curae adhibitae numeratio manifestat. *Ambros.* Denique numerus capillorum non in actu computationis, sed in facilitate cognitionis accipitur. Bene tamen numerari dicuntur, quia ea quae volumus servare, numeramus. *Cyril.* Mystice autem caput quidem hominis est intellectus, capilli vero cogitationes, quae patent Deo. *Theoph.* Vel caput uniuscuiusque fidelium intelliges aptam Christo conversationem; crines autem eius, mortificativa corporis opera, quae numerantur a Deo, et digna sunt provisione divina. *Ambros.* Si igitur tanta Dei est maiestas, ut unus ex passeribus, aut nostrorum numerus capillorum praeter scientiam Dei non sit; quam indignum est aestimare, quod fidelium corda Dominus aut ignoret, aut spernat, qui viliora cognoscat? Unde convenienter concludit: *Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos. Beda.* Non *plures estis* legendum est, quod ad comparationem numeri pertinet; *sed pluris estis*, hoc est apud Deum maioris dignitatis. *Atha.* Quaero autem ab Arianis, si, quasi dedignaretur Deus alia facere, solum Filium fecit, cetera vero Filio subrogavit; quomodo provisione utitur usque ad tam modica, capillum et passerem? Quorum enim provisione fungitur, horum creator est suo Verbo.

3. Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei; qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei: et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi; ei autem qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non

(1) *Al.* cscis. (2) *Al.* saccularis.

remittetur. Cum autem inducent vos in Synagogas, et ad magistratus, et potestates, nolite solliciti esse, qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere.

3. *Beda.* Supra dictum est, opera quaelibet, et verba abscondita esse revelanda; nunc autem concludit hanc revelationem non in vili quolibet conciliabulo, sed in conspectu supernae civitatis, aeternique Regis, ac iudicis agendam, dicens: *Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. Ambro.* Praeclare etiam fidem acuendo intexit, et fidei ipsi virtutum fundamenta subiecit: nam ut fortitudinis incentivum est fides, ita fidei fundamentum est fortitudo. *Chrysost.* Non est ergo Dominus contentus intrinseca fide, sed exteriorem confessionem expostulat, urgens nos ad fiduciam, et maiorem affectum. Et quia hoc omnibus utile est, communiter loquitur, dicens: *Omnis quicumque confessus fuerit me. Cyril.* Ait autem Paulus *Rom. 10. Si confitearis ore tuo Dominum Iesum, et credas in corde tuo, quod Deus eum a mortuis suscitavit, salvus eris.* Totum Christi mysterium in his interpretatur: decet enim prius ortum a Deo Patre Verbum, idest Uni genitum ex ipsius substantia fateri Dominum omnium, non tamquam ab extrinseco, et furtivum sortitum dominium, sed existentem revera, et naturaliter Dominum, sicut et Pater. Consequenter oportet fateri, quod Deus hunc a mortuis suscitavit, scilicet factum hominem, et passum in carne pro nobis: sic enim resurrexit a mortuis. Quisquis ergo sic confitebitur Christum coram hominibus, videlicet Deum et Dominum, Christus eum confitebitur coram Angelis Dei, tunc temporis cum descendet cum sanctis Angelis in gloria Patris sui, in saeculi consummatione. *Euseb.* Quid autem erit gloriosius, quam ipsum unigenitum Dei Verbum attestari pro nobis in divino iudicio, ac ipso effectu remunerationem testimonii promere indicium in animam eius cui testimonium perhibetur? Non enim manens extra eum, cui testimonium reddetur, sed habitans in eo, et implens eum lumine suo testimonium dabit. Cum autem corroborasset eos spe bona per tanta promissa, iterum eos inducit terribilioribus minis, dicens: *Qui autem negaverit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei. Chrysost.* Et in damnatione maius supplicium, et in bonis maior recompensatio ponitur; quasi dicat: Tu hic confiteris, aut negas; ego autem illic: bonorum enim, malorumque retributio cum augmento in futuro saeculo te praestolatur. *Euseb.* Opportune autem hanc comminationem ponit, ne confessionem ipsius contemnerent propter poenam quae est negari a Filio Dei, quod est a sapientia denegari, et a vita deficere, et lumine privari, et omnibus destitui bonis. Sed et haec cuncta pati coram Patre, qui est in caelis, et Angelis Dei. *Cyril.* Negantes autem sunt primo quidem qui imminente persecutione fidem postposuerunt: abnegant etiam haeresum doctores, et discipuli. *Chrysos.* Sunt etiam alii abnegationis modi, quos Paulus describit dicens ad *Tit. 1. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant;* et iterum *1. Tim. 5. Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et infideli est deterior;* item *1. Cor. 2. Avaritiam fugite, quae est idolatria.* Postquam ergo tot sunt modi negationis, palam est totidem sunt confessionis; quos quicumque servaverit, audiet illam beatissimam vocem, qua Christus laudavit omnes qui confessi fuerint eum. Attende autem verborum cautelam. In Graeco enim dicit, *Quisquis confitebitur in me*, ostendens, quod non propriis viribus, sed adiutus superna gratia Christum aliquis confitebitur. De negante vero non dixit, in me, sed *me:* nam destitutus gratia denegat: redarguitur tamen, quia destitutio propter eum, qui deseritur fit. *Beda.* Ne autem ex eo quod ait, eos qui se negaverint esse denegandos, una cunctorum, hoc est eorum, qui studio, et eorum, qui infirmitate, vel ignorantia negant, conditio putaretur, continuo subiecit; *Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi; ei autem qui in Spiritum S. blasphemaverit, non remittetur. Cyril.* Sed si hoc vult innuere Salvator, quod si quod iniuriosum verbum dicatur a nobis in hominem communem, obtinebimus, si poeniteamus, veniam; nulla difficultas est in sermone: quia cum naturaliter bonus sit Deus, emendat volentes poenitere. Verum si ad ipsum Christum retorqueatur sermo, qualiter incondemnabilis est, qui dicit verbum in eum? *Ambr.* Utique Filium hominis Christum intelligimus, qui de Spiritu S. generatus ex Virgine est, eo quod parens eius in terris sola sit Virgo. Numquid ergo maior Spiritus S. Christo, ut in Christum peccantes veniam consequantur, in Spiritum S. delinquentes remissionem non mereantur adipisci? Sed ubi unitas potestatis est, nulla comparationis est quaestio. *Athan.* Viri quidem antiqui, studiosus Origenes, et mirandus Theognostus hanc conscribunt esse Spiritus S. blasphemiam, quando qui digni reputati sunt dono Spiritus S. per baptismum, regrediuntur ad peccandum: ob hoc enim aiunt illos nec veniam obtinere, prout Paulus dicit *Hebr. 6. Impossibile est eos, qui facti sunt participes Spiritus Sancti, et prolapsi sunt, revocari rursum ad poenitentiam.* Addidit autem uterque intentionem propriam: nam Origenes causam huius sic explicat: Deus quidem Pater omnia percurrit, et singula continet; virtus autem Filii ad sola rationalia extenditur; Spiritus vere Sanctus solus inest participantibus eum in dono baptismatis. Quando ergo cathecumeni peccant, et Gentiles, peccant in Filium, qui in eis manet; possunt tamen veniam obtinere, cum digni fiunt dono regenerationis; quando vero baptizati delinquunt, dicit hoc nefas attingere Spiritum, ad quem cum pervenissent, peccaverunt; et ideo irrevocabilem fore damnationem. Theognostus vero ait, quod qui primum et secundum excessit limen, minorem poenam meret; sed qui tertium quoque pertransit, non amplius accipiet veniam. Primum quidem, et secundum limen vocavit doctrinam Patris, et Filii; tertium vero in participatione Spiritus S. secundum illud *Ioan. c. 16. Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*: non tamquam doctrina Spiritus dogma Filii superet; quia Filius condescendit imperfectis, Spiritus vero signaculum est eorum, qui perficiuntur. Sic igitur, non quia superet Spiritus Filium, expers est veniae blasphemia Spiritus;

sed quidem quia imperfectorum est remissio, perfectis vero nulla restat excusatio. Sed cum Filius sit in Patre, est in illis in quibus est Pater, nec abest Spiritus: indivisibilis est enim sancta Trinitas. Ad haec, si omnia per Filium facta sunt, et omnia in ipso consistunt, erit ipse nimirum in omnibus, ut necessarium sit peccantem in Filium, in Patrem, et in Spiritum S. peccare. Sacrum autem baptisma in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. datur; et sic peccantes post baptismum, in sanctam Trinitatem exercent blasphemiam. Ceterum si pharisaei baptismum non susceperant, qualiter redarguebat eos, ac si blasphemassent in Spiritum S. cuius nondum erant facti participes; praesertim cum non de peccatis simpliciter, sed de blasphemia eos increpabat? Differunt autem: quoniam qui peccat, transgreditur legem; qui vero blasphemat, in ipsam offendit deitatem. Sed aliter: Si eis qui delinquunt post baptisma non indulgetur vindicta reatuum, qualiter Apostolus poenitenti in Corintho condonat; retrogressos vero Galatas parit, quousque Christus denuo formetur in eis? Cur autem et Novatum arguimus interimentem poenitentiam post baptismum? Apostolus igitur ad Hebraeos non dissipat poenitentiam peccatorum. Sed ne putarent secundum ritum legis poenitentiae causa multa fore, et quotidiana baptismata, ob hoc poenitere quidem monet; unicam autem fore insinuat per baptisma renovationem. Talia vero considerans recurro ad dispensationem, quae fit in Christo, qui Deus existens homo factus est: tamquam Deus suscitabat mortuos; sicut carne vestitus sitiebat, laborabat, et patiebatur. Quando igitur aliqui spectantes humana, vident Dominum sitientem, et patientem, et obloquuntur in Salvatorem, velut in hominem, peccant quidem, possunt tamen cito, cum poenituerint, accipere veniam, praetendentes pro causa fragilitatem corporis; quando vero rursus aspicientes aliqui opera deitatis, dubitant de natura corporis, ipsi quoque nimium peccant; sed et his poenitentibus cito potest ignosci, eo quod et ipsi excusationem habent ab operum magnitudine. Quando vero divinitatis opera retorquent ad diabolum, merito irrevocabilem ferunt sententiam: quoniam arbitrati sunt diabolum fore Deum, et verum Deum nihil plusquam daemones in operibus putaverunt habere. Ad hanc ergo perfidiam pharisaei pervenerant: Salvatore enim ostendente Patris opera, mortuos suscitans, caecos illuminans, et similia faciens, huiusmodi opera dicebant esse Beelzebub: aeque enim dicere poterant videntes mundi ordinem, et erga eum provisionem, quod mundus a Beelzebub est creatus. Quamdiu igitur ad humana spectantes, mente claudicabant dicentes *Matt. 13. Nonne hic est carpentarii Filius?* et, *quomodo litteras quas non didicit, novit?* sustinebat eos tamquam in Filium hominis peccantes; sed ut magis insaniunt, dicentes, opera Dei esse Beelzebub, non amplius eos sustinuit. Sic enim et tamdiu patres eorum substinebat, quamdiu causa panis et aquae murmurabant; sed postquam vitulum conflantes in eum collata sibi divinitus beneficia referunt, puniti sunt: primo quidem non paucis eorum occisis, postmodum dixit *Exod. 32. Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum eorum.* Talem ergo et nunc pharisaei audiunt sententiam, ut in flamma diabolo parata; perpetuo corrodantur cum eo. Non igitur faciendo collationem inter blasphemiam dictam in ipsum et Spiritum S. haec dixit, tamquam maior sit Spiritus; sed utraque blasphemia in ipsum prolata, hanc minorem, illam validiorem ostendit: ipsum enim videntes hominem vituperabant, et eius opera Beelzebub esse dicebant. *Ambros.* Sic igitur videtur quibusdam, ut eundem et Filium et Spiritum S. intelligamus, salva distinctione personarum et unitate substantiae; quia unus et Deus et homo Christus est Spiritus, sicut scriptum est *Thren. 4. Spiritus ante faciem vestram Christus Dominus.* Item Spiritus S. quia et Pater sanctus, et Filius sanctus, et Spiritus sanctus. Si ergo utrumque Christus est, quae est diversitas, nisi Christum? ut sciamus quia divinitatem Christi nobis negare non licebat. *Beda.* Vel aliter: Qui opera Spiritus S. dicit esse Beelzebub, isti non dimittetur neque in praesenti seculo, neque in futuro; non quod negamus ei, si poenitentiam agere possit, posse dimitti a Deo; sed quod credamus eum blasphemum, exigentibus meritis, sicut numquam ad remissionem, ita nec ad ipsos dignae poenitentiae fructus esse perventurum, secundum illud *Isai. 6. Excaecavit oculos eorum ne convertantur, et sanem illos. Cyr.* Quod si creatura esset Spiritus S. non autem de divina substantia Patris et Filii, qualiter acta in eum contumelia tantam fert poenam, quanta contra blasphemantes in Deum. *Beda.* Neque tamen quicumque Spiritum S. non esse, aut Deum non esse, sed Patre Filioque minorem confitentur, hoc irremissibilis blasphemiae crimine tenentur; quia humana ignorantia ducti faciunt, non invidentia diabolica, sicut principes Iudaeorum. *August. de ver. Do. ser. 1.* Vel aliter: Si hic diceretur, Qui blasphemaverit quamcumque blasphemiam in Spiritum S. omnem intelligere deberemus; sed quia dictum est, *Qui blasphemaverit in Spiritum S.* ille intelligatur qui non omni modo, sed eo modo blasphemaverit, ut ei numquam possit ignosci: sic enim dictum est *Iacob. 1. Deus neminem tentat*, scilicet non omni, sed quodam tentationis modo. Quis autem sit iste modus blasphemandi contra Spiritum S. dicamus. Primum quidem credentium beneficium est in Spiritu S. remissio peccatorum: contra hoc donum gratuitum loquitur cor impoenitens: ipsa ergo impoenitentia est Spiritus blasphemia; quae non remittitur neque in hoc seculo neque in futuro: quia poenitentia impetrat remissionem in hoc seculo, quae valeat in futuro. *Cyr.* Cum autem tantum metum incusserit Dominus discedentibus a recta confessione, praecepit de cetero non curare de responso, eo quod fideliter dispositis constituit verba congrua Spiritus tamquam doctor inhabitans; unde sequitur: *Cum autem inducent vos in Synagogas, et ad magistratus, et potestates, nolite solliciti esse, qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. Glos.* Dicit autem, *Qualiter*, quantum ad modum proferendi; *quid*, quantum ad modum inveniendi; *respondeatis*, interrogantibus; aut *quid dicatis*, discere volentibus. *Beda.* Cum enim propter Christum ducimur ad iudices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus offerre. Ceterum in respondendo Spiritus S. gratia ministrabitur; unde subditur: *Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora, quae oporteat vos dicere. Chrysost.* Alibi vero dicitur *1. Petr. 3. Estote*

parati cunctis ad respondendum, quicumque quaesierint a vobis rationem spei, quae fovet vos. Quando namque oritur inter amicos agon, praecipit nos meditari; quando vero terribile est praetorium, et pavor circumquaque, dat proprium monimentum ut audiendum sit, et loquendum, non autem obstupescendum. *Theo.* Quoniam igitur duplex est nostra infirmitas, et aut poenae formidine martyrium fugimus, aut quia rudes sumus, et nescimus reddere rationem fidei, utrumque exclusit: metum quidem poenarum, in eo quod dixit: *Ne timeatis occidentes corpus;* timorem vere inscientiae in hoc quod dixit: *Nolite solliciti esse, qualiter aut quid respondeatis.*

4. Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum haereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem supra vos? Dixitque ad illos: Videte et cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quae possidet.

4. *Ambro.* Totus superior locus ad subeundam pro confessione Domini passionem, aut contemptu mortis, aut spe praemii, aut maiori denuntiatione supplicii, cui numquam venia laxetur, instruitur. Et quoniam avaritia plerumque solet tentare virtutem, etiam huius abolendae rei praeceptum subiicitur et exemplum, cum dicitur: *Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum haereditatem. Theo.* Hi duo fratres, quia de haereditate paterna dividenda contendebant, consequens erat ut alter alterum fraudare intenderet. Dominus autem docens nos quod non oportet ad terrena flecti, repellit vocantem eum ad haereditatis divisionem; unde sequitur: *At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem,* scilicet facultatum, *super vos. Beda.* Qui magistro supernae pacis gaudia commendanti, terrenae divisionis vult ingerere molestiam, merito homo vocatur secundum illud *1. Cor. 3. Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne homines estis? Cyril.* Fuit autem Dei Filius quando factus est similis nobis, constitutus a Deo Patre in regem et principem super Sion montem sanctum eius, annuntians mandatum divinum. *Ambro.* Bene ergo terrena declinat, qui propter divina descenderat, nec dignatur esse litium et arbiter facultatum, vivorum habens mortuorumque iudicium, arbitriumque meritorum. Non ergo quid petas, sed a quo postules intuendum est; nec maioribus intento animo putes minoribus obstrependum: unde non immerito refutatur hic frater, qui dispensatorem caelestium gestiebat corruptibilibus occupare; cum inter fratres patrimonium, non iudex medius, sed pietas debeat sequestra dividere; quamquam immortalitatis patrimonium, non pecuniae sit hominibus expectandum. *Beda.* Occasione autem huius stulti petitoris, adversus avaritiae pestem, et turbas, et discipulos praeceptis pariter et exemplis munire satagit; unde sequitur: *Dixitque ad illos: Videte et cavete ab omni avaritia.* Dicit autem, *Ab omni,* quia nonnulla simpliciter geri videntur, sed internus arbiter qua intentione fiant, diiudicat. *Cyril.* Vel dicit, *Ab omni avaritia,* scilicet magna et parva. Est enim inutilis avaritia, dicente Domino *Amos 5. Domos zelatas aedificabitis, et non habitabitis in eis:* et alibi *Isai. 5. Decem iugera vinearum facient lagunculam unam, et triginta modii sementis facient modios tres.* Sed et secundum alium modum est inutilis, quem ostendit subdens: *Quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quae possidet. Theo.* Hoc dicit Dominus refellens avarorum intentiones, qui videntur coacervare divitias quasi diu victuri; sed numquid te opulentia longaevum efficiet? Quid igitur manifeste sustines mala, incertae causa quietis? Nam dubium est an debeas attingere senium, cuius gratia thesaurizas.

5. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: destruam horrea mea, et maiora faciam: et illuc congregabo omnia quae nata sunt mihi, et bona mea, et dicam animae: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te; quae autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.

5. *Theo.* Dicto quod ex affluentia opum non protendatur vita humana, ad huius fidem parabolam subdit, dicens: *Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit, Basi.* Non facturi quidem ex ubertate fructuum aliquid boni ut magis divina longanimitas pateat, quae usque ad malos suam bonitatem extendit, pluens super iustos et iniustos. Quae vero sunt quae hic homo benefactori recompensat? Non meminit communis naturae, nec arbitratus est oportere quod superfluit, dispensari egentibus: et horrea quidem crepabant prae copia conditorum; avarus tamen animus nequaquam implebatur, nolens veteribus cedere propter avaritiam, nova non valens suscipere propter multitudinem; propter quod imperfecta eius consilia et steriles curae; unde sequitur: *Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos?* Conqueritur aeque pauperibus. An non quem premit inopia, dicit, Quid faciam? Unde victus? Unde calceamenta? Talia et locuples profert: urgent enim ipsius animam divitiae a promptuariis emanantes, ne forte cum exiverint prosint egentibus; a simili gulosorum, qui mallent edacitate crepare quam indigentibus de reliquiis impartiri. *Greg. 15. Moral. cap. 11.* O angustia ex satietate nata! Dicens enim, *Quid faciam?* profecto indicat, quia votorum suorum effectibus pressus sub quodam rerum fasce laborabat. *Basi.* Erat quidem in promptu dicere: Aperiam horrea, convocabo egenos; sed cogitat non ut distribuat, sed ut congreget: sequitur enim: *Et dixit: Hoc faciam: destruam horrea mea.* Bene facis: nam digna destructione nequitiae promptuaria: dissolve horrea, ex quibus nullus consolationem accepit. Subdit: *Et maiora faciam.* At si et hoc im-

pleveris, numquid destrues iterum? Quid stultius, quam in infinitum laborare? Horrea sunt tibi, si vis, pauperum domus. Sed dices: Cui iniuriam facio, propria retinendo? Nam et sequitur: *Et illuc congregabo omnia quae nata sunt mihi, et bona mea.* Dic mihi, quae tua? Unde ea sumens in vitam tulisti? Sicut qui praeveniens spectacula prohiberet advenientes, appropriando sibi quod ad usum communem ordinatur; similes sunt divites, qui communia quae praeoccupaverunt, aestimant sua esse: si enim quilibet suae necessitatis sufficientiam recipiens, relinqueret superfluum indigenti, non esset dives, nec pauper. *Cyril.* Attende et aliter esse frivolum eius verbum, cum dicit: *Congregabo omnia nata quae sunt mihi*; quasi non putaret ea divinitus obtinere, sed fructus esse laborum suorum. *Basil.* Ceterum, si fateris ea tibi divinitus provenisse, an iniustus est Deus inaequaliter res nobis distribuens? Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi ut tu bonae dispensationis merita consequaris, ille vero patientiae braviis decoretur? At tu nonne spoliator es, quae dispensanda suscepisti, propria reputando? Est panis famelici, quem tu tenes, nudi tunica, quam in conclavi conservas, discalceati calceus, qui penes te marcescit, indigentis argentum quod possides inhumatum; quocirca tot iniuriaris, quot dare vales. *Chrysost.* Sed et in hoc errat, quod bona putat quae sunt indifferentia: rerum enim quaedam sunt bonae, quaedam malae, quaedam mediae. Bona quidem sunt castitas, et humilitas, et huiusmodi; quae cum homo eligit, fit bonus. His autem opposita sunt mala; quae homo dum eligit, fit malus. Media vero sunt, ut divitiae, quae quandoque quidem ordinantur in bonum, scilicet ad eleemosynam, quandoque ad malum, scilicet ad avaritiam: et similiter inopia quandoque ad blasphemiam, quandoque ad sapientiam secundum affectum utentium. *Cyril.* Dives igitur non parat permanentia horrea, sed caduca, et quod stultius est, vitae longitudinem sibi taxat: sequitur enim: *Et dicam animae meae: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos.* Sed, o dives, fructus quidem habes in horreis, sed annos plurimos unde poteris obtinere? *Atha.* Si quis autem sic vivat, quasi quotidie moriturus, eo quod incerta est naturaliter vita nostra, non peccabit: semper enim maior timor plurimum voluptatis dissolvit. Sed e contrario dives longaevitatem sibi repromittens ad voluptates aspirat: sequitur enim, *Requiesce*, scilicet a labore, *comede, bibe, epulare*, magno scilicet apparatu. *Basil.* Tam improvidus es erga bona animae, ut escas corporeas animae ascribas: si quidem virtutem habet, si fecunda est operationum bonarum, si Deo adhaesit, bona plurima possidet, et bono gaudio gaudet. Verum quia totus carnalis es passionibus subiectus, a ventre, non ab anima clamas. *Chrysost.* Non autem decet vacare deliciis, et impinguare corpus, et attenuare animam, fascemque ei gravare, et tenebras obducere, spissumque velamen: eo quod in deliciis dominativum animae servit, servile vero corpori dominatur. Alimentorum autem indiget corpus, non deliciarum; ut nutriatur, non ut scindatur, et fluat: neque enim animae soli, sed et ipsi corpori sunt nocivae deliciae, eo quod ex forti fit debile, ex sano aegrotativum, ex agili grave, ex formoso deforme, ex iuvene veternosum. *Basil.* Permissus autem est deliberare in omnibus, et manifestare propositum proprium, ut condignam mereatur sui affectus sententiam. Sed dum in abdito loquitur, eloquia eius examinantur in caelo: unde sibi responsa praeveniunt: sequitur enim: *Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te.* Audi conveniens tibi stultitiae nomen, quod tibi nullus imposuit hominum, sed ipse Deus. *Gregor. 22. Moral. c. 12.* Eadem nocte sublatus est qui multa tempora fuerat praestolatus, ut scilicet qui in longum sibi subsidia colligendo prospexerat, subsequentem diem, (1) ut unum minime videret. *Chrys.* Dicit autem, *Repetent a te*: exposcebant enim eam forsan terribiles quaedam virtutes ad hoc missae: quoniam si de civitate in civitatem transeuntes egemus ductore, multomagis anima absoluta a corpore, et ad futuram vitam transmigrans indigebit ducatu. Ob hoc multoties recusat anima, et regreditur in profundum, cum debet exire a corpore: semper enim stimulat nos conscientia peccatorum, sed precipue cum debemus trahi ad terribile iudicium. Tunc enim tota congeries criminum innovatur, et prae oculis posita mentem percellit; et sicut carcerati semper quidem dolorosi sunt, tunc autem praecipue cum debent iudici praesentari; sic et anima maxime in ipso tempore de peccato cruciatur, et dolet; multo autem magis cum fuerit evulsa. *Greg. 15. Mor. c. 1.* In nocte autem ablata est anima, quae in obscuritate cordis est emissa; in nocte ablata est, quae considerationis lucem habere noluit, ut quod pati poterat praevideret. Subdit autem: *Quae autem parasti, cuius erunt? Chrysost.* Hic enim ea deseres, non solum nullum inde percipiens commodum, sed et sarcinam peccatorum portans super humeros proprios. Et quae quidem a te congesta sunt, plerumque in manus inimicorum pervenient; a te vero super his ratio requiretur. Sequitur: *Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. Beda.* Hic enim stultus est, et in nocte rapiendus. Ergo qui vult esse in Deum dives, non sibi thesaurizat, sed pauperibus possessa distribuat. *Ambro.* Frustra enim congregat opes qui se his nescit usurum: neque enim nostra sunt quae non possumus auferre nobiscum, sed sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quae tabernacula defunctis acquirit aeterna.

6. Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: Nolite solliciti esse animae vestrae quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Anima plus est quam esca, et corpus plusquam vestimentum.

6. *Theoph.* Paulatim Dominus provehit ad perfectiorem doctrinam; docuit enim supra cavendum esse ab avaritia, subdiditque parabolam divitis, insinuans per eam quod stultus est, qui superflua cupit; deinde procedente sermone, neque de necessariis sinit nos sollicitudinem gerere, avaritiae radicem evellens; unde dicit: *Ideo dico vobis;* quasi dicat: Postquam stultus est qui sibi maiorem vitae mensuram attribuit, et exinde magis efficitur cupidus, *nolite solliciti*

(1) *Al.* vel unum.

esse animae vestrae quid manducetis, non quia intelligibilis anima comedat, sed quia non videtur aliter animam posse coniunctam manere corpori, nisi dum nutrimur. Vel quia animati corporis est nutrimentum suscipere, congrue animae nutriri attribuit : nam et virtus nutritiva dicitur anima, ut sic intelligatur, *Ne solliciti sitis* nutritivae parti *animae, quid edatis*. Potest autem etiam corpus mortuum vestiri; unde subdit: *Neque corpori vestro quid induamini*. *Chrysost.* Quod autem dicitur, *Nolite solliciti esse*, non idem est quod nolite operari, sed nolite rebus mundanis mente affigi; contingit enim aliquem operantem nihil sollicitum esse. *Cyril.* Praeeminet autem anima cibo, et corpus vestitui; unde subdit: *Anima plus est quam esca, et corpus plusquam vestimentum;* quasi dicat: Deus, qui quod maius est exhibuit, quomodo non dabit quod minus est? Non ergo multum nostra intentio modicis insistat, nec intellectus noster serviat ad vestitum, et victum quaerendum; magis autem cogitet quaecumque salvant animam, et sublevant ad regnum caelorum. *Ambro.* Nihil autem moralius ad faciendam fidem omnia credentibus a Deo posse conferri, quam quod aereus ille spiritus vitale collegium animae corporisque contubernio foederatum non deficit, nisi cum venerit dies suprema moriendi. Cum igitur anima indumento corporis vestiatur, et vigore animae corpus animetur; absurdum est, ut victus nobis copiam defuturam putemus, qui vivendi iugem substantiam consequamur.

7. Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum; et Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitando potest adiicere ad staturam suam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis?

7. *Cyril.* Sicut supra erigendo nos ad spiritualem audaciam per aves induxit, dicens: *Multis passeribus pluris estis vos*; sic et nunc ex volatilibus firmam, et indubitabilem fiduciam nobis adducit, dicens: *Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt*, scilicet ad quaerendum cibum, *quibus non est cellarium, neque horreum*, scilicet ad conservandum, *et Deus pascit illos; quanto magis vos pluris estis illis? Beda.* Idest carius vos valetis: quia rationale animal sicut homo sublimius ordinatum est in rerum natura, quam irrationabilia, sicut sunt aves. *Ambro.* Magnum autem quod fide sequamur exemplum: nam volatilibus caeli, quibus nullum exercitium cultionis, nullus de messium fecunditate proventus est, indeficientem providentia divina largitur alimoniam. Verum est igitur causam inopiae nostrae avaritiam videri; etenim illis idcirco sine labore pabuli usus exuberat, quo fructus ad escam communem datos speciali quodam nesciunt vendicare dominatu. Nos communia amisimus, dum propria vendicamus: nam nec proprium quicquam ubi perpetuum nihil, nec certa copia, ubi incertus eventus. *Chrysost.* Cum autem posset Dominus exemplum ab hominibus sumere, qui minime terrena curaverunt, Eliam dico, Moysen, et Ioannem, et ceteros huiusmodi, commemoravit volatilia, sequens vetus testamentum, quod ad apem transmittit, et formicam, et alia huiusmodi; quibus naturales quosdam mores inseruit conditor. *Theodor.* Ideo autem omissa mentione aliorum volatilium, corvorum mentionem facit, quia pullos corvorum speciali providentia Deus nutrit; nam corvi pariunt quidem, non autem nutriunt, sed negligunt pullos suos; quibus miro modo ab aere pabulum quadam aura delatum ad os pervenit, quod hiantes suscipiunt, et sic nutriuntur. Forsan etiam et talia per synecdochen dicta sunt, toto significato per partem: unde in Matthaeo Dominus remittit ad volatilia caeli, hic vero specialiter ad corvos tanquam gulosiores, et rapaciores. *Euseb.* In corvis etiam aliquid plus significat: avibus enim colligentibus legumina promptius est alimentum, vescentibus vero carnibus, sicut corvis, difficilius est ad habendum; nec tamen huiusmodi aves defectum pabuli patiuntur propter providentiam Dei diffusam ubique. Utitur autem ad idem et tertio syllogismo, dicens: *Quis autem vestrum cogitando potest adiicere ad staturam suam cubitum unum? Chrys.* Nota, quod animam quidem semel dedit Deus, et eadem persevefat; sed corpus quotidie sumit incrementum. Pertransiens igitur animam quasi non recipientem augmentum, de solo corpore facit mentionem, dans intelligere quod non augetur per solum alimentum, sed provisione divina, per hoc quod nullus nutrimentum accipiendo aliquid ad suam staturam adiicere potest; unde concluditur: *Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis. Euseb.* Quasi dicat: Si nullus sua cura corpoream ingeniatus est sibi staturam; sed neque termino temporis vitae potest aliquis vel brevissimum tempus horae excogitando adiicere; cur oportet superflue de necessariis vitae cogitare? *Beda.* Illi ergo tegendi corporis curam relinquite, cuius videtis cura factum esse, ut tantae staturae corpus habeatis. *August. de quaest. Evang. l. 2. q. 28.* Cum autem de augenda corporis statura loqueretur, dicit quod minimum est hoc, scilicet Deo corpora operari.

8. Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur, sicut unum ex istis. Si autem fenum quod hodie est in agro, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos pusillae fidei? Et vos nolite quaerere quid manducetis, aut quid bibatis, et nolite in sublime tolli. Haec enim omnia gentes mundi quaerunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Verumtamen quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.

8. *Chrys.* Sicut superius Dominus de alimentis monebat, ita et nunc monet de vestitu, dicens: *Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neque nent*, ut scilicet sibi faciant indumenta. Sicut autem supra, cum Dominus dixit, *Non seminant* vo-

latilia, non reprobavit sementem, sed superfluam curam ; sic cum dixit, *Non laborant, neque nent*, non opus interemit, sed cogitationem. *Euseb.* Si quis autem mortalium vult decorari pretioso vestitu, videat oculate quod Deus etiam usque ad flores qui ex terra oriuntur, multiplicem sui sapientiam propagans, ornavit hos diversis coloribus, tenuibus membranis, florum murice, et auro longe meliores tincturas accommodans, adeo quod nec penes aliquem Regem deliciosum, nec etiam ipsum Salomonem qui apud antiquos tam in divitiis quam in sapientia et in deliciis celeber fuit, tam pretiosum opus fuerit inventum ; unde sequitur; *Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur, sicut unum ex istis. Chrysost.* Non utitur hic volatilium exemplo, cignum commemorans aut pavonem, sed lilia: vult enim utrinque declarare hyperbolem; scilicet ab infirmitate rerum, quae tantum sunt sortitae decorem, et a pretio decoris, qui concessus est liliis: unde postmodum non vocat ea lilia, sed fenum, cum subditur : *Si autem fenum quod in agro est hodie*, nec dicit, Cras non entia; sed subdit: *Sed eras in clibanum mittetur*, neque dicit simpliciter: Deus vestit; sed dicit: *Deus sic vestit:* quod multam habet expressionem; et subdit, *Quanto magis vos*? quod est exprimentis pretiositatem, et providentiam humani generis. Denique cum increpare deceret, utitur et hic moderantia, non infidelitatis, sed paucitatis fidei arguens, cum subdit, *Pusillae fidei*, ut per hoc magis excitet nos ad dictorum persuasionem ; ut non solum non cogitemus de vestibus, sed nec affectemus vestimentorum decorem. *Cyril.* Sufficit enim prudentibus solius causa necessitatis aptum habere vestitum, et ciborum modestiam non excedentem, quod satis est. Sufficiunt etiam sanctis quae sunt in Christo spirituales deliciae, et subsequens gloria. *Ambros.* Non otiosum autem videtur, quod flos vel homini confertur, vel certe plus pene quam hominibus in Salomone praefertur, ut prae claritate coloris Angelorum caelestium gloriam putemus expressam, qui vere mundi istius flores sanctificationis aspirant, qui nulla sollicitudine praepediti, nullo usu laboris exerciti, divinae in se liberalitatis gratiam, et caelestis servant dona naturae. Unde bene et hic vestitus gloria sua Salomon, et alibi coopertus ostenditur, quod infirmitatem corporeae naturae velut virtute quadam mentis (1) ad operum gloriam vestiebat. Angeli vero, quorum natura divinior expers manet iniuriae corporalis, recte licet maximo viro praeferuntur. Nec tamen in nobis misericordiam Dei desperare debemus, quibus per resurrectionis gratiam Dominus similem Angelorum speciem pollicetur. *Cyril.* Absonum autem erat discipulos debentes normam, et exemplar conversationis honestae aliis tradere, in ea incidere, a quibus discedendum esse oportebat eos consulere. Et ideo Dominus subdit, *Et vos nolite quaerere quid manducetis, aut quid bibatis.* In hoc etiam Dominus consuluit non modicum studio sacrarum praedicationem, monens discipulos sollicitudinem humanam abiicere. *Beda.* Notandum tamen est quod non ait : Nolite quaerere, aut solliciti esse de cibo, aut potu, aut indumento, sed *Quid manducetis aut bibatis* : ubi mihi videntur argui qui spreto victu vel vestitu communi lautiora sibi, vel austeriora prae his cum quibus vitam ducunt, alimenta vel indumenta requirunt. *Greg. Nis.* Sed dicetur, aliqui obtinuerunt dominia, honores, et divitias cum orassent; qualiter ergo prohibes nos talia orando quaerere ? Et quidem quod omnia haec ad divinum consilium pertineant, omnibus patet : haec tamen a Deo conferuntur petentibus, ut discentes Deum nos exaudire in minoribus petitionibus, elevemur ad altiorem affectum; sicut in pueris videmus qui mox nati maternis adhaerent uberibus ; si vero pubuerit parvulus, spernit mammas, quaerit autem monile aut aliquid talium, quibus oculus delectatur; postquam autem mens cum corpore creverit, cedens cunctis puerilibus desideriis, quaerit a parentibus quae conveniunt vitae perfectae. *August. de quae. Evan. lib. 2. q.29.* Prohibita autem sollicitudine de alimentis, consequenter ne extollantur admonuit, dicens: *Nolite in sublime tolli.* Primo enim haec ad necessitatem complendam homo quaerit: cum autem his abundaverit, incipit de talibus superbire. Tale est hoc ac si se vulneratus aliquis iactet, quia habeat multa emplastra in domo, cum hoc illi bonum esset, ut vulnera non haberet, et ne uno quidem indigeret emplastro. *Theoph.* Vel elevationem nihil aliud vocat, quam vagum mentis motum, alias aliud meditantis, et ex hoc salientis ad aliud, et sublimia cogitantis. *Basil.* Et ut intelligas huius elevationem, memento vanitatis propriae iuventutis: si quando manens solus cogitasti de vita, et promotionibus, discurrens a principatu in principatum, amplexus es divitias, aedificasti palatia, amici bene fecisti, ultus es inimicos. Est autem peccatum talis abstractio: intenta enim circa superflua delectatio a veritate seducit: unde convenienter subdit: *Haec enim omnia gentes mundi quaerunt*, scilicet voluptatem, divitias, et huiusmodi. *Gregor. Nis.* Adhibere enim sollicitudinem rebus apparentibus proprium est eorum, qui nullam supponunt spem futuri saeculi, neque metum iudicii. *Basil.* Sed de nesessariis vitae subdit: *Pater autem vester scit, quoniam his indigetis. Chrysost.* Non dixit, Deus, sed *Pater*, ut ipsos ad maiorem promoveret fiduciam. Quis enim est pater qui patiatur necessaria filiis non ministrare? Sed et aliud adiicit. Non enim poteris dicere, quod Pater quidem est, ignorat tamen his nos indigere: nam qui naturam creavit, eius indigentiam novit. *Ambros.* Ostendit autem consequenter nec ad praesens, nec in reliquum fidelibus gratiam defuturam, si modo qui divina desiderant, terrena non quaerant. Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militant pro regno. Novit rex quemadmodum familiam suam pascat, alat, et vestiat; unde sequitur: *Verumtamen quaerite primum regnum Dei ; et haec omnia adiicientur vobis. Chrysost.* Non modo regnum, sed etiam opes Christus pollicetur cum eo. Si enim nos a curis eos eripimus, qui praetermittentes sua nostrorum diligentiam habent, multo magis Deus. *Beda.* Indicat enim aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur: quia nobis in intentione aeternitas, in usu vero temporalitas esse debet.

9. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite

(1) *Al.* adopertam.

quae possidetis et date eleemosynam: facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in caelis; quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit : ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.

9. Postquam Dominus temporalium curam a cordibus discipulorum removit, hic excludit ab eis timorem, ex quo superflua cura procedit, dicens: *Nolite timere pusillus grex. Theoph.* Pusillum gregem Dominus vocat volentes discipulos eius fieri: vel quia in hoc saeculo sancti parvi videntur causa voluntariae paupertatis : vel quia superantur a multitudine Angelorum, qui incomparabiliter praecellunt, quae nostra sunt. *Beda.* Pusillum etiam Dominus gregem electorum nominat, vel ad comparationem maioris nunumeri reproborum, vel potius ob humilitatis devotionem. *Cyril.* Quare autem timere non debent, ostendit subdens: *Quia complacuit Patri vestri dare vobis regnum;* quasi dicat: Eum qui tam pretiosa largitur, qualiter pigebit erga vos clementiam exercere? Quamvis enim hic grex parvus sit et natura, et numero, et gloria ; bonitas tamen Patris concessit et huic pusillo gregi caelestium spirituum sortem, scilicet regnum caelorum. Ergo ut possideatis regnum caelorum, opes terrenas contemnite; unde subditur: *Vendite quae possidetis, et date eleemosynam. Beda.* Quasi dicat: Nolite timere, ne propter regnum Dei militantibus huius vitae necessaria desint ; quin etiam possessa propter eleemosynam vendite; quod tunc digne fit, quando quis semel pro Domino suo omnibus spretis, nihilominus post hoc labore manuum operatur, unde et victum transigere, et eleemosynam dare queat. *Chrysost.* Non est enim peccatum, quod eleemosyna nequeat abolere; antidotum est cuilibet conveniens vulneri; sed et eleemosyna non solum in pecuniis fit, sed et in rebus, dum aliquis alium protegit, dum medicus medetur, dum sapiens consulit. *Greg. Naz.* Vereor autem, ne putes pietatis tibi necessitatem non esse, sed arbitrium. Opinabar et ipse hoc; sed terrent me haedi ad sinistram statuti, non quia rapuerunt, sed quia Christum in egentibus non placarunt. *Chrysost.* Nam sine eleemosyna impossibile est regnum videre. Sicut enim fons, si aquas in se continuerit, vitiatur; sic et divites cum omnia penes se teneant. *Basi.* Sed quaeret aliquis: Quid considerantem oportet vendere quae possidentur? Numquid tamquam eis naturaliter noxiis, vel propter tentationem accidentem animabus ab eis? Ad hoc dicendum est, primo quidem quod singulum eorum quae sunt, si per seipsum malum existeret, non esset creatura Dei, omnis enim creatura Dei bona; consequenter autem, quia mandatum dominicum non docuit abiicere tamquam mala quae possidentur, sed dispensare, dicens: *Et date eleemosynam. Cyril.* Molestum autem forte est hoc mandatum divitibus: sanam tamen mentem habentibus non est inutile; thesaurizant enim sibi regnum caeleste; unde sequitur: *Facite vobis sacculos qui non veterascunt. Beda.* Eleemosynas videlicet operando, quarum merces in aeternum maneat; ubi non hoc praeceptum esse putandum est, ut nil pecuniae reservetur a sanctis vel suis, vel pauperum usibus ; cum et ipse Dominus, cui Angeli ministrabant, loculos habuisse legatur, a fidelibus oblata conservans; sed Deo ne propter ista serviatur, et ob inopiae timorem iustitia deseratur. *Greg. Nis.* Praecipit autem sensibiles terrenas opes sursum condere, quo virtus corruptiva non attingit; unde subdit: *Thesaurum non deficientem in caelis, quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Theo.* Quasi dicat: Hic tinea demolitur, non autem in caelis. Deinde quia tinea quaedam non demolitur, addidit de fure: aurum enim non demolitur tinea, sed fur tollit. *Beda.* Sive igitur hoc simpliciter accipiendum est, quod pecunia servata deficiat, data autem proximo perennem fructum conferat in caelis: seu ita quod thesaurus boni operis, si commodi terrestris occasione condatur, facile corruptus intercat; at si caelesti solum intentione congeratur, non exterius hominum favore, quasi a fure qui deforis rapit, non intus inani gloria, quasi a tinea quae interius scindit, valet maculari. *Glos.* Vel fures sunt haerctici, et daemones qui ad hoc intenti sunt, ut spiritualibus nos spolient. Tinea quae vestes latenter rodit, invidia est, quae studium bonum lacerat, et compassionem utilitatis dissipat. *Theo.* Porro, quia non non omnia furto tolluntur, addit potiorem rationem, et nullam prorsus patientem instantiam, dicens: *Ubi enim est thesaurus vester, ibi et cor vestrum erit*; quasi dicat: Esto quod nec tinea demoliatur, nec fur tollat, hoc ipsum quod est habere cor affixum thesauro sepulto, et divinum opus, scilicet animam terrae immergere, (1) quantum est dignum supplicio. *Euseb.* Nam quilibet homo naturaliter dependet ab eo erga quod studet; illuc totum animum applicat, ubi totum commodum possidere putavit. Unde si quis in rebus praesentis vitae habeat totam mentem, et intentionem, quam cor nominavit, in terrenis versatur ; si vero mentem applicaverit ad caelestia, ibi mentem habebit, ut videatur solo corpore cum hominibus conversari, animo vero iam sit aggressus mansiones caelestes. *Beda.* Hoc autem non solum de pecunia, sed de cunctis passionibus sentiendum est: luxuriosi epulae sunt thesauri, lascivi ludicra, amatoris libido.

10. Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris ; et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod praecinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.

10. *Theo.* Postquam suum discipulum modestum statuit Dominus, spolians eum qualibet vitae cura, et elevatione, iam nunc ad ministrandum inducit, dicens:

(1) *Al.* quanto.

Sint lumbi vestri praecincti; idest semper proclives ad exequendum quaedam opera Domini nostri: *et lucernae ardentes*, idest non ducatis vitam in tenebris, sed adsit vobis lux rationis, ostendens vobis agenda, et fugienda: est enim hic mundus nox. Cincti vero lumbos sunt qui practicam exequuntur: nam talis est ministrantium habitus, quibus oportet adesse et lucernas ardentes, idest discretionis donum, ut valeat dignoscere practicus non solum quid oporteat agere, sed et quando: alioquin in praecipitio superbiae homines ruunt. Notandum autem quod primo iubet lumbos praecingi, secundo lucernas ardere: nam primo quidem est operatio, deindo speculatio, quae est illustratio mentis. Ideo studeamus exercere virtutes, ut duas lucernas habeamus ardentes, scilicet conceptum mentis iugiter in anima emicantem, quo nos illustramur, et doctrinam qua ceteros illuminamus. *Maxi.* Vel lucernas accensas docet habere per orationem, et contemplationem, et spiritualem dilectionem. *Cyril.* Vel subcingi significat agilitatem, et promptitudinem ad sustinenda mala intuitu divini amori; lucernae autem accensio significat, ut non patiamur aliquos in tenebris ignorantiae vivere. *Greg. ho. Eva. 13.* Vel aliter: Lumbos praecingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus: viris enim luxuria in lumbis est, feminis in umbilico. A principali igitur sexu lumborum nomine luxuria designatur. Sed quia minus est mala non agere, nisi etiam quisque studeat bonis operibus insudare, additur, *Et lucernae ardentes*, quas in manibus tenemus cum per bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. *August. de quae. Evang. lib. 2. qu. 23.* Vel docet et lumbos praecingere propter continentiam ab amore rerum saecularium, et lucernas ardentes habere, ut hoc ipsum vero fine, et recta intentione fiat. *Greg. ib.* Sed si utrumque horum agitur, restat ut quisquis ille est totam spem suam in Redemptoris sui adventu constituat; unde subditur: *Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis.* Ad nuptias quippe Dominus abiit, quia ascendens in caelum, supernam sibi multitudinem Angelorum novus homo copulavit. *Theoph.* Quotidie etiam in caelis desponsat sanctorum animas, quas ei Paulus, vel alius similis offert virginem castam. Redit autem a nuptiis celebratis in caelis, forsan quidem universaliter in consummatione totius mundi, quando veniet de caelo in gloria Patris; forsan etiam singulis horis astans inopinatae particulari uniuscuiusque consummationi. *Cyril.* Considera etiam quod a nuptiis quasi a solemnitate venit, in qua semper existit divinitas: nihil enim potest incorruptibili naturae inferre tristitiam. *Greg. Nis.* Vel aliter: Consummatis nuptiis, et desponsata sibi Ecclesia, et admissa ea in thalamum secretorum, praestolabantur Angeli reditum Regis ad naturalem beatitudinem; quibus similem fieri decet nostram vitam, ut sicut illi sine malitia conversantes parati fuerint dominicum regressum recipere; sic et nos vigilantes ad obedientiam promptos nos faciamus cum advenerit pulsans: sequitur enim: *Ut cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant illi. Greg. ib.* Venit quippe cum ad iudicium properat, pulsat vero cum iam per aegritudinis molestiam esse mortem vicinam designat; cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire enim iudici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat, et eum quem contempsisse se meminit, videre iudicem formidat; qui autem de sua spe, et operatione securus est, pulsanti confestim aperit: quia cum tempus propinquae mortis agnoverit, de gloria retributionis hilarescit; unde subditur: *Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes.* Vigilat qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet, qui servat operando quod credit, qui a se torporis, et negligentiae tenebras repellit. *Gregor. Nis.* Propter hanc igitur vigiliam observandam supra Dominus monuit, ut sint lumbi praecincti, et lucernae ardentes: lumen enim oppositum oculis pellit somnolentiam oculorum; lumbi etiam cingulo perstricti reddunt corpus insusceptibile somni: nam qui praecinctus est castitate, et pura conscientia illustratus perseverat insomnis. *Cyril.* Cum igitur Dominus veniens suos insomnes invenerit, et praecinctos, cor illuminatum habentes, tunc eos promulgabit beatos: sequitur enim: *Amen dico vobis, quia praecinget se*: ex quo percipimus quod similia nobis retribuet, dum succinctis se praecinget. *Orig.* Erit enim praecinctus iustitia circa lumbos suos secundum Isaiam. *Greg.* Per quam praecingit se, idest ad retributionem se praeparat. *Theoph.* Vel praecinget se in eo quod non totam ubertatem bonorum largitur, sed hanc cohibet secundum certam mensuram. Quis enim Deum capere potest quantus est? Unde Seraphim velari dicuntur propter excellentiam divini splendoris. Sequitur: *Et faciet illos discumbere*, idest omnino requiescere; sicut enim discumbens totum corpus facit quiescere, sic in futuro adventu sancti totaliter requiescent. Hic enim non habuerunt requiem corporis, illic vero simul cum animabus spiritualia corpora incorruptionem sortita, plena gaudebunt quiete. *Cyril.* Faciet igitur illos discumbere, quasi fessos refocillans, apponens spirituales delicias, et statuens dapsilem donorum suorum mensam. *Dionys. Epistola 9. ad Tit.* Discubitum enim opinamur quietem a multis laboribus, et vitam sine laesione, et conversationem divinam in lumine, et regione viventium, universo sancto affectu adimpletam, et copiosam donationem omnium donorum, secundum quam laetitia adimplentur: hoc est enim, quod Iesus faciet eos recumbere, dans eis perpetuam quietem, et distribuens eis bonorum multitudinem; unde sequitur: *Et transiens ministrabit illis. Theo.* Quasi vicem aequalem eis reddens, ut sicut ipsi ministraverunt ei, ita et ipse eis ministret. *Gregor. ibid.* Transiens vero dictum est, cum de iudicio ad regnum redit. Vel Dominus nobis post iudicium transit, qui ab humanitatis forma in divinitatis suae contemplationem nos elevat. *Cyril.* Novit autem Dominus lubricum fragilitatis humanae ad peccandum; sed quoniam bonus est, desperare non sinit, sed magis miseretur, et dat nobis poenitentiam in salutis antidotum; et ideo subdit, *Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi.* Dividunt enim excubantes in moeniis civitatum, et hostium servantes aggressus, noctem in tres, aut quatuor vigilias. *Greg. ib.* Prima ergo vigilia primaevum tempus est vitae nostrae, idest pueritia: secunda adolescentia, vel iuventus: tertia autem senectus accipitur. Qui ergo vigilare in prima vigilia noluit, custodiat in secunda; et

qui in secunda noluit, tertiae vigiliae remedia non amittat: ut qui converti in pueritia neglexit, saltem in tempore iuventutis, vel in senectute resipiscat. *Cyril.* De prima tamen vigilia mentionem non facit, quia pueritia non punitur a Deo, sed veniam meretur. Secunda vero, et tertia aetas, debet obedientiam Deo, et vitam honestam ducere ad voluntatem ipsius. *Graec.* Vel ad primam vigiliam pertinent diligentius viventes quasi primum gradum sortiti; ad secundam vero mediae conversationis mensuram tenentes: ad tertiam vero qui sunt infra hos: et idem de quarta putandum est, et, si contingat de quinta; diversae enim sunt conversationum mensurae, et bonus remunerator metitur unicuique quod dignum est. *Theoph.* Vel quia vigiliae sunt horae noctis provocantes soporem hominibus, intelligas etiam in vita nostra esse quasdam horas, quae faciunt nos beatos, si insomnes reperti fuerimus. Rapuit tibi aliquis facultates, defuncti sunt tibi filii, accusatus es; sed si in his temporibus non feceris contra Dei mandata quicquam, vigilantem te inveniet in secunda, et tertia vigilia, idest in tempore malo perniciosum somnum animabus lentis inferentem. *Greg. ib.* Ad excutiendam vero nostrae mentis desidiam etiam exteriora damna per similitudinem ad medium deducuntur: nam subditur: *Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Theoph.* Quidam hunc furem intelligunt esse diabolum, domum animam, patremfamilias hominem: non tamen videtur haec acceptio consonare sequentibus: adventus enim Domini comparatur huic furi, tamquam ex inopinato proveniens secundum illud Apostoli *1. Thess. c. 5. Dies Domini sicut fur, ita in nocte veniet*; unde et hic subditur: *Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. Greg. ib.* Vel aliter: Nesciente patrefamilias fur domum perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormit, improvisa mors veniens carnis nostrae habitaculum irrumpit; furi autem resisteret, si vigilaret, quia adventus iudicis, qui occulte animam capit, praecavens ei poenitendo occurreret, ne impoenitens periret. Horam vero ultimam Dominus idcirco nobis voluit esse incognitam, ut dum illam praevidere non possumus, ad illam sine intermissione praeparemur.

11. Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an et ad omnes? Dixit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis, quoniam super omnia quae possidet, constituet illum. Quod si dixerit servus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire, et coeperit percutere pueros, et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari: veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque eius cum infidelibus ponet.

11. *Theoph.* Petrus, cui iam commissa Ecclesia fuerat, quasi omnium curam gerens, inquirit utrum ad omnes Dominus parabolam protulisset: unde dicitur: *Ait autem ei Petrus; Domine, ad nos dicis parabolam hanc, an ad omnes, Beda.* Duo Dominus in praemissa parabola monuerat, et se videlicet subito venturum, et illum eos paratos expectare debere. Sed de quo horum, an de utroque Petrus interrogaverit, quosque sibi, sociisque suis comparaverit, cum ait, *Ad nos dicis, an ad omnes*? non facile patet. Et quidem in eo, quod ait, *Nos*, et *Omnes*, non alios quam Apostolos, Apostolorumque similes, et ceteros fideles; vel Christianos, et infideles; vel eos qui viritim, idest sigillatim morientes, sui iudicis adventum nolentes, volentesque suscipiunt, et eos qui in universali iudicio vivi sunt in carne reperiendi, significare putandum est. Mirum est autem si Petrus dubitavit, vel omnibus sobrie, et pie, et iuste vivendum expectantibus beatam spem, vel inopinatum singulorum, et omnium futurum esse iudicium. Unde restat intelligi, his scilicet duobus iam bene cognitis, ea quae nescire poterat, quaesisse; videlicet si sublimia illa vitae caelestis instituta, quibus possessa vendere, sacculos qui non veterascerent facere, lumbis praecinctis, lucernisque ardentibus vigilare praeceperat, ad Apostolos solum, similesque eorum, aut ad omnes qui salvandi sunt, pertineant. *Cyril.* Validam autem mentem habentibus conveniunt ardua, et excellentia mandatorum sanctorum; his vero qui nondum ad hanc virtutem attigerunt, conveniunt ea, a quibus omnis facultas excluditur: unde Dominus exemplo manifestissimo utitur, ostendens mandatum praemissum convenire his qui admissi sunt in gradum discipulorum: sequitur enim: *Dixit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator? Ambro.* Vel aliter: Superioris quidem in omnes praecepti forma est generalis; verum series sequentis exempli dispensatoribus, hoc est Sacerdotibus videtur esse proposita; unde sequitur: *Dixit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator, et prudens quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Theoph.* Quasi dicat: Praedicta parabola communiter omnes fideles attingit; sed quid vobis Apostolis, et doctoribus conveniat, audiatis. Quaero enim quis dispensator inveniatur in se habens fidelitatem, et prudentiam: sicut enim in dispensationibus facultatum, sive aliquis incautus sit fidelis Domino existens, sive etiam prudens sit et infidelis, dispereunt res domini; sic et in rebus divinis opus est fidelitate et prudentia: novi enim multos Deum colentes et fideles, quia vero non poterant prudenter ecclesiastica tractare negotia, non solum possessiones, sed etiam animas destruebant, utentes in peccatores indiscreta virtute, per immoderata poenitentiae mandata, vel importunam mansuetudinem. *Chrysost.* Quaerit autem hic Dominus non quasi fidelem, et prudentem dispensatorem ignorans, sed volens innuere raritatem rei, et huiusmodi praesulatus magnitudinem. *Theoph.* Quisquis ergo fidelis fuerit inventus, et prudens, praesideat familiae domini, ut singulis temporibus det tritici mensuram, vel sermonem doctrinae, quo pascantur animae, vel operum exemplum, quo vita informetur. *August. de quae. Evang. lib. 2. cap. 27.* Mensuram autem dicit propter modum capacitatis quo-

rumcumque audientium. *Isido.* Additum est etiam *in tempore*, quod beneficium non suo tempore datum redditur cassum, et nomen beneficii perdit. Idem panis esurienti quidem appetibilis est, satiato autem non multum. De huius autem servi dispensatoris praemio subdit, dicens: *Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit sic facientem. Basi.* Non dicit agentem a casu, sed *sic facientem*: non enim vincere solum convenit, sed etiam certare legitime: hoc autem est sic singula exequi, sicut recipimus in mandatis. *Cyril.* Sic ergo fidelis servus, et prudens opportuno tempore distribuens prudenter cibaria famulis, hoc est spirituales escas, beatus erit, iuxta dictum Salvatoris, in hoc scilicet quod obtinebit adhuc maiora, et merebitur praemia familiaribus debita; unde sequitur: *Vere dico vobis, quia super omnia quae possidet constituet illum. Beda.* Quanta enim inter bonos auditores, et bonos doctores est meritorum distantia, tanta est etiam praemiorum: hos enim adveniens, cum vigilantes invenerit, faciet discumbere; illos autem cum fideliter, prudenterque dispensantes invenerit, super omnia quae possidet constituet, idest super omnia caelestis regni gaudia: non utique ut horum soli dominium teneant, sed ut eorum abundantius ceteris sanctis aeterna possessione fruantur. *Theoph.* Vel *super omnia bona sua constituet eum*, non solum super suam familiam, sed ut tam terrena, quam caelestia ei obediant; qualis fuit Iesus Nave, et Elias; alter soli, alter nubibus mandans; et omnes sancti, quasi Dei amici rebus Dei utuntur. Quicumque etiam vitam virtuose peragit, et servos suos, idest iram, et concupiscentiam recte disposuit, exhibens temporibus singulis mensuram frumenti, irae quidem, ut afficiatur in habentes odio Deum, concupiscentiae vero ut necessario utatur carnis provisione, ordinans eam in Deum: talis, inquam, constituetur super omnia quae possidet Dominus, dignus omnia per speculativum intellectum intueri. *Chrys.* Dominus autem non solum ex honore bonis reservato, sed ex minis poenae in malos corrigit auditorem; unde sequitur: *Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire. Beda.* Nota inter vitia servi mali ascriptum, quod tardum Domini sui reditum putaverit; non autem inter boni virtutes annumeratum, quod hunc citum speraverit, sed tantum fideliter ministraverit. Nil ergo melius est, quam ut patienter sustineamus ignorare quod sciri non potest; sed tantum laboremus, ut idonei inveniamur. *Theoph.* Ex eo autem, quod non consideratur hora finis, multa peccata eveniunt: nam si cogitaremus Dominum venire, et praesto esse terminum vitae nostrae, minus utique peccaremus; unde sequitur: *Et coeperit percutere pueros, et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari. Beda.* In hoc servo cunctorum praesulum malorum narratur damnatio, qui neglecto Domini timore, non modo ipsi luxuriae vacant, sed etiam subditos iniuriis stimulant; quamvis et typice possit intelligi pueros, et ancillas percutere, corda infirmorum pravo exemplo vitiare; edere autem, bibere, et inebriari facinoribus, et saeculi iliecebris, quae hominem dementant, occupari. De eius autem poena subditur: *Veniet dominus servi illius die, qua non sperat*, scilicet iudicii, vel mortis, *et dividet eum. Basil.* Non quidem dividetur corpus, ut hoc quidem exponatur tormentis, illud vero dimittatur: nam fabulosum est hoc, neque iusti iudicii, cum deliquerit totum, dimidium pati poenam: nec anima secatur, tota criminosam conscientiam possidens, et cum corpore mala cooperans; sed divisio eius est perpetua alienatio animae a spiritu. Nunc enim etsi non sit gratia Spiritus indignis, videtur tamen utcumque adesse, conversionem eorum expectans ad salutem; tunc vero totaliter amputabitur ab anima. Spiritus ergo S. est bravium et iustorum, et prima condemnatio peccatorum, quoniam eum indigni amittent. *Beda.* Vel dividet eum a fidelium consortio segregando, et eis qui numquam ad fidem pertinuerant sociando; unde sequitur: *Partemque eius cum infidelibus ponet*, quia *qui suorum et domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior*, ut ait Apostolus *1. Timot. c. 9. Theoph.* Recte etiam infidelis dispensator cum infidelibus partem accipiet, quia vera caruit fide.

12. Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non se praeparavit, et non fecit secundum voluntatem eius, plagis vapulabit multis; qui autem cognovit et fecit digna, plagis vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quaeretur ab eo; et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.

12. *Theoph.* Hic nobis Dominus maius aliquid, et terribilius ostendit: non enim solum dispensator infidelis accepta privabitur gratia, ut nihil eum iuvet ad vitandum supplicia, sed magis fiet ei damnationis causa dignitatis immensitas; unde dicitur: *Ille autem servus qui cognovit voluntatem Domini sui, et non fecit secundum voluntatem eius, plagis vapulabit multis. Chrysost.* Non enim similiter in omnibus omnia iudicantur, sed maior cognitio fit maioris poenae materia: unde Sacerdos eadem peccans cum populo, multa graviora patietur. *Cyril.* Homo enim perspicax, qui turpioribus suam voluntatem inclinavit, inexcusabile peccatum commisit, quasi propter malitiam recedens a Domini voluntate; sed homo rusticanus rationabilius implorabit veniam vindicantis; unde subditur: *Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. Theoph.* Hic obiiciunt aliqui: Merito punitur qui sciens voluntatem Domini non prosequitur; sed cur punitur ignorans? Quia cum ipse scire potuisset, noluit, sed pigritans ipse fuit ignorantiae suae causa. *Basil.* Sed dices: Si hic quidem multa sustinent verbera, hic autem pauca, qualiter dicunt quidam, quod non imponit finem suppliciis? Sed sciendum est, quod hoc quod hic dicitur, non numerum poenarum, sed differentiam indicat: potest enim aliquis esse dignus inextinguibili flamma, vel remissiori, vel intensiori, et indeficiente verme, vel mitius torquente, vel fortius. *Theoph.* Ostenditur autem consequenter, quare doctoribus, et scientibus intensior poena debeatur, cum dicitur: *Omni autem cui multum datum est, multum quaeretur ab eo; et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.* Datur quidem doctoribus gratia faciendi miracula; sed commendatur eis sermonis, et doctrinae gratia. Sed in dato quidem non dicit aliquid plus petendum, sed in commendato, sine deposito: nam gratia verbi incremento eget, et a doctore requiritur amplius: non enim decet eum

torpere. sed augere verbi talentum. *Beda.* Vel aliter: Multum saepe datur etiam quibusdam privatis, quibus etiam cognitio dominicae voluntatis, et exequendi quae cognoscunt facultas impenditur; multum autem commendatur illi, cui cum sua salute dominici quoque gregis pascendi cura committitur. Maiori ergo gratia donatos, si deliquerint, maior vindicta sequetur; mitissima autem omnium poena erit eorum qui praeter peccatum quod originaliter traxerunt, nullum insuper addiderunt; tanto quilibet ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem.

13. Ignem veni mittere in terram; et quid volo, nisi ut accendatur? Baptismo autem habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur? Putatis, quia pacem veni mittere in terram? Non, dico vobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi; tres in duos, et duo in tres dividentur; pater in filium, et filius in patrem suum, mater in filiam, et filia in matrem: socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam.

13. *Ambro.* Dispensatoribus, idest Sacerdotidus praemissa videntur esse praeposita, quo sciant sibi gravem in futurum poenam esse subeundam, si familiam Domini gubernare neglexerint. Sed quia exiguus est profectus metu supplicii ab errore revocari, ideo Dominus ad quaerendam cupiditatem divinitatis inflammat, dicens: *Ignem veni mittere in terram:* non utique illum consumptorem bonorum, sed bonae voluntatis auctorem, qui aurea dominicae domus vasa meliorat, fenum vero consumit, et stipulam. *Cyril.* Mos est autem sacrae Scripturae ignem quandoque dicere sacros et divinos sermones: sicut enim qui aurum et argentum purgare noverunt, per ignem consumunt eorum sorditiem; sic Salvator per evangelica documenta in virtute Spiritus abstergit intellectum eorum qui credunt in eum. Hic est igitur ignis salubris et utilis, quo habitatores terrae, frigidi quodammodo, et extincti propter peccatum, incalescunt ad pietatis vitam. *Chry.* Terram enim ad praesens vocat, non eam quam pedibus terimus, sed plasmatam manibus eius, scilicet hominem, cui Dominus ignem ingerit ad consumptionem peccatorum, et innovationem animarum. *Titus.* Est autem intelligendum eum de caelo venisse: non enim si de terra venisset in terram, diceret: *Ignem veni mittere in terram. Cyril.* Huius autem ignis Dominus accelerabat incendium; unde sequitur: *Et quid volo, nisi ut accendatur?* Credebant enim iam quidam ex Israel, quorum exordium fuerant venerandi discipuli; sed ignis semel in Iudaea accensus totum orbem occupare debebat, consummata tamen passionis eius dispensatione; unde sequitur: *Baptismo autem habeo baptizari.* Nam ante venerabilem crucem, et eius resurrectionem a mortuis, in sola Iudaea fiebat mentio praedicationis, et miraculorum ipsius; postquam autem principem vitae insanientes occiderunt, tunc Apostolis praecepit dicens *Matth. 28. Euntes, docete omnes gentes. Greg. s. Exec. hom. 2.* Vel aliter: Ignis in terram mittitur, cum per ardorem sancti Spiritus afflata, terrena mens a carnalibus suis desideriis crematur; succensa autem spirituali amore, malum quod fecit plangit: et sic terra ardet, quando accusante se conscientia, cor peccatoris in dolore poenitentiae crematur. *Beda.* Addit autem, *Baptismo habeo baptizari*, idest sanguinis proprii tinctione prius habeo perfundi; et sic corda credentium igne inflammari. *Ambros.* Tanta autem est Domini dignatio, ut infundendae nobis devotionis, et consummandae perfectionis in nobis, et maturandae pro nobis passionis studium sibi inesse testetur; unde sequitur: *Et quomodo coarctor usque dum perficiatur?* Quidam codices habent, *Et coangor*, idest contristor: cum enim in se nihil habet quod doleret, nostris tamen angebatur aerumnis, et tempore mortis maestitiam praetendebat, quam non ex metu mortis suae, sed ex mora nostrae redemptionis assumpserat. Qui enim usque ad perfectionem angitur de perfectione, securus est: quia eum conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit: nam qui corpus suscepit, omnia debuit subire, quae corporis sunt, ut esuriret, sitiret, angeretur, et contristaretur: divinitas autem per hos affectus nescit commutari. Simul etiam ostendit, quod in certamine passionis mors corporis, absolutio anxietudinis, non coacervativa sit doloris. *Beda.* Quomodo autem post baptisma suae passionis, post ignis spiritualis adventum terra sit arsura, declarat subdens: *Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem. Cyril.* Quid dicis Domine? Non venisti pacem daturus, qui factus es nobis pax, pacificans per crucem caelestia, et terrestria: qui dixisti *Ioan. 14. Pacem meam do vobis?* Sed manifestum est, quod utilis quidem est pax, quandoque autem damnosa, et separans ab amore divino, per quam scilicet consentitur his, qui Deo dissident: et ob hoc foedera terrena docuit vitare fideles; unde sequitur: *Erunt enim quinque ex hoc in domo una divisi; tres in duos, et duo in tres dividentur, pater in filium. Ambro.* Cum sex personarum videatur facta subiectio patris et filii, matris et filiae, socrus et nurus; quinque tamen sunt, quia eadem mater, quae socrus accipi potest; quae enim est mater filii, socrus eius uxoris est. *Chrysost.* Per hoc autem futurum eventum protulit. Contingebat enim in eadem domo aliquem esse fidelem, cuius pater vellet eum ad infidelitatem protrahere; sed intantum praevaluit virtus doctrinae Christi, ut filii patres dimitterent, matresque filiae, et liberos parentes, Libuit enim fideles Christi non solum contemnere propria, sed et cuncta simul pati, dummodo cultu fidei non careant. Si autem purus homo esset, unde suppeteret ei hoc posse meditari, quod a patribus plus amaretur quam filii, et a filiis plusquam patres, et a viris plusquam coniuges; et hoc non in una domo, aut centum, sed ubique terrarum: et non solum hoc praedixit, sed etiam opere consummavit. *Ambros.* Mystica autem interpretatione domus una, homo unus est. Duos autem legimus frequenter, animam et corpus; quod si duobus convenerit, efficit utraque unum; aliud est quod servit, aliud cui subiicitur. Tres autem animae affectiones sunt, una rationabilis, alia concupiscibilis, tertia irascibilis. Duo ergo in tres, et tres in duo dividuntur, Etenim per adventum Christi homo qui erat irrationabilis, rationabilis factus est. Eramus carnales terreni; misit Deus Spiritum suum in cor-

da nostra; facti sumus filii spirituales. Possumus etiam dicere, quod in hac domo sunt alii quinque, idest odor, tactus, gustus, visus, et auditus. Si ergo secundum ea quae audimus, aut legimus sensu visus, atque auditus excludamus superfluas voluptates corporis, quae gustu, tactuque, et odore percipiuntur; duo in tres dividimus, eo quod mentis habitus vitiorum non capiatur illecebris. Aut si quinque sensus acceperimus corporales, vitia iam corporis, et peccata se separant. Possunt etiam caro videri, atque anima ab odore, tactu, gustuque luxuriae separata; fortior enim rationis sexus velut in viriles fertur affectus; haec molliorem studet tenere rationem. Ex his itaque diversarum cupiditatum motus inolevit; sed ubi in se anima redit, degeneres abiurat haeredes: caro quippe cupiditatibus suis ipsa generavit, tamquam sentibus mundi doluit esse confixam: sed velut corporis quaedam, atquae animae nurus, voluptas motui pravae cupiditatis innubit. Ergo quamdiu mansit in una domo conspirantibus vitiis individua consensio, nulla videbatur esse divisio; ubi vero Christus ignem quo delicta cordis exureret, vel gladium, quo secreta penetrantur, misit in terras; tunc caro, atque anima regenerationis innovata mysteriis, copulam posteritatis eliminat, ut dividantur parentes in filios dum intemperans motus intemperantiam abdicat, et anima declinat in consortium culpae. Filii quoque in parentes dividuntur, dum renovati homines vitia vetusta declinant, voluptasque adolescentior seriosae domus refugit disciplinam. *Beda.* Vel aliter: Per tres significantur, qui fidem Trinitatis habent; per duo infideles, qui a fidei unitate dissentiunt. Pater autem diabolus est, cuius filii imitando eramus; sed postquam venit ignis ille caelestis, nos ab invicem separavit, et ostendit alterum patrem, qui est in caelis. Mater Synagoga, filia est Ecclesia primitiva; quae et eamdem, de qua genus ducit, Synagogam fidei persecutricem sustinuit, et ipsa eidem Synagogae fidei veritate contradixit. Socrus Synagoga, nurus Ecclesia de gentibus: quia sponsus Ecclesiae Christus filius est Synagogae secundum carnem. Synagoga ergo in nurum, et in filiam est divisa; quae credentes de utroque populo persequitur; sed et illae in socrum, et in matrem sunt divisae, quia volunt carnalem circumcisionem suscipere.

14. Dicebat autem ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, nimbus venit, et ita fit; et cum austrum flantem, dicitis, quia aestus erit, et ita fit. Hypocritae, faciem caeli, et terrae nostis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem et a vobisipsis non iudicatis, quod iustum est?

14. *Theoph.* Cum de praedicatione disceptasset, et eam nominasset gladium, poterant audientes turbari, nescientes quid diceret; et ideo Dominus subdit, quod sicut aereas dispositiones per quaedam signa cognoscunt, sic deberent eius adventum cognoscere: et hoc est quod dicit: *Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis; Nimbus venit, et ita fit, et cum austrum flantem, dicitis, quia aestus erit, et ita fit*; quasi dicat: Verba mea, et opera me indicant contrarium vobis; potestis igitur coniectare, quia non veni pacem dare, sed imbrem, et turbinem. Ego enim sum nubes, et venio ab occasu, idest ab humana natura pridem multa induta peccatorum caligine: veni etiam ponere ignem, idest aestum incitare: sum enim auster ventus calidus, et oppositus boreali frigiditati. *Beda.* Vel qui ex elementorum immutatione statum aurarum, quia voluerunt, facillime praenoscere potuerunt, possent etiam si vellent tempus adventus Domini ex dictis intelligere prophetarum. *Cyril.* Prophetae enim multifarie praenuntiaverunt Christi mysterium. (1) Dicebat ergo si prudentes essent, ad futura prospectum intendere; nec ignorare futuras tempestates post vitam praesentem valerent: erit enim ventus, et pluvia, et supplicium futurum per ignem; et hoc significatur, cum dicitur: *Nimbus venit.* Decebat etiam salutis tempus non ignorare, scilicet adventum Salvatoris, per quem perfecta pietas intravit mundum: et hoc significatur, cum dicitur: *Dicitis, quia aestus erit.* Unde in eorum reprehensione subditur: *Hypocritae, faciem caeli et terrae nostis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis? Basi. homi. 6.* Est autem notandum, quod necessariae sunt humanae vitae siderum coniecturae, dummodo quis ultra mensuram non perquirat eorum indicia. Est enim nonnulla de pluviis futuris percipere; plura quoque de aestibus, et impetu ventorum, vel particularibus, vel universalibus, vel violentis, vel levibus. Quanta vero commoditas ex eorum coniectura vitae praestetur, quis nescit? Interest enim nautae pronosticari procellarum pericula, viatori mutationem aeris, colono fructuum copiam. *Beda.* Sed ne aliqui de turba se propheticae lectionis ignaros, temporum cursus probare non posse causarentur, vigilanter adiungit: *Quid autem et a vobis ipsis non iudicatis quod iustum est?* Ostendens eos etsi litteras nesciant, naturali tamen ingenio posse dignoscere eum qui opera fecit quae nullus alius fecisset, supra hominem et Deum esse: unde post huius saeculi iniustitias, iustum Creatoris iudicium esse venturum. *Orig. hom. 35.* Nisi autem esset nobis natura insitum id quod iustum est iudicare, numquam Salvator hoc diceret.

15. Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te apud iudicem, et iudex tradat te exactori; et exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

15. *Theoph.* Postquam ostendit Dominus laudabilem discordiam, ex hinc docet laudabilem pacem, cum dicit: *Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo*; quasi dicat: Cum trahit te adversarius ad iudicium, *da operam*, idest omnibus modis excogites, ut absolvaris ab illo. Vel *da operam*, idest etsi nihil habeas, mutuum accipe, et absolvaris ab illo, ne te coram iudice conveniat; unde sequitur: *Ne forte trahat te apud iudicem, et in-*

(1) *Al.* decebat.

dex tradet exactori, et exactor mittat te in carcerem. Cyril. In quo angustias patieris donec etiam novissimum assem exigent: et hoc est quod subdit; *Dico tibi, non exibis inde, donec etiam novissimum minutum reddas. Chrysost.* Videtur mihi de praesentibus iudicibus dicere, et de itinere ad praesens iudicium, et de carcere huius mundi: per haec enim quae apparent, et in promptu sunt, irrationabiles homines se corrigere consueverunt: frequenter enim non solum ex futuris bonis, vel malis commonet, sed etiam ex praesentibus propter grossiores auditores. *Ambro.* Vel adversarius noster diabolus est, qui serit illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes, quos habuit in errore consortes. Adversarius etiam nobis est omnis vitiorum usus. Denique adversaria est nobis mala conscientia, quae nos et hic afficit, et in futurum accusabit, et prodet. Demus igitur operam, ut dum in hoc sumus vitae curriculo constituti, tamquam a malo adversario ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cum adversario ad magistratum, in via nostrum condemnet errorem. Quis autem est magistratus, nisi penes quem omnis potestas est? Hic autem magistratus tradit reum iudici, ei scilicet cui vivorum, et mortuorum tribuit potestatem, scilicet Iesu Christo, per quem occulta redarguuntur, et improbi operis poena mandatur.Ipse exactori tradit, et in carcerem mittit: dicit enim: *Tollite et mittite illum in tenebras exteriores.* Et exactores suos monstrat esse Angelos, de quibus dicit *ib. 13.Exibunt Angeli, et separabunt malos de medio iustorum, et mittent eos in caminum ignis.* Sed subditur: *Dico tibi, non exies donec etiam novissimum minutum reddas.* Si enim qui pecuniam solvunt, non prius evacuant fenoris nomen quam totius sortis usque ad minimum quocumque solutionis genere quantitas universa solvatur; sic compensatione caritatis actuumque reliquorum, vel satisfactione quacumque peccati poena dissolvitur. *Orig. hom. 35.* Vel aliter: Quatuor personas hic ponit, adversarii, principis, exactoris, et iudicis; apud Matthaeum vero persona praetermissa est principis, et pro exactore minister insertus. Discrepat etiam, quod ille quadrantem, iste minutum posuit; uterque autem dixit novissimum. Cunctis autem hominibus duos Angelos adesse legimus, malum qui adversa exhortatur, bonum qui optima persuadet. Ille autem adversarius noster quotiescumque peccamus exultat, sciens quoniam habet potestatem apud principem saeculi huius qui se miserat, exultandi, et gloriandi. In Graeco autem cum articulo τῷ tu, qui singularitatis significator est, adversarium posuit, ut ostenderet singulis hominibus singulos adversarios esse, qui ubique eos sequantur; principem vero sine articulo posuit, ne certum videretur ostendere, sed unum de pluribus: non enim unusquisque nostrum habet proprium principem sed suae genti communem. Da ergo operam ut libereris ab adversario tuo, sive a principe, ad quem te adversarius trahit, habendo sapientiam, institiam, fortitudinem, et temperantiam. Si autem dederis operam, esto in eo qui dicit *Ioan. 14. Ego sum via:* alioquin trahet te adversarius ad iudicem. Dicit autem, *Trahit*, ut ostendat nolentes ad condemnationem compelli. Iudicem autem alium nescio nisi Dominum nostrum Iesum Christum, qui tradit exactori. Singuli exactores proprios habemus: dominantur exactores si debuerimus aliquid; si omnibus universa reddidero, nemo exactor est, et intrepida mente respondeo, Nihil tibi debeo. Quod si debitor fuero, mittet me exactor in carcerem, nec patietur exire, nisi debitum omnium persolvero: non enim habet exactor potestatem, ut mihi saltem quadrantem concedat. Qui donavit debitori quingentos denarios, et alii quinquaginta, dominus erat; iste qui exactor est, dominus non est; sed a domino ad exigenda debita praepositus. Novissimum autem minutum dicit gracile, et tenue: peccata enim nostra aut pinguia sunt, aut tenuia. Beatus igitur est qui non peccat. Secundo autem si tenue peccatum habeat, inter ipsa quoque tenuia diversitas est: alioquin non diceret, *Donec novissimum redderet minutum.* Si enim parum debet, non egredietur nisi solvat minimum quadrantem; qui autem magno debito fuit obnoxius, infinita ei ad reddendum saecula numerabuntur. *Beda.* Vel aliter: Adversarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris carnalibus desideriis in praesenti vita, a quo liberatur, qui praeceptis eius subditur; alioquin tradetur iudici, quia sermone Domini contempto, peccator reus tenebitur in examine iudicis; quem iudex exactori tradet, idest maligno spiritui ad ultionem; qui mittetur in carcerem, idest in infernum: ubi quia semper solvere poenas patiendo, sed numquam persolvendo, veniam consequi non poterit, numquam exinde exibit, sed cum terribilissimo serpente diabolo, perpertuas poenas luet.

CAP. XIII.

Aderant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilaei prae omnibus Galilaeis peccatores fuerint, qnia talia passunt? Non, dico vobis, sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis, sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloa, et occidit eos. Putatis quia et ipsi debitores fuerint, propter omnes homines habitantes in Ierusalem? Non, dico vobis, sed si non poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.

Glosa. Quia de poenis peccantium fecerat mentionem, opportune nuntiatur quorundam peccantium poena, ex cuius exemplo etiam aliis peccatoribus poenam comminatur; unde dicitur: *Aderant quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis eorum. Cyril.* Erant enim sequaces dogmatum Iudae Galilaei, cuius mentionem Lucas in actibus Apostolorum *c. 5.* fecit qui dicebat: Non oportet quemquam vocari dominum, unde quamplures eorum, quia Caesarem non fatebatur dominum, a Pilato puniti sunt. Dicebant etiam non oportere alias a statutis victimis in lege Moysi offerre Deo: unde prohibebant statutas a populo victimas pro salute Imperatoris, et populi Romani offerre. Pilatus ergo indignatus in Galilaeos, iussit inter ipsas victimas, quas ritu legisse offerre putabant, occidi, ita

quod sanguis offerentium oblatis victimis misceretur. Credente autem vulgo iustissime praedictos talia passos esse, quasi scandala seminantes in populo, incitantes principes in odium subditorum, narraverunt haec Salvatori, volentes percipere quid ei super hoc videretur. Ipse autem peccatores hos esse ponit; non tamen hic asserit talia passos esse, tamquam peiores non patientibus; unde sequitur: *Et respondens dixit illis; Putatis, quod hi Galilaei prae omnibus Galilaeis peccatores fuerunt, quia talia passi sunt? Non, dico vobis. Chrysost.* Punit enim Deus quosdam peccatorum, amputans eorum nequitiam, et poenam illis statuens leviorem, et plene semovens eos ab aliis, et viventes in malitia corrigens per horum damnationem. Rursus alios hic non punit, ut si sibi caverint poenitentes, praesentem poenam effugient, et futurum supplicium; si vero perseveraverint, maius patiantur tormentum. *Titus.* Manifestat et hic, quia quaecumque ex iudiciis accidunt in reorum supplicium, non solum iudicantium potestate, sed etiam nutu Dei contingunt: unde sive iusta conscientia puniat iudex, sive aliud intendens condemnet, commendandum est negotium divinae censurae. *Cyril.* Removens ergo populares ab intestinis insidiis occasione religionis concitatis, subiungit: *Sed nisi poenitentiam habueritis*, et nisi cessaveritis conspirare contra principes, quod nutu divino non agit, *omnes simul*, vel *similiter peribitis*, et vester sanguis vestris victimis coniungetur. *Chrysost.* In hoc autem ostendit, quod illos permisit talia pati, ut viventes alienis periculis territi fierent regni haeredes. Quid igitur, dices, ut melior ego fiam? Ille punitur? Non ideo, sed punitur quidem propter propria crimina; fit vero ex hoc videntibus salutis materia. *Beda.* Sed quia poenitentiam non habuerunt, quadragesimo dominicae passionis anno venientes Romani, quos designabat Pilatus ad eorum gentes pertinens, et incipientes a Galilaea, unde dominica praedicatio coeperat, radicitus impiam gentem deleverunt, et non solum atria templi, quo sacrificia deferri consueverant, sed interiora domus humano sanguine foedarunt. *Chrysos.* Iterum autem allii decem et octo obruti fuerant, a quadam turre, de quibus eadem subdit dicens: *Sicut illi decem et octo, super quos cecidit turris in Siloa, et occidit eos, putatis quia et ipsi debitores fuerunt praeter omnes homines habitantes in Ierusalem? Non, dico vobis.* Non enim hic omnes punit, dans aliis inducias poenitendi; nec tamen cunctos futurae punitioni reservat, ne plures providentiam abnegarent. *Titus.* Una autem turris comparatur toti civitati, ut pars totum perterreat; unde subditur: *Sed si non poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis;* quasi dicat: Tota civitas paulo post occupabitur, si perseveraverint indigenae in infidelitate. *Ambr.* Mystice autem in illis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum, figura quaedam videtur, eos tangens, qui coactu diabolico, non pure offerunt sacrificium, quorum oratio est in peccatum, sicut de Iuda scriptum est, qui proditionem sanguinis dominici inter sacrificia positus cogitabat. *Beda.* Pilatus enim qui interpretatur os malleatoris, diabolum significat, semper caedere paratum; sanguis peccatum, sacrificia bonas actiones exprimunt. Pilatus ergo sanguinem Galilaeorum cum sacrificiis eorum miscet, quando diabolus eleemosynam et cetera bona fidelium, vel carnis delectatione, vel humanae laudis ambitione, vel qualibet alia peste commaculat. Illi etiam Ierosolimytae a ruina turris oppressi, significant Iudaeos qui poenitere noluerunt, cum moenibus suis esse perituros. Non frustra decem et octo, qui numerus apud Graecos ex ι, et η, hoc est eisdem litteris, quibus nomen Iesu incipit, exprimitur: significat enim Iudaeos hinc maxime perituros, quod nomen Salvatoris recipere noluerunt. Illa turris significat illum, qui est turris fortitudinis, quae merito est in Siloa, quae interpretatur missus: significat enim eum qui missus a Patre venit in mundum, qui omnes super quos cecidit conteret.

2. Dicebat autem et hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quaerens fructum in illa, et non invenit. Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, et non invenio. Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? At ille respondens dixit illi: Domine, dimitte illam et hoc anno usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora. Et si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam.

2. *Titus.* Iactabant se Iudaei ex eo quod decem et octo perierant; ipsi vero omnes remanserunt illaesi; unde proponit eis fici parabolam: dicit enim: *Dicebat autem hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua. Ambros.* Vinea Domini Sabaoth erat, quam dedit in rapinam gentium. Apta autem Synagogae arboris istius comparatio est: quia sicut arbor redundans foliis fluentibus, spem possessoribus suis cassa speratorum proventuum expectatione destituit; ita etiam in Synagoga dum doctores eius operibus infecundi, verbis tamen velut foliis redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat. Haec etiam sola arbor ab initio germinat poma pro floribus, et poma decidunt, ut poma succedant: manent tamen aliqua priorum (1) parata, nec decidunt. Etenim primus Synagogae populus velut inutilis decidit fructus, ut de pinguedine religionis antiquae novus Ecclesiae populus emergeret: primi tamen ex Israel grossi maturescentis exemplo pulcherrimorum gratia fructuum ceteris praestiterunt, quibus dicitur *Matt. 19. Sedebitis super duodecim thronos.* Nonnulli tamen ficum istam non Synagogae, sed malitiae, et improbitatis figuram putant; hi tamen in nullo distant, nisi quod pro specie genus eligunt. *Beda.* Ipse autem Dominus Synagogam per Moysen instituit, in carne natus apparuit, et crebrius in Synagoga docens fructum fidei quaesivit; sed in pharisaeorum mente non invenit; unde sequitur: *Et venit fructum quaerens in illa, et non invenit. Ambr.* Quaerebat autem Dominus, non quia fructum ficulneae deesse neseiret, sed ut ostenderet in figura, quia fructum Synagoga iam habere deberet. Denique ex sequentibus

(1) *Al.* perrara.

docet non se ante tempus venisse, qui per triennium venit: sic enim habes: *Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, et non invenio.* Venit ad Abraham, venit ad Moysen, venit ad Mariam; hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore: adventum eius ex beneficiis recognoscimus: alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi iustificatio est: circumcisio purificavit, lex sanctificavit, gratia iustificavit. Ergo populus Iudaeorum neque purificari potuit, quia circumcisionem corporis, non animi habuit; neque sanctificari, quia virtutem legis ignorans carnalia magis quam spiritualia sequebatur; neque iustificari, quia delictorum suorum poenitentiam non gerens, gratiam nesciebat. Merito ergo nullus fructus in Synagoga inventus est: et ideo iubetur excidi: sequitur enim: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat?* Bonus autem cultor, et fortassis ille, in quo Ecclesiae fundamentum est, praesagiens, alterum ad Gentes, se autem ad eos, qui ex circumcisione sunt, esse mittendum, religiose ne excidatur intervenit, fretus vocatione sua, etiam populum Iudaeorum per Ecclesiam posse salvari: unde sequitur: *At ille respondens, dixit illi: Domine, dimitte illam et hoc anno.* Cito duritiam superbiamque Iudaeorum causas esse sterilitatis agnovit. Itaque venit excolere, qui novit vitia reprehendere; unde subdit: *Usque dum fodiam circa illam.* Pollicetur dura cordis eorum apostolicis ligonibus esse fodienda, ne radicem sapientiae, terrarum acervus obruat, et abscondat. Subdit autem, *Et mittam stercora*, idest humilitatis affectum, per quem in Evangelium Christi etiam Iudaeus fore existimatur fructuosus; unde subdit: *Et si quidem fecerit fructum*, bene scilicet erit; *sin autem, in futurum succides illam. Beda.* Quod quidem per Romanos factum est, a quibus gens Iudaea succisa, et a terra promissionis expulsa est. *August. de ver. Dom. serm. 31.* Vel aliter totum: Arbor ficulnea genus humanum est. Primus enim homo, qui peccavit, foliis ficulneae pudenda velavit, hoc est membra unde nati sumus. *Theoph.* Sed et quisque nostrum ficus est in vinea Dei, hoc est in Ecclesia, vel in hoc mundo plantata. *Greg. hom. Evan. 31.* Tertio autem Dominus ad ficulneam venit, quia naturam generis humani ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando requisivit; sed tamen tribus annis fructum se non invenisse conqueritur: quia quorundam pravorum mentes, nec inspirata lex naturalis corrigit, nec praecepta erudiunt, nec incarnationis eius miracula convertunt. *Theoph.* Tertio autem natura nostra fructum non petita tribuit: semel quidem cum in Paradiso praevaricati sumus praeceptum, secundo cum in lege vitulum conflaverunt, tertio cum Salvatorem renuerunt. Sed (1) in triennium intelligendum est pro tribus aetatibus, puerili, virili, et senili. *Greg. ib.* Sed cum magno timore audiendum est quod dicitur: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat?* Unusquisque enim iuxta modum suum, inquantum locum vitae praesentis tenet, si fructum bonae operationis non exhibet, velut infructuosa arbor terram occupat: quia in eo loco, in quo ipse est, et aliis operandi occasionem negat. *Bas.* Proprium enim est divinae propitiationis non silenter poenas infligere, sed praemittere minas revocando ad poenitentiam, sicut Ninivitis fecit, et nunc cultori dicit, *Succide eam:* provocans quidem ipsum ad curam eius, suscitans vero sterilem animam ad producendos debitos fructus. *Greg. Naz.* Igitur nec nos feriamus subito, sed praevaleamus misericordia, ne secemus ficum potentem adhuc fructum facere, quam forsitan curabit periti custodis studium; unde et hic subditur: *Et ille respondens dixit illi: Dimitte illam hoc anno usque dum fodiam circa illam. Greg. ib.* Per cultorem vineae praepositorum ordo exprimitur, qui dum praesunt Ecclesiae, dominicae vineae curam gerunt. *Theoph.* Vel paterfamilias Deus Pater est, cultor vero Christus, qui ficum amputari ut sterilem non permittit; quasi ad Patrem diceret: Si per legem, et prophetas fructum poenitentiae non dederunt, meis eos irrigabo passionibus, et doctrinis; et forsitan dabunt obedientiae fructum. *August. de ver. Domin. serm. 31.* Vel colonus, qui intercedit est omnis sanctus, qui intra Ecclesiam orat pro eis qui sunt extra Ecclesiam, dicens: *Domine dimitte illam hoc anno*, idest tempore isto sub gratia, *usque dum fodiam circa illam.* Circumfodere est humilitatem, et patientiam docere. Fossa enim est humilis terra, stercus autem in bono intellige: sordes sunt, sed fructum dant: sordes cultoris dolor est peccatoris. Qui autem agunt poenitentiam, in sordibus agant, et veraciter agant. *Greg. ib.* Vel peccata carnis stercora vocantur. Ex stercore igitur ad fructum reviviscit arbor: quia de consideratione peccati ad bona se opera resuscitat animus. Sed sunt plerique qui increpationes audiunt, et tamen ad poenitentiam redire contemnunt: propter quod subditur: *Et si quidem fecerit fructum. August. ib.* Bene scilicet erit; *sin autem, in futurum succides eam*, quando scilicet in iudicio venies iudicare vivos et mortuos. Interim modo parcitur. *Greg. ib.* Qui autem nunc non vult ad fecunditatem pinguescere per increpationem, illic cadit unde iam resurgere per poenitentiam non valet.

3. Erat autem docens in Synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo, et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. Quam cum videret Iesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum. Respondens autem Archisynagogus indignans, quia sabbatis curasset Iesus, dicebat turbae: Sex dies sunt, in quibus oportet operari. In his ergo venite et curamini, et non in die sabbati. Respondit autem ad illum Dominus, et dixit: Hypocritae, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a praesepio, et ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahae quam alligavit satanas ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati? Et cum haec diceret, erubescebant omnes adversarii eius: et omnis populus gaudebat in universis, quae gloriose fiebant ab eo.

3. *Ambro.* Cito quod de Synagoga dixerat indicavit:

(1) *Al.* id.

ad ipsam utique arborem venisse se monstrat, qui in eadem praedicabat; unde dicitur: *Erat autem docens in Synagoga eorum sabbatis. Chrysost.* Docet quidem non seorsum, sed in Synagogis secure, in nullo dubitans, nec aliquid contra legem Moysi statuens; sabbato autem, quia tunc Iudaei legi vacabant. *Cyril.* Ad expugnationem autem corruptionis, et mortis, et invidiae diaboli contra nos, prodiit incarnatio Verbi: et hoc apparet ex ipsis eventibus: sequitur enim: *Et ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo.* Dicit autem spiritum infirmitatis, quia mulier haec patiebatur atrocitate diaboli, derelicta a Deo propter propria crimina, vel propter transgressionem Adae, ob quam humana corpora infirmitatem, et mortem incurrerunt. Dat autem super hoc Deus diabolo potestatem, ut homines mole adversitatis depressi, velint ad meliora transire. Genus autem infirmitatis ostendit, dicens: *Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. Basi.* Brutorum siquidem caput humi deflexum est, terram cernit; caput hominis erectum est in caelum, oculi superna conspiciunt: convenit enim ei quaerere superna, transcendere terrena intuitu. *Cyril.* Ostendens autem Dominus adventum suum in hunc mundum dissolutivum esse humanarum passionum, mulierem sanavit; unde sequitur: *Quam cum vidisset Iesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.* Vox aptissima Deo, plena maiestate superna. Fugat enim morbum imperatorio motu, qui etiam manus illi imponit: sequitur enim, *Imposuit illi manus; et confestim erecta est, et glorificabat Deum*: in quo oportet perpendere sacram carnem induisse virtutem divinam: erat enim ipsius Dei caro, non autem alicuius alterius, quasi separatim existente Filio hominis a Filio Dei, sicut falso aliquibus visum est. Sed ingratae Synagogae praesul, postquam vidit feminam humi repentem solo tactu erectam, et divina referentem magnalia, ardens Domini gloria, irretitur invidia, arguitque miraculum quasi videretur sollicitari pro sabbato; unde sequitur: *Respondens autem Archisynagogus indignans, quia sabbato curasset hominem Iesus, dicebat turbae. Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his venite, et curamini, et non in die sabbati.* Hortatur ceteris diebus dispersos et propriis vacantes operibus, non sabbato videre et mirari prodigia Domini, ne forte credant. Sed dic, lex prohibuit ab opere manuali die sabbati abstinere, numquid ab eo, quod verbo et ore fit? Cesses ergo comedere, et potare, ac loqui, et psallere in sabbato. Et si nec legem legis, cur tibi sabbatum? Ceterum, si manuale opus lex prohibuit, quomodo manuale opus est feminam verbo erigere? *Ambro.* Denique et Deus ab operibus mundi quievit, non ab operibus quibus sempiterna et iugis operatio est, sicut Filius ait *Ioan. 5. Pater meus usque modo operatur, et ego operor*; ut ad similitudinem Dei saecularia nostra opera non religiosa cessarent. Unde Dominus specialiter ei respondit: sequitur enim: *Respondit autem ad illum Dominus, et dixit: Hypocritae, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a praesepio, et ducit adaquare. Basil.* Hypocrita est qui in theatro assumit alienam personam; sic et in vita praesenti quidam alia gerunt in corde, et alia superficialiter ostendunt hominibus. *Chrysost.* Bene igitur dicit hypocritam principem Synagogae, quia faciem habebat legis cultoris, mens vero eius erat versuti et invidi: non enim turbatur propter sabbatum quia violatur, sed propter Christum, quia glorificatur. Tu tamen attende, quod ubi quidem opus fieri iussit, sicut cum paralytico iussit grabatum tollere, transtulit sermonem ad maius, convincens eos per dignitatem Patris cum dicit *Ioan. 5. Pater meus usque modo operatur, et ego operor*: hic autem ubi totum faciens verbo, nihil aliud adiicit ex his quae ipsi faciebant, calumniam solvit. *Cyril.* Arguitur autem Archisynagogus ut hypocrita, dum bruta quidem adaquat in sabbato, mulierem vero non magis genere, quam fide filiam Abrahae non dignam putat solvi ab aegritudinis vinculo, unde subdit: *Hanc autem filiam Abrahae quam alligavit satanas ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati*? Mallebat siquidem mulierem tamquam quadrupedia cernere terram, quam hominum staturam recipere, dummodo Christus non magnificaretur. Non autem erat eis quid responderent; sed ipsi sibiipsis erant irrefragabilis reprehensio: unde sequitur: *Et cum haec diceret, erubescebant omnes adversarii eius*; sed populus quasi commoda ex miraculis consequens laetabatur de signis; unde sequitur: *Et omnis populus gaudebat in universis quae gloriose fiebant ab eo.* Nam claritas operum omnem quaestionem solvebat apud eos, qui non quaerebant mentibus perversis. *Greg. hom. 31. Ev.* Mystice autem hoc significat ficulnea infructuosa, quod mulier inclinata; humana enim natura ad peccatum ex voluntate corruens, quia fructum obedientiae ferre noluit, statum rectitudinis amisit; et hoc significat ficulnea reservata, quod mulier erecta. *Ambro.* Vel ficus Synagogam figurat. Denique in muliere infirma quasi Ecclesiae figura succedit; quae cum mensuram legis, et resurrectionis impleverit, in illa quiete perpetua in sublime erecta fastigium, inclinationem nostrae infirmitatis sentire non potuit. Nec aliter curari potuisset haec mulier, nisi quia legem implevit, et gratiam; nam in decem verbis legis perfectio est, in octavo numero resurrectionis plenitudo. *Greg. ib.* Vel aliter: Sexto die homo factus est, atque eodem sexto die opera cuncta Domini perfecta sunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus, decem et octo facit. Quia ergo homo, qui sexto die factus est, perfecta opera habere noluit, sed ante legem, sub lege, atque in exordio inchoantis gratiae infirmus extitit, decem et octo annis curva fuit. *August. de ver. Do. ser. 31.* Quod ergo significavit triennium in arbore, hoc decem et octo anni in illa muliere, quia ter seni decem et octo faciunt. Curva autem erat, sursum aspicere non poterat, quia Sursum corda sine causa audiebat. *Greg. ib.* Omnis enim peccator terrena cogitans, caelestia non requirens sursum respicere non valet; quia dum desideria inferiora sequitur, a mentis suae rectitudine curvatur; et hoc semper videt, et sine intermissione cogitat. Vocavit eam Dominus, et erexit: quia illuminavit et audivit. Vocat enim quandoque, sed non erigit; quia plerumque videmus quae agenda sunt, sed opera non implemus; usitata enim culpa obligat mentem, ut nequaquam surgere possit ad rectitudinem,

Conatur, et labitur; quia ubi diu sponte perstitit, ibi cum noluerit cadit. *Ambro.* Opus autem sabbati signum futuri est, quod unusquisque perfunctus lege et gratia, per misericordiam Dei corporeae fragilitatis molestiis exuetur. Cur autem aliud animal indicavit, nisi ut ostenderet futurum ut Iudaicus et Gentilis populus, sitim corporis aestusque mundi huius, dominici fontis ubertate deponat; et sic per evocationem duorum populorum Ecclesiam salvam futuram. *Beda.* Filia autem Abrahae est anima quaecumque fidelis, vel Ecclesia de utroque populo ad fidei unitatem collecta. Idem ergo mystice est bovem vel asinum solutum a praesepio potum duci, quod est filiam Abrahae a vinculo nostrae inclinationis erigi.

4. Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile aestimabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo, misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam, et volucres caeli requieverunt in ramis eius. Et iterum dixit: Cui simile aestimabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentaretur totum.

4. *Glos.* Erubescentibus adversariis, et populo gaudente de his quae gloriose fiebant a Christo, profectum Evangelii consequenter sub quibusdam similitudinibus manifestat; unde dicitur: *Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile aestimabo illud? Simile est grano sinapis. Ambros.* Alio loco granum sinapis legitur ubi confertur. Ergo si regnum caelorum, sicut granum sinapis est, et fides sicut granum sinapis, fides est utique regnum caelorum, quod intra nos est. Granum quidem sinapis res est vilis et simplex; si teri coeperit, vim suam fundit: et fides simplex primo videtur, sed si atteratur adversis, gratiam suae virtutis effundit. Grana sinapis martyres sunt. Habebant odorem fidei, sed latebat; venit persecutio, contriti sunt gladio, per totius mundi terminos grana sui sparsere martyrii. Ipse etiam Dominus granum est sinapis: teri voluit, ut diceremus *2. Cor. 2. Christi bonus odor sumus*: seminari voluit velut granum sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum: in horto enim Christus captus, et sepultus est, ubi etiam resurrexit, et factus est arbor; unde sequitur; *Et factum est in arborem magnam.* Dominus enim noster granum est cum sepelitur in terra, arbor cum elevatur in caelum. Est etiam arbor mundum obumbrans; unde sequitur: *Et requieverunt volucres caeli in ramis eius.* Potestates caelorum, et qui cumque spiritualibus factis evolare meruerunt. Ramus est Petrus, ramus est Paulus, in quorum sinus per quosdam disputationum recessus, qui eramus longe, assumptis virtutum remigiis advolamus. Ergo semina in horto tuo Christum. Hortus utique locus est plenus florum, in quo gratiam tui operis effloreat, et multiplex odor variae virtutis exhalet. Ibi ergo Christus, ubi fructus est seminis. *Cyril.* Vel aliter: Regnum Dei est Evangelium, per quod acquirimus posse regnare cum Christo. Sicut igitur sinapis semen superatur quidem quantitate a seminibus olerum aliorum, crescit autem adeo, ut plurium fiat umbraculum avium; sic et Salvatoris doctrina penes paucos erat in principio, sed postea recepit augmentum. *Beda.* Homo autem Christus est, hortus est Ecclesia eius disciplinis colenda; qui bene dicitur granum accepisse, quia dona quae nobis cum Patre tribuit ex divinitate, nobiscum accipit ex humanitate. Crevit autem Evangelii praedicatio cunctum disseminata per orbem; crescit et in mente cuiusque credentis, quia nemo repente fit perfectus. Crescendo autem non herbarum quae velociter arescunt, sed arborum instar exurgit. Rami huius arboris dogmatum sunt diversitates, in quibus animae castae virtutum pennis ad suprema tendentes nidificant, et requiescunt. *Theoph.* Vel homo quilibet granum sinapis, idest evangelicum sermonem accipiens, et in horto animae suae serens arborem magnam facit, ut et ramos producat, et caeli volatilia, idest qui terrenis supereminent, in ramis praedicationis, idest in expansis considerationibus requiescunt. Paulus enim quasi granum modicum accepit Ananiae rudimentum; sed plantans illud in viridario suo, produxit multas et bonas doctrinas, in quibus habitant, qui sunt intellectu excelsi, puta Dionysius, Hierotheus et alii quamplures. Deinde simile dicit fermento regnum Dei: sequitur enim: *Et iterum dixit: Cui simile aestimabo illud? Simile est fermento. Ambros.* Plerique fermentum Christum putant, quia fermentum ex farina virtute, non specie generi suo praestat; sic et Christus patribus aequalis corpore, sed dignitate incomparabilis praeeminebat. Igitur sancta Ecclesia typum mulieris figurat, de qua subditur: *Quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentaretur totum. Beda.* Satum est genus mensurae iuxta morem provinciae Palestinae, unum et dimidium modium capiens. *Ambros.* Farina huius mulieris nos sumus, quae Dominum Iesum in interioribus nostrae mentis abscondit, donec nostra secreta penetralia calor sapientiae caelestis obducat. Et quia in tribus mensuris absconditum dicit esse fermentum, congrue visum est ut Dei Filium crederemus absconditum in lege, ac opertum in prophetis, evangelicis predicationibus adimpletum. Me tamen sequi iuvat quod ipse Dominus docuit, fermentum esse spiritualem doctrinam Ecclesiae. Ecclesia autem renatum hominem in corpore, et anima, et spiritu, fermento spirituali sanctificat, cum tria haec pari quadam cupiditatum lance consentiunt, et aequalis aspirat concordia voluptatum. Itaque si in hac vita tres mensurae in eodem manserint, donec fermententur, et fiant unum, erit in futurum diligentibus Christum incorrupta communio. *Theoph.* Vel pro femina intelligas animam: tria vero sata trinam partem eius, rationabilem, irascibilem, et concupiscibilem. Si igitur aliquis in hac trina parte condiderit verbum Dei, faciet hoc totum spirituale, ut nec rationale peccet in documentis, nec ira, aut concupiscentia enormiter ferantur, sed conformentur verbo Dei. *August. de ver. Do. s. 31.* Vel tria sata farinae, genus humanum est, quod de tribus Noe filiis est reparatum. Mulier quae abscondit fermentum, Dei sapientia est. *Euseb.* Vel aliter: Fermentum Dominus nominat Spiritum S. quasi virtutem procedentem ex semine, idest Verbo Dei. Tria autem sata farinae, significant notitiam Patris et Filii, et Spiritus S. quam mulier, idest divina Sapientia, et Spiritus S. largitur.

Beda. Vel fermentum dilectionem dicit, quae fervere facit, et excitat mentem. Abscondit ergo mulier, idest Ecclesia fermentum dilectionis in sata tria : quia praecepit, ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, et ex tota virtute. Et hoc donec fermentetur totum, idest donec caritas totam mentem in sui perfectione commutet; quod hic inchoatur, sed in futurum perficietur.

5. Et ibat per civitates, et castella docens, et iter faciens in Ierusalem. Ait autem illi quidam, Domine si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quaerent intrare et non poterunt. Cum autem intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ad ostium dicentes: Domine aperi nobis. Et respondens dicet vobis : Nescio vos unde sitis. Tunc incipietis dicere : Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis. Discedite a me omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fletus et stridor dentium, cum videritis Abraham, Isaac, et Iacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, et occidente, et ab aquilone, et austro, et accumbent in regno Dei : Et ecce sunt novissimi, qui erant primi, et sunt primi, qui erant novissimi.

5. *Glos.* Praemissis similitudinibus de multiplicatione evangelicae doctrinae, eius diffusioni ubique praedicando intendit; unde dicitur: *Et ibat per civitates, et castella docens, et iter faciens in Ierusalem. Theoph.* Non enim sola parva loca visitabat, sicut faciunt qui simplices fallere volunt, neque solas civitates ut ostentatores faciunt, et gloriam quaerentes, sed sicut communis Dominus et pater omnibus providens, omnia circuibat. Non autem visitabat municipia, vitans Ierusalem, ac si timeret legisperitorum reprehensiones, aut mortem, quae poterat inde contingere: unde subdit: *Et iter faciens in Ierusalem.* Nam ubi plures erant aegroti, ibi se medicus magis ingerebat. Sequitur : *Ait autem quidam illi: Domine si pauci sunt qui salvantur? Glos.* Quae quidem quaestio ad hoc pertinere videtur, de quo supra agebatur : nam in praemissa similitudine dixerat, quod requieverunt volucres caeli in ramis eius, per quod intelligi potest multos esse qui salutis requiem consequerentur. Et quia ille unus pro omnibus quaesierat, Dominus non singulariter ei respondet; unde sequitur: *Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam. Basi.* Sicut enim in via terrena exitus a recto multam latitudinem habet; sic qui egreditur a tramite ducente ad regnum caelorum, in multa latitudine erroris reperitur. Rectum autem iter est angustum qualibet declinatione periculosa existente, sive dextrorsum, sive sinistrorsum; sicut in ponte a quo utrinque divertens flumini immergitur. *Cyril.* Angusta etiam porta aerumnam et patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnarum victoria attestatur militis strenuitati, sic praeclarum efficit valida perpensio laborum, et tentationum. *Chrysos.* Quid est ergo quod Dominus alibi dicit *Matth. 11. Iugum meum suave est, et onus meum leve*? Non quidem contradicit; sed hoc dictum est propter affectum transeuntium. Est enim molestum aliquid naturae facile reputari, quando id affectanter amplectimur. Si etiam via salutis angusta erit in introitu, tamen per eam pervenitur ad latitudinem; e contrario vero lata deducit ad interitum. *Greg. 11. in Mor.* Dicturus autem angustae portae introitum praemisit, *Contendite*: quia nisi mentis contentio ferveat, unda mundi non vincitur, per quam anima semper ad ima revocatur. *Cyril.* Non videtur autem Dominus satisfacere quaerenti utrum pauci sint qui salventur, dum declarat viam per quam quisque potest fieri iustus. Sed dicendum, quod mos erat Salvatoris non respondere interrogantibus secundum quod eis videbatur, quoties inutilia quaerebant, sed respiciendo quod utile audientibus foret. Quid autem commodi perveniret audientibus scire an multi sint qui salventur, an pauci? Necessarium autem magis erat scire modum quo aliquis pervenit ad salutem. Dispensative ergo ad quaestionis vaniloquium nihil dicit, sed transfert suum sermonem ad rem magis necessariam. *Aug. de ver. Dom. ser. 32.* Vel aliter: Confirmavit Dominus quod audivit, scilicet quod pauci sunt qui salvantur, quia per angustam portam pauci intrant. Alio autem loco hoc idem ipse ait *Matth. 7. Arcta est via quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui ingrediuntur per illam;* unde subdit: *Quia multi dico vobis quaerunt intrare. Beda.* Salutis amore provocati; *et non potuerunt*, itineris asperitate deterriti. *Basil.* Vacillat enim anima ; quandoquidem considerat aeterna eligendo virtutem, quando praesentia respicit, praeferendo illecebras: hic intuetur otia carnis, illic subiectionem ipsius; hic ebrietatem, illic sobrietatem; hic dissolutos risus, illic copiam lacrymarum; hic choreas, illic orationes; hic fistulas, illic fletus; hic luxuriam, illic castimoniam. *August. ibid.* Non autem contrarius sibi est Dominus qui dixit, quod pauci sunt qui intrant per angustam portam; et alibi dicit *Mat. 6. Multi ab oriente, et occidente venient.* Pauci sunt in comparatione perditorum, multi in societate Angelorum. Vix videntur grana quando area trituratur; sed tanta massa processura est de area hac, ut impleat horreum caeli. *Cyril.* Quod autem detestabiles sint, qui intrare non possunt, per evidens exemplum declaravit subdens: *Cum autem intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium, dicentes: Domine aperi nobis.* Sicut si paterfamilias, qui multos ad convivium vocavit, ingresso cum convivis, et ostio recluso postmodum pulsantes adveniat. *Beda.* Est autem paterfamilias Christus; qui cum ubique ex divinitate sit, illis iam intus esse dicitur, quos in caelo praesens sua visione laetificat; sed quasi foris est in his quos in hac peregrinatione certantes occultus adiuvat. Intrabit vero cum totam Ecclesiam ad sui contemplationem perducet; claudet ostium cum reprobis locum poenitentiae tollet; qui foris stantes pulsabunt, idest a iustis segregati, misericordiam quam contempserunt, frustra implorabunt; unde sequitur: *Et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis. Greg. 2. Mor.* Nescire Dei improbare est: sicut et nescire

mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendacium dedignatur; non quod si mentiri velit, nesciat, sed quod falsa loqui veritatis amore contemnat. Veritatis igitur lumen tenebras, quas reprobat, ignorat. Sequitur: *Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. Cyril.* Hoc Israelitis convenit, qui secundum ritum legis offerentes Deo victimas edebant, et gaudebant. Audiebant quoque in Synagogis libros Moysi, qui in suis scriptis non quae sua sunt, sed quae Dei tradebat. *Theoph.* Vel simpliciter ad Israelitas dicitur: eo quod ex eis Christus secundum carnem natus est, et cum eo comedebant, et bibebant, et eum praedicantem audiebant. Sed et Christianis haec congruunt: nos enim comedimus corpus Christi, et bibimus sanguinem eius quotidie, ad mensam mysticam accedentes; docetque in plateis animarum nostrarum. *Beda.* Vel mystice manducat coram Domino, et bibit, qui verbi pabulum avide suscipit; unde quasi exponendo subditur: *In plateis nostris docuisti.* Scriptura enim in obscurioribus cibus est, quia quasi exponendo frangitur, et manducando glutitur; potus est in apertioribus, ubi ita sorbetur sicut invenitur. Non autem festivitatum epulatio iuvat quem fidei pietas non commendat; non scientia Scripturarum notum Deo facit, quem operum iniquitas indignum ostendit; unde subditur: *Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Discedite a me operarii iniquitatis. Basi.* Illis forsitan loquitur, quos describit Apostolus in propria persona dicens *1. Cor. 13. Si linguis hominum loquar et Angelorum, et habeam omnem scientiam, et distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum; caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Quod enim non fit divini amoris intuitu, sed ad acquirendam ab hominibus laudem, non invenit laudem apud Deum. *Theoph.* Attende etiam, quod detestabiles sunt illi, in quorum plateis Dominus docet: unde si docentem eum audierimus, non in plateis, sed in angustis et humilibus cordibus, non erimus detestabiles. *Beda.* Duplex autem ostenditur gehennae poena, scilicet frigoris et fervoris; unde sequitur: *Ibi erit fletus et stridor dentium.* Fletus enim de ardore, stridor dentium de frigore solet excitari. Vel stridor dentium prodit indignantis affectum, quod qui sero poenitet, sero sibi irascatur. *Glos.* Vel stridebant dentes qui hic de edacitate gaudebant, flebunt oculi qui hic per concupiscentias vagabantur. Per utrumque autem veram impiorum resurrectionem designat. *Theoph.* Pertinet etiam hoc ad Israelitas, cum quibus loquebatur, qui ex hoc maxime percelluntur, quod Gentiles cum patribus requiescunt, ipsi vero excluduntur; unde addidit: *Cum videritis Abraham, Isaac, et Iacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras, et venient ab oriente, et occidente, et ab aquilone, et austro, et accumbent in regno Dei. Euseb.* Praedicti enim patres ante tempora legis, secundum evangelicam formam errorem multorum deorum derelinquentes, assumpserunt sublimis Dei notitiam, quibus pares facti sunt multi gentilium ob similem vitam; filii autem eorum alienationem sunt passi ab evangelica disciplina; unde sequitur: *Et ecce sunt novissimi, qui erant primi, et sunt primi, qui erat novissimi. Cyril.* Iudaeis enim, qui primum locum tenebant, praelatae sunt Gentes. *Theoph.* Nos autem, ut videtur primi sumus, qui ab ipsis cunabulis rudimenta accepimus; et forsitan erimus novissimi respectu Gentilium, qui circa finem vitae crediderunt. *Beda.* Multi etiam prius ferventes, postea torpent; multi prius frigidi, subito inardescunt; multi in saeculo despecti, in futuro sunt glorificandi; alii apud homines gloriosi, in fine sunt damnandi.

6. In ipsa die accesserunt quidam pharisaeorum dicentes illi: Exi, et vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illi: Ite, et dicite vulpi illi. Ecce eiicio daemonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consumor. Verumtamen oportet me hodie, et cras sequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Ierusalem. Ierusalem, Ierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ab te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

6. *Cyril.* Praedicta Domini verba, pharisaeorum animos provocaverunt ad iram: videbant enim populos iam contritos fidem eius arripere. Itaque quasi perdentes officium populis praesidendi, et deficientes in lucro, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet; unde dicitur: *In ipsa die accesserunt quidam pharisaeorum dicentes illi: Exi, et vade hinc, quia Herodes vult occidere te.* Christus autem qui renes et corda scrutatur, eis leniter et figuraliter respondet; unde sequitur: *Et ait illis: Ite, et dicite vulpi illi. Beda.* Propter dolos et insidias Herodem vulpem appellat, quod plenum fraudis est animal, in fovea propter insidias latens, odore fetens, numquam rectis itineribus incedens; quae omnia haereticis conveniunt, quorum typum Herodes tenet, qui Christum, idest humilitatem Christianae fidei in credentibus conantur extinguere. *Cyril.* Vel aliter: Videtur hic sermo mutatus esse, et non spectare ad personam Herodis, ut aliqui putaverunt, sed magis ad pharisaicas fictiones, pene enim ipsum pharisaeum ostendit prope manentem, dum dixit: *Ite, et dicite vulpi huic*, sicut in Graeco habetur; unde hoc praecepit dicendum, quod poterat urgere pharisaeorum turbam. *Ecce*, inquit, *eiicio daemonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consumor.* Hoc se promittit operaturum quod Iudaeis displicebat, scilicet quod immundis imperaret spiritibus, et eriperet a morbis infirmantes, usque dum propria sponte sustineret crucis patibulum. Quia vero pharisaei credebant quod manum trepidaret Herodis, qui dominus erat virtutum, hoc excludit dicens: *Verumtamen oportet me hodie et cras, et sequenti die ambulare.* Quod dicit, *Oportet*, nequaquam sibi necessitatem ingruentem ostendit; sed magis arbitrio propriae voluntatis pergeret quo volebat, quousque finem venerandae crucis subiret, cuius iam Christus imminere tempus ostendit, cum dixit: *Hodie et cras. Theoph.* Ac si dicat: Quid de morte mea cogitatis? Ecce fiet post modicum. Quod autem dicitur, *Hodie*

et cras, hoc multos dies significat; sicut et nos in communi sermone soliti sumus dicere, Hodie et cras fit hoc, quod fiat in tanta distantia temporis. Et ut evangelicum sermonem evidentius exponamus, non intelligas quod oportet me hodie et cras ambulare, sed sistas *in hodie et cras*; deinde subiungas *et sequenti die ambulare;* sicut ut pluries numerando consuevimus dicere, Die dominica, et secunda feria et tertia egrediar, quasi computando duas, et tertia denotetur; sic et Dominus quasi computando dicit: *Oportet me hodie et cras, et postea tertio die ire Ierusalem. August. de con. Evan. lib. 2. c. 75.* Vel mystice ab illo haec dicta intelliguntur, ut referantur ad corpus eius, quod est Ecclesia. Expelluntur enim daemonia, cum relictis illis superstitionibus, credunt in eum Gentes; et perficiuntur sanitates, cum secundum praecepta eius, posteaquam fuerit diabolo et huic saeculo renuntiatum, usque in finem resurrectionis, qua tamquam tertia consummabitur, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur, Ecclesia. *Theoph.* Sed quia illi dicebant ei: *Exeas hinc, quia Herodes te quaerit occidere*: in Galilaea loquentes, ubi regnabat Herodes, ostendit quod non in Galilaea, sed in Ierusalem praeordinatum fuerat ei pati; unde sequitur: *Quia non capit prophetam perire extra Ierusalem.* Cum audis, *Non capit*, idest non decet extra Ierusalem prophetam interimi, non putes vim coactivam Iudaeis inductam; sed quantum ad eorum affectum sanguinis avidum convenienter hoc dicit: velut si quis praedonem atrocissimum videns, dicat: Non oportet hanc viam in qua praedo insidiatur viatoribus immunem esse a sanguine; sic et non oportebat alibi quam ubi morabantur praedones perire Dominum prophetarum: nam assueti prophetarum sanguinibus occident et Dominum; unde sequitur: *Ierusalem Ierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ad te. Beda.* Ierusalem non saxa et aedificia civitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. *Chrys.* Geminatio enim verbi miserantis est aut nimium diligentis: nam tamquam ad amicam negligentem amatorem, et ideo puniendam Dominus loquitur. *Graec.* Sed et nominis geminatio vehementem reprehensionem ostendit: nam quae novit Deum, quomodo Dei ministros persequitur? *Cirill.* Quod autem essent immemores divinorum bonorum, ostendit subdens: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti?* Manuduxit eos per sapientissimum Moysen, monuit per prophetas, voluit sub alis, idest sub tegmine suae virtutis illos habere; at illi caruerunt tam desiderabilibus bonis ingrati existentes. *Aug. in Ench.* Dicit autem: Ego volui et tu noluisti; quasi dicat: (1) Illud aggregavi mea voluntate semper efficaci, te nolente feci, quia ingrata semper fuisti. *Beda.* Pulchre autem qui Herodem de sua nece tractantem vulpem vocaverat, seipsum avi comparat; quia vulpes fraudulenter semper avibus insidias intendunt. *Basil.* Filios etiam Ierusalem pullis in nido comparavit; ac si dicat: Aves quae in altum consueverunt volare, exceptae sunt a nocumentis insidiantium; tu tamen eris ut pullus egens alieno suffragio. Matre igitur avolante aufereris a nido quasi impotens ad tutelam, et debilis ad fugam; unde sequitur: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Beda.* Ipsam civitatem, quam nidum vocaverat, etiam nunc domum Iudaeorum appellat. Occiso enim Domino venerunt Romani, et quasi nidum vacuum diripientes, tulerunt eorum locum, gentem, et regnum. *Theoph.* Vel *Domus vestra*, idest templum; ac si dicat: Quamdiu virtus erat in vobis, templum erat meum; sed postquam fecistis ipsum speluncam latronum, non est de certo domus mea, sed vestra. Vel *Domum* dicit totam gentem Iudaeorum, iuxta illud *Ps. 184. Domus Iacob benedicite Domino*: per quod ostendit, quod ipse erat qui gubernabat eos, et eripiebat ab hostium manibus. Sequitur: *Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat, cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini. August. de con. Evan. lib. 2. c. 75.* Huic narrationi Lucae non videtur adversari, quod turbae dixerunt, veniente Domino in Ierusalem, *Benedictus qui venit in nomine Domini:* quia nondum illuc venerat, et nondum dictum erat. *Cyril.* Discesserat enim Dominus a Ierosolymis, tamquam indignos existentes sui praesentia deserens, deinde multis miraculis factis, rursum Ierosolymam redit, ubi ei turba occurrit dicens *Matt. 21. Hosanna filio David. Benedictus qui venit in nomine Domini. August. ib.* Sed quia non dicit Lucas quo inde tunc accessit Dominus, ut non veniret nisi eo tempore quo iam illud diceretur, perseverat quippe in itinere suo donec veniat Ierusalem, de illo suo adventu, quo in claritate venturus est, hoc significat. *Theoph.* Tunc enim et inviti confitebuntur eum Salvatorem et Dominum, quando nullus erit eis inde profectus. Dicens autem, *Non videbitis me donec veniat, etc.* non significat illam horam, sed tempus crucis; quasi dicat: Postquam crucifixeritis me, non amplius videbitis me, donec iterum veniam. *August. ib.* Intelligendus est ergo Lucas velle praeoccupasse antequam eius narratio Dominum perduceret Ierusalem, aut eidem civitati iam appropinquantem talia respondisse monentibus ut caveret Herodem, qualia Matthaeus dicit esse locutum cum iam pervenisset Ierusalem. *Beda.* Vel dicit, *Non me videbitis;* quasi dicat: Nisi poenitentiam egeritis, et confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris, in secundo adventu faciem meam non videbitis.

(1) *Al.* quotquot.

CAP. XIV.

Et factum est, cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis pharisaeorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Iesus, dixit ad legisperitos, et pharisaeos: Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati? Et non poterant ad haec respondere illi.

Cyril. Quamvis Dominus malitiam pharisaeorum cognosceret, tamen eorum fiebat conviva, ut prodes-

set praesentibus per verba, et miracula; unde subditur: *Et factum est, cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis pharisaeorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum*, si scilicet reverentiam legis contemneret, et an quidquam prohibitorum faceret in die sabbati. Itaque hydropico veniente in medium, interrogatione reprehendit insolentiam pharisaeorum, eum arguere volentium; unde dicitur: *Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Iesus dixit ad legisperitos, et pharisaeos, si licet sabbato curare? Beda.* Quod dicitur respondisse Iesus, ad hoc respicit quod praemissum est, *Et ipsi observabant eum*: Dominus enim novit cogitationes hominum. *Theoph.* In sua autem interrogatione deridet eos sicut amentes: Deo enim benedicente sabbatum, ipsi prohibent operari bona in eo; dies autem quae bonorum operam non admittit, maledicta est. *Beda.* Sed merito interrogati tacent, quia contra se dictum, quidquid dixerit, vident. Nam si licet sabbato curare, quare Salvatorem an curet observant? Si non licet, quare ipsi sabbato pecora curant? Unde sequitur: *At illi tacuerunt. Cyril.* Neglectis igitur Iudaeorum insidiis, liberat a morbo hydropicum: qui metu pharisaeorum remedia non postulabat propter sabbatum, sed solum astabat, ut ex aspectu misertus eius salvaret eum: quod Dominus cognoscens, non postulat ab eo si vellet salvus fieri, sed protinus eum sanavit; unde sequitur: *Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Theoph.* In quo non hoc prospexit Dominus, ne scandalizaret pharisaeos, sed ut benefaciat egenti remediis: decet enim nos, cum magna resultat utilitas, non curare si stulti scandalizentur. *Cyril.* Sed quia pharisaei inepte tacuerunt, solvit Christus inflexibilem eorum imprudentiam consideratione bus seriis ad hoc utens; unde sequitur: *Et respondens ad illos dixit: Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati? Theoph.* Quasi dicat: Si prohibuit lex misereri in sabbato, ne curam habeas filii tui periclinantis in sabbato; sed quid dico, filii, quando nec bovem praeteris, si periclitantem videris? *Beda.* In quo sic observatores suos pharisaeos convincit, ut eosdem etiam avaritiae condemnet, qui in liberatione animalis sui avaritiae consulebant. Quanto ergo magis Christus, hominem qui multo melior est pecore, debuit liberare. *August. de quaest. Evang. l. 2. q. 29.* Congruenter autem hydropicum animali quod cecidit in puteum comparavit, humore enim laborabat; sicut illam mulierem quam alligatam dixerat et ipse solvebat, comparavit iumento quod solvitur ut ad aquam ducatur. *Beda.* Competenti ergo exemplo solvit quaestionem, ut ostendat eos violare sabbatum in opere cupiditatis, qui eum violare arguerunt in opere caritatis; unde sequitur: *Et non poterant ad hoc respondere illi.* Mystice autem hydropicus comparatur ei quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat: hydropicus enim morbus ab aquoso humore vocabulum trahit. *August. ib.* Vel hydropicum recte comparamus diviti avaro: sicut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius sitit; sic et iste quanto est copiosior divitiis, quibus non bene utitur, tanto ardentius talia concupiscit. *Gregor. 14. Moral.* Recte ergo hydropicus ante pharisaeum curatur, quia per alterius aegritudinem corporis, in altero exprimitur languor seu aegritudo cordis, et mentis. *Beda.* Bene autem in exemplo bovem, et asinum nominat, ut vel sapientes et hebetes, vel utrumque populum significet, scilicet Iudaeum iugo legis pressum, et Gentilem nulla ratione dominum: omnes enim a puteo concupiscentiae demersos Dominus extrahit.

2. Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, et veniens is qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum; et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco, ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.

2. *Ambros.* Prius curatus est hydropicus, in quo fluxus carnis exuberans animae gravabat officia, spiritus extinguebat ardorem: deinde docetur humilitas, dum in convivio nuptiali appetentia loci superioris arcetur; unde dicitur: *Dicebat autem ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco. Cyril.* Prosilire enim prompte ad honores, qui nobis non conveniunt, indicat nos temerarios esse, et nostra facta vituperio replet: unde sequitur: *Ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, et veniens is, qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum; et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Chryso.* Et sic quod concupivit, nequaquam obtinuit ambitiosus honoris, sed passus est repulsam; et satagens qualiter abundet honoribus, non honoratur. Et quia nihil est aequipollens modestiae, auditorem ad oppositum ducit. Non solum prohibet ambire primatum, sed et venari iubet ultima; unde sequitur: *Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco. Greg.* Si enim aliquis non vult aliis praelocari, nanciscitur hoc ex divina sententia: unde sequitur: *Et cum venerit qui te invitavit, dicat tibi, Amice, ascende superius.* Haec dicens, non graviter obiurgat, sed leniter iniungit: sufficit enim monitio apud discretos; et sic pro humilitate aliquis coronatur honore: unde sequitur: *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. Basil.* Occupare igitur locum ultimum in conviviis iuxta mandatum dominicum conveniens est; sed rursum in hunc contentiose irruere reprobatum tamquam interemptorium ordinis et causativum tumultus; et de eo mota contentio aequiparabit vos litigantibus de privatu. Quapropter, sicut hic Dominus dicit, expedit convivium facienti committere accubitus ordinem. Sic et in patientia nos mutuo sustinebimus honeste, et secundum ordinem omnia persequentes, non ad apparentiam plurium; nec videbimur humilitatem pertractare per vehementem contradictionem; magis autem per humilitatem patientiam obtineremus: maius

est enim ex repugnantia superbiae indicium quam ex primo accubitu, quando eum cum imperio obtinemus. *Theoph.* Nemo autem putet praemissam Christi doctrinam modicam esse, et indignam culminis Dei Verbi: non enim pium dices esse medicum pollicitum sanare podagram, ictum vero digiti, vel dentis dolorem nolentem curare. Porro quomodo parva passio vanae gloriae, quae versabat primos perquirentes accubitus? Decebat igitur humilitatis magistrum omnem ramum pravae radicis amputare. Sed et illud considera, quia praesto coena, et passione primatus coram Salvatore vexante miseros, opportunitatem habebat monitio. *Cyril.* Ostenso igitur tam modico exemplo ambitiosorum contemptum, et non ambitiosorum exaltationem, adiicit magnum parvo, generalem sententiam proferens, cum subditur: *Quia omnis qui se exaltat humiliabitur; et qui se humiliat exaltabitur*: quod dicitur secundum divinum iudicium, non secundum humanam consuetudinem; secundum quam plures concupiscentes honorem consequuntur, alii vero se humiliantes inglorii remanent. *Theoph.* Porro non finaliter, nec omnibus hominibus est reverendus, qui se honoribus ingerit; sed dum a quibusdam honoratur, alii detrahunt ei, et quandoque etiam ipsi honorantes. *Beda.* Sed quoniam hanc admonitionem Evangelista parabolam vocat, breviter intuendum quid mystice significet. Quisquis nuptias Christi, et Ecclesiae invitatus adierit, membris Ecclesiae per fidem coniunctus non se extollat, quasi sublimior ceteris de meritis glorando: dabit enim locum honoratiori post invitato, cum illorum qui se in Christo secuti sunt agilitate praeitur; et cum rubore novissimum locum tenet, quando de aliis meliora cognoscens, quidquid de sua (1) opinione celsum sentiebat humiliat. Sed recumbit aliquis in novissimo loco, secundum illud *Eccli. 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Veniens autem Dominus, quem humilem invenerit, amici nomine beatificans ascendere superius praecipiet: *quicumque enim humiliaverit se sicut parvulus, hic est maior in regno caelorum Matt. 18.* Pulchre autem dicitur, *Tunc erit tibi gloria*, ne nunc quaerere incipias quod tibi servatur in fine. Potest etiam et hoc in hac vita intelligi; quia quotidie Dominus suas nuptias intrat, superbos despiciens, et humilibus saepe tanta sui Spiritus (2) onera praestans, ut discumbentium, idest fidelium coetus eos admirando glorificet. Ex conclusione vero generali, quae subditur, manifeste claret praecedentem Domini sermonem typice intelligendum. Neque enim omnis qui se coram hominibus exaltat, humiliatur; aut qui se in conspectu hominum humiliat, exaltatur ab eis; sed qui se de meritis elevat, humiliatur a Domino; et qui se de beneficiis humiliat, exaltabitur ab eo.

3. Dicebat autem et ei, qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut coenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, ne forte et ipsi te reinvitent, et fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes debiles, claudos, et beatus eris, quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.

3. *Theo.* Ex duabus partibus coena composita, scilicet ex vocantibus, et vocatis, partem vocatorum ad humilitatem iam monuerat; consequenter vocantem monendo remunerat, retrahens eum ne gratia hominum convivaret; unde dicitur: *Dicebat autem ei, qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut coenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque cognatos, neque vicinos, neque divites. Chry.* Multae causae sunt quibus amicitiae foedus contrahitur; et illicitas quidem praetermittimus; proponemus autem naturales, et morales: naturales quidem reputa patris ad filium, fratris ad fratrem, et aliorum huiusmodi; quod significatur dicens: *Neque fratres, neque cognatos*: morales autem sunt, puta conviva factus est, aut convicinus est; et quantum ad hos dicit: *Neque vicinos. Beda.* Fratres igitur, et amicos, et divites alterutrum convivia celebrare non quasi scelus interdicit; sed, sicut cetera necessitatis humanae commercia, ad promerenda vitae caelestis praemia, nil valere ostendit; unde subdit: *Ne forte et ipsi te reinvitent, et fiet tibi retributio.* Non ait, Et fiet tibi peccatum. Cui simile est, id quod alibi dicit *supra 6. Et si bene feceritis his, qui vobis bene faciunt, quae vobis est gratia?* Sunt tamen quaedam mutua fratrum vicinorumque convivia, quae non solum in praesenti retributionem, sed et damnationem percipiunt in futuro; quae aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent a contubernalibus exhiberi; in quibus ad hoc convenitur (3) ut foeda gerantur copia vini, et incitetur libidinis diversa voluptas. *Chry.* Non igitur hac specie aliis beneficia conferamus, ut nobis retribuant: haec enim frigida est intentio, unde talis amicitia celerius evanescit. Si vero pauperem vocaveris, Deum numquam obliviscentem habebis debitorem; unde sequitur: *Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, et caecos.* Quanto enim minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit, et visitat. Nam qui magnum suscipit, saepe propter vanam gloriam facit; sed et utilitas pluries quaeritur ut promoveatur per illum. Possem quidem plures proponere ob hoc celeberrimos senatorum colentes, ut illis mediantibus ampliorem gratiam obtineant principum. Non igitur illos quaeramus, qui nobis retribuere possunt: sequitur enim: *Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Non ergo turbemur, cum non recipimus beneficii recompensationem, sed cum receperimus: quoniam si receperimus, non amplius recipiemus illic; sed si minime retribuat homo, tunc tibi Deus retribuet; unde sequitur: *Retribuetur enim in resurrectione iustorum. Beda.* Etsi omnes resurgunt, iustorum tamen resurrectio dicitur, quia in hac resurrectione beatos se esse non dubitant. Ergo qui pauperes ad convivium vocant, in futuro praemia recipient; qui autem amicos, fratres, et divites vocat, recepit mercedem suam. Sed si hoc propter Deum facit in exemplum filiorum Iob, sicut cetera fraternae dilectionis officia, ipse qui iussit remunerat. *Chrys.* Sed dicitis: Immundus est pauper, et sordidus, lava

(1) *Al.* operatione. (2) *Al.* dona.

(3) *Al.* ut foeda gerantur, et ex copia incitetur etc.

eum, et fac tecum in mensa sedere. Si vestes sordidas habet, mundum indumentum exhibeas. Christus accedit per eum, et tu frivola loqueris? *Greg. Nis.* Non ergo negligas iacentes, quasi nullo sint digni: cogita qui sint, et pretiositatem eorum invenies. Salvatoris induerunt imaginem, futurorum bonorum haeredes, regni clavigeri, accusatores, et excusatores idonei, non loquentes, sed inspecti a iudice. *Chrysost.* Decet ergo eos sursum in solario suscipere: si non placet, saltem deorsum, ubi sunt subiugalia et famuli, Christum suscipias. Fiat saltem pauper aedituus: ubi enim est eleemosyna, non audet intrare diabolus: et si non secum consedeas, mitte saltem eis de mensa fercula. *Orig.* Mystice vero qui vanam gloriam vitat, vocat ad spirituale convivium pauperes, idest imperitos, ut ditet; debiles, hoc est laesam conscientiam habentes, ut sanat; claudos, idest declinantes a ratione, ut rectas semitas faciant; caecos, idest qui carent contemplatione veritatis, ut veram lucem videant, Quod autem dicitur, *Non possunt retribuere tibi*, idest non noverunt responsum proferre.

4. Haec cum audisset quidam de simul discumbentibus dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit coenam magnam, et vocavit multos. Et misit servum suum hora coenae dicere invitatis, ut venirent, quia iam parata sunt omnia. Et coeperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, necesse habeo exire et habe me excusatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, et eo probare illa. Rogo te habe me excusatum. Et alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit haec domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas et vicos civitatis, et pauperes, ac debiles, et caecos, et claudos introduc huc. Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. Et ait dominus servo: Exi in vias, et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabunt coenam meam.

4. *Euseb.* Docuerat supra Dominus praeparare convivium rependere nequeuntibus, cum sit recompensandum in resurrectione iustorum; et ideo quidam intelligens unum et idem esse resurrectionem iustorum, et regnum Dei, recompensationem praedictam commendat: sequitur enim: *Haec cum audisset quidam de simul discumbentibus dixit illi: Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. Cyril.* Homo iste animalis erat, non diligenter percipiens ea quae Christus protulerat: putavit enim corporeas esse remunerationes sanctorum. *August. de ver. Dom. serm. 33.* Vel quia in longinqua iste suspirabat, et panis iste quem desiderabat, ante illum discumbebat. Quis enim est panis regni Dei, nisi qui dicit *Ioan. 6. Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi?* Nolite parare fauces, sed cor. *Beda.* Sed quia nonnulli hunc panem fidetenus quasi adorando percipiunt, dulcedinem vero eius attingere veraciter gustando fastidiunt; subiecta parabola Dominus talium torporem caelestibus epulis dignum non esse redarguit: sequitur enim: *At ille dixit ei: Homo quidam fecit coenam magnam, et vocavit multos. Cyril.* Homo iste Deus Pater est, secundum quod imagines ad similitudinem veritatis figurantur. *Chrysost.* Quoties enim punitivam virtutem indicare vult Deus, ursa, pardus, leo, et huiusmodi nuncupatur; quando vero misericordiam exprimere vult, dicitur homo. *Cyril.* Hic ergo conditor omnium atque gloriae pater paravit coenam magnam in Christo peractam. In novissimis enim temporibus, et quasi in occasu nostri saeculi illuxit nobis Dei Filius, et mortem pro nobis sustinens, dedit nobis proprium corpus comedere; unde et agnus in vespere immolabatur iuxta legem Mosaicam. Merito igitur in coena dictum est paratum in Christo convivium. *Greg. hom. Evan. 36.* Vel fecit coenam magnam, quia satietatem nobis dulcedinis aeternae praeparavit; qui vocavit multos, sed pauci veniunt: quia nonnumquam ipsi qui ei per fidem subiecti sunt, aeterno eius convivio vivendo contradicunt. Hoc autem distare inter delicias corporis, et cordis solet, quod corporales deliciae cum non habentur, grave in se desiderium accendunt, cum vero habitae eduntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt; et contra spiritales deliciae, cum non habentur, in fastidio sunt, cum vero habentur, in desiderio. Sed superna pietas contemptas illas delicias ad memoriae nostrae oculos revocat, atque ut fastidium nostrum repellere debeamus invitat; unde sequitur: *Et misit servum suum hora coenae dicere invitatis ut venirent. Cyril.* Iste servus qui missus est, ipse Christus est, qui cum esset naturaliter Deus, et verus Dei Filius, exinanivit seipsum formam servi accipiens. Missus est autem hora coenae: non enim a principio Verbum Patris nostram naturam suscepit, sed in novissimo tempore. Subdit autem: *Quia parata sunt omnia*; paravit enim Pater in Christo bona collata mundo per ipsum, peccatorum amotionem, Spiritus S. participationem, adoptionis splendorem: ad hoc vocavit Christus per evangelica documenta. *August. ib.* Vel aliter: Homo iste mediator est Dei et hominis Christus Iesus. Misit ut venirent invitati, idest per missos vocati prophetas. Qui olim invitabant ad coenam Christi, saepe missi sunt ad populum Israel, saepe vocaverunt ut ad horam coenae venirent: illi invitantes acceperunt, coenam repudiarunt; prophetas legerunt, et Christum occiderunt; et tunc nobis coenam nescientes paraverunt. Parata iam coena, idest immolato Christo, missi sunt Apostoli, ad quos missi fuerant ante prophetae. *Greg. ib.* Per hunc ergo servum qui a patrefamilias ad invitandum mittitur, praedicatorum ordo significatur. Saepe autem solet evenire, ut persona potens famulum habeat despectum, cumque per eum dominus aliquid mandat, non despicitur persona loquentis servi, quia servatur in corde mittentis reverentia domini. Offert ergo Deus quod rogari debuit, non rogare: dare vult quod vix sperari poterat; et tamen simul omnes excusant: sequitur enim: *Et coeperunt omnes simul excusare.* Ecce homo dives invitat, et pauperes occurrere festinant; ad Dei invitamur convivium, et nos excusamus. *August. ib.* Tres autem fuerunt excusationes, de quibus subdi-

tur : *Primus dixit ei : Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam. Rogo te habe me excusatum.* In villa empta dominatio notatur : ergo superbia castigatur vitium primum : primus enim homo dominari voluit, qui dominium habere noluit. *Greg. ib.* Vel per villam terrena substantia designatur. Exit ergo videre illam, qui sola exteriora cogitat propter substantiam. *Ambros.* Sic igitur emeritae militiae viro contemnendarum stipendium praescribitur facultatum, quod neque ille qui studiis intentus inferioribus possessiones sibi terrenas coemit, regnum caeli possit adipisci, cum Dominus dicat *Matth. 19. Vende omnia tua, et sequere me.* Sequitur: *Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, et eo probare illa. August. ib.* Quinque iuga boum sensus carnis huius quinque numerantur. In oculis visus est, in auribus auditus, in naribus odoratus, in faucibus gustus, in omnibus membris tactus. Sed quia iuga sunt, in tribus prioribus sensibus facilius apparet : duo sunt oculi, duae aures, geminae nares: ecce tria iuga: et (1)faucibus, id-est sensu gustandi geminatio quaedam invenitur, quia nihil gustando sapit, nisi lingua et palato tangatur : voluptas carnis, quae ad tactum pertinet occulte geminatur ; est et forinsecus et intrinsecus. Dicuntur autem iuga boum, quia per sensus istos carnis terrena requiruntur : boves enim terram versant ; homines autem remoti a fide terrenis dediti, nolunt credere aliquid, nisi ad quod sensu corporis perveniunt quinque partito. Non, inquit, ego credo, nisi quod video. Si talia cogitaremus quinque illis iugis boum a coena impediremur. Ut noveritis autem istorum quinque sensuum, non delectationem quae mulcet, et ingerit voluptatem, sed curiositatem quamdam notatam fuisse, non ait, *Quinque iuga boum emi*, eo pascere illa, sed *eo probare illa. Greg. ho. Ev. 36.* Corporales etiam sensus, quia interna comprehendere nequeunt, sed sola exteriora agnoscunt, recte per eos curiositas designatur, quae dum alienam quaerit vitam discutere, super sua intima nesciens studet exteriora cogitare. Sed notandum, quod is qui propter villam, et is qui propter probanda iuga boum a coena sui invitatoris se excusat, humilitatis verba permiscet : dum enim dicit, *Rogo*, et venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione. Sequitur: *Alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire. August. ib.* Ista est voluptas carnis, quae multos impedit ; utinam foris et non intus. Qui enim dixit, *Uxorem duxi*, carnem amplexatur, carnis voluptatibus iucundatur, a coena excusatur : observet ne fame interna moriatur. *Basil.* Dicit autem, *Non possum venire*, eo quod intellectus humanus vergens ad mundanas illecebras debilis est ad agendum. *Gregor. ib.* Quamvis autem bonum sit coniugium, atque ad propagandam sobolem divina providentia constitutum, nonnulli tamen per hoc non fecunditatem prolis, sed desideria expetunt voluptatis; et idcirco per rem iustam significari potest, non (2) congrue res iniusta. *Ambros.* Vel coniugium non reprehenditur, sed ad maiorem honorem vocatur integritas : quoniam *mulier innupta cogitat quae sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu; quae autem nupta est, cogitat quae sunt mundi. 1. Cor. 7. August.* Ioannes autem dicens *Ep. 1. cap. 2. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio saeculi :* inde coepit, ubi Evangelium terminum posuit. Concupiscentia carnis, *uxorem duxi* ; concupiscentia oculorum, *quinque iuga boum emi ;* ambitio saeculi, *villam emi.* Aperte autem in totum commemorati sunt quinque sensus per oculos solos, quorum est in quinque sensibus principatus: propterea cum proprie ad oculos pertineat visus, ipsum videre per omnes quinque sensus solemus appellare. *Cyril.* Quos autem intelligemus fuisse eos qui renuerunt praedictorum causa venire, nisi praesides Iudaeorum quos per totam sacram paginam de his redargutos esse videmus? *Orig.* Vel aliter : Hi qui villam emerunt, et refutant coenam, sunt qui receperunt alia dogmata divinitatis, nec experti sunt Verbum quod possidebant. Is autem qui quinque paria boum emit, est qui naturam intellectualem contemnit, et sensibilia sequitur, unde incorpoream naturam comprehendere non potest. Qui autem uxorem duxit, est qui coniunctus est carni, voluptatum magis amator quam Dei. *Ambros.* Vel tria genera hominum a consortio istius coenae aestimemus excludi, Gentilium, Iudaeorum, et Haereticorum. Iudaei corporali (3) mysterio iuga sibi legis imponunt. Quinque antem iuga sunt verborum decem, vel quinque libri veteris legis. At vero haeresis velut Eva femineo rigore fidei tentat affectum. Et Apostolus dicit avaritiam esse fugiendam, ne impediti more gentili ad regnum Christi pervenire nequeamus. Ergo et ille qui villam emit, alienus a regno est, et ille qui iugum potius legis quam gratiae munus elegit, et ille qui se propter ducendam excusat uxorem. Sequitur: *Et reversus servus nuntiavit haec domino suo. Aug. l. 5. s. Gen. c. 19.* Non propter inferiorum scientiam Deus nuntiis indiget, quasi per eos fiet scientior; sed novit omnia stabiliter, atque incommutabiliter. Habet autem nuntios propter nos, et propter ipsos; quia illo modo Deo parere et assistere, ut eum de inferioribus consultant, eiusque supernis iussis obtemperent bonum est eis in ordine propriae naturae. *Cyril.* Iudaeorum autem primatibus vocationem renuentibus, sicut ipsi dicebant *Ioan. 7. Numquid aliquis principum credidit in eum?* indignatus est paterfamilias, quasi eis dignis indignatione et ira; unde sequitur: *Tunc iratus paterfamilias. Basil. in Psal. 37.* Non quod irae passio divinae substantiae accidat; sed talis operatio, quae in nobis ab ira fit, Dei ira, et indignatio dicitur. *Cyril.* Sic ergo indignatus dicitur paterfamilias in principes Iudaeorum, et vocati sunt loco eorum, qui erant de multitudine Iudaeorum, fragilem, et impotentem mentem habentes. Loquente enim Petro *Act. 2.* primo quidem tria millia, deinde quinque millia crediderunt, et postmodum plurimus populus; unde dicitur: *Dixit servo suo: Exi cito in plateas, et vicos civitatis, et pauperes ac debiles, caecos, et claudos introduc huc. Ambros.* Invitat autem pauperes, debiles, et caecos, ut ostendatur quod nullum debilitas corporis excludit a regno, rariusque delinquat, cui desit illecebra peccandi; vel quod infirmitas peccatorum per misericordiam Domini remittatur: un-

(1) *Al. adest* in. (2) *Al.* incongrue.

(3) *Al.* ministerio

de mittit ad plateas, ut de latioribus vitiis ad angustam venirent viam. *Greg. ib.* Quia ergo venire superbi renuunt, pauperes eliguntur: dicuntur enim debiles, et qui iudicio suo apud semetipsos infirmi sunt: nam pauperes, et quasi fortes sunt, qui positi in paupertate superbiunt; caeci sunt qui nullius ingenii lumen habent: claudi sunt, qui rectos gressus in operatione non habent. Sed dum horum vitia in membrorum debilitate significantur, sicut illi peccatores fuerunt, qui vocati venire noluerunt, ita hi quoque qui invitantur, et veniunt; sed peccatores superbi respuuntur, humiles eliguntur. Hos itaque elegit Deus, quos despicit mundus: quia plerumque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum: et tanto celerius vocem Dei aliqui audiunt, quanto in hoc mundo non habent unde delectentur. Cum ergo de vicis, et plateis ad coenam quosdam Dominus vocat, illum populum designat qui tenere legis urbanam conversationem noverat. Sed multitudo quae ex Israel populo credidit, locum superni convivii non implevit; unde sequitur: *Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est.* Intravit enim iam frequentia Iudaeorum; sed adhuc locus vacat in regno, ubi suscipi debeat numerositas Gentium; unde subditur: *Et ait dominus servo: Exi in vias, et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea.* Cum convivas suos colligi ex sepibus praecipit, agrestem populum, idest gentilem quaerit. *Ambro.* Vel mittit ad vias et circa sepes, quia hi apti sunt regno caelorum, qui nullis praesentium cupiditatibus occupati ad futura festinant, in quodam bono voluntatis tramite constituti, et qui modo sepis, quae ab incultis culta secernat, et incursus arceat bestiarum, norit bona malaque distinguere, et adversus tentamenta nequitiae spiritualis fidei munimen praetendere. *August. ib.* Venerunt de plateis et vicis gentes, veniunt de sepibus haeretici: nam sepes qui construunt, divisiones quaerunt. Abstrahantur a sepibus, evellantur a spinis. Sed cogi nolunt: Voluntate, inquiunt, nostra intremus. Non hoc Dominus imperavit, *Coge*, inquit, *intrare*. Foris inveniatur necessitas, nascitur inde voluntas. *Greg. ib.* Qui ergo huius mundi adversitatibus fracti a Dei amore redeunt, compelluntur intrare. Sed valde tremenda est sententia, quae subinfertur: *Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit coenam meam.* Nemo ergo contemnat, ne dum vocatus excusat, cum voluntatem habuerit, intrare non valeat.

5. Ibant autem turbae multae cum eo, et conversus dixit ad illos: Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus.

5. *Greg. hom. Evan. 37.* Ad audita caelestia praemia inardescit animus, iamque illic cupit assistere, ubi se sperat sine fine gaudere. Sed ad magna praemia perveniri non potest, nisi per magnos labores; unde dicitur: *Ibant autem turbae multae cum eo, et conversus dixit ad illos: Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest esse meus discipulus. Theoph.* Quia enim multi comitantium ipsum non ex toto affectu, sed tepide sequebantur, ostendit qualem deceat esse suum discipulum. *Greg. ib.* Sed percontari libet, quomodo parentes, et carnaliter propinquos praecipimur odisse, qui iubemur et inimicos diligere? Sed si vim praecepti perpendimus, utrumque agere per discretionem valemus, ut eos, qui nobis carnis cognatione coniuncti sunt, et quos proximos novimus, diligamus, et quos adversarios in via Dei patimur, odiendo et fugiendo nesciamus. Quasi enim per odium diligitur qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. *Ambro.* Etenim si propter te Dominus suae renuntiat matri, dicens *Matth. 12. Quae est mater mea, et qui fratres mei?* cur tu Domino tuo cupias anteferri? Sed neque ignorare naturam, neque saevire Dominus iubet, sed ita indulgere naturae, ut venereris auctorem, nec a Deo parentum amore desistas. *Greg. ib.* Ut autem Dominus demonstraret hoc erga proximos odium non de affectione procedere, sed de caritate, addidit dicens: *Adhuc autem et animam suam.* Constat ergo, quia amando debet odisse proximum, qui sic eum odit sicut seipsum: tunc enim bene animam nostram odimus, cum eius carnalibus desideriis non acquiescimus, cum eius appetitum frangimus, eius voluntatibus reluctamur. Quae ergo contempta ad melius ducitur, quasi per odium amatur. *Cyril.* Non est autem fugienda vita, qua in corpore vivitur, sed servanda, sicut et Paulus servavit, ut Christum adhuc vivens in corpore praedicaret; sed ubi oportebat vitam contemnere, ut cursum consummaret, nec animam pretiosam sibi esse fatetur. *Greg. ib.* Hoc autem animae odium qualiter exhiberi debeat, manifestat subdens: *Qui non baiulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. Chrysost.* Non autem hoc dicit ut trabem super humeros apponamus, sed ut semper mortem prae oculis nostris habeamus; sicut et Paulus moriebatur quotidie, et mortem contemnebat. *Basil.* Crucem etiam tollens mortem Domini annuntiabat, dicens: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*: quod etiam nos in ipso baptismate anticipamus, ubi vetus homo noster crucifixus est, ut destruatur corpus peccati. *Greg. ib.* Vel quia crux a cruciatu dicitur, duobus modis crucem Domini baiulamus, cum aut per abstinentiam carnem affligimus, aut per compassionem proximi necessitatem illius nostram putamus. Sed quia nonnulli carnis abstinentiam non pro Deo, sed pro inani gloria exhibent, et compassionem non spiritaliter, sed carnaliter impendunt, recte additur: *Et venit post me.* Baiulare enim crucem, et post Dominum ire, est vel carnis abstinentiam, vel compassionem proximorum pro studio aeternae intentionis exhibere.

6. Quis enim ex vobis volens turrim aedificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt si habeat ad perficiendum? Ne posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes, quia hic homo coepit ae-

dificare, et non potuit consummare? Aut quis Rex iturus committere bellum adversus alium Regem, nonne sedens prius cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quae pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus.

6. *Greg. hom. Eva. 37.* Quia sublimia praecepta data sunt, protinus comparatio aedificandae sublimitatis adiungitur, cum dicitur: *Quis enim ex vobis volens turrim aedificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum?* Omne enim quod agimus, praevenire per studium considerationis debemus. Si igitur humilitatis turrim construere cupimus, prius nos praeparare ad adversa huius saeculi debemus. *Basil.* Vel turris est alta speculatio ad custodiam civitatis, et perceptionem hostilium occursuum apta; ad huius instar nobis datus est intellectus conservativus bonorum, praemeditativus contrariorum: ad huius aedificationem praecipit Dominus sedentes ponere calculum, si suppetat facultas ad finem. *Greg. Nis.* Insistendum est enim, ut cuiuslibet ardui propositi terminos attingatur variis augumentis mandatorum Dei, consummando opus divinum; nam neque lapis unus est tota turris fabrica, neque unicum mandatum ducit ad animae perfectionem; sed fundamentum oportet subsistere, et secundum Apostolum insuper apparatus est auri et argenti, et pretiosorum lapidum apponendus; unde subditur: *Ne postquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo coepit aedificare, et non potuit consummare.* *Theoph.* Non enim debemus ponere fundamentum, idest sequi Christi initium, et finem non imponere, sicut illi de quibus Ioannes dicit *c. 6.* quod *multi ex discipulis eius abierunt retrorsum.* Vel fundamentum intellige doctrinalem sermonem, puta de abstinentia. Opus est igitur praedicto fundamento operationis aedificium, ut perficiatur nobis *turris fortitudinis a facie inimici Ps. 60.* Alioquin deridetur homo a videntibus eum tam hominibus, quam daemonibus. *Greg. ib.* In bonis enim operationibus intenti, nisi contra malignos spiritus sollicite vigilemus, ipsos irrisores patimur, quos ad malum persuasores habemus. Sed ex minori ad maius similitudo subditur, ut ex rebus minimis maiora pensentur: nam sequitur: *Aut quis Rex iturus committere bellum adversus alium Regem, nonne prius sedens cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Cyr.* Incumbit enim nobis praelium contra spiritalia nequitiae in caelestibus; urget autem nos et aliorum hostium multitudo, carnale flagitium, lex saeviens in membris nostris, et variae passiones, hoc est dira hostium multitudo. *August. de quaest. Evang. lib. 2. q. 31.* Vel decem millia praeliaturi cum Rege, qui habet viginti millia, significant simplicitatem christiani hominis, dimicaturi cum duplicitate diaboli. *Theoph.* Est autem rex peccatum regnans in nostro mortali corpore; sed et noster intellectus creatus est Rex. Ergo si repugnare velit peccato, toto animo cogitet secum: nam daemones sunt peccati satellites, qui videntur viginti millium numero praecellere decem millia nostrum: quia cum incorporei sint, nobis comparati corporeis, multo maiorem fortitudinem habere censentur. *Aug. ib.* Sicut autem de turri non perfecta per opprobrium deterruit dicentium: *Quia hic homo coepit aedificare, et non potuit consummare;* sic in Rege, cum quo dimicandum est, ipsam pacem accusavit, cum subdit: *Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quae pacis sunt*: significans etiam minas imminentium tentationum, a diabolo non sustinere eos, qui renuntiant omnibus quae possident, et pacem cum eo facere, consentiendo illi ad committendum peccata. *Gregor. ib.* Vel aliter: In illo tremendo examine cum Rege nostro ex aequo ad iudicium non venimus: decem millia (1) quique ad viginti millia simplum ad duplum sunt. Cum duplo ergo exercitu contra simplum venit, quia nos vix in solo opere praeparatos simul de opere et cogitatione discutit. Dum ergo adhuc longe est, quia adhuc praesens per iudicium non videtur, mittamus ad eum legationem, lacrymas nostras, misericordiae opera, hostias placationis; haec est nostra legatio, quae Regem venientem placat. *August. ad Laetum ep. 38.* Quomodo autem pertineant istae similitudines, ipsa conclusione satis aperuit, dicens: *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus.* Itaque sumptus ad turrim aedificandam, et valentia decem millium adversus Regem, qui viginti millia habet, nihil aliud est, quam ut renuntiet unusquisque omnibus, quae sunt eius. Praelocutio autem superior cum extrema locutione concordat: in eo enim quod adhuc renuntiat omnibus quae sunt eius, etiam illud continetur, ut oderit patrem suum, aut matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc et animam suam. Omnia enim haec propria alicuius sunt, quae plerumque implicant, et impediunt ab obtinenda non ista propria temporaliter transitura, sed in aeternum mansura communia. *Basil.* Est autem intentio Domini per exempla praedicta, non utique praebere potestatem eius discipulum fieri, vel non fieri, sicut licet, vel non inchoare fundamentum, vel tractare pacem; sed ostendere impossibilitatem divini beneplaciti observandi inter distrahentia animam, inter quae periclitatur facta venalis ab astutiis daemonis. *Beda.* Distat autem inter renuntiare omnibus, et relinquere omnia: paucorum enim perfectorum est relinquere omnia, hoc est curas mundi postponere; cunctorum autem fidelium est renuntiare omnibus, hoc est sic tenere quae mundi sunt ut tamen per ea non teneantur in mundo.

7. Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

7. *Beda.* Dixerat superius turrim virtutum non solum consummandam, sed etiam inchoandam; ad quod pertinet quod dicitur: *Bonum est sal.* Bonum est sale

(1) *Al.* quippe.

sapientiae spiritualis cordis arcana condire, immo cum Apostolis sal terrae fieri. *Euseb.* Sal enim secundum substantiam quidem ex aqua constat et spiritu, modicum quid terrestreitatis participans. Desiccat autem fluidam naturam corruptorum corporum, ut mortua corpora conservet. Merito igitur discipulos suos comparat sali, eo quod ipsi regenerati sunt per aquam, et Spiritum. Cumque toti spiritualiter viverent, et non secundum carnem, admodum salis corruptam vitam hominum in terra degentium convertebant, et virtuosa vita suos sequaces oblectando condiebant. *Theoph.* Non solum autem eos qui donati sunt magistrali gratia, sed etiam idiotas exposcit ad modum salis fieri utiles proximis. Si vero qui futurus est utilis aliis, fiat reprobus, iuvari non poterit; unde sequitur: *Si autem sal evanuerit, in quo condietur? Beda.* Quasi dicat: Si quis semel condimento veritatis illuminatus ad apostasiam redierit, quo alio doctore corrigetur? qui scilicet eam quam ipse gustavit sapientiae dulcedinem, vel adversis saeculi perterritus, vel illecebris illectus abiecit; unde sequitur: *Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur.* Sal enim cum ad condiendos cibos carnesque siccandas valere desierit, nulli iam usui aptum erit: neque enim in terram utile est, cuius iniectu germinare prohibetur, neque in sterquilinium agriculturae profuturum; sic qui post agnitionem veritatis retrocedit, neque ipse fructum boni operis ferre, nec alios excolere valet; sed foras mittendus est, hoc est ab Ecclesiae unitate secernendus. *Theoph.* Verum, quia sermo parabolicus, et obscurus erat, excitans Dominus auditores, ne qualitercumque acciperent quod dictum est de sale, subdit: *Qui habet aures audiendi, audiat;* hoc est, si cui sapientia inest, intelligat; aures enim hic cognoscitivam vim animae, et aptitudinem intelligendi accipere debemus. *Beda.* Audiat etiam non contemnendo, sed obediendo, et faciendo, quae dicit.

CAP. XV.

Erant autem appropinquantes ei publicani, et peccatores ut audirent illum. Et murmurabant pharisaei, et scribae, dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam dicens: Quis ex vobis homo, qui habet centum oves, et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonagintanovem in deserto, et vadit ad illam quae perierat donec inveniat eam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, et veniens domum convocat amicos, et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quae perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam supra nonagintanovem iustis, qui non indigent poenitentia.

Ambro. Didiceras in superioribus, saecularibus occupationibus non teneri, caduca non praeferre perpetuis. Sed quia fragilitas humana firmum nequit in tanto saeculi lubrico tenere vestigium, etiam adversus errorem remedia tibi bonus medicus demonstravit, spem veniae iudex misericors non negavit; unde subditur: *Erant autem appropinquantes ei publicani, et peccatores ut audirent eum. Glos.* Idest, qui publica exigunt vectigalia, vel conducunt, et qui lucra saeculi per negotia sectantur. *Theo.* Hoc enim exequebatur, cuius causa carnem susceperat, admittens peccatores, sicut medicus aegrotantes. Sed pharisaei vere criminosi, huic pietati murmurare compensabant; unde sequitur: *Et murmurabant pharisaei, et scribae dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. Greg. hom. Evan. 34.* Ex qua re colligitur, quia vera iustitia compassionem habet, falsa dedignationem: quamvis et iusti soleant recte peccatoribus indignari. Sed aliud est quod agitur typo superbiae, aliud quod zelo disciplinae; quia iusti etsi foris increpationes per disciplinam exaggerant, intus tamen dulcedinem per caritatem servant: praeponunt sibi in animo ipsos plerumque quos corrigunt: quod agentes per disciplinam subditos, et per humilitatem custodiunt semetipsos. At contra hi qui de falsa iustitia superbire solent, ceteros quosque despiciunt, nulla infirmantibus misericordia condescendunt; et quo se peccatores esse non credunt, eo deterius peccatores fiunt: de quorum numero pharisaei erant, qui diiudicantes Dominum, quod peccatores susciperet, arenti corde ipsum fontem misericordiae reprehendebant. Sed quia aegri erant, ita ut aegros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerent, caelestis medicus blandis eos fomentis curat: sequitur enim: *Et ait ad illos parabolam istam dicens: Quis ex vobis homo.* Similitudinem dedit, quam in se homo recognosceret, et tamen ad auctorem hominum pertineret: quia enim centenarius perfectus est numerus, ipse centum oves habuit, cum sanctorum Angelorum, et hominum naturam possedit; unde subditur: *Qui habet centum oves. Cyril.* Hinc percipe latitudinem regni Salvatoris nostri. Dicit enim oves esse centum, referens numerum subiectarum sibi rationalium naturarum ad integram multitudinem; est enim centenarius numerus perfectus ex decem decadibus constitutus. Sed ex his una oberravit, scilicet genus humanum quod terram colit. *Ambro.* Dives pastor cuius nos omnes centesima portio sumus; unde sequitur: *Et si perdiderit unam ex illis. Greg. ib.* Una ovis tunc perit, quando peccando homo pascua vitae reliquit. In deserto autem nonagintanovem remanserant; quia rationalis creaturae numerus, Angelorum videlicet, et hominum, qui ad videndum Deum conditus fuerat, pereunte homine, erat imminutus; unde sequitur: *Nonne dimittit nonagintanovem in deserto?* Quia scilicet Angelorum choros reliquit in caelo. Tunc autem homo caelum deseruit. Et ut perfecta summa ovium integraretur in caelo, homo perditus quaerebatur in terra; unde sequitur: *Et vadit ad illam, quae perierat donec inveniat illam. Cyril.* Numquid autem saeviens in reliquas motus est pietate unius? Nequaquam: sunt enim illae in tuto, circumsepiente illas potentissima dextera; sed magis oportebat misereri pereuntis, ne imperfecta videretur residua multitudo: una enim reducta, sortitur centenarius propriam speciem. *Aug. de quaes. Evang. lib. 2. q. 31.* Vel illas nonagintanovem dixit, quas reliquit in deserto, superbos significans tam-

quam sollicitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt; quibus ad perfectionem unitas deest: cum enim quisque a vera unitate divellitur, superbe divellitur : suae quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod est Deus. Uni autem deputat omnes per poenitentiam reconciliatos, quae humilitate obtinetur. *Greg. Nis.* Cum autem pastor invenisset ovem, non punivit ; non duxit ad gregem urgendo , sed superponens humero, et portans clementer annumeravit gregi; unde sequitur: *Et cum invenerit ovem, imponit in humeros suos gaudens. Greg. ib.* Ovem humeris suis imposuit , quia humanam naturam suscipiens , peccata nostra ipse portavit. Inventa autem ove ad domum redit, quia pastor noster, reparato homine, ad regnum caeleste rediit; unde sequitur: *Et veniens domum convocat amicos, et vicinos, dicens illis : Congratulamini mihi , quia inveni ovem meam quae perierat.* Amicos , et vicinos vocat Angelorum choros, quia amici eius sunt , quia voluntatem eius continue in sua stabilitate custodiunt; vicini quoque eius sunt, quia claritatem visionis illius sua assiduitate perfruuntur. *Theo.* Supernae igitur virtutes oves dicuntur in eo quod omnis natura creata aspectu Dei bestialis est; in eo vero quod rationalis est, amici et vicini dicuntur. *Greg. ib.* Et notandum, quod non dicit, *Congratulamini* , inventae ovi , sed *mihi :* quia videlicet eius est gaudium vita nostra: et cum nos ad caelum reducimur, solemnitatem laetitiae illius implemus. *Ambro.* Angeli autem, quoniam sunt rationales, non immerito hominum redemptione laetantur; unde sequitur: *Dico vobis, quod ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam supra nonagintanovem iustis , qui non indigent poenitentia.* Hoc proficiat ad incentiva probitatis , si unusquisque conversionem suam gratam fore credat coetibus Angelorum , aut quorum affectare patrocinium , aut vereri debet offensam. *Gregor. ibid.* Plus autem de conversis peccatoribus, quam de stantibus iustis in caelo gaudium esse fatetur ; quia plerumque hi, qui nullis se oppressos peccatorum molibus sciunt, stant quidem in via iustitiae , sed tamen ad caelestem patriam anxie non anhelant; et plerumque pigri remanent ad exercenda bona praecipua, quia securi sibi sunt, quod nulla commiserint mala graviora ; at contra nonnumquam hi, qui se aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti, ad amorem Dei inardescunt: et quia errasse se a Deo considerant, damna praecedentia lucris sequentibus recompensant. Maius ergo gaudium fit in caelo, quia et dux in praelio plus eum militem diligit , qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quam eum qui numquam terga praebuit, et numquam aliquid fortiter fecit. Sic agricola illam amplius terram amat, quae post spinas uberes fructus profert, quam eam quae numquam spinas habuit , et numquam fertilem messem producit. Sed inter haec sciendum est, quia sunt plerique iusti , in quorum vita tantum est gaudium , ut eis quaelibet peccatorum poenitentia praeponi nullatenus possit. Hinc ergo colligendum quantum Deo gaudium faciat ; quando humiliter plangit iustus , si facit in caelo gaudium, quando hoc quod male gessit, per poenitentiam damnat iniustus.

2. Aut quae mulier habens drachmas decem, et si perdiderit drachmam unam , nonne accendit lucernam, et evertit domum, et quaerit diligenter , donec inveniat eam ? Et cum invenerit , convocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, quia gaudium erit Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.

2. *Cyril.* Per praecedentem parabolam, in qua genus humanum dicebatur ovis erratica, docebamur nos fore creatura sublimis Dei, qui fecit nos, et non ipsi nos, cuius pascuae oves sumus; subiungitur secunda parabola, qua genus humanum comparatur drachmae quae periit; per quam ostendit nos ad similitudinem et imaginem regiam factos esse, scilicet summi Dei: nam drachma nummus est impressam habens regiam figuram; unde dicitur: *Aut quae mulier habens decem drachmas. Gregor. hom. Ev. 34.* Qui significatur per pastorem , ipse per mulierem: ipse enim Deus , ipse et Dei Sapientia. Angelorum autem et hominum naturam ad cognoscendum se Dominus condidit , et ad similitudinem suam creavit. Decem ergo drachmas habuit , quia novem sunt chori Angelorum ; sed ut compleretur electorum numerus , homo decimus est creatus. *August. de quaes. Evangel. lib. 2. qu. 33.* Vel in novem drachmis, sicut et in nonagintanovem ovibus ponit eorum significationem, qui de se praesumentes, peccatoribus ad salutem redeuntibus se praeponunt: unum enim deest a novem ut decem sint, et a nonagintanovem , ut centum sint ; cui uni deputat omnes per poenitentiam reconciliatos. *Greg. ib.* Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdiderat, quando homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando a similitudine sui conditoris recessit: et hoc est quod subditur: *Si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam.* Accendit mulier lucernam, quia Dei Sapientia apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in testa est divinitas in carne: accensa autem lucerna, sequitur: *Et evertit domum* : quia scilicet mox ut eius divinitas per carnem claruit , omnis se nostra conscientia concussit ; quia eversionis sermo non discrepat in eo , quod in aliis codicibus legitur, *Emundat*; quia prava mens si non prius prae timore evertitur , ab assuetis vitiis non mundatur. Eversa autem domo, invenitur drachma: sequitur enim: *Et quaerit diligenter donec inveniat*: quia scilicet cum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. *Greg. Naz.* Inventa autem drachma, caelestes virtutes facit participes gaudii, quas ministras dispensationis fecit; unde sequitur: *Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini mihi quia inveni drachmam, quam perdideram. Greg. ib.* Supernae enim virtutes tanto divinae sapientiae iuxta sunt, quanto ei per gratiam continuae visionis appropinquant. *Theoph.* Vel amicae sunt, ut exequentes voluntatem ipsius; vicinae vero, ut incorporeae : vel forte amicae ipsius sunt omnes supernae virtutes; vicinae vero sunt propinquiores , scilicet Throni, Cherubim, et Seraphim. *Greg. Nis.* Vel aliter: Hoc reor Dominum nobis proponere in inquisitione perditae drachmae, quia nulla nobis a cete-

ris virtutibus utilitas pervenit quas drachmas vocat, quamvis praesto sint omnes, una sola deficiente animae viduatae, qua scilicet divinae similitudinis nitorem sortitur: propter quod primo quidem iubet lucernam accendere, scilicet verbum divinum quod abscondita patefacit. Vel forsan poenitentiae lampadem, sed in domo propria, idest in seipso, et in sua conscientia oportet perquirere drachmam perditam, idest Regis imaginem, quae non penitus deperiit, sed est tecta sub fimo, qui significat carnis contagia; quibus studiose abstersis, idest dilutis per solertiam vitae, elucescit, quod quaeritur; unde oportet ipsam, quae invenit gratulari, necnon ad participia gaudii vocare vicinas, idest contubernales virtutes, idest rationabilem, et concupiscibilem, et innatum iracundiae affectum, et si quae sint tales vires circa animam consideratae, quas docet gaudere in Domino. Deinde concludens parabolam, subdit: *Ita dico vobis, gaudium erit Angelis super uno peccatore poenitentiam agente. Gregor. ib.* Poenitentiam agere est praeterita mala plangere, et plangenda non perpetrare. Nam qui sic alia deplorat, ut tamen illl committat, adhuc poenitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat. Cogitandum est etiam, ut per hoc conditori suo satisfaciat, ut qui promisit prohibita, sibi abscindere debeat etiam concessa, et se reprehendat in minimis, qui se meminit in maximis deliquisse.

3. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, et dixit adolescentior ex illis patri: Pater da mihi portionem substantiae, quae me contingit. Et divisit illis substantiam. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse coepit egere. Et abiit, et adhaesit uni civium regionis illius, et misit illum in villam suam ut pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant, et nemo illi dabat.

3. *Amb.* Tres ex ordine Lucas parabolas posuit: ovis quae perierat, et inventa est; drachmae quae perierat, et inventa est; filii qui erat mortuus, et revixit; ut triplici remedio provocati vulnera nostra curemus. Christus ut pastor te suo corpore vehit, quaerit ut mater Ecclesia, recipit Deus Pater; prima misericordia, secunda suffragatio, tertia reconciliatio. *Chrysost.* Est etiam inter parabolas supradictas ratio distinctionis secundum personas, vel mentes peccantium, ut pater filium recipiat poenitentem, qui arbitrii sui libertate utitur, ut cognoscat unde ceciderit; pastor vero ovem errantem, et non sapientem reverti requirat, et humeris suis referat, irrationabili animali imprudentem hominem comparans, qui (1) in alieno dolo circumventus, erraverat sicut ovis. Praesens ergo parabola proponitur, cum dicitur: *Ait autem: Homo quidam habuit duos filios.* Sunt qui dicant de duobus filiis istis seniorem Angelos esse, iuniorem vero hominem ponunt, qui in longinquam peregrinationem abierit, quando in terram de caelis, et paradiso cecidit; et aptant consequentia, respicientes ad causam, vel statum Adae. Sed hic sensus pius quidem videtur, nescio tamen si verus sit: quia iunior filius ad poenitentiam venit sua sponte recordatus praeteritae abundantiae patris sui; Dominus autem veniens ad poenitentiam vocavit humanum genus, dum sponte sua regredi, unde ceciderat, non cogitaret. Deinde senior filius in reditu, et salute fratris sui tristatur, cum Dominus dicat laetitiam esse apud Angelos super uno peccatore poenitentiam agente. *Cyril.* Quidam vero per seniorem filium dicunt significari Israel secundum carnem; per alium vero qui discessit a patre, describitur multitudo gentium. *August. de quaest. Evang. lib. 2. q. 33.* Hic ergo homo habens duos filios, Deus habens duos populos intelligitur, tamquam duas stirpes generis humani, unam eorum qui permanserunt in unius Dei cultu, alteram eorum, qui usque ad colendum idola deseruerunt Deum. Ab ipso ergo exordio creaturae mortalium, maior filius ad cultum unius Dei pertinet, minor autem petit ut sibi pars substantiae, quae eum tangeret, daretur a patre; unde sequitur: *Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiae, quae me contingit*: tamquam anima potestate sua delectata, id quod illi est, vivere, intelligere: meminisse, vel ingenio alacri excellere petit, quae divina sunt munera. Haec autem in potestate sua accepit per liberum arbitrium; unde sequitur: *Et divisit illis substantiam. Theoph.* Hominis substantia rationalitas est, quam comitatur libertas arbitrii; et similiter quaecumque Dominus dedit nobis, pro substantia nostra putabitur, ut caelum, terra, et universa creatura, lex, et prophetae. *Ambro.* Vides autem, quod divinum patrimonium petentibus datur; nec putes culpa patris, quod adolescentiori dedit; nulla Dei regno infirma aetas, nec fides gravatur annis. Ipse certe se iudicavit idoneum, qui poposcit; atque utinam non recessisset a patre; impedimentum nescisset etatis: sequitur enim, *Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam. Chry.* Minor filius in regionem longinquam profectus est, non localiter a Deo decedens qui ubique est, sed affectu: fugit enim Deum peccator ut a longinquo stet. *Aug. de ver. Dom. ser. 34.* Quisquis enim ita vult esse similis Deo ut fortitudinem suam (2) ad illum custodiat, non ab illo recedat, ei cohaerendo, ut custodiat similitudinem, et imaginem ad quam factus est. Porro si perverse vult imitari Deum, ut quomodo Deus non habet a quo regatur, sic ipse velit sua potestate uti, ut nullo regente vivat; quid restat, nisi ut recedens ab eius calore torpescat, recedens a veritate vanescat? *August. de quaest. Evang. Lib. 2. q. 33.* Quod autem non post multos dies dixit factum, ut congregatis omnibus peregre proficisceretur in regionem longinquam, quae est oblivio Dei, hoc est quia non multo post institutionem humani generis placuit animae per liberum arbitrium ferre secum velut quandam po-

(1) *Al. dest* in.

(2) *Al.* ad illam.

tentiam naturae suae, et deserere eum a quo condita est, fidens de viribus suis; quas vires tanto consumit citius, quanto eum deseruit a quo datae sunt; unde sequitur: *Et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.* Luxuriosam vero vel prodigam vitam vocat amantem fundere, atque spatiari pompis exterioribus, intus inanescentem, cum ea quisque sequitur, quae ad alia procedunt, et relinquit eum qui sibi est interior; unde sequitur: *Et postquam consummasset omnia, facta est fames magna in regione illa.* Fames est indigentia verbi veritatis. Sequitur: *Et ipse coepit egere. Ambr.* Merito egere coepit, qui thesauros sapientiae et scientiae Dei, divitiarumque caelestium altitudinem dereliquit. Sequitur: *Et abiit, et adhaesit uni civium regionis illius. August. ib.* Unus civium regionis illius aliquis aereus princeps est ad militiam diaboli pertinens, cuius villa est modus potestatis ipsius: de qua sequitur: *Et misit illum in villam suam ut pasceret porcos.* Porci sunt immundi spiritus qui sub ipso erant. *Beda.* Porcos autem pascere est ea quibus immundi spiritus gaudent, operari. Sequitur: *Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant. Ambros.* Siliqua genus leguminis est, intus inanis, foris mollis, quo corpus non reficitur, sed impletur, ut sit magis oneri, quam usui. *August. ib.* Siliquae ergo quibus porcos pascebat, saeculares doctrinae sunt, steriles, vanitatem personantes, de quibus laudes idolorum fabularumquo ad deos Gentium pertinentium vario sermone atque carminibus percrepant; quibus daemonia delectantur: unde cum iste satiari cupiebat, aliquid solidum et rectum, quod ad beatam vitam pertineret, invenire volebat in talibus, et non poterat; unde sequitur: *Et nemo illi dabat. Cyril.* Sed cum Iudaei multipliciter arguantur in sacra Scriptura de multis criminibus, quomodo populo illi convenient verba maioris filii dicentis: *Ecce tot annis servio tibi, et numquam mandatum tuum praeterivi.* Est ergo hic sensus parabolae: Arguentibus eum pharisaeis, et scribis, quod reciperet peccatores, proponit praesentem parabolam, in qua hominem vocat Deum, qui pater est duorum fratrum, iustorum scilicet, et peccatorum; quorum primus gradus est iustorum ab initio iustitiam sequentium, secundus gradus est hominum per poenitentiam ad iustitiam reductorum. *Basi.* Facit etiam ad antiquioris consistentiam magis animus senilis et gravitas, quam canities capillorum, nec qui secundum aetatem est iuvenis increpatur, sed iuvenis moribus, qui secundum passiones vivit. *Titus.* Abiit ergo adolescentior nondum adultus mente, petitque a patre id quod ei de haereditate contingit, ut scilicet non ex necessitate serviat; sumus enim animalia rationalia liberum arbitrium habentia. *Chrys.* Dicit autem Scriptura dividere patrem ex aequo filiis duobus substantiam suam, idest scientiam boni, et mali, quae verae et perpetuae sunt opes animae bene utentis. Quae enim ex Deo est, in prima nativitate hominibus substantia rationalis aequaliter cunctis nascentibus datur. De subsequenti autem conversatione unusquisque plus, aut minus huius substantiae possidere invenitur, dum unus ea quae sumpserit patris esse credens, quasi paterna custodit, alius sicut propriae possessionis licentia dissipandis abutitur. Ostenditur autem libertas arbitrii; quia pater qui neque discedere volentem retinuit, ne liberi arbitrii auferat potestatem, neque manere cupientem cogit abscedere. Abiit autem longe, non locorum translatione, sed mentis declinatione; unde sequitur: *Peregre profectus est in regionem longinquam. Amb.* Quid enim longinquius est, quam a se recedere, nec regionibus, sed moribus separari? Etenim qui se a Christo separat, exul est patriae, et civis mundi. Merito ergo prodegit patrimonium qui recessit ab Ecclesia. *Titus.* Unde et denominatus est prodigus dissipans substantiam suam, idest intellectum rectum, castimoniam, documenta veritatis, notitiam genitoris, memoriam creationis, sensum. *Ambro.* Facta est autem in regione illa fames non epularum, sed bonorum operum, atque virtutum, quae sunt miserabiliora ieiunia: etenim qui recedit a verbo Dei, esurit; *quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei Matth. 4.* et qui recedit a thesauro, eget. Egere ergo ideo coepit, et famem pati, quia nihil prodigae satis est voluntati. Abiit itaque et adhaesit uni civium; qui enim haeret, in laqueo est: et videtur civis iste princeps esse istius mundi. Denique ad villam eius mittitur, quam emit, qui se excusat a regno. *Beda.* In villam enim mitti est substantiae mundialis cupiditate subiugari. *Amb.* Pascit autem porcos illos in quos petit diabolus introire, in sordibus ac foetore viventes. *Theoph.* Hos igitur pascit, quia alios praecellit in vitio, ut sunt lenones, archipraedones, archipublicani, qui aliis sunt doctores operationis malae. *Chrysost.* Vel spiritalibus destitutus operibus, quasi prudentia et intellectu porcos pascere dicitur, hoc est sordidas et immundas in anima sua cogitationes nutrire; et (1) dedit escas irrationabiles pravae conversationis, dulces quidem egenti bonorum; quia suave perversis videtur omne opus carneae voluptatis, quae virtutes animae penitus enervat, et perimit. Huiusmodi cibos quasi porcinos et male dulces, idest carnalium delectationum illecebras, siliquarum nomine Scriptura designat. *Ambro.* Cupiebat autem siliquis ventrem implere suum; nec enim alia est cura luxoriosis nisi ut ventrem suum impleant. *Theoph.* Quibus nullus dat saturitatem malorum: distat enim a Deo qui talibus vescitur. Daemones autem ad hoc student, ne unquam saturitas malorum proveniat. *Glos.* Vel *nemo illi dabat*, quia cum diabolus aliquem suum facit, ultra ei abundantiam non procurat, sciens eum esse mortuum.

4. In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in caelum et coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. Et surgens, venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum eius, et osculatus est eum. Dixitque ei filius: Pater, peccavi in caelum, et coram te: iam non sum dignus vocari

(1) *Al.* edit.

filius tuus. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum, et date annullum in manu eius, et calceamenta in pedes eius, et adducite, et manducemus, et epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est. Et coeperunt omnes epulari.

4. *Greg. Nissen.* Contempserat patrem in primo recessu adolescentior filius, et opes paternas profuderat; at ubi lapsu temporis est attritus laboribus, dum mercenarius fieret, et eodem cum porcis pabulo pasceretur, rediit in domum paternam castigatus; unde dicitur: *In se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus? Ego autem hic fame pereo? Ambro.* Bene in se revertitur, quia a se recessit: etenim qui ad Deum regreditur, se sibi reddit, et qui recedit a Christo, se sibi abdicat. *August. de quaest. Evang. lib. 2. qu. 33.* In se autem reversus est cum ab eis qui forinsecus frustra illiciunt et seducunt, in conscientiae suae interiora suam intentionem reduxit. *Greg. Naz.* Est autem secundum tres differentias obedientiae discretio: aut enim metuenter supplicia declinamus a malo, et sumus in dispositione servili; aut mercedis lucra venantes exequimur quae mandantur, mercenariis assimilati; aut ipsius gratia boni et dilectionis ad Deum qui dedit legem servimus; et sic dispositionem redolemus filiorum. *Ambro.* Filius enim, qui habet sancti Spiritus pignus in corde, saecularis mercedis lucra non quaerit, sed ius servat haeredis. Sunt etiam mercenarii boni qui conducuntur ad vineam: isti non siliquis, sed panibus abundant. *August. ib.* Unde autem hoc scire poterat in quo tanta erat oblivio Dei, sicut in omnibus idolatris fuit, nisi quia ista recogitatio resipiscentis est, cum Evangelium praedicaretur? Iam poterat talis anima advertere multos, praedicare veritatem; inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum saecularium commodorum; qui tamen non aliud annuntiant, sicut haeretici; unde mercenarii recte appellantur. In eadem quippe domo eundem panem verbi tractantes, non tamen in haereditatem aeternam vocati, sed temporali mercede conducti. *Chrysost.* Signanter autem subdit: *Ego autem hic fame pereo;* quasi diceret: Ego non alienus, sed filius boni patris, et frater filii obsequentis, ego liber, et generosus factus sum miserior mercenarius, a summa celsitudine primae nobilitatis ad infimam humilitatem delapsus. *Greg. Nis.* Non prius autem rediit ad pristinam felicitatem, quam in se rediens sentiret opprimentis aerumnae praesentiam, et meditaretur poenitentiae verba, quae subduntur: *Surgam. August. ib.* Quia iacebat. *Et ibo*, quia longe aberat, *ad patrem meum*, quia sub principe porcorum erat. Cetera vero sunt poenitentiam meditantis in confessione peccati, nondum tamen agentis: non enim iam dicit patri, sed dicturum se esse promittit cum venerit. Intelligas igitur hoc nunc accipiendum esse venire ad Patrem in Ecclesia constitui per fidem, ubi peccatorum legitima et fructuosa iam possit esse confessio. Dicit ergo dicturum se esse patri, *Pater. Ambros.* Quam misericors qui offensus! Nec paternum nomen dedignatur audire. *Peccavi.* Haec est prima confessio apud auctorem naturae, praesulem misericordiae, arbitrum culpae. Sed et si Deus novit omnia, vocem tamen tuae confessionis expectat: *Ore enim confessio fit ad salutem Rom. 10.* quia alleviat pondus erroris quisquis ipse se onerat, et accusationis excludit invidiam, qui accusatorem praevenit confitendo. Frustra velis occultare quem nihil fallit; et sine periculo prodas quod scias esse iam cognitum: confitere magis ut interveniat pro te Christus, roget pro te Ecclesia, illacrymet populus, nec verearis ne non impetres. Advocatus spondet veniam, patronus promittit, reconciliationem tibi paternae pietatis pollicetur assertor. Subdit autem: *In caelum, et coram te. Chrysost.* Dicens, *Coram te*, ostendit hunc patrem Deum debere intelligi: Deus enim solus conspector est omnium, a quo nec in corde meditata peccata abscondi possunt. *August. ib.* Utrum autem hoc peccatum in caelum quod est coram te, ut caelum appellaverit ipsam summitatem patris; an potius *peccavi in caelum* coram sanctis animabus, *coram te* autem in ipso penetrali conscientiae? *Chrysost.* Vel caelum hoc loco intelligatur: qui enim in caelum peccat, quod etsi supernum, tamen visibile elementum est, ipse est qui peccat in hominem quem suscepit Filius Dei pro salute nostra. *Ambros.* Vel peccato animae caelestia significantur dona Spiritus imminuta: vel quia ab illius gremio matris Ierusalem, quae est in caelo non oportuit deviari. Deiectus autem se exaltare non debet; unde subdit: *Iam non sum dignus vocari filius tuus.* Et ut merito suae humilitatis possit attolli, subdit: *Fac me sicut unum de mercenariis tuis. Beda.* Ad filii affectum, qui omnia quae patris sunt, sua esse non ambigit, aspirare nequaquam praesumit; sed mercenarii statum iam pro mercede serviturus desiderat; verum nec hunc quidem nunc paterna dignatione se mereri posse testatur. *Greg. Nis.* Hunc autem filium prodigum Spiritus S. nobis descripsit, ut instruamur nos qualiter debeamus cordis deplorare peccamina. *Chrysost.* Qui postquam dixit, *Ibo ad patrem meum*, quod ei cuncta attulit bona, non mansit, sed totum iter transivit: sequitur enim: *Et surgens venit ad patrem suum.* Sic et nos facimus, nec pigeat nos longitudinis viae: quia si voluerimus, fiet regressus celer et facilis, dummodo deseramus peccatum, quod nos a domo paterna eduxit. Est autem et pater redeuntibus clemens: nam subditur: *Cum autem adhuc esset, vidit illum pater suus. August. ib.* Ante enim quam intelligeret Deum longe existens, cum tamen iam pie quaereret, vidit illum pater ipsius. Impios enim et superbos convenienter non videre dicitur tamquam ante oculos non habens: ante oculos enim haberi, non nisi qui diliguntur, dici solent. *Chrysost.* Sensit autem pater poenitentiam, non expectavit recipere confessionis verba, sed praevenit petitionem misericorditer agens; unde subditur: *Et misericordia motus est. Greg. Nis.* Confessionis meditatio placavit ei patrem, ut obviam iret ei, et oscula collo conferret: sequitur enim: *Et accurrens cecidit super collum eius, et osculatus est eum.* Quod significat rationale iugum hominis ori impositum per evangelicam traditionem, quae abiecit observantiam legis. *Chrys.* Quid enim

est aliud, quod occurrit, nisi quia nos, peccatis impedientibus, nostra virtute ad Deum pervenire non poteramus? Ipse autem potens ad invalidos pervenire descendit. Osculatur autem os, per quod emissa de corde confessio poenitentis exierat, quam pater laesus excepit. *Ambros.* Occurrit igitur tibi, quia audit te intra mentis secreta tractantem; et cum adhuc longe sis, occurrit ne quis impediat; complectitur quoque: in occursu enim praescentia est, in complexu clementia; et quasi quodam patrii amoris affectu supra collum cadit, ut iacentem erigat, et oneratum peccatis, atque in terrena deflexum, reflectat ad caelum. Malo ergo filius esse, quam ovis: ovis enim a pastore reperitur, a patre filius honoratur. *August. ib.* Vel *occurrens cecidit super collum eius*: non enim pater unigenitum Filium suum deseruit, in quo usque in nostram longinquam peregrinationem cucurrit, quia *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi 2. Cor. c. 5.* Cadere autem super collum eius, est humiliari in amplexum eius brachium suum, quod est Dominus Iesus Christus. Consolari autem verbo gratiae Dei ad spem indulgentiae peccatorum, hoc est post longa itinera remeantem mereri a patre osculum caritatis. Incipit autem iam constitutus in Ecclesia peccata confiteri, nec dicit omnia quae dicturum se esse promiserat: sequitur enim: *Dixitque filius ei, Pater, peccavi in caelum et coram te; iam non sum dignus vocari filius tuus.* Hoc enim vult fieri per gratiam, quo se indignum per merita fatetur. Non addit quod in illa meditatione dixerat: *Fac me sicut unum de mercenariis tuis:* cum enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat; quod post osculum patris generosissime iam dedignabatur. *Chrysost.* Pater autem ad filium sermonem non dirigit, sed ministris loquitur; quia qui poenitet orat; sed responsum verbo vere non accipit, misericordiam vero efficaciter in effectu intuetur: sequitur enim: *Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum. Theoph.* Servos vel Angelos intelligas administratorios spiritus, vel Sacerdotes, qui baptismate et verbo doctrinae animam vestiunt in ipso Christo. Quotquot enim in Christo baptizati sumus, Christum induimus. *August. ib.* Vel stola prima est dignitas quam perdidit Adam: servi qui eam proferunt, sunt reconciliationis praedicatores. *Ambro.* Vel stola est amictus sapientiae, quo nuda corporis Apostoli tegunt. Accepit autem sapientiam primam: est enim et alia quae mysterium nescit. Annulus autem est sincerae fidei signaculum, et expressio veritatis; de quo sequitur: *Et date annulum in manu eius. Beda.* Idest in operatione; ut per opera fides clarescat, et per fidem opera confirmentur. *August. ib.* Vel annulus in manu pignus est Spiritus S. propter gratiae participationem, quae digito bene significatur. *Chrysost.* Vel iubet annulum dari, sive signaculi salutaris symbolum, seu magis desponsationis insigne, et nuptiarum pignus, quibus Christus Ecclesiam sponsat, cum anima resipiscens per annulum fidei iungitur. *August. ib.* Calceamenta autem in pedes praeparatio est evangelizandi ad non tangenda terrena; de quibus sequitur: *Et calceamenta in pedes eius. Chrysost.* Vel mandat calceamenta pedibus imponi, aut propter cooperienda vestigia, ut per lubricum mundi istius iter fixus incedat; aut propter mortificationem membrorum; vitae enim nostrae cursus in Scripturis pes appellatur, et mortificationis species calceamentis imponitur, quia de animalium mortuorum pellibus conficiuntur. Addit et vitulum illi saginatum, iugulandum in convivii exhibitione: sequitur enim: *Et adducite vitulum saginatum*, idest Dominum Iesum Christum; quem vitulum nominat propter hostiam corporis immaculati; saginatum autem dixit, quia pinguis et opimus intantum est, ut pro totius mundi salute sufficiat. Non autem ipse pater vitulum immolavit, sed aliis immolandum tradidit; permittente enim Patre consentiens Filius ab hominibus crucifixus est. *August. ib.* Vel vitulus saginatus est ipse Dominus secundum carnem satiatus opprobriis. Quod autem imperat ut adducant eum, quid aliud est nisi ut praedicent eum, et annuntiando faciant venire in exhausta fame viscera filii esurientis? Nam etiam ut occidant eum iubet, hoc est ut mortem eius insinuent: tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum: sequitur enim: *Et manducemus. Ambro.* Bene carnem vituli, quia sacerdotalis est victima, quae pro peccatis fiebat. Epulantem autem inducit, cum dicit, *Epulemur*, ut ostenderet quoniam paternus est cibus, salus nostra, et patris est gaudium, nostrorum redemptio peccatorum. *Chrysost.* Ipse enim pater gaudet in reditu filii, et convivatur in vitulo: quia misericordiae suae fructum in immolatione filii sui gaudens creator in acquisitione populi credentis epulatur; unde sequitur: *Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est. Ambro.* Ille periit qui fuit. Itaque Gentes non sunt, Christianus est. Potest tamen et hic una species accipi generis humani. Fuit Adam, et in illo fuimus omnes; periit Adam, et in illo omnes perierunt. Homo igitur in illo homine qui perierat reformatur. Potest et de agente poenitentiam dictum videri, quia non moritur, nisi qui aliquando vixerit. Et Gentes quidem cum crediderint, per gratiam vivificantur; qui vero lapsus fuerit, per poenitentiam reviviscit. *Theoph.* Quantum ergo ad vitiorum conditionem mortuus fuerat desperatus; sed quantum ad humanam naturam, quae mutabilis est, et potest a vitio ad virtutem converti, deperditus dicitur: nam minus est perdi, quam mori. Quilibet autem revocatus et mundatus a crimine saginati vituli particeps causa laetitiae fit patri, et famulis eius, idest Angelis, et Sacerdotibus; unde sequitur: *Et coeperunt omnes epulari. August. ib.* Istae epulae, atque festivitas nunc celebrantur, per orbem terrarum Ecclesia dilatata, atque diffusa: vitulus enim ille in corpore et sanguine dominico et offertur Patri, et pascit totam domum.

5. Erat autem filius eius senior in agro. Et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum; et vocavit unum de servis, et interrogavit quid haec essent. Isque dixit illi: Frater tuus venit, occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. Indignatus est autem, et nolebat introire. Pater ergo illius coepit rogare illum. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, et numquam

mandatum tuum praeterivi, et nunquam dedisti mihi haedum, ut cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt. Epulari autem, et gaudere oportebat: quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.

5. *Beda.* Murmurantibus de peccatorum susceptione scribis, et pharisaeis, tres per ordinem parabolas Salvator posuit: duabus primis quantum ipse cum Angelis de poenitentium salute gaudeat, insinuat; in hac vero tertia non suum tantummodo suorumque gaudium demonstrat, sed et invidentium murmur reprehendit: dicitur enim: *Erat autem filius eius senior in agro. August. de quaest. Evang. lib. 2. q. 33.* Maior filius populus Israel est, non quidem profectus in longinquam regionem, sed tamen in domo non est; in agro autem est; idest in ipsa haereditaria opulentia legis, et prophetarum terrena potius operatur. Veniens autem de agro domum appropinquare coepit, idest labore servilis operis improbato ex eisdem Scripturis Ecclesiae libertatem consideravit; unde sequitur: *Et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum*; idest Spiritu S. plenos vocibus consonis Evangelium praedicare; sequitur enim: *Et vocavit unum de servis, et interrogavit quid hoc esset;* idest sumit ad legendum aliquem prophetarum, et in eo quaerens quodammodo interrogat, unde ista festa in Ecclesia celebrantur, in qua se esse non videt. Respondet ei servus patris propheta: sequitur enim: *Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit*; quasi dicat: In extremis terrae fuit frater tuus; sed inde maior exultatio cantantium Domino canticum novum, quia laus eius ab extremis terrae; et propter eum qui absens erat, occisus est vir sciens ferre imbecillitatem: quia quibus non est narratum, de eo viderunt. *Ambro.* Adolescentiori autem filio, (1) idest populo, et Gentibus Israel, tamquam maior frater beneficium paternae benedictionis invidit; quod faciebant Iudaei, quia Christus cum Gentibus epularetur; unde sequitur: *Indignatus est autem, et nolebat introire. August. ib.* Indignatur etiam et nunc, et adhuc non vult intrare. Cum ergo plenitudo Gentium introierit, egredietur opportuno tempore pater eius, ut etiam omnis Israel salvus fiat; unde sequitur: *Pater ergo illius egressus, coepit rogare eum.* Erit enim quandoque aperta vocatio Iudaeorum in salutem Evangelii; quam manifestationem vocationis tamquam egressum patris appellat ad rogandum maiorem filium. Deinde quae respondit maior filius, quaestiones duas habent: sequitur enim: *At ille respondens dixit patri suo; Ecce tot annis servio tibi, et numquam mandatum tuum praeterivi.* De mandato non praetergresso facile illud occurrit, non de omni mandato dictum, sed uno maxime necessario, quod nullum alium Deum praeter unum creatorem omnium colere visus est. Neque iste filius in omnibus Israelitis, sed in his intelligitur personam habere, qui numquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. Quamquam enim terrena desideraret, ab uno tamen Deo iste desiderabat bona, quamvis communia cum pecoribus; unde et in Psalmo 72. dicitur: *Ut iumentum factus sum apud te, et ego semper tecum.* Sed quis est haedus quem numquam accepit ad epulandum? Sequitur enim: *Et numquam dedisti mihi haedum, ut cum amicis meis epularer.* Peccator haedi nomine significari valet. *Ambro.* Iudaeum haedum requirit, Chistianus agnum; et ideo illis Barabbas solvitur, nobis agnus immolatur. Quaeri etiam in haedo videtur, quia Iudaei ritum veteris sacrificii perdiderunt; vel qui haedum quaerunt, expectant Antichristum. *August. ib.* Sed non invenio exitum huius sententiae. Multum enim absurdum est eum cui post dicitur, *Tu mecum es semper*, hoc a patre optasse, ut Antichristo crederet. Neque omnino aliquem Iudaeorum, qui Antichristo credituri sunt, istum filium fas est intelligi. Quomodo autem epularetur ex illo haedo, si ipse est Antichristus, qui ei non crederet? At si hoc est epulari ex haedi occisione, quod est de Antichristi perditione laetari; quomodo dicit filius quem recepit pater, hoc sibi non fuisse concessum, cum omnes filii de eius perditione laetaturi sunt? Ipsum igitur sibi dominum negatum ad epulandum conqueritur, dum eum peccatorem putat: cum enim haedus est illi genti, idest cum eum sabbati violatorem, et prophanatorem aestimet, iucundari epulis illius non meruit. *Greg.* Quod autem dicit, *Cum amicis meis*, aut ex persona principum cum plebe intelligitur, aut ex persona populi Ierosolymitani cum ceteris populis Iuda. *Hieron.* Vel dicit, *Numquam dedisti mihi haedum;* idest nullus sanguis prophetae, vel Sacerdotis a Romano Imperio nos liberavit. *Ambros.* Impudens autem filius similis est publicano iustificanti se, quia legem servabat in littera: impie accusabat fratrem, quod cum meretricibus paternam substantiam prodegisset: sequitur enim: *Sed postquam filius tuus hic qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. Aug. ib.* Meretrices autem sunt superstitiones gentilium, cum quibus substantiam dissipat, qui relicto vero connubio veri Dei, cum daemone faeda cupiditate fornicatur. *Hieron.* In hoc autem, quod dicit, *Occidisti illi vitulum saginatum*, confitetur venisse Christum; sed invidia non vult salvari. *August. ib.* Non autem pater eum quasi mentientem radarguit, sed secum perseverantiam eius approbans ad perfectionem potioris, atque iucundioris exultationis invitat; unde sequitur: *At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es. Hieron.* Vel quod dixerat, iactantia est, non veritas; cui pater non consentit, sed alia compescit ratione dicens, *Mecum es*, lege qua stringeris: non quia non peccaverit, sed quia Deus eum semper castigando retraxit. Nec mirum si patri mentitur, qui fratri invidet. *Ambros.* Sed bonus pater etiam hunc salvare cupiebat, dicens, *Tu mecum semper es*, vel quasi Iudaeus in lege, vel quasi iustus in communione. *August. ib.* Quid autem sibi vult, quod addit, *Et omnia tua sunt*, quasi non sint et fratris? Sed sic a perfectis, et immortalibus filiis habentur omnia, ut sint et omnium singula, et omnia singulorum: ut enim cu-

(1) *Al.* idest populo ex Gentibus, Israel.

piditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia caritas tenet. Sed quomodo omnia? Nonne et Angelos Deus in possessionem tali filio subiecissè putandus est? Si possessionem sic accipias, ut eius possessor ipse sit Dominus, non utique omnia: non enim domini erimus, sed consortes potius Angelorum. Si vero possessio sic intelligitur, quomodo recte dicimus possidere animas, veritatem non invenio cur non vere, ac proprie id possimus accipere: non enim illud loquimur, ut dominas veritatis dicamus animas. Aut si nomine possessionis ab hoc sensu impedimur, illud quoque auferatur: non enim ait pater, Omnia possides, sed *Omnia mea tua sunt*, nec tamen ut ipsius domini. Quod enim est in nostra pecunia, potest familiae nostrae, vel alimentum esse, vel ornamentum, vel aliud huiusmodi. Et certe cum ipsum patrem recte ille possit suum dicere, non video quomodo quae ipsius sunt, non etiam recte sua vocare possit, diversis dumtaxat modis. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, ad convivendum aequalia, ad dominandum inferiora. Congaudeat igitur securissimus maior frater. *Amb.* Si enim desinat invidere, omnia sua sunt, vel Iudaeus sacramenta veteris testamenti, vel baptizatus nova etiam possidens. *Theo.* Vel aliter totum. Persona filii, quae videtur murmurare, sumitur pro omnibus quicumque scandalizantur subditis; sicut David introducit personam passam scandalum in peccatorum pace. *Titus.* Maior igitur filius, sicut agricola insistebat agriculturae, non terrestrem, sed animae agrum fodiens, et salutis arbores inserens, scilicet virtutes. *Theoph.* Vel erat in agro, hoc est in mundo colens propriam carnem, ut repleatur panibus, et seminans in lacrymis, ut in gaudio metat; sed cognitis gestis nolebat intrare ad commune gaudium. *Chrys.* Quaeritur autem si afficitur passione livoris, dolens in prosperis aliorum. Dicendum est autem, quod nullus sanctorum dolet in talibus; immo bona aliorum sua existimat. Non autem oportet omnia quaecumque parabola continet, ad litteram pertractare; sed sensum elicientes cuius causa componitur, nihil aliud perscrutari. Haec ergo parabola ad hoc est composita, ut peccatores non diffidant reverti, scientes quod magna consequentur: unde introducit alios turbatos in eorum bonis, ut inducet eos livore tabescentes, sed tanto decore honoratos redeuntes, ut etiam invidiosi possint aliis fieri. *Theoph.* Vel pharisaeorum intentionem corrigit dominus per praesentem parabolam, quos ex hypothesi nominat iustos; quasi dicat: Esto vos vere iustos esse, nec transgressos aliquod mandatorum; numquid igitur propter hoc non oportet admittere a flagitiis redeuntes? *Hier.* Vel aliter: Omnis iustitia in comparatione Dei est iniustitia; unde Paulus *Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Unde Apostoli indignati sunt pro petitione matris filiorum Zebedaei. *Cyril.* Quod et nosipsi quandoque patimur; vivunt enim quidam praestantissimam, et optimam vitam; alius autem in ipso senio multoties ad Deum convertitur, vel forsitan extremum diem claudere debens, ac diluit reatus, Domino miserante. Hoc quidem aliquando respuunt ex importuna pusillanimitate, non attendentes mentem Salvatoris, qui de salute praesentium gaudet. *Theoph.* Dicit ergo filius patri: Gratis duxi in doloribus vitam, a peccatoribus molestatus; et numquam causa mei decrevisti mactandum esse haedum, idest persequentem me peccatorem, ut paululum recrearer; qualis haedus fuit Achab Eliae: qui dicebat *3 Reg. 19. Domine prophetas tuos occiderunt. Ambro.* Vel aliter: Notatur hic frater usque adeo ut de villa venire dicatur, hoc est terrenis operibus occupatus, ignorans quae sunt spiritus Dei, ut denique numquam pro se vel haedum quaeratur occisum: non enim pro invidia, sed pro venia mundi agnus est immolatus. Invidus haedum quaerit, innocens agnum pro se desiderat immolari. Ideo et senior dicitur, eo quod cito quis per invidiam consenescat; ideo et foris stat, eo quod malevolentia eum excludat; ideo chorum et symphoniam audire non potest, hoc est nonnulla theatralis incentiva lasciviae, sed plebis concordiam concinentis, quae de peccatore salvato dulcem laetitiae suavitatem resultat: qui enim sibi iusti videntur, indignantur quando alicui peccatum fatenti venia laxatur. Quis tu es qui Domino contradicas, ne videlicet culpam relaxaret, cum tu cui volueris ignoscas? Sed remittendis post poenitentiam debemus favere peccatis, ne dum veniae alterius invidemus, ipsi eam non mereamur a Domino. Non invideamus de longinqua regione remeantibus, quia et nos fuimus in regione longinqua.

CAP XVI.

Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives qui habebat villicum; et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius. Et vocavit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuae: iam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, et sede cito, et scribe quinquaginta. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait, centum choros tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas, et scribe octoginta.

Beda. Postquam murmurantes de poenitentium receptione tribus parabolis Salvator redarguit, quartam mox, quintamque de eleemosyna danda, et parsimonia sequenda subiungit; quia et ordo praedicandi aptissimus est, ut post poenitentiam eleemosyna subiungatur; unde dicitur: *Dicebat autem ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum. Chrysost.* Opinio quaedam erronea aggravata mortalibus auget crimina, minuit bona; ea vero est opinari, quod ea quaecumque possidemus in usu vitae, possideamus ut domini; et ideo etiam opportune ea apprehendimus tamquam bona praecipua. Sed contrarium est: non enim nos ut domini in vita praesenti collocati sumus in propria domo, sed tamquam hospites et advenae, quo nolimus, ducimur, et quo tempore non pu-

tamus; qui nunc locuples est, in brevi fit mendicus. Ergo quicumque sis, noveris te esse dispensatorem alienorum, et transitorii usus, et brevis tibi iura concessa sunt. Abiecto ergo ab anima dominii fastu, sumas humilitatem, et modestiam villici. *Beda.* Villicus quippe villae gubernator est, unde et a villa nomen accepit; aeconomus autem tam pecuniae quam frugum, et omnium quae habet Dominus, dispensator est. *Ambro.* Ex hoc ergo discimus non ipsos esse dominos, sed potius villicos alienarum facultatum. *Theoph.* Deinde quod cum non exercemus dispensationem opum ad libitum Domini, sed ad proprias illecebras commissis abutimur, criminosi villici sumus; unde sequitur: *Et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius. Chrysost.* Interea evulsus a villicatione eripitur: sequitur enim: *Et vocavit illum, et ait ei: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuae: iam enim non poteris villicare.* Quotidie talia nobis per effectus exclamat Dominus, ostendens nobis fruentem in meridie sospitate, priusquam vesperascat, exanimem, et alium inter prandia expirantem, et diversimode ab hac villicatione discedimus. Sed fidelis dispensator, qui de propria dispensatione confidit, desiderat cum Paulo dissolvi, et esse cum Christo; is autem cuius sunt vota terrena, anxiatur in exitu; unde de hoc villico subditur: *Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia Dominus meus aufert a me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubesco.* Impotentem esse in opere crimen est vitae inertis: non enim timeret si consuevisset affectare labores. Quod si secundum allegoriam accipiamus parabolam, post transmigrationem hic factam non est tempus operandi. Vita praesens habet exercitium mandatorum, futura vero solatium. Si nihil operatus es hic, frustra in futurum curas; sed nec mendicando proficies. Huius inditium sunt virgines fatuae, quae imprudenter a prudentibus mendicaverunt: sed reversae sunt vacuae: quilibet enim suam conversationem, ut tunicam induit; non est autem eam exuere, nec ambire cum alio. Sed debitorum remissionem ingeniatus est nequitiae villicus, statuens sibi malorum remedium in conservis: sequitur enim: *Scio quid faciam, ut cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos suas.* Quoties enim quis exitum suum percipiens, levat beneficio sarcinam peccatorum, vel relaxando debita debitori, vel tribuens inopibus copiam, ea quae sunt Domini largiens; multos amicos conciliat praebituros sibi coram iudice testimonium veritatis non vocibus, sed bonorum ostensione, quin etiam paraturos per testimonium refrigerii mansionem. Nihil autem est nostrum, sed omnia sunt ditionis Dei; unde sequitur: *Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Beda.* Cados Graece est amphora continens urnas tres: sequitur enim: *Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, et sede, et cito scribe quinquaginta;* dimidiam ei partem dimittens. Sequitur: *Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici.* Corus modiis triginta completur. Sequitur: *Ait illi: Accipe litteras tuas, et scribe octoginta:* quintam partem ei dimittens. Simpliciter ergo sic potest accipi. Quisquis indigentiam pauperis, vel ex dimidia, vel ex quinta alleviat parte, misericordiae suae mercede donandus est. *August. de quaest. Evan. l. 2. q. 34.* Vel quod de centum cadis olei quinquaginta fecit scribi a debitore, et de centum coris tritici octoginta, ad hoc valere arbitror, ut ea quae in Sacerdotes, atque Levitas Iudaeus quisque operatur, in Ecclesia Christi abundent, ut cum illis decimas darent, isti dimidias dent, sicut de bonis suis fecit Zachaeus; aut certe duas decimas dando, idest unam quintam superent impendia Iudaeorum.

2. Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii huius saeculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est; et qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Nemo servus potest duobus dominis servire. Aut enim unum odio habebit, et alterum diliget; aut uni adhaerebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mammonae.

2. *Aug. de qu. Evang. l. 2. q. 34.* Villicum quem Dominus eiiciebat a villicatu laudavit Dominus, eo quod in futurum sibi prospexerit; unde dicitur: *Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter egisset.* Non tamen omnia debemus ad imitandum sumere. Non enim domino nostro facienda est in aliquo fraus, ut de ipsa fraude eleemosynas faciamus. *Orig.* Verum, quia Gentiles dicunt prudentiam esse virtutem, et diffiniunt eam peritiam bonorum, malorum, et neutrorum; vel cognitionem agendorum, et non agendorum; considerandum est utrum haec dictio plura, aut unum significet. Dicitur enim quod Deus paravit caelos prudentia: constat bonam esse prudentiam qua Dominus caelos paravit. Dicitur etiam in *Gen. 3.* secundum 70. quod serpens prudentissimus erat: ubi prudentiam non virtutem dicit, sed astutiam ad mala inclinationem habentem, et secundum hoc dicitur, quod *Dominus laudavit villicum, quia prudenter egisset*, hoc est callide et perperam. Et forsitan quod dixit *Laudavit*, non secundum veram commendationem, sed abusive dictum est; ut cum dicimus aliquem commendari in mediocribus, et indifferentibus rebus, et quodammodo mirandos esse concursus, et acumen, quibus vigor mentis elicitur. *Augus. ib.* E contrario dicuntur istae similitudines, ut intelligamus, si laudari potuit ille a domino, qui fraudem faciebat, quanto amplius placeant Deo, qui secundum eius praeciptum opera illa faciunt? *Orig.* Filii quoque huius saeculi non sapientiores, sed prudentiores dicuntur lucis filiis; et hoc non absolute, et simpliciter, sed in genere suo: sequitur enim: *Quia filii huius saeculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. Beda.* Filii lucis, et filii huius saeculi vocantur, quomodo filii regni, et filii perditionis; cuius enim unus-

quisque agit opera, eius cognominatur et filius. *Theo.* Filios ergo huius saeculi vocat cogitationes, quae sibi commoda sunt in terra; filios vero lucis spirituales opes tractantes intuitu divini amoris. Invenimur autem in humanis quidem administrationibus prudenter omnia disponentes, et summopere satagentes, ut si desierimus ab administratione, habeamus vitae refugium; cum vero dispensare debemus divina, non praemeditamur quae nobis postmodum sunt profutura. *Gregor. 18. Moral.* Ut ergo in sua manu homines post mortem quidquam inveniant, ante mortem divitias suas in pauperum manibus ponant; unde sequitur: *Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. August. de ver. Do. ser.35.* Quod Hebraei vocant mammona, Latine divitiae vocantur; ac si diceret: Facite vobis amicos de divitiis iniquitatis. Hoc autem quidam male intelligendo rapiunt aliena, et inde aliquid pauperibus largiuntur; et putant se facere quod praeceptum est. Intellectus iste corrigendus est. De iustis laboribus eleemosynas facite: non enim corrupturi estis iudicem Christum. Si de praeda inopis dares aliquid iudici, ut pro te iudicaret, si iudex ille pro te iudicabit, tanta vis est iustitiae, ut etiam tibi displiceat. Noli tibi pingere talem Deum; fons iustitiae est. Noli ergo eleemosynas facere de fenore et usuris: fidelibus dico, quibus corpus Christi erogamus; sed si pecunias tales habetis, de malo est quod habetis. Iam nolite malum facere. Zachaeus dixit *infr. 19. Dimidium rerum mearum do pauperibus.* Ecce quomodo currit, qui currit facere amicos de mammona iniquitatis: et ne reus aliunde teneretur: *Si cui aliquid tuli, quadruplum reddam.* Est et alius intellectus. Mammona iniquitatis divitiae saeculi sunt omnes, undecumque sint. Si enim veras divitias quaeris, aliae sunt quibus Iob nudus abundabat, quando in Deum cor plenum habebat. Istae autem ab iniquitate appellantur divitiae, quia verae non sunt: paupertate enim plenae sunt, et semper obnoxiae casibus: si enim verae divitiae essent, securitatem tibi darent. *August. ib.* Vel divitiae iniquitatis dicuntur, quia non sunt istae divitiae nisi iniquis, et qui in eis constituunt spem, atque copiam suae beatitudinis. A iustis vero cum hic possidentur, est quidem ista pecunia, sed non sunt illis divitiae nisi caelestes, et spirituales. *Amb.* Vel iniquum mammona dixit, quia variis divitiarum illecebris nostras avaritias tentat affectus, ut velimus servire divitiis. *Basil.* Vel si successeris patrimonio, ab iniustis congregata cepisti; in pluribus enim praedecessoribus necesse est aliquem reperiri, qui iniuste usurpaverit aliena. Ponatur autem, ut nec pater exegerit: sed aurum unde habes? Si quidem dicis, A me, ignarus Dei es, non habens notitiam creatoris; si vero a Deo, dic nobis rationem propter quam eas accepisti, an non *Dei est terra et plenitudo eius Ps.33.* Ergo si communis Domini nostra sunt: erunt et conservorum nostrorum. *Theoph.* Illae ergo dicuntur opes nequitiae, quascumque Dominus dedit ad impendia necessitatis fratrum, ac conservorum nostrorum, nos vero tenemus nobis. Decebat igitur a principio omnia pauperibus tradi; verum quia iniquitatis fuimus villici, nequiter retinentes quod deputatum est ad aliorum opus, non est omnino manendum in hac crudelitate, sed impartiendum est pauperibus, ut recipiamur ab eis in caelestibus tabernaculis: sequitur enim: *Ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Greg. 21. Moral.* Si autem eorum amicitiis aeterna tabernacula acquirimus, dantes pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur. *August. de ver. Dom. serm. 35.* Qui sunt enim qui habebunt tabernacula aeterna, nisi sancti Dei? Et qui sunt, qui ab ipsis accipiendi sunt in tabernacula aeterna, nisi qui eorum indigentiae serviunt, et quod eis opus est, hilariter subministrant? Isti sunt minimi Christi, qui omnia sua dimiserunt, et secuti sunt eum; et quicquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, ut Deo sine saeculari compede expediti servirent, et ab oneribus mundi liberatos, velut pennatos sursùm humeros tollerent. *August. de quaes. Evang. l. 2. qu. 34.* Non ergo eos a quibus recipi volumus in tabernacula aeterna, tamquam debitores Dei fas est intelligi; cum iusti et sancti significantur hoc loco qui eos introducant, qui necessitatibus suis terrena bona communicaverunt. *Ambro.* Vel aliter: *Facite vobis amicos de iniquo mammona:* ut largiendo pauperibus, Angelorum ceterorumque sanctorum gratiam comparemus. *Chrysost.* Attende etiam, quod non dixit, ut suscipiant vos in suis mansionibus; non enim ipsi sunt qui suscipiunt; unde cum dixisset, *Facite vobis amicos*, addidit, *De mammona iniquitatis;* ostendens, quod non simpliciter eorum amicitia nobis patrocinabitur, nisi bona opera nos comitentur, nisi evacuemus iuste divitias, congestas iniuste. Ars igitur artium peritissima est eleemosyna: non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam perennem impendit. Singularum artium alia alterius adminiculo indiget; cum autem misereri oportet, nullius alterius, sed solius voluntatis est opus. *Cyril.* Sic igitur docebat Christus, affluentes divitiis summopere diligere amicitiam pauperum, et thesaurizare in caelis. Noverat autem humanae mentis desidiam, quomodo ambientes divitias nullum caritativum opus impendunt egentibus. Quod igitur talibus nullus spiritalium donorum fructus proveniat, manifestis exemplis ostendit, subdens: *Qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est; et qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est.* Aperit autem nobis Dominus oculum cordis, exponens quod dixerat, cum subdit; *Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis quod verum est, quis credet vobis?* Est igitur minimum (1) iniquis mammona, idest terrenae divitiae; quae superna sapientibus nihil esse videntur. Arbitror ergo aliquem esse in modico fidelem, cum de his minimis, oppressis aerumna subsidium impertitur. Itaque si in modico fuerimus perfidi, quo pacto ab eo obtinebimus verum, idest divinorum charismatum, uber donum, animae humanae imprimens divinam speciem? Quod autem ad hoc tendat intentio verborum Domini, per sequentia patet: dicit enim: *Et si in alieno non fuistis fideles, quod vestrum est, quis dabit vobis? Ambro.* Alienae nobis divitiae sunt, quia praeter naturam sunt, neque nobiscum nascuntur, neque nobiscum transeunt; Christus autem noster est, quia hominum vita est, denique in propria venit. *Theoph.*

(1) *Al.* iniquitatis.

Sic igitur hucusque docuit nos quam fideliter deceat dispensare divitias : sed quia opum dispensatio secundum Deum non aliter obtinetur , quam per impassibilitatem animi ad divitias non affecti , subiungit : *Nemo servus potest duobus dominis servire. Ambros.* Non quia duo, sed unus est Dominus: nam etsi sint qui mammonae serviant , tamen non ille novit aliqua iura dominatus , sed ipsi sibi iugum servitutis imponunt. Unus est Dominus, quia unus est Deus: unde patet Patris, et Filii unum esse dominatum: et huius rationem assignat subdens : *Aut enim unum odio habebit , et alterum diliget ; aut uni adhaerebit, et alterum contemnet. Aug. ib.* Haec autem non passim, aut quasi temere dicta sunt: nemo enim interrogatus , utrum diligat diabolum , respondet se diligere, sed potius odisse: Deum autem se diligere omnes fere proclamant. Ergo aut *unum odiet*, scilicet diabolum, *et alterum diliget*, scilicet Deum; *aut alteri adhaerebit*, scilicet diabolo, cum quasi eius praemia temporalia sectatur, *et alterum contemnet*, scilicet Deum; sicut solent minas eius postponere cupiditatibus suis, qui de bonitate eius ad impunitatem sibi blandiuntur. *Cyril.* Conclusio autem est totius sermonis quod sequitur: *Non potestis Deo servire, et mammonae.* Totum igitur studium transferamus ad alterum, divitiis abrenuntiantes. *Beda.* Audiat ergo hoc avarus, non posse simul divitiis Christoque serviri ; et tamen non dixit , Qui habet divitias, sed Qui servit divitiis: qui enim divitiarus servus est, divitias custodit ut servus; qui autem servitutis excussit iugum, distribuit eas ut dominus. Sed qui servit mammonae, illi utique servit, qui rebus istis terrenis merito suae perversitatis praepositus, et princeps huius saeculi nominatur.

3. Audiebant autem omnia haec pharisaei qui erant avari , et deridebant illum. Et ait illis: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus; Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum. Lex, et prophetae usque ad Ioannem : ex eo regnum evangelizatur, et omnis in illud vim facit. Facilius est autem caelum, et terram praeterire , quam de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit , moechatur ; et qui dimissam a viro ducit, moechatur.

3. *Beda.* Monuerat Christus scribas, et pharisaeos de sua iustitia non praesumere, sed peccatores poenitentes recipere, et eleemosynis sua peccata redimere; sed illi praeceptorem misericordiae, humilitatis, et parsimoniae deridebant; unde dicitur: *Audiebant autem omnia haec pharisaei qui erant avari, et deridebant eum* : duas ob causas: quia vel minus utilia imperaret, vel a se iam facta superflue ingereret. *Theo.* At Dominus detegens in eis occultam malitiam, ostendit eos simulare iustitiam; unde subditur: *Et ait illis: Vos estis , qui iustificatis vos coram hominibus.* Iustificant se coram hominibus, qui peccatores tamquam infirmos desperatosque contemnunt ; se autem ipsos tamquam perfectos eleemosynarum remedio opus non habere credunt; sed noxii tumoris altitudo, quam sit iuste damnanda videt ille, *qui illuminabit abscondita tenebrarum 1. Cor. 4.* unde sequitur : *Deus autem novit corda vestra. Theoph.* Et ideo abominabiles ei estis ob arrogantiam , et ambitum humani favoris ; unde subditur: *Quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum. Beda.* Disputantem autem contra avaritiam Salvatorem pharisaei deridebant, quasi contraria legi, prophetisque praeciperet, ubi multi ditissimi Deo placuisse leguntur; sed et ipse Moyses populum quem regebat, si legem sequeretur, omnibus terrenis bonis abundaturum praedixit: quibus Dominus occurrens ostendit inter legem et Evangelium , sicut promissionum ita et praeceptorum non minimam esse differentiam; unde subditur: *Lex, et prophetae usque ad Ioannem. Ambros.* Non quia lex defecit, sed quia incoepit Evangelii praedicatio: videntur enim minora compleri, cum potiora succedant. *Chrysost.* Per hoc autem reddit eos celeres ad sui fidem: quia si usque ad tempus Ioannis consummata sunt omnia, ego sum qui veni: non enim destitissent prophetae, nisi venissem ego. Sed dices: Qualiter prophetae usque ad Ioannem, cum multo plures prophetae in novo quam in veteri testamento fuerint ? Sed de illis prophetis dicit, qui pronuntiaverunt Christi adventum. *Euseb.* Noverunt autem priores prophetae praedicationem regni caelorum; sed nullus eorum expresse annuntiaverat populo Iudaeorum, eo quod puerilem mentem Iudaei habentes , imbecilles erant circa praedicationis immensitatem. Primus autem Ioannes manifeste praedicavit appropinquasse regnum caelorum, necnon et peccatorum remissionem per lavacrum regenerationis ; unde sequitur : *Ex eo regnum Dei evangelizatur , et omnis in illud vim facit. Ambro.* Lex enim multa secundum naturam tradidit, ut naturalibus indulgentior desideriis ad iustitiae studium nos vocaret ; Christus naturam incidit , quia naturales quoque amputat voluptates. Sed ideo vim facimus naturae , ut non ad terrena demergat, sed ad superna se erigat. *Euseb.* Magna enim pugna incumbit mortalibus in ascensu caelorum: quod enim homines carne mortali vestiti subiugent voluptatem , et omnem illicitum appetitum, imitari volentes vitam angelicam, quomodo non fit violenter ? Quis autem videns divino insudantes cultui , et pene suam carnem mortificantes , non revera fatebitur illos vim inferre regno caelorum? Sed et si quis indagaverit mirandum propositum venerandorum martyrum , fatebitur eos vim irrogare in regnum caelorum. *August. de quaest. Evang. l. 2. q. 37.* Vim etiam faciunt in regnum caelorum, ut non solum temporalia ista contemnant, sed etiam linguas deridentium se talia contemnentes: hoc enim subiunxit Evangelista , cum dixisset , derisum fuisse Iesum , cum de contemnendis terrenis divitiis loqueretur. *Beda.* Ne autem putarent in eo quod dixit , *Lex et prophetae usque ad Ioannem* , legis vel prophetarum ab eo destructionem praedicari ; hoc excludit subdens : *Facilius autem est caelum et terram praeterire, quam de lege unum apicem cadere. Praeterit enim figura huius mundi 1. Cor. 7.* de lege autem nec unius quidem litterae summitas, idest nec minima quaeque a sacramentis spiritualibus vacant: *et tamen lex et prophetae usque ad Ioannem* : quia non potuit ultra venturum prophetizari , qui Ioannis praeconio iam venisse clarebat.

Quod autem de lege in perpetuum non violanda praedixerat, uno exempli gratia de illa sumpto confirmat testimonio, dicens: *Omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, moechatur; et qui dimissam a viro ducit, moechatur:* ut ex hoc uno disceret etiam in ceteris eum non ad solvenda, sed implenda decreta legis venisse. *Theoph.* Quod enim cum imperfectis lex imperfecte loqueretur, ex hoc patet, quod duris praecordiis Iudaeorum ait *Deut. 24. Si vir odio habuerit coniugem, dimittet eam:* quia cum homicidae essent, et gauderent in sanguine, nec astrictorum sibi miserebantur; adeo ut filios et filias mactarent daemonibus. Nunc vero perfectioris doctrinae opus est: ob hoc igitur dico quod si quis repudiat coniugem, non incumbente causa fornicationis, moechatur, *et qui aliam duxerit, moechatur. Ambros.* Prius autem dicendum arbitror de lege coniugii, ut postea de prohibendo divortio disputemus. Quidam putant omne coniugium a Deo esse, quia scriptum est *Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separet.* Quomodo ergo Apostolus dixit *1. Cor. 7. Si infidelis discedit, discedat?* In quo ostendit, non a Deo esse omne coniugium; neque enim Christiani Gentilibus Dei iudicio coniunguntur. Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuae culpae diffitearis auctorem. Etenim si alienos, multo magis uxoris debes tolerare et emendare mores; quae cum parvulis feda dimittitur, durum si excludas parentem, pignora teneas, ut ad contumeliam parentis addas etiam pietatis iniuriam; durius si propter matrem etiam filios simul pellas. Patierisne liberos tuos vivente te esse sub vitrico; ac incolumi matre esse sub noverca? Quam periculosum, si fragilem adolescentiae aetatem errori offeras; quam impium, si eius destituas senectutem, cuius defloraveris iuventutem! Pone si repudiata non nubat; et hoc tibi debuit displicere cui adultero fidem servat. Pone si nubat; necessitas illius tuum crimen est; et quod coniugium putas, adulterium est. Hoc moraliter tamen: quia supra proposuerunt regnum Dei evangelizari, et cum dixisset de lege unum apicem non posse cadere, subiecit: *Omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, moechatur etc.* Vir Christus est, uxor Ecclesia, caritate uxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad filium, non separet persecutio, non avertat luxuria, non philosophia depraedetur, haereticus non inficiat, Iudaeus non separet. Adulteri sunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei et sapientiae veritatem.

4. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendite. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quae cadebant de mensa divitis; et nemo illi dabat. Sed et canes veniebant, et lingebant ulcera eius.

4. *Beda.* Admonuerat supra Dominus facere amicos de mammona iniquitatis; quod audientes pharisaei deridebant: deinde illa quae proposuerat, exemplis astruit, dicens: *Homo quidam erat dives. Chrysost. Erat,* non est, quia praeteriit quasi umbra fugiens. Non autem omnis sancta paupertas, aut divitiae criminosae: sed ut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas: sequitur enim: *Et induebatur purpura et bysso. Amb.* Purpura color regii habitus est, ex conchis marinis ferro circumcisis emissa; byssus vero genus lini candidi et mollissimi. *Greg. hom. 40.* Si autem subtilium pretiosarumque vestium cultus culpa non esset, nequaquam sermo Dei hoc tam vigilanter exprimeret. Nemo quippe vestimenta pretiosa, nisi ad inanem gloriam quaerit, ut honoratior ceteris esse videatur: nemo enim vult ibi pretiosis vestibus indui, ubi ab aliis non possit videri. *Chrysost.* Cinerem, et pulverem, et terram purpura et serico protegebat; secundum vestimenta eius ita et epulae: ergo et nobis quales epulae, talia et vestimenta; unde sequitur: *Et epulabatur quotidie splendide. Greg. 1. Moral.* Ubi solerter intuendum est, quia celebrari sine culpa convivia vix possunt; pene semper epulas comitatur voluptas. Nam cum corpus in refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Sequitur: *Et erat quidam mendicus nomine Lazarus. Ambro.* Narratio magis quam parabola videtur, quando etiam nomen exprimitur. *Chrysost.* Parabola vero illa est, ubi exemplum ponitur, et tacentur nomina. Interpretatur autem Lazarus, qui adiutus est; pauper enim erat, et illum dominus adiuvabat. *Cyril.* Vel aliter: (1) Potens sermo de divite et Lazaro similitudinarie scriptus est in parabola, ut innotescat, quod qui terrenis affluunt opibus, nisi velint opitulari necessitatibus pauperum, gravem incurrent sententiam. Refert autem traditio Iudaeorum, Lazarum quendam fuisse tunc temporis in Ierosolymis extrema pressum inopia, et infirmitate, cuius meminit Dominus, introducens eum in exemplum ad maiorem sermonis manifestationem. *Greg. hom. 40.* Notandum etiam est, quia in populo plus solent nomina divitum, quam pauperum sciri. Dominus autem nomen pauperis dicit, et nomen divitis non dicit; quia Deus humiles novit, atque approbat, superbos ignorat. Ut autem amplius probaretur pauper, simul hunc et paupertas et aegritudo tabefecit: sequitur enim: *Qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus. Chrysost.* Ideo iacebat ad ianuam ne dives diceret: Non vidi, nemo mihi nuntiavit. Videbat eum exiens, et revertens. Ideo ulceribus plenus, ut crudelitatem divitis suo corpore demonstraret. Infelicissime hominum, mortem corporis tui vides iacere ante ianuam, et non misereris? Si Dei praecepta non consideras, saltem conditionis tuae miserere, et time ne ipse talis efficiaris. Aegrotatio autem habet aliquod solatium, si opes habet: quanta ergo in isto poena est, in quo inter tanta vulnera non meminit dolores plagarum, sed famem? Sequitur enim: *Cupiens saturari de micis, quae cadebant de mensa divitis;* quasi dicat: Quod proiicis de mensa, hoc praebe in eleemosynam; fac damna lucrum. *Ambros.* Insolentia autem, et tumor divitum in divitiis competentibus subinfertur: sequitur enim: *Et nemo illi dabat.* Ita enim sunt conditionis humanae immemores, ut tamquam supra naturam sit de miseriis pauperum incentiva suarum capiant voluptatum, rideant

(1) *Al.* Praesens.

inopem, insultent egenti, et quorum misereri deceat, his auferant. *August. de verb. Dom. serm. 25.* Inexplebilis enim avaritia divitum nec timet Deum, nec hominem veretur: non parcit patri, amico fidem non servat, viduam opprimit, rem pupilli invadit. *Gregor. ib.* Insuper pauper videbat procedentem divitem ab obsequentibus circumfulciri, se in infirmitate, et inopia a nullo visitari; nam quia nemo ei ad visitandum aderat, testantur canes, qui licenter vulnera eius lingebant: sequitur enim: *Sed et canes veniebant, et lingebant ulcera eius. Chrysost.* Ulcera quae nullus hominum lavare dignabatur, et contractare, ferae mites lambunt. *Gregor. ib.* Ex una ergo re omnipotens Deus duo iudicia exhibuit, dum Lazarum pauperem ante ianuam divitis iacere permisit, ut et dives impius damnationis sibi augeret ultionem, et tentatus pauper cresceret ad remunerationem; quia conspiciebat ille quotidie cui miseretur, videbat iste de quo probaretur.

5. Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahae. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu eius; et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham? Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare.

5. *Chrysost.* Audivimus quid utrique in terra passi sunt, videamus quid utrique patiantur apud inferos. Quod temporale fuit, praeteriit; quod sequitur, aeternum est. Uterque mortuus est: illum Angeli, hunc poenae susceperunt: dicitur enim: *Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur in sinum Abrahae.* Tantae poenae repente deliciis commutantur. Portatur post tantos labores, quia defecerat, ne saltem ambulans laboraret; et portabatur ab Angelis. Non sufficerat ad portandum pauperem unus Angelus; sed propterea plures veniunt, ut chorum laetitiae faciant. Gaudet unusquisque Angelus tantum onus tangere, libenter talibus oneribus praegravantur, ut ducant homines ad regna caelorum. Portatus est autem in sinu Abrahae, ut illum palparet, et refocillaret. Sinus Abrahae, Paradisus est. Ideo autem Angeli ministrantes tulerunt pauperem, et locaverunt eum in sinu Abrahae, quia licet despectus iaceret, non tamen desperavit, nec blasphemavit, dicens: Hic dives in nequitia vivens gaudet, et tribulationem non patitur; ego vero nec obtinere valeo necessariam escam. *August. de orig. ani. 1. 4. c. 16.* Quod autem Abrahae sinum existimas esse corporeum, vereor ne in re tanta ioculariter, non serio agere credaris. Neque enim usque adeo deciperis, ut arbitreris corporeum sinum hominis unius ferre tot animas, immo, ut secundum te loquar, tot corpora quot illuc Angeli, sicut Lazarum, perferunt: nisi opineris fortasse illam unam animam solam ad eundem sinum pervenire meruisse. Si errare pueriliter non vis, sinum Abrahae intellige remotam sedem quietis, atque secretam, ubi est Abraham; et ideo Abrahae dictam, non quod ipsius tantum sit, sed quod ipse multarum gentium pater sit, qui ad imitandum fidei principatum praepositus est. *Greg. ib.* Cum autem duo essent inferius corda, pauperis scilicet, et divitis; unus desuper erat inspector, qui et pauperem tentando exercebat ad gloriam, et divitem tolerando expectabat ad poenam; unde sequitur: *Mortuus est autem et dives. Chrysost.* Mortuus quidem est tunc corpore, sed erat illi ante anima mortua; nihil enim agebat ex operibus animae: nam totus fervor eius qui provenit ex dilectione proximi, expiravit, et erat corpore defuncto defunctior. Nullus autem est, qui sepeliendo diviti ministrasse dicatur ut Lazaro: eo namque quod in lato itinere delectatus multos habuit obsequentes adulatores, ut pervenit ad finem, privatus est omnibus: simpliciter enim sequitur: *Et sepultus est in inferno.* Sed etiam anima eius dum viveret sepeliebatur, obruta corpore quasi sepulcro. *August. de quaest. Evang. l. 2. q. 38.* Sepultura autem inferni poenarum profunditas est, quae superbos et immisericordes post hanc vitam vorat. *Basil.* Est autem infernus quidam locus communis in intimo terrae obumbratus undique, et opacus, cuius est quoddam orificium in profundum tendens, per quod patet descensus animabus ad mala damnatis. *Chry.* Vel sicut Regum carceres extra manent, sic et extra mundum foris alicubi est infernum, unde et exteriores tenebrae dictae sunt. *Theo.* Quidam vero dicunt infernum esse transitum ab apparenti ad disparens, et deformitatem animae: quamdiu enim anima peccatoris in corpore est, apparet per proprias operationes; ut autem evolat de corpore, fit deformis. *Chrysost.* Sicut autem pauperi, dum viveret graviorem poenam reddebat iacere ante ianuam divitis, et aliena bona prospicere; sic diviti mortuo augebat exitium accubitus in gehenna, et prospectu delectationis Lazari, ne solum tormentorum natura, sed et collatione honoris illius intollerabilius sentiret supplicium; unde sequitur: *Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe.* Elevavit quidem oculos, ut inspiceret, non ut despiceret. Lazarus enim sursum erat, ille deorsum; illum plures Angeli portabant, istum infinita tormenta possidebant; unde non dicit, *Cum esset* in tormento, sed *in tormentis*: totus enim in tormentis erat, oculos solos liberos habebat, ut alterius laetitiam possit aspicere, ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet: aliorum divitiae, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. *Greg.* Si autem Abraham adhuc in imis non esset, hunc dives in tormentis positus non videret. Eos enim, qui caelestis patriae vias secuti sunt, (1) prius egressum carnis, inferni claustra tenuerunt, non ut poena quasi peccatores plecteret, sed ut illos in locis remotioribus requiescentes, quia necdum intercessio mediatoris advenerat, ab

(1) *Al.* post.

ingressu regni reatus primae culpae retineret. *Chrys.* Multi autem erant pauperes iusti; sed qui iacuit ad limina eius, aspectui occurrit ad eius tristitiam: sequitur enim: *Et Lazarum in sinu eius.* Hinc innotescit, quod omnes qui a nobis offenduntur, obiiciuntur nostro conspectui. Dives autem Lazarum non penes alium iustum, sed in sinu Abrahae videt: erat enim Abraham caritativus, hic autem crudelitatis arguitur: ille sedens ante fores venabatur transeuntes, et in domum propriam ingerebat, hic vero et manentes intus avertebat. *Greg. hom. 40.* Qui nimirum dives eum, cuius in hac vita misereri non voluit, in suo iam supplicio positus patronum quaerit. *Theoph.* Non tamen dirigit sermonem ad Lazarum, sed ad Abraham; quia forsan erubescebat, et putabat Lazarum reminisci malorum, ex propriis iudicans de illo; unde sequitur: *Et ipse clamans, dixit. Chrysost.* Magnae enim poenae, magnam vocem reddebat. *Pater Abraham*, quasi dicat: Patrem te voco natura, quomodo filius qui perdidit suam substantiam, licet meo vitio te patrem perdiderim. *Miserere Mei.* Frustra agis poenitentiam, ubi non est poenitentiae locus. Tormenta te cogunt, non mentis affectus. Quicumque in regno caelorum est, nescio an eius qui in inferno est valeat misereri. Creator creaturae miseretur suae. Unus venit medicus, qui sanaret morbos; alii sanare non poterant. *Mitte Lazarum.* Erras miser: Abraham mittere non potest, sed suscipere potest. *Ut intingat extremum digiti sui in aquam.* Lazarum videre non dignabaris, et nunc digitum eius desideras: hoc quod petis, tu ei debebas facere cum adhuc viveret. Aquam desideras, qui delicatos cibos ante fastidiebas. Vide conscientiam peccatoris: non totum audet poscere digitum. Instruimur autem quam sit utile in divitiis non confidere. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque esuriebat. Mutantur res, et notificatur omnibus quis esset dives, quis esset pauper: sicut enim in theatris cum advesperascit, et astantes recedunt, exeuntes, et amictum deponentes, qui Reges et praetores visi fuerant, omnibus ulceribus pleni videntur, ut sunt; sic et adveniente morte, et soluto spectaculo, universis larvis egestatis et divitiarum depositis, ex solis operibus diiudicantur quinam vere sint divites, qui pauperes; qui gloriosi, quive inglorii. *Greg. hom. 40.* Dives enim iste qui ulcerato pauperi mensae suae vel minuta dare noluit, in inferno positus usque ad minima quaerenda pervenit: nam guttam aquae petivit, qui micas panis necavit. *Basil.* Condignum autem praemium redditur diviti illi ignis, et infernalis poena, lingua arefacta; vice lirae sonantis, gemitus: vice potus, desiderium stillae; vice speculorum enormium, caligo profunda; vice ambitus incessantis, pervigil vermis; unde sequitur: *Ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Chrysost.* Non autem quia dives fuerat torquebatur, sed quia misertus non fuit. *Greg. ib.* Hinc colligendum est qua poena mulctandus sit qui aliena diripit, si inferni damnatione percutitur qui propria non largitur. *Ambro.* Cruciatur etiam, quia luxurioso carere deliciis poena est: aqua est refectio animae in doloribus constitutae. *Gregor. ib.* Quid autem est quod in tormentis positus linguam suam refrigerari postulat, nisi quod is qui convivando de loquacitate peccaverat, per retributionis iustitiam in lingua atrocius ardebat? Abundare enim in conviviis loquacitas solet. *Chrys.* Multa etiam lingua eius superba locuta est: ubi peccatum, ibi et poena; et quia plurimum lingua peccavit, amplius torquetur. *August. de quaest. Evang. l. 2. q. 38.* Vel quod linguam suam vult refrigerari, cum in flamma totus arderet, significat quod scriptum est *Prov. 18. Mors et vita in manibus linguae*; et quia *ore confessio fit ad salutem Rom. 18.* quod per superbiam ille non fecit. Extremum autem digiti, vel minimam operationem significat, qua per Spiritum S. subvenitur. *August. de orig. ani. l. 4. c. 16.* Dicis autem, Membra hic animae describuntur; et vis per oculum totum caput intelligi, quia dictus est elevare oculos suos, per linguam fauces, per digitum manum. Quid autem causae est, ut nomina ista membrorum in Deo tibi corpus non faciant, in anima faciant? An vero quando de creatura dicuntur, proprie accipienda sunt; quando autem de creatore, tropice atque translate? Pennas itaque corporeas daturus es nobis, quoniam non creator, sed creatura, idest homo dicit *Ps. 138. Si assumpsero pennas meas diluculo.* Porro si propterea linguam habuit dives ille corpoream, quoniam dixit, *Refrigeret linguam meam?* in nobis quoque adhuc in carne viventibus manus habet ipsa lingua corporea: quia scriptum est *Prov. 18. Mors et vita in manibus linguae. Greg. Nis.* Sicut autem praestantissima speculorum tales repraesentant facierum imagines, quales et ipsae obiectae facies extant, laetas quidem laetantium, tristium vero tristes; sic et iustum Dei iudicium simile fit dispositionibus nostris: unde quia dives non fuit misertus pauperis iacentis ad ianuam, cum misericordia egeat, non exauditur: sequitur enim: *Et dixit illi Abraham? Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua. Chrys.* Aspice patriarchae bonitatem: vocat illum filium, quod mansuetudinem eius potest exprimere; nullum tamen praebet auxilium ei qui se remedio privaverat; unde dicit, *Recordare*, idest animadvertas peccata: ne obliviscaris quod fueris oblectatus divitiis. *Recepisti bona in vita tua*, idest illa quae vera bona esse putabas; non potes et in terra regnasse, et hic regnare: divitiae non possunt esse verae et in terra, et in inferis. Sequitur: *Et Lazarus similiter mala.* Non quod Lazarus ea mala putaverit, sed ex censura divitis hoc dicebat, qui inopiam, et famem, et duram aegritudinem aestimabat mala. Quando igitur infirmitatis, et aegrotationis magnitudo nos premit, Lazarum cogitemus, et laetanter accipiamus mala in vita nostra. *Aug. de quaest. Evan. l. 2. q. 38.* Haec igitur ei dicuntur, quia felicitatem dilexit saeculi, nec aliam vitam praeter illam in qua superbus tumebat, adamavit. Lazarum autem dicit mala recepisse: quia intellexit huius saeculi mortalitatem, labores, et aerumnas poenam esse peccati: quia omnes in Adam morimur, qui factus est trangressione mortalis. *Chrysost.* Dicit etiam, *Recepisti bona in vita tua*, quasi debita; quasi dicat: Si quid boni fecisti unde praemium daretur, omnia recepisti in illo mundo, epulans, ditatus, oblectatus successibus prosperis; hic autem si quid mali commisit, universa recepit, paupertate, fame, et externis oppressus miseriis: et uterque vestrum huc nudus accessit; hic quidem a pec-

catis propter quod et consolationem sortitur; tu vero a iustitia, propter quod immitigabilem perfers poenam; unde sequitur: *Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Greg. hom. 40.* Quaecumque ergo in hoc saeculo bene habetis, cum vos bona egisse recolitis, valde de ipsis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorumdem remuneratio sit bonorum; et cum quoslibet pauperes nonnulla reprehensibilia perpetrare conspicitis: quia fortasse quos superfluidas tenuissimae pravitatis coinquinat, caminus paupertatis purgat. *Chrysost.* Sed dices: Nonne est aliquis qui et hic et illic venia perfruatur? Hoc quidem difficile est, et de numero impossibilium: nam etsi paupertas non urgeat, urget tamen ambitio; si aegritudo non stimulet, ira inflammat; si tentationes non impetunt, emergunt saepius cogitationes iniquae. Non est autem parvus labor iracundiam refrenare, compescere illicita desideria, ostentationes sedare, desperationem remittere, vitam asperam ducere. Talia vero non agentem impossibile est salvari. *Gregor. ib.* Responderi etiam potest, quod mali in hac vita bona recipiunt, quia omne suum gaudium felicitatem transitoriam putant. Iusti autem habere hic quidem possunt bona, nec tamen in recompensatione recipere: quia dum meliora, idest aeterna appetunt, eorum iudicio quaelibet bona affuerint, bona minime videntur. *Chrysost.* Post misericordiam autem Dei in propriis studiis sperandum est de salute, non numerando patres, aut proximos, vel amicos: frater enim non liberat; et ideo subditur: *Et in his omnibus magnus chaos firmatum est inter nos et vos. Theoph.* Chasma mega χάσμα μέγα, hoc est hiatus ingens, significat iustorum a peccatoribus distantiam: nam sicut affectus eorum varii fuerant, sic etiam mansiones non modicum differunt. *Chrysost.* Quod firmatum dicitur, quia non potest dissolvi, agitari, vel concuti. *Ambros.* Inter divitem igitur, et pauperem chaos magnum est, quia post mortem nequeunt merita mutari; unde sequitur: *Ut hi qui volunt hinc ad nos transire non possint, neque inde huc transmeare. Chry.* Quasi dicat: Videre possumus, transire non possumus; et nos videmus quid fugerimus, et vos videtis quid perdideritis; et nostra gaudia cumulant vestra tormenta, et vestra tormenta cumulant nostra gaudia. *Greg. ib.* Sicut enim transire reprobi ad electos cupiunt, idest a suppliciorum suorum afflictione migrare; ita ad afflictos, atque in tormentis positos transire iustorum est mente ire per misericordiam, eosque velle liberare. Sed iustorum animae, quamvis in suae naturae bonitate misericordiam habeant, iam tamen auctoris sui iustitiae coniunctae, tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moveantur. Nec iniusti ergo ad beatorum sortem transeunt, quia damnatione perpetua constringuntur; nec iusti ad reprobos transire possunt, quia erecti iam per iustitiam iudicii, eis nullo modo ex aliqua compassione miserentur. *Theoph.* Hinc elicias argumentum contra Origenis sequaces qui dicunt: Cum terminus sit imponendus suppliciis, erit tempus quo aggregabuntur peccatores iustis, et Deo. *August. de quae. Evang. l. 2. cap. 38.* Ostenditur enim per incommutabilitatem divinae sententiae nullum auxilium misericordiae posse praeberi peccatoribus a iustis, etiam si velint praebere; quo admonet ut in hac vita homines subveniant quibus possunt, ne si postea etiam optime recepti fuerint, eis quos diligunt, opitulari non valeant. Illud enim quod scriptum est, ut et ipsi recipiant vos in aeterna tabernacula, non de superbis et immisericordibus scriptum est, sed de his qui sibi eos amicos de operibus misericordiae fecerunt, quos iusti non velut propria potestate quasi gratificando recipiunt, sed permissione divina.

6. Et ait, Rogo te pater, ut mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen, et prophetas: audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

6. *Gregor. hom. Evan. 40.* Postquam ardenti diviti de se spes tollitur, eius animus ad propinquos quos reliquerat, incurrit; unde dicitur: *Et ait: Rogo te pater ut mittas eum in domum patris mei. August. de quaest. Evang. l. 2. q. q. 38.* Lazarum petit, quia sensit se indignum, qui testimonium perhibeat veritati: et quia non impetraverat paululum refrigerari, multo minus credit se relaxari posse ab inferis ad praedicationem veritatis. *Chrysost.* Vide autem perversitatem, nec in ipsis poenis continet veritatem. Si pater est Abraham, quomodo dicis: *Mitte eum in domum patris mei?* Sed non es oblitus patris tui, quia ille te perdidit. *Greg. ib.* Reproborum autem mentem poena sua quandoque inutiliter erudit ad caritatem, ut iam tunc etiam suos specialiter diligant, qui hic dum peccata diligerent, nec se amabant; unde sequitur: *Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Ambros.* Serius autem dives iste magister esse incipit, cum iam nec discendi tempus habeatur, vel docendi. *Gregor. ib.* Qua in re notandum est ardenti diviti quanta supplicia cumulantur; ad poenam namque suam ei cognitio servatur (1) memoria: cognovit enim Lazarum, quem despexit, et fratrum suorum meminit, quos reliquit; ut enim peccatores in supplicio amplius puniantur, et eorum vident gloriam, quos contempserunt, et de illorum poena torquentur, quos inutiliter amaverunt. Petenti autem diviti, ut Lazarus mitteretur ab Abraham, protinus respondetur; unde sequitur: *Et ait illi Abraham: Habent Moysen et prophetas: audiant illos. Chry.* Quasi dicat: Non sint tibi magis curae fratres tui quam Deo, qui eos creavit, statuitque eis doctores, qui eos commonerent, et sollicitarent. Vocat autem hic Moysen, et prophetas, scripta Mosaica, et prophetica. *Ambros.* Quo loco evidentissime declarat Dominus vetus testamentum esse fidei firmitatem, retundens perfidiam Iudaeorum, et excludens nequitias haereticorum. *Gregor. ib.* Sed qui Dei verba despexerat, hoc audire non posse suos sequaces aestimabat; unde sequitur: *At ille dixit: Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis ierit ad*

(1) *Al. adest* et.

illos, poenitentiam agent. Chrys. Quia enim audiendo Scripturas contemnebat, et fabulas esse putabat ex his quae passus fuerat, ipse quoque diiudicabat de fratribus. *Gregor. Nis.* Sed et aliud quoddam dogma docemur, quod Lazari quidem anima non est erga praesentia sollicita, nec retorquet se ad aliquod relictorum; at dives quasi quodam visco etiam post mortem a vita detinetur carnali: nam si quis omnino carnalis secundum mentem fiat, nec postquam corpus exuerit, removetur a passionibus eius. *Greg. ib.* Sed mox diviti veraci sententia respondetur: sequitur enim: *Ait autem illi: Si Moysen, et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent ei*: quia qui verba legis despiciunt, Redemptoris praecepta, qui ex mortuis resurrexit, quanto subtiliora sunt, tanto hic difficilius implebunt. *Chry.* Quod autem verum sit, quod qui non auscultat Scripturas, nec mortuis redivivis auscultat, ostenderunt Iudaei, qui nunc quidem volebant occidere Lazarum, nunc vero invadebant Apostolos; cum tamen a mortuis nonnulli resurrexerint hora crucis. Sed et illud considera, quod quisque mortuus servus est. Quaecumque vero dicunt Scripturae, dicit Dominus; unde etsi resurgat mortuus, etsi caelitus descenderit Angelus, omnibus magis sunt dignae fide Scripturae; nam Angelorum Dominus vivorum et mortuorum eas instituit. Si autem sciret hoc Deus, quod mortui resurgentes prodessent viventibus, non hoc omisisset, qui pro utilitate nostra singula quaeque tractat; sed etsi crebro resurgerent mortui, hoc iterum tempore contemneretur; sed et diabolus (1) facile introduceret perversa dogmata, id quoque per organa sua fingens, non quidem suscitans vere defunctos, sed quibusdam fallaciis spectantium frustrans intuitum, vel ingenians quosdam mortem simulare. *August. de curis pro mor. haben. cap. 14. et 15.* Diceret autem aliquis: Si nulla est mortuis cura de vivis, quomodo dives rogavit Abraham ut mitteret Lazarum ad quinque fratres suos? Sed numquid quia hoc dives ille dixit, ideo quid fratres agerent, vel quid paterentur in illo tempore scivit? Ita illi cura fuit de vivis, quamvis quid agerent omnino nesciret, sicut nobis est cura de mortuis, quamvis quid agant, omnino nesciamus. Sed rursus occurrit quaestio; Quomodo hic Abraham esse sciebat Moysen, et prophetas, idest libros eorum. Ubi etiam noverat divitem illum in deliciis, Lazarum vero in doloribus vixisse? Verum non cum haec agerentur in vivis, sed eis mortuis potuit Lazaro indicante cognoscere, ne falsum sit quod ait propheta *Isai. 45. Abraham nescivit nos.* Possunt et ab Angelis qui rebus quae aguntur hic, praesto sunt, audire aliquid mortui; possunt etiam aliqua quae necessarium est eos nosse, non solum praeterita, verum etiam futura, Spiritu Dei revelante, cognoscere. *August. de quaest. Evan. lib. 2. q. 38.* Per allegoriam autem haec sic accipi possunt, ut in divite intelligantur superbi Iudaeorum ignorantes Dei iustitiam, et suam volentes constituere. Purpura et byssus dignitas regni est, *et auferetur* inquit *Matth. 21. a vobis regnum Dei.* Epulatio splendida, iactantia legis est, in qua gloriabantur, plus ad pompam elationis abutentes ea, quam ad necessitatem salutis utentes. Mendicus autem nomine Lazarus, qui interpretatur adiutus, significat indigentem, veluti Gentilem aliquem, aut publicanum, qui tanto magis adiuvatur, quanto minus de suarum copia facultatum praesumit. *Gregor. ib.* Lazarus igitur ulceribus plenus gentilem populum figuraliter exprimit, qui dum ad Deum conversus peccata sua confiteri non erubuit, huic vulnus incute fuit. Quid enim est peccatorum confessio, nisi quaedam vulnerum ruptio? Sed Lazarus vulneratus *cupiebat saturari de micis, quae cadebant de mensa divitis: et nemo illi dabat*, quia gentilem quemque ad cognitionem legis admittere superbus ille populus despiciebat; et quia ea verba defluebant de scientia, quasi micae cadebant de mensa. *Augu. ib.* Canes autem qui ulcera pauperis lingebant, nequissimi homines sunt, amantes peccata, qui lata lingua etiam laudare non cessant opera mala, quae in se alius gemens, et confitens detestatur. *Greg. ib.* Nonnumquam etiam solent in sacro eloquio per canes praedicatores intelligi secundum illud *Ps. 67. Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Canum etiam lingua vulnus dum lingit curat; quia doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt. Dives autem sepultus est in inferno, in sinum vero Abrahae Lazarus ab Angelis ductus est, idest in secretam requiem, de qua veritas dicit *Matth. 8. Multi venient ab oriente, et occidente, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Iacob in regno caelorum; filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores.* De longinquo autem ad videndum Lazarum oculos dives levat, quia dum per damnationis suae supplicia infideles in imo sunt, fideles quosque ante diem extremi iudicii super se in requie attendunt, quorum post gaudia contemplari nullatenus possunt. Longe vero est quod conspiciunt, quia illuc per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere ostenditur, quia infidelis populus verba legis in ore tenuit, quae opere servare contempsit. Ibi ergo amplius ardebit, ubi se amplius ostendit scire quod facere noluit. Abraham autem filium eum vocat, quem tamen a tormento non liberat; quoniam huius infidelis populi patres, quia multos a sua fide deviasse considerant, eos nulla compassione a tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. *August. ibid.* Quinque autem fratres, quos habere dicit in domo patris sui, Iudaeos significavit, qui appellati sunt quinque, quia sub lege detinebantur, quae per Moysen data est, qui quinque libros conscripsit. *Chrysost.* Vel habuit quinque fratres, idest quinque sensus, quibus ante servierat; et ideo Lazarum amare non poterat, quia illi fratres non amant paupertatem. Illi te fratres in haec tormenta miserunt; salvari non possunt nisi moriantur; alioquin necesse est ut fratres habitent cum fratre suo. Sed quid quaeris ut mittam Lazarum? *Habent Moysen et prophetas.* Moyses, Lazarus pauper fuit, maiores divitias esse arbitratus paupertatem Christi, quam divitias Pharaonis. Hieremias in lacum missus pane tribulationis vescebatur; et omnes prophetae istos fratres docent; sed isti fratres salvari non possunt; nisi aliquis ab inferis resurrexerit. Isti enim fratres antequam Christus resurgeret, me ducebant in mortem: ille mortuus est, sed isti fratres resurrexerunt: nunc

(1) *Al.* facere.

oculus meus Christum videt, auris eum audit, tactus amplectitur. Ex hoc autem quod diximus, locum determinamus Marcioni, et Manichaeo, qui destruunt vetus testamentum. Vide ergo quid dicat Abraham. *Si Moysen et prophetas non audiunt*; quasi dicat: Bene facis eum qui resurrecturus est expectando; sed in illis Christus loquitur; si illos audies, et illum auditurus es. *Greg. ib*, Iudaicus autem populus, quia Moysi verba spiritualiter intelligere contempsit, ad eum de quo Moyses locutus fuerat, non pervenit. *Ambro.* Vel aliter: Lazarus est pauper in saeculo, sed Deo dives: neque enim omnis sancta paupertas, aut divitiae criminosae; sed sicut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas. Sive apostolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide; qui veram teneat fidem, verborum infulas non requirit: cui similem illum puto, qui caesus saepius a Iudaeis, ulcera sui corporis lambenda quibusdam velut canibus offerebat. Beati canes, in quos ulcerum talium distillat humor, ut impleat cor, quo custodire domum, servare gregem, cavere assuescant lupos. Et quia panis verbum est, fides autem verbi est; micae velut quaedam dogmata fidei sunt, mysteria scilicet Scripturarum. Ariani autem, qui societatem potentiae regalis affectant, ut impugnent Ecclesiae veritatem, nonne tibi videntur in quadam purpura, et bysso iacere; qui cum pro veris fucata defendant, divitibus abundant sermonibus. Dives haeresis Evangelia multa composuit; et pauper fides hoc solum Evangelium tenuit quod accepit. Dives philosophia plures sibi Deos fecit, pauper Ecclesia unum Deum novit: nonne illae videntur (1) egenae divitiae, et redundare paupertas? *August. ib.* Aliter etiam intelligi potest illa narratio, ut Lazarum Dominum significare accipiamus iacentem ad ianuam illius divitis; quia se ad aures superbissimas Iudaeorum, incarnationis humilitate deiecit, cupiens saturari de micis quae cadebant de mensa divitis, idest quaerens ab eis vel minima opera iustitiae, quae suae mensae, idest suae potestati, per superbiam non usurparent: quae opera quamvis minima et sine disciplina perseverantiae vitae bonae, saltem interdum, vel casu facerent, sicut micae de mensa cadere solent. Ulcera, passiones sunt Domini; canes qui ea lingebant, Gentes sunt, quos immundos Iudaei dicebant; et tamen passiones Domini in sacramentis corporis et sanguinis eius per totum iam orbem suavitate devotissima lambunt, Sinus Abrahae intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus, quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris accessit, Angeli annuntiaverunt discipulis. Cetera secundum superiorem expositionem accipi possunt: quia secretum Patris bene intelligitur ubi etiam ante resurrectionem iustorum animae vivunt cum Deo.

CAP. XVII.

Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala. Vae autem illi per quem veniunt: utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, et proiiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

Theoph. Quia pharisaei existentes avari cuvitiabantur Christo de paupertate praedicanti, induxit parabolam divitis, et Lazari. Deinde cum discipulis confert de pharisaeis, indicans eos schismaticos, et divinae viae impeditores esse; unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala*, idest impedimenta bonae, et Deo placitae conversationis. *Chrysost.* Sunt autem duplicia scandala, quorum haec quidem divinae gloriae refragantur, haec vero prodeunt solum ad irrogandum fratribus impedimentum: nam excogitationes haeresum, et quicunque contra veritatem fit fermo, divinae gloriae refragatur. Non tamen ad praesens memorari videntur huiusmodi scandala, sed magis ea quae contingunt inter amicos et fratres; sicut iurgia, detractiones, et huiusmodi; unde postea subdit: *Si peccaverit in te frater tuus. Theoph.* Vel dicit, quod necesse est emergere multa praedicationis et veritatis obstacula, sicut pharisaei impediebant Christi praedicationem. Quaerunt autem aliqui: Si necesse et ut veniant scandala, cur Dominus arguit scandalorum auctores? Sequitur enim: *Vae autem illi per quem veniunt*: quicquid enim parit necessitas, veniale est. Sed attende, quod necessitas ista ex libero arbitrio sortitur originem. Videns enim Dominus qualiter homines innituntur malo, nec proponunt aliquid boni, dixit quod quantum est ex consequentia eorum quae videntur, necesse est contingere scandala: sicut si medicus videns quemquam mala dieta utentem, dicat, Necesse est hunc aegrotare; et ideo inducenti scandala vae dicit, et poenam ei comminatur, dicens: *Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, et proiiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis. Beda.* Secundum morem provinciae Palestinae loquitur; cum maiorum criminum apud veteres Iudaeos fuerit poena, ut in profundum ligato saxo demergerentur. Et revera utilius est innoxium poena, quamvis atrocissima, temporali tamen, vitam finire corpoream, quam fratri nocentem mortem animae mereri perpetuam. Recte autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur; qui enim magnus est, quodcunque viderit, quodcumque passus fuerit, non declinat a fide. Inquantum ergo sine peccato possumus, evitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur scandalum, quam veritas relinquatur. *Chrysost.* Per scandalizantis autem poenam bravium salvantis addisce: nisi enim unius animae salus esset sibi nimium curae, non comminaretur scandalizantibus tantam poenam.

2. Attendite vobis. Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et si poenitentiam egerit, dimitte illi: et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens. Poenitet me: dimitte illi.

2. *Ambros.* Post divitem qui cruciatur in poenis, subiacet praeceptum veniae largiendae his qui se ab

(1) *Al. forte* egere.

errore convertunt, ne quem desperatio non revocet a culpa; unde dicitur: *Attendite vobis. Theoph.* Quasi dicat: Necesse est scandala contingere, non tamen necessarium est vos perire si peccaverit; sicut non est necesse oves perire lupo veniente, si vigilet pastor. Et quoniam multae sunt scandalizantium differentiae: quidam enim sunt insanabiles, quidam sanabiles: ideo subiungit: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: et si poenitentiam egerit, dimitte illi. Ambros.* Ut neque difficilis venia, nec remissa sit indulgentia; neque austera percellat invectio, vel conniventia non invitet ad culpam; unde et alibi dicitur *Matth.18. Corripe ipsum inter te et ipsum solum:* plus enim proficit amica correctio, quam accusatio turbulenta. Illa pudorem incutit, haec indignationem movet. Servetur potius quod prodi metuat qui monetur: bonum quippe est ut amicum magis te qui corripitur credat, quam inimicum: facilius enim consiliis acquiescitur, quam iniuriae succumbitur. Infirmus custos diuturnitatis est timor, pudor autem bonus magister officii: qui enim metuit reprimitur, non emendatur. Pulchre autem posuit, *Si peccaverit in te:* non enim est aequa conditio in Deum hominemque peccare. *Beda.* Intuendum est autem, quia non passim peccanti dimittere iubet, sed poenitentiam agenti: hoc enim ordine scandala declinare possumus, si nullum laedamus, si peccantem zelo iustitiae corripimus, si poenitenti misericordiae viscera pandimus. *Theo.* Sed quaereret aliquis: Si cum pluries indulserim fratri, iterum fit nocivus, quid agendum est secum? Ideo quaestioni huic respondens subdit: *Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens, Poenitet me: dimitte illi. Beda.* Septenario numero non veniae dandae terminus ponitur, sed vel omnia peccata dimittenda, vel semper poenitenti dimittendum praecipitur: solet enim saepe per septem, cuiusque rei, aut temporis universitas indicari. *Ambro.* Vel quia septima die requievit Deus ab operibus suis, post hebdomadam istius mundi requies nobis diuturna promittitur, ut quemadmodum mala istius mundi opera cessabunt, ita etiam vindictae severitas conquiescat.

3. Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis dicetis huic arbori moro, Eradicare, et transplantare in mare; et obediet vobis.

3. *Theoph.* Audientes discipuli Dominum de quibusdam arduis disserentem, puta de paupertate, et scandalis evitandis, petunt sibi fidem augeri, per quam possent paupertatem sequi: nihil enim adeo cultum suggerit paupertatis, sicut credere et sperare in Domino; et ut per fidem scandalis valeant resistere; unde dicitur: *Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Gregor. 22. Moral.* Utque iam accepta per initium fuerat, quasi per augmentum graduum ad perfectionem veniret. *Aug. de quaest. Evang. l. 2. quaest. 39.* Potest quidem intelligi hanc fidem sibi augeri postulasse qua creduntur ea quae non videntur; sed tamen dicitur etiam fides rerum, quando non verbis, sed ipsis rebus praesentibus creditur quod futurum est, cum iam per speciem manifestam se contemplandum praebebit sanctis ipsa Dei Sapientia, per quam facta sunt omnia. *Theoph.* Dominus autem ostendit eis quod bene peterent, et quod credere deberent constanter, ostendens eis quod fides multa potest; unde sequitur: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, et transplantare in mare; et obediet vobis.* Duo magna concurruut in idem, transpositio radicati in terra, et plantatio in mari: quid enim in undis plantatur? Per quae duo virtutem fidei manifestat. *Chrysost.* Mentionem autem facit sinapis, quia eius granum, etsi sit parvum quantitate, est tamen potestate virtuosius omnibus. Insinuat igitur quod minimum suae fidei magna potest. Si autem morum non transposuerunt Apostoli, non calumnieris: non enim dixit transferetis, sed transferre poteritis; sed noluerunt, quia opus non erat, cum maiora fecerint. Quaeret autem aliquis: Quomodo Christus dicit minimam partem esse fidei, quae morum vel montem potest transponere, cum Paulus dicat, hanc esse omnem fidem, quae montes transfert? Dicendum igitur est quod Apostolus attribuit toti fidei montem transponere, non tamquam tota fides solum hoc possit, sed quia hoc carnalibus magnum videbatur propter eminentiam corporis. *Beda.* Vel fidem perfectam Dominus hic grano sinapis comparat, eo quod sit in facie humilis, et in pectore fervens. Mystice autem per morum, cuius colore sanguineo fructus et virgulta rubent, Evangelium crucis exprimitur, quae per fidem Apostolorum de gente Iudaeorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur, verbis praedicationis eradicata, et in mare Gentium plantata est. *Ambro.* Vel hoc dicitur quando fides spiritum excludit immundum: nam fructus mori primo albet in flore, qui inde iam formatus erutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albenti angelicae flore naturae, et potestate rutilanti praevaricatione deiectus, retro inhorruit odore peccati. *Chrysost.* Morum etiam diabolo aptabis: nam sicut mori frondibus vermes aluntur, sic diabolus per cogitationes exortas ab eo, alit nobis vermem perpetuum. Sed hanc morum potest fides ab animabus nostris evellere, et in abyssum demergere.

4. Quis autem vestrum habens servum arantem, aut pascentem boves, qui regresso de agro dicat illi, Statim transi, et recumbe; et non dicat: Para quod coenem, et praecinge te, et ministra mihi, donec manducem et bibam; et post haec tu manducabis et bibes? Nunquid gratiam habet servo illi, quia fecit quae ei imperaverat? Non puto. Sic et vos cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.

4. *Theoph.* Quia fides proprium possessorem facit divinorum mandatorum observatorem, vivificis eum exornans operibus, exinde videbatur hominem incurrere posse superbiae vitium; unde praemonuit Dominus Apostolos, ne superbiant in virtutibus suis per exemplum conveniens, dicens: *Quis autem vestrum habens servum arantem, aut boves pascentem, qui regresso de agro dicat illi, Statim transi, et recumbe. August.*

de quaest. Evan. lib. 2. qu. 39. Vel aliter: Hanc ergo fidem praestantissimae veritatis plerisque non intelligentibus videri potest Dominus discipulis suis non ad id quod petierant respondisse. Difficile autem mihi apparet; nisi intelligamus ex fide in fidem, idest ex fide ista, qua ministratur Deo, in eam fidem significasse transferri ubi fruantur Deo. Augebitur enim fides cum primo verbi praedicantibus, deinde rebus apparentibus creditur; sed illa contemplatio summam quietem habet, quae in aeterno Dei regno retribuitur. Summa vero quies illa praemium est iustorum laborum, qui in Ecclesiae administratione peraguntur: et ideo quamvis in agro aret servus, aut pascat, hoc est in vita saeculari vel terrena verset negotia, vel stultis hominibus tamquam pecoribus serviat, opus est ut post illos labores domum veniat, hoc est Ecclesiae societur. *Beda.* Vel servus de agro egreditur, cum intermisso ad tempus opere praedicandi, ad conscientiam (1) doctorem recurrit, sua secum acta, vel dicta retractans; cui non statim Dominus dicit *Transi*, de hac vita mortali, *Recumbe*, idest in aeterna sede beatae vitae fovere. *Ambro.* Intelligitur enim, quia nullus recumbit nisi ante transierit. Denique et Moyses ante transivit, ut magnum visum videret. Sicut ergo tu non solum dicis servo tuo, *Recumbe*, sed exigis ab eo aliud ministerium; ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis et laboris; quia dum vivimus, debemus semper operari; unde sequitur: *Et non dicat ei: Para quod coenem, et praecinge te, et ministra mihi donec manducem, et bibam? Beda.* Iubet parari quod coenet, hoc est post laborem apertae locutionis humilitatem quoque considerationis propriae exhibere: tali coena Dominus pasci desiderat. Praecingi autem est mentem humiliatam ab omnibus fluctuantium cogitationum finibus, quibus operum gressus impediri solet, constringere: nam qui vestimenta praecingit, hoc agit ne incedens involvatur ad lapsum. Ministrare vero Deo, est absque gratiae eius auxilio nihil virium habere profiteri. *August. ib.* Ministrantibus etiam, hoc est evangelizantibus servis suis, manducat et bibit Dominus confessionem, et fidem Gentium. Sequitur: *Et post haec tu manducabis, et bibes? Beda.* Quasi dicat: Postquam tuae praedicationis opere delectatus, tuaeque compunctionis epulis fuero refectus, tunc demum transies, et aeternis meae sapientiae dapibus in aeternum reficieris. *Cyril.* Docet autem Dominus quod ius potestatis dominicae quasi debitam subiectionem requirit a famulis, cum subdit: *Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quae sibi imperaverat? Non puto.* Per hoc morbus superbiae tollitur. Quid superbis? Ignoras quod si non persolvis debitum, periculum imminet; si vero persolvas, nullam gratiam facis, secundum illud Pauli *I. Cor. 4. Si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi est: vae mihi si non evangelizavero.* Considera ergo, quod qui apud nos dominantur, non referunt gratias, cum aliqui subditorum statuta sibi prosequuntur obsequia; sed ex benevolentia saepius suorum provocantes affectum, maiorem eis appetitum serviendi aggenerant. Sic et Deus petit quidem a nobis famulatum iure servitii; verum, quia clemens et bonus est, honores laborantibus pollicetur, et supereminet sudoribus subiectorum benevolentiae magnitudo. *Ambr.* Non ergo te iactes si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur Sol, obtemperat Luna, serviunt Angeli; et nos ergo non a nobis laudem exigamus. Unde concludens subdit: *Sic et vos cum omnia feceritis, dicite: Quia servi inutiles sumus, quia quod debuimus facere fecimus. Beda.* Servi quidem, quia pretio empti; inutiles, quia *Dominus bonorum nostrorum non indiget Ps. 15.* vel *quia non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam Rom. 8.* Haec igitur est in hominibus fidei perfectio, si omnibus quae sunt praecepta impletis, imperfectos esse se noverint.

(1) *Al.* doctorum.

5. Et factum est, dum iret Iesus in Ierusalem, transibat per mediam Samariam, et Galilaeam: et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi: qui steterunt a longe, et levaverunt vocem dicentes: Iesu praeceptor, miserere nostri. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos Sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum: et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens, et hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus dixit: Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt? Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit.

5. *Ambros.* Post praedictam parabolam reprehenduntur ingrati: dicitur enim: *Et factum est dum iret Iesus in Ierusalem, transibat per mediam Samariam, et Galilaeam. Titus.* Ut ostendat quod Samaritani quidem benevoli, Iudaei vero praedictis beneficiis sunt ingrati: erat enim discordia inter Samaritanos, et Iudaeos; quam ipse quasi pacificans inter utrosque transit, ut utrosque compingat in unum nomen hominis. *Cyril.* Deinde suam gloriam Salvator manifestat, attrahens ad fidem Israel; unde sequitur: *Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi*, ab urbibus et oppidis expulsi, et quasi immundi ritu legis Mosaicae. *Titus.* Conversabantur autem ad invicem, quia fecerat eos unanimes communitas passionis, et praestolabantur transitum Iesum, solliciti donec advenientem Christum viderent; unde sequitur: *Qui steterunt a longe*, eo quod lex Iudaeorum lepram immundam iudicat; lex autem evangelica non externam, sed internam asserit esse immundam. *Theoph.* A longe ergo stant quasi verecundantes de immunditia quae eis imputabatur: putabant enim quod Christus eos fastidiret ad modum aliorum. Sic ergo astiterunt loco, sed facti sunt proximi deprecando; *prope enim est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate Ps. 145.* unde sequitur: *Et levaverunt vocem, dicentes: Iesu praeceptor, miserere nostri. Titus.* Dicunt nomen Iesu, et lucrifaciunt rem: nam Iesus interpretatur Salvator: dicunt, *Miserere nobis*, propter experientiam virtutis eius, neque argentum petentes, neque aurum, sed ut aspectum corporis sanum obtineant. *Theoph.* Nec sim-

pliciter obsecrant eum, nec rogant eum ut mortalem: vocant enim eum praeceptorum, idest Dominum, quo pene videntur hunc opinari Deum. At ipse iubet illis ut ostenderent se Sacerdotibus; unde sequitur: *Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos Sacerdotibus*: ipsi enim experiebantur si mundati forent a lepra, vel non. *Cyril.* Lex etiam mundatos a lepra iubebat offerre sacrificium causa purgationis. *Theoph.* Iubere ergo eis ut irent ad Sacerdotes, nihil aliud innuebat, nisi quod debebant curari; unde sequitur: *Et factum est dum irent, mundati sunt. Cyril.* In quo Iudaeorum pontifices aemuli gloriae eius cognoscere poterant quod inopinate, et mirifice sanati sunt, concedente Christo eis salutem. *Theoph.* Cum autem decem essent, novem qui Israelitae erant, ingrati fuerunt; sed alienigena Samaritanus reversus, voces emittebat benignas; unde sequitur: *Unus autem ex illis ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce, magnificans Deum. Titus.* Dedit autem ei appropinquandi fiduciam susceptа purgatio; unde sequitur: *Et cecidit in faciem suam ante pedes eius, gratias agens*: ex procubitu, et supplicatione fidem suam simul cum benevolentia pandens. Sequitur: *Et hic erat Samaritanus. Theoph.* Hinc poterit quisquis conicere, quod nihil impedit quemquam placere Deo, etsi de genere profano processerit, dummodo bonum gerat propositum. Nullus etiam natus ex sanctis superbiat: novem enim qui Israelitae erant, ingrati fuerunt; unde sequitur: *Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt?* Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo nisi hic alienigena. *Titus.* Per hoc ostenditur, quod promptiores ad fidem erant alienigenae: lentus enim erat ad fidem Israel; unde subditur: *Et ait illi: Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit. August. de quaest. Evang. lib. 2. qu. 40.* Mystice autem leprosi intelligi possunt, qui scientiam verae fidei non habentes varias doctrinas profitentur erroris: non enim abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, et iactantiam sermonis ostendunt. Coloris quippe vitium lepra est: vera ergo falsis inordinate permixta in una disputatione, vel narratione hominis, tamquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram, tamquam veris falsisque colorum (1) locis, humana corpora variantem, atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiae, ut, si fieri potest, longius remoti magno clamore Christum interpellent. Quod autem praeceptorem eum invocaverunt, satis puto (2) vere lepram falsam esse doctrinam, quam bonus praeceptor abstergat. Nullum autem eorum, quibus haec corporalia beneficia Dominus praestitit, invenitur misisse ad Sacerdotem nisi leprosos. Sacerdotium enim Iudaeorum figura fuit sacerdotii quod est in Ecclesia. Cetera autem vitia per seipsum interius in conscientia Dominus sanat, et corrigit; doctrina vero vel imbuendi per sacramenta, vel cathechizandi per sermonem potestas Ecclesiae tributa est. *Qui dum irent, mundati sunt*; quia Gentiles, ad quos venerat Petrus, nondum accepto baptismatis sacramento, per quod spiritualiter ad Sacerdotes pervenitur, infusione Spiritus S. mundati declarantur. Quisquis ergo in Ecclesiae societate doctrinam integram, veramque assequitur, eo quod manifestetur varietate mendaciorum tamquam lepra caruisse, hic tamen ingratus Deo mundatori suo gratiarum agendarum pia humilitate non prosternitur, similis est illis, de quibus dicit Apostolus *Rom. 1.* quod *cum Deum cognovissent, non ut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt.* Ideo tales in novenario numero tamquam imperfecti remanebunt: novem enim indigent uno ut quadam unitatis forma coagulentur, ut decem sint. Ille autem qui gratias egit, unicae Ecclesiae significatione approbatus est. Et quia illi erant Iudaei, amisisse per superbiam declarati sunt regnum caelorum, ubi maxime unitas custoditur. Iste vero qui erat Samaritanus, quod interpretatur custos, illi a quo accepit tribuens quod accepit, secundum illud *Psalm. 58. Fortitudinem meam ad te custodiam*, unitatem regni humili devotione servavit. *Beda.* Cecidit autem in faciem, quia ex malis quae se perpetrasse meminit, erubescit: qui surgere, et ire praecipitur: quia qui infirmitatem suam cognoscens humiliter iacet, per divini verbi consolationem ad fortia opera proficere iubetur. Si autem fides salvum fecit eum qui se ad agendas gratias inclinavit: ergo perfidia perdit eos, qui de acceptis beneficiis Deo dare gloriam neglexerunt: quapropter fidem per humilitatem augeri debere, sicut in parabola superiori decernitur, ita hic ipsis rebus ostenditur.

(1) *Al.* fucis. (2) *Al. adest* significari.

6. Interrogatus autem a pharisaeis, quando venit regnum Dei. Respondens eis, dixit: Non veniet regnum Dei cum observatione, neque dicent: ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est.

6. *Cyril.* Cum Salvator in sermonibus quos ad alios dirigebat, frequenter regnum Dei meminisset, ob hoc pharisaei eum deridebant; unde dicitur: *Interrogatus autem a pharisaeis, quando venit regnum Dei?* quasi irrisorie dicerent: Antequam veniat de quo loqueris, mors crucis te occupabit. Dominus autem patientiam ostendens, increpatus non increpat: sed potius malos existentes suo non dedignatur responso: sequitur enim: *Respondit eis, et dixit: Non venit regnum Dei cum observatione;* quasi dicat: Non quaeratis de temporibus quibus iterum instabit tempus regni caelorum. *Beda.* Illud enim tempus neque ab hominibus, neque ab Angelis potest observari, sicut tempus incarnationis prophetarum vaticiniis, et Angelorum est manifestatum praeconiis; unde subdit: *Neque dicent: ecce hic, aut ecce illic.* Vel aliter: Interrogant de tempore regni Dei, quia, sicut infra dicitur, existimabant quod veniente Ierosolymam Domino, confestim regnum Dei manifestaretur: unde Dominus respondet, quod regnum Dei non veniet cum observatione. *Cyril.* Solum autem ad utilitatem cuiuslibet hominis esse fatetur illud quod subditur: *Ecce enim regnum Dei intra vos est*; idest in vestris affectibus, et in potestate vestra id capere: potest enim quilibet homo iustificatus per fidem Christi, et virtutibus ornatus regnum obtinere caelorum. *Greg. Naz.* Vel forsitan regnum nobis insitum dicit inditam animabus nostris laetitiam per Spiritum S.; ea enim est velut imago et arrha peren-

nis laetitiae, qua in futuro saeculo sanctorum animae gaudent. *Beda.* Vel regnum Dei seipsum dicit intra illos positum, hoc est in cordibus eorum per fidem regnantem.

7. Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis. Et dicent vobis, Ecce hic, et ecce illic. Nolite ire, neque sectemini. Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo, in ea quae sub caelo sunt fulget; ita erit Filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac.

7. *Cyril.* Quia Dominus dixerat: *Regnum Dei intra vos est*; voluit discipulos esse paratos ad patientiam, ut effecti strenui, intrare valeant regnum Dei. Praedicit ergo eis, quod antequam de caelo veniat, in fide saeculi persecutio irruet super eos; unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos; Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis:* significans quod tanta erit persecutio, quod unum diem eius videre cupiant, illius scilicet temporis, quo adhuc conversabantur cum Christo. Sane Iudaei Christum multis angustiaverunt improperiis, et iniuriis; sed in comparatione malorum maiorum, minora eligenda videntur. *Theoph.* Tunc enim absque sollicitudine vivebant, Christo eos procurante et protegente; sed futurum erat, quando Christo absente traderentur periculis, ad Reges et principes ducti; et tunc tempus primum cupeient quasi tranquillum. *Beda.* Vel diem Christi dicit regnum Dei, quod speramus futurum; et bene dicit unum diem, quia in illa beatitudinis gloria tenebrarum interruptio nulla est. Bonum ergo est diem Christi desiderare. Nec tamen magnitudine desiderii nobis somnia fingere debemus, quasi instet dies Domini; unde sequitur: *Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic: Nolite ire, neque sectemini. Euseb.* Quasi dicat: Si adveniente Antichristo, fama de eo volet, quasi apparuerit Christus, non egrediamini, neque sequamini: nam impossibile est eum qui semel in terra visus est, iterum in angulis terrae conversari. Erit igitur hic de quo dicitur, non verus Christus: manifestum enim signum secundi adventus Salvatoris nostri hoc est, quod subito totum orbem claritas eius adventus replebit: unde sequitur: *Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo, in ea quae sub caelo sunt fulget; ita erit Filius hominis in die sua.* Non enim apparebit super terram ambulans, sicut quidam homo communis, sed universaliter irradiabit, ostendens cunctis iubar propriae deitatis. *Beda.* Et pulchre ait: *Coruscans de sub caelo;* quia iudicium sub caelo, hoc est in aeris medio geretur, secundum illud Apostoli *1. Thes. 4. Simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in acra.* Si autem Dominus in iudicio sicut fulgur apparebit, nullus tunc in sua mente latere permittitur: quia ipso iudicis fulgore penetratur. Potest autem haec Domini responsio et de illo eius adventu, quo quotidie venit in Ecclesia accipi. Intantum enim saepe haeretici turbaverunt Ecclesiam, dicendo in suo dogmate fidem Christi manere, ut fideles illorum temporum desiderarent Dominum, vel uno die, si fieri posset, redire ad terras, ut seipsum quomodo se habeat fidei veritas, intimaret. *Et non videbitis*, inquit: quia non est opus corporali visione Dominum redire: quia semel per universum mundum Evangelii vigorem exhibuit. *Cyril.* Opinabantur autem discipuli quod vadens Ierosolymam statim ostenderet regnum Dei. Hanc igitur opinionem resecans, notum facit eis, quod primo decebat eum salubrem passionem sufferre, deinde ad Patrem ascendere, et desuper fulgere, ut orbem terrarum in iustitia iudicet; unde subdit: *Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac. Beda.* Generationem non tantum Iudaeorum, verum etiam omnium reproborum appellat; a quibus etiam nunc Filius hominis in corpore suo, hoc est in Ecclesia multa patitur, et reprobatur. Inserit autem de sua passione loquens de gloria sui adventus, ut dolorem suae passionis spe promissae clarificationis mitigarent, simulque seipsos parerent, si gloriam regni diligerent, mortis non horrere periculum.

8. Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit et in diebus Filii hominis. Edebant et bibebant, uxores ducebant, et dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; et venit diluvium, et perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Loth. Edebant et bibebant, emebant, et vendebant, plantabant et aedificabant; qua die autem exiit Loth a Sodomis, pluit ignem et sulphur de caelo, et omnes perdidit. Secundum haec erit qua die Filius hominis revelabitur.

8. *Beda.* Adventum Domini quem fulguri cito transvolanti comparaverat, nunc comparat diebus Noe, et Loth, quando repentinus mortalibus supervenit interitus: unde dicitur; *Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit in die Filii hominis. Chrysost.* Quia enim tunc non crediderunt comminatoriis verbis, passi sunt repente reale iudicium. Eorum autem incredulitas ex anima lenta procedebat: nam quaecumque vult aliquis et intendit, ea etiam expectat; unde sequitur: *Edebant et bibebant, uxores ducebant, et dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; et venit diluvium, et perdidit omnes. Ambro.* Bene causam diluvii de nostris asserit processisse peccatis; quia Deus malum non creavit, sed nostra sibi merita reperierunt: non quia coniugia damnentur, neque enim alimenta damnantur, cum in istis successionis, in illis naturae subsidia sint; sed in omnibus modus quaeritur: quicquid enim abundantius est, a malo est. *Beda.* Mystice autem Noe arcam aedificat, cum Dominus Ecclesiam de Christo fidelibus quasi lignis levigatis adunando construit; quam perfecte consummatam ingreditur, cum hanc in die iudicii praesentia suae visionis aeternus habitator illustrat. Sed cum arca aedificatur, iniqui luxuriantur; cum vero intratur, intereunt: quia qui sanctis hic certantibus insultant, eis illic coronatis aeterna damnatione plectentur. *Euseb.* Quia vero usus est Dominus exemplo diluvii, ne putaret aliquis futurum diluvium ex aqua, utitur secundo exemplo Loth, docens modum perditionis impiorum,

quod igne dimisso caelitus superveniet impiis ira Dei; unde subditur: *Similiter sicut factum est in diebus Loth: edebant et bibebant, emebant et vendebant, plantabant et aedificabant. Beda.* Praetermissso illo infando Sodomorum scelere, sola ea quae levia vel nulla putari poterant delicta commemorat: ut intelligas illicita quali poena feriantur, si licita immoderatius acta igne et sulphure puniuntur: sequitur enim: *Qua die autem exiit Loth a Sodoma, pluit ignem et sulphur de caelo, et omnes perdidit. Euseb.* Non prius dixit ignem caelitus decurrisse super impios Sodomorum quam Loth exisset ab eis; sicut et diluvium non prius terrae incolas perdidit quam Noe arcam intrasset: quia quamdiu Noe, vel Loth conversabantur cum impiis, Deus non irrogabat iram, ne una cum peccatoribus deperirent; volens autem eos perdere subtraxit iustum, Sic et in consummatione saeculi non prius erit finis quam omnes iusti sint semoti ab impiis; unde sequitur: *Secundum hoc erit, qua die Filius hominis revelabitur. Beda.* Quia qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit: apparebit autem iudicaturus eo maxime tempore quo cunctos iudiciorum eius oblitos, huic saeculo conspexerit esse mancipatos. *Theoph.* Postquam enim venerit Antichristus, homines fient lascivi, dediti enormibus vitiis, secundum illud Apostoli *2. Tim. 3. Voluptatum amatores magis quam Dei.* Si enim Antichristus est cuiuslibet peccati habitaculum, quid aliud inferet misero tunc temporis hominum generi nisi sua? Et hoc Dominus innuit per exempla diluvii, et Sodomitarum. *Beda.* Mystice autem Loth qui interpretatur declinans est, populus electorum, qui dum in Sodomis, idest inter reprobos ut advena moratur, quantum valet, eorum scelera declinat. Exeunte autem Loth Sodoma perit, quia *in consummatione saeculi exibunt Angeli, et separabunt malos de medio iustorum, et mittent eos in caminum ignis Matth. 25.* Ignis tamen et sulphur, quae de caelo pluisse commemorat, non ipsam perennis supplicii flammam, sed subitaneum diei illius significat adventum.

9. In illa hora qui fuerit in tecto, et vasa eius in domo, non descendat tollere illa; et qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote uxoris Loth. Quicumque quaesierit animam suam salvam facere, perdet illam; et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam.

9. *Ambros.* Quia propter improbos necesse est ut probi in hoc saeculo contritionem cordis, animique patiantur, quo uberiorem mercedem accipiant in futurum, quibusdam remediis instruuntur, cum dicitur: *In illa hora qui fuerit in tecto, et vasa eius in domo, non descendet tollere illa*; hoc est, si quis superiora iam domus suae eminentiumque virtutum culmen ascendit, ad terrena mundi huius opera non accedat. *August. de quaest. Evang. lib. 2. qu. 41. et 42.* In tecto enim est, qui excedens carnalia tamquam in aura libera spiritualiter vivit: vasa enim in domo sunt sensus carnales, quibus ad investigandum veritatem quae intellectu capitur, multi utentes penitus erraverunt. Caveat ergo spiritualis homo, ne in die tribulationis rursus vita carnali, quae per sensus corporis pascitur, delectatus ad vasa huius mundi tollenda descendat. Sequitur: *Et qui in agro similiter non redeat retro*; idest qui operatur in Ecclesia, sicut Paulus plantans, et sicut Apollo rigans, non respiciat spem saecularem, cui renuntiavit. *Theoph.* Haec autem omnia Matthaeus pro captione Ierosolymorum a Domino dicta fatetur, ut, supervenientibus Romanis, nec domi consistentes descendere deberent pro quocumque necessario, sed protinus arripere fugam, nec in agro manentes redire domum. Et nimirum in captione Ierosolymorum constat haec evenisse, et iterum fore ventura in Antichristi adventu; magis autem in ipso tempore consummationis, cum et tunc intolerabilis sit futura calamitas. *Euseb.* Innuit ergo per hoc futuram esse persecutionem a filio perditionis in Christi fideles. Diem igitur illam vocat tempus praecedens finem mundi; in quo qui fugit, non revertatur, et amittens bona non curet, nec imitetur coniugem Loth, quae post fugam in exitu de civitate Sodomorum reversa mortua est, et columna salis effecta; unde sequitur: *Memores estote uxoris Loth. Ambro.* Quae ideo quia retrospexit, perdidit naturae suae munus: retro enim satanas, retro enim Sodoma. Quapropter fuge intemperantiam, declinato luxuriam; recordare quia ille qui se veteribus studiis non reflexit, ideo evasit, quia pervenit ad montem: illa, quoniam ad posteriora respexit, nec mariti adiuta suffragio, ad montem pervenire potuit, sed remansit. *August. ib. qu. 43.* Significat igitur uxor Loth eos, qui in tribulatione retrospiciunt, et se a spe divinae promissionis avertunt; et ideo statua salis facta est, ut admonendo homines ne hoc faciant, tamquam condiat cor eorum, ne sint fatui. *Theop.* Consequenter subiungit subsequentia praemissorum, dicens: *Quicumque quaesierit animam, perdet illam*; quasi dicat: Non quaerat aliquis in persecutionibus Antichristi curare propriam animam, nam perdet eam; quisquis autem caedibus et periculis se dederit, salvus erit; unde sequitur: *Et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam:* nequaquam se tyranno subiiciens propter vitae amorem. *Cyril.* Quomodo etiam aliquis perdat propriam animam, ut salvam eam faciat, manifestat Paulus dicens *Gal. 5.* de quibusdam *qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis*, labore scilicet et pietate aggredientes agones.

10. Dico autem vobis: In illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, et alter relinquetur. Duae erunt molentes in unum: una assumetur, et altera relinquetur. Duo in agro: unus assumetur, et alter relinquetur. Respondentes dicunt illi: Ubi Domine? Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilae.

10. *Beda.* Dixerat supra Dominus eum qui in agro sit, retro redire non debere; quod ne de his tantum qui aperte de agro redituri, hoc est palam Dominum negaturi sunt, dictum putares, pergit ostendere nonnullos esse qui cum faciem habere in anteriora videantur, animo tamen retro respiciunt; unde dicitur:

Dico autem vobis: In illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, et alter relinquetur. Ambro. Bene noctem dicit, quia Antichristus hora tenebrarum est, eo quod peccatoribus hominum tenebras Antichristus infundat, cum dicat se esse Christum; Christus autem sicut fulgur coruscans fulget, ut in illa nocte resurrectionis gloriam videre possimus. *August. de quaes. Evan. lib. 2. qu. 44.* Vel *in illa nocte* dicit, hoc est in illa tribulatione. *Theoph.* Vel inopinatum docet esse Christi adventum, quem futurum esse noctu docemur. Cum autem dixisset divites vix salvari, ostendit quod nec omnes divites pereunt, nec omnes pauperes salvantur. *Cyril.* Per duos enim existentes in uno lecto, videtur designare divites quiescentes in mundanis deliciis: lectus namque signum quietis est. Non autem quicumque divitiis affluunt, sunt impii, sed aliquis est probus, et in fide electus: hic igitur assumetur; alter vero, qui talis non existit, dimittetur. Descendens enim Dominus ad iudicium mittet Angelos suos, qui ceteris in terra derelictis poenam passuris, sanctos et iustos ei adducent, secundum illud Apostoli *1. Thes. 4. Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera. Ambro.* Vel ex uno strato infirmitatis humanae, unus relinquitur, idest improbatur, alter vero assumitur, idest rapitur obviam Christo in aera. Sequitur; *Duae erunt molentes in unum: una assumetur, et altera relinquetur. Cyril.* Per molentes innuere videtur pauperes, et pressos laboribus: ad quod etiam pertinet quod subditur: *Duo in agro: unus assumetur, et alter relinquetur*; in his enim non modicum differt; nam hi sarcinam paupertatis viriliter sustinent, vitam agentes honestam et humilem, qui assumentur; hi vero sunt ad profana promptissimi, qui relinquentur. *Ambro.* Vel per molentes significari videntur, qui ex occultis alimenta quaerunt, et in apertum ex inferioribus proferunt. Et fortasse mundus iste pistrinum est: anima autem nostra velut quodam carcere includitur corporali. In hoc ergo pistrino vel Synagoga, vel anima obnoxia delictis, triticum molendo madefactum, et gravi humore corruptum, non potest interiora ab exterioribus separare; et ideo relinquitur, quia eius similago displicuit. At vero sancta Ecclesia, vel anima nullis maculata contagiis delictorum, quae tale triticum molit, quod Solis aeterni calore torridum, bonam similaginem de penetralibus hominum Deo offert. Qui sint autem agricolae, possumus repetire, si advertamus duas mentes esse in nobis: unam exterioris hominis quae corrumpitur; aliam interioris, quae per sacramentum renovatur. Istae igitur sunt operantes in agro nostro; quarum altera bonum fructum diligentia dat, altera amittit incuria. Vel duos populos interpretemur in hoc mundo, qui agro comparatur: quorum alter qui fidelis est, assumitur; alter qui infidelis est, relinquitur. *August. ib.* Vel tria genera hominum hic videntur significari. Unum eorum, qui otium et quietem eligunt, qui neque negotiis saecularibus, neque ecclesiasticis occupati; quae illorum quies lecti nomine significata est. Alterum eorum qui in plebibus constituti reguntur a doctoribus, agentes ea quae sunt huius saeculi; quos et feminarum nomine significavit, quia consiliis praelatorum regi his expedit; et molentes dixit, quia temporalium orbem negotiorum, atque circuitum vertunt; quasi tamen in uno molentes dixit, inquantum de istis rebus, et negotiis suis praebent usibus Ecclesiae. Tertium genus est eorum qui operantur in Ecclesiae (1) mysterio, tamquam in agro Dei. In his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera hominum in singulis; quorum aliqui in Ecclesia permanent qui assumuntur; aliqui cadunt qui relinquntur. *Ambros.* Non enim iniquus est Deus, ut pares studiis in societate vivendi, atque indiscreta actuum qualitate, meritorum remuneratione discernat. Non autem merita hominum copulae usus (2) exequatur: quia non omnes quod adoriuntur efficiunt, sed *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit Matth. 10. Cyril.* Quia ergo dixit, quod quidam assumerentur, utiliter et bene inquirunt discipuli, quo assumerentur; unde sequitur: *Respondentes dicunt illi, Ubi Domine? Beda.* Duo autem Salvator interrogatus, ubi scilicet sint boni assumendi, et ubi mali relinquendi; unum dixit, aliud subintelligendum reliquit; unde sequitur: *Qui dixit eis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilae. Cyril.* Quasi dicat: Sicut deiecto cadavere, aves quarum pabulum sunt carnes, ad illud conveniunt; ita cum venerit Filius hominis, tunc omnes aquilae, idest sancti concurrent ad eum. *Ambro.* Iustorum enim animae aquilis comparantur, eo quod alta petant, humilia derelinquant, et longaevam ducere feruntur aetatem. De corpore autem dubitare non possumus, maxime si meminerimus quod a Pilato Ioseph corpus accepit. Nonne tibi videntur aquilae circa corpus, mulieres, Apostolorumque conventus circa Domini sepulturam? Nonne tibi videntur aquilae circa corpus quando veniet in nubibus, et videbit eum omnis oculus? Est etiam corpus, de quo dictum est *Ioan. 6. Caro mea vere est cibus.* Circa hoc corpus aquilae sunt, quae circumvolant spiritalibus alis. Sunt etiam circa corpus aquilae, quae credunt Iesum Christum in carne venisse. Est etiam Ecclesia, in qua per baptismi gratiam spiritu renovamur. *Euseb.* Vel per aquilas mortua animalia depascentes principes huius saeculi denotavit, et eos qui tunc temporis sanctos Dei persequentur, penes quos relinquntur assumptionis indigni; qui corpus vel cadaver dicuntur, vel punitrices virtutes, (3) quae facturae sunt impiorum, hic per aquilas denotantur. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 77.* Haec autem quae Lucas hic ponit, non in eo sermone in quo Matthaeus, vel recordatur praeoccupando, ut prius commemoraret, quae post a Domino dicta sunt; vel bis a Domino dicta facit intelligi.

CAP. XVIII.

Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, et non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur. Vidua autem quaedam erat in civitate illa, et ve-

(1) *Al.* ministerio. (2) *Al.* exaequat. (3) *Al.* quae fracturae. *Sic autem legit P. Nicolai:* Vel punitrices virtutes, quae volabunt ad impios, hic per aquilas denotantur.

niebat ad eum, dicens : Vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus. Post haec autem dixit intra se : Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi haec vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens sugillet me. Ait autem Dominus : Audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte ; et patientiam habebit in illis ? Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra ?

Theo. Postquam aerumnarum, et periculorum Dominus meminit, subdit horum remedium, quod est oratio iugis, et praemeditata; unde dicitur: *Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, et non deficere. Chrysost.* Qui te redemit, quid te facere voluit demonstravit. Non vult te cessare a precibus, vult te beneficia meditari dum petis ; vult te rogando accipere quod benignitas desiderat impertiri. Nec unquam oranti beneficia denegat, qui ut orantes non deficiant, sua pietate instigat. Hortamenta Domini libenter admitte: quod praecepit velle, debes; nolle, si ipse Dominus prohiberet. Denique considera quanta est tibi concessa felicitas, orationibus fabulari cum Deo, quod desideras postulare; qui etsi verbis silet, tamen beneficiis respondet; non aspernatur quod petis, non taedet nisi forte tacueris. *Beda.* Dicendum est autem eum semper orare, et non deficere, qui canonicis horis rogare non desistit; aut omnia quae iustus secundum Deum gerit et dicit, ad orationem sunt reputanda. *August. de quaest. Evan. lib. 2. q. 45.* Parabolas autem Dominus aut secundum similitudinem ponit, sicut de feneratore qui cum duobus debitoribus donasset quod debebant, ab eo plus dilectus est cui plus donavit; aut de ipsa similitudine aliquid probat, veluti est illud, quod *si fenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur Deus sic vestit, quanto magis vos modicae fidei?* Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, de quo subditur: *Iudex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur. Theo.* Vide quod impudentem erga homines esse, gravioris est mali indicium; Deum enim quam plures non timent, attamen humano cohibentur pudore, et ideo minus peccant; cum vero fit aliquis impudens etiam quoad homines, tunc excrescit cumulus vitiorum. Sequitur: *Vidua autem quae erat in illa civitate. Aug. ib.* Ista vidua potest habere similitudinem Ecclesiae, quae desolata videtur donec veniat Dominus, qui nunc in secreto curam eius gerit. Sed quia sequitur : *Et veniebat ad eum dicens: Vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus:* hic monet cur electi Dei se vindicare deprecentur, quod etiam in Apocalypsi Ioannis de martyribus dicitur ; cum apertissime moneamur, ut pro nostris inimicis et persecutoribus oremus. Intelligendum est autem eam vindictam esse iustorum ut omnes mali pereant. Pereunt autem duobus modis, aut conversione ad iustitiam, aut amissa per supplicium potestate. Itaque si omnes homines converterentur ad Deum, diabolus tamen remaneret in saeculi fine damnandus ; quem finem cum iusti videre desiderant, non absurde vindictam desiderare dicuntur. *Cyril.* Vel aliter: Quoties nobis ab aliquibus irrogantur offensae, tunc gloriosam esse putabimus oblivionem malorum; quoties vero aliquid ad ipsam Dei gloriam peccant, contra dogmatis divini ministros bellantes, tunc Deum adimus postulantes subsidium, et exclamantes contra impugnantes gloriam eius. *August. ib.* Apud iniquissimum ergo iudicem, usque ad affectum implendi desiderii valuit trahere perseverantia deprecantis ; unde sequitur: *Post haec autem dixit intra se : Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi haec vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens sugillet me.* Multo igitur certiores esse debent, qui Deum perseverantem rogant, fontem iustitiae atque misericordiae; unde sequitur : *Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit, Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte; et patientiam habebit illis? Theoph.* Quasi dicat: Si iudicem imbutum quolibet scelere demulsit assiduitas, quanto magis patrem misericordiae Deum flectemus ad pietatem orando? Unde sequitur: *Dico autem vobis, quia faciet vindictam illorum.* Tentaverunt autem quidam subtilius hanc indagare parabolam: dicunt enim viduam esse quamlibet animam, quae pristinum virum, scilicet diabolum excludit, ob hoc ei adversantem, quod accedit ad Deum iustitiae iudicem: qui neque Deum timet, nam ipse solus est Deus; sed nec veretur hominem, non est enim apud Deum personarum acceptio. Huius igitur viduae, idest animae supplicantis, iugiter sibi contra diabolum miseretur Deus, demulcente eum instantia eius. Postquam autem Dominus docuit quod utendum sit in tempore consummationis oratione pro tunc futuris periculis, subdit: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra? August. de ver. Do. serm. 36.* Dicit autem hoc Dominus de fide, quae perfecta est: ipsa enim vix invenitur in terra. Ecce plena est Ecclesia Dei; quis huc accederet, si nulla esset fides; quis non montes transferret, si plena esset fides? *Beda.* Cum autem omnipotens conditor in forma Filii hominis apparuerit, tanta erit raritas electorum, ut non tam ob clamorem fidelium, quam torporem aliorum totius mundi sit acceleranda ruina. Quod autem Dominus hic quasi dubitative dicit, non dubitat, sed arguit: nam et nos aliquando de rebus quas certas habemus, increpative verbum dubitationis ponimus; ut si dicatur servo: Considera, forsitan dominus tuus sum. *August. ib.* Hoc autem Dominus adiicit, ut ostendat quod si fides deficit, oratio perit. Ergo ut orēmus, credamus, et ut ipsa fides non deficiat oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem.

2. Dixit autem et ad quosdam qui in se confidebant tamquam iusti, et aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens : Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus pharisaeus et alter publicanus. Pharisaeus stans haec apud se orabat. Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteris ho-

minum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quae possideo. Et publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad caelum levare; sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.

2. *August. de ver. Do. serm. 36.* Quia fides non est superborum, sed humilium, praemissis subiecit parabolam de humilitate, et contra superbiam; unde dicitur: *Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tamquam iusti, et aspernabantur ceteros, parabolam istam. Theoph.* Quia enim superbia plus quam aliae passiones vexat hominum mentes, ideo crebrius de hac monet. Est autem superbia Dei contemptus; quoties enim aliquis non Deo, sed sibi ascribit bona quae facit, quid est aliud quam Dei negatio? Causa igitur confidentium in seipsis, non autem totum attribuentium Deo, sed ob hoc etiam ceteros contemnentium, parabolam proponit, ostendens quod iustitia quamvis hominem approximet Deo, si tamen assumat superbiam, ad infimum deiicit hominem; unde sequitur: *Duo homines ascenderunt in templo ut orarent, unus pharisaeus, et alter publicanus. Graec.* Diligentiam quidem orationis docuit nos per viduam et iudicem; hic autem per pharisaeum, et publicanum docet nos, quomodo sint ei dirigenda precamina, ne sit infructuosum orationis negotium. Condemnatus est autem pharisaeus cum incaute oraret: nam sequitur: *Pharisaeus autem stans, haec apud se orabat. Theoph.* Per hoc quod dicit, *Stans*, elatum eius animum notat: ipso enim habitu superbissimus videbatur. *Basi.* Dicit autem, *Apud se orabat*, quasi non apud Deum, quia ad seipsum redibat per peccatum superbiae: sequitur enim: *Deus, gratias ago tibi. August. ib.* Non reprehenditur, quia Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Ergo iam plenus es, iam abundas: non est quare dicas: *Dimitte nobis debita nostra Matth. 6.* Quis est igitur qui impune oppugnat gratiam, si reprehenditur qui superbe agit gratias? Audiant qui dicunt: Deus me hominem fecit; ego me iustum facio. O peior et detestabilior pharisaeo, qui superbe iustum se dicebat, sed tamen inde gratias Deo agebat. *Theoph.* Attende autem seriem orationis pharisaei. Primo namque dixit quae ei aberant, deinde subiungit quae habebat: sequitur enim: *Quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri. August. ib.* Diceret saltem, Sicut multi homines. Quid est *ceteri homines*, nisi omnes praeter ipsum? Ego, inquit, iustus sum, ceteri peccatores. *Greg. 22. Moral. cap. 7.* Quatuor quippe sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonum aut semetipsis habere se aestimant; aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant; aut certe cum iactant se habere quod non habent; aut despectis ceteris singulariter videri appetunt habere quod habent: unde et pharisaeus hic bonorum sibi operum merita singulariter tribuit. *August. ib.* Ecce autem ex vicino publicano maioris erat ei tumoris occasio: sequitur enim: *Velut etiam hic publicanus*; quasi dicat: Ego solus sum: iste de ceteris est. *Chrysost.* Non enim satiaverat contentum eius tota humana natura; sed et publicanum aggressus est. Moderatius autem peccasset, si publicanum excepisset; nunc autem uno verbo, et absentes invadit, et vulnera praesentis lacessit. Non est autem gratiarum actio invectiva aliorum. Si regratiaris Deo, ipse tibi tantum sufficias, nec te ad homines transferas, nec proximum condemnes. *Basil.* Discrepat autem elatus a convitiatore sola habitudine: is enim in alios utitur convitiis, hic autem se mentis temeritate extollit. *Chrysost.* Qui autem aliis convitiatur, sibi et aliis multa mala facit. Primo enim audientem reddit peiorem; quia si sit peccator, fit laetior, criminis invento collega; si sit iustus, extollitur, per aliena crimina inductus de se magna putare. Secundo communitatem Ecclesiae laedit: non enim omnes audientes vituperant eum solum qui peccavit, sed ritu Christiano contumelias innectunt. Tertio Dei gloriam blasphemare facit; sicut enim recte agentibus nomen Dei glorificatur, sic nobis peccantibus blasphematur. Quarto eum qui audivit opprobria, confundit, imprudentiorem eum, et adversarium faciens. Quinto statuit se poenae obnoxium, rebus prolatis quae sibi non conveniunt. *Theoph.* Expedit autem non solum declinare a malo, sed etiam agere bonum; et ideo cum dixisset, *Non sum sicut adulteri*, subiungit per oppositum: *Ieiuno bis in sabbato.* Sabbatum hi dicebant hebdomadam ab ultima die quietis. Ieiunabant enim pharisaei secunda, et quinta feria. Sic igitur ieiunia obiecit contra passionem adulterii: nam ex voluptate est lascivia. Rapacibus vero, et iniustis opposuit decimarum solutionem: sequitur enim: *Decimas do omnium quae possideo*; quasi dicat: Adeo rapinas et nequitias refugio, ut etiam mea contribuam. *Greg. 19. Mor. c. 17.* Ecce civitatem cordis sui insidiantibus hostibus per elationem aperuit, quam frustra per ieiunium, et orationem clausit. Incassum munita sunt cetera, cum locus unus, de quo hosti patet aditus, munitus non est. *August. ib.* Quaere autem in verbis eius, nihil invenies quod Deum rogaverit: ascendit quidem orare, noluit Deum rogare, sed se laudare, et roganti insultare. Publicanum autem cordis conscientia removebat, sed pietas applicabat; unde sequitur: *Et publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad caelum levare. Theoph.* Quamvis autem publicanus stetisse dicatur, distabat tamen a pharisaeo tam verbis quam habitu, necnon et corde contrito: nam verebatur oculos levare in caelum, censens indignos visionis supernae eos qui maluerunt bona terrena spectare et quaerere: necnon et pectus tundebat; unde sequitur: *Sed percutiebat pectus suum*, cor quodammodo pungens causa cogitationum pravarum, nec non et excitans ut dormitans; unde non aliud quam Deum propitiatorem petebat: sequitur enim: *Dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Chry.* Audivit quia non sum velut hic publicanus, nec indignatus est, sed compunctus; detexit ille vulnus, quaerit hic medicinam. Nemo igitur illud frigidum proferat verbum, Non audeo, pudorosus sum, non possum aperire eos. Talis reverentia est diabolica: vult enim diabolus obserare tibi fores accessus ad Deum. *August.*

ib. Quid igitur miraris si Deus ignoscit, quando ipse agnoscit? De longinquo stabat; Deo tamen appropinquabat, et eum Dominus de prope attendebat: *Excelsus enim Dominus et humilia respicit Ps.137.* nec oculos ad caelum levabat ut respiceret: tremebat conscientia, spes sublevabat pectus suum, poenas de seipso exigebat: propterea Dominus confitenti parcebat. Audisti superbum accusatorem, audisti humilem reum; audi nunc iudicem dicentem: *Amen dico vobis: descendit hic iustificatus in domum suam ab illo. Chrysost.* Geminos aurigas, et duas bigas in stadio positas sermo praesens proponit: in altera quidem iustitiam cum superbia; in altera peccatum et humilitatem: et vides bigam peccati superare iustitiam;(1) non propriis virtutibus, sed humilitatis coniunctae; illam vero devictam non fragilitate iustitiae, sed mole et tumore superbiae: nam sicut humilitas per sui eminentiam peccati pondus superat, et saliens attingit Deum; sic superbia ob sui molem de facili iustitiam deprimit. Si ergo plura facta strenue geras, putas autem te posse praesumere, tota caruisti oratione; si vero mille feras in conscientia fasces reatuum, et hoc solum de te credas, quod es infimus omnium, multam obtinebis ante Deum fiduciam. Et ideo suae sententiae causam assignans subdit: *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.* Humilitatis nomen multiplex est. Est enim quaedam virtus humilitas, iuxta illud *Ps. 50. Cor contritum et humiliatum Deus non despicies.* Est et humilitas ab aerumnis, iuxta illud *Ps. 57. Humiliavit in terra vitam meam.* Est et humilitas a peccatis, et superbia, et insatiabilitate divitiarum: quid enim humilius his qui se submittunt in divitiis et potentatu, et haec reputant magna? *Basil.* Similiter etiam et exaltari laudabiliter contingit, quando scilicet non humilia cogitas, sed mens tua est per magnanimitatem in virtute erecta. Talis autem animi celsitudo est eminentia in tristitiis, terrenorum contemptus, conversatio in caelis: et videtur huiusmodi mentis sublimitas eandem habere differentiam ad elationem quam arrogantia parit, quam habet corpulentia corporis bene dispositi ab inflatione carnis cum ex hydropisi tumet. *Chrysost.* Haec igitur fastus inflatio ab ipsis caelis potest deprimere non caventem: humilitas vero et ab ipsa abysso reatuum hominem sublimare: haec prae pharisaeo publicanum salvavit, latronem ante Apostolos in paradisum duxit; illa vero etiam incorpoream ingressa est potestatem. Ceterum si iuxta delicta humilitas tam facile currit, ut superbiam iustitiae (2) transeat: si iustitiae coniunxeris eam, quomodo non ibit? Assistet ipsa tribunali divino in medio Angelorum cum fiducia multa. Rursus si fastus coniunctus iustitiae eam deprimere potuit, si convictus sit peccato, in quantam gehennam detrudet? Hoc dico, non ut negligamus iustitiam, sed ut fastum vitemus. *Theoph.* Sed forsitan mirabitur aliquis, quomodo pharisaeus cum pauca verba suae laudis protulerit, condemnatur, Iob vero cum plurima fuderit, coronatur. Eo scilicet quod pharisaeus talia dicebat criminando alios, nulla ratione cogente: Iob vero, urgentibus eum amicis et pressuris prementibus coactus est proprias virtutes referre ad Dei gloriam, ne homines desisterent a profectu virtutis. *Beda.* Typice autem pharisaeus est populus Iudaeorum, qui ex iustificationibus legis extollit merita sua; publicanus vero Gentilis est, qui longe a Deo positus, confitetur peccata sua; quorum unus superbiendo recessit humiliatus, alter lamentando appropinquare meruit exaltatus.

(1) *P. Nicolai legit* non propriis viribus, sed virtute humilitatis coniunctae. (2) *Al. legitur* iunctam.

3. Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret: quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem convocans illos dixit: Sinite parvulos venire ad me, et nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis: quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.

3. *Theoph.* Post praedictam, humilitatem Dominus docet per ea quae fecit, non repellens, sed gratanter parvulos admittens: unde dicitur: *Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret. Aug. de verb. Dom. ser. 56.* Cui afferuntur tangendi nisi Salvatori? Sed si Salvator est, salvandi offeruntur illi qui venit salvum facere quod perierat. Ubi isti perierant, quantum ad ipsos pertinet innocentes? Sed secundum Apostolum *Rom. 5. per unum hominem intravit peccatum in orbem terrarum.* Veniant ergo parvuli, ut languidi ad medicum, perditi ad Redemptorem. *Ambr.* Durum autem aliquibus videri potest, quod discipuli Dominum infantulos adire prohibebant: sequitur enim: *Quod cum viderent discipuli, increpabant illos.* Ubi vel mysterium intelligas, vel affectum. Neque enim hoc invidia, aut in pueros mentis asperitate faciebant; sed sedulae servitutis obsequia Domino deferebant, ne comprimeretur a turbis. Respuenda quippe est utilitas nostra, ubi divinitatis iniuria est. In mysterio autem, quia prius salvari populum Iudaeorum, ex quo secundum carnem nati fuerant, gestiebant. Sciebant quidem mysterium, quod utrisque populis vocatio deberetur: nam et pro Chananaea muliere supplicarunt; sed fortasse adhuc ordinem nesciebant: unde sequitur: *Iesus autem convocans eos dixit: Sinite parvulos venire ad me, et nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei.* Non aetas praefertur aetati: alioquin obesset adolescere. Cur ergo pueros dicit aptos esse regno caelorum? Fortasse quia malitiam nesciant, fraudare non noverint, referre non audeant, scrutari ignorent, opes, honorem, ambitionem non appetant? Sed non ignorare ista virtus est, sed contemnere: non enim virtus est non posse peccare, sed nolle. Non igitur pueritia, sed aemula puerilis simplicitatis bonitas designatur. *Beda.* Unde signanter dixit, *Talium*, non istorum, ut ostenderet non aetatem regnare, sed mores; et his qui similem haberent innocentiam, et simplicitatem, praemia repromitti. *Ambros.* Denique hoc Salvator expressit dicens: *Amen dico vobis: quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.* Quis puer imitandus est Apostolis Christi, nisi de quo Isaias dixit *c.9. Puer natus est nobis, qui cum malediceretur, non maledicebat?* Itaque in pueritia est quaedam venerabilis morum senectus, et in senectute innocens pueritia. *Basi.*

Suscipiemus autem regnum Dei ut puer, si dispositi fuerimus erga doctrinam Domini, ut puer in disciplina, nequaquam contradicens, nec disputans cum magistris; sed credibiliter et obedienter imbibens documenta. *Theo.* Gentilium ergo sapientes quaerentes sapientiam in mysterio quod est regnum Dei, nec volentes hoc absque fide syllogisticae probationis admittere, merito exclusi sunt ab hoc regno.

4. Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciendo vitam aeternam possidebo? Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus. Mandata nosti: Non occides, non moechaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum, et matrem tuam. Qui ait: Haec omnia custodivi a iuventute mea. Quo audito Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest. Omnia quaecumque habes vende, et da pauperibus; et habebis thesaurum in caelo; et veni sequere me. His ille auditis contristatus est, quia dives erat valde.

4. *Beda.* Audierat princeps quidam a Domino tantum eos qui puerorum vellent esse similes, regnum Dei intraturos; atque ideo poscit sibi non per parabolam, sed palam, quibus operum meritis vitam aeternam consequatur exponi; unde dicitur: *Et interrogavit eum quidam princeps dicens: Magister bone, quid faciendo vitam aeternam possidebo? Ambr.* Tentator princeps iste magistrum bonum dixit, qui Deum bonum dicere debuisset: nam licet in divinitate bonitas sit, et in bonitate divinitas, tamen addendo *Magister bone*, in portione bonum dixit, non in universitate: nam Deus in universitate bonus, homo ex parte. *Cyril.* Putavit autem se Christum capere dum vituperaret Mosaicum praeceptum, introduceret vero sua statuta. Accedit ergo ad magistrum, et bonum eum nuncupans, dicit se velle doceri. Quia ergo tentative quaerebat, qui apprehendit sapientes in astutia sua, convenienter ei respondet: nam sequitur: *Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus. Ambros.* Non bonum se negat, sed Deum designat. Bonus quidem non est, nisi plenus bonitatis. Quod si quem moveat, quia *nemo bonus* moveat et illud *nisi Deus*: Quod si a Deo Filius non excipitur, utique nec a bono Christus excipitur: nam quomodo non bonus ex bono natus? *Arbor enim bona fructus bonos facit Matth.* 7. Quomodo non bonus, cum bonitatis suae substantia ex Patre assumpta non degeneravit in Filio, qui non degeneravit in Spiritu? *Spiritus tuus*, inquit *Ps. 142. bonus deducet me in terram rectam.* Quod si bonus Spiritus qui excepit a Filio, bonus utique et ille qui tradidit. Itaque quia legisperitus est iste qui tentat, sicut in libro alio demonstratur, ei bene dixit: *Nemo bonus nisi unus Deus*: ut admoneret, quia scriptum est *Deut. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum*; sed magis confiteretur Domino quoniam bonus. *Chrysost.* Vel aliter: Avarum quidem dicere hunc principem non verebor: nam hoc Christus ei improperat; (1) tentator autem minime. *Tit.* Ergo cum dicit, *Magister bone, quid faciendo etc.* idem est ac si dicat: Bonus es; dignare me responso in eo quod quaero: doctus sum vetus testamentum, te tamen praestantiorem video non promittentem terram, sed praedicantem regnum caelorum. Dic ergo mihi *quid faciendo vitam aeternam potero possidere?* Intentionem igitur attendens Salvator, quia fides est via ad opera, cum dixisset ille: *Quid faciam?* hac quaestione omissa, in notitiam fidei eum ducit; velut si quis interrogaret medicum: Quid comedam, ille ostenderet quae deberent cibum praecedere, et ideo eum ad Patrem remittit dicens, *Quid me dicis bonum?* Non quod ipse bonus non esset: erat enim bono Patre germen, bonus boni filius. *Aug. de qu. Evang. l. 2. c. 65.* Potest autem videri distare aliquid, quod secundum Matthaeum dicitur: *Quid me interrogas de bono?* Quod ad illud magis referri potest, quod ait ille quaerens, *Quid boni faciam?* Ibi enim et bonum nominavit, et interrogatio est. Commodissime ergo intelligitur utrumque dictum, *Quid me dicis bonum*, et *quid me interrogas de bono:* quod ad illud magis referri potest. *Tit.* Denique postquam docuit cognitionem fidei, subiungit: *Mandata nosti*; quasi dicat: Quando prius Deum noveris, tunc optime quaeres quid facies. *Chrysost.* Expectante autem principe audire Christum dicentem: Recedas a mandatis Mosaicis, et meis attende, ad Mosaica eum mittit; unde sequitur: *Non occides, non moechaberis. Theoph.* Primo quidem lex ea corrigit ad quae facilius labimur, ut moechari, cuius incentivum est intrinsecum et naturale; et occidere, quia immanis bellua furor; sed furtum, et falsi testimonii culpam raro contingit incurrere. Sed et graviora illa existunt; et ideo secundario furtum, et falsum testimonium ponit, ut rarius fallentia et leviora. Sequitur enim: *Non furtum facies, non falsum testimonium dices. Basil.* Non est autem intelligendum fures esse solum bursarum incisores, vel latrocinabiles in balneis; sed et si qui duces legionum statuti, vel commisso sibi regimine civitatum, aut gentium, hoc quidem furtim tollunt, hoc vero vi ac publice exigunt. *Tit.* Sed videas in non agendo praecepta consistere: quoniam si moechatus non fueris, castus es; si non fureris, benevolus; si falso non testeris, veridicus. Attende virtutem iam facilem per bonitatem statuentis: nam mali fugam ingerit, non boni exercitium: quaelibet autem quies quolibet est facilior opere. *Theo.* Sed quia in parentes committere quamquam magnum sit crimen, raro tamen accidit, post omnia ponit: *Honora patrem tuum et matrem. Ambros.* Est autem honor non solum honorificentiae, sed etiam largitatis. Honor enim est deferre pro meritis. Pasce patrem tuum, pasce matrem: et si paveris, adhuc non reddidisti dolores et cruciatus, quos pro te mater passa est. Illi debes quod habes, huic debes quod es. Quantum iudicium si pascat Ecclesia, quos tu pascere nolis? Sed dices: Quod eram parentibus collaturus, Ecclesiae mallem conferre. Non quaerit Deus donum de fame parentum; sed ut pascendos Scriptura dicit parentes, ita propter Deum relinquendos, si impediant devotae mentis affectum. Sequitur: *Qui ait: Haec omnia custodivi a iuventute mea. Hiero.* Mentitur adolescens. Si enim quod postpositum est in mandatis *Matth. 19. Diliges proximum tuum sicut teipsum*, opere comples-

(1) *Al.* tentatorem.

set, quomodo postea audiens *ib. Vade et vende omnia quae habes, et da pauperibus, tristis abscessit? Beda.* Vel non est putandus esse mentitus, sed simpliciter ut vixerit, scilicet exterius esse confessus: alioquin nequaquam Marcus diceret, quod Iesus intuitus eum dilexit eum. *Titus.* Ostendit autem consequenter Dominus, quod si aliquis vetus testamentum peregerit, perfectus non est, sed deest ei sequi Christum; unde subditur: *Quo audito Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: omnia quaecumque habes vende et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo;* quasi dicat: Quaeris quomodo sit possidenda vita aeterna, sparge facultates pauperibus, et obtinebis illam. Parva sunt quae impendis, magna quae suscipis. *Athan.* Non enim mundum despicientes putemus grandia quidem abdicasse, quia tota terra est in comparatione caeli brevissima: quapropter si toti terrae dominaremur, ei abrenuntiantes, nihil dignum esset in comparatione regni caelorum. *Beda.* Quicumque ergo perfectus esse voluerit, oportet vendere quae habet, non ex parte, sicut Ananias fecit, et Saphira, sed totum. *Theoph.* Unde dicens, *Omnia quae habes*, summam paupertatem suadet: si quid enim restiterit, illius servus est. *Basi.* Non tamen docet facultates vendere, eo quod naturaliter sint pravae: alioquin creatura Dei non essent: unde eas non tamquam malas abiicere, sed dispensare monuit: et condemnatur aliquis, non quia eas possidet, sed quia eis abusus est; quo fit ut facultatum secundum mandata Dei dispensatio, et crimina deleat, et regnum conferat; unde subdit: *Et da pauperibus. Chrysost.* Poterat quidem Deus alere pauperes, et sine hoc quod nos miseremur eorum; sed vult dantes dilectione astringi accipientibus. *Basi.* Dicente autem Domino, *Da pauperibus*, puto non expedire cuiquam negligenter gerere, sed omnia diligenter disponere, praecipue per seipsum, si ex parte se habeat; sin autem per eos, de quibus constat, quod fideliter, et prudenter disponant; *maledictus enim qui negligenter perficit opera Domini Ier. 48. Chrys.* Sed illud quaeritur, quomodo erogare cuncta pauperibus perfectionis esse videtur, Paulus autem absque dilectione hoc asserit esse imperfectum. Sed valde consonat quod subiunxit: *Et veni, sequere me*: quod ostenditur ex dilectione esse: *In hoc enim cognoscent omnes, quod mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem Ioan. 13. Theoph.* Cum paupertate enim ceteras quoque virtutes hominem habere oportet: ob hoc ait: *Et veni, sequere me*, idest in ceteris esto meus discipulus, iugiter me sequaris. *Cyril.* Princeps autem ille vini recentis capax non fuit, vetus uter existens; sed tristitia ruptus est; unde sequitur: *His ille auditis, contristatus est, quia dives erat valde. Basi.* Mercator non tristatur in nundinis paciscendo quae possidet, acquirendo sibi opportuna; tu vero tristaris pulverem dans, ut acquiras vitam beatam.

5. Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei: Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? Ait illis: Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios aut agros propter regnum Dei, et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in saeculo futuro vitam aeternam.

5. *Theoph.* Quoniam dives, audita opum abiectione tristatus fuit, Dominus admiranter locutus est: dicit enim: *Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt.* Non dicit impossibile est eos intrare, sed *Difficile*: possunt enim per divitias adipisci superna, sed difficile est; quia viscosiores sunt visco divitiae, et vix evellitur animus occupatus ab eis; sed subsequenter ut impossibile hoc indicat, cum dicit: *Facilius est enim camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum Dei.* Nam sive per camelum animal intelligas, sive funem nauticum crassum, quocumque modo impossibile est, quod foramen acus totum capiat camelum. Si igitur facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem salvari, et hoc quod facilius est, impossibile est, impossibilius ergo est salvari divitem. Quid igitur dicendum? Equidem quod vere sic habet, divitem servari non posse. Neque mihi dicas, quod salvatus sit dives quispiam, qui sua dederit: non enim dives salvatus est, sed quia pauper factus; vel dispensator existens servatus est, non dives. Aliud est enim dispensator, aliud dives: dives est qui divitias reservat, dispensator vero, cui divitiae propter alios concreditae sunt. *Chry.* Abraham quidem possidebat opes pauperibus: et qui iuste eas possident, quasi suscipientes a Deo dispensant in divinis mandatis; qui vero contra Deum acquisierunt, et in expendendo faciunt illud idem, meretricibus et parasitis dantes, vel humi abscondentes, egenis vero nihil impendentes. Non ergo prohibet ditari, sed opibus famulari; vult ut necessariis utamur eis, non ut custodiamus: nam famuli est custodire, sed domini dispensare. Si conservari eas vellet, non tradidisset eas hominibus, sed sineret in terra iacere. *Theoph.* Porro attendas illud quod divitem quidem impossibile dicit salvari, possidentem vero divitias difficile; quasi dicat: Dives qui captus est a divitiis, et famulatur eis, non salvabitur; habens vero illas, scilicet quod eis dominatur, vix salvabitur causa humanae fragilitatis. Conatur enim nos diabolus supplantare, quoadusque possidemus divitias, et difficile est aufugere decipulas eius, ideoque bonum est paupertas, et quasi tentatione carens. *Chrysost.* Nulla enim est divitiarum commoditas anima patiente penuria; nec laesio paupertatis, anima divitiis affluente. Si autem ditescentis indicium est nullius egere, et pauperascentis indigere; palam est quod magis esse pauperem facit magis ditescere: facilius est enim quod quis in paupertate quam in divitiis opes contemnat: neque enim talis est ambitus ut per magis habere sedetur; sed per hoc consuevit magis accendi, sicut ignis quando maiorem suscipit escam. Quae autem mala videntur esse inopiae, communia sunt; quae vero divitiarum, propria

sunt earum. *August. de quaest. Evang. lib. 2. q. 47.* Divitem ergo hic appellat cupidum rerum temporalium, et de talibus superbientem. His divitibus contrarii sunt pauperes spiritu, quorum est regnum caelorum. Mystice autem facilius est Christum pati pro dilectoribus saeculi, quam dilectores saeculi ad Christum posse converti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, quia sponte humiliatus infirmitatis nostrae onera sustulit. Per (1) actum autem punctiones significat, per punctiones dolores in passione susceptos: foramen autem acus dicit angustiam passionis. *Chrysost.* Hic autem sermo quasi gravis transcendebat discipulorum virtutem; unde sequitur: *Et dixerunt qui haec audiebant: Et quis potest salvus fieri?* Hoc dixerunt discipuli non de se, sed de toto mundo timentes. *August. ib.* Cum autem incomparabiliter maior sit turba pauperum, quae, divitibus perditis, potest salvari; intellexerunt, omnes qui divitias amant, etiam si adipisci nequeant, in divitum numero deputari. Sequitur: *Ait illis: Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.* Quod non ita intelligendum est, quasi dives cum cupiditate et superbia in regnum Dei sit intraturus; sed possibile est Deo ut a cupiditate et superbia ad caritatem, et humilitatem convertatur. *Theoph.* Apud homines ergo quorum serpit intentio ad terrena, impossibilis est salus, ut dictum est; apud Deum vero possibilis est. Cum enim homo consiliarium habet Deum, et iustificationes et doctrinas paupertatis imbiberit, necnon eius auxilium invocet, hoc fiet possibile. *Cyril.* Congrue autem dives cum multa contempserit, recompensationem expectabit; qui vero parva possidens ea abdicavit, quid ei sperandum esset, quaerere decebat; unde sequitur: *Ait autem Petrus: Ecce dimisimus omnia.* Matthaeus addit *c. 19. Quid ergo erit nobis? Beda.* Quasi dicat: Fecimus quod iussisti; quid igitur dabis nobis praemii? Et quia non sufficit dimittere omnia, iungit quod perfectum est dicens: *Et secuti sumus te. Cyril.* Illud autem necesse est dicere, quod paucis abrenuntiantes quantum spectat ad propositum et obedientiam, pari lance cum opulentis penduntur, paribus utentes affectibus, dum rerum quas possident abiectionem ultro inferunt; unde sequitur: *Amen dico vobis: Nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxores, aut filios, aut agros propter regnum Dei, et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in saeculo futuro vitam aeternam.* Elevat ad acceptissimam spem omnes audientes, iureiurando promittens, dum apponit sermoni *amen*. Doctrina enim divina mundum vocante ad fidem Christi, forsitan aliqui respicientes parentes infideles, noluerunt eos turbare veniendo ad fidem; et similis est ratio aliorum germanorum. Deserunt autem quidam patrem et matrem, et totius parentelae amorem despiciunt propter amorem Christi. *Beda.* Sensus igitur iste est. Qui propter regnum Dei inquirendum omnes affectus contempserit, omnes saeculi divitias, delicias, risusque calcaverit, multo plura in praesenti recipiet. Cuius sententiae occasione, quidam Iudaicam mille annorum fabulam post resurrectionem iustorum aedificant, quando omnia quae propter Deum dimittimus, multiplici nobis sint fenore reddenda, et insuper vita aeterna donanda: nec vident inexperti quod si in ceteris digna sit repromissio, in uxoribus tamen iuxta alios Evangelistas centenis, appareat turpitudo; praesertim cum Dominus in resurrectione non esse nubendum testetur; et iuxta Marcum, ea quae dimissa fuerint, in hoc tempore cum persecutionibus accipienda confirmet, (2) quasi in illis mille annis abesse dogmatizant. *Cyril.* Hoc ergo dicimus, quod omissis temporalibus et carnalibus, multo maiora sibi aliquis vendicabit: quoniam et Apostoli cum pauca dimiserint, obtinuerunt multiplicia dona charismatum, et celebres reputati sunt ubique. Erimus ergo similes illis: si (3) donum quis dimittat, recipiet mansiones supernas; si patrem, patrem habebit caelestem; si a germanis recesserit, in fratrem hunc recipiat Christus; cum dimiserit coniugem, inveniet divinam sapientiam a qua procreabit spirituales fructus; inveniet Ierusalem caelestem, quae est mater nostra: a fratribus et etiam a sororibus sui propositi glutino spirituali colligatis, multo in hac vita gratiosiorem recipiet caritatem.

6. Assumpsit autem Iesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam, et consummabuntur omnia quae scripta sunt per prophetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur; et postquam flagellaverint, occident eum, et die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt; et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quae dicebantur.

6. (4) *Theo.* Praevidens Salvator ex passione sua discipulorum animos turbandos, eis longe ante et passionis suae poenam, et resurrectionis suae gloriam praedicit; unde dicitur: *Assumpsit autem Iesus duodecim et ait illis: Ecce ascendibus Ierosolymam, et consummabuntur omnia quae scripta sunt per prophetas de Filio hominis. Beda.* Praevidens enim quosdam haereticos futuros, qui Christum dicerent legi prophetisque docuisse contraria, ostendit quod per prophetarum praesagia suae passionis, et posterioris gloriae sit celebrata perfectio. *Chry.* Seorsum autem de passione cum discipulis confert: non enim oportebat hunc sermonem pluribus divulgari, ne turbarentur. Ob hoc autem praedicabat discipulis, ut exercitati per expectationem facilius sustinerent. *Cyril.* Et ut sciant quoniam passionem praenovit, et spontaneus ad eam accessit; ne dicerent: Qualiter in manus hostium incidit, qui nos promittebat salvare? Unde seriatim ordinem passionis enarrat subdens: *Tradetur enim Gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur. Chrysost.* Hoc Isaias praedixerat dicens *c. 50. Obtuli scapulas meas ad verbera, genas meas ad alapas, et faciem meam non diverti a sputorum dedecore.* Sed et crucis patibulum praedixit propheta cum ait *c. 55. Tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est.* Unde et hic subditur: *Et postquam flagellaverint, occident eum.* Sed et resurrectionem eius David

(1) *Al.* cum.

(2) *Al.* quas. (3) *Al.* domum. (4) *Al.* Gregor.

praedixit dicens *Ps.15.Non derelinques animam meam in inferno.* Unde hic subditur : *Et tertia die resurget. Isidor.* Admiror autem dementiam quaerentium cur Christus ante triduum resurrexit: si enim resurgeret tardius quam praedixerat, impotentiae esset; celerius vero est summae virtutis indicium. Si quem enim cum spoponderit suo creditori post triduum persolvere debitum, eadem die satisfacientem viderimus, non fallacem, sed potius ut veridicum eum mirabimur. Dicam etiam quod non dixit se post tres dies resurrecturum, sed die tertia. Habes parasceven, habes sabbatum usque ad solis occasum; et post sabbatum resurrexit. *Cyril.* Discipuli autem nondum noverant exquisite, quod prophetae praedixerant; sed postquam resurrexit, aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas; unde sequitur: *Et ipsi nihil horum intellexerunt.Beda.* Quia enim discipuli eius vitam maxime desiderabant eius, mortem audire non poterant: et quoniam non solum hominem innocentem, sed et Deum verum sciebant, hunc nullatenus mori posse putabant: et quia parabolas eum saepe loquentem audire consueverant, quoties aliquid de sua passione dicebat, ad aliud allegorice referendum esse credebant; unde sequitur: *Erat autem verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quae dicebantur.* Iudaei vero quia in eius necem conspiraverant, quod de passione sua loqueretur dicens in Ioanne *c. 5. Oportet exaltari Filium hominis,* intelligebant: unde dixerunt *ib. 12. Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in aeternum,* et quomodo tu dicis, *Oportet exaltari Filium hominis?*

7. Factum est autem, cum appropinquaret Hierico, caecus quidam sedebat secus viam mendicans: et cum audiret turbam praetereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret. Et clamavit dicens: Iesu fili David, miserere mei. Et qui praeibant, increpabant eum ut taceret; ipse vero multo magis clamabat: Fili David, miserere mei. Stans autem Iesus, iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum dicens. Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine ut videam. Et Iesus dixit ei: Respice: fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

7. *Gregor. hom. 2. Ev.* Quia carnales adhuc discipuli non valebant capere verba mysterii, venitur ad miraculum; ante eorum oculos caecus lumen recipit, ut eos ad fidem caelestia facta solidarent; unde dicitur: *Factum est autem, cum appropinquaret Hierico, caecus quidam sedebat secus viam mendicans. Theoph.* Et ne incessus Domini esset inutilis, in via fecit caeci miraculum, hoc documentum discipulis suis dans, ut in omnibus simus proficui, et nihil sit in nobis otiosum. *August. de quaest. Evan. lib. 2. q. 48.* Possemus de appropinquantibus Hierico sic intelligere, ut iam inde egressi, prope tamen adhuc essent ad eam civitatem: quod quidem minus usitate dicitur; sed tamen videri posset hoc dictum, quoniam Matthaeus, egredientibus eis ab Hiericho, dicit illuminatos duos caecos, qui iuxta viam sedebant. De numero quidem nulla esset quaestio si alter Evangelistarum de uno tacuisset, unius reminiscens; nam et Marcus unum commemorat, cum et egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatum; cuius et nomen dixit et patrem, ut intelligamus eum fuisse potissimum, alterum ignotum, ut merito ille notus etiam solus decenter commemoraretur. Sed quoniam quae sequuntur in Evangelio secundum Lucam, aptissime ostendunt illud quod ipse narrat, adhuc venientibus ipsis Hiericho factum esse, nihil aliud restat intelligere, nisi bis esse factum hoc miraculum; semel in uno caeco, cum adhuc veniret in illam civitatem, iterum in duobus, cum inde egrederetur: ut illud unum Lucas, alterum Matthaeus enarrat. *Chry.* Multus autem erat populus circa Christum, et caecus eum quidem non noverat, sentiebat autem effectum, et rapiebat per affectum, quod non hausit aspectus; unde subditur: *Et cum audiret turbam praetereuntem, interrogabat quid hoc esset.* Et oculati quidem secundum opinionem loquebantur. Sequitur: *Dixerunt autem ei quod Iesus Nazarenus transiret.* Caecus vero vera clamabat: alia docetur, et alia praedicat: nam sequitur: *Et clamavit dicens: Iesu filii David, miserere mei.* Quis te docuit haec o homo? Num perlegisti libros privatus luminibus? Unde igitur nosti luminare mundi? Vere Dominus illuminat caecos. *Cyril.* In Iudaismo autem nutritus non ignoravit quod de progenie David Deus secundum carnem nasceretur; et ideo ei ut Deo loquitur dicens, *Miserere mei.* Hunc imitentur qui in duo dividunt Christum: hic enim Christum tanquam Deum audit, et filium David eum nominat. Mirentur autem instantiam confessionis eius; quidam enim eum confitentem fidem compescebant. Sequitur; *Et qui praeibant, increpabant eum ut taceret.* Sed per inhibitiones huiusmodi non impediebatur eius audacia. Novit enim fides omnibus repugnare, et in omnia triumphare: utile enim est pro cultu divino pudorem deponere: nam si causa pecuniae sunt impudentes non nulli, pro animae salute non decet bonam induere impudentiam; unde sequitur: *Ipse vero multo magis clamabat:Filii David, miserere mei.* Sistit autem Christum vox invocantis in fide, et invocantes in fide respicit; et ideo merito vocat caecum, et accedere iussit; unde sequitur: *Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se*, ut scilicet qui prius fide eum tetigerat, appropinquaret et corpore. Appropinquantem caecum Dominus interrogat: nam sequitur: *Et cum appropinquasset, interrogavit illum dicens: Quid tibi vis faciam?* Dispensative interrogat, non quasi ignorans, sed ut scirent astantes quod non petebat pecuniam, sed divinam efficaciam, ut a Deo; unde sequitur: *At ille dixit: Domine ut videam. Chrysost.* Vel quia calumniatores veritatis Iudaei possent dicere, ut in caeco nato, Non est hic, sed similis eius; voluit ut caecus prius ostenderet defectum naturae, et tunc cognoscat gratiae maiestatem. At ubi petitionis modum caecus explicuit, tunc cum summa maiestate praecepit ei ut videret; unde sequitur: *Et dixit illi Iesus:Respice:* quod redundabat in crimen perfidiae Iudaeorum: quis enim prophetarum talia dixit? Aspice tamen quid assumat

medicus ab eo cui collata est sanitas: sequitur enim: *Fides tua te salvum fecit.* Pro fide enim venduntur beneficia; diffunditur enim gratia quam suscepit fides. Et sicut ab aliquo fonte hi quidem parvis vasis modicum aquae hauriunt, hi vero maioribus multum, fonte non distinguente mensuras; et secundum fenestras quae aperiuntur, magis vel minus splendor solis iufunditur; ita secundum capacitatem intentionis hauritur gratia. Vertitur autem vox Christi in lucem languentis, erat enim Verbum verae lucis; unde sequitur: *Et confestim vidit.* At caecus et ante beneficium fidem ostendit fervidam, et post beneficium benevolentiam observavit. Sequitur: *Et sequebatur illum, magnificans Deum. Cyril.* Ex quo patet quod a duplici caecitate liberabatur, corporali scilicet et intellectuali: neque enim glorificasset ut Deum nisi vere vidisset; sed et aliis factus est occasio glorificandi Deum. Sequitur: *Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo. Beda.* Non solum pro impetrato munere lucis, sed et merito fidei impetrantis. *Chrysost.* Hic autem necesse est quaerere, cur Christus daemoniacum quidem curatum sequi volentem prohibet, caecum autem illuminatum sequentem non prohibet? Sed neutrum irrationale puto; illum enim mittit praeconem, ut ex sua consistentia benefactorem praedicet: erat enim excellens miraculum, videre furiosum sanae mentis effectum; caecum vero permittit sequi, quando Ierosolymam ascendebat, per crucem perfecturus altum mysterium, ut recentem habentes miraculi mentionem, non existimarent eum infirmitate potius quam misericordia pati. *Ambro.* In hoc autem caeco typus populi gentilis est, qui, sacramento dominico recepit amissi luminis claritatem. Nihil autem interest, utrum in uno caeco medicinam, an in duobus accipiat: quoniam ex Cham et Iaphet Noe filiis originem ducens in duobus caecis, duos generis sui praetendebat auctores. *Greg. ib.* Vel caecum est genus humanum, quod in parente primo claritatem supernae lucis ignorans, damnationis suae tenebras patitur. Hierico autem interpretatur luna, quae dum menstruis momentis decrescit, defectum nostrae mortalitatis designat. Dum igitur Conditor noster appropinquat Hierico, caecus ad lumen redit; quia dum divinitas defectum nostrae carnis suscepit, humanum genus, lumen quod amiserat recepit. Qui ergo aeternae lucis claritatem nescit, caecus est. Si autem tantum Redemptorem credidit qui dixit *Ioan. 14. Ego sum via,* iuxta viam sedet; si vero credidit et exorat ut aeternum lumen recipiat, iuxta viam sedet et mendicat. Illi autem qui Iesum venientem praecedunt, designant carnalium desideriorum turbas, tumultusque vitiorum, qui priusquam Iesus ad cor nostrum perveniat, dissipant cogitationem nostram, et in ipsa nos nostra oratione conturbant: *Ipse vero magis clamabat*; quia quanto graviori tumultu cogitationum premimur, tanto orationi insistere ardentius debemus. Cum autem adhuc turbas phantasmatum in oratione patimur, Iesum aliquatenus transeuntes sentimus; cum vero orationi vehementer insistimus, Deus in corde figitur, et lux amissa reparatur. Vel transire humanitatis est, stare divinitatis. Caecum igitur clamantem Dominus transiens audivit, stans illuminavit: quia per humanitatem suam vocibus nostrae caecitatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiae per divinitatis potentiam infudit. Ad hoc autem requirit quid velit, ut cor ad orationem excitet; pati enim hoc vult quod et nos petere, et se concedere praenoscit. *Ambros.* Vel interrogavit caecum, ut crederemus nisi confitentem non posse salvari. *Greg. ib.* Caecus autem a Domino non aurum, sed lucem quaerit: et nos non falsas divitias, sed lucem quaeramus, quam videre cum solis Angelis possimus; ad quam lucem via fides est: unde recte caeco dicitur: *Respice: fides tua te salvum fecit.* Qui videt, et sequitur, quia bonum quod intelligit operatur. *August. ib.* Si autem Hierico lunam, et ob hoc mortalitatem interpetramur, morti propinquans Dominus Iudaeis solis, lumen Evangelii iusserat praedicari, quos significavit ille unus caecus, quem Lucas commemorat; a morte autem resurgens atque discedens, et Iudaeis, et Gentibus; quos duos populos significare videntur duo caeci commemorati a Matthaeo.

CAP. XIX.

Et ingressus perambulabat Hierico; et ecce vir nomine Zachaeus, et hic princeps erat publicanorum, et ipse dives: et quaerebat videre Iesum quis esset, et non poterat prae turba, quia statura pusillus erat: et praecurrens, ascendit in arborem Sicomorum ut videret eum, quia inde erat transiturus; et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, et dixit ad eum: Zachaee festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, et excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset. Stans autem Zachaeus, dixit ad Iesum: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod et ipse filius sit Abrahae. Venit enim Filius hominis quaerere, et salvum facere quod perierat.

Ambros. Zachaeus in sicomoro, caecus in via: quorum alterum Dominus miseraturus expectat, alterum suae mansionis claritate nobilitat: de quo dicitur: *Et ingressus Iesus perambulabat Hierico; et ecce vir nomine Zachaeus, et hic erat princeps publicanorum, et ipse dives.* Et bene princeps inducitur publicanorum: quis enim de se desperet, quando iste pervenit ad gratiam, cui census ex fraude? Et ipse quidem dives, ut scias omnes divites avaros. *Cyril.* Sed Zachaeus in his moram non traxit, sed factus est dignus propitiatione Dei, qui caecos illuminat, et longinquos vocat. *Titus.* Pullulaverat autem in eo semen salutis, quia cupiebat Iesum videre: unde sequitur: *Et quaerebat videre Iesum quis esset*; utpote qui numquam eum viderat; quia si vidisset, dudum iam recepisset a nequitia publicana. Si quis enim Iesum videt, non potest nequitiis immorari. Duo autem erant impedimenta huic visioni: nam retardabat eum populus, non tam virorum quam peccatorum; erat autem parvus statura; unde sequitur: *Et non poterat*

prae turba: quia statura pusillus erat. Ambro. Quid sibi vult quod nullius alterius staturam quam huius expressit? Vide ne forte malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide: nondum enim pronus erat cum ascenderet, nondum viderat Christum. *Titus.* Sed ille bonum adinvenit ingenium: nam praecurrens in arborem sicomorum ascendit, et transeuntem Iesum desideratum videbat; unde sequitur: *Et praecurrens, ascendit in arborem sicomorum, ut videret illum, quia inde erat transiturus.* Hic ergo solam visionem desideravit; sed qui novit plus facere quam quaerimus, dedit ei supra id quod expectabat; unde sequitur: *Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum. Cyril.* Vidit quidem hominis animam promptissime nitentem ad sancte vivendum, et eum ad pietatem convertit. *Ambro.* Apud eum se non invitatus invitat; unde sequitur: *Et dixit ad eum: Zachaee festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere:* sciebat enim uberem hospitis sui esse mercedem; sed tamen etsi non vocem, invitantis audierat affectum. *Beda.* Ecce autem camelus, deposita ibi sarcina, per foramem acus transit; hoc est dives et publicanus, relicto amore divitiarum, contempto censu fraudum, benedictionem dominicae susceptionis accepit. Sequitur: *Et festinans descendit, et accepit illum gaudens. Ambro.* Discant divites non in facultatibus crimen habere, sed in his qui uti nesciunt facultatibus: nam divitiae sicut impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis. *Chrysost.* Sed considera nimiam Salvatoris bonitatem. Insons cum sontibus conversatur; fons iustitiae cum avaritia quae est materia pravitatis, ingressus domum publicani nullam ex avaritiae nebula iniuriam patitur; sed fulgore iustitiae avaritiam delet. Sed mordaces et criminationis amatores invehi tentant in his quae ab eo fiebant: sequitur enim: *Et cum viderent omnes, murmurabant dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset.* Ipse vero incusatus ut epulo, et publicanorum amicus, spernebat haec, ut consummaret propositum: quia et medicus nisi patiatur saniem aegrotorum, non liberat a morbo: quod et tunc contigit, quoniam conversus est publicanus, et factus est melior. Sequitur: *Stans autem Zachaeus dixit ad Iesum: Ecce dimidium bonorum meorum Domine, do pauperibus, et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Audi mirabile. Nondum didicit, et obedit: et sicut sol per radios infusus in domum non illustrat verbo, sed opere; ita Salvator radiis iustitiae, nequitiae fugavit caliginem: nam lux in tenebris lucet. Quodlibet autem unitum est validum, divisum autem debile; et ideo bipartit substantiam. Est autem diligentius attendendum, quod opes Zachaei non solum erant iniustae, sed etiam ex patrimonio fuerunt congregatae; alioquin quomodo poterat extorta inique restituere in quadruplum? Sciebat enim legem iubentem restituere in quadruplum male ablata, ut si lex non terreat, damna mitigent. Non ergo expectat Zachaeus legis censuram, ipse sibi iudex effectus. *Theo.* Sed si subtilius indagare velimus, nihil de propriis restabat facultatibus. Data enim medietate bonorum pauperibus, ex residuo reddebat laesis in quadruplo. Nec solum hoc promittebat, sed faciebat: non enim ait, Dabo medietatem et restituam quadruplum: *sed do* et *reddo.* At Christus illi salutem nuntiat. Sequitur: *Ait Iesus ad eum, quia hodie salus huic domui facta est:* ipsum Zachaeum significans assecutum fuisse salutem, per domum habitatorem significans: sequitur enim: *Eo quod et ipse filius sit Abrahae:* non enim vocasset Abrahae filium inanimatam fabricam. *Beda.* Filius autem Abrahae Zachaeus dicitur, non quia de eius stirpe genitus, sed quia eius est fidem imitatus, ut sicut ille terram domumque paternam deseruit, ita iste bona sua partiendo pauperibus relinqueret. Pulchre autem dicit, *Et ipse,* ut non solum eos qui iuste vixerant, sed et eos qui ab iniustitia resipiscunt, ad filios promissionis pertinere declaret. *Theo.* Non autem dixit quod filius erat Abrahae, sed quoniam nunc est: nam prius quando erat publicanorum princeps, nullam similitudinem habens ad Abraham iustum, non erat Abrahae filius. Sed quia murmurabant quidam, eo quod moraretur cum viro peccatore, ad compescendos illos subdit: *Venit enim Filius hominis quaerere quod perierat. Chrysost.* Quasi dicat: Quid me criminamini si rectifico peccatores? Tam enim procul est a me odium peccatorum, quod eorum causa advenerim: nam medicus veni, non iudex; ob hoc conviva fio languentium, patiorque foetorem, ut praestem remedia. Quaeret autem aliquis, quomodo Paulus iubet *1. Cor. 5.* si quis frater fuerit procax, aut avarus, cum huiusmodi nec cibum esse sumendum? Christus autem erat publicanorum conviva. Sed nondum provecti erant isti ut fierent fratres. Sed et tunc vitare praecepit Paulus fratres cum perstant in malo; hi vero erant mutati. *Beda.* Mystice autem Zachaeus, qui interpretatur iustificatus, credentem ex Gentibus populum significat, qui per occupationem temporalium depressus erat et minimus, sed a Deo sanctificatus; qui intrantem Hierico Salvatorem videre voluit, dum fidem quam mundo attulit, participare quaesivit. *Cyril.* Turba autem est imperitae confusio multitudinis, quae verticem nequivit videre sapientiae. Ergo Zachaeus quamdiu in turba est, non vidit Christum; sed plebeiam transgressus inscitiam, meruit quem desiderabat aspicere. *Beda.* Vel turba, idest vitiorum consuetudo, quae caecum clamantem increpabat, etiam hunc suscipientem tardat; sed sicut amplius clamando caecus turbam vicit, ita pusillus terrena relinquendo, et arborem crucis ascendendo, turbam obstantem transcendit. Sicomorus namque quae est arbor foliis moro similis, sed altitudine praestans, unde et a Latinis celsa nuncupatur, ficus fatua dicitur; et eadem dominica crux, credentes alit ut ficus, ab incredulis irridetur ut fatua. Quam arborem pusillus statura Zachaeus, ut coëxaltari possit ascendit, cum quilibet humilis et propriae conscius infirmitatis clamat: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi Gal. 7. Ambros.* Pulchre autem addidit, quia illa parte erat transiturus Dominus, vel ubi sicomorus, vel ubi crediturus; ut mysterium servaret, et gratiam seminaret; sic enim venerat, ut per Iudaeos veniret ad Gentes. Vidit itaque Zachaeum sursum: iam enim sublimitas fidei inter fructus bonorum operum, inter fecundae altitudinem arboris eminebat. Zachaeus autem supra arborem est, quia est supra legem. *Beda.* Perambulans autem Dominus venit ad

locum ubi Zachaeus sicomorum ascenderat: quia missis per mundum praedicatoribus in quibus ipse loquebatur et ibat, venit ad populum nationum, qui passionis eius fide iam sublimis erat; quem suspiciens vidit, quia per gratiam elegit. Manebat aliquando Dominus in domo principis pharisaeorum; sed eum opera digna Deo facientem lingua venenata carpebant; unde eorum perosus facinora discessit dicens *Matth. 23. Relinquetur domus vestra deserta.* Hodie autem in domo pusilli Zachaei oportet illum manere, idest novae legis gratia coruscantem in humilium nationum corde quiescere. Quod autem descendere de sicomoro, et sic mansionem in domo parare iubetur, hoc est quod ait Apostolus *2. Cor. 5. Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed iam nunc non novimus... Etsi enim mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Manifestum est autem Iudaeos Gentium semper odisse salutem; sed salus quae olim Iudaeorum domos implebat, hodie populum nationum illuxit, eo quod et ipse populus filius sit Abrahae credendo in Deum. *Theoph.* Sed et facile est hoc ad moralem utilitatem retorquere. Quisquis enim in malitia pluribus praeest, parvus est statura spirituali, et non potest videre Iesum prae turba: nam perplexus a passionibus et saecularibus rebus, non aspicit Iesum ambulantem, idest in nobis operantem, nullum opus eius cognoscens. Ascendit autem super sicomorum, idest voluptatis dulcedinem, quae significatur per ficum, deprimens eam; et sic sublimior factus, videt et videtur a Christo. *Gregor. 27. Mor. c. 26.* Vel quia sicomorus ficus fatua dicitur, pusillus Zachaeus sicomorum subiit, et Dominum vidit: quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. Quid enim in hoc mundo stultius, quam amissa non quaerere, possessa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis iniuriis iniuriam reddere? Per hanc autem sapientem stultitiam, etsi nondum solide ut est, iam tamen per contemplationis lumen Dei Sapientia videtur. *Theoph.* Dicit autem ei Dominus: *Festinans descende*; hoc est ascendisti per poenitentiam ad altiorem locum, descende per humilitatem, ne te supplantet elatio: oportet enim me in humilis domo manere. Geminis autem bonis in nobis existentibus, corporalibus scilicet, et spiritualibus, cuncta corporalia derelinquit iustus pauperibus, sed spiritalia non deserit bona, sed si quid exegit ab aliquo, reddit quadruplum: significans per hoc, quod si quis per poenitentiam pergit in contrario tramite priscae pravitatis, per multiplices virtutes sanat omnia pristina delicta; ac sic promeretur salutem, vocaturque filius Abrahae, eo quod a propria cognatione exierit, scilicet ab antiqua nequitia.

2. Haec illis audientibus, adiiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Ierusalem, quia aestimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, et ait ad illos: Negotiamini dum venio. Cives autem eius oderant eum, et miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. Et factum est ut rediret accepto regno: et iussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autem primus dicens: Domine mna tua decem mnas acquisivit. Et ait illi: Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens supra decem civitates. Et alter venit dicens: Domine mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates. Et tertius venit dicens: Domine ecce mna tua quam habui, repositam in sudario: timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti. Dixit ei: De ore tuo te iudico serve nequam. Sciebas enim quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, et metens quod non seminavi: et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam. Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, et date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, et abundabit; ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo. Verumtamem inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me.

2. *Euseb.* Aestimabant quidam in primo Salvatoris adventu regnum eius venire, et hoc putabant mox tunc fieri cum ascensurus erat Ierosolymam: adeo obstupefecerant eos miracula divina quae fecerat. Et ideo instruit eos non prius se recipere regnum a Patre, quam ab hominibus iret ad Patrem; et ideo dicitur: *Haec illis audientibus, adiiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Ierusalem, quia aestimarent, quod confestim regnum Dei manifestaretur. Theoph.* Sed Dominus ostendit eis quod vana quaedam aestimarent: non enim est sensibile regnum Dei. Ostendit etiam, quod quasi Deus novit cogitationes eorum, proponens eis subsequentem parabolam; unde sequitur: *Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti. Cyril.* Describit autem sensus huius parabolae mysteria Christi a primo usque ad ultimum. Homo enim factus est Deus Verbum existens; et quamvis servus factus sit, est tamen nobilis secundum ineffabilem ortum a Patre. *Basi.* Necnon solum secundum deitatem Dominus nobilis est, sed etiam secundum genus humanum ex semine David secundum carnem exortus. *Abiit* autem in *regionem longinquam*, non tam locali distantia separatam quam rerum conditione: ipse enim Deus prope est unicuique nostrum, cum nostra bona opera nos ei astringunt, et distat quoties nos haerendo perditioni elongamur ab eo. Ad hanc igitur terrenam regionem accessit longinquam a Deo, ut Gentium regnum acciperet secundum illud *Ps. 2. Postula a me, et dabo tibi Gentes haereditatem tuam. August. de quaest. Evang. lib. 2. cap. 46.* Vel regio longinqua Ecclesia Gentium est, usque ad fines terrae: abiit enim ut plenitudo Gentium intraret, revertetur ut

omnis Israel salvus fiat. *Euseb.* Vel per hoc quod profectus est ad regionem longinquam, ascensum proprium a terra in caelos designat; cum vero subdit, *Accipere sibi regnum et redire*, secundam sui apparitionem gloriosam et regiam ostendit. Et primo quidem hominem se vocat propter nativitatem in carne, deinde nobilem; nondum autem se Regem appellat, quia nondum in prima apparitione regia fungebatur maiestate. Sed et bene dicitur obtinere sibi regnum: nam dante sibi Patre illud obtinuit, secundum illud Danielis 7. *Ecce Filius hominis veniebat in nubibus, et datum est ei regnum. Cyril.* Ascendens enim ad caelos, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis; ascendens autem dispensavit credentibus in eum divinorum charismatum differentiam; sicut servis committuntur dominicae facultates, ut aliquid lucrantes famulatus sui ferant praeconia; unde sequitur: *Vocatis autem decem servis dedit illis decem mnas.* Consuevit sacra Scriptura in signum perfectionis uti numero denario; quem si quis numerando excedere velit, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam; et ideo in dispensatione talentorum eum qui metam attigit divini officii, decem ait mnas recepisse. *August. ib.* Vel per decem mnas legem significat propter Decalogum: per decem autem servos hos, quibus sub illa positis gratia praedicata est. Sic enim intelligendum est eis datas mnas ad usum, cum intellexerunt, legem remoto velamine ad Evangelium pertinere. *Beda.* Mina namque quam Greci mnan μναν vocant, centum dracmis appenditur: et omnis Scripturae sermo, quia vitae caelestis perfectionem suggerit, quasi numeri centenarii pondere fulgescit. *Euseb.* Significat ergo per eos qui mnas recipiunt suos discipulos, quibus mnas exhibens singulis, parem cunctis dispensationem committens negotiari iussit. Sequitur: *Et ait ad illos: Negotiamini dum venio.* Nullum autem aliud negotium erat nisi dogma regni sui intentis mortalibus praedicandum per suos discipulos. Idem autem est omnium documentum, eademque fides, unum baptisma: et ob hoc mna una singulis datur. *Cyril.* Multa autem est horum differentia ad illos qui inficiati sunt regnum Dei; de quibus subditur: *Cives autem eius oderant illum, et miserunt legationem post illum dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.* Hoc est quod Christus improperavit Iudaeis dicens *Ioan. 17. Nunc vero viderunt, et oderunt me et Patrem.* Renuerunt autem regnum eius dicentes Pilato *ib. 19. Non habemus Regem, nisi Caesarem. Euseb.* Per hoc enim quod dicit *Cives eius*, Iudaeos significat ortos ex eadem progenie secundum carnem, et quoniam ritu legis cum illis pariter utebatur. *Aug. de qu. Evan. lib. 2. q. 61.* Miserunt autem legationem post eum, quia etiam post resurrectionem eius immiserunt persecutiones Apostolis, et praedicationem Evangelii respuerunt. *Euse.* Postquam autem Salvator haec docuit pertinentia ad primum eius adventum, consequenter gloriosum et regium eius reditum ostendit, dicens: *Et factum est ut rediret accepto regno, et iussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. Chrys.* Duo regna Dei novit sacra Scriptura: alterum quidem ex creatione, secundum quod est Rex omnium creationis iure: alterum autem ex approbatione, secundum quod iustis dominatur propria sponte ei subiectis; et hoc regnum hic dicitur accepisse. *Aug. ib.* Redit etiam accepto regno, quia in manifestissima claritate venturus est, qui eis humilis apparuit, cum diceret *Ioan. 19. Regnum meum non est de hoc mundo. Cyr.* Redeunte autem Christo, sumpto regno, merebuntur praeconia, et delectabuntur verbi ministri in supernis honoribus, quia multiplicaverunt talentum pluribus acquisitis; unde subdit: *Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivit. Beda.* Primus servus ordo doctorum est in circumcisione missorum qui unam mnam negotiaturus accepit, quia unam fidem praedicare iussus est; sed haec mna decem mnas acquisivit, quia populum sub lege constitutum sibimet docendo sociavit. Sequitur: *Et ait illi: Euge serve bone quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens supra decem civitates.* In modico servus est fidelis, quia non adulterat verbum Dei. Quicquid enim in praesenti percipimus donorum, in comparatione futurorum paucum est. *Graec.* Sed quia mercedem propriorum bonorum accipit, decem dicitur civitatibus praeesse. De his promissis quidam infime coniectantes existimant se praeturis, et praefecturis donari in terrena Ierusalem reparata lapidibus pretiosis, si honeste in Christo fuerunt conversati, ambitum potestatis et praefationis ab anima minime deponentes. *Ambros.* Sed civitates decem sunt animae, quibus iure praeponitur, quia pecuniam domini, et eloquia casta probata sicut argentum mentibus hominum foeneraverit: nam sicut Ierusalem dicitur aedificata ut civitas, ita sunt animae pacificae; et sicut Angeli praesunt, ita hi qui vitam meruerunt Angelorum. Sequitur: *Et alter venit dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. Beda.* Servus ille coetus est eorum, qui praeputio evangelizare missi sunt, cuius mna, idest evangelica fides quinque mnas fecit: quia Gentes corporis sensibus antea mancipatas ad fidei evangelicae gratiam convertit. Sequitur: *Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates*; hoc est ex earum, quas imbueras, animarum fide, et conversatione sublimis fulgeas. *Ambr.* Vel aliter fortasse: Iste qui quinque mnas acquisivit, moralia habet, quia quinque sunt corporis sensus; ille qui decem, duplicia, idest mystica legis, et moralia probitatis. Possumus et hic decem mnas decem verba intelligere, idest legis doctrinam, quinque mnas magisteria disciplinae; sed legisperitum in omnibus volo esse perfectum. Bene autem quia de Iudaeis dicit, duo soli multiplicatam pecuniam deferunt, non utique aeris, sed dispensationis usuris. *Chrys.* Alia est enim pecunia foenoris, alia doctrinae caelestis usura. In terrenis enim opibus non evenit unum fieri divitem, nisi alter depauperetur; sed in spiritualibus non evenit quemquam ditari, nisi faciat et alium locupletem: in corporeis enim participatio minuit, sed in spiritualibus auget. *Aug. ib.* Vel aliter: Quod unus eorum qui bene usi sunt decem acquisivit, et alter quinque, significat eos esse acquisitos in gregem Domini, a quibus iam lex per gratiam intellecta est, sive propter decem legis praecepta, sive quia ille per quem lex lata est, quinque libros conscripsit. Ad hoc pertinent decem et quinque civitates, quibus eos praeponit: (1) multiplicationem scilicet

(1) *Al.* multiplicatio enim intelligentiae in ipsa veritate.

intelligentiae in ipsa varietate, quae de unoquoque praecepto, vel de uno quolibet libro pullulat. Et ad unum reducta, quasi civitatem facit viventium rationum aeternarum. Est enim civitas non quorumlibet animantium, sed rationalium multitudo, legis unius societate devincta. Quod ergo servi reddentes rationem ex eo quod acceperant, laudantur qui lucrati sunt, significat eos bonam reddere rationem qui bene usi sunt, (1) quod acceperunt ad augendas divitias domini per eos qui credunt in eum. Quod qui facere nolunt, in illo signati sunt qui mnam suam in sudario servavit; de quo sequitur: *Et tertius venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui, repositam in sudario.* Sunt enim homines hac sibi perversitate blandientes, ut dicant: Sufficit ut de se unusquisque rationem reddat: quid opus est aliis praedicare et ministrare, ut etiam rationem de ipsis quisque reddere cogatur? Cum apud Dominum etiam illi sint inexcusabiles, quibus lex data non est, neque etiam qui audito Evangelio non obediverunt: quia per creaturam poterant cognoscere creatorem; unde sequitur: *Timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti.* Hoc est enim quasi metere ubi non seminavit, idest eos impietatis reos tenere, quibus verbum legis aut Evangelii ministratum non est. Hoc autem veluti iudicii periculum devitantes pigro labore a verbi ministratione conquiescunt; et hoc est quasi in sudario ligare quod acceperunt. *Theoph.* Sudario enim mortuorum facies velatur: merito ergo hic piger dicitur mnam in sudario involvisse, quia eam mortificans, et otiosam dimittens, non tractavit, nec auxit. *Beda.* Vel pecuniam in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti corporis abscondere. Quod autem putaverat se per excusationem dixisse, in culpam propriam vertitur; unde sequitur: *Dixit ei: De ore tuo te iudico serve nequam.* Servus nequam vocatur, quasi piger ad exercendum negotium, et superbus ad accusandum domini iudicium. *Sciebas quod ego austerus homo sum, tollens quod non posui, et metens quod non seminavi; et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam*; quasi dicat: Si durum me esse noveras, et aliena sectari, quare non tibi haec cogitatio incussit timorem, ut scires me mea diligentius quaesiturum? Pecunia autem vel argentum praedicatio Evangelii est, et sermo divinus, quia *eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum Ps. 11*, qui sermo Domini dari debuit ad mensam, hoc est promptis paratisque cordibus intimari. *August. ib.* Vel mensa ad quam danda erat pecunia, professionem ipsam religionis accipimus, quae tamquam publice proponitur ad usum necessarium saluti. *Chry.* In sensibilibus autem divitiis debitores solius observationis obnoxii sunt: quantum enim recipiunt, tantum eos reddere necesse est, et nihil plus ab eis quaeritur: in divinis autem eloquiis non solum ad custodiam obligamur, sed etiam multiplicare monemur; unde sequitur: *Ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam. Beda.* Qui enim verbi pecuniam a doctore percepit credendo, necesse est eam cum usuris solvat operando; vel ut ex eo quod audivit, etiam alia studeat intelligere, quae necdum ex praedicatoris ore didicit. *Cyril.* Doctorum enim est inserere auditoribus salutarem et proficuum sermonem; opus autem divinae virtutis est attrahere obedientes ad audientiam, et fertilem eorum reddere intellectum. Non est autem hic servus laudatus, neque honorem promeruit: sed potius tanquam iners est condemnatus; unde sequitur: *Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, et date illi qui decem mnas habet. August. ib.* Per quod significatur et illum posse amittere munus Dei, qui habens non habet, idest eo non utitur; et eo augeri qui habens habet, idest bene utitur. *Beda.* Mystice autem hoc, ut reor, indicat intrante plenitudine Gentium omnem Israel salvum futurum; et tunc abundantiam gratiae spiritualis, quam modo nos tepide exercemus, illius populi doctoribus esse conferenda. *Chrysost.* Ideo autem dicit astantibus, *Auferte ei mnam*: quia non est prudentiae animi punire; sed alio quodam, scilicet ministro, eget ad puniendum officio iudicis; nam et Deus non ipsemet poenas irrogat, sed mediantibus Angelis. *Ambro.* De aliis servis siletur, qui quasi prodigi debitores quod acceperant perdiderunt. In duobus servis illis qui lucrati sunt, pauci signati sunt, qui per duas vices ad cultores vineae sunt destinati, in reliquis omnes Iudaei. Sequitur: *Et dixerunt ei, Domine: habet decem mnas.* Et ne hoc iniustum videretur, subdit: *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur. Theoph.* Quia cum decem auxerit decuplando, palam est quod et plura decuplans pluris lucri fiet occasio Domino. A deside vero et otioso, qui non satagit augere quod acceperat, ipsum quoque quod possidet auferetur; unde sequitur: *Ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo:* ne vacet census dominicus, cum posset dare aliis et multiplicari. Haec autem non solum ad sermonem et doctrinam referenda sunt, sed etiam ad morales virtutes: quoniam et in his dat nobis Deus sua charismata, hunc dotans ieiunio, illum oratione, alium mansuetudine vel humilitate; quibus si invigilaverimus, multiplicabimus ea; si vero tepeamus, extinguemus. Deinde de adversariis subdit: *Veruntamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite et interficite ante me. August. ib.* Per quod designat impietatem Iudaeorum, quia ad eum noluerunt converti. *Theoph.* Quos tradidit morti, mittens eos in ignem exteriorem: sed et in hoc mundo mactati sunt flebiliter ab exercitu Romanorum. *Chrysost.* Haec contra Marcionistas competunt: nam et Christus dicit: *Adducite hostes meos, et occidite coram me*; cum tamen illi bonum dicant Christum, Deum vero veteris testamenti malum. Patet autem quod Pater et Filius eadem facit: nam Pater ad vineam destinat exercitum, Filius autem hostes coram se trucidari facit. Haec autem quae in Luca scribitur parabola, alia est ab ea quae in Matthaeo narratur de talentis: nam hic quidem ex uno capitali accepto, varii fuere proventus: quia ex una mna accepta, hic quinque talenta, ille obtulit decem: sed apud Matthaeum, contrarium: nam qui duo accepit, duo superaddidit, et qui quinque, tantumdem, unde et praemiis donantur imparibus.

3. Et his dictis, praecedebat ascendens Ierosolymam. Et factum est cum appropinquasset ad Bethphage, et Bethaniam ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos: dicens? Ite

(1) *Al.* adest eo.

in castellum quod contra vos est. In quod introeuntes, invenietis pullum asinae alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum, et adducite. Et si quis vos interrogaverit quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius desiderat. Abierunt autem qui missi erant, et invenernnt, sicut dixit illis, stantem pullum. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos: Quid solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum ad Iesum. Et iacientes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum. Exeunte autem illo substernebant vestimenta sua in via.

3. *Titus.* Quia Dominus dixerat *sup. c. 10. Appropinquavit regnum Dei*; videntes illum in Ierusalem ascendentem, putabant ideo ascendere, ut regnum Dei inchoaret. Consummata ergo parabola in qua errorem praedictum correxit, et ostenso quod nondum insidiantem sibi mortem devicerat, procedebat ad passionem, ascendens Ierosolymam; unde dicitur: *Et his dictis praecedebat ascendens Ierusalem. Beda.* Ostendensetiam de eiusdem civitatis eventu parabolam fuisse praemissam, quae et ipsum erat occisura, et hostili clade peritura. Sequitur: *Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, et Bethaniam ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos.* Bethphage erat locus Sacerdotum in monte Oliveti; Bethania quoque civitas sive villula ex latere montis eiusdem, quasi stadiis quindecim a Ierusalem. *Chrysost.* Et quidem in exordiis indifferenter se Dominus ingerebat Iudaeis; sed ubi sufficienter edidit suae potestatis experimentum, auctoritate multa singula quaeque pertractat. Multa igitur fiunt miracula. Praedixit quoniam invenietis pullum indomitum: et hoc est quod subditur dicens: *Ite in castellum quod contra vos est, in quod introeuntes, invenietis pullum asinae alligatum, cui nemo unquam hominum sedit.* Praedicit etiam quod nemo prohibebit, sed cum audierint, silebunt; unde sequitur: *Solvite illum et adducite. Si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius desiderat. Tit.* In hoc autem divinam fore vocationem patuit: non enim potest aliquis resistere Deo, quae sua sunt evocanti. Discipuli autem iussi ducere pullum, non refutaverunt hoc officium ut parvum, sed abierunt ut adducerent eum; unde sequitur: *Abierunt autem qui iussi erant, et invenerunt, sicut dixit, pullum stantem. Basi.* Sic quoque docet nos et infima opera plurimo cum affectu et studio aggredi, scientes quod quicquid intuitu Dei fit, non est parvum, sed dignum in regno caelorum. *Titus.* Obmutescunt autem ob excellentiam fortis virtutis, nequeuntes resistere Salvatoris eloquiis, qui ligaverunt asinum: sequitur enim: *Solventibus autem illis dixerunt domini eius ad illos; Quid solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet.* Maiestativum enim nomen est Dominus: Rex enim erat venturus in conspectu multitudinis. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 66.* Nec moveat quod Matthaeus asinam et pullum dicit, ceteri autem de asina tacent: ubi enim utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius alia commemoraret: quanto minus ubi alius unum, et alius utrumque? *Glos.* Nec solum discipuli obsecuti sunt Christo in pullo alieno, sed etiam in propriis vestimentis, quae partim asino imposuerunt, partim sternebant in via; unde sequitur: *Et duxerunt illum ad Iesum. Et iacientes vestimenta sua super pullum imposuerunt Iesum. Exeunte autem illo substernebant vestimenta sua in via. Beda.* Iuxta alios Evangelistas non discipuli tantum, sed etiam plurimi de turba vestimenta sternebant in via. *Ambro.* Mystice autem Dominus venit ad montem Oliveti, ut novellas oleas in sublimi virtute plantaret: et fortasse ipse mons Christus est: quis enim alius tales fructus ferret olearum Spiritu S. fecundarum? *Orig.* Pulchre autem civitates positae in monte Oliveti referuntur, hoc est in ipso Domino, qui unctionem spiritalium charismatum, et scientiae, pietatisque luce refovet. *Beda.* Bethania autem interpretatur domus obedientiae: Betphage vero domus maxillarum, sacerdotalis quidem locus: maxillae enim Sacerdotibus debentur, sicut in lege praecipitur. Illuc vero ubi obedientia, et ubi locus Sacerdotibus mancipatur, mittit Salvator discipulos suos, ut solvant asinae pullum. *Ambros.* In castello enim erant, et erat ligatus pullus cum asina, nec poterat solvi nisi iussu Domini. Solvit eum manus apostolica, talis actus, talis gratia. Esto talis ut ligatos possis solvere. In asina quidem Matthaeus Evangelista quasi matrem figuravit erroris; hic autem in pullo generalitatem populi gentilis expressit. Et bene, *In quo nemo sedit:* quia nullus antequam Christus nationum populos vocavit ad Ecclesiam. Alligatus autem perfidiae vinculis tenebatur,(1) in quo adductus Domino erroris famulatu: sed dominatum vendicare sibi non poterat, quem dominum fecerat non natura, sed culpa; et ideo cum *Dominus* dicitur, unus agnoscitur. Misera servitus cui vagum ius est: plures enim habet dominos, qui unum non habet. Alieni alligant ut possideant, iste solvit ut teneat: vehementiora enim dona novit esse quam vincula. *Orig.* Multi ergo erant domini huius pulli, antequam Salvator eum haberet necessarium; postquam vero ille coepit esse Dominus, plures esse domini cessaverunt: nemo enim potest Deo servire, et mammonae. Quando malitiae servimus, multis sumus passionibus vitiisque subiecti. Necessarium autem habet Dominus pullum, quia cupit nos solvi a vinculis peccatorum. *Orig. sup. Ioan.* Ego opinor non frustra castellum esse hunc locum, ubi stabat asina ligata, et pullus: quasi castellum enim respectu totius orbis caelestis tota terra despicitur absque adiectione alterius nominis nuncupatum. *Ambros.* Nec illud est otiosum, quod duo discipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos; et ideo non personas destinavit, sed numerum diffinivit. Tamen si quis est qui personas exigat, potest aestimare de Philippo, quem Spiritus S. misit in Gazam, quando Candacis Reginae baptizavit Eunuchum. *Theoph.* Vel duo missi hoc innuunt, quod ad introductionem gentilis populi, et subiectionem eius ad Christum, duos faciunt gradus prophetae, et Apostoli. Ducunt autem eum a quodam castello, ut innotescat nobis, quod hic populus rusticanus erat, et indoctus. *Ambros.* Illi ergo directi cum

(1) *Al.* iniquo addictus.

solverent pullum, non suis verbis sunt usi, sed dixerunt sicut dixerat illis Iesus; ut agnoscas, quod non suo sermone, sed verbo Dei, nec proprio, sed Christi nomine fidem populis infudere gentilibus; atque adversariae potestates, quae sibi nationum obsequia vendicabant, mandato cessere divino. *Orig. hom. 37.* Deinde mittunt discipuli vestes suas super asinum, et sedere faciunt Salvatorem, dum assumunt sermonem Dei, et imponunt eum super animas audientium. Vestibus exuuntur, et substernunt eas in via: quia vestimenta Apostolorum, opera eorum bona sunt. Et revera solutus a discipulis asinus, et portans Iesum incedit super vestimenta Apostolorum, quando doctrinam eorum imitantur et vitam. Quis nostrum ita beatus est, ut sedeat super illum Iesus? *Ambro.* Non enim mundi Dominum gestari super dorsum asinae delectavit; sed ut latente mysterio in secretis animarum interiore (1) consensu, mysticus rector insideret, regens mentis vestigia, lasciviam carnis infrenans: sermo eius habena est, stimulus est.

4. Et cum appropinquaret iam ad descensum montis Oliveti, coeperunt omnes turbae descendentium discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus, dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax in caelo, et gloria in excelsis. Et quidam pharisaeorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

4. *Orig. hom. 37.* Quamdiu in monte fuit Dominus, cum solis Apostolis morabatur; quando autem vicinus coepit esse descensui, tunc occurrit ei turba populorum: unde dicitur: *Et cum iam appropinquaret ad descensum montis Oliveti, coeperunt omnes turbae descendentium discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna. Theoph.* Discipulos vocat non solum duodecim, aut septuaginta, sed omnes qui Christum sequebantur, seu causa miraculorum, seu ad aliquam delectationem doctrinae: quibus ingeri pueri potuerunt ut narrant alii Evangelistae; unde sequitur: *Super omnibus quas viderant virtutibus. Beda.* Multas quidem virtutes Domini viderant, sed maxime Lazari resurrectionem stupebant: nam, ut Ioannes ait *c. 12. Proterea obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum.* Notandum enim est, non tunc primum Salvatorem Ierusalem adiisse, sed multoties antea sicut Ioannes commemorat. *Ambro.* Turba igitur agnoscens Deum Regem appellat, prophetiam repetit, expectatum quoque secundum carnem David filium venisse declarat; unde sequitur: *Dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini. Beda.* Idest in nomine Dei Patris; quamvis possit intelligi et in nomine suo, quia et ipse Dominus est. Sed melius verba eius nostrum dirigunt intellectum, quibus ait *Ioan. 5. Ego veni in nomine Patris mei:* humilitatis enim magister est Christus. Non autem Rex Christus dicitur ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hostesque visibiliter debellandos; sed quod mentes regat, et in regnum caelorum credentes perducat: quod enim Rex esse voluit Israel, miserationis indicium est, non potestatis augmentum. Verum quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchre sibi invicem in laude eius caelestia simul et terrena concinunt: eo enim nascente, caelestium agmina cantant, eodem autem caelis se redituro, mortales vicem laudis rependunt; unde sequitur: *Pax in caelo. Theoph.* Hoc est bellum antiquum quo Deo adversabamur, evanuit. *Et gloria in excelsis*, laudantibus scilicet Angelis Deum in tali reconciliatione: nam hoc ipsum quod Deus visibiliter ambulat in territorio inimicorum suorum, significat ipsum nobiscum habere concordiam. Sed pharisaei hoc audientes murmurabant, eo quod turba eum Regem vocabat, et laudabat ut Deum; referentes nomen Regis ad seditionem, nomen vero Domini ad blasphemiam; unde sequitur: *Et quidam pharisaeorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Beda.* Mira invidorum dementia: quem magistrum appellandum non dubitant, quia vera docentem noverant, huius discipulos, quasi melius edocti, redarguendos aestimant. *Cyril.* Sed Dominus non compescuit laudantes eum ut Deum, sed magis reprehensores compescens, attestatur sibi super gloria deitatis; unde sequitur; *Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. Theoph.* Quasi dicat: Non sine causa, (2) ut homines me taliter laudant, sed commoniti virtutibus, quas viderunt. *Beda.* Crucifixo etiam Domino, notis eius tacentibus prae timore, lapides et saxa canebant, dum postquam emisit spiritum, terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt. *Ambros.* Neque etiam mirum est si laudes Domini contra naturam suam saxa respondeant, quem scopulis duriores praedicant peremptores, scilicet turba post exiguum crucifixura Deum, negans affectibus quem vocibus confitetur; aut fortasse, quia obmutescentibus Iudaeis post Domini passionem, vivi erant secundum Petrum lapides clamaturi. *Orig. ib.* Quando etiam nos tacemus, idest refrigescit caritas multorum, lapides clamant; *potest enim Deus suscitare de lapidibus filios Abrahae sup. c. 3.* Pulchre autem turbas laudantes Deum ad descensionem montis occurrisse legimus, ut operatorem mysterii spiritualis significarent sibi venisse de caelo. *Beda.* Descendente etiam Domino de monte Olivarum turbae descendunt: quia humiliato misericordiae auctore, necesse est eos qui misericordia indigent, eius vestigia imitari.

5. Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens: Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi; nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quia venient dies in te, et circundabunt te inimici tui vallo, et circundabunt te, et coangustabunt te undique, et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt, et non relinquent

(1) *Al.* consessu.

(2) *Al. deest* ut.

in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuae.

5. *Orig. hom. 38.* Omnes beatitudines quas locutus est Iesus in Evangelio, suo firmat exemplo; sicutquod dixerat *Matt. 5. Beati mites*, probat dicens *ib. 11. Discite a me, quia mitis sum:* et quia dixerat, *Beati flentes*, ipse quoque flevit civitatem; unde dicitur: *Et cum appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam. Cyril.* Miserebatur enim eorum Christus, qui omnes homines vult salvari: quod nobis non patuisset, nisi per aliquod humanum fieret evidens: effusae enim lacrymae sunt signa tristitiae. *Gregor. hom. 39.* Flevit igitur pius Redemptor ruinam perfidae civitatis, quam ipsa civitas sibi non cognoscebat esse venturam; unde subditur: *Dicens: Quia si cognovisses et tu:* subaudi, fleres, quae modo, quia nescis quod imminet, exultas; unde subditur: *Et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi.* Cum enim carnis se voluptatibus daret in die sua, quae ad pacem ei esse poterant habebat. Cur vero bona praesentia ad pacem habuerit, manifestatur cum subditur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Si enim a cordis eius oculis mala quae imminerent, abscondita non fuissent: unde mox eius poena, quae imminebat adiuncta est, cum sequitur: *Quia venient dies in te. Cyril.* Vel aliter: *Quia si cognovisses et tu:* non enim erant digni percipere divinitus inspiratas Scripturas, quae narrant Christi mysterium; quoties enim legitur Moyses, velamen obnubilat cor eorum. Et quia non sunt intuiti veritatem, indignos se fecerunt salute quae manat a Christo; unde sequitur: *Et quidem in hac die tua quae ad pacem tibi. Euseb.* Ubi notat suum adventum ad pacem totius mundi factum fuisse; venit enim ad hoc, ut pacem praedicaret propinquis et longinquis: sed quia annuntiatam sibi pacem recipere noluerunt, hoc eos latebat; unde subditur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Et ideo obsidionem, quae in brevi erat ei superventura, expressissime praenuntiat subdens: *Quia venient dies in te, et circundabunt te inimici tui vallo. Greg. hom. 39.* Ubi Romani principes denuntiantur. Illa enim Ierosolymorum subversio describitur, quae a Vespasiano et Tito Romanis principibus facta est; unde subditur: *Et circundabunt te, et coangustabunt te undique, et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt. Euseb.* Quomodo autem haec completa sunt, ex his quae tradita sunt a Iosepho, colligere possumus, qui cum esset Iudaeus, singula quoque gesta narravit consona his quae sunt a Christo praedicta. *Greg. ib.* Hoc quoque quod additur, *Et non relinquent in te lapidem super lapidem*, et ipsa iam eiusdem civitatis transmigratio testatur: quia dum nunc in eo loco constructa est, ubi extra portam Dominus fuerat crucifixus, prior illa, ut dicitur, Ierusalem funditus est eversa. Cui ex qua culpa eversionis poena fuerit illata, subiungitur: *Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuae. Theoph.* Idest mei adventus: veni enim visurus et salvaturus te. Quod si cognosceres, et in me crederes, esses pacata Romanis, et ex omnibus exempta periculis; sicut omnes qui crediderunt in Christum, evaserunt. *Orig. hom. 38.* Non nego igitur et illam Ierusalem propter habitatorum scelera fuisse destructam: sed quaero ne forte ad hanc Ierusalem fletus iste pertineat. Si enim post mysteria veritatis aliquis peccaverit, plangetur: nemo enim Gentilis fletur, sed ille qui fuit de Ierusalem, et esse cessavit. *Greg. ib.* Redemptor enim noster per electos suos plangere non cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos pervenisse considerat; qui si damnationem suam quae eis imminet, agnovissent, semetipsos cum lacrymis electorum plangerent. Suam autem diem hic habet anima perversa, quae transitorio gaudet in tempore; cui ea quae adsunt, ad pacem sunt, dum ex rebus temporalibus laetatur. Haec providere futura refugit, quae praesentem laetitiam perturbent: unde dicitur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Orig. ib.* Fletur autem et nostra Ierusalem, quod post peccata circumdant eam inimici, idest spiritus nequam, et immittunt in circuitum eius vallum, ut obsideant eam, et lapidem super lapidem non relinquant; maxime si post multam continentiam, si post aliquot annos castitatis victus quis fuerit, et blandimentis carnis illectus, patientiam pudicitiamque amiserit, si fuerit fornicatus; lapidem super lapidem non relinquent in eo secundum illud: *Non recordabor primarum iustitiarum eius. Gregor. ib.* Vel aliter: Maligni spiritus animam a corpore exeuntem obsident, quam in carnis amore positam deceptoriis delectationibus fovent; qui vallo circundant, quia ante mentis eius oculos reductis iniquitatibus quas perpetravit, hanc societate suae damnationis coartant, ut in ipsa extremitate vitae deprehensa, a quibus hostibus circumclusa sit videat, et tamen evadendi aditum invenire non possit; quia operari iam non licet bona, quae cum licuit agere contempsit. Undique etiam animam coangustant, quando ei non solum operis, verum etiam locutionis atque cogitationis iniquitates replicant, ut quae prius se per multa dilatavit in scelere, in extremum de omnibus angustetur in retributione. Tunc autem anima per conditionem reatus sui ad terram consternitur, cum caro quam vitam suam credidit, redire ad pulverem urgetur. Tunc in morte filii illius cadunt, cum cogitationes illicitae quae modo ex illa prodeunt, in extrema vitae ultione dissipatur: quae etiam cogitationes per lapides significari valent: perversa enim mens, cum perversae cogitationi perversionem adiicit, quasi lapidem supra lapidem ponit; sed cum ad ultionem suam anima ducitur, omnis cogitationum constructio dissipatur. Pravam autem animam Deus assidue visitat praecepto, aliquando flagello, aliquando autem miraculo, ut vera quae nesciebat audiat, et ea contemnens a dolore compuncta redeat; aut beneficiis devicta, malum quod fecit erubescat. Sed quia visitationis suae tempus non cognoscit, in extremo vitae traditur suis inimicis.

6. Et ingressus in templum coepit eiicere vendentes in illo et ementes, dicens illis: Scriptum est, quia domus mea domus orationis est: vos autem fecistis eam speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem Sacerdotum, et scribae, et principes plebis quaerebant illum perdere, et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

6. *Greg. hom. Ev. 39.* Qui narraverat mala ventura, protinus templum ingressus est, ut de illo vendentes et ementes eiiceret: ostendens quod ruina populi maxime ex culpa Sacerdotum fuit; unde dicitur: *Et ingressus in templum, coepit eiicere vendentes in illo, et ementes. Ambro.* Deus enim templum suum non mercatoris vult esse diversorium, sed domicilium sanctitatis; nec vendibili religionis officio, sed obsequio gratuito usum ministerii sacerdotalis informat. *Cyril.* Erat autem in templo multitudo mercatorum, qui vendebant animalia ritu legis mactanda in hostiis. Sed iam aderat tempus desinendi umbram, refulgendi vero Christi veritatem: ob hoc Christus qui cum Patre simul colebatur in templo, iussit ritus corrigi legis, fieri vero templum orationis domum; unde subditur: *Dicens illis: Scriptum est, quia domus mea domus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum. Greg. ib.* Qui enim ad accipienda munera in templo residebant, quia quibusdam non dantibus laesiones exquirerent, dubium non erat. *Theo.* Hoc etiam Dominus fecit in principio praedicationis suae, ut narrat Ioannes, et nunc iterum illud fecit; quia ad maius crimen Iudaeorum redundat, qui non fuerunt ex priori admonitione castigati. *August. de quaest. Evang. li. 2. q. 48.* Mystice autem templum ipsum hominem Christum intelligas, vel etiam adiuncto corpore eius quod est Ecclesia. Secundum autem id quod est caput Ecclesiae dictum est *Ioan. c. 2. Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud:* secundum id vero quod est adiuncta Ecclesia, intelligitur templum, de quo videtur dixisse *ib. Auferte ista hinc.* Significavit enim futuros in Ecclesia, qui sua negotia potius agerent, vel receptacula ibi haberent ad occultanda scelera sua, quam ut caritatem Christi sequerentur, et peccatorum confessione, accepta venia, corrigerentur. *Gregor. ib.* Redemptor vero noster praedicationis verba, nec indignis nec ingratis subtrahit: unde postquam rigorem disciplinae eiiciendo perversos tenuit, donum his gratiae ostendit: nam subditur: *Et erat docens quotidie in templo. Cyril.* Decebat autem ex his, quae Christus dixerat et fecerat, eum adorare ut Deum; sed ipsi nequaquam hoc facientes, quaerebant eum occidere: sequitur enim: *Principes autem Sacerdotum, et scribae, et principes plebis querebant illum perdere. Beda.* Vel quia quotidie docebat in templo, vel quia latrones eiecerat de templo, vel quia veniens illuc quasi Rex et Dominus a credentium turba laudem hymni caelestis accepit. *Cyril.* Sed populus graviorem aestimationem accepit de Christo, quam scribae et pharisaei, et principes Iudaeorum, qui fidem Christi non acceptantes alios increpabant; unde sequitur: *Et non inveniebant, quid facerent illi: omnis enim populus suspensus erat audiens illum. Beda.* Quod duobus modis intelligi potest: quia vel timentes populi tumultum, et non inveniebant quid facerent de Iesu, quem perdere disposuerant; vel ideo Iesum perdere quaerebant, quia suo magisterio neglecto, plures ad eum audiendum confluere cernebant. *Gregor. ib.* Mystice autem sicut templum Dei in civitate est, ita in plebe fideli vita religiosorum. Et saepe nonnulli religionis habitum sumunt, et dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctae religionis officium in commercium terrenae negotiationis trahunt. Vendentes quippe in templo sunt, qui hoc quod quibusdam iure competit, ad praemium largiuntur: iustitiam enim vendere est hanc pro praemii acceptione servare. Ementes vero in templo sunt, qui dum hoc persolvere proximo quod iustum est nolunt, dumque rem iure debitam facere contemnunt, dato patronis praemio emunt peccatum. *Orig.* Si quis ergo vendit, eiicietur, et praecipue si vendit columbas. Si enim ea quae mihi a Spiritu S. sunt revelata et credita, aut in vulgus pretio vendidero, aut absque mercede non docuero, quid aliud facio nisi columbam, idest Spiritum S. vendo? *Ambro.* Generaliter itaque Dominus docet saeculares a Dei templo abesse debere contractus. Spiritaliter autem nummularios repulit, qui de pecunia Domini, idest Scriptura divina lucrum quaerunt, nec bona malaque discernunt. *Greg. ib.* Qui domum Dei speluncam latronum faciunt, quia dum perversi homines locum religionis tenent, ibi malitiae suae gladiis occidunt, ubi vivificare proximos orationis suae intercessione debuerunt. Templum quoque est ipsa mens fidelium; quae si in laesione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones residet; cum autem mentem fidelium ad cavenda mala subtiliter erudit, quotidie veritas in templo docet.

CAP. XX.

Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, et evangelizante, convenerunt principes Sacerdotum, et scribae cum senioribus, et aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua potestate haec facis? Aut quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Iesus dixit ad illos: Interrogabo vos et ego unum verbum. Respondete mihi. Baptismus Ioannis de caelo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se dicentes: Quia si dixerimus de caelo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus, plebs universa lapidabit nos: certi enim sunt Ioannem prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate haec facio.

August. de con. Evang. li. 2. q. 69. Cum memorasset Lucas eiectos de templo ementes, et vendentes, praetermisit quod exibat in Bethaniam, et regrediebatur in civitatem, et quod de ficulnea factum est, et quod mirantibus discipulis de fidei virtute responsum est. Atque his praetermissis, non quasi ex ordine dies prosequens sicut Marcus, intulit dicens: *Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, et evangelizante, convenerunt principes Sacerdotum, et scribae cum senioribus.* Quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligitur, in qua id gestum Matthaeus, et Marcus retulerunt. *Euseb.* Cum autem principes mirari deberent docentem caelestia dogmata, et cognoscere per dicta et facta hunc esse Christum quem prophetae praecinerant, incumbentes subversioni populi, Christum prohibebant; sequitur enim: *Et aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua*

potestate haec facis? Aut quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? Cyril. Quasi dicat: Secundum legem Mosaicam solis exorcistis ex levitico sanguine data est auctoritas docendi, necnon sacrorum atriorum potestas; at tu ortus ex luda commissos nobis fasces usurpas. Sed si novisses, o pharisaee, Scripturas, recoleres, quod hic est Sacerdos, qui secundum ordinem Melchisedech offert Deo in se credentes per cultum qui legem transcendit. Quid igitur anxiaris, eiectis ab atriis sacris, quae opportuna videbantur legalibus victimis, eo vocante ad veram iustificationem per fidem. *Beda.* Vel quando dicunt: *In qua potestate haec facis?* de Dei dubitant potestate, et subintelligi volunt diaboli esse quod facit. Addentes quoque, *Aut quis est, qui dedit tibi hanc potestatem*, manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Poterat autem Dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare; sed prudenter interrogat, ut suo silentio, vel sententia condemnentur: sequitur enim: *Respondens autem dixit ad illos: Interrogabo et ego vos unum verbum. Respondete mihi. Baptismus Ioannis de caelo erat, an ex hominibus? Theoph.* Ut enim ostenderet eos semper fuisse Spiritu S. rebelles, et nedum Isaiae, cuius non erat memoria, sed nuper viso Ioanni credere noluerunt; ob hoc versa vice opponit eis hanc quaestionem, ostendens, quod si tanto prophetae Ioanni, qui apud eos maior videbatur, minime crediderunt, perhibenti testimonium eius, qualiter ei crederent respondenti qua auctoritate hoc faceret? *Euseb.* Quaerit autem de Ioanne Baptista, non unde erat oriundus, sed unde legem suscepisset baptismatis. *Cyril.* Sed illi fugere veritatem non horruerunt. Deus enim misit Ioannem sicut vocem clamantem *sup. 3. Parate viam Domino.* Timuerunt autem dicere veritatem, ne diceretur eis, Cur non credidistis? et cavent reprehendere praecursorem, non metu divino, sed populi; unde sequitur: *At illi cogitabant intra se dicentes: Quia si dixerimus de caelo, dicet: Quare ergo ei non credidistis? Beda.* Quasi dicat: Quem confitemini de caelo habuisse prophetam, mihi testimonium perhibuit; et ab illo audistis, in qua potestate haec faciam: sequitur enim: *Si autem dixerimus: Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos*: certi sunt enim Ioannem prophetam esse. Viderunt ergo quomodolibet respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem, sed magis veritatis confessionem; unde sequitur: *Et responderunt se nescire unde esset.* Quia ergo nolunt fateri hoc quod sciunt, repulsi sunt, ut eis Dominus non diceret quod sciebat; unde sequitur: *Et ait illis Iesus: Neque ego dico vobis in qua potestate haec facio.* Ob duas enim causas maxime scientia veritatis est occultanda quaerentibus, cum scilicet is qui quaerit, minus capax est ad intelligendum ea quae quaerit, aut odio, vel contemptu veritatis indignus est, cui debeat aperiri quod quaerit.

2. Coepit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam colonis, et ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore vindemiae ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineae darent illi; qui caesum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum servum mittere; illi autem hunc quoque caedentes, et afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere; qui et illum vulnerantes eiecerunt. Dixit autem dominus vineae: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum, forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se dicentes: Hic est haeres: occidamus illum, ut nostra fiat haereditas. Et eiectum illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineae? Veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi: Absit. Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est? Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, conquassabitur; supra quem autem ceciderit, comminuet illum.

2. *Euseb.* Congregatis in unum principibus populi Iudaeorum in ipso templo, ea quae contra ipsum facturi erant, et superventurum eis exterminium figurate per parabolam protulit: dicitur enim: *Coepit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo plantavit vineam. August. de con. Evang. lib. 2. q. 70.* Tacuit Matthaeus brevitatis causa, quod Lucas non tacet, parabolam istam non ad solos principes dictam, qui de potestate interrogaverant, sed ad plebem. *Ambro.* Plerique autem varie significationes de vineae appellatione derivant; sed evidenter Isaias vineam Domini Sabaoth domum Israel esse memorat. Hanc vineam quis alius nisi Deus condidit? *Beda.* Homo ergo qui plantavit vineam ipse est, qui iuxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam suam. *Euseb.* Sed parabola, quam Isaias dicit, vineam reprehendit; Salvatoris vero parabola non est contra vineam dicta, sed de cultoribus vineae, de quibus subditur: *Et locavit eam colonis*, idest senioribus populi, et principibus Sacerdotum, et doctoribus, et optimatibus cunctis. *Theoph.* Vel quilibet de populo est vinea, idem est etiam cultor: quilibet enim nostrum seipsum colit. Hac igitur vinea commissa cultoribus, abiit; idest dimisit illos progredi suo arbitrio; unde sequitur: *Et ipse peregre fuit multis temporibus. Ambros.* Non quia ex loco ad locum profectus est Dominus, qui ubique semper praesens est; sed quia praesentior est diligentibus, negligentibus abest. Multis autem temporibus abfuit, ne propera videretur exactio: nam quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior pervicacia. *Cyril.* Vel Deus absentavit se a vinea plurium annorum curriculis: quia postquam visus est in specie ignis descendisse in montem Sina, non amplius visibiliter praebuit eis suam praesentiam. Nulla tamen interpolatio contigit qua non mitteret Deus prophetas, et iustos commonentes; unde sequitur: *Et in tempore vindemiae, ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineae darent illi. Theoph.* Dicit autem de fructu vineae, quia non totum fructum, sed aliquid de fructu volebat accipere. Nam quid lucratur Deus a nobis, nisi suam notitiam, quae etiam est nostra utilitas? *Beda.* Bene autem fructum posuit, non proventum: nullus enim huius

vineae proventus inventus est. Servus ergo primus missus est Moyses, qui per quadraginta annos fructum aliquem legis quam dederat, a cultoribus requirebat; sed vexatus est propter eos, quia exacerbaverunt spiritum eius; unde sequitur: *Qui caesum dimiserunt eum inanem. Ambros.* Factum est autem, ut plures alios destinaret quos Iudaei inhonores, et inanes sibi, de quibus nihil potuerunt proficere, dimiserunt; unde sequitur: *Et addidit alterum servum mittere. Beda.* Servus alter David significatur, qui missus est, ut post aedicta legalia cultores vineae psalmodiae modulamine ad exercitium boni operis excitaret; sed et contra hunc dixerunt *2. Reg. 20. Quae nobis pars in David, aut quae haereditas in filio Isai?* Unde sequitur: *Illi autem hunc caedentes, et afficientes contumelia, dimiserunt inanem.* Sed nec sic destitit: sequitur enim: *Et addidit tertium mittere:* per quem prophetarum chorum intellige, qui continuis attestationibus populum convenerunt. Sed quem prophetarum non sunt persecuti? unde sequitur: *Qui et illum vulnerantes eiecerunt.* His autem tribus servorum gradibus omnium sub lege doctorum figuram posse comprehendi Dominus alibi manifestat, dicens: *Quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et psalmis de me. Theoph.* Prophetis igitur talia mala passis filius destinatur: sequitur enim: *Dixit autem Dominus vineae, quid faciam? Beda.* Quod dominus vineae dubitative loquitur, non de ignorantia venit; quid enim nesciat Deus Pater? Sed ambigere dicitur, ut libera voluntas hominis servetur. *Cyril.* Deliberat etiam secum dominus vineae quid agat, non quasi carens ministris, sed quia pertractato quolibet ingenio salutis humanae, populo vero nequaquam adiuto, aliud maius adiungit; unde consequenter dicit: *Mittam filium meum dilectum; forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Theo.* Dixit autem hoc, non tamquam ignorans, quod peius eum essent tractaturi quam prophetas, sed quia oportebat Filium eis fieri reverendum. Quod si contumaces fuerint occidendo, hoc cumulat eorum crimen. Ne ergo dicerent aliqui divinam praescientiam necessario fuisse inobedientiae causam, ideo sic figurat sermonem. *Ambros.* Filium igitur unigenitum sibi missum perfidi Iudaei quasi haeredem removere cupientes, occiderunt crucifigendo; unde sequitur: *Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se dicentes: Hic est haeres: occidamus eum, ut nostra fiat haereditas.* Haeres Christus est, idemque testator: haeres quia morti propriae supervivit, et testamentorum quae ipse contulit, tamquam haereditaria in nostris profectibus emolumenta consequitur. *Beda.* Manifestissime autem Dominus probat Iudaeorum principes non per ignorantiam, sed per invidentiam crucifixisse Filium Dei. Intellexerunt enim hunc esse cui dictum est *Ps. 2. Dabo tibi gentes haereditatem tuam:* sequitur enim: *Et erectum extra vineam occiderunt.* Quia Iesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. *Theoph.* Sed quia superius populum, non Ierusalem loco vineae sumpsimus, forsan magis proprie dici potest, quod occidit quidem eum populus extra vineam; idest extra populi manus passus est Dominus, quia scilicet populus ei non propriis manibus necem intulit, sed tradens hunc Pilato, et Gentibus. Quidam autem per vineam Scripturam intellexerunt, cui non credentes Dominum necaverunt; unde extra vineam, idest extra Scripturam dicitur Dominus passus. *Beda.* Sive eiectus extra vineam et occisus est, quia prius est ab infidelium corde repulsus, ac deinde cruci addictus est. *Chrysost.* Dispensationis autem, non negligentiae est post prophetas Christum venisse: non enim Deus omnia repente prosequitur, sed condescendit propter sui pietatem: quia si post servos venientem filium contempserunt, multo magis nec antea eum audirent. Qui enim non audiebant minora praecepta, quomodo audivissent maiora? *Ambr.* Pulchre autem interrogat, ut sua seipsi damnent sententia: sequitur enim: *Quid ergo faciet illis dominus vineae? Basil.* Hoc autem fit quasi his, qui damnantur nihil habentibus opponere evidentiae iuris. Proprium autem est divinae miserationis non infigere poenas silentio, sed praedicere minis, revocando eos ad poenitentiam; unde et hic sequitur: *Veniet et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. Ambr.* Venturum dominum dicit vineae, quod in filio adsit etiam paterna maiestas; vel quod ultimis temporibus praesentior humanis aspiret affectibus. *Cyril.* Exclusi sunt igitur Iudaeorum primates, quasi dominicae voluntati repugnantes, et sterilem reddentes vineam sibi commissam; est autem datus cultus vineae Sacerdotibus novi testamenti. Cum autem virtutem aenigmatis senserunt, recusant illud pati; unde sequitur: *Quo audito, dixerunt illi: Absit.* Nec tamen evaserunt ob sui pertinaciam, et inobedientiam erga fidem Christi. *Theoph.* Aliter autem videtur Matthaeus dicere *c. 21.* Dominum scilicet quaesivisse, *Quid faciet illis cultoribus dominus vineae?* Iudaeos vero respondisse: *Malos male perdet.* Non est autem repugnantia, nam utrumque factum est: primo enim ipsi promulgaverunt illam sententiam; postea sentientes quo tendebat parabola, dixerunt: *Absit*; ut Lucas hic narrat. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 70.* Vel aliter: In illa de qua loquimur turba erant qui dolose dominum interrogaverant in qua potestate faceret: erant etiam qui non dolose, sed fideliter acclamaverunt: *Benedictus qui venit in nomine Domini*: ac per hoc erant, qui dicerent, *Perdet illos et vineam suam dabit aliis*: quae vox recte etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem, sive propter membrorum eius cum suo capite unitatem. Erant etiam qui talia respondentibus dicerent: *Absit*, quia intelligebant in seipsos hanc parabolam dictam: sequitur enim: *Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est. Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli? Beda.* Quasi dicat: Quomodo implebitur haec prophetia, nisi quia Christus a vobis reprobatus et occisus, credituris est Gentibus praedicandus, ut quasi lapis angularis ex utroque populo unum sibi templum aedificet? *Euseb.* Lapis autem dicitur Christus propter terrestre corpus, abscissus sine manibus secundum visionem Danielis propter ortum ex Virgine. Lapis autam non argenteus, aut aureus, quia non Rex aliquis gloriosus, sed homo humilis et abiectus, propter quod aedificantes eum reprobaverunt. *Theoph.* Reprobaverunt enim eum principes populi cum dixerunt *Ioan. 9. Hic a Deo non est.* Ille vero tam utilis fuit, tam electus, ut in capite anguli poneretur. *Cyril.* Angulo vero comparat sacra Scriptura

concursum utriusque populi Israeliti scilicet, et gentilis in unam fidem: compegit enim Salvator utrumque populum in unum novum hominem, concilians eos in uno corpore Patri. Salubris ergo est lapis angulo facto ab eo: detrimentum autem infert Iudaeis impugnantibus hunc spiritualem concursum. *Theo.* Duas autem condemnationes commemorat: unam quidem animarum suarum, quam passi sunt scandalizati in Christo: et hoc tangit cum dicit: *Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur*: aliam vero captivitatis et exterminii, quam intulit eis lapis ab ipsis contemptus: et hoc tangit cum subdit; *Supra quem autem ipse ceciderit, comminuet illum*, vel *ventilabit eum*: sic enim ventilati sunt Iudaei a Iudaea per universum orbem, ut ab area paleae. Et attende ordinem: nam praeambulum est scelus in eum commissum, sequitur autem iusta Dei vindicta. *Beda.* Vel aliter: Qui peccator est, et tamen illi credit, cadit quidem super lapidem, et conquassatur, reservatur enim per poenitentiam ad salutem; *supra quem vero ille ceciderit*; hoc est, cui lapis ipse irruerit, *comminuet eum*, ut nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquae pusillum. Sive de his dicit, quod cadunt super eum, qui illum modo contemnunt; ideo nondum penitus intereunt, sed conquassantur, ut non recti ambulent: super quos autem cadit, veniet illis desuper in iudicio cum poena perditionis; ideo comminuet eos, *ut sint tamquam pulvis, quem proiicit ventus a facie terrae Ps. 1. Ambros.* Vinea etiam typus noster est: agricola quippe omnipotens Pater, vitis Christus; at vero nos palmites. Recte vinea Christi populus nominatur, vel quod crucis in fronte praetexat indicium; vel quod fructus ex postrema anni legatur aetate: vel quod omnibus, ut ordinibus vinearum, ita pauperibus, atque divitibus servis, et dominis in Ecclesia aequa dimensio, nulla discretio sit: et ut vitis maritatur arboribus, ita corpus animae. Hanc vineam diligens agricola fodere, et tondere consuevit, ne luxuriet umbra foliorum, verborumque infructuosa iactantia maturitatem indolis naturalis impediat. Decet totius orbis hic esse vindemiam, ubi totius orbis est vinea. *Beda.* Vel morali intellectu cuique fidelium vinea quam excolat locatur, dum mysterium baptismi quod exerceat sibi committitur. Mittitur servus unus, alter, tertius, cum lex, psalmodia, et prophetia legitur. Sed missus servus contumeliis affectus, vel caesus dicitur, cum sermo auditus contemnitur, vel blasphematur. Missum haeredem quantum in se est occidit, qui Filium Dei peccando conculcat. Perdito malo cultore, vinea datur alteri, cum dono gratiae, quod superbus sprevit, humilis ditatur.

3. Et quaerebant principes Sacerdotum, et scribae mittere in illum manus in illa hora, et timuerunt populum. Cognoverunt enim, quod ad ipsos dixerit similitudinem istam. Et observantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, et tradereut illum principatui, et potestati praesidis. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis, et doces, et non accipis personam hominis, sed viam Dei in veritate doces. Licet nobis tributum dare Caesari, an non? Considerans autem dolum illorum dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem, et superscriptionem? Respondentes dixerunt: Caesaris. Et ait illis: Reddito ergo quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, et mirati in responso eius tacuerunt.

3. *Cyril.* Decebat quidem principes Iudaeorum, intelligentes quod de ipsis parabola diceretur, a malo sic discedere, quasi de futuris instructos; sed hoc non considerantes, occasionem suorum colligunt criminum; unde dicitur: *Et quaerebant principes Sacerdotum, et scribae mittere in illum manus in illa hora.* Nec refrenavit eos legis praeceptum quod dicit *Ex. 23. Innocentem et iustum non occides*; sed compescuit eorum nefandum propositum plebis timor: sequitur enim: *Et timuerunt populum.* Praeferunt enim divinao reverentiae humanum timorem. Quae autem huius propositi fuerit occasio, subditur: *Cognoverunt enim, quod ad ipsos dixerit similitudinem istam. Beda.* Et ita quaerendo ipsum occidere, docebant vera esse, quae in parabola dixerat. Ipse enim est haeres cuius iniustam necem dicebant esse vindicandam; illi nequam coloni qui Dei Filium quaerebant occidere. Hoc etiam quotidie geritur in Ecclesia, cum quilibet solo nomine frater, eam quam non diligit ecclesiasticae fidei, ac pacis unitatem propter bonorum multitudinem, vel erubescit, vel timet impugnare. Et quia principes quaerentes Dominum comprehendere, quod per se non poterant, praesidis manibus efficere tentabant; unde sequitur: *Et observantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent. Cyril.* Videbantur enim esse leves; erant autem graves, obliti Dei dicentis *Iob. 42. Quis hic, qui mihi abscondit consilium?* Adeunt enim Christum omnium Salvatorem quasi hominem communem; unde sequitur: *Ut caperent eum in sermone, et traderent eum principatui, et potestati praesidis. Theoph.* Paraverunt autem Domino laqueos; illaqueati sunt tamen in eis pedes eorum. Audi namque astutiam: *Et interrogaverunt illum dicentes: Magister scimus quia recte dicis, et doces. Beda.* Blanda et fraudulenta interrogatio illuc provocat respondentem ut magis Deum quam Caesarem timeat: sequitur enim: *Et non accipis personam hominis, sed in veritate viam Dei doces.* Et hoc dicunt ad hoc ut dicat non debere tributa solvi, ut statim audientes ministri praesidis, qui, iuxta alios Evangelistas, affuisse leguntur, seditionis eum contra Romanos auctorem teneant; unde consequenter quaerunt: *Licet nobis dare tributum Caesari, an non?* Erat enim in populo magna seditio, dicentibus aliis pro securitate qua Romani pro omnibus militabant, debere tributa persolvi; pharisaeis contra dicentibus non debere populum Dei, qui decimas et primitias daret, humanis legibus subiacere. *Theophyl.* Intendebant ergo, quod si diceret oportere dari censum Caesari, criminaretur a populo quasi servituti subiiciens gentem; si vero prohiberet censum reddere, eum repraesentarent ut schismaticum praesidi. Ipse

vero laqueos eorum effugit: sequitur enim: *Considerans autem dolum eorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium, cuius habet imaginem, et superscriptionem?* *Ambr.* Docet hoc loco Dominus circumspectos nos in respondendo adversus haereticos, vel Iudaeos esse debere; sicut alibi dixit *Matth. 10. Estote astuti sicut serpentes.* *Beda.* Qui autem putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, discant ex praesenti loco, quod potuerit scire Iesus cuius imago esset in nummo; sed interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat: sequitur enim: *Respondentes dixerunt, Caesaris.* Non putemus Caesarem Augustum, sed Tiberium significari. Omnes enim Romani Reges a primo C. Caesare Caesares appellati sunt. Ex eorum autem responsione convenienter Dominus quaestionem solvit: sequitur enim: *Et ait illis: Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo.* *Titus.* Quasi dicat: Verbis tentatis, operibus obedite; subiistis Caesaris servitutem, suscepistis, quae eius sunt: date ergo illi censum, Deo timorem: non enim exigit Deus denarium, sed fidem. *Beda.* Reddite etiam Deo quae Dei sunt decimas, scilicet primitias, oblationes, et victimas. *Theoph.* Et attende quod non dixit, Date sed *reddite*, debitum enim est: tuetur enim te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam reddit tranquillam: pro his ergo teneris ei in censu. Sed et hoc ipsum quod offers, numisma scilicet, ab eo habes. Reddas ergo numisma regium Regi. Deus etiam tibi tradidit intellectum et rationem; restituas hoc ei, non comparatus bestiis, sed in omnibus rationabiliter procedens. *Ambros.* Tu ergo si vis non esse obnoxius Caesari, noli habere quae mundi sunt. Et bene prius quae Caesaris sunt reddenda decernit: neque enim potest quis esse Domini, nisi prius renuntiaverit mundo. Quam gravia vincula promittere Deo, et non solvere! Maior est contractus fidei, quam pecuniae. *Orig.* Habet autem locus iste aliquid mystici. Duae enim sunt imagines in homine; una quam accepit a Deo, altera inimici. Sicut enim denarius habet imaginem Imperatorum mundi; sic qui facit opera tenebrarum, portat imaginem eius cuius habet opera. Dicit ergo: *Reddite, quae sunt Caesaris Caesari*; hoc est abiicite terrenam imaginem, ut possitis vobis imaginem caelestem imponentes, reddere quae Dei sunt Deo, ut scilicet Deum diligamus, etc. quae, ut Moyses dicit, Deus requirit a nobis. Postulat autem a nobis Deus, non quia necessarium habet ut ei aliquid tribuamus, sed ut postquam ei dederimus, hoc ipsum nobis tribuat in salutem. *Beda.* Qui autem credere debuerant, ad tantam sapientiam mirati sunt, quod calliditas eorum insidiandi non invenisset locum; unde sequitur: *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, et mirati in responso eius tacuerunt.* *Theo.* Hoc enim erat quod praecipue intendebant, increpare eum coram populo; quod obtinere nequierunt propter sapientissimam eius responsionem.

4. Accesserunt autem quidam sadducaeorum, qui negant esse resurrectionem, et interrogaverunt eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis, si frater alicuius mortuus fuerit habens uxorem, et hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater eius uxorem, et suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant; et primus accepit uxorem, et mortuus est sine filiis; et sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio; et tertius accepit illam; similiter et omnes septem, et non reliquerunt semen, et mortui sunt. Novissime omnium mortua est et mulier. In resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Iesus: Filii huius saeculi nubunt, et traduntur ad nuptias; illi vero qui digni habebuntur saeculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores, neque ultra mori poterunt; aequales enim Angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei. Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

4. *Beda.* Duae erant haereses in Iudaeis; una pharisaeorum qui traditionum, et observationum sibi iustitiam praeferebant: unde et divisi vocabantur a populo; altera sadducaeorum qui interpretantur iusti, vendicantes sibi quod non erant. Illis ergo abeuntibus, ad tentandum accedunt; unde dicitur: *Accesserunt autem quidam sadducaeorum qui negant esse resurrectionem.* *Orig.* Sadducaeorum haeresis non solum resurrectionem mortuorum negat, sed etiam putat animam interire cum corpore. Hi ergo verbis Salvatoris insidiantes, eo tempore quaestionem proposuerunt quo eum viderunt de resurrectione docere discipulos; unde sequitur: *Et interrogaverunt eum dicentes: Magister scripsit nobis Moyses: Si frater alicuius mortuus fuerit habens uxorem, et hic sine filiis fuerit, ut accipiat eam frater eius in uxorem, et suscitet semen fratri suo.* *Ambros.* Secundum legis litteram, nubere cogitur etiam invita, ut defuncti semen excitet frater; spiritus autem magister est castitatis. *Theoph.* Sadducaei autem fragile fundamentum substituentes, non credebant resurrectionis sermonem. Opinantes enim carnalem esse futuram vitam, in resurrectione merito fallebantur; et ideo tamquam impossibile calumniantes dogma resurrectionis, fingunt hanc narrationem, dicentes: *Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, et mortuus est sine filiis; et sequens accepit illam, et mortuus est sine filio; et tertius accepit illam, et similiter omnes septem: et non reliquerunt semen, et mortui sunt. Novissime autem omnium mortua est et mulier.* *Beda.* Hanc fabulam confingunt, quae deliramenti arguat eos, qui resurrectionem asserunt mortuorum. Turpitudinem ergo fabulae opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem: unde subditur: *In resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem.* *Ambros.* Mystice haec mulier Sy-

nagoga est, quae septem viros habuit, sicut dicitur Samaritanae *Ioan. 4. Quinque viros habuisti:* quia Samaritana tantum quinque libros Moysi, Synagoga septem sequitur principaliter, et de nullo propter perfidiam suam haereditariae potestatis semen accepit; et ideo partem cum viris suis in resurrectione habere non potuit, quia spiritale praeceptum secundum sensum carnis invertit: non enim frater carnalis aliquis denuntiatus est, qui semen fratris suscitaret defuncti, sed ille de mortuo populo Iudaeorum, sapientiam sibi divini cultus asciscceret in uxorem; atque ex ea semen in Apostolis suscitaret, qui quasi defunctorum reliquiae Iudaeorum, informes adhuc in Synagogae utero derelicti, secundum electionem gratiae reservari novi seminis admixtione meruerunt. *Beda.* Sive septem hi fratres reprobis congruunt, qui per totam huius saeculi vitam, quae septem diebus volvitur, a bonis operibus steriles existunt; quibus iunctim morte praereptis, ad ultimum et ipsa mundana conversatio quasi uxor infecunda transibit. *Theo.* Dominus autem ostendens resurrectionem non esse futuram conversationem carnalem, eorum dogma evulsit simul cum fragili fundamento; unde sequitur: *Et ait illis Iesus: Filii huius saeculi nubunt, et traduntur ad nuptias. August. de quaest. Evan. li. 2. q. 49.* Quia connubia propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem: ubi ergo mors non est, neque connubia; unde sequitur: *Illi vero qui digni habebantur saeculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: neque enim ultra mori poterunt. Beda.* Quod non ita intelligendum est, quasi soli digni vel resurrecturi, vel sine nuptiis futuri sint; sed omnes etiam peccatores resurrecturi, et absque nuptiis sunt in saeculo illo mansuri. Dominus autem ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos incitaret, de electis tantum voluit facere sermonem. *August. ib.* Sicut autem nunc sermo noster decedentibus et succedentibus syllabis peragitur, atque perficitur; ita et ipsi homines, quorum sermo est, decedendo et succedendo peragunt, atque perficiunt ordinem huius saeculi, qui temporali rerum pulchritudine contexitur. In illa autem vita, quoniam Verbum Dei, quo fruemur, nulla decessione, atque successione syllabarum completur, sed omnia quae habet, semper manendo, simul habet; ita participes eius, quibus ipsum solum erit vita, neque moriendo decedent, neque nascendo succedent, sicut nunc est in Angelis; unde sequitur: *Aequales enim Angelis sunt. Cyril.* Sicut enim multitudo Angelorum plurima quidem est, non autem propagata per generationem, sed ex creatione consistens; ita et his qui resurgent non est opus ulterius nuptiis; unde sequitur: *Et filii Dei sunt, cum sint filii resurrectionis. Theoph.* Quasi dicat: Quia Deus est, qui operatur in resurrecione, merito dicuntur Dei filii, qui per resurrectionem regenerantur: non enim aliquid carnale in resurgentium generatione conspicitur, non coitus, non matrix, non partus. *Beda.* Vel *aequales Angelis, et filii sunt Dei;* quia gloria resurrectionis innovati, sine ullo terreni status actu, perpetua Dei visione fruimur. *Orig.* Sed quia Dominus in Matthaeo *c. 22.* dicit quod hic praetermittitur, *Erratis, nescientes Scripturas;* propone Scripturam, ubi scriptum sit: *Neque nubent, neque nubentur.* Quantum enim ego aestimo, neque in veteri, neque in novo testamento quicquam tale reperitur. Sed omnis eorum error de Scripturae lectione, quam non intelligunt, surrepsit: dicitur enim in Isaia *c. 55. Electi mei bibent*: et putant haec et similia futura esse in resurrectione. Paulus autem omnes has benedictiones spiritaliter interpretans, et sciens non esse carnales, ad Ephesios *c. 1.* dicit: *Benedixisti nos in omni benedictione spirituali. Theoph.* Vel Dominus rationis suprapositae Scripturae testimonium addit, subdens: *Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Iacob*; quasi dicat: Si semel redierunt in nihilum patriarchae ne viverent apud Deum, in spe resurrectionis non dixisset, Ego sum, sed fueram: consuevimus enim de rebus corruptis et praeteritis dicere, Eram Dominus illius rei. Nunc vero quoniam dixit, Ego sum, ostendit quod viventium est Deus et Dominus: et hoc est quod subditur: *Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei.* Quamvis enim exanimes sunt, vivunt tamen apud Deum in spe resurgendi. *Beda.* Vel hoc dicit, ut cum probaverit animas permanere post mortem, quod sadducaei negabant, consequens introduceretur et corporum resurrectio, quae cum animabus bona malave gesserunt. Est autem vera vita qua iusti Deo vivunt, etiam quando corpore moriuntur. Ad comprobandam autem resurrectionis veritatem, multo manifestioribus exemplis ex prophetis uti valuit; sed sadducaei quinque tantum libros Moysi recipiebant, prophetarum vaticinia respuentes. *Chrysost.* Sicut autem sancti communem orbis Dominum sibi appropriant, non derogantes eius dominio, sed proprium affectum pandentes, secundum morem amantium, qui non patiuntur cum multis diligere, sed volunt praecipuam et specialem quamdam dilectionem exprimere; sic et Deus specialiter se horum Deum dicebat, non coarctando suum dominium, sed ampliando. Non enim sic multitudo subditorum, sicut virtus famulantium pandit eius dominium: unde non sic gaudet dici Deus caeli et terrae, sicut cum dicitur: *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob.* Et apud mortales quidem a dominis denominantur famuli; dicimus enim, Vilicus talis Ducis; e contrario autem Deus dicitur Abrahae. *Theoph.* Confutatis autem sadducaeis, favent Iesu scribae, tamquam sadducaeorum oppositi; unde sequitur: *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt: Magister, bene dixisti. Beda.* Et quia in sermonibus confutati sunt, ultra non interrogant; unde sequitur: *Et amplius non audebant eum quicquam interrogare*, sed comprehensum Romanae tradunt potestati; ex quo intelligimus venena invidiae posse quidem superari, sed difficile conquiescere.

5. Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium esse David? Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? David ergo Dominum illum vocat, et quomodo filius eius est?

5. *Theoph.* Quamvis Dominus ad passionem erat

iturus in brevi, praedicat propriam deitatem; nec hoc tamen incaute, aut arroganter, sed modeste quaerit; unde dicitur: *Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum Filium David esse. Ambros.* Non reprehenduntur hoc loco, quia David filium confitentur, quia caecus ille David filium confitendo meruit sanitatem; et pueri dicentes *Matt. 21. Hosanna filio David* praecelsae praedicationis gloriam Deo deferebant; sed reprehenduntur, quia non credunt Filium Dei; unde subditur: *Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo.* Et Pater Dominus, et Filius Dominus; sed non duo Domini, sed unus est Dominus, quia Pater in Filio, et Filius in Patre: ipse ad dexteram Patris sedet, quia Patri consors, nulli secundus est: sequitur enim: *Sede a dextris meis.* Nec praefertur, qui ad dexteram sedet, nec iniuriam patitur qui admittitur; gradus non quaeritur dignitatis, plenitudo est divinitatis. *August. de Symb lib. 2. c. 7.* Sessione autem ista non accipiamus humanis membris positum, tamquam Pater sedeat in sinistra, et Filius sedeat ad dexteram; sed ipsam dexteram intelligamus potestatem, quam accepit ille homo susceptus a Deo, ut veniat iudicaturus, qui primo venerat iudicandus. *Cyril.* Vel quod sedet ad dexteram Patris, supernam eius gloriam probat; nam quorum est tronus aequalis, et maiestas. Sessio vero in Deo significat regnum, et omnium potestatem. Sedet ergo a dextris Dei Patris, quia Verbum ex paterna substantia prodiens, factum caro divinam non exuit dignitatem. *Theoph.* Manifestat ergo quod adversarius Patris non est, sed secum concordat; cum Pater repugnet adversariis eius: sequitur enim: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ambros.* Ergo et Deum Christum, et hominem esse credamus; cui a Patre subiiciuntur inimici, non per infirmitatem potestatis suae, sed per unitatem naturae, quia in altero alter operatur: nam et Filius subiicit inimicos Patri, quia patrem clarificat super terram. *Theoph.* Quaerit ergo ipse, et mota dubitatione sinit illos colligere, quid sequatur; unde subdit: *David ergo Dominum illum vocat, et quomodo filius eius est? Chrysost.* David quidem pater Christi et servus; hoc quidem secundum carnem, illud secundum spiritum. *Cyril.* Et nos ergo novis pharisaeis, qui nec verum Dei Filium, neque Deum esse fatentur, natum ex sacra Virgine, sed dividunt unum filium in duos, talem obiciemus quaestionem; Quo pacto filius David Dominus eius est; et non humano dominio, sed divino?

6. Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite a scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in Synagogis, et primos discubitus in conviviis. Qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

6. *Chrysost.* Nihil autem est fortius quam ex prophetis disputare: hoc enim est et ipsis rebus validius: nam Christo faciente miracula contradicebant multoties; cum vero allegavit prophetiam, tacuerunt, quia non habebant quid dicerent. Eis autem tacentibus contra eos invehitur; unde dicitur: *Audiente autem omni populo dixit discipulis suis. Theoph.* Quia enim eos orbis doctores mittebat, merito monet non esse eis imitandam pharisaeorum ambitionem; unde sequitur: *Attendite a scribis, qui volunt ambulare in stolis. Beda.* Idest cultioribus vestimentis induti ad publicum procedere; in quo inter cetera dives peccasse describitur. *Cyril.* Passiones autem erant scribarum, amor gloriae inanis, et lucri. Ut igitur tam pessima crimina evitarent discipuli, commonet eos subdens: *Et amant salutationes in foro. Theoph.* Quod est a blandientibus venantium opinionem famae: vel agunt hoc causa congregandae pecuniae: sequitur enim: *Et primas cathedras in Synagogis, et primos discubitus in conviviis. Beda.* Non primos sedere, vel discumbere vetat eos, quibus hoc officii ordine competit, sed eos qui hoc indebite amant docet esse cavendos, animum non gradum redarguens; quamvis et hoc culpa non careat, si iidem in foro litibus velint interesse, qui in Synagoga magistri desiderant appellari. Duplici autem ratione a vanae gloriae cupidis attendere iubemur, ne vel eorum simulatione ducamur, aestimantes bona esse quae faciunt, vel aemulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis laudari quae simulant. Non solum autem laudes ab hominibus, sed et pecunias quaerunt: sequitur enim: *Qui devorant domos viduarum simulantes longam orationem.* Iustos enim, et magni meriti apud Deum se simulantes, ab infirmis et peccatorum suorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in iudicio futuri, pecunias accipere non dubitant. *Cyril.* Ingurgitantes etiam se viduarum bonis paupertatem aterunt, non qualitercumque comedentes, sed devorantes, et ad pravitatem oratione utentes; quod graviori poena facit eos obnoxios, unde sequitur: *Hi accipient maiorem damnationem. Theoph.* Quia non solum mala faciunt, sed orationes praetendunt, et virtutem faciunt pravitatis excusationem. Viduas etiam depauperant, quarum oportebat misereri, dum ob sui praesentiam eas cogunt exponere. *Beda.* Vel quia laudes ab hominibus, et pecunias quaerunt, maiori damnatione plectuntur.

CAP. XXI.

Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium divites. Vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem aera minuta duo. Et dixit: Vere dico vobis quia vidua haec pauper plusquam omnes misit. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei; haec autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit.

Glosa. Postquam Dominus redarguit scribarum avaritiam, qui domos viduarum devorabant, commendat viduae eleemosynam; unde dicitur: *Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophilacium divites. Beda.* Quia sermone Graeco phylattin φυλάττειν servare dicitur, et gaza lingua Persica, divitiae vocantur; gazophylacium locus appellari solet quo divitiae servantur. Erat autem arca foramen habens desuper posita iuxta altare ad dextram ingre-

dientibus domum Domini, in quam mittebant Sacerdotes, qui custodiebant hostias, omnem pecuniam, quae deferebatur ad templum Domini. Dominus autem sicut operantes in domo sua discutit, ita et dona ferentes respicit; et quem dignum viderit, laudat; quem reprobum, damnat; unde sequitur: *Vidit autem et quandam viduam pauperculam mittentem aera minuta duo. Cyril.* Duos obolos offerebat, quos cum sudoribus ad diurnum victum acquisierat; vel quae quotidie per aliena poscit suffragia, Deo donat, ostendens ei suam paupertatem fructiferam. Vincit igitur alios et iusta censura coronatur a Deo; unde sequitur: *Et ait illis: Vere dico vobis quia vidua haec pauper plusquam omnes misit. Beda.* Acceptabile enim est Deo quicquid bono animo obtulerimus, qui cor, et non substantiam pensat, nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur; unde sequitur: *Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera; haec autem ex eo quod illi deest, omnem victum quem habuit, misit. Chrysost.* Non enim paucitatem oblati, sed copiam affectus intuitus est Deus. Non est eleemosyna ex pluribus pauca impendere; sed illud viduae totam sibi evacuavit substantiam. Quod si nequis tantum offerre sicut et vidua, offer saltem totum superfluum. *Beda.* Mystice autem divites qui in gazophylacium munera mittebant, significant Iudaeos de iustitia legis elatos; vidua pauper Ecclesiae simplicitatem; quae paupercula vocatur, quia vel superbiae spiritum, vel peccata tamquam mundi divitias abiecit; vidua vero, quia vir eius pro ea mortem pertulit. Haec in gazophylacium duo aera minuta mittit, quia in conspectu Dei, apud quem nostri operis oblationes conservantur, munera sua defert, sive dilectionem Dei, et proximi, sive fidei et orationis; quae cunctis superborum Iudaeorum operibus praestant: ex abundanti enim in munera Dei immittunt Iudaei, qui de iustitia sua praesumunt; Ecclesia autem omnem victum suum mittit, quia omne quod vivit, Dei esse muneris intelligit. *Theoph.* Vel vidua potest intelligi quaelibet anima, orbata, quasi primo viro, pristina lege, et non digna copulae Verbi Dei; quae loco arrhae offert Deo fidem et conscientiam bonam; et ideo plus videtur offerre divitibus in sermone, et superfluentibus moralibus gentilium virtutibus.

2. Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, et donis exornatum esset, dixit: Haec quae videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. Interrogaverunt autem illum dicentes: Praeceptor, quando haec erunt, et quod signum cum fieri incipient? Qui dixit: Videte ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes, Quia ego sum; et tempus appropinquabit. Nolite erge ire post illos.

2. *Euseb.* Quod spectanda forent, quae pertinebant ad templi structuram, manifestant hystoriae, et hucusque quaedam conservantur reliquiae, quibus percipiuntur, quae dudum erant fabricarum vestigia. Sed Dominus mirantibus templi fabricas, promulgavit, quod in eo lapis super lapidem non maneret: dicitur enim: *Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, et donis exornatum esset, dixit: Haec quae videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.* Decebat enim locum illum propter cultorum audaciam omnimodam desolationem pati. *Beda.* Divina etiam dispensatio procuravit, ut civitas ipsa, et templum subverteretur, ne quis forte adhuc parvulus in fide videns illa constare, dum sacrificiorum ritum attonitus stuperet, raperetur intuitu. *Ambr.* Verum igitur dictum est de templo manufacto, quod esset subvertendum: nihil enim est manufactum, quod non aut vetustas conficiat, aut vis subruat, aut ignis exurat. Tamen est et aliud templum, scilicet Synagoga, cuius structura vetus, Ecclesia surgente, dissolvitur. Est etiam templum in unoquoque, quod deficiente fide labitur, et maxime si quis falso Christi nomine obtendat quo interiorem expugnet affectum. *Cyril.* Nequaquam autem discipuli adverterant vim dictorum; sed arbitrabantur de consummatione saeculi dictum esse: et ideo quae rebant quo tempore deberent accidere; unde sequitur *Interrogaverunt autem illum dicentes: Praeceptor, quando haec erunt, et quod signum cum fieri incipient? Ambros.* Matthaeus tertiam interrogationem addidit, ut et templi tempora destruendi, et signum adventus, et consummatio saeculi a discipulis quaereretur. Interrogatus autem Dominus quando templi futura esset destructio, et quod signum esset eius adventus, de signis docet, de tempore non curat intimandum: sequitur enim: *Qui dixit: Videte ne seducamini. Athan.* Cum enim sint nobis a Deo charismata et dogmata, quae sunt super hominem tradita, scilicet caelesti conversationis forma, virtus contra daemones, et adoptio, et notitia Patris, et Verbi, et Spiritus S. donum; adversarius noster diabolus circuit, quaerens nobis surripere insita semina verbi; Dominus autem tamquam sui pretiosa dona in nobis sua documenta concludens, monet ne seducamur. Magnum autem quoddam donum tribuit nobis Dei Verbum, ut non solum ex apparentibus non decipiamur, sed etiam si qua latentia sint, diiudicemus per Spiritus gratiam. Cum enim sit odiosus diabolus inventor malitiae, hoc quod ipse est, occultat, nomen vero cunctis cupitum simulat callide; puta si quis subiicere sibi volens filios alienos, parentibus absentibus fingat eorum vultus, et filios desiderantes seducat. Ergo in unaquaque haeresum diabolus figuratus dicit: Ego sum Christus, et apud me veritas est; unde sequitur: *Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum; et tempus appropinquabit. Cyril.* Ante suum enim descensum de caelo provenient aliqui, quibus acquiescere non oportet: voluit enim Unigenitum Verbum Dei cum venit, ut mundum salvaret, latere, ut crucem sustineret pro nobis; sed secundus eius adventus non erit clanculo ut ante, sed terribilis et manifestus; descendet enim in gloria Dei Patris ministrantibus Angelis, ut mundum in iustitia iudicet; unde concludit: *Nolite ergo ire post illos. Titus.* Vel forsitan non dicit pseudoChristos ante consummationem venientes, sed eos qui fuere tempore Apostolorum. *Beda.* Multi enim imminente Ierosolymorum excidio principes extitere, qui se dicerent esse Christos; tempusque libertatis appropinquare. Multi etiam in Ecclesia haeresiarchae diem Domini in-

stare praedicarunt; quos Apostolus ad Thessalonicenses damnat. Multi etiam in nomine Christi venere Antichristi; quorum primus est Simon Magus, cui dicebant; Hic est virtus Dei, quae vocatur magna.

3. Cum autem audieritis praelia, et seditiones, nolite terreri. Oportet primum haec fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et terraemotus magni erunt per loca, et pestilentiae, et fames, terroresque de caelo, et signa magna erunt.

3. *Greg. hom. 25.* Perituri mundi praecurrentia mala denuntiat Dominus, ut eo minus perturbent venientia, quo fuerint praescita: minus enim iacula feriunt, quae praevidentur; unde dicit: *Cum autem audieritis praelia, et seditiones, nolite terreri.* Bella ad hostes pertinent, seditiones ad cives. Ut ergo nos indicet exterius interiusque turbari, aliud nos fatetur ab hostibus, aliud a fratribus perpeti. *Ambr.* Verborum autem caelestium nulli magis quam nos testes sumus, quos mundi finis invenit. Quanta praelia, et quas opiniones accepimus praeliorum. *Greg. ib.* Sed his malis praevenientibus, quia non statim finis sequatur, adiungitur: *Oportet haec primum fieri, sed nondum statim finis.* Ultima enim tribulatio multis tribulationibus praevenitur: quia multa debent mala praecurrere, ut malum valeant sine fine nuntiare; unde sequitur: *Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum*: quia necesse est, ut alia ex terra, alia ab elementis, alia ab hominibus patiamur. Hic ergo signatur perturbatio hominem: sequitur enim: *Et terraemotus magni erunt per loca*: ecce respectus irae desuper. *Chrysost.* Terraemotus enim quandoque irae signum est, nam et quando crucifixus est Dominus, mota est terra; quandoque vero provisionis indicium, sicut orantibus Apostolis commotus est locus in quo erant congregati: sequitur enim: *Et pestilentiae.. Greg. ib.* Ecce inaequalitas corporum; *et fames*, ecce sterilitas terrae; *terroresque de caelo, et signa magna erunt:* ecce inaequalitas aeris: quod ad eas tempestates referendum est, quae nequaquam ordinem temporum servant; quae enim ordinate veniunt, signum non sunt. Omnia enim quae ad usum vitae accepimus, ad usum convertimus culpae; sed cuncta quae ad usum pravitatis infleximus, ad usum nobis vertuntur ultionis. *Ambros.* Occasum ergo saeculi praecedent quaedam aegritudines mundi, scilicet fames, pestilentia, et persecutio. *Theo.* Quidam autem haec non solum in consummatione futura, sed et tempore captionis Ierusalem fuisse impleta voluerunt. Auctore namque paeis perempto, merito in eis seditiones, et bella locum habuerunt. Ex bellis autem pestis et fames consequitur; haec quidem aere cadaveribus infecto, illa incultis manentibus agris. Sed et Iosephus intolerabiles aerumnas evenisse recitat propter famem; et tempore Claudii Caesaris fames invaluit, ut in Actibus legitur; et plurima terribilia contigerunt captionem Ierusalem indicantia, ut Iosephus narrat. *Chrys.* Dicit autem quod non statim finis civitatis eveniet, ut scilicet Ierusalem capiatur, sed post praelia multa. *Beda.* Admonentur etiam Apostoli, ne terreantur his praecurrentibus, ne Ierosolymam Iudaeamque deserant. Potest autem regnum contra regnum, et pestilentia eorum quorum sermo serpit ut cancer, et fames audiendi verbi Dei, et commotio universae terrae, et a vera fide separatio etiam in haereticis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiae victoriam faciunt. *Ambr.* Sunt autem et alia bella, quae vir sustinet Christianus, diversarum quoque praelia cupiditatum studiorumque conflictus. Multo etiam graviores sunt domestici hostes quam extranei.

4. Sed ante haec omnia, iniicient vobis manus suas, et persequentur tradentes in Synagogas, et custodias, trahentes ad Reges, et praesides propter nomen meum. Continget autem vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non praemeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri. Trademini autem a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis, et morte afficient ex vobis: et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum: et capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

4. *Gregor. hom. 35.* Quia cuncta quae praedicta sunt, non de iniustitia ferientis sunt, sed de merito munti patientis; facta pravorum hominum praenuntiantur, cum dicitur: *Sed ante haec omnia iniicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in Synagogas, et custodias, trahentes ad reges et praesides propter nomen meum*; ac si dicat: Prius corda hominum post elementa turbabuntur, ut cum rerum ordo confunditur, ex qua tribulatione veniat demonstretur. Nam quamvis finis mundi ipso suo ordine pendeat, perversiores tamen quosque inveniens, quia digne ruinis (1) illorum opprimantur, innotescit. *Cyril.* Vel hoc dicit, quia priusquam a Romanis Ierusalem caperetur, passi persecutiones a Iudaeis discipuli incarcerati sunt, et praesentati principatibus. Missus est Paulus Romam ad Caesarem, astititque Festo, et Agrippae: sequitur enim; *Continget autem vobis in testimonium. Graec.* In martyrium, idest in martyrii gloriam. *Greg. ib.* Vel *in testimonium*, videlicet eorum; quia vos persequendo mortes inferunt, aut videndo non imitantur: ut inde perversi sine excusatione pereant, unde electi exemplum capiunt ut vivant. Sed auditis tot terroribus, turbari poterant auditorum corda; unde ad eorum consolationem subdit: *Ponite ergo in cordibus vestris non praemeditari quemadmodum respondeatis. Theoph.* Quia enim idiotae erant, et imperiti, hoc eis Dominus dicit, ne conturbarentur redditurі sapientibus rationem; et causam subdit: *Ego enim dabo vobis os, et sapientiam cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri;* quasi dicat: Statim a me sortiemini facundiam et sapientiam, ut nec omnes adversarii vestri, si in unum conveniant, resistere valeant vobis, nec in sapientia, idest speculationum (2) vita, nec in elo-

(1) *Al.* via. (2) *Al.* illius.

quentia et sermonis lepore. Saepe enim multi sapientiam quidem habent in mente: sed cum sint provocabiles ad turbationem, totum confundunt, cum tempus fuerit proponendi. Non autem tales fuerunt Apostoli, sed utrinque gratiosi fuerunt. *Greg. ib.* Ac si Dominus suis dicat: Nolite terreri; vos ad certamen accedite, ego praelior: vos verba editis, sed ego sum qui loquor. *Ambr.* Alibi autem Christus in discipulis, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patris: non discordant ista, sed congruunt: quod unus loquitur, tres loquuntur, quia vox est una Trinitatis. *Theoph.* His autem dictis, et propulso imperitiae timore, subdit et aliud quiddam necessarium, quod eorum animos poterat commovere, ne subito irruens eos turbaret: sequitur enim: *Trademini autem a parentibus, et fratribus, et cognatis; et morte afficient ex vobis. Greg. ib.* Plus in nobis ea tormenta saeviunt, quae ab illis patimur, de quorum moribus praesumebamus; quia cum damno corporis mala nos cruciant amissae caritatis. *Greg. Nis.* Consideremus autem statum, qui tunc temporis erat. Omnibus suspectis, ad invicem dividebantur cognationes, invicem disgregatae per cultus; et filius gentilis proditor fiebat parentum fidelium; et in filium qui crediderat, pater in infidelitate obstinatus accusator fiebat. Omnis aetas erat exposita persequentibus fidem, nec mulieribus succurrebat naturalis sexus fragilitas. *Theoph.* His autem dictis, et de odio subiungit quod ab omnibus patientur: sequitur enim: *Et eritis odio omnibus hominibus propter nomem meum. Greg. ib.* Sed quia dura sunt quae praedicuntur de afflictione mortis, protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur: *Et capillus de capite vestro non peribit*; quasi dicat martyribus suis: Cur timetis ne pereat quod incisum dolet, quando et illud in vobis perire non potest, quod incisum non dolet? *Beda.* Vel aliter: Capillus de capite discipulorum Domini non peribit, quia non solum fortia facta, vel dicta sanctorum, sed et tenuissima cogitatio digna mercede donabitur. *Greg. 5. Mor.* Qui autem patientiam in adversis tenet, inde contra adversa omnia fortis efficitur; unde sibi et seipsum vincendo dominatur; unde sequitur: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Quid enim est animas possidere, nisi perfecte in omnibus vivere, cunctisque mentis motibus quasi ex arce virtutis dominari? *Gregor. ibid.* Per patientiam igitur animas nostras possidemus, quia dum nobismetipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. Idcirco autem possessio animae in virtute patientia est. Patientia vero est aliena mala aequanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi.

5. Cum autem videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio eius. Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant in montes, et qui in medio eius sunt, discedant, et qui in regionibus, non intrent in eam: quae dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quae scripta sunt. Vae autem praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic. Et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes Gentes. Et Ierusalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum.

5. *Beda.* Hactenus ea quae per quadraginta annos, necdum fine adveniente, futura erant, dicta sunt; hic ipse finis desolationis quae a Romano exercitu facta est, Domini verbis exponitur, cum dicitur: *Cum autem videritis circundari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio eius. Euseb.* Desolationem Ierusalem vocat non amplius eam a suis, nec secundum ritum legalem constitui, ita quod nullus expectet post futuram obsidionem aliam innovationem fieri, sicut accidit tempore Regis Persarum, et illustris Antiochi, et iterum tempore Pompeii. *August. ad Hesychium.* Haec autem Domini verba ideo Lucas hoc loco commemoravit, ut ostendat tunc factam fuisse abominationem desolationis, quae a Daniele praedicta est, de qua Matthaeus, et Marcus locuti sunt, quando expugnata est Ierusalem. *Ambros.* Iudaei enim putaverunt abominationem desolationis tunc factam, eo quod caput porci in templo iecerunt, illudentes Romani Iudaicae ritum observantiae. *Euseb.* Dominus autem futuram in civitate praevidens famem, monebat discipulos ne in futura obsidione in civitatem confugerent, tamquam ad locum tutum, et a Deo protectum; sed magis inde discederent, et ad montes confugerent; unde sequitur: *Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant in montes. Beda.* Ecclesiastica narrat historia, cunctos qui in Iudaea erant Christianos, imminente Ierosolymorum excidio, commónitos a Domino loco discessisse, et trans Iordanem habitasse in civitate quadam Pella nomine, donec desolatio Iudaeae compleretur. *August. ib.* Pro hoc autem Matthaeus, et Marcus dixerunt *Mar. 13. Et qui supra tectum est, non descendat in domum*: addidit autem: *Nec introeat, ut tollat aliquid de domo*: pro quo Lucas subdit: *Et qui in medio eius sunt discedant. Beda.* Sed quomodo ab exercitu civitate iam circumdata, qui in medio eius sunt discedent? Nisi forte quod promisit tunc, non ad ipsum tempus obsidionis referatur, sed ad proximum ante obsidionem tempus, cum se primum miles Romanus per Galilaeae, vel Samariae fines coepit diffundere. *August. ib.* Pro eo autem quod Matthaeus, et Marcus posuerunt, *Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum*, apertius iste subdit: *Et qui in regionibus, non intrent in eam; quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia, quae scripta sunt. Beda.* Dies autem ultionis hi sunt, dies videlicet dominici sanguinis ultionem petentes. *Aug. ib.* Deinde similiter Lucas prosequitur, sicut et alii duo: *Vae autem praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus.* Et sic ergo Lucas patefecit quod poterat esse incertum, scilicet id quod dictum est de abominatione desolationis, non ad saeculi finem, sed ad expugnationem Ierusalem pertinere. *Beda.* Dicit ergo, *Vae praegnantibus.*, praesente captivitate, *et nutrientibus*, sive mammantibus, ut quidam interpretantur, quarum vel uteri, vel manus filiorum sarcina praegravatae, fugae necessitatem non minimum impediunt. *Theoph.* Quidam vero dicunt Dominum per hoc significare filiorum esum, quem et Iosephus narrat. *Chrysost.* Deinde praedictorum assignat causam, dicens: *Erit enim pressura magna super terram, et*

ira populo huic. Talia enim mala eos occupaverunt, ut nulla deinceps aerumna possit eorum calamitatibus adaequari, ut Iosephus narravit. *Euseb.* Qualiter scilicet advenientibus Romanis, et urbem capientibus, multae catervae Iudaici populi in ore gladii periere; unde sequitur: *Et cadent in ore gladii.* Sed et plures necati sunt fame. Haec vero accidebant, primo quidem sub Tito et Vespasiano, post hos autem tempore Hadriani principis Romanorum, quando natale solum Iudaeis inaccessibile est factum; unde sequitur: *Et captivi ducentur in omnes gentes.* Totum enim orbem Iudaei repleverunt, etusque ad fines terrae pervenerunt: et cum eorum terra ab alienigenis inhabitetur, solis ipsis est inaccessibilis facta; unde sequitur: *Et Ierusalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum. Beda.* Quae scilicet Apostolus commemorat dicens: *Rom. 11. Caecitas ex parte facta est in Israel....et sic omnis Israel salvus fiet.* Qui cum promissa salute fuerit potitus, ad patrium solum rediturus non temere speratur. *Ambro.* Mystice abominatio desolationis adventus Antichristi est, eo quod sacrilegiis infaustis mentium interiora contaminet, sedens iuxta historiam in templo, ut sibi vendicet divinae solium potestatis. Iuxta interpretationem autem spiritualem pulchre inducitur, eo quod in affectibus singulorum vestigium perfidiae suae confirmare desideret, (1) et Scripturis disputans se esse Christum. Tunc appropinquabit desolatio, quoniam a vera religione plerique lapsi desistent; tunc erit Domini dies, quoniam sicut primus adventus Domini fuit propter redimenda peccata, ita et secundus erit propter reprimenda delicta, ne plures perfidiae errore labantur. Est alius Antichristus, idest diabolus, qui salem, idest animam pacificam obsidere nitatur suae legis exercitu. Ergo quando in medio templi est diabolus, desolatio abominationis est. Cum autem unicuique laboranti Christi praesentia spiritalis illuxerit, tollitur iniquus ex medio, et incipit regnare iniustitia. Est etiam tertius Antichristus, ut Arius, et Sabellius, et omnes qui nos prava intentione seducunt. Hae autem sunt praegnantes quibus vae dicitur, quae (2) ad ruinam suae carnis extendant, et quibus intimorum gressus pigrescat animorum, et effetae virtutum, fetaeque vitiorum. Sed nec illae praegnantes condemnationis expertes sunt, quae in bonorum actuum molimine constitutae, necdum aliquos suscepti operis dedere processus. Sunt quae Dei timore concipiunt, sed non omnes pariunt; sunt enim quae abortivum excludunt Verbum antequam pariant. Sunt etiam quae in utero Christum habeant, sed nondum formaverunt. Ergo quae parit iustitiam, Christum parit. Nos etiam parvulos nostros ablactare properemus, ne nos quasi imperfectorum parentes, aut iudicii dies, aut mortis inveniat. Quod ita fiet, si omnia dicta iustitiae in corde custodias, nec senectutis tempus expectes, sed in prima aetate sapientiam, sine corruptela corporis tui cito concipias, cito nutrias. In fine autem Iudaea omnis a nationibus crediturus subiicietur in ore gladii spiritalis, qui est sermo bis acutus.

(1) *Al.* ex Scripturis. (2) *Al.* arvinam.

6. Et erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris, et fluctuum, arescentibus hominibus prae timore, et expectatione, quae supervenient universo orbi. Nam virtutes caelorum movebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna et maiestate.

6. *Beda.* Quid impletis nationum temporibus sequatur, ex ordine manifestat dicens: *Erunt signa in sole, et luna, et stellis. Ambr.* Quae quidem signa secundum Matthaeum evidentius exprimuntur, *Tunc* inquit *c. 24. Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de caelo. Euseb.* Tunc enim cum vitae corruptibilis consummatio agetur, et secundum Apostolum species huius mundi transibit, et novum succedet saeculum, in quo vice sensibilium luminarium ipse Christus fulgebit quasi iubar et Rex novi saeculi; cuius erit tanta numinis virtus et gloria, ut sol qui nunc radiat, atque luna, et cetera sidera, adventu maioris luminis occultentur. *Chryso.* Sicut enim in hoc saeculo luna, et sidera mox obfuscantur orto sole, sic in gloriosa Christi apparitione sol obtenebrescet, et luna non dabit proprium iubar, et stellae cadent de caelo, priore spoliatae amictu, ut potioris lucis amictu potiantur. *Euseb.* Quae autem evenient orbi post luminarium obtenebrationem, ex quibus fiet angustia gentium, consequenter exprimit dicens: *Et in terris pressura gentium, prae confusione sonitus maris, et fluctuum:* ubi videtur docere principium transmutationis universi futurum ex defectu substantiae humidae. Hac enim prima devorata, vel congelata, ut non amplius audiatur sonitus maris, nec contingant arenam fluctus eius causa exuberantis siccitatis, ceterae mundi partes non amplius obtinentes vaporem solitum, emissum ex substantia humida, transmutationem patientur; et sic cum apparitione Salvatoris confutare debeat repugnantia Deo prodigia, exordium sument furoris proemia ex siccitatibus, ut nec tempestas nec fremitus maris ulterius audiatur. Quo facto subsequetur angustia superstitum hominum; unde sequitur: *Arescentibus*, idest tabescentibus, *hominibus prae timore et expectatione*, eorum scilicet, *quae super venient universo orbi.* Quae autem tunc ingruant mundo, consequenter ostendit subdens: *Nam virtutes caelorum movebuntur. Theo.* Vel aliter: Cum alterabitur superior orbis, et elementa inferiora merito patientur iacturam; unde sequitur: *Et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum;* quasi dicat: Mare terribiliter fremet, et littus maris agitabitur tempestate, ita ut sit populo terrae pressura, idest communis miseria, et tabescat timore, et expectatione malorum irruentium mundo; unde sequitur: *Arescentibus hominibus prae timore et expectatione quae supervenient universo orbi. August. ad Hesi.* Sed dices: Confiteri vos poena vestra compellit adesse iam finem, dum impletur quod pronuntiatum est. Nullam enim patriam, nullum locum, nostris temporibus non affligi, aut tribulari certum est. Sed si ista mala quae nunc patitur genus humanum, certa

sunt indicia iam Dominum esse venturum; quid est quod dicit Apostolus *1. Thess. 5. Cum dixerint, pax, et securitas*? Videamus ergo ne forte melius intelligatur non eo modo impleri quae praedicta sunt his verbis, sed tunc potius esse ventura, quando sic erit tribulatio universo orbi, ut ad Eclesiam pertineat, quae universo orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam, ipsi enim sunt dicturi: *Pax et securitas*. Nunc autem ista mala quae tanquam summa extremaque creduntur, utrique regno, Christi scilicet, et diaboli videmus esse communia: pariter quippe his boni affliguntur et mali: interque tam mala adhuc usquequaque frequentantur luxuriosa convivia. Hoc cine est arescere prae timore, an potius inardescere prae libidine? *Theoph.* Non solum autem mortales fluctuabunt cum alterabitur mundus, sed etiam Angeli stupebunt in tam terribilibus mutationibus universi; unde sequitur: *Nam virtutes caelorum movebuntur. Greg. hom. 1. in Ev. s. his ver.* Quid enim virtutes caelorum, nisi Angelos, dominationes, et principatus, et potestates appellat? quae in adventu districti iudicis, nostris tunc oculis visibiliter apparebunt, ut districtae tunc a nobis exigant hoc, quod nos modo invisibilis conditor aequanimiter portat. *Euseb.* Cum etiam Dei Filius sit venturus in gloria, et confutaturus elatam tyrannidem filii peccati, ministrantibus Angelis, caeli fores a saeculo clausae patebunt, ut spectentur excelsa. *Chrysost.* Vel *virtutes caelicae* movebuntur, quamvis sibi consciae non sint: videntes enim infinitas multitudines condemnari non intrepide stabunt illic. *Beda.* Unde et in Iob dicitur *c. 26. Columnae caeli contremiscunt, et pavent ad nutum eius.* Quid ergo faciant tabulae, quando tremunt columnae? Quid virgula deserti patitur cum cedrus paradisi concutitur? *Euseb.* Vel virtutes caelorum sunt quae praesunt sensibilibus partibus universi; quae quidem tunc movebuntur, ut potiorem statum attingant. Absolventur enim in saeculo novo a ministerio, quo Deo serviunt circa sensibilia corpora secundum corruptionis statum. *August. ib.* Sed ne Dominus, propinquante secundo adventu suo, ea pro magno praedixisse videatur quae huic mundo etiam ante primum eius adventum fieri consueverant, et rideamur ab eis qui plura in historia gentium, et maiora legerunt: haec quae dicta sunt, melius in Ecclesia existimo intelligi. Ecclesia enim est sol, et luna, et stellae, cui dictum est *Cant. 3. Pulchra ut luna, electa ut sol*; quae tunc non apparebit, persecutoribus ultra modum saevientibus. *Ambros.* Plurimis etiam a religione deficientibus, clara fides oscurabitur nube perfidiae: quia sol caelestis fide in ea minuitur, vel augetur; et sicut menstruis, idest mensium defectibus, luna, vel terrae (1) opposita cum fuerit ex regione solis, vanescit; sic et sancta Ecclesia cum lumini caelesti vitia carnis obsistunt, fulgorem divini luminis de Christi radiis non potest (2) mutari: nam in persecutionibus lucem divini solis plerumque amor vitae huius excludit. Cadunt etiam stellae, idest gloria micantes viri, si persecutionis acerbitas convalescat, quae oportet fieri donec Ecclesiae multitudo cumuletur: sic enim probantur boni, sic produntur infirmi. *August. ib.* Quod autem dictum est, *Et in terris pressura gentium*, gentes voluit intelligi, non quae in semine Abrahae benedicentur, sed quae ad sinistram stabunt. *Ambro.* Ergo varii animorum aestus ita graves erunt ut delictorum multitudine male consciis metu sacri nobis ros fontis arescat. Quemadmodum autem Domini expectatur adventus, ut eius praesentia in toto fiat vel hominis orbe, vel mundi, quae fit in singulis, cum omnibus affectibus receperint Christum; sic virtutes caelorum in adventu Domini augumentum gratiae consequentur, et plenitudine divinitatis proprius se infundente movebuntur. Sunt etiam virtutes caelorum, quae enarrant gloriam Dei, quae pleniore Christi infusione movebuntur, ut videant Christum. *August. ib.* Vel virtutes caelorum movebuntur: quia impiis persequentibus quidam fideles fortissimi turbabuntur: sequitur enim: *Et tunc videbunt Filium hominis. Theoph.* Tam fideles, quam infideles: radiabit enim amplius sole tam ipse quam crux eius: unde ab omnibus cognoscetur. *Augst. ib.* Quod autem dicit, *Venientem in nube*, duobus modis accipi potest: sive in Ecclesia sua tamquam in nube venientem, sicut nunc venire non cessat; sed ideo tunc cum potestate magna et maiestate, quia maior maiestas, et potestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta persecutione vincantur; sive in corpore suo, in quo, sedet ad dexteram Patris, merito credendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus, quoniam sic veniet sicut abiit; *nubes autem suscepit eum ab oculis eorum. Act. 1. Chrys.* Semper enim Deus in nube apparet, secundum illud *Ps. 116. Nubes et caligo in circuitu eius:* unde et Filius hominis in nubibus veniet, ut Deus et Dominus, non latenter, sed in gloria digna Deo: et ideo subdit: *Cum potestate magna, et maiestate. Cyril.* Intelligendum est similiter magna. Primam enim apparitionem prosecutus est cum infirmitate et humilitate nostra; sed secundam celebrabit cum propria potestate, et magna maiestate. *Gregor. ib.* In potestate enim, et maiestate visuri sunt, quem in humilitate positum audire noluerunt; ut virtutem eius tanto tunc districtius sentiant, quanto cervicem cordis ad eius patientiam non inclinant.

7. His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam, et omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas; ita et vos cum videritis haec fieri, scitote, quia prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quoniam non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant. Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

7. *Gregor. hom. 1. in Evan.* Quia praemissa contra reprobos dicta sunt, mox ad electorum consolationem verba vertuntur: nam subditur: *His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra;* ac si dicat: Cum plagae mundi crebrescunt, levate capita, idest exhilarate corda: quia dum finitur mundus, cuius amici non estis, prope fit redemptio quam quaesistis. In Scriptura enim sacra saepe caput pro mente ponitur: quia sicut capite reguntur membra, ita cogitationes

(1) *Al.* oppositu. (2) *Al.* mutuari.

mente disponuntur. Capita itaque levare, est mentes nostras ad gaudia Patris caelestis erigere. *Euseb.* Vel aliter: Transactis corporalibus aderunt intelligibilia caelestia, scilicet regnum saeculi non amplius transituri; et tunc dignis salubria promissa tribuentur; unde dicitur: *His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Acceptis enim Dei promissis, quae speramus, erigemur, qui ante curvi fueramus, et elevabimus capita nostra, humilitati quondam, eo quod redemptio nostra quam sperabamus aderit, illa scilicet quam tota creatura expectat. *Theoph.* Idest perfecta libertas corporis et animae. Sicut enim primus adventus Domini fuit ad reformationem animarum nostrarum; sic secundus ad reformationem corporum celebrabitur. *Euseb.* Dicit autem haec ad discipulos suos, non tamquam ad eos, qui durare deberent in vita ista usque ad terminum mundi; sed quasi uno corpore existente ipsis, et nobis, et posteris usque ad consummationem mundi credituris in Christum. *Gregor. ib.* Quod autem calcari mundus, atque despici debeat, provida comparatione manifestat, cum subdit: *Videte ficulneam, et omnes arbores, cum producunt ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas; ita et vos cum videritis haec fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei*; quasi dicat: Sicut ex fructu arboris vicina aestas agnoscitur, ita ex ruina mundi prope cognoscitur esse regnum Dei. Et ex hoc ostenditur quia fructus mundi ruina est. Ad hoc enim germinat, ut quemcumque germine aluit, cladibus consummat. Bene autem regnum Dei aestati comparatur, quia tunc moeroris nostri nebulae transeunt, et vitae dies aeterni solis claritate fulgescunt. *Ambros.* Matthaeus autem de sola dixit ficulnea, hic de arboribus omnibus. Duplicem autem habet figuram ficulnea, vel cum dura mitescunt, vel cum peccata luxuriant. Sive ergo cum fructus omnibus virescit arboribus, et ficulnea fecunda iam floret; idest cum omnis lingua confitetur Deo, confitente etiam populo Iudaeorum, sperare Domini debemus adventum, quo tamquam temporibus aestivis resurrectionis fructus metentur: sive cum levem fragilemquo iactantiam tamquam folia Synagogae homo iniquitatis induerit, coniicere debemus appropinquare iudicium; nam remunerare fidem Dominus, et delinquendi finem afferre festinat. *August. ib.* Cum autem dicit, *Cum videritis haec fieri*, quae intelligere poterimus nisi ea, quae supra memorata sunt? In his autem est quod ait: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem.* Proinde cum hoc visum fuerit, non iam erit regnum Dei, sed prope erit. An dicendum est non omnia, quae supra commemorata sunt esse intelligenda, ubi ait, *Cum videritis haec fieri*, sed aliqua eorum, hoc scilicet excepto quod dictum est: *Et tunc videbunt Filium hominis.* Sed Matthaeus aperuit, nullis exceptis esse accipiendum, dicens *c. 24. Ita et vos cum videritis haec omnia*: inter quae est quod videbitur Filius hominis veniens, ut intelligatur de adventu quo nunc venit in membris suis tamquam in nubibus, vel in Ecclesia tamquam in nube magna. *Titus.* Vel aliter: Dicit: *Prope est regnum Dei*: quia dum haec fient, nondum ultimus finis rerum eveniet, sed iam in finem tendunt: nam et ipse adventus Domini eliminans omnium principatum, et potestatem praeparat regno Dei. *Euseb.* Sicut enim in hac vita sol hyeme recedente, ac succedente vere, radium calidum mittens fovet, ac vivificat humi condita semina, exuentia priscam figuram, pullulant autem nova varium virorem habentia: sic gloriosus et unigeniti Dei adventus vivificativis radiis illustrans novum saeculum dudum condita per totum mundum semina, scilicet dormientes in pulvere terrae, potioribus corporibus, quam prius producet in lucem, ac confutata morte regnabit deinceps vita saeculi novi. *Greg. ib.* Omnia autem praedicta sub magna certitudine confirmantur, cum subditur: *Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant. Beda.* Multum commendat quod ita praenuntiat. Et, si dicere fas est, iuratio eius est quod dicit, *Amen dico vobis*: amen quippe interpretatur verum. Igitur veritas dicit, Verum dico vobis: quod si non diceret, mentiri omnino non posset. Generationem autem, aut omne genus humanum dicit, aut specialiter Iudaeorum. *Euseb.* Vel generationem dicit novam generationem Ecclesiae sanctae suae, ostendens duraturum populum fidelium usque ad id tempus quo visurus sit omnia, et eventus verborum Salvatoris oculis apprehendet. *Theoph.* Quia enim turbationes, et bella, et alterationes tam elementorum quam ceterarum rerum futurum esse praedixerat, ne quis suspicaretur quod et ipsa Christianitas peritura foret, subiungit: *Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*; quasi dicat: Etsi cuncta commoveantur, fides tamen mea non deficiet: ex quo innuit, Ecclesiam praeferre toti creaturae; sed creatura patietur alterationem, fidelium vero Ecclesia, et sermones Evangelii permanebunt. *Greg. ib.* Vel aliter: *Caelum et terra transibunt etc.* quasi dicat: Omne quod apud nos durabile est, sine mutatione durabile ad aeternitatem non est: et omne quod apud me transire cernitur, fixum et sine transitu tenetur: quia sine mutabilitate manentes sententias exprimit sermo meus qui transit. *Beda.* Caelum autem quod transibit, non aethereum sive sidereum, sive aereum a quo aves caeli nominantur, intelligere debemus. Si autem terra transibit, quomodo Ecclesiastes dicit *c. 1. Terra in aeternum stat*? Sed aperta ratione caelum et terra per eam quam nunc habent imaginem transeunt, attamen per essentiam sine fine subsistunt.

8. Attendite autem vobis ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis huius vitae, et superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terrae. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quae futura sunt, et stare ante Filium hominis.

8. *Theoph.* Posuit supra Dominus terribilia et sensibilia malorum indicia quae occupabunt peccatores; sed contra haec mala remedium est cautela, et oratio; unde dicitur: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate. Basil.* Singulum animalium a conditore omnium Deo habet intrinsecus causas facientes ad tutelam consistentiae

propriae: propter quod et Christus nobis dedit hanc monitionem ut quae illis a natura, haec nobis auxilio rationis et cautelae contingat: fugientibus quidem peccatum, ut irrationabilia fugiunt mortifera pabula; inquirentibus vero iustitiam, sicut illa herbas nutritivas requirunt; et ideo dicit, *Attendite vobis*, ut scilicet discernere possitis a salubri nocivum. Sed quoniam dupliciter contingit attendere, hinc quidem corporis oculis, illinc vero per intellectivam virtutem, oculus corporis virtutem non attingit: restat igitur dictum esse de opere intellectus, *Attendite*, hoc est undique circumspicite vos, pervigil habentes ad vestram custodiam animae lumen. Neque autem dixit: *Attendite* vestris, aut eis quae circa vos sunt, sed *vobis*: vos enim estis intellectus et anima: vestrum autem corpus est sensus: circa vos autem opes, artes, et reliqua vitae suppellex; quibus non monet attendendum, sed animae, cuius praecipua cura habenda. Eadem vero admonitio aegrotantes sanat, et sanos perficit; servatores praesentium, et provisores futurorum; non alienorum censores, sed suorum scrutatores; non dimittentes intellectum servum fieri passionum, sed irrationale animae subiicientes rationali. Cur autem sit attendendum, subiungit dicens: *Ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis huius vitae. Titus.* Quasi dicat: Cavete ne lumina mentis vestrae graventur: cura namque praesentis vitae, et crapula, et ebrietas fugant prudentiam, quassant fidem, operantur naufragia. *Basil.* Est autem ebrietas nimius usus vini, crapula vero anxietas et nausea quae est in ebrietate, a motione capitis Graeco vocabulo dicta. Sicut igitur cibis ut ne esuriamus, sic et potibus ne sitim patiamur, utendum est, vitando diligentius lapsum. Fallax enim est vini ingestio. Anima autem vino libera prudentissima erit et optima; sed humectata vini vaporibus, quasi quadam nube velatur. Curiositas autem huius vitae, quamvis nihil inhibitorum continere videatur, si tamen ad cultum divinum non coadiuvet, vitanda est: et quare hoc dixerit, ostendit subdens: *Et superveniat in vos repentina dies illa. Theoph.* Non enim cum deliberatione veniet dies illa, sed ex improviso et furtim, capiens tanquam laqueus non caventes; unde sequitur: *Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terrae.* Quod diligentius discuti potest. Capiet enim dies illa sedentes in superficie terrae quasi impraemeditatos, et inertes. Quotquot vero sunt solertes, et agiles ad bonum, non sedentes et otiantes in terrenis; sed surgentes ab eis, sibi dicentes: Surge, vade, quoniam non est hic tibi requies; talibus non est illa dies ut laqueus,(1) et discrimen, sed ut dies festivus. *Euseb.* Praedicta igitur docuit esse attendenda ad cavendam gravedinem inde proveniente; unde sequitur: *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quae futura sunt. Theoph.* Scilicet famem, pestem, et cetera huiusmodi, quae temporaliter electis et aliis imminent, et ea quae postmodum accidunt eis perenniter: illa enim aliter cavere non possumus nisi per vigilias, et orationes. *August de con. Evang. lib. 2. c. 77.* Haec intelligitur illa fuga quam Matthaeus commemorat, quae non debet fieri in hyeme. Ad hyemem pertinent curae huius vitae, quae tristes sunt velut hyems; ad sabbatum vero crapula et ebrietas, quae carnali laetitia luxuriaque cor submergit atque obruit: quod malum sabbati nomine significatur, quia illo die Iudaei deliciis affluunt, dum spiritale sabbatum ignorant. *Theoph.* Et quia Christianum decet non solum fugere mala, sed etiam niti ad gloriam exequendam, subdit: *Et stare ante Filium hominis:* haec est enim angelica gloria stare ante Filium hominis Deum nostrum, et faciem eius iugiter cernere. *Beda.* Et certe si quis sapiens medicus praeciperet attendere a succo alicuius herbae, ne repentinus interitus superveniat, magno studio medici mandata servaremus; nunc autem Salvatore admonente ebrietatem, et crapulam, et curas saeculi esse cavendas, his sauciari et consumi non timent: quia fidem quam medici dictis praebent, Domini verbis praebere contemnunt.

(1) *Al.* in discrimen.

9. Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

9. *Beda.* Quae verbis praeceperat Dominus, suis confirmat exemplis: nam qui nos ante iudicis adventum, et incertum singulorum exitum ad vigilandum hortatus est, et orandum, et ipse, imminente tempore passionis suae, doctrinae, vigiliis, et precibus instat; unde dicitur: *Erat autem diebus docens in templo.* In quo suo exemplo insinuat hoc esse digne Deo vigilare, vel dicto, vel facto proximis viam veritatis ostendere, *Cyril.* Quae autem erant quae docebat, nisi transcendentia cultum legis? Instabat enim tempus quo debebat umbra in veritatem transformari. *Theoph.* Tacuerunt autem Evangelistae pleraque documentorum Christi, qui cum per triennium fere praedicaverit, documenta eius quae conscripserunt, dicet aliquis vix ad unius diei sermonem sufficere. Ex pluribus ergo pauca describentes, dederunt nobis quemdam gustum dulcedinis doctrinae ipsius. Ostendit autem nobis Dominus, quod oporteat noctu et quiete alloqui Deum, et in die prodesse hominibus; et colligere quidem in nocte, distribuere vero collecta in die; unde subditur: *Noctibus vero exiens morabatur in monte, qui vocatur Oliveti:* non quasi opus habens oratione, sed ad exemplum dandum hoc egit. *Cyril.* Quia vero eloquium eius in potestate erat, et potestative transferebat in spiritalem cultum quae per Moysen et prophetas tradita fuerant in figuris, et populus eum avidius audiebat; unde sequitur: *Et omnis populus manicabat,* idest mane venire accelerabat, *ad eum in templo audire eum.* Populo autem ante lucanum venienti ad eum, congruum erat dicere *Ps. 62. Deus meus, ad te de luce vigilo. Beda.* Mystice autem et nos cum inter prospera sobrie, et pie, et iuste conversamur, diebus in templo docemus, quia formam boni operis fidelibus praebemus; noctibus vero in monte Oliveti moramur, quia in tenebris angustiarum spiritali consolatione respiramus; et ad nos quoque populus manicat, cum vel discussis operibus tenebrarum, vel cunctis nebulis pressurarum nos imitatur.

CAP. XXII.

Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha ; et quaerebant principes Sacerdotum, et scribae quomodo Iesum interficerent: timebant vero plebem.

Chrysost. Umbra nostrorum fuerunt festa Iudaica; et ideo si quaesieris a Iudaeo de pascha, et azymis, nil magni proferet,commemorans liberationem ad Aegypto. Si quis autem a me quaesierit, non audiet Aegyptum, nec Pharaonem, sed absolutionem erroris, et tenebrarum diaboli, non per Moysen,sed per Filium Dei. *Glos.* Ad cuius passionem enarrandam accedens Evangelista, praemittit de figura, dicens: *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha. Beda.* Pascha quidem Hebraice dicitur phase, non a passione, sed a transitu nominatur, eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, nec percusserit primogenita eorum. Vel ipse Dominus praebens auxilium populo suo desuper ambulavit. Hoc autem inter pascha, et azyma distat, quod pascha ipse solus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad vesperam,hoc est decima quarta luna primi mensis: decima quinta autem luna quando egressus est de Aegypto, succedebat festivitas azymorum septem diebus usque ad vigesimam primam diem eiusdem mensis ; unde Evangelii Scriptura indifferenter unum pro alio ponere solet; unde hic dicitur: *Dies azymorum, qui dicitur pascha.* Significatur autem per mysterium,quod Christus semel pro nobis passus, per totum tempus huius saeculi, quod septem diebus agitur, in azymis sinceritatis, et veritatis praecepit esse vivendum. *Chrysost.* Principes autem Sacerdotum nefarias res tractant in festo; unde sequitur: *Et quaerebant principes Sacerdotum, et scribae, quomodo Iesum interficerent.* Moyses quidem unum praecepit esse principem Sacerdotum, et illo defuncto creari alium. Tunc vero cum inciperent Iudaici ritus dissolvi, multi erant principes Sacerdotum annuatim creati. Hi ergo volentes Iesum occidere, non metuunt divina, ne scilicet ex tempore sacro maius incurrant peccati contagium, sed ubique timent humana; unde sequitur: *Timebant vero plebem. Beda.* Non quidem seditionem metuentes. sed caventes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. Haec autem ante biduum paschae congregatis eis in atrio Cayphae Matthaeus acta attestatur.

2. Intravit autem satanas in Iudam qui cognominabatur Scharioth, unum de duodecim; et abiit, et locutus est cum principibus Sacerdotum, et magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare. Et spopondit. Et quaerebat opportunitatem, ut traderet illum sine turbis.

2. *Theoph.* Quia dictum est quod principes Sacerdotum quaerebant modum quo interficientes Iesum, nullum incurrerent periculum, consequenter modus qui eis occurrit, narratur cum dicitur: *Intravit autem satanas in Iudam. Titus.* In Iudam satanas intravit, non impellens, sed patulum inveniens hostium ; nam oblitus omnium quae viderat, ad solam avaritiam dirigebat intuitum. *Chrysost.* Ponit autem eius cognomen subdens : *Qui cognominabatur Scarioth :* erat enim alius Iudas. *Titus.* Subdit autem: *Unus de duodecim*: nam numerum adimplebat, non autem vere fungebatur apostolica dignitate. *Chrysost.* Vel hoc addit Evangelista velut absonum quidem; ac si diceret: Erat de primo choro diligentius electorum. *Beda.* Non est autem huic contrarium quod Ioannes dicit post buccellam intrasse in eum satanam: quia nunc intravit, ut quasi alienum tentaret, tunc autem quasi proprium ad quaecumque vellet agenda attraheret. *Chrysost.* Attende autem magnam Iudae nequitiam, tum quia per se proficiscitur, tum quia pretio hoc facit: sequitur enim: *Et abiit, et locutus est cum principibus Sacerdotum,et magistratibus quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt. Theoph.* Magistratus hic appellantur praepositi constructionum templi, vel etiam illi quos Romani populo praefecerant, ne proruerent in tumultus, erant enim seditiosi. *Chrysost.* Propter avaritiam autem Iudas factus est talis: sequitur enim: *Et pacti sunt pecuniam illi dare.* Tales enim avaritia generat passiones; reddit impios,et Deum ignorare compellit; et si millies benefactum sit eis, ad nocendum impellit; unde et hic sequitur: *Et spopondit. Theoph.* Idest pepigit et promisit. *Et quaerebat opportunitatem ut eum traderet sine turbis ;* idest quaerebat eum tradere quando videret eum seorsum existentem sine turbis. *Beda.* Multi autem Iudae scelus exhorrent, nec tamen cavent : qui enim caritatis et veritatis iura spernit, Christum qui est veritas et caritas, prodit: maxime cum non infirmitate vel ignorantia peccet, sed ad similitudinem Iudae quaerat opportunitatem, ut arbitris absentibus, veritatem mendacio, virtutem crimine immutet.

3. Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum, et Ioannem dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt: Ubi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquae portans: sequimini eum in domum in quam intrat ; et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis coenaculum magnum stratum; et ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis ; et paraverunt pascha.

3. *Titus.* Ut nobis Dominus caeleste pascha dimitteret, typicum manducavit, figuram removens, ut veritas locum obtineret ; unde dicitur : *Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Beda.* Dies azymorum paschae quartamdecimam primi mensis appellat, quando fermento abiecto, pascha, idest agnus occidi ad vesperam consueverat. *Euseb.* Si quis autem dicat : Si prima die azymorum discipuli Salvatori parant pascha, ergo et eadem die oportet nos pascha celebrare: dicemus hoc non fuisse monitionem, sed historiam facti quod accidit tempore salutiferae passionis. Aliud autem est narrare gesta

vetera, et aliud sancire, ac posteris statuta relinquere. Quin etiam Salvator non egit pascha cum Iudaeis, quando agnum immolabant: nam illi quidem hoc egerunt in parasceve, quando passus est Dominus: unde non introierunt in atrium Pilati, ut manducarent pascha: ex quo enim veritati insidiati sunt, verbum veritatis a se expulerunt, non primo die azymorum, quo die debebat immolari pascha, manducantes solitum sibi pascha, erant enim erga aliud attenti, sed die sequenti post illam, quae erat azymorum secunda. Dominus vero prima die azymorum, hoc est quinta feria sabbati, pascha cum discipulis peregit. *Theoph.* Eadem autem quinta feria, mittit duos ex discipulis suis ad parandum pascha, Petrum scilicet, et Ioannem, alterum scilicet ut diligentem, alterum ut dilectum; unde sequitur: *Et misit Petrum, et Ioannem dicens: Euntes parate nobis pascha ut manducemus*: per omnia manifestans quod usque ad extremum vitae non est adversatus legi. Mittit autem eos ad alienam domum: nam nulla domus erat ei, neque discipulis suis; alioquin apud aliquem eorum pascha celebrasset; et ideo subditur: *At illi dixerunt: Ubi vis paremus? Beda.* Quasi dicant: Non habemus domicilium, non habemus tabernaculum. Audiant quibus aedificandarum domorum cura est, cognoscant Christum omnium Dominum, locum ubi caput reclinaret, non habuisse. *Chrysost.* Cum autem ignorarent ad quem mitterentur, signum dedit eis, sicut et Samuel Sauli; unde subditur: *Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo, amphoram aquae portans: sequimini eum in domum in quam intrat. Ambr.* Primum maiestatem divinitatis adverte: cum discipulis loquitur, et iam novit quid alibi sit futurum: deinde dignationem eius intuere: quia non persona divitis, aut potentis eligitur, sed pauper ambitur, et angustum hospitium pauperis amplis nobilium aedibus antefertur. Sciebat autem Dominus nomen eius, cuius sciebat mysterium et occursum; sed ideo sine nomine designatur, ut ignobilis aestimetur. *Theoph.* Vel ideo mittit eos ad hominem ignotum, ut ostendat quod passionem voluntarie subiit. Qui enim mentem huius ignoti viri subegit ut eos susciperet, poterat quodcunque voluisset cum Iudaeis tractare. Dicunt autem quidam, quod ideo non dixit nomen hominis, ne proditor cognito nomine domum panderet pharisaeis, qui venientes cepissent eum priusquam coena fieret, et spiritualia mysteria discipulis traderet; sed quibusdam indiciis in quamdam domum dirigit eos; unde sequitur: *Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister; Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis ostendet coenaculum magnum stratum; et ibi parate. Glos.* Quibus signis inventis discipuli sollicite quae mandata eis fuerant, impleverunt; unde sequitur: *Euntes autem invenerunt sicut praedixit illis Iesus; et paraverunt pascha. Beda.* Hoc pascha exponens Apostolus ait *1. Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus:* quod quidem pascha tunc necesse erat occidi, quasi paterno consilio ac diffinitione sancitum; qui licet die sequenti, hoc est decimaquinta luna sit crucifixus, hac tamen nocte, qua agnus immolabatur a Iudaeis, tentus ac ligatus, immolationis, hoc est passionis suae sacravit exordium. *Theoph.* Intelligamus autem diem quidem azymorum totam conversationem quae est in luce spiritali, nullam redolentem vetustatem primae praevaricationis Adae, in qua viventes non decet delectari in Christi mysteriis. Haec autem mysteria Petrus et Ioannes parant, idest actio, et contemplatio, fervor zeli, et mansuetudo pacifica. His autem paratoribus occurrit homo: quia per praedicta reperimus statum hominis qui creatus est ad imaginem Dei, qui portat amphoram aquae, quae significat gratiam Spiritum. S. amphora autem est humilitas cordis: humilibus enim dat gratiam, qui se cognoscunt esse terram et pulverem. *Ambros.* Vel amphora est quae sacramentum Christi esse meruit: quae lavare meruit, non lavari. *Beda.* Parant autem pascha ubi aquae infertur amphora, quia tempus adest quo veri paschae cultoribus, typicus de limine auferatur cruor; et ad tollenda crimina unifici fontis baptisma consecratur. *Orig. in Matt.* Ego autem puto quod homo qui ingredientibus discipulis in civitatem occurrit amphoram aquae portans, erat quidam minister patrisfamilias, portans mundatoriam aut potabilem aquam in vase fictili; quem puto esse Moysen spiritalem doctrinam portantem in corporalibus historiis. Qui autem non consequuntur spiritaliter eum, non celebrant pascha cum Iesu. Attendamus ergo, ipso Domino constituto nobiscum ad superiorem locum, in quo est diversorium, quod demonstratur ab intellectu qui est in unoquoque homine paterfamilias, discipulis Christi. Haec autem domus superior sit nobis magna, ut capiat Iesum Verbum Dei, quod non capitur nisi a magnis sensu. Et sit domus haec a patrefamilias, idest intellectu praeparata Filio Dei, et mundata, nullo modo habens malitiae sordes. Sit etiam domus illius princeps, non qualibuscunque cognitum habens nomen: unde mystice dicit secundum Matthaeum *cap. 26. Ite ad quendam. Amb.* In superioribus autem magnum meritum eius advertas, in quo Dominus cum discipulis sublimium virtutum eius delectatione requiesceret. *Orig. ib.* Scire autem debemus, quoniam qui in epulationibus, et sollicitudinibus saecularibus sunt, non ascendunt in domum illam superiorem, et propterea non celebrant cum Iesu pascha. Post sermones enim discipulorum quibus cathechizaverunt patremfamilias, idest intellectum, venit et divinitas coepulans discipulis in domo praedicta.

4. Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim Apostoli cum eo. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit et dixit: Accipite et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.

4. *Cyrillus.* Postquam discipuli pascha paraverant, agitur de paschae commestione; unde dicitur: *Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim Apostoli cum eo. Beda.* Hora manducandi paschae designat quartamdecimam diem primi mensis perductam ad vesperam, quintadecima luna iam terris apparente. *Theoph.* Sed qualiter Dominus discumbere dicitur, cum Iudae

stantes pascha manducarent? Dicunt ergo quod cum manducavissent legale pascha, accubuerunt secundum communem usum manducantes quosdam alios cibos. Sequitur: *Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Cyril.* Quod ideo dicit quia discipulus avarus proditionis tempus explorabat; sed ne traderet eum ante festum paschae, non explicaverat Dominus domum, vel virum penes quem pascha perageret; cuius causam per haec verba ostendit. *Theoph.* Vel dicit: *Desiderio desideravi*; quasi dicat: Haec ultima mihi coena vobiscum est, propter quod et amabilis est mihi; sicut et qui peregre profecturi sunt, ultima verba suis dulcius proferunt. *Chrysost.* Vel hoc dicit, quia post illud pascha crux imminebat. Invenimus autem pluries eum praedicantem suam passionem, et eam cupientem evenire. *Beda.* Desiderat ergo primo typicum pascha cum discipulis manducare, et sic passionis suae mundo mysteria declarare. *Euseb.* Vel aliter: Cum Dominus novum pascha celebraret, opportune dixit: *Desiderio desideravi hoc pascha;* idest novum mysterium novi testamenti quod tradebat discipulis, quod plures ante eum prophetae et iusti cupiverant; sed et ipse sitiens communem salutem, hoc tradebat mysterium quod toti mundo competeret. Pascha vero Moysi statutum erat in uno loco, scilicet in Ierusalem celebrari; unde non congruebat omnibus gentibus; et ideo non erat desideratum (1). *Eus.* Ex hoc Ebionitarum dementia de carnis esu redargui poterat, Domino manducante pascha Iudaeorum; unde signanter dixit, *Hoc pascha*, ne quis ad aliud (2) invertere posset. *Beda.* Sic ergo Dominus legalis paschae approbator extitit, et hoc ad suae dispensationis figuram docendo pertinuisse, vetat ultra carnaliter exhiberi; unde subdit: *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud donec impleatur in regno Dei*; idest nequaquam ultra Mosaicum pascha celebrabo, donec in Ecclesia spiritaliter intellectum compleatur: ipsa enim est regnum Dei, secundum illud *sup. 17. Regnum Dei intra vos est.* Ad vetus autem illud pascha cui finem desiderabat imponere, pertinet etiam illud quod subditur, *Et accepto calice, gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos.* Ob hoc gratias egit, quia vetera transitura, et ventura fuerant omnia nova. *Chrysost.* Memento ergo cum ad mensam sederis, quod post mensam oportet te orare; atque ideo ventrem impleas sobrie, ne gravatus nequeas genuflectere, ac supplicare Deo. Non igitur post escas ad lectum, sed ad orationem vertamur; evidenter enim hoc Christus significavit, quod post escas, non somnus, non cubile, sed oratio, et sacrarum lectio Scripturarum succedere debeat. Sequitur: *Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Beda.* Potest quidem hoc et simpliciter accipi, quod ab hac hora coenae usque ad tempus resurrectionis, quo in regno Dei erat venturus, vinum bibiturus non esset: postea namque cibum potumque sumpsisse eum testatur Petrus dicens: *Qui manducavimus, et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis. Theoph.* Dicitur autem resurrectio regnum Dei, quia mortem exterminavit: unde et David ait *Ps. 112. Dominus regnavit, decorem indutus est*, scilicet formosi amictus, secundum Isaiam, exuta corporis corruptela. Resurrectione autem adveniente, iterum cum discipulis bibit, ut probaret quod resurrectio non erat phantastica. *Beda.* Sed multo consequentius est, ut sicut supra typicum agni esum, sic et potum paschae neget se gustaturum, donec ostensa gloria regni Dei, fides mundi adveniat; ut per duo maxima legis edicta, escam scilicet, et potum paschalem, spiritaliter immutata, disceres omnia legis sacramenta ad spiritalem observantiam fuisse transferenda.

(1) *Al.* Epiph. (2) *Al.* incurrere.

5. Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem Similiter et calicem postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

5. *Beda.* Finitis paschae veteris solemniis, transiit ad novum, quod in suae redemptionis memoriam Ecclesiam frequentare desiderat, pro carne agni et sanguine, suae carnis sanguinisque sacramentum in panis ac vini figura substituens, Sacerdos in aeternum factus secundum ordinem Melchisedech; unde dicitur: *Et accepto pane, gratias egit*: sicut et de veteribus terminandis gratias egerat, nobis exemplum tribuens in omni boni operis inchoatione, et perfectione Deum esse glorificandum. Sequitur: *Et fregit.* Frangit ipse panem quem porrigit, ut ostendat corporis sui fractionem non sine sua sponte futura: *Et dedit eis dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Gregor. Niss.* Panis enim ante consecrationem communis panis est, sed ubi consecratur mysterio, fit, et dicitur corpus Christi. *Cyril.* Nec dubites an hoc verum sit, eo manifeste dicente: *Hoc est corpus meum*; sed potius suscipe verba Salvatoris in fide. Cum enim sit veritas, non mentitur. Insaniunt igitur dicentes mysticam benedictionem a sanctificatione cessare, si quae reliquiae remanserint eius in diem subsequentem: non enim mutabitur sacrosanctum corpus Christi, sed virtus benedictionis et vivificativa gratia iugis in eo est. Virtus enim vivificativa Dei Patris unigenitum Verbum est, quod caro factum est, non desinens esse Verbum, sed efficiens carnem vivificativam. Si enim in aliquo liquore modicum panis immiseris, reperies hunc inbibitum qualitati illius. Igitur vivificativum Dei Verbum uniens seipsum propriae carni, fecit eam vivificativam. Nunquid ergo et quoniam in nobis vita Dei est, Dei Verbo existente in nobis, vivificativum erit nostrum corpus? Sed aliud est secundum participationis habitudinem nos habere in nobis Dei Filium, aliud ipsum fuisse factum carnem, idest corpus sumptum ex alma Virgine proprium corpus effecisse. Decebat ergo eum nostris quodammodo uniri corporibus per sacram eius carnem et pretiosum sanguinem, quae accipimus in benedictione vivificativa in pane et vino. Ne enim horreremus carnem, et sanguinem apposita sacris altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus influit oblatis vim vitae, convertens ea in veritatem propriae carnis, ut corpus vitae quasi quoddam semen vivi-

ficativum inveniatur in nobis: unde subdit: *Hoc facite in meam commemorationem. Cyril. super Ioannem.* Hoc fecit Christus ducens nos ad maius amicitiae foedus, suamque caritatem declarans erga nos, praestans se non solum videri desiderantibus, sed et palpare, et comedere, et amplecti, et totum affectum explere. Igitur ut leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus, terribiles facti diabolo. *Basil.* Disce autem quo pacto decet edere corpus Christi, in memoriam scilicet obedientiae Christi usque ad mortem; ut qui vivunt, non amplius in se vivant, sed in eo qui pro eis mortuus est, et resurrexit. *Theoph.* Duos autem calices Lucas commemorat: de altero quidem supra dixit: *Accipite et dividite inter vos*: quem dicet aliquis esse typum veteris testamenti: alterum vero post panis fractionem, et distributionem ipse partitur discipulis; unde subditur: *Similiter et calicem postquam coenavit. Beda.* Subauditur *dedit eis*, ut sit plena constructio. *August. de con. Evang. lib. 3. c. 1.* Vel quod Lucas bis de calice commemoravit; prius antequam panem daret, inde postquam panem dedit: illud quod superius dixit praeoccupavit, ut solet; illud vero quod ordine suo posuit, non commemoraverat superius. Utrumque autem coniunctum eandem sententiam facit, quae illorum est, scilicet Matthaei, et Marci. *Theoph.* Nominat autem Dominus hunc calicem novi testamenti; unde sequitur: *Dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur:* significans novum testamentum in suo sanguine exordium sumere: nam in veteri testamento sanguis animalium affuit, cum data fuit lex; nunc vero sanguis Verbi Dei significat nobis novum testamentum. Cum autem dicit, *Pro vobis*, non significat pro solis Apostolis corpus Christi datum, et sanguinem effusum fuisse, sed causa totius humanae naturae. Et vetus quidem pascha ad removendam servitutem Aegypti fiebat, sanguis autem agni ad primogenitorum custodiam; novum vero pascha ad peccatorum remissionem, sanguis autem Christi ad conservationem eorum, qui dedicati sunt Deo. *Chrysost.* Hic enim sanguis operatur in nobis imaginem regiam, nobilitatem animae non permittit marcescere, protinus irrigans animam, magnamque inspirans virtutem. Hic sanguis fugat daemones, advocat Angelos, et Dominum Angelorum. Hic sanguis effusus lavit orbem, et adibile fecit caelum. Huius participes sanguinis sunt supernis virtutibus amicti, regio pallio, magis autem ipso Rege induti. Et sicut si mundus accesseris, salubriter accessisti; sic si impurus conscientia prava, damnose accedis in poenam et supplicia. Nam si qui imperatoriam coinquinant purpuram, pari poena plectuntur cum eis qui divellunt; absurdum non est si et qui obscena mente corpus Christi recipiunt, pari poena plectuntur cum his qui illud clavis transfoderunt. *Beda.* Quia vero panis confirmat, vinum vero sanguinem operatur in carne; hoc ad corpus Christi, illud refertur ad sanguinem. Verum quia et nos in Christo, et in nobis Christum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miscetur: teste enim Ioanne *c. 17. Aquae multae populi sunt. Theoph.* Primo autem datur panis, secundario calix; prior enim est in spiritalibus laboriosus actus velut panis, non solum quia in vultus sudore laboratus, sed etiam quia dum comeditur, non est facilis ad glutiendum; deinde post labores sequitur exultatio divinae gratiae, quae est calix. *Beda.* Ideo autem tunc coenati communicarunt Apostoli, quia necesse erat pascha typicum ante consummari, et sic ad veri paschae sacramenta transiri; nunc autem in honorem tanti sacramenti placuit magistris Ecclesiae, prius nos spiritualibus epulis refici, ac deinde terrenis. *Graec.* Totum autem corpus et sanguinem Domini suscipit communicans etiam si mysteriorum partem accipiat. Sicut enim unum sigillum diversis totam suam figuram impartitur, et integrum manet post distributionem, et sicut una vox penetrat ad multorum auditus; sic nulli dubium sit, corpus et sanguinem Domini totum in omnibus reperiri. Fractio autem panis venerandi passionem significat.

6. Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem Filius hominis secundum quod diffinitum est, vadit. Verumtamen vae homini illi per quem tradetur. Et ipsi coeperunt quaerere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.

6. *Aug. de con. Ev. l. 3. c. 1.* Cum tradidisset Dominus discipulis calicem, rursus de traditore suo locutus est, dicens: *Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Theo.* Quod dixit, non solum ut ostendat se scire futura, sed etiam ut ostendat nobis propriam bonitatem; secundum quam non praetermisit quin prosequeretur ea quae spectabant ad Deum: dat enim nobis exemplum, ut usque ad finem satagamus lucrari peccatores; et ut ostendat proditoris nequitiam, qui et conviva fieri non erubuit. *Chrysost.* Et particeps existens mysteriorum conversus non est: fit enim scelus eius utique immanius, tum quia tali proposito imbutus adiit mysteria, tum quia adiens melior factus non fuit, nec metu, nec beneficio, nec honore. *Beda.* Et tamen non designat specialiter, ne manifestius correptus impudentior fieret. Mittit autem crimen in numero, ut agat conscius poenitentiam. Praedicit autem et poenam, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia; unde sequitur: *Et quidem Filius hominis secundum quod diffinitum est, vadit. Theoph.* Non quasi non valens tueri seipsum, sed sicut diffiniens sibi mortem propter humanam salutem. *Chrysost.* Sed quia Iudas ea quae sunt scripta, prava intentione agebat, ne quis putet eum innoxium tanquam dispensationis ministrum, subdit: *Veruntamen vae homini illi per quem tradetur. Beda.* Sed et vae homini illi, qui ad mensam Domini indignus accedens in exemplum Iudae Filium hominis tradit, non quidem Iudaeis, sed peccatoribus membris suis. Et quamvis scirent undecim Apostoli, quod nihil contra Dominum cogitarent; quia tamen plus credunt magistro quam sibi, timentes fragilitatem suam, quaerunt de peccato cuius conscientiam non habebant: sequitur enim: *Et ipsi coeperunt quaerere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset. Basil.* Sicut enim in corporalibus passionibus sunt multae quas non sentiunt patientes, porro magis adhibent fidem coniecturae medicorum, quam propriam insensibilitatem attendant; sic et in animae passionibus, si quis in se

peccatum non sentiat, credere tamen debet his qui plus possunt cognoscere sua peccata.

7. Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic; sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor, et qui praecessor est sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.

7. *Theoph.* Cum inter se quaererent quis esset Dominum traditurus, consequens erat ad invicem sibi dicere, Tu proditurus, es; et ex hoc coacti sunt dicere, Ego potior, ego maior, et similia; unde dicitur: *Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Graec.* Vel haec contentio videtur habuisse motivum, quod cum Dominus ab hominibus transmigraret, oportebat aliquem eorum fieri aliorum principem[1], quasi Domini vicem gerentem. Sicut autem boni in Scripturis exempla patrum, quibus proficiant et humilientur, requirunt; sic reprobi, si quid forte in electis reprehensibile repererint, quasi suas ex eo nequitias obtecturi, libenter solent amplecti. Ideo multi ardentius legunt, quod facta est contentio inter discipulos Christi. *Ambros.* Si enim contendebant Apostoli, non excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Caveamus ergo ne in proditione aliqua inter nos de praelatione possit esse contentio. *Beda.* Potius autem videamus, non quid carnales adhuc discipuli gesserint, sed quid iusserit spiritalis magister: sequitur enim; *Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum. Chrysost.* Gentilium meminit, ut ex hoc rem vituperandam ostendat: Gentilium enim est ambire primatum. *Cyril.* Sed et blandi sermones eis offeruntur a subditis; unde sequitur: *Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* Sed illi quidem quasi extorres a sacris legibus huiusmodi subiacent morbis; vestrum autem culmen est in humilitate; unde sequitur: *Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor. Basil.* Non ergo extollat praesidentem dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Illud autem noverit quod humilitas vera ministerium plurium est. Sicut enim qui pluribus ministrat vulneratis, et abstergit cuiuslibet vulneris saniem, non sumit ministerium in causam elationis: sic multo magis cui commissae sunt curae fraternorum languorum, ut omnium minister redditurus pro omnibus rationem, cogitare debet, et esse sollicitus; et sic *qui maior est, fiat sicut minor.* Decet autem et corporale obsequium ab his qui praesident offerri, exemplo Domini lavantis pedes discipulorum; unde sequitur: *Et qui praecessor est, sicut ministrator.* Non est autem timendum ne in subdito solvatur humilitatis propositum, dum ei a maiori servitur, sed in imitatione panditur humilitas. *Ambros.* Contuendum est autem, quia non omnis honorificentiae studio humilitas definitur: potest enim deferre alicui propter saeculi gratiam, potentiae metum, utilitatisque contuitum: tua aedificatio quaeritur, non alterius honor; et ideo una datur omnibus forma sententiae, ut non de praelatione iactantia sit, sed de humilitate contentio. *Beda.* In hac tamen forma a Domino tradita maiores non minima discretione opus habent, ne scilicet ad instar Regum Gentium dominari subiectis, seque ab eis gaudeant laudibus attolli; et tamen contra delinquentium vitia per zelum iustitiae sint erecti. Ad verba autem exhortationis, suimet adiungit exemplum: unde sequitur: *Nam quis maior est qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Chrysost.* Quasi dicat: Non putes discipulum tui egere, te vero non illius: ego enim qui nullo egeo, quo universa egent caelestia, et terrestria, ad ministerialem gradum condescendi. *Theoph.* Ostendit autem se ministrantem eis, cum panem et calicem distribuit, cuius ministerii mentionem facit, rememorans eos (1) si de eodem pane comederunt, et de eodem calice biberunt, si ipse Christus omnibus ministravit, unum debent omnes sentire. *Beda.* Vel loquitur de ministerio quo secundum Ioannem eorum pedes lavit Dominus et Magister; quamvis etiam verbo ministrandi possint omnia quae in carne gessit intelligi; sed et suum sanguinem se pro nobis effundere ministrando significat.

8. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.

8. *Theoph.* Sicut Dominus proditori pronuntiaverat *vae*, sic discipulis remanentibus e contrario bona pronuntiat, dicens: *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Beda.* Non enim inchoatio patientis, sed perseverantia quae constantia caelestis regni gloria donatur: quia perseverantiam, quae constantia seu fortitudo mentis vocatur, dicimus esse cunctarum columnam virtutum. Filius ergo Dei secum permanentes in tentationibus aeternum ducit ad regnum. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus; unde sequitur: *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum. Beda.* Regnum Dei non est de hoc mundo. Non autem aequalitas ad Dominum, sed similitudinis aemulatio est: solus enim Christus plena imago Dei est, propter expressam in se paternae (2) gratitudinis unitatem: iustus autem homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam divinae conversationis similitudinem mundum hunc Dei cognitione contemnat: unde et corpus Christi edimus, ut vitae aeternae possimus esse participes; propter quod sequitur: *Ut edatis, et bibatis super mensam meam in regno meo.* Non enim victus et potus nobis praemii loco spondetur; sed communicatio gratiae caelestis et vitae. *Beda.* Vel mensa proposita omnibus sanctis ad fruendum, caelestis est gloria vitae; qua, qui esuriunt et sitiunt iustitiam, saturabuntur, fruendo desiderato gaudio veri boni. *Theoph.* Non autem hoc dixit

(1) *Al. adest* quod. (2) *Al.* claritudinis.

quasi futuris illic corporalibus escis, et quasi regno suo sensibili futuro: erit enim illic angelica conversatio, sicut sadduceis praedixit. Sed et Paulus dicit *Rom. 14.* non esse regnum Dei escam et potum. *Cyril.* Sed ex his quae sunt apud nos, spiritalia designat: nam praerogativa quadam funguntur apud Reges terrenos, qui eis quasi convivae consident. Ex humano ergo iudicio ostendit, qui apud eum in primis honoribus statuentur. *Beda.* Haec est enim immutatio dexterae excelsi, ut qui nunc humiles gaudent ministrare conservis, tunc super Domini mensam sublimes, vitae perpetuae dapibus alantur; et qui hic in tentationibus iniuste iudicati cum Domino permanent, illic cum eo super tentatores suos iusti iudices veniant; unde sequitur: *Et sedeatis super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Theoph.* Hoc est condemnantes ex duodecim tribus infideles. *Ambros.* Non autem duodecim throni tanquam aliqua corporalis sunt receptacula sessionis: sed quia secundum divinam similitudinem iudicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutem remunerans, impietatem condemnans; ita Apostoli in iudicium spiritale formantur remuneratione fidei, execratione perfidiae, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes. *Chrysost.* Nunquid autem illic sedebit et Iudas? Sed considera quod lex est data a Deo per Ieremiam *18. Si quid boni promisero si censearis indignus, mulctabo te.* Et ideo loquens cum discipulis, non simpliciter promisit, sed addidit: *Qui permansisti mecum in tentationibus. Beda.* Ab eius ergo sublimitate promissi Iudas excipitur: nam et antequam haec Dominus diceret, exiisse credendus est: excipiuntur et illi quicunque auditis incomprehensibilis sacramenti verbis, abierunt retro.

9. Ait autem Dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Qui dixit ei: Domine tecum paratus sum et in carcerem, et in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.

9. *Beda.* Ne gloriarentur undecim Apostoli, et suis viribus tribuerent, quod soli pene inter tot millia Iudaeorum dicerentur in tentationibus permansisse cum Domino, ostendit eos si non iuvantis se Domini essent opitulatione protecti, eadem procella cum ceteris potuisse conteri; unde sequitur: *Ait autem Dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum*; idest expetivit vos tentare, velut qui triticum purgat ventilando concutere: in quo docet nullius fidem a diabolo, nisi Deo permittente, tentari. *Theoph.* Hoc autem Petro dixit, eo quod fortior aliis erat, et superbire poterat in his quae promissa erant a Christo. *Cyril.* Vel ut ostendat quod homines nihil existentes quantum pertinet ad humanam naturam, et lubricum mentis nostrae non decet, ut praeesse ceteris velint; et ideo omissis ceteris, venit ad Petrum ceteris praelatum; unde sequitur: *Ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua. Chrysost.* Non autem dixit, *Ego* permisi, sed *oravi*: humiliter enim loquitur tendens ad passionem ut humilitatem demonstret: nam qui non deprecatione, sed imperio dixerat *Matth. 16. Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*: et *Tibi dabo claves regni caelorum*: quomodo opus habebat oratione ut concitatam unius hominis animam coerceret? Non autem dixit: Rogavi, ut non neges, sed ne deseras fidem. *Theoph.* Nam et si paululum agitandus sis, habes tamen reconditum semen fidei; quamvis deiecerit folia spiritus tentatoris, viget tamen radix. Petit ergo satanas te laedere tanquam invidens tibi de mea dilectione; sed quamvis egomet pro te sim deprecatus, tu tamen delinques; unde sequitur: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*; quasi dicat: Postquam me negato ploraveris, ac poenitueris, corrobora ceteros, cum te principem Apostolorum deputaverim. Hoc enim decet te qui mecum robur es, et petra Ecclesia. Hoc autem intelligendum est non solum de Apostolis qui tunc erant, ut roborarentur a Petro, sed, et de omnibus qui usque ad finem mundi futuri sunt fidelibus, ne scilicet aliquis credentium diffidat, videns eum qui cum esset Apostolus, denegavit, ac iterum per poenitentiam obtinuit praerogativam, ut esset antistes mundi. Admirare igitur exuberantiam divinae patientiae, ne diffidere discipulum faceret, nondum patrato crimine largitus est veniam, ac iterum ipsum in apostolico gradu restituit, dicens: *Confirma fratres tuos. Beda.* Quasi dicat: Sicut ego tuam fidem ne deficiat orando protexi, ita tu infirmiores fratres, ne de venia desperent, confortare memento. *Ambros.* Cave ergo iactantiam, cave saeculum. Ille iubetur confirmare fratres suos qui dixit *Matth. 19. Omnia reliquimus, et secuti sumus te. Beda.* Quia vero se Dominus dixerat pro fide Petri rogasse, conscius ille praesentis affectus fideique ferventis, sed futuri casus nescius, non credit se ullatenus ab eo posse deficere; unde sequitur: *Qui dixit ei: Domine tecum paratus sum et in carcerem, et in mortem ire. Theoph.* Prae nimia quidem dilectione flammescit, et impossibilia sibi pollicetur. Decebat autem, audito semel a veritate quod tentandus esset, non amplius contendere. Sed Dominus videns eum praesumptuose loquentem, promit tentationis speciem, scilicet quod negaturus esset; unde sequitur: *Et ille dixit: Dico tibi Petre non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Ambros.* Petrus quidem etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denuntiatur Dominum negaturus: neque enim poterat divinae constantiam intentionis aequare. Passio Domini aemulos habet, pares non habet. *Theoph.* Hinc autem magnam doctrinam haurimus, quod non sufficit humanum propositum absque divino subsidio. Petrus enim, quamvis fervens esset, derelictus tamen a Deo supplantatus fuit ab hoste. *Beda.* Sciendum autem quod Deo permittente timorati lapsum patiuntur quandoque ad fastus praecedentis remedium. Sed quamvis idem videatur esse delictum timorati et aliorum, refert non modicum: nam timoratus ex quibusdam insidiis, et pene prout voluit peccavit; alii vero nullam gerendo curam neque sui neque Dei, peccant, non distinguentes inter peccare et agere virtuose. Unde reor et iussionis modum in eis debere fore diversum: nam timoratus quodam iuva-

mine indigens, et circa eandem rem erga quam peccavit iussa debet perferre ; alii vero cum totum bonum animae destruxerint, affligi, et moneri, et praeceptis subiici debent quousque ratum sit illis Deum iustum iudicem esse , et contremiscant. *August. de con. Evang. lib. 3. cap. 2.* Hoc autem quod hic dicitur de Petri negatione praedicta , omnes quidem Evangelistae commemorant, sed non omnes ex una eademque occasione sermones ad eam commemorandam veniunt: nam Matthaeus et Marcus eam subnectunt postea quam Dominus egressus est ex illa domo ubi manducaverant pascha : Lucas vero et Ioannes antequam inde esset egressus. Sed facile possemus intelligere aut illos duos ea recapitulando posuisse, aut istos praeoccupando; nisi magis moveret quod tam diversa non tantum verba , sed etiam sententias Domini praemittunt , quibus permotus Petrus illam praesumptionem praeferret, vel pro Domino, vel cum Domino moriendi , ut magis cogant intelligi, ter eum expressisse praesumptionem suam diversis locis sermonis Christi, et ter illi a Domino responsum , quod eum ante galli cantum ter esset negaturus.

10. Et dixit eis : Quando misi vos sine sacculo , et pera et calceamentis , nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter et peram ; et qui non habet , vendat tunicam suam, et emat gladium. Dico enim vobis quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me. Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quae sunt de me , finem habent. At illi dixerunt: Domine ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est.

10. *Cyril.* Praedixerat autem Dominus Petro quod eum esset negaturus , tempore scilicet suae captionis: sed quia semel facta est mentio de captione eius, consequenter nuntiat supervenientem contra Iudaeos conflictum; unde dicitur: *Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis?* Miserat enim Salvator sanctos Apostolos praedicare civitatibus, et oppidis regnum caelorum, praecipiens ut euntes nullius corporalium curam gererent, sed in eo totam spem vivendi reponerent. *Chrysost.* Sicut autem qui docent natare, circa principium quidem manus suas supponentes , attentius sustentant suos discipulos , postea plerumque manum abstrahentes, iubent ut sibi opitulentur, quinimmo et paululum emergi permittunt: ita et Christus fecit discipulis. In exordiis quidem praesto in cunctis eis aderat , parans eis uberrime affluentiam omnium ; unde sequitur : *At illi dixerunt: Nihil.* At ubi oportebat et proprias vires ostendere, subtraxit eis aliquantulum gratiam, iubens eis ex se nonnulla peragere; unde sequitur: *Dixit ergo eis : Sed nunc qui habet sacculum*, quo scilicet portatur pecunia , *tollat similiter et peram*, qua scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec calceamenta, nec zonam habebant, nec baculum, nec aes, nullius passi sunt penuriam; ut autem marsupium concessit eis, et peram, esurire videntur , et sitire, et nuditatem pati; ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis uberrime affluebant, nunc autem volo vos et inopiam experiri: ideoque non addico necessitati pristinae legis, sed mando et loculum habere, et peram. Poterat autem et Deus usque in finem eos in tanta constituere copia; sed noluit ob multas causas: primo quidem ut nihil sibi tribuerent, sed recognoscerent totum emanasse divinitus; secundo ut moderari sibi sciant; tertio ne maiora de se opinentur. Horum igitur causa permittens eos incurrere multa inopinatorum , relaxavit prioris legis rigorem , ne gravis et intolerabilis fieret eis vita. *Beda.* Non enim eadem vivendi regula persecutionis qua pacis tempore discipulos informat. Missis quidem discipulis ad praedicandum, ne quid tollerent in via , praecepit , ordinans scilicet ut qui Evangelium nuntiat, de Evangelio vivat. Instante vero mortis articulo, et tota illa gente pastorem simul et gregem persequente, congruam tempori regulam decernit, permittens ut tollant victui necessaria, donec sopita insania persecutorum tempus evangelizandi redeat; ubi nobis quoque dat exemplum , iusta nonnunquam causa instante, quaedam de nostri propositi rigore posse sine culpa intermitti. *August. cont. Faust.l.22.c. 77.* Nulla ergo (1) instantia praecipientis, sed ratione dispensantis pro temporum diversitate praecepta vel consilia, vel permissa mutantur. *Ambr.* Qui autem ferire prohibet, cur emere gladium iubet, nisi forte ut sit parata defensio , non ultio necessaria, et videatur potuisse vindicari, sed noluisse; unde sequitur: *Et qui non habet*, scilicet sacculum , *vendat tunicam suam, et emat gladium. Chrysost.* Quid est hoc? Qui dixerat *Matth. 6. Si quis te percusserit in dextera gena, vertas ei et aliam*;nunc armat discipulos, et solo gladio; nam si penitus armare decebat, non solum oportebat gladium possidere, sed et scuta, et galeas. Sed et si mille huiusmodi possidereut arma, pro tot insultibus et insidiis populorum, tyrannorum, urbium, nationum, qualiter undecim comparerent, et ex solo aspectu agminum non contremiscerent, nutriti in stagnis et fluviis? Non ergo putemus eum iussisse ut gladios possiderent ; sed per gladios innuit imminentes insidias Iudaeorum; unde sequitur: *Dico enim vobis , quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me. Et cum iniquis deputatus est. Theoph.* Cum enim ipsi inter se supra de praerogativis contenderint: Non est, inquit, tempus praerogativarum, immo periculorum et caedium: nam ego magister vester ducor ad mortem non honorabilem cum impiis deputandus: *Etenim ea quae sunt de me* scilicet praedicta, *finem habent*, idest impletionem. Volens ergo violentum insultum innuere, meminit gladii: nec prorsus obticuit , ne repentinis aggressibus fluctuarent; sed postea recolentes mirarentur , quomodo se ipsum pretium exhibuit passioni pro salute humana. *Basil.* Vel Dominus non iubet portare marsupium, et peram, et emere gladium; sed praedicit futurum , quod scilicet Apostoli obliti temporis passionis, donorum, et legis Domini auderent sumere gladios; saepius enim Scriptura utitur imperativa sermonis specie loco prophetiae. In pluribus tamen li-

(1) *Al.* inconstantia.

bris non invenitur, *Accipit, tollat*, vel *emat:* sed *tollet*, et *emet*. *Theoph.* Vel per hoc praenuntiat eis quod incurrerent famem, et sitim, quod innuit per peram; et adversitates nonnullas, quod innuit per gladium. Vel aliter: Quod Dominus dicit*: Qui habet sacculum, tollat similiter et peram,* videtur sermo ad discipulos fieri: sed revera respicit quamlibet Iudaei personam; quasi dicat: Si quis Iudaeorum abundat facultatibus, congestis omnibus fugiat; si autem quis ultima oppressus penuria colit regionem, hic etiam amictum vendat, et gladium emat: invadet enim eos intolerabilis impetus pugnae ut nihil resistendum sufficiat. Deinde pandit horum malorum causam: quia scilicet passus est poenam profanis debitam cum latronibus crucifixus. Et cum ad hoc perventum fuerit, sumet finem verbum dispensationis: persecutoribus autem accident quae a prophetis sunt praedicta. Haec igitur Dominus praedixit de futuris regioni Iudaeorum; sed discipuli non intelligebant profunditatem dictorum, putantes obfuturum proditoris insultum gladiis opus esse; unde sequitur: *At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est. Chrysost.* Et quidem si humano eos volebat uti auxilio, nec centum sufficerent gladii; quod si nolebat eos uti humano subsidio, etiam duo supervacui sunt. *Theoph.* Noluit ergo Dominus eos reprehendere quasi non intelligentes; sed dicens, *Satis est*, eos dimisit. Quidam autem dicunt Dominum ironice dixisse, *Satis est*; quasi dicat: Ex quo duo sunt gladii, sufficiant nobis ad tantam multitudinem, quanta nos debet invadere. *Beda.* Vel duo gladii sufficiunt ad testimonium sponte passi Salvatoris: unus qui et Apostolis audaciam pro Domino certandi, et Domino virtutem medicandi doceret inesse; alter qui nequaquam vagina exemptus, ostenderet eos nec totum quod potuere pro eius facere defensione permissos. *Ambros.* Vel quia lex referre non vetat, fortasse Petro duos gladios offerenti satis esse dicit, quasi licuerit usque ad Evangelium; ut sit in lege aequitatis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio. Est etiam gladius spiritalis ut vendas patrimonium, et emas verbum quo mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, ut exuas corpus, et immolatae carnis exuviis ematur tibi sacra corona martyrii. Movet adhuc quod duos gladios discipuli protulerunt, ne forte unum novi, unum veteris testamenti sit, quibus adversus diaboli armamur insidias. Deinde dicit Dominus, *Satis est*, quasi nil desit ei quem utriusque testamenti doctrina munierit.

11. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum et discipuli. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem: et ipse avulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, et positis genibus orabat, dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum a me. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.

11. *Beda.* Tradendus a discipulo Dominus consueti secessus locum, quo facillime reperiri possit, adit; unde sequitur: *Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum. Cyril.* De die namque conversabatur Ierosolymis, obscura vero nocte succedente in montem Olivarum cum suis conversabatur discipulis; unde subditur: *Secuti sunt autem illum et discipuli. Beda.* Pulchre autem sui corporis mysteriis imbutos in montem Olivarum discipulos educit, ut omnes in morte sua baptizatos sancti Spiritus charismate confirmandos esse designet. *Theophyl.* Post coenam autem nequaquam inertia, et iocus, et somnus occupat Dominum, sed oratio et doctrina; unde sequitur: *Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem. Beda.* Impossibile quidem est humanam animam non tentari; unde non ait, Orate ne tentemini; sed *orate ne intretis in tentationem*, hoc est ne tentatio vos superet ultima. *Cyril.* Sed ne solis verbis eis prodesset, procedens paululum orabat: unde sequitur: *Et ipse avulsus est ab eis quantum iactus est lapidis.* Ubique invenies eum semotum orantem, ut discas quod animo attento, et corde quieto colloquendum est cum Deo sublimi. Non autem quasi egens alieni suffragii precibus insistebat, qui est omnipotentissima virtus Patris; sed ut discamus non esse in tentationibus dormitandum, sed magis orationibus insistendum. *Beda.* Solus etiam orat pro omnibus, qui solus erat passurus pro omnibus, significans tantum orationem suam, quantum et passionem a nostra distare. *Aug. de qu. Ev. l. 2. Avulsus est autem ab eis quantum iactus est lapidis*, tamquam typice admonuerit, ut in eum dirigerent lapidem, idest usque ad ipsum perducerent intentionem legis, quae scripta erat in lapide. *Greg. Nis.* Quid autem sibi vult flexus genuum, de quo dicitur: *Et positis genibus orabat.* Humanus quidem usus est pronos terrae supplicare maioribus, facto ostendentes fortiores esse qui rogantur. Palam est autem humanam naturam nihil habere Deo condignum; et ideo honorifica signa quae invicem exhibemus, fatentes nos humiliores esse respectu excellentiae proximi, transumpsimus ad obsequia incomparabilis naturae: unde ille qui nostros languores portavit, ac pro nobis intercessit, per hominem quem sumpsit, genuflectit orando, sanciens non esse superbiendum orationis tempore, sed per omnia humilitati conformandum: quia *Deus superbis resistit, dat autem humilibus gratiam I Petr. 5. Chrysost.* Quaelibet autem ars verbis, et operibus ostenditur ab eo qui docet. Quia ergo Dominus venerat docturus nos quamlibet virtutem, ob hoc eadem dicit, et facit: unde quia iusserat verbis orare, ne intrent in tentationem, hoc etiam opere docet: sequitur enim: *Dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum a me.* Non dicit, *Si vis*, quasi ignorans an Patri placeret: neque enim magis ardua cognitio est cognitione paternae substantiae, quam ipse solus perspicaciter novit, secundum illud *Ioan. 10. Sicut novit me Pater, et ego novi Patrem*: neque hoc dicit quasi respuens passionem: qui enim comminatus est discipulo volenti eius passionem impedire, ut satanam eum vocaret post multa praeconia, qualiter crucifigi nolebat? Cur igitur ita dictum est, consideres. Quantum erat audire, quod Deus ineffabilis, qui quemlibet intellectum transcendit, voluit uterum subire virgineum, lac sugere, et humana quaeque pati. Quoniam ergo fere incredibile erat quod

erat futurum, primo quidem misit prophetas hoc nuntiantes, postea ipse indutus carne veniens ut non phantasma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, esurire, sitire, et dormire, laborare, affici, et anxiari; ob hoc et recusat mortem, veram humanitatem demonstrans. *Ambr.* Dicit ergo: *Si vis, transfer a me calicem* istum; quasi homo mortem recusans, quasi Deus sententiam suam servans. *Beda.* Vel transferri a se calicem postulat, non quidem timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum: unde et signanter non dicit: *Transfer a me calicem,* sed *calicem istum,* hoc est populi Iudaeorum, qui excusationem ignorantiae habere non potest, qui me quotidie vaticinatur. *Dionys. Alexandrinus.* Vel quod dicit: *Transfer calicem istum a me,* non est hoc, non adveniat mihi: nisi enim advenerit, transferri non poterit. Igitur ut sensit iam praesentem, coepit affici et tristari, et quasi iam propinquante eo dicit: *Transfer calicem hunc.* Sicut enim quod praeterit, nec intactum est, nec permanens; sic et Salvator leviter invadentem tentationem flagitat pelli: et hoc est non intrare in tentationem, quod consulit esse orandum. Perfectissimus autem modus tentationes evitandi manifestatur, cum dicitur: *Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Deus enim inexpertus est malorum. Vult autem nobis bona largiri supra id quod petimus, vel intelligimus. Ergo perfectam voluntatem Patris, quam ipse noverat, petit sortiri effectum, quae eadem est et sua secundum deitatem. Renuit autem impleri humanam voluntatem, quam dicit suam, paterna voluntate minorem. *Atha.* Geminum enim hic velle ostendit; alterum quidem humanum quod est carnis; alterum vero divinum: humanitas enim ob carnis fragilitatem recusat passionem: sed divinus eius affectus affectanter eam subiit, eo quod non esset possibile eum detineri a morte. *Greg. Nissenus.* Apollinaris autem asserit quod Christus non habuit secundum terrenam naturam propriam voluntatem: sed solum in Christo est voluntas Dei, qui de caelo descendit. Dicat ergo: quam voluntatem vult Dominus nequaquam evenire? Neque enim deitas aufert propriam voluntatem. *Beda.* Appropinquans etiam passioni Salvator, infirmantium in se vocem sumpsit, ut cum hoc imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus, ut non fiat quatenus per fortitudinem parati simus, ut voluntas conditoris nostri, etiam contra nostram voluntatem, fiat.

12. Apparuit autem illi Angelus de caelo confortans eum. Et factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor eius sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes prae tristitia; et ait illis: Quid dormitis? Surgite, et orate, ne intretis in tentationem.

12. *Theoph.* Ut nobis innotesceret orationis virtus, quatenus eam in adversis praeponamus, orans Dominus ab Angelo confortatur; unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus de caelo confortans eum. Beda.* Alibi legimus *Matt. 4. quia Angeli accesserunt, et ministrabant ei.* In documento ergo utriusque naturae Angeli et ei ministrasse, et eum confortasse dicuntur. Creator enim creaturae suae non eguit praesidio; sed homo factus, sicut propter nos tristis est, ita propter nos confortatur. *Theoph.* Quidam autem dicunt, quoniam apparuit ei Angelus glorificans eum, et dicens: Domine, tua est virtus: tu namque potes contra mortem, et infirmum genus humanum liberare. *Chrysost.* Et quia non phantastice, sed vere nostram carnem suscepit, ut approbet dispensationis veritatem, et oppilet haereticorum ora, quaeque humana sustinet: sequitur enim: *Et factus in agonia prolixius orabat. Ambros.* Horrent plerique hoc loco, qui tristitiam Salvatoris ad argumentum inolitae potius a principio quam susceptae ad tempus infirmitatis inclinant. Ego autem non solum excusandum non puto, sed nusquam magis pietatem eius maiestatemque demiror: minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum: suscepit enim tristitiam meam, ut mihi suam laetitiam largiretur. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem praedico. Debuit ergo dolorem suscipere, ut vinceret. Neque enim habent fortitudinis laudem qui stuporem magis vulnerum tulerint quam dolorem. Nos ergo voluit erudire, quemadmodum mortem, et, quod est amplius, futurae mortis maestitiam vinceremus. Doles ergo, Domine, non mea sed tua vulnera. Infirmatus est enim propter delicta nostra: et fortasse tristis est ideo quia post Adae lapsum, tali transitu nobis erat ex hoc saeculo secedendum ut mori esset necesse. Nec illud distat a vero. Sed tristis erat pro persecutoribus suis quos sciebat in malis sacrilegii poenas daturos. *Gregor. 24. Mora. cap. 17.* Appropinquante etiam morte, nostrae mentis in se certamen expressit, qui vim quandam terroris ac formidinis patimur, cum per solutionem carnis aeterno iudicio propinquamus: nec immerito, quoniam anima post pusillum hoc invenit quod in aeternum mutare non possit. *Theoph.* Quod autem humanae naturae foret praemixta oratio, non autem divinae, ut dicunt Ariani, patet etiam ex eo quod subdit: sequitur enim: *Et factus est sudor eius, sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Beda.* Nemo sudorem hunc infirmitati deputet, quia contra naturam est sudare sanguinem; sed potius intelligat per hoc nobis declaratum quod effectum iam suae precis obtineret, ut scilicet fidem discipulorum quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret. *Prosper. in libro. sentent. August. sent. 68.* Orans etiam cum sudore sanguineo Dominus significabat de corpore suo toto, quod est Eclesia, manatura martyria. *Theoph.* Vel hoc proverbialiter dicitur de eo qui vehementer sudavit, quod sudavit sanguinem. Volens igitur Evangelista innuere, quod grossis sudorum guttis madebat, sumit guttas sanguinis ad exemplum. Post hoc autem inveniens discipulos dormientes prae tristitia, improperat eis, simul admonens, ut orarent: sequitur enim: *Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes prae tristitia. Chrysost.* Erat enim intempestum noctis, et discipulorum oculi prae angustia premebantur, et erat somnus non torporis, sed maeroris. *Aug. de con. Evang. lib. 3. c. 4.* Non autem expressit hic Lucas, quota oratione Dominus ad discipulos venerit; nihil tamen hoc Matthaeo, et Marco repugnat. *Beda.* Demonstrat autem

Dominus consequenter, quia pro discipulis oravit, quos monet orationum suarum vigilando, et orando existere participes: sequitur enim: *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite et orate, ne intretis in tentationem. Theoph.* Hoc est, ne a tentatione superentur: hoc enim est non induci in tentationem, non demergi ab ea. Vel simpliciter nos iubet orare, ut tranquilla sit nostra vita, nec immergamur in aliquod molestorum. Diabolicum enim est, et superbum quemquam se in tentationem praecipitare: unde et Iacobus *c. 1.* non dixit, Iniicite vos in tentationes; sed *cum incideritis, omne gaudium aestimate*, de invito voluntarium facientes.

13. Adhuc eo loquente, ecce turba, et qui vocabatur Iudas, unus de duodecim antecedebat eos, et appropinquavit Iesu, ut oscularetur eum. Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo Filium hominis tradis? Videntes autem hi, qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? Et percussit unus ex illis servum principis Sacerdotum, et amputavit auriculam eius dexteram. Respondens autem Iesus ait: Sinite usque huc. Et cum tetigisset auriculam eius, sanavit eum. Dixit autem Iesus ad eos, qui venerant ad se principes Sacerdotum, et magistratus templi, et seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis, et fustibus. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed haec est hora vestra, et potestas tenebrarum.

13. *Glos.* Praemissa oratione Christi, subiicitur de eius proditione, qua a discipulo proditur: dicitur enim: *Adhuc eo loquente, ecce turba, et qui vocabatur Iudas, unus de duodecim, antecedebat eos. Cyril.* Dicit autem, *Qui vocabatur Iudas*, quasi nomen eius habens exosum; addit autem, *Unus de duodecim*, ad significantiam nequitiae proditoris: nam qui honoratus fuerat aeque Apostolis, factus est occisionis causa in Christum. *Chrysost.* Sicut enim insanabilia vulnerum nec austeris medicamentis obediunt, nec demulcentibus; sic anima, ubi semel est captivata, et seipsam dederit cuicumque peccato, nullum emolumentum ex admonitionibus consequetur: quod et Iudae accidit a proditione non cessanti, quamvis omni modo doctrinae esset a Christo cohibitus: unde sequitur: *Et appropinquavit Iesu, ut oscularetur eum. Cyril.* Immemor enim gloriae Christi, putavit forsitan posse latenter agere, ausus praecipuum dilectionis signum, organum efficere doli. *Chrysost.* Non autem discedendum est a fratrum admonitione, quamquam nihil propter nostra verba eveniat; nam, et rivuli etsi nullus hauriat, fluunt; et si forsan non persuaseris hodie, poteris forsan cras. Piscator enim per totam diem vacua trahens retia, circa sero piscem capit: unde Dominus, etsi sciret Iudam non convertendum, non destitit facere, quae sua intererat: sequitur enim: *Iesus autem dixit illi: Iuda osculo Filium hominis tradis? Ambros.* Per interrogationem pronuntiandum puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem. *Chrys.* Proprium autem nomen ponit quod magis dolentis erat, et revocantis, quam provocati ad iram. *Ambros.* Dicit autem: *Osculo tradis?* hoc est amoris pignore vulnus infligis, et pacis instrumento mortem irrogas? Servus Dominum, discipulus prodis magistrum, electus auctorem. *Chrys.* Non autem dicit: Tradis magistrum tuum, Dominum tuum, benefactorem tuum, sed *Filium hominis;* hoc est mansuetum, et mitem: qui si non esset magister, et dominus, quia tamen tam suaviter erga te gessit, non esset a te prodendus. *Ambros.* Magna o Domine significatio potestatis, magna disciplina virtutis? Et consilium proditionis aperitur, et adhuc patientia non negatur. Ostendit Deum quem proderat, dum occulta manifestat; ostendit quem traderet, dum dicit: *Filium hominis*, quia caro, non divinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum quod eum tradiderit, qui cum esset Dei Filius, propter nos Filius hominis esse voluisset; quasi dicat: Propter te suscepi ingrate, quod tradis hypocrita. *August.* Hoc ergo Dominus cum traderetur, primo dixit quod ait Lucas: *Iuda, osculo Filium hominis tradis?* deinde quod Matthaeus *c. 26. Amice ad quid venisti?* deinde id quod Ioannes commemorat *c. 18. Quem quaeritis? Ambros.* Osculatus est autem eum Dominus, non quo simulare nos doceat, sed ut neque proditorem refugere videretur, et plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret. *Theoph.* Zelantur autem discipuli, et gladios evaginant; unde sequitur: *Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio.* Sed qualiter habent gladios? Quia mactaverant agnum, et a mensa discesserant. Alii autem discipuli quaerunt an percuterent; sed Petrus ubique fervens pro Domino persuasionem non expectat, sed percutit servum pontificis; unde sequitur: *Et percussit unus ex illis servum principis Sacerdotum, et amputavit auriculam eius dexteram. August. ibid.* Qui percussit, secundum Ioannem Petrus erat; quem autem percussit, Malchus vocabatur. *Ambros.* Eruditus enim in lege Petrus promptus affectu, qui sciret Phinees reputatum ad iustitiam, quod sacrilegos peremisset, percussit principis servum. *August. ib.* Deinde Lucas dicit: *Respondens autem Iesus ait: Sinite usque huc.* Et hoc est quod *Matt. 26.* commemorat: *Converte gladium tuum in locum suum.* Nec moveat quasi contrarium sit, quod Lucas hic dicit Dominum respondisse: *Sinite usque huc*; quasi post istam percussionem ita dictum fuerit, ut placuerit ei usque huc factum, sed amplius fieri noluerit; cum in verbis, quae Matthaeus posuit, intelligatur potius totum factum quo usus est gladio Petrus, Domino displicuisse. Illud enim verum est, quod cum interrogassent dicentes: *Domine si percutimus in gladio?* tunc respondit, *Sinite usque huc*; idest non vos moveat quod futurum est; permittendi sunt hucusque progredi, hoc est ut me apprehendant, et impleantur quae de me scripta sunt. Non enim diceret, *Respondens autem Iesus*, nisi ad interrogationem eorum responderet, non facto Petri. Sed inter moras verborum interrogantium Dominum, et illius respondentis, Petrus aviditate defensionis percussit. Sed non potuerunt simul dici, quae simul fieri non potuerunt. Tunc, sicut dicit Lucas sanavit eum, qui percussus erat: sequitur enim: *Et*

cum tetigisset auriculam eius, sanavit eum. Beda. Numquam enim pietatis suae Dominus obliviscitur. Illi iusto mortem inferunt, iste persequentium vulnera sanat. *Ambro.* Sed cum Dominus vulnere cruentum detersit, mysteria divina subiecit, ut servus principis mundi, non naturae conditione, sed culpae, auris vulnus exciperet, qui non audisset verba sapientiae. Aut si Petrus volens percussit aurem, docuit quod aurem in spem habere non deberet, quam in mysterio non haberet. Sed quare Petrus? Quia ipse ligandi, et solvendi adeptus est potestatem: et ideo tollit gladio spiritali aurem interiorem male intelligentis. Sed Dominus ipse refundit auditum, demostrans, et ipsos, si convertantur, posse sanari, qui in passione Domini vulnerati sunt; eo quod omne peccatum fidei mysteriis abluatur. *Beda.* Vel servus iste populus est Iudaeorum, principibus Sacerdotum indebito mancipatus officio, qui in passione Domini dexteram auriculam, idest spiritalem legis intelligentiam perdidit; quae scilicet auris Petri gladio deciditur, non quod ille sensum intelligendi audientibus tollat, sed divino ablatum iudicio negligentibus pandat. Verum eadem dextera auris in his qui in eodem populo crediderunt, divina dignatione pristino est restituta officio. Sequitur: *Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, principes Sacerdotum, et magistratus templi, et seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus. Chrysost.* Accesserunt enim nocte timentes multitudinis impetum; et ideo dicit: Quid vobis opus erat his armis in eum, qui vobiscum est semper? et hoc est quod sequitur: *Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Cyril.* Ubi non inculpat Dominus praesides Iudaeorum, quod non sibi mature paraverant insidias mortis; sed arguit eos qui temere opinabantur eum se invasisse ipso invito; ac si dicat: Tunc non cepistis me, quia nolebam, et nec nunc possetis, nisi me sponte vestris subiicerem manibus; unde sequitur: *Sed haec est hora vestra*; idest parvum tempus concessum est vobis exercendae in me vestrae superbiae, Patre votis meis favente. Dicit etiam quod haec potestas est tenebris data, idest diabolo, et Iudaeis, insurgendi in Christum: et hoc est quod subditur: *Et potestas tenebrarum. Beda.* Quasi dicat: Ideo adversum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra qua sic contra lucem mundi armamini, in tenebris est. Quaeritur autem quomodo Iesus principes Sacerdotum, magistratus templi, et seniores, qui ad se venerunt, alloqui dicatur, cum apud alios Evangelistas non ipsos venisse, verum in atrio Cayphae expectantes, ministros misisse perhibeantur. Sed huic contrarietati respondetur, quod illi non per seipsos, sed per eos quos miserunt ad apprehendendum Christum in suae iussionis potestatem venerunt.

14. Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis Sacerdotum; Petrus vero sequebatur eum a longe. Accenso autem igne in medio atrii, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidisset ancilla quaedam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negavit eum dicens: Mulier non novi illum. Et post pusillum alius videns eum dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo non sum. Et intervallo facto quasi horae unius, alius quidem affirmabat, dicens: Vere et hic cum illo erat, nam et Galilaeus est. Et ait Petrus: O homo, nescio quid dicis. Et contiuuo adhuc illo loquente cantavit gallus. Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat, quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus flevit amare.

14. *Ambros.* Non intellexerunt infelices mysterium, nec venerati sunt tam clementem pietatis affectum, quo etiam hostes suos non passus est vulnerari: dicitur enim: *Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis Sacerdotum.* Cum legimus teneri Iesum, caveamus ne putemus eum teneri secundum divinitatem, et invitum quasi infirmum: tenetur enim, et ligatur secundum corporis veritatem. *Beda.* Princeps autem Sacerdotum Caypham significat, qui, secundum Ioannem, erat pontifex anni illius. *August. de con. Evan. l. 3. c. 6.* Sed primo ad Annam ductus est socerum Cayphae, sicut Ioannes dicit, quam ad Caypham, ut Matthaeus dicit. Marcus autem et Lucas nomen non dicunt pontificis. *Chrysost.* Ideo autem ducitur ad domum pontificis, ut de consensu principis Sacerdotum singula quaeque facerent: illuc enim omnes convenerant Christum praestolantes. Magnus autem fervor Petri ostenditur, qui non aufugit, cum alios fugientes vidisset: sequitur enim: *Petrus vero sequebatur eum a longe. Ambros.* Bene a longe sequebatur iam proximus negator: neque enim negare potuisset, si Christo proximus adhaesisset. Sed in hoc fit reverendus, quod Dominum non reliquit etiam cum timeret; metus naturae est, cura pietatis. *Beda.* Quod autem ad passionem euntem Dominum a longe sequitur Petrus, significat Ecclesiam secuturam quidem, idest imitaturam passionem Domini; sed longe differenter; Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia. *Ambros.* Iam autem in domo principis Sacerdotum ignis ardebat; unde sequitur: *Accenso autem igne in medio atrii, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.* Accessit Petrus ut calefaceret se, quia clauso Domino, calor mentis in eo refriguerat. *Chrysost.* Traditae enim erant Petro claves regni caelorum: credenda erat ei populorum innumera multitudo, quae esset involuta peccatis. Erat autem Petrus Paulo durior, sicut truncata servi principis Sacerdotum declarat auricula. Hic igitur tam durus, tamque severus, si donum non peccandi fuisset adeptus; quae venia commissis populis donaretur? Quem divina providentia permisit, quod primo ipse laberetur in peccatum, quo erga peccantes duriorem sententiam proprii casus intuitu temperaret. Et cum se calefacere vellet ad prunas, accessit ad eum puella, de qua sequitur: *Quem cum vidisset ancilla quaedam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. Ambros.* Quid sibi vult quod primo eum prodit ancilla, cum viri utique magis potuerint eum re-

cognoscere, nisi ut iste sexus peccare in nece Domini videretur, ut et iste sexus redimeretur per Domini passionem? Petrus autem proditus negat: malo enim negasse Petrum quam Dominum fefellisse: unde sequitur: *At ille negavit dicens: Mulier non novi illum. Chrys.* Quid ais o Petre? Vox tua repente mutata est; os enim plenum fidei et amoris, in odium perfidiamque conversum est; non tibi flagella, nondum sunt admota tormenta: qui te interrogat, nullus est eorum qui auctoritate sua possit formidinem incutere confitenti: mulier te simplici voce interrogat, et forte nec proditura confessum; nec tamen mulier, sed puella ostiaria, vile mancipium. *Ambros.* Sed ideo negavit Petrus, quia promissit incaute; non negat in monte, non in templo, non in sua domo, sed in praetorio Iudaeorum: ibi negat, ubi Iesus ligatus est, ubi veritas non est. Negans autem dicit: *Non novi illum*: temerarium quippe erat, ut diceret, quia noverat eum, quem mens humana non potest comprehendere; *nemo enim novit Filium nisi Pater Matth. 11.* Rursum secunda vice negat Christum: sequitur enim: *Et post pusillum, alius videns eum dixit: Et tu de illis es. August. ib.* Intelligitur autem quod in hac secunda negatione, a duobus est compellatus, ab ancilla scilicet quam commemorant Matthaeus et Marcus, et ab alio quem commemorat Lucas. Hoc ergo quod hic Lucas dicit, *Et post pusillum*, iam egressus erat ianuam Petrus, et primum gallus cantaverat, ut Marcus dicit; iam redierat, ut quemadmodum dicit Ioannes, ad focum stans iterum negaret; de qua negatione sequitur: *Petrus vero ait: O homo, non sum. Ambros.* Maluit enim se negare quam Christum; aut quia videbatur negare Christi societatem, utique se negavit. *Beda.* In hac autem negatione Petri dicimus non solum ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui, cum sit, negat se esse Christianum. *Ambr.* Tertio quoque interrogatur: sequitur enim: *Et intervallo facto quasi horae unius, alius quidem affirmabat dicens: Vere et hic cum illo erat. August. ib.* Quod Matthaeus, et Marcus dicunt, *Post pusillum*, quantum esset hoc temporis manifestat hic Lucas dicendo: *Et intervallo facto quasi horae unius:* de hoc autem intervallo tacet Ioannes. Item quod Matthaeus et Marcus non singulari, sed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant; cum Lucas et Ioannes unum dicant: facile est intelligere, aut pluralem numerum pro singulari usitata locutione usurpasse Matthaeum, et Marcum, aut quod unus maxime, tamquam qui eum viderat, affirmabat, ceteri autem secuti eius fidem Petrum simul urgebant. Iam vero illud quod Matthaeus ipsi Petro dictum asseverat *c. 26. Nonne te vidi in orto?* Marcus autem, et Lucas inter se illos de Petro locutos: aut intelligimus tenuisse eos, qui compellatum dicunt Petrum: tantum enim valet quod de illo coram illo dicebatur, quantum si illi diceretur; aut utroque modo dictum, et alios hunc, alios illum modum commemorasse. *Beda.* Subdit autem: *Nam et Galilaeus es:* non quod alia lingua Galilaei, atque alia loquerentur Ierosolymitae, qui utrique fuerunt Hebraei; sed quod unaquaeque provincia et regio suas habendo proprietates, usitatum loquendi sonum vitare non possit: Sequitur: *Et ait Petrus: O homo nescio quid dicis. Ambros.* Hoc est sacrilegia vestra nescio. Sed nos excusamus, ipse non excusavit: non enim satis est involuta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio: et ideo Petrus non de industria respondisse sic inducitur, quia postea recordatus est, et tamen flevit. *Beda.* Solet autem sacra Scriptura saepe meritum causarum per meritum designare temporum; unde Petrus, qui media nocte peccavit, ad galli cantum poenituit; sequitur enim: *Et continuo illo adhuc loquente gallus cantavit.* Quia quod in tenebris oblivionis erravit, verae lucis rememoratione correxit. *August. de con. Evang. lib. 3. c. 6.* Galli autem cantum post trinam negationem Petri intelligimus, sicut Marcus expressit. *Beda.* Hunc gallum mystice opinor aliquem doctorum intelligendum, qui iacentes, et somnolentos increpat dicens *1. Cor. 15. Evigilate iusti, et nolite peccare. Chrysost.* Admirare autem curam magistri: quia cum vinctus esset, multa utebatur provisione erga discipulum, quem nutu erigens ad lacrymas provocavit: sequitur enim: *Et conversus Dominus respexit Petrum. August. ib.* Quod quomodo accipiendum sit, diligentius considerandum est. Dicit enim Matthaeus *c. 26. Petrus enim sedebat foris in atrio*: quod non diceret, nisi illa cum Domino intus agerentur. Similiter et in eo quod dixit Marcus *c. 14. Et cum esset Petrus in atrio deorsum,* ostendit non solum in interioribus, sed etiam in superioribus gesta, quae dixerat. Quomodo ergo respicit Dominus Petrum facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio divinitus facta: et sicut dictum est *Ps. 12. Respice et exaudi me:* et *Ps. 6. Convertere Domine, libera animam meam*; ita dictum arbitror: *Conversus Dominus respexit Petrum. Beda.* Respicere namque eius, misereri est: quia non solum cum agitur poenitentia, verum etiam ut agatur, Dei misericordia necessaria est. *Ambr.* Denique quos Iesus respicit, plorant delictum; unde sequitur: *Et recordatus est Petrus verbi Domini quod dixerat: Quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus flevit amare.* Quare flevit? Quia erravit ut homo, lacrymas eius lego, satisfactionem non lego. Lavant lacrymae delictum, quod voce pudor est confiteri. Negavit primo et secundo, et non flevit, quia adhuc non respexerat Dominus: negavit tertio, respexit eum Iesus, et amarissime flevit. Et tu si veniam vis mereri, dilue lacrymis culpam tuam. *Chrysost.* Non autem audebat Petrus palam flere, ne a lacrymis deprehenderetur; sed foras exiens lacrymabatur. Flebat autem non propter poenam, sed quia dilectum negaverat, quod molestius erat ei quolibet supplicio.

15. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, caedentes; et velaverunt eum, et percutiebant faciem eius; et interrogaverunt eum dicentes: Prophetiza: quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes Sacerdotum, et scribae, et duxerunt illum in concilium suum dicentes. Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi: si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque

dimittetis. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes, Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audivimus de ore eius.

15. *August. de con. Evang. lib. 3. c. 6.* De Petri tentatione, quae inter Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narrant: nam illas primo commemorat Matthaeus, et Marcus, deinde Petri tentationem; Lucas vero explicavit prius tentationem Petri, deinde Domini contumelias, dicens: *Et viri qui tenebant eum, illudebant ei, caedentes. Chrysost.* Caeli et terrae Dominus caesus sustinet, et patitur impiorum ridicula, formam nobis patientiae praebens. *Theo.* Necnon Dominus prophetarum, ut pseudopropheta deluditur. Sequitur: *Et velaverunt eum, et percutiebant faciem eius, et interrogaverunt eum dicentes: Prophetiza nobis: quis est qui te percussit? Beda.* Haec quasi in contumeliam faciebant eius, qui se a populis prophetam voluit haberi. Sed tunc qui caesus est colaphis Iudaeorum, caeditur etiam nunc blasphemiis falsorum Christianorum. Velaverunt autem eum, non ut eorum illa scelera non videat, sed ut a se ipsi faciem eius abscondant. Haeretici autem, et Iudaei, et mali catholici eum reprobis actibus exacerbantes, quasi illudentes dicunt: *Quis est qui te percussit?* dum ab illo suas cogitationes, et opera tenebrarum cognosci non aestimant. *August. ib.* Haec autem intelligitur passus Dominus usque mane in domo principis Sacerdotum, quo prius adductus est; unde sequitur: *Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes Sacerdotum, et scribae, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Beda.* Non veritatem desiderabant, sed calumniam praeparabant. Siquidem Christum hominem tantummodo de stirpe David venturum sperantes, hoc ab eo quaerebant, ut si diceret, Ego sum Christus, calumniarentur, quod sibi arrogaret regiam potestatem. *Theoph.* Ipse vero sciebat eorum praecordia, quod qui non crediderant operibus, multo minus sermonibus crederent; unde sequitur: *Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi. Beda.* Saepe enim dixerat se Christum esse: puta cum dicebat: *Ioan. 10. Ego et Pater unum sumus;* et cetera talia. *Si autem interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis.* Interrogaverat enim eos, quomodo dicerent Christum filium esse David, cum David in spiritu Dominum suum illum vocaverit: verum illi neque dicenti credere, neque interroganti respondere voluerunt. Quia autem semen David calumniari quaerebant, plus est quod audiunt. Sequitur: *Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Theoph.* Quasi dicat: Non est vobis de cetero tempus sermonum, et doctrinae; sed deinceps iudicii tempus erit, cum videbitis me Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei. *Cyril.* Cum autem de Deo sessio dicitur atque thronus, regia et universis principans dignitas designatur. Non enim putabimus tribunal quoddam positum esse, cui credamus inniti Dominum omnium; sed nec omnino dextrum, vel sinistrum esse penes divinam naturam: proprium enim est corporum figura, et locus, et sessio. Qualiter autem paris honoris, paris quoque consessus Filius videbitur esse, si non est secundum naturam Filius, naturalem in se proprietatem habens Patris. *Theoph.* Hoc igitur audientes timere debebant, sed illi post haec magis insaniunt; unde sequitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei. Beda.* Quod se Filium Dei dixerat, acceperunt in eo quod ait: *Erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Ambro.* Dominus autem maluit se Regem probare, quam dicere; ut condemnandi causam habere non possint, qui quod obiiciunt, hoc, fatentur. Sequitur: *Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. Cyril.* Hoc autem dicente Christo, succensuit pharisaeorum cohors usurpans ignominiae vocem; unde sequitur: *At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audivimus de ore eius. Theoph.* Ex quo patet, quod inobedientes nulla commoda ferunt, revelatis sibi secretioribus; sed maiorem poenam acquirunt, propter quod talia oportet eis esse occulta.

CAP. XXIII.

Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Coeperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Caesari, et dicentem se Christum Regem esse. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Iudaeorum? At ille respondens ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes Sacerdotum, et turbas: Nihil invenio causae in hoc homine. At illi invalescebant dicentes: Commovit populum docens per universam Iudaeam, incipiens a Galilaea usque huc.

August. de con. Evan. lib. 3. c. 7. Postquam complevit Lucas narrando Petri negationem, recapitulavit quae cum Domino gesta sunt circa mane, commemorans quaedam quae alii tacuerunt; atque ita contexuit narrationem, similia aliis narrans cum dicit: *Et surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum. Beda.* Ut impleretur sermo Iesu quem de sua morte praedixit *sup. 18. Tradetur Gentibus*, scilicet Romanis: nam Pilatus Romanus erat, eumque Romani in Iudaeam praesidem miserant. *August. ib. c. 8.* Deinde apud Pilatum gesta sic narrant: *Coeperunt autem eum accusare dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Caesari, et dicentem se Christum Regem esse.* Hoc Matthaeus, et Marcus non dixerunt, cum tamen dicerent, quod eum accusabant; sed iste etiam ipsa crimina, quae falso obiecerunt, aperuit. *Theoph.* Evidenter autem adversantur veritati: non enim Dominus prohibuit dare censum, sed magis dare iussit. Qualiter autem populum subvertebat, an ut regnum aggrederetur? Sed hoc est incredibile cunctis; quia volente multitudine tota eum in Regem eligere, sciens fugit. *Beda.* Duobus autem Domino obiectis, scilicet quod et tributa Caesari dari prohibuerit, et se Christum Regem diceret, potuit fieri ut illud quod Dominus ait *sup. 10. Reddite quae sunt Caesaris Caesari*, etiam Pilatum audisse contigerit. Ideoque causam hanc quasi aper-

tum Iudaeorum mendacium parvipendens, solum quod nesciebat, de regni verbo interrogandum putavit. Sequitur: *Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Iudaeorum? Theoph.* Mihi videtur, quod hoc a Christo quaesierit, contemptum obiecti criminis subsannando; quasi dicat: Tu pauper humilis, nudus, cui nullus adiutor, accusaris de regni ambitione, ad quod opus est multorum adiutorium, et sumptus. *Beda.* Eodem autem verbo praesidi, quo et principibus Sacerdotum respondet, ut propria sententia condemnetur: sequitur enim: *At ille respondens ait: Tu dicis. Theoph.* Illi autem cum nihil aliud faveret eorum calumniae, recurrunt ad clamorum subsidia: sequitur enim: *At illi invalescebant dicentes: Commovit populum docens per universam Iudaeam, incipiens a Galilaea usque huc;* quasi dicat: Pervertit populum, nec in una parte tantum, sed a Galilaea incoepit, et hucusque pervenit, transiens per Iudaeam. Puto autem eos non absque causa meminisse Galilaeae; sed volentes incutere timorem Pilato. Galilaei enim schismatici fuerunt, et nova tentantes, qualis fuit Iudas Galilaeus, cuius in Actibus Apostolorum fit mentio. *Beda.* His autem verbis non illum, sed se accusant. Docuisse enim populum, et a pristini temporis ignavia docendo commovisse, talique actu totam terram promissionis pertransisse, non criminis, sed indicium est virtutis. *Ambros.* Accusatur autem Dominus, et tacet, quia defensione non indiget: ambiant defendi qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat; sed despicit non refellendo. Quid ergo timeret, qui non ambit salutem? Solus vim suam prodit, ut acquirat omnium.

2. Pilatus autem audiens Galilaeam, interrogavit si homo Galilaeus esset; et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Ierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Iesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes Sacerdotum, et scribae constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, et illusit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.

2. *Beda.* Pilatus de praemissa accusatione non interrogandum Dominum ratus, sed ipsum magis nacta occasione cupit ab eo iudicando liberum reddere; unde dicitur: *Pilatus autem audiens Galilaeam, interrogavit si homo Galilaeus esset.* Et ne contra eum quem insontem, et propter invidiam traditum cognoverat, sententiam dare cogeretur, Herodi eum misit audiendum, ut ipse potius eum, qui eius patriae tetrarcha existebat, vel absolveret, vel puniret. Sequitur: *Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Ierosolymis erat illis diebus. Theo.* In hoc sequitur legem Romanam, quae iubebat quemlibet a principe suae iurisdictionis condemnari. *Greg. 10. Mor. cap. 30.* Christi autem famam Herodes explorare voluit, cum eius miracula videre concupivit. Sequitur: *Herodes autem viso Iesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre illum. Theoph.* Non tamqua lucraturus quicquam utilitatis ex eius aspectu; sed patiens novorum cupidinem, credebat videre quendam extraneum hominem, de quo audierat, quod sapiens, et mirificus esset; unde sequitur: *Eo quod audiret multa de illo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri.* Volebat etiam audire ab eo quid diceret; et ideo interrogat eum quasi derisorie se habens ad ipsum, et eum subsannans. Sequitur: *Interrogavit autem illum multis sermonibus.* Iesus, qui cuncta ratione peregit, et qui teste David suos sermones in iudicio disponit, pium esse iudicavit in talibus habere silentium: sermo enim prolatus ei cui nihil proficit, condemnationis fit causa; unde sequitur: *Et ipse nihil ei respondebat. Ambros,* Tacuit, et nihil fecit, quia nec illius credulitas merebatur videre divina; et Dominus iactantiam declinabat; et forte typice in Herode omnes impii significantur, qui si legi non crediderint et prophetis, mirabilia Christi opera in Evangelio videre non possunt. *Greg. 22. Mor. c. 12.* Hoc etiam audientes nos oportet addiscere, ut quoties auditores nostri nostra volunt quasi laudando cognoscere, non autem sua perversa mutare, omnino taceamus; ne si ostentationis studio verbum Dei loquitur, et illorum quae erat culpa esse non desinat, et nostra quae non erat, fiat. Multa autem sunt quae audientis animum perdunt; maxime si auditores nostri et semper laudant quod audiunt, et numquam quod laudant sequuntur. *Gregor. 10. Mor. cap. 30.* Inquisitus ergo Redemptor tacuit, expectatus miracula adhibere contempsit, seseque apud se in occultis retinens, eos quos exteriora quaerere comperit, ingratos foris reliquit, magis eligens aperte a superbientibus despici, quam a non credentibus vacua voce laudari; unde sequitur: *Stabant autem principes Sacerdotum, et scribae constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, et illusit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum. Ambros.* Non otiosum quod veste alba induitur ab Herode, immaculatae tribuens indicia passionis, quod agnus Dei sine macula cum gloria mundi peccata susciperet. *Theoph.* Tu tamen considera quod per ea quae facit diabolus, impeditur: congerit derisiones et opprobria in Christum, ex quibus declaratur, quod Dominus seditiosus non sit; alioquin non derideretur plebe reddita suspecta, et novitatibus gaudente. Missio autem Christi a Pilato ad Herodem fit amicitiae communis exordium, quasi Pilato non usurpante sibi subditos ditioni Herodis; unde subditur: *Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die: nam ante inimici erant ad invicem.* Attende diabolum ubique coniungentem disiuncta, ut Christi peragat necem. Erubescamus ergo nos, si causa nostrae salutis nec amicos in proprio foedere conservemus. *Ambros.* In typo etiam Herodis atque Pilati, qui amici ex inimicis per Iesum Christum facti sunt, et plebis Israelis, et populi gentilis figura servatur, quod per Domini passionem utriusque sit futura concordia; ita tamen ut prius populus nationum capiat Dei verbum, et ad

populum Iudaeornm fidei suae devotionem transmittat, ut illi quoque gloria maiestatis suae corpus vestiant Christi quod ante dexpexerant. *Beda.* Vel hoc Herodis et Pilati foedus significat, quod Gentiles, et Iudaei genere, et religione, et mente dissidentes, in Christianis persequendis consentiunt.

3. Pilatus autem convocatis principibus Sacerdotum, et magistratibus, et plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum; et ecce ego coram vobis interrogans nullam causam invenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum;et ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam: qui erat propter seditionem quandam factam in civitate et homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, et dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur; et invalescebant voces eorum. Et Pilatus ad indicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem quem petebant; Iesum vero tradidit voluntati eorum.

3. *Aug. de con. Evan. lib. 3. c. 8.* Rediens Lucas ad ea quae apud praesidem gerebantur, unde digressus erat ut narraret quod apud Herodem actum est, ita dicit: *Pilatus autem convocatis principibus Sacerdotum, et magistratibus, et plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum; et ecce ego coram vobis interrogans nullam causam invenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis.* Hic intelligimus eum praetermisisse quemadmodum a Domino quaesierit, quid accusatoribus responderet. *Ambros.* Hic Pilatus Christum absolvit iudicio, crucifigit ministerio. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur; unde sequitur: *Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum; et ecce nihil dignum morte actum est ei.* Etsi uterque reum non pronuntiat, ob metum tamen, alienae crudelitatis studiis Pilatus obsequitur. *Theoph.* Duorum ergo virorum testimonio Iesus insons ostenditur; Iudaei vero qui accusabant, nullum testem obtulerunt, cui credere oporteret. Vide ergo quomodo superet veritas, Iesus tacet, et testantur inimici; proclamant Iudaei, et nullus eorum attestatur clamoribus. *Beda.* Pereant ergo scripta quae tanto post tempore contra Christum composita, non illum apud Pilatum magicae artis accusatum, sed componentes apud Dominum perfidiae, et falsitatis accusandos esse demonstrant. *Theoph.* Lentus ergo Pilatus nec satis pro veritate severus, quia timebat accusationes, subiungit: *Emendatum ergo illum dimittam. Beda.* Quasi dicat. Flagris illum, et ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodo innoxium sanguinem non sitiatis. Sequitur; *Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum.* Necesse habebat non imperialis legis sanctione, sed annua gentis consuetudine devictus, cui per talia gaudebat placere. *Theoph.* Romani enim Iudaeis concesserant secundum leges, et ritus proprios conversari. Mos autem patrius erat Iudaeis petere damnatos a principe, sicut a Saule Ionathan petiverunt: unde et de eorum petitione nunc subditur: *Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quandam factam in civitate, et homicidium missus in carcerem. Ambro.* Non immerito homicidae absolutionem petunt, qui flagitabant innocentis exitium. Tales leges habet iniquitas, ut quod oderit innocentia, scelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio speciem dat figurae: Barabbas enim patris filius latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur *Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis*, vero Dei Filio, patris sui filium, idest Antichristum praelaturi esse produntur. *Beda.* Haeret autem Iudaeis usque hodie sua petitio: quia enim data sibi optione, pro Salvatore interfectorem elegerunt, merito salutem vitamque perdiderunt, et latrociniis se, ac seditionibus intantum subiecerunt, ut et patriam, et regnum suum perdiderint. *Theoph.* Sic ergo gens olim sancta furit ad caedendum; Pilatus gentilis caedem prohibet: sequitur enim: *Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Beda.* Pessimo enim genere mortis occidere innocentem, hoc est crucifigere desiderant. Pendentes enim in ligno crucifixi clavis ad lignum pedibus manibusque confixis producta morte necabantur, ne dolor citius fineretur. Verum a Domino electa erat mors crucis, quam diabolo superato, tamquam trophaeum in frontibus fidelium erat positurus. *Theo.* Tertio autem Pilatus Christum absolvit: sequitur enim: *Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, et dimittam. Beda.* Hanc correptionem qua populo satisfaceret, ne usque ad crucifigendum Salvatorem saevirent, Pilatus quaerebat, non solum obtulisse, sed etiam deridendo, et flagellando exhibuisse, verba Ioannis testantur. Quia vero totam accusationem quam adversus Dominum detulerunt, sollicita Pilati interrogatione videbant evacuatam, tandem ad solas se preces convertunt; unde sequitur: *At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur; et invalescebant voces eorum. Theoph.* Tertio clamant contra Christum, ut per trinam hanc vocem, suam esse occisionem Christi approbent, quam petendo extorserunt: sequitur enim: *Et Pilatus adiudicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem eum illis qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem. Iesum vero tradidit voluntati eorum. Chrysost.* Putabant enim hoc se posse astruere quod Iesus deterior esset latrone, et adeo nequam, ut neque pro pietate, neque pro festi praerogativa deberet liberari.

4. Et cum ducerent eum, apprehenderunt Si-

monem quendam Cyrenensem venientem de villa, et imposueruut illi crucem portare post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi,et mulierum, quae plangebant, et lamentabantur eum. Conversus autem ad illas, dixit Iesus: Filiae Ierusalem, nolite flere super me: sed super vosipsas flete, et super filios vestros: quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatae steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quae non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos; et collibus, Operite nos. Quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

4. *Glos.* Posita condemnatione Christi, convenienter agitur de eius crucifixione, cum dicitur: *Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa, et imposuerunt ei crucem portare post Iesum. August. de con. Evan. lib.3. cap. 10.* Ioannes autem narrat quod Iesus baiulabat sibi crucem: unde intelligitur quod ipse sibi portabat crucem cum exiret in eum qui dicitur Calvariae locum. Simon autem in itinere angariatus est, cui data est portanda crux usque ad locum: nullus enim aliorum acceptabat crucem baiulare, eo quod lignum detestabile putabatur; et ideo Simoni Cyrenaeo, quasi in quandam iacturam imposuerunt crucem portare, quam alii recusabant.Hic adimpletur illud Isaiae *c. 9. Cuius principatus super humerum eius*: principatus enim Christi est crux eius, propter quam secundum Apostolum Deus eum exaltavit. Et sicut in signum dignitatis alii baltheum, alii mitram portant; sic et Dominus crucem. Et si inquiras, invenies non aliter in nobis regnare Iesum, nisi per asperitates, quo fit ut deliciosi inimici sint Christi crucis. *Ambros.* Christus ergo crucem baiulans, iam trophaeum suum victor attulit: crux super humeros imponitur, quia sive Simon, sive ipse portaverit, et Christus in homine, et homo portavit in Christo. Nec discordant Evangelistarum sententiae, quoniam concordat mysterium. Et bonus ordo nostri profectus est, ut prius crucis suae trophaea ipse erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. Non Iudaeus est, qui crucem portat, sed alienigena, atque peregrinus; nec praecedit, sed sequitur, iuxta hoc quod scriptum est *sup. 9. Tollat crucem suam, et sequatur me.Beda.* Simon autem obediens; Cyrene haeres interpretatur: unde per eum populi Gentium designantur, qui quondam peregrini et hospites testamentorum, nunc obediendo facti sunt Dei haeredes. De villa autem Simon egrediens, crucem portat post Iesum, cum paganis ritibus derelictis, vestigia dominicae passionis obedienter amplectitur. Villa enim graece pagos παγος vocatur, a qua pagani nomen trahunt. *Theoph.* Vel ille tollit crucem Christi, qui venit a villa, idest dimittit hunc mundum, et opera eius, in Ierusalem, idest in supernam libertatem tendens. Ex hoc etiam non modicum sumitur documentum. Qui enim ad modum Christi magister est, debet ipse prius tollere crucem, et timore Dei propriam carnem configere;etsic subditis, et obedientibus eam imponere. Sequitur autemChristum etiam multitudo plebis, et mulierum: nam subditur: *Sequebatur autem illum multa turba populi, et mulierum, quae plangebant, et lamentabantur eum. Beda.* Multa quidem turba crucem Domini, sed non una eademque mente sequebatur: nam populus, qui eius mortem impetraverat, ut morientem laetus aspiceret; mulieres vero, ut moriturum plorarent. Non autem ideo solus mulierum planctus sequebatur, quia non etiam innumerus virorum coetus de eius erat passione moestissimus; sed quia femineus, quasi contemptibilior sexus liberius poterat quod senserat ostentare. *Cyrill.* Amans etiam lacrymarum est semper sexus femineus, et mentem habens flexibilem ad pietatem. *Theoph.* Per hoc etiam significabatur, quod multitudo magna Iudaeorum esset post crucem itura, credens in Iesum. Sed et mens infirma quae significatur per feminam, si sumpta cordis contritione per poenitentiam fleat, sequitur Iesum propter nostram salutem afflictum. Flebant igitur mulieres per compassionem. Eum autem qui ultro patitur, flere non oportet,sed magis ei applaudere; et ideo eas flere vetat: sequitur enim: *Conversus autem Iesus ad illas, dixit: Filiae Ierusalem, nolite flere super me. Beda.* Cuius scilicet cita resurrectio mortem solvere potest, cuius mors et omnem mortem, et ipsum mortis destructura est auctorem. Notandum autem, cum filias Ierusalem appellat, quod non solae, quae cum eo venerant a Galilaea,sed et eiusdem urbis cives, et mulieres adhaeserunt. *Theoph.* Mandat deplorantibus eum in futura mala prospectum intendere, et super illis flere: sequitur enim: *Super vosipsas flete, et super filios vestros. Cyril.* Significans in futuro mulieres liberis esse orbandas: nam irruente bello in terra Iudaeorum, cuncti simul peribunt magni et parvi; unde sequitur: *Quia ecce venient dies, in quibus dicent: Beatae steriles, et ventres, qui non genuerunt, et ubera, quae non lactaverunt. Theoph.* Cum enim feminae crudeliter suos assabunt filios, et venter qui produxerat, flebiliter iterato recipiet genitum. *Beda.* In quo die, venturae a Romanis obsidionis et captivitatis tempus significat, de quibus supra dixerat *Matth. 24. Vae praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus.* Naturale est autem imminente captivitate hostili, alta, vel abdita, quibus abscondantur homines, refugia quaerere; unde sequitur: *Tunc incipient montibus dicere: Cadite super nos, et collibus: Operite nos.* Refert enim Iosephus, insistentibus sibi Romanis, certatim Iudaeos cavernas montium, colliumque petisse speluncas. Potest autem et ex superfluo quod beatificandas dicit steriles, de his intelligi, qui utrolibet sexu se castraverunt propter regnum caelorum; montibus, collibusque dici: *Cadite super nos, et operite nos;* cum quilibet suae fragilitatis memores, ingruente tentationum articulo, sublimium quorumcumque virorum quaesierint exemplis monitis et precibus defendi. Sequitur: *Quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? Gregor. 12. Mor. cap. 4.* Se lignum viride, et nos lignum aridum dixit: quia ipse in se vim divinitatis habuit; nos vero, qui puri homines sumus, lignum aridum appellamur. *Theoph.* Quasi dicat Iudaeis: Si ergo in me lignum fructiferum iugiter virens taliter saevierunt Romani; quid non at-

tentabunt erga vos? Populum dico quasi lignum aridum, privatum qualibet vivificante virtute, nec ullum fructum ferentem. *Beda.* Vel quasi omnibus diceret: Si ego, qui peccatum non feci, lignum vitae appellatus, sine igne passionis a mundo non exeo; quid putas eis manere tormenti, qui sunt fructibus vacui? *Theoph.* Malam autem opinionem de Domino innuere volens diabolus, etiam latrones faciebat crucifigi cum eo; unde sequitur: *Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.*

5. Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariae, ibi crucifixerunt eum, et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris.

5. *Athan.* Ubi corruptum est genus humanum, ibi Christus proprium corpus exposuit, ut ubi seminata est corruptio, ibidem incorruptio oriatur; propter quod in loco Calvariae crucifigitur: dicitur enim: *Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariae, ibi crucifixerunt eum.* Quem locum doctores Iudaeorum aiunt esse sepulcrum Adae. *Beda.* Vel aliter: Foris portam loca erant, in quibus truncabantur capita damnatorum, et Calvariae, idest decollatorum sumpserunt nomen. Et sic pro omnium salute quasi noxius, inter noxios crucifigitur, ut ubi abundavit peccatum, superabundet et gratia. *Cyril.* Non autem ipse unigenitus Dei Filius in propria natura qua Deus est, passus est, quae sunt corporis, sed magis in natura terrena. Decet enim utrumque de uno et eodem Filio dici, scilicet et non pati divine, et passum esse humanitus. *Euseb.* Si autem aliter post conversationem cum omnibus evanescens subito evolaret, fugiens mortem, ab hominibus compararetur phantasmati; et quemadmodum si quis incombustibile quoddam nobis vas, et praevalens ignis naturae vellet ostendere, flammae illud traderet, et consequenter a flamma illud illesum extraheret; sic Dei Verbum volens ostendere instrumentum, quo usus est ad humanam salutem, esse praevalens morti, mortale morti exposuit ad demonstrandam eius naturam; deinde post modicum a morte illud eripuit in signum divinae virtutis. Et prima quidem causa mortis Christi haec est, secunda vero divinae potestatis ostensio, corpus Christi inhabitantis: cum enim antiquitus deificarent homines, communem exitum mortis sortitos, quos heroas et divos nominabant; docuit illum solum mortuum verum Deum esse fatendum, quem bravia victoriae, morte prostrata, decorant. Tertia ratio est victima pro toto genere hominum mactanda, qua oblata, tota potestas daemonum periit, et error quilibet est sedatus. Est et alia causa satuliferae mortis, ut discipuli oculata fide conspicerent resurrectionem post mortem; ad quam propriam spem erigere docebantur, ut mortem contemnentes, agonem contra errores inirent alacriter. *Chrys.* Non autem sui mortem quam non habebat, cum sit vita, sed hominum venit consumpturus; unde non propria morte corpus deposuit, sed ab hominibus illatam sustinuit. Sed et si aegrotavisset corpus eius, et conspectu omnium solveretur, inconveniens erat eum, qui sanaret aliorum languores, habere proprium corpus affectum languoribus, sed etsi absque aliquo morbo seorsum alicubi corpus deposuisset, ac deinde rursus se offerret, non crederetur ei de resurrectione disserenti: oportet enim mortem resurrectionem praecedere. Cur ergo resurrectionem palam quidem praedicaret, clanculo vero moreretur? Nimirum si latenter haec evenissent, quot excogitarent homines incredulitatis calumnias? Quomodo pateret Christi in mortem victoria, nisi coram omnibus eam patiens per incorruptionem corporis probasset extinctam? Sed dices: Decebat saltem gloriosam mortem sibi excogitare, ut evitaret ignominiam crucis. Sed etsi hoc fecisset, suspectum se reddidisset, quasi non habens virtutem contra quamlibet mortem. Sicut ergo pugil prosternens illum quem hostes obtulerint, ostenditur excellentior omnibus; sic omnium vita ab hostibus illatam, quam putabant esse diram, et infamem, et detestabilem, mortem in cruce suscepit, ut hac interempta, dominium mortis totaliter destruatur. Propter quod non caput ei amputatur ut Ioanni, neque sectus est; ut corpus integrum et indivisibile morti servet, et non fiat occasio volentibus Ecclesiam dividere. Volebat etiam supportare quam incurreramus maledictam mortem, scilicet crucis, suscipiendo, secundum illud *Deut. 21. Maledictus homo, qui pendet in ligno.* In cruce etiam expansis manibus moritur, ut altera quidem manu veterem populum, altera eos qui sunt ex Gentibus trahat, utrosque sibi coniungens. Moriens etiam in cruce a daemonibus expiat aerem, et ascensum nobis parat in caelum. *Theoph.* Quia etiam mors per lignum intraverat, necesse erat ut per lignum exterminaretur, et ut Dominus per ligni dolores invictus transiens confutaret delectationem provenientem ex ligno. *Greg. Nis.* Sed et figura crucis a medio contactu in quatuor extrema partita, significat virtutem, et providentiam eius qui in ea pependit, ubique diffusam. *August. de quaest. nov. et vet. test.* Non frustra etiam tale genus mortis elegit, ut latitudinis, et altitudinis, et longitudinis, et profunditatis, de quibus Apostolus loquitur, magister existeret. Nam latitudo est in eo ligno quod transversum desuper figitur: hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est: ibi enim quodammodo statur, idest persistitur et perseveratur; quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte quae ab illo quod transversum figitur, sursum versus relinquitur: hoc est ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Iam vero illud ex ligno quod fixum occultatur, unde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitae gratiae. *Chrysost.* Duos etiam latrones utrinque crucifixerunt, ut eorum suspicionis fieret particeps; unde sequitur: *Et latrones, unum a dextris, alterum a sinistris.* Sed non ita evenit: nam de illis nihil dicitur: huius autem crux ubique honoratur. Reges diademata deponentes, assumunt crucem: in purpuris, in diadematibus, in armis, in mensa sacrata, ubique tarrarum crux emicat. Non talia sunt humana: viventibus enim illis qui egerunt strenue, arridet propria gesta; his autem pereuntibus, pereunt. Sed in Christo totum contrarium: nam ante crucem omnia maesta; ut autem crucifixus est, omnia clariora facta sunt; ut noscas non purum hominem esse crucifixum. *Beda.* Duo autem latrones cum Christo crucifixi significant eos qui sub fide Christi vel

agonem martyrii, vel continentiae arctioris instituta subeunt; sed qui haec pro aeterna gloria faciunt, dexteri latrones; qui autem humanae laudis intuitu, sinistri latronis actus imitantur.

6. Iesus autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Dividentes vero vestimenta eius, miserunt sortes. Et stabat populus expectans; et deridebant eum principes cum eis dicentes: Alios salvum fecit, seipsum salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. Illudebant autem ei et milites accedentes, et acetum offerentes ei, et dicentes: Si tu es Rex Iudaeorum, salvum te fac.

6. *Chrysost.* Quia Dominus dixerat *Matth. 6. Orate pro persequentibus vos*: hoc etiam crucem ascendens fecit; unde sequitur: *Iesus autem dicebat: Pater, dimitte illis:* non quia non posset ipse relaxare, sed ut nos pro persequentibus orare doceret, non solum verbo, sed et opere. Dicit autem, *Dimitte eis*, si poenituerint: favet enim poenitentibus, si velint post tantam nequitiam, reatus per fidem diluere. *Bed.* Neque putandum est hic eum frustra orasse; sed in eis qui post eius passionem crediderunt, quod orabat, impetrasse. Notandum sane, quod non pro eis oravit, qui Filium Dei intellexerunt crucifigere, nec confiteri voluerunt, sed pro eis qui nesciebant quid facerent, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam: unde subdit: *Non enim sciunt quid faciunt. Graec.* Permanentes vero post crucem in infidelitate nullus per ignorantiam iuvari putabit, dignis miraculis, sonora voce eum praedicantibus esse Deum. *Ambros.* Refert ergo considerare, qualis crucem ascendit: nudum enim video. Talis ergo ascendat qui saeculum vincere parat, ut saeculi adiumenta non quaerat. Victus est autem Adam qui vestimenta quaesivit; vicit ille qui tegumenta deposuit, et talis ascendit quales nos auctore Deo natura formavit: talis in paradiso primus homo habitaverat, talis in paradisum secundus homo intravit. Pulchre autem ascensurus crucem regalia vestimenta deposuit, ut scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum Regem, etsi utrumque Christum. *Athan. in ser. de pasch.* Qui etiam cunctas conditiones nostras causa nostri suscepit, induit vestimenta nostra, signa mortificationis Adae, ut exuat illa, et horum vice induat nos vitam, et incorruptionem. Sequitur: *Dividentes vero vestimenta eius, miserunt sortes. Theoph.* Forsitan enim plures eorum egebant; vel forte magis ad opprobrium hoc faciebant, et ex quadam lascivia: quid enim pretiosum inveniebant in vestibus. *Bed.* In sorte autem gratia Dei commendata est: quia cum sors mittitur, non personae cuiusquam, vel meritis, sed occulto Dei iudicio ceditur. *August. de con. Ev. l. 3. c. 12.* Hoc quidem breviter dictum est a tribus Evangelistis; Ioannes autem dictinctius hic explicat quemadmodum hoc gestum sit. *Theoph.* Deludentes igitur hoc agebant: nam ubi principes subsannabant, quid dicere oportet de vulgo? Sequitur enim: *Et stabat populus*, qui scilicet petierat eum crucifigi, *expectans*, scilicet finem: *et deridebant eum principes cum eis. August. ib. c. 13.* Quia *principes* dixit, nec addidit Sacerdotum, omnes primates generali nomine complexus est, ut ibi possent intelligi scribae, et seniores. *Bed.* Qui etiam nolentes confitentur, quod alios salvos fecit: sequitur enim: *Dicentes: Alios salvos fecit, seipsum salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. Athan. ib.* Dominus autem vere Salvator, non salvando seipsum, sed creaturam liberando volebat cognosci Salvator. Neque enim medicus, quia sibi medetur, medicus esse cognoscitur, nisi erga languidos artem probet; sic Dominus Salvator existens, non habebat opus salutis, neque descendendo de cruce volebat cognosci Salvator, sed morando: multo namque maiorem salutem mors Salvatoris affert hominibus, quam descensus de cruce. *Graec.* Videns autem diabolus nullum esse sibi defensaculum, titubabat, et quasi aliud non volens, tentavit ulterius propinari Salvatori acetum ad bibendum: sequitur enim: *Illudebant autem ei, et milites accedentes, et acetum offerentes illi:* quod contra seipsum facere diabolus ignorabat: nam amaritudinem irae ex praevaricatione legis factam, qua cunctos detinebat, Salvatori praebebat; quam ille sumens consumebat, ut vice aceti, vinum det nobis in potum, quod sapientia miscuit. *Theoph.* Obtulerunt autem Christo milites acetum, quasi Regi subministrantes: sequitur enim: *Dicentes: Si tu es Rex Iudaeorum, salvum te fac. Bed.* Et notandum, quod Iudaei vocabulum Christi Scripturae sibi auctoritate creditum blasphemantes irrident, milites vero, utpote Scripturarum nescii, non Christo, sed Regi Iudaeorum insultant.

7. Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris Graecis, Latinis, et Hebraicis: Hic est Rex Iudaeorum. Unus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac teipsum, et nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum qui in eadem damnatione es. Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.

7. *Theo.* Aliam attende sagacitatem daemonis agitatam in Christum: triplici enim litterarum figura promulgabat accusationem Iesus, ne scilicet quemquam transeuntium lateat quod ob hoc suspensus fuerat, quia se Regem faciebat: dicitur enim: *Erat autem et superscriptio scripta super illum litteris Graecis, Latinis, et Hebraicis: Hic est Rex Iudaeorum*: per quod significabatur, potentissimas Gentium, quales erant Romani, prudentissimas, quales Graeci, maxime Deum colentes, quale fuit Iudaeorum genus, subiici debere imperio Christi. *Ambros.* Merito autem supra crucem ponitur titulus: quia non humani corporis, sed divinae potestatis est regnum quod habet Christus. Lego titulum Regis Iudaeorum, cum lego *Ioan. 18. Regnum meum non est de hoc mundo*: lego causam Christi super caput eius scriptam, cum lego *ib. c. 1. Et Deus erat Verbum: caput enim Christi Deus 1. Cor. 11. Cyril.* Alter autem latronum eadem cum Iudaeis eructabat: sequi-

tur enim: *Unus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens : Si tu es Christus, salvum fac teipsum et nos.* Alter vero refrenabat voces ipsius: sequitur enim : *Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum , qui in eadem damnatione es:* sed et proprium reatum confessus est, subdens : *Et nos quidem iuste , nam digna facis recipimus. Chrysost.* Hic fungitur vice iudicis, condemnatus, et incipit de veritate censere qui coram Pilato post multa tormenta confessus est scelera.Quia aliud est homo censor, quem latent intima, et aliud Deus, qui mentes penetrat: et ibi quidem post confessionem poena subsequitur, hic autem confessio fit ad salutem. Sed et Christum pronuntiat innocentem, cum subdit: *Hic vero nihil mali fecit* ; quasi dicat: Novam vide iniuriam; honestatem damnari cum scelere. Nos viventes occidimus, hic mortuos suscitavit; nos aliena sumus furati, hic et sua iubet tribuere. Beatus igitur latro astantes docebat, talia disserens, quibus alterum increpabat.Sed ut videt exctinctos auditus adstantium, redit consequenter ad eum, qui novit praecordia: sequitur enim: *Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum.*Crucifixum aspicis, et Dominum profiteris ; condemnati vides figuram , et Regis praedicas dignitatem : mille malis imbutus, postulas iustitiae fontem reminisci tuae nequitiae. Sed dices : Video quidem apparens opprobrium , sed intueor latens regnum ; et tu avertis mea publica scelerâ, et acceptas fidem intentionis occultae. Discipulum veritatis usurpavit nequitia, discipulum nequitiae non commutabit veritas? *Greg. 18. Mor. c. 25.* In cruce clavi manus eius, pedesque ligaverant, nihilque a poenis liberum nisi cor , et lingua remanserunt. Inspirante Deo totum illud ei obtulit quod in se liberum invenit; ut iuxta hoc quod scriptum est *Rom.16.* corde crederet ad iustitiam, ore confiteretur ad salutem. Tres autem virtutes, quas Apostolus memorat, subito repletus gratia , et accepit latro , et servavit in cruce.Fidem namque habuit, qui regnaturum Deum credidit, quem secum pariter morientem vidit; spem habuit, qui regni eius aditum postulavit; qui caritatem quoque in morte sua vivaciter tenuit , qui fratrem, et collatronem pro simili scelere morientem de iniquitate sua redarguit. *Ambros.* Pulcherrimum autem datur affectandae conversionis exemplum , quod tam cito latroni venia relaxatur. Cito ignoscit Dominus , quia cito ille convertitur, et uberior est gratia quam precatio : semper enim Dominus plus tribuit quam rogatur. Ille rogabat ut memor sui esset ; de Domino autem sequitur : *Et dixit illi Iesus : Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Vita enim est esse cum Christo, et ubi Christus, ibi regnum. *Theo.* Et quemadmodum quisque Rex victoriosus rediens ex triumpho optima praedarum fert secum; sic et Dominus praedatus portionem diabolicarum praedarum , scilicet latronem , ducit secum in paradisum. *Chrysost.* Erat ergo videre Salvatorem in medio latronum, trutinam iustitiae trutinantem fidem, et infidelitatem.Expulit diabolus de paradiso Adam, Christus latronem impulit ante totum orbem, et ante Apostolos. Nudo verbo, sola fide in paradisum introivit , ne quis post errores introitum desperaret. Attende celeritatem a cruce in caelos, a condemnatione in paradisum , ut noveris non ad benevolentiam illius, sed ad clementiam Dominum totum fecisse. Si autem iam facta est bonorum retributio , numquid supervacua erit resurrectio ? Si enim introduxit latronem in paradisum, corpus autem eius corruptum remansit foris , liquet non esse resurrectionem corporum. Haec dicunt illi.Sed caro quae fuit laborum particeps, numquid privabitur proemiis? Audi Paulum dicentem *1. Cor. 15. Oportet incorruptibile hoc incorruptionem induere.*Sed si Dominus pollicitus est regnum caelorum, introduxit autem latronem in paradisum, nondum ei retribuit proemia. Sed dicunt : Nomine paradisi regnum caelorum nominavit, usitato nomine utens dum alloqueretur latronem, qui nihil audierat de arduis documentis. Quidam autem non sic legunt : *Hodie mecum eris in paradiso*, sed sic : *Dico tibi hodie*; et consequenter, *mecum eris in paradiso.* Sed adhuc evidentiorem solutionem subiungemus: nam medici cum vident aliquem desperatum, dicunt, Iam mortuus est; sic et latro, quoniam non amplius timebatur eius regressus ad perditionem, dicitur paradisum intrasse. *Theoph.* Hoc tamen est verius omnibus, quod quamvis non omnia promissa sortiti sunt et latro , et alii sancti , ne sine nobis consummarentur , ut dicitur in epistola ad Hebraeos *cap. 11.* sunt tamen in regno caelorum , et in paradiso. *Greg. Nis.* Hoc iterum oportet discutere, quomodo latro censeatur dignus paradiso , cum sanctis flammea framea prohibeat introitum. Sed attende , quod sermo divinus eam versatilem dicit, ut indignis quidem obviet, dignis vero liberum ad vitam patefaciat aditum. *Greg.12. Mor.c.*7. Vel illa romphaea flamma versatilis dicitur, pro eo quod scisset quandoque venire tempus ut etiam removeri debuisset,quando scilicet veniret qui suae incarnationis mysterio paradisi nobis iter aperiret. *Amb.* Sed et illud solvendum est,quia alii, scilicet Matthaeus, et Marcus duo conviciantes inducunt latrones; iste unum conviciantem,unum repugnantem:fortasse et iste prius conviciatus est, sed repente conversus est. Potuit etiam de uno pluraliter dici, sicut est illud *Hebr. 11. In caprinis pellibus ambulabant.....secti sunt,* cum solus Elias melotidem habuisse, Isaias sectus esse doceatur. Mystice autem duo latrones duos populos peccatores significant per baptismum crucifigendos esse cum Christo ; quorum dissensio diversitatem pariter credentium significat. *Beda. Quicumque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus Rom. 6.* Per baptismum autem cum peccatores essemus, abluimur: sed alii dum Deum in carne passum laudant , coronantur ; alii dum aut fidem , aut opera baptismi habere renuerunt , dono quod accepere, privantur.

8. Erat autem fere hora sexta , et tenebrae factae sunt in universam terram usque in horam nonam ; et obscuratus est sol , et velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Iesus ait:Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et haec dicens, expiravit.

8. *Cyril.* Postquam cruci tradiderunt Dominum omnium, mundi machina lugebat proprium Dominum,

et obtenebrata est lux in meridie, secundum *Amos c. 8.* unde dicitur: *Erat autem fere hora sexta, et tenebrae factae sunt in universa terra usque in horam nonam*: quod erat manifestum indicium, quod forent passurae caliginem crucifigentium animae. *August. de con. Ev. l. 3. c. 17.* Hoc autem quod de tenebris dictum est, etiam alii duo, Matthaeus et Marcus contestantur. Addit autem Lucas unde factae sunt tenebrae, cum subdit; *Et obscuratus est sol. August. 3. de civ. Dei. c. 15.* Quam solis obscurationem non canonico cursu siderum accidisse satis ostendit, quod tunc erat pascha Iudaeorum, quod plena luna solemniter agitur; regularis autem solis defectio nonnisi in fine lunae contingit. *Dionys. in epist. ad Poli.* Cum ambo apud Heliopolim essemus, ambo simul incidentem mirabiliter soli lunam notabamus, non enim eiusce coniunctionis tunc aderat tempus, ipsumque rursus ab hora nona usque in vesperam ad solis diametrum, supra naturae vires restitutum. Insuper et eam lunae incidentiam observavimus ab oriente coepisse, et usque ad solaris corporis finem pervenisse, ac tum demum resilisse, nec ex ea, ut assolet, parte luminis defectum, et restitutionem contigisse, sed ex adverso diametri. *Graec.* Hoc igitur prodigium factum est ut pateret quod qui mortem susceperat, gubernator esset totius creaturae. *Ambros.* Sol etiam occidit sacrilegis, ut funesti spectaculum sceleris obumbraret; tenebrae effusae sunt oculis perfidorum, ut fidei lumen resurgeret. *Beda.* Volens autem Lucas miraculum miraculo adiungere, subiungit: *Et velum templi scissum est medium.* Hoc expirante Domino factum est, sicut Matthaeus, et Marcus contestantur; sed Lucas praeoccupando narravit. *Theoph.* Per hoc autem Dominus ostendebat, quod non erunt ulterius sancta sanctorum inaccessibilia; sed tradita in manus Romanorum inquinarentur, et eorum aditus pateret. *Ambros.* Velum etiam templi scinditur, quo duorum populorum divisio, et Synagogae profanatio declaratur. Scinditur velum vetus, ut Ecclesia nova fidei suae vela suspendat. Synagogae velamen suspenditur, ut religionis interna mysteria revelata, mentis cernamus intuitu. *Theoph.* Per hoc etiam ostenditur quod velum, quod sequestrabat nos a sacris quae sunt in caelo, disrumpitur, idest Dei inimicitia, et peccatum, *Ambro.* Deinde etiam ubi acetum bibit, assumptae mortalitatis impletum est omne mysterium, et immortalitas sola remansit; unde sequitur: *Et clamans voce magna ait Iesus: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Beda.* Patrem invocando Filium Dei se esse declarat; spiritum vero commendando, non defectum suae virtutis, sed confidentiam eiusdem cum Patre potestatis insinuat. *Ambr.* Caro moritur, ut resurgat spiritus; Patri commendatur, ut caelestia quoque ab iniquitatis vinculo solverentur, et pax fieret in caelo, quam terrena sequerentur. *Cyril.* Haecautem vox edocet quod animae sanctorum non demceps in inferno clauduntur, ut prius, sed apud Deum sunt, huius rei facto Christo principio. *Athan.* Commendat enim Patri per se universos mortales in se vivificatos: nam sumus membra eius, secundum illud Apostoli ad *Gal. 3. Omnes unum estis in Christo. Greg. Nis.* Decet autem quaerere qualiter in eodem tempore Dominus tripartitur seipsum: in viscera terrae, ut dixerat pharisaeis: in paradisum Dei, ut dixerat latroni: in manus paternas, ut nunc dicitur. Sed recte considerantibus hoc nec quaestione dignum videtur: nam qui ubique est per divinam potentiam, quolibet loco adest. *Ambros.* Commendatur ergo Patri spiritus; sed cum sit in superioribus, illuminat et inferna, ut universa redimantur: etenim Christus omnia, et in Christo omnia. *Greg. Nis.* Alia solutio est, quod in tempore passionis neutram partem humanitatis semel unita divinitas dimisit, sed animam de corpore sponte disiunxit; se tamen in utroque permanentem ostendit: nam per corpus, in quo mortem suscepit, confutavit mortis potentiam; per animam vero latroni paravit introitum paradisi. Dicit autem Isaias *cap. 49.* de superna Ierusalem, quae a paradiso non est alia: *Super manus meas depinxi maenia tua.* Unde palam est quod existens in paradiso manus Patris inhabitabat. *Damasc.* Vel expressius loquendo, in sepulcro erat secundum corpus, in inferno secundum animam; sed sicut Deus in paradiso cum latrone, et in throno erat cum Patre, et Spiritu S. *Theo.* Clamans vero alta voce expirat, quia inerat ei potestas ponendi animam suam, et eam resumendi; unde sequitur: *Et haec dicens, expiravit. Ambros.* Quasi dicat: Tradidit spiritum, quia non invitus amisit: quod enim emittitur, voluntarium est, quod amittitur, necessarium.

9. Videns autem centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo iustus erat. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum illud, et videbant quae fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. Stabant autem omnes noti eius a longe, et mulieres quae secutae erant eum a Galilaea, haec videntes.

9. *August. 4. de Trin. c. 13.* Cum post illam vocem continuo tradidit spiritum, hoc maxime qui aderant, sunt mirati: longa enim morte cruciabantur ligno suspensi; unde dicitur: *Videns autem centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo iustus erat. August. de con. Ev. l. 3. c. 20.* Non est autem contrarium quod Matthaeus, viso terraemotu, dicit admiratum Centurionem, cum Lucas dicat hoc eum admiratum fuisse quod emissa illa voce expirasset, ostendens quam potestatem habuit quando moreretur. In eo autem quod Matthaeus dixit, non solum viso terraemotu, sed addidit, *Et his quae fiebant*, integrum locum fuisse demostravit Lucae, ut diceret ipsum Domini mortem fuisse miratum. Quod autem Lucas etiam ipse dixit, *Videns autem Centurio quod actum erat*, in eo genere inclusit omnia quae facta erat in illa hora mirabiliter, tamquam unum mirabile factum commemorans, cuius quasi membra et partes erant omnia illa miracula. Quod autem alius dixit *Matth. 27.* Centurionem dixisse, *Vere Filius Dei erat iste;* Lucas autem ait quod *iustus erat*, putari potest diversum: sed vel utrumque dictum a Centurione debemus intelligere, et aliud illum, aliud istum commemorasse; vel fortasse Lucam exprimere voluisse sententiam Centurionis, quomodo dixerit Iesum Filium

Dei: forte enim non Unigenitum aequalem Patri Centurio intellexerat; sed ideo filium Dei dixerat, quia iustum crediderat, sicut multi iusti dicti sunt filii Dei. Iam vero quia Matthaeus addidit eos qui cum Centurione erant, Lucas vero hoc tacuit; non est contrarium cum alius dicit quod alius tacet: et Matthaeus dixit, *Timuerunt valde*; Lucas autem non dixit, Timuit, sed *glorificavit Deum:* quis non intelligat Deum timendo glorificasse. *Theoph.* Nunc autem videtur effectum sortiri quod Dominus dixerat *Ioan. 12. Cum exaltatus fuero, omnia ad me traham:* exaltatus namque in cruce attraxit latronem, et Centurionem, sed et quosdam Iudaeorum, de quibus sequitur: *Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant quae fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. Beda.* Quod percutiebant pectora, quia poenitentiae, et luctus indicium est, potest dupliciter intelligi: sive enim eum cuius vitam dilexerunt, iniuste occisum dolebant; sive cuius mortem se impetrasse meminerant, hunc in morte amplius glorificatum tremebant. Notandum autem, quod Gentiles Deum timentes, apertae confessionis voce glorificant; Iudaei percutientes solum pectora, silentes domum redeunt. *Ambros.* O duriora saxis pectora Iudaeorum! Iudex arguit, credit minister, proditor scelus suum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reserantur; Iudaeorum tamen immobilis duritia manet orbe concusso. *Beda.* Unde merito per Centurionem fides Ecclesiae designatur, quae Dei Filium tacente Synagoga confirmat. Impletur autem quod Dominus conqueritur Patri dicens *Ps. 87. Elongasti a me amicum, et proximum, et notos meos a miseria*; unde sequitur: *Stabant autem omnes noti eius a longe. Theoph.* Sed feminarum genus olim maledictum, manet, et videt haec omnia: sequitur enim: *Et mulieres quae secutae erant eum a Galilaea, haec videntes:* et sic primae refocillantur iustificatione, aut benedictione a passione profluente, sicut et resurrectione.

10. Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio, vir bonus, et iustus, hic non consenserat consilio, et actibus eorum, ab Arimathaea civitate Iudaeae, qui expectabat et ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu, et depositum involvit in sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat. Subsecutae autem mulieres quae cum eo venerant de Galilaea, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus eius, et revertentes paraverunt aromata, et unguenta; et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

10. *Graecus.* Fuerat quandoque Ioseph occultus Christi discipulus, denique vinculum timoris rumpens, ferventior factus, dominicum corpus turpiter pendens a ligno deposuit, comparans pretiosam margaritam verborum modestia; unde dicitur: *Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio. Beda.* Decurio vocatur, quod sit de ordine curiae, et officia curiae administret, qui etiam curialis a procurando munera civilia solet appellari. Magnae ergo Ioseph dignitatis apud saeculum, sed maioris apud Deum meriti fuisse laudatur; unde sequitur: *Vir bonus, et iustus, hic non consenserat consilio, et actibus eorum, ab Arimathaea civitate Iudaeae.* Arimathaea est ipsa Ramatha civitas Helcanae, et Samuelis. *August. de con. Ev. l. 5. c. 22.* Dicit autem Ioannes, quod erat discipulus Iesu; unde et hic subditur: *Qui expectabat et ipse regnum Dei.* Merito autem movet cur ille qui propter timorem occultus erat discipulus, ausus sit petere corpus eius, quod nullus eorum qui eum palam sequebantur, auderet: sequitur enim: *Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu.* Sed intelligendum est istum fiducia dignitatis hoc fecisse, qua praeditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. In extremo autem illo officio funeris exhibendo minus videtur cura esse de Iudaeis, quamvis solerter in Domino audiendo eorum inimicitias devitare. *Bed.* Sic igitur per iustitiam meritorum sepeliendo corpori dominico aptus, dignus fuit per nobilitatem potentiae saecularis illud impetrare; unde sequitur: *Et depositum involvit in sindone.* Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possunt carere divitiis, *Athan.* Enormiter etiam agunt, qui condiunt corpora mortuorum, et ea non sepeliunt, etiam si sancta sint: quid enim sanctius, aut maius Domini corpore? quod tamen in monumento positum est, donec die tertia resurrexit: sequitur enim: *Et posuit eum in monumento exciso. Bed.* Scilicet de petra, ne si ex multis lapidibus aedificatum esset, post resurrectionem, susfossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur. In novo etiam ponitur monumento: nam sequitur: *In quo nondum quisquam positus fuerat:* ne post resurrectionem, ceteris corporibus remanentibus, surrexisse alius suspicaretur. Quia vero sexta die homo factus est, recte Dominus sexta die crucifixus humanae reparationis implevit arcanum; unde sequitur: *Et erat dies parasceves*, quod praeparatio interpretatur, quo nomine sextam feriam appellabant, quia ea die quae in sabbatum forent necessaria, praeparabant. Quia vero septimo die requievit conditor ab opere suo, sabbato Dominus in sepulcro requievit; unde sequitur: *Et sabbatum illucescebat.* Supra autem legimus, quia *stabant omnes noti eius a longe, et mulieres quae secutae erant eum.* His ergo notis Iesu post depositum eius cadaver ad sua remeantibus, solae mulieres, quae arctius amabant, funus subsecutae, quo loco poneretur, inspicere cupiebant: sequitur enim: *Subsecutae autem mulieres, quae cum ipso venerant de Galilaea, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus eius:* ut scilicet ei tempore congruo munus possent suae devotionis offerre. *Theoph.* Neque tamen fidem debitam adhuc habebant, sed quasi puro homini aromata, et unguenta parabant more Iudaeorum, qui talia exhibebant defunctis; unde sequitur: *Et revertentes paraverunt aromata, et unguenta. Bed.* Sepulto enim Domino, quamdiu licebat operari, idest usque ad solis occasum, unguentis praeparandis erant occupatae. Mandatum autem erat ut sabbati silentium, idest quies a vespera usque ad vesperam servaretur; sequitur enim: *Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum. Ambros.* Mystice autem iustus Christi cor-

pus sepelit: talis enim est Christi sepultura, quae fraudem, iniquitatemque non habeat. Merito autem Matthaeus hunc divitem dixit: suscipiendo enim divitem nescivit fidei paupertatem. Iustus corpus Christi operit sindone; vesti et tu corpus Domini gloria sua, ut et ipse sis iustus; et si mortuum credis, operi tamen divinitatis plenitudine suae; sed et vestitur Ecclesia innocentiae gratia. *Beda.* Ille etiam in sindone munda involvit Iesum, qui pura eum mente susceperit. *Ambros.* Non otiose alius Evangelista monumentum novum dixit, alius monumentum Ioseph: etenim tumulus his paratur qui sub lege sunt mortis; victor mortis tumulum suum non habet. Quae enim communicatio tumulo, et Deo? Solus etiam tumulo includitur, quia mors Christi, etsi sit communis secundum naturam, specialis est secundum virtutem. Bene autem Christus in monumento conditur iusti, ut iustitiae habitatione requiescat: monumentum enim hoc in duritiae gentilis petra iustus excidit penetrali verbi, ut praetenderetur in nationibus virtus Christi, cui pulcherrime admotus est lapis. Quicumque in se bene humaverit Christum, diligenter custodiat, ne eum perdat, neve perfidiae sit ingressus. *Beda.* Quod autem Dominus sexta die crucifigitur, septima in sepulcro quiescit, significat quod in sexta mundi aetate nos pro Domino pati, et velut mundo crucifigi necesse est; in septima vero, idest post mortem corpora quidem in tumulis, animae vero cum Domino requiescunt. Usque huc et mulieres sanctae, idest animae humiles, dilectione ferventes, passioni Christi diligenter obsequuntur: et si forte valeant imitari, sedula curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt: qua lecta, audita, recordata, mox ad paranda se opera virtutum, quibus Christus delectetur, convertunt, ut finita praesentis vitae parasceve, in requie beata tempore resurrectionis occurrere Christo valeant cum aromatibus spritualium actionum.

CAP. XXIV.

Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes quae paraverunt aromata, et invenerunt lapidem revolutum a monumento, et ingressae non invenerunt corpus Domini Iesu. Et factum est dum mente consternatae essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste refulgenti. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quaeritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset, dicens: Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. Et recordatae sunt verborum eius, et regressae a monumento nuntiaverunt haec omnia illis undecim, et ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, et Ioanna, et Maria Iacobi, et ceterae quae cum eis erant, quae dicebant ad Apostolos haec. Et visa sunt ante illos sicut deliramenta verba ista, et non crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, et procumbens vidit linteamina sola posita, et abiit secum mirans quod factum fuerat.

Beda. Religiosae mulieres non solum in die parasceve, sed etiam sabbato transacto, idest sole occidente, mox ut operandi licentia remeavit, emerunt aromata, ut venientes ungerent corpus Iesu, sicut Marcus testatur; praeoccupante tamen iam noctis articulo monumentum adire non valuerunt; et ideo dicitur: *Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quae paraverunt aromata.* Una sabbati, sive prima sabbati, prima est a sabbato, quam diem dominicam propter Domini resurrectionem mos Christianus appellat. Quod autem valde diluculo mulieres venere ad monumentum, magnus quaerendi, et inveniendi Dominum fervor caritatis ostenditur. *Ambros.* Sed magna oritur hoc loco plerisque dubitatio: siquidem hic *valde diluculo*, Matthaeus vespere sabbati mulieres ad monumentum venisse dixerunt. Sed Evangelistas de diversis putes dixisse temporibus, ut personas alias mulierum, et alias coniicias visiones. Quod autem scriptum est, vespere sabbati, quae lucescit in prima sabbati, resurrexisse Dominum, sic temperandum est, ut neque mane dominica, quae est prima post sabbatum, neque sabbato resurrectio facta credatur: nam quomodo triduum completur? Non ergo vesperascente die, sed vespere noctis resurrexit. Denique Graecus *sero* dixit. Sero autem horam significat in occasu diei, et rei cuiuslibet tarditatem; quomodo si dicat, Sero mihi suggestum est. Est ergo et sero tempus noctis profundum, unde et mulieres accedendi habent facultatem, custodibus, quiescentibus. Et ut scias nocte factum, mulieres aliae sciunt, aliae nesciunt: sciunt quae observant noctibus et diebus, nesciunt quae recesserunt. Nescit una Maria Magdalene secundum Ioannem: nam eadem et ante scire, et postea nescire non potuit. Ergo si plures Mariae, plures etiam fortasse Mariae Magdalenae; cum illud nomen personae sit, hoc sumatur a loco. *August. de con. Ev. l. 3. c. 24.* Vel Matthaeus a prima parte noctis, quod est vespere, ipsam voluit noctem significare; cuius noctis fine venerunt ad monumentum: et hoc ea de causa, quia iam a vespere paraverant, et licebat afferre aromata transacto sabbato. *Euseb.* Iacebat autem organum Verbi extinctum, magnus vero lapis claudebat sepulcrum, quasi mors eum duxisset captivum; sed nondum lapso triduo vita se promit iterum post sufficientem mortis convictionem; unde sequitur: *Et invenerunt lapidem revolutum a monumento. Theoph.* Nam Angelus revolverat eum, ut testatur Matthaeus. *Orig.* Amotus est autem lapis post resurrectionem propter mulieres, ut credant resurrexisse Dominum, videntes monumentum vacuum corpore; unde sequitur: *Et ingressae non invenerunt corpus Domini Iesu. Cyril.* Cum igitur non invenissent corpus Christi, quod resurrexerat, ducebantur diversis cogitationibus: et propter amorem Christi, et adhibitam sollicitudinem meruerunt visionem angelicam: sequitur enim: *Et factum est dum mente consternatae essent de isto, ecce duo viri steterunt iuxta illas in veste fulgenti. Euseb.* Iucundita, tis, et gaudii indicia salutiferae resurrectionis nuntii,

et fulgentes amictus praestant. Moyses enim plagas Aegyptiis praeparans in flamma ignis Angelum perspexit. Sed non tales visi sunt mulieribus in sepulcro, sed mites, et hilares, quales decebat conspici in regno et gaudio Domini. Et sicut in passione eclipsatus est sol, moeroris et angustiae signa promens crucifigentibus Filium Dei; ita Angeli vitae, ac resurrectionis praecones, habitum salutiferi festi candidati designabant. *Ambr.* Sed quomodo Marcus unum iuvenem in albis sedentem, Matthaeus unum; Ioannes et Lucas duos Angelos in albis sedentes visos esse memoraverunt. *August. de con. Ev. l. 3. c. 24.* Possumus intelligere unum Angelum visum a mulieribus et secundum Marcum, et secundum Matthaeum, ut eas ingressas in monumentum accipiamus, scilicet in aliquod spatium quod erat aliqua maceria communitum ante illum saxei sepulcri locum, atque ibi vidisse Angelum sedentem a dextris, quod dicit Marcus; deinde intus ab eis, dum inspicerent locum in quo iacebat corpus Domini, visos duos Angelos stantes, sicut dixit Lucas, locutos ad earumdem exhortandum animum, et aedificandam fidem; unde sequitur: *Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram. Beda.* Sanctae mulieres astantibus sibi Angelis, non in terram cecidisse, sed vultum dicuntur in terram declinasse: nec quempiam sanctorum legimus tempore dominicae resurrectionis vel ipsi Domino, vel Angelis sibi visis, terrae prostratum adorasse: unde mos obtinuit ecclesiasticus, vel in memoriam dominicae, vel in nostrae spem resurrectionis omnibus dominicis diebus, et toto quinquagesimo tempore, non flexis genibus, sed declinatis in terra vultibus oremus. Non erat autem in monumento, qui locus est mortuorum, quaerendus ille qui ad vitam resurrexit a mortis; et ideo subditur: *Dixerunt ad illas*, scilicet Angeli ad mulieres: *Quid quaeritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed resurrexit.* Die autem tertia, sicut ipse inter discipulos tam viros quam feminas praedixit, resurrectionis suae triumphum celebravit; unde sequitur: *Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et tertia die resurgere.* Die namque parasceve hora nona spiritum tradens, vespere sepultus, mane prima sabbati resurrexit. *Athan.* Poterat siquidem statim suscitare corpus a morte. Sed dixisset aliquis eum nequaquam fuisse mortuum, vel non plene mortem ei inhaesisse. Forsitan quoque si eodem momento mors, et resurrectio contigissent, gloria incorruptibilitatis in certo haesisset. Quapropter ut corpus vere extinctum ostenderetur, ipsa meridie mortem sustinuit, et tertia die illud incorruptibile redhibuit. *Beda.* Uno etiam die in sepulcro, et duabus noctibus iacuit, quia lucem suae simplae mortis, tenebris duplae nostrae mortis adiunxit. *Cyril.* Insructae autem mulieres Angelorum affatibus accelerantes ea retulerunt discipulis; unde sequitur: *Et recordatae sunt verborum eius; et egressae a monumento nuntiaverunt haec omnia illis undecim, et ceteris omnibus.* Namque femina quae quondam mortis fuit ministra, venerandum resurrectionis mysterium prima percepit, et nuntiat. Adeptum est igitur femineum genus et ignominiae absolutionem, et maledictionis repudium. *Ambros.* Mulieribus autem docere in Ecclesia non permittitur; sed domi viros suos interrogant. Ad eos ergo femina mittitur qui domestici sunt. Quae autem fuerint hae mulieres, ostendit subdens: *Erat autem Maria Magdalene. Beda.* Ipsa est soror Lazari; *et Ioanna* uxor Cusae procuratoris Herodis; *et Maria Iacobi*, idest mater Iacobi minoris et Ioseph. Et communiter de alius subditur: *Et ceterae quae cum eis erant, quae dicebant ad Apostolos haec.* Ut enim perpetui reatus apud viros mulier oppobrium non sustineret, quae culpam viro transfuderat, transfudit et gratiam. *Theoph.* Est autem naturaliter incredibile mortalibus resurrectionis miraculum; unde sequitur: *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, et non credebant illis. Greg. hom. 39.* Quod non tam illorum infirmitas, quam nostra, ut ita dicam, futura firmitas fuit. Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multis argumentis monstrata est, quae dum nos legentes agnoscimus, de eorum dubitatione solidamur. *Theoph.* Petrus autem hoc audiens tollit moras, et vadit ad monumentum: quia nec ignis novit moras ingestus materiae; unde sequitur: *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum. Euseb.* Solus enim ipse credit feminis dicentibus se Angelos vidisse; et cum esset eximii affectus prae ceteris, sedulum se promebat, passim circumspiciens Dominum; unde sequitur: *Et procumbens vidit sola linteamina posita. Theoph.* Cum autem ad monumentum fuisset, hoc primo consequtus est ut miraretur quae prius ab ipso, vel ab aliis deridebantur; unde sequitur: *Et abiit, secum mirans quod factum fuerat*, idest apud se mirans rei eventum, qualiter sola linteamina relicta fuere, corpore myrrha peruncto; vel quantam opportunitatem habuisset fur, ut haec semotim involuta dimittens, circumstantibus militibus corpus auferret. *Aug. de con. Ev. l. 3. c. 15.* Intelligitur autem hoc Lucas recapitulando posuisse de Petro: tunc enim cucurrit Petrus ad monumentum, quando et Ioannes, cum tantummodo a mulieribus, praecipue a Maria Magdalene nuntiatum eis fuerat de corpore ablato. Postea autem facta sunt haec de visione Angelorum. Ideo autem Lucas Petrum solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat. Item potest movere, quod Petrum non intrantem, sed procumbentem dicit Lucas sola linteamina vidisse et discessisse mirantem; cum Ioannes dicat ita se linteamina vidisse posita, et seipsum post Petrum intrasse. Sed intelligendum est, Petrum primo procumbentem vidisse, quod Lucas commemorat, Ioannes tacet: post autem ingressus est antequam Ioannes intraret. *Beda.* Iuxta intellectum vero mysticum, per hoc quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, discussis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedere: nam et sepulcrum illud figuram dominici habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, quo eum Ioseph involvit, in linteo puro debent consecrari; ut sicut ipse veram terrenae naturae substantiam pro nobis morti obtulit, ita et nos in commemoratione ipsius purum de terrae germine, candidumque, et multimodo quasi mortificationis genere castigatum altari linum imponamus. Aromata autem, quae mulieres deferunt, significant odorem virtutum, et orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus. Revolutio autem lapidis

insinuat reserationem sacramentorum, quae tegebantur velamine litterae legis, quae in lapide scripta est; cuius ablato tegmine, corpus Domini mortuum non invenitur, sed vivum evangelizatur : quia *etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed iam nunc non novimus 2. Cor. 5.* Quomodo autem posito in sepulcro corpore Domini Angeli astitisse leguntur ; ita etiam tempore consecrationis mysterii corporis Christi assistere sunt credendi. Nos ergo exemplo devotarum mulierum, quoties mysteriis caelestibus appropinquamus, propter angelicam praesentiam, seu propter reverentiam sacrae oblationis, cum omni humilitate vultum declinemus in terram, nos cinerem, et terram esse recolentes.

2. Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem nomine Emmaus, et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quae acciderant. Et factum est dum fabularentur, et secum quaererent, et ipse Iesus appropinquans ibat cum illis ; oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent, et ait ad illos; Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? Et respondens unus, cui nomen Cleophas dixit ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, et non cognovisti quae facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quae? Et dixerunt de Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere, et sermone, coram Deo, et omni populo : et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel. Et nunc super haec omnia tertia dies est hodie, quod haec facta sunt. Sed et mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore eius, venerunt dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.

2. *Glos.* Post manifestationem resurrectionis Christi per Angelos mulieribus factam, manifestatur ulterius eadem resurrectio per ipsius Christi apparitionem discipulis ; unde dicitur *: Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum. Theoph.* Quidam alterum horum duorum Lucam inquiunt esse, et ob hoc suum nomen occultasse. *Ambros.* Vel duobus discipulis seorsum Dominus iam se vespere demonstrat, scilicet Ammaoni, et Cleophae. *August. de con. Ev. li. 3. c. 25.* Castellum autem illud non absurde accipimus etiam villam secundum Marcum potuisse appellari. Deinde castellum describit, dicens *: Quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem nomine Emmaus. Beda.* Ipsa est Nicopolis civitas insignis Palestinae, quae post expugnationem Iudaeae sub Marco Aurelio Antonino principe restaurata, cum statu mutavit et nomen. Stadium autem (1) quod Graeci, auctore, ut dicunt, Hercule, viarum spatia mensurat, octava est pars milliarii : et ideo sexaginta stadia, septem millia passuum, et quingenta significant, quod spatium itineris eis congruit, qui de morte, et sepultura Domini certi gradiebantur, de resurrectione Domini dubii : nam resurrectionem, quae post septimam sabbati facta est, octavo numero contineri nullus ambigit. Discipuli ergo, qui de Domino loquentes incedunt, sextum milliarium coepti itineris compleverant: quia illum sine quaerela viventem usque ad mortem, quam in sexta sabbati subiit, pervenisse dolebant. Compleverant et septimum, quia hunc in sepulcro non dubitabant quievisse ; sed de octavo dimidium tantum peregerant, quia gloriam iam celebratae resurrectionis non credebant perfecte. *Theoph.* Praedicti autem discipuli loquebantur de his ad invicem quae acciderant, non quasi credentes, sed sicut stupentes in rebus extraneis; unde sequitur: *Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus, quae acciderant. Beda.* Loquentes autem de se Dominus appropinquans comitatur, ut et fidem resurrectionis mentibus eorum incendat, et quod se facturum promiserat, impleat; scilicet ut *ubi sunt duo, vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum Matth. 18.* unde sequitur : *Et factum est dum fabularentur, et secum quaererent, et ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. Theoph.* Obtento enim iam spirituali corpore, non obstat loci distantia quin adesset quibus volebat; nec ulterius naturalibus legibus corpus suum regebat, sed spiritualiter, et supra naturam: unde, ut Marcus dicit, sub alia forma eis videbatur, in qua non concedebatur eis eius cognitio *:* sequitur enim: *Oculi autem eorum tenebantur, ne illum agnoscerent :* ut scilicet totam suam dubiam intentionem revelent, et vulnus detegentes recipiant medicinam ; et ut cognoscerent, quod quamvis corpus ipsum quod passum fuerat resurrexerit, non tamen amplius tale erat, ut esset omnibus visibile, sed tantum his, a quibus vellet videri *;* et ut non dubitent quare de cetero nen conversatur inter plebem, quia scilicet post resurrectionem conversatio eius non esset digna hominibus, sed divina magis: quod etiam est forma resurrectionis futurae, in qua sicut Angeli conversabimur, et filii Dei. *Greg. hom. 23.* Convenienter etiam eis speciem quam recognoscerent non ostendit, hoc agens foris in oculis corporis, quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis: ipsi namque apud seipsos intus et amabant, et dubitabant. De se ergo loquentibus, praesentiam exhibuit; sed de se dubitantibus, cognitionis suae speciem abscondit ; verba quidem eis contulit : nam sequitur: *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? Graec.* Conferebant quidem inter se, quasi non amplius expectantes Christum viventem, sed dolorosi, quasi perempto Salvatore; unde sequitur: *Et respondens unus, cui nomen Cleophas dixit ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, et non cognovisti quae facta sunt in illa his diebus? Theoph.* Quasi dicat: Tu solus peregrinus es, et extra confinia Ierusalem habitans, et expers es eorum, quae in medio eius con-

(1) *Al.* quo.

tigerunt, et haec ignoras? *Beda.* Vel hoc dicit, quia peregrinum putabant eum, cuius vultum non agnoscebant. Sed revera peregrinus erat eis, a quorum naturae fragilitate, percepta iam resurrectionis gloria, longe distabat, et a quorum fide, utpote resurrectionis eius nescia, manebat extraneus. Sed adhuc Dominus interrogat: nam sequitur: *Quibus ille dixit: Quae?* Et ponitur eorum responsio, cum subditur: *Et dixerunt ei: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta.* Prophetam fatentur, Filium Dei tacent, vel nondum perfecte credentes, vel solliciti, ne inciderent in manus Iudaeorum persequentium, quia nesciebant quis esset, quod verum credebant celantes: ad cuius commendationem subditur: *Potens in opere, et sermone. Theoph.* Primo quidem est opus, secundo sermo: nullus enim doctrinae sermo approbatur, nisi prius is qui docet, se ostendat actorem: praecedit enim opus aspectum. Nam nisi mundaveris intellectus speculum per opera, non emicat decor optatus. Adhuc autem subditur: *Coram Deo, et omni populo*: nam primo complacendum est Deo, deinde curandum, quantum possibile est, de innocentia apud homines, ut praecedente divino cultu vivamus sine scandalo plurimorum. *Graec.* Deinde assignatur causa tristitiae, traditio, et passio Christi, cum sequitur: *Et quomodo tradiderunt eum summi Sacerdotes, et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum.* Subditur autem desperantium vox, cum dicitur: *Nos autem sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel. Sperabamus*, inquiunt, non speramus, ac si mors Domini similis esset mortibus aliorum. *Theoph.* Expectabat enim Christum salvaturum, et redempturum populum Israel ab ingentibus malis, et a servitute Romanorum; ipsum quoque credebant terrenum Regem fieri, quem putabant promulgatam in se mortis sententiam cavere potuisse. *Beda.* Merito ergo tristes incedebant, quia et seipsos quodammodo arguebant, quod in illo redemptionem speraverint, quem iam mortuum viderant, nec resurrecturum credebant; et maxime dolebant eum sine causa occisum, quem noverant innocentem. *Theoph.* Videntur tamen hi viri non omnino increduli esse per hoc quod subditur: *Et nunc super haec omnia tertia dies est hodie, quod haec facta sunt*: in quo videntur habere memoriam eius, quod eis Dominus dixerat, se tertia die resurrecturum. *Graec.* Porro relatam a mulieribus resurrectionis famam commemorant, cum subditur: *Sed et mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore eius, venerunt dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.* Dicunt quidem hoc quasi non credentes: propter quod referunt se territos, idest stupefactos: non enim quod erat eis relatum firmum aestimant, aut angelicam illuminationem fuisse; sed stuporis et turbidinis causam inde sumebant. Testimonium quoque Petri non certum aestimabant, dum diceret, se non vidisse Dominum, sed resurrectionem eius coniicere ex eo quod corpus ipsius in sepulcro non iacebat; unde sequitur: *Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt. Aug. de con. Ev. l. 3. c. 25.* Cum autem Lucas dixerit Petrum accurrisse ad monumentum, et Cleopham dixisse, ipse retulerit, quod quidam eorum ierant ad monumentum; intelligitur attestari Ioanni, quod duo ierint ad monumentum; sed Petrum primo solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat.

3. Et ipse dixit ad eos: O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt prophetae. Nonne haec oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quae de ipso erant. Et appropinquaverunt castello quo ibant; et ipse se finxit longius ire. Et coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum quoniam advesperascit, et inclinata est iam dies. Et intravit cum illis. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum. Et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem, et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant dicentes, quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quae gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

3. *Theoph.* Quia praedicti discipuli nimia dubietate laborabant, Dominus eos redarguit; unde dicitur: *Et ipse dixit ad eos: O stulti.* Fere enim eadem dixerant quae et astantes cruci super. *25. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Et tardi corde ad credendum in omnibus, quae locuti sunt prophetae.* Contingit enim credere, quae locuti sunt prophetae, particulariter quaedam, et non universaliter omnia: puta si aliquis credat, quae de cruce Christi dicuntur a prophetis, sicut est illud *Ps. 21. Foderunt manus meas, et pedes meos:* quae vero spectant ad resurrectionem non credant, sicut est illud *Ps. 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Decet autem in omnibus fidem adhibere prophetis tam in gloriosis, quae de Christo praedixerunt, quam in ingloriis: quia ex passione malorum est ingressus ad gloriam; unde sequitur: *Nonne haec oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Scilicet secundum humanitatem. *Isidor.* Sed etsi oportebat Christum pati, tamen qui crucifixerunt, rei sunt poenae: non enim satagebant perficere quod Deus disponebat; unde et eorum executio fuit impia; Dei vero dispensatio prudentissima, qui nequitiam eorum in beneficia generis humani convertit, quasi utens vipereis carnibus ad antidoti salutiferi confectionem, *Chrysost.* Et ideo Dominus ostendit consequenter haec omnia non evenisse simpliciter, sed ex Dei proposito ante praedestinato; unde sequitur: *Et incipiens a Moyse, et omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quae de ipso erant*; quasi diceret: Postquam estis tardi, ego promptos vos reddam, mysteria Scripturarum vobis exponendo: nam sacrificium Abrahae, cum Isaac dimisso immolatus est aries, hoc praefiguravit. Sed et in aliis Scripturis prophe-

ticis sparsim iacent mysteria crucis, et resurrectionis Christi. *Beda.* Si autem Moyses et prophetae de Christo locuti sunt, et eum per passionem in gloriam intraturum praedixerunt; quomodo gloriatur se esse Christianum, qui neque qualiter Scripturae ad Christum pertineant investigat, neque ad gloriam, quam cum Christo habere cupit, per passionem attingere desiderat? *Graecus.* Quia vero praedixit Evangelista: *Tenebantur oculi eorum ne eum agnoscerent*: donec sermo Domini mentem eorum moveret ad fidem, convenienter opportunum sui aspectum auditui subiungit; unde sequitur: *Et appropinquaverunt castello quo ibant, et ipse finxit se longius ire. Aug. de qu. Ev. l. 2. q. 51.* Quod non ad mendacium pertinet: non enim omne quod fingimus, mendacium est; sed quando id fingimus, quod nihil significat, tunc mendacium est; cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quae a sapientibus et sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam. *Gregor. ho. Evan. 24.* Quia ergo adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, ire se longius finxit. Fingere namque componere dicimus: unde et compositores luti figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per duplicitatem fecit; sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Sed quia esse extranei a caritate non poterant hi cum quibus caritas gradiebatur, eum ad hospitium quasi peregrinum vocant; unde sequitur: *Et coegerunt illum*: ex quo exemplo colligitur, quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi. *Glos.* Nec solum factis eum cogunt, sed etiam verbis inducunt: sequitur enim: *Dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est iam dies*, scilicet ad occasum. *Gregor. ib.* Ecce autem cum per membra sua Christus suscipitur, susceptores suos etiam per semetipsum requirit: sequitur enim: *Et intravit cum illis.* Mensam ponunt, cibos afferunt, et Deum, quem in Scripturae sacrae expositione non cognoverant, in panis fractione cognoscunt: sequitur enim: *Et factum est dum recumberet cum illis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum. Chrysost.* Quod non de sensibilibus oculis dictum est, sed de sensu mentali. *Augustus. de. consen. Evangel. lib. 3. c. 25.* Neque enim clausis oculis ambulabant; sed inerat aliquid, quo non sineretur agnoscere quod videbant; quod scilicet caligo, et aliquis humor efficere solet; non quia Dominus non poterat transformare carnem suam, ut alia revera esset effigies, quam solebant intueri, quandoquidem et ante passionem transformatus est in monte, ut facies eius claresceret sicut sol: sed non ita nunc factum est; non enim incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum a satana factum fuisse, ne agnosceretur Iesus. Sed tantum a Christo facta est permissio usque ad sacramentum panis, ut veritate corporis eius participata, removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci. *Theoph.* Sed et aliud innuit, quod scilicet sumentibus sacrum panem aperiuntur oculi, ut eum agnoscant: magnam enim et ineffabilem vim habebat Domini caro. *Augustus. de quaest. Evan. lib. 2. q. 51.* Vel quod Dominus se ire longius finxit, cum comitaretur discipulos exponens sacras Scripturas, utrum ipse esset ignorantibus, significat quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem pervenire posse homines intimavit, ut cum longius ipse ab hominibus abscesserit super omnes caelos, cum eis tamen sit, qui haec exhibent servis eius. Tenet ergo Christum, ne longius ab eo eat, quisquis cathechizatus verbo in omnibus bonis ei qui se cathechizat communicat. Etenim isti cathechizati erant verbo, cum exponeret eis Scripturas: et quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione Scripturarum non cognoverunt, in panis fractione cognoscunt: non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. *Gregor. hom. 23.* Quisquis ergo audita vult intelligere, festinat ea, quae iam intelligere potuit, opere implere. Ecce Dominus non est cognitus dum loqueretur, et dignatus est cognosci dum pascitur: sequitur enim: *Et ipse evanuit ex oculis eorum. Theoph.* Non enim tale corpus habebat, ut diutius cum eis commorari deberet, ut ex hoc pariter augeret affectum eorum; unde sequitur: *Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? Orig.* Per quod innuit, quod prolati sermones a Salvatore accendebant audientium cor ad amorem divinum. *Greg. hom. Pent.* Exaudito enim sermone inardescit animus, torporis frigus recedit, mens in superno desiderio fit anxia. Audire libet praecepta caelestia, et quo mandatis instruitur, quasi tot facibus inflammatur. *Theoph.* Ardebat ergo cor eorum vel igne verborum Domini, quibus intendebant tamquam veris; vel quia eo disserente Scripturas, percellebatur intrinsecus cor eorum, quod ille qui disserebat Dominus esset. Adeo ergo laetati sunt, ut nullam moram passi mox reversi sint in Ierusalem: et hoc est quod sequitur: *Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem.* Surrexerunt quidem eadem hora, pervenerunt autem per plures horas, sicut oportebat sexaginta stadia transeuntes. *Augustus. de con. Evang. lib. 3. c. 25.* Iam autem fama erat, quod surrexerat Iesus, a mulieribus facta, et a Simone Petro, cui iam apparuerat. Etenim isti duo haec invenerunt loquentes illos ad quos in Ierusalem venerunt: sequitur enim: *Et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum ipsis erant dicentes, quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. Beda.* Omnium enim virorum primo Dominus apparuisse videtur Petro ex his, quos Evangelistae quatuor, et Paulus Apostolus commemoraverunt. *Chrysost.* Non enim simul omnibus se manifestabat, ut sereret fidei semina; nam qui primo viderat, et certus erat, aliis referebat; deinde sermo prodiens praeparabat animum auditoris visioni; et ideo primo digniori, et fideliori omnibus apparuit: erat enim opus animae fidelissimae, quae prius acciperet hunc aspectum, ut minime turbaretur inopinata visione: et ideo primo videtur a Petro, ut qui primo confessus est eum Christum, primo resurrectionem videre mereatur; et etiam quia eum negaverat, prius ei voluit apparere, consolans eum ne desperaret.

Post Petrum vero aliis apparuit, quandoque paucioribus, quandoque pluribus; quod duo discipuli confitentur: sequitur enim: *Et ipsi narraverunt quae gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. August. ib.* Quod autem ait Marcus *c. 16. Annuntiaverunt ceteris, nec illi crediderunt,* cum Lucas dicat, quod iam inde loquebantur vere resurrexisse Dominum; quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse, qui hoc credere nollent?

4. Dum autem haec loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum. Palpate et videte, quia spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum haec dixisset, ostendit eis manus, et pedes.

4. *Cyril.* Undique resurrectionis fama per Apostolos divulgata, et affectu discipulorum erecto ad Christi visionem, venit desideratus; et quaerentibus, et expectantibus revelatur; nec (1) disceptatur de alio, sed evidenter se offert; unde dicitur: *Dum haec autem loquuntur, stetit Iesus in medio eorum. August. de con. Evan. lib. 3. c. 25.* Hanc ostensionem Domini post resurrectionem, Ioannes commemorat. Sed quod dicit Ioannes, non cum illis fuisse Apostolum Thomam, cum secundum Lucam duo illi regressi in Ierusalem, invenerunt congregatos undecim, procul dubio intelligendum est, quod inde Thomas exierit, antequam Dominus haec loquentibus appareret. Dat enim Lucas locum in sua narratione quomodo possit intelligi, dum haec loquerentur, prius inde exisse Thomam, et postea Dominum intrasse; nisi quis dicat, non illos undecim, qui iam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulos illos undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed cum adiunxit Lucas, *Et eos qui cum ipris erant*, satis utique declaravit evidentius illos undecim Apostolos, qui vocabantur Apostoli, cum quibus ceteri erant. Sed videamus cuius mysterii gratia secundum Matthaeum, et Marcum resurgens ita mandaverit: *Praecedam vos in Galilaeam, ibi me videbitis:* quod etsi completum est, tamen post multa completum est; cum sic mandatum sit, ut aut hoc solum, aut hoc primum expectaretur fieri debuisse. *Ambros.* Unde hoc convenientius arbitror, quod Dominus quidem mandaverit discipulis ut in Galilaea eum viderent; sed illis ob metum intra conclave residentibus primum se obtulisse. *Graec.* Nec hoc est promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio propter pusillanimitatem discipulorum. *Ambros.* Postea vero confirmatis animis, undecim illos Galilaeam petiisse. Vel nihil obstat si dicantur pauciores intra conclave, et in monte quamplures fuisse. *Euseb.* Duo enim Evangelistae, scilicet Lucas, et Ioannes solis undecim hunc scribunt apparuisse in Ierusalem; ceteri vero duo in Galilaeam properare, non solum undecim, sed etiam universis discipulis et fratribus dixerunt Angelum et Salvatorem (2) vidisse; de quibus Paulus meminit dicens *1. Cor. 15. Deinde apparuit plusquam quingentis fratribus simul.* Est autem verior solutio, quod (3) prius quam in Ierusalem latitantibus, semel aut bis visus est ad eorum consolationem; in Galilaea vero non in conclavi, aut semel, aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, praebens se eis viventem post passionem in signis multis, ut Lucas testatur in Actibus. *August. ib.* Vel quod ab Angelo, hoc est a Domino dictum est, prophetice accipiendum est: in Galilaea enim secundum transmigrationis significationem intelligendum occurrit, quia de populo Israel trasmigraturi erant ad Gentes; quibus Apostoli praedicantes (4) non crederent, nisi ipse Dominus viam in cordibus hominum praepararet, et hoc intelligitur, *Praecedet vos in Galilaeam. Matth. 28.* Secundum autem illud, quod Galilaea interpretatur revelatio, non iam in forma servi intelligendum est, sed in qua est aequalis Patri, quam promisit electis suis; illa erit revelatio tamquam vera Galilaea, *cum videbimus eum sicuti est 1. Ioan. 3.* Ipsa etiam erit beatior transmigratio ex isto saeculo in illam aeternitatem, unde ad nos veniens non recessit, et quo nos praecedens non deseruit. *Theoph.* Primo igitur Dominus in medio discipulorum stans solito pacis affatu eorum turbinem sedat, ostendens quod ipse idem est magister eorum, qui hoc verbo gaudebat, quo etiam eos munivit cum ad praedicandum misit; unde sequitur: *Et dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. Chrysost.* Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax et res, et nomen dulce, quam et Dei esse accipimus, iuxta illud *ad Philip. 4. Pax Dei*, et eius esse Deum, iuxta illud *2. Cor. 13. Deus pacis*, et ipsam esse Deum iuxta illud *Eph. 2. Ipse est pax nostra.* Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem a paucis. Quae autem est causa? Fortassis ambitio dominii, aut facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid huiusmodi ex his quae Dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe praecipue pax est, quae confoederat omnia; cuius nihil est adeo proprium, sicut unitas naturae, et pacificus status. Transumitur vero ab Angelis, et divinis potestatibus, quae ad Deum, et ad invicem pacifice se habent: diffunditur vero per totam creaturam, cuius est decor tranquillitas; in nobis autem manat, secundum animam quidem per investigationem virtutum, et communicationem, secundum corpus vero in membrorum, et elementorum commensuratione; quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur. *Beda.* Discipuli autem noverant Christum verum hominem, cum quo tanto tempore fuerant conversati; sed postquam mortuus est, non credunt tertia die potuisse veram carnem de sepulcro resurgere. Putant ergo se videre spiritum, quem emisit in passione; unde sequitur: *Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre.* Error ille Apostolorum secta est Manichaeorum. *Ambros.* Adducti autem virtutum exemplis, Petrum et Ioannem non credimus potuisse dubitare. Cur ergo Lucas inducit fuisse turbatos? Primo omnium, quia

(1) *P. Nicolai corrigit* disceptatorie.

(2) *Al.* iussisse. (3) *Al.* prius quidem. (4) *Al. adest* Evangelium.

paucorum opinionem sententia maioris partis includit: deinde quia etsi Petrus de resurrectione crediderat, turbari tamen potuit, quod se Dominus cum corpore, vectibus obseratis, improvisus infunderet. *Theoph.* Verum, quia per verbum pacis non est sedatus turbo in animabus discipulorum, aliunde indicat eis se Filium Dei esse, qui mentis cognoscebat arcana; unde sequitur: *Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? Beda.* Quales utique cogitationes, nisi falsae et perniciosae? Perdidit enim Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis: tamquam si bonus agricola diceret: Quod ibi plantavi, inveniam, idest fidem, quae in cor descendit, quia desuper est. Cogitationes autem istae non desuper descenderunt, sed de imo in cor sicut herba mala ascenderunt. *Cyril.* Hoc autem fuit evidentissimum signum, quod non alius est qui videtur, sed ille idem, quem viderant in ligno mortuum, et positum in sepulcro, quem non latebat aliquid eorum, quae erant in homine. *Ambros.* Consideremus autem qua gratia secundum Ioannem Apostoli crediderunt,(1) qui gavisi sunt, secundum Lucam, qui increduli redarguuntur. Et videtur mihi Ioannes quasi Apostolus maiora, et altiora tetigisse, hic sequentia, et humanis proxima; hic historico usus circuitu, ille compendio: quia et de illo dubitari non potest, quia testimonium perhibet de his, quibus ipse interfuit; et ideo utrumque verum putamus: nam etsi in primo Lucas eos non credidisse dicat, postea tamen credidisse demonstrat. *Cyril.* Comprobans autem Dominus devictam esse mortem, et humanam naturam iam in Christo corruptionem exuisse, primo ostendit eius manus, et pedes, et clavorum foramina; unde subdit: *Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum. Theoph.* Sed et aliud subiungit, palpationem scilicet manuum, atque pedum, cum dicit: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere;* quasi diceret: Vos putatis me esse spiritum, idest phantasma, sicut plures defunctorum circa sepulcra videri sunt soliti; sed scitote, quod spiritus neque carnem habet, neque ossa; ego autem carnem, et ossa habeo. *Ambr.* Hoc autem Dominus ideo dixit, ut speciem nobis suae resurrectionis ostenderet: nam quod palpatur, corpus est. In corpore autem resurgemus; sed illud subtilius, hoc crassius, utpote adhuc terrenae labis qualitate concretum. Non ergo per incorpoream naturam, sed per resurrectionis corporeae qualitatem Christus clausa penetravit. *Greg. 19. Mor. c. 31.* Non enim in illa resurrectionis gloria corpus nostrum erit impalpabile, et ventis, aereque subtilius, ut Eutychius dixit; sed subtile quidem per effectum spiritualis potentiae, palpabile autem per veritatem naturae. Sequitur: *Et cum haec dixisset, ostendit eis manus, et pedes. Beda.* Quibus scilicet indicata clavorum vestigia claruere; sed secundum Ioannem etiam latus eis ostendit, cum fuerit lancea perforatum, ut scilicet ostensa vulnerum cicatrice, dubietatis eorum vulnus sanaret. Solent autem in hoc loco Gentiles calumniam struere, quasi non valuerit Dominus vulnera sibi inflicta curare: quibus respondendum est, quia non est consequens, ut qui maiora fecisse probatur, minora facere nequiverit; sed certe dispensationis gratia, qui mortem destruxit, signa mortis delere noluit: primo quidem, ut per hoc discipulis fidem suae resurrectionis astrueret; deinde ut Patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat; tertio ut sua morte redemptis quam misericorditer sint adiuti, propositis eiusdem mortis indiciis, insinuet; postremo, ut in iudicio quam iuste damnentur impii, denuntiet.

5. Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus prae gaudio dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos: Haec sunt verba, quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et Psalmis de me.

5. *Cyril.* Ostenderat Dominus discipulis manus et pedes, ut certificaret discipulos, quod corpus quod passum fuerat, resurrexit. Ut adhuc autem magis certificaret, aliquid manducabile petiit; unde sequitur: *Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus prae gaudio dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur. Greg. Nis.* Et iussu quidem legis pascha cum amarizantibus edebatur, quia adhuc amaritudo manebat; post resurrectionem vero cibus favo mellis dulcoratur: unde sequitur: *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. Beda.* Ad insinuandum ergo resurrectionis suae veritatem non solum tangi a discipulis, sed etiam convesci cum illis dignatur, ne arbitrentur eum non solide, sed imaginabiliter sibi apparere; unde sequitur: *Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Manducavit quidem potestate, non ex necessitate: aliter enim absorbet aquam terra sitiens, aliter sol calens; illa indigentia, iste potentia. *Graec.* Si damus Dominum vere comedisse, demus et omnes homines post resurrectionem uti ciborum fomentis. Sed quae ex quadam dispensatione fiunt a Salvatore, non sunt regula et norma naturae, quoniam in quibusdam aliis dispensavit. Resuscitabit enim nostra corpora incorrupta, qui tamen dereliquit proprii corporis foramina, quae clavi foraverant, et lateris cicatricem, ut ostendat, quod mansit post resurrectionem natura corporis, nec est in aliam mutatus substantiam. *Beda.* Manducavit ergo post resurrectionem, non quasi cibo indigens, nec quasi in resurrectione quam expectamus, cibis egere significans, sed ut eo modo naturam corporis resurgentis astrueret. Mystice autem piscis assus, quem Christus comedit, significat Christum passum: ipse enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostrae, et quasi tribulatione assatus est tempore passionis suae; sed favus mellis nobis extitit in resurrectione. In favo quidem mellis utramque naturam exprimere voluit personae suae. Favus quippe mellis in cera est; mel vero in cera est divinitas in humanitate. *Theoph.* Videntur autem et comesta aliud habere mysterium: quod enim manducavit partem piscis assi, significavit, quod naturam nostram in huius vitae mari natantem, assans eum igne propriae deitatis, et exsiccans eius humiditatem quam a pro-

(1) *Al. legitur sic*, et gavisi sunt, qui secundum Lucam increduli redarguuntur.

fundis undis contraxerat, escam fecit divinam, et eam quae prius erat abominabilis, praeparavit Deo cibum suavem; quod significat favus mellis. Vel per piscem assum significat vitam activam consumentem nostram humiditatem laborum prunis; contemplationem vero significat per favum mellis, propter dulcedinem eloquiorum Dei. *Beda.* Postquam autem visus est, et tactus, manducavit, ne in aliquo sensus humanos ludificasse videretur, misit manus ad Scripturas; unde sequitur: *Et dixit ad illos: Haec sunt verba, quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum*; idest, cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis et vos: tunc quidem in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate non erat: et subdit; *Quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et Psalmis de me. August. de con. Evan. lib. 1. c. 11.* Illud attendant, qui magicis artibus Christum tanta potuisse, et nomen suum ad Apostolos in se convertendos arte ipsa consecrasse delirant, utrum potuit magicis artibus prophetas divino spiritu antequam in terra nasceretur implere. Neque enim si magicis artibus fecit ut coleretur et mortuus, (1) magnus erat antequam natus, cui prophetando venturo gens una deputata est.

6. Tunc aperuit illi sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die; et praedicari in nomine eius poenitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierosolyma. Vos autem testes estis horum; et ego mittam promissum Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.

6. *Beda.* Postquam praebuit se videndum oculis, manibus contrectandum, legis commemoravit Scripturas, consequenter aperuit sensum, ut intelligatur quod legitur; unde dicitur: *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Theoph.* Alioquin quomodo eorum anima turbata, et vacillans circa Christi mysterium studuisset? Sed et verbis eos docuit: sequitur enim: *Et dixit eis, quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati*, scilicet per lignum crucis. *Beda.* Perdidit autem Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis; unde subdit: *Et resurgere a mortuis die tertia.* Deinde post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesiae unitatem, cum subdit: *Et praedicari in nomine eius poenitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes. Euseb.* Dictum enim erat *Psal. 2. Postula a me, et dabo tibi Gentes haereditatem tuam.* Oportebat autem conversos ex Gentibus expiari a quolibet contagio, et macula per ipsius virtutem, quasi contaminatos ab errore daemonum idolatriae, et quasi nuper conversos a vita execrabili, et impudica: et ideo dicit, quod oportet praedicari prius quidem poenitentiam, consequenter remissionem peccatorum in omnes gentes: eis enim qui prius quidem veram ostenderunt malorum poenitentiam, salubri gratia venia commissorum donavit, pro quibus et mortem subiit. *Theoph.* In hoc vero, quod dicit, *Poenitentiam et remissionem peccatorum*, etiam de baptismate meminit, in quo per depositionem priorum scelerum subsequitur venia peccatorum. Sed quo pacto intelligetur in solo Christi nomine baptisma fieri, cum alibi mandet hoc fieri in nomine Patris, Filii, et Spiritus S.? Et primo quidem dicimus, quod non intelligitur, quod in solo Christi nomine fiat baptisma, sed quod Christi baptismate aliquis baptizetur, idest spiritualiter, non Iudaice, nec tali, quali Ioannes baptizabat ad solam poenitentiam, sed ad spiritus almi participationem; sicut et Christus in Iordane baptizatus ostendit Spiritum S. in specie columbina. Porro baptisma in Christi nomine, idest mortem Christi intelligas: sicut enim ipse post mortem triduo resurrexit, sic et nos ter in aquam mergimur, et convenienter emergimur, incorruptibilitatis spiritus arrham recipientes. Hoc etiam Christus nomen continet in se, et Patrem quasi unctorem, et Spiritum quasi unctionem, et Filium quasi unctum, scilicet secundum humanam naturam. Non autem decebat amplius bipartitum esse humanum genus in Iudaeos, et Gentiles; et ideo, ut omnes unum uniret, mandavit incipere sermonem a Ierusalem, et ad Gentes terminari; unde sequitur: *Incipientes ab Ierusalem. Beda.* Non solum quia credita sunt illis eloquia Dei, et eorum est adoptio filiorum et gloria, verum etiam ut gentes variis erroribus implicatae, hoc maxime indicio divinae pietatis, ad spem veniae provocentur, quod eis qui Filium Dei crucifixerant, venia concedetur. *Chrys.* Insuper ne dicerent aliqui, quod omissis notis iverunt se ostentaturos ad extraneos; ideo prius apud ipsos occisores pandunt resurrectionis signa in eadem civitate, in qua prorupit temerarius ausus. Ubi enim crucifixores credere videntur, resurrectio plurimum demostratur. *Euseb.* Quod si ea, quae Christus praedixit, iam sortiuntur effectum, et verbum eius vivax, et efficax per universum mundum oculata fide perspicitur, tempus est non incredulos esse erga eum, qui protulit verbum. Eum enim necesse est divinam vitam ducere, cuius opera vivida verbis consona ostenduntur; quae quidem ministerio Apostolorum impleta sunt; unde subdit: *Vos autem estis testes horum*, mortis scilicet et resurrectionis. *Theoph.* Consequenter ne turbati cogitarent, quomodo nos homines idiotae testimonium perhibebimus Gentibus, et Iudaeis, qui te occiderunt, subiungit: *Et ego mittam promissum Patris in vos*, quod scilicet per Ioelem promiserat dicens *c. 2. Effundam spiritum meum super omnem carnem. Chrys.* Sicut autem milites invasuros multos nemo dux exire sinit donec armati sint, sic et discipulos ante Spiritus descensum, ad conflictum egredi non permittit; unde subdit: *Vos autem sedebitis in civitate quoadusque induamini virtute ex alto. Theoph.* Idest virtute non humana, sed caelesti. Nec dixit, Suscipiatis, sed *induamini*, integram tutelam spiritualis velaminis indicans. *Beda.* De hac autem virtute, idest Spiritus S. dicit etiam Angelus Mariae *Marc. 5. Et virtus Altissimi obumbrabit tibi:* et ipse Dominus alibi *Marc. 5. Nam et ego novi virtutem de me exisse. Theoph.* Cur autem non Christo praesente, vel eo discedente statim Spiritus venit? Decebat enim eos fieri et demum recipere gratiam, tunc enim magis ad Deum erigimur, cum

(1) *Al.* magus.

incumbit necessitas: oportebat enim interim nostram comparere naturam in caelo, et foedera consummari, ac deinde Spiritum advenire, et gaudia celebrari serena. Attende etiam quantam eis necessitatem imposuit Ierosolymis esse, in eo quod illic Spiritum promisit largiri. Ne enim rursus post eius resurrectionem aufugerent, hac expectatione quasi quodam vinculo omnes simul eos ibi detinuit: dicit autem: *Donec induamini virtute ex alto*: nec expressit quando, ut sint iugiter vigiles. Quid ergo miraris, si diem nobis novissimum non pandit, cum diem hunc propinquum pandere noluit? *Greg. in Past. part.3.c.26.* Admonendi sunt ergo quos a praedicationis officio imperfectio, vel aetas prohibet, et tamen praecipitatio impellit: ne dum sibi tantum onus officii praecipitatione arrogant, viam sibi subsequentis meliorationis abscindant. Ipsa enim veritas, quae repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti praesumerent, postquam plene discipulos de virtute praedicationis instruxit, mandavit eis, ut in civitate sederent, donec induerentur virtute ex alto. In civitate quippe sedemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobismetipsis foras etiam alios instruentes exeamus. *Ambros.* Consideremus autem quomodo secundum Ioannem acceperint Spiritum S. hic autem in civitate iubentur sedere, quoadusque induantur virtute ex alto. Sed Spiritum S. vel illis undecim quasi perfectioribus iusufflavit, et reliquis postea tribuendum promittit; vel eisdem ibi insufflavit, hic spopondit. Nec videtur esse contrarium, cum divisiones sint gratiarum. Ergo aliam insufflavit ibi operationem, hic aliam pollicetur: ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorum, quod videtur esse angustius: et ideo insufflatur a Christo, ut credas Spiritum S. Christi, et credas de Deo Spiritum: Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam describit effusam. *Chrysost.* Vel dicit *Ioan.20. Accipite Spiritum S.* ut eos idoneos faceret ad receptionem; aut quod futurum est, ut praesens indicavit. *August. 15. de Trini. ca. 26.* Vel Dominus post resurrectionem suam bis dedit Spiritum S. semel in terra propter dilectionem proximorum, et iterum de caelo propter dilectionem Dei.

7. Eduxit autem eos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis benedixit eis; et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in caelum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno; et erant semper in templo laudantes et benedicentes Deum. Amen.

7. *Beda.* Praetermissis omnibus quae per quadraginta dies agi a Domino cum discipulis potuerunt, primo diei resurrectionis eius coniungit tacite novissimum diem, quo ascendit in caelum, dicens: *Et duxit autem eos foras in Bethaniam.* Primo quidem propter nomen civitatis, quae domus obedientiae dicitur: qui enim propter inobedientiam perversorum descendit, propter obedientiam conversorum ascendit. Deinde propter situm eiusdem villae, quae in latere montis olivarum posita esse narratur; quia videlicet obedientis Ecclesiae domus in ipsius summi montis, idest in Christi latere, fidei, spei, dilectionisque suae fundamenta locavit. Eos autem benedicit, quibus praecepta docendi tradiderat; unde sequitur: *Et elevatis manibus suis benedixit eis. Theoph.* Forsan vim conservativam influens eis usque ad adventum Spiritus; et fortassis instruens nos, ut quoties recedimus, benedictionibus subditos Deo commendemus. *Orig.* Quod autem elevatis manibus benedixit eos, significat quod deceat benedicentem cuiquam ornatum esse variis operibus, et arduis respectu aliorum: sic enim manus tolluntur in altum. *Chrysost.* Attende autem, quod Dominus bravia repromissa aspectui subiicit. Promiserat quidem corporum resurrectionem; a mortuis resurrexit, et per quadraginta dies discipulos certificat. Promittitur etiam, quod in nubibus rapiemur in aere; et hoc ipse patefecit per opera: sequitur enim: *Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in caelum. Theo.* Et Elias quidem videbatur quasi assumi in caelum, sed Salvator ipse praecursor omnium ascendit in caelum, appariturus divino conspectui in sacro suo corpore; et iam nostra natura in Christo honoratur a qualibet virtute angelica. *Chry.* Sed dices: Quid interest mea? Quia et tu in nubibus suscipieris similiter: nam corpus tuum connaturale est illi corpori. Erit igitur et corpus tuum tam agile, ut possit transire per aera: nam sicut caput, sic et corpus; sicut principium sic et finis. Infima pars rationalis creaturae homo erat, sed pedes affecti sunt caput, sublimati in regiam sedem in suo capite. *Beda.* Ascendente autem in caelum Domino, discipuli adorantes ubi steterunt novissime pedes eius, confestim Ierosolymam redeunt, ubi promissionem Patris sunt expectare praecepti: sequitur enim: *Et ipsi adorantes, regressi sunt Ierusalem cum gaudio magno.* Gaudia magna agunt, quia Deum ac Dominum suum post triumphum resurrectionis etiam caelos penetrasse laetantur. *Graec.* Et erant vigilantes: non degentes in propriis laboribus, sed expectantes supernam gratiam conversantur in templo, inter cetera etiam loci honestatem addicentes; unde dicitur: *Et erant semper in templo. Theo.* Nondum aderat Spiritus, et iam spiritualiter conversantur: prius erant reclusi, iam stant in medio principum Sacerdotum, nec aliquo distrahuntur mundano, sed omnibus contemptis iugiter Deum laudant: sequitur enim: *Laudantes et benedicentes Deum. Beda.* Et attende, quod Lucas inter quatuor animalia caeli designatus accipitur per vitulum, cuius victima qui in sacerdotium eligebantur, initiari sunt iussi, eo quod ipsum sacerdotium Christi ceteris amplius exponendum suscepit; et Evangelium suum quod a ministerio templi per sacerdotium Zachariae coepit, in templi devotione complevit; et Apostolos ibi ministros novi sacerdotii futuros non in victimarum sanguine, sed in laude Dei, et in benedictione conclusit, ut in loco orationis, et inter laudum devotiones promissum Spiritus S. adventum paratis cordibus expectent. *Theo.* Quos nos imitantes in sacra vita semper degamus, laudantes, et benedicentes Deum, cui est gloria, et benedictio, et virtus in saecula. Amen.

FINIS EVANGELII SECUNDUM LUCAM.

D. THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI SUPER IOANNIS EVANGELIUM CATENA

PRAEFATIO.

VIDI Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum, et plena erat domus a maiestate eius, et ea quae sub ipso erant replebant templum Isa. cap. 6.

Glossa. Divinae visionis sublimitate illustratus Isaias propheta dixit: *Vidi Dominum sedentem, etc. Hiero. in Isai.* Quis est iste Dominus qui videtur, in Evangelista Ioanne plenius discimus, qui ait *cap. 12. Haec dixit Isaias, quando vidit gloriam Dei, et locutus est de eo*; haud dubium quin Christum significet. *Glossa.* Unde ex verbis istis materia huius Evangelii quod secundum Ioannem describitur, designatur. *Ex Eccl. hist. l. 3. c. 24.* Quia enim nativitatem Salvatoris secundum carnem vel Matthaeus, vel Lucas descripserant, reticuit hic Ioannes, et a theologia, atque ab ipsa eius divinitate sumit exordium; quae pars sine dubio ipsi velut eximio per Spiritum S. reservata est. *Alcui.* Unde cum omnibus divinae Scripturae paginis Evangelium excellat, quia quod lex, et prophetae futurum praedixerunt, hoc completum dicit Evangelium, inter ipsos autem Evangeliorum scriptores Ioannes eminet in divinorum mysteriorum profunditate: qui a tempore dominicae ascensionis per annos sexaginta quinque verbum Dei absque adminiculo scribendi usque ad ultima Domitiani tempora praedicavit; sed post occisionem Domitiani, cum, Nerva permittente, de exilio redisset Ephesum, compulsus ab Episcopis Asiae de coaeterna Patri divinitate Christi scripsit adversus haereticos, qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Unde merito in figura quatuor animalium aquilae volanti comparatur, quae volat altius cunctis avibus, et solis radios irreverberatis aspicit luminibus. *Aug. tract. 1. in Evang. Ioan.* Transcendit enim Ioannes omnia cacumina terrarum, transcendit omnes campos aeris, transcendit omnes altitudines siderum, transcendit omnes choros, et legiones Angelorum: nisi enim transcenderet ista omnia quae creata sunt, non perveniret ad eum, per quem facta sunt omnia *Aug. de con. Ev. l. 1. c. 5.* Ex quo intelligi datur si diligenter advertas, tres Evangelistas temporalia facta Domini, et dicta quae ad informandos mores vitae praesentis maxime valerent, prosecutos, circa activam virtutem fuisse versatos; Ioannem vero facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero eius praesertim quae Trinitatis unitatem, et vitae aeternae felicitatem insinuarent, diligentius et uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda suam intentionem, praedicationemque tenuisse *Lib. 1. c. 6.* Unde animalia tria, per quae tres alii Evangelistae designantur, sive leo, sive homo, sive vitulus in terra gradiuntur, quia tres Evangelistae in his maxime occupati sunt quae Christus in carne operatus est, et quae praecepta mortalis vitae exercendae carnem portantibus tradidit; at vero Ioannes supra nubila infirmitatis humanae velut aquila volat, et lucem incommutabilis veritatis acutissimis, atque firmissimis oculis cordis intuetur: ipsam enim maxime divinitatem Domini, qua Patri est aequalis intendit, eamque praecipue suo Evangelio quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. *Glos.* Potest igitur Evangelista Ioannes cum Isaia propheta dicere: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum*, inquantum acumine visus sui, Christum in divinitatis maiestate regnantem inspexit; quae quidem etiam sua natura excelsa est, et super omnia alia elevata. Dicat etiam Evangelista Ioannes: *Et plena erat domus a maiestate eius*; quia per ipsum narrat omnia esse facta, et suo lumine omnes homines in hunc mundum venientes illustrari. Dicat etiam, quod *ea quae sub ipso erant replebant templum;* quia dicit *c. 1. Verbum caro factum est, et vidimus gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis*, secundum quod *de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Sic igitur praemissa verba materiam huius Evangelii continent, in quo ipse Ioannes Dominum super solium excelsum sedentem insinuat, divinitatem Christi ostendens: et terram ab eius maiestate impleri ostendit, dum omnia per eius virtutem in esse producta ostendit, et propriis perfectionibus repleta; et inferiora eius, idest humanitatis mysteria, templum, idest Ecclesiam replere docet, dum in sacramentis humanitatis Christi et gratiam, et gloriam fidelibus repromittit. *Chrysost. hom. 1. in Io.* Quando igitur barbarus hic et indisciplinatus talia loquitur, quae nullus eorum qui in terra sunt hominum novit unquam, si hic solus esset, miraculum magnum esset. Nunc autem cum his et aliud isto maius tribuit argumentum, quod a Deo inspirata sunt ei quae dicuntur hic, scilicet quod omnes audiunt, et suadet omnibus per omne tempus. Quis ergo non admirabitur habitantem in eo virtutem? *Orig. hom. 2. in diver. locos.* Ioannes interpretatur gratia Dei, sive in quo est gratia, vel cui donata est. Cui autem Theologorum donatum est ita abscondita summi Boni penetrare mysteria, et sic humanis mentibus intimare?

*

D. THOMAE AQUINATIS CATENA

IN EVANGELIUM SECUNDUM IOANNEM.

CAPUT PRIMUM.

SANCTUM IESU CHRISTI

EVANGELIUM SECUNDUM IOANNEM

CAPUT PRIMUM.

IN principio erat Verbum.

Chrysost. ho. 3. in Io. Omnibus aliis Evangelistis ab incarnatione incipientibus, Ioannes transcurrens conceptionem, nativitatem, educationem, augmentationem, mox de aeterna nobis generatione narrat, dicens: *In principio erat Verbum. August. 83. qu. 63.* Quod Graece logos dicitur, Latine et rationem, et verbum significat; sed hoc loco melius verbum interpretatur ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quae per Verbum facta sunt operativa potentia. Ratio autem, etsi nihil per eam fiat, recte ratio dicitur. *August. trac. 1. in Io.* Quotidie autem dicendo verba viluerunt nobis, quia sonando et transeundo viluerunt. Est verbum et in ipso homine quod manet intus: nam sonus procedit ex ore. Est verbum quod vere specialiter dicitur illud quod intelligis de sono, non ipse sonus. *August. 15. de Trini. c. 10.* Quisquis autem potest intelligere verbum, non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione volvantur, iam potest videre per hoc speculum, atque in hoc aenigmate aliquam Verbi similitudinem, de quo dictum est: *In principio erat Verbum.* Necesse est enim cum id quod scimus loquimur, ut ex ipsa scientia quam memoria tenemus, nascatur verbum, quod eiusmodi sit omnino, cuiusmodi est illa scientia, de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est, quod in corde dicimus; quod nec Graecum est, nec Latinum, nec linguae alicuius. Sed cum id opus est in eorum quibus loquimur proferre notitiam, aliquod signum quo significetur assumitur. *Ibidem c. 11.* Proinde verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus latet, cui magis verbi competit nomen: nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi est, verbumque et ipsum dicitur propter illud a quo ut foris appareat sumptum est. *Basil. ho. in prin. Ioan.* Hoc autem verbum non est humanum verbum. Quomodo erat in principio humanum verbum, ultimo loco accipiente homine generationis principium? Non igitur in principio verbum erat humanum, sed nec Angelorum: omnis enim creatura infra saeculorum terminos est, a creatore essendi sumens principium. Sed audi Evangelium decenter: ipsum enim Unigenitum Verbum dixit. *Chrys. ho. 1. in Ioan.* Si autem quis dixerit, cur Patrem dimittens, mox nobis de Filio loquitur? Quoniam ille quidem manifestus omnibus erat, etsi non ut Pater, sed ut Deus; Unigenitus autem ignorabatur; ideo decenter eam, quae de isto est, cognitionem confestim in initio studuit imponere his, qui nesciebant eum; sed neque Patrem in his, quae de Filio sunt sermonibus tacuit. Propter hoc autem et Verbum eum vocavit: quia enim docturus erat, quod hoc Verbum Unigenitus est Filius Dei, ut non passibilem aestimet quis generationem, praeveniens Verbi nuncupatione, destruit perniciosam suspicionem esse ex Deo, Filium impassibiliter ostendens. Secunda vero ratio est, quia ea quae sunt Patris nobis annuntiare debebat. Non simpliciter vero eum Verbum dixit, sed cum articuli adiectione, a reliquis ipsum separans. Consuetudo enim est Scripturae verba vocare leges Dei, et praecepta: hoc autem Verbum substantia quaequam est, hypostasis, ens, ex ipso proveniens impassibiliter Patre. *Basil. ho. in prin. Ioan.* Quare igitur Verbum? Quia impassibiliter natum est, quia est generantis imago, totum in seipso generantem demonstrans, nihil inde separans, sed in seipso perfectum existens. *August. 15. de Trinit. c. 15.* Sicut enim scientia nostra illi scientiae Dei, sic et nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia, dissimile est illi Verbo Dei, quod natum est de Patris essentia. Tale est autem, ac si dicerem de Patris scientia, de Patris sapientia; vel, quod est expressius, de Patre scientia, de Patre sapientia. Verbum ergo Dei Patris unigenitus Filius, per omnia Patri similis et aequalis: hoc enim est omnino quod Pater, non tamen Pater: quia iste Filius, ille Pater: ac per hoc novit omnia quae novit Pater, sed ei nosse de Patre, est sicut est: nosse enim et esse ibi unum est; et ideo Patri, sicut esse non est a Filio, ita nec nosse. Proinde tamquam seipsum dicens, Pater genuit Verbum sibi aequale per omnia: non enim seipsum integre, perfecteque dixisset, si aliquid minus, aut amplius esset in eius Verbo, quam in seipso. Nostrum autem verbum interius, quod invenimus esse utcumque illi simile, quantum sit etiam dissimile, non pigeat intueri *Cap. 15.* Est enim verbum mentis nostrae quandoque formabile, nondum formatum, quidem mentis nostrae, quod hac atque hac volubili

quadam motione iactamus, cum a nobis nunc id, nunc illud, sicut inventum fuerit, vel occurrerit, cogitatur; et tunc fit verum verbum, quando illud quod nos diximus volubili motione iactare, ad id quod scimus pervenit, atque inde formatur, eius omnimodam similitudinem capiens, ut quomodo res quaeque scitur, sic etiam cogitetur. Quis non videat quanta sit haec dissimilitudo ab illo Dei Verbo, quod in forma Dei sic est ut non ante fuerit formabile, (1) postquam formatum, non aliquando possit esse informe, sed sit forma simplex, et simpliciter aequalis ei, de quo est? Quapropter ita dicitur illud Dei Verbum, ut Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid esse quasi volubile dicatur in Deo, quod nunc habeat, nunc accipiat formam, ut verbum sit, eamque possit amittere, atque informiter quodammodo volutari. *August. de verb. Dom. serm. 38.* Est enim Verbum Dei forma quaedam non formata, sed forma omnium formarum, forma incommutabilis, sine lapsu, sine defectu, sine timore, sine loco, superans omnia, existens in omnibus, fundamentum quoddam, in quo sunt, et fastigium sub quo sunt. *Basil. ib.* Habet autem et verbum nostrum exterius divini Verbi similitudinem quandam: nam nostrum verbum totam declarat mentis conceptionem; quae namque mente concepimus, ea verbo proferimus. Et quidem cor nostrum quasi fons quidam est, verbum vero prolatum quasi quidam rivulus manans ex ipso. *Chrysost. ho. 1.* Considera etiam in Evangelista prudentiam spiritualem. Noverat homines id quod antiquius est, et quod est ante omnia maxime honorantes, et ponentes Deum, propter hoc primum dicit principium: *In principio*, inquit, *erat Verbum. Orig.* Plura autem sunt signata ab hoc nomine *principium*. Est enim principium sicut itineris, et longitudinis, secundum illud *Prov. 16. Initium boni itineris iustorum exercitium.* Est autem principium et generationis, iuxta illud *Iob 49. Hoc est principium creaturae Domini.* Sed etiam Deum non enormiter asseret aliquis omnium principium. Illud etiam ex quo sicut ex praeiacente materia alia fiunt, principium est penes eos, qui credunt illam ingenitam. Est etiam principium secundum speciem, sicut Christus principium disciplinae, secundum illud *Hebr. 6. Cum deberetis esse magistri per tempus, rursus indigetis ut doceamini, quae sunt elementa exordii sermonum Dei.* Duplex enim est documenti principium; hoc quidem natura, hoc vero quo ad nos; ut si dicatur, initium sapientiae fore natura quidem Christum inquantum Sapientia et Verbum Dei est; quo ad nos vero, inquantum Verbum caro factum est. Tot igitur significatis ad praesens nobis de principio occurrentibus potest accipi illud, (2) ex quo quid est agens. Conditor enim Christus est velut principium, secundum quod Sapientia est; ut Verbum in principio, quasi in sapientia sit. Plura enim bona de Salvatore dicuntur. Velut igitur vita in Verbo est, sic Verbum in principio, idest in sapientia erat. Considera vero si possibile est secundum hoc significatum accipere nos principium, prout secundum Sapientiam, et exempla quae in ea sunt, fiunt omnia; vel quia principium Filii Pater est, et principium craturarum et omnium entium; per illud, *In principio erat Verbum*, Verbum Filium intelligas in principio, idest in Patre dictum fore. *August. 6. de Tri.* Aut in principio sicut dictum est, ac si diceretur, Ante omnia. *Basi.* Praevidit enim Spiritus S. futuros quosdam invidentes gloriae Unigeniti, qui praeferrent sophismata ad subversionem auditorum: quia si genitus est, non erat; et antequam genitus esset, non erat. Ne igitur talia garrire praesumant, Spiritus Sanctus ait: *In principio erat Verbum. Hilar. 2. de Trinit.* Transeunt tempora, transeunt saecula, tolluntur aetates: pone aliquod quod voles tuae opinionis principium; non tenes tempore: erat enim unde tractatur. *Chrysost. hom. 1.* Sicut autem quis cum stat in navi secus littus, videt civitates et portus; cum vero eum aliquis in medium pelagi duxerit, a prioribus quidem desistere facit, non tamen alicubi defigit ei oculum; ita Evangelista hic super omnem nos ducens creaturam, suspensum dimittit oculum, non dans suscipere aliquem finem ad superiora: hoc enim, *In principio erat*, semper et infinite essendi significativum est. *August. de ver. Do. ser. 38.* Sed dicunt: Si Filius est, natus est: hoc fatemur. Adiungunt deinde, si natus est Patri Filius, erat Pater antequam ei Filius nasceretur; hoc respuit fides. Ergo ait: Rationem mihi redde, quomodo et Filius nasci potuit Patri, ut coaevus esset ei, a quo natus est? Post Patrem enim nascitur Filius, utique Patri morituro successurus. Similitudines adhibent de creaturis; et nobis laborandum est ut et nos inveniamus similitudines earum rerum quas astruimus. Sed quomodo possumus in creatura invenire coaeternum, quando in creatura nil invenimus aeternum? Sed si possunt inveniri haec duo coaeva, generans et generatum, ibi intelligimus coaeterna. Ipsa quidem Sapientia dicta est in Scripturis candor lucis aeternae, dicta est imago Patris. Hinc capiamus similitudinem, ut inveniamus coaeva, ex quibus intelligamus coaeterna. Nemo autem dubitat, quod splendor de igne exit. Ponamus ergo ignem patrem illius splendoris: mox quidem ut lucernam accendo, simul cum igne et splendor existit. Da mihi hic ignem sine splendore, et credo tibi Patrem sine Filio fuisse. Imago existit de speculo, hominis intuentis speculum existit imago mox ut aspector extiterit; sed ille qui inspicit erat antequam accederet ad speculum. Ponamus ergo aliquid natum super aquam, ut virgultum, aut herbam, nonne cum imagine sua nascitur? Si ergo semper esset virgultum, semper esset et imago de virgulto. Quod autem de alio est, utique natum est. Potest ergo semper esse generans, et semper cum illo quod de eo natum est. Sed dicet aliquis: Ecce intellexi aeternum Patrem, coaeternum Filium; tamen sicut effusum splendorem minus igne lucentem, aut sicut effusam imaginem minus quam virgultum existentem, dicimus. Non, sed aequalitas omnimoda est. Non credo, ait, quia non invenisti similitudinem. Fortassis autem invenimus in creatura quomodo intelligamus Filium et coaeternum Patri, et nequaquam minorem; sed non illud possumus invenire in uno genere similitudinum. Iungamus ambo genera: unum unde ipsi dant similitudines, et alterum unde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudines ex his quae praeceduntur tempore ab his,

(1) *Al.* postea. (2) *P. Nicolai habet* ex quo dicitur principium quod est agens.

a quibus nascuntur, sicut homo de homine ; sed tamen homo, et homo sunt eiusdem substantiae. Laudemus ergo in ista nativitate aequalitatem naturae, deest aequalitas temporis. In illo autem genere similitudinum quod nos dedimus de splendore ignis, et de imagine virgulti aequalitatem naturae non invenis, invenis coaevitatem. Totum ergo ibi quod hic ex partibus singulis, et rebus singulis invenitur; et non hoc solum quod in creaturis, totum invenio ibi, sed tamquam in creatore. *Ex gestis Concilii Ephesini.* Propterea alicubi quidem Filium appellat Patris, alicubi autem Verbum nominat, alicubi autem splendorem vocat Scriptura divina ; singula horum nominum de ipso dicens, ut intelligas ea quae de Christo dicuntur, esse citra blasphemiam; quia enim tuus filius eiusdem tibi naturae sit, volens sermo ostendere unam substantam Patris et Filii, dicit Filium Patris, qui ex eo natus est unigenitus. Deinde quoniam nativitas et filius apud nos ostentationem praebent passionis; ideoque hunc Filium appellat et Verbum, impassibilitatem nativitatis eius nomine isto demonstrans. Sed quoniam pater quispiam factus ut homo, indubitanter senior filio sua demonstratur; ne hoc ipsum etiam de divina natura putares, splendorem vocat Unigenitum Patris: splendor enim nascitur quidem ex sole, non autem intelligitur sole posterior. Coexistere ergo semper Patri Filium splendor tibi denuntiet, impassibilitatem nativitatis ostendat Verbum, consubstantialitatem Filii nomen insinuet. *Chry.hom.3.* Sed dicunt illi, quoniam hoc, idest *in principio*, non aeternitatem ostendit simpliciter: etenim et de caelo istud, et de terra dictum est *Gen. 1. In principio*, inquit, *fecit Deus caelum et terram.* Sed quid commune habet *erat* ad *fecit?* Sicut enim quod est, cum de homine quidem dicitur, tempus praesens significat tantum: cum autem de Deo id quod est semper, et aeternaliter ; ita et *erat* de nostra quidem cum dicitur natura, praeteritum significat tempus : cum autem de Deo, aeternitatem ostendit. *Orig. hom. 2. in div. loc. Sum* enim verbum duplicem habet significationem: aliquando enim temporales motus secundum analogiam aliorum verborum declarat, aliquando substantiam uniuscuiusque rei, de qua praedicatur, sine temporali motu ullo designat; ideo et substantivum vocatur. *Hilar. 2. de Trinit.* Respice igitur ad mundum, intellige quid de eo scriptum est: *In pincipio fecit Deus caelum et terram.* Fit ergo in principio quod creatur, et aetates continet quod in principio continetur ut fieret. Piscator autem illitteratus, indoctus, liber a tempore, solutus a saeculis est, vicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur, ut coeperit quod erat potius in principio quam fiebat. *Alcui.* Contra eos ergo propter temporalem nativitatem dicebant Christum non semper fuisse, incipit Evangelista de aeternitate Verbi, dicens: *In principio erat Verbum.*

2. Et Verbum erat apud Deum.

2. *Chrysost.hom.2.* Quia maxime Dei hoc est proprium, aeternum, et sine principio esse, hoc primum posuit: deinde ne quis audiens, *In principio erat Verbum*, ingenitum Verbum dicat, confestim hoc removit dicens: *Et Verbum erat apud Deum. Hil. 2. de Trin.* Sine principio enim est apud Deum, et qui abest a tempore, non abest ab auctore. *Basil.hom.in princ. Ioan.* Rursus hoc dicit propter blasphemantes quod non erat. Ubi ergo erat Verbum? Non in loco incircumscriptibilia continentur. Sed ubi erat? Apud Deum; neque Pater loco, neque Filius circumscriptione aliqua continentur. *Orig. hom. 2. in Ioan.* Utile est etiam inducere, quod verbum dicitur ad aliquos fieri, puta ad Osee, vel Isaiam, aut Ieremiam ; ad Deum autem non fit, quasi prius non eos apud ipsum: ex eo igitur, quod iugiter est in eo, dicitur: *Et Verbum erat apud Deum* : quia nec a principio a Patre separatus est. *Chrysost. hom. 3.* Non etiam dixit, In Deo erat, sed *Apud Deum erat*, eam quae secundum hypostasim eius est, aeternitatem nobis ostendens. *Theoph.* Videtur autem mihi, quod Sabellius ex hoc dicto subversus est. Ipse enim dicebat quod Pater, et Filius, et Spiritus S. una est persona, quae aliquando ut Pater apparuit, aliquando ut Filius, aliquando ut Spiritus S. Manifeste vero confunditur ex hoc verbo: *Et Verbum erat apud Deum.* Hic enim Evangelista alium declarat esse Filium, alium Deum, scilicet Patrem.

3. Et Deus erat Verbum.

3. *Hilar. 2. de Trini.* Dices Verbum sonus vocis est, enuntiatio negotiorum, et elocutio cogitationum: hoc Verbum in principio apud Deum erat, quia sermo cogitationis aeternus est, cum qui cogitat sit aeternus. Sed quomodo in principio erat, quod neque ante tempus, neque post tempus est? Et nescio an ipsum possit esse in tempore. Loquentium enim sermo neque est antequam loquantur, et cum locuti erunt, non erit : in eo enim ipso quod loquuntur, dum finiunt, iam non erit id unde coeperunt. Sed si primam sententiam rudis auditor admiseras, *In principio erat Verbum* ; de sequenti quid quaeris? *Et Verbum erat apud Deum?* Numquid audieras de Deo, ut sermonem reconditae cogitationis acciperes ; aut fefellerat Ioannem quid esset momenti inter inesse et adesse? Id enim quod in principio erat, non in altero esse, sed cum altero praedicatur. Statum igitur verbi et nomen expecta: dicit namque: *Et Deus erat Verbum.* Cessat sonus vocis, et cogitationis eloquium. Verbum hic res est, non sonus; natura, non sermo; Deus, non inanitas est. *Hil. 7. de Trini.* Simplex autem nuncupatio est, et caret offendiculo affectionis alienae. Ad Moysen dictum est *Exod. 4. Dedi te Deum Pharaoni ;* sed numquid non adiecta nominis causa est, cum dicitur Pharaoni? Moyses enim Pharaoni Deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud est Deum dari, et aliud Deum esse. Memini quoque et alterius nuncupationis, ubi dicitur *Psalm. 81. Ego dixi dii estis*; sed in eo indulti nominis significatio est: et ubi refertur, Ego dixi, loquentis potius sermo est, quam rei nomen. Cum autem audio, *Et Deus erat Verbum*, non dictum solum audio Verbum, sed demonstratum esse intelligo quod Deus est. *Basil. ho. in prin. Ioan.* Sic igitur excludens accusationem blasphemantium, et quaerentium quid est Verbum, respondet: *Et Deus erat Verbum. Theoph.* Vel aliter continua: Postquam

Verbum erat apud Deum, manifestum est quod duae personae erant, quamvis una natura in duabus existat; unde dicitur: *Et Deus erat Verbum*: ita ut una natura sit Patri et Filio, cum sit una deitas. *Orig. to. 2. in Io.* Adiiciendum etiam, quod verbum in eo quod fit ad prophetas, illustrat prophetas sapientiae lumine; apud Deum vero est Verbum obtinens ab eo quod sit Deus: unde praelocavit hoc quod est, *Verbum erat apud* Deum, ei quod est, *Deus erat Verbum. Chrysost. hom. 3.* Et non ut Plato, hoc quidem intellectum quendam, hoc vero animam mundi esse dicens: haec enim procul sunt a divina natura. Sed dicunt: Pater cum articuli adiectione dictus est Deus, Filius autem sine hac. Quid ergo, cum Apostolus dicat *ad Tit. 2. Magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi*: et rursus *Rom. 9. Qui est super omnia Deus*? sed et Romanis scribens dicit *c. 1. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro*, sine adiectione articuli. Sed et superfluum erat hic apponere superius continue adiectum. Non igitur etsi non est adiectus Filio articulus, propter hoc Filius minor est Deus.

4. Hoc erat in principio apud Deum.

4. *Hilar. 2. de Trinit.* Quia dixerat, *Deus erat Verbum*, trepido in dicto, et me insolens sermo commovit, cum unum Deum prophetae nuntiaverunt. Sed ne quo ultra trepidatio mea progredi possit, reddit sacramenti tanti piscator dispensationem, et refert ad unum omnia, sine contumelia, sine abolitione, sine tempore, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*: apud unum ingenitum Deum, ex quo ipse unius ingenitus Deus est, praedicatur. *Theo.* Et rursus ne suspicio diabolica aliquos conturbaret, ne forte cum Verbum Deus sit, in surrexerit contra Patrem, ut aliqui fabulantur Gentilium, et separatus a Patre fuerit ipsi Patri contrarius, dicit: *Hoc erat in principio apud Deum;* quasi dicat: Hoc dei Verbum numquam a Deo extitit separatum. *Chrysost. ib.* Vel ne audiens, *In principio erat Verbum*, aeviternum quidem aestimes, seniorem vero spatio aliquo Patris vitam suscipias, induxit: *Hoc erat in principio apud Deum*: non enim fuit unquam solitarius ab illo; sed semper Deus apud Deum erat *Ibi. cir. me.* Vel quia dixerat, *Deus erat Verbum*, ut non aestimet quis minorem esse deitatem Filii, confestim cognoscitiva propriae deitatis ponit, et aeternitatem assumens cum dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; et quod factum est adiiciens: *Omnia per ipsum facta sunt, Orig. to. 2. in Ioan.* Vel aliter: Postquam praemiserat tres propositiones Evangelista, resumit tria in unum dicens: *Hoc erat in principio apud Deum.* In primo enim trium didicimus, in quo erat Verbum, quia *in principio erat:* in secundo apud quem, quia *apud Deum:* in tertio quid erat Verbum, quia *Deus.* Velut ergo demostrans Verbum praedictum Deum per hoc quod dicit *hoc*, et colligens in propositionem quartam, hoc quod est, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, ait: *Hoc erat in principio apud Deum.* Quaerat autem aliquis, cur non est dictum: In principio erat Verbum Dei, et Verbum Dei erat apud Deum, et Deus erat Verbum Dei? Quisquis autem unicam veritatem fatebitur esse; palam est quoniam et demonstratio eius, quae est sapientia, una est. Sed si veritas una, et sapientia una, Verbum quoque quod veritatem enuntiat, et sapientiam expandit in his, qui susceptibiles sunt, unum siquidem erit. Nec hoc dicimus inficiantes Verbum Dei fore; sed ostendentes utilitatem omissionis huius vocabuli Dei. Ipse quoque Ioannes in Apocalypsis 19. dicit: *Et nomen eius Verbum Dei. Alcuin.* Qualiter autem ponit substantivum verbum erat, ut intelligeres omnia tempora praevenisse coaeternum Deo Patri Verbum.

5. Omnia per ipsum facta sunt.

5. *Alcui.* Postquam dixit de natura Filii, de operatione eius subiungit, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt;* idest quicquid est sive in substantia, sive in aliqua proprietate. *Hila. 2. de Trini.* Vel aliter: Erat quidem Verbum in principio, sed potuit non esse ante principium. Sed quid ille? *Omnia per ipsum facta sunt.* Infinitum est per quod fit omne quod factum est; et cum ab eo sint omnia, et tempus ab eo est. *Chrysost. hom. 4.* Moyses quidem incipiens Scripturam veteris testamenti de sensibilibus nobis loquitur, et haec enumerat per multa: *In principio enim*, ait, *fecit Deus caelum et terram.* Deinde inducit, quoniam et lux facta est, et firmamentum, et stellarum naturae, et genera animalium. Evangelista vero haec omnia excedens uno verbo conmprehendit, ut cognita auditoribus, ad altiorem festinans materiam, totum hunc librum instituens non de operibus, sed de conditore. *August. 1. super Genes. cap. 2.* Cum enim dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, satis ostenditur et lux per ipsum facta, cum dixit Deus, *Fiat lux*: et similiter de aliis. Quod si ita est, aeternum est, quod ait Deus, *fiat lux*, quia Verbum Dei, Deus apud Deum, Patri coaeternus est, quamvis creatura temporalis facta sit. Cum enim verba sint temporis, cum dicimus, Quando et aliquando, aeternum tamen est in Verbo Dei, quando aliquid fieri debeat; et tunc fit quando fieri debuisse in illo Verbo est, in quo non est quando et aliquando, quoniam totum illud Verbum aeternum est. *August. in Ioan. trac. 1.* Quomodo ergo potest fieri ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si et Verbum ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicis, quia est Verbum Verbi, per quod factum est illud, ipsum dico ego unigenitum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Dei, concede non factum Verbum per quod facta sunt omnia. *August. 1. de Trinit. c. 6.* Et si factum non est, creatura non est: si autem creatura non est, eiusdem cum Patre substantiae est: omnis enim substantia quae Deus non est, creatura est; et quae creatura non est, Deus est. *Theoph.* Solent autem Ariani dicere, quod sicut per serram ostium fieri dicimus, quasi per organum; sic et per Filium omnia facta fuisse dicuntur, non quod ipse sit factor, sed organum; et sic facturam aiunt Filium tamquam factum ad hoc ut per eum omnia fierent. Nos autem ad huiusmodi fictores mendacii simpliciter respondemus. Si enim, ut dicitis, Pater creasset ad hoc Filium ut eo tanquam organo uteretur, videretur quod inhonorabilior sit Filius, quam quae facta sunt; sicut ea quae per serram sunt facta, ipso organo nobiliora existunt:

nam serra propter ipsa facta est. Sic et propter ipsa quae facta sunt, ut aiunt, Pater creavit Filium; tanquam si non deberet Deus cuncta creare, nequaquam Filium produxisset. Quid his verbis insanius? Sed aiunt: Quare non dixit, quod omnia Verbum fecit: sed usus est hac praepositione *Per*? Ne Filium ingenitum intelligeres, et sine principio, et Dei conditorem. *Chrysost. hom. 4.* Sed si praepositio *Per* conturbat te, et quaeris in Scriptura quod ipsum Verbum omnia faceret, audi David *Ps.101.Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manum tuarum sunt caeli.* Quod autem hoc de Unigenito dixerit, addisces ab Apostolo utente hoc verbo in Epistola ad Hebraeos de Filio. Si vero de Patre hoc prophetam dixisse dicis. Paulum vero (1) filium adoptasse; idem fit rursus. Neque enim id Filio convenire dixisset, nisi vehementer consideraret, quoniam quae sunt dignitatis, cohonorabilia sunt utrique. Si rursus *per* praepositio aliquam subiectionem tibi videtur inducere, cur Paulus eam de Patre ponit? *Fidelis*, inquit *1. Cor. 1. Dominus, per quem vocati sumus in societatem filii eius.* Et iterum *2. Cor. 1. Paulus Apostolus per voluntatem Dei. Orig. tom. 2.* Erravit etiam in hoc Valentinus, dicens, Verbum esse quod mundanae creationis praestitit causam creatori. Sed si sic se habet veritas rerum, prout ipse intelligit, oportebat scriptum fore per (2) creationem universa consistere a Verbo, non autem e contra per Verbum a creatore.

6. Et sine ipso factum est nihil.

6. *Chry.ho.4.* Ut non aestimes, tum dicit, *Omnia per ipsum facta sunt*, illa omnia solum dicere eum, quae a Moyse dicta sunt, convenienter inducit: *Et sine ipso factum est nihil*, sive visibile quid, sive intelligibile. Vel aliter: Ne hoc quod dixit, *Omnia per ipsum facta sunt*, de signis suspiceris nunc dici, de quibus reliqui Evangelistae locuti sunt, inducit: *Et sine ipso factum est nihil. Hilar. lib. 2. de Trin.* Vel aliter: Hoc quod dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, non habet modum: est ingenitus qui factus a nemine est, est et ipse genitus ab innato. Reddidit auctorem cum socium professus est, dicens: *Sine ipso factum est nihil*; cum enim nihil sine eo, intelligo non esse solum: quia alius est per quem, alius sine quo non. *Orig.ho.3.in div. loc.* Vel aliter: Ne existimares ea quae per Verbum facta sunt, per se existentia, non contenta a Verbo, ait: *Et sine ipso factum est nihil*: hoc est nihil factum est extra ipsum, quia ipse ambit omnia, conservans ea. *Aug. de quaest. no. et ve. test. quaest. 97.* Vel dicens, *Sine ipso factum est nihil*, nullo modo ipsum facturam esse suspicari debere edocuit. Quomodo enim potest dici, Ipse est factura, cum nihil dicatur Deus sine ipso fecisse? *Orig. super Ioan. tom. 2.* Vel aliter: Si omnia per Verbum facta sunt, de numero vero omnium est malitia, et totus fluxus peccati; et haec per Verbum facta sunt: et hoc est falsum. Quantum igitur ad significata, nihil, et non ens, unum sunt. Videtur autem Apostolus non entia prava dicere. *Vocat* inquit *Rom. 4. Deus ea quae non sunt, tamquam ea quae sunt.* Totaque pravitas nihil dicitur, dum absque Verbo facta est. *August. super Ioan. tract. 1.* Peccatum enim non per ipsum factum est; et manifestum est quia peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cum peccant. Et idolum non per Verbum factum est: habet quidem formam quandam humanam, sed ipse homo per Verbum factus est: scriptum est enim *1. Cor.8. Scimus quod nihil est idolum.* Ergo ista non sunt facta per Verbum; sed quaecumque facta sunt naturaliter, universa natura rerum, omnis omnino creatura ab Angelo usque ad vermiculum. *Orig. tom. 2.* Valentinus autem exclusit ab omnibus per Verbum factis quae sunt in saeculis facta, quae credit ante Verbum extitisse, praeter evidentiam loquens: siquidem quae putantur ab eo divina, removentur ab omnibus; quae autem, velut ipse putat, penitus destruuntur, vere dicuntur omnia. Quidam enim falso dicunt diabolum non esse creaturam Dei; inquantum enim diabolus est, creatura Dei non est; is autem cui accidit esse diabolum, divina est creatura; ac si diceremus, homicidam creaturam Dei non esse, qui tamen in eo quod homo est, creatura Dei est. *August. de nat. bon. c.25.* Non autem sunt audienda deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum esse putant, quia ipsum nihil in fine sententiae positum est: nec intelligunt nihil interesse, utrum dicatur: Sine ipso nihil factum est, an *sine ipso factum est nihil. Orig. ib.* Si accipiatur verbum pro eo quod in quolibet hominum est, quia et ipsum insitum est cuilibet ab eo quod in principio erat Verbum, etiam sine hoc verbo nihil committimus, simpliciter accipiendo quod dicitur, *Nihil.* Ait enim Apostolus quod sine lege peccatum mortuum erat, adveniente vero mandato peccatum revixit: non enim reputatur peccatum lege non existente: sed nec peccatum erat non existente Verbo, quia Dominus dicit *infr. 15. Si non venissem et essem illis locutus, peccatum non haberent.* Quaelibet enim excusatio deficit volenti dare responsum de crimine, dum Verbo praesente ac iudicante quid est agendum, non obedit quis illi. Nec propter hoc inculpandum est Verbum, sicut nec magister per cuius disciplinam non remanet locus excusationis discipulo deliquenti velut de ignorantia. Omnia ergo per Verbum facta sunt, non solum naturalia, sed etiam quae ab irrationabilibus fiunt.

7. Quod factum in ipso, vita erat.

7. *Beda. in 1.c. Ioan.* Quia Evangelista dixit omnem creaturam factam esse per Verbum, ne quis forte crederet mutabilem eius voluntatem, quasi qui subito vellet facere creaturam quam ab aeterno numquam ante fecisset; ideo docere curavit, factam quidem creaturam in tempore, sed in aeterna creatoris sapientia, quando, et quos crearet semper fuisse dispositum; unde dicit: *Quod factum est in ipso, vita erat. August. tr. 1. in Ioan.* Potest autem sic punctari. *Quod factum est in ipso*, et postea dicatur, *Vita erat.* Ergo totum vita est, si sic pronuntiaverimus: quid enim non in illo factum est? Ipse est enim sapientia Dei, ut dicitur in *Psal. 102. Omnia in sapientia fecisti.* Omnia igitur sicut per illum, ita et in illo facta sunt. Si ergo quod in illo factum est, vita est; ergo et terra vita est, et lapis vita est. Inhonestum est sic intelligere,

(1) *Al.* Filio adaptasse. (2) *Al.* creatorem.

ne nobis subrepat secta Manichaeorum, et dicat, quia habet vitam lapis, et habet vitam paries : solent enim ista delirantes dicere ; et cum reprehensi fuerint ac repulsi, quasi de Scripturis proferunt dicentes: Ut quid dictum est: *Quod factum est in ipso, vita erat*? Pronuntia ergo sic, *Quod factum est*, hic subdistingue, et deinde infer, *In ipso vita erat.* Facta est enim terra; sed ipsa terra quae facta est, non est vita. Est autem in ipsa Dei sapientia spiritualiter ratio quaedam qua terra facta est; haec vita est. Sicut arca in omni opere non est vita; arca in arte vita est, quia vivit anima artificis. Sic ergo quia sapientia Dei per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia quae fiunt per ipsam artem, non haec continuo sunt vita; sed quicquid factum est, vita est in illo. *Orig. hom. 2. in div. locos.* Potest autem et sic distingui sine errore. *Quod factum est in ipso*, et postea dicatur, *Vita erat*; ut sit sensus: Omnia quae per ipsum, et in ipso facta sunt, in ipso vita sunt, et unum sunt. Erant enim, hoc est in ipso subsistunt causaliter, priusquam sint in seipsis effective. Sed si quaeris, quomodo et qua ratione omnia quae per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter, et uniformiter, et causaliter subsistunt; accipe exempla ex creaturarum natura. Conspice quomodo omnium rerum quas mundi huius sensibilis globositas comprehendit, causae simul, et uniformiter in isto sole, qui est maximum mundi luminare, subsistunt, quomodo numerositas herbarum, et fructuum in singulis seminibus simul continetur; quomodo multiplices regulae in arte artificis unum sunt, et in animo disponentis vivunt; quomodo infinitus linearum numerus in uno puncto unum subsistit;(1) et huius naturalia perspice exempla, ex quibus velut physicae theoriae pennis poteris arcana Verbi mentis acie inspicere, et quantum datur humanis rationibus, videre quomodo omnia quae per Verbum sunt facta, in ipso vivunt et facta sunt. *Hilar. 2. l. de Trinit.* Vel aliter potest legi. In eo quod dixerat, *Sine ipso factum est nihil*, posset aliquis perturbatus dicere: Est ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non sit sine eo factum; et si aliquid per alterum, licet non sine eo, iam non per eum omnia, quia aliud est fecisse, aliud est intervenisse facienti. Enarrat ergo Evangelista quid non sine eo factum sit, dicens: *Quod factum est in eo.* Hoc igitur non sine eo quod factum est: nam id quod in eo factum est, etiam per eum factum est: omnia enim per ipsum, et in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia nascebatur creator Deus; sed ex hoc sine eo nihil factum est, quod tamen in eo factum est, quia nascens Deus vita erat, et qui vita erat, non posteaquam natus erat, factus est vita. Nihil ergo sine eo fiebat ex his quae in eo fiebant, quia vita est, in quo fiebant; et Deus qui ab eo natus est, non posteaquam natus est, sed nascendo quoque extitit. *Chrys. hom. 4.* Vel aliter: Non apponemus finale punctum, ubi dicitur, *Sine ipso factum est nihil*, secundum haereticos. Illi enim volentes Spiritum S. creatum dicere, aiunt: *Quod factum est in ipso, vita erat.* Sed ita non potest intelligi. Primum quidem neque tempus erat hic Spiritus S. meminisse: sed si de sancto Spiritu hoc dictum est; age, secundum eorum interim legamus modum; ita enim nobis hoc inconveniens erit; cum enim dicitur, *Quod factum est in ipso vita erat*, Spiritum S. dicunt dictum esse vitam: sed vita haec et lux invenitur esse: inducit enim: *Vita erat lux hominum.* Quocirca secundum eos, lucem omnium hunc Spritum dicit. Quod autem superius Verbum dixit, hic consequenter et Deum, et vitam, et lucem nominat. *Verbum autem caro factum est:* erit igitur Spiritus S. incarnatus, non Filius. Ideo dimittentes hunc modum legendi, ad decentem veniamus lectionem, et expositionem; hoc autem est cum dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est:* ibi quiescere fac sermonem; deinde ab ea quae deinceps est dictione incipe quae dicit, *In ipso vita erat*; ac si dicat: *Sine eo factum est nihil quod factum est*, id est factibilium. Vides qualiter hac brevi adiectione omnia correxit supervenientia inconvenientia. Inducens enim, *Sine eo factum est nihil*, et adiiciens, *Quod factum est*, et intelligibilia comprehendit, et Spiritum S. excepit: Spiritus enim sanctus factibilis non est. Haec igitur quae dicta sunt, de conditione rerum dixit Ioannes. Inducit autem et eum qui est de providentia sermonem, dicens, *In ipso vita erat.* Quemadmodum in fonte qui generat abyssos, et in nullo minoratur fons; ita et in operatione Unigeniti quaecunque credas per eum facta esse, non minor ipse factus est. Nomen autem vitae hic non solum conditionis est, sed et providentiae rerum, quae est secundum permanentiam earum. Cum autem audis, quoniam *in ipso vita erat*, ne compositum aestimes: *sicut enim Pater habet vitam in seipso, ita dedit et Filio vitam habere infr. 5.* Ergo sicut Patrem non utique dices compositum esse, ita nec Filium. *Orig. t. 3.* Vel aliter: Opportet scire quod Salvator quaedam dicit non sibi esse, sed aliis; quaedam vero et sibi, et aliis. In hoc ergo quod dicitur, *Quod factum est in Verbo, vita erat*, scrutandum est, an sibi et aliis tantum; et si aliis quibus aliis? Idem autem est vita, et lux; lux autem homnium est: fit itaque hominum vita quorum est lux; et sic in eo quod dicitur vita, Salvator dicitur non sibi, sed aliis. Haec quidem vita Verbo praeexistenti aderit, ex eo quod expiata a peccatis anima sit serena, et vita inseratur ei, qui Verbi Dei se susceptibilem statuit. Unde Verbum quidem in principio non dixit factum: non enim erat quando principium Verbo careret. Vita autem hominum non semper erat in Verbo: sed haec vita hominum facta est, eo quod vita est lux hominum: cum enim homo non erat, nec lux hominum erat, luce secundm habitudinem ad homines intellecta; et ideo dicit: *Quod factum est in Verbo, vita erat*, non autem, Quod erat in verbo vita, erat. Invenitur autem alia littera non incongrue habens: *Quod factum est in eo, vita est.* Si autem intelligamus vitam hominum quae in Verbo fit, eum esse qui dixit *infr. 14. Ego sum vita*, fatebimur neminem infidelium Christi vivere; sed cunctos esse mortuos qui non vivunt in Deo.

(1) *Al.* et huiusmodi varia.

8. Et vita erat lux hominum.

8. *Theo.* Dixerat, *In ipso vita erat*, ne putares quod absque vita sit Verbum: nunc ostendit quod vita sit spiritalis, et lux rationalibus cunctis; unde dicitur: *Et vita erat lux hominum*; quasi dicat: Lux ista non est sensibilis, sed intellectualis, illuminans ipsam animam

August. tract. 1. in Ioan. Ex ipsa enim vita illuminantur homines, pecora non illuminantur: quia non habent rationales mentes, quae possint videre sapientiam; homo autem factus ad imaginem Dei, habet rationalem mentem, per quam possit percipere sapientiam. Ergo illa vita per quam facta sunt omnia, lux est, et non quorumcunque animalium, sed hominum. *Theo.* Non autem dixit, Lux est solum Iudaeis, sed omnium: omnes enim homines inquantum intellectum et rationem recepimus ad eo quod nos condidit Verbo, intantum ab eo illuminari dicimur: nam ratio nobis tradita, per quam rationales dicimur, lux est ad operanda nos dirigens, et non operanda. *Origen. tom. 2.* Non est autem praetermittendum quod vitam praemittit luci hominum: inconsequens enim erat illuminari non viventem, et advenire illuminationi vitam. Si autem idem est, *Vita erat lux hominum*, quod solum hominum, erit Christus lux atque vita solorum hominum. Hoc autem opinari haereticum est, Non igitur quicquid dicitur aliquorum, illorum solum est: scriptum est enim de Deo, quod sit Deus Abraham, Isaac, et Iacob, non tamen istorum tantum patrum dictus est Deus. Non ergo ex eo quod dicitur, *Lux hominum*, excluditur quin sit aliorum. Alius vero contendit ex eo quod scriptum est *Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem nostram*, quod quicquid ad imaginem ac similitudinem Dei factum est, intelligi debet per hominem. Sic igitur lux hominum lux cuiuslibet rationalis creaturae est.

9. Lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt.

9. *August. super Ioan. tract. 1.* Quia vita illa est lux hominum, sed stulta corda capere istam lucem non possunt, quia peccatis suis aggravantur, ut eam videre non possint; ne ideo cogitent quasi absentem esse lucem, quia eam videre non possunt, sequitur: *Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt.* Quomodo enim homo positus in sole caecus, praesens est illi sol, sed ipse soli (1) absistens est; sic omnis stultus caecus est, et praesens est illi sapientia. Sed cum caeco praesens est, oculis eius absens est, non quia illa ipsi absens est, sed quia ipse absens est ab illa. *Orig. t. 3.* Tenebrae autem huiusmodi hominum non natura sunt, secundum illud Pauli *Eph. 5. Eramus aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Orig. hom. 2. in div. locos.* Vel aliter: Lux in tenebris fidelium animarum lucet, a fide inchoans, ad spem trahens. Imperitorum vero cordium perfidia et ignorantia lucem Verbi Dei in carne fulgentis non comprehenderunt. Sed iste sensus moralis est. Physica vero horum verborum theoria talis est. Humana natura etsi non peccaret, suis propriis viribus lucere non posset: non enim naturaliter lux est, sed particeps lucis: capax siquidem sapientiae est, non ipsa sapientia. Sicut ergo aer per semetipsum non lucet, sed tenebrarum vocabulo nuncupatur; ita nostra natura dum per seipsam consideratur, quaedam tenebrosa substantia est, capax ac particeps lucis sapientiae: et sicut aer dum solares radios participat, non dicitur per se lucere, sed solis splendor in eo apparere; ita rationabilis nostrae naturae pars, dum praesentiam Verbi Dei possidet, non per se res intelligibiles, et Deum suum, sed per insitum sibi divinum lumen cognoscit. *Lux* itaque *in tenebris lucet:* quia Dei Verbum vita, et lux hominum in nostra natura, quae per se investigata et considerata informis quaedam tenebrositas invenitur, lucere non desinit: et quoniam ipsa lux omni creaturae est incomprehensibilis, *tenebrae eam non comprehenderunt. Chrys.* Vel aliter totum ab illo loco, *Et vita erat lux hominum.* Primum nos de conditione docuerat, deinde dicit et quae secundum animam bona praebuit nobis veniens Verbum: unde dicit: *Et vita erat lux hominum*, Non dicit. Lux Iudaeorum, sed universaliter hominum: non enim Iudaei solum, sed et Gentiles ad hanc venerunt cognitionem. Non autem adiecit et Angelorum: quoniam ei de natura humana sermo est, quibus Verbum venit evangelizans bona. *Orig. tom. 2. in Ioan.* Quaerunt autem, quare non Verbum lux hominum dictum est, sed vita quae in Verbo fit: quibus respondemus: Quia vita quae ad praesens, non ea quae communis est rationalium, et irrationalium dicitur, sed quae adiungitur verbo quod in nobis fit per participationem Verbi primarii ad discernendum apparentem vitam, et non veram et cupiendam veram vitam. Prius ergo participamus, vitam quae apud quosdam quidem est potentia, non actu lux; qui scilicet non sunt avidi perquirere quae ad scientiam pertinent; apud quosdam vero et actu lux efficitur, qui secundum Apostolum aemulantur dona meliora, scilicet verbum sapientiae. Si tamen et tunc idem est vita, et lux hominum, nullus manens in tenebris perfecte vivere comprobatur, nec quisquam viventium consistit in tenebris. *Chrysost.* Vita enim adveniente nobis solutum est mortis imperium, et lucente nobis non ultra sunt tenebrae: sed semper manet vita quam mors superare non potest, nec tenebrae lucem; unde sequitur: *Et lux in tenebris lucet.* Tenebras mortem et errorem dicit: nam lux quidem sensibilis non in tenebris lucet, sed sine illis; praedicatio vero Christi in medio erroris regnantis fulsit, et eum disparere fecit, et in vitam mortem fecit mortuus Christus, ita eam superans ut eos qui detinebantur reduceret. Quia igitur neque mors, neque error; sed fulcida est eius praedicatio ubique, et lucet cum propria fortitudine; propterea subdit: *Et tenebrae eam non comprehenderunt. Orig. tom. 2.* Est etiam sciendum, quod sicut lux hominum nomen est duarum spiritualium rerum, sic et tenebrae: dicimus enim hominum lucem possidentem opera lucis perficere, et etiam cognoscere quasi illustratum lumine scientiae; et e contrario tenebras dicimus illicitos actus, et eam quae videtur scientia, non est autem. Sicut autem Pater lux est, et in eo tenebrae non sunt ullae; sic et Salvator. Sed quia similitudinem carnis peccati subiit, non incongrue de eo dicitur quod tenebrae in eo sunt aliquae, ipso in se suscipiente nostras tenebras, ut eas dissiparet. Haec igitur lux, quae facta est vita hominum, radiat in tenebris animarum nostrarum, et venit ubi princeps tenebrarum harum cum genere bellat humano. Hanc lucem persecutae sunt tenebrae; quod patet ex his quae Salvator et eius filii sustinent, pugnantibus tenebris contra filios lucis. Verum quia Deus patrocinatur, non invalescunt:

(1) *Al.* absens.

unde non apprehendunt lucem, vel quia celeritatem cursus lucis subsequi non valent propter propriam tarditatem, vel quia si supervenientem expectant, fugantur luce appropinquante. Oportet autem id considerare, quod non semper tenebrae in sinistra parte sumuntur, sed quandoque in bona, secundum illud *Psalmi 17. Posuit tenebras latibulum suum:* dum ea quae sunt erga Deum, ignota et imperceptibilia sunt. De hac ergo laudata caligine dicam, quoniam versus lucem pergit, illamque apprehendit; quia quod erat caligo dum ignorabatur, in lucem cognitam vertitur ei qui didicit. *Aug. 10. de civ. Dei c. 29.* Hoc autem initium sancti Evangelii quidam Platonicus aureis litteris perscribendum, et per omnes Ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat. *Beda.* Nam alii Evangelistae Christum in tempore natum describunt, Ioannes vero eundem in principio testatur fuisse, dicens: *In principio erat Verbum.* Alii inter homines eum subito apparuisse commemorant, ille ipsum apud Deum semper fuisse testatur, dicens: *Et Verbum erat apud Deum.* Alii eum verum hominem, ille verum confirmat Deum, dicens: *Et Deus erat Verbum.* Alii hominem apud homines eum temporaliter conversatum, ille Deum apud Deum in principio manentem ostendit, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum.* Alii magnalia quae in homine gessit perhibent, ille quod omnem creaturam per ipsum Deus Pater fecerit, docens, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.*

10. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.

10. *Aug. tr. 2. sup. Ioan.* Ea quae dicta sunt superius, de divinitate Christi dicta sunt, qui sic venit ad nos, secundum quod apparuit homo. Quia igitur sic erat homo, ut lateret in illo Deus, missus est ante illum magnus homo, per cuius testimonium inveniretur plusquam homo. Et quis est hic? *Fuit homo. Theoph.* Non Angelus, ut suspicionem multorum destrueret. *August. tr. 2.* Et quomodo posset iste verum de Deo dicere, nisi missus a Deo? *Chrys. hom. 5.* Nihil de reliquo humanum esse aestimo eorum quae dicuntur ab illo; non enim quae eius sunt, sed quae mittentis omnia loquitur: ideo et Angelus nuncupatus est a propheta dicente *Malach. 3. Ego mitto Angelum meum.* Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. Hoc autem quod dicit, *Fuit missus*, non eius qui ad esse processus ostensivum est. Sicut autem Isaias missus fuit, non aliunde quam a mundo, sed a statu quo vidit Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, ad plebem; sic et Ioannes a deserto ad baptizandum mittitur: ait enim, *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit*; *Super quem videris etc. August. tract. 2.* Quid vocabatur? *Cui nomen erat Ioannes. Alcui.* Idest gratia Dei, vel in quo est gratia, qui gratiam novi testamenti, idest Christum suo testimonio primum mundo innotuit. Vel Ioannes interpretatur cui donatum est, quia per gratiam Dei donatum est illi, Regem regum non solum praecurrere, sed etiam baptizare. *Aug. ib.* Quare venit? *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Orig. tom. 2.* Quidam improbare nituntur edita de Christo testimonia prophetarum, dicentes, non egere testibus Dei Filium habentem credulitatis sufficientiam tum in his quae protulit salubribus verbis, tum in mirabilibus operibus suis. Siquidem et Moyses credi meruit per verbum, et virtutes, non egens praeviis testibus. Ad hoc dicendum est, quod multis existentibus causis inducentibus ad credendum, plerumque quidam ex hac demonstratione non admirantur, ex alia vero habent causam ut credant. Deus autem est qui pro cunctis hominibus homo factus est. Constat igitur quosdam ex dictis propheticis ad Christi admirationem coactos, mirantes tot prophetarum ante eius adventum voces, constituentes nativitatis eius locum, et alia huiusmodi. Illud quoque advertendum, quod prodigiosae virtutes ad credendum provocare poterant eos qui tempore Christi erant, non autem post longa tempora: nam fabulosa quaedam aestimata fuerunt: plus enim peractis virtutibus facit ad credulitatem, quae cum virtutibus quaeritur prophetia. Est autem et tale quid dicere, quod quidam in hoc quod testimonium praebent Deo, honorati sunt. Privare vult ergo chorum prophetarum ingenti gratia, qui dicit illos non oportere de Christo testimonium exhibere. Accessit autem his Ioannes, ut testimonium de luce perhibeat. *Chrysost. hom. 3.* Non ea indigente testimonio; sed propter quid, ipse Ioannes docet, dicens: *Ut omnes crederent per illum.* Sicut enim carnem induit ne omnes perderet; ita et praeconem hominem misit, ut cognatam audientes vocem, facilius advenirent. *Beda.* Non autem ait: Ut omnes crederent in illum: *Maledictus enim homo qui confidit in homine Ier. 17.* sed *ut omnes crederent per illum*, hoc est per illius testimonium crederent in lucem. *Theoph.* Si vero aliqui non crediderint, excusabilis permanet ipse: nam etsi aliquis includens se in domo caliginis, et ipsum solis radius non illustret, ipse causam tribuit, et non sol; sic Ioannes, ut omnes crederent, missus fuit; sed si minime consecutum est, ipse huius rei causa non extitit. *Chrysost.* Quia vero multum apud nos maior qui testatur, eo cui testimonium perhibet, et dignior fide esse videtur; ne quis et de Ioanne hoc suspicetur, hanc suspicionem destruit, dicens: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Si vero non huic instans opinioni hoc resumpsit, *Ut testimonium perhiberet de lumine*, superfluum esset quod dicitur, et magis iteratio sermonis quam explanatio doctrinae. *Theoph.* Sed dicet aliquis: Ergo neque Ioannem, neque sanctorum quempiam lucem esse, vel fuisse dicemus. Sed si sanctorum aliquem lucem velimus dicere, ponemus lucem absque articulo; ut si interrogatus fueris, utrum Ioannes est lux sine articulo, secure concedas; si vero cum articulo, non concedas. Non enim est ipsa lux principalior, sed lux dicitur, quia secundum participationem lucem habeat a vero lumine.

11. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

11. *August. tract. 2.* De quo lumine Ioannes testi-

monium perhibeat, ostendit dicens: *Erat lux vera. Chrysost. hom. 6.* Vel aliter: Quia superius de Ioanne dixerat quod venit, et missus est, ut testetur de luce, ne quis hoc audiens propter testantis recentem praesentiam, de eo cui testimonium perhibetur, talem quandam suspicionem accipiat, reduxit mentem, et ad eam quae supra omne principium est, transmisit existentiam, dicens: *Erat lux vera. August. ib.* Quare additum est, *Vera*? quia et homo illuminatus dicitur lux: sed vera lux illa est quae illuminat: nam et oculi nostri dicuntur lumina, et tamen nisi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina illa sine causa patent; unde subdit: *Quae illuminat omnem hominem.* Si omnem hominem, ergo et ipsum Ioannem. Ipse ergo illuminabat, a quo se demonstrari volebat. Quomodo enim plerumque fit, ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre non possumus; quia etiam qui saucios habent oculos, idonei non sunt videre parietem illuminatum, aut aliquid huiusmodi; sic omnes ad quos venerat Christus, minus erant idonei eum videre. Radiavit Ioannem, et per illum confitentem se illuminatum cognitus est ille qui illuminat. Dicit autem: *Venientem in hunc mundum:* nam si illinc non recederet, non esset illuminandus; sed ideo hic illuminandus, quia illinc recessit, ubi homo poterat esse illuminatus. *Theoph.* Erubescat Manichaeus qui conditoris maligni, et tenebrosi nos asserit creaturas: non enim illuminaremur, si veri luminis creaturae non essemus. *Chrysost. hom. 7.* Ubi sunt etiam qui non dicunt eum verum Deum? Hic enim lux vera dicitur. Sed si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qualiter tot sine lumine permanserunt? Non enim omnes cognoverunt Christi culturam. Illuminat igitur omnes hominem quantum ad eum pertinet; si autem quidam mentis oculos claudentes noluerunt recipere lucis huius radios, non a lucis natura obtenebratio est eis, sed a malitia eorum, qui voluntarie privant seipsos gratiae dono; nam gratia quidem ad omnes effusa est. Qui vero nolunt dono hoc frui, sibi ipsis hanc imputent caecitatem. *August. de pec. met. et rem. 1. 23.* Vel quod dicitur, Quod *illuminat omnem hominem*, sic intelligimus, non quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi nullus illuminatur. *Beda.* Sive naturali ingenio, sive sapientia divina; sicut enim nemo a seipso esse, sic etiam nemo a seipso sapiens esse potest. *Orig. ho. 2. in di. loc.* Vel aliter: Non de his qui de occultis seminum causis in species corporales procedunt, debemus intelligere quod *illuminat hominem venientem in hunc mundum;* sed de his qui spiritualiter per regenerationem gratiae, quae datur in baptismate, in mundum veniunt invisibilem. Eos itaque vera lux illuminat qui in mundum virtutum veniunt, non eos qui in mundum vitiorum ruunt. *Theoph.* Vel aliter: Intellectus nobis traditus, ac nos dirigens, qui et naturalis ratio nominatur, dicitur lux tradita nobis a Deo. Sed quidam male ratione utentes, seipsos obscuraverunt.

12. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.

12. *August. tract. 2. Lux quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, huc venit per carnem: quia dum hic esset per divinitatem, a stultis, caecis, et iniquis videri non poterat, de quibus supra dictum est: *Tenebrae eam non comprehenderunt*; et ideo dicitur: *In mundo erat. Orig. hom. 2. in diver. loc.* Ut enim qui loquitur, dum loqui cessat, vox eius esse desinit, et evanescit; sic caelestis Pater si Verbum suum loqui cessaverit, effectus Verbi, hoc est universitas Verbo condita non subsistet. Non autem putes, quia sic erat in mundo, quomodo in mundo esterra, pecora, et homines; sed quomodo artifex regens quod fecit; unde sequitur: *Et mundus per ipsum factus est.* Non enim sic fecit quomodo facit faber: qui enim fabricat, extrinsecus est ad illud quod fabricat; Deus autem infusus mundo, fabricat ubique positus, et non recedit ab aliquo; praesentia maiestatis facit quod facit, et gubernat quod facit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus est mundus. *Chrys. ho. 7.* Et iterum, quia in mundo erat, sed non ut mundi contemporaneus, propter hoc induxit: *Et mundus per ipsum factus est:* per hoc et rursus te deducens ad aeternam existentiam Unigeniti: qui enim audierit quoniam opus eius hoc totum, etsi valde insensibiliter fuerit, cogetur concedere ante opera esse factorem. *Theoph.* Simul autem hic et Manichaei subvertit rabiem, qui malignum conditorem cuncta produxisse dicebat, necnon et Arii, qui Filium Dei dicebat creaturam. *August. trac. 2.* Quid est autem, *Mundus per ipsum factus est*? Caelum, terra, mare, et omnia quae in eis sunt, mundus dicitur. Iterum in alia significatione, dilectores mundi mundus dicuntur; de quo sequitur; *Et mundus eum non cognovit.* Num enim caeli, aut Angeli, aut sidera non cognoverunt creatorem, quem confitentur daemonia, omnia undique testimonium perhibuerunt. Sed qui non cognoverunt eum? Qui amando mundum dicti sunt mundus: amando enim mundum, habitamus corde in mundo: nam qui non diligunt mundum, carne versantur in mundo, sed corde inhabitant caelum, sicut Apostolus dicit ad *Phil. 3. Nostra conversatio in caelis est.* Amando igitur mundum, hoc appellari meruerunt ubi habitant. Quomodo enim cum dicimus, Mala est illa domus aut boua, non parietes incusamus, aut laudamus, sed inhabitantes; sic et mundum dicimus qui inhabitant mundum amando. *Chrysost. hom. 7.* Qui autem Dei erant amici, eum cognoverunt, etiam ante corporalem praesentiam; unde et Christus ait: *Quoniam Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum.* Cum ergo nos interpellant Gentiles dicentes: Quid est quod in ultimo tempore venit nostram operaturus salutem, tanto tempore negligens nos? dicimus quoniam et ante hoc in mundo erat, et providebat operibus suis, et omnibus dignis cognitus erat; et si eum mundus non cognovit, hi tamen quibus mundus non erat dignus, eum cognoverunt. Dicens autem, *Mundus eum non cognovit*, breviter causam ignorantiae praebuit. Mundum enim vocat homines, qui soli mundo affixi sunt, et quae mundi sunt, sapiunt. Nihil autem ita turbat mentem, ut liquefieri amore praesentium.

13. In propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potesta-

tem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

13. *Chrys. hom. 8.* Dixit quod mundus eum non cognovit, de superioribus loquens temporibus; sed de reliquo sermonem induxit ad praedicationis tempora, et ait: *In propria venit. August. tract. 2.* Quia scilicet omnia per ipsum facta sunt. *Theoph.* Ut per propria mundum intelligas, sive Iudaeam, quam pro haereditate elegerat. *Chrys. hom. 9. In propria* ergo *venit*, non gratia suae necessitatis, sed gratia beneficii suorum. Sed unde venit qui omnia implet, et ubique adest? Ea quidem quae ad nos (1) descensione hic operatus est; quia enim in mundo existens, non putabatur adesse, eo quod nondum cognoscebatur, dignatus est induere carnem. Manifestationem vero hanc et condescensionem (2) adventum vocat. Misericors autem existens Deus omnia facit, ut nos secundum virtutem splendeamus; et propter hoc quidem nullum necessitate, suasione vero et beneficiis volentes ad se attrahit; et propterea venientem eum hi quidem susceperunt, alii vero non receperunt. Nullum enim vult invitum, neque coactum habere famulatum; invitum enim trahi par est cum eo qui totaliter non servit; unde sequitur: *Et sui eum non receperunt. Chrys. hom. 8.* Iudaeos nunc suos dicit, ut populum peculiarem; sed et omnes homines ut ab ipso factos: et sicut superius pro communi verecundatus natura dicebat, quoniam mundus per ipsum factus conditorem non cognovit; ita et hic rursus (3) pro Iudaeorum anxius indevotione gravius ponit accusationem, dicens: *Et sui eum non receperunt. Aug. ib.* Si autem omnino nullus recepit, nullus ergo salvus factus est. Nemo enim salvus fiet, nisi qui Christum recepit venientem; et ideo addit: *Quotquot autem receperunt eum. Chrys. hom. 9.* Sive sint servi, sive liberi, sive Graeci, sive Barbari, sive insipientes, sive sapientes, sive mulieres, sive viri, sive pueri, sive senes, omnes eodem digni facti sunt honore, de quo sequitur: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Ambros.* Magna benevolentia! Unicus natus est, et noluit manere unus: non timuit habere cohaeredes, quia haereditas eius non fit angusta, si eum multi possederint. *Chrys. ib.* Non autem dixit, quoniam fecit eos filios Dei fieri; sed *dedit eis potestatem filios Dei fieri*, ostendens quoniam multo opus est studio, ut eam quae in baptismo adoptionis formata est, imaginem incontaminatam semper custodiamus. Simul autem ostendens quoniam potestatem hanc nullus nobis vel auferre poterit, nisi nosipsi auferamus. Si enim qui ab hominibus dominium aliquarum rerum suscipiunt, tantum habent robur quantum fere hi qui dederunt, multo magis nos qui a Deo potimur hoc honore. Simul autem ostendere vult, quoniam haec gratia advenit volentibus, et studentibus: etenim in potestate est liberi arbitrii, et gratiae operatione filios Dei fieri. *Theoph.* Vel quia in resurrectione filiationem perfectissimam consequemur, secundum quod Apostolus dicit *Rom. 8. Adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri.* Dedit ergo potestatem filios Dei fieri, idest hanc gratiam in futura gratia consequendi. *Chrys. ib.* Et quia in hisipsis ineffabilibus bonis, hoc quidem est Dei, scilicet dare gratiam; illud vero hominis, idest praebere fidem, subiungit: *His qui credunt in nomine eius.* Quid igitur non dicis nobis, o Ioannes, quod eorum sit supplicium qui eum non receperunt? Quia nunquid isto supplicio fiet maius quando praeiacente eis potestate filios Dei fieri, non fiant, sed volentes seipsos tanto privant honore? Sed etiam inextinguibilis eos suscipiet ignis, quod postea manifestius revelabit. *Aug. ib.* Credentes ergo quia filii Dei fiunt, et fratres Christi, utique nascuntur: nam si non nascuntur, filii quomodo esse possunt? Sed filii hominum nascuntur (4) unum ex sanguine, et ex voluntate viri, et complexu coniugii. Illi autem quomodo nascuntur, subdit: *Qui non ex sanguinibus*, tanquam ex maris et feminae. Sanguina vel sanguines non est Latinum; sed quia Graece positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur sic ponere, et quasi minus Latine loqui secundum grammaticos, et tamen explicare veritatem secundum auditum infirmorum. Ex sanguinibus enim maris et feminae homines nascuntur. *Beda.* Sciendum etiam est, quia in Scripturis sanctis sanguis cum dicitur pluraliter, peccatum significare solet: unde *Ps. 50. Libera me de sanguinibus. August. ib.* In eo autem quod sequitur, *Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri*, carnem pro femina posuit; quia de costa facta cum esset, Adam dixit *Gen. 2. Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea.* Ponitur ergo caro pro uxore, quomodo aliquando spiritus pro marito: quia ille imperare debet, ista servire. Quid enim peius est domo, ubi femina habet imperium super virum? Hi ergo neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed *ex Deo nati sunt. Beda.* Carnalis enim singulorum generatio a complexu coniugii duxit originem; at vero spiritualis Spiritus sancti gratia ministratur. *Chrys. ib.* Hoc autem narrat Evangelista, ut vilitatem et humilitatem prioris partus, qui est per sanguinem, et voluntatem carnis, addiscentes, et altitudinem secundi, qui per gratiam et nobilitatem est, cognoscentes, magnam quandam hic suscipiamus intelligentiam, et dignam dono ipsius qui genuit, et multum post hoc studium demonstremus.

14. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

14. *August. tract. 2.* Cum dixisset, *Ex Deo nati sunt;* quasi ne miraremur, et horreremus tantam gratiam, et nobis incredibile videretur, quia homines ex Deo nati sunt; quasi securitatem faciens, ait: *Et Verbum caro factum est.* Quid ergo miraris quia homines ex Deo nascuntur? Attende ipsum Deum ex hominibus natum, *Chrys. hom. 10.* Vel aliter: Cum dixisset, quoniam ex Deo nati sunt qui susceperunt eum, huius honoris posuit causam, hoc scilicet Verbum fieri carnem; factus est enim proprius Filius Dei hominis Filius, ut filios hominum faciat filios Dei.

(1) *Al.* condescensione. (2) *Al.* praesentiam. (3) *P. Nicolai habet* pro. Iudaeorum ingratitudine indignatus graviorem prorumpit accusationem etc.

(4) *Al.* ex carne, et sanguine.

Cum autem audieris, *Quoniam Verbum caro factum est*, ne turberis : neque enim substantiam convertit in carnem, hoc enim vere impium est intelligere ; sed manens quod est, servi formam assumpsit. Quia enim sunt qui dicunt, quoniam fantasmata quaedam fuerint omnia quae incarnationis sunt, eorum blasphemiam destruens, hanc dictionem, *Factum est*, posuit, non transmutationem substantiae, sed carnis verae assumptionem repraesentare volens. Si vero dixerint: Quoniam Deus omnipotens est, quare et in carnem transmutari non potuit? Dicemus quod transmutari ab illa incommutabili natura omnino procul est. *Augus. 15. de Tri. cap. 11.* Sicut autem verbum nostrum vox quodammodo corporis fit assumendo eam in qua manifestatur sensibus hominum ; sic Verbum Dei caro factum est, assumendo eam in qua et ipsum manifestaretur sensibus hominum. Et sicut verbum nostrum fit vox, nec mutatur in vocem; ita Verbum Dei caro quidem factum est; sed absit ut mutaretur in carnem : assumendo quippe illam non in eam se consumendo, et hoc nostrum vox fit, et illud caro factum est. *Ex gestis concil. Ephes.* Sermo etiam quem proferimus, quo in alterutris locutionibus utimur, sermo est incorporeus, non aspectui subiectus, non tactu tractabilis ; sed cum sermo induerit litteras et elementa, visibilis fit, aspectu comprehenditur, tactu tractatur : sic et Verbum Dei quod naturaliter invisibile est, visibile fit, et quod natura incorporeum est, invenitur esse tractabile. *Alcui.* Cum etiam credamus animam incorpoream corpori coniungi, ut ex his duobus fiat unus homo, facilius possumus credere divinam substantiam incorpoream animae in corpore coniungi in unionem personae, ita ut Verbum in carnem non sit conversum, nec caro in Verbum, cum nec corpus in animam, nec anima convertatur in corpus. *Theoph.* Apollinarius autem Laodicensis in hoc verbo haeresim statuit: dicebat enim quod Christus animam rationalem non habuit, sed tantum carnem habens, divinitatem pro anima, quae corpus dirigit, et gubernat. *August. contra serm. Ar. cap. 9.* Si autem moventur in eo quod scriptum est, quod Verbum caro factum est, nec ibi anima nominatur, intelligant carnem pro homine positam, a parte totum figuratae locutionis modo, sicuti est *Ps. 61. Ad te omnis caro veniet*; item *Rom. 1.* quod *ex operibus legis non iustificabitur omnis caro*; quod apertius alio loco *Gal. 2.* dicitur: *Non iustificabitur homo ex operibus legis.* Sic itaque dictum est, *Verbum caro factum est* ; ac si diceret: Verbum homo factum est. *Theoph.* Evangelista volens ostendere inenarrabilem Dei condescensum, carnem commemorat, ut illius admiremur misericordiam, quoniam propter nostram salutem quod omnino remotum, et distans est ab eius natura, assumpsit, scilicet carnem: anima namque habet aliquam propinquitatem ad Deum. Si autem Verbum incarnatum est, et humanam animam non assumpsit, sequeretur quod adhuc animae nostrae curatae non essent : quod enim non assumpsit, non sanctificavit. Et qualis derisio, cum anima prius peccaverit, ut carnem assumendo sanctificaverit, id quod est principalius infirmum relinqueret? Subvertitur ex hoc dicto Nestorius, qui dicebat quod non Deus Verbum ipse idem factus est homo ex sacro conceptus sanguine Virginis, sed (1) Verbo peperit hominem, qui omnis virtutis donatus erat specie, et Dei Verbum illi erat coniunctum; et ex hoc duos filios asserebat, unum natum de Virgine, scilicet hominem, alterum de Deo, scilicet Dei Filium homini illi coniunctum secundum gratiae habitudinem, et amorem. Contra quem Evangelista dixit, quod ipsum Verbum factum est homo, non quod Verbum inveniens hominem virtuosum se sibi coniunxerit. *Cyril. ad Nesto. epis. 8.* Carnem enim animatam anima rationali uniens Verbum sibi secundum subsistentiam, ineffabiliter, et intelligibiliter factus est homo, et appellatus est Filius hominis, non secundum voluntatem solam, aut beneplacitum, sed neque in assumptione personae solius. Diversae quidem quo ad unionem collatae naturae, unus autem ex ambabus Christus et Filius, non quasi differentia naturarum interempta propter adunationem. *Theoph.* Addiscimus ergo per hoc quod dicitur : *Verbum caro factum est :* quia ipsum Verbum est homo, et Filius Dei existens factus est Filius mulieris : quae principaliter Dei genitrix nuncupatur, tanquam Deum in carne genuerit. *Hilar. 10. de Tri.* Quidam autem volentes unigenitum Deum qui in principio apud Deum erat Deus Verbum, non substantivum Deum esse, sed sermonem vocis emissae, ut quod loquentibus Verbum suum, hoc sit Patri Deo Filius, argute subripere volunt, ne subsistens Verbum Deus, et manens in forma Dei Christus homo natus sit, ut cum hominem illum humanae potius originis causa quam spiritualis conceptionis sacramentum animaverit, non Deus Verbum hominem se ex partu Virginis efficiens extiterit ; sed, ut in prophetis spiritus prophetiae, ita in Iesu Verbum Dei fuerit. Et arguere nos solent, quod Christum dicamus esse natum non nostri corporis atque animae hominem, cum nos Verbum carnem factum, nostrae similitudinis natum hominem praedicemus, ut vere Dei Filius vere Filius hominis natus sit : et ut per se sibi assumpsit ex Virgine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit; quae utique ab homine nunquam gignentium originibus praebetur: et cum ipse ille Filius hominis sit, quam ridicule praeter Dei Filium qui Verbum caro factum est, alium nescio quem tanquam prophetam Verbo Dei animatum praedicabimus, cum Dominus Iesus Christus et Dei Filius et hominis Filius sit. *Chrysost. hom. 10.* Ne autem ab eo quod dictum est, *Verbum caro factum est*, inconvenienter suspiceris versionem illius incorruptibilis naturae, subdit : *Et habitavit in nobis.* Quod enim habitat, non idem est cum habitaculo; sed aliud: aliud autem dico secundum naturam, unione vero et copulatione unum est Deus Verbum caro, neque confusione facta, neque destructione substantiarum. *Alcuin.* Vel *habitavit in nobis*; idest inter homines conversatus est.

15. Et vidimus gloriam eius gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis.

15. *Chrysost. hom. 11.* Cum dixisset quod filii Dei facti sumus, et non aliter quam per hoc, quod *Verbum*

(1) *Al.* Virgo.

caro factum est, rursus ipsius dicit et aliud lucrum: *Et vidimus gloriam eius;* quam utique non vidissemus, nisi per consortium humanitatis visus esset nobis. Si enim Moysi non sustinuerunt faciem glorificatam videre, sed velamine opus fuit: qualiter divinitatem nudam existentem, inaccessibilem etiam ipsis superioribus virtutibus, nos lutei, et terrestres sufferre possemus. *August. tract. 2.* Vel aliter: Quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, ista nativitate collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis nostri, ut possimus videre maiestatem eius per eius humanitatem; et ideo dicitur: *Et vidimus gloriam eius.* Gloriam eius nemo posset videre, nisi humilitate carnis sanaretur. Irruerat enim homini quasi pulvis in oculum de terra; oculus iste sauciatus erat, et terra illuc mittitur ut sanetur; caro te obcaecaverat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat, consentiendo carnalibus affectibus, inde fuerat oculus cordis caecatus; medicus fecit tibi collyrium, quoniam sic venit ut de carne vitia carnis extingueret. Verbum enim caro factum est, ut possis dicere: *Vidimus gloriam eius. Chrysost.* Subdit autem: *Quasi unigeniti a Patre*: quia multi prophetarum glorificati sunt, puta Moyses, Eliseus, et alii multi quicumque miracula ostenderunt; sed et Angeli hominibus apparentes, et eam quae est propriae naturae coruscantem lucem manifestantes, sed et Cherubim et Seraphim cum multa gloria visa sunt a propheta. Ab omnibus his nos abducens Evangelista, et supra omnem naturam, et conservorum nostrorum claritatem erigens mentem, ad ipsum nos perducit verticem; quasi dicat: Non ut prophetice aut alterius hominis, vel Angeli, aut Archangeli, aut alicuius superiorum virtutum est gloria quam vidimus: sed quasi ipsius dominatoris, ipsius Regis, ipsius naturalis Filii unigeniti. *Greg. 18. Mor. cap. 4.* In sacro enim eloquio, *Sicut et Quasi*, aliquando non pro similitudine ponitur, sed pro veritate: unde et istud. *Quasi Unigeniti a Patre. Chrys. ib.* Ac si diceret: Vidimus gloriam qualem decebat, et conveniens est habere Unigenitum, et naturalem Filium. Consuetudo enim multorum, Regem valde ornatum videntium est ut cum alii enumerantes non possunt universam repraesentare claritatem, hoc inducunt, Quid oportet multa dicere? Quasi Rex ibat. Sic et Ioannes dicit: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Unigeniti a Patre*, Angeli enim apparentes ut servi, et Dominum habentes omnia agebant; ipse vero ut Dominus cum humili forma apparens. Sed et creaturae Dominum cognoverunt, stella magos vocans, Angeli pastores, puer exultans in utero; sed et Pater testatus est de caelis, et Paraclitus super ipsum advenit; sed et ipsa rerum natura omni tuba clarius clamavit, quoniam Rex caelorum advenerat: etenim daemones fugiebant, infirmitatis species solvebantur, mortuos dimittebant sepulcra, et animas a malitia ad virtutis verticem agebat. Quid utique quis dicat praeceptorum Philosophiam, caelestium legum virtutem, angelicae urbanitatis bonam ordinationem? *Orig. hom. 2. in div. loc.* Eius autem quod sequitur, *Plenum gratiae et veritatis*, duplex intellectus est. Potest enim de humanitate ac divinitate incarnati Verbi accipi, ita ut plenitudo gratiae referatur ad humanitatem, secundum quam Christus caput est Ecclesiae, et primogenitus creaturae universae: quoniam maximum et principale gratiae exemplum, qua nullis praecedentibus meritis homo efficitur Deus, in ipso primordialiter manifestum est. Potest etiam plenitudo gratiae Christi de Spiritu S. intelligi, cuius septiformis operatio humanitatem Christi implevit. Plenitudo vero veritatis ad divinitatem refertur *T. 2. in Ioan.* Si vero plenitudinem gratiae, et veritatis de novo testamento mavis intelligere non incongrue pronuntiabis plenitudinem gratiae novi testamenti esse per Christum donatam, et legalium symbolorum veritatem in ipso esse impletam. *Theoph.* *Vel Plenum gratiae*, prout eius verbum gratiosum erat, dicente David *Psalm. 44 Diffusa est gratia in labiis tuis: et veritate*, secundum quod Moyses et prophetae loquebantur, aut operabantur in figura, Christus autem cum veritate.

16. Ioannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.

16. *Alcuin. hom. 13.* Dixerat superius fuisse missum hominem ad perhibendum testimonium; hic determinat testimonium suum quod manifeste praecursor pronuntiavit; unde dicitur: *Ioannes perhibet testimonium de ipso. Chrys. ho. 12. sparsim*; quasi dicat: Non aestimetis quod nos qui fuimus cum eo multo tempore. et mensae ipsius communicavimus, propter gratiam hoc testemur, quia Ioannes qui antea eum non viderat, nec ei commoratus fuerat, ei testimonium perhibebat. Multoties autem Evangelista revolvit eius testimonium, quia multam admirationem huius viri habebant Iudaei. Et alii quidem Evangelistae antiquorum meminerunt prophetarum, dicentes: *Hoc factum est ut impleatur quod dictum est per prophetam;* hic autem altiorem et recentiorem testem inducit, non intendens a servo dominatorem facere fide dignum, sed auditorum imbecillitati condescendens. Quemadmodum enim nisi servi formam assumpsisset, non ita facile susceptibilis factus esset; ita nisi servi voce auditum conservorum praeexcitasset, nequaquam multi Iudaeorum verbum Christi suscepissent. Sequitur: *Et clamat*; idest cum propalatione, cum libertate, sine subtractione omnia praedicat. Non autem a principio dixit, quoniam hic est Filius Dei unigenitus naturalis; sed clamat dicens: *Hic erat quem dixi*; *Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Quemadmodum enim matres avium, non confestim pullos suos volationem docent; sed primo quidem extra nidum educunt, postea vero aliam multo velociorem volationem apponunt; sic et Ioannes non confestim Iudaeos ad alta duxit, sed interim paululum a terra eos evolare docuit dicens, quod Christus melior eo erat quod non parvum interim erat. Et vide qualiter sapienter inducit testimonium: non enim solum apparentem Christum monstrat, sed et antequam apparuisset eum praedicat, quod significatur in hoc quod dicit: *Hic erat de quo dixi.* Hoc autem fecit ut facile susceptibilis esset Christus hominum mente iam (1) prece detenta, ut ab aliis quae de eo dicta erant, et nihil ad hoc humilitas habitus noceret. Ita enim hu-

(1) *Al.* praedetenta ab aliis.

mili et communi omnibus forma Christus utebatur, ut si simul et verba haec audissent de eo, et eum considerassent, Ioannis testimonium derisissent. *Theoph.* Dicit autem, *Qui post me venit*, videlicet secundum tempora nativitatis: sex enim mensibus prior Christo Ioannes erat secundum humanitatem. *Chrysost. hom. 13.* Vel hoc non dicit de ea generatione quae est ex Maria: iam enim natus erat Christus quando haec a Ioanne dicebantur; sed de adventu eius ad praedicationem. Dicit autem, *Ante me factus est*, idest clarior est, et honorabilior; ac si dicat: Non quia prior veni ad praedicandum, ex hoc maiorem me esse illo existimetis esse. *Theoph.* Ariani vero hanc litteram sic exponunt, volentes ostendere quod Filius non est a Patre genitus, sed factus, sicut una alia creatura. *August. tract. 3.* Non ergo intelligitur: Factus est antequam ego essem factus; sed antepositus est mihi. *Chrysost. ib.* Si autem quod dicitur, *Ante me factus est*, de productione ad esse intelligeretur, superfluum esset quod additur: *Quia prior me erat.* Quis enim est ita insipiens ut ignoret, quoniam ex quo ante eum factus est, prior eo erat? Aliter autem e contrario oporteret dicere; scilicet, Prior me erat, quia ante me factus est. Ergo quod dicit, *Ante me factus est*, de honore intelligitur: hoc enim quod futurum erat, factum dicit, quia consuetudo erat antiquorum prophetarum de futuris quasi de iam praeteritis loqui.

17. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est.

17. *Origen. in Ioan.* Sermo iste in persona Baptistae de Christo testantis prolatus est; quod plurimos fallit, ex hinc usque illuc, *Ille enarravit*, credentes in persona Ioannis Apostoli recitari. Inconsequens autem est putare subito, et quasi intempestive interrumpi Baptistae sermonem ex verbo discipuli; et cuique scienti percipere dictorum collationem, in propatulo constat series dicti. Dixerat enim ob hoc: *Ante me factus est, quia prior me erat.* Ex hoc autem coniecto priorem me fore, quod ex eius plenitudine ego quidem et ante me prophetae accepimus gratiam secundam pro prima. Pertigerunt enim et illi post figuras per spiritum ad veritatis speculationem. Hinc etiam perpendimus ex plenitudine eius accipientes, legem quidem per Moysen fore datam, gratiam autem et veritatem per Iesum Christum, nedum fore datam, sed factam; Patre quidem legem dante per Moysen, gratiam et veritatem faciente per Iesum. Sed si Iesus est qui dicit *infr. 14. Ego sum veritas*, quomodo veritas fit per Iesum? Sed intelligendum est quod ipsa veritas substantialis, ex prima veritate, et eius imagine sculptae sunt multae veritates in his qui veritatem tractant, nequaquam per Iesum Christum facta est, nec prorsus per aliquem; sed veritas, puta quae consistit in Paulo, et Apostolis, per Iesum Christum facta est. *Chrysost. hom. 13.* Vel aliter: Coniungit hic testimonio Ioannis Baptistae suum testimonium Ioannes Evangelista, dicens: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Non praecursoris est verbum, sed discipuli; quasi dicat: Etiam nos omnes duodecim, et omnis plenitudo fidelium, et qui nunc sunt, et futurorum, de plenitudine eius accepimus. *August. tract. 3. sparsim.* Quid autem accepistis? *Et gratiam pro gratia;* nescio ut quid nos voluerit intelligere de plenitudine eius accepisse, et insuper gratiam pro gratia? Accepimus enim de plenitudine eius primo gratiam, et rursus accepimus gratiam pro gratia. Quam gratiam primo accepimus? Fidem. Vocatur enim gratia, quia gratis datur. Hanc ergo accepit gratiam primam peccator, ut eius peccata dimitterentur; et iterum *gratiam pro gratia*, idest pro hac gratia in qua ex fide vivimus, recepturi sumus aliam, idest vitam aeternam: vita enim aeterna quasi merces est fidei: sed quia ipsa fides gratia est, vita aeterna gratia est pro gratia. Non erat ista gratia in veteri testamento, quia lex minabatur, non opitulabatur; iubebat, non sanabat; languorem ostendebat, non auferebat; sed praeparabat medico venturo cum gratia et veritate; unde sequitur: *Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est.* Mortem enim temporalem et aeternam occidit mors Domini tui: ipsa est gratia quae promissa, et non habita erat in lege. *Chrysost. hom. 13. sparsim.* Vel accepimus *gratiam pro gratia*, idest pro veteri novam. Sicut enim est iustitia et iustitia, adoptio et adoptio, circuncisio et circuncisio, ita gratia et gratia; sed illa quidem ut typus, haec vero ut veritas. Hoc autem induxit, ostendens quoniam et Iudaei gratia salvabantur, sed et nos omnes gratia salvi sumus: misericordiae autem et gratiae fuit legem suscipere. Propterea cum dixisset, *Gratiam pro gratia*, ostendens magnitudinem eorum quae data sunt, subdit: *Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est.* Et supra quidem Ioannes ad seipsum comparans Christum, ait: *Ante me factus est;* hic autem Evangelista ad eum qui illo tempore magis in admirationem apud Iudaeos erat quam Ioannes, Christi comparationem facit, scilicet ad Moysen. Et considera prudentiam. Non personarum, sed rerum comparationem facit, gratiam et veritatem legi opponens; et huic addit, *Data est*; quod ministrantis erat; huic ante *Facta est*; quod est Regis cum potestate omnia operantis: cum gratia quidem, quia cum potestate omnia dimittebat peccata. Et gratiam quidem eius baptismatis donum, et adoptio quae per Spiritum nobis datur, et alia multa ostendunt; veritatem autem plenius sciemus, si figuras veteris legis didicerimus: ea enim quae in novo testamento perficienda erant, in veteri testamento figuris praescripserunt, quas Christus veniens adimplevit. Unde figura data est per Moysen; veritas per Christum facta est. *August. 15. de Trin. cap. 19.* Vel gratiam referamus ad scientiam, veritatem ad sapientiam: in rebus enim per tempus ortis illa summa gratia est, quod homo in unitate personae coniunctus est Deo; in rebus vero aeternis, summa veritas recte tribuitur Dei Verbo.

18. Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit.

18. *Orig. t. 6.* Incongrue Heracleon asserit hoc promulgatum fuisse non a Baptista, sed a discipulo; nam si illud, *De plenitudine eius nos omnes accepimus*, a Baptista prolatum est, quomodo non est sequens ip-

sum de gratia Christi suscipientem, et secundum pro prima gratia, confitentemque legem per Moysen fore traditam, gratiam vero et veritatem per Iesum Christum prodiisse, intellexisse qualiter Deum nemo vidit unquam,(1) quanquam unigenitus cum in Patris gremio requiescat, interpretationem ipsi Ioanni, nec non omnibus his qui de perfectione gustaverint,concesserit? Non enim nunc primitus annuntiavit: nam priusquam Abraham fieret, docet nos Abraham exultasse, ut videat eius gloriam. *Chrysost. hom. 14.* Vel aliter: Evangelista ostendens multam eminentiam donorum Christi ad ea quae per Moysen dispensata sunt, vult de reliquo causam rationalem differentiae dicere ; nam ille quidem famulus existens minorum rerum factus est minister; hic vero dominator, et Regis filius existens, multo maiora nobis attulit coexistens semper Patri, et videns eum: propter hoc ita intulit dicens: *Deum nemo vidit unquam. August. epist. 12. ad Paulinam.* Quid ergo est quod Iacob dicit *Gen. 32. Vidi Dominum facie ad faciem* : et quod de Moyse scriptum *Exod. 32. Quia loquebatur cum Deo facie ad faciem* ; et illud quod propheta Isaias loquens de seipso ait *c.6. Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno? Greg.18.Mor.c.37.*Sed patenter datur intelligi, quod quandiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines potest Deus; sed per ipsam naturae suae speciem non potest; ut anima gratia Spiritus afflata , per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim eius essentiae non pertingat. Hinc est enim quod Iacob qui Deum se vidisse testatur, non nisi Angelum vidit : hinc est quod Moyses qui cum Deo facie ad faciem loquitur, dicit *Ex. 33.Ostende mihi temetipsum manifeste ut videam te.* Ex qua eius petitione colligitur , quia eum sitiebat per incircunscriptae naturae suae claritatem cernere, quem iam coeperat per quasdam imagines videre.*Chrysost. hom.14.* Si autem antiqui patres ipsam viderunt naturam, nequaquam differenter considerassent: simplex enim quaedam est, et infigurabilis: non sedet, neque stat, neque ambulat, haec enim corporum sunt : unde et per prophetam dicit *Oseae 12. Ego visionem multiplicavi eis, et in manibus prophetarum assimilatus sum:* hoc est, condescendi eis , non quod eram apparui : quia enim Filius Dei per veram carnem appariturus erat nobis, primo excitavit eos videre Deum , sicut possibile erat eis videre. *August. epist. 12. sp. ad Paulinam.* Sed cum scriptum sit *Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt:* et iterum *1.Ioa.3. Cum apparuerit , similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est*: quid est quod hic dicitur: *Deum nemo vidit unquam* ? An fortasse respondetur, quod illa testimonia de videndo Deo sunt , non de viso ? *Ipsi enim Deum videbunt,* dictum est, non viderunt; et non vidimus, sed *videbimus eum sicuti est*: *Deum* enim *nemo vidit unquam*: vel in hac vita sicuti ipse est , vel etiam in Angelorum vita, sicuti visibilia ista quae corporali visione cernuntur.*Greg.18. Mora. c. 18.* Si vero a quibusdam potest in hac corruptibili carne viventibus, sed tamen inaestimabili virtute crescentibus quodam contemplationis acumine aeterna claritas Dei videri ; hoc ab hac sententia non abhorret , quoniam quisquis sapientiam quae Deus est videt , huic vitae funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. *Aug. 12. sup. Gen. ad lit. c. 27.* Nisi enim ab hac vita quisque quodammodo moriatur , sive omnino exiens de corpore, sive ita aversus et alienatus a carnalibus sensibus, ut merito nesciat, sicut Apostolus ait *2.Cor. 12.* utrum in corpore, an extra corpus sit,non in illam rapitur et subvehitur visionem.*Greg. ib.* Sciendum vero est, quod fuere nonnulli qui Deum dicerent in illa regione beatitudinis in claritate sua conspici, sed in natura minime videri; quos nimirum minor inquisitionis subtilitas fefellit: neque enim illi simplici et incommutabili essentiae aliud est claritas, aliud natura. *August. ad Paul. c. 4.* Si autem dicitur, in hoc quod scriptum est, *Deum nemo vidit unquam*; homines tantummodo intelligendos ; nam hoc Apostolus planius explicans *2. ad Tim. 6. Quem nemo* inquit *hominum vidit, sed nec videre potest*; ut ita dictum sit, *Deum nemo vidit unquam*, ac si diceretur, Nullus hominum : quaestio illa solvi videbitur , ut non sit huic sententiae contrarium quod Dominus ait *Matth. 18. Angeli eorum semper vident faciem Patris mei:* ut scilicet Angelos Deum videre credamus,quem *nemo vidit unquam*, scilicet hominum. *Greg. ib.* Sunt tamen nonnulli qui nequaquam Deum videre , nec Angelos suspicantur. *Chrysost. hom. 14.* Dicentes quod ipsum quod Deus est, non solum prophetae, sed nec Angeli viderunt, neque Archangeli. Sed si interrogaveris eos , audies de substantia nihil respondentes. *Gloria vero in excelsis Deo* , non solum cantantes : sed *et in terra pax hominibus bonae voluntatis Luc.2.* Et si a Cherubim et Seraphim concupiveris aliquid discere , mysticam sanctimonii melodiam audies , et quoniam plenum est caelum et terra gloria eius.*August. epist. 12. ad Paul.* Quod quidem intantum verum est , quia Dei plenitudinem nullus non solum oculis corporis , sed vel ipsa mente aliquando comprehendit.Aliud est enim videre, aliud totum videndo comprehendere ; quandoquidem id videtur quod praesens utcunque sentitur, totum autem comprehenditur videndo , quod ita videtur ut nihil eius lateat videntem , aut cuius fines circunspici possunt.*Chrys. ib.* Sic igitur solus Patrem videt Filius et Spiritus S. Quod enim creabilis est naturae, qualiter poterit videre quod increabile est? Ita igitur nullus novit Deum, ut Filius; unde sequitur: *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris ipse enarravit.* Ne propter nominis communionem unum quendam eorum qui gratia facti sunt filiorum esse existimes eum , primo quidem adiectus est articulus. Si vero hoc non sufficit tibi, audi aliud nomen *Unigenitus. Hilar. 6. de Trinit.* Naturae quidem fides non satis explicata videbatur ex nomine Filii, nisi proprietatis virtus per exceptionis significantiam adderetur : praeter Filium enim et unigenitum nihil cognovimus, suspicionem penitus adoptionis exclusit, cum veritatem nominis unigeniti natura praestaret. *Chrys. ib.* Sed et aliud posuit dicens: *Qui est in sinu Patris.*Etenim in sinu conversari multo plus est quam simpliciter videre: nam qui simpliciter videt, non omnino eius quod videt cognitionem habet; qui vero in sinu conversatur,nihil ignorabit. Cum igitur audieris quod nullus cognoscit Patrem nisi Filius, nequaquam dicas, quoniam etsi plus omnibus novit Pa-

(1) *Al.* quodque.

trem,sed non quantus est novit eum: propterea Evangelista in sinu Patris eum morari dicit, ut non aestimemus per id aliud significatum quam familiaritatem Unigeniti et coaeternitatem ad Patrem. *Aug.tr.3.* In sinu enim Patris, idest in secreto Patris: non enim Deus habet sinum, quemadmodum nos habemus in vestibus; aut cogitandus est sic sedere, quomodo nos; aut forte cinctus est, ut signum haberet; sed quia sinus noster intus est, secretum Patris sinus Patris vocatur. Qui ergo in secreto Patris novit Patrem, ipse enarravit quod vidit. *Chrysost. hom. 14.* Sed quid enarravit? Quoniam unus est Deus. Sed et hoc reliqui prophetae, et Moyses clamant: quid ergo plus didicimus a Filio in sinibus paternalibus existente? Primum quidem ipsa haec quae alii narraverunt, sunt enarrata ex operatione Unigeniti; deinde quoniam multo maiorem suscipimus doctrinam per Unigenitum, et cognovimus quoniam spiritus est Deus, et quod eos qui adorant eum in spiritu, et veritate adorare oportet, et quoniam Deus Pater est Unigeniti. *Beda.* Praeterea sciendum, quia si ad praeteritum referatur, quod ait, *Enarravit*, homo factus enarravit quid de Trinitatis unitate sentiendum, qualiter ad eius contemplationem properandum, quibus actibus sit perveniendum? Si vero referatur ad futurum, tunc enarrabit cum electos suos ad visionem claritatis suae inducet. *August. ib.* Fuerunt autem homines qui dicerent vanitate cordis sui decepti: Pater invisibilis est, Filius autem visibilis est. Si ergo propter carnem Filius visibilis dicitur, et nos concedimus, et est catholica fides: si autem, ut ipsi dicunt, antequam incarnaretur, multum delirant, si Christus sapientia Dei et virtus Dei est: sapientia enim Dei videri oculis non potest. Si verbum hominis oculis non videtur, Verbum Dei sic videri potest? *Chrysost. ib.* Non igitur soli ipsi proprium est, *Deum nemo vidit unquam*, sed et Filio: quia ut Paulus dicit, est imago Dei invisibilis; qui vero invisibilis imago est, et ipse invisibilis est.

19. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudaei ab Ierosolymis Sacerdotes et Levitas ad eum ut interrogarent eum. Tu quis es? Et confessus est, et non negavit; et confessus est quia non sum ego Christus. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto. Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.

19. *Orig. hom. in Ioan.* Secundum legitur hoc testimonium a Ioanne Baptista de Christo prolatum, incipiente primo illic, *Hic est de quo dixit*, et desinente ibi, *Ipse enarravit. Theoph.* Vel aliter: Postquam superius dixit Evangelista quod Ioannes testabatur de Christo, *Ante me factus est*, nunc subiungit quando praemissum testimonium reddiderit Christo Ioannes; unde dicit: *Et hoc est testimonium Ioannis quando miserunt Iudaei ab Ierosolymis Sacerdotes, et Levitas ad Ioannem. Orig. ib.* Iudaei quidem ab Ierosolymis, ut cognati existentes Baptistae de stirpe sacerdotali existentis, Sacerdotes et Levitas destinant, sciscitaturos quis esset Ioannes; eos scilicet qui reputati sunt secundum electionem ab aliis differre; et ab electo Ierosolymorum loco. Ioannem itaque quaerunt cum tanta veneratione; erga Christum autem nihil huiusmodi factum legitur a Iudaeis. Sed quod erga Ioannem Iudaei, hoc Ioannes erga Christum prosequitur per proprios discipulos interrogans *Luc. 7. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Chrysost. hom. 15.* Sic autem fide dignum aestimaverunt esse Ioannem, ut ei de seipso dicenti crederent; unde dicitur: *Ut interrogarent eum, Tu quis es? August. trac. 4.* Non autem mitterent nisi moverentur excellentia auctoritatis eius, quia ausus est baptizare. *Orig. ib.* Ioannes autem,ut videtur, discernebat ex quaestione, Sacerdotum, et Levitarum dubitationem, ne forte Christus esset baptizans;apertius tamen illud profiteri cavebant ne temerarii putarentur. Quapropter merito ut eorum opinio fallax de eo primitus aboleretur, ac subinde veritas propalaretur, quod non sit Christus, ante omnia manifestat: unde sequitur: *Et confessus est, et non negavit; et confessus est, Quia non sum ego Christus.* Hic etiam adiiciamus, quia tempus adventus Christi populum recreabat quodammodo iam praesens existens, legisperitis ex sacris Scripturis illius tempus speratum colligentibus; propter quod Theodas non modicam multitudinem quasi Christus congregavit, et post illum Iudas Galilaeus in diebus professionis *Act.5.* Cum ergo ferventius Christi expectaretur adventus, Iudaei transmittunt ad Ioannem per hoc quod est, *Tu quis es?* Coniicere volentes si ipse se Christum fateretur. Non autem ex eo quod dicit, *Non sum ego Christus*, negavit: ex hoc enim ipso confessus est veritatem. *Greg. hom. Evan. 7.* Negavit plane quod non erat, sed non negavit quod erat, ut veritatem loquens eius membrum fieret, cuius sibi nomen fallaciter non usurparet. *Chrysost. hom. 15. sp.* Vel aliter: Passi erant Iudaei quandam humanam passionem ad Ioannem. Indignum enim aestimabant subiici eum Christo propter multa quae Ioannis claritatem demonstrabant; quorum primum erat genus illustre: principis enim Sacerdotum filius erat; deinde dura educatio, humanorum despectio. In Christo autem contrarium videbatur; genus humile, quod ei exprobrabant dicentes *Matth. 13. Nonne hic est fabri filius?* dieta communis, et vestimenta nihil plus multis habentia. Quia igitur Ioannes continuo ad Christum mittebat,volentes magis Ioannem habere magistrum, mittunt ad eum, opinantes per blanditias eum allicere ad confitendum se Christum esse. Non ergo quosdam contemptibiles mittunt, ut ad Christum, ministros, et Herodianos, sed Sacerdotes et Levitas, et non quoscumque, sed eos qui erant ex Ierosolymis, hoc est honorabiliores; et ad hoc mittunt, ut interrogarent, *Tu quis es?* non quasi ignorantes; sed volentes eum inducere ad hoc quod dixi: unde Ioannes ad mentem, et non ad interrogationem eis respondit: *Et confessus est, et non negavit; et confessus est, Quia non sum ego Christus.* Et vide sapientiam Evangelistae. Tertio quasi idem dicit, et virtutem Baptistae indicans, et malitiam, et amentiam Iudaeorum. Devoti enim famuli est, non solum non rapere gloriam domini; sed oblatam a multis respuere. Turbae enim ex ignorantia ad hanc venerunt su-

spicionem, ut Ioannem Christum aestimarent; hi vero a maligna mente ex qua interrogabant eum, aestimantes per blanditias attrahere ad hoc, quod volebant eum: nisi enim excogitassent hoc respondenti, *Non sum ego Christus*, dixissent, non hoc suspicati sumus, non hoc venimus interrogaturi. Sed capti et manifesti effecti ad aliud veniunt; unde sequitur: *Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? August. tract. 4.* Noverant enim quod praecessurus erat Elias Christum: non enim alicui ignotum erat nomen Christi apud Hebraeos, sed non putabant illum esse Christum; nec tamen omnino putaverunt Christum non esse venturum, et cum sperarent futurum, offenderunt in praesentem. Sequitur: *Et dixit, Non sum.* Ex his verbis nobis quaestio valde implexa generatur. Alio quippe in loco *Matth. 11.* inquisitus a discipulis Dominus de Eliae adventu respondit: *Si vultis scire, Ioannes ipse est Elias.* Requisitus autem Ioannes dicit, *Non sum* Elias. Quomodo ergo propheta veritatis est, si eiusdem veritatis sermonibus concors non est? *Orig. ib.* Dicet autem aliquis, quod si ignorabat Ioannes esse Eliam; (1) et hoc nimirum utentur documento, qui assistunt iteratae incorporationis rationi, tanquam anima denuo induente corpora. Quaerunt enim Iudaei per Levitas ac Sacerdotes, an esset Elias, cum iteratae corporis assumptionis documentum verax arbitrantur, quasi paternum existens, nec alienum ab arcanorum suorum doctrina. Ob hoc itaque dicit Ioannes, *Elias non sum:* nam nescit primaevam vitam propriam. Qualiter autem videtur rationabile, si tanquam propheta spiritu illuminatus est, et de Deo (2) in Unigenito tanta narravit, ignorasse de seipso an unquam eius anima fuerit in Elia? *Greg. ib.* Sed si subtiliter veritas ipsa requiratur, hoc quidem quod inter se contrarium sonat, quomodo contrarium non sit invenitur. Ad Zachariam namque de Ioanne Angelus dixit *Luc. 1. Ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae*: quia scilicet sicut Elias secundum Domini adventum praeveniet, ita Ioannes praevenit primum; sicut ille praecursor venturus est iudicis, ita iste praecursor factus est Redemptoris. Ioannes igitur in spiritu Elias erat, in persona Elias non erat. Quod autem Dominus fatetur de spiritu, hoc Ioannes denegat de persona: quia et iustum sic erat ut discipulis Dominus spiritualem de Ioanne sententiam diceret, et Ioannes turbis carnalibus non de suo spiritu, sed de corpore responderet. *Orig. ibid.* Respondit ergo Levitis et Sacerdotibus, *Non sum*, coniectans propositum quaestionis eorum: non enim sapiebat praemissa examinatio, si idem spiritus esset in utroque; sed si Ioannes esset ipse Elias qui assumptus est, nunc apparens, secundum quod a Iudaeis expectabatur, absque nativitate. Primus autem arbitrans resumptionem corporum dicet, quod inconsequens est, filium Zachariae tanti Sacerdotis in senio natum, super omnem humanam expectationem, ignorari a Sacerdotibus et Levitis ipsum natum fuisse; maxime Luca testante *c. 1.* quod *factus est timor in omnibus habitantibus circa eos.* Sed forsan quoniam prope finem Eliam expectabant ante Christum, quasi tropice sciscitari videntur: An es tu qui praenuntias Christum venturum? Et caute respondit, *Non sum.* Sed nihil mirabile. Sicut in Salvatore, pluribus scientibus ex Maria nativitatem eius, quidam fallebantur putantes eum Ioannem Baptistam, vel Eliam, aut aliquem prophetarum; sic et in Ioanne quosdam ortus eius ex Zacharia non latebat, et quidam dubitabant, si forsan qui expectabatur Elias apparuit in Ioanne. Quoniam vero cum plures in Israel editi fuerint prophetae, unus de quo Moyses prophetaverat, praesertim expectabatur, iuxta illud *Deut. 18. Prophetam vobis suscitabit Deus ex fratribus vestris: sicut mihi, illi parebitis.* Tertio sciscitantur, non si foret propheta simpliciter, sed cum articulo in Graeco ponitur; unde sequitur: *Propheta es tu.* Per singulos enim prophetas noverat populus Israel neminem eorum fore hunc quem Moyses prophetaverat, qui sicut Moyses medius staret inter Deum et homines, et accepto testamento a Deo traderet discipulis. Hoc autem illis nomen non Christo attribuentibus, sed arbitrantibus alium a Christo ipsum fore, Ioannes scivit quoniam et Christus ille propheta esset; unde subditur: *Et respondit. Non. August. tract. 4.* Vel quia Ioannes maior erat quam propheta: quia prophetae longe praenuntiaverunt, Ioannes praesentem demonstrabat. Sequitur: *Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Chrys. hom. 15.* Vides hic vehementius insistentes, et interrogantes; hunc autem cum mansuetudine eas quae non erant verae suspiciones destruentem, et eam quae est vera ponentem; unde sequitur: *Ait: Ego vox clamantis in deserto. August. ib.* Isaias illud dixit; in Ioanne prophetia ista completa est. *Grego. hom. 7.* Scitis autem quod unigenitus Filius Verbum Patris vocatur. Ex ipsa autem nostra locutione cognoscimus, quia prius vox sonat, ut verbum possit audiri. Ioannes ergo vocem se asserit esse, quia Verbum praecedit, et per eius ministerium, Patris Verbum ab hominibus auditur. *Orig.* Ineleganter autem Heracleon de Ioanne et prophetis considerans, ait, quoniam Verbum quidem salvator est, vox autem per Ioannem intelligitur: solus enim sonus est omnis gradus propheticus. Cui dicendum, quod si non significativam vocem dederit tuba, nemo se accinget ad praelium. Si ergo nil aliud quam sonus est vox prophetica, quomodo transmittit nos ad illam Salvator? *Scrutamini*, inquit *infr. c. 5. Scripturas.* Dicit autem Ioannes se esse vocem non clamantem in deserto, sed clamantis in deserto, eius scilicet, qui stabat et clamabat *infr. 7. Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.* Clamat enim ut distantes auditu percipiant, et gravem habentes auditum sentiant immensitatem eorum, quae dicuntur. *Theo.* Vel quia veritatem manifeste annuntiat; omnes enim qui in lege erant, obscure loquebantur. *Gregor. ib.* Vel in deserto Ioannes clamat, quia quasi derelictae, ac destitutae Iudaeae, solatium Redemptoris annuntiat. *Orig. t. 6. in Ioan.* Opus autem vocis in deserto clamantis est, ut anima Deo destituta, ad rectam faciendam viam Domini revocetur, nequaquam pravitatem serpentini gressus prosequendo; secundum contemplationem quidem sublimatam in veritate absque permixtione mendacii, et secundum actionem post congruam speculationem licitum opus referentem;

(1) *P. Nicolai legit* et hac nimirum utentur ratione qui assentiunt iteratae incorporationis opinioni, ac documento tamquam anima etc. (2) *Al.* et Unigenito.

unde sequitur: *Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta. Greg. ibidem.* Via Domini ad cor dirigitur, cum veritatis sermo humiliter auditur; via Domini ad cor dirigitur, cum ad praeceptum vita praeparatur.

20. Et qui missi fuerant, erant ex pharisaeis. Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta? Respondit eis Ioannes dicens: Ego baptizo in aqua; medius autem vestrum stetit quem vos nescitis: ipse est qui post me venit, qui ante me factus est: cuius ego non sum dignus ut solvam corrigiam calceamenti. Haec in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.

20. *Origen. in Ioan.* Facta responsione versus Sacerdotes, et Levitas, denuo missum est a pharisaeis; unde dicitur: *Et qui missi fuerant erant ex pharisaeis.* Quantum enim ex ipso sermone coniecturari contingit, dico tertium hoc esse testimonium. Vide tamen quomodo iuxta sacerdotalem et leviticam personam est cum mansuetudine prolatum illud, *Tu quis es?* Nihil enim arrogans vel protervum in eorum quaestione continetur, sed cuncta decentia veros Dei ministros. Sed pharisaei secundum suum nomen divisi et importuni ex discordia contumeliosas voces praetendunt Baptistae; unde sequitur: *Et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta?* Non quasi scire volentes, sed prohibere eum a baptismo. Deinde vero nescio quo pacto proni ad baptismum iverunt ad Ioannem. Huius autem solutio est, quia pharisaei non credentes accedunt ad baptisma, sed ex hypocrisi, cum timerent populum. *Chrysost. hom. 15.* Vel ipsi iidem Sacerdotes, et Levitae ex pharisaeis erant. Et quia blanditiis eum non valuerunt supplantare, accusationem ei immittere tentant, cogentes eum dicere, quod non erat; unde sequitur: *Et interrogaverunt eum, et dixerunt: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta?* Quasi audaciae videbatur esse baptizare, si Christus non erat, nec praecursor illius, nec praeco, idest propheta. *Gregor. hom. 7.* Sed sanctus quisque etiam cum perversa mente requiritur, a bonitatis suae studio non mutatur. Unde Ioannes quoque ad verba invidiae praedicamenta respondit vitae; unde sequitur: *Respondit eis dicens: Ego baptizo in aqua. Orig. ib.* Ad illud enim, *Quid ergo baptizas*, quid aliud afferri decebat, nisi proprium baptismum carnale praetendere? *Greg. ib.* Ioannes enim non spiritu, sed aqua baptizat: quia peccata solvere non valebat: baptizatorum corpora per aquam lavat, sed tamen animas per veniam non lavat. Cur ergo baptizat, qui peccata per baptismum non relaxat? nisi ut praecursionis suae ordinem servans, scilicet qui nasciturum nascendo praevenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando praeveniret; et qui praedicando factus est praecursor Christi, baptizando etiam praecursor eius fieret imitatione sacramenti; qui inter haec mysterium redemptionis nostrae annuntians, hunc in medio hominum et stetisse asserit, et nesciri: sequitur enim: *Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis*: quia per carnem Dominus apparens et visibilis extitit corpore, et invisibilis maiestate. *Chrysost. ib.* Hoc autem dixit, quoniam decens erat Christum commixtum esse populo, ut unum multorum, se ubique humilem esse docentem. Cum autem dixit, *Quem vos nescitis*, scientiam hic cognitionem certissimam dicit: puta quis est, et unde? *August. trac. 4.* Humilis enim non videbatur, et propterea lucerna accensa est. *Theoph.* Vel medius erat pharisaeorum Dominus; sed ignorabant eum, quia ipsi Scripturas se scire putabant, et inquantum in illis praenuntiabatur Dominus, medius eorum erat, scilicet in cordibus eorum; sed nesciebant eum, eo quod Scripturas non intelligebant. Vel aliter: Medius quidem erat inquantum mediator Dei existens et hominum Christus Iesus medius pharisaeorum extitit, volens illos Deo iungere; sed ipsi nesciebant eum. *Orig. ib.* Vel aliter: Hoc edito, *Ego baptizo in aqua*, ad illud, *Quid ergo baptizas?* ad secundum, *Si tu non es Christus?* praeconium de praecedenti Christi substantia proponit, quod tanta sit ei virtus quod invisibilis sit sua deitate, cum sit praesens cuilibet, et totum per orbem diffusus; quod notatur ex illo, *Medius vestrum stetit.* Hic enim per totam orbis machinam effluxit, sic ut quae creantur, per ipsum creentur: *omnia* enim *per ipsum facta sunt*; unde palam est quod inquirentibus a Ioanne, *Quid ergo baptizas?* ipse medius erat. Vel quod dicitur, *In medio vestrum stetit*, intelligendum est de nobis hominibus. Cum enim simus rationales, in medio nostrum extitit, ex eo quod principale, scilicet cor in medio totius corporis insitum est. Qui ergo Verbum in medio gerunt, non autem cognoscunt de illius natura, nec de quo fonte manavit, nec quomodo consistit in eis; hi Verbum in medio sui obtinentes ignorant; quod tamen Ioannes agnovit: unde exprobrando dicit ad pharisaeos: *Quem vos nescitis*: quia expectantes pharisaei Christi adventum, nihil tam arduum de eo contemplabantur, solum hominem sanctum existimantes eum esse. Dicit autem, *Stetit*: nam stat Pater invariabilis existens, et impermutabilis; stat quoque Verbum eis ad salvandum continuo quamvis carnem suscipiat, quamvis medium hominum stet invisibile. Ne vero putet aliquis alium esse invisibilem ad omnes homines venientem, vel ad universum orbem, ab eo qui humanatus est, et in terra comparuit, subdit, *Qui post me venit*, hoc est qui post me apparituras est. Non autem idem denotatur hoc, quod dicit, *Post*, et cum Iesus nos post se invitat: illic enim sequi post ipsum praecipitur nobis ut eius indagando vestigia, perveniamus ad Patrem: hic autem ut pateat, quid sequatur ex Ioannis dogmatibus: venit enim ut cuncti credant per eum praeparati ad perfectum Verbum per minora. Dicit ergo: *Ipse est qui post me venit. Chrysost. hom. 15.* Ac si diceret: Ne aestimetis tantum in meo consistere baptismate: si enim meum baptisma perfectum esset, alius non veniret post me, aliud baptisma daturus. Sed haec praeparatio est illius, et transibit in proximo, ut umbra et imago; sed oportet eum qui veritatem imponet, venire post me: si enim hoc esset perfectum, nequaquam secundi locus quaereretur; et ideo subdit:

Qui ante me factus est, hic est honorabilior et clarior. Greg. hom. 7. Sic namque dicitur, *Ante me factus est*, ac si dicatur, Antepositus est mihi. Post me ergo venit, quia postmodum natus; ante me autem factus est, quia mihi praelatus. *Chrysost. ib.* Ne autem existimes comparabilem esse excellentiam hanc, incomparabilitatem ostendere volens, subiungit: *Cuius ego non sum dignus ut solvam corrigiam calceamenti*; quasi dicat: Intantum est ante me, ut ego neque in ultimis ministrorum vocari dignus sim: calceamentum enim solvere ultimi ministerii res est. *August. tract. 4.* Unde etsi dignum se diceret tantummodo corrigiam calceamenti solvere, multum se humiliasset. *Greg. ib.* Vel aliter: Mos apud veteres fuit, ut si quis eam quae sibi competeret accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus nisi sanctae Ecclesiae sponsus apparuit? Recte ergo Ioannes se indignum esse ad solvendam corrigiam eius calceamenti denuntiat; ac si aperte dicat: Redemptoris vestigia non denudare valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Quod tamen intelligi et aliter potest. Quis enim neseiat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus vero Dominus veniens, quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticina nostrae corruptionis assumpsit. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterii. Ioannes ergo solvere corrigiam calcamenti eius non valet, quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit; ac si patenter dicat: Quid mirum si mihi ille praelatus est quem post me quidem natum considero, sed nativitatis eius mysterium non comprehendo? *Orig. ib.* Quidam vero non inepte dixit, hoc sic intelligendum. Non sum ego tanti ut causa mei descendat a magnalibus, ac carnem quasi calceamentum suscipiat. *Chrysost. hom. 16.* Et quia Ioannes cum decenti libertate ea quae de Christo sunt, hominibus praedicabat, propterea Evangelista et locum designat, dicens: *Haec in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.* Non enim in domo, neque in angulo Christum praedicabat, sed Iordanem transiens in media multitudine, praesentibus omnibus, qui ab eo baptizabantur. Quaedam vero exemplariorum certius habent, *in Bethabora*: Bethania enim non ultra Iordanem, neque in deserto erat, sed prope Ierosolymam. *Glos.* Vel duae sunt Bethaniae: una trans Iordanem, altera citra non longe a Ierusalem, ubi Lazarus fuit suscitatus. *Chrys. ib.* Hoc autem et propter aliam causam designat: quia enim res non antiquas narrabat, sed ante parvum tempus contingentes, praesentes et videntes testes facit eorum quae dicuntur, demonstrationem a locis tribuens. *Alcui.* Bethania vero domus obedientiae interpretatur; per quam innuitur, quia per obedientiam fidei omnes ad baptisma debent pervenire. *Orig. in Ioan.* Bethabora vero interpretatur domus praeparationis, et convenit cum baptismo praeparantis Domino plebem perfectam. Iordanis autem interpretatur descensus eorum. Quis autem erit hic fluvius, nisi Salvator noster per quem ingredientem in hunc mundum mundari convenit, (1) non suum descendentem descensum, sed humani generis. Hic segregat donatas a Moyse, ab his quae per Iesum donantur, sortes: huius rivuli laetificant civitatem Dei. Sicut autem draco latitat in Aegyptiaco fluvio, ita Deus in isto. Pater enim est in Filio, et qui proficiscuntur illuc ubi se lavent, opprobrium Aegypti deponunt, ac apti ad perceptionem haereditatis parantur, necnon a lepra mundantur, et duplicis capaces sunt gratiae, ac prompti fiunt ad susceptionem spiritus almi, in aliud flumen nequaquam descendente spiritali columba. Trans Iordanem vero Ioannes baptizat, ut praecursor venientis, non innocentes, sed peccatores vocare.

(1) *P. Nicolai legit* non suo descendentem descensu.

21. Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat. Et ego nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

21. *Orig. t. 6. in Io.* Post testimonium Ioannis, iam videtur Iesus veniens ad eum, non solum adhuc perseverantem, sed et potiorem effectum, quod per diem secundariam designatur; unde dicitur: *Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se.* Pridem autem Iesu mater protinus ut illum concepit, ad matrem Ioannis praegnantem proficiscitur, et per vocem pervenientem ad aures Elisabeth ex Mariae salutatione exultat Ioannes conceptus in utero; hic autem post Ioannis testimonium ipse videtur a Baptista, accedens ad eum. Prius autem auditu aliorum instruitur aliquis, ac deinde oculate inspicit illa. Per hoc autem quod Maria ad Elisabeth venit minorem, et Filius Dei ad Baptistam, ad fervorem opitulandi minoribus, et ad modestiam admonemur. Verum unde ad Baptistam venit Salvator, non hic dicitur, sed ex dictis Matthaei colligimus dicentis *c. 11. Tunc venit Iesus a Galilaea ad Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Chrysost. hom. 16.* Vel aliter: Matthaeus adventum Christi ad baptismum praesentialiter dicit; Ioannes autem et rursus eum ivisse ad Ioannem ostendit post baptisma; et hoc manifestat quod postea dicit: *Quia vidi spiritum descendentem etc.* Partiti enim sunt sibi Evangelistae tempora narrationis: Matthaeus enim ea quae antequam ligaretur Ioannes Baptista praeteriens, festinat ad ea quae deinceps sunt tempora; sed Ioannes his maxime immoratur, quae scilicet ante incarnationem Ioannis fuerunt; unde hic dicitur: *Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se.* Cuius igitur gratia secundo post baptismum ad eum veniebat? Quia ipsum baptizaverat cum multis, ut nullus suspicetur quoniam ex eadem causa ex qua ad Ioannem, et alii ad Ioannem veniret; puta peccata confessurus, aut in poenitentiam abluendus in flumine. Propterea ergo accedit, dans Ioanni occasionem corrigendi hanc suspicionem, quam Ioannes per verba correxit; unde sequitur: *Et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Qui igitur ita purus erat ut aliorum peccata absolvere posset, manifestum est quoniam non ut confiteretur peccata accedit, sed ut occasionem det Ioanni loquendo de ipso. Venit etiam secundo, ut hi qui

priora audierant, certius quae recipiant praedicta sunt, et alia rursus audiant: Dicit autem, *Ecce agnus Dei*; innuens quod hic est qui olim quaerebatur, rememorans prophetiae Isaiae, et umbrae quae secundum Moysen erat, ut a figura facilius eos ducat ad veritatem. *Agust. tract. 4.* Si autem agnus Dei est innocens, et Ioannes agnus; an non et ipse est innocens? Sed omnes ex illa propagine veniunt, de qua cantat gemens David *Ps. 50. Ego in iniquitatibus conceptus sum.* Solus ergo ille agnus qui non sic venit: non enim in iniquitate conceptus est, nec in peccatis mater eius eum in utero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit, quia fide concepit, et fide suscepit. *Orig. to. 6. in Ioa.* Sed cum quinque offerantur animalia in templo, tria terrestria, vitulus, ovis, et capra; volatilia vero duo, turtur et columba; et de ovibus tria adducantur, aries, ovis, agnus; de genere ovium agnum memoravit: agnum enim in oblationibus quotidianis offerri videmus, unum quidem mane, alterum vero vespere. Quaenam autem oblatio alia potest esse quotidiana a rationali natura comprehendenda, nisi Verbum (1) ingens, agnus typice nuncupatum? Haec nempe censebitur oblatio matutina ad frequentiam intellectus in divinis relatum neque: enim anima pati potest ut summis iugiter insistat, eo quod corporis terrestris et gravis coniugium est sortita. Ex hoc etiam verbo quod Christus (2) est, coniectare de pluribus poterimus; et quodammodo vespere pertingemus ad corporalia procedentes. Qui autem hunc obtulit agnum ad immolandum, Deus fuit in homine reconditus, magnus Sacerdos, qui dixit *infr. 10. Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam*: unde dicitur: *Agnus Dei*: ipse enim nostros languores accipiens, totius mundi tollens peccata, mortem quasi baptismum suscepit. Apud eum enim non pertransit incorrectum quicquid agimus quod disciplina indigeat, quae per difficilia exercetur. *Theoph.* Vel dicitur Christus agnus Dei, inquantum Deus Pater mortem Christi acceptavit pro nostra salute, vel inquantum eum pro nobis tradidit morti: sicut enim dicere consuevimus, Haec oblatio est talis hominis, idest quam talis homo obtulit; sic et Christus dicitur agnus Dei, dantis scilicet Filium suum pro nostra salute in mortem. Et ille quidem agnus typicus nullius omnino peccatum sustulit, hic vero peccatum universi orbis terrarum; periclitantem enim mundum eruit ab ira Dei; unde subdit: *Ecce qui tollit peccata mundi.* Non autem dixit, Qui tollet, sed *qui tollit peccata mundi*, quasi semper hoc faciente ipso: non enim tunc solum tulit cum passus est, sed ex illo tempore usque ad praesens tollit, non semper crucifixus, unam enim pro peccatis obtulit oblationem, sed semper purgans per illam. *Greg. 8. Moral. cap. 22.* Tunc autem ab humano genere plene peccatum tolletur, cum per incorruptionis gloriam nostra corruptio permutabitur: esse namque a culpa liberi non possumus, quousque in corporis morte tenemur. *Theoph.* Sed quare non dixit, Peccata mundi, sed *peccatum?* Ut videlicet per hoc quod dixit *peccatum*, universaliter peccatum videretur innuere; sicut consuevimus dicere, quod homo eiectus est de paradiso, idest omne genus humanum. *Beda.* Vel peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune totius mundi; quod quidem peccatum originale et singulorum superaddita, Christus per gratiam relaxat. *August. tract. 4.* Qui enim de nostra natura peccatum assumpsit, ipse est qui tollit nostrum peccatum. Nostis, quia quidam homines dicunt: Nos tollimus peccata ab hominibus qnia sancti sumus: si enim non fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cum sit ipse homo plenus peccato? Contra istas disputationes hinc legamus; *Ecce qui tollit peccata mundi*; ut non sit praesumptio hominibus in homines. *Orig. in Ioan. t. 6.* Sicut tamen iugi oblationi agni cognatae sunt reliquae oblationes legales, sic huius agni oblationi cognatae oblationes videntur mihi effusiones sanguinis martyrum, quorum patientia, et confessione, et promptitudine ad bonum obtunduntur machinationes impiorum. *Theo.* Quia vero superius illis qui ex pharisaeis venerant Ioannes dixerat, quod *medius vestrum stat quem vos nescitis*; hic ignorantibus demonstrat, dicens: *Hic est de quo dixi*: *Post me venit vir, qui ante me factus est.* Vir Dominus dicitur propter aetatis perfectionem: nam triginta annorum baptizatus est; vel quia spiritalis animae vir est, et Ecclesiae sponsus; unde Paulus *2. Cor. 11. Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. August. ib.* *Post me* autem *venit*, quia posterior natus est; *ante me factus est*, quia praelatus est mihi. *Greg. ib.* Praelationis autem eius causas aperuit, cum subiungit, *Quia prior me erat*; ac si aperte dicat: Inde me etiam post natus superat quo eum nativitatis suae tempora non angustant: nam qui per matrem in tempore nascitur, sine tempore est a Patre generatus. *Theoph.* Ausculta o Ari. Non dixit, Quia prior me creatus est; sed quia *prior me erat.* Audiat hoc Pauli Samosateni abusio, quod non ex Maria sumpsit primordium: quia si essendi principium sumpsit ex Virgine, qualiter prior extitit praecursore? Nam manifestum est, quod praecursor Christum in sex mensibus superabat secundum humanam generationem. *Chrysost. hom. 16.* Ut autem non videatur ex amicitia propter cognationem ei testimonium perhibere, quia cognatus eius erat secundum carnem, propterea dicit, *Ego nesciebam eum.* Et secundum rationem hoc contingit: etenim in deserto conversatus est Ioannes. Miracula vero quaecumque Christo puero existente facta sunt, puta quae circa Magos, et quaecunque ante multum contigerant tempus, Ioanne et ipso valde puero existente. In medio vero tempore ignotus omnibus existebat: propter quod subdit: *Sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Hinc enim manifestum est, quoniam et illa signa quae quidam dicunt a Christo in pueritia facta, mendacia et fictiones sunt. Si enim a prima aetate miracula fecisset Iesus, nequaquam neque Ioannes eum ignorasset, nec reliqua multitudo indiguisset magistro ad manifestandum eum. Non igitur ipse Christus baptismate indigebat, neque aliquam aliam causam habebat illud lavacrum, quam praemonstrationem facere eius fidei quae est in Christum. Non enim dixit, Ut mundem eos qui baptizantur, neque ut liberem a peccatis veni baptizans, sed *ut manifestetur in Israel.* Sed nunquid sine baptismate non licebat praedicare, et inducere turbas? Sed fa-

(1) *Al.* vigens. (2) *Al. adest* agnus.

cilius ita factum est : nequaquam enim cucurrissent omnes, si sine baptismate praedicatio facta esset. *August. trac. 5.* Ubi ergo cognitus est Dominus, superfluo ei via parabatur , quia cognoscentibus se , ipse factus est via.Itaque non duravit diu baptisma Ioannis, quoadusque demonstratus est Dominus humilis. Ergo ut daretur nobis a Domino humilitatis exemplum ad percipiendam salutem baptismi, suscepit baptismum servi; et ne praeponeretur baptismus servi baptismo Domini , baptizati sunt alii baptismo conservi.Sed qui baptizati sunt baptismo conservi, oportebat ut baptizarentur baptismo Domini; qui autem baptizabantur baptismo Domini, non opus habent baptismo conservi.

22. Et testimonium perhibuit Ioannes dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de caelo, et mansit super eum, et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua , ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.

22. *Chrysost. hom. 16.* Quia Ioannes testatus est ita magnum quid, quod sufficiens erat auditores omnes stupefacere, puta quod totius orbis terrarum solus ipse peccata tolleret , volens credibilius id facere, reduxit hoc ad Deum et Spiritum S. Posset enim aliquis dicere Ioanni : Qualiter igitur tu cognovisti eum? Respondet , quod per descensum Spiritus S. unde sequitur; *Et testimonium perhibuit Ioannes dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de caelo, et mansit super eum.August.15.de Tri. c. 27.* Non autem tunc unctus est Christus Spiritu S. quando super eum baptizatum velut columba descendit : tunc enim corpus suum, scilicet Ecclesiam suam praefigurare dignatus est,in qua praecipue baptizati accipiunt Spiritum S. Absurdissimum enim est, ut credamus eum cum iam triginta esset annorum, eius enim aetatis a Ioanne baptizatus est, accepisse Spiritum S. sed venisse ad illud baptisma, sicut sine ullo omnino peccato, ita non sine Spiritu S. Si enim de famulo eius et praecursore ipso Ioanne scriptum est *Luc. c. 1. Spiritu S. replebitur ab utero matris suae* ; qui quamvis seminatus a patre, tamen Spiritum S. in utero formatus accepit; quid de homine Christo intelligendum est,vel credendum, cuius carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spiritualis fuit? *August. de agone Christ. c. 22.* Non autem dicimus solum Christum verum corpus habuisse ; Spiritum autem sanctum fallaciter apparuisse oculis hominum: sicut enim non oportebat ut homines falleret Filius Dei ; sic nec Spiritus S. Sed omnipotenti Deo qui universam creaturam ex nihilo fabricavit , non erat difficile verum corpus columbae sine aliarum columbarum ministerio figurare ; sicut ei non fuit difficile verum corpus in utero Virginis sine virili semine fabricare.*August. sup. Ioan. trac.6.* Duobus autem modis ostendit visibiliter Dominus Spiritum S. per columbam super Dominum baptizatum, per ignem vero super discipulos congregatos : ibi simplicitas, hic fervor ostenditur.Ergo ne Spiritu sanctificati dolum habeant, in columba demonstratum est ; et ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstratum est. Nec moveat, quia linguae divisae sunt, noli dissipationem timere, unitatem in columba cognosce.Sic ergo oportebat demonstrari Spiritum S. venientem super Dominum, ut cognoscat unusquisque, si habeat Spiritum S. simplicem se esse debere sicut columbam, et habere cum fratribus veram pacem , quam significant oscula columbarum. Osculantur et corvi, sed laniatu; alaniatu innocens est natura columbarum: nam corvi de morte pascuntur, columba non nisi de frugibus terrae vivit. Si etiam gemunt columbae in amore , nolite mirari, quia in columbae specie voluit demonstrari Spiritus S. *ipse enim interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus Rom. 8.* Non autem Spiritus S. in semetipso, sed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Qui enim novit in pressura se esse mortalitatis huius, peregrinari se a Domino, quamdiu propter hoc gemit, bene gemit: Spiritus illum docuit gemere. Multi autem gemunt infelicitate terrena, vel quassati damnis, vel aegritudine corporis pergravati;sed non columbae gemitu gemunt. Unde ergo debuit demonstrari Spiritus S. unitatem quandam designans,nisi per columbam, ut pacatae Ecclesiae diceretur *Cant.6.Una est columba mea?* Unde debuit humilitas figurari, nisi per avem simplicem et gementem? Apparuit ibi sancta et vera Trinitas: Pater in voce dicente *Luc. 3. Tu es Filius meus dilectus*; Spiritus S. in columba. In ista Trinitate missi sunt Apostoli baptizare *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. Gregor. 2. Mora. c. 41.* Dicit autem , *Manentem super eum*: in cunctis namque fidelibus Spiritus S. venit, sed in solo mediatore semper singulariter permanet; quia eius humanitatem nunquam deseruit, ex cuius divinitate procedit. Sed cum de eodem Spiritu discipulis dicatur *infr. 16. Apud vos manebit*, quomodo singulare signum erit, quod in Christo permanet? Quod citius cognoscemus, si dona Spiritus discernamus. In his enim donis sine quibus ad vitam perveniri non potest, Spiritus S. in electis omnibus semper permanet; ut sunt mansuetudo, humilitas, fides, spes, caritas; in illis autem quibus per ostensionem Spiritus non nostra servatur vita , sed aliorum quaeritur, non semper manet, sed aliquando se a signorum ostensionibus subtrahit , ut humilius eius virtutes (1) habeant.Christus autem in cunctis eum semper et continue habuit praesentem. *Chryst. hom.16.* Ne autem aliquis aestimet Spiritus Christum indiguisse, sicut et nos, hanc etiam destruit suspicionem, ostendens quod Spiritus S. descensio solum pro manifestando Christo facta est ; unde sequitur: *Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. August. tract. 5.* Quis autem misit Ioannem? Si dicamus, Pater, verum dicimus; si dicamus Filius , verum dicimus. Manifestius autem est , ut dicamus, Pater, et Filius. Quomodo ergo nesciebat eum a quo missus est? Si enim non noverat eum a quo voluit baptizari, temere dicebat: *Ego a te debeo baptizari.* Noverat ergo eum : quid ergo est quod

(1) *Al.* habeantur.

dicit: *Et ego nesciebam eum. Chrys. hom.16.* Sed cum dicit, *Nesciebam eum*, anterius tempus dicit, non tempus quod est prope baptismum, cum prohibebat eum, dicens: *Ego a te debeo baptizari. August. trac. 4. 5. et 6. spars.* Sed legantur alii Evangelistae qui planius illud dixerunt, et inveniemus apertissime tunc descendisse columbam cum Dominus ab aqua ascendit. Si ergo post baptisma descendit columba, et antequam baptizaretur dixit illi Ioannes, *Ego a te debeo baptizari:* ante baptismum illum noverat: quomodo ergo dixit: *Ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare etc.* Hoc audivit Ioannes, ut nosceret eum quem non noverat, an forte ut plenius nosset, quem iam noverat? Noverat quidem Dominum, noverat Filium Dei, noverat quia ipse baptizaret in Spiritu sancto. Ante enim quam veniret ad fluvium Christus, cum multi ad Ioannem concurrerent, ait illis: *Qui post me venit, maior me est; ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igne.* Sed quid? Non noverat potestatem baptismi ipsum Dominum habiturum, et sibi retenturum, ne Paulus aut Petrus diceret, Baptismus meus, sicut invenis dixisse Evangelium meum, sed ministerium plane transiturum in bonos et malos? Quid tibi faciat malus minister, ubi bonus est Dominus? Ecce post Ioannem baptizatum est, post homicidam non est, baptizatum: quia Ioannes dedit baptismum suum, homicida dedit baptismum Christi: quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur. Potuit autem Dominus, si vellet, potestatem dare alicui servo suo, ut daret baptismum suum tamquam vice sua, et constitueret tantam vim in baptismate translato in servum, quantam vim haberet baptisma datum a Domino. Hoc noluit, ut in illo esset spes baptizatorum, a quo baptizatos se agnoscerent; et noluit servum ponere spem in servo. Si autem daret hanc potestatem servis, tot essent baptismata quot essent servi, et quomodo dictum est baptisma Ioannis, sic diceretur baptisma Petri, vel Pauli. Per hanc ergo potestatem quam solum sibi Christus retinuit, stat unitas Ecclesiae, de qua dictum est *Cant.6.Una est columba mea.* Potest autem fieri ut aliquis habeat baptismum praeter columbam; ut prosit ei baptismus praeter columbam, non potest. *Chrysost. hom. 16.* Et quia Pater vocem emisit praedicans Filium, supervenit Spiritus S. vocem trahens super caput Christi: ne quis praesentium existimaret dici de Ioanne, quod dictum est de Christo. Sed dicet aliquis, Qualiter non crediderunt Iudaei, si viderunt Spiritum? Sed talia non solum indigent oculis corporis, sed magis visione mentis. Si namque miracula facientem videntes intantum ebrii erant a livore, ut contraria his quae videbantur enuntiarent, qualiter solo adventu Spiritus S. in specie columbae expulissent incredulitatem? Quidam vero dicunt, non omnes vidisse Spiritum, sed solum Ioannem, et eos qui devotius dispositi erant. Etsi enim sensibilibus oculis possibile erat videre in specie columbae Spiritum descendentem, non tamen propter hoc necesse est omnibus hoc fuisse manifestum. Etenim Zacharias in specie sensibili multa consideravit, et Daniel, et Ezechiel; sed et Moyses multa vidit, qualia aliorum nullus; unde subdit Ioannes: *Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Agnum quidem eum vocaverat, et quoniam in Spiritu baptizare debebat, dixit; Filium autem ante hoc nusquam. *August. tract. 7.* Oportebat enim ut ille baptizaret qui est Filius Dei unicus, non adoptatus. Adoptati filii ministri sunt Unici; Unicus autem habet potestatem, adoptati ministerium.

23. Altera die iterum stabat Ioannes, et ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem dixit: Ecce agnus Dei.

23. *Chrysost. hom. 17.* Quia multi his quae a principio Ioannes dicebat non attendebant, secunda rursus eos excitat voce; unde dicitur: *Altera die iterum stabat Ioannes, et ex discipulis eius duo. Beda. in hom. vig. S. Andr.* Stabat quidem Ioannes, quia illam virtutum arcem conscenderat, a qua nullis tentationum posset improbationibus deiici: stabant cum illo discipuli, quia magisterium illius corde sequebantur immobili. *Chrysost. ib.* Sed quare non totum mundum circuivit, in omni loco Iudaeae praedicans eum; sed stabat circa flumen expectans eum venire, ut ostenderet venientem? Quia scilicet per opera Christi hoc fieri volebat. Vide etiam qualiter hoc maioris aedificationis fuit: quia enim parvam immisit scintillam, repente flamma in altum elevata est. Aliter autem etsi circumiens hoc dixisset, videretur ex studio quodam humano fieri quae fiebant, et suspicione plenum esset eius praeconium. Igitur prophetae quidem, et Apostoli omnes absentem Christum praedicaverunt; hic quidem ante praesentiam secundum carnem, illi vero post assumptionem: unde ut ostendatur quod non voce solum, sed et oculis eum ostendebat, subditur: *Et respiciens Iesum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei. Theo. Respiciens*, inquit, quasi oculis innuens gratiam, et admirationem quam habebat in Christo. *August. tract. 7. in Ioan.* Ioannes quidem amicus sponsi erat: non quaerebat gloriam suam; sed testimonium perhibebat veritati: non enim voluit apud se remanere discipulos suos, ut non sequerentur Dominum, sed magis ostendit quem sequerentur, dicens: *Ecce agnus Dei. Chrysost. ib.* Non longum facit sermonem, quoniam unum solum in studio habebat adducere eos, et coniungere Christo: sciebat enim quoniam de reliquo non indigerent eo testante. Non autem singulariter discipulis loquitur de his Ioannes, sed eis publice cum omnibus; quia ex communi doctrina suscipientes sequelam Christi, firmi de reliquo permanserunt, non propter gratiam Christi sequentes eum, sed propter suum lucrum: et non facit sermonem suum deprecativum, sed admiratur solum praesentem, et demonstrat eis praeparationem propter quem venit, et modum praeparationis: agnus enim utrumque insinuat: et dicit, *Agnus* cum articuli adiectione, excellentiam eius ostendens. *August. ib.* Iste enim singulariter dicitur agnus solus sine macula, sine peccato; non cuius maculae abstersae sunt, sed cuius macula nulla fuerit: singulariter huius agni sanguine solo homines redimi potuerunt. Hic est agnus quem lupi timent, qui leonem occisus occidit. *Beda.* Ideo etiam agnum vocat, quia dona sui velleris sponte largiturum, ex quo vestem nobis nuptialem facere possumus, idest exempla vivendi nobis relicturum praevidit, quibus in dilectione calefieri deberemus. *Alcui.* Mystice autem stat Ioannes, cessat lex, et venit Iesus, idest gratia Evangelii,

cui ipsa lex perhibet testimonium. Ambulat Iesus discipulos collecturus. *Beda.* Ambulatio etiam Iesu dispensationem incarnationis, qua ad nos venire ac nobis exempla vivendi praebere dignatus est, insinuat.

24. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Iesum. Conversus autem Iesus, et videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quaeritis? Qui dixerunt ei: Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas? Dicit eis: Venite et videte. Venerunt et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo. Hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant a Ioanne, et secuti fuerant eum.

24. *Alcuin.* Ioanne perhibente testimonium, quia Iesus esset agnus Dei, discipuli qui prius erant cum Ioanne, magistri imperium implentes, secuti sunt Iesum, unde dicitur: *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Iesum. Chrysost. hom. 17. spar.* Considera autem quia quando dixit, *Post me veniens ante me factus est*, et quoniam *non sum dignus solvere corrigiam calceamenti eius*, nullum cepit; sed quando de dispensatione locutus est, et (1) humilius sermonem duxit, dicens, *Ecce agnus Dei*, tunc secuti sunt eum discipuli. Multi enim non ita adducuntur cum aliquid magnum et excelsum de Deo dicatur, sicut cum benignum et amicum hominem audiunt, et aliquid ad salutem hominum pertinens. Considerandum autem quod Ioannes dicit, *Ecce agnus Dei*, et Christus nihil loquitur: nam et sponsus cum silentio adest: alii eum inducunt et sponsam in manu eius ponunt; quam cum acceperit, de ea disponit. Ita Christus venit copulaturus sibi Ecclesiam: nihil ipse dixit; sed accessit solum amicus eius Ioannes, dexteram ei sponsae imposuit, per sermones suos animas hominum in manus ei ponens; quos accipiens ita disposuit ut ultra ad Ioannem non redirent. Sed aliud hic observandum; sicut enim in nuptiis non puella ad sponsum vadit, sed ipse ad eam festinat; ita hic contingit: non enim in caelum ascendit hominum natura, sed ad eam Filius Dei accessit, et ad domum duxit paternam. Et quidem alii discipuli Ioannis erant, qui non solum secuti non sunt, sed et zelotipe ad Christum dispositi erant; qui autem meliores erant simul audierunt, et secuti sunt, non quasi magistrum priorem contemnentes, sed ab eo persuasi, promittente quod baptizaret in Spiritu S. Christus. Et vide discipulorum studium cum verecundia fieri: neque enim mox ascendentes interrogaverunt Iesum de necessariis, et maximis rebus, neque publice, sed singulariter ei loqui studuerunt; unde sequitur: *Conversus autem Iesus, et videns eos sequentes se, dicit eis, Quid quaeritis?* Hinc erudimur quia cum nos bene velle inceperimus, tunc Deus dat nobis multas salutis occasiones. Interrogat autem non ut discat, sed ut per interrogationem magis eos familiares faciat, et ampliorem fiduciam det, et ostendat eos auditione dignos. *Theoph.* Vide autem quod sequentibus se Dominus convertit faciem, et respexit; quia nisi per bonam operationem ipsum secutus fueris, ad visionem faciei eius nunquam pertinges, neque ad domum eius poteris pervenire. *Alcui.* Ergo illi discipuli tergum ipsius sequebantur ut viderent, et faciem Domini videre non poterant; ideo convertit se, et quodammodo de sua maiestate descendit, ut possint faciem discipuli illius contemplari. *Orig.* Forte autem non frustra post sextum testimonium desinit Ioannes eos contestari, et Iesus (2) secundum septimum dicit: *Quid quaeritis? Chrysost. ib.* Sed illi non solum sequendo, sed interrogando amorem suum ad Christum manifestaverunt; unde sequitur: *Qui dixerunt ei: Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas?* Nondum ab eo aliquid discentes, magistrum eum vocant, ad discipulatum se impellentes, et causam ostendentes propter quid sequebantur. *Orig.* Congrua vero provectis ex Ioannis testimonio prolatio depromens Christum doctorem, ac exprimens desiderare habitaculum Filii Dei contueri. *Alcui.* Nolunt enim transitorie uti eius magisterio; sed inquirunt ubi maneat, ut et tunc in secreto verbis illius imbui, et exinde saepius possent eum visitare, et plenius instrui. Mystice autem volunt sibi ostendi, in quibus Christus habitet, ut eorum exemplo se tales exhibeant in quibus velit habitare. Vel quod Iesum ambulantem vident, et statim ubi maneat quaerunt, nos monet, ut cum incarnationem eius ad mentem reducimus, sollicito corde eum rogemus, ut mansionem aeterni habitaculi nobis ostendat; unde quia videt bene petentes, libere eis sua reserat arcana; unde sequitur: *Dicit eis: Venite et videte;* quasi dicat: Habitaculum meum explicari non potest sermone, sed opere demonstratur. *Venite* ergo credendo et operando, et *videte* intelligendo. *Orig.* Vel per hoc quod dicit, *Venite*, ad actionem invitat; per hoc autem quod dicit, *Videte*, ad contemplationem. *Chrysost. hom. 17.* Christus autem non dicit eis signa domus neque locum; sed attrahit eos ad sequendum. Non dixit: Non est tempus nunc, audietis cras, si quid vultis discere; sed ut ad amicos et familiares loquitur. Qualiter ergo alibi ait, *Filius hominis non habet ubi caput reclinet*, hic autem dicit; *Venite et videte ubi habito.* Sed per hoc quod dixit: *Non habet ubi caput suum reclinet*, demonstravit quod habitaculum proprium non habebat, non quod in domo non maneret: sequitur enim: *Venerunt et viderunt ubi maneret, et manserunt ibi die illo.* Cuius autem gratia manserunt, non adiungit Evangelista, quia manifestum erat quod propter doctrinam. *August. trac. 7.* Quam beatum autem diem duxerunt, quam beatam noctem? Aedificemus ergo et nosmetipsi in corde nostro, et faciamus domum, quo veniat ille et doceat nos. *Theoph.* Non frustra autem et tempus notavit Evangelista, cum subdit: *Hora autem erat quasi decima*: ut tam doctores quam discipulos erudiret quod doctrina propter tempus non est praetermittenda. *Chrysost. hom. 17.* Multum enim studium demonstrabant ad audiendum in eo quia neque ab hora aversi sunt, cum sol esset ad occasum. Et multis quidem carni servientibus, tempus quod est post escas, non est aptum ad quippiam necessariorum, eo quod corpus escis gravatur. Ioannes vero, cuius isti erant discipuli, non erat talis, sed cum

(1) *Al.* ad humiliora.

(2) *P. Nicolai legit* pro septimo testimonio.

multo maiori sobrietate vespere degens quam nos mane. *August. tract. 7.* Numerus etiam iste legem significat, quia in decem praeceptis data est lex. Venerat autem tempus ut impleretur lex per dilectionem, quae a Iudaeis impleri non poterat per timorem: unde et decima hora Dominus audivit: *Rabbi*: magister enim legis non est nisi dator legis. Sequitur: *Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant a Ioanne, et secuti fuerant eum. Chrysost. ib.* Cuius autem gratia alterius nomen non ponitur? Quidam dicunt, propterea quia hic qui scribit est qui secutus est eum. Quidam vero dicunt quod ille alius non insignis erat: quae igitur utilitas si dicerimus nomen illius? neque enim septuaginta duorum discipulorum nomina Evangelista posuit. *Alcui.* Vel duo discipuli qui secuti sunt Iesum sunt Andreas, et Philippus.

25. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Ioanna: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

25. *Chrysost. hom.18. et 19.* Andreas quae a Iesu didicit non detinuit apud seipsum; sed festinat et currit cito ad fratrem, traditurus ei bona quae suscepit; unde dicitur: *Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dixit ei: Invenimus Messiam quod est interpretatum Christus. Beda in hom. 1. de sanc. tep. hiem.* Hoc est enim vere Dominum invenire, vera illius dilectione fervere, fraternae quoque salutis curam gerere. *Chrysost. homil. 18.* Et quidem non dixerat Evangelista quae Christus fuerat sequentibus se locutus; sed ex his, quae hic dicuntur licet addiscere. Quaecunque enim Andreas didicit, in brevi ostendit magistri virtutem, qui persuaserat eis, et eorum desiderium quod prius habuerant, repraesentans: hoc enim verbum *invenimus* est patientis pressuram propter absentiam, et exultantis postquam apparuit quod expectabatur. *August. tract.7.* Messias autem Hebraice, Graece Christus, Latine unctus dicitur: chrysma enim unctio est; ille autem singulariter unctus est: unde omnes Christiani unguntur, secundum quod in Psalmo *44.* dicitur: *Unxit te Deus Deus tuus aleo exultationis prae participibus tuis*: participes enim eius sunt omnes sancti: sed ille est singulariter sanctus et singulariter unctus. *Chrysost. ib.* Et ideo non dixit *Messiam* simpliciter, sed cum adiectione articuli. Considera vero ex ipso principio obedientem Petri mentem, confestim enim cucurrit nihil tardans; unde sequitur: *Et adduxit eum ad Iesum.* Sed nullus facilitatem ei imponat, si non prius multa perquirens ita sermonem suscepit: conveniens enim est, et fratrem diligentius ei dixisse hoc, et per longa verba; sed Evangelistae ubique multa intermittunt, breviloquii curam habentes. Aliter autem neque dictum est, quoniam credidit simpliciter, sed quoniam *duxit eum ad Iesum*, illum ei de quo dixerat traditurus, ut omnia ab illo discat. Ipse autem Dominus incipit revelare ea quae deitatis sunt, et paulatim ea aperire praedicationibus. Non enim minus quam signa prophetiae adducunt: hoc enim est maxime opus Dei, quod neque imitari daemones possunt: nam in miraculis quidem et phantasia fit utique: futura autem praedicere cum certitudine, illius solius incorruptibilis est naturae; unde sequitur: *Intuitus autem eum Iesus dixit: Tu es Simon filius Ioanna; tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Beda. ib.* Intuitus autem est eum non exterioribus oculis solum, sed et aeterno divinitatis intuitu vidit cordis eius simplicitatem, animi sublimitatem, cuius merito cunctae esset praeferendus Ecclesiae. Neque autem in Petri vocabulo, quasi Hebraeo vel Syro aliam interpretationem quaerere oportet; quia idem est Graece et Latine Petrus, quod Syriace Cephas, et in utraque lingua nomen a Petra derivatur. Vocatur autem Petrus ob firmitatem fidei, qua illi Petrae adhaesit, de qua Apostolus ait *1. Cor. 10. Petra autem erat Christus*; qui sperantes in se ab hostis insidiis reddit tutos, et spiritualium charismatum fluenta ministrat. *Aug.tr.7.* Non est autem magnum, quia Dominus dixit cuius filius esset iste: omnia enim nomina sanctorum suorum sciebat quos ante constitutionem mundi praedestinavit. Illud autem magnum, quia mutavit ei nomen, et fecit de Simone Petrum. Petrus autem a Petra, Petra vero Ecclesia: ergo in Petri nomine figurata est Ecclesia. Et quis securus est, nisi qui aedificat supra petram? Intentum autem te fecit Dominus: nam si antea Petrus vocaretur, non ita videres mysterium Petrae, et putares casu eum sic vocari, non providentia Dei. Ideo eum voluit aliud prius vocari, ut ex ipsa commutatione nominis, sacramenti vivacitas commendaretur. *Chrysost. ib.* Ideo etiam nomen mutavit, ut ostendat quia ipse est qui vetus testamentum dedit, et nomina transmutavit, qui Abraham vocavit, et Sarai Saram, et Iacob Israelem. Igitur multis quidem et a nativitate nomina imposuit, ut Isaac, et Samson; aliis autem post eam quae a progenitoribus est nuncupationem, ut Petro et filiis Zebedaei: nam quibus quidem a prima aetate debebat virtus clarescere, ex tunc nomina susceperunt; quibus autem postea debebat augeri, postea nuncupatio posita est. *August. de con. Evang. lib. 2. cap. 17.* Non autem parva repugnantia potest putari si iuxta Iordanem, antequam Iesus isset in Galilaeam, ad testimonium Ioannis Baptistae secuti sunt eum duo, quorum unus erat Andreas, qui fratrem suum Simonem adduxit ad Iesum, quando et nomen ut Petrus nominaretur accepit; cum ab aliis Evangelistis dicatur, quod eos in Galilaea piscantes invenerit, atque ad discipulatum vocaverit: nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse Dominum iuxta Iordanem, ut ei iam inseparabiliter inhaererent, sed tantum cognovisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse. Non autem quis arbitretur quod tunc Petrus nomen accepit, ubi ait illi Dominus *Matth. 16. Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*: sed ubi commemoratur ei dictum esse: *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Alcui.* Vel aliter: Nondum imponit ei nomen, sed praesignat quod postea fuit ei impositum, quando dixit ei Iesus: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Mutaturus autem nomen Christus, voluit ostendere etiam

nomen illud quod a parentibus datum erat, non carere virtutis significatione. Simon enim obediens interpretatur, Ioanna gratia, Iona columba; quasi dicat: Tu es obediens, filius gratiae, vel filius columbae, idest Spiritus S. quia humilitatem de Spiritu S. accepisti, ut vocante Andrea, videre me desiderares. Non enim dedignatus est maior minorem sequi; quia non est ordo aetatis, ubi est meritum fidei.

26. In crastinum voluit exire in Galilaeam, et invenit Philippum. Et dicit ei Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida civitate Andreae et Petri. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege et prophetae, invenimus Iesum filium Ioseph a Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse, Dicit ei Philippus: Veni, et vide.

26. *Chrysost. hom. 19.* Postquam accepit Christus hos discipulos, venit de reliquo ad alios convertendum, scilicet Philippum, et Nathanaelem; unde dicitur: *In crastinum autem voluit exire in Galilaeam. Alcui.* A Iudaea scilicet, ubi erat Ioannes baptizans, deferens honorem Baptistae, ne videatur magisterium eius minuere, dum adhuc statum habet. Vocaturus etiam discipulum ad sequendum, voluit exire in Galilaeam, idest in transmigrationem factam, vel revelationem; ut sicut ipse proficiebat sapientia, et aetate, et gratia apud Deum, et homines, et sicut passus est, et resurrexit, et ita intravit in gloriam suam; sic etiam suos sequaces ostenderet et exire, et proficere in virtutibus, et per passiones ad gaudia transmigrare debere; unde sequitur: *Et invenit Philippum, et dicit ei Iesus: Sequere me.* Sequitur qui imitatur humilitatem, et passionem eius, ut sit socius resurrectionis et ascensionis. *Chrysost. ibid.* Et vide quod antequam aliquis ei adhaereret, nullum vocavit: nam si quidem nullo iam sponte adveniente attraxisset, fortassis resiliissent; nunc autem a seipsis eligentes sequi Dominum, firmi de reliquo permanserunt. Philippum autem vocat, magis notum ei existentem, qui in Galilaea nutritus erat. Sed unde Philippus secutus est Christum? Nam Andreas quidem audiens a Ioanne Baptista, Petrus autem ab Andrea: hic autem a nullo aliquid discens, solum dicente Christo ad eum, *Sequere me*, confestim persuasus est. Conveniens est autem Philippum a Ioanne audientem sequi Christum, vel etiam vocem Christi hoc operatam esse. *Theoph.* Non enim simpliciter omnibus vox Christi dicebatur, sed fidelium interiora ad eius inflammabat amorem; deinde quia in corde Philippi de Christo cogitatio inerat, et in libris Moysi assidua lectio, ut expectaret Christum, statim cum vidit, credidit. Forte autem ab Andrea, et Petro de Christo aliquid didicit, quia ex eadem patria erant; quod Evangelista videtur innuere per hoc quod subdit: *Erat autem Philippus a Bethsaida civitate Andreae, et Petri. Chrysost. ib.* Christus etiam hinc suam virtutem ostendit, quod a terra nullum ferente fructum, nam a Galilaea propheta non surgit, inclytos (1) discipulos elegit. *Alcuin.* Bethsaida etiam domus venatorum interpretatur; quo nomine civitatis curavit Evangelista ostendere, quales tunc iam animo erant Philippus, Petrus, et Andreas, et quales officio erant futuri, idest capiendis ad vitam animabus intenti. *Chrysost. ib.* Non solum autem Philippus a Christo persuasus est, sed praeco aliis fit; unde sequitur: *Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege et prophetae, invenimus Iesum filium Ioseph a Nazareth.* Vide qualiter sollicitam mentem habebat, et continue meditabatur, quae sunt Moysi, et expectabat adventum Christi. Et quidem quod Christus debebat venire, noverat prius; quoniam autem hic Christus erat, ignorabat. Dicit autem, *Quem scripsit Moyses, et prophetae*, credibilem faciens suam praedicationem, et exhinc persuadens auditorem quod circa legem et prophetas sollicitus erat, et omnia perscrutans cum veritate, ut et Christus testatus est. Si vero dicit filium Ioseph, ne turberis: eius enim filius aestimabatur esse. *Aug. tr. 7.* Cui scilicet desponsata erat mater eius: nam quod ea intacta, conceptus et natus sit, bene noverunt ex Evangelio omnes Christiani. Addit autem et locum, *A Nazareth. Theoph.* Non quia in ea natus erat, sed nutritus. Generatio enim eius multis erat incognita; sed quod in Nazareth esset nutritus, cognitum erat. *Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse. August. ib.* Ambas pronuntiationes potest consequens vox Philippi sequi: sive sic pronunties, tanquam confirmans: *A Nazareth potest aliquid boni esse*: et ille dicat: *Veni et vide*; sive sicut dubitans et totum interrogans: *A Nazareth potest aliquid boni esse? Veni et vide.* Cum ergo sive illo modo, sive isto pronuntietur, non repugnant verba sequentia, nostrum est quaerere quid potius intelligamus in his verbis: Nathanael enim doctissimus legis cum audisset Philippum dicentem, *Invenimus Iesum*, audito *a Nazareth*, erectus est in spem, et dixit: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Scrutatus enim erat Scripturas, et sciebat quod non facile alii scribae et pharisaei noverant, quia inde erat expectandus Salvator. *Alcuin.* Qui singulariter sanctus est, innocens, impollutus; de quo propheta *Isai. 11. Exiet virga de radice Iesse, et Nazaraeus*, idest flos, *de radice eius ascendet.* Vel potest hic versiculus sub dubitatione interrogative proferri. *Chrysost. hom. 19. spars.* Audiverat enim Nathanael a Scripturis quod a Bethlehem oporteret Christum venire, secundum illud *Michae. 5. Et tu Bethlehem terra Iuda, ex te exiet dux qui regat populum meum Israel.* Cum igitur audivit, *A Nazareth*, dubitavit, non inveniens convenire enuntiationem Philippi cum prophetica praedicatione. Nazaraeum autem vocant prophetae ab educatione et conversatione. Considera vero eius in inquirendo prudentiam et mansuetudinem; non enim dixit, Decipis me Philippe; sed interrogat dicens: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Valde autem et Philippus prudens erat: non enim interrogatus frangitur, sed immoratur, virum volens ducere ad Christum; unde sequitur: *Dicit ei Philippus: Veni et vide.* Trahit quidem eum ad Christum, sciens de reliquo eum non contradicturum, si verba et doctrinam illius gustaverit.

(1) *Al.* discipulorum.

27. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Iesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, et ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Iesus, et dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis caelum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis.

27. *Chrys.ho.19.* Nathanael non suscipiendo ex Nazareth Christum esse, eam quae illi erat circa Scripturas diligentiam ostendit; in non respuendo vero eum qui annuntiaverat, multum desiderium quod habebat circa Christi praesentiam monstravit. Sciebat enim quod poterat Philippus circa locum falli; unde sequitur: *Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* Nequaquam enim eum accusare oportebat, licet verba non credentis protulerit, magis investigans prophetias quam Philippus; dicit autem vere Israelita, in quo dolus non est, quia nihil ad gratiam vel odium loquebatur. *August.* Vel aliter: Quid est *in quo dolus non est*? Forte non habebat peccatum? Forte illi medicus non erat necessarius? Absit. Nemo sic natus est ut medico illo non egeret. Dolus enim est cum aliud fingitur: quomodo ergo in illo dolus non erat si peccator est? Fatetur se peccatorem: si enim peccator est, et iustum se dicit, dolus est in ore ipsius. Ergo in Nathanaele confessionem peccati laudavit, non iudicavit non esse peccatorem. *Theoph.* Sed Nathanael laudatus non acquievit extemplo, sed expectavit, adhuc volens aliquid manifestius discere; et interrogat: sequitur enim: *Dicit ei Nathanael, Unde me nosti? Chrysost. ib.* Ipse quidem igitur ut homo investigat; Iesus autem ut Deus respondebat: sequitur enim: *Respondit Iesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te:* non ut homo eum intuens, sed ut Deus desuper cognoscens. Vidi, inquit, te, idest morum tuorum mansuetudinem. Dicit autem, *Cum esses sub ficu*, quoniam nullus ibi erat, sed soli Philippus et Nathanael singulariter loquebantur: propter hoc dictum est quod videns eum a longe dixit: *Ecce vere Israelita*: ut scires quoniam antequam appropinquaret Philippus, haec loquebatur Christus, et insuspicabile fiat Christi testimonium. Noluit autem Christus dicere, Non sum ex Nazareth, ut annuntiavit tibi Philippus; sed ex Bethlehem, ut non faceret altercabilem sermonem; neque etiam per hoc dedisset argumentum sufficiens quod ipse esset Christus, sed ostendit se Christum per hoc quod praesens erat loquentibus illis. *August. ib.* Quaerendum est enim an aliquid significet arbor fici. Invenimus arborem fici maledictam, quia sola folia habuit, et fructu caruit. In origine humani generis Adam et Eva cum peccavissent, de foliis ficus subcinctoria sibi fecerunt. Folia ergo ficulneae intelliguntur peccata. Erat autem Nathanael sub arbore fici, tanquam sub umbra mortis; ac si Dominus ei dicat: O Israel, sine dolo quisquis es, O populo Iudaeus ex fide, antequam te per Apostolos meos vocarem, et cum esses sub umbra mortis, et tu me non videres, ego te vidi. *Greg. 18. Moral. cap. 23.* Vel *cum esses sub ficu, vidi te*, idest positum te sub umbra legis elegi. *August. de verbis Domini serm. 40.* Recordatus est autem Nathanael se fuisse sub ficu, ubi non erat Christus praesentia corporali, sed scientia spirituali; et quia sciebat se solum fuisse sub ficu, agnovit in illo divinitatem. *Chrysost. ib.* Sic ergo ab hac praedicatione, et ab eo quod mentem scrutatus est eius, et quia cum adversus eum dicere videretur, non culpavit, sed laudavit, cognovit quoniam vere est Christus; unde sequitur: *Respondit ei Nathanael, et ait: Rabbi: Tu es Filius Dei, tu es Rex Israel?* quasi dicat: Tu es qui expectabaris, tu es qui quaerebaris: quia enim argumentum inaltercabile suscepit, venit ad confessionem, et in mora priori diligentiam ostendens, et in posteriori confessione devotionem. *Hom. 20.* Multi autem legentium sermonem hunc anxiantur. Petrus enim qui post miracula et doctrinam confessus est quoniam Filius est Dei, beatificatur ut a Patre revelationem iam suscipiens; Nathanael autem ante signa et doctrinam hoc dicens, nihil tale audivit. Est igitur huius causa, quoniam verba quidem eadem locutus est Petrus et Nathanael, non autem eadem mente; sed Petrus quidem confessus est Filium Dei ut Deum verum; hic autem ut hominem nudum; dicens enim ei, *Tu es Filius Dei*, induxit, *Tu es Rex Israel*; Dei autem Filius non Israelitis est Rex solum, sed et orbis terrarum universi. Hoc etiam manifestum est ex his quae consequuntur: nam Petro nihil postea addidit Christus; sed quasi perfecta eius existente fide, Ecclesiam se dixit in confessione illius fabricaturum esse. Nathanael autem, quasi multa parte et maiori confessionis deficiente, ad maiora educitur: nam sequitur: *Et dixit ei; Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis*; quasi dicat: Magnum tibi visum est hoc esse quod dixi, et propterea me Regem Israelis confessus es; quid igitur dices cum maius videbis? Et quid sit istud maius, ostendit subdens: *Et dicit eis: Amen amen dico vobis, videbitis caelum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis.* Vide qualiter paulatim eum a terra abducit, et facit quod non ultra aestimet Christum esse hominem solum: cui enim Angeli ministrant, qualiter hic homo purus esset? Per hoc igitur suadet Angelorum se esse dominatorem; sicut enim in proprium Regis Filium descenderunt et ascenderunt in eum ministri regales; hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore resurrectionis et ascensionis; sed et ante hoc quando accesserunt et ministrabant ei, et quando evangelizabant eius nativitatem. Futurum vero a praeterito probavit; qui enim in praeteritis virtutem eius agnoverat, et de futuris audiens facilius suscepit. *Aug. de ver. Domini s. 40.* Recolamus autem veterem historiam, quando Iacob in somnis vidit scalam a terra pertingentem usque in caelum, et Dominus incumbebat super eam, et Angeli ascendebant, et descendebant per eam. Denique ipse Iacob quia intellexit quid viderit, posuit lapidem et fudit oleum: dum unxit lapidem Iacob, nunquid idolum fecit? Significavit, non adoravit. Ignoscitis chrisma, agnoscite et Christum. Ipse est lapis quem

reprobaverunt aedificantes. Si ergo Iacob vidit scalam, qui est Israel appellatus, et Nathanael iste vere Israelita erat, convenienter somnium Iacob Dominus dixit ei; quasi dicat: Cuius nomine te appellavi, ipsius somnium in te apparuit: *Videbis* enim *caelum apertum, et AngelosDei ascendentes et descendentes super Filium hominis.* Si autem ad illum descendunt, et ad illum ascendunt, et sursum est,et hic est; sursum in se, deorsum in suis.*Aug. sup. Ioan. tr. 7.* Sunt autem Angeli Dei boni praedicatores praedicantes Christum, hoc est super Filium hominis ascendunt et descendunt; sicut Paulus qui ascenderat usque ad tertium caelum, descendit usque ad lac potum parvulis dandum. Dixit autem, *Maius his videbis,* quia plus est quod nos Dominus vocatos iustificavit, quam quod vidit iacentes sub umbra mortis. Quid enim nobis proderat si ibi mansissemus, ubi nos vidit? Quaeritur autem, quare Nathanael,cui tantum testimonium perhibuit Filius Dei, inter duodecim Apostolos non invenitur? Intelligere autem debemus ipsum eruditum fuisse et peritum legis, propterea noluit illum Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, unde confunderet mundum. Volens enim superborum frangere cervices, non quaesivit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem. Magnus Cyprianus orator; sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non tantum orator, sed etiam Imperator.

CAP. II.

Et die tertia nuptiae factae sunt in Chana Galilaeae, et erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem Iesus, et discipuli eius ad nuptias.Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Iesus: Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.

Chrysost. hom. 20. Quoniam in Galilaea notus erat Dominus, vocant eum ad nuptias; unde sequitur: *Et die tertia nuptiae factae sunt in Chana Galilaeae. Alcui.* Galilaea est provincia in qua est Chana viculus. *Chrysost. ib.* Vocant autem ad nuptias Dominum, non tamquam magnificum aliquem,sed simpliciter tamquam notum, et unum multorum: unde hoc Evangelista declarans ait: *Et erat mater Iesu ibi:* sicut enim matrem vocaverant, ita et filium; unde sequitur: *Vocatus est autem Iesus, et discipuli eius ad nuptias, et accedit:* neque enim ad dignitatem respiciebat suam, sed ad beneficium nostrum.Qui enim non dedignatus est formam servi accipere,neque dedignatus est ad nuptias venire servorum. *Aug. de verb. Dom.ser. 41.in prin.* Erubescat igitur homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus. Ecce inter cetera Filius Virginis venit ad nuptias, qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias. *Beda. hom. dom. 1 post Epiph.* Quod etiam ad nuptias venire dignatus est, iuxta litteram fidem recte credentium confirmat. Porro Tatiani, et Marcionis ceterorumque, qui nuptiis detrahunt, perfidia quam sit damnabilis insinuat. Si enim toro immaculato, et nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, nequaquam Dominus ad has venire voluisset. Nunc autem quia bona est castitas coniugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis, ad probandam omnium electionem graduum, discernendum tamen meritum singulorum, ex intemerato Mariae Virginis utero nasci dignatus est; e prophetico viduae Annae ore mox natus benedicitur; a nuptiarum (1) celebratoribus iam iuvenis invitatus, hos praesentia suae virtutis honorat. *Augus. tract. 8. spar.* Quid autem mirum, si in illam domum ad nuptias venit, qui in hunc mundum ad nuptias venit? Habet enim hic sponsam quam redemit sanguine suo, et cui pignus dedit Spiritum S. quam sibi coniunxerat in utero Virginis. Verbum enim est sponsus, et sponsa caro humana, et utrumque unus Filius Dei, et idem Filius hominis. Ille uterus virginis Mariae thalamus eius est; unde *processit tamquam sponsus de thalamo suo Psalm. 18. Beda.* Nec vacat a mysterio quod die tertia nuptiae factae referuntur. Primum quidem saeculi tempus ante legem, patriarcharum exemplo; secundum sub lege, prophetarum scriptis; tertium sub gratia, praeconiis Evangelistarum, quasi tertiae diei luce mundo refulsit, in quo Dominus in carne natus apparuit. Sed et hoc quod in Chana Galilaeae, idest in zelo transmigrationis eaedem nuptiae factae perhibentur, typice denuntiat eos maxime gratia Christi dignos existere, qui zelo fervere piae devotionis, ac de vitiis ad virtutes, de terrenis ad aeterna norunt transmigrare. Discumbente autem ad nuptias Domino, vinum defecit, ut vino meliore per ipsum facto, manifestaretur gloria latentis in homine Dei; unde sequitur: *Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent. Chrys. ibid.* Dignum autem est quaerere, unde venit in mentem matri magnum quid imaginari de filio, neque enim ante miraculum fecerat: sequitur enim: *Hoc fecit initium signorum Iesus.* Sed revelari incipiebat et a Ioanne, et ab his, quae ad discipulos dixerat; sed ante haec omnia ipsa conceptio, et ea quae post nativitatem facta sunt, maximam ei de puero imposuerunt aestimationem: unde Lucas dicit *c. 2. Maria conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo.* Cuius igitur gratia non ante miraculum eum incitavit?Nam antea ut unus multorum ita (2) conservabatur: unde non praesumebat ei mater tale quid dicere; quia vero audivit, quod Ioannes ei testificatus est, et quod discipulos iam haberet, de reliquo confidenter rogat. *Alcuin.* Significat etiam in hoc loco Synagogam, quae Christum provocat ad faciendum miraculum: familiare enim est Iudaeis miracula inquirere. Sequitur: *Et dicit ei Iesus; Quid mihi et tibi, mulier? August. ib.* Quidam derogantes Evangelio, et dicentes quod Iesus non fuit natus de Maria Virgine, hinc argumentum sumere conantur erroris sui, ut dicant quomodo erat mater eius cui dixit: *Quid mihi et tibi, mulier?* Sed quis hoc narravit, ut credamus quia hoc Dominus dixit? Nempe Ioannes Evangelista. At ipse dixit: *Et erat ibi mater Iesu.* Quare hoc, nisi quia utrumque verum est? Sed numquid ideo venit ad nuptias, ut doceret matres contemni? *Chrysost. ibidem.* Sed quod valde venerabatur matrem, audi Lucam enarrantem, qualiter subditus parentibus erat. Nam ubi quidem parentes nihil impediunt eorum, quae sunt secundum Deum,

(1) *Al.* celebrationibus. (2) *Al.* conversabatur.

debitum est subiici eis, quando autem non tempore debito aliquid quaerunt, et abscindunt nos a spiritualibus, non ex hoc fallaris. *Aug. de Symb. l. 2. c. 4.* Ut ergo distingueret inter Deum et hominem, quia secundum hominem minor, et subditus erat; secundum autem Deum supra omnes erat, dixit: *Quid mihi et tibi est, mulier? Chrysost. ib.* Sed et propter aliam causam ut non suspecta essent miracula quae fiebant: ab his enim qui indigebant, rogari oportuerat, non a matre, voluit ostendere quoniam omnia decenti tempore operatur, non simul omnia faciens: quia confusio quaedam esset; et ideo sequitur: *Nondum venit hora mea*; idest nondum cognitus sum his qui adsunt. Sed neque sciunt quoniam defecit vinum: sine eos primum hoc sentire: qui enim necessitatem non praesentit, neque beneficii grandem suscipiet sensum. *August. tract. 8. sparsim.* Vel ideo quia Dominus noster, secundum quod Deus erat, matrem non habebat; secundum quod homo erat, habebat matrem. Miraculum autem quod facturus erat, secundum divinitatem facturus erat, non secundum infirmitatem humanam. Miraculum tamen exigebat mater; at ille tamquam non agnoscens viscera humana, operaturus facta divina, dixit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* tanquam dicat: Quod in me facit miraculum, non tu genuisti deitatem meam. Dicitur autem mulier secundum femineum sexum, non secundum corruptionem integritatis. Sed quia genuisti infirmitatem meam, tunc te cognoscam cum ipsa infirmitas pendebit in cruce; unde subdit: *Nondum venit hora mea;* quasi dicat: Ibi te agnoscam cum pendere in cruce infirmitas coeperit, cuius et mater es. Commendavit enim matrem discipulo, prius matre moriturus, et ante mortem matris resurrecturus. Videte autem ne forte, quomodo invenerunt Manichaei occasionem perfidiae suae, quia dixit Dominus, *Quid mihi et tibi est, mulier?* sic inveniant Mathematici occasionem fallaciae, quia dixit, *Nondum venit hora mea.* Dicunt enim, Vides quia sub fato erat Christus, quia dixit: *Nondum venit hora mea.* Credant autem Deo dicenti *infr. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam*; et quaerant quare sit dictum, *Nondum venit hora mea*: nec ideo iam sub fato ponant conditorem caeli: quia si esset fatum de sideribus, non poterat esse sub necessitate siderum conditor siderum. Quod non solum Christus non habuit, quod appellas fatum; sed nec aut ille, aut quisquam hominum. Quare ergo dixit, *Nondum venit hora mea?* Quia in potestate habebat quando moreretur; sed nondum videbat esse opportunum ut illa potestate uteretur. Vocandi erant discipuli, annuntiandum erat regnum caelorum, faciendae erant virtutes, commendanda erat divinitas Domini in miraculis, commendanda erat humanitas Domini in ipsa compassione mortalitatis. At ubi tantum fecit quantum sufficere iudicavit, venit hora, non necessitatis, sed voluntatis; non conditionis, sed potestatis.

2. Dicit mater eius ministris: Quodcunque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideae hydriae sex positae secundum purificationem Iudeorum, capientes singulae metretas binas vel ternas. Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua: et implevérunt eas usque ad summum. Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, et ferte architriclino: et tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam, vocat sponsum architriclinus, et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Galilaeae, et manifestavit gloriam suam: et crediderunt in eum discipuli eius.

2. *Chrysost. hom. 31. in Ioan.* Quamvis dixerit, *Nondum venit hora mea*, postmodum fecit quod mater dixerat, ut etiam ex hoc sufficiens esset demonstratio, quod non subiectus est horae. Si enim horae subiiciebatur, qualiter debita hora nondum facta hoc fecit? Deinde et propter honorem matris, ut non finaliter ei contradicere videretur: neque eam tot praesentibus erubescere faceret: adduxerat enim ad eum ministros, ut a pluribus fieret petitio; unde sequitur: *Dicit mater eius ministris: Quodcunque dixerit vobis, facite. Beda.* Quasi dicat: Licet abnegare videatur; tamen faciet: noverat enim eum mater pium et misericordem. Sequitur: *Erant autem ibi lapideae hydriae sex positae secundum purificationem Iudaeorum, capientes singulae metretas binas vel ternas.* Hydriae vocantur vasa aquarum receptui parata: Graece enim aqua hydor dicitur. *Alcuin.* Vasa autem aquarum receptui parata erant secundum purificationem Iudaeorum, quia inter alias pharisaeorum traditiones etiam hoc observabant, ut crebro se lavarent. *Chrysost. ib.* Quia vero inaquosa est Palestina, et non erat multis in locis fontes et puteos invenire; replebant hydrias aqua, ut non currerent ad flumina, si quando immundi fierent; sed de prope haberent purgationis modum. Ne autem quidam infidelium suspicarentur, quoniam faece intus remanente, deinde aqua immissa, vinum subtilissimum factum esset, propterea ait secundum purificationem Iudaeorum, ostendens quod illa vasa nunquam vini receptacula facta erant. *Aug. tr. 9. sparsim.* Metretas enim dicit mensuras quasdam, tanquam si diceret urnas, amphoras, vel aliud huiusmodi. Metron enim, mensuram dicunt Graeci; inde appellatae metretae. Quod autem ait *binas vel trinas*, non ita accipiendum est, quod aliae binas, aliae ternas; sed eaedem ipsae caperent binas, quae etiam ternas. Sequitur: *Dixit eis Iesus: Implete hydrias aqua; et impleverunt eas usque ad summum. Chrysost. ibid.* Sed quare ante quam implevissent hydrias aqua, non fecit signum? quod multo mirabilius esset: quia scilicet aliud est substantiam in aliam qualitatem transmutare, et ipsam substantiam ex nihilo facere. Hoc quidem mirabilius est, sed non ita videtur credibile multis. Propterea enim multoties a miraculorum magnitudine abstinet, volens magis credibile esse quod fiebat, cum hoc et perversa dogmata evertit. Quia enim sunt quidam qui mundi conditorem alium esse dicunt, plura miraculorum ex subiectis substantiis facit: si enim contrarius ei esset qui conditor est mundi, non utique alienis uteretur ad propriae vir-

tutis demonstrationem. Non autem ipse aquam hausit, et tunc veniam ostendit, sed hoc iubet ministris ut eos testes haberet eius quod fiebat; unde sequitur: *Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, et ferte architriclino. Alcui.* Triclinium ordo trium lectorum, clini enim lectum significat. Architriclinus princeps triclinii, idest primus inter convivas, qui more antiquo in lectis discumbebant: unde quidam architriclinum intelligunt aliquem ex Sacerdotibus Iudaeorum, qui nuptiis interesse poterant, ut illos instrueret qualiter nuptiis uti deberent. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Quia aliqui possent dicere quod convivae ebrii erant, et sensus iudicantium corruptus, ut nescirent utrum aqua vel vinum esset; hi autem quibus ministratio conviviorum credita est, maxime vigiles sunt, unum opus habentes, ut ornate et ordinate omnia disponantur; ideo in testimonium eorum quae fiebant dixit Dominus, *Ferte architriclino*, propter evigilantem eius sensum; et non dixit, Propinate discumbentibus. *Hilar. 3. de Tri.* Aqua igitur hydriis infunditur, vinum calicibus hauritur: infundentis scientiae sensus non convenit haurientis. Qui infuderunt, hauriri aquam existimant; qui hauriunt, vinum infusum arbitrantur; unde sequitur: *Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam, vocat sponsum architriclinus.* (1) Non autem aquae simplicitas defecit, et vini sapor natus est: non per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est; sed aboletur quod erat, et quod non erat coepit. *Chrys. hom. 21.* Paulatim autem Dominus volebat cognosci suorum signorum virtutem; et ideo neque ipse revelabat quod factum est, neque ministros architriclinus vocavit: non enim esset eis creditum de puro homine existimato tale testimonium reddentibus: sed vocat sponsum qui maxime poterat conspicere quod fiebat. Non simpliciter autem Christus vinum, sed vinum optimum fecit; unde sequitur: *Et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit etc.* Talia enim sunt Christi miracula, ut multo his quae per naturam fiunt, speciosiora et utiliora fiant. Igitur aqua vinum facta ministros testes habuit, boni vero vini factio architriclinum et sponsum. Probabile autem est et sponsum aliquid respondisse; sed Evangelista hoc praetermittit, tangens solum id quod necessarium est scire, scilicet quoniam vinum aquam fecit; unde statim subdit: *Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Galilaeae.* Tunc enim signa maxime necessarium erat facere, quando discipuli iam congregati erant devoti, et attendentes his quae fiebant, manifeste aderant. Si vero dixerit quis non esse argumentum sufficiens, ut hoc sit principium signorum, quia additur, *In Chana Galilaeae*, quasi contingat alibi prius esse facta; dicemus quod et antea diximus, quia Ioannes dicit *sup. cap. 1. Ut manifestetur Israeli, propterea veni baptizans.* Si vero secundum primam aetatem miracula fecit; nequaquam indigebant Israelitae alio manifestante eum. Qui enim in brevi tempore ita per miraculorum multitudinem claruit, ut eius nomen manifestum fieret omnibus, multomagis si puer existens a prima aetate miracula fecisset; nam et ea quae fierent, inopinabiliora existimarentur, ab infante facta, et tempus amplius esset. Decenter autem non incoepit signa facere ex prima aetate: existimassent enim phantasiam esse incarnationem, et ante opportunum tempus cruci eum tradidissent livore liquefacti. *August. trac. 9.* Hoc autem miraculum Domini quod de aqua vinum fecit, non est mirum eis qui noverunt quia Deus fecit. Ipse enim fecit vinum illo die in hydriis, qui omni anno hoc facit in vitibus; sed hoc assiduitate amisit admirationem: itaque servavit sibi Deus inusitata quaedam quae faceret, ut tanquam dormientes homines ad se colendum mirabiliter excitaret; propter quod sequitur: *Et manifestavit gloriam suam. Alcuin.* Quia ipse est Rex gloriae, qui sicut Dominus elementa mutabat. *Chrysost. ib.* Et hoc quantum ex parte sua; si vero et tunc multi non cognoverunt, sed tamen omnes postea erant miraculum audituri. Sequitur: *Et crediderunt in eum discipuli eius:* hi enim debebant credere, et facilius, et cum diligentia attendere his quae fiebant. *August. de cons. Evangel. l. 2. cap. 17.* Sed si tunc in eum crediderunt, nondum erant discipuli cum ad nuptias vocati sunt, sed illo more locutionis hoc dictum est quo loquimur, cum dicimus Apostolum Paulum in Tharso Ciliciae natum: neque enim tunc iam erat Apostolus. Ita discipulos Christi invitatos ad nuptias cum audimus, non iam discipulos, sed qui futuri erant discipuli, intelligere debemus. *August. tract. 9.* Illa autem mysteria quae in isto miraculo Domini latent, videte. Oportebat impleri in Christo quae de illo scripta erant. Illa erat aqua; fecit autem de aqua vinum cum aperuit eis sensum, et exposuit Scripturas: sic enim sapit quod non sapiebat, et inebriabat. *Beda.* Apparente enim Domino in carne, vinosa legalis sensus suavitas paulatim coeperat ob carnalem pharisaeorum interpretationem a prisca sua virtute deficere. *August. ib.* Si autem iussisset aquam effundi, et ipse mitteret vinum ex occultis creaturae finibus, videretur Scripturas veteres improbasse. Cum autem ipsam aquam convertit in vinum, ostendit nobis quod et Scriptura vetus ab ipso est, nam iussu ipsius impletae sunt hydriae. Sed nihil sapit illa Scriptura, si non ibi Christus intelligatur. Novimus autem legem ex quibus temporibus narret, idest ab exordio mundi: inde usque ad hoc tempus quod nunc agimus, sexta aetas est: nam prima aetas computatur ab Adam usque ad Noe; secunda a Noe usque ad Abraham; tertia ab Abraham usque ad David; quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis; quinta usque ad Ioannem Baptistam; sexta inde usque ad finem saeculi. Sex ergo illae hydriae sex aetates significant, quibus non defuit prophetia. Impletae sunt prophetiae, plenae sunt hydriae. Quid est autem quod capiebant metretas binas vel trinas? Si trinas tantum diceret, non curreret animus noster nisi ad mysterium Trinitatis. Sed forte nec sic debemus inde sensum avertere, quia dixit binas vel trinas: quia nominato Patre, et Filio, consequenter et Spiritus S. intelligendus est. Oportet enim intelligi caritatem invicem Patris, et Filii, quod

(1) *Sic omnia a nobis consulta exempla; Nicolai tamen sic corrigit.* Non autem permixtio fuit, sed creatio: aquae simplicitas defecit, et vini sapor natus est: non per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est; sed aboletur quod erat etc.

est Spiritus S. Sed est et alius intellectus non praetermittendus; binae enim metretae intelliguntur in duobus generibus hominum, idest Iudaeis, et Graecis; tres autem propter Noe tres filios significatos. *Alcuin.* Ministri autem sunt doctores novi testamenti, qui Scripturas aliis sacras spiritualiter interpretantur; architriclinus autem est aliquis legisperitus, ut Nicodemus, Gamaliel, Saulus. Dum ergo talibus Evangelii verbum committitur, quod in littera legis occultabatur, quasi vinum de aqua factum architriclino propinatur. Et bene in domo nuptiarum tres ordines discumbentium describuntur; quia Ecclesia tribus ordinibus fidelium constat, coniugatorum, continentium, et doctorum. Optimum autem vinum Christus usque adhuc servavit, idest Evangelium usque ad sextam aetatem distulit.

3. Post haec descendit Capharnaum ipse et mater eius, et fratres eius, et discipuli eius: et ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat pascha Iudaeorum, et ascendit Iesus Ierosolymam.

3. *Chrysost. hom. 22.* Quoniam autem paulo post Dominus Ierosolymam ascensurus erat, Capharnaum adiit, ut non ubique fratres et matrem secum trahat; unde dicitur: *Post haec descendit Capharnaum ipse, et mater eius, et fratres eius, et discipuli eius: et ibi manserunt non multis diebus. August. tract. 10.* Hic est autem Dominus Deus noster excelsus, ut nos faceret; humilis, ut nos reficeret; ambulans inter homines, patiens humana, abscondens divina. Ecce habet matrem, habet fratres, habet et discipulos. Inde fratres unde matrem. Fratres enim Scriptura nostra appellare consuevit non eos solos qui nascuntur ex eodem utero, aut ex eodem patre, sed ex eodem gradu, velut compatrueles aut consobrinos. Unde ergo fratres Domino? Non enim Maria iterum peperit; absit: inde coepit dignitas virginum. Abraham patruus erat Loth, et Iacob Laban Syrum habebat avunculum; utrique dicti sunt fratres. *Alcuin.* Fratres ergo Domini dicuntur cognati Mariae vel Ioseph, non filii Mariae vel Ioseph: quia non solum beata Virgo, sed etiam Ioseph testis castitatis eius ab omni actione coniugali immunis permansit. *August. de consen. Evang. lib. 2. c. 17.* Quod vero dicit, *Et discipuli eius*, incertum est, utrum iam illi adhaeserant etiam Petrus, et Andreas, et filii Zebedaei. Matthaeus enim primo narrat quod venerit, et habitaverit in Capharnaum, et postea quod eos de navibus piscantes vocaverit. An sorte Matthaeus quod praetermiserat recapitulavit, quia sine ulla consequentis temporis differentia dixit *c. 4. Ambulans iuxta mare Galilaeae vidit duos fratres*: an potius alii discipuli fuerunt: Scriptura enim evangelica et apostolica, non solum illos duodenos appellat discipulos eius, sed omnes qui in Deum credentes ad regnum caelorum magisterio eius erudiebantur. *Ibidem 18.* Illud etiam requirendum est quomodo hic dicit antequam Ioannes Baptista missus esset in carcerem, Iesum venisse in Galilaeam, cum Matthaeus dicat *Matth. 4. Cum autem audisset quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilaeam;* similiter etiam et Marcus. Lucas etiam nihil quidem dicit de tradito Ioanne; sed post baptismum, et tentationem Christi dicit eum isse in Galilaeam, sicut illi duo. Unde intelligitur tres Evangelistas non Ioanni Evangelistae contraria narrasse, sed praetermisisse primum Domini adventum in Galilaeam posteaquam baptizatus est, quando illic aquam convertit in vinum. *Euseb. in ecclesiast. histor. lib. 3. c. 24.* Cum enim trium Evangeliorum ad Ioannem Evangelistam notitiam pervenisset, probasse quidem dicitur fidem, et veritatem dictorum; deesse tamen vidit aliqua, et ea maxime quae primo praedicationis suae tempore Dominus gesserat: certum est enim, quod in superioribus tribus Evangeliis haec videntur sola contineri quae in eo gesta sunt anno quo Ioannes Baptista vel inclusus est in carcere, vel punitus. Et ideo rogatus dicitur Ioannes Apostolus, ut ea quae praeterierant priores ante traditionem Ioannis, Salvatoris gesta conscriberet. Unde si quis diligenter consideret, inveniet Evangelia non dissonare; sed alterius temporis gesta esse quae scribit Ioannes, alterius vero quae ceteri. *Chrysost. hom. 22.* Neque enim in Capharnaum miraculum ullum tunc operatus est: qui enim civitatem habitabant illam, non sane se habebant ad Christum, sed erant valde corrupti; ideo tamen accedit, et parum ibi trahit tempus propter eum qui ad matrem erat honorem. *Beda.* Ideo etiam non multis diebus ibi manserunt propter festum paschae quod iam appropinquabat; unde sequitur: *Et prope erat pascha Iudaeorum. Orig. tom. 10. in Ioan.* Sed quid intendit ibi appositio *Iudaeorum*? non enim nationis alterius paschae solemnitas fuerat. Forsan vero quia quoddam est pascha humanum eorum qui procul a proposito Scripturae celebrant illud; quoddam vero divinum et verum, quod in spiritu, et veritate perficitur. Ad distinctionem ergo divini dicitur, *Iudaeorum.* Sequitur: *Et ascendit Ierosolymam. Alcuin.* Bis in Evangeliis legitur Iesum ascendisse Ierosolymam: semel in primo anno praedicationis, dum adhuc Ioannes non erat missus in carcerem; de hoc ascensu nunc agitur: et iterum illo anno quo erat passus. Dedit autem nobis exemplum Dominus quanta cura divinis subdi debeamus imperiis. Si enim ipse Dei Filius decreta legis a se data implebat, celebrans solemnitates cum ceteris hominibus, quanto studio bonorum operum servi debent sollemnitates et praevenire, et celebrare? *Orig. tom. 6. in Ioan.* Mystice autem cum facta est nuptiarum praeparatio in Chana Galilaeae descendit una cum matre, fratribus, et discipulis in Capharnaum, quae interpretatur ager consolationis. Oportebat enim post vini alacritatem, ad agrum consolationis una cum matre et discipulis ascendere Salvatorem, consolaturum in futuris fructibus, et in agrorum multitudine suscipientes disciplinam eius, et animam quae illum Spiritu S. concepit et iuvandos ibi. Sunt enim quidam fructificantes, ad quos Dominus ipse descendit una cum verbi ministris atque discipulis, adiuvans huiusmodi praesente matre sua. Videntur autem qui Capharnaum ducti sunt, non capere diuturnam apud se Iesu praesentiam: quoniam illuminationem quae de pluribus dogmatibus est, inferioris consolationis agellus non capit, cum paucorum capax existat. *Alcui.* Vel Capharnaum villa pulcherrima est, et significat mundum, in quem Verbum Patris descendit. *Beda.* Non multis autem diebus ibi mansit, quia parvo in hoc mundo tempore cum homini-

bus conversatus est. *Orig. t. 10. in Ioan.* Est autem Ierosolyma civitas Regis magni, velut ipse Salvator ait, ad quam nullus eorum qui manent in terris conscendit, nec ingreditur; sed quaelibet anima quae naturalem obtinet celsitudinem, et acumen intelligibilium perspicuum, eius civitatis est incola, ad quam solus Iesus ascendisse dicitur. Videntur tamen post discipuli fore praesentes dum recolunt: *Zelus domus tuae comedit me;* sed quasi in quolibet discipulorum Iesus ascendit.

4. Et invenit in templo vendentes oves, et boves, et columbas, et nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oves quoque et boves; et nummulariorum effudit aes, et mensas subvertit. Et his qui columbas vendebant dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Recordati sunt vero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuae comedit me.

4. *Beda.* Dominus Ierusalem adveniens, continuo templum oraturus adiit, nobis dans exemplum ut quocunque properamus, domum Dei primo ingrediamur Dominum deprecaturi; unde dicitur: *Et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas. August. tr. 10.* Sacrificia enim illi populo pro eius carnalitate talia data sunt, quibus teneretur ne ad idola defflueret; et immolabant boves, et oves, et columbas. *Beda.* Sed quia de longinquo properantes quae iussa sunt immolari Domino, secum ferre non poterant, eorum pretia deferebant; unde nacta occasione haec animalia in templo scribae et pharisaei vendi instituerunt, ut venientes emerent, et offerrent; eademque oblata ipsi aliis venderent; et sic sua lucra accumularent. Unde et nummularii ad hoc sedebant ad mensam, ut inter emptores venditoresque hostiarum prompta esset pecunia: unde subditur: *Et nummularios sedentes.* Dominus autem nolens aliquid in domo sua terrenae esse negotiationis, neque eius quae honesta putaretur, negotiatores omnes expulit foras. *August. ib.* Et qui flagellandus erat ab eis, prior illos flagellavit; unde sequitur: *Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo. Theo.* Neque solum eos eiecit qui vendebant et emebant, sed etiam res eorum; unde subditur: *Oves quoque et boves; et nummulariorum effudit aes, et mensas evertit*, scilicet nummularias, quae erant quasi vasa denariorum. *Orig. to. 10. in Ioan.* Consideremus autem ne forte enorme videatur quod Dei Filius captis funiculis parat sibi flagellum ad eiiciendum de templo. Unum tamen refugium ad horum responsionem relinquitur divina potestas Iesu, ut cum volebat posset iracundiam hostium suffocare, quamvis essent innumeri, et sedare mentium turbines: *Dominus enim dissipat cogitationes gentium Ps. 32.* Praesens autem historia in nullo minorem potestatem praetendit his quae ab eo miraculosius edita sunt; quinimmo constat hanc maiorem demonstrare potentiam miraculo, quo aqua conversa est in vinum: eo quod illic inanimata subsistit materia, hic vero tot millium hominum domantur ingenia. *August. de con. Evan. c. 67.* Manifestum est autem non semel, sed iterato hoc factum esse a Domino. Sed illud primum commemoratur hic a Ioanne, istud ultimum a ceteris tribus. *Orig. ib.* Et Ioannes quidem hic dicit quod expulit vendentes de templo; Matthaeus autem ait, quoniam expulit vendentes, et ementes. Multo autem maior erat numerus ementium quam vendentium: quorum expulsio transcendebat dignitatem eius qui reputabatur filius carpentarii; nisi quod divina potestate sibi omnes subiecit, ut dictum est. *Beda.* Commendatur autem in hac lectione utraque Christi natura: humana quidem in hoc quod matrem comitem habuisse perhibetur; divina vero in hoc quod verus Dei Filius demonstratur: sequitur enim: *Et his qui vendebant columbas dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Chrysost. hom. 22. in Ioan.* Ecce Patrem vocat, et non iracuutur; aestimant enim simpliciter eum dicere; sed quia postea apertius loquebatur ut solam repraesentaret parilitatis intelligentiam, propterea saeviebant. Et Matthaeus quidem dicit quod eiiciens eos dicebat *c. 21. Nolite facere domum meam speluncam latronum*: illud enim fecit ad passionem veniens, ideo durioribus sermonibus utebatur; hoc autem in principio signorum fecit, unde non ita aspera, sed remissa quodammodo increpatione utitur. *Aug. tr. 10.* Ecce templum illud figura adhuc erat, et eiecit inde Dominus omnes qui ad nundinas venerant. Et quae ibi vendebant. Quae opus habebant homines in sacrificio illius temporis. Quid si ibi ebriosos inveniret? Si negotiationis non debet fieri domus Dei, potationis fieri debet? *Chrysost. ib.* Sed cuius gratia tali vehementia Christus usus est? quia enim in sabbato curaturus erat, et multa facturus quae videbantur ab eis esse legis transgressio, ut non videatur Deo contrarius, hoc cum periculo fecit, dans intelligere, quod qui periculis se exponit pro bono ornatu domus, dominum domus non contemnit; et ideo ut ostenderet sui consonantiam ad Deum, non dixit, Domum sanctam, sed *domum Patris mei.* Et propter hoc etiam subditur: *Recordati vero sunt discipuli eius quia scriptum est: Zelus domus tuae comedit me. Beda.* Discipuli enim videntes in eo hunc ferventissimum zelum, recordati sunt quia zelo domus Patris Salvator eiecit impios de templo. *Alcui.* Zelus, cum in bono accipitur, est quidam fervor animi, quo mens relicto humano timore pro defensione veritatis accenditur. *August. ib.* Comeditur ergo zelo domus Dei, qui omnia quae videt ibi perversa cupit emendare; et si emendare non potest, tolerat et gemit. Si ergo in domo tua ne quid perversum fiat satagis, in domo Dei, ubi salus proposita est, debes pati quantum in te est, si quid perversi videris? Amicus est, admoneatur leniter; uxor est, severissime frenetur; ancilla est, etiam verberibus compescatur. Fac quicquid potes pro persona quam portas. *Alcuin.* Mystice autem quotidie Deus spiritualiter suam Ecclesiam intrat, et qualiter ibi unusquisque conversetur attendit. Caveamus ergo ne in Ecclesia Dei fabulis, vel risibus, vel odiis, vel cupiditatibus vacemus, ne improvisus veniens nos flagellet, et de Ecclesia sua eiiciat. *Orig. tom. 11.* Possibile enim est Ierosolymitanum quoque delicto subiacere, et capacissimos deviare; quod nisi post delictum citissime convertantur, capacitatem amit-

tunt. Invenit igitur in templo, idest in sacris, vel in enuntiatione ecclesiastici sermonis quosdam qui Patris domum domum negotiationis constituebant, qui scilicet venales exponunt boves, quos oportet servare ad aratrum ne retrocedentes non disponantur ad regnum Dei; qui etiam praeferunt mammonam iniquitatis ovibus, ex quibus habent ornatus materiam; qui etiam solertiam columbarum privata qualibet amaritudine vilipendunt. Cum ergo hos inveniret Salvator in domo sacrata, facto de funiculis flagello fugat illos una cum venalibus ovibus, et bobus suis, et spargit aeris pondera velut indigna in domo Dei retineri, subvertitque constitutas tabulas in animabus avarorum, et mandat ne ulterius in domo Dei columbae vendantur. Arbitror autem et exemplum ipsum statuisse per praedicta secretius, ut intelligamus per hoc, si quid agi debet erga sacram illam oblationem a Sacerdotibus, non debere ritu sensibilium oblationum agi, nec legem observari debere, ut carnales Iudaei volebant: nam Iesu propellente boves, et oves, iubente auferri columbas, quae ut plurimum offerebantur iuxta consuetudinem Iudaeorum, et subvertente mensas materialium nummorum non expresse, sed figuraliter continentium divinas impressiones, ea scilicet quae secundum legis Scripturam videbantur honesta, et utente eo in plebem flagellis, dissolvenda, et dispergenda haec erant, translato regno ad eos, qui ex Gentibus crediderunt. *Aug. ibidem.* Vel vendentes in Ecclesia sunt, qui quae sua sunt quaerunt, non quae Iesu Christi. Venale habent totum, quia volut redimi. Simon ideo volebet emere Spiritum S. quia vendere volebat: erat enim de illis, qui columbas vendunt: etenim in columba apparuit Spiritus S. columba autem non est venalis, gratis datur, quia gratia vocatur. *Beda.* Vendunt igitur columbas, qui acceptam Spiritus S. gratiam non gratis, ut praeceptum est, sed ad praemium dant; qui manuum impositionem qua Spiritus S. accipitur, etsi non in quaestum pecuniae, ad vulgi tamen favorem tribuunt; qui sacros ordines non ad vitae meritum, sed ad gratiam largiuntur. *August. ibidem.* Boves autem intelliguntur Apostoli, et prophetae, qui nobis Scripturas sacras dispensaverunt. Qui ergo ipsis Scripturis fallunt populos, a quibus quaerunt honores, vendunt boves; vendunt et oves, idest ipsas plebes; et cui vendunt, nisi diabolo? Quicquid enim de unica Ecclesia praeciditur, quis tollit nisi leo rugiens? *Beda.* Vel oves sunt opera munditiae, et pietatis. Vendunt ergo oves, qui humanae gratia laudis opera pietatis exercent. Nummos mutuo dant in templo, qui aperte terrenis rebus in Ecclesia deserviunt. Domum etiam Domini faciunt domum negotiationis non solum hi qui propter sacros ordines pretium pecuniae, vel laudis, vel honoris quaerunt, verum etiam hi qui gradum, vel gratiam spiritualem, quam in Ecclesia Domino largiente perceperunt, non simplici intentione, sed cura humanae retributionis exercent. *August. ibidem.* Signum autem quoddam nobis ostendit Dominus, quod fecit flagellum de resticulis, et negotiationem in templo facientes flagellavit. Etenim unusquisque in peccatis suis testem sibi texit, dum peccata addit peccatis. Quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates suas, agnoscant quia Dominus facit flagellum de resticulis, et adhuc admonet eos, ut mutent se: nam si se non mutaverint, audient in fine *Matth. 23. Ligate illi manus et pedes. Beda.* Facto igitur de funiculis flagello illos eiecit de templo: quia de parte sortis sanctorum eiiciuntur, qui inter sanctos positi, vel ficte bona, vel aperte faciunt opera mala. Oves quoque, et boves eiecit; quia talium vitam pariter, et doctrinam ostendit esse reprobam. Nummulariorum quoque effudit aes, et mensas subvertit; quia damnatis in fine reprobis, etiam ipsarum quas dilexerunt rerum tollet figuram. Venditionem columbarum de templo auferri praecepit; quia gratia Spiritus, quae gratis accipitur, gratis dari debet. *Orig. t. 10. in Io.* Potest etiam per templum intelligi anima studiosi, propter inhabitans verbum Dei, in qua ante doctrinam Iesu constiterant terrestres, et bestiales motus. Signum autem terrestrium motuum bos est, quoniam est agri cultor; insensatorum autem motuum ovis, quod est pluribus animalibus irrationalius; levium vero, atque inconstantium mentium signum est columba; eorum vero qui bona videntur signa sunt aera, quae Christus verbo doctrinae expellit, ut non ultra domus Patris eius sit forum.

5. Responderunt ergo Iudaei, et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia haec facis? Respondit Iesus, et dixit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudaei: Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius quia hoc dicebat de corpore suo: et crediderunt Scripturae, et sermoni, quem dixit Iesus.

5. *Theoph.* Quia Iudaei videbant Iesum talia facere cum potestate multa, et dicentem: *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis*; signum ab eo petunt; unde dicitur: *Responderunt ergo Iudaei, et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia haec facis? Chrysost. hom. 23.* Sed numquid signa opus erant, ut ea quae male fiebant cessare faceret? Nonne zelum talem accipere pro domo Dei maximum signum virtutis erat? Non autem illius prophetiae meminerant; sed signum petebant, simul quidem de suo turpi lucro impedito dolentes, simul autem et per hoc prohibere eum volentes: opinantur enim eum aut provocare ad miracula, aut cessare ab his, quae fiebant. Propterea non dat eis signum, sicut et petentibus signum respondit, dicens *Matt. 12. Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae.* Sed tunc quidem manifestius, nunc autem obscurius respondet idem. Non autem is utique qui non petentes praeoccupat, et signa dat, hic petentes advertisset, nisi mentem eorum cognovisset dolosam: sequitur enim: *Et dixit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Beda.* Quia enim signum quaerebant a Domino, quare solita commercia proiicere debuerit ex templo; respondit: quia ipsum templum significabat templum corporis sui, in quo nulla prorsus esset alicuius macula peccati; quasi dicat: Sicut inanimatum

templum a vestris commerciis, sceleribusque mea expio potestate : ita et hoc corporis mei templum, cuius istud gestat figuram, vestris manibus dissolutum, tertia die resuscitabo. *Theo.* Nequaquam tamen illos ad homicidium provocat, dicens, *Solvite*; sed hoc eis affectantibus non sibi esse absconditum demonstrat. Audiant autem Ariani, quomodo Dominus mortis destructor dixit, *Excitabo*, virtute videlicet propria. *August. tract. 10.* Resuscitavit quidem et Pater, cui dicit in *Ps.40. Excita me, et reddam illis.* Sed quid fecit Pater sine Verbo? Quomodo ergo eum Pater resuscitat, sic et Filius suscitavit: quia Filius dixit *infr.10. Ego et Pater unum sumus. Chrys.ib.* Propter quid autem signum resurrectionis dat eis? Quoniam scilicet hoc maxime erat, quod ostendebat eum non esse hominem purum, posse adversus mortem statuere triumphum, et tyrannidem eius longam velociter dissolvere. *Orig. tom. 10. in Ioan.* Utraque autem, scilicet et corpus Iesu, et templum exemplar mihi fore videntur Ecclesiae, eo quod ex vivis lapidibus construitur in domum spiritualem, in sacerdotium sanctum, et propter illud *1.Cor.12. Vos estis corpus Christi, et membra de membro.* Quamvis autem dissolvi lapidum videatur structura, ac dissipari omnia ossa Christi adversitatibus tribulationum; instaurabitur tamen (1) templum, ac resuscitabitur die tertia, (2) quae in novo caelo, et nova terra praesens erit. Sicut enim illud Christi corpus sensibile crucifixum est, ac sepultum, et postea resurrexit; sic et totale sanctorum Christi corpus concrucifixum est Christo: quilibet enim eorum nullo in alio gloriatur, nisi in cruce Christi, per quam ipse crucifixus est mundo. Sed et consepultus est Christo, et resurrexit cum eo, quia in quadam novitate vitae ambulat. Sed secundum beatam resurrectionem nondum surrexit: unde non scriptum est, Tertia die restaurabo illud, sed *in tribus diebus*: perficitur enim eius erectio in omnibus tribus diebus. *Theoph.* Iudaei enim de inanimato templo putantes eum hoc dicere, deridebant eum; unde sequitur: *Dixerunt ergo Iudaei: Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? Alcuin.* Et notandum quod non de prima aedificatione, quae a Salomone septem annis perfecta est, sed de reaedificatione, quae facta est sub Zorobabel per quadraginta et sex annos impedientibus inimicis respondebant. *Orig. ib.* Vel dicit aliquis, quadraginta et sex annorum exurgere computum, ex quo David allocutus est Nathan prophetam consulens de constructione templi, ex tunc satagens ad congregandam materiam templi. Animadverte vero si possibile est quadragenarium numerum statui erga templum propter quatuor elementa mundi, ac senarium propter hoc quod homo sexto die creatus est. *August. 4. de Trinit. cap. 5.* Vel hic numerus perfectioni dominici corporis apte congruit: quadragesies enim sexies seni fiunt ducenta sexaginta sex; qui numerus dierum complet novem menses, et sex dies. Ipsa autem perfectio corporis Domini tot diebus ad partum producta comperitur, sicut a maioribus traditum suscipiens Ecclesiae custodit auctoritas. Octavo enim Calendas Aprilis conceptus creditur, quo et passus; natus autem traditur octavo Calendas Ianuarii. Ab illo ergo die usque ad istum computati ducenti septuagintasex reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragesies sexies habent. *Auyust. 83. quaest. 36.* Dicitur etiam conceptio humana sic procedere, et perfici primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus novem diebus convertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem et octo diebus formetur usque ad perfecta lineamenta omnium membrorum; et in reliquo tempore usque ad tempus partus magnitudine augetur. Sex autem, et novem, et duodecim, et decem et octo in unum coacti fiunt quadraginta quinque: addito ergo uno fiunt quadraginta sex; qui si fuerint multiplicati per ipsum senarium numerum, qui huius ordinationis caput tenet, fiunt ducenti septuagintasex, idest novem menses, et sex dies. Non ergo absurde quadraginta sex annis dicitur fabricatum esse templum quod corpus eius significabat, ut quot anni fuerint in fabricatione templi, tot dies fuerunt in corporis dominici perfectione. *August. tract. 10. in Ioann.* Vel aliter: Quia Dominus noster de Adam corpus accepit, non de Adam peccatum traxit; templum corporeum inde sumpsit, non iniquitatem, quae de templo pellenda est. Si autem facias quatuor nomina graeca ανατολη anatoli, quod est oriens, δυσις dysis, quod est occidens, αρκτος arctos, quod est septentrio, μεσημβρια mesembria, quod est meridies, capita verborum Adam habent. A quatuor enim ventis Dominus collecturum se dicit electos suos, cum venerit ad iudicium. Habent autem litterae nominis Adam numerum secundum Graecos, et ibi invenitur quadraginta sex annis aedificatum templum. Habet enim Adam alpha, quod est unum, et delta, quod quatuor, et alpha, quod est unum, et mi quod est quadraginta; et sic habet quadraginta sex. Sed Iudaei, quia caro erant, carnalia sapiebant; ille spiritualiter loquebatur, et de quo templo diceret, per Evangelistam nobis aperuit: sequitur enim: *Ille autem dicebat de templo corporis sui. Theoph.* Ex hoc autem Apollinarius contradictionem sumit, volens ostendere, quod caro Christi esset inanimata, eo quod templum sit inanimatum: ergo carnem Christi, et lapidem, et lignum facies, quia ex his templum consistit. Si autem quod dicitur *infr. 12. Anima mea turbata est;* et *infr. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam*, nequaquam de anima rationali dici dixeris: ubi pones illud *Luc.23. In manus tuas Domine commendo spiritum meum?* non enim hoc de anima irrationali intelligere poteris: neque quod dicitur *Ps.15. Non derelinques animam meam in inferno Orig. tom. 10. in Ioan.* Ideo autem corpus Domini templum intelligitur: quia sicut templum gloriam Dei continebat habitantem in ipso, sic corpus Christi repraesentans Ecclesiam Unigenitum continet, qui est imago Dei et gloria. *Chrysost. hom. 22. in Ioan.* Duo autem erant, quae obstabant discipulis ne interim intelligerent: unum ipsa resurrectio; alterum vero quod maius erat, scilicet quod Deus erat, qui in illo corpore habitabat: quod Dominus occulte ostenderat dicens: *Solvite templum hoc*, etc. Et ideo subditur : *Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat de corpore suo; et crediderunt Scripturae, et sermoni, quem dixit Iesus. Alcuin.* Ante resurrectionem enim non intelligebant Scripturas, quia

(1) *Al. deest* templum. (2) *Nicolai legit* qui.

nondum acceperant Spiritum S. sed in die resurrectionis apparens Dominus aperuit discipulis sensum, ut intelligerent, quae de ipso scripta erant in lege, prophetis; et tunc crediderunt Scripturae prophetarum, qui praedixerunt Christum tertia die resurrecturum, et sermoni, quem dixit Iesus, *Solvite templum hoc. Orig. tom. 10.* Secundum anagogem vero complementum fidei attingemus in magna corporum resurrectione totius corporis Iesu, idest Ecclesiae eius; cum fides, quae est ex specie, multum differat ab ea quae est per speculum in aenigmate.

6. Cum autem esset Ierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa quae faciebat. Ipse autem Iesus, non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, et quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

6. *Beda.* Superius Evangelista narravit quid Dominus Ierusalem adveniens gesserit; nunc vero eodem Ierosolymis commorante quid ab aliis erga eum actum fuerit refert; unde dicitur: *Cum autem esset Ierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa quae faciebat. Orig.ho.10.* Respiciendum autem quomodo ex signis eius plerique videntes credebant in eum. Non enim dicitur prodigia fecisse Ierosolymis, nisi forte cum facta sint, in Scripturis non habentur. Animadverte vero si possibile est in miraculis deputari, quod fecerit flagellum ex funiculis, et cunctos ex templo protulerit. *Chrysost. ho.23.* Prudentiores autem fuerant discipuli, qui ad Christum accesserant, non propter signa, sed propter doctrinam: nam grossiores quidem per signa trahuntur, rationabiliores vero per prophetias, seu doctrinam; unde subditur: *Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis. Aug.tr.11.* Quid sibi vult hoc, *Illi credebant in nomine eius, et ipse Iesus non credebat semetipsum eis?* An forte non credebant ei, et fingebant se credidisse? Sed non diceret Evangelista: *Multi crediderunt in nomine eius.* Magna ergo res, et mira! Credunt homines in Christum, et Christus non se credit hominibus; praesertim quia Filius Dei est, et utique volens passus est, et si nollet, numquam pateretur. Sed tales sunt omnes cathecumeni. Si dixerimus cathecumeno, Credis Christo? respondet, Credo, et signat se. Si interrogemus eum: Manducas carnem Filii hominis? nescit quid dicimus, quia Iesus non se credidit ei. *Orig. tom. 10.* Vel dicendum, quod Iesus non se credidit credentibus in nomine eius, et non in illum. In illum enim credunt, qui angustam viam vadunt ducentem ad vitam; qui autem credunt signis, non in eum, sed in nomine eius credunt. *Chrysost. ib.* Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in discipulis perfectis: neque committebat eis omnia dogmata, ut iam firmiter fidelibus fratribus: non enim intendebat exterioribus verbis, ad mentem eorum intrans, et tempus opportunum manifeste sciens; unde sequitur: *Eo quod ipse nosset omnes, et quia opus non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.* Scire enim ea quae sunt in corde hominum est Dei, qui solus corda plasmavit. Non indigebat ergo testibus, ut propriorum plasmatum mentem addiscat. *August. ib.* Plus etiam noverat artifex quid esset in opere sue, quam ipsum opus quid esset in semetipso. Nam et Petrus non noverat quid in ipso esset, quando dixit *infr. 13. Tecum ero usque ad mortem*; sed Dominus noverat quid esset in homine dicens *Luc. 22. Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Beda.* Quapropter monemur, ut numquam de conscientia nostra securi simus, sed semper solliciti formidemus; quia quod nos latet, aeternum arbitrum latere non valet.

CAP. III.

Erat autem homo ex pharisaeis Nicodemus nomine princeps Iudaeorum. Hic venit ad Iesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister. Nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Iesus, et dixit ei: Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

August. trac. 11. Superius dixerat, quod *cum esset Ierosolymis multi crediderunt in nomine eius, videntes signa et prodigia, quae faciebat*: ex his autem erat Nicodemus, de quo dicitur: *Erat autem homo ex pharisaeis Nicodemus nomine. Beda.* Cuius etiam dignitatis officium ostendit, cum subditur: *Princeps Iudaeorum*; deinde quid egerit, cum subiecit: *Hic venit ad Iesum nocte*, cupiens scilicet secreta eius allocutione plenius discere mysteria fidei, cuius aperta ostensione signorum iam rudimenta perceperat. *Chrys. hom.22.* Adhuc tamen a Iudaica detinebatur infirmitate: propterea et nocte venit, trepidans in die hoc facere: unde et Evangelista alibi *c.12.* dicit: *Quoniam ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Iudaeos non confitebantur, ut non extra Synagogam fierent expulsi. August. ibid.* Nicodemus etiam ex illo numero erat qui crediderunt, sed nondum renati sunt: unde hoc ad rem pertinet, quod in nocte venit. Renati autem ex aqua et Spiritu S. audiunt ab Apostolo *Eph. 5. Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Aymo ho. in octa. Pentecost.* Vel pulchre in nocte venisse dicitur, quia tenebris ignorantiae obnubilatus, ad tantam lucem nondum pervenerat, ut perfecte Deum verum crederet: nox enim in sacro eloquio pro ignorantia ponitur; unde subditur: *Et dixit ei: Rabbi, scimus, quia a Deo venisti magister.* Quod autem Hebraice Rabbi, Latine dicitur magister. Magistrum ergo appellat, et Deum tacet; quia credebat eum a Deo missum; sed tamen, ut dictum est, Deum non agnoscebat. *August. ibid.* Unde autem iste crediderat, patet per id quod subdit: *Nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Sic ergo Nicodemus de illis multis erat, qui crediderant in nomine eius, videntes signa quae faciebat. *Chrysost. ib.* Sed tamen neque a signis aliquid magnum existimabat de eo; sed adhuc humanam habens de eo mentem, ut de propheta loquitur, ad operationem eum missum dicens, et alieno auxilio indigentem haec agere, quae agebat; cum tamen Pater perfectum eum

genuerit, et sufficientem sibiipsi, et nihil habentem imperfectum. Quia vero Christi studium erat interim non ita dignitatem suam revelare, sicut persuadere, quod nihil ex adverso agebat Patri: propterea in verbis multoties humiliter loquens videtur, in rebus autem cum potestate omnia operatur. Ideoque et Nicodemus nunc manifeste quidem nihil excelsum loquitur de ipso: occulte autem ab humili eum opinione reducit, docens, quod sufficiens sibiipsi est in miraculorum operatione: unde subditur: *Respondit Iesus, et dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. August. ib.* Isti sunt ergo quibus se credit Iesus, qui non in nocte veniunt ad Iesum, sicut Nicodemus: tales enim iam etiam profitentur. Dicit ergo; *Nisi quis renatus fuerit etc.;* quasi dicat: Quia nondum es natus denuo, idest ex Deo, spirituali generatione; notitia, quam habes de me, spiritualis non est, sed animalis et humana. Ego autem dico tibi, quod sive tu, sive alius quicumque, nisi ex Deo denuo natus fuerit, non poterit apprehendere gloriam, quae circa me est; sed extra regnum erit: nam generatio quae per baptismum fit, illuminationem animae tribuit. *Chrysost. hom. 23.* Vel littera talis est: *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit etc.* hoc est, si tu non natus fueris desuper, et dogmatum susceperis certitudinem (1) alicubi, extra erras, et longe es a regno caelorum; seipsum hic ostendens, et indicans, quoniam non est hoc tantum quod videtur, sed aliis oculis opus est ad videndum eum. Hoc autem quod dicit, *Desuper*, hi quidem, idest de caelo exponunt; alii vero, a principio. Igitur Iudaei quidem si hoc audissent, deridentes utique discessissent; hic vero et in hoc amorem discipuli ostendit quod a Christo ulterius interrogat.

2. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suae iterato introire, et renasci? Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu S. non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem eius audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.

2. *Chrysost. hom. 23.* Veniens Nicodemus ad Iesum ut ad hominem, audiens maiora quam ab homine, erigitur ad altitudinem eorum quae dicuntur, non quidem excidens a fide; sed infert hanc impossibilitatem, ut in apertiorem provocet doctrinam. Duo autem erant quae admirabatur, scilicet nativitas talis, et regnum; neque enim audita erant apud Iudaeos. Sed interim circa prius instat, et quod maxime eius mentem concutiebat; unde dicitur: *Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suae iterato introire, et renasci? Beda.* Sic verba ista sonare videntur, quasi puer queat iterato in ventrem matris introire, et renasci. Sed sciendum, quod ipse senex erat: ideoque de se protulit exemplum; ac si diceret: Ego sum senex, et meam quaero salutem: quomodo possum in ventrem matris introire, et renasci? *Chrysost. ib.* Rabbi eum vocas, et a Deo venisse dicis, et non suscipis quae dicuntur, sed loqueris ad magistrum dictionem, quae multam perturbationem inducit: hoc enim scilicet *quomodo* quaerere, eorum est, qui non valide credunt; et multi sic quaerentes, a fide deciderunt: hi quidem dicentes, Quomodo Deus est incarnatus? alii, Quomodo mansit impassibilis? Propterea et hic propter anxietatem modum exquirit. Sed cum aliquis cogitationibus propriis spiritualia evertit, derisibilia loquitur. *August. tract. 11.* Spiritus enim loquitur, et ille carnem sapit: non noverat iste, nisi unam nativitatem, scilicet ex Adam et Eva; et ex Deo et Ecclesia, nondum noverat. Sic tamen tu intellige nativitatem spiritus quomodo intellexit Nicodemus nativitatem carnis: quomodo enim uterus non potest repeti, sic nec baptismus. *Chrys. ib.* Nicodemo autem decidenti ad eam quae hic est nativitatem, Christus manifestius revelat spiritualis nativitatis modum; unde sequitur: *Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. August. tract. 11.* Ac si dicat: Tu carnalem generationem intelligis; sed ex aqua, et Spiritu oportet, quod nascatur homo propter regnum Dei. Si propter haereditatem patris hominis temporalis nascitur aliquis ex visceribus matris carnalis, et propter haereditatem Patris Dei sempiternam nascatur ex visceribus Ecclesiae, Cum autem ex duobus homo consistat, ex corpore videlicet, et anima, duplicem habet et huiusmodi modum generationis. Aqua enim, quae visibilis est, ad emundationem corporis intelligitur; Spiritus vero invisibiliter concurrens, ad mundationem invisibilis animae innuitur. *Chrysost. hom. 24.* Si vero quis interrogat, Qualiter ab aqua homo nascitur, interrogo et ego qualiter natus est Adam a terra? Sicut enim in principio subiiciebatur elementum terra, totum vero opus plasmantis erat; ita et nunc subiicitur elementum aqua, totum vero est spiritus gratiae. Tunc paradisum dedit in conversationem; nunc autem caelum nobis aperuit. Sed quae est necessitas aquae his qui Spiritum S. suscipiunt? Divina enim in ea perficiuntur simbola, sepultura, et mortificatio, resurrectio, et vita. Sicut enim in quodam sepulcro in aqua nobis submergentibus capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, deinde novus rursus ascendit. Hoc etiam fit, ut discas quoniam virtus Patris, et Filii, et Spiritus S. omnia complet, et quod Christus tres dies ad resurgendum expectavit. *Hom. 25.* Quod igitur est matrix fetui, hoc est fideli aqua: in aqua enim plasmatur, et figuratur, Sed quod in matrice plasmatur, tempore indiget; quod vero in aqua non ita, sed in uno momento omnia sunt. Talis enim est natura corporum ut tempore assumant perfectionem; in spiritualibus vero non est ita, quoniam perfecta a principio constituuntur quae fiunt. Ex quo igitur ascendit a Iordane Dominus non adhuc reptilia animarum viventium, sed animas spirituales, et rationabiles aqua reddit. *August. lib. 1. de Bapt. par. cap. 30.* Sed quia non ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu,*

(1) *P. Nicolai omittit* alicubi.

non habebit salutem, vel vitam aeternam; sed *non intrabit in regnum Dei*: ad hoc, inquiunt quidam, parvuli baptizandi sunt, ut sint cum Christo in regno Dei, ubi non erunt, si baptizati non fuerint; quamvis et sine baptismo si parvuli moriantur, salutem, vitamque aeternam habituri sint, quoniam nullo peccati vinculo astricti sunt. Sed cur nascatur denuo, nisi renovandus a vetustate? Aut unde imago Dei non intrat in regnum Dei, nisi impedimento prohibente peccati? *Aym. ib.* Talia autem, ac tanta secreta mysteria Nicodemo capere non valenti Dominus ex carnali nativitate similitudinem dedit, dicens: *Quod natum est ex carne, caro est et; et quod natum est ex spiritu, spiritus est*: sicut enim caro carnem procreat, ita quoque spiritus spiritum parit. *Chrysost. hom. 25. in Ioan.* Nihil igitur sensibilium inquiras, neque aestimes quod carnem generet Spiritus: Domini enim caro genita est non quidem a Spiritu solum, sed etiam a carne. Quod autem natum est ex spiritu, spirituale est. Nativitatem enim hic non eam, quae secundum substantiam dicit, sed eam, quae secundum honorem et gratiam. Si igitur et Filius Dei ita natus est, quid plus habebit omnibus, qui ita nati sunt? Invenietur autem et Spiritu minor, cum eius nativitas gratia sit. Et quomodo haec a Iudaicis distant dogmatibus? Vide autem et Spiritus S. dignitatem: Dei enim opus videtur facere. Supra enim dixit *c. 1. Quoniam ex Deo nati sunt*; hic autem quoniam spiritus eos generat. Dicens autem Christus, quoniam *qui natus est ex spiritu, spiritus est*, quia turbatum rursus vidit, ad sensibile exemplum ducit sermonem, dicens: *Non mireris quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo.* Dicendo enim, *Ne mireris*, ostendit animi eius turbationem. Ponit autem exemplum, quod neque communionem aliquam ad corporum grossitiem habet, neque ad incorporeorum perveniens naturam, quod est venti delatio, dicens: *Spiritus ubi vult spirat, et vocem eius audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Quod dicit tale est. Si ventum nullus detinet, sed quo vult fertur; multomagis spiritus actionem naturae leges detinere non poterunt, non terminus corporalis nativitatis, neque aliud quid talium. Quoniam autem de vento hic dictum est, manifestat illud quod dicit, *Vocem eius audis*, idest sonitum percussionis; non enim loquens infideli, et nescienti spiritus actionem hoc diceret. Dicit autem, *Ubi vult spirat*, non quasi electionem quandam vento habente, sed eam quae a natura est motionem, quae non prohibetur, et cum potestate fit. *Et nescis unde veniat, aut quo vadat*; idest si huius spiritus, cuius sensum suscipis auditu, et tactu, interpretari nescis viam, qualiter divini Spiritus operationem scrutaris? Unde subdit: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu. August. trac. 12.* Sed quis nostrum non videat verbi gratia austrum euntem a meridie ad aquilonem, aut alium ventum venientem ab oriente, et occidente; quomodo ergo nescimus unde veniat, aut quo eat? *Beda.* Spiritus igitur sanctus est, qui ubi vult spirat, quia ipse in potestate habet, cuius cor gratia suae visitationis illustret. *Et vocem eius audis*, cum te praesente loquitur is, qui Spiritu S. repletus est. *August. ib.* Sonat Psalmus, sonat Evangelium, sonat sermo divinus, vox spiritus est. Hoc igitur dicit, quia verbo, et sacramento invisibiliter adest Spiritus S. ut nascamur. *Alcui.* Ergo nescis unde veniat, aut quo vadat: quia etsi te praesente Spiritus ad horam quempiam repleverit, non potest videri quomodo in eum intraverit, vel quomodo redierit, quia natura est invisibilis. *Aymo ho. in oct. Pent.* Sive *nescis unde veniat*, quia quomodo credentes ad fidem introducat ignoras: vel *quo vadat*, quia quomodo fideles ad speciem perducat nescis; *et sic est omnis, qui natus est ex spiritu;* ac si dicat: Spiritus S. spiritus invisibilis est; ita et quisquis ex spiritu nascitur, invisibiliter nascitur. *August. ib.* Vel aliter: Etsi tu nascaris de spiritu, hoc eris, ut ille qui non est natus adhuc de Spiritu nesciat unde venias, aut quo eas: hoc enim secutus ait, *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu. Theoph.* Confundatur ergo Macedonius impugnator Spiritus, qui servum Spiritum S. asseruit; Spiritus enim sanctus propria potestate, et ubi vult, et qualiter vult, operatur.

3. Respondit Nicodemus, et dixit ei: Quomodo possunt haec fieri? Respondit Iesus, et dixit ei: Tu es magister in Israel, et haec ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur; et testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis caelestia, credetis?

3. *Aymo hom. in oct. Pent.* Mysterium divinae maiestatis Nicodemus capere non valet, quae a Domino audiebat; et ideo rationem quaerens factum non abnegans, non voto reprehendentis, sed affectu discentis Dominum interrogat; unde dicitur: *Respondit Nicodemus, et dixit ei: Quomodo possunt haec fieri? Chrysost. hom. 25.* Quia igitur adhuc in Iudaica vilitate manet, et exemplo ita manifesto dicto ei, adhuc interrogat, de reliquo asperius ad eum Christus loquitur; unde sequitur: *Respondit Iesus, et dixit ei: Tu es magister in Israel, et haec ignoras? August. tr. 12.* Quid putamus? Dominum huic magistro Iudaeorum quasi insultare voluisse? Volebat quidem illum nasci de Spiritu: nemo autem ex Spiritu nascitur nisi humilis fuerit, quia ipsa humilitas facit nos nasci de Spiritu. Ille autem magisterio inflatus erat, et alicuius momenti sibi esse videbatur, quia doctor erat Iudaeorum. Deponit ergo Dominus superbiam eius, ut possit nasci de Spiritu. *Chrysost. ib.* Nequaquam tamen nequitiam accusat viri, sed insipientiam et ruditatem solum. Sed dicet aliquis; Quid commune habet haec nativitas, de qua scilicet Christus locutus est, ad Iudaica dogmata? Habet quidem commune: nam qui primus homo factus est, et quae de costa facta est mulier, et quae steriles genuerunt, et quae per aquam miracula perfecta sunt: dico autem, quod Eliseus de aqua ferrum eduxit, et quod Iudaei mare rubrum transierunt, et quod Naamam Syrus in Iordane purgatus est. Haec omnia nativitatem spiritualem, et purgamentum in eo futurum figuraliter personabant; et ea quae a prophetis sunt dicta, occulte ostendunt hunc nativitatis modum; ut puta illud *Ps. 112. Renovabitur ut aquilae iuventus*

tua; et Ps. 51. Beati quorum remissae sunt iniquitates. Sed et Isaac figura huius nativitatis erat. Haec igitur rememorans dixit: *Tu es magister in Israel, et haec ignoras?* Rursus autem aliunde suum sermonem ei credibilem facit, ad imbecillitatem eius condescendens, cum subdit: *Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur; et testimonium nostrum non accipitis.* Apud nos visus aliis sensibus certior est, et si volumus aliquem facere credere, ita dicimus, quoniam oculis nostris vidimus. Propterea Christus humano loquens ad eum sermone, non visum sensibilem inducit; sed manifestum est, quod de certissima cognitione, et non aliter se habente loquitur. Igitur hoc quidem, idest *quod scimus*, ait de seipso solo. *Aymo ibid.* Quaeritur autem quare pluraliter dicat, *Quod scimus, loquimur?* Ad quod dicendum, quod unigenitus Dei Filius erat, qui hoc loquebatur; ostendens qualiter Pater est in Filio, et Filius in Patre, et Spiritus S. ab utroque indivisibilis procedat. *Alcui.* Vel dicit pluraliter, ac si dicat: Ego et illi, qui modo Spiritu sunt renati, intelligimus illud quod loquimur; et quod vidimus apud Patrem in abscondito, hoc testamur foris in mundo; et vos qui carnales estis, et superbi, non accipitis testimonium nostrum. *Theoph.* Quod nequaquam de Nicodemo dicit, sed de genere Iudaeorum, qui usque ad finem in perfidia permanserunt. *Chrysost. homil. 25.* Quod quidem non turbati verbum est, sed mansuetudinem ostendentis. Hinc enim erudit nos, cum ad aliquos locuti fuerimus, et non persuaserimus, non tristari, neque irasci, sed nostrum sermonem credibilem facere non solum non irascendo, sed etiam non clamando. Materia enim irae clamor est. *Hom. 26.* Iesus autem dogmata excelsa tangere debens, propter audientium infirmitatem se detinet multoties, et non continuo dignis sua magnitudine dogmatibus immoratur, sed magis his quae condescensionem habent; unde hic subditur: *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis caelestia, credetis? August. ibid.* Hoc est, si non creditis quia templum possum suscitare deiectum a vobis, quomodo credetis quia per Spiritum S. possunt homines regenerari? *Chrysost. ib.* Vel aliter: Si baptismum terrenum dicat, non mireris, quia in terra perficitur, et comparatione illius nativitatis stupendae, quae est ex substantia Patris, terrena est gratiae nativitas? Et bene non dixit, Non intelligitis, sed *non creditis:* nam cum quis aliqua per intellectum suscipere non valet, amentiae vel ignorantiae imputatur: cum autem hoc non suscipiat aliquis quod solum fide oportet suscipere, non amentiae, sed infidelitatis est accusatio. Dicebantur autem haec, etsi non credebantur, quia posteri erant ea suscepturi.

4. Et nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo.

4. *August. de peccat. mer. et remi. c. 31.* Notata paululum eius imperitia, qui se ceteris de magisterio praeferebat, et omnium talium incredulitate reprehensa, respondet quod alii credant, si illi non credunt ad illud quod interrogatus est, *Quomodo possunt ista fieri?* dicens: *Et nemo asendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo;* quasi dicat: Sic fiet generatio spiritualis, ut sint caelestes homines ex terrenis; quod adipisci non poterunt, nisi membra mea efficiantur, ut ipse ascendat qui descendit, non aliud deputans corpus suum, idest Ecclesiam suam, quam seipsum. *Greg. 27. Mor. c. 11.* Quia enim nos unum cum illo iam facti sumus, unde solus venit in se, solus redit etiam in nobis, et is, qui in caelo semper est, ad caelum quotidie ascendit. *August. lib. et ca. eodem.* Quamvis autem in terra factus sit Filius hominis, divinitatem tamen suam, qua in caelo manens, descendit ad terram, non indignam censuit nomine Filii hominis, sicut carnem suam dignatus est nomine Filii Dei. Per unitatem enim personae, qua utraque substantia unus est Christus, et Filius Dei ambulabat in terra, et idem ipse Filius hominis manebat in caelo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim divina substantia longe distantior potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam, ut una persona fieret; quanto credibilius alii sancti fiunt cum homine Christo unus Christus, ut omnibus per gratiam ascendentibus, ipse unus ascendat in caelum, qui de caelo descendit. *Chrysost. hom. 26. in Ioan.* Vel aliter; Quia dixerat Nicodemus, *Scimus quoniam a Deo venisti magister,* ne aestimetur ita esse magister, ut multi prophetarum de terra (1) existimantes, subiungit: *Et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo. Theoph.* Cum vero Filius hominis descendisse de caelo audis, non putes quod de caelo caro descenderit: hoc enim haereticorum dogma est, qui docebant quod Christus de caelo corpus supmserat, et per Virginem transierat. *Chrysost. ib.* Filium enim hominis non carnem hic vocavit, sed a minori substantia se totum nominavit: est enim ei consuetudo multoties a divinitate, multoties ab humanitate totum vocare. *Beda.* Si enim aliquis homo nudus de monte ad convallia descendat, et assumptis vestimentis, et armis ad eundem montem ascendat; recte ipse idem qui prius descendit, ascendisse perhibetur. *Hil. 10. de Trin.* Vel quia de caelo descendit, conceptae de Spiritu originis causa est: non enim corpori Mariae originem dedit, licet ad incrementa partumque corporis omne quod (2) sensus sui est naturale contulerit. Quod vero hominis Filius est, susceptae in Virgine carnis est partus. Quod autem in caelis est, naturae semper permanentis potestas est, quae non ex infirmitatis suae virtute in regionem diffiniti corporis coarctavit Verbi Dei potestatem, et in forma servi manens ab omni intra, extraque caeli, mundique circulo, caeli ac mundi Dominus non abfuit. Per hoc ergo et de caelo descendit, quia Filius hominis est; et in caelis est, quia Verbum caro factum, non amiserat manere quod factum est. *August. tract. 10.* Miraris autem quia hic erat, et in caelos. Tales fecit discipulus suos, Paulum audi dicentem *Philip. 3. Nostra conversatio in caelis est.* Si homo Paulus ambulabat in terra, et conversabatur in caelis, Dominus caeli et terrae non poterat esse in caelo et in terra? *Chrys. ib.* Vide autem quia quod valde videtur excelsum, indignum est sua magnitudine: non enim solum in caelo est, sed ubique et omnia re-

(1) *Al.* exstentes. (2) *Al.* sexus.

plet. Sed adhuc ad imbecillitatem auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens.

5. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

5. *Chrys. hom. 26. in Ioan.* Quia dixerat beneficium baptismi, inducit huius causam, scilicet crucem, dicens: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto etc. Beda.* Magistrum legis Mosaicae ad spiritualem sensum eiusdem legis inducit, recordans veteris historiae, et hanc in figuram suae passionis, atque humanae salvationis factam edisserens. *August. de pecca. mer. et remissi. cap. 32.* Serpentum enim incursibus in deserto multi moriebantur; ac sic Moyses ex praecepto Domini exaltavit in deserto aeneum serpentem: hunc videntes sanabantur continuo. Exaltatus serpens est mors Christi, eo significandi modo quo per efficientem id quod efficitur significatur. A serpente quippe mors venit, qui peccatum, quo mori meretur, homini persuasit. Dominus autem in carnem suam non peccatum transtulit tamquam venenum serpentis, sed mortem, ut esset in similitudine carnis peccati poena sine culpa: unde in carne peccati et poena solveretur, et culpa. *Theoph.* Videas ergo figuram ad veritatem: ibi enim serpentis similitudo speciem quidem bestiae habet, venenum autem non habet; sic et hic Christus a peccato liber, in similitudinem carnis peccati venit. *Exaltari* autem audiens, suspensionem intelligas in altum, ut sanctificaret aerem, qui sanctificaverat terram ambulando in ea; intelligas etiam per exaltationem gloriam: nam illa crucis altitudo gloria Christi facta est: in quo enim iudicari voluit, in in hoc huius mundi principem iudicavit. Adam enim iuste mortuus est, quia peccavit; Dominus vero iniuste, quia peccatum non fecit. Postquam ergo iniuste mortem sustinuit, superavit illum, qui eum tradidit morti, et sic liberavit Adam a morte. Sed in hoc devictum se invenit: non enim potuit in cruce Dominum contristare ut crucifigentes odiret; sed magis diligebat et pro eis orabat. Sic igitur crux Christi eius exaltatio et gloria facta est. *Chrys. ib.* Ideo etiam non dixit, Pendere oportet Filium hominis, sed *Exaltari*, quia honestius hoc videbatur: unde et propter audientem, et propter figuram hoc posuit, ut discas quoniam cognata sunt vetera novis: deinde ut cognoscas, quoniam non invitus ad passionem venit, et adhuc ut discas, quoniam multis hinc nascitur salus. *August. lib. et cap. eodem.* Sicut ergo tunc qui conspiciebat exaltatum serpentem, a veneno sanabatur, et a morte liberabatur; sic nunc qui conformatur similitudini mortis Christi per fidem, baptismumque eius, et a peccato per iustificationem, et a morte per resurrectionem liberatur: hoc est enim quod ait: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Quid ergo opus est ut morti Christi per baptismum conformetur parvulus, si morsu serpentis non est omnino venenatus? *Chrysost. ib.* Attende autem, quod passionem obumbrate posuit, ne ex eius verbis fieret tristis auditor; fructum vero passionis posuit manifeste: si enim qui credunt in crucifixum, non pereunt; multomagis qui crucifixus est, non perit. *August. tract. 12.* Hoc autem interest inter figuratam imaginem, et rem ipsam, quod illi sanabantur a morte ad temporalem vitam, hi autem, ut habeant vitam aeternam.

6. Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

6. *Chrys. ho. 26.* Quia dixerat, *Oportet exaltari Filium hominis*, quo mortem occulte significavit, ne auditor tristis ab his fieret verbis, humanum quid de eo suspicans, et mortem eius aestimans non esse salutarem; hoc ad rectitudinem reducit, Filium Dei dicens eum, qui datur ad mortem, et mortem eius causam esse vitae aeternae; unde dicit: *Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam*; quasi dicat: Ne mireris quoniam ego debeo exaltari, ut vos salvemini: etenim et Patri hoc videtur: quia ita nos dilexit, ut pro servis indevotis Filium dederit. Dicendo autem, *Sic Deus dilexit mundum*, multam indicat amoris intensionem. Multa enim est, et infinita distantia: qui enim immortalis, qui sine principio, qui magnitudo infinita, eos qui sunt ex terra et cinere, infinitis plenos peccatis dilexit. Sed et ea quae post hoc ponit, ostensiva sunt magni amoris; non enim servum, non Angelum, non Archangelum dedit, sed Filium suum. Rursus, si filios plures habuisset, et dedisset unum, hoc etiam esset maximum; nunc vero Filium unicum dedit; unde subdit, *Unigenitum. Hilar. 6. de Trini.* Sed si dilectionis hinc fides est creaturam creaturae praestitisse, non facit magni meriti fidem vilis et spernenda iactura. Pretiosa autem sunt quae commendant caritatem, et ingentia ingentibus aestimantur. Deus diligens mundum, Filium, non adoptivum, sed suum, et unigenitum dedit. Hic proprietas est, nativitas est, veritas est; non creatio est, non adoptio est, non falsitas est: hic dilectionis, et caritatis fides est, ut ad mundi salutem, et Filium suum, et unigenitum praestitisset. *Theoph.* Videtur autem mihi, quod, sicut dixit superius, quod Filius hominis descendit de caelo, cum caro de caelo non descenderit; sed propter unam personam in Christo, quae Dei sunt attribuit homini; sed et nunc e converso, quae sunt hominis, Verbo Dei appropriat: etenim Deus Dei Filius impassibilis mansit; sed quia unus erat secundum hypostasim Dei Filius, et homo qui passionem sustinuit; Filius dari dicitur in mortem, qui passibiliter patiebatur, non natura propria, sed carne propria. Est autem maxima utilitas consecuta ex huiusmodi datione, mentem excedens humanam: sequitur enim: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Vetus namque testamentum his, qui

servabant illud, dierum longitudinem promittebat: Evangelium vero aeternam, et insolubilem vitam. *August.* Notandum vero quod eadem de Filio Dei unigenito replicat, quae de Filio hominis in cruce exaltato praemiserat, dicens: *Ut omnis qui credit in eum*; quia idem Redemptor, et Conditor noster Filius Dei ante saecula existens, Filius hominis factus est in fine saeculorum, ut qui per divinitatis suae potentiam nos creaverat ad perfruendam beatitudinem perennis vitae, ipse per fragilitatem humanitatis nostrae nos restauraret ad percipiendam quam perdidimus vitam. *Alcuin.* Vere autem per Filium Dei habebit mundus vitam: quia non alia de causa venit in mundum, nisi ut salvet mundum; unde sequitur: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. August. tract. 12.* Quare enim Salvator mundi dictus est, nisi ut salvet mundum? Ergo quantum in medico est, sanare venit aegrotum. Ipse se interimit, qui praecepta medici servare non vult, aut contemnit. *Chrysost. hom. 27.* Sed quia hoc dicit, multi pigrorum in peccatorum magnitudine, et negligentiae superabundantia, Dei abutentes misericordia, dicunt: Non est gehenna, non est supplicium: omnia nobis Deus peccata dimittit. Sed considerandum, quod duo sunt Christi adventus; qui iam factus est, et qui futurus est. Et prior quidem factus est, non ut iudicet quae facta sunt a nobis; sed ut dimittat. Secundus autem, non ut dimittat: sed ut iudicet. De priori igitur ait: Non veni ut iudicem mundum; quia enim clemens est, non facit iudicium, sed interim remissionem omnium peccatorum per baptismum primo, et postea per poenitentiam: quia si hoc modo non fecisset, universi simul perditi essent: *omnes enim peccaverunt, et egent gratia Dei Rom. 3.* Ne igitur aliquis crederet se impune peccare, subdit de poena non credentis: *Qui credit in eum, non iudicatur.* Qui credit, inquit, non qui investigat. Quid igitur si immundam habeat vitam? Maxime quidem Paulus tales non fideles esse dicit: *Confitentur*, inquit *ad Tit. 1. se nosse Deum, factis autem negant.* Sed hoc illud significat, quia secundum hoc qui credit, non iudicatur, sed operum quidem graviorem sustinebit poenam, infidelitatis autem causa non torquebitur. *Alcuin.* Vel qui credit in eum, et adhaeret ei ut membrum capiti, non iudicabitur. *August. ib.* Quid autem dicturum sperabas de eo, qui non credit, nisi quod iudicatur? Sed vide quid dicit: *Qui autem non credit, iam iudicatus est.* Nondum apparuit iudicium, sed iam factum est iudicium. Novit enim Dominus qui sunt eius, novit qui permaneant ad coronam, et qui permaneant ad flammam. *Chrysost. ib.* Aut hoc dicit, quia ipsum discredere impoenitentis supplicium est; esse enim extra lumen etiam secundum se maximum supplicium est. Vel quod futurum est praenuntiat. Sicut enim qui occidit hominem, etsi nondum sententia iudicantis condemnatus sit, rei tamen natura condemnatus est: ita et qui incredulus est, sicut et Adam, qua die comedit de ligno, mortuus est. *Gregor. lib. 26. Moral. cap. 24.* Vel aliter: In extremo iudicio aliqui non iudicantur, et pereunt, de quibus hic dicitur: *Qui non credit, iam iudicatus est.* Non enim eorum tunc causa discutitur, qui a conspectu districti iudicis iam cum damnatione suae infidelitatis abscedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt; quia praeiudicati in infidelitatis suae tenebris, eius quem despexerant invectione argui non merentur. Princeps namque terrenam rempublicam regens aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter hostem exterius rebellantem. In isto iura sua consulit: contra hostem vero bella movet, dignaque eius malitiae tormenta retribuit; de malo vero eius quid lex habeat, non requirit: neque enim lege necesse est perimi eum, qui lege numquam potuit teneri. *Alcuin.* Quare autem iudicatus est, qui non credit, causam assignat dicens; *Quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* In hoc enim solo nomine est salus. Non habet Deus multos filios qui possint salvare; hunc habet Unigenitum, per quem salvat. *August. de pecc. me. et rem. lib. 1. c. 35.* Ubi ergo parvulos ponimus baptizatos, nisi inter eos qui crediderunt? Hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, et offerentium responsionem, ac per hoc eos qui baptizati non sunt, inter eos qui non crediderunt, statuimus.

7. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius; qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

7. *Alcui.* Reddit causam quare non crediderunt, et quare iuste damnantur, dicens: *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum. Chrysost. hom. 27.* Quasi dicat: Numquid ipsi eam quaesierunt, vel laboraverunt, ut invenirent? Ipsa lux venit ad eos, nec ei occurrerunt; unde sequitur: *Et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Hic de reliquo omni eos privat excusatione: venit enim eripere a tenebris, et ad lucem ducere. Quis ergo eius qui non vult ad lucem accedere, miserebitur? *Beda.* Lucem seipsum appellat, de qua supra Evangelista dixit *c. 1. Erat lux vera.* Tenebras vero appellat peccata. Deinde quia videbatur multis esse incredibile quod dictum est, nullus enim tenebras praehonorat luci, subdit causam quare haec passi sunt, dicens: *Erant enim eorum opera mala.* Et si quidem in iudicium venisset, haberet hoc aliquam rationem: qui enim malorum sibi conscius est, fugere iudicem consuevit; parcenti vero, qui deliquerunt occurrunt. Dicens igitur, *Erant*, eos qui multorum sibiipsis erant conscii peccatorum maxime Christo ad ignoscendum venienti occurrere, quod et in multis factum est: etenim publicani et peccatores venientes recumbebant cum Iesu. Quia vero quidam sunt ita molles ad eos, qui pro virtute sunt labores, ut usque ad ultimum velint adhaerere malitiae, in horum iniuriam subdit: *Omnis enim qui male agit, odit lucem.* Quod quidem dictum est de his qui eligunt in malitia manere. *Alcui.* Quia omnis qui male agit, odit lucem: idest qui est in intentione pec-

candi, cui placet peccatum, odit lucem, quae detegit peccatum. *Aug. Confes. c. 23.* Quia enim falli nolunt, et fallere volunt, amant eam cum seipsam indicat, et oderunt eam cum eos ipsa lux indicat. Inde retribuetur eis, ut eos nolentes manifestet, et eis ipsa non sit manifesta. Amant ergo veritatem lucentem, oderunt eam redarguentem; unde sequitur: *Et non venit ad lucem, ut non arguentur opera eius. Chrysost. ib.* Eum enim qui in paganismo vivit, nullus redarguit, quia Deus tales habet, et digna dogmatibus opera demonstrat; qui vero Christi sunt male viventes, ab omnibus rectis accusantur. Si autem Gentiles sunt recte viventes, hoc manifeste non novi. Non enim mihi dicas eos qui a natura sunt mites, et honesti, non enim est hoc virtus; sed eum dic, qui a passionibus sustinet violentiam, et sapienter vivit; sed non utique habes. Si enim regni eruntiatio, et gehennae minae, et alia tanta documenta vix detinent homines in virtute, nullo horum persuasi pertransibunt virtutem. Si vero hypocrisim fingunt, gloriae gratia hoc faciunt: unde cum potuerint latere, non omittent uti malis desideriis. Quae etiam utilitas est cum aliquis sobrius sit, et non rapit; fit vero vanae gloriae servus? Hoc enim non est recte vivere. Inanis enim gloriae servus fornicario non minor est: multo enim plura, et graviora operatur. Si autem quidam recte sunt viventes in gentilibus, non hoc adversatur huic sermoni: quia non frequenter contingit, sed raro. *Beda.* Moraliter etiam illi magis tenebras, quam lucem diligunt, qui suos praedicatores bene docentes odiis, et detractionibus insequuntur. Sequitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Chrysost. hom. 27.* Non autem de his, qui ab initio facti sunt Christiani hoc dicit, sed tantum de his, qui ex Gentibus vel Iudaeis ad rectam transponendi erant fidem. Ostendit enim quoniam nullus utique eliget in errore vivens ad fidem venire, nisi prius inscribat sibi ipsi viam rectam. *August. de pecca. me. et remi. lib. 1. c. 55.* In Deo autem facta dicit opera eius, qui venit ad lucem: quia intelligit iustificationem suam non ad sua merita, sed ad Dei gratiam pertinere. *August. tract. 12. super Ioannem.* Sed si omnia opera Deus mala invenit, quomodo quidam fecerunt veritatem, et venerunt ad lucem, idest ad Christum? Sed *dilexerunt*, inquit supra, *tenebras magis quam lucem:* ibi posuit vim. Multi dilexerunt peccata sua: multi ea confessi sunt. Accusat Deus peccata tua: si et tu accuses, adiungeris Deo: oportet ut oderis in te opus tuum, et ames in te opus Dei. Initium operum bonorum confessio est operum malorum; et tunc facis veritatem, quia non te palpas, non tibi blandiris. Venis autem ad lucem, quia hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret nisi Deus tibi luceret, et eius veritas tibi ostenderet. Facit autem aliquis veritatem confessionis, et venit ad lucem in operibus bonis, etiam propter illa quae videntur minuta esse peccata linguae, aut cogitationum, aut immorationis in rebus concessis: quoniam minuta plura peccata, si negligantur, occidunt. Minutae sunt guttae, quae flumen implent: minuta sunt grana arenae; sed si multa arena imponatur, arena premit, atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens paulatim. Per sentinam intrat, sed diu intrando, et non exhauriendo mergit navem. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere, ne obruant peccata, gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoscendo?

8. Post haec venit Iesus, et discipuli eius in terram Iudaeam, et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. Erat autem et Ioannes baptizans in Aennon iuxta Salim, quia aquae multae erant illic; et veniebant, et baptizabantur: nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Facta est autem quaestio ex discipulis Ioannis cum Iudaeis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum.

8. *Chrysost. hom. 28.* Nihil veritate apertius, neque fortius, quae neque latere vult, neque periculum formidat, neque insidiis tremit, neque gloriam quae a multis est, desiderat, nulli humanorum obnoxia; unde et Dominus in solemnitatibus Ierusalem ascendebat, non se ostentans, neque honorem diligens, sed ut pluribus sua dogmata proponeret, et miraculorum utilitatem. Postquam autem solemnitates solvebantur, ad Iordanem frequenter veniebat, quia et illic etiam turbae concurrebant; unde dicitur: *Post haec venit Iesus et discipuli eius in Iudaeam terram; et illic demorabatur cum eis. Beda.* Dicit autem, *Post haec*, non continuo post disputationem cum Nicodemo, quae facta est in Ierosolymis; sed peracto spatio temporis de Galilaea in Iudaeam rediit. *Alcuin.* Per Iudaeam quidem significantes, quos visitat Christus: ubi enim est peccatorum confessio, vel divinarum laudum, illuc venit Christus et discipuli eius, idest doctrina, et illuminatio eius, et ibi moratur purgando a vitiis; unde sequitur: *Et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. Chrysost. ib.* Cum autem Evangelista postmodum dicat, quod Iesus non baptizabat, sed discipuli eius, manifestum est quoniam et hic hoc dicit, quod soli discipuli baptizabant. *August. ib.* Baptizatus autem Dominus baptizabat non eo baptismate, quo baptizatus est: baptizatus est enim a servo ostendens humilitatis viam, et perducens ad baptismum Domini, hoc est suum. Baptizabat enim Iesus, quomodo Dominus, quomodo Dei Filius. *Beda.* Christo autem iam baptizante adhuc permanet umbra: nec debet praecursor cessare, donec veritas manifestetur; unde sequitur: *Erat autem Ioannes baptizans in Aennon iuxta Salim.* Aennon Hebraice aqua: unde quasi nominis interpretationem aperiens subdit: *Quia aquae multae erant illic.* Salim oppidum est iuxta Iordanem situm, ubi olim Melchisedech regnavit. *Hieron. in epist. ad Evang.* Nec refert, utrum Salem, aut Salim nominetur; cum vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebraei, et pro voluntate lectorum, ac regionum varietate eadem verba diversis sonis, atque accentibus proferantur. Sequitur: *Et veniebant, et baptizabantur. Beda.* Quantum cathecumenis nondum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptisma Ioannis ante baptismum Christi: quia sicut ille praedicabat poenitea-

tiam, et baptismum Christi nuntiabat, et in cognitionem veritatis quae mundo apparuit attrahebat; sic ministri Ecclesiae primo erudiunt venientes ad fidem, post peccata eorum redarguunt, deinde in baptismo Christi remissionem promittunt; et sic in cognitionem, et dilectionem veritatis attrahunt. *Chrys. ib.* Discipulis autem Iesu baptizantibus non cessavit Ioannes baptizans usque ad incarcerationem: quod significat Evangelista cum subdit: *Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Beda.* Ecce aperte notat facta Christi ante Ioannem incarceratum; quae alii praeterierunt, incipientes ab his, quae post missum Ioannem in carcerem facta sunt. *August. trac. 13.* Quare autem baptizabat Ioannes? Quia oportebat ut Dominus baptizaretur. Non solum autem baptizatus est ab eo, ne baptismus Ioannis melior baptismate Domini videretur. *Chrysost. hom. 28.* Sed cuius gratia usque tunc baptizabat? Si enim cessasset, aestimaretur zelo, vel ira hoc facere; sed persistens non sibiipsi gloriam acquirebat, sed Christo auditores mittebat. Et multo efficacius hoc faciebat, quam discipuli Christi: quia insuspicabile eius erat testimonium, et maiorem gloriam apud omnes habebat: ideo etiam adhuc baptizabat, ne discipuols suos in ampliorem zelum immitteret. Aestimo autem et propter hoc permissam esse mortem Ioannis, et eo sublato de medio, Iesum maxime praedicare coepisse, ut omnis multitudinis affectio ad Christum transiret, et non ultra his quae de utroque erant sententiis scinderentur. Zelotipe enim se habentes discipuli Ioannis ad Christi discipulos, et ad ipsum Christum, quia viderunt discipulos Christi baptizantes, coeperunt dicere ad eos qui baptizabantur, quasi aliquid maius haberet baptisma Ioannis baptismate discipulorum Christi; unde subditur: *Facta est ergo quaestio ex discipulis Ioannis cum Iudaeis de purificatione.* Quoniam enim ipsi quaestionem moverunt, sed non Iudaei, Evangelista occulte monstrat, non dicens quod Iudaeus quaesivit, sed quod *quaestio facta est ex discipulis Ioannis. August. ib.* Intelligas ergo dixisse Iudaeos maiorem esse Christum, et ad eius baptisma debere concurri; illi autem nondum intelligentes defendebant baptismum Ioannis. Ventum est ergo ad ipsum Ioannem, ut solveret quaestionem; unde sequitur: *Et venerunt ad Ioannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem.... ecce baptizat. Chrys. ib.* Hoc est, Quem tu baptizasti. Non autem dixerunt: Quem tu baptizasti, quia coacti essent et vocis eius meminisse, quae super eum est delata; sed dicunt: *Qui erat tecum*: quasi qui discipuli ordinem habebat, nihil plus habens nobis, nunc se a te separans baptizat. Addunt autem: *Cui etiam testimonium perhibuisti*; quasi dicat: Quem tu clarum ostendisti, et circumspectum fecisti, eadem tibi audet: et hoc est quod dicunt: *Ecce hic baptizat.* Non autem in hoc solum aestimabant se excitare eum, sed et in eo quod de reliquo ea quae ipsorum erant, reprobabant: unde subdunt: *Et omnes veniunt ad eum. Alcui.* Quasi dicat: Te dimisso omnes currunt ad baptismum illius, quem tu baptizasti.

9. Respondit Ioannes, et dixit: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum da caelo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. In hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui.

9. *Chrysost. hom. 28.* Interrogatus Ioannes, non vehementer discipulos increpat, timens ne ab eo separati aliquid aliud operentur; sed remisse quodammodo eis loquitur; unde dicitur: *Respondit Ioannes, et dixit eis: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de caelo;* quasi dicat: Et si praeclara sunt quae Christi sunt, et si omnes ad eum currunt, mirari non oportet: Deus enim est qui hoc facit. Humana enim facile deprehensibilia sunt, et imbecillia, et velociter defluunt: haec autem non talia sunt. Non ergo sunt humanitus adinventa, sed divinitus ordinata. Si autem humilius loquitur de Christo, non mireris: non enim erat contingens quod praeassumptos a tali passione, scilicet invidiae, ab initio doceret omnia, sed interim vult eos terrere, ostendens quod ad impossibilia conantur, et quod Deo rebelles inveniuntur. *August. tract. 13.* Vel aliter: Hoc Ioannes de seipso dicit, Quasi homo de caelo accepi: ergo quia accepi ut aliquid essem, inanem me vultis esse, ut loquar contra veritatem? *Chrysost. ib.* Et vide quia hoc quod aestimabant proponi in Christi subversionem, quando dixerunt, *Qui testimonium perhibuisti*, hoc in eos convertit, dicens: *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus;* quasi dicat: Si verum meum testimonium aestimatis, dicite quoniam illum mihi praehonorare oportet; unde subdit: *Sed quoniam missus sum ante illum;* quasi dicat: Minister sum, et ea quae sunt eius, qui me misit, dico, non humana gratia blandiens ei, sed Patri eius, qui me misit, ministrans. *Alcui.* Sed si aliquis dicat: Quandoquidem tu non es Christus, quis ergo es tu? Vel quis est ille, cui perhibes testimonium? Ad hoc respondent: Ille est sponsus; ego sum amicus sponsi, missus ut per me sponsa praeparetur suo sponso; unde subditur: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Sponsam dicit Ecclesiam ex omnibus Gentibus congregatam; quae virgo est integritate mentis, perfectione caritatis, unitate catholicae fidei, concordia pacis, integritate animae et corporis; quae habet sponsum, de quo quotidie generat. *Beda.* Ceterum frustra est virgo corpore, quae virgo non manet in mente. Hanc autem sponsam Christus in thalamo uteri virginalis sibi sociavit, et eandem pretio sui sanguinis redemit. *Theoph.* Omnis etiam animae sponsus Christus est; sponsalium vero locus, ubi coniunctio efficitur, locus est baptismatis, sive Ecclesia. Dat vero arrham sponsae, peccatorum remissionem, Spiritus S. communionem; perfectiora vero in futuro saeculo retribuet dignis. Nullus autem alius est sponsus, nisi solus Christus: omnes namque doctores paranymphi existunt, sicut et praecursor. Nullus enim bonorum largitor est, nisi Dominus: omnes alii ministri sunt bonorum, quae dantur a Domino. *Beda.* Sponsam igitur suam Dominus amico suo, idest ordini praedicatorum commendavit; qui eam non sibi, sed Christo

zelare debet; unde subditur: *Amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. August. tract. 13.* quasi dicat: Non est mea sponsa, sed nunquid non gaudes in nuptiis? Immo gaudeo, ait, quia sum amicus sponsi. *Chrysost. hom. 28.* Sed qualiter qui dixit *sup. Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti*, amicum nunc seipsum dicit? Non quidem propter honoris aequalitatem, sed multitudinem gaudii repraesentare volens. Non enim in talibus ita ministri sponsi laetantur, sicut amici. Simul autem et condescendens eorum imbecillitati amicum se dicit; quia enim aestimabant eum morderi ab his quae fiebant, ostendit, quod non solum non mordetur, sed et valde gaudet, si sponsum sponsa cognoscit. *August. ib.* Sed quare stat? Quia non cadit, quia humilis est. Vide stantem in solido: *Non sum dignus corrigiam calceamenti ei solvere.* Stat autem et audit eum. Si ergo cadit, non audit eum: ergo stare debet amicus sponsi, et audire, idest permanere in gratia, quam accepit, et audire vocem ad quam gaudeat. Non, inquit gaudeo propter vocem meam, sed propter vocem sponsi gaudeo: ego in audiendo, ille in dicendo: ego auris, ille Verbum. Qui enim custodit sponsam, vel uxorem amici sui, dat quidem operam ut nullus alius ametur; sed si amari se pro amico voluerit, et uti voluerit commendata sibi, quam detestandus universo generi humano apparet? Multos autem adulteros video, qui sponsam tanto pretio emptam possidere volunt, et id agunt verbis suis, ut pro sponso amentur. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Quod dicit, *Qui stat*, non sine causa posuit, sed indicans quod quae sua sunt, iam cessaverunt, et quoniam eum de reliquo stare oportet, et audire: quod quidem dicit, a parabola sermonem transferens ad propositum: quia enim sponsi et sponsae mentionem fecerat, ostendit qualiter haec sponsalia fiant, quia per vocem, et doctrinam: *Fides enim est ex auditu, auditus autem per verbum Dei Rom. 10.* Et quoniam ea quae speraverat, evenerunt, idcirco subdit: *In hoc autem gaudium meum impletum est*, idest perfectum est a me opus quod fieri oportebat, et plus nihil operari possum de reliquo. *Theoph.* Unde nunc gaudeo, quod scilicet omnes illum attendunt: si enim non accessisset ad sponsum sponsa, idest populus, tunc dolerem ego paranymphus. *August. tract. 14.* Vel aliter: *In hoc gaudium meum impletum est*, ut scilicet gaudeam ad vocem sponsi. Habeo gratiam meam, plus non mihi assumo, ne quod accepi amittam. Qui enim vult gaudere de se, tristis est; qui autem vult de Deo gaudere, semper gaudebit, quia Deus sempiternus est. *Beda.* Gaudio autem gaudet homo propter vocem sponsi, cum intelligit non se debere gaudere de sapientia sua, sed de sapientia quam accepit a Domino. Quisquis enim in benefactis non gloriam suam, vel laudem requirit, neque terrena lucra, sed caelestia cupit, hic amicus est sponsi. *Chrysost. ib.* Deinde non solum circa praesentia, sed etiam circa futura passionem invidiae a se removit, dicens: *Illum oportet crescere, me autem minui*; quasi dicat: Quae nostra sunt, steterunt, et cessaverunt de reliquo, crescunt autem quae sunt illius. *August. ibidem.* Sed quid est hoc, *Illum oportet crescere*? Deus nec crescit, nec minuitur. Sed Ioannes, et Iesus, quod ad carnem attinet, coaevi erant: sex menses, qui intercesserant, nullam distinguunt aetatem. Magnum est hoc sacramentum. Antequam veniret Dominus, homines gloriabantur de se: venit ille homo, ut minueretur hominis gloria, et augeretur gloria Dei. Sic enim venit ille, ut dimitteret peccata, et homo confiteretur: etenim confessio hominis, humilitas hominis, miseratio Dei, altitudo Dei. Hanc autem veritatem etiam passionibus significaverunt Christus, et Ioannes: nam Ioannes capite minutus est, Christus autem in cruce exaltatus. Deinde natus est Christus, cum iam inciperent crescere dies: natus est Ioannes quando coeperat minui dies. Crescat ergo in nobis gloria Dei, et minuatur gloria nostra, ut in Deo crescat et nostra. Quanto autem magis intelligis Deum, videtur in te crescere Deus; non autem in se crescit, sed semper perfectus est: sicut si curarentur alicuius oculi ex pristina caecitate, et inciperet videre paululum lucis, et alia die plus videret, videretur et lux crescere; lux tamen perfecta est, sive ipse videat, sive non: sic enim et interior homo proficit quidem in Deo, et Deus in illo videtur crescere; ipse autem minuitur, ut a gloria sua decidat, et in gloria Dei surgat. *Theoph.* Vel aliter: Sicut aliorum luminarium adveniente sole lumen extingui videtur, licet non sit secundum veritatem extinctum, sed a maiori occultatum; sic et praecursor tamquam stella a sole celatus, minui dicitur. Crescit autem Christus prout paulatim manifestat se per miracula; non quod in virtutibus cresceret, aut proficeret, haec nempe Nestorii est opinio, sed secundum ostensionem divinitatis eius.

10. Qui desursum venit, super omnes est; qui de terra est, de terra est, et de terra loquitur. Qui de caelo venit, super omnes est, et quod vidit, et audivit, hoc testatur.

10. *Chrysost. hom. 29.* Sicut vermis ligna corrodit, et aerugo ferrum, ita vana gloria nutrientem se perdit animam; ideo multo studio opus est, ut hanc destruamus passionem: unde Ioannes multis rationibus discipulos suos habentes passionem hanc, vix mitigat: post illa enim quae antea dixerat, rursus eos aliis disponit sermonibus, dicens: *Qui desursum venit, super omnes est;* quasi dicat: Quia vos meum extollitis testimonium, et ex hoc dicitis me esse digniorem fide, eo scilicet cui testimonium perhibui; hoc necesse est vos scire, quod non est eum qui de caelis venit, fieri fide dignum ab eo, qui terram habitat: et hoc est quod dicit, *Super omnes est*, quia ipse sibi sufficiens, et quod omnibus incomparabiliter maior est. *Theoph.* Ipse enim Christus desursum venit a Patre descendens, et super omnes est, distinctus ab omnibus. *Alcui.* Vel *desursum venit*, idest de altitudine humanae naturae, quam habuit ante peccatum primi hominis: de illa enim altitudine assumpsit Verbum Dei humanam naturam; non assumpsit culpam, cuius assumpsit poenam. Sequitur: *Qui est de terra, de terra est*, idest terrenus est, *et de terra loquitur*, idest terrena loquitur. *Chrysost. ib.* Et nimirum non ex terra erant ei omnia: etenim animam habebat, et spiritum participabat non ex terra. Qualiter igitur ipse de terra se esse dicit? Nihil aliud per hoc ostendit occulte, quam quod parvus est, utpote humi reptans, et in terra natus, et nulla comparatione dignus ad Christum, qui

nobis desuper venit. Non autem dicit, *De terra loquitur*, quoniam ex propria mente loquebatur; sed de terra se loqui dicit in comparatione ad Christi doctrinam; quasi dicat: Parva et humilia sunt quae mea sunt, comparata his quae Christi sunt, qualia decens est suscipere terrestrem naturam in comparatione ad illum, *in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei absconditi. Colos. 2. Aug. trac. 14.* Vel quod dicit *De terra loquitur*, de homine dicebat quantum ad ipsum hominem pertinet. Si enim aliqua loquitur divina, illuminatus est a Deo, sicut Apostolus dicit *1. Cor. 15. Non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Ergo Ioannes, et quod ad Ioannem pertinet, *de terra est, et de terra loquitur*: si quid divinum audivistis a Ioanne, illuminantis est, non recipientis. *Chrysost. ib.* Extincta igitur discipulorum passione, de reliquo cum ampliori propalatione loquitur de Christo: nam ante hoc superfluum erat ista praemittere, in mente audientium locum habere nondum valentia; unde sequitur: *Qui de caelo venit. August.* Idest de Patre venit, duobus modis *super omnes* est: primo super omnem humanitatem, qui de ipsa, priusquam peccaret, venit: secundo iuxta altitudinem Patris, cui est aequalis. *Chrysost. ib.* Magnum autem quid et excelsum dicens de Christo rursus ad humilius ducit sermonem, dicens: *Et quod vidit et audivit hoc testatur*, quia scilicet per sensus hos omnia certissime discimus, et digni fide aestimamur esse magistri de his, quae visu suscepimus, vel auditu apprehendimus; hoc de Christo astruere volens Ioannes dixit: *Quod vidit et audivit, hoc testatur*: ostendens, quod nihil eorum, quae ab ipso dicebantur, falsum est, sed omnia vera sunt; quasi dicat: Ego indigeo audire ea quae ab illo dicuntur, qui desuper venit, annuntians ea quae vidit et audivit, idest quae solus ipse manifeste novit. *Theoph.* Cum ergo audis quod Christus ea quae audivit, et vidit a Patre, loquitur, non putes quod a Patre indigeat addiscere; sed quia omnia quaecumque naturaliter novit, a Patre habet, propter hoc a Patre audire dicitur quaecumque novit. Sed quid est, quod Filius audivit a Patre? Forte Filius, Patris Verbum audivit? Immo Filius Patris Verbum est. *August. ib.* Quando concipis verbum quod proferas, rem vis dicere, et ipsa rei conceptio in corde tuo iam verbum est. Quomodo ergo tu verbum quod loqueris, in corde habes, et apud te est: sic Deus edidit Verbum, hoc est genuit Filium. Cum ergo Verbum Dei Filius sit, Filius autem locutus est nobis: non Verbum suum, sed Verbum Patris se nobis loqui voluit, qui Verbum Patris loquebatur. Hoc ergo quomodo decuit, et oportuit, dixit Ioannes.

11. Et testimonium eius nemo accipit. Qui autem acceperit eius testimonium, signavit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium, habet vitam aeternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

11. *Chrysost. hom. 29.* Dixerat: *Quod vidit et audivit, hoc testatur*, quasi excusans, ne quia pauci interim crediturі erant, falsa aestimarentur esse quae dicuntur: et propter hoc subdit: *Et testimonium eius nemo accipit*: idest pauci: habebat enim discipulos, qui accipiebant testimonium eius in his quae dicebantur. In hoc autem suos discipulos tangit nondum credentes in eum, simul etiam Iudaicam ostendit insensibilitatem, sicut et in principio Evangelii dictum est: *In propria venit, et sui eum non receperunt. August. tract. 14.* Vel aliter: Est quidam populus praeparatus ad iram Dei, damnandus cum diabolo. Horum nemo accipit testimonium Christi. Attendit ergo in spiritu divisionem, in genere autem humano commixtionem; et quod nondum locis separatum est, separavit cordis aspectu: et vidit duos populos, infidelium, et fidelium. Attendit infideles, et ait: *Et testimonium eius nemo accipit*: deinde tulit se a sinistra, et aspexit ad dexteram, et secutus ait: *Qui autem acceperit eius testimonium, signavit. Chrysost. ib.* Idest monstravit; et adhuc augens timorem addit, *Quoniam Deus verax est*, ostendens quoniam non aliter quis discredet huic, nisi falsi arguerit Deum, qui misit illum: quia nihil extra ea quae sunt Patris loquitur: et hoc est quod subdit: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Alcuin.* Vel aliter: *Signavit*, idest signum posuit in corde suo, quasi singulare et speciale aliquid, hunc esse verum Deum, qui passus est ad salutem humani generis. *Aug. ib.* Quid est, *Quia Deus verax est*, nisi quia homo mendax est, et Deus verax est. Quia nemo hominum potest dicere quid veritas est, nisi illuminetur ab eo, qui mentiri non potest? Deus ergo verax, Christus autem Deus. Vis probare? Accipe testimonium eius, et invenies. Sed si nondum intelligis Deum, nondum accepisti testimonium eius. Ipse ergo Christus est Deus verax, et misit illum Deus, Deus misit Deum. Iunge ambos, unus Deus: hoc enim, *Quem misit Deus*, de Christo dicebat ut se ab ipso distingueret. Quid autem? Ipsum Ioannem nonne Deus misit? Sed vide quid adiungat: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.* Hominibus ad mensuram dat, unico Filio non dat ad mensuram. Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae; aliud habet ille, et aliud iste habet. Mensura divisio quaedam donorum est; sed Christus quae dat, non ad mensuram accepit. *Chrysost. ib.* Spiritum autem hic actionem Spiritus S. dicit: vult enim ostendere quoniam omnes quidem nos in mensura Spiritus actiones suscipimus; Christus autem omnem Spiritus suscipit actionem. Qualiter igitur erit dignus suspectus haberi? Nihil enim dicit quod non Dei est, neque quod non Spiritus est; et interim de Deo vero nihil loquitur, sed a Patre, et Spiritu dignam fide facit doctrinam. Nam quoniam Deus est, sciverant: et quoniam Spiritus est, noverant, etsi non decentem de eo opinionem habebant; quoniam autem Filius est, nesciverant. *August. ib.* Quia ergo de Filio dixerat: *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*, subiungit: *Pater diligit Filium*: et adiecit: *Et omnia dedit in manus eius*: ut nosses et hic distincte, quoniam dictum est: *Pater diligit Filium.* Pater enim diligit Ioannem, aut Paulum, et tamen non omnia dedit in manu eorum. *Pater diligit Filium*; sed quomodo Filium, non quomodo dominus servum; quomodo unicum, non quomodo adoptatum. Itaque omnia dedit in manu eius, ut tantus sit Fi-

lius, quantus est Pater. Ergo cum ad nos dignatus est mittere Filium, non putemus nobis aliquid minus missum, quam est Pater. *Theoph.* Sic ergo secundum divinitatem omnia dedit Pater Filio natura, non gratia. Vel *dedit omnia in manu eius*, secundum humanitatem: dominatur enim omnium eorum, et quae in caelo, et quae in terra sunt. *Alcuin.* Et quia omnia sunt in manu eius, ergo et vita aeterna; unde subdit: *Qui credit in Filium habet vitam aeternam. Beda.* Non debet hic intelligi fides, quae verbo tenus tenetur, sed quae operibus adimpletur. *Chrysost. homil. 30.* Non enim hic dicit, quod credere in Filium sufficiat ad vitam habendam perpetuam, cum ipse alibi dicat *Matth. 7. Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum.* Sed et quae in Spiritum est blasphemia, sufficit sola mittere in gehennam. Sed etsi in Patrem et Filium, et Spiritum S. quis recte crediderit, ne aestimemus sufficere ad salutem; opus est enim nobis vita, et conversatione recta. Deinde sciens non ita promissione bonorum multos adduci, ut terribilium minis, in hoc sermonem concludit, dicens: *Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Vide qualiter hic ad Patrem reducit eum, qui est supplicii sermonem: non enim dixit, Ira filii, quamvis ipse sit iudex, sed Patrem eius instituit, magis terrere volens. Et non dicit, *Manebit* in eo, sed *super eum*, ostendens quoniam numquam ab eo desistet: ut enim non aestimet quis mortem esse temporaneam, dixit, *Non videbit vitam. August. ib.* Et non dixit, *Ira Dei* venit ad eum, sed *manet super eum*: quia omnes qui nascuntur mortales, habent secum iram Dei, quam accepit primus Adam. Venit Filius Dei, non habens peccatum, et indutus est mortalitate; mortuus est, ut vivas. Qui ergo non vult credere in Filium, *ira Dei manet super eum*, de qua dicit Apostolus *Eph. 2. Eramus natura filii irae.*

CAP. IV.

Ut ergo cognovit Iesus quia audierunt pharisaei, quod Iesus plures discipulos facit, et baptizat quam Ioannes; quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius; reliquit Iudaeam, et abiit iterum in Galilaeam. Oportebat autem eum transire per mediam Samariam. Venit ergo in civitatem Samariae, quae dicitur Sichar iuxta praedium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob: Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem; hora autem erat quasi sexta.

Glos. Postquam ostendit Evangelista qualiter Ioannes repressit discipulorum suorum invidiam, quam de profectu doctrinae Christi conceperant; hic ostendit quomodo Christus declinavit pharisaeorum malitiam, qui contra ipsum ex eadem causa zelo invidiae movebantur: unde dicitur: *Ut ergo cognovit Iesus quia audierunt pharisaei. Aug. in Ioan. trac. 15.* Utique Dominus si sciret pharisaeos ita de se cognovisse, quod plures discipulos faceret, et quod plures baptizaret, ut eis hoc ad salutem valeret sequendi eum, non relinqueret Iudaeam terram, sed propter illos maneret ibi; quia vero cognovit eorum scientiam, simul et invidentiam, quia non hoc propterea didicerunt ut sequerentur, sed ut persequerentur, abiit inde. Poterat quidem et praesens ab his non teneri, si nollet; sed in omni re quam gessit, ut homo hominibus in se crediturus praebebat exemplum, quia unusquisque servus Dei non peccat si secesserit in alium locum, videns furorem se persequentium. Fecit ergo hoc ille magister bonus, ut doceret, non ut timeret. *Chrysost. hom. 30.* Hoc etiam fecit mitigans eorum invidiam. Conveniens est etiam eum hoc fecisse, ut non discrederetur carnis dispensatio: si enim retentus effugisset, in suspicionem devenisset veritas carnis. *August. ib.* Fortassis autem hoc moveat quod dictum est: *Baptizabat plures quam Ioannes*; et postea subiectum est: *Quanquam Iesus non baptizaret*, Quid ergo? Falsum dictum erat, et correctum est? *Chrys. ib.* Non autem ipse Christus baptizabat; sed relatores volentes erigere eos, qui audiebant, invidiam, ita annuntiabant, scilicet quod Christus plures baptizaret quam Ioannes. Sed cuius gratia ipse non baptizaret, Ioannes praedixit dicens: *Ipse vos baptizabit in Spiritu S. et igne.* Nondum autem Spiritum S. dabat: decenter igitur non baptizabat. Discipuli vero id agebant, volentes multos adducere ad salutarem doctrinam: ut enim non semper circumeuntes congregarent eos, qui crediturus erant, ut in Simone et fratre fecit, ideo baptizare instituerunt. Nihil enim amplius habebat discipulorum baptisma, Ioannis baptismate; utrumque enim expers erat ea quae ex Spiritu est gratia, et utrique una causa erat, scilicet adducere ad Christum eos qui baptizabantur. *August. ib.* Vel aliter: Utrumque verum est, quia Iesus, et baptizabat, et non baptizabat: baptizabat enim quia ipse mundabat; non babtizabat, quia non ipse tingebat. Praebebant discipuli ministerium corporis: praebebat ille adiutorium maiestatis, de quo dictum est: *Hic est qui baptizat. Alcuin.* Solet autem quaeri, si in baptismo discipulorum Christi Spiritus S. daretur, cum dicatur *infr. 7. Spiritus S. nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Sed sciendum, quia dabatur Spiritus, licet non ea manifestatione, qua post ascensionem in linguis igneis datus est: quia sicut ipse Christus in homine, quem gerebat, semper habebat Spiritum, sed tamen postea super ipsum baptizatum visibiliter descendit Spiritus in specie columbae; sic ante manifestum et visibilem adventum Spiritus S. quicunque sancti eum latenter habere potuerunt. *August. epist. 108.* ad Seleucia. Intelligimus autem discipulos Christi iam fuisse baptizatos sive baptismo Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismo Christi: neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit illius humilitatis ministerio, quando eis lavit pedes. *Chrysost. hom. 30. in Ioan.* Secedens autem Christus de Iudaea, rursus eisdem adhaeret, quibus et prius; unde subditur: *Et abiit iterum in Galilaea.* Sicut autem Apostoli expulsi a Iudaeis ad Gentes venerunt; ita et Christus ad Samaritanos accedit: sed tamen omnem auferens a Iudaeis excusa-

tionem, non principaliter ad eos vadit, sed quasi transiens: quod Evangelista occulte ostendit, dicens: *Oportebat autem eum transire per mediam Samariam.* Accepit autem hanc nominationem, quia mons Samariae Samor dicebatur, ab eo qui possedit; sed qui ibi habitabant olim, non Samaritani, sed Israelitae vocabantur. Tempore autem procedente offenderunt Deum, et Rex Assyriorum ultra eos ibi manere non permisit; sed in Babylonem, et Medos duxit; in Samaria vero Gentes ex diversis locis ductas habitare fecit. Volens autem Deus ostendere, quod non propter imbecillitatem Iudaeos tradidit, sed propter peccata eorum, qui traditi sunt; immisit barbaris leones, qui eos laedebant. Annuntiata sunt haec Regi, et mittit Sacerdotem quendam traditurum eis Dei leges. Sed tamen neque ita ex toto ab impietate destiterunt, sed ex media parte. Etenim tempore procedente rursus ad idola quidam resilierunt: venerabantur tamen Deum qui a monte Samaritanos seipsos vocabant. *Beda.* Ideo autem oportebat ipsum transire per Samariam, quia sita est inter Iudaeam, et Galilaeam. Est autem Samaria insignis provinciae Palaestinae civitas, adeo ut tota regio ei sociata Samaria dicatur. Ad quem igitur ipsius regionis locum Dominus verterit, Evangelista ostendit; unde ergo dicitur: *Venit ergo in civitatem Samariae, quae dicitur Sichar. Chrysost.ib.* Locus ille erat ubi pro Dina Levi, et Simeon gravem occisionem fecerunt. *Theoph.* Postquam autem filii Iacob illam civitatem desertam fecerunt, occidentes Sichimitas, hanc civitatem desertam tempore procedente dedit Iacob in sortem Ioseph: unde dicitur in Genesi *cap.48. Do tibi tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhaei, in gladio et arcu meo;* et hoc est quod subditur: *Iuxta praedium quod dedit Iacob Ioseph filio suo.* Sequitur: *Erat autem ibi fons Iacob. August. in Ioan. trac. 15.* Puteus erat; sed omnis puteus fons, non omnis fons puteus: ubi enim aqua de terra manat, et usum praebet haurientibus, fons dicitur; sed si in promptu, et superficie sit, fons tantum dicitur; si autem in alto et in profundo sit, ita putens vocatur, ut nomen fontis non amittat. *Theoph.* Quare autem Evangelista de praedio et fonte facit mentionem? Primo quidem, ut cum audieris mulierem dicentem, quod Pater noster Iacob dedit nobis hunc fontem, non admireris; secundo ex commemoratione fontis, et praedii edocemur, quod ea quae Patriarchae propter fidem, quam in Deo habebant, adepti sunt, Iudaei propter eorum impietatem perdiderunt, et eorum loca Gentibus tradita sunt: quare nihil novi nunc accidit, quod Gentiles pro Iudaeis regnum caelorum consecuti sunt. *Chrysost. ib.* Christus igitur in Samariam accedens, facilem et deliciosam vitam abiiciens, laboriosam vero sequens, non subiugalibus utitur; sed ita difficulter incedit, ut ex itinere fatigetur: erudiens nos ita a superfluis alienos esse, ut multa necessaria abscindamus a nobis; et hoc Evangelista ostendit dicens: *Iesus ergo fatigatus ex itinere. Aug. ib.* Invenimus Iesum fortem et infirmum: fortem, quia in *principio erat Verbum*: infirmum, quia *Verbum caro factum est.* Sic ergo infirmus Iesus ab itinere fatigatus, sedebat super fontem. *Chrysost.ib.* Quasi, dicat: Non in throno, aut pulvinari, sed simpliciter, ut contigebat super terram. Sessio autem propter laborem facta est, et ut expectaret discipulos, et propter aestum refrigerans corpus apud fontem; unde sequitur: *Hora autem erat quasi sexta. Theoph.* Et ne quis incusaret Dominum quare ipse in Samariam venerit, cum hoc discipulis suis prohibuerit, propter hoc dicit quod circa illum locum sedebat, scilicet ab itinere fessus. *Alcuin.* Mystice autem Dominus reliquit Iudaeam, idest infidelitatem eorum, qui eum reprobaverunt, et per Apostolos abiit in Galilaeam, idest in volubilitatem huius mundi, docens suos transmigrare de vitiis ad virtutes. Praedium autem non tam Ioseph, quam Christo arbitror derelictum, cuius figuram Ioseph portaverit; quem vere sol adorat, et luna, et omnes stellae. Ad hoc praedium venit Dominus, ut Samaritani, qui haereditatem sibi Patriarchae Israel vindicare cupiebant, agnoscerent, et converterentur ad Christum, qui est Patriarchae legitimus haeres factus. *Aug. tr. 15.* Iter autem ipsus est caro pro nobis assumpta: qui enim ubique est, quo it, nisi quia non ad nos veniret, nisi formam visibilis carnis assumeret? Ideo *fatigatus ab itinere*, quid est aliud quam fatigatus in carne? Quare ergo hora sexta? Quia aetate saeculi sexta. Computa tamquam unam horam, unam aetatem ab Adam usque ad Noe, secundam a Noe usque ad Abraham, tertiam ab Abraham usque ad David, quartam a David usque ad transmigrationem Babylonis, quintam usque ad baptismum Ioannis; inde sexta agitur. *August. lib. 83. quaest. 65.* Hora igitur sexta venit ad puteum Dominus noster. Video in puteo tenebrosam profunditatem. Admoneor ergo intelligere mundi huius infimas partes, idest terrenas, quo venit Dominus Iesus hora sexta, idest sexta aetate generis humani, tamquam senectute veteris hominis, quo iubemur exui, ut induamur novo: nam sexta aetas senectus est, quoniam prima est infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuventus, quinta grandaevitas. Hora etiam sexta venit Dominus ad puteum, idest medio die; unde iam incipit sol iste visibilis declinare in occasum: quoniam nobis vocatis a Christo, visibilium delectatio minuitur, ut invisibilium amore homo interior recreatus ad interiorem lucem, quae numquam excidit, revertetur. Quod autem sedit, humilitatem significat; vel quoniam solent sedere doctores, magistri denuntiat personam.

2. Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus: Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in civitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana; Quomodo tu Iudaeus cum sis, bibere a me poscis, quae sum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudaei Samaritanis. Respondit Iesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere: tu forsitam petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est. Unde ergo habes aquam vivam? Numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum; et ipse ex eo bibit, et filii eius, et pecora eius?

2. *Chrysost. hom. 30. in Ioan.* Ne quis dicat, quoniam adversatur suo praecepto, Samaritanis loquens, posuit Evangelista multas causas eius quae ad mulierem est locutionis: non enim ad hoc venit antecedenter, ut Samaritanis loqueretur; non tamen quia propter hoc non venit, advenientem ad se expellere oportebat: dicitur enim: *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Vide quod et mulierem ostendit propter aestum exeuntem ad aquam. *August. tract. 15.* Haec autem mulier forma est Ecclesiae, non iustificatae, sed iam iustificandae. Pertinet autem ad imaginem rei, quod ab alienigenis venit: Samaritani enim alienigenae fuerunt, quamquam vicinas terras incolerent; ventura enim erat Ecclesia de Gentibus, et aliena a genere Iudaeorum. *Theoph.* Congrue autem disputatio ad mulierem a siti sumpsit occasionem: sequitur enim: *Dicit ei Iesus: Da mihi bibere;* quia secundum humanitatem sitiebat et propter laborem, et aestum. *August. lib. 83. quaest. 64.* Sitiebat etiam Iesus mulieris illius fidem: eorum enim fidem sitit pro quibus sanguinem fudit. *Chrysost. ibid.* Discimus autem Domini non solum circa itinera validum robur, sed etiam circa cibaria negligentiam: non enim discipuli eius (1) deferebant victualia; propter hoc enim subdit: *Discipuli autem eius abierant in civitatem, ut cibos emerent.* Hinc etiam Evangelista ostendit Christum humilem in eo quod solus relinquebatur. Et nimirum poterat, si vellet, aut non omnes emittere, aut abeuntibus illis alios ministros habere; sed noluit: etenim ita discipulos assuefecit omnem superbiam conculcare. Sed fortasse dicet aliquis: Quid magnum est si humiles erant discipuli piscatores existentes, et tabernaculorum factores? Sed repente facti sunt omnibus Regibus reverentiores, collocutores, et secutores Domini orbis terrarum. Maxime autem qui ex humilibus sunt, quando dignitates quandoque assumpserint, facilius ad superbiam elevantur, velut inexperte se habente ad tantum honorem. Detinens igitur discipulos Dominus in eadem humilitate erudiebat eos, ut per omnia se restringerent. Mulier ergo audiens, *Da mihi bibere*, valde sapienter ad formandam interrogationem eum quia Christo accepit sermonem; unde sequitur: *Dicit ergo illi mulier: Quomodo tu cum Iudaeus sis, a me bibere poscis quae sum mulier Samaritana?* Iudaeum quidem eum esse aestimavit a figura, et a locutione. Intuere vero qualiter mulier inquisitiva erat. Etsi enim oportebat (2) custodire Iesum ut non conteretur illi; non tamen oportebat illam custodire. Non enim dixit Evangelista, quod Samaritani Iudaeis non conterentur, sed subdit: *Non enim coutuntur Iudaei Samaritanis.* Iudaei igitur a captivitate revertentes zelotipe se ad Samaritanos habebant, sicut ad alienigenas, et impugnatores. Neque etiam Scripturis omnibus utebantur; solum enim ea quae Moysi sunt suscipientes, prophetarum non multam curam habebant. Contendebant etiam se in nobilitatem Iudaicam immittere: unde et Iudaei eos cum omnibus gentibus abominabantur. *August. tract. 15.* Et omnino eorum vasculis non utebantur Iudaei. Et quia ferebat secum mulier vasculum, unde aquam hauriret, eo mirata est, quia Iudaeus petebat ab ea bibere, quod non solebant facere Iudaei. *Chrysost. ibid.* Sed qualiter Christus quaesivit ab ea bibere lege non concedente? Si autem quis dixerit, quia praesciebat eam non daturam; immo propter hoc neque petere oportebat. Est igitur dicendum, quod ideo petiit, quia indifferens erat de reliquo tales observantias praeterire. *August. ib.* Ille autem qui bibere quaerebat, sitiebat fidem ipsius mulieris; unde sequitur: *Respondit Iesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit: Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. Orig. t. 14. in Ioan.* Nam quasi dogma quoddam est, neminem accipere divinum donum ex non quaerentibus illud: ipsum autem Salvatorem iubet Pater poscere, ut det illi, secundum illud *Psal. 2. Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam.* Et ipse Salvator dicit *Luc. 11. Petite, et dabitur vobis.* Et ideo signanter dicit: *Petisses, et dedisset tibi. August. 83. quaest. quaest. 64.* Hic autem ei ostendit, non se talem aquam petisse, qualem ipsa intellexerat; sed quia ipse sciebat fidem eius, eidem sitienti Spiritum S. dare cupiebat. Hanc enim recte intelligimus aquam vivam, quod est donum Dei, sicut ipse ait, *Si scires donum. August. super Ioan. tr. 15.* Dicitur enim vulgo aqua viva illa, quae de fonte exit: illa enim quae colligitur de pluvia in lacunas, aut cisternas, aqua viva non dicitur; etsi de fonte manaverit, et in loco aliquo collecta steterit, nec ad se illud unde manabat admiserit, sed in rupto meatu tamquam a fontis tramite separata fuerit, non dicitur aqua viva. *Chrys. hom. 30.* Spiritus enim sancti gratiam quandoque Scriptura ignem, quandoque aquam vocat: ostendens quoniam non substantiae sunt haec nomina repraesentativa, sed actionis. Per ignis quidem appellationem erectivum et calidum gratiae, et consumptivum peccatorum aenigmatice insinuat; per aquae vero nuncupationem purgamentum quod est ex Spiritu, et multum refrigerium recipientibus eum mentibus ostendit. *Theoph.* Gratiam ergo Spiritus S. dixi aquam vivam, idest vivificativam, refrigerativam, et motivam. Nam gratia Spiritus S. semper movet illum, qui bona operatur, ascensiones in corde suo disponens. *Chrysost. ib.* Iterum autem Dominus eam ab humili suspicione erexit, qua existimabat eum unum multorum esse: multum enim honorem tribuens, Dominum vocat: sequitur enim: *Dicit ei mulier: Domine neque in quo hauris habes, et puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? August. tract. 15.* Videte quomodo intellexit aquam vivam, scilicet aquam quae erat in illo fonte; quasi dicat: Tu mihi vis dare aquam vivam, et ego fero unde hauriam, et tu non fers: de hac ergo aqua viva mihi dare non potes, quoniam hauritorium non habes. Forte alium fontem promittis: *Sed numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum; et ipse ex eo bibit, et filii eius, et pecora eius. Chrysost. hom. 30.* Quasi dicat: Non potes dicere, quod Iacob dedit nobis hunc fontem, et alio ipse usus est: etenim ipse, et sui ex eo bibebant; quod non esset, si meliorem alium habuissent. De hoc igitur fonte dare non potes; alium autem meliorem non est te habere, nisi confitearis teipsum maiorem esse Iacob. Unde igitur habes aquam, quam promittis te daturum nobis? *Theo.* Quod autem dicit, *Et pecora eius*, osten-

(1) *Al.* viaticula. (2) *P. Nicolai hic et infr. habet* cavere.

sivum est abundantiae aquarum; quasi dicat: Non solum suavis est aqua, ut Iacob ex ea biberet, et filii eius, sed etiam intantum est abundans, ut tantae multitudini pecorum Patriarchae sufficiat. *Chrysost. ib.* Vide autem qualiter seipsam impulit in nobilitatem Iudaicam. Samaritani enim Abraham progenitorem suum dicebant, quasi a Chaldaea existentem; sed et Iacob patrem vocabant, quasi ipsius existentem nepotem. *Beda.* Vel patrem suum Iacob vocat, quia ipsa sub lege Moysi vixerat, et praedium quod Iacob filio suo Ioseph dederat possidebat. *Orig. tom. 14.* Mystice autem fons Iacob Scripturae sunt; siquidem instructi in Scripturis bibunt, ut Iacob, et filii eius; simplices autem et rudes bibunt more pecorum Iacob.

3. Respondit Iesus, et dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc. Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo virum: quinque enim viros habuisti, et hunc quem habes, non est tuus vir. Hoc vere dixisti.

3. *Chrysost. hom. 31.* Cum mulier quaesivisset: *Numquid tu maior es patre nostro Iacob*, non dixit, Maior sum, ne videretur gloriari; sed per ea quae subdit, hoc ostendit: sequitur enim: *Respondit Iesus, et dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum*: quasi dicat: Si mirabilis fuit Iacob, quia hanc aquam dedit; si dabo tibi multo hac potiorem quid dices? Non autem ab hac excusatione, sed ex supereminentia comparationem facit; non enim dicit quoniam haec aqua vilis est, et contemptibilis; sed id quod natura testatur, hoc ponit, scilicet *omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum. August. tr. 15.* Quod quidem verum est, et de aqua sensibili, et de ea quam significat illa aqua: etenim aqua in puteo voluptas est saeculi, in profunditate tenebrosa: hic eam hauriunt homines hydria cupiditatum: nam qui praemiserit cupiditatem, pervenire non potest ad voluptatem. Cum pervenerit quisque ad voluptatem saeculi huius, numquid non iterum sitiet? Ergo de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Si autem acceperit a me aquam, non sitiet in aeternum: nam quomodo sitient qui inebriabuntur ab ubertate domus Dei? Promittebat ergo venam quandam in satietatem Spiritus S. *Chrysost. ib.* Hanc autem excellentiam huius aquae, ut scilicet qui ex ea biberit, non sitiat in aeternum, per ea quae consequuntur ostendit: sequitur enim: *Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam*; quasi dicat: Sicut qui fontem habet intra se positum, nequaquam afficietur siti; ita et qui hanc aquam habet, scilicet quam ego ei dabo. *Theoph.* Nam aqua, quam ego tribuo, semper multiplicatur; semina enim et principium boni, sancti sumunt per gratiam: ipsi vero negotiantur, et operantur ad eius augmentum. *Chrysost. hom. 31.* Vide autem qualiter mulier paulatim ad dogmatum altitudinem ducitur: nam primum quidem aestimavit eum iniquum quendam esse Iudaeum: deinde audiens aquam vivam, suspicata est de sensibili hoc dici: postea discens, quoniam spiritualia erant quae dicebantur, credidit quidem quoniam potest aqua sitis necessitatem tollere: nondum autem sciebat quae esset haec aqua, sed quaerebat eam, superiorem sensibilibus aestimans; unde subdit: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Et sic eum Patriarchae Iacob praeponit, de quo tam magnam opinionem habebat, *August. tract. 15.* Vel aliter: Adhuc illa mulier carnem sapit, delectata est non sitire, et putabat hoc secundum carnem sibi promissum esse a Domino. Dederat autem Deus aliquando servo suo Eliae, ut per dies quadraginta nec esuriret, nec sitiret; qui hoc potuit dare per quadraginta dies, non poterat dare semper? Delectata autem tali munere rogat, ut ei aquam vivam daret; unde sequitur: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Ad laborem enim indigentia cogebat, et laborem infirmitas recusabat; utinam audiret *Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam.* Hoc enim dicebat Iesus, ut iam non laboraret; sed illa nondum intelligebat. Denique voluit Dominus ut intelligeret; unde sequitur: *Dicit ei Iesus; Vade, voca virum tuum, et veni huc.* Quid est hoc? Per virum suum ei volebat aquam illam dare. An quia non intelligebat, per virum suum eam volebat docere? Forte sicut Apostolus dicit de mulieribus *1 Cor. 14. Si quae volunt discere, domi viros suos interrogent.* Sed ibi dicitur, ubi non est Iesus, qui doceat; cum vero ipse Dominus aderat, quid opus erat ut per virum ei loqueretur? Numquid per virum loquebatur Mariae, quae sedit ad pedes eius? *Chrysost. hom. 31. in Io.* Quia igitur instabat mulier accipere aquam promissam quaerens, *dicit ei Iesus: Voca virum tuum:* quasi ostendens, quoniam et illum oportet his communicare. Haec autem festinans accipere, et rei turpitudinem occultans, adhuc aestimabat se ad hominem loqui; unde sequitur: *Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum.* Hoc audiens Christus opportune de reliquo redargutionem inducit: nam et priores viros enumerat, et eum qui nunc occultabatur redarguit; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo virum. August. trac. 15.* Intelligas revera istam mulierem non habuisse tunc virum; sed utebatur nescio quo non legitimo viro: unde ei convenienter mysteria loquitur, dicens: *Quinque viros habuisti. Orig. t. 13. in Io.* Vide autem si possibile est fontem Iacob mystice totas esse Scripturas, aquam vero Iesu ea pro quibus editae sunt; quae non est licitum omnibus perscrutari; eo quod quae scripta sunt dictaverunt homines; quae vero oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, in scriptis non possunt redigi; sed ex fonte aquae salientis in vitam aeternam, idest ex Spiritu S. disciplinae patefiunt his, qui nondum humanum cor gestant, sed possunt dicere *1. Cor. 2. Nos sensum Christi habemus.* Qui ergo non suscipit profunditatem verborum, etsi ad modicum quieverit, denuo insistens dubitabit: qui autem bibit de aqua

Christi, ad hoc promovetur, ut fons omnium quaesitorum prorumpat in eo, sursum scaturizantibus aquis, et pervolante eius mente ad consequentiam huius aquae, ad vitam aeternam. Volebat autem mulier sine aqua Iacob, angelicam et super hominem discere veritatem: neque enim Angeli indigent fonte Iacob, ut bibant, sed quilibet in se habet fontem aquae scaturientis in vitam aeternam ab ipso Verbo: et hoc est quod subditur: *Dicit ei mulier: Domine, da mihi hanc aquam.* Sed impossibile est hic absque ea quae hauritur ex fonte Iacob aquam capere quae datur a Verbo: unde petenti Samaritanae aquam, videtur dicere Iesus se illam praebere non alibi, quam in fonte Iacob; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc.* Si enim sitiamus, idoneum est primo pocula sumere ex fonte Iacob; secundum autem Apostolum vir animae lex est. *Aug. l. 83. qu. 64.* Quinque autem viros, quinque libros, qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt. Quod autem dictum est, *Et hunc quem habes, non est tuus vir,* de seipso Dominum dixisse intelligunt, ut iste sit sensus. Primo quinque libris Moysi quasi quinque viris servisti; *nunc* autem *quem habes*, idest quem audis, *non est tuus vir,* quia nondum in eum credidisti. Sed quoniam non credens Christo, adhuc illorum quinque virorum, idest quinque librorum copulatione tenebatur, potest movere quomodo dici potuerit, *Quinque viros habuisti*, quasi nunc omnes iam non haberet? Deinde quomodo potest intelligi a quinque illis libris recedere hominem, ut ad Christum transeat, cum ille qui credit in Christum, non relinquendos illos quinque libros, sed spiritualiter intelligendos multo avidius amplectatur? Est ergo alius intellectus. *August. sup. Ioan. trac. 15.* Videns enim Iesus, quia mulier intelligebat, et volens eam non intelligere, *Voca*, inquit, *virum tuum,* idest praesenta intellectum tuum: cum enim ordinata fuerit vita, intellectus animam regit, ad ipsam animam pertinens: non enim aliud aliquid est quam anima, sed aliquid animae est intellectus. Hoc ipsum animae, quod intellectus et mens dicitur, illuminatur luce superiore. Talis lux cum muliere loquebatur, et in illa intellectus non aderat; ergo Dominus tamquam diceret: Illustrare volo, et non adest, quem: *Voca*, inquit, *virum tuum*, idest adhibe intellectum, per quem docearis, quo regaris: et adhuc illa nondum vocato illo viro, non intelligit. Videtur autem mihi quinque viros priores animae nos posse accipere quinque sensus corporis: ante enim quam quisque possit uti ratione, non regitur nisi sensibus carnis; sed cum coeperit anima capax esse rationis, aut a sapiente mente regitur, aut ab errore; sed error non regit, sed perdit. Post illos ergo quinque sensus mulier illa adhuc errabat: (1) error autem erat, ille non erat legitimus vir, sed adulter. Dicit ergo Dominus: Tolle istum adulterum, qui te corrumpit, et voca virum tuum, ut intelligas me. *Orig. tom. 13.* Ubi autem decebat confutari a Iesu putatum Samaritanae virum, non esse virum, nisi apud fontem Iacob? Potest etiam intelligi, si vir animae lex est, quod Samaritana secundum congruam acceptionem verborum legis ritui infidelium tamquam viro illegitimo se subiiciebat. Revocatur autem ad Verbum veritatis, quod resurrecturum erat a mortuis, non deinceps moriturum.

(1) *Al,* error ille non erat legitimus vir, sed adulter.

4. Dicit ei mulier: Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quia Ierosolymis est locus ubi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia venit hora quoniam neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudaeis est. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate: nam et Pater tales quaerit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.

4. *Chrysost. hom. 31.* Mulier autem a Christo reprehensa, non contristata est, neque dimittens fugit, sed admiratur magis, et immoratur; unde dicitur: *Dicit ei mulier: Domine, video quia propheta es tu;* quasi dicat: In hoc quod mihi occulta dicis, ostenderis propheta esse. *Aug. tr. 15.* Et sic coepit ad eam venire vir, nondum plene venit: prophetam Dominum putabat. Erat quidem et propheta: nam de seipso ait *Matth. 13. Non est propheta sine honore nisi in patria sua. Chrysost. ib.* Deinde, quia hoc suspicata est, nihil mundanum eum interrogavit; non de corporis sanitate, non de vitiis: non molestatur sitiendo, pro doctrina sollicita. *August. ib.* Et incipit quaerere, quod illam solet movere, dicens: *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quia Ierosolymis est locus ubi adorare oportet.* Contentio quippe fuerat inter Samaritanos et Iudaeos: quia Iudaei in templo a Salomone fabricato adorabant Deum; et ideo meliores se esse iactabant; quibus Samaritani dicebant: Quomodo iactatis vos, quia templum habetis quod nos non habemus? Numquid patres nostri, qui Deo placuerunt, in illo templo adoraverunt? Melius ergo nos in hoc monte Deum rogamus, ubi patres nostri Deum adoraverunt. *Chrysost. ibid.* Quod autem dicit, *Patres nostri*, eos qui circa Abraham sunt intelligit: etenim illic aiunt Filium suum obtulisse. *Orig. tom. 13.* Vel Samaritani montem, qui dicitur Garizim, iuxta quem Iacob habitavit, sanctum reputantes, in eo Deum adorant; sed Iudaei montem Sion sacrum quid arbitrantes, illum locum putant esse electum a Deo. Verum, quia Iudaei, a quibus salus processit, exemplum sunt opinantium sanos sermones, Samaritani vero diversimode opinantium; congrue Garizim quidem Samaritani significant, quo vocatur distinctio, seu divisio: at Iudaei Sion, quod est specula. *Chrysost. ib.* Christus autem non solvit quaestionem confestim, sed ad altiora mulierem trahit; de quibus non prius ei locutus est, donec confessa est quoniam propheta est, ut cum multa certitudine audiat de cetero quae dicuntur: unde sequitur; *Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem.* Dicit autem, *Crede mihi*, quia ubique nobis opus est fide matre bonorum, quae salutis est medicamentum, sine qua nihil magnorum est possidere. Sed qui tentant, assi-

milantur his qui sine navi pelagus tentant transire ; qui parum quidem natare sufficiunt, ultra vero procedentes cito merguntur. *August. tract. 15.* Merito autem iam praesente viro audit mulier, *Crede mihi.* Iam enim est in te, qui credat: coepisti adesse intellectu; sed *nisi credideritis, non intelligetis Isai. c. 7. Alcui.* Quod autem dicit, *Venit hora*, tempus evangelicae doctrinae quod iam instabat dicit, quando ablata omni umbra figurarum, veritas pura luce mentes credentium illustratura erat. *Chrysost. hom. 32.* Supervacuum autem erat Christo docere propter quid patres in monte, et Iudaei in Ierosolymis adorabant: ideo hoc tacuit: verumtamen reverentiores Iudaeos indicavit, non a loco, sed a cognitione; unde subdit: *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus; quia salus ex Iudaeis est. Orig. ib.* Quod dico *vos*, quantum ad vocem, Samaritani, quantum ad anagogem, qui erga Scripturas alienae sunt opinionis. *Nos* quoque quoad verbum Iudaei, quoad allegoriam vero ego Verbum, et qui vere secundum me formati sunt, obtinentes salutem ex dictis Iudaicis. *Chrysost. ib.* Samaritani quidem quod nesciebant adorabant, quoniam localem, et particularem Deum aestimabant, nihil de eo plus imaginantes quam de idolis; et idcirca cultum Dei cum cultu daemonum miscuerunt : Iudaei vero ab hac (1) eruditi erant suspicione: etenim orbis terrarum eum noverant esse Deum; propterea dixit: *Adoramus*: cum tamen manifestum sit, quod ipse est qui ab omnibus adoratur. Per hoc autem quod dicit, *Quia salus ex Iudaeis est*, nihil aliud ostendit, quam quod orbi terrarum inde salutaria facta sunt. Scire enim Deum et idola detestari illinc principium habuit, et omnia alia dogmata ; sed ipsum quod est apud nos, a Iudaeis orationis principium habuit. Praesentiam etiam suam salutem vocat: quam dicit ex Iudaeis esse secundum illud Apostoli *Rom. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem.* Vide qualiter applaudit veteri testamento, quod radicem ostendit bonorum, per omnia semetipsum non esse contrarium legi demonstrans. *August. in Ioan. tr. 15.* Multum igitur dedit Iudaeis, ex quorum persona dixerat: *Nos adoramus quod scimus*; sed non ex persona Iudaeorum reproborum, sed ex qualibus fuerant Apostoli, quales fuerant prophetae, quales fuerant omnes illi sancti, qui pretia rerum suarum ad pedes Apostolorum posuerunt. *Chrysost. hom. 32.* Sic igitur superabundantius vobis habent Iudaei, o mulier, in modo adorationis ; verumtamen et hic adorationis modus de reliquo finem habebit ; unde subdit: *Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Quia enim prophetae ante longa tempora multa praedixerunt, ideo dixit, *Et nunc est:* ne aestimes hanc talem esse prophetiam quae post multum temporis impleatur : res iam instat, et in ianuis est. Dixit autem, *Veri adoratores*, ad distinctionem falsorum ; quoniam quidam sunt falsi adoratores, qui temporalia et caduca quaerunt in oratione; sive qui contra hoc quod orant, agere non cessant. *Chrysost. ib.* Vel dicens, *veros*, excludit cum Samaritanis Iudaeos. Etsi enim Iudaeis illis meliores essent, tamen futuris multo minores sunt, tamquam figura veritate. Sunt igitur veri adoratores, qui neque loco circumcludunt Dei culturam, et Deum in spiritu colunt: unde et Paulus dicit *Rom. 1. Cui servio in spiritu meo. Orig. ib.* Bis autem scribitur: *Venit hora:* et primo quidem non adest, *et nunc est*; in secundo vero dicitur: *Et nunc est.* Et puto primum quidem notare adorationem praeter corpus futuram in perfectione; secundum vero eam quae fit in vita praesenti, perfecta quantum licet humanam procedere naturam. Cum ergo venerit hora, quam dicit Dominus, evitandus est mons Samaritanorum, et in Sion, ubi est Ierosolyma, adorandus est Deus, quae civitas esse dicitur a Christo celsi Principis : et haec est Ecclesia, ubi sacra oblatio, spirituales victimae divinis aspectibus offeruntur ab his qui legem spiritualem intellexerunt. Cum autem venerit temporis complementum, tunc nequaquam pensandum, verum cultum Ierosolymis, idest in praesenti Ecclesia amplius pertractari : neque enim Angeli apud Ierosolymam colunt Patrem; sic et qui similitudinem nacti sunt Iudaeorum, melius quam hi qui sunt Ierosolymis, colunt Patrem. Cum autem haec hora evenerit, Patri aliquis in filium deputatur. Ea propter non dictum est, Adorabitis Deum, sed *adorabitis Patrem.* Sed in praesenti colunt Patrem in spiritu et veritate veri adoratores. *Chrysost. hom. 32.* Dicit ergo hoc de Ecclesia, in qua est vera adoratio, et Deo congrua; unde subdit: *Nam et Pater tales quaerit qui adorent eum.* Et si olim volebat eos veteribus immorari, concessit eis figuram; hoc tamen fecit eis condescendens, ut per hoc ad veritatem inducantur. *Orig. tom. 14.* Si autem Pater quaerit, per Iesum quaerit, qui venit quaerere et salvare quod perierat; quos erudiens veros cultores efficit. Quod autem subditur, *Spiritus est Deus*, inde abstractum esse suspicor quod ad vitam veram nos perducit: nam et corporali vita vivificamur a spiritu. *Chrysost hom. 32.* Vel indicat quod Deus incorporeus est. Oportet igitur et incorpoream eius culturam esse, hoc est per animam, et intellectus puritatem nos ei offerre; unde subdit: *Et eos qui adorant eum, in spiritu, et veritate oportet adorare.* Quia enim Iudaei animam quidem negligebant, multum autem circa corpus studium faciebant, id omnifariam purgantes ; ideo ait, quia non corporis mundatione, sed incorporeo quod est in nobis, hoc est intellectu, quem dicit spiritum, Deus incorpereus colitur. *Hila. 2. de Tri.* Vel cum in spiritu Deum spiritum docuit adorandum, et libertatem, ac scientiam adorantium, et adorandi infinitatem ostendit, secundum illud Apostoli *2 Cor. 3. Ubi spiritus Domini, ibi libertas. Chrysost. hom. 32.* In veritate autem oportet adorare: quia priora figura erant, scilicet circuncisio, holocausta, et thymiamata; nunc autem totum est veritas. *Theoph.* Vel quia multi putant se Deum secundum spiritum, idest animam adorare, non rectam opinionem de eo habentes, ut haeretici; propter hoc addidit, *Et veritate.* Forte etim dicet aliquis quod duas partes philosophiae, quae secundum nos sunt, insinuat in praedictis, actionem scilicet, et contemplationem: per spiritum namque activum insinuat, secundum illud Apostoli *Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei:* per veritatem vero contemplativum. Vel aliter: Samaritanorum erat opinio, quod Deus loco concluderetur, et quod in hoc loco Deum adorari opor-

(1) *Al.* eruti.

teat : contra quos dicit, quod veri adoratores non localiter, sed spiritualiter adorant. Iudaeis vero omnia sub figura et umbra erant; et ideo dicit, quod veri adoratores non in figura adorabunt, sed in veritate; quia enim Deus spiritus est, spirituales adoratores quaerit; quia vero veritas, veros. *August. tract. 15.* Quaerebas montem forte ad orandum, ut Deo esses propinquor; sed ipse qui in altis habitat, humilibus appropinquat: ergo descende, ut ascendas. *Ascensiones*, inquit *Psalm. 82. in corde eius in convalle plorationis*; quae humilitatem habet in templo. Vis orare? In te ora; sed prius esto templum Dei.

5. Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit, ille nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum.

5. *Chrysost. hom. 32.* Mulier eorum quae dicta sunt altitudine fatigata obstupuit; unde sequitur: *Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit qui dicitur Christus. August. trac. 15.* Unctus Latine, Graece Christus est, Hebraice Messias est. Sciebat ergo quis (1) esse posset docere, sed iam docentem nondum agnoscebat; unde subdit: *Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia*; quasi dicat: Modo Iudaei de templo contendunt, nos de monte: cum ille venerit, et montem spernet, et templum evertet, et docebit nos, ut in spiritu et veritate noverimus adorare. *Chrysost. ib.* Sed unde erat Samaritanis expectare Christi adventum? Moysi quidem suscipientes legem, ab ipsi Moysi litteris hoc noverant: Iacob enim de Christo prophetizans dixit *Gen. 49. Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est.* Sed et Moyses dicit *Deut. 18. Prophetam nobis suscitabit Deus de fratribus nostris. Orig. tom. 14.* Siquidem non est ignorandum, quod sicut ex Iudaeis surrexit Iesus, Christum se esse non solum dicens, sed ostendens; sic ex Samaritanis quidam Dositheus nomine, asserebat se fore Christum qui praedicabatur. *August. lib. 83. quaest. 64.* Fortasse autem ut intelligentibus indicaret quinque corporis sensus, quinque virorum nomine significari, post quinque carnales responsiones, quae supra in littera patent, sexta responsione nominat Christum. *Chrysost. ib.* Christus autem de reliquo mulieri revelat seipsum; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum.* Et quidem si circa principium hoc mulieri dixisset, videretur ei ex vanitate loqui: nunc autem paulatim in memoriam Christi eam reducens, opportune revelavit seipsum. Et quidem Iudaeis quaerentibus *infr. 10. Si tu es Christus dic nobis palam*, non manifeste seipsum revelavit; quia non pro discendo quaerebant, sed pro iniuriando; haec vero ex simplici mente loquebatur.

6. Et continuo venerunt discipuli eius, et mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit ei: Quid quaeris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus: Venite et videte hominem, qui dixit mihi omnia quaecumque feci. Numquid ipse est Christus? Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum

6. *Chrysost. hom. 32.* Expleta doctrina, et convenienter ad tempus, discipuli occurrerunt; unde dicitur: *Et continuo venerunt discipuli eius, et mirabantur quia cum muliere loquebatur.* Admirabantur quidem superabundantem Christi mansuetudinem, quoniam ita perspicuus existens sustinuit loqui cum tanta humilitate mulieri inopi, et Samaritanae. *August. trac. 15.* Quia scilicet quaerebat perditam, qui venerat quaerere quod perierat, hoc illi mirabantur: bonum enim mirabantur, et non malum suspicabantur. *Chrysost. ib.* Sed tamen admirantes non interrogaverunt causam; unde subditur: *Nemo tamen dixit ei: Quid quaeris, aut quid loqueris cum ea?* Erant eruditi discipulorum ordinem observare: ita eum timebant, et venerabantur. Et nimirum alibi videntur confidenter interrogare, quia ad eos pertinentia necesse habebant scrutari; hic autem nihil ad eos pertinebat quod fiebat. *Origen. tom. 14. in Ioan.* Et fere quidem quasi quodam Apostolo ad cives utitur hac muliere, adeo eam inflammans per verba, ut, amphora dimissa, iret in civitatem relatura concivibus; unde sequitur: *Reliquit ergo mulier hydriam*, non curans de corporeo, ac vilori propter utilitatem plurium. Interest quoque nostra, omissis corporeis, et neglectis, satagere ad impartiendum aliis de commodis acquisitis. *August. ib.* Hydria autem Graeco nomine appellatur, tamquam si aquarium diceretur: quoniam Graece aqua hydor vocatur. *Chrysost. hom. 33.* Et sicut Apostoli vocati dimiserunt retia, ita haec dimittit hydriam, et Evangelistarum opus fecit: et non unum tantum vocat, sed civitatem integram; unde sequitur: *Et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus: Venite et videte hominem qui dixit mihi omnia quaecumque feci. Orig. ib.* Convocat quidem illos ad videndum hominem continentem verbum supra hominem. Quaecumque autem fecit mulier, erat contubernium quinque coniugum, et post illos conversatio cum sexto non proprio viro; quem deserens, et septimo adhaerens, lagenam dereliquit iam pudica. *Chrysost. ib.* Non verecundata autem est hoc dicere. Anima enim cum ignita fuerit igne divino, ad nihil eorum quae sunt in terra, de reliquo inspicit, neque ad gloriam, nec ad verecundiam, sed ad unam solam, quae detinet eam, flammam. Volebat autem non ex propria annuntiatione eos inducere, sed ex auditu proprios eos facere communicatores doctrinae Christi; unde dixit: *Venite et videte hominem.* Non dixit, Venite et credite; sed *Venite et videte*, quod levius erat. Noverat enim manifeste quoniam solum gustantes de illo fonte, eadem paterentur quae et ipsa. *Alcuin.* Paulatim autem venit ad praedicandum Christum, Primo vocat hominem, ne si diceret Christum, auditores irascerentur, et nollent exire. *Chrysost. ib.* Unde etiam neque manifeste annuntiavit Christum, neque tamen totaliter siluit; sed dixit: *Numquid ipse est Christus?* Et ideo sermonem eius acceperunt; unde sequitur: *Exierunt de civitate, et veniebant ad eum. August. libr. 83. quaest. 64.* Quod autem relicta hydria discessit mulier, non negligenter praetereundum est: hydria enim amorem

(1) *Al.* eam.

huius saeculi significat, idest cupiditatem qua homines de tenebrosa profunditate, cuius imaginem puteus gerit, hoc est de terrena conversatione, hauriunt voluptatem. Oportebat autem ut Christo credens, saeculo renuntiaret, et relicta hydria cupiditatem saecularem se reliquisse demonstraret. *August. in Ioan. tract. 15.* Proiecit ergo cupiditatem, et properavit annuntiare veritatem. Discant qui volunt evangelizare, ut prius hydriam ad puteum proiiciant. *Orig. ib.* Facta etiam mulier receptaculum honestae disciplinae, ea quae primitus sapiebat, parvipendens deponit.

7. Interea rogabant eum eius discipuli dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? Dicit ei Iesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius.

7. *Aug. tr. 15.* Ierant discipuli eius emere cibos, et venerant; (1) quos Christo offerebant; unde dicitur: *Interea rogabant eum eius discipuli dicentes: Rabbi, manduca. Chrysost. homil. 55.* Videntes enim eum fatigatum ex itinere, et aestu qui erat, rogabant eum vulgari eorum voce: neque enim erat hoc temeritatis, sed amoris cura circa magistrum. *Orig. tom. 14.* Arbitrantur aptum fore tempus ad prandium, quod erat inter recessum mulieris ad civitatem, et adventum Samaritanorum ad ipsum: non enim coram aliquo advena sibi propinabant escas. Ob hoc bene positum est, *Interea. Theoph.* Dominus vero sciens, quod Samaritana totam civitatem ad eum traheret, hoc discipulis significavit; unde sequitur: *Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis. Chrysost. ib.* Hominum salutem hic cibum vocavit, ostendens quantum desiderium habet nostrae salutis; sicut enim nobis concupiscibile est comedere, ita ei salvare nos. Tu vero intuere, quod non statim revelat, sed ubique in quaestionem immittit auditorem, ut incipiens quaerere quod dicitur, et laborans, cum ampliori suscipiat desiderio. *Theoph.* Dicit autem, *Quem vos nescitis:* idest nescitis, quod cibum voco salutem hominum; vel nescitis quod Samaritani crediturі sunt, et salvi fient. Discipuli autem adhuc dubitabant; unde sequitur: *Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? August. tract. 15.* Quid mirum si mulier illa non intelligebat aquam? Ecce discipuli non intelligunt escam. *Chrysost. ib.* Et quidem assuetam reverentiam, et honorem magistro praebent, ad se invicem quidem loquentes, ipsum vero non praesumentes interrogare. *Theo.* In hoc autem quod dicunt discipuli, *Numquid aliquis attulit ei manducare?* considerandum est, quod cibos ab aliis ablatos Dominus suscipere solebat, non quod alieno ministerio indigeret, qui dat escam omni carni, sed ut deferentes meritum consequerentur, simulque formam tradens non erubescere paupertatem, neque grave putare ab aliis nutriri: proprium enim et necessarium est doctoribus, alios habere procuratores ciborum, ut ipsi de nullo curantes, verbi ministrationem procurent sollicite. *August. tract. 15.* Audivit autem Dominus cogitationes discipulorum, et instruit eos ut magister, non per circuitum sicut mulierem, sed aperte; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me. Orig. tom. 14.* Idoneus cibus Filio Dei, cum actor paternae voluntatis efficitur, hoc velle in semetipso protestans quod erat in Patre. Solus autem Filius perfecti operis paternae voluntatis est capax, ceteri vero sancti nil praeter divinam peragunt voluntatem. Plenam autem et integram facit Dei voluntatem, qui dixit: *Meus cibus etc.* proprius enim cibus eius ostenditur. Quid autem sit velle Patris, innuit sermo sequens: *Ut perficiam opus eius.* Siquidem simplicius quis asseret, quoniam opus est iussum mandantis; puta si dicant aedificantes, vel fodientes se perficere opus eius qui conduxit eos. Sed si per Christum perficitur opus Dei, restat ut priusquam perficeretur esset diminutum. Qualiter autem diminutum erat opus, cum esset Dei? Perfectio quidem operis, rationalis naturae est perfectio: ad huius enim operis perfectionem cum esset imperfectum, Verbum caro factum accessit. Cum enim quodammodo homo perfectus fieret, ob transgressionem factus est imperfectus; et ideo missus est Salvator, primo quidem ut perficiat voluntatem eius, qui misit eum, secundo vero ut consummet opus Dei, ut quilibet perfectus fiat ad solidi cibi usum. *Theoph.* Opus etiam Dei perfecit, scilicet hominem Dei Filius, nostram naturam in seipso sine peccato ostendens in omni opere perfectam, et incorruptam. Opus etiam Dei, scilicet legem perfecit; quia finis legis Christus eam cessare faciens, omnibus quae in ea erant perfectis, a corporali cultu in spiritualem reduxit. *Orig. ib.* Mystice autem post poculi negotium, ac disciplinam distinctionis aquarum, consequens erat et de cibo disceptare. Samaritana quidem petita potum, non habebat praebere Iesu dignum poculum; discipuli vero invenientes humilia pulmenta apud alienigenas ei obtulerunt, rogantes eum ut manducaret. Et attende si forsan verentur, ne verbum Dei propriis non vigoratum escis in eis deficiat. Quaecumque ergo reperiunt discipuli, his iugiter proponunt verbum alere, ut corroboratum, atque roboratum perseveret penes eos, qui nutriunt ipsum. Quemadmodum autem corpora egentia cibo, neque eisdem aluntur, neque eadem quantitas ciborum cunctis sufficiens est; sic intelligendum est et in his quae sunt supra corpus: nam horum hoc quidem plurimi, hoc autem paucioris indiget nutrimenti, dissimilis capedinis entia. Sed neque qualitas alentium verborum, atque intentionum contemplativarum, seu operationum eadem congruit omnibus: nam nuper geniti infantes rationale appetunt lac; perfectorum autem est solidus cibus. Veridicus est ergo Iesus dicens: *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Semper enim qui praeest infimis, ac nequeuntibus eadem cum validis videre, hoc dicere potest.

8. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regiones quia albae

(1) *Omittit Nicolai* quos Christo offerebant *quia deest in textu Augustini.*

sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam aeternam; ut et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis. Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.

8. *Chrysost. hom. 33.* Quae sit voluntas Patris de cetero interpretatur, dicens: *Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Theoph.* Scilicet materialis. Ego autem dico vobis, quod messis intelligibilis adest: hoc enim dicebat propter Samaritanos venientes ad ipsum; unde subdit: *Levate oculos vestros, et videte regiones quia albae sunt iam ad messem. Chrysost. ib.* Rursus consuetis nominibus ad maximorum eos contemplationem reducit. Regio enim, et messis hic indicat multitudinem animarum, quae paratae sunt ad praedicationis susceptionem. Oculos autem hic dicit et eos qui mentis, et eos qui corporis: etenim videbant de reliquo multitudinem Samaritanorum venientem. Has autem praeparationes hominum decenter regiones albatas vocat; sicut enim spicae cum dealbatae fuerint, ad messem sunt paratae, ita et hi ad salutem sunt parati. Sed propter quid non manifeste dicit, quod praeparati sunt homines ad susceptionem verbi? Duarum quidem occasionum gratia: unius quidem ut manifestior fiat sermo, et magis ante oculos ponat quae dicuntur: alterius autem dulcior sit narratio, et permanentior eorum quae dicuntur memoria. *August. tract. 15.* In opus autem fervebat, et operarios mittere festinabat; unde subditur: *Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam aeternam; ut et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. Chrysost. ib.* Per ea quae dicit, dividit terrena a caelestibus: sicut enim supra dixerat de aqua, quod qui bibit hanc aquam, non sitiet, ita hic dicit: *Qui metit, congregat fructum in vitam aeternam;* et iterum: *Qui seminat simul gaudeat et qui metit.* Prophetae enim sunt qui seminant; sed non illi messuerunt, sed Apostoli; quia enim infra dicet quod alius seminat, et alius metit, ne quis aestimet, quod prophetae seminantes mercede priventur, extraneum quiddam inducit, et a sensibilibus alienum: nam in rebus quidem sensibilibus si contingat alium seminare, et alium metere, non simul laetantur; sed dolent, qui seminant, quasi aliis laborantes; laetantur autem soli, qui metunt: hic autem non ita; sed et qui non metunt seminantes, simul cum metentibus laetantur, quoniam in mercede communicant. *August. ib.* Disparis enim temporis labores habuerunt Apostoli, et prophetae; sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi sunt vitam aeternam. *Chrysost. ib.* Ad hoc autem quod dixerat, sermonem proverbialem inducit; unde subdit: *In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, et alius qui metit.* Hoc quidem vulgariter dicebatur, si quando alii labores sustinuerunt, et alii fructus metebant. Sed et hic sermo iste maxime habet veritatem: quia prophetae laboraverunt, sed vos fructus ex illorum laboribus metitis; unde subdit: *Ego misi vos metere, quos vos non laborastis. August. ib.* Quid ergo messores misit, non seminatores? Ibi ergo messores mittendi, ubi iam prophetae praedicaverant. Legite labores illorum, et in omnibus eorum laboribus est prophetia Christi: ergo in Iudaea messis parata erat, quando tot millia hominum pretia rerum suarum offerebant, et ad pedes Apostolorum ponentes expeditis humeris a sarcinis saecularibus, Christum Dominum sequebantur. De ipsa messe electa sunt pauca grana, et seminaverunt orbem torrarum; et surgit alia messis quae in fine saeculi metenda est; ad quam metendam non Apostoli, sed Angeli mittentur: *Messores*, inquit *Matth. 13. sunt Angeli. Chrysost. ibid.* Dicit ergo: *Ego misi vos metere quod vos non laborastis*; quasi dicat: Ubi minor labor est, maior autem delectatio, ad hoc vos reservavi; et quod laboriosius erat, hoc fuit prophetarum, scilicet mittere semina; unde subdit: *Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.* Per haec omnia vult ostendere, quod prophetarum voluntas erat ut homines ad eum accederent. Et hoc lex ordinabat, et propterea illi seminaverunt, ut hunc facerent fructum. Ostendit etiam quod ipse illos misit; et quod multa est cognatio novi ad vetus testamentum. *Orig. t. 15.* Vel aliter totum: Qualiter quidem non est inconveniens hoc quod est, *Levate oculos vestros etc.* allegorizare; quod autem dicitur: *Nonne vos dicitis quoniam quatuor menses sunt, et messis venit?* non secundum allegoricam tractare? Putamus ergo talia quaedam esse in hoc, quod dicunt discipuli: *Quatuor menses, sunt, et messis venit.* Plerique enim discipulorum Verbi, animadvertentes veritatem incomprehensibilem fore humanae naturae, quando coniecerunt aliam esse vitam a praesente, quae corruptioni quatuor elementorum quasi quatuor mensium subiicitur, putant solum post hanc vitam cognitionem esse veritatis. Dicunt igitur discipuli de messibus, quae sunt terminus operum ad veritatem conducentium, quia post instantem quaternitatem contingunt. Huiusmodi autem opinionem arguens velut non sanam, inquit Verbum incarnatum his qui talia suspicantur: *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ego autem hoc dico: Levate oculos vestros.* In pluribus locis Scripturae divinae hoc legitur; iubente nobis Verbo divino extollere ac sublimare considerationes, et cogitationes deorsum consistentes, nec valentes erigi, nisi elevantes illas Iesus: nemo enim consistens in passionibus, et vivens carnaliter, hoc propositum servat mandatum. Quapropter qui talis est, non videbit regiones, si albae sunt ad messem. Albescunt quidem regiones ad messem, cum adest verbum illustrans singulas regiones Scripturae, fecundans in eius adventu; et etiam omnia sensibilia sunt quasi regiones albae paratae ad messem praesto existente levantibus oculos ratione, quae de quolibet est, ut quisquis fulgorem prospiciat profusae ubilibet veritatis. Qui autem metit praedictas messes, duplex habet in metendo emolumentum: unum quidem, dum accipit praemium; unde dicitur: *Et qui metit, mercedem accipit*; quod arbitror dictum causa futurarum remunerationum: alterum quod sequitur: *Et congregat fructum in vitam aeternam,* bonum habitum quendam denotat intellectus, qui est fructus ex ipsa speculatione proveniens. Arbitror autem quod in qualibet doctrina seminat quidem, qui principia excogi-

tat, quae suscipientes alii, ac pertractantes, si quid novi potuerunt exprimere, coniungentes, fiunt suae inventionis gratia posteris causa, ut metendo quasi maturos fructus aggregent. Quanto autem magis hoc in arte artium expedit contemplari? Siquidem seminantes sunt Moyses, et prophetae praevenientes adventum Christi: metentes autem sunt Apostoli, qui Christum susceperunt, et gloriam eius perspexerunt. Semen autem erat tota ratio secundum revelationem mysterii temporibus praeteritis obfuscati silentio: regiones autem, idest legales, et propheticae Scripturae nondum albuerant his, qui adventus Verbi nequaquam extiterunt capaces. Quod autem simul serens et metens gaudeat, erit cum privatio moeroris, et angustiae in futuro fiet saeculo. Dum etiam Iesus transfiguraretur in gloria, simul cum messoribus Petro, Iacobo, et Ioanne, Moyses, et Elias satores pariter gaudent in videndo Filii Dei gloriam. Attende tamen si hoc quod dico, *alius et alius*, intelligi potest propter aliam et aliam vitae conversationem, in qua homines iustificati sunt; ut liceat dicere alium quidem legis cultorem, alium vero Evangelii: et tamen exultant simul, dum idem finis ab uno Deo per unum Christum in uno Spiritu S- reponitur. Ad labores autem prophetarum, et Moysi advenerunt Apostoli, instruente Iesu, metentes, ac in horrea colligentes animae suae intellectum in Scripturis illorum reconditum; et semper qui debite capiunt disciplinam, priorum labores ad maiorem evidentiam trahunt; non tantum laborantes sunt hi qui semina condiderunt.

9. Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quaecumque feci. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum, ut ibi maneret mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, et scimus, quia hic est vere Salvator mundi.

9, *Orig. tom. 17. in Ioan.* Postquam dicta sunt discipulis, quae tractata sunt, resumit Scriptura de his, qui venerant de civitate ad Iesum, et crediderant per testimonium mulieris. *Chrysost. hom. 33.* Sicut autem in messe cum facilitate fructus congregantur, et in momento uno area manipulis repletur; ita et nunc fit; unde dicitur: *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quaecumque feci.* Considerabant enim, quod nequaquam mulier gratanter eum admirata esset, qui eius delicta redarguerat, nisi magnus quis esset, et excellens qui praedicabatur ab illa. *Hom. 34.* Sic ergo solo mulieris testimonio credentes, et nullum signum videntes exierunt deprecantes Christum ut apud eos maneret; et hoc est quod sequitur: *Cum ergo venissent ad illum Samaritani, rogaverunt eum, ut ibi maneret.* Iudaei vero miracula videntes, non detinuerunt eum apud seipsos; sed omnia egerunt, ut a regione eorum eum abiicerent; nihil enim livore, et invidia deterius, nihil inani gloria difficilius, quae infinita corrumpere consuevit bona. Et quidem Samaritani volebant eum semper secum detinere: ipse autem hoc non sustinuit, sed solum mansit ibi duobus diebus (1): et post haec quod subditur: *Et mansit ibi duos dies. Orig. ib.* Non incongrue autem aliquis illud obiiciet, quomodo rogatus Salvator cum Samaritanis manet, qui iussit civitatem Samaritanorum non ingredi. Palam enim quoniam et discipuli eius cum eo ingressi sunt. Ad quod dicendum, quod in viam Gentium pergere est imbui gentili dogmate, et in illo ambulare. Civitatem vero Samaritanorum intrare est acceptare falsam doctrinam recipientium legales, propheticos, evangelicos, et apostolicos sermones. Cum autem deseruerint propriam doctrinam, et venerint ad Iesum, licet cum eis manere. *Chrysost. ib.* Et Iudaei quidem etiam signis visis incorrecti manserunt; hi autem et sine signis multam circa eum fidem demonstraverunt: solum enim verba audierunt; unde sequitur: *Et multo plures crediderunt propter sermonem eius.* Cuius igitur gratia haec verba non dicunt Evangelistae? Ut discas, quoniam multa magnorum transcurrerunt, a fine vero totum ostenderunt: suasit enim toti civitati, per ea quae dicta sunt. Ubi autem auditores non persuadentur, tunc Evangelistae coguntur dicere ea quae dicta sunt, ne quod est ex in devotione auditorum, imputet quis defectui praedicantis. Ipsi autem discipuli Christi iam facti, magistram repulerunt; unde sequitur: *Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, et scimus quia hic est vere Salvator mundi.* Vide autem qualiter confestim intellexerunt, quod orbem terrarum liberare venerat, et quod ad communem salutem veniens, non debebat in Iudaeis suam concludere providentiam, sed ubique seminare sermonem. Dicentes etiam, quod *est Salvator mundi*, ostenderunt quod mundus perditus erat, in magnis malis existens. Et quidem venerunt salvare prophetae, et Angeli; sed hic est vere Salvator, qui salutem tribuit non solum temporaneam, sed aeternam. Vide etiam qualiter audientes mulierem dubitanter dicentem, *Numquid hic est Christus*? non dixerunt hi, Quoniam nos suspicamur, sed quoniam *scimus*; et non simpliciter, sed *quoniam hic est vere Salvator mundi*, non quasi unum ex multis Christum confitentes. Solum verba audierunt, et hoc dixerunt quod dicere habebant, si miracula multa et magna vidissent. *Origen. ibid.* Ceterum si meminimus praedictorum, non difficile est coniicere quomodo cum repererint verbum sincerum, alias disciplinas relinquunt quasi dogmatum civitatem, de qua egredientes salutifere credunt. Et puto studiose protulisse Ioannem, cum non dixit: Rogabant eum Samaritani intrare tantum Samariam, vel ingredi civitatem, sed etiam ibi manere. Manet namque Iesus penes deprecantes, et praesertim quoties qui precantur, exeunt civitatem, et versus eum veniunt. *Aug. tract. 15.* Manet apud eos biduo, hoc est dat illis duo praecepta caritatis. *Orig. ib.* Neque enim capaces erant tertiae diei eius; non enim erant avidi miraculosum quid cernere, quale qui fuerant in Chana Galilaeae post triduum cum

(1) *Al.* post haec; quod subditur.

Iesu convivantes. Initium autem credendi multis fuit mulieris verbum: non enim sic per seipsum verbum conficitur illuminans capientem, velut cum alterius dicto sibi testimonium perhibetur. *August. ib.* Sic ergo Christum cognoverunt primo per famam, postea per praesentiam; sicut agitur hodie cum eis, qui foris sunt, et nondum sunt Christiani: Christus nuntiatur per Christianos amicos: tamquam illa muliere, hoc est Ecclesia nuntiante, ad Christum veniunt; credunt per istam famam, et multoplures et firmius in eum credunt, quoniam vere ipse est Salvator mundi. *Orig. ib.* Impossibile est namque eandem circa intellectum fieri passionem videnti, et ei qui per videntem instruitur; magisque est per speciem ambulare quam per fidem: unde hi non solum testimonio hominis, sed ob ipsam quoque veritatem credunt.

10. Post duos autem dies, exiit inde, et adiit in Galilaeam: ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilaeam, exceperunt eum Galilaei, cum omnia vidissent, quae fecerat Ierosolymis in die festo: et ipsi enim venerant ad diem festum.

10. *Alcuin.* Post biduum quod fecit in Samaria, abiit in Galilaeam, ubi nutritus fuerat; unde dicitur. *Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilaeam. August. tr.16.* Movet autem nos cur Evangelista dixerit consequenter: *Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet.* Magis enim videtur attestari potuisse, quod *propheta in patria sua honorem non habet*, si contemneret pergere in Galilaeam, et in Samaria remansisset. Hoc ego sentio. In Samaria biduum fecit, et crediderunt in eum Samaritani: tot dies fecit in Galilaea, et non crediderunt in eum Galilaei, et propter hoc dixit, quod *propheta in patria sua honorem non habet. Chrysost. hom. 34.* Vel aliter: Ideo hoc adiectum est, quia non in Capharnaum abiit, sed in Chana, ut infra dicetur. Ego enim patriam eum hic aestimo dicere Capharnaum. Quoniam autem non potitus est illic honore, audi eum dicentem *Matt.11. Et tu Capharnaum, quae usque ad caelum exaltata es, usque ad infernum descendes.* Dicit autem hic patriam propriam, in qua videtur plus conversatus. *Theoph.* Vel aliter: Quia Dominus exiens de Samaria, venit in Galilaeam, ne aliquis dubitaret, et quaereret, qua de causa non semper in Galilaea maneret, dicit, quod propter hoc non manebat in Galilaea, quia nullum ibidem recipiebat honorem; quod ipse testatus est dicens: *Quia propheta in sua patria non habet honorem. Orig. tom. 17. in Ioan.* Perscrutanda est autem huius dicti sententia. Patria siquidem prophetarum in Iudaea erat, et est non ignotum quod honorem a Iudaeis nequaquam sunt consecuti, iuxta illud *Matth. 23. Quemnam prophetarum non persecuti sunt patres vestri?* Miranda etiam occurrit huius decreti veracitas, cum pervenerit non tantum ad sanctos prophetas vilipensos a propriis, et ipsum Dominum nostrum, sed protensa sit etiam in quosdam prophetiae sequaces contemptos a suis civibus, et ad mortem deductos. *Chrys. ib.* Quid igitur? Nonne videmus et apud suos multos in admirationem deductos? Ita quidem, sed ab his quae raro contingunt non oportet talia pronuntiari. Sed etsi in propria patria aliqui honorantur, multo magis in aliena. Consuetudo enim facile homines contemptibiles facere consuevit. Quando igitur venit in Galilaeam, susceperunt eum Galilaei; unde sequitur: *Cum ergo venisset in Galilaeam, exceperunt eum Galilaei.* Vides quoniam qui mali dicebantur, hi maxime ad Christum accedere inveniuntur. Nam propter Galilaeos dicitur *infr. 7. Interroga et vide, quoniam propheta ex Galilaea non surrexit.* Propter Samaritanos autem improperabant ei *infr. 8. Samaritanus es, et daemonium habes.* Sed ecce Samaritani, et Galilaei credunt in confusionem Iudaeorum. Inveniuntur autem et Galilaei Samaritanis meliores: nam illi quidem mulieris crediderunt verbis; hi vero videntes signa, quae faciebat; unde sequitur: *Cum omnia vidissent quae fecerat Ierosolymis in die festo. Orig. ib.* Quod enim Dominus eiicit de templo vendentes oves, et boves, tam grande reperitur, ut his moti Galilaei reciperent Dominum, considerantes, mirantesque maiestatem eius: non enim minor potentia eius ostenditur in his, quam ut caeci videant, audiantque surdi. Aestimo vero nec haec sola ipsum tunc fecisse, sed et alia signa. *Beda.* Sed unde data est eis videndi occasio, ostendit subdens: *Et ipsi enim venerant ad diem festum.* Mystice autem intimatur, quod Gentibus in fide a duobus praeceptis caritatis consolidatis, Christus circa fines mundi revertetur ad patriam, idest ad Iudaeos. *Orig. ib.* Expedit autem Galilaeum, idest transmigrantem festare Ierosolymis, ubi est templum Dei, et videre singula quae peragit ibi Iesus. Hoc enim est principium, ut Galilaei recipiant Dei Filium euntem ad ipsos; alioquin vel non recepissent illum, vel etiam ipse nondum ipsis praeparatis ad eius receptionem, adeo prope venisset ad eos.

11. Venit ergo iterum in Chana Galilaeae, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Iesus adveniret a Iudaea in Galilaeam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, et ibat. Iam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes, quia filius eius viveret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerat. Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, filius tuus vivit; et credidit ipse, et domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudaea in Galilaeam.

11. *Chrysost. hom. 34.* Primo quidem Dominus,

ut supra dictum est in Chana Galilaeae venerat vocatus ad nuptias; nunc autem ad eos vadit, ut magis eos attrahat, sponte ad eos veniens, propria patria dimissa, et ut fidem a priori miraculo in eis initiatam fortiorem faceret propter suam praesentiam. *August. tract. 16.* Ibi enim quando aquam in vinum convertit, crediderunt in eum discipuli eius : et utique plena domus erat turbis convivantium, et factum est tam magnum miraculum, et non crediderunt nisi discipuli eius: et ideo hanc civitatem modo repetivit, scilicet ut qui per priora non crediderant, modo credant. *Theoph.* Rememorat autem nobis Evangelista miraculum perpetratum in Chana Galilaeae de aqua conversa in vinum, ut augeret Christi praeconium ; quia Galilaei non solum propter miracula Ierosolymis facta, sed et propter ea quae apud ipsos facta erant, receperunt Iesum; simulque ut ostenderet, quod Regulus credidit propter miraculum in Chana perpetratum, quamvis eius non perfecte cognoverit dignitatem; unde sequitur: *Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Orig.tom. 14.* Putabit autem aliquis Regis Herodis hunc esse Regulum; et aliquis asserit hunc esse de familia Caesaris, exercentem tunc temporis aliquid in Iudaea : neque enim dicitur quod Iudaeus fuerit. *Chrysost. ibid.* Regulus autem dicitur aut quasi generis existens regalis, aut dignitatem aliquam principatus habens, aut quia sic vocabatur. Igitur quidam hunc eundem esse existimant Centurionem, qui est apud Matthaeum. Ostenditur autem alius esse ab eo : nam ille quidem Christum volentem ire ad suam domum, rogat remanere : hic autem et nihil tale promittentem ad domum trahit : et ille quidem ad Iesum de monte descendentem Capharnaum intravit ; hic autem ad Iesum in Chana venientem accessit : et illius quidem puer a paralysi detinebatur ; huius autem filius a febre. De hoc ergo Regulo subditur: *Hic cum audisset, quod Iesus adveniret a Iudaea in Galilaeam, abiit ad eum, et rogabat eum, ut descenderet, et sanaret filium eius : incipiebat enim mori. August.ib.* Qui rogabat, nonne credebat? Quid a me expectas audire? Dominum interroga quid de illo senserit : sequitur enim: *Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.* Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omnino nullius fidei ; sed tentare cupientem de sanitate filii sui, qualis esset Christus, quid esset, quantum posset. Prodigium quidem appellatum est, quasi porrodicium, quod porro dicat, porro significet, et futurum aliquid portendat. *August. de con. Evan. lib. 4. c. 10.* Adeo autem Dominus supra omnia mutabilia vult mentem credentis attollere, ut nec ipsa miracula, quae quamvis divinitus de mutabilitate corporum fiunt, a fidelibus quaeri velit. *Gregor. homil. 28.* Sed mementote etiam quae petiit ; et aperte agnoscetis, quia in fide dubitavit. Poposcit namque ut descenderet, et sanaret filium eius; unde sequitur: *Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus.* Minus itaque in illum credidit, quem non putavit posse salutem dare, nisi praesens esset et corpore. *Chrysost. ib.* Audi etiam qualiter adhuc terrene Christum trahit, quasi non posset eum post mortem suscitare. Si autem non credens venit, et rogavit, nil mirabile. Consueverunt enim patres ex multo amore non solum medicis loqui, de quibus confidunt, sed de quibus non confidunt, nihil volentes praetermittere eorum, quae ad salutem pertinent filiorum. Si tamen valde crederet Christi virtutem, non negexisset etiam in Iudaeam ire. *Greg. ib.* Sed Dominus qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur, indicat: solo iussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creavit; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus vivit.* Hic superbia nostra retunditur, qui in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed honores et divitias veneramur. Redemptor vero noster, ut ostenderet quoniam quae alta sunt hominibus, sanctis despicienda sunt, et quae despicienda sunt hominibus, despicienda non sunt sanctis, ad filium Reguli ire noluit, ad servum Centurionis ire paratus fuit. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Illic quidem fides confirmata erat; idcirco et promisit ire, ut discamus viri devotionem; hic autem adhuc imperfectus erat, et nondum noverat manifeste quod absens curare poterat; unde ex hoc quod non accedit Iesus, hoc addiscit ; sequitur enim: *Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, et ibat;* non tamen integre, neque sane. *Orig. to. 14. in Ioan.* Ostenditur autem eius dignitas et officium ex hoc quod servientes illi occurrunt; unde sequitur: *Iam autem eo descendente servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt ei dicentes, quia filius eius viveret. Chrysost. ib.* Qui quidem obviaverunt, non ut annuntiarent solum, sed quasi aestimantes de reliquo superfluam esse Christi praesentiam, quem credebant accedere. Quod autem Regulus non integre credidit, neque sane, ostenditur ex hoc quod sequitur: *Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerat,* Volebat enim scire utrum casu, vel ex praecepto Christi hoc factum esset. Sequitur: *Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris.* Vide qualiter miraculum manifestum est: non enim simpliciter, neque ut contingit, a periculo liberatus est; sed repente, et simul; ut appareat non esse ex naturae consequentia quod fiebat, sed ex actione Christi; unde sequitur: *Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, Filius tuus vivit; et credidit ipse, et domus eius tota. August. tract. 16.* Si ergo propterea credidit, quia nuntiatum est ei, quod filius eius esset sanus, et comparavit horam nuntiantium horae praenuntiantis, quando rogabat, nondum credebat. *Beda,* Unde datur intelligi et in fide gradus esse, sicut et in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum, atque perfectio. Huius ergo fides initium habuit, cum filii salutem petiit; incrementum, dum credidit sermoni Domini dicentis, *Filius tuus vivit*; deinde perfectionem obtinuit nuntiantibus servis. *August. ib.* Ad solum sermonem crediderunt plures Samaritani; ad illud miraculum sola illa domus credidit, ubi est factum; unde subdit Evangelista: *Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudaea in Galilaeam. Chrysost. homil. 35.* Non sine causa adiecit, sed ostendens quoniam secundo signo facto nondum ad perfectionem Samaritanorum nullum signum videntium Iudaei pervenerunt. *Orig.in Ioan.t.18.* Amphibologiam autem continet praesens dictum : uno enim modo denotat, quod Iesus veniendo a Iudaea in Galilaeam, duo fecit miracula ; quorum secundum est

factum erga filium Reguli: alio modo sic: duobus existentibus signis, quae Iesus in Galilaea exercuit, secundum egit veniens a Iudaea in Galilaeam; et hic sensus verus est. Mystice autem per hoc quod Iesus bis in Galilaeam accedit, binus Salvatoris adventus in mundum ostenditur: primus quidem misericordiae, ut vino facto convivas exhilaret; secundus vero, ut filium Reguli ad mortem pene deductum suscitet, idest populum Iudaeorum, qui post plenitudinem Gentium accedet salvandus in fine. Magnus autem Rex Regum est qui constitutus est a Deo in monte Sion sancto eius: huius qui viderunt diem, et gavisi sunt, Reguli dignoscuntur. Arbitramur igitur Regulum esse Abraham, aegrotum vero filium eius, Israeliticum genus debilitatum erga cultum divinum: et ideo incaluit ignitis spiculis inimici, ut proinde febrire censeatur. Apparet autem quod praecedentibus sanctis, postquam carnis exuerunt amictum, populus fuit curae; unde legitur in Machabaeis *l. 2. c. 15.* post mortem Ieremiae: *Hic est Ieremias propheta Dei, qui plurimum orat pro populo.* Abraham igitur obsecrat adiuvari a Salvatore populum infirmum. Et quidem potestatis verbum de Chana prodit, ubi dictum est, *Filius tuus vivit*; sed verbi efficacia in Capharnaum agitur, nam ibi filius Reguli curatus est, quasi in agro consolationis morans; quod significat genus quoddam debilium, non tamen omnino fructibus privatorum. Illud autem, *Nisi signa, et prodigia videritis, non creditis*, dictum illi, refertur ad multitudinem filiorum suorum, et ad ipsum quodammodo: sicut enim Ioannes expectabat datum sibi signum, scilicet *super quem videris Spiritum descendentem;* sic et praemortui sancti adventum Christi in carnem et signis, et prodigiis manifestandum expectabant. Habebat autem hic Regulus non solum filium, sed etiam servos; per quos significatur materies quaedam minus bene et infirme credentium, Nec a casu hora septima deserit filium febris: nam septenarius numerus est quietis. *Alcui.* Vel quia per septiformem Spiritum est omnis remissio peccatorum: septenarius enim in tria et quatuor divisus significat sanctam Trinitatem, in quatuor anni temporibus, in quatuor mundi partibus, in quatuor elementi. *Orig. tom. 18.* Possunt quoque significari duo adventus Christi verbi ad animam: primus quidem ex facto vino praebens animae gaudium spiritualis convivii; secundus vero omnes languoris ac mortis reliquias amputans. *Theoph.* Regulus autem est omnis homo: non solum quia Regi universorum propinquus existit secundum animam, sed quia et ipse super omnia principatum sumpsit; cuius filius, idest mens febricitat voluptatibus pravis et desideriis. Accedit autem ad Iesum, et deprecatur ut descendat, idest ut condescensu misericordiae utatur, et parcat peccatis, priusquam a voluptatum infirmitate mortificetur. Sed Dominus dicit, *Vade*; idest profectum continuum circa bonum ostendas, et tunc filius tuus vivet; si autem ambulare cessaveris, mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.

CAP. V.

Post haec erat dies festus Iudaeorum, et ascendit Iesus Ierosolymam. Est autem Ierosolymis probatica piscina, quae cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, caecorum, claudorum, aridorum expectantium aquae motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquae, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Iesus iacentem, et cognovisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. Et statim sanus factus est homo ille, et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudaei illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, tolle grabatum tuum, et ambula. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, et ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco.

August. de con. Evang. lib. 4. cap. 10. Post miraculum in Galilaea factum, inde Ierosolymam redit; unde dicit: *Post haec erat dies festus Iudaeorum, et ascendit Iesus Ierosolymam. Chrysost. hom. 35.* Mihi videtur quod erat dies festus pentecostes. Ascendit autem Iesus Ierosolymam semper in diebus festis, ut cum eis dies festos faciens non videatur legi contrarius; et ob hoc multitudinem simplicem per signa, et doctrinam attrahat: maxime enim in diebus festis hi qui iuxta positi erat, concurrebant. Sequitur: *Erat autem Ierosolymis probatica piscina, quae cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. Alcui.* Probaton Graece, ovis dicitur: probatica ergo piscina (1) pecuaria dicitur, ubi Sacerdotes cadavera hostiarum abluebant. *Chrys. ib.* Decebat quidem baptisma dari peccata purgans, cuius imago praescripta fuit in piscina, et in aliis pluribus. Et primum quidem dedit Deus aquam expurgantem corporum sordes, et inquinationes, non existentes, sed opinatas, puta eas quae a morbo, et quae a lepra, et quae ab aliis talibus; deinde infirmitates diversas, per (2) quas facit solvi; unde sequitur: *In his iacebat multitudo magna languentium, caecorum, claudorum, aridorum expectantium aquae motum.* Volens enim Deus propinquius adducere ad baptismi donum, non adhuc inquinamenta solum mundat, sed etiam aegritudines sanat: sicut enim ministri, qui prope Regem sunt, his qui sunt a longe clariores sunt; ita et in figuris fit. Non autem simpliciter sanabat aquarum natura, semper enim hoc fieret, sed in Angeli descensione; unde sequitur: *Angelus*

(1) *Al.* peculiaris. (2) *Al.* aquas.

autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, et movebatur aqua. Sic enim et in baptizatis non simpliciter aqua operatur, sed cum Spiritus S. acceperit gratiam, tunc omnia solvit peccata. Angelus enim descendens turbabat aquam, et sanativam imponebat virtutem, ut discant Iudaei quoniam multo magis Angelorum Dominus omnes aegritudines animae sanare potest. Sed tunc quidem infirmitas impedimentum volenti curari fiebat: subditur enim: *Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquae, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate.* Nunc autem unusquisque accedere potest; non enim Angelus est, qui turbat aquam, sed Angelorum Dominus, qui omnia operatur. Sed etsi orbis terrarum universus veniat, gratia non consumitur, sed similis manet: sicut enim solares radii per unamquamque illuminant diem, et non consumuntur, neque a multa largitione minor fit solis lux: ita et multo amplius Spiritus S. actio in nullo minuitur a multitudine eorum, qui potiuntur ea. Hoc autem fiebat, scilicet ut unus tantum post motionem aquae sanaretur, ut qui didicerant quoniam in aqua aegritudines corporis sanabantur, in hoc per multum tempus exercitati, facile crederent quod et aegritudines animae aqua sanare potest. *August. trac. 17.* Plus est autem, quod Christus vitia sanavit animarum, quam quod sanavit languores corporum morituorum. Sed quia ipsa anima non eum noverat, a quo sananda erat, et oculos habebat in carne, unde facta corporalia videret, et nondum habebat in corde, unde Deum latenter cognosceret; fecit quod videri poterat, ut sanaretur unde videri non poterat. Ingressus est locum, ubi iacebat multitudo languentium, de quibus elegit unum, ut sanaret, de quo subditur: *Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate sua. Chrysost. hom. 36.* Non autem confestim eum a principio sanavit, sed primum eum familiarem sibi facit, per interrogationem futurae fidei faciens viam. Non autem expetit fidem, ut in caecis fecit, dicens *Matth.9. Creditis quia possum hoc facere*? quia hic nondum noverat eum manifeste quis esset. Nam illi quidem ex aliis eius virtutem cognoscentes, convenienter haec audierant; alii vero nondum eum cognoscentes, sed per signa eum cognituri, post miracula requiruntur de fide; unde sequitur: *Hunc cum vidisset Iesus iacentem, et cognovisset, quia multum iam tempus haberet, dicit ei; Vis sanus fieri*? Non hoc quaerit, ut discat, hoc enim superfluum esset, sed ut ostenderet illius patientiam, qui triginta et octo annos habens, per unumquemque annum eripi ab aegritudine expectans, assidebat, et non desistebat; et ut cognoscamus propter quam causam dimittens alios, ad hunc venit. Et non dicit, Vis, te curabo? nondum enim aliquid magnum imaginabatur ille de Christo. Non autem turbatus est ad interrogationem, neque dixit, Iniuriari mihi venisti, quando interrogas si volo sanus fieri; sed mansuete respondet: sequitur enim: *Respondit ei languidus; Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit.* Non noverat quis esset, qui interrogabat, neque quod curaturus esset; opinabatur autem fortasse utilem sibi fore Christum ad mittendum eum in aquam. Sed Christus ostendit, quod verbo omnia potest facere: unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. August. ib.* Tria dixit, sed *surge*, non operis imperium fuit, sed operatio sanitatis: sano autem duo imperavit: *Tolle grabatum tuum, et ambula. Chrysost. hom. 36.* Intuere divinae sapientiae superabundantiam. Non solum sanat, sed et lectum portare iubet, ut et credibile faceret miraculum, et nullus existimet phantasiam esse quod factum est. Non enim nisi certissime, et vehementer compacta essent membra, lectulum ferre possent. Audiens autem languidus, quoniam cum potestate et velut iubens dixit, *Surge, tolle grabatum tuum*, non derisit dicens: Angelus descendit, et turbat aquam, et solum unum curat; tu autem homo existens ex solo praecepto speras te magis Angelis posse? Sed audivit, et non discredidit ei qui iussit, et sanus factus est; unde sequitur: *Et statim sanus factus est homo, et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Beda.* Multum quippe inter sanationem Domini, et quae a medicis infertur, distare probatur: haec videlicet voce iubentis, et mox impletur; illa vero per multa temporis intervalla aliquoties perficitur. *Chrysost. ib.* Igitur mirabile quidem est hoc; quae autem sequentur multo maiora erunt: nam in initio quidem nullo molestante suaderi non ita mirabile est, sicut quod post insanientibus Iudaeis et accusantibus, Christo obedivit, ut ostendit Evangelista consequenter, dicens: *Erat autem sabbatum in die illo. Dicunt ergo Iudaei illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Aug. tr. 17.* Non calumniabantur Domino, quia sanum fecerat sabbato, (1) quasi eis respondere posset, quia si cuiusquam iumentum in puteum cecidisset, utique die sabbati erueret illud, et salvaret; sed ei qui portabat grabatum suum: quasi dicant: Si sanitas non erat differenda, nunquid et opus fuerat imperandum? Sed ille auctorem sanitatis suae obiiciebat calumniatoribus; unde sequitur; *Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, et ambula*: quasi dicat: Quare non acciperem iussionem, a quo acceperam sanitatem? *Chrysost. ibid.* Nimirum si malignari vellet, poterat dicere: Si crimen est, accusate eum qui iussit, et deponam lectulum; sed et curationem utique occultasset: etenim sciebat non ita eos id reprehendere ex sabbati solutione, sicut ex infirmitatis sanatione. Sed neque hoc occultavit, neque veniam petiit; sed clara voce beneficium confessus est. Illi vero maligne interrogaverunt: unde subditur: *Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, et ambula?* Non dicunt: Quis est qui fecit te sanum: sed in medium inducunt id quod transgressio aestimabatur. Sequitur: *Is autem qui sanus fuerat effectus nesciebat quis esset. Iesus autem declinavit a turba constituta in loco.* Et primum quidem ut eo absente testimonium insuspicabile fieret: qui enim adeptus fuerat sanitatem, idoneus erat beneficii testis: demum ut non plus faceret furorem illorum accendi. Solus enim visus eius cui invidebatur, non parvam invidentibus immittit scintillam. Propterea discedens permisit ab ipsis suum

(1) *Al.* quia.

factum examinari. Quidam aestimant hunc paralyticum esse eum qui in Matthaeo positus est; sed non est: ille enim multos habebat sui curam habentes, et eum ferentes; hic autem nullum. Sed et locus utrorumque diversus est. *August. tract. 17.* Si quidem mediocri corde, et humano ingenio consideremus hoc miraculum facientem, quod (1) ad pietatem pertingit, non magnum aliquid fecit, et quod ad benignitatem, parum fecit. Tot iacebant, et unus curatus est, cum posset uno verbo omnes erigere. Quid ergo intelligendum est, nisi quia potestas illa et bonitas magis agebat quid animae in factis eius pro salute sempiterna intelligerent, quam quid pro temporali salute (2) corporis mererentur? In illis enim factis quicquid temporaliter sanatum est, in membris mortalibus in fine defecit; anima quae credidit, ad vitam aeternam transitum fecit. Piscina illa, et aqua illa populum mihi videtur significasse Iudaeorum; significari enim populus nomine aquarum aperte nobis indicat Apocalypsis Ioannis. *Beda.* Bene autem piscina probatica fuisse describitur. Ille enim populus ovis nomine significatur secundum illud *Ps. 94. Nos populus tuus et oves gregis tui. August. ib.* Aqua ergo illa, idest populus ille quinque libris Moysi tanquam quinque porticibus claudebatur; sed illi libri prodebant languidos, non sanabant: lex enim peccatores convincebat, non absolvebat. *Beda.* Denique multa genera languentium in eadem incurrunt: caeci scilicet, qui scientiae lumine carent; claudi, qui ad ea quae iubentur implenda, vires non habent; aridi, qui supernae dilectionis pinguedine carent. *August. ib.* Venit autem Christus ad populum Iudaeorum, et faciendo magna, docendo utilia turbavit peccatores, idest aquam praesentia sua, et excitavit ad passionem suam. Sed latens turbavit: *si enim cognovissent, nunquam gloriae Dominum crucifixissent 1. Cor. 2.* Subito enim videbatur aqua turbata, et a quo turbabatur non videbatur. Descendere ergo in aquam turbatam, hoc est humiliter credere in Domini passionem. Ibi sanabatur unus, significans Ecclesiae unitatem; postea quisquis veniret, non sanabatur: quia quisquis praeter unitatem fuerit, sanari non poterit. Vae illis qui oderunt unitatem, et partem sibi faciunt in hominibus. Habebat autem triginta et octo annos in infirmitate, qui sanatus est: hic enim numerus ad languorem pertinet, magis quam ad sanitatem. Quadragenarius enim numerus sacratus nobis in quadam perfectione commendatur: quia lex in decem praeceptis data est, et praedicanda erat per totum mundum, qui quatuor partibus commendatur: denarius autem per quatuor multiplicatus ad quadragenarium pervenit. Vel quia per Evangelium quod quatuor libros habet, impletur lex. Si ergo quadragenarius numerus habet perfectionem legis, et lex non impletur nisi in gemino praecepto caritatis, quid miraris, quia languebat qui quadraginta, minus duos, habebat? Necessarius erat illi homo ad sanitatem; sed homo ille, qui et Deus est; et quia illum iacentem duobus minus invenit, quia duo quaedam iubendo, quod minus erat implevit. In duobus enim Domini iussis duo praecepta significata sunt caritatis. Dei dilectio prior est ordine praecipiendi, proximi autem dilectio prior est ordine faciendi. Dicit ergo, *Tolle grabatum tuum;* quasi diceret: Cum esses languidus portabat te proximus tuus; sanus factus es, porta proximum tuum. Dicit etiam, *Ambula.* Sed quo iter agis nisi ad Dominum Deum tuum? *Beda.* Quid enim est dicere, *Surge et ambula*, nisi a torpore et ignavia, in quibus prius iacebas, erigere, et in bonis operibus proficere stude? *Tolle grabatum tuum*, idest proximum tuum, a quo portaris, et ipse patienter tolera, *August. trac. 17.* Porta ergo eum cum quo ambulas, ut ad eum pervenias cum quo manere desideras. Ille autem nondum Iesum noverat, quia et nos credimus in eum, quem non videmus: et ut non videatur declinat a turba. Quadam solitudine intentionis videtur Deus; turba strepitum habet; visio ista secretum desiderat.

2. Postea invenit eum Iesus in templo, et dixit illi: Ecce sanus factus es: iam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, et nuntiavit Iudaeis, quia Iesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Iudaei Iesum, quia haec faciebat in sabbato. Iesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur et ego operor. Propterea ergo magis quaerebant eum Iudaei interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo.

2. *Chrysost. hom. 37.* Curatus homo non secessit ad nundinas, neque voluptati, aut vanae gloriae dedit seipsum; sed in templo conversabatur, quod maxime religionis est signum; unde dicitur: *Postea invenit eum Iesus in templo. August. tract. 17.* Dominus quidem Iesus et in turba eum videbat, et in templo. Ille autem languidus Iesum in turba non agnoscit, in templo agnoscit in loco sacrato. *Alcui.* Quia si gratiam conditoris cognoscere volumus, et ad eius visionem venire, fugienda est turba cogitationum, et affectuum pravorum, declinanda sunt pravorum conventicula, fugiendum est ad templum, ut nosipsos templum Dei studeamus facere, quos Deus invisere, et in quibus manere dignetur. Sequitur: *Et dixit ille: Ecce sanus factus es: iam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Chrysost. ib.* Ubi prius discimus quod ex peccatis ei nata est haec aegritudo: quia enim saepius animam in nobis aegrotantem insensibiliter habemus, corpus autem etsi parvam susceperit laesionem, omne facit studium ut ab infirmitate liberemur, propterea Deus punit corpus pro his quae anima deliquit: secundo vero quod verus est gehennae sermo: tertio quod longum est et infinitum supplicium. Dicunt enim quidam: Numquid quia in brevi temporis momento adulteratus sum, immortaliter crucior? Vide quod hic tanto tempore pro peccatis cruciabatur; non enim temporis mensura peccata iudicantur, sed ipsa delictorum natura. Cum his autem et illud discimus, quod si gravem sustineamus poenam pro prioribus peccatis, deinde in eadem inciderimus, graviora patiemur; et hoc decenter: qui enim neque supplicio factus est melior, ut insensibilis de reliquo, et contemptor, ad maius ducetur tormentum. Si autem hic

(1) *Al.* quod ad potestatem pertinet. (2) *Al.* corpora.

non omnes pro peccatis torquentur, non confidamus: nihil enim nos hic pati pro peccatis signum est maioris illic futuri supplicii. Non autem omnes aegritudines sunt ex peccatis, sed plures. Quaedam enim et a pigritia fiunt, quaedam propter probationem, sicut in Iob. Sed propter quid paralytico huic Christus de peccatis mentionem facit? Quidam huic paralytico detrahentes, dicunt eum Christi fuisse accusatorem, et propter hoc haec audisse; quid igitur dicent de paralytico qui est apud Matthaeum *c. 9.*? etenim et illi dictum est: *Dimittuntur tibi peccata tua.* Neque etiam Christus hunc incusat de praeteritis, sed ad futurum eum munit solum. Alios igitur curans, peccatorum non meminit; quia his paralyticis ex peccatis aegritudines sunt factae, aliis autem ex infirmitate naturali. Vel per hos reliquos omnes admonet. Cum his autem et illud est dicere, quoniam multam vidit inesse animae huius patientiam, et ut valentem suscipere admonitionem eum admonet. Tribuit autem signum ei propriae deitatis; dicendo enim, *Non amplius pecces*, ostendit se scire omnia quae ab eo facta erant delicta. *August. trac. 17.* Nunc autem ille, postea quam vidit Iesum, et cognovit eum auctorem salutis suae, non fuit piger in evangelizando quem viderat; unde sequitur: *Abiit ille homo, et nuntiavit Iudaeis, quia Iesus erat qui fecit eum sanum. Chrysost. hom. 37.* Non ita insensibilis erat, ut post tantum beneficium et admonitionem maligna mente hoc dicat. Si enim detrahere vellet, sanitatem tacens, transgressionem dixisset; sed hoc non fecit: non enim dixit, quoniam Iesus est qui dixit, *Tolle grabatum tuum*, quod videbatur Iudaeis crimen esse; sed dixit: Quoniam Iesus est qui me sanum fecit. *August. tract. 18.* Sic igitur ille annuntiabat, et illi insaniebant; unde sequitur: *Propterea persequebantur Iudaei Iesum, quia hoc faciebat in sabbato.* Manifestum enim opus corporale factum erat ante oculos Iudaeorum, non sanitas corporis, sed deportatio grabati, quae non videbatur ita necessaria quemadmodum sanitas. Aperte ergo dicit Dominus, sacramentum sabbati, et signum observandi unius diei ad tempus datum esse Iudaeis; impletionem vero ipsam sacramenti in illo venisse, cum sequitur: *Iesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, et ego operor;* quasi dicat: Nolite putare, quia sabbato ita requievit Pater meus, ut ex illo non operetur; sed sicut ipse nunc operatur sine labore, operor et ego. Sed ideo dictum est Deum requievisse, quia iam creaturam nullam condebat postquam perfecta sunt omnia. Quietem vero propterea appellavit Scriptura, ut nos admoneret post bona opera quieturos. Et sicut Deus postquam fecit hominem ad imaginem et similitudinem suam, et perfecit omnia opera sua bona valde, requievit septimo die; sic et tibi requiem non speres, nisi cum redieris ad similitudinem in qua factus es, quam peccato perdidisti, et nisi cum bona fueris operatus. *August. 4. sup. Genesim ad lit. c. 11.* Dici ergo probabiliter potest, ad servandum sabbatum Iudaeis fuisse praeceptum in umbra futuri, quae spiritualem requiem significaret; quam Deus exemplo quietis suae fidelibus bona opera facientibus arcana significatione pollicebatur. *August. in Ioan.* Erit enim sabbatum huius saeculi cum transierint sex aetates, quasi sex dies saeculi: tunc enim ventura est requies, quae promittitur sanctis. *August. 4. super Genesim ad lit. cap. 12.* Cuius etiam quietis ipse Dominus Iesus mysterium sua sepultura confirmavit: ipso quippe die sabbati requievit in sepulcro, postquam sexto die consummavit opera sua, quando ait *infr. 19. Consummatum est.* Quid ergo mirum si Deus istum diem quo erat Christus in sepultura quieturus, volens etiam hoc modo praenuntiare, ab operibus suis in uno die requievit, deinceps operaturus ordinem saeculorum? Potest etiam intelligi, Deum requievisse a condendis generibus creaturae, quia ultra iam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem usque nunc, et ultra operatur eorundem generum administrationem, quae tunc instituta sunt, non ut ipso saltem die septimo potentia eius a caeli et terrae omniumque rerum quas condiderat gubernatione cessaret; alioquin continuo dilaberentur: creatoris namque potentia causa est subsistendi omni creaturae; quae ab eis quae creata sunt regendis si aliquando cessaret, simul et eorum cessaret species, omnisque natura concideret. Neque enim sicut structuram aedium cum fabricaverit quis abscedit, atque illo cessante stat opus eius; ita mundus vix ictu oculi stare potest, si ei Deus regimen suum subtraxerit. Proinde quod Dominus ait, *Pater meus usque modo operatur*, continuationem quandam operis eius, quae universam creaturam continet, atque administret, ostendit. Aliter enim posset intelligi, si diceret, Et nunc operatur; ubi non esset necesse ut operis continuationem acciperemus. Aliter autem cogit intelligi, cum ait, *Usque nunc*, ex illo scilicet quo cuncta cum conderet operatus est. *August. super Ioan. tract. 17.* Ergo tamquam diceret Iudaeis: Quid alias expectatis, persuadetis ut non operetur sabbato. Sabbati dies vobis ad significationem meam praeceptus est. Opera Dei attenditis, per me facta sunt omnia. Operatus est Pater lucem; sed dixit ut fieret. Si dixit, Verbo operatus est, et Verbum eius ego sum. Pater meus et nunc operatus est cum fecit mundum, et usque nunc operatur, cum regit mundum; ergo et per me fecit cum fecit, et per me regit cum regit. *Chrysost. hom. 37.* Et quidem Christus cum discipulos excusare oportebat, David conservum eorum in medium ferebat; quando vero de seipso erat accusatio, ad Patrem refugit. Considerandum etiam quod neque ut homo solum excusat, sed neque ut Deus solum; sed quandoque hoc, quandoque illo modo. Volebat enim utrumque credi, et condescensionis dispensationem, et deitatis dignitatem. Unde hic aequalitatem sui ad Patrem ostendit, et in dicendo eum Patrem singulariter, dicit enim, *Pater meus*, et in agendo eadem illi, dicit enim, *Et ego operor;* unde sequitur: *Propterea ergo magis quaerebant eum Iudaei interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum. August. ib.* Non quomodocumque, sed quia aequalem se fecit Deo, nam omnes dicimus Deo *Matth. 6. Pater noster qui es in caelis.* Legimus et Iudaeos dixisse *Isai. 63. Cum tu sis pater noster.* Ergo non hic irascebantur, quia Patrem suum dicebat Deum, sed quod longe alio modo quam homines. *August. de consen. Evang. l. 4. c. 10.* Dicendo enim, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*, quod ei esset aequalis voluit intelligi, consequens esse ostendens, ut quoniam Pater

operatur, et Filius operetur : quia Filio sine Pater non operatur. *Chrysost. homil. 37.* Si vero non naturalis esset Filius, nec eiusdem substantiae, haec excusatio maior accusatione esset. Non enim praefectus regalem legem transgrediens poterit effugere, si accusatus se excuset dicens, Quoniam et Rex solvit legem. Sed quia par est dignitas Filii ad Patrem, propterea perfecta excusatio est. Sicut igitur Pater operans sabbato absolutus est a crimine, ita et Filius. *Aug. tr.17.* Ecce intelligunt Iudaei quod non intelligunt Ariani : Ariani quippe inaequalem dicunt Filium Patri, et inde haeresis pulsat Ecclesiam. *Chrysost. ib.* Qui vero nolunt cum bona mente hoc suscipere, dicunt quod Christus non fecit se aequalem Deo, sed Iudaei hoc suspicabantur ; sed ad hoc per ea quae supra dicta sunt superveniamus. Manifestum enim est quod Iudaei persequebantur Christum, et quod solvebat sabbatum, et quod dicebat Patrem suum Deum: unde et quod consequenter additur, *Aequalem se faciens Deo,* adhaeret praemissis in veritate. *Hilar. 7. de Trinit.* Expositio enim est Evangelistae causam demonstrantis cur Dominum Iudaei interficere vellent. *Chrysost. ib.* Et iterum, si ipse hocipsum volebat astruere, sed Iudaei hoc inaniter suspicabantur, non dimisisset Dominus eorum mentem in errore, sed correxisset: neque enim Evangelista hoc tacuisset, sicut supra de eo quod dictum est, *Solvite templum hoc. August. ib.* Non tamen Iudaei intellexerunt Christum esse Filium Dei, sed intellexerunt in verbis Christi, quia talis commendaretur Filius Dei quod aequalis esset Deo. Quia ergo nesciebant, talem tamen praedicari agnoscebant, ideo dicit, *Aequalem se faciens Deo.* Non autem ipse se faciebat aequalem, sed ille illum genuerat aequalem.

3. Respondit itaque Iesus, et dixit eis: Amen amen dico vobis, non potest Filius a se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quaecumque enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quae ipse facit, et maiora his demonstrabit ei opera, ut nos miremini.

3. *Hilar. 7. de Trinit.* Ad violati sabbati obiectum sibi reatum dixerat: *Pater meus usque modo operatur et ego operor*; ut usurpasse hoc ex auctoritate intelligeretur exempli; significans tamen hoc quod ipse ageret, Patris opus esse intelligendum, quia ipse in se operaretur operante: et rursum adversum eam invidiam, quod se Deo aequasset paterni nominis usurpatione, volens et nativitatem confirmare, et naturae virtutem profiteri, respondit; unde dicitur: *Respondit itaque Iesus, et dixit eis: Amen amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. August. tract. 18.* Quidam qui Christianos se haberi volunt, Ariani haeretici dicentes ipsum Filium Dei qui suscepit carnem, minorem esse quam Pater est, capiunt ex his verbis causam calumniae, et respondent nobis: Videtis quia Dominus Iesus cum adverteret Iudaeos ex hoc moveri, quia Patri Deo aequalem se faceret, talia verba subiunxit, ut se aequalem non esse monstraret; qui enim non potest, inquiunt, a se facere quicquam nisi quod viderit Patrem facientem, utique minor est, non aequalis. Sed si Deus erat Verbum, et est Deus maior et Deus minor, duos Deos colimus, non unum Deum. *Hilar. 7. de Trin.* Ne igitur exequatio illa per nomen naturamque Filii, fidem nativitatis auferret, ait Filium a se nihil facere posse. *August. ib.* Tamquam diceret, Quid scandalizati estis, quia Patrem meum dixi Deum, et quia aequalem me feci Deo? Ita sum aequalis, ut ille me genuerit, non ut ille a me, sed ego ab illo sim. Filio hoc est esse quod posse. Quia ergo substantia Filii de Patre est, ideo potentia Filii de Patre est; quia ergo Filius non est a se, ideo non potest a se. Sic ergo *non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*, quia videre Filii hoc est natum esse de Patre: non alia visio est eius, et alia substantia eius: totum quod est, de Patre est. *Hilar. ib.* Ut autem maneret salutaris in Patre, et Filio confessionis nostrae ordo, naturam nativitatis ostendit, quae potestatem efficiendi non per incrementa indultarum ad unumquodque opus virium sumeret, sed de cognitione praesumeret ; praesumeret autem non de aliquo operis corporalis exemplo, ut quod prius Pater faceret, id postea Filius facturus esset; sed cum ex Patre Filius esset natus per virtutis, ac naturae in se paternae conscientiam, nihil nisi quod Patrem facientem vidisset, Filium facere posse testatus est. Non enim corporalibus modis Deus videt, sed visus ei omnis in virtute naturae est. *August. 2. de Trin. c. 1.* Hoc autem si propterea dictum acceperimus, quia in forma accepta ex creatura minor est Filius, consequens erit, ut prior Pater super aquas ambulaverit, et cetera quae Filius in carne apparens inter homines fecit, ut possit Filius ea facere. Quis autem vel delirus ista sentiat? *August. tract. 15. in Ioan.* Ambulatio tamen illa carnis supra mare a Patre fiebat per Filium. Quando enim caro ambulabat, et divinitas Filii gubernabat, Pater absens non erat, cum Filius dicat *infr. 14. Pater in me manens ipse facit opera.* Cum ergo dixisset : *Non potest Filius a se facere quicquam* : ne forte carnalis subreperet intellectus, ut faceret sibi homo quasi duos fabros, unum magistrum, alterum discipulum; ut quomodo ille fecit arcam, iste faciat alteram, secutus ait: *Quaecumque enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit.* Non ait, Quaecumque Pater facit, et Filius alia similia facit, sed haec eadem. Mundum Pater, mundum Filius, mundum Spiritus S. Si unus Deus Pater, et Filius, et Spiritus S. unus mundus factus a Patre per Filium in Spiritu S. Haec ergo eadem facit. Addit autem, *Similiter*, ne alius error in animo nasceretur. Videtur enim corpus hoc idem facere quod animus, sed non similiter: animus enim imperat corpori: corpus visibile est, animus invisibilis. Ut faceret aliquid servus, iubente Domino fecit; idem ab utroque factum est, sed numquid similiter? Non ergo sic Pater et Filius ; sed haec eadem facit, et similiter facit, ut intelligamus simili potentia facere Filium eadem ipsa quae facit Pater. Aequalis igitur est Patri Filius. *Hilar. 7. de Trinit.* Vel aliter: Omnia et eadem ad ostendendam naturae virtutem locutus est. Est igitur natura eadem, cum eadem omnia posse

naturae sit. Ubi vero similiter per Filium omnia eadem fiunt, similitudo operum solitudinem operantis exclusit. Haec igitur est verae nativitatis, et fidei nostrae intelligentia, quia sub una hac significatione testantur et similiter facta nativitatem, et eadem facta naturam. *Chrysost. hom. 37.* Vel aliter: Totum quod dicitur, *A semetipso non potest Filius facere quicquam*, intelligendum est quia nihil contrarium Patri, nihil alienum ab eo facere potest. Ideo autem non dicit, quoniam nihil contrarium facit, sed quoniam *non potest facere*, ut hinc ostendat indissimilitudinem et certitudinem parilitatis. Non enim imbecillitatem Filii, sed multam eius virtutem ostendit hoc verbum. Sicut enim cum dicimus, Impossibile est Deum peccare, non imbecillitatem eius accusamus, sed ineffabilem quandam virtutem eius testamur; ita cum dicit Filius, *Non possum a meipso facere quicquam*, hoc dicit, quoniam impossibile est eum facere aliquid contrarium Patri. *August. c. ser. Ar. c. 14.* Hoc autem non deficientis est, sed in eo quod de Patre natus est, permanentis; tamque laudabile est omnipotentem non posse mutari, quam laudabile est quod omnipotens non potest mori. Posset enim Filius facere, quod non vidisset Patrem facientem, si posset facere, quod per illum non facit Pater; hoc est, si posset peccare; neque naturae immutabiliter bonae quae a Patre est genita conveniret. Hoc autem quia non potest, non deficienter non potest, sed potenter. *Chrysost. ib.* His autem quae dicta sunt attestatur quod sequitur: *Quaecumque enim ille fecerit, haec similiter et Filius facit.* Si enim per seipsum Pater omnia facit, et Filius per seipsum facit, ut hoc quod dicit, *Similiter*, maneat; vides qualiter intelligentia est excelsa, humilitatis autem verba. Si enim humilius producit verba quaedam, non mireris: quia enim persequebantur eum excelsa audientes, et contrarium Deo esse aestimabant, parum per verba remisit. *August. trac. 21.* Cum ergo dixisset et se facere, et similiter quae facit Pater, subdit: *Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quaecumque ipse facit.* Ad hoc quod supra dixit, *Nisi quod viderit Patrem facere*, videtur pertinere et quod *omnia demonstrat ei quae ipse facit.* Sed rursus mortalis cogitatio perturbatur: dicet enim aliquis: Seorsum facit Pater, ut possit Filius videre quod facit, velut si faber doceat filium artem suam, et demonstret ei quicquid facit, ut possit et ipse facere quod viderit patrem facientem. Cùm ergo Pater facit, Filius non facit, ut possit videre Filius quod Pater facit, Porro si fixum atque inconcussum tenemus, quia per Filium omnia Pater facit, antequam faciat demonstrat Filio. Ubi etiam demonstrat Filio Pater quod facit nisi in ipso Filio, per quem facit? Si enim Pater exemplo faciat, et Filius attendat manus Patris quemadmodum faciat, ubi est illa inseparabilitas Trinitatis? Non ergo faciendo demonstrat Pater Filio, sed demonstrando facit per Filium. Videt enim Patrem Filius demonstrantem antequam aliquid fiat, et ex demonstratione Patris et visione Filii fit, quod fit a Patre per Filium. Sed dices: Ostendo Filio meo, quod volo facere, et facit ipse atque ego per ipsum. Sed verba dicturus es ei filio tuo. Sed ipse Filius est Verbum Patris. Numquid ergo per Verbum loqueretur ad Verbum? An quia Filius magnum est Verbum, minora verba transitura erunt inter Patrem et Filium, et sonus aliquis, et quasi creatura quaedam temporalis exitura erat ex ore Patris, et percussura aurem Filii? Remove omnia corporalia: simplicitatem vide, si simplex es; si non potes conprehendere quid sit Deus, vel hoc comprehende quid non Deus sit. Multum proficies si non aliud quam est senseris de Deo. In mente tua vide quod volo dicere; in qua video memoriam et cogitationem. Demonstrat memoria tua cogitationi tuae Carthaginem, et quod in illa erat antequam intenderes, conversae ad se cogitationi ostendit. Ecce facta est a memoria demonstratio, facta est in cogitatione visio, et nulla verba in medio cucurrerunt, nullum ex corpore signum datum est; sed tamen omnia quae in memoria tenes, forinsecus accepisti. Pater quae demonstrat Filio, non accepit extrinsecus: intus totum agitur, quia nihil creaturarum esset extrinsecus, nisi Pater hoc fecisset per Filium; et eam Pater demonstrando fecit, quia per Filium videntem fecit. Sic ergo demonstrans Pater Filii visionem gignit, quemadmodum Pater Filium gignit. Demonstratio quippe generat visionem, non visio demonstrationem. Quod si purius et perfectius intueri valeremus, fortassis inveniremus nec aliud esse Patrem, aliud eius demonstrationem, nec aliud Filium, aliud eius visionem. *Hilar. 7. de Tri.* Non igitur per ignorationem credendus est unigenitus Deus doctrina demonstrationis eguisse. Demonstratio enim operum nihil aliud hic nobis praeterquam nativitatis fidem ingerit, ut subsistentem Filium ex subsistente Deo Patre credamus. *August. trac. 21.* Videre enim Patrem, hoc est illi esse Filium. Sic ergo demonstrat Pater omnia quae facit Filio, ut a Patre videat omnia Filius. Videndo enim natus est, et ab eo est illi videre a quo est illi esse, et natum esse, et permanere. *Hilar. ib.* Neque autem incircumscripum se caelestis sermo egit, ne forte diversae naturae significatio sub occasione dicti ambigui subreperet. Demonstrata enim potius opera Patris esse ait Domino, quam ad operationem eorum naturam virtutis adiectam, ut demonstratio ipsa nativitas esse doceretur, cui per dilectionem Patris, operum paternorum, quae per eum effici vellet, esset cognata cognitio. *August. ib.* Sed ecce quem diximus Patri coaeternum, videntem Patrem, et videndo existentem, rursus nobis tempora nominat: nam sequitur: *Et maiora his demonstrabit ei opera.* Si autem demonstrabit, hoc est demonstraturus est, nondum demonstravit; et tunc Filio demonstraturus est quando et istis: sequitur enim: *Ut vos miremini.* Et hoc difficile est videre, quomodo tamquam temporaliter Filio coaeterno aliquando monstret aeternus Pater omnia scienti, quae sunt apud Patrem. Quae sint autem illa maiora facile est intelligere ex hoc quod subditur: *Sicut enim Pater suscitat mortuos etc.* Maiora, enim opera sunt mortuos suscitare, quam languidos sanare. Sed qui paulo ante loquebatur ut Deus, coepit loqui ut homo. Demonstrabit enim quasi temporaliter homini facto in tempore opera maiora, idest resurrectionem corporum. *Tract. 23.* Corpora enim resurgent per dispensationem humanam: sed animae resurgent per substantiam Dei: participatione enim Dei fit anima beata, non participatione beatae

animae. Quomodo enim anima quae inferior Deo est, id quod ipsa inferius est, hoc est corpus vivere facit, sic eandem animam non facit beate vivere, nisi ipsa quod anima superius est, scilicet Deus. Unde et prius dictum est, quod Pater diligit Filium, et demonstrat ei quae ipse facit. Demonstrat enim Pater Filio ut animae suscitentur, quia per Patrem, et Filium suscitantur, nec possunt vivere nisi earum vita sit Deus. Vel nobis Pater demonstraturus est, non illi : propterea subiungit : *Ut vos miremini*: in quo exposuit quid voluit dicere : *Et maiora his demonstrabit ei opera.* Sed quare non dixit, Demonstrabit vobis, sed Filio? Quia et nos membra sumus Filii, et ipse discit quodammodo in membris suis, quomodo et patitur in nobis: sicut enim dixit: *Matth. 25. Quod uni ex minimis meis dedistis, mihi dedistis*; ita si interrogetur a nobis, Quando eris discens, cum tu doceas omnia? Respondet: Cum unus ex minimis meis discit, ego disco.

4. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat. Neque enim Pater iudicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.

4. *August. tract. 21.* Quia dixerat quod maiora his opera Pater demonstraturus est Filio, quae sint maiora prosequitur, et dicit: *Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.* Plane maiora sunt ista; valde enim plus est ut resurgat mortuus quam ut convalescat aegrotus. Non autem sic hoc intelligamus, ut alios a Patre suscitari, alios a Filio aestimemus; sed eosdem quos Pater suscitat et vivificat, ipsos et Filius suscitat et vivificat. Et ne quis diceret, Suscitat Pater mortuos per Filium, ille tamquam potens, iste tamquam ex aliena potestate, tamquam minister facit aliquid; potestatem Filii significavit dicens: *Filius quos vult vivificat.* Tenere hic non solum potestatem Filii, verum etiam et voluntatem. Eadem enim Patris et Filii potestas est et voluntas; non enim vult Pater aliud quam Filius; sed sicut illis una substantia, sic una voluntas est. *Hilar. 7. de Trinit.* Velle quidem naturae libertas est, quae ad perfectae virtutis beatitudinem cum arbitrii voluntate in libertate subsistat. *August. ibid.* Sed qui sunt isti mortui, quos vivificat Pater et Filius? Vult nobis insinuare resurrectionem mortuorum quam omnes expectamus, non illam quam quidam habuerunt, ut ceteri crederent; resurrexit enim Lazarus moriturus. Cum ergo dixisset, *Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat*, ne intelligeremus illam mortuorum resurrectionem quam fecit ad miraculum, non ad vitam aeternam, secutus ait: *Neque enim Pater iudicat quemquam* etc: ut ostendat quia de illa resurrectione mortuorum dixerat, quae futura est in iudicio. *Trac. 23.* Vel aliter de resurrectione animarum dictum est: *Sicut Pater suscitat mortuos etc.* De resurrectione autem corporum sic dicit: *Neque enim Pater iudicat quemquam* etc. Resurrectio enim animarum fit per substantiam Patris et Filii, et ideo id simul operantur Pater et Filius; resurrectio vero corporum fit per dispensationem humanitatis non Patri coaeternam. *Tract. 21.* Sed vide quomodo Verbum Christi mentem nostram huc atque illuc ducit, et uno carnis loco remanere non sinit; ut versando exerceat. exercendo mundet, mundando capaces reddat, capaces factos impleat. Paulo enim ante dicebat, quia demonstrat Pater Filio quicquid facit. Videbam quasi Patrem facientem, et Filium expectantem: modo rursus video Filium facientem, Patrem (1) vocantem. *Aug. 1. de Trinit. cap. 13.* Non enim quod dicitur, *Omne iudicium dedit Filio*, secundum illam locutionem dictum est, qua dicitur : *Sic dedit Filio vitam habere in semetipso* : ut significaret quia sic Filium genuit. Si enim sic diceretur, non utique diceretur : *Pater non iudicat quemquam* : secundum hoc enim quod Pater aequalem genuit Filium, iudicat cum illo. Secundum hoc ergo dictum est, quod in iudicio non forma Dei, sed forma Filii hominis apparebit: non quia non iudicabit, qui dedit omne iudicium Filio, cum de illo dicat Filius *infr. 19. Est qui quaerat et iudicet*: sed ita dictum est, *Pater non iudicat quemquam*, ac si diceretur, Patrem nemo videbit in iudicio, sed omnes Filium, quia Filius hominis est, ut possit et ab impiis videri, cum et illi videbunt in quem pupugerunt. *Hilar. 7. de Trin.* Vel aliter: Quia dixerat, *Et Filius quos vult vivificat*, ne non nativitatis videretur in se habere naturam, sed non natae potius potestatis iure subsistere, continuo subiecit: *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Et in eo quod omne iudicium datum est, naturae nativitas demonstratur, quia et omnia habere sola natura possit indifferens, neque nativitas aliquid possit habere nisi datum sit. *Chrysost. hom. 38.* Sicut enim dedit vitam, idest genuit eum viventem, ita dedit iudicium, idest genuit eum iudicem. *Dedit* enim hic positum est, ne hunc ingenitum suspiceris, neque duos patres aestimes. Dicit autem, *Omne iudicium*, quia Dominus est et puniendi, et honorandi ut voluerit. *Hilar. 7. de Trin.* Datum est enim ei omne iudicium, quia vivificat quos vult. Neque ademptum Patri iudicium potest videri, cum ipse non iudicet, quia Filii iudicium ex iudicio est paterno. Ab eo enim datum omne iudicium est, sed dati iudicii causa non tacita est: sequitur enim : *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Chrysost. ib.* Ne enim audiens quoniam Patrem habet auctorem, dissimilitudinem substantiae aestimes, et honoris minorationem, complicat honorem Filii Patris honori, eundem ostendens esse honorem Patris et Filii. Sed numquid Patrem eum dicemus? Absit: qui enim Patrem eum dicit, non adhuc Filium ut Patrem honorat, sed totum confundit. *August.* Et prius quidem Filius videbatur ut servus, Pater honorabatur ut Deus. Apparebit Filius aequalis Patri: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Sed quid si inveniuntur qui Patrem honorificant, et non honorificant Filium? Non potest fieri; unde sequitur: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.* Aliud est enim cum tibi commendatur Deus, quia Deus est, et aliud cum tibi commendatur Deus, quia Pater est. Cum tibi commendatur Deus

(1) *Al.* vacantem.

creator, tibi commendatur omnipotens, spiritus quidam summus, aeternus, invisibilis, incommutabilis; cum vero tibi, quia Pater est commendatur, nihil tibi aliud quam Filius commendatur, quia Pater dici non potest, si Filium non habet. Sed si forte Patrem quidem honorificas tamquam maiorem, Filium tamquam minorem, ibi tollis honorem Patris, ubi minorem das Filio. Quid enim tibi aliud videtur ita sentienti, nisi quia Pater aequalem sibi Filium generare aut noluit, aut non potuit? Si noluit, invidit; si non potuit, defecit. Vel aliter: Quod dicitur, *Ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem*, redditum est resurrectioni animarum, quam sic operatur Filius sicut Pater; sed propter resurrectionem corporum subditur: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.* Non dixit sic: Honoratur enim homo Christus, sed non sicut Pater Deus. *Tract. 21.* Sed dicit aliquis: Missus est Filius, et maior est Pater, quia misit. Recede a carne: missionem audi, non separationem. Res humanae fallunt homines, res divinae purgant; quamquam et ipsae res humanae dicant contra se testimonium; velut si quis uxorem velit petere, et per se non posset, amicum maiorem mittit qui eam petat. Et tamen attende quam sit aliud in rebus humanis: numquid enim homo pergit cum eo quem mittit? Pater autem qui misit Filium, non recessit a Filio, cum dicat *infr. 15. Non sum solus, quia Pater mecum est. August. 4. de Trin.* Non autem eo ipso quod de Patre natus est, missus dicitur Filius, sed vel eo quod apparuit huic mundo, Verbum caro factum est; unde dicit: *A Patre exivi, et veni in hunc mundum*: vel eo quod ex tempore cuiusquam mente percipitur, sicut dictum est *Sap. 9. Mitte illam, ut mecum sit, et mecum laboret. Hilar. 7. de Trin.* Conclusa igitur sunt omnia adversum haeretici furoris ingenia. Filius est, quia a se nil facit; Deus est, quia quaecumque Pater facit, et ipse eadem facit: unum sunt, quia exaequantur in honore: non est Pater ipse, quia missus est.

5. Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam; et in iudicium non venit, sed transiet a morte in vitam.

5. *Glos.* Quia dixerat quod *Filius quos vult vivificat*, consequenter ostendit qualiter per Filium perveniatur ad vitam, dicens: *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam. August. trac. 21.* Quando quidem in audiendo et credendo vita aeterna est, multo magis in intelligendo. Sed gradus pietatis est fides, fidei fructus intellectus. Et non dixit (1), Mihi: sed *credit ei qui misit me.* Quare verbum audit tuum, et credit alteri? Quid voluit dicere, nisi quia verbum eius est in me? Et quid est, *Audit verbum meum* (2) non audit me? *Credit* autem *ei qui misit me*: quia cum illi credit, Verbo eius credit, mihi credit, quia Verbum Patris ego sum. *Chrysost. hom. 38.* Vel non dixit: Qui audit sermones meos, et credit mihi: aestimassent enim hoc esse tumorem et gloriationem verborum superfluam. Dicens autem, *Credit ei qui misit me*, susceptibilem faciebat suum sermonem. Ex duobus enim suum sermonem, susceptibilem facit, et in hoc quod Patri creditur ab eo qui ipsum audit, et in hoc quod multis bonis potietur; unde sequitur: *Et in iudicium non venit. August. trac. 22.* Sed quis est hic? Erit quisquam Paulo Apostolo melior, qui ait *2. Cor. 6. Oportet nos exhiberi omnes ante tribunal Christi.* Aliquando ergo iudicium poena dicitur, aliquando iudicium discretio dicitur. Ergo secundum iudicium discretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi; secundum iudicium damnationis hic dicitur: *In iudicium non venit*, idest non venit in damnationem. Sequitur: *Sed transit a morte in vitam.* Non nunc transit, sed iam transiit a morte infidelitatis ad vitam fidei, a morte iniquitatis ad vitam iustitiae. Vel aliter: Ne putares credendo te non moriturum secundum carnem, scias te mortem, quam debes supplicio Adam, persoluturum. Accepit enim ille, in quo tunc omnes fuimus, *Morte morieris Gen. 2.* nec potes evadere divinam sententiam. Sed cum persolveris mortem veteris hominis, suscipies vitam novi hominis, et transitum facies de morte ad vitam. Ad quam vitam? Ad aeternam: resurrecturi enim in fine saeculi, mortui in vitam aeternam transibunt; vita enim ista nec vita nominanda est, quia non est vera vita, nisi quae est aeterna. *Aug. de ver. Do. ser. 64.* Videmus autem homines amatores praesentis vitae temporalis, ac finiendae, sic pro illa laborare, ut quando veniat mortis metus, quicquid possunt faciant, non ut auferant, sed ut differant mortem. Si ergo tanto labore, tanta cura agitur ut aliquantulum plus vivatur, quomodo agendum est ut semper vivatur? Et si prudentes dicuntur, qui omnibus modis agunt, ut differant mortem, et vivant paucos dies; quam stulti sunt qui sic vivunt, ut perdant aeternum diem?

6. Amen amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.

6. *August. tract. 23.* Posset aliquis dicere: Ex Patre aliquis vivificatur cui credit. Quid tu? Non vivificas? Vide quia et Filius quos vult vivificat; unde dicit: *Amen amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent. Chrysost. hom. 38.* Cum autem dicat, *Venit hora*, ne forte longum suspiceris tempus, addidit, *Et nunc est.* Sicut enim in resurrectione futura vocem audientes praecipientem suscitabimur, ita et nunc fit. *Theoph.* Hoc enim dixit pro his quos a mortuis suscitaturus fuit, scilicet filia Archisynagogi, filio viduae, et Lazaro. *August. ib.* Vel aliter: Ne forte quia dixit, *Transit de morte ad vitam*, intelligamus hoc in futura resurrectione, ostendere volens quomodo transit qui credit, subiungit: *Amen amen dico vobis, quia venit hora.* Quae hora? *Et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent.* Non inquit, Quia vivunt, audiunt; sed audiendo reviviscunt. Quid est enim audient, nisi obedient: qui enim credunt, et secundum veram fidem agunt, vivunt et mortui non

(1) Supplet *P. Nicolai.* Qui credit. (2) *Al.* nisi.

sunt; qui autem vel non credunt, vel credunt male viventes, et caritatem non habentes, mortui potius deputandi sunt. Et tamen adhuc agitur hora ista, et usque ad finem saeculi ipsa hora una agitur, ut Ioannes dicit *ep. 1. c. 2. Novissima hora est. Aug. de ver. Dom. ser. 64. Quando mortui*, idest infideles, *audient vocem Filii Dei*, idest Evangelium; et *qui audierint* (1) *vivent*, idest iustificabuntur, et infideles iam non erunt. *August. super. Ioan. tract. 22.* Sed quaeret aliquis: Habet Filius vitam unde vivant credentes? Audi ipsum dicentem: *Sicut enim habet Pater vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.* Vivere quippe suum in illo est, non aliunde, non alienum est; non quasi particeps sit vitae, quae non est quod ipse; sed habet vitam in semetipso, ut ipsa vita sibi sit ipse. Quid tu? Anima mortua eras. Audi Patrem per Filium: surge, ut in eo recipias vitam quam non habes in te, qui habet vitam in semetipso; et sic agitur prima resurrectio. Haec enim vita, quod Pater et Filius est, ad animam pertinet. Non enim vitam illam sapientiae sentit corpus, sed mens rationalis. *Hil. in l. de Syn. in def. VI.* Conclusi quidem haeretici Scripturarum auctoritatibus, hoc solum tribuere solent Filio, ut Patri tantum virtute similis sit; tollunt autem ei similitudinem naturae, non intelligentes, non nisi ex naturae similitudine similitudinem esse virtutis: neque enim aliquando inferior natura superioris a se potiorisque naturae virtutem consequitur. Non autem potest negari quin Filius Dei idem possit, cum dixerit: *Quaecumque Pater facit, eadem et Filius facit similiter.* Sed similitudini virtutis naturae similitudo succedit, cum dixit: *Sicut habet Pater vitam in semetipso, ita et Filio dedit habere vitam in semetipso.* In vita naturae et essentiae significatio est; quae sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum. Quod enim in utroque vita est, id in utroque significatur essentia; et vita quae gignitur ex vita, idest essentia quae de essentia nascitur, dum non dissimilis nascitur, scilicet quia vita ex vita est, tenet in se originis suae indissimilem naturam. *Aug. XV. de Trin. c. 27.* Intelligitur autem Pater non sine vita existenti iam Filio vitam dedisse; sed ita eum sine tempore genuisse, ut vita quam Pater Filio gignendo dedit, coaeterna sit vitae eius qui dedit. *Hilar. 7. de Trin.* Quod enim ex vivo vivum natum est, habet nativitatis perfectionem sine novitate naturae: non enim novum est quod ex vivo generatur in vivum, quia nec ex nihilo ad nativitatem vita quaesita est; et vita quae nativitatem sumit ex vita, necesse est per naturae unitatem, et perfectae nativitatis sacramentum ut in vivente vivat, et in se habeat vitam viventem. Et quidem naturae humanae infirmitas ex disparibus comparatur, et ex inanimatis continetur ad vitam, nec statim in ea quod gignitur vivit, neque totum vivit ex vita cum in ea multa sint, quae sine naturae sensu cum excreverint, desiccentur. In Deo vero totum quod est vivit: Deus enim vita est, et ex vita non potest quidquam esse nisi vivum. *August. tract. 22.* Ergo quod dicitur, *Dedit Filio*, tale est ac si diceretur: Genuit Filium: generando enim dedit. Quomodo dedit ut esset, sic dedit ut vita esset in semetipso, ut non alinnde vita indigeret; sed ipse esset plenitudo vitae, unde credentes alii viverent, dum viverent. Quid interest? Quia ille dedit, iste accepit. *Chrysost. hom. 38.* Vides indissimilitudinem in uno solo differentiam ostendentem, in essendo hunc quidem Patrem, illum vero Filium. *Hilar. de Syno.* Discernitur enim persona accipientis et dantis: non enim potest intelligi ipse atque unus a se accepisse qui dederit: quia alius est sibi vivens, alius profitens se vivere per auctorem.

(1) *Al. adest*, idest qui obedierint.

7. Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii.

7. *Theoph.* Non solum Pater dedit Filio quod vivificet, sed etiam quod iudicium faciat; unde dicit: *Et potestatem dedit ei iudicium facere. Chrys. hom. 38.* Cuius autem gratia circa hoc continue vertitur, iudicium dico, et resurrectionem, et vitam? Quoniam haec maxime omnium sunt, quae possunt difficilem etiam auditorem ad credendum adducere. Qui enim persuasus est quoniam resurget, et Filio dabit noxas eorum quae deliquit, etsi nihil aliud viderit, signum hoc suscipiens curret, benignum sibi iudicem faciens. Sequitur: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc*, Paulus quidem Samosatenus non ita ait; sed sic: *Dedit ei potestatem iudicium facere, quia Filius hominis est.* Sed nullam convenientiam habet hoc dictum ita: non enim propterea suscepit iudicium, quia homo est: quia quis prohibet omnes homines esse iudices? Sed quia ineffabilis Dei Filius est, propterea et iudex est. Ita igitur legendum: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc*: quia enim videbatur audientibus obstare his quae dicebantur: quoniam nihil plus aestimabant esse Christum quam purum hominem; quae vero dicebantur erant maiora quam secundum hominem, et etiam quam secundum Angelum, et erant solius Dei; ideo hanc opinionem solvens dixit: Ne miremini quia Filius hominis est; et subdit causam quare non sit mirandum, dicens: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.* Et cuius gratia non dixit: Ne miremini, quia Filius hominis est: etenim et ipse Filius Dei est. Si resurrectionem posuit, quia scilicet opus dicens quod Dei proprium erat, dat audientibus ex eo syllogizare de reliquo, quoniam Deus erat et dei Filius. Etenim qui argumenta complicant, cum partes ponentes nobiliter demonstraverint quod quaeritur, multoties non inducunt ipsi conclusionem; sed clariorem facientes victoriam, dimittunt illi qui contradicit, ut pro eis sententiam ferat. Igitur eius quidem quae secundum Lazarum resurrectionis supra reminiscens de iudicio tacuit: non enim propter iudicium surrexit Lazarus: universalem vero resurrectionem inducens, iudicium posuit; unde sequitur: *Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Quia enim supra dixerat: *Qui audit sermonem meum, et credit ei qui mi-*

sit me, in iudicium non venit: ut non aestimet quis, quod credere sufficit ad salutem, adiecit haec et de vita, dum dicit: *Et qui bona egerunt..... et qui mala egerunt. August. tract. 22.* Vel aliter: Inquantum erat Verbum in principio apud Deum, dedit ei vitam habere in semetipso; sed quia Verbum caro factum est ex Virgine Maria, homo factus Filius hominis est: et quia Filius hominis est, accepit potestatem iudicium facere, quod scilicet erit in fine saeculi, et ibi erit resurrectio corporum mortuorum. Animas ergo suscitat Deus per Christum Filium Dei, corpora suscitat per eundem Filium hominis; unde additur: *Quia Filius hominis est:* nam secundum quod Dei Filius est, semper habuit. *August. de verb. Dom. ser. 64.* Ad iudicium enim forma hominis ventura est, forma illa iudicabit quae iudicata est; sedebit iudex qui stabat sub iudice; damnabit vero reos qui factus est falso reus. Rectum enim erat ut iudicandi viderent iudicem; iudicandi autem erant boni et mali; restabat ut in iudicio forma servi et bonis et malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur: *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt Matth.5.Aug.tr.22.* Omnes autem qui instituerunt alicuius etiam falsae religionis sectam, negare resurrectionem mentium non potuerunt; sed multi carnis resurrectionem negaverunt; et nisi tu Domine Iesu dixeris eam, quid opponemus contradictoribus? Ad ipsam igitur ostendendam subdit: *Nolite mirari hoc,* scilicet quod dedit potestatem Filio hominis iudicium faciendi, *quia venit hora. August. de verb. Do. ser. 64.* Hic non addit, *Et nunc est*, quia ista hora in fine saeculi erit. Nolite, inquam, mirari, quia dixi: Oportet homines ab homine iudicari; sed quos homines? Non solum quos inveniet vivos; unde sequitur: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt. August. tract. 22. in Ioan.* Quid evidentius? Corpora sunt in monumentis, non animae. Superius etiam cum diceret, *Venit hora*, et adderet, *Et nunc est*, subiecit, *Quando mortui audient vocem Filii Dei.* Non dixit, Omnes mortui, mortuos enim iniquos voluit intelligi; sed non omnes iniqui obediunt Evangelio; at vero in fine omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius, et procedent. Noluit dicere, Et vivent, quod supra dixit, ubi vitam aeternam intelligi voluit et beatam, quam non omnes habebunt qui de monumentis procedent. Accepisti certe potestatem iudicandi, quia Filius hominis es. Resurgent corpora: de ipso iudicio dic aliquid; et hoc audite: *Qui bona fecerunt in resurrectionem vitae*, vivere scilicet cum Angelis Dei: *qui male egerunt, in resurrectionem iudicii.* Hic iudicium pro poena posuit.

8. Non possum ego a meipso facere quidquam, sed sicut audio, iudico: et iudicium meum iustum est: quia non quaero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me Patris.

8. *August. tract. 22. in Ioan.* Dicturi eramus Christo: Tu iudicabis, et Pater non iudicabit; nonne ergo secundum Patrem iudicabis? Et ideo adiecit: *Non possum ego a me facere quicquam. Chrysost. hom. 38.* Hoc est non extraneum, neque dissimile his quae vult Pater, a me fieri videbitis; *sed sicut audio, iudico:* in quo nihil aliud ostendit quam quoniam impossibile est eum aliquid aliud velle quam quod Pater vult; hoc est, ita iudico ac si ipse Pater esset qui iudicaret. *August. tract. 23. in fin.* Cum ageretur de resurrectione animarum, non dicebat, *Audio*, sed *Video. Audio* enim nunc dicit, tamquam praecipientis Patris imperium. Iam ergo sicut homo loquitur, quo maior est Pater. *August. in serm. cont. Ar. cap. 13.* Vel aliter dicit Filius, *Sicut audio iudico*, sive ex humana subiectione, quia Filius hominis est, sive secundum illam incommutabilem simplicemque naturam quae sic est Filii, ut tamen ei de Patre sit: in qua natura non est aliud audire, aliud videre, aliud esse. Unde ab illo est ei audire et videre, a quo illi est ipsum esse. *Ibid. cap. 17.* Et ideo sicut audit iudicat, quia sicut genitum est Verbum, ut idem Verbum sit veritas, ita secundum veritatem iudicat. *Ib.c.18.* Sequitur: *Et iudicium meum iustum est, quia non quaero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me Patris.* Hoc enim dicens, ad illum hominem voluit referre intentionem nostram, qui voluntatem suam quaerendo, non eius a quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso; sed iustum iudicium habitum est de ipso. Ipse quippe faciens voluntatem suam, non Dei, moriturum se esse non credidit; sed et hoc iudicium eius iustum non fuit. Denique fecit, et mortuus est; quia iudicium Dei iustum est, quod iudicium facit Dei Filius, non quaerendo voluntatem suam, cum sit etiam hominis Filius: non quia ipsius in iudicando nulla voluntas est, sed quia non ita est voluntas eius propria, ut sit a voluntate Patris aliena. *August. super Ioan. tract. 23.* Non ego quaero voluntatem meam propriam, idest Filii hominis quae resistat Deo; faciunt enim homines voluntatem suam, non Dei, quando faciunt quod volunt, non quod iubet Deus. Quando autem ita faciunt, quod volunt, ut tamen sequantur voluntatem Dei, non faciunt voluntatem suam. Vel ideo dicit Filius: *Non quaero voluntatem meam;* quia Christus non est de se, sed de Patre suo est. *Chrysost. hom. 38.* Ostendit enim non aliam esse Patris voluntatem praeter suam, sed unam utriusque. Si vero humanius hoc loquitur, ne mireris: hominem enim purum adhuc eum aestimabant. Inde igitur suum iudicium iustum esse dixit, unde quilibet alius excusans dixisset; qui enim sua vult statuere, in suspicionem deveniet de corruptione iustitiae; qui vero non suis innititur, quam occasionem habebit ut iniusta iudicet? *August. ib.* Filius unicus dicit: *Non quaero voluntatem meam;* et homines volunt facere voluntatem suam. Faciamus ergo voluntatem Patris, Christi, et Spiritus S. quia horum una voluntas, una potestas, una maiestas est.

9. Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me; et scio quia verum est testimonium eius quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, et testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio; sed haec dico, ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens, et lucens. Vos autem voluistis ad hora exultare in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quae dedit mihi Pater ut

perficiam ea, ipsa opera quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me. Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocem eius unquam audistis, neque speciem eius vidistis. Et verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini Scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere; et illae sunt quae testimonium perhibent de me, et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.

9. *Ioan. Chrysost. hom. 39.* Quia Christus magna de se enuntiaverat, quorum demonstratio non erat dicta; ad confirmationam eorum, quae dicta sunt, oppositionem eorum inducit, dicens: *Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum.* Quis autem non statim turbabitur, Christum audiens hoc dicentem? Etenim in multis locis apparet sibiipsi testatus. Si igitur omnia haec falsa sunt, quae nobis erit spes salutis? Unde veritatem inveniemus, cum ipsa veritas dicat: *Testimonium meum non est verum?* Hoc igitur quod dicit, *Non est verum*, non quantum ad dignitatem suam, sed quantum ad illorum suspicionem loquebatur. Poterant enim ei Iudaei subinferre: Quoniam tibi non credimus: nullus enim umquam sibi testans dignus est fide. Deinde post oppositionem alias dat responsiones manifestas et irrefragabiles, tres inducens testes eorum quae dicta sunt: opera quae ab ipso sunt facta, Patris testimonium, et Ioannis praedicationem: et ponit priorem minorem, eam scilicet quae Ioannis; unde dicit: *Alius est qui testimonium perhibet de me, et scio quoniam verum est testimonium eius quod perhibet de me. August. de ver. Domini ser. 43.* Noverat enim ipse verum esse de se testimonium suum; sed propter infirmos et propter incredulos quaerebat sol lucernas: fulgorem quippe solis lippitudo eorum ferre non poterat; ideo quaesitus est Ioannes, qui testimonium perhiberet veritati. Martyres nonne testes sunt Christi, ut testimonium perhibeant veritati? Sed si diligentius inspicimus, quando martyres perhibent illi testimonium, ipse sibi perhibet testimonium: ipse enim habitat in martyribus, ut perhibeant testimonium veritati. *Alcui.* Vel aliter: Quia Christus Deus erat et homo, utriusque naturae proprietatem ostendit, aliquando loquens secundum id quod ex hominibus assumpsit, aliquando secundum maiestatem divinitatis. Quod ergo ait, *Si ego testimonium perhibeo etc.* ex parte humanitatis est accipiendum, et est sensus: *Si ego* homo *de me perhibeo testimonium*, scilicet absque Deo, *testimonium meum non est verum*; unde sequitur: *Alius est qui testimonium perhibet de me.* Pater enim testimonium perhibet de Christo, quia in baptismo vox Patris audita est, et in monte trasfigurato Christo. Sequitur: *Et scio, quia verum est testimonium eius.* Deus enim veritas est: ergo testimonium veritatis quid aliud potest esse quam verum? *Chrys. ib.* Sed secundum priorem intellectum possent illi dicere: Si non est verum testimonium tuum, quomodo dicis, Quoniam novi quod verum est testimonium Ioannis? unde ad eorum suspicionem respondet dicens: *Vos misistis ad Ioannem, et testimonium perhibuit veritati;* quasi dicat: Non misissetis ad Ioannem, si eum dignum fide non opinaremini. Et quod utique maius est, non miserunt ad eum interrogandum de Christo, sed de seipso. Qui enim missi sunt, non dixerunt: Quid dicis de Christo, sed *tu quis es?.... Quid dicis de teipso?* Ita magnam de homine admirationem habebant. *Alcuin.* Ille autem testimonium perhibuit non sibi, sed veritati; sicut amicus veritatis veritati Christo testimonium perhibuit. Non autem Dominus refellit testimonium Ioannis, quod vere necessarium fuit; sed ostendit non ita debere homines in Ioannem intendere, ut iam non putent solum Christum sibi esse necessarium; unde subdit: *Ego autem non ab homine testimonium accipio. Bed.* Quia non indigeo. Ioannes autem etsi testimonium perhibuit, non tamen ut Christus cresceret, sed ut homines ad ipsius cognitionem promoveret. *Chrysost. ib.* Testimonium etiam Ioannis Dei testimonium erat: ab illo enim discens dixit quod dixit. Sed ne dicant: Unde manifestum est quod a Deo didicit quod didicit? eorum suspicionem correxit, dicens: *Sed hoc dico, ut vos salvi sitis;* quasi dicat: Ego quidem Deus existens non indigebam huiusmodi testimonio humano; quia vero ei magis attenditis, et eum magis omnibus fide dignum putatis, mihi autem neque miracula facienti credidistis; propter hoc vobis commemoro testimonium illius: ut enim non dicant: Quid igitur si ille dixit: nos autem non suscepimus? ostendit quoniam non acceptaverunt quae ab eo dicta sunt; unde sequitur: *Ille erat lucerna ardens, et lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius.* Hoc autem quod dicit, *Ad horam*, facilitatem credendi ostendit, et quam cito ab eo resilierunt; quod si non fecissent, cito eos ad Iesum manuduxisset. Vocando autem eum lucernam, ostendit quoniam non ex se habebat lumen, sed a Spiritus S. gratia. *Alcui.* Ioannes enim erat lucerna illuminatus a Christo luce, ardens fide et dilectione, lucens verbo et actione, qui praemissus est ut inimicos Christi confunderet, secundum illud *Ps. 131. Paravi lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione. Chrysost. hom. 39.* Ad Ioannem igitur vos duco, non quasi illius indigens testimonio, sed ut vos salvemini: nam habeo maius testimonium Ioanne: et hoc est quod sequitur: *Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.* Hoc autem est quod est ab operibus; unde sequitur: *Opera enim que dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia misit me Pater. Alcui.* Quod enim caecos illuminat, aures aperit, ora mutorum resolvit, daemonia fugat, mortuos suscitat: opera haec testimonium perhibent de Christo. *Hilar. 6. de Trin.* Unigenitus enim Deus, non hominis testimonio tantum, sed etiam virtutis docet esse se Filium; opera enim eius quae facit testantur eum a Patre missum. Itaque Filii obedientia, et paterna auctoritas docentur in misso. Sed quia opera non sufficiunt (1) in credibilibus ad testimonium, sequitur: *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me.* Revolvite evangelica volumina, et omne eorum opus recensete: nullum aliud Patris de Filio testimonium extat in libris quam quod hic sit Filius suus. Quid infertur hodie calumniae ut adoptio nominis sit, ut mendax Deus sit, ut nomina inania sint? *Bed.* Missio autem incarnatio eius debet intelligi. Denique ostendit quod Deus incorporeus

(1) *Al. coniunctim legitur* incredibilibus. *Nicolai autem ponit* incredulis.

sit, et quod corporibus et visibilibus oculis videri non possit; unde sequitur: *Neque vocem eius umquam audistis, neque speciem eius vidistis. Alcui.* Possent enim Iudaei dicere: Nos soliti sumus vocem Domini audire in Sina, et eum vidimus in specie ignis. Si ergo Deus perhibet testimonium de te, nos intelligeremus vocem Domini. Contra hoc dicit: Ego habeo testimonium a Patre, quamvis non intelligatis, quia vos numquam audistis vocem eius, neque speciem eius vidistis. *Chrys. hom. 39.* Quomodo ergo Moyses dicit *Deut. 4. Si facta est aliquando huiusmodi res ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti, et vidisti?* Vidisse etiam eum dicuntur Isaias, et alii plures. Quid ergo est quod nunc ait Christus? In philosophicum eos inducit dogma, paulatim ostendens quoniam neque vox circa Deum est, neque species; sed superior et figuris est, et loquelis talibus. Sicut enim dixit, *Neque vocem eius audistis*, propter hoc non indicat, quod vocem emittat, sed non audibilem; ita dicens, *Neque speciem eius vidistis*, non hoc dicit, quod speciem sensibilem habet et visibilem, quoniam nihil horum est circa Deum. *Alcui.* Non enim carnalibus auribus, sed spiritali intelligentia per gratiam Spiritus S. audiri potest. Non ergo vocem spiritalem audierant, quoniam eum amare et praeceptis eius obedire nolebant; neque speciem eius viderunt, quia non exterioribus oculis videri potest, sed fide et dilectione. *Chrysost. hom. 39.* Sed neque possibile erat eis dicere, quod praecepta eius suscepissent et servarent; ideoque subiungit: *Et verbum eius non habetis in vobis manens*, idest praecepta Dei, legem, et prophetas: etsi enim ea Deus constituit, sed apud vos non sunt; et si Scripturae ubique docent ut mihi credatis, vos autem non creditis, manifestum est quod sermo eius deficit a vobis: et propter hoc subdit: *Quia quem misit ille, huic vos non creditis. Alcuin.* Vel aliter: Verbum quod in principio erat, non habent in se manens, qui verbum Dei quod audiunt et memoria tenere, et opere implere contemnunt. Dixerat igitur se habere testimonium a Ioanne, ab operibus, a Patre; addit et testimonium a lege, quae data est per Moysen, dicens: *Scrutamini Scripturas in quibus putatis vitam aeternam habere; et illae sunt quae testimonium perhibent de me*; quasi dicat: Vos qui in Scripturis putatis vitam aeternam habere, et me quasi contrarium Moysi repudiatis; testimonio ipsius Moysi me esse Deum intelligere potestis, si ipsas Scripturas diligenter investigatis. Omnis enim Scriptura testimonium perhibet de Christo, sive per figuras, sive per prophetas, sive per Angelorum (1) mysteria.. Sed his Iudaei de Christo non crediderunt; et ideo vitam aeternam habere non possunt; unde sequitur: *Et non vultis venire ad me ut vitam habeatis*; quasi dicat: Scripturae perhibent testimonium; et tamen per tot testimonia non vultis venire ad me, idest non vultis mihi credere, et a me quaerere veram salutem. *Chrysost. ib.* Vel aliter potest continuari. Possent illi dicere: Qualiter si vocem eius non audivimus, Deus tibi testatus est? Et ideo dicit, *Scrutamini Scripturas*, ostendens quod per has testatus est Deus de eo: etenim in Iordane testatus est, et in monte. Sed vocem quidem factam in monte non audierunt, factam autem in Iordane audierunt, sed non attenderunt. Propterea mittit eos ad Scripturas, ostendens quoniam et Patris testimonium illic est *Hom. 40.* Non autem ad lectionem simplicem Scripturarum, sed ad scrutationem exquisitam eos mittebat; quia ea quae de eo dicebantur in Scripturis, desuper obumbrabantur, neque in superficie exprimebantur, sed velut quidam thesaurus recondebantur. Non dicit autem, In quibus habetis vitam aeternam; sed *in quibus aestimatis vos habere*, ostendens quoniam non capiebant magnum fructum, et nobilem ex Scripturis, sola lectione aestimantes se salvari, cum fide essent privati: propter quod subdit: *Et non vultis venire ad me;* quia ei credere nolebant. *Bed. in 5. cap. Ioan.* Quod autem *venire* pro credere ponatur, Psalmista ostendit dicens *Ps. 33. Accedite ad eum, et illuminamini.* Subdit autem: *Ut vitam habeatis*: si enim anima quae peccat moritur, et ipsi anima et mente mortui erant. Promittebat ergo illis vitam animae, vel felicitatis aeternae.

(1) *Al.* ministeria.

10. Claritatem ab hominibus non accipio; sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quae a solo Deo est non quaeritis? Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, forsitan crederetis et mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?

10. *Chrysost. hom. 40.* Quia Dominus supra meminit et Ioannis, et testimonii Dei, et operum suorum, ut eos ad seipsum attraheret, probabile erat multos suspicari quod haec diceret, gloriam hominum amans; et ideo contra hoc dicit: *Claritatem ab homine accipio;* hoc est non indigeo. Non enim est mea natura talis, ut indigeat quae ab hominibus est gloria. Si enim sol a lucernae lumine non recipit adiectionem, multomagis ego humana gloria non indigeo. *Alcui.* Vel *claritatem ab hominibus non accipio*; idest laudem humanam non quaero: non enim veni ut honorem ab hominibus acciperem carnalem, sed honorem hominibus darem spiritualem. Non ergo ideo hoc loquor, ut gloriam meam quaeram, sed condoleo vobis errantibus, et volo vos reducere ad viam veritatis; unde dicit: *Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Chrysost. ib.* Quasi dicat: Ideo hoc dixi, ut convincam vos, quoniam propter amorem Dei me non persequimini: etenim ipse testatur mihi et per opera, et per Scripturas. Oportebat igitur ut sicut me abiiciebatis, aestimantes esse Deo contrarium; ita nunc ad me veniretis, si Deum amaretis; sed non amatis. Non autem ab his solum, sed etiam a futuris hoc ostendit dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Ideo dicit se in nomine Patris venisse, ut omnem abscindat occasionem indevotionis. *Alcui.* Ac si dicat: Adeo veni in mundum, ut per me

glorificetur nomen Patris, quia Patri omnia attribuo. Dilectionem ergo Dei non habebat, quia nolebant eum recipere qui Patris venerat facere voluntatem. Antichristus autem venit in nomine non Patris, sed suo, ut non gloriam Patris, sed suam quaerat. Quia enim Iudaei noluerunt recipere Christum, poena peccati huius congruet, ut recipiant Antichristum, ut qui nolunt credere veritati, credant mendacio. *August. de verbis Dom. serm. 45.* Sed audiamus et Ioannem: *Audistis quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi facti sunt 1. Ioan. 2.* Quid autem expavescis in Antichristo, nisi quia nomen suum honoraturus est, et nomen Domini contempturus? Quid aliud facit qui dicit: Ego iustifico, nisi boni fueritis, peristis? Ergo vita mea ex te pendebit, et salus mea ex te religabitur. Ita ne oblitus sim fundamentum meum? Nonne petra erat Christus? *Chrysost. hom. 40.* Sic igitur irrefragabilem indevotionis eorum ponit demonstrationem; quasi dicat: Si ut amantes Deum me persequeremini, multo magis in Antichristo hoc vos facere oporteret: ille enim non dicit se a Patre missum, neque secundum voluntatem illius venire; sed e contrario ea quae sibi non congruunt rapiens, super omnia Deum se esse dicet. Manifestum est igitur quod livoris persecutio erat qua Christum persequebantur, et odii in Deum. Deinde causam eorum infidelitatis ponit, dicens: *Quomodo vos potestis credere qui gloriam abinvicem accipitis, et gloriam quae a solo Deo est non quaeritis?* Hinc enim rursus ostendit, quoniam non quae Dei sunt intendebant, sed propriam volebant passionem defendere. *Alcui.* Magnum igitur vitium est iactantia, et humanae laudis ambitio, quae de se vult aestimari, quod de se non habet. Ideo enim non possunt credere, quia superba mens eorum laudari desiderat, et se super alios efferre. *Bed.* Hoc autem vitium melius caveri non potest, quam ut ad conscientias nostras redeamus, nosque pulverem esse consideremus; et si quid nobis boni inesse deprehendimus, non nobis, sed Deo ascribamus, Instruimur etiam, ut semper nos tales exhibeamus, quales ab aliis videri desideramus. Denique possent ipsi respondere: Ergo accusabis nos apud Patrem? Et ideo eorum quaestionem praevemens subdit: *Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem. Chrysost. ib.* Quia scilicet non veni damnare, sed salvare. *Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.* Sicut enim de Scripturis supra dixit, *In quibus putatis vitam aeternam habere*; ita et de Moyse ait, *In quo vos speratis*, ex propriis eos ubique capiens. Sed dicent: Qualiter nos ille accusabit? Quid tibi et Moysi commune, qui sabbatum solvisti? et ideo subdit: *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit.* Haec ex superioribus constitutionem habent: cum enim in confessione deductum sit, quod a Deo veni, ab operibus, a voce Ioannis, a Patris testimonio, manifestum est quod Moyses eos accusabit: etenim dixit: Si quis venerit signa faciens, et ad Deum ducens, et futura praedicens cum veritate, oportet ei obedire. Christus autem haec omnia fecit, nec ei crediderunt. *Alcui.* Forsitan autem more nostro posuit, non quia dubitatio sit in Deo. Scripsit autem de Christo Moyses dicens *Deut. 18. Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris: tamquam me ipsum audite. August. cont. Faust. lib. 16. cap. 9.* Sed et omne quod scripsit Moyses, de Christo est, idest ad Christum omnino pertinet, sive quod eum figuris rerum vel gestarum vel dictarum praenuntiet, sive quod eius gratiam gloriamque commendet. Sequitur: *Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Theoph.* Quasi dicat: Ipse etiam scripsit, et apud vos libros reliquit, ut si forte oblivisceremini, de facili recordari possitis; et cum scriptis non credidistis, quomodo verbis meis non scriptis credetis? *Alcui.* Ex hoc etiam colligitur, quia qui legit praecepta, quae rapinam et alia mala prohibent, et implere negligunt, dicta Evangelii quae perfectiora et subtiliora sunt, implere non valent. *Chrysost. ib.* Et quidem si attenderent his quae dicebantur, oportebat quaerere, et ab eo discere quae sunt illa quae Moyses de eo scripsit, sed silent: talis enim est nequitia, ut quicquid dicat aliquis, vel faciat, maneat, proprium venenum conservans.

CAP. VI.

Post haec abiit Iesus trans mare Galilaeae, quod est Tyberiadis; et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quae faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum pascha dies festus Iudaeorum. Cum sublevasset ergo oculos Iesus, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces. Sed haec quid sunt inter tantos? Dixit ergo Iesus: Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Accepit ergo Iesus panes, et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter et ex piscibus quantum volebant. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quae superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, et duobus piscibus, quae superfuerunt his qui manducaverant. Illi ergo homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum.

Chrys. ho. 41. Sicut iacula cum in durum aliquid inciderint, magno impetu huc illuc disperguntur; (1) melius vero assecuta figuntur, et desinunt: ita et si cum audacibus hominibus impetuose incesserimus, saeviunt magis; si autem cesserimus, facile mollimus eorum in-

(1) *Al.* mollius.

saniam. Propterea Christus furorem ex praemissis sermonibus tantum, secedendo mitigavit, in Galilaeam vadens;(1) non tamen loca quae ante petierat; non enim in Chana Galilaeae, sed ultra mare ivit; unde ait: *Post haec abiit trans mare Galilaeae, quod est Tiberiadis. Alcuin.* Hoc mare pro diversitate locorum diversis nominibus vocatur; sed quantum ad praesentem locum, mare Galilaeae propter provinciam, Tiberiadis autem a civitate dicitur. Mare autem dicitur, non quia sit amara aqua; sed iuxta Hebraicum modum, omnium congregationes aquarum maria vocantur: quod mare Dominus etiam frequenter transit, ut populis ibi manentibus verbum praedicationis impendat. *Theoph.* Transit enim de loco ad locum probando populi voluntatem, et avidiores homines uniuscuiusque civitatis, et sollicitiores reddens; unde sequitur: *Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quae faciebat super his qui infirmabantur. Alcuin.* Scilicet quod caecos illuminabat, et alia huiusmodi. Et sciendum est quod quoscumque in corpore sanabat, eos pariter reformabat in anima. *Chrysost. ib.* Tanta autem doctrina potientes, a signis magis movebantur, quod grossioris mentis erat. *Signa enim*, ut ait Paulus *1 Cor. 14. non sunt data fidelibus, sed infidelibus.* Sapientiores autem erant illi, de quibus in Matthaeo *cap. 6.* dicitur, quod stupebant in doctrina eius. Sed quare non dicit quae signa videbant eum facientem? Quoniam hic Evangelista maiorem partem libri in sermonibus Domini consumere studuit. Sequitur: *Subiit in montem Iesus, et ibi sedebat cum discipulis suis.* In montem quidem ascendit propter signum quod fieri debebat. Sed quod discipulos secum ascendere fecit, accusatio multitudinis erat, non sequentis eum. Ascendit etiam in montem, erudiens nos a tumultibus, et ab ea quae in mundo est turbatione quiescere; apta enim ad philosophiam solitudo est. Sequitur: *Erat autem proximum pascha dies festus Iudaeorum.* Vide qualiter in anno integro nihil plus Evangelista nos docuit de signis Christi quam quod paralyticum sanavit, et filium Reguli; non enim studuit universa annuntiare, sed ex multis magna et pauca. Qualiter igitur non ascendit ad diem festum? Paulatim enim solvebat legem, occasionem capiens a Iudaica nequitia. *Theoph.* Quia enim Iudaei eum persequebantur, occasionem recessus accipiens legem exclusit, innuens observantibus, quod veritate adveniente, omnis cessat figura; et quod legibus non subiicitur, ut legalia festa perficeret. Et vide hoc quod non erat festum Christi, sed Iudaeorum. *Bed.* Si quis autem verba Evangelistarum diligenter consideraverit, facile cognoscet, quia unius anni spatium fuit inter decollationem Ioannis, et passionem Domini. Cum enim Matthaeus dicat, quia Dominus audita nece Ioannis secessit in desertum locum, et ibi turbas pavit; et Ioannes dicit quod proximum erat pascha Iudaeorum quando turbas pavit, aperte demonstratur, quia imminente paschali festivitate decollatus est Ioannes. Evoluto autem unius anni spatio passus est Christus in eadem festivitate. Sequitur: *Cum sublevasset ergo oculos Iesus, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi?* Dixit, *Cum sublevasset oculos Iesus*, ut disceremus, quia oculos non erigebat huc, atque illuc, sed pudice sedebat attentus cum discipulis suis. *Chrysost. hom. 41.* Neque etiam simpliciter sedebat cum discipulis suis, sed diligenter loquens aliquid eis, et eos ad seipsum convertens. Deinde respiciens vidit turbam ad se venientem. Cuius igitur gratia Philippum interrogat? Sciebat enim quod discipulorum eius congregatio ampliori indigebat doctrina. Talis autem erat Philippus, qui postea dixit *infr. 14. Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Propterea igitur prius eum erudiebat. Nam si simpliciter factum esset, miraculum non tantum appareret; nunc autem prius cogit confiteri inopiam, ut certius discat miraculi magnitudinem; unde sequitur: *Hoc autem dicebat tentans eum.* Non quidem ignorans id quod debebat ab ipso dici, sed humano more hoc dictum est. Sicut enim quod dicitur, Qui scrutatur corda hominum, non ostendit ignorantiae scrutationem, sed certissimae cognitionis; ita cum hic dicit quod tentavit eum, nihil aliud dicit quam quoniam sciebat certissime. Sed aliud est dicere quoniam probatiorem eum faciebat, per talem interrogationem inducens in certissimam signi cognitionem. Propter hoc et Evangelista, ne infirmitate locutionis, minorationem aliquam suspiceris, subiungit: *Ipse enim sciebat quid esset facturus. Alcuin.* Interrogat igitur, non ut ignorata discat, sed ut discipulo adhuc rudi propriam tarditatem ostendat, quam ipse in se perpendere non valebat. *Theoph.* Vel etiam ut aliis ipsum ostenderet, non tamquam cor eius ignorans. *August. de cons. Evang. cap. 46.* Sed si Dominus secundum narrationem Ioannis prospectis turbis quaesivit a Philippo, tentans eum, unde illis escae dari possent, potest movere quomodo sit verum, quod alii narraverunt, prius dixisse Domino discipulos, ut dimitteret turbas. Quibus ille respondit secundum Matthaeum *c.14. Non habent necesse ire; date eis vos manducare.* Intelligitur igitur post haec verba Dominum inspexisse multitudinem, et dixisse Philippo, quod Ioannes commemorat, alii autem praetermiserunt. *Chrys. hom. 41.* Vel aliter: Alia quidem sunt illa, alia autem sunt haec, non eisdem facta temporibus. *Theoph.* Philippum igitur Dominus tentans, utrum fidem haberet, invenit eum adhuc humanis passionibus subiacentem: quod patet ex hoc quod sequitur: *Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Alcuin.* In quo tarditatem suam ostendit: nam si perfecte de creatore intelligeret, de eius potentiae largitate non diffideret. *August. ib.* Quod autem Philippus hic apud Ioannem respondet, hoc Marcus a discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi hoc ex ore ceterorum Philippum respondisse; quamquam et pluralem numerum pro singulari usitatissime ponere potuerit. *Theoph.* Sed et Andream Dominus similem Philippo invenit, quamvis altius de illo contemplantem: sequitur enim: *Dicit ei unus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces. Chrysost. ib.* Aestimo quidem non sine causa id eum dicere; sed quia audiverat si-

(1) *Al.* non tamen ad eadem loca unde Ierusalem ascenderat.

gnum quod Eliseus de panibus hordeaceis fecerat : pavit enim de viginti panibus centum homines. Ascendit igitur mente in aliquod excelsum; sed ad summum non potuit pervenire; quod patet per hoc quod subdit : *Sed haec quid sunt inter tantos?* Aestimabat enim , quod de paucioribus pauciora, et de pluribus plura facturus esset qui miracula faciebat ; sed hoc non erat verum : similiter enim ei facile erat et de pluribus et de paucioribus pascere turbas, non enim materia subiecta indigebat ; sed ne viderentur creaturae alienae esse ab eius sapientia , ipsis creaturis utitur ad materiam miraculorum. *Theoph.* Confundantur Manichaei qui dicunt, quod panes et omnia huiusmodi creata sunt a malo Deo ; quia boni Dei Filius Iesus Christus panes multiplicavit: nam si creaturae malae fuissent, nequaquam bonus mala multiplicasset. *August. ib.* Quod autem Andreas apud Ioannem de quinque panibus et duobus piscibus suggessit, hoc ceteri pluralem numerum pro singulari ponentes ex discipulorum persona retulerunt. *Chrysost. ib.* Discamus autem hic qui voluptati attendimus, quae comedebant mirabiles viri illi, et magni, et quantitatem eorum quae inferebantur, et (1)utilitatem mensae eorum. Nondum autem apparentibus panibus iussit eos discumbere , ut discas quoniam non entia ut entia ei subsistunt, sicut Paulus ait *Rom. 14. Qui vocat ea quae non sunt , tamquam ea quae sunt :* sequitur enim *: Dicit eis Iesus : Facite homines discumbere. Alcuin.* Ad litteram homines discumbere dicimus iacendo comedere more antiquo *;* unde sequitur : *Erat autem fenum multum in loco. Theoph.* Idest herba viridis: erat enim pascha , quod in primo mense veris perficiebatur. Sequitur : *Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.* Soli viri numerantur ab Evangelista, quia legalem consuetudinem sequebatur. Etenim Moyses a viginti annis et supra populum connumeravit, nulla mentione de mulieribus facta; innuens quod omne quod virile est , et iuvenile , dignum et honorabile est apud Deum. Sequitur : *Accepit ergo Iesus panem, et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter et ex piscibus quantum volebant. Chrys. hom. 41.* Sed quare paralyticum debens sanare non orat, neque suscitans mortuos, neque mare quietans; hic autem orat gratias agens? Ut scilicet ostendat eos qui comestionem incipiunt, gratias agere oportere Deo. Sed et aliter in minoribus maxime orat, ut discas quod non propter indigentiam orat. Si enim indigeret orare, multo magis in maioribus hoc fecisset; quia vero illa ex auctoritate facit, manifestum est quod hic condescendendo nobis orat ; et adhuc quoniam turba multa erat praesens, oportebat eis suaderi, quod secundum voluntatem Dei advenerat; et ideo cum occulte aliquod miraculum faciebat, non orabat; sed coram multis orabat , ne crederent quod esset Deo contrarius. *Hilar. 3. de Trin.* Quinque igitur panes offeruntur turbae, et franguntur : subrepunt infrangentium manus quaedam fragmentorum procreationes , non imminuitur unde praefringitur: et tamen praefringentis manum fragmenta occupant*:* non sensus, non visus profectum tam conspicabilis operationis assequitur: est quod non erat, videtur quod non intelligitur*:* solum superest ut Deus omnia posse credatur. *August. tract. 24.* Unde enim multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit quinque panes : potestas enim erat in manibus Christi; panes autem illi quinque quasi semina erant, non quidem terrae mandata , sed ab eo qui terram fecit multiplicata. *Chrysost. ib.* Vide autem quanta est servi et Domini differentia: nam prophetae quasi ex mensura habentes gratiam ita miracula faciebant; Christus autem absoluta virtute faciens cum multa superabundantia omnia operabatur. Sequitur*: Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quae superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum.* Non quidem haec ostentatio superflua fuit, sed ne phantasiam aestimarent quod factum est , propter quod etiam ex subiecta materia miraculum fecit. Sed quare non turbis dedit fragmenta portanda, sed discipulis *?* Quoniam hos maxime erudire volebat , qui orbis terrarum debebant esse magistri. Ego autem non solum admiror multitudinem panum quae facta est , sed et certitudinem superfluorum*:* quia neque plus, neque minus fecit superfluum esse, sed tantum quantum volebat , scilicet duodecim cophinos , secundum numerum duodecim Apostolorum. *Theoph.* Addiscimus autem ex miraculo perpetrato non fieri pusillanimes in coarctationibus paupertatis. *Bed.* Turbae autem cum vidissent signum quod fecit Dominus, mirabantur, quia nondum eum Deum esse cognoverant; ideoque Evangelista subdit: *Illi ergo homines*, quia carnales erant et carnaliter intelligebant, *cum vidissent quod fecerat signum, dicebant, quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. Alcui.* Nondum pleni fide Dominum vocant prophetam , qui nondum Deum dicere noverant; sed iam multum profecerant ex virtute miraculi, qui eum secernentes ab aliis, prophetam vocabant , sicut sciebant in populo illo prophetas aliquando miracula fecisse *:* nec falluntur si dicunt eum prophetam, cum ipse Dominus vocaverit se prophetam, dicens *Luc. 13. Non capit prophetam perire extra Ierusalem. August. ib.* Sic autem propheta est Christus et Dominus prophetarum , sicut Angelus et Dominus Angelorum*:* ex eo enim quod praesens annuntiavit , Angelus erat *;* ex eo quod futura praedixit , propheta erat; ex eo quod Verbum caro factum est, et Angelorum et prophetarum Dominus erat: nullus enim propheta sine verbo Dei. *Chrysost. hom. 41.* Ex hoc autem quod dicunt , *Qui venturus est in mundum*, manifestum est quod prophetam quemdam principalem expectabant; et ideo quod dicitur, *Hic est vere propheta,* in Graeco cum adiectione articuli ponitur, ad ostendendum scilicet eum esse discretum ab aliis prophetis. *August. ib.* Considerandum autem quod dicitur: quia Deus non est talis substantia quae oculis videri possit , et miracula eius, quibus totum mundum regit , universamque creaturam administrat, assiduitate viluerunt; servavit sibi quaedam quae faceret opportuno tempore praeter usitatum cursum ordinemque naturae, non ut maiora, sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerunt. Maius enim miraculum est gubernatio totius mundi quam saturatio quinque millium hominum de quinque panibus*;* et tamen hoc nemo miratur*:* illud mi-

(1) *Al.* vilitatem.

rantur homines, non quia maius, sed quia rarum est. Nec tamen sufficit hoc intueri in miraculis Christi: quia enim Dominus est in monte, Verbum Dei est in alto: proinde non quasi humiliter iacet, nec transeunter praetereundum est. *Alcuin.* Mystice enim nomine maris turbidum saeculum designatur. Mox autem ut Christus mare mortalitatis nostrae adiit nascendo, calcavit moriendo, transiit resurgendo, secutae sunt eum credendo et imitando turbae credentium ex utroque populo collectorum. *Bed.* Tunc autem Dominus subiit montem, quando caelum ascendit, quod designatur per montem. *Alcuin.* Quod enim turbis inferioribus relictis ad altiora cum discipulis ascendit, ostendit quod simplicibus minora praecepta sunt committenda, perfectioribus altiora: quod imminente pascha illos reficit, significat quia quisque pane divini verbi, et corpore, et sanguine Domini desiderat refici, debet spirituale pascha facere, idest de vitiis ad virtutes transire. Oculi vero Domini sunt dona spiritualia, quae cum Dominus electis suis misericorditer concedit, tunc in eos oculos suos dirigit, idest respectum pietatis impendit. *August. 83. quaest. 61.* Quinque autem panes hordeacei significant vetere legem, sive quia nondum spiritalibus, sed adhuc carnalibus data est lex, idest quinque corporis sensibus deditis: nam et ipsae turbae quinque millia hominum fuerunt; sive quia per Moysen lex ipsa data est: Moyses enim quinque libros scripsit. Et quod hordeacei erant panes, bene significavit vel ipsam legem quae ita data erat, ut in ea vitale animae alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur; hordei enim medulla tenacissima palea tegitur: vel ipsum populum nondum expoliatum carnali desiderio, tamquam palea cordi eius inhaerebat. *Bed.* Hordeum etiam pabulum est iumentorum, et cibus servorum; et lex vetus data est servis et iumentis, idest carnalibus. *August. ib.* Duo autem pisces qui saporem suavem pani dabant, duas illas personas videntur significare, quibus populus ille regebatur, regiam scilicet et sacerdotalem; quae tamen duae personae Dominum nostrum praefigurabant, ambas enim ille sustinuit. *Alcuin.* Vel duo pisces dicta vel scripta prophetarum et Psalmistarum significant; et cum quinarius ad quinque sensus corporis referatur, mille ad perfectionem refertur. Qui vero quinque sensus corporis perfecte regere student, viri dicuntur a viribus; quos feminea mollities non corrumpit; sed sobrie et caste vivunt, et caelestis sapientiae dulcedine merentur recreari. *August. ib. super Ioan. trac. 24.* Puer autem qui ista habebat, forte populus Israel erat, qui sensu puerili ea portabat, nec manducabat. Illa enim quae portabat, clausa onerabant, aperta pascebant. *Bed.* Pulchre autem dicit: *Haec quid sunt inter tantos*? quia lex vetus parum proficiebat, quousque eam suis manibus suscepit, idest opere implevit, et eandem spiritualiter intelligendam esse docuit: *quia lex neminem ducebat ad perfectum Hebr. 7. August. ib.* Frangendo autem panes multiplicati sunt. Quinque enim libri Moysi multos libros, cum exponuntur, tanquam frangendo, idest disserendo fecerunt. *August. lib. 83. quaest. 61.* Dominus etiam tamquam frangendo et aperiendo quod durum erat et clausum in lege, per discipulos implevit, cum eis post resurrectionem aperuit Scripturas. *August. super Ioan. tr. 24.* Quia autem ignorantiam populi erat in lege, propterea tentatio Domini ignorantia discipuli demonstrabat. Super fenum autem discumbebant: quia carnaliter sapiebant, et in carnalibus quiescebant: *omnis enim caro fenum Isai. 40.* Illi autem de panibus Domini implentur, qui quod auribus audiunt, operibus implent. *August. ib.* Quae sunt autem fragmenta, nisi quae populus non poterat manducare. Quid ergo restat, nisi ut secretiora intelligentiae quae non potest capere multitudo, illis credantur qui idonei sunt, et alios docere valent, sicut erant Apostoli? Unde et duodecim cophini impleti sunt. *Alcuin.* Cophinis enim servilia implentur officia, Cophini igitur sunt Apostoli, et eorum imitatores, qui licet in praesenti sint despicabiles, spiritualium sacramentorum divitiis sunt interius refecti. Dicuntur autem Apostoli fuisse cophini, quia per Apostolos fides sanctae Trinitatis erat praedicanda in quatuor partibus mundi. Quod autem novos panes noluit facere, sed allatos cumulavit, significat quia veterem Scripturam non reprobavit, sed aperiendo patefecit.

2. Iesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus. Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare; et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebrae iam factae erant, et non venerat ad eos Iesus; mare autem vento magno flante exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem supra mare, et proximum navi fieri; et timuerunt. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in navim, et statim navis fuit ad terram ad quam ibant.

2. *Bed.* Turbae, viso tanto miraculo, intellexerunt pium atque potentem; et idcirco voluerunt ipsum facere Regem: homines namque volunt habere Regem pium ad regendum, et potentem ad tuendum. Dominus igitur hoc cognoscens fugit in montem, idest ascendit celeriter; unde dicitur: *Iesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum, et facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Datur ergo intelligi quod Dominus cum sederet in monte cum discipulis suis, et videret turbas ad se venientes descenderat de monte, et circa inferiora loca turbas paverat. Nam quomodo fieri potest ut rursus ille fugeret in montem, nisi ante de monte descenderet? *Aug. de con. Evan. c. 74.* Non autem repugnat quod Matthaeus dixit *c. 14. Ascendit in montem solus orare:* neque enim causae orandi contraria est causa fugiendi: quandoquidem et hinc Dominus doceat hanc esse nobis magnam causam orandi, quando est causa fugiendi. *August. tract. 25.* Erat autem Rex, qui timebat fieri Rex, nec talis Rex qui ab hominibus fieret, sed talis qui hominibus regnum daret: semper quidem ille cum Patre regnat secundum quod est Filius Dei. Praedixerunt autem prophetae regnum

eius, et secundum id quod homo factus (1) Christus, et fecit fideles suos Christianos, qui sunt regnum eius; quod modo colligitur, modo emitur sanguine Christi. Erit autem aliquando manifestum regnum eius, quando erit aperta claritas sanctorum eius post iudicium ab eo factum. Discipuli autem et turbae credentes in eum, putaverunt illum sic venisse ut iam regnaret. Hoc est velle rapere, et facere eum Regem. *Chrysost. hom. 41.* Vide autem quanta est gulae virtus. Non ultra eis sabbati transgressionis cura; non ultra zelant pro Deo; sed omnia remota sunt, ventre repleto; et propheta iam erat apud eos, et Regem eum inthronizare volebant. Christus autem fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Sic igitur Iesus dimittit discipulos, et ascendit in montem. *Hom. 42.* Hi vero a Magistro relicti, ut sero factum est, descenderunt ad mare: et hoc est quod subditur: *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare.* Et quidem usque ad vesperam expectaverunt eum, venturum esse putantes ad se; facta vero vespera non ultra sustinent eum non inquirere, tantus eius detinebat amor, sed ab amore igniti ascenderunt in navem; unde sequitur; *Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum.* Veniebant quidem ad Capharnaum aestimantes se illic eum inventuros. *Aug. ib.* Sic ergo dixit finem, et redit ut exponat quomodo venerunt: quia per stagnum navigantes transierunt, et dum navigarent recapitulando exponit quid acciderit, dicens: *Et tenebrae iam factae erant, et non venerat ad eos Iesus. Chrysost. ib.* Non sine causa Evangelista tempus designat, sed ut per hoc calidum eorum amorem ostendat. Non enim dixerunt: Vespera nunc est, et nox advenit; sed ab amore igniti ascenderunt in navim. Multa autem erant ex quibus impediebantur. A tempore; unde dicitur: *Et tenebrae iam factae erant;* a tempestate: unde sequitur: *Mare autem, vento magno flante, exurgebat a longe*: non enim erat prope terram; unde dicitur: *Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta. Chrys. hom. 42.* Eo genere locutionis, quo cum dubitando loquimur, solemus dicere, ferme viginti quinque aut prope triginta. *Chrysost. ib.* Et ultimo ab inopinabili; unde sequitur: *Vident Iesum ambulantem supra mare, et proximum fieri.* Apparet quidem eis postquam illos dimiserat; illic quidem docens eos quid est derelictio et amorem excitans maiorem; hic vero suam virtutem ostendens: propter hoc igitur illi turbabantur; unde sequitur: *Et timuerunt:* quibus turbatis Dominus confortationem adhibet; unde sequitur: *Ille autem dicit eis: Ego sum: nolite timere. Bed.* Non autem dixit: Ego sum Iesus, sed tantum, *Ego sum:* quia familiares eius erant, ideoque audita voce, facile potuerunt cognoscere magistrum; sive, quod verius est, ut ostenderet se illum esse qui Moysi dixit *Exod. 3. Ego sum qui sum. Chrysost. hom. 42.* Ideo autem eis apparuit, ut ostendat quoniam ipse erat qui tempestatem solvet. Hoc enim ostendit Evangelista subdens: *Voluerunt ergo accipere eum in navi, et statim fuit navis ad terram, ad quam ibant*: tranquillam enim praebuit eis navigationem. Non autem navim ascendit, volens maius miraculum operari, et deitatem eius revelare apertius. *Theoph.* Vide namque tria miracula. Primum est, quod ambulabat supra mare; secundum est, quod fluctus mitigat; tertium est, quod statim fecit navim ad terram ire, ad quam ibant: nam multum distabant a terra, cum eis Dominus apparuit. *Chrysost. ib.* Turbae autem non ostendit se Iesus supra mare ambulantem, quia hoc signum imbecillitatem eorum excedebat; sed neque discipulis diu visus est hoc faciens, sed statim disparuit ab eis. *August. de con. Ev. l. 2. c. 47.* Non est autem adversum, quod Matthaeus prius eum dixit iussisse discipulos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas; ac deinde dimissis turbis ascendisse in montem solus orare: Ioannes vero prius eum fugisse commemorat solum in montem, ac deinde inquit: *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare, et cum ascendissent navim.* Quis enim non hoc videat recapitulando Ioannem postea dixisse factum a discipulis, quod iam Iesus iusserat antequam fugisset in montem? *Chrysost. ib.* Vel aliter: Mihi videtur hoc signum aliud ab eo quod apud Matthaeum positum est; tunc enim non statim eum susceperunt, nunc autem persuasi sunt statim suscipere; et tunc quidem adhuc tempestas permanebat concutiens navim, nunc autem cum voce tranquillitas advenit. Multoties enim eadem facit signa, ut facile susceptibilia fiant. *August. tract. 23.* Mystice autem pavit Dominus turbas, et ascendit in montem: sic enim de illo praedictum est: *Ps. 7. Congregatio populorum circumdabit te, et propter hanc in altum regredere*; idest ut circumdet te congregatio populorum, regredere in altum. Quare autem dictum est, *Fugit*? Neque enim si nollet teneretur. Aliquid ergo significavit fugiendo, quia scilicet non potuit intelligi altitudo eius; quicquid enim non intellexeris, fugit in montem ipse solus, quia ascendit super omnes caelos. Illo autem sursum posito, discipuli in navicula tempestatem patiebantur; navicula illa Ecclesiam praesignabat. Tenebrae iam factae erant; et merito, quia lux non erat; non enim venerat ad illos Iesus. Quantum accedit finis mundi, crescunt errores, crescit iniquitas. Lux denique caritas est, secundum illud *1. Ioan. 2. Qui odit fratrem suum, in tenebris est.* Ipsi fluctus navem turbantes, et tempestates, et venti, clamores sunt maledicorum; inde caritas refrigescit, inde fluctus augentur, et turbatur navis. Nec tamen venti illi, et tempestas, et fluctus et tenebrae id agebant, ut vel navis non promoveretur, vel soluta mergeretur: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit Matth. 10.* Quinarius autem numerus ad legem pertinet; ipsi sunt quinque libri Moysi: ergo legem signat numerus vigesimus quintus, quoniam quinquies quini fiunt viginti quinque. Sed huic legi, antequam Evangelium veniret, deerat perfectio, quae in senario numero comprehenditur. Ipsa ergo quinque per sex multiplicentur, ut lex per Evangelium impleatur, ut fiant sexies quini triginta. Ad eos ergo qui legem implent. venit Iesus calcans fluctus; idest omnes tumores mundi sub pedibus habens, omnes altitudines saeculi premens; et tamen tantae sunt tribulationes, ut etiam ipsi qui credunt in Iesum, expavescant ne deficiant.

(1) *Al. adest*, est.

Theoph. Cum autem homines, vel daemones nos per timorem nituntur movere, audiamus Christum dicentem: *Ego sum: nolite timere;* idest ego semper assisto, et sicut Deus permaneo, et numquam pertranseo; non perdatis in me fidem pro falsis terroribus. Vide etiam, quomodo non in principio periculi Dominus astitit, sed in fine. Permittit namque nos esse in medio periculorum, ut certantes in tribulationibus probabiliores fiamus, et ut ad ipsum solum recurramus, qui potens est ex insperatis nos liberare. Cum enim intellectus humanus sibi providere non poterit, tunc salus divina advenit. Si voluerimus etiam Christum in naviculam nostram suscipere, idest in cordibus nostris habitare, statim inveniemur in terra ad quam ire volumus, idest in caelum. *Bed.* Quia vero haec navicula non torpentes vehit, sed fortiter remigantes, significatur quod in Ecclesia non desidiosi et molles, sed fortes, et in bonis operibus perseverantes perveniunt ad portum salutis aeternae.

3. Altera die turba, quae stabat trans mare, vidit, quia navicula alia non erat ibi nisi una; et quia non introisset cum discipulis suis Iesus in navim, sed soli discipuli eius abiissent. Aliae vero supervenerunt naves a Tiberiade iuxta locum, ubi manducaverunt panem, gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaum quaerentes Iesum. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus, et dixit: Amen amen dico vobis: quaeritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.

3. *Chrys. ho. 42.* Dominus, etsi turbis non manifeste ostenderit quomodo supra mare ambulaverit, dedit tamen eis latenter suspicari quod factum erat; et hoc Evangelista ostendit dicens: *Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una; et quia non introisset etc.* Quid enim hoc erat aliud quam suspicari quod mare pede transiens, recesserat? Neque enim est dicere quod in alia navicula pertransivit, quia una erat ibi tantum in quam ascenderunt discipuli eius, cum quibus ipse non intraverat. *August. tract. 25.* Insinuatum autem est illis tam magnum miraculum. Venerunt ergo et aliae naves iuxta locum illum ubi manducaverant panem, in quibus turbae eum secutae sunt; et hoc est quod subditur: *Aliae vero naves supervenerunt quaerentes eum. Chrysost. ib.* Sed tamen post miraculum tam magnum venientes, non interrogaverunt eum qualiter pertransit, neque curaverunt tantum miraculum addiscere: sequitur enim: *Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?* Nisi quis dicat hic *quando* pro qualiter dictum esse ab eis. Dignum autem est et hinc conspicere facilem eorum mentem: qui enim dicebant, Hic est propheta, qui studebant rapere et facere eum Regem, invenientes eum, nihil tale consiliantur. *Aug. tract. 25.* Ecce enim ille qui in montem fugerat, turbatus cum ipsis turbis loquitur. Modo teneant, modo Regem faciant. Sed ille qui post miraculi sacramentum, et sermonem infert, et quorum satiavit panibus ventrem, satiat sermonibus mentem. *Alcui.* Qui enim dedit exemplum fugiendae laudis, et terreni imperii, dat exemplum doctoribus qualiter debeant insistere praedicationi. *Chrysost. hom. 45.* Mansuetudo autem, et lenitas non ubique est utilis: cum enim deses fuerit discipulus et grossus, stimulo uti ad eum oportet: hoc et hic Filius Dei facit: venientibus enim turbis et blandientibus ei dicendo: *Rabbi quando huc venisti?* ut ostendat quod eum qui ab hominibus est, honorem non concupiscit, sed solum inspicit eorum salutem, redarguendo eis respondet, non solum corrigere volens, sed et mentem eorum revelare; unde sequitur: *Respondit eis Iesus, et dixit: Amen amen dico vobis: quaeritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. August. ib.* quasi dicat: Propter carnem me quaeritis, non propter spiritum. *Chrysost. ib.* Post reprehensionem autem doctrinam eis adiungit, dicens: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam*; quasi dicat: Vos escam exquiritis temporalem; ego autem corpora vestra nutrivi, ut per hoc exquireretis illam escam, quae non temporaneam, sed aeternam tribuit vitam. *Alcui.* Corporeus cibus carnem tantum relicit exterioris hominis, et semel acceptus non sufficit, nisi quotidie accipiatur; spiritalis autem cibus permanet in aeternum, et satietatem perpetuam immortalitatemque largitur. *Aug. ib.* Seipsum autem insinuat istum cibum, ut in sequentibus illucescit; ac si dicat: Quaeritis me propter aliud: quaerite me propter me. *Chrysost. ib.* Sed quia quidam eo quod volunt pigre nutriri, abutuntur hoc verbo, necessarium est inducere id quod est Pauli *Eph. 4. Qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret operando manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.* Sed et ipse Corinthum veniens, morabatur apud Aquilam et Priscillam, et operabatur. Dicendo autem, *Ne operamini cibum qui perit*, non insinuat quod oporteat pigritari, sed quod oporteat operari, et dare: hic enim est cibus qui non perit; operari autem cibum qui perit, est affici saecularibus rebus. Hoc igitur dixit, quia illi nullam fidei curam habuerunt, sed solum volebant ventrem implere nihil laborantes: et hoc decenter cibum qui perit vocavit. *August. ib.* Sicut autem Samaritanae dixerat, *Si scires qui petit a te bibere, postulasses ab eo, et daret tibi aquam vivam;* ita et hic subdit: *Quem Filius hominis vobis dabit. Alcui.* Quando autem per manum Sacerdotis corpus Christi accipis, non Sacerdotem quem vides, sed illum quem non vides attende. Sacerdos est dispensator huius cibi, non actor. Filius hominis seipsum dat nobis, ut nos in ipso, et ipse in nobis maneat. Istum Filium hominis nolite sic accipere quasi alios filios hominum: sequestratus est enim quadam gratia, et exceptus a numero omnium: iste enim Filius hominis et Dei Filius est; et hoc est quod subdit: *Hunc enim Pater signavit Deus.*

Signare est signum ponere ; quasi dicat: Nolite me contemnere , quia Filius hominis sum: sic enim sum Filius hominis, ut Deus Pater me signaret, idest proprium aliquid mihi daret, quo non confunderer cum genere humano , sed per me liberaretur genus humanum. *Hilar. 8. de Trin.* Signaculorum autem natura est, ut omnem impressae in se speciei explicent formam , et nihil minus ex eo in se habeant, unde signentur; et dum totum accipiunt quod imprimitur, totum ex se praeferunt quicquid impressum est. Verum igitur hoc ad divinae nativitatis non proficit exemplum; quia in signaculis et materies sit, et diversitas , et impressio , per quam mollioribus naturis validiorum generum species imprimuntur. Unigenitus vero Deus et per sacramentum salutis nostrae hominis Filius , volens proprietatis nobis paternae in se signare speciem, signatum se a Deo ait, ut per hoc potestas in eo dandae ad aeternitatem escae intelligi possit , quia omnem in se paternae formae plenitudinem signantis se Dei contineret. *Chrysost. ib.* Vel *signavit* , idest in hoc misit hanc nobis afferentem escam ; vel *signavit*, idest revelavit per suum testimonium. *Alcui.* Mystice autem altera die, idest post ascensionem Christi turba stans in bonis operibus, non iacens in terrenis voluptatibus expectat , ut veniat ad eos Iesus. Una autem navis est una Ecclesia; sed et aliae naves quae superveniunt , sunt conventicula haereticorum, qui quae sua sunt quaerunt , non quae Iesu Christi ; unde convenienter eis dicitur: *Quaeritis me, quia manducastis ex panibus. August. tract. 25.* Quam multi etiam non quaerunt Iesum , nisi ut illis beneficiat secundum tempus. Alius negotium habet, quaerit intercessionem clericorum ; alius premitur a potentiore, fugit ad Ecclesiam: vix quaeritur Iesus propter Iesum. *Gregor. 23. Moral. c. 17.* Per eorum etiam personam Dominus illos intra sanctam Ecclesiam detestatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia praesentis vitae exquirunt. Satiatos quippe de panibus Dominum sequi, est de sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse ; et non pro signis Dominum, sed pro panibus quaerere est ad religionis officium, non pro augendis virtutibus, sed pro requirendis subsidiis inhiare. *Bed.* Illi etiam qui in oratione quaerunt non aeterna, sed temporalia, quaerunt Iesum non propter Iesum , sed propter aliquid aliud. Significatur autem mystice , quoniam haereticorum conventicula carent hospitio Christi, ac discipulorum eius ; et dicunt aliae supervenisse naves , quia haereses repentinae fuerunt. Per turbam autem quae cognovit quod Iesus non erat ibi , neque discipuli eius, illi designantur , qui cognoscentes errores haereticorum , relinquunt eos , et ad veram fidem veniunt.

4. Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus ut operemur opera Dei ? Respondit Iesus , et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum , ut videamus et credamus tibi ? Quid operaris ? Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est : Panem de caelo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis : non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Panis enim verus est qui de caelo descendit , et dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum : Domine, semper da nobis panem hunc.

4. Alcui. Intellexerant escam istam quae permanet in vitam aeternam esse opus Dei; et ideo interrogant quid facerent, ut istum cibum, idest opus Dei operari possint; et hoc est quod dicitur: *Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Bed.* Idest , quae praecepta servando , poterimus implere opera Dei? *Chrysost. hom. 44.* Hoc autem dicebant, non ut discant et faciant ; sed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. *Theoph.* Christus vero quamvis cognosceret quod eis nihil proderat, tamen propter communem utilitatem respondit, et ostendit eis, immo omnibus hominibus quod sit opus Dei ; unde sequitur : *Respondit Iesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. August. tract. 29.* Non autem dicit: Ut credatis ei, sed *ut credatis in eum* : non enim continuo qui credit ei , credit in eum: nam et daemones credebant ei, et non credebant in eum; et nos credimus Paulo, sed non in Paulum. Credere ergo in eum, est credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, et eius membris incorporari. Ipsa est fides quam de nobis exigit Deus quae per dilectionem operatur. Discernitur tamen ab operibus fides , sicut dicit Apostolus *Rom. 3. Iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* Et sunt opera quae videntur bona sine fide Christi , et non sunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt bona; *finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti Rom. 10* : et ideo noluit discernere ab opere fidem ; sed ipsam fidem dixit esse opus Dei; ipsa est enim fides quae per dilectionem operatur. Nec dixit, Hoc est opus vestrum; sed *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum*, ut *qui gloriatur, in Domino glorietur. 2. Cor. 10.* Credere ergo in eum est manducare cibum qui permanet in vitam aeternam. Ut quid paras dentem, et ventrem? Crede, et manducasti. Quia ergo invitabat eos ad fidem, illi adhuc quaerebant signa quibus crederent: Iudaei enim signa quaerunt; et hoc est quod sequitur : *Dixerunt ergo ei : Quid ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi? Quid operaris? Chrysost. ib.* Nihil irrationabilius quam signo prae manibus existente, quasi nullo iam signo facto hoc dicant. Neque electionem signi fiendi Domino permittunt; sed in necessitatem eum aestimant ducere, ut nullum aliud faciat signum quam tale, quale factum est in eorum parentibus; unde subdunt : *Patres nostri manducaverunt manna in deserto. Alcui.* Et ne videatur manna aliquo modo contemnendum, auctoritate Psalmi illud extollunt dicentes: *Sicut scriptum est : Panem de caelo dedit eis manducare. Chrysost. ib.* Multis quidem factis signis, et in mari rubro, et in deserto , huius maxime meminerunt , quod valde concupiscebant propter ventris tyrannidem. Neque autem dicunt quod Deus hoc fecit, ne videantur eum exaequare Deo; neque Moysen inducunt, ut non vi-

deantur Christum deprimere, sed medium ponunt dicentes: *Patres nostri manducaverunt manna.* Vel aliter. *August. tract. 25.* Dominus Iesus talem se dicebat, ut se Moysi praeponeret; non enim est ausus Moyses de se dicere quod daret cibum qui non perit: Attendebant itaque quanta fecisset Moyses; adhuc aliqua maiora volebant fieri; quasi dicat: Tu promittis cibum qui non perit, et non talia operaris, qualia Moyses: Panes hordeaceos ille non dedit, sed manna de caelo. *Chrysost. ib.* Licebat autem Domino dicere, quoniam Moyse maiora miracula feci; sed non erat tempus horum verborum nunc; sed unum erat ad quod studebat, scilicet ducere eos ad escam spiritalem; unde sequitur: *Dicit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum.* An non ex caelo erat manna? Qualiter igitur ex caelo dicitur? Sicut et volucres caeli dicuntur, et sicut dicitur *Ps. 17. Intonuit de caelo Dominus.* Panem autem non verum vocavit illum, non quia falsum erat miraculum de manna; sed quia figura erat, non veritas. Non dixit, Non Moyses dedit, sed ego; sed pro Moyse quidem Deum, pro manna vero seipsum posuit. *August. ib.* Quasi diceret: Illud manna hoc significabat, scilicet cibum de quo paulo ante locutus sum, et omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis; quod significatur, contemnitis. Deus enim dat panem quem significavit manna ipsum, scilicet Dominum Iesum Christum; unde sequitur: *Panis enim verus est qui de caelo descendit, et dat vitam mundo. Bed.* Non quidem elementis, sed hominibus habitatoribus mundi. *Theoph.* Seipsum dicit panem verum, quia principale significatum per manna est unigenitus Dei Filius, homo factus. Manna namque interpretatur Quid est hoc: nam Iudaei videntes, stupefacti, unus ad alium dicebant, Quid est hoc? Filius autem Dei factus homo ipse est potissimum admirativum manna, ita ut cuilibet contingat quaerere, Quid est hoc? Quomodo Filius Dei Filius hominis est? Quomodo ex duabus naturis una fit persona? *Alcui.* Qui per assumptam humanitatem descendit de caelo, et per assumentem divinitatem dat vitam mundo. *Theoph.* Hic autem panis vita secundum naturam existens, tamquam vivi Patris Filius proprium opus facit, quia vivificat cuncta. Sicut enim panis ex terra infirmam naturam carnis conservat, sic et Christus per Spiritus operationes vivificat animam, et etiam corpus incorruptibile facit: nam per eius resurrectionem corporalis confertur incorruptio: et ideo dicit quod *dat vitam mundo. Chrysost. hom. 44.* Non Iudaeis solum, sed orbi terrarum. Illi vero inferius adhuc inspiciebant; unde sequitur: *Exierunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis hunc panem.* Dicente autem eo, quoniam Pater meus dat vobis panem, non dixerunt Roga ut det, sed *Da nobis. August. tract. 25.* Sicut enim Samaritana cui dictum est *supr, 4. Qui biberit de hac aqua, non sitiet umquam*, secundum corpus accipiens, et carere indigentia volens, *Da mihi*, inquit, *Domine de hac aqua*; sic et isti dicunt, Da mihi panem, qui reficiat, et non deficiat.

5. Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitae. Qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet in aeternum. Sed dixi vobis, quia et vidistis me et non credidistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, et eum qui venit ad me non eiiciam foras: quia descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Haec est enim voluntatem eius qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Haec est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam: et ego resuscitabo eum in novissimo die.

5. *Chrysost. hom. 44.* De reliquo Dominus in mysteriorum traditionem eos inducturus est; et primo de deitate sua loquitur; unde dicitur: *Dixit autem ei Iesus; Ego sum panis vitae.* Non enim hoc de corpore eius dictum est, de illo enim in fine dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est.* Sed interim de divinitate loquitur; etenim caro propter Domini Verbum panis est, quod spiritum ipsum suscipienti panis caelestis fit. *Theoph.* Non autem dixit, *Ego sum panis* nutrimenti, sed *vitae;* quia enim cuncta mortifera erant, vivificavit nos Christus per seipsum. Est autem panis non consuetae vitae, sed illius quae morte non resecatur; unde subditur: *Qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet in aeternum. August. tract. 25. Qui venit ad me*, hoc est qui credit in me; et quod dixit, *Non esuriet*, hoc intelligendum est, *Et non sitiet umquam*; utroque enim significatur aeterna illa satietas, ubi nulla est egestas. *Theoph.* Vel *non sitiet, neque esuriet*, idest ad verbum Dei audiendum, neque taediosus efficietur, neque sitiet siti intellectuali; quasi non habeat aquam baptismi, et sanctificationem per Spiritum factam. *August. ib.* Panem igitur de caelo desideratis; ante vos habetis, sed non manducatis; unde sequitur: *Sed dixi vobi, quia et vidistis me, et non credidissis. Alcui.* Quasi dicat: Non ideo hoc dixi, quod vos sciam hoc pane satiandos, sed potius ad improperium vestrae incredulitatis dico, quia videtis, et non creditis. *Chrysost. hom. 44.* Vel per hoc quod dicit *Dixi vobis*, insinuat testimonium Scripturarum, de quo supra *cap. 5.* dixerat: *Illae sunt quae testimonium perhibent de me.* Et iterum dixerat *ib. Quoniam veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me.* Hoc autem quod dicit, *Quia vidistis me*, signa occulte insinuat. *August. ib.* Sed non ideo ego populum Dei perdidi, sed quia vos vidistis, et non credidistis; unde sequitur: *Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, et eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Bed.* Absolute dicit, *Omne*, ut ostenderet plenitudinem fidelium. Hi autem sunt, quos Pater dat Filio, quando per occultam inspirationem facit eos credere in Filium. *Alcuin.* Quaecumque ergo Pater traxerit, ad hoc ut credat in me, veniet per fidem ad me, ut mihi iungatur; et *eum qui* passibus fidei et bonae operationis *veniet ad me, non eiiciam foras*, idest in secreto purae conscientiae mecum morabitur, et tandem recipiam eum in aeterna beatitudine. *August. ib.* Illud enim intus, unde non exitur foras, est magnum penetrale, et dulce secretum sine taedio, sine amaritudine malarum

cogitationum, sine intellectione tentationum et dolorum, de quo dicitur *Matth. 25. Intra in gaudium Domini tui. Chrys. ib.* Per hoc autem quod dicit, *Quod dat mihi Pater*, ostendit quoniam non contingens res est credere in Christum, neque cogitationibus humanis perficitur; sed ea quae desuper revelatione indiget, et anima devota suscipiente revelationem: unde non sunt ab accusatione erut:, quibus non dat Pater; indigemus enim et ea quae ex nobis est voluntate ad credendum. Per hoc autem tangit incredulitatem eorum, ostendens quoniam qui non credit ei, voluntatem transgreditur Patris. Paulus autem ait *1. Cor. 15.* quod ipse eos tradiderit Patri: *cum tradiderit*, inquit, *regnum Deo et Patri.* Sicut igitur Pater dans non privat seipsum, sic nec Filius tradens. Dicitur autem Filius tradere, quoniam per eum ad Patrem adducimur. Et de Patre dictum est *I. Cor. 1. Per quem vocati estis in societatem filii eius.* Sic igitur qui venit ad me salvabitur: quia pro his veni et carnem assumpsi; unde sequitur: *Quia descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Quid dicis? Alia sunt tua, et quae illius? Ne igitur hoc aliquis suspicetur, subiunxit: *Haec est autem voluntas eius qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam.* Per hoc autem et Filius vult, quia *Filius quos vult, vivificat.* Quid est igitur quod dicit? Non aliud acturus veni quam quod Pater vult, quasi non habens divisam voluntatem a Patre: omnia enim quae Patris sunt, mea sunt. Sed hoc non dixit, sed in fine reservat, excelsa enim interim occultat. *August. tract. 25.* Vel aliter: Quare non eiiciat foras, subiungit dicens: *Quia descendi de caelo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Propterea enim anima a Deo exiit, quia superba erat: superbia enim eiecti sumus, humilitate regredimur. Medicus enim quando aegritudinem discutit, si curet quod per aliquam causam factum est, et ipsam causam non curet, ad tempus videtur mederi; sed causa manente, morbus repetitur. Ut ergo causa omnium morborum curaretur, idest superbia, descendit et humilis factus est Filius Dei. Quid superbis homo? Filius Dei propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem? saltem imitare humilem Deum: haec est enim commendatio humilitatis: *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me:* superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas voluntatem Dei. *Hilar. 3. de Trin.* Non igitur hoc dicit, quia faciat quod non velit; sed obedientiam suam sub affectu paternae voluntatis ostendit, volens ipse voluntatem Patris explere. *August. ib.* Ideo ergo qui ad me venerit, non eiiciam eum foras, quia non veni facere voluntatem meam. Humilis veni humilitatem docere: qui ad me venit incorporatur mihi, et humilis fit, quia non faciet voluntatem suam, sed Dei; et ideo non eiicietur foras, quia cum superbus esset, proiectus est foras: ad me enim venire non potest nisi humilis: non mittitur foras nisi superbia; qui servat humilitatem, non labitur a veritate. Quare autem ideo non eiiciat foras qui venit ad illum, quia non venit facere voluntatem suam, ostendit cum subdit: *Haec est enim voluntas eius qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo.* Ipse illi datus est, qui servat humilitatem. *Non est voluntas in conspectu Patris, ut pereat unus de pusillis Matth. 18.* De tumentibus potest perire, de pusillis nihil perit: *quia nisi fueritis sicut pusillus iste, non intrabitis in regnum caelorum ib. August. de correpti. et grat. cap. 9.* Qui ergo in Dei providentissima dispositione praesciti, praedestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, etiam nondum renati, sed et nondum nati, iam filii Dei sunt, et omnino perire non possunt: hi enim vere veniunt ad Christum. Ab illo (1) ergo datur perseverantia in bono usque in finem: neque enim datur nisi eis qui non peribunt: quoniam qui non perseverant peribunt. *Chrysost. hom. 44.* Per hoc autem quod dicit, *Non perdam ex eo*, non ostendit se indigere eorum cura; sed hoc dicit propter eorum salutem. Postquam autem dixerat, *Non perdam ex eo*, et, *non eiiciam foras*, subiungit: *sed suscitabo eum in novissimo die*: quia in resurrectione communi mali eiicientur, secundum illud *Matth. 22. Tollite eum et eiicite eum in tenebras exteriores.* Ipsi etiam perdentur secundum illud *Matth. 10. Qui potest animam et corpus perdere in gehennam.* Ideo autem multoties resurrectionem inducit, ut non ex solis rebus praesentibus iudicent Dei providentiam, sed aliam expectent vitam. *August. tract. 25.* Videte autem quemadmodum et hic geminam illam resurrectionem designet. Qui venit ad me, modo resurget, humilis factus in membris meis. Sequitur autem: *Sed resuscitabo illum in novissimo die.* Ad exponendum autem quod dixerat, *Omne quod dedit mihi Pater*: et iterum quod dixerat, *Non perdam ex eo*, subiungit: *Haec est enim voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam.* Superius c. 5. dixit: *Qui audit verbum meum, et credit ei qui misit me*; modo autem: *Qui videt Filium, et credit in eum.* Non dixit, Et credit in Patrem: hoc est enim credere in Filium, quod et in Patrem: *quia sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso; ut sic omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam*, credendo et transeundo ad vitam, tamquam prima illa resurrectione: et quia ipsa non est sola, subiungit de secunda: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.*

6. Murmurabant ergo Iudaei de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus qui de caelo descendi. Et dicebant: Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia de caelo descendi? Respondit ergo Iesus, et dixit eis: Nolite murmurare invicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: et ego resuscitabo eum in novissimo die. Est scriptum in prophetis: Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me: non quia Patrem vidit quisquam; nisi is qui est a Deo, hic vidit Patrem.

6. *Chrysost. hom. 45.* Iudaei existimantes se come-

(1) *Al.* etiam.

stione carnali potiri, non turbabantur, usquequo postea diffisi sunt ; unde dicitur : *Murmurabant ergo Iudaei de illo, quia dixisset : Ego sum panis vivus qui de caelo descendi.* Videbantur quidem turbari in hoc, quod dixerat eum de caelo descendisse ; sed non hoc erat quod turbationem faciebat, sed hoc quod non expectabant potiri mensa corporali. Adhuc tamen eum venerabantur, quia recens erat signum; et propterea non manifeste ei contradicebant, sed murmurando suam turbationem ostendebant. Quid autem murmurando dixerint, subditur: *Et dicebant: Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic quia descendi de caelo? August. trac. 26.* Longe autem isti erant a pane de caelo, nec eum esurire noverant: panis enim iste interioris hominis quaerit esuriem. *Chrys. ho. 45.* Manifestum est enim quoniam mirabilem eius nondum sciverant generationem ; propterea eum adhuc filium Ioseph dicunt. Sed non increpantur: non enim respondit eis, Non sum filius Ioseph, quia non poterant illum mirabilem partum audire. Si vero eum qui secundum carnem non poterant manifeste audire, multomagis nec superiorem ineffabilem. *August. ib.* Ab hominibus enim carnem assumpsit, sed non more hominum : nam Patrem habens in caelo, matrem elegit in terra, et illic natus sine matre, et hic sine Patre. Quid ergo talibus murmurantibus respondit : *Respondit ergo Iesus, et dixit eis: Nolite murmurare invicem*; quasi dicat : Scio quare non esuritis sic, ut istum panem non intelligatis, neque quaeratis : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit illum.* Magna gratiae commendatio ; nemo venit nisi tractus. Quem trahat, et quem non trahat; quare illum trahat, et illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Semel accipe et intellige ; si non traheris, ora ut traharis. *Chrysost. ib.* Hic autem insiliunt Manichaei dicentes, quoniam nihil in nobis est positum. Sed hoc non quod in nobis est destruit, sed ostendit nos divino auxilio indigentes ; ostendit enim hic non eum qui invitus venit, sed eum qui multam patitur oppugnationem. *August. ib.* Sed si inviti trahimur ad Christum, inviti credimus : ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur. Sed intrare quisquam Ecclesiam potest nolens, credere non potest nisi volens : *corde enim creditur ad iustitiam.* Si ergo invitus venit qui trahitur, non credit; si non credit, non venit: non enim ad Christum ambulando currimus, sed credendo; nec motu corporis, sed voluntate cordis accedimus: ergo voluntate traheris. Quid est autem trahi voluntate? *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui Ps. 36.* Est quaedam voluptas cordis, cui dulcis est panis ille caelestis. Porro si poetae dicere licuit: *Trahit sua quemque voluptas*, quanto fortius nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, beatitudine, iustitia, sempiterna vita, quod totum Christus est? An non habent corporis sensus voluptates suas, et animus deseritur a voluptatibus suis? Da amantem, desiderantem, ferventem, fonti aeternae patriae suspirantem ; et scit quid dicam. Sed quare voluit dicere, *Quem traxerit Pater?* si trahendi sumus, ab illo trahamur, cui dicit quaedam quae diligit *Cant. 1. Trahe me post te.* Sed quid intelligi voluit, advertamus. Trahit Pater ad Filium eos qui propterea credunt in Filium, quia eum cogitant Patrem habere Deum. Deus enim Pater aequalem sibi genuit Filium, et qui cogitat, atque in fide sua sentit ac ruminat aequalem esse Patri eum in quem credit, ipsum trahit Pater ad Filium. Arius credidit creaturam; non eum traxit Pater. Photinus dicit, homo solum est Christus: qui sic credit, non eum Pater trahit. Traxit Petrum qui dixit *Matth. 16. Tu es Christus Filius Dei vivi* : unde ei dictum est *ib. Non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater qui in caelis est.* Ista revelatio ipsa attractio est. Si enim qui inter delicias terrenas revelantur amantibus, trahunt: non trahet revelatus Christus a Patre? Quid enim fortius desiderat anima quam veritatem? Sed hic homines esuriunt, ibi saturabuntur; ideo subiecit: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die*; quasi dicat : Saturabitur eo quod et hic sitit, in resurrectione mortuorum, quoniam ego resuscitabo eum. *August. de quae no. et vete. quaest. 79.* Vel attrahit Pater ad Filium per opera quae faciebat per illum. *Chrysost. hom. 45.* Non parva dignitas Filii si Pater adducit; et ipse suscitat, non dividens (1) ad Patrem opera, sed ostendens parilitatem virtutis. Deinde ostendit modum secundum quem Pater trahit, dicens: *Scriptum est in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei.* Vides fidei dignitatem; quoniam non ab hominibus, neque (2) homines, sed ab ipso Deo eam debeant addiscere. Magister enim praesidet omnibus, paratus existens sua tribuere, ad omnes suam doctrinam effundens. Si autem erunt omnes docibiles Dei, qualiter quidam non credunt? Quia hoc de pluribus dictum est; sive quoniam omnes qui volunt. *August. de praedest. sanct. cap. 8.* Vel aliter: Sicut integre loquimur cum de aliquo litterarum magistro, qui in civitate solus est, dicimus, Omnes iste hic litteras docet : non quia omnes discunt, sed quia nemo nisi ab illo discit quicumque ibi litteras discit; ita recte dicimus, Omnes Deus docet venire ad Christum: non quia omnes veniunt, sed quia nemo aliter venit. *August. tract. 26. super Ioan.* Vel aliter: Omnes regni illius homines docibiles erunt Dei, non ab hominibus audient; et si hic ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, intus (3) datur. Strepitum verborum ingero auribus vestris; nisi revelet ille qui intus est, quomodo ergo, o Iudaei, me potestis agnoscere, quos Pater non docuit? *Bed.* Dicit autem pluraliter, *In prophetis*, quia omnes prophetae, uno eodemque spiritu repleti, licet diversa prophetarent, tamen ad idem tendebant: quapropter cum quovis eorum omnes alii concordabant; sicut cum Ioele propheta qui dicit: *Erunt omnes docibiles Dei. Glo.* Hoc in Ioele non invenitur, sed aliquid simile; dicitur enim ibi *cap. 2. Filii Sion exultate, et laetamini in Domino Deo nostro, quia dedit vobis doctorem.* Expressius tamen est in Isaia, ubi dicitur *cap. 54. Ponam universos filios tuos doctos a Domino. Chrysost. hom. 45.* Quod quidem praecipuum est; quia ante per homines discebant quae Dei sunt; nunc autem per unicum Filium Dei et Spiritum S. *August. de praedest. sanct. cap. 8.* Omnes autem docibiles Dei veniunt ad Filium; quoniam audierunt et di-

(1) *Al.* ab operibus Patris opera sua. (2) *Al.* per homines. (3) *Al.* revelatur.

dicerunt a Patre per Filium; unde subditur: *Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me.* Si autem omnis qui audivit a Patre et didicit venit, profecto omnis qui non venit, non audit a Patre, nec didicit. Valde remota est a sensibus carnis haec schola; in qua Pater auditur et docet, ut veniatur ad Filium; nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis, ubi est et ipse Filius; quia ipse est Verbum eius per quod Pater sic docet; simul est et Spiritus S. inseparabilia enim (1) dicimus esse opera Trinitatis. Sed Patri hoc potissimum est attributum, quia de ipso procedit et Filius et Spiritus S. Itaque gratia quae occulte et humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo corde duro respuitur: ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Cur ergo non omnes docet, ut veniant ad Christum; nisi quia eos quos docet, misericordia docet; quos autem non docet, iudicio non docet? Si autem dixerimus quod volunt discere, quos non docet, respondebitur nobis: Et ubi est quod ei dicitur *Ps. 84. Deus tu convertens vivificabis nos:* aut si non faciat volentes ex nolentibus Deus, ut quid orat Ecclesia secundum praeceptum Domini pro persecutoribus suis? Non enim quisquam dicere potest, Credidi, ut sic vocarer: praevenit quippe eum misericordia Dei, quia sic est vocatus ut crederet. *August. tract. 26. super Ioan.* Ecce ergo quomodo trahit Pater docendo de veritate, non necessitatem imponendo; trahere enim Dei est: *Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me.* Quid igitur? Christus nihil docuit? Quid quod Patrem magistrum homines non viderunt, Filium viderunt? Filius ergo dicebat, sed Pater docebat. Si enim ego homo cum sim, illum doceo qui audivit verbum meum, illum docet et Pater qui audivit Verbum eius. Exponit autem hoc ipse, et ostendit nobis quid dixerat, continuo subiungens: *Non quia Patrem vidit quisquam; nisi qui a Deo est, hic vidit Patrem;* quasi dicat: Ne forte cum dico vobis, *Omnis qui audivit a Patre et didicit,* dicatis apud vos: Numquam vidimus Patrem, quomodo ab eo discere poterimus? A meipso audite. Ego novi Patrem, ab illo sum, quomodo Verbum est ab illo cuius est verbum, non quod sonat et transit, sed quod manet cum dicente, et trahit audientem. *Chrysost. hom. 45.* Omnes quidem a Deo sumus. Id vero quod est praecipuum Filii et proprium, hic non posuit propter auditorum imbecillitatem.

7. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam. Ego sum panis vitae. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. Hic est panis de caelo descendens, ut siquis ex ipso manducaverit non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum.

7. *August. tract. 26.* Revelare voluit se Dominus quis esset; unde dicitur: *Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam;* Qui credit in me habet me. Quid est autem habere me? Habere vitam aeternam; vita enim aeterna est Verbum, quod in principio erat apud Deum, et vita erat lux hominum. Assumpsit vita mortem, ut vita occideret mortem. *Chrysost. hom. 45.* Quia vero turbae instabant, cibum corporalem petentes, et eius cibi qui patribus eorum datus erat reminiscentes, ut ostendat quod omnia illa figura erant huius veritatis praesentis, mentionem de cibo spirituali facit, dicens: *Ego sum panis vitae.* Panem quidem vitae se ipsum vocat, quoniam vitam vestram continet, et hanc, et futuram. *August. ib.* Sed quia illi de manna superbiebant, subiungit: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt.* Ideo patres vestri, quia similes estis illorum; murmuratores patres murmuratorum filiorum: nam de nulla re magis Deum offendisse ille populus dictus est, quam contra Deum murmurando. Ideo autem mortui sunt, quia quod videbant, neque intelligebant. *Chrysost. ib.* Non autem sine causa addit *in deserto*, sed occulte insinuans, quoniam non longum tempus fuit, quo scilicet manna datum est, neque simul cum eis venit in terram promissionis. Sed quia videbant panem datum a Christo minus esse illo quod patribus datum erat, in eo quod illud desuper descendebat. Miraculum vero panum inferius gerebatur; propterea subiungitur: *Hic est panis de caelo descendens. August. tract. 26.* Hunc panem significavit manna, hunc panem significabat altare Dei. Sacramenta haec sunt, et illa fuerunt: in signis diversa sunt, in re quae significatur, paria sunt. Apostolum audi: *1. Cor. 10. Omnes eandem escam spiritalem manducaverunt. Chrysost. hom. 45.* Deinde ostendit quod maxime eos poterat persuadere, quoniam ipsi patribus suis multo digniores effecti sunt, qui manna manducantes sunt mortui, et ideo subdit: *Ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* A fine utriusque cibi ostendit differentiam, Panem autem hic dogmata salutaria dicit, et fidem quae in ipsum est, aut corpus suum, haec enim conservant animam. *August. ib.* Sed numquid nos non morimur, qui manducamus panem descendentem de caelo? Sic illi sunt mortui, quemadmodum et nos sumus morituri, quantum attinet ad mortem huius corporis visibilem, atque carnalem; quantum autem pertinet ad mortem spiritalem, qua patres istorum mortui sunt, manducavit manna Moyses, et multi qui Domino placuerunt, et mortui non sunt; quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter gustaverunt, ut spiritualiter satiarentur. Nam et nos hodie accipimus visibilem cibum; sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti: quoniam multi de altari accipiunt, et accipiendo moriuntur: unde Apostolus *1. Cor. 11. Iudicium sibi manducat et bibit.* Panem ergo caelestem spiritualiter manducare, est innocentiam ad altare apportare: peccata, etsi sint quotidiana, non sint mortifera; antequam ad altare accedatis, attendite quid dicatis: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris Matth. 6.* Si dimittis, dimittentur tibi; securus accede; panis est, non venenum, Si quis ergo ex hoc pane manducaverit, non morietur; sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum; qui manducat, scilicet intus, non foris. *Alcui.* Ideo (2) inquam, non moritur qui comedit hunc

(1) *Al.* didicimus.

(2) *Al.* namque.

panem : *quia ego sum panis vivus qui de caelo descendi. Theoph.* Per hoc scilicet, quod incarnatus est. Non ergo prius solum fuit homo], et postmodum assumpsit divinitatem, ut Nestorius fabulatur. *August. tract. 26.* De caelo descendit et manna ; sed manna umbra erat, iste veritas est. *Alcui.* Est autem mea vita vivificans ; unde sequitur: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet*, non tantum in praesenti per fidem, et iustitiam, sed *in aeternum.*

8. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

8. *August.* Determinat consequenter Dominus quomodo se panem dicat, non tantum secundum divinitatem quae pascit omnia, sed etiam secundum humanam naturam quae est assumpta a Verbo Dei, cum subdit: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Bed.* Hunc panem tunc Dominus dedit, quando mysterium corporis et sanguinis sui in discipulis tradidit, et quando semetipsum Deo Patri obtulit in ara crucis. Quod vero dicit, *Pro mundi vita*, non debemus intelligere pro elementis, sed pro hominibus qui mundi nomine designantur. *Theoph.* In hoc quod dicit, *Quem ego dabo*, potestatem suam demonstrat, quod non sicut servus minor Patre crucifixus est, sed voluntarie : nam etsi a Patre dari dicatur, tamen seipsum tradidit ipse. Attende autem, quod panis qui in mysteriis a nobis assumitur, non solum figuram gerit carnis Christi, sed ipse est vera caro Christi : non enim dixit, *Panis quem ego dabo*, figuram carnis meae gerit, *sed caro mea est.* Transmutatur autem inenarrabilibus verbis iste panis per mysticam benedictionem, et habitationem Spiritus S. in carnem Christi. Sed quare non videmus carnem ? Quia si caro videretur, horror nos in eius assumptione invaderet : unde ut nostrae infirmitati condescendatur, talis nobis videtur mysticus cibus secundum quod nostrae consuetudini competebat. Pro mundi autem vita carnem suam tradidit, quia moriendo mortem solvit. Ego etiam intelligo pro mundi vita resurrectionem ; nam Domini mors universalem resurrectionem toti generi humano ministravit. Forte autem et vitam quae in sanctificatione et beatificatione consistit et spiritu, mundi vitam dixit : quamvis enim non omnes susceperint vitam quae est in sanctificatione et spiritu; tamen Dominus seipsum pro mundo tradidit, et quantum in eo est totus mundus sanctificatur. *August. tract. 26.* Quando autem caperet caro quod dixit panem carnem? Norunt autem fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligant: fiant corpus Christi, si volunt vivere de spiritu Christi : de spiritu enim Christi non vivit, nisi corpus Christi ; numquid enim corpus meum vivit de spiritu tuo? Hunc panem exponit Apostolus dicens *1. Cor. 11. Unum corpus multi sumus.* O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum caritatis? Qui vult vivere accedat, credat, incorporetur, ut vivificetur.

9. Litigabant ergo Iudaei ad invicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum ? Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.

9. *August. tract. 26.* Quia Iudaei panem concordiae non intelligebant, ad invicem litigabant ; unde dicitur : *Litigabant ergo Iudaei ad invicem dicentes, Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum* ? Qui autem manducant talem panem, non litigant ad invicem, quoniam per hunc Deus habitare facit unanimes in domo. *Bed.* Putabant ergo Iudaei quod Dominus particulatim carnem suam divideret, et eis ad manducandum daret; et ideo litigabant, quia non intelligebant. *Chrysost. hom. 46.* Quia igitur dicebant hoc esse impossibile, ut scilicet carnem suam ad manducandum daret, ostendit quoniam non solum non est impossibile, sed valde necessarium; unde sequitur : *Dicit ergo eis Iesus : Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Aug.ib.* Quasi dicat: Quomodo quidem edatur, aut quisnam sit modus manducandi istum panem ignoratis; verumtamen : *Nisi manducaveritis etc. Bed.* Et ne crederetur illis solis haec dixisse, mox generalem sententiam intulit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem. August. ib.* Et ne istam vitam intelligentes, de hac re litigarent, secutus adiunxit: *Habet vitam aeternam.* Hanc ergo non habet, qui istam carnem non manducat, nec istum sanguinem bibit. Nam temporalem vitam sine illo habere homines possunt; aeternam vero omnino non possunt. Non ita est haec esca, quam sustentandae huius temporalis vitae causa sumimus : nam qui eam non sumpserit, non vivet ; nec tamen qui eam sumpserit, vivet. Fieri enim potest ut morbo, vel senio, vel aliquo casu plurimi qui eam sumpserint, moriantur. In hoc vero cibo et potu idest corporis et sanguinis Domini non ita est: nam et qui eam non sumit, non habet vitam, et qui eam sumit, habet vitam, et hanc utique aeternam. *Theoph.* Non enim puri homnis caro est, sed Dei, et hominem divinum facere valens, tamquam divinitate inebrians. *August. XXII. de Civi. Dei cap. 19.* Sunt autem quidam liberationem ab aeterno supplicio hominibus promittentes Christi baptismate ablutis, qui participes sunt corporis eius, quomodolibet vixerint propter illud quod dicitur hic. *Ib. c. 24.* Sed contradicit eis Apostolus dicens: *Gal. 5. Manifesta sunt opera carnis, quae sunt, fornicatio, immunditia etc. quae praedico sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Quamobrem quomodo sit accipiendum quod hic dicitur, merito quaeritur. Qui enim in eius corporis unitate, idest in Christianorum compage membrorum, cuius corporis sacramentum fideles communicantes de altari sumere consueverunt, ipse vero dicendus est manducare corpus et bibere sanguinem Christi; ac per hoc haeretici et schismatici ab unitate corporis separati, possunt idem percipere sacramentum, sed non sibi utile, immo etiam noxium, quo iudicentur gravius, quam vel tardius liberentur. Nec illi etiam in perditis et damnabilibus moribus debent esse securi, qui per vitae iniquitatem, ipsam vitae iustitiam, quae est Christus, deserunt, sive aliquid hu-

iusmodi faciendo: non enim isti dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Ut enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi, et membra meretricis. *August. super Ioan. trac. 26.* Hunc itaque cibum et potum societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est Ecclesia in praedestinatis, et vocatis, et iustificatis, et glorificatis sanctis, et fidelibus eius. Huius rei sacramentum, idest unitas corporis et sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in dominica mensa praeparatur, et de dominica mensa sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipsa cuius sacramentum est, omni homini est ad vitam, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Ne autem putarent sic in isto cibo et potu promitti vitam aeternam, ut qui eam sumerent, iam nec corpore morerentur; huic cogitationi occurrens subiungit dicens: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die*: ut scilicet habeat interim vitam aeternam secundum spiritum in requie, quae sanctorum spiritus suscipit; quod autem ad corpus attinet, nec corpus etiam vita aeterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in novissimo die eam habeat.

10. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus, Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Sicut misit me vivens pater, et ego vivo propter patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me. Hic est panis qui de caelo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum. Haec dixit in Synagoga, docens in Capharnaum.

10. *Beda.* Dixerat superius: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam*: et ut ostenderet quanta distantia sit inter corporalem cibum et potum, et spirituale mysterium corporis et sanguinis sui, adiecit: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Chrysost. hom. 46.* Hoc autem dicit, aut ut credant his quae dicta sunt, ut non aestiment aenigma et parabolam esse, sed sciant quoniam omnino oportet manducare corpus Christi; aut vult dicere quod verus cibus est hic qui animam salvat. *August. tract. 26.* Vel aliter: Cum cibo et potu id appetant homines ut non esuriant, neque sitiant, hoc veraciter non praestat nisi iste cibus et potus, qui eos a quibus sumitur immortales et incorruptibiles facit; idest societas ipsa sanctorum, ubi pax erit, et unitas plena, atque perfecta: Propterea Dominus noster corpus et sanguinem suum in eis rebus commendavit, quae ad unum aliquid rediguntur ex multis: namque aliud, scilicet panis ex multis granis in unum constat; aliud, scilicet vinum ex multis acinis confluit. Deinde iam exponit quid sit manducare corpus eius et sanguinem bibere, dicens: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo.* Hoc est ergo manducare illam escam, et illum bibere potum, in Christo manere, et Christum in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat eius carnem, nec bibit eius sanguinem; sed magis tantae rei sacramentum ad iudicium sibi manducat et bibit. *Chrysost. ib.* Vel aliter continuatur: Quia promiserat se manducantibus vitam aeternam, ut ergo hoc confirmet, induxit: *Qui manducat meam carnem etc. August. de ver. Dom. ser. 11.* Multi quidem, qui vel corde ficto carnem illam manducant, et sanguinem bibunt, vel cum manducaverint apostatae fiunt, numquid manent in Christo, et Christus in eis? Sed est profecto quidam modus manducandi illam carnem, et bibendi illum sanguinem, quomodo qui manducaverit et biberit', in Christo manet et Christus in eo. *August. XXI. de civit. Dei cap. 27.* Hoc est, illi qui non sacramento tenus tantum, sed revera corpus Christi manducant, et sanguinem bibunt. *Chrys. ib.* Et quia ego vivo, manifestum est quod ipse vivet; et ad hoc ostendendum subiungit: *Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me;* ac si dicat: Vivo ego sicut Pater, et ne ingenitum aestimes, adiecit, *Propter Patrem*, Patrem sibi esse principium occulte insinuans. Quod autem dicit, *Qui manducat me, et ipse vivet propter me*, non de vita simpliciter hoc dicit, sed de approbata: etenim etiam infideles vivunt non manducantes de carne illa, sed neque de resurrectione communi hoc dicit, etenim omnes suscitabuntur, sed de gloriosa, et mercedem habente. *August. tract. 26.* Non autem ait: Sicut manduco Patrem, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me: non enim Filius participatione Patris fit melior, sicut participatione Filii per unitatem corporis eius et sanguinis, quod illa manducatio et potatio significat, nos efficimur meliores. Si ergo ita dictum est, *Vivo propter Patrem* quia ipse de illo est, sine detrimento aequalitatis dictum est. Nec tamen eandem nostram et suam aequalitatem significavit, sed gratiam mediatoris ostendit. Si autem secundum id accipimus, *Vivo propter Patrem*, quod alibi ait *infr. 14. Pater maior me est*, haec verba ita dixit, *Sicut misit me Pater*, ac si diceret. Ut ego vivam propter Patrem, idest ad illum tamquam ad maiorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me misit; ut autem quisque vivat propter me, participatio facit, quia manducat me. *Hilar. 8. de Trinitate.* De veritate igitur carnis et sanguinis Christi non relictus est ambigendi locus; nunc enim ex ipsius Domini professione, et fide nostra vere caro est, et vere sanguis est. Hoc ergo vitae nostrae causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum ea conditione qua vivit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum vivimus, idest naturam carnis suae adepti; quomodo non naturaliter secundum spiritum in se Patrem habeat, cum vivat ipse per Patrem? Per Patrem autem vivit, dum nativitatis non alienam ei intulit, diversamque naturam. *August. ib.* Ut autem illum panem manducando vivamus, qui aeternam vitam ex nobis habere non possumus, de caelo descendit; unde sequitur: *Hic est panis qui de caelo descendit. Hilar. 10. de Trinit.* Se panem hic dicit, ipse enim origo sui corporis est. Ac ne Verbi virtus, atque natura defecisse a se existimaretur in carne, panem

carnem suam esse dixit, ut per hoc quod descendens de caelis panis est, non ex humana conceptione origo esse corporis eius existimaretur, dum caeleste esse corpus ostenditur. At vero cum panis est, assumpti per Verbum corporis est possessio. *Theo.* Non enim purum Deum comedimus, nam et impalpabilis et incorporeus est: neque enim hominis puri carnem comedimus, quae nil possit proficere. Sed quia Deus carnem sibi univit, caro eius vivificativa existit; non quod in Dei naturam transierit; sed secundum quandam igniti ferri consuetudinem, quod et ferrum manet, et ignis actum ostendit; sic et caro Domini vivificativa est tamquam caro Verbi Dei. *Bed.* Et ut ostenderet distantiam umbrae et lucis, typi et veritatis, subiunxit: *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum. August. ib.* Quod autem illi mortui sunt, ita vult intelligi, ut non vivant in aeternum. Nam temporaliter et hi profecte morientur, qui Christum manducant; sed vivunt in aeternum, quia Christus est vita aeterna. *Chrys. hom. 46.* Si enim possibile fuit sine messe, et frumento, et aliis huiusmodi quadraginta annis illorum vitam conservare, multo magis nunc cibo spirituali hoc facere poterit, cuius illa erant figurae. Frequenter autem vitam repromittit, quia nihil est ita delectabile hominibus; unde et in veteri testamento longitudo vitae promittebatur; hic autem vita finem non habens. Simul etiam per hoc ostendere vult, quoniam sententiam morti tradentem pro peccato nunc solvit, vitam aeternam e contrario promittens. Sequitur: *Haec dixit in synagoga, docens in Capharnaum*: ubi scilicet plurimae virtutes eius sunt factae. Docebat autem in synagoga et in templo, multitudinem attrahere volens, et ostendens quoniam non est contrarius Patri. *Bed.* Mystice autem Capharnaum, quae interpretatur villa pulcherrima, significat mundum; synagoga vero iudaicum populum. Per hoc ergo ostenditur quod Dominus per mysterium incarnationis mundo apparens Iudaico populo multa docuit, quae ipse intellexit.

11. Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt: Durus est hic sermo: et quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quidquam. Verba quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent credentes, et quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me: nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, et iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes. Et nos credimus, et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. Respondit ei Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis unus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Scariothis: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

11. *August. tract. 27.* Talia loquente Iesu non crediderunt aliquid magnum dicentem, et verbis illis aliquam gratiam (1) cooperantem; sed prout voluerunt intellexerunt, et more hominum, quia poterat, aut disponebat Iesus carnem, qua indutum erat Verbum, veluti conscissam distribuere credentibus in se; unde dicitur: *Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt: Durus est hic sermo. Chrysost. hom. 46.* Id est difficile susceptibilis, superexcedens eorum imbecillitatem: putabant enim eum supra seipsum loqui maiora propria dignitate, et dixerunt: *Quis potest eum audire*? quasi pro seipsis respondentes, quia non debebant. *August. ib.* Si autem discipuli durum habuerunt istum sermonem, quid inimici? Et tamen sic oportebat ut diceretur, quod non ab hominibus intelligeretur; secretum Dei intentum debet facere, non adversos. *Theoph.* Cum audis quod discipuli eius murmurabant, non intelligas hos qui actu sunt discipuli, sed hos qui in habitu et figura videbantur ab eo instrui. Nam inter discipulos erant quidam ex plebe, qui dicebantur eius discipuli, qui multo cum discipulis manebant tempore. *August. ib.* Sic autem apud se ista dixerunt, ut ab illo non audirentur; sed ille, qui noverat in seipsis, apud seipsum audiebat; unde sequitur: *Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat. Alcui.* Quod scilicet dixi vobis, manducare carnem meam, et bibere sanguinem meum. *Chrysost. hom. 46.* Erat autem hoc suae deitatis signum, occulta in medium ferre; unde sequitur: *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius:* supple, quid dicetis? Hoc et in Nathanaele fecit dicens: *Quoniam dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis; maiora his videbis.* Non igitur quaestiones quaestionibus copulat; sed magnitudine dogmatum et multitudine eos inducere vult. Non igitur discipulos in scandalum mittere volens hoc dicit: sed eorum scandalum solvere volens: nam dum aestimant eum de Ioseph natum, non suscipiunt ea quae dicebantur. Qui vero crediturі erant, quoniam de caelo descendit, et illuc ascendit, facilius attendunt his quae dicebantur. *August. ib.* Vel aliter: Hinc solvit quod illos commoverat: illum enim putabant erogaturum corpus suum; ille autem dixit se ascensurum in caelum, utique integrum: *Cum videritis*, inquiens, *Filium hominis ascendentem ubi erat prius.* Certe vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis erogat corpus suum, et quia gratia eius non consumitur morsibus. Filius autem hominis Christus ex Virgine Maria hic esse coepit in terra, ubi carnem assumpsit ex terra; quid ergo vult quod ait, *Cum videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius*, nisi ut intelligamus unam personam esse Christum Deum, et hominem, non duas? Ne fides nostra sit quaternitas, sed Trinitas. Sic ergo erat Filius hominis in caelo, quemadmodum Filius Dei erat in terra: Filius Dei in terra in suscepta carne, Filius hominis in

(1) *Al.* cooperientem.

caelo in unitate personae. *Theoph.* Non ergo propter hoc putes quod de caelo corpus Christi descenderit, hoc enim Marciani haeretici, et Apollinaris est dictum; sed quia unus et idem erat Filius Dei, et hominis. *Chrysost. ib.* Propter hoc autem et aliam solutionem inducit dicens: *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam.* Quod autem dicit, tale est. Spiritualiter oportet ea quae de me sunt audire; qui autem carnaliter audit, nihil proficit. Est autem carnaliter intelligere, simpliciter ea quae proposita sunt videre, et nihil plus imaginari. Oportet autem non ita iudicare, sed omnia mysteria interioribus oculis inspicere, quod semper est spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter potest nobis carnem dare manducare. Quid igitur? Non est vera caro? Immo utique: quod igitur ait, *Caro non prodest quicquam*, non de sua carne dicit, sed de eius carne qui carnaliter accipiebat, quae dicebantur. *August. ib.* Vel aliter: *Caro non prodest quicquam.* Sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem, et prodest plurimum: nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret ut habitaret in nobis; sed spiritus per carnem aliquid operatus est in nobis pro salute nostra. *August. 10. de civ. Dei. c. 24.* Non enim caro per seipsam mundat, sed per Verbum a quo suscepta est; quod cum sit principium omnium, suscepta anima et carne, et animam credentium mundat et carnem: *Spiritus ergo est qui vivificat; caro non prodest quicquam*; sicut illi intellexerunt carnem. Non sic ego do ad manducandum carnem meam, quia nec carnem debemus sapere secundum carnem: proinde dicit: *Verba quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Chrysost. ib.* Idest spiritualia sunt, nihil habentia carnale, neque consequentiam naturalem; sed eruta sunt ab omni tali necessitate quae in terra, et a legibus quae hic positae sunt. *August. ib.* Si ergo intellexisti spiritualiter, spiritus et vita tibi sunt; si intellexisti carnaliter, etiam sic spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt. Diximus enim hic Dominum commendasse in manducatione carnis suae, et potatione sanguinis sui ut in illo maneamus, et ipse in nobis. Hoc autem quid facit nisi caritas? *Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Rom. 5.* ergo spiritus est qui vivificat. *Chrysost. ib.* Et quia de carnali audientia supra locutus est, subiungit: *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt.* Dicens *quidam*, discipulos excepit; suam autem dignitatem ostendit occulta revelans. *August. ib.* Non dixit: Sunt quidam in vobis qui non intelligunt, sed causam dicit quare non intelligant. Propheta enim dixit *Isai. 7. Nisi credideritis, non intelligetis*: nam qui resistit, quomodo vivificatur? Adversarius enim radio lucis quo penetrandus est, non avertit aciem, sed claudit mentem. Credant et aperiant, et illuminabuntur. *Chrysost. ib.* Et ut dicas, quoniam ante haec verba, et non postquam murmuraverunt et scandalizati sunt, haec Christus cognoverat, subiungit Evangelista dicens: *Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credituri, et qui traditurus eum esset. Theoph.* Volens per hoc nobis Evangelista ostendere quod ante constitutionem mundi omnia cognoscebat, quod divinitatis erat indicium. *August. ib.* Sed postquam distinxit credentes Dominus a non credentibus, expressit causam quare non credunt; unde sequitur: *Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Chrysost. ib.* Quasi dicat: Non turbant me, neque stuporem inferunt qui non credunt. Novi quibus dedit Pater. Dixit autem hoc, ut ostendat quoniam, non illorum gloriam concupiscens hoc dicebat, sed ut suadeat eis quod Patrem eius existiment Deum, et non Ioseph. *August. ib.* Ergo et credere datur nobis, non enim nihil est credere. Si autem magnum quid est, gaude, quia credidisti; sed noli extolli: *quid enim habes, quod non accepisti? 1. Cor. 4. Aug. de praedest. sanct. c. 9.* Hoc autem donum quibusdam dari, et quibusdam non dari omnino non dubitat, qui non vult manifestissimis sacris litteris repugnare. Cur autem non omnibus det, fidelem movere non debet, qui credit ex uno omnes esse in condemnationem iustissimam; ita ut nulla Dei esset iusta reprehensio, et si nullus inde liberaretur, inde constat magnam esse gratiam quod plurimi liberantur. Cur autem istum potius quam illum liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius. Sequitur: *Ex hoc multi discipuli eius abierunt retro, et iam cum illo non ambulabant. Chrysost. hom. 46.* Non dixit; Recesserunt, sed *abierunt retro*, ab ea quae secundum virtutem est auditione, et quam habebant olim fidem, perdiderunt. *August. tract. 27.* Ecce praecisi a corpore vitam perdiderunt: quia in corpore nec fuerunt: inter non credentes et ipsi reputati sunt. Abierunt retro non pauci, sed multi post Satanam, non post Christum, quomodo de quibusdam feminis dicit Apostolus *I. Tim. 5. Quaedam conversae sunt retro post Satanam.* Petrum autem non repulit Dominus retroire post Satanam, sed fecit post se ire. *Chrysost.* Quaeret autem aliquis: Quod tempus erat verba dispensandi his quae constructa erant (1) nocentium? multa quidem utilitas et necessitas. Quia enim instabant cibum corporalem petentes, et eius qui sub patribus datus est reminiscentes, ostendens quoniam omnia illa typus erant, meminit cibi spiritalis. Non igitur scandalizari oportebat, sed interrogare congruum erat; quare illorum amentiae scandalum fuit, non indissolubilitatis eorum quae dicebantur. *August. ib.* Et hoc etiam forte factum est ad consolationem nostram; quoniam aliquando contingit ut homo dicat verum, et quod dicit non capiatur, atque illi qui audiunt scandalizentur, et discedant. Poenitet autem hominem dixisse quod verum est: dicit enim apud se homo: Non debui sic dicere; et sic Domino contigit. Dixit, et perdidit multos; sed non turbatur ipse, quia ab initio noverat, qui non essent credentes. Nos, si nobis contingat, conturbamur: solatium in Domino inveniamus, et tamen caute verba dicamus. *Bed.* Sciebat autem Dominus de aliis discipulis qui remanserunt, an vellent abire; sed tamen eos interrogavit ut fides eorum monstraretur, et aliis imitanda proponeretur; unde sequitur: *Dixit ergo Iesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire? Chrysost. ib.* Per hunc autem modum oportebat eos

(1) *Al.* nocentia.

rahi : nam si eos laudasset, passi essent aliquid humanum, existimantes se gratiam Christo facere, eum non relinquendo: ostendens vero se non indigere eorum sequela, magis eos detinuit. Non autem eis dixit: Abite, hoc enim esset eos expellere ; sed interrogavit eos, an vellent abire, auferens eis vim et necessitatem, et nolens eos verecundia coarctari: ex necessitate enim detineri par esset ac si abirent. Petrus autem fratrum amator , amicitiae conservator, pro toto respondet collegio ; unde sequitur : *Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus ? August. ib.* Quasi dicat : Repellis nos a te : da nobis alterum ad quem ibimus si te relinquimus. *Chrysost. ib.* Hoc autem verbum multae est amicitiae ostensivum: quia scilicet Christus eis honorabilior erat, quam patres et matres. Deinde ut non videatur hoc propterea dicere, quia non essent, qui eos reciperent, subiungit: *Verba vitae aeternae habes.* Audiens enim magistrum dicentem , quoniam resuscitabo eum, et habebit vitam aeternam , ostendit se recordari eorum, quae dicta sunt verborum. Et Iudaei quidem dicebant, *Hic est Filius Ioseph ;* hic vero dicit : *Et nos credimus et cognovimus , quia tu es Christus Filius Dei. August. tract. 27.* Credidimus enim ut cognosceremus: nam si prius cognoscere , deinde credere vellemus , nec cognosceremus, nec credere valeremus. Hoc credimus et cognovimus, quia *tu es Christus Filius Dei;* idest quia ipsa vita aeterna tu es, et non das in carne et sanguine tuo, nisi quod es. *Chrysost. ib.* Quia vero Petrus dixerat, *Et non credimus* , Dominus de collegio credentium excipit Iudam; unde sequitur: *Respondit ergo eis Iesus: Nonne ergo vos duodecim elegi , et unus ex vobis diabolus est ?* Quod autem dicit , tale est : Ne aestimetis quod secuti estis me , non redarguam malos. Dignum autem est hic quaerere, quare nunc nihil dicunt discipuli, sed postea *infr. 13.* formidantes dicunt : *Numquid ego sum Domine?* Sed nondum Petrus audierat: *Vade retro me Satana. Mat. 16.* et propter hoc timorem non habuit. Nunc etiam non dicit : *Unus ex vobis* me tradet, sed *diabolus est :* ideo nesciebant quod dicebatur : sed malitiam aestimabant vituperari solum. Accusant autem hic Christum gentiles insipienter: non enim electio eius vim fert his quae futura sunt ; sed in voluntate positum est salvari , et perire. *Bed.* Vel dicendum, quod ad aliud elegit undecim, et ad aliud unum: undecim elegit ut in apostolica dignitate perseverarent: unum elegit, ut per proditionis eius officium salutem operaretur humani generis. *August. tract. 27.* Electus enim est iste , de quo nolente et nesciente magnum aliquid boni fieret. Sicut enim iniqui male utuntur bonis operibus Dei; sic e contra Deus bene utitur malis operibus hominum. Quid Iuda peius? Sed malo eius bene usus est Dominus: tradi se pertulit, ut nos redimeret. Potest etiam sic intelligi quod ait, *Duodecim elegi,* quia consecratus est duodenarius numerus eorum, qui per quatuor cardines mundi Trinitatem fuerant denuntiaturi. Non autem quia periit inde unus , ideo illius numeri honor ademptus est : nam in locum pereuntis alius subrogatus est. *Greg. XIII. Moral. cap. 17.* Capitis autem nomine censetur corpus cum de perverso homine dicitur : *Unus ex vobis diabolus est:* unde Evangelista exponens subdit: *Dicebat autem de Iuda Simonis Schariotis: hic enim erat traditurus eum , cum esset unus de duodecim. Chrysost. ib.* Considera Christi sapientiam : neque enim Christus eum manifestum fecit , ne inverecundum faciat , et sic litigiosior fiat: neque eum latere permisit, ne aestimans se latere, sine timore operaretur.

CAP. VII.

Post haec autem ambulabat Iesus in Galilaeam: non enim volebat in Iudaeam ambulare , quia quaerebant eum Iudaei interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudaeorum scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, et vade in Iudaeam , ut et discipuli tui videant opera tua quae facis. Nemo quippe in occulto quid facit, et quaerit ipse in palam esse. Si haec facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum advenit : tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos ; me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego enim non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.

August. tract. 28. Futurum erat ut aliquis fidelis Christi absconderet se ne a persecutoribus inveniretur; et ne illi pro crimine obiiceretur latibulum, praecessit in capite, quod in membro confirmaretur; unde dicitur: *Post haec autem ambulans Iesus in Galilaea: non enim volebat in Iudaeam ambulare , quia quaerebant eum Iudaei interficere. Bed.* Haec verborum connexio talis est , ut intelligamus quoniam in medio multa geri, et fieri potuerunt. Iudaea autem, et Galilaea regiones sunt Palestinae provinciae; sed Iudaea dicta est a tribu Iuda: non tamen solum illa regio, quam tribus Iuda , sed et illa quam tribus Beniamin possidebat, Iudaea dicta est, quia ex tribu Iuda Reges oriebantur. Galilaea vero dicitur , eo quod lacteum populum, idest candidum gignat: Galilaea enim Graece, Latine lac dicitur. *August. ib.* Si autem hoc Dominus dixit, quasi non posset ambulare inter Iudaeos, et non occidi a Iudaeis: hanc enim potentiam, quando voluit, demonstravit; sed infirmitati nostrae praebebat exemplum; non ipse perdiderat potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. *Chrys. hom. 47.* Sed et illud est dicere , quoniam quae deitatis erant ostendebat , et quae humanitatis: etenim fugiebat persecutores, ut homo, et apparebat eis ut Deus, utrumque vere existens. *Theoph.* Secessit etiam nunc in Galilaeam; quia nondum passionis aderat tempus: unde vanum reputabat in medio inimicorum manere, et magis ipsos ad odium incitare; unde et consequenter tempus describitur : *Erat autem in proximo dies festus Iudaeorum scenopegia. August. ib.* Quid sit scenopegia , qui Scripturas legerunt noverunt. Faciebant tabernacula in die festo ad similitudinem tabernaculorum, in quibus habitaverunt, cum ex Aegypto educti peregrinarentur in eremo. Celebrabant ex

hoc diem festum, reminiscentes beneficiorum Domini, qui tamen occisuri erant Dominum. Appellabatur autem apud Iudaeos dies festus, cum tamen non esset unus, sed plures. *Chrys. ib.* Ostendit igitur per hoc Evangelista, quoniam multum tempus praetermisit. Cum enim Dominus sedit in monte, erat prope dies festus paschae. Hic autem scenopegiae meminit, et in quinque intermediis mensibus nihil aliud nobis enarravit, nisi miraculum panum, et allocutionem factam ad eos, qui comederunt. Quia enim indeficienter signa faciebat et disputabat, non poterant Evangelistae omnia enumerare; sed illa praecipue studuerunt dicere, pro quibus aut querela, aut contradictio quaedam a Iudaeis subsequebatur; quod et hic apparet. *Theo.* Quia enim fratres eius viderant ipsum non esse paratum ad descendendum, subditur: *Dixerunt autem fratres eius ad eum: Transi hinc, et vade in Iudaeam. Bed.* Ac si dicant; Tu signa facis, et pauci ea vident: transi ergo ad regiam urbem ubi sunt principes, ut visis signis, laudem consequaris ab eis. Sed quia non omnes discipuli semper Dominum sequebantur, sed eorum multi in Iudaea erant, ideo subdunt: *Ut et discipuli tui videant opera tua quae facis. Theoph.* Idest turbae quae sequuntur te: non enim de duodecim dicunt discipulis, sed de aliis qui conversabantur cum illo. *August. tract. 28.* Cum autem auditis fratres Domini, Mariae cogitate consanguinitatem, non iterum parientis ullam propaginem. Sicut enim in sepulcro, ubi positum est corpus Domini nec ante, nec postea mortuus iacuit; sic uterus Mariae nec ante, nec postea quicquam mortale concepit. Opera quidem Domini discipulos non latebant, sed istos latebant; et ideo dicebant: *Ut discipuli tui videant opera quae tu facis.* Loquebantur autem prudentiam carnis, Verbo quod caro factum est; unde et subdunt: *Nemo quippe in occulto aliquid facit, et quaerit ipse in palam esse. Si hoc facis, manifesta teipsum mundo*; quasi dicat: Facis miracula: appare hominibus, ut laudari possis ab hominibus: nam qui eum videntur monere, gloriae ipsius consulunt: et quia humanam gloriam requirebant, in eum non credebant; unde sequitur: *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Christum enim consanguineum potuerunt habere; credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. *Chrysost. ib.* Dignum est autem mirari Evangelistarum morem veritatis amicum, qualiter non verecundantur dicere ea quae magistro videntur ferre iniuriam, sed hoc maxime studuerunt enuntiare. Non enim parvam habet detractionem, quod fratres eius discredebant. Et videtur quidem initium verborum quasi amicorum esse; multae autem amaritudinis erant quae dicebantur, quia de formidine, et de amore gloriae eum notant: nam dicunt: *Nemo in occulto aliquid facit*: quod erat dicere, Formidinem incusantium, et simul suspicantium quae fiebant non vere facta esse. Per hoc autem, quod dicunt, *Et quaerit ipse in palam esse*, amorem gloriae notant. Christus autem mansuete eis respondit, docens nos non indigne ferre, si aliqui etiam viles nobis consilientur: sequitur enim: *Dicit eis Iesus: Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Bed.* Ne autem videatur hoc contrarium ei quod Apostolus dicit: *Gal. 4. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum*, referendum est quod hic dicitur non ad tempus nativitatis, sed ad tempus glorificationis. *August. tract. 28.* Dabant enim illi consilium consequendae gloriae, velut seculariter et terreno affectu monentes, ne esset ignobilis, et latitaret. Sed Dominus voluit ad ipsam celsitudinem per humilitatem viam sternere. Dicit ergo, *Tempus meum*, idest gloriae meae, qua veniam in altitudine iudicaturus *nondum venit: tempus autem vestrum*, idest mundi gloria, *semper est paratum.* Et quoniam nos Domini corpus sumus, quando nobis insultant amatores huius saeculi, dicamus eis: Tempus vestrum adest paratum, tempus nostrum nondum advenit: excelsa enim patria, humilis via. Qui recusat viam, quid quaerit patriam? *Chrys. hom. 47.* Vel aliter: Videtur mihi aliud occulte insinuare: Fortassis enim eum prodere volebant, et tradere Iudaeis, ideo dicit: *Tempus meum nondum advenit*, hoc est tempus crucis et mortis; *tempus autem vestrum semper est paratum*: quia etsi vos semper sitis cum Iudaeis, non interficient vos, eadem cum illis zelantes; unde sequitur: *Non potest vos odisse mundus*; *me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt*; quasi dicat: Qualiter mundus eos odit, qui eadem cum ipso volunt, et pro eisdem student? Me autem odit, quoniam redarguo eum. Intantum ergo gloriam hominum non quaero, quod non praetermitto eos redarguere; licet sciam ex hoc odium nasci, et mortem intentari. Per hoc etiam ostendit quod odium Iudaeorum contra eum concitabat publica redargutio, non autem sabbati solutio. *Theo.* Vel Dominus contra duo, de quibus illi eum arguebant, alia duo inducit. Contra formidinem quidem dicit, quod opera mundi redarguit, idest opera eorum, qui mundana sapiunt; quod non faceret si formidolosus esset: sed contra inanem gloriam misit illos ad festum; unde sequitur: *Vos ascendite ad diem festum hunc*: nam si vanae gloriae passione detineretur, retinuisset eos secum: nam gloriae cupidi consueverunt multos habere, qui sequantur eos. *Chrys. 18.* Hoc etiam dicit ostendens, quod eis blandiri non vult, sed concedit eis Iudaica facere. *August.* Vel aliter: *Vos ascendite ad diem festum hunc*, ubi gloriam humanam quaeritis, ubi extendere vultis carnalia gaudia, non cogitare caelestia. Sequitur: *Ego autem non ascendam ad diem festum istum. Chrys. ib.* Scilicet modo vobiscum; *quia meum tempus nondum impletum est*: in futuro enim pascha crucifigendus erat. *August. ib. Vel meum tempus*, idest gloriae meae *nondum advenit*; ipse erit dies festus meus, non diebus istis percurrens et transiens, sed permanens in aeternum. Ipsa erit festivitas et gaudium sine fine, aeternitas sine labore, serenitas sine nube.

2. Haec cum dixisset, ipse mansit in Galilaea. Ut autem ascenderunt fratres eius tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto. Iudaei ergo quaerebant: Ubi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant, quia bonus est: alii autem dicebant non, sed, seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudaeorum.

2. *Theoph.* Quia dixerat Dominus, *Non ascendam*

vobiscum, in principio denegavit ascensum,vitans iram frementium Iudaeorum; unde dicitur: *Haec cum dixisset, ipse mansit in Galilaea. Postea vero ascendit;* unde sequitur: *Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascendit. August.tract.28.* Ascendit autem non gloriari temporaliter, sed aliquid docere salubriter,et de festo aeterno admonere. *Chrysost. hom. 47.* Vel ascendit, non ut patiatur, sed ut alios erudiat. Latenter autem ascendit : poterat enim manifeste ascendere, et detinere eorum inordinatum impetum, quod multoties fecit; at nolebat hoc continuo facere, ne magis suam divinitatem denudaret, et ut incarnatio eius certior esset, et ut nos erudiret ad virtutem. Ut igitur disceremus quid nos oporteat facere, qui non possumus persecutores detinere, voluit latenter ascendere. Non autem dixit, In occulto, ut ostendat dispensative hoc esse factum. Si enim omnia ut Deus ageret, quomodo possemus nos scire, incidentes humanis periculis quid oporteat facere ? *Alcuin.* Vel occulte ascendit, quia favorem hominum non quaerit, non pompis stipantium se turbarum delectatur. *Bed.* Mystice autem designatur, quia singulis quibusque carnalibus humanam gloriam quaerentibus Dominus manet in Galilaea, quae interpretatur transmigratio sancta, idest in membris suis, qui trasmigrant de vitiis ad virtutes, et in eis proficiunt. Postmodum vero Dominus ascendit, quia membra Christi non huius vitae, sed aeternae gloriam quaerunt. Occulte autem Dominus ascendit, quia omnis gloria eius est ab intus, idest *de corde puro, et coscientia bona et fide non ficta 1. ad Tim. 1. August. ib.* Vel quod quasi latenter ascendit, aliquid significare voluit: omnia enim quae dicta sunt antiquo populo Israel, umbrae fuerunt futurorum, et scenopegia umbra erat futurorum. Omnia ergo quae fiebant in figura, manifestantur in nobis. Ascendit ergo in occulto: figura enim erat ipsum esse in occulto. In ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinatura significabat. Ille enim est in tabernaculis,qui se in mundo esse intelligit peregrinum.Scenopegia autem erat celebratio tabernaculorum.Sequitur: *Iudaei autem quaerebant eum in die festo, et dicebant: Ubi est ille ? Chrys. hom. 48.* Ex multo odio et inimicitia: neque enim eum nominatim vocare volebant. Non autem multa erat eis in festivitate reverentia, nec multa religio : quia a festivitate credebant Christum fraudulenter detinere. Sequitur : *Et murmur multus erat de eo in turba. August. tract. 28.* Murmur erat de contentione, quam convenienter exponit dicens: *Quidam enim dicebant quia bonus est: alii autem dicebant non, sed seducit turbas.* Quicumque emicuerit in aliqua gratia, alii dicunt, *Bonus est*: alii, *Non, sed seducit turbas.* Quod autem dictum est de eo, valet ad consolationem de quocumque hoc dictum fuerit Christiano. Et quidem si seducere decipere est, nec Christus seductor, nec quisquam debet seductor esse Christianus. Si autem seducere aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, quaerendum est, unde et quo. Si a bono ad malum, malus seductor est; si a malo ad bonum, bonus est: et utinam sic omnes seductores vocemur et simus. *Chrysost. ib.* Igitur illam quidem aestimo opinionem multitudinis esse, qua scilicet dicebatur bonus esse: hanc vero principum et Sacerdotum; quod ostenditur per hoc quod dicunt, *Seducit turbas:* non dicunt, Seducit nos. Sequitur : *Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudaeorum. August.* Eorum scilicet qui dicebant, *Bonus est*, non qui dicebant, *Seducit turbas*: haec enim clarius sonabant, sed, *Bonus est*, pressius susurrabant. *Chrysost. ib.* Vide autem eorum, qui principantur corruptionem; hi autem qui principatibus subiiciuntur, sani quidem erant iudicio, sed non habebant libertatem dicendi; quod maxime multitudinis est.

3. Iam autem die festo mediante ascendit Iesus in templum, et docebat. Et mirabantur Iudaei dicentes: Quomodo hic litteras scit cum non didicerit? Respondit Iesus, et dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit; an ego a meipso loquar. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit : qui autem quaerit gloriam eius qui misit eum, hic verax est, et iniustitia in illo non est.

3. *Chrysost. hom. 48.* Dominus tardatione sua auditores attentiores facere volens, non in primis diebus ascendit, sed circa solemnitatis medium; unde dicitur: *Iam autem die festo mediante ascendit Iesus in templum, et docebat.* Qui enim primis diebus eum quaesierunt, repente eum praesentem videntes, magis intendebant docenti, et qui bonum eum dicebant, et qui malum : illi quidem, ut aliquid lucrarentur et admirarentur, hi vero ut comprehenderent. *Theo.* Nam in principio festi his quae festi erant magis attendebant: unde postea Christum attentius audierunt. *August. tract. 28.* Quantum enim datur intelligi, ipsam festivitatem diebus pluribus celebrabant; et ideo dicit, *Iam die festo mediante*; idest cum illius diei festi tot dies remansissent quot praeterissent ; ut etiam hoc impleretur quod ait: *Non ascendam ad diem festum hunc*, idest ad quem vos vultis, primum, vel secundum diem; ascendit autem postea die festo mediante. *August. quaest. nov. et vet. testa. quaest. 78.* Tunc etiam ascendit, non quasi ad diem festum, sed quasi ad lucem. Illi vero ascenderunt quasi ad perfruendum deliciis diei festi. Christo vero ille fuit dies festus, quo passione sua redemit mundum. *August. sup. Ioan. trac. 29.* Ille autem prius latebat, docebat, et palam loqebatur, et non tenebatur. Illud enim quod latebat, erat causa exempli: hoc potestatis. *Chrysost. ib.* Quid autem docebat, non dixit Evangelista; sed quod mirabiliter docebat, hoc solum ostendit: tanta enim erat virtus docentis, ut qui dixerant: *Seducit turbas*, transmutati mirarentur; unde sequitur : *Et mirabantur Iudaei dicentes. Quomodo hic literas scit cum non didicerit?* Vide admirationem nequitia plenam: non enim dicit, quod in doctrina admirarentur, sed in aliam admirationem inciderunt. *August. ib.* Omnes quidem, quantum arbitror, admirabantur, sed non omnes convertebantur. Et unde admiratio? Quia multi noverant ubi natus, quemadmodum fuerat educatus : numquam eum viderant litteras discentem; audiebant tamen de lege disputan-

tem, legis testimonia proferentem; quae nemo posset proferre nisi legisset; nemo legeret, nisi litteras didicisset; et ideo mirabantur. *Chrysost. ib.* Ab hac autem admiratione cognoscere debebant, quoniam haec scientia humanitus non erat in eo, sed divinitus; sed quia hoc ipsi nolebant confiteri, sed in sola admiratione stabant, Dominus haec revelavit: sequitur enim: *Respondit eis Iesus, et dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Aug.trac.29.* Videtur autem hoc esse contrarium quod dicit, *Mea*, et *non est mea*: nam si dixisset, Ista doctrina non est mea, nulla esset quaestio. Quae est ergo doctrina Patris, nisi Verbum Patris? Ipse ergo Christus est doctrina Patris, si Verbum Patris est. Sed quia verbum non potest esse nullius, sed est alicuius, et suam doctrinam dixit seipsum, et non suam: quia Patris est Verbum. Quid est tam tuum quam tu, et quid tam non tuum quam tu, si alicuius es, quod es. Breviter ergo hoc mihi dixisse videtur, *Mea doctrina non est mea*; ac si diceret: Ego non sum a meipso. Sabellianam haeresim sententia ista dissolvit, qui dicere ausi sunt ipsum esse Filium, qui est et Pater: duo esse nomina, sed unam rem. *Chrysost. ib.* Vel suam dicit, quoniam eam docuerat, non suam autem, quoniam Patris erat doctrina. Sed si omnia quae sunt Patris, eius sunt, ex hoc ipso, quod Patris est, deberet esse et sua. Sed hoc quod dicit, *Non est mea*, vehementer ostendit et sui et Patris unam esse doctrinam; ac si diceret: Nihil habeo permutatum, aut diversum; sed ita ago, aut dico, ut non aestimetur aliud quid praeter Patrem dicere, vel agere. *August. 1. de Trinit. trac. 29.* Vel aliter: Secundum aliud suam dixit, secundum aliud non suam: secundum formam Dei suam, secundum formam servi non suam. *August. tract. 29.* Si quis autem hoc parum intellexerit, audiat consilium quod Dominus consequenter dat, dicens: *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscit de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar.* Quid est, *Si quis voluerit voluntatem eius facere?* Hoc est credere in eum: ipse enim supra *c. 6.* dixit: *Hoc est opus Dei ut credatis in eum quem ipse misit.* Quis autem hoc nesciat hoc esse facere voluntatem Dei, operari opus eius? Cognoscere autem, hoc est intelligere. Ergo noli quaerere intelligere, ut credas, sed crede ut intelligas: quia *nisi credideritis, non intelligetis Isai. c. 7. Chrys. ib.* Vel hoc ita dicit, ac si dicat: Auferte iram, et invidiam, et odium, quod sine causa in me habetis; et nihil erit, quod prohibeat vos cognoscere, quoniam Dei verba sunt, quae loquor. Deinde aliud inducit argumentum insolubile, ab his quae sunt in consuetudine hominum, nos erudiens; unde sequitur: *Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit.* Qui aliquam propriam vult instituere doctrinam, propter nihil aliud hoc vult quam ut gloriam acquirat. Si vero ego gloriam eius, qui misit me quaero, cuius gratia aliena vellem vos docere? Et hoc est quod subdit: *Qui autem quaerit gloriam eius qui misit illum, hic verax est, et iniustitia in illo non est. Theoph.* Quasi dicat: Verax sum, quia doctrina mea continet veritatem; iniustitia in me non est, quia alterius gloriam non usurpo. *August. ib.* Qui quaerit gloriam propriam Antichristus est. Dominus autem noster magnum nobis exemplum praebuit humilitatis, dum habitu inventus ut homo, quaerit gloriam Patris, non suam. Sed tu quando aliquid boni facis, gloriam tuam quaeris; quando aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris. *Chrysost. ib.* Vide ergo quoniam causa quaedam propter quam humilia de se dicit, haec est, ut credant quoniam non desiderat gloriam, neque principatum, et etiam propter imbecillitatem audientium, et ut doceat homines moderata sapere, et nihil de se dicere magnum, sed semper humile.

4. Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? Quid me quaeritis interficere? Respondit turba, et dixit: Daemonium habes: quis te quaerit interficere? Respondit Iesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus; et in sabbato circumciditis hominem. Si circumsionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

4. *Chrysost. hom. 48.* Duas criminationes Iudaei contra Christum inducebant: unam quod sabbatum solveret, aliam quod Patrem suum dicebat Deum, aequalem seipsum faciens Deo. Hoc igitur prius confirmavit, dum ostendit quod non est Deo contrarius, sed eadem ille docet. De reliquo ad sabbati solutionem instat dicens: *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem?* Ac si diceret: Lex dicit, Non occides: vos autem occiditis; et hoc est quod subditur: *Quid me quaeritis interficere?* Ac si diceret: Et si ego dissolvi legem hominem sanans, transgressio fuit, sed in salutem; vos autem transgredimini in malum: unde non debeo a vobis de solutione legis diiudicari. In duobus ergo eos corripuit, et dicendo, *Quid me quaeritis interficere?* et ostendendo quoniam occisionem meditantes, non sunt digni alium diiudicare. *August. tract. 30.* Vel hoc dicit, quia si legem facerent, in ipsis litteris Christum agnoscerent, et praesentem non occiderent. Respondit autem ei turba, non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem: sequitur enim: *Respondit turba, et dixit: Daemonium habes: quis te quaerit interficere?* Ei dictum est, quod daemonium haberet, qui daemones expellebat; Dominus autem non turbatus, sed in sua veritate tranquillus, non reddidit maledictum pro maledicto, sed respondit tranquille. *Bed.* In quo nobis patientiae reliquit exemplum, ut quoties nobis ab aliquibus falsa obiiciuntur convicia, patienter toleremus, et vera quae possumus non obiiciamus, sed salutaria monita praedicemus: sequitur enim: *Respondit Iesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini. August. ib.* Ac si diceret: Quid si opera mea videritis? Ipsius enim opera erant quae in mundo videbant, et ipsum qui fecit omnia non videbant. Fecit unam rem, et turbati sunt, quia salvum fecit hominem in sabbato; (1) quasi si quisquam eorum aegrotus sab-

(1) *Al.* quasi si quisquam eorum sabbato sanaretur, alius illum etc.

bato sinceraret, alius illum sanum fecisset, quam iste qui eos scandalizavit, quia unum hominem sabbato salvum fecit. *Chrysost. ib.* Hoc enim quod dicit, *Miramini*, hoc est turbamini, et tumultuatis. Vide autem quomodo prudenter a lege eos syllogizat. Vult enim ostendere, quod facere hoc opus non erat legem solvere: sunt enim multa principaliora, quam lex de observatione sabbati, per quorum observationem lex non solvitur, sed impletur; et ideo subdit: *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus; et in sabbato circumciditis hominem. Aug. ib.* Quasi dicat: Bene factum est, ut acciperetis circumcisionem a Moyse, *non quia ex Moyse est, sed ex patribus:* Abraham enim primus accepit circumcisionem a Domino. *Et in sabbato circumciditis.* Convicit vos Moyses: accepistis in lege, ut circumcidatis octavo die: accepistis in lege, ut vacetis septimo die. Si octavus dies illius, qui natus est, occurrit ad diem septimum sabbati, circumciditis hominem; quae circumcisio pertinet ad aliquod signaculum salutis, et non debent homines sabbato vacare a salute. *Alcuin.* Propter tres enim causas data fuit circumcisio: primo ut signum esset magnae fidei Abrahae; secundo, ut per eam a ceteris nationibus discernerentur; tertio, ut illam in virili membro suscipientes, castitatem mentis et corporis observare deberent. Et tantum conferebat tunc circumcisio, quantum nunc baptisma, nisi quia ianua nondum aperta erat. Concludit ergo ex praemissis: *Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini. etc. Chry. ib.* Quasi dicat: Sabbati solutio in circumcisione, legis est observatio; sic et ego hominem curans sabbato legem servavi. Vos qui non estis legislatores, ultra modum legem defenditis: sed Moyses iubet legem solvi propter mandatum, quod non erat ex lege, sed ex patribus. Per hoc autem quod dicit, *Totum hominem sanum feci in sabbato*, ostendit circumcisionem esse particularem sanitatem. *August. tract. 30.* Forte autem illa circumcisio ipsum Dominum significabat. Quid enim est circumcisio, nisi carnis expoliationem a corde cupiditatum carnalium. Non ergo sine causa data est in eo membro per quod procreatur creatura mortalium: quia *per unum hominem peccatum intravit in mundum Rom. 5.* Ideo autem quisquis cum praeputio nascitur, quia omnis cum vitio propaginis nascitur; et non mundat Deus sive a vitio cum quo nascimur, sive a vitiis quae male vivendo addimus, nisi per Christum: cultellis enim petrinis circumcidebant, et petrae nomine Christum figurabant. Ideo autem octavo die, quia post septimum sabbati Dominus die dominico resurrexit. Ipsa autem resurrectio nos circumcidit, idest abstulit desideria carnalia. Intelligite hoc significari opus bonum quod ego feci totum hominem salvum in sabbato: quia et curatus est ut sanus esset in corpore, et credidit ut sanus esset in anima. Estis autem prohibiti servilia opera facere sabbato: numquid servile opus est hominem sanare in sabbato? Manducatis siquidem, et bibitis sabbato, quia pertinet ad salutem; per quod ostenditis opera salutis nullo modo esse die sabbati omittenda. *Chrysost. hom. 48.* Non autem dixit, Ego maius circumcisione operatus sum; sed solum factum narrans, iudicium eis concessit; unde subditur: *Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate;* quasi dicat: Non quia Moyses apud vos habet maiorem gloriam quam ego, ex personarum dignitate feratis sententiam, sed a rerum natura; hoc enim est iuste iudicare. Nullus autem incusavit Moysen de hoc quod iussit sabbatum solvi propter mandatum circumcisionis, quod erat aliunde, quam ex lege inductum. Ergo fide dignior vobis est Moyses, qui iubet solvi legem a mandato non legali. *August. ib.* Hoc autem quod Dominus notavit hoc loco, evadere in hoc saeculo, magni laboris est, non personaliter iudicare. Admonuit quidem Dominus Iudaeos, admonuit et nos: quod enim pretiosum sonabat de ore Domini, et propter nos scriptum est, et nobis servatum, et propter nos recitatum. Sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. Corpus enim Domini, in quo surrexit, uno loco esse potest: veritas eius ubique diffusa est. Quis ergo est qui non iudicat personaliter? Qui aequaliter diligit. Non enim cum homines diverso modo pro suis gradibus honoramus, timendum est ne personas accipiamus: nonnumquam enim est iudicium inter patrem et filium: non aequamus filium patri in honore; sed praeponimus, si bonam causam habet filium, patri in veritate; sic tribuimus honorem debitum, ut non perdat aequitas meritum.

5. Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: Nonne hic est, quem quaerunt Iudaei interficere? Ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Clamabat ergo Iesus in templo docens, et dicens: Et me scitis, et unde sim scitis; et a meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum. Et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, quia ab ipso sum, et ipse me misit. Quaerebant ergo eum apprehendere: et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius.

5. *August. tract. 31.* Supra dictum est, quod Dominus ideo velut occulte ascendit ad diem festum, non quia timebat ne teneretur, cui potestas erat, ut non teneretur; sed ut significaret etiam in ipso die festo, qui celebrabatur a Iudaeis, se occultari, et suum esse mysterium: nunc autem apparet potestas quae putabatur timiditas: loquebatur enim palam in die festo, ita ut mirarentur turbae; unde dicitur: *Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: Nonne hic est quem quaerunt Iudaei interficere? Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt.* Noverant enim qua saevitia quaerebatur; mirabantur qua potentia non tenebatur. *Chry. hom. 49.* Addit autem Evangelista, *Ex Ierosolymis:* quoniam qui magis potiti erant signis, hi (1) omnes erant miserabiliores; qui deitatis eius signum videntes maximum, omnia iudicio corruptorum principum permittebant. An non magnum, insanientes, et quaerentes interficere, habere eum in manibus, et

(1) *Al.* omnibus.

repente quiescere? *August. tract. 31.* Igitur non plene intelligentes Christi potentiam, putaverunt esse principum scientiam, quod ei pepercerunt; unde subdunt: *Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? Chrysost. ib.* Sed ipsi neque principum sequuntur sententiam, sed aliam proferunt corruptam, et propria amentia dignam; unde subditur: *Sed hunc scimus unde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. August. ib.* Haec opinio apud Iudaeos non inaniter nata est. Invenimus tamen quod Scripturae dixerunt de Christo, quoniam *Nazaraeus vocabitur Mat. 11.* ergo praedixerunt unde sit. Iudaei etiam dixerunt Herodi quaerenti quod Christus in Bethleem Iudae nasceretur, et testimonium etiam propheticum attulerunt. Unde ergo nata est haec opinio apud Iudaeos, quod Christus cum venerit, nemo sciat unde sit, nisi quia utrumque pronuntiaverunt Scripturae? Secundum hominem praedixerunt unde esset, secundum Deum latebat impios, et quaerebat pios. Hanc igitur opinionem in eis generaverat, quod per Isaiam dictum est *cap. 53. Generationem eius quis enarrabit?* Denique Dominus ad utrumque respondit, et quia noverant eum unde esset, et quia non noverant; unde sequitur: *Clamabat ergo Iesus docens in templo, et dicens: Et me scitis, et unde sim scitis;* hoc est dicere: Et unde sim scitis, et unde sim nescitis: unde sim scitis, Iesus a nazareth, cuius etiam parentes nostis. Solus enim in hac causa latebat Virginis partus, quo excepto totum noverant in Iesu quod ad hominem pertinet. Recte ergo dixit, *Et me scitis, et unde sim scitis*, secundum carnem et effigiem hominis quam gerebat; secundum divinitatem autem a *meipso non veni; sed est verus qui misit me. Chrysost. ib.* Per quod ea quae in mente habebant revelat; ac si diceret: Non sum de numero eorum qui sine causa venerunt; sed est verax qui misit me: et si verax est, in veritate misit; et qui missus est, congruum est veracem esse. Rursus autem ex propriis sermonibus eos capit: quia enim dicebant: *Cum venerit Christus, nullus cognoscet unde est*; ostendit etiam inde se Christum esse, quoniam a Patre venit, quem ipsi nesciebant; et ideo subdit: *Quem vos nescitis. Hil. 6. de Trin.* Numquid autem non omnis homo, licet in carne ex Deo natus, secundum sensum communis opinionis ex Deo est? Et quomodo negat ab his vel seipsum, vel unde ipse sit sciri, nisi id unde est, ad naturae suae referret auctorem? Nam id quod unde sit ignoratur, naturam ex qua est, dum unde sit nescitur, ostendit. Ignorari enim unde sit non potest quicquid subsistit ex nihilo: quia hoc ipsum quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem eius unde sit, non habet. Ob hoc autem quid sit ipse, nescitur, dum ignoratur a quo sit: non enim confitetur Filium qui negat natum, nec natum intelligit, qui putabit eum esse ex nihilo. *Chrysost. ib.* Vel ignorantiam hic dicit, quae est per opera, sicut Paulus ait *Tit. 1. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Dupliciter autem eos redarguit. Et primum quidem quae occulte loquebantur, haec in medium inducit, clamans, ut eos verecundari faciat. *August. tract. 31.* Denique ut ostenderet eis unde possent scire, subiecit, *Ego scio eum.* Ergo a me quaerite, ut sciatis eum. Patrem enim non cognoscit nisi Filius; et cui voluerit Filius revelare. *Et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Chrysost. ib.* Quod est impossibile; quia enim verax est qui misit, congruum est et eum qui missus est, veracem esse. Ubique autem cognitionem Patris soli sibi attribuit, quia a Patre est; unde sequitur: *Et ego scio eum, quia ab ipso sum. Hila. 6. de Trin.* Quaero autem utrum id quod ab eo est, opus in eo creationis, aut naturam generationis ostendat? Si opus in eo creationis est, universa quoque quae creantur a Deo sunt. Et quomodo Patrem non universa noverunt, cum Filius eum, idcirco quia ab eo est, non nesciat? Si vero idcirco ei, quia ab eo sit, eum nosse sit proprium; quomodo non hoc ei qui ab eo est, erit proprium, scilicet ut verus Filius ex natura Dei sit? Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis. Tamen, ne forte id quod ab eo est, adventus sui tempus haeresis invaderet, continuo subiecit, *Et ipse me misit.* Tenuit ordinem evangelici sacramenti, natum se professus et missum. *August. ib. Ab ipso*, inquit, *sum*, quia Filius de Patre; quod autem videtis me in carne, ipse me misit. Ubi noli intelligere naturae dissimilitudinem, sed generantis auctoritatem. *Chrysost. ib.* Irritaverunt autem Iudaeos ea quae dicebantur, propter hoc quod dixerat: *Quem vos nescitis*, quia profitebantur se scire; unde sequitur: *Quaerebant ergo eum apprehendere, et nemo misit in eum manus.* Vide furorem eorum invisibiliter refrenatum. Evangelista vero humanius et humilius loqui volens, ut ex hoc Christus homo putaretur, non dixit quod eos invisibiliter detinuit; sed subiecit: *Quia nondum venerat hora eius. Aug. ib.* Hoc est, quia nolebat: non enim Dominus sub fato natus est. Hoc nec de te credendum est, quanto minus de illo per quem factus es? Si tua hora voluntas est illius, illius hora quae est, nisi voluntas sua? Non ergo horam dixit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi.

6. De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quae hic facit? Audierunt pharisaei turbam murmurantem de illo haec, et miserunt principes et pharisaei ministros, ut apprehenderent Iesum. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui me misit. Quaeretis me, et non invenietis; et ubi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudaei ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes? Quis est hic sermo, quem dixit: Quaeretis me, et non invenietis, et ubi sum ego, vos non potestis venire?

6. *August. tract. 31.* Humiles et pauperes salvos faciebat Dominus; unde dicitur: *De turba autem multi crediderunt in eum.* Turba enim quae suam aegritudinem cito vidit, etiam illius medicinam sine dilatione cognovit. *Chrys. hom. 49. in Ioan.* Verumtamen neque in his erat sana fides, sed more multitudinis vulgaria loquebantur: sequitur enim: *Et dicebant: Christus cum venerit, numquid signa plura faciet, quam quae hic facit?* Dicere enim, *Christus cum venerit*, erat non

firmiter credentium hunc esse Christum. Vel etiam hoc dicere, est ostendere eum non esse Christum; ac si dicant: Nonne ille cum venerit melior erit, et plura signa faciet? Grossiores enim non a doctrina, sed a signis inducuntur. *August. ib.* Vel intelligunt: Si duo non erunt, hic est Christus. Principes autem insaniebant; et ideo medicum non solum non agnoscebant, sed etiam occidere cupiebant; unde sequitur: *Audierunt pharisaei turbam murmurantem de illo haec, et miserunt principes, et pharisaei ministros ut apprehenderent eum. Chrysost. ib.* Multa quidem locutus est supra, sed nihil tale fecerunt; quod maxime enim eos mordebat, hoc erat, quod turbae scilicet Christum glorificabant. Sabbati autem solutio, apparens causa erat, quam scilicet praetendebant. Et ipsi quidem non audebant Christum capere, periculum timentes; ministros autem mittunt tamquam periculis expositos. *August. ib.* Quia ergo non poterant apprehendere nolentem, missi sunt ut audirent docentem: sequitur enim: *Dixit ergo Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum. Chrysost. ib.* Verba loquitur humilitatis plena; ac si diceret: Quid festinatis me interficere? Parvum expectate tempus. *August. ib.* Quod modo ergo vultis facere, facturi estis; sed non modo, quia nolo: implere enim debeo dispensationem meam, et sic pervenire ad passionem. *Chrysost. ib.* Per hoc igitur audaciorem turbam terruit, studiosiorem vero magis avidam faciebat ad audiendum, quasi parvo tempore derelicto, in quo possent hac doctrina potiri. Non autem dixit simpliciter, Hic sum, sed *Vobiscum sum*; quasi dicat: Et si persequamini me, non tamen cessabo, quae sunt pro vobis dispensans, et ea quae sunt ad salutem docens, et monens vos. Quod autem subdit, *Et vado ad eum qui me misit*, sufficiens erat eos terrere. *Theoph.* Tamquam Patri sit de ipsis conquesturus; quia si missum opprobriis affecerunt, non est dubium, quod mittenti fecerunt iniuriam. *Bed.* Dicit autem, *Vado ad eum qui misit me*, ac si diceret: Revertens ascendo ad Patrem qui me incarnari praecepit. Illuc se dixit ire a quo numquam recessit. *Chrys. ib.* Quod vero eo indigebant, manifestat per hoc quod dicit: *Quaeretis me, et non invenietis.* Sed ubi quaesierunt eum Iudaei? Dicit Lucas quoniam plangebant mulieres super eum. Probabile autem est et multos alios hoc passos esse, et praecipue dum civitas caperetur, eos meminisse Christi, et miraculorum eius, et praesentiam eius desiderare debuerunt. *August. tract. 31.* Vel hic iam resurrectionem suam praedixit; quia quaesituri illum erant post resurrectionem compuncti. Noluerunt enim eum agnoscere praesentem, et postea quaesierunt cum viderent in eum multitudinem credentem: unde multi compuncti dixerunt, Quid faciemus? Viderunt enim Christum suo scelere morientem, et crediderunt in Christum suis sceleribus ignoscentem, et quousque biberent sanguinem, quem fuderunt, de sua salute desperaverunt. *Chrysost. hom. 49.* Deinde ne quis eum per mortem communi modo abire aestimet, subiungit: *Et ubi ego sum, vos non potestis venire.* Si vero in morte maneret, possent ad eum ire: illuc enim omnes abimus. *Aug. ib.* Non autem dixit, Ubi ero, sed *Ubi sum:* semper enim ibi erat Christus, quo fuerat rediturus; sic rediit, ut nos non derelinqueret. Erat enim Christus secundum visibilem carnem in terra, secundum invisibilem maiestatem in caelo et in terra. Non autem dixit, Non poteritis, sed *non potestis venire*: tales enim tunc erant qui non possent. Nam ut sciatis, non hoc ad desperationem dictum, et discipulis suis dixit tale aliquid: *Quo ego vado, vos non potestis venire.* Denique hoc Petro exposuit dicens *infr. 13. Quo ego vado, non potes me sequi modo: sequeris autem postea. Chrysost. ib.* Haec autem omnia induxit, volens eos attrahere: etenim modicum tempus quod relinquebatur, et post recessum ipsum desiderabilem esse, et eum non posse de cetero inveniri, sufficientia erant ad suadendum, ut ad eum accederent. Per hoc autem quod dicit, *Vado ad eum qui misit me*, ostendit nullam sibi fieri laesionem ab insidiis eorum, et passionem suam voluntariam sibi esse. Passi sunt autem aliquid ipsi Iudaei ad ea, quae dicta sunt, et quaerunt ad seipsos quo debeat ire; quod non erat eorum, qui desiderarent ab eo liberari: sequitur enim: *Dixerunt ergo Iudaei ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes?* Sic enim Gentes vocabant quasi exprobrantes, et magna in semetipsis gloriantes: quia Gentes ubique disseminatae erant, et imperfecte ad invicem permixtae. Sed hoc opprobrium postea ipsi sustinuerunt, quia ubique dispersi sunt. Antiquitus autem tota Gens in unum collecta erat; sed cum Iudaei ubique terrarum iam Gentibus permixti essent, non diceret: *Quo ego vado, vos non potestis venire*: si per hoc Gentes intellexisset. *August. ib.* Dixerat autem Dominus, *Quo ego vado*, de sinu Patris. Hoc ergo illi nullo modo intellexerunt, et tamen ex hac occasione salutem nostram praedixerunt, quod Dominus iturus esset ad Gentes, non praesentia corporis, sed tamen pedibus suis: misit enim ad nos membra sua, et fecit nos membra sua. *Chrysost. ib.* Non autem dixerunt, quod iturus esset ad Gentes laedere eas, sed docere. Iam enim iram submiserant, et his quae dicta erant, crediderant. Nequaquam autem nisi credidissent, quaesiissent ad seipsos: *Quis est hic sermo, quem dixit: Quaeretis me, et non invenietis, et ubi sum ego, vos non potestis venire?*

7. In novissimo autem die magno festivitatis stabat Iesus, et clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

7. *Chrysost. hom. 50.* Cum recessuri essent domum, celebrata festivitate, Dominus dat eis viatica ad salutem; unde dicitur: *In novissimo autem die magno festivitatis stabat Iesus, et clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Aug. tr. 32.* Tunc enim agebatur festivitas, quae appellatur scenopegia, idest tarbenaculorum constructio. *Chrysost. ib.* Quae per septem dies agebatur: prima autem dies et ultima erat celeberrima secundum legem; et hoc significavit Evangelista, cum dixit, *In novissimo die magno festivi-*

tatis. Medios autem dies magis ad voluptatem consumebant. Ideo ergo prima die hoc eis non dixit, sed neque secunda, aut tertia, ne ea quae dicebantur deperirent, (1) eis voluptati vacantibus. Clamabat autem propter turbae multitudinem. *Theoph.* Simul quidem ut audibilis fieret, atque ut confidentiam largiretur, et quia neminem formidabat. *Chrysost. ib.* Dicit autem *Si quis sitit;* ac si diceret : Neminem necessitate et violentia attraho; sed si quis habet desiderium multum, hunc ego voco. *August. ib.* Est enim sitis interior, quia est homo interior. Constat autem plus amare hominem interiorem, quam exteriorem. Si ergo sitimus, veniamus non pedibus, sed affectibus, nec migrando, sed amando. *Chrysost. ib.* Quia enim de intellectuali loquitur potu, ostendit per hoc quod post inducit: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae.* Sed ubi hoc dicit Scriptura? Nusquam. Quid igitur? *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura*; hic subdistinguere oportet, ut postea subsequatur, *Flumina de ventre eius fluent aquae vivae:* ostendens quoniam rectam oportet habere cognitionem, et non ita a signis, sicut a Scripturis credere in ipsum : etenim superius dixit *cap. 5. Scrutamini Scripturas. Hieron. in Prolog. Gen.* Vel hoc testimonium de Proverbiis sumptum est, ubi scilicet dicitur *cap. 5. Deriventur fontes tui foris, et in plateis aquas tuas divide. August. ib.* Venter autem interioris hominis est conscientia cordis eius. Bibito autem isto liquore, vivescit purgata conscientia, et hauriens fontem habebit, et ipsa fons erit. Quis est fons, vel quis est fluvius, qui manat de ventre interioris hominis? Benevolentia, qua vult consulere proximo. Bibunt ergo qui credunt in Domino. Si autem putat qui bibit quod soli ipsi debet sufficere, non fluit aqua viva de ventre eius; si autem proximo festinat consulere, ideo non siccatur, quia manat. *Greg. super. Ezechie. hom. 10.* Cum enim a mente fidelium sanctae praedicationis verba defluunt, quasi de mente credentium aquae vivae flumina decurrunt. Ventris autem viscera quid sunt aliud nisi mentis interna, idest recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas? *Chrysost. ib.* Dicit autem *flumina*, et non flumen, copiositatem et ubertatem gratiae occulte insinuans. Viventem autem aquam dicit, agentem semper. Spiritus enim gratia cum in mentem intraverit, et firmata fuerit, omni fonte magis manat, et neque deficit, neque evacuatur, neque stat; videbit quis utique hoc ad sapientiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inspiciens. Nihil enim eos detinebat, sed sicut flumina multo impetu delati omnia secum trahentes abibant. *August. tract. 32.* Ad qualem autem potum Dominus invitasset, exposuit Evangelista, et dixit: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Quem dicit Spiritum, nisi Spiritum S. Nam unusquisque homo habet in se proprium spiritum. *Alcui.* Spiritum autem sanctum ante ascensionem Apostolis promisit; post ascensionem in linguis igneis dedit: inde dicit: *Quem accepturi erant credentes in eum. Aug. tr. 32.* Erat ergo Spiritus Dei; sed nondum in eis erat qui crediderant in Iesum. Ita enim disposuit non eis dare Spiritum istum, nisi post resurrectionem suam; unde sequitur: *Nondum enim erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Chrysost. hom. 50.* Apostoli quidem prius spiritu eiiciebant daemonia, sed ea quae a Christo est potestate; quando enim mittebat eos, non dicitur, Dedit eis Spiritum sanctum, sed dedit eis potestatem, De prophetis autem ab omnibus confessum est, quod Spiritus S. eis dabatur; sed haec gratia a terra defecerat. *August. 4. de Tr. cap. 29.* Sed quomodo et de Ioanne Baptista dictum est *Luc. 1. Spiritu sancto replebitur ab utero matris suae*; et Spiritu sancto repletus Zacharias invenitur, ut de illo talia diceret; et Spiritu sancto Maria, ut talia de Domino praedicaret; Spiritu sancto Simeon, et Anna, ut magnitudinem Christi parvuli agnoscerent. Quomodo ergo intelligitur, nisi quia certa illa Spiritus sancti datio post clarificationem Christi futura erat, qualis numquam antea fuerat? Habitura erat quandam proprietatem in ipso adventu, qualis antea numquam fuit. Nusquam enim legimus, linguis, quas non noverant, homines locutos veniente in se Spiritu sancto, sicut tunc factum est, cum oporteret et eius adventum signis sensibilibus demonstrari. *August. ib.* Cum ergo et modo accipiatur Spiritus S. quare nemo loquitur linguis omnium Gentium? Quia iam ipsa Ecclesia linguis Gentium loquitur: in hac qui non est, nec modo accipit Spiritum S. Si amas unitatem, etiam tibi habet quisquis in illa aliquid habet. Tolle invidiam, et tuum est quod habeo. Livor separat, caritas iungit: ipsam habeto, et cuncta habebis; quia sine ipsa nihil proderit quicquid habere potueris. *Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis Rom. 5.* Quare ergo Dominus post resurrectionem suam Spiritum S. dare voluit? Ut scilicet in resurrectionem nostram caritas flagraret, ab amore saeculi separaretur, et tota curreret in Deum. Qui enim dixit, *Qui credit in me, veniat et bibat, et flumina de ventre eius fluent aquae vivae,* vitam aeternam promisit, ubi nihil timeamus, ubi non moriamur. Quia ergo tale est quod promisit Spiritus S. caritate ferventibus, ideo ipsum Spiritum noluit dare, nisi cum esset glorificatus, ut in suo corpore ostenderet vitam, quam modo non habemus, sed in resurrectione speramus. *Aug. con. Faust. l. 32. c. 17.* Si itaque haec causa erat, ut nondum daretur Spiritus S. quia nondum erat Iesus glorificatus, proculdubio clarificato Iesu iam causa erat, ut statim daretur. Cataphriges autem se promissum Paraclitum suscepisse dixerunt, et hinc a fide catholica deviarunt. Manichaei etiam quae de promissione Spiritus S. dicuntur, de Manichaeo asserunt esse praedictum, tamquam scilicet antea non fuerit Spiritus datus. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Gloriam Christi crucem vocat; quia enim inimici eramus, donum autem non inimicis, sed amicis datur, oportebat prius offerri hostiam, et inimicitiam in carne dissolvi; et tunc factos Dei amicos suscipere donum.

8. Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones eius, dicebant : Hic est vere propheta. Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem: Numquid a Galilaea venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, et de Beth-

(1) *Al.* eius.

leem castello ubi erat David, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum; sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices, et pharisaeos; et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur: Responderunt ergo eis pharisaei: Numquid et vos seducti estis? Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisaeis? Sed turba haec quae non novit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad Iesum nocte, qui unus erat ex ipsis: Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? Responderunt et dixerunt ei: Numquid et tu Galilaeus es? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilaea propheta non surgit. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

8. *August. trac. 33.* Cum Dominus invitasset credentes in se ad potandum Spiritum S. nata est de illo in turba dissensio; unde dicitur: *Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones eius, dicebant: Hic est vere propheta. Theoph.* Qui scilicet expectabatur. *Alii*, scilicet populus, *dicebant, Hic est Christus. Alcuin.* Iam isti sitim illam spiritualiter haurire coeperant, iam sitim infidelitatis deposuerant; alii in suae infidelitatis ariditate permanebant, de quibus subditur: *Quidam autem dicebant: Numquid a Galilaea venit Christus? Nonne Scriptura dicit quod ex semine David, et de Bethleem castello ubi erat David, Christus venit.* Noverant enim quid de Christo praedixissent prophetae, sed ignorabant omnia in ipso impleta fuisse; et qui noverant in Nazareth nutritum, nativitatis locum non attendebant, nec prophetiam, quam legerant, in eo completam credebant. *Chrysost. hom. 51.* Sed esto locum nativitatis ignorabant: num etiam genus ignorabant? Quoniam ex domo et familia David natus erat. Quare igitur dicebant: *Nonne ex semine David venit Christus?* Sed et hoc obumbrare volebant per educationem in Nazareth, omnia malitiose loquentes; unde non accedunt ad Christum quaerentes, quomodo Scripturae dicunt, quod a Bethleem oportet venire Christum; tu autem ex Galilaea venisti: sed omnia malitiose loquuntur. Et quia non diligenter attendebant his quae dicebantur, neque discendi gratia, propter hoc nihil eis Christus respondit. Nathanaelem autem dicentem, *A Nazareth potest aliquid boni esse?* laudavit ut vere Israelitam, quia veritatis erat inquisitor, et omnia vetera diligenter edoctus. Sequitur: *Dissensio itaque facta est propter eum in turba. Theoph.* Non in principibus: nam principes unius voluntatis erant, ut videlicet non eum reciperent sicut Christum. Qui ergo magis moderati erant in malitia, verbis tantum gloriae Christi adversabantur; qui vero peiores erant, manus etiam appetebant imponere; de quibus subditur: *Quidam autem ex eis volebant apprehendere eum. Chrysost. ib.* Hoc autem induxit Evangelista, ostendens quoniam loquebantur neque quaerentes veritatem, neque discere volentes. Sequitur: *Sed nemo misit super illum manus. Alcuin.* Quia scilicet ipse non permisit, qui conatus illorum in sua potestate habebat. *Chrysost. ib.* Hoc autem sufficiens erat eos in compunctionem deducere; sed non sunt compuncti: talis enim nequitia nulli vult credere; ad unum aspicit solum, ut eum, cui insidiatur interficiat, *August. ib.* Qui vero missi fuerant, ut eum tenerent, redierunt immunes a crimine, et pleni admiratione; de quibus subditur: *Venerunt ergo ministri ad pontifices, et pharisaeos; et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis eum? Alcui.* Qui eum lapidare volentes, tenere non potuerunt, arguunt ministros, quia eum non adduxerant. *Chrysost. ib.* Ecce pharisaei et scribae miracula videntes, et Scripturas legentes nihil profecerunt; ministri autem nihil horum habentes, ab una sola allocutione sunt capti, et abeuntes ut eum ligarent, redierunt ligati miraculo. Et non dixerunt: Non potuimus propter turbam, sed praecones efficiuntur Christi sapientiae: nam sequitur: *Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo sicut hic homo loquitur. August. ib.* Ille autem sic locutus est, quia Deus erat et homo. *Chrysost. ib.* Non est autem solum eorum prudentia admiranda, quia signis non egerunt, sed a sola doctrina sunt capti; non enim dixerunt, Numquam talia miracula fecit homo; sed *numquam sic locutus est homo.* Sed etiam admiranda est eorum securitas, quoniam ad pharisaeos, qui contra Christum adversabantur, venerunt, et eis talia locuti sunt. Nec tamen longum sermonem audierant, sed brevem: cum enim mens fuerit incorrupta, non longis sermonibus opus est. *Aug. ib.* Pharisaei tamen eorum testimonium retulerunt: nam sequitur: *Responderunt ergo eis pharisaei: Numquid et vos seducti estis?* quasi dicant: Videmus vos delectatos esse in sermonibus suis. *Alcuin.* Et revera laudabiliter seducti erant, quia dimisso malo infidelitatis, transierant ad fidem. *Chrysost. ib.* Ab argumento autem insipienti contra eos syllogizant: nam sequitur: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisaeis? Sed turba haec quae non novit legem, maledicti sunt.* Haec autem est ipsorum accusatio, quoniam turba quidem credidit, ipsi autem non crediderunt. *August. ib.* Qui enim non noverant legem, ipsi et credebant in eum, qui miserat legem, et eum qui miserat legem, condemnabant illi qui docebant legem; ut impleretur quod Dominus dixerat *infr. 9. Ego veni, ut non videntes videant, et videntes caeci fiant. Chrysost. ib.* Qualiter igitur maledicti sunt illi, qui a lege suadentur? Vos potius maledicti estis, qui non observastis legem. *Theoph.* Ideo autem suaviter et blande pharisaei ministris respondent, quia dubitaverunt, ne forte ab eis prorsus segregentur, et Christo adiiciantur. *Chrysost. ib.* Quia vero dixerant, quod nullus principum credidit in eum, ad hoc excludendum subiungitur, *Dicit Nicodemus ad eos: Ille qui venit ad Iesum nocte, qui unus erat ex illis. August. ib.* Ipse non quidem incredulus, sed timidus: nam ideo nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat, et sciri timebat. Hic ergo respondit Iudaeis: *Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat?* Credebat enim, quia si eum tantummodo patienter vellent audire, forte similes fierent illis, qui missi sunt tenere,

et maluerunt credere. Volebant autem illi perversi ante esse damnatores quam cognitores. *August. 22. de civ. Dei. c. 1. 1.* Dicit autem, *Lex nostra*, de lege, quae Dei est, eo quod est ab illo data hominibus. *Chrysost. ib.* Ostendit autem Nicodemus eos neque cognoscentes legem, neque facientes quae sunt legis. Cum autem congruum esset ostendere, quod non indiscrete miserunt vocaturi eum, rudius, et iracundius utuntur contradictione: nam sequitur: *Responderunt, et dixerunt ei: Numquid et tu Galilaeus es? August. ib.* Quasi a Galilaeo seductus. Dominus enim Galilaeus dicebatur, quoniam de Nazareth civitate erant parentes eius: secundum Mariam dixi parentes, non secundum virile semen. *Chrysost. ib.* Deinde iniuriose quasi eo nesciente Scripturas induxerunt: *Scrutare Scripturas, et vide quia propheta a Galilaea non surgit*; ac si dicerent: Vade et disce. *Alcui.* Non enim locum ubi natus, sed ubi conversabatur attendebant; et ideo non solum Messiam, sed nec prophetam eum credebant. *Aug. ib.* Propheta quidem a Galilaea non surgit, sed Dominus prophetarum inde surrexit. Sequitur: *Et reversi sunt unusquisque in domum suam. Alcui.* Nullo perfecto negotio, vacui fide; et ideo fraudati utilitate sunt reversi in domum infidelitatis, et impietatis suae.

CAP. VIII.

Iesus autem perrexit in montem Oliveti, et diluculo iterum venit in templum; et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos. Adducunt autem scribae, et pharisaei mulierem in adulterio deprehensam, et statuerunt eam in medio, et dixerunt ei: Magister, haec mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandavit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Cum ergo perseverarent interrogantes, erexit se, et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem haec, unus post unum exibant, incipientes a senioribus; et remansit solus Iesus, et mulier in medio stans. Erigens autem se Iesus dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quae dixit: Nemo, Domine. Dixit ei Iesus: Nec ego te condemnabo. Vade, et iam amplius noli peccare.

Alcui. Dominus maxime circa suam passionem hanc sibi effecerat consuetudinem, ut in die quidem in templo, quod erat Ierosolymis, verbum Dei praedicaret, signa et miracula ostenderet; sero autem revertebatur in Bethaniam, ubi apud sorores Lazari hospitabatur; et mane iterum ad simile opus revertebatur. Igitur secundum hunc morem cum in ultimo dies Scenopegiae tota die in templo praedicasset, vespere perrexit in montem Oliveti: et hoc est quod dicitur: *Iesus autem perrexit in montem Oliveti. August. tract. 33.* Ubi enim decebat docere Christum nisi in monte Oliveti? In monte unguenti, in monte chrismatis? Christi enim nomen a chrismate dictum est. Chrisma autem Graece, Latine unctio nominatur. Ideo autem nos unxit, quia luctatores contra diabolum fecit. *Alcuin.* Unctio enim olei fessis, et dolentibus membris solet afferre levamen. Mons etiam olivarum sublimitatem dominicae pietatis designat: quia oleos Graece, Latine misericordia. Natura quoque olei mysterio aptissime congruit: superfertur enim omnibus liquoribus; et, sicut ait Psalmista *Ps. 144. Miserationes eius super omnia opera eius.* Sequitur: *Et diluculo iterum venit in templum*, ut scilicet misericordiam cum incipiente novi testamenti lumine fidelibus, in templo videlicet suo pandendam, praebendamque signaret. Quod enim diluculo redibat, exortum novae gratiae designat. *Bed.* Significatur autem, quod postquam per gratiam coepit inhabitare in templo suo, idest in Ecclesia, ex omnibus Gentibus crediderunt in eum; unde sequitur: *Et omnis populus veniebat ad eum, et sedens docebat eos. Alcuin.* Sessio humilitatem incarnationis insinuat. Sedente ergo Domino ad eum venit populus: quia postquam per susceptam humanitatem visibilis apparuit, coeperunt eum multi audire, et in eum credere, quem per humanitatem sibi proximum meminerant. Mansuetis autem, et simplicibus se nomen Domini admirantibus, scribae et pharisaei interrogant, non ut discant, sed ut veritati laqueos nectant; unde sequitur: *Adducunt autem scribae et pharisaei mulierem in adulterio deprehensam, et statuerunt eam in medio, et dixerunt ei: Magister, haec mulier modo deprehensa est in adulterio. August. tract. 33.* Animadverterant enim eum nimium esse mitem: de illo quippe fuerat ante praedictum *Ps. 144. Procede et regna, propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam.* Ergo attulit veritatem ut doctor, mansuetudinem ut liberator, iustitiam ut cognitor. Cum loqueretur, veritas agnoscebatur; cum adversus inimicos non moveretur, mansuetudo laudabatur: in tertio ergo, iustitia scilicet scandalum posuerunt: dixerunt enim apud seipsos: Si eam dimitti censuerit, iustitiam non tenebit: lex enim quod iniustum erat, iubere non poterat; et ideo legem inducunt dicentes: *In lege autem Moyses mandavit nobis huiusmodi lapidare.* Ut autem mansuetudinem non perdat, in qua iam populis amabilis factus est, eam dimitti debere dicturus est. Unde eius sententiam requirunt dicentes: *Tu ergo quid dicis?* Hinc nos inveniemus ad accusandum occasionem, et reum faciemus tamquam legis praevaricatorem: unde Evangelista subdit: *Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum.* Sed Dominus in respondendo, et iustitiam servaturus est, et a mansuetudine non recessurus: sequitur eum: *Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. August. de con. Evan. lib. 4. c. 10.* Tamquam illos tales in terra scribendos significaret, non in caelo, ubi monuit discipulos ut se scriptos esse gauderent; aut quod se humiliando, quod capitis inclinatione monstrabat, signa in terra faceret; aut quod iam tempus esset, ut in terra quae fructum daret, non in lapide sterili, sicut antea, lex eius conscriberetur. *Alcuin.* Per terram enim cor humanum ostenditur, quod bonarum, vel malarum actionum solet reddere fructus; per digitum autem

qui articulorum compositione flexibilis est, sublimitas discretionis exprimitur. Nos ergo instruit, ut cum quaelibet mala proximorum conspicimus, non statim ea temere damnemus; sed prius ad conscientiam cordis humiliter reversi, digito discretionis ea sollicite disquiramus. *Bed.* Quantum etiam ad historiam pertinet, per hoc quod digito scripsit in terra, illum se fore monstravit, qui quondam legem in lapide scripsit. Sequitur: *Cum autem perseverarent interrogantes eum, erexit se. August. tract. 33.* Non dixit, Non lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Absit autem ut diceret, Lapidetur: venit enim non perdere quod invenerat, sed quaerere quod perierat. Quid ergo respondit? *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Haec vox iustitiae est. Puniatur peccatrix, sed non a peccatoribus; impleatur lex, sed non a praevaricatoribus legis. *Greg. 14. Mor. cap. 13.* Qui enim prius semetipsum non iudicat, quid in alio rectum iudicet, ignorat. Et si novit etiam per auditum, recte tamen aliena merita iudicare non valet, cui conscientia innocentiae propriae nullam iudicii regulam praebet. *Aug. ib.* Cum ergo eos telo iustitiae percussisset, nec (1) dedignatus est cadentes attendere; sed avertit ab eis obtutum; unde sequitur: *Et iterum se inclinans scribebat in terra. Alcuin.* Potest etiam intelligi fecisse hoc Dominus iuxta consuetudinem, ut quasi aliquid agens, vultu intendens in aliud, liberam eis exeundi facultatem daret. In hoc etiam figurate admonet, ut et prius quam peccantem fratrem corripiamus, et post adhibitam correctionem diligenter perpendamus utrum ipsis peccatis, de quibus alium castigamus, aut (1) in aliis obnoxiis simus. *Aug. ib.* Sic igitur illi voce iustitiae tanquam telo percussi sese inspicientes, et reos invenientes, unus post unum omnes recesserunt; et hoc est quod subditur: *Audientes autem haec, unus post alium exibant, incipientes a senioribus. Glos.* Qui forte magis rei erant, vel magis culpas suas cognoscebant. *Aug. ib.* Relicti sunt autem duo: miseria, et misericordia: nam sequitur: *Et remansit solus Iesus, et mulier in medio stans.* Credo, territa illa mulier, ab illo se puniendam sperabat, in quo peccatum inveniri non poterat. Ille autem qui adversarios eius repulerat lingua iustitiae, levans in illam oculos mansuetudinis, interrogavit eam; unde sequitur: *Erigens se autem Iesus, dixit ei; Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quae dixit: Nemo Domine.* Audivimus supra vocem iustitiae; audiamus nunc mansuetudinis: nam sequitur: *Dixit ei Iesus: Nec ego te condemno*, a quo te forte condemnari timuisti, quia in me peccatum non invenisti. Quid est Domine? Faves ergo peccatis? Non plane: attende quod sequitur: *Vade, et amplius noli peccare.* Ergo et Dominus damnavit, sed peccatum, non hominem: nam si peccatorum auctor esset, diceret: Vade et vive ut vis; de mea liberatione esto secura: ego te quantumcumque peccaveris, etiam a gehenna et inferni tortoribus liberabo. Non hoc dixit. Intendant ergo qui amant in Domino mansuetudinem, et timeant veritatem: etenim *dulcis et rectus Dominus Ps. 26.*

(1) *Al.* dignatus.

2. Iterum ergo locutus est eis dicens: Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae.

2. *Alcuin.* Quia mulierem absolvit a crimine, ne aliqui dubitarent, an ille quem videbant verum hominem, posset peccata dimittere, dignatur ipse apertius suae divinitatis potentiam demonstrare; unde dicitur: *Iterum ergo locutus est eis dicens: Ego sum lux mundi. Bed.* Ubi advertendum est, quia non ait, *Ego sum lux* Angelorum, vel caeli, sed *lux mundi*, idest hominum in tenebris commorantium, secundum illud *Luc. 1. Illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent. Chrysost. hom. 51.* Vel aliter: Quia superius Galilaeam ei afferebant, et quasi de quodam prophetarum de eo dubitabant, voluit ostendere, quoniam non unus prophetarum est, sed dominator orbis terrarum; unde dicitur: *Iterum ergo locutus est eis dicens: Ego sum lux mundi*, non Galilaeae, neque Palestinae, neque Iudaeae. *August. tract. 34.* Manichaei solem istum oculis carnis visibilem Christum Dominum esse putaverunt; sed Ecclesia catholica improbat tale commentum: non est enim Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est: *omnia* enim *per ipsum facta sunt*; et propter nos sub sole factum est lumen, quod fecit solem: carnis nube tegitur, non ut obscuretur, sed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen sapientiae ait hominibus: *Ego sum lux mundi. Theoph.* Uteris autem adversus Nestorium hoc praesenti sermone: non enim ait, Quoniam in me est lux mundi, sed *ego sum lux mundi*: ipse namque qui homo videbatur, idem et Filius Dei, et lux mundi erat; non, sicut nugabatur Nestorius, in simplici homine Dei Filius habitabat. *August. ib.* Abstulit autem te ab oculis carnis, et revocavit ad oculos cordis in hoc quod subdit: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae.* Non enim sufficit dicere, *Habebit lumen*, sed addidit, *Vitae.* Haec verba Domini cum verbis Psalmi 35. concordant: *In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te est fons vitae.* In istis usibus corporalibus aliquid est lumen, et aliud fons: fontem fauces quaerunt, lumen oculi. Apud Deum quod lumen est, hoc est fons. Qui tibi lucet, ut videas, ipse tibi manat ut bibas. Quod promisit, futuri temporis verbo posuit; in eo quod debemus, praesens tempus posuit. *Qui sequitur*, inquit, *habebit* modo per fidem, post habebit per speciem. Sequere istum solem visibilem si ipse tendis ad occidentem quo et ille tendit; et si nolueris tu illum deserere, ipse te deseret in occasu. Deus tuus ubique est totus: si non ab illo facies casum, numquam a te ille faciet occasum. Tenebrae satis metuendae sunt morum, non oculorum; et si oculorum, non exteriorum, sed interiorum, unde discernitur non album, et nigrum, sed iustum et iniustum. *Chrysost. ib.* Intellectualiter enim dixit, *Non ambulat in tenebris*; idest non manet in errore. Hinc et Nicodemum laudat, et ministros; et ipsos occulte insinuat dolos complicantes, qui in tenebris, et errore sunt, sed lucem non (2) sperabunt.

(2) *Al.* superabunt.

3. Dixerunt ergo ei pharisaei: Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Respondit Iesus, et dixit eis: Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, et quo vado. Vos autem nescitis unde venio, aut quo vado. Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quemquam. Et si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptum est: Quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso; et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.

3. *Chrysost. hom. 51.* Quia Dominus dixerat, *Ego sum lux mundi*, et *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris*, Iudaei hoc evertere voluerunt; unde dicitur: *Dixerunt ergo ei pharisaei: Tu de teipso testimonium perhibes, et testimonium tuum non est verum. Alcuin.* Sic responderunt tamquam ipse Dominus solus sibi testimonium perhiberet, cum constet, quod antequam in carne appareret, multos testes praemisit, qui eius sacramenta praedixerunt. *Chrysost. ib.* Dominus autem evertit quod dixerant; unde sequitur: *Respondit Iesus, et dixit eis: Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum.* Hoc iuxta eorum suspicionem locutus est, hominem eum nudum aestimantium; et causam subiungit: *Quia scio unde venio, et quo vado*: idest ex Deo sum, et Deus est Dei Filius. Non autem hoc dicit manifeste, quia semper humilia miscet altis: Deus autem ipse sibi fide dignus testis est. *August. tract. 35.* Verum est enim testimonium luminis, sive se ostendat, sive alia. Locutus est propheta verum; sed unde haberet, nisi de fonte veritatis hauriret? Ergo idoneus est Iesus, qui sibi testimonium perhibeat. Dicens autem, *Quia scio unde venio, et quo vado*, Patrem volebat intelligi: Patri enim gloriam dabat Filius, a quo est missus. Quantum ergo debet homo glorificare eum a quo est creatus? Non autem veniendo inde discessit, aut redeundo nos dereliquit. Non potest hoc fieri ab isto sole, qui quando pergit ad occidentem, deserit orientem. Sicut autem sol iste et videntis faciem illustrat, et caeci; sed videt ille, ille non videt: sic et Sapientia Dei, Verbum Dei ubique praesens est etiam infidelibus; sed quibus eam videant oculos non habent cordis. Ut ergo Dominus inter fideles suos et inimicos suos Iudaeos, tamquam inter tenebras, et lucem distingueret, subiungit: *Vos autem nescitis etc.* Isti ergo Iudaei videbant hominem, nec credebant Deum; et ideo Dominus subdit: *Vos secundum carnem iudicatis*, dum scilicet dicitis: *Tu de teipso testimonium perhibes, et testimonium tuum non est verum. The.* Ac si dicat: Vos quoniam in carne sum, carnem me solam esse putantes, non autem Deum, secundum carnem fallibiliter iudicatis. *August. tract. 36.* Quia enim Deum non intelligitis, et hominem videtis; ideo vobis arrogans videor, quia ego de me testimonium perhibeo. Omnis enim homo, quando de se perhibere vult laudabile testimonium, superbus et arrogans videtur: homines enim infirmi sumus, verum dicere, et mentiri possumus; lux mentiri non potest. *Chrys. ho. 51.* Vel aliter: Sicut secundum carnem vivere, male vivere est; ita secundum carnem iudicare iniustum est. Et quia possent dicere: Si iniuste iudicamus, propter quid non convincis, propter quid non condemnas? subiungit: *Ego non iudico quemquam. August. trac. 36.* Quod duobus modis intelligi potest: ut aut hoc intelligamus, *Non iudico quemquam*, idest modo, sicut dicit alio loco *sup. 3. Ego non veni ut iudicem mundum, sed ut salvum faciam mundum*, non iudicium suum negando, sed differendo: aut certe quia dixerat, *Vos secundum carnem iudicatis*, ita coniunxit, *Ego non iudico quemquam*, ut subaudias, secundum carnem Christum non iudicare, sicut ab hominibus iudicatus est: nam ut agnoscas iam iudicem Christum, subditur: *Et si iudico ego, iudicium meum verum est. Chrysost. hom. 37.* Quasi dicat: Propter hoc dixi, *Non iudico*, quasi non praesumens iudicare: quia si iudicarem iuste, vos condemnarem: sed nunc tempus iudicii non est; sed de futuro iudicio insinuat cum subdit: *Quia solus non sum, sed ego, et qui misit me Pater*: ostendens quia non ipse solus eos condemnabit, sed et Pater. Hoc autem ad suspicionem illorum loquitur: non enim aestimabant dignum fide esse Filium, nisi Patris testimonium assumpsisset. *August. trac. 38.* Si autem tecum est Pater, quomodo te misit? Ergo Domine, missio tua incarnatio tua est. Hic ergo Christus erat secundum carnem, et a Patre non recesserat: quia Pater, et Filius ubique erant. Erubesce Sabelliane: non enim dixit: Ego sum Pater, et ego ipse sum Filius; sed *Solus non sum*, inquit, *quia mecum est Pater.* Distingue intelligentiam; agnosce quia Pater, Pater est, et Filius, Filius est; sed noli dicere, Pater maior est, Filius minor. Una substantia est, una coaeternitas, perfecta aequalitas. Ergo verum est, inquit, iudicium meum, quia Filius Dei sum. Ut tamen intelligas quia mecum est Pater, non sic sum Filius ut ipsum deseruerim: formam servi accepi, sed formam Dei non amisi. De iudicio dixerat; de testimonio vult dicere: nam sequitur: *Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. August. con. Faust. lib. 16. c. 13.* An forte Manichaei calumniantur, quia non ait, In lege Dei, sed *in lege vestra scriptum est*? Ubi usitatam locutionem Scripturarum quis non cognoscat? *Lege enim vestra* dixit vobis data, sicut Apostolus dicit Evangelium suum, quod se tamen accepisse testatur, non ab homine, sed per revelationem Iesu Christi. *August. super Ioan. tract. 36.* Magnam autem habet quaestionem, et valde videtur in mysterio res esse constituta, ubi Deus dixit *Deut. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.* Fieri enim potest ut duo mentiantur. Susanna casta, duobus falsis testibus urgebatur; universus populus mentitus est contra Christum: quomodo ergo accipiendum est, *In ore duorum, vel trium stabit omne verbum*, nisi quia hoc modo per mysterium Trinitatis commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis? Accipite ergo nostrum testimonium, ne sentiatis iudicium: differo iudicium, non differo testimonium; unde sequitur: *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater. Bed.* In multis enim locis Pater Filio suo perhibet testimonium, ut

est illud *Ps.2. Ego hodie genui te*: et item *Matt.3. Hic est Filius meus dilectus. Chrysost. hom. 51.* Vel aliter: Si quod dictum est, simpliciter accipiatur, quaestionem habet : nam in hominibus quidem propter hoc determinatum est, quod in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum, quia unus solus non est fide dignus; in Deo autem qualiter utique hoc habebit rationem? Sed et aliter non staret quod dictum est: nam in hominibus cum duo de aliena re testantur, tunc testimonium est verum: hoc enim est duos testari ; si vero unus eorum sibiipsi testetur, non adhuc sunt duo testes. Ad nihil ergo aliud hoc dixit , quam ut ostendat nihil minus Patre habentem: alioquin non dixisset, *Ego et qui misit me Pater.* Considera etiam potestatem nihil habentem diminutum a Patre: homo enim cum a seipso dignus fuerit fide, testimonio non indiget, sed hoc in aliena re; in propria vero cum testimonio alieno indigeat, non adhuc dignus est fide. Hic vero totum contrarium: etenim in propria re testans, et ab alio testimonium habens, dixit se fide dignum esse. *Alcuin.* Vel potest sic intelligi quod dicitur; quasi dicat: Si vestra lex approbat testimonium duorum hominum qui possent decipi, et plura testari: qua ratione meum, et Patris mei testimonium, quod summa stabilitate firmum est, verum esse non dicitis ?

4. Dicebant ergo ei: Ubi est pater tuus? Respondit Iesus; Neque me scitis , neque Patrem meum. Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis. Haec verba locutus est Iesus in gazophylacio docens in templo. Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius.

4. *August. tract. 37.* Illi qui audierant a Domino, *Vos secundum carnem iudicatis*, manifestaverunt quod audierunt: patrem enim Christi carnaliter acceperunt; unde sequitur: *Dicebant ergo ei: Ubi est pater tuus?* quasi dicant: Audivimus te dicere : *Solus non sum; sed ego et qui misit me Pater;* nos solum te videmus: ostende ergo nobis tecum esse Patrem tuum. *Theoph.* Quidam vero notant hoc prolatum esse a Iudaeis , quasi ad contumeliam et contemptum. Improperabant enim ei tamquam ex fornicatione genito, et proprium genitorem ignoranti , vel tamquam vili existenti eo qui pater eius putabatur , scilicet Ioseph ; quasi dicant: Ignotus et ignobilis est pater tuus , quid frequenter patrem nobis inducis? Quia ergo non ut scire volentes , sed ut tentantes quaerebant , ad praemissam quaestionem non respondet: unde sequitur : *Respondit Iesus: Neque me scitis, neque Patrem meum. Aug. ib.* Quasi dicat: Quaeritis, *Ubi est pater tuus?* quasi me iam sciatis, quasi totum hoc sit, quod videtis: ergo quia me non nostis , ideo Patrem meum vobis non ostendo. Me quippe hominem putatis : ideo patrem meum hominem quaeritis. Quia vero secundum quod videtis, aliud sum, et aliud secundum quod non videtis ; Patrem autem meum loquor occultus occultum: prius est ut me noveritis, tunc et Patrem meum scietis; et hoc est quod subdit: *Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis. Chrys. hom. 51.* Dicit autem hoc, ut ostendat quod nihil eis prodest dicere, quod sciant Patrem, Filium nescientes. *Or.t.18.in Ioan.* Contrariari autem videtur ad invicem quod hic dicitur: *Neque me scitis, neque Patrem meum*, et quod supra dictum est, *Et me scitis, et unde sim scitis*; sed tamen quod dicitur: *Et me scitis*, ad quosdam dicit Ierosolymitarum dicentium, *Numquid vere intellexerunt principes, quia hic est Christus?* hoc vero quod dicit, *Neque me scitis* , ad pharisaeos dicitur. Ierosolymitis tamen in prioribus ait, *Verax est qui me misit , quem vos nescitis.* Quaeret itaque aliquis: Quomodo verum est quod dicitur: *Si me sciretis forsitan et Patrem meum sciretis*; cum Ierosolymitae, quibus dicitur, *Et me scitis*, Patrem nesciverunt ? Dicendum autem est ad hoc, quod Salvator quandoque quidem de seipso , ut de homine loquitur, quandoque autem secundum divinam naturam : hoc ergo quod dicit , *Et me scitis* , de seipso homine dicit ; hoc vero , *Neque me scitis* , de divinitate. *August. ibid.* Quid est enim ; *Si me sciretis, et Patrem meum sciretis*, nisi *Ego et Pater unum sumus? infr.10.* Quando vides aliquem alicui similem, quotidiana locutio est, Si hunc vidisti , illum vidisti. Propter similitudinem tale dedisti responsum. Hinc et Dominus, *Si me*, inquit, *sciretis, et Patrem meum sciretis:* non quia Pater est Filius , sed quia Patri similis est Filius. *Theoph.* Erubescat Arianus: nam si iuxta eum creatura Filius sit, qualiter qui novit creaturam, et Deum novit. Neque (1) qui substantiam novit Angeli, novit et divinam. Cum itaque qui Filium novit, et Patrem novit ; igitur consubstantialis Patri est Filius. *August. ib.* Hoc autem verbum forsitan increpative dicitur , quod videtur esse verbum dubitationis: homines enim de rebus, quas certas habent, aliquando verbum dubitationis ponunt; velut si indignaris servo tuo , et dicas: Contemnis me ? Considera , forsan dominus tuus sum ; sic et Dominus dubitando increpat infideles, cum dicit: *Et Patrem meum forsitan sciretis. Origen. ib.* Oportet autem videre quoniam qui alterius sectae sunt , opinantur ex hoc probari manifeste, Deum quem Iudaei colebant, Patrem non esse Christi. Si enim, inquiunt, hoc pharisaeis Deum provisorem mundi colentibus dicebat Salvator, manifestum est quod Patrem Iesu, alterum a conditore mundi existentem, nequaquam pharisaei noverunt. Hoc vero dicunt, non observantes consuetudinem locutionis in Scripturis. Si enim aliquis vellet inducere ea quae de Deo sunt, a parentibus eruditus, non autem bene vivat; hunc dicimus de Deo notitiam non habere : unde et filii Heli propter eorum malitiam Deum ignorasse dicuntur. Sic igitur et pharisaei Patrem ignoraverunt: non enim vivebant secundum conditoris edictum. Est autem et aliud significatum cognoscendi Deum, (2) altero existente cognoscere Dominum , quam simpliciter credere. Dicitur enim in *Psalmo. 45. Studete et videte , quoniam ego sum Deus.* Quis non confitetur hoc scribi populo in conditorem credenti ? Multum enim differt credendo cognoscere , et credere tantum. Sed pharisaeis, quibus ait, *Neque me scitis, neque Patrem meum* , rationabiliter diceret: Neque creditis Patri meo: qui enim negat Filium, minime Patrem habet, scilicet neque secundum fidem, neque secundum cognitionem. Sed et aliter dicit Scri-

(1) *Al.* adest enim. (2) *P. Nicolai legit* cum sit aliud cognoscere.

ptura, illos qui adiuncti sunt alicui, cognoscere illud. Tunc enim Adam cognovit uxorem suam cum ei coniunctus est. Si ergo qui adhaeret mulieri, mulierem cognoscit; et qui adhaeret Domino, unus spiritus est, et Deum cognoscit. Si vero sic se habet, pharisaei nec Patrem noverunt, nec Filium. Post hoc est quidem aliquem cognoscere Deum, non autem cognoscere Patrem. Infinitis ergo orationibus editis in lege non invenimus aliquem orando dicentem Deum patrem, tamen orant eum tamquam Deum, et Dominum: ne praevenirent gratiam per Iesum toti mundo effusam, vocantem cunctos ad filiationem iuxta illud *Ps. 51. Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Sequitur: *Haec verba locutus est Iesus in gazophylacio docens in templo. Alcuin.* Gaza Persica lingua divitiae, philattin servare. Erat autem locus in templo, ubi servabantur divitiae. *Chrysost.* In templo loquebatur more magistri; et hic loquebatur super quibus mordebant, et accusabant, quoniam seipsum facit parem Patri. *August. ib.* Magna igitur fiducia sine timore: non enim pateretur quod nollet; unde sequitur: *Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius.* Nonnulli cum hoc audiunt, sub fato fuisse Christum credunt; sed si fatum, sicut nonnulli intellexerunt, a fando dictum est, idest a loquendo, Verbum Dei quomodo habet fatum? Ubi sunt fata? In caelo, inquis, in ordine, et conversionibus siderum. Qomodo ergo fatum habet, per quem factum est caelum, et sidera, cum tua voluntas, si recte sapias, transcendat et sidera? An quia nosti Christi carnem fuisse sub caelo, ideo putas et potestatem Christi subditam caelo? Igitur *nondum venerat hora eius*, non qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. *Orig. ib.* Ubicumque autem additur, Haec verba locutus est Iesus in tali loco, si bene attendas, invenies additionis opportunitatem. Est autem gazophylacium locus numismatum in honorem Dei, et dispensationem pauperum oblatorum. Numismata autem sunt divina verba, imaginem Regis magni impressam habentia. Unusquisque autem conferat in aedificationem Ecclesiae, portans ad intellectuale gazophylacium quicquid potest ad honorem Dei, et utilitatem communem. Omnibus autem offerentibus in gazophylacio templi, magis oportebat Iesum munera portare, quae erant verba vitae aeternae. Loquente ergo Iesu in gazophylacio, a nemine detentus est: quia sermones eius fortiores erant his, qui eum capere volebant, cum non sit infirmitas, in quibus verbum Dei loquitur. *Bed.* Vel aliter: In gazophylacio Christus loquitur, quoniam in parabolis ad Iudaeos sermones proferebat; tunc autem quasi gazophylacium aperiri coepit, quando discipulis suis caelestia reseravit: unde etiam gazophylacium templo inhaerebat: quia quae lex et prophetae figuraliter praedixerant, ad Dominum pertinebant.

5. Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego vado, et quaeretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudaei: Numquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

5. *August. tract. 38.* Quia supra dictum est, quod *nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius*, modo de ipsa sua passione, quae posita erat non in eius necessitate, sed potestate, locutus est Iudaeis; unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego vado.* Christo enim Domino mors profectio fuit illuc unde venerat, et unde discesserat. *Bed.* Haec autem verborum connexio talis esse videtur, ut haec uno tempore, uno quoque in loco, vel certe alio tempore, alioque in loco geri potuissent; quoniam nihil interponi, et quaedam, vel multa potuerunt. *Or.tr. 19.* Sed obiiciet aliquis sic: Si his, qui manebant in incredulitate, ista dicebat; quomodo eis dicit: *Et quaeretis me?* Quaerere enim Iesum, est quaerere veritatem, et sapientiam. Sed dices, quia et de persequentibus aliquando dicitur, quod quaerebant eum capere. Differentiae enim sunt eorum, qui quaerunt Iesum: non omnes enim pro eorum salute, et utilitate quaerunt eum. Propter hoc solum hi, qui recte quaerunt eum, inveniunt pacem. Recte autem quaerere dicuntur, qui Verbum quod est in principio apud Deum quaerunt, ut illos Patri adducat. *August. ib. Quaeretis* ergo, inquit, *me* non pio desiderio, sed odio: nam illum posteaquam abscessit ab oculis hominum, inquisierunt, et qui oderunt, et qui amabant; illi persequendo, isti habere cupiendo. Et ne putetis quia me bene quaeretis, *In peccato vestro moriemini.* Hoc est Christum male quaerere, in peccato suo mori; hoc est illum odisse, per quem solum posset salus esse. Dixit sententiam praescius, quod in peccatis suis morientur. *Bed.* Sed nota, quod *peccato* in singulari numero utitur, sed *vestro* in plurali, ut idem omnium scelus ostenderet. *Orig. tom. 18. in Ioan.* Quaero autem propter hoc quod infra dicitur, quod hoc ipso loquente multi crediderunt in eum; numquid ad omnes praesentes dicit: *In peccato vestro moriemini?* Sed ad illos dicebat, quos sciebat non esse credituros, et propter hoc in eorum peccatis esse morituros, et non valentes post ipsum sequi: nam sequitur: *Quo ego vado, vos non potestis venire*; ubi scilicet veritas et sapientia est: hoc est enim ubi est Iesus. Non possunt, ait, quia non volunt: si enim voluissent et non potuissent, non rationabiliter eis diceretur: *In peccato vestro moriemini. Aug. trac. 38.* Hoc autem et discipulis alio loco dicit; nec tamen dixit eis, *In peccato vestro moriemini*; sed *Quo ego vado, vos non potestis venire modo.* Non abstulit spem, sed praedixit dilationem. *Orig. ib.* Praesens autem verbum minatur Christi recessum; sed quamdiu salvamus ea, quae animae nostrae sunt insita veritatis semina, nequaquam recedit a nobis Verbum Dei; si vero a lapsu in malitiam corrumpamur, tunc dicitur nobis, *Ego vado*: et cum quaeremus eum, nequaquam inveniemus, sed in peccatis nostris moriemur ab ipsa morte occupati. Non oportet autem pertransire inexquisite quod dicitur: *In peccatis vestri moriemini.* Si enim communiter accipiatur, manifestum est, quod peccatores in peccatis eorum moriuntur, iusti vero in iustitia; si vero dicitur, *Moriemini*, sicut qui ad mortem peccat moritur, manifestum est, quod hi quibus talia

dicebantur, nequaquam mortui erant, sed vivebant in infirmitate animae; sed infirmitas illa ad mortem erat: propter hoc medicus videns eos graviter infirmantes dicebat: *Et in peccatis vestris moriemini*: et sic manifestum erat illud: *Quo ego vado, vos non potestis venire.* Cum enim aliquis in suo peccato moritur, quo vadit Iesus, non potest ire: nullus enim mortuus potest sequi Iesum: *non enim mortui laudabunt te Domine Ps.113. Aug.tr.58.* His autem verbis auditis, quomodo solent, carnalia cogitantes interrogaverunt: nam sequitur: *Dicebant ergo Iudaei: Numquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire?* Stulta verba. Quid enim? Non poterant illi venire, quo ille perrexisset si interficeret semetipsum? Numquid ipsi non erant morituri? Ergo, *Quo ego vado*, dixit; non quo itur ad mortem, sed quo ipse ibat post mortem. *Theoph.* Per hoc enim manifestavit, quod resurget in gloria, et sedebit ad dexteram Dei. *Orig. ib.* Quaeramus tamen si hoc ab eis de Salvatore dicitur altius aliquid cernentibus. Multa enim aut ex traditione, aut ex apocryphis ipsos contingebat videre prae multis. Forte igitur in his quae tradita sunt de Christo, erat iuxta sanas traditiones propheticorum sermonum, sicut generari eum in Bethleem, sic et de morte eius, ut hoc modo transire deberet ab hac vita quomodo ipse dicit *infr. 10. Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam.* Quare quod hic dicitur, *Numquid interficiet se*? non secundum simplicem sensum dicitur, sed secundum aliquam Iudaeorum de Christo traditionem. Multum enim ex hoc quod dixerat, *Ego vado*, apparet potestas voluntarie morientis corpore derelicto. Aestimo autem quod ignominiose proferentes hoc quod secundum traditiones suas de morte Christi ad ipsos devenerat, et non gloriam dantes, dixerunt: *Numquid interficiet semetipsum?* Oportebat enim eos cum demonstratione gloriae sic dicere: Numquid anima eius, cum ipsi placuerit, egredietur relicto corpore? Dominus autem ad eos, qui terrena sapiebant, tamquam ad terrenos loquitur; unde subditur: *Et dicebat eis: Vos de deorsum estis*, idest terram sapitis, sursum cor non habetis. *Chrysost. hom. 52.* Quasi dicat: Non est mirum vos talia cogitare, homines carnales, et nihil intelligentes spirituale. *Ego de supernis sum. August. tract. 38.* De quibus supernis? Ab ipso Patre quo nihil superius: *Vos de hoc mundo estis, ego non sum de hoc mundo:* quomodo enim erat de mundo, per quem factus est mundus? *Bed.* Et qui ante mundum fuit; illi autem de mundo erant, quia postquam mundus esse coepit, fuerant creati. *Chrysost. ib.* Vel propter mundanas et vanas cogitationes hoc dicit: *Ego non sum de hoc mundo. Theoph.* Nihil mundanum, sive terrenum affectans; unde nullatenus ad tantam insaniam devenirem, ut meipsum occiderem. Sed Apollinarius male suscipiens hunc sermonem ait, quod corpus Domini non fuit de hoc mundo, sed de sursum caelitus descendit. Numquid igitur et Apostoli, quibus a Domino dictum est *infr. 15. Vos non estis de hoc mundo*, (1) omnia corpora sunt caelitus obtinentes? Sic igitur intelligendum est cum dicitur: *Ego non sum de hoc mundo;* hoc est non sum de numero vestrum, qui mundana curatis. *Orig. tom. 18. in Ioan.* Alius autem sensus est eorum, qui sunt de sursum, et eorum qui sunt de hoc mundo. Deorsum enim sicut de loco aliquo intelligitur; sed mundus materialis locis quidem diversis continetur, quae omnia quantum ad immaterialia et invisibilia deorsum sunt; quo ad mundum vero (2) comparandum mundi loca, erunt utique quaedam deorsum, et quaedam sursum. Ubi autem est thesaurus uniuscuiusque, ibi est et cor eius. Si itaque aliquis thesaurizet in terra, deorsum efficitur; si vero aliquis thesaurizet in caelis, fit desuper; sed et transcendens omnes caelos, in fine beatissimo invenietur. Et iterum qui circa hunc mundum est amor, facit eum qui de hoc mundo est: qui autem non diligit mundum, nec ea quae sunt in hoc mundo, non est de mundo hoc. Tamen est et aliquis alius mundus praeter hunc sensibilem mundum, in quo sunt invisibilia, cuius visum et decorem videbunt hi qui mundo sunt corde. Sed et ipse primogenitus omnis creaturae potest dici mundus, prout est summa sapientia: omnia enim in sapientia sunt facta. In ipso itaque erat totus mundus, intantum differens a mundo materiali, inquantum differt ratio totius mundi ab omni materia denudata a materiali mundo. Anima ergo Christi dicit: *Ego non sum de hoc mundo;* quia non conversatur in isto mundo. *August. ib.* Exposuit autem Dominus quid intelligi voluerit, cum dixit, *Vos de hoc mundo estis;* quia scilicet peccatores erant. Omnes autem cum peccato nati sumus, omnes vivendo ad id quod nati eramus addidimus. Tota ergo infelicitas Iudaeorum ipsa erat, non peccatum habere, sed in peccatis mori; unde subdit: *Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.* Credo autem in ea multitudine quae Dominum audiebat, et eos fuisse qui crediturі erant; quasi in omnes autem processerat illa severissima sententia, *In peccato vestro moriemini*; ac per hoc et illis, qui crediturі erant, spes erat ablata. Revocavit ergo eos ad spem, adiungens: *Si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Ergo si credideritis, quia ego sum, non moriemini in peccato vestro. *Chrysost. hom. 52.* Si enim propter hoc venit, ut peccatum tollat, et aliter non contingit illud exuere, nisi per lavacrum; nec continget eum, qui non credit baptizari; necesse est eum, qui non credit, ex hac vita abire, veterem hominem, idest peccatum habentem: non solum quia non credit, sed etiam quia priora peccata habens, hinc recedit. *August. ib.* Cum autem dixit, *Si non credideritis quia ego sum*, quia nihil addidit, multum est quod commendavit: quia sic etiam et Deus Moysi dixerat *Exod. 3. Ego sum qui sum*, Sed quomodo audio, *Ego sum qui sum*, et *Nisi credideritis, quia ego sum*, quasi alia non sint? Sed prorsus qualiscumque excellentia, si mutabilis est, vere non est: non enim est ibi verum esse, ubi est et non esse. Discute rerum mutationem, invenies fuit et erit: cogita Deum, invenies est, ubi tempus praeteritum esse non possit. Ut ergo tu sis, transcende tempus. Haec itaque promittens, ne moriamur in peccatis nostris, nihil aliud mihi videtur his verbis dixisse, *Nisi credideritis quia ego sum*, quam nisi credideritis, quia Deus sum. Deo gratias, quia dicit: *Nisi*

(1) *Al.* omnes.

(2) *Al.* comparando.

credideritis; non dixit. Nisi ceperitis: quis enim hoc capiat? *Orig. ib.* Manifestum est autem, quod qui moritur in peccatis suis, quamvis dicat se Christo credere, tamen in veritate non credit: qui enim credit iustitiae, non iniustitiam facit, et credens in sapentiam, nil stultum dicit, aut facit: et sic si scrutatus fueris ceteros intellectus Christi, invenies quomodo qui non credit Christo, moritur in peccatis suis. Accedens autem ad contraria eorum quae considerantur in Christo, in peccatis suis moritur.

6. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Iesus: Principium, qui et loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui et iudicare; sed qui me misit, verax est, et ego quae audivi ab eo, haec loquor in mundo. Et non cognoverunt, quia Patrem eius dicebat Deum.

6. *August. tract. 39.* Quia dixerat supra Dominus, *Nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris*: interrogant illi velut quaerentes nosse in quem deberent credere, ne in suo peccato morerentur; unde dicitur: *Dicebant ergo ei: Tu quis es.* Non enim cum dixisti, *Nisi credideritis, quia ego sum*, addidisti quis esses. Sciebat autem ibi quosdam esse credituros; et ideo cum dixissent, *Tu quis es?* ut scirent quid illum credere deberent, dixit eis Iesus, *Principium, qui et loquor vobis;* non tanquam diceret, Principium sum, sed tamquam diceret, Principium me credite: quod in pronomine Graeco evidenter appareret, ubi principium feminini generis est. Principium ergo me credite, ne moriamini in peccatis vestris: principium enim mutari non potest, in se manet, et innovat omnia. Absurdum est autem ut Filium dicamus principium, et Patrem principium non dicamus; non tamen duo principia, sicut nec duos Deos: Spiritus autem sanctus Patris, et Filii est spiritus, nec Pater est, nec Filius. Pater tamen et Filius et Spiritus S. sunt unus Deus, unum lumen, unum principium. Addidit autem, *Qui et loquor vobis,* quia humilis propter vos factus ad ista verba descendi. Ergo credite me esse principium: quia ut hoc credatis non solum sum principium, sed et loquor vobis. Nam si principium sicuti est, ita maneret apud Patrem, ut non acciperet formam servi, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine voce sensibili audire non possent? *Bed.* Sane in quibusdam exemplaribus invenitur, *Qui et loquor vobis*; sed congruentius esse probatur, (1) quod legatur; ut iste sit sensus: Principium me esse credite, quia propter vos ad haec verba descendi. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Consideranda est amentia Iudaeorum, qui post tempus tantum, et signa, et doctrinam interrogant, *Tu quis es?* Quid igitur Christus? A principio loquor vobis; quasi dicat: Sermones meos indigni estis audire, non solum ut dicam vobis, quis ego sum: vos enim omnia tentantes loquimini; et haec omnia possem arguere, et vos punire; unde sequitur: *Multa habeo de vobis loqui et iudicare. August. tract. 39.* Supra dixit, *Ego non iudico quemquam*; sed aliud est, *Non iudico,* et aliud *habeo iudicare. Non iudico*, dixit, ad praesens. Quod autem dicit, *Multa habeo de vobis loqui et iudicare,* iudicium futurum dicit. Ideo autem verus in iudicio ero, quia Filius veracis veritas sum; unde sequitur: *Sed qui misit me, verax est.* Verax est Pater, non participando, sed generando veritatem. Numquid enim dicturi sumus, Plus veritas, quam verax? Si hoc dixerimus, Filium incipiemus dicere Patre maiorem. *Chrysost. ib.* Dicit autem hoc, ut non aestiment quoniam tot audiens ex imbecillitate non punit; aut quia eorum cogitationes, et contumelias non novit. *Theoph.* Vel quia dixerat, *Multa habeo de vobis loqui et iudicare,* iudicium futuro saeculo reservans, subiungit, *Sed qui me misit, verax est;* quasi dicat: Etsi vos infideles estis, Pater meus verax est, qui diem stabilivit, in quo vobis retributio fiet. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Si in hoc me misit Pater, non ut iudicem mundum, sed ut salvem mundum, verax est Pater; convenienter nullum ego nunc iudico, sed haec loquor, quae sunt ad salutem, non quae ad iudicium; unde sequitur: *Et ego quae audivi ab eo, haec loquor in mundo. Alcuin.* Audisse autem a Patre idem est et esse a Patre: quia ab illo habet audientiam, a quo habet essentiam. *August. ib.* Dat gloriam Patri aequalis Filius, tamquam dicat: Do gloriam ei, cuius sum Filius: quomodo tu superbus es adversus eum, cuius es servus? *Alcuin.* Cum autem audissent, *Verax est qui misit me,* non intellexerunt de quo diceret; unde subditur: *Et non cognoverunt quia Patrem eius dicebat Deum.* Nondum enim oculos cordis apertos habebant, quibus Patris et Filii aequalitatem intelligerent.

7. Dixit ergo eis Iesus: Cum exaltaveris Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, haec loquor. Et qui me misit, mecum est: et non reliquit me solum, quia quae placita sunt ei facio semper. Haec illo loquente, multi crediderunt in eum.

7 *August. tract. 40.* Cum dixisset Dominus, *Verax est qui misit me*, non intellexerunt Iudaei, quod de Patre illis diceret. Videbat autem ibi aliquos, quos ipse noverat post passionem suam esse credituros; et ideo sequitur: *Dixit ergo eis Iesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.* Recolite illud *Exod. 3. Ego sum qui sum*; et cognoscetis quid sit dictum, *Ego sum.* Differo cognitionem vestram, ut implèam passionem meam. Ordine vestro cognoscetis, qui sum, cum scilicet exaltaveritis Filium hominis. Exaltationem autem crucis dicit, quia et ibi exaltatus est quando pependit in ligno. Hoc oportebat impleri per manus eorum, qui postea fuerant credituri, quibus dicit hoc. Quare, nisi ut nemo in quocumque scelere, et male sibi conscius desperaret, quando videat eis donari homicidium, qui occiderant Christum. *Chrysost. ib.* Vel aliter continua: Quia multa signa faciens, et docens eos non converterat, de cruce de reliquo loquitur, dicens: *Cum exaltaveritis etc.* quasi dicat: Vos aestimatis, quod tunc maxime a me separati eritis, quando me occideritis; ego autem dico, quoniam tunc maxime scietis et gratia signorum, et resurrectionis, et captivitatis vestrae,

(1) *Al. si quia* legatur.

quoniam ego sum Christus Filius Dei, et quod non contrarior illi: propter quod subdit: *Et a meipso nihil facio; sed sicut docuit me Pater, sic loquor*: per hoc enim indifferentiam substantiae manifestat, et quod nihil extra paternales intelligentias loquitur: si enim Deo contrarius essem, non tantam iram movissem contra eos, qui me non audierunt. *August. tract. 20.* Vel aliter: Quia dixerat, *Tunc cognoscetis quia ego sum*, et ad ipsum esse pertinet tota Trinitas: ne forte subintraret error Sabellianorum, continuo subiunxit, *Et a meipso facio nihil*; quasi dicat: A meipso non sum: Filius enim de Patre est Deus. Quod ergo addidit, *Sicut docuit me Pater, haec loquor*, nemini vestrum obrepat cogitatio carnalis. Nolite vobis quasi duos homines ante oculos ponere, et loquentem Patrem ad Filium; sicut facis tu quando aliqua verba dicis filio tuo. Quae enim verba fierent unico Verbo? Si autem Deus loquitur in cordibus vestris sine sono, quomodo loquitur Filio suo? Incorporaliter Pater locutus est Filio, quia incorporaliter Pater genuit Filium; nec eum sic docuit, quasi indoctum genuerit; sed hoc est eum docuisse, quod est scientem genuisse. Si enim simplex est natura veritatis, hoc est Filio esse, quod nosse. Quemadmodum ergo Pater illi gignendo dedit ut esset, sic gignendo dedit ut nosset. *Chrys. ib.* Rursus ad humilius sermonem reduxit. Sequitur: *Et qui me misit.* Ne autem aestiment hoc quod dicit, *Misit me*, minorationis esse, dicit, *Mecum est*: nam hoc quidem dispensationis, hoc autem deitatis est. *August. ib.* Et cum ambo simul sint, unus tamen est missus, alter misit; quoniam missio incarnatio est, et ipsa incarnatio Filii tantum est, non et Patris. Ergo inquit, *Qui me misit*, idest cuius auctoritate tamquam paterna incarnatus sum. Misit itaque Pater Filium, sed non recessit a Filio; unde sequitur: *Et non reliquit me solum:* non enim quo misit Filium, non ibi erat Pater, qui dixit *Ierem. 33. Caelum et terram ego impleo.* Sed quare eum non dereliquit, subdit: *Quia quae placita sunt ei facio semper*: non ex quodam initio, sed sine initio, sine fine: Dei enim generatio non habet initium corporis. *Chrys. ib.* Vel aliter: Quia continuo dicebant, quoniam non ex Deo est, et quia sabbatum non custodit; contra est quod ait: *Quoniam quae placita sunt ei facio semper*: ostendens quoniam et solvere sabbatum, placitum est ei. Multipliciter enim studet, ut ostendat quod nihil facit Patri contrarium. Et quia hoc humanius locutus est, subditur: *Haec illo loquente, multi crediderunt in eum.* Ac si diceret Evangelista: Ne turberis si quid humile a Christo audieris: qui enim post tantam doctrinam nondum suasi erant, humiliora audiunt, et suadentur. Igitur crediderunt quidem, sed non ut oportebat; sed simpliciter quasi laetantes et requiescentes in verborum humilitate: et hoc ostendit Evangelista in subsequentibus sermonibus, in quibus narratur quod rursus ei iniuriabantur.

8. Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei Iudaeos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. Responderunt ei Iudaei: Semen Abrahae sumus, et nemini servivimus unquam. Quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Iesus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in aeternum, Filius autem manet in aeternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.

8. *August. tract. 40.* Voluit Dominus in profundum fundare fidem eorum, qui crediderant, ut non superficie tenus crederent; et ideo dicitur: *Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei Iudaeos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.* Per hoc quod dicit, *Si manseritis*, ostendit ea quae in eorum corde erant: sciebat enim quoniam crediderunt quidam, sed non manserunt; et magnum quid eis promittit, scilicet vere discipulos eius fieri: in quo occulte tangit quosdam, qui prius ab ipso recesserant, et illi eum audierunt, et crediderunt, et recesserunt, quia non permanserunt. *August. de ver. Dom. ser. 48.* Omnes autem nos unum magistrum habemus, et sub illo condiscipuli sumus. Nec ideo magistri sumus, quia de loco superiore loquimur; sed magister est omnium qui habitat in omnibus nobis. Ad discipulum autem parum est accedere, sed oportet manere nos in illo; et si in illo non manserimus, cademus. Breve opus, breve verbum, magnum opere, si manseritis. Quid enim est in verbis Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere? Si labor non est, gratis accipis praemium; si labor est, attende magnum praemium. *Et cognoscetis veritatem. August. ib.* Quasi dicat: Quia nunc credentes estis, manendo, videntes eritis. Non enim quia cognoverunt crediderunt; sed ut cognoscerent crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides; veritas quod credidisti, videre? Si ergo permaneatur in eo quod creditur, pervenitur ad id quod videatur, ut scilicet contemplemur ipsam veritatem sicuti est, non per verba sonantia, sed per lucem splendentem. Veritas incommutabilis est, panis est mentis; reficit, nec deficit; mutat vescentem, non ipsa in vescentem mutatur. Ipsa autem veritas Verbum Dei est: haec veritas carne induta est propter nos: latebat in carne non ut negaretur, sed ut differretur, ut in carne pateretur, ut caro peccati redimeretur. *Chrysost. hom. 53.* Vel *cognoscetis veritatem*, hoc est me: ego enim sum veritas. Iudaica quidam omnia typus erant, veritatem autem a me scietis. *August. de ver. Do. ser. 48.* Forte aliquis dicet: Et quid mihi prodest cognoscere veritatem? Et ideo subiungit: *Et veritas liberabit vos*; quasi dicat: Si non delectat veritas, delectat libertas. Liberari enim proprie dicitur liberum fieri, quomodo sanari sanum fieri. Hoc in verbo Graeco planius est: nam in consuetudine Latina maxime in eo consuevimus audire hoc verbum, ut quicumque liberatur, intelligatur pericula evadere, molestiis carere. *Theoph.* Sicut autem supra infidelibus ait, *In peccatis vestris moriemini*; sic manentibus in fide, absolutionem annuntiat peccatorum. *August. 4. de Trinit. c. 18.* Unde etiam veritas liberabit, nisi a morte, a corruptione, a mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem incommutabilitas est ipsa aeternitas. *Chrysost. ib.*

Eorum autem qui crediderant, erat etiam increpationes sufferre: sed hi statim saeviunt. Si autem oportebat eos turbari in priori, convenientius erat, ut turbarentur in hoc, scilicet quod dixit, *Cognoscetis veritatem*, ut dicerent: Nunc ergo veritatem nescimus: lex igitur mendacium est, et cognitio nostra? Sed nullius horum eis cura erat, sed de mundanis rebus dolent: non enim aliam servitutem noverant, nisi mundanam; unde sequitur: *Responderunt ei Iudaei; Semen Abrahae sumus, et nemini servivimus unquam. Quomodo tu dicis, Liberi eritis?* quasi dicant: Eos qui de genere sunt Abrahae, qui sunt ingenui, non oportebat servos vocare, numquam enim servivimus. *Aug. trac. 41.* Vel hoc responderunt, non illi qui iam crediderant, sed qui in turba erant nondum credentes. Hoc autem ipsum, *Nemini servivimus unquam*, secundum huius temporis libertatem, quomodo verum dixistis? Ioseph non est venundatus? Prophetae sancti in captivitatem non sunt ducti? O ingrati, quid est quod vobis assidue imputat Deus, quod vos de domo servitutis liberavit, si nemini servistis? Vos autem qui loquimini, quomodo solvebatis tributa Romanis, si nemini unquam servistis? *Chrysost. ib.* Quia vero non ad vanam gloriam erant quae dicebantur a Christo, sed ad salutem; non voluit ostendere eos servos esse hominum, sed peccati; quae difficillima servitus est, a qua solus Deus eripere potest; unde sequitur: *Respondit eis Iesus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Aug. ib.* Multum commendat quod sic pronuntiat: quodammodo, si dici fas est, iuratio eius est: *Amen* quippe interpretatur verum: et tamen non est interpretatum, nec Graecus hoc interpres ausus est facere, vel Latinus. Nam hoc verbum *Amen* Hebraeum est: non est autem interpretatum, ut honorem haberet velamento secreti; non ut esset ligatum, sed ne vilesceret nudatum. Iam quantum hoc commendatum sit, ex ipsa geminatione cognoscite. Verum dico vobis, Veritas dicit; quae utique etsi non diceret, Verum dico, mentiri omnino non posset; tamen inculcat, dormientes quodammodo excitat; contemni non vult quod dicit. *Omnis*, inquit, Iudaeus, Graecus, dives, pauper, imperator, et mendicus, *si facit peccatum, servus est peccati. Greg. 4. Moral. cap. 42.* Quia quisquis se pravo desiderio subiicit, iniquitatis domino dudum libera mentis colla supponit. Sed huic domino contradicimus, cum iniquitati, quae nos ceperat, reluctamus, cum consuetudini violenter resistimus, cum culpam poenitendo percutimus, et maculas sordium lacrymis lavamus. *Greg. 25. Mora. c. 20.* Quanto autem aliqui liberius peragunt perversa quae volunt, tanto eius servitio obnoxius obligantur. *August. ib.* O miserabilis servitus! Servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requiescit; servus peccati, quo fugit? Secum trahit quocumque fugerit: peccatum enim quod facit, intus est; voluptas transit, peccatum non transit: praeteriit quod delectabat, remansit quod pugnat. Solus de peccato liberare potest qui venit sine peccato, et factus est sacrificium pro peccato: nam sequitur: *Servus autem non manet in domo in aeternum.* Ecclesia est domus, servus peccator est: multi intrant in Ecclesiam peccatores. Non ergo dixit, *Servus* non est in domo; sed *non manet in domo in aeternum.* Si ergo nullus ibi servus erit, quis ibi erit? Quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Multum nos terruit: sed adiungit: *Filius autem manet in aeternum.* Ergo solus in domo sua erit Christus. An forte in hoc quod dicit, *Filius*, caput et corpus est? Non enim sine causa terruit, et spem dedit: terruit, ne peccatum amaremus; spem dedit, ne de peccati absolutione diffideremus. Haec est ergo spes nostra, ut a libero liberemur: ipse enim pretium dedit, non argentum, sed sanguinem suum; et propter hoc subditur: *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis. August. de ver. Do. serm. 48.* Non a barbaris, sed a diabolo; non a corporis captivitate, sed ab animae iniquitate. *Aug. sup. Ioan trac. 41.* Prima libertas est carere criminibus; sed ista inchoata est, non perfecta libertas; quia caro concupiscit adversus spiritum, ut non ea quae vultis faciatis. Libertas autem plena atque perfecta est, quando novissima inimica mors destruetur. *Chrysost. hom. 53.* Vel aliter: Quia dixerat, *Qui facit peccatum, servus est peccati*, ne praecurrant, et dicant; Immolationes habemus, illae nos eripere possunt, propterea induxit: *Servus non manet in domo in aeternum. Filius manet in aeternum.* Domus mentionem facit, Patris principatum domum nominans, ostendens ex translatione humanorum, quoniam sicut Dominus in domo, ita ipse omnium potestatem habet: hoc enim quod dicit, *Non manet*, significat, non habet potestatem donandi, sed Filius qui est dominus domus habet. Et ideo Sacerdotes veteris legis non habebant potestatem per sacramenta legalia peccata dimittere: omnes enim peccaverunt, etiam Sacerdotes, qui pro seipsis, ut dicit Apostolus, necesse habebant sacrificia offerre; sed Filius hanc habet potestatem; unde concludit: *Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*: ostendens quod mundana libertas, de qua gloriabantur, non est vera libertas. *August. ib.* Noli ergo libertate abuti ad libere peccandum; sed utere ad non peccandum: erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia; eris liber, si fueris servus iustitiae.

9. Scio quia filii Abrahae estis: sed quaeritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor, et vos quae vidistis apud patrem vestrum, facitis. Responderunt et dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus; Si filii Abrahae estis, opera Abrahae facite. Nunc autem quaeritis me interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri.

9. *August. tract. 42.* Iudaei se liberos dixerant, quia semen erant Abrahae. Quid ergo Dominus ad hoc responderit, subditur: *Scio quia filii Abrahae estis*; quasi dicat: Agnosco vos, quia filii estis Abrahae carnis origine, non cordis fide; et ideo subdit: *Sed quaeritis me interficere. Chrysost. hom. 53.* Hoc enim addidit ut non dicant, Peccatum non habemus. Dimittens enim omnem eorum vitam redarguere, hoc quod prae manibus erat, quod adhuc agere volebant, ducit in medium. Paulatim enim eos a cognatione

illa removit, erudiens in hoc non magna sapere. Sicut enim libertas et servitus est ab operibus, ita et cognatio. Sed ne dicerent,Hoc iuste agimus, subiungit causam dicens: *Quia sermo meus non capit in vobis.August. ib.* Idest non capit in cor vestrum, quia non recipitur a corde vestro.Sic est enim sermo Dei fidelibus, tamquam pisci hamus; tunc capit, quando capitur ; nec fit iniuriam illis qui capiuntur: ad salutem quippe, non ad perniciem capiuntur. *Chrysost. ib.* Et non dixit, Non capitis meum sermonem , sed *non capit meus sermo in vobis*, altitudinem suorum dogmatum ostendens. Sed possent dicere: Quid si a teipso loqueris ? Propter hoc inducit subdens : *Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor*: non enim solum eandem substantiam, sed eandem veritatem habeo Patris. *August. ib.* Dominus autem Patrem suum Deum vult intelligi; quasi dicat: Veritatem vidi, veritatem loquor , quia veritas sum. Si ergo Dominus veritatem loquitur quam vidit apud Patrem , se vidit, se loquitur , quia ipse est veritas Patris. *Orig. tom. 20. in Ioan.* Manifestat autem haec auctoritas Salvatorem fuisse visorem eorum , quae sunt apud Patrem; cum tamen homines, quibus revelatio fit, visores non sint. *Theoph.* Cum vero audis , *Quod vidi loquor*, nequaquam corporalem visionem intelligas, sed naturalem notitiam veram et approbatam. Sicut enim oculi videntes integre aliquid et vere prospiciunt , nec falluntur; sic ego veraciter ea loquor, quae cognovi a Patre meo. Sequitur *: Et vos quod vidistis apud Patrem vestrum facitis. Orig. ib.*Adhuc non nominat Patrem ipsorum.Paulo superius Abraham commemoravit; sed dicturus est alterum patrem eorum, scilicet diabolum , cuius filii erant inquantum mali erant , non inquantum homines erant. Malum ergo quod faciunt, Dominus eis obiurgat, et corripit.*Chrysost. ib.* Alia littera habet: *Et vos quae vidistis apud Patrem vestrum facite*; quasi dicat: Sicut ego verbis, et veritate ostendo Patrem, ita et vos a rebus ostendite Abraham. *Orig. ib.* Item alia littera habet: *Et vos quae audistis a Patre facite.* Audierant enim a Patre ea quae in lege et prophetis scripta sunt.Qui autem hoc verbo contra eos qui alterius opinionis sunt fuerit usus , ostendit quod non alius Deus est , qui legem dedit, et prophetas, et Christi Pater.Quaeramus etiam ab inferentibus duas naturas, dicentes; A Patre quidem audivisse alienos, inconveniens est. Si autem proprii Salvatoris erant et beatae naturae, qualiter quaerebant illum occidere, et Salvatoris sermonem non capiebant? Illi autem longe molestius acceperunt quam protulerit Dominus, quis eorum esset pater: nam eum qui multarum gentium pater est,fatentur sui fore patrem*:* unde sequitur: *Responderunt et dixerunt: Pater noster Abraham est. August.ib.* Quasi dicat: Quid tu dicturus es contra Abraham? Videbant enim eum provocare ut aliquid mali diceret de Abraham, et esset eis occasio faciendi quod cogitabant. *Orig.ib.* Sed et hoc ispum Salvator interimit tamquam falso dictum*;* unde subditur: *Dicit eis Iesus: Si filii Abrahae estis, opera Abrahae facite. August. ib.* Et tamen superius ait: *Scio quia filii Abrahae estis :* unde non negavit eorum originem , sed facta condemnat. Caro eorum ex illo erat, sed vita non erat. *Orig. ib.* Vel dicendum, quod supra in Graeco habetur: *Scio, quod semen Abrahae estis.* Ut ergo haec pateant, videamus primo corporalis seminis , et filii differentiam. Manifestum enim est, quod semen in seipso habet rationes eius, cuius est semen, adhuc manentes, et pausantes; filius vero transmutato semine et agente in appositam sibi materiam a muliere, per superinducta nutrimenta similitudinem accipit generantis *:* et quantum ad corporalia si aliquis est filius alicuius, subsistit ex semine; si vero aliquod est semen, non omnino filius efficitur. Quoniam autem ex operibus iudicantur aliqui semen Abrahae; videndum est, ne forte ex aliquibus seminalibus rationibus,infusis quibusdam animabus, oporteat imaginari eos qui semen sunt Abrahae. Non omnes igitur homines semen sunt Abrahae: neque enim omnes habent huiusmodi rationes consitas in eorum animabus. Oportet igitur eum , qui Abrahae semen est , eius fieri per similitudinem et filium. Possibile vero est ex negligentia et otio destruere hoc quod est eius semen. Hi autem ad quos sermo erat , adhuc in spe erant: unde sciebat Iesus quod adhuc semen erant Abrahae, et nondum peremerant possibilitatem fiendi filii Abrahae : propter quod eis dicit : *Si filii Abrahae estis,opera Abrahae facite.* Si autem super hoc quod erant semen Abrahae, ad augmentum magnitudinis adolevissent, verbum Iesu caperent. Sed quia non accesserant ad hoc quod essent filii, verbum non capiunt, sed interficere volunt verbum, et quasi confringere, non capientes magnitudinem eius. Si igitur aliquis vestrum semen est Abrahae , et adhuc verbum Dei non capit , non quaerat interficere verbum , sed transmutet se ad hoc quod sit filius Abrahae : et tunc poterit capere Filium Dei. Quidam autem unum ex operibus eligunt Abrahae, illud scilicet *Gen. 15. Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam.* Ut autem concedatur eis quod fides sit opus, cur non dictum est singulariter, *Opus Abrahae facite*, sed pluraliter ? Puto enim quod hoc dictum aequipollet ei quod est, Cuncta opera Abrahae facite; ut tamen ex historia Abrahae allegorice sumpta opera eius spiritualiter prosequamur. Neque enim oportet eum qui vult esse filius Abrahae, adire ancillarum coniugia , nec post obitum coniugis in senectute aliam ducere coniugem. Sequitur, *Nunc autem quaeritis me interficere, hominem, qui veritatem locutus sum vobis. Chrysost. ib.* Hanc scilicet veritatem , quod est Patri aequalis : propter hoc enim Iudaei quaerebant eum interficere. Et ut ostendat , quod hoc non est contrarium Patri , subdit, *Quam audivi a Deo. Alcuin.* Quia ipse qui est veritas , a Deo Patre genitus erat : audire enim nihil aliud est quam esse a Patre. *Orig. ib. Occidere me ,* inquit , *hominem.* Interim non dico Filium Dei , non dico Verbum , quia non moritur Verbum: hoc dico, quia videtis: quia quod videtis potestis occidere, et quem non videtis, offendere. Sequitur*: Hoc Abraham non fecit. Alcui.* Quasi dicat: In hoc probatis vos non esse filios Abrahae, quia facitis opera contraria operibus Abrahae. *Orig.ib.*Sed diceret ad hoc quidam, quoniam superflue dictum est hoc, quod non fecerit Abraham, quod suis temporibus non contingebat fieri*:* non enim in suis diebus natus erat Christus. Sed dicendum , quod in temporibus Abrahae natus fuerat homo, qui quam audierat a Domino veritatem, dicebat; non ta-

men quaesitus est ab Abraham, ut eum occideret. Et scias quod spiritualis adventus Iesu nullo tempore defuit sanctis. Ex hoc igitur comprehendo, omnem hominem, qui post regenerationem et ceteras apud se factas divinitus gratias, peccat, denuo (1) crucifigit Dei Filium propriis reatibus, in quos redit; sed hoc Abraham non fecit. Sequitur: *Vos facitis opera patris vestri. August. ib.* Adhuc non dicit quis est iste pater eorum. *Chrys. ib.* Dicit autem hoc Dominus, volens eis auferre superfluam gloriam de cognatione naturali, sed in ea quae est secundum adoptionem : hoc enim eos prohibebat venire ad Christum, quia aestimabant cognationem Abrahae sibi sufficere ad salutem.

10. Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me ego enim ex Deo processi, et veni. Neque enim a meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.

10. *August. tract. 42.* Coeperant Iudaei utrumque cognoscere: quia non de carnis generatione loqueretur Dominus, sed de vitae institutione. Consuetudo autem Scripturarum est fornicationem spiritualiter appellare, cum diis multis et falsis anima tamquam prostituta subiicitur; unde dicitur: *Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum. Theoph.* Quasi responderent, quod Dei quaererent ultionem; et ideo adversus eum consiliarentur. *Orig. tom. 20.* Vel aliter: Quia redarguti sunt non esse filii Abrahae, atrocius respondent, latenter designantes ex adulterio productum fore Salvatorem. Sed magis mihi videtur quod conrixando responderunt. Cum enim prius dixerant, *Pater noster Abraham est*, et audivissent, *Si filii Abrahae estis, opera Abrahae facite*, fatentur se habere maiorem patrem quam Abraham, scilicet Deum, et non ex fornicatione sumpsisse exordium. Non enim ex sponsa, sed ex meretrice, seu materia, daemon qui nihil facit ex se, producit eos, qui carnalibus (2) usi inhaerent materiae. *Chrysost. hom. 53.* Sed quid dicitis vos? Patrem habetis Deum, et Christum incusatis haec dicentem? Et nimirum ex fornicatione multi eorum nati erant, etenim illicitas commixtiones faciebant; non tamen hoc redarguit; sed instat, ut ostendat, quod non sunt ex Deo; unde sequitur: *Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me: ego enim ex Deo processi et veni. Hilar. 6. de Trin.* Religiosi nominis assumptionem Dei Filius in his, qui se Dei filios confitentes, patrem sibi Deum dicerent, non improbavit; sed temerariam Iudaeorum usurpationem patrem sibi Deum praesumentium, per id quod se non diligerent, obiurgat. Non utique dici potest idipsum esse ex Deo exire, quod venisse. Sed cum ab his qui sibi Deum patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex Deo exisset, causam dilectionis ex causa docuit esse nascendi. Exisse enim ad incorporalis nativitatis retulit nomen; quia religio profitendi sibi patrem Deum, et ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, merenda sit. Nec enim in Deum Patrem fit religiosus, qui non diligit Filium, cum diligendi Filii non alia causa sit quam quod ex Deo sit. Ex Deo igitur Filius est, non adventu, sed nativitate. Dilectio autem in Patrem hinc erit omnis, si Filius ex eo esse credatur. *August. trac. 42.* Sic, ergo, quod de Deo processit Verbum, aeterna processio est: ab illo enim processit ut Verbum Patris et venit ad nos, quia *Verbum caro factum est.* Adventus eius, humanitas eius; mansio eius, divinitas eius. Dicitis Deum Patrem, cognoscite me, vel fratrem. *Hilar. lib. 6. ib.* Non esse autem a se sibi originem docuit, cum subdit : *Neque enim a meipso veni, sed ille me misit. Orig. ib.* Haec arbitror dici propter quosdam per se venientes, et non missos a Patre, de quibus in Ieremia *c. 23.* dicitur: *Non mittebam eos, et ipsi currebant.* Quoniam autem qui duas naturas ingerunt, utuntur hoc verbo, obiiciendum est contra illos. Paulus enim odiebat Iesum cum persequeretur Ecclesiam Dei : unde Dominus ad eum *Act. 9. Quare me persequeris?* Si ergo verum est quod hic dicitur, *Si Deus pater esset, diligeretis me*, palam est quoniam et recte convertitur; Si non diligeretis, nequaquam Deus pater vester esset. Paulus autem aliquo tempore non diligebat Iesum; fuit ergo tempus quo Deus pater Pauli non extitit. Non igitur natura Paulus Dei filius fuit, sed postmodum Dei filius factus est. Quando vero Deus alicuius sit pater, nisi quando mandata eius custodit? *Chrysost. ib.* Quia vero semper quaerebant dicentes, *Quid est hoc quod dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire?* propterea subdit : *Quare loquelam meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum. August. ib.* Ideo autem audire non poterant, quia corrigi credendo nolebant. *Chrysost. ib.* Primo igitur captanda est virtus, quae verbum divinum exaudiat, ut deinceps validi sistamus ad percipiendam totam locutionem Iesu: quoniam quamdiu quis curatus non est in auditu proprio, a verbo quod dicit surdo, (3) Aperiaris, auditu percipere nequit.

11. Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater eius. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

11. *Chrysost. hom. 53.* Exclusit Iudaeos Dominus a cognatione Abraham : et quia maiora ausi sunt, ut scilicet patrem suum Deum dicerent, de reliquo percutit eos, dicens: *Vos ex patre diabolo estis. August. tract. 42.* Hic iam cavenda est haeresis Manichaeorum, quae dicit esse quandam naturam mali, et gentem quandam tenebrarum cum principibus suis, un-

(1) *Al.* crucifigere. (2) *Al.* innixi. (3) *Al.* Adaperire.

de diabolus originem ducit ; et hinc dicunt ducere originem carnem nostram ; et secundum hoc putant dictum a Domino, *Vos ex patre diabolo estis* : quod essent illi velut natura mali , ducentes originem de gente contraria tenebrarum. *Orig. tom. 20 . in Ioan.* In hoc autem simile videntur incurrisse ei , qui diceret alteram esse oculi videntis substantiam, et alteram caligantis vel se avertentis: quemadmodum enim in his non differt substantia, sed quaedam contingit causa quae facit caligare; sic substantia eadem est, sive recipiat rationem, sive non. *Aug. ib.* Iudaei ergo filii erant diaboli imitando, non nascendo; unde sequitur: *Et desideria patris vestri vultis facere.* Ecce unde filii estis , quia talia desideratis , non quia de illo nati estis *: quaeritis enim me occidere hominem qui veritatem vobis dico:* et ille invidit homini , et occidit; unde sequitur : *Ille homicida erat ab initio:* utique in primo homine, in quo potuit fieri homicidium: non enim posset occidi homo, nisi prius fieret homo. Non ferro accinctus diabolus ad hominem venit; verbum malum seminavit , et occidit. Noli ergo putare non esse homicidium , quando fratri tuo mala persuades. Vos autem ideo saevitis in carne, quia non potestis in mente. *Orig. trac. 4. in Ioan.* Perpende autem, quod non propter aliquem singulariter tantum, sed pro toto genere quod peremit , inquantum in Adam cuncti moriuntur, et vere, dictus est ab initio homicida. *Chrysost. ib.* Et non dixit Opera , sed *desideria eius* facitis , ostendens quoniam vehementer et ille, et ipsi (1) ab occisionibus possidentur; et quia continue eum accusabant quod non est a Deo, insinuat occulte , quod hoc etiam eis ex diabolo est *:* unde sequitur : *Et in veritate non stetit. August. 11. de civit. Dei. c. 15.* Forte autem aliquis dicet , quod ab initio suae conditionis in veritate non steterit; et ideo numquam beatus cum sanctis Angelis fuerit, suo recusans esse subditus creatori, ac per hoc falsus et fallax, quia pia subiectione noluit tenere quod naturae est , affectans per superbam elationem simulare quod non est. Huic sententiae quisquis acquiescit , non cum Manichaeis sapit , ut suam quandam propriam, tamquam ex adverso quodam principio diabolus habeat naturam mali ; qui tanta vanitate decipiunt, ut non attendant non dixisse Dominum , A veritate alienus fuit, sed *in veritate non stetit* ; ubi a veritate lapsum intelligi voluit. *Ib. c. 15.* Illud etiam quod ait Ioannes *ep. 1. c. 3. Ab initio diabolus peccat*, hoc intelligunt, si naturale est, nullo modo esse peccatum. Sed quid respondetur propheticis testimoniis? sive quod ait Isaias *c. 14.* sub figurata persona principis Babyloniae diabolum notans: *Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur?* sive quod Ezechiel *c.28. In deliciis paradisi Dei fuisti*: quae si aliter convenientius intelligi nequeunt , oportet quod in veritate fuerit, sed non permanserit: et illud quod ab initio diabolus peccat , non ab initio ex quo creatus est , peccare putandus est , sed ab initio peccati: coepit enim in ipso peccatum, et ipse initium peccati fuit. *Orig. ib.* Est autem uniforme quidem in unitate morari, varium autem, ac multiforme non morari in ea: quibusdam , ut ita dicam, trementibus gressibus, et nitentibus sistere in ea , non tamen obtinere valentibus; quibusdam vero non passis illud, sed in periculo consistentibus, secundum illud *Ps. 71. Mihi autem paulisper commoti sunt pedes* , et ceteris ab ea cadentibus. Causa igitur cur diabolus veritatem non colat, subditur: *Quia veritas non est in eo :* scilicet quod vana suspicatur, et seductus est ipse a seipso: in hoc deterior, quod illi quidem ab eo falluntur, is autem sibiipsi deceptionis auctor existit. Sed oportet investigare quomodo dicitur , quod veritas in ipso non est; utrum quia nullam unquam veram habet doctrinam , sed cuncta quae opinatur falsa sunt ; vel quia Christi particeps non est, qui dixit *infr. 14. Ego sum veritas.* Impossibile autem est aliquam rationalem substantiam de cunctis opinari falso, et de nullo vel exiliter rectitudinem conspicere. Diabolus igitur saltem id vere capit dogma, considerando de se quod rationalis est. Non igitur eius natura consistit ex contrario veritatis, idest ex errore et ignavia: numquam enim veritatem cognoscere posset. *August. 11. de civ. Dei cap. 14.* Vel cum dicit, *Quia veritas in eo non est*, subiecit indicium, quasi quaesissemus unde ostendatur, quod in veritate non steterit, aitque: *Quia veritas non est in eo.* Esset autem in eo, si in ipsa stetisset. Sequitur: *Cum loquitur mendacium , ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater eius. August. tract. 42.* In his verbis quidam diabolum putaverunt patrem habere, et quaesierunt quis esset diaboli pater. Hic est error Manichaeorum. Diabolum autem Dominus dixit patrem mendacii: non enim omnis qui mentitur, pater mendacii sui: si enim ab alio mendacium accepisti, et dixisti; tu quidem mentitus es, sed pater mendacii non es. Ille vero, quia non aliunde accepit mendacium, quo mendacio tamquam veneno serpens hominem occideret, pater est mendacii, sicut Deus pater est veritatis. *The.* Is enim et Deum apud homines criminatus est, ad Evam dicens: Quoniam invidens vobis, lignum inhibuit: et apud Deum quondam criminatus est homines, ut cum dixit *Iob. 1. An gratis colit Iob Dominum. Or. ib.* Attende tamen quod hoc nomen mendax dicitur tam de diabolo, qui mendacium genuit, sicut hic dicitur, *Quia mendax est.* quam de homine, secundum illud *Ps. 111. Omnis homo mendax.* Nam si quis mendax non est, huiusmodi non est homo tantum; ita quod ei et similibus dici potest: *Ego dixi Dii estis Ps. 81.* Unde cum aliquis loquitur mendacium, de propriis loquitur. Spiritus autem sanctus loquitur a Verbo veritatis et sapientiae, secundum illud *infr. 16. De meo accipiet et annuntiabit vobis. August. de quaest. nov. et vet. test. q. 90.* Vel aliter: Diabolus non speciale nomen est, sed commune. In quocumque enim opera diaboli fuerint inventa , diabolus est appellandus *:* operis enim nomen est, non naturae. Itaque hoc in loco patrem Iudaeorum Cain significat, cuius imitatores volentes esse Iudaei, Salvatorem peremerunt : ab ipso enim forma data est fratricidii ; quem dixit mendacium de propriis loqui, ut ostenderet, unumquemque non nisi propria voluntate peccare. Sed quia Cain imitator diaboli est, patrem eius diabolum dixit, cuius opera secutus est. *Alcuin.* Sed quia Dominus veritas est , et Filius veracis Dei , veritatem dicit; sed Iudaei qui filii erant diaboli, aversi erant a veritate: et hoc est quod sequitur: *Ego autem quia*

(1) *Al.* ab occasionibus.

veritatem dico, non creditis mihi. Or. t. 25. Sed quomodo hoc dicitur Iudaeis, qui in eum crediderant. Sed considera, quod potest aliquis secundum aliquam intentionem credere, secundum aliam vero non credere; sicut qui credunt in eum, qui sub Pontio Pilato crucifixus est, non autem credunt in natum de Maria Virgine, in eundem credunt, et non credunt. Sic igitur hi ad quos loquebatur, credebant in eum, secundum quod videbatur signorum factor, non credebant autem his quae profunde ab eo dicebantur. *Chrysost. hom. 53.* Quia igitur inimici estis veritatis, in nullo me incusantes vultis me interficere; et ideo subditur: *Quis ex vobis arguet me de peccato. Theoph.* Quasi dicat: Si Dei filii estis, utique peccantes debetis habere odio. Si ergo me quoque, quem exosum habetis, non potestis arguere de peccato: manifestum est quod propter veritatem me odio habetis, quoniam scilicet dicebat se Filium Dei. *Orig. tom. 25. in Ioan.* Habet autem hoc verbum Christi magnam fiduciam; cum nullus hominum fiducialiter hoc dicere potuerit, nisi solus Dominus noster, qui peccatum non fecit. *Greg. hom. 18.* Pensate autem mansuetudinem Dei. Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis poterat peccatores iustificare; unde subdit: *Qui est ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. August. tract. 42.* Noli attendere naturam, sed vitium. Sunt isti ex Deo, et non sunt ex Deo; natura ex Deo, vitio non ex Deo. Eis autem hoc dictum est, qui non solum peccato vitiosi erant; nam hoc commune erat omnibus, sed etiam praecogniti quod non erant credituri ea fide qua possent a peccatorum obligatione liberari. *Greg. ib.* Interroget se ergo unusquisque, si verba Dei aure cordis percipit, et intelliget unde sit. Nam sunt nonnulli, qui praecepta Dei nec aure corporis percipere dignantur; et sunt nonnulli, qui haec quidem corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio complectuntur; et sunt nonnulli, qui libenter verba Dei suscipiunt, ita ut etiam in fletibus compungantur, sed post lacrymarum tempus ad iniquitatem redeunt: hi profecto verba Dei non audiunt, quia haec exercere in opere contemnunt.

12. Responderunt ergo Iudaei, et dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et daemonium habes? Respondit Iesus, et dixit: Ego daemonium non habeo, sed honorificoPatrem meum; et vos inhonorastis me. Ego autem non quaero gloriam meam: est qui quaerat, et iudicet. Amen amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum.

12. *Chrysost. hom. 54.* Cum aliquid altum Dominus diceret, hoc apud Iudaeos qui valde insensibiles erant, insania videbatur, ut ex eorum responsione colligitur: dicitur enim: *Responderunt ergo Iudaei, et dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et daemonium habes? Orig. tom. 26.* Sed dignum est quaerere, quomodo cum Samaritani saecula futura denegent, nec animae durabilitatem acciperent, ausi sunt Samaritanum dicere Salvatorem, qui de resurrectione, et iudicio tot et tanta edocuit. Sed forsan velut improperantes illi hoc dicunt, dum quae sentiunt ipsi, non docet. *Alcuin.* Samaritani enim gens odiosa Israelitico populo, decem tribubus in captivitatem ductis, terram eorum possidebant. *Orig. ib.* Convenit quoque quod aliqui de eo arbitrentur, quod secundum Samaritanos sentiret, ut nihil post obitum reservetur hominibus, sed ficte ad placendum Iudaeis, de resurrectione, et aeterna vita tractaret. Daemonium vero illum habere dicebant, propter eius sermones transcendentes capacitatem humanam, quibus Deum Patrem suum asserebat, et se de caelo descendisse, et cetera huiusmodi; vel propter suspicionem eorum, quia plures in Beelzebub principe daemoniorum opinabantur ipsum eiicere daemones. *Theoph.* Vel Samaritanum illum dicebant, tamquam ritus Hebraicos dissolventem, utpote sabbati: Samaritani enim non perfecte iudaizabant. Ex hoc vero quod eorum cogitationes revelabat, daemonium ipsum habere suspicabantur. Quando vero eum Samaritanum dixerunt, nusquam Evangelista dicit: ex quo palam est, quod multa praetermiserunt Evangelistae. *Greg. hom. 18.* Ecce iniuriam suscipiens Deus, non contumeliosa verba respondet: sequitur enim: *Respondit Iesus, et dixit: Ego daemonium non habeo.* Ex qua re quid nobis innuitur, nisi ut eo tempore cum a proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera taceamus mala, ne ministerium iustae correptionis in arma vertatur furoris? *Chrysost. ib.* Et attendendum, quod ubi eos docere oportebat, et eorum superbiam subtrahere, asper erat; ubi vero exprobratum eum oportebat sufferre, multa mansuetudine utebatur; erudiens nos quae quidem ad Deum vindicare, quae vero ad nos despicere. *August. tract. 43.* Et ut homo prius eius imitetur patientiam, ut perveniat ad potentiam. Sed quamvis maledictus maledicta non redderet, pertinuit tamen ad eum negare. Duo autem sibi fuerant obiecta: *Samaritanus es, et daemonium habes.* Non dixit, Non sum Samaritanus: Samaritanus enim interpretatur custos: noverat autem ille se nostrum esse custodem: non enim pertinuit ad eum, ut redimeremur, et non pertinet ut servemur. Denique ipse est Samaritanus, qui accessit ad saucium, et misericordiam impendit. *Orig. ib.* Aliter autem quoque Dominus magis quam Paulus omnibus omnia fieri voluit, ut omnes nanciscatur; et ideo se non negavit esse Samaritanum. Aestimo autem solius Iesu fore vocem, *Ego daemonium non habeo*, sed nec habui, sicut et illud *infr. 14. Venit princeps mundi huius, et in me non habet quicquam*: quia etiam quae delictorum reputata sunt minima, daemonibus adaptantur. *August. ib.* Deinde post tale convicium hoc solum dixit de gloria sua, *Sed honorifico Patrem meum:* quasi dicat: Ne vobis arrogans videar, habeo quem honorificem. *Theoph.* Honorificavit autem Patrem ulciscens eum, et non tolerans homicidas, et mendaces se Dei veraces filios appellari. *Orig. ib.* Solus autem Christus verissime veneratus est Patrem: nullus enim honorans quicquam ex his quae non honorantur a Deo, honorat Deum. *Gregor. ib.* Sed quia quisquis Dei zelo utitur, a pravis hominibus dehonestatur, in semetipso nobis Dominus patientiae praebuit exemplum, qui ait: *Et vos inhonorastis me. August. ibid.* Quasi dicat: Ego facio quod debeo, vos non facitis quod

debetis. *Orig. ib.* Non autem illis solum hoc dictum est, sed et omnibus iniuste agentibus, qui iniuriam inferunt Christo, qui est iustitia; et inferentibus contumeliam sapientiae, eo quod Christus est sapientia; et similiter de aliis huiusmodi. *Gregor. ib.* Sed quid nobis contra iniurias faciendum sit, suo exemplo nos admonet, cum subiungit: *Ego autem gloriam meam non quaero: est qui quaerat, et iudicet. Chrysost. homil. 54.* Quasi dicat: Ex honore quem ad Patrem habeo, haec locutus sum vobis, et propter hoc dehonoratis me; sed nulla est mihi cura huius contumeliae: illi enim noxas debetis propter quem haec audio. *Orig. ib.* Quaerit autem Deus gloriam Christi in quolibet suscipientium illum; quam quidem reperiret in operantibus secundum insitas virtutis causas. Cum autem non repererit, punit illos, in quibus non reperit gloriam Filii sui; unde dicit: *Est qui quaerat, et iudicet. August. ib.* Quem autem vult intelligi, nisi Patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio?* Sed videte, quod iudicium quandoque pro damnatione accipitur: hic autem secundum discretionem positum est; quasi dicat: Est Pater, qui gloriam meam a vestra discernat: vos enim secundum hoc saeculum gloriamini, ego non secundum hoc saeculum. Discernit etiam gloriam Filii sui a gloria omnium hominum: non enim quia homo factus est, iam comparandus est nobis. Nos homines cum peccato, ille sine peccato, et hoc secundum ipsam formam servi: nam illud quis digne loquatur: *In principio erat Verbum. August. ib.* Vel aliter: Si vere dictum est a Salvatore *infr. 17. Omnia mea tua sunt*, palam est quoniam et ipsum iudicium Filii Patris est. *Greg. hom. 18. in Evang.* Cum vero malorum perversitas crescit, non solum frangi praedicatio non debet, sed etiam augeri: unde Dominus postquam daemonium habere dictus est, praedicationis suae beneficia largius impendit, dicens: *Amen amen dico vobis: Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum. August. tract. 19.* *Videbit* dictum est pro eo quod est experietur. Cum ergo morituris moriturus loqueretur, quid sibi vult quod ait, *Qui sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum?* Nisi quia videbat aliam mortem, de qua nos liberare venerat, mortem aeternam; mortem damnationis, cum diabolo, et Angelis eius: ipsa est vera mors, nam ista migratio est. *Orig. tom. 25.* Sic igitur intelligendum est: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum*: ac si diceret: Si quis legem meam custodierit, tenebras non videbit. Quod autem dicit, *In aeternum*, communiter est sumendum, ut sit talis intellectus: *Si quis sermonem meum servaverit* in aeternum, *mortem non videbit in aeternum*: quia eousque non videt aliquis mortem, quousque Iesus verbum custodit. Cum vero quis torpens in observantia factus, eum cessat custodire, subinde mortem videt, non apud alium quam apud seipsum. Sic igitur a Salvatore instructi prophetae quaerenti *Ps. 88. Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem*, respondere possumus: Qui custodit verbum Christi. *Chrysost. hom. 54. Servaverit* autem dicit non solum fide, sed etiam per vitam puram. Simul autem et occulte insinuat, quoniam nihil possunt ei facere. Si enim qui sermonem eius servabit, non morietur in aeternum, multomagis et ipse potest non mori.

13. Dixerunt ergo Iudaei: Nunc cognovimus quia daemonium habes. Abraham mortuus est, et prophetae; et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in aeternum. Numquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Et prophetae mortui sunt. Quem teipsum facis? Respondit Iesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est, et non cognovimus eum. Ego autem novi eum; et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, et sermonem eius servo. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, et gavisus est.

13. *Greg. ho. Ev. 18.* Sicut bonis necesse est ut meliores etiam per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt: nam accepta praedicatione, iterum Iudaei blasphemant: dicitur enim: *Dixerunt ergo Iudaei: Nunc cognovimus, quia daemonium habes. Orig. tom. 26.* Hi qui sacris Scripturis credunt, comprehendunt quod quae praeter rectam rationem ab hominibus exercentur, non praeter daemones fiunt. Sic igitur Iudaei virtute daemonis putabant Iesum dixisse: *Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in aeternum.* Hoc autem passi sunt, quia Dei virtutem non perspexerunt: nam hic de morte quadam inimica rationi, qua pereunt delinquentes, hoc fassus est; hi vero de communi morte coniectantes esse quod dicitur, increpant dicentem quasi defuncto Abraham et prophetis; unde subditur: *Abraham mortuus est, et prophetae; et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in aeternum.* Cum aliqua differentia sit inter mortem gustare et videre, pro eo quod *Mortem non videbit, Mortem non gustabit* protulerunt velut incauti auditores, confundentes dominicum sermonem. Sicut enim Dominus inquantum panis vivus est, gustabilis est; in eo vero, quod est sapientia, est visibilis pulchritudinis: sic etiam adversaria eius mors, et gustabilis est et visibilis. Cum ergo quis steterit per Iesum in intellectuali loco, mortem non gustabit, si statum servat secundum illud *Matth. 16. Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem.* Cum autem aliquis sermonem Christi acceperit, et custodierit, mortem non videbit. *Chrysost. ib.* Rursus autem ex inani gloria ad cognitionem confugiunt; unde sequitur: *Numquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est?* Poterant etiam dicere. Numquid tu maior es Deo, cuius sermonem qui audierunt mortui sunt? Sed non dicunt hoc, quia etiam quam Abraham minorem eum aestimabant. *Orig. tom. 26.* Non enim discernunt, quia non solum Abraham, sed etiam quolibet nato ex muliere, qui natus est ex Virgine maior est. Nec verum dicebant Iudaei: *Abraham mortuus est*: audivit enim verbum Christi, atque servavit. Et huiusmodi simile dices de prophetis, de quibus subdunt: *Et prophetae mortui sunt:* nam et Verbum Filii Dei custodierunt, cum

verbum Domini factum fuerit ad Osee, vel Isaiam, vel Ieremiam; quod si quis alius custodivit, ipsi prophetae custodierunt. Mendacium ergo dicunt et in hoc, *Scimus quia daemonium habes*, et in hoc, *Abraham mortuus est, et prophetae. Greg. hom. 18.* Quia enim aeternae morti inhaeserant, et eamdem mortem, cui inhaeserant, non videbant, cum solam mortem carnis aspicerent, in veritatis sermone caligabant. Subdunt autem, *Quem teipsum facis? Theoph.* Quasi dicant: Tu qui nulla cura dignus es, carpentarii filius de Galilaea, tibi subripis gloriam. *Bed. Quem teipsum facis?* hoc est, cuius meriti, cuiusve dignitatis vis credi? Abraham tamen mortuus erat corpore, anima autem vivebat. Maior autem est mors animae in aeternum victurae, quam corporis quamque morituri. *Orig. ib.* Caecutientium autem fuit haec prolatio: quoniam non se fecit Iesus id quod est, sed ex Patre recepit; unde sequitur: *Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Chrysost. ib.* Hoc quantum ad eorum suspicionem dixit, sicut et supra *c. 5. Testimonium meum non est verum, si testimonium perhibeo de meipso. Bed.* His autem verbis nihil esse ostendit gloriam vitae praesentis. *August. tract. 43.* Dixit autem hoc propter illud quod dixerant, *Quem teipsum facis?* Refert enim gloriam suam ad Patrem, de quo est; unde subdit: *Est Pater meus, qui glorificat me.* De isto verbo calumniantur Ariani fidei nostrae, et dicunt: Ecce maior est Pater, quia glorificat Filium. Haeretici, non legistis et ipsum Filium dicentem, quod glorificet Patrem suum? *Alcuin.* Glorificavit autem Pater Filium, cum tempore baptismi, et in monte, et tempore passionis coram turbis vox facta est ad eum, et post passionem eum resuscitavit, et collocavit eum ad dexteram suae maiestatis. *Chrysost. ib.* Addidit autem: *Quem vos dicitis, quia Deus vester est.* Volebat enim ostendere quoniam non solum Patrem eum nesciebant, sed neque Deum. *Theoph.* Nam si vere Patrem cognoscerent, Filium eius venerarentur. Deum etiam contemnunt, qui homicidium in lege prohibuit, adversus Christum clamantes; unde subdit: *Et non cognovistis eum. Alcuin.* Quasi dicat: Vos carnaliter illum Deum vestrum vocatis: pro temporalibus ei servitis; et non cognovistis eum, sicut intelligendus; et spiritualiter ei servire nescitis. *August. ib.* Quidam haeretici dicunt Deum annuntiatum in veteri testamento, non esse patrem Christi, sed nescio quem pricipem malorum Angelorum. Contra ipsos ergo dicit Patrem suum, quod illi dicebant Deum suum, et non cognoverunt. Si enim ipsum cognovissent, eius Filium recepissent. De se autem subdit: *Ego autem novi eum.* Secundum carnem iudicantibus potuit et hic arrogans videri; sed arrogantia non ita caveatur ut veritas relinquatur: propter quod subdit: *Et si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Chrysost. ib.* Quasi dicat: Sicut vos dicentes scire eum, mentimini; ita ego si dixero me nescire. Sed maxima demonstratio est, quod ab illo sit missus, hoc quod sequitur, *Sed scio eum. Theoph.* Naturaliter ipsius cognitionem obtinens: qualis enim ego sum, talis et Pater, quoniam ego meipsum cognosco, et illum cognosco. Praebet autem indicium quod cognoscat, cum subdit: *Et sermonem eius servo:* sermonem mandata nuncupans. Quidam autem sic intelligunt hoc quod dicitur: *Sermonem eius servo*: idest rationem substantiae eius: eadem enim est ratio substantiae Patris et Filii; ideoque Patrem cognosco, nam *et* pro *quoniam* sumitur, ut sit sensus, Quoniam eius sermonem servo. *August. ib.* Sermonem etiam Patris tamquam Filius loquebatur, et ipse erat Verbum Patris quod hominibus loquebatur. *Chrysost. ib.* Et quia dixerant: *Numquid tu maior es patre nostro Abraham?* nihil de morte exponens, se maiorem quam Abraham esse ostendit consequenter cum subdit: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, et gavisus est*, scilicet propter beneficium quod a me habet, ut a maiore. *Theoph.* Quasi dicat: Diem meum desiderabilem habuit et laetitiae plenum, non quasi alicuius minimi, aut fortuiti. *August. tract. 43.* Non timuit, sed *exultavit ut videret:* credens utique exultavit sperando, ut videret intelligendo diem meum. Incertum autem potest esse utrum dixerit temporalem diem Domini, quo erat venturus in carne, an diem Domini qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego non dubito patrem Abraham totum scisse: ait enim servo suo quem mittebat, *Pone manum sub femore meo, et iura mihi per Deum caeli Gen. 24.* Ergo quae fuit illa iuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahae venturum in carne Deum caeli? *Greg. hom. 18.* Tunc etiam diem Domini Abraham vidit, cum in figura Trinitatis tres Angelos hospitio suscepit. *Chrysost. hom. 34.* Vel diem suum dicit diem crucis, quem Abraham in oblatione arietis, et Isaac praefiguravit: per hoc ostendens, quod non invitus ad passionem venit, et ostendens eos esse alienos ab Abraham, si in quibus ille exultavit, hi dolent. *August. ib.* Quale autem gaudium fuit cordis videntis Verbum manens, splendorem piis mentibus refulgentem, apud Patrem manentem Deum, et aliquando in carne venturum non de Patris gremio recessurum.

14. Dixerunt ergo Iudaei ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum; Iesus autem abscondit se, et exivit de templo.

14. *Greg. hom. 18.* Carnales mentes Iudaeorum audientium verba Christi, oculos a carne non sublevant, dum in eo solam carnis aetatem pensant; unde dicitur: *Dixerunt ergo Iudaei ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* quasi dicerent: Multa sunt annorum curricula, ex quo Abraham mortuus est, et quomodo vidit diem tuum? Carnaliter enim hoc intellexerunt. *Theoph.* Tunc autem triginta annorum Christus erat; quare ergo non dixerunt, Quadraginta annos nondum habes, sed quinquaginta? Supervacua est huiusmodi quaestio: simpliciter enim prout eis occurrit dixerunt. Respondent tamen quidam quod per quinquagesimum annum ex reverentia Iubilaeum nominant, in quo et captivos manumittebant, et emptitiis possessionibus cedebant. *Greg. ib.* Quos benigne Redemptor noster a carnis suae intuitu submovet, et ad divinitatis contemplationem trahit; unde sequitur: *Dixit ergo eis Iesus: Amen amen*

dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum. Ante enim praeteriti temporis est, *sum* vero praesentis; et quia praeteritum et futurum tempus divinitas non habet, sed semper esse habet, non ait, Ante Abraham ego fui, sed *ante Abraham ego sum:* secundum illud *Exod. 3. Ego sum qui sum.* Ante ergo, vel post Abraham habuit esse, qui et accedere potuit per exhibitionem praesentiae, et recedere per cursum vitae. *August. ib.* Quia vero creatura est Abraham, non dixit, Antequam Abraham esset, sed *Antequam fieret*: neque dixit, Ego factus sum: nam *in principio erat Verbum. Greg. ib.* Sed sustinere ista aeternitatis verba mentes infidelium non valentes, quem intelligere non poterant, obruere quaerebant; unde sequitur: *Tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum. Aug. ib.* Tanta duritia quo curreret, nisi ad similes, scilicet lapides? Quia vero postquam cuncta quae ad eum spectabant, docendo perfecerat, hi lapides iniiciunt, deserit eos quasi correctionem non suscipientes; unde subditur: *Iesus autem abscondit se, et exivit de templo.* Non autem abscondit se in angulo templi, quasi timens, aut in dominculam fugiens, vel post murum, aut columnam divertens; sed caelica potestate invisibilem insidiantibus se constituens per medium illorum exivit. *Iesus autem abscondit se, et exivit de templo. Gregor. ib.* Qui si divinitatis suae potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos (1) actibus ligaret, aut in poenas subitae mortis obrueret. Sed qui pati venerat, exercere iudicium nolebat. *August. ib.* Magis enim erat commendanda sapientia, quam exercenda potentia. *Alcuin.* Ideo etiam fugit, quia nondum venerat hora passionis, et quia ipse non elegerat hoc genus mortis. *August. ib.* Ergo tamquam homo a lapidibus fugit; sed vae illis a quorum lapideis cordibus fugit Deus. *Bed.* Mystice autem quot malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Iesum mittit; ac deinde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem transit, Iesum extinguit. *Gregor. ib.* Quid autem abscondendo se Dominus significat, nisi quod eis ipsa veritas absconditur, qui eius verba sequi contemnunt? Eam quippe quam non invenit humilem veritas fugit mentem. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi ut etiam cum resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus.

CAP. IX.

Et praeteriens Iesus, vidit hominem caecum a nativitate: et interrogaverunt eum discipuli eius: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes eius, ut caecus nasceretur? Respondit Iesus: Neque hic peccavit, neque parentes eius; sed ut manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. Haec cum dixisset, expuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos eius, et dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Abiit ergo, et lavit, et venit videns.

Chrysost. hom. 55. Quia Iudaei sermonum Christi altitudinem non susceperant, exiens de templo curavit caecum, sui absentia eorum furorem mitigans, et per operationem signi eorum duritiam molliens, et de his quae dicta sunt a se, faciens fidem; unde dicitur: *Et praeteriens Iesus, vidit hominem caecum a nativitate.* Ubi considerandum, quod egrediens de templo, studiose venit ad opus sui manifestativum: ipse enim vidit caecum, non caecus ad eum accessit. Et ita studiose respexit, ut discipuli eius videntes eum studiose aspicientem interrogarent: sequitur enim: *Et interrogaverunt eum discipuli eius: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes eius ut caecus nasceretur? August. tract. 44.* Rabbi magister est. Magistrum appellant, quia discere cupiebant: quaestionem quippe proposuerant Domino tamquam magistro. *Theoph.* Videtur tamen haec quaestio peccare: neque enim susceperant Apostoli nugas Gentilium, quoniam anima in alio saeculo vivens peccavit; sed diligenter intuenti non apparet simplex haec quaestio. *Chrysost. ib.* Venerunt enim ad hanc interrogationem quia prius supra *cap. 5.* paralyticum curans dixit: *Ecce sanus factus es: non ultra pecces.* Illi igitur cogitantes, quia propter peccata fuerat ille paralysi resolutus, quaerunt de isto: *Si hic peccavit*; quod non est dicere, a nativitate enim caecus est: *Aut parentes eius*: sed neque hoc, filius enim pro patre non sustinet poenam. Sequitur: *Respondit Iesus: Neque hic peccavit, neque parentes eius. August. ib.* Numquid vel ipse sine originali peccato natus erat, vel vivendo nihil addiderat? Habebant ergo peccatum, et ipse et parentes eius, sed non ipso peccato factum est ut caecus nasceretur. Ipse autem causam dicit, quare caecus sit natus, cum subdit: *Sed ut manifestentur opera Dei in illo. Chrysost. ib.* Non autem ex hoc ostendit, quod alii caeci facti sunt propter peccata parentum: neque enim contingit uno peccante alium puniri. Quod autem dicit, *Ut manifestetur gloria Dei*, de seipso dicit, non de Patre; illius enim gloria iam manifesta erat. Sed numquid iste iniusta passus est? Sed ego eum beneficium accepisse dico per caecitatem: per hanc enim interioribus respexit oculis. Qui vero ex non ente ad esse eum deduxit, potestatem habebat absque iniuria, et ita eum dimittere. Dicunt autem quidam, quoniam *ut* hic non est causativum, sed significat eventum, sicut et illud: *Lex subintravit, ut abundaret delictum:* sic et hoc consecutum est, ut Dominus oculos clausos aperiens, et alia naturalia infirmitatis nocumenta corrigens, suam demonstravit virtutem. *Greg. in praef. Moral. cap. 9.* Alia itaque est percussio, qua peccator percutitur, ut sine retractatione puniatur; alia qua peccator percutitur, ut corrigatur; alia qua quisque percutitur, non ut praeterita corripitur, nec futura prohibetur. Sed dum inopinata salus percussionem sequitur, salvantis virtus cognita ardentius amatur. *Chrysost. ibid.* Et quia de seipso dixit, *Ut manifestetur gloria Dei*, subiungit: *Me oportet operari opera eius, qui misit me*; idest me oportet manifestare meipsum, et facere ea quae manifestent me Patri eadem facientem. *Bed.* Cum enim

(1) *P. Nicolai ex Gregorio reponit* ictibus.

Filius se operari opera Patris asserit, sua et Patris opera eadem esse monstravit; quae sunt infirma salvare, debilia roborare, homines illuminare. *Aug. ib.* Per hoc autem quod dicit, *Qui misit me*, universam gloriam dat illi, de quo est, quia ille habet Filium, qui de illo sit: ipse non habet, de quo sit. *Chrysost. ib.* Addidit autem, *Donec dies est*, idest donec licet credere hominibus in me, donec vita haec consistit, oportet me operari: et hoc ostendit subdens: *Venit nox quando nemo potest operari.* Nox dicta est, secundum illud *Matth. 22. Proiicite eum in tenebras exteriores.* Ibi ergo erit nox, ubi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est. Cum vivis, fac si quid facturus es: ultra enim neque fides est, neque labores, neque poenitentia. *August. ib.* Si autem modo operamur, hic est dies, hic est Christus; unde subdit: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Ecce ipse est dies. Dies iste qui circuitu solis impletur, paucas horas habet; dies praesentiae Christi usque in consummationem saeculi extendetur: ipse enim dixit *Matth. 28. Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem saeculi. Chrysost. hom. 56.* Quia vero sermonem quem dixerat, per opera credi fecit, subiungit Evangelista: *Haec cum dixisset, expuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos caeci.* Qui autem maiores substantias de nihilo ad esse produxit, multomagis oculos sine materia fecisset; sed voluit docere seipsum esse creatorem, qui in principio usus est luto ad hominis formationem. Ideo autem non aqua utitur ad lutum faciendum, sed sputo, ut nihil ascribatur fonti; sed discas quoniam virtus oris eius oculos aperuit: et deinde, ut non videatur eis ex virtute terrae esse curatio, iussit lavari; unde sequitur: *Et dixit ei: Vade, et lava ad natatoria Siloe, quod interpretatur missus:* ut discas quoniam non indigeo luto ad faciendos oculos. Et quia in Siloe erat virtus Christi, quae omnia operabatur, propter hoc et interpretationem nobis Evangelista adiecit, dicens, *Quod interpretatur missus*: ut discas quoniam et illic Christus eum curavit. Sicut enim Apostolus dicit *2. Cor. 10. Quod petra erat Christus*: ita et Siloe spiritualis erat, cuius repentinus aquae defluxus occulte insinuat nobis Christi manifestationem praeter omnem spem. Sed quare non statim eum fecit lavari, sed ad Siloe misit? Ut destruatur Iudaeorum indevotio: conveniens enim erat omnes eum videre euntem, et lutum super oculos habentem. Et etiam volens ostendere, quoniam non alienus est a lege et veteri testamento, mittit eum ad Siloe. Non autem erat timendum, ne Siloe sumeret hanc gloriam: multi enim lavantes ibi oculos, nullo tali beneficio sunt potiti. Et iterum ut discas caeci fidem, qui non contradixit, neque cogitavit apud seipsum: Lutum solet magis excaecare: multoties lavi in Siloe, et in nullo sum adiutus; si quam virtutem haberet, praesens utique curasset. Sed simpliciter obedivit; unde sequitur: *Abiit ergo, et lavit, et venit videns.* Sic igitur manifestavit suam gloriam: non enim parva gloria est, ut aestimetur auctor creationis: ea enim quae de maiori est fides, quod minus est certificat. In universa autem creatione honorabilior est homo; eorum autem quae in nobis sunt membrorum honorabilior est oculus: hic enim corpus gubernat, hic ornat visum: et quod sol est in orbe terrarum, hoc est oculus in corpore: unde superiorem locum sortitur, sicut in quodam regali loco collocatus. *Theoph.* Quidam tamen dicunt, quod lutum non fuit depositum, sed in oculos est conversum. *Bed.* Mystice autem postquam expulsus est de cordibus Iudaeorum, mox transivit ad Gentilium populum. Praeterire autem eius, vel iter facere, est de caelis in terram descendere. Itaque videt caecum, cum misericorditer respexit genus humanum. *August. ib.* Genus enim humanum est iste caecus: haec enim caecitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus: caecus es; ergo a nativitate. Spuit Dominus in terram, de saliva sua lutum fecit, quia Verbum caro factum est, et inunxit oculos caeci. Inunctus erat et nondum videbat: quando enim inunxit, forte eum cathecumenum fecit. Mittit illum ad piscinam, quae vocatur Siloe, quia baptizatus est in Christo, et tunc eum illuminavit. Pertinuit autem ad Evangelistam, ut commendaret nobis nomen huius piscinae, et ait: *Quod interpretatur missus*: nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus. *Gregor. 8. Moral. cap. 21.* Vel aliter: Per salivam sapor intimae contemplationis accipitur, quae ad os a capite defluit, quia de claritate conditoris adhuc in hac vita nos positos gustu revelationis tangit: unde Dominus salivam luto miscuit, et caeci nati oculos reparavit: quia superna gratia carnalem cognitionem nostram per admixtionem suae contemplationis irradiat, et ab originali caecitate hominem ad intellectum reformat.

2. Itaque vicini, et qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, et mendicabat? Alii dicebant, Quia hic est; alii autem, Nequaquam, sed similis est eius. Ille vero dicebat: Quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, et unxit oculos meos, et dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, et lava. Et abii, et lavi, et video. Et dixerunt ei, Ubi est ille? Ait, Nescio. Adducunt eum ad pharisaeos qui caecus fuerat. Erat autem sabbatum quando lutum fecit Iesus, et aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum pharisaei quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, et lavi, et video. Dicebant ergo ex pharisaeis quidam: Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator haec signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo caeco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, quia prophe-ta est.

2. *Chrysost. hom. 56.* Inopinabilitas facti miraculi incredulitatem inducebat; et ideo dicitur: *Itaque vicini, et qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, et mendicabat?* Mirabilis Dei clementia quo descendebat? Eos qui

mendicabant, cum multa devotione curabat, et hinc Iudaeorum os obstruens, quoniam non praeclaros, non insignes, neque principes, sed ignobiles sua dignos ducebat providentia: etenim in salutem omnium venerat. Sequitur: *Alii dicebant, quia hic est.* Caeco enim per longam viam eunte diligentes inspectores facti ex inopinabilitate eius quod viderant, non ultra poterant dicere, Non est hic. Sequitur: *Alii autem, Nequaquam, sed similis eius est. August. tract. 44.* Aperti enim oculi vultum mutaverant. Sequitur: *Ille autem dicebat, quia ego sum.* Vox grata, ne damnetur ingrata. *Chrysost. ib.* Non enim verecundatus est de priori caecitate, neque formidavit furorem plebis, neque renuit ostendere seipsum, ut praedicet benefactorem. Sequitur: *Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt oculi tui?* Hunc modum neque nos scimus, neque ipse qui curatus est novit; sed quod quidem factum est noverat, modum autem comprehendere non poterat; unde sequitur: *Respondit: Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, et linivit oculos meos.* Vide quomodo verax est. Non dixit unde fecit: quod enim non noverat, non dicit; neque enim scivit quoniam in terra expuit: quoniam autem superunxit, per sensum tactus didicit. Sequitur: *Et dixit: Vade ad natatoria Siloe, et lava.* Et hoc etiam ex auditu testatus est: recognovit enim eius vocem ex disputatione cum discipulis. Et quia ad unum se praeparaverat, scilicet omnia sibi suaderi a iubente, subiungit: *Et abii, et lavi, et vidi. Aug. ib.* Ecce annuntiator factus est gratiae, ecce evangelizat, et confitetur Iudaeis. Caecus ille confitebatur, et cor impiorum stringebatur, quia non habebant in corde quod iam ille habebat in facie; unde sequitur: *Et dixerunt, Ubi est ille? Chrysost. ib.* Dicebant autem hoc occisionem meditantes, iam enim adversus ipsum conspiraverant. Christus autem non aderat his qui curabantur, non enim quaerebat gloriam, neque se ostentare. Recedebat etiam semper curans Iesus, ut omnis suspicio tolleretur signorum. Qui enim non cognoscebant eum, qualiter ob gratiam eius se curatos confiterentur? unde sequitur: *Ait, Nescio. August. ib.* In his verbis inuncto similis erat, nondum videnti; praedicat, et nescit quid praedicat. *Bed.* Unde figuram tenet cathecumenorum, quod etsi credunt in Iesum, adhuc tamen eum quasi nesciunt, quia nondum loti existunt. Pharisaeorum autem erat approbare opus, vel improbare. *Chrysost. ib.* Iudaei igitur quaerentes, *Ubi est ille*, volebant eum invenire, ut eum ducerent ad eos; quia vero non habuerunt eum, ducunt caecum; unde sequitur: *Adducunt eum ad pharisaeos qui caecus fuerat*, ut scilicet vehementius eum interrogarent. Propterea autem et Evangelista subdit: *Erat autem sabbatum quando lutum fecit Iesus, et aperuit oculos eius*: ut scilicet eorum malam mentem demonstraret, et causam propter quam eum quaerebant, ut scilicet occasionem contra eum invenirent, et ut detraherent miraculo per aestimatam legis praevaricationem; quod etiam manifestum est ex his quae sequuntur: sequitur enim: *Iterum ergo interrogabant eum pharisaei quomodo vidisset.* Vide autem qualiter non turbatur caecus; nam quandoquidem turbis dicebat sine periculo interrogatus, non ita magnum erat veritatem dicere; mirabile autem est nunc quod in ampliori periculo constitutus, neque negat, neque contraria dicit prioribus: sequitur enim: *Ille autem dixit eis: Lutum posuit mihi super oculos meos, et lavi, et video.* Hoc autem ad eos qui iam audierant succinctius loquitur: non dixit nomen dicentis, neque quoniam dixit mihi, *Vade et lava*; sed confestim: *Lutum posuit etc*: et sic contrarium passi sunt eius quod volebant: duxerunt enim eum ut negaturum, sed ab eo certius didicerunt. Sequitur: *Dicebant ergo ex pharisaeis. August. ib.* Non omnes, sed quidam: iam enim inungebantur quidam. Dicebant ergo nec videntes, nec inuncti: *Non est hic homo a Deo qui sabbatum non custodit.* Ipse potius custodiebat qui sine peccato erat: sabbatum enim observare spiritualiter, est non habere peccatum; et hoc admonet Deus quando commendat sabbatum *Ex. 20. Omne opus servile non facietis.* Quid sit opus servile, a Domino audite *supra 8. Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Sed isti sabbatum carnaliter observabant, spiritualiter violabant, *Chrysost. ib.* Malitiose autem quod factum est silentes, aestimatam praevaricationem in medium ferebant: non enim dicebant quoniam sabbato curat, sed quoniam sabbatum non servat. Sequitur: *Alii dicebant: Quomodo potest homo peccator haec signa facere?* A signis enim inducebantur: sed imbecilliter erant dispositi: congruum enim erat ostendere qualiter sabbatum non solvitur; sed nondum hanc habebant mentem quod Deus esset, ut possent respondere quoniam Dominus sabbati haec fecit. Nullus denique eorum audebat ea quae volebat, manifeste dicere, sed in ambiguitate; hi quidem propter improbabilitatem, alii vero propter amorem principatus. Sequitur: *Et schisma erat inter eos.* Hoc schisma primo incoepit in populo, deinde in principibus. *August. ib.* Dies enim erat Christus, qui inter lucem et tenebras dividit. *Chrys.* Volentes autem qui dixerant, *Homo peccator non potest talia signa facere*, os aliorum obstruere, eum qui suscepit virtutis experientiam in medium ducunt, ut non videantur ipsi advocatione uti; unde sequitur: *Dicunt ergo caeco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit tibi oculos? Theoph.* Vide quomodo benevole quaerunt: non enim dixerunt: Tu quid dicis de illo qui sabbatum non observat? sed miraculum commemorant: *Quomodo aperuit tibi oculos*, pene ipsum sanatum concitantes; quasi dicerent: Benefecit tibi, unde debes eum praedicare. *August. ib.* Vel quaerebant, quemadmodum hominem calumniarentur, ut eum de Synagoga eiicerent. Sed ille constanter quod sentiebat expressit; unde sequitur: *Ille autem dixit, quia propheta est.* Adhuc quidem inunctus in corde, nondum Dei Filium confitebatur; non mentitur tamen: ipse enim Dominus de ipso ait *Luc. 4. Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.*

3. Non crediderunt ergo Iudaei de illo, quia caecus fuisset, et vidisset, donec vocaverunt parentes eius qui viderat, et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia caecus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, et dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, et quia caecus natus est. Quomodo autem nunc videat, nescimus;

aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: aetatem habet, ipse de se loquatur. Haec dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudaeos. Iam enim conspiraverant Iudaei, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt: Quia aetatem habet, ipsum interrogate.

3. *Chrysost. hom. 57.* Quia pharisaei caecum attonitum facere non valuerunt, sed videbant eum cum omni propalatione benefactorem suum praedicantem, per parentes putabant Christi miraculum annihilare; unde dicitur: *Non crediderunt ergo Iudaei de illo quia caecus fuisset et vidisset, donec vocaverunt parentes eius qui viderat. August. tr. 44.* Idest caecus erat, et viderat. *Chrysost. ib.* Sed haec est veritatis natura; per quae putatur insidias pati, per haec fortior fit; mendacium enim sibi ipsi quidem obviat, et per ea per quae laedere veritatem videtur, per ea clariorem eam ostendit; quod et nunc factum est. Ne enim aliquis diceret quod vicini nihil certum dixerunt, sed per quandam assimilationem locuti sunt, parentes in medium ducuntur, qui maxime suum filium cognoscebant. Statuentes autem eos in medium, cum multo furore interrogant; unde sequitur: *Et interrogavit eos, dicentes: Hic est filius vester?* et non dicunt, Qui quandoque fuit caecus, sed *quem dicitis quia natus est caecus.* O iniqui! Quis pater eligeret talia mentiri de filio? Solum non dicunt, Quem vos fecistis caecum. Duobus autem his ad negationem eos inducere conantur, et in hoc quod dicunt, *Quem dicitis, quia natus est caecus*, et in hoc quod subdunt, *Quomodo ergo nunc videt? Theo.* Quasi dicant: Aut hoc falsum est quod nunc videat, aut primum quod caecus fuerit; sed constat hoc esse verum quod videt: falsum ergo fuit quod caecum eum dicebatis. *Chrys. ib.* Tribus ergo interrogationibus factis, si filius eorum est, si caecus fuit, et qualiter vidit, duas confitentur; unde sequitur: *Responderunt ergo eis parentes eius, et dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, et quia caecus natus est.* Tertiam autem abiiciunt; unde subdunt: *Quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus.* Et hoc etiam pro veritate factum est, ut nullus alius, sed is qui curatus est, et qui dignus fide erat, hoc confiteretur; unde sequitur: *Ipsum interrogate: aetatem habet, ipse de se loquatur. Aug. ib.* Quasi dicant: Iuste cogeremur loqui pro infante, quae ipse pro se loqui non posset. Caecum a nativitate novimus, sed loquentem. *Chrysost. ib.* Qualiter ergo grati fuerint parentes, qui eorum quae sciebant, quaedam tacuerunt propter timorem Iudaeorum: sequitur enim: *Haec dicebant parentes eius, quia timebant Iudaeos.* Rursus et hic opinionem Iudaeorum, et mentem Evangelista inducit; unde sequitur: *Iam enim conspiraverant Iudaei, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret. Aug. ib.* Iam non erat malum fieri extra Synagogam: illi expellebant, Christus suscipiebat. Sequitur: *Propterea parentes eius dixerunt: Quia aetatem habet, ipsum interrogate. Alcuin. hom. 57.* In quo ostendit Evangelista illos non per ignorantiam, sed propter metum talia respondisse. *Theoph.* Imbecilliores enim filio erant, qui testis aderat intrepidus veritatis, illuminatos habens oculos intellectus a Deo.

4. Vocaverunt ergo rursum hominem qui fuerat caecus, et dixerunt ei: Da gloriam Deo. Nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia caecus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi vobis iam, et audistis. Quid iterum vultis audire? Numquid et vos vultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, et dixerunt: Tu discipulus illius sis; nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, et dixit eis: In hoc enim mirabile est quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit; sed si quis Dei cultor est, et voluntatem eius facit, hunc exaudit. A saeculo non est auditum quia quis aperuit oculos caeci nati. Nisi esset hic a Deo, non posset facere quidquam. Responderunt, et dixerunt ei: In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.

4. *Chrysost. hom. 57.* Quia parentes miserunt pharisaeos ad illum qui curatus est, rursus vocaverunt eum secundo; unde dicitur: *Vocaverunt ergo rursus hominem qui caecus fuerat.* Non autem manifeste dicunt, Nega quoniam Christus te curavit; sed sub praetextu religionis ad hoc eum inducere volunt; unde sequitur: *Da gloriam Deo;* quasi dicant: Confitere quia hic nihil est operatus. *August. tr. 44.* Nega quod accepisti. Hoc plane non est Deo gloriam dare, sed Deum potius blasphemare. *Alcui.* Sic autem volebant illum dare gloriam Deo, ut sicut et ipsi, Christum diceret peccatorem; unde sequitur: *Nos scimus quia hic homo peccator est. Chrysost. ib.* Qualiter ergo non arguistis eum dicentem? *Quis ex vobis arguet me de peccato Ioan. 8. Alcui.* Sed ille ut neque pateret calumniae, neque veritatem celaret, non dixit, Scio eum iustum: nam sequitur: *Dicit ergo ille: Si peccator est, nescio. Chrysost. ib.* Qualiter qui dixit, *Quoniam propheta est*, nunc dicit, *Si peccator est nescio.* Numquid modo timuit caecus? Absit: sed voluit Christum a rei testimonio, et non a sua voce ab incusatione eripere, et suam responsionem facere fide dignam ab accepto beneficio; unde subdit: *Unum scio, quia caecus cum essem, modo video;* quasi dicat: Nihil modo de hoc dico, utrum sit peccator, sed iterum dico quod manifeste novi. Quia igitur nequiverunt evertere quod factum est; ad priores redeunt sermones, rursus modum curationis inquirentes; sicut canes quidem venationem nunc huc, nunc illuc investigantes; unde sequitur: *Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos?* hoc est, numquid praestigio aliquo? Non enim dixerunt, Qualiter vidisti? sed Qualiter aperuit oculos tibi? dantes occasionem detrahendi contra eius operationem. Donec igitur res inquisitione indigebat, caecus remisse loquebatur; quia vero

iam vicerat, audacter de reliquo eis loquitur; unde sequitur: *Respondit eis: Dixi vobis iam, et audistis; quid iterum vultis audire?* quasi dicat: Non attenditis ad ea quae dicuntur: unde ultra non respondebo vobis inaniter interrogantibus, et non volentibus addiscere, sed cavillari quae dicuntur; unde sequitur: *Numquid et vos vultis discipuli eius fieri. Aug. ib.* Quid est, *Nunquid et vos*, nisi quia iam ego sum, numquid et vos vultis? Iam video, sed non invideo. Haec loquebatur iam stomachans adversus duritiam Iudaeorum, et ex caeco videns, non ferens caecos. *Chrys. ib.* Itaque forte quid est veritas, ita imbecille mendacium; nam veritas quidem etsi despectos assumpserit, claros eos facit, vel ostendit; mendacium autem etsi cum fortibus fuerit, imbecilles eos monstrat. Sequitur: *Maledixerunt ergo ei, et dixerunt: Tu discipulus eius sis. August. tr. 44.* Maledictum est si cor discutias, non si verba perpendas. Tale maledictum super nos et super filios nostros. Sequitur: *Nos autem Moysi discipuli sumus: nos scimus, quia Moysi locutus est Deus.* Sed tunc sciretis, quia per Moysen praedictus est Deus: habetis enim Dominum dicentem *supra 5. Si crederetis Moysi, crederetis et mihi: de me ille scripsit.* (1) Itane segnem servum, et dorsum ponitis contra Dominum: nam subditis, *Hunc autem nescimus unde sit. Chrysost. homi. 57.* Ea quae per visum cognoscitis, auditu minora aestimatis: illa enim quae nosse vos dicitis, a progenitoribus audistis. Sed nonne fide dignior est, qui certificavit quod a Deo venit per miracula, quae non solum audistis, sed vidistis? unde sequitur: *Respondit ille homo, et dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, et aperuit oculos meos.* Ubique signum inducit, quia hoc depravare non poterant, sed ab eo convincebantur; et quia dixerat, quod homo peccator non potest talia signa facere, de cetero illorum assumit iudicium, propria verba eis in memoriam reducens; unde subdit: *Scimus autem quia peccatores Deus non audit;* quasi dicat: Opinio haec mea et vestra communis est. *Aug. ib.* Adhuc tamen unctus loquitur: nam et peccatores exaudit Deus. Si enim non exaudiret, frustra publicanus diceret *Luc. 18. Deus propitius esto mihi peccatori:* ex illa confessione meruit iustificationem, quomodo ipse caecus illuminationem. *Theophyl.* Vel dicendum est, quoniam quod dictum est, Deum non exaudire peccatores, hoc significat, quod facere miracula Deus peccatoribus non concedit. Cum vero veniam implorant de commissis, translati sunt de gradu peccantium ad statum poenitentium. *Chrysost. ibid.* Et vide quod cum supra dixit, *Si peccator est nescio*, non dubitans dixit: hic enim non solum a peccatis eum excusat, sed valde Deo placentem ostendit: nam subdit: *Si quis Dei cultor est, et voluntatem eius facit, hunc exaudit.* Non enim sufficit Deum cognoscere, sed voluntatem eius facere. Deinde extollit quomodo factum est dicens: *A saeculo non est auditum, quia quis aperuit oculos caeci nati*; quasi dicat: Si confitemini quoniam Deus peccatores non audit, hic autem miraculum fecit, et tale quale nullus hominum fecit; manifestum est virtutem qua hoc fecit, maiorem esse, quam quae est secundum hominem virtus; unde subdit: *Nisi esset hic a Deo, non posset facere quidquam. Aug. ib.* Libere, constanter, veraciter. Haec enim quae facta sunt a Domino, a quo fierent nisi a Deo? Aut quando a discipulis talia fierent, nisi in eis Dominus habitaret? *Chrysost. ib.* Quia ergo veritatem locutus est, in nullo confessus est; quando maxime admirari eum oportebat, tunc eum condemnant: sequitur enim: *Responderunt ei: In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Aug. trac. 44.* Quid est *totus*? Cum oculis clausis. Sed qui aperuit oculos, salvat et totum. *Chrysost. ib.* Vel dicunt, *Totus*; ac si dicant: A prima aetate in peccatis es. Hic igitur eius caecitatem exprobrant, ostendentes quod propter peccata factus est caecus; quod rationem non habebat. Donec ergo expectabant eum negaturum esse, fide dignum esse putabant; sed nunc eum eiiciunt; unde sequitur: *Et eiecerunt eum foras. August. ib.* Ipsi illum magistrum fecerant, ipsi ut discerent toties interrogaverunt, et ingrati docentem proiecerunt. *Bed.* Solet enim maiorum consuetudo a minoribus aliquid discere dedignari.

(1) *Al.* Itane sequimini servum.

5. Audivit Iesus, quia eiecerunt eum foras, et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum ipse est. At ille ait: Credo, Domine. Et procidens adoravit eum. Et dixit eis Iesus: In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident caeci fiant. Et audierunt quidam ex pharisaeis qui cum ipso erant, et dixerunt ei: Numquid et nos caeci sumus? Dixit eis Iesus: Si caeci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis, Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

5. *Chrysost. hom. 58.* Qui propter veritatem et Christi confessionem iniuriam opprimuntur, hi maxime honorantur, quod in caeco factum est: eiecerunt enim eum ex templo Iudaei, et invenit eum Dominus templi, et eum suscepit sicut agonotheta athletam multum laborantem, et coronavit: unde dicitur: *Audivit Iesus quia eiecerunt eum foras, et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei?* Ostendit autem Evangelista, quoniam propter hoc venit Iesus, ut ei loqueretur. Interrogat autem non ignorans, sed volens seipsum notum facere, et ostendens quoniam multum appretiatur eius fidem; quasi dicat: Plebs conviciata est mihi, sed nulla mihi est cura illorum; unius cura est, ut tu credas, melior est faciens voluntatem Dei, quam decies mille iniqui. *Hila. 6. de Trin.* Si autem sola Christi qualiscumque confessio fidei esset consummatio, dictum fuisset, Tu credis in Christum. Sed quia haereticis pene omnibus hoc nomen in ore esset futurum ut Christum confiterentur, et Filium tamen negarent, id quod proprium Christo est, ad fidem poscitur, idest ut credatur in Dei Filium. Credidisse autem in Dei Filium quid proficit, si credatur in creatura, cum a nobis fides in Christo non creaturae Dei, sed Filii Dei postuletur? *Chrysost. hom. 58.* Nondum autem caecus

Christum noverat, caecus enim erat antequam veniret ad Christum, et post curationem a Iudaeis circum trahebatur; unde sequitur: *Respondit ille, et dixit: Quid est, Domine, ut credam in eum?* Desiderantis et valde inquirentis animae verbum est. Pro quo tot disputavit, hunc ignorat, ut discas in eo veritatis amorem. Non autem dixit ei Dominus, Ego sum qui curavi te, sed medie adhuc loquitur; unde sequitur: *Et vidisti eum. Theoph.* Hoc autem dicit, ut reducat ei in memoriam sanitatem, et quia ab ipso virtutem videndi acceperat. Attende autem quoniam qui loquebatur, ex Maria natus est, et ipse idem est Dei Filius, non alius secundum errorem Nestorii; unde sequitur: *Et qui loquitur tecum, ipse est. August. tract. 44.* Modo lavat faciem cordis eius. Denique iam facie lota cordis et mundata conscientia, agnoscit illum non Filium hominis tantum, quod ante crediderat, sed iam Filium Dei qui carnem susceperat; unde sequitur: *At ille ait: Credo Domine.* Parum est credere; vis videre qualem credat? *Et procidens adoravit eum. Bed.* In quo possunt sumere exemplum, ut non erecta cervice quis Dominum roget; sed supplex in terram prostratus eius misericordiam imploret. *Chrysost. ib.* Per hoc igitur eius divinam virtutem ostendens, verbo opus adiungens. Dominus autem illum ferventiorem circa fidem fecit, et eos qui eum sequebantur, erexit; unde sequitur: *Et dixit eis Iesus: In iudicium ego in hunc mundum veni. August. ib.* Dies enim erat inter lucem et tenebras discurrens. Recte autem subditur: *Ut qui non vident, videant*: quia de tenebris liberat. Sed quid est quod sequitur: *Et qui vident, caeci fiant*? Audi quod sequitur: *Commoti sunt enim pharisaei quidam ex verbis istis:* unde sequitur: *Et audierunt quidam ex pharisaeis qui cum ipso erant, et dixerunt ei: Numquid et nos caeci sumus?* Hoc enim eos movebat, *Et qui vident, caeci fiant.* Sequitur: *Dixit ergo eis Iesus: Si caeci essetis, non haberetis peccatum*, idest si vos caecos diceretis, et ad medicum recurreretis. *Nunc vero quia dicitis, Videmus. Peccatum vestrum manet*; quia enim dicendo, *Videmus*, medicum non quaeritis, in caecitate vestra manebitis. Hoc est ergo quod paulo ante dixit: *Ego veni, ut qui non vident, videant*: idest qui se non videre confitentur, et medicum quaerunt ut videant: *et qui vident caeci fiant*; idest qui se putant videre, et medicum non quaerunt, in sua caecitate permaneant. Ergo istam discretionem vocavit iudicium, cum ait: *In iudicium veni in hunc mundum.* Non illud iudicium iam intulit mundo, quod de vivis et mortuis in fine saeculi iudicabit. *Chrysost. ib.* Vel aliter: *In iudicium* dixit, idest in maius supplicium, ostendens quoniam qui condemnaverunt eum, ipsi sunt qui condemnati sunt. Quod autem dicit, *Ut qui non vident videant, et qui vident caeci fiant*, idem est quod Paulus dicit *Rom. 9.* quod *Gentes quae non quaerebant iustitiam, invenerunt iustitiam, quae est ex fide Christi;* Israel autem persequens legem iustitiae, in legem iustitiae non pervenit. *Theoph.* Quasi dicat: Ecce qui a nativitate non viderat, iam videt (1) anima in corpore; qui vero videre videntur, excaecati sunt intellectu. *Chrysost. ib.* Sunt enim duae visiones, et duae caecitates, scilicet sensibilis et intellectualis. Illi autem ad sensibilia inhiant solum, et de sensibili solum verecundabantur caecitate: unde ostendit eis quod melius esset eos esse caecos, quam sic videntes; propter quod dicit: *Si caeci essetis, non haberetis peccatum*, quia tolerabilius fieret vobis supplicium. *Sed nunc dicitis, quia videtis. Theoph.* Non considerantes factum in caeco miraculum, non estis digni venia, quasi ex visis miraculis ad fidem non attracti. *Chrysost. ib.* Hoc igitur quod aestimabant esse magnam laudem, ostendit quod eis fert supplicium; et simul consolatus est eum qui a nativitate fuerat caecus de corporali caecitate. Non autem sine causa Evangelista dicit quod *audierunt hoc quidam ex pharisaeis, qui cum ipso erant*; sed ut rememoretur quoniam isti illi erant, qui prius restiterant Christo, deinde eum lapidare voluerunt. Erant enim quidam superficie tenus sequentes, et facile in contrarium transmutabantur. *Theoph.* Vel aliter: *Si caeci essetis*, idest inscii Scripturarum, nequaquam tam grande vobis peccatum incumberet, tanquam ignorantia peccantibus; nunc vero quia prudentes vos, atque legisperitos asseritis, per vosipsos condemnabiles estis.

(1) *Al.* anima et corpore.

CAP. X.

Amen amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, et latro; qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. Huic ostiarius aperit, et oves vocem eius audiunt. Et proprias oves vocat nominatim, et educit eas. Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit, et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed effugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Hoc proverbium dixit eis Iesus; illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.

Chrysost. hom. 58. Quia Dominus de caecitate Iudaeorum disputaverat, ne dicant: Non est ex nostra caecitate quod ad te non accedimus, sed a te avertimur, ut erroneum fugientes: vult ostendere quod non est erroneus, sed pastor, ponens signa latronis, et pastoris. Et primo ostendit quis est erroneus, et fur, dicens: *Amen amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.* Hic autem et eos qui ante eum fuerunt, occulte insinuat, et eos qui post eum futuri sunt, Antichristum, et pseudochristos. Ostium autem Scripturas vocavit: hae enim Dei cognitionem aperiunt, hae oves custodiunt, et lupos supervenire non permittunt, haereticis introitum praecludentes. Qui ergo non Scripturis utitur, sed aliunde ascendit, hoc est aliam sibi, et non legitimam viam facit, hic fur est. Dicit autem, *Ascendit*, et non intrat, ad similitudinem furis maceriam transcendere volentis, et periculose omnia agentis. Dicens autem, *Aliunde*, etiam scribas occulte insinuavit, qui docebant mandata et doctrinas hominum, et legem praevaricabantur. Si autem infra seipsum ostium dicit, non oportet turbari: etenim pastorem seipsum, et ovem differenter praedicat: quia

enim adducit nos Patri, ostium se dicit; quia vero procurat, pastorem. *August. trac. 45.* Vel aliter: Multi sunt, qui secundum quandam vitae huius consuetudinem dicuntur boni homines], qui ea quae in lege mandata sunt quasi observant, et Christiani non sunt, et plerumque se iactant sicut pharisaei, *Numquid et nos caeci sumus*? Quia vero omnia ista quae faciunt, et nesciunt, ad quem finem referant, inaniter faciunt. Dominus de grege suo et ostio quo intratur ad ovile, similitudinem posuit dicens: *Amen amen etc.* Dicant ergo Pagani, vel Iudaei, vel Haeretici, Bene vivimus: si per ostium non intrant, quid eis prodest? Ad hoc enim debet unicuique prodesse bene vivere, ut detur illi semper vivere: quia nec bene vivere dicendi sunt, qui finem bene vivendi vel caecitate nesciunt, vel inflatione contemnunt. Non est autem cuiquam spes vera semper vivendi, nisi cognoscat vitam, quod est Christus, et per hanc ianuam intret in ovile. Quicumque ergo vult intrare ad ovile, per ostium intret; non solum Christum praedicet, sed Christi gloriam quaerat, non suam. Humilis autem ianua est Christus: qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem esse, ut sano capite possit intrare. Qui autem se non humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere, ideo exaltatur ut cadat. Quaerunt ergo plerumque tales homines etiam persuadere hominibus, ut bene vivant, et Christiani non sint; per aliam partem volunt ascendere, rapere, et occidere. Tales ergo fures sunt, quia quod alienum est, suum dicunt; latrones, quia quod furantur, occidunt. *Chrys. ib.* Vidisti qualiter descripsit latronem: intuere et pastoris definitionem: sequitur enim: *Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. August. de ver. Do. ser. 49.* Intrat per ostium, qui intrat per Christum, qui imitatur passionem Christi, qui cognoscit humilitatem Christi; ut cum Deus factus sit homo pro nobis, cognoscat se homo non esse Deum, sed hominem. Qui enim vult Deus videri, cum sit homo, non imitatur illum qui cum Deus esset, homo factus est. Tibi autem non dicitur, Esto aliquid minus quam es; sed, Agnosce quid es. Sequitur: *Huic ostiarius aperit. Chry. ib.* Nihil prohibet ostiarium vocare Moysen; ille enim est cui eloquia Dei credita sunt. *Theoph.* Vel Spiritus S. est ostiarius, per quem Scripturae reseratae nobis indicant Christum. *Aug. tract. 46.* Vel aliter: Ostiarium ipsum Dominum debemus accipere: multo sunt enim magis inter se diversa in rebus humanis pastor et ostium, quam ostiarius et ostium; et tamen Dominus et pastorem se dixit, et ostium. Cur ergo non intelligamus ipsum et ostiarium? Ipse enim se aperit, qui seipsum exponit. Si aliam personam quaeris ostiarii, vide ostiarium forte Spiritum S. de quo Dominus dicit *infr. 16. Ipse vos docebit omnem veritatem.* Ostium est Christus qui est veritas. Quis aperit ostium, nisi qui docet veritatem? Cavendum tamen est ne maior aestimetur ostiarius esse quam ostium, quia in domibus hominum ostiarius hostio, non hostium praeponitur ostiario. *Chrysost. hom. 58.* Quia vero dicebant eum esse deceptorem, et hoc ex infidelitate sui ipsorum certificabant dicentes *supr. 7. Quis principum credit in eum?* ostendit nunc quod ex hoc quod non attendunt ei, ex ordine ovium excluduntur; unde sequitur: *Oves vocem eius audiunt.* Si enim pastoris est per legitimum intrare ostium, per quod ipse intravit; ab ovium congregatione se abstrahunt, qui ipsum non audiunt. Sequitur: *Et proprias oves vocat nominatim. August. tract. 45.* Novit enim nomina praedestinatorum; unde discipulis ait *Luc. 19. Gaudete quoniam nomina vestra scripta sunt in caelo.* Sequitur: *Et educit eas. Chrysost. ib.* Oves educebat quando eas mittebat, non extra lupos, sed in medio luporum. Videtur autem de caeco occulte insinuare; etenim illum eduxit vocans ex medio Iudaeorum, et vocem eius audivit. *August. ibid.* Sed et quis alius oves emittit, nisi qui earum peccata dimittit, ut eum sequi duris liberatae vinculis possint: sequitur enim: *Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit. Glos.* Emittit siquidem eas de tenebris ignorantiae ad lucem, dum ante eas vadit, quasi in columna nubis et ignis. *Chrysost. ib.* Nimirum pastores contrarium faciunt oves sequentes; sed ipse ostendit se contrarium facere, quoniam oves deducit ad veritatem. *August. ib.* Et quis est qui oves praecessit, nisi qui *surgens a mortuis iam non moritur Rom. 6.* et Patri dixit *infr. 17. Quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum et ipsi sint mecum*? Sequitur: *Et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem eius; alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Chrysost. ib.* Alienos dicit eos qui circa Theodam, et Iudam, aut eos qui post haec alios debent decipere, pseudoapostolos: ut enim non dicatur unus illorum esse, per multa se ab eis separat. Primo quidem per doctrinam Scripturarum, per quas Christus ad se homines adducebat; illi vero ab eis homines abstrahebant. Secundo per ovium obedientiam: nam in eum quidem non solum viventem, sed etiam mortuum homines crediderunt; illos autem confestim reliquerunt. *Theoph.* Significat etiam Antichristum, qui paululum decipiens, non obtinebit sequaces post eius mortem. *August. trac. 45.* Sed quomodo solvetur ista quaestio? Audiunt vocem Christi quandoque non oves, audivit enim Iudas, sed lupus erat; et non audiunt oves, aliqui enim eorum qui Christum crucifixerunt, non audierunt, sed oves erant. Sed dicet aliquis: Quando non audiebant, oves non erant: vox audita eos mutavit, et ex lupis oves fecit. Me autem adhuc movet, quod per Ezechielem obiurgat Dominus pastores, et dicit inter cetera de ovibus *cap. 34. Errantem non revocastis*; et errantem dicit, et ovem appellat. Non erraret, si vocem pastoris audiret; sed ideo erravit, quia vocem alieni audivit. Dico ergo: *Novit Dominus qui sunt eius 2. Tim. 11.* novit praescitos, novit praedestinatos. Ipsae sunt oves, aliquando seipsae nesciunt; sed pastor novit eas: multae enim oves foris sunt, et multi lupi intus. De praedestinatis ergo loquitur. Est autem aliqua vox pastoris in qua oves non audiunt alienos, in qua non oves non audiunt Christum. Quae est ista vox? *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit Mat. 10.* Hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus. Sequitur: *Hoc proverbium dixit eis Iesus; illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.* Pascit enim Dominus manifestis, exercet obscuris. Cum autem duo audiunt verba Evangelii, unus impius, alter pius, et talia forte sunt, ut ambo non intelligant: unus dicit; Verum est quod dixit, et bonum est quod dixit; sed nos non intelligimus; iste quia credit, iam pulsat, di-

gnus est cui aperiatur, si pulsare persistat: alius dicit: Nihil dixit, qui adhuc audiet *Isai. 7. Nisi credideritis non intelligetis.*

2. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. Omnes autem quotquot venerunt, fures sunt et latrones; sed non audierunt eos oves. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet. Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.

2. *Chrys. hom. 58.* Dominus attentiores volens Iudaeos facere, manifestat quod supra dixerat; unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Iesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. Aug. trac. 45.* Ecce ostium quod clausum posuerat, aperuit; ipse est ostium, intremus, et nos intrasse gaudeamus. Sequitur: *Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones. Chrysost. ib.* Non de prophetis hoc dicit, sicut haeretici dicunt, sed de seditiosis; unde et laudans oves subiungit: *Sed non audierunt eos oves.* Nusquam autem videtur laudare eos qui non obedierunt prophetis; sed eis detrahit vehementer. *August. ib.* Intellige ergo. Quotquot venerunt praeter me; non autem praeter illum prophetae venerunt, quia cum illo venerunt, qui cum verbo Dei venerunt, qui veraces fuerunt; quia ipse Verbum et Veritas venturus praecones mittebat; sed eorum corda quos miserat possidebat; carnem quippe ipse accepit ex tempore, qui est semper: *In principio enim erat Verbum.* Ante adventum autem eius quo humilis venit in carne, praecesserunt iusti, sic eum credentes venturum, quomodo nos credimus in eum qui venit; tempora variata sunt, non fides: eadem enim fides utrosque coniungit, et eos qui venturum esse, et eos qui venisse crediderunt. Quotquot ergo praeter illum venerunt, fures fuerunt et latrones, idest ad furandum, et occidendum venerunt: *Sed non audierunt eos oves,* illi scilicet de quibus dictum est *2. Tim. 11. Novit Dominus qui sunt eius.* Eos ergo non audierunt oves, in quibus non erat vox Christi, errantes, vana fingentes, miseros seducentes. Quare autem se ostium dixerit, aperit subdens: *Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur. Alcuin.* Quasi dicat: Illos non audiunt oves; sed me audiunt; quia ego sum ostium, et qui per me non fictus, sed verus introierit, perseverando salvabitur. *Theoph.* Educit autem ad pascua Dominus oves per ostium; unde sequitur: *Et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.* Quae sunt autem haec pascua, nisi delectatio futura, et requies in quam nos Dominus introducit. *August. ib.* Sed quid est quod dicit, *Ingredietur, et egredietur?* Ingredi quippe in Ecclesiam per ostium Christum, valde bonum est; exire autem de Ecclesia non est bonum. Potest ergo dici ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus; egredi autem, quando exterius aliquid operamur, secundum illud *Ps. 103. Exibit homo ad opus suum. Theoph.* Vel ingredi dicitur, cui est curae homo interior; egredi vero, qui hominem exteriorem, idest membra quae sunt supra terram, in Christum mortificat; hic enim pascua in futuro reperiet saeculo. *Chrysost. ib.* Vel hoc dicitur propter Apostolos, qui cum audacia introierunt, et exierunt ut totius orbis terrarum facti domini; et nullus eos eiicere valuit; et nutrimentum habuerunt. *August. ib.* Sed plus me delectat quod ipse quodammodo nos admonuit, cum secutus adiungit: *Fur non venit nisi ut furetur. Alcuin.* Quasi dicat: Merito oves non audiunt vocem furis, quia non venit fur nisi ut furetur, alienam rem sibi usurpando, non de praeceptis Christi suos sectatores instruens, sed suis exemplis eos vivere suadens; unde subditur: *Et mactet,* mala doctrina retrahendo a fide, *et perdat* in aeterna damnatione. Illi ergo furantur, et occidunt. *Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant. August. ib.* Videtur mihi dixisse, *ut vitam habeant* ingredientes, hoc est per fidem, quae per dilectionem operatur, per quam fidem in ovile ingrediuntur ut vivant, quia *iustus ex fide vivit Rom. 1. Et abundantius habeant,* scilicet egredientes, scilicet quando veri fideles moriuntur, et abundantius habebunt vitam, veniendo quo pastor ille praecessit, ubi numquam deinde moriantur. Quamvis ergo et hic in ipso ovili non desint pascua, invenient tamen pascua ubi saturentur, qualia invenit cui dictum est *Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Gregor. super Ezech. in hom. 13. Ingredietur* ergo ad fidem, *egredietur* ad spem; *pascua* vero *inveniet* in aeterna satietate. *Chrys. ib.* Quod autem dicit, *Fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat,* de seditiosis dicit; quod ad litteram est factum, omnibus occisis et perditis, qui eos sequebantur; et sic etiam praesenti vita eos privaverunt. Ego autem veni pro salute ovium, *ut vitam habeant, et abundantius habeant* in regno caelorum; et haec est tertia differentia, qua se discernit a pseudoprophetis. *Theoph.* Mystice autem fur diabolus est, qui venit tentando ut furetur per cogitationes illicitas, et mactet per consensum, et deinde per opera destruat.

3. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit; et lupus rapit et dispergit oves. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus.

3. *August. tract. 46.* Aperuit Dominus duas res, quas quodammodo clausas proposuerat. Primo quidem scimus quia ostium ipse est: nunc autem ostendit quia pastor est, dicens: *Ego sum pastor bonus. Ib. tract. 47.* Supra autem dixerat pastorem intrare per ostium. Si ergo ipse est ostium, quomodo per seipsum intrat? Sicut ergo ipse per seipsum novit Patrem, nos autem per illum; sic intrat in ovile per seipsum, nos autem per ipsum: nos, quia Christum praedicamus, per ostium intramus; Christus autem seipsum praedicat: lumen enim et alia demonstrat, et seipsum. *Ib. tr. 46.* Si autem praepositi Ecclesiae, qui filii sunt, pastores sunt; quomodo unus pastor est, nisi quia sunt illi omnes unius membra pastoris? *Ib. tract. 47.* Et quidem quod pastor est, dedit et membris suis: nam et Petrus pastor, et ceteri Apostoli pastores, et omnes boni Episcopi: ostium vero nemo nostrum se dicit:

hoc sibi ipse proprie tenuit. Non autem adderet, *Bonus*, nisi essent et pastores mali : ipsi sunt fures et latrones, aut certe ut multum mercenarii. *Gregor. hom. 14.* Atque eius bonitatis formam quam nos imitemur, adiungit dicens: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis.* Fecit quod monuit, ostendit quod iussit, pro ovibus suis animam suam posuit, ut in sacramento nostro corpus suum et sanguinem verteret, et oves quas redemerat, carnis suae alimento satiaret. Ostensa est nobis de contemptu mortis via quam sequamur, apposita forma cui imprimamur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ovibus eius impendere; postremum vero, si necesse sit, etiam in mortem animam nostram pro eisdem ovibus ministrare. Qui autem non dat pro ovibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? *August. tract. 47.* Non autem solus Christus hoc fecit; et tamen si illi qui fecerunt, membra eius sunt, idem ipse unus hoc fecit: ipse enim potuit facere sine illis, illi sine illo non poterant. *August. de verb. Dom. ser. 50.* Omnes tamen pastores boni fuerunt, non solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ovibus fuderunt: non enim fuderunt elatione, sed caritate : nam et apud haereticos, qui propter iniquitates et errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerunt, nomine martyrii se iactant, ut hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt. Non autem omnes qui corpora sua in passione etiam ignibus tradunt, aestimandi sunt sanguinem fudisse pro ovibus, sed potius contra oves: dicit enim Apostolus *1 Cor. 14. Si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Quomodo autem habet vel exiguam caritatem, qui etiam convictus non amat unitatem? Quam Dominus commendans, noluit multos appellare pastores, sed pastorem unum, dicens: *Ego sum pastor bonus*? *Chrysost. hom. 59.* Sic igitur de cetero Dominus de passione sua disputabat, ostendens quoniam pro salute fieret mundi, et non invitus in hanc venit. Deinde rursus ostendit signa pastoris, et mercenarii, cum dicit: *Mercenarius autem, et qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit. Orig. ib.* Sunt enim nonnulli qui dum plus terrenam substantiam quam oves diligunt, merito nomen pastoris perdunt : non enim pastor, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oves dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui pastoris locum tenet, sed lucrum animarum non quaerit, terrenis commodis inhiat, honore praelationis gaudet. *August. de ver. Do. ser. 49.* Aliud ergo quaerit in Ecclesia, non Deum quaerit: si Deum quaereret, castus esset, quia legitimum maritum anima Deum habet; quisquis a Deo praeter Deum aliquid quaerit, non caste Deum quaerit. *Greg. ib.* Utrum vero pastor sit, vel mercenarius, cognosci veraciter non potest, si occasio necessitatis deest; tranquillitatis enim tempore plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat; sed lupus veniens indicat quo quisque animo super gregis custodiam stabat. *August. ib.* Lupus autem diabolus est, et qui illum sequuntur: nam dictum est quod induti quidam pellibus ovium, intus sunt lupi rapaces. *August. sup. Ioan. trac. 46.* Ecce lupus ovis guttur apprehendit, diabolus fideli adulterium persuasit, excommunicandus est; sed excommunicatus inimicus erit, insidiabitur, nocebit cum potuerit : unde taces, non increpas; lupum venientem vidisti, et fugisti, corpore stetisti, animo fugisti : affectiones enim nostrae motus animorum sunt: laetitia animi diffusio est, tristitia autem contractio, cupiditas animi progressio, timor animi fuga est. *Greg. ib.* Lupus etiam super oves venit, cum quilibet iniustus et raptor, fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur, et non erat, reliquit oves et fugit : quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitiae non praesumit. Fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Sed contra haec mercenarius nullo zelo accenditur : quia dum solum exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur; unde subditur: *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus.* Sola ergo causa est, ut mercenarius fugiat, *quia mercenarius est*; ac si dicat: Stare in periculo ovium non potest, qui in eo quod ovibus praeest, non oves diligit, sed lucrum terrenum quaerit; et ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit amittat. *August. ib.* Si autem Apostoli pastores fuerunt, non mercenarii, quare fugiebant quando persecutionem patiebantur? et hoc Domino dicente *Mat. 10. Si vos persecuti fuerint, fugite.* Pulsemus; aderit qui aperiet. *August. ad Honor. ep. 180.* Fugiant ergo omnino de civitate in civitatem servi Christi, ministri verbi, et sacramenti eius, quando eorum quisquam (1) spiritualiter a persecutoribus quaeritur, ut ab illis quae non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia. Cum autem omnium, idest Episcoporum, et clericorum, et laicorum est commune periculum, hi qui aliis indigent, non desiderantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquantur ab eis per quos eorum ecclesiastica est implenda necessitas. Tunc ergo de locis in quibus sumus, premente persecutione, fugiendum est Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit cum ministretur, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus eadem non est causa fugiendi. Cum autem plebs manet, et ministri fugiunt, ministeriumque subtrahitur; quid erit nisi mercenariorum illa fuga damnabilis, quibus non est cura de ovibus. *August. ib.* In bonis ergo nominantur ostium, ostiarius, pastor, et oves; in malis fures, et latrones, mercenarii, lupus. *August. de ver. Dom. serm. 49.* Diligendus est pastor, cavendus latro, tolerandus mercenarius. Tamdiu enim est utilis mercenarius, quamdiu non vidit lupum, furem, vel latronem; cum autem viderit, fugit. *August. tract. 46.* Nec enim mercenarius diceretur, nisi acciperet a conducente mercedem. Filii aeternam haereditatem patris patienter expectant, mercenarius temporalem mercedem conducentis festinanter exoptat; et tamen per linguas utrorumque divina Christi gloria diffamatur. Inde ergo laedit unde mala facit, non unde bona dicit: botrum carpe, spinam cave; quia botrus aliquando de radice

(1) *Al.* specialiter.

vitis exortus, pendet in spinis : multi quippe in Ecclesia commoda terrena sectantes Christum praedicant, et per eos vox Christi auditur ; et sequuntur oves, non mercenarium, sed vocem pastoris per mercenarium.

4. Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meae. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor. Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudaeos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Daemonium habet, et insanit. Quid eum auditis ? Alii dicebant : Haec verba non sunt daemonium habentis. Numquid daemonium potest caecorum oculos aperire ?

4. *Chrys. hom. 49.* Duos superius malos praemisit Dominus; unum qui furatur, et mactat, et rapit; alterum qui non prohibet; per illum seditiosos insinuans, per hunc Iudaeorum magistros confundens, et non procurantes creditas oves. Sed ab utrisque seipsum Christus distinxit; ab illis quidem qui ad laedendum venerunt, in hoc quod dixit, *Veni ut vitam habeant*, ab his qui contemnunt luporum rapinas, ex eo quod pro ovibus animam ponit ; et ideo quasi concludens subdit: *Ego sum pastor bonus.* Sed quia superius dixerat, quod oves pastoris vocem audiunt, et sequntur eum; ne quis dicat, Quid ergo dicis de his qui tibi non credunt? consequenter subdit: *Et cognosco oves meas, et cognoscunt me meae*: quod et Paulus ostendit dicens *Rom. 11. Non repellit Dominus plebem suam, quam praescivit. Greg. ib.* Ac si aperte dicat: Diligo oves meas, et ipse me diligentes obsequuntur ; qui enim veritatem non diligit, adhuc minime cognovit. *Theoph.* Hinc autem differentiam mercenarii, et pastoris elicias: nam mercenarius ignorat oves, quia raro visitat eas ; pastor vero cognoscit oves proprias, tamquam erga eas sollicitus. *Chrysost. ib.* Deinde ut non aestimes parem mensuram cognitionis Christi, et ovium, consequenter subdit: *Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem;* quasi dicat: Ita certissime ipsum scio, sicut ipse me. Hic ergo est par cognitio, ibi non; nam sequitur: *Et animam meam pono pro ovibus meis. Greg. ib.* Ac si aperte dicat: In hoc constat, quia cognosco Patrem, et cognoscor a Patre, quia *animam meam pono pro ovibus meis,* idest ea caritate qua pro ovibus meis morior, quantum Patrem diligam ostendo. *Chrysost. ib.* Hoc etiam dicit, ostendens quod non est erroneus: quia et Apostolus quando seipsum voluit ostendere verum esse magistrum, contra pseudoapostolos induxit rationem a periculis et mortibus. *Theoph.* Seductores enim non exposuerunt animam suam pro ovibus, sed sicut mercenarii deseruerunt illos qui eos sequebantur: Dominus autem ut non caperentur, dixit *infr. 18. Sinite hos abire. Greg. ib.* Quia vero non solum Iudaeam, sed etiam Gentilitatem redimere venerat, adiungit : *Et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili. Aug. de ver. Do. ser. 58.* Loquebatur enim primo de genere carnis Israel; erant autem alii de genere fidei ipsius Israel ; extra erant, adhuc in Gentibus erant, praedestinati, nondum congregati. Non ergo sunt de hoc ovili, quia non sunt de genere carnis Israel; sed erunt de hoc ovili: nam sequitur : *Et illas oportet me adducere. Chrysost. ib.* Ostendit utrosque dispersos, et pastores non habentes. Sequitur: *Et vocem meam audient;* ac si dicat: Quid miramini si hi me sunt securturi, et vocem meam audituri, quando alios videbitis me sequentes, et vocem meam audientes? Deinde et futuram eorum praenuntiat unionem; unde subdit: *Et fiet unum ovile, et unus pastor. Gregor. ib.* Quasi ex duobus gregibus unum ovile effecit, quia Iudaicum et gentilem populum in sua fide coniungit. *Theoph.* Idem namque omnibus est baptismi signaculum, unus pastor Verbum Dei. Attendant ergo Manichaei, quoniam unum ovile, et unus pastor est novi et veteris testamenti. *August. trac. 47.* Quid ergo est *Matth. 15. Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel*, nisi quia praesentiam suam corporalem non exhibuit nisi populo Israel ; ad Gentes autem non perrexit ipse, sed misit. *Chrysost. ib.* Hoc autem verbum *oportet*, quod hic positum est, non necessitatis est demonstrativum, sed eius quod omnino fiet. Quia autem alienum dicebant eum a Patre, subiungit: *Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. August. ib.* Idest, quia morior ut resurgam; cum magno enim pondere dictum est, *Ego pono.* Non glorientur Iudaei: saevire potuerunt : si ego voluero ponere animam meam, quid saeviendo facturi sunt? *Theoph.* Dilexit autem Pater Filium, non tamquam stipendia mortis pro nobis sustinendae, dilectionem suam ei tribuens, sed quasi suae quidditatis proprietatem in genito intuens, dum ex eadem caritate pro nobis voluit mortem subire. *Chrysost. ib.* Vel utitur hic condescensione ; quasi dicat : Etsi nihil aliud esset, hoc suasit mihi amare vos, quod vos ita amamini a Patre, ut ego etiam propter hoc diligar ab eo, quia pro vobis morior. Non autem a Patre antea non amabatur, et nos sumus facti amoris eius causa. Similiter autem et hoc ostendere vult, quoniam non invitus ad passionem venit ; unde sequitur: *Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. August. 5. de Trinit. c. 13.* In quo demonstravit quod nulla causa peccati usque ad mortem carnis accesserit ; sed quia voluit, quando voluit, et quomodo voluit; unde sequitur : *Potestatem habeo ponendi animam meam. Chrysost. hom. 59.* Quia enim multoties consiliabantur eum interficere, dicit, quoniam nolente eo inutilis erat hic labor. Ita enim habeo potestatem animam meam ponere, ut nullus possit me invito facere; quod in hominibus non est; nos enim non habemus potestatem aliter ponere, nisi interficiendo nosmetipsos; ipse autem solus dominus est ponendi eam. Hoc autem existente vero, et illud constat, quod quandocumque voluerit, eam suscipere possit; unde sequitur: *Et potestatem habeo iterum sumendi eam.* In quo et resur-

rectionem demonstravit indubitabilem. Ut autem non aestiment, cum eum interfecerint derelictum a Patre, subiungit: *Hoc mandatum accepi a Patre meo*, scilicet ponendi animam, et sumendi. Ex quo non est intelligendum, quod prius expectaverit audire, et opus ei fuerit discere; sed voluntarium monstravit processum, et contrarietatis ad Patrem suspicionem destruxit. *Theoph.* Nihil enim aliud mandatum hic dicitur quam ea quae ad Patrem concordia. *Alcuin.* Verbum enim non verbo accepit mandatum, sed in Verbo unigenito Patris est omne mandatum. Cum autem dicitur Filius accipere quod substantialiter habet, non potestas minuitur, sed generatio eius ostenditur; Pater enim Filio quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit. *Theoph.* Postquam autem de se sublimia ostenderat, mortis et vitae se principem exprimens, rursum inducit humilia, sic mira dispositione utraque connectens, ut nec minor, aut subditus Patri reputetur, nec Dei adversarius, sed eius potestatis et consilii. *Aug. tract. 47.* Per hoc autem quod dixit de anima sua, instruimur contra Apollinaristas, qui dicunt Christum non habuisse animam humanam, idest rationalem. Quaeramus autem quomodo Dominus animam suam ponit. Christus enim est Verbum et homo, idest Verbum, et anima, et caro. Christus ergo ex eo quod Verbum est ponit animam, et iterum sumit eam? an ex eo quod anima humana est, ipsa se ponit, et iterum ipsa se sumit? an ex eo quod caro est, caro animam ponit, et iterum sumit? Si autem dixerimus quia Verbum Dei posuit animam suam, et iterum sumpsit eam: ergo aliquando anima illa separata est a Dei Verbo. Mors enim corpus ab anima separavit, a Verbo autem animam separatam non dico. Si autem dixerimus, quia ipsa se anima posuit, absurdissimus sensus est: non enim quae a Verbo separata non erat, a seipsa poterat separari. Caro ergo ponit animam suam, et iterum sumit eam, non tamen potestate sua, sed potestate inhabitantis carnem, scilicet Verbi. *Alcuin.* Et quia lux in tenebris lucebat, et tenebrae eam non comprehenderunt, subiungitur: *Dissensio itaque facta est inter Iudaeos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Daemonium habet, et insanit. Chrysost. hom. 59.* Quia enim maiora erant quam secundum hominem ea quae dicebantur, daemonium eum habere dicebant. Sed quod daemonium non habebat, ostendunt alii ab his quae fecit; unde sequitur: *Alii autem dicebant: Haec verba non sunt daemonium habentis. Numquid daemonium potest caecorum oculos aperire?* quasi dicant: Nec ipsa verba daemonium habentis videntur. Si vero non suademini a verbis, ab operibus moveamini. Quia ergo Dominus eam quae per res est tribuerat demonstrationem, silebat de reliquo: neque enim responsione erant digni. Sed et nos erudivit mansuetudinem et longanimitatem omnem. Ipsi etiam seipsos compescebant, quando ab invicem divisi altercarentur.

5. Facta sunt autem encaenia in Ierosolymis, et hiems erat. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Iudaei, et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Iesus: Loquor vobis, et non creditis. Opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me. Et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei, Ego et Pater unum sumus.

5. *Alcuin.* Audivimus patientiam Dei, et inter opprobria praedicationem salutis; sed ipsi obdurati magis eum tentare quam ipsi obedire volebant; unde dicitur: *Facta sunt autem encaenia in Ierosolymis. Aug. tract. 48.* Encaenia τὰ ἐγκαίνια festivitas erat dedicationis templi: Graece enim Kenon Καινον dicitur novum; quandocumque novum quid fuerit dedicatum, encaenia vocantur. *Chrys. hom. 60.* Dicit enim diem secundum quam templum dedicatum est, redeuntibus eis a captivitate Babylonis. *Theoph.* Splendide ergo prosequebantur solemnitatem, veluti proprium decorem recuperante civitate post tam longam captivitatem. *Alcuin.* Vel haec dedicatio in memoriam illius erat dedicationis, quam Iudas Machabaeus fecit. Prima enim dedicatio a Salomone facta est tempore autumni; secunda a Zorobabel, et Iesu Sacerdote tempore veris; haec autem tempore hiemali; unde sequitur: *Et hiems erat. Bed.* Sub Iuda enim Machabaeo statutum legitur ut eadem dedicatio per omnes annos in memoriam solemnibus renovaretur officiis. *Th.* Tempus autem hiemis Evangelista exprimit, ad ostendendum quod proximum esset tempus passionis: nam in vere sequenti passus est Dominus; et ideo Ierosolymis conversabatur. *Greg. I. Mor. c. 2.* Vel idcirco hiemis curavit tempus exprimere, ut inesse Iudaeorum cordibus malitiae frigus indicaret. *Chrys. ib.* In hac autem solemnitate Christus cum multo studio aderat: de reliquo enim Iudaeam frequentabat, quia passio erat in ianuis; unde sequitur: *Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Alcuin.* Porticus Salomonis dicitur, ubi rex ille ad orandum stare consueverat; et ideo ex eius nomine cognominabatur. Solent autem porticus quibus templum cingebatur, ex nomine templi vocari. Si autem Filius Dei in templo, in quo caro brutorum animalium offerebatur, ambulare voluit, quantomagis nostram orationis domum, in qua caro et sanguis eius consecratur, visitare gaudebit? *Theoph.* Satagas tu quoque, dum hiems imminet, idest vita praesens turbinibus iniquitatis concussa spirituales encaenias tui templi celebrare, semper renovando teipsum, et ascensiones in corde tuo disponens: tunc Iesus erit praesto tibi in porticu Salomonis, pacificum statum tibi tribuens sub tegmine proprio. In saeculo autem futuro nemo renovationis solemnia perficere poterit. *Aug. tract. 48.* Quia ergo Iudaei friguerant a diligendi caritate, et ardebant nocendi cupiditate, non accedebant prosequendo, sed premebant persequendo; unde sequitur: *Circumdederunt ergo eum Iudaei, et dixerunt ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Non veritatem desiderabant, sed calumniam praeparabant. *Chrys. ib.* Opera enim eius

in nullo incusare valentes, captionem quandam ex verbis cupiebant invenire. Et intuere perversitatem illorum: nam cum per sermonem erudit, dicunt ei, *Quod signum ostendis?* cum autem per opera demonstrat, dicunt ei, *Si tu es Christus, dic nobis palam*: quasi semper ad contrarium stantes. Sed et plenum odio erat quod dicunt, *Dic novis palam*. Et nimirum ipse palam omnia dicebat,in festivitatibus semper assistens, et nihil occulte loquebatur. Sed et adulationis verba praemittunt,dicentes: *Quousque animam nostram tollis*? ut scilicet eum provocantes, aliquam captionem inveniant. *Alcuin.* Causantur enim, quod animos incertos et suspensos dimittendo tolleret, qui venerat ut animas salvaret. *August. tract. 48.* Quaerebant autem audire a Domino, Ego sum Christus: et fortasse de Christo secundum hominem sapiebant, sed divinitatem Christi in prophetis non intelligebant; et sic si diceret, Ego sum Christus, secundum quod illi sapiebant de semine David, calumniarentur quod sibi arrogaret regiam potestatem.*Alcui.* Et sic cogitabant eum tradere potestati praesidis ad puniendum, quasi contra Augustum imperium usurparet: quare Dominus ita temperavit responsionem, ut etiam calumniatorum ora concluderet, et quia Christus est, fidelibus panderet: et de homine quaerentibus, divinitatis mysteria narrat; unde sequitur: *Respondit eis Iesus: Loquor vobis, et non creditis. Opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me. Chrysost. hom. 60.* Quia enim simulabant a solo verbo se suaderi, qui a tot operibus non sunt suasi, arguit malitiam eorum; quasi dicat: Si operibus non creditis, qualiter verbis credetis? Et quare non credant, ostendit subdens: *Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.Aug. ib.* Hoc autem dixit, quia videbat eos ad sempiternum interitum praedestinatos, non ad vitam aeternam sui sanguinis pretio comparatos; oves enim sunt credendo, pastorem sequendo. *Theoph.* Postquam vero dixerat, *Non estis ex ovibus meis*, consequenter induxit eos ut oves eius efficiantur, dicens: *Oves meae vocem meam audiunt. Alcui.* Idest praeceptis meis ex animo obediunt. *Et ego cognosco eas*, idest eligo: *et sequuntur me*, hic mansuetudinis et innocentiae viam incedendo, et post ad gaudia aeternae vitae intrando; unde sequitur: *Ego vitam aeternam do eis. August. ib.* Ista sunt pascua de quibus supra dixerat, *Et pascua inveniet.* Bona pascua vita aeterna dicitur, ubi nulla herba arescit, totum viret.Vos autem calumniam propterea quaeritis, quia de vita praesenti cogitatis. Sequitur: *Et non peribunt in aeternum*: sabaudi tamquam eis dixerit: Vos peribitis in aeternum, quia non estis ex ovibus meis. *Theoph.* Sed quomodo videmus Iudam periisse? Quia non permansit usque ad finem. Christus autem de perseverantibus hoc dixit: nam si quis separatur ab ovium grege, desinens sequi pastorem, confestim incurrit periculum. *August. ib.* Quare autem non pereant, subdit: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea*: de illis enim ovibus de quibus dicitur *2. Tim. 11. Novit Dominus qui sunt eius*, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Securus est de numero illorum qui pro eis novit quid dedit. *Hilar.7. de Trin.* Consciae potestatis haec vox est; at vero ut in natura licet Dei, tamen ex Deo intelligenda sit eius nativitas, subiecit: *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est.* Non occultat ex Patre esse se natum; quod enim a Patre accepit, accepit nascendo, non postea; tamen ex alio est dum accepit. *August. ib.* Non enim crescendo, sed nascendo aequalis est, qui semper natus est de Patre Filius, de Deo Deus.Hoc est ergo quod dedit mihi Pater, quod maius omnibus est, ut scilicet sim Verbum eius, ut sim unigenitus Filius eius, ut sim splendor lucis eius. Ideo ergo nemo rapit oves meas de manu mea, quia nec de manu Patris mei; unde sequitur: *Et nemo potest rapere de manu Patris mei.* Si manum intelligamus potestatem, una est Patris, et Filii potestas, quia una divinitas: si autem manum intelligamus Filium, manus Patris est ipse Filius: quod non ita dictum est, tamquam Deus Pater habeat corporis membra, sed quod per ipsum facta sunt omnia. Nam solent et homines dicere manus suas esse alios homines per quos faciunt quod volunt. Aliquando et ipsum opus hominis manus hominis dicitur, quod fit per manum; sicut dicitur quisque agnoscere manum suam, cum id quod scriptum sit, agnoscit. Hoc autem loco manum Patris, et Filii intelligimus potestatem, ne forte cum hic manum Patris ipsum Filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam Filii quaerere filium. *Hilar. 7. de Trin.* Ut enim per corporalem significationem, virtutem possis eiusdem nosse naturae, commemorata est Filii manus, manus Patris, quia natura et virtus Patris est etiam in Filio.*Chrysost.ib.* Deinde ut non aestimes, quia ipse quidem imbecillis est, propter Patris autem virtutem in tuto sunt oves, subdit: *Ego et Pater unum sumus. August.* Utrumque audi, et *unum*, et *sumus*, et a Charybdi et a Scylla liberaberis. Quod dixit *unum*, liberat te ab Ario; quod dixit *sumus*, liberat te a Sabellio. Si *unum*, non ergo diversum; si *sumus*, ergo Pater et Filius.*August. 6. de Trin. Unum* enim *sumus*, dictum est: quod ille, hoc et ego secundum essentiam, non secundum relativum. *Hilar. 8. de Trini.* Haec igitur quia haeretici negare non possunt, impietatis suae mendacio neganda corrumpunt: tentant enim id ad unanimitatis referre consensum, ut voluntatis in his unitas sit, non naturae; idest ut non per id quod sunt idem, sed per id quod idem volunt, unum sint. Sed per naturae nativitatem, dum nihil Deus in eo ex se gignendo eum degenerat, unum sunt. Dumque de manu eius non rapiuntur, non rapiuntur de manu Patris; dum in operante se operatur Pater, dum ipse in Patre, et in eo Pater est. Hoc non praestat creatura, sed nativitas; non efficit voluntas, sed potestas; non loquitur unanimitas, sed natura. Non negamus igitur unanimitatem inter Patrem et Filium: nam hoc solent haeretici mentiri, ut cum solam concordiam ad unitatem non recipimus, discordes eos a nobis affirmari loquantur. Sed audiant quae a nobis unanimitas non negetur. Unum sunt Pater et Filius natura, honore, et virtute; nec natura eadem potest velle diversa.

6. Sustulerunt ergo lapides Iudaei ut lapidarent eum. Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo. Propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ergo Iudaei: De bono

opere non lapidamus te, sed de blasphemia; et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi Dii estis? Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura, quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas, quia dixi Filius Dei sum. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est, et ego in Patre.

6. *August. tract. 48.* Audierunt Iudaei, *Ego et Pater unum sumus*, et non pertulerunt, et more suo duri ad lapides cucurrerunt; unde dicitur: *Sustulerunt lapides Iudaei ut lapidarent eum. Hilar. 7. de Trinit.* Nunc haereticorum furor iam Domino in caelis sedente pari infidelitate dictis non obedientes, odium impietatis exercent, verborum lapides iniiciunt, et, si possent, de throno eum suo in crucem retraherent. *Theoph.* Dominus autem ostendens quod nullam iustam habebant occasionem furendi adversus eum, commemorat signa quae fecerat: nam sequitur: *Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo. Alcuin.* Scilcet in sanitatibus infirmorum, in exhibitione doctrinae et miraculorum: quae ex Patre ostendit, quia eius gloriam per omnia quaesivi. *Propter quod eorum opus me lapidatis?* Quamvis inviti confitentur multa beneficia sibi impensa a Christo; sed quod de sua, Patrisque aequalitate dixerat, pro blasphemia deputabant; unde sequitur: *Responderunt ei Iudaei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia; et quia homo cum sis, facis teipsum Deum. August. ib.* Ad hoc responderunt quod dixerat: *Ego et Pater unum sumus.* Ecce Iudaei intellexerunt quod Ariani non intelligunt: ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici, *Ego et Pater unum sumus*, nisi ubi aequalitas est Patris et Filii. *Hilar. 7. de Trinit.* Iudaeus dicit, *Cum sis homo*; Arianus, Cum sis creatura; utrique autem dicunt, *Facis te Deum.* Subiicit enim Arianus substantiae novae et alienae Deum, ut aut alterius generis Deus sit, aut omnino nec Deus: dicit enim: Non est Filius ex nativitate, non est Deus ex veritate; creatura est praestantior cunctis. *Chrysost. hom. 60.* Dominus autem non destruxit opinionem Iudaeorum aestimantium quod se Deo parem diceret, sed magis contrarium facit: nam sequitur: *Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra. August. ib.* Idest vobis data: *Quia ego dixi, Dii estis:* Deus hoc dicit per prophetam in Psalmo, hominibus. Et legem appellavit Dominus generaliter omnes illas Scripturas, quamvis alicubi specialiter dicat legem, a prophetis eam distinguens, sicuti est *Matth. 22. In his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae.* Aliquando autem in tria distribuit easdem Scripturas, ubi ait *Luc. 24. Oportebat impleri omnia, quae scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis de me.* Nunc vero etiam Psalmos legis nomine nuncupavit; ex quibus sic argumentatur: *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum. Hilar. 7. de Trinit.* Demonstraturus quidem quod ipse et Pater unum essent, in eo primo ineptia ridiculi opprobrii confutatur, cur in reatum vocaretur, quod se, cum homo esset, Deum faceret. Cum enim lex huius nominis appellationem sanctis hominibus decerneret, et sermo Dei indissolubilis confirmaret hanc impartiti nominis professionem; iam ergo non est criminis, quod se Deum, cum homo sit, faciat, cum eos qui homines sunt, Deos lex dixerit. Et si a ceteris hominibus non irreligiosa huius nominis usurpatio est, ab eo homine quem sanctificavit Pater, non impudenter usurpari videtur, quia Dei Filium se dixerit, cum praecellat ceteros per id quod sanctificatus in Filium est, beato Paulo dicente *Rom. 1.* quod *praedestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis;* omnis enim haec de homine responsio est, quod Dei Filius etiam hominis Filius est. *Aug. ib.* Vel aliter: *Sanctificavit*, idest, ut sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum eum genuit. Si autem sermo Dei factus est ad homines ut dicerentur dii, ipsum Verbum Dei quomodo non est Deus? Si per sermonem Dei homines participando fiunt dii, Verbum unde participatur non est Deus? *Theoph.* Vel *sanctificavit eum*, hoc est sanxit sacrificari pro mundo. In quo ostendit se non esse Deum sicut ceteri: nam salvum facere mundum, divinum opus est, non autem hominis deificati per gratiam. *Chrysost. hom. 60.* Vel interim quidem, ut susciperetur sermo, humilius locutus est, postea autem ad maius eos reduxit, dicens: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi;* per hoc ostendens quod in nullo minor est Patre: quia enim substantiam eius impossibile erat eis videre, ab operum parilitate et identitate demonstrationem eius quae secundum virtutem indissimilitudinis est, tribuit. *Hilar. 7. de Trin.* Quid haec adoptio, quid indulgentia nominis loci invenit, ne ex natura Dei Filius sit, cum Dei Filius ex naturae paternae operibus credendus sit? Non exaequatur, ac similis est Deo creatura, neque enim naturae alienae potestas comparatur. Gerere autem se, non sua, sed quae Patris sunt testatur, ne per magnificentiam gestorum naturae nativitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis nati ex Maria hominis, Dei Filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis, cum ait: *Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite.* Cum enim sacramentum nati hominis intelligentiam divinae nativitatis impediat, cum divina nativitas omne opus suum sub mysterio assumpti hominis exaequatur? Faciens igitur opera Patris, demonstrare debuit, quid esset operibus credendum: nam sequitur: *Ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est, et ego in Patre.* Hoc est illud, *Dei Filius sum*, hoc est illud, *Ego et Pater unum sumus. August. tract. 48.* Non enim Filius sic dicit, *In me est Pater et ego in illo*, quomodo possunt dicere homines: si enim bene cogitemus, et bene vivamus, in Deo sumus, et Deus in nobis est, quasi participantes eius gratiam et illuminati ab ipso; unigenitus autem Dei Filius in Patre est, et Pater in illo tamquam aequalis.

7. Quaerebant ergo eum apprehendere, et exivit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Ior-

danem in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum, et mansit illic. Et multi venerunt ad eum, et dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quaecumque dixit Ioannes de hoc, vera erant; et multi crediderunt in eum.

7. *Bed.* Adhuc Iudaeos in cepta dementia persistere Evangelista ostendit, dicens: *Quaerebant ergo eum apprehendere. Aug. tr. 48.* Non credendo et intelligendo, sed saeviendo et occidendo. Tu apprehendas ut habeas; illi apprehendere volebant, ut non haberent; unde sequitur: *Et exivit de manibus eorum.* Non eum apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt. Sed non erat magnum Verbo eiicere carnem suam de manibus carnis. *Chrysost. hom. 60.* Cum autem Christus aliquid magnum locutus fuerit, recedit velociter, ut sedetur eorum furor per absentiam eius: quod utique et nunc fecit; unde sequitur: *Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum, et mansit illic.* Ideo hunc locum Evangelista commemorat, ut discas quoniam prope abiit, ut recordetur eorum quae illic facta sunt, et dicta a Ioanne, et testimonii illius. *Bed.* Dicit autem, *Ubi erat primum*, idest a primaeva aetate. Demorante autem eo ibi, narrat quia multi venerunt ad eum; unde sequitur: *Et multi venerunt ad eum, et dicebant, quia Ioannes quidem facit signum nullum. August. ib.* Idest nullum miraculum ostendit: nam daemonia fugavit, non caecos illuminavit, non mortuos suscitavit. *Chrys. ib.* Vide autem qualiter syllogismos componunt indubitabiles. *Ioannes quidem* dicunt, *nullum signum fecit;* hic autem facit: quare huius praeeminentia ostenditur. Deinde ne putetur Ioannes quia nullum signum fecit, indignus testimonio, subdunt: *Omnia autem quaecumque dixit Ioannes de hoc, vera erant;* quasi dicant: Etsi nullum signum fecerit, tamen de hoc omnia veraciter dixit: Ergo, dicunt, si Ioanni credere oportebat, multo magis huic, cum illius testimonio etiam demonstrationem signorum habenti; unde sequitur: *Et multi crediderunt in eum. August. ib.* Ecce qui apprehenderunt permanentem, non quomodo Iudaei volebant apprehendere discedentem. Et nos ergo per lucernam veniamus ad diem, quia Ioannes lucerna erat, et diei testimonium perhibebat. *Theoph.* Notandum autem quod crebro Dominus educit populos ad solitaria loca, de perfidorum societate eripiens, ut magis fructificent; sicut legem veterem daturus, eduxit populum in desertum. Mystice autem recedens a Ierosolymis Dominus, hoc est a plebe Iudaica, ad loca fontes habentia se transfert, idest ad Ecclesiam ex Gentibus, quae habet fontem baptismi, per quem multi ad Christum accedunt, quasi transeuntes Iordanem.

CAP. XI.

Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariae et Marthae sororum eius. Maria autem erat, quae unxit Dominum unguento, et extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens autem Iesus dixit eis: Infirmitas haec non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham et sororem eius Mariam, et Lazarum.

Bed. Dixerat Evangelista, Dominum trans Iordanem abiisse, tuncque Lazarum contigit infirmari; unde dicitur: *Erat quidam languens Lazarus a Bethania.* Hinc est quod in quibusdam exemplaribus copulativa coniunctio *et* posita invenitur, ut sequentia verba superioribus connexa videantur. Interpretatur autem Lazarus adiutus. Inter omnes enim mortuos quos Dominus suscitavit, hic magis ab eo adiuvatur, quem non solum mortuum, sed quatriduanum suscitavit. *August. tract. 49.* Inter omnia enim miracula, quae fecit Dominus, Lazari resurrectio praecipue praedicatur. Sed si attendamus quis fecerit, delectari debemus potius quam mirari. Ille suscitavit hominem qui fecit hominem: plus enim est hominem creare quam resuscitare. Infirmabatur autem in Bethania Lazarus; unde dicitur: *A Bethania de castello Mariae et Marthae sororum eius.* Quod castellum erat proximum Ierosolymis. *Alcuin.* Et quia plures feminae huius nominis erant, ne erraremus in nomine, ostenditur ex notissima actione: nam sequitur: *Maria autem erat quae unxit Dominum unguento, et extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Chrysost. hom. 61.* Igitur primum quidem illud necessarium discere, quoniam haec non fuit illa meretrix quae in Luca legitur: haec enim honesta fuit, et studiosa circa Christi susceptionem. *August. de con. Evan. cap. 79.* Vel aliter: Hoc dicens Ioannes attestatur Lucae, qui hoc in domo pharisaei cuiusdam Simonis factum esse narravit: iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est, quod ad Lucae narrationem non pertinet, sed pariter narratur a tribus. *August. de ver. Dom. ser. 52.* Invaserat igitur Lazarum pernicies inimica languoris; miserandi hominis corpus quoditie edax febris incendium consumebat. Aderant autem duae sorores languenti, et casum dolentes, iuvenis aegrotantis lectulo iugiter inhaerebant; unde de eis mox subditur: *Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes, Domine, ecce quem amas infirmatur. August. tract. 49. super Ioannem.* Non dixerunt, Veni et sana; non ausac sunt dicere, Ibi iube, et sic fiet; sed tantummodo, *Ecce quem amas infirmatur;* quasi dicat: Sufficit ut noveris, non enim amas, et deseris. *Chrysost. hom. 61.* Per hoc enim ad miserendum volunt attrahere Christum: adhuc enim ei quasi homini intendebant. Ideo autem non iverunt ad Christum sicut centurio et regulus, sed mittunt, quia vehementer confidebant de Christo, propter multam familiaritatem quam habebant ad eum, et quia a luctu detinebantur. *Theoph.* Et quia mulieres erant, quas non decet de facili dome exire. Multam autem devotionem, et fidei magnitudinem exprimunt dicentes: *Ecce quem amas infirmatur:* tantam enim potentiam in Domino esse credebant, quod mirum videretur qualiter virum sibi dilectum infirmitas potuerit occupare. Sequitur: *Audiens autem Iesus dixit eis: Infirmitas haec non est ad mortem:* quia ipsa mors non erat ad mortem, sed potius ad miraculum, quo facto crederent homi-

nes in Christum, et vitarent veram mortem; unde sequitur: *Sed pro gloria Dei.* Ubi ex obliquo Dominus Deum se dixit, contra haereticos qui dicunt, quod Filius Dei non sit Deus. Pro gloria ergo cuius Dei? Audi quod sequitur: *Ut glorificetur Filius Dei per eam*, scilicet infirmitatem. *Chrysost. ib.* Hoc autem *ut* non est causale, sed eventus: nam evenit quidem aliunde infirmitas, usus est autem ea in gloriam Dei. Sequitur: *Diligebat autem Iesus Martham et sororem eius Mariam, et Lazarum. August. tract. 49.* Ille languens, illae tristes, omnes dilecti. Habebant ergo spem, quoniam diligebantur ab eo qui est dolentium consolator, languentiumque sanator. *Chrysost. ib.* Per hoc etiam erudit nos Evangelista non tristari, si qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros, et Dei amicos.

2. Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post haec dicit discipulis suis: Eamus in Iudaeam iterum. Dicunt ei discipuli. Rabbi, nunc quaerebant te Iudaei lapidare, et iterum vadis illuc? Respondit Iesus: Nonne duodecim horae sunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt; si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

2. *Alcu.* Dominus, nuntiata infirmitate Lazari, quousque quadriduum compleretur, sanare distulit ut mirabilius suscitaret; unde dicitur: *Ut autem audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Chrysost. hom. 61.* Ut scilicet expiraret, et sepeliretur, et dicatur, quoniam foetet, ut nullus posset dicere, quoniam nondum defunctum eum suscitavit; sed stupor fuit, et non mors. Sequitur: *Deinde post haec dicit discipulis suis: Eamus in Iudaeam iterum. August. tract. 49.* Ubi pene fuerat lapidatus, quia propterea inde discessisse videbatur ne lapidaretur. Discessit enim ut homo; sed in redeundo, quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem. *Chrysost. ib.* Nusquam autem alibi Dominus praedixit discipulis quo iturus esset, sed hic praedicit, quia formidabant vehementer, ut non repente eos conturbet; nam sequitur: *Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quaerebant te Iudaei lapidare, et tu iterum vadis illuc?* Formidabant enim pro eo et pro seipsis: nondum enim erant in fide firmati. *August. tract. 49.* Cum autem vellent dare consilium homines Deo, discipuli magistro, corripuit eos; unde sequitur: *Respondit Iesus: Nonne duodecim horae sunt diei?* Ut enim diem se ostenderet, duodecim discipulos elegit. In hoc autem verbo non ipsum Iudam, sed successorem eius praevidebat. Iuda enim cadente successit Matthias, et duodenarius numerus mansit. Horae ergo illustrantur a die, ut per horarum praedicationem credat mundus in diem. Me ergo sequimini, si non vultis offendere; unde subdit. *Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt; si autem ambulaverit in nocte, offendet, quia lux non est in eo. Chry. ib.* Quasi dicat: Qui sibi nihil conscius est nequitiae, nihil patietur versutiae; qui vero mala agit, patietur. Itaque non oportet formidare: nihil enim dignum morte gessimus. Vel aliter: Si quis lucem huius mundi videt, securus est; multo magis qui mecum est, nisi amoverit se a me. *Theoph.* Quidam vero hunc diem intelligunt tempus praecedens passionem, noctem vero ipsam passionem. Dicit ergo eis: Dum dies est, idest dum nondum imminet tempus passionis, non offendetis: non enim vos persequentur Iudaei; cum autem nox venerit, passionem propriam dico, ex tunc noctem possidebitis angustiarum.

3. Haec ait, et post haec dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine si dormit, salvus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius; illi autem putaverunt, quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos ut credatis quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus et nos, et moriamur cum eo.

3. *Chrysost. hom. 61.* Posita una confortatione discipulorum, hic alio modo eos confortat, ostendens quoniam non Ierosolymam debent ire, sed in Bethaniam; unde dicitur: *Haec ait, et post haec dicit illis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum*: quasi dicat: Non eo rursus disputaturus contra Iudaeos, sed amicum nostrum excitaturus; propter hoc ergo dicit, *Amicus noster*, ut ostendat necessarium suum adventum. *August. tract. 49.* Quod autem dixit, *Dormit*, verum dixit. Domino dormiebat, hominibus mortuus erat, qui eum suscitare non poterant: nam Dominus tanta facilitate excitabat de sepulcro, quanta tu excitas dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam suam dixit dormientem, sicut et Apostolus dicit *I. Thes. 5. De dormientibus autem nolo vos ignorare*, Dormientes appellavit, quia resurrecturos praenuntiavit. Sed quomodo interest ipsis qui quotidie dormiunt et exurgunt, quid quisque videat in somnis; alii sentiunt laeta somnia, alii torquentia: sic unusquisque cum causa sua dormit, cum causa sua surgit. *Chrysost. ib.* Discipuli autem impedire voluerunt eius adventum in Iudaeam; unde sequitur: *Dixerunt ergo discipuli eius: Domine si dormit, salvus erit.* Solet enim esse somnus aegrotantium salutis indicium; quasi dicat: Si dormit, non igitur utile est, quod tu vadas ad excitandum eum. *August. ib.* Quomodo ergo intellexerunt discipuli, sic responderunt; unde sequitur: *Dixerat autem Iesus de morte eius; illi vero putaverunt quod de dormitione somni diceret. Chrysost. ib.* Si vero quis dicat: Quomodo non cognoverunt discipuli mortuum esse, ab eo quod dixit, *Vado ut excitem illum?* stultum enim erat eum ire per tot stadia, ut Lazarum a somno excitaret. Istud dicemus, quoniam aestimabant hoc aenigma esse, qualia multa loquebatur. *August. ib.* Quia ergo obscure dixerat, *Dormit*, manifestat quod dixerat; unde sequitur: *Tunc ergo dixit eis Iesus manifeste: Lazarus mortuus est. Chrysost. ib.* Non autem hic adiecit, Vado ut resuscitem eum: non enim volebat verbis praedicere quod per opera debebat certificare, vanam gloriam ubique nos fugere docens; et quod non oportet simpliciter promittere. Sequitur: *Et gaudeo*

propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. August. tract. 49. Aeger enim, non mortuus fuerat nuntiatus; sed quomodo lateret eum qui creaverat, ad cuius manus anima morientis exierat? Ait ergo: *Gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi*: ut iam inciperent admirari, quia Dominus poterat dicere mortuum quod nec viderat, nec audiverat. Ubi meminisse debemus quod adhuc etiam ipsorum discipulorum miraculis aedificabatur fides, non ut esse inciperet, sed ut quae coeperat cresceret. Quod ergo dicit, *Ut credatis*, intelligendum est ut amplius robustiusque credatis. *Theoph.* Intellexerunt autem quidam hoc sic. *Gaudeo*, inquit, *pro vobis:* nam cum illic non extiterim, confert ad maioritatem fidei vestrae, quoniam si astitissem, aegrotantem curassem, quod esset modicum signum ad meae virtutis indicium. Quia vero me absente supervenit mors, potius in fide mea corroboramini, cum videbitis me posse etiam defunctum putrescentem resuscitare. *Chrysost. hom. 61.* Igitur omnes discipuli quidem timebant Iudaeos, super alios vero Thomas; unde sequitur: *Dicit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus et nos, et moriamur cum eo.* Infirmior enim erat aliis et infidelior, postea omnibus fortior factus est, et irreprehensibilis, qui solus orbem terrarum percurrit, et mediis plebibus volvebatur, volentibus eum interficere. *Bed.* Vel castigati discipuli superioribus Domini verbis non ausi sunt ultra contradicere. Sed Thomas prae omnibus socios hortatur, ut irent, et morerentur cum eo: in quo magna eius videtur esse constantia: sic enim loquebatur, quasi facere posset quae alios hortabatur, immemor suae fragilitatis, sicut et Petrus.

4. Venit itaque Iesus, et invenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Iudaeis venerant ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audivit quia Iesus venit, occurrit illi; Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Sed et nunc scio, quia quaecumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. Dicit ei Iesus, Ego sum resurrectio et vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet; et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc? Ait illi, Utique Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.

4. *Alcuin.* Dominus ad hoc venire distulerat, ut quadriduum impleretur, ut Lazarus gloriosius resuscitaretur; unde dicitur: *Venit itaque Iesus, et invenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Chrysost. hom. 61.* Manserat enim Dominus duobus diebus, et ante duos dies venerat nuntius, in qua die Lazarus est defunctus; ipse autem quarta die accessit. *August. trac. 49.* De quatuor autem diebus multa dici possunt. Diversis enim modis una res significari potest. Est enim unus dies mortis quem homo trahit de mortis propagine. Sed et legem naturalem transgrediuntur homines: ecce alter dies mortis. Lex etiam Scripturae data est divinitus per Moysen, et ipsa contemnitur: adde tertium diem mortis. Venit Evangelium, et ipsum transgrediuntur homines: ecce quartus dies mortis. Et ad tales excitandos Dominus non dedignatur accedere. *Alcuin.* Aliter: Primum peccatum extitit elatio in corde, secundum consensus, tertium factum, quartum consuetudo. Sequitur: *Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim. Chrysost. hom. 61.* Quod erat milliaria duo. Hoc autem inducitur ad ostendendum quod congruum fuit multos Iudaeorum a Ierosolymis adesse; unde subditur: *Multi autem ex Iudaeis venerant ad Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo.* Sed quomodo Iudaei consolabantur dilectas a Christo, cum iam statuissent quod si quis Christum confiteretur, extra Synagogam fieret? Sed propter calamitatis necessitatem, aut quasi nobiles has mulieres reverentes, eas consolabantur; aut quia hi aderant qui non mali erant: multi enim ex ipsis credebant. Hoc autem dicebat Evangelista, ad ostendendum quod Lazarus vere mortuus erat. *Bed.* Nondum autem Dominus castellum introierat: unde adhuc extra castellum posito occurrit Martha; unde sequitur: *Martha ergo ut audivit quia Iesus venit, occurrit illi; Maria autem domi sedebat. Chrysost. ib.* Non autem assumit sororem obviam Christo vadens: vult enim singulariter Christo loqui, et quod factum est ei annuntiare; cum vero eam in bonam spem duxit, *Tunc abiit, et vocavit Mariam. Theoph.* Primo itaque non pandit sorori, volens astantes hoc latere; quoniam si percepisset Maria Christum accedere, obviam iret, et comitarentur eam praesentes Iudaei, quibus notum fore adventum Iesu Martha nolebat. Sequitur: *Dixit autem Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Chrysost. ib.* Credebat enim in Christum, sed non ut oportebat: nondum enim cognoscebat, quoniam Deus erat; et ideo dicebat: *Si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Theoph.* Quasi diffidens, quoniam etiam absens, si vellet, posset prohibere mortem fratris sui. *Chrysost. ib.* Nondum etiam cognoscebat quod propria virtute hoc faceret; quod apparet ex hoc quod subditur: *Sed et nunc scio, quia quaecumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus*; ut de virtuoso quodam et approbato viro loquens. *August. tract. 49.* Non autem dicit ei, Rogo te ut resuscites fratrem meum: unde enim sciebat, si fratri eius resurgere utile fuerat? Hoc tamen dixit, Scio quia potes, si vis, facere: utrum facias, iudicii tui est, non praesumptionis meae. *Chrysost. ib.* Dominus autem vera quae non cognoscebat, eam docuit; unde sequitur: *Dixit ei Iesus, Resurget frater tuus.* Non dixit, Petam ut resurgat. Sed si diceret, Non indigeo adiutorio, a me ipso omnia facio, valde fuisset grave mulieri; sed hoc dicere, Resurget, medium erat. *August. ib.* Ambiguum autem fuit quod dixit, *Resurget:* non enim ait, Modo; et ideo sequitur: *Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.* De illa resurrectione secura sum, de hac incerta sum. *Chrysost. ib.* Au-

dierat autem mulier multa a Christo de resurrectione loquente; Dominus autem manifestius suam ostendit auctoritatem; nam subditur: *Dicit ei Iesus: Ego sum resurrectio et vita;* ostendens quoniam non indiget alio adiutorio, si enim alio adiutorio indigeret, qualiter erit resurrectioSi vero ipse est vita, non loco circumcluditur,sed ubique existens potest sanare.*Alcuin.*Ideo ego sum resurrectio, quia vita: per quem tunc cum aliis resurget, per eundem potest et modo resurgere. *Chrysost. ib.* Illa ergo dicente, *Quaecunque petieris,* ipse dicit, *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet:* ostendens quoniam ipse est tributor bonorum, et ab ipso oportet petere. Per hoc autem eius intellectum elevat; non enim hoc erat solum quod quaerebatur, ut solum Lazarum suscitaret, sed etiam oportebat eam et qui praesentes erant discere resurrectionem. *Aug. ib.* Dicit ergo, *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit* in carne, *vivet* in anima, donec resurget caro, nunquam postea moritura : nam vita animae fides est. Sequitur: *Et omnis qui vivit in* carne, *et credit in me,* etiam si moriatur ad tempus propter mortem carnis, *non morietur in aeternum. Alcuin.* Propter vitam spiritus et immortalitatem resurrectionis. Sciebat autem Dominus quem nihil latet, quod hoc credebat; sed confessionem qua salvaretur quaerit; unde sequitur: *Credis hoc? Ait illi: Utique, Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. Chrysost. ib.* Videtur mihi non intellexisse mulier quod dictum est; sed quoniam magnum quid erat, intellexit, non tamen cognovit quid est : propterea aliud interrogat, aliud respondit. *August. ib.* Vel aliter : Quando hoc credidi quod Filius es Dei, credidi quia tu es vita: quia et qui credit in te, etiam si moriatur, vivet.

5. Et cum haec dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam silentio,dicens: Magister adest, et vocat te. Illa ut audivit, surrexit cito, et venit ad eum: nondum enim venerat Iesus in castellum; sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Iudaei ergo qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam dicentes, quia vadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cum venisset ubi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius, et dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

5. *Chrysost. hom. 61.* Ex virtute sermonum Christi interim Martha lucrata est luctus dissolutionem : ea enim quae ad magistrum erat devotio, non permittebat eam sentire praesentia, quae luctum inducere poterant; unde dicitur: *Et cum haec dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam silentio. August. trac. 49.* Advertendum, quod suppressam vocem silentium nuncupavit; nam quomodo siluit, cum subdatur dicens: *Magister adest, et vocat te. Chrysost. ib.* Ideo autem occulte sororem vocat ; si enim scivissent Iudaei Christum advenire, recessissent, et non fuissent testes miraculi. *August. ib.* Advertendum etiam quemadmodum Evangelista non dixerit ubi, vel quando, vel quomodo Mariam Dominus vocaverit, ut hoc in verbis Marthae potius intelligeretur narrationis brevitate servata. *Theoph.* Sive etiam ipsam Christi praesentiam vocationem reputavit; quasi dicat: Inexcusabile est ut eo praesente tu non exeas obviam ipsi. *Chrys.hom.62.* Omnibus autem assidentibus,illa lugens, et plangens non expectavit ad se venire magistrum, neque dignitatem servavit, neque a luctu detenta est; sed surgens confestim obviavit: unde sequitur: *Illa ut audivit, surrexit cito, et venit ad eum. August. ib.* Ex quo patet, quod non illam praevenisset Martha, si ei notus fuisset adventus Iesu. Sequitur: *Nondum enim venerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in loco ubi occurrerat ei Martha. Chrysost. ib.* Vacantius enim ibat, ut non videatur iniicere seipsum miraculo, sed rogari ab aliis. Hoc igitur vult occulte Evangelista insinuare; aut quia cito currebat, ut anticiparet eum venientem. Venit autem non sola, sed omnes trahens Iudaeos; unde sequitur: *Iudaei igitur qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam,dicentes, quia vadit ad monumentum ut ploret ibi. August. ib.* Hoc pertinuit ad Evangelistam narrare, ut videamus quae occasio fuerit, quod plures ibi essent, quando Lazarus resuscitatus est, ut tam grande miraculum quatriduani mortui resurgentis testes plures inveniret. Sequitur: *Maria ergo cum venisset ubi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius. Chrysost. ib.* Ferventior haec sorore erat; non enim turbam verecundata est, nec suspicionem timuit, quam de Christo Iudaei habebant, cum aliqui inimicorum Christi interessent; sed omnia contempsit humana praesente magistro, et soli se dabat ei qui ad magistrum honori. *Theoph.* Quamvis etiam se diminute videbatur habere, dicens: *Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Alcui.* Quasi dicat: Dum nobiscum praesens fuisti, non morbus, non infirmitas aliqua apparere ausa est, apud quas vita noverat habitare sive hospitari. *August. de ver. Do. serm.52.* (1) O infidelis, convenio te adhuc positum in saeculo Lazarus amicus moritur. Si amicus moritur, inimicus quid patietur? Parum est si non tibi soli superi serviunt: ecce tuum dilectum inferi rapuerunt. *Bed.* Non autem omnia dixit Maria quae Martha protulerat; quia consuetudo hominum more lacrymis, non omnia quae voluit, et in animo habuit, proferre potuit.

6. Iesus ergo ut vidit eam plorantem, et Iudaeos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum,et dixit: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni, et vide. Et lacrymatusest Iesus. Dixerunt ergo Iudaei : Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt; Non poterat hic qui aperuit oculos caeci nati facere ut hic non moreretur? Iesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei. Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine,iam foetet, quadriduanus est enim. Dicit ei Ie-

(1) *Al.* O infidelis conventio!

sus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem.

6. *Chrysost. hom. 62.* Mariae loquenti nihil Christus loquitur, neque ea dicit quae sorori dixerat: turba enim aderat multa, et non erat tempus illorum verborum. Sed condescendit, et humiliatur, humanam naturam denudans: quia enim miraculum magnum erat futurum, et multos per id lucraturus, sua condescensione attrahit testes, et humanam monstrat naturam; unde dicitur: *Iesus ergo ut vidit eam plorantem, et Iudaeos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum. August. tract. 49.* Quis enim eum posset nisi ipse turbare? Turbatus est Christus quia voluit: esurivit, quia voluit: in illius potestate erat sic vel sic affici, vel non affici. Verbum enim animam suscepit, et carnem totius hominis sibi coaptans in personae unitate naturam; ac per hoc ubi summa potestas est, secundum voluntatis nutum turbatur infirmitas. *Theoph.* Ad approbandam enim conditionem humanam iubet ei quod suum est prosequi, nec non iungit ei virtute Spiritus S. illamque compescit. Haec autem cuncta naturam pati Dominus connivet, cum approbando, quod homo verus, et non apparens fuerat, tum etiam nos monendo, ac metam maestitiae et iucunditati imponendo. Nam ex toto nec compati nec maerere ferinum; ac horum exuberantia muliebre. Sequitur: *Et dixit: Ubi posuistis eum. August. de ver. Do. ser. 52.* Non locum sepulti ignorare credi debuerat; sed fidem populi approbare volebat. *Chrysost. hom. 62.* Non enim vult ipse se iniicere, sed omnia ab aliis discere et rogatus facere, ut ab omni suspicione eripiat signum. *August. lib. 83. quae. 65.* Quod et interrogat, vocationem nostram quae fit in occulto, arbitror significare. Praedestinatio enim nostrae vocationis occulta est, cuius secreti signum est interrogatio Domini quasi nescientis, cum ipsi nesciamus; vel quod ignorare se peccatores alio loco Dominus ostendit dicens *Matth. 7. Non novi vos*: quia in disciplina et praeceptis eius non sunt peccata. Sequitur: *Dicunt ei; Domine, veni, et vide. Chrysost. hom. 62.* Nondum enim aliquod signum resurrectionis monstraverat; unde ita videbatur iturus ut lacrymaturus, non ut resuscitaturus: propter hoc ei dicunt: *Veni, et vide. Aug. tract. 49.* Videt autem Dominus quando miseretur; unde dicit *Ps. 24. Vide humilitatem meam, et laborem meum, et dimitte peccata mea.* Sequitur: *Et lacrymatus est Iesus. Alcuin.* Quia fons pietatis erat, flebat pro parte humanitatis, quem resuscitare poterat per potentiam divinitatis. *August. ib.* Quare autem flevit Christus, nisi quia homines flere docuit? *Bed.* Est autem hominum consuetudo caros suos mortuos lugere: secundum hanc consuetudinem Iudaei Dominum flere putabant; unde subditur: *Dixerunt ergo Iudaei: Ecce quomodo amabat eum. August. ib.* Quid est, *Amabat eum? Non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam.* Sequitur: *Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic qui aperuit oculos caeci nati facere ut hic non moreretur?* Plus est quod facturus est, ut mortuus suscitetur. *Chrys. hom. 62.* Erant autem ex inimicis eius qui hoc dixerunt. Ex quibus igitur oportebat eius admirari virtutem, ex his ei detrahunt, scilicet ex illuminatione caeci nati, quasi nec illo miraculo facto. In hoc etiam se ostendunt esse corruptos, quia nondum Christo adveniente ad monumentum, praeassumunt accusationes, non expectantes rei finem. Sequitur: *Iesus ergo rursum fremens in semeti ipso venit ad monumentum.* Studiose Evangelista frequenter dicit quod lacrymatus est, et quod fremuit, ut discas quod vere nostram naturam induit. Quia enim hic magis aliis Evangelistis magna de eo loquitur, et in rebus corporalibus humiliora dicit. *Aug. ib.* Fremas autem et in te, si disponis reviviscere; omni homini dicitur qui premitur pessima consuetudine. Sequitur: *Erat autem spelunca, et lapis superpositus ei.* Mortuus sub lapide, reus sub lege: lex enim quae data est Iudaeis, in lapide scripta est. Omnes autem rei sub lege sunt, iusto autem non est lex posita. *Bed.* Est autem spelunca rupes cavata. Porro monumentum dicitur, eo quod mentem moneat, hoc est, ut mortuos ad memoriam revocat. Sequitur: *Ait Iesus, Tollite lapidem. Chrys. ib.* Sed quare non lapide iacente fecit resuscitari? Nonne poterat qui corpus movit mortuum voce, etiam multo magis lapidem movere? Non autem hoc fecit, ut eos testes faciat miraculi, ut non dicant quod in caeco dixerant, Non est hic. Manus enim et accessus ad monumentum testabantur quod ipse est. *August. ib.* Mystice autem dicit: *Removete lapidem;* removete legis pondus, gratiam praedicate. *August. lib. 83. quaest. 61.* In quo puto illos significari qui venientibus ad Ecclesiam ex Gentibus, onus circumcisionis imponere volebant; vel eos qui in Ecclesia corrupte vivunt, et offensioni sunt credere volentibus. *August. de verb. Do. serm. 52.* Iam autem Maria et Martha sorores Lazari, quae Christum frequenter mortuos resuscitasse viderant, fratrem suum posse resuscitare penitus non credebant: nam sequitur: *Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine, iam foetet, quatriduanus enim est. Theo.* Hoc autem Martha tamquam diffidens dicit, veluti impossibile credens posse fratrem suscitari, ob dierum diuturnitatem. *Bed.* Vel haec verba non sunt desperationis, sed potius admirationis. *Chrysost. ib.* Sed hoc etiam quod dicit, valet ad obstruendum indevotos, ut et miraculum testentur manus tollentes lapidem, et auditus vocem audiens Christi, et visus videntium Lazarum exire, et odoratus foetorem recipiens. *Theoph.* Christus autem rememorat mulieri ea de quibus secum contulerat, et pene ut obliviscenti loquitur; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Chrysost. ib.* Non enim memor erat mulier eius quod Christus dixerat supra: *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet.* Et discipulis, quidem dixit: *Ut glorificetur Filius Dei in ea;* hic autem gloriam Dei de Patre dicit. Infirmitates enim eorum qui audiebant, causa erant differentiae eorum quae dicebantur. Nolebat Dominus interim turbare astantes; et ideo dicit: *Videbis gloriam Dei. August. ib.* In hoc autem est gloria Dei, quia et foetentem, et quatriduanum resuscitat. Sequitur: *Tulerunt ergo lapidem. Orig. tom. 28.* Mora tollendi lapidem adiacentem ex sorore defuncti causata est: nisi enim dixisset, *Iam foetet, est enim quatriduanus,* non diceretur: *Dixit Iesus, Tollite lapidem. Sustulerunt ergo*

lapidem; nunc ergo longe tardius ablatus est. Commodum est igitur nihil interponere inter iussa Iesu, et ipsorum executionem.

7. Iesus autem elevatis sursum oculis dixit : Pater gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, ut credant quia tu me misisti. Haec cum dixisset, voce magna clamavit, Lazare, veni foras. Et statim prodiit quam fuerat mortuus: ligat manus et pedes institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: Solvite eum, et sinite abire. Multi ergo ex Iudaeis qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quae fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisaeos, et dixerunt eis quae faecit Iesus.

7. *Alcuin.* Quia Christus secundum hominem minor erat Patre, ab illo petit suscitationem Lazari; atque ideo se exauditum esse dicit; unde dicitur: *Iesus autem elevatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Orig. tom. 28.* Elevavit quidem sursum oculos, quoniam intelligentiam humanam erexit, adducens illam per orationem ad excelsum Patrem. Sed et necesse est volentem ad exemplar orationis Christi orare, elevare oculos cordis sursum, ac erigere illos a praesentibus rebus, memoria, cogitationibus, atque intentionibus. Si autem digne orantibus huiusmodi quaedam exprimitur a Deo de propria oratione promissio *Isai. 58. Adhuc loquente dicam, Ecce adsum:* quid expedit arbitrari de Domino et Salvatore? Erat enim oraturus pro resurrectione Lazari. Sed praeveniens illius orationem qui solus bonus Pater est, exaudivit dicenda. Pro impletione igitur orationis subdit gratiarum actiones: dicens: *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Chrys. hom. 65.* Hoc est nihil est contrarium mei ad te: Non autem ostendit quod ipse non potuit, vel quod minor sit Patre, quia hoc et amicis dicitur, et honore aequalibus. Ut autem ostendat quoniam non indiget oratione, subiungit: *Ego autem sciebam, quoniam semper me audis;* quasi dicat: Ad hoc quod fiat voluntas mea, non indigeo oratione, ad hoc tibi suadeam; una enim est nostra voluntas. Hoc autem obumbrate dicit, propter auditorum imbecillitatem. Deus enim non ita dignitatem suam respicit, ut ad salutem nostram; propterea excelsa quidem et magna, pauca et ipsa occultata, humilia vero multa circumfluunt eius sermonibus. *Hil. 10. de Trin.* Non igitur prece eguit; nobis oravit, ne Filius ignoraretur; unde subditur: *Sed propter populum qui circumstat dixi, ut credant, quia tu me misisti.* Cum enim sibi non proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostrae fidei loquebatur. Non inops ergo auxilii est, sed nos sumus inopes doctrinae. *Chrysost. ib.* Non autem dixit, *Ut credant*, quoniam minor sum, quoniam sine oratione non possum facere; sed *quoniam tu me misisti.* Non dixit, Misisti me imbecillem, servitutem recognoscentem, a meipso nihil facientem; sed *me misisti*, ut non Deo contrarium aestiment, nec dicant, Non est ex Deo; et ut ostendam secundum tuam voluntatem opus hoc fieri. *August. de verb. Dom. serm. 52.* Venit autem Christus ad monumentum in quo Lazarus dormiebat, et non tamquam mortuum, sed tamquam sanum, tamquam vivum, tamquam audire paratum, de sepulcro protinus vocavit; unde sequitur: *Haec cum dixisset, voce magna clamavit, Lazare, veni foras.* Ideo dicit nomen, ne omnes mortui cogerentur exire. *Chrysost. ib.* Non autem dixit, Surge tu; sed *veni foras*, ut viventi loquens ei, qui mortuus fuerat: propter quod non dixit: In nomine Patris mei veni foras, aut resuscita eum Pater; sed haec omnia dimittens, postquam orantis formam acceperat, per res auctoritatem ostendit; quoniam et hoc sapientiae suae est, per verba quidem condescensionem, per res vero ostendere potestatem. *Theoph.* Alta vero Salvatoris vox quae Lazarum suscitavit, indicium est turbae magnae sonaturae in communi resurrectione. Altius etiam clamavit, ut Gentilium ora refrenet fabulantium in tumulis esse animas defunctorum: nam quasi foras manentem eam advocat per clamorem. Sicut autem universalis resurrectio in ictu oculorum proveniet, sic et haec resurrectio singularis; et ideo sequitur: *Et statim prodiit qui mortuus fuerat, ligatus manus, et pedes institis, et facies eius sudario erat ligata.* Iam mancipatur effectui, quod dicitur *sup. 5. Venit hora cum audient defuncti vocem Filii Dei, et qui audierint vivent. Orig. ib.* Nam vox elata et clamor non inconvenienter dicitur excitasse illum, et sic adimpletum est quod dixerat: *Vado ut excitem eum.* Sed et Pater qui Filium orantem exaudivit, suscitavit Lazarum, ut sic resurrectio Lazari commune opus sit Filii orantis, et Patris exaudientis: *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat. Chrysost. ib.* Exiit autem ligatus, ut non putaret esse phantasma. Sed et hoc quod exibat ligatus, non minus videbatur esse quam resuscitare. Sequitur: *Dicit eis Iesus: Solvite eum:* ut videlicet tangentes, et ei appropinquantes videant quia vere est ille. Sequitur: *Et sinite abire;* et hoc propter humilitatem; non enim ducit eum, neque iubet secum ambulare ad sui demonstrationem. *Orig. ib.* Dixerat autem supra Dominus: *Propter populum qui circumstat dixi, ut credant, quia tu me misisti;* nullo autem eorum credente hoc dixisset, velut aliquis hominum inscius futurorum; unde ad hoc removendum subditur: *Multi ergo ex Iudaeis qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quae fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisaeos, et dixerunt eis quae fecit Iesus.* Continet quid ambiguum sermo praesens; verum qui iverunt ad pharisaeos, fuerunt ex illis multis qui crediderant, proponentes conciliari Christo hostiliter se habentes ad eum: vel alii a credentibus, irritare volentes invidum pharisaeorum zelum in ipsum. Et videtur mihi hoc magi Evangelistam exprimere velle; multos enim dixit qui per hoc quod viderunt, crediderunt, veluti paucis existentibus aliis, de quibus subdit: *Quidam autem etc. Aug. l. 83. quaest. 65.* Quamquam autem secundum Evangelistae historiam resuscitatum Lazarum plena fide teneamus, tamen in allegoria aliquid significare non dubito: neque cum res factae allegorizantur, gestae rei fidem amittunt. *August. super Ioan. tract. 49.* Omnis quidem qui peccat moritur; sed Deus magna misericor-

dia animas suscitat, ne moriantur in aeternum. Intelligimus ergo tres mortuos, quos in corporibus suscitavit, aliquid significare de resurrectionibus animarum. *Greg. 4. Mor. c. 29.* Puellam enim in domo, adolescentem extra portam, in sepulcro autem Lazarum suscitat. Adhuc quippe in domo mortuus iacet, qui iacet in peccato: iam quasi extra portam ducitur, cuius iniquitas usque ad inverecundiam publicae perpetrationis operatur. *August. ib.* Vel intus est mors, quia cogitatum malum nondum processit in factum. Si autem ipsum malum fecisti, quasi mortuum extra portam extulisti. *Greg. ib.* Sepulturae vero aggere premitur, qui in perpetratione nequitiae etiam usu consuetudinis pressus gravatur; sed hos plerumque divina gratia respectus sui lumine illustrat. *August. lib. 83. quaest. 65.* Vel accipiamus Lazarum in monumento animam terrenis peccatis obrutam. *August. tract. 49. super Ioan.* Et tamen Lazarum Dominus amabat: si enim peccatores non amaret, de caelo ad terras non descenderet. Bene autem de illo qui peccare consueverat, dicitur, *Foetet*; incipit enim habere pessimam famam, tamquam odorem teterrimum. *August. lib. 83. quaest. 65.* Recte etiam dicit, *Quatriduanus est*; ultimum enim elementorum terra est: significat enim puteum terrenorum peccatorum, idest cupiditatum carnalium. *August. tract. 49. super Ioan.* Fremuit autem Dominus, lacrymavit, voce magna clamavit: quia difficile surgit, quem moles consuetudinis premit. Turbat semetipsum Christus, ut tibi significet quomodo tu turbari debeas, cum tanta mole peccati gravaris et premeris. Fides enim hominis sibi displicentis fremere debet in accusatione malorum operum, ut violentiae poenitentis cedat consuetudo peccandi. Quando dicis: Illud feci, et pepercit mihi Deus; Evangelium audivi, et contempsi: quid facio? Iam fremit Christus, quia fides fremit; in voce frementis apparet spes resurgentis. *Greg. 22. Mor. cap. 13.* Dicitur autem Lazaro, *Veni foras*, ut ab excusatione et occultatione peccati ad accusationem suam ore proprio exire provocetur, ut qui intra conscientiam suam absconsus iacet per nequitiam, a semetipso foras exeat per confessionem. *August. lib. 83. quaest. 65.* Quod autem Lazarus exit de monumento, animam significat recedentem a carnalibus vitiis; quod vero institis obvolutus, hoc est quod etiam a carnalibus recedentes, et mente servientes legi Dei, adhuc tamen in corpore constituti, alieni a molestiis carnis esse non possumus; quod autem facies eius sudario tecta erat, hoc est quod in hac vita plenam cognitionem habere non possumus; quod autem dicit, *Solvite eum et sinite abire*, hoc est quod post hanc vitam auferuntur omnia velamina, ut facie ad faciem videamus. *August. tract. 49. super Ioan.* Vel aliter: Quando contemnis, mortuus iaces; quando confiteris, procedis. Quid est enim procedere, nisi ab occultis velut exeundo manifestari? Sed ut confitearis Deus facit, magna voce clamando, idest magna gratia vocando. Mortuus autem procedens adhuc ligatus est, confitens adhuc reus; ut autem solverentur peccata eius, ministris hoc dixit: *Solvite eum et sinite abire*: quod est, *Quae solveritis super terram, erunt soluta et in caelis Matth. 18. Alcuin.* Christus ergo suscitat, quia interius per seipsum vivificat: solvunt discipuli, quia per ministerium Sacerdotum absolvuntur vivificati. *Bed.* Per eos autem qui pharisaeis annuntiaverunt, significantur nonnulli qui videntes bona servorum Dei opera, odiis insequuntur, et infamare conantur.

8. Collegerunt ergo pontifices, et pharisaei concilium, et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetavit, quia Iesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.

8. *Theoph.* Decebat admirari, ac extollere eum qui talia peragebat miracula; ipsi vero potius consiliantur illum occidere; unde dicitur: *Collegerunt ergo pontifices, et pharisaei consilium adversus Iesum, et dicebant: Quid facimus? August. tract. 49.* Nec tamen dicebant, Credemus: plus enim perditi homines cogitabant quomodo nocerent et perderent, quam quomodo sibi consulerent ne perirent; et tamen timebant et quasi consulebant: dicebant enim: *Quid facimus, quia hic homo multa signa* facit. *Chrys. ho. 64.* Hominem eum adhuc vocant, qui tantam susceperunt eius deitatis demonstrationem. *Orig. ho. 28.* Est autem per ea quae dicuntur ab ipsis, considerare eorum insipientiam et caecitatem: insipientiam quippe, quia testificabantur illum et multa peregisse miracula, velut non posse pro se adversus eorum aemulationes. Caecitatis autem hoc ipsum erat: ad facientem enim tot miracula pertinebat ut se ab eorum insidiis eximeret; nisi forte crederent quod signa fecit, et putabant ea non fieri divina virtute. Hi quidem igitur deliberabant non dimittere ipsum, opinantes se per hoc esse impedimento volentibus credere in eum, et Romanis ne eis auferrent terram, et gentem; unde sequitur: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et venient Romani, et tollent locum nostrum et gentem. Chrysost. ib.* Hoc dicentes, populum volunt concutere ut periclitandum ex suspicione tyrannidis; quasi dicant: Si Romani viderint eum turbas ducentem, suspicabuntur nos in tyrannidem velle consurgere, et destruunt nostram civitatem. Sed fictio erat quae dicebantur: quid enim demonstrabat tale? Armigeros circumferebat, et equitaturas trahebat? Nonne deserta persequebatur? Sed ut non putentur ob passionem suam hoc dicere, totam civitatem periclitari dicunt. *August. ib.* Vel timuerunt, ne si omnes in Christum crederent, nemo remaneret qui adversus Romanos civitatem Dei templumque defenderent; quoniam contra ipsum templum et contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant. Temporalia ergo perdere timuerunt, et vitam aeternam non cogitaverunt: nam et Romani post Domini passionem, et glorificationem tulerunt eis

et locum et gentem, expugnando et transferendo. *Orig. ib.* Sed et secundum anagogem, locum eorum qui ex circumcisione sunt. Gentes occupaverunt, quia per eorum casum salus Gentibus evenit: loco enim Gentium Romani ponuntur, ex regnantibus qui regno suberant nuncupatis. Gens etiam ab eis sublata est, quia qui fuit populus Dei, factus est non populus. *Chrysost. ib.* Cum autem illi haesitabant, et in ordine consilii proponebant dicentes, *Quid facimus*? unus inverecunde, et cum crudelitate clamavit; unde sequitur: *Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius. August. ib.* Movere potest quomodo dicatur pontifex anni illius, cum Dominus constituerit unum summum Sacerdotem, cui mortuo unus succederet. Sed intelligendum est, per ambitiones et contentiones inter Iudaeos postea constitutum esse plures fore pontifices, qui per annos singulos vicibus ministrarent: et forte etiam in unum annum plures administrabant, quibus alio anno alii succedebant. *Alcui.* Nam de hoc Caipha Iosephus refert, quod pretio sibi sacerdotium unius anni redemerit. *Orig. ib.* Increpatur autem Caiphae pravitas in hoc quod dicitur, *Pontifex anni illius*, quo scilicet noster Salvator exercuit ministerium passionis; et tamen cum esset pontifex anni illius, dixit eis: *Vos nescitis quicquam, neque cogitatis, quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat*; quasi dicat: Vos sedetis, et adhuc segnius rem attenditis; sed attendatis, unius hominis salutem pro communi Republica oportere comtemnere. *Theoph.* Hoc autem ipse quidem prava dixit intentione, tamen Spiritus S. gratia ore eius usa est ad futuri praesagium; unde subditur: *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetavit, quia Iesus moriturus erat pro gente. Orig. ib.* Non quicumque prophetizat, propheta est; sicut non quicumque ius prosequitur, iustus est, sicut qui facit aliquod opus propter humanam gloriam. Caiphas ergo prophetavit quidem, nec tamen erat propheta, sicut et Balaam. Audebit autem quis dicere, quod non per Spiritum S. Caiphas prophetaverit, quia etiam spiritus maligni est attestari Iesu, et prophetare pro eo, iuxta illud quod dicitur *Luc. 4. Novimus te quod sis sanctus Dei:* nam eius intentionis est non fideles auditores efficere, sed incitare in praetorio considentes adversus Iesum, ut eum perimerent. Deinde quod dicit, *Expedit vobis*, quod pars eius prophetiae fuit, dicit verum, vel mentitur? Nam si verum dicit, salvantur hi qui in praetorio adversus Iesum nituntur, mortuo Iesu pro populo, et pertingunt ad id quod expedit. Quod si inconveniens est, manifestum est quod non fuit Spiritus S. qui dedit haec proferri, quia Spiritus S. non mentitur. Si autem quis velit veridicum et in hoc esse Caipham, concederetur illi quod gratia Dei pro omnibus gustet mortem, et quod est Salvator omnium hominum, maxime fidelium. Fatebitur etiam cuncta quae sunt in hoc loco prophetiam esse veridicam, incipiendo a illo, *Vos nihil scitis:* nihil enim noverant qui Iesum ignorabant esse veritatem, sapientiam, iustitiam, et pacem; et quod ipsis quoque erat expediens, ut hic unus inquantum est homo moriatur pro populo: non enim inquantum est imago invisibilis Dei est susceptibilis mortis. Pro populo autem obiit, velut potens totius orbis culpam, in seipsum retorquens, dissipare, ac delere. Ex hoc vero quod dicitur, *Hoc autem a semetipso non dixit*, docemur quod aliqua nos homines per nos dicimus, nulla inducente virtute ad proferendum; quaedam vero suadente nobis quadam virtute, etsi non integre exprimamus, et sic inconsequenter disponamur ad ea, insectantes ea quae (1) discimus, sed non intentionem dictorum; velut Caiphas ex se nihil propulit, nec dixit intentionem, quia prophetiam dicti non accipiebat. Sed etiam apud Paulum quidam legisperiti sunt non intelligentes nec ea quae proferunt. *August. tract. 49.* Hic docemur, etiam homines malos prophetiae spiritu futura praedicere; quod tamen Evangelista divino attribuit sacramento, quia pontifex fuit, idest summus Sacerdos. *Chrysost. hom. 64.* Vide autem quanta Spiritus S. virtus est; a mente enim mala valuit verba proferre prophetiae. Vide etiam quanta est pontificalis virtus potestatis: pontifex enim effectus, etsi indignus existens, tamen prophetavit nesciens quid diceret: ore enim solum usa est gratia, contaminatum autem cor non tetigit. *Aug. tract. 49.* Caiphas igitur de sola gente Iudaeorum prophetavit, in qua erant oves, de quibus ait ipse Dominus *Matth. 15. Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel.* Sed noverat Evangelista alias esse oves, quae non erant de hoc ovili, quas oportebat adduci; et ideo addidit: *Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum.* Haec autem secundum praedestinationem dicta sunt; nam neque oves eius, neque filii Dei adhuc erant. *Greg. 6. Mor. cap. 13.* Persecutores igitur peregerunt hoc quod perniciose moliti sunt; intulerunt mortem, ut ab eo abscinderent fidelium devotionem; sed fides inde crevit, unde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit: non enim ad pietatis suae obsequium redegit, quod contra illum humana crudelitas extorsit. *Orig.* Concitati autem ad iram ex verbis Caiphae, taxaverunt ut occiderent Dominum; unde sequitur: *Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.* Et quidem si non Spiritu S. Caiphas prophetaverat, alius spiritus fuit qui valuit et per impium loqui, et sibi compares adversum Christum incitare. Qui autem vult respondere pro Spiritu S. dicet, quod sicut sacrarum intentionem Scripturarum ad utilitatem prolatam aliqui prave suscipiunt ad constituendam enormem disciplinam; sic editam pro Salvatore prophetiam veridicam, non debito modo percipientes consiliati sunt ut interficerent Christum. *Chrysost. ib.* Quaerebant quidem et prius eum interficere, nunc et sententiam firmaverunt.

9. Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudaeos; sed abiit in regionem iuxta desertum in civitatem quae dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Iudaeorum; et ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante pascha, ut sanctificarent seipsos. Quaerebant ergo Iesum, et colloquebantur ad invicem in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum istum? Dederant autem

(1) *Al.* dicimus.

pontifices, et pharisaei mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet ut apprehendant eum.

9. *Orig. tom. 28.* Cum concilium congregaverunt pontifices, et pharisaei, ut occiderent Iesum, ipse cautius se observans non ultra cum fiducia conversabatur cum Iudaeis; sed neque ad aliam civitatem abiit populatam, sed ad quandam remotam; unde dicitur: *Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudaeos; sed abiit in regionem iuxta desertum in civitatem, quae dicitur Ephrem. August. tract. 49.* Non quia potentia eius defecerat, in qua, si vellet, palam cum Iudaeis conversaretur, et nihil ei facerent; sed exemplum discipulis demonstravit, quo appareret non esse peccatum, si fideles eius oculis persequentium se subtraherent, et furorem sceleratorum latendo potius evitarent, quam se ostendendo magis accenderent. *Orig. ib.* Honestum namque est imminente agone confitenti Iesum non evitare confessionem, nec recusare subire mortem gratia veritatis; nec minus honestum est non (1) tradere occasionem tantae tentationi, non solum propter incertitudinem eventus proprii, sed ne nos occasionem praestemus, ut alii magis impii, ac noxii fiant: nam si quis factus erga quemquam materia criminis luet poenas, quo modo persecutorem non declinans, non etiam et (2) persequentis delicto dabit responsum. Non solum autem Dominus illuc ivit, immo ut nullam daret causam perquirentibus eum, discipulos etiam secum duxit; unde sequitur: *Et ibi morabatur cum discipulis suis. Chrysost. hom. 64.* Qualiter putas turbatos discipulos humane videntes eum salvatum? Ipsi autem, quando omnes laetabantur, et festa celebrabant, tunc occultantur, et in periculis sunt; sed tamen permanebant cum eo secundum illud *Luc. 22. Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Orig. ib.* Quo modo ad anagogiam vero dicatur, quod Iesus dudum cum fiducia ambulabat inter Iudaeos, cum verbum divinum per prophetas in ipsis conversabatur; sed abiit illuc, nec est verbum Dei inter Iudaeos. Accessit autem ad villam quae est prope desertum, de qua dicitur *Isai. 5. Multi filii desertae magis quam coniugatae.* Villa autem dicitur Ephrem, quae interpretatur fertilitas. Fuit autem Ephraim frater Manasse senioris populi oblivioni traditi: post populum enim oblivioni datum, et praetermissum prodiit ex Gentibus abundantia. Discedens ergo a Iudaeis Dominus, venit in terram totius orbis prope desertam Ecclesiam, quae dicitur civitas fecunda; et ibi moratur cum discipulis usque nunc. *August. trac. 50.* Ille autem qui de caelo venerat pati, propinquare voluit loco passionis, quia imminebat hora passionis; unde sequitur: *Proximum autem erat pascha Iudaeorum.* Habebant Iudaei pascha in umbra, nos in luce: sanguine occisi pecoris Iudaeorum postes signati sunt, sanguine Christi frontes nostrae signantur. Illum diem festum Iudaei cruentum habere Domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus, qui eundem diem festum suo sanguine consecravit. Mandatum autem erat in lege Iudaeis, ut die festo quo pascha erat, omnes undique convenirent, et illius diei celebratione sanctificarentur; unde sequitur: *Et ascenderunt multi Ierosolymis de regione ante pascha, ut sanctificarent seipsos. Theoph.* Ascenderunt autem ante pascha ut purgarentur, quoniam quicumque peccaverunt inviti, vel spontanei, pascha non celebrabant nisi prius expiarentur, ut moris erat, balneationibus, et ieiuniis, ac rasura, quin etiam quasdam deputatas oblationes offerendo. Hi ergo expiationem celebrantes, insidiantur Domino; unde sequitur: *Quaerebant ergo Iesum, et colloquebantur ad invicem in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Chrysost. ib.* Insidiabantur ei, et tempus festi tempus faciebant occisionis. *Orig. ib.* Et propter hoc non dixit, *Pascha* Domini, sed *Iudaeorum:* nam Salvator in illo patiebatur insidias. *Alcuin.* Illi ergo quaerebant Iesum non bene; nos autem quaerimus eum stantes in templo Dei, mutuo nos consolando et exorando, ut veniat ad diem festum nostrum, et sua praesentia nos sanctificet. *Theoph.* Sed si talia solum vulgus perageret, videretur utique passio ex imperitia progredi; sed etiam pharisaei praecipiunt ut capiatur; unde sequitur: *Dederant autem pontifices, et pharisaei mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet ut apprehendant eum. Orig. ib.* Et attende quod ignorabant ubi est: ostensum est enim eum discessisse. Dices etiam quoniam insidantes Iesu ignorabant ubi sit: propter quod dederunt alia quam divina mandata, docente disciplinas, et mandata hominum. *Aug. ib.* Nos autem indicemus modo Iudaeis ubi sit. Utinam velint audire, et apprehendere.

(1) *Al.* credere. (2) *Al.* persequentibus.

CAP. XII.

Iesus ergo ante sex dies paschae venit in Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Iesus. Fecerunt autem ei coenam ibi, et Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Iesu, et extersit pedes eius capillis suis, et domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis eius Iudas Scariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc unguentum non venditur trecentis denariis, et datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum; sed quia fur erat, et loculos habens, ea quae mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus: Sinite illam, ut in diem sepulturae meae servet illud. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Cognovit ergo turba multa ex Iudaeis, quia illic est, et venerunt non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis. Cogitaverunt autem principes Sacerdotum ut et Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudaeis, et credebant in Iesum.

Alcuin. Appropinquante tempore in quo Dominus pati disposuit, appropinquavit ipse loco in quo eiusdem passionis dispensationem perficere voluit; unde dicitur: *Iesus ergo ante sex dies paschae venit in Betha-*

niam.Primo venit in Bethaniam, deinde Ierosolymam. In Ierosolymam quidem ut ibi pateretur, in Bethaniam vero ut resuscitatio Lazari memoriae omnium arctius imprimeretur; unde subditur: *Ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit Iesus. Theoph.* Decima autem die mensis agnum Iudaei capiunt immolandum in festo paschae, ex tunc enim festivitatis praelibant solemnia: quapropter in die quae est nona mensis, et praecedit sextum diem ante pascha, epulantur splendide, et exordium festi hanc diem constituunt: quo fit ut Iesus quoque pergens Bethaniam convivaretur; unde sequitur: *Fecerunt autem ei coenam ibi, et Martha ministrabat*.Per hoc autem quod dixit, quod Martha ministrabat, insinuat quod in illius domo erat convivium. Sed attende mulieris fidelitatem: non enim famulabus imponit ministerium, sed ipsamet suscepit. Innuere autem volens Evangelista verae resurrectionis Lazari signum, subdit: *Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Aug. tr. 50.* Vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas Iudaeorum confundebatur. *Chrysost. hom. 64.* Maria autem non faciebat communem famulatum, sed ad solum Dominum constituit honorem, et non ut ad hominem accedit, sed ut ad Deum; unde sequitur: *Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Iesu, et extersit capillis suis pedes eius. Augus. ib.* Quod ait, *Pistici*, locum aliquem credere debemus, unde erat hoc unguentum pretiosum. *Alcuin.* Vel *pistici*, idest fidelis, nec extraneis speciebus adulterati. Haec est illa mulier quae quondam peccatrix in domo Simonis venit ad Dominum cum alabastro unguenti. *Aug. de con. Ev. l. 2. c. 89.* Quod autem hoc in Bethania rursus fecit, aliud est, quod ad Lucae narrationem non pertinet; sed pariter narratur a tribus, Ioanne scilicet, Matthaeo, et Marco. Quod ergo Matthaeus et Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Ioannes autem pedes; non solum caput, sed et pedes Domini accipiamus perfudisse mulierem. Matthaeus et Marcus recapitulando ad illum diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies paschae, et narrant quod Ioannes de coena et unguento. Sequitur: *Et domus impleta est etc. Aug. sup. Ioan. tr. 50.* Ad Apostolum revoca intentionem, qui dicit *2. Cor. 2. Aliis sumus odor vitae ad vitam, aliis sumus odor mortis ad mortem*: denique audies hinc ex unguento isto, quomodo erat aliis odor bonus in vitam, aliis odor malus in mortem; unde sequitur: *Dixit ergo unus ex discipulis eius Iudas Scariotes, qui erat etc. August. ib.* Quod alii dicunt discipulos murmurasse de unguenti pretiosi effusione, Ioannes autem Iudam commemorat, puto discipulorum nomine Iudam significatum, plurali numero pro singulari usurpato. Potest etiam intelligi quod alii discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthaeus et Marcus verbis etiam expresserint; sed Iudas propterea dixerit, quia fur erat, ceteri propter pauperum curam: Ioannem vero de solo illo id commemorare voluisse, cuius ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intimandam; nam sequitur: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quae mittebantur portabat. Alcuin.* Portabat ministerio, exportabat furto. *Aug. tr. 50.* Non tunc periit Iudas, quando accepit a Iudaeis pecuniam ut Dominum traderet; iam fur erat, Dominum perditus sequebatur, non corde, sed corpore. Voluit autem per hoc Dominus nos admonere ut malos toleremus, ne corpus Christi dividamus. Qui aliquid de Ecclesia furatur, Iudae perdito comparatur. Tolera malum bonus, ut venias ad praemium bonorum, ne immittaris in poenam malorum. Exemplum Domini accipite conversantis in terra. Quare habuit loculos cui Angeli ministrabant, nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat? Quare fures admisit, nisi ut eius Ecclesia fures dum patitur toleraret? Sed ille qui consueverat de loculis pecuniam tollere, non dubitavit accepta pecunia ipsum Dominum vendere. *Chry. ho. 64.* Ideo etiam ei furi existenti loculos commisit pauperum, ut omnem abscinderet occasionem: non enim habuit dicere quoniam propter pecuniarum desiderium hoc fecit, etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentiae mitigationem. *Theoph.* Quidam vero administrationem pecuniae suscepisse Iudam fatentur, tamquam minimum omnium. Nam pecuniae administratio doctrinae administratione inferior est, secundum quod dicunt Apostoli in Actibus *c. 6. Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Chrys. ib.* Christus autem multa condescensione ad Iudam utens, non increpavit eum surripientem, sed communem intulit excusationem: nam sequitur: *Dixit ergo Iesus: Sinite illam, ut in diem sepulturae meae servet illud. Alcuin.* Significat se moriturum, et ad sepeliendum aromatibus esse ungendum; ideo Mariae cui ad unctionem (1) morituri corporis multum desideranti pervenire non liceret, donatum sit viventi adhuc impendere obsequium, quod post mortem celeri resurrectione praeventa nequiret. *Chrys. ib.* Rursus etiam propter proditorem rememoratus est sepulturae; ac si dicat: Gravis sum tibi, et onerosus, sed expecta parum, et abibo; et hoc ostendit, cum subdit: *Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Aug. ib.* Loquebatur de praesentia corporis sui: nam secundum maiestatem suam, secundum providentiam, secundum ineffabilem, et invisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi*. Vel aliter: In Iudae persona significati sunt in Ecclesia mali: si enim bonus homo es, habes Christum, et in praesenti per fidem, et sacramentum, et habebis semper: quia cum hinc exieris, ad illum venies qui dixit latroni *Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso*. Si autem male versaris, videris habere in praesenti Christum, quia baptizaris baptismo Christi, accedis ad altare Christi; sed male vivendo non semper habebis. Non autem dixit, Habes, sed *habebis*, quia unus malus corpus malorum significat. Sequitur: *Cognovit ergo turba multa ex Iudaeis quia illic esset, et venerunt non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis*. Curiositas eos adduxit, non caritas. *Theoph.* Visores enim suscitati fieri cupiebant, expectantes etiam de inferis aliquid Lazaro referente perpendere. *August. ib.* Quia vero tantum miraculum Domini tanta erat evidentia diffamatum, ut non possent vel

(1) *Al.* mortui.

occultare quod factum est, vel negare, cogitaverunt ut Lazarum interficerent; unde sequitur: *Cogitaverunt autem principes Sacerdotum ut etc.* O caeca saevitia, quasi Dominus suscitare potuerit mortuum, et non possit occisum. Ecce utrumque Dominus fecit, et Lazarum mortuum, et seipsum suscitavit occisum. *Chrys. ib.* Nullum autem miraculum Christi eos ita furere fecit; hoc enim mirabilius erat, et coram multis factum est; et erat inopinabile, mortuum quatriduanum videre ambulantem, et loquentem. Aliter etiam isti in aliis putabant criminari sabbati solutionem, et hac via abducere turbas; hic autem quia a nullo habebant conqueri contra Iesum, adversum Lazarum faciunt conatum: itaque et in caeco hoc fecissent, nisi haberent accusationem de sabbato. Aliter autem: Ille quidem ignobilis erat, et eiecerunt eum de templo; hic vero clarus. Hoc etiam eos mordebat quod festivitatem instantem omnes dimittentes, Bethaniam veniebant. *Alcui.* Mystice autem quod ante sex dies venerat Bethaniam, significat quod ille qui sex diebus omnia fecerat, et sexto die hominem creaverat, ipsa sexta mundi aetate, sexta feria, sexta hora redimere mundum venerat. Coena autem dominica fides est Ecclesiae, quae per dilectionem operatur. Martha ministrabat, cum fidelis anima opera suae devotionis Domino impendit. Lazarus unus erat ex discumbentibus, cum hi qui post peccatorum mortem resuscitati sunt, ad iustitiam una cum eis qui in sua permanserunt iustitia, de praesentia veritatis exultant, et caelestis gratiae muneribus aluntur. Et bene in Bethania celebratur, quae interpretatur domus obedientiae: nam Ecclesia est obedientiae domus. *Aug. ib.* Unguentum autem quo Maria unxit pedes Iesu, iustitia fuit, ideo libra fuit. Erat autem unguentum nardi pistici pretiosi. Pistis Graece, Latine fides dicitur. Quaerebas operari iustitiam? *Iustus ex fide vivit Rom. 2.* Unge pedes Iesu bene vivendo, dominica sectare vestigia, capillis terge; si habes superflua, da pauperibus, et Domini pedes tersisti: capilli enim superflua corporis videntur. *Alcuin.* Et notandum quod primo tantum pedes unxerat, hic autem pedes et caput unxit: ibi rudimenta poenitentium, hic iustitia perfectarum designatur animarum. Per caput enim Domini sublimitas divinitatis, per pedes humilitas incarnationis exprimitur: vel per caput ipse Christus, per pedes pauperes, qui sunt membra eius. *August. ib.* Domus autem repleta est odore, mundus impletus est bona fama.

2. In crastinum autem turba multa, quae convenerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Ierosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domine, Rex Israel. Et invenit Iesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi, sedens super pullum asinae. Haec non cognoverunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia haec erant scripta de eo, et haec fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba quae erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis: propterea et obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisaei ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus; ecce mundus totus post eum abiit.

2. *Chrys. ho. 64.* Praeceptum legis erat, ut decima luna primi mensis agnus sive haedus in domo reciuderetur usque ad quartam decimam lunam eiusdem mensis, quando ad vesperam immolabatur: unde et verus agnus ex omni grege sine macula electus, pro populi sanctificatione immolandus, ante quinque dies, idest decima luna, Ierosolymam ascendit. *Aug. tra. 51.* Quantus autem fructus apparuerit praedicationis eius, et quantus grex ovium ex his quae perierant domus Israel, vocem pastoris audierit, intendendum est ex eo quod dicitur: *In crastinum autem turba multa quae convenerat ad diem festum*, etc. Rami palmarum laudes sunt, significantes victoriam qua erat Dominus mortem moriendo superaturus, et trophaeo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. *Chrys. hom. 64.* Ostendebant autem, quoniam de reliquo maiorem quam de propheta opinionem habebant de eo; unde sequitur: *Et processerunt obviam ei, et clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Aug. ib.* Hosanna vox est obsecrantis, magis affectum indicans, quam rem aliquam significans; sicut sunt in lingua Latina quas interiectiones vocant. *Bed.* Est autem compositum ex corrupto et integro. *Hosi* enim salva, *Anna* obsecrantis est interiectio; *Hosi* ergo corruptum, *Anna* est integrum. *Benedictus* autem *qui venit in nomine Domini*, sic potius accipiendum est ut in nomine Domini, in nomine Dei Patris intelligatur; quamvis possit intelligi etiam in nomine suo, quia et ipse Dominus est. Sed verba eius melius nostrum dirigunt intellectum, qui ait *supr. 5. Ego veni in nomine Patris mei.* Non utique amittit divinitatem, quando nos docet humilitatem. *Chrysost. ib.* Hoc est etiam quod maxime coegit credere in Christum omnes, quoniam non est Deo contrarius; et hoc maxime erigebat plebem, quod ipse dicebat se a Patre venisse. Ex his ergo verbis colligimus quod Deus est; nam *Hosanna* salvos fac interpretatur; salutem autem soli Deo Scriptura attribuit. Deinde quia vere est Deus, *Qui venit*, inquiunt, non Qui ducitur, hoc enim servile est quodammodo, illud vero dominicum. Quod etiam dicunt, *In nomine Domini*, illud idem erga ipsum protendit; non enim in nomine servi, sed Domini dicunt illum venire. *August. ib.* Quid autem magnum fuit Regi saeculorum Regem fieri hominum? Non enim Rex Israel Christus ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum; sed Rex Israel quod mentes regat, quod in regnum caelorum perducat. Quod ergo Rex esse voluit Israel, dignatio est, non promotio; miserationis indicium, non potestatis argumentum: qui enim appellatus est in terra Rex Iudaeorum, in caelis est Dominus Angelorum. *Theoph.* Iudaei autem Regem Israel ipsum nuncupabant, quasi sensibilem Regem somniantes: expectabant namque exurgere quendam in Regem maiorem quam secundum humanam naturam, salvaturum eos a Romanorum iurisdictione.

Quomodo autem Dominus venerit, ostendit Evangelista subdens : *Et invenit Iesus asellum etc. August. ib.* Hoc breviter dictum est; nam quemadmodum sit factum, apud alios Evangelistas plenissime legitur. Pullum autem asinae in quo nemo sederat, hoc enim apud alios Evangelistas invenitur, intelligimus populum Gentium, qui legem Domini non acceperat ; asinam vero, quia utrumque Domino adductum est, plebem eius quae veniebat ex populo Israel. *Chrysost. ibid.* Fecit ergo hoc prophetice aliquid figurans, quoniam videlicet immundum Gentium populum debebat subiectum habere; et prophetiam quandam implens. *August. ib.* Adhibetur autem huic facto propheticum testimonium, ut appareat quoniam maligni principes Iudaeorum eum non intelligebant, in quo implebantur quae legebant : unde sequitur: *Sicut scriptum est : Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinae.* In illo populo erat filia Sion : ipsa est Ierusalem, quae est Sion, cui dicitur: Non timere illum, agnosce qui a te laudatur ; et noli trepidare cum patitur: quia ille sanguis funditur, per quem tuum delictum deleatur, et vita redimatur. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Quia Reges eorum iniusti fuerant, et eos obnoxios bellis faciebant, Confide, ait, hic non talis, sed mitis et mansuetus; quod (1) ostendit ab asino, non enim exercitum habens intrabat, sed asinum habens solum. Vide autem Evangelistae sapientiam : non verecundatur priorem ignorantiam divulgare ; nam sequitur: *Haec non cognoverunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus. August. ib.* Idest quando virtutem suae resurrectionis ostendit, tunc recordati sunt quod haec erant scripta de eo, et haec fecerunt ei, idest non alia quam quae scripta erant de eo. *Chrysost. ib.* Hoc autem ignorabant, quoniam ipse non revelavit eis ; scandalizasset enim eos si Rex existens talia passurus erat; et etiam non suscepissent statim cognitionem regni, de quo hic docebatur: de regno enim temporali hoc dici putassent. *Theoph.* Aspice autem consequentiam passionis. Suscitavit Lazarum, hoc omnium novissime reservans miraculum, et ob hoc plurimi concurrebant, et credebant; unde sequitur : *Testimonium ergo perhibebat turba, quae cum eo erat, quando vocavit Lazarum de monumento, et suscitavit eum a mortuis: propterea et obviam venit ei turba, quia audierant eum fecisse hoc signum.* Exinde livor et insidiae ; unde sequitur: *Pharisaei autem dicebant ad semetipsos; Videtis quia nihil proficimus : ecce mundus totus post eum abiit. August. ib.* Turba turbavit turbam. Quid autem invidet caeca turba, quia post eum abiit mundus, per quem factus est mundus? *Chrys. ib.* Mundum enim hic turbam dicunt. Videtur autem mihi hoc dictum esse eorum qui sani quidem erant, non audebant autem propalari : demum ab eventu deterrebant alios, quasi inconsummabilia tentantes. *Theo.* Ac si dicerent: Quantumcumque insidiemini, tanto hic augetur, et gloria eius intenditur ; quis ergo profectus de tantis insidiis ?

3. Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum qui erat a Bethsaida Galilaeae, et rogaverunt eum dicentes: Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, et dicit Andreae, Andreas rursum, et Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit dicens: Venit hora ut clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur, et ubi ego sum, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.

3. *Bed.* Templum Domini Ierosolymis situm adeo erat famosum, ut diebus festis non solum vicini, sed etiam multae ex longinquis regionibus gentes illuc advenirent, sicut de Eunucho Candacis reginae Aethiopum Actus Apostolorum declarant. Hac ergo consuetudine hi Gentiles venerant adorare, de quibus dicitur: *Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant, ut adorarent in die festo. Chrys. ho. 65.* Prope existentes de cetero proselyti fierent. Fama itaque audita de Christo, volunt eum videre; unde sequitur : *Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilaeae, et rogaverunt eum dicentes : Domine, volumus Iesum videre. August. ib.* Ecce volunt eum Iudaei occidere, Gentiles videre: sed etiam illi ex Iudaeis erant qui clamabant, *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Ecce illi ex circumcisione, illi ex praeputio : velut duo parietes de diverso venientes, et in unam fidem Christi pacis osculo concurrentes. Sequitur : *Venit Philipphus, et dicit Andreae. Chrysost. ib.* Quasi priori existenti : audiverat enim *Matt. 10. In viam Gentium ne abieritis*: propterea cum condiscipulo communicans magistro refert: unde sequitur: *Andreas rursum et Philippus dicunt Iesu. August. ib.* Audiamus ergo vocem lapidis angularis : unde sequitur: *Iesus autem respondit eis dicens : Venit hora ut clarificetur Filius hominis.* Forsitan aliquis putat ideo se dixisse glorificatum, quia Gentiles volebant eum videre. Non ita est ; sed videbat Gentiles post passionem et resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros. Ex occasione igitur istorum Gentilium qui eum videre cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem Gentium, et promittit iam adesse horam glorificationis suae, qua facta in caelis, Gentes fuerant creditura, secundum illud *Ps. 56. et 108. Exaltare super caelos Deus, et super omnem terram gloria tua.* Sed altitudinem glorificationis oportuit ut praecederet humilitas passionis : unde adiunxit : *Amen amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Se autem dicebat granum mortificandum in infidelitate Iudaeorum, multiplicandum in fide populorum. *Bed.* Ipse enim ex semine patriarcharum in agro huius mundi seminatus est, idest incarnatus est, ut moriendo cum multiplicatione resurgeret: solus mortuus est, cum multis surrexit. *Chrys. ib.* Et quia per sermones non ita suadebat, utitur experimento,

(1) *Al.* ostenditur.

quia frumentum magis facit fructum cum mortuum fuerit. Si autem (1) ex seminibus hoc accidit, multo magis in me. Quia igitur de reliquo debebat mittere discipulos ad Gentes, videt autem Gentiles praesilientes ad fidem, ostendit quod tempus erat, ut ad crucem veniret. Non enim prius eos ad Gentes misit, donec Iudaei offenderunt, donec crucifixerunt. Et quia de morte sua praevidit discipulos contristandos, superabundantiam facit sermonis, dicens: Non solum si non mortem meam patienter sustinueritis, sed etiam si vosipsi moriamini, nullum vobis erit lucrum: et hoc est quod subdit. *Qui amat animam suam, perdet eam. August. ib.* Hoc duobus modis intelligi potest. *Qui amat, perdet:* idest si amas, perdes; si cupis vitam tenere in Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo: *Qui amat animam suam, perdet eam*: noli amare in hac vita, ne perdas in aeterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur evangelicum sensum: sequitur enim: *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.* Ergo quod supra dictum est, *Qui amat*, subintelligitur in hoc mundo. *Chrysost. hom. 66.* Amat autem animam suam in hoc mundo, qui desideria eius inconvenientia facit; odit autem eam, qui non cedit ei noxia concupiscenti. Et non dixit, Qui non cedit ei, sed *Qui odit eam:* quemadmodum enim eorum qui odio habentur nec vocem audire sustinemus, nec visum videre delectabit, ita et animam cum contraria iniungit, quae Deo non placent, cum vehementia avertere oportet. *Theoph.* Quia enim valde onerosum erat audire, quod oportet odire animam, consolatur per hoc quod addit, *In hoc mundo*, temporis indicans particularitatem; non enim in perpetuum iubet animam odio haberi: et emolumentum ponit cum dicit: *In vitam aeternam custodit eam. August. tract. 51.* Sed vide ne tibi subrepat, ut teipsum interimere velis, sic intelligendo quod debes in hoc mundo odisse animam tuam: hinc enim quidam maligni, atque perversi homicidae flammis se donant, aquis praefocant, praecipitatione collidunt, et pereunt. Hoc Christus non docuit, immo et diabolo praecipitium suggerenti respondit *Matt. 4. Vade Satana.* Cum ergo causae articulus venerit, ut haec conditio proponatur aut faciendum esse contra Dei praeceptum, aut ab hac vita migrandum, comminante mortem persecutore, ibi oderis in hoc mundo animam tuam, ut in vitam aeternam custodias eam. *Chrysost. ib.* Dulcis quidem est praesens vita his qui affixi sunt ei; si vero quis ad caelum respexerit, videns quae ibi sunt bona, cito contemnet vitam praesentem. Cum enim apparuerit melior, contemnitur peior. In hoc ergo (2) inducens Christus subdit: *Qui mihi ministrat, me sequatur*: idest me imitetur. De morte hoc dicit, et de ea quae per opera (3) assequitur, oportet enim eum qui ministrat sequi. *Aug. ib.* Quid ergo sit ministrare Christo, in ipsis verbis agnoscimus, cum dicit: *Si quis mihi ministrat.* Ministrant ergo Iesu, qui non quae sua sunt quaerunt, sed quae Iesu Christi; hoc est enim, *Me sequatur*, vias ambulet meas, non suas; non ea tantum quae ad misericordiam pertinent corporalem; sed omnia opera bona propter Christum faciens, usque ad illud opus magnae caritatis, quod est animam pro fratribus ponere. Sed quo fructu, qua mercede? Sequitur: *Et ubi ego sum, illic et minister meus erit.* Gratis ametur, (4) et operis quo ministratur illi, pretium sit esse cum illo. *Chrysost. ib.* Ostendit autem per hoc quod resurrectio morti succedet. *Ubi* autem *sum* ait, quia in caelis ante resurrectionem Christus fuerat. Igitur illic transmigremus animo, et mente. Sequitur: *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. August. ib.* Per hoc intelligitur exposuisse ut supra dixerat, *Illic et minister meus erit*: nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quam ut sit ubi est unicus? *Chrysost. ib.* Non autem dixit, Ego honorificabo eum, sed *Pater meus:* nondum enim de eo decentem opinionem habebant, sed maiorem de Patre.

4. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de caelo dicens: Et clarificavi, et iterum clarificabo. Turba ergo quae stabat et audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii autem dicebant: Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, et dixit: Non propter me haec vox venit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus.

4. *Chrysost. hom. 66.* Quia Dominus ad passionem discipulos exhortatus fuerat, ne dicant quod ipse extra dolores existens humanos, facile de morte philosophatur, et nos admonet, propter hoc quod ipse est sine periculo, ostendit quod et ipse in agonia sit, tamen propter utilitatem mortem non renuit; unde dicit: *Nunc anima mea turbata est. August. tract. 52.* Audio, *Qui in hoc mundo odit animam suam, in vitam aeternam custodit eam*, et mundum contemnere accendor: (5) et in contrario modo nihil est vitae huius totus, quamtumlibet fuerit prolixus, vapor: pro amore aeternorum temporalia mihi cuncta vilescunt, et rursum Dominum audio dicentem, *Nunc anima mea turbata est.* Sequi iubes animam meam; sed turbari video animam tuam: quale fundamentum quaeram si petra succumbit? Agnosco, Domine, misericordiam tuam: nam qui caritatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo, qui suae infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant, consolaris. In se ergo caput nostrum suscepit membrorum suorum affectum; et ideo non est ab aliquo turbatus; sed sicut de illo supra *c. 11.* dictum est, *turbavit semetipsum. Chrys. ib.* Appropinquans enim de reliquo cruci, quod humanum est ostendit, et naturam non volentem mori, sed praesenti adhaerentem vitae, ostendens quoniam non extra humanas passiones erat: sicut enim esurire non crimen est, ita neque praesentem vitam appetere.

(1) *Al.* in. (2) *Al. adest* nos. (3) *Al.* assecutione.

(4) *Al.* ut operi. (5) *Al.* et in conspectu meo.

Christus autem corpus a peccato mundum habebat, non a naturalibus necessitatibus erutum. Hoc igitur dispensationis est, non deitatis. *Aug. ib.* Denique homo qui sequi vult, audiat qua hora sequatur. Accessit forte hora terribilis; proponitur optio aut faciendae iniquitatis, aut subeundae passionis; turbatur anima infirma: audi ergo quid subiungit, *Et quid dicam. Bed.* Hoc est quid aliud nisi ut membra mea instruantur? *Pater salvifica me ex hac hora. August. ib.* Docuit te quem invoces, cuius voluntatem tuae voluntati praeponas. Non ideo tibi videatur ex alto diffidere, quia te vult ab initio proficere. Hominis suscepit infirmitatem, ut doceat contristatum dicere: Non quod ego volo, sed quod tu vis; unde subditur: *Sed propterea veni in horam hanc. Pater, glorifica nomen tuum*, in sua scilicet passione, et resurrectione. *Chrysost. ib.* Quasi dicat: Non habeo quid dicam, ereptionem quaerens: *propterea enim veni in horam hanc*; ac si dicat: Etsi turbemur, et tumultum patiamur, non fugiamus mortem: quia ego nunc turbatus, non dico ut effugiam, oportet enim ferre quod supervenit: non dico, Eripe me ex hora hac, sed contrarium dico, scilicet *clarifica nomen tuum.* Ostendit enim quoniam pro veritate moritur, gloriam Dei hoc vocans: et hoc evenit; futurum enim erat, ut post crucem converteretur orbis terrarum, et cognosceret nomen Dei et coleret, non solum Patris, sed etiam Filii. Sed tamen hoc silet. Sequitur: *Venit ergo vox de caelo dicens: Et clarificavi, et iterum clarificabo. Greg. 28. Moral. cap. 2.* Huiusmodi verbis per Angelum loquitur Deus. (1) Et cum nil in imagine ostenditur, sed supernae vocis verba audiuntur, et nimirum de caelestibus loquens verba sua quae audiri ab hominibus voluit, rationali creatura administrante formavit. *August. ib. Clarificavi* autem dicit, antequam facerem mundum; *et iterum clarificabo*, cum resurget a mortuis. Vel aliter: *Clarificavi*, cum de Virgine natus est, cum miracula multa fecit, cum descendente Spiritu S. in specie columbae monstratus est; *et iterum clarificabo*, cum resurget a mortuis, *cum exaltabitur super caelos Deus, et super omnem terram gloria eius.* Sequitur: *Turba ergo quae stabat et audierat, dicebat tonitruum factum esse. Chrysost. ib.* Aperta quidem et bene significativa erat vox; sed cito ab eis evolavit, quasi a grossioribus, et carnalibus, et desidiosis. Et hi quidem sonitum tantum retinuerunt; alii vero quoniam articulata erat vox noverant, quid autem significavit non adhuc; de quibus subditur: *Alii dicebant: Angelus ei locutus est.* Sequitur: *Respondit Iesus et dixit: Non propter me haec vox venit, sed propter vos. August. ib.* Hic ostendit, illa voce non sibi indicatum quod iam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat. Sicut autem vox illa non propter eum facta est, sed propter eos; sic anima eius non propter ipsum, sed propter eos turbata est. *Chrysost. hom. 66.* Ad illud enim instat vox Patris, quod semper dicebant, quoniam non est ex Deo: qui enim a Deo glorificatur, qualiter non est ex Deo? Ubi vide quod humilia propter eos facta sunt, non quasi Filio auxilio indigente. Quia ergo dixit, *Clarificabo*, ostendit consequenter et modum gloriae; nam sequitur: *Nunc iudicium est mundi. August. trac. 52.* Iudicium enim quod in fine expectatur, erit praemiorum, poenarumque aeternarum. Dicitur etiam iudicium non damnationis, sed discretionis: hoc vocabat hic iudicium, discretionem scilicet, et a suis redemptis diaboli expulsionem; unde sequitur: *Nunc et princeps mundi huius eiicietur foras.* Absit ut diabolum principem mundi ita dictum existimemus, ut eum caeli et terrae dominari posse credamus; sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarum diffusi sunt. Sic ergo dictum est, *Princeps huius mundi*, idest princeps malorum hominum, qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui similiter per totum orbem terrarum diffusi sunt: ideo dicit Apostolus *2. Cor. 7. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Hi sunt, ex quorum cordibus princeps mundi eiicietur foras. Praevidebat enim Dominus post passionem et glorificationem suam per universum mundum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intus erat; cui quando ex fide renuntiant, eiicitur foras. Sed numquid de cordibus veterum iustorum non est eiectus foras? Quomodo ergo dictum est, *Nunc eiicietur foras*, nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factum est, nunc in multis magnisque populis iam mox futurum esse praedictum est? Quid ergo ait quispiam: Quia diabolus eiicitur foras, iam fidelium neminem tentat? Immo tentare non cessat; sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare. *Chrysost. ib.* Sed quale est istud iudicium quo diabolus foras eiicitur, exemplo id faciam manifestum. Sit aliquis debitores expetens, et feriat, et in vincula mittat: deinde ex eadem dementia, et eum qui nihil debet sub eundem carcerem ducat: hic et eorum quae in alios fecit, dabit vindictam. Ita et in Christo factum est: eorum enim quae diabolus in nos fecit, per ea quae in Christum ausus est, substinebit vindictam. Et ne quis dicat, Qualiter mittetur foras, si te superabit? Subiungit: *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Qualiter enim superatur qui et alios trahit? Hoc autem plus fuit dicere, quam Resurgam. Si enim hoc dixisset, nondum manifestum esset, quod traheret; dicendo vero, *Traham*, utrumque demonstrat. *August. tract. 52.* Sed quae omnia trahit, nisi ex quibus diabolus eiicitur foras? Non autem dixit omnes, sed *omnia*: non enim omnium est fides. Non itaque hoc ad universitatem hominum retulit, sed ad creaturae integritatem, idest spiritum, et animam, et corpus, ad illud scilicet quod intelligimus, quod vivimus, quod visibiles sumus; aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia praedestinata ad salutem possumus dicere; aut certe omnia hominum genera secundum innumerabiles differentias, quibus inter se praeter sola peccata homines distant. *Chrysost. ib.* Qualiter igitur supra dixit, quoniam Pater trahit? Quia scilicet Filio trahente, Pater trahit. Dicit autem, *Traham*, quasi a tyranno detentos, et per seipsos nequeuntes accedere, et illius manus effugere. *August. ib.* Sed *si exaltatus*, inquit, *fuero a terra*, hoc est cum exaltatus fuero: non enim dubitat futurum esse quod venit implere: nam exaltationem suam dixit in crucem passionem: unde Evangelista subdit: *Hoc autem dixit significans qua morte esset moriturus.*

(1) *Al.* cum nil.

5. Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in aeternum: et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Et quis est iste Filius hominis? Dicit ergo eis Iesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebrae comprehendant: et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Haec locutus est Iesus, et abiit, et abscondit se ab eis.

5. *August. trac. 52.* Cum intellexissent Iudaei, quod Dominus de sua morte dixisset, proponunt ei quaestionem quomodo se diceret moriturum; unde dicitur: *Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in aeternum: quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis?* Memoriter tenuerunt, quod Dominus assidue dicebat se esse Filium hominis: nam hoc loco non dixit, Si exaltatus fuerit Filius hominis; sed superius dixerat: *Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.* Hoc ergo in animo retinentes, inquiunt: Si Christus manet in aeternum, quomodo exaltabitur a terra, idest quomodo crucis passione morietur? *Chrysost. hom. 67.* Hinc est videre, quoniam multa eorum, quae parabolice dicebantur, intelligebant: quia enim praevenit de morte disputans, audientes hic exaltationem, suspicati sunt hoc. *August. ib.* Vel hoc eum dixisse intelligebant, quod facere cogitabant. Non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia. *Chrysost. ib.* Et vide qualiter malitiose interrogant; non enim dixerunt, *Nos audivimus ex lege, quia Christus* nihil patitur: in multis enim Scripturarum locis et passio, et resurrectio simul ponitur; sed *quoniam manet in aeternum:* et nimirum hoc non erat contrarium: immortalitati enim per passionem non est factum impedimentum. Sed aestimaverunt per hoc ostendere eum non esse Christum, quoniam Christus manet in aeternum. Deinde subdunt: *Quis est iste Filius hominis?* Et hoc malitiose; quasi dicant: Non dicas quod propter odium tuum hoc dicamus: ecce enim non novimus, de quo dicis. Sed Christus respondit, ostendens quoniam passio non prohibet manere eum in aeternum; unde subditur: *Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum lumen in vobis est*; quasi dicat: Adhuc parvo tempore ego lux vobiscum sum, per hoc ostendens quod mors eius transmigratio est: etenim lux solaris non interimitur, sed parum recedens rursus apparet. *August. ib.* Vel aliter: *Modicum lumen in vobis est* per hoc quod intelligitis quia Christus manet in aeternum: ergo *ambulate*, accedite, totum intelligite, et moriturum Christum et victurum in aeternum, *dum lucem habetis. Chrysost. ib.* Hic dicit tempus totum praesentis vitae, et ante crucem, et post crucem: multi enim post crucem crediderunt in eum, ut non tenebrae vos comprehendant. *August. ib.* Si scilicet eo modo credideritis Christi aeternitatem, ut negetis in eo mortis humilitatem. Sequitur: *Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Chrysost. ib.* Quanta denique Iudaei nunc agunt, et nesciunt quid agunt; sed ut in tenebris ambulantes, putant rectam quidem incedere viam, contrariam autem vadunt: propterea subdit: *Dum lucem habetis, credite in lucem. Aug. ib.* Idest dum aliquid veri habetis, credite in veritatem, ut renascamini veritati; unde sequitur: *Ut filii lucis sitis. Chrys. ib.* Quod est filii mei. In principio autem Evangelista dicit, quod *ex Deo nati sunt*, hoc est ex Patre: hic autem ipse dicitur hos generare, ut discas quoniam una est actio Patris, et Filii. Sequitur: *Haec locutus est Iesus, et abiit, et abscondit se ab eis. August. ib.* Non ab eis, qui credere, et diligere coeperunt, sed ab eis, qui videbant, et invidebant. Cum autem se abscondit, nostrae infirmitati consuluit, non suae potestati derogavit. *Chrysost. ib.* Sed cum nec lapides levarent, nec blasphemarent, cuius gratia occultatus est? Corda enim rimatus noverat furorem in eis saevientem; et non expectavit, ut in opus exirent, sed occultatur, mitigans eorum invidiam.

6. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiae impleretur, quem dixit: Domine quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui relevatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excaecavit oculos eorum, et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. Haec dixit Isaias quando vidit gloriam eius, et locutus est de eo. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter pharisaeos non confitebantur, ut de Synagoga non eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.

6. *Chrysost. hom. 67.* Noverat Dominus ferventem animum Iudaeorum, et occisionem meditantem; et ideo occultatus est; et hoc occulte insinuavit Evangelista subdens: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non crediderunt in eum. Theo.* Non autem modicae iniquitatis fuit tantis signis non credere; ea vero signa commemorat, quae supra sunt posita. *Chrysost. ib.* Ne quis autem dicat: Cuius gratia venit Christus, non noverant, quod non ei intenderent: ideo ad hoc excludendum inducit etiam prophetas scientes; propter quod sequitur: *Ut sermo Isaiae impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? Alcui. Quis* pro raritate posuit, quia quod sancti prophetae a Deo audierunt, et populo praedicaverunt, paucissimi crediderunt. *August. tract. 53.* Satis autem ostendit brachium Domini ipsum Dei Filium nuncupatum: non quod Deus Pater figura detinetur carnis humanae; sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictum est. Si enim aliquis homo tanta potestate praevaleret, ut sine ullo motu corporis sui quod dicet fieret, verbum eius brachium eius esset. Non autem patet occasio erroris his, qui dicunt, quia solus Pater est, si brachium eius est Filius, non enim duae, sed una persona est homo, et brachium eius, non intelligentes quomodo verba de rebus aliis ad res alias propter aliquam similitudinem transferantur. Quidam autem inter se mussitant: Quae culpa fuit Iudaeorum, si necesse erat, ut sermo Isaiae impleretur. Quibus respondemus, Deum praescium futurorum per

prophetam praedixisse infidelitatem Iudaeorum, non fecisse; non enim propterea quemquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata iam novit, ipsorum enim praescivit peccata, non sua. Fecerunt ergo peccatum Iudaei quod facturos esse praedixit, quem nihil latet. *Chrysost. ibid.* Quod ergo dixit, *Ut sermo Isaiae prophetae impleretur, ly ut* non causale est, sed eventus: non enim quia dixit Isaias, non crediderunt, sed quia non erant credituri, propterea Isaias dixit. *August. ib.* Sed ea quae sequuntur, profundiorem faciunt quaestionem: adiungit enim et dicit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excaecavit oculos eorum et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos.* Si enim credere non poterant, quod peccatum est hominis non facientis quod non potest facere? Et, quod est gravius, ad Deum causa refertur, quandoquidem ipse excaecavit oculos eorum, et induravit eorum cor: non enim hoc saltem de diabolo dicitur, sed de Deo. Sed quare non poterant credere? Respondeo, quia nolebant. Sicut enim quod Dominus negare seipsum non potest, laus est voluntatis divinae; ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanae. *Chrysost. ib.* Hoc autem et in communi consuetudine custoditur, ut cum quis dicat, Non possum amare illum: vehementiam voluntatis impotentiam dicit. Sed Evangelista dicit, *Non poterant*, ut ostendat quoniam impossibile est mentiri prophetam; non tamen propterea impossibile erat eos credere: non enim haec praedixisset, si credituri essent. *August. ib.* Sed aliam causam, inquis, dicit propheta, non voluntates eorum: quia scilicet *excaecavit oculos eorum etc.* Sed hoc est etiam eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excaecat et obdurat Deus deserendo, et non adiuvando; quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. *Chrys. ib.* Neque enim dereliquit nos, nisi voluerimus nos, secundum illud Oseae 4. *Oblitus es legis Dei tui; obliviscar et ego tui.* Haec dicit ostendens nos incipere derelictionem, et causam fieri perditionis. Sicut enim sol infirmum offendit visum, non ex propria natura: ita fit in his qui non attendunt Dei sermones. Terrens autem auditores Scriptura dicit, *Excaecavit et induravit. August. ib.* Quod autem addidit, *Et convertantur, et sanem eos*, utrum subaudiendum sit non, idest non convertantur, etenim conversio de illius gratia est; an forte et hoc de supernae medicinae misericordia factum intelligendum, ut quoniam superbe suam iustitiam constituere volebant, adhuc deererentur, et excaecarentur, ut offenderent in lapidem offensionis, et impleretur facies eorum ignominia, atque humiliati quaererent non suam, qua inflatur superbus, sed iustitiam Dei, qua iustificatur impius. Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti, in Christum postea crediderunt. Sequitur: *Haec dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, et locutus est de eo.* Vidit autem non sicuti est, sed modo quodam significativo, sicut prophetae visio fuerat informanda. Nemo ergo vos fallat eorum, qui dicunt invisibilem Patrem et visibilem Filium, qui putant eum esse creaturam: in forma enim Dei, in qua aequalis est Patri, etiam Filius invisibilis est; ut autem ab hominibus videretur, formam servi accepit. Ostendit etiam se antequam susciperet carnem, oculis hominum, sicut voluit in subiecta creatura, non sicuti est. *Chrys. ib.* Gloriam autem hic dicit visionem sedentis in throno excelso, et alia, quae ibi dicuntur; unde sequitur: *Et locutus est de eo*, hoc scilicet, *Vidi Deum sedentem Is.6.* et quod audivit vocem dicentem *ib. Quem mittam, et quis ibit etc.* Sequitur: *Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter pharisaeos non confitebantur, ut de Synagoga non eiicerentur, dilexerunt enim magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. Alcuin.* Gloria Dei est publice confiteri Christum; gloria hominum est in mundanis gloriari. *August. ib.* Hos ergo improbavit Evangelista, qui in hoc gressu fidei si proficerent per amorem, quae humanae gloriae sunt proficiendo superarent.

7. Iesus autem clamavit, et dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit, ego non iudico eum. Non enim veni ut iudicem mundum, sed ut salvificem mundum. Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die: quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar, Et scio quia mandatum eius vita aeterna est. Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

7. *Chrysost. hom. 68.* Quia amor humanae gloriae principes credentes confiteri prohibebat, Dominus contra hoc eis loquitur; unde dicitur: *Iesus autem clamavit et dixit; Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui me misit*; quasi dicat: Quid formidatis credere in me? In Deum fides pervenit per me. *August. tract. 54.* Quia enim homo apparebat hominibus, cum lateret Deus, ne putarent eum hoc esse tantum quod videbant, talem ac tantum se volens credi, qualis et quantus est Pater. *Qui credit in me*, inquit, *non credit in me*, idest in hoc quod videt, *sed in eum, qui me misit*, idest in Patrem. Nam si putaverit eum habere filios secundum gratiam, non autem habere Filium aequalem sibi, atque coaeternum, nec credit in Patrem, qui eum misit, quia non est hoc Pater qui eum misit. Ne autem putarent sic voluisse intelligi Patrem, tamquam multorum filiorum per gratiam generatorem, non unici Verbi aequalis sibi, continuo subiecit: *Qui videt me, videt eum, qui misit me;* quasi dicat: Usque adeo nihil distat inter eum et me, ut qui me videt, videat eum qui misit me. Apostolos suos certe ipse Dominus misit; numquam tamen aliquis eorum dicere auderet, Qui credit in me. Credimus enim Apostolo, sed non credimus in Apostolum. Filius autem recte Unigenitus dicit: *Qui credit in me, non credit in me, sed credit in eum, qui me misit*: ubi non a se abstulit credentes fidem, sed (1) voluit in forma servi remanere credentem. *Chrys. ib.* Vel dicit: *Qui credit in me, etc.* quasi dicat: Qui

(1) *Al.* noluit.

fluminis accipit aquam, non eam quae est fluminis accipit, sed eam quae est fontis. Volens autem ostendere quoniam non est credere in Patrem, non credentem in eum, subiungit: *Qui videt me, videt eum qui me misit.* Quid igitur? Corpus est Deus? Nequaquam; sed consideratio veri, quae est per intellectum, hic visio dicitur. Deinde ostendit eam, quae est ad Patrem cognitionem in hoc quod subdit: *Ego lux in mundum veni*: quia enim Pater lux vocatur, ubique eo hic utitur nomine. Lucem autem se hic vocavit, eo quod ab errore eripit, et intellectuales tenebras solvit; unde subdit: *Ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. August. ib.* In quo satis manifestat omnes se in tenebris invenisse. Sed ne in eis tenebris maneant in quibus inventi sunt, debent credere in lucem, quae venit in mundum. Dixit quodam loco discipulis suis *Mat. 5. Vos estis lux mundi*: non tamen eis dixit: Vos lux venistis in mundum, ut omnis qui credit in vos, in tenebris non maneat. Lumina ergo sunt omnes sancti: sed credendo illuminantur ab eo, a quo si quis recesserit, tenebratur. *Chrys. ib.* Ut autem non existiment, quod propter imbecillitatem eos, qui ipsum contemnunt, illaesos dimittat, subiungit: *Et si quis audierit verba mea, et non custodierit, ego non iudico eum. August. trac. 54.* Intelligendum est, Modo non iudico eum, cum alio loco dicat: *Pater omne iudicium dedit Filio.* Quare autem modo non iudicat, ostendit subdens: *Non enim veni, ut iudicem mundum, sed ut salvificem mundum*, idest ut salvum faciam mundum. Nunc ergo est tempus misericordiae, post erit iudicii. *Chrys. ib.* Deinde ut non pigriores ex hoc fiant, terribile subdit iudicium: *Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet qui iudicet eum. August. ib.* Non dixit, Ego non iudico eum in novissimo die: hoc enim esset contrarium illi sententiae, *Omne iudicium dedit Filio.* Expectantibus autem quisnam esset ille, secutus adiunxit: *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die.* Satis manifestavit seipsum in novissimo die iudicaturum: seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiavit. Aliter itaque iudicabuntur qui non audierunt, aliter qui audierunt, et contempserunt. *August. 1. de Trin. c. 12.* Ideo autem iudicat verbum quod locutus est Filius, quia non ex se locutus est Filius; unde sequitur: *Quia ego ex meipso non sum locutus*: per quod intelligi voluit, Ego non ex me natus sum. Quaero itaque quomodo intelligamus, Ego non iudicabo, sed verbum quod locutus sum iudicabit; cum ipse sit Verbum Patris quod loquitur. Vel ita: Ego non iudicabo ex potestate humana, quia Filius hominis sum, sed ego iudicabo ex potestate Verbi Dei, quia Filius Dei sum. *Chrysost. hom. 68.* Vel aliter: Ego non iudico eum, idest non sum causa perditionis eius; sed ipse qui verba mea spernit. Verba enim quae modo locutus sum, in ordine stabunt accusatoris omnem tollentia excusationem; et hoc est quod subdit: *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum.* Et quis sermo? *Quia ego ex meipso non sum locutus; sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar.* Omnia igitur haec propter eos dicebantur, ut nullam habeant excusationem. *August. trac. 54.* Mandatum autem, non quod Filius non habeat, Pater dedit; sed in sapientia Patris, quod est Verbum Patris, omnia mandata sunt Patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non est a seipso cui dicitur datum; et hoc est dare Filio id sine quo numquam Filius fuit, quod est gignere Filium, qui numquam non fuit. *Theoph.* Cum enim Verbum Patris existat Filius, et quae sunt in mente Patris revelat in integrum, mandatum accepisse dicit, quid sit dicturus, et quid loquatur. Sicut etiam nostrum verbum, si verum fateri volumus, ea profert, quae suggerit mens. Sequitur: *Et scio quia mandatum eius in vita aeterna est. August. ib.* Si ergo vita aeterna est ipse Filius, et vita aeterna est mandatum Patris, quid aliud dictum est, nisi quia ego sum mandatum Patris? Proinde et id quod adiungit, *Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*, non accipiamus *dixit mihi*, quasi per verba locutus sit unico Verbo. Dixit ergo Pater Filio id, sine quo numquam Filius fuit, sicut dedit vitam Filio: non quod nesciebat, vel non habebat, sed quod ipse Filius erat. Quid est autem, *Sicut dixit mihi, sic loquor*, nisi Verbum loquor? Ita ille dixit, ut verax, ita iste loquitur, ut veritas: verax autem genuit veritatem: quid ergo iam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquod adderetur.

CAP. XIII.

Ante diem festum paschae, sciens Iesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et coena facta, cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Scariotis, sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit, surgit a coena, et ponit vestimenta sua, et cum accepisset linteum, praecinxit se. Deinde misit aquam in pelvim, et coepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat praecinctus.

Theoph. Quia Dominus transmigraturus erat de praesenti saeculo, explicat qualem erga suos amicitiam gereret; unde dicitur: *Ante diem festum paschae, sciens Iesus, quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Bed.* Plurimas siquidem festivitates Iudaei habebant: sed apud eos insignior, atque celebrior erat paschae festivitas: propter quod signanter dicit: *Ante diem festum paschae. August. tract. 55.* Pascha, non sicut quidam existimant, Graecum nomen est, sed Hebraeum: opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quaedam congruentia utrarumque linguarum: quia enim pati Graece paschin dicitur, ideo pascha passio putata est, ut hoc nomen a passione sit appellatum: in sua vero lingua, hoc est in Hebraea, pascha transitus dicitur: propterea quia tunc primum pascha celebravit populus Dei, quando ex Aegypto fugientes, rubrum mare transierunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illinitis postibus nostris, idest cuius signatis frontibus nostris, a perditione huius saeculi, tamquam a captivitate Aegyptiaca liberamur, et

agimus saluberrimum transitum, cum de diabolo transimus ad Christum, et ab isto instabili saeculo ad eius fundatissimum regnum. Hoc itaque nomen, idest pascha velut interpretans nobis Evangelista dicit: *Sciens quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem.* Ecce pascha, ecce transitus. *Chrys. hom.69.* Non solum autem tunc sciens, sed olim. Transitum eius mortem vocat. Relicturus autem discipulos maiorem eis demonstravit amorem: et hoc est quod dicit: *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos:* hoc est nihil dereliquit eorum, quae eum, qui valde amat, decens est facere. Non autem a principio hoc fecit, sed maiora postea adiecit, ut eorum augeat familiaritatem, et multam eis praeparet consolationem ad ea quae superventura erant; suos autem eos vocat secundum familiaritatis rationem, quia et alios suos dicit secundum conditionis rationem, ut cum dicitur *sup.1. Sui eum non receperunt.* Addit autem, *Qui erant in mundo*, quia sui erant etiam defuncti, ut Abraham, Isaac, et Iacob; sed in mundo non erant. Hos ergo suos, qui erant in mundo, mansit amans continue, et tandem perfectam amicitiam circa eos ostendit: et hoc est, *In finem dilexit eos. August. ib.* Vel aliter: *In finem dilexit eos*, ut et ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent. Quid est enim, *In finem*, nisi in Christum? *Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti Rom.10.* finis perficiens, non interficiens. Video autem posse ista verba quodam humano modo etiam sic accipi, tamquam usque ad mortem Christus dilexerit suos. Sed absit, ut dilectionem morte finierit qui non est morte finitus; nisi forte sit ita intelligendum, Usque ad mortem dilexit eos, idest usque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. Sequitur, *Et coena facta*, idest iam peracta, et ad convivantium mensam usumque perducta. Non enim ita debemus intelligere coenam factam, veluti iam consumptam, atque transactam; adhuc enim coenabatur cum surrexit et pedes lavit discipulis: nam postea recubuit, et buccellam traditori dedit. Quod autem ait, *Cum iam diabolus misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Scariotis*, missio ista spiritualis suggestio est; et non fit per aurem, sed per cogitationem: diabolicae enim suggestiones immittuntur, et humanis cogitationibus immiscentur. Factum ergo iam fuerat in corde Iudae per immissionem diabolicam, ut traderet discipulus magistrum. *Chrysost. ib.* Hoc autem quasi stupens interseruit Evangelista; quoniam eum qui iam prodere statuerat, Dominus lavit: ostendit etiam proditoris multam nequitiam: quoniam neque salutis eum communicatio detinuit, quod maxime consuevit nequitiam detinere. *August. trac. 55.* Locuturus autem Evangelista de tanta Domini humilitate, prius eius celsitudinem voluit commendare; ad quod pertinet quod dicit: *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus:* ergo et ipsum traditorem. *Greg.3.Mor.cap.12.* Sciebant enim, quod in manu sua ipsos etiam persecutores acceperat, ut ipse in se ad usum pietatis intorqueret, quicquid eorum contra se malitia permissa saeviret. *Or. t. 32.in Ioan. Omnia* enim *tradidit ei Pater in manus*, hoc est in opere eius, et potestate. *Pater enim meus usque huc*, inquit, *operatur, et ego operor.* Vel *omnia tradidit ei Pater in manus* cuncta capientes, ut quaelibet ei famulentur. *Chrysost. hom.69.* Traditionem enim hic salutem fidelium vocat. Cum autem audieris traditionem, nihil humanum suspiceris: eum enim qui ad Patrem est ostendit honorem et concordiam. Sicut enim Pater ei tradidit, ita ipse Patri: unde Paulus *1.Cor.15. Cum tradiderit*, inquit, *regnum Deo, et Patri. Aug.ib.* Sciens etiam *quia a Deo exivit, et ad Deum vadit*, nec Deum cum inde exiret, nec nos deserens cum rediret. *Theoph.* Quia ergo Pater omnia ei commisit in manus, idest salutem ei commisit fidelium; decens reputabat quaecumque spectant ad salutem, illis ostendere. Sciens etiam *quod a Deo exivit, et ad Deum vadit*, nullatenus eius gloria minui poterat dum pedes discipulorum ablueret: neque enim gloriam usurpavit: qui enim dignitatem usurpant, minime condescendunt, ne dissipent quod incongrue sibi diripuerunt. *August. ib.* Cum ergo illi Pater omnia dedisset in manus, ille discipulorum non manus, sed pedes lavit; ut cum se sciret a Deo exisse, et pergere ad Deum, non Dei Domini, sed hominis servi implevit officium. *Chrysost. ib.* Hoc autem dignum erat, eo quod a Deo exivit, et ad Deum vadit, ut universum conculcaret tumorem; unde sequitur: *Surgit a coena, et ponit vestimenta sua, et cum accepisset linteum, praecinxit se. Deinde misit aquam in pelvim, et coepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat praecinctus.* Vide qualiter humilitatem ostendit non solum in lavando pedes, sed etiam aliter. Non enim antequam recumberet, sed postquam resederunt omnes, tunc surrexit; deinde non solum lavit, sed vestimenta deposuit, linteum praecinxit, et pelvim implevit; et non alii impleri iussit, sed omnia operatur, ostendens, quod cum omni studio oportet talia facere. *Orig. t.32.* Mystice autem prandium primus cibus esse dignoscitur; et ante terminum diei spiritualis, qui in vita praesenti consideratur, et his qui introducuntur, conveniens existit: coena vero finalis, et his qui iam ultra progressi sunt apponitur. Aliter quoque poterit quos asserere prandium fore intentionem Scripturarum antiquarum, coenam vero recondita in novo testamento mysteria. Puto autem, quod qui una cum Iesu coenant, et in finali vitae praesentis die secum convivantur, egent lavacro quodam; non utique(1) erga quod primorum, ut ita loquar corporis et animae, sed quo ad ultima et postrema, quae terrae necessario haerent. Dicit autem, quod coepit lavare pedes: nam postmodum lavit, et finivit loturam, quia pedes Apostolorum fuerunt contaminati, iuxta illud *Matt.26. Omnes vos scandalizabimini ista nocte in me.* Postea autem perfecit eos lavare, purgans eos, ut ultra non foedentur. *August. ib.* Posuit autem vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset semetipsum exinanivit: praecinxit se linteo, qui formam servi accepit: misit aquam in pelvim unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum; linteo autem quo erat praecinctus pedes quos laverat tersit, qui carne, qua erat indutus, Evangelistarum vestigia confortavit; et linteo quidem, ut se praecingeret, posuit vestimenta quae habebat. Ut autem formam servi acciperet, quando semetipsum exinanivit, non quod habebat

(1) *Al.* quoad prima.

deposuit, sed quod non habebat accepit: crucifigendus sane, suis expoliatus est vestimentis, et mortuus involutus est linteis, et tota eius passio nostra purgatio est.

2. Venit ergo ad Simonem Petrum: et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Iesus, et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in aeternum. Respondit ei Iesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, sed et manus, et caput. Dicit ei Iesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.

2. *Orig. tom. 32.* Sicut medicus plurium aegrotorum intentus curae, ab his qui magis indigent, propriam curam incipit; sic et Christus, qui foedos abluit pedes discipulorum, exorditur ab his qui magis erant foedi; et sic ultimo venit ad Petrum, quasi minus aliis indigentem lotura pedum; unde dicitur: *Venit ergo ad Simonem Petrum:* cui quodammodo ad resistendum pene munda pedum conscientia persuadebat; unde sequitur: *Et dixit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? August. trac. 56.* Quid est *Tu*, quid est *Mihi*? Cogitanda sunt potius quam dicenda; ne forte quod ex his verbis aliquatenus quidem digne concepit anima, non explicet lingua. *Chrys.ho. 69.* Vel Petrus primus erat, sed credibile est proditorem stultum existentem ante eum recubuisse; quod Evangelista significavit cum dixit, *Coepit lavare*; deinde, *Venit ad Petrum. Theoph.* Ex quo patet quod non primitus lavit Petrum: ex ceteris vero discipulis nullus tentavisset ante Petrum lavari. *Chrysost. ib.* Quaereret autem utique quis quare nullus eum aliorum prohibuit, sed solus Petrus; quod non parvi amoris, et verecundiae erat. Ex hoc igitur mihi videtur prius solum proditorem lavisse; deinde ad Petrum venisse, et alios discipulos per eum de reliquo castigatos. Si enim quemquam ex ceteris lavare coepisset, prohibuisset Dominum, et dixisset quae Petrus dixit. *Orig. tom. 32.* Vel aliter: Omnes porrigebant pedes, decernentes, quod tantus non irrationabiliter eorum lavaret pedes: solus autem Petrus nullam aliam considerationem conferens, tamquam reverens Iesum, non praebebat pedes suos ad lavandum: saepe enim Scriptura designavit Petrum fervidum ad insinuandum quae sibi visa sunt utiliora, et meliora. *August. tract. 56.* Vel aliter: Non debemus putare hoc Petrum inter ceteros formidasse, atque recusasse, cum et id alii ante ipsum libenter, vel aequanimiter fieri permisissent: non enim ita intelligendum est quasi aliquibus iam lavisset, et post eos venisset ad primum: quis enim nesciat primum Apostolorum esse beatissimum Petrum? sed quod ab illo coeperit. Quando ergo pedes discipulorum lavare coepit, venit ad eum, a quo coepit, idest ad Petrum: et tunc Petrus expavit: quod etiam quilibet eorum expavesceret. Sequitur, *Respondit Iesus, et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Chrysost. hom. 69.* Idest humilitatem huius doctrinae, et quomodo humilitas sufficit in Deum perducere. *Orig. ib.* Vel insinuat Dominus, quod hoc erat mysterium. Lavando enim et exsiccando pedes eorum, faciebat eos decoros debentes evangelizare honesta, ut ostendere valeant iter factum, ac pergere per eum, qui dixit *infr. 14. Ego sum via.* Oportebat autem lavari pedes discipulorum a Iesu deponente vestimenta, ut mundos pedes mundiores efficiat, vel ut immunditiam pedum discipulorum suscipiat in proprium corpus per linteum, quo solo praecinctus manebat: ipse namque languores nostros portavit. Attende etiam, quod cum debeat pedes discipulorum abluere, non aliud tempus elegit, quam cum diabolus iam intraverat in cor Iudae, ut eum proderet, et futura pro hominibus dispensatio imminebat: nam ante hoc non erat opportunum pedes discipulorum lavari a Iesu. Quis enim pedum eorum sorditiem intermedii temporis usque ad passionem lavasset? Sed neque tempore passionis, alter enim Iesus non aderat, qui pedes eorum lavaret; sed neque post dispensationem, illo namque tempore Spiritu S. superveniente, eorum loti sunt pedes. Huius ergo mysterii, dicit Dominus Petro, tu non es capax; sed post haec nosces, cum illud perceperis illustratus. *August. ib.* Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus permittit fieri, quod cur fieret ignorabat; sed usque ad suos pedes humilem Christum videre non potest sustinere: nam sequitur: *Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in aeternum:* hoc est numquam hoc patiar. Hoc quippe in aeternum non fit quod numquam fit. *Orig. ib.* Ex hoc autem accipimus exemplum, quoniam possibile est quemquam secundum purum propositum dicere propter ignorantiam quod sibi non prodest. Petrus enim ignorans hoc esse conveniens, primo quidem quasi dubitans suaviter dixit: *Domine, tu mihi lavas pedes?* secundo: *Non lavabis mihi pedes in aeternum:* quod erat prohibitivum operis perducentis eum ad habendum partem cum Iesu: in quo etiam non tantum Iesum arguit inconvenienter lavantem pedes discipulorum, sed etiam condiscipulos indecenter suos pedes porrigentes. Cum ergo non esset expediens Petro proprium responsum, non permisit illud Dominus verificari: nam subditur: *Respondit ei Iesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. August. ib.* Ita dictum est, *Si non lavero te*, cum de solis pedibus ageretur; quomodo dici solet, Calcas me, quando sola planta calcatur. *Orig. ib.* Qui autem recusant haec, et similia tropologizare, dicant quomodo probabile est eum, qui ob reverentiam Iesu dixit, *Non lavabis mihi pedes in aeternum*, non habiturum partem cum Dei Filio, propter non lavare pedes ab eo, sicut propter immane scelus: et ideo praestandi sunt pedes, idest mentis affectus lavandi a Iesu, ut sint pedes nostri decori, et praesertim cum aemulantes potiora dona, volumus annumerari eis qui evangelizant bona. *Chrysost. ib.* Ideo autem non dixit, cuius gratia hoc faciebat, sed minus imposuit, quia ille nequaquam persuasus esset: audiens enim, *Scies autem postea*, non dixit, Doce igitur me ut permittam; sed quando comminatus est id quod maxime timebat, scilicet sepa-

rari ab eo, tunc permisit. *Orig. ib.* Hoc dicto utemur contra eos qui indiscretius se facere statuerunt quod eis non prodest: nam ostendendo illis quod non sunt habituri partem cum Iesu, dum praesumptuosum decretum observant, admonebimus illos ne immorentur male decretis, etiam si iureiurando ex multo impetu illud firmaverunt. *August. ibid.* At ille amore et timore perturbatus, plus expavit Christum sibi negare, quam usque ad pedes humiliari; unde sequitur: *Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, sed et manus, et caput. Orig.ib.* Manus autem lavare nolebat Iesus, contemnens quae dicebantur *Matt.15.* quoniam *discipuli tui non lavant manus, cum panem manducant*: caput autem submergi nolebat, in quo imago et gloria Patris extiterat: satis est autem ei, ut pedes lavandos porrigeret; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Aug.ib.* Totus utique praeter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare; homo enim in baptismo totus abluitur, non praeter pedes, sed totus omnino; verumtamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur, ut *si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos decipiamus I. Ioan. 1.* Si autem confitemur peccata nostra, qui pedes discipulorum lavit, nobis peccata dimittit usque ad pedes, quibus conversamur in terra. *Orig. ib.* Impossibile autem puto non contaminari extrema animae et infima eius, quamquam quo ad homines perfectus quis esse putetur: plurimi autem et post baptismum implentur pulvere scelerum usque ad verticem; qui vero legitime discipuli Christi sunt, erga solos pedes indigent lavatione. *August. ad Seleuc. epist. 108.* Ex hoc autem quod hic dicitur, intelligitur quod iam Petrus baptizatus fuerat; intelligimus enim eius discipulos, per quos baptizabat, iam fuisse baptizatos, sive baptismo Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismo Christi. Neque enim renuit ministerium baptizandi, ut haberet baptizatos servos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit humilitatis ministerio, quando eis pedes lavit; unde sequitur: *Et vos mundi estis, sed non omnes. August. tract. 58.* Hoc quid sit ne quaeramus, ipse Evangelista patefecit adiungens: *Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes. Orig. ib.* Quod ergo dicit, *Vos mundi estis*, refertur ad undecim; quod vero subditur, *Sed non omnes*, dicitur propter Iudam existentem immundum: primo quidem quia pauperes non erant sibi curae, sed fur erat; demum diabolo ingresso in cor eius, ut proderet Christum. Lavat autem pedes postquam mundi erant: quoniam gratia transcendit necessitatem, et, sicut dicit Ioannes *Apoc. 22. Mundus mundificetur adhuc. August. ib.* Vel quia ipsi discipuli, cum loti essent, non opus habebant, nisi pedes lavare: quia dum in isto saeculo vivit homo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans contrahit. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Non dicit eos mundos, ut a peccatis erutos aestimes, victima nondum oblata; sed eam quae cognitionis est mundationem dicit: iam enim ab errore Iudaico eruti erant.

3. Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, et cum recubuisset, iterum dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister, et Domine, et bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. Amen amen dico vobis: Non est servus maior domino suo, neque Apostolus maior est eo, qui misit illum. Si haec scitis, beati eritis si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed ut adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. Amodo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico vobis: qui accipit si quem misero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.

3. *August. tract. 58.* Memor Dominus se promisisse scientiam facti sui Petro, dicens, *Scies autem postea*, quid sit quod fecit, docere nunc incipit; unde dicitur: *Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, et cum recubuisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Orig. tom. 32. Quid* vel interrogative proferatur, ut ostendat facti magnitudinem, vel imperative, ut eorum erigat intellectum. *Alcuin.* Mystice autem impleta redemptionis nostrae purgatione per sanguinis sui effusionem, accepit vestimenta sua, tertia die de sepulcro resurgens, et eodem corpore iam immortali vestitus; et cum recubuisset ascendens in caelum in dextera paterna divinitatis recumbens, inde venturus est ad iudicandum. *Chrysost. hom. 70.* Non autem adhuc ad solum Petrum, sed ad omnes loquitur dicens: *Vos vocatis me Magister, et Domine*, in quo eorum iudicium assumit: deinde ut non illorum gratiae esse putentur haec verba, subiungit: *Et bene dicitis, sum etenim. August. ib.* Homini praeceptum est *Prov. 27. Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui:* periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia est, quantumcumque se laudet, non se extollit excelsius. Nec potest recte dici arrogans Deus: nobis namque expedit Deum posse, non illi; nec eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Quomodo autem arrogantiam veritas timet? Et quidem quod magistrum se dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil aliud quam hominem crederet, quoniam id profitetur quod et ipsi homines in quibuslibet artibus usque adeo sine arrogantia profitentur, ut professores vocentur; quod vero Dominum discipulorum se dicit, cum sint secundum saeculum ingenui, quis ferat in homine? Sed cum Deus loquitur, nulla est elatio tantae celsitudinis, nullum mendacium veritatis: nobis subiacere utile est illi celsitudini, servire veritati. Ideo *bene* ergo *dicitis*, vocando me Magistrum, et Dominum, quia sum: nam si non essem quod dicitis, male diceretis. *Orig. ib.* Et illi quidem non bene dicunt, *Domine*, quibus dicetur *Matth. 7. Discedite a me qui operamini iniquitatem*, Apostoli bene dicunt, *Magister et Domine:* non enim eis

nequitia dominabitur, sed Verbum Dei. Sequitur: *Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus, et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Chrysost. homil. 70.* A maioribus rebus accipit exemplum, ut quod minus est operemur: nam ipse quidem Dominus est, nos autem ad conservos facimus, si fecerimus; et ideo subdit: *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. Bed.* Primum Dominus egit factis quod postmodum docuit verbis, secundum illud *Act. 1. Coepit Iesus facere et docere. Aug. tr. 58.* Hoc est, beate Petre, quod nesciebas: hoc tibi postea sciendum promisit. *Orig. ib.* Considerandum vero est, si necessarium est quemlibet volentem disciplinam Iesu perficere, velut debitum opus prosequi lavacrum sensibilium pedum: propter hoc dicit: *Debetis ad invicem lavare pedes.* Sed hic mos vel non fit, vel admodum raro. *August. ib.* Est enim apud plerosque consuetudo huius humilitatis, cum se invicem hospitio suscipiunt, et faciunt hoc sibi invicem fratres, etiam opere ipso visibili. Multo enim melius est et sine controversia verius, ut etiam manibus fiat, ne dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratrum inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur, vel, si iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. Sed excepto hoc morali intellectu, numquid etiam frater fratrem a delicti poterit contagione mundare? Sed confiteamur invicem delicta nostra, invicem nos delicta donemus, et pro nostris delictis invicem oremus: atque ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus. *Orig. ib.* Vel aliter: Hoc lavacrum spitituale pedum, de quo dictum est, principaliter quidem a nullo nisi a solo Iesu potest effici, secundario vero a discipulis eius, quibus dixit: *Vos debetis ad invicem lavare pedes.* Iesus enim lavit pedes discipulorum inquantum Magister, et servorum in eo quod Dominus. Hic autem est finis magistri, ut discipulum faciat, sicut se: quod de Salvatore apparet, qui prae ceteris magistris et dominis, vult ut fiant eius discipuli quasi magister et dominus, non habentes spiritum servitutis, sed spiritum filiationis, in quo clamant, *Abba Pater Rom. 8.* Prius ergo quam fiant et magister et dominus, egent lavacro pedum, velut insufficientes discipuli, et adhuc sapientes spiritum servitutis; cum autem aliquis eorum statum magistri attingit, et domini, tunc imitari poterit eum qui lavit discipulorum pedes, ac lavare pedes per doctrinam quasi magister. *Chrys. ib.* Adhuc autem provocans eos ad lavandum pedes, subiungit: *Amen amen dico vobis: Non est servus maior domino suo, neque Apostolus maior eo qui misit illum*; quasi dicat: Si ergo haec a me facta sunt, multomagis a vobis oportet haec fieri. *Theoph.* Necessario etiam hic Apostolos admonet; quia enim ad dignitates habebant attingere, et hic quidem maiores, hic minores, ne insurgant ad invicem, serenat conscientiam omnium. *Bed.* Quia vero scire bonum, et non facere, non pertinet ad beatitudinem, sed ad condemnationem, secundum illud *Iacob. 4. Scienti bonum, et non facienti, peccatum est illi*, subiungit: *Si haec scitis, beati eritis si feceritis ea. Chrysost. ib.* Nam scire quidem omnium est, facere vero non omnium. Deinde proditorem non manifeste redarguit, sed obumbrate, cum subditur: *Non de omnibus vobis dico. August. trac. 59.* Quasi dicat: Est inter vos, qui non erit beatus, neque facit ea. *Ego scio quos elegerim.* Quos, nisi eos qui beati erunt, faciendo quae praecepit? Non est igitur Iudas electus. Quid est ergo quod alio loco dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi?* An ipse ad aliquid est electus, ad quod erat utique necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua dicit: *Beati eritis, si feceritis ea. Orig. ib.* Vel aliter: Non recte existimo posse referri quod dicitur, *Non de omnibus vobis dico*, ad hoc quod dictum est, *Beati eritis si feceritis ea*; totum enim hoc et de Iuda, et de quolibet alio verum est dicere, Beatus talis si fecerit hoc. Reducemus autem haec ad illud dictum: *Non est servus maior domino suo, nec Apostolus maior eo qui misit illum.* Iudas enim cum esset servus peccati, non erat servus divini Verbi, nec Apostolus, diabolo ingresso in cor eius. Cum ergo Dominus novisset, qui sunt sui, alienos a se non novit; propter quod non ait, Ego scio cunctos praesentes, *sed ego scio quos elegerim*; quasi dicat: Electos meos novi. *Chrysost. ib.* Deinde ut non multos contristet suo sermone, subiungit: *Sed ut impleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit calcaneum suum contra me*, ostendens quod non ignorans traditur; quod maxime sufficiens erat Iudam retinere. Et non dixit, Tradet me, sed *levabit contra me calcaneum suum*, dolum, et occultationem insidiarum repraesentare volens. *August. ib.* Quid est enim, *Levabit calcaneum suum contra me*, nisi conculcabit me? in quo Iudas traditor eius attingitur. *Chrysost. ib.* Dicit autem, *Qui manducat mecum panem*, idest qui a me nutritus est, qui mea mensa communicavit: ut si quando a famulis, aut aliquibus vilioribus patiamur aliquid malum, non scandalizemur, respicientes Iudae exemplum, qui infinitis potitus bonis, in contrarium remuneravit benefactorem. *August. ib.* Illi ergo qui electi erant, manducabant Dominum; ille manducabat panem Domini contra Dominum: illi vitam, ille poenam. *Qui enim manducat indigne*, ait Apostolus *1 Cor. 11. iudicium sibi manducat.* Sequitur: *Amodo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum*, de quo scilicet illa Scriptura processit. *Orig. hom. 32.* Non autem dictum est Apostolis, *Ut credatis*, quasi non credentibus; sed dictum est tamquam aequipolleat ei quod est, ut credentes operemini, perseverantes in credulitate, nec aliquam occasionem ad repulsam captantes: super ea enim quae obtinebant discipuli ad fidem facientia, hoc etiam adepti sunt videre perfici Scripturam praedictam. *Chrys. hom. 71.* Quia ergo discipuli exituri erant ad praedicandum, et multa passuri, duobus modis eos consolatur: uno modo a seipso, cum dicit: *Beati eritis, si feceritis ea*; alio vero modo consolatus est eos ab aliis, eo scilicet quod ab hominibus multa potientur procuratione; unde subdit: *Amen amen dico vobis: qui accipit si quem misero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui misit me. Orig. ib.* Qui enim recipit quem mittit Iesus, Iesum qui in misso consistit, recipit; qui autem Iesum recipit, Patrem recipit. Igitur qui recipit quem mittit Iesus, mittentem recipit Patrem. Potest etiam et hic sermo fore. Qui recipit quem ego misero, usque ad mei receptionem attingit; qui vero non per aliquem Apostolorum meorum me recipit, sed recipit me venientem ad ani-

mas, Patrem recipit, ut non tantum ego in eo maneam, sed et Pater. *August. ib.* Ariani autem cum hoc audiunt, statim ad gradus sui dogmatis currunt, dicentes: Quantum Apostolus distat a Domino, tantum Filius a Patre. Sed ubi Dominus dixit *sup. 10. Ego et Pater unum sumus*, nullam distantiae suspicionem reliquit. Quoniam ergo nos accepturi sumus haec verba dominica, *Qui me* accipit, *accipit eum qui me misit*, quod unius naturae sunt Pater et Filius, consequens videbitur, quia dixit, *Qui accipit si quem misero, me accipit*, et unius naturae sunt Filius, et Apostolus. Ita dixisse possit videri: *Qui accipit si quem misit, me* secundum hominem *accipit*; *qui autem me* secundum Deum *accipit, accipit eum qui me misit.* Sed cum ista dicebat, non ab illo naturae unitas, sed in eo, qui mittitur, mittentis commendabatur auctoritas. Si ergo attendas Christum in Petro, discipuli praeceptorem; si autem Patrem in Filio, invenies Unigeniti genitorem.

4. Cum haec dixisset Iesus, turbatus est spiritu, et protestatus est, et dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli haesitantes, de quo diceret. Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, et dixit ei: Quis est, de quo dicit? Itaque cum recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei: Domine, quis est? Respondit Iesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero; et cum intinxerit panem, dedit Iudae Simonis Scariotis. Et post buccellam introivit in eum Satanas, et dixit ei Iesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quae opus sunt nobis ad diem festum: aut ut egenis aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox.

4. *Chrysost. hom. 71.* Quia Dominus Apostolis debentibus orbem terrarum universum percurrere, exhibuerat duplicem consolationem praedictam, cogitans quod utraque proditor privatus est, turbatur; et hoc significat Evangelista dicens: *Cum haec dixisset Iesus, turbatus est spiritu, et protestatus est, et dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis me tradet. August. tract. 60.* Non illi hoc tunc primum venit in mentem; sed quia proditorem iam fuerat expressurus, ut non lateret in ceteris, ideo turbatus est spiritu; et quia ipse traditor iam fuerat exiturus, ut Iudaeos, quibus Dominus ab eo traderetur, adduceret. Turbavit eum imminens passio, et periculum proximorum, et traditoris impendentes manus, cuius fuerat praecognitus animus. Hoc etiam Dominus significare sua turbatione dignatus est, quod quando ex falsis fratribus aliquos separari etiam ante messem urgens causa compellit, fieri sine Ecclesiae turbatione non possit. Turbatus est autem non carne, sed spiritu: spiritus enim in huiusmodi scandalis non perversitate, sed caritate turbatur, ne forte in separatione aliquorum zizaniorum, simul aliquod eradicetur et triticum. Sive ergo ipsum Iudam pereuntem miserando, sive sua morte appropinquante turbatus est, non animi infirmitate, sed potestate turbatur: non enim aliquo cogente turbatur, sed turbavit semetipsum, ut supra dictum est. Quod autem turbatur, infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia consolatur, ut si qui suorum morte imminente turbantur, non se reprobos putent. *Orig. tom. 32.* In eo enim quod dicit, *Turbatus est spiritu*, quod humanum est, scilicet passio proveniebat ab exuberantia spiritus: sic enim sanctus quilibet in spiritu vivit, et agit, et patitur, quantomagis haec dicenda sunt de Iesu sanctorum (1) praemiatore? *Aug. ib.* Pereant igitur argumenta Stoicorum, qui negant in sapientem cadere perturbationem animorum; qui profecto, sicut vanitatem aestimant veritatem, sic stuporem deputant sanitatem. Turbetur plane animus Christiani, non miseria, sed misericordia. Dicit autem, *Unus ex vobis*, numero, non merito; specie, non virtute. *Chrysost. hom. 71.* Quia vero non nominatim dixit, rursum in omnes inducit timorem; unde sequitur: *Aspiciebant ergo discipuli ad invicem, haesitantes de quo diceret.* Et nimirum nullius sibiipsis conscii mali, tamen (2) aemulationem Christi propriis cogitationibus credibiliorem putabant. *August. tr. 61.* Sic etiam in eis erat erga magistrum suum pia caritas, ut tamen eos humana, alterum de altero stimularet infirmitas. *Orig. tom. 32.* Reminiscebantur etiam, ut homines existentes, quoniam alterabilis est affectus adhuc provectorum, ac susceptibilis appetitus contrariorum his, quae prius voluerat. *Chrys. ib.* Omnibus autem trementibus, et ipso vertice, scilicet Petro formidante, Ioannes velut dilectus recubuit in sinu Iesu; unde sequitur: *Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. August. ib.* Ipse est Ioannes, cuius est hoc Evangelium, sicut postea manifestat. Erat enim haec eorum consuetudo qui sacras nobis litteras ministrarunt, ut quando ab aliquo eorum divina narrabatur historia, cum ad seipsum veniret, tamquam de alio loqueretur. Quid enim deperit veritati, quando et res ipsa dicitur, et quodammodo dicentis iactantia devitatur? *Chrys. ib.* Si autem huiusmodi familiaritatis causam quaeris discere, amoris res erat: propterea dicit, *Quem diligebat Iesus*: quamvis enim et alii amarentur, tamen iste plus aliis. *Orig. ib.* Aestimo autem, quod etiam hoc protendit, quod Ioannes (3) recumbens Verbo, ac in secretioribus pausans incumbebat gremiis Verbi. *Chrys. ib.* Volebat etiam ostendere seipsum esse alienum a crimine; et hoc etiam dicit, ne aestimes, quod Petrus ei ut maiori existenti innueret: nam sequitur: *Innuit ergo huic Simon Petrus, et dicit ei: Quis est, de quo dicit?* Ubique enim invenitur Petrus ab amore impetum faciens; et quia primo increpatus est, non locutus est, sed mediante Ioanne vult discere. Ubique enim Scriptura ostendit Petrum fervidum, et familiaritatem habentem ad Ioannem. *August. ib.* Notanda autem locutio est, dicere aliquid non sonando, sed tantummodo innuendo. *Innuit*, inquit, *et dicit*; idest innuendo dicit. Si enim cogitando aliquid dicitur, sicut illud, *Dixerunt apud*

(1) *P. Nicolai* primicerio. (2) *Al.* enuntiationem.
(3) *Al.* incumbens.

ciet falsum? Prius igitur destruet propriam naturam, ut quidam dicunt. Numquid potest Deus non esse Deus? Hoc enim ridiculum est.

4. Et post haec coepit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Respondens Iesus ait: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, et propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc domos, et fratres, et sorores et matres, et filios, et agros cum persecutionibus, et in saeculo futuro, vitam aeternam. Multi autem primi erunt novissimi, et novissimi primi.

4. *Glos.* Quia iuvenis audito consilio Salvatoris de rerum dimissione, tristis abscesserat, discipuli autem Christi praemissum consilium iam adimpleverant, sollicitare coeperunt de praemio, aestimantes se magnum aliquid fecisse, cum iuvenis qui praecepta legis impleverat, hoc sine tristitia nec audire potuerit: unde Petrus pro se, et aliis Dominum interrogat: et hoc est quod dicitur: *Et coepit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Theoph.* Petrus etsi pauca dimisit, tamen haec omnia vocat: nam et pauca habent vinculum passionis; ita ut beatificetur ille qui pauca relinquit. *Beda.* Et quia non sufficit tantum dimittere, iungit quod perfectum est: *Et secuti sumus te;* quasi dicat: Fecimus quod iussisti. Quid igitur dabis nobis praemii? Petro autem de discipulis tantum interrogante, Dominus universalem responsionem facit; unde sequitur: *Respondens Iesus ait: Amen dico vobis, nemo est qui relinquit domum aut fratres etc.* Hoc autem dicens, non innuit ut patres relinquamus, non adiuvantes eos, neque ut ab uxoribus separemur; sed nos instruit praeferre honorem Dei saecularibus rebus. *Chrysost.* Mihi autem videtur, quod in hoc intendebat persecutiones futuras occulte praenuntiare: quia futurum erat ut multi patres ad pietatem filios inducerent, et uxores viros. Non autem differt dicere: *Propter nomen meum, aut Evangelium*, ut Marcus dicit, aut *propter regnum Dei*, ut ait Lucas: etenim nomen Christi virtus Evangelii est et regni. Evangelium enim recipitur in nomine Iesu Christi, et regnum Dei per nomen ipsius cognoscitur et venit. *Beda.* Quidam autem ex occasione huius sententiae qua dicitur, *Accipiet centies tantum*, nunc in tempore hoc Iudaicam mille annorum fabulam post resurrectionem iustorum dogmatizant, quando omnia quae propter Deum dimisimus, multiplici sunt foenore reddenda, insuper et vita aeterna donanda. Nec vident, quod etsi in ceteris digna sit promissio, in uxoribus tamen centenis iuxta alios Evangelistas apparet turpitudo; praesertim cum Dominus in resurrectione nubendum non esse testetur, et ea quae propter se dimissa fuerint, recipienda in hoc tempore cum persecutionibus asseveret: quas mille annis suis abesse affirmant. *Chrys.* Est quidem igitur centies tantum merces secundum communicationem, et non secundum possessionem: hoc enim adimplevit eis Dominus non corporaliter, sed alio quodam modo. *Hieron.* Uxor enim in domo circa viri cibum negotiatur et vestimenta. Vide igitur hoc et in Apostolis: multae enim mulieres sollicitae erant de eorum cibo et vestimentis, et ministrabant eis. Similiter et patres et matres plurimas Apostoli habuerunt, scilicet eos qui ipsos diligebant; sed et Petrus unam relinquens domum, postea omnium discipulorum domos habebat. Et maius est, quia cum persecutionibus haec omnia possidebunt sancti, si persecutionem sint passi, et angustiati: propter quod sequitur: *Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi*: pharisaei enim primi existentes, facti sunt novissimi; qui vero omnia reliquerunt, et Christum secuti sunt, fuerunt novissimi in saeculo isto per angustias et persecutiones; sed erunt primi per spem quae est in Deum. *Beda.* Potest sane hoc quod ait, *Accipiet centies tantum*, altius intelligi. Centenarius quippe numerus de laeva translatus in dexteram, licet eandem in flexu digitorum videatur habere figuram, quam habuerat denarius in laeva, tamen quantitatis magnitudine sursum crescit; quia videlicet omnes qui propter regnum Dei temporalia spreverunt, et in hac vita persecutionibus plenissima eiusdem regni gaudium fide certa degustant, atque in expectatione patriae caelestis, quae significatur in dextera, omnium electorum delectatione fruuntur. Verum, quia multi virtutem studia non eadem qua incipiunt intentione pietatis consummant, mox subinfertur: *Multi autem erunt etc.* Quotidie enim videmus multos in laico habitu constitutos, magnis vitae meritis excellere; et alios a prima aetate spirituali studio ferventes, ad extremum otio torpente lassescere, atque inerti stultitia quod ritu coepere, carne consummare.

5. Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, et praecedebat illos Iesus. Et stupebant, et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, coepit illis dicere, quae essent ei ventura: Quia ecce ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, et scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte. Et tradent eum Gentibus, et illudent ei et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum, et tertia die resurget.

5. *Beda.* Meminerant discipuli sermonis quo Dominus se passurum multa a summis Sacerdotibus, et scribis praedixerat; et ideo Ierosolymam tendentes stupebant: et hoc est quod dicitur: *Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, et praecedebat illos Iesus. Theoph.* Ut ostendat, quod ad passionem praecurrit, et quod non refugit mortem pro nostra salute: *Et stupebant, et sequentes timebant. Beda.* Ne vel ipsi cum eo occciderentur, vel saltem ille cuius vita et magisterio gaudebant, inimicorum manibus occumberet. Praevidens autem Dominus ex passione sua discipulorum animos perturbandos, eis et passionis poenam et resurrectionis suae gloriam praedicit; unde sequitur: *Et assumens iterum duodecim coepit illis dicere, quae ei essent ventura. Theoph.* Ut scilicet discipulorum corda confirmaret, ut cum haec praeaudirent levius postmodum sustinerent, et in

repentinis non formidarent, et etiam ut ostenderet, quod voluntarie pateretur; qui enim praenoscit et potest fugere, et non fugit, manifestum est quod voluntarie seipsum passionibus tradit. Seorsum autem assumit discipulos; namque conveniens erat passionis mysterium propinquioribus sibi revelare. *Chrys.* Commemorat autem singula quae passurus erat, ne si aliquid praetermissum remaneret, cernentes postmodum illud subito turbarentur; unde subdit: *Quia ecce ascendimus Ierosolymam. Glos.* Ad quem scilicet pertinet pati; nam divinitas pati non potest. *Tradetur* scilicet a Iuda *principibus Sacerdotum et scribis et senioribus, et condemnabunt eum morte*, iudicantes eum esse reum mortis. *Et tradent eum gentibus*, scilicet Pilato gentili: *Et illudent ei milites eius, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum. Chrysost.* Ut autem cum fuerint contristati propter passionem et mortem, tunc et resurrectionem expectent, subdit: *Et tertia die resurget.* Cum enim tristitias et opprobria quae contigerunt non occultaverit, conveniens erat ut ei et de reliquis crederent.

6. Et accedunt ad eum Iacobus, et Ioannes filii Zebedaei dicentes: Magister, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem dixit eis, Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus, aut baptismo quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, et baptismo quo ego baptizor, baptizabimini; sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est.

6. *Chrysost.* Audientes discipuli Christum frequenter de suo regno loquentem, putabant quod hoc regnum post eius mortem non esset; et ideo nunc praenuntiata Christi morte, accesserunt ad eum, ut honoribus regni statim fierent digni; unde dicitur: *Et accesserunt ad eum Iacobus, et Ioannes filii Zebedaei dicentes: Magister, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis.* Erubescentes enim quod aliquid humanum passi erant, accesserunt ad Christum, seorsum eum a discipulis assumentes. Salvator vero non ignorans quid petere debebant, sed ad respondendum eos inducens interrogationem subiungit: *At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? Theoph.* Credebant autem praedicti discipuli, quod propter hoc Ierosolymam ascenderet ut regnaret, et postmodum pateretur, quae se passurum praedixerat: et hoc cogitantes dexteram et sinistram sedem appetebant; unde sequitur: *Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram et alius ad sinistram sedeat in gloria tua. August. de con. Evan. l. 2. c. 64.* Hoc ab eis non per eos ipsos, sed per matrem dictum esse Matthaeus expressit, cum illa eorum voluntatem attulisset ad Dominum: unde magis ipsos quam illam dixisse quod dictum est, Marcus breviter intimavit. *Chrysost.* Vel convenienter dici potest utrumque factum esse: videntes enim se prae aliis honoratos, praedictam petitionem se consequi aestimabant; et ut facilius petitionem obtinerent, matrem assumpserunt, ut cum hac simul Christum precarentur. *August. ib.* Denique et Dominus etiam secundum Marcum, et secundum Matthaeum ipsis potius quam matri respondit: nam sequitur: *Iesus autem dixit eis: Nescitis quid petatis. Theoph.* Quasi dicat: Non est hoc quod creditis, quod sim temporaliter in Ierusalem regnaturus, sed omnia haec, quae scilicet ad regnum meum pertinent, supra intellectum sunt. Etenim sedere a dextris meis tam magnum quid est, ut excellat ordines Angelorum. *Beda.* Vel nesciunt quid petant, qui sedem gloriae a Domino, quam nondum mereantur inquirunt. *Chrysost.* Vel dicit, *Nescitis quid petatis*, ac si diceret: Vos de honore loquimini, ego vero de agonibus et sudoribus disputo. Non enim est hoc praemiorum tempus, sed occisionis, praeliorum, et periculorum; unde subdit: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum, aut baptismo quo ego baptizor, baptizari?* Per modum interrogationis attrahit eos, ut ex communione, quae est ad ipsum, avidiores fierent. *Theoph.* Calicem autem et baptismum crucem nominat: calicem quidem tamquam potum dulciter ab ipso susceptum, baptismum vero tanquam emundationem nostrorum facientem peccatorum. Qui non intelligentes quod dixerat, responderunt; unde sequitur: *At illi dixerunt, Possumus.* Credebant enim quod de calice sensibili, et baptismo quo Iudaei baptizari solebant, lavantes scilicet se antequam comederent, loqueretur. *Chrysost.* Responderunt autem tam prompte, expectantes in eo quod petierunt exaudiri. Sequitur: *Iesus autem ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, et baptismo quo ego baptizor baptizabimini*; idest martyrio digni eritis, et patiemini sicut et ego. *Beda.* Quaeritur autem, quomodo calicem martyrii Iacobus et Ioannes biberunt, aut quomodo baptismo Domini fuerunt baptizati, cum Scriptura narret Iacobum tantum Apostolum ab Herode capite truncatum, Ioannes autem propria morte finivit vitam? Sed si legamus ecclesiasticas historias, in quibus fertur, quod et ipse propter martyrium in ferventis olei dolium missus sit, statimque relegatus in Pathmos insula, sic videbimus martyrium animo non defuisse, et bibisse Ioannem calicem confessionis, quem et tres pueri in camino ignis biberunt, licet persecutor non fuderit sanguinem. Sequitur: *Sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. Chrysost.* Ubi duo quaeruntur: Unum est, si paratum est alicui sedere a dextris eius. Alterum autem si omnium Dominus his quibus paratum est, potestatem tribuendi non habet. Ad primum ergo dicimus, quod nullus a dextris neque a sinistris sedet: invitus enim est omni creaturae thronus ille. Quomodo ergo dixit: *Sedere ad dexteram meam, vel ad sinistram non est meum dare vobis*; quasi quibusdam sessuris. Ad suspicionem quidem interrogantium respondit eorum intentioni condescendens: neque enim noverant illum thronum excelsum et cathedram quae est a dextris Patris; sed unum solum petebant, scilicet potiri primatu, et aliis praeesse. Quidam enim audierunt dictum de Apostolis, quod super duodecim thronos essent sessuri, quid esset quod dictum est ignorantes, inter ceteros pe-

tierunt primatum. Ad secundum dicendum est, quod tale donum potestatem filii Dei non transcendit, sed quod in Matthaeo dicitur, *Paratum est a Patre meo*, idem est, ac si diceret a me : unde et Marcus non dixit hic, a *Patre meo*. Quod ergo hic Christus dicit tale est, Moriemini, inquam, propter me: non tamen hoc sufficit ad hoc quod vos primum ordinem obtineatis. Si enim aliquis alius cum martyrio venerit, omnem aliam virtutem possidens multa vobis maiora possidebit: his enim paratur primatus, qui per opera possunt fieri primi. Sic igitur Dominus sua responsione eos instruxit, ut non vane et inaniter pro primatibus molestentur ; simul autem et eos noluit contristari. *Beda*. Vel *non est meum vobis dare*, idest superbis, hoc enim adhuc erant. Aliis paratum est, et vos alii estote, idest humiles, et vobis paratum est.

7. Et audientes decem indignati sunt de Iacobo, et Ioanne. Iesus autem vocans eos, ait illis: Scitis, quia hi qui videntur principari Gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis ; sed quicumque voluerit fieri maior, erit vester minister; et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis.

7. *Theoph*. Quia reliqui Apostoli vident Iacobum et Ioannem honorem petere, patienter ferre non possunt; unde dicitur: *Et audientes decem indignati sunt de Iacobo, et Ioanne*. Patientes enim humana invidia monebantur; sed tunc primo indignati sunt, cum viderunt ipsos a Domino non susceptos : non autem prius indignabantur, quia videbant ipsos aliis praehonorari; tunc igitur sic imperfecte se habebant Apostoli: sed postea in primatibus sibi cedebant adinvicem. Christus autem eos sanat, primo quidem ad eorum consolationem eos iuxta se adducendo; et hoc significatur cum dicitur: *Iesus autem vocans eos*: deinde demostrando, quod usurpare honorem et desiderare primatum Gentilium est; unde sequitur: *Ait illis: Scitis, quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum*. Gentilium principes tyrannice et dominabiliter ad principatum se ingerunt. Sequitur: *Non ita est autem in vobis. Beda*. In quo docet eum maiorem esse qui minor fuerit, et illum dominum fieri, qui omnium servus fit. Frustra igitur aut illi immoderata quaesierant, aut isti dolent super maiorum desiderio, cum ad summitatem virtutum non potentia sed humilitate veniatur. Deinde proponit exemplum ; ut si dicta parvipenderent, erubescerent ad opera; et dicit: *Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis. Theoph*. Quod maius est, quam ministrare. Cum enim aliquis pro eo cui ministrat moritur, quid ipso potest esse maius et mirabilius? Sed tamen ista ministratio et humilitatis descensus gloria eius erat et omnium: ante enim quam homo fieret, solum ab Angelis agnoscebatur; cum autem factus est homo et crucifixus est, non tantum ipse gloriam habet, sed et alios in participatione suae gloriae suscepit, et dominatus est per fidem orbi terrae. *Beda*. Non autem dixit animam suam redemptionem dare pro omnibus, sed *pro multis*, idest qui credere voluerint.

8. Et veniunt Iericho. Et proficiscente eo de Iericho, et discipulis eius, et plurima multitudine, filius Timaei Bartimaeus caecus sedebat iuxta viam mendicans. Qui cum audisset quia Iesus Nazarenus est, coepit clamare et dicere : Iesu fili David miserere mei, et comminabantur illi multi, ut taceret. At ille multomagis clamabat, fili David miserere mei. Et stans Iesus praecepit illum vocari. Et vocant caecum, dicentes ei : Animaequior esto : surge, vocat te. Qui proiecto vestimento suo, exiliens venit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi : Quid tibi vis faciam? Caecus autem dixit ei : Raboni, ut videam. Iesus autem ait illi : Vade. Fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

8. *Hieron*. Passioni Domini appropinquanti, civitatis nomen respondet: dicitur enim: *Et veniunt Iericho*. Iericho luna, sive anathema interpretatur. Defectus autem carnis Christi praeparatio est Ierusalem caelestis. Sequitur: *Et proficiscente eo de Iericho, et discipulis eius, et plurima multitudine, filius Timaei Bartimaeus caecus, sedebat iuxta viam mendicans. Beda*. Matthaeus duos iuxta viam sedentes, et ad Dominum clamantes, caecos dicit esse illuminatos; Lucas autem cum appropinquaret Iericho pari ordine illuminatum ab eo caecum esse perhibet; ubi nemo saltem sapiens putet Evangelistas sibimet contraria scribere; sed alium plenius scribere quae alter omisit. Intelligendum est ergo unum eorum fuisse potissimum; quod ex hoc apparet, quod et nomen eius et nomen patris eius Marcus commemoravit. *Aug. de con. Ev. l. 2. c. 65*. Hinc est ergo, quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cuius illuminatio tam claram famam huic miraculo comparuit, quam erat nota calamitas; Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio caeco intelligendus est par commemorare miraculum, et eiusdem miraculi modum parem. Sequitur: *Qui cum audisset, quod Iesus Nazarenus est: coepit clamare et dicere: Filii David Iesu miserere mei. Chrysost*. Filium David vocat caecus Dominum, praetereuntis turbae laudem audiens; ac prophetarum expectatione completa certificatus. Sequitur: *Et comminabantur illi multi, ut taceret. Orig*. Tanquam si dicat: Qui primi crediderant, increpabant ei clamanti, *Filii David*, ut taceret et non appellaret eum contemptibili nomine, sed diceret: Fili Dei miserere mei ; ille autem non destitit; unde sequitur: *Ille autem magis clamabat, filii David miserere mei*. Cuius clamorem Dominus exaudivit; unde sequitur: *Et stans Iesus praecepit illum vocari*. Vide autem, quod inferior est caecus, de quo Lucas loquitur; nam nec Iesus eum vocavit ut Matthaeus dicit, nec iussit eum vocari ut hic dicitur; sed iussit eum ad se adduci, quasi non potentem per se venire. Iste autem caecus ad imperium

Domini vocatur; unde sequitur: *Et vocant eum dicentes ei: Animaequior esto: surge, vocat te.* Ille autem abiiciens vestimentum venit ad eum. Sequitur: *Qui proiecto vestimento suo venit ad eum.* Forte vestimentum caeci et mendicantis, velamentum intelligitur caecitatis et mendicitatis quo fuerat circumdatus: quod abiiciens venit ad Iesum: quem appropinquantem Dominus interrogat; unde sequitur: *Et respondens Iesus ait illi: Quid tibi vis faciam? Beda.* Numquid qui lumen reddere poterat, quid vellet caecus ignorabat? Ad hoc ergo requirit ut petatur; ad hoc requirit ut cor ad orationem excitet. *Chrysost.* Vel quaerit, ne scilicet aliquis aestimaret quod aliud volenti accipere, aliud daret. Etenim consuetudo erat eius, voluntatem curandorum universis facere manifestam, et tunc medelam inducere, ut alios duceret in zelum, et ut ostenderet eum qui curandus erat, gratiae dono digne potiri. Sequitur: *Caecus autem dixit ei: Raboni, ut videam. Beda.* Parvipendit enim extra lucem caecus aliquid quaerere: quia etsi habere caecus quodlibet potest, sine luce non potest videre quod habet. *Hier.* Considerans autem Iesus promptam voluntatem, completione desiderii remunerat. *Orig. in Matt. tr. 15.* Dignius autem est dicere *Raboni*, vel, sicut in aliis dicitur, *Domine*, quam *Fili David*: unde propter illud quod dixit, *Fili David*, non praestitit ei sanitatem; sed propter hoc quod dicit, *Raboni*; unde sequitur: *Iesus autem dixit ei; Vade, fides tua salvum te fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in viam. Theoph.* Grata enim est anima caeci in eo, quod sanus effectus, Iesum non relinquit, sed secutus est eum. *Beda.* Mystice autem Iericho, quae interpretari dicitur Luna, defectum nostrae mutabilitatis designat. Appropinquans Dominus Iericho lumen caeco reddidit: quia veniens in carne et passioni appropinquans, multos ad fidem adduxit. Non enim primis incarnationis suae temporibus, sed paucis antequam pateretur annis, mysterium Verbi mundo exhibuit. *Hieron.* Caecitas etiam ex parte facta Iudaeis illustrabitur in fine, quando eis mittet Eliam prophetam. *Beda.* Quod autem appropinquans Iericho unum illuminavit, ac proficiscens de Iericho duos, hoc intimavit, quod ante passionem suam uni tantum populo Iudaeorum praedicavit: post resurrectionem vero atque ascensionem suam per Apostolos et Iudaeis, et Gentibus divinitatis et humanitatis suae arcana patefecit: quod vero Marcus unum illuminatum scribit, ad Gentium salutem respicit, ut eorum quos instruebat ad fidem salvationi figura congrueret. Matthaeus vero qui credentibus ex Hebraeis suum scribebat Evangelium, quod in Gentium quoque notitiam erat perventurum, recte duos dicit illuminatos, ut ad utrumque populum fidei gratiam pertinere doceret. Proficiscente igitur Domino et discipulis eius et plurima multitudine de Iericho, caecus sedebat iuxta viam mendicans; quia ascendente ad caelos Domino, et multis fidelium sequentibus, immo cunctis ab initio mundi electis, una cum illo ianuam regni caelestis ingredientibus, mox Gentium populus coepit suae illuminationis spem habere; qui mendicat iuxta viam sedens, quia necdum iter veritatis ingrediens ad hoc pervenire contendit. *Hieron.* Populus etiam Iudaeorum qui Scripturam conservat, nec complet, iuxta mensam mendicans esurit. Clamat autem, *Fili David miserere mei*; quia per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur. Comminantur autem ei multi ut taceat; quia peccata et daemonia compescunt clamorem pauperis; sed ille magis clamabat, quia ingravescente bello, manus ad lapidem adiutorii, hoc est Iesum Nazarenum cum clamore levandae sunt. *Beda.* Populus etiam Gentium agnita fama nominis Christi particeps eius fieri quaerebat, cui contradicebant multi: primo Iudaei, deinde etiam Gentiles; ne illuminandus Christum invocaret: nec tamen impugnantium furor eos, qui ad vitam erant praeordinati, valebat salute privare. Clamantem autem caecum transiens audivit: quia per humanitatem suam misertus est, qui per divinitatis potentiam mentis nostrae tenebras exclusit: quod enim propter nos natus et passus est Iesus, quasi transiit, quia haec actio temporalis est; stare autem Dei est immutabiliter cuncta disponere. Clamantem autem caecum Dominus vocati cum populo Gentium per praedicatores verbum fidei mittit, qui vocantes caecum animaequiorem esse, et surgere, atque ad Dominum venire praecipiunt, cum praedicando indoctis spem eos salutis habere, ac de corpore vitiorum erigi, atque ad virtutum studia se accingere iubent? Proiecto autem vestimento exilit, qui abiectis mundi retinaculis, expedito mentis gressu, ad largitorem aeternae lucis properat. *Hieron.* Venit etiam Iudaicus populus exiliens nudus veteri homine, ut hinnulus saliens super montes: quia segnitiem deponens, patriarchas, prophetas, Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit. Quam conveniens autem est ordo salutis, audivimus primo per prophetas, deinde clamamus per fidem, postea vocamur per Apostolos, surgimus per poenitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntatem. Caecus autem interrogatus hoc requirit, ut videat voluntatem Domini. *Beda.* Imitemur ergo et nos eum, non divitias, non terrena bona, non honores a Domino, sed lucem quaeramus, quam videre cum solis Angelis possumus, ad quam via fides est: unde et caeco respondetur; *Fides tua te salvum fecit.* Videt autem et sequitur qui bonum quod intelligit operatur: Iesum enim sequitur, qui bonum quod intelligit operatur, qui imitatur, eum, qui prosperari in hoc mundo noluit, opprobria ac irrisiones toleravit. Et quia rerum corporalium delectatione a gaudio interno cecidimus, cum qua amaritudine illuc redeatur ostendit. *Theoph.* Dicit autem quod secutus est Dominum in via, scilicet in hac vita: quia post hanc excluduntur omnes, qui hic eum non sequuntur ab operando mandata eius. *Hieron.* Vel via ista est quae dixit: *Ego sum via veritas et vita.* Haec est via angusta quae ducit ad ardua Ierosolymae, et Bethaniae ad montem olivarum, qui est mons luminis et consolationis.

CAP. XI.

Et cum appropinquaret Ierosolymae et Bethaniae ad montem olivarum mittit duos ex discipulis suis, et ait illis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit, solvite illum, et adducite. Et

si quis vobis dixerit, quid facitis? Dicite quia Domino necessarius est, et continuo illum dimittet huc. Et abeuntes, invenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bivio, et solvunt eum. Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis, solventes pullum? Qui dixerunt eis, sicut praeceperat illis Iesus, et dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum, et imponunt illi vestimenta sua; et sedit super eum. Multi autem vestimenta sua straverunt in via, alii autem frondes caedebant de arboribus, et sternebant in via. Et qui praeibant, et qui sequebantur clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, benedictum quod venit regnum patris nostri David: Hosanna in excelsis.

Chrysost. Postquam Dominus suae virtutis sufficientem experientiam dederat, et crux instabat in ianuis, omnia cum iam maiori agit claritate quae adversarios inflammatura erant; et ideo quamvis multoties prius ascenderit Ierosolymam, nunquam tamen cum tanta excellentia sicut modo. *Theoph.* Ut si velint, valeant gloriam eius agnoscere, et per prophetias de eo completas scirent, quod est verus Deus; si vero noluerint, maius fieret eis iudicium; quia tot claris miraculis non crediderunt. Huius igitur adventus claritatem Evangelista describens, dicit: *Et cum appropinquaret Ierosolymae, et Bethaniae ad montem olivarum mittit duos ex discipulis suis. Beda.* Bethania villula est, sive civitas in latere montis Oliveti, ubi Lazarus est suscitatus a mortuis. Quomodo autem discipulos miserit, et ad quid, ostendit subdens: *Et ait illis: Ite in castellum quod est contra vos. Theoph.* Considera vero quanta Dominus discipulis praedixerit, scilicet quod invenirent pullum; unde sequitur: *Et statim introeuntes illic invenietis pullum ligatum super quem nemo adhuc hominum sedit, solvite illum et adducite*; et quod impedirentur ab accipiendo; unde sequitur: *Et si quis vobis dixerit, quid facitis? Dicite quia Domino necessarius est:* et quod hoc dicto permitterentur accipere; unde sequitur: *Et continuo illum dimittet huc.* Et sicut Dominus praedixerat, ita impletur; unde sequitur: *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bivio, et solvunt eum. August. de con. Evang. lib. 2. c. 66.* Matthaeus asinam dicit, et pullum; ceteri autem de asina tacent. Ubi ergo utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius unum, alius alium commemoraret; quanto minus moveri oportet, si alius unum, alius utrumque commemorat. Sequitur: *Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis, solventes pullum? Qui dixerunt eis, sicut praeceperat illis Iesus, et dimiserunt eis*, scilicet pullum. *Theoph.* Non autem hoc permitterent, nisi divina virtus eis incumberet, cogens illos, praesertim quia rurales existentes et coloni permiserunt pullum auferre. Sequitur: *Et duxerunt pullum ad Iesum, et imponunt illi vestimenta sua; et sedit super eum. Chrysost.* Non quidem, quod ex necessitate a monte Oliveti usque Ierusalem super pullum ire Dominum oportebat, cum Iudaeam et omnem Galilaeam pedes perambulaverat; sed signum erat quod fiebat. Sequitur: *Multi autem vestimenta sua straverunt in via.* Magis autem ad ornatum et ad sacramentum pertinet, quam ad necessitatem. Sequitur: *Et qui praeibant, et qui sequebantur clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.* Multitudo enim donec corrupta non fuit, cognovit quod congruum erat; propter quod honorificavit Iesum unusquisque secundum propriam virtutem; unde laudantes ipsum, hymnum leviticum assumpserunt dicentes, *Hosanna*, quod secundum quosdam idem est quod salvum me fac: secundum vero quosdam idem quod hymnus. Aestimo autem primum esse verius, nam in 117. Psalmo habetur: *O Domine salvum me fac*, quod in Hebraico scriptum est: *Hosanna. Beda.* Est autem, *Hosanna* verbum Hebraicum compositum ex duobus, corrupto et et integro. Salva namque, sive salvifica apud eos dicitur hosy. At vero anna interiectio est deprecantis, quomodo apud Latinos est dolentis heu. *Hieron. Hosanna* igitur, idest salvifica dicunt, ut homines salventur ab eo benedicto vincente et veniente in nomine Domini, idest Patris sui, quoniam Filius de Patre nomen suscepit, et Pater de Filio. *Chrysost.* Sic ergo dant Deo gloriam dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Benedicunt etiam regnum Christi, dicentes: *Benedictum quod venit regnum Patris nostri David. Theoph.* Regnum autem David regnum Christi dicebant, et quia de semine David Christus descenderat, simulque quia David interpretatur manufortis: quis enim fuit manufortis, nisi Dominus, cuius manus tot et talia miracula operata est? *Chrysost.* Unde et multoties prophetae David nuncupant, propter originem Christi ex David secundum carnem. *Beda.* Legimus autem in Evangelio Ioannis, quia ne facerent eum regem, in montem fugit. Nunc autem ubi passurus Ierosolymam venit, non refugit eos, qui se regem nuncupant, ut aperte doceret, quia non temporalis et terreni, sed aeterni in caelis Rex esset imperii, atque ad regnum per contemptum mortis perveniret. Notandum autem quanta sit consonantia turbae cum voce Gabrielis qui ait: *Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris sui*, ut scilicet gentem cui David quondam temporalis regni gubernacula praebuit, hanc ipse verbis et factis ad regnum caeleste vocaret. *Chry.* Et ulterius dant gloriam Deo, cum subdunt: *Hosanna in excelsis*, idest hymnus et gloria sit universorum Deo, qui est in excelsis. *Hier.* Vel *Hosanna*, idest salvifica in excelsis et imis, idest ut iusti aedificentur in ruinam Angelorum, et terreni et subterranei etiam salventur. Mystice autem appropinquat Dominus Ierosolymae, quae est visio pacis. In qua manet fixa immobilisque felicitas, quae, secundum Apostolum, est omnium credentium. *Beda.* Bethania autem domus obedientiae dicitur, quia multos ante passionem suam docendo domum sibi obedientiae effecit; et in monte Oliveti posita esse dicitur: quia Ecclesiam unctione spiritualium charismatum, et scientiae pietatisque luce refovet. Misit autem discipulos in castellum quod contra eos erat, hoc est doctores qui indocta orbis loca quasi contra positi castelli moenia evangelizando penetrarent, destinavit. *Hieron.* Bini vocantur, et bini mittuntur discipuli Christi, quo-

niam caritas non consistit cum uno, ut dicitur *Eccl. cap. 4. Vae soli.* Duo educunt Hebraeos de Aegypto, duo deportant botrum de terra sancta, ut semper praepositi iungant opus et scientiam, et duo mandata de duabus tabulis proferant, et duobus fontibus abluantur, et de duobus vectibus arcam Domini portent, et inter duos Cherubin Deum cognoscant, spiritu et mente psallentes. *Theoph.* Non autem erat ei necessarius pullus; sed eum quaesivit, ostendens quod debebat se ad gentilem populum transferre. *Beda.* Pullus enim asinae lascivus et liber populum nationum significat; super quem nemo adhuc hominum sedit, quia nemo rationabilium doctorum frenum correctionis, quo vel linguam cohibere a malo, vel in arctam vitae vitam ire cogeretur, utilia suadendo contulerat. *Hieron.* Invenerunt autem pullum ligatum ante ianuam foris: quia populus gentilis ligatus erat vinculis peccatorum suorum ante ianuam fidei, idest extra Ecclesiam. *Ambros. in Luc.* Vel invenerunt eum ligatum ante ianuam: quia extra Christum quicumque est, foris est in via; qui autem in Christo est, foris non est. *In transitu*, sive in bivio addidit, ubi nullius certa possessio, non praesepe, non alimenta, non stabulum. Misera servitus cui vagum ius est: plures enim dominos habet qui unum non habet. Alieni alligant ut possideant, iste solvit ut teneat. Vehementiora enim dona novit esse quam vincula. *Beda.* Vel recte in bivio stabat, quia non viam certam vitae fideique tenebat, sed plures dubiosque sectarum calles sequebatur erroneus. *Hieron.* Vel in *bivio*, idest in libertate arbitrii, dubitans inter vitam et mortem. *Theoph.* Vel *in bivio*, idest in vita hac. Solutus est autem a discipulis per baptismum et fidem. *Hieron.* Quidam autem dicebant, *Quid facitis*? ac si dicerent: *Quis potest dimittere peccata? Theoph.* Vel magistri errorum, qui venientibus ad salutem Gentium doctoribus obsistebant, at postquam fidei dominicae potestas apparuit credentibus, adversariorum querelis liber credentium populus ad Dominum, quem corde portaret, adducebatur. Vestimenta autem Apostolorum quae illi imponunt, vel doctrina virtutum, vel discretio Scripturarum vel ecclesiasticorum dogmatum varietates intelligi possunt; quibus illi corda hominum ante nuda et frigida, quae Christo sessore digna fiant, operiunt. *Hieron.* Vel *imponunt vestimenta sua*, idest stolam primam immortalitatis per baptismi sacramenta afferunt. Sedit autem Iesus super eum, idest in eis regnare coepit, ut non regnet peccatum in lasciva carne, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu S. *Multi autem straverunt vestimenta sua in via*, sub pedibus pulli asinae. Qui sunt pedes, nisi extremi qui portant quos ad iudicandum constituit Apostolus? Qui et ipsi, etsi non sunt dorsum, in quo sedit Dominus, tamen cum militibus a Ioanne instruuntur. *Beda.* Vel multi vestimenta sua in via sternunt; quia sancti martyres propriae se carnis amictu exuentes, simplicioribus Dei famulis viam suo sanguine parant. Multi etiam vestimenta sua in via sternunt, quia corpora sua per abstinentiam domant, ut Dei iter ad montem parent, vel exempla bona sequentibus praebeant. Frondes autem vel ramos de arboribus caedunt, qui in doctrina veritatis semina patrum de eorum eloquio capiunt; et hoc in via Dei ad auditoris animum venientis, humili praedicatione submittunt. *Theoph.* Sternamus et nos viam vitae nostrae caedentes ramos de arboribus, idest sanctos imitantes: nam arbores sancti sunt, de quibus ille ramos caedit, qui virtutem imitatur eorum. *Hieron.* Iusti enim ut palma florebunt, angusti radicibus, lati in floribus et fructibus, quoniam bonus odor Christi sunt. Sternunt viam mandatorum Dei bona fama. Qui praeibant, prophetae sunt; et qui sequebantur, Apostoli. *Beda.* Et quia omnes electi, sive qui in Iudaea esse poterant, sive qui nunc in Ecclesia existunt, in Mediatorem Dei et hominum crediderunt et credunt; qui praeeunt et qui sequuntur *Hosanna* clamabant. *Theoph.* Sed et qui praeeunt, et qui sequuntur nostrorum actuum ad laudem sunt Dei: quidam enim in praeterita vita bonum fecerunt initium; sequens vero non est ut prior, neque in laudem Dei finita.

2. Et introivit Ierosolymam in templum, et circumspectis omnibus cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et alia die cum exiret a Bethania, esuriit. Cumque vidisset longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil invenit praeter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: Iam non amplius in aeternum ex te quisquam fructum manducet. Et audiebant discipuli eius.

2. *Beda.* Appropinquante tempore passionis, appropinquare voluit Dominus loco passionis, ut per hoc intimaret quia sua sponte mortem subiret; unde dicitur: *Et introivit Ierosolymam in templum.* Quod autem ingressus civitatem primo templum adiit, formam nobis religionis quam sequamur praemonstrat, ut cum forte quemlibet locum in quo sit domus orationis intramus, primo ad hanc divertamus. Hoc quoque intelligendum est, quod tantae Dominus fuerat paupertatis, et ita nulli sit sit adulatus, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam invenerit mansionem; sed in agerulo parvulo apud Lazarum sororesque eius habitaret: eorum quippe vicus Bethania est; unde sequitur: *Et circumspectis omnibus*, si quis eum hospitio susciperet, *cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim.* Non hoc semel fecit; sed per omnes quinque dies ex quo Ierosolymam ascenderat usque ad tempus passionis hoc ipsum semper agere solebat, ut per diem in templo doceret, nocte vero exiens moraretur in monte Oliveti. Sequitur: *Et alia die cum exiret a Bethania, esuriit. Chrysost.* Qualiter autem mane esuriebat ut Matthaeus dicit, nisi quia dispensative hoc carni suae concessit? Sequitur: *Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in eo.* Manifestum est autem, quod hoc secundum suspicionem discipulorum dicitur, qui aestimabant propter hoc Christum ad ficulneam accessisse; et propter hoc ficulneam ipsam maledictam esse, quod in ea fructum non invenit; nam sequitur: *Et cum venisset ad eam, nihil invenit praeter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: Iam non amplius in aeternum quisquam ex te fructum manducet.* Maledicit

ergo ficulneam propter discipulos ut confidant. Quia enim ubique beneficia tribuebat, nullumque puniebat; oportebat autem eius punitivae virtutis demonstrationem praebere, ut discerent quia posset etiam Iudaeos persequentes siccare; noluit hoc demonstrare in hominibus; unde in planta suae punitivae virtutis praebuit signum: unde ostenditur, quod principaliter propter hoc ad ficulneam venit, non propter esuriem. Quis enim tam inscius est, ut putet quod matutino tempore tali stimularetur esurie; aut quid est quod impediret eum comedere antequam domum exiret? Neque potest dici quod visio fructus excitavit in esuriem appetitum: non enim erat ficorum tempus. Sed si esuriebat, cur de alio comedere non quaerebat, sed de ficu fructus ante tempus tribuere non valente? Qua etiam poena erat dignum, ficum fructum non habere ante tempus? Ideoque ex his sufficienter syllogizari potest, quod propriam volebat demonstrare virtutem, ut non frangerentur animis in eius passione. *The.* Volens ostendere discipulis, quod, si vellet, hos qui crucifixuri erant ipsum, in momento posset exterminare. Mystice autem Dominus introivit in templum, sed rursus exivit, ostendens quod ipsum relinqueret desertum et in rapinam. *Beda.* Circumspicit autem omnia corda, et cum in contradicentibus veritati non inveniat ubi caput reclinet, secedit ad fideles, et in eis qui obediunt mansionem fecit: Bethania namque domus obedientiae dicitur. *Hieron.* Mane autem ad Iudaeos venit, atque nos in vespera mundi visitat. *Beda.* Sicut autem parabolas loquitur, ita et operatur; ideo esuriens in ficu fructum quaerit, cuius nondum tempus esse novit, et tamen eam perpetua sterilitate damnavit, ut ostenderet plebem Iudaeorum propter folia, idest verba iustitiae, quae habebat sine fructu, idest bono opere, non posse salvari, sed scindi et in ignem mitti. Esuriens ergo, idest salutem humani generis desiderans, vidit ficum, idest Iudaeum habentem folia, idest eloquia legis et prophetarum, et quaesivit in ea fructum boni operis, docendo, miracula faciendo; et non invenit, et ideo damnavit. Tu quoque, si non vis damnari a Christo in iudicio, arbor sterilis esse caveto; sed potius pauperi Christo fructum pietatis quo indiget, offer. *Chrysost.* Est autem et aliter dicere, quod Dominus ante tempus fructum quaesivit in ficu, et non inveniens maledixit: quia omnes qui mandata legis adimplent, isti suo tempore fructificare dicuntur; sicut est illud mandatum, *Non moechaberis.* Qui autem non solum non moechatur, sed permanet virgo, quod est magis, virtutibus excedit. Dominus autem a perfectis non solum exigit ut virtutes observent, sed supra mandata fructificent.

3. Et veniunt iterum Ierosolymam. Et cum introiret in templum, coepit eiicere vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit; et non sinebat ut quisque transferret vas per templum. Et docebat cos dicens eis: Nonne scriptum est, quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Quo audito principes Sacerdotum et scribae, quaerebant quomodo eum perderent. Timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina eius.

3. *Beda.* Quod maledicendo ficum infructuosam per figuram Dominus fecit, hoc idem mox apertius ostendit eiiciendo improbos de templo. Ficus enim non peccavit, si ante tempus fructum non habuit, sed Sacerdotes; unde dicitur: *Et veniunt Ierosolymam. Et cum introisset in templum, coepit eiicere vendentes in templo.* Et quidem credendum est, quod ea tantum vendi vel emi repererit in templo, quae ad ministerium templi necessaria essent. Si ergo ea quae alibi libere geri poterant, Dominus in domo sua temporalia negotia geri non patitur; quanto magis per ea quae numquam fieri licet, plus caelestis irae merentur, si in aedibus Deo sacratis aguntur? Sequitur: *Et mensas nummulariorum, Theoph.* Nummularios vocat campsores nummorum; nummus enim genus aeris minuti est. Sequitur: *Et cathedras vendentium columbas evertit. Beda.* Quia Spiritus S. in columba super Dominum apparuit, recte per columbas Spiritus S. charismata designantur. Columba igitur venditur, quando manus impositio per quam Spiritus S. recipitur, ad pretium praebetur. Cathedras autem vendentium columbas evertit, quia qui spiritualem gratiam venundant, vel ante homines, vel ante Dei oculos sacerdotio privantur. *Theoph.* Sed et si quis baptismatis gratiam et puritatem tradiderit daemoni per peccatum, suam columbam vendidit: et propter hoc foras de templo eiicitur. Sequitur: *Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum. Beda.* De vasis illis dicit, qui mercandi gratia inferebantur. Ceterum absit ut vasa Deo dicata Dominus eiiceret de templo: vel introferre prohiberet in templum, ubi futuri examinis praetendit exemplum, quia de Ecclesia repellit reprobos, et ne ultra ad interturbandam Ecclesiam intrent, aeterno eos verbere compescit. Sed et peccata quae cordibus fidelium inerant, divinitus immissa compunctio tollit; et ne ultra repetantur, divina in eis gratia adiuvat. Sequitur: *Et docebat eos dicens: Nonne scriptum est, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus? Hieron.* Iuxta Isaiam, *Vos autem fecistis speluncam latronum*, iuxta Ieremiam. *Beda.* Omnibus, inquit, gentibus, non uni genti Iudaeae, nec in uno Ierosolymae urbis loco, sed in toto orbe terrarum: et nequaquam taurorum et hircorum et arietum, sed orationis. *Theoph.* Speluncam autem latronum ad lucrum se congregat. Quia ergo illa animalia quae ad sacrificium oblata erant, causa lucri vendebant, latrones ipsos dixit. Ad hoc enim in templo erant, vel ut non dantes corporaliter persequerentur, vel dantes spiritualiter necarent. Templum etiam et domus Dei mens est et conscientia fidelium, quae si in laesione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident. Ergo mens fidelium spelunca latronis fit, quando relicta simplicitate sanctitatis, illud conatur agere, quo valeat proximis nocere. *August. de con. Evan. lib. 2. cap. 67.* Ioannes autem longe diverso ordine hoc narrat: unde manifestum est non semel, sed iterum hoc esse a Domino factum; sed illud primum commemoratum a Ioanne, hoc ultimum a ceteris tribus. *Theoph.*

Quod etiam est in maiorem redargutionem Iudaeorum, quia cum Dominus hoc toties fecerit, ipsi minime se correxerunt. *August. de con. Evan. lib. 2. cap.28.* In hoc etiam Marcus non eundem tenet cum Matthaeo, sed quia Matthaeus ita connectit: *Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam*: unde mane revertentem in civitatem, arbori maledixisse commemorat, probabilius creditur ipse potius tenuisse ordinem temporis de vendentibus et ementibus eiectis de templo. Praetermisit ergo Marcus quod prima die factum est, cum intravit in templum, et recordatum interposuit, cum dixisset quod non invenit aliquid in ficulnea praeter folia, quod secundo die factum est, sicut ambo testantur. *Glos.* Quem autem effectum correctio Domini in ministris templi habuerit, ostendit Evangelista, cum subdit: *Quo audito Principes Sacerdotum et scribae, quaerebant quomodo eum perderent.* Secundum illud Amos *c.5. Odio habuerunt corripientem in porta, et loquentem perfecte abominati sunt.* Ad hoc autem tam iniquo proposito ad tempus solo timore retrahebantur; unde subditur: *Timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina eius.* Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum et pharisaei, ut alibi dicitur.

4. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respondens Iesus ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti tollere, et mittere in mari, et non haesitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis, omnia quaecumquo orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in caelis est, dimittet vobis peccata vestra.

4. *Hieron.* Relinquens Dominus post se tenebras in Iudaeorum cordibus, ut Sol egrediebatur de civitate ad aliam quae est benevola et obediens; et hoc significatur cum dicitur: *Et cum vespera esse facta, egrediebatur de civitate.* Sed occidit Sol, et oritur Sol: lux enim ablata a scribis, lucet in Apostolis: unde in civitatem revertitur, propter quod subditur: *Et cum mane transirent*, scilicet in civitatem euntes, *viderunt ficum aridam factam a radicibus. Theoph.* Quod miraculum magnum videtur in hoc, quod tam humidam et viridem arborem siccaverit. Quamvis autem Matthaeus dicat ficulneam continuo arefactam et quod videntes discipuli admirati sunt, non admireris si nunc a Marco audis ficum in crastinum arefactam vidisse discipulos. Nam sic intelligendum est hoc quod dicitur a Matthaeo, scilicet quod non statim viderunt, sed in crastinum. *August. de con. Evang. lib. 2. c. 68.* Intelligitur autem non tunc aruisse quando viderunt; sed continuo quando maledicta est; neque enim arescentem, sed penitus arefactam viderunt, ac sic eam continue in verbo Domini aruisse intellexerunt. *Hier.* Ficus autem arida a radicibus, Synagoga est a Cayn, et a ceteris, a quibus omnissan guis Abel usque ad Zachariam requiritur. *Beda.* A radicibus autem arefacta est ficus, ut ostenderetur gens impia, non ad tempus, vel ex parte corripienda externorum incursibus, et per poenitentiam liberanda, sicut saepe factum est; sed aeterna damnatione ferienda. Vel arefacta est a radicibus, ut ostendatur non solum humano extrinsecus, sed divino intus favore funditus destituenda: nam et vitam perdit in caelis, et patriam in terris. *Hieron.* Petrus autem agnoscit aridam et abscisam radicem, cui succedit oliva fructifera pulchra vocata a Domino; unde sequitur: *Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Chry.* Quod autem Petrus et alii discipuli mirati sunt, non erat perfectae fidei: non enim magnum erat hoc Deo. Quia ergo non manifeste noverant eius virtutem, eorum ignorantia fecit eos in admirationem prorumpere; et ideo subditur: *Et respondens Iesus ait illis: Habetis fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti*; quasi dicat: Non solum lignum siccare poteritis, sed et montem iussu ac praecepto transmutare. *Theoph.* Mirare autem divinam misericordiam qualiter nobis appropinquantibus ad eum per fidem, miraculorum virtutem condonat, quam ipse possidet per naturam, intantum ut etiam montes transmutare possimus. *Beda.* Solent autem Gentiles, qui contra Ecclesiam maledicta scripsere, improperare nostris, quia non habuerunt plenam fidem Dei, qui numquam montes transferre potuerunt. Quibus respondendum est non omnia scripta esse quae in Ecclesia sunt gesta, sicut et de factis ipsius Christi Scriptura testatur. Fieri autem potuit, si necessitas id fieri poposcisset. quomodo factum legimus precibus beati patris Gregorii, Neocaesareae Ponti Antistitis, viri meritis et virtutibus eximii, ut mons in terra tantum loco cederet, quantum incolae civitatis opus habebant. *Chrysost.* Vel aliter: Sicut ficus non propter se siccavit, sed in signum Ierusalem ad arefactionem perventurae, et ad demonstrationem virtutis suae; sic intelligendum est et de promissione quae est circa montem; quamvis huiusmodi transmutatio non sit impossibilis secundum Dei virtutem. *Hier.* Christus igitur qui est mons crescens de lapide absciso sine manibus, tollitur et mittitur in mare, quando Apostoli dicunt *Act.13. Digne transferamur ad gentes alteras, quia vos indignos iudicastis audiendi verbum Dei. Beda.* Vel quia montis nomine diabolus significatur propter superbiam; mons ad praeceptum eorum qui fortes sunt in fide tollitur de terra, et in mare proiicitur, cum praedicantibus verbum Dei doctoribus sanctis, immundus spiritus ab eorum corde repellitur, qui ad vitam sunt praeordinati, et in turbulentis amarisque infidelium mentibus vesaniam suae tyrannidis exercere permittitur. In quo tanto acrius desaevit, quanto amplius se dolet a laesione priorum fuisse depulsum. Sequitur: *Propterea dico vobis: omnia quaecumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. Theoph.* Qui enim ex affectu credit, manife-

Vestrum est de cetero miracula facere, ego enim vado. *August. tr. 72.* Et ne quisquam hoc sibi tribueret, ut etiam illa opera maiora seipsum facere ostenderet, adiecit: *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Qui dixerat, *Faciet*, post ait, *faciam*; tamquam diceret: Non vobis hoc impossibile videatur: non enim poterit esse maior me, qui credit in me; sed ego sum facturus et tunc maiora, quam nunc per me; quod non est defectio, sed dignatio. *Chrys.ib.* Dicunt autem, *In nomine meo*, quia et Apostoli dicebant *Act. 3. In nomine Christi Iesu surge, et ambula.* Omnia enim signa quae fecerunt, ipse faciebat, et manus Domini erat cum illis. *Theo.* Exponit autem nobis per hoc miraculorum doctrinam: nam per orationem, ac invocationem sui nominis potest quis exercere prodigia. *August. ib.* Sed quid est, *Quodcumque petieritis*, cum videamus plerumque fideles eius petere, et non accipere? An forte propterea quia male petunt? Male enim usurus eo quod vult accipere, Deo potius miserante non accepit. Quomodo ergo intelligendum est, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, si Deus aliqua petentibus fidelibus etiam consulendo non facit? An forte solis Apostolis hoc dictum debemus accipere? Absit: superius enim dixerat, *Qui credit in me, opera quae ego facio et ipse faciet.* Ipsos quoque si cogitemus Apostolos, inveniemus eum qui plus omnibus laboravit rogasse, ut ab eo discederet Angelus Satanae, nec tamen quod rogaverat accepisse. Sed audi quod illic positum est, *In nomine meo*, quod est Christus Iesus. Christus Regem, Iesus Salvatorem significat; ac per hoc quodcumque petimus adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine Salvatoris; et tamen ipse Salvator est, non solum quando facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quoniam quod videt peti contra salutem, non faciendo se exhibet Salvatorem. Novit enim medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat aegrotus; et ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem. Sane quaedam quamvis in nomine eius petamus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit: differtur enim quod petimus, non negatur. Continuo autem subiecit, *Ut glorificetur Pater in Filio, si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Nullo modo igitur sine Patre Filius facit, quandoquidem, ut in illo Pater glorificetur, propterea facit. *Chrysost. ib.* Cum enim Filius ostendatur magna potens, glorificabitur ille, qui genuit. Ideo autem secundo id ponit, ut certificet suipsius sermonem. *Theoph.* Attende etiam seriem paternae glorificationis. In nomine Iesu facta sunt signa per quae credebant Apostolorum sermonibus; et sic dum ad notitiam Patris pervenirent, glorificabatur Pater in Filio.

5. Si diligitis me, mandata mea servate: et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.

5. *Chrysost. ho. 74.* Quia Dominus dixerat, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, ut non aestiment omnem simpliciter petitionem valere, induxit: *Si diligitis me, mandata mea servate*; quasi dicat; Tunc faciam quod petitis. Vel quia audientes, quoniam *ad Patrem vado*, consequens erat eos turbari, dicit, Non est hoc me amare, ut turbemini, sed ut faciatis mandata mea: hoc est enim amor, obedire et credere ei qui diligitur. Quia vero consequens erat eos vehementer inquirere carnis praesentiam, et illam habere consolationem, quam prius habuerunt, subiungit: *Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis. August. tract. 74.* In quo ostendit et seipsum esse paraclitum. Paraclitus autem Latine dicitur advocatus, et dictum est de Christo *1. Ioan. 1. Advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. Alcuin.* Vel *paraclitum*, idest consolatorem: habebant enim et tunc unum consolatorem, qui miraculorum dulcedine, et praedicatione eos erigere et confortare solebat. *Didym. de Spiritu S.* Sed Spiritum S. alium paraclitum nominavit, non iuxta naturae differentiam, sed iuxta operationis diversitatem. Cum enim Salvator mediatoris, et legati personam habebat, ex qua pontifex deprecetur pro peccati nostris, Spiritus S. secundum aliam significationem paraclitus, ab eo quod consolatur in tristitia positos, nuncupatus est. Verum noli ex Filii et Spiritus S. operatione diversa varias aestimare naturas; siquidem in alio loco reperitur paraclitus Spiritus legati apud Patrem persona fungi, ut ibi *Rom. 8. Ipse Spiritus interpellat pro nobis.* Salvator quoque consolationem operatur in cordibus eorum, qui indigent: scriptum est enim *1 Mach. 14. Et humiles populi sui consolatus est. Chrysost. ib.* Ait autem, *Rogabo Patrem*, ut fide dignum faciat eis sermonem; quoniam si dixisset, Ego mittam, non simpliciter credidissent. *Aug. con. Aria. c. 19.* Qui tamen ut inseparabilia sua et Patris opera demonstraret, alibi ait *infr. 16. Cum abiero, mittam eum ad vos. Chrys. ib.* Quid autem Apostolis plus haberet, si Patrem solum rogaret, ut Spiritum aliis daret? quoniam illi multoties et sine oratione ostenduntur hoc facientes. *Alcuin. Rogabo* igitur dicit, ut inferior secundum humanitatem *Patrem* meum, cui sum aequalis et consubstantialis secundum divinam naturam. *Chrysost. ib.* Dicit autem, *Ut maneat vobiscum in aeternum*, quoniam neque post mortem recedit. Per hoc etiam occulte insinuat, quod Spiritus S. non patietur mortem ut ipse, neque abibit. Ne autem paraclitum audientes, rursus incarnationem aliam suspicentur, et oculis putent eum videre, subiungit: *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. August. ib.* Hic est utique in Trinitate Spiritus S. quem Patri et Filio consubstantialem et coaeternum fides catholica profitetur. *Chrysoss. ib.* Spiritum autem veritatis eum vocat per hoc, quod figuras veteris testamenti manifestat. Mundum autem hic malos dicit; visionem autem certissimam cognitionem dicit, quia visus est apertior sensus. *Bed.* Nota etiam quod cum Spiritum S. Spiritum veritatis dicit, Spiritum S. esse Spiritum suum ostendit: deinde cum a Patre eum dari narrat, Patris etiam eum Spiritum esse declarat, ac per hoc Spiritus S. a Patre procedit et Filio. *Greg. 5. Mor. cap. 20.* Spiritus autem sanctus omnem quem repleverit, ad desideranda invisibilia

accendit; et quoniam mundana corda solum visibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda invisibilia non assurgit. Saeculares etenim mentes quanto se foras per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius, sinum cordis angustant. *August. ib.* Sic autem mundum, idest mundi dilectores, dicit non posse accipere Spiritum S. velut si dicamus: Iniustitia iusta esse non potest. Mundus ergo, idest mundi dilectores non potest eum accipere, quia non videt eum. Non enim habet invisibiles oculos mundana dilectio, per quos videri Spiritus S. nisi invisibiliter non potest. Sequitur: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit.* Sed ne putarent quod dictum est, *Apud vos manebit*, ita dictum, quemadmodum apud homines hospes visibiliter manere consuevit, adiecit, *In vobis erit. Chrysost. ib.* Quasi dicat: Non ita apud vos manebit sicut ego, sed in vestris habitabit animabus. *August. ib.* Prius autem est esse alicubi, post manere. Sed exposuit quod dixerat, *Apud vos*, cum adiunxit, *In vobis.* Si enim non sit in vobis, non potest esse in vobis eius scientia: sic enim a vobis videtur in vobis et vestra conscientia. *Greg. 2. Moral. cap. 41.* Si autem Spiritus S. in discipulis manet, quomodo iam singulare signum erit quod in mediatore permanet, secundum illud *supr. 1. Supra quem videris Spiritum descendentem et manentem, hic est qui baptizat.* Quod tamen citius cognoscimus si dona eiusdem Spiritus discernamus: in his enim donis sine quibus ad vitam perveniri non potest, Spiritus S. in electis omnibus semper manet; in illis autem quibus non nostra vita servatur, sed aliorum quaeritur, nequaquam semper manet: aliquando enim se a signorum ostensionibus subtrahit, ut eo humilius virtutes eius habeantur. Christus autem in cunctis eum et semper habet praesentem. *Chrysost. ib.* Hic autem sermo oppositas haereses velut uno ictu sustulit: nam dicere *alium*, ostendit eius, idest Spiritus, hypostaseos differentiam; dicere vero *paraclitum*, substantiae cognitionem. *August. contra Arianos cap. 19.* Consolatorem enim, quod officium tamquam personae infimae in Trinitate Spiritui S. deputant, Deum dicit Apostolus secundum illud *2. Cor. 8. Is qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus.* Deus est itaque Spiritus S. qui consolatur humiles. Aut si hoc de Patre, vel Filio dictum ab Apostolo volunt accipi, desinant consolationis tamquam munere proprio separare a Patre, et Filio Spiritum S. *Aug. sup. Io. tr. 74.* Sed cum *caritas Dei diffusa sit in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis. Rom. 5.* quomodo diligemus, et mandata Christi servabimus, ut eum accipiamus, quem nisi habuerimus, diligere et mandata servare non possumus? An forte praecedit in nobis caritas, qua diligamus Christum, ut diligendo Christum eiusque faciendo mandata mereamur accipere Spiritum S. ut caritas Dei Patris diffundatur in cordibus nostris? Perversa est ista sententia. Qui enim se Filium Dei diligere credit, et Patrem non diligit, profecto nec Filium diligit, sed quod sibiipsi videtur confinxit. Restat ergo, ut intelligamus Spiritum S. habere qui diligit, et habendo mereri, ut plus habeat, et plus habendo plus diligat. Iam itaque habebant Spiritum discipuli, quem Dominus promittebat; sed dandus eis erat amplius: habebant occulte, accepturi erant manifeste. Proinde non solum non habenti, verum etiam habenti non incassum promittitur; non habenti quidem ut habeatur, habenti autem ut amplius habeatur. *Chrysost. ib.* Quando igitur discipulos purgaverat per sacrificium passionis, et peccatum solutum erat, et ipsi ad pericula et agones mittebantur, oportebat Spiritum S. venire abundanter. Non autem statim post resurrectionem, ut in multo eius constituti desiderio, cum multa eum suscipiant gratia.

6. Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Adhuc modicum, et mundus iam me non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, et vos vivetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis. Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.

6. *Augustin. tract. 75.* Ne quisquam putaret, quod ita Spiritum S. Dominus daturus fuerat, velut per seipsum non et ipse esset futurus cum eis, adiecit, et ait: *Non relinquam vos orphanos.* Orphani pupilli sunt: illud enim est Graecum, hoc Latinum. Quamvis ergo nos Filius Dei suo Patri adoptavit filios, tamen in hoc etiam ipse erga nos paternum ostendit affectum. *Chrysost. hom. 74.* Et quidem a principio dixerat, Venietis quo ego vado: sed quia longum tempus erat, promisit Spiritum. Et quia nesciebant quid est hoc, promittit eis suam praesentiam, quam maxime quaerebant, cum dicit: *Veniam ad vos.* Ne tamen rursus eandem quaerant praesentiam, qualem et prius habuerunt, occulte hoc excludit, cum subdit: *Adhuc modicum et mundus me iam non videt; vos autem videtis me*; ac si diceret: Veniam quidem ad vos, non tamen ut prius vobiscum per unamquamque diem consistens. Et ne dicant: Qualiter igitur Iudaeis dixisti: Amodo non videbitis me? solvit opinionem dicens: *Ad vos solos veniam. August. ib.* Videbat enim tunc eum mundus carneis oculis in carne conspicuum; non autem videbat quod in carne Verbum latebat. Sed quoniam post resurrectionem etiam carnem suam, quam non solum videndam, verum etiam contrectandam demonstravit suis, noluit demonstrare non suis, hinc dictum est: *Adhuc modicum et mundus iam me non videt; vos autem videbitis me.* Sed quoniam in iudicio eum mundus videbit, quo nomine significati sunt a regno eius alieni; melius intelligitur illud etiam tempus significare voluisse quando in fine saeculi auferetur ab oculis damnatorum, ut eum de cetero videant diligentes. *Modicum* autem dixit, quia id quod prolixum videtur hominibus, brevissimum est ante oculos Dei. Sequitur: *Quia ego vivo, et vos vivetis. Theoph.* Quasi dicat: Etsi mortem subiero, tamen resurgo. Vos quoque vivetis, hoc est cum videritis me, laetabimini, et tamquam mortui reviviscetis in apparitione mea. *Chrys. ib.* Mihi autem videtur vitam non praesentem dicere, sed futuram; ac si dicat: Mors crucis non distare faciet vos a me in finem; sed momento parvo occultabit me a vobis. *August. ib.* Cur autem de praesenti se dixerit vivere, illos autem de

futuro esse victuros, nisi quia et vitam carnis (1) resurgentibus qualis in ipso praecedebat, et illis est pollicitus secuturam? Et quia ipsius mox futura erat resurrectio, praesentis temporis ponit verbum propter significandam celeritatem; illorum autem quoniam saeculi differtur in finem, non ait, Vivitis, sed *vivetis*. Quia vero vivit ille, ideo et nos vivemus: *per hominem quippe mors, et per hominem resurrectio mortuorum 1. Cor. 15.* Sequitur: *In illo die*, de quo scilicet ait, *Et vos vivetis, vos cognoscetis*, contemplando, quamvis et nunc credendo noverimus, *quia ego sum in Patre, et vos in me, et ego in vobis*; quia quando vivemus ea vita, qua mors absorbetur, tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est iam per ipsum, ut sit in nobis, et nos in ipso. *Chrysost. ib.* Vel *in illo die* cum resurgam *cognoscetis*: quia cum viderunt eum resurrexisse et esse cum eis, tunc certissimam fidem didicerunt. Magna enim erat virtus Spiritus S. quae omnia eos docebat. Quod autem dictum est, *Ego sum in Patre*, humilitatis est; quod autem dicit, *Et vos in me, et ego in vobis*, humanitatis est et auxilii, quod est a Deo. Consuevit enim Scriptura multoties eisdem verbis in Deo et hominibus positis non similiter uti. *Hilar. 8. de Trinit.* Vel hoc dicit, ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos autem in eo per corporalem eius nativitatem; et ille rursus in nobis per sacramenti mysterium inesse crederetur: ipse enim testatus est *supra 6. Qui edit carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo. Alcuin.* Per dilectionem autem et observantiam mandatorum eius, tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est per ipsum, ut sit in nobis et nos in ipso. Et ut omnibus non tantum Apostolis hanc beatitudinem promisisse videatur, adiungit: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me. August. ib.* Qui habet in memoria et servat in vita; qui habet in sermonibus et servat in operibus; qui habet audiendo et servat faciendo; qui habet faciendo et servat perseverando, ipse est qui diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. *Theoph.* Ac si dicat: Vos putatis quod ex affectione quadam tristamini de morte mea; sed ego signum dilectionis reputo mandata mea servari. Qualem autem praerogativam obtineat qui diligit, ostendit subdens, *Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum. Aug. ib.* Sed quid est *diligam*: idest tamquam nunc non diligat? Exponit per id quod sequitur: *Et manifestabo ei meipsum*; ad hoc diligam ut manifestem, et ipsam visionem mercedem fidei capiamus. Nunc enim ad hoc nos dilexit ut credamus, tunc ad hoc ut videamus: quia et nos nunc diligimus credendo quod videbimus; tunc autem diligemus videndo quod credidimus. *Aug. ad Paulin. de videndo Deo cap. 1. in fine.* Sic autem promisit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum Patre Deum unum, non quomodo in hoc saeculo visus est in corpore et a malis. *Theoph.* Vel quia post resurrectionem appariturus illis erat in corpore magis repraesentante divinitatem, ne credant ipsum spiritum fore seu phantasma, ob hoc praedixit illis, ut tunc videntes illum non diffidant, sed reminiscant, quia propter mandatorum suorum custodiam apparet eis; atque ideo tenentur semper custodire illa, ut perpetuo eis appareat.

(1) *Al.* resurgentis.

7. Dicit ei Iudas, non ille Scariotis: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo? Respondit Iesus, et dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me Patris. Haec locutus sum vobis apud vos manens. Paraclitus autem Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quaecumque dixero vobis. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

7. *August. tract. 76.* Quia Dominus dixerat: *Adhuc modicum et mundus me iam non videt: vos autem videbitis me*: interrogavit eum de hoc ipse Iudas, non ille traditor eius, qui Scariotis cognominatus est, sed cuius Epistola inter Scripturas canonicas legitur; unde dicitur: *Dicit ei Iudas non ille Scariotis: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo?* Causam quaesivit quare non se mundo, sed suis manifestaturus esset. Dominus autem exponit quare suis se manifestaturus est, non alienis: quia scilicet hi diligunt, illi vero non diligunt; unde sequitur: *Respondit Iesus, et dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, Gregor. hom. 30.* Probatio enim dilectionis exhibitio est operis: numquam amor Dei est otiosus: operatur enim magna si est; si vero operari renuerit, amor non est. *August. ib.* Dilectio autem sanctos discernit a mundo, quae facit unanimes habitare in domo, in qua facit Pater et Filius mansionem; qui donant et ipsam dilectionem, quibus in fine donabunt suam manifestationem. Est enim quaedam Dei manifestatio interior, quam prorsus impii non noverunt, quibus Dei Patris et Spiritus S. manifestatio nulla est; Filii vero esse potuit, sed in carne, quae nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest, sed ad modicum tempus; et hoc ad iudicium, non gaudium, ad supplicium, non ad praemium; unde sequitur: *Et ad eum veniemus.* Veniunt quidem ad nos dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo; ut sit nobis eorum non extranea visio, sed interna, et in nobis eorum non transitoria mansio, sed aeterna; unde sequitur: *Et mansionem apud eum faciemus. Greg. hom. 30.* In quorundam etenim corda venit, et mansionem non facit; quia per compunctionem quidem respectum Dei percipiunt, sed tentationis tempore hoc ipsum quod compuncti fuerant obliviscuntur, sicque ad perpetranda peccata redeunt, ac si haec minime planxissent. Qui ergo Deum vere diligit, in eius corde Dominus et venit, et mansio-

nem facit : quia sic eum divinitatis amor penetrat, ut ab hoc amore, tentationis tempore non recedat : ille enim vere amat, cuius mentem delectatio prava ex consensu non superat. *August. trac. 76.* An forte putabitur, mansionem in dilectore suo facientibus Patre et Filio exclusus esse ab hac mansione Spiritus S? Quid est ergo quod superius ait de Spiritu S. *Apud vos manebit, et in vobis erit*? Nisi forte quisquam sic absurdus est, ut arbitretur, cum Pater et Filius venerint, discessurum inde Spiritum S. tamquam locum daturum maioribus? Sed et huic carcali cogitationi occurrit Scriptura, cum dicit: *Ut maneat vobiscum in aeternum.* In eadem ergo mansione cum ipsis erit in aeternum : quia nec ille sine ipsis venit, nec ille sine eo; sed propter insinuationem Trinitatis, personis singulis nominatis dicuntur quaedam, non tamen aliis separatis intelliguntur, propter eiusdem Trinitatis substantiam. *Greg. ib.* Tanto autem quisque a superno amore disiungitur, quanto inferius delectatur ; unde subditur : *Qui non diligit me, sermones meos non servat.* De dilectione ergo conditoris, lingua, mens, et vita requiratur. *Chrysost. hom. 74.* Vel aliter totum : Aestimavit Iudas, sicut mortuos videmus in somno, ita et se eum esse visuros; unde quaerit : *Quid est quod debes te manifestare nobis, et non mundo ?* quasi dicat : Vae nobis, quoniam morieris, et ut mortuus debes nobis assistere. Ne igitur hoc suspicentur, dicit: *Ego et Pater ad eum veniemus;* quasi dicat: Sicut Pater manifestat seipsum, ita et ego: *et mansionem apud eum faciemus :* quod somniorum non est. Sequitur : *Et sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me Patris;* quasi dicat: Non me solum, sed neque Patrem amat, qui hunc non audit sermonem. Dicit autem hoc, quoniam nihil extra Patrem loquitur, neque praeter id quod illi videtur. *August. ib.* Et fortasse propter aliquam distinctionem, ubi suos dixit, plaraliter sermones dixit, dicens : *Qui non diligit me, sermones meos non servat.* Ubi autem sermonem, hoc est verbum non suum esse dixit, sed Patris, seipsum intelligi voluit : non enim suum, sed Patris est Verbum ; quomodo nec sua imago, sed Patris; nec suus Filius, sed Patris. Recte igitur auctori tribuit quod facit aequalis, a quo habet hoc ipsum, quod illi est (1) indifferens et aequalis. *Chrysost. ib.* Quia vero eorum quae dixerat, quaedam manifesta erant, et quaedam non intellexerunt, ut non turbarentur, subiungit : *Haec locutus sum vobis apud vos manens. August. trac. 77.* Alia est illa mansio, quam promisit futuram, alia vero haec quam praesentem esse testatur ; illa spiritualis est atque intrinsecus mentibus redditur; haec corporalis forinsecus oculis atque auribus adhibetur. *Chrysost. ib.* Ut autem eius corporalem recessum facilius sustinerent, praeparat eos, promittens quod eius recessus magnorum eis esset futura causa bonorum ; quia donec ipse apud eos, corporaliter manebat, et Spiritus non venerat, nihil magnum poterant scire ; unde sequitur : *Paraclitus autem Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quaecumque dixero vobis. Gregor. ibid.* Graeca locutione παράκλητος Paraclitus, Latina advocatus dicitur, vel consolator. Qui idcirco advocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud iustitiam Patris intervenit, dum eos quos repleverit, exorantes facit. Consolator autem idem Spiritus S. vocatur, quia de peccati perpetratione maerentibus, dum spem veniae praeparat, ab afflictione tristitiae mentem levat. *Chrys. ib.* Continue autem eum paraclitum vocat propter continentes eos tribulationes. *Didymus de Spiritu S.* Spiritum autem sanctum a Patre in suo mitti nomine Salvator affirmat, cum proprie nomen Salvatoris sit Filius : siquidem naturae consortium, et ut ita dicam proprietas personarum ex ista voce significatur. Filii quippe tantummodo est in nomine Patris venire, salva proprietate Filii ad Patrem, et Patris ad Filium. Nullus autem alius venit in nomine Patris ; sed verbi gratia, in nomine Domini, Dei, et Omnipotentis. Quomodo igitur servi, qui in nomine Domini veniunt, per hoc ipsum quod subiecti sunt, et serviunt, indicant Dominum, servi quippe sunt Domini ; sic et Filius, qui venit in nomine Patris, portat eius nomen per hoc quod unigenitus Dei Filius approbatur. Quia ergo Spiritus S. in nomine Filii a Patre mittitur, ostendit quia unitate sit iunctus ad Filium : unde et Filii dictus est Spiritus, per adoptionem suam filios faciens eos, qui se recipere voluissent. Iste autem Spiritus S. qui venit in nomine Filii missus a Patre, docebit omnia eos, qui in fide Christi perfecti sunt: omnia autem illa quae spiritualia sunt et intellectualia veritatis, et sapientiae sacramenta. Docebit vero, non sicut qui artes aliquas, et sapientiam studio, industriaque didicere : sed quasi ipsa ars, atque doctrina, et sapientia, veritatis Spiritus invisibiliter menti insinuat scientiam divinorum. *Greg. ib.* Nisi autem idem Spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat quod ex ore docentis intelligit ; quia nisi intus sit, qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Sed et ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem per unctionem Spiritus non loquatur. *August. ib.* Numquid autem dicit Filius, et docet Spiritus S. ut dicente Filio verba capiamus, docente autem Spiritu S. eadem verba intelligamus? Omnis igitur et dicit, et docet Trinitas; sed nisi etiam sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere utcumque posset infirmitas. *Greg. ib.* Requirendum vero nobis est, cur de eodem Spiritu dicatur, *Suggeret vobis omnia*, cum suggerere soleat esse minoris. Sed quia suggerere aliquando dicimus subministrare, invisibilis Spiritus suggerere dicitur, non quod nobis scientiam ab imo inferat, sed ab occulto. *August. ib.* Vel quod addit, *Suggeret*, idest commemorabit vos, intelligere debemus etiam quod iubemur non oblivisci saluberrima monita ad gratiam pertinere, quam nobis commemorat Christus. *Theoph.* Spiritus itaque sanctus et docuit, et commemoravit: docuit quidem quaecumque non dixerat eis Christus, tamquam non valentibus portare; commemoravit vero quaecumque Dominus dixerat; sed obscuritatis causa, vel intellectus tarditate, commendare memoriae nequiverunt. *Chrysost. hom. 74.* Quia vero et haec audientes turbantur excogitantes odia, et praelia sibi imminere post eius recessum, rursus eos consolatur dicens : *Pacem*

(1) *Al.* indifferenter.

relinquo vobis, pacem meam do vobis. August. ib. Pacem nobis reliquit in hoc saeculo, in qua manentes hostem vincimus, et ut etiam hic invicem diligamus; pacem suam nobis dabit in futuro saeculo, quando sine hoste regnabimus, ubi numquam dissentire possimus. Pax autem nobis ipse est, et cum credimus quia est, et cum videbimus eum sicut est. Sed quid est quod ubi dicit, *Pacem relinquo vobis*, non addit *meam*; ubi vero ait, *Do vobis*, ibi dixit *meam*? Utrum subaudiendum est *meam* et ubi dictum non est; an forte et hic aliquid latet? Pacem enim suam eam voluit intelligi qualem habet ipse; pax vero ista quam nobis reliquit in hoc saeculo, nostra potius dicenda est, quam ipsius. Illi quippe nihil repugnat in seipso, quia nullum habet omnino peccatum; nos autem talem pacem nunc habemus, in qua adhuc dicamus *Matt. 6. Dimitte nobis debita nostra.* Itemque inter nos ipsos est nobis pax, quia invicem nobis credimus quod invicem diligamus. Sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis nostri invicem non videmus. Nec ignoro ista Domini verba etiam sic accipi posse, ut eiusdem sententiae repetitio videatur. Quod vero Dominus adiunxit: *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*, quid est aliud, nisi non quomodo homines dant, qui diligunt mundum? qui propterea sibi dant pacem, ut sine molestia perfruantur: et quando iustis dant pacem, ut non eos persequuntur, pax esse non potest vera, ubi non est vera concordia, quia disiuncta sunt corda. *Chrysost. ib.* Pax etiam exterior ad malum fit multoties, et eis qui habent eam nihil prodest. *August. de verb. Domini serm. 59.* Est autem pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium caritatis. Nec poterit ad haereditatem Domini pervenire, qui testamentum pacis noluerit observare, nec potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum Christiano.

8. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis, quia ego dixi vobis: Vado et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi huius, et in me non habet quidquam. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

8. *Chrysost. hom. 74.* Quia dixerat, *Pacem relinquo vobis*, quod erat recedentis, hoc poterat eos conturbare: ideo dicit: *Non turbetur cor vestrum, neque formidet;* quoniam haec quidem ex dilectione, illa vero ex formidine patiebantur. *Aug. trac. 71.* Hinc autem turbari et formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamvis venturus ad eos, ne forsitan gregem lupus hoc intervallo invaderet pastoris absentia; unde sequitur: *Audistis, quia ego dixi vobis: Vado, et venio ad vos.* Ibat autem per id quod homo erat, et manebat per id quod Deus erat. Cur itaque turbaretur, et formidaret cor, quando sic deserebat oculos, ut non desereret cor? Ut autem intelligerent secundum id quod homo erat eum dixisse, *Vado et venio ad vos*, subiecit atque ait: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est.* Per quod ergo Filius non est aequalis Patri, per hoc erat iturus ad Patrem, a quo et venturus est, iudicaturus vivos et mortuos; per illud autem in quo est aequalis gignenti, numquam recedit a Patre, sed cum illo est ubique totus pari divinitate, quam nullus continet locus. Ipse ergo Filius Dei aequalis Patri in forma Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens, maior est etiam seipso; quia maior est forma Dei quae amissa non est, quam forma servi, quae accepta est. Haec igitur est forma servi, in qua Dei Filius minor est non Patre solo, sed etiam Spiritu S. secundum hanc formam servi puer Christus etiam parentibus minor erat, quando parvus maioribus, sicut scriptum est, subditus erat. Agnoscamus igitur geminam substantiam Christi, divinam scilicet, qua aequalis est Patri, et humanam qua maior est Pater. Utrumque autem simul, non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas, sed Trinitas Deus. Ideo ergo dixit, *Si diligeritis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem:* quia naturae humanae gratulandum est, eo quod sic assumpta est a Verbo unigenito, ut immortalis constitueretur in caelo, atque ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet ad dexteram Patris. Quis non hinc gaudeat, qui sic diligit Christum; ut suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque ipsum speret futurum esse per Christum. *Hilar. 9. de Trin.* Vel aliter: Si donantis auctoritate Pater maior me est, numquid per doni confessionem minor Filius est? Maior itaque donans est, sed minor iam non est, cui unum esse donatur. *Chrysost. ib.* Vel aliter: Nondum noverant Apostoli quid sit resurrectio, quam praedixerat dicens, *Vado et venio ad vos:* neque qualem oportebat de eo opinionem habebant: Patrem vero magnum esse aestimabant. Dicit igitur eis: Etsi de me formidatis, quod me defendere nequeam, nec confiditis, quod post crucem rursus vos videam; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, laetandum vobis est, quoniam ad maiorem vado, et potentem omnia versuta dissolvere. Haec autem omnia ad imbecillitatem discipulorum dicebantur; et ideo subdidit: *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. August. tract. 79.* Quid est hoc, cum magis credere homo debeat antequam fiat id quod credendum est? Haec est enim laus fidei, si quod creditur, non videtur: nam et ille cui dictum est *infr. 27. Quia vidisti, credidisti*, aliud vidit, aliud credidit: vidit hominem, credidit Deum. Sed si dicuntur credi quae videntur, sicut dicit unusquisque oculis suis se credidisse; non tamen ipsa est quae in nobis aedificatur fides; sed ex rebus quae videntur acquiritur in nobis, ut ea credantur quae non videntur. Illud itaque dicit, *Cum factum fuerit*, quod eum post mortem visuri erant viventem, et ad Patrem ascendentem; quo viso fuerant credituri quod ipse esset Christus Filius Dei, qui hoc potuit facere, et praedicere antequam faceret: credituri autem hoc, non fide nova, sed aucta; aut certe cum mortuus esset, deiecta, cum resurrexisset, refecta. *Hila. 9. de Trinit.* Gloriae autem resumendae meritum continuo subiecit dicens: *Iam non multa loquar vobiscum. Bed.* Ideo hoc dicebat,

quoniam iam instabat tempus, ut comprehenderetur, et ad mortem traderetur. *Venit enim princeps mundi huius. August. ib.* Quis nisi diabolus? Non autem creaturarum, sed peccatorum princeps est diabolus.Unde Apostolus cum dixisset *Eph.6. Adversus rectores mundi*, sequenti verbo exposuit, quid dixisset mundi, cum subiungit, *Tenebrarum harum*, idest hominum impiorum. *Et in me non habet quicquam.* Quia neque cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine virgo pepererat. Et tamquam ei diceretur: Cur ergo morieris, si non habes peccatum, cui debetur mortis supplicium? Continuo subiungit: *Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio: surgite, eamus hinc.* Discumbens enim discumbentibus loquebatur. *Eamus* autem dixit ad illum locum, unde fuerat tradendus ad mortem, qui nullum habebat meritum mortis; sed habebat ut moreretur, mandatum Patris. *August. contr. Arian. cap. 11.* Quod autem voluntati et praecepto Patris obediens est Filius, nec in hominibus demonstrat diversam imparemque naturam Patris praecipientis, et Filii obedientis. Huc accedit, quod Christus non tantum Deus est, qua natura aequalis est Patri, sed etiam homo, qua natura minor est Patre. *Chrys. ho.75.*Vel hoc quod dicit, *Surgite, eamus hinc,* principium est alterius sententiae: consequens enim erat eos formidare,et a tempore, et a loco in villa manifeste existentes: etenim nox profunda erat; et erat consequens eos non attendere his quae dicebantur, sed semper circumvolvere oculos, et imaginari eos qui aggressuri eos erant, et maxime audientes, *Adhuc modicum vobiscum sum*: et, *Venit princeps mundi huius.* Quia igitur haec, et huiusmodi audientes, turbabantur, ut mox capiendi, ducit eos in locum alium, ut aestimantes se in cautela esse, cum otio de reliquo audiant: magna enim dogmata erant audituri.

CAP. XV.

Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.

Hilar. 9. de Trin. Ad consummandae corporeae passionis sacramentum per dilectionem efficiendi mandati paterni festinat exurgens; corporeae tamen assumptionis statim mysterium pandens, per quam ei tamquam in vite modo palmitis inessemus, adiecit: *Ego sum vitis vera. August. tract. 80.* Quod secundum hoc dicit, quod est caput Ecclesiae, nosque membra eius, homo Christus Iesus. Unius quippe naturae sunt vitis et palmites. Sed cum dicit, *Ego sum vitis vera*, numquid ut adderet *vera*, ad eam vitem retulit, unde ista similitudo translata est? Sic autem dicitur vitis per similitudinem, non per proprietatem; sicut agnus, ovis, et cetera huiusmodi; ut magis ipsa sint vera, ex quibus ducuntur istae similitudines. Sed dicendo, *Ego sum vitis vera*, ab illa se discernit, cui dicitur *Ier. 2. Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena*? Nam quo pacto est vitis vera, quae expectata est ut faceret uvam, fecit autem spinas? *Hilar. ib.* Sed a corporeae huius humilitatis assumptione formam paternae maiestatis alienans, agricolam Patrem curiosum huius vitis ostendit, dicens: *Et Pater meus agricola est. August. de verb. Dom. serm. 59.* Colimus enim Deum, et colit nos Deus: sed sic Deum colimus, ut non meliorem eum faciamus, colimus enim eum adorando, non arando; quod autem ille nos colit, meliores nos reddit. Cultura ipsius est in nos, quod non cessat verbo suo extirpare mala semina de cordibus nostris, aperire cor nostrum tamquam aratro sermonis, plantare semina praeceptorum, expectare fructum pietatis. *Chrysost. hom. 75.* Et quia Christus sibi sufficit, discipuli vero multo indigent agricolae auxilio: propterea de vite nihil dicit, sed de palmitibus, cum subdit: *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum.* Fructum autem hic vitam occulte insinuat, ostendens quod sine operibus non potest aliquis esse in eo. *Hilar. ib.* Inutiles autem et inveraces palmites desecans, deputabit arsuros. *Chrysost. ib.* Et quia etiam qui valde virtuosi sunt, indigent agricolae opere, adiungit: *Et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.* Hoc dixit propter tribulationes eorum, quae tunc inducebantur, ostendens quod tentationes fortiores eos faciebant; sicut et purgare, hoc est circumcidere palmitem, eum magis germinare facit. *August. ib.* Quis autem est in hac vita sic mundus, ut non sit magis magisque mundandus? Ubi *si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus 1. Ioan. 1.* Mundat itaque mundos, idest fructuosos, ut tanto sint fructuosiores, quanto sunt mundiores. Secundum hoc ergo vitis est Christus, quod ait, *Pater maior me est*; secundum illud autem quod ait *supra 10. Ego et Pater unum sumus*, et ipse agricola est: nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium; sed talis ut det etiam intrinsecus incrementum: unde continuo etiam seipsum mundatorem palmitum ostendit, dicens: *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Ecce ipse mundator est palmitum; quod est agricolae, non vitis officium. Sed quare non ait, Mundi estis propter baptismum, quo abluti estis, nisi quia et in aqua verbum mundat? Detrahe verbum, et quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. Unde ista tanta virtus aquae, ut corpus tangat, et cor abluatur, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur? Nam in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus immanens. Hoc verbum fidei tantum valet in Ecclesia Dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicentem, tingentem mundet infantem, quamvis credere non valentem. *Chrys.* Vel dicit: *Mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis;* idest interim lumen doctrinae iam suscepistis, et a Iudaico errore eruti estis.

2. Manete in me, et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis, et vos palmites. Qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere. Si quis

in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis.

2. *Chrysost. ho. 75.* Quia iam mundos eos dixerat propter sermonem quem locutus fuerat eis, docet quod oportet de reliquo incipere ea quae ab eis sunt; et ideo dicit: *Manete in me, et ego in vobis. August. tract. 81.* Non eo modo illi in ipso, sicut ipse in illis: utrumque enim prodest, non ipsi, sed illis: ita sunt quippe in vite palmites, ut viti non conferant, sed inde accipiant unde vivant; ita vero vitis est in palmitibus, ut vitale alimentum subministret eis, non sumat ab eis; ac per hoc, ut manentem in se haberent Christum, et manerent in Christo, discipulis prodest utrumque, non Christo; unde subdit: *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis.* Magna gratiae commendatio! Corda instruit humilium, ora obstruit superborum. Nonne huic resistunt veritati, ad bona opera facienda Deum sibi necessarium non putantes, non assertores, sed praecipitatores liberi arbitrii? Qui enim a semetipso se fructum aestimat ferre, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est. *Alcuin.* Omnis enim fructus boni operis ab illa radice procedit, qui nos sua gratia liberavit, et suo auxilio provehit, ut fructum plus afferre valeamus; unde cum repetitione et superiorum explanatione subdit: *Ego sum vitis, et vos palmites. Qui manet in me*, credendo, obediendo, perseverando, *et ego in eo*, illuminando, subveniendo, perseverantiam donando; *hic*, et non alius, *fert fructum multum. August. ibid.* Sed ne quisquam putaret saltem parvum aliquem fructum posse a semetipso palmitem ferre, subdit: *Quia sine me nihil potestis facere.* Non ait, Parum potestis facere: quia nisi palmes in vite manserit, et vixerit de radice, quantumlibet fructum a semetipso non potest ferre. Quamvis autem Christus vitis non esset, nisi homo esset; tamen istam gratiam palmitibus non praeberet, nisi etiam Deus esset. *Chrysost. ib.* Vide ergo Filium non minus Patre conferentem ad discipulorum procurationem: nam Pater quidem purgat, ipse vero in se tenet, quod facit palmites fructificare. Sed tamen et purgare Filii monstratum est esse, et manere in radice est Patris, qui radicem genuit. Igitur magnum quidem damnum est nihil posse facere; verum non usque ad hoc sistit, sed ulterius producit sermonem dicens: *Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes*, id est agricolae non potietur manu, *et arescet*, hoc est, si quid habebat a radice, amittet, denudatus eius auxilio, et vita: *et colligent eum. Alcuin.* Messores Angeli *et in ignem*, aeternum scilcet, *mittent, et ardet. August. ib.* Ligna enim vitis tanto sunt contemptibiliora, si in vite non manserint, quanto gloriosiora si manserint. Unum ex duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis; si in vite non est, in igne erit. *Chrysost. ib.* Deinde ostendens quid est manere in eo, subdit: *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis.* Eam enim quae per opera ostensionem quaerit. *August. ib.* Tunc enim sunt dicenda verba eius in nobis manere, quando facimus quae praecepit, et diligimus quae promisit. Quando autem verba eius manent in memoria, nec inveniuntur in vita; non computatur palmes in vite, quia vitam non attrahit ex radice. Quid autem velle possunt manendo in Salvatore, nisi quod non alienum est a salute? Aliud quippe volumus, quia sumus in Christo, et aliud volumus, quia sumus adhuc in hoc saeculo. De mansione autem huius saeculi nobis aliquando surrepit, ut hoc petamus quod nobis non expedire nescimus. Sed absit ut faciat nobis, si maneamus in Christo, qui non facit quando petimus, nisi quod expedit nobis. Ad verba autem eius pertinet oratio, *Pater noster*: ab huius orationis verbis et sensibus non recedamus in petitionibus nostris, et quicquid petimus, fiet nobis.

3. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si praecepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei praecepta servavi, et maneo in eius dilectione. Haec locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur.

3. *Chrysost. hom. 75.* Ostendit supra Dominus quoniam qui eis insidiabantur, ardebunt, non manentes in Christo; deinde ostendens, quoniam ipsi inexpugnabiles erunt, ita scilicet ut multum fructificent, ait: *In hoc clarificatus est Pater, ut plurimum fructum afferatis;* quasi dicat: Si ad gloriam Patris pertinet, quod vos fructificetis, non contemnet gloriam suam. Qui autem fructum facit, ille est discipulus Christi; unde subdit: *Et efficiamini mei discipuli. Theophyl.* Fructus autem Apostolorum sunt Gentes, quae per eorum doctrinam astrictae sunt fidei, necnon ad Dei redactae sunt gloriam. *August. tract. 82.* Sive enim clarificatus, sive glorificatus dicatur, ex uno verbo Graeco utrumque translatum est. Doxa enim Graece dicitur, Latine gloria est. Quod ideo commemorandum putavi, ne hoc nostrae gloriae tribuamus, tamquam ex nobis ipsis habeamus; eius est enim haec gratia; et ideo in hoc non nostra, sed eius est gloria. A quo enim faciemus fructum, nisi ab illo, cuius misericordia praevenit nos? Unde subditur: *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos.* Ecce unde sunt nobis opera bona: nam unde nobis essent, nisi quia fides per dilectionem operatur? Unde autem diligeremus, nisi prius diligeremur? Quod autem ait, *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos*, non aequalitatem naturae ostendit nostrae et suae, sicut est Patris et ipsius; sed gratiam, qua mediator est Dei et hominum, homo Christus Iesus. Mediator quippe monstratur, cum dicit: *Pater dilexit me, et ego vos*; nam Pater utique diligit et nos, sed in ipso. *Chrys. ib.* Si igitur Pater amat nos, confidite; si Patris est gloria, fructificate. Deinde ut non pigros eos faciat, subdit: *Manete in dilectione mea.* Qualiter autem hoc erit, ostendit subdens: *Si praecepta mea servaveritis,*

manebitis in dilectione mea. Aug. tr. 82. Quis ambigat quod dilectio praecedat observantiam praeceptorum? Unde enim praecepta servet non habet qui non diligit. Quod ergo hic ait, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstretur; ut nemo se fallat dicendo, quod eum diligat, si eius praecepta non servat. Quamvis quod dicit, *Manete in dilectione mea*, non apparet quam dixerit dilectionem, utrum qua eum diligimus, an qua ipse nos diligit: sed ex verbo superiore dignoscitur: dixerat quippe, *Ego dilexi vos*, et continuo subiecit, *Manete in dilectione mea*, illa utique qua dilexit eos. Quid est ergo, *Manete in dilectione mea*, nisi manete in gratia mea? Et quid est, *Si praecepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*, nisi ex hoc scietis quod in dilectione mea, qua vos diligo manetis, si mea praecepta servatis? Non ergo ut nos diligat, prius praecepta eius servamus; sed nisi nos diligat, praecepta eius servare non possumus. Haec est gratia, quae humilibus patet, superbos latet. Sed quid illud est quod adiungit: *Sicut et ego praecepta Patris mei servavi, et maneo in eius dilectione*? Utique eam hic dilectionem Patris intelligi voluit, qua eum diligit Pater. Sed numquid et haec gratia intelligenda est, qua Pater diligit Filium, sicut gratia est qua nos diligit Filius; cum simus nos filii gratia, non natura, Unigenitus autem natura, non gratia? An hoc etiam in ipso Filio ad hominem referendum est? Ita sane: nam dicendo, *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos*, gratiam mediatoris ostendit: mediator autem Dei et hominum, non inquantum Deus, sed inquantum homo est Christus. Igitur hoc recte possumus dicere, quod cum ad naturam Dei non pertineat humana natura, ad personam tamen Filii Dei per gratiam pertinet, qua nulla est maior, nulla prorsus aequalis. Neque enim illam susceptionem ulla hominis merita praecesserunt, sed ab illa susceptione merita eius cuncta coeperunt. *Alcuin.* Quae autem praecepta dixerit, exponit Apostolus dicens *Philip. 2. Christus factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Chrysost. hom. 76.* Deinde quia futura passio, et tristia verba interruptura erant eorum laetitiam, subiungit: *Haec locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur*; quasi dicat: Etsi incidat tristitia, hanc auferam, ut ad finem veniat gaudium. *August. trac. 85.* Quod est autem gaudium Christi in nobis, nisi quod dignatur gaudere de nobis? Et quod est gaudium nostrum quod dicit implendum, nisi eius habere consortium? Gaudium autem iam ipse perfectum de nobis habebat, quando nos praesciendo, et praedestinando gaudebat; sed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos in quibus esse posset, eramus; coepit autem esse in nobis quando vocavit nos. Et hoc gaudium nostrum merito dicimus, quo nos beati futuri sumus; quod inchoatur in fide renascentium, implebitur in praemio resurgentium.

4. Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quae ego praecipio vobis. Iam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Non vos me eligistis, sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis; et fructus vester maneat, ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det nobis.

4. *Theoph.* Quia praedixerat, quod si mandata mea custodieritis, tunc in me permanebitis, hic ostendit quae mandata observare oporteat, dicens: *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem. Greg. hom. 27.* Cum autem cuncta sacra eloquia dominicis sint plena praeceptis, quid est quod de dilectione quasi de speciali mandato hic dicit, nisi quia omne mandatum de sola dilectione est, et omnia praecepta unum sunt? Quia quicquid praecipitur, in sola caritate solidatur; ut enim multi arboris rami ex una radice prodeunt, sic multae virtutes ex una caritate generantur; nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis, si non manet in radice caritatis. *August. ib.* Ubi ergo caritas est, quid est quod possit deesse? Ubi autem non est, quid est quod possit prodesse? Discernitur autem ista dilectio ab ea qua se invicem diligunt homines, sicut homines; unde adiunctum est: *Sicut dilexi vos.* Ut quid enim nos dilexit Christus, nisi ut possimus regnare cum Christo? Ad hoc ergo et nos invicem diligamus, ut dilectionem nostram discernamus a ceteris, qui non ad hoc se invicem diligunt, ut Deus diligatur, quia nec vere diligunt. Qui autem se propter habendum Deum diligunt, ipsi se diligunt. *Greg. ib.* Una autem et summa est probatio caritatis, si et ipse diligatur qui adversatur: nam et ipsa veritas et crucis patibulum sustinet, et tamen ipsis suis persecutoribus affectum dilectionis impendit dicens *Luc. 23. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*: cuius dilectionis summa exprimit cum subiungit: *Maiorem hac dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Mori pro inimicis Dominus venerat, et tamen positurum se animam pro amicis dicebat, ut nobis ostenderet, quia cum diligendo lucrum facere de inimicis possumus, etiam ipsi amici sunt, qui persequuntur. *August. tract. 84.* Quia ergo superius dixerat: *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos:* fit ex hoc consequens quod idem Ioannes in Epistola sua *1 c. 3.* dicit, ut quemadmodum *Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus animas pro fratribus ponere.* Hoc martyres ardenti dilectione fecerunt: ideo ad mensam Christi non sic eos commemoramus quemadmodum alios, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut eorum vestigiis haereamus. Talia enim suis fratribus exhibuerunt, qualia de Domini mensa pariter acceperunt. *Greg. ib.* Qui vero tranquillitatis tempore non dat pro Deo tunicam suam, qualiter in persecutione daturus est animam suam? Virtus ergo caritatis, ut inviota sit in perturbatione, nutriatur per misericordiam in tranquillitate. *August. 8. de Trini.* Ex una autem eademque caritate Deum proximumque diligimus; sed Deum propter Deum, nos autem et proximum propter Deum. Cum ergo duo sint praecepta caritatis, in quibus tota lex pendet et prophetae, dilectio Dei et pro-

ximi non immerito plerumque Scriptura pro utroque unum ponit; quia qui diligit Deum, consequens est, ut faciat quae praecepit Deus: consequens ergo est, ut proximum diligat, quia et hoc praecepit Deus; unde et hic sequitur: *Vos amici mei estis, si feceritis quae praecipio vobis. Greg. 27. Mor. cap. 12.* Amicus quippe quasi animae custos dicitur: unde non immerito qui voluntatem Dei custodire in praeceptis illius dicitur, eius amicus vocatur. *August. tract. 85.* Magna dignatio! Cum servus bonus esse non possit, si praecepta domini sui non fecerit, hinc amicos suos voluit intelligi, unde boni servi possunt probari. Potest igitur esse et servus et amicus, qui servus est bonus. Quomodo autem intellecturi sumus et servum, et amicum esse servum bonum, declarat cum subdit: *Iam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus eius.* Itaque tunc servi non erimus, quando boni servi fuerimus. Numquid servo bono et probato dominus eius non etiam sua secreta committit? Sed sicut sunt duo timores, sic sunt duae servitutes. Est timor, quem perfecta caritas mittit foras, in quo etiam est servitus simul foras cum ipso timore mittenda; et est alius timor castus, permanens in saeculum saeculi. Ad primam ergo servitutem servos pertinentes intuebatur Dominus dicens: *Iam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus eius*: non ille utique servus ad timorem pertinens castum, cui dicitur *Matth. 25. Euge serve bone, intra in gaudium domini tui;* sed ille servus pertinens ad timorem foras a caritate mittendum, de quo alibi dicitur *supr. 8. Servus non manet in domo in aeternum; filius autem manet in aeternum.* Quoniam itaque dedit nobis potestatem filios Dei fieri, ut miro modo servi, non servi esse possimus, hoc Dominum facere scimus. Hoc servus ille nescit, qui nescit quid faciat dominus eius, et cum aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat, et non dominus eius, et in se, et non in Domino gloriatur. Sequitur: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. The.* Quasi dicat: Servus non novit consilia sui domini; vos autem cum amicos reputem, secreta mea vobis communicavi. *August. trac. 85.* Quo autem pacto intellecturi sumus, omnia enim nota fecisse discipulis quaecumque audivit a Patre, cum propterea multa non dicat eis, quia scit eos modo portare non posse? Sed omnia se nota fecisse dicipulis dicit, quae se novit nota esse facturum in illa plenitudine, de qua dicit Apostolus *1. Cor. 15. Tunc cognoscam sicut et cognitus sum.* Sicut enim immortalitatem carnis, et salutem animarum futurarum expectamus; ita omnem notitiam quaecumque unigenitus audivit a Patre, futuram expectare debemus. *Greg. ib.* Vel omnia quae audivit a Patre, quae non fieri voluit servis suis, sunt gaudia internae caritatis, et festa supernae patriae, quae nostris quotidie mentibus per aspirationem sui amoris imprimit: dum enim audita superna caelestia, amata iam novimus, quia amor ipsa notitia est. Omnia ergo nota eis fecerat, quia a terrenis desideriis immutati amoris summi facibus ardebant. *Chrys. hom. 76.* Vel omnia dicit quaecumque eos audire oportebat. Per hoc autem quod dicit se audisse, ostendit quod nihil alienum loquitur, sed quae Patris. *Greg. hom. 27.* Sed quisquis ad hanc pervenit dignitatem, ut amicus Dei vocetur, dona quae percipit super se, non suis meritis tribuat; unde subditur: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. August. tract. 86.* Haec est ineffabilis gratia: quid enim eramus quando Christum nondum elegeramus, nisi iniqui et perditi? Neque enim credideramus in eum ut eligeret nos: nam si credentes elegit, eligentes elegit. Hic certe vacat vana illorum ratio, qui ideo nos dicunt electos ante mundi constitutionem, quia praescivit nos Deus futuros bonos, non seipsum nos facturum bonos: quoniam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros esse praescierat, simul etiam praescisset quod eum nos fuissemus prius electuri: non enim aliter possumus esse boni; nisi forte dicendus est bonus, qui non elegit bonum. Quid ergo elegit in non bonis? Non est ut dicas: Ideo electus sum, quia iam credebam: si enim credebas in eum, iam elegeras eum. Nec est ut dicas; Antequam crederem; iam bona operabar, ideo electus sum. Quid enim est boni operis ante fidem? Quid ergo dicturi sumus, nisi quia mali eramus, et electi sumus, ut boni per gratiam nos eligentis essemus? *August. de praedestin. sancto. c. 17.* Electi sunt itaque ante mundi constitutionem ea praedestinatione, in qua Deus sua futura facta praescivit; electi autem de mundo ea vocatione, qua Deus id quod praedestinavit implevit: *quos enim praedestinavit, hos et vocavit Rom. 8. Aug. sup. Ioan. tr. 85.* Et videte quemadmodum non eligat bonos, sed quos elegit, faciat bonos: nam sequitur: *Et posui vos ut eatis, et fructum afferatis.* Iste est fructus, de quo iam dixerat, *Sine me nihil potestis facere.* Ipse est via, in qua nos posuit, ut eamus. *Greg. ho. 27. Posui* ergo *vos*; scilicet ad gratiam plantavi, *ut eatis volendo*, quia velle iam mente ire est; et *fructum afferatis* operando. Qualem vero fructum afferre debeant, significat cum subdit: *Et fructus vester maneat:* omne enim quod secundum praesens saeculum laboramus, vix usque ad mortem sufficit: mors namque interveniens fructum nostri laboris abscindit. Quod vero pro aeterna vita agitur, etiam post mortem servatur; et tunc apparere incipit, cum laborum carnalium fructus coeperit non videri. Tales ergo fructus operemur, qui maneant, qui, cum mors cuncta interimat, ipsi exordium a morte sumant. *August. ib.* Dilectio ergo est fructus noster, quae nunc est in desiderio, nondum in saturitate. Et ipso desiderio quodcumque petierimus in nomine unigeniti Filii, dat nobis Pater; unde sequitur: *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* Hoc petimus in nomine Salvatoris, quod pertinet ad rationem salutis.

5. Haec mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis. Non est servus maior domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur; si sermonem meum servaverunt, et vestrum serva-

bunt. Sed haec omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.

5. *August. trac. 86.* Dixerat Dominus: *Posui vos ut eatis, et fructum afferatis:* caritas autem fructus noster est: de hoc itaque fructu mandans nobis, dicit: *Haec mando vobis ut diligatis invicem.* Unde et Apostolus, *Fructus*, inquit *Galat. 5. Spiritus caritas;* ac deinde cetera tamquam ex isto capito exorta, et religata contexuit. Merito itaque sic dilectionem saepe commendat, tamquam sola praecipienda sit; sine qua non possunt prodesse cetera bona, et quae non potest haberi sine ceteris bonis, quibus homo efficitur bonus. *Chrysost. hom. 76.* Vel aliter continua. Dixi quoniam animam meam pro vobis pono, et quia primum vos elegi. Haec autem omnia non exprobrans dixi, sed ad dilectionem vos inducens, *ut diligatis invicem.* Deinde quia persecutionem pati, et a multis exprobrari difficile erat, ostendit consequenter quod non dolere, sed laetari oportet; unde sequitur: *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit*; quasi dicat: Scio hoc esse durum, sed propter me patiemini. *August. trac. 87.* Cur enim se membra supra verticem extollunt? Recusas esse in corpore, si non vis mundi odium sustinere cum capite. Pro dilectione autem patienter debemus etiam mundi odium sustinere: necesse est enim ut nos oderit, quos cernit nolle quod diligit; unde sequitur: *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Chrysost. hom. 76.* Quia enim propter Christum pati nondum erat eis sufficiens mitigationis causa, illa causa dimissa, hanc adiecit, ostendens quod hoc est virtutis argumentum, a mundo odio haberi; unde dolere oporteret, si a mundo diligeremini: hoc enim esset malitiae vestrae ostensivum. *August. ib.* Universae autem hoc dicit Ecclesiae, quam plurimum mundi nomine appellat; sicut est illud *2. Cor. 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Totus ergo mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, inquinatus mundatum. *Ib. tr. 88.* Quaeri ergo potest: Si etiam mali faciunt persecutionem malis; sicut impii Reges et iudices, cum essent persecutores piorum, utique et homicidas, et adulteros puniebant; quomodo intelligendum est quod Dominus ait: *Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret*? nisi quia mundus est in eis a quibus diliguntur. Mundus ergo odit quod suum est ex ea parte hominum qua sceleratis nocet, et diligit quod suum est ex ea parte qua ipsis favet. Si etiam quaeratur, quomodo se diligat mundus qui odit modum redemptionis; diligit utique falsa dilectione, non vera; quoniam quod ei nocet, hoc diligit vitium; unde et nos prohibemur diligere in illo quod ipse diligit, et iubemur diligere quod ipse odit in seipso. Vitium quippe in illo diligere prohibemur, iubemurque naturam. Ut autem de hoc mundo damnato non essent, electi sunt inde, non meritis suis, quorum nulla bona praecesserant opera, non natura, quae tota fuerat in ipsa radice vitiata; sed gratia; unde sequitur: *Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Greg. sup. Ezechi. hom. 9.* Nam perversorum derogatio vitae nostrae approbatio est: quia iam ostenditur nos aliquid iustitiae habere si illis displicere incipimus qui non placent Deo: nemo enim potest in una eademque re omnipotenti Domino, atque eius hostibus gratus existere: nam se Deo amicum denegat, qui eius placet inimico; et inimicis veritatis adversabitur, qui eidem veritati in mente subiugabitur. *Aug. tr. 88.* Exhortans autem Dominus suos servos ad mundi odia perferenda patienter, nullum eis maius et melius quam de seipso proponit exemplum, unde sequitur: *Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis: Non est servus maior domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. Glos.* Idem observaverunt ut calumniarentur, iuxta illud *Psalm. 36. Observabit peccator iustum. Theoph.* Vel aliter: Si Dominum, inquit, persecuti sunt, vos etiam servos multo magis; si non persecuti fuissent, sed sermonem custodivissent, vestrum etiam custodirent. *Chrysost. ib.* Quasi dicat: Non vos turbari oportet si communicabitis meis passionibus, quia vos non estis me potiores. *Aug. ib.* Hic autem ubi dicitur, *Non est servus maior domino*, illum significat servum pertinentem ad timorem castum, qui permanet in saeculum saeculi. *Chrysost. ib.* Deinde et aliam mitigationem ponit, quoniam et Pater cum eis contumeliam patitur cui iniuriantur; unde sequitur: *Sed haec omnia facient vobis propter nomen meum. August. ib.* Quae *omnia*, nisi quae dixit quae odio habebunt, et persequentur sermonemque contemnent? Quid est autem aliud dicere, *Propter nomen meum*, quam me in vobis odio habebunt, me in vobis persequentur, et sermonem vestrum, quia meus est, ideo non servabunt? Tanto igitur miseriores qui propter hoc nomen ista faciunt, quanto beatiores qui propter hoc nomen ista patiuntur. Faciunt autem et ista mali malis; sed utrique miseri, et qui faciunt, et qui patiuntur. Quomodo autem hoc erit verum, *Haec omnia facient vobis propter nomen meum;* cum illi non propter nomen Christi faciant, hoc est propter iustitiam, sed propter iniquitatem suam. Haec quaestio ita solvitur, si totum referatur ad iustos, tamquam dictum sit: Haec omnia patiemini ab eis propter nomen meum. Si autem *propter nomen meum* sic accipitur, idest quod in vobis oderunt, et propter iustitiam quam in vobis oderunt; similiter recte dici possunt et boni, cum persecutionem faciunt malis, et propter iustitiam facere, quam diligendo persequuntur malos, et propter iniquitatem quam oderunt in ipsis malis. Quod autem addidit, *Quia nesciunt eum qui misit me*, secundum eam scientiam dictum est, qua dicitur *Sapient. 15. Scire te, sensus est consummatus.*

6. Si non venissem, et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, et Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis quae nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum. Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.

6. *Chrysost. hom. 76.* Ponit iterum Dominus aliam

discipulorum mitigationem, ostendens quoniam iniuste, et in ipsum et in discipulos talia operabuntur; unde dicitur, *Si non venissem, et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. August. tract. 89.* Iudaeis locutus est Christus, non aliis gentibus. In eis ergo voluit intelligi mundum, qui odit Christum et discipulos eius; immo vero non eos solos, sed nos quoque ad eundem mundum pertinere monstravit. Numquid ergo sine peccato erant Iudaei, quibus Christus locutus est, antequam Christus in carne venisset? Sed magnum quoddam peccatum, non omne peccatum sub generali nomine vult intelligi: hoc est enim peccatum, quo tenentur cuncta peccata, quod unusquisque si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata: hoc autem est, quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit ut credatur in eum. Hoc ergo peccatum, si non venisset, non utique haberent: adventus enim eius quantum credentibus salutaris, tantum non credentibus exitialis factus est. Sequitur: *Nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Si autem hi ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, excusationem non habent de peccato suo, cur hic dictum est, propterea istos non habere, quia venit, et locutus est eis? Si autem habent, utrum ad hoc habent ut a poenis alienentur, aut ut mitius puniantur? Ad haec inquisita respondeo, eos habere excusationem non de omni peccato suo, sed de hoc peccato suo, quod in Christum non crediderunt. Sed non in eo sunt numero, ad quos per discipulos venit: non sunt enim in poena leviori ponendi, qui omnino legem Christi accipere noluerunt, et eam, quantum ad ipsos attinet, omnino nullam esse voluerunt. Hanc etiam excusationem possunt habere, qui priusquam Evangelium Christi audirent, vitae huius fine praeventi sunt; sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicumque enim homines nisi in eo Salvatore salventur, qui venit quaerere quod perierat, ad perditionem sine dubio pertinebunt. Quamvis dici possit alios leviores, alios graviores poenas passuros. Ille enim perire Deo dicitur, qui ab illa beatitudine, quam dat sanctis suis, per supplicium separatur. Tanta est autem diversitas suppliciorum, quanta est diversitas peccatorum; quae quomodo se habeat, altius iudicat sapientia divina, quam coniectura scrutatur, aut affatur humana. *Chrysost. ib.* Quia vero hinc inde causabantur, quoniam propter Patrem eum persequebantur, destruens eorum excusationem dicit: *Qui me odit, et Patrem meum odit. Alcuin.* Sicut enim qui diligit Filium, diligit et Patrem, quia una est dilectio Patris et Filii, sicut una natura; ita et qui odit Filium, odit Patrem. *August. trac. 90.* Sed cum superius dixerit, *Nesciunt eum qui me misit*, quomodo possunt odisse quem nesciunt? Si enim Deum, non quod est ipse, sed nescio quid aliud eum suspicantur, aut credunt, non utique ipsum oderunt. Et de hominibus quidem fieri potest, ut eos saepe quos numquam vidimus, oderimus, vel diligamus, fama de aliquo sermocinante vel bene, vel male. Sed quomodo de quo natura nobis intimatur, dicendus est ignotus? Non enim eius facie corporali nobis intimatur; sed tunc nobis ad cognitionem patet quando eius mores et vita non latent: alioquin nec seipsum nosse quisquam potest, qui videre faciem suam non potest. Sed plerumque in eis nostra credulitas fallitur: quia nonnumquam et historia, et multo magis fama mentitur. Pertinet autem ad nos, ut quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram, certamque sententiam. Quando ergo non erratur in rebus, ut recta sit improbatio vitiorum virtutumque approbatio, si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio. Proinde sicut fieri potest ut homo bonus hominem bonum oderit, nesciens non ipsum, sed quod putat esse ipsum; vel potius diligat nesciens, cum bonum diligit, quod est ille; ita fieri potest ut homo iniustus hominem oderit iustum; et tamen dum eum credit iniustum, diligat non ipsum, sed quod putat esse ipsum: quemadmodum autem homines, sic et Deum. Deinde si interrogarentur Iudaei utrum diligerent Deum, se diligere responderent, non ex animo mentientes, sed errando potius opinantes; quomodo enim diligerent Patrem veritatis qui habent odio veritatem? Nolunt enim sua facta damnari; et hoc habet veritas. Tantum igitur oderunt veritatem, quantum oderunt suas poenas quas talibus irrogat. Nesciunt autem illam esse veritatem, quae tales quales ipsi sunt damnat; ac per hoc quia veritatem qua iudicante damnantur, de Patre Deo natam nesciunt, etiam ipsum et nesciunt, et oderunt. *Chrysost. homil. 76.* Sic igitur *non habent*, inquit, *excusationem*, per hoc quod eam quae a sermonibus doctrinam tribuebam, sed et eam quae ab operibus adieci, secundum Moysi legem, qui ab eo qui hoc facit, persuaderi universos iussit, cum ad pietatem ducat, et miracula tribuat; unde subdit: *Si opera non fecissem in eis quae nemo alius fecit, peccatum non haberent. August. tract. 91.* Hoc scilicet peccatum quod in eum loquentem et operantem non crediderunt. Sed quid est quod addidit: *Quae nemo alius fecit?* Nulla quippe in operibus Christi videntur esse maiora quam suscitatio mortuorum, quod scimus etiam antiquos fecisse prophetas. Fecit tamen aliqua Christus quae nemo alius fecit. Sed respondetur nobis et alios fecisse, quae nec ipse, nec alius fecit. Sed quod tam multa vitia et malas valetudines vexationesque mortalium tanta potestate sanaret, nullus omnino legitur antiquorum. Ut enim taceatur quod iubendo, sicut occurrebant, salvos singulos fecit; Marcus dicit *cap. 6.* quod *quocumque introibat in vicos, vel in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur, ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent; et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.* Haec nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum est quod ait, *In eis*, non inter eos, vel coram eis; sed prorsus *in eis*, quia sanavit eos. Nemo tamen alius fecit quicumque talia opera in eis fecit: quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit; haec autem ipse non illis facientibus fecit. Sed haec etsi Pater, aut Spiritus S. fecit, nemo alius fecit, quia totius Trinitatis una substantia est. His ergo beneficiis amorem, non odium retribuere debuerunt: et hoc eis exprobrans adiungit dicens: *Nunc autem viderunt, et oderunt me, et Patrem meum. Chrysost. ib.* Hoc autem dicit, ne discipuli dicant: Cur igitur intra tot nos induxisti mala? Nonne praelia et odium praevidisti? Sed et prophetiam inducit cum subdit: *Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eo-*

rum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. August. 13. de Trin. cap. 17. Legis nomine aliquando simul omnia veteris testamenti sanctarum Scripturarum significantur eloquia; et ita Dominus hic dicit: *In lege eorum scriptus est*, cum legatur in Psalmis. *August. trac. 91. sup. Ioan.* Eorum autem legem dicit, non ab ipsis inventam, sed ipsis datam. Gratis autem odit qui nullum ex odio commodum quaerit, vel incommodum fugit: sic oderunt Deum impii, sic diligunt iusti, ut alia praeter illum bona non expectent; quoniam ipse erit in omnibus omnia. *Greg. 25. Moral. cap. 16.* Aliud est autem bona non facere, aliud bonorum odisse doctorem; sicut aliud est ex praecipitatione, aliud est ex deliberatione peccare. Ex infirmitate enim plerumque solet accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio autem peccare, est bonum nec facere nec amare. Sicut ergo nonnumquam gravius est peccatum diligere quam perpetrare, ita nequius est odisse iustitiam quam non fecisse. Sunt ergo nonnulli in Ecclesia, qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur, et quae ipsi facere negligunt, etiam in aliis detestantur. Horum peccatum non ex infirmitate, aut ignorantia, sed ex solo studio perpetratur.

7. Cum autem venerit paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

7. *Chrysost. hom. 76.* Possent discipuli Domino dicere: Si verba a te audierunt quae nullus dixit; si opera viderunt quae nullus alius fecit, et tamen non profuerunt; si oderunt et Patrem tuum, et te cum eo; cuius gratia nos mittis; qualiter digni fide erimus? Ne igitur haec cogitantes turbentur, consolationem inducit dicens: *Cum autem venerit paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. August. tr. 92.* Tamquam diceret: Odio me habuerunt et occiderunt videntes; sed tale de me testimonium paraclitus perhibebit, ut eos faciat in me credere non videntes; et quia ille perhibebit, et vos perhibebitis; unde sequitur: *Et vos testimonium perhibebitis.* Ille cordibus vestris inspirando, vos vocibus vestris sonando: unde poteritis praedicare quod nostis: *quia ab initio mecum estis*: quod modo non facitis, quia illius Spiritus plenitudo nondum adest vobis. Dabit enim vobis fiduciam testimonium perhibendi caritas Dei diffusa in cordibus vestris per Spiritum S. qui dabitur vobis. Ille quippe testimonium perhibens, et testes fortissimos faciens abstulit amicis Christi timorem, et inimicorum odium convertit in amorem. *Didy. de Spiritu S.* Spiritum autem sanctum venientem consolatorem dicit, ab operatione ei nomen imponens; quia non solum eos consolatur quos se dignos esse reperit, ab omni perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium eis tribuit: sempiterna quippe laetitia in eorum corde versatur, quorum Spiritus S. habitator est. Iste Spiritus consolator a Filio mittitur, non secundum Angelorum, aut prophetarum, aut Apostolorum ministerium, sed ut mitti decet a Sapientia et Virtute Spiritum Dei indivisam habentem cum eadem Sapientia et Virtute naturam. Etenim Filius missus a Patre non separatur, atque disiungitur ab eo, manens in illo, et habens illum in semetipso. Qui Spiritus S. supradicto modo missus a Filio, de Patre egreditur, non aliunde ad alia transmigrans. Quomodo enim Pater non consistit in loco, cum ultra omnem corporum sit naturam, ita et Spiritus veritatis nequaquam locorum fine clauditur, cum sit incorporalis, et excellens universam creaturarum essentiam. *Chrys. ib.* Propterea vero non Spiritum S. sed Spiritum veritatis eum vocavit, ut ostendat quod erit fide dignus. Dicit autem quod *a Patre procedit*, quia omnia certissime novit, quemadmodum ipse ait de seipso *sup. 8. Quoniam novi unde venio, et quo vado. Didy. ib.* Sed cum posset dicere, A Deo, sive Omnipotente, nihil horum tetigit; sed ait, *A Patre*, non quod Pater a Deo omnipotente sit alius, sed secundum proprietatem Patris intellectum parientis, egredi ab eo dicitur Spiritus veritatis. Mittente autem Filio Spiritum veritatis, simul mittit et Pater, cum eadem voluntate Patris, et Filii Spiritus veniat. *Theoph.* Et alias quidem Patrem dicit mittere Spiritum; nunc autem cum se missurum dixit, aequipollentiam denotat. Ne autem censeretur reniti contra Patrem, velut ab alia potestate transmittens Spiritum, addidit, *A Patre*, quasi acceptante Patre, et pariter destinante. Cum autem audis quod procedit, ne intelligas processum missionem esse illatam extrinsecus, qua mittuntur administratorii spiritus; sed quoddam differens et exceptae actionis proprium processum appellat uni principali Spiritui attributum: originalis enim consistentia Spiritus est processus. Non ergo procedere pro mittere sumendum est; sed ex Patre naturalem essentiam obtinere. *August. trac. 99.* Hic aliquis forsitan quaerit, utrum et a Filio procedat Spiritus S. Filius enim solius Patris est Filius, et Pater solius Filii est Pater, Spiritus autem sanctus non est unius eorum Spiritus, sed amborum, quandoquidem dicit ipse Christus *Matt. 10. Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*: et dicit Apostolus *Gal. 4. Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra.* Nec ob aliud aestimo ipsum proprie vocari Spiritum, cum etiam si de singulis interrogemur, non possumus nisi et Patrem et Filium Spiritum dicere. Quod ergo communiter vocantur et singuli, hoc proprie vocari oportuit eum qui non est unus eorum, sed in quo communitas apparet eorum amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus S. cum Filii quoque ipse sit Spiritus? Si enim ab eo non procederet, non post resurrectionem discipulis suis insufflasset dicens *infr. 20. Accipite Spiritum S.* De hac quoque virtute credendus est dicere Evangelista *Luc. 6. Virtus de illo exibat, et sanabat omnes.* Si ergo et de Patre et de Filio procedat Spiritus S. cur Filius dixit, *De Patre procedit?* nisi quemadmodum solet ad eum referre et quod ipsius est de quo ipse est? unde illud est quod ait *supr. 7. Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.* Si igitur haec intelligatur eius doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris; quanto magis et intelligendus est et de

ipso procedere Spiritus S. ubi sic ait, *De Patre procedit*, ut non diceret, De me non procedit. A quo autem habet Filius ut sit Deus, ab illo habet utique ut procedat ab eo Spiritus S. Hinc utcumque etiam illud intelligitur, cur non dicat natus esse, sed potius procedere Spiritus S. quoniam si et ipse Filius diceretur, amborum utique filius diceretur, quod absurdissimum est, Filius quippe nullus est duorum nisi patris et matris. Absit autem ut inter Deum Patrem, et Deum Filium tale aliquid suspicemur: quia nec filius hominum simul ex patre et ex matre procedit; sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit et ex matre. Spiritus autem sanctus non de Patre procedit in Filium, et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de utroque procedit. Neque enim possumus dicere quod non sit vita Spiritus S. cum vita Pater, vita sit Filius; ac per hoc sicut Pater cum habet vitam in semetipso, dedit et Filio vitam habere in semetipso; sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit et de seipso.

CAP. XVI.

Haec locutus sum vobis ut non scandalizemini. Absque Synagogis facient vos. Sed venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo. Et haec facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. Sed haec locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. Haec autem vobis ad initio non dixi, quia vobiscum eram.

August. trac. 93. Merito promisso Spiritu S. quo in eis operante fierent testes eius, subiunxit: *Haec locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* Cum enim *caritas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis Rom. 5. fit pax multa diligentibus legem Dei, ut non sit illis scandalum Ps. 118.* Deinde quae passuri essent, exprimens ait: *Absque Synagogis facient vos. Chrys. hom. 76.* Iam enim composuerant, ut si quis confessus fuerit Christum, extra Synagogam fieret. *August. ib.* Quid autem mali erat Apostolis expelli de Iudaicis Synagogis, quasi non fuerint inde exituri, etiam si eos nullus expelleret? Sed voluit denuntiare, quia Iudaei Christum non fuerant recepturi, a quo iusti non fuerant recessuri. Nam quia non erat ullus alius(1)Apostolus Dei, quam illud semen Abrahae; si cognoscerent Christum, non aliae fierent Ecclesiae Christi, aliae Synagogae Iudaeorum. Quod quia noluerunt, quid restabat nisi ut remanentes extra Christum, extra Synagogam facerent eos, qui non reliquerunt Christum? Deinde cum hoc eis dixisset, adiecit: *Sed venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo.* Quae verba ita subiecit tamquam ex hoc consolaretur eos, qui de Synagogis Iudaicis pellerentur. An forte de Synagogis illa separatio sic eos fuerat turbatura, ut mori vellent potius quam in hac vita sine Iudaeorum congregationibus morari. Absit ut sic turbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant. Iste itaque sensus est in his verbis, Extra Synagogam facient vos; sed nolite solitudinem formidare. (2) Separatim quippe a congregationibus eorum, tam multos in nomine meo congregabitis, ut illi metuentes ne templum quod erat apud eos, et omnia legis veteris sacramenta (3) deserant, sic interficient vos, ut Deo arbitrentur se praestare obsequium, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam. Hoc enim de Iudaeis dictum debemus accipere, de quibus dixerat: *Extra Synagogam facient vos.* Nam testes, idest martyres Christi, etiam si occisi sunt a Gentilibus, non tamen illi arbitrati sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se praestare; Iudaeorum autem omnis qui occidit praedicatores Christi, Deo se putavit praestare obsequium, credentes quod desererent Deum Israel quicunque converterentur ad Christum. Hinc ergo accensi, et zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam, obsequium se Deo praestare credentes occidebant eos. *Chrysost. ib.* Deinde consolationem inducit dicens: *Et haec facient vobis, quia non noverunt Patrem neque me*; quasi dicat: Sufficit vobis in consolationem propter me et Patrem haec pati. *August. ib.* Ne autem ignaros atque imparatos animos mala improvisa, quamvis cito transitura turbarent; hanc fuisse causam, ut haec eis praenuntiaret, ostendit subdens: *Haec locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia dixi vobis. Hora eorum*, hora tenebrosa, hora nocturna; sed nox Iudaeorum separatum a se diem Christianorum nulla confusione (4) suscitavit. *Chrys. hom. 77.* Sed et propter aliam causam hoc praedixit, ut non dicerent quoniam non praevidit futura; et hoc significat cum dicit: *Reminiscamini, quia ego dixi vobis.* Et ut non possent dicere, quoniam blandiens nobis ea quae ad gratiam dicebat solum. Cuius autem gratia hoc a principio non dixit, ostendit dicens: *Haec autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram:* quia scilicet in custodia mea eratis, et licitum erat interrogare, quando volebatis, et super me totum praelium vertebatur: unde superfluum erat hoc a principio vobis dicere; non quia haec tunc non noveram, propterea non dixi. *August. trac. 94.* Sed alii tres Evangelistae eum praedixisse ista demonstrant, antequam ventum esset ad coenam, qua peracta secundum Ioannem, ista locutus est. An forte hinc ista solvitur quaestio, quia et illi eum narrant proximum fuisse passioni cum hoc diceret? Non ergo ab initio quando cum illis erat. Sed Matthaeus non solum imminente passione, verum etiam ab initio haec denuntiata esse commemorat. Quid sibi ergo vult quod dicit, *Haec autem ab initio non dixi*, nisi quia ea quae hic dicit de Spiritu S. quod sit venturus ad eos, et testimonium perhibiturus quando mala passuri sunt, haec eis ab initio non dixit, quoniam cum ipsis erat, et eius praesentia consolabantur? Abscessurus autem, oportebat ut diceret illum esse venturum per quem caritate diffusa in cordibus suis verbum Dei cum fiducia praedicarent. *Chrysost. ib.* Vel praedixit quidem, quoniam flagella patientur; non autem quod mors eorum reputaretur ut Dei cultura: quod maxime poterat eos attonitos facere. Vel quia illic ea quae a Gentibus debebant pati dixit; hic autem et quae Iudaeis dicit.

(1) *Al.* populus.

(2) *Al.* separati. (3) *Al.* deserantur. (4) *Al.* fuscavit.

2. Et nunc vado ad eum qui misit me; et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio: de peccato quidem, quia non crediderunt in me; de iustitia vero, quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me; de iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.

2. *Chrysost. hom.* 77. Quia discipulos nondum perfectos tristitia impugnabat, eos Dominus increpando dirigit dicens: *Et tunc vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat, Quo vadis?* Audientes enim quoniam qui interficiet vos, opinabitur se obsequium praestare Deo, ita ceciderunt ut nihil ei loquerentur; et ideo subditur: *Sed quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Non parva autem est haec mitigatio scire eos quoniam sciverat Dominus tristitiae eorum superabundantiam, et propter desertionem eius, et propter mala quae didicerant se passuros, et nesciebant si possent viriliter ferre. *August. tract. 94.* Vel quia superius interrogaverunt eum quo esset iturus; et responderat eis se iturum quo ipsi tunc venire non possent: nunc ita se promittit iturum, ut nullus eorum quo vadat, interroget: et hoc est quod dicit: *Et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?* Euntem enim in caelum non verbis quaesierunt, sed oculis deduxerunt. Videbat autem Dominus quid sua verba in eorum cordibus agerent; spiritualem quippe nondum interius habentes consolationem quam per Spiritum S. fuerant habituri, id quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant; et quia se amissuros esse, illo vera denuntiante, dubitare non poterant, contristabatur affectus, quia carnalis desolabatur aspectus; unde sequitur: *Sed quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Noverat autem ille quid eis potius expediret: quia visus interior ipse est melior quo eos consolaturus erat Spiritus S. unde subdit: *Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. Chrysos. ib.* Quasi dicat: Etsi millies contristemini, oportet vos audire, quia me recedere vobis confert. Quid autem conferat, ostendit subdens: *Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos. August. 1. de Trin. cap. 9.* Haec autem non propter inaequalitatem Verbi Dei et Spiritus S. sed tanquam impedimento esset praesentia Filii hominis apud eos quo minus veniret ille qui minor non esset: quia non semetipsum exinanivit sicut Filius formam servi accipiens. Oportebat ergo ut auferretur ab eorum oculis forma servi, quam intuentes, hoc solum Christum esse putabant, quod videbant; unde sequitur: *Si autem abiero, mittam eum ad vos. August. ib.* Numquid autem hic positus, eum non poterat mittere quem scimus super eum baptizatum venisse, atque mansisse; immo vero a quo scimus eum numquam separabilem fuisse. Quid est ergo, *Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos*, nisi non potestis capere Spiritum quamdiu secundum carnem nosse persistitis Christum? Christo autem discedente corporaliter, non solum Spiritus S. sed et Pater et Filius illis affuit spiritualiter. *Gregor. 8. Mor. cap. 17.* Ac si aperte diceret: Si ab intentionis vestrae oculis corpus non subtraho, ad intellectum vos invisibilem per consolatorium Spiritum non perduco. *August. de ver. Dom. serm. 60.* Hanc autem habitudinem Spiritus S. paraclitus attulit, ut, ab oculis carnis forma servi remota, quam de Virginis utero accepit, in ipsa Dei forma in qua Patri aequalis, etiam cum in carne dignatus est apparere, permansit, purgata mentis acie ostenderetur. *Chrys. hom.* 77. Quid autem hic dicunt, qui non convenientem de Spiritu S. habent opinionem? Numquid expedit dominatorem abire, et servum accedere? Quae autem sit utilitas advenientis Spiritus, ostendit cum subditur: *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, de iustitia, et de iudicio. August. tract. 95.* Nunquid autem Christus non arguit mundum? An forte quia Christus in Iudaeorum tantum gente locutus est, mundum non videtur arguisse? Spiritus autem sanctus in discipulis eius toto orbe diffusis, non unam gentem intelligitur arguisse, sed mundum. Sed quis audeat dicere quod per discipulos Christi arguat mundum Spiritus S. et non arguat Christus, cum clamet Apostolus *2. Cor. 13. An experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christus?* Quos itaque arguit Spiritus S. utique et Christus. Sed dixit, *Ille arguet mundum*; quasi dicat: Ille diffundet in cordibus vestris caritatem: sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Exponit deinde quid dixerit dicens: *De peccato quidem, quia non crediderunt in me*: hoc enim peccatum quasi solum prae ceteris posuit, quia hoc manente, cetera detinentur, et hoc discedente, cetera dimittuntur. *August. de ver. Dom. ser. 61.* Sed multum interest, utrum quisque credat ipsum esse Christum, et utrum credat in Christum: nam ipsum esse Christum et daemones crediderunt: ille vero credit in Christum, qui et sperat in Christum, et diligit Christum. *August. ibid.* Arguitur ergo mundus de peccato, quia in Christum non credit; et arguitur de iustitia eorum qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. *De iustitia vero, quia ad Patrem vado.* Et quoniam ista vox infidelium esse consuevit, quomodo credimus quod non videmus? Ideo credentium iustitiam sic oportuit definiri: *Quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me.* Beati enim qui non vident et credunt. Nam et qui viderunt Christum, non in eo laudata est fides eorum, quia credebant quod videbant, idest Filium hominis, sed quia credebant quod non videbant, idest Filium Dei. Cum vero et ipsa forma servi subtracta eorum esset aspectibus, tunc ex omni parte impletum est, *Iustus ex fide vivit Rom. 4.* Erit itaque nostra iustitia de qua mundus arguitur, quoniam in me quem non videbitis, credetis; et quandoque me videbitis: quoniam tunc sicut ero videbitis me, non quod sum vobiscum modo; idest non videbitis mortalem, sed sempiternum: dicendo enim, *Iam non videbitis me*, velut numquam eos de cetero visuros Christum praenuntiavit. *August. de ver. Dom. ser. 61.* Vel aliter: Illi non crediderunt; ipse ad Patrem vadit. Illorum ergo peccatum, ipsius autem iustitia.

Quod enim a Patre ad nos venit, misericordia est, iustitia vero quod ad Patrem vadit, secundum illud Apostoli *Philip. 2. Propter quod et Deus exaltavit illum.* Sed si solus vadit ad Patrem, quid nobis prodest? An ideo solus, quia Christus unus est cum omnibus membris suis, tamquam caput cum corpore suo? Arguitur ergo mundus de peccato in eis qui non credunt in Christum, et de iustitia in eis qui (1) non resurgunt in membris Christi. Sequitur: *De iudicio autem, quia princeps mundi huius iam iudicatus est*, idest diabolus princeps iniquorum, qui corde non habitant, nisi in hoc mundo quem diligunt. *Ibid. ser. 60.* Hoc autem ipso quo foris missus est, iudicatus est; et de hoc iudicio mundus arguitur, quia frustra de diabolo quaeritur, qui non vult credere in Christum quem iudicatum, idest foras missum et propter nostram exercitationem forinsecus expugnare permissum non solum viri, sed etiam mulieres et pueri et puellae martyres vicerunt. *August. super Ioannem tract. 95. Vel iudicatus est*, quoniam iudicio ignis aeterni irrevocabiliter destinatus est: et de hoc iudicio mundus arguitur, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbum, atque impium imitatur. Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suae, quo peccata omnia detinentur; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum quos iustificatos non imitantur; caveant futurum iudicium, ne cum mundi principe iudicentur, quem iudicatum imitantur. *Chrysost. hom. 77.* Vel aliter: *Arguet mundum de peccato*, idest omnem eorum excusationem abscindet, et ostendet eos sine venia peccasse non credentes in me, dum videbunt Spiritus S. donationem ineffabilem invocato me fieri. *August. de qu. nov. et vete. test. quaest. 89.* Hoc etiam modo Spiritus S. de peccato arguit mundum, quia in nomine Salvatoris qui reprobatus est a mundo, virtutes operatus est. Salvator autem, servata iustitia, non trepidavit reverti ad eum qui se miserat, et per id quod regressus est, probavit se inde venisse; unde sequitur: *Et de iustitia, quia ad Patrem vado. Chrysost. ib.* Idest ire ad Patrem erit argumentum, quod irreprehensibilem agebam vitam, ut non possint adhuc dicere, quoniam *hic homo peccator est et non est ex Deo supra 9.* Rursus quoniam expugnavit adversarium, nequaquam autem peccator existens expugnasset, non possunt dicere quod daemonium habeo, et quod seductor sum. Quoniam autem condemnatus est propter me, scient quod conculcabunt eum postea, et quod resurrectionem meam manifeste scient: non enim me valuit detinere. *Aug. ib.* Videntes etiam daemones animas de inferis ire ad caelos, cognoverunt iudicatum esse principem huius mundi, ut reus factus in causa Salvatoris quae tenebat iure amitteret. Haec quidem ascendente Salvatore visa sunt; sed superveniente in discipulis Spiritu S. palam aperteque manifestata sunt.

3. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur, et quae futura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit; quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.

3. *Theoph.* Quia supra dixerat Dominus, *Expedit vobis ut ego vadam*, iam hoc amplificat dicens: *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. August. tr. 97.* Omnes haeretici audacias figmentorum suorum quas maxime exhorret sensus humanus, hac occasione evangelicae sententiae colorare conantur; quasi haec ipsa sint quae tunc discipuli portare non poterant, et ea docuerit Spiritus S. quae palam docere atque praedicare spiritus erubescit immundus. Sed alia sunt mala, quae portare non potest qualiscumque pudor humanus, et alia sunt bona quae portare non potest parvus sensus humanus. Ista sunt in corporibus impudicis, illa remota sunt a corporibus universis. *Ib. trac. 95.* Quis autem nostrum audeat eorum se dicere iam capacem, quae illi capere non valebant? Ac per hoc nec a me expetenda sunt ut dicantur. Sed dicet aliquis: Sic multi possunt quod tunc non poterat Petrus: sicut multi possunt martyrio coronari, quod tunc non poterat Petrus, praesertim iam misso Spiritu S., qui tunc nondum erat missus. Sed numquid ideo scimus quae suut, quae dicere voluit? Absurdissime enim mihi videtur dici tunc non potuisse portare discipulos, quae de altissimis rebus invenimus in apostolicis litteris, quae postmodum scriptae sunt, nec ea Dominum dixisse narratur. Perversarum quidem sectarum homines ferre non possunt quod in Scripturis sanctis de fide catholica reperitur, sicut nos ferre non possumus sacrilegas eorum vanitates: quid enim est ferre non posse, nisi aequo animo non habere? Quis autem fidelis vel etiam cathecumenus antequam Spiritum S. baptizatus accipiat non aequo animo legit, atque audit, etiam si non intelligit ea quae post ascensionem Domini scripta sunt? *Ibid. tract. 98.* Dicet autem aliquis: Nihil ne spirituales viri habent in doctrina quod carnalibus taceant, et spiritualibus eloquantur? Nulla quidem necessitas est, ut aliqua secreta doctrinae taceantur fidelibus parvulis, seorsum dicenda maioribus; sed spirituales spiritualia carnalibus non omnino taceant propter catholicam fidem, quae omnibus praedicanda est; nec tamen sic edisserant, ut volentes ea (2) percipere ad intelligentiam non capacibus, facilius fastidire faciant in veritate sermonem, quam in sermone percipi veritatem. Non ergo in his Domini verbis nescio quae suscepimus, quae cum dici a docente possint, portari a discente non possint. Sed ea ipsa quae in doctrina religionis in quorumlibet hominum notitia dicimus, si vellet nobis Christus dicere, sicut ea dicit Angelis suis, quinam homines portare possent, etiam si essent spiritales, quales adhuc Apostoli non erant? Nam utique quicquid de creatura sciri potest, minus est ipso creatore: et quis eum tacet? Quis autem vivens in hoc corpore posset omnem cognoscere veritatem, cum dicat Apostolus *1. Cor. 15. Ex parte scimus?*

(1) *Al. deest* non.

(2) *Al.* perducere ad intelligentiam non capacium.

Sed quia per Spiritum. S. fit, ut ad ipsam quoque plenitudinem veniamus, de qua idem dicit Apostolus *ib. Tunc autem facie ad faciem*; non quod est in hac tantum vita Dominus nobis promisit dicens: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, vel *deducet vos in omnem veritatem*: quo verbo intelligimus eius nobis plenitudinem in vita alia reservari. Ipse autem Spiritus S. et nunc docet fideles, quanta quisque potest capere spiritalia, et in eorum cordibus desiderium maius accendit. *Didy.ib.* Vel hoc dicit, quod auditores verborum eius nondum fuerant omnia consecuti, quae postea pro nomine eius sufferre poterant ; sed aliqua tradens eis , illa quae maiora erant in posterum distulit ; quae tunc non poterant nisi primitus in capite nostro magisterium et forma crucis praeiret. Adhuc etiam typo legis et umbrae et imaginibus servientes non poterant veritatem, cuius umbram lex portabat , inspicere. Cum autem venerit Spiritus veritatis , diriget vos in omnem veritatem sua doctrina et institutione , vos transferens a morte litterae ad spiritum vivificantem, in quo solo omnis Scripturae veritas posita est. *Chrys.hom.77.* Quia ergo dixerat , *Nunc non potestis portare* , tunc autem poteritis: et quoniam *Spiritus S. ducet vos in omnem veritatem* ; ne hoc audientes maiorem Spiritum S. existiment , subiungit : *Non enim loquetur a semetipso , sed quaecumque audiet loquetur. August. trac. 99.* Simile est hoc ei quod de ipso dixit *supr.5. Non possum a me ipso facere quicquam, sed sicut audio iudico;* sed illud secundum hominem posse accipi dicimus. Cum igitur Spiritus S. nulla susceptione cuiusquam creaturae creatura sit factus , quomodo de illo hoc intelligendum est? Sic itaque debemus accipere, ut intelligamus non eum esse a se ipso: nam Filius de Patre natus est, et Spiritus S. de Patre procedit. Quid autem illic intersit inter procedere et nasci, et longum est disserere, et temerarium definire. Audire autem illi scire est, scire vero esse. Quia ergo non est a semetipso , sed ab illo a quo procedit ; a quo illi est essentia, ab illo scientia: ab illo igitur audientia. Semper itaque audit Spiritus S. quia semper scit: ab illo ergo audivit, audit, et audiet a quo est. *Didy.ib.* Ait ergo: *Non loquetur a semetipso;* hoc est non sine me , et sine Patris arbitrio : quia non ex se est, sed ex Patre, et me est. Hoc enim ipsum quod subsistit et loquitur, a Patre, et a me illi est. Ego veritatem loquor, idest inspiro quae loquor, siquidem Spiritus veritatis est. Dicere autem et loqui in Trinitate , non secundum consuetudinem nostram accipiendum est, sed iuxta formam incorporalium naturarum, et maxime Trinitatis, quae voluntatem suam inserit cordibus credentium , et eorum qui audire eum sunt digni. Loqui ergo Patrem et audire Filium eiusdem naturae in Patre et Filio consensusque significatio est. Spiritus vero sanctus qui est Spiritus veritatis, spiritusque sapientiae, non potest Filio loquente audire quae nescit, cum hoc ipsum sit quod profertur a Filio, idest procedens veritas a veritate, consolator manans a consolatore, Deus de Deo Spiritus veritatis procedens. Denique ne quis illum a Patris et Filii voluntate et societate discerneret , scriptum est: *Sed quae audiet loquetur. August. 2. de Trin. c.15.* Non autem hinc efficitur ut minor sit Spiritus S. secundum hoc enim dictum est quod de Patre procedit. *August. snp. Ioan. trac. 99.* Nec moveat quod verbum futuri temporis positum est: illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna scientia. In eo autem quod sempiternum est , sine initio et sine fine , cuiuslibet temporis verbum ponatur : quamvis enim natura illa immutabilis non recipiat fuit, et erit, sed tantum est ; non tamen mendaciter dicimus, Fuit, et est, et erit : fuit , quia numquam defuit ; erit , quia numquam deerit : est, quia semper est. *Didy. ib.* Per Spiritum etiam veritatis futurorum sanctis viris scientia certa conceditur : unde et prophetae hoc eodem repleti Spiritu praenuntiabant , et quasi praesentia intuebantur quae erant deinceps secutura; unde sequitur: *Et quae ventura sunt, annuntiabit vobis. Bed.* Constat quia multi Spiritus S. gratia repleti, quae ventura erant agnoverunt. Sed quia multi variis coruscant virtutibus, nec tamen quae ventura sunt agnoscunt, potest hic sermo sic accipi: *Quae ventura sunt , vobis annuntiabit,* idest gaudia vobis caelestis patriae ad memoriam reducet. Ventura vero Apostolis nuntiavit, mala scilicet quae pro confessione Christi erant passuri , et bona quae pro eisdem malis erant percepturi. *Chrysost. hom. 77.* Elevavit igitur per hoc eorum mentem, cum ad nihil ita avidum sit humanum genus ut ad sciendum futura. Ab hac igitur eos eruit sollicitudine, ostendens quoniam futura eis pericula praedicet , ut non incidant non observantes. Deinde ostendens quoniam dixerit omnem veritatem, in quam Spiritus S. adducet, subiungit: *Ille me clarificabit. August. tract. 100.* Quia scilicet diffundendo in credentium cordibus caritatem, spiritualesque faciendo, declaravit eis qualiter Patri Filius esset aequalis, quem secundum carnem prius tantummodo noverant , et hominem sicut homines cogitabant. Vel certe, quia per ipsam claritatem fiducia repleti, et timore depulso, annuntiaverunt hominibus Christum ; ac sic fama eius diffusa est toto orbe terrarum. Quod enim facturi erant in Spiritu S. hoc eundem Spiritum dixit esse facturum. *Chrysost. ib.* Et quia Dominus dixerat *Matth. 23. Magister vester unus est Christus* ; ut et Spiritus S. suscipiatur ab eis, subiunxit: *Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Didy.ib.* Accipere hic ut divinae naturae conveniat, intelligendum est; quomodo enim Filius dans non privatur his quae tribuit , neque cum damno suo impartitur aliis; sic et Spiritus S. non accipit quod ante non habuit: si enim prius quod non habebat accepit , translato in alium munere vacuus largitor effectus est. Sic igitur Spiritum S. a Filio accipere id quod suae naturae fuerat, cognoscendum est; et non aliam dantem et accipientem, sed unam significare substantiam. Siquidem et Filius eadem a Patre suscipere dicitur, in quibus ipse subsistit: neque enim quid aliud est Filius, exceptis his quae ei dantur a Patre, neque alia est Spiritus S. substantia praeter id quod datur a Filio. *August. ib.* Non autem propterea sicut quidam haeretici putaverunt , minor est Filio Spiritus S. quia Filius accipiat a Patre, Spiritus S. a Filio, quasi quibusdam gradibus naturarum. Unde ipse quaestionem solvens cur hoc dixerit, explanat dicens: *Omnia quae habet Pater, mea sunt: propterea dixi vobis, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis,*

Didy.ib. Quasi dicat: Licet a Patre procedat Spiritus veritatis, tamen quia omnia quae habet Pater, mea sunt, et ipse Patris Spiritus meus est, et de meo accipiet. Cave autem ne cum ista dicuntur, putes rem esse aliquam et possessionem quae a Patre habeatur ac a Filio; verum quae habet Pater iuxta substantiam, idest aeternitatem, immutabilitatem, bonitatem, haec eadem habet et Filius. Procul hinc absint Dialecticorum tendiculae: dicunt enim: Ergo et Pater est Filius. Si autem dixisset, Omnia quaecumque habet Deus, mea sunt, haberet occasionem impietatis consurgendi; cum vero dixerit, *Omnia quae habet Pater, mea sunt*, Patris nomine se Filium declaravit, paternitatem qui Filius erat non usurpavit; quamvis et ipse per adoptionis gratiam multorum sanctorum sit pater. *Hilar. 8. de Trini.* Non ergo in incerto Dominus reliquit, utrum ex Patre an ex Filio Spiritus paraclitus esse putetur; a Filio enim accepit quod ab illo mittitur, et a Patre procedit. Et interrogo utrum idipsum sit a Filio accipere quod a Patre procedere? Certe idipsum atque unum esse existimabitur a Filio accipere, quod si acciperet a Patre; cum enim ait, omnia quaecumque habet Pater sua esse, et idcirco dixisse, de suo accipiendum esse, docet etiam a Patre accipienda, a se tamen accipi, quia omnia quae Patris sunt, sua sunt. Non habet haec unitas diversitatem, nec differt a quo acceptum sit quod datum a Patre, datum referatur a Filio.

4. Modicum et iam non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me, quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum et non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me; et quia vado ad Patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit nobis modicum? Nescimus quid loquitur. Cognovit autem Iesus quia volebant eum interrogare, et dixit eis: De hoc quaeritis inter vos quia dixi: Modicum et non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

4. *Chrysost. hom. 78.* Postquam Dominus discipulos relevavit per ea quae de Spiritu S. promisit, rursus eorum expressit sensum, dicens: *Modicum et iam non videbitis me.* Hoc autem facit, ut assuefaciat eos per tristium auditionem bene ferre suam separationem; eam enim quae dolet animam, et a tristitia multa detinetur, nihil ita consuevit quietare, ut quae tristitiam pariunt verba revoluta continue. *Bed.* Dicit enim: *Modicum et iam non videbitis me:* quia tentus est nocte illa a Iudaeis, et in mane crucifixus, et vespere sepultus ab humanis est seclusus obtutibus. *Chrys. ib.* Si vero quis diligenter scrutabitur, hoc consolationis est dicere: *Quoniam ad Patrem vado:* hoc enim est ostendere quod non perierit, sed mors eius translatio sit; et aliam consolationem eis imposuit cum adiecit: *Et iterum modicum et videbitis me:* ostendens quoniam et redibit, et in pauco erit separatio et continua quae cum eis coexistentia. *Aug. tract. 101.* Haec autem verba Domini obscura erant discipulis, antequam id quod dicit esset impletum; unde sequitur: *Dixerunt ergo ex discipulis eius ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum et non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me, quia vado ad Patrem. Chrysost. ibid.* Hoc autem non intelligebant, aut propter tristitiam quae amovebat a mente eorum ea quae dicebantur, aut propter immanifestationem eorum quae dicebantur; idcirco videbatur eis duo contraria ponere non existentia contraria. Si enim videbimus te, aiunt, quomodo vadis? Si vero vadis, qualiter te videbimus? Propterea dicunt: *Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum? Nescimus quid loquitur. August. ib.* Nam in praecedentibus, quia non dixerat, *Modicum*, sed dixerat, *Ad Patrem vado*, aperte illis visus est loqui. Nunc ergo quod illis tunc obscurum fuit, et mox manifestum est, iam nobis utique manifestum est. Post paululum enim passus est, et non viderunt eum, rursus post paululum resurrexit, et viderunt eum. Dicit autem: *Et iam non videbitis me*, quia scilicet mortalem Christum ulterius non viderunt. *Alcu.* Vel aliter: Modicum tempus est futurum, quo non videbitis me, idest illud triduum, quo in sepulcro quievit; et iterum est modicum futurum tempus quo videbitis me, idest illi quadraginta dies, in quibus eis saepius post passionem suam usque ad tempus ascensionis suae apparuit; et ideo illo modico tempore videbitis me, *Quia vado ad Patrem*; quia non semper in terra corporaliter sum mansurus, sed per humanitatem quam assumpsi, ascensurus in caelum. Sequitur: *Cognovit autem Iesus quia volebant eum interrogare, et dixit eis: De hoc quaeritis inter vos, quia dixi vobis: Modicum et non videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos.* Ignorantiam ipsorum pius magister intelligens secundum illorum dubitationem respondit, quasi expositurus quid esset quod dixit. *August. ib.* Quod sic accipi potest, quia contristati sunt discipuli de morte Domini, et confestim de resurrectione laetati. Mundus autem, quo nomine significati sunt inimici a quibus Christus occisus est, tunc utique laetatus est occiso Christo, quando sunt discipuli contristati; unde sequitur: *Mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Alcu.* Sed et cunctis fidelibus convenit hic sermo Domini, qui per lacrymas pressurasque praesentes ad gaudia aeterna contendunt. Flentibus autem iustis, mundus gaudet, quia in praesenti delectantur, alterius vitae nulla gaudia sperantes. *Chrysost. ib.* Deinde ostendens, quoniam tristitia parit gaudium, et quoniam tristitia brevis, laetitia vero infinita est, ad exemplum venit mundanum dicens: *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius; cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus*

est homo in mundum. August. ib. Ista similitudo ad intelligendum non videtur esse difficilis; quoniam comparatio eius in promptu est, eodem ipso exponente cur dicta sit: nam sequitur: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum.* Parturitio quippe tristitiae, partus autem gaudio comparatur; quod tunc magis esse consuevit, quando non puella, sed puer nascitur. Quod vero subdit, *Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis*, quia gaudium ipsorum ipse Iesus est, significat quod ait Apostolus *Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Chrysost. ib.* Significat etiam praedicto exemplo, quoniam solvit ipse mortis pressuras, et novum hominem regenerans esse fecit. Et non dixit quoniam non erit ei tribulatio, sed neque meminit eius; tantum est quod succedit gaudium; ita erit et sanctis. Et non dixit, Quoniam natus est puer, sed quoniam homo, occulte suam resurrectionem insinuans. *August. ib.* Vel de futuris visione et gaudio, quae superius dicta sunt, melius existimo intelligi, *Modicum et iam non videbitis me*: modicum enim est hoc totum spatium, quo praesens pervolat saeculum; ideo namque addidit: *Quia vado ad Patrem;* quod ad superiorem sententiam referendum est, ubi ait: *Modicum et iam non videbitis me*, non ad posteriorem, ubi ait, *Modicum et videbitis me.* Eundo quippe ad Patrem, facturus erat ut eum non viderent. Illis ergo ait: *Modicum et iam non videbitis me*, qui eum tunc corporaliter videbant, quia iturus erat ad Patrem, et eum deinceps mortales visuri non erant, qualem cum ista loquebatur videbant. Quod vero addidit, *Et iterum modicum, et videbitis me*, universae promisit Ecclesiae. Hoc autem modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur; cum finitum fuerit, tunc sentiemus quam modicum fuerit. *Alcuin.* Mulier autem sancta Ecclesia est propter fecunditatem bonorum operum, et quia spirituales Deo filios generat. Haec mulier dum parit, idest dum in mundo virtutum profectibus insistit, dum undique tentatur et affligitur, tristitiam habet de hoc, quia venit hora eius, ut patiatur; quia nemo carnem suam odio habuit. *August. tract. 101.* Nec tamen in huius gaudii parturitione sine gaudio tristes sumus, sed, sicut Apostolus ait *Rom. 12. Spe gaudentes*: quia et ipsa mulier parturiens cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de praesenti dolore. *Alcuin. Sed cum pepererit*, idest cum devicto laborum certamine ad palmam pervenerit, *iam non meminit pressurae* praecedentis, *propter gaudium* perceptae retributionis, *quia natus est homo in mundum.* Sicut enim mulier nato in hoc mundo homine laetatur, ita Ecclesia nato in vitam aeternam fidelium populo, exultatione repletur. *Bed.* Nec novum debet videri si natus dicatur, qui ex hac vita migraverit: sicut enim consuete nasci dicitur, cum quis de utero matris procedens in hanc lucem ingreditur, ita potest natus appellari, qui solutus a vinculis carnis, ad lucem aeternam sublimatur: unde sanctorum solemnia, non funebria, sed natalitia vocantur. *Alcuin.* Quod autem dicit, *Iterum videbo vos*, idest assumam vos ad meipsum: *vel iterum videbo vos*, idest iterum videndus apparebo, et gaudebit cor vestrum. *August. ib.* Hunc enim totius laboris sui fructum Ecclesia nunc parturit desiderando, tunc est paritura cernendo. Et ideo masculum, quoniam ad istum fructum contemplationis cuncta officia referuntur actionis; solus enim liber est qui propter se appetitur, et non refertur ad aliud; huic servit actio. Ad hoc enim refertur quicquid bene agitur: ibi est finis qui sufficit nobis; aeternus igitur erit: Neque enim finis nobis sufficit, nisi cuius nullus est finis. De hoc igitur quod sufficit nobis rectissime audivimus: *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis.*

5. Et in illo die me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quicquam in nomine meo. Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Haec in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora cum iam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis. In illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis quia a Deo exivi. Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.

5. *Chrysost. hom. 78.* Rursus ostendit Dominus quod expedit eum abire, cum dicit: *Et in illo die me non rogabitis quicquam. August. tract. 101.* Hoc verbum quod est *rogare*, non solum petere, verum et interrogare significat, et Graecum Evangelium, unde hoc translatum est, tale habet verbum, quod utrumque possit intelligi. *Chrysost. ib.* Dicit ergo, *Et in illo die*, scilicet cum resurrexero, *me non rogabitis quicquam*, idest non dicetis: *Ostende nobis Patrem*, et, *Quo vadis*: quoniam scietis per Spiritum S. Vel *non rogabitis me*, idest non indigebitis mediatore ad impetrandum; sed sufficiet nomen meum, quod invocantes omnia accipietis; unde sequitur: *Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Ostendit autem nominis virtutem, si non visus neque rogatus, sed nominatus solum apud Patrem facit mirabilia. Non ergo, ait, existimetis quia de reliquo non ero vobiscum, vos derelictos esse: nomen enim meum maiorem dabit vobis securitatem; unde sequitur: *Usque modo non petistis quicquam in nomine meo. Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Theoph.* Alacritas enim vestra tunc erit integerrima, cum ad vota vobis petita succedent. *Chrys. ib.* Quia igitur obumbrata erant quae dicta sunt, subiunxit: *Haec in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora cum iam non in proverbiis loquar vobis*; idest erit tempus quando scietis omnia manifeste: dicit autem resurrectionis tempus: *Sed palam de Patre meo annuntiabo vobis*: etenim quadraginta diebus disputavit cum eis congregatis, loquens de regno Dei. Et nunc, inquit, in timore existentes non attenditis his quae dicuntur; tunc autem resuscitatum videntes, poteritis palam omnia dicere. *Theoph.* Adhuc praebet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium desuper, cum subdit: *In illo die in nomine meo petetis*: adeo assero vobis Patrem favere, quod neque interventu meo ulterius indigebitis; unde subdit: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vo-*

bis; ipse enim Pater amat vos. Porro ne resiliant a Domino, velut eo ulterius non egentes, subiungit: *Quia vos me amastis;* quasi dicat: Ob hoc diligit vos Pater quia vos me dilexistis. Cum itaque excideritis ab amore meo, confestim et a paterno decidetis. *August. ib.* Sed numquid ideo amat ille, quia nos amamus? An potius quia ille amat, ideo nos amamus? Hoc ipse Evangelista in Epistola sua *1. c. 4.* dicit: *Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos.* Amat ergo nos Pater, quia nos amamus Filium, cum a Patre et Filio accepimus, ut et Patrem amemus et Filium. Amavit ipse quod fecit; sed non in nobis faceret quod amaret, nisi antequam id faceret nos amare. *Hilar. 6. de Trinit.* Caret etiam apud Patrem intercessionis necessitate perfecta de Filio fides, quae quod a Deo exierit, credit atque amat, et per seipsam iam et audiri meretur et amari, natum ex Deo Filium missumque confessa: unde sequitur: *Et credidistis quia a Deo exivi.* Nativitas itaque eius, et adventus ostenditur, cum subdit: *Exivi a Patre, et veni in mundum.* Alterum in dispensatione, alterum in natura est. A Patre enim venisse, et a Deo exisse, non est significationis eiusdem; cum aliud sit a Deo in substantiam nativitatis exisse, aliud a Patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostrae sacramenta venisse. Cum autem exire a Deo sit ex nativitate subsistere, quid aliud quam Deus esse posset? *Chrysost. hom. 78.* Quia vero resurrectionis sermo non modicum eos mitigabat, et cum hoc audire quod a Deo exivit, et illuc vadit, continue ea circumvolvit: unde sequitur: *Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Nam hoc quidem certificabat, quoniam recte in ipsum credebant; hoc vero quoniam sub munitione eius futuri erant. *August. tract. 102.* Exiit enim a Patre, quia de Patre est; in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit. Mundum reliquit corporali discessione, perrexit ad Patrem hominis ascensione; nec mundum deseruit praesentiae gubernatione, quia sic in mundum venit exiens a Patre, ut non desereret Patrem. Sed Dominum Iesum Christum postea quam resurrexit, et interrogatum legimus, et rogatum: nam interrogatus est a discipulis ascensurus in caelum, quando regnum restitueret Israel; rogatus est a Stephano cum esset in caelo, ut spiritum eius susciperet. Et quis audeat dicere rogandum non esse immortalem, rogari debuisse mortalem? Puto ergo quod dicit, *In illa die me non rogabitis quicquam,* non ad illud tempus referendum esse quo resurrexit, sed ad illud quando videbimus eum sicuti est; quae visio non temporalis vitae est, sed aeternae, ubi iam nihil rogemus, nihil interrogemus, quia nihil desiderandum remanebit, nihil quaerendum latebit. *Alcuin.* Sic ergo dicit, *In futuro me non rogabitis quicquam*: sed interim dum in peregrinatione huius miseriae conversamini, si petieritis Patrem, dabit vobis: unde subdit: *Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. August. ib.* Hoc quod ait, *Si quid,* non quodlibet intelligitur, sed aliquid quod non in beatae vitae comparatione sit nihil. Non autem petitur in nomine Salvatoris quicquid petitur contra rationem salutis: non enim sonum litterarum, aut syllabarum, sed quod sono recte, ac veraciter intelligitur, hic accipiendum est, cum dicit, *In nomine meo.* Unde qui hoc sentit de Christo, quod non est de unico Filio Dei sentiendum, non petit in eius nomine. Qui vero quod est de illo sentiendum sentit, ipse in eius nomine petit, et accipit quod petit, si non contra suam salutem sempiternam petit; accipit autem quando debet accipere: quaedam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore differuntur. Ita sane intelligendum est quod ait, *Dabit vobis,* ut ea beneficia significata sciantur his verbis quae ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus: quia non unicuique dictum est, *Dabit;* sed, *Dabit vobis.* Quod autem sequitur, *Usque modo non petistis quicquam in nomine meo,* duobus modis intelligi potest: vel quia in nomine meo non petistis, quod nomen non sicut cognoscendum est cognovistis; vel *non petistis quicquam,* quoniam in comparatione rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. Ut igitur in nomine eius non nihil, sed gaudium plenum petant, subdit: *Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* Hoc quod dicit, *Gaudium plenum,* non carnale, sed spirituale gaudium est: et quando tantum erit ut aliquid ei iam non sit addendum, tunc erit plenum. *August. 1. de Trini.* Hoc est autem plenum gaudium vestrum quo amplius non est, frui Deo, Trinitate, ad cuius imaginem facti sumus. *August. ib.* Quicquid ergo petitur quod pertinet ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendum. Isto enim bono in petendo perseverantes sanctos suos nequaquam misericordia divina fraudabit. Quicquid autem aliud petitur, nihil petitur: non quia nulla res est, sed quia in tantae rei comparatione quicquid aliud concupiscitur, nihil est. Sequitur: *Haec in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora cum iam non in proverbiis loquar vobis; sed palam de Patre meo annuntiabo vobis.* Possem dicere hanc de qua loquitur horam, futurum saeculum intelligi, ubi videbimus palam quod Apostolus dicit *1. Cor. 13. Facie ad faciem*: ut quod ait, *Haec in proverbiis loquutus sum vobis,* hoc sit quod ab Apostolo dictum est: *Videmus nunc per speculum in aenigmate.* Annuntiabo autem vobis, quia per Filium Pater videbitur; neque enim *Patrem quis cognoscit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Greg. 30. Mor. c. 8.* Palam quippe de Patre annuntiare se asserit: quia per patefactam tunc majestatis suae speciem, et quomodo ipse gignenti non impar oriatur, et quomodo utrorumque Spiritus utrique coaeternus procedat ostendet. *August. trac. 102.* Sed istum sensum videtur impedire quod sequitur: *In illo die in nomine meo petetis:* in futuro enim saeculo quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Petitio nanque alicuius est indigentiae. Relinquitur itaque ut intelligatur Iesus discipulos suos de carnalibus vel animalibus se spirituales esse facturum. Homo autem animalis sic audit, quaecunque audit de Dei natura, ut aliud quam corpus cogitare non possit. Ideo proverbia illi sunt quaecunque dicta sapientiae de incorporea immutabilique substantia: non quod tanquam proverbia deputet, sed quia sic cogitat, quomodo qui proverbia solent audire, neque intelligere. Cum vero spiritalis coeperit omnia diiudicare, etiam si in hac vita velut per speculum et ex parte perspicit, tamen nullo cor-

poris sensu, nulla imaginaria cogitatione. sed mentis certissima intelligentia capit Deum non corpus esse, sed spiritum. Ita palam de Patre annuntiante Filio ut eiusdem substantiae conspiciatur et ipse qui annuntiat, tunc in eius nomine petunt qui petunt, quia in sono eius nominis non aliud quam res ipsa est quae hoc nomine vocatur, intelligunt. Hi possunt cogitare Dominum nostrum Iesum Christum inquantum homo est pro nobis interpellare Patrem; inquantum Deus est, nos exaudire cum Patre; quod eum significasse arbitror, ubi ait, *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis.* Ad hoc quippe intuendum, quomodo non rogat Patrem Filius, sed simul exaudiant rogantes Pater et Filius, non nisi spiritualis oculus mentis ascendit.

6. Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget. In hoc credimus quia a Deo existi. Respondit eis Iesus: Modo creditis? Ecce veniet hora, et iam venit ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis, et non sum solus, quia Pater mecum est. Haec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, sed confidite: ego vici mundum.

6. *Chrysost. hom. 78.* Quia discipulos hoc maxime respirare fecit quod erant Patris amici, propterea dicunt se cognoscere quod omnia nosset: unde sequitur: *Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. August. tract. 103.* Cum autem adhuc promittatur futura illa hora in qua sine proverbiis locuturus est; cur isti hoc dicunt, nisi quia illa quae scit ipsis non intelligentibus esse proverbia, usque adeo non intelligunt, ut nec saltem non se intelligere intelligant? *Chrysost. hom. 78.* Quoniam autem ad id quod in eorum mente erat respondit, subdunt: *Nunc scimus quoniam scis omnia.* Vides qualiter imperfecte se habebant, qui post tot et tanta demonstrata dicunt: *Nunc scimus*; et hoc dicunt tanquam ei quandam gratiam tribuentes. *Et non est opus tibi ut quis te interroget:* hoc est antequam audias, nosti ea quae scandalizant nos, et quiescere nos fecisti dicens, *Quoniam Pater vos amat. August. ib.* Quid ergo vult sibi quod ei quem sciebant nosse omnia, cum dicere debuisse videantur: Non est opus tibi ut quisquam interroges: dicendum potius putaverunt: *Non est opus tibi ut quis te interroget*? Quod utrumque legimus factum; et interrogasse scilicet Dominum, et interrogatum fuisse. Sed hoc cito solvitur; quia hoc non ei, sed illis potius opus erat quos interrogabat, vel a quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat ut ab eis aliquid disceret, sed eos potius ut doceret: et qui interrogabant eum, volentes ab eo aliquid discere, illis profecto id opus erat ut scirent ab eo aliqua, qui noverat omnia. Ille autem non opus habebat ut quod ab eo scire quisque vellet, per ipsius cognosceret interrogationem: quia priusquam interrogaretur, interrogatorum noverat voluntatem. Praevidere autem cogitationes hominum, magnum Domino non erat, sed magnum parvulis erat, qui subdunt, *In hoc credimus quia a Deo existi. Hilar. 6. de Tri.* Per id enim credunt quod a Deo exiit; quia ea quae Dei sunt agit. Nam cum Dominus utrumque dixisset, *A Deo exivi*, et, *a Patre veni in hunc mundum*, nihil admirationis in eo habuerunt, quod frequenter audierunt: unde non addunt: A Patre venisti in hunc mundum: sciebant enim a Deo missum, exisse tamen a Deo nesciebant. Inenarrabilem vero illam Filii nativitatem per virtutem dicti istius intelligentes, tunc primum coeperunt advertere, cum illum sine proverbiis profiterentur esse locutum. Non enim per consuetudinem humani partus Deus ex Deo nascitur, cuius a Deo exitio potius quam partus est. Est enim unus ex uno; non est portio, non est defectio, non est diminutio, non derivatio; non est protensio, non passio, sed viventis naturae ex vivente nativitas est. Deus ex Deo exiens est, non creatura in Dei nomen electa, non ut esset coepit ex nihilo; sed exiit a manente, et exisse significationem habet nativitatis, non inchoationis. *August. ib.* Denique de ipsa eorum aetate adhuc secundum interiorem hominem parva et infirma eos admonet; unde subditur: *Respondit eis Iesus, Modo creditis. Bed.* Quod duobus modis pronuntiari potest, affirmando scilicet, et insultando. Si insultando, hic est sensus; Tardius ad credendum evigilastis: *Ecce enim venit hora etc.* Si affirmando, sensus est: Verum est quod creditis; *Sed ecce venit hora ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis. August. ib.* Non enim quando comprehensus est, tantummodo carne sua eius carnem, verum etiam mente reliquerunt fidem. *Chrysost. hom. 78.* Dicit autem, *Dispergamini*, scilicet quando tradar: tantum enim vobis dominabitur timor, ut neque simul possitis recedere. Sed ego ex hoc nullum patiar malum; unde subdit: *Et non sum solus, quia Pater mecum est. August. tr. 103.* Ad hoc intelligendum eos volebat extendi et crescere, ne sic a Patre Filium cogitarent exisse, ut putarent etiam recessisse. Deinde sermonem concludit, dicens: *Haec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. Chrysost. ib.* Idest ut non abiiciatis me a mente vestra. Non enim nunc solum quando comprehendar, fient vobis adversa, sed donec eritis in mundo, pressuram habebitis, idest tribulationem; et hoc est quod subdit: *In mundo pressuram habebitis. Greg. 26. Mor. c. 11.* Quasi dicat: Sit vobis de me interius quod consolando reficiat, quia erit de mundo exterius quod saeviendo graviter premat. *August. ib.* Illud initium habitura fuerat ista pressura, de quo dicit: *Venit hora ut dispergamini unusquisque in propria;* sed non eo modo erat perseveratura: quod enim adiunxit, *Et me solum relinquatis*, non vult eos tales esse in consequenti pressura, quam post eius ascensionem fuerant in mundo habituri, ut relinquant eum, sed ut in illo pacem habeant permanentes in eo; unde sequitur: *Sed confidite. Chrysost. ib.* Idest resurgite mente: magistro enim superante inimicos, non oportet discipulus auxiliari; unde subdit: *Quia ego vici mundum. Augus. ib.* Dato autem Spiritu S. confiderunt, et vicerunt, non nisi in illo: non enim vicisset ille mundum, si membra eius vinceret mundus. *Ib. trac. 104.* Cum autem dicitur, *Haec locutus sum vobis, ut in me pacem ha-*

beatis, non recensiora paulo ante ab eo dicta, sed omnia debemus accipere, sive quaecunque illis loqutus est, ex quo eos coepit habere discipulos, sive ex quo post coenam exorsus est hunc mirabilem prolixumque sermonem. Hanc enim causam commendavit sermonis sui, ut in illo pacem haberent. Haec pax finem temporis non habebit; sed omnis piae nostrae intentionis actionisque finis ipsa erit.

CAP. XVII.

Haec locutus est Iesus; et sublevatis oculis in caelum dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam aeternam. Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem. Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.

Chrysost. hom. 79. Quia dixerat Dominus, *In mundo pressuram habebitis*, post admonitionem in orationem convertitur, erudiens nos in tribulationibus, omnia dimittentes, ad Deum refugere; unde dicitur: *Haec locutus est Iesus. Bed.* Illa intelligi debent quae in coena locutus est, quaedam quidem sedendo, usque ibi: *Surgite eamus hinc*; deinde stando usque ad hymni finem, cuius hoc est initium: *Et sublevatis oculis in caelum dixit*: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum. Chrysost. ib.* Propter hoc in caelum oculos elevavit, ut nos doceret extensionem quae est in orationibus, ut stantes sursum aspiciamus, non oculis carnis solum, sed et mentis. *August. hom. 104.* Poterat autem Dominum in forma servi, si hoc opus esset, orare silentio, sed ita se Patri exhiberi voluit precatorem, ut meminisset nostrum se esse doctorem. Proinde non solum ad ipsos sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad Patrem oratio, discipulorum est aedificatio: profecto et nostrum, qui fueramus conscripta lecturi. Hoc autem quod ait, *Pater, venit hora*, ostendit omne tempus, et quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo dispositum qui tempori subditus non est. Non autem credatur haec hora fato urgente venisse, sed Deo potius ordinante: absit enim ut sidera mori cogerent siderum conditorem. *Hilar. 3. de Trin.* Non diem autem, non tempus, sed horam venisse dicit. In hora diei portio est: et quae erat haec hora? Iam nunc conspuendus, flagellandus, crucifigendus erat; sed clarificat Pater Filium, Sol de cursu operis defecit, et interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt; ad onus Domini in cruce pendentis terra tremuit, et in eum qui moriturus erat se contestata est non capere. Proclamat Centurio *Mat. 27. Vere Filius Dei erat iste*: praedictioni consentit effectus. Dominus dixerat, *Clarifica Filium tuum.* Non solum nomine contestatus est esse se Filium, sed et proprietate qua dicitur, *Tuum*: multi enim nos filii Dei, sed non talis hic Filius: hic enim proprius et verus est Filius origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione. Ergo post clarificationem eius, veritatem confessio secuta est; nam verum Dei Filium Centurio confitetur, ne quis credentium ambigeret, quod aliquis persequentium non negasset. *August. ib.* Sed si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? Nam in passione magis eius humilitas quam claritas commendatur. Quod ergo ait, *Pater venit hora, clarifica Filium tuum*, sic intelligendum est, tamquam dixerit: Venit hora formidandae humilitatis, fructum non differas claritatis. *Hilar. 3. de Trin.* Sed forte infirmus reperietur Filius dum clarificationem potioris expectat. Et quis non Patrem potiorem confitebitur, cum ipse dicat *supr. 14. Pater maior me est*? Sed cavendum est, ne apud imperitos gloriam Filii honor Patris infirmet: nam sequitur: *Ut Filius tuus clarificet te.* Non ergo infirmus est Filius, vicem clarificationis ipse, cum clarificandus sit, redditurus. Ergo expostulatio clarificationis dandae, vicissimque reddendae eandem in utroque ostendit divinitatis virtutem. *August. tr. 105.* Merito autem quaerit, quomodo Patrem clarificaverit Filius, cum sempiterna claritas Patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuit in sua perfectione divina. Sed apud homines maior erat, quoniam in Iudaea tantummodo Deus notus erat; quia vero per Evangelium Christi factum est, ut Pater innotesceret gentibus, Patrem clarificavit et Filius. Dicit ergo: *Clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*; ac si dicat: Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me. Deinde magis pandens quomodo clarificet Patrem Filius, subiungit: *Sicut dedisti eis potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti eis, det eis vitam aeternam.* Omnem carnem dixit omnem hominem, a parte totum significans. Hoc autem quod potestas Christo a Patre data est omnis carnis, secundum hominem intelligendum est. *Hilar. 3. de Trin.* Caro enim factus ipse vitae aeternitatem erat caducis, et corporeis, et mortalibus redditurus. *Hilar. 9. de Trin.* Vel acceptio potestatis sola est significatio nativitatis, in qua accepit id quod est. Non est infirmitati datio deputanda, cum in eo significetur Pater esse quod dederit, et in eo Filius Deus maneat, quod vitae aeternae dandae sumpserit potestatem. *Chrysost. hom. 79.* Dicit autem, *Dedisti ei potestatem omnis carnis*, ut ostendat quod non ad Iudaeos solos sua praedicatio, sed ad totum orbem terrarum extenditur. Sed quid est quod dicit, *Omnis carnis?* Non enim utique omnes crediderunt. Et quidem quantum ex eo est, omnes crediderunt; si vero non attendebant his quae dicebantur, non eius qui dicebat est criminatio, sed eorum qui non susceperunt. *August. ib.* Dicit ergo: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ita te glorificet Filius.* idest notum te faciat omni carni quam dedisti ei: sic enim dedisti, *ut omne quod dedisti ei, det eis vitam aeternam. Hilar. 3. de Trin.* Sed in quo tandem aeternitatis vita est, ostendit cum subdit: *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum.* Vita est verum Deum nosse: sed solum hoc non facit vitam: quid ergo connectitur: *Et quem misisti Iesum Christum. Hilar. 4. de Trin.* Dum autem Ariani intelligunt solum Patrem verum Deum, solum iustum, solum sapientem, a communione ho-

rum secundum hos Filius separatur. Soli enim, ut aiunt, propria non participantur ab altero; quae si in Patre solo et non in Filio existimabuntur, necesse est ut Filius Deus falsus, et insipiens esse credatur. *Hilar. 5. de Trin.* Nulli autem dubium est veritatem ex natura et ex virtute naturae esse: verum enim triticum est quod spica structum, et aristis vallatum, et folliculis excussum, et in far comminutum, et in panem coctum, et in cibum sumptum reddit ex se et naturam panis et munus. Quaero ergo in quo Filio veritas Dei desit, cui non desit Dei nec natura, nec virtus. Naturae enim suae virtute usus est, ut essent, quae non erant, et fierent, quae placerent. *Hilar. 9. de Trini.* An forte quod ait, *Te solum*, communionem atque unitatem suam a Deo separat? Separat sane, si non ad id quod ait, *Te solum verum Deum*, continue subiecit: *Et quem misisti Iesum Christum.* Per id enim Ecclesiae fides Christum verum Deum confessa est, quod solum verum Deum confessa Patrem sit: non enim unigenito Deo naturae demutationem naturalis nativitas intulit. *August. 6. de Trin. c. 9.* Videndum est ergo an intelligere cogamur, cum dictum est Patri, *Ut cognoscant te solum verum Deum*, tanquam hoc insinuare voluerit, quia et solus Pater Deus verus est, ne non nisi ipsa tria simul, Patrem et Filium et Spiritum S. intelligeremus esse Deum. Nunc ergo ex Domini testimonio et Patrem solum verum Deum dicimus, et Filium solum Deum verum, et Spiritum S. solum verum Deum, et simul Patrem et Filium et Spiritum S. idest simul ipsam Trinitatem, non tres veros Deos, sed unum verum Deum. *Aug. sup. Ioa. tr. 105.* Vel ordo verborum est: *Ut te et quem misisti Iesum Christum cognoscant solum verum Deum*: consequenter enim et Spiritus S. intelligitur, quia Spiritus est Patris et Filii, tanquam caritas consubstantialis amborum. Sic igitur Filius glorificat te, ut omnibus quos dedisti ei te cognitum faciat. Porro si cognitio Dei est vita aeterna, tanto magis in vita aeterna, quantomagis in hac cognitione proficimus. Non autem moriemur in vita aeterna. Tunc ergo Dei cognitio perfecta erit, quando nulla mors erit: summa tunc Dei clarificatio, quia summa gloria. A veteribus autem gloria definita est frequens de aliquo fama cum laude. At si homo laudatur, cum famae creditur; quomodo Deus laudabitur, quoniam ipse videbitur. Propter quod scriptum est *Ps. 83. Beati qui habitant in domo tua, in saecula saeculorum laudabunt te.* Ibi erit Dei sine fine laudatio, ubi erit Dei plena cognitio, et ideo clarificatio. *August. 1. de Trin. c. 8.* Quod dixerat famulo suo Moysi *Exod. 3. Ego sum qui sum*, hoc contemplabimur cum vivemus in aeternum. *Aug. 3. de Trin.* Cum enim fides nostra videndo fiat veritas, tunc mortalitatem nostram commutatam tenebit aeternitas. *August. sup. Ioan. trac. 105.* Sed prius hic clarificatur Deus, cum annuntiatus hominibus innotescit, et per fidem credentibus praedicatur: propter quod dicit: *Ego te clarificavi super terram. Hilar. 3. de Trin.* Haec quidem clarificationis vicissitudo non pertinet ad divinitatis profectum, sed ad honorem, qui ex cognitione ignorantium suscipiebatur. *Chrysost. ib.* Unde bene dixit, *Super terram:* in caelo enim glorificatus fuerat, et in natura gloriam habens, et ab Angelis adoratus. Non igitur de illa gloria ait, quae substantia eius est, sed de ea, quae ad culturam hominum pertinet: unde subdit: *Opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem. August. ib.* Non ait, Iussisti, sed *dedisti*, ubi commendatur evidens gratia: quid enim habet quod non accepit etiam in unigenito humana natura? Sed quomodo consummavit opus quod accepit ut faciat, cum restet adhuc passionis experimentum, nisi consummasse se dicat quod se consummaturum certissime novit? *Chrysost. hom. 79.* Vel dicit, *Consummavi*, quasi ea quae ex parte mea sunt omnia feci: aut quia cum id quod maximum est factum est, dici potest totum iam factum esse. Radix enim bonorum submissa erat, quam omnino debebat sequi fructus; et quia his quae futura erant, ipse iam aderat et copulabatur. *Hilar. 9. de Trin.* Post quae, ut meritum obedientiae, et sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adiecit: *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum. August. ib.* Supra dixerat, *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te;* in quo verborum ordine ostenderat prius a Patre clarificandum Filium, ut Patrem clarificaret Filius: modo autem dixit, *Ego te clarificavi, et clarifica me*; tamquam prior ipse Patrem clarificaverit, a quo deinde ut clarificet exposcit. Ergo intelligendum est utroque verbo superius usum eo ordine quo futurum erat; modo vero usum fuisse verbo praeteriti temporis de re futura, velut si dixisset, Ego te clarificabo super terram, opus consummando quod dedisti mihi ut faciam; et nunc clarifica me tu Pater; quae est omnino eadem sententia, nisi quod hic additur clarificationis modus cum subdit: *Claritate quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.* Ordo verborum est: *Quam habui apud te, priusquam mundus esset.* Hoc quidam sic intelligendum putaverunt, tanquam natura humana quae suscepta est a Verbo, converteretur in Verbum, et homo mutaretur in Deum; immo, si diligentius cogitemus, homo periret in Deo. Non enim quisquam ex ista mutatione hominis, vel duplicari Dei Verbum dicturus est, vel augeri; sed quisquis Dei Filium praedestinatum negat, hunc eundem Filium hominis negat. Cum ergo videret illius praedestinatae suae glorificationis venisse iam tempus, ut et nunc fieret in redditione, quod fuerat in praedestinatione iam factum, oravit dicens: *Et nunc clarifica me tu Pater, etc.* Idest illam claritatem quam habui apud te in praedestinatione tua, tempus est ut apud te habeam etiam vivens in dextera tua. *Hilar. 3. de Trin.* Vel orabat ut id quod ex tempore erat, gloriam eius quae sine tempore est claritatis acciperet, ut in Dei virtutem et spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio absorberetur.

2. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt quia omnia quae dedisti mihi abs te sunt: quia verba quae dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti.

2. *Chrysost. hom. 80.* Quia dixerat, *Opus consum-*

mavi, manifestat quale opus, ut scilicet nomen Dei manifestaret; unde dicitur: *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. August. tract. 106.* Quod si de his tantum dicit discipulis cum quibus coenavit, non pertinet hoc ad illam clarificationem de qua superius loquebatur, qua Filius clarificat Patrem; quanta est enim gloria duodecim vel undecim innotescere potuisse mortalibus? Si autem quod ait: *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo*, omnes intelligi voluit qui in eum fuerant credituri, est plane ista clarificatio qua Filius clarificat Patrem; et tale est quod ait: *Manifestavi nomen tuum*, quale illud quod supra dixerat, *Ego te clarificavi*, pro tempore futuro, et illic et hic praeteritum ponens. Sed de his qui iam erant discipuli, non de omnibus qui in illum fuerant credituri eum hoc dixisse, ea quae sequuntur credibilius demonstrant. Ab ipso ergo orationis suae exordio omnes suos Dominus volebat intelligi, quibus notum faciendo Patrem clarificat eum. Cum enim dixisset, *Filius tuus clarificet te*, mox quemadmodum id fieret, demonstravit dicens: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.* Iam nunc quid de illis a quibus tunc audiebatur discipulis suis dicat audiamus: *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.* Non ergo Dei nomen noverant cum essent Iudaei; et ubi est quod legitur *Ps. 75. Notus in Iudaea Deus, et in Israel magnum nomen eius?* Ergo intelligendum est: *Manifestavi nomen tuum hominibus* istis *quos dedisti mihi de mundo*, qui me audiunt haec dicentem, non illud nomen tuum quod vocaris Deus, sed illud quod vocaris Pater meus; quod nomen manifestari sine ipsius Filii manifestatione non possit: nam quod Deus dicitur universae creaturae, etiam omnibus gentibus antequam in Christum crederent non omnimode esse potuit hoc nomen incognitum. In hoc ergo quod fecit hunc mundum, et antequam imbuerentur in fide Christi, notus in omnibus gentibus Deus; in hoc autem quod non est cum diis falsis colendus, notus in Iudaea Deus; in hoc vero quod Pater est huius Christi, per quem tollit peccatum mundi, hoc nomen eius prius occultum, nunc manifestavit eis quos dedit ei Pater ipse de mundo. Sed quomodo manifestavit, si nondum venit hora, de qua superius dixerat, quod *veniet hora cum iam non in proverbiis loquar vobis?* Proinde intelligendum est pro tempore futuro praeteritum positum. *Chrysost. ib.* Vel quod ipsum Christum Filium habeat, manifestaverat eis iam et verbis et rebus. *August. ib.* Per hoc autem quod dicit, *Dedisti mihi de mundo*, dictum est de illis quod non essent de mundo; sed hoc eis regeneratio praestitit, non generatio. Quid est autem quod sequitur: *Tui erant, et mihi eos dedisti?* An aliquando habuit Pater aliquid sine Filio? Absit. Verumtamen habuit aliquid aliquando Dei Filius quod nondum habuit idem ipse hominis Filius, qui nondum erat homo factus ex matre; quapropter quod dixit, *Tui erant*, non inde se separavit Dei Filius: sed solet ei tribuere omne quod potest a quo est ipse qui potest. Quod itaque ait, *Et mihi eos dedisti*, secundum hominem se accepisse hanc potestatem ut eos haberet ostendit; et etiam ipse sibi eos dedit, hoc est cum Patre Deus Christus, homini Christo; quod cum Patre non est. Hoc autem dixit, ut ostendat eam quae ad Patrem unanimitatem, et quoniam placet Patri ut Filio credant; unde sequitur: *Et sermonem tuum servaverunt. Bed.* Sermonem Patris semetipsum appellat, quia per ipsum Pater omnia condidit, et in se continet omnes sermones; ac si diceret: Memoriae me commendaverunt ut numquam obliviscantur. Vel dicit: *Et sermonem tuum servaverunt*, in eo scilicet quod mihi crediderunt; unde sequitur: *Et nunc cognoverunt quia omnia quae dedisti mihi, abs te sunt.* Quidam autem dicunt hanc esse litteram: *Nunc cognovi quia omnia quae dedisti mihi, abs te sunt*; sed hi non habent rationem. Quomodo enim poterat ignorare Filius quae sunt Patris? Sed de discipulis dictum est; quasi dicat: Didicerunt quod nihil est in me alienum extra te, et quod quaecumque doceo, tua sunt. *August. ib.* Simul autem Pater dedit ei omnia cum genuit qui habet omnia. *Chrysost. ib.* Et unde didicerunt? Ex verbis meis quibus docebam eos, quoniam a te exivi; hoc enim per totum studebat ostendere Evangelium; unde sequitur: *Quia verba quae dedisti mihi, dedi eis; et ipsi acceperunt. August. ib.* Idest intellexerunt atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur quando mente percipitur; unde sequitur: *Et cognoverunt vere quia a te exivi.* Et ne quisquam putaret istam cognitionem iam per speciem factam, non per fidem, exponendo addidit: *Et crediderunt*, ut subaudiamus vere, *Quia tu me misisti.* Hoc itaque crediderunt vere, quod cognoverunt vere. Idem enim est, *A te exivi*, quod est, *Tu me misisti.* Quod autem dicit, *Crediderunt*, vere intelligendum est: non eo quo supra dixit modo crediderunt, sed vere, idest quomodo credendum est, inconcusse, firme, stabiliter; non iam ad propria redituri, et Christum relicturi. Adhuc ergo discipuli non erant tales, quales eos dicit verbis praeteriti temporis, quasi iam esset praenuntians quales futuri essent accepto Spiritu S. Quomodo autem Pater ea verba Filio dederit, facilior quaestio videtur, si secundum quod est Filius hominis accepisse a Patre credatur; si vero secundum id quod est a Patre genitus, accepisse a Patre ista verba cogitatur, nihil ibi temporis cogitetur, quasi prius fuerit et ea non habuerit; quoniam quicquid Deus Pater Deo Filio dedit, gignendo dedit.

3. Ego pro eis rogo, non pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt, et clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos. Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi ego custodivi, et nemo ex eis periit nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, et haec loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

3. *Chrysost. hom. 80.* Quia multas a Domino consolationes discipuli audientes nondum persuasi erant, de reliquo Patri loquitur, dilectionem quam ad eos habebat ostendens; unde sequitur: *Ego pro eis rogo;* quasi dicat: Non solum quae a me sunt tribuo eis, sed et aliam pro hoc rogo ut ampliorem ostendat

amorem. *August. tract. 106.* Cum ergo addit, *Non pro mundo*, mundum vult intelligi eos qui vivunt secundum concupiscentiam mundi, et non sunt in ea sorte gratiae, ut ab illo eligantur ex mundo; quam sortem significat cum subdit: *Sed pro his quos dedisti mihi.* Per hoc enim quod eos illi Pater iam dedit, factum est ut non pertineant ad mundum, pro quo non rogat. Neque autem quia Pater eos Filio dedit, amisit ipse quos dedit; unde subdit: *Quia tui sunt. Chrys. ib.* Frequenter autem hoc ponit, *Dedisti mihi*, ut discant quoniam Patri hoc placet, et quoniam non ut alienus veniens eos seduxit, sed ut proprios accepit. Deinde ne quis aestimet novum esse eius principatum, et nuper eos suscepisse a Patre, subiungit: *Et omnia mea tua sunt, et tua mea sunt;* ac si dicat: Neque audiens aliquis quoniam mihi eos dedisti, aestimet eos alienos esse a Patre, mea enim eius sunt, nec audiens quoniam tui erant, aestimet alienos eos fuisse a me: quae enim sunt eius, mea sunt. *August. ib.* Satis autem hic apparet, quoniam unigeniti Filii sunt omnia quae sunt Patris; per hoc utique quod etiam ipse Deus est et de Patre natus, Patris aequalis, non quomodo dictum est maiori ex duobus filiis *Luc. 19. Omnia mea tua sunt*: illud enim de omnibus dictum est creaturis quae infra creaturam sanctam rationalem sunt; hoc autem ita dictum est, ut sit haec etiam ipsa creatura rationalis, quae non nisi Deo subditur. Hoc ergo cum sit Dei Patris, non simul esset et Filii, nisi Patri esset aequalis. Nefas est enim ut sancti, de quibus haec locutus est, cuiusquam sint nisi eius a quo creati et sanctificati sunt. Hoc autem quod ait cum de Spiritu S. loqueretur, *Omnia quae habet Pater, mea sunt*, de his dicit, quae ad ipsam Patris pertinent divinitatem: neque enim Spiritus S. de creatura quae Patri est subdita et Filio, fuerat accepturus, cum dicat: *De meo accipiet. Chrysost. ib.* Deinde demonstrationem praedictorum ponit dicens: *Et clarificatus sum in eis.* Ex quo patet, quoniam potestatem super eos habeo, quoniam glorificant me, tibi credentes et mihi; nullus enim in quibus non habet potestatem glorificatus est. *August. ib.* Dicendo autem iam esse factum, ostendit iam fuisse praedestinatum, et certum haberi voluit quod esset futurum. Sed utrum ipsa sit clarificatio de qua dixerat, *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum*; si enim apud te, quomodo in eis? an cum hoc ipsum innotescit eis, et per eos omnibus qui credunt eis, quasi testibus suis; unde subdit: *Et iam non sum in mundo, et hi in mundo sunt. Chrysost. ibid.* Hoc est etsi non apparcam secundum carnem, per hos glorificor, qui per me moriuntur, sicut et pro Patre, et praedicant me, sicut et Patrem. *Aug. ib.* Sed si horam illam qua loquebatur attendas, utrique in mundo adhuc erant. Non enim secundum profectum cordis et vitae id accipere possumus, cum dicat, *Iam non sum in mundo.* Numquid ergo fas est, ut eum credamus aliquando mundum sapuisse? Restat igitur, ut secundum illud quod etiam ipse in mundo prius erat, in mundo se dixit iam non esse praesentia corporali. An non quotidie dicimus, iam non est hic de aliquo quantocyus habituro et maxime morituro? Unde exponens cur hoc dixerit, adiecit, *Et ego ad te venio.* Commendat igitur Patri eos, quos corporali absentia relicturus est, dicens: *Pater sancte serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi.* Sicut homo Deum rogat pro discipulis suis, quos accepit a Deo. Sed attende quod sequitur: *Ut sint unum sicut et nos.* Non ait: Ut simus unum ipsi et nos, sicut et nos unum sumus; ipsi utique in natura sua unum sunt sicut nos in nostra unum sumus; quia enim una eademque persona est Deus et homo, intelligimus hominem in eo quod rogat, et Deum in eo quod unum sunt et ille et ipse quem rogat. Poterat quidem dicere per id quod Ecclesiae caput est, et corpus eius Ecclesia: Ego et ipsi, non unum, sed unus sumus, quia caput et corpus unus est Christus; sed divinitatem suam consubstantialem Patri ostendens, vult esse suos unum, sed in Christo, non tantum per eandem naturam, qua omnes ex hominibus mortalibus aequales Angelis fiunt, sed etiam per eandem in eandem habitudinem conspirantem concordissimam voluntatem, in unum spiritum quodammodo caritatis igne conflati. Ad hoc enim valet quod ait: *Ut sint unum, sicut et non unum sumus*: ut quemadmodum Pater et Filius non tantum aequalitate substantiae, sed etiam voluntate unum sunt, ita et hi inter quos et Deum mediator est Filius, non tantum per hoc quod eiusdem naturae sunt, sed etiam per eandem dilectionis societatem unum sint. *Chrysos. ib.* Rursus ut homo loquitur subdens: *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo*, hoc est per tuum adiutorium: humane enim loquitur, et ad eorum mentem aestimantium quod maiorem quandam haberent utilitatem ab eius praesentia. *Aug. tr. 107.* In nomine enim Patris servabat discipulos suos Filius homo, cum eis humana praesentia constitutus; sed et Pater in nomine Filii servabat quos in nomine Filii petentes exaudiebat. Neque hoc tam carnaliter debemus accipere, velut vicissim nos servent Pater et Filius; simul enim nos custodiunt et Pater et Filius et Spiritus S. sed Scriptura nos non levat nisi descendat ad nos. Intelligamus ergo cum ita Dominus loquitur personas eum distinguere, non separare naturam. Quando ergo servabat discipulos suos Filius praesentia corporali, non expectabat Pater ad custodiendum succedere Filio discedenti; sed eos ambo servabant potentia spiritali, et quando ab eis abstulit Filius praesentiam corporalem, tenuit cum Patre custodiam spiritalem; quia et custodiendos quando Filius homo accepit, custodiae paternae non abstulit, et cum Pater Filio custodiendos dedit, non dedit sine ipso cui dedit, sed dedit homini Filio, non sine Deo eodem ipso Filio: sequitur enim: *Quos dedisti mihi, ego custodivi; et nemo ex ipsis periit, nisi Filius perditionis*, idest traditor Christi, perditioni praedestinatus, *ut Scriptura impleretur*, qua scilicet de illo maxime in Psalmo 108. prophetatur. *Chrysost. ib.* Et nimirum solus ille tunc periit, sed multi postea. Dicit autem, *Nemo ex eis periit*, idest quantum ex mea parte non perdam: quod manifestius alibi dicit *supr. 6. Non eiiciam foras.* Si vero per seipsos exilient, non ex necessitate ad me traho. Sequitur: *Nunc autem ad te venio.* Sed quia posset aliquis quaerere: Numquid non potes eos conservare recedens? Potest quidem; sed cuius gratia hoc dicat, ostendit subdens: *Et haec loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis*, idest ut non tumultuentur imperfectiores existentes, per id quod indicavit quod

propter eorum gaudium et requiem, omnia haec infirma loquebatur. *August. tract. 107.* Vel aliter: Quod sit hoc gaudium, iam superius expressum est ubi ait: *Ut sint unum sicut et nos unum sumus.* Hoc gaudium suum, idest a se in eos collatum, in eis dicit implendum; propter quod se locutum dixit in mundo. Haec est pax et beatitudo futuri saeculi. In mundo autem loqui se dicit, qui paulo ante dixerat: *Iam non sum in mundo;* quia enim nondum abierat, hic adhuc erat; et quia mox fuerat abiturus, hic quodammodo iam non erat.

4. Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita et ego misi eos in mundum; et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate.

4. *Chrysost. hom. 80.* Rursus Dominus assignat causam propter quam digni sunt discipuli multa diligentia potiri a Patre, dicens: *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit;* quasi dicat: Propter te odio habiti sunt, et propter sermonem tuum. *August. tract. 108.* Nondum autem id experti fuerant passionibus suis, quae illos postea sunt secutae; sed more suo dicit ista, verbis praeteriti temporis futura praenuntians. Deinde causam subiicit, cur eos oderit mundus, dicens: *Quia non sunt de mundo.* Hoc eis regeneratione collatum est: nam generatione de mundo erant. Donatum est ergo eis, ut sicut nec ipse, ita nec ipsi de mundo essent; unde sequitur: *Sicut et ego non sum de mundo.* Ipse de mundo numquam fuit, quia etiam secundum formam servi de Spiritu S. natus est, de quo illi renati. Quamvis autem iam non essent de mundo, adhuc tamen necessarium erat eos esse in mundo; unde subdit: *Non rogo ut tollas eos de mundo. Bed.* Quasi dicat: Iam imminet tempus ut tollar ego de mundo, ut me et te primum annuntient mundo. Quod vero subdit: *Sed ut serves eos a malo,* licet omne malum intelligi possit, maxime vult intelligi malum secessionis. *August. ib.* Repetit autem eandem sententiam dicens: *De mundo non sunt sicut, et ego non sum de mundo. Chrysost. ib.* Supra autem dixit: *Quos dedisti mihi de mundo;* illic naturam dicens, hic autem de actibus malis. Dicit autem: *Non sunt de mundo,* quia nihil commune cum terra est eis, sed caelestium facti sunt cives: in quo amorem suum eis ostendit, dum Patri eos laudat. Hoc autem quod dicit, *Sicut,* cum in ipso et Patre ponitur, parilitas ostenditur propter naturae unitatem; sed cum de nobis et Christo dicitur, multa distantia intermedia inter utrumque existit. Cum autem prius dixit, *Serva eos a malo,* non de periculorum ereptione ait solum, sed de permanentia in fide; unde subdit: *Sanctifica eos in veritate. August. ib.* Sic enim servantur a malo; quod superius oravit ut fieret. Quaeri autem potest, quomodo de mundo iam non erant, si sanctificati in veritate nondum erant? An quia et sanctificati in eadem proficiunt sanctitate, neque hoc sine adiutorio gratiae Dei? Sanctificantur autem in veritate haeredes testamenti novi, cuius veritatis umbrae fuerunt sanctificationes veteris testamenti; et cum sanctificantur in veritate, sanctificantur in Christo qui dixit *supr. 14. Ego sum via, veritas, et vita;* unde sequitur: *Sermo tuus veritas est.* Graecum Evangelium *logos* habet, idest verbum. Sanctificavit ergo Pater in veritate, idest in Verbo suo unigenito suos haeredes, eiusque cohaeredes. *Chrys. ib.* Vel aliter: *Sanctifica eos in veritate;* idest sanctos fac per sancti Spiritus donationem et recta dogmata: recta enim dogmata de Deo docent, et sanctificant animam; et quia hic de dogmatibus ait, subiunxit: *Sermo tuus veritas est,* hoc est nullum mendacium est in eo, et nihil typicum ostendit, neque corporeum. Videtur autem mihi et aliud ostendere hoc quod dicit: *Sanctifica eos in veritate,* idest segrega eos sermoni, et praedicationi; unde subdit: *Sicut tu me misisti in mundum, ita et ego misi eos in mundum. Glos.* Pro quo enim Christus missus est, per hoc et hi: unde Paulus *2. Cor. 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, et posuit in nobis verbum reconciliationis.* Hoc autem quod dicit, *Sicut,* non similiter de eo et de Apostolis ponitur, sed ut erat possibile hominibus. Dicit autem se eos misisse in mundum, secundum quod erat ei consuetudo, futurum ut factum diceret. *August. ib.* Manifestum est autem per hoc quod nunc adhuc de Apostolis loquitur: nam ipsum nomen Apostolorum, quoniam Graecum est, missos significat in Latino; sed quoniam per hoc quod Christus est caput Ecclesiae, illi membra sunt eius, ideo ait: *Et pro eis ego sanctifico meipsum,* idest eos in meipso sanctifico, cum et ipsi sint ego. Et ut intelligeremus, cum dixit, *Pro eis sanctifico meipsum,* hoc eum dixisse quod eos ipse sanctificaret, mox addidit: *Ut sint et ipsi sanctificati in veritate,* idest in me, secundum quod Verbum veritas est, in quo et ipse Filius hominis sanctificatus est ab initio, quando *Verbum caro factum est.* Tunc enim sanctificavit se in se, idest hominem se in Verbo se; quia unus Christus Verbum et homo: propter sua vero membra dicit: *Et pro eis ego sanctifico meipsum,* hoc est ipsos in me, quoniam in me etiam ipsi sunt et ego. *Ut sint et ipsi sanctificati in veritate.* Quid est, *Et ipsi,* nisi quemadmodum ego, et *In veritate,* quod sum ego? *Chrysost. ib.* Vel aliter: *Pro eis sanctifico meipsum,* idest meipsum offero tibi hostiam: hostiae enim omnes sanctae dicuntur, et quaecumque Deo dicantur. Quia vero antiquitus in figura sanctificatio erat, utpote in ove, nunc autem est in ipsa veritate, ideo subdit: *Ut sint et ipsi sanctificati in veritate:* quia et eos tibi facio oblationem; quod propterea dicit: quia ipse qui offert est caput eorum, aut quia et ipsi immolantur. *Exhibete* enim ait Apostolus *Rom. 11. membra vestra hostiam viventem, sanctam.*

5. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me misisti. Ego claritatem

quia tu me misisti. Et ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus, ego in eis et tu in me, ut sint consummati in unum, et cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et tu me dilexisti.

5. *August. tr. 109.* Cum orasset Dominus pro discipulis suis, quos et Apostolos nominavit, adiunxit et ceteros qui in eum fuerant crediturí, dicens: *Non pro eis autem rogo tantum, sed pro eis qui crediturí sunt per verbum eorum in me. Chrysost. hom. 81.* Hinc rursus consolatur eos, ostendens aliorum salutis causam futuros, cum dicit: *Qui crediturí sunt per verbum eorum in me. August. ib.* Ubi omnes suos intelligi voluit, non solum qui tunc erant in carne, sed etiam qui futuri erant; neque hi tantum, qui ipsos, cum in carne viverent, Apostolos audierunt, sed et post obitum eorum, et(1) non longe post nati, per verbum eorum credidimus in Christum: quoniam ipsi qui cum illo tunc fuerunt, quod ab illo audierunt, ceteris praedicaverunt, atque ita verbum eorum ad nos usque pervenit, et perventurum est ad posteros quicumque crediturí sunt. Potest autem videri in hac oratione non orasse pro quibusdam suis, pro illis scilicet qui neque tunc erant cum illo, neque per verbum eorum postea, sed in eum ante crediderunt. Numquid etiam cum illo erat tunc Nathanael, Ioseph ab Arimathaea, et multi alii, de quibus Ioannes dicit quod crediderunt in eum? Omitto dicere de Simeone sene, de Anna prophetissa, Zacharia, Elisabeth, Ioanne praecursore: quoniam responderi potest orandum pro talibus mortuis non fuisse, qui cum magnis suis meritis hic abierant: hoc enim et de antiquis iustis similiter respondetur. Intelligendum est igitur quod nondum ei sic crediderant, quomodo ipse in se credi volebat; sed post eius resurrectionem Spiritu S. impartito edoctis et confirmatis Apostolis sic alios credidisse, quemadmodum Christo credi oportebat. Sed restat ad quaestionem Paulus Apostolus *non ab hominibus neque per hominem Gal. 1.* et latro qui tunc credidit quando in ipsis doctoribus fides quae fuerat qualiscunque defecit. Proinde relinquitur ut sic intelligamus, quod dictum est per verbum eorum, ut ipsum verbum fidei quod praedicaverunt in mundo, sic significatum esse credamus. Dictum autem est verbum eorum, quoniam ab ipsis est primitus ac praecipue praedicatum: nam quidem ab ipsis praedicabatur in terra quando per revelationem Iesu Christi ipsum verbum eorum Paulus accepit, ac per hoc et ille latro in fide sua verbum eorum habebat. Ergo illa oratione pro omnibus quos redemit, sive tunc in carne viventes, sive postea futuros Redemptor noster oravit. Quid autem, vel quare pro eis rogaret, continuo subiunxit dicens: *Ut omnes unum sint.* Hic pro omnibus rogavit quod ut supra pro illis, ut omnes, hoc est ut nos, et illi unum simus. *Chrysost. hom. 81.* Et sic in unanimitate sermonem concludit, unde incepit ibi finiens: nam incipiens dixit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem. Hilar. 8. de Trinit.* Tum demum unitatis profectus exemplo unitatis ostenditur cum ait: *Sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint*; ut scilicet sicut Pater in Filio et Filius in Patre est, ita per huius unitatis formam in Patre et Filio unum omnes essent. *Chrysost. ib.* Rursus autem et hoc quod dicit, *Sicut*, non certissimae parilitatis in eis est, sed ut hominibus possibile est; sicut cum dicit: *Estote misericordes sicut etc. August. ib.* Est autem hic diligenter advertendum non dixisse Dominum, Ut omnes unum simus, sed, *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te;* subintelligitur, Unum sumus. Ita est enim Pater in Filio ut unum sint, quia unius substantiae sunt; nos vero esse quidem possumus in eis unum, unum tamen cum eis esse non possumus, quia unius substantiae nos et ipsi non sumus. Sic autem sunt in nobis vel nos in illis, ut illi unum sint in natura sua, nos unum in nostra. Sunt quippe et ipsi in nobis, sicut Deus in templo; sumus autem nos in illis, sicut creatura in creatore suo. Ideo ergo addidit, *In nobis*, ut quod unum efficimur fidelissima caritate, gratiae Dei tribuendum esset, non nobis. *August. 3. de Trini.* Vel quia in seipsis unum esse non possunt, dissociati ab invicem per diversas voluptates et cupiditates et immunditiam peccatorum: unde mundentur per mediatorem, ut sint in illo unum. *Hila. 8. de Trini.* Laborantes autem haeretici fallere, ne per id quod dictum est, *Ego et Pater unum sumus*, naturae in his unitas et indifferens divinitatis substantia crederetur; sed ex dilectione mutua et voluntatum concordia unum essent; exemplum unitatis istius ex his dictis dominicis protulerunt: *Ut omnes unum sint etc.* Sed licet ipsum intelligentiae suae sensum impietas demutet, non tamen potest intelligentia non extare dictorum: si enim regenerati in unius vitae atque aeternitatis natura sunt, cessat in his solus unitatis assensus qui unum sunt in eiusdem regeneratione naturae; soli autem Patri et Filio ex natura proprium est, ut unum sint, quia Deus ex Deo unigenitus, non potest nisi in originis suae esse natura. *August. tract. 110.* Quid est autem hoc quod subdit: *Ut mundus credat quia tu me misisti*? nunquid tunc crediturus est mundus quando in Patre et Filio omnes unum erimus? Nonne ista est pax illa perpetua, potius fidei merces quam fides? Sed etsi in hac vita propter ipsam communem fidem omnes qui unum credimus unum sumus; etiam sic non ut credamus, sed quia credimus, unum sumus. Quid est ergo, *Omnes unum sint, ut mundus credat*? ipsi quippe omnis mundus est credens cum de his loquatur, de quibus dixerat: *Non pro his rogo tantum, sed pro his qui crediturí sunt per verba eorum in me.* Quomodo ergo intellecturi sumus, nisi quia non in eo causam posuit ut credat mundus quia illi unum sunt; sed orando dixit: *Ut mundus credat;* sicut orando dixerat, *Ut unum sint.* Denique si verbum quod ait *Rogo*, ubique ponamus, erit huius expositio sententiae manifestior. Rogo ut omnes unum sint; rogo ut et ipsi in nobis unum sint; rogo ut mundus credat, quia tu me misisti. *Hila. 8. de Trin.* Vel per id mundus crediturus est Filium a Patre missum esse, quod omnes qui credituri in illum sunt, unum in Patre et Filio erunt. *Chrys. ho. 81.* Nihil enim ita scandalizat omnes ut

(1) *Al.* nos.

ab invicem dividi; sed quod credentes fiant unum, hoc aedificat ad fidem, et hoc etiam a principio dixit, *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem.* Si enim altercantur, non dicentur pacifici magistri esse discipuli. Me vero, inquit, non existente pacifico, non confitebuntur a te missum. *August. ib.* Deinde Salvator noster qui rogando Patrem se hominem demonstrabat, nunc demonstrat, seipsum, quoniam cum Patre Deus est, facere quod rogat; unde subdit: *Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi illis.* Quam claritatem, nisi immortalitatem, quam natura humana in illo fuerit acceptura? Propter immutabilitatem enim praedestinationis praeteriti temporis (1) verba futura significat: immortalitatis autem claritatem quam sibi a Patre datam dicit, etiam se sibi dedisse intelligendum est. Cum enim tacet Filius in opere Patris operationem suam, humilitatem commendat; cum vero in opere suo tacet operationem Patris, parilitatem commendat. Isto igitur modo, et hoc loco nec se facit alienum a Patris opere, quamvis dixerat, *Claritatem quam dedisti mihi*, nec Patrem fecit alienum ab opere suo, quamvis dixerat, *Dedi eis.* Sicut autem ex eo quod Patrem pro suis omnibus rogavit, hoc fieri voluit ut omnes unum sint, ita etiam suo beneficio id fieri voluit; unde adiunxit: *Ut unum sint in nobis, sicut et nos unum sumus. Chrysost. hom. 81.* Vel claritatem dicit gloriam quae est per signa et dogmata, et ut unanimes sint: unde subdit: *Ut unum sint in nobis, sicut et nos unum sumus.* Haec enim gloria, *Ut sint unum*, etiam signis maior est. Universi enim qui per Apostolos crediderunt, unum sunt; et si quidam ex ipsis divisi sunt, hoc eorum desidiae fuit; quod tamen eum non latuit. *Hilar. 8. de Trin.* Per acceptum igitur et datum honorem omnes unum sunt. Sed nondum apprehendo ratione, quoniam datus honor unum omnes esse perficiat. Sed Dominus gradum quendam atque ordinem consummandae unitatis exposuit cum subdit: *Ut unum sint in nobis*; ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo per corporalem eius nativitatem, et ille iterum in nobis per sacramenti esse mysterium crederetur, perfecta per mediatorem unitas doceretur. *Chrys. ib.* Alibi vero ait de se et Patre: *Veniemus, et mansionem apud eum faciemus*: illic quidem Sabellianorum obstruens ora, dum scilicet ponit duas personas; hic vero Arii suspicionem destruit, cum Patrem per se dicit discipulis advenire. *Aug. tra. 110.* Neque tamen hoc ita dictum est, tanquam Pater non in nobis, aut nos in Patre non simus; sed per mediatorem inter Deum et hominem se breviter intimavit. Quod vero addidit, *Ut sint consummati in unum*, ostendit eo perduci reconciliationem quae fit per mediatorem, ut perfecta beatitudine perfruamur. Unde id quod sequitur, *Ut cognoscat mundus quia tu me misisti*, non sic accipiendum puto tanquam iterum dixerit, *Ut credat mundus.* Quamdiu enim credimus quod non videmus, nondum sumus consummati, sicut erimus cum meruerimus videre quod credimus. Quando ergo de consummatione loquitur, talis est intelligenda cognitio, qualis erit per speciem, non qualis nunc est per fidem. Ipsi quippe credentes sunt mundus, non permanens inimicus, sed ex inimico amicus effectus; propterea sequitur; *Et dilexisti eos sicut me dilexisti.* In Filio quippe nos Pater diligit, quia in eo nos elegit: nec ideo pares sumus unigenito Filio: neque enim semper aequalitatem significat quod dicitur, Sicut illud, ita et istud: sed aliquando tantum, Quod illud est, est et illud. Ita in hoc loco nihil est aliud, *Dilexisti eos sicut me dilexisti*, quam dilexisti eos, quoniam et me dilexisti, non enim alia causa est diligendi membra eius, nisi quia diligit eum. Cum igitur eorum quae fecerit, nihil oderit; quis digne possit eloqui quantum diligat membra unigeniti Fili sui, et quanto amplius ipsum Unigenitum?

(1) *Al.* verbis.

6. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognovit; ego autem te cognovi, et hi cognoverunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.

6. *Chrysost. hom. 81.* Postquam dixerat, quia multi credent per eos, et multa gloria potientur, loquitur de reliquo de coronis eis repositis, dicens, *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum. August. tract. 111.* Ipsi sunt quos a Patre accepit, quos et ipse de mundo elegit: sicut enim ait in huius orationis exordio: *Dedit eis potestatem omnis carnis*, idest omnis hominis, *ut det eis vitam aeternam*: ubi ostendit potestatem se omnis hominis accepisse, ut liberaret quos voluerit, et damnaret quos voluerit. Quapropter omnibus membris suis promisit hoc praemium, ut ubi est ipse, et nos cum illo simus; nec poterat non fieri, quod omnipotenti Patri se velle dixerit omnipotens Filius: una vero est Patris et Filii voluntas; et si intelligere nondum permittit infirmitas, credat pietas. Quantum ergo attinet ad creaturam in qua factus est ex semine David secundum carnem, eo modo dicere potuit, *Ubi ego sum*, ut iam ibi se esse diceret, ubi fuerat mox futurus. In caelo ergo nos futuros esse promisit: illo enim forma servi levata est, quam sumpsit ex Virgine, et ad dexteram Patris collocata. *Greg. 27. Mor. c. 1.* Ubi est ergo quod rursus veritas dicit, *Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit.* Quae sibi in verbis suis non discrepat: quia enim membrorum suorum caput Dominus factus est, repulsa reproborum multitudine, solus etiam est nobiscum, et sic, dum nos cum illo unum iam facti sumus, unde solus venit in se, illuc etiam solus redit in nobis. *August. ib.* Quod vero attinet ad formam Dei, in qua aequalis est Patri, si secundum eam velimus intelligere quod dictum est, *Ubi ego sum, et illi sint mecum*, abscedat ab animo omnis imaginum corporalium cogitatio, et non inquiratur aequalis Patri Filius ubi sit: quoniam nemo invenit ubi non sit; propterea non ei satis fuit (2) di-

(2) *Al.* dicere.

cens: *Volo ut ubi ego sum, et ipsi sint*, sed addidit *mecum*. Esse enim cum illo magnum bonum est: nam et miseri possunt esse ubi est ille, sed beati soli sunt cum illo. Et ut de visibili, quamvis longe dissimili, qualecunque sumamus exemplum; sicut caecus etiam si ibi sit ubi lux est, non est tamen ipse cum luce, sed absens est a praesente; ita non solum infidelis, sed etiam fidelis, etsi esse nunquam possit ubi non sit Christus, non est tamen ipse cum Christo per speciem: nam fidelem non est dubitandum esse cum Christo per fidem. Sed hic de specie illa dicebat, in qua videbimus eum sicuti est; unde adiunxit: *Ut videant claritatem meam quam dedisti mihi. Ut videant* dixit, non Ut credant: fidei merces est ista, non fides. *Chrysost. ib.* Non autem dixit; Ut participent gloriam meam, sed *ut videant*, hoc occulte insinuans quoniam omnis requies ibi est Filium Dei videre. Dedit autem ei Pater claritatem quando eum genuit. *Aug. ib.* Cum ergo viderimus claritatem quam dedit Pater Filio; etiam si eam dici hoc loco intelligamus, non quam Pater aequali Filio gignens eum dedit, sed quam facto homini Filio dedit post mortem crucis: tunc fiet iudicium, tunc tolletur impius ne videat claritatem Domini; quam, nisi illam qua Deus est? Si ergo secundum id quod Filius Deus est, accipiamus hoc dictum, *Volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum*, in Patre cum Christo erimus; qui cum dixisset, *Ut videant claritatem quam dedisti mihi*, continuo subiunxit, *Quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* In illo enim dilexit et nos ante constitutionem mundi, et tunc praedestinavit quod in fine facturus est mundi. *Bed.* Claritatem igitur vocat dilectionem qua ipse dilectus est a Patre ante mundi constitutionem: in illa claritate et nos dilexit ante constitutionem mundi. *Theoph.* Postquam ergo pro fidelibus oravit, et tot illis prospera promisit, ponit quoddam pium, et propria mansuetudine dignum, dicens: *Pater iuste, mundus te non cognovit*; quasi dicat: Ego cuperem cunctos homines consequi dicta bona, quae quidem pro fidelibus imploravi; sed quia ignoraverunt te, ideo non contingent gloriam et coronas. *Chrys. ib.* Videtur autem mihi hoc et anxius dicere, quoniam eum qui ita bonus et iustus est, cognoscere noluerunt. Non igitur hoc est quod Iudaei dicunt, quoniam ipsi quidem te cognoscunt, ego vero ignoro; sed e contrario est; unde subdit: *Ego autem cognovi te, et hi cognoverunt quia tu me misisti: et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam*, per Spiritum S. eis perfectam cognitionem dando. Si autem didicerint quis es tu, scient quia ego non sum separatus a te, sed valde amatus et proprius Filius, et coniunctus. Hoc vero suasi eis, ut ego maneam in eis; et sic fidem quae est in me (1) et amatorem servabunt certissime: et hoc est quod subditur: *Ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit;* quasi dicat: Ipsis me amantibus, ego manebo in eis. *August. ib.* Vel, aliter: Quid est eum cognoscere, nisi vita aeterna, quam mundo damnato non dedit, reconciliato dedit? Propterea itaque mundus non cognovit, quia iustus es. Hoc meritis eius ut non cognosceret retribuisti; et propterea mundus reconciliatus cognovit, quia misericors es; et ut cognosceret non ei merito, sed gratia subvenisti. Denique sequitur: *Ego autem cognovi te.* Ipse fons gratiae est Deus natura, homo autem de Spiritu S. et Virgine ineffabili gratia. Denique quia gratia Dei per Iesum Christum est, dicitur: *Et hi cognoverunt:* ipse est mundus reconciliatus: sed ideo *quia tu me misisti*: ergo gratia cognoverunt. *Et notum feci eis nomen tuum*, per fidem, et notum faciam per speciem, *ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit.* Qualis est ista locutio, talis et Apostolus usus est *1. Tim. 4. Bonum certamen certavi:* non ait: Bono certamine, quod usitatius diceretur. Quomodo autem dilectio qua Pater dilexit Filium, esset in nobis, nisi quia membra eius sumus, (2) et in illo diligimus eum? ipse diligitur totus, idest caput et corpus. Et ideo subiunxit: *Et ego in ipsis*: est enim in nobis tanquam in templo suo, nos autem in illo secundum quod caput nostrum est.

(1) *Al.* amorem.

CAP. XVIII.

Haec cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli eius. Sciebat autem et Iudas qui tradebat eum locum: quia frequenter Iesus convenerat illuc cum discipulis suis.

August. tract. 112. Terminato sermone, quem post coenam Dominus ad discipulos habuit, adiuncta oratione quam dixerat ad Patrem, eius passionem Ioannes Evangelista sic exorsus est: *Haec cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli eius.* Non autem continuo hoc factum est, cum eius illa finita esset oratio; sed alia quaedam sunt interposita, quae ab isto praetermissa, apud alios Evangelistas leguntur. *August. de con. Evang. l. 3. c. 3.* Facta est enim contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior, sicut Lucas commemorat *cap. 23.* Dixit etiam ipse Petro, sicut ipse Lucas subiungit *ib. Ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum*, et cetera quae ibi sequuntur. Et *hymno dicto* sicut Matthaeus *c. 26.* et Marcus *c. 14.* commemorant, *Exierunt in montem Oliveti.* Contexit ergo narrationem Matthaeus, et dixit: *Tunc venit Iesus cum illis in villam, quae dicitur Gethsemani.* Iste locus est quem commemorat hic Ioannes: *ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli eius. August. super Ioan. tract. 112.* Ad hoc ergo valet quod dictum est, *Haec cum dixisset*, ut non eum ante opinemur ingressum quam illa verba finiret. *Chrysost. ho. 82.* Sed propter quid non dixit: Cessans ab oratione venit illuc? Quoniam oratio illa fuit loquela propter discipulos facta. De nocte autem vadit, et flumen pertransit, et properat ad locum proditori cognitum, auferens his, qui insidiabantur, laborem, et ostendens discipulis, quoniam volens ad mortem venit. *Alcuin.* Dicit autem, *Trans torrentem Cedron*, idest cedrorum: genitivus enim est Graecus. Transit torrentem, quia de torrente passionis bibit. *Ubi erat hortus*, ut pec-

(2) *Al.* et in illo diligimur, cum ipse diligiter totus.

catum quod in horto commissum fuerat, in horto deleret: paradisus enim hortus deliciarum interpretatur. *Chrysost. ib.* Ne autem audiens hortum eum occultari aestimes, subiungit: *Sciebat autem et Iudas, qui tradebat eum locum; quia frequenter Iesus convenerat illuc cum discipulis suis. August. ib.* Ibi ergo lupus ovina pelle contectus, et inter oves alto patrisfamilias consilio toleratus didicit, ubi ad tempus exiguum dispergeret gregem insidiis appetendo pastorem. *Chrys. ib.* Multoties autem ibi cum discipulis Iesus singulariter convenerat, de necessariis loquens, et quae non erat fas alios audire. Facit autem hoc in montibus et in hortis, maxime purum a tumultibus inquirens semper locum, ne mens impediatur ab auditione. Ideo autem Iudas illuc venit, quoniam multoties Christus extra pernoctabat. Ivisset autem ad domum, si putasset eum ibi invenire dormientem. *Theoph.* Noverat etiam Iudas Dominum festo tempore consuevisse semper docere discipulos aliquod sublime: erat autem solitus docere huiusmodi mystica in talibus locis; ac quoniam tunc dies erat solemnis, arbitratus est illum esse illic, et discipulos docere quae ad celebritatem spectabant.

2. Iudas ergo cum accepisset cohortem et a pontificibus et pharisaeis ministros, venit illuc cum laternis et facibus et armis. Iesus itaque sciens omnia quae ventura erant super eum, processit et dixit ad eos: Quem quaeritis? Responderunt ei: Iesum Nazarenum. Dicit ei Iesus: Ego sum. Stabat autem et Iudas, qui tradebat eum cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram: Iterum ergo interrogavit eos, Quem quaeritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus: Dixi vobis quia ego sum. Si ergo me quaeritis, sinite hos abire. Ut impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.

2. *Glos.* Ostenderat Evangelista quomodo Iudas ad locum ubi Christus erat, pervenire potuerit; nunc ostendit quomodo illuc pervenit dicens: *Iudas ergo cum accepisset cohortem et a pontificibus et pharisaeis ministros, venit illuc cum laternis et facibus et armis. August. tract. 112.* Cohors non Iudaeorum, sed militum fuit. A praeside itaque intelligatur accepta, tamquam ad tenendum reum servato ordine legitimae potestatis, ut nullus tenentibus auderet obsistere; quamquam et manus tanta fuerat congregata, et sic armata veniebat, ut vel terreret, vel etiam repugnaret, si quisquam Christum defendere auderet. *Chrysost. hom. 82.* Sed qualiter cohorti suaserunt? Quia milites erant, pecuniarum gratia omnia facere meditantes. *Theoph.* Faces autem afferunt et laternas, ne Christus latens in tenebris fugeret. *Chrysost. ib.* Multoties autem alias miserunt comprehendere eum, sed non valuerunt: unde manifestum est quod tunc sponte seipsum dedit: propter quod subditur: *Iesus autem sciens omnia quae ventura erant super eum, processit et dixit ad eos: Quem quaeritis. Theoph.* Quaerit autem non ut volens scire: nam utique noverat omnia quae ventura erant super eum; sed ostendere volens quoniam cum praesens esset, ab eis videri non poterat vel discerni: nam sequitur: *Dicit eis Iesus: Ego sum. Chrys. hom. 82.* In medio enim eorum existens, excaecavit eorum oculos: quoniam enim non tenebrae causa erant, indicavit Evangelista dicens, quoniam habuerunt lampades. Si vero lampades non essent, a voce saltem debebant eum agnoscere. Si vero et illi ignorabant, qualiter Iudas ignoravit qui cum eo fuerat continue? Et ideo subdit: *Stabat autem et Iudas qui tradebat eum cum ipsis.* Fecit autem hoc Iesus, ostendens quoniam non solum comprehendere eum non possent, sed nec videre in medio existentem, nisi ipse concederet; unde subditur: *Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. August. tract. 112.* Ubi nunc militum cohors? Ubi terror et munimen armorum? Una vox turbam odiis ferocem armisque terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit. Deus enim latebat in carne, et sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, ut cum laternis et facibus quaereretur occidendus a tenebris. Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Et nunc utique per Evangelium, *Ego sum*, dicit Christus; et a Iudaeis expectatur Antichristus, ut retro redeant, et in terram cadant: quoniam deserentes caelestia, terrena desiderant. *Gregor. super Ezech. hom. 9.* Quid autem hoc est quod electi in faciem, et reprobi retrorsum cadunt, nisi quod omnis qui post se cadit, ibi cadit ubi non videt; qui vero ante se ceciderit, ibi cadit ubi videt? Iniqui ergo quia in invisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt ubi quod tunc eos sequitur, modo videre non possunt; iusti vero, quia in istis visibilibus semetipsos sponte deiiciunt, ut in invisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia timore conpuncti videntes humiliantur. *Chrysost. ib.* Demum ne quis dicat, quoniam ipse Iudaeos ad hoc induxit, ut eum occiderent, seipsum in manibus eorum tradens, manifeste ostendit eis omnia quae sufficiebant eos revocare. Sed quia permanebant in malitia, et nullam habebant excusationem, tunc seipsum in manibus eorum tradidit; unde sequitur: *Iterum ergo interrogavit eos: Quem quaeritis? Illi ergo dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus; Dixi vobis quia ego sum. August. ib.* Audierant primo, *Ego sum*; sed non conprehenderant: quia hoc noluit qui potuit quicquid voluit. Verum si nunquam se ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi facerent propter quod venerant, sed nec ipse faceret propter quod venerat: proinde quia tenere volentibus et non valentibus ostendit potestatem suam, iam tenebunt eum, ut faciat de nescientibus voluntatem suam; unde subditur: *Si ergo me quaeritis, sinite hos abire. Chrysost. ib.* Quasi dicat: Si me quaeritis, nihil vobis ad hos commune est: ecce meipsum trado: usque ad ultimam horam ad suos dilectionis conservantiam demonstrans. *August. ib.* Inimicos iubet, et hoc faciunt quod iubet: sinunt scilicet nunc eos abire, quos non vult perire. *Chrysost. ib.* Unde Evangelista ostendens quod hoc non fuit eorum propositi, sed virtus eius qui comprehensus fuerat, subiungit: *Ut impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.* Perditionem autem non hanc

dixerat quae est mortis, sed illam aeternam; Evangelista vero et de praesenti morte id accepit. *August. ib.* Nunquid autem non erant postea morituri? Cur ergo si tunc morerentur, perderet eos, nisi quia nondum in eum sic credebant, quomodo credunt quicunque non pereunt?

3. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, et percussit pontificis servum, et abscidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen servo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?

3. *Chrysost. hom. 82.* Petrus confidens in praedicta voce Domini, et in his quae iam facta erant, armatur adversus eos qui supervenerant; unde dicit: *Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, et percussit pontificis servum.* Sed qualiter qui iussus erat non peram habere, neque duo vestimenta, gladium habet? Mihi videtur hunc formidans praeparasse dudum. *Theoph.* Vel ad opus agni illo indigens ferebat hunc etiam post coenam. *Chrysost. ib.* Sed qualiter qui iussus erat non alapam dare, homicida fit? Quia maxime non se ulcisci iussus est; hic autem non se ulciscebatur, sed magistrum. Demum nondum perfecti adhuc erant: sed videbis postea Petrum verberatum, et humiliter ferentem. Non sine causa autem subdit: *Et abscidit eius auriculam dexteram.* Videtur mihi enim impetum Apostoli significare, quoniam ad ipsum caput impetum fecit. *Aug. ib.* Solus autem hic Evangelista etiam nomen servi huius expressit, cum dicit: *Erat autem nomen servo Malchus:* sicut Lucas solus quod eius auriculam Dominus tetigerit, et sanaverit eum. *Chrys. ib.* Tunc enim miraculum fecit, et erudiens nos quoniam eis qui male faciunt benefacere oportet, et virtutem revelans suam. Nonne autem propterea posuit Evangelista, ut his qui tunc legerent, liceret quaerere, si vere factum sit. Servum autem eum summi pontificis dicit: quia magnum est quod factum est, non solum quia curavit, sed quia curavit eum qui super eum venerat, et paulo post alapam daturus erat. *August. ib.* Malchus autem interpretatur regnaturus. Quid ergo auris pro Domino amputata, et a Domino sanata significat, nisi auditum amputata vetustate renovatum, ut sit in novitate spiritus, et non in vetustate litterae; quod cui praestitum fuerit a Christo, quis dubitet regnaturum esse cum Christo? Quod autem servus inventus est, ut hoc ad illam pertinet vetustatem, quae in servitutem generat; sed cum accessit sanitas, figurata est et libertas. *Theoph.* Vel caesio auris dexterae servi principis Sacerdotum signum erat surditatis eorum, quae praecipue in principibus Sacerdotum inoleverat; quod autem denuo restituta sit auris, significat ultimam reparationem intellectus in Israeliticis veniente Elia. *August. ib.* Factum autem Petri Dominus improbavit, et progredi ultra prohibuit; unde sequitur: *Dicit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam.* Etenim ille ad patientiam commonendus fuit, et hoc ad intelligentiam conscribendum. *Chrysost. ib.* Non solum autem minis eum cohibuit, ut Matthaeus refert; sed et aliter consolatur eum dicens: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* ostendens quoniam non illorum virtutis quae fiebant erant, sed suae concessionis; et quod non est Deo contrarius, sed obediens usque ad mortem. *Theoph.* In eo autem quod ipsam calicem dicit, quam sibi grata, et acceptabilis pro salute mortalium mors videatur, edisserit. *August. ib.* Quod autem a Patre traditum sibi dicit calicem passionis, illud est quod ait Apostolus *Rom. 8. Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Verum auctor calicis huius est etiam ipse qui bibit: unde idem Apostolus dicit *epist. 5. Christus dilexit nos, et tradidit seipsum pro nobis.*

4. Cohors autem, et tribunus, et ministri Iudaeorum comprehenderunt Iesum, et ligaverunt eum, et adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiphae, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas qui consilium dederat Iudaeis: quia expedit unum hominem mori pro populo.

4. *Theoph.* Peractis cunctis quae sufficienter se habebant ad prohibendum Iudaeos, cum illi hoc nequaquam discernerent, tunc duci se permisit; unde dicitur: *Cohors ergo, et tribunus, et ministri Iudaeorum comprehenderunt Iesum. August. tr. 112.* Comprehenderunt ad quem non accesserunt, nec audierunt *Ps. 33. Accedite ad eum, et illuminamini.* Si enim sic accederent, non eum manibus occidendum, sed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, ab eo longius recesserunt. Sequitur: *Et ligaverunt eum;* a quo solvi potius velle debuerunt: et erant forte in eis qui postea liberati ab eo, dixerunt *Psalm. 115. Dirupisti vincula mea.* Postea vero quam persecutores tradente Iuda Dominum ligaverunt, ut intelligatur Iudas non laudabilis utilitate traditionis huius, sed sceleris voluntate damnabilis, subditur: *Et adduxerunt eum ad Annam primum. Chrysost. hom. 82.* Prae delectatione enim gloriabantur in his quae fiebant, quasi trophaeum statuentes. *August. ib.* Nec tacet causam cur ita factum sit, subdens: *Erat enim socer Caiphae, qui erat pontifex anni illius.* Merito et Matthaeus cum id brevius narrare voluisset, eum ad Caipham ductum fuisse commemorat, quia et ad Annam prius ideo ductus est, quod socer eius fuerit; ut intelligendum sit hoc eundem Caipham fieri voluisse. *Bed.* Quatenus dum a consimili pontifice damnaretur, ipse quoque minoris criminis reus haberetur. Vel fortassis sic domus eius sita erat ut praeterire eam non possent. Sive divinitus actum est, ut qui erant affines sanguine, sociarentur in scelere. Sed quod dicitur, quod esset pontifex anni illius, sonat contrarium legi, in qua praeceptum erat, ut unus esset pontifex summus, quo mortuo succederet ei filius suus; sed iam pontificatus ambitione erat infectus. *Alcuin.* Refert enim Iosephus istum Caipham unius anni sacerdotium redemisse. Non ergo mirum si iniquus pontifex inique iudicaverit: saepe qui per avaritiam ad sacerdotium accedit, per iniustitiam in eo servatur. *Chrysost. ib.* Ne autem audiens vincula auditor tumultuetur, recoluit prophetiae, quoniam mors eius

salus fuit orbis terrarum; unde sequitur: *Erat autem Caiphas qui consilium dederat Iudaeis: quia expedit unum hominem mori pro populo*: tanta enim est veritatis superabundantia, ut et inimici eam personent.

5. Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Iesu in atrium pontificis, Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariae, et introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum. Stabant autem servi et ministri ad prunas quia frigus erat, et calefaciebant se. Erat autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se.

5. *August. de con. Evan. lib. 2. c. 6.* De Petri tentatione quae inter Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narrant: nam ipsas primo commemorat Matthaeus et Marcus, deinde Petri tentationem; Lucas vero explicat prius tentationes Petri, demum Domini contumelias. Ioannes autem incipit Petri tentationem dicere, cum dicit: *Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, et alius discipulus. Alcuin.* Ex devotione sequebatur magistrum, quamvis a longe propter timorem. *August. tract. 115.* Quis sit autem ille alius discipulus, non temere affirmandum est, quia tacetur. Solet autem se idem Ioannes ita significare et addere, *Quem diligebat Iesus*; fortassis ergo et hic ipse est. *Chrysost. hom. 82.* Se autem occultat humilitatis gratia, etenim hic magnam rectitudinem enarrat, quomodo omnibus fugientibus ipse sequitur. Sed proponit sibi Petrum, et suiipsius coactus est meminisse, ut discas quoniam certius aliis enarrat ea, quae facta sunt in atrio quasi intus existens. Succidit autem propriam laudem, subdens: *Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Iesu in atrium pontificis*; non enim hoc ut magnum quid de seipso ponit; sed quia dixit quod intravit cum Iesu solus, ut non aestimes hoc excelsae mentis esse, addit causam. Igitur Petrum venisse illuc amoris fuit, non intrasse autem intra timoris; unde sequitur: *Petrus autem stabat ad ostium foris. Alcuin.* Foris stabat qui negaturus erat Dominum, nec erat in Christo, qui Christum confiteri non erat ausus. *Chrysost. ib.* Sed quoniam et Petrus intrasset utique domum, si ei concessum esset, indicavit subdens: *Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariae, et introduxit Petrum.* Ideo autem ipse eum non introduxit, quia Christo adhaerebat, et sequebatur eum. Sequitur: *Dixit ergo ancilla ostiaria: Numquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum.* Quid dicis o Petre? Nonne prius dixisti *Matth. 26. Et si oportuerit, animam meam pro te ponam?* Quid ergo factum est, quoniam nec ostiariae fers interrogationem? Non erat miles qui interrogabat, sed ostiaria vilis: neque dixit: Seductoris discipulus es, sed *hominis illius*; quod miserentis erat. Dicit autem: *Numquid et tu?* quia Ioannes intus erat. *August. ib.* Sed quid mirum si Deus vera praedixit, homo autem falsa praesumpsit? Sane in ista quae iam coepta est negatione Petri debemus advertere non solum ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui negat se esse Christianum Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis; sed *me negabis Luc. 22.* Negavit ergo ipsum, cum se negavit esse discipulum. Quid autem aliud isto modo, quam se negavit esse Christianum? Quam multi postea etiam pueri et puellae potuerunt mortem pro Christi confessione contemnere, et regnum caelorum fortiter introire, quod tunc iste non potuit, qui claves regni eius accepit! Ecce unde dictum est: *Sinite hos abire, quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.* Utique enim Petrus, si negato Christo hinc iret, quid aliud quam periret? *Chrys. in sermone de Petro et Elia.* Idcirco autem divinae providentiae secretum permisit, ut primus ipse laberetur Petrus, quo erga peccantes duriorem sententiam proprii casus intuitu temperaret. Petrus enim orbis terrarum doctor et magister peccavit, et veniam impetravit, ut haec indulgentia norma et regula iudicantibus praeberetur. Idcirco enim non Angelis arbitror commissam sacerdotii potestatem, ne cum ipsi minime peccarent, in peccatoribus sine misericordia vindicarent. Homo passibilis supra homines ordinatur, ut dum ipse in aliis suas recolit passiones, mitem apud eos se praebeat et benignum. *Theo.* Quidam tamen inanem quamdam gratiam appropriantes Petro, dicunt, quod ideo negavit Petrus, quoniam volebat semper esse cum Christo, et sequi continue. Novit enim quod si fateretur se esse de Christi discipulis, divideretur ab eo, et non haberet ultra spatium sequendi videndique dilectum: unde simulabat se officium gerere ministrorum, ne vultus maestitia cognitus excluderetur; unde sequitur: *Stabant autem servi et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se. Erat autem et Petrus stans cum eis, et calefaciens se. August. tract. 115.* Non hiems erat, et tamen frigus erat, quale solet etiam aequinoctio verno accidere. *Greg. 2. Mor. c. 2.* Iam autem intus a caritatis calore Petrus torpuerat, et ad amorem praesentis vitae, quasi ad persecutorum prunas, infirmitate aestuante recalebat.

6. Pontifex ergo interrogavit Iesum de discipulis suis, et de doctrina eius. Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo. Ego semper docui in Synagoga, et in templo quo omnes Iudaei conveniunt, et in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quae dixerim ego.

6. *Chrys. hom. 82.* Quia Christo nullum crimen inferre poterant, de discipulis interrogabant; unde dicitur: *Pontifex ergo interrogavit Iesum de discipulis suis*: fortassis ubi erant, vel cuius gratia eos collegit. Hoc autem dicebat, quasi seditiosum et novarum rerum factorem eum redarguere volens, quasi nullo alio attendente ei quam eius discipulis. *Theoph.* Explorat insuper de doctrina; unde sequitur: *Et de doctrina eius*, cuiusmodi scilicet foret, utrum a lege di-

screpans et adversa Moysi, ut exinde occasione concepta ut Dei aemulum perdat. *Alcu.* Non enim cognoscendae veritatis amore interrogat, sed ut causam inveniret qua eum accusare potuisset, et tradere Romano praesidi ad damnandum. Sed Dominus ita temperavit responsionem, ut nec veritatem taceret, nec se defendere videretur: sequitur enim: *Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in Synagoga et in templo quo omnes Iudaei conveniunt, et in occulto locutus sum nihil. August. ib.* Non praetereunda nascitur hic quaestio: si enim ipsis discipulis non loquebatur palam: sed horam promittebat quando palam fuerat locuturus, quomodo palam locutus est mundo? Deinde ipsis discipulis suis multo manifestius loquebatur quando cum eis erat remotus a turbis: tunc enim et parabolas aperiebat, quas clausas proferebat ad alios. Sed intelligendum est ita eum dixisse, *Palam locutus sum mundo*, ac si dixisset, Multi me audierunt. Et rursus non erat palam, quia non intelligebant; et quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto utique loquebatur: quis nanque in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur? praesertim si hoc loquitur paucis, quod per eos velit innotescere multis. *Theo.* Reminiscitur autem hic prophetiae quae dicit *Isai. 45. Non in occulto locutus sum nec in loco terrae tenebroso. Chrysost. ibid.* Vel locutus est quidem in occulto, sed non ut hi aestimabant trepidans et seditionem faciens; sed ubi multorum auditione superiora erant quae dicebantur. Volens autem ex superabundantia fide dignum constituere suum testimonium, subdit: *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis. Ecce hi sciunt quae dixerim ego*; quasi dicat: Tu me de meis interrogas; interroga inimicos meos qui insidiantur mihi. Sunt autem haec verba confidentis in eorum quae dicta erant veritate: haec est enim veritatis inaltercabilis demonstratio, cum inimicos quis invocat testes. *August. ib.* Ipsa enim quae audierant et non intellexerant, talia erant ut non possent iuste ac veraciter criminari: et quotiescunque interrogando tentarunt ut invenirent unde accusarent eum, sic eis respondit, ut omnes eorum retunderentur doli, et calumniae eorum frustrarentur.

7. Haec autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me caedis? Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

7. *Theoph.* Cum Iesus astantium interpellasset testimonium, volens se minister excusare quod non esset de his qui admirabantur Iesum, percussit eum; unde dicitur: *Haec autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu dicens: Sic Respondes pontifici? August. de con. Evang. l. 4. c. 6.* Hic sane ostendit quod Annas pontifex erat, nondum enim erat missus ad Caipham cum hoc diceretur. Et hos duos Annam et Caipham pontifices commemorat etiam Lucas in initio Evangelii sui. *Alcui.* Hic impletur prophetia *Thr. 3. Dedi maxillam meam percutientibus.* Sed Iesus iniuste percussus mansuete respondit; unde sequitur: *Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene quid me caedis? Theoph.* Quasi dicat: Si habes ex his quae nunc a me prolata sunt reprehendere, ostende quod male dixerim; quod si nequis, quid furis? Vel etiam sic: Si perperam docui cum in Synagogis docebam, certifica principem Sacerdotum; quod si recte docui, ita ut etiam vos ministri miraremini, quid me nunc caedis, quem prius admirabaris. *Aug. tr. 115.* Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? Qui enim accepit alapam, numquid vellet eum qui percussit aut caelesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum daemonio volutari, aut etiam alia huiusmodi qualibet poena, vel etiam graviori puniri? Quid horum per potentiam iubere non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, qua vincitur mundus? Hic dicet aliquis: Cur non fecit quod ipse praecepit, percutienti scilicet non sic respondere, sed maxillam debuit alteram praebere. Quid quod et mansuete respondit, et non solum maxillam alteram iterum percussuro, sed totum corpus figendum praeparavit in ligno? Et hinc potius demonstravit sua illa praecepta patientiae non ostentatione corporis, sed cordis praeparatione fienda: fieri enim potest ut alteram maxillam visibiliter homo praebeat iratus. Quanto ergo melius, et respondet vera placatus, et ad perferenda graviora tranquillo animo sit paratus? *Chrysost. hom. 82.* Quid igitur consequens erat, nisi aut redarguere, aut acceptare quod dictum est? Sed hoc non fit: ea enim quae fiebant non erant iudicium, sed seditio et tyrannis. Non invenientes autem quid plus facerent, mittunt eum ligatum ad Caipham; unde sequitur: *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. Theoph.* Suspicantes hunc cum astutior esset excogitare aliquid posse adversum Iesum dignum morte. *August. tract. 115.* Ad illum autem, sicut Matthaeus dicit, ab initio ducebatur, quoniam ipse erat illius anni princeps Sacerdotum. Alternis quippe intelligendi sunt solere annis agere pontificatum, et credendum est secundum voluntatem Caiphae id esse factum, ut Iesum primo ad Annam ducerent, vel etiam domos eorum ita fuisse positas, ut non deberet Annas a transeuntibus praeteriri. *Bed.* Quod autem dicit, *Ligatum*, non sic intelligendum, quod tunc tantum fuerit ligatus, sed tunc ligatus est cum est captus; itaque ligatum ad Caipham misit sicut sibi fuerat praesentatus. Sive fieri potuit, ut ad horam solveretur quatenus discuteretur, post hoc discussus iterum ligaretur, et sic ad Caipham mitteretur.

8. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid et tu ex discipulis eius es? Negavit ille et dixit: Non sum. Dicit ei unus ex servis pontificis cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus, et statim gallus cantavit.

8. *August. tract. 115.* Cum dixisset Evangelista, quod Iesum ligatum miserat Annas ad Caipham, reversus est ad locum narrationis, ubi reliquerat Pe-

trum, ut explicaret quod in domo Annae de trina eius negatione contigerat; unde dicitur: *Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se.* Hic recapitulat, quod ante iam dixerat. *Chrysost. hom. 82.* Vel multo stupore detinebatur, qui fervidus erat, ut deducto Iesu de cetero non moveretur. Sed hoc fit, ut discas, quanta naturae sit imbecillitas, cum Deus hominem dereliquerit. Et interrogatus, rursus etiam negat; unde sequitur: *Dixerunt ergo ei: Numquid et tu ex discipulis eius es? Negavit ille, et dixit, Non sum. August. de con. Evang. lib. 3. c. 6.* Hoc loco invenimus non ante ianuam, sed ad focum stantem, secundo negasse Petrum; quod fieri non posset, nisi iam redisset postea quam foras exierat, ut Matthaeus dicit. Neque enim iam exierat, et foris vidit eum altera ancilla, sed cum exiret, eum vidit, idest cum surgeret et exiret, animadvertit eum, et dixit his, qui erant ibi, idest qui simul erant ad ignem intus in atrio: *Et hic cum Iesu Nazareno erat.* Ille autem qui forat exierat, hoc audito rediens, iuravit illis contra nitentibus; *Quia non novi hominem Mat. 16.* Deinde in eo quod Ioannes hic ait: *Dixerunt: Numquid et tu ex discipulis eius es?* quod redeunti et stanti dictum intelligimus, hoc quoque confirmatur, non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac secunda negatione Matthaeus, et Marcus, sed et alium quemdam quem commemorat Lucas, cum Petro illud egisse; unde Ioannes dicit: *Dixerunt ergo ei.* Ioannes autem secutus de tertia Petri negatione, sic explicat: *Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne ego vidi te in horto cum illo?* Quod Matthaeus et Marcus non singulari, sed plurali numero enuntiant eos, qui cum Petro agebant, cum Lucas unum dicat; Ioannes quoque unum eundemque cognatum eius, cuius abscidit Petrus auriculam: facile est intelligere aut pluralem numerum pro singulari usitata locutione usurpasse Matthaeum, et Marcum; aut quod unus maxime tamquam sciens, et qui eum viderat affirmabat, ceteri autem secuti eius fidem Petrum simul urgebant. *Chrysost. ib.* Sed neque hortus in memoriam eius reduxit ea quae ibi dicta sunt, neque multa dilectio quam illic per verba multa ostendit; unde sequitur: *Iterum ergo negavit Petrus, et statim gallus cantavit. August. ib.* Ecce medici completa est praedictio, aegroti convicta praesumptio: non enim factum est quod ille dixerat, *Animam meam pro te ponam*; sed factum est quod ille praedixerat *Luc. 22. Ter me negabis. Chrys. ib.* Evangelistae vero concorditer negationem Petri scripserunt, non discipulum accusantes, sed nos erudire volentes quantum malum sit non Deo totum concedere, sed in semetipso confidere. *Bed.* Mystice autem per primam Petri negationem illi designantur, qui ante passionem ipsius negaverunt eum esse Deum: per secundam vero illi, qui post resurrectionem eius in divinitatem pariter, et humanitatem offenderunt. Item per primum galli cantum ipsius designatur capitis resurrectio: per secundum illa quae in fine celebrabitur totius corporis. Per primam autem ancillam, quae Petrum negare coegit, designatur cupiditas: per secundam carnalis delectatio: per unum, seu plures servos, daemones, qui suadent Christum negare.

9. Adducunt ergo Iesum ad Caipham in praetorium. Erat autem mane; et ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Responderunt, et dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudaei; Nobis non licet interficere quemquam. Ut sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

9. *August. tract. 114.* Redit Evangelista ad locum narrationis suae, ubi eam reliquerat, ut explicaret Petri negationem; unde dicitur: *Adducunt ergo Iesum ad Caipham in praetorium:* ad Caipham quippe ab Anna collega, et socero eius dixerat missum. Sed si ad Caipham, cur ad praetorium, quod nihil aliud vult intelligi quam ubi praeses Pilatus habitavit? *Bed.* Praetorium enim dicitur sedes praetoris: praetores vero dicuntur praefecti, sive praeceptores, eo quod civibus praecepta donent. *August. ib.* Aut igitur aliqua urgente causa de domo Annae, quo ad audiendum ambo convenerant, Caiphas perrexerat ad praetorium praesidis, et socero suo Iesum reliquerat audiendum; aut in domo Caiphae praetorium Pilatus acceperat, et tanta domus erat, ut seorsum habitantem dominum suum, seorsum iudicem ferret. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 7.* Tamen ad ipsum Caipham ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus est; sed quia iam tamquam convictum reum adducebant, Caiphae autem antea visum fuerat, ut Iesus moreretur, nulla mora interposita est quin occidendus Pilato traderetur. Sequitur: *Erat autem mane. Chrysost. hom. 82.* Antequam gallus cantaret, ad Caipham ducitur; mane vero ad Pilatum: per quae demonstrat Evangelista, quoniam per totum intermedium noctis a Caipha interrogatus, in nullo redarguitur: et idcirco misit eum Pilato. Sed illa aliis dimittens enarranda, ipse quaesivit quod deinceps est; sequitur enim: *Et ipsi non introierunt in praetorium. August. ib.* Hoc est in eam partem domus quam Pilatus tenebat, si ipsa erat domus Caiphae. Cur autem non introierunt, exponit subdens: *Ut non contaminarentur, sed manducarent pascha. Chrysost. ib.* Quoniam tunc Iudaei faciebant pascha, ipse vero ante unam diem tradidit pascha, reservans suam occisionem sextae feriae quando vetus pascha fiebat; vel pascha dicit totum festum. *August. ib.* Dies enim agere coeperant azymorum, quibus diebus contaminatio illis erat in alienigenae habitaculum intrare. *Alcui.* Pascha enim proprie dicebatur dies illa, qua agnus ad vesperam quartadecima luna occidebatur; septem vero dies sequentes dies azymorum dicebantur, in quibus nihil fermentatum in domibus eorum debuit inveniri. Sed tamen dies paschalis invenitur inter dies azymorum, ut apud Matthaeum *cap. 26. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha?* Pascha etiam dies azymorum inveniuntur nominati,

sicut hic: *Ut manducarent pascha*: pascha enim non immolationem agni hic notat, quae fiebat quartadecima luna ad vesperam; sed magnam solemnitatem, quae quintadecima luna celebrabatur post agni immolationem: quarta decima enim luna Dominus, sicut et alii Iudaei, pascha celebravit; quintadecima luna, quando magna solemnitas celebrabatur, est crucifixus: quartadecima vero luna coepit esse immolatio ex quo captus est in horto. *August. ib.* O impia caecitas! Alienigenae iudicis praetorio contaminari timebant, et fratris innocentis sanguinem non timebant. Nam quod etiam Dominus erat et vitae dator qui occidebatur, non eorum conscientiae, sed nescientiae deputetur. *The.* Sed Pilatus utcumque procedens mitius ipse idem egreditur: unde sequitur: *Exivit ergo Pilatus ad eos foras. Bed.* Haec autem erat consuetudo Iudaeorum, ut quem mortis reum iudicarent, vinctum praesidi traderent, ut dum praeses vinctum cerneret, intelligeret morti addictum. *Chrysost. ib.* Sed videns eum ligatum, et a tot ductum, non aestimavit hoc argumentum esse maltercabile accusationis, sed interrogat; unde sequitur: *Et dixit eis: Quam accusationem affertis adversum hominem hunc?* Inconveniens enim dicit esse, iudicium eos rapuisse, supplicium autem illi concedere. Sed illi renuentes ex directo accusationem, coniecturis quibusdam utuntur; unde sequitur: *Responderunt et dixerunt: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. August. ib.* Interrogentur, atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, caeci videntes, mortui resurgentes, et, quod omnia superat, stulti sapientes, utrum sit malefactor Iesus. Sed ista dicebant, de quibus per prophetam iam ipse praedixerat *Ps. 39. Retribuebant mihi mala pro bonis. Aug. de con. Ev. l. 3. c. 8.* Sed videndum est, ne contra sit quod Lucas dicit certa in eum dicta esse crimina. *Coeperunt autem illum*, inquit *cap. 22. accusare dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Caesari, et dicentem se Christum Regem esse.* Sed secundum Ioannem videntur Iudaei noluisse dicere crimina, ut eorum auctoritatem secutus Pilatus, quid ei obiicerent desineret quaerere; sed ob hoc tantum nocentem crederet, quod sibi ab eis tradi meruisset. Ergo intelligere debemus et hoc dictum esse, et illud quod Lucas commemoravit: multa enim dicta, et multa responsa sunt. Unde in narrationem suam quisque posuit quod satis esse iudicavit: nam et ipse Ioannes dicit quaedam quae obiecta sunt, quae suis locis videbimus. Itaque sequitur: *Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate eum. Theoph.* Quasi dicat: Quoniam ad votum iudicium poscitis, et superbitis, ac si nihil unquam prophanum egeritis, accipite vos, et damnate: ego nequaquam talis iudex efficiar. *Alcuin.* Vel hoc dicit; quasi dicat: Vos qui legem habetis, scitis quid lex de talibus iudicet: secundum quod iustum esse scitis, ita facite. Sequitur: *Dixerunt ergo ei Iudaei: Nobis non licet interficere quemquam. August. tract. 114.* Sed nonne lex praecepit, ne malefactoribus praesertim seductoribus adeo qualem istum putabant, parcant? Sed intelligendum est eos dixisse non sibi licere interficere quemquam propter festi diei sanctitatem, quam celebrare iam coeperant. Ita ne omnem sensum nimia malitia perdidistis, ut ideo vos a sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri traditis. *Chrysost. hom. 82.* Vel ideo ipsi eum non interfecerunt, quia multum de potestate eorum abscissum erat eis, Romanis Regibus subiacentibus. Vel aliter: Quia dixerat eis, *Secundum legem vestram interficite eum*, volentes ostendere, quod peccatum eius non est Iudaicum, dicunt, *Non licet nobis*: non enim secundum legem nostram peccavit, sed crimen eius est publicum, quia se Regem dixit. Vel quia eum crucifigi cupiebant, ut etiam modo mortis eum diffament. Non autem licebat eis crucifigere. Sed quod alio modo interficiebant, monstrat Stephanus ab eis lapidatus; et ideo subditur: *Ut sermo Iesu impleretur, quem dixit significans qua morte esset moriturus*; quoniam scilicet Iudaeis crucifigere non licebat. Aut dicit hoc Evangelista, quoniam non ab eis solum, sed et a Gentibus debebat interfici. *August. ib.* Sic enim legimus apud Marcum *cap. 10.* ubi ait. *Ecce ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum, et scribis, et tradent eum Gentibus.* Pilatus autem Romanus erat, eumque in Iudaeam Romani praesidem miserant. Ut ergo iste sermo Iesu impleretur, idest ut eum sibi traditum Gentes interficerent, noluerunt eum accipere, dicentes: *Nobis non licet interficere quemquam.*

10. Introivit ergo iterum in praetorium Pilatus, et vocavit Iesum, et dixit ei: Tu es Rex Iudaeorum? Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudaeus sum? Gens tua et pontifices tui tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Iudaeis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?

10. *Chrysost. hom. 82.* Pilatus ab odio Iudaeorum eripi volens, iudicium non protraxit in longum; unde dicitur: *Introivit ergo iterum in praetorium Pilatus, et vocavit Iesum. Theoph.* Seorsum, eo quod magnam habebat de eo suspicionem. Proponebat autem omnia exquisite rimari, amoto strepitu Iudaeorum; unde sequitur: *Et dixit ei: Tu es Rex Iudaeorum? Alcui.* His verbis ostendit Pilatus Iudaeos obiecisse hoc criminis, ut diceret se esse Regem Iudaeorum. *Chrysost. ib.* Vel hoc Pilatus a multis audierat; quia vero nihil illi habebat dicere, ut non multa fieret investigatio, quod communiter dicebatur, hoc in medium ducere vult. Sequitur: *Et respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? The.* Innuit ex hoc Pilatum esse vecordem, ac indiscrete iudicantem; ac si diceret: Si hoc ex teipso loqueris, pande signa meae rebellionis; at si ab aliis perce-

pisti, inquisitionem fac ordinariam. *August. trac. 115.* Sciebat utique Dominus et quod ipse interrogavit, et quod ille responsurus fuit; sed tamen dici voluit, non ut ipse sciret, sed ut conscriberetur quod voluit ut sciretur. *Chrysost. ib.* Non ergo ignorans interrogat, sed ab ipso accusari Iudaeos volens; unde sequitur: *Respondit Pilatus: Numquid ego Iudaeus sum? August. ib.* Abstulit a se suspicionem, qua posset putari a semetipso dixisse, id se a Iudaeis audisse demonstrans: unde subdit: *Gens tua, et pontifices tui tradiderunt te mihi.* Deinde dicendo, *Quid fecisti?* satis ostendit illud ei pro crimine obiectum; tamquam diceret: Si te Regem negas, quid fecisti, ut tradereris mihi? quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur, qui se diceret Regem. *Chrys. ib.* Reducit autem Pilatum non valde malum existentem, et vult ostendere quod non est homo nudus, sed Deus, et Dei Filius; et quod formidaverat Pilatus, dissolvit tyrannidis suspicionem; unde sequitur: *Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo. August. ib.* Hoc est quod bonus magister scire nos voluit. Sed prius nobis demonstranda fuerat vana hominum de regno eius opinio, sive Gentium, sive Iudaeorum, a quibus id Pilatus audierat, quasi propterea fuisset morte plectendus, quod illicitum affectaverit regnum; vel quoniam solent regnaturi invidere regnanti: et videlicet cavendum erat, ne huius regnum sive Romanis, sive Iudaeis esset adversum. Quod si interrogante Pilato continue respondisset, non etiam Iudaeis, sed solis Gentibus hoc de se opinantibus respondisse videretur. Sed post responsionem Pilati, iam Iudaeis, et Gentibus opportunius, aptiusque respondit; quasi dicat: Audite Iudaei, et Gentes, non impedio dominationem vestram in hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite credendo ad regnum, quod non est de hoc mundo. Quid est enim eius regnum, nisi credentes in eum? quibus dicit: *De hoc mundo non estis*; quamvis eos esse vellet in mundo. Unde et hic non ait, *Regnum meum non est* in hoc mundo, sed *non est de hoc mundo.* De mundo enim est quicquid hominum a Deo quidem creatum, sed ex Adam vitiata stirpe generatum est; factum est autem regnum non iam de mundo, quicquid inde in Christo regeneratum est. Sic enim nos Deus eruit de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii caritatis suae. *Chrysost. ib.* Vel hoc dicit, quoniam non tenet regnum, ut hic Reges terreni tenent; sed quoniam desuper habet principatum, qui non est humanus, sed multo maior, et clarior; unde subdit: *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Iudaeis.* Ostendit hic regni huius quod apud nos est imbecillitatem: quoniam a ministris habet fortitudinem; superius vero regnum sufficiens est sibiipsi, nullo indigens. Si igitur maius est illud regnum, volens captus est, seipsum tradens. *August. ib.* Cum autem probasset regnum suum non esse de hoc mundo, subdit: *Nunc autem regnum meum non est hinc.* Non dicit, Non est hic: hic enim est regnum eius usque ad finem saeculi, habens intra se commixta zizania usque ad messem; sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. *The.* Vel ideo non dicit, Non est hic, sed *Non est hinc*: nam regnat in mundo, et utitur eius provisione, et iuxta votum cuncta disponit; non est autem ab infimis constitutum regnum eius, sed caelitus, et ante saecula. *Chrysos. ib.* Hinc autem haeretici accipientes occasionem, alienum eum esse a mundi conditione dicunt. Sed cum dicit, *Regnum meum non est hinc*, non privat mundum a sua providentia et praelatione, sed ostendit regnum suum non esse humanum, neque corruptibile. Sequitur: *Dicit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. August. ib.* Non quia Regem se timuit confiteri, sed ita dictum est, ut neque Regem se neget, neque Regem se tale esse fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mundo. Dictum est enim, *Tu dicis*, ac si diceretur: Carnalis carnaliter dicis. Deinde subiungit: *Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Non est producenda huius pronominis syllaba quod ait, *In hoc natus sum*, tamquam dixerit, In hac re natus sum, sed corripienda, tamquam dixerit, Ad hoc natus sum, sicut et ait: *Ad hoc veni in mundum.* Unde manifestum est eum temporalem nativitatem suam hic commemorasse, qua incarnatus venit in mundum, non illam sine initio qua Deus erat. *Theoph.* Vel aliter quaesito per Pilatum si Dominus esset Rex, *Ego*, inquit, *in hoc natus sum*, idest ad hoc quia Rex sum: hoc enim ipso, quod a Rege productus sum, me quoque testor fore Regem. *Chrysost. ib.* Si igitur Rex natus est, nihil nisi accipiens habet. *Ad hoc* inquit, *veni, ut testimonium perhibeam veritati*: hoc est ut hoc ipsum suadeam omnibus. Et notandum est, quod suam humilitatem ostendit, dum dicentibus quoniam malefactor est, ferebat silens; quando vero interrogatus est de regno, tunc locutus est ad Pilatum, erudiens eum, et reducens ad altiora; et ostendit se nihil versutum operatum esse per hoc quod dicit: *Ut testimonium perhibeam veritati. August. ib.* Cum autem Christus testimonium perhibeat veritati, testimonium perhibet sibi: eius quippe est vox *sup. 14. Ego sum veritas.* Sed quia non omnium est fides, adiungit, atque ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique interioribus auribus, idest obedit meae voci; ac si diceret, Credit mihi. Quod vero ait, *Omnis qui est ex veritate*, gratiam commendavit, qua secundum propositum vocat. Nam si naturam cogitemus, in qua creati sumus, cum omnes veritas creaverit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt, quibus ut obediant veritati, ex ipsa veritate praestatur. Si enim dixisset, Omnis qui audit vocem meam, ex veritate est, ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc dicit, sed ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique, ac per hoc non ideo est ex veritate, quia eius audit vocem; sed ideo audit, quia ex veritate est; quia hoc illi donum ex veritate collatum est. *Chrysost. hom. 83.* Haec autem dicens, attrahit, et suadet fieri eorum quae dicuntur auditorem: itaque denique et eum cepit his brevibus verbis, ut quaereret quid est veritas? sequitur enim: *Dixit ei Pilatus: Quid est veritas? Theoph.* Nam fere ab hominibus evanuerat, et a cunctis erat incognita, dum essent increduli.

11. Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudaeos, et dixit eis: Ego nullam invenio in eo

causam. Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudaeorum? Clamaverunt rursum omnes dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

11. *August. tract. 115.* Cum dixisset Pilatus, *Quid est veritas*? credo in mentem illi venisse continuo consuetudinem Iudaeorum, qua solet eis dimitti unus in pascha; et ideo non expectavit, ut responderet ei Iesus, ne mora fieret, cum recoluisset morem, quo posset eis in pascha dimitti; quod eum valde voluisse manifestum est; unde dicit: *Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudaeos. Chrysost. hom. 83.* Sciebat enim quidem quoniam haec indigebat tempore interrogatio: oportebat autem eum eripere ab impetu Iudaeorum, idcirco et exivit. *Alcuin.* Vel non expectabat audire responsum, quia forte indignus fuit audire. Sequitur: *Et dixit eis: Ego nullam in eo invenio causam. Chrysost. ib.* Non dixit, quia peccavit et dignus est morte, donate eum festo; sed primum eum excusans tunc rogat ex abundanti, ut si nollent eum ut innocentem dimittere, saltem obnoxium donarent tempori; ideoque induxit: *Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in pascha. Bed.* Haec consuetudo non erat legis praeceptum, sed ex antiqua Patrum traditione descendit, ut ob recordationem liberationis ex Aegypto unum etiam in die paschae dimitterent vinctum. Deinde exhortative dicit: *Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudaeorum? August. ib.* Avelli enim ex eius corde non potuit Iesum Regem Iudaeorum esse; tamquam hoc ibi sicut in titulo ipsa veritas fixit, de qua quid esset interrogavit. *Theoph.* Pulchre autem Pilatus respondet, per hoc quod in nullo Iesus erraverit; sed frustra inquietatur ab eis velut regnum desiderans. Non enim eum, qui se Regem assereret, ac aemulum Romanae potestatis, Romanorum vicarius absolvisset. Quamobrem in hoc quod dixit, *Regem Iudaeorum absolvam*, prorsus innoxium Iesum prodit, illuditque Iudaeos; quasi dicat: Quem vos criminamini ut Regem se putantem, hunc ego absolvi iubeo, quasi talem non existentem. *August. ib.* Sed hoc audito clamaverunt; unde sequitur: *Clamaverunt omnes rursum dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.* Non reprehendimus, o Iudaei, quod per pascha liberastis nocentem, sed quod occidistis innocentem; quod tamen nisi fieret, verum pascha non fieret. *Bed.* Quia ergo reliquerunt Salvatorem, et petiverunt latronem, usque hodie diabolus sua latrocinia exercet in ipsos. *Alcuin.* Barabbas autem interpretatur Iste filius magistri, idest diaboli, qui huic latroni in suo scelere, Iudaeis in sua perfidia magister fuit.

CAP. XIX.

Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, et flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, et veste purpurea circumderunt eum. Et veniebant ad eum, et dicebant: Ave Rex Iudaeorum, et dabant eis alapas. Exivit iterum Pilatus foras, et dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam. Exivit ergo Iesus portans spineam coronam, et purpureum vestimentum. Et dicit eis: Ecce homo.

August. tract. 116. Cum Iudaei clamassent non Iesum sibi dimitti a Pilato velle propter pascha, sed Barabbam latronem, subditur: *Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, et flagellavit.* Hoc Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi ut eius iniuriis Iudaei satiati, sufficere sibi aestimarent, et usque ad eius mortem saevire desisterent. Ad hoc pertinet, quod idem praeses etiam cohortem suam permisit facere, quae sequuntur; aut fortassis et iussit: dixit enim quid deinde fecerint milites, Pilatum tamen id iussisse non dixerit: sequitur enim: *Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, et veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum dicentes: Ave Rex Iudaeorum, et dabant eis alapas. Chrysost. hom. 83.* Quia enim Pilatus dixit eum Regem Iudaeorum, schemma ei contumeliae de reliquo apponunt. *Bed.* Nam pro diademate spineam illi imposuerunt coronam, et pro purpureo vestimento, quo Reges veteres utebantur, vestem purpuream ei circumdant: ubi non debet videri contrarium quod Matthaeus dicit circumdedisse chlamidem coccineam, quia, ut Origenes refert, unius sunt materiae coccus et purpura: cocculae enim inciduntur, et ex his guttae sanguinis fluunt, ex quibus utriusque generis tingitur vestimentum. Et quamvis hoc milites illudendo facerent, nobis tamen operabantur mysteria. Nam per spineam coronam nostrorum designatur peccatorum susceptio, quae sicut spinas terra nostri corporis germinat. In vestimento pupureo caro passionibus subiecta significatur. Purpura etiam vestitur, cum de triumphis sanctorum martyrum gloriatur. *Chrys. ib.* Non autem iniunctio principis erat, quod faciebant, sed ad gratiam Iudaicam hoc faciebant: quia neque circa initium ab illo iussi iverunt nocte; sed Iudaeis pecuniarum gratia gratificantes, omnia audebant: tot autem et talibus factis ipse stabat silens. Tu vero audiens haec, in mente habe continue; et Regem orbis terrarum, et Angelorum Dominum videns contumeliam patientem, et omnia ferentem silentio imitare. *August. tract. 116.* Sic enim implebantur, quae de se dixerat Christus; sic Martyres informabantur ad omnia quae persecutores libuit facere, perferenda; sic regnum quod de hoc mundo non erat, superbum mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat. *Chrys. ib.* Ut autem convicium quod a militibus factum erat in eum, videntes respirent a passione, coronatum Iesum adduxit ad eos; unde sequitur: *Exivit iterum Pilatus foras, et dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam in eo causam invenio. August. ib.* Hinc apparet non ignorante Pilato haec a militibus facta, sive iusserit ea, sive permiserit illa, scilicet causa quam supra diximus, ut haec eius ludibria inimici libentissime viderent, et ulterius sanguinem non sitirent; unde sequitur: *Exivit ergo Iesus portans spineam coronam, et purpureum vestimentum:* non clarus imperio, sed plenus opprobrio. Sequitur: *Et di-*

cit eis : *Ecce homo :* quasi dicat: Si Regi invidetis , iam parcite , quia abiectum videtis ; fervet ignominia , frigescat invidia.

2. Cum ergo vidissent eum pontifices, et ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, et crucifigite : ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Iudaei: Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

2. *August. tract. 116.* Iudaeorum invidia pro Christi ignominia non frigescit: inardescit potius , et increscit ; unde dicitur *: Cum ergo vidissent eum pontifices, et ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Chrys. hom. 83.* Vidit ergo Pilatus omnia inaniter fieri ; unde sequitur *: Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, et crucifigite.* Execrantis est hoc verbum, et ad rem non concessam eos impellentis*:* ipsi enim ducebant eum , ut cum praesidis iudicio hoc fieret. Contigit autem contrarium , iudicio praesidis eum magis absolvi ; unde sequitur : *Ego enim non invenio in eo causam :* continue enim eum ab accusationibus eruit: unde manifestum est , quoniam et priora propter illorum concessit insaniam. Sed Iudaeos canes nil horum in verecundiam convertit: nam sequitur: *Responderunt Iudaei: Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. August. ib.* Ecce alia maior invidia : parva quidem illa videbatur velut affectatae illicito ausu regiae potestatis; et tamen neutrum sibi Iesus mendaciter usurpavit ; sed utrumque verum est , et unigenitus est Dei Filius , et Rex a Deo constitutus super Sion montem sanctum eius : et utrumque nunc demonstraret, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior. *Chrys. ib.* Ad invicem enim ipsis disputantibus silebat , implens propheticum illud *Isai. 53.* quod *non aperuit os suum* ; in humilitate sua iudicium ei sublatum est. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 8.* Hoc autem potest congruere ei quod Lucas commemorat *cap. 22.* in accusatione Iudaeorum dictum: *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram ;* ut adiungatur : *Quia Filium Dei se fecit. Chrys. ib.* Deinde Pilatus quidem timet ab ipsis auditis, et formidavit, ne forte verum esset quod dicebatur,et videretur inique agere ; unde sequitur *: Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem , magis timuit. Bed.* Non timuit , quia legem audivit , quia alienigena erat , sed magis timuit , ne Filium Dei occideret. *Chrys. ib.* Illi vero hoc dicentes non horruerunt; sed interficiunt eum pro quibus oportuerat adorare.

3. Et ingressus est praetorium iterum , et dicit ad Iesum: Unde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te , et potestatem habeo dimittere te ? Respondit Iesus: Non haberes potestatem adversum me ullam , nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Et exinde quaerebat Pilatus dimittere eum.

3. *Chrys. hom. 83.* Pilatus timore concussus , rursus inquisitionem facit ; unde dicit *: Et ingressus est praetorium iterum , et dicit ad Iesum : Unde es tu?* Non autem ultra interrogat : *Quid fecisti ?* Sequitur : *Iesus autem responsum non dedit ei.* Qui enim audivit, quoniam *in hoc natus sum , et ad hoc veni,* et quoniam *regnum meum non est hinc*, cum debuisset resistere , et eripere eum , hoc quidem non fecit , sed secutus est Iudaicum impetum. Propterea ergo nihil ei respondit , quoniam inaniter omnia interrogabat. Sed et aliter operibus testantibus ei, nolebat per sermones vincere, et excusationes componere, ostendens quoniam ad hoc venit. *August. tract. 16.* Hoc autem silentium Domini nostri Iesu Christi non semel factum collatis omnium Evangelistarum narrationibus reperitur , et apud principem Sacerdotum , et apud Herodem , et apud ipsum Pilatum , ut non frustra de illo prophetia processerit *Isai 53. Sicut agnus coram tondente fuit sine voce, sic non aperuit os suum* : tunc utique quando interrogantibus non respondit: quamvis enim quibusdam interrogantibus saepe responderit , tamen propter illa , in quibus noluit respondere , ad hoc data est de agno similitudo , ut in suo silentio non reus, sed innocens haberetur ; idest , non sicut male sibi conscius , qui de peccatis convincebatur suis, sed sicut mansuetus, qui pro peccatis immolabatur alienis. *Chrys. hom.83.* Quia igitur siluit, sequitur*: Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te , et potestatem habeo dimittere te* ? Vide qualiter seipsum condemnavit : si enim in te totum positum est , cuius gratia nullam causam inveniens non absolvis? Quia igitur adversus seipsum protulit, *respondit Iesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi datum esset tibi desuper :* ostendens quoniam non simpliciter , et secundum aliorum consequentiam hoc fit, et mystice consummatur. Ne igitur hoc audiens, aestimes eum ab omni erutum crimine, subdit*: Propterea qui tradidit me tibi, peccatum maius habet.* Et nimirum si datum erat , neque hic, neque illi obnoxii sunt criminibus : inaniter dicis. Hoc enim datum est , idest concessum; ac si diceret, Permisit hoc fieri : neque tamen propterea extra nequitiam sunt. *August. ib.* Ecce respondit. Proinde ubi non respondebat, non sicut reus sive dolosus, sed sicut ovis silebat*;* ubi respondebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod et per Apostolum docuit *Rom. 13.* quia *non est potestas nisi a Deo :* et quia plus peccat qui potestati innocentem occidendum livore tradit , quam potestas ipsa , si eum timore alicuius maioris potestatis occidit. Talem quippe Deus dederat illi potestatem , ut esset etiam sub Caesaris potestate *:* quapropter inquit, *Non haberes adversum me potestatem ullam* , idest quantulamcunque habes, *nisi* hoc ipsum quicquid est, *tibi esset datum desuper.* Sed quia scio quantum sit, non enim tantum est , ut tibi omnimodo liberum sit , *propterea qui tradidit me tibi , maius peccatum habet.* Ille quippe me tuae potestati tradidit invidendo, tu vero eandem potestatem in me exerciturus es me-

tuendo. Nec timendo quidem, praesertim innocentem hominem homo debet occidere; sed id zelando facere multo maius malum est, quam timendo; et ideo non ait: *Qui me tibi tradidit*, ipse habet peccatum, tamquam ille non haberet; sed ait, *Maius peccatum habet*, ut etiam se habere intelligeret. *Theo.* Dicit autem, *Qui tradidit me tibi*, idest Iudas, vel etiam turba. Cum ergo patens responsum Iesus ediderit, quod nisi ego memetipsum praeberem, et Pater concederet, non haberes potestatem in me; ex hoc potius ipsum absolvere Pilatus satagebat; unde sequitur: *Et exinde quaerebat Pilatus dimittere eum. August. ib.* Lege superiora, et invenies iam dudum eum quaerere dimittere Iesum. *Exinde* itaque intelligendum est, propter hoc, id est ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem sibi traditum.

4. Iudaei autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris: omnis enim qui se Regem facit, contradicit Caesari. Pilatus autem, cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, et sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha: erat autem parasceve paschae, hora quasi sexta: et dicit Iudaeis: Ecce Rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus Regem, nisi Caesarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.

4. *Aug. tr. 116.* Maiorem timorem se ingerere putaverunt Iudaei Pilato terrendo de Caesare, ut occideret Christum, quam superius ubi dixerunt: *Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit;* unde dicitur: *Iudaei autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris: omnis enim qui se Regem facit, contradicit Caesari. Chrys. ho. 83.* Sed unde habetis hoc demonstrare? A purpura, a diademate, a curru, a militibus? Nonne solus semper cum duodecim discipulis incedebat, per omnia vilia transiens, et cibum, et stolam, et habitationem? *August. tract. 116.* Pilatus autem eorum legem non timuit, ut occideret; sed magis Filium Dei timuit, ne occideret. Nunc vero non sic potuit contemnere Caesarem auctorem potestatis suae, quemadmodum legem gentis alienae; unde subditur: *Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, et sedit pro tribunali in loco, qui dicit Lithostratos, Hebraice autem Gabatha. Chrys. ib.* Exiit quidem, ut scrutaturus rem: sedere enim pro tribunali hoc ostendebat. *Glos.* Sicut enim tribunal est iudicum, sic thronus, vel solium Regum, et cathedra doctorum. *Bed.* λιθόστρωτος Lithostratos autem dicitur pavimentum quasi lapide stratum; et erat locus sublimis. Sequitur: *Erat autem parasceve paschae, hora quasi sexta. Alcuin.* Parasceve, idest praeparatio: hoc nomine dicebatur sexta sabbati, in qua praeparabant necessaria sabbato, ut de manna dictum est *Exod. 16. Sexta die colligetis duplum.* Quia enim sexta die homo est factus, et in septima requievit Deus, ideo sexta die pro homine patitur, sabbato quiescit in sepulcro. *Hora autem erat quasi sexta. Aug. tr. 117.* Quid est ergo quod Marcus dicit *cap. 15. Erat hora tertia, quando crucifixerunt eum*, nisi quia hora tertia crucifixus est Dominus linguis Iudaeorum, hora sexta manibus militum? ut intelligamus horam quintam iam fuisse transactam, et aliquid de sexta coeptum, quando sedit pro tribunali Pilatus, quae dicta est a Ioanne *hora quasi sexta;* et cum duceretur, et crucifigeretur, et iuxta eius crucem gererentur quae gesta narrantur, hora sexta integra compleretur: ex qua hora usque ad nonam sole obscurato, tenebras factas trium Evangelistarum, Matthaei, Marci, et Lucae contestatur auctoritas. Sed quoniam Iudaei facinus interfecti Christi a se in Romanos, idest Pilatum, et eius milites transferre conati sunt; propterea Marcus ea hora qua Christus a militibus crucifixus est praetermissa, tertiam potius horam recordatus expressit, ut non tantum milites reperiantur crucifixisse Iesum, verum etiam Iudaei, qui ut crucifigeretur, hora tertia clamaverunt. Est et alia huius solutio quaestionis, ut non hic accipiatur hora sexta diei, quia neque Ioannes ait: Erat hora diei quasi sexta; sed ait, *Erat parasceve hora quasi sexta.* Parasceve autem Latine praeparatio est: *Pascha* enim *nostrum* ut dicit Apostolus *1. Cor. 15. immolatus est Christus:* cuius paschae praeparationem si ab hora noctis nona computemus, quando videntur principes Sacerdotum pronuntiasse Domini immolationem dicentes, *Reus est mortis*, usque ad horam diei tertiam, qua crucifixum esse Christum Marcus Evangelista testatur, sed horae sunt, tres nocturnae, et tres diuturnae. *Theoph.* Solvunt autem quidam, quod ex peccato scriptoris contigerit apud Graecos: nam quaedam littera Graeca nomine gamma, cuius talis est figura γ tertiam horam importat: quaedam autem figura, quae ab eis vocatur episemon, quae talis est ϛ, sextam horam importat. Ex negligentia ergo scriptorum praecedens figura cedere potuit in sequentem. *Chrysost. ib.* Pilatus ergo, ut scrutaturus exiens, nullam tamen scrutationem faciens, tradit eum, aestimans movendos esse eos; unde sequitur: *Et dicit Iudaeis. Ecce Rex vester. Theoph.* Quasi dicat: Ecce qualem hominem fatemini, quod imperium vestrum capesseret, humilis ut nihil talis possit tentare. *Chrysost. ib.* Et nimirum quae dicta sunt erant sufficientia, ut facerent eos de cetero ab ira cessare; sed trepidabant, ne dimissus rursus turbam ducat. Amor etenim principatus versutum quid est, et animum sufficiens perdere; propterea magis insistunt; unde sequitur: *Illi autem clamabant: Tolle, tolle.* Interficere enim eum conantur exprobratissima morte; unde subdunt, *Crucifige eum*, formidantes, ne aliqua eius post ipsum fiat memoria. *Aug. ib.* Adhuc autem Pilatus terrorem, quem de Caesare ingesserant, superare conatur; unde subditur: *Dixit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam?* de ignominia eorum volens eos frangere, quos de ignominia Christi mitigare non potuit. Sequitur: *Responderunt pontifices: Non habemus Regem, nisi Caesarem. Chrysost. hom. 83.* Volentes seipsos submiserunt supplicio, propterea et Deus tradidit eos: quia enim concorditer negaverunt regnum

Dei, dimisit eos in suum iudicium incidere: regnum enim Christi refutantes, id quod Caesaris est super seipsos vocabant. *August. trac. 116.* Sed Pilatus timore mox vincitur: unde sequitur: *Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.* Apertissime enim contra Caesarem venire videretur, si Regem se non habere nisi Caesarem profitentibus, alium Regem vellet ingerere, dimittendo impunitum quem propter hos ausus ei tradiderunt occidendum. Non autem dictum est: *Tradidit eis illum*, ut crucifigerent illum, sed *ut crucifigeretur*, scilicet iudicio, ac potestate praesidis. Sed ideo illis traditum dixit Evangelista, ut eos crimine implicatos, a quo alieni esse conabantur ostenderet: non enim faceret hoc Pilatus, nisi ut id quod eos cupere cernebat, impleret.

5. Susceperunt autem Iesum, et eduxerunt. Et baiulans sibi crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariae locum, Hebraice autem Golgotha: ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos hinc et inde: medium autem Iesum.

5. *Glos.* Ad mandatum praesidis milites Christum susceperunt crucifigendum; unde dicitur: *Susceperunt autem Iesum, et eduxerunt. August. trac. 116.* Potest enim hoc iam referri ad milites apparitores praesidis: nam postea evidentius dicitur: *Milites ergo cum crucifixissent eum:* quamvis Evangelista, etiam si totum Iudaeis tribuit, merito facit: ipsi enim fecerunt quicquid ut fieret extorserunt. *Chrys. hom. 84.* Sed quia lignum, ut prophanum putabant, et vitabant, et neque tangere ipsum sustinebant, crucem Iesu ut condemnato imponunt; unde sequitur: *Et baiulans sibi crucem exivit in eum qui dicitur Calvariae locum, Hebraice autem Golgotha: ubi eum crucifixerunt.* Ita et in typo factum est, Isaac etenim ligna portavit; sed tunc quidem usque ad Patris beneplacitum res processit, nunc autem in rebus effectum obtinuit, veritas enim erat. *Theoph.* Sed quodammodo, ut illic Isaac dimissus est, et mactatus est aries, sic et hic divina natura manet impassibilis, sed humanitas, secundum quam aries dicitur, tamquam errantis arietis Adae filius, hic mactata est. Sed qualiter alius Evangelista dicit, quod angariaverunt Simonem, ut crucem portaret. *August. de con. Evan. lib. 3. cap. 10.* Utrumque factum invenimus: primo id quod Ioannes dicit, deinde quod ceteri tres; unde intelligitur, quod ipse sibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. *Aug. tra. 117.* Grande spectaculum; sed si spectet impietas, grande ludibrium; si pietas, grande misterium! Videt impietas Regem pro virga regni lignum sui portare supplicii: videt pietas Regem baiulantem lignum ad seipsum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus Regum: spernendum oculis impiorum, in qua erant glorificatura corda sanctorum: ipsam crucem suam gestans humero commendabat, et lucernae arsurae quae sub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat. *Chrysost. ib.* Et sicut victores, ita et ipse in humeris portabat victoriae signum. Quidam autem dicunt, quod in illo loco, qui Calvariae dicebatur, Adam mortuus est, et sepultus; ut in loco ubi mors regnavit, illic et Iesus trophaeum statuerit. *Theoph. sup. Matth. c. 27.* Favorabilis interpretatio, et mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, et foris portam loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum, et Calvariae, quasi decollatorum sumpsere nomen. Adam vero sepultum iuxta Ebron, et Arbee in Iesu filii Nave volumine legimus. *Chrysost. ib.* Crucifigebant autem cum eum latronibus; unde sequitur: *Et cum eo alios duos hinc et inde: medium autem Iesum:* in hoc prophetiam implentes, quoniam *cum iniquis reputatus est Isai. 53.* Quae enim conviciantes faciebant, haec veritati conferebant: volebat enim daemon, quod fiebat obumbrare, sed non valuit: tribus enim in cruce affixis miracula, quae fiebant, nulli ascripsit, nisi soli Iesu. Ita inanes diaboli artes factae sunt. Nec solum non obfuit gloriae eius, sed contulit non parum: nam latronem in cruce convertere, et in paradisum inducere, non minus fuit quam concutere petras. *August.* Tamen et ipsa crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim iudice constituto, unus latro qui credidit, liberatus; alter, qui insultavit, damnatus est: iam significabat quod facturus est de vivis et mortuis, alios posturus ad dexteram, alios vero ad sinistram.

6. Scripsit autem et titulum Pilatus, et posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudaeorum, quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice, Graece, et Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudaeorum: Noli scribere, Rex Iudaeorum; sed quia ipse dixit, Rex sum Iudaeorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi.

6. *Chrysost. hom. 84.* Sicut in trophaeo litterae ponuntur victoriam ostendentes, ita Pilatus titulum cruci Christi inscripsit; unde dicitur: *Scripsit autem et titulum Pilatus, et posuit super crucem*: simul quidem pro Christo respondens, ut eum a communione latronum discerneret, simul autem et de Iudaeis ulciscens, ostendens scilicet ipsorum malitiam, dum in suum Regem insurrexerunt; unde sequitur: *Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum. Bed.* In quo monstrabatur iam tum regnum ipsius, non, ut ipsi putabant, destructum, sed potius augmentatum. *Aug. tract. 118.* Sed Iudaeorum tantum Rex Christus est, an etiam Gentium? Immo et Gentium: cum enim dixisset *Psalm. 2. Ego autem sum constitutus Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*: subiecit *ib. Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam.* Magnum ergo volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleae, non olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Rex ergo Iudaeorum Christus, secundum Iudaeorum circuncisionem, non carnis, sed cordis; non littera, sed spiritu. Sequitur: *Hunc ergo titulum multi legebant Iudaeorum, quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Iesus. Chrysost. hom. 84.* Credibile autem est multos Gentiles simul cum Iudaeis propter festum convenisse: et ideo ut nullus ignoraret, non in una lingua, sed in tribus scripsit; unde sub-

ditur: *Et erat scriptum Hebraice, Graece, et Latine. August. ib.* Haec quippe tres linguae ibi prae ceteris eminebant. Hebraea propter Iudaeos in lege Dei gloriantes, Graeca propter Gentium sapientes, Latina propter Romanos multis et pene omnibus tunc Gentibus imperantes. *Theoph.* Significat autem superscriptio triplici sermone figurata Dominum esse Regem practicae, physicae, necnon theologicae. Nam per Latinas litteras figuratur practica, eo quod Romanorum imperium potentissimum, satisque officiosum in expeditionibus fuerit. Per Graecas vero litteras physica figuratur: Graeci namque erga naturalium speculationem insudaverunt. Demum per Hebraicas theologia praetenditur, dum Iudaeis est credita rerum divinarum agnitio. *Chrysost. ib.* Iudaei autem crucifixo invidebant; unde sequitur: *Dicebant ergo Pilato pontifices Iudaeorum: Noli scribere Rex Iudaeorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Iudaeorum.* Nam haec quidem enuntiatio est, et communis sententia. Si vero adiiciatur, *Quoniam ipse dixit*, ipsius petulantiae, et extollentiae ostenderetur crimen esse. Sed Pilatus in priori stetit mente; unde sequitur: *Respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi.* O ineffabilem vim divinae operationis etiam in cordibus ignorantium. Nonne occulta vox quaedam Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in Psalmorum litteris prophetatum est: *Ne corrumpas tituli inscriptionem.* Sed quid loquimini insani pontifices? Numquid enim propterea non erit verum, quia Iesus ait, Rex sum Iudaeorum? Si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit? Ideo enim Pilatus quod scripsit, scripsit, quia Dominus quod dixit, dixit.

7. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Ut Scriptura impleretur dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortem.

7. *August. tract. 118.* Iudicante Pilato, milites qui ei parebant, crucifixerunt Iesum; unde dicitur: *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius*: et tamen si voluntates, si clamores eorum cogitemus, Iudaei magis crucifixerunt. Sed de partitione sortitioneque vestimentorum eius, ceteri Evangelistae brevius, et clause; iste vero apertissime locutus est: nam sequitur: *Et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem*: unde apparet quatuor fuisse milites qui in eo crucifigendo praesidi paruerunt. Sequitur: *Et tunicam*, subaudiendum est, acceperunt, ut iste sit sensus: Acceperunt autem et tunicam: et sic locutus est, ut de ceteris vestimentis nullam sortem missam esse videamus; sed de tunica, quam simul cum ceteris acceperunt, sed non similiter diviserunt: de hac enim sequitur exponens: *Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Chrysost. hom. 84.* Ipsam speciem tunicae Evangelista historice designat: quia enim in Palestina duos pannos connectentes subtexunt indumenta, ostendit Ioannes, quod talis erat tunica Iesu, occulte vilitatem vestimentorum insinuans. *Theoph.* Alii vero dicunt, quod apud Palestinam telas contexunt, non velut apud nos texuntur, existente superius stamine, inferius vero texentibus, ut sic non versus partem supremam textura protendat, sed e contra. *August. ib.* Cur autem de illa sortem miserint, narrat dicens: *Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit.* Apparet itaque in aliis vestimentis aequales se habuisse partes, ut sortiri necesse non fuerit; in illa vero una non eos habere potuisse singulas partes, nisi scinderetur, ut pannos eius inutiliter tollerent; quod ne facerent, ad unum eam pervenire sortione maluerunt. Huius Evangelistae narrationi consonat et propheticum testimonium; unde subiungit: *Ut Scriptura adimpleretur dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortem. Chry. ib.* Intuere prophetiae certitudinem: non enim quae partiti sunt solum, sed et quae non partiti sunt, dixit propheta: nam vestimenta quidem diviserunt, sed vestem sorti concesserunt. *Aug. ib.* Matthaeus dicendo *c. 27. Diviserunt vestimenta eius sortem mittentes*, totam divisionem vestimentorum voluit intelligi, et ad illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt. Tale est quod etiam ait Lucas *c. 23. Dividentes vestimenta eius miserunt sortes.* Dividentes enim venerunt ad tunicam, de qua facta est sortitio. Dicendo autem sortes, pluralem numerum pro singulari posuit. Marcus autem solus videtur intulisse aliquam quaestionem: dicendo enim *cap. 15. Mittentes sortem super eis, quis quid tolleret*, tamquam super omnibus vestimentis, non super sola tunica sors missa sit, locutus videatur. Sed haec brevitas obscuritatem facit. Sic enim dictum est, *Mittentes sortem super eis*, ac si diceret, Mittentes sortem cum dividerentur. Cum autem dicit, *Quis quid tolleret*, idest quis tunicam tolleret, tamquam si totum ita diceretur: Mittentes sortem super eis, quis tunicam, quae partibus aequalibus superfuerat, tolleret. Quadripartita autem vestis Domini nostri Iesu Christi, quadripartitam figuravit eius Ecclesiam, quatuor scilicet partibus in orbe diffusam, et in eisdem aequaliter, idest concorditer distributam. Tunica vero illa sortita omnium partium significat unitatem, quae caritatis vinculo continetur. Si autem caritas et supereminentiorem habet viam, et supereminet scientiae, et super omnia praecepta est, secundum illud *Colos. 3. Super omnia autem haec caritatem habete*: merito vestis, qua significatur, desuper contexta perhibetur. Et addidit, *Per totum*; quia nemo eius est expers, qui pertinere invenitur ad totum, a quo toto catholica vocatur Ecclesia. Inconsutilis autem, ne aliquando dissuatur: et ad unum provenit, quia in unum omnes colligit. In sorte autem Dei gratia commendata est: cum enim sors mittitur, non personae cuiusque, vel meritis, sed occulto iudicio Dei ceditur. *Chrysost. hom. 84.* Vel, sicut quidam dicunt, tunica inconsutilis desuper contexta per totum secundum allegoriam ostendit, quoniam non simpliciter homo erat, qui crucifixus est, sed et desuper deitatem habebat. *Theoph.* Vel aliter: Vestis inconsutilis denotat corpus Christi, quod a superiori

parte contextum est: Spiritus enim sanctus supervenit, et virtus altissimi Virgini obumbravit. Hoc ergo sacrosanctum Christi corpus indivisibile constat: nam etsi dividatur per singulos sanctificans uniuscuiusque animam simul et corpus, integre tamen et indivisibiliter consistit in omnibus. At quoniam ex quatuor elementis mundus consistit, intelligendum est per Christi vestimenta visibilis creatura quam inter se dividunt daemones, quoties morti tradunt verbum Dei quod habitat in nobis, ac satagunt nos suae partis efficere per mundanas illecebras. *August. tract. 118.* Nec ideo ista non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt; quid enim de ipsa cruce dicturi sumus, quae similiter ab impiis facta est? Et tamen ea significari recte intelligitur quod ait Apostolus *Eph. 4. Quae sit latitudo, longitudo, altitudo, et profundum.* Lata est quippe in transverso ligno, quo extenduntur pendentes manus, et significat opera bona in latitudine caritatis: longa est a transverso ligno usque ad terram, et significat perseverantiam in longitudine temporis: alta est in cacumine, quo trasversum lignum sursum versus excedit, et significat supernum finem, quo cuncta opera referuntur: profunda est in ea parte, quae in terra figitur; ibi quippe occulta est, sed cuncta eius apparentia inde consurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiae Dei, quae comprehendi non potest, universa procedunt. Sed etsi crux Christi hoc solum significet quod ait Apostolus *Gal. 5. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus, et concupiscentiis:* quam magnum bonum est! Postremo quid est signum Christi, nisi crux Christi? Quod signum nisi adhibeatur sive frontibus credentium, sive ipsi aquae ex qua regenerantur, sive oleo, quo chrismate unguntur, sive sacrificio, quo aluntur; nihil eorum vitae proficitur.

8. Et milites quidem haec fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, et soror matris eius Maria Cleophae, et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Iesus matrem, et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suae: Mulier, Ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

8. *Theoph.* Cum milites quae ad propriam spectabant socordiam prosequebantur, ipse de genitricis cura sollicitus est; unde dicitur: *Et milites quidem haec fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, et soror matris eius Maria Cleophae, et Maria Magdalene. Ambros. in epist.* Maria mater Domini ante crucem stabat filii. Nullus me hoc docuit, nisi sanctus Ioannes Evangelista. Mundum alii concussum in passione Domini conscripserunt, caelum tenebris obductum, refugisse solem, in paradisum latronem, sed post piam confessionem receptum. Ioannes docuit quod alii non docuerunt, quemadmodum in cruce positus, matrem appellaverit. Pluris putavit quod victor suppliciorum pietatis officia matri exhibebat, quam quod regnum caeleste donabatur vitae aeternae. Nam si religiosum est, quod latroni donatur vita, multo uberioris pietatis est quod a filio mater tanto affectu honoratur: *Ecce*, inquit, *filius tuus; ecce mater tua.* Tenebatur de cruce Christus, et inter matrem, atque discipulum dividebat pietatis officia. Condebat Dominus non solum publicum, sed etiam domesticum testamentum. Et hoc eius testamentum (1) significabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum non pecuniae, sed vitae aeternae, quod non atramento scriptum est, sed spiritu Dei vivi. *Lingua mea calamus scribae, velociter scribentis Psalm. 44.* Sed nec Maria minor quam matrem Christi decebat, fugientibus Apostolis, ante crucem stabat, et piis spectabat oculis filii vulnera; quia spectabat non in pignoris mortem, sed in mundi salutem; aut fortasse quia cognoverat per filii mortem mundi redemptionem, aula regalis etiam sua morte putabat se aliquid publico (2) adiuturam muneri; sed Iesus non egebat adiutore ad redemptionem omnium, qui omnes sine adiutore servavit; unde et dicit *Psalm. 87. Factus sum homo sine adiutorio inter mortuos liber.* Suscepit quidem affectum parentis, sed non quaesivit alterius auxilium. Hanc imitamini matres sanctae, quae in unico filio dilectissimo tantum maternae virtutis exemplum dedit: neque enim vos dulciores liberos habetis, neque illud virgo quaerebat solatium, ut alium posset generare filium. *Hier. con. Elvid.* Maria ista, quae in Marco, et Matthaeo, Iacobi, et Ioseph mater dicitur, fuit uxor Alphaei, et soror Mariae matris Domini, quam Mariam Cleophae nunc Ioannes cognominat a patre, sive a gentilitate familiae, aut quacumque alia causa ei nomen imponens. Si autem inde tibi alia, atque alia videtur, quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, et hic Maria Cleophae; disce Scripturae consuetudinem, eundem hominem diversis nominibus appellari. *Chrysost. ib.* Et considera, quod imbecillius genus, scilicet mulierum virilius apparuit iuxta crucem stando, fugientibus discipulis. *Aug. de con. Ev. l. 3. c. 21.* Nisi autem Matthaeus et Lucas Mariam Magdalene nominassent, potuissemus dicere alias a longe, alias iuxta crucem fuisse: nullus enim eorum praeter Ioannem matrem Domini commemoravit. Nunc ergo quomodo intelligitur eadem Maria Magdalene et a longe stetisse cum aliis mulieribus, sicut Matthaeus, et Lucas dicunt, et iuxta crucem fuisse sicut Ioannes dicit; nisi quia in tanto intervallo erant, ut iuxta dici possent, quia in conspectu eius praesto aderant, et a longe in conspectu turbae propinquius circumstantis cum Centurione et militibus? Possumus etiam intelligere quod illae quae simul aderant cum matre Domini, postquam eam discipulo commendavit, abire iam coeperant, ut a densitate turbae se eruerent, et cetera quae facta sunt longius intuerentur; ut ceteri Evangelistae, qui post mortem Domini eas commemoraverunt iam longe, stantes commemorarent. Quid autem interest ad veritatem, quod quasdam mulieres pariter, quasdam singuli nominaverunt? *Chrysost. ib.* Et cum aliae mulieres astarent, nullius alterius meminit nisi matris, docens nos plus aliquid matribus praebere. Sicut enim parentes circa spiritualia adversantes neque nosse oportet: ita quando nihil impediunt, omnia decet eis praebere, et aliis praeferre; unde subditur: *Cum vidisset ergo Iesus matrem, et discipulum stan-*

(1) *Al.* signabat. (2) *Al.* addituram.

tem, quem diligebat, dicit matri suae: Mulier, Ecce filius tuus. Bed. Dilectionis inditio Evangelista suam demonstrat personam; non quod exceptis ceteris solus, sed prae ceteris familiarius propter privilegium castitatis a Domino amabatur, quoniam virgo ab eo vocatus, virgo permansit in aevum. *Chrys. ib.* Papae! Quanto discipulum honoravit honore! Sed ipse seipsum occultat, moderate sapiens: si enim vellet gloriari, et causam utique adiecisset propter quam amabatur, etenim conveniens est magnam quandam et mirabilem esse causam. Ideo autem nihil aliud Ioanni loquitur, neque consolatur tristantem, quoniam tempus non erat (1) verborum consolatione. Sed neque parum erat honorari eum tali honore. Quia vero conveniens erat matrem existentem dolore oppressam procurationem quaerere, quia ipse aberat, discipulo qui diligebatur, tradidit diligentiam habituro: unde sequitur: *Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. August. tract. 119.* Haec nimirum est illa hora, de qua Iesus aquam conversurus in vinum dixerat matri: *Qui mihi et tibi est mulier? Nondum venit hora mea.* Tunc enim divina facturus, non divinitatis, sed humanitatis, vel infirmitatis matrem velut incognitam repellebat; nunc autem humana iam patiens ex qua factus fuerat homo, affectu commendabat humano. Moralis igitur insinuatur locus, et exemplo suo instruit praeceptor bonus, ut a filiis piis impendatur cura parentibus, tamquam lignum illud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. *Chrysost. hom. 84.* Itaque etiam Marcionis obstruit inverecundiam; si enim non genitus est secundum carnem, neque matrem habuit, cuius gratia tantam circa eam solam facit providentiam? Intuere autem qualiter cum crucifigeretur, universa imperturbate agebat, discipulo loquens de matre, prophetias implens, latroni bonam spem tribuens; antequam autem crucifigeretur, trepidans videtur: nam illic quidem naturae imbecillitas demonstrata est, hic autem virtutis superabundantia ostendebatur. Sed et nos per hoc erudit, si ante adversa conturbamur, non propterea desistere; cum vero agonem ingressi fuerimus, omnia sustinere, ut facilia, et levia. *August. tract. 119.* Quia ergo matri quam relinquebat, alterum pro se filium quodammodo providebat, cur hoc fecerit ostendit in hoc quod subditur: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.* Sed in quae sua Ioannes matrem Domini accepit? Neque enim non ex eis erat qui dixerant ei *Matth. 19. Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te.* Suscepit ergo eam in sua, non praedia, quae nulla propria possidebat, sed officia, quae propria dispensatione exequenda curabat. *Bed.* Alia littera habet: *Accepit eam discipulus in suam*: quidam volunt in suam matrem; sed congruentius subauditur in suam curam.

9. Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.

9. *August. trac. 119.* Patiebatur haec omnia qui apparebat homo, et ipse idem disponebat haec omnia qui latebat Deus; unde dicitur: *Postea sciens, quoniam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura*, idest quod Scriptura praedixerat *Ps. 68. Et in siti mea potaverunt me aceto, dixit; Sitio*, tamquam diceret: Hoc minus fecistis: date quod estis. Iudaei quippe ipsi erant acetum degenerantes a vino patriarcharum, et prophetarum. *Vas ergo positum erat aceto plenum:* tamquam enim de pleno vase, de iniquitate mundi huius impletum cor habentes, velut spongia cavernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum; unde sequitur: *Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Chrys. hom. 84.* Neque enim ex his quae videbant facti sunt mansueti, sed saeviebant magis, et eum potabant, condemnatorum pocula offerentes: propterea enim hyssopus appositus erat. *August. ib.* Hyssopum autem cui circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, et pectus purgat, Christi humilitatem congruenter accipimus; quam circumdederunt, et se circumvenisse putaverunt: Christi namque humilitate mundamur. Nec moveat quomodo spongiam ori eius potuerunt admovere, qui in cruce fuerat exaltatus a terra. Sicut enim apud alios Evangelistas legitur, quod hic praetermisit, in arundine factum est, ut in spongia talis potus ad crucis sublimia levaretur. *Theoph.* Quidam vero hyssopum dicunt vocari arundinem: nam frondes habet arundini consimiles. Sequitur: *Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. August. ib.* Quid nisi quod prophetia tanto ante praedixerat? *Bed.* Hic quaeri potest, quomodo hic dicitur, *Cum accepisset acetum*, cum alius Evangelista dicat, *Noluit bibere.* Sed hoc facile solvitur: quoniam non accepit ut biberet, sed ut quod scriptum erat impleret. *August. ib.* Deinde quia nihil remanserat quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret, sequitur: *Et inclinato capite tradidit spiritum*, peractis omnibus quae ut peragerentur expectabat, tamquam ille qui potestatem habebat ponendi animam suam, et iterum sumendi eam. *Gregor. 11. Mor. c. 3.* Spiritus autem hic pro anima ponitur: si enim aliud spiritum quam animam Evangelista diceret, exeunte spiritu anima remansisset. *Chrysost. ib.* Non autem quoniam expiravit, inclinavit caput, sed quia inclinavit caput, tunc expiravit: per quae omnia indicavit Evangelista, quoniam omnium Dominus ipse erat. *August. ib.* Quis enim ita dormit quando voluerit, sicut Iesus mortuus est quando voluit? Quanta speranda, vel timenda potestas est iudicantis, si apparuit tanta morientis? *Theoph.* Tradidit autem Dominus spiritum Deo et Patri, ostendens quod nequaquam sanctorum animae conversantur in tumulis: immo deveniunt ad manus Patris omnium, peccatoribus ad locum poenarum delatis, videlicet ad infernum.

10. Iudaei ergo, quoniam parasceve erat, ut

(1) *P. Nicolai corrigit* verborum consolationi opportunum.

non remanerent in cruce corpora sabbato, erat enim magnus dies ille sabbati, rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur. Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura, et alterius, qui crucifixus est cum eo; ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum,non fregerunt eius crura; sed unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium eius, et ille scit, quia vera dicit, ut et vos credatis. Facta sunt enim haec ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo: et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.

10. *Chrysost. hom. 84.* Iudaei qui camelum transglutiebant, culicem autem collabant, cum tantam fuissent operati audaciam, de die diligenter ratiocinantur; unde dicitur: *Iudaei ergo, quoniam parasceve erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato.Bed.* Parasceve, idest praeparatio dicta est sexta feria, quia eo die duplices sibi cibos filii Israel praeparabant. *Erat enim magnus dies ille sabbati*, scilicet propter solemnitatem paschalem. *Rogaverunt Pilatum ut frangerentur crura eorum.Aug. tr.119.* Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebantur, ut morerentur,auferentur ex ligno, ne pendentes in crucibus magnum diem festum sui divini cruciatus horrore foedarent. *Theo.* Sic enim iubebatur in lege, non occidere solem in hominis supplicio:vel quia noluerunt in die festo tortores, aut homicidae censeri.*Chrys.hom 84.* Vide autem qualiter valida est veritas: per eorum enim studia prophetia completur; unde subditur: *Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo; ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; sed unus militum lancea latus eius aperuit. Theoph.* Ut Iudaeis complaceant, lanceant Christum, circa corpus exanime contumelias inferentes; sed contumelia in signum prodiit: sanguinem enim de corpore extincto manare miraculosum est. *August. tr. 120.* Vigilanti verbo Evangelista usus est, ut non diceret, *Latus eius* percussit, aut vulneravit, sed *aperuit*, ut illic quodammodo vitae ostium panderetur, unde sacramenta Ecclesiae manaverunt, sine quibus ad vitam quae vere vita est, non intratur: unde sequitur: *Et continuo exivit sanguis et aqua.* Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum: hoc et lavacrum, praestat, et potum. Hoc praenuntiabat, quod Noe in latere arcae ostium facere iussus est, quo intrarent animalia quae non erant diluvio peritura, quibus praefigurabatur Ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de viri latere dormientis: et hic secundus Adam inclinato capite in cruce dormivit, ut inde formaretur ei coniux per id quod de latere dormientis effluxit. O mors, unde mortui reviviscunt! Quid isto sanguine mundius, quid isto vulnere salubrius? *Chrysost. ib.* Et quia hinc suscipiunt principia sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ut ab ipsa bibiturus Christi costa ita accedas. *Theoph.* Erubescant igitur qui vinum in sacris non limphant mysteriis: videntur enim non credere, quod aqua de latere fluxerit.Potest tamen quis calumniose dicere, quod aliqua virtus vitalis erat in corpore, et ideo sanguis effluxit: aqua vero manans inexpugnabile signum fuit; et ideo Evangelista subiungit: *Et qui vidit, testimonium perhibuit.Chrysost. ib.* Quasi dicat: Non ab aliis audivi, sed ipse praesens vidi. *Et verum est testimonium eius:* quod convenienter subiungit, convicium Christi enarrans, non magnum aliquod et admirabile signum, ut sic suspectus sermo redderetur; sed ipse hoc dixit, haereticorum ora praecludens, et futura personans mysteria, et eum qui iacebat in eis inspiciens thesaurum. Sequitur: *Et ille scit quia vera dicit, ut et vos credatis. August. ib.* Scit enim qui vidit; cuius credat testimonio qui non vidit. Duo autem testimonia de Scripturis reddidit singulis rebus quas factas fuisse narravit. Nam quia dixerat, *Non fregerunt crura Iesu*; subdidit: *Facta sunt enim haec, ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo:* quod praeceptum est eis, qui celebrare pascha iussi sunt ovis immolatione in veteri lege, quae dominicae passionis umbra praecesserat. Item quia subiunxerat, *Unus militum lancea latus eius aperit,* ad hoc pertinet alterum testimonium, quod subdit dicens: *Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt:* ubi promissus est Christus in ea, qua crucifixus est carne futurus. *Hieron.* Hoc autem testimonium sumptum est de Zacharia.

11. Post haec autem rogavit Pilatum Ioseph ab Arimathaea, eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudaeorum, ut tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Iesu. Venit autem et Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrae et aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Iesu, et ligaverunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudaeis sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo propter parasceven Iudaeorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

11. *Chrysost. hom. 84.* Aestimans Ioseph extinctum esse Iudaeorum furorem Christo crucifixo, cum fiducia accessit, ut deponendum funus procuraret; unde dicitur: *Post haec autem rogavit Pilatum Ioseph ab Arimathaea. Bed.* Arimathaea ipsa est Ramatha civitas Helcanae, et Samuelis.Caelitus autem provisum est ut esset dives, et ad praesidem posset accedere, et ut esset iustus, ut corpus Domini accipere mereretur; unde sequitur: *Ut tolleret corpus Iesu, eo quod esset discipulus Iesu. Chrysost. ib.* Non ex duodecim, sed ex septuaginta: quoniam nullus ex duodecim accesserit, Et si timorem Iudaeorum quis pro causa assumpserit, hic eodem detinebatur timore; unde dicitur: *Occultus autem propter metum Iu-*

daeorum. Sed valde insignis erat, et Pilato notus : unde et gratiam accepit: et hoc est quod subditur: *Et permisit Pilatus*.Et sepelit de reliquo, non ut condemnatum, sed ut magnum quendam et mirabilem ; unde subditur: *Venit ergo, et tulit corpus Iesu. Aug. de con. Ev. l. 3. c. 22.* In extremo enim illo officio funeri exhibendo, minus curavit de Iudaeis, quamvis soleret in Domino audiendo eorum inimicitias devitare. *Bed.* Sedata enim utcumque eorum saevitia, eo quod se adversus Christum praevaluisse gaudebant, corpus Christi petiit: quoniam non videbatur causa discipulatus, sed pietatis venisse ut funeri officium impenderet; quod homines non solum bonis, sed etiam malis solent impendere. Adiungitur autem ei et Nicodemus ; unde sequitur: *Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrae et aloes quasi libras centum. August. tra. 120.* Non ita distinguendum est, ut dicamus, *Primum ferens mixturam myrrhae*, sed ut quod dictum est *primum*, ad superiorem sensum pertineat.Venerat enim ad Iesum Nicodemus nocte primum, quod idem Ioannes narravit in prioribus Evangelii sui partibus. Hic ergo intelligendum est ad Iesum non tunc solum, sed tunc primum venisse Nicodemum, venisse autem postea, ut fieret audiendo discipulus Christi. Ferunt autem pigmenta, quae maxime corpus apta sunt quamplurimum conservare, et non permittere cito subiici corruptioni : adhuc enim ut de nudo homine disponebant, sed tamen multam dilectionem demonstrabant. *Bed.* Notandum est autem, quod simplex unguentum fuerit, quia et diversis aromatibus licentiam conficiendi non haberent.Sequitur: *Acceperunt ergo corpus Iesu, et ligaverunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudaeis sepelire. Aug. ib.* In quo Evangelista admonuit in huiusmodi officiis, quae mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis esse servandum. Erat autem illius gentis consuetudo, ut mortuorum corpora variis aromatibus condirentur, ut diutius servarentur illaesa. *Aug. de con. Ev. lib. 3. c. 23.* Neque autem hic Ioannes aliis repugnat: neque enim illi qui Nicodemum tacuerunt, affirmaverunt a solo Ioseph Dominum sepultum, quamvis solius commemorationem fecerint ; aut quia illi una sindone a Ioseph involutum dixerunt, propterea prohibuerunt intelligi, et alia lintea potuisse afferri a Nicodemo, et superaddi : ut verum narret Ioannes, quod non linteo, sed linteis involutus sit, quamvis et propter sudarium quod capiti adhibebatur, et institas quibus corpus totum alligatum est, quia omnia de lino erant, etiam si una sindon ibi fuit, veracissime dici potuit: *Ligaverunt eum linteis* : lintea quippe generaliter dicuntur quae lino texuntur. *Bed.* Hinc Ecclesiae consuetudo descendit, ut corpus Domini non in sericis et auro textis consecretur, sed in sindone munda. *Chrysost. hom. 84.* Quia vero brevitate temporis urgebantur : nona enim hora mortuo Christo, deinde accedentibus ad Pilatum, et deponentibus Christi corpus, vespera imminebat: ideo ponunt eum in proximum monumentum ; unde subditur : *Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat.* Quod dispensatione factum est, ne alterius alicuius, qui cum eo iaceret, aestimaretur resurrectio facta esse. *August. ib.* Sicut etiam in Mariae Virginis utero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est, ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. *Theoph.* Per hoc etiam quod novum fuit sepulcrum, mystice datur intelligi, quod per Christi sepulturam omnes innovamur, morte et corruptione destructa. Attende etiam abundantiam pro nobis susceptae paupertatis : nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulcro reconditur, et nudus existens, a Ioseph operitur.Sequitur: *Ibi ergo propter parasceven Iudaeorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum. Aug. ib.* Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperascet, quando iam propter parasceven, quam coenam puram Iudaei Latine usitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat. *Chrys. ib.* Propinquum autem fuit sepulcrum, ut discipuli possent cum facilitate accedere, et consideratores fieri eorum, quae eveniebant, prope existente loco, et ut sepulturae testes essent etiam inimici custodientes sepulcrum, et ut falsus ostenderetur is qui de furto sermo. *Bed.* Mystice autem Ioseph interpretatur aptus pro acceptione boni operis ; ad quod monemur ut corpus Domini digne percipere mereamur. *Theoph.* Nunc etiam quodammodo Christus apud avaros mortificatur in paupere famem patiente. Esto ergo Ioseph, et tege Christi nuditatem, non semel, sed iugiter in tuo tumulo spirituali considerando reconde, et cooperi, et misce myrrham et aloem amaricantia, considerando vocem illam *Matth. 25. Ite maledicti in ignem aeternum*, qua nihil amarius aestimo.

CAP. XX.

Una sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebrae essent ad monumentum, et vidit lapidem revolutum a monumento. Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum quem amabat Iesus, et dicit illis: Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus praecucurrit citius Petro, et venit primus ad monumentum; et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum. Et vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit et ille discipulus qui venerat primus ad monumentum, et vidit, et credidit. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportuit eum a mortuis resurgere.

Chrysost. hom. 84. Quia iam transierat sabbatum, in quo impediebatur a lege, non potuit Maria Magdalene quiescere, sed venit profundo diluculo consolationem quamdam a loco sepulturae invenire volens; unde dicitur: *Una autem sabbati Maria Magdalene ve-*

nit mane, cum adhuc tenebrae essent ad monumentum, Augus t. de con. Evang. lib. 3. c. 24. Venit quidem Maria Magdalene, sine dubio ceteris mulieribus quae Domino ministraverunt plurimum dilectione ferventior, ut non immerito Ioannes solam commemoraret, tacitis eis qui cum illa fuerant, sicut alii testantur. *Aug. super Ioan. tract. 120.* Una autem sabbati est, quem iam diem dominicum propter Domini resurrectionem mos Christianus appellat, quem Matthaeus primam sabbati nominavit. *Bed.* Dicit ergo *una sabbati*, hoc est altera sive prima die post sabbatum. *Theoph.* Vel aliter: Hebdomadae dies Iudaei sabbatum nominabant, unam autem ex sabbati diebus primam. Futuri autem saeculi exemplar est haec dies, quoniam futuri saeculi una dies est, nequaquam nocte interpollata: Deus enim ibi sol est, qui numquam occidit. In hac igitur die Dominus resurrexit incorruptibilitatem corporis assumens, sicut nos in futuro saeculo incorruptione induemur. *Aug.de con.Ev. l.3.c.24.* Quod autem Marcus dicit *c.16. Valde mane oriente iam sole*, non repugnat ei quod hic dicitur, *Cum adhuc tenebrae essent:* die quippe surgente aliquae reliquiae tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Nec sic accipiendum est quod ait Marcus *cap. 16. Valde mane orto iam sole*, tamquam sol ipse iam videretur super terram: sed potius sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temporius aliquid faciendum, Orto iam sole, dicitur, idest de proximo adveniente in has partes. *Gregor. hom. 22.* Congrue autem dicitur, *Cum adhuc tenebrae essent:* Maria enim auctorem omnium quem carne viderat, mortuum quaerebat in monumento; et quia hunc minime invenit, furatum credidit. Adhuc ergo erant tenebrae cum venit ad monumentum. Sequitur: *Et vidit lapidem revolutum a monumento. August. ib.* Iam ergo factum erat quod solus Matthaeus commemorat de terremotu, et lapide revoluto, conterritisque custodibus. *Chrys. ib.* Surrexit quidem Dominus lapide et signaculis de sepulcro iniacentibus. Quia vero oportebat et alios certificari, aperitur monumentum post resurrectionem, et ita creditur quod factum est. Hoc denique et Mariam movit: videns enim lapidem sublatum non intravit, neque prospexit, sed ad discipulos ex multo amore cum velocitate cucurrit. Nondum autem de resurrectione noverat aliquid manifestum, sed putabat translationem corporis esse factam. *Glos.* Et ideo cucurrit nuntiare discipulis, ut aut secum quaererent, aut secum dolerent: et hoc est quod sequitur: *Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum quem diligebat Iesus. August. tract. 120.* Ita se commemorare solet, quod eum diligebat Iesus, qui utique omnes, sed ipsum prae ceteris et familiarius diligebat. Sequitur: *Et dixit eis: Tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Gregor. 3. Moral. cap. 9.* Hoc autem dicens totum pro parte insinuat: solum quippe corpus Domini quaesitura venerat, et quasi totum Dominum sublatum deplorat. *August. ib.* Nonnulli autem codices Graeci habent, *Tulerunt Dominum meum:* quod videri dictum potest propensiore caritatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus quos in promptu habemus, non invenimus. Discipulum autem quem diligebat Iesus seipsum dicit: nam quippe ita commemorare solet quod eum diligebat Iesus, utique omnes, sed ipsum prae ceteris, et familiarius diligebat. *Chrysost. hom. 84.* Evangelista vero non privavit mulierem hac laude, nec verecundum existimavit quod ab ea prius addiscerent. Audientes ergo illi, cum multo studio monumento insistunt. *Gregor. ho. 32.* Illi autem prae ceteris cucurrerunt, qui prae ceteris amaverunt, videlicet Petrus, et Ioannes; unde sequitur: *Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum. Theoph.* Sed si quaeras quomodo astantibus custodibus venerunt ad monumentum, rudis quaestio: quoniam postquam Dominus resurrexit, et una cum terraemotu affuit Angelus in sepulcro, recesserunt custodes, annuntiantes pharisaeis. *August. tr. 120.* Cum autem iam dixisset, *Venerunt ad monumentum*, regressus est, ut narraret quomodo venerunt, atque ait: *Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus praecucurrit citius Petro, et venit prior ad monumentum*: ubi ostendit, quod ipse prior venerit, sed tamquam de alio cuncta narrat. *Chrysost. hom. 84.* Veniens autem considerat linteamina posita; unde sequitur: *Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina;* nihil tamen ipse plus perscrutatur, sed desistit: et hoc est quod subdit: *Non tamen introivit.* Petrus vero ut fervidus introiens, universa inspexit diligenter, et amplius vidit; unde sequitur: *Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput eius non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum*: quod erat resurrectionis signum: neque enim si quidem eum transtulissent, corpus eius denudassent; neque si furati essent, huius rei fuissent solliciti, ut levarent sudarium, et involverent, et ponerent in unum locum seorsum a linteaminibus, sed simpliciter, ut se habebat, suscepissent corpus: ideo enim Ioannes praemiserat, quoniam sepultus est cum myrrha, quae conglutinat corpori linteamina, ut non decipiaris ab his, qui dicunt eum furto sublatum esse. Non enim ita insensatus esset qui furaretur, ut circa rem superfluam tantum studium consumeret. Post Petrum autem et Ioannes introivit; unde sequitur: *Tunc ergo introivit et ille discipulus qui venerat primus ad monumentum, et vidit, et credidit. August. ib.* Nonnulli putant hoc Ioannem credidisse, quod Iesus resurrexerit; sed quod sequitur, hoc non indicat. Vidit ergo mane monumentum, et credidit quod dixerat mulier: nam sequitur: *Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportuit eum a mortuis resurgere.* Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quando autem ab ipso Domino audiebant, quamvis apertissime diceretur, consuetudine tamen audiendi ab illo parabolas non intelligebant, et aliquid aliud eum significare credebant. *Greg. hom. 22.* Haec autem tam subtilis Evangelistae descriptio a mysteriis vacare credenda non est: per Ioannem iuniorem Synagoga, per seniorem vero Petrum Ecclesia Gentium designatur: quia etsi ad Dei cultum est prior Synagoga quam Ecclesia Gentium, ad usum tamen saeculi prior est multitudo Gentium quam Synagoga. Cucurrerunt autem simul, quia ab ortus sui tempore usque ad occasum pari et communi via, etsi non pari et communi sensu Gentilitas cum Synagoga de-

cucurrit. Venit Synagoga prior ad monumentum, sed minime intravit; quia legis quidem mandata percepit, prophetias de incarnatione, ac passione dominica audivit, sed credere in mortuum noluit. *Venit autem Simon Petrus, et introivit in monumentum*: quia secuta posterior Ecclesia Gentium, Christum Iesum et cognovit carne mortuum, et viventem credidit Deum. Sudarium autem capitis Domini cum linteaminibus non invenitur; quia caput Christi Deus et divinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostrae cognitione divine disiuncta sunt, eiusque potentia creaturae transcendit naturam. Non solum autem separatim, sed involutum inveniri dicitur; quia lintei quo involvitur, nec initium, nec finis aspicitur. Celsitudo autem divinitatis nec coepit esse, nec desinit. Bene autem additur, *In unum locum*: quia in scissura mentium Deus non est: et illi eius gratiam habere merentur, qui se ab invicem per sectarum scandala non dividunt. Sed quia solet per sudarium laborantium sudor detergi, potest et sudarii nomine intelligi labor Dei. Sudarium ergo quod super caput eius fuerat, seorsum invenitur: quia ipsa Redemptoris nostri passio longe a nostra passione disiuncta est: quoniam ipse sine culpa pertulit quod nos cum culpa toleramus. Ipse sponte morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inviti. Postquam autem intravit Petrus, ingressus est et Ioannes, quia in fine mundi ad Redemptoris fidem etiam Iudaea colligetur. *Theoph.* Vel aliter: Intellige Petrum activum, et promptum, Ioannem vero contemplativum, et docilem erga rerum divinarum habuisse peritiam. Plerumque autem praevenit contemplativus notitia, et docilitate; sed activus instantia fervoris, et sedulitate praecedit illius acumen, et prius inspicit divinum mysterium.

2. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum. Et vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum erat corpus Iesu, Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Haec cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Iesum stantem, et non sciebat, quia Iesus est. Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? Quem quaeris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria. Conversa illa, dicit ei, Rabboni, quod dicitur Magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. Venit Maria Magdalene, annuntians discipulis, quia vidi Dominum, et haec dixit mihi.

2. *Greg.hom.25.* Maria autem Magdalene, quae fuerat in civitate peccatrix, amando veritatem laverat lacrymis maculas criminis, cuius mentem magna vis amoris accenderat, quae a monumento Domini etiam discipulis recedentibus non recedebat: dicitur enim: *Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Aug. tr. 121.* Idest ubi habitabant, et unde ad monumentum cucurrerant. Viris autem redeuntibus infirmiorem sexum in eodem loco fortior figebat affectus; unde sequitur: *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Aug. de con. Ev. l. 3. c. 24.* Idest ante illum saxei sepulcri locum: sed tamen intra illud spatium, quod iam ingressae fuerant: hortus quippe illic erat. *Chrysost. hom. 85.* Ne mireris autem quod Maria amare flebat ad sepulcrum, Petrus vero nihil tale passus est: compassibile enim est muliebre genus, et natura flebile. *Aug. tr. 121.* Oculi igitur qui Dominum quaesierant, et non invenerant, lacrymis vacabant amplius dolentes, quod fuerat ablatus de monumento, quam quod fuerat occisus in ligno: quoniam magistri tanti, cuius vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat. *August. de con. Evan. lib. 3. c. 24.* Viderat autem cum aliis mulieribus Angelum sedentem a dextris super lapidem revolutum a monumento, ad cuius verba cum fleret, prospexit in monumentum. *Chrysost. ib.* Magnum enim ad mitigationem est monumentum apparens. Vide denique eam, ut plus requiesceret, et inclinantem se, et volentem locum videre, ubi iacuit corpus; unde sequitur: *Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum. Greg. hom. 25.* Amanti enim semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis. *August. tract. 121.* Nimium enim dolebat, nec suis, nec discipulorum oculis facile putabat esse credendum: an potius divino instinctu in animo eius effectum est, ut prospiceret. *Greg. ib.* Quaesivit enim corpus, et minime invenit: perseveravit ut quaereret: unde et contigit ut inveniret, actumque est ut desideria dilatata crescerent, et crescentia caperent quod invenissent. Sancta enim desideria dilatione crescunt; si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerunt. Ista itaque, quae sic amat, quae se ad monumentum, quod prospexerat, iterum inclinat: videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquisitionis: sequitur enim: *Et vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes ubi positum fuerat corpus Iesu. Chrysost. ib.* Quia enim non erat excessa mulieris mens ut ex sudariis perciperet resurrectionem, Angelos videt in laeto habitu, ut et ipsa a passione mitigetur. *August. ib.* Quid est autem, quod unus ad caput, et alter ad pedes sedebat, an quoniam qui Graece Angeli dicunt, Latine sunt nuntii? Isto modo Christi Evangelium velut a capite usque in finem signabat esse nuntiandum. *Greg. ib.* Vel ad caput sedet Angelus, cum per Apostolos praedicatur; quia in *principio erat Verbum*. et quasi ad pedes sedet, cum dicitur: *Verbum caro factum est.* Possumus etiam per duos Angelos, duo testamenta agnoscere, quae dum pari sensu incarnatum et mortuum, ac resurrexisse Dominum nuntiant, quasi testamentum prius ad caput, et testamentum posterius ad pedes sedet. *Chrysost. ib.* Angeli autem apparentes nihil de resurrectione dicunt, sed paulatim in eum, qui de resurrectione est, intrant sermonem. Quia enim mulier ultra consuetudinem praeclarum habitum viderat, ne turbetur, audivit compassionis vocem; unde sequitur: *Dicunt ei*

illi: Mulier, quid ploras? Angeli lacrymas prohibebant, et futurum quodammodo gaudium nuntiabant. Ita enim dixerunt: *Quid ploras?* ac si dicerent, Plorare noli. *Greg. ib.* Ipsa enim sacra eloquia, quae nos in lacrymas amoris excitant, easdem lacrymas consolantur, dum nobis Redemptoris nostri speciem repromittunt. *August. ib.* At illa eos putans interrogasse nescientes, causas prodit lacrymarum; unde sequitur: *Dicit eis, quia tulerunt Dominum meum.* Dominum suum vocat Domini sui corpus exanime, a toto partem significans, sicut omnes confitemur Iesum Christum Filium Dei sepultum, cum sola eius sepulta sit caro. Sequitur: *Et nescio ubi posuerunt eum.* Haec erat causa maioris doloris, quia nesciebat quo iret ad consolandum dolorem. *Chrysost. ib.* Nondum autem de resurrectione aliquid noverat, sed adhuc translationem imaginabatur. *August. de con. Evang. lib. 3. c. 24.* Hic intelligendi sunt surrexisse Angeli, ut etiam stantes viderentur, sicut Lucas eos visos esse commemorat. *August. super Ioan. tract. 121.* Sed hora iam venerat, qua id quod nuntiatum quodammodo fuerat ab Angelis flere prohibentibus, gaudium succederet flentibus; unde sequitur: *Haec cum dixisset, conversa est retrorsum. Chrysost. hom. 85.* Sed quare ad Angelos loquens, et nondum ab eis aliquid audiens convertitur retrorsum? Mihi videtur, quod haec ea dicente, Christus post eam apparuit, et Angeli considerantes dominatorem et figura, et inspectione, et motu, confestim ostenderunt, quoniam Dominum viderunt: et hoc est quod mulierem converti retrorsum fecit. *Greg. hom. 25.* Notandum etiam, quod Maria, quae adhuc de Domini resurrectione dubitabat, conversa retrorsum est, ut videret Iesum; quia videlicet per eandem dubitationem suam quasi tergum in Domini faciem miserat, quem resurrexisse minime credebat. Sed quia amabat, et dubitabat; videbat, et non agnoscebat eum; unde sequitur: *Et vidit Iesum stantem, et non sciebat quia Iesus esset. Chrysost. ib.* Angelis enim ut dominator apparuit, mulieri vero non ita, ne eam ex prima visione stupefaceret: non enim oportebat eam repente ad excelsa reducere, sed paulatim. Sequitur: *Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? Quem quaeris? Greg. ib.* Interrogatur doloris causa, ut augeatur desiderium, quatenus cum nominaret quem quaereret, in amorem eius ardentius aestuaret. *Chrys. ib.* Et quia in communi figura apparuit, aestimavit eum hortulanum esse; unde sequitur: *Illa aestimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, ut ego eum tollam*: hoc est si propter timorem Iudaeorum levasti eum, dicito mihi, et ego accipiam. *Theoph.* Timebat enim ne Iudaei etiam in corpus saevirent exanime: et ideo volebat in alio loco incognito illud transponere. *Greg. ib.* Forsitan autem nec errando haec mulier erravit, quae Iesum hortulanum credidit. An non ei spiritualiter hortulanus erat, qui in eius pectore per amoris sui vim semina virtutum virentia plantabat? Sed quid est, quod viso eo quem hortulanum credidit, cui nec dum dixerat quem quaerebat, ait: *Domine si tu sustulisti eum?* Sed vis amoris hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Postquam autem eam Dominus communi vocabulo appellavit ex sexu, et agnitus non est, vocat ex nomine; unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Maria*; ac si dicat: Recognosce eum, a quo recognosceris. Maria ergo, quia vocatur ex nomine, recognoscit autorem; quia et ipse erat, qui quaerebatur exterius, et ipse qui eam interius, ut quaereret docebat; unde sequitur: *Conversa illa dicit ei: Rabboni, quod dicitur Magister. Chrysost. ib.* Sicut enim Iudaeis quandoque immanifestus erat et praesens; ita et loquens, cum volebat, seipsum notum faciebat. Qualiter autem conversa dicit, cum Christus ad eam loqueretur? Mihi videtur, quod dicente ea, *Ubi posuisti eum*, conversa est ad Angelos, ut interrogaret, cur stupefacti essent. Deinde Christus vocans eam, convertit eam ad seipsum, et per vocem manifestum seipsum fecit. *August. ib.* Vel quia prius conversa corpore, quod non erat putavit; nunc corde conversa, quod erat agnovit. Nemo autem calumnietur mulierem, quod hortulanum dixerit Dominum, et Iesum magistrum: ibi enim honorabat hominem, a quo beneficium postulabat: hic recolebat doctorem, a quo discernere humana et divina discebat. Aliter ergo Dominum dixit: *Sustulerunt Dominum meum*; aliter autem *Domine, si tu sustulisti eum. Greg. ib.* Iam vero ab Evangelista non subditur quid mulier fecit; sed ex eo innuitur quod audivit. Sequitur: *Dicit ei Iesus: Noli me tangere.* In his namque verbis ostenditur, quod Maria amplecti voluit eius vestigia, quem recognovit. Sed cur tangi non debeat, ratio quoque additur cum subiungitur: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum. Aug. ib.* Sed si stans in terra non tangitur, sedens in caelo quomodo ab homine tangetur, qui certe antequam ascenderet, discipulis suis se obtulit tangendum dicens: *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet*, ut Lucas testatur. Quis autem tam sit absurdus, ut dicat eum a discipulis quidem antequam ascendisset ad Patrem, se voluisse tangi, a mulieribus autem noluisse, nisi cum ascendisset ad Patrem? Sed leguntur etiam feminae post resurrectionem antequam ad Patrem ascenderet tetigisse Iesum, in quibus erat etiam ipsa Maria Magdalene, narrante Mattheo. Aut ergo hoc sic dictum est ut in illa femina figuraretur Ecclesia de Gentibus, quae in Christum non credidit, nisi cum ascendisset ad Patrem; aut sic in se credi voluit Iesus, hoc est sic se spiritualiter tangi, quod ipse et Pater unum sunt. Eius quippe intimis sensibus quodammodo ascendit ad Patrem, qui sic in eo profecerit, ut Patri agnoscat aequalem. Quomodo autem haec non carnaliter adhuc in eum credebat, quem sicut hominem flebat? *August. de Trin. cap. 9.* Tactus autem tamquam finem facit notionis. Ideoque nolebat in eo esse finem intenti cordis in se, ut hoc quod videbatur tantummodo putaretur. *Chrysost. hom. 85.* Vel aliter: Volebat haec mulier adhuc cum Christo esse, sicut et ante passionem, et prae gaudio nihil magnum excogitabat, quamvis caro Christi multo melior facta fuerit resurgendo. Ab hac ergo intelligentia eam abducens dixit, *Noli me tangere*, ut cum multa reverentia ei loquatur: unde nec discipulis apparet de reliquo cum eis conversans, ut reverentius ei attendat. Dicens, *Nondum enim ascendi*, ostendit quoniam illuc properat et festinat. Eum autem qui illuc debet abire, et non ultra cum hominibus conversari, non opor-

tebat cum eadem videre mente qua et ante: et hoc manifestat consequenter dicens: *Vade autem ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. Hila. 11. de Trin.* Inter ceteras impietates suas etiam hoc dicto Domini uti solent haeretici, ut per id quod Pater eius Pater eorum est, et Deus eius, Deus eorum est, in natura Dei non sit. Sed in forma Dei manens, formam servi assumpsit; et cum hoc ad homines in servi forma Christus Iesus loquatur, non ambigitur quin Pater sibi ut ceteris sit ex ea parte qua homo est, et Deus sibi, ut cunctis sit ex ea natura, qua servus est. Denique hunc eundem sermonem coepit dicens: *Vade ad fratres meos.* Fratres autem ex carne sunt Deo; ceterum unigenitus Deus in unigeniti exceptione sine fratribus est. *August. tract. 121.* Vel aliter: Non ait Patrem nostrum, sed *Patrem meum et Patrem vestrum.* Aliter ergo meum, aliter vestrum; natura meum gratia vestrum. Neque dixit Deum nostrum, sed *Deum meum*, sub quo ego homo *et Deum vestrum*, inter quos et ipsum mediator sum. *August. de con. Evang. lib. 3. c. 24.* Tunc ergo egressa est a monumento, hoc est ab illo loco ubi erat horti spatium ante lapidem effossum, et cum illa aliae quas secundum Marcum invaserat tremor, et pavor, et nemini, scilicet aliorum quicquam dicebant; unde et hic dicitur: *Venit Maria Magdalene annuntians discipulis, quia vidi Dominum, et haec dixit mihi. Greg. ib.* Ecce humani generis culpa ibi absconditur unde processit: quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, a sepulcro mulier viris anuntiavit vitam: et dicta sui vivificatoris narrat quae mortiferi serpentis verba narraverat. *Aug. ib.* Dum autem cum aliis veniret, tunc secundum Matthaeum occurrit illis Iesus dicens, *Avete.* Sic ergo colligimus Angelorum collocutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum, et etiam ipsius Domini: semel scilicet quando Maria hortulanum putavit, et iterum cum eis occurrit in via, ut eas repetitione firmaret; et sic venit Maria Magdalene annuntians discipulis, non solum ipsa, sed et aliae, quas Lucas commemorat. *Bed.* Mystice autem Maria, quae interpretatur domina, illuminata, illuminatrix, seu stella maris, significat Ecclesiam, quae Magdalena, idest turrensis dicitur: nam Magdalen Grece, Latine turris dicitur, propter illud quod dicitur in *Ps. 60. Factus est mihi turris fortitudinis.* In eo autem, quod haec mulier discipulis Christum resurrexisse nuntiavit, omnes monentur, maxime quibus est commissum praedicandi officium, ut si quid ei caelitus revelatum fuerit, studiose proximis propinent.

3. Cum ergo sero esset die illo una sabbatorum, et fores essent clausae, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum, venit Iesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis; et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Haec cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Thomas autem, unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clavorum, et mittam digitum meum in loco clavorum, et mittam manum meam in latus eius, non credam.

3. *Chrysost. hom. 85.* Audientes discipuli quod Maria annuntiavit, consequens erat, ut discederent, aut credentes dolerent, quoniam eos non reputavit dignos sua visione. Haec igitur recogitantes, neque per unam diem dimisit pertransire; sed ex eo quod sciebant iam suscitatum esse, videre sitientibus, et timidis existentibus, cum sero factum esset, ipsis astitit; unde dicitur: *Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausae ubi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum. Bed.* In hoc infirmitas Apostolorum monstratur, qui foribus clausis intus congregati resident propter timorem Iudaeorum, quorum metu fuerant prius dispersi. *Venit Iesus et stetit in medio.* Ideo autem sero apparuit, quia consequens erat tunc maxime eos timidos esse. *Theoph.* Vel quia praestolabatur, ut omnes convenirent. Ostiis vero clausis, ut ostendat, quia eodem modo resurrexit adiacente lapide super monumentum. *Aug. serm. de pasch.* Nonnulli autem de hac re ita moventur, ut pene pericliten-tur afferentes contra miracula divina praeiudicia ratiocinationum suarum: sic enim disputant: Si corpus erat, si hoc surrexit de sepulcro quod pependit in ligno, quomodo per ostia clausa intrare potuit? Si comprehendis modum, non est miraculum: ubi deficit ratio, ibi est fidei aedificatio. *August. super Ioan. tr. 121.* Moli quidem corporis ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt: ille quippe non eis apertis intrare potuit quo nascente virginitas matris inviolata permansit. *Chrysost. ib.* Sed mirabile est qualiter phantasma eum non aestimarunt. Sed hoc fuit quia mulier praeveniens in eis multam fidem operata est. Sed et ipse per visum manifestum se eis ostendit, et voce eorum fluctuantem mentem firmavit; unde sequitur: *Et dixit eis: Pax vobis*, idest, ne tumultuemini: in quo etiam commemorat verbum quod ante crucem dixerat *supr. 14. Pacem meam do vobis*: et rursus, *In me pacem habebitis. Gregor.* Et quia ad illud corpus quod videri poterat fides intuentium dubitabat, ostendit eis protinus manus et latus; unde sequitur: *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus.* Clavi enim manus fixerant, lancea latus aperuerunt: ibi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt servata vestigia. *Chrysost. hom. 85.* Et quia ante crucem eis dixerat *supr. 16. Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum*: hoc opere impletur; unde sequitur: *Gavisi sunt discipuli viso Domino. August. 22. de civitate Dei cap. 19.* Claritas, qua iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui, in Christi corpore, cum resurrexit, ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse, quam defuisse credenda est: non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus, quando ille a suis ita deberet attendi, ut posset agnosci.

Chrys. ho. 84. Universa autem haec eos ad fidem certissimam inducebant; quia vero praelium inexpugnabile habebant ad Iudaeos, rursus eis pacem annuntiat; unde sequitur: *Dixit eis iterum: Pax vobis. Bed.* Iteratio confirmatio est; sive ideo repetit, quia gemina est virtus caritatis; vel quia ipse est, qui fecit utraque unum. *Chrysost. ib.* Simul quoque demonstrat crucis efficaciam, per quam solvit omnia tristia, et contulit omnia bona; et hoc est pax. Mulieribus autem supra annuntiatum est gaudium, quia in tristitiis illud genus erat, et hanc suscepit maledictionem dicente Domino *Gen. 4. In dolore paries.* Quia ergo universa prohibentia sunt omnia, de reliquo subdit: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Greg.* Pater quidem Filium misit, qui hunc pro redemptione generis humani incarnari constituit. Itaque dicitur: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*; idest ea caritate vos diligo, cum inter scandalum persecutorum mitto, qua me caritate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit. *August. ib.* Aequalem autem Patri Filium novimus; sed hic verba mediatoris agnoscimus. Medium quippe se ostendit dicendo: *Ille me, et ego vos. Chrys. ib.* Sic igitur elevavit eorum animum, et ab his quae facta sunt, et a dignitate mittentis; et non adhuc deprecatio ad Patrem fit, sed sua auctoritate dat eis virtutem; unde sequitur: *Haec cum dixisset, insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum S. August. 4. de Trin. cap. 20.* Flatus ergo ille corporeus substantia Spiritus S. non fuit, sed demonstratio per congruam significationem non tantum a Patre, sed etiam a Filio procedere Spiritum S. Quis enim dementissimus diceret alium fuisse Spiritum, quem sufflans dedit, et alium, quem post ascensionem suam misit. *Greg. hom. 26.* Cur autem prius in terra discipulis datur, postmodum de caelo mittitur? nisi quod duo sunt praecepta caritatis, dilectio videlicet Dei, et dilectio proximi. In terra datur Spiritus, ut diligatur proximus: ex caelo datur Spiritus, ut diligatur Deus. Sicut ergo una est caritas, et duo praecepta; ita unus est Spiritus, et duo data: prius a consistente Domino in terra, postmodum datur ex caelo, quia proximi amore discitur qualiter perveniri debeat ad amorem Dei. *Chrys. ib.* Quidam autem dicunt quoniam non Spiritum dedit, sed aptos eos ad susceptionem Spiritus per insufflationem construxit. Si enim Angelum videns Daniel excessum mentis passus est, quid ineffabilem illam gratiam suscipientes passi essent, nisi discipulos suos primitus instruxisset? Nequaquam autem quis peccabit, dicens, tunc suscepisse eos quandam potestatem spiritualis gratiae, non ut mortuos suscitent, et miracula faciant, sed ut dimittant peccata; unde sequitur: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. August. tract. 121.* Ecclesiae caritas quae per Spiritum S. diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit; eorum autem qui non sunt eius participes, tenet: ideo postquam dixit, *Accipite Spiritum sanctum*, continuo de peccatorum remissione, et retentione subiecit. *Greg. ib.* Sciendum vero est, quod hi qui prius Spiritum S. habuerunt, ut et ipsi innocentes viverent, et in praedicatione quibusdam prodessent, idcirco hunc post resurrectionem Domini patenter acceperunt, ut prodesse non paucis, sed pluribus possent. Libet ergo intueri illi discipuli ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriae sint perducti. Ecce non solum de seipsis securi fiunt, sed etiam principatum superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam vero relaxent. Horum nunc in Ecclesia Episcopi locum tenent, et solvendi, ac ligandi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor, sed grave pondus istius est honoris. Durum quippe est, ut qui nescit tenere moderamina vitae suae, iudex fiat vitae alienae. *Chrys. hom. 85.* Sacerdos enim etsi propriam bene dispensaverit vitam, aliorum vero non cum diligentia curam habuerit, cum perniciosis in gehennam vadit. Scientes igitur periculi magnitudinem, multam tribuite eis devotionem, etiam si non valde nobiles fuerint. Non autem iustum est ab his, qui in principatu subiiciuntur iudicari. Et si vita eorum fuerit valde detrectabilis, in nullo laederis in his, quae sunt eis commissa a Deo: non enim Sacerdos, sed neque Angelus, aut Archangelus operari aliquid potest in his quae sunt data a Deo; sed Pater, et Filius, et Spiritus S. omnia dispensant; Sacerdos autem suam linguam et manum tribuit: non enim iustum esset, propter alterius malitiam circa symbola nostrae salutis laedi eos, qui ad fidem veniunt. Omnibus autem discipulis congregatis, solus Thomas deficiebat a dispersione, quae iam facta erat; unde dicitur: *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Iesus. Alcuin.* Διδυμος Didymus Graece, Latine geminus, vel dubius propter dubium cor in credendo: Thomas abyssus, quia altitudinem divinitatis certa fide penetravit. *Greg. ib.* Non autem casu gestum est, ut electus ille discipulus tunc deesset: egit namque miro modo superna clementia, ut discipulus dubitans dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim nobis infidelitas Thomae ad fidem, quam fides credentium discipulorum profuit; quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur. *Bed.* Quaeri autem potest, quare hic Evangelista tunc Thomam defuisse dicat, cum Lucas scribat quod duo discipuli euntes in Emaus, reversi in Ierusalem invenerunt undecim congregatos. Sed datur intelligi quoddam fuisse intervallum, quo ad horam Thomas egressus sit, et Iesus veniens in medio eorum stetit. *Chrysost. hom. 86.* Sicut autem simpliciter, et qualitercumque credere felicitatis est; ita multum investigare est crassissimae mentis: et propter hoc Thomas accusatur: Apostolis enim dicentibus, quoniam *vidimus Dominum*, non credidit, non tantum illis discredens, quantum rem putans impossibilem esse; unde sequitur: *Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus eius, non credam.* Aliis enim crassior existens eam quae est per sensum crassissimum, scilicet tactum quaerebat fidem, et neque oculis credebat: unde non sufficit ei dicere, *Nisi videro*; sed ad-

didit: *Et mittam digitum meum in locum clavorum etc.*

4. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, et Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis; deinde dicit Thomae: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli, esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, et dixit: Dominus meus: et Deus meus. Dicit ei Iesus. Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt. Multa quidem et alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quae non sunt scripta in libro hoc. Haec autem scripta sunt ut credatis, quia Iesus est Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine eius.

4. *Chrysost. hom. 86.* Considera dominatoris clementiam, qualiter et pro una anima ostendit seipsum vulnera habentem, et accedit, ut salvet unum. Et nimirum discipuli annuntiantes digni erant fide, et ipse promittens; sed tamen quia solus Thomas quaesivit, neque hoc eum privavit Christus. Non autem statim ei apparet, sed post dies octo, ut in medio a discipulis admonitus accendatur in maius desiderium, et fidelior fieret in futurum; unde dicitur: *Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, et Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, et stetit in medio, et dixit: Pax vobis. August. in ser. pas.* Quaeris a me: et dicis: Si per ostia clausa intravit, ubi est corporis modus? Et ego respondeo: Si super mare ambulavit, ubi est corporis pondus? Sed fecit illud Dominus tamquam Dominus: numquid igitur, quia resurrexit, destitit esse Dominus: *Chrysost. ib.* Stat itaque Iesus, et non expectat a Thoma interrogari; sed ut ostendat quoniam cum loquebatur ad condiscipulos, aderat, eisdem verbis usus est. Et primo quidem increpat, vel improperat; unde sequitur: *Deinde dicit Thomae: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum.* Secundo autem erudit dicens: *Et noli esse incredulus, sed fidelis.* Vide quoniam infidelitatis erat ambiguitas, antequam Spiritum S. acciperent; postea autem non, sed firmi erant de reliquo. Dignum autem est quaerere, qualiter corpus incorruptibile typos habebat clavorum. Sed ne tumultueris: condescensionis enim erat ut discerent, quoniam ipse erat qui crucifixus fuerat. *August. de Symb.* Posset autem, si vellet, de corpore suscitato, et clarificato omnem maculam cuiuslibet cicatricis abstergere; sed sciebat quare cicatrices in suo corpore reservaret. Sicut enim demonstravit Thomae non credenti, nisi tangeret et videret, ita etiam inimicis suis vulnera demonstraturus est sua: non quod eis dicat sicut Thomae, *Quia vidisti, credidisti*, sed ut convincens eos veritas dicat: Ecce hominem quem crucifixistis; agnoscitis latus quod pupugistis, quoniam per vos, et propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis. *Aug. 22. de civ. Dei. c. 20.* Nescio autem quomodo etiam sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quae pro Christi nomine pertulerunt; et fortasse videbimus: non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, et quaedam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. Nec ideo tamen si aliqua martyribus amputata, et ablata sunt membra, sine ipsis membris in resurrectione erunt mortuorum, quibus dictum est *Luc. 21. Capillus capitis vestri non peribit.* Sed si hoc decebit in illo novo saeculo, ut inditia gloriosorum vulnerum in illa immortali carne cernantur; ubi membra, ut praeciderentur, percussa, vel secta sunt, ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditis, non perditis, apparebunt. Quamvis igitur omnia quae acciderant corpori vitia tunc non erunt, non sunt tamen appellanda vitia, sed virtutis indicia. *Greg. hom. 26.* Palpandam autem carnem Dominus praebuit, quam clausis ianuis introduxit: qua in re duo mira, et iuxta humanam rationem valde sibi contraria ostendit, dum post resurrectionem corpus suum incorruptibile, et tamen palpabile demonstravit. Nam et corrumpi necesse est quod palpatur; et palpari non potest quod non corrumpitur. Et incorruptibilem se ergo et palpabilem demonstravit, ut profecto post resurrectionem esse ostenderetur corpus suum et eiusdem naturae, et alterius gloriae. *Greg. 14. Moral. cap. 31.* Corpus etiam nostrum in illa resurrectionis gloria erit quidem subtile per effectum spiritualis potentiae, sed palpabile per veritatem naturae: non autem sicut Eutichius scripsit, impalpabile, et ventis, aereque subtilius. *August. tract. 121.* Videbat autem Thomas, tangebatque hominem, et confitebatur Deum, quem non videbat, neque tangebat; sed per hoc quod videbat, atque tangebat, illud iam remota dubitatione credebat; unde sequitur: *Respondit Thomas, et dixit ei: Dominus meus, et Deus meus. Theoph.* Qui prius infidelis fuerat, post lateris tactum optimum se theologum ostendit: nam duplicem naturam unicamque hypostasim Christi edisseruit: dicendo enim, *Dominus meus*, humanam naturam; dicendo vero, *Deus meus*, divinam confessus est, et unum et eundem Deum et Dominum. Sequitur: *Dicit ei Iesus: Quia vidisti me, credidisti. August. ib.* Non ait, Tetigisti me, sed *vidisti me*: quoniam generalis quodammodo est sensus visus: nam et per quatuor alios sensus nominari solet, velut cum dicimus: Audi et vide quam bene sonet; olfac et vide quam bene oleat; gusta et vide quam bene sapiat; tange et vide quam bene caleat: unde et hic Dominus dicit: *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas.* Quid aliud ait, quam tange et vide? Nec tamen ille oculos habebat in digito. Ergo sive intuendo, sive etiam tangendo hoc ait: *Quia vidisti me, credidisti.* Quamvis dici possit non ausum fuisse discipulum tangere, cum se offerret ille tangendum. *Greg. ho. 26.* Sed cum Apostolus dicat *Hebr. 11. Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium*, profecto liquet, quia quae apparent, iam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, cum palpavit, cur ei dicitur: *Quia vidisti me, credidisti?* Sed aliud vidit, aliud credidit: hominem vidit, et Deum confessus est. Laetificat autem valde quod sequitur: *Beati qui non viderunt, et crediderunt.* In qua sententia nos specialiter significati sumus, qui eum quem carne non vidimus, mente retinemus; si ta-

men fidem nostram operibus sequimur: ille enim vere credit, qui exercet operando quod credit. *Aug. ib.* Praeteriti autem temporis usus est verbis, tamquam ille qui id quod erat futurum, in sua noverat praedestinatione iam factum. *Chrysost. ib.* Cum ergo aliquis nunc dixerit: Utinam in temporibus illis fuissem, et vidissem Christum miracula facientem, excogitet; *Beati qui non viderunt, et crediderunt. Theoph.* Exprimit autem et hic discipulos, qui nec plagas clavorum, nec latus palpantes crediderunt. *Chrysost. ib.* Quia vero Ioannes pauciora aliis Evangelistis dixerat, subiungit: *Multa quidem et alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quae non sunt scripta in libro hoc.* Sed nec alii omnia dixerunt, sed quae erant sufficientia attrahere ad fidem audientes. Mihi autem videtur hic dicere ea quae post resurrectionem sunt signa; et ideo dicit, *In conspectu discipulorum suorum*, cum quibus solis post resurrectionem conversatus est. Deinde ut discas, quoniam non solum discipulorum gratia signa fiebant, induxit: *Haec autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei*: communiter ad humanam naturam loquens; et ut ostendat quoniam non illi cui creditur, sed nobisipsis utile est credere, subdit: *Et ut credentes vitam habeatis in nomine eius*, idest per Iesum: ipse autem est vita.

CAP. XXI.

Postea manifestavit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis. Manifestavit autem sic. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a Cana Galilaeae, et filii Zebedaei, et alii ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei, Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt in navim, et illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto stetit Iesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Miserunt ergo, et iam non valebant illud trahere pre multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus, et misit se in mare. Alii autem discipuli navigio venerunt. Non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terra plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete.

August. tract. 122. Quod immediate Evangelista praemiserat, veluti huius libri indicat finem; sed narratur hic deinde quemadmodum se manifestaverit Dominus ad mare Tyberiadis; unde dicitur: *Postea manifestavit se Iesus iterum ad mare Tyberiadis. Chrys. hom. 86.* Dicit autem, *Postea*, quia non continue cum eis ambulabat ut antea. Dicit etiam, *Manifestavit se*, quia non videretur nisi condescenderet: quia incorruptibile erat corpus. Loci autem meminit, ostendens quoniam plurimum timoris eis Dominus abstulerat, ut de reliquo ipsi longe a domo procedant, non ultra in domo conclusi; sed in Galilaeam ierant, periculum declinantes Iudaicum. *Bed.* More autem solito Evangelista prius retulit causam, deinde quemadmodum res gesta sit, enarrat; unde sequitur: *Manifestavit autem sic. Chrysost. ib.* Quia vero neque Dominus cum eis continue erat, neque Spiritus datus erat, neque aliquid tunc erat eis commissum, neque aliquid habebant agere, artem piscatoriam tractabant; unde sequitur: *Manifestavit autem sic. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus. et Nathanael, qui erat a Cana Galilaeae*, qui scilicet vocatus est a Philippo, *et filii Zebedaei*, scilicet Iacobus, et Ioannes, *et alii ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Gregor. hom. 24.* Quaeri potest cur Petrus, qui piscator ante conversionem fuit, post conversionem ad piscationem rediit, cum veritas dicat *Luc. 9. Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. Aug. ib.* Quod si fecissent discipuli, defuncto Iesu, priusquam resurrexisset a mortuis, putaremus eos illa, quae animos eorum occupaverat desperatione fecisse. Nunc vero post eum sibi de sepulcro redditum vivum, post inspecta vulnerum loca, post acceptum eius insufflatione Spiritum S. subito fiunt sicut fuerant, non hominum, sed piscium piscatores. Respondendum est ergo, non eos fuisse prohibitos ex arte sua licita victum necessarium quaerere, sui Apostolatus integritate servata, si quando unde viverent aliud non haberent. Si enim beatus Paulus ea potestate, quam profecto cum ceteris Evangelii praedicatoribus habebat, non cum ceteris uteretur, sed stipendio suo militaret, ne Gentes a nomine Christi penitus alienas, doctrina eius quasi venalis ostenderet. aliter educatus, artem quam non noverat didicit, ut dum suis manibus transigitur doctor, nullus gravaretur auditor; quanto magis beatus Petrus, qui iam piscator fuerat, quod noverat fecit, si ad praesens illud tempus, aliud unde viveret non invenit. Sed respondebit quispiam: Et cur non invenit, cum Dominus promiserit dicens *Matthae. 6. Quaerite primum regnum Dei, et iustitiam eius, et haec omnia apponentur vobis.* Prorsus etiam Dominus quod promisit implevit: nam quis alius pisces qui caperentur apposuit, qui non ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam qua cogerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum? *Greg. hom. 24.* Negotium ergo quod ante conversionem sine peccato extitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non fuit: unde post conversionem suam ad piscationem Petrus rediit; Matthaeus vero ad thelonei negotium non resedit. Sunt enim pleraque negotia quae sine peccatis exhiberi aut vix aut nullatenus possunt. Quae ergo ad peccatum implicant, ad haec necesse est ut post conversionem animus non recurrat. *Chrysost. hom. 86.* Alii autem discipuli sequebantur Petrum; unde dicitur: *Dicunt ei: Ve-*

nimus et nos tecum : colligati enim de reliquo sibi-invicem erant. Simul volebant piscationem videre. Sequitur: *Et exierunt et ascenderunt in navim.* In nocte autem piscabantur, quia adhuc formidolosi erant. *Greg. ib.* Facta est autem discipulis piscationis magna difficultas, ut veniente magistro fieret admirationis magna sublimitas ; unde sequitur : *Et illa nocte nihil prendiderunt. Chrysost. ib.* Laborantibus autem, et afflictis discipulis assistit Iesus ; unde sequitur: *Mane autem facto stetit Iesus in littore* ; *non tamen cognoverunt discipuli quia Iesus est.* Non enim seipsum mox eis ostendit, sed voluit et allocutionem cum eis inire: et primo loquitur eis humanius : nam sequitur : *Dicit eis Iesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis?* Hoc autem dicit, quasi ab eis aliquid emere vellet. Ut autem timuerunt, eis signum ostendit per quod cognoscerent: sequitur enim *: Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis.* Multa autem consequenter facta sunt: quorum primum est, multos pisces esse comprehensos ; unde sequitur : *Miserunt ergo rete, et iam non valebant illud trahere prae multitudine piscium.* Sed in Christi cognitione Petrus et Ioannes suos proprios modos ostenderunt. Ioannes enim perspicacior erat, et ideo primo cognovit Christum ; unde sequitur: *Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus Petro, Dominus est. Bed.* Hoc inditio sicut saepe , ita et hic suam demonstrat personam. Cognovit autem primus Dominum sive miraculo istius piscationis, sive sono praecognitae vocis, sive primae reminiscens piscationis. *Chrysost. ib.* Petrus autem ferventior erat, et ideo promptius venit ad Christum : sequitur enim: *Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus. Bed.* Dicitur autem Petrus nudus fuisse ad comparationem ceterorum vestimentorum quibus uti solebat ; sicut solemus dicere cum aliquem simplici vestimento videmus indutum : Quare nudus incedis ? Sive potest intelligi quod more piscatorum studio piscandi nudus incesserit. *Theoph.* Quod vero se praecinxit Petrus, pudoris est signum ; praecinxit autem se lineo amictu quem Faenices et Tyrii piscatores circumvolvunt sibi , cum nudi sint , sive etiam ceteris indumentis apponunt. *Bed.* Eodem autem ardore quo et multa alia fecerat, venit ad Iesum ; unde sequitur: *Et misit se in mare; alii autem discipuli navigio venerunt.* Non tamen intelligendum est Petrum super fluctus venisse, sed aut natando, aut pedibus propriis, quia erant prope terram : sequitur enim : *Non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis. Glos.* Interpositio est : sequitur enim : *Trahentes rete piscium* : ut sit ordo litterae: *Alii discipuli navigio venerunt trahentes rete piscium. Non longe enim etc. Chrysost. ib.* Deinde aliud signum ponitur cum subditur: *Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem.* Non enim adhuc ex materia superposita operatur, sed ad id quod est mirabilius ducit signa , ostendens quoniam et ex subiecta materia ante crucem miracula faciebat propter quandam dispensationem. *August. tract. 122.* Non autem hic intelligendum et panem fuisse prunis superpositum; sed quasi diceret : Viderunt prunas positas, et piscem superpositum prunis, et viderunt panem. *Chrysost. ib.* Ut autem ostenderet non esse phantasma quod factum est , iubet ex piscibus ab eis captis afferri: sequitur enim: *Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.* Deinde et aliud signum fuit quod ex multitudine piscium rete non est scissum; unde sequitur: *Ascendit Simon Petrus, et traxit rete ad terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus: et cum tanti essent, non est scissum rete. August. ib.* Mystice autem in captura piscium commendavit Ecclesiae sacramentum , qualis futura est in ultima resurrectione mortuorum. Et ad hoc commendandum valet quod tanquam finis est interpositus libri , quod esset etiam secuturae narrationis quasi proaemium. Quod autem septem discipuli fuerunt in illa piscatione, suo septenario numero finem significat temporis : universum quippe septem diebus volvitur tempus. *Theoph.* Cum autem nox erat, ante solis Christi praesentiam prophetae nihil ceperunt ; quia etsi unam nationem Israel corrigere conarentur, illa tamen frequenter in idolatriam labebatur, *Greg. hom 24.* Quaeri autem potest, cur discipulis in mare laborantibus, post resurrectionem suam coram discipulis in fluctibus maris ambulavit. Sed mare praesens saeculum significat, quod se causarum tumultibus et undis vitae corruptibilis illidit: per soliditatem autem littoris perpetuitas quietis aeternae figuratur. Quia igitur discipuli adhuc fluctibus mortalis vitae inerant, in mari laborabant; quia autem Redemptor noster iam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in littore stabat. *August. tract. 122.* Littus etiam finis est maris, et ideo finem significat saeculi. Sicut enim in hoc loco qualiter in fine saeculi futura sit, ita Dominus alia piscatione significavit Ecclesiam qualiter nunc sit : unde ibi Iesus non stabat in littore, sed ascendens in unam navim, quae erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. In alia piscatione non mittuntur retia in dexteram, ne solos significent bonos , nec in sinistram , ne solos malos, sed indifferenter, *Laxate,* inquit *Luc. 5. retia vestra in capturam*, ut permixtos intelligamus bonos et malos; hic autem, *Mittite*, inquit, *in dexteram navigii rete*, ut significaret eos qui stabant ad dexteram solos bonos. Illud fecit initio praedicationis suae, hoc post resurrectionem suam: hinc ostendens illam capturam piscium bonos et malos significare, quos nunc habet Ecclesia: istam vero tantummodo bonos quos habebit in aeternum, completa in fine huius saeculi resurrectione mortuorum. Illi autem qui pertinent ad resurrectionem vitae , idest ad dexteram , et inter christiani nominis retia defiguntur, non nisi in littore , idest in fine saeculi cum resurrexerint apparebunt; ideo non valuerunt sic trahere retia ut in navem refunderent quos ceperant pisces, sicut de aliis factum est. Habet autem istos dexteros Ecclesia post finem vitae huius in somno pacis , velut in profundo latentes, donec ad littus rete perveniat. Quod in prima piscatione duabus naviculis, hoc isto loco ducentis cubitis tantum, centum et centum existimo figuratum, propter utriusque generis electos, et circumcisionis et praeputii. *Bed.* Vel per ducentos cubitos gemina caritatis virtus exprimitur; per dilectionem enim Dei et proximi Christo appropinquamus. Piscis autem assus est Christus passus : ipse latere dignatus est in aquis generis humani , capi voluit laqueo nostrae

noctis; et qui nobis factus est piscis humanitate, extitit nobis panis nos reficiens sua divinitate. *Greg. ib.* Petro autem sancta Ecclesia est commissa; ipsi specialiter dicitur: *Pasce oves meas.* Quod ergo postmodum aperitur in voce, nunc significatur in opere. Ipse enim pisces ad soliditatem littoris pertrahit, quia stabilitatem aeternae patriae fidelibus ostendit. Hoc egit verbis, hoc epistolis, hoc agit quotidie miraculorum signis. Sed cum rete magnis piscibus plenum dicitur, additur et quantis: et hoc est quod subditur: *Plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. August. ib.* In alia piscatione numerus piscium non exprimitur, tanquam illud ibi fiat quod praedictum est per prophetam *Psalm. 39. Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum*; hic vero certus est numerus; cuius reddenda est ratio. Numerus enim qui legem significat decem est propter decalogum. Cum autem accedit ad legem gratia, idest ad litteram spiritus, quodammodo denario numero additur septenarius: septenario quippe numero significatur Spiritus S. ad quem significatio proprie pertinet. Primum enim in lege sonuit sanctificatio in die septimo. Isaias etiam propheta eum commendat opere, vel munere septenario. Cum itaque legis denario Spiritus S. per septenarium numerum accedit, fiunt decem et septem, qui numerus ab uno usque ad seipsum computatis omnibus crescens ad centumquinquaginta tres pervenit. *Greg. ib.* Ducamus etiam per trigonum decem et septem veniunt quinquaginta unum. In quinquagesimo autem anno cunctus populus ab omni operatione quiescebat. Sed vera requies in unitate est; ubi scissura divisionis est, vera requies non est. *August. ib.* Non ergo tantummodo centum quinquaginta tres sancti ad vitam resurrecturi significantur aeternam, sed omnes ad gratiam Spiritus pertinentes hoc numero figurantur; qui etiam numerus ter habet quinquangenarium numerum, et insuper ipsa tria propter mysterium Trinitatis. Quinquagenarius autem multiplicatis septem per septem, et unius adiectione completur. Unus autem additur, ut eos significat esse unum. Non autem frustra dictum est quod erant magni. Cum enim dixisset Dominus *Matth. 5. Non veni solvere legem, sed implere*, daturus Spiritum, utique per quem lex posset impleri, paucis verbis interpositis ait *ib. Qui fecerit et docuerit, magnus vocabitur in regno caelorum.* In prima autem piscatione rete propter significanda schismata rumpebatur; (1) haec vero, quoniam in illa summa pace sanctorum nulla erunt schismata, pertinuit ad Evangelistam consequenter dicere: *Et cum tanti essent*, idest tam magni, *non est scissum rete*, tanquam illud respiceret ubi scissum est, et in illius mali comparatione commendaret hoc bonum.

2. Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Iesus, et accepit panem, et dabat eis, et piscem similiter. Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis cum resurrexisset a mortuis.

(1) *Al.* hic.

2. *August. tract. 123.* Peracta piscatione Dominus eos ad prandium vocat; unde dicitur: *Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Chrysost. hom. 86.* Hic quidem non dicit quod comedit cum eis; sed Lucas hoc dicit. Hoc autem fiebat, non ut natura indigente cibis de reliquo, sed condescensione ad demonstrationem resurrectionis facta. *August. 15. de civita. Dei.* Corpora autem iustorum quae in resurrectione futura sunt, neque ligno vitae indigebunt, quo fiat ut nullo morbo, vel senectute inveterata moriantur, neque ullis aliis corporalibus nutrimentis, quibus esuriendi, atque sitiendi qualiscumque molestia devitetur: quoniam certo et inviolabili munere immortalitatis induentur, ut non nisi velint, possibilitate, non necessitate vescantur: non enim potestas, sed egestas edendi et bibendi talibus corporibus aufertur; sicut et Salvator noster post resurrectionem iam quidem in spirituali carne, sed tamen vera, cibum ac potum cum discipulis sumpsit, non alimentorum indigentia, sed ea qua et hoc poterat potestate. Sequitur: *Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est*; ac si diceretur. *August. ib.* Nemo audebat dubitare quod ipse esset: tanta enim erat evidentia veritatis, ut eorum non solum negare, sed nec dubitare quidem ullus auderet: quoniam si quisquam dubitaret, utique interrogaret. *Chrysost. ib.* Vel hoc dicit, quia de reliquo non similiter confidebant ei loqui ut prius, sed cum silentio et reverentia multa sedebant, attendentes in eum: et formam quidem alteratam videntes, et multa admiratione plenam, valde stupefacti nolebant interrogare. Sed formido in hoc quod sciebant quod Dominus est, detinebat interrogationem, et solum comedebant quae eis dabat cum priori potestate. Hic autem non respicit in caelum, neque humana illa facit, ostendens quoniam condescensionis gratia fiebant; unde subditur: *Et venit Iesus, et accepit panem, et dabat eis, et piscem similiter. August. ib.* Mystice autem piscis assus Christus est passus: ipse est et panis qui de caelo descendit; huic incorporatur Ecclesia ad participandum beatitudinem sempiternam; propter hoc dictum est: *Afferte de piscibus quos prendidistis nunc*; ut omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem potest in hoc loco nostra universitas intelligi figurata, tanto sacramento nos communicare nossemus, et eidem beatitudini sociari. *Greg. hom. 24.* Per hoc etiam quod septem discipulis ultimum convivium celebrat, eos tantumodo qui septiformi gratia sancti Spiritus pleni sunt, futuros secum in aeterna refectione denuntiat: septem quoque diebus omne hoc tempus evolvitur, et saepe septenario numero perfectio designatur. Illi ergo ultimo convivio de praesentia veritatis epulantur, qui nunc perfectionis studio terrena transcendunt. *Chrys. ib.* Quia vero non continuo cum eis conversabatur, neque similiter ut prius, subdit Evangelista dicens: *Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis. Aug. ib.* Quod non ad ipsas demonstrationes, sed ad dies referre debemus; idest primo die cum resurrexisset, et post dies octo quando Thomas vidit et credidit, et hoc die quando hoc de piscibus fecit, et deinde quoties voluit usque ad diem quadragesimum quo ascendit in caelum. *Aug. de con. Ev. l. 3.*

c. 26. Invenimus autem apud quatuor Evangelistas decies commemoratum Dominum visum esse post resurrectionem. Semel ad monumentum a mulieribus; iterum eisdem regredientibus a monumento in itinere; tertio Petro; quarto duobus euntibus in castellum; quinto pluribus in Ierusalem, ubi non erat Thomas; sexto ubi vidit eum Thomas; septimo ad mare Tyberiadis; octavo omnibus undecim in monte Galilaeae secundum Matthaeum; nono, ut dicit Marcus, novissime recumbentibus, quia iam non erant in terra cum illo convivaturi; decimo ipso die ascensionis, non iam in terra, sed elevatum in nube.

3. Cum ergo prandissent, dixit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum, Simon Ioannis diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus quia dixit ei tertio, Amas me. Et dixit ei: Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas.

3. *Theoph.* Finito prandio, commissionem ovium mundi Petro commendat, non aliis; unde dicitur: *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus his? August. tract. 123.* Sciens Dominus interrogat: sciebat enim Dominus quod non solum eum diligeret, verum etiam quod plus omnibus eum diligeret Petrus. *Alcuin.* Dicitur autem Simon Ioannis, idest filius Ioannis carnalis patris. Mystice autem Simon obediens, Ioannes gratia merito hoc nomine vocatur, idest obediens gratiae Dei, ut ostendatur, quod ardentiori eum caritate amplectitur, non meriti humani, sed divini esse muneris. *August. in ser. pas.* Dum autem Dominus moreretur, timuit, et negavit; resurgens autem Dominus amorem inseruit, timorem fugavit: nam quando negavit, mori timuit: resurgente Domino quid timeret, in quo mortem mortuam reperiret? unde sequitur: *Ait illi, Etiam Domine, tu scis quia amo te.* Confitenti autem amorem suum, oves suas commendavit; unde sequitur: *Dicit ei, Pasce agnos meos*: tamquam non esset ubi ostenderet Petrus amorem suum in Christum, nisi esset pastor fidelis sub principe omnium pastorum. *Chrysost. hom. 86.* Quod enim maxime omnium tribuit nobis eam quae desuper est benevolentiam, est proximorum procuratio. Praeteriens autem Dominus alios, Petro de talibus loquitur; eximius enim Apostolorum erat Petrus, et os discipulorum, et vertex collegii: unde et negatione deleta, committit ei praelationem fratrum. Et negationem quidem ei non exprobrat, sed dicit: Si diligis me, (1) praesiste fratribus, et ferventem amorem, quem per omnia demonstrasti, nunc ostende, et animam quam dixisti te esse positurum pro me, hanc da pro ovibus meis. Sequitur: *Dicit ei iterum, Simon Ioannis diligis me? Ait illi, Etiam Domine, tu scis quia amo te. August. trac. 123.* Merito dicitur Petro, *Diligis me*, et respondet, *Amo te*, eique dicitur: *Pasce agnos meos*: ubi etiam demonstratur unum atque idem esse amorem et dilectionem: nam etiam Dominus novissime non ait, Diligis me, *sed amas me.* Sequitur: *Dicit ei tertio, Simon Ioannis amas me?* Tertio, utrum Petrus eum diligat, Dominus interrogat. Redditur enim negationi trina confessio, ne minus amori lingua serviat quam timori, et plus vocis elicuisse videatur mors imminens quam vita praesens. *Chrysost. hom. 87.* Tertio etiam interrogat, et tertio iniungit eadem, ostendens quantum appretiatur praelationem propriarum ovium, et quoniam hoc est maxime eius amoris signum. *Theoph.* Ex tunc etiam inolevit consuetudo, ut ter confiteantur qui veniunt ad baptismum. *Chrysost. ib.* Deinde tertio interrogatus conturbatus est; unde sequitur: *Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio? Amas me.* Rursus formidans priora, ne forte aestimans se diligere, si non diligat, corripiatur sicut et prius correptus est, multum se aestimans fortem; unde ad ipsum Christum refugit; unde sequitur: *Et dicit ei, Domine tu omnia scis*, idest ineffabilia cordis, praesentia, et futura. *August. de ver. Do.* Inde ergo contristatus est quod saepe interrogatus esset ab eo, qui sciverat quod interrogabat, et donaverat quod audiebat. Veraciter ergo respondit, et de intimo cordis protulit amantis vocem dicens: *Tu scis quia amo te. August. sup. Ioan. trac. 124.* Non autem addidit plus his: hoc enim respondit quod de seipso sciebat: non enim quantum ab alio quolibet diligeretur scire poterat qui cor alterius videre non poterat. Sequitur: *Dicit ei; Pasce oves meas;* quasi dicat: Sit amoris officium pascere dominicum gregem, sicut fuit timoris indicium negare pastorem. *Theoph.* Potest autem quis assignare differentiam inter agnos et oves. Agni sunt qui introducuntur, oves vero perfecti. *Alcuin.* Pascere autem oves est credentes in Christo ne a fide deficiant confortare, terrena subsidia, si necesse est, subditis providere, et exempla virtutum cum verbo praedicationis impendere, adversariis obsistere, errantes subditos corrigere. *August. ib.* Qui hoc autem animo pascunt oves Christi ut suas velint esse, non Christi, se convincuntur amare non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate, non obediendi, et subveniendi, et Deo placendi caritate. Non ergo nos, sed ipsum amemus, et in pascendis ovibus eius ea quae sunt eius, non quae nostra sunt quaeramus: quisquis enim seipsum, non Deum amat, non amat se: qui enim non potest vivere de se, moritur utique amando se: non ergo se amat, qui ne vivat se amat. Cum vero ille diligitur de quo vivitur, non se diligit, qui propterea non se diligit ut eum diligat de quo vivit. *August. in ser. pas.* Extiterunt autem quidam servi infideles, qui diviserunt gregem Christi, et furtis suis peculia sibi fecerunt: et audis eos dicere: Oves meae sunt illae: quid quaeris ad oves meas? non te inveniam ad oves meas. Si sic et nos dicamus meas, et illi dicant suas: perdidit Christus oves suas.

4. Amen amen dico tibi: cum esses iunior cingebas te, et ambulabas ubi volebas. Cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te

(1) *Al.* praeside.

cinget, et ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset Deum.

4. *Chrysost, hom. 87.* Cum dixisset Petro Dominus de amore quem habebat ad ipsum, praenuntiat ei martyrium, quod pro ipso debebat sustinere, erudire nos volens quomodo eum amare oportet; unde dicit: *Amen amen dico tibi: Cum esses iunior cingebas te, et ambulabas ubi volebas.* Meminit prioris vitae, quia in saecularibus iuvenis quidem utilis est, qui vero senuerit, inutilis. In divinis autem non ita est; sed cum supervenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas industrior, in nullo ab aetate prohibita. Quia ergo Petrus semper volebat in periculis esse cum Christo, dicit ei: Confide, ita implebo tuum desiderium, ut quae passus non es iuvenis existens, oporteat te pati senem; unde sequitur: *Cum autem senueris:* per quod ostenditur quod neque tunc iuvenis erat, neque senex, sed vir perfectus. *Orig. super Matth.* Et attende quod non facile invenitur quis ex eis qui apti fuerint ad hoc opus, ut cito transeat de hac vita; unde nunc Petro dicitur: *Cum senueris, extendes manus tuas. August. tract. 123.* Hoc est crucifigeris. Ad hoc autem ut venias, *alius te cinget et ducet quo non vis.* Prius dixit quod fieret, et deinde quomodo fieret: non enim crucifixus, sed crucifigendus quo nollet est ductus. Solutus quippe a corpore esse volebat cum Christo; sed si fieri posset, praeter mortis molestiam vitam concupiscebat aeternam; ad quam molestiam nolens venit; sed volens eam vicit, et reliquit hunc infirmitatis affectum, quo nemo vult mori, usque adeo naturalem ut cum beato Petro nec senectus auferre potuerit. Sed molestia quantacumque sit mortis, debet eam vincere vis amoris quo amatur ille qui, cum sit vita nostra, etiam mortem voluit ferre pro nobis. Nam si nulla esset mortis vel parva molestia, non esset tam magna martyrii gloria. *Chrysost. hom. 87.* Dicit ergo, *Quo non vis,* propter naturalem compassionem animae, quae in vita separatur a corpore, Deo hoc utiliter dispensante, ut non multi sibi mortem inferant violentam. Deinde erigens auditorem Evangelista induxit: *Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Non dixit, Moriturus esset, ut discas quoniam pati pro Christo, gloria est patientis et honor. Nisi autem certificaretur animus, quia verus Deus est, minime eius intuitu mortem toleraret; quo fit ut sanctorum mors divinae sit gloriae certitudo. *August. ib.* Hunc invenit exitum ille negator et amator, ut pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat. Hoc enim oportebat, ut prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi praedicatione moreretur.

5. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conversus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, qui et recubuit in coena super pectus eius, et dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te? Tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus, Non moritur; sed sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?

5. *Aug. tr. 124.* Cum praenuntiasset Dominus Petro qua morte clarificaturus esset eum, invitat eum ad sui sequelam; unde dicitur: *Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me.* Cur dicitur Petro, *Sequere me,* nec dicitur ceteris qui simul aderant, qui eum sicut magistrum discipuli sequebantur? Sed si ad passionem intelligendum est, numquid solus pro christiana veritate passus est Petrus? Nonne ibi erat Iacobus qui ab Herode manifestatur occisus? Verum aliquis dixerit, quoniam non est Iacobus crucifixus, merito dictum esse Petro, *Sequere me,* qui non solum mortem, sed et mortem crucis sicut Christus expertus est. *Theoph.* Audiens autem Petrus quia mortem pro Christo passurus est, quaerit de Ioanne an moriatur: unde sequitur: *Conversus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, qui et recubuit in coena supra pectus eius, et dixit: Domine quis est qui tradet te? August. ib.* Seipsum dicit *discipulum quem diligebat Iesus,* quia ipsum prae ceteris et familiarius diligebat, ita ut in convivio supra pectus suum discumbere faceret. Credo ut istius Evangelii quod per eum fuerat praedicaturus, divinam excellentiam hoc modo altius commendaret. Sunt qui senserint, et hi non contemptibiles sacri eloquii tractatores, a Christo Ioannem propterea plus amatum, quia ab ineunte pueritia castissimus vixerit. Sequitur: *Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine, hic autem quid? Theoph.* Idest numquid non morietur et ipse, ut quidam exponunt. Sequitur: *Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te? August. ib.* Et repetitum est, *Tu me sequere,* tamquam ille ideo non sequeretur, quoniam eum manere voluit donec veniat. Quis facile aliud esse credat quam quod fratres crediderunt qui tunc erant? Sequitur enim: *Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur.* Sed hanc opinionem Ioannes ipse abstulit subdens: *Et non dixit ei Iesus, Non moritur, sed sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?* Sed cui placet adhuc resistat et dicat, verum esse quod ait Ioannes, non dixisse Dominum quod discipulus ille non moritur, sed hoc tamen significatum esse talibus verbis, qualia eum dixisse narravit. *Theo.* Vel dicat: Christus non negavit Ioannem moriturum, nam quidquid oritur moritur; sed dixit, *Volo eum manere,* idest vivere usque ad mundi finem, et tunc pro me patietur martyrium: et ideo fatentur adhuc illum vivere, ab Antichristo vero debere occidi, et una cum Elia praedicaturum nomen Christi. Sed etsi assignetur ei sepulcrum, vivens quidem illud intravit, postea discessit. *August. ib.* Vel forte aliquis in illo sepulcro eius, quod est apud Ephesum dormire potius eum, quam mortuum iacere contendet: assumens argumentum, quod illic terra sensim scaturire, et quasi ebullire perhibetur, atque hoc eius anhelitu fieri pertinaciter asseverant. Sed cur eius discipulo quem prae ceteris diligebat, pro magno munere longum in corpore donaverit somnum, cum beatum Petrum per ingentem martyrii gloriam abstinere cor-

poris absolverit, eique concesserit quod Paulus se concupiscere dixerit *Philip. 1. Cupio dissolvi, et esse cum Christo.* Si autem vere ibi quod semper sparsit fama, aut ideo fit, ut eo modo commendetur pretiosa mors eius, quoniam non eam commendat martyrium, aut propter aliquid aliud quod nos latet. Manet tamen quaestio cur dixerit Dominus de homine moriturο: *Sic eum volo manere donec veniam.* Illud etiam movet ad quaerendum, cur Ioannem plus dilexerit Dominus, cum ipsum Dominum plus dilexerit Petrus. Quantum ipse sapio, melior est qui plus diligit Christum, felicior est vero quem plus diligit Christus, facile responderem, si iustitiam liberatoris nostri, quemadmodum defenderem providerem. Aggrediar igitur de solvenda quaestione tam ingenti. Duas vitas sibi divinitus praedicatas novit Ecclesia; quarum una est in fide, altera in spe. Ista significata est per Apostolum Petrum propter apostolatus sui primatum, illa per Ioannem: ideo huic dicitur, *Sequere me*, per imitationem scilicet perferendi temporalia mala: de illo vero dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam*; quasi dicat: Tu me sequere per imitationem perferendi temporalia mala, ille maneat donec sempiterna venio redditurus bona: quod apertius dici potest: Perfecta me sequatur actio informata meae passionis exemplo; inchoata vero contemplatio maneat donec venio, perficienda cum venero; quod non sic intelligendum est, quasi dixerit remanere vel permanere, sed expectare: quoniam quod per eum significatur, cum venerit Christus implebitur. In hac autem activa vita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur a malo; at ipse nos minus diligit quales nos sumus, et hinc ideo liberat, ne semper tales sumus; ibi vero amplius nos diligit, quoniam quod ei displiceat, et quod a nobis auferat non habebimus. Amet ergo eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur; ametur ab eo Ioannes, ut in illa immortalitate servemur. Cur ergo Ioannes minus eum diligebat quam Petrus, si eam vitam significabat in qua est multo amplius diligendus, nisi quia propterea dictum est: *Volo eum manere*, idest expectare, *donec veniam;* quando et ipsum amorem qui tunc multo amplior erit nondum habemus, sed expectamus futurum, ut dum ipse venerit, habeamus. Hoc ergo per Petrum significatum est plus amantem, sed minus amatum, quia minus non amat Christus miseros quam beatos: veritatis autem contemplationem qualis tunc futura est, minus amamus, quia nunc nondum novimus nec habemus. Nemo tamen istos insignes Apostolos separet; et in eo quod significabat Petrus ambo erant, et in eo quod significabat Ioannes, ambo futuri erant. *Glos.* Vel aliter: *Sic eum volo manere*, idest nolo eum per martyrium consummare, sed expectare eum in placidam absolutionem carnis suae, quando ego veniens recipiam eum in aeterna beatitudine. *Theoph.* Vel aliter totum hoc. Quando dicit Dominus Petro, *Sequere me*, cunctorum fidelium praelaturam ei instituit. Simul autem *et sequi* intelligas hic imitationem in cunctis et verbis et operibus. Ostendit etiam affectionem ad ipsum, quia qui nobis astrictiores sunt, hos sequi nos volumus. *Chrys. hom. 87.* Si vero dixerit quis, qualiter igitur Iacobus thronum assumpsit Ierosolymorum? illud utique dicam, quoniam Petrus orbis terrarum inthronizavit magistrum. Sequitur: *Conversus Petrus vidit illum discipulum etc.* Non sine causa recolit illam accubationem, sed ut ostendat quantam Petrus habebat fiduciam post negationem. Qui enim in coena non audebat interrogare, sed Ioanni interrogationem commisit, huic et praepositura fratrum credita est, et non solum non committit alteri interrogare quae ad ipsum pertinent, sed de reliquo ipse pro aliis magistrum interrogat. Quia igitur magna ei praedixerat Dominus, et orbem terrarum commiserat, et martyrium praenuntiaverat, et amorem protestatus est ampliorem; volens et Ioannem communicatorem accipere, dixit, *Hic autem quid;* quasi diceret: Nonne eadem nobiscum veniet via? Valde enim Ioannem amabat Petrus, et per Evangelium ostenditur eorum colligatio, et in Actibus Apostolorum. Sic igitur nunc vicem reddit Petrus Ioanni. Aestimans autem eum velle interrogare de seipso, nec audere, ipse pro eo suscipit interrogationem. Quia vero debebant orbis terrarum procurationem accipere, nec oportebat eos de reliquo sibi invicem esse coniunctos, quod esset damnum orbi terrarum, propterea Dominus dicit secundum litteram Graecam: *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me sequere*; quasi dicat: Opus tibi commissum attende et perfice; hunc vero si voluero manere hic, quid ad te? *Theoph.* Quod vero dicitur, *Dum venero*, quidam sic intellexerunt ac si diceret; Quousque contra Iudaeos qui me crucifixerunt veniam, percutiens illos baculo Romanorum. Aiunt enim, hunc Apostolum usque ad Vespasiani tempus, cum Ierusalem capienda erat, in locis illis conversatum. Vel dicit. *Dum venero*, idest dum hunc volens dirigam ad praedicandum: te namque nunc dirigo ad orbis ponti ficatum; et in hoc sequere me; ipse vero maneat hic, donec et eum educam sicut te. *Chrysost. ib.* Deinde Evangelista discipulorum opinionem ponit et corrigit, ut supra dictum est.

6. Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, et scripsit haec. Et scimus quia verum est testimonium eius. Sunt autem et alia multa, quae fecit Iesus, quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.

6. *Chrysost. hom. 87.* Quia ex multa certitudine scripsit Ioannes, non refutat suiipsius testimonium in medium ferre; unde dicit: *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his.* Consuetudo enim est cum valde vera dicamus, nostrum testimonium non denegare; et multo magis ille qui Spiritu S. scribebat; unde et alii Apostoli dicebant: *Nos sumus testes horum.* Sequitur: *Et scribebat haec.* Quod ipse dicit, quia posterior ad scribendum venit Christo monente; unde et frequenter ostendit Christi ad se amorem, occulte insinuans causam ex qua ad scribendum processit, et fide dignum faciens hunc sermonem ex sua dignitate. Sequitur: *Et scimus quia verum est testimonium eius.* Omnibus enim aderat, et neque cum crucifigeretur defuit, et mater ei commissa est; quae sunt signa amoris, et quod cum

certitudine sciat omnia. Et si aliqui non credant, inducantur ad credendum ex hoc quod subditur: *Sunt autem et alia multa quae fecit Iesus.* Unde manifestum est quod nequaquam scripsi, ut Christo gratiam praestarem, cum tot existentibus non tot scripserim quot ceteri; sed horum plura reliqui, contumelias et convicia in medium proponens. Eum autem qui ad gloriam alterius scribit, oportet e contrario, ea quae sunt exprobrabiliora, tacere; quae vero sunt clara, proponere. *August. tract. 124.* Quod autem subdit: *Quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros:* non spatio locorum credendum est mundum capere non posse, sed capacitate legentium comprehendi non posse, quamvis salva rerum fide plerumque verba excedere videantur fidem; quod non fit quando aliquid quod erat obscurum, vel dubium exponitur; sed quando id quod apertum est, vel augetur, vel extenuatur; nec tamen a tramite significandae veritatis erratur; quoniam sic verba rem quae indicatur excedunt, ut voluntas loquentis, nec fallentis appareat. Hunc loquendi modum Graeco nomine hyperbolem vocant, qui modus sicut in hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis litteris invenitur. *Chrysost. ib.* Vel hoc referendum est ad eius potentiam qui faciebat virtutem; sicut enim nobis facile est loqui, ita et illi et multo facilius facere quae volebat; quia ipse est super omnia Deus benedictus in saecula saeculorum. Amen.

FINIS CATENAE AUREAE

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI.

CATALOGUS

PATRUM ET SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM

IN HOC OPERE CITATORUM.

D. Dionysius
Origenes
D. Cyprianus
D. Athanasius
D. Chrysostomus
D. Nazianzenus
D. Nissenus
D. Basilius
D. Augustinus
D. Hieronymus
D. Ambrosius
D. Hilarius
D. Gregorius
D. Leo Papa

D. Cyrillus
D. Epiphanius
D. Maximus
D. Isidorus
D. Remigius
V. Beda
Didymus
Theophylactus
Graecus
Thytus
Rabanus
Alcuinus
Severianus

CATALOGO

DE' SIGNORI ASSOCIATI

ALLE OPERE DI S. TOMMASO

E PRECISAMENTE

ALLA CATENA D'ORO.

1 Illustrissimo e Reverendissimo Monsigore D. Michele Manzo Arcivescovo di Siracusa
2 Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore D. Michelangelo Pieramico Vescovo di Marsico e Potenza
3 Illustrissimo e Reverendissimo D. Raffaele dei Baroni Carbonelli Canonico della Cattedrale di Napoli. Confessore del Principe Ereditario
4 Illustrissimo e Reverendissimo D. Giuseppe Pappalardo Canonico della Cattedrale di Napoli. Maestro in sacra Teologia
5 Reverendo D. Raffaele Coppola Maestro in sacra Teologia
6 Reverendo D. Gaetano Bonavita Maestro in sacra Teologia
7 Reverendo D. Antonio Blanco Maestro in sacra Teologia
8 Rev. D. Giuseppe Polisiero Lettore in sacra Teologia nel Liceo Arcivescovile del clero di Napoli.
9 Rev. D. Francesco Orefice Lettore in Fisica nel Liceo Arcivescovile di Napoli
10 Rev. D. Giuseppe Lucerini Rettore della Real Cappella di Capodimonte
11 Rev. D. Antonio de Magistris Rettore del Reale Stabilimento in S. Francesco di Sales
12 Rev. D. Gaetano Giannini Parroco
13 Rev. D. Gennaro Marotta Parroco
14 Rev. D. Gennaro Roverso Parroco
15 Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore D. Tommaso de Angelis Vicario generale di Gaeta
16 Rev. D. Vincenzo Taglialatela
17 Rev. Cavaliere D. Ottavio Pignoni
18 Rev. Cavaliere D. Nicola Villani
19 Rev. Cavaliere D. Carmine Tommasuoli
20 Rev. D. Mauro Rossi Eddomadario della cattedrale di Napoli
21 Rev. D. Vincenzo D'Amico Rettore del Seminario in Isernia per copie 24
22 Rev. D. Giuseppe Caputo
23 Rev. D. Raffaele Zito
24 Rev. D. Filippo Goione
25 Rev. D. Andrea Dorio
26 Rev. D. Giuseppe Cavaliere
27 Rev. D. Gennaro Cardone
28 Rev. D. Gaspare Martone
29 Rev. D. Salvatore Eboli
30 Rev. D. Filippo Paparone
31 Rev. D. Francesco Cesarano
32 Rev. D. Raffaele Avallone
33 Rev. D. Carmine Gaudioso
34 Rev. D. Giuseppe Napolitano
35 Rev. D. Gaetano Palladino
36 Rev. D. Giovanni Pierro
37 Rev. D. Luigi Montella
38 Rev. D. Gennaro Lanfossi
39 Rev. D. Ermenelginto de Stefano
40 Rev. D. Gennaro Recitani
41 Rev. D. Giuseppe Mastrogiudice
42 Rev. D. Gaetano Pergola
43 Rev. D. Vincenzo Sforza
44 Rev. D. Bernardino di Natale

45 Rev. D. Gennaro Guida
46 Rev. D. Felice di Falco
47 Rev. D. Giuseppe Sabbatò
48 Rev. D. Raffaele Ciccarelli
49 Rev. D. Gennaro Russomando
50 Rev. D. Tommaso Galeone
51 Rev. D. Michele Seccia
52 Rev. D. Camillo Alleva
53 Rev. D. Pasquale Paoletti
54 Rev. D. Raffaele Rosati
55 Rev. D. Giovanni Vernucci
56 Rev. D. Tommaso Maiorini
57 Rev. D. Gaetano Scuotti
58 Rev. D. Domenico Sorrentino
59 Rev. D. Angelo Arenare
60 Rev. D. Giuseppe De Sortis
61 Rev. D. Francesco Rimaulo
62 Rev. D. Gaetano Carola
63 Rev. D. Salvatore Antignano
64 Rev. D. Francesco Perrotti
65 Rev. D. Raffaele Orabona
66 Rev. D. Raffaele Acampora
67 Rev. D. Raffaele d'Aprea
68 Rev. D. Giovanni Pezzuto
69 Rev. D. Raffaele Ferrajoli per copie 12
70 Rev. D. Pasquale Martino
71 Rev. D. Gaetano Pallavicino
72 Rev. D. Giovanni Svizzero
73 Rev. D. Francesco D'Amore
74 Rev. D. Salvatore Gioia
75 Rev. D. Francesco Fera
76 Rev. D. Pietro Greco
77 Rev. D. Domenico Vitolo
78 Rev. D. Pasquale Grimaldo
79 Rev. D. Felice Casillo
80 Rev. D. Giovanni Bellisario
81 Rev. D. Vincenzo Ardito
82 Rev. D. Vincenzo Napolitano
83 Rev. D. Raffaele Miccolo
84 Rev. D. Giovanni Raganati
85 Rev. D. Luigi Violante
86 Rev. D. Giovanni Lamuro
87 Rev. D. Giuseppe Testa
88 Rev. D. Giuseppe Cannavale
89 Rev. D. Gennaro Pepe
90 Rev. D. Michele Mattei
91 Rev. D. Pasquale Mascolo
92 Rev. D. Gaetano Sorrentino
93 Rev. D. Andrea Zacco
94 Rev. D. Giuseppe Scala
95 Rev. D. Raffaele Spagnoli
96 Rev. D. Antonio Parisi
97 Rev. D. Bartolomeo Cardito
98 Rev. D. Raffaele Menna
99 Rev. D. Franceseo Cozzolino
100 Rev. Padre Gennnaro Segretario Generale degli Agostiniani scalzi dimorante in Roma.
101 Rev. D. Vincenzo Casoria
102 Rev. D. Delfino Schioppa
103 Rev. D. Francesco Saverio Basile
104 Rev. D. Francesco Paolo Anselmi
105 Rev. D. Francesco Dattila
106 Rev. D. Giovanni Tamburrelli
107 Rev. D. Giuseppe Tafuri
108 Rev. D. Raffaele Orlando
109 Rev. D. Natale Cacciottoli
110 Rev. D. Giovanni Ricciardi
111 Rev. D. Giovanni de Luca
112 Rev. D. Mariano Ricciardi
113 Rev. D. Luigi de Leva
114 Rev. D. Luigi Annicelli
115 Rev. D. Raffaele Vigilante
116 Rev. D. Luigi Riccio
117 Rev. D. Giuseppe Scutiero
118 Rev. D. Giovanni Gallo
119 Rev. D. Anselmo della Vecchia
120 Rev. D. Pasquale Marotta
121 Rev. D. Luigi Scarano
122 Rev. D. Nicola Riccio
123 Rev. D. Domenico Piscopo
124 Rev. D. Nicola Abbate
125 Rev. D. Ferdinando Iodice
126 D. Alfonso Bianco
127 D. Paolo Marino
128 D. Nicola Altieri
129 D. Giosuè Montone
130 D. Pompeo Trofa
131 D. Gabriele di Carmine
132 D. Filippo Patalano
133 D. Antonio Romeo
134 D. Giuseppe Spinelli
135 D. Luigi Guglielmi
136 D. Raffaele Caldoia
137 D. Salvatore Caruso
138 D. Pasquale Del Pozzo
139 D. Giuseppe Miniere
140 D. Gennaro Mea
141 D. Raffaele Sigillo
142 D. Luigi Marra

143 D. Vincenzo Morelli
144 D. Giovanni Pedretti per copie 11
145 D. Gaetano Fiore
146 D. Raffaele Boccardo
147 D. Domenico Pagano
148 D. Francesco Riccio
149 D. Bartolomeo Marino
150 D. Lorenzo Manzo
151 D. Pasquale de Vivo
152 D. Gioacchino Marino
153 D. Raimondo Strino
154 D. Vincenzo Persico
155 D. Raffaele Gatta
156 D. Gaetano Manzi
157 D. Agnello Pappalardo per copie 29
158 D. Pasquale Amato
159 D. Gennaro Noviello
160 D. Pasquale Ciarritiello
161 D. Vincenzo Cafieri
162 D. Francesco Borrelli
163 D. Pasquale Importa
164 D. Gennaro Iossa
165 D. Pasquale Volpicelli
166 D. Luigi Rosati
167 D. Luigi Altieri
168 D. Salvatore Cappiello
169 D. Luigi Grieco
170 D. Gaetano Brandi
171 D. Giuseppe Perrella
172 D. Giovanni De Filippo
173 D. Raffaele Guerrera
174 D. Errico Vitagliano
175 D. Gaetano Lombardi
176 D. Ludovico Sannitti
177 D. Giovanni Cuomo
178 D. Giovanni Lordy
179 D. Giuseppe Minieri
180 D. Federico Toro
181 D. Giuseppe Ruotolo
182 D. Luigi Patierno
183 D. Ippolito Arcieri
184 D. Pasquale Voccola
185 D. Luigi Verrusio
186 D. Salvatore Pacilio
187 D. Nicola Giannini
188 D. Pasquale Sarconi
189 D. Agnello Cava
190 D. Giovanni Siviero
191 D. Giovanni Sichenzio
192 D. Francesco Martino
193 D. Antonio Scoppa
194 D. Vincenzo Ingangio
195 D. Gennaro Bianco
196 D. Gesualdo de Caso
197 D. Giuseppe Danisi
198 D. Filippo Jenga
199 D. Angiolo Bovino
200 D. Pasquale Amoroso
201 D. Giovanni Pecoraro
202 D. Giuseppe Molinari
203 D. Giuseppe Mazzella
204 D. Antonio Mancino
205 D. Giacomo Schiano
206 D. Cesare Riverso
207 D. Cesare Apice
208 D. Stefano Tornincasa
209 D. Cesare Panzini
210 D. Antonino Cardito
211 D. Giuseppe Lasso
212 D. Baldassarre Rossi
213 D. Carlo di Giacomo

SEMINARISTA URBANO

214 D. Luigi Martuscelli

SEMINARISTI DIOCESANI

215 D. Luigi Calvanese
216 D. Cosmo Tranchino
217 D. Francesco Fevola
218 D. Pasquale Nocerino per copie 21
219 D. Francesco Franco
220 D. Michele Villano
221 D. Francesco Coppeta
222 D. Giuseppe Scialò
223 D. Pasquale Improta
224 D. Pasquale Iossa
225 D. Vincenzo Majelli
226 D. Sebastiano Scognamiglio
227 D. Luigi Tornincasa
228 D. Giuseppe Vitelli
229 D. Domenico Sodano
230 D. Serafino Pontillo
231 D. Gaetano Pianese
232 D. Giuseppe Leuci
233 D. Antonio d' Errico
234 D. Giuseppe Torella
235 D. Francesco Borrelli

D' ISERNIA

236 Rev. D. Giovanni Giura Canonico Penitenziere
237 Rev. D. Nicola del Vecchio Canonico
238 Rev. Canonico Pettine
239 Rev. Arciprete Tommasone
240 Rev. Arciprete Canonico Piccoli
241 D. Agostino de Philippis
242 D. Achille Milanese
243 D. Vincenzo Trivellini
244 D. Bonaventura Carangi
245 D. Felice Scioli
246 D. Nicola Tonti
247 D. Salvatore Biello
248 D. Raffaele Carnevale
249 D. Carlo Scarduzio
250 D. Giuseppe Martino
251 D. Agostino Maione
252 D. Michelangelo Scioli

DI SORRENTO

253 D. Nicola Ruocco Parroco della Cattedrale
254 Rev. D. Raffaele Fureo
255 D. Raffaele Palomba
256 D. Domenico Maresca } Seminaristi
257 D. Giuseppe de Majo

DI PROCIDA

258 D. Filippo Scotti
259 D. Domenico Scotti Pagliara
260 D. Gioacchino Scotti
261 D. Giuseppe Scotti

DI BOSCO

262 D. Luigi Calvanese

DI CALABRIA

263 Rev. D. Antonio Albanese.
264 Rev. D. Luigi Lanzetta.
265 Rev. D. Domenico Greco.

266 Rev. P. Gennaro de' Conventuali

Quegli Associati i cui nomi non ancora sono pervenuti alla Società, saranno segnati nel catalogo seguente.

208.6
Aq56 Catena Aurea/ T. Aquinas 13716

DATE | ISSUED TO
4-88

13716